

COMMENTARIVS BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO SALVTIS M. D. VSQVE IN ANNVM M.D. LXXIIII.

ex optimis quibusque Scriptoribus congestus, per F. LAVRENTIVM SVRIVM Carthusianum.

Nunc verò recèns ab anno M. D. LXX. auctus, & ad annum M. D. LXXXVI. opera & studio MICHAELIS AB ISSELT *Amorfortij, perduct[us].*

Cum [redacted] no.

Bibliothe[redacted] [redacted]

COLONIAE,

Apud Geruinum Calenium, & hæredes Ioannis Quentelij, Anno M. D. LXXXVI.

Cum gratia & priuilegio Imperiali in decennium.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. ALBERTO, COMITI PALATINO

Rheni, ac vtriusque Bauariæ Duci, &c. Domino suo clementissimo,

S. P. D.

VM ante annos non multos D. Naucleri Chronica in officina Quenteliana denuò essent excudenda, illustriss. Princeps, clementiss. Domine, rogauit me D. Geruinus Calenius, Iuris Licentiatus, mihi ob animi candorem & morum integritatem charus, vt ad Nauclerum adijcerem eius temporis historiam, quod ab illius Chronicis interim effluxisset. Maluissem ego alterius ea in re opera illum vti potiùs voluisse, quòd illi argumento parùm essem idoneus: sed cùm non occurreret alius, coactus est à me petere, quod permulti alij longè & feliciùs & absolutiùs atque etiàm accuratiùs præstare potuissent. Feci ergò quod rogatus eram, & vt non prorsùs lectu indigna scriberem, multorum doctissimorũ hominum libros historicos cursìm perlégi, atque ex ijs non sinè labore collegi, quæ possent Lectori aliquam adferre vtilitatem. Et nè planè sterilis esset narratio, si nihil præter nudam historiam contineret, admiscui interìm pias quasdam admonitiones, nonnun-

quàm etiam sanctiss. Patrum insignes sententias, vt vberior ad Lectorem fructus rediret. Deindè autem etiàm separatìm excudi placuit eam historiam, iam multis locis auctam & recognitam: quæ quidem breui tempore facilè distracta est. Sed interim tamen ad me perfertur, non deesse, qui dicant parùm decuisse, Carthusianum scribere historiam, alios etiàm, qui me putent plusculùm indulsisse affectibus, nonnullos verò, qui me etiàm maledicum vocent. Quibus omnibus vt breuissimè satisfaciam, nôrint primi, me non facilè hanc scribendi prouinciam suscepturum fuisse, si vel ipsi eam suscipere, vel alios doctiores, vt susciperent, adhortari voluissent. Porrò alij id certum habeant, me nihil aut odio cuiusquam aut amore scripsisse secùs, quàm haberet rei veritas, quantùm equidem scire potui: nec debet mihi vitio verti, si laudaui præclarè de Repub. Christiana meritos, & acriùs interìm perstrinxi proditores & perditores inclytę Germanię nostrę: quales sunt ij, qui sub prætextu Euangelij & puræ doctrinæ teterrimos errores & iam olìm damnatas hæreses in orbem inuexerunt. Postremi autem, qui me maledicentiæ insimulant, desinant (oro) esse schismatici: desinant populum Christianum, Christi Iesu precioso sanguine redemptum, in errores inducere: desinant atrocissimè & impijssimè lacerare ac proscindere Christi Catholicam Ecclesiam, Romanos Pontifices, Sacramenta & instituta Ecclesiæ, & id genus alia: desinant dicere bonum malum, & malum bonum, redeántque ad pacem & vnitatem filiorum Dei: & tum sentient me, etsi nonnunquàm asperiùs scripsisse videar, tamen longè

fuisse

ſuiſſe modeſtiorem, quàm res ipſæ poſcere viderentur. Atque his ego in præſens reſponſum eſſe velim ijs, quos ſuprà dixi. Nam prolixè contendere mihi ſanè integrum non eſt. Quanquàm quòd ad poſtremos attinet, qui me maledicum vocant, poſſem facilè oſtendere, ſi mea ſcripta cum eorum ſcriptis conferantur, illos ſe potiùs quàm me perſtringere voluiſſe. In ijs enim eſt Caſparus Peucerus Melanchthonis gener, qui in ſuo illo v. Carionis libro, dum eum illuſtriſs. Saxoniæ Electori Auguſto dedicat, adeò furioſus & rabidus in me incurrit, vt non modò ſcurram, ſed etiàm blaſphemum filij Dei hoſtem me vocet, nec dicere vereatur, quod tamen docere nunquàm poterit, me impudentèr res manifeſtè veras calumniari ac deprauare. Tum verò in ipſa hiſtoria tam impotenter incurrit in Summos Pontifices, quorum odio iſti infelices & miſeri deflagrant, vt ſanè belliſſimum & germaniſſimum Luteri diſcipulum ſe probet. Dolet ſcilicet viro euangelico, quòd fraudes, mendacia, antilogiæ, mutuæ eædémque acerbiſſimæ diſſenſiones, contentiones, odia plùs quàm Vatiniana, noui huius Euangelij buccinatorum in mea hiſtoria annotantur, & identidèm veriſſimè commemorantur: nec pudet eum iactare doctrinæ Lutericæ irrefragabilem authoritatem & perſpicuitatem, cùm certiſſimè conſtet & Luterum ipſum ſæpè pugnantia docuiſſe, & Luteranos inter ſe odioſiſſimè & pertinaciſſimè diſſidere: tum quoquè Philippum Melanchthonem Confeſſionem Auguſtanam non ſemèl mutâſſe, atque ab Illyrico diſcipulo ſuo falſi inſimulatum

esse, & in ipsos quoquè symmystas suos Luteranos acerbè sanè scripsisse, potiùsque in doctrina Eucharistiæ ad Zuinglij, quàm Luteri, partes accessisse. Hæc & eius generis alia cùm nos citra vllum mendacium ex ipsorum editis libris proferimus, maledicos nos vocant, & blasphemos hostes filij Dei. Cùm autem illi immanitèr conspuunt & calumniantur etiàm optimos & sanctissimos Pontifices, Sacramenta & instituta Ecclesiæ Catholicæ, aliàque similia, non solùm non maledici, sed etiàm egregiè Euangelici videri volunt. Sed tamen vtcunquè sæuiant & tumultuentur viri optimi, veniet quandoquè ille dies, vt intelligant homines, quàm luculentèr sub Euãgelij ementita specie ipsis impositum & illusum adhùc sit ab ipsis. Atque vt id faciliùs possint, operam dedi, vt in meo hoc qualicunque Commentario doctrinæ inconstantiam, fœdissimas antilogias, atrocissimas altercationes, & his consimilia multa, quæ in nostris Euangelicis dogmatistis & præconibus visuntur, diligentèr Lectori ob oculos ponerem, & quædam etiàm identidèm inculcarem, vt magìs moueant, & tenaciùs animis affigantur. Nec ego vel tantilli facio, hoc nomine à Peucero me maledicum appellari. Ille enim non didicit aliud à suo Lutero & Melanchthone, quàm monachis maledicere, & monachos calumniari, quemadmodùm etiàm præclarè facit, dum in eadem sua Epistola dedicatoria monachos vocat deploratum & profligatum genus hominum: quasi verò nesciat monachorum institutum semper omnibus seculis præcipuè apud Christianos, atque etiàm potentissimos reges & principes fu-

isse

isse venerationi, adeò vt etiàm Magnus ille Constantinus, teste Athanasio, & eius liberi Constans atque Constantius, crebrò ad S. Antonium quasi ad patrem scripserint, & tum illorum fauor, vt idem ait, tum omnis aula regalis illum celebrârit: Theodosius quoquè maior bellum aduersùs Eugenium tyrannum suscepturus, Iohannem monachum Aegyptium, misso ad illum fidissimo eunucho Eutropio, de belli euentu consuluerit: porrò Carolus Magnus in literis quibusdam, quarum exemplum legi, affirmare non dubitârit, se sanctorum monasteriorum loca sustentando & ditando, non solùm Deum hoc ipso sibi placare, sed etiàm totius regni sui statum corroborare. Eat sanè Peucerus & maledicat monachis: nos interìm eius maledictis nihil prorsùs absterriti, pergemus Deo propitio hominibus ostendere malas artes, portentosam vanitatem, impias hæreses, turpissimas antilogias, immania aliorum in alios conuicia, & id genus alia pulcherrima emblemata fratrum euangelicorum. Quòd si id Peucerus ferre non potest, separet se ab illorum hominum sodalitio, redeátque ad Ecclesiam, & eiusmodi nostro labore etiàm gratulabitur: porrò etiàm in pertexendo illo suo Carione desinat criminari Pontifices, & res gestas scribat bona fide: non imitetur Sebastiani Franci maledicentiam, non Sleidani vanitatem, cuius posterioris Commentarij sanè eiusmodi sunt, vt grauissimi viri eos non immeritò sint detestati & execrati. Atque ipse etiàm Romanorum inuictissimus & pientissimus Imperator Carolus V. cùm eos interdùm legi audiuisset, iden-

In vita S. Antonij.

Nicephor. Hist Eccl, libr. 12. cap. 39.

tidèm exclamauit, Mentitur nebulo, mentitur nebulo. Quod idem non semèl auditum est ex ore doctissimi Numburgensis Episcopi Iulij Pflugij, cùm illi ad mensam prælegerentur. Et illi certè, quòd res Imperij probè cognitas haberent, & plerunquè præsentes interfuissent ijs, quæ à Sleidano narrantur, facilè de hominis fide pronunciare potuerunt: vt haud immeritò dolendum sit, apud plerosque, immò plurimos, tanti fieri illos putidos & nugaces Commentarios, quosdam etiàm vix æquo ferre animo, si Catholici res ab illo mala fide relatas, bona fide commemorent, eiúsque mendacia incauto Lectori prodant. Id quod non indiligenter à quibusdam præstitum est, sed accuratiùs & elaboratiùs etiàm præstitum fuisset, si clarissimis & doctissimis viris Iohanni Groppero, & Euerhardo Billico, tum etiàm Sleidano longior vita contigisset. Quin etiàm is, quem dixi, potentissimus Imperator Carolus V. cuidam egregio viro Acta publica, literas & alia instrumenta, sua manu tradidit, vt ex ijs Sleidani mendacia detegerentur. Quæ quidem eò faciunt, vt nemo mirari debeat, identidèm à me perstringi Sleidanum, & eius vanitatem non vno loco indicari. Expedit enim Lectori parùm perito, hominis malam fidem aperiri, vt caueat sibi ab infido historico, qui in suis illis bellissimis Commentarijs sic historiam texit, vt non nisi execrabilium errorum, damnatarum hæresum, seditiosorum dogmatum & turbulentorum hominum, quales fuêre Luterus, Zuinglius, Caluinus, &c. patronum agere velle videatur, idq; non sinè imperiti Lectoris multiplici pernicie, quandò homo versutus

futus religionis negocium cum historia ità permiscet, vt dum animum Lectoris & rerum infida plerunquè narratione, & multa sermonis blandiloquentia & suauitate demulcet, vnà instillet impios errores & execranda dogmata. Erunt autem fortaſsìs, qui quandoquè totam eius historiam exactè sibi confutandam sumant: quod difficile non erit, si possint habere copiam eorum, quæ in Comitijs acta sunt, & quorundam aliorum. Mihi id integrum non fuit, nec libet sanè cum istis portentosis hominibus contendere. Prodesse autem certè hoc meo qualicunque labore volui Lectoribus, pręsertìm parum doctis, & imperitæ multitudini, quam isti suis mendacijs & præstigijs miserè euertunt. Atque tametsi non desunt forsan, qui meam operam carpendam putent, tamen me plurimùm consolatur, quòd cùm alijs multis bonis & doctis viris, tum inprimìs tuæ illustrissimę Celsitudini, Princeps celeberrime, eam probari intelligam: quemadmodùm etiàm nupèr ad me datis humanissimè literis haud obscurè indicauit. Quæ etiàm res, tum I. C. T. apud omnes peruulgata virtus, & in fide Catholica inuicta animi constantia, me permouerunt, vt posteaquàm diem suum obijt Reuerendissimus Treuericus Elector, cui superiores editiones inscripseram, hanc postremam aliquot annorum accessione locupletatam, eidem I. C. T. summa animi summissione & promptitudine nuncuparem, vt habeat contra obtrectatores tam insignem & eximium patronum, quem iam longè lateq; celeberrimum reddidit, magisq; etiàm in posterum redditura est Principe Germano dignissima in auita religione fortis &

immota constantia, præter alias multas eásque egregias corporis & animi dotes, quibus eam cumulauit rerum omnium præpotens Deus. Oro autem, & quidem enixissimè, vt T. I. C. hanc meam exiguam opellam boni consulat, & eo quo solet fauore prosequatur. Christus Opt. Max. seruet nobis diù incolumem I. C. T. cum omnibus suis. Ex Carthusia Coloniensi, Idibus Martij, Anno M. D. LXIIII.

T.I.C. obsequentissimus
clientulus

F. Laurentius Surius
Carthusianus.

REVE-

REVERENDO, NOBILI ET GENEROSO VIRO, DN. IOANNI A BRVHEZEN, I. V. DOCTORI, SEDIS APOSTOlicæ Protonotario; Metropolit. Ecclesiarum Vltraiectinæ Decano, & Coloniensis Canonico presbytero, nec non Cath. Regis Hispaniarũ in suo arcano Belgij Senatu consiliario, Domino suo plurimũ honorando.

AXIMAM vim esse fortunæ, Reuerende, & generose Domine, multas eius, volubilesq́ mutationes, in vtranque partem, vel secundas ad res vel aduersas, ethnici quondàm Philosophi crediderũt. Quãobrem regna, imperia, honores, nobilitatem, diuitias atque opes, & quæ his sunt contraria, in casu sita, & temporibus gubernari dicebant. Videbant enim diuersas rerum vicißitudines, & admirandas prouinciarum, regnorumq́ mutationes, quas soli Fortunæ adscribebant, ignorantes Deum mutare tempora, & ætates; transferre regna, & constituere, vt ait Propheta: eius enim prouidentia ab initio Dan.2. *cuncta gubernat. Et quia harum mutationum causas* Sap.4. *inuenire non potuerunt, ideò Fortunam cæcam, insanam, & brutam appellârunt: iusto illo ac simplici Hussita insipiẽtiores, qui nihil in terra sinè causa fieri dicebat.* Cic. ad Heren. lib.2. *Regnorum etenim interitus, populorumq́ collisiones, magna cælestis prouidentiæ sunt argumenta, vtilissimæq́ Dei dispositiones. Voluit enim Deus, vt cùm homines* Iob 5.

mines

mines rebus terrenis & cupiditatibus suis, heu, nimiùm immersi, omnia quæ infra Lunam sunt, mutabilia, varietatiq; & vanitati obnoxia esse cernunt, nihilq; in eodem statu permanere; de firmis, fixis, atq; æternis rebus cogitare, ad easq; spiritu atque animo aspirare.

Huiusmodi rerum vicißitudines, etsi iam indè ab initio mundi apud Berosum, Trogum, Iustinum, Herodotum, Varronem, apud Eusebium item, Orosium, Iornandem, & alios legantur: tamen vix plures & maiores per omnia terrarum climata, simul extitisse credo, quàm nos ætate nostra, vltimoq; hoc exulcerato seculo, aut ipsi vidimus, aut parentum nostrorum fideli narratione didicimus. Vt enim bella per Galliam, Angliam, Hispaniam, Italiam, vtranq; Germaniam, Daniam, totam deniquè Europam gesta prætercam; quæ gens in Asia, quæ in Africa, quæ in America ab armorum strepitu, bellorumq; rabie fuit immunis? Christianorum populus omni quondàm humanitate, pietateq; cultus, nunc Barbarorum mores amplectitur: Barbari verò & ab omni humanitate alieni, abiecta feritate, nũc ad mansuetudinem Christianã perueniunt. Fidẽ in qua nati, in qua educati erãt Europæi, exuerũt: qui verò vltimas, & hactenùs incognitas terrarũ oras habitant, eandẽ certatim induerunt: hîc regnũ Christi decrescit, illic accrescit: hîc oues in lupos, illic lupi in oues cõuertuntur.

In hac tanta rerum Metamorphosi, Reuerende, & generose Domine, Catholicorum nostrorum ignauiam mirari satis non possum: vt cùm videmus aduersarios nostros tot historijs, commentarijs, & chronologijs perniciosas Synagogæ suæ propagationes, dogmata, & acta scribere, prædicare, & editis voluminibus diuulgare: nos tamen ignauo ocio, luxuq; diffluere maluimus hactenùs,

tenus, q̃ honesto studio periculosissimas, grauissimasq́ Ecclesiæ nostræ persecutiones, concertationes, victorias, eius decrementa, atq; incrementa describere, & posteritati consecrare. Inueniuntur quidẽ non pauci, qui particulares huius ætatis historias ediderunt; qui verò vniuersales, paucissimi. Laborauit hac in parte quondàm D. Laurentius Surius Carthusianus, vir incredibili labore, eruditioneq́; & pietate clarus; sed succinctior est, q̃ multi expectârant: non enim tam ex professo historiam scribere voluit, q̃ Sleidani, aliorumq́; malè Catholicorum commenta atq; errores impugnare. Eum nihilominùs ordinem, eumq́; scribendi modũ perpetuò obseruauit, qui plurimis hactenùs placuerunt. Cùm verò morte præuentus, suũ hunc Commentarium, initio anni 1574. abrũpere coactus, vlteriùs non potuerit continuare; ego me operæpreciũ facturum existimaui, si subsequentium rerum in orbe gestarũ narrationẽ, appẽdicis loco subnectere potiùs, q̃ opus edere separatum; quò sic istius Cõmentarij Suriani, quam nunc vsu obtinuit authoritas, nouitiũ hunc nostrũ laborem cõmendaret, & noster labor eundem Commentariũ Lectori, ob continuã rerum in orbe gestarũ seriẽ, redderet gratiorem, & iam quasi obsoletum renouaret. Ad prouinciã hanc arduã & difficilem suscipiendam, me vir integerrimus, optimeq́; de literis meritus, I. V. Licentiatus Geruinus Calenius inuitauit, qui me huc faciliùs induxit, quòd viderẽ atq; audirem, fidei nostræ Catholicæ aduersarios, in cõtinuando suo Sleidano nullã operam intermittere, vt hoc modo perniciosa ipsorũ dogmata, sub falsis istis narrationibus, lectori incauto cõmodiùs instillarent. Nè itaque Catholici rerum sua ætate gestarum prorsus essent ignari, aut eas ex hæreticorũ commentarijs petere cogeren-

gerentur, partìm ex priuatis annotationibus, partìm ex optimæ fidei quos habere potui authoribus, contextam hanc appendicem Suriano Commentario subieci.

Etsi autem in optimā spem venio, futurum, vt nemo Catholicus (nā quid obganniant hæretici, coniurati hostes nostri, & veritatis inimici, ne flocci quidem facio) vel in Suriū ipsum, vel in me cōuitijs inuehatur: tamen quia nil hodiè tam sanctū, tam concinnū in lucem prodire potest, quin in reprehensionem & hominū procacitatem incurrat, omninò & illi, & mihi defensorem parandum esse duxi, in cuius patrocinio tāquàm in tranquillo portu conquiesceremus. Ad hanc rem nullus mihi N.R.T. dignior atq; aptior esse visus est. Sunt quidem multæ causæ, cur hoc opusculū tibi potiùs, q̄ alteri debeatur: cùm quòd lectione historiarū, maximè domesticarum, plurimùm N.T.R. delectetur, eaq; huius historiæ non infima pars ipsa fuerit: tum quòd vti Carthusiani Ordinis ab ineunte ætate singularis amator fuisti, ità etiàm Surij Carthusiani lucubrationū diligentissimus lector esse consueuisti: Tamen vnū hoc ante reliqua me mouit, quòd acerrimū tuum iudiciū, & summa prudētiæ par authoritas, nos facilè aduersùs sycophantarū vim atq; virus tueri possit. Quin & ea tua est multiplici historiarū lectione, longo rerum vsu, diuersisq; quas obiuisti officijs & dignitatibus acquisita experientia, vt rerū quas narramus, & testis & iudex esse possis.

Nam primùm tuorum decursu studiorū diuersis in Academijs feliciter absoluto, in Illustris D. Georgij, Comitis Egmondani, Episcopi Vltraiectensis familiā accitus, in omnibus aulicis negocijs illi adiutor, multarumq; legationum atq; itinerum socius extitisti: à cuius latere nunquàm discedebas. Posteà verò Archiepiscopalis, & insignis

insignis isti⁹ Ecclesiæ Vltraiectinæ Officialatus totos annos vndecim summa cũ nominis tui laude munere perfunctus, atq; inde Thesaurarij dignitate donatus, tantas deinceps & multiplices tã Ordinũ q̃ Cleri Vltraiectẽsis nomine legationes magno ac singulari Ecclesiæ huius & cõmunis Reip. commodo obiuisti, vt aliquot retrò acta tẽpora tui in hac palæstra similẽ non habuerint. In quibus quid videris, quid audieris, earũ rerum, quæ tunc per orbẽ terrarũ gerebantur, quis posset facilè cõmemorare? Ex Thesaurario tãdèm primarius eiusdẽ Ecclesiæ pari omniũ studio & volũtate renũciatus Decanus, prouinciæ nostræ vt apex & Statuũ caput magna cũ gloria omniumq; congratulatione & applausu aliquãdiu præfuisti. Quod quidẽ onus ità pro tua diligentia, cura & vigilantia administrâsti, vt viris principibus, & populo peræquè charus esses. Donèc Ordinũ rebellione crescẽte, vrbẽ ingratã, & te tunc indignã deserens, postquàm apud Amorfortios pacis atq; trãquillitatis studiosos primùm; deindè apud Embricenses aliquandiu exulaueras, tandèm ad hanc sanctã vrbem Agrippinã cõmigrâsti. Quo in exilio, ob morũ integritatem, generis splẽdorem, summã prudentiam, aliasq; animi raras dotes, abs Rege Hispaniarũ primùm in arcani sui Cõcilij Senatũ, deindè à Pontifice Max. in celeberrimum Ecclesiæ Metropolitanæ Coloniẽsis Collegiũ adscitus es: ità vt etiàm exul, eius semper fueris authoritatis, vt consiliorũ, factorumq; Regũ ac Principũ, nunquàm fueris ignarus. Quare si quis pectus illud tuũ historiarum nostri seculi scriniũ appellare velit, nõ video qua in re peccaret. Talis erat igitur patronus mihi quærẽdus, qui laborem nostrũ ab æmulorum calumnijs posset, velletq; vindicare.

Præter hæc omnia, Reuerende, & generose Domi-

ne,aliquid etiã amicitia nostra iampridèm cœpta,diuturnitate tẽporis,vicißitudine officiorum,& summa beneuolentia aucta ad hunc diem,confirmataq; postulare videbatur. Non ignoro quidẽ,te,quẽadmodùm ipse disertißimus, & in Romana eloquentia exercitatißimus es,ità & in alijs stylum quærere tersum,& omninò delicatum:facileq; in hac appẽdice nostra aliquid inuenturũ,tuo quod nõ sapiat palato. Sed id seculo nostro indulgendũ puta, in quo multis rebus, multisq; vocabulis vti debemus,quæ nunq̃ Latinitate donata fuerunt. Aut igitur loquendum erat vt multi,& barbari sumus: aut longis periphrasibus vtendũ,& obscuri fuissemus. Veritatẽ ipsam, summũ historiæ robur & ornamentum, ità per omnia obseruauimus, vt nisi decepti priùs ab alijs fuerimus,neminẽ decipiamus. In Italicis Italos, in Belgicis Belgas, in Polonicis Polonos, in Gallicis, Scoticis, & Anglicis,Gallos,Scotos, & Anglos sequimur: literis verò nisì indubitatæ fidei & lõgè certißimis credendũ non duximus, incertis & fabulosis ferè erraticorũ hominũ & extra suas vagãtium prouincias narrationibus contẽptis atq; reiectis. Accipe itaq; Reuerende,& generose Domine,serena fronte exiguũ hoc munusculum, & me in Clientum tuorũ numero retinere perge. Faxit Deus, vt in cursu illarũ virtutũ, quæ hactenùs clarißimè ex te eluxerunt,felicißimè diutißmeq; florere poßis, donèc tandèm post seros longæui Nestoris annos in cælum commigres. Vale, 17 Augusti, quo die pax inter Principem Parmensem & Antuerpianos est in Beueren composita. Ex musæo meo Coloniensi.

R. N. T. obseruantißimus

Michael ab Isselt.

INDEX

INDEX RERVM AC VERBORVM MAXIME INSIGNIVM, IN SEQVENTEM Rerum in orbe gestarum, ab anno M. D. vsque in annum LXXXVI. Commentarium.

A

b adol-

vrbis

ſint

corpo-

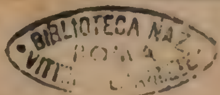
Collo-

galli

gene-

H

d hære-

per-

philip-

reges

T

turca

f 5 turcica

PIO

PIO ET CANDIDO LECTORI S.

QVia præsens liber nihil continet, quod Catholicæ fidei aut bonis moribus aduersetur, aut quod in alicuius siue viuentis siue demortui sugillationem tendat: Idcircò ex permissione officij inquisitionis, typis excusus prodit in lucem, vt multorũ expectationi satisfiat, qui res in orbe diuersis temporibus & locis gestas auidè cognoscere gestiunt & percupiunt: Bona, vt imitentur: Mala, vt ab ijs & similibus absterreantur: Sicq; in omnibus glorificetur Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, floreatq; eiusdem Christi Dei & Domini nostri vnicè dilecta sponsa Ecclesia, inter persecutionum turbines, sicut lilium inter spinas. Eò siquidem vergit scriptoris syncera intentio, eiusdemq; candidus affectus, cupiens prodesse omnibus, obesse nemini. Benè vale amice lector, & Deum Opt. Max. fideliter pro pace ecclesiarum & consolatione populi Christiani exora, quem propter peccata, quæ in immensum excreuerunt, necnon propter hæreses & schismata (quæ vt peccatorum præcedentium sunt pœnæ horrendæ, ità subsequentium causæ & omnium malorum lernæ) grauissimè nobis offensum experimur. Quis scit, si conuertatur &

ignoscat

ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus? Mirabiles quidem hodiè elationes maris, manet tamen mirabilis in altis Dominus. Et quanuis, dicente Propheta, Non dormiet neque dormitabit qui cuſtodit Iſrael, nihilominùs peccatis noſtris id exigentibus, ad inſtar dormientis ſe habet in nauicula fluctuantis Eccleſiæ, donèc excitatus gementium oppreſſorum, & exulantium piorum Catholicorum precibus exurgat, vt diſſipentur inimici eius, & gentes quæ bella volunt, imperetq́ ventis & mari, & obedient ei: tum enim ſequetur tranquillitas magna. Quod vt quantocyùs fiat, tacti dolore cordis intrinſecùs, exaltemus in fortitudine vocem, & clamemus cum Iuda Machabæo in cælum, & miſerebitur noſtrî Dominus, finemq́ue malis imponet, vt populus fidelis dignis flagellationibus caſtigatus, in ipſius miſeratione reſpiret. Non enim in arcu noſtro ſperamus, & gladius non ſaluabit nos, ſed humilis & aſſidua oratio cæleſtem Aquilam ad protegendum nos ſub vmbra alarum ſuarum inclinabit.

F. Theodoricus Buſcoducenſis Theologus, Ordinis S. Dominici intra Coloniã Prior & Apoſtolicus Inquiſitor.

COM-

COMMENTARIVS BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO

Salutis millesimo quingentesimo, vsque in annum LXXXVI. ex optimis quibusque Scriptoribus congestus.

Cripturus historiam breuem nostri seculi, non incommodè, neque incongruè ab illo mihi initiũ facturus videor, qui fuit eius seculi singulare quoddã & eximiũ decus ac ornamentum, nempe CAROLO V. Romanorũ Imp. qui à multis (vt est à quodã viro graui & nobili annotatum) amor & deliciæ generis Christiani dicebatur. Atq; eius optimi & potentiss. Imperatoris crebra, eaque honorifica in hoc Commentario fiet mentio: qua in re nolim me quisquam putet aut confingere aliquid, aut dare affectibus: sed scribere bona fide, quæ apud grauissimos scriptores inuenerim. Et poteram ego his adferre multò plura atque maiora, sed breuitati aliquid donandum erat, & declinanda hominum sinistra iudicia, qui ferè ex seipsis de alijs æstimant, quæque se aut nolle, aut non posse pręstare norunt, ea nec ab alijs fieri potuisse arbitrantur. Quòd si verò in illius prædicandis virtutibus copiosiores erimus, quàm aliorum etiàm laudatissimorum regum & principum, nemo id putet cuiusquã contemptu fieri: neque enim operis breuitas permisit omnia omnium præclarè gesta cõmemorare, & certè tanta huius principis in Remp. Christianam merita extitêre, vt cùm omnium nõ possimus, vel eius vnius encomia pau-

1500 lò vberiùs celebrare iurè meritoque debeamus. Sed nunc rem ipsam aggrediamur.

Carolus V. nascitur Gandaui.

Anno à virginis partu millesimo quingentesimo natus est Gandaui ipsis ferijs D. Matthiæ Apostoli CAROLVS Austriacus, qui posteà fuit eius nominis quintus Romanorum potentissimus, idemque religiosissimus Imperator. Natus est autem anno Iubileo, qui est annus gratiæ, & tertia post mediam noctem hora, & quidem (vt dixi) Gandaui, quod est maximum ferè totius Europæ oppidum. Aiunt enim incolæ, eam vrbem cum suis fossis septem milliaria Belgica in circuitu cõtinere. Sunt ibi septem parœciæ, quarum ea, quæ est Diui Michaëlis, fertur ad viginti octo hominum millia habere, quotannis sacram Eucharistiam sumentium. Flumen Scaldis rapidissimum septem in ipsa vrbe pontibus marmoreis magnificentissimè constratum est. Olìm septem principes toto septennio eam oppugnàrunt quidem, sed expugnare non potuerunt: hodieq; septem templa in totidem castris à septem regibus ædificata visuntur. Is ergò Caroli natalis locus, visus est quasi præsignificare illius futuram amplitudinem & excellentiam. Obseruatum est etiàm à nonnullis, quòd ab Augusto Cæsare, qui fuit Christi temporibus, quibus lux Christianæ fidei sedentibus in regione vmbræ mortis illata est, totidem ferè fluxêre anni ad Carolum Magnum primum Germanorum Imperatorem, qui fuit longè potentissimus, & præter alios, etiam Saxones multis bellis annis triginta ægrè tandèm domitos coëgit recipere fidem Christi, quot ab ipso Carolo Magno vsque ad hunc Carolum Quintum, qui fidem Christi in amplissimas ab ipso reperti & occupati noui orbis prouincias, piorum hominum opera mirabilitèr inuexit ac propagauit. Vt autem in Germaniam & alios quosdam huius orbis populos Christi fides tum illata est, cùm Græci tumultuarentur, & in res nouas auidi viderentur, nec à prauis complectendis dogmatis abhorrerent, quod fuit ferè ætate Caroli Magni: ità quoquè nostro æuo, dum Germani & vicinæ nationes, Luteri & aliorum similium hominum peregrinas amplectuntur doctrinas, & à catholica fide, quam ipsis Papisticam libuit appellare, atque à veterum Germanorum toto orbe celebrata constantia deficiunt, apud Antipodes & in nouo Carolino orbe, (Sic enim vocant quidam) atque etiàm illis in locis & regionibus amplissimis, quę Lusitani partim adierunt, partim vel vi expugnatas, vel deditione acceptas,

Gandauũ quàm amplũ & populosum.

ceptas, suis regibus subdiderunt, Catholica Christi fides 1500
& religio, quam Luterus cum suis impugnat, ab innumeris populis cupidissimè recepta est, hodieq; recipitur. Sed hæc possent quidem fusiùs non absque summa horum temporum deploratione dici, at suum habebunt, Deo fauente, locum.

Sub id tempus, quo Gandaui natus est Carolus, porticus insignis è palatio in ædem Diui Iohannis producta fuit opere mirabili, & magno sumptu, lõga pedes tèr mille quingentos, septem lata, septem etiàm pedes in altum subleuata, vt infrà commodè pateret trãsitus, triplici colore, flauo, rubro, candido, conspicua. Multa in ea porticu erant visu stupenda, sed quæ breuitatis studio prætertimus. Ardebant in ea porticu ambulatoria bis mille & centum faces: visebantur quadraginta arcus triumphales, portarum magnarum instàr, è quibus tres cæteris augustiores erant, & vna quidem Sapientiæ, altera Iustitiæ, tertia Pacis & Concordiæ dicebatur. Fuit & alia mirabilis porticus aerea, ex funibus compacta è fastigio ædis D. Nicolai ad apicem turris Capitolinæ, plena ardentibus facibus. Per priorem illam porticum die tertiodecimo, postquàm in hanc lucem editus est, infans Carolus ductus est in templum D. Iohannis. Multi hoc sanè admiratione dignum duxêre, quòd puerulus salutari tingendus lauacro, ità ad baptisterium allatus est, vt terram non attingerẽt ij, à quibus adducebatur. Et certè quàm ille princeps posteà terrena omnia facilè animo excesserit atque transcenderit, opportunis locis infrà videre licebit, & quidem tum vel maximè patuit, cùm filio Philippo serenissimo Hispaniarum principi regna & ditiones suas omnes, porrò Ferdinando Romanorum pientissimo regi Imperij fasces sua sponte ac vltrò tradidit, vt infrà dicetur. Ad sacrum fontem duo aurei velleris equites & dynastæ clarissimi, Carolus à Croia, & Bergensis Satrapa, itemque duę regij stemmatis heroinę, Margareta Britannica, Eduardi V. Anglorum regis soror, & Margareta Austriaca, Maximiliani Cæsaris filia, sponsores Caroli infantis fuêre. Multa quoquè hac die ipsi eidem infanti prę clarissima tum à sponsoribus, tum ab alijs quibusdã sunt dona oblata: & ea quidem eiusmodi erant, vt haud obscurè magnifica & rara quædam de illo infante portẽdere viderentur.

Porticus insignis Gandaui extructa.

Porrò verò si ad genus eius respicias, fuit illud perquàm vetustum, illustre & nobile: quippe ex Archiduci-

Genus Caroli V.

T

Zibiti-

PIO

PIO ET CANDIDO LECTORI S.

QVia præsens liber nihil continet, quod Catholicæ fidei aut bonis moribus aduersetur, aut quod in alicuius siue viuentis siue demortui sugillationem tendat: Idcircò ex permissione officij inquisitionis, typis excusus prodit in lucem, vt multorũ expectationi satisfiat, qui res in orbe diuersis temporibus & locis gestas auidè cognoscere gestiunt & percupiunt: Bona, vt imitentur: Mala, vt ab ijs & similibus absterreantur: Sicq́; in omnibus glorificetur Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, floreatq́; eiusdem Christi Dei & Domini nostri vnicè dilecta sponsa Ecclesia, inter persecutionum turbines, sicut lilium inter spinas. Eò siquidem vergit scriptoris syncera intentio, eiusdemq́; candidus affectus, cupiens prodesse omnibus, obesse nemini. Benè vale amice lector, & Deum Opt. Max. fideliter pro pace ecclesiarum & consolatione populi Christiani exora, quem propter peccata, quæ in immensum excreuerunt, necnon propter hæreses & schismata (quæ vt peccatorum præcedentium sunt pœnæ horrendæ, ità subsequentium causæ & omnium malorum lernæ) grauissimè nobis offensum experimur. Quis scit, si conuertatur & ignoscat

ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus? Mirabiles quidem hodiè elationes maris, manet tamen mirabilis in altis Dominus. Et quanuis, dicente Propheta, Non dormiet neque dormitabit qui cuſtodit Iſrael, nihilominùs peccatis noſtris id exigentibus, ad inſtar dormientis ſe habet in nauicula fluctuantis Eccleſiæ, donèc excitatus gementium oppreſſorum, & exulantium piorum Catholicorum precibus exurgat, vt diſſipentur inimici eius, & gentes quæ bella volunt, imperetq́ ventis & mari, & obedient ei: tum enim ſequetur tranquillitas magna. Quod vt quantocyùs fiat, tacti dolore cordis intrinſecùs, exaltemus in fortitudine vocem, & clamemus cum Iuda Machabæo in cælum, & miſerebitur noſtrî Dominus, finemq́ue malis imponet, vt populus fidelis dignis flagellationibus caſtigatus, in ipſius miſeratione reſpiret. Non enim in arcu noſtro ſperamus, & gladius non ſaluabit nos, ſed humilis & aſſidua oratio cæleſtem Aquilam ad protegendum nos ſub vmbra alarum ſuarum inclinabit.

F. Theodoricus Buſcoducenſis Theologus, Ordinis S. Dominici intra Coloniã Prior & Apoſtolicus Inquiſitor.

COM-

COMMENTARIVS BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO

Salutis millesimo quingentesimo, vsque in annum LXXXVI. ex optimis quibusque Scriptoribus congestus.

SCripturus historiam breuem nostri seculi, non incommodè, neque incongruè ab illo mihi initiū facturus videor, qui fuit eius seculi singulare quoddā & eximiū decus ac ornamentum, nempe CAROLO V. Romanorū Imp. qui à multis (vt est à quodâ viro graui & nobili annotatum) amor & deliciæ generis Christiani dicebatur. Atq; eius optimi & potentiss. Imperatoris crebra, eaque honorifica in hoc Commentario fiet mentio: qua in re nolim me quisquam putet aut confingere aliquid, aut dare affectibus: sed scribere bona fide, quæ apud grauissimos scriptores inuenerim. Et poteram ego his adferre multò plura atque maiora, sed breuitati aliquid donandum erat, & declinanda hominum sinistra iudicia, qui ferè ex seipsis de alijs æstimant, quæque se aut nolle, aut non posse pręstare norunt, ea nec ab alijs fieri potuisse arbitrantur. Quòd si verò in illius prædicandis virtutibus copiosiores erimus, quàm aliorum etiàm laudatissimorum regum & principum, nemo id putet cuiusquā contemptu fieri: neque enim operis breuitas permisit omnia omnium præclarè gesta cōmemorare, & certè tanta huius principis in Remp. Christianam merita extitêre, vt cùm omnium nō possimus, vel eius vnius encomia pau-

1500 lò vberiùs celebrare iurè meritoque debeamus. Sed nunc rem ipsam aggrediamur.

Carolus V. nascitur Gandaui.

Anno à virginis partu millesimo quingentesimo natus est Gandaui ipsis ferijs D. Matthiæ Apostoli CAROLVS Austriacus, qui posteà fuit eius nominis quintus Romanorum potentissimus, idemque religiosissimus Imperator. Natus est autem anno Iubileo, qui est annus gratiæ, & tertia post mediam noctem hora, & quidem (vt dixi) Gandaui, quod est maximum ferè totius Europæ oppidum. Aiunt enim incolæ, eam vrbem cum suis fossis septem milliaria Belgica in circuitu cōtinere. Sunt ibi septem parœciæ, quarum ea, quæ est Diui Michaëlis, fertur ad viginti octo hominum millia habere, quotannis sacram Eucharistiam sumentium. Flumen Scaldis rapidissimum septem in ipsa vrbe pontibus marmoreis magnificentissimè constratum est. Olim septem principes toto septennio eam oppugnârunt quidem, sed expugnare non potuerunt: hodieq; septem templa in totidem castris à septem regibus ædificata visuntur. Is ergò Caroli natalis locus, visus est quasi præsignificare illius futuram amplitudinem & excellentiam. Obseruatum est etiàm à nonnullis, quòd ab Augusto Cæsare, qui fuit Christi temporibus, quibus lux Christianæ fidei sedentibus in regione vmbræ mortis illata est, totidem ferè fluxêre anni ad Carolum Magnum primum Germanorum Imperatorem, qui fuit longè potentissimus, & præter alios, etiàm Saxones multis bellis annis triginta ægrè tandèm domitos coëgit recipere fidem Christi, quot ab ipso Carolo Magno vsque ad hunc Carolum Quintum, qui fidem Christi in amplissimas ab ipso reperti & occupati noui orbis prouincias, piorum hominum opera mirabilitèr inuexit ac propagauit. Vt autem in Germaniam & alios quosdam huius orbis populos Christi fides tum illata est, cùm Græci tumultuarentur, & in res nouas auidi viderentur, nec à prauis complectendis dogmatis abhorrerent, quod fuit ferè ætate Caroli Magni: ità quoquè nostro æuo, dum Germani & vicinæ nationes, Luteri & aliorum similium hominum peregrinas amplectuntur doctrinas, & à catholica fide, quam ipsis Papisticam libuit appellare, atque à veterum Germanorum toto orbe celebrata constantia deficiunt, apud Antipodes & in nouo Carolino orbe, (Sic enim vocant quidam) atque etiàm illis in locis & regionibus amplissimis, quę Lusitani partim adiérunt, partim vel vi expugnatas, vel deditione ac-

Gandauũ quàm amplũ & populosum.

ceptas,

ceptas, suis regibus subdiderunt, Catholica Christi fides 1500
& religio, quam Luterus cum suis impugnat, ab innumeris populis cupidissimè recepta est, hodieq; recipitur. Sed hæc possent quidem fusiùs non absque summa horum temporum deploratione dici, at suum habebunt, Deo fauente, locum.

Sub id tempus, quo Gandaui natus est Carolus, porticus insignis è palatio in ædem Diui Iohannis producta fuit opere mirabili, & magno sumptu, lõga pedes tèr mille quingentos, septem lata, septem etiàm pedes in altum subleuata, vt infià commodè pateret trãsitus, triplici colore, flauo, rubro, candido, conspicua. Multa in ea porticu erant visu stupenda, sed quæ breuitatis studio præterimus. Ardebant in ea porticu ambulatoria bìs mille & centum faces: visebantur quadraginta arcus triumphales, portarum magnarum instàr, è quibus tres cæteris augustiores erant, & vna quidem Sapientiæ, altera Iustitiæ, tertia Pacis & Concordiæ dicebatur. Fuit & alia mirabilis porticus aërea, ex funibus compacta è fastigio ædis D. Nicolai ad apicem turris Capitolinæ, plena ardentibus facibus. Per priorem illam porticum die tertiodecimo, postquàm in hanc lucem editus est, infans Carolus ductus est in templum D. Iohannis. Multi hoc sanè admiratione dignum duxêre, quòd puerulus salutari tingendus lauacro, ità ad baptisterium allatus est, vt terram non attingerẽt ij, à quibus adducebatur. Et certè quàm ille princeps posteà terrena omnia facilè animo excesserit atque transcenderit, opportunis locis infrà videre licebit, & quidem tum vel maximè patuit, cùm filio Philippo serenissimo Hispaniarum principi regna & ditiones suas omnes, porrò Ferdinando Romanorum pientissimo regi Imperij fasces sua sponte ac vltrò tradidit, vt infrà dicetur. Ad sacrum fontem duo aurei velleris equites & dynastæ clarissimi, Carolus à Croia, & Bergensis Satrapa, itemque due regij stemmatis heroinę, Margareta Britannica, Eduardi V. Anglorum regis soror, & Margareta Austriaca, Maximiliani Cæsaris filia, sponsores Caroli infantis fuêre. Multa quoquè hac die ipsi eidem infanti prǫclarissima tum à sponsoribus, tum ab alijs quibusdã sunt dona oblata: & ea quidem eiusmodi erant, vt haud obscurè magnifica & rara quædam de illo infante portẽdere viderentur.

Porticus insignis Gandaui extructa.

Porrò verò si ad genus eius respicias, fuit illud perquàm vetustum, illustre & nobile: quippe ex Archiduci-

Genus Caroli V.

1500 bus Austriæ primò, deindè ex comitibus Habsburgensibus, deniquè ex antiquissimis Francorum regibus, (fuerunt autem, nè quem id lateat, Franci origine Germani, non Galli, iíque Galliam occupârunt, vndè hodieque à Francis Germanis, Franciæ regnum nomen habet) è quibus primus Pharamundus longè potētissimus Romanos Gallia expulit. Clodius rex Turingos compulit vectigal pendere. Merouеus rex Saracenos ab Aurelia profligauit. Clodoueus primus Christianam est religionem complexus. Et Pharamundus quidem rex legem Salicam tulit, qua cautum est, nè fœminæ sint regni hæredes. Quidam grauissimus scriptor ait Clodium regem, huius, quem diximus, Clodouei patrem, anno regni sui 15. victoriam ex Germanis reportâsse, atque eo nomine baptismum percepisse à Remigio sanctissimo præsule Rhemensi, vnctumque fuisse oleo cælitùs allato, eique lilia tradita esse, templumque eum D. Genouefæ virgini in colle Parisijs vouisse, deniquè vita functum anno Domini 514. Verùm quandò hæc plerique omnes Clodoueo tribuunt, nec vllam faciunt Clodij mētionem, incertum est quem in hac opinione secutus sit authorem. Cùm autem deindè regum liberi multiplicarentur, regna fuêre distracta, & tum Austrasię regnum succreuit, quod quidem duas habuit curias regias, alteram apud Metensium vrbem, alteram Coloniæ Agrippinæ: limites eius non ijdem ab omnibus assignantur. Sunt enim qui putent ab Alpibus per Burgundiam inter Rhenum & Scaldim suos eam habuisse fines: quo spatio compræhendebantur, vt ipsi volunt, Vltraiectum, Colonia, Treuiris, Moguntia, Geldria, Cliuia, Iulia, Hollandia, Zelādia, Hannonia, Hasbania, Leodium, Limburgum, Alsatia, Palatinatus Rhenensis, Sylua Arduenna, Barrium cum ea parte Campaniæ Gallicæ, vbi Mosa sumit initium. sed alij longè contractiores ponunt limites. Verùm de his magnoperè contendere nihil attinet. Satis est ostendisse, Carolum nostrum, de quo agimus, amplissimo & antiquissimo stemmate prognatum, sed ità tamen, vt ille suum genus eximiè illustrârit. Patrem autem habuit Philippum Austriacum, Maximiliani sapientissimi & moderatissimi Cęsaris filium, regem Castellæ & Legionis, Brugis in Flādria natum: cuius vxor fuit Iohanna filia Ferdinandi & Elizabethæ Catholicorum regum Castellæ & Aragoniæ. Sed hoc loco tantùm de Carolo principe dixisse sufficiat. locis opportunis plura dicentur. Potest quidē nostra ętas,

tot

tot agitata infandarum hæreſum & immaniſſimorum 1500
bellorum tempeſtatibus, non immeritò ſibi gratulari, quòd eiuſmodi Imperatorem habere meruit, cuius eſſet inſignis & valdè rara pietas in Deum, & tot acceſſione regnorum atque affinitatum, ampliſſima ditio & potẽtia. Nec quiſquam certè dubitare poteſt, quin Carolus Cæſar vel cum potentiſſimis ſuperiorum ætatum Imperatoribus conferri poſſit, cuius vires vel fortunam potiùs (ſic enim dicere ſolebat) etiam potentiſſimus Turcarum rex Solimannus reformidârit. Quantùm autem ille pro Catholicæ Eccleſiæ defenſione egerit, dicetur infra. nec dubium, quin Turcarum vires valdè eneruari ab illo potuerint, immò etiàm eneruatæ fuiſſent, niſi quidã Chriſtiani principes eius ſanctiſſimos conatus multis modis retardâſſent. Vndè etiàm factum eſt, vt perpetuis ferè diſtentus bellis, non potuerit ſeuerè animaduertere in hæreticos, ſub prętextu Euangelij & verbi Dei fœdos & iam olìm à tota Eccleſia damnatos errores excitantes, & pronis in mala hominum animis carnis libertatem, quæ diriſſima ſeruitus eſt, offerentes, qui ſub eius imperio mirum in modum excreuêre, ſed ità tamen, vt etſi Martinus Luterus Auguſtinianus monachus horum omnium primus parẽs non immeritò dici poſſit, adeò tamen in multas ſint diſtracti ſectas, vt earum certum numerum inire benè impoſſibile ſit, & Luterus ipſe propemodùm hodiè contemptus iaceat, pauciſſimis eius dogmata omnia ſequentibus, ſicut alibi videbimus.

Solimannus Turca Caroli V. fortunam extimuit.

Porrò verò cùm præuideret Deus, fore vt in Europa breuì exiſterent prodigioſæ hęreſes & horrenda ſchiſmata, cùm non poſſit ille niſì in pace & animorum & religionis ſuaui concordia degere, animum Luſitani regis potentiſſimi excitauit ad inquirendas regiones ad Auſtrum ſitas. Iam anteà Caſtellani nouum repererant orbem & terras hactenùs incognitas. Nè qua autem inter Caſtellanos & Luſitanos diſſenſio pernicioſa oriretur, Romanus Pontifex Alexãder VI. ſua interpoſita authoritatę id effecit, vt Caſtellani ad Occidentem, Luſitani ad Auſtralem polum nauigarent. Ità factũ eſt, vt Caſtellani continentem ampliſſimam, inſulas maximas & innumeras, auri & vnionum feraciſſimas inuenerint: Luſitani verò per Arabicum & Perſicum ſinus ac Indiæ littora, regnum Calecuthicum, deniq; ad auream Cherſoneſum & ipſa Sinarum regna longiſſimis & propè immenſis itineribus perlati ſint. Neque tamen hi reges contenti

Alexãder VI. inter Caſtellanos & Luſitanos pacem conciliat.

1500 bus Austriæ primò, deindè ex comitibus Habsburgensibus, deniquè ex antiquissimis Francorum regibus, (fuerunt autem, nè quem id lateat, Franci origine Germani, non Galli, ijque Galliam occupârunt, vndè hodieque à Francis Germanis, Franciæ regnum nomen habet) è quibus primus Pharamundus longè potētissimus Romanos Gallia expulit. Clodius rex Turingos compulit vectigal pendere. Merouecus rex Saracenos ab Aurelia profligauit. Clodoueus primus Christianam est religionem complexus. Et Pharamundus quidem rex legem Salicam tulit, qua cautum est, nè fœminæ sint regni hæredes. Quidam grauissimus scriptor ait Clodium regem, huius, quem diximus, Clodouei patrem, anno regni sui 15. victoriam ex Germanis reportâsse, atque eo nomine baptismum percepisse à Remigio sanctissimo præsule Rhemensi, vnctumque fuisse oleo cælitùs allato, eique lilia tradita esse, templumque eum D. Genouefæ virgini in colle Parisijs vouisse, deniquè vita functum anno Domini 514. Verùm quandò hæc plerique omnes Clodoueo tribuunt, nec vllam faciunt Clodij mētionem, incertum est quem in hac opinione secutus sit authorem. Cùm autem deindè regum liberi multiplicarentur, regna fuêre distracta, & tum Austrasię regnum succreuit, quod quidem duas habuit curias regias, alteram apud Metensium vrbem, alteram Coloniæ Agrippinæ: limites eius non ijdem ab omnibus assignantur. Sunt enim qui putent ab Alpibus per Burgundiam inter Rhenum & Scaldim suos eam habuisse fines: quo spatio compræhendebantur, vt ipsi volunt, Vltraiectum, Colonia, Treuiris, Moguntia, Geldria, Cliuia, Iulia, Hollandia, Zelādia, Hannonia, Hasbania, Leodium, Limburgum, Alsatia, Palatinatus Rhenensis, Sylua Arduenna, Barrium cum ea parte Campaniæ Gallicæ, vbi Mosa sumit initium. sed alij longè contractiores ponunt limites. Verùm de his magnoperè contendere nihil attinet. Satis est ostendisse, Carolum nostrum, de quo agimus, amplissimo & antiquissimo stemmate prognatum, sed ità tamen, vt ille suum genus eximiè illustrârit. Patrem autem habuit Philippum Austriacum, Maximiliani sapientissimi & moderatissimi Cæsaris filium, regem Castellæ & Legionis, Brugis in Flādria natum: cuius vxor fuit Iohanna filia Ferdinandi & Elizabethæ Catholicorum regum Castellæ & Aragoniæ. Sed hoc loco tantùm de Carolo principe dixisse sufficiat. locis opportunis plura dicentur. Potest quidē nostra ętas,

tot

tot agitata infandarum hæresum & immanissimorum bellorum tempestatibus, non immeritò sibi gratulari, quòd eiusmodi Imperatorem habere meruit, cuius esset insignis & valdè rara pietas in Deum, & tot accessione regnorum atque affinitatum, amplissima ditio & potētia. Nec quisquam certè dubitare potest, quin Carolus Cæsar vel cum potentissimis superiorum ætatum Imperatoribus conferri possit, cuius vires vel fortunam potiùs (sic enim dicere solebat) etiam potentissimus Turcarum rex Solimannus reformidârit. Quantùm autem ille pro Catholicæ Ecclesiæ defensione egerit, dicetur infra. nec dubium, quin Turcarum vires valdè eneruari ab illo potuerint, immò etiàm eneruatæ fuissent, nisì quidā Christiani principes eius sanctissimos conatus multis modis retardâssent. Vndè etiàm factum est, vt perpetuis ferè distentus bellis, non potuerit seuerè animaduertere in hæreticos, sub prętextu Euangelij & verbi Dei fœdos & iam olìm à tota Ecclesia damnatos errores excitantes, & pronis in mala hominum animis carnis libertatem, quæ dirissima seruitus est, offerentes, qui sub eius imperio mirum in modum excreuêre, sed ità tamen, vt etsi Martinus Luterus Augustinianus monachus horum omnium primus parēs non immeritò dici possit, adeò tamen in multas sint distracti sectas, vt earum certum numerum inire penè impossibile sit, & Luterus ipse propemodùm hodiè contemptus iaceat, paucissimis eius dogmata omnia sequentibus, sicut alibi videbimus.

Solimannus Turca Caroli V. fortunam extimuit.

1500

Porrò verò cùm præuideret Deus, fore vt in Europa breuì existerent prodigiosæ hęreses & horrenda schismata, cùm non possit ille nisì in pace & animorum & religionis suaui concordia degere, animum Lusitani regis potentissimi excitauit ad inquirendas regiones ad Austrum sitas. Iam anteà Castellani nouum repererant orbem & terras hactenùs incognitas. Nè qua autem inter Castellanos & Lusitanos dissensio perniciosa oriretur, Romanus Pontifex Alexāder VI. sua interposita authoritate id effecit, vt Castellani ad Occidentem, Lusitani ad Australem polum nauigarent. Ità factū est, vt Castellani continentem amplissimam, insulas maximas & innumeras, auri & vnionum feracissimas inuenerint: Lusitàni verò per Arabicum & Persicum sinus ac Indiæ littora, regnum Calecuthicum, deniq; ad auream Chersonesum & ipsa Sinarum regna longissimis & propè immensis itineribus perlati sint. Neque tamen hi reges contenti

Alexāder VI. inter Castellanos & Lusitanos pacem conciliat.

1500 fuere amplissimas opes & ingentes ditiones suis regnis adiecisse, verùm etiàm laudatissimo studio conati sunt eas barbaras gentes ad veram & vnicam Christi religionem traducere. Quæ res eos paulatìm habuit processus, Deo Opt. Max. suam gratiam tam sanctis conatibus adspirante, vt innumerabiles idololatræ ad Christum conuersi, eam fidem auidè receperint, quam in Europa pleræque nationes ceu Papisticam, immò etiàm Antichristianam, repudiârunt, vt iam partìm antè dictum est.

Christophorus Colūbus. Fuit in aula regis Hispaniarum quidā Christophorus Columbus, patria Genuensis. Multo is tenebatur desiderio nouas orbis regiones inuestigandi: & cùm à rege peteret eam in rem subsidium, non semèl tum à rege tum à regina irrisus est, tanquàm qui res ludicras meditaretur. Cùm autem iam octo exactis annis non faceret precandi finem, rex attentior esse cœpit, tandemque iussit liburnicam vnam & celoces duas egregiè commeatu & armis instructas illi tradi. Itaque anno salutis 1492. soluens à Gadibus, primò ad insulas Fortunatas appulit, quas nunc ob canum copiam vocant Canarias: olìm dictæ sunt Fortunatæ, ob aëris miram temperiem & cæli clementiam. Numerantur, vt quidam aiunt, decem Insulæ Fortunatæ, è quibus tres incultæ, reliquæ cultæ sint. Ex ijs ea, quæ Teneriffa vocatur, cælo sereno longissimè conspicitur, idque ob miræ altitudinis petram adamantinam, instàr pyramidis acuminatam, quæ perindè vt Aetna mons in Sicilia, perpetuos vomit ignes. Qui eam petram metiti sunt, non dubitant affirmare, à terra ad summum vsque verticem ad octo vel nouem obtinere milliaria Germanica. Incolæ fruges metunt in Martio & Aprili. Multa alia de his feruntur insulis, sed quia necdùm satis certò comperta habeo, mâlui ijs annotādis supersedere. Olìm cùm Columbus ad eas primùm deferretur, incolæ nudi incedebant, à veri Dei notitia alieni: sed paulatìm pleræque ex his insulæ ad fidem Christi accessêre. Teneriffa & Grancanaria, id est, grandis Canaria, cæteras vincunt magnitudine. Eas incolebant hac tempestate homines barbari, prorsùs nudi degentes. Indè ad Occidentē cursum tenens, aliquot reperit insulas: è quibus duabus vastissimis nomina indidit, alteram Hispanam, alteram Iohannam vocans.

Insulæ Fortunatæ, hodiè Canariæ.

Insula Iohanna. In Iohanna insula densissimæ visebantur syluæ, & in ijs auium, præsertìm philomenarū, etiàm mense Nouembri cantus audiebantur innumeri: flumina quoquè

lim-

limpidiſſima & ad potandū ſuauia, itemque portus commodiſſimi cernebantur. Diu ad eius inſulæ littora nauigans, cùm nullum comperiret finem, putaretque terram continētem eſſe, ad Hiſpanam iter inflexit. Cumq; eum & ſocios eius incolæ vidiſſent, mox fugerunt. Putabant enim eos eſſe Canibalos, qui ſunt homines feri, carnibus humanis auidiſſimè veſcentes, quorū regionem Columbus erat prætervectus. Incedunt aūt etiam huius Hiſpanæ inſulæ homines nudi. Canibali è vicinis locis hominum prædas agunt, impuberes exectis teſtibus ſaginant perindè, vt nos gallos gallinaceos; puberes mox perimūt, inteſtina & extremas corporis partes etiamnùm recentes vorant: reliqua ſale adſperſa conſeruant in vſus diuturniores, vt apud nos ſolent ſarcimina omnis generis. Mulieres non comedunt, ſed haud ſecùs atquè gallinas ſeruāt ad prolem. Indè Columbus in Hiſpanias rursùs nauigat, relictis tamen in ea inſula triginta & octo viris. Rex & regina redeuntem eum honorificè admodùm accipiunt, eique nouam paranti nauigationem attribuunt liburnicas 17. & celoces duodecim, in quibus præter commeatum & arma omnigena, homines erant mille ducenti. Multas in hoc itinere reperit inſulas, quibus pleriſq; nomina impoſuit. Quodam in loco, quem Archipelagum nominârunt, ſupra 47. inſulas inuenerunt. Vbì autem ad Hiſpanam inſulam venerunt, viros 38. quos illic reliquerant, regis eius perfidia enectos compererunt. In ea inſula condidit Columbus vrbem, & in ipſis viſceribus eius arcem Diui Thomæ. Fuerunt hæc initia Chriſtianæ amplificandæ religioni fauſtiſſima.

1500 *Hiſpana.* *Canibali anthropophagi.* *Noua claſſis Columbo attribuitur.* *Archipelagus.*

Hoc anno 1500. Luſitani, duce Petro Aluaro, tēpeſtate delati ſunt ad regionē illam longè lateq; patētem, quam vulgò Braſeliā vocant, quòd indè eius nominis lignū aduehatur, tingendis pannis aptum. In ea prouincia iuſſit idem Aluarus crucē affigi in faſtigio arboris admodùm proceræ: atque ad eius arboris imam partem Miſſæ ſacrificium præſenti exercitu peractum eſt, totaque ea regio ſanctę Crucis appellata eſt. Hodiè Chriſtiana religio mirabilitèr illic propagata eſt. Videbat Chriſtus futuros breuì, qui ipſius ſignū Turcica barbarie & Antichriſtiana impietate ſub Euangelij & pietatis prætextu demolirentur. Itaq; tranſtulit illud ſignum ad idolorum cultores, & apud eos id fecit haberi in precio: adeoque certum eſt multis Indiæ locis Cruces eſſe collocatas, & indè auſugiſſe dæmones, nec ſolita Indis reſpōſa dediſſe. Pudeat

Braſelia prouincia ſancta Crucis.

1500 tandèm similes esse dæmonum, qui illo signo ineffabilitèr cruciantur, atque eo nomine illud odio persequuntur inexpiabili.

Aliæ quoquè deincèps nauigationes institutæ sunt in has incognitas orbis regiones, & multa illic comperta rara ac inaudita.

Albericus Vespucius Albericus Vespucius, vir egregiè doctus, priùs sub Castiliæ, deindè sub Lusitano rege lõgissima maris emẽsus spatia, mira se reperisse scribit, multasq; inuenisse insulas: sed nimis longum est, ea omnia hìc commemorare. Nos & possumus & debemus Deo gratias agere, quòd nostro seculo innumeras gentes dæmonum cultui addictas, ad Christi fidem traduxit opera pijssimorum Hispaniæ & Lusitaniæ regum, in quorũ ditionibus hodieque inuiolata perseuerat Catholica religio.

Lusitanorum nauigationes. De Lusitanis ità scriptum reliquit Paulus Iouius, nostræ ætatis doctissimus Historiographus, libro duodecimo Historiarum: Iubẽte Emanuele rege Lusitaniæ, Lusitani insana nauigatione Atlãticum Fortunatasque insulas prætervecti, promontorijs Praxio & Bonæ Spei superatis, Aethiopicum littus adierunt, gentes subegerunt, Rubri maris ac Persici sinûs angustias superârunt, in Carmania atque India bello victis regibus Cannoræ, Cucini & Calecuthæ, celeberrimis emporijs exercendæ mercaturæ sedes arcesque posuêre. Deindè cùm nouorum ducum aduentu aucta esset classis, vltimos Indiæ orbisque terminos sibi proposuerunt: atque ità felici ausu, eadem ducti peritia nauigandi, ab Calecutha præter Indum ac Gangem fluuios, ad auream Chersonesum peruenerunt, vbi regem Malachæ armis defensionem parantem, tormentorum nouitate absterritum ac prælio victum, tributarium fecerunt. Ab alia quoquè parte, Indorum classibus sæpè deletis, custoditisque Erythræi faucibus, ac sinûs Arabici nauigatione Aegyptijs mercatoribus interclusa, Indici maris imperium tenuerunt. Hæc Iouius.

Aurea Chersonesus expugnata à Lusitanis.

Vbì sanè prædicanda venit diuina clementia, quæ tot tamque potentes barbaras nationes Christianorum armis voluit edomari, & per eos venire ad cognitionem nominis sui. In illis certè regionibus iam feruet religio Christiana, dum interim nobis aufertur regnum Dei, & datur genti facienti fructus illius. Vtinàm resipiscant tandèm à Lutero & eius infaustis nuncijs malè fascinati homines, nè breuì CHRISTVS totus à nobis *Matth. 8.*

demi-

demigret in nouum orbem. Sed de his plura congruis dicentur locis. *1500*

Hac ferè tempestate Baiazetes Turcarum rex, cum centum quinquaginta armatorum millibus Metonem Peloponnesi vrbem validissimè obsedit, nostrisque hominibus, post varia certamina, vtrinquè summa virium & animorum contentione edita, ad quinq; Venetarum triremium aduentum è stationibus ad mare, vt illas exciperent, inconsultò descendentibus, Turcæ vrbem ingressi, magna cæde perpetrata, Venetos paritèr & Græcos milites trucidant, & ipsum Metonensium episcopum, ità vt erat mitratus & sacra veste indutus, obtruncant, nec vlli omninò vel armato vel inermi parcunt infestissimi barbari, nisì quem fortè aut ætas, aut forma vel seruituti, vel libidini seruauit, *Baiazetes Turca expugnat Metonem.*

Erant eius loci supra mille captiui. Ij longis adstricti funibus, ad Baiazetis prætorium perducti, sæuissimi Tyranni iussu sub eius oculis immanitèr perempti sunt. Is Baiazetes postmodùm à filio Zelimo regno exutus, & paulò pòst veneno sublatus est. Eius pater Mahometes Hydruntinam Italiæ vrbem cepit: atque tum de rebus Christianis propemodùm actum fuisset, præsertìm in Italia, vbi est Romani Imperij augusta sedes & antiquum domicilium, nisì illam truculentam beluam præpotens Deus subitaria morte abstulisset, qui quidem id temporis non tam iræ suæ laxare habenas, quàm vt maturè resipiscerent Christiani, maximo allato terrore admonere voluit. Alijs deindè locis aliquot Christianorum expugnatis, Baiazetes Byzantium redijt. *Baiazetis crudelitas.*

Id temporis ferè ad Orientem tres potentissimi reges rerum potiebantur: Baiazetes Turca, Caitbeius Aegypti & Syriæ Sulthanus, & Iacuppus Persarum rex. Baiazetis erat inprimìs formidanda potentia ob copias militares longè firmissimas, quas perpetuis more Maiorum pace belloque alebat stipendijs: sed mitiori ingenio præditus, ac philosophiæ studijs addictior, post fugatum Gemen fratrem suum, qui posteà in Europa ad Caietam perijt, pacem cum vicinis omnibus colere màluit. Sunt qui hunc Gemen Baiazetis fratrem, Zizimum vocent, sed id imperitè, cùm Gemes de nomine Parthorum inclyti regis appellaretur. Conatus ille fuit, licèt ætate minor, fratrem Baiazetem imperio excludere: sed victus, fugæ se mandauit, & Rhodum veniens, à Bussonio Rhodiorum equitum magistro, præ-

1500 ter spem in carcerem coniectus est, ac posteà Romam perductus, vbi Baiazetes quotannis eius alendi causa quadraginta aureorum nummûm millia numerauit.

Sophus Ismael Persarum Imperator fit.

Sub hoc fermè tempus Sophus Ismael Persarum imperium occupauit, & noua quædam in Mahometis Pseudoprophetæ turpissima superstitione opinio in cunctis Sophi huius ditionibus disseminata est. Perdomuit ille breuì Persas, Medos, Armenos, pluresque alias gentes, & crebris victorijs celeberrimũ toto orbe nomen obtinuit, adeò vt Iudæi, calamitosum hominum genus ob repudiatum filiũ Dei vnicum & verũ Messiã, stultissima opinione hunc suum putarent Messiam, atq; per omnẽ ferè Europã mirũ in modum sibi gratularentur, festa celebrarent conuiuia, mutuis tũ nuncijs tũ muneribus sese hortarentur ad benè sperãdum, quòd iam tandèm venisset à Deo promissus seruator. Sed illorum inanis spes breuì in irritum recidit, quandò Sophus ille nullã gentem perindè, atquè Iudaicam, exosam habere compertus est. Vt autem Lector Sophi huius aliquantò certiorem habeat notitiam, paulò fusiùs hinc agendũ est. Patrem habuit Aidarem Harduellem, qui inter Persas regulus fuit nõ ignobilis, ingenio verò ac moribus cumprimis suspiciendus. Is spretis omnibus mundi huius oblectamentis, diuitijs & honoribus, tanquam veris ærumnis & fortunæ ludibrijs, quæ cæci mortales ceu vera bona & munera felicitatis humanæ impensiùs appetunt, colunt, sectantur: vitam egit austeram, quam pleriq; omnes admirarentur potiùs, quàm se imitari posse cõfiderent. Itaq; hac viuendi ratione eam excellentis virtutis opinionẽ adeptus est, vt cum Assimbeius Vsuncassenes (qui quondàm Armeniæ procurator, Moloanchre legitimo Persarum rege interfecto, regnum eius occupauerat) sibi generum adsciuerit, collocata ei in matrimonium Martha filia, quę ex Despina Caloioannis Trapezuntini & Ponti regis filia nata, Christi fidẽ coluit. Quòd verò Trapezuntinus Christianus rex Vsuncasseni Mahometano filiã suam despondit, licèt ea cõditione, vt eam permitteret Christũ colere, ideò factum est, quòd & Trapezuntinus rex & Persa Vsuncassenes sibi ab Ottomanno Mahomete meritò timerent, cuperentque ex hac affinitate mutua sibi cõparare præsidia: quæ tamen neutri quicquã cõtulêre, quãdoquidem Mahometes tormentis æneis fretus, quorũ vsum Persę tum ignorabãt, Vsuncassenẽ in campis Anserinis profligauit, ac deindè Trapezuntinũ regem Constantinopolim perductum in carcere neca-

Harduellis pater Sophi Ismaelis.

Mahometes Turca profligat Persas, &

necauit, tota eius ditione occupata. Harduellis autem Taurisij, quod est præclarissimum Armeniæ maioris oppidum, multo habitatore frequentissimum, nouã cœpit vulgare religionẽ, vel potiùs superstitionẽ, Mahometanam quidẽ illam, sed longè diuersam ab ea, quam cæteri Mahometani in Asia & Aphrica sequerentur. Volebat enim ab omnibus eos legis Mahometanæ ritus suscipi, quos Haly Mahometis interpres & socius tradidisset: neq; enim alitèr eos saluos posse fieri, cũ alij potiùs Homarim, alterum Mahometis discipulum & interpretem, præferendum censerent. Atq; hoc solo ferè diuersæ superstitiõis prætextu Mahometani alij alios odiosissimè persequuntur: quod iam pridèm magno poterat adiumento esse Christianis principibus ad Turcarũ profligãdas vires, eorumq; immanissimã tyrãnidem à suis finibus procùl arcendã, nisi quibusdam magis liberet mutuis cõflagrare odijs & bellis intestinis, in summã Christianæ Reip. perniciem: quod certè dolendum est, tametsi peccata hominum è religione Christianorũ, longè etiàm deteriora merentur. Intereà verò dum Harduellis nouam Taurisij religionem disseminat, fit ingens ex omni Perside & Armenia ad eum visendum hominum concursus, non admodùm gratus Iacuppo Vsuncassenis filio, qui patri à Mahomete Ottomanno cæso, in regno successerat. Iam enim eius potentiã & existimationem vereri cœpit, atq; ad eius religionem confluentiũ cœtus habere suspectos. Eam suspicionẽ auxit, quòd sciret patrẽ suũ vi occupâsse Persarum regnum, metueretque nè Persæ ipsum regno nondùm satis firmato exturbarent. Itaque neque sanguinis coniunctione, neque hominis innocentia permotus, regnandi libidine transuersim actus, misit qui Harduellem nihil minùs suspicantem percuterent. Eo extincto, sectatores eius aut tulit è medio, aut dispulit. Porrò Ismaël filius Harduellis, qui posteà Sophus cognominatus est, eo tempore puer adhuc, ab illa cæde seruatus est, fugiensque Iacuppum regem auunculum suum, in Hyrcaniam ad Pyrchalem parentis amicum, supra Caspiuum mare paucis oppidis imperantem se contulit.

Fuit prętereà quidam Harduellis discipulus Techellis, qui deindè Cuselbas, hoc est, rubrum caput appellatus est, magistro non inferior, Persa origine, regiæ stirpis cognatione clarus, doctrina ac religione valdè celebris. Is quoquè Iacuppũ fugiens, in minorem Armeniam peruenit, atque illic in Antitauro monte, loco ob frequenti-

1500

occupat Trapezũntinum Imperium.

Mahometani in duas distracti sectas & superstitiones.

Mahometani cur se mutuò persequãtur.

Techellis Persa mores & disciplina.

1500 am, varietatemque pomiferarum arborum & perennes aquarum fontes admodùm salubri & amœno, ab hominum commercio separatus, aliquot annis asperrimam vitam egit, contentus ijs, quæ spontè humus protulisset: tandemque eam famæ claritudinem adeptus est, vt diuinus vates appellaretur. Agnitus primò est à pastoribus: deindè agricolæ miserati eius vitæ austeritatem, victum & [illegible] necessarias suppeditabant. Porrò cùm etiàm futura prædiceret, summa omnium admiratione in pagos & vrbes pertractus, & tantùm non ceu deus quispiam adoratus est. Iam prouinciam omnem sui fama compleuerat, publicatisque nouæ legis interpretationibus, facilè credulis turbis persuasit, nisi illas complectérentur, nullam ipsis salutis spem reliquam fore. Multis ergò vanam superstitionem amplectentibus, sectatores suos omnes, pro insigni nouæ religionis, iussit turbinatum capitis tegumentum siue pileos lintea fascia, eaque rubri coloris, circundare: vndè factum est, vt ij omnes qui nouum hoc doctrinæ genus sequuntur, Cuselbasæ à rubro pileorum colore, toto Oriente vocentur. Interìm Ismael quoquè paternos nouæ superstitionis complexus ritus, cùm iam adolesceret, & sermone, vultûs elegantia, egregiaque tum sapientia tum animi magnitudine omnibus admirabilis videretur, maximum nomen & ingentes vires sibi conciliauit, non ex vulgo duntaxàt, sed permultis etiàm nobilibus ac opulentis: cumque etiamnùm impubes esset, diuitias, honores & imperium, licèt ea contemnere videretur, assecutus est: tanta in eo cernebatur morum integritas. Additum quoquè illi est cognomentum Sophus, quod à vetere Magorum memoria sumptum videtur, qui olìm apud Persas ipsis etiàm re[illegible]s imperâsse feruntur. Deindè verò Iacuppo Persarum rege veneficæ vxoris fraude sublato, cogitauit repetere paternos agros & ditionem, quæ ex matris dote ipsi obtigerat. Itaque aliquot suæ sectæ hominibus, cum Pyrchalis reguli coniunctis auxilijs, Armeniam ingressus, non tam viribus quàm præclara existimatione & beneuolentia breuì paternam ditionem recuperauit. Mox auctis copijs eorum, qui nouum dogma sequebantur, Sumachiam vrbem in finibus Mediæ sitam, vi cepit & hostilitèr diripuit. Illud audax facinus ad priorem nominis eius existimationem permultum adiecit: factusque ex eius vrbis præda locupletior, exercitum magna ex parte inermem egregiè instruxit.

Cuselbasæ qui dicti.

Iacuppus Persarum rex perit veneno.

Sumachia vrbs.

xit. Iam verò Persici regni captus desiderio, Taurisium 1500
sibi petendum statuit.

Ea vrbs Persarum regia est, non solùm Armeniæ superioris, in qua sita est, verùm etiàm totius Orientis numero hominum atque opibus celeberrima, olìm Terua dicta, distans à Caspij maris littore expediti equitis itinere dierum quatuor, haud procùl ab emporio Derbento, vbì portæ ferreæ Scythas ab angustijs, quæ sunt inter montes & mare, excludunt. Ità ergò Sophus Ismaël amplissimum Persarum Imperium inuasit, & simul noua Mahometanæ stultitiæ superstitio longè latèque diuulgata est anno salutis 1499. quo Italia Gallorum aduentu maximas adijt clades, & Veneti ad Protum insulam cum Turcis infelicitèr dimicâruut. Vbì autem Ismaël ad Taurisium properauit, erat illic Aluantes Iacuppi filius, qui fratrem suum Moratchamum prælio victum, ex Persarum finibus expulerat, & primores aliquot Moratchami studiosos trucidârat. Ea res & illi magnam inuidiam conflauit, & Ismaëli eius amplissimæ vrbis potiundæ facilimam viam patefecit. Nam simul vt ad vrbem cum exercitu appulit, portas illi ciues vltrò aperuerunt, Aluante in fugam sese conijciente, quòd longè imparem se sentiret Ismaëlis copijs, nullo præsertim ciuium fultus præsidio, de quorum fide non immeritò nihil sibi admodùm polliceretur. Eos autem Ismaël, proposita omnibus incolumitate, in suam religionem & fidem facilè adegit. Vrbem autem ingressus, Iacuppi regis auunculi sui sepulcrum eximij operis euertit, ossibusque disiectis, omnem eius memoriam prorsùs aboleuit, vt paternam cædem vlcisceretur. Interim certus ad eum perfertur rumor, Aluantem conciliato sibi fratre Moratchamo, cum maximo equitum & peditum exercitu aduentare. Eo nuncio nihil territus Ismaël, suos incredibili celeritate ducit hostibus obuiàm, imparatumque Aluantem mira felicitate oppressit, ipso Aluante, cùm acriùs pugnaret, obtruncato. Eo cæso, equites cataphracti & sagittarij cæteriqùe postremi agminis milites, fuga dilapsi sunt.

Taurisium Persarum regia.

Aluantes ab Ismaele caditur.

Aliquot autem diebus eo in loco à labore recreatis militibus, deindè Scyras vrbem cum exercitu profectus est. Iam enim finitimi populi in illius se potestate fore dictitabant. Ab ea ciuitate maximis honoribus affectus, sæpè ad populum concionabatur de noua religione suscipienda, additis etiàm minis, si quis intra

diem

1500 diem tricesimum pristinos ritus neutiquàm repudiâsset. Quamobrèm omnes ferè in illius sententiam breuì concessere. Est autem Scyras vrbs opulentissima atque clarissima, ex cuius diuitijs militi persoluit stipendium, omnesque copias suas militaritèr instruxit & egregiè ornauit. Erant tum illic officinæ frequentes, omnis generis armorum plenissimæ: quæ sanè mirabili ingenio artifices ex ferro chalybeque recoctis, & ex herbarum succis addita insigni temperatura, longè elegantiùs, quàm apud nos id fiat, fabricare consueuerunt: nec galeas tantùm, thoraces & ocreas, sed equorum etiàm perpetua ex tenuissimis laminis tegumenta. Post Scyras vrbem facilè quoquè Sapha, quæ Susa olìm fuisse putatur, & Sulthania, vbì admirabiles cernuntur ingentium ædificiorum reliquiæ, in eius fidem concessit. Indè Mesopotamiam magno populorum studio in deditionem accepit, Moratchamo Iacuppi filio & Aluantis fratre, in Arabiam cum vxoribus ac liberis omnique supellectile aufugiente. Indè ab Assyria in Mediam transcendit, regressusque in Armeniam, Albanis, Iberis & Scythis, qui vlteriorem Caspij maris oram tenent, bellum fecit, quòd solita tributa iam quadriennio minimè persoluissent.

Scyras insignis vrbs describitur.

Sapha olìm Susa.

Dum hæc Ismaël Sophus prosperrimis rerum successibus in Persidis Imperio gerit, Techellis Cuselbas, cuius paulò suprà meminimus, Armeniam & minoris Asiæ partem non minimam noua religione compleuit, multisque eius sectæ hominibus arma capessere iussis, Turcarum ditiones audactèr inuasit. Iam enim passìm cernebantur homines nouæ superstitionis cupidi, (vt est mortalium genus non sua natura, quæ a Deo benè condita est, sed deprauato animi judicio in res nouas, quamlibèt alioquì perniciosas, auidum) qui pro symbolo rubris pileis vterentur. Cùm autem non omninò suppeterent sumptus bello gerendo necessarij, eorum facultates suis diripiendas permisit, qui nollent nouum dogma complecti. Indè è Cappadociæ finibus in Lycaoniæ vberem regionem profecti sunt, vbì diù sese aluerunt, freti eius loci copijs. Multi autem eius regionis accolæ cum rebus suis Iconium perfugerunt. Proponebat Techellis præmia omnibus, qui ad ipsius religionem accederent, & dira minabatur refractarijs: quo factum est, vt plurimi illi se adiungerent. Iam autem Turcæ rei indignitate permoti, ad arma se parabant, & ecce opportunè

Techellis prosperi successus.

ab Ismaële equites missi superuenêre, qui etiàm Te- 1500
chellim iam anteà per legatos hortatus erat, vt nouæ propagandæ doctrinæ omnem nauaret operam, vi etiam adhibita, suamque illi opem & auxilia pollicitus fuerat. Faciebat hæc Ismael odio in Turcam Baiazetem, cuius oppugnandi iam animo consilium voluta-bat. Misit etiam legatos Venetias, petens ab illis inter alia artifices, qui ænea tormenta conflarent. Veneti eos legatos humanitèr exceperunt, sed omnibus eius votis, quòd cum Baiazete quinquennij inducias pacti essent, satisfacere non potuerunt: quanquàm præter hoc etiàm bellis grauibus impliciti tenerentur. Legatos autem muneribus affectos, honorificè à se dimiserunt: sed vbì Baiazetes comperit, eos per Syriam in Persidem reuertisse, grauitèr apud Aegypti Sulthanum ea de re questus est: vndè accidit, vt mercatores Veneti, qui Tripoli, Alepi, Beryti atque Alexandriç agebant, à Campsone in catenas coniecti, vix post annum, multas à sæuissimis Mamaluchis perpessi contumelias, vitam & libertatem impetrârint. Techellis verò auxilijs Ismaelis fretus, Orcanem & Mahometem Baiazetis nepotes cum exercitu ipsi occurrentes, egregiè profligauit: nec ab Iconij nobilissimæ vrbis oppugnatione abstinuisset, si tormenta bellica fuissent ad manum. Multos verò ijs in locis in suam traduxit sectam. Indè per Galatiam in Bithyniam infesto agmine contendens, Bellerbechum, id est, totius Asiatici equitatûs magistrum, opportuna circunuentum celeritate fortissimè debellauit, multis ex eius exercitu fusis, reliquis in fugam coniectis. Mox Cutheiam vrbem summa vi & incredibili suorum ardore ac impetu expugnauit, magna Turcarum strage edita, & ipso quoquè cum vxoribus capto Bellerbecho, qui ex fuga eò se contulerat, & diù fortissimè propugnando vrbem defenderat. Ea vrbs in Asia minori medium ferè locum obtinet, Anatoliçq; magistri equitum, quem Bellerbechum vocant, sedes est, sicut in Europa alterius Bellerbechi Sophia Mœsiæ vrbs. Eius oppidi spolijs ornato & instructo exercitu, iam Prusiam Bithyniæ caput oppugnare instituerat. verùm Baiazetes ingentes ex Europa copias, duce Halybassa Macedone, in Asiam misit, quorum aduentum Techellis sibi minimè expectandum ratus, è Ponto excessit, collecta preciosiore præda. Eum Halybassa magnis itineribus insequitur, & post dies aliquot in planis Galatiæ locis è nouissimo

Ismael Sophus mittit legatos Venetias.

Veneti ab Aegypti Sulthano malè accipiuntur.

Iconium.

Cutheia capitur à Teçhelle.

1500 uissimo agmine fessos aliquot cepit & interfecit. Tum verò Techellis Bellerbechum, quem vinctum trahebat, media in via palo infixit. Eius clarissimi apud Turcas viri horrendo interitu licèt Halybassa permoueretur, non tamen destitit celerrimè abeũtes persequi. Cùm autem nulla contentione eos posset assequi, relictis peditibus, octo millia equitum intentissimo cursu vnà secum iubet fugientium vestigijs insistere. Tandèm ad Olygam montem vbì ventum est, nouissimum agmen acri prælio perturbare cœpit. At Techellis non se deserit, licèt suos multo itineris labore penè exanimatos non ignoraret, acieque egregiè instructa, Turcarum impetus fortitèr sustinet. Verùm à sclopetarijs equitibus permulti è Techellis copijs fusi sunt, ac nihilo minùs Techellis redintegrata acie ex optimè armatis, eaque à nouissimo agmine in frontem ducta, suos in tutiora loca fortitèr pugnando sese iussit recipere. Id conspicatus Halybassa, cùm semèl atque iterùm per medios hostes cum globo equitum perrumpere non dubitaret, interceptus à Techellinis interficitur. Eius cæde perterriti Turcæ, primò remissiùs agere, mox fuga sibi consulere. Techellis cum suis primò ad Tasciam se recipit, quò Iunusbassa quoquè cum quadraginta Turcarum equitum & peditum millibus peruenit, multisque illic leuibus prælijs certatum est, donèc Techellis se tantis copijs imparem cernens, superatis clàm montibus, in minorem Armeniam descendit. Post eius inopinatum discessum Iunusbassa per omnem Asiam minorem diligentissimè perscrutatur Persicæ religionis cultores, inuentosque omnibus tormentis excruciatos interficit: qui verò bello non interfuissent, ijs frontem inussit, omnesque in Europam secum traduxit. Techellis porrò ad Ismaelem, in finibus Scytharum bellum gerentem, confugit. Ità in illa quoquè impurissima & dementissima Mahometis superstitione, maximo Christianæ Reipub. commodo, hac tempestate exitiales extitère dissensiones, & odia ac simultates inexpiabiles, dum alij Homarim, alij Halyn Mahometis interpretes & discipulos sequi màlunt. Et nisì ea rerum perturbatio apud Mahometanos incidisset, Baiazetes Turcarum rex Venetis & Hungaris admodùm sæuus & atrox hostis incubuisset. Verum præpotens Deus, etsi hominum flagitijs iurè irascitur, non tamen iustas semper reposcit pœnas, sed iudicij austeritatem ineffabilis misericordiæ cle-

Halybassa interficitur.

Turcæ sæuiunt in Persicæ religionis cultores.

clementia temperat, vt sit locus veniæ omnibus volentibus redire ad sanitatem. Dum ergò sic Mahometani nouæ religionis prætextu atrocissimè inter se digladiantur, Baiazetes propensiori animo cum Venetis pacem fecit, atque ab Europa sæui pectoris immanitatem reuocans, in Asiam totus incubuit, vt à Persis illatas iniurias egregiè vlcisceretur. 1501

ANNO 1501. die 10. Maij, Albericus Vespucius à potentissimo Lusitaniæ rege missus est exploratum nouas regiones. Itaque tribus Lusitani vecti liburnicis, ad Aethiopiæ promontorium, quod iam Caput viride vocant, appulerunt: inde soluentes, & versus polum antarcticum longissima nauigatione cursum tenentes, venerunt ad insulam quandam, multis horrendis in itinere iactati tempestatibus, vbi mense Iunio hyems est, & paria diei noctisque spatia. Tandem 17. Augusti ad terram quandam peruenerunt, cuius incolæ beluas immanitate vincerent. Regio ipsa amœnitatis & elegantiæ permultum habere videbatur, sitaque est extra lineam æquinoctialem versùs Austrum quinque gradibus. Cernebantur autem in montis cuiusdam vertice homines nudi, sed qui ad Lusitanos, licèt multùm amantèr inuitati, descendere non auderent. Attamen paulò pòst altera luce, sumpta fiducia, fumos & ignes passim excitârunt, vt Lusitanos è nauibus ad se elicerent. Egressis verò Lusitanis non se volebant propiùs adiungere, sed vt longiùs in terram progrederentur, eos inuitârunt. Quod cùm periculosum videretur, duo audaciores multis precibus à nauium præfecto tandem copiam impetrârunt in insulam penitius intrandi, sed ea conditione, vt post quintum diem ad naues redirent. Interim octiduum Lusitanis expectantibus, illi nusquàm conspiciebantur, sed in dies alij atque alij ex ea insula ad littus frequentes accedebant, non tamen cum Lusitanis colloquia miscere voluerunt. Septima die Lusitani in terram egressi, vident viros secum vxores suas adduxisse, quas etiam Lusitanos colloquendi causa propiùs adire iusserũt. Verùm fœminis trepidantibus, iuuenẽ validum Lusitani ad eas mittunt, & vt nihil mali suspicarentur, ipsi in naues se recipiũt. Vbi ad eas iuuenis venit, circunstant illum admirabundæ omnes, contrectantq; curiosiùs: atque eccè interìm de monte sæuissima descendit mulier, vallũ prælongum manu gestans. Quę cùm ad locum,

Alberici Vespucij nauigatio.

Hyems mense Iunio.

1501 vbì iuuenis erat, perueniſſet, valido ictu incautū proſternit & occidit, eumq́ue mox reliquæ fœminæ per pedes in montem pertrahunt. At viri barbari è monte decurrūt impetu ad littus, & iacula ex arcubus certatim in naues vibrant. Luſitani verò diſploſis quatuor tormentis, repentè eos in fugam nimio terrore correptos compellunt. Porrò crudeliſſimæ mulieres, inſpectantibus Luſitanis, iuuenē cæſum in fruſta ſecāt, ad ignem torrent, & aſſum immanitèr deuorant. Viri aūt ſignis quibuſdam oſtendebant, eū in modum alios duos Luſitanos ſe quoq; deuorâſſe. Acritèr ea res ſtimulabat Luſitanorum animos, & libentèr eam fuiſſent vlti iniuriam, ſed præfectus nō permiſit, hauddubiè peiora veritus, ſi pauci cum multis congrederentur. Indè ergò abeuntes, longiùs nauigârunt, & multa admiratione digna lōgiſſimis illis itineribus conſpexerunt: iamq́ue ſtellarum, quę circa polū antarcticum ſunt, conſpectu fruebantur, quæ multò & plures & illuſtriores ſunt, quàm poli arctici. Deniquè tam diu nauigârunt, quòd polus antarcticus iā ipſis ſupra horizontem illum quinquagintaduobus gradibus fuerit eleuatus, & neque minoris neque maioris vrſæ ſtellę ſub adſpectum caderent. Et noctes quidem Aprilis ſeptima die, ſole circa arietis extrema verſante, quindecim horarū fuiſſe compertæ ſunt, hyemsq́; ea loca obtinuit. Longū eſſet omnia narrando proſequi, quæ multiplici nauigatione tum Veſpucij, tum aliorum in illis incognitis noſtro orbi regionibus explorata ſunt: ſed hoc nomine præcipuè laudes & grates agendæ ſunt præpotenti Deo, vt iam antè dixi, quòd innumeræ gentes dæmonum cultrices, opera Hiſpaniæ & Luſitaniæ regum intra non multos annos ad Chriſti religionem traductæ, iam viuum & verum colunt Deum, relictis tèr execrandis dæmonum ſimulacris, quibus miſeri ab omni vera luce prorsùs alieni, hactenùs diuinos impenderant cultus & honores.

Barbari Luſitanū iuuenem torrēt ad ignem & comedunt.

In Aprili noctes quindecim horarum.

Inter Hiſpaniam & Canarias inſulas inuenta eſt à Luſitanis Medera inſula, ſylueſtris illa quidē & prorsùs inculta, ſed ſoli fertiliſſimi. Quod vbi Luſitani aduerterunt, vt apta eſſet ſementi & habitationi, ſyluas denſiſſimas multo igni concremârunt, qui interdùm adeò graſſatus eſt, vt pleriq; vix flammas euadere potuerint. Habitatur iam frequens à Luſitanis, qui extructis ædibus cultiſſimā eam reddiderūt. Eſt fontibus irrigua, & amnibus multis conſpicua. Gignit & alit perdices, colūbas ſylueſtres, pauones, apros feros, & multa alia diuerſorum generum

Medera inſula.

aerum animantia, quæ etiã priùs quàm homines eã oc- 1501
cuparent, ibi sua collocârunt domicilia. Sunt ibi arbores insignes, cedro vel cupressis non absimiles, quas scindunt molis serratilibus ad flumina collocatis, vndè multa præclara fiunt opera in varios vsus. Arborum color ruber est & boni odoris. Iussu regis Lusitaniç plantatæ sunt ibi cannæ saccarum ferentes, non solùm copia insigni, sed etiàm mira præstantia. Est enim eius regionis ea ferè habitudo vel qualitas, quç Cypri & Siciliç. Sunt etiàm eò importatæ vites ex Creta insula, quæ botros & magnos & multos, atque etiàm vina præclara vbertim proferunt. Visuntur illic botri atro colore.

Hoc anno cruces sanguinolentæ virorum ac mulierum vestibus passim in Germania inciderunt. Videntur præsignificâsse pestem sæuissimam, quæ proximo anno secuta est. Solet plerunq; Deus pro sua bonitate eiusmodi terroribus admonere homines, vt se corrigant, & impendentem eius iram à se auertant.

Eodem anno facultas Theologica Academiæ Moguntinæ, imitata Synodi Basileensis decretũ, itemq; Parisienses & Colonienses Theologos, omninò decreuit & statuit sentiendum, beatissimam Dei genitricem semperque virginẽ Mariam, quam ex omni æternitate sibi matrem delegit filius Dei, sinè labe originalis peccati conceptam, idq; singulari quodam priuilegio. Non hîc necessè est anxiè perquirere, quid hinc scriptũ reliquerint prisci illi Ecclesiæ Doctores, qui certè de hac virgine singulari reuerentèr & honorificè scripsère. Augustinus ipse, cuius summa est authoritas, cap. 36. Libri de natura & gratia, ob vnigenitum Dei filium ex ea natum, nullam prorsùs de ipsa vult haberi quæstionem, cùm de peccatis agitur. An non ille sensit singulare priuilegium illi virgini concessum, quam nõ est ausus vlli peccato fateri obnoxiam? Contendant hîc alij quantùm volent: certè qui Deũ timent, non facilè ausi erunt in diuersum pertinacem ferre sententiam. Alioquì si communibus illa cæterorũ mortalium legibus subiecta fuit, cur nõ etiàm cum dolore & virginitatis iniuria peperit: Dictum est Euæ, & in ea fœ- Gen. 3.
minis omnibus, In dolore paries filios. At virgo Maria incredibili & prorsùs inaudito miraculo virgo concepit, non ab homine, sed de Spiritusancto, & virgo peperit, in conceptu expers cõcupiscentiæ, in partu, doloris. Qui ergò eã sic sibi voluit esse matrem, vt nõ ab homine, sed de Spiritusancto conciperet: is proculdubiò talem quoquè

1501 eam esse voluit, quæ ab omni peccato purissima, digna
Sapient.1. esset & concipere & parere ipsum filium Dei. Non enim habitabit sapientia, vt in Sapientiæ libro scriptum legimus, in corpore subdito peccatis. Et tamen ipsa Dei æterna sapientia nouem mensibus habitauit in huius sacratissimæ virginis castissimis visceribus. His ergò atque alijs rationibus permota facultas Theologica Moguntinæ Vniuersitatis, grauitèr sanciuit deincèps neminem in ea Academia promoueri debere in sacra Theologia, nisi iuramento interposito priùs fidem dederit, se diuersam opinionem neque animo retenturum, neque quouis modo approbaturum. Scio non deesse hodiéque, qui difficilè adduci possint, vt huic pijssimæ sententiæ subscribant, licèt multi doctissimi viri grauissimis argumentis eam adstruxerint & confirmârint: verùm Concilium Tridentinum sub Paulo 3. Pontifice inchoatum, & tandèm sub Pio 4. absolutum, (multis enim modis satanas eius Concilij tum inchoationem, tum prosecutionem sæpè impedire conatus est) statuit obseruandas esse de matris Dei conceptione constitutiones Sixti 4. qui Pontifex admodùm fauit opinioni de immaculata eiusdem sacratissimæ virginis conceptione. In eo autem Tridentino Concilio fuère supra 280. Episcopi, & multi excellenti & incomparabili doctrina viri, adeò vt etiàm sectarij, quantumuis laxa proposita fide publica, non tamen ausi fuerint eò accedere, eo præsertim tempore, quo sub Pio 4. excellentissimæ doctrinæ viros catholicos ibì fuisse constat. Qui ergò extra Christianæ modestiæ cancellos non vult temerè efferri, & tum sibi, tum alijs malè consulere, acquiescat in Ecclesiæ sententia, & matris Dei singulari priuilegio nihil deroget, nè, dum matri iniurius est, præpotentis filij eius iram intolerabilem in suas accersat ceruices.

Mercurius nostra ætatis cõmentitius. Eo ipso anno Italus quidam in Gallias venit, qui immodica captus animi arrogantia, Mercurium se diceret, cùm alioqui proprio nomine Iohannes vocaretur: Tyanei quoquè Apollonij, quem alij Philosophum, alij magum vocant, se sectatorem iactitaret, rerum omnium, præsertìm arcanarum, se vnum callentissimum gloriabundus assereret, adeoque præ se veteres philosophos, atque theologos penè omnes contemneret. Vxorem & liberos, vnaque seruos & ancillas circunduxit. Nudis pedibus cum tota familia ingrediebatur,

batur, tum ipse, tum sui omnes non nisì lineis induti, 1501
etiàm catenam ferream ad collum gestabant, instàr Tyanei Apollonij, cuius vitam scribit Philostratus, & ante hunc Damis, Apollonij ipsius peregrinationis comes. Lugduni aliquandiù moratus, & in precio habitus, Ludouico Galliarum regi se natum ad res summas prædicabat. Porrò rex hominem miratus, doctos viros, præsertìm medicæ facultatis, de hominis, quam iactabat, prodigiosa scientia & inusitata rerum cognitione periculum facere iubet. Multas ergò illi quæstiones de rebus varijs mouent, & vsque ad stuporem prompta ab eo responsa referunt, præcipuè in rebus medicis, quanquàm scire non possent, vndè hæc illi suppeterent, cùm esset alioqui sinè literis. Reuersi igitur ad regem, rem omnem ordine exponunt cum multa admiratione. Idem verò Mercurius regi ensem donauit, mira arte fabrefactum, & 180. gladiolis stipatum: itemque clypeum, in quo speculum inerat affabrè elaboratum, cui nescio quid latentis energiæ inesse dictitabat. Quò verò tandem euaserit, aut quem habuerit vitæ exitum, non satis compertum habetur. Eiusmodi sanè iactantia & ostentatio non admodùm decent Christianum philosophum, quandò ipse quoquè ethnicus philosophus Cicero sapientissimè admonet, vt quanto maiores sumus, tanto summissiùs nos geramus, quod diuinæ literæ paulò alijs verbis, sed eadem omninò sententia exprimunt in Ecclesiastico: Quantò magnus es, humilia te in omnibus.

Est in precio apud Galliæ regem.

Ecc. 3.

Per idem tempus quidam Ioannes ab Eltz, aliquot equitum & peditum turma stipatus, clara luce, nullo repugnante Budobrigam (vulgò Boppardiam vocant) regale oppidum, Ecclesiæ Treuirensi iampridèm oppignoratum inuasit, exclusisque omnibus, qui Episcopi Treuerici partes sequerentur, castellum, telonium & æs omne occupauit, turribus præsidio è suis imposito. Henricus 7. Imperator certa accepta pecunia ab Archiepiscopo Treuirensi, id oppidum pignoris loco illi tradiderat. Ab annis trecentis non raro leguntur Imperatores quidam vrbes ab Imperio alienâsse, difficultèr verò redemisse: vndè accidit, vt multa Imperij loca à principibus ciuilibus & Ecclesiasticis occupentur, vt quidam scriptum reliquêre.

Boppardia occupatur.

Boppardia quandò oppignorata Episcopo Treuirensi.

Hoc anno dira fames ob frumenti inopiam totam Sueuiam peruasit, sed eam Argentoratenses frumento, quod in magna copia reconditum habebant, non auarè

1501 quidem, vt apud plerosque hodiè in more positum videmus, sed commodo precio distracto leuârunt. Ea hominum charitas, licèt maximè sit secundùm naturam, iuuare naturæ consortem, iam rara est in terris. Nec mirum est, Argentorati magnam fuisse frumenti copiam, quandoquidem ea Alsatiæ regio præcellẽtis vini & multi frumenti perquàm fertilis est, vt non indigenis duntaxàt, sed multis etiàm vicinis & exteris vinum & frumentum affatim suppeditet: nec facilè in Rheni tractu vlla alia regio, quòd ad fertilitatem attinet, ei comparari possit, tametsi in latum à Rheno vsque ad montana non nisi tria plùs minùs Germanica milliaria obtinet.

* *Vosego*

Multi illic fluuij è monte * Vosago in Rhenum prouoluuntur. Sanè non desunt qui scribant, nec ij quidem contemnendi authores, tota Germania nullam extare regionem, quæ omnibus prouentibus Alsatiæ comparari queat. Sunt in ea 46. ciuitates & oppidula, omnia muris cincta, arces quinquaginta, & villæ propè innumeræ. Verùm hæc fortasis non satis ad institutum.

Basilea deficit ab Imperio.

Hac tempestate Basilea à Maximiliani Cæsaris & Imperij obediẽtia se subduxit, percusso fœdere cum Heluetijs, qui nullius pârent imperio. Basileensium defectionem imitati Schaffhusiani, Heluetijs itidèm fœderati sunt. Literæ huius fœderis apud Lucernenses feruntur confectæ, & vtrinquè datæ & acceptæ.

Basilea vrbs describitur.

Est Basilea vrbs inclyta Germaniæ, quam Ammianus Marcellinus Gratiani & Valentiniani Imperatorum tẽporibus iam fuisse scribit. Alluitur Rheno amplissimo flumine, qui mediam fermè interfluit, sed ponte constratus vtrinquè habet iter peruiũ. Est ager vini frumentiq; ferax & intra & extra vrbis mœnia. Pius Pontifex eius nominis secundus, Gymnasium amplissimis ornatum & auctum priuilegijs illic cõdidit. Habet autem citra & vltra Rhenum geminam ciuitatem, alteram maiorem, alteram minorem Basileam: estq; ea vrbs inprimis insignis & egregia, nisi quòd hac ætate colunt eius loci incolæ dogma Zuinglianum, quod Catholica Christi Ecclesia iam olìm in Berengario damnauit. Dolendum est, in fortissima gente tantum potuisse noua dogmata, quæ Germaniam magna ex parte perdiderunt, vt suis dicemus locis.

Schaffhusia vrbs.

Schaffhusia quoque ad Rhenum sita, locum occupat & amœnum & commodũ atque fœcundũ. Non longè ab hac vrbe Rhenus fluuius altitudine quadraginta aut quinquaginta cubitorũ ruit præceps in imum, ità vt aqua omnis

in

in ſpumam & nebulam reſoluatur. Eſt id ſanè adſpectu horrendum. Schaffhuſiani quidem initiò ad certũ tempus cum Heluetijs fœdus percuſſerunt, at poſteà id abijt in fœdus ſempiternum. In eo oppido Eberhardus comes è Sueuia opulentum conſtruxit monaſterium, quod Germanicè à nauium traiectu dictum eſt Schiffhuſen/ tanquàm nauium domus, vt quidam vetuſtus codex probat. Maximis illud cœnobium impendijs exædificatum fuit, multis eò allatis ingentibus columnis lapideis, è quibus etiamnùm 12. in templo viſuntur, ſingulæ altæ pedes ſeptendecim, in complexu obtinentes pedes nouem. Conſecrauit autem hoc monaſterium Leo Pontifex Romanus, eius nominis IX. cognatus antedicti comitis Eberhardi, anno ſalutis 1052. cuius quidem Pontificis fuit ſancta & inculpata vita, & eruditio haud vulgaris, vt eius ſcripta teſtantur. 1501

Schiffhus ſeu monaſterium.

Huius anni menſe Nouembri Philippus archidux Auſtriæ, Maximiliani Cæſaris filius, cum Iohanna coniuge ſua, Ferdinandi regis Hiſpaniarum filia, amicitia cum Gallis conciliata, per Franciam in Hiſpaniam proficiſcitur, & vbiquè, præſertìm verò Pariſijs, honorificentiſſimè accipitur.

Alexãder VI. ſcribit Ruthenis.

Hoc etiàm anno Alexander Pontifex, eius nominis ſextus, cùm percepiſſet Ruthenos & alios quoſdam in Lituania Græcorum ritum complexos, cupere ad Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem & religionem ſe adiungere, ſed interìm non deeſſe qui dicerent eos neceſſariò rebaptizari oportere, propterea quòd more Græcorum in tertia perſona baptizati eſſent, ſcripſit ad illos ex decreto concilij Florentini, ſub Eugenio 4. celebrati, in quo Græci atque Armeni cum Romana Eccleſia in concordiam rediêre, reuerà baptiſmum conferri, etiàm cùm in perſona tertia ſic dicitur, Baptizetur talis ſeruus Ieſu Chriſti, in nomine Patris & Filij & Spirituſſancti: quanquàm in Latina Eccleſia non debet mutari vetus verborum forma, quæ eſt, Ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spirituſſancti, Amen.

Et quia hoc loco in Ruthenorum mẽtionem incidimus, operæprecium fuerit de ea gente paulò copioſiùs agere, vt Lector eius aliquam habeat notionem. Obtinet ea gens ampliſſimas regiones, & plerunquè hodiè vel Moſcouitæ vel Rutheni aut Ruſſi appellantur. Vtuntur autem lingua Sclauonica, qua hodiè nulla ferè eſt latior & diffuſior, quippe qua Dalmatæ, Boſnenſes,

Rutheni vel Moſcouitæ.

Sclauonica lingua latiſſima.

1501 Croatæ, Istrij, Carni, Carniolani, Carinthij, Stirij, Mœsij, Seruij, Bulgari, alijque Constantinopolim vsque, Boëmi, Lusatij, Silesij, Moraui, Poloni, Rutheni, Circasi, Quinquemontani ad Pontum, & Vuandalorum reliquiæ vltra Albim per Germaniam in Septentrionem sparsìm habitantes vtuntur. Incertum est, quis initiò apud illos rerum potitus sit, quòd characteres non habuerint, quibus res suas scripto consignatas ad posterorum notitiam transmitterent. Cœperunt autem Annales conscribere tum primùm, cùm Michaël rex Constantinopolitanus literas Sclauonicas in Bulgariam misit. Inter alios Igor quidam apud illos Imperio potitus, Olham ex Plescouia duxit vxorem. Is cum exercitu suo Heracleam & Nicomediam vsque progressus, sed in fugam actus, à Malditto Dreuulianorum principe cæsus est, relicto infante filio Suuatoslao, cuius mater Olha viri sui necem grauissimè vlta, multis Dreuulianorum millibus interemptis, atque omnibus eorum castris occupatis, in Græciam profecta est, & illic sacrum baptisma percepit sub rege Iohanne Constantinopolitano, anno mundi 6463. (Sic enim Annales eorum habent: solent autem Russi non à Christo nato, sed ab orbe condito numerare) Porrò nomē Olhæ, in Helenę mutatum est. Atque hęc in ea gente Ruthenica fidem Christi complexa est iuxta Annales iam dictos. Eam, postquam inter viuos esse destitit, nepos eius ex filio Vuolodimerus iam baptizatus, in diuorum numerum retulit, & Iulij dies vndecimus ei sacer dicitur. Atquì ea filium suum Suuatoslaum ad baptismum inducere non potuit, qui post matrem imperio potitus, deuicit Bulgaros, ad Danubium vsque progressus. Intulit etiàm bellum Basilio & Constantino regibus Constantinopolitanis, eosque profligauit. Cùm autem Græciam vastanti, reliqui Græciæ principes aurum obtulissent, contempsit, & vestes atque arma potius accepit. Eum anno mūdi 6480. Cures princeps Pieczenigorum ex insidijs interfecit, atque ex cranio eius poculū fecit, cui auro circundato inscripsit, *Dum aliena sectatur, perdit sua.* habebat autem tres filios, inter quos ditionem suam diuiserat adhuc viuens: nempe, Ierepolchum, Olegam, & Vuolodimerum. Ex ijs Ieropolchus Olegam fratrem suum occídit, sed non diù pòst ipse quoque fraude cuiusdā intimi consiliarii sui in manus fratris sui Vuolodimeri traditus, interfectus est: atq; ita totius Russię imperiū ad Vuolodimerū peruenit, qui

Igor Moscouitarū princeps.

Apud Moscouitas quādò cœperit religio Christiana.

Vuolodimer⁹ prin-

qui tum multa colebat idola, multas quoquè habuit vxores, & octingentas concubinas. Cùm autem ex omnibus sectis Christiana religio illi præcipuè arrideret, misit ad Basilium & Constantinum reges Cōstantinopolitanos, petens Annam sororem eorum coniugem sibi dari: quod si facerent, pollicetur se cum tota gente sua Christianum futurum, & ablata in Græcia restituturum. Contrahitur matrimonium. Vuolodimerus in Corson baptizatur, & dicitur Basilius, nuptiæque celebrantur. Acta sunt hæc anno mundi 6469. à quo tempore Russia permansit in fide Christi. Hunc Vuolodimerum, à quo Vuolodimeria inter Vuollam & Occam fluuios vrbs condita est, inter diuos tanquàm Apostolū 15. Iunij die Russi colunt. Eius successores vsque ad Georgium & Basilium nihil ferè memorabile gesserunt. Porrò Georgium & Basilium Bati rex Tartarorum, qui Christianorum ditiones horrendum in modum populatus est, bello superatos neci dedit, & bonam Russiæ partem, abacta præda, ferro & igni vastauit. Ex eo tempore, anno scilicet mundi 6745. vsque ad Basilium, qui ante paucos annos Ruthenis imperauit, omnes ferè Russi principes tributum Tartaris persoluerunt. Cùm autem Bati rex Tartarorum, euastatis Christianorum ditionibus, magno tota Europa terrore relicto, cum suis in Scythiam reuertisset, Innocentius eius nominis 4. Romanus Pontifex, ex concilio Lugdunensi aliquammultos religiosos viros anno salutis 1246. longissimo itinere misit ad Tartarorum Imperatorem, qui eum hortarentur vnum viuum & verum Deum, & eius vnicum filium mundi seruatorem Iesum Christum colere, & à Christianorum fundendo sanguine animum reuocare. Vbi Tartarus Pontificis preces audiuit, pollicitus est se quinquennij spatio Christianorum ditiones minimè vexaturum. Verùm vbi Pontificis legati discesserant, Saracenorum legati adsunt, hortantur Tartaros, vt Mahometis sectam tanquam plausibiliorem & voluptariam potiùs complectantur, quam Christianorum religionem ociosam. Placuit verò eorum oratio Tartaris, & inprimis ipsi Bati Imperatori, & ita illi tunc impurissimam Mahometis superstitionem receperunt, quam hodieque retinent. Sed vt ad Ruthenos reuertamur, postquàm Bati Tartarus Russiam sibi fecit tributariam, multis annis magna apud Ruthenos Tartarorum fuit authoritas, qua etiàm freti Rutheni principes plerunquè obtinebant principatus, aut alios etiàm consanguineos pro-

1501 ceps Moscouitarū.

Russia fit Christiana.

Bati rex Tartarorum.

Innocentius Pontifex 4. mittit legatos ad Tartaros.

Tartari fiunt Mahometani.

Russia tributa pendit Tartaris.

1501 fligabant, & multa fuit rerum apud Ruthenos confusio, dum alij alios superare contendunt, donèc ventum est ad Iohannem Basilium, qui fuit Basilij cæci (orbatus enim luminibus fuit iussu Demetrij cuiusdam principis Moscouitarum) filius. Is autem Iohannes Basilius fortunatissimus fuit. Nam & magnum ducatum Tuuereñ occupauit, & Nouogardiam magnam (quæ est vrbs amplissima, in circuitu obtinens, vt quidam scribũt, septem milliaria Germanica) cepit, vndè supra trecentos currus auro, argento & vnionibus onustos, Moscouiam absportauit anno Domini plùs minùs 1479. Feruntur in ea vrbe esse septem monasteria ordinis D. Basilij Magni, in quibus ingens est copia monachorum: innumera quoquè sacrarum ędium multitudo illic esse legitur. In solstitio æstiuali habet vrbs eadem longissimum diem plusquàm octodecim horarum. Dictus Iohannes Basilius, septem perpetuos annos graui eam obsidione pressit, ac tandèm in potestatem ac miserrimam seruitutem redacta, Archiepiscopum & ditiores ac potentiores quosque Moscouiã transtulit, atq; è suis subditis in illorũ possessiones ceu nouas colonias remisit. Ex iis autem possessionibus præter communes reditus, maximum quotannis vectigal in eius fiscum infertur. Porrò in Archiepiscopi locum quendam instituit episcopum, cui exiguam eius Archiepiscopatûs prouentuum portionẽ attribuit. Postquàm autem Moscouitę eò translati sunt, vnà etiàm suos errores eò inuexerunt. Habuit verò iste Iohannes Basilius ex Sophia Emanuelis regis Constantinopolitani filia Helenam filiam, quæ nupsit Alexandro Lituaniæ magno Duci, eidemque posteà regi Poloniæ declarato. Sperabantur hæ nuptiæ vtriusque partis dissensiones & acerbitates omnes è medio sublaturæ, sed cùm Polonus negligentiùs præstaret quiddam, quod se facturum receperat, Iohannes Basilius bellum ei facit, & prælio commisso victor euadit, capto Constantino regis Poloni duce egregio cum plerisque nobilibus, multisque occupatis arcibus & prouinciis ditionis Lituanicæ. Porrò Constantinus oblata occasione è Moscouia ad Alexandrum profugit, licèt à Moscouita libertate donatus esset ea conditione, vt relicto Alexandro, ipsi seruiret. Idem autem Constantinus posteà magnam dedit Moscouitarum stragem, vt suo loco dicetur. Quanuis autem huius Iohannis Basilij magna fuerit potentia, magnęque opes, tamen Tartaris parerę cogebatur, adeò vt legatis Tartarorum

Nouogardia.

rorum extra vrbem obuiàm procederet, eosq; sedētes ipse stans audiret. Tandèm illo mortuo, successorem habuit Basilium Iohannis, qui intra paucos adhuc annos Moscouitico fruitus est imperio. Is apud se captiuum tenuit Demetrium, fratris sui Iohannis filium, quem auus Iohannes Basilius, mortuo ipsius Demetrij patre Iohanne, totius Russiæ monarcham designârat. Mortuo deindè hoc quoq; Demetrio, Basilius imperat, & non modò quæ à patre illi relicta erant, conseruauit, verùm etiàm multas prouincias non tam bello quàm industria quadā suo imperio adiecit. Nanque & Plescouiam & insignē Principatum Smolenczko, qui centum ampliùs annis Lituanis paruerat, sibi subdidit, sicut infrà dicetur. At tamen in bello plerunquè infelix fuit, ac nihilominùs à suis felicissimus prædicabatur. Imperio in suos vtebatur duro & vix tolerabili, adeò vt ne fratribus quidem suis germanis, nec vlli principi castra vel munitiones permitteret: Omnes illi suis sumptibus, siue in aula, siue in bello, siue in legationibus eorum vellet opera vti, seruire cogebantur: Quibusdam tamen grauiora munia obeuntibus præfecturas, aut villas, aut prædia attribuit plerunquè in sesquiannum, de quibus tamen certos cēsus ipsi Principi persoluerent: eo spatio elapso, totum sexennium gratis seruire compellebantur. Voluit quandoquè ad Maximilianum Cæsarem legatum mittere quendam ex intimis secretarijs suis, sed cùm is viaticum sibi deesse diceret, in perpetuos carceres coniectus, tandèm perijt miserrimè, omniaque eius bona Princeps sibi vendicauit, fratribus ac hæredibus eius ne teruncio quidē relicto. Quicquid legati ipsis donatum reportarēt, quod alicuius esset precij, id ferè sibi dari volebat. Miserat quandoquè legatos ad Carolum V. Imp. qui illis graues torques aureos, & Hispanicam auream monetam dono dedit: quin & Ferdinandus Caroli frater argenteis poculis, aureis & argenteis pannis, itemq; Germanica aurea moneta eos donauit. At vbi domum rediêre, mox princeps Basilius & torques & pocula & maiorem Hispanicorum aureorum partem ad se rapuit. Authoritate in clericos & laicos tam immodica abutebatur, vt liberrimè de omnium vita & facultatibus statuerit, nec quisquam ei ausus fuerit resistere: immò persuasum habebant, eius voluntatem non aliam esse, quam ipsius Dei: vocabantque eum clauigerū & cubicularium Dei. Ea immanitate gens ipsa effera & crudelis efficiebatur, quanquā incertum est, vtrū ipsius gētis

imma-

1501

Moscouitæ parent Tartaris.

Basilius Iohannis dux quàm duro pressferit iugo Moscouitas.

Durissima seruitus Moscouitarū.

1501 immanitas & duritia eiusmodi tyrannidem mereatur, an hac tyrannide tam immanis & crudelis fiat. Regium titulum iste Basilius primus vsurpauit, cùm alij ante eum magni Duces dicti sint, tametsi pater eius Dominū totius Russiæ se scripsit. Quin etiàm ab omnibus Imperator appellatus est, quod errore factum, dubium non est. Cum autem scriberet regi Poloniæ, omisso regis titulo, magnum Ducem se vocauit. Nam neuter horum, alterius literas nouo titulo auctas recipere dignabatur. Duxit idem Basilius primò vxorem Salomeam, cuiusdam nobilis sui filiam: sed cùm viginti & eo ampliùs annis ex ea proles non suscepisset, eam anno Christi 1526. valdè quidem repugnantem, in monasterium intrusit, & cuiusdam Ducis filiam Helenam sibi copulauit, ex qua suscepit filium Iohannem anno 1528. qui rerum apud Moscouitas potitus est, patre mortuo, & matre veneno sublata nescio cuius vel iussu vel opera. Quòd ad religionem attinet, colunt Moscouitæ siue Rutheni Christum, sed more Græcorum. Græci verò sæpè à Romanæ ecclesiæ obedientia recesserunt, & identidèm ad pacem & concordiam se receperunt. Episcopi Constantinopolitani, quòd in amplissima vrbe, & quæ noua Roma diceretur, sedem obtinerent, magnoperè in eam curam incubuerunt, vt proximam à Romanis pontificibus vel etiàm parem obtinerent authoritatem. In prima illa Constantinopolitana Synodo, quæ est vna ex quatuor primarijs, videmus Canonem, quo tribuitur proximus à Romano pōtifice locus Constantinopolitano episcopo. Sed quàm ille Canon non sit receptus, vel vnius Leonis primi Pontificis Romani, quem longè ante mille centum annos præcellenti doctrina & eximia vitæ sanctimonia præditum fuisse negare nemo potest, scripta satis declarant. Nam cùm in Chalcedonensi amplissima Synodo Anatolius Constantinopolis Antistes à Patribus callidè impetrâsset, vt proximam à Romano Pręsule Constantinopolitanus dignitatem obtineret, vbì id Leo Pontifex resciuit, modis omnibus se opposuit, effecitque vt Anatolij callida consilia prorsùs irrita fierent, neque ratum haberetur, quod ille non rectè atque ordine impetrâsset. Et certè Leo Pontifex affirmare videtur, primæ Synodi Constantinopolitanę Canonem antè dictum, nunquàm ad Romanæ sedis notitiam venisse. Sic enim scribit ad Anatolium Epistola 53. Persuasioni tuæ in nullo penitùs suffragatur quorundam Episcoporum ante sexaginta, vt

Rex apud Moscouitas quis primus dictus.

Moscouitæ ritus Græcorū sequūtur.

Episcoporum Constantinopolis arrogantia.

ea, vt iactas, annos (nam non multò plus temporis inter 1501
Constantinopolitanam & Chalcedonensem Synodos fluxit) facta subscriptio, nunquamque à prædecessoribus tuis ad Apostolicæ Sedis transmissa notitiam, cui ab initio sui caducę, dudumque collapsæ, sera nunc & inutilia subijcere fomenta voluisti, eliciendo à fratribus speciem consensionis, quam tibi in suam iniuriam verecundia fatigata præberet. Cur autem sanctissimus Pontifex vsqueadeò se opposuerit Anatolio illicita appetenti, ipse eadem Epistola indicat his verbis: Potes euidenter agnoscere me dilectioni tuæ beneuolo animo contraire, vt saniore consilio ab vniuersalis te Ecclesiæ perturbatione contineas. Nolebat enim optimus Pontifex quicquam derogari priuilegijs Alexandrinæ & Antiochenæ Ecclesiæ, in Nicena Synodo illi attributis. Fuit deinde temporibus illius longè sanctissimi Pontificis Gregorij primi, Iohannes quidam Constantinopolitanus Episcopus, qui se non dubitauit œcumenicum siue vniuersalem patriarcham vocare, quem titulum eius vrbis Episcopi magno Ecclesiæ scandalo post eum sibi vendicârunt. Sed eorum superbia & contumacia tandèm Turcico iugo egregiè compressa est. Eius Iohannis episcopi intolerandam arrogantiam acritèr scriptis castigauit Gregorius I. Romanus Pont. integerrimus: at parùm ea res profuit, Græcis in sua sententia permanentibus. Itaque Græci in quibusdam à Romana Ecclesia dissenserunt, sed non impunè. Eorum ritum Moscouitæ secuti, cum Romana Ecclesia non vbiquè consentiunt: quanquàm fertur patriarcha Constantinopolitanus ab huius principis, qui iam Moscouitis imperat, (si tamen non fallor) patre rogatus misisse monachum quendam, qui omnes libros, Canones, & singula statuta ad fidem pertinentia, in ordinem recto iudicio redigeret. Cumque multos ille aduertisset errores, aiunt dixisse Principi, eum planè schismaticum esse, qui Romanum aut Gręcum non sequatur ritum: sed paulò pòst, licèt alioqui Principi charus esset, sublatum è medio. Idem quoquè alteri cuidam Græco mercatori, similiter dicenti, accidisse. Sanè iactant illi se solos probè Christianos esse, nos verò damnant tanquàm desertores primitiuæ Ecclesiæ & veterum sanctarum constitutionum: Luteranos autem & reliquos horum temporum sectarios, prorsus execrantur. In annalibus eorum scriptum habetur, D. Andream Apostolum ex Græcia ad Borysthenem fluuium perlatum, ad montes, vbi nunc

Moscouitæ sibi tribuũt verã religionẽ.

De Andrea Apo.

Chionia

1501 Chionia est, nauigâsse, & terræ Russiæ benè precatum es-
stolo quid se, hominesque baptizâsse: Indè rursùs ad mare vsq; Ger-
habeant manicum processisse, atque per illud Romam nauigâsse:
Annales ad extremum in Peloponneso ab Ago Antipatro cruci-
Russorũ. fixum fuisse. Sed hæc quàm sint vera, ipsi viderint. Certè Andreas Apostolus non eos docuit errare. Archiepiscopi & Episcopi omnes totius Russiæ, carnibus perpetuò abstinent. Præfecti monasteriorum, quos Priores vocant, in Moscouia plurimi sunt, sed omnes arbitrio Principis eliguntur: Sacerdotes seculares habent vxores: ijs mortuis, non licet eis sacra obire vel sacrificare, nisi fortè monasterium ingressi, iuxta regulã viuant. Si quis etiam laicus vxore mortua velit aliam ducere, permittunt id quidem, sed vix legitimum matrimonium esse putant: tertias nuptias sine graui causa non permittunt: quartas omninò damnant. Admittunt diuortium, & dant libellum repudij: verùm id maximè celant, cùm id religioni & statutis aduersum esse sciant. Si sacerdos ad secundas sese nuptias transferat, nihil habet cum Clero commercij. Obseruandum hoc loco est, apud Moscouitas, sacerdotes non accedere ad secundas nuptias. Hoc idem vsque in præsens etiàm Græci seruant. Vndè apparet improbitas & impudentia hæreticorum nostri temporis; qui asserere non verentur, apud Græcos licere sacerdotibus vel deciès aliam post aliam vxorem ducere. Sic enim scribit Philippus Melanchthon in libello quodam, in quo inter cætera etiàm sacerdotum coniugium defendit: Sed manet, inquit, adhuc hodiè mos ille in Græcanica ecclesia, vt sacerdotes nubant, & non solùm mariti eligantur ad sacerdotium, nec vt nubant semèl tantùm, sed quotiès voluerint, etiàm deciès, si ità tulerit res. Hoc quidem, sicut & alia multa, impudentissimè ille Melanchthon mentitur, sicut potest grauissimis testimonijs doceri. Et certè quos talium facinorũ non pudet, eos nemo absque summo periculo vlla in re duces sequi possit. Verùm ad rem. Sacerdotũ sunt tenues prouentus & oblationes. Vestitum propè eundem cum laicis habent, dempto capitis tegmine. Et cur differant habitu, qui non differunt matrimonio? Vt populus, sic sacerdos. Monasteria habent leges seuerissimas, sed quæ paulatim eneruatç, multùm refrixerint. Carne perpetuò abstinent. Vestes quotidianæ episcoporum eædem ferè sunt, quæ aliorum monachorum. Persuasum habent, post septimam Synodum generalem, nulli vnquàm neque licuisse, neque licere

Sacerdos bigamus à clero excluditur apud Moscouitas.

licere Concilium œcumenicum indicere aut accedere 1501
sub pœna anathematis, quod etiàm seuerissimè obseruant. Tempore Florentini Concilij sub Eugenio 4. Romano Pontifice, quidam Russię Metropolita idem Concilium adijt, vbì etiàm Græci & Armeni Latinis coniuncti & conciliati fuêre: at vbì domum redijt, rebus omnibus spoliatus, in carcerem cōiectus est, vndè tamen posteà euasit. Pueri cùm baptisma percipiunt, tèr in aquam, quam ad singulos nouam consecrant, toti immerguntur: nā alioquì putant non ritè baptizatos: mox etiàm chrismate in sacra hebdomada consecrato inunguntur. Circa Paschatis festum confitentur peccata sua cum magna cordis cōtritione. Confessarius & confitens in medio templo stant erecti, seruantq; facta confessione cæremonias singulares. Communicant sub vtraque specie, sed ità, vt corpus sanguini misceant in calice, vndè sacerdos cum cochleari portiunculam accipit, & porrigit communicanti. Communicant etiàm pueros septennes tanquàm iam rationis compotes: qui si præ ægritudine corpus Domini sumere nequeant, guttam ex calice eis instillant, vna specie contenti. Non conficiunt Sacramentum, nisì dum sacrificant. Pro ægrotis consecrant Eucharistiam in die Cœnæ Domini, seruantq; toto anno. Vndè constat, ægrotis illos non nisì vnam speciem præbere. In hoc autem plurimùm repræhendendi videntur, quòd panem nondùm consecratum, per ecclesiam circunferunt, & conceptis verbis adorant. Festos dies solenniores colunt: alijs minùs solennibus ciues & mechanici diuinis intersunt: quibus peractis, redeunt ad laborem: sed qui præstantiores sunt, compotationibus & cultu corporis festa venerantur. Festum Trinitatis die secunda Pentecostes, festum omnium Sanctorum die octaua Pentecostes celebrant. Purgatorium non credunt, sed putant bonos & malos vsque ad diem iudicij vltimam expectare sententiam, nec ante illud tempus malos torqueri. At nihilominùs pro defunctis funebre sacrum faciunt, quòd arbitrentur tolerabiliorem posse locum ijs impetrari, vbi iudicium extremum expectent. Adsperguntur aqua benedicta, sed non nisì à sacerdote. Colunt sanctos, & inprimis D. Nicolaum, cuius etiàm recentia apud illos miracula referuntur. In Quadragesima totas septem ieiunant hebdomadas: in prima tamen vtuntur lactariis, reliquis sex etiàm à piscibus abstinent. Sunt qui Dominicis & sabbati diebus tantùm

Baptismus Moscouitarū qualis.

Confessio apud Moscouitas vi fiat.

Eucharistia apud Moscouitas.

Eucharistiam toto anno asseruant Moscouitæ.

De Purgatorio quid Moscouitæ sentiant.

Quadragesima apud Moscouitas.

1501 tùm edant, alijs nullum penitùs cibum capiant. Seruant etiàm ieiunium Petri ab octaua Pentecostes vsq; ad ferias Petri & Pauli. Item ieiunium beatissimæ Mariæ virginis à prima Augusti vsque ad eius Assumptionem. Ieiunant præterea sex septimanis in Aduentu Domini, idque vocant ieiunium Philippi. quòd iuxta illorum Calendarium, initium eius contingat festum Philippi. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerãtur, præter decollationem S. Iohannis Baptistæ, quæ est 29. Augusti. Monachi potu acido & aqua fermento mixta in ieiunijs contenti esse coguntur. Sacerdotes aqua mulsa & cereuisia tum vti non possunt: quanquàm nunc leges omnes & statuta diffluant ac vitientur. Extra tempus ieiunij Sabbato carnes edunt, die Mercurij carnibus abstinent. Est apud illos præcipuum S. Trinitatis monasterium, vbì S. Sergius conditus, multis fertur clarere miraculis, eoque admirabilis fit gentium & populorum concursus, qui monasterij liberalitate aluntur. Habent Moscouitæ mulieres iam effœtas, quas proscurnicas vocant, quæ panem ad sacrificandum coquunt. Missam quoquè celebrant, sed lingua vernacula. Mulieres apud illos miserrimæ sunt, quippe perpetuò ferè domi conclusæ, vbì nent duntaxàt & fila trahunt, sed nihil ferè præterea iuris aut negocij habent, demptis tamen pauperioribus, quæ domesticos labores obeunt, & coquunt. Rarissimus in templa, rarior etiàm ad amicorum colloquia, nisi senes admodùm sint, illis permittitur accessus. Quidam Alemanus illic vxorem Ruthenam duxerat. Ea querebatur marito se ab illo non amari, propterea quòd eam nunquam verberaret. Vbì hoc ille audiuit, testatus est se illam impensè amare, nec putâsse verbera esse amoris argumenta. Itaq; durissimè eam verberauit, sensitque eius erga se amorem ex ipsis verberibus longè auctiorem euasisse. Sæpiùs ergò eam verberauit, sed tandèm etiàm ceruicem & crura illi homo crudelis præcidit. Omnes Moscouitæ se Principis seruos fatentur, & est genus hominum seruituti magis deditum, quàm libertati. Cuncti tunicis oblongis sinè plicis, manicis strictioribus vtuntur: Miris vtuntur cæremonijs, cùm alterius domum ingrediuntur, sæpiùs sese inclinando, & alia quædam faciendo. Habet Princeps diuersis in locis veredarios, & certum equorum numerum, quibus equis intra triduũ nonnunquam 120. milliaria Germanica conficiunt, licèt ijdem equi parui admodum sint, & negligenter curentur.

Ieiunium S. Petri. *Ieiunium diuæ Virginis.* *Ieiunium Aduentûs.* *Monasteriũ S. Trinitatis.* *Mulieres Moscouitarũ miserrimæ.*

Sunt

Sunt in Moscouia diuersorum generum pelles nobilissimæ, zebellinæ, madauricæ, hermelinæ, aspreolorum, & aliæ non paucæ. Ditio tota principis Moscouitæ amplissima est, ità vt quidam affirment tam in latum quàm in longum obtinere eam quingenta milliaria Germanica. Vrbs Moscouia, Russiæ caput & metropolis est. Eiusdē nominis Prouincia, in qua vrbs hæc sita est, hyemes & frigora habet asperrima, ità vt aqūa in aerem effusa, priùs congeletur, quàm terram contingat, & interdùm arborum rami, pecora & homines frigore pereant. Nonnunquàm vero etiam nimio æstatis ardore non mediocritèr affliguntur. Quanuìs autem omnes Moscouitæ vocentur, attamen Moscouia prouincia neq; lata est, neque sola páret Moscouitæ principi, sed multæ prætereà aliæ: ipsa verò in extremis circa Asiam Europæ finibus sita est. Vrbs Moscouia amplissima est, & in ipsa Principis castrum Italicæ structuræ munitissimum, & quod vrbis cuiusdam amplitudinem prę se ferat: quippe in quo præter alia, multæ sint ædes sacræ. Domus vrbis pleræq; omnes ligneæ sunt, sed castri propugnacula & principis palatium ex lateribus constructa sunt. Regio salubris est, adeò vt vix vnquàm pestis ibi grassetur: quāquàm interdùm aliud genus morbi, pesti non dissimile, patiuntur. Longissimus illic dies est horarum 17. & quartalis vnius. Reliquas Moscouitæ Principis ditiones & Prouincias enarrare longum foret. sufficiat Lectori pro comperto haberi, eum Principem esse potentissimum, & qui Germaniæ iam immineat, cuius non cōtemnendam partem in Liuonia sibi vendicauit: qua de re infrà suo loco dicetur. Non dubium est, quin ille oblata occasione maiora sit attentaturus, nec id difficile admodùm, quandò apud nos, id est, in Germania, tam fœda religionis varietas animos quoquè discordes facit. His ferè titulis in literis suis vti solebat pater eius, qui nunc rerum apud Moscos potitur: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia rex & Dominus totius Russiæ, & magnus Dux Vuolodimeriæ, Moscouiæ, Nouogardiæ, Plescouiæ, Smolenchiæ, Tuueriæ, Iugariæ, Permiæ, Viackiæ, Bulgariæ, &c. Dominus & magnus Dux Nouogardiæ terræ inferioris, & Czernigouiæ, Rezaniæ, Vuolotkiæ, Rischouiæ, Beloiæ, Rostouiæ, Iaroslauiæ, Bielozoriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæ, &c. Postquàm verò hodiè multa quoquè in Liuonia, non sinè magna Romani imperij ignominia, occupant, non dubium quin indè quoquè titulos sibi

1501

Moscouia amplitudo.

Vrbs Moscouia amplissima.

Castrum longè maximum.

1501 auxerint. In tota Russia multi sunt fluuij, multæque paludes. Veteres scriptores opinati sunt, Tanaim fluuium celeberrimum, qui Asiam ab Europa disterminat, ex Riphæis montibus oriri, sed ij montes nusquàm extant: porrò Tanais octo ferè milliaribus Germanicis à Tulla, quæ vrbs à Moscouiæ oppido trigintasex milliaribus Germanicis distat, ex lacu ingenti, qui in longum & latum circiter 1500. Werst (Werst/ Italicum ferè milliare est) patet, in sylua quadam ortum habet: atque ex eodem lacu aliud grande flumen Schat emergit, quod in Occidentem tendit, sicut Tanais primò rectè pergit in Orientem ad aliquot milliaria: deindè reflexo in meridiem cursu, paludes Mæotidis efficit. Et Tanaim quidem, quem Don vocant, ab optimorum piscium copia singulari, & quòd vtranque ripam diuersæ herbæ, radices suauissimæ, multijugæ arbores ad multam amœnitatem occupent, tantaque ijs locis ferarum sit copia, quæ facilè sagittis conficiantur, vt qui illàc proficiscuntur, non nisi sale & igni opùs habeant, mirificè prædicant.

Tanais vbi oritur. *Tanais præconia.*

Lituania. Moscouiæ proxima est Lituania, quæ hodie Poloniæ regi páret. Vtitur proprio idiomate, & ritu Romano, tametsi eius incolæ bona ex párte Rutheni sunt. Vilna est eius regionis caput. Ea verò ciuitas ampla est, sita intra colles. Sunt ibi templa multa, & aliquot monasteria, in quibus excellit eximium Franciscanorum de Obseruantia cœnobium, maximis sumptibus extructum. Hodiè in ea gente Arriana & Nestoriana hæresis perniciosissimè grassatur, & multas Ecclesias occupat. Sunt ibi hæretici, qui sacrosanctam & omnibus modis colendam & honorandam Trinitatem, incredibili impietate vocent Cerberum tricipitem. Atque hæc & id genus alia nefanda dogmata, quæ sub prætextu & specioso titulo verbi Dei, quod solum voluit Luterus, omnium horum malorum fons & origo, valere oportere, pasśim imperitæ multitudini obtruduntur, cò certissimè intendunt, vt religio Christiana in impurissimam Mahometanæ superstitionis abominationem tandèm transformetur. Nec dubium quin Turcæ & barbaræ nationes mirum in modum his rerum Christianarum perturbationibus & exagitationibus lætentur, quippe quæ illis quandoq; optatissimam sint Germaniæ & vicinorum regnorum nullo negocio in durissimam seruitutem redigendorum præbituræ occasionem.

Vilna ciuitas.

Porrò

Porrò licèt Vilnæ, vt diximus, multæ sint ædes sacræ, & ipse quoquè Vilnensis Episcopatus Romanum agnoscat Pontificem, tamen multò plura in eadem vrbe sunt Ruthenorum, quàm Romanæ obedientiæ, templa. Sunt autem in Lituaniæ principatu tres Romanæ obedientiæ Episcopatus, Vilnensis, Samogithiæ & Chiouiensis. Lituani mel, ceram, cinerem, picem, asseres fabricandis nauibus aptos, etiàm ad exteros transmittunt. Sale aliundè importato vtuntur. Est Lituania syluis frequens, paludibus & fluuijs abundans. Cæli inclementia fit, vt frumentum rarò maturescat. Gens misera est, & duram seruit seruitutem. Sunt qui scribant, etiàm viri graues, à Vuitoldi principis tempore, apud eos hunc seruari morem, vt qui capite damnatus est, iubente domino, seipsum suspendere cogatur. Quod est sanè perquàm horrendum: & tamen ni faciat, dirè verberatur & excarnificatur, ac tandèm suspenditur: quæ res plerosque miseros metu verberum cogit sibijpsis laqueum inijcere. Habet Lituania bisontes, vros & alces. Errant quidam, dum vros vocant bisontes, cùm tamen bisontes multùm ab vris, bouinam formam habentibus, differant: quandò bisontes iubati sunt, & villosi circa collum & armos, barba à mento propendente, pilis moschum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus & toruis, quasi ardentibus, fronte lata: cornibus plerunquè adeò diductis & porrectis, vt in ijs tres benè corpulenti homines insidere queant. In tergo extat gibbus elatior, priore & posteriore corporis parte humiliore. Vros sola Mazouia Lituaniæ contermina habet, qui sunt boues syluestres, nec à domesticis differunt, nisi quòd omnes nigri sunt, albicante commixtim linea dorsum obtinente. Alces verò animal est ceruo procerius, auribus & naribus prominulis, cornibus à ceruo nonnihil diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. currit mira pernicitate, non tamen vt cætera animantia, sed gradarij instàr. Verum hactenùs de rebus Moscouiticis vel Ruthenicis egisse satis sit. Nobis quidem rogandus est Deus, vt nos ab hæresibus & improbis moribus repurgatos, non patiatur vel Tartaris, vel Turcis, vel etiàm Moscouitis dirè castigandos obijci: quanquàm verendum est, nè qui hodiè in Germania & vicinis prouincijs tantoperè Romani Pontificis obedientiam detestamur, iusto Dei iudicio sub eorum quandoquè iugum mittamur, qui nos vsqueadeò intoleranda premant seruitute, vt nos

1501

Supplicij crudele genus.

Vri & bisontes vt differant.

Alces animal quale.

1502 ipſius quoquè vitæ noſtræ pertædeat. Certè Philippus Melanchthon non longè ante obitum ſuum, cùm à quibuſdã nedùm ſymmyſtis, ſed etiàm diſcipulis Luteranæ ſectæ addictiſſimis, parùm commodè tractaretur, his verbis ſcripſit de illis: Cogunt, inquit, concilia, quandò & vbi ipſis placet, atque vendicant ſibi maiorem, magis intolerabilem, & minùs excuſabilem authoritatem ac poteſtatem, quàm Papa Romanus vnquàm. Quæ quò tandèm euaſura videantur, cogitetur, inquit ille Luteranorum Coryphæus Melanchthon. Verùm de his alibì.

Melanchthonis de Luteranis ſententia.

ANNO 1502. ſæuiſſima peſtis omnem Germaniam longè latèque populata eſt. Multorum opinione ij tum extincti ſunt, quorum veſtibus ſuprà diximus cruces ſanguineas incidiſſe: & quod dictu mirum eſt, etiàm illis in veſtibus lineis cruces inuentæ ſunt, quæ ciſtis incluſæ tenebantur, atque etiàm in ipſis hominum corporibus. Iſthuc verò in tertium vſque durauit annum.

Peſtis ſæua in Germania.

Hoc anno in diœceſi Spirenſi à duobus ruſticis primùm orta eſt cõſpiratio & rebellio aduersùs Epiſcopum & Canonicos, contra iuſiurandum & fidem illis datam tanquàm dominis ſuis. Creuit paulatìm ſeditioſorũ hominum numerus, quos ij ruſtici callidis perſuaſionibus in ſuas partes pertraxerunt: & niſì Numinis prouidentia id malum breuì detectum fuiſſet, illa hominum fæx poſteà præ multitudine opprimi vix potuiſſet. Submittebantur clàm ex his fœderatis homines verſuti in pagos & oppida, qui quoſcunque poſſent, in clerum, in Principes & omnem magiſtratum concitarent, ipſorumque factioni adiungerent. Iam duos ſibi duces delegerant, penès quos rerum eſſet ſumma poteſtas, quibusque vniuerſi ſinè vlla contradictione parerent.

Ruſticorũ Spirenſiũ cõſpiratio.

Cùm diem certam deſignâſſent, ad quam in locum vnum omnes conuenirent, eccè capti ſunt duo huius perfidiæ authores, qui quæſtionibus & tormentis ſubiecti, omnia ſua nefanda conſilia enunciârunt, quæ eò ferè ſpectabant, vt omni, iugo excuſſo, pernicioſa gauderent libertate, liceretque cuique ſuo viuere arbitratu: magiſtratum omnem & principatum profligarent, & ſi qui ipſorum conatus retardare aut ipſis obſiſtere inſtituiſſent, eos immanitèr trucidarent, tanquàm iuſtitiæ diuinæ hoſtes & aduerſarios. Inprimis quidem ſtatuerant inuadere Marchionem Badenſem, indè Spirenſem

Episcopum, posteà Monachos & clericos &c. deniquè 1502
in omnimodam se vendicare libertatem. Qui conatus tametsi erant seditiosi, impij, & omni supplicio digni, tamen videbantur sibi homines deploratæ cæcitatis & stultitiæ æquam & bonam fouere causam: atque vt res tam nefaria prosperos haberet successus, certas eo nomine preces quotidiè a singulis dici volebant, scilicet vt Deus tantæ nequitiæ se patronum & fautorem præberet. Preces erant quinque orationes Dominicæ & totidem Angelicæ Salutationes, flexis genibus dicendæ. Nec hoc contenti, etiàm symbolum sibi statuêre virginem Matrem & Iohannem Euangelistam, quasi Sancti hominum sceleribus faueant. Verùm Maximiliano Cæsare grauitèr in eos animaduertente, publicè suæ temeritatis iustas dedêre pœnas, plurimis eorum captis & vltimo supplicio affectis. Eos exitus plerunquè habere solent turbulenta & seditiosa, præsertim aduersùs Magistratus, quibus diuinæ literæ nos iubent esse morigeros, consilia & machinamenta, suisque authoribus vt plurimùm exitio esse consueuerunt, rerum humanarum peruigilem curam gerente Diuina prouidentia, quæ etsi interdùm occulta sua iustitia permittit homines pessima quæque moliri, non tamen patitur sempèr eos voto potiri suo. Habebant coniurati isti tesseram quandam mutuæ cognitionis, nè ab alijs depræhenderentur, eaque erat eiusmodi, vt si quis eius fœderis esset, percontatus ab alio, **Was ist num für ein wesen?** id est, Quis modò rerum status est? interrogatus responderet, **Wir mögen vor den phaffen nit genesen/** hoc est, Nos præ clero salui esse non possumus. Atque hunc in modum videbantur illi quidem cum solo clero negocium habituri, sed sub hoc prætextu iugum omne cuiuscunque Magistratus, à suis ceruicibus deijcere moliebantur. Non erant illi agricolæ sorte sua contenti, cùm tamen rectè à Poëta dictum sit, O fortunatos nimiùm, sua si bona nôrint, Agricolas. Et certè prisci illi ethnici, quem amplissimè & insignitèr prædicare voluissent, eum bonum agricolam, bonumque colonum dicebant. Et Cicero ipse, Nihil est, inquit, agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

Preces fiũt in fauorẽ scelerum.

Huius anni mense Septembri Vualtherus à Plettenberg Magister Liuoniensis, ab Alexandro rege Poloniæ, eodemque magno Lituaniæ Duce persuasus, bellum

Vualtherus à Plettenberg.

1502 mouit Moſcouiæ Principi. Promiſerat Alexander, ſe cum magnis copijs ipſi ſubſidio venturum. At vbi Moſci Plettenbergij aduentum ſensère, cum ingenti multitudine ei occurrunt, porrò Alexander non venit. Cernens ergò Plettenbergius ſe ſinè ſumma turpitudine & periculo non poſſe retrocedere, ſuos hortatur ad pugnam, & diſploſis tormentis acriqúe facta impreſſione, hoſtes in fugam vertit. Sed cùm fugientes præ ſuorum paucitate & graui armatura perſequi non poſſet, Moſcouitæ re, vt erat, animaduerſa, quòd pauci eſſent cum Plettenbergio, rursùs ſeſe colligunt, coguntque in ordines: aggreſſiqúe peditatum Plettenbergij, multos ex ijs cædunt, & in ijs aliquot viros fortes & primarios. Fuit tum inter Liuonienſes quidam Lucas Hamèrſteter, qui ad Ruthenos defecit, cuius defectione factum eſt, vt quadringenti ferè pedites, à Moſcouitis crudeliter perimerentur, reliqua turba cum equitatu ad ſuos, ſeruatis ordinibus, incolumi euadente. Pauci erant cum Magiſtro Liuonienſi, alioquì non tam facilè ſemel in fugam compulſi Moſcouitæ, rursùs prælium inſtaurâſſent. Eſt Liuonia non ità pridèm, nempè Anno ſalutis 1190. aut circitèr, per Meinardum quendam virum religioſum, qui ex Lubeco cum mercatoribus eò nauigauit, ad fidem conuerſa, quam tamen Teutonicorum militum Ordo multùm illic & auxit, & tutatus eſt in noſtram vſque ætatem, qua ille inſignis Ordo illis in locis, dum ab auita diſcedit Religione, Moſcouitis diripiendum ſe præbuit, vt dicemus ſuo loco. Olìm cùm eſſent præpotentes, etiàm primarij eius Ordinis viri, fratres ſe ſcribebant & vocabant. Hodiè in Liuonia etiàm habitum Ordinis candidum abiecerunt. Legi ego priuilegium quoddam ab illo Ordine in Liuonia datum Lubecenſibus, quorum erga ſe fidem & beneuolentiam re ipſa erant experti. Eius priuilegij tale eſt initium: Frater Gotfridus Magiſter, commendatores, & vniuerſi fratres domûs Teutonicæ in Liuonia, &c. Datæ erant hæ literæ anno Christi 1299. Oportet autem Liuoniæ gentem certè barbaram & ab omni ferè humanitate olìm fuiſſe alienam, quippe apud quam hodieque tanta eſt idiomatum varietas: alitèr enim loquuntur Liuones, alitèr Eſtones, Letti quoquè ſecùs atquè Curoni. Hæc enim idiomata quatuor Liuoniæ pagos occupant, cùm alioquì Arces & Oppida ſint Saxonica. Sunt in Liuonia tres præcipuæ vrbes, Riga, Torpatum, Reualia: è quibus

Liuonia quādò ad fidem conuerſa.

Idiomata varia in Liuonia.

quibus Reualia, quod mirum videri poſſit, Epiſcopum habet, qui ſubſit Archiepiſcopo Lundenſi in Dania. Sed huius ratio eſt, quòd olim Vualdemarus rex Daniæ eius nominis ſecundus, Reualiam extruxit, & repertum illic populum iuſſit baptizari, tranſlatis eò ex ſua prouincia ſacerdotibus, qui populum docerent, & Sacramenta administrarent. *1502* *Reualiæ Epiſcopus cui ſubſit.*

Hoc etiàm anno Gallorum rex claſſem in Græciam miſit contra Turcas, duce Philippo Raueſteno: qui cùm ad Lesbum inſulam perueniſſet, & Mitylenas tormentis oppugnaret, ea ſe ſtrenuitate Turcæ defenderunt, vt re infecta abſcedere compulſus ſit, cuius deindè claſſem ſæua tempeſtas adeò diſiecit, vt poſt multa pericula dirasque maris iactationes & naufragia, Tarentum vix ipſe attigerit. Galli eam improſperam oppugnationem Veneris imputant, qui ſanè circa id tempus, iuncto ſibi Conſaluo, cui ob ſingularem fortitudinem & multa præclara facinora, Magni cognomen attributum eſt, Cephaleniam maris Ionij inſulam multo tandèm labore expugnârunt, Turcis ferè omnibus interfectis: itemque ſanctæ Mauræ oppidum ad Leucadem in Nerito inſula. *Galli infeliciter oppugnāt Turcas.*

Per id ferè tempus Galliæ atque Hiſpaniæ reges ex compoſito Fredericum Aragonium toto regno Neapolitano, quod iam quinquennium obtinuerat, exuunt, ipſique eius ditionem inter ſe partiūtur. Fredericus cum coniuge ad Ludouicum Galliæ regem nauigauit, & ab illo liberalitèr atque honorificè ſuſceptus eſt, neque id tum ſolùm, cùm Neapolim Gallus obtineret, ſed etiàm cùm ab Hiſpanis indè rursùs exturbatus eſſet. Ità tum ſinè vulnere Conſaluus Brutios & Apulos in ditionem Ferdinandi Hiſpani regis redegit, & Alphonſum Frederici filium Tarenti obſedit, ac deindè captum in Hiſpaniam miſit.

Huius Neapolitani regni cauſa quàm multus, idemque Chriſtianus, fuſus ſit ſanguis, ſinè horrore neque dici, neque ſcribi poſſit. Sed dum Chriſtiani inter ſe eiuſmodi atrocia bella gerunt, mutuisque ſe vulneribus conficiunt, intereà Turcæ paſsìm ampliſſima Chriſtianæ Reipublicæ regna & imperia inuadunt: & quod magis dolendum eſt, tanto interdùm odio inter ſe Chriſtiani deflagrant, vt in certiſſimam Reipublicæ perniciem, Turcarum opem & auxilia implorent, *Turca creſcit inteſtinis bellis Chriſtianorum.*

1503 ijsque Christianos oppugnent & prodant. Eiusmodi intestinis & mutuis Christianorum odijs superiori seculo Constantinopolitanum & Trapezūtinum Imperia, miserandum in modum Christianis erepta, in Turcicam sunt redacta seruitutem. Quid plerisque Europæ regnis ex hac incredibili animorum in religionis negocijs dissensione, quæ iam longè lateque grassatur, quandoquè certo certiùs expectandum sit, nisi pijssimus Deus, pro sua bonitate exulceratos animos in vnius Catholicæ fidei & Christianæ charitatis concordiam redigat, nihil attinet scribere, cùm id facilè apud se perspicere queat, quisquis non omninò mentis & iudicij expers est.

ANNO 1503. asperrima eaque diuturna fuit hyems, quam insecuta est æstas immodicè æstuans & arida, ità vt ob pluuiæ inopiam & nimium solis ardorem cuncta penè humi nascentia exaruerint, fœnum inprimis: parùm quoquè auenæ creuerit, & frumenti magna extiterit caritas. Fuit prætereà hic annus porcis admodùm funestus & exitiosus.

Philippus Austriacus non sinè periculo it in Gallias.

Hoc anno Philippus Austriacus, Maximiliani Cæsaris filius, ex Hispania reuersus est in Gallias: cumque Lugduni esset, pax ibi confecta est inter Cæsarem, Gallos, & Hispanos, sed non diù duratura, sicut ipse rei euentus paulò pòst declarauit. Sunt qui scribant, Philippum non sinè periculo hac tempestate fuisse in Gallia, quòd Gallorum regi vbiquè omnia exploranti ex Germania significatum esset, conscribi Germanos milites, qui regi Ferdinando in Neapolitano regno suam nauarent operam. Verùm Philippus apud regem testatus est, se quidem iussum esse pacem conficere: si quid verò interìm Ferdinandus rex clàm moliatur paci aduersum, id se latere. Atque eam excusationem Ludouicus rex accepisse non malo animo videtur. O quàm felices sunt, qui nihil huius mundi appetunt, cùm videamus potentissimos reges, quantumuis amplas & opulentas ditiones occupent, tamen sempèr ferè pluribus inhiare: quod quidem Christus Deus à primo ortu vsque ad extremum vitæ huius diem, in summa paupertate apud nos degens, suo exemplo neutiquàm nos docuit. Philippus deindè ad Margaretam sororem, quam Philibertus Allobrogum princeps in matrimonio habuit, inuisendam profectus est.

Huius

Huius anni mense Augusto obijt Alexander eius nominis V I. Romanus Pontifex, incautè a ministris illi oblato veneno, quod in quodam conuiuio alijs paratum erat. Sumpserat idem venenum etiam alius quidam vir magni nominis, sed ille mulæ recens occisæ vtero inclusus, alijsque pharmacis adhibitis, seruatus est. Alexandro successit Pius tertius Cardinalis Senensis, nepos Pij secundi: sed dies tantùm sexdecim aut septendecim ea potitus dignitate, excessit è viuis, humanarum rerum vanitatem & inconstantiam suo præpropero decessu mortalibus ob oculos reuocans, vt ne quis huius mundi fluxis, incertis ac momentaneis rebus sese addicat. Eo quoquè defuncto, in eius locum suffectus est Iulius secundus, cuius pontificatùs anno primo Hispanis & Gallis de finium diuisione in regno Neapolitano inter se contendentibus, Galli tandèm regno Neapolitano cum multa suorum cæde depulsi sunt, Consaluo Hispano Duce fortissimo, pro Ferdinando rege suo mirificè depugnante. Obsederunt illum aliquandiù Galli apud Barolum, sed nouis tum Hispanorum tum Germanorum auxilijs fretus, Gallos, cæso illorum Duce Namursio, profligauit. Cumque rursùm nouus Gallorum exercitus, Tramulio & Francisco Gonzaga Mantuano principe ducibus, in regnum bipartitò esset ingressus, Consaluus eorum castra aggressus, in fœdam fugam per Formianum littus, non paucis eorum cæsis, illos coniecit. Ea re fracti Duces Galli, etiàm Caietam dediderunt ea conditione, vt sua classe vecti, inermes in Galliam redirent. Ità breui interuallo crebrò suos mutauit Dominos ditio Neapolitana, & egregiè Christianorum arma exercuit, quæ si in Turcas & Christiani nominis hostes conuersa potiùs fuissent, non dubium quin facilè illi iampridèm coniunctis Christianorum viribus opprimi potuissent, sed nostris castigandis peccatis Turcicæ immanitatis immitia flagella parantur: neque quenquam mouet tot gentium Christiana religione initiatarum plusquàm Babylonica captiuitas, qua sub Turcis immanissime premuntur, donèc tandèm etiam nos inuoluat. Circa hoc tempus ad Galliæ & Hispaniæ confinia itidèm ingenti prælio Galli ab Hispanis victi sunt.

1503

Alexāder VI. moritur veneno alteri parato.

Pius III. Pontifex fit.

Iulius II. fit Pontifex.

Galli ab Hispanis è regno Neapolitano profligantur.

Neapolis crebrò mutat dominos.

Eodem anno obijt Iohannes è Marchionum Badensium familia Archiepiscopus Treuirensis. Fuit huius perquàm diuturnus episcopatus, quippe cui annis se-

1503 ptem & quinquaginta præfuit. Vixit annis 79. Succesſorem habuit Iacobum ex eadem Marchionum ſtirpe, virum ingenio, facundia, prudentia & eruditione ità conſpicuum, vt vix ea ætas parem habuiſſe feratur. Sunt eius tum naturæ tum gratiæ dotes etiàm Itali admirati. Scripſit de antiquitatibus, quarum fuit diligens inueſtigator, libros duos. Fuit in Epiſcopatu annis plùs minus octo.

Impium facinus Picardi cuiuſdam. Hoc anno Picardus quidam Pariſijs in ſacello, quod ſanctum dicitur, ex manibus ſacrifici ad aram ſtantis & rem diuinam peragentis, vi abſtulit ſacram hoſtiam, & multis adſpectantibus viris nobilibus, eam comminuit & iactauit in terram. Coniectus itaque in carcerem, cùm nollet, licèt à iudice admonitus, tanti ſceleris veniam petere, mox, vti par erat, igni concrematus eſt. *Picardorũ error de Euchariſtia.* Picardi, vel Pighardi inter alios damnatos errores etiàm illum tuentur, quòd Chriſtus non ſit perſonalitèr, corporalitèr & ſubſtantialitèr, ſed tantùm ſacramentalitèr in Euchariſtia: atque propterea in ea adorari nõ debeat, &c. Hunc errorem hodieque Zuingliani & Caluiniani ſequuntur tanquàm veram Euangelij lucem. Verùm contra hunc abominandum errorem, & iam olìm, cùm Berengarius inſaniret, & hoc noſtro ſeculo tam multa ſcripta ſunt à grauiſſimis atque doctiſſimis viris, vt nemini obſcurum eſſe queat, eos qui ab illo diſcedere nolunt, non iam imprudentes, ſed de induſtria & malitioſe errare: quod quidem de doctis accipi velim: nam imperita concio ab iſtis infauſtis Antichriſti nuncijs miſerandum in modum ſeducitur & faſcinatur, vt iam multis locis prorsùs ignorent, quidnam credere debeant. *Antichriſti nuncij.* Luterani enim acerrimè defendunt Chriſti veram & corporalem in Euchariſtia præſentiam, non tamen ſinè admixtis quibuſdam craſſis erroribus: porrò Zuingliani non minori contentione negant Chriſtum in Euchariſtia corporalitèr haberi & accipi. Interìm verò miſerum vulgus miſerabilitèr diſtrahitur in diuerſas factiones, nec videt tamen ſe ſub Euangelij & verbi Dei prætextu, in certiſſimum idemque ſummum & ſempiternum ſalutis ſuæ diſcrimen adduci. Verùm de his aliâs.

Fuit hoc anno poſt ſæuiſſimam peſtem, quæ alibì tertiam, alibì dimidiam hominum partem conſumpſit, diuerſorum morborum horrenda lues, quæ multa hominum millia extinxit. Erant in hominibus febres peſtiferæ, inteſtini calores, capitis dolores vix tolerabiles,

catarrhus, fœtor anhelitûs formidabilis, denique nihil 1503
hic annus præter clades & calamitates attulisse visus est. Id genus flagella Dei admonent malos vt résipiscant: bonos exercent ad patientiam. Verùm plerique omnes casu putant euenisse talia: ità fit vt maneant sui similes, & parum aut nihil corrigantur.

Iohannes Dalburgius Episcopus moritur.

Eiusdem anni mense Iulio diem clausit extremum Heidelbergæ Iohannes Dalburgius Vangionum antistes, pontificatûs sui anno duodecimo. Fuit is Græcè, Latinè, & Hebraicè doctissimus, & quotiès a functionibus publicis dabatur ocium, libentèr lectioni operam dabat. Eius insignis eruditio non Germanis tantùm, sed etiàm Gallis & Italis admirationi fuit. Præceptorem habuit, in Græcis præsertim literis, Rudolphum Agricolam Frisium, cuius viri & rara eruditio, & insignis in Deum pietas fuit. Ea verò præclara & rara laus est, doctrina pariter & pietate excelluisse. Multos doctos viros nostra ætas habuit, doctos simul & pios non perindè multos.

Conuentus Electorũ Francophordiæ.

Fuit hoc anno Conuentus principum Electorum Francophordiæ. causa Conuentûs paucis comperta fuit. Aderant etiàm Maximiliani Cæsaris legati, & Raimundus Cardinalis Gurcensis, sedis Apostolicæ legatus a latere, qui è Colonia per Rhenum & Moganum eò nauigio profectus est. Is deindè per Vangiones & Nemetes Basileam vsque progressus, certior factus est de miraculis minimè contemnendis, quæ creberrima fierent ad sacras reliquias trium sanctarum virginum, Kunegundis, Viberadis, & Mechtildis. Itaq; misit ad pagum Eichsel in cuius parochiali Ecclesia eæ virgines conditæ seruabantur, (Est autem is pagus Constantiensis diœcesis) Iacobum Merbolt Bambergensis diœcesis clericum, vt rei veritatem inquireret. Vbì is eò peruenit, tria insignia miracula ipso inspectante diuinitùs edita sunt. Nam & fœmina vno orbata lumine, sanitati restituta est, & paralytica quædam curata est, & mutus linguæ vsum recuperauit. Hæc vbì Cardinalis resciuit, iussit sacras virgines, licèt necdùm solenni ceremonia & ritu in diuorum numerum relatas, haberi in honore : quippe quarum sanctitatem tot miracula testarentur. Erant tum meliora adhuc tempora, quàm sint hòdiè, quibus noui Euangelici mundum suis erroribus inficiũt, cùm tamen tot annis ne vnum quidem edere miraculum potuerint, quo sua dogmata confirmarent.

Obijt

1,5 0 4. *Georgius Bauariæ dux moritur.* Obijt hoc anno Georgius Bauariæ dux, hæredem omnium instituens Rupertum filium comitis Palatini, cui iam antè filiam suam collocauerat. Verùm vbi id persensit Albertus propinquior hæres, testamento Georgij, tanquam inualido & nullius roboris, contradixit. Cum autem hac ratione nihil proficeret, ad Maximilianum regem, cuius sororem habebat in matrimonio, prouocauit. Et Maximilianus quidem summoperè in eam curam incubuit, vt lis omnis sopiretur, & in concordiam principes redigerentur: at Rupertus, qui alienis etiamnum consilijs regeretur, Maximiliani decretum & conditiones non iniquas admittere noluit. Ea res maximam cladem & immaturam mortem Ruperto principi conciuit. Nam

Bellum in Rupertum Palatinū suscipitur. ANNO 1504. Maximilianus Romanorum electus Imperator, vbì se multa clementia singularique humanitate nihil proficere vidit apud Rupertum, quorundam consilio transuersim actum, tum illi, tum omnibus, qui eius partes sequerentur, aqua & igni interdixit, patrique eius Philippo Comiti Palatino mandauit, nè filio proscripto ferret suppetias. Tum verò Philippus animo fluctuare cœpit, sanguine hortante nè filio deesset: porro Imperatoris mandato deterrente, ne quid attentaret. Vicit tamen paternus affectus, & Imperatoris iussione posthabita, quanta maximè potuit armata manu filio opem tulit. Quamobrèm Maximilianus illi æque ac filio bellum denunciauit, eorumque res & ditiones omnibus vastandas & diripiendas permisit. Multi igitur principes Maximiliani regis iussa capessunt, (Erat tum temporis maior, quàm nunc sit, in Imperio obedientia) & multis locis tam patrem quàm filium oppugnant, grauissimaque vtrique damna inferunt, igni & ferro pleraque loca vastant. Multa quoquè Maximilianus Cæsar sinè sanguinis effusione recuperauit, quæ Palatinatui erant ex Imperio oppignorata. Non pauca neque parua hoc bello damna irrogata sunt pagis, monasterijs, ecclesijs & rebus ecclesiasticis, quæ sub proscriptorum principum ditione erant. Porrò verò nè Maximiliani Cæsaris ira in Philippum ampliùs inflammaretur, Christophorus Badensis Marchio multis precibus eum flexit adeò, vt & Principi vehementèr afflicto veniam dederit, & etiam alios principes ab vlteriori eius infestatione reuocârit. Nolebat prudentis-

Maximilianus Cæsar placatur.

dentiſſimus Imperator principem penitùs conteri; præſertìm cùm videret eum iam non mediocritèr humiliatum: nec conſultum putauit, ius electionis à Palatinatu auferri. Fuit verò hoc laude dignũ in Principibus, quòd promptè morem geſsêre Imperatori, cùm eos iuſſiſſet receptui canere. Eiuſmodi obedientia ſi in Imperio permanſiſſet, vel ſolis Germanorum hactenùs ſempèr inuictis viribus Turcica tyrannis opprimi & procul à cunctis Romani Imperij finibus arceri potuiſſet. Sed cum noua noui Euangelij doctrina, multa in Imperio mutata videmus, in ipſius quidem Imperij certiſſimam perniciem. Interìm dum ſic bella feruent in Bauaria & Palatinatu, Rupertus princeps graui confectus animi ægritudine, in ipſo adoleſcentis ætatis flore, anno ætatis ſuæ 23. vitam cum morte commutauit. Quem eius quoquè coniunx non longo interuallo ſecuta eſt. 1504

Per idem ferè tempus moritur etiàm Ludouicus de Helmſtat Epiſcopus Spirenſis, anno pontificatûs ſui vigeſimoſeptimo. Succeſſit illi Philippus Roſenbergius, qui non vno morbo nouem illis annis, quibus geſſit epiſcopum, conflictatus eſt. *Ludouicus Epiſcopus Spirenſis.*

Hoc anno à Baſilio Moſcouitarum principe defecerunt Cazanenſes Tartari. Eſt Cazan regnum ſeptuaginta ferè milliaribus Germanicis diſtans à Nouogardia inferiori. Sunt in eo ſagittarij peritiſſimi. Sunt hi Tartari cæteris cultiores. nanque & agros colunt, & habitant in ædibus, & multiplices exercent mercaturat. Subiecerat illos ſibi Baſilius Moſcouiæ princeps, adeò, vt ex eius ſententia reges acciperent. Verùm hoc anno, vt dixi, iugum illud Moſcouiticum à ſuis ceruicibus excuſſerunt. Eam defectionem multa ſecuta ſunt bella, de quibus hoc loco iam pauca dicemus, ne ſit opùs res peregrinas particularìm ſubindè repetere & commemorare. Baſilius Moſcouita vbì de Cazanenſium defectione certior eſt factus, ingentem exercitum vnà cum tormentis contra illos miſit. Cazanenſes cùm ſe viribus impares cernerent, ad aſtuta conſilia conuertuntur. Opponunt caſtra caſtris tanquàm iuſta acie dimicaturi, ſed fortiſſimis quibuſque è ſuis in inſidijs collocatis, ipſi fugam ceu territi capeſſunt. Mox aduolant ſolutis ordinibus Moſcouitæ, & dum caſtrorum diripiendis ſpolijs ſecuri inhiant & incumbunt, eccè tibi derepentè Tartari ſagittarij tanto in eos impetu feruntur ex inſidiarum locis, vt non ſolùm fugam arripere, *Cazan regnum.* *Aſtutia Cazanenſium.* *Cazanenſes fugant Moſcouitas.*

ſed

1504 sed etiàm tormenta & machinas bellicas relinquere cogerentur. Mortuo deindè rege illo, sub quo Cazanenses à Moscis defecerant, alius quidam, Scheale dictus, vxorem eius viduam duxit, & auxilio principis Moscouię & fratris coniugis suæ, Cazanum regnum obtinuit. Verùm is inuisus admodùm fuit Cazanensibus, tum ob alias causas, tum quòd Moscorum principi addictior esse videretur. Itaque illi vni ex Tauricæ regibus regnum deferunt. Illi aduentanti necessariò cessit Scheale, seque cum vxoribus, concubinis & omni supellectile contulit in Moscouiam vndè venerat. Accidit hoc anno Domini 1521. Rex Tauricæ fratrem suum in Cazanense regnum cum magno exercitu postquàm introduxit, traiecto Tanai, Moscouiam rectà contendit. Basilius Moscouiæ princeps nihil tale suspicatus, misit repentè coactum militem contra Tartaros: sed illi iam Volgam fluuium transierant, & Tauricæ atque Cazanensis reges, qui fratres erant, iunctis copijs, Mosco grauitèr incumbunt. Cernens autem Basilius se illis imparem, relictis quibusdam in Moscouiæ castro viris primarijs, adiuncto illis præsidio, indè aufugit, adeò quidem immodico correptus timore, vt fama sit, eum aliquandiù sub fœni aceruo delituisse. Tartari vltrà progressi, summum terrorem Moscouitis attulére, ità vt certatim omnes in amplissimum Moscouiæ castrum cum rebus suis confugerent: vndè necesse erat, certissimam oriri pestem ex tanta hominum colluuie & intolerabili fœtore, si hostes vel paucos dies ad castrum substitissent. Erant tum in castro aliquot Germani tormentorum fusores & magistri: eorũ opera Moscouitæ seruati sunt. Iam enim Præfectus arcis, & qui cum eo erant in præsidio, Tartaros muneribus placandos statuerant, & id gratum habuêre Tartari, sed ea conditione, vt Basilius scriptis literis testaretur, se perpetuum regi Tartaro tributum persoluturum, quemadmodùm eius Maiores fecissent. Scripsit eas literas Basilius, & Tartarus à Moscouia recessit. Erat autem in eius exercitu Polonus quidam, qui mira astutia conabatur castrum Moscouiticum occupare: nec res à periculo aberat, sub prætextu quodam reuertentibus subindè Tartarorum aliquot turmis. Moscouitæ quidem iam planè animum desponderant, sed machinarum siue bombardarum magister Iohannes Iordanus, ex valle Oeni oriundus in Germania, ex suo arbitrio tormentis ordine collocatis, & in Tartaros ac

Princeps Moscus turpitèr latitat.

Germani seruant Moscouitas.

Litua-

Lituanos displosis, eos omnes ingenti terrore correptos in fugam coniecit. Tartarus rex de iniuria apud præfectum arcis conqueritur, sed ille suo iniussu tormenta exonerata respondet. Itaque ille sibi tormentorum artificem dari postulat, & certè parùm abfuit, quin pro tanto beneficio Tartaris deditus fuisset bombardarius, nisi vnius præfecti authoritate & humanitate seruatus esset. Porrò Tartarus confestim abscessit, adeò vt literas pendendi tributi annui in arce reliquerit. Fertur autẽ octingenta hominum millia, quanquàm id incredibile videatur, ex Moscouia in captiuitatem abduxisse: quos partìm Turcis in Capha vendiderit, partìm interfecerit. Nam Tartari infirmos & senes ità solent iuuenibus, quouis genere mortis perimendos, obijcere, quô primæ militiæ tyrocinia indè addiscant, vt apud nos lepores canibus. Qui autem venduntur, perpetuos sex annos seruiunt, hauddubiè duram seruitutem: indè quidem liberi fiunt, sed è prouincia discedere non audent. Postquàm Tartari in Tauricam abiêre, Basilius Moscouiam redijt, atque sequenti anno cum maximis copijs, atque etiàm multis tormentis, quibus antea nunquàm Moscouitæ in bellis vsi fuerant, Tartaros debellatum abijt. Sed cùm ea vice parùm profecisset, alio anno maiorem etiàm exercitum in Tartaros, duce Michaele Georgij, vno ex præcipuis consiliarijs suis, misit, qui regem Cazanensem oppugnarent. Verùm ea oppugnatio hunc finem habuit, vt Moscouitæ multa pressi commeatûs inopia, Tartaris eum miris modis non semèl intercipientibus, tandèm soluta Cazanensis castri obsidione, non sinè dedecore in Moscouiam reuersi sint, ea conditione, quòd Tartari missa legatione, à principe Basilio pacem peterent. Ferunt in eo exercitu Moscouitarum fuisse ad centum & octoginta millia. Præfectum auro Tartarico corruptum, quidam putant ab occupanda arce Cazanẽ abstinuisse, cùm non deesset opportunitas. Non longè ab his Cazanensibus Tartaris in quadam insula à grauissimis viris narratur semen quoddam inueniri, non absimile melonum semini, paulò tamen maius & rotundius, ex eoque in terram condito quiddam agno simillimum enasci, quinque palmarum altitudine. Nam & caput, oculos, aures, cæteraque omnia in formam agni recens editi, pellem etiàm subtilissimam habere, qua permulti ijs in locis ad subducenda capitum tegmina vtantur. Tum quoquè plantam illam, si tamen sic

1504

Captiui Moscouitæ.

Tartarorum crudelitas.

Semen quoddam admirabile in Insula quadã. Agnus è terra nascitur.

1505 sic dicenda sit, carnem quidem nullam, attamen sanguinem habere, sed carnis loco materiam quandam cancrorum carni persimilem: vngulas verò non vt agni corneas, sed pilis quibusdam ad cornu similitudinem vestitas: radicem illi ad vmbilicum ceu ventris medium esse: viuere autem tantispèr, donèc depastis circùm se herbis, radix ipsa pabuli inopia arescat. Deniquè miram eius esse suauitatem, quæ lupos & cætera rapacia animantia ad eam deuorandam inuitet. Hoc quidem propemodùm commentitium esse videtur, nisì à multis minimè contemnendis hominibus confirmaretur. Sed quid præpotenti Deo difficile est? quem admirari & laudare debemus in operibus eius.

Bertoldus Episcopus Moguntinus.

ANNO 1505. excessit è viuis Bertoldus, ex Comitibus Hennenbergensibus Archiepiscopus Moguntinus, anno pontificatûs sui 21. Multæ huius pontificis commemorantur egregiæ dotes, singularis prudentia & authoritas, ingenij acumen, præclarà facundia, in rebus agendis multa circunspectio, consilij maturitas, insignis experientia, laborum inuicta tolerantia. Fertur etiàm Ecclesiam Moguntinam, tum temporis nō mediocri ære alieno prægrauatam, magna ex parte restituisse. Successit ei Iacobus de Liebenstain Sueuus, summæ ædis Moguntinæ decanus, vita & moribus inculpatis, sed calculi morbo vehementèr afflictus. Solent plerunquè homines illos miseros iudicare, qui duris conflictentur morbis, & aduersis fortunæ flatibus iactentur: contrà beatos, qui prospera sempèr fruantur fortuna & valetudine. Sed scriptura diuina pijs omnibus non ferè nisì aduersa & aspera in hac vita euentura prædicit, impijs verò iucunda & prospera. Dionysius Areopagita vetustissimus, idemque sanctissimus scriptor, libro de Diuinis Nominibus cap. 8. Hoc verè, inquit, dici potest, potiùs esse diuinæ iustitiæ proprium, non demulcere & dissoluere virilem optimi cuiusque animum terrenorum bonorum largitionibus. Immò & Dominus ipse in Apocalypsi, Ego quos amo, ait, arguo & castigo. Porrò de impijs alio loco, Dimisi eos, inquit, secundùm desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis. Hoc obitèr dictum sit propter multorum cæca iudicia, qui rebus ad voluntatem fluentibus, putant propicium se habere Deum, licèt malè viuant: contrà verò iratum, si secùs accidat, etiamsi studeant benè viuere.

Iacobus de Liebenstain.

Apoc. 3.
Psal. 80.

Eodem

Eodem anno ſub menſis Iulij initium Maximilianus Cæſar Comitia habuit Coloniæ Agrippinæ, multis eò principibus, comitibus ac nobilibus confluentibus. Ibi pax conciliata eſt inter Albertum Bauarum & Philippum Palatinum principes. Conditiones pacis in medium propoſitas, Cæſar ſub grauiſſima læſæ Maieſtatis pœna ſeruari iuſſit. Interim verò dum Conuentus hic Coloniæ agitur, Maximilianus de Geldrenſium rebellione fit certior. Itaque conuocatis principibus, comitibus & nobilibus omnibus, qui tum Coloniæ aderant, nauigio in Geldriam proficiſcitur, opem laturus Brabantis, qui Arnhemium Geldriæ oppidum obſidebant. Dux vbi ſenſit non contemnendas Cæſaris vires, ſaniori vſus conſilio, ſub certis conditionibus vrbem dedidit, quam illæſis ciuibus Cæſar accepit, & Ducem quoque quibuſdam interpoſitis pactis in gratiam recepit. Indè Coloniam multa principum ac nobilium frequentia ſtipatus rediit, magna eius ampliſſimæ vrbis ciuium gratulatione exceptus, cunctis tota vrbe campanis alacritèr concrepantibus. 1506 *Comitia Coloniæ Agrippinæ.* *Maximilianus domat Geldros.*

Viſus eſt hoc anno ſæuus cometes in Palatini ditione inter Occidentem & Septentrionem, qui ſuo formidabili adſpectu non paucos terruit.

ANNO 1506. Mulhuſenſes ab Auſtriacæ domûs dominatione deficiunt ad Heluetios, pactumque cum eis fœdus, literis ſigillo munitis confirmant. Per id tempus rebellabant Hungari. Qua re cognita, Maximilianus Cæſar multo conſcripto milite Presburgum oppidum obſidere inſtituit. Verùm Hungari cùm animaduertiſſent Cæſaris magnum animum, copioſumque exercitum, pacem poſtulârunt, eamque interuentu quorundam antiſtitum & procerum regni, ſub certis quibuſdam conditionibus impetrârunt. Poſt obitum Matthiæ Huniadis clariſſimi Hungariæ regis, Maximilianus eius relictam viduam Beatricem, filiam Ferdinandi regis Siculi, ſibi matrimonio iungere voluit: ſed cùm id cunctantiùs ageret, præuentus eſt ab Vladiſlao Caſimiri Poloniæ regis filio, qui tum Boemiæ regnum obtinebat. Percepto igitur regni Hungarici diademate, Vladiſlaus rex appellatus eſt. Verùm cum Maximiliano pactus eſt, vt ſi abſque legitima prole decederet, Hungariæ Bohemiæque regna ad eum eiuſque ſucceſſores deuoluerentur. Vladiſlao autem ſucceſſit *Mulhuſia deficit ad Heluetios.* *Vladislaus fit Hungariæ rex.*

D filius

1506 filius eius Ludouicus, cuius soror Anna nupsit Ferdinando optimo & Christianissimo principi, qui non solùm Hungariæ, sed etiàm Romanorum rex, ac tandèm Imperator factus est.

Fuit hoc anno per Sueuiam & Rheni oram sæuissima porcorum lues, ità vt nemo ferè plerisque locis porcinas carnes vel vendere, vel emere auderet.

Hac tempestate Ludouicus Gallorum rex cùm Mediolani Principatum à Maximiliano Cæsare tanquàm Imperij beneficiarius accepisset, pacem & fœdus cum illo ictum rupit. Ità nunquàm diù licuit orbi Christiano pace & ocio frui, nouis subindè bellis & bellorum causis, quibus paulatìm Christiana Respub. miserabilitèr attrita est, emergentibus.

Ioachimus elector Brandeburgicus instituit Academiam Francophordiensem.

Hoc anno Ioachimus Brandeburgicus Elector, multis egregijs corporis atque animi dotibus insignis princeps, Academiam pulcherrimam instituit Francophordiæ ad Oderam, approbante Iulio II. Pontifice, & certis priuilegijs eam cohonestante. Est situs oppidi amœnissimus: præterlabitur Viadrus fluuius piscosus, quem alij Oderam vocant, multique colles vinearij præcipuam adferunt spectantibus voluptatem, & quod studiosos facilè allicere solet, paruo illic viuitur, & commodissima habentur studiosorum habitacula. Sequuntur autem Luteri doctrinam, à qua toto vitę suæ spatio Ioachimus Princeps vehementèr abhorruit, nec in sua eam ditione disseminari passus est. Fuit autem idem Princeps etiàm Latinè doctus, & studiorum atque studiosorum præcipuus fautor & Mecœnas.

Tumultus in Vlysbona.

Eiusdem anni mense Aprili Vlysbonę in Lusitania ingens ciuium in Iudæos recèns baptizatos tumultus concitatus est, quòd ij simulatè tantùm salutaribus vndis tingi se permisissent, cùm interìm nihilò minùs Iudaico ritu clàm Pascha celebrarent. Tulit id molestissimè populus Christianus, & apud regem de ijs questus est. Rex sedecim ex illis capi quidem iussit, sed posteà impunè dimitti. Cernens hoc populus, mussitat contra regem & præfectum, tanquàm muneribus corruptos: factaque conspiratione, vno animo omnes viri & fœminæ tumultuantur contra Iudæos pseudochristianos. Aderant illis adhortatores tres monasticæ vitæ cultores, & per vrbem vociferabantur, Misericordia Misericordia: sequantur nos quotquot Christi fidem & crucem diligunt: cædantur omnes

omnes sacrilegi Iudæi, qui baptismum prophanârunt 1506
&c.

Fit igitur magnus armatorum hominum, fœminarum quoquè & iuuenum concursus, vt solet in eiusmodi tumultibus, perque vrbis plateas volitantes, Iudæos omnes recentèr baptizatos, quotquot inuenire poterant, ad sexcentos vsque trucidant, & in sancti Dominici planitie ignibus iniectos comburunt. Deniquè intra paucos dies, quibus hic feruebat tumultus, Vlysbonæ & in propinquis villis mille nongenti triginta Iudæi perempti feruntur. Aberat per id tempus rex Lusitanus ab Vlysbona aliquot milliaribus. Vbi autem de hac cæde certior est factus, indignè tulit, iussitque in Iudæos excitatæ persecutionis authores compræhendi. Capti sunt igitur & in vincula coniecti ampliùs ducenti, è quibus aliquot sunt flammis consumpti, alij capite plexi, nonnulli in crucem acti: plerique facultatibus omnibus nudati, è patria in exilium pulsi sunt. Fuit quidem zelus ille non repræhendendus, quo detestabantur Iudæorum perfidiam: sed non videtur laudanda temeritas, qua priuata authoritate de illis supplicium sumere voluerunt. Vetus lex in omni sacrificio iubet sal offerri, hoc est, vt etiàm rectè facta nostra, ex rectæ rationis præscripto prudentèr & moderatè, nihil temerè & inconsultò, geramus. Nam alioqui sinè hac prudentia & moderatione, siue (vt habet vulgaris loquendi vsus) sine hac discretione, etiàm virtutes abeunt in vitia: quò pertinet etiàm illud, Summum ius, summa iniuria.

Trucidantur Iudæi.

Rex eam necē vindicat.

Leuit. 2.

Apparuit hoc anno cometes mense Augusto paucis admodùm diebus inter Septentrionem & Orientem sub vrsa minore, & vtrunque tam leonis quàm virginis signum occupans. Visus est prænunciare mortem illustrissimi Principis Philippi, regis Hispaniæ, Archiducis Austriæ, &c. Mortua enim Elizabeth regina Castellæ, Ferdinandi regis Hispaniæ vxore, sinè virilis sexûs liberis, regni Castellæ hæreditas ad Iohannam eius filiam natù maiorem peruenit, quæ Philippo nupserat. Is igitur dotis nomine id regnum consecutus, magna parata classe, ex Flandria soluit, Hispaniam petiturus, multis stipatus nobilibus ac illustribus viris. Sed inter nauigandum sæua tempestas deimprouisò orta est, & classis aliquandiù iactata fluctibus, tandèm dissipatur, ac naues aliæ aliò circa Angliæ littus propelluntur. Nauis

Cometes prænuncius mortis Philippi Austriaci.

Tempestas dissipat classem.

1506 uis prætoria cum duabus alijs in * Vynmuthum portum perlata est, vbi rex Philippus & animo & corpore ob maris insolentiam defatigatus, scapha conscensa, in terram se eiecit. Vbi rumor increbuit, peregrinas appulisse naues, fit repentè concursus accolarum, præsertim nobilium ad eam oram degentium, vt vi depellant, si hostiles sint. At postquàm didicére amicas esse, Thomas Trencherdius eques Philippum adit, & obnixè precatur, vt ad ipsius vicinum domicilium velit diuertere. Superuenit & alius eques Iohannes Carous magna armatorum manu stipatus. Is vnà cum Thoma orat Philippum, nè insalutato Angliæ rege discedat, præsertìm intra biduum, aut ad summum triduum adfuturo. Philippus quidem primò negat ob temporis angustiam, deindè assentitur. Henricus rex eius nominis VII. cognito Philippi aduentu, ob veterem amicitiam incredibili gaudio afficitur, mittitque heroum cateruas obuiàm, qui Philippum ad ipsum deducant. Verùm Philippus nihil iam moratus, ad regem in castrum Vuidesorium proficiscitur, nec multò pòst etiàm Iohanna coniunx eius secuta est. Rex autem post multa amica colloquia Philippum duxit Londinum regni caput. Ad extremum renouato cum Henrico rege fœdere, Philippus in Hispaniam proficiscitur. Iam enim reddita dudùm tranquillitate, classis disiecta, ad Angliæ littus conuenerat. Vbi in Hispaniam ventum est, receptus est Philippus tanto Hispaniæ procerum studio, vt Ferdinandum regem socerum desererent, cui tanquàm ætate iam affecta, nec admodùm liberali, vt fertur, facilè omnes nouum regem annos natum 28. & vitæ splendore florentem, anteferebant. Ferdinandus verò eam suorum leuitatem detestatus, Neapolim nauigauit. At Philippus paulò pòst ab cæli noua intemperie febre correptus, in Burgeñ oppidi castro vita functus est, magno sui plerisque omnibus desiderio relicto. Genuit ex Iohanna liberos sex, mares duos, Carolum & Ferdinandum, ambos Romanorum Imperatores: fœminas quatuor, Eleonoram, * Elizabeth, Mariam & Catharinam. Fuit autem statura iusta, facie venusta, corpore crasso, ingenio bono, animo forti & liberali. Est hoc quoquè exemplum memorabile humanæ fragilitatis & miseriæ, quandò tantus princeps in eo vitæ ac fortunæ mirificè arridentis splendore, in eo ætatis flore & robore, præter omnem expectationem rebus humanis eximitur, alijsque

Vuinmuthum

Philippus ab Angliæ rege honorificè accipitur.

Philippus ab Hispanis proceribus propensissimis animis suscipitur.

Philippus moritur.

Isabelã.

ipsque suo exemplo luculētèr ostendit, quàm nihil sit sub sole diuturnum, quàm meritò contemnēda sint omnia, quæ possit offerre hic mundus. Filij hominum, vsquequò graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? 1507 *Psal.4.*

Eodem anno Iulius Pontifex Iohannem Bentiuolum virum præpotentem, Gallorum viribus adiutus, Bononia eiecit. Iam Galli portis exercitum admouerant, cùm Bentiuolus senex septuagenarius, male sibi à Pontifice metuens, ad Gallos confugit, & tandèm Mediolani exul interijt. Domus eius magnificentissimæ structuræ, medium vrbis locum occupans, vt abominandi dominatûs memoria penitùs aboleretur, concurrentis populi impetu a fundamentis euersa est. Est Bononia insignis & ampla, & vel maximè populosa Italiæ vrbs, olim quidem subiecta Exarchatui, sed à Pipino & Carolo Magno tradita Romanis pontificibus, quibus hodieque páret. Abundat mirificè rebus omnibus vitæ degendæ necessarijs & accommodis, atque erga exteros singulari quadam vtitur ciuilitate & humanitate. Fuit in ea Bentiuolorum familia cumprimìs potens, & quæ sibi non semèl dominium vendicârit: sed Pontificum ope vrbs liberata, eis, vt diximus, páret. Habet Academiam celeberrimam, vt non immeritò studiorum parēs dici posse videatur. *Iulius Pōtifex occupat Bononiam.*

ANNO 1507. Genuenses, pulsa nobilitate, statum popularem induxerunt, Paulo Nouio viro plebeio ad summum honorem immodico populi fauore euecto. Sed eos Gallorum rex Ludouicus armis subegit, & Gallico coëgit parére imperio. Porrò Paulum Nouium è fuga retractum, capite plecti iussit. Hæc vrbs sæpè mutauit dominos. Inter Liguriæ oppida longè clarissima est, potens quondàm in mari, ità vt vsque ad Peram Constantinopoli vicinam imperium protulerit suum, multisque insulis dominata sit. Pulcherrimis abundat ædificijs, multisque opibus, portuque fruitur commodo. *Genuēses pellunt ex vrbe nobilitatem.*

Ortum est etiàm bellum inter Maximilianum Cæsarem & Venetos, partìm à Carnicis alpibus, partìm ad Tridentinas fauces: & primò quidem Liuianus Veneti exercitûs dux, multam Germanorum stragem edidit, aliquot etiàm Germanicæ ditionis oppidis vi expugnatis, & Veneto imperio adiectis: at verò Cæsar ea *Bellū inter Maximilianum & Venetos.*

1507 affectus iniuria, cum Pontifice & Galliæ rege Ludouico aduersus Venetos Cameraci coniurauit, idque tanto silentio, vt cùm fœdus illud, quod Italiæ supremam propemodùm cladem attulit, obscuris indicijs in publicum emanaret, Veneti vix tandem ictum credere potuerint. Maximilianus quoque apud Constantiam habuerat comitia, vbì multa de Venetis questus fuit, quòd cum Gallo aduersùs ipsum conspirâssent. Itaque tum eius belli suscepta sunt consilia & initia, quod in annum vsque 1517. perdurauit, maximo Venetæ Reipublicæ detrimento. Veneti enim immoderata affecti cupiditate, ex maximorum Principum cladibus ditiones suas, multis occupatis vrbibus, summa cum inuidia protulerant. Gallus ante omnes cum amplissimo exercitu in Italiam transgreditur, & valida quoquè manu Venetorum duce Liuiano ipsi occurrente, ad pugnam ventum est, in qua permulti ex Venetis ceciderunt, capto Liuiano. Secundùm eam victoriam intra paucissimos dies sinè vulnere Bergomum, Cremonam, Cremam & Brixiam Galliæ rex recepit. Veronam, Vincentiam atque Patauium Cæsar cepit, Iulius Pontifex Ariminum, Fauentiam, Ceruiam & Rauennam recuperauit. Porrò Hispano regi Senatus Venetus Apuliæ vrbes, Sipontum, Tranium, Monopolim, Brundusium & Hydruntum spontè restituit. In hac Venetæ Reipublicæ penè suprema calamitate Turcicus Imperator non modò fidem seruauit, sed etiàm copias auxiliares Venetis studiosè obtulit. At illi, quod certè præclaram in eis meretur laudem, gratias quidem egerunt Turcę, quòd fidem egregiè coleret, sed tamen eius auxilijs sibi minimè vtendum putârunt, puto, detestati barbari regis in Christianam religionem odium inexpiabile, licèt Christianos quosdam subindè non puduerit cum illis impijs Christi Dei hostibus, contra Christianos fœdus percutere, & ad Christianorum inuadendas ditiones eos prouocare atque extimulare: quasi verò nescirent, eiusmodi ferè occasione Græcorum imperium ab illis spurcissimis porcis superiori seculo occupatum.

Gallus vincit Venetos.

Veneti no lunt vti auxilio Turcico.

Hoc anno magna damna vinetis & frugibus intulit sæuissima grandinis tempestas, præsertìm in ditione Vuirtenbergica. Rotenburgi ad Neccarum fluuium tanta fuit grandinis rabies, vt & fenestras & tecta ædium comminuerit. Tertio quoquè Calend. Iulij, in-

Grando sæuissima.

tem-

tempestæ noctis silentio, turbo vehemens tantam excitauit tempestatem, vt & arbores radicitùs euulsę atque procùl disiectæ, & ædificiorum tecta ac tegulæ abreptæ, domus & horrea concussa, plurimaque arboribus damna data sint. Eodem anno Carolus Geldrię Dux rupto fœdere, quod illi erat cum Maximiliano, Gallico auro & milite fretus, Brabantos vehementèr afflixit, & prædas ex illis egit egregiè. Anno sequente idem à populatoribus illis actitatum est, sed non pari rerum successu. Nam dum onusti præda ad suos se recipere volunt, à Namurcensibus cæsi atque prostrati sunt. 1508 *Geldrus vexat Brabantos.*

ANNO 1508. æstas perpetuis fuit pluuijs madida, quæ res locis non paucis porcos & boues tabida quadam lue & peste intercutanea afflixit & perdidit.

Hoc anno 3. Calend. Martij obijt Philippus Palatinus princeps post diuturnos podagræ, chiragræ & calculi toleratos acerbos cruciatus. Hi morbi inter acutos numerantur à medicis, qui mirabilitèr affligunt & excruciant corpus humanum, ità vt nonnunquàm furore & amentia corripiantur, qui ijs immodicè laborant. Reliquit is Princeps septem filios & tres filias, quarum postremò genita, Diui Benedicti complexa institutum, sanctè & piè vixit: multò felicior, contempto mundo, quàm aliæ sorores, quæ principibus viris matrimonio iunctæ fuêre. Obijt non longè pòst etiàm Albertus Bauariæ dux, relictis tribus filijs, Guilhelmo, qui ei in principatu successit, Ludouico & Ernesto, itemque filiabus quatuor. Coniugem habuit sororem Maximiliani Cęsaris, quę ab eius obitu facultatibus omnibus nuncium remittens, vt Christo immortali sponso totam se liberiùs tradere posset, Monaci, quod est pulcherrimū Bauarię oppidum, monasticum est viuendi complexa genus, egregiū de se prębens eximij in Deum amoris & virilis constantiæ exemplum, rarum in principibus fœminis, vt posthabitis pompis & vanitatibus seculi, cupiant vni vacare Deo: sed quanto rarius, eo præstantius. Omnia enim præclara rara, laudabilia & pulchra, vt rectè in Ethicis ait Aristoteles. Fecit olim idem Constantia Constantini Magni filia, quandò, vt testis est D. Ambrosius, ad sepulcrum beatissimę Agnetis orans, à lepra mirabilitèr curata est, quam etiàm multę aliæ illustres virgines imitatę sunt. Fecerūt idem multæ aliæ regum & principum filię, aliæq; nobilissimę matronæ;

Philippus Palatinus moritur.

Albertus Bauarus decedit.

1508 tronæ, dedititissimo erga Deum animo cantantes, Regnũ mundi & omnem ornatum seculi contempsi propter amorem Domini mei Iesu Christi. At longè secùs affecti sunt, qui habent spiritum huius mundi, quibus huiusmodi vitæ instituta aut horrori sunt, aut contemptui, de quibus dicit Apostolus: Animalis homo non percipit ea quę sunt spiritûs Dei.

1. Cor. 2.

Fuerunt hoc anno magni per Germaniam & Italiam terræmotus: aërisque intemperies arbores & arbusculas, nè frondere possent, diù retardauit, donèc quasi abinsperatò Dei benignitate commodus aër eam tarditatem compensauit. Propter id genus verni temporis clades & pericula auertenda, iam olìm institutæ sunt, hodieque apud Catholicos fiunt Litaniæ & publicæ supplicationes ad Deum & sanctos eius: sed eæ hodiè apud Euangelicos prorsùs iacent, apud Catholicos plerosque admodùm incuriosè & frigidè seruantur, & ideò tam propicio nunc vtimur Deo, tantaque est rerum visæ degendæ necessariarum atque annonæ copia & vilitas.

Iacobus de Liebenstain.

Obijt huius anni mense Septembri Iacobus de **Liebenstain** Archiepiscopus Moguntinus, non totos quatuor annos eo functus pontificatu. In eius locum suffectus est Vriel de **Gemingen** summæ ędis Moguntinæ Decanus.

Hermannus Hessius archiepiscopus Coloniensis moritur.

Non diù pòst secutus est eum mense Octobri Hermannus Hassiæ Lantgrauius & Archiepiscopus Coloniensis, cùm illi Sedi præfuisset annis 28. Eius principis pręter alias virtutes, insignis fuit benignitas & liberalitas in pauperes, adeò vt nullum mendicum à se vacuum discedere pateretur. Ea virtus maximè decet principes, præsertim Ecclesiasticos, qui suis, immò Ecclesiæ facultatibus, quarum sunt dispensatores, nõ ad luxum, sed ad benignitatem vti debẽt, quemadmodùm multi olim sancti Pontifices fecerunt, & nostra quoquè ætate nonnulli faciunt. Hermanno Pontifici successit Philippus comes Oberstenius, qui sua prudentia & industria plurimùm contulit Ecclęsiæ Coloniensi.

Tempestas imbrium horrenda.

Hoc etiàm anno sub mẽsis Augusti initium immanissima extitit apud Stutgardiam imbrium tempestas, quæ muros, domos, horrea funditùs abriperet, homines & iumenta demergeret, vinetis, erãsa & absportata humo, maxima detrimenta adferret. Est autem Stutgardia haud

haud procùl à Necaro sita in ditione Vuirtenbergensi, 1509
vbì Duces Vuirtenbergici habent elegans & regium castrum. Ager eius vrbis, innumeris consitus vineis, vini egregij tam est ferax, vt dici vix possit, quantam in singulos annos vini copiam proferat.

ANNO 1509. magnus fuit tumultus Erphordiæ ob exactiones insolitas, quas populus nimiùm graues querebatur, præsertim quòd quotannìs fierent. Res tandèm eò perducta, vt populus non dubitârit, Senatum omnem mouere loco, & alium subrogare, qui excussis libris accepti & expensi, codicibusque rationarijs siue regestis, inuenerunt oppidum grauissimo pressum ære alieno, ad summam vsque sexcentorum millium aureorum, vndè quotannìs reditum triginta millium aureorum pendere cogebantur. Porrò compertum est, aliquot millibus excedere eam summam, quam in annos singulos reciperent, hunc quem diximus reditum. Ea res ingentes conciuit turbas, adeò vt populus omnes à Senatu motos in carcerem coniecturus fuerit, nî illi fuga sibi maturè consuluissent. Quosdam tamen carceri mancipârunt, & ex ijs vnum iam ætate grauem in crucem agere non dubitârunt. Tumultûs huius occasione inter Moguntinum pontificem & Fridericum Saxoniæ principem lis orta est, & propemodùm ad arma ventum esset, nî se sequestrum interposuisset Herbipolensis Episcopus Laurentius Biberanus, vir magnę dexteritatis, cuius industria effectum est, vt partes, armis positis, Cæsaris sententiam expectarent. Erphordienses interim ciues consilium capiunt in annos singulos noui creandi Senatûs, à quo dati & accepti rationem reposcant. *Tumultus Erphordiensis.*

Hoc anno in Britannijs à vita discessit Henricus eius nominis septimus Angliæ rex, vndecimo Calendas Maij in sua Richemundia villa, vbì Franciscanorum Obseruantum cœnobium condiderat. Regnauit annos tres & viginti, vixit 52. Suscepit ex Elizabeth vxore liberos octo, mares quatuor, & totidèm fœminas: reliquit superstites tres, Henricum principem Vualliæ, qui illi in regno successit, Margaritam & Mariam. Corpore fuit gracili, sed benè firmo ac valido, statura quæ parùm iustam excederet, forma eximia, ingenio perspicaci, animo excellenti & forti in summis quoquè periculis. Placidum & humanum se præstabat, superbiam verò & arrogantiam adeò detestabatur, vt quos illis vitijs labo- *Henricus VII. Angliæ rex moritur.*

1509 rare comperisset, ijs asperum se præberet. Regnum multis opibus auctum post se reliquit: qua in re solebat quadam vti industria singulari, mercatoribus non rarò pecunia ad tempus data gratuitò, vt mercatura in ipsius regno esset frequentior & copiosior. Atque hac ratione effectum est, vt quotannis à mercatoribus vltrò citroque commeantibus maxima auri & argenti vis in regnum importaretur. Religionem alacritèr obseruauit & coluit, libenterque rebus diuinis interfuit, nec facilè vllo vel negocio vel tempore ab eis excludi se passus est. Attentè audiebat quotidiè bina ternáve Missæ sacra, & sæpè conciones sacras: pauperibus assiduè eleemosynam præstabat per suum eleemosynarium. Sacerdotio honorem habebat, illudque piè colebat, libens iuuabat, largè augebat. Orabat multùm, & festis præsertim diebus preces dicebat horarias, quas vulgò horas Canonicas vocant. Nè tamen solis suis precibus contentus esse videretur, solebat clàm pijs & religiosis sacerdotibus largitiones facere, vt pro ipso orarent, atque etiàm post obitum toto regno certis in templis pro se preces & sacrificia fieri voluit. Fecit testamentum, & primùm omnium iussit restitui, si qua in fiscum regium iniustè illata essent, domumque hospitalem, qua inopes reciperentur, in suburbijs Londinensibus ab se inchoatam perfici. Sub eiusmodi principibus solent florere regna. Nam certum est, quo principes in Deum religiosiores sint, eo quoquè illis omnia feliciùs succedere, Deo Opt. Max. illos mirabilitèr protegente & amplificante.

Mores optimi principis.

Literæ politiores veniūt in Germaniam, &c.

Hisce temporibus cùm in Italia bellicis tumultibus omnia arderent, politiores literæ tum Græcæ, tum Latinæ, in Germaniam, Galliam, Angliam, Scotiam sese diffuderunt, ità vt illæ nationes, quas Itali barbaras dicere consuēssent, iam multos tales viros certatìm proferrent, qui Italis non modò non cedere, sed etiàm illos aut æquare, aut etiàm superare viderentur. Olìm scriptores exteri, Iulius Cæsar, Cornelius Tacitus, Seneca, Liuius & alij de Germania sic scripserunt, vt eam planè contempsisse videantur. Fuit Germaniæ terra, ait Cornelius Tacitus, ab initio in vniuersum aut syluis horrida, aut paludibus infœcunda, aspera cælo, tristis cultu conspectuque, humidior quà Gallias, ventosior quà Noricum ac Pannoniam adspicit, frugiferarum arborum & omnis culturæ impatiens, pecorum fœcunda, sed plerunquè improcera. Ne armentis quidem suus honos aut gloria

Corn. Tacitus de Germania.

gloria frontis. Numero gaudent, eæque solæ & gratissimæ sunt opes. Argentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim nullā Germaniæ venam, argentum aurumve gignere. quis enim scrutatus est? Seneca quoque libro de gubernatione mundi, Germani, inquit, errant incertis sedibus: sunt apud eos perpetuæ hyemes, solum infœcundum, nullæ ædes: venationibus viuunt. vbicunque nox fessos laboribus depræhendit, cubant sub frondibus, aut in speluncis fouéisve. Non habent domos, sed casas foliis & culmis contectas. Incolæ circumaguntur chorizantium more in congelato mari, victitantes carne ferina, gens nuda & pellibus solùm ferarum vestita, & propterea vilis despectaque ab omnibus. Sic nimirùm de Germania nostra sensêre prisci illi scriptores: quæ tamen si cùm præsenti rerum Germaniæ statu conferantur, longè falsissima comperientur. Itidèm ergò etiàm in literarum cognitione accidit, quę hac tempestate paulatìm in Germania, Anglia &c. ità florere cœperunt, vt iam Itali citra ruborem transalpinas nationes barbaras appellare non possint. His enim temporibus præcellentes viri & fœminæ illustres vbiquè gentium cœperunt promouere bonarum artium studia, & apud Anglos quidem (vt de reliquis interìm taceam) Margarita Henrici regis mater sanctissima, hortatu Iohannis Fischerij Roffensis Episcopi, viri summa doctrina, summa gratia, summa integritate, (qui posteà sub Henrico VIII. cùm illius secundas nuptias, priori viuente coniuge, approbare nollet, capite plexus est) Cantabrigiæ bina extruxit studiosorum collegia, quibus etiàm ad victum necessaria liberalitèr impartita est. Itemq; aliquot Angliæ insignes Episcopi diuersis locis collegia exædificârunt, vbì bonis literis studiosi imbuerentur. Et certè gratulandum est hisce regionibus, quas Barbaras Itali vocant, quòd ad solas terras relegata barbarie, in literis humanioribus mirificè profecerint: verùm id tamen moderatè, quādoquidèm videmus cum literarum excultiori peritia tot paulò pòst errores inuectos, vt nemo id pro dignitate deplorare queat. Solent horum temporum noui Euangelici, qui plerunquè sola linguarum peritia imperitæ multitudini sese venditant, acerbissimè in Catholicæ Ecclesiæ abusus inuehi, ità vt propter abusus etiàm res ipsas è medio tolli velint, immò & è medio locis non paucis sustulerint. Sed cur illi non eodem zelo è tota Europa literas politiores

1509

Seneca de Germanis

Iohannis Roffensis Episcopi encomiū.

Hæretici res bonas propter abusus tolli volunt.

1509 ores & linguarum cognitionem proscribunt? An verò obscurum est, permultos hodiè literarũ peritia petulantissimè abuti? Cùm ergò propter literarum & artium abusum eas damnari nolint, quid ità impotentèr Ecclesiæ abusus vna cum rebus ipsis tollendos vociferantur? Multi hodiè insignitèr eruditi, turpissimè errãt, nec erroris alia fere causa esse videtur, quàm ipsa eruditio: quanquàm non est in causa eruditio, sed eruditionis abusus. Cùm enim qui verè eruditi sunt, tanto debeant esse summissiores & modestiores, quanto sunt insigniori eruditione præditi, isti contrà sua eruditione efferuntur: & cùm linguas vtcunquè calleant, putant se iam etiàm in rebus Theologicis plus videre, quam vel tota videat schola Parisiensis, immò Ecclesia vniuersa: & fit in illis verum quod Apostolus ait, Scientia inflat: eam verò inflationem sequitur iusto Dei iudicio illa terribilis pœna, quam alibi his verbis commemorat idem Apostolus, Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & obscuratum est insipiens cor eorum. An non verò hoc in permultis hodiè videmus, non vulgari alioquì doctrina præditis? Quos non illi prorsus absurdos & abominandos errores pro illustri veritate & ipsissima Euangelij luce miserrimæ plebeculæ obtrudunt? Num hoc eruditioni & literis imputandum est? Non est id quidem, sed illorum deprauatis & elatis ingenijs, qui rebus bonis pessimè abutuntur. Sicut ergò propter eiusmodi corruptorum hominum abusum non sunt tollendæ neque damnandæ bonæ literæ, ità etiàm propter abusus quosdam nulla ratione reijcienda & damnanda sunt Catholicæ Ecclesiæ instituta, ritus & cæremoniæ: quod tamen nemo ferè hodiè propensiùs facit, quàm illi ipsi, qui bonis literis in suam & aliorum perniciem sceleratissimè abutuntur. Verùm hoc fortassis extra cãcellos, non tamen sinè ratione commemoratum volui.

1. Cor. 8.

Rom. 1.

Henricus VIII. Angliæ rex ducit vxorem.

Hoc tempore Henricus eius nominis VIII. Angliæ rex, postquàm patri defuncto iusta persoluit, in matrimonium duxit Catharinam Arthuri iam antè defuncti fratris sui coniugem, qui admodùm tenera ætate eam duxerat, sed per ætatis imbecillitatem nullas ex ea proles susceperat, immò & virginem eam reliquerat, quemadmodùm non solùm ipsa sanctè affirmabat, sed etiàm cum ea testabantur matronæ probatissimæ. Vt autem nullus relinqueretur conscientiæ scrupulus, voluit Henricus rex authoritate summi Pontificis eas sibi nuptias permit-

permitti. Agebat Henricus annum ætatis xviij. Porrò 1509
Margarita auia eius, mulier prudentissima, cùm videret illi per ætatem necdùm licere suum præstare officium, consultissimè id effecit, vt optimorum & sapientissimorum procerum consilijs dirigeretur, in quibus erant Guilhelmus Varanus Cantuariæ Archiepiscopus regni Cancellarius, & plerique alij egregij viri: qui cùm non ignorarent, tantam illi in numerato & rebus mobilibus hæreditatem venisse, quantam nulli ante ipsum Angliæ regi, nè ea rerum opulentia animum eius corrumperet, cœperunt eum negocijs gerendis studiosè assuefacere, à quibus tum adhùc abhorrere videbatur. Deindè 8. Calendas Julias cum Catharina vxore, quæ fuit Caroli V. Cæsaris matertera, à Cantuariensi Archiepiscopo coronatur, publico totius regni plausu & gaudio, quod tamen non mediocritèr perturbauit mors Margaritæ auiæ Henrici, non parùm illi regno detrimentosa.

Guilhelmus Lātgrauius Hassiæ moritur.

Hoc ipso anno desijt esse in humanis Guilhelmus Lantgrauius Hassiæ, sacro igni alijsque medicinam omnem respuentibus morbis consumptus. Reliquit Philippum filium, natum anno salutis 1504. qui posteà rerum potitus est.

Eodem anno apud Bernates in Heluetijs quidam instituti Dominicani, inconsultò admodùm ac temerè oppugnantes immaculatam Virginis matris conceptionem, cœperunt etiam commentitijs quibusdam miraculis & visionibus suam apud vulgus opinionem tueri. Abusi ad hoc erant quodam simplici fratre laico, qui tamen rem omnem produxit in lucem, nonnullaque alia egerant, quæ viros graues & religiosos minimè deceret. Sed quia præpotens Deus matris suæ iniurias haud facilè sinit inultas abire, Bernates zelo permoti, (quippe qui id laudis eximiæ iurè tum referebant, quòd essent vltores egregij iniuriarum matris Dei) Lausanensem Episcopum, vt in eos inquireret, hortati sunt. Facta est inquisitio, & rei veritate comperta, quatuor primarij fratres Dominicani degradati sunt, & indè flammis exusti. Isthuc verò inprimis cauendum est hominibus è religione Christianis, vtì nè in defendenda sentētia sua & aliena oppugnanda, nimiùm sint pertinaces, ijs præsertim in rebus, quas certū est nihil officere veræ pietati: qualis est opinio de immaculata sanctissimæ Virginis conceptione, quam videmus ab Ecclesia receptam, & a multis grauissimis atque doctissimis viris fortissimè propugnatam,

Bernates olim Virginis Matris deuotissimi.

1509 tam, atque etiàm aliquot Conciliorum generalium approbatione firmatam. Videant refractarij, nè, dum matris honori & priuilegio cum multorum graui scandalo & offensione derogant, filij eius seuerum in se iudicium prouocent.

Vuormatiæ inter clerum & ciues orta dissensio, iam decennio extra vrbem clerum detinuerat. Verùm hoc demùm anno opera Friderici Saxonis, Vdalrici Vuirtenbergici & aliorum Imperij principum, qui apud Vuormatiam conuenerant, ea lis composita est, & clerus in oppidum se recepit: quanquàm in eam concordiam Episcopus Vuormatieñ consentire noluit, nisi in integrum restitueretur, quod ciues renuebant.

Grandinis tempestas in Sueuia.

Fuit hoc anno sæuissima grandinis procella, quæ nõ vno loco Sueuiæ fruges deuastauit. Ferunt ea tempestate cecidisse ex aëre lapides oui gallinacei magnitudine.

Terræmotus Constantinopolim cõcutit.

Hoc anno mensis Septembris die 14. ac deinceps diebus 18. continentèr vrbem Constantinopolitanam, qua parte spectat mare, horrendum in modum concussit terribilis terræmotus, domosque subruit, & ruderibus fossam complẽs solo æquauit. Arcem, vbì regis Turcici immensi thesauri in quinque turribus munitissimis asseruabantur, domumque egregiam, in qua leones alebãtur, euertit. Cuniculos, per quos longis itineribus etiàm per montes è Danubio in vrbem aquæ adducuntur, summis & impensis & sudoribus effectos, adeò quassauit, vt maximis opibus instaurari nequiuerint: ipsum quoque mare inter Constantinopolim & Peram vsqueadeò intumuit, vt vtriusq; vrbis muros suis fluctibus excederet, & vndas in vtranque inferret. Multa quoq; alia damna eoipso die Turcis illata sunt. Feruntur tum Constantinopoli ad 13. hominum millia interijsse. Nimirùm iusto Dei iudicio illi crucis Christi atrocissimi hostes eam cladem illo die

Crucis exaltatio iã olìm celebrata in Ecclesia.

passi sunt, quo S. Crucis Exaltationem religiosè colit Ecclesia Christi: neque id herì aut nudiustertius demùm cœpit, sed ante mille ducentos & eo ampliùs annos legimus apud probatos authores Crucis Exaltationem quotannis solennitèr celebratam esse. Videat, qui volet, Nicephori historiam Ecclesiasticam lib. 8. cap. 29. & 50. vt meritò pudefieri debeant nostrorum temporum sectarij, qui vt plerasque alias, ità etiàm hanc Catholicæ Ecclesię antiquissimam solennitatem abrogârunt: quanquam scio in Nicephoro eundem diem & Inuentioni & Exaltationi sanctæ Crucis attribui: sed hoc parùm refert,

fert, cùm sectarij neque Inuentionem, neque Exaltationem celebrari velint. 1510

ANNO 1510. Comitia habita sunt Augustæ, frequentissimo Principum conuentu: quò multi etiàm exterorum regum legati aduolârunt. Decreta est ibì belli continuatio in Venetos, quorum tum quædam funestæ machinationes feruntur in lucem perductæ, quæ belli proferendi causa non minima fuêre. Proditũ enim est, submissos fuisse à Venetis non minùs 50. nefarios homines, qui vrbes & pagos Cæsareanæ ditionis inflammarent. Porrò Veneti cùm se tot potentissimis hostibus impares cernerent, Iulium Pontificem suppliciter venia petita sibi conciliandum statuunt, missaque legatione magnanimum Pontificem, qui afflictis Italiæ rebus non mediocritèr doleret, facilè placârunt: sed ea pax noua bella peperit.

Veneti sibi conciliant Pontificem.

Huius anni mense Februario quidam vir sacrilegus Paulus Form/in Marchiæ Brandeburgensis villa Knobloch/intempesta nocte è templo furatus est arculam inauratam, qua sacrosancta Eucharistia vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more asseruabatur. Erant autem in ea hostiæ duæ, altera maior, minor altera. Multa iam luce adijt scelestus ille Iudæum, arculam venditurus. Iudæus facilè animaduertens, cuiusmodi vsum ea habuisset, ait maius precium se fuisse daturum, si rem contentam attulisset. Tum ille furcifer, qui iam alteram instàr Iudę satanica impietate deglutierat, reliquam è sinu deprõptam obtulit Iudæo æstimandam, à quo tamen non nisi pauculos exigui precij nummos accipit. At miser ille tanto iam obstrictus scelere, sæuæ cõscientiæ furijs quibusdam exagitatus, fugit indè ad Vandalos: (Extant enim hodièque Vandalorum reliquiæ, & ipse quoquè Brandeburgicus Princeps se Vandalorũ dominũ scribit) sed cùm res minimè lateret, domum rediit, captusque & tortus, quid egisset, confessus est. Interim verò sceleratissimus Iudęus hostiam sacram crebris pugionis ictibus identidèm confodere nititur: at nihil se proficere cernens, hostia integra permanente, quodam furoris œstro percitus, Si tu es, inquit, DEVS Christianorum, redde te manifestum in mille demoniorum nomine. Atque eccè subitò hostia in tres diducta partes, sanguineo per oras humore madet. Territus Iudæus, particulas panno inuolutas mensem vnum apud se retinet, ac deindè duobus alijs Brandeburgi

Pauli cuiusdam nefariũ facinus.

Iudæus quidã sacram hostiam impiè tractat.

Insigne miraculũ.

1511 deburgi & Stendelij morantibus singulas particulas mittit, tertia sibi reseruata, quam rursùm mensæ impositam pugione conficit, vndè sanguinis guttulæ dimanârunt. Consternatus ille, & veritus se proditum iri, particulam absumere nititur, sed non valet: dein mittit in aquam, at illa enatat: tertiò in ignem proijcit, sed nihil id hostiæ nocet. Ad extremum sub Paschatis solennitatem azymos coxit panes, particulamq; massulæ azymi panis immixtam in furnum iactauit, moxque furnus alioquì obscurus resplenduit, & massula illa in Iudæi faciem insiliuit. Nouo ille terrore correptus, massulam illam cum particula, alteri cuidam Iudæo transmisit. Iam res erat prolata in publicum, & Marchio Iudæos omnes in ipsius ditione morantes Berlinum acciri, & in vinculis teneri iussit. Habita autem ex illis quæstione, præter alia flagitia non parùm multa, fassi sunt se intra paucos admodùm annos septem Christianorum infantes acubus & punctionibus peremisse. Igitur lata in illos sententia, 40. flammis traditi sunt. Tres alij Iudæi baptisma perceperunt quidem, sed postera die duo capite plexi sunt: tertius, pluribus pro eo rogantibus, vita donatus, D. Francisci institutum Berlini complexus est. Porrò tèr execrandus ille sacræ hostiæ proditor Paulus Form/ candentibus discerptus ferris, in cinerem tandèm voracibus flammis redactus est. Deniquè Iudæi omnes è tota Marchionis ditione ità proscripti sunt & extrusi, vt sub pœna capitis omni eis reditu paritèr interdictum sit.

Alia stupenda miracula.

Iudæi Christianorum infantes vt perimant.

Eodem anno in Insubribus pluit saxa grandia, è quibus vnum pondus habuit librarum 120. Erant autem silicibus duriora, odore sulfureo.

Saxa ingẽtia pluit.

ANNO 1511. Selymus Turcarum fit Imperator studio quorundam Bassarum (sic enim illi vocant præcipuos quosdam principes) & militum prætorianorum, qui ab illis Ianizari dicuntur. Is patrem suum Baiazetem exuit imperio, moxque Byzantio excedentem, & Dimothecam Thraciæ vrbem petentem cum familiaribus suis, cùm iam annos haberet 76. Hamonis Iudæi medici opera veneno sustulit: quanquàm alij dicant, senio & curis confectum interijsse. Sed Antonius Vtrius Ligur, qui fuit Baiazetis cubicularius, testatus est se in expirantis corpore non dubia veneni indicia depræhendisse. Vt hoc immane parricidium perpetraret homo crudelis, multa eum mouere poterant. Immensos enim

Selymus fit Turcarum Imperator.

sos enim thesauros & gemmas preciosissimas secum abs- 1511.
portârat Baiazetes, quos ille thesauros posteà donatiui nomine largissimè profudit in milites, quorum erat studio euectus ad imperium. Nec tamen paterna ille cæde contentus, etiàm ambos fratres suos, & 5. egregiæ indolis adolescentes, fratrum filios, & ipsum Mustapham Bassam, qui vel maximè eum ad imperium promouerat, per summam crudelitatem necari posteà iussit. Ea immanitas & sæuitia in propinquos, etiàm complures milites eius adeò consternauit, vt per aliquot dies conspectum eius exhorruerint. Verùm de hoc tyranno paulò infrà plura dicemus.

Crudelitas Selymi Turcæ.

Hoc anno Maximilianus Cæsar comitia indixit apud Augustam, vbì illi oblatus est vir quidam prodigiosæ vastitatis & crassitudinis, atque incredibilis ingluuiei, ità vt integrum vitulũ crudum, vel ouem incoctam vna vice deuoraret, & tamen necdum famem expletam diceret. Ferunt hominem Borealibus regionibus ortum fuisse, vbì ob locorum frigora solent esse homnes edaciores: quanquàm huius edacitas propemodùm incredibilis videri possit.

Vir prodigiosæ vastitatis & ingluuiei.

Eoipso anno Senatus Constantiẽ, adiũctis sibi aliquot popularibus, cum Heluetijs sese coniungere & fœdus inire, vrbemque illis dedere volebat. Sed eorum conatibus obuiàm itum est ab illis, quibus turpe videbatur ab Imperio desciscere. In ijs facilè primas sibi vendicauit piscatorum societas. Itaque literis ad Cæsarem Maximilianum datis, eum de Senatûs machinationibus certiorem reddiderunt. Nec ille sibi & imperio defuit, sed propere eò aduolans, piscatorum studio & viribus vrbem ingressus, quos compræhendere potuit è conspirationis eius authoribus, capite damnauit: nam plerique fuga dilapsi erant.

Constantiẽses meditantur frustrà defectionem ab Imperio.

Hoc anno Bernardinus Hispanus, Cardinalis S. Crucis, Sedis Apostolicæ in Germaniam legatus, cum aliquot paucis in suam sententiam pertractis Cardinalibus, mirabili audacia concilium generale apud Pisas indixit, eoque ipsum, præter alios, Iulium Pontificem maximum citare non dubitauit. Conuenerunt aliquot Episcopi ex Gallijs & Insubribus: Primò Pisis, vbì cùm parùm tuti sibi viderentur, indè abiêre Mediolanum: verùm nec ibì satis suis rebus fidentes, Lugdunum sese transtulerunt, vbi etiàm aliquot sessiones habitæ sunt, rege Gallorum haud obscurè illis fauente, quippe qui in pontificem

Cõcilium Pisanum prophanũ.

1512 alieno esset animo. Porrò cùm ea temeritas ad horrendum schisma spectare videretur, Iulius Pontifex datis ad eos literis, monuit perbenignè, vt ad pacem & vnitatem Ecclesię se reciperent: alioquì fore, vt vel inuitus in ipsos animaduerteret. Ea admonitio tres Cardinales permouit, vt cum Pontifice in gratiam redire maturarent, quos Pontifex liberalitèr & clementèr accepit: in alios, cùm nollent ad sanitatem redire, grauem sanè tulit sententiam, qua illorum audacia nonnihil cōtusa est. Sed tamen cùm regis Gallorum fruerentur patrocinio, in sententia permanserunt. Monitus Gallus à Pontifice, vtì nę eos foueret diutiùs, non magnoperè curauit. Itaque à Pontifice excommunicatus est. Non longè aberat ab hac factione Maximilianus Cæsar, grauitèr commotus in Pontificem, quòd non bona fide à se recessisset, & cum Venetis fœdus percussisset: sed vir grauis & prudens, admonitus à bonis viris, sese collegit, & celeritèr ab hac temeritate discessit. Non erat quidem Pontifex ab omni culpa alienus, sed tamen minimè decebat Cardinales paucos talem excitare turbam, & Ecclesiæ pacem cum maximo omnium scandalo perturbare. Et tamen non desunt fortassis, apud quos etiam hoc conciliabulum habeat non vulgarem authoritatem, maximè quòd ad Pontificis contumeliam pertineat, qua plerique admodùm delectantur, perindè vt Cham olìm nuditate Noë patris sui. *Gene. 9.* Sed qualiscunque demùm sit Pontifex, modò nè sit hæreticus, propter eum, cuius gerit vices, reuerentèr inprimis ac multo in honore habendus est. Atqui verò Iulius Pontifex, vt Pisanum conciliabulum destrueret, Romæ Concilium indixit generale, quod sub Leone X. demùm absolutum est.

Iacobus Episcopus Treuerensis. Eodem anno mortuus est Iacobus Episcopus Treuirensis, ex marchionibus Badeñ: cuius cathedram obtinuit Richardus Grieffenklou/ vir prudens & rerum admodùm peritus.

Seditio Spirensis. ANNO 1512. seditio fuit Spiræ propter exactiones, quæ, cùm importunæ & immoderatæ sunt, vulgus exasperare solent. Multa egit insolenter aduersùm senatum plebs concitata: sed tandem Maximiliani Cæsaris fracta minis, modestiùs agere cœpit, restituto Senatu in pristinam dignitatem, quem paulò antè loco mouerat. Eos verò qui fugerant, ordinis senatorij viros proscripsit.

Hoc

Hoc anno Maximilianus Cæsar, cui fide nihil sanctius, intelligens Gallorum regem non bona fide secum agere, prætereaque Geldriæ principem aduersùs Brabantos concitâsse, compulsus discessit à Gallico fœdere, & ad Pontificem se adiunxit, nouo fœdere percusso. 1512

Maximilianus discedit à Galli amicitia.

Porrò omnibus, qui Imperij essent, seuerissimè interdixit, capitali in transgressores constituto supplicio, nè Gallo militarent, vel suppetias ferrent. Eam legem floccipendens Emicho comes Lyningensis, in Gallias abijt, & Gallo se militaturum obtulit. Quod cùm Maximilianus resciuisset, eum maiestatis reum cum omnibus suis proscripsit. Itaque omnia quæ comitis erant, principes Imperij diripuerunt. Comes reuersus vt animum Cæsaris placaret, & per seipsum & per amicos re tentata, diù nihil proficere potuit.

O si ea in imperio obedientia principum, & in refractarios seueritas permansisset, aliud hodie Imperium haberemus. Sed dum principes contemnunt summum Magistratum, ipsi quoque plerunquè à suis subditis contemnuntur: & sic omnia pessùm ire necesse est.

Monstrum Rauennæ visum.

Hac ferè tempestate mõnstrum Rauennæ visum ferebatur vtrunque habens sexum, cornu vno extante in capite, alatum, & sinè brachijs, vno duntaxàt crure & pede instàr auis rapacis, & in genu oculo vno, in pectore figura apparente literæ Y. vel V. cum signo crucis. Interpretationem quidam eiusmodi esse voluerunt, Superbiam, Leuitatem, Virtutum inopiam, Sodomiticam labem, Amorem rerum labentium, Dei obliuionem, Inexplebilem auaritiam, Gallico flagello castigatum iri. Quod & factum est. Eodem enim anno Gallorum rex Ludouicus, rupto cum Pontifice & Maximiliano fœdere, Rauennam obsedit, & tandèm deditione receptam vrbem, contra fidem datam diripuit, & magna clade affecit.

Monstri significatio.

Gallus vastat Rauennam.

Posteà verò Pontifex, Cæsareanis & Heluetiorum adiutus copijs, Rauennam recuperauit, & Gallos tota Italia expulit. Antè autem quàm Gallus Rauennam obtineret, superueniente Pontificis exercitu, cruentissimum commissum est prælium, in quo ad 16. millia ceciderunt.

1513 *Seditio Coloniæ.*

ANNO 1513. apud Coloniam Agrippinam Germaniæ clarissimam, & in Catholica religione constantissimam vrbem, perniciosa admodùm seditio orta est, vulgo contra Senatum tumultus ciente. Querebatur plebs se nimijs exhauriri exactionibus. Fit concursus seditiosi populi ad prætorium vel domum senatoriam, vbi erat senatus congregatus. Magna contentione postulant sibi tradi eos, qui insolitis exactionibus ipsos emungere non dubitarent. Territus Senatus repentino periculo, populum sæuientem blandis sermonibus delinire cœpit, atque vix tandèm impetrata dilatione, de omnibus exactam se rationem redditurum spopondit. Et quia populares erant & grati populo, qui hæc senatûs nomine dicebant, plebs commota eo die nihil vltrà attentauit. Porrò die altera, qui erat Epiphaniæ Domini, populo nouos excitante concursus, quidam è senatu rapiũtur in carceres, è quibus vnus postridiè capite truncatur. Idem supplicij genus pertulêre duo consules xj Ianuarij. Indè xij. eiusdem mensis tres senatores eodem modo plexi sunt. Ex alijs plerique proscripti sunt. Ità demùm vrbi restituta est tranquillitas, sed certè exemplo prorsùs fero ac barbaro. Non enim debet contra Dei præceptum hoc sibi in magistratus suos plebs temeraria vsurpare.

Tumultus Vuormatiensis. Eodem anno etiàm Vuormatieñ ciues in senatum seditionem mouerunt, & reiectis ordinis Senatorij viris, ex seipsis nouos creârunt. Erat ea res pessimi exempli, quæ plerasque alias Germaniæ vrbes ad idem attentandum, non absque ingenti dedecore, incitauit. Primùm prouocatum est à Senatu exauthotato ad iudicium Cameræ, sed ciues Vuormatieñ Imperatorem appellârunt, qui cùm minas intentaret seditiosis hominibus, pax simu lata interìm confecta est, non diuturnas habitura vires. Iam antè Vuormatieñ cum Clero acerbas aluërant dissensiones, quæ tandèm iusto Dei iudicio in ipsos versæ sunt.

Hoc anno Maximilianus Sforcia dux Mediolaneñ, Heluetiorum insigni virtute Mediolanum, pulsis Gallis, recuperauit. Obsidebat Gallorum fortissimus exercitus Nouariam, vbì tum Maximilianus Sforcia non absque ingenti periculo & formidine cum aliquot Heluetiorum copijs erat. Iam muros prostrauerant Galli, & cùm summa esset ciuium in vrbe trepidatio, Heluetij

Nouariã frustrà oppugnant Galli.

incre-

incredibili audacia mirè insultabant Gallis, prouocabantque vt per patentem murum irrumperent: interim in Gallorum contemptum, contra hiatus disiecti muri lectorum tantùm lintea transuersis suspensa perticis prętendentes. Et certè Galli, licèt aditus pateret, non fuère ausi subire murum, sed motis castris à Nouaria discesserunt, & ad Riottam vicum, ab ea vrbe viginti stadijs distantem, castrametati sunt. Interim aliquot Heluetiorum millia auxilio venère illis, qui Nouariæ erant. Accidit tum quiddam sanè memorabile. Canes Gallorum, relictis castris, magno agmine Nouariam ingressi, Heluetiorum excubias agentium crura lambere, caudis blanditèr adulari, submissisque auribus singulis applaudere cœperunt, tanquàm Heluetij iam ipsorum essent domini. Ea res Heluetijs certam videbatur de Gallis victoriam polliceri. Non multò pòst Heluetij (erant autem peditum ad nouem millia) vrbe egressi, ad Gallorum fortissima castra profecti sunt, vnà cum illis proficiscente Maximiliano, quem tamen ad vrbem redire vel inuitum compulerunt, nè ab hostibus interimeretur. Vbì ad Gallos diuersis itineribus ventum est, tanto impetu Heluetij vndiquè eos oppugnârunt, vt (quod dictu propè incredibile videatur) cæsis fugatisque omnibus, sesquihoræ spatio & memorabile prælium, & grauissimum bellum confecerint. Ceciderunt eo prælio ad octo millia Gallorum omnis generis, ex Heluetijs mille trecenti. Ità tum Maximilianus Mediolanum obtinuit. Sanè quandiu apud Heluetios Catholica fides inconcussa & inuiolata permansit, & erga Sedem Apostolicam, cuius ea gens obseruantissima fuit, studium & amor singularis, apud omnes virtutis opinionem obtinuère, quæ cum mutata posteà religione, non parùm apud illos pagos, qui Zuinglij dogma sequuntur, est labefactata. Turpis enim omninò est & propemodùm inexpiabilis macula desertæ religionis: quod vtinàm plerique hoc æuo attenderent, qui leuitate plusquàm puerili ab auita fide in res nouas se abduci sinunt. At tamen etiàm hodiè maxima Heluetiorum pars Catholicam fidem constantissimè retinet, & pristinæ quoquè virtutis bellicæ laudem.

1513

Heluetij mirè contemnunt Gallos.

Eodem anno bellum atrox extitit inter Gallum & Anglum. Henricus enim VIII. Angliæ rex Romanum Pontificem, cuius tum erat obseruantissimus, atq; etiàm religionis causam tueri æquum atque magnificum ar-

Bellũ inter Gallos & Anglos

1513 bitratus, grandem conscripsit è suis & Germanis exercitum. Neque interim se Galliæ rex deserebat, magno vndique coacto exercitu. Britanni verò è Calesia (quæ portus Iccius olim fuit) Taroaunam munitissimam Morinorum vrbem oppugnatum profecti sunt, quibus paulò pòst cum nouis copijs se coniunxit Henricus rex. Atque tum demùm vrbs ea totis viribus oppugnata est. Paulò post Maximilianus Cæsar cum suis illi copijs accessit. Vbi verò fama increbuit, Gallorum regem obsessis commeatum aduehere instituisse, Maximilianus Cæsar cum 4000. equitum, subsequente Anglo cum peditibus, ad Gallos contendit, eosq; omnes in fugam coniecit. Atque tum Taroanna deditione capta est, vrbsque, templis seruatis, incensa 9. Calendas Septembris. Ludouicus Gallorum rex hac accepta clade grauitèr commotus, Scotorum regem Iacobum, vt Angliæ bellum inferret, Gallica arte permouit. Multa Scotum retrahebant, nè id faceret, præsertìm nihil tale verente Anglo, cuius quoquè sororem habebat in matrimonio, & cum quo fœdus grauissimum percusserat. Tandèm tamen infausto consilio transuersim actus, infesta arma Britannis præter opinionem intulit, licèt admonitus esset ab Henrico, vt si eius facti eum non puderet, saltem vereretur iudicium præpotentis Dei, qui turbatæ pacis & ruptorum fœderum vltor esse soleret. Illud verò bellum contra fidem & fœdus susceptum, eum habuit euentum, vt primus Scoti exercitus in Angliam missus, cùm pòst ingentia data damna, præda onustus intra suos fines se recipere maturaret, penè ad internecionem à Britannis cæsus sit: ac deindè cùm Scotus bellum redintegrâsset, & totis viribus Britannos oppugnaret, atque in loco arte & natura munitissimo castra posuisset, tamen ab Anglis victus, profligatus, & insigni ac memorabili clade affectus sit. Ipse rex Iacobus in prælio cecidit, & cum eo Archiepiscopus vnus, episcopi duo, abbates quatuor, proceres & equestri dignitate honoribusque militię illustres 34. præter hos verò ad octo millia Scotorum cæsa, totidèm fermè capta sunt: omnia signa militaria, & tormenta maiora vigintiduo Anglo victori cessère. Commissa est hæc pugna ad Tylum quarto Idus Septemb. ad internecionem ferè Scoticæ nobilitatis. Porrò Henricus rex ea victoria suorum celerrimis nuncijs cognita, mox ad Tornacum exercitum mouit, vrbem Neruiorum celeberrimam, quam non longè antè Galli in fidem ditionemque

Taroanna capitur.

Scotiæ rex temerè facit bellum Anglo.

Scotiæ rex cadit in bello.

nemque acceperāt: Primò ciues fortitèr se defendere, sed 1513
tormentorum vim nimiam non ferentes, Anglo deditionem fecerunt. Sunt qui scribant, hunc Iacobum Scotorum regem virum alioqui optimum fuisse, & licèt à Gallis esset ad bellum Anglis inferendum incitatus, tamen recusâsse diu, donèc malis euersus consilijs, in suum exitium Angliam debellandam statuerit. Sed debebat rex cum necessitudinis, vtpote Angliæ regis sororius, tum percussi fœderis rationem habuisse: quod quia non fecit, omnibus regibus & principibus suo casu longè acerbissimo hoc testatum reliquit, vt sint memores datæ fidei, & certum habeant esse Deum præpotentem in cælis, qui vlcisci & possit & velit fœderum iustitiæ violatores. Huius rei multa passìm exempla extant apud scriptores, atque etiàm in literis diuinis.

Hoc ipso anno quidam Cardinales, qui Conciliabulum Pisanum secuti fuerant, veniam à Leone Pontifice & petiêrunt, & impetrârunt. Rex quoquè Galliæ veritus tot grauissima incommoda eô se pertulisse, quòd idem ipsum adulterinum Concilium in sua ditione fouisset, illud abrogauit atque damnauit, & cum suis Concilio Lateranensi adhæsit. *Galliæ rex damnat concilium Pisanum.*

Eodem anno Venetorum exercitus à Cæsareanis adeò attritus est, vt ex illo vna die, quæ fuit Nonis Octobris, supra 5000. ceciderint, & in ijs, quòd nullo antè prælio acciderat, 400. equites cataphracti: tormenta currulia vigintiquatuor cum omnibus signis militaribus capta, cùm tamen è victoribus pauci desiderarentur. *Venetorū clades.*

Hoc anno arx Mediolanensis tandèm deditione cessit Maximiliano Sphorciæ duci Mediolanensi, cùm eam Gallus iam quatuordecim annos occupâsset: & paulò pòst etiàm Cremonen̄ arx dedita est. Multo sanguine, neque id vno tempore, Mediolanense imperium constitit, & eius nomine Christiana Respublica sæpè grauitèr affecta & exhausta est. Turcæ & barbari gaudent Christianorum eiusmodi mutuis dissidijs, & ex ijs augent rem suam. Verissimè autem dixit Salustius: Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. *Arx Mediolanensis cedit Maximil. Sphorciæ.*

Anno eodem mortuus est Philippus à Rosenberg Spirensis antistes, succedente Georgio Comite Palatino, præposito Moguntino.

Obijt etiàm Romæ Iulius II. Pontifex, iam septuagenarius, cui à quibusdam tribuitur titulus liberatæ à *Iulius 2. moritur.*

1513 Gallis Italiæ, propterea quòd opera Heluetiorum Gallos è tota Italia expulit. Videri possit nonnullis plùs æquo bellicis rebus intentus fuisse, immò & hoc nomine à quibusdam perstringitur ac insimulatur. Nos id Deo iudici relinquere mâlumus, quam mordacitèr insectari. Successorem habuit Iohannem Medicem Florentinum, qui Leonis X. nomen accepit, quem Galli paulo ante captiuum detinuerant, è quorum tamen manibus magno quodam casu elapsus, ad tantum honoris fastigium euasit.

Fœdus Palatinorũ cum Vuirtẽbergico. Hoc anno comites Palatini Ludouicus & Fridericus fratres, fœdus percussère perpetuum & hæreditarium cum Vdalrico Vuirtenbergensi principe, accedente eò consensu Cæsaris Maximiliani. Non dubium quin iusta fœdera magnam habeant opportunitatem, si tamen in ijs ea lex amicitiæ seruetur, vt à fœderatis amicis honesta petantur, quemadmodùm in suo Lælio ait Cicero, Amicorum causa honesta suscipiantur & fiant, neque quicquam vnquàm, nisì honestum & rectum, alteri ab alteris postulent.

Eodem anno Cæsar Maximilianus multa pecunia Heluetios conduxit, alioquì sua sponte Gallo infensos, qui Burgundiam è Gallorum manibus eriperent. Aderat illis Vdalricus Vuirtenbergensis regulus, Cæsaris partes secutus, qui exercitui commeatum liberalitèr suppeditabat. *Obsidio Dinionis auro Gallico corrũpitur.* Obsederunt Heluetij vrbem Diuionem, & iam muri pars non exigua disiecta, aditum præbebat hostibus, vt facilè vi adhibita possent irrumpere: cùm eccè Galli obsessi, Gallica vsi arte, Heluetios magnis promissis muneribus corruperunt, eoque adduxerunt, vt in summam gentis suæ ignominiam, ab vrbe discederent, ijs tamen conditionibus præscriptis Gallo, quas etsi Tramulius Gallici exercitûs dux necessitate adactus acceperit, Ludouicus tamen Gallorum rex posteà omninò respuerit: quæ res vt meritò accidit Heluetijs, quod inconstantèr & leuitèr egissent, ita eos vehementèr commouit in Gallorum regem. In ea apud Diuionem defectione primi fuère Bernenses, magnæ apud Heluetios authoritatis. Multùm ea Heluetiorum inconstantia offendit Maximilianum Cæsarem, Henricum Anglum, & quosdam alios, & res ipsa docuit, non esse spem reponẽdam in hominibus, qui oblata occasione facile sua mutant consilia, maximè cùm plerique priuatis suis potius quàm publicis soleant commodis & vtilitatibus inseruire.

Fuit

Fuit hoc anno frigus hyemis acerrimum, adeò vt apud Coloniam Agrippinam aliquandiù totum Rhenum glacies durissima obtinuerit, quæ non homines tantùm, sed currus etiàm egregiè onustos transmitteret. Ea glacies soluta est anno sequenti ipsis ferijs D. Antonij. 1514 *Frigus acerrimũ.*

ANNO 1514. circa ipsa eius anni initia, cùm alioquì Veneti multis modis essent vehementèr afflicti, & multis acerbis rerum casibus exagitati, repentè atrocissimum media Venetiarum vrbe incendium erupit, quod ædes innumeras & quædam etiam templa absumpsit, haustis etiàm numulariorum officinis. Mansit autem intactum D. Iacobi sacellum, quo nihil Venetijs antiquius habetur, in ipso nascentis vrbis primordio constructum, licèt iam latera essent circumambusta. Interim etiàm mare flantibus ventis mirè exagitabatur, vt certè nō paruo in discrimine versari tum res Veneta videretur. Sedatum tamen altero die est incendium, & multiplex per id tempus fuit Venetiarum clarissimæ vrbis calamitas. Ità nihil est rebus in humanis omni ex parte beatum, nihil diuturnum. Fuêre quidam Venetijs, qui hoc incendium Germanis imputarent, quasi illi suas vlturi iniurias id excitâssent, propterea quòd fama esset, Venetorum fraude duas Germaniæ vrbes anno superiori arsisse. Sed reuerà potiùs videtur fuisse flagellum Dei, vel Venetorum peccata castigantis, vel eos fortassis à fastu & alijs vitijs reuocantis. De Venetiarum vrbe eximia multa dici possent, si locus pateretur. Amplissima certè est & munitissima. Fertur in circuitu habere milliaria octo Italica: Sita est in æstuario maritimo: at vbi mare sæuit, ibì vel ab ipsa natura habet littus illi obiectum, quod quinque locis nauibus peruium est. Sunt in ea parœciæ 62. monasteria 41. Pontes publici, vt de priuatis nihil dicamus, 400. Nauigia in varios vsus plùs minùs 8000. Habet magistratum singulari grauitate & prudentia insignem. Dux eligitur sorte, vt aiunt, & nihil potest ea in re ambitio, pessima humani generis pestis. Dux quoàd viuit, præest Reipub. nec tamen vel ille quicquam absque senatu, vel sinè illo Senatus agit. Certos habet sibi præfixos limites in rebus gerendis, intra quos se contineat oportet. Habitus illi non multùm regio dissimilis est. Vtitur purpurea aut auro contexta veste. In capite gestat mitram regi-

Incendiũ vastat Venetias.

Venetiæ describuntur.

1514 am ex lino, quam pileus ambit purpureus cinctus corolla aurea. Cùm se confert in senatum, vtitur solio regio, & tum senatores, tum ciues omnes aperto capite illi loquuntur, stantque coram illo tanquam principe. Eius nomine Senatûs diplomata scribuntur, & eius obsignantur sigillo. Eius item nomine leges publicantur. Et quanuis non admodùm à rege distare videatur, non tamen nimiùm illi habenæ laxantur. Nam nihil agit sine consilio sex procerum, qui ex sex tribunitijs collegijs illi immediati consiliarij adhibentur. Sed hæc alibì fortaßis copiosiùs.

Occidens habet pacem. Hic annus 1514. Italiam & Occidentem ferè pacatissimum habuit, cùm iam aliquot annis bellis atrocissimis arsisset: quorum flamma deindè in Orientem & Septentrionem peruagata, amplissimas gentes & imperia horrendum in modum vastauit. In Occidente cùm iam attritæ omnium vires, haud facilè instaurari possent, veluti consensu quodam ab armis interim discessum est, vt posteà infestioribus animis repeterentur. Et quod sine magno animi dolore dici vix potest, tanto odio & contentione in mutuam perniciem Christiani principes & populi ferebantur, vt nullum cædibus, rapinis & incendijs finem daturi viderentur, donèc vel alterutris nihil mansisset reliquum, vel vtrique per mutuas clades ad internecionem bellando conciderent. O insaniam & feritatem plusquàm belluinam. Interim creuêre barbaris nationibus vires & animi, & non semèl eò res redacta fuit, vt parum abfuerit, quin totus Occidens Turcicis subactus armis, amentiæ suæ pœnas egregias lueret, nisi præpotens Deus pro sua bonitate eam calamitatem auertisset.

Hoc verò anno bellum ortum est in Pannonia, quòd Vladislaus Sigismundi Poloni frater, qui Matthiæ Coruino successerat, non eam adferret curam & diligentiam rebus gerendis quam oporteret. Plerique enim proceres regni, cùm eum viderent non admodum rebus inuigilantem, quòd iam esset senio & corporis graui pondere oppressus, regnum amplissimum prædæ habere cœperunt, & singuli suis studere commodis ac vtilitatibus, premere intolerandis exactionibus subditos, atque id genus alijs studijs non bonis operam nauare: vndè factum est, vt regni opibus dissipatis, nerui bellorum pecuniæ regi deficerent. Per id tempus factus est ingens concursus hominum, præsertim agrestium,

[illegible]oncursus homin[illegible]

pro-

propterea quòd militaturis aduersùs Turcas in Illyrica Croatia à legato Apostolico largissimæ essent condonationes oblatæ. Verùm ista hominum fæx, licèt plerique essent iussi discedere ab armis ob nimiam multitudinem, iam consilium ceperunt de excutiendo à ceruicibus suis nobilium iugo. Itaque ducem sibi constituunt Georgium Sichelum, hominem audacissimum: cuius auspicijs non paucas edunt nobilium cædes, matronis & virginibus ingenuis vim adferunt, Cinadium vrbem ex cratibus materiaque constructam inflammant, concrematis omnibus eius vrbis incolis, ijs demptis quos fumus vel tela consumpserunt: Episcopum vrbis Georgium crudelissimè interfecerunt, & alios quosque genere & opibus clarissimos, aut sacerdotio insignes, exquisitissimis tormentis dilaniauerunt. Ita demùm compulsi nobiles, sui defensionem quanta maxima possunt vi & celeritate parant, duceque Bornemissa, multos seditiosæ multitudinis fundunt, nec multò pòst pluribus locis penè ad internecionem eos delent. Nec tamen Georgius se deserit, sed nouis auctus copijs bellum instaurat. Verùm eius nefarij hominis hic fuit exitus, quòd paulò pòst à Iohanne Vaiuoda captus, cæso ferè omni eius exercitu, nudus & catenis vinctus, in equuleo constitutus, & corona candente ex vomere conflata, vt regum mos est, coronatus, multisq; alijs immanissimis & horribilibus est supplicijs excruciatus, ità vt non desint, qui putent nimia & inaudita crudelitate in eum & eius exercitum desæuitum. Atque hoc pacto illud sæuum & nefarium perditæ multitudinis bellum extinctum est, quod nisi citò repressum fuisset, extremam Hungariæ calamitatem haud dubiè allaturum videbatur.

1514 Rusticorum agrestium in Hungaria. Georgius Sichelus. Cæduntur seditiosi. Horrendũ suppliciũ.

Eodem tempore bellum cum Moscouitis gessit Sigismundus Poloniæ rex, vir in Catholica fide, præter alias virtutes, constantissimus. Moscouitarũ est ditio amplissima, in longum ac latum obtinens ad 500. milliaria Germanica, vt quidam ait, possuntque ad centũ & quinquaginta equitum millia conficere. Erat tum in finibus Moscouitarum Smolenchum oppidum, quod non Ruboni amni, vt perperàm collocatum est ab illis, qui Ptolemæi libris nouas incogniti orbis tabulas inseruêre, sed vlteriori Borysthenis ripæ adiacet. Est in hoc oppido castrũ, in vlteriore fluminis ripa situm, ex roboribus constructum, in quo cernere licet permultas domos, vt ciuitatis præ se speciem ferat. Ab altera parte Borysthene

Bellum Polonorũ cum Moscouitis. Moscouitarũ amplissima ditio.

1514 sthene alluitur, ab altera fossis & acutis palis aduersùs hostiles incursus munitur. Vrbs ipsa in valle sita, omni ex parte colles habet fertiles, & syluas densissimas, vndè pellium diuersarum ingens prouentus. Aedificia pleraque omnia sunt lignea. Est ibi quoquè suburbium, vbi monasteriorum è lapide exædificatorum complures ruinæ visuntur. Id oppidum vel potiùs oppidi castrum, summa vi à Basilio magno duce Moscouitarum oppugnatum anno superiori, sed fortissimè à præsidio Polonico defensum est, adeò vt Moscouita re infecta, multis relictis tormentis & impedimentorum multò maxima parte amissa, abscedere coactus fuerit. At vere proximo, coactis quadraginta equitum millibus, quorundam præsidiariorum fraude oppidum per proditionem cepit. Indè tum in Lituaniam factis excursionibus irrupit. Contrà verò Polonus rex conflato exercitu trigintaquinque millium, Constãtinum ducem egregium misit contra Moscouitas, quorum licèt multò maiores essent copiæ, ità tamen à Polonis tormenta in Moscos præter eorum expectationem displodentibus, fusi fugatiquè sunt, vt Basilius ipse fuga sibi salutem quærere coactus sit, & in fluuij cuiusdam dubijs & altis ripis tot in fuga Mosci submersione perierint, vt ipse quoquè fluminis cursus retardatus sit. Habebat Polonus in exercitu suo aliquot millia peditum, quorum in hoc prælio præcipua virtus enituit. Capti sunt in hoc conflictu omnes Moscouiticæ militiæ præfecti & consiliarii, è quibus aliquot præcipui posteà Vilnæ ferreis sunt compedibus constricti, reliqui per castra Lituaniæ distributi.

Smolenschum oppugnatur.

Capitur proditione.

Hoc anno Selymus Turcarum Imperator cum valido exercitu ingressus fines Armeniæ maioris, aliquandiù ob itinerum imperitiam ad summam rerum omnium penuriam adactus, tandèm non longè à Taurisio clarissima Persarum regia, Ismaëlem Sophum obuiam habuit cum exercitu triginta millium equitum. Erat is exercitus numero longè impar Turcarum copijs, quæ supra centum & quinquaginta millibus equitum & peditum constabant, & tormentis non paucis munitæ erant, quibus Persæ carebant: at tamen tanta vi Persarum exercitus Turcas adortus est, vt pluribus prostratis, iam victoria omninò à Persis stare videretur, quæ tamen ex eorum manibus elapsa est, simul atquè Sophus Persarum rex leuiter tormento vulneratus, è prælio excessit.

Selymus oppugnat Sophum Persarum regem.

cessit. Atquì verò tametsi Selymus victor euasisset, vbì tamen audiuit Ismaëlem Sophum nouis contractis copijs superuenire, ex Armenia, vbì hyemare decreuerat, excessit, multa in itinere ab Aladolo Tauri montis principe, & demùm à Persis summa contentione eum persequentibus, perpessus, atque Persarum regis ditionibus prorsùs eiectus. Potuisset tunc facilè ad internecionem deleri Turcarum exercitus, si Persarum rex victoria iam ferè parta vti nouisset. Sed fortasis voluit præpotens Deus Christianis non deesse flagellum, quo eorum peccata castigarentur. Ceciderunt in hoc prælio Turcarum supra triginta millia, & in ijs quidam egregij & principes viri.

1514

Selymus ex Armenia decessit.

Pauca hìc dicemus in gratiam lectoris de potentissimis duobus regibus, Selymo & Ismaële, vt cordatus quisque videat, non nisì omnipotentis Dei prouidentia & dispensatione actum esse, vt tam potentes principes mutuis exarserint odijs, nè illis vires & copias suas coniungentibus, omne Christianorum genus penitùs extirparetur. Erat horum Imperatorum par gloria & regnorum ac ditionum amplitudo, sed mores & disciplina militaris longè diuersa. Vterque Mahometanus, sed tamen in eaipsa secta non eiusdem sententiæ fuit. Alius Homarim, alius Halyn sequebatur, quorum suprà meminimus. In Ismaële singularis quædam pietas, in Selymo inhumana crudelitas cernebatur. Ismaël ex prima nobilitate & liberis hominibus militiæ robora conscripsit: Selymus pro Ottomannicæ familiæ instituto seruorum genus mâluit. Fuit Ismaël decora facie, rosco vultu, radiantibus oculis, flaua barba, & quod antiquum apud Persas regiæ stirpis insigne est, adunco naso, illustrique facundia. At Selymus tristi supercilio, prægrandibus & toruis oculis, Scythico pallore suffusa facie, rigentibus setis à superiori labro ad ceruicem retortis, barba nigricante, quæ adspectantibus terrorem incutiant. Ismaël & aditu paritèr & alloquio benignus & facilis, suo conuiuio magnam procerum adhibet frequentiam: vxores, si fœcundæ sint, Persarum more tenerè diligit: Selymus contrà in arcano gerit omnia: puerorum imberbium & eunuchorum ministerio contentus, sine conuiua discumbit. vxores à regiæ limine procùl arcet, in mares propensiori libidine, quàm fœminas: contentus vno filio hærede Solimanno, quem ex Tartari cuiusdam regis filia suscepit. Quod ad militiam

Conferuntur inter se Selymus & Ismaël Sophus.

Persæ vxores amãt.

1514 litiam attinet, Persas equites (gaudent enim mirificè equitatu) squamosi thoraces, loricæ ferreæ, bucculatæ cassides, cono insignes galeæ, clypeique auratis vmbonibus rotundi vndiquè protegunt, cùm Turcæ ferè inermes pugnare non dubitent. Vtuntur Persæ lancea fraxinea ancipiti: Turcæ hasta è fragili abiete, gladio incuruo, & claua ferrea. Persarum equi frontalibus ferreis, & tegumentis recocto è corio vestiuntur, quæ confertis laminis, aut infarcto bombycis & gossipij tomento ità muniunt, vt quanlibet telorum contumeliam perferant. Ismael Persarum imperio potitus, tributa remisit, vectigalia sustulit, minusque ærario studuit, eoque pecunia signata semper caruit, interim tamen tot regnis necessaria omnia largissime suppeditantibus: sed hac in parte longè impar fuit Selymo, cui ingentes peditum ac equitum copiæ perpetuo militantes, certa stipendia à quæstoribus accipiebant. Nec vnquàm deerant sumptus, ex tot tributis & vectigalibus immensa conflata pecunia aureæ & argenteæ monetæ, quæ Byzantij septem in turribus asseruata, impensas omnes quarta parte superabant. Apud Persas tria sunt genera militum, prætorianorum, euocatorum, & auxiliarium. Prætoriani certa stipendia merent, & eorum ornatissimo comitatu, firmissimoque præsidio rex ipse in sua aula vtitur. Vbi verò bellum imminet, ex omnibus regis ditionibus antiquæ nobilitatis beneficiarij, quorum ingens est numerus, euocantur: in ijs illi reliquos antecellunt, qui ex Perside & vrbe regia, nomine Scyras, accersuntur. Est ea vrbs elegantium armorum officinis toto Oriente clarissima, incomparabili chalybis temperatura in acinaces & lancearum mucrones celebrata, quæ vel immenso precio à Turcis cupidissimè coëmuntur: quòd eius ferri ea vis sit, vt vno ictu nostrorum galeæ discindantur, nihil retusa omnino acie; & lancearum mucrones solidum pectorale transfodiant. Auxiliares deniquè copiæ ab Hiberis & Albanis mittuntur.

Militia ratio dispar.

Equi Persarum vt muniantur.

Turcarũ opes.

Persæ tria habent militum genera.

Scyras vrbs clarissima.

Ferri mira vis.

Porrò Selymus Ottomannicæ domûs instituto, cùm tam multas occupat alienas ditiones, non alijs ferè quàm seruorum viribus & consilijs tam augustum continuit ac tuebatur Imperium, magnis propositis præmijs ijs, quorum egregiam erga se voluntatem ac studium perspexisset. Turcas autem ob antiquam nobilitatem non æquo tulit animo, præsertim eius gen-

Turca inuisi Selymo Ottomanno.

tis

tis familias quatuor, vetustate originis Ottomannorum domui pares, putà Michaloglos, Ebrenes, Turacanos, atque Malcocios, quos licèt insigni virtute præditos non sinunt Ottomanni vel ad purpuratorum Bassarum, vel magistrorum equitum ordinem vnquàm euadere, nè ad imperium adspirent: habent tamen interim hæ familiæ amplissimas functiones. Michalogli voluntarijs equitibus præsunt, qui centum millium numerum plerunquè implent, dicunturque ab illis Acanzes, hoc est, antecursores. Porrò ex præfecturis, quæ sunt valdè multæ, nobiliores commendantur reliquis tribus familijs, Peloponnesiaca Turacanis, Bosnensis Malcocijs, Ebrenibus Samandrica in Triballis. Ex omnibus præfecturis, quæ sunt supra quadraginta & octo, nulla est tam tenuis, quæ non habeat ad duo millia equitum, cùm ampliores sena vel septena contineant: & hi omnes singulis mensibus certa habent stipendia. Atque in hoc equitatu præcipuum Ottomannorum robur consistit, cùm ad repentinum edictum intra paucos admodùm dies septuaginta ampliùs egregiorum equitum millia in vnum locum à præfectis facilè possint adduci. Vniuersis autem duo Magistri equitum præsunt, quos Bellerbechos, id est, dominos dominorum vocant, quorum alter in Asia ad Cutheiam Galatiæ vrbem, alter in Europa ad Sophiam Mœsiæ inferioris residet. Cæterùm neque Turcæ vlli, neque Christiani illorum pressi iugo, vel oppida, vel arces, vel pagos more Persarum possident, aut domos paulò munitiores ædificant, cùm id apud illos lege cautum sit. Itaque miserrima est Christianorum Turcis seruientium conditio, cùm neque opibus polleant, nec vllam seruitutis excutiendæ rationem inueniant, etiamsi Christiani aliundè auxilium laturi videantur, quòd Turcæ vbiquè paratum habeant equitatum, & grauissimum impendeat supplicium depræhensis. Porrò lectissimus apud Turcas equitatus constat ex alis prætorianis. Hæ nobilitate & cultu eximio cæteris præstant. Qui huius generis sunt, ex omnibus prouincijs deliguntur, & à pueritia abiurata Christiana religione, per Eunuchos literis & armis liberalitèr instituti, ad summos honores prouehuntur. In ijs sunt, qui vocentur Mutpharacæ, qui toto orbe conquisiti, virtute admirabili præstantes, ea conditione militant, vt quam velint religionem impunè colant: quò fit, vt non modò ex alijs nationibus etiàm planè ethnicis,

1514

Equites volũtarij 100000.

Præfecturæ supra 48.

Robur Ottomannorum.

Bellerbechi duo.

Alæ prætorianæ.

Mutpharacæ.

cis,

1514 cis, sed etiàm nobilitate illustres Christiani, ad Turcam perfugiant, scilicèt momentaneos honores veræ virtuti & vitæ æternæ anteponentes. Hi autem singuli habent subseruos non paucos, quorum est cultus laudatissimus & splendidissimus, vt non multùm à dominis differre videantur: Differunt tamen intersignijs. Atquì apud Selymum nihil neque præstantius, neque validius censebatur duabus legionibus ex Ianizaris delectis, quarum fuit semper inuicta virtus etiàm apud superiores Ottomannos. Sunt verò apud Turcas quatuor purpurati Bassæ, qui rerum grauissimarum consilijs præsunt, & per singulas hebdomadas quatuor continuis diebus in regia coeunt, supplicibus libellis respondent, lites dirimunt, Imperatore interìm per fenestellam velo protectam cuncta attentissimè auscultante. Huius ordinis antiquior, Imperatoris scrinio gemmaque potitur, appellaturque Vesir, & scribis atque notarijs decreta dictat. His rebus confectis, Bassæ prandent, vniuersoque populo, qui in curiam coierit, publicè epulum datur ex oriza, veruecina carne, paneque & aqua limpida paratum. Sunt apud Turcas Ianizari milites prætoriani, qui peculiari prærogatiua Exarcolam, id est, pileum album, aurea anteriore fascia & cristis insignem, acinaci impenetrabilem, pro galea gestant, lunatosque calceos alijs vetitos induunt. Arma eorum sunt sclopettus & arcus, quibus multò maxima eorum pars vtitur, tum quoquè hastæ Germanicis breuiores, itemque gladius incuruus & parua securis: Hi terra marique omniũ audacissimè & constantissimè pugnant. Sed de his hactenùs dixisse sufficiat, vt videant Christiani, cuius hostis vires & arma intestinis suis dissensionibus & discordijs in se concitent & exacuant. Nôrunt Turcæ exactissimè, quæ apud nos gerantur, & vbi arriserit occasio, nostro sanguine suas hastas & acinaces egregiè cruentabunt: & sola demùm vexatio dabit intellectum auditui.

Ianizarorum duæ legiones. *Bassæ.* *Arma Ianizarorũ.* *Esa. 28.*

Hoc eodem anno 1514. obijt Anna Franciæ regina, Claudiæ & Renatę parens, quarum natu maiorem Claudiam in matrimonio postea habuit Franciscus Valesius Dux Engolismensis, iuuenis egregius. Tum verò Ludouicus rex rebus Gallicis consulturus, Henrici Angli hostis infestissimi sororem Mariam, missa ad Britannos insigni legatione, coniugem sibi petijt & accepit summa totius Galliæ gratulatione. Multa mouerunt Henricum, vt cum eo hoste pacem faceret, & in eas nuptias consen-

consentiret, alioquì non admodùm addictus Gallico nomini. Porrò Ludouicus iam ætate grauis, cùm nuptias celebrâsset Parisijs regio apparatu 7. Idus Octobris, ad proximas Ianuarij Calend. mortuus est, nulla relicta prole mascula. Is Ludouicus ducem Mediolani Ludouicum Sforciam in Gallijs captiuum detinuit in cauea ferrata, erepto omni scribendi & quæ cuperet legendi solatio, vbi etiam ille princeps diem suum obijt. Idem rex florentem regni sui statum maximis obiecit periculis, dum profugis ad ipsum Cardinalibus, Pisani conciliabuli authoribus, fauere non dubitauit. 1514. *Ludouicus Franciæ rex moritur.*

Eo anno grauis orta fuit lis inter Bauariæ principes Vuilhelmum & Ludouicum, Vuilhelmo ex patris suprema voluntate totum sibi Bauariæ ducatum vendicante, cùm ad populum longè gratiosior esset Ludouicus, nec se iusta portione principatûs fraudari pateretur. Eam litem sapientissimus Cæsar Maximilianus mira dexteritate composuit, vnicuique sua attributa parte, vndè pax inter illos egregios principes reformata est. *Lis inter Bauariæ duces.* *Ea componitur.*

Circa hæc ferè tempora, vel non longè antè, Emmanuel potentissimus Lusitaniæ rex, Alphonsum præcipuum ducem suum cum insigni classe misit ad Malacham, quæ est aurea Chersonesus, sic dicta ab auri, gemmarum & variorum aromatum insigni copia. Est autem Malacha vrbs miræ magnitudinis, & id temporis Mauro regi Mahometanæ superstitionis parebat. Vrbs à Lusitano obsidetur, fit atrox prælium, victor Lusitanus vrbem militi prędæ datam ingreditur, magna hostium cęde edita, exiguo Lusitanorum damno. Rex ipse cum superstitibus Mauris fugit. Christiani opima reportant spolia: in ijs septem elephantes, & tormentorum æneorum, ad duo millia. Mox illic arx munitissima constructa, & fœdere percusso cum diuersarum nationum mercatoribus, celebrius quàm anteà emporium est institutum, vndè hodie in nostrum orbem magna vis aromatum inuehitur. Multa deindè alia præclarè gesta sunt à Lusitanis in ijs regionibus, admiratione digna, non tam humanis viribus, quàm superni Numinis fauore: de quibus partim extat epistola lectu digna regis huius Emmanuelis ad Leonem X. Romanum Pontificem. *Aurea Chersonesus expugnatur à Lusitanis.*

Eodem 1514. anno visi sunt Vuittenbergæ tres soles, quibus singulis cruentus inesset gladius. In Rotwell etiàm sol adspectu sanè quàm horrendo apparuit, va- *Tres soles.*

1515 rijs diuersorum colorum septus orbibus: bis quoquè tres lunæ conspiciendas se præbuerunt.

Tres lunæ

Franciscus Valesius fit Galliæ rex.

ANNO 1515. Ludouico regi Galliarum vita functo successit Franciscus Valesius, procerum & regni totius suffragijs rex creatus, quòd licèt iuuenis esset, tamen iam antè bellicę virtutis & magnę liberalitatis haud obscura indicia dedisset. Is, vt erat magno & elato animo, mox cogitationem omnem ad Mediolanense bellum adiecit, nouo etiàm & anteà inusitato per inaccessas priùs alpes itinere vsus, exercitu maximas difficultates fortitèr superante. Potuissent facile eius conatus omnes retardari, nisi tum plerique Heluetij nō semèl admodùm importunos & refractarios se præbuissent. Qui tamen arte quadam ad pugnam prouocati, incredibili & effera primùm in Gallos audacia irrumpentes, magnam non absque suorum clade stragem ediderunt, sed altera luce victi à Gallis, Mediolanum se receperunt: vndè tamen paulò pòst excedentes, Maximilianum Sforciam ducem magno eius dolore hostibus obiecerunt, qui penè mentis inops, arcem inexpugnabilem seque sub certis conditionibus Gallo dedidit, cui ea victoria multo sanguine stetit.

Mediolani arx deditur Gallo.

Pugna Elephanti & Rhinocerotis.

Hoc anno Lusitaniæ rex Emmanuel Vlysbonæ edidit insigne spectaculum Elephanti cum Rhinocerote certantis. Est vtrunque animal immani corporis vastitate, sed longiora crura sunt Elephanto. Naturale autem illis inest odium alterius in alterum, idque propter meliora pascua, vt quidam scribunt, quæ sibi inuicèm præripere nituntur. Rhinoceros, teste Pausania, duo habet cornua, alterum insigni magnitudine de naribus extans, alterum quod supernè erumpit, exiguum quidem, sed validissimum. Fuit eiusmodi bestia viua, allata regi Portugalliæ Emmanueli anno 1513. ex India, colore buxeo siue vermiculato, testis clypeatis tecta, omnique ex parte armata. Cùm autem certamen initurus est Rhinoceros cum Elephanto, cui genitus est hostis, vt inquit Plinius, cornu ad saxa limato, aluum maximè petit, quam scit suis ictibus peruiam esse. Porrò Elephantus dentibus maximis & fortissimis cutem Rhinocerotis, quantunlibèt duram & vix iaculo peruiam, validissimo ictu lacerat, dentibusque dilaniat. In eo certamine, quod hoc anno, vt diximus, Vlysbonæ fuit, Elephas succubuit. Est hoc in Elephante admiratione dignum, quòd est

Rhinoceros.

Elephas proximè

est illi patrij sermonis intellectus, officiorumque memoria, nec vllum aliud animal humanis sensibus propiùs accedit. Et quanuis sit immani corporis mole, & inter terrestres bestias facilè maximus, tamen vsqueadeò ab homine domari se patitur, vt in India, vbi frequentes admodùm sunt, aratium trahere, & necessaria quæque ex rure domum vehere non recuset. Laudetur Deus in creaturis suis, & eius erga homines immensus amor, quem nobis tam varia diuersissimarum creaturarum in hominum vsum conditarum ministeria apertissimè loquuuntur, pieuocet nos ad illum redamandum.

1515

accedit ad sensum hominis.

Eodem anno mortē oppetit Philippus ab Oberstaln Archiepiscopus Coloniensis, vir sanè longiori vita dignus, in cuius locum suffectus est Hermannus à Vueda, qui tandèm versutissimorum quorundam hæreticorum astu & fraude, à Catholica fide in errores traductus, loco motus est, vt alibi dicemus.

Philippus Oberstenus moritur.

Fuerunt hoc anno tota ferè Europa magnæ aquarū inundationes, quæ etiàm arbores & domos euerterint. In Heluetijs quoddam flumen, quod anno 1513. ex monte quodam eruperat, hoc anno cùm iam instar maris excreuisset, tantum terrorem attulit eius loci incolis, vt ad montium cacumina confugerint: & paulò pòst summa vi & maximo impetu illa vndarum congeries fractis rupibus, & obuijs quibusque obrutis, in vastum mare sese euoluit.

Inūdationes aquarum.

Hac tempestate Selymus Turcarum Imperator, cùm iam mira celeritate & diligentia copias in Armenia superiori æstate non parùm attritas & accisas, reparâsset, ad Ismaelem Persarum regē cōtendit. Priùs tamen, quàm in Armeniam interiorem se reciperet, expugnādum sibi sumpsit Aladolum, Tauri & Antitauri regē, à quo se meminerat è Perside discedentem, paulò ante per summam fraudē insignes clades accepisse. Gentes, quibus imperat Aladolus, bellicosæ inprimis & numero amplissimæ feruntur, sed agrestes sunt atque efferæ, & magna parte venationibus ac latrocinijs deditæ. Ortæ dicuntur ex Galatis, Cappadocibus, Armenijs, veteribusque minoris Asiæ colonis, qui propter assiduas bellorum iniurias superioribus seculis, & maximè cùm Tamerlanes Scytha horrendum in modum Orientem populabundus peruasit, ad hæc montosa tanquàm pacata sese loca contulēre, aliquot primò ligneis pagis, mox quibusdam illu-

Gentes Tauri & Antitauri

1515 ſtribus oppidulis conſtructis. Itaque Selymus totis viribus adortus Aladolum, non abſque magna ſuorum ſtrage eum in fugam compulit, ſed nequedum parta hac ratione victoria, eius præfectum Saxouaroglem nomine, magnis pollicitationibus corrupit, qui, cùm alioqui infeſto in Aladolum eſſet animo, cum magna equitatûs parte ad Selymum perfugit, & non multò pòſt captum Aladolum ad Selymum perduxit, qui eum necari iuſſit, omnemque eius ditionem in prouinciæ formam redactam, ſibi ſubiugauit. Indè perlata ad eum fama, quòd Pannonij in eius ditionem quandam irrupiſſent, Byzantium cum paucis rediit, & magno conflato exercitu Pannonios duplici incurſione citò repreſſit. Ità ille immanis Tyrannus tam facilè & in Aſia & in Europa diuerſiſſimis locis præſentem ſe exhibuit, vtrobiquè ex hoſtibus victor. Habent Chriſtiani in Turca Nabuchodonoſor ſuum, qui illorũ ceruicibus plùſquàm ferreum iugum imponat.

Selymus profligat Aladolũ.

Per id tempus conuentus aliquot inſignium regum habitus eſt Viennæ, putà Maximiliani Cæſaris, Vladiſlai Hungariæ ac Boemiæ, & Sigiſmundi Poloniæ regum, qui terruit quidem nonnihil Selymum, quòd rumor eſſet contra ipſum illos reges arma ſumpturos: ſed vbì comperit alia illic tractata eſſe, eo metu ſolutus ad Orientem animum adiecit, relictis nihilominùs in Europa firmiſſimis præſidijs cum Solimanno filio ſuo. Cauſa huius conuentûs hæc fuit: Maximilianus Cæſar vnicam Vladiſlai Pannoniæ regis filiam Annam volebat alteri ex nepotibus ſuis, filijs Philippi Hiſpaniarum regis deſponderi: porrò ad eiuſdem Annæ nuptias non minùs adſpirabat Iohannes Zapolitanus, filius Stephani Scepuſienſis comitis, cui ea in re maximas ferebat ſuppetias mater eius vidua, conciliato ſibi procerum fauore. Vladiſlaus rex propenſius videbatur in Maximilianum: ſed cùm nihil effici poſſet ob ſtudia eorum, qui Iohanni fauebant, Maximilianus Hungariam armis tentandam putauit. Sub ipſo armorum ſtrepitu naſcitur Vladiſlao Ludouicus: itaque venitur ad inducias, atque indè ad certiorem pacem, quæ mirè firmata eſt & aucta, dum Maximiliani rogatu Vladiſlaus cum filio iam coronato, & filia, atque Sigiſmundo Poloniæ rege Viennam ſe contulerunt, vbi cum Anna facta ſunt ſponſalia, & ſimultates ac ſuſpiciones omnes extinctæ, & principes iſti perpetuo fœdere ſunt coniuncti, atque arctiſſi-

Conuentus regum Viennæ.

ctissima inter Maximilianum & Sigismundum amicitia conflata. Annam posteà duxit Ferdinandus Maximiliani ex Philippo nepos, Christianissimus Imperator. 1516

ANNO 1516. cum ingenti exercitu Selymus Persarum regem inuasurus, in ipso belli apparatu intellexit Campsonem Aegypti Sulthanum magnis contractis copijs stare ab Ismaele Persarum rege, & nulla ratione passurum, vt Persas bello appetat. Id quidem consternauit nonnihil Selymum, & conatus est Sulthanum muneribus in suas partes trahere, sed frustrà. Itaque hunc sibi modis omnibus oppugnandum statuit. Atque hac in re mirificè illi fortuna arrisit, ità vt admodũ breui spatio Syriam, Aegyptum, Iudæam suo imperio adiecerit. Habebat Campson Mamaluchorum fortissimum exercitum, sed eorum superbum ac impotentem dominatum iampridèm pertæsi erant Aegyptij. Mamaluchi, Christianæ religionis desertores sunt omnes, à captiuitate Mahometana superstitione, eiurato Christi cultu & religione, imbuti. Sunt etiàm qui pueros ab vberibus matris raptos, vel alio casu exceptos, vendant mercatoribus: ijque rursùs corporis & virium indole, vel animi vigore præstantes, Alexandriam, atque indè ad Sulthanum Aegyptium, perducuntur. Is emptos curat mox accuratè à lanistis & præceptoribus institui. Vbi iam per ætatem nôrunt egregiè tractare arma, & militiam exercere, tunc stipendia facere incipiunt, & in prætorianos equites alleguntur: indociles verò & ignaui, fortibus perpetuò seruiunt. Atque ij omnes Christiana sunt religione initiati, quam abiurare coguntur. Nemo enim Mahometano vel Iudæo patre genitus, potest in equitum numerum adscribi, idque adeò, vt nec ad Mamaluchorum filios dignitatis equestris iura transeant, immò nec Sulthanus ipse ad filios imperium transmittat. Multi perditæ vitæ & iudicijs damnati, è Christianorum prouincijs eò confugiunt, qui mox decisis præputijs & Christo abiurato, si bello idonei sunt, ad amplissimos honores prouehũtur. Sed eorum in Syros & Aegyptios intoleranda fuit crudelitas, & iniuriæ quotidianæ eos omnibus summè inuisos reddiderunt: quod Selymo commodissimè cecidit. Aegyptij trecentis ferè annis eam vilissimorum mancipiorum tyrannidem pertulerãt. Itaque Selymus incredibili celeritate præter expectationem omnem

Selymus oppugnat Aegypti Sulthanũ.

Mamaluchi qui sint.

Christiani qui ad Mahometanos confugiant.

Aegyptus quot seculis pressa à Mamaluchis.

1516 ad Campsonem delatus, Caierbeium Campsonis præfectum iam proditoris animos induisse, & à Campsone ad se cum magna exercitûs parte deficere paratum inuenit. Vbi ad pugnam ventum est, mirabili & præferoci audacia Mamaluchi Turcas inuaserunt, ità vt summo in discrimine versarētur, donèc displosis in Mamaluchos tormentis, & recenti equitum multitudine superueniente, victoria illis erepta est, ad quod plurimùm contulit Caierbeij perfidia & defectio. Campson ipse à suis è prælio fugientibus in arena protritus occubuit, vir septem & septuaginta ætatis habens annos. Hac victoria potitus est Selymus, quod mirum videri possit, eodem ipso die, quo biennio antè Persas superârat. Mamaluchi in Campsonis locum Tomumbeium strenuum virum delegerunt. Interìm Selymus occupata Syria, totus Aegypti opibus imminebat, maxima in eo itinere ab Arabibus damna perpessus, qui eius exercitum miris modis exagitabant.

Campson Sulthanus occumbit.

Selymus venit Hierosolymā.

Capit Gazam.

Porrò Selymus antequàm Aegyptum peteret, Hierosolymam adijt, veterumque prophetarum sepulcra suppliciter veneratus, Christianis sacerdotibus Domini sepulcrum obtinentibus, pecuniam in alimenta sex mensium largitus est. Indè expugnata Gaza, Aegyptum petijt, nec iam longè aberat à summo periculo, ipsi ab Aegypti rege structo, cùm eccè quatuor equites ex Tomumbeij exercitu profugi, omnia Tomumbeij consilia ei exposuerunt, quæ res illi & eius copijs salutem attulit. Mox rursum manus consertæ tanto vtrinquè odio, vt magnam suorum paritèr atque hostium stragem per mutuum errorem ediderint. Tandèm Tomumbeius receptui canere iubens, quòd se Turcis imparem cerneret, Memphim profugit. Hæc pugna incidit in 9. Calend. Februar. anno 1517. Postera luce in ipsa vrbe rursùs toto biduo continentèr pugnatum est, tanta Mamaluchorum pertinacia & virtute, vt Selymus victoria desperata iusserit vrbem maximam & longè populosissimam inflammari, quod tamen incendium paulò pòst, cùm suos euasisse superiores didicisset, restingui iussit. Ità capta est ea vrbs longè amplissima, & Tomumbeius fuga sibi consuluit. Ad extremum cùm totiès victus, etiàm oblata à Selymo pace, bellum redintegrâsset, captus & gula fracta in ipsa Memphitica vrbe extinctus est, summa priùs ignominia à Turcis affectus. Accidit hoc Idib. April. anno 1517. Ita nimirùm habet

Pugna atrox.

Memphis capitur.

habet rerum humanarum conditio, vt nemo sit quantumuis potens & rebus omnibus affluens, qui non facilè possit è summo infimus, & ex fortunatissimo calamitosissimus effici. Quod propterea sic est diuinæ prouidentię consilio ordinatum, vt faciliùs homines fortunæ ludibria possint despicere, & summo bono præpotenti Deo constantiùs inhærere. Pauloantè Sultanorum Aegypti fuerat sanè formidanda potestas, quæ necopinatò ita repentè omnis protrita est, vt vsque ad regis Aethiopum longè potentissimi fines omnia cesserint victoris Selymi imperio: cuius certè hominis fuit effera crudelitas, indigna tot rerum prosperrimis successibus, nisi quòd tergis Christianorum hac Turcicarum victoriarum perpetuitate asperrima flagella parabantur. Aegypto Selymus præfecit Caierbeium proditorem Campsonis, & Syriæ Gazellem, multisque è Memphi ablatis tum publicis tum priuatis non sinè magna inuidia ornamentis, Byzantium rediit, priùs tamen hyeme subsequente in Syria exacta. Intereà dum hęc in Syria & Aegypto gerũtur, Christiani principes non solùm nihil mouent contra Turcas, sed more suo intestinis bellis, præsertim in Italia, sese conficiunt. 1517

Caierbeius proditor, fit Aegypti praefectus, & Syriae Gazelles.

ANNO 1517. Selymus Turca, vt iam diximus, cepit Memphim, siue Alcairum, & mox Aegyptum omnem in suam redegit potestatem. Tomumbeius Sulthanus fugam arripiens, cùm sę in palude quadam inter iuncos & arundines occultâsset, immersus aquis vsque ad summum pectus, captus & ad Selymum perductus est. Qui iussit primùm tradi eum tortoribus, vt de Campsonis thesauris quęrerent: sed ille nihil præter suspiria & horribiles gemitus in summis cruciatibus protulit. Postero die vili camelo impositum, ac detrita indutum veste, reuinctis à tergo manibus, per omnia vrbis Memphiticæ fora & celeberrimas regiones circunductum, laqueo ei gulam frangi, atque vt transeuntibus ludibrio foret, vnco ferreo suspensum supra fornicem relinqui iussit. Multis ea res lachrymas excussit, atque vtinàm moueret etiã Christianos dynastas, quibus possint facilè etiàm peiora à tam feris & barbaris tyrannis accidere. Quantùm autem creuerit Turcarum potentia tot amplissimarum ditionum & inprimis Aegypti accessione, dici vix queat. Sulthanis enim Aegyptiis non modò Aegyptus, sed etiam Syria, Palæstina, Phœnicia,

Tomumbeius capitur.

Laqueo gula frãgitur.

1517 nicia, Iudæa & plures aliæ prouinciæ parebant, quæ illis extinctis, in ius victoris Turcæ concessêre. Quis verò vel solius Aegypti opulentiam pro dignitate explicet? Pomponius Mela lib.1.cap.9. dicit esse terram expertem quidem imbrium, sed tamen mirè fertilem, & hominum aliorumque animalium perfœcundam generatricem: idque Nilum efficere, amnium in nostrum mare permeantium maximum. Viginti millia vrbium ait, Amasi regnante, in ea fuisse. Recentiores quidam ob soli præcipuam fœcunditatem & hominum frequentiam adeo eam excultam fuisse scribunt, vt decem & octo millia insigniorum vrbium in ea extructa numerentur. Ipsa vrbs Memphitica incredibili fertur hominum multitudine abundare, & nihilo minùs res necessarias omnes affatim ibì suppetere, demptis lignis, quæ ad pondus vendantur. Memphis enim & Alcairum (olìm Babylon Aegypti) pro vno oppido censentur, tametsi Nilus interfluit, nec aliquo ponte coniunguntur. Auget oppidi amplitudinem suburbanus ager, qui vicos propè innumeros obtinet. Pomponius Mela loco suprà memorato inter alia etiam Aegypti Labyrinthum describit his verbis: Psammetichi opus Labyrinthus domos mille & regias 12. perpetuo parietis ambitu complexus, marmore extructus ac tectus, vnum in se descensum habet, intùs penè innumerabiles vias, multis ambagibus hùc & illùc remeantibus: sed continuo anfractu, & sæpè reuocatis porticibus ancipites: quibus subindè alium super alios orbem agentibus, & subinde tantū redeunte flexu, quantum processerat, magno & inexplicabili tamē errore perplexus est. Et paulo infrà, Thebæ vtiquè, inquit, (vt Homero dictum est) centū portas, siue (vt alij aiunt) centum aulas habent, totidem olìm principum domos, solitasq; singulas, vbì negocium exegerat, dena armatorū millia effundere. Sic ille. Sunt qui Thebas putent esse Heliopolim, quæ secundùm Strabonem olìm fuit sacerdotū habitatio, hominū Philosophiæ & Astronomię deditorum, quos præclaris affectos olìm fuisse priuilegijs, etiàm diuinæ literæ testantur. De Pyramidum admiranda structura multa quoquè commemorari possent, nisi ea res intolerandam haberet adiunctam stultitiam & vanitatem. De iis ità scribit Solinus: Quæ in Aegypto fuêre erectæ turres, fuerunt fastigiatę vltra excelsitatem omnem, quæ manu fieri possit. Pyramides in Aegypto, inquit Plinius, regum pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio &c.

20000. vrbes in Aegypto.

Memphis amplissima vrbs.

Labyrinthus Aegypti.

Thebarū vrbs.

Pyramides Aegypti.

Tre-

Trecenta sexaginta hominum millia annis viginti amplissimam Pyramidem construxisse produntur. Ridicula quidem & stulta est hæc structura, sed tamen colligi indè possunt regum Aegyptiorum immensæ opes. Habet præterea sola Aegyptus balsami nobilissimum & odoratissimum liquorem, qui ad nos ferè non nisi vitiatus adfertur. Hæc omnia iam possident Turcæ, & quod maximè dolendum est, etiàm Iudæa, quam Christus Deus sua præsentia mirabilitèr illustrem reddidit, ab illis occupatur: nec Christiani quicquam curant minùs, quam vt eam ex illorum manibus extrahant. Immò quidam hoc potiùs spectare videntur, vt quod superest Christianarum ditionum, Turcis prodant. Certè si Christiani inter se animis essent coniuncti, facilè recuperarent quæ sunt ablata à barbaris. sed ô tempora, ô mores. Iuuat scilicèt esse miseros. Enimuerò nè quid ad summam calamitatem reliqui sit, quotidiè noui finguntur errores, & religio Christiana sub prætextu verbi Dei & puri Euangelij, ab infaustis hominibus indiès magis ac magis obscuratur. Apud Catholicos quoquè parua aut nulla est morum correctio: atque ità mali Catholicorum mores produnt Christianam Remp. hæreticis, Hæretici porrò eam produnt Turcis & barbaris. 1517

Martinus Luterus noua spargit dogmata.

Hoc anno Martinus Luterus, Augustiniani instituti monachus, cœpit in Germania noua spargere dogmata, & res nouas moliri, quæ tandèm toti orbi Christiano exitium adferrent. De hoc homine accuratiùs aliquantò agendum est, vt posteritas omnis de illo & eius audacissimis facinoribus certiùs æstimare queat: præsertìm cùm præter alios eius hominis fautores, Iohannes Sleidanus Commentarios conscripserit de Statu religionis & Reipublic. Carolo quinto Cæsare, in quibus ità tuetur Luteri & discipulorum eius causam, vt blãda, & mellita oratione, religionis negocium cum alijs plerisque rebus gestis cõmisceat, ità vt miro artificio dum lectorem detinet historiarum varietate, simul incautis & imperitis animis, identidèm etiàm insignitèr mentiendo, damnatorum iam olìm dogmatum virus exitiale instillet. Atque vt dictis suis, quæ ipse non fuit nescius quàm in multis à vero abhorreant, fidem maiorem conciliet, Paulum Iouium & Iohannem Cochlæum, tacito vtriusque nomine, in Epistola nuncupatoria per calumniam impudenter perstringit, cùm illis viris longè certè charior fuerit fides, quàm Sleidano & plerisque alijs sectarijs, qui

Commentarij Sleidani perniciosissimi.

1517 cum Catholica fide omnem etiàm pudorem & dictorum factorumque constantiam & fidem abiecisse cernuntur. *Mendacia in negocio religionis quàm detestanda.* Mentiri autem, præsertim in fidei ac religionis negocio, tam est perniciosum & execrabile, vt quisquis vel semèl de industria quod falsum sciret, pro vero affirmâsse depræhensus fuerit, illi omnis deincèps fides iure optimo detrahenda videatur. Mirum certè est, plerosque etiàm Catholicos vsqueadeò Sleidani lectione delectari: sed quia volumus pasim omnia etiàm suspectæ fidei hominum stripta legere, & videmur nobis ea esse iudicij acrimonia & maturitate, vt facilè de quibuslibet statuere possimus, falsaq; à veris internoscere, ideò tam multi adeò leuitèr & puerilitèr in fœdos errores prolabimur, quorum meritò pudere possit non modò graues viros, sed etiàm decrepitas anus & deliros senes: & tamen interìm videmur nobis in luce Euangelij versari, plus videre quàm viderint Maiores nostri, à quorum nos grauitate, integritate, prudētia, constantia lōgissimè distamus: & plerunq; temulētę mulierculę & ex infima plebis fæce stolidissimi ac stupidissimi blaterones scripturas diuinas egregiè crepitant, eas se quouis Theologo rectiùs intelligere procacitèr iactitant: & est certè deniquè eò iam redacta res, vt dum vel maximè Euangelium & puram doctrinam plerique omnes Catholicæ Ecclesiæ desertores sibi vendicant, & magna vocis animorumque contentione buccinare & crepare non desinunt, in quendam horrendum atheismum, & certissimum ethnicismum prolapsi conspiciantur, adeò vt nonnullis locis vulgus miserabile iam in varias pugnantesq; distractum sectas, non videat quid sequi & amplecti debeat, & non multùm à suprema salutis omnis desperatione abesse videatur. Sed hæc in ipso processu opportunis locis fortasse commodiùs demonstrabimus. Iam ad Luterum veniamus.

Luterus quādò & vbì natus. Is natus est Islebij, in celebri Comitatu Mansfeldensi, anno salutis 1483. pridiè D. Martini, cuius nomen accepit in baptismo. Puerulus scholas adijt Islebij, indè Magdeburgum, pòst anno absoluto Isennacum Thuringiæ oppidum profectus, exactis illic annis quatuor, Erphordiam insignem Thuringiæ vrbem, Academia celebrem, se contulit, vbì anno ætatis 20. artium magister creatus est. Indè cùm Iurisprudentiæ animum appulisset, ambulans cum socio in agro, repentè fulminis ictu sociū perdidit: qua re territus & consternatus, multis stupentibus, relicto mundo & spretis omnibus, D.

Augu-

Augustini institutum Eremitanũ complexus est. Quod 1517
quidem si solo, vt appàret, seruili adactus timore fecit, *Fit monachus Augustinianus.*
debili sanè fundamento nixus est, quippe cùm eiusmodi timor etiam à Cicerone ethnico rectè vdcetur non diuturni magister officij. Quanquam non est culpandus, qui vel metu solo ad vitam corrigendam adducitur: sed tamen oportet niti ad magis magisque obtinendam charitatem, quæ foràs mittit timorem illum. Verùm quocunque demùm animo Luterus cœnobium petierit, certè in eo integrum annum ante solennem professionem, vt moris est, nouitius constanter perseuerauit, & deindè palàm professus est monachum, atque annis quatuor non *Facit professionem.* instrenuum se prębuit in exercitijs spiritalibus, licèt quędam in eo apparerent, quę de mali dæmonis commercio suspectum eum redderent, illud inprimis, quòd cùm aliquandò in Missa diceretur Euangelium de expulso surdo & muto dæmonio, subitò corruens exclamaret, Non *Marc. 9.* sum, Non sum. Immò verò ipse nõ semèl in suis scriptis *Habet cõmercium cum dæmone.* testatus est, se probè cognitum habere diabolum, & plus quàm frustum vnum salis cum eo comedisse: quæ quidẽ dictu sunt horrenda. Cùm autem Saxoniæ princeps Fridericus Vuittenbergę nouam constituisset Academiam, *Academia noua Vuittenbergæ.* ad eam quoquè Luterus anno 1508. missus, publicè prælegit Logicen & Physicen Aristotelis. Triennio pòst Romam ire compulsus cuiusdam litis componendæ causa, ea transacta, redijt Vuittenbergam, & Doctor Theologię *Fit doctor Theologiæ.* factus, cùm esset disputator vehemens, primùm quidem Vuittenbergæ, mox etiàm Heidelbergæ ingenij & eruditionis famam disputando captare cœpit, nouis propositis thematis.

Sleidanus à Leone X. pręclaram suam orditur historiam, & in ipso eius limine egregiè mentitur: sed ità tamen, vt hæc mendacia ei cum toto grege communia sint: nec ideò tamen minùs turpia, cùm etiàm religionem attingant, de cuius receptis approbatisque sententijs nemo nisi perniciosè mentitur. Verba Sleidani sunt hæc: Leo X. Pontifex Romanus, ex familia Medicea, Florentinus, pro sua, quam in omnes Christiani nominis ecclesias habere se putabat, quadã vsurpatione maiorum, potestate, &c. Primò quidem, non putabat Leo Pontifex (quẽ Sleidanus Romanum vocat, maximum pro suo cãdore non *Sleidanus arguitur.* vuit dicere) ad se pertinere curam omnium ecclesiarum, sed ex Euangelio certus erat dictum esse Petro ab ipso *Ioan. 21.* Christo, Pasce oues meas: nec ignorabat Romanum Pontificem

1517 tificem esse Petri successorem. Fortè non legerat Sleidanus illud Ambrosij in prioris Epistolæ ad Timotheum caput 3. Çùm totus mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus eius dicitur, cuius hodiè rector est Damasus. Deinde non sibi eam vsurpârunt Pontifices authoritatem, vt Sleidanus aculeatè scribit non sinè insigni tot sanctissimorum Pontificum iniuria, sed à Christo sibi demandatam in totum orbem Christianum vbicunquè res postulauit, exercuerunt. Mox addit ille Sleidanus, Pontificem missis per omnia regna literis atque diplomatis, omnium delictorum expiationem ac salutem æternam esse pollicitum interuentu pecuniæ, quam quisque daret: Multa hîc fraudulentèr silet ille hostis Pontificum. Ità enim non solent promulgari indulgentię vel condonationes. Petijt autem Pontifex subsidium pecuniarium pro structura templi S. Petri Apostolorum principis, & eam pia animi deuotione largientibus dedit indulgentias, quæ tamen non dantur nisi verè pœnitentibus, & contritis, atque sua peccata cõfitẽtibus. sic enim solent habere diplomata condonationum. Nec putandus est Pontifex liberalitèr eruditus alitèr scripsisse in suis diplomatîs, licèt fortaßis quidam importuni earum indulgentiarum prædicatores, turpis quæstûs causa, pro concione temerè multa dixerint: quæ culpa non debuit à Sleidano cõferri in Pontificem. Ità ille bonus vir suam lepidam historiam orditur ab iniurijs & calumnijs in Romanum Pontificem, & in rebus grauissimis impudentèr mentitur: qui si volebat repræhendere abusum, qui nonnunquàm etiam in prædicandis indulgentijs incidebat, debebat abstinere ab insectatione Pontificis, de quo paulò pòst idem ipse scribit, quòd Luterus illius arbitrio atque potestati omnia sua scripta, vitam quoquè & salutem permiserit, scripseritque quicquid à Pontifice profectum fuerit, eo loco futurum apud se, àc si dimanâsset à Christo. Quæ Luteri verba tum Luterum ipsum, tum Sleidanum quoquè egregiè pudefaciunt. Sed ad narrationem reuertamur.

Sleidani calumnia.

Intereà Romæ Leo Pontifex largissimas promulgat condonationes siue indulgentias, eique negocio in Germania præficit Moguntinum Archiepiscopum Albertum, principem celeberrimum. Is ad prædicandas eas indulgentias delegit Iohannem Tetzellium Dominicanum. Ea res pessimè habuit quosdam Ordinis Augustiniani, inprimis Iohannem Staupitium, eius Ordinis

Origo turbarum in

nis Generalem per Germaniam Vicarium, virum nobilem, facundum, & Friderico principi charum, itemque Martinum Luterum Lectorem Ordinarium Vuittébergæ. Et quia interdum non parui abusus eiusmodi euulgandis indulgentijs sese immiscuerant, indè sumpta occasione, Luterus primùm in indulgentiarum immodicos quosdam & sordidos, suo duntaxàt quæstui seruientes buccinatores acritèr inuectus est, datis ad Moguntinum antistitem literis, in quibus longè alitèr scripsit de salutis certitudine, quàm paulò pòst in sua Captiuitate Babylonica & scriptis alijs. Ait enim inter cætera, vbiquè Dominum difficultatem salutis denunciare, & Apostolum iubere sempèr in timore & tremore nos operari salutem nostram, & id genus multa alia, quæ Sleidanus fraudulentèr tacet, quia videt ea è diametro cum posteriori Luteri doctrina pugnare. Mox verò Luterus etiàm 95. propositiones palàm edidit, quibus indulgentias oppugnauit. Contrà verò Tetzellius 106. propositiones euulgauit, Luteranis planè contrarias. Ex hac lite ortum est illud immane & horrendum Luteranę hęreseos incendium, quo tota penè Europa postmodùm conflagrauit. In ipsis huius Tragœdiæ initijs visus est Luterus etiàm plerisque viris grauibus & eruditis non pessimo zelo moueri, planeque nihil spectare aliud, quàm Ecclesiæ reformationem, cuius quidam deformes abusus non parùm malè habebant bonos omnes. Sed vbi Luterus totum suum pectus non diù pòst aperire cœpit, facilè patuit, quàm ille nihil spectaret minùs, quàm Ecclesiæ pacem & repurgationem. Verùm multis imposuit eius simulata humilitas & erga Pontificem reuerentia, qua illi necessariò vtendum erat, donèc sibi paràsset vires, quibus fretus, omnem iam vndecunquè occurrentium aduersariorum impetum sustinere posset. Scripsit Leoni Pontifici literas, in quibus etiàm hæc eius verba legebantur: Quarè beatissime Pater, prostratum me pedibus T. B. offero, cum omnibus quæ sum & habeo. Viuifica, occide: voca, reuoca: approba, reproba, vt placuerit. Vocem tuam, vocem Christi in te præsidentis & loquentis agnoscam. Habebant hæc speciem quandam pietatis, sed longè alium re ipsa paulò pòst se declarauit. Multi fuère olìm insignes hæretici, & ingenio quidem ac eruditione Lutero longè superiores: sed qui tam impotenti & effera animi audacia ac importunitate fuerint, haud facilè vllos inuenias. Fruebatur amplissimi prin-

1517 religione & Germania.

Oppugnat Lut. indulgentiarũ præcones.

Luterus omnium ... [illegible] nißi.

1517 principis Saxoniæ Friderici patrocinio, cuius tunc erat inter cæteros Germaniæ proceres præcipua ferè authoritas, potentia, liberalitas: & ideò facilè contemnebat minas & pericula omnia, atque indiscriminatim in quoslibet tum Ecclesiasticos tum ciuiles magistratus petulantissimè incurrebat, probraque & conuicia procacissimè

Venditat se vulgo.

iactabat, vbiquè ferè in id vnum præcipuè intentus, populo vt placerent quas fecisset fabulas, populique gratiam & applausum captaret. Et quia multa erant in Clero vitia, quem ille apud laicos in odium & inuidiam adducere modis omnibus conabatur, ea summa animi acerbitate omnibus propalare, mirè exaggerare, & impudentèr multa fingendo in vulgus spargere studuit. Et certè breui ille multis id effecit locis, vt Clerus omnis, non alio quàm luporum loco apud laicos passim habitus sit: adeò vt passim in suis domibus pontifices, sacerdotes, monachos luporum forma & specie depingi curârint, & incredibibi odio atque contemptu prosecuti sint. Et fuit id quidem verissimum, Clerum multis abominandis scatere vitijs, quæ cùm nulla Prælatorum seueritate castigarentur, permisit præpotens Deus huius importuni & improbi apostatæ conatus non inanes habere successus, Clerumque in summum venire contemptum, vt vel sic tandèm resi-

Esai. 28.

piscerent. Atque vtinàm vel sola vexatio dedisset intelle-ctum auditui. Dolenda certè res, plerosque adeò in Clero occæcatos, vt propemodùm stupidi & ab omni sensu alieni, ipsas suas supremas calamitates nec animaduertere quidem videantur, & in summis animæ & corporis periculis haud alitèr atq; in certissima securitate versentur. Atque hæc vna ferè & præcipua ratio est, cur Luteri & eius discipulorum nefanda dogmata & impij conatus vsqueadeò felices habuerint progressus multis annis, quòd nulla apud Catholicos, etiam in ipso Clero, secuta est vitæ in melius commutatio, vt iam meritò pudere nos debeat socordiæ & impudentiæ nostræ, qui videmus nos vndiquè Dei iusto iudicio propter peccata nostra tot malis obrui, nec tamen operā damus, vt moribus rectiùs componendis & corrigendis iram præpotentis Dei à nostris ceruicibus auertamus. Nihil prorsùs virium est in istis impijs & blasphemis hæresum fabricatoribus, nisi quantùm vitæ nostræ corruptione illis subministratur atque fouetur. Sed de his satis.

Frisius pirata.

Eodem hoc anno, qui fuit 1517. insignis quidam pirata Petrus Longus natione Frisius, cum 500. perditis nebu-

nebulonibus mare infestum habuit, & vrbes maritimas 1517
aquilonares egregiè diuexauit. Voluit is vastator Danorum, vindex Bremensium, interceptor Hamburgensium, crux Batauorum prædicari. Insignia eius & vestium ornamenta, patibula & rotæ pictæ, dignum tali patella operculum. In Italia hoc ipso anno armatæ acies in aere visæ sunt infestis inter sese signis concurrere & præliari.

Christiernus Danus Suediã fallacia occupare nititur.

Eodem anno Christiernus rex Daniæ & Noruegiæ Suediam occupare cupiens, cùm viribus non posset, ad callidas artes conuersus, cœpit ad defectionem quosdam è primoribus regni solicitare. Fertur Episcopus Vpsalensis Gostauus in eius partes cum nonnullis alijs concessisse. Sed illo à Stenone Suediæ gubernatore represso, Christiernus rem ad arma contulit, & Stocholmiam regni metropolim obsedit, sed frustrà. Itaque per dolum inducijs postulatis & acceptis, vbi à Stenone exercitus eius, qui summa rerum omnium inopia iam diù premebatur, recreatus est, datis obsidibus, Stenonem in castra ad colloquium euocauit: sed senatus Stocholmień sentiens dolum, non permisit Stenonem eò se cõferre. Rursùs ad alias se transferens machinas, vrbem se ingressurum ait, modò priùs dentur obsides salutis suæ. Mittuntur ad eum aliquot nobilissimi iuuenes, in ijs Gostauus Erichson, posteà Suediæ rex, quos ille mox vbi ad naues peruenissent, coniecit in vincula, & in Daniam abijt. Interim annis quatuor quieuit. Posteà conscripto milite obsidet rursùs Stocholmiam: Senatus iam occiso in pugna Stenone, sub certis conditionibus Dano vrbem dedidit. Is donèc militem & arcem confirmaret, fidem datam minimè fefellit. Sed iam satìs munitus, conuocat suos, aperit consilium perdendi ciues: modum quo id fieri possit, tanquàm ipso insciente & inuito, perquirit. Illi dant consilium, quod rex amplectitur. Fit apparatus magni conuiuij, ad quod Suediæ proceres & quidam alij inuitantur. Danus se iucundum præbet, idem Suedi faciunt, ignari periculi sui. Postquàm triduo epulatum est, conuiuæ rapiuntur in carceres. Altera luce portæ vrbis clauduntur, milites armati ingenti terrore edito, per regiones disponuntur, è regia duo Episcopi Scarcensis & Strengenensis ad aream, quæ est ante prætorium, producuntur à carnificibus, & mox prostrati capitibus truncantur. Idem patiuntur alij proceres, & post illos Senatus vrbis: inde in plebem sæuitum

Deditur Stocholmia Dano.

Crudelitas Christierni.

est:

1518 est: multisque se occultantibus, impunitas edicto proposita fuit omnibus. Prodeunt miseri ciues, & ad vnum omnes trucidantur à barbaro milite. Durauit ea cædes aliquot dies continuos, & immani quadam planeque barbara tyrannide id temporis vsus est rex ille Christiernus, qui non multò pòst, Deo iustam ab illo repetente vindictam, ditionibus suis omnibus eiectus, vagus & inops in solo alieno exulauit. Tandèm cùm regnum, comparatis copijs rursùs obtinere vellet, captus & custodiæ mancipatus est, & captiuus ad supremum vsque spiritum permansit. Fertur præsentissimo veneno quorundã opera extinctus, diem suum miserè obijsse. Sub hoc etiam rege multa perpessus est vir insignis Georgius à Schötborch Lundeñ Archiepiscopus, quòd ei nollet tradere insulam Bornholmensem. Is episcopus tandèm propter iustitiæ defensionem exul à sede & patria sua, Coloniæ Agrippinæ mortuus est post multas huius vitæ ærumnas & calamitates, quas constanti animo non paucis annis perferre mâluit, quàm diœcesim suam, non vt pastor, sed vt vilis mercenarius, prodere tyrannis. Habitaui ego aliquandiù in ædibus eius, cùm Coloniæ literis operam darem, multaque vidi in illo virtutum exempla. Vtebatur sæpissimè aspero cilicio ad nudum corpus, atque in precibus erat assiduus. Rara quædam in illo prudentia cernebatur, & morum grauitas. Quandò exul venit Coloniam, hospitio receptus est à D. Iohanne Rinckio, patritio Colonieñ, viro celeberrimo atque integerrimo, ab eodemque & eius honestissima coniuge tractatus est humanitate incredibili. Solebat is Rinckius posteà de illo dicere: Fuit exemplo mihi & meis. Plura de eo episcopo dici possent laude digna, quę tamen breuitatis studio præterimus.

O' sæuitiã plùsquàm barbaricã

Comitia Augustana.

ANNO 1518. Maximilianus Cæsar conuentus egit Augustæ Vindelicorum, vbi principes Electores omnes adfuerunt. Missus quoquè eò fuit Cardinalis Thomas Caietanus vir excellenti doctrina, qui thesauros ecclesiæ Pontificis nomine in bellum Turcicum polliceretur. Eodem anno Maximilianus scripsit Pontifici de turbis per Luterum excitatis, oratque vt maturè rebus affectis opem ferat: quicquid decreuerit, se curaturum vt executioni mandetur.

Luterus se submitt

Per id tempus scripsit Luterus Latinè librum hoc titulo, Resolutiones disputationum de Indulgentiarum virtute,

virtute, &c. in cuius Præfatione mirabilitèr se submit- 1518
tit Romano Pontifici: sed vt sibi gratiam apud omnes, *tit Romã.*
aduersarijs odium conflaret. Itaque hac simulatione non *Pontifici.*
paucis etiam grauibus viris ille primùm imposuit. Porrò aliquot ex eis, qui carmine & prosa valebant, sibi Luterum defendendum susceperunt, multis coniectis in Prælatos & Theologos conuicijs. Ita sensim Luterus creuit apud vulgus, & aduersarij in contemptum venere. Intereà Luterus citatur Romam, sed excusat se. Negocium mandatur Cardinali Caietano; ad quem licèt *Luterus*
inuitus; venit Luterus Augustam. Erat negocium illud *venit ad*
Romæ certis iudicibus demandatum, qui Luterum audi- *Caietanũ.*
rent, sed ille causabatur insidias, tum iudices suspectos, tum rei pecuniariæ inopiam, tum malam valetudinem: impetrauit autem per Saxoniæ principem, vt intra Germaniam iudices darentur: Erat tum, vt dictum est, Augustæ Cardinalis Caietanus. Is sanè multùm egit, vt hominem ad sanitatem reduceret, sed id frustrà fuit. Id temporis non erat illi à Maximiliano Cæsare data fides publica, sed habebat literas commendatitias Friderici Saxoniæ principis. Nec erat homo, malè sibi conscius; sinè trepidatione. Tria illi à Cardinale Pontificis nomine proponebantur: Vt resipisceret, & caneret errorum suorum palinodiam: Vt in posterum fidem daret, se ad illos minimè rediturum; Vt missa faceret ea omnia, quę ad Ecclesiæ perturbationem spectare viderentur. Ille verò se errasse fateri noluit, ad extremum tamen petijt & obtinuit spatium deliberandi. Postero die reuersus ad Cardinalem, inuenit apud eum quatuor proceres, qui essent Cæsari à consilijs. Ibì versutus homo vt omnem à se hæreseos suspicionem apud illos ámoliretur, coram Cardinale hanc ex scheda protestationem recitauit: Ego frater Martinus Luter Augustinianus, pro- *Luteri*
testor me colere & sequi sanctam Romanam Ecclesiam *protestatio.*
in omnibus meis dictis & factis, præsentibus, præteritis & futuris. Quòd si quid contra vel alitèr dictum fuit vel fuerit, pro non dicto haberi & habere volo. Hoc vtinàm ab illo syncerè dictum fuisset. Non possum, quin hoc loco impudentissimum Sleidani mendacium paucis commemorem, vt ex illo de eius tota historia lector capiat coniecturam. Scribit Cardinalem virum doctis- *Calũnia*
simum hoc tempore ità prædicâsse Pontificis dignita- *Sleidani.*
tem, vt eum omnibus scripturis atque Concilijs anteponeret. Quis verò vnquàm credat illum virũ, in catho-

1518 lica religione tam insignitèr eruditum, ausum affirmare, Pontificem etiàm scripturis diuinis esse anteponendum, cùm certum sit, ea quæ diuinitùs in sacris literis vel iussa vel vetita sunt, etiàm Pontificem tum facere, tum cauere debere? Nimis molestum esset, id genus mendacia sempèr annotare, quibus ille historicus libentèr suam adspergit historiam, vt catholicis inuidiam & odium, Lutero & sectis gratiam & authoritatem conciliet. Porrò Cardinalis hac Luteri protestatione accepta, quòd sciret illum multa & dixisse & scripsisse, quæ cum Romana Ecclesia non bellè concordarent, vrgere perrexit, vt præstaret tria illa, quæ suprà dicta sunt. At ille rursùs protestatur non se meminisse quicquam à se dictum esse, quod cum diuinis literis, cum patribus, cum Pontificum epistolis decretalibus, aut cum recta ratione pugnet. Scilicèt ignorabat ille bonus vir se non modò in suis Resolutionibus, sed etiàm in proximo colloquio dixisse multa de Indulgentijs & Pontificis authoritate secùs quàm habeat fides Romanæ ecclesiæ. Perspicua igitur hîc illius fraus appáret. Nam aut fictè & simulatè protestatus est se in omnibus sequi sanctã Romanam Ecclesiam, aut turpitèr mentitur se nihil dixisse contra Pontificum decretales epistolas. Pulchrè ergò quadrat in illum, quod verissimè dictum est ab Iacobo Apostolo: Vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Addebat autem coram Cardinale, quandoquidem homo sit qui errare possit, libentèr se velle submittere iudicio Eclesiæ, itemque vniuersitatum Basileeñ, Friburgensis, Louaniensis, Parisiensis, quam postremã studiorum parentem & iam antiquitus sempèr Christianissimam vocabat. Non fuit de nihilo, quòd tantum ille tribuebat Theologis Parisieñ, de quibus tamen paulò pòst longè alitèr suo more scripsit. Nam ab illis multi eius articuli damnati fuère, quod nullo pacto concoquere potuit vir supra modum arrogans & superbus. Ergò etiàm istud fraudulentèr dixit. Cardinale autem suum porrò vrgente propositum, de quo semèl atque iterùm dictum est, ille rogauit copiam sibi fieri in scripto respondendi. Facta illi copia, satis animi sui duplicitatem declarauit. Nam multa congessit contra Extrauagantem Clementis VI. de Indulgentijs, contra authoritatem decretalium Rom. Pont. contra merita Sanctorũ, contra Indulgentias, contra merita operum bonorum. Et hoc erat sequi in omnibus Romanam Ecclesiam. Minabatur illi Cardinalis, nî respi-

Luteri tergiuersatio

Iaco. I.

resipisceret, excommunicationis sententiam. Timebat vero Luterus, nè à Cardinali in custodiam traderetur. Itaque multùm anxius, à Cæsareanis per amicos impetrauit fidem publicam. Non diù pòst clàm Augusta discessit: sed priùs veteratoriè à Cardinali Legato ad Pontificem prouocauit, & eam appellationem palàm iussit affigi. Scilicet id studio erat Lutero, vt Pontificis audiret sententiam, qui neminem magis cum toto commilitonum suorum grege, quàm Pontificem insectatus est per omnem deinceps vitam suam. Sed tamen his artibus efficiebat, vt causam non malam fouere videretur, ac plurimos in suas partes pertraheret. Et Cardinali quidem deindè scripsit aliquotiès literas blandissimas, quibus eius clementiam & humanitatem mirè prædicauit: alijs verò de eodem Cardinali longè alitèr & dixit & scripsit etiam publicè, accusans eum tyrannidis, &c. Eiusmodi ergò, vt dixi, artibus ille non parua accepit incrementa, Deo id permittente in castigationem Ecclesiæ suæ. Pauci id tum aduertebant, nec quisquam erat, qui ex ea scintilla tantum incendium breui emersurum suspicaretur. Scripserunt id temporis contra Luterum aliquot præclari Theologi, sed quos ille duceret pro nihilo, multorum iam sciolorum fretus fauore, qui Theologis orationis elegantiam neglectui habentibus, eo ipso nomine eruditionem quoque detrahere non dubitarent, quasi rerum cognitio in dictionis phaleris posita sit. 1518

Luterus prouocat ad Pontificem.

Eodem anno Carolus Hispaniarum rex magnas eduxit copias aduersùs Marrhanos, & expugnato ex munitissimis eorum oppidis vno, plùs minùs quadraginta barbarorum millia prostrauit, ex præda huius victoriæ duo preciosissima vexilla Cæsari Maximiliano, auo suo paterno transmittens.

Carolus debellat Marrhanos.

ANNO 1519. Maximilianus Cæsar 12. Ianuarij, anno ætatis suæ 63. mortuus est, cùm intempestiuè pharmacum incertæ efficaciæ contra morbum, quem sibi imminere putârat, hausisset: vir sanè præstantissimus, corporis atque animi dotibus inclytus. Annum 63. dicunt climactericum. Apud Gellium lib. 15. cap. 7. legimus, obseruatum in multa hominum memoria esse, in senioribus plerisque omnibus sexagesimumtertium vitę annum cum periculo & clade aliqua venire aut corporis, morbique grauioris, aut vitæ interitûs, aut animi ægritudinis. Sit hoc ità obseruatum à cæca gentilitate: nobis

Maximilianus moritur.

1519 Christianis omnis annus, immò omne tēpus suspectum esse debet, cùm Christus dicat: Vigilatę, quia nescitis diem, neque horam. Maximiliano mortuo, Luterus factus est insolentior.

Matt. 25.

Iohannes Eckius taxat Luterum.

Per id tempus D. Iohannes Eckius Theologus celeberrimus quibusdam annotationibus, quas Obeliscos inscripsit, Luteri primas de Indulgentijs propositiones taxauit. Id malè habuit tum Luterum, tum Andream Carlstadium Archidiaconum Vuittenbergeñ. Sleidanus scribit Luterum respondisse Eckio, quòd nihil sacrę scripturæ, nihil è scriptis patrum, sed sua quædam modò adferret somnia, iam olim praua consuetudine nimiùm in scholis recepta. Sed hoc aut de Lutero fingit Sleidanus, aut Luterus bilinguis fuit, cùm constet eum Lectori scripsisse, Eckium scripturę patrumque verbis vti, sed imperitè. Certè autem tanta fuit Eckij eruditio, vt Luterus planè indignus sit, qui vlla ex parte cum eo componatur. Non est tamen mirum, à Lutero illum esse contemptum, cùm ille & patres omnes & concilia omnia posteà reiecerit, sicut infrà audiemus. Nouerat Luterus, ex crebra disputatione celebre sibi nomen in plerisque Academijs Eckium comparâsse. Hanc ei laudē pręripere voluit. Itaque res in disputationem deducta est, & disputationi locus designatus Lipsiæ. Venit eò intrepidus Eckius, venerūt etiàm Luterus & Carlstadius. Cum Carlstadio primò disputatum est: eo delassato, Luterus successit: porrò monitus à consiliarijs optimi Principis Georgij, vt comitèr & sedatè se gereret, (viderāt enim hominis vultum iracundum) ille respondit, Neq; propter Deum hæc res cœpta est, neque propter Deum finietur. Quę erat certè vox inprimis barbara & immanis. Attamen in ipsa disputatione de quibusdam rebus longè alitèr, magisque Catholicè dicere visus est, quàm paulò pòst scripserit. Nihil derogatum voluit neque Romanę Ecclesię primatui & authoritati, neq; Pontifici. Aiebat non Latinè modò, sed etiàm Germanicè, se non impugnare, nec Christianè à quoquam impugnari posse, primatum & obedientiam Romæ Ecclesiæ. Sleidanus de tota hac disputatione scribit fraudulentèr pleraque, aitque Luterum negâsse Ecclesiæ Romanæ primatum. Vidit Sleidanus in Luteri ignominiam cedere, si diuersa sensisse scriberetur, quod tamen ille fecit sæpissimè. Preterea damnauit Boemos tanquàm schismaticos: nō solùm credere, sed etiàm scire se dixit esse Purgatorium. Verùm longè secus posteà scripsit,

Disputatio Lipsica.

Barbara Luteri vox.

scripsit, & Eckium passim apud omnes, atque apud ipsum adeo Romanum Pontificem acerbè traduxit. Scripsit etiam in Hieronymum Emserum petulantissimè: atque hoc sanè ille pro more habuit, vt quos veritate non posset, eos conuicijs, lœdorijs, calumnijs, mendacijs obrueret: qua in re strenuè eum imitantur, quotquot ex eius schola prodierunt, noui euangelij buccinatores. 1519

Hoc anno Francophurti conuenerunt Electores Principes, & in Maximiliani Cæsaris locum elegerunt Carolum Austriacum principem potentissimum. Multùm laborauit Gallorum rex Franciscus, vt is honos ipsi deferretur, nec deerant, qui illi fauere viderentur: sed Carolus ei antelatus est. Fertur ea res exitiali illi bello causam dedisse, quod breuì posteà inter illos exarsit. Missus est ad Carolum tunc in Hispaniis degentem Fridericus Palatinus, qui eum & oblatum honorem suscipere, & in Germaniam iter maturare hortaretur. Accepit eum Carolus liberalitèr, & honorificè donatum à se dimisit. Habebat id temporis Carolus annos vndeuiginti, de cuius progenie pauca hoc loco non incommodè dicturi videmur. Galliæ regi Carolo V. cui Prudentis cognomen fuit, Burgundiæ principatus cùm delatus esset, is eum fratri suo Philippo dedit. Philippus in matrimonium accepit Ludouici Flandriæ comitis filiam vnicam Margaritam, ex qua illi natus est Iohannes filius, qui pater fuit Philippi eius, qui ducem illum longè potentissimum Carolum, apud Nanceium tandèm cęsum, generauit. Eius verò Caroli filiam Mariam, amplissimarum ditionum hæredem duxit Maximilianus, Friderici eius nominis 3. Romanorum Imperatoris filius, qui Philippum procreauit huius Caroli V. parentem. Habuit enim Philippus iste in matrimonio Iohannā, Ferdinandi Hispaniæ regis filiam, vt iam suprà quoquè dictum est, ex qua suscepit Carolum & Ferdinandum, ambos posteà Romanorum Imperatores longè optimos atque integerrimos, quorum insigni virtute & pietate sic hactenùs defensum est Romanū Imperium, vt Turcarū licèt potentissimus rex ab illis sæpè repressus sit, & non semèl in fugam compulsus. Porrò Ferdinandus Caroli Imper. auus maternus, fuit Aragoniæ atque Sicilię rex, coniugemque habuit Elizabetham, Iohannis secundi regis Hispaniarum filiam hæredem. Pòst etiàm obtinuit regnum Neapolitanum, genuitq; ex Elizabetha Iohannem, Isabelam, Iohannam, Mariam, Catharinam. Iohanne mortuo &

Caroli V. electio.

Genealogia Caroli V.

1519 Isabela sinè liberis, totius regni successio, more eius gentis, deuoluta est ad Iohannam natù proximam sororem. Hac igitur ratione ditiones omnes tam Ferdinandi regis Hispaniarum, quàm ducis Burgundiæ Caroli, ad Iohannæ filium Carolum, eius nominis V. Romanorum Imperatorem, peruenère, ità vt multis seculis eo potentiorem non habuerit Germania Cęsarem, licèt in tanta amplitudine singularis quædam & incredibilis in eo principe semper extiterit modestia & humilitas, vt nihil iam dicamus de alijs eius virtutibus, quæ sanè multæ in eo & haud vulgares apparuère.

Caroli V. potentia.

Modestia.

Luteri spes vana.

Luterus autem & eius studiosi plerique omninò persuasum habebant, fore vt is iuuenis Imperator planè Luteranus fieret, nec dubitauit Luterus datis ad eum literis suam testari innocentiam, & aduersarios criminari. Verùm ab ineunte etate singularis in Carolo prudentia enituit, nec potuit vnquàm vel Luterus vel quilibet alius sectarius eius candidissimum pectus deprauare. Augebatur intereà in dies & inuidia Cleri ac Theologorum & monachorum, & fauor multorum, pręsertim poetarum & rhetorum erga Luterum. Scripsit autem Luterus Leoni Pontifici literas, quarum ipse quoquè Sleidanus meminit, in Luteri & suam sempiternam ignominiã commemorans, quid illę continuęrint. Ait enim inter cętera scripsisse Luterum, se quidem erga Romanam Ecclesiam & ipsum quoquè Pontificem sic esse affectum, vt nihil in eam moliri cogitet: tantam enim eius Ecclesiæ potestatem esse, vt præter vnum Christum in rebus humanis nihil ea sit excellentius. & post pauca: se quodammodò coactum ab aduersarijs, parùm reuerentèr illam atque dignè tractâsse: velle autem commonefacere populum, nè suum imitentur exemplum. Hoc quidem hac in epistola scribit Sleidanus Luterum significâsse Pontifici. Tenemus ergò vel ipsius Luteri confessione, non improbante Sleidano, Romana Ecclesia nihil præter vnum Christum esse excellentius. Sed iam paulò antè, ipso Sleidano teste & referente, Luterus cùm appellâsset à Caietano legato ad Pontificem, atque ex Caietani literis accepisset, fore vt contra se Romæ iudicaretur, à Pontifice prouocauit ad futurum concilium. Post hanc autem prouocationem, paucis admodùm interiectis, recitat Sleidanus Luteri epistolam ad Leonem, in qua habentur ea quæ paulò suprà retulimus de Romanæ Ecclesiæ excellentia. Quis verò hic non rideat tum Luteri prodigiosam incon-

Luteri literæ ad Põtificem.

inconstantiam, tum Sleidani stultitiam, qui dum Luterum celebrare vult, omnibus conspuendum propinat? Sed hoc vsu venire necesse est mentiri volentibus. Quin etiàm in disputatione Lipsica cum Eckio habita palam scribit Sleidanus, Luterum negâsse primatum Rom. Ecclesiæ. Quàm verò hæc inter se conueniunt, nihil præter vnum Christum esse Romana Ecclesia excellentius, & tamen eam primam & præcipuam non esse? Credat mihi Lector, si velimus id genus absurditates in Sleidano omnes persequi, citiùs tempus & chartam, quàm scribendi materiam nobis defuturam. Vult Sleidanus Luteri causam modis omnibus tueri, sed interìm vel fingit quæ nusquàm sunt in rerum natura, vel oblitus sui ea scribit, quæ Luteri insignem stultitiam, leuitatem, impudentiam, inconstantiam produnt. Dum refert ea, quæ Caietanus, quæ Eckius & plerique alij egerint cum Lutero, admodùm malignè ea refert, vt illos in contemptum adducat, Lutero gloriam & insignem existimationem conciliet: & multis quidem hac ratione imponit, sed eius fraudes non latent eos qui alicuius sunt lectionis. Porrò multa Luteri tacet, quæ illius malum animum facilè declararent, in quibus etiàm illud est, quod Hieronymus Emserus ex ipsius Luteri ore audiuit, & posteà illi grauissimè obiecit, nec à Lutero negari potuit, quod Lipsiæ cum Eckio disputaturus dixit, Hæc res nec propter Deum cœpta est, nec propter Deum finietur. Et reuerà si Luteri fuisset rectus erga Deum & religionem animus, longè alium ille se præbuisset. Tanta autem eius fuit in scribendo inconstantia, vt de cæteris eius vitijs taceam, vt qui eum eiusque doctrinam vult tuendam suscipere, is non possit non seipsum egregiè pudefacere, nisi velit identidem fortitèr mentiri. Est verò etiàm hoc obseruandum in Sleidano, quòd Concilium Constantieñ & Basileeñ, itemque Gersonem & Theologos Parisieñ, vbi pro Lutero nonnihil facere posse videntur, libentèr allegat, vt ad Pontificis minuendam authoritatem aliquid attulisse videatur: facilè autem eadem omnia contemnit, vbi Luterum oppugnāt. Ità etiàm Luterus ipse principiò submisit se iudicio Theologorū Parisieñ, quia sperabat eos iniquo in Pontificem fore animo, & à se staturos: cùm autem illi eum damnâssent, suo more tractauit illos. Quid verò attinet in negocio fidei ità fraudulentèr versari? Duplicitas hæc longe debet abesse ab omni homine Christiano. Corradit Sleidanus

1519

Luteri antilogia.

Sleidani mala fides

Sleidanus vt citet Concilia & Theologos.

1520 multa, quæ possint Pontificis authoritati & receptis Ecclesiæ catholicæ cæremonijs & institutis detrahere, & in hanc partem libentèr commemorat etiàm Concilium Pisanum contra Iulium II. temerè coactum: adfert Guilelmum Ockam Franciscanum, qui scripsit in Iohannem 22. deniq; nihil est tam putidum, quod non arrideat Sleidano, modò sit contra Pontificem. Cuius verò animus sic ardet odio Pontificum, quis illum credat res Pontificum & quæ religionis sunt, bona fide narrare? Sed habeant sibi tales scriptores, ijsque quoad libitum erit, fruantur, quos perire delectat.

Zuinglius contra Indulgẽtias. Hoc anno apud Heluetios Tigurinos Vlricus Zuinglius cœpit Indulgentiarum prædicatorem, eò missum à Pontifice, oppugnare. Is Zuinglius damnatum olim Berengarij dogma de Eucharistia instaurauit vna cum Carlstadio & Oecolampadio, Brigidani instituti desertore.

Selymus Turca moritur. ANNO 1520. apud Ciurlium Thraciæ pagum non absque manifesta Dei vindicta, pestilenti circa renes enato vlcere extinctus est Selymus Turcarum imperator, magno Occidentis commodo, cui propediem arma illaturus videbatur. In eodem loco paucis antè annis cum patre suo conflixerat, dignus qui ibidèm quoquè pœnas lueret. Vnicum ex Bosphorani regis filia reliquit Solimannum, tot regnorum hæredẽ, de quo suis locis referemus. Audita Selymi morte, Gazelles Syriæ præfectus rebellauit, Syrosque & Arabes habuit suæ defectionis approbatores. Sed cùm Caierbeius Aegypti præfectus eius consilium vsqueadeò non probaret, vt etiam legatum illius supplicio afficeret, Solimannus è Cilicia misit contra illum Frahatem Bassam, qui eum cum omnibus ipsi adhærentibus & fortissimè præliantibus interfecit. Ea victoria confirmatus Solimannus, paulò pòst Hungariam cum magnis copijs sibi oppugnandam sumpsit.

Carolus V venit in Belgiũ. Hoc anno Carolus Cæsar electus, ex Hispanijs venit in Belgium, indè petiturus Aquisgranum, & veteri instituto coronam accepturus. Sæuiebat id temporis pestis Aquisgrani, eoque hortabantur Electores Carolũ, vt alium locum inaugurationi designaret. Sed ille in sententia permansit, dicens se non temerè posse mutare *Coronatur Aquisgrani.* Caroli IIII. legem. Itaq; Ecclesiastici Electores cũ multis alijs principibus viris & tum aliorum, tum Saxonis &

Bran-

Brandeburgici legatis, eò venerunt, & omnibus ex more peractis, primò Electores, post illos Cæsar indè Coloniam abierunt, vbi Imperij conuentus indictus est, & iussi principes omnes Vuormatiæ præstò esse 6. Ianuarij. Multa hîc Sleidani prudens prætereo, quæ ille homo scribit de Imperatoris per Electores electi confirmatione, & pleraque alia, nè lectori molestus sim. Certe optimi quique & potentissimi Imperatores, reges & principes, Pontificis Rom. dignitatem & authoritatem non solùm nihil imminutam, sed modis omnibus auctam potiùs semper voluerunt, Christum Deum in illius vicario venerantes, quicquid blateret liuidus ille Sleidanus. 1520

Per hoc tempus Luterus scriptum edidit ad Carolum Cæsarem & nobilitatem Germaniæ, in quo inter alia, seditioni concitandæ opportuna, ausus est scribere, Pontificis potestati non modò non obtemperandum, sed resistendum etiàm corpore, substantia & viribus omnibus: Papam & episcopos esse subiectos gladio Cæsaris, & alia multa, quæ facilè coarguunt, quo spiritu ille homo impelleretur, cùm sint manifestè contraria scripturæ diuinæ, quæ nos multis locis iubet obedire præpositis nostris. Non diù antè, vt suprà dictum est, scripserat Leoni Pontifici, nihil esse Rom. ecclesia excellentius, eiusque potestatem egregiè prædicârat, iam vult Pontificis potestati non esse obtemperandum. Præclarum certè euangelistam, qui ex vno eodemque ore modò calidum, modò frigidum spirat: eandem rem modò probat, mox improbat. Nec hoc contentus homo improbus & impotenti arrogantia, totum Ius Pontificium cum diplomatis Pontificum Vuittenbergæ palam incendit & exussit. Fuit hoc reuerà facinus audax, & non verbis, sed verberibus vindicandum, hominem priuatum tantam sibi sumere authoritatem: & tamen non defuerunt, qui id non modò non repræhenderent, sed etiam multis laudibus cumularent. Et ipse Luterus iam planè perditus & deploratus, scripsit librum in huius facti sui defensionem, refertum atrocissimis calumnijs. Appellauit etiam non semel a Pontifice tanquàm Antichristo ad Concilium, quasi verò ille Concilio vlli vnquam obtemperaturus esset, qui præ insania Decretorum codicem concremâsset, qui innumeris antiquissimorum Conciliorum sententijs scatet. Hortatus est etiàm Principes, vt armis omnibus Pontificem & Cardinales

Seditiosum Luteri scriptum.

Luterus Ius Pontificiū comburit.

1521 dinales oppugnarent, & in eorum sanguine manus lauarent suas. Hæc non erant hominis Euangelici, sed sanguinarij: nec sic Prophetæ & Apostoli, immò nec Christus ipse suum Euangelium auspicatus est: tantoque minùs possunt excusationis prætexere, qui ab illo se seduci permiserunt.

Luterus scribit in Colonienses & Louanienses.

Cùm autem didicisset Louanień primùm, deindè Colonienses Theologos ipsius scripta damnâsse, licèt Louanienses quandoquè Augustæ reuerentèr sibi postulâsset Iudices, in vtrosque more suo egregiè inuectus est, plùs sibi vni arrogans iudicij & eruditionis, quàm tot egregijs viris. Scripsit etiàm acerbè in alios quosdam, ità vt Leo Pontifex, vir alioquì mitissimi ingenij, cernens hominem apud Germanos sursùm deorsùm miscere omnia, nec vllis admonitionibus posse à cœptis reuocari, tanquam morbidum membrum ab Ecclesiæ corpore anathematis ferro præciderit. Tum verò ille tanta animi impotentia scripsit in Pontificem, vt Catholicæ aures ferre non sustineant. Sub hoc quoquè tempus edidit Captiuitatem Babylonicam, in qua præter alia Boemos & Græcos tuetur, & non hos, sed Romanos dicit hæreticorum loco haberi oportere. Iam non diù antè in Lipsica disputatione magnæ contumeliæ loco acceperat, quòd Eckius eum Boemis fauere diceret, eosque sibi semper inuisos fuisse affirmârat: nunc eos laudat, Romanos etiam hæreticos dicit. Quid hoc homine temulentius? O nimiùm cæcos, qui id non vident. Porrò Carolus Cæsar vbi percepit Pontificis sentētia damnatos Luteri libros, seueris propositis edictis iussit eos flammis absumi: id quod etiàm factum est per Brabantiam, & in aliquot Imperij ciuitatibus &c.

Edit Captiuitatē Babylonicam.

Conuētus principum Vuormatiæ.

ANNO 1521. frequentissimus fuit principum Imperij conuentus, ad quem à Carolo Cæsare sub publica fide etiàm Luterus vocatus est. Ante hunc conuentum aliquammultos ille libros ediderat, mirabili vafricie celans in plerisque animi sui malignitatem, captansque doctrinæ & pietatis apud lectores existimationem. Et erant in ijs libris non pauca, quæ quandam præ se ferrēt pietatem, quibus & scripturas interpretaretur, & tum adhortationibus, tum obiurgationibus ad homines vteretur: sed hac fraude tegebat improbas animi sui machinationes. Erāt sanè nōnulli etiàm magnæ authoritatis viri, qui id genus scriptis lectis, putarent eum zelo repurgan-

purgandæ domûs Dei & instaurandæ disciplinæ ecclesiasticæ, hominesque in Dei cultum & amorem inflāmandi permoueri. In ijs libris erant, Expositio decem præceptorum, item septem psalmorū, quos pœnitentiales vocamus, itē precationis Dominicæ, De libertate Christiana, Commentarius in Epistolam ad Galatas, & plures alij: verùm simulata non possunt esse diuturna, nec Aethiops pellem mutat: quid ille moliretur, diù celari non potuit. Vbì Comitia inchoata fuêre, aderat nūcius summi Pontificis Hieronymus Aleander, preter cetera etiam Hebraicæ linguæ peritissimus, qui posteà factus est archiepiscopus Brundusinus & cardinalis. Is multis verbis, vt erat, eloquētissimus, grauissimè accusauit Luterū in frequentissimo ordinū Imperij consessu, seditionis, rebellionis, impietatis, blasphemiæ & hæreseos. Et licèt ille vera diceret, quòd tamen Luteri scripta nōdum omnibus essent explorata, putarentque nonnulli ex affectu quodam maleuolētiæ & liuoris eius orationes proficisci potiùs, quàm zelo iustitiæ, aliquandiù conatus eius omnis, quo Luterum accusabat, frustrà fuit. Postquàm autem ex eius Captiuitate Babylonica, quā ille turris Babylonicæ egregius instaurator recèns ediderat, ad quadraginta circiter capita, in quibus pleraque cōcitandæ seditioni erāt accommodatissima, corā principibus ex charta recitauit, Principes qui eum librū necdùm legerant, nec eiusmodi quippiam à Lutero expectârant, sese mutuò respectabant, animisque commoti in Luterum & eius studiosos, mussitabant. Ibì tum Luteri patronus Fridericus Saxoniæ elector, ait ea capita falsò Lutero affingi ab aduersarijs. Altero igitur affirmante, altero negante Luteri ea esse, principum deliberatione decretum est, vt Luterus accerseretur. Offerebatur illi fides publica Cæsaris nomine, eaque munitissima, sed hæc non satis fuit Luteri patronis: verebantur enim nè vbì aduenisset, à Cæsare Pontifici traderetur, aut certè nulla ei tāquàm hæretico fides seruaretur. Itaq; longa consultatio & difficilis inter principes orta disceptatio est, quibus illū cautionibus adduci oporteret. Tāti erat vni prospicere monacho, eique iam heresеos damnato. Erant quibus non immeritò displiceret, non sufficere Cæsaris fidem publicam: sed Luterus suis scriptis iam multos inescârat, & erant per Germaniam hominum animi incitati in clerum, ità vt res ad seditionem spectare videretur. Itaque permisit humanissimus Cæsar, vt etiam aliquot principes cum ipso suam fidem

1521

Luterus accusatur.

Saxo tuetur Luterum.

1521 dem interponerent. Nè quos tamen maiores ille aculeatis scriptis & concionibus suis tumultus cieret, omnem illi toto itinere scribendi & concionandi facultatem Cęsar interdixit. Missus est igitur Cæsaris caduceator, qui hominem adduceret, nec tamen solus venit, sed adiunctis sibi Iona præposito, Scurffo iureconsulto, Ambsdorffio theologo &c. Toto illo itinere visendi monachi illius studio multus erat hominum concursus: in hospitijs accipiebatur genialitèr, licebatque cernere monachum necdùm excusso cucullo arreptam pulsare testudinem, cunctis tanquàm Orpheum quendam illud portentum adspectantibus. Plausibile enim euangelium non à pœnitentiæ, quemadmodùm Christi, prædicatione, sed ab id genus mundi huius vanitatibus & oblectamentis ordiendum erat. Vbì Erphordiam ventum est, contra Cęsaris mandatum Dominico die palàm concionatus est, eamq; concionem voluit typis excudi, scilicet vt ad multos præclara illa contra bonorum operum merita, contra Pontificem Romanum, contra clerum, contra leges humanas doctrina perueniret. Latebant hæc Cæsarem, caduceatore non sinè fauoris erga Luterum suspicione nihil horum illi indicante, tametsi essent contra fidem illi à Cæsare datam. Cùm iam non longè abessent à Vuormatia, fertur admonitus à quibusdam periculi, quod ipsi immineret, sed illum periculum omne contempsisse. Hoc quidem Sleidanus scribit, vt illi constantiæ & virtutis existimationem conciliet, cùm tamen nulla hîc esset formidandi causa homini publica fide tam munito, & non diù antè animi sui malè sibi conscij trepidationem satis declarâsset Augustæ apud cardinalem Caietanum, à quo cùm timeret se captum iri, à Cæsareanis per amicos clàm fidem publicam impetrauit, & indè se subduxit. Tandèm ventum Vuormatiam 16. Aprilis. Postridiè perductus est in conspectum Cęsaris, principum & ordinum Imperij. Ibì dictum est illi, nè quid extra ea, quæ esset interrogatus, loqueretur: deindè iussus est palàm fateri, num libros, quorum tituli quoquè exprimebantur, pro suis agnosceret: tum verò an quicquam ex ijs, quæ illi continerent, reuocare statuisset. Primò libens agnouit libros omnes: sed de reuocatione quid statuendum esset, petijt deliberandi spatium, vt citra verbi Dei iniuriam & animæ suæ periculum posset respondere. Habebant ea verba speciem quandam religionis: sed si errores suos ex animo agnouisset, absque dilatione detestatus eos fuisset,

Luterus concionatur contra Cæsaris edictum.

Luterus venit Vuormatiam.

issset, & in Ecclesiæ catholicæ sententia actutùm acquieuisset. Principes deliberabant de hoc permittendo illi spatio, quòd diù antè compertum habuerat, qua causa eò accitus esset: at Cæsaris humanitate dies vnus datus est illi. Hîc Luterus de seipso gloriabundus scribit, quosdam ipsum adhortatum esse, atque inter cætera dictum esse, Beatus venter qui te portauit. Quod quàm verè dictum sit, tota ferè Europa ab illo vno homine perturbata, suo magno malo in dies experitur. Non est autem dubium, quin id genus acclamationibus ille factus sit obstinatior. Altero die ad horam sextam pomeridianam admissus est iterùm in Cæsaris & principum conspectum: iussúsque dicere, num libros agnosceret pro suis, & num vellet canere palinodiam, longa primùm verborum ambage vsus, libros suos in tria genera distinxit. Tàndem dictum illi est, vt disertis verbis, non intricatis, animi sui sententiam expromeret. Tum his verbis respondit: Nisì conuictus fuero testimonijs scripturarum, aut ratione euidenti (nam neque Papæ, neque Concilijs satis credo, cùm constet eos & errâsse sæpiùs, & sibijpsis contradixisse) victus sim scripturis à me adductis, & capta conscientia in verbis Dei, reuocare neque possum, neque volo quicquam, cùm contra conscientiam agere neque tu tum, neque integrum sit: Gott helff mir, Amen, id est, Deus adiuuet me. Hæc nimirùm pulchrè quadrant cum illa protestatione eius coram Legato Caietano, qua protestatur se sequi in omnibus dictis & factis suis Romanam Ecclesiam. Principes his auditis, post aliquam deliberationem per Cæsaris oratorem ità illi responderunt: Non te decebat, Martine, tam parùm modesta responsio. Quid enim attinet semèl benè tractata retractare, & iterùm in disceptationē vocare ab Ecclesia & Concilio Constantiensi damnata, quæ tu rursùs excitas? Vis conuinci scripturis, sed in hoc ipso vehementèr deliras, cùm de his iampridèm Ecclesia pronunciârit. Ille captam suam conscientiam repetens, ait se reuocare non posse. Ità discessum est ex eo consessu, quòd iam noctis sese tenebræ intenderent.

1521

Luteri protestatio.

Postera luce Cæsar sua manu scripsit ad senatum Imperij sermone Burgundico, quæ possunt ità Latinè conuerti: Non clàm vos est, me genus ducere à Christianissimis Imperatoribus, ab illustri natione Germanorum, à Catholicis Hispaniæ regibus, ab Austriacis archiducibus, à Burgundorum ducibus; qui omnes ad supre-

Epistola Cæsaris ad Ordines Imperij.

1521 supremum vsque vitæ diem se fideles Romanæ Ecclesiæ declarârunt, semperque Catholicæ fidei, sacrarum cæremoniarum, decretorum, constitutionum, sanctorum morum, pro Dei honore, pro fidei incremento, pro animarum salute propugnatores fuêre. Qui vita functi, nobis ex naturæ instinctu, & iure quodam hæreditario sacra, quæ diximus, catholica instituta quasi per manus tradita reliquêre: vt eorum vestigijs insistamus, & in ijs etiàm mortem oppetamus. Et nos quidem, vtpotè Maiorum nostrorum non fallaces imitatores, Deo nos benè iuuante, in hunc vsque diem eo pacto viximus. Itaque stat sententia, tueri & propugnare quæcunque tum antecessores mei, tum egoipse hucusque obseruaui: id autem vel maximè, quod per antecessores meos tam in Constantiensi, quam alijs synodis sancitum est. Cùm verò in aperto sit, vnum solum fratrem hallucinari, priuata opinione deceptum, quæ quidem cum totius Christianismi sententia pugnet, tam eorum qui ante mille annos nos præcesserunt, quàm qui in præsenti viuunt: eaque præ se fert, Christianos omnes hactenùs semper in errore fuisse: eam ob rem planè deliberatum mihi est, regna mea omnia, imperium, ditiones, amicos, corpus, sanguinem, vitam deniquè ipsam & animā impendere, nè improbus hic conatus longiùs progrediatur: quandoquidem in meam haud exiguam, itemque vestram id cessurum est ignominiam, qui præclara & cumprimis celebris estis Germaniæ natio: quibus id in honoris, authoritatis, prærogatiuæ cumulum accessit ex priuilegio, vt iustitiæ obseruantissimi, catholicæque fidei defensores & propugnatores habeamur. Quòd si qua igitur non modò hæresis, sed vel suspicio hæreseos, vel aliqua Christianæ religionis imminutio in hominum animis nostra tempestate relicta erit, id posteris nostris perpetuæ vituperationi fuerit. Quandoquidem ergò pertinax hesterno die Luteri responsum coràm omnes audiuimus, mentem ego vobis meam aperio, pœnitere me quòd tam diù distulerim contra hominem illū eiusque falsam doctrinam procedere, nec me posthàc audire illum velle, quicquid etiàm allaturus sit: iubeo autem vt quamprimùm ex mandati præscripto reducatur, caueatque ipse ex publicæ fidei ipsi data formula, nè palàm concionetur, vève populo praua sua dogmata instillare pergat, nè deniquè ipsius opera, noui quippiam aut motus aliquis excitetur. Equidē, sicut iam dixi, contra

tra eum, haud secùs atquè contra notorium hæreticũ pla- 1521
nè deliberaui procedere: simulque à vobis reposco, vt in isthac causa id statuatis, quod decet probè Christianos, & vt vos facturos recepistis. Scripta mea manu 19. April. 1521. Hæc pijssima optimi & religiosissimi Cæsaris epistola tum quidem Vuormatiæ coram cunctis Imperij ordinibus, porrò Maij die 10. Romæ in publico Consistorio coram Cardinalibus, iubente Pontifice Leone, lecta est, & ab vtrisque est ea Cæsaris constantia, zelus & integritas egregiè commendata. At Luterani aiebant Cæsarem esse puerum, qui à Pontificijs ad ipsorum voluntatẽ impelleretur: non sic dicturi, si Luteri commenta approbâsset: nec sinè tanti principis insigni iniuria, noctibus passìm ad fores scribebatur, Væ terræ, cuius rex puer est. Sed certè tam pio & religioso principe Germania ob tantam ingratitudinem digna non fuit. Atque vtinàm pijssimus princeps ab hac sententia non fuisset deductus etiàm Catholicorum dynastarum precibus, qui putabant mitiùs agendum cum Lutero, nè res in tumultus & turbas horrendas euaderet. Hoc quidem tum consultum videbatur, sed rei euentus docuit verissimum esse, quod ait ille,

Principijs obsta: serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras.

Non est crudelitas sæuire in membrum morbidum, nè serpat contagio, & corpus omne inficiatur. Luterus autem Vuormatia discedens, in ipso itinere per quosdam amicos & fautores mirabili calliditate interceptus est, & mox longè lateque sparsa fama, contra datam fidem publicam eum atrocissimè vinctum abductum esse. Et iam passìm, præsertim Vuormatiæ, omnia ad seditionem spectabant, donèc rei veritas comperta est. Ductus est autem Luterus iussu Friderici principis sui Alstadium, vt ferunt, quod oppidum ex eo euentu Luteri Patmos ab amiculis eius vocatum est: Ibì ille importunus monachus securè in arce delitescens, multa scripsit digna tali viro. Inter alia hortatus est, vt adolescentes vitent Philosophiam & Theologiam scholasticam, ceu animæ mortem, Thomamque Aquinatem asserit multa hæretica scripsisse: Quid ad me, inquit, quòd bullarum Episcopus eum canonizauit? Sic vocans Romanum Pontificem, qui Thomam diuorum catalogo adscripserat, longè vtiquè saniori iudicio, quàm eum Luterus hæreticus hæreseos damnârit. Quemadmodùm autem

Luterus fingitur captus.

Luteri Patmos.

Dehortatur à studio Philosophia.

1521 autem Mahumetes impurissimus in suo Alcorano vetat, nè suæ sectæ homines cum Christianis disputent, veritus nè crassissimi errores apertis rationibus confutati, ab illis agnoscantur & respuantur: ità & Luterus à Philosophia & scholastica Theologia arcet suos, non ignorans, qui in ijs benè versatus sit, facilè ipsius absurdissima commenta tum cogniturum, tum confutaturum. Quòd autem Thomam Aquinatem dicit multa hæretica scripsisse, id de viro sanctissimo atq; doctissimo scelerate mentitur, cuius scripta docti homines summopere commendant, nihil morati dictionis simplicitatem, quæ illi seculo vsitata fuit. Scripsit prætereà Luterus in sua illa arce librum de abroganda Missa priuata ad fratres suos Augustinianos Vuittenbergenses, qui primi omnium Missas abrogauerant, quos hortatur, vt in eo incepto contra conscientiæ accusationem persistant, sicut & se in quibusdam fecisse ait. An non verò mirum est, dum talia legunt homines, posse vel ad momentum in eius viri doctrina permanere? An non perspicuum est, omninò perire velle eos, qui tali homini, qui contra conscientiam suam se in plerisque fecisse affirmat, auscultent? Pugnare enim contra conscientiam suam à malis deterrentem, quid est aliud, quàm rebellem esse lumini, nec velle obtemperare veritati, sed ea contempta, eò conniti, vt liceat quicquid libet? Porrò in abroganda Missa, & tollendo ab Ecclesia iugi hoc sacrificio multùs profectò Luterus fuit, vt ea rès plerisque non dubiam faciat fidem è propinquo imminentis Antichristi, qui iuge sacrificium prorsùs abolebit.

Lib. de abroganda Missa.

Eodem anno etiàm Parisienses Theologi in solenni conuentu Luteri scripta damnârunt, licèt longè secùs Lutherus & eius amiculi sperâssent. Contra hos scripsit Philippus Melanchthon iuuenis Apologiam pro Lutero, hac inscriptione: *Aduersùs furiosum Parisiensium Theologastrorum decretum &c.* Eiusmodi modestia tum Luterus, tum eius sectatores omnes ferè semper vsi sunt: quam vtiquè non à Christo, sed illo qui rex est super omnes filios superbiæ, didicerunt. Scripsit etiàm in eos Luterus atrocissimè sermone vulgari, vt vulgus indoctum in eos concitaret. Amici quoquè eius scurrilem edidère libellum sub nomine facultatis Theologicæ Parisien. Istud enim hominum genus non ferè nisi mendacijs, probris, contumelijs, conuicijs, scommatis, loedoriis agere nouit cùm aduersarijs, & interim vocant se ho-

Parisienses dãnant Luterum.

Iob 41.

Luterus cõtra Parisienses.

se homines pios & Euangelicos, & qui puram doctrinam in lucem reuocârint. 1521

Hoc anno Carolus Imperator Vuormatiæ grauissimum edictum contra nouatores orthodoxæ & Catholicæ religionis promulgauit, in quo inter cætera dicit, Luterum non hominem, sed diadolum sub humana esse specie, qui in perniciem humani generis permultas olim damnatas hæreses in vnam sentinam congesserit. Quod quidem tam fuit verum, vt talem virum aliquid potuisse apud Germanorum hactenùs summæ constantiæ & integritatis nationem, illi ipsi nationi ad sempiternam hauddubiè cessurum sit ignominiam & confusionem. Hîc verò Sleidanus Cęsarem quidem fatetur dixisse, Decretum hoc suum communi principum & ordinum consilio factum: sed mox subiungit, Aiunt edictum hoc à paucis aliquot fuisse conflatum: scilicèt vult Imperatorem optimum & religiosissimum arguere mendacij, nè tanti principis & ordinum Imperij communi decreto damnata Luteri impietas, Luteri causam premat. Quis verò eam hominis impudentiam ferat, qui vt per mendacia Luteri partes defendat, potentissimum Imperatorem haud obscurè vocat in suspicionem mendacij? nec his contentus, quædam addit, quibus etiàm Moguntinum Archiepiscopum obliquè perstringere videtur: atque haud scio, an in illum falsi crimen deriuare velit. nam obscurè scribit. Sed absit, vt plus credamus Sleidani nugis, quàm tantis principibus.

Caroli V. de Lutero sententia.

Est profectò mirum, tam facilè Luterum in suam sententiam pertrahere potuisse inprimis Saxoniæ fortissimam gentem, quam olim Carolus Magnus triginta annis vix eò adigere potuit, vt relicto dæmonum cultu, Christo nomen darent, à quo etiàm posteà nunquàm defecerunt, sed in semèl suscepta religione constantissimè perseuerârunt, & singulari quodam studio Romanæ Ecclesiæ sempèr dediti fuêre. Sed homo versutus, sciens ea in gente permultos his extremis temporibus nimiùm addictos ventri & potationibus, vt eos sibi propensiùs alliceret, laxauit miseris habenas, ieiunia, preces, vigilias, confessionem sacramentalem, & alia pietatis exercitia, ceu papistica & monachorum inuenta, docuit reiicienda: quæ cùm essent incautis & imperitis, nec perditi hominis f[illegible]udem prima fronte aduertentibus plausibilia, sub præ[illegible]extu verbi Dei ab illo seducti, & mise-

1521 randum in modum euersi sunt, longè iam dissimiles sanctissimis Maioribus suis, qui in Catholica fide, ità vt decebat virilem Saxonicorum pectorum constantiam, semper fortissimè perstiterunt.

Belgradũ expugnatur à Turca. Ipso hoc anno Solimannus Turca in Pannoniæ Belgradum, ad confluentes Sauum atque Danubium situm, insigne atque fortissimum totius Hungariæ munimentum, Christianis principibus intestina bella meditantibus, expugnauit, cùm iam anteà Amurathes eius abauus, & proauus Mahometes, magnis acceptis detrimentis, re infecta, indè discedere compulsi fuissent. Facile id fuit Tyranno, quòd inter Ludouicum regem iuuenem & proceres Pannoniæ parùm conueniret, ideoque nulla firma præsidia hosti barbaro opposuissent.

Eodem anno Ferdinandus archidux Austriæ vxorem duxit Annam regis Hungariæ filiam, itemque Ludouicus Hungariæ rex, Ferdinandi sororem Mariam.

Bellum funestum Christianorum. Per id ferè tempus ortum est eheu bellum inter Carolum Imperatorem & Galliæ regem Franciscum, quod quàm funestum fuerit Reipub. Christianæ, vel eo solo nomine, quòd interìm dabatur magna opportunitas Lutero & eius asseclis noua dogmata magis magisque in vulgus spargendi, nemo vllis vnquàm verbis consequi possit. Quòd si duo illi potentissimi principes aut vires suas coniungere, aut saltem rex Franciscus à bello abstinere voluisset, facilè hæreses omnes in ipsis suis initijs oppressæ fuissent. Sed peccata nostra diuinam in dies prouocabant iustitiam, quæ tandèm malo dæmoni fecit potestatem Ecclesiam perturbandi & diuexandi : atque vtinàm vel serò sapiant Phryges.

Hoc etiàm anno Mediolanum ereptum est Gallis, *Leo X. moritur.* & paulò pòst anno 1522. Leo Pontifex atrocis toxici abreptus violentia, excessit è corpore, cuius locum obtinuit Hadrianus Florentius Batauus, vir insigni tum doctrina, tum morum integritate, præceptor quondàm Caroli Imperatoris : cuius etiàm iam tum Cardinalis singulari prudentia, absente Carolo, perturbatæ Hispaniæ restituta iam antè fuerat tranquillitas. Carolus enim in Germaniam abiturus ex Hispanijs, cum regia authoritate in procuratione vtriusque Hispaniæ eum reliquerat.

ANNO

ANNO 1522. Rex Danorum Christiernus suæ crudelitatis luens pœnas, è regnis suis profugus, cum Isabela Caroli Cæsaris sorore Mechliniam venit: nec diù pòst superuixit Isabela, sepulta Gandaui apud D. Petrum. Cùm rex ille è Dania aufugit, iam illũ præcesserat Archiepiscopus Lundẽsis Georgius Schotborch, cuius non multò antè meminimus, fugiens eius regis tyrannidem. Et eccè dum moratur Aemsterdami, quod est Batauorum insigne emporium, rex quoquè Christiernus eò peruenit, ibique Archiepiscopum exulem inuenit, & quem paulò ante crudeliter persecutus erat, iam familiaritèr allocutus est in solo peregrino, obstupescente Episcopo ad tam subitam regis calamitatem. Possunt eo exemplo admoneri, qui præsenti fortunæ nimiùm fidentes, insolescunt, & ad crudelitatem & tyrannidem sua potentia abutuntur, perindè àc si Deò non sint curæ res humanæ. 1522 *Christiernus rex regno pellitur.*

Circa hæc ferè tempora Henricus Angliæ rex VIII. scripsit in Luterum, eoque nomine à Pontifice & amplissimo Cardinalium senatu, Catholicæ fidei defensor appellatus est.

Per id quoquè tempus Luterus è Patmo sua, si superis placet, rediit Vuittenbergam. Porrò interìm dum ille abesset, quiddam mirè ridiculum accidit Vuittenbergæ. Carolstadius enim & Melanchthon, præcipui Luteri discipuli & symmystæ, hausta occasione ex scriptis Luteri, studiosis adolescentibus persuasére, non esse dandam operam Philosophiæ: Platonem, Aristotelem, Ciceronem, & id genus alios non nisi mera scripsisse commenta & imposturas, eoque libros eorum Vulcano consecrandos: vni sacrorum Bibliorum lectioni vacandum: neque fas esse hominem Christianum literis deditam actitare vitam: faciendum omnibus, quod in Genesi dictum est, In sudore vultûs tui vesceris pane tuo. Nemini dubium esse potest, quin ob stultissimam animi arrogantiam illi grandes Sophi ad tam absurdam & plùs quam anilem delirationem deuoluti sint, cùm certum sit, magnam esse liberaliũ artium & Philosophię ad multa opportunitatem, modò quis rectè & moderatè illis vtatur. Scripserat Luterus in libello ad Germanicam nobilitatem, Aristotelis Physica, Metaphysica, Ethica, prorsùs aboleri debere. Ex hoc fonte hauserant hanc suam præclaram doctrinam Carolstadius & Melanchthon.

Carolstadius & Melanchthon delirant planè.

Gen. 3.

Luterus oppugnat Aristotelem.

1522 chthon. Et vt magis insaniam proderent suam, Carlstadius ex Archidiacono factus est agricola in rure Vuittenbergensi, Melanchthon in pistrino artem pistoriam meditabatur: plerique adolescentes, artium liberalium combustis libris, mechanica opificia complexi sunt. Deniquè hac prodigiosa illorum homuncionum temeritate eò res perducta est, vt multis locis Scholæ clausæ tenerentur annis aliquot. At Luterus Vuittenbergam è sua Patmo reuersus, Philippum hoc nomine castigauit, Carolstadium ex ditione Vuittenbergeñ exegit, libroque edito asseruit Philosophiam in se bonam esse. Nam mirè ille homo in dictis & scriptis suis varius & inconstans, sibique identidèm planè contrarius fuit, quod neque amici eius vnquàm negare ausi erunt, nisi planè frontem perfricuerint. Et vel hoc vno argumento satis superque licet intelligi, quo spiritu fuerit agitatus.

Clauduntur Scholæ.

Per id tempus etiàm publicè pro concione damnauit fratrum suorum Augustinensium Missæ abrogationem, cùm id factum antè probasset: sed doluit homini arrogantissimo, quòd ipsius iniussu factum fuisset. Scripsit etiàm valdè scurrilitèr & seditiosè in Bullam Leonis X. Porrò omnis oblítus pudoris & modestiæ, petulantissimè & maledicentissimè inuectus est in Angliæ regem, cuius liber Germanicè conuersus per Hieronymum Emserum, multùm ipsius infausto Euangelio derogabat. In eo libro, incredibili stultitia & arrogantia tumidus, inter cætera ità ait: Ego verò aduersùs dicta patrum, hominū, angelorum, dæmonum, pono, non antiquum vsum, non multitudinem hominum, sed vnius maiestatis æternæ verbum, Euangelion, quod ipsimet coguntur probare. Hìc sto, hìc sedeo, hìc maneo, hìc glorior, hìc triumpho, hìc insulto Papistis, Thomistis, Henricistis, Sophistis, & omnibus portis inferi, nedum dictis hominum quantumlibèt sanctorum, aut consuetudini fallaci. Dei verbum est super omnia. Diuina maiestas mecum facit, vt nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesię Henricianę cōtra me starent. Obsecro, quę hæc verborum monstra & portenta sunt? Et tamen habuit permultos homo miser, qui quicquid vel dixisset, vel scripsisset, putarent planè esse Euãgelicum. In eodem libro iactitat se de Missa triumphâsse, atq; ità ex cōsequenti de toto Papatu. Sed hoc proculdubiò non alio, quàm ipsius Antichristi, spiritu homo nefarius dicere potuit. Nam

Damnat quod antè probauerat.

Scribit in Angliæ regem.

Nota intolerandā arrogantiam.

Nam de Missa ad breue tempus triumphabit Antichri- 1522
stus, cùm tollet iuge sacrificium, quo nihil sanctius, nihil hominum saluti conducibilius habet Ecclesia. Væ deploratissimo isti seculo, quod tantum scelus ferre potuit. Et tamen cùm hæc scriberet, nondum abiecerat habitum monasticum. Addidit eodem libro: Dogmata mea stabunt, & Papa cadet. Sed mentita est iniquitas sibi. Nam paucos hodie etiàm inter sectarios reperias, qui Luteri dogmata per omnia sequantur: & tamen Papæ manet sua dignitas, iampridèm extincto Lutero cum plerisque dogmatibus suis permultis in locis. Scripsit prætereà ibidèm, quæ ad ipsius Imperatoris & principum Germaniæ iniuriam non mediocrem pertineant: Apparui ego, inquit, iam tertiò coram eis. Deniquè Vuormatiam ingressus sum, etiàm cùm scirem mihi violatam esse à Cæsare fidem publicam. Nam didicerunt principes Germaniæ, olim de fide laudatissimæ gentis, nunc in obsequium idoli Romani nihil magis quàm fidem contemnere, in perpetuam nationis ignominiam. An non hoc est Imperatorem & principes periuros & perfidos dicere? O portentum. Multa alia pijs auribus intoleranda scribit eo libro deterrimus pseudomonachus ille, quæ hìc commemorare non libet. Nec est mirum, quòd ille talia scripsit: sed mirum est, talia scribenti quenquam fidem commodare potuisse. Sleidanus libentèr recitat, si quid Pontifices etiàm superiorum seculorum egerint contra Imperatores, vt conflet pontificibus inuidiam, & principum animos in eos acuat. Quòd autem Luterus vilis scurra tam atrocitèr Imperatorem, Principes, & vel maximè Angliæ regem lacerat & proscindit, hoc ille bonus vir non solum non repræhendit, sed acerrimè eum Anglo respondisse dicens, etiàm laudare videtur. Vbi iam est illud scripturæ diuinæ: Principi populi tui nè maledixeris? Sed eat Sleidanus cum Lutero suo, quò dignus est. Eodem anno librum edidit hoc titulo, *Aduersùs falsò nominatum Ecclesiasticorum statum, Papæ & Episcoporum.* In hoc libro se Euangelistam & Ecclesiasten Dei vocat. In Prologo sic habet: Doctrinam meam ego nolò iudicari à quocunque, nec ab angelis omnibus. Cùm enim certus de ea sim, volo per eam & vester (scilicèt Papæ & Episcoporum) & angelorum quoquè iudex esse &c. Verùm quis satis explicare possit, quotiès ille Doctri-

Exod. 22.
Actor. 23.

Luterus se Euangelistam vocat.

1522 nam suam, de qua hic certum se iactat, paulo momento non semel mutauerit, modò asserens quod antè negauerat, modò negans, quod asseruerat? Si certus fuit, vt ait, de doctrina sua, cur totiès eam mutauit? Sed astutè facit, quòd nullum vult pati iudicem, vt sub hoc prætextu liceat ei scribere quicquid libet. An non pudet Christianos homines tam prodigiosæ temulentię nugatorem esse sequutos? In eodem libro seditiosissimè scribit in episcopos, nec opus est omnia hùc adscribere, quæ sine piaculo vix commemorari queant: vsqueadeò homo ille præ ira & furore nusquàm sibijpsi temperare potuit. Iam traditus erat satanæ, à quo miserè exagitabatur. Quàm barbara vox est, quòd illic scribere non dubitat, Meliùs foret, vt omnes episcopi occiderentur, omnia collegia & monasteria funditus eradicarentur, quàm vt vna periret anima, nè dicam, vt omnes animæ perderentur propter inutiles laruas & puppas. Sed vnus Luterus plures iugulauit animas, quam vel numerari queant. Porrò id genus seditiosis vocibus non paruam dedit occasionem rusticorum tumultui, qui non diù pòst secutus est, in quo vltra centum rusticorum millia cæsa sunt. Per id quoquè tempus vertit nouum Testamentum Germanicè, sed fide pessima, multis immutatis, demptis, additis: quæ versio, dici non potest, quam perniciosa fuerit, præsertìm imperitæ multitudini. Nam etiàm fœminæ quædam hinc tantos sibi sumpsère spiritus, vt contemptis Theologis quibuscunque, non dubitârint contra Pauli prohibitionem publicè concionari. Iactabat quoquè Luterus cum suis, nunquàm antea Germanis syncerè prædicatum fuisse Euangelium, se autem verum proferre Euangelion. Sed absit, vt pijssimos Maiores nostros credamus Euangelij veritate caruisse, qui certè Euangelij synceritatem ab ijs docti sunt, quibus Luterus ne matulam quidem porrigere dignus sit. Porrò quàm bellum Germanis Euangelium Luterus attulerit, suo nunquam præstando damno Germania iampridem experta est. Habuissent hic Germani præsertìm principes, iustissimam excandescendi causam, quòd non dubitaret ille superiorum temporum optimos & integerrimos principes tam intoleranda proscindere contumelia, quòd Euangelij fuerint expertes. Nam si id verum est, omnes Maiores illorum idololatræ permanserunt: quo quid possit dici contumeliosius? Certè Luteri Euangelium eiusmodi est, vt Maio-

Vertit nouũ Testamentum mala fide.

1. Cor. 14.
1. Tim. 2.
Fœminæ cõcionantur.

res nostri, si illud apud se prædicari persensissent, facili- 1522
ùs passuri fuerint vitam quoquè ipsam sibi eripi, quàm talis Euangelij suis in regionibus fieri mentionem. Totum enim ad tumultus & seditiones spectat, & vbicunquè recipitur, mirabiles animorum dissensiones parit, & subditos in magistratus inflammat odio incredibili: & quo quisque magis vult haberi Euangelicus, eo fit seditiosior. Ait enim Luterus, tanto verius euangelium esse, quanto plus tumultuum parit: nec veritus est Vuormatiæ coram Cæsare, & cunctis Imperij ordinibus dicere, sibi planè iucundissimam faciem istam in rebus esse, videre, ob verbum Dei studia & dissensiones fieri. Certum est autem, verbum Dei non dissensiones, sed animorum summam consensionem efficere: non est enim dissensionis Deus, vt ait Apostolus, sed pacis: & in 1.Cor.14.
Actibus Apostolorum legimus, credentium cor vnum & Act.4.
animam vnam fuisse in Domino. Porrò diabolus homicida est ab initio, & qui tumultus ac seditiones mo- Ioan.8.
uent, ad eius gregem pertinent. Est verò proh dolor tumultuum plus satis excitatum in Europa, dum sanguinarium istud grassatur Euangelium. Sed ad id, vndè digressi sumus, reuertamur. Erant tum temporis non pauci, qui vt Luteri dogmata latiùs disseminarent, suam concionandi operam passim gratìs offerrent. Typographi quoquè Luteranorum lucubrationes suis impensis politè & emendatè admodùm, porrò Catholicorum malignè & deprauatissimè, alienisque sumptibus excudebant. Ità breui magnos habuit progressus Luteri doctrina: qua factum est, vt mortales passim insanire iuuaret. Hoc anno, vt paulò superiùs diximus, Adrianus
Pontificatum iniit Adrianus natione Batauus, Caroli in Papa VI.
Hispanijs vices tum gerens, virtute ac fama Cardinalibus Romæ, non facie, notus. Is è tenuibus parentibus Vltraiecti natus, Louanij studendo tantum profecerat, vt inter Theologos Louanieñ facilè deincèps primus haberetur: eaque de causa & quòd singulari morum grauitate esset, in præceptorem Caroli V. assumptus, ac in Hispaniam profectus, ibique Episcopus & Cardinalis creatus, Caroliqué absentis posteà ibidem vices præclarè admodùm gerens, in summum pontificem magna Cardinalium consensione est sublimatus, retento pristino nomine. Nam & anteà Adrianus Florentius dicebatur.

Eodem anno à Cæsareanis capta & direpta est Ge- Genua diripitur.

1522 nua, Liguriæ vrbs insignis & opulenta. Indè accidit, vt Adrianus Pontifex, cùm ex Hispanijs eo appulisset, nulla afflictorum ciuium lętitia sit exceptus. Adrianus enim magnis precibus populi Romani & cohortatione senatûs, Romam eo anno felici nauigatione deuectus est. Cùm autem cognouisset Rhodum à Turcarum ducentis millibus acerrimè oppugnari, volebat quidem ferre ópem, sed pecuniæ inopiâ retardabatur. Itaque Rhodiẽ omni destituti auxilio, cùm aliquot menses vrbem fortissimè defendisset, & multa Turcarum millia strauissent, tandèm certa pactione vrbem atque insulam barbaro hosti dediderunt, qui eam consilij ingentis & perdifficilis belli occasionem audactèr susceperat, quòd Christianos reges intestinis occupatos bęllis didicisset. Magnam eius insulæ amissione Respub. Christiana & ignominiam & cladem accepit, atque vno eodemque tempore, irato Deo, foris ditiones Christianorum à barbaris, intùs religio ab hæreticis oppugnabatur. Certè oportuit altum stertere, quos toț calamitates & incommoda non excitârunt.

Rhodus à Turcis occupatur.

Testamentum Luteri interdicitur.

Sub hoc ferè tempus principes aliquot Catholici cùm viderent vulgus Luterana noui Testamenti versione facilè in hæreses illici, propositis edictis, omnibus subditis suis eius lectione interdixerunt. Ausus fuerat Luterus ex Canone scripturarum noui Testamenti reijcere Epistolam ad Hebræos, Epistolam D. Iacobi, quam stramineam ille impurus nebulo appellauit: Epistolam Iudæ, & Diui Iohannis Apocalypsin, quæ, teste D. Hieronymo, tot habet sacramenta, quot verba. Atquì verò post annos quinque primam versionem suam Luterus ipse plerisque locis mutauit, idque adeò, vt ex solo Matthæi Euangelio quidam annotauerint loca triginta sex. Quàm verò multis locis ille scripturam sacram malè vertendo deprauârit, annotatum est à doctis quibusdam. Hieronymus Emserus, vir doctus & pius, vt extarent Luteranæ deprauationis certa indicia, nouum Testamentum post Luterum Germanicè transtulit, & ad marginem plurima loca, ab Lutero male conuersa, adscripsit. Videre tum erat passim in manibus imperitæ multitudinis Luteri versionem, quæ ab illis auidè legebatur, sed non nisi in suam ipsorum perniciem, vt rei euentus mox probauit. Cùm enim Luterus nihil vellet extra scripturas recipi, scripturæ autem ab illo essent deprauatæ, ruebant miseri in errores alios

ex

ex alijs, vnoquolibet scripturas pro suo cerebro interpretante. Indè posteà orta est tanta sectarum turba, vt difficile sit in certum eas numerum redigere. Quod etsi est longè calamitosissimum, homines Christianos ità circunferri omni vento doctrinæ, & cuiuslibet somnia non alio quàm Euangelij loco habere, tamen eam calamitatem vulgus euersum ducit pro nihilo: sed id patiuntur horrendo Dei iudicio, quòd tam leuitèr aures fidemque accommodârunt Luteri commentis, quasi ille demùm, vt falsò iactabat, Euangelium in lucem protulisset, cùm reuerà ipsam Euangelij lucem in immanes quasdam tenebras mutârit, in certissimum innumerabilium animarum exitium. 1523

Per id quoquè tempus scripsit Luterus librum de vita coniugali, sanè turpissimum. Vbi inter cætera ait impudentissimè, omninò necessarium esse omnibus rei Venereæ vsum, magis etiàm quàm cibum, potū, somnum, &c. Atque idcircò teneri monachos & moniales, posthabitis votis suis, nuptijs operam dare &c. Atque cum hæc scriberet, nondùm excusserat cucullum: itaque huiusmodi paradoxis iter sibi muniebat ad illas præclaras suas nuptias, quas iam animo meditabatur. Sed ò Deus, vbi fuère hominum mentes & oculi, cùm talia, tam execranda, in eius hominis libris lectitarent? O horrendam Dei vindictam, vsqueadeò occæcari.

Luteri os impurum.

ANNO 1523. cùm percepisset Luterus principes Catholicos ipsius nouum Testamentum damnâsse & proscripsisse, tanta acerbitate in illos scripsit librum de seculari potestate, vt in Ecclesiasticos videri potuerit modestia quadam vsus fuisse. Erat in tuto loco apud principem Saxoniæ opulentum & potentem, quæ res eius effreni audaciæ calcar addebat. Ausus est in illo libello scribere, principes vtplurimùm esse vel præcipuos moriones, vel deterrimos nebulones. Quis verò Catholicus tale aliquid sinè summa omnium offensione scriberet? Atq; hęc Luteri contumelia ad ipsum quoquè Carolum Imperatorem & principes omnes pertinebat. Incredibile dictu est, quanta in hoc monstroso homine fuerit conuiciandi & mentiendi libido. Doctor Iohannes Dietenbergius, vt alios taceamus, in duabus duntaxat Confutationibus, conuicit eum 874. mendaciorum, quod posset incredibile videri illis, qui eius hominis scripta non legerunt. Sed quid non ausit, qui nihil

Luterus in principes Catholicos.

Contumelia summa in principes.

1523 non ausus fuit? In libello iam dicto de seculari potestate, inter cætera contumeliosè aliquot principes perstringit his verbis: In Misnia, in Bauaria, in Marchia, alijsque in locis promulgauerunt tyranni edictum, (tyrannos vocat catholicæ religionis obseruantissimos principes) vt noua testamenta in præfecturas tradantur. Hic subditi sic agant: Non foliolum, non literam vnam tradant sub periculo salutis suæ. Quisquis enim id fecerit, is tradit Christum Herodi in manus. Illi enim agunt velut Christicidæ, sicut Herodes. His & id genus alijs Emblematis ornat ille scurra illustrissimos principes, qui vulgo ea causa nolebant permitti versionem Luteri, quòd viderent non nisi deteriores ex eius lectione euadere. Faciebant principes quemadmodum illos facere decebat, & cùm ea res eximiam laudem mereretur, ab illo insolentissimo tenebrione atrocissimis verborum flagris flagellati sunt. Admiscuit interim multa ad seditionē concitandam vehementèr opportuna, ita vt appareat hominem furijs quibusdam agitatum, nihil nisi cædes & latrocinia anhelâsse. Apud Sleidanum altum de his, quantùm equidem aduerterim, silentiū est: fortasis & ipsum puduit, referre tam atrocia in principes conuicia, nè Luteri causam efficeret deteriorem: sed nos Sleidani fraudes non ignoramus.

Fräciscus Sickingius perit. Hoc anno tormenti ictu in arce sua **Lantstal** perijt Franciscus Sickingius vir nobilis, & Luteri inprimis studiosus. Is bellum indixerat episcopo Treuirensi, obseditque Treuiros, sed industria Episcopi qui tum in ea vrbe erat, conatus eius irriti fuêre. Nec diu pòst ab Episcopo Treuirensi & fœderatis aliquot principibus obsessus, temeritatis suæ pœnas dedit. Celebre nomen sibi ille comparârat aliquot prosperis rerum successibus. Nam Lantgrauio Hassiæ adhuc puero grauissima intulerat damna, & vrbem Metensem longè florentissimam ad detrimentosas pacis conditiones adegerat. Multùm in eo fidutiæ & spei collocârat Luterus, adeoque plùs quàm in vllo principe, quemadmodum ipse Luterus clam scripsit Vldrico Hutteno.

Luterani duo martyres, scilicèt. Hoc anno Bruxellis, quæ est Brabantiæ præclara vrbs, duo professionis Augustinianæ ob Luteri dogma flammis exusti sunt. Illos verò Luterani non alio quàm martyrum loco habent, quemadmodùm etiàm Iohannem Hussiium & eius farinę alios hęreticos. Habet enim & diabolus martyres suos. Porrò martyres Christi pœna non

na non facit, sed causa, vt præclarè inquit Augustinus. 1523
Quam sibi pacem promittunt inimici fratrum? inquit sanctissimus ille martyr Cyprianus libro de vnitate Ecclesiæ. quæ sacrificia celebrare se credunt æmuli sacerdotum? An secum esse Christū, cum collecti fuerint, opinantur, qui extra Christi Ecclesiam colliguntur? Tales etiamsi occisi fuerint in confessione nominis, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in Ecclesia non est. Et post pauca: Cum Deo manere non possunt, qui esse in Ecclesia Dei vnanimes noluerunt. Ardeant licet flammis, & ignibus traditi vel obiecti bestijs animas suas ponant: non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Hæc ille.

Borbonius à Gallo deficit.

Eodem anno Carolus Borboniæ dux, à Gallorum rege Francisco ad Carolum Imperatorem cum aliquot Galliæ nobilibus defecit, magno Francisci regis incommodo. Idem tamen Borbonius infelicitèr attentauit Massiliæ occupationem, atque indè non sinè ignominia discedere compulsus est.

Nota facinus insigne.

Hoc anno quidam ciuis Torgauiensis, ex monasterio Nymicensi nouem virgines sacras clam Vuittenbergam adduxit, omnes genere nobiles, quarum vnam non longè pòst Luterus incestis nuptijs sibi copulauit. In huius ciuis & nefarij facinoris defensionem libellum edidit Luterus. Alios quoquè duos libros conscripsit, alterū ad Pighardos, ad Hussitas alterum, videlicet vt ægerrimè faceret Romanæ Ecclesiæ, cum tamen ante paucos annos eosipsos ceu hæreticos & schismaticos publicis scriptis egregiè esset insectatus.

Inter alia multa quę hoc anno scripsit idem Luterus, etiàm libellum edidit de Communi fisco. In hoc bona ferè omnia totius Cleri addicit huic fisco cōmuni. Hoc enim pacto facilè animaduertit se magnam apud principes & magistratus ciuiles gratiam initurum, si Ecclesiasticorum bona ipsis adiudicaret. Sed reuerà ex eiusmodi rerum Ecclesiasticarum occupatione non solùm nihil locupletati, sed magis etiam suis opibus plerique exuti videntur. Quæ enim Deo semel dicata sunt, in prophanos vsus nunquàm sinè periculo transferuntur. Legimus in historiis M. Crassum Romanorū ducem, cum ad bellum Parthicum proficisceretur, templum Hierosoly-

mita-

1523 mitanum ſacris theſauris, inſtigante nefaria cupiditate, ſpoliâſſe. Verùm perſecuta eſt ſacrilegum vindicta diuina. Nam in prælio à Parthis non multò pòſt ſuperatus, vnà cum filio cęſus eſt: porrò hoſtes in os eius repertum, non ſinè auaritiæ & ſceleris exprobratione, aurum liquefactum infuderunt.

Comitia Norinberge. Eodem anno habita ſunt Comitia Norinbergæ, quibus etiam legatus Pontificis Adriani Franciſcus Cheregatus interfuit. Et licèt Pontifex operam ſuam liberalitèr offerret Germaniæ, vtpotè dulciſſimæ patriæ ſuæ, tamen magis exulcerati ſunt eius humanitate animi Luteranorum. Prodijt tum liber centum grauaminum Germaniæ, authoribus Luteranis, vt nihil intentatum relinquerent, quod faceret ad conflandam inuidiam Pontifici & Eccleſiaſticis. Porrò in his Comitijs decretum fuit, vt contra Luteri nouationes Catholici eccleſiaſtæ vterentur receptis Eccleſiæ doctoribus, & probatis Euangeliorũ expoſitionibus, quod Luterus mira vafricie ità interpretatus eſt, vt populus putârit principes ab ipſo ſtare, cùm tamen id eſſet falſiſſimum.

Suprà diximus Luterum ſcripſiſſe contumelioſiſſimè in Angliæ regem, qui eius captiuitatem Babylonicam oppugnauerat. Illud regis ſcriptum poſteà defenſum eſt à viris doctis, Eckio & Murnero in Germania, Roffenſi Epiſcopo & Thoma Moro in Anglia. Quanuis autem noſtrarum partium catholici ſcriptores Luterum, multorum mendaciorum ſæpè conuicerint, tamen auſus fuit ille in libello contra regem Angliæ affirmare, ſe à mendacijs abſtinuiſſe. Ait enim: A virulentia & mendacijs abſtinui, quibus liber regis refertiſſimus eſt. Hoc cùm eſſet mendacium impudentiſſimum, à noſtris corona ad marginem expreſſa inſignitum eſt. Murnerus certè ex ſolo illo in Angliæ regem libello collegit mendacia 50. Porrò quod addidit Luterus regis librum virulentia & mendacijs eſſe refertiſſimum, non vacat iniuria intolerabili, cùm etiam iure gentium regiæ dignitati deferendum ſit. Fuit autem regis ſcriptum planè Catholicum, & vt dixi, à doctiſſimis viris fortitèr defenſum. Erat tum temporis in Anglia Ioannes Fiſcherus Roffenſis epiſcopus, tum pietatis, tum doctrinæ nomine celeberrimus, quippe trium linguarum peritiſſimus. Is à Luteri calumnijs regem Henricum vindicaturus, ſcripſit librum pro defenſione regiæ aſſertionis, ſed ſumma modeſtia in hominem omnis frontis & pudoris expertem

Epiſcopus Roffenſis ſcribit cõtra Luterum.

vſus,

visus, adhibitis quoquè tum scripturæ diuinæ, tum patrum sententijs: quanquàm in eius libri præfatione præter morem suum, iusto dolore stimulatus, aliquanto acrior fuerit. Sed Luteri incredibilis insolentia & improbitas longè acriora merebatur. Ità enim citra omnem modestiam petulantissimè debacchari in Põtificem, Episcopos, Imperatorem, reges & principes, nec vllum facere conuiciandi & maledicendi modum, hominis erat perditissimi & deploratissimi, non modò asperis verbis, sed etiàm asperrimis flagellis & verberibus reprimendi. Et hæc quidem in illo priuato homine Sleidanus ne verbo quidem, quod equidem sciam, vnquàm repræhendit, cùm tam multa blateret, mireque exaggeret, si quid à Pontificibus, ad quos ex officio publico pertinet totius cura Ecclesiæ, sit dictum aut factum, quod Imperatores, reges & principes vel immeritò exasperare queat, præsertim odiosè, & non bona fide commemoratum. Sed quanto Luteri fuit insignior impudentia, tanto minùs excusationis habent, qui illius praua dogmata amplecti voluerunt. Pręter Roffensem autem Episcopum, de quo iam diximus, scripsit pro Angliæ rege contra Luterum etiàm Thomas Morus, summa doctrina & integritate vir, sed sub nomine Gulielmi Rossei. Is verò, pro admirabili ingenij dexteritate ità omnem Luteri arrogantiam & os maledicum compressit, vt nihil contrà mutire ausus fuerit. Pauca eius verba in gratiam lectoris annotabimus: Dicit ex persona Luteri: Quoniam quidem igitur contradicunt meis dogmatibus Pontifex, Imperator, Reges, Episcopi, sacerdotes, laici, & omnes in summa boni: mihi licebit pro Dei [illegible]ci maiestate Pontificem, Cæsarem, Reges, Episcopos, sacerdotes, laicos, omnes deniquè bonos anathematizare, maledictis & conuicijs incessere, atque in omnium coronas & capita licebit ex ore meo lutum, cœnum, stercora, merdas expuere &c. Porrò superiùs etiàm hæc habet de Lutero: Verùm quis nebulonem ferre potest talem, qui mille vitijs ostendat, se possessum atque agitatum à legione dæmonum, & tamen ità se iactat stolidè: Sancti patres omnes errauerunt: Ecclesia tota sæpiùs errauit: Doctrina mea non potest errare, quia certissimus sum doctrimam meam non esse meam, sed Christi. Quòd si quis respondeat, Testimonium tuum non est verum, quia testimonium perhibes de teipso, recurret ilicò ad nouam scripturam, Ego certus sum, dogmata mea habere me de cælo. Atque ibi sistet

1523

Thomas Morus scribit in Luterum.

Verissima Thomæ Mori de Lutero sententia.

1523 ſtet in hoc ſuo principio, velut firmiſſimo fundamento, quod non omnes Papæ, Reges, Doctores, homines, angeli poterunt euertere. Certus igitur, immò certiſſimus, dogmata ſua habere ſe de cælo: ſicut certi ſunt & certiſſimi, qui dormiunt, omnia vera eſſe quæ ſomniant: immò verò certus & certiſſimus, mentiri ſe vigilantem, dogmata ſua eſſe de cælo, quæ ſua ſibi murmurat conſcientia, dæmonum illi præſtigijs immiſſa: hominibus maledicit & angelis, quicunque dogmatis ipſius contradicunt, & eos clamat os in cælum ponere, conſpurcare ſacra, blaſphemare Deum, quicunque non verentur arguere ſpurciſſimas ipſius blaſphemias. Item in fine libri ſecundi, addit etiàm hæc Thomas Morus: Verùm à mendacijs & virulentia prorsùs abſtinuiſſe ſe teſtatur ipſe, cui nihil eſt aliud in calamo, quàm calumniæ, mendacia, ſycophantiæ: cui nihil eſt aliud in animo, quàm virus, tumor, inuidia: qui nihil in capite concipit, præter ſtultitias, furores, amentias: qui nihil habet in ore, præter latrinas, merdas, ſtercora, quibus fœdiùs & ſpurciùs, quàm vllus vnquàm ſcurra, ſcurratur. Hæc quidem de illo & longè plura ſcribit ille vir tantus, cuius iudicium nemo facilè contemnere auſus erit. Quæ autem ſcribit, tam ſunt vera, vt etiàm illo tacente, Luteri dicta & ſcripta ſatis ſuperque ea confirment. Et quarè tandèm non volunt ſibi cauere homines ab illo miſero, quem viri graues tantoperè execrantur? Nam & Roffenſis epiſcopus in præfatione, cuius paulò antè meminimus, vocat eum canem rabidum, lupum rapaciſſimum, vrſam ſæuiſſimam: Et puto certè non paulo plus apud nos ponderis habere debere tantorum virorum grauiſſimam ſententiam, quàm Sleidani aut ſimilium ineptias, qui eum hominem tantùm non ceu deum quendam in cælum ferunt, quem ſummæ eruditionis & virtutis viri tanquàm orbis horrendam peſtem toto pectore deteſtantur. Sed Roffenſis & Mori ſcriptorum hoc loco Sleidanus vir optimus non meminit, ſentiens hauddubiò, quantum eſſent præclaro Luteri euangelio totique eius cauſæ factura præiudicium, ſi ea bona fide retuliſſet.

Nota Lector.

Adrianus Pontifex mortuus.

Non diù pòſt mortuus eſt Adrianus Pontifex, vir certè longiori vita dignus: in eius locum ſucceſſit Clemens VII. è familia Medicea.

ANNO

ANNO 1524. Franciscus Gallorum rex ingentes coëgit copias, quibus Prouinciam à Cæsareanis frustrà tentatam tueretur. At vbi cognouit re infecta discessisse Cæsaris militem, ipse animum ad Mediolanum repetendum adiecit, nec voto frustratus suo, Mediolano potitus est. Indè verò infelicitèr Ticinensi oppugnationi aliquot menses dedit, nulla re memorabili confecta. Erat Ticini præsidium Germanorum, duce clarissimo Antonio Læua Hispano. 1524 *Mediolanum capit Gallus.*

Hocanno 26. Ianuarij Lucernæ fuit Heluetiorum conuentus, in quo vetus religio & Ecclesiæ ritus, cæremoniæ & instituta, iussa sunt inuiolata retineri. Iam enim Zuinglius eam gentem ad res nouas concitare cœperat, cuius impia dogmata id temporis soli ferè Tigurini sequebantur. Inter alia docebat Zuinglius, abolendas è templis imagines, Missam tanquàm impiam abrogandam. Quod vtiquè nihil erat aliud, quàm Antichristi agere antecursorem, qui iuge sacrificium, quod in Missa fit, auferet ad breue tempus. Multùm sudatum est à Lutero & eius tota posteritate, malo dæmone id agente, vt Missa in summum apud omnes horrorem, abominationem, contemptum adduceretur, & magnos ea res successus habuit in Europa, dum interim barbaræ nationes apud Antipodes & hactenùs incognitas regiones veterem religionem & Missæ sanctissimum sacrificium summa alacritate & deuotione complectuntur. Porrò quid lucri fecerit hic noster orbis sacrosancta Missa abroganda, partim iam res ipsa abundè declarauit, & maiori suo malo sentiet posteritas, nisi resipuerit, & egerit pœnitentiam. Hac ferè tempestate Bennonis olim Misnensis Episcopi, quem paulò antè Adrianus Pontifex diuorum catalogo adscripserat, ossa & reliquiæ venerabilitèr è vetusto terræ tumulo eleuatæ sunt, & annuæ feriæ in eius honorem institutæ. Id supra modum male habuit Luterum, quòd cerneret multùm suis conatibus detractum in ea antiquæ pietatis fama & obseruantia. Mox ergò libellum edidit hac inscriptione: *Aduersùs nouum idolum & antiquum diabolum, qui Misnæ exaltandus est.* Ità ille insanus nec diuis quidem iam beata apud Christum immortalitate fruentibus parcendum putauit. Non sunt contaminandæ piæ aures atrocissimis maledictis & contumelijs, quibus in hoc libello tum in Bennonem ipsum, tum in alios quos-

Conuentus Heluetiorum.

D. Bennonis reliquiæ eleuantur.

Nota Luteri deploratam insaniam.

libellos aliquot Carolstadius Basileæ edidit, quorũ summa erat, non esse Christi corpus naturalitèr in Eucharistia, nec tamen Zuinglij sententiam sequebatur, sed noua interpretatione ait, pronomine demonstratiuo, Hoc est, demonstrâsse Christum corpus suum mensæ assidens, non autem sub panis specie contentum. Hanc stultissimam opinionem Anabaptistæ quidam amplectebantur, & Zuinglij atque Luteri interpretationem reijciebant. Porrò Zuinglius Carolstadium dicebat veritatem quidem agnoscere, sed quia troporum vim ignoraret, verba non recto ordine collocare. At ridicula fuit ea Zuinglij oratio, qui iam sibi de Collega, licèt inepto, nonnihil applaudebat: Alij Carolstadij expositionem ceu nimis duram & violentam respuebant. Indè accidit, vt Senatus Tigurinus cauerit, nè libelli Carolstadij in vrbe sua venderentur. 1524

Nota mirabilem Euangelicorũ confusionem.

Luterus verò Zuinglij expositionẽ libello quodam confutauit. Ita nimirùm spiritus vertiginis in Luterum & eius præclaram sobolem immissus, repentè multas ab illis extorsit absurdissimas verborum cœnæ Domini interpretationes, alias ab alijs, & simul omnes à Catholicæ Ecclesiæ sententia discrepantes: ortumque est implacabile bellum inter istos factiosos spiritus, qui cùm omnes iactitent se veritatem demùm in lucem protulisse, non possunt tamen in vnam aliquam de re tanta conspirare sententiam, & à veritate sunt prorsùs alieni, & interim misertimam & rudem plebeculam in diuersas factiones & opiniones distrahunt, efficiuntq; vt iam permulti non videant, quem potissimùm in hac dogmatum mirabili varietate sequi debeant. Quis verò satis deplorare possit, tam innumeras Christi Iesu sanguine redẽptas animas, aliquot importunorum & turbulentorum ingeniorum arrogantia & philautia in certissimum exitium, horrendamque æterni ignis damnationem præcipites agi? Verum hoc isti perditi tenebriones pro ludo habent, modò ipsi sibi aliquod possint parare nomen, licèt cum summa hæreseos ignominia coniunctum.

Præcones Euangelici inter se tumultuantur.

Scripsit hac tempestate Luterus libellum Germanicum de mercaturis & fœnore. Quid eo libello spectârit, res ipsa satis declarat. Multus ibi est in exaggerandis oneribus, quæ accidant Germaniæ auaritia mercatorum. Videbatur rem cum solis habiturus mercatoribus, & animo verè pio illorum mala studia repræhensurus. Sed multitudinis animos & sibi conciliare, & in

1524 principes iritare moliebatur. Quod nè temerè scripsisse videamur, ipse se prodit, eodem in libello ità inquiens: Reges & principes hîc attentos esse oportebat, & ex iuris seueritate hæc interdicere. Sed, vt audio, habent illi caput isthic & partes: fitque quod est ab Esaia dictum: Principes tui socij furum. Intereà si quis aureum vnum aut dimidium furto tollat, cum suspendio necant: porrò sua habent commercia cum illis, qui totum orbem expilant, plusque furantur, quàm cæteri omnes, vt verum permaneat quod dici solet, Grandes fures, paruos tollunt in crucem, &c. Puto equidem satis hinc apparere, quàm ille multam præbuerit materiam multis editis libris tumultui Rusticorum, tametsi Sleidanus culpam omnem à Lutero in Munzerum transferre conatur, cùm tamen, si vir bonus fuisset, in Luterum ipsum, tanquàm eius mali fontem, potiùs referre debuerit. Ex Luteri enim scriptis Munzerus occasionem hausisse videtur, non facilè fortasis talia ausurus vnquàm, nisì illi Luterus ad quiduis audendum viam egregiè muniuisset.

Luterus seditiosè scribit.

Esa.1.

Scripsit præthereà libellum alium Germanicum de flagitioso cuiusdam monachæ è suo cœnobio recessu, quem non dubitat inter diuina numerare miracula, homo totus à malo dæmone obsessus & occæcatus. Fuit Islebij insigne monasterium virginum, in quo Florentina quædam, cum cæteris monasticen professa, corpore degebat, non animo. Erat illa iam Luteri inescata blandissimis vocibus, ad carnis sectandas voluptates etiàm Deo sacratas virgines egregiè incitantibus, quasi nulla sit votorum vis, liceatque spretis votis, spreto omni pudore & verecundia, omni calcata honestate & religione, post datam Deo perpetuæ continentiæ fidem transire ad nuptias, & Christo immortali sponso repudiato, homini mortali breuissimæ cuiusdam captandæ causa voluptatis se sceleratissimè prostituere. Itaque conquesta fuit illa cuidam è suæ stirpis hominibus, vitam monasticam nullo pacto sibi conuenire, velle proindè se ait ex monasterio discedere. Res delata est ad Abbatissam. Ea multis modis studuit eam ab hac amentia reuocare: sed cùm nihil efficeret, iussit eam ex monastici canonis præscripto asseruari in custodia. Accidit intereà, vt quæ illi asseruandæ designata erat, ostium carceris casu quodam apertũ relinqueret. Quod cernens Florentina, clanculò indè se subduxit, & ad Luterum, patronum scilicèt pudi-

Monialis fugit è monasterio, Lutero approbante.

pudicitię & integritatis, profugit. Ille contra omnes Abbatissæ querelas graues, quibus illam profugam periurij & voti violati ream accusabat, libellum euulgauit, quo docere voluit nouus euangelista, alumnus non Christi, sed Iouiniani, aut alicuius eo deterioris; non sinè præcipuo prępotentis Dei miraculo illam fuisse ex inferno ereptam. Monasterium enim ille vir optimus non aliò quàm tartari loco habuit, vt indè etiàm, tanquàm ex vnguibus leonem, liceat hominem penitùs habere perspectum. Scilicèt grande prodigium fuit, aperto ostio fugere. In illo autem libello ridet miracula, quæ circa obsessos à dæmone fiunt, quos ait aqua lustrali nō cruciari, sed id tātùm eos fingere: quemadmodùm olìm, teste D. Hieronymo, impius Porphyrius & Eunomius, quòd martyrum cineribus mali dæmones torquerentur, aiebant præstigias esse dæmonum, & nō verè clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Sic nimirum Luterus, nō immeritò à Zuingliano quodam crassus rusticus appellatus, immanis cuiusdā miraculi loco habet, quòd petulans fœmina patente carceris ianua aufugit: quòd autem dæmones aqua sacra torquentur, id vult fingi ab illis. Eundem in modùm Matthias Illyricus & eius socij, architecti historiæ Magdeburgensis longè vanissimæ, derident solennem illum apud Catholicos aquam consecrandi ritum, noluntque eum ab Alexandro antiquissimo pontifice & martyre, sed ethnico nescio quo Pontifice vsurpatum. Non est dubium, à malo dæmone incitari id genus homines, vt ea omnia in contemptum adducant, quibus catholica Ecclesia ceu præsidijs quibusdam vtitur aduersùs insultus & machinationes dæmonum. Sed sacræ aquæ tam est antiquus in Ecclesia vsus, & totiès etiàm ad maxima edenda miracula comperta vis, vt istos meritò sui pudere debeat, dum eam oppugnant. Non ità pridèm in lucem editi sunt octo libri Constitutionum Apostolicarum, à Clemente Romano conscripti. In ijs hæc habetur oratio: Domine Sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum & dator olei, misericors & benigne, qui dedisti aquam ad potum & munditiem, oleum ad exhilarandum faciem in exultatione lætitiæ: ipse quoquè nunc per Christum sanctifica hāc aquam & hoc oleum, in nomine eorum qui attulerunt, & da virtutem sanitatis effectricem, ægritudinum expultricem, dæmonum fugatricem, omnibus insidijs aduersariam per Christum, qui est spes nostra, quo cum tibi gloria, honor & cultus cum

1524

Aduersùs Vigilantium.

Aqua lustralis antiquus vsus.

Lib. 8. ca. 35.

1524 sancto spiritu in secula, Amen. Possent in huius aquæ confirmationem plurima adduci, sed non est huius loci. Hic satis sit indicasse, Luteri spiritum eam aquam ferre nō posse, porrò verò libentèr hominibus persuadere velle, lasciuientem mulierculam, blandissimæ Dominę Veneri litare cupientem, non sinè ingenti miraculo apertis ostijs è cœnobio sceleratè aufugisse. Sed hoc profectò stupendo non vacat miraculo, vllum potuisse reperiri hominem, qui tam insulso & portentoso nugatori fidem commodaret, quem non pudet fœdis sceleribus patrocinari.

Comitia alia Norimbergæ. Hoc anno rursùs Comitia habita sunt Norinbergę. Misit eò Pontifex legatum Cardinalem Laurentium Campegium, virum sanè eximia eruditione & multa prudentia ac rerum peritia insignem: cui aduentanti omnes ferè principes extra portam processère obuiàm honoris causa: sed tamen comitèr eum precabantur, nè more solenni & cum solitis cæremonijs vrbem ingrederetur, quòd multi iam è vulgo Luteri doctrina imbuti, alienis essent animis in Pontificem: idque factum est. Venit eò quoquę Regis Hungarorum Ludouici legatio, tristissimum de Turcarum impressionibus nuncium adferens, & necessaria poscens subsidia. Verùm perquàm commodè accidit Turcæ, quòd iam Germani de religione inter se parùm consentirent.

Luterus contra 2. Cæsaris mandata. Circa hæc tempora scripsit Luterus cōtra duo Cæsaris mandata, tanto furore & animi impotētia, vt morsus exitiales intentare videretur, idq; tum Cæsari ipsi, tū reliquis principibus viris, quibus ait Turcam decies esse & meliorē, & prudentiorem: quosq; incunctantèr per summam contumeliam vocat stolidos, fatuos, insanos, furiosos & amentes moriones. Sed nisi ipse planè amens & insanus esset, tam impotentèr in principes nō inueheretur. Cui honorē, inquit Apostolus, honorem. Verùm id temporis Carolus Imperator grauissimis rebus implicatus fuit, ità vt nefarium hominem comprimere non potuerit.

Nota Luteri spiritum.

Rom. 13.

Sleidanus suo more has Luteri atroces & intolerandas calumnias in principes dissimulat, scilicèt nè Lector furiosi hominis barbaris vocibus permotus, ab eius doctrina desciscat, aut certè eam vehementèr suspectam habeat. Hæc autem omnia non parùm faciebant ad ciendas turbas & seditiones concitandas: nec possunt Luteri studiosi ab illo amoliri culpam tumultûs rusticorum, qui paulò pòst secutus est. Suis enim importunis-

simis scriptis nō nisi bellicum cecinit: nec tamen aduertit misera plebs, quem hominem sequeretur. Miscebat enim seditiosis vocibus verba quędam, pietatis quandam speciem præ se ferentia, & hac arte tegebat animum sanguinarium. 1524

Sub hoc fermè tempus ex Hispanijs Carolus Cæsar literas dedit ad principes, quibus decretum Norinbergeñ Conuentûs acritèr reprænendit, & Comitia Spiræ indicta fieri vetuit, vbi Principes & ordines Imperij rationē inituri erant constituendæ religionis vsque ad tempus Concilij. Id enim ad ipsos minimè ait pertinere. Antequàm hæ literæ venissent in Germaniam, Legatus Pontificis Campegius, Ferdinandus Austriacus, Episcopus Salsburgeñ, Duces Bauariæ Vuilhelmus & Ludouicus, & aliquot Episcoporum legati, Ratisbonæ conuentus habuere, atque inter se fœdus percussere, quô Luteranæ hæresi possent fortiùs ire obuiàm: multa quoque ibì saluberrimè decreta sunt pro Catholica tuenda religione, & Luteri dogmatibus profligādis & extirpandis. Legatus quoquè Pontificis Campegius, quòd intellexisset Cleri malam vitam multis è vulgo ruendi in hæreses magnam præbere occasionem, quædam decreta promulgauit, quibus Cleri mores reformarentur, & abusus remouerentur, quę alij quoquè Principes grata & rata habuêre. Erat enim frequens in ore Luteranorum dogmatistarum mala vita Cleri, & hac identidèm commemoranda, mireque exaggeranda, multorum animos in Clerum concitabant: nec eos mouebant exempla bonorum, qui erant multi in clero, sed satis habebant inuenisse quod apud vulgus traducerent, quod optabant ardere magis ac magis odio Cleri.

Caroli V. litera ad principes.

Fœdus principū Catholicorum.

Fuit apud Antuerpienses quidam Henricus Zutphanius Prior Augustinianorum. Is cùm in hæresim Luteranam, quam semèl abiurârat, relapsus esset, vltimo afficiendus supplicio, perfregit carcerem, & è Brabantia Bremam profugit. Tandèm Meldorpij apud Thietmarsos hoc anno perfidiæ suæ pœnas dedit, flammis exustus. De eius supplicio lamentabilem scripsit Luterus epistolam ad Bremenses, quos ille Henricus apostata ex Catholicis fecerat Luteranos, qui tamen posteà ex Luteranis facti sunt Zuingliani vel Caluiniani. Sleidanus scribit eum propter euangelij doctrinam fuisse interfectum: scilicèt vt hæreticum Luteranum in martyres referat. Eat ille quò dignus est cum talibus Pseudomarty-

Apostata comburitur.

1525 ribus. Volebat ille apostata Thietmarsos bellicosam gentem ab Euangelio Christi ad Pseudoeuangelium Luteri traducere: ea causa, non vt martyr, sed vt hæreticus peremptus est. Multùm ille conabatur inter clerum & populum excitare discordiam, primò Antuerpiæ, deinde Bremę, postremò Meldorpij. Luterus eius scripsit historiam, aitque eum Antuerpiæ à tyrannis expulsum, venisse Bremam. Atqui non ille expulsus fuit, sed fracto carcere aufugit, alioqui vt relapsus in hæresim pœnas luiturus. Sic isti inuicèm se ornant mendacijs, vt intelligas omni vera virtute destitutos, nihil in se habere, quod vllam veram laudem mereatur.

ANNO 1525. Franciscus rex Galliarum, cùm iam in quartum mensem frustrà oppugnâsset Papiam, nouis Cæsaris copijs superuenientibus, prælio decertare coactus est. Cuius is fuit euentus, vt nobilissimis quibusque Gallorum ducibus & proceribus interfectis, Rex ipse gnauitèr pugnans, viuus in hostium potestatem concesserit. Ea victoria Hispanis & Germanis effusiùs tum lætandi materiam præbuit, quòd in natalem Caroli Cæsaris diem, qui est D. Matthiæ sacer, incidisset. Rex ineunte æstate à Genua in Hispaniam perducitur à Carolo Lanoio, qui ea calamitate consternatum eius animum, inijcienda meliori spe erigere nitebatur. Vbi in Hispaniam ventum est, Cæsar eum suum in conspectum venire noluit. Id verò vsqueadeò malè habuit regem sua spe iam deiectum, vt in morbum inciderit, qui ei supremum vitæ diem allaturus videretur, nisi eum humanissimus Cæsar liberali colloquio blandè & amicè consolatus, propediem dimissurum se recepisset. Erat enim Franciscus magno & excelso animo: atque vtinàm inter Carolum Cæsarem & ipsum syncera & cōstans pax & amicitia conflari potuisset, meliori certè loco hodiè esset Respub. Christiana. Vterque enim princeps & longè erat potentissimus, & Catholicæ religionis obseruātissimus. Sed hauddubiò peccatis nostris id effectum est, quòd perpetua ferè inter illos bella extitêre.

Carolstadius primus vxorius sacerdos.

Suprà mentionem fecimus Andreæ Carolstadij archidiaconi Vuittenbergensis. Is primus omnium ex sacerdotum ordine vxorem duxit, scortum dixissem veriùs. In illis nuptijs Missa celebrata est, cuius totum officium à Luteranis compositum fuit, tale reuerà, quod vel solum sufficeret ad concitandam Dei in nos indignationem.

æcm. Meritò de illis dici poterat, qui eam Missam celebrârunt. Fiat oratio eorum in peccatum. Cùm autem miser ille Carolstadius Vuittenbergæ, reuerso è sua Patmo Lutero, non posset sua somnia liberè in vulgus spargere, obsistente ei Lutero, qui solus volebat præcipuus videri, abijt indè Orlamũndam ducis Saxoniæ oppidum, vbi fretus populi fauore, publicè Luterum reprehendit. Id minimè ferens Luterus, tandèm effecit vt è tota Saxoniæ ducum ditione profligaretur, licèt paulò antè summus fuisset Luteri amicus. Et quanuis ipse non minus quàm Luterus creparet verbum Dei & purum Euangelium, tamen cedere compulsus est, & vitam interim agere miserrimam cum sua non vxore, sed incesta concubina, quę quidem genere nobilis erat. Tãdèm miser ille hostis sui Luteri opem implorare coactus, & eius precibus adiutus, in Saxoniam redijt ea lege, nè quid contra Luterum vel verbo vel scripto palàm assereret. Scripsit in eum valdè acerbè Luterus, & concitatæ rusticæ seditionis, in qua vltra centum rusticorum millia periẽrũt, admodùm eum suspectum reddidit. Scripserat antè in Luterũ Carolstadius, nec omninò sinè precio, quia aureum nummum ab ipso acceperat. Itaque huius anni initio Luterus ei respondit libro, cuius titulum esse voluit, *Contra calestes prophetas.* Scripserunt verò in Carolstadium etiàm alij Luterani, & in ijs Vrbanus Regius, de quorum omnium scriptis apostata Oecolampadius in suo Antisyngrammate hoc reddit testimonium, quòd causam Carolstadij non tam subuerterint, quàm confirmârint. Et hoc Oecolampadij testimonium, quanuis hominis infamis, non parum habet ponderis apud Sacramentarios, licèt Luterum oppugnet.

1525

Psal.108.

Luterus proscribi facit Carolstadiũ.

Nota testimoniũ Satanæ contra Satanam.

Huius anni mense Martio Zuinglius libellũ edidit *De vera & falsa religione*, quem etiam non dubitauit in Catholica religione constantissimo Galliarum regi Francisco dedicare. In prefatione eius libelli hæc leguntur: Diabolus nos tentat per homines obstinatos, qui cùm videant veritatem de cœna Domini non per se sed per alios in lucem proferri, more furiosorum criminari alios, & in eos bacchari incipiunt: quibus verbis non obscurè Luterum ipsum & eius propugnatores perstringit, quos sanè disertis verbis ait à diabolo instigari, & instàr furiosorum debacchari &c. Videant iam miseri & cæci homines, quàm meritò Luterum damnârit Catholica Christi Ecclesia, quandò tam malè etiàm proprii discipuli

Zuinglius dedicat librum regi Christianißimo.

Luterum perstringit.

1525 scipuli de illo sentiunt. Et tamen Zuinglius nihilo fuit Lutero melior, immò in quibusdam etiam deterior.

Per hoc tempus idem Zuinglius cum suis Ecclesiæ Tigurinæ ministris & symmystis multùm egit in frequentissimo Tiguri Senatu, vt Missa & Eucharistiæ adoratio prorsùs aboleretur. Restitit illis aliquandiù vir quidam egregiè catholicus : sed quia plausibilis valdè erat Zuinglij doctrina, quæ confessionem peccatorum, ieiunia, labores pœnitentiæ, & id genus alia reijceret, decretum est in Senatu, vt Missa deincèps in perpetuum exularet, &, vt quidam ineptus ait, mox secuta est publica totius Ecclesiæ Tigurinæ gratulatio & lætitia: Scilicèt lætantur hæretici, cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Catholici hauddubiò cùm hæc & id genus alia legunt, non possunt aliud quàm gemere & plangere istorum prodigiosam cæcitatem. Lætantur Christiani, immò pseudochristiani ablatam esse Missam, nec vident miseri hoc propriè pertinere ad Antichristum, cuius organa sunt Turcæ & Tartari, atque antecursores hæretici temporum horum. Vt autem Zuinglius in sua hac impietate esset pertinacior, scribit se quodã somnio admonitum esse. Ità apud illum hac in re grauissima permultum habuit momenti insanientis cerebri somnium; cùm alioquì nihil apud se valere velint nisi scripta diuina. Est autem in hoc somnio id magnoperè obseruandum, quòd Zuinglius ipse palàm affirmat, nescire se an ille admonitor, qui in somnis illi apparuit, ater fuerit an candidus. Quæ res argumento est, in rebus grauissimis quàm impiè isti ludant, nec alicuius pensi habeant, vtrùm à bono vel malo spiritu hauriant dogmata. Sed ità illudi par est illos, qui suum iudicium totius orbis iudicio anteponunt. O cęcos duces cæcorum.

Missam Tigurini abrogant.

Prou. 2.

Zuinglius somnio incitatur ad abrogandam Missam.

Libet hoc loco aliquot cœnæ Dominicæ ritus adscribere, quos isti homunciones è suo cerebro confinxerunt, vt videant Catholici, quam nihil isti à summa barbarie discrepent. Tiguri, quod est præcipuum Heluetiorum oppidum, hic seruatur ritus, omnibus pijs valdè abominandus: Finita concione, mensa infertur, & munda mappa insternitur. huic imponitur canistrum pane azymo plenum, catini quoquè & pocula lignea, (Nihil enim hic periculi est, vbi nullus est sanguis Domini, sed vinum solùm) quę vino implentur. Accedit ad mensam Ecclesiæ minister cum diaconis, & totum cœtum ad attentionem excitat: mox alter ex diaconis subijcit institutio-

Tigurini vt suam seruent cœnam

tutionem cœnæ Domini ex Epiſtola ad Corinthios, (de 1525
qua tamen inſtitutione & eius ritibus ipſe dicit Apoſtolus eadem loco: Cætera, cùm venero, diſponam, tãquàm copioſiùs Corinthijs traditurus cœnæ peragendæ ritum, quod iſti nolunt aduertere, quia dati ſunt in reprobum ſenſum) alter verò recitat partem capitis ſexti Ioannis. Mox recitato ſymbolo fidei, paſtor vel miniſter admonet, vt quiſque ſeipſum examinet & exploret, nè indignè accedendo, corporis & ſanguinis Domini reus fiat. (Sed quomodò poteſt eſſe reus corporis & ſanguinis Domini, qui illud reuerà non accipit? O miſeros homunciones.) Poſteà omnes ſe in genua demittunt, & paſtore præeunte, orationem Dominicam dicunt. Ea abſoluta, paſtor accipit panem, (& certè nihil aliud quàm panem, quia iſti paſtores non ſunt ſacerdotio initiati, aut certè non intendunt quod Eccleſia intendit) & rurſùs ipſe quoquè alta voce recitat inſtitutionem Cœnæ Dominicæ; deindè panem miniſtris diſtribuit, & poculum porrigit, qui panem in catinis, & vinum in cyathis circunferunt, & populo exhibent. Quiſque in manus ſumit quod traditur à miniſtris, edit, & proximè aſſidenti offert partem eius quod accepit, ſimilitèr etiàm poculum porrigit. (Mirum, cùm iſti vſqueadeò timeant, ſi vna ſpecie vtantur, non timere illos, nè fortè à vicino Morbum Gallicum, aut Peſtem, aut aliud aliquid eiuſmodi contrahant. Certè nunquàm illi ſic acciperent Corpus & ſanguinem Domini, ſi Catholica Eccleſia hunc modum præſcriberet.) Interìm verò dum de hoc non Domini, ſed factitio (nè quid iam dicam grauius) pane edunt & de poculo bibunt, vnus ex Eccleſiæ miniſtris prælegit ex euangelio Iohannis verba Chriſti ad paſſionem euntis, incipiens à pedum ablutione, quæ quidē cùm ibì expreſſum habere videatur Domini mandatum, tamen ab iſtis prorsùs negligitur: porrò calix vrgetur, cuius nullum vſquàm extat expreſſum mandatum. Porrò verò ſi catini & pocula ad menſam redeunt, (quod fortè raro accidit, largitèr ſuauia vina potantibus fratribus & ſororibus Euangelicis) Eccleſia iterùm in genua procumbit, & Deo gratias agit pro beneficio redemptionis Chriſti. Piget hac de re quicquam ampliùs ſcribere, cùm ſit & ridicula & impia, à maleſanis & fanaticis cerebris commenta in Catholicæ Eccleſiæ contemptum. Et hic quidem ritus Tiguri ſeruatur. Porrò in ipſo agro Tigurino miniſter omnia ſolus recitat, & ad

1. Cor. 11.

Ritus cœnæ in agro Tigurino.

1525 mensam singuli accedunt. Pulchrè nimirùm, quia sic visum est Zuinglio. Basileæ verò Oecolampadius summus Zuinglij amicus hunc seruauit morem: (vt singuli eant in adinuentionibus suis) Pro suggestu legebat omnia vsque ad verba cœnæ, quæ ante mensam recitabat. mox finita oratione & conuocatione, sequebatur communio. Interim dum commonio fieret, plebs psalmos vernacula lingua cantabat. Finita communione, cœtum cum exhortatione dimittebat. Immensi operis fuerit, singulorum diuersos ritus commemorare, quibus populus miserandum in modum in pugnantissimas opiniones diuulsus est, ridentibus interìm istis planè dissonis noui Euangelij buccinatoribus, quòd singuli habeant suos sectatores, quibus de suo ferè cognomine possint nomen imponere.

Ritus Basileensis.

Luterani damnant Oecolampadium.

Oecolampadius se tuetur.

Hac tempestate Sueuici aliquot Luterani Doctores, nempe quatuordecim, Halæ Sueuorum conuenerunt, & scripto quodam, quod Syngramma dici voluērunt, (author putatur fuisse Ioannes Brentius insignis Luteranus) Oecolampadij sententiam damnârunt, Luterani scilicèt Zuinglianū. Nec se deserit Oecolampadius, mox Antisyngrāmate respondet Sueuis illis. Quin & Bucerus desertor instituti Dominicani (Nam pleriq; omnes noui Euangelij authores & signiferi, apostatæ monachi, & eoipso infames ac detestabiles fuēre) scripsit ad quosdam ex Sueuis illis, vt perpenderent quàm parum deceat eos qui eundem Christum docent, diffidere &c. Sentiebant facilè apostatæ & desertores illi, ex mutuis his ipsorum dissensionibus pessimum ad omnes manare fœtorem, & cupiebant quidem rem compositam, sed præ animi tumore, cùm suam, non Christi gloriam quęrerent, alij alijs nihil concedere voluērunt. Benedictus Deus, qui eum in modum confudit idiomata constructorum nouæ turris Babylonicæ. Et licèt hoc vno saltem argumento satis superque intelligi licebat, homines istos non Christi, qui pacis & author & amator est, sed satanæ, qui rex est super omnes filios superbiæ, & suos sectatores suî efficit similes, hoc est, pacis & concordiæ Catholicę inimicos, spiritu duci, tamen misera plebs lucem euangelicam inuenisse se putans, à Catholica quidem Ecclesia libentèr discessit: sed interim tamen nunquàm potuit certam vnam aliquam, quam omnes sequerentur, doctrinam inuenire, sed vt quæque regio Germaniæ & vicinarum prouinciarum his vel illis factioni-

ctionibus deditos accepit concionatores, ità in hanc vel illam concessit factionem: adeò vt eò tandem res redierit, vt multis locis etiàm sub eodem tecto tot sint sectæ, quot sunt capita: quod quidem est omnium flagellorum Dei longè acerbissimum. Verùm hoc necessè est illis accidere, qui à Catholicæ Ecclesiæ vnitate discedunt. 1525

Libellum Sueuorum, cuius iam meminimus, Iohannes Agricola, tum temporis Luteri studiosus, vertit Germanicè: Luterus eam versionem præfatione probat, simulque testatur, se Sacramentarios planè execrari. Illi præfationi respondit Oecolampadius Germanicè. Si verò Luteri doctrina à Christo manauit, vt & ipse videri voluit, & eius studiosi iactitant, cur non habet apud eos pondus hæc eius sententia, qua Sacramentarios execratur? Cur tam multi à Lutero ad Zuinglij castra perfugiunt? Aut si in re tanta errat Luterus, cur non intelligunt, non Christi, sed mendacij spiritu eum ad sua scribenda commenta incitatum fuisse?

Luterus execratur Sacramentarios.

Scripsit hoc tempore contra Zuinglianos etiàm Ioannes Pomeranus excucullatus monachus Epistolam quandam Latinè & Germanicè, Luteri tantus amicus, vt eum Vittenbergensis Ecclesiæ pastorem fecerit. Sed tales pastores à suo grege arceat Christus.

Miserunt hac tempestate Argentoratensis Ecclesiæ ministri Euangelici legatum suum ad Luterum, qui eum & suos hortaretur ad concordiam, vt regnum Pontificis Romani coniunctissimis viribus oppugnare possent. (Ità certè ipsi de se scribunt, nec pudet eos tantam sui pectoris vecordiam posteris prodere, qui vel ex hoc solo Romani Pontificis odio & insectatione facilè intelligent, eos satanæ satellites fuisse.) Præclarè enim inter alia multa à Diuo Cypriano vetustissimo atque eloquentissimo martyre scriptum est libro primo Epistola tertia: Quales putas esse eos, qui sacerdotum hostes, & contra Ecclesiam Catholicam rebelles, nec præmonentis Domini comminatione, nec futuri iudicij vltione terrentur? Neque enim aliundè hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm indè quòd sacerdoti DEI non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice CHRISTI cogitatur: cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quicquam moue-

Nota, pacem volũt sectarij, vt possint oppugnare Ecclesiã.

1525 moueret, nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, iudicem se non iam Episcopi, sed Dei faceret: Nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens, seorsùm foris hæresin nouam conderet. Hæc quidem ille sanctissimus Episcopus: sed hæreticis frustrà commemorantur, quippe subuersis, & proprio iudicio condemnatis. Luterus verò nihil Argentinensium ministrorum motus admonitione, è diuerso potiùs hortatur Zuinglium & Oecolampadium, vt desinant animas seducere, planeque affirmat, aut se, aut illos satanæ ministros esse.

Nota.

Indignum putabat Luterus, qui illis cederet, sed expectabat, vt in ipsius sententiam omnes concederent. Quid interim mentis habebant, qui Luteri doctrinam secuti, nouam de Eucharistia opinionem proferri videbant, idque non sine Luteri tanquam errantis repræhensione? An non puduit eos tam leuitèr à Catholica Ecclesia ad Luterum defecisse, cùm viderent se in summum salutis suæ discrimen hac dogmatum diuersitate coniectos, & quidem intra paucos admodùm annos? Felices ergò illos, qui se intra Catholicæ Ecclesiæ vnitatẽ continuerunt.

Thomas Mũzerus rusticorũ tumultus ciet.

Per hoc tempus extitit quidam Thomas Munzerus presbyter, homo importunissimus & audacissimus. Is ex scriptis Luteri hausta occasione, multis Germaniæ locis credulam nimis & imperitam rusticorum turbam ad seditiones concitauit, & primò in Clerum, mox in principes inflammauit. Itaque magnus hoc anno diuersis in locis factus est agrestium hominum concursus, ad inauspicatam quandam libertatem adspirantium, & multa ab eis nefariè & sceleratè sunt admissa, per summam crudelitatem occiso, præter alios nobiles viros, Ludouico comite Heluesteno, qui in matrimonio habebat Maximiliani Cæsaris filiam notham: incensisq; in vna Franconia ducentis & eo ampliùs arcibus & monasterijs. Non dubium quin supremam is tumultus Germaniæ & vicinis prouinciis calamitatem fuerit allaturus, nì maturè tam improbi conatus Principum armis prorsùs impediti & elisi fuissent. Feruntur hoc in tumultu, vt ante dixi, vltra centum millia rusticorum in Germania & Lotharingia cecidisse. Animauerat plerosq; Munzerus, dicens inter alia, se omnes bombardarum ictus sua manica excepturum. Sed ille non diu post captus est

200. arces & monasteria inflammata.

Centum millia rusticorum cæsa.

Fran-

Francusij, & traditus Ernesto comiti à Mansfelt inprimis catholico, in custodia seruandus. Captus est etiam socius eius nomine Phiferus, monachus apostata: sed hic obstinato animo permansit in errore, & sic gladio cæsus occubuit. Munzerus verò fertur ex animo doluisse, errores reuocâsse, præmissa Confessione sub altera specie Eucharistiam accepisse, & ità demùm gladio percussus, ex hac luce migrauisse. 1525

Müzerus resipiscit.

Luterus vbi vidit miseram turbam armis principũ, quibus iam extrema quæque ceu quidam Pythius Apollo minatus erat, horrendum in modum concisam & profligatam, mox verso stylo, scripsit librum in rusticos, vt se principibus venditaret nequam & versutus homo, qui suis pestilentissimis scriptis magnam illi seditioni & cædi ansam præbuerat, vt facilè potest re ipsa doceri. Sanè intra vnum mensem Maium maiores tum clades cædesque & vastitates perpessa est superior Germania, quàm bello decennali ab Hispanis & Gallis per id tempus Italia. Vnus Lotharingiæ dux Antonius, in vna Alsatia supra 26. millia rusticorum cecidit. Misera erat tum Germaniæ, præsertim superioris, habitudo, cùm subditi plerique aut apertam vim in principes intenderent, aut animis clàm rebellionem meditarentur. Hunc fructum peperit præclarum Luteri Euangelion. Soluti enim religione animi, & ad carnis quandam libertatem à Lutero vocati, imperia pati non poterant.

Scribit in rusticos Luterus.

Nec vrbibus deerant factiosi homines, qui seditiones excitarent in Clerum & senatum. Tumultuatum est atrocitèr Francophordiæ ad Mœnum, mox Moguntiæ, paulò pòst etiàm nonnihil Coloniæ Agrippinę: sed non impunè tulerunt eorum tumultuum authores. Coloniæ certè nullis machinationibus efficere potuerunt Luterani, vt illic eis liceret publicè concionari. Quædam aliæ Imperij vrbes, nè similia à vulgo paterentur, magnis impensis coacti sunt conscribere militem, quo se aduersùs vim seditiosæ plebis tuerentur.

Seditiones oppidanorum.

Coloniensium constantia.

Francophordiæ ipsis Paschatis feriis duo ex infima plebe, alter sartor, alter sutor, seditionis fuêre capita. Primo impetu plebs armata irruit in cœnobium Dominicanorum, sed ea tamen vsa moderatione, vt contenta vino imperiosè postulato, ab omni maleficio, quòd ad direptionem aut vastationem rerum attinet, abstineret. Vrbis portæ interim clausæ seruabantur, seditiosus populus Senatum loco mouebat, atque totius

Tumultus Francophordiæ.

1525 vrbis imperium & administrationem in 24. ex plebe delectos transferebat. Multa sanè fiebant ab illis insolentèr, & quasi Dictatores quidam leges promulgabant, minas quoquè & Clero & Senatui petulantèr intentabant. Habebant earum rerum authorem Luterum, qui scriptis & verbis suis miseros Germaniæ homines dementabat. Scripserant Francophordienses illi ex plebe delecti, capita 47. ex Luteri prodigiosis paradoxis sumpta, eaque pro legibus haberi volebant, quæ nimis longum est hîc recensere. Et vt alios quoque haberent suæ improbitatis complices, ea capita 47. ad Moguntinos & Colonienses transmiserunt. Moguntiæ ergò populus transuersim actus æquè vt Francofordienses, multa procacitèr egit in clerum, toto triduo, clausis portis, manens in armis. Cogebatur Clerus etiàm ad iniquas pacis conditiones descendere, maximè quòd Rustici tumultuantes, seditiosorum istorum hominum audaciam augerent: sed non diù pòst extincta illa agrestium hominum colluuie, & Francophordiensium & Moguntinensium temerarij ausus repressi sunt, & in irritum redacta, quæcunque à Clerò per vim & seditionem extorserant. Multus supra modum est Sleidanus in recitandis ijs, quæ Luterus hac tempestate de rusticorum tumultu scripserit: sed imprudens multa scribit, quæ & Luterum & ipsum pudefaciant. Ait Luterum scripsisse principibus, eorum dominatum homines nec posse, nec velle, neque sanè debere ferre diutiùs: negocium hoc plebis in ipsos insurgentis, Deum agere, & bellum eis facere, & impietatis ipsorum pœnam exposcere. An non hoc erat homines in principes armare? an non hoc erat tumultuantium & seditiosorum hominum factum probare, cuius ait Deum ipsum esse authorem? Et tamen paulò pòst subiungit Sleidanus scripsisse Luterum, se semper ab initio docuisse modestè, & à seditionibus vehementèr abhorruisse, & hortatum esse populum, vt tyrannidem & impiam principum dominationem tolerarent. Quæ hæc, obsecro, amentia est, quòd intra vnam candemque periodum tam pugnantia Luterum scripsisse testatur ille Sleidanus, vt & modestè semper docuerit, & nihilo minùs Principum imperium vocet tyrannidem & impiam dominationem? Iam rursùs post pauca profert Luteri scriptum ad Principes contra Rusticos, aitque eum classicum cecinisse & monuisse, vt in eos non secùs àc in efferatas beluas impetus promiscuè fiat ab omni-

Itèm Moguntiæ.

Sleidanus & se & Luterum pudefacit.

omnibus. Et hîc fatetur Luterus, teste Sleidano, se ne- 1525
cessariò stylum vertere debuisse. Verùm abeat Sleidanus cum suo Lutero ad solas terras. Vult miser fascinare lectorem, vt fœdissimas Luteri antilogias, crassaque mendacia & legat quidem, & tamen non animaduertat. Iam suprà dictum est, Luterum appellâsse principes nostros, stolidos, furiosos & amentes moriones: & Turcam eis decuplo esse meliorem, multaque alia petulantèr scripsisse in principes. An non hoc erat subditos concitare in principes? An non hoc erat miseris persuadere, vt Turcarum tyrannidem, quàm Cæsaris & principum suorum legitimum imperium, pati mâllent? Et interim, si dijs placet, referente Sleidano, non dubitat ille sanguinarius euangelista dicere, se sempèr docuisse modestè, & à seditionibus vehementèr abhorruisse. Sed quicquid vel Luterus de seipso, vel in Luteri defensionem scribat mendax Sleidanus, hoc vnum certissimum est, Luterum hominem fuisse seditiosissimum, & suis nefarijs scriptis & concionibus arma insanæ multitudini suppeditâsse in legitimos suos magistratus. Sed nouerat ille accommodare se tempori, & tum quidem, cùm tumultus & seditiones suos habituri successus viderentur, minacitèr calamum strinxit in principes: cùm autem è diuerso temeritatem agrestium hominum vidisset prudentia & viribus principum oppressam, mirabilitèr principum factum probauit, & ad perdendos miseros, quibus ipse tantæ nequitiæ author fuerat, inflammauit. Scripserat anno 1523. librum de seculari potestate. Ibi Principes vtplurimùm ait aut maximos esse fatuos, aut deterrimos nebulones, & ab ijs pessima quæque expectanda esse, parùm autem boni: iactitat vulgum iam fieri intelligentem, & paucos esse principes, qui non habeantur pro fatuis & nebulonibus. Id verò cui nisi Lutero acceptum ferre oportuit? Hanc eius insaniam paulò pòst in opus conferre conatus est Thomas Munzerus, & ex eius scriptis arrepta ansa, non instrenuum Luteri se administrum præbuit in concitandis plebibus: & ex multis quidem oppidis principiò repellebatur, è Praga Boëmiæ, ex Gutterbachio Marchiæ, ex Zuiccauia oppido electoris Saxoniæ, ex Hallis comitatûs Tyrolensis, ex Alstedo, vndè eum Luterus ipse fecit expelli, licèt ei harum molitionum ingentem materiam exhibuisset: immò apud Saxoniæ Electorem eum initiò excusâsset ac defendisset, sperans

Luterus accommodat se tempori.

1525 rem ei ex sententia cessuram. Verba Munzeri ad rusticos scripta, facilè declarant, quem secutus fuerit. Nolite, ait, diutiùs adulari peruersis fatuis, impijs nebulonibus: Incipite & bellate bellum Domini: tempus est valdè &c. An non etiàm Luterus vocauit principes fatuos & nebulones? Vastabat Munzerus cum rusticis templa & monasteria, profligabat monachos, conculcabat sacramenta, pluraque id genus flagitia designabat. Sed num eadem aut non docuit Luterus, aut non faciunt Luterani & sectarij dogmatistæ? A Lutero igitur in vrbes, in pagos dimanârunt seditiones & tumultus: ille suis scriptis classicum cecinit, atque innumerabilium malorum præcipuus author fuit.

Luterus nuptias celebrat in summo Germaniæ luctu.

Hoc ipso verò anno in tanto Germaniæ luctu, tanta rerum omniū perturbatione, inaudita calamitate, idem ipse Luterus quadam Erynni percitus, iucūdissimas celebrauit nuptias, iuncta sibi virgine sanctimoniali, vt tandèm toto orbi terrarum hoc teterrimo facinore testatum efficeret, quid iampridèm animo concupiuisset ac destinauisset. Proh pudor, sacræ Theologiæ Doctorem, publicè professum perpetuam continentiam, paupertatem, obedientiam, & iampridèm sacerdotio initiatum, ausum esse in tantam proruere impudentiam & turpitudinem, vt quod nullæ sanæ mentes & in catholica religione benè institutæ vel solo auditu ferre queant, id ille miser ac deploratus apostata monachus, facto & opere perpetrare non dubitârit. Eant iam cum suo Euangelista Luterani, & quotquot ab Ecclesia Catholica desciuerunt: certè vel hoc solo nomine apud omnem posteritatem sempiternæ ignominiæ notam sibi sentient inustam, quòd tam nefarium hominem sequi non piguerit. Certè oportuit omnem omninò mentem & sensum perdidisse, qui tantum scelus videre non potuerunt. Superiorum temporum hæretici plerique omnes solebant tamen quandam præ se ferre morum honestatem & vitæ sanctimoniam: at Luterus tum sibijpsi, tum alijs omnibus ad omnem turpitudinem laxauit habenas, nec quicquam voluit non licere, quod animis collibuisset. Extant plurima eius scripta, extant teterrima eius facinora, quibus hæc possunt liquidò demonstrari. Et interìm tamen, licèt reclamanre conscientia, talem ducem innumeri sequuntur, quidlibet illo facilè permittente, modò adsit fides, quam solam ille prædicauit ad salutem sufficere: Ecclesiæ & Pontificum decreta, ieiunia,

preces,

preces, vigilias, & deniquè bona omnia floccipendit: 1525
immò ausus est scribere, opus bonum optimè factum, *In assertionis Artic. 32.*
veniale peccatum esse secundùm misericordiam Dei,
sed mortale peccatum secundùm iudicium Dei: & multa alia his absurdiora, quæ prorsùs damnat Catholica fides. Est profectò multa admiratione dignissimum, quòd cùm Luterus iactaret se nunc demùm Germaniæ ipsissimam Euangelij lucem intulisse, qua illa tot seculis caruisset, & interim excusso cucullo, proculcato continentiæ voto, spreto omni diuino & humano iure, publicè sibi iungeret virginem æquè Deo dicatam, non solùm non esse homines eo teterrimo facinore offensos, sed etiàm præclaræ cuiusdam virtutis & insignis Euangelici exempli loco habuisse, quod innumeri postea tum sacris initiati, tum monasticen professi vtriusque sexûs homines, cum multa mortalium laude & applausu imitarentur. Quis tantam hominum cæcitatem vel admirari pro dignitate sufficiat? Olìm quidem ætate D. Hieronymi Romæ quidam extitit Iouinianus, quem monachum fuisse Augustinus scribit: Is ausus fuit docere, eodem Augustino teste, virginitatem sanctimonialium, & continentiam sexûs virilis in sanctis eligentibus cælibem vitam, coniugiorum castorum atque fidelium meritis parem esse, non maiorem. *De hæresibus, ad Quoduultdeum, 82.* Adhibebat huic paradoxo adstruendo scripturas, sed, vt solent hæretici, perperam intellectas. Verùm eius insania vel hæresis, vt eam vocat Augustinus, citò oppressa est & extincta, nec vsque ad deceptionem aliquorum sacerdotum potuit peruenire. Erant tamen lasciuientes quædam virgines sacræ, & quidem prouectæ iam ætatis, quæ istis carni plausibilibus vocibus illectæ, viris nupserunt: ipse verò nec habuit, nec habere voluit vxorem. Hoc insanum & temulenti cerebri dogma tum temporis nullos è clero permouere potuit, vt illud amplecterentur: facile enim erat videre eius absurditatē. At nostro infelicissimo seculo Luterus longè in studium continentiæ iniquior, palamq; omnes etiam Deo sacratos homines ad coniugium inuitans, & spurcissimæ libidini laxans habenas, tam multos nullo negocio inuenit suæ impietatis approbatores, vt sinè horrore dici aut cogitari vix queat. Scripsit in Iouinianum Hieronymus libros duos, quibus illum grauissimè confutauit: sed Luterus iam totus datus in reprobūm sensum, illius scriptis nihil moueri potuit, quibus tamen tunc temporis permultos dubium non est in sana

1525 fide sanctoque continentiæ proposito fuisse confirmatos. Sed verissimè dicit scriptura: Considera opera Dei,
Eccle.7. quòd nemo possit corrigere, quem ille despexerit. Non est mirum valdè, quòd Luterus huc vsque impudentiæ & impietatis progressus est: sed quòd habuit tam multos tantæ nequitiæ approbatores, & qui tam immanitèr prolapsum, nihilo minùs tanquàm Christi apostolum quendam susciperent & venerarentur, id omnem vincit admirationem. Habebant quondàm ethnici suas virgines Vestales, è quibus si qua rem cum viro habuisset, viua mergebatur in foueam, humoque obruta extinguebatur. Luterus tantæ turpitudinis etiàm summam reportat laudem. O tempora, ó mores. Quis iam dubitet in hæc tempora vel maximè quadrare illud
Esa.5. Esaiæ: Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; vllo termino? Quid iam difficile erit persuadere hominibus ętatis huius, si nefandum apostatæ monachi incestum, & sacrilegũ concubitum non alio quàm castissimi & sanctissimi matrimonij loco habendũ censuêre, persuasi ab illo ipso, qui tam immani se scelere obstrinxerat? Quid superest, nisi vt in Mahometis transeamus disciplinam egregiè Epicuream, & absurdissimas Alcorani eius nænias & putidissima deliramenta complectamur? Et certè huc tendit ipsissimus totius Luterani euangelij scopus. Quòd tam multos habuit Luterus sectatores, non alia ratio est, quàm quòd ea docuit, quæ carni & sanguini, quæ naturæ vitijs deprauatæ cumprimis arriderent. Idem fecit & Mahometh sceleratissimus, atq; ea causa tam longè eius licèt dementissima superstitio
Math.7. propapata est. Christi Euangeliũ ad arctam viam, ad agendam pœnitentiam nos reuocat. Scripsit Luterus Epistolam quandam, quam voluit dici, Fidelem admonitionem ad omnes Christianos &c. In ea sic ait: Vide vt exerceas sanctum Euangelium: doce, loquere, scribe & prædica, quomodò leges humanæ nihil sunt: prohibe & dissuade, nè quis fiat sacerdos, monachus aut monialis, & quisquis in eo statu sit, vt exeat &c. Tollit leges humanas omnes: quid furibus, latronibus, adulteris possit dici iucundius? Tollit sacerdotium, tollit omne continentis vitæ studium: quid hoc aliud est, quàm Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas? His ille paradoxis creuit, & perdidit turbam nimis credulam. Vult, vt qui in monastica vita sunt, indè discedant. Sed quid fiet de votis Deo nuncupatis? Ea nullius vult esse

esse ponderis. Sed reclamat scriptura diuina, reclamant 1525
Patres omnes, reclamat totius orbis perpetuus consensus, denique ratio ipsa reclamat. Sed Luterus vni sibi plus vult tribui, quàm his omnibus. Atqui nos vel vnum Augustinum libentiùs audiemus, quam mille Luteros. Is ergò sic ait: Quod cuiquam, antequàm vouisset, licebat, cùm id se nunquàm facturum vouerit, non licebit: si tamen id vouerit, quod vouendum fuit, sicut est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia &c. Hæc, inquit, & si qua alia sunt, quæ rectissimè vouentur, cùm homines vouerint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sinè vlla conditione vouerunt: quia & hoc Dominum præcepisse intelligendum est vbi legitur, Vouete & reddite Domino Deo vestro. Vndè Apostolus de quibusdam quæ continentiam vouent, & posteà nubere volunt, quod eis, antequàm vouissent, vtiquè licebat, Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Hæc Augustinus, cui Patres omnes & tota Christi Ecclesia subscribit. Eat sanè Luterus, & tum sibi, tum alijs, quantùm vult, imponat: nos vilem apostatam non audimus.

De adulterinis cōiugijs lib. 1. cap. 24.

Psal. 75.

1. Tim. 5.

Eodem anno scripsit tèr execrandum libellum hoc titulo, *De abominatione Canonis Missæ.* Mirum profectò est, illum hominem diù admodùm in Catholica religione benè institutum, ad tantam impietatem deuolui potuisse. Ergò qui stat, videat nè cadat. Væ omni superbo, quia proximus ruinæ est. Quid verò tremendis illis Missæ mysterijs & sacro Canone habet Ecclesia sacratius? Sed ille insanus amplissima Antichristicæ vastitati itinera præparabat. Edidit etiàm Sapidus quidam Argentoratensis pædotriba Carmina sanè quàm horrenda in Missam, non verbis, sed verberibus & flammis vindicanda: quæ doctissimus vir Arnoldus Vesaliensis, posteà Canonicus Maioris ædis Coloniensis, in Missæ laudem mira dexteritate conuertit. Accessit his blasphemijs Dialogus quidam Teutonicus de ægritudine & obitu Missæ, vt totum suum virus malus dæmon per administros suos in tremenda Missæ mysteria euomeret. Sed certum habeat Germania & reliquæ nationes, quæ id genus blasphemijs delectantur, præpotentem Deum tantas suæ Maiestatis iniurias seuerissimè hauddubiè vindicaturum, vtì etiàm egregiè non semèl hactenùs vltus est.

Luterus in Canonē Missæ.

Carmina Sapidi in Missam.

1525 Per id tempus scripsit Luterus etiàm Liuonibus, itemque Duci Sabaudiæ, qui hominis nefarij fucos facilè contempsit. Scripsit etiàm ad Antuerpienses, item ad Christianos qui sunt in Hollandia, Brabantia & Flandria. Iohannes Pomeranus scripsit epistolam ad sanctos in Anglia. Faciebant hoc illi, vt sua dogmata latissimè propagarent, & de sectæ suæ incrementis gloriari possent apud Germanos. Eo libello, quo Principes hortabatur Luterus, vt rusticos seuerè punirent, multos offendit, quòd nimium atrox & sanguinarius esse videretur. Id vbì ille percepit, tertium de rusticis libellum edidit, in quo ait, illos quoquè pro seditiosis habendos esse, qui priorem libellum suum sæuitiæ insimulent, aut qui vlla erga cæsos rusticos commiseratione moueantur: & etiàm vetuit ne quisquam mussitaret contrà, alioquì capite plectendus: rectum enim ait permanere oportere, quicquid ipse & doceret, & scriberet, etiamsi totus mundus ea causa dirumperetur. Quid verò possit vel ab ipso Lucifero dici arrogantius? Et vbì sunt tam crebræ antilogiæ, tam repentinæ & frequentes dogmatum mutationes? Certè si Rusticorum conatus suos habuissent successus, nemo ab illis magis stetisset quàm Luterus: mutata fortuna, Luterus stylum quoquè mutauit. Anteà scripserat in sua illa falsa exhortatione ad pacem, qua potiùs rusticorum furorem acuebat: Non sunt Rustici, ait, boni Domini, (loquens Principibus) qui se vobis opponunt: Deus ipse est, qui se opponit vobis, ad visitandam vestram tyrannidem &c. At rusticis succumbentibus, Tam mira, ait mox in alio libello, sunt nunc tempora, vt princeps aliquis magis iam fundendo sanguine cælum promereri queat, quàm alij precando &c. O monstrum, in tot repentè formas mutatum.

Caroli V. nuptiæ. Huius ipsius anni mense Aprili Carolus Cesar vxorem duxit Isabelam regis Lusitaniæ filiam.

Albertus Brãdeburgicus ducit vxorem. Eodem anno Albertus Brandeburgicus 34. Magister ordinis Teutonicorum, Luteri dogma complexus, duxit vxorem Dorotheam regis Danorum filiam, & Magistri nomen in Ducis mutauit. His rebus totum in se concitauit Ordinem, qui ei Vualterum Cronbergium suffecit. Regis Poloniæ hodiè beneficiarij sunt Prussiæ Duces, cùm superiorum temporum Magistri Ordinis Teutonici, cum regibus Poloniæ multa sæpè bella gesserint, & Prussiam ipsam è manibus infidelium suis armis

mis

mis vindicârint, cùm ea regio etiamnùm dæmonum cultui esset addicta. 1526

ANNO 1526. cùm iam Luterus perniciosis scriptis suis non solùm vulgus, sed etiam plerosque optimates & nobiles in antiquæ religionis & cleri odium commouisset, animis iam in diuersa distractis, nemo Germaniæ principum opem tulit Ludouico Pannoniæ regi, cui Turca infestissimus imminebat. Interim quoquè in Italia non deerant, quibus Caroli Cæsaris potentia iam formidolosa esset ob Galliæ regem captum, & mox certis conditionibus fœderatum. Ita vbiquè Christiana Respub. tum bellis intestinis, tū exitiosis dogmatibus laborabat. Neque id fugiebat Turcam, in omnem rei benè gerendæ, & Christianis quàm maximè nocendi occasionem sempèr intentum. Atque is tum bellum indixit Ludouico Pannoniæ iuueni regi, & bellicis artibus propter ætatem non satis instructo. Nobilitas Hungarica plùs æquo visa est Turcarum exercitum paruipendere, quippe quæ Ottomannorum regum castra necdùm viderat vnquàm.

Turca indicit bellū Pannoniæ regi.

Tandèm ægrè 25. millibus peditum & equitum coactis, magna temeritate itum est obuiam Turcis, quorum octuplo maiores erant copiæ. Vbi ad pugnam ventum est, nullo negocio Turcæ Christianos protriuerunt, ità vt & rex ipse, cùm sibi fuga salutem quærere vellet, lapsus in paludem, suffocatus sit, vndè tamen eius cadauer posteà integrum extractum, apud Albam Regalem regio funere tumulatum est. Solimannus hac victoria potitus, & incredibili tormentorum æneorum copia auctus ac locupletatus, fertur risisse Hungarorum temeritatem, quòd non maluissent retrocedere, quàm cum tanto exercitu manus conserere. Maria Ludouici coniunx, Caroli Imperatoris soror, ægrè ex hostium manibus dilapsa, Viennam profugit. Solimannus Buda occupata, arcem inuisit, eamquè mirificè laudauit, nec quicquam inde abstulit, nisi statuas æneas tres ingentes, quæ Matthiæ regis fuerant. In locum regis Ludouici primùm à Bohemis, indè ab Hungaris electus est Ferdinandus, optimus & Christianissimus princeps, Caroli Cæsaris germanus frater. Sed nè quid deesset ad supremam regni Hungarici cladem & excidium, à quibusdam Pannoniæ rex electus est Ciliæ comes Iohannes Vaiuoda, qui non cessauit legitimum regem

Ludouicus rex occūbit.

Ferdinandus fit Hūgariæ rex.

1526 Ferdinandum multis exagitare modis, donèc tandèm Hungaria tota ferè concessit in ditionem Turcarum, ità vt meritò dici possit, illius barbari hostis vires non nisi intestinis Christianorum bellis, odijs & simultatibus creuisse: quod est quidem certè miserabile, & lachrymis potius quàm verbis prosequendum. Vt verò etiàm in Germaniam paratior esset Turcis via, Luterus strenuam nauabat operam, vt seditiosis euulgandis scriptis subditos in magistratum, & principes ciuiles in Clerum concitaret. Sentiens verò se apud quosdam principes nihil promouisse neque minis, neque conuicijs, neque tumultibus excitandis, ad blanditias se contulit. Dux Saxoniæ Georgius, immortali dignissimus memoria, ditionem suam à Luteri dogmatibus egregiè tutatus est. Hunc Luterus calumnijs & conuicijs iam antè prosciderat, sed frustrà. Itaque hoc anno scripsit ei literas blandissimas, & quæ reuera etiàm constantem animum nonnihil emollituræ viderentur: adeò ille importunus & turbulentus homo, blandè & simulata religione egit apud illum principem. Verùm tale ab eo tulit responsum, quali apostata dignus fuit. Vtinàm plerique Germaniæ proceres, eadem fuissent vsi constantia: meliùs profectò rebus tum priuatis, tum publicis consuluissent. Inter alia, hæc quoquè scripsit princeps ille longè optimus Lutero: Affirmare possumus, euangelium tuum nobis magnoperè curæ non esse, quòd orbis Christiani capita illud reprobârint. Id vnum dedimus operam, vt pro virili caueremus, nè à nostris reciperetur. In causa sunt mali fructus indè profecti. Nam neque tu, neque quisquam alius verè dicere potest, ex tua doctrina quicquam aliud enatum esse, nisi blasphemias in sacrosanctam Eucharistiam, in sanctissimam Dei genitricem, in sanctos omnes. Ex tua sectatorumque tuorum doctrina omnes iam olìm damnatæ hæreses renascuntur, omnis Dei cultus honestus aboletur. Quandò vnquàm tot facta sunt sacrilegia Deo dicatorum hominum, quot sub tuo Euangelio? Quandò crebriores in magistratus extitère rebelliones, quàm ex tuo Euangelio? Quandò tot sacrarum ædium expilationes, tot furta ac rapinæ visæ sunt? Quo vnquam tempore tot habuit Vuittenberga excucullatos monachos & moniales, atquè hodiè? Quandò maritis ablatæ sunt vxores, alijsque traditæ, quemadmodùm tuum habet euangelium? Quandò tam numerosa perpetrata sunt adulteria,

Luterus vertitur ad adulationes.

teria, quàm posteaquàm tu scribere non dubitâsti: Si mulier è viro suo concipere nequeat, vt ad alium se transferat, à quo possit fœcundari, & maritus prolem indè natam alere teneatur: itidemque vir faciat? Hæc & multa alia princeps ille celeberrimus scripsit Lutero, eius nefandas turpitudines illi statuens ob oculos, si fortè posset reduci in viam. Sleidanus hæc ex odio illum scripsisse mentitur impudentèr. 1526

Luterus eam passus repulsam apud ducem Georgium, literas scripsit ad Archiepiscopum Moguntinum, Marchionis Brandeburgeñ fratrem. Hortabatur eum, vt episcopatus suos in ciuiles principatus mutaret, & ducta vxore, cæteris episcopis tam præclaro exemplo continentiæ præluceret. Quid enim aliud suaderet Epicureus apostata, quàm quod ipse maximè appetijsset? Volebat om̃es Veneri se deuouere, cui ipse erat deuotissimus, cùm Christus ipse suum Euangelium ab agenda pœnitentia auspicatus sit. Sed has literas licèt typis excusas, non est dignatus princeps ille vllo responso. Sciebat enim etiàm apud Græcos ne sacerdotibus quidem, multò verò minùs episcopis, licere vxores ducere, postquàm sacerdotio initiati sunt.

Luterus scribit Episcopo Moguntino.

Matth. 3. & 4.

Hîc quoquè Luterus spe frustratus sua, regem Angliæ sibi tentandum suscepit, quem anteà contumeliosissimè tractârat. Duo Angli Apostatæ summoperè in eam curam incumbebant, vt totum regnum Angliæ vel inuito rege ad Luteri dogmata traduceretur. Hi iam curabant Coloniæ versionem noui testamenti à Lutero editam, in Anglorum idioma translatam, typis excudi: sed quorundam bonorum virorum opera res ad amplissimum Senatum Colonieñ delata est, qui mox prohibuit typographis, nè in eo excudendo opere pergerent. Regi quoquè Anglorum & regni proceribus idem significatum est, quod multùm retardauit illorum conatus apostatarum. Porrò ipse rex Angliæ respondit Lutero egregiè, spretis eius fictitijs blanditijs: quibus in literis inter cætera improperat ei incestas nuptias cum virgine Deo dicata contractas. Olìm apud ethnicos virgines Vestales, si de stupro fuissent conuictæ, viuæ humo obruebantur, & constuprator verberibus ad mortem vsque mulctabatur. At nunc apud Christianos Luterus & multi alij desertores monachi & moniales, impunè totos se mancipant turpissimæ libidini, mundo illis applaudente, & inexpiabile scelus, nisi resipiscant, etiàm in rectè fa-

Angliæ insidiantur heretici.

Virgines Vestales olim vt punitæ.

1526 ctis præcipuo ferè loco numerante. Sed de his suprà dictum est, quanquam nunquàm satis dici potest.

Comitia Spiræ. Hoc anno habita sunt Comitia Spiræ: vbi quidam principes Luterizantes, petiêrunt sibi templum aliquod permitti, vbi suo more sacris & concionibus interessent, Sed fortissimè se opposuit Episcopus Spireñ Georgius, Bauariæ princeps & Comes Palatinus genere. Itaque in atriis hospitiorum suorum iusserunt suos concionatores quotidiè verbum facere ad populum, Catholicis principibus ob temporum iniquitatem ad multa conniuentibus. Olìm tẽporibus Archadij Imperatoris, Gainas dux Romanæ militiæ petijt ab eodem principe, intra Constantinopolim sibi suęque sectę sacerdotibus (erat autem Arrianus) templum vnum concedi. Archadius rem ad Ioannèm Chrysostomum eius vrbis episcopum retulit. Is modis omnibus se opposuit, dicens inter cętera: Non oportet principem quicquam cõtra Deum audere, si quidem vera pietas illi curæ est, sed potiùs benè constitutas leges seruare, eam præsertim, quæ contra hęreses lata est.

Luterus in Zuingliū & Oecolampadium. Circa huius anni initium Luterus quadam ad Reutlingeñ data Epistola, in Zuinglium & Oecolampadium degeneres filios suos inuehitur. Scripsit & Vrbanus Regius quandam Epistolam contra Zuinglij sententiam. Ediuersò Zuinglius quoquè Luteranis non fuit mutus: quin etiàm Martinus Bucerus apostata Dominicanus scripto quodam edito, aduersùs Brentium Luteranum se tuetur. *Zuinglius respondet.* De hoc Bucero graues viri narrare solent, quòd initio ferè huius noui Euangelij ad Luterum se contulerit, atque ab eo petiêrit alicubi collocari, vbi posset nouo Euangelio strenuam nauare operam: Porrò Luterus ab eo sciscitatus sit, num hac in re tranquillia frueretur conscientiam: Ille verò responderit, se quid nondùm posse pectoris pace frui, testante conscientia saniorem esse Catholicorum quam nouam hanc doctrinam: tum autem Luterus dixerit, Si sic res habent tuæ, nondùm mihi es idoneus. Abi igitur & pugna contra hanc conscientiam, donèc ea prorsus consilescat, & tunc mihi eris commodus administer. Id verò Bucerus fecerit, & ad Luterum reuersus, dixerit se iam omnem conscientiæ aculeum prorsùs repressisse, paratumque esse deincèps & viuere & mori in nouo Euangelio: sicque Luterus eum, tanquàm inprimis aptum suæ doctrinæ propagandæ hominem, alicubi ecclesiasten effecerit. Fuit enim Bucerus non parùm doctus, & præterea ingenio ad simulandum

Bucerus Zuinglianus.

dum

dum & dissimulandum egregiè composito: qui tamen 1526
Zuinglij potiùs quàm Luteri dogma de Eucharistia complexus est aliquandiù, sed posteà in Luteri gratiam fertur à Zuinglio ad Luterum defecisse. Multis annis Argentorati egit concionatorem, tandèm mortuus in Anglia, & morte sanè horrenda; vt sparsit rumor, licèt hîc nihil ausim pro certo affirmare, quo mortis genere obierit. Non est autem incredibile, quòd contra suam sit luctatus conscientiam, cùm idem de se quoquè Luterus fateatur: nec tam stupidus fuit Bucerus, quin facilè animaduerteret non posse gratam esse Deo eam doctrinam, quæ cum Catholicæ Ecclesiæ doctrina è diametro pugnaret. Nec tamen verisimile est, conscientiæ aculeum eius pectus deincèps minimè pupugisse: sed id genus deplorati homines contemnunt non modò conscientiam, sed & Deum ipsum, dicente scriptura: Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit. Ediderat anno 1524. Ioannes Pomeranus commentarios in Psalmos. His suas commendatitias Præfationes præfixerant Luterus & Melanchthon. Itaque rapiebantur illi commentarij à studiosis. Cernens hoc Bucerus, audax facinus aggressus est. Vt enim hominibus persuaderet scholam Vuittenbergeñ cum Sacramentarijs consentire, illos Commentarios vertit, & mox in Psal.3. contra apertissimam authoris sententiam, quam præcedente Psalmo benè côuerterat, verba corrupit, vt Zuinglianismum sapere viderentur. Eam hominis perfidiam Pomeranus ipse hoc anno 26. datis ad Brentium & Iohannem Agricolam literis accusauit. Vt autem latiùs spargeretur rumor, Vuittenbergeñ subscribere Zuinglianis, sacramentarij Buceri versionem mox Latinè reddiderunt, atque longè lateque dispersserunt. Et certè illa fraude & dolo effecit Bucerus, vt Zuinglius & Oecolampadius palàm editis scriptis iactarent, Luterum cum suis Vuittenbergicis stare à Sacramentarijs. Eodem artificio Bucerus vsus est in vertendis Luteri commentarijs in epistolam ad Hebræos, quemadmodùm Luterus ipse apud typographum per epistolam conquestus est. Volebat enim vir euangelicus pro suo candore ea quoquè versione efficere, vt Luterus ad Zuinglij castra transfugisse videretur. Quòd si verò tales tamque nefarias fraudes illi exercent in eorum vertendis libris, qui etiamnùm viuunt, cogitet pius Lector, quid in Patrum vertendis scriptis, vel etiam citandis & edendis faciant.

Prouer.18.

1526 Hoc tempore Conradus Pellicanus, qui ex Franciscano factus erat Zuinglianus, & quandoquè Erasmi Roterodami confessionem audierat, cùm adhuc Basileæ monachus esset, Tiguri cœpit de Erasmo eiusmodi apud amiculos suos spargere sermones, qui Erasmum de Zuinglianism suspectum redderent. Eam calumniam multis modis Erasmus à se conatus est depellere. Sed & alius quidam Zuinglianus, Leo Iudæ dictus, Germanicum libellum edidit tacito suo nomine, quo docere voluit Erasmum & Luterũ quandoquè idẽ cum Zuinglio sensisse. Hoc Erasmus tulit molestissimè, licèt suis incautis scriptis non paruam fortasis occasionẽ dederit talia de ipso existimandi. Non tamen potuerunt eum Zuingliani vnquàm in suam pertrahere sententiam, licèt Basileę diù vixerit, vbi cumprimis viget Zuinglianismus. Scripsit autẽ hoc anno epistolam ad Heluetios, qui in Badensi disputatione conuenerant, qua se ab hac suspicione purgat. At tamen reprӕhendendus est, quòd non scripserit in Zuinglianos eo zelo & ardore, quem res tanta flagitabat.

Conradus Pellican⁹ Erasmum traducit.

Erasmus se purgat.

Per hoc ferè tempus Zuinglius scribit Norinbergeñ Luteranis, docens Luteranorum de Eucharistia opinionem nouam esse, & cum sacris literis pugnare, suam verò à Christo ipso &c. traditam. Ediuersò scribunt de Zuinglio Luterani: & tamen non vidẽt homines ab istis nebulonibus euersi, quàm isthæc pugna arguat noui huius Euangelij vanitatem. Iurè ergò pereunt, qui apertis oculis nihil videre volunt. Scripsit etiàm Zuinglius Germanicè Epistolam ad Eslingeñ, qua acerrimis verborum flagellis cædit Luterum & Luteranos, quos Suermeros, furiosos & fanaticos vocat.

Zuinglius damnat Luteranos

Nota Zuinglij de Lutero censuram.

Hoc ipso anno disputatum est Badenæ in Heluetijs à Catholicis & Sacramentarijs. Venerunt eò Catholici primi nominis Theologi, Iohannes Faber, Eckius, & Thomas Murnerus. Zuinglius nulla fide publica adduci potuit vt veniret. Oecolampadius adfuit. Ea disputatio hunc habuit euentum, quòd Heluetiorum Pagi omnes, demptis Tigurinis, in Catholica religione sibi permanendum statuerunt, neque nouum vllum dogma intra fines suos admittendum. Fuit hoc sub finem Iunij. Iohannes Faber permultas collegerat ex Zuinglij scriptis antilogias, quibus ille fœdissimè & secum ipse pugnauit, & suam Luterique doctrinã destruxit. Eas obiecturus fuerat Zuinglio, sed ille mansit domi. Hac verò ratione, qua tum Luterus, tum Zuinglius & plerique omnes

Disputatio Badensis.

Antilogiæ Zuinglij.

omnes hæretici horum temporum, euidentissimè docentur scripsisse multa inter se pugnantia, efficacissimè & ineluctabilitèr euinci & probari potest, ipsorum dogmata non Spiritum sanctum, sed mendacij parentem diabolum habere authorem. Et hîc necesse est, vt pudefiant & obmutescant quicunque eorum dogmata sequi & tueri volunt, cùm nulla res certiùs indicet doctrinæ falsitatem, quam si ea varia sit & inconstans, nec sempèr suî similis. Quis enim vel in prophanis & parui momenti rebus fidem commodare velit ei, qui de vna eademque re modò aiat, modò neget? iam probet, paulò pòst improbet? Atque vel hoc solo nomine iustissimè damnabuntur, quotquot ab Ecclesia Catholica, quę toto orbe vnum atque idem docet, ad hæreticos etiàm a seipsis turpissimè discrepantes, deficere non dubitârunt. 1527

Hoc anno rex Franciæ Franciscus ex Hispanijs dimissus, domum redijt. Et quia Italis aliquot proceribus suspecta fuit cōcordia inter Carolum Cæsarem & ipsum inita, vndiquè legatos gratulatum miserunt ad regem libertati restitutum, & Clemens Pontifex atq; Veneti, adiuncto Britanniæ rege Henrico, ad mutuam securitatem noua cum Francisco rege fœdera percusserunt: quibus paratis vndique copijs, Cæsari totius (vt ferebatur) Italiæ imperium affectanti obuiàm iretur. Sed quàm falsus hic de affectato Italiæ imperio fuerit rumor, res ipsa postmodùm declarauit, quandò Cæsar Francisco Sforciæ incredibili liberalitate Mediolaneñ ducatum restituit. Franciscus rex, licèt duos pro se filiolos Franciscum & Henricum dedisset obsides, & nisi pacta seruaret, quòd captiuum se denuò sisteret, esset pollicitus, tamen in eo fœdere cum Carolo icto non permansit. Indè mox nouis bellis arsit Italia, Turcis interim ociosè satis in Hungaria omnia vastantibus, & Christianorum temeritatem ridentibus: porrò in Germania hæresibus magna ex hac occasione capientibus incrementa, cùm Catholici principes, intestinis bellis impediti, non tam possent quàm vellent eas opprimere.

Frãciscus rex redit ex Hispania.

ANNO 1527. Pontifex Clemēs flexus humanissimis Caroli Cæsaris literis, adueniente in vrbem Carolo Lanoio Cæsaris duce, in quo summa tum erat belli & pacis authoritas, Cæsari conciliatur, & inter eos nouum fœdus percutitur, ea conditione, vt Lanoius Borbonium principem ab Vrbis Romæ direptione auer-

1527 auerteret. Iam ibat Lanoius ad Borbonium cum multis Germanorum & Hispanorum copijs ad vrbem proficiscentem, sed nihil efficere apud Borbonium potuit, militibus pacem abnuentibus, & Romanæ prædæ inhiantibus. Erant enim inter Germanos non pauci Luteranæ factionis, quibus Pontificis nomen maximè inuisum esset. Ventum est ad vrbem commeatu & tormentis vacuam, pridiè Nonas Maij. Dux Borbonius dum mœnibus scalam admouet, in ipso Vrbis limine per inguen dextri femoris glande traiectus occubuit. At milites, eius morte nihil absterriti, statim scalis appositis, Clemente Pontifice exterrito, & ægrè se in molem Adriani, vulgò Castellum S. Angeli, recipiente cum suis, Leoninæ primùm vrbis, quam Burgum vocant, loca humilia superant, & obuiam multitudinem facilè reijciunt. Ibì tum horrenda cædes miserorum, abiectis armis frustrà mortem deprecantium, à Germanis & Hispanis edita est, ità vt barbarica quadam immanitate etiam in ipsa D. Petri sanctissima æde, adeoque ad aras eius templi & monumēta veneranda S. Apostolorum aliorumque diuorum, permultum sanguinis fusum sit, direptis templi ornamentis, omnibusque sacratis vasis. Ea Vrbis parte vastata, magnam (vt vocant) Romam, transcensis inter Aureliam & Septimianam portam vetustate collapsis mœnibus, irrumpunt, in eaque cuncta auaritiæ & crudelitatis exempla passìm edunt, arcem circunsident, & nè quà detur vllum Pontifici effugium, perductis fossis circunuallant. Nulla apud ferocem & partim Luterana peste infectum militem, sacri prophanique fuit distantia, omnibus in prædam vsurpatis: nemini omninò eius vrbis incolæ, siue is Italus, siue Germanus, siue etiàm Hispanus esset, parcitum est: plerique summis affecti cruciatibus, in tormentis expirârunt: nec paucos contigit bìs ab hostibus captos, & tortos atrocitèr, modò à Germanis, modò ab Hispanis, rebus omnibus exui, & vix vitam solam ære alieno redimere. Sæuitum est horrēdum in modum in sacros calices, in vasa & arculas sanctissimas, quas abiecta sacrosancta Eucharistia insanus miles rapiebat: in sacras vestes, quibus mira exercebant ludibria: in diuorum reliquias, deniquè in virgines Deo dicatas, quibus ad suam libidinem turpissimè abutebātur. Atque hæc quidem omnia insciente & inuito Cæsare acta fuisse, vel indè facilè perspici potest, quòd nec approbauit, nec rata habere voluit, quæ prophanus miles à Pontifice

Vrbis Romæ direptio.

Sæuitia militum.

Obsidetur Pontifex.

Fiunt oĩa inuito Cæsare.

ce & Cardinalibus vi ac metu extorserat: & simul atquè in Hispaniam captæ vrbis nuncius allatus est, ilicò cessare iussit ludos & spectacula, quæ propter recens natum ei filium Philippum edebantur, deditq; operam, vt Pontifex in pristinam libertatem restitueretur. In hac verò Vrbis vastatione id perquàm incommodè accidit, quòd Bibliothecam Vaticanam incomparabili optimorum codicum thesauro instructam, magna ex parte furor barbaricus fœdissimè populatus est, maximo studiosorum omnium luctu & detrimento. 1527

Bibliotheca Vaticana vastatur.

Sub id tempus Romæ quidam fuit Italus sacco indutus, iram Dei grauem, nî resipiscerent, Romanis imminere prædicans. Cumque magnis clamoribus eadem crebriùs palàm dictitaret, coniectus est in carcerem, donèc capta vrbe res ipsa declarauit, vera ipsum dixisse. Erat eius austera vita, & nomen Iohannis Baptistæ. Post septimum deniquè carceris mensem Pontifex Clemens euasit. Ea Vrbis & Pontificis calamitas magnam attulit voluptatem Lutero & eius factionis hominibus: sed Dei benignitate factum est, vt ea voluptas eis non contigerit diuturna, Pontifice non diù pòst cum Carolo Cæsare amicissimè coniuncto.

Clemens VII. liberatur.

Hoc ferè tempore viguit noua hæresis Anabaptistarum, Lutero suis scriptis illi egregiam materiam suppeditante. Interìm nihilo minùs & Luterani & Zuingliani acritèr eos persequuntur, cùm tamen æquè illi iactitent verbum Dei & puram doctrinam, atquè Luterani & Zuingliani, immò etiàm plerique longè maiorem piæ se ferant vitæ probitatem, quàm vel Luterus vel Zuinglius cum toto grege suo. Quàm verò ridiculum est, Luterum eo nomine vel maximè se venditare populo, quòd synceruin se dicit adferre Euangelion & verbum Dei, & nihilo minùs damnare Anabaptistas, æquè Euangelium crepantes? Verùm Catholica Christi Ecclesia nihil horum vana iactatione permota, omnes ex æquo damnat & reijcit, Luteranos, Zuinglianos, Anabaptistas, vtpote qui non Euangelium adferant, sed suas prauas & priuatas opiniones, & detortas scripturæ interpretationes, à Catholico totius orbis Christiani sensu & consensu prorsùs alienas. Habent autem Anabaptistæ multa perniciosa dogmata, negant baptismũ paruulorum, & iam adultos rebaptizant, volunt omnia esse cõmunia, etiàm vxores, perindè vt Plato olim in sua Repub. & Nicolaitæ. Ex his sunt qui dicant, Spiritus meus concupiscit

Anabaptistarũ hæresis.

Dogmata Anabaptistarum.

carnem

1527 carnem tuam: Veni itaque, & faciamus mirabilia. Anabaptistæ æquè àc Luterani & Sacramentarij, in multiplices,easque pugnantes, sectas dissecti sunt: vt nemini dubium fit, quo spiritu regantur. Est genus hominum propè arreptitium,& in suo errore mirabilitèr obstinatum, ità vt plerunquè hilaritèr ad mortem accedant: quæ res infirmis magno sæpè offendiculo & periculosæ tentationi est, nescientibus hanc non esse sobriæ mentis constantiam, sed insani pectoris satanicam pertinaciam. De Donatianis hæreticis scribit Augustinus multa horrenda Epistola 50.quam illi,prodigiosa quadam mortis cupiditate insani, seipsos etiam ethnicis atq; alijs necandos obiecerint. Per abrupta verò, inquit ibidèm, præcipitia, per aquas & flammas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. moxque addit: Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volentes, quandò non inueniebant quem terrerent, vt eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent,aut ignibus gurgitibusque donarent.

Hoc vnum notatu dignum est, Luterum ipsum, licèt esset professione monachus & Theologus, & sectarios omnes, è Lutero ceu quodam equo Troiano confertìm enatos atque profectos, hoc vel maximè dedisse & dare operam, vt habeāt lepidam aliquam suis in complexibus puellam, vt præcipuus Euangelij eorum scopus is haudobscurè possit animaduerti, vt quàm maximè se totos Veneri deuoueant, tanquàm desperata omni salute, nihil in futurum nisi certissima gehennæ supplicia expectent,recteque in illos dictum videri possit illud Apostoli, Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. Certè Luterus ipse quodam loco etiàm matrimonio iunctis ausus est permittere, vt si nolit vxor,liceat accersire ancillam. Ità enim ait: Si non vult vxor, veniat ancilla. Proh pudor,eò amentię recidisse homines,vt nō videant, in cuius Sardanapali disciplinam se tradiderint. Interìm Luterus & hæreticorum dogmatistarum tota cohors, mirè debacchantur in vitia Cleri, & nihil ferè concionantur aliud ad populum,nisì quorundam impuram vitam, eaque commemoranda & vehementer exaggeranda, plaustris interim conuiciorum inuehuntur in Pontificem & Catholicos omnes, cùm sint ipsi tèr execrandi hæretici,& omni flagitiorum genere cooperti, & propterea indigni,qui alios reprehendant.

Philip.3.

Sermone de coniugio.

Hæretici acres in vitia Cleri.

Hac tempestate alijs atque alijs emergentibus in religionē dissidijs, hæresibus & sectis, non solùm Catholici,

lici, sed etiàm plerique Luterani principes & scriptores 1527
ijs opprimendis operam nauârunt. Ipse Dux Saxoniæ Elector, qui Luterum tuebatur, in Sacramentarios siue Zuinglianos & Anabaptistas seuerè constitutis supplicijs animaduertit. Luterus quoquè benè longum scripsit librum in Zuinglium & Oecolampadium, qui ex ipsius schola prodierāt. In eo libro gloriatur se suosque humanis abiectis præceptis, in libertatem se asseruisse ingenti ac difficili labore. Porrò Zuingliana hæresi nullam se legisse fœdiorem, quæ in ipso initio in tot sectas diuisa sit. Ait Germanos cupidè noua quæque complecti, eisque ceu fatuos adhærere. Diabolum nihil tam posse ineptum proferre, quin discipulos inueniat. Germanos esse spurcas sues vel porcos. Ciuiles magistratus ait debere Suermeros, id est, Zuinglianos, tanquam blasphemos punire. Ipsos Zuinglianos vocat porcos & asinos. Multaque alia in eo libro habet, quibus non magis Zuinglianos, quàm seipsum damnat. Ipse enim turbarum omnium author fuit in Germania suis pestilentissimis & pugnantissimis scriptis. Verùm dolebat ei, quòd multos vidit, se contempto, ad nouum Sacramentariorum dogma transire. Porrò Zuinglius & Oecolampadius scriptis contrarijs ei responderunt.

Luterani Zuinglianos puniunt.

Luter. in Zuing. & Oecolāp.

Vult Zuinglianos puniēdos.

Hoc anno vel circiter, 300. Anabaptistæ in Heluetijs in editum quendam conscenderunt montem, tanquàm illinc cum anima & corpore in cæulm assumendi. Hos intantùm dementârat malus dæmon, vt citra vllum pudorem instàr pecudum commiscerentur, ne virginibus quidem à fœdo congressu sibi temperantibus. Scripserat enim Luterus, magis necessarium esse congressum viris ac fœminis, quàm cibum & potum.

Anabaptistarum 300. insania.

In Sueuia quidam ausus est docere, finem iam adesse Christianæ legis, atque aliam subrogatum iri. Multaque alia per id tempus valdè absurda & impia spargebantur in vulgus, quibus omnibus ansam dedit præclarum Luteri Euangelium, quo passim omnes ad carnis libertatem vocabantur, & suo exemplo Luterus prouocabat plurimos, vt & ipsi aliquid auderent.

Sub idem tempus Rotenburgi ad Neccarum fluuium Anabaptistæ quidam vtriusque sexûs vltimo sunt affecti supplicio: flammis exusti viri nouem, fœminæ decem in aquas demersæ. Horum dux & doctor Michael Sellarius apostata monachus, pro meritis horrendas luit pœnas, primùm excisa illi lingua impia, deinde ignitis

Anabaptistæ necantur.

lace-

1527 laceratus forcipibus, & ad extremum corpore eius igni abolito. Nanque homo nefarius multa valdè absurda & impia in populum sparserat dogmata. Alijs quoque multis Germaniæ locis seueritèr in Anabaptistas animaduersum est etiàm à sectarijs. Præter alios scripsit in Anabaptistas etiàm Melanchthon, & cùm ille contra Catholicos disputans non nisi meras exigeret scripturas, tamen Anabaptistas de baptismo paruulorum nulla re alia efficaciùs, quàm Ecclesiastica Traditione, contemptor ipse traditionum, confutare potuit. Est autem certè Anabaptistarum factio multùm execrabilis, & plerique ex eo hominum genere, vt paulò antè dixi, non multùm differunt ab arreptitijs & fanaticis. Quidam Sangalli, quod est Heluetiorum oppidum, inspectante vtroque parente, fratri suo germano caput præcidit, dicens id sibi diuinitùs imperatum. Verùm sententia magistratûs eandem pœnam ipse quoquè luit. Sunt multi in eis vita & moribus sic satis compositis, quæ res permultis imponit, sed habent absurdos doctrinæ errores. Tam est versutus diabolus, vt etiam libentèr sinat sibi addictos quandam extrinsecùs præ se ferre vitæ probitatem, modò fidem in illis corruperit. Scit enim, sinè fide impossibile esse placere Deo. Erat id temporis quidam Præmonstratensis apostata, qui palàm negabat esse infernum, Christum cùm dixisset, Eli, Eli, lamma sabacthani, desperâsse, & ideò damnatum esse affirmabat. Porrò alij quidam non verebantur dicere, Christum non Deum fuisse, sed prophetam, inter Christianos quoquè nullum esse magistratum, & multa alia impia & nefanda. Ita certatim ab inferis erumpebant dæmones, & per apta perditionis organa, Luterum & id genus apostatas monachos & sacerdotes, sub verbi Dei splendido titulo tèr execrandas vomebant blasphemias, quibus in dies innumeri perdebantur.

Michaëlis Sellarij suppliciū.

Melanchton cōtra Anabaptistas.

Immane facinus.

Heb. 11.

Disputatio Bernensis.

Hoc ipso anno decreta fuit apud Bernates Heluetios disputatio Catholicorum cum Zuinglianis, id agentibus Zuinglio & aliquot apostatis monachis. Sed hæc disputatio plurimùm offensionis habuit: itaque nullus Catholicus Doctor, præter vnum Conradum Trigarium prouincialem Augustinianum, eò profectus est. Senatus enim Bernen leges ei disputationi præscripserat, catholicis iniquas, sectarijs plausibiles. Quin & Imperator ipse interdixit per suos, nè Bernatenses eam permitterent apud se disputationem fieri. Quatuor item Episcopi, ad

pi,ad quorum diœcesin pertinent Heluetij, multùm dehortati sunt ab ea disputatione: copiosissimè autē Cantones octo Heluetiorum Catholici eam literis impedire conati sunt, qui inter cætera scripsêre Bernatibus, memores essent disputationis Badensis intra biennium habitæ, quam ipsi approbâssent, & iuramēto ac literis sigillo munitis confirmâssent. Sed Bernates in sua sententia permanserunt: cumque hæc disputatio finem habuit, quòd mox apud illos & aliquot vicinos, Missæ, aræ & statuæ abolitæ fuêre, & multa alia insolentèr & barbarè instituta, quæ tamen illi malè persuasi putant esse prorsùs Euangelica, dolentque se hactenùs in tenebris versatos: nec vident se interìm damnare omnes Maiores suos, qui certè non tam stupidi fuêre, vt nescirent se veram amplexos religionem, quam isti reijciunt. Finem autem hæc disputatio habuit 26. Ianuarij, anno 1528. Est memorabilis apud Tertullianum libro de præscriptionibus aduersùs hæreticos sententia, quam hic apponere non grauabor. Non proficit, inquit, congressio scripturarum cum hæreticis, nisi planè aut stomachi ineat quis euersionem, aut cerebri. Quid promouebis exercitatissime scripturarum, cùm si quid defenderis, negetur: ex diuerso, si quid negaueris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisì vocem in contentione: nihil consequeris, nisì bilem de blasphematione. Ille verò si quis est, cuius causa in congressum descēdis scripturarum, vt eum dubitantem confirmes, ad veritatem an magis ad hæreses deuerget? certè de pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim iudicet. Hæc ille. 1528

ANNO 1528. Luterus cùm malè audiret ob sectas varias passim emergentes, tanquàm ab eo ceu fonte manarent, scripsit Germanicè in Anabaptistas. Inter alia in ipso libello repræhendit principes eo nomine, quòd supplicium sumerent de Anabaptistis, quasi verò etiam iam olim supplicia constituta non fuerint in rebaptizantes. Immò & Luterus ipse paulò antè scripserat, Zuinglianos à ciuili magistratu puniri oportere: Si Zuinglianos, cur non etiam Anabaptistas? Sed & ipse Dux Saxoniæ in Anabaptistas seuerè animaduerterat. In hoc quoquè libello fatetur, in Papatu multa esse bona, immò omnia Christiana bona, atque indè ad ipsos profluxisse. Ait in Papatu esse veram scripturam sacram, verum baptismum, verum sacramentum altaris, *Luterus laudat Papatū.*

1528 veras claues ad peccata remittenda, verum verbi ministerium, verum Catechismum &c. Et tamen solebat iactare, apud Papistas Euangelium sub scamno delituisse, se illud indè produxisse in lucem. Tanta erat illius hominis dictorum factorumque inconstantia & varietas. Verùm cùm Dux Saxoniæ perciperet multa contra religionem effreni licentia etiàm in suis ditionibus geri, Visitationem instituit. Ea postmodùm tam imperiosè & sumptuosè acta est, vt nullæ retrò Episcoporum synodi vel Archidiaconorum communitati tam onerosæ fuisse viderentur. Eam visitationem Melanchthon scripsit Latinè, non planè Luutericè in nonnullis, quia plùs ibì pœnitentiæ & doctrinæ legis & timoris Dei tribuere visus est, quàm Luteri Euangelion patiebatur: Atque adeò libertatem arbitrij, quam in Locis communibus cum Lutero pernegauerat, asseruit. His verò & id genus, licèt cum ipsorum superiori doctrina pugnarēt, etiàm Luterus subscripsit in editione Germanica eius ipsius Visitationis. Ità illi præclari Theologi de summis rebus & affirmare & negare non dubitabant, prout ipsis fortè in buccam venisset. Quod quidem turpissimū fuit in viris Germanis, nisì quòd Germani iam suæ constantiæ obliti, à Maioribus suis non absque ingenti dedecore degenerabant.

Visitatio Saxonica sumptuosissima.

Carolus Geldriæ Dux.

Hoc anno Dux Geldriæ Carolus multis suis oppidis amissis, tandèm vt se Carolo Cæsari dederet, adactus est, interim nihilo minùs Tila munitissimo ad Vaalim oppido fortitèr defenso. Fuit ille Princeps in amicitia & fœdere Gallorum regis, & quia ditionibus Cæsaris vicinus erat, multa eis sæpè damna intulit, quemadmodùm anno superiori derepentè signis mutatis inuasit in Hagam Comitis, Hollandiæ insignem & opulentū vicum, vastatisque omnibus, opimam egit prædam. Alioquì certè in fide Catholica fuit longè constantissimus, & alijs quibusdam principe dignis animi dotibus egregie ornatus. Hæreticos omnes grauitèr persecutus est.

Traiectēses fiunt Burgundici.

Eodem anno Traiectensis Episcopus omnem ditionem suam transtulit in ius Ducis Brabantiæ & Comitis Hollandiæ, qui tum fuit Carolus Imperator, accedente eò non solùm regionis totius, verum etiàm Romani Pontificis consensu. Multis enim modis eam diœcesim vexabat Geldriæ Dux, & iam Traiecti ciues in Episcopum concitârat: nec his malis aliud inueniebatur remedium, quàm vt Burgundiæ Ducibus sese permitterent, quorum potētia tum Geldrus ipse, tum subditi Traiecten-

iectenses frenari possent. Est verò opulenta ea regio, sed populus pronus in seditiones & tumultus fuit, priusquàm Burgundis sese dedidissent. Iam verò in multa pace degunt, nec illis iugum graue impositum est, vti nec Geldriensibus, postquàm ij Carolo imperatori sese submiserunt. Porrò Iurisdictio spiritalis vel Ecclesiastica mansit Traiectensi Episcopo, & prætereà annui quidam reditus non contemnendi. 1528

Hoc anno fames ingens pressit Italiam, præsertìm Insubres & Venetos, ità vt multi ea peste interierint. Tiguri quoquè visi tres soles, famem prænunciare existimati sunt; quæ paulò post tanta illic extitit, vt etiam ex Hungaria boues eò adduci oportuerit. *Fames in Italia.*

Accidit eo anno quiddam planè tragicum Basileæ. Ciuis quidā honestus & diues Christophorus Bongartnerus vxorē suam de adulterio suspectam habuit. Eam suspicionē auxit, quòd in famuli sui suspecti indusio ligulas sericas inuenit, quas suas esse nouerat. Extorquet vi ab vxore, vt fateatur se cum famulo rem habuisse: id si faciat, promittit impunitatem: sin neget, præsentem minatur mortem. Illa fatetur quod non fecerat, sed mox fugit ad sororem in pagum. At tamen amicorū intercessione mulier conciliata marito, redijt ad ædes illius. Ea nocte fertur ad commune admissa cubile. Atqui verò altera die, quæ erat Dominica, ablegata famula & liberis ex priore coniuge susceptis, primùm grauidam vxorem confodit, indè filiam vix quadrimam. Mox Epistolam scripsit ad senatum, & tèr inuocato nomine Iesu, è summa ædium suarum parte se præcipitem dedit, fractis ceruicibus. Epistola illa continebat, quid & quo animo fecisset. Porro de eo, licèt mortuo, graue est sumptum supplicium, & corpus eius fractis ossibus sublimi rotæ impositum. Poterat hoc exemplum deterrere ab adulterio, quod iam inter Euangelicos, vt quidam vir magni nominis scribit, cœperat esse iocus, sicut & multa alia infanda facinora, *Horrendū facinus.*

Eodem anno quidā ex iuratis Christianissimi Principis Georgij Saxoniæ Ducis consiliarijs, Georgius Paccius, vir nobilis, facinus audax & temerarium designauit. Erat is Luteri studiosus, sed occultè. nam alioqui princeps ille hominem in sua aula non tulisset. Agebat tum apud principem optimum vices Cancellarij. Ea occasione secretum Principis sigillū nactus, formulam effinxit fœderis cuiusdam icti à certis Catholicis principibus contra Electorē Saxoniæ & Hassiæ Lantgrauiū, vt eos in *Georgij Paccij fraus.*

1528 Catholicos principes ad arma concitaret, vti etiàm factum est. Formulæ illi commentitiæ appressit sigillum Georgij Ducis. Porrò legendam obtulit Lantgrauio, qui viso sigillo, putauit rem prorsùs veram esse, communicatoque cum Saxone consilio, grandem vterque conscripsit exercitum, cæteris interim principibus mirantibus, quid ea militum conscriptio sibi vellet. Interim Lantgrauius per literas hortatur Georgium principem, vt illi fœderi nuncium remittat. Princeps Georgius lectis literis & visa formula, cuius exemplum ad eum Lantgrauius miserat, obstupuit: moxque datis ad Lantgrauium literis, generosè & luculentèr illi sese purgat, inter alia grauitèr postulans sibi ostendi virum, qui eam rem ad ipsum detulisset, deploratum, infamem & periurum nebulonem eum appellans. Excusârunt sese etiam alij Principes, qui hoc fœdere compræhensi ferebantur: sed tamen belli cladem à se auertere non potuerunt tres viciniores Episcopi, Moguntinus, Herbipolensis & Bambergensis, nisi numeratis centum millibus aureorum. Imparatis enim magnus imminebat exercitus, cui ditiones suas populandas & diuexandas obijcere noluerunt. Porrò Lantgrauius nè hanc fabulam ipse confinxisse videretur, indicauit authorem, certumque prestituit diem, ad quem adessent Regis Ferdinandi, Electoris Brandeburgensis, & Ducis Georgij oratores, hominem accusaturi, si quid haberent aduersùs eum. Veneiunt legati Principum, & multorũ criminum atque etiàm falsi reum eum peregerunt. Cùm enim sua decoxisset, multis vijs homine ingenuo planè indignis, pecuniam vndecunq; conflare solitus erat, atque hoc nomine diuersas effinxerat epistolas, quas Georgij principis annulo obsignârat. Lantgrauius nomine fœderis ad ipsum falsò delati quatuor millia aureorum illi dono dedit, vt ijs æs alienum dissolueret, quanquàm id maius esset, quàm quibus vel tot millia sufficerent. Tandèm cùm non posset obiecta ipsi à Principũ legatis crimina diluere, turpissima illi ignominiæ nota inusta est. Et vitam quidem clementia Lantgrauij Principis retinuit, sed nusquàm ferè tutò consistere valens, instar Cain vixit vagus & profugus in terra, latitans in vrbibus maritimis. Ad extremùm, cùm plerunquè maleficia meritas non euadant pœnas, Antuerpiæ compræhensus est anno 1536. & sequentis anni mense Februario, post longos carceris squalores & grauissima questionum tormenta, capite plexus, & in quatuor partes disse-

Formula efficti fœderis.

Episcopi numerant 100000 aureorũ.

Paccius Antuerpiæ dat pœnas.

dissectus est. Indè pax reddita Germaniæ, nequaquàm diuturna fuisset, Sueuici fœderis socijs Lantgrauium incusantibus, quòd confœderatis ipsorum iniuriam fecisset, nisi ea res Vuormatiæ opera Palatini Principis compositione transacta esset. 1528

Per idem ferè tempus Galliæ rex Neapolim ingenti exercitu ità obsedit, vt iam propemodùm ea vrbe potiturus videretur, licèt Germani & Hispani milites, qui in præsidio erant, incredibili alacritate Gallos, vt se dederent, identidèm non iniquis conditionibus hortantes, contemnerent. Eccè autem mense Iulio sæuissima lues totum corripit exercitum, ipso Lotrechio primario duce, & multis alijs egregijs viris extinctis, ità vt ex sexaginta millibus hominum, vt quidam literis annotârunt, ægrè quadringenti ad sua redièrint incolumes. Ita præpotens Deus pro Carolo Cæsare mirabilitèr pugnare videbatur, sicut & sæpè aliâs, cùm potentissimorum hostium validissimis copijs non vno loco premeretur. *Galliæ rex obsidet Neapolim.* *Pestis vastat exercitum.*

In hac Neapolis obsidione mortuus etiàm est Vaudemontius, Antonij Lotharingiæ Ducis frater germanus, qui regi militabat spe obtinendi regni Neapolitani. Erat enim ex Andegauensium regum familia, qui sibi in eo regno ius vendicant. Pater eius Renatus Lotharingiæ Princeps Carolum Burgundiæ Ducem, commisso prælio ad Nansim, interfecerat. Cadauer Vaudemontij in D. Claræ cœnobio honestissimo templi loco humatum est Neapoli. Id enim templum Andegauenses reges Vaudemontij progenitores, pia liberalique magnificentia condiderant. *Andegauẽs. regum familia.*

Hoc ferè tempore à rege Gallorum Francisco discessit Andreas Auria, vir summæ authoritatis, Caroli Cæsaris amicitiam complexus, magno quidem Cæsaris commodo, sed non minori Regis Francisci detrimento. Habebat Auria captiuos apud se duos præcipuos Cæsaris duces, Alphonsum Vastium & Ascaniũ Columnam, quos nauali prælio ceperat Philippus Auria. Hos Rex Franciscus ad se mitti voluit, sed Andreas Auria recusauit. Tulit hoc ægerrimè Rex, & contumeliosè Auriam proscidit. Is igitur dimisso à se Vastio & Columna ad Antonium Læuam, facilè obtinuit, vt in Cæsaris amicitiam reciperetur. Itaque breui tempore Genuam Gallis eripuit, eamque pristinę libertati restituit. Atque hoc potissimùm nomine fertur à Rege se abalienâsse, quòd doleret ei patriæ (ea fuit Genua) erepta libertas. Videbat *Andreas Auria deficit à rege Frãcię.* *Genua Gallis eripitur.*

1528 enim Gallos quædam moliri in eius vrbis non leue detrimentum. Tum quoque non obscurè sentiebat Gallos secum hostiliter agere, Barbessio Gallicarum triremium præfecto ipsi insidias tendente. Ità ergò remisso ad Regem torque conchyliato, qua cæremonia à militari sacramento se absoluit, & auratis lilijs, quæ erant Galliæ regis insignia, in extrema puppe perfractis atque decussis, Cæsaris gratiam & militiam tanquàm vberiorem certioremque amplexus est. Clemens Pontifex, & eius hortatu rex Franciscus multùm in eam curam incubuêre, vt eius animum delinirent, hominemque possessione maris potentem in officio & amicitia retinerent. sed id frustra fuit. Oblatus est deinde ipsi Auriæ à ciuibus omnibus Genuæ principatus, sed ille eum insigni continentiæ exemplo recusauit. Multa is vir præclara edidit facinora, præsertìm in mari aduersùs Turcicos & Barbaros piratas, quos mirabilitèr persequutus est. Decreta est illi apud Genuenses restitutæ libertatis ergô statua Colosseæ magnitudinis è Lunensi marmore, cuius basi hæc inscripta erant: Andreæ Auriæ ciui opt. feliciq́ue vindici atque authori publicæ libertatis, Senatus populusq́ue Genuensis posuit.

Auria recusat Genuæ principatum.

Per hoc ferè tempus aliquot superioris Germaniæ locis, præsertim in Heluetijs & Argentinæ, multùm increuit dogma Sacramentarium & secta Zuingliana: & Missa, qua nihil est sanctius, ceu idololatria abrogata est, imagines è templis deturbatæ & flammis exustæ, Basileæ quidem ipso die Cinerum, quo solent Christiani se ad meliorem frugem recipere. Non tamen simul vno anno, sed per temporum interualla hæc sensìm irrepsêre diuersis in locis, ita vt res omninò ad Mahometicam, vel potiùs Antichristianam vastitatē spectare videretur, cùm isti Sacramentarij interìm Romanum Pontificem non alio quam Antichristi loco haberent: porrò apostatas monachos, publicè incestis nuptijs infames, haud secùs atquè Christi apostolos susciperent ac venerarentur. Erat ea irati numinis horrenda vindicta & seuera animaduersio in hominum peccata. Contra hos sacramentarios rursùs nouum Luterus scriptum edidit, benè prolixum, de cœna Christi confessionem suam. Ibì rursùs affirmat quædam quæ anteà negârat, negat quæ affirmauerat. Negat enim in cœna Domini manere vinum, quod in captiuitate Babylonica asserit. Non possunt hic omnia particulatim commemorari, nè nimis prolixi

Zuinglianismus increscit.

Confeßio Luteri cōtra Zuinglianos.

prolixi simus. Missam sanè hîc quoquè vel maximè se abominari dicit, licèt non esset nescius, toto terrarum orbe omnibus retrò seculis apud Christianos Missam celebratam esse. Extat Græcè & Latinè D.Iacobi Apostoli fratris Domini, itemque Basilij & Chrysostomi Missa, vt nihil de Latina Ecclesia dicamus. 1529

Scripsit eodem anno Luterus alium librum contra concomitantiam, planè scurrilem atque dicacem, ex quo quidam Catholicus Doctor collegit 134. calumnias. Sed quantumcunquè ille absurdus esset & petulans in scriptis suis, tamen mirè placuit cæcis mortalibus. *134. calumniæ Luteri.*

Cùm autem eius de Cœna Domini cōfessio in manus Zuinglij & Oecolampadij venisset, prolixè illi responderunt. Absit enim, vt vel tantillum discipuli magistro concedant, quandò non id agitur, vt veritas vincat, quæ tamen neque a Lutero, neque à Zuinglianis stetit, sed vt miseri homunciones alij præ alijs vicisse videantur. Neque Bucerus hîc se mutum præbuit, sed edito Sebaldi & Arbogasti dialogo, Lutero non planè edentulum se ostendit. Fuit certe & est hæc res inprimìs ridicula & scurrilis, quòd illi sublimes gigātes, qui se iactabant in Germaniam, qua tot seculis caruisset, lucem Euangelij inuexisse, tam inter se pertinacitèr & odiosè digladiabantur. Facessat hîc omnis friuola excusatio. Non est dissensionis Deus, inquit Apostolus, sed pacis. Quomodò possunt me isti docere quid verum sit, cùm se ipsi vicissim in rebus grauissimis mendacij insimulent? Et hæc quidem non paucos permouerunt, vt in hac mutua Luteranorum & Zuinglianorum dissensione rem accuratiùs expenderent, aduerterentque non posse eos veritatis esse præcones, qui pugnantia docerent, atque eam ob rem ad Catholicam Christi Ecclesiam se reciperent, contemptis stultissimis fanaticorum hominum (sic enim ipsi se inuicèm vocant) opinionibus, quæ identidèm in alias atque alias formas transformantur, sicut necesse est euenire illis, quæ cum mendacio coniuncta sunt. Varium est enim & inconstans mendacium. *Zuingliani contra Luterum.* *1. Cor. 14.* *Pugnātia dogmata Euangelicorum faciunt vt multi resipiscant.*

ANNO 1529. deimprouisò pestifer morbus (sudorem Anglicum vocabāt. eadem enim lues Britanniam vastauerat Henrici VII. Angliæ regis anno 1. qui fuit à nato Seruatore 1486.) totam Germaniā peruasit, multis hominum millibus intra 24. horas extinctis antè, quàm certum medici remediū inuenissent. *Sudor Anglicus.*

1529 Permulti verò, vbi virus illud exudâssent, seruati sunt. Ità præpotens Deus nouis in dies emergentibus hæresum & scelerum portentis, noua adhibebat flagella. Simul autem & annonæ caritas, & tumultus bellici Germaniam per id tempus premebant. Turcarum enim Imperator Solimannus cum ingentibus copijs Viennam fortissimè obsedit, sicut paulò pòst dicetur. Luterus epistolam scripserat ad Vuenceslaum Lincum apostatam Augustinianum, concionatorem Nurenbergensem, qua Georgium Saxoniæ principem pijssimum vehementèr suspectum reddidit de fœdere illo, quod Paccius quoquè ei falsò affinxerat. Eius epistolæ exemplar tandèm venit ad manus eiusdem principis. Ille verò nouis editis literis multò etiam fortiùs, quàm anteà, sese hac suspicione purgauit. Tanta iam erat Luteri potentia, vt etiam Principibus confidentèr insultaret, & quidem impunè. At nunc rursùs furore percitus, Germanicum confecit libellum de priuatis & furto surreptis literis, in eoq; tam petulantèr & scurrilitèr illum laudatissimum Principem exagitauit, vt rei indignitate etiàm non pauci Luterani permouerentur. Sed interìm tamen mansit apud

Psal. 9. cæcos mortales sua Lutero authoritas, & laudabatur peccator in desiderijs animæ suæ. Certè si quisquam Catholicus ità scriberet in principes Luteranos, quemadmodùm ille importunus homo scripsit in Imperatorē quoquè & reges & principes, quas non turbas cierent dogmatistę Euangelici? Atque vtinàm Principes rem hanc paulò attentiùs considerâssent.

Comitia Spiræ. Hoc anno conuentus Imperij fuit Spiræ multis de causis, quòd & Turca auctus viribus, perdomita & sub iugum missa Hungaria, captaque Buda, terribilior Germaniæ immineret, & sectæ vsqueadeò capesserent augmenta, vt iam non Catholicis modò, sed ipsæ sibi inuicèm essent formidabiles. Nam in Heluetijs & primarijs aliquot Germaniæ vrbibus iam Zuingliana factio Luteranam anteibat, & Anabaptistæ occultis machinationibus tum sectarijs istis, tum Catholicæ Ecclesiæ non parùm terrori erant. Porrò in hoc conuentu ità discessum est, vt Ferdinandus rex nō minimo dolore ex amissa Hungaria affectus, & anxiè metuens reliquis ditionibus suis, nulla potuerit à Protestantibus auxilia impetrare, nisi eos sineret sua retinere dogmata. Itaque publico decreto permissum est, vt in fidei & religionis negocio ità se gererent, vti & Deo & Cæsari facti sui rationē possent redde-

reddere, nihil tamen deincèps innouarent vsque ad concilium, &c. Enimuerò illi in hoc ipso conuentu protestati sunt, se summi Magistratus decretis quibusdam non posse subscribere: itaque ad Cæsarem prouocârunt. Indè primùm ortum est Protestantium nomen, quod etiam quædam liberæ Ciuitates amplexæ sunt. 1529 *Protestantes vndè dicti.*

Huius anni mense Februario Basileæ ciues tumultuantur, & duodecim Senatores loco mouent: quin & sacras imagines, vt suprà attigimus, in templis omnibus demoliuntur, ceu idola quædam, ita persuasi à suis doctoribus, quasi eadem sit apud Christianos ratio imaginum, quæ fuit olim apud Ethnicos idolorum. Missam quoque prorsus abolent, nihil deincèps habituri commercij cum incruento illo Ecclesiæ sacrificio. Ipso die Cinerum statuas vel imagines ligneas distribuerunt in homines tenuioris fortunæ, vt illis barbaro inprimis exemplo ad focum abuterentur. Sed illi tanta contentione eas sibi singulatim vendicare conabantur, vt ad pugnas quoquè ventum sit. Ea re factum est, vt in nouem congestæ strues, ante summam ædem flammis omnes permitterentur. His rebus gestis, lætum illi diem egerunt, tam egregio patrato facinore. Alijs quoquè locis sæuitum est in imagines, vel statuas, Missæque sacrosanctum sacrificium: & erat hoc præclarum Euangelij recens orti studium, vt nihil intentatum relinqueretur à suî studiosis, quod amplissima Antichristo itinera præpararet. *Tumultus Basileæ.* *Imagines comburũntur.*

Anno superiori multùm tum Cæsar ipse per Episcopum Hildesheimensem, tum episcopus Argentoratẽ & plerique alij egerant apud Argentinenses, vt nihil in religione mutarent, aut certe expectarent Concilij sententiam: at illi quoquè improborum hominum pestiferis persuasionibus circumuenti, ad res nouandas animum adiecerunt. Atque ita alij post alios passim in Germania, nobilissima quondam prouincia, in olìm damnatos nimiumque crassos errores prolapsi, cæteris nationibus se affatim irridendos propinârunt. Certè ipse quoque Turcarum Princeps Solimannus Luteranos detestatus fertur, propterea quòd essent proni in seditiones concitandas. Interim verò qui à Catholica Ecclesia deficiebant, valdè sibi gratulabantur, quòd tyrannicum Romani Pontificis iugum excussissent, & iam tandèm veram Euangelij lucem inuenissent. Romanos enim Pontifices non alio quàm Tyrannorum loco habent, *Solimannus detestatur Luteranos.*

1529 bent, & doctrinam Catholicæ Ecclesiæ vocant Papisticam ac meras tenebras. Porrò interìm illos duces sequuntur, qui odiosissimè à se inuicèm in rebus grauissimis dissentiunt, & miseros plusquàm Cimmerijs tenebris inuoluunt: quod tum demùm ipsi nimiùm malè experientur, cùm erit migrandum è corpore.

Apud Heluetios tanta contentione exarsit de religione controuersia, vt iam ad arma descenderetur. Tigurini & Bernates suis fisi viribus, catholicis quibusdam cantonibus vel pagis iam vim inferre nitebantur: sed per sequestros res composita est ad tempus non diuturnum. Eius pacis conditiones catholicis parùm æquæ visæ sunt: discessum est tamen ad tempus ab armis.

Conuẽtus Euangelicorũ Marpurgi.

Princeps Hassiæ Philippus dolens inter Luterum & Zuinglium tam atrox extare dissidium, volens eos in concordiam redigere, Marpurgum vtriusque factionis homines euocauit. Venerant illi quidem, & ne nihil egisse viderentur, certa quædam capita vel articulos, in quibus contra Catholicam Ecclesiam inter se conspirârant, ediderunt. Porrò in primario Eucharistiæ articulo vetus dissensio mansit. ità illi re infecta discesserunt. Princeps Lantgrauius & quidam docti viri modis omnibus efficere conabantur, vt quamuis in negocio cœnæ conuenire non possent, tamen alij alios fratrum loco haberent. Sed id Luterus facere noluit. Porrò verò sunt, qui scribant & putent in hoc vno articulo dissidere Zuinglianos à Luteranis: sed hoc falsissimum est, cùm etiam in alijs non paucis inter se hostilitèr dissentiant: immò verò paulatìm eò res redijt, vt nec Zuingliani cum Zuinglianis, nec Luterani cum Luteranis consentiant, sed alij alios palàm euulgatis libris odiosissimè & impotentissimè proscindant.

Liber de Actis Synodi Constantiensis.

Editus hac tempestate est liber quidam de Actis Concilij Constantiensis erga Iohannem Hussum, incerto quidem authore, sed opera Iohannis Islebij, socij & amici Luteri. In præfatione Islebius Hussum vocat probum Dei amicum, Concilium Constantiense synagogam Antichristi. Sed nos Hussum damnatum hæreticum multò rectiùs dicimus cum ea synodo, quàm cum Islebio virum bonum. Interim tamen liber ille nihil facit admodùm pro Luteranis, quòd disertis verbis affirmet Hussum Constantiæ etiàm circa ipsum supplicij

ctij sui locum publicè negâsse articulos illos, quos Luterani vel maximè asserunt ac tuentur. 1529

Sub hoc quoquè tempus cùm Turca in Germaniam aduentare diceretur, Luterus scriptum edidit, *De bello contra Turcas*. Sed eo ipso multo plùs deterret principes à bello Turcico, quàm ad id extimulet. Verisimile est, optâsse hominem odio Papæ deflagrantem, vt Turca occupata Germania, mox etiam Italiã pulso Pontifice occuparet. Verùm id Deus adhuc pro sua bonitate auertit. In eodem scripto valde acerbè & contumeliosè inuehitur in Pontificem, Episcopos, Imperatorem, Reges, Principes, præcipuè verò curiam Romanam. Inter alia multa, Cæsar, inquit, non est caput Christianæ Reipub. neque defensor Euangelij aut fidei. Oportet sanè Ecclesiam & fidem alium habere defensorem, quam sint Imperator & reges. Hi nanque ferè pessimi sunt hostes Christianismi & fidei, sicut Psalmus 2. ait, & Ecclesia omni ex parte conqueritur. Sic ille bonus vir tractabat sanctissimum Imperatorem & summos magistratus. Nihil enim metuebat sibi, in tuto loco hærens sub Saxoniæ principe. Eam verò maledicendi licentiam non ex Euangelio, sed spiritu Antichristi hauserat. Quàm autem hoc quoquè prodigiosæ fuit inconstantiæ, quòd hoc quidem libro dehortatur à bello Turcico, dicens id esse contra doctrinam Christi, quæ dicit Christianos non debere malo resistere, &c. cum non longè antè in Visitatione Saxonica scripsisset, eiusmodi orationem seditiosam esse atque intolerabilem, ex Pauloque probâsset, Magistratus nostros gladio & bello Turcas arcere debere, nec Christum vetâsse vsquàm immanitatẽ Tyrannidemque Turcicam repellere? Omni certè lachrymarum fonte plangendi sunt, qui tam varium & ipso quoquè Proteo mutabiliorem hominem, in grauissimo religionis negocio sequi non dubitârunt. Hac de re dici multa possunt, sed nunquàm satis multa.

Liber de bello Turcico.

Inconstantia Luteri.

Huius anni mense Septembri cum infinitis copijs Turcarum tyrannus venit in Germaniam, & Austriæ primarium oppidum Viennam grauissima pressit obsidione. Id bellum eiusmodi habuit originem: Rex Ferdinandus Caroli Cæsaris frater, Iohannem Vaiuodam regno Hungariæ exuerat. Is verò in eam redactus calamitatem, in Sarmatiam ad Hieronymum Laschum virum ab illustri nobilitate & eximia eruditione clarissimum confugit. Laschus tanto lætus hospite, omnem illi humani-

Turca obsidet Viennam.

1529 manitatem impendit, dissimulante Sigismundo rege, quòd Vaiuodæ germanam sororem in matrimonio habuisset. Interea Laschus, vt erat solerti & excellenti ingenio, miraque ad res gerendas dexteritate, Vaiuodę id tandèm consilij dedit, vt Solimanno se clientem fore profiteretur, si eius beneficio in regnum esset restitutus. Id verò consilium licèt inprimìs speciosum videretur, & Vaiuodæ rebus accommodum, si huius vitæ prosperitatem spectes: erat tamen Christianæ Reip. admodùm perniciosum, vt rei euentus posteà luculentèr edocuit. Cæterùm Laschus hortatu Vaiuodæ legationem suscepit ad Turcarum Imperatorem Solimannum: atque vbi venit Byzantium, oblatis muneribus facilè in purpuratorum gratiam & familiaritatem se insinuauit. Eorum verò opera id consecutus est apud Solimannum, vt is prolixè polliceretur, sibi eam rem curæ fore, breuique se in Hungariam aduolaturum. Misit deindè suum quoquè legatum Byzantium Ferdinandus rex, sed is demùm licèt a Solimanno humanitèr esset receptus, & à purpuratis, quos Bassas vocant, patientissimè auditus, non nisi superbum & insolens tulit responsum, & pro inducijs atque amicitia omnem belli cladem iussus est Ferdinando denunciare, & quamprimùm Byzantio excedere.

Laschus adit Solimannum.

Per id tempus Ferdinandus Spiræ erat, hocque accepto nuncio, non immeritò perculsus est, quòd sciret Tyrannum à sententia haud facilè discessurum, & Carolus frater eius bellis Italicis distineretur. Itaque Solimannus copias omnes ad signa vocari imperat, quibus coactis, Hadrianopoli profectus, Belgradum quintisdecimis castris peruenit: indè rectà Budam petijt. Ei obuiàm processit Vaiuoda, Hungarorum procerum septus comitatu, quibus & Laschus aderat. Acceptus est comitèr à Solimanno, qui illi se recepit liberalitèr concessurum, quæcunque eo bello vi & armis parâsset. Vbì Budam venit, prope vacuam inuenit, ciuibus metu in proximas vrbes dilapsis. Arx Germanico tenebatur præsidio, sed eam cuniculis euertere nitebatur: quæ res terruit Germanos, vt etiam inuito arcis custode, cum hoste saluis rebus paciscerentur. Assensit Solimannus: verum abeuntes cum sarcinis suis, contra fidem datam sæuus tyrannus Ianizaris ad vnum trucidandos obiecit, arcis aũt custodem humaniter dimisit. Capta Buda, Viennam iter habuit, dimissis quibusdam è suis, qui prędas agerẽt ex Christianis, qui

Solimannus venit Budim.

Barbara ferocitas.

Excursiones Turcarum.

qui omnis generis hominum ingenti intercepta multitudine, ad Lincium vſque luctuoſas fecére excurſiones, paſsim ſumma crudelitate flammis omnia vaſtantes. Erant iam Viennæ equitum & peditum plùs minùs viginti millia, & cum ijs aliquot præclari duces, inter quos præcipuam obtinebat authoritatem Philippus comes Palatinus. Vbì ad vrbem ventum eſt, Turcæ ampliſſima ſuis caſtris occupauêre loca, quæ vel ſolo adſpectu eſſent horrori. Et ſedulò illi cuniculis ſibi in vrbem aditum facere inſtituerunt. Porrò aliquot iam locis patefactis, audaciſſimè identidèm in vrbem irruentes, tanta vi Germanorum repulſi ſunt, vt in toto hoc bello è Turcis ad octoginta millia perijſſe ferantur, tandemque cum dedecore & ignominia coactus ſit Solimannus obſidionem ſoluere, & in Thraciam re infecta abire. Non dubium eſt, quin omnipotens Deus ſingulari benignitate eam victoriam contulerit Germanis, quorum certè vires tanto hoſti longè alioquì impares erant. Sub Turcarum aduentum iuſſi erant vrbe excedere fœminæ, pueri, ſacerdotes, monachi, & omnis imbellis turba. At, quod ſummè dolendum eſt, ij magna ex parte in immanes barbaros inciderunt, qui infantes ſecuerunt medios, fœminas & ſenes, quos in ſeruitutem nollent abducere, partim palis infixerunt, verubus transfoderunt, gladijs diſciderunt. Feruntur in ea Turcicæ vaſtitatis procella ſupra 60000. Germanorum in ſeruitutem rapta. Porrò totus Viennenſium ager, ſucciſis vitibus & frugiferis arboribus, triſte intuentibus ſpectaculum præbebat. Solimannus vbi Budam redijt, Iohannem Vaiuodam regem conſtituit, amicumque & beneficiarium appellauit. Sed ſic recuperâſſe regnum, miſerum profectò eſt, & à Chriſtiana pietate alienum. Quanquàm (ô cæca mortalium pectora) quid non faciunt plerique homines, vt vel ad breue tempus poſſint eſſe beati in hac vita, ijdem ipſi omnis laboris impatientes, ſi quid agendum ſit pro æterna vita.

1529

Turca turpitèr abſceſsit.

Crudelitas Turcarum.

Hoc anno Carolus Cæſar ex Hiſpanijs venit in Italiam. Sunt qui ſcribant illi iter molienti, Hiſpanos proceres longè plures & pecunias & milites obtuliſſe, quòd illum impensè charum haberent, quàm cuis alius minis extorquere potuiſſet. Viri enim mille quingenti ſponte ſua Maieſtati eius liberalitèr obtulerunt, ſinguli millenos ducatos aureos in annos quatuor, abſque vllo ſuo commodo vel lucro. Plerique Principes equitum & pedi-

Hiſpanorum erga Carolum V. beneuolentia.

1529 peditum copias non spernendas pollicebantur; quas integro anno suis ipsorum sumptibus alerent.

Antè verò, quàm Cæsar ex Hispanijs solueret, Franciscus Gallorum rex, amisso copiosissimo apud Neapolim exercitu, amisso Andrea Auria viro incomparabili, animum ad pacis consilia adiecit. Filij eius adhuc obsides hærebant in Hispania: eorum liberandorum summo tenebatur desiderio. Itaque pax Cameraci confecta est, quò conuenerant præter cæteros Margarita Cæsaris amita, & Aloysia Francisci regis mater. Conditiones initæ pacis huc adscribere nihil attinet. Rex quidem pro filijs numerauit Cæsari viciès centena millia aureorum. Hæc est fortassis illa ingens præda, quam se Cæsar amissurum cernebat, vt illi Sleidanus affingit, si Francisco regi in Hispanijs captiuo aliquid humani accidisset: atque propter eam Cæsarem ait magis ac magis in dies animum ad pacem adiecisse. Quod Cæsar clementissimus pro innata ipsi humanitate erga regem Franciscum, tunc ex animi dolore morbo correptum, fecit, hoc Sleidanus videtur tribuere auaritiæ, scilicèt optimus & candidissimus historicus. Quid verò de eius historia princeps ille senserit, alibi dicetur. Vbi autem Cæsar in Italiam venit, magna omnium gratulatione exceptus est, suoque aduentu ruenti Italiæ pacem attulit, præterquàm Florentinis, qui immodicis animis pro libertate, vt aiebant, tuenda & Pontificis & Cæsaris in se arma concitârunt.

Pax inter Carolum V. & Franciscum regem.

Annus Germaniæ calamitosus.

Annus hic Germaniæ fuit multas ob causas admodùm grauis & calamitosus. Irruebant sæuissimi Turcæ; grassabantur hæresum & nouorum dogmatum portenta, morbus Anglicus innumeros tollebat è medio, & insupèr tanta erat annonæ caritas, quantam nemo mortalium meminisset. In inferiori autem Germania Flandris, Hollandis, Selandis repentina Oceani insanientis inundatio damna passim dedit longè grauissima, aliquot locis planè submersis.

Conuětus Suabachi.

Fuit hoc anno Suabachi conuentus eorum; qui se Euangelicos dicebant: sed cùm inter se conuenire non possent de cœna Domini, (sic enim vocabant sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum) alius conuentus Smalcaldiæ indictus est. Ità hoc præclarum Euangelium in re præcipui momenti; neque tunc neque postea vnquam idem statuere potuit: eaque discordia magis ac magis semper aucta est, quemadmodùm illis euenire necesse

est,

est, qui à veritatis constantissima luce ad incertas, varias & lubricas humani ingenij opiniones sese transferunt. Et tamen non desunt qui scribant, amicè eos discessisse Marpurgo, quò eos Lantgrauius euocauerat, cùm tamen (vt suprà diximus) Luterus Zuinglianos fratrum loco, licet plurimùm hortante Lantgrauio, habere noluerit, hodieque non cessent scriptis atrocissimis sese inuicem lacerare, & Marpurgi à Zuinglio 300. argumenta Lutero fuisse obiecta, ipsi Zuingliani affirmârint. 1529

Hoc etiàm anno Clemens Pontifex aduentanti è Genua Cæsari, & Placentiam contendenti, tres legatos obuiàm misit, qui à pontificiæ ditionis fines intrante solitum iusiurandum acciperent, nunquàm ipsum Pontificis libertatem violaturum. Iurauit Cæsar verbis ritè conceptis, sed ità tamen, vt se de suo iure nihil discessurum testaretur: quod putant quidam ea ratione eum fecisse, quòd Placentiam & Parmam Mediolanensi imperio antiquitùs attributas repeteret, quandoquidem Mediolanense dominium Imperatorum sempèr beneficiarium fuisset. *Iurat Cæsar.*

Porrò Cæsar vbi Solimannum turpitèr in fugam coniectum comperit, ingenti perfusus lætitia, cùm iam circitèr duos menses Placentiæ Parmæque exegisset, rectà Bononiam contendit, quò iam paulò ante Calendas Nouembres Clemens Pontifex peruenerat. Ibì quid tum gestum sit, ex Paulo Iouio scriptore Italico bona fide commemorabimus. Excipitur, inquit, Cæsar Bononiæ triumphali pompa, summis honoribus, incredibili omnium lætitia, ipse paludatus & militaribus armis, vna dempta galea, vndiquè protectus, albô insigni equo, regio sumptu phalerato, à Mutineñ porta in forum prouehitur. Præcesserant quaterna vexilla cùm leuis tum grauis armaturæ Belgarum equitum, sagulis, cristis, & colorum varietate ità inter se distinctis turmis, vt quorum ducum essent, ab ipso insignium & vestitûs argumento facilè noscerentur. Successit indè peditatus totiès victor, non tam opimis hostium spolijs exornatus, quàm armorum fulgore ac adspectûs feritate terribilis, ad trucem tympanorum sonitum & graues tibiarum modulos gradu superbè composito sub signis introductus. Quadratam vmbellam auro purpuraque distinctam gymnasiarchæ & celeberrimi bonarum artium professores in togis *Carolus V. venit Bononiã. Põpa excepti Cæsaris.*

1529 togis sericis præferebant. Latus Cæsaris à decora Bononiensi iuuentute non custodiæ, sed honoris causa cingebatur. Prætor Vrbanus & decuriones cum vexillifero, & è Quadragintauirali magistratu primoribusque patritijs splendidissimè succedebant. Constitit in medio foro Antonius Læua æger pedibus, sed viuacibus oculis pugnacissimi ducis habitum præ se ferens, ac vt magis ob recentem bellicæ constantiæ & rerum gestarum gloriam omnium oculis offerretur, in sublimi sella gestatus, hinc veterana Germanorum legione, illinc Hispanorum cohortibus ita prædensa acie directis aut obuersis, & tormentis in fronte collocatis, vt exercitus concursurus esse videretur. Erant iuxta Cæsarem illustres reguli, auro in lacinijs vel solido bracteato, vel acu pingente inducto, vel ad luxuriem conciso, itemque exquisitis armorum & equorum ornamentis maximè superbi. Secundùm eos prælata est Romana Aquila, aureo in vexillo picta, ac item candidum aliud vexillum purpurea cruce distinctum, sub quibus totius aulæ familia ex flore gentium omnium delecta, & nobilissimi Hispaniæ sacrati religione equites Cæsaris vestigia sequebantur. Prætorianus miles custodiæ corporis assuetus, diuersis sub signis Hispanus, Belga, Germanus, in croceis sagis agmen extremum clausit, & quicquid in foro spatij reliquum fuerat, occupauit. Erat erectus in Petroniani templi vestibulo peramplus ligneus suggestus, peristromatis & aulæis ad loci dignitatem vndique profectus, in quo Cardinales & episcopi cæterique minores sacerdotes purpurati suo quisque ordine consederant. In medio autem præalta in sede mitratus Pontifex Cæsarem expectabat. Ille itaque nobilioribus tantùm regulis principumque legatis sibi adscitis, equo descendit: subeuntem per gradus Cardinales duo deduxére. Tum verò vt prodijt, omnium oculi in duos longè maximos terrarum orbis dominos sunt coniecti. Explorábat enim, quisque valdè suspensus & tacitus, propter memoriam veteris dissensionis & recentis amicitiæ, an ora ipsa, interiores sensus nunquam ex toto fallentia, subitis illis affectionum & nutantis animæ momentis obedirent. Erat vultus Cæsaris in gestu militari & graui, blanda quadam lenitate verecundiaque perfusus. Clementis verò facies ità subitò ad eius occursum exhilarata est, vt vel ob id maximè lætari crederes, quòd illum multò humaniorem & augustiorem, quam

Exercitus pedestris. *Vexillum Aquilæ. Crucis.* *Cæsaris vultus. Clementis.*

quàm putârat, esse conspiceret. Varia siquidem ab Hispanijs, & falsa quidem, de Cæsare plerique malignè retulerant, & multi etiàm vltrò trepidis animis, propter acceptas tot inusitatas clades, sibi illum fingebant vti alterum Ariouistum, aut Rotomalcem, aliquo scilicet vultu Cimbrico & feritate Gothica metuendum, ac ipsius deniquè militibus ferocia & spiritûs immanitate persimilem, qui deuictis & stratis tot hostium exercitibus, tot vrbibus direptis, euastatisque prouincijs, diuina ac humana omnia dira confusione miscuissent. Sed iam fuerat exceptus Genuæ, Placentiæ cognitus, Parmæ demùm, Rhegij, & Mutinæ cum summa omnis generis hominum gratulatione salutatus, vtpotè qui passìm humanitatis, abstinentiæ, pietatis atque iustitiæ monumenta absque vllo vel superbiæ, vel crudelitatis, vel libidinis vestigio reliquisset. Enimuerò, quo nihil est in rege popularius & gratius, aditum cunctis atque aures summa benignitate & singulari patientia præbuerat, dederatque obitèr responsa spei æquitatisque plenissima, quæ propositis postulatorum capitibus singulatìm rectissimè responderent. Illam verò militum licentiam, diuturna impunitate confirmatam, ijs, qui vel oblata rapuerant, vel ante diem arrogantèr stipendia flagitârant, supplicio protinùs affectis, ità represserat, vt illo, quod teneret, longè maximo omnium imperio dignissimus haberetur. Sed nec eum, quanquàm ætate & fortuna florentem, vllæ vnquam vel licitæ volùptates à perpetuis rerum maximarum consultationibus auocabant, ità vt in eo simul iuuentæ decor eximius ad Martiam laudem emineret, & consilia senili maturitate proprijs, non alienis, cogitationibus exquisita, elaborata, directaque manerent. Nunquàm enim præclarum, nobile & firmum eius ingenium vel irarum impetus perturbârat, vel cæca vindictæ libido pupugerat, vel vlla humana mollities, quin recta sentiret, expugnârat. Erat eius vultus, vt hoc quoque curiosi minimè desiderent, & argenteo & grato quodam pallore dilucidus, oculi cærulei, suaues, nulla acri seueritate formidabiles, & ij quidem ad ingenuum pudorem virilemque modestiam instituti. Nasus à medio clementèr assurgebat, quod magnitudinis animi signum in Persarum etiàm regibus ab antiquis fuit obseruatum. Mentum erat ad exiguam venustioris iniuriam paulò prominentius, & quod grauitatis speciem addebat, suberipsa & flauenti

1529 *Caroli V. affabilitas.* *Eximia laus Caroli V.* *Vultus Caroli V.* *Oculi.* *Nasus.* *Mentum.*

1529 barba conuestitum. Capillum verò fulgore pallentis auri more Romanorum Cæsarum circuntonsum ostendebat. Porrò statura corporis, vt in ipso ætatis integræ flore, & prosperrima valetudine, non ab inerti succo, sed à valido neruorum nexu longè firmissima, peramplæ item robustæque manus ad stringendum ferrum idoneæ: crura autem venustissimè extantibus toris trunci proportione directa, quod tum maximè apparebat, cùm equo veheretur. Tanta enim ei inerat cum dignitate equitandi peritia, vt nullus eo armato atque equum incitante & in gyrum reflectente vel pulchrior, vel viuidior, vel in ferendo armorum pondere patientior eques reperiri posse videretur. Cæterùm ad Pontificis pedes flexo genu prouolutus, ac mox dextra læti arridentisque Pontificis erectus ad osculum, Hispanica oratione, Veni, inquit, sanctissime Pater ad pedes tuos, quod summo voto semper expetiui, vt fessis Christianæ Reipublicæ rebus communi consilio succurramus. Oro Deum Opt. Max. qui me huius voti compotem fecit, vt nostris consilijs adsit, atque hic aduentus meus Christianis omnibus sit salutaris. Tum Pontifex, Certè hoc ipso congressu, inquit, sicut Deus immortalis & sancti cælites certissimi sunt testes, mihi nihil vnquàm fuit antiquius, & iam superis gratias ago, quòd te videam prosperè atque felicitèr mari terraque perductum, resque eò deductas intuear, vt te authore de concordia omnium & solenni pace minimè desperemus. Obtulit subindè Cæsar auri signati circitèr libras decem, deductusque est summa comitate à Pontifice ad templi limen: atque ità digressi, Cæsar ad aram maximam supplicaturus superis contendit, Pontifex verò in Prætorium, cum vniuerso sacerdotum ordine, continuò est reuersus. Nec multò pòst Cæsar & ipse Prætorium intrauit, cui paratæ erant summæ ædium partes, ità coniunctæ Pontificijs, vt inter vtriusque cubilia solus interesset paries, aditum præbente portula, vt cùm vellent, ignaris omnibus remotisque arbitris, interdiù noctuque de summis rerum negocijs familiarissimè disputarent. Eo modo sæpè arcana sensuum mutua & syncera animi liberalitate detegendo, ac odiorum origines ad fatalem vim & consiliariorum & ducum insaniam referendo, facilè Dijs benè iuuantibus viam inuenêre, qua pax egregiè componi, & tot malis & funestis incommodis optatus finis imponi posse videretur. Deindè pau-

Capillus. *Statura.* *Manus.* *Crura.* *Equitandi peritia.* *Alloquitur Pontificem.* *Pontifex respondet.* *Colloquia secreta Clementis & Caroli V.*

dè paucis interiectis de Veneti legati apud Pontificem & Cæsarem oratione, ipsiusque Pontificis pro Francisco Sforcia apud Cæsarem deprecatione, ità subiungit Iouius: Sed tanta erat altitudo iudicij Cæsaris, tanta moderatissimi eius animi religio, & tantum deniquè pacis & concordiæ studium, vt nihil regali fastigio dignius atque præstantius existimaret, quàm omnia consilia ad verum decus, ad solidam pietatem, & animi magnitudinem reuocare, vt arma in Turcas, adeò inter nos impiè fœdeque tractata, verterentur: quippe qui non adumbratam, sed veram & viuidam, non fortunæ adminiculis quæsitam, sed à fonte ipso propriæ virtutis profluentem gloriam sectaretur. Itaque Solimanno Turcarum Imperatore iam à Viennæ Noricæ mœnibus cum strage ignominiaque depulso, atque eo Byzantium præcipiti fuga properante, cùm nihil iam hostile indè ampliùs esset timendum, pacare cuncta constituit. Euocatur extemplò Bononiam Franciscus Sforcia, procumbit ad eius pedes, redditoque diplomate, quo illum data fide vbiquè terrarum Cæsar saluum & tutum esse iubebat, salutem, imperium & spes deniquè omnes vni Cæsaris probitati fideique committit: quoniam innocentia fretus, omnia se ex illius æquitate humanitateque sperare prædicabat. Tum verò stupentibus cunctis videre licuit, quantò Cæsar esset omni sua fortuna maior & excelsior. Certârat pro Imperio Mediolanensi, desertus à socijs, ab omnibus òppugnatus, in qua contentione omnes omnium vires ingentibus partis victorijs præclarè contuderat, & cùm aliquandò nutante partium fortuna, in dubia spe victoriæ versaretur, honestas pacis conditiones sempèr elato constantique iudicio repudiârat, nè quod virtute atque vna animi magnitudine erat facturus, veluti ignobili metu subactus & præsenti impulsus necessitate fecisse videretur. Habet enim hoc in se regius eius animus, velut excellenti & perfecta virtute præditus, vt nunquam vel acritèr vrgēte fortuna abiectè se demittat, vel ea penitùs arridente intemperantèr extollat. Ergo vbiquè victor & triumphator supplicem in gratiam recipit, Mediolanensium Ducem appellat, & tabulis Augustalibus ritè confectis, totum ei paternum regnum adiudicat, neque amplioris pecuniæ tributum imponit, quàm ab initio & ante dissensionem imponendum esse censuisset. Nec multò pòst Calendis Ianuarijs, solenni adiecta precatione, sacra peraguntur, ab incredi-

1529

Francisco Sforciæ restituitur principatus Mediolanensis.

Eximium Caroli V. præconiū.

1529 credibili hominum frequentia exoptatum afflictis Italiæ populis insperatæ pacis nomen excipitur. Præsentes Clemens Pontifex & Carolus Cæsar, orantis Romuli Amasæi viri eloquentissimi voce, Christiani nominis conseruatores, ac optimi maximi Italiæ parentes appellantur. Obortas præ gaudio lachrymas vix continent viri togati, optimi ciues, sanctissimi sacerdotes, legati regum omnium, Galliæ scilicet, Britanniæ, Lusitaniæ, Scotiæ, Pannoniæ, Sarmatiæ, Daciæ, Veneti Senatûs, ac item Allobrogis, Ferrariensis, Mantuani, Vrbinatisque regulorum, ac liberarum etiàm ciuitatum, Genuensium, Senensium & Lucensium, cunctique demùm proceres & principes, ipseque ante alios Franciscus Sforcia, honoris causa sessum inter postremos Cardinales receptus. Ea enim dies tranquillitati initium & ærumnis finem allatura videbatur. Intereà Cæsaris vxor Isabela puerum peperit, cui propter aui materni memoriam Ferdinandi nomen impositum est.

Nascitur Cæsari filius Ferdinandus.

Hæc quidem Iouius, quæ vti & alia pleraque libentèr adscripsimus ob memoriam sempiternam optimi & potentissimi Cæsaris Caroli V. qui de Ecclesia Catholica optimè meritus est, licèt ille ab ingratis non eam semper retulerit gratiam, quam æquum fuisset. Longè verò maiora ille proculdubiò præstitisset, præsertìm erga immanes Turcas, Christiani nominis atrocissimos hostes, & pseudochristianos hæreticos, nisì eius studia & consilia cum summo Christianæ Reipub. detrimento alij repressissent.

Porrò verò cùm hunc in modum per Italiam singulari quodam Numinis fauore compositæ res essent, licèt Florentini plùs æquo etiamnùm insolescerent, in Germania indiès res in dèterius abijt. Iam enim qui se Euangelicos Protestantes vocabant, rursùm alium conuentum indixerant Smalcaldiam, eoque cùm ventum esset, tametsi omnes cuperent vires suas icto fœdere coniungere, & se aduersùs Pontificiorum, id est, Catholicorum potentiam communire, nihil tamen confici potuit, quòd & Luterani nollent eos recipere, qui dogmata Luteri omnia complecti non vellent, & Zuingliani vt id facerent, adduci nulla ratione possent. Putabant enim pro sua parte potiùs stare verbum Dei & puram Euangelij doctrinam, quàm pro Luteranis. Lantgrauius verò medium se inter vtrosque gerens, volebat eos redigere in con-

Cõuentus Protestantiũ Smalcaldiæ.

concordiam, sed eius conatus omnes irriti fuêre. Cùm 1529
enim iam vtraque pars ab Catholica Christi Ecclesia se separâsset, non poterant habere spiritum illum concordiæ & pacis, qui non est extra Ecclesiam Dei toto orbe diffusam. Interim Zuingliani nolebant à sua discedere sententia, nec minùs ipsi reijciebant Luteri iudicium & authoritatem, quæ erat maxima apud Luteranos, quàm Luterus Romani pontificis. Quid ergò mirum, si Luterus ab Ecclesia Romana sub verbi Dei & Euangelij prætextu procacitèr discessit, quandò ab ipso Lutero, quem iam plerique ceu deum suspiciebant, sub eodem prætextu intra paucissimos annos ipsius discipuli pertinacissimè desciuerunt? Non enim minùs nititur verbo Dei, licèt perperàm intellecto, Zuinglius cum sua cohorte, quàm Luterus cum suis. Et tamen necesse est vel Luterum errare, vel Zuinglium. Non ergò satìs est scripturas allegare, quibus plerique omnes hæretici sua sempèr, quantumuìs absurda, paradoxa firmare conati sunt, sed oportet legitimam scripturarum vim & intelligentiam adhibere, quæ non est apud hæreticos, sed in sola Ecclesia Catholica, cuius & doctor & rector est Spiritussanctus: id quod non sinè causa identidèm inculcamus. Sleidanus hoc anno mentionem facit libelli ab Erasmo Roterodamo editi contra quosdam, qui sese falsò iactant Euangelicos. Mordet ea res Sleidanum, & vult ipse quidem morsum intentare Erasmo, sed tamen cōtinet se, non sinè causa. Ait verò Erasmum, Basilea relicta propter mutatam religionem, & vitandæ suspicionis causa, Friburgum sese recepisse, porrò in libello iam dicto totum ordinem, putà Euangelicorum, perstrinxisse. Habet enim in eo libello Erasmus inter alia multa, vt refert Sleidanus, nullum se nouisse ex illis, nempè euangelicis, qui non seipso videatur esse factus deterior. Tantillum ex eo toto libello Sleidanus commemorâsse sat habuit, cùm ibì multo plura scribat Erasmus contra nouatores istos. Sed bellissimus historicus, qui tam multa Luteri aliorumque, quæ Catholicam Ecclesiam lædere possint, tam liberalitèr & profusè lectori obtrudit, de Erasmi libello vix tria verba suæ præclaræ historiæ inserere voluit, videlicet sentiens se suosque premi authoritate Erasmi, quæ tum multa fuit apud multos. Et nihil quidem veriùs dixit Erasmus, quam ex istis nouatoribus nullum meliorem, omnes deteriores esse factos. Quòd si Erasmus in Catholicos

Luterus deseritur à suis.

1530 ità ſcripſiſſet, integra folia Sleidanus ex eius libro ſuis commentarijs intexuiſſet.

Argentinenſ. fœdus cum Heluetijs.

ANNO 1530. Argentinenſes Zuingliano dogmate imbuti, cùm nollent Luteri de Cœna Domini ſententiam amplecti, & proptereà in fœdus à Luteranis recepti non eſſent, vt ſuis rebus conſulerent, cum Tigurinis, Bernatibus & Baſileenſibus Sacramentarijs fœdus pepigère. Vbì hoc percepit Senatus Imperij, cui tum præerat Fredericus Palatinus, conatus eſt eos indè reuocare, præſertìm quòd Cæſari & Imperio deuincti, ſinè illorum conſenſu non debuerint cum alijs fœdus percutere: ſed parùm efficere potuit.

Catechiſmus Luteri.

Hoc anno Luterus motus diſcordia concionatorum ſectæ ſuæ, edidit Catechiſmum, in quo Decalogum, Precationem Dominicam, & Symbolum Apoſtolicum in pleriſque longè alitèr expoſuit, quàm fecerat ante annos decem. Docet ibì vſum Baptiſmi & Euchariſtiæ, præter quæ nulla alia vult eſſe Sacramenta, cùm in Catholica eccleſia ſeptem habeantur, quæ pleraque omnia etiàm à Dionyſio Areopagita Pauli Apoſtoli diſcipulo numerantur. Indè verò innumeri à ſectarijs editi ſunt Catechiſmi, ſed è quibus vix duos inuenias, qui inter ſe per omnia concordent. Fuit hoc ſcriptionis genus iuuentuti longè pernicioſiſſimum, cui ſua venena homines verſuti inſtillârunt, mira plerunquè vſi blandiloquentia & verborum lenocinijs. Porrò apud vulgus ea re effectum eſt, vt cerdones & laniones & edentulæ anus deliriq́ue ſenes tanquàm quodam numine afflati, de rebus theologicis etiam in tabernis aut apud focum mira garrulitate deblaterent, puténtque ſe plus aliquid in ſcripturis interpretandis valere, quàm vel præcipuos Catholicæ Eccleſiæ Theologos. Itaque non rarum eſt apud Euangelicos, vt homines ex infima plebe, plerunquè etiàm homicidæ, lictores, carnifices, concionandi & ſacramenta miniſtrandi munere fungantur, & tanta ſit apud pleroſque omnes confuſio, vt nemo id ſatis explicare queat. Scripſit enim Luterus omnes homines eſſe ſacerdotes, vt ſacerdotium cogeret in ordinem, & populi ſtudium ac fauorem ſibi eiuſmodi docendi genere arctiſſimè conciliaret. Et effecit ille quidem apud vulgus miſerabile, vt ſacerdotio catholico ritu initiati, & monachi omnes in ſummũ contemptum

Catechiſmi innumeri Sectariorũ.

Miniſtri Euangelici quales.

vene-

uenerint, & in hoc ſanè gloriari videtur in fœdiſſima il- 1530
la Epiſtola, qua Cardinalem & Archiepiſcopum Moguntinum Albertum, electoris Brandeburgici fratrem, auſus fuit hortari ad ineundum matrimonium. In ea enim hæc quoquè eius verba leguntur: Vulgus nunc didicit & intelligit Eccleſiaſticum ſtatum nihil eſſe, id quod ſatis ſuperque declarant tam variæ cantilenæ, dicteriaque & lœdoriæ, cùm in omnibus parietibus, in omnigenis ſchedulis, deniquè in chartis luſorijs ſacerdotes & monachi pingantur, & pro ludibrio & portento habeatur, ſi quem vel videre vel audire contingat è clero. Verùm Luterus horum cauſa eſt, & ipſe docuit miſeram multitudinem contemnere ſacerdotium & clerum. Satius autem fuerat dicere imperitis, quàm grauiter olìm Deus etiàm in veteri lege puniuerit eos, qui ſibi volebant arrogare ſacerdotij functiones, & vt Chriſtus dixerit Apoſtolis ſuis, eorùmque ſucceſſoribus: Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Deniquè etiàm in noua lege Chriſtum inſtituiſſe Apoſtolos & 72. diſcipulos, & ab Apoſtolis rursùs alios eſſe ordinatos epiſcopos & presbyteros, & diaconos. Sed Luterus volebat loqui placentia, & hoc pacto innumeros perdidit. *Luc. 10.*

Huius anni menſe Februario ipſis ferijs D. Matthiæ, quo die natus erat Cæſar, & Galliæ rex captus, Bononiæ à Clemente Pontifice coronatus eſt, cuius rei hiſtoriam omnem viſum eſt hoc loco ex Paulo Iouio Epiſcopo Nucerienſi adſcribere, qui præſens interfuiſſe videtur. Cæſar, inquit, multis de cauſis Bononiæ coronari ſtatuerat, quanquàm id anteà Romæ faciendum eſſe decreuiſſet, vbi ſuperiores Cæſares, tanquàm in ſanctiſſima ſacrorum ſede & felici nationum omnium domicilio, vrbeque ipſa veteris imperij honore, antiquorum triumphis, & ſtupendis ſupremæ fortunæ monumentis longè clariſſima, coronas legitimo iure ſuſcepiſſent. Sed euaſtatæ Vrbis & nondùm nouis commodis ſubleuatæ calamitoſa tenuitas, & opulentæ ſupellectilis ornamentorumque penuria Cæſarem auertebant, quanuìs Romani eius ſpe aduentûs ab omni triſtitia & ſordibus ad lætitiam veteremque ſplendorem reuocati viderentur. Itaque euocatis omnibus regulis, deligitur Iouis dies 6. Calendas Martias, Matthiæ Apoſtolo dicatus, qui erat natalis Cæſaris, ſempèr ei fauſtus, & Ticinenſi etiàm victoriâ lætiſſimus. A medijs Præto- *Coronatio Caroli V. Bononiæ.*

1530 rij fenestris, patefacto aditu, pons ligneus pensilis, sublicis impositus, incuruo tractu per forum & Petronianum templum ad aram vsque maximam protrahitur, & festa fronde pictisque tapetibus exornatur, vt sinè tumultu confundentis & prementis turbæ Pontifex & Cæsar in pompa prætervecti spectarentur. Erat de more veterum Cęsarum, vt Modoetiæ propè Mediolanum coronam ferream susciperent, quæ indicaret Romano imperio firmitatem ferro & militaribus copijs comparati. Tres enim coronæ Cæsaribus debentur. Prima est argentea, Germanici scilicet regni, quam suffragio procerum Aquisgrani decennio ante susceperat. Secunda ferrea regni Longobardici. Tertia verò aurea Romani Imperij. Præstò igitur adfuêre Modoetiensium legati, qui ad retinendam veteris prærogatiuæ dignitatem vetustissimi operis coronam & annalium codices antiquitate pernobiles detulêre. Ea erat sinè florentibus pinnis in simplicem & latum orbem circunducta, ferro introrsùs tempora præcingente, sed exteriùs auro & gemmis exornata. Biduo itaque antè, quàm tertiam coronam acciperet, in sacello domestico, adstante Pontifice, sacris peractis, Cæsar vngitur, ferreaque corona & ceteris regijs insignibus decoratur, ijsdem ferè cæremonijs quas paulò infra memorabimus. Prætulêre ante Cæsarem summi honoris causa, Aluarus Osorius Marchio Astoricensis aureum sceptrum, Didacus Paceecus dux Ascalonius ensem gemmata vagina conditum, Alexander Medices dux Pinnensis, Cæsaris gener, orbem aureum cum præfixa cruce gemmis distinctum, Bonifacius autem Marchio Montisferrati Modoetień coronam. His rebus ritè confectis, aduenit demùm dies, maioris coronæ aureæ pompæ destinatus, & is quidem, cùm noctu pluisset, Superis mirè fauentibus, incredibili serenitate perspicuus. Ante alia Pontifex, vniuerso Cardinalium & Episcoporum ordine in mitris & pluuialibus sacris pallijs, cæteris verò sacerdotibus in coccinea veste per pontem solenni pompa traductis, in præalta sede gestatur, & comitantibus prætorianis sub vmbella templum ingreditur. Iam in forum Antonius Læua pedestres copias adduxerat, & obuersis in omnes aditus maioribus tormentis, & signis in medio constitutis, cuncta loca perpetua militū statione firmauerat. Interim è lacubus, qui in summo prætorianæ porticûs fornice fuerant fabrefacti, per siphones rubra & alba vina fundebātur, panes ab alto in subiectos milites

Pons ligneus pensilis.

Corona ferrea Modoëtiæ.

Tres Cæsarum coronæ.

Sceptrū.

Ensis.

Orbis aureus.

Corona.

Milites Cæsariani.

Vina fundunt siphones.

militcs spargebantur, torrebaturque in machina versatili 1530
bos integer ingens, hœdis, veruecibus, ac omni ferè volucrum genere farctissimus, vt in tanta festa hilaritate milites sub armis in acie stantes, ad manum paratis obsoniis cum iucunditate vescerentur. Nunquàm ab vlla memoria, vel ad celeberrimi triumphi, vel ad inauditi spectaculi famam, maior atque nobilior mortalium insignium numerus in vnam vrbem confluxit. Erant adeò plena loca omnia, quæ foro imminebant, vt multi in alto [illegible]pensis & pendentibus speculis, alij in ædium proiecturis & periculosissimis locis cum aliorum admiratione prospicerent. Iam Pontifex sacratas tunicas & chlamydes induerat, & sacra solennia excultis altaribus parabantur, cùm Cæsar sub vmbella ornatissimo procerum comitatu ad templi vestibulum peruenit, ita vt vix eo paucis passibus prætervecto, tabulata pontis, prægrauante prætorianorum turba, frangerentur. Ibì plerique militibus immixti, fœdo casu procidentes, sese pilis atque securibus induerunt, inter quos fuit Albertus Pighius Belga Theologus Luteromastix: minima tamen pro tumultu clades incidit. Sed facile fuit æstimare ex atrocitate periculi, quis in Germano milite supra ferociam militarem natura implacabili, animorum habitus esset futurus, si ad certam omnium perniciem Cęsar ipse, se paululùm vertente fortuna, cecidisset. Sed intrepidè respectans Cæsar, leniter arrisit, ità vt fortunam suam certius agnoscere videretur, quæ cœptis & votis omnibus benignissimè semper adspirâsset. Erant omnia ad imaginem Vaticani templi constituta, & nouæ sacellis appellationes impositæ, vt ea sigillatim ad veterem consuetudinem ex Pontificijs libris responderent. Adfuêre igitur Romani sacerdotes, quibus sacra Vaticani templi sunt commendata. Ij ad aram Cæsarem susceperunt, linteaque sacerdotali tunica superiniecta, in collegium eius sacerdotij cooptârunt. Eum Saluiatus Cardinalis in verba ex libris Pontificijs concepta sacramento adegit, ità vt in summa libens iuraret, se Pontificiæ dignitatis perpetuò futurum esse defensorem. Ab hac ara duarum turrium nuncupata, duo Diaconi Cardinales, Saluiatus scilicet ipse & Radulphus, ambo ex patruelibus Pontificis nepotes, ad templi limen deducunt. Flexo genu supplicantem, Picolomineus Presbyter Cardinalis, certis precationibus expiatum, in sacellum S. Georgij perducit. Ibi lintea tunica deponitur, sandalia margaritis & gemmis

Bos integer tostus.

Frequētia nobilium.

Cooptatur Cæsar in collegium Vaticanum.

Præstat iuramētum.

1530 gemmis picta statim induuntur, & Dalmatica veste in *Induitur Dalmatica veste.* morem Diaconi priùs assumpta, paludamento demùm conuestitur. In eo habitu præcedenti Puccius Cardinalis ad porphyreticam rotam, quæ est ad Vaticani templi medium, mitratus occurrit. Ingeniculatus Cæsar, ad aram maximam obuertitur, solennique altera precatione, vt eius imperium stabile, perpetuum, victoriarum, pietatis & laudis plenum faxit, Deo maximo, in cuius manu sunt regna, commendatur. Sunt enim multa antiquitùs à pijs præstantibusq; ingenijs cum summa verborum elegantia & Christiana grauitate composita, quæ ex sacrato libro ad statas ferum & locorum cæremonias ab alijs atque alijs sacerdotibus in frontem Cæsaris perleguntur. Quæ omnia in illis Pontificum iam editis libris quisque curiosus facilè poterit inuenire. Ascenditur demùm versùs aram maximam, vbi Innocētio Cibo Cardinale Litanias præeunte, alternis precibus piè pronunciatis, diui diuæque omnes propitientur. In lectisternio supplicanti Cæsari Campegius Cardinalis adstitit, & de scripto oratiunculam, vt auspicatò coronaretur, religiosè recitauit. Indè mox Cæsar à Farnesio (quoniam is erat Senatûs princeps & Cardinalium vetustissimus) in- *Humeri & brachiũ dextrum vnguntur.* tra sancti Mauricij sacellum est deductus: vbì diffibulata Dalmatica, humeros & brachium dextrum sacro oleo, adiectis puris & pijs orationibus, inungitur. His rebus ritè confectis, solennia sacra erudito phonascorum concentu, alternantibus choris, operante Pontifice, ipso Cæsare in sacra veste ministrante, protinùs inchoantur: quæ miro ordine cæremoniarum, summa grauitate sacerdotum, insigni omnium religione adeò in serum diem sunt protracta, vt vel piè curiosos fatigare potuerint, si is longè omnium clarissimorum Principum admirabilis consessus, spectantium oculos vlla in parte satiare potuisset. *Datur ei sceptrum aureum.* Cæterùm summa sacrorũ fuit, vt Cæsari de manu Pontificis Romani Imperij insignia traderentur. Itaque solenni precatione, sempèr adhibita, Pontifex ei supplici *Ensis nudus datus.* sceptrum aureum dedit, florenti cacumine conspicuum, quô piè gentibus imperaret: itemque nudatum en- *Pomũ aureum.* sem, quo Christiani nominis hostes persequeretur: ac pomum aureum, quem vtì terrarum Orbem insigni pie- *Corona aurea insignis.* tate, constantia, virtuteque regeret: & postremò tiaram illam potiùs quàm coronam bicipiti fastigio multisque Adamantibus insignem, capiti imposuit. Ille piè inflexo genu, pronus exosculato pede Pontificem adorauit. Tum

demùm

demùm Cæſar in illa tot gemmis ac vnionibus exornata triumphali trabea, ad læuam non procùl a Pontifice, in ſede auro protecta, ſed paulò humiliore, ſeſſum eſt perductus, & Romanus Imperator appellatus. Quod vbi in foro militibus eſt renunciatum, Antonius Læua ad declarandam lætitiam maiora minoraque tormenta diſplodi iuſſit, ità vt terribili ſonitu cælum crepitare, terra quati, & tecta nutare viderentur. Nec multò pòſt Pontifex ſacratiſſimæ Euchariſtiæ hoſtiam humilimo quodam oris geſtu, puriſſimoque animi habitu deſumpſit, atque eam obiter Cæſari omni labe criminum expiato religioſè communicauit. Peractis ſacris, templo exceſſum: ad præparatos equos Sacerdotes, Legati, Proceres diſcurrunt: omnis repente multitudo in equis conſpicitur: acclamationes, tubarum cantus, tympanorum ſtrepitus audiuntur. Conſcendenti equum Pontifici Cæſar ad læuam pedes adſtitit, vti benigne auratam ſtaffam ſacrato pedi protinùs inducturus. Sed pium Cæſaris obſequium Pontificis humanitas religioſaque modeſtia ſuperauit. Ergò iunctìm equo vterque albo, ſed Pontifex Thraicio, Cæſar Hiſpanico conſidentes, vmbellam ſubeunt, ſummæ dignitatis hominibus ad eam geſtandam honori ſimul & labori ſuccedentibus. Præcedebat miro pompæ ordine tum Cardinalium, tum procerum vtriuſque aulæ Familia: in tergo ſigna erant viatorum, qui curſores appellantur: Adhæc ſubſecuti ſunt ſeptem viri inſignes, armis, trabeis, militaribus equis & pedeſtri comitatu valdè conſpicui, qui totidem ingentia vexilla deferebant. Traducti prætereà aliquot albi aſturcones ſinè ſeſſoribus, auratis ephippijs inſtrati. Prætulêre etiàm adoleſcentes eximiæ nobilitatis in ſcipionibus præfixos galeros Pontificis purpureos quatuor. Nec multùm indè ſuccedebat Euchariſtia, ſub aurea vmbella loculo cryſtallino incluſa & ſellæ generoſi & tamen pacati equi ſuperimpoſita: laterna ingens antè, & circùm dena funalia ferebantur. Tum demùm promiſcuè gentium omnium honeſtiſſimi quique ſucceſsêre, vt decuit in tanta hilaritate, regio ſumptu, ſuprà quàm credibile videatur, exornati. Nemo enim ex tota Italia paulò vir illuſtris non venerat, nisi vehementi valetudine præpeditus. Hiſpani, Itali, Belgæ, prout libido genijque tulerunt, auro textili & ſerico omnis coloris eleganter variegato, itemque Phrygijs operibus & acu pi-

1530

Trabea triũphalis.

Salutatur Romanus Imperator

Diſplodũtur bombardæ.

Pontifex & Cæſar ſimul equitant.

Septem vexilla.

Euchariſtia ſub vmbella.

ctis

1530 ctis ſagulis ſpectantium oculos perſtringebant. Germani in veſte obſcuriore, ſumptuoſa tamen, torquibus aureis relucebant. Viſebantur paſsim equi ex omni regionum ſobole maxime generoſi, & inſano ſumptu toto terrarum orbe conquiſiti. Aderant permulti illuſtres, nobiles, opulenti, clarorum principum progenie editi, quos dinumerare vix queas. Indè ſequutæ ſunt variæ legationes, & mox ipſi purpurati Cardinales. Indè non procul ſucceſſit vmbella, ſub qua duo longè auguſtiſſimi terrarum Domini in mitris illis ſtipenda & inæſtimabili gemmarum & vnionum varietate precioſis, ità tolutim & temperato paſſu incedentibus equis, vt ſi certa ingenij grauitate, quales ſeſſores veherent, ſentire viderentur. Antecedebant vmbellam, ipſe Montisferrati Marchio, ſolenni in chlamyde & corona gemmis ornata, qui Cæſaris ſceptrum deferebat: Franciſcus indè Maria, Feltrius Dux Vrbini, Venetorum Imperator, & quoniam erat præfectus Vrbis, in veſte purpurea Dalmatica, cum inuſitato in metæ formam capitis tegumento, aurea cruce diſtincto, & tænijs vtrinquè pendentibus, nudatum enſem prætendebat. Philippus verò Palatinus, quem decora proceritas & obſidio Viennæ aduersùs Turcas fortiſſimè tolerata, clariſſimum reddebant, aureum Orbem detulit in talari toga purpurea, adſtricta manicis, & plano pileo candidis pellibus redimito. Poſtremus erat Carolus Sabaudius Allobrogum Dux, pileolum ferens vnionibus, ſmaragdis & carbunculis colluæentem, qui, cùm oporteret nobilioris officij cauſa, demptam capiti Cæſaris coronam prætentis manibus deferret. Inter hos ſummi ordinis principes & vmbellam ipſam, Cæſaris quæſtor obequitabat, qui per ſingulas regiones certis paſſuum interuallis ad dimouendam turbam excitandamque lætitiam, effusè in populum argenteam atque auream ſtipem ſignatam imagine coronati Cæſaris diſpergebat. Secundùm vmbellam binis cubicularijs & medicis locus fuit. Tum verò Antiſtites opibus & authoritate præſtantes, qui vel legati regum erant, vel Cæſaris conſiliarij, vel ij, quos ab inſigni gratia Pontificis aſſiſtentes vocant, & cæteri demùm Epiſcopi in violaceis pallis, & poſt hos minores ſacrati viri ſucceſſerunt. Nouiſſimum agmen clauſère cataphracti equites Belgæ, per alas turmasque diſtincti, eo ordine indutis galeis & prætentis haſtis ſubſequentes, vt non modò tantæ pompæ præſidio, ſed ornamento eſſe viderentur. A templo vt

Pontifex & Cæſar ſub vmbella.

Spargitur in populū moneta aurea & argentea.

Belgæ equites cataphracti.

vt diximus, profecti, modico ad læuam flexu ad vrbis umbilicum, vbì est turris Asinellorum, altitudine Italicarum nulli secunda: Indè per regionem albis & cyaneis pannis coopertam, quæ ad Flamineæ viæ portam perducit, inter acclamationes longo tractu processum est, porticibus hinc & indè spectantium fœminarum multitudine refertis, sic vt pompa omnis sinè tumultu omnium oculis ad incredibilem voluptatem ostentata, quietissimè spectaretur. Tum demùm ad regionis biuium, quod dicitur, Ad clauaturas, Cæsar à Pontifice digressus, ad diui Dominici templum contendit. Ibì venientem Romani Lateranensis templi sacerdotes cum summa veneratione susceperunt, & vtì Vaticani dudùm fecerant, in collegium cooptârunt. Indè Cæsar ad aram D.Iohannis supplicauit, & multos omnis generis oblatos nobiles equestri dignitate, gladio leuitèr percussis humeris, ornauit. Nec multò pòst alio itinere, quàm isset Pontifex, ad prætorium est reuersus. Erat maximo triclinio, ad epulum præbendum aulæis vndiquè strato, coniunctum cubiculum Hippolyti Medicis Cardinalis. In id familiaritèr Cæsar coronatus, excluso fermè omni famulatu, se recepit, trabeam deposuit, exuit sandalia, & auream talarem togam sumpsit, atque hilaris aliquandiù ab illo tanto prætextæ chlamydis & prægrauis tiaræ pondere conquieuit. Intereà præcinentibus tibijs & tubis, epulæ miro ordine ministrorumque silentio introferri sunt cœptæ. Itaque adfuêre Cæsari præstò quatuor illi principes, in sua quisque solenni chlamyde, vt insignia præferrent, atque item alij illustres reguli, vt eum ad mensam deducerent. Cœnauit solus Cæsar, singulis Imperij insignibus in mensa collocatis, quæ erat aliquot gradibus excelsa. At in alia infra gradus, in conspectu tamen Cæsaris, discubuêre Sabaudius, Palatinus, Vrbinâs & Montisferrati reguli. In exteriore verò triclinio epulum cæteris proceribus præbitum. Remotis mensis, iterùm Cæsar gladium cepit, & plerosque nobiles equestri dignitate decorauit. Hæc ex Paulo Iouio aliquantò fusiùs, omissis tamen hincindè nonnullis breuitatis studio, quæ non magnoperè huc pertinere videbantur.

1530

Cooptatur Cæsar in collegium Lateranense.

Creat equites auratos.

Cœnat solus Cæsar

Creat iterum equites.

Intereà cùm esset in Italia Cæsar, conuentum Principum & Ordinum omnium Imperij indixit apud Augustam Vindelicorum in diem 8. Aprilis. Duæ omninò res, vt id faceret, vel maximè hortari videbantur; Dissidium

Indicit Comitia.

1530 dium religionis longè perniciosissimum, quod nisi breui componeretur, exitium Germaniæ minari certum erat. Deindè bellum Turcicum, cui sustinendo certæ rationes & viæ & opportuna remedia atque consilia paranda erant. Vsus est in ijs indicendis comitijs singulari quadam comitate & mansuetudine, ità vt proposita fide publica, nulli non liberum faceret ad ea comitia secure accedendi, & suæ fidei formulam exponendi. Ità enim iam erant exulceratæ Germanorum res, vt austeritate parùm profici posset, maximè quòd Turcarum immensæ vires & inexpiabile in Christianos odium, facilè Imperatorem absterrerent, nè quid ageret durius aduersùs quosdam refractarios, quos alioqui facilè domare potuisset, si à Turcis & quibusdam alijs securò ipsi esse licuisset. Fuit autem is conuentus longè celeberrimus, & Cæsaris aduentus atque apud omnes peruulgata clementia, facilè quoslibet, eò vt accederent, inuitabat. In eo conuentu obtulerunt Luterani confessionem suam Cæsari, cuius architectus fuit Philippus Melanchthon præcipuus Luteri discipulus, & quidem excellenti doctrina, sed adeò varius & inconstans, (id quod necesse est illis euenire, qui à veritate deflexerunt) vt ipsam quoquè confessionem Augustanam crebrò postmodum mutauerit: quod vtiquè absterrere debuit omnes cordatos homines, nè tam incertæ & ad humani ingenij mutabilitatem subindè in alias formas transformatæ doctrinæ sese accommodarent ac traderent. Nam de ipsis quoquè sacramentis, per quæ in nos diuina gratia ceu per canales quosdam deriuatur, tam est ille Melanchthon in sua confessione lubricus & ambiguus, vt primò quidem velit esse duo tantùm, deindè in alia editione tria ponat, porrò in extrema quatuor numeret. Est autem notatu dignum, quòd de hac præclara Confessione scribunt quidam, eam tanto in precio fuisse apud quosdam non infimos Luteranos, vt dixerint se mâlle de Pauli Apostoli, quam vel de Luteri vel Confessionis Augustanæ doctrina dubitare. O iusta Dei iudicia: qui decreta Conciliorum & Pontificum ducunt pro nihilo, eò amentiæ deuoluuntur, vt plus apud eos valeat, Luteri & Melanchthonis, quàm Pauli, id est, Christi in Paulo loquentis, authoritas. Habent autem Vuittenbergæ in Academia sanctiones quasdam, quibus grauitèr inprimis cauetur, nè qua dogmata aut spargantur, aut propugnentur, quæ cum hac Confessione pugnent. Deni-

Cæsaris clemētia.

Comitia Augustana celeberrima.

Melanchthon Proteus.

Sacramētorum numerus varius in cōfess. Augustana.

Deniquè in eius iurare verba oportuit ecclesiārum Luteranarum ministros & professores. Et hæc quidem de illa Confessione scribunt fratres quidam euangelici, qui tamen etiàm hoc habent, eam posteà sæpè repetitam, auctam & emendatam fuisse. Si ergò emendata fuit, subindè in pugnantia dogmata iurare oportuit. Et certè, vt dixi, non semèl mutata est ab vno eodemque Melanchthone. Non ergò à Christi spiritu, sed à cerebro parùm sano profecta fuit, nec aliud quàm humanæ doctrinæ fermentum esse censenda est. 1530

Et tamen ad hanc confessionem permultæ sectæ sese referunt, atque etiàm Caluiniani: quibus, vt id possent, occasionem dedit Melanchthon, dum illam Confessionem subindè recoquit, adeò vt Luterani quoquè nonnulli Melanchthonem grauissimè incusent, nec pati velint, vt Caluiniani, Zuingliani, & quidam alij ad Confessionem Augustanam admittantur, quippe à qua non parùm dissentiant.

Interìm solent isti iactare, vt aliâs diximus, se demùm veram & puram doctrinam in orbem reuocâsse. Sed absit vt hoc illis persuadeant, quibus salus sua curæ est, qui non instàr paruulorum fluctuantium omni volunt doctrinæ vento circunferri. Hanc igitur confessionem Augustæ Cæsari exhibitam, tanquàm illam Babylonicam Apocalypsis Diui Iohannis meretricem, pleræque horum temporum Sectæ adorant: & tamen nihil ferè in ea est, quod non ipsi Confessionistæ in mutua lite ponant, & in alios atque alios sensus, prout visum est, trahant. Nec quidem leuibus de rebus inter se atrocitèr digladiantur, sed de ipsis suæ confessionis capitibus. Et tamen ea est illorum hominum (de dogmatistis & concionatoribus loquor) propemodùm incredibilis impudentia, vt si fortè quæras ex illis inter Catholicos, cur adeò inter se pugnent, actutùm respondeant, nullam de fundamento inter ipsos esse dissensionem: & hoc quidem persuadent illi miseræ ac imperitæ plebeculæ, quam miris quibusdam dolis ac fraudibus tenent miserabilitèr implicatam. Quin & scriptis palàm editis conatus est quidam importunus & prodigiosus Luteranæ factionis concionator Iacobus Andreæ Smidelinus hominibus persuadere, sectarios inter se perbellè consentire. Sed eius tam improba & portentosa vanitas, etiam ab ipsis sectarijs egregiè confutata est: immò verò ipsa rei euidentia tam fœdum

Confessio August. meretrix Babylon. Apoc. 13. 14. 16. 17. 18.

Sectarij quàm inter se pugnent.

Impudentia Smidelini.

1530 fœdum mendacium palàm coarguit, cùm permultis libris editis, inuicem se mirabilitèr oppugnent & criminentur.

Et vt aliquid nôrit posteritas de impudētia istorum hominum, qui sub prætextu Euangelij Germaniam & totum orbem Christianum perturbârunt, libet hîc insigne facinus eiusdem Iacobi Andreæ Smidelini (quoniam se offert occasio) ad perpetuam rei memoriam subijcere. In colloquio quodam Vuormatiensi conuenerant multi docti viri, de religionis negocio tractaturi. Quodam die Andreas iste concionem habiturus in frequentissimo auditorio, suggestum ascendit. Sed quo tandèm habitu? Pudet referre, sed dicendum est tamen. Cum sago aulico paulùm infra genua, manica altera picturata circa sinistrum humerum, exertis vtrinquè brachijs, & cum cultro venatorio ad latus. Ità ille pacis & Euangelij præco, vt videri volunt, repentè quendam Thrasonem repræsentauit in æde sacra, sub adspectu tot hominum, & in sacra concione.

Nota concionatoris Euãgelici habitum.

Sed ad confessionem Augustanam reuertamur, de qua tamen priusquàm plura dicere pergamus, quod propemodùm obliti eramus, paucis explicabimus aduentum Cæsaris ad Augustam, & quæ tum illic obitèr gesta sunt. Venit Cæsar Augustam in profesto corporis Christi, & quidem sua spe tardiùs venit, propterea quòd in itinere passim etiàm à Venetis per eorum ditiones honorificentissimè esset acceptus. In comitatu Tirolensi, vbi sunt celeberrimæ argentifodinæ, oblatus est ei nummus argenteus, qui precio æquaret aureos 1700, omnia Cæsaris stemmata miro quodam opere & elegantia repræsentans. Monaci verò Principes Bauariæ quatriduo eum retinuerunt cum fratre Ferdinando & Cardinale Campegio, ità vt nullum officij & honoris genus prætermisisse viderentur. Indè vbi iam Augustam aduentare cœpit, Principes omnes & Ordines Imperij ei perquàm reuerentèr processerunt obuiàm, & vbi ad quinquaginta vel sexaginta passus appropinquârunt, ex equis descenderunt. Eo viso, Cæsar pro sua singulari & ipsi propemodùm innata modestia ac humilitate, vnà cum fratre Ferdinando itidèm se demisit in pedes honoris causa. Excepit eum decentissima oratione Principum & Statuum omnium nomine Cardinalis Moguntinus Albertus Brandeburgicus, cuius inter Electores prima fuit dignitas. Indè itum est ad vrbem, apud quam à Senatu & po-

Aduentus Cæsaris ad Augustam

Nummus argenteus insignis.

Excipitur à Principibus.

& populo miro studio acceptus est. Intra vrbem excepit 1530
eum Episcopus Augustanus cum Clero, & sub vmbella *A Senatu.*
ad summam ædem perduxit. Iam dies cœpit mutari in *Ab Episcopo.*
noctem, & ità Cæsar ad Episcopi ædes, quas Palatinas vocant, alij ad alia hospitia digressi sunt. Eiusdem verò diei vespera & manè sequenti multùm egit per suos cùm Saxone & alijs Luteranis principibus, vt interessent Processioni publicæ, qua gestanda erat sacrosancta Eucharistia. Sed hoc ab ijs impetrare non potuit, cùm ferè ad meridiem cum illis egisset. Persuaserant enim illis ipsorum concionatores, idololatriæ crimen admitti ab ijs, qui Eucharistiam adorarent. Negant enim Christum esse in Eucharistia extra tempus sumptionis. Fuit ea horrenda blasphemia, sed illi in sua sententia tanquàm in magna luce permanserunt. At verò Cæsar religiosissimus, licèt iam meridies appeteret, cum reliquis principibus, quorum illic magnus erat numerus, cum Hispanis quoquè & Belgicæ proceribus, illi processioni cum quadam eximia in Deum pietate & haud vulgari splendore interfuit. Eucharistiam gestabat Cardinalis Moguntinus, à dextris rege Ferdinando, à sinistris Ioachimo Brandeburgico Principe eum deducentibus. Ante Eucharistiam præcedebant Principes seculares, itemque Clerus cum alijs permultis. Post eam sequebatur Carolus Imperator nudo sempèr capite, tametsi sol esset ardentissimus, in manu ferens quadrifidam facem ardentem, quod idem voluit fieri à cunctis Proceribus & Principibus. Imperatorem sequebantur omnes Archiepiscopi & Episcopi. Vmbellam ipsam, sub qua portabatur sacrosancta Eucharistia, vicissìm gestabant seni Principes seculares. Porrò longissima processione diuersi generis Musici concinebant in laudem Dei. Omnibus ritè peractis, Cæsar valdè acerbè tulit Luteranorum Principum detrectationem, iussitque vt quamprimùm altera die cum publica fide Augusta excederent: sed Principum Catholicorum precibus ab ea se sententia deduci passus est. Fuit certè hic Princeps longè optimus sempèr egregia in Deum animi pietate, ità vt omnibus perspicuum esset, eum non tam suis viribus aut opibus, quæ quidem erant amplissimæ, quàm præpotentis Dei auxilio & fauore niti. Et quia ipse diuini honoris & cultûs admodum studiosus fuit, propterea quoquè vbiquè ferè euidentissimis præpotentis Dei auxilijs mirificè fruebatur, adeò vt ipsi etiam Turcarum potētissimo Tyranno eius

Cæsar interest processioni.

It nudo capite, sole ardentissimo.

Vmbellā gestāt seni principes.

Pietas Caroli V.

N pro-

1530 prosperitas formidolosa fuisse dicatur. Non enim debent Christiani piorum principum prosperos successus fato vel fortunæ adscribere, quod quidam faciunt ethnico quodam spiritu parùm Christianè, cùm ex diuina prouidentia omnia pendeant, & Deus amplissimis verbis sæpè polliceatur in scriptis diuinis, se glorificaturum eos qui ipsum glorificent. Nec ijs obstat, quòd sæpè diuersum euenisse legimus. Expedit enim interdùm, etiàm aduersis iactari flatibus pios, nè rebus nimiùm ad voluntatem fluentibus superbia intumescant. Cęsar igitur auditis rationibus Catholicorum Principum, iram remisit, & ad diem vigesimum Iunij inchoaturus actionem, iussit Principes & Ordines Imperij adesse in primario templo, vbi tum Missam celebrauit Cardinalis & Elector Moguntinus. Saxoniæ Elector consuluit suos theologos, num liceret Missę interesse: & responsum est nihil esse periculi, quòd non ad Missam, sed ad suum officium euocaretur. Est enim hoc Saxonici Electoris munus, vt gladium Cæsari præferat. Ità nouerant illi Theologi Principibus quidlibet persuadere, vt dolendum sit, clarissimos Principes in tam infidos consultores incidisse. Itaque Saxo quoquè Missæ, licèt eam summè & extremè execratus esset Luterus in libro de abominatione Canonis Missæ, interfuit, & cum eo Georgius Brandeburgicus itidèm Luteranus. Sacrificio peracto, itum est in Curiam. Augustani octingentos pedites conscripserant vrbis tuendę causa. Illos Cesar dimitti iussit, & mille ipse conscripsit, qui vrbi à seditione & tumultu seruandæ inuigilarent. Omnibus quoquè tum Catholicis tum Sectarijs Concionatoribus interdictum est, nè publicè ad populum sermonem haberent, donèc religionis negocium absolueretur. Quosdam tamen Cæsar ipse constituit, qui sinè cuiusquam contumelia in summa æde concionarentur. Id quidem grauibus de causis ità fuit constitutum. Erant enim diuersarum sectarum concionatores, & singuli ad se populum traducere nitebantur, quæ res seditionibus materiam præbitura videbatur. Ante omnia verò in ipsa actione Cæsar negocium religionis tractandum suscipi voluit, non dubitans quin eo transacto, reliqua omnia faciliorem essent expeditionem habitura. Itaque Luteranis permissum est suam publicè recitare Confessionem, quam & Teutonicam & Latinam Cesari obtulerunt. In ea alij sunt Articuli, quibus suam fidem declarant: alij, quibus indicant abusus

[Marginal notes: 1. Reg. 2. — 2. Mac. 6. — Cæsar placatur. — Principes Luterani intersunt Missæ. — Negocium religionis primò tractatur.]

ſus ab ipſis mutatos. In prioribus multa diſſimulant, 1530
quæ anteà ſecùs docuerant: In poſterioribus egregiè mentiuntur ſe non aboleuiſſe Miſſam, ſed eam retinere & ſumma reuerentia celebrare, vſitatasque Cæremonias ferè omnes ſeruare, itemque ſe Confeſſionem non abrogâſſe. Sed ea Melanchthonis mendacia, ipſa meridiana lux coarguit. Et hæc quidem ille Melanchthon ſcribere non dubitauit in illa præclara Confeſſione, quam totiès poſtea retexuit. An non verò Luterus longè antè librum cōnſcripſerat de abroganda Miſſa? an non ſacrum Canonem Miſſæ impiè lacerârat? an non Miſſæ ſacrificium exploſerat? Ità, quòd ad Confeſſionem attinet, æquè impudens eſt Melanchthonis mendacium. Nam multis annis confeſſio integra, & qualis fit apud Catholicos, apud illos exulabat. Et quidem vt in inuidiam Catholici adducantur, Sleidanus more ſuo ait eos velle, vt delicta omnia diligentèr enumerentur: nec addit homo verſutus, hoc de lœtalibus peccatis accipi oportere. Nam peccata leuiora, quæ venialia dicimus, omnia nec debent, nec poſſunt enumerari.

Hoc ferè tempore ex Hiſpanijs in Gallias profecta eſt Eleonora Cæſaris ſoror, & cum ea duo regis Franciſci liberi, Franciſcus & Henricus, qui iam ad quadriennium apud Hiſpanos obſidum loco permanſerant. Excepti ſunt omnes incredibili totius populi gaudio. *Eleonora in Gallias it.*

In Italia iam ad vndecimum menſem Florentia validiſſimo Pontificis & Cæſaris exercitu obſeſſa, hoc demùm anno ſub certis conditionibus ſeſe dedidit. Eiecerant Florentini optimates quoſque & Mediceorum familiam, cuius tamen certè præclara in eam vrbem extabant merita: iamque Reſpublica ab obſcuris & nouis hominibus, omnia ad priuata commoda referentibus, adminiſtrabatur. Ea verò libertas, quam inſanis ac peruicacibus animis ad interitum vſque patriæ tuendam ſuſceperant, quauis acerba tyrannide moleſtior erat: nec tamen poterant adduci, vt honeſtis conditionibus ſeſe dederent. Sed diuturna obſidione ad eam vſque rerum omnium penuriam adacti ſunt, vt iam plerique non feles modò, ſed etiàm mures auidiſſimè deuorarent. Ità tandèm eorum fracta eſt pertinacia, ſummoperè gaudente Pontifice, quòd patriam ſibi incolumem reſtitutam cerneret. Porrò à Cæſare illorū eſt Reſ- *Florentia deditur.* *Summa rerum penuria.*

1530 publica constituta, iussique sunt Mediceam familiam in pristinam recipere dignitatem. Et quoniam in liberis ciuitatibus ob diuersa ciuium facilè diffidentium studia, nisi certo aliquo capite dirigantur, non ferè possit seruari concordia, declarauit Alexandrum Medicem, cui filiam suam notham desponderat, Reipub. caput, cuius singuli magistratus authoritatem sequerentur. Atque is fuit exitus pertinacissimæ rebellionis, quæ non tam iudicio, quàm quorundam temeritate suscepta, Florentinis multas attulit clades & calamitates, donèc vel serò ad sanitatem redirent. In eius autem vrbis expugnatione Cæsar egregium erga Pontificem studium suum re ipsa declarauit, non quidem certè absque suo incommodo, amissis non paucis strenuis viris, atq; in ijs Philiberto Aurasień, supremo eius exercitûs Imperatore, qui necdùm 30. natus annos, duabus traiectus glandibus, miserè perijt; cùm iam iamque vrbs dedenda esset.

Alexāder Medices caput Reipub. Florent.

Confeßio Augustana datur Theologis examinanda.

Cæsar, cùm ipsi oblata esset Luteranorum confessio, Theologis Catholicis examinandam & confutandam demandauit. Illi primò satis acritèr eam & scripturis & rationibus oppugnârunt. Sed Catholici principes, pacis vel maximè studiosi, putauerunt omittenda esse ea, quæ Catholici ostendebant alitèr Luteranos & docuisse & scripsisse anteà, eaque tantùm confutanda, quæ essent in Confessione exhibita. Faciebant hoc principes pacis studio, licèt nulla ferè res magis destruat Euangelicorum dogmatistarum nouum Euangelium, quàm quòd in sua doctrina tam varij sunt & inconstantes, quod illis non posset accidere, si vera essent quæ miseris persuadent. Dum autem Principibus Catholici Doctores morem gerere volunt, ea re factum est vt aliquot dies elaberentur. Sed confecta iam breuiori responsione, rursùs alia à Principibus iniecta est difficultas, cuius nomine ea confutatio recitanda foret. Interìm aliquot hebdomadæ paucæ transigebantur.

Itaque Luterani tum Augustæ coràm, tum per literas apud absentes iactitabant, Papistas ad ipsorum confessionem non habere quod responderent. Vbì autem confutatio lecta est in consessu Principum, Cæsar & Catholici omnes eam approbârunt : & vt idem facerent Luterani, Cæsar rogauit quidem, sed non obtinuit. Interìm verebantur Catholici Principes, nè quid durius statueret Cæsar in Luteranos ob eorum contumaciam: itaque impetrârunt à Cęsare, vt permitteret cum illis de ineun-

incunda concordia accuratius agi. Assensit Cæsar pro suа clementia, quæ erat in illo valdè singularis, & permisit multis modis agi cum illis. Principiò, vt posset res faciliorem habere expeditionem, delecti sunt ex cunctis ordinibus Imperij septendecim, qui de ineunda cum illis, modò id fieri posset, quod non planè desperabatur, concordia priuatim tractarent. Hi igitur illos ad colloquium in maioris ædis Augustanæ domo, vt vocant, Capitulari habendum inuitârunt: nec illi se difficiles præbuerunt. Vbi omnes paritèr consederunt, Ioachimus Elector Brandeburgicus, cuius erat excellens facundia, prolixa oratione nomine delectorum illos peramantèr hortabatur, vt cum Cæsare & reliquis Imperij ordinibus idem sentire vellent in religionis negocio: alioquì metum esse, nè plurima indè mala existant, bella, seditiones & clades. Illi, re deliberata, post biduum respondent: Primò quidem dolere sibi aiunt ipsos sic admoneri, vt interìm quoquè minæ intententur. Deindè in quatuor capita sua responsione distributa, Primò dicunt se à Cæsare non satìs auditos: Secundò, non esse ipsis Catholicorum Confutationem liberè traditam. (Cæsar enim ob certas causas exemplum confutationis eis dare petentibus nolebat, nisì sub conditionibus quibusdam, vt apud se seruarent, nec eius iniussu alijs darent: quas illi conditiones accipere nolebant) Tertiò, religioni ipsis esse, in eam consentire confutationem, quam necdùm satìs perspectam haberent. Quartò, in proximis Comitijs Spirensibus promissum quidem esse Concilium, sed nihil præstitum. Vbì obitèr aduertendum est, vt etiàm infrà dicetur, versutissimos Principum Protestantium vel Luteranorum concionatores & dogmatistas mira vafricie persuasisse Principibus, vt Concilium peterent, cùm tamen Luterus iam pridèm Concilia omnia reiecisset, nec quicquam minus vellent vel Luterus vel eius symmystæ noui euangelij buccinatores, quàm vt legitimum concilium haberetur: sciebant enim à multis superioribus sanctissimis œcumenicis Concilijs ipsorum pleraque dogmata damnata esse. Sed hac fraude id efficere conati sunt, vt viderentur niti æquitate, & plures in suam sententiam pertraherent. Nam posteà multis modis Concilium iam Tridenti indictum reiecerunt, & absolutum quoquè multis contumelijs & conuicijs prosciderunt. Quis verò non rideat Sleidani ineptias, qui cùm palàm affirmet, Prote-

1530

Multis modis agitur cum Euangelicis.

Proponũt Catholici.

Respondent Protestantes.

Fraus Cõcionatorũ sectariorum.

Sleidani ineptia.

1530 Protestantium Principes in hoc Conuentu Augustano dixisse Cæsari, si fortè iam definiri causa non possit, non se recusare totiès & promissum & decretum concilium: quod vtiquè non alitèr promissum erat, quàm qualia fuissent sempèr concilia œcumenica: non diù pòst addit, rursùs Protestantes in hoc ipso conuentu dixisse Cæsari, se petere vt primo quoque tempore pium atque liberum in Germania cogatur Concilium. Quod enim addit, pium & liberum, id tale est, vt his duabus dictionibus facilè excludere & eludere possit quæuis Concilia catholico ritu celebranda. Quod enim vel Sleidano, vel cæteris sectarum buccinatoribus Concilium vnquàm pium & liberum erit, nisì in quo præcipua, immò sola authoritas statuendi, probandi, reprobandi sit penès sectarios? Sed quomodò illi vnquàm certi aliquid statuent, qui inter se de rebus maximi momenti hostilitèr digladiantur? Addit iterùm non post multa Sleidanus, Luteranos principes id quoquè hoc tempore Augustæ dixisse Cæsari, nihil sibi commune esse cum sectis, se neminem ad suam doctrinam velle adigere, se Anabaptistas & eos qui sacramentũ altaris contemnunt, (Zuinglianos intelligunt) suos intra fines nunquàm tolerâsse. Hoc quidem illi faciebant authore Lutero, qui Sacramentarios atrocitèr proscindebat, licèt nihilo illis melior. Dicat nunc igitur Sleidanus, qui nobis tantoperè commendat Luterum: Quòd Luterus Sacramentarios hostilitèr persequebatur, ex verbo Dei id fecit, an verò minimè? Si ex verbo Dei, cur non intelligit se fœdissimo in errore versari, recteque hæreticum dici etiàm ab ipso Lutero? Sin minùs, cur non videt quàm nihil fidendum illi sit, qui in re tanti ponderis tam turpitèr sit allucinatus, præsertìm cùm ille testetur se certum esse, doctrinam suam non suam esse, sed Christi? sed valeat homo ineptus. nos ad historię ordinem reuertamur.

Luterani Principes non tolerant Zuinglianos.

Postquàm dixerant Protestantes, quæ suprà retulimus, delecti illis per Ioachimum Brandeburgicum ad singula accuratè responderunt, inter cætera hoc etiàm cum veniæ præfatione addentes, quòd vbì minimè oporteret, magnam sibi religionem iniici paterentur: vbì autem vel maximè religione opùs esset, ibi nihil animis angerentur. Grauari ipsorum conscientiam, quòd moneantur sentire cum Ecclesia: nihil autem grauari, quòd apostatarum iudicium totius Ecclesiæ iudicio anteponant, cùm interìm illi tam inter se miserè dissecti sint, & fru-

Catholici respõdent Protestantibus.

ctus

ctus pessimos eorum doctrina adhuc attulerit. Tum 1530
quoque Concilia à Lutero floccipendi, & multa eum
scripsisse, quibus conciliorum authoritatem apud vulgus
eleuârit. Ad hæc Protestantes sua rursus responsa Protestantes se purgare moliuntur.
dedêre, multisque verbis omnem à se culpam separationis
ab Ecclesia, aut contempti Cæsaris vel edicti eius,
aut debiti honoris non impensi Concilijs, amoliri conati
sunt. Placuit autem vtrique parti, vt septeni & septeni
ex vtrisque deligerentur, qui de concordia inter se
amicè conferrent. Ibi tum in aliquot Augustanæ Confessionis
articulis quædam facta fuit conciliatio, & cùm
speraretur in reliquis quoque concordari posse, placuit
Imperij Ordinibus ab vtraque parte ternos eligi, qui inter
se tractarent: sed nihil potuit effici inter illos. Tandèm
post multos labores nullus fructus consecutus est.
Cæsar quidem nihil reliquit intentatum, sed omnia frustra,
quod iam planè decreuissent Protestantes in eo permanere
Euangelio, quod à Lutero apostata monacho
didicissent. Et licèt id ad certissimam Germaniæ perniciem
spectare videretur, illi tamen sic erant animati, vt
patriæ & imperij extremam calamitatem perpeti mâllent,
quàm cum Cæsare & Catholicis Principibus, qui
certè longè illos & numero & dignitate superabant, redire
in religionis antiquæ concordiam. Fuit hoc quidem
longè acerbissimum omnibus, quibus Germaniæ,
immò totius Ecclesiæ iam iamque, nî Deus auerteret,
perituræ suprema clades & interitus dolebat: sed
oportebat tamen omnia æquo ferre animo, & tacitè
considerare atque admirari & timere occulta quidem,
sed vera & iusta iudicia Dei, cuius admodùm extimescenda,
licèt iusta, ira & seuera animaduersione fiebat,
vt plus tribueretur vilissimi apostatæ malesanæ doctrinæ,
quàm totius Ecclesiæ Catholicæ sententiæ & authoritati.
Cùm igitur, vt dixi, iam diù multumque ab
vtriusque partis delectis Principibus & Theologis ac Iurisconsultis
tractatum esset, Elector Saxoniæ longioris Elector Saxoniæ discedit.
moræ impatiens, petijt à Cæsare missionem, & abijt cum
suis. Ità sine concordia discessum est, multùm quidem
dolente Cæsare & Catholicis. Luterus interìm non paucos
edidit libros, quibus ipsum quoque Cæsarem perstringere
non verebatur, atque ij nonnunquàm etiam
publicè prostabant Augustæ apud Saxoniæ principis
hospitium. In his erat Epistola ad Archiepiscopum Moguntinum,
in qua exponit Psalmum, Quarè fremuerunt

1530 gentes, tanquàm principes Auguſtam conueniſſent animo oppugnandi Chriſtum & Euangelion. Itemque liber quidam hac inſcriptione, *Admonitio ad ecclesiaſticos Auguſtæ in Dieta imperiali congregatos.* quo in libro & ſuam doctrinam vſqueadeò commendat, & Epiſcopos atque Eccleſiæ cæremonias & inſtituta intantùm carpit ac repræhendit, vt ad commouendos in clerum vulgi animos nihil poſſit ſcribi vehementius. Et vt Epiſcopos ad ſe alliceret, iactabat ſe illos à Papæ Tyrannide & monachorum importunitatibus liberâſſe. Sanè apud multos ille iam Pontificem Romanum & Eccleſiæ inſtituta, ritus ac cæremonias in ſummum odium, inuidiam & contemptum adduxerat: ſed in tali ſcelere gloriari, & non modò nullo pudore ac metu affici, verùm etiàm eo nomine virtutis & præclari cuiuſdam facinoris exiſtimationem venari: id quidem eiuſmodi eſt, vt non tam verbis, quàm flagris & flammis vindicandum ſit. Mirè quoquè in eo libro inuehitur in Satisfactionem, quæ tertia pars eſt Pœnitentiæ, quam ait ſentinam eſſe tartari ipſius, nec eam abominabilem doctrinam Epiſcopis vnquàm poſſe remitti. Piæ mentes ſinè horrore legere vel audire non poſſint, quæ ille infelix ſcribit contra Satisfactionem, de qua tamen eſt Eccleſiæ non alia doctrina, quàm ipſæ ſacræ literæ locis innumeris expromant.

Luterus adulatur Episcopis.

Proſcindit ſatisfactionem.

Porrò perquàm commodùm accidit, vt cùm Catholici & Luterani, vt iam diximus, inter ſe ſepteni & ſepteni de concordia tractarent, & in XII. articulo Confeſſionis Auguſtanæ, qui erat de Satisfactione, non poſſent conuenire, primo veſpere id negocij daretur Cochlæo & Melanchthoni, vt altero manè quippiam, quod ad rei compoſitionem faceret, adferrent. Prolulit ergò Cochlæus ex Septicipitis cap. 31. quem Luterus contra indulgentias in Aſſertione 41. articulorum ſcripſerat, ipſius verba Luteri, quibus ſic ait: Eccleſia mater pio affectu præuentura manum Dei caſtigat filios ſuos ſatisfactionibus quibuſdam, nè incurrant flagella Dei, ſicut Niniuitæ operibus ſuis ſpontaneis præuenerunt iudicium Dei. Hæc pœna arbitraria eſt, inquit, non in totum, vt illi volunt, ſed tamen neceſſaria. Nam aut nos, aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per indulgentias tollunt omninò: cùm ſi eſſent pij paſtores, potiùs imponerent pœnas, & Eccleſiæ exemplo præuenirent Deum, ſicut

Luterus ſuo enſe iugulatur.

Moſes

Moses eum præuenit occidendo filios Israël propter peccatum vituli aurei. Optimum autem fuerit, si nosipsos puniremus. 1530

Hæc Luteri verba cùm Eckius è schedula recitâsset, Luterani inuicèm se respiciebant: Porrò Melanchthon rubore vultu suffuso ait, Scio hæc scripsisse Luterum: cumque præterea nihil adderet, Dux Iohannes Fredericus, Forsitan, inquit, hæc scripsit Luterus ante annos decem. Cui à Catholicis responsum est, Quid tum posteà? Nobis satis est, hanc illius esse sententiam. Mox ira commoti Brentius & Sneppius dixêre, se non adesse vt Luteri scripta defenderent, sed vt suam assererent confessionem. Præclarum videlicet discipulorum de magistro suo Lutero testimonium, cuius ipsi quoquè iam scripta suspecta haberent. Sed quanto fuisset satiùs, ab eius hominis disciplina penitùs discedere, cuius pugnantes sententias, & modò in has, modò in illas formas mutata animi sensa animaduerterent, idque in rebus maximi ponderis, & quæ iam satis superque Ecclesiæ Catholicæ sententia essent declaratæ ac definitæ? Quid, obsecro, in illo extremo mundi die ad Christi tribunal dicturi sunt, qui tale portentum tanto in precio habuerunt. *Pudefiunt Luterani.*

Eodem hoc anno quidam amicus ex Lutero percontatus est, cur in epistola ad Roma. cap.3. vertisset Germanicè, Hominem sola fide iustificari, cùm tamen verba Pauli id non haberent, & eoipso ansam præberet Pontificijs ipsius versionem calumniandi? Tum ille intolerabili quadam arrogantia respondit, si sciuisset Pontificios omnes in vnum conflatos, vel vnum caput scripturæ diuinæ rectè posse vertere Germanicè, libentèr eorum opem se imploraturum fuisse ad transferendum nouum Testamentum. Et post pauca: Si Papista tuus, inquit, multa vult garrire de hac voce, Sola, ei confestim respondeto: Doctor Martinus Luterus vult sic habere, aitque Papistam & asinum esse vnum. Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Pontificiorum esse discipuli, sed magistri ac iudices. Hæc quidem ille, nescio qua phrenesi correptus & insania temulentus, quæ sanos & sobrios homines facilè auertunt, ne tali portento vlla in re fidem adhibere velint. Si Catholici sic scriberent, immò si Romani Pontifices tantum sibi sumerent, quot conuiciorum plaustris in illos inueherentur fratres Euangelici? porrò cùm Lu- *Arrogantiss. Luteri dictum.* *O portentum.*

1530 terus apostata infamis ità loquitur, non aliud est, quàm Christi Euangelion. O cæcas hominum mentes, o pectora cæca.

4. Ciuitatum confessio. Post Confessionem Luteranorum oblata est Cæsari & coram omnibus Imperij ordinibus recitata Augustæ etiàm quatuor ciuitatum, Argentorati, Constantiæ, Memmingæ & Lindauiæ, quæ Zuinglij dogma sequebantur, confessio. Eius confutandæ curam commisit Cæsar Theologis eisdem, à quibus erat Luteranorum confutata, ipsaque confutatio lecta est palàm. Itaque Cæsar orabat seriò, vt cum reliquis Principibus & ordinibus Imperij idem sentirent: sed illi in sua sententia perstitére, neque catholicis, neque Luteranis per omnia subscribere volentes, quia videbantur sibi rectiùs sapere, & plus aliquid vidisse in scripturis, quàm vel Catholici, vel Luterus ipse cum sua cohorte vidisset. Et id quidem temporis Argentinenses Zuinglij partes sequebantur, quas Luterus prorsùs execrabatur. At Bucero postmodùm à Zuinglianis ad Luterum inclinante, eò tandem res redijt, vt qui hodiè Argentinæ concionantur, Luteri de Eucharistia doctrinam propugnent, & quidem acri contentione contra Caluinianos & Zuinglianos. Itaque aut illi omnes periêrũt, qui in illa vrbe priùs Zuinglium secuti sunt, aut certè eos perire necesse est, qui illic hodiè cum Lutero sentiunt. En in huiusmodi labyrinthos incidimus, cùm nos ab Ecclesia Catholica separamus.

Tiberis inundatio. Fuit hoc anno Romæ ex multa pluuiæ copia tanta Tiberis inundatio, vt in campo Floræ ad longissimæ hastæ altitudinem excreuisse visus sit, multaque ædificia subruerit, & per vicinas regiones ad duodecim ferè hominum millia extinxerit. Incidit ea clades in diem 8. Octobris, & horas 24. durauit. Sunt qui scribant aliquot dies durâsse hanc inundationem.

Diluuium inferioris Germaniæ. Non multò pòst etiàm inferioris Germaniæ homines, præsertìm Flandros, Selandos, Hollandos, atque etiàm Franciæ aliquot subiectos populos, Oceano finitimos, mare ab imis visceribus exagitatum vehementèr afflixit, partìm aggeribus perruptis, partìm ipsos aggeres vnda ad tres vel quatuor pedes excedente. Feruntur ea repentina inundatione permulti mortales & bruta animantia grandi numero periisse, demptis alijs incommodis & damnis vrbium & ædificiorum, quæ fuêre grauissima.

Paulò

Paulò pòst Calendis Decembris diem suum Mechliniæ obijt Margarita Cæsaris Maximiliani filia, Belgarum moderatrix laudatissima. 1530 *Margarita Maximiliani filia moritur.*

Cæsar Carolus, dum adhuc Augustæ comitia haberentur, Luteranis domum abituris certos quosdam articulos publicè proposuit, sed quos illi recipere nollent. Itaque sinè concordia ad sua redierunt. Porrò vero Cæsar cum Catholicis Principibus omnibus sub Comitiorum finem omninò statuit, in ea fide & religione, quam à sanctis Maioribus suis velut per manus traditam accepissent, constantissimè permanere. Ei sententię omnes & singuli subscripsére die 19. Nouembris. Deindè soluto cõuentu omnes discedunt, Cæsar cum fratre Ferdinando & non paucis Principibus Coloniam Agrippinam, alij domum.

Lantgrauius vt sibi rebusque suis consuleret, (videbat enim Cæsarem non æquo animo ferre iam olim damnatas in religione nouationes, quas Luterani & Zuingliani ceu Euangelicas amplectebantur, malè persuasi à quibusdam turbulentis hominibus) cum Tigurinis, Argentinensibus & Basileensibus, qui Zuinglium à Lutero ipso damnatum sequebantur, in sex annos fœdus percussit, vt si qua vis ab Imperatore aut Catholicis religionis nomine inferretur, mutuis se auxilijs tuerentur. Factum est hoc mense Septembri. Constantienses & cæteri in Heluetijs, nouis dogmatibus addicti, iam anteà erant fœderati eandem ob causam. Hoc autem fœdus Christiana ab illis ciuitas dicebatur. Sed huius ciuitatis nemo cupiet esse ciuis, qui nolit excludi à ciuitate Dei. Eiusmodi pigmentis nôrant dogmatistæ sectarij fucare molitiones suas. *Lantgrauij fœdus.*

Iam suprà diximus, Marpurgi fuisse conuentum Luteranorum & Zuinglianorum concionatorum. Ibì cùm non posset certa pax constitui, tamen decretum erat, vt à scriptis aliorum in alios abstineretur, nè scilicet Catholici magis ac magis carpere pergerent eorum mutua odia & atrocissimas digladiationes. Sed eccè hoc ipso anno Philippus Melanchthon, vt Luteranorum contra Zuinglianos sententiam tueretur, veterum aliquot scriptorum sententias de Cœna Domini collegit & euulgauit. Non tulit hoc æquo animo Oecolampadius Sacramentarius, ediditque Dialogum, quo ostendit suo more, quid de Eucharistia veteres tum Græci tum Latini senserint: aitque Philippum *Melanchthõ scribit contra pactum. Melanchthon ab Oecolamp*

Patrum

1530 Patrum mentem non satis perspexisse, sed filios contra matrem armare voluisse. Adeò non potuerunt sibi temperare, quin contrà quàm Marpurgi conuentum erat, mutuò se infestarent. At reuerà neque Philippus, neque Oecolampadius Patrum sententias bona fide citauit, sed ad suas prauas opiniones pro se quisque detorsit, cùm sit longè certissimum, Patres omnes de Eucharistia id sensisse & docuisse, quod hodieque & sentit & docet Catholica Christi Ecclesia. Facilè autem potuerunt isti versuti homines indoctæ plebeculæ persuadere, Patres veteres ab ipsis stare, quòd non essent nescij, vulgum Patrum libros neque legisse, neque vel legere vel intelligere posse. Est autem mirum, ab istis citari Patres, qui Patres in vniuersum omnes facilè contemnant, vbicunquè eis collibitum sit. Sed habet ea res fucum quendam ad incautum lectorem, vt & multa legisse videantur, & suæ doctrinæ habere approbatores veteres. Sed facessant cum suis calumnijs in illos sanctissimos Patres, qui si hodiè viuerent, omnibus ingenij, doctrinæ, eloquentiæ viribus istos calumniatores oppugnarent.

[Oecolam]padio perstringitur.

Carolstadius fit diaconus Tigurinus

Circa hoc tempus Carolstadius, qui è Saxonia ad Heluetios migrârat, Tigurinæ Ecclesiæ diaconus factus est ex archidiacono quondàm Vuittenbergensi, ab equis, vt dici solet, ad asinos. Ea res non mediocritèr animum Luteri exacerbauit. Postquàm autem Zuinglius in prælio occubuit, vt pòst dicemus, Basileam se contulit, & illic in Zuinglianæ ecclesiæ ministerio vitam miseram miserè finiuit. De eo Luterani scribunt, eum Basileæ turbas concitâsse, & miserabilem vitæ exitum habuisse. Zuingliani id dissimulare videntur, qui etsi non planè probabant Carolstadij opinionem de Eucharistia, tamen Luteri hostem & aduersarium complectebantur.

Elector Saxoniæ accersitur Coloniā.

Post Comitia Augustana Cæsar Saxonem Electorem euocat Coloniam, idemque facit Elector Moguntinus, cuius hoc officium est, vt vbì creandus est Romanorum rex vel Imperator, ipse reliquos Electores conuocet. Saxo hoc indignè tulit, & per filium suum Ioannem Fredericum & quosdam alios docere conatur apud Cæsarem, Moguntinum citandis electoribus perperàm egisse. Intereà verò Lantgrauium & alios Principes ac ciuitates Protestantes orat, ad 22. Decēbris Smalcaldiam vt veniant. Vbi eo ventum est, fœdus ictum est, cui aliquot

Fœdus Smalcaldicum.

quot principes & ciuitates subscripserunt, quibusdam 1531
verò id in aliud tempus reijcientibus. Ab eo ergò loco dictum est hoc fœdus Smalcaldicum, cui temporis successu multi principes & ciuitates sese coniunxêre, non optimo certè exemplo, quòd contra Cæsarem & Catholicos se armare viderentur, id quod posteà quoquè re ipsa declarârunt, vt suo loco dicetur. Verùm dictitabant illi se non cuiusquam inuadendi, sed suî tantùm defendendi causa hoc fœdus percussisse. Hîc verò Luterus, qui aliâs docuerat non esse Turcis resistendum atrocissimis Christiani nominis hostibus, facilè consensit, immò & scripsit, in Cæsarem & Catholicos arma corripi iurè posse.

Smalcaldiæ congregati Protestantes, literis ad Cæsarem datis summoperè eum absterrere conantur, nè Ferdinandum fratrem in Romanorum regem eligi patiatur. Multas allegant causas, sed quibus id demùm effecerunt, vt Ferdinandus optimus princeps, Romanorum rex renunciatus sit, sicut mox dicemus.

Ferdinandus fit Romanorum rex.

ANNO 1531. pridiè Epiphaniæ Domini, Ferdinandus Coloniæ in primario templo, vbì trium beatissimorum Magorum corpora condita asseruantur, Electorum principum suffragijs creatus est Romanorum rex, & die 11. mensis Ianuarij Aquisgrani coronatus. Saxo eam electionem per filium suum irritam protestatur, habuitque principes alios, præsertìm Luteranos, qui ei consentirent. Verùm Cæsar, quòd amplissimas haberet ditiones, nec posset sempèr esse in Germania, consultum omninò putauit, vt in Imperio haberent aliquem loco suo, qui ipso absente rebus præesset.

Coronatur.

Terræmotus in Lusitania.

Hoc mense Ianuario Lusitaniam inusitatus concussit terræmotus, ità vt multi mortales terræ quassatione & ruinis oppressi sint, præsertìm Vlysbonæ, quæ vrbs damnum sensit incomparabile. Quædam etiam nauigia turbulento inflati maris hiatu absorpta sunt, nec quisquam ferè tota Lusitania suis iam ædibus committere se audebat, subsultante scilicet solo. Rex & regina extra vrbem apert oin loco tabernaculum erexerunt : quorum exemplum secuti vniuersi ferè incolæ, castrensi more etiàm ipsi in tabernaculis sibi degendum statuerunt : quanquàm nec ibì sinè metu essent, veriti nè repentino aliquo terræ hiatu absorberentur. Durauit is terræmotus dies octo, sed tamen interpolatìm.

Fama

legibus politicis. Quid dicis Sleidane? Itáne iam apud Luterum & te ac tuî similes aliquid valent in re tanta leges politicæ, cùm Luterus vos docuerit nihil recipiendum, quod diuinis literis non sit expresſè comprehenſum? Sciebas Luterum pugnantia ſcripſiſſe & docuiſſe, & hoc fuco quodam oblinere cupiens, à legibus politicis, quid liceret, eum didiciſſe fateris. Et non te pudet tuî & Luteri tui? Hîc iam aliquid valent leges politicæ, cùm Luterus omnia reijciat, quæ in ſcripturis expreſſa non ſint? Quàm verò turpe eſt, eum vos ſequi Doctorem, qui à Iureconſultis demùm diſcere debuit, num Magiſtratui reſiſtere fas ſit, nécne, cùm ille longè anteà ſcripſerit, certum ſe eſſe, doctrinam ſuam non ſuam, ſed Chriſti, eſſe? Cùm ergò anteà docuerit, ſicut tu teſtis es, Magiſtratui non eſſe reſiſtendum, & ea doctrina non ipſius, ſed Chriſti fuerit: qua vel fronte, vel mente deindè aut ille alitèr docere potuit, aut vos alitèr docenti obtemperare? Hem, quò ruit cæca arrogantia, & veſana temeritas? Satiùs fuerat, clariſſimis Principibus veritatem ſimpliciter aperire, quòd nullam haberent iuſtam cauſam eius fœderis percutiendi, quandò Cæſar nihil iniquum ab eis petebat, ſed vt in religione idem ſecum & cum tota Eccleſia ſentirent, vndè ſalus pendebat totius Germaniæ, quam iſtud religionis diſſidium perdidit. Iam antè ruſtici ſeditioſi etiàm fœdus pepigerant contra Principes, & rectè ſe facere putabant, ſed eorum audaciam principes meritò repreſſerunt.

1531

Sleidanus arguitur.

Incōſtantia Luteri.

Luterus vbì reſciuit Cæſarem & ordines Catholicos Imperij in extremis Comitijs Auguſtanis decreuiſſe firmitèr, in antiqua religione perſeuerandum, nec nouandum quicquam ante Concilij definitionem, fretus viribus eorum qui in Smalcaldicum fœdus tranſiêrant, duos hoc anno libellos Teutonicè edidit, nempè, Gloſſam in putatitium decretum Imperiale, & præmonitionem ad Germanos ſibi chariſſimos. In quorum vtroque cùm planè ſuo more bellicum canat, & ſeditiones concitet, tamen nequiſſima ſimulatione proteſtatur ſe nihil velle minùs. Nec ſatis habet petulantèr incurriſſe in Pōtificem & Eccleſiaſticos proceres omnes, ſed & Cæſarem & Principes Catholicos omnes non dubitat appellare proditores, ac ſceleſtos vanoſque nebulones &c. In Gloſſa vult perſuadere omnibus, Decretum Auguſtanum eſſe commentitium, ac falsò pręferre nomen Cæſaris: ſed

Luterus proſcindit Principes.

1531 ris: sed eam importuni hominis calumniam multa, eaque certissima, argumenta facilè refellebant. Nam præter alia, tot sigillis Principum & procerum vtriusque ordinis Decretum illud obsignatum fuit, vt si Lutero ea in os congesta fuissent, hauddubiò teterrimum ille animum actutum exhalâsset. Sed quid ille prodigiosus homo non ausus est scribere? Subscripserant illi Decreto siue per seipsos, siue per legatos, Cæsar ipse & quinque Electores, Principes Ecclesiastici 30. Seculares 23. Abbates 22. comites & Barones 32. Ciuitates liberæ 39. Hoc ergò Decretum miris ille modis exagitat, inter alia Catholicam Ecclesiam vocans meretricem, & multa blaterans de communione sub vtraque specie, cùm tamen in Assertionibus dicat articulo 16. neutram speciem esse necessariam, sed fidem solam hîc sufficere. Porrò furore & amentia ebrius, scribit Ecclesiæ neque fidem habendam, neque morem gerendum, si quippiam præter vel extra verbum Christi loquatur aut instituat: nec aduertit à Christo dictum esse, si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: & ab Apostolo vocari Ecclesiam columnam & firmamentum veritatis. Non igitur errat Ecclesia. Rectè enim dictum est ab Irenæo antiquissimo episcopo & martyre, lib. 3. cap. 40. Vbi Ecclesia, ibi & Spiritus: & vbi Spiritus Dei, illic Ecclesia, & omnis gratia: Spiritus autem veritas. Quapropter qui non participant eum, neque à mammillis matris nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem: sed effodiunt sibi lacus detritos de fossis terrenis, & de cœno putridam bibunt aquam, effugientes fidem Ecclesiæ, nè traducantur. Hæc ille. Quid verò vnquàm possit Ecclesia Christi statuere extra verbum Christi, cùm ipsa certissimè habeat spiritum Christi, manentem cum illa in æternum, & inducentem illam in omnem veritatem? Sed Luterus videns Catholicam Ecclesiam suis paradoxis planè contraria & docere & statuere, omnem illi authoritatem abrogare voluit, vt solus insanus Luterus audiretur.

Decretum Principum Catholicorum exagitat Luterus.

Matth. 18

1. Tim. 3.

Iohan. 14. 15.

Multa quoquè deindè contumeliosè euomit in Missam & cæremonias. Nec veretur principes porcis comparare. Et hîc iam perspicuè videre licèt, quàm verum sit, quod in sua illa Augustana Confessione fatentur Luterani, se Missam retinere & vsitatas cæremonias ferè omnes, cùm Luterus in hoc quoquè libello irri-

irrideat vtrunque Missæ canonem & cæremonias, & quidem valdè acerbè. Posteà vbi ad eum locum Decreti venit, vbi cauetur, nè deincèps quisquam doceat solam fidem absque charitate & bonis operibus iustificarè, mirè conuiciatur, ac deindè in hæc prorumpit verba, quibus haud scio an vel Lucifer ipse possit quicquam dicere arrogantius & insolentius: *Dico ego Doctor Martinus Luterus, Domini nostri Iesu Christi indignus Euangelista, quòd hunc articulum (Fides sola absque omni opere iustificat coram Deo) firmum atque inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Imperator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, totus mundus simùl cum suis dæmonibus, atque insupèr habebunt ignem tartareum in capita sua, neque grates vllas. Hic esto meus Doctoris Luteri instinctus à Spiritusancto, verumq; ac sanctum Euangelium.* Sed idem ille Luterus in libro Visitationis scribit, absque pœnitentia nullam esse peccatorum remissionem, neque absque pœnitentia remissionem peccatorum posse intelligi. Vbì autem non est remissio peccatorum, ibì certè non potest esse iustificatio. Vtrum ergò est ex instinctu Spiritussancti? isthúcne, an illud superiùs? O Deus bone, quis tandèm miserorum mortalium fascinauit pectora, vt tam importuno ac impotenti monstro, haud secùs atquè Christi Apostolo & Euangelistæ, suas animas credere non dubitârint? Quis, obsecro, vnquàm vel propheta vel Apostolus eiusmodi verborum portentis vsus est? Posteà adfert quoddam Ioannis Hussi damnati hæretici vaticinium, quod ad se ait pertinere. Sed Hussus & Luterus iam paritèr suæ temeritatis luunt pœnas, & licèt vterque Ecclesiam Romanam oppugnârit, tamen ea Ecclesia illis iampridèm extinctis manet, mansura etiàm vsque ad supremum mundi diem. In altero libello, quem Præmonitionem inscripsit, multò etiàm est insolentior, impotentior & contumeliosior. Sed non est pius lector eius blasphemijs onerandus. Responsum illi abundè fuit à Catholicis: verùm ille iam multo & Principum, & populi studio fruebatur, proindeque nullius pensi habuit scripta omnia, adeoque & Ecclesiasticos & seculares principes ac magistratus omnes incredibili mentis elatione contempsit. Cæsar eius improbitatem neutiquam

1531

Nota intolerabilē Luteri arrogantiam.

O tulisset,

1531 tulisset, nisi cum grauissima, eaque ferè perpetua bella retardâssent. Edidit contra hunc Luteri libellum, scriptum quoddam lingua Germanica Ioannes Cochlæus, vir doctus & pius, & de Catholica fide optimè meritus, in quo inter cætera magna sanè constantia, vti & aliâs non semèl fecerat, obtulit se etiàm sub periculo capitis, ad experiendum coram iudice cum quouis Luterano super doctrina & actis Luteri. Sed neque tunc, neque vnquàm aliâs quisquam eorum ausus fuit eius rei periculum facere, & cum illo in hanc iudicij disceptationem venire. Cùm enim tum Luterus ipse, tum eius symmystæ ex ipsorum editis libris planè conuincantur & hæretici & seditiosi esse, palamque venisse contra omnia tum diuina tum humana iura, verbis quidém miram præ se ferunt iactantiam & confidentiam, sed legibus experiri non audent, & neque ius, neque iudicem ferre vel volunt, vel possunt. Cùm sit autem inuicta veritas, defendi facilè potest, nec Christus deest pro veritate certantibus : indè fit, vt Catholici plerique etiam sub vitæ periculo sæpè se obtulerint ad disceptandum cum nostræ ætatis nouatoribus coram Magistratu : sed timida nequitia, malæ conscientiæ stimulis agitata, non audet in tam præse is se discrimen conijcere : scriptis interìm & apud miseram plebeculam proijciunt ampullas & sesquipedalia verba.

Luterani non sunt ausi experiri certamen cum Cochlæo.

Fuit verò hoc Luteri pestilentissimum atque impudentissimum mendacium, quòd in eadem Premonitione sæpè iactitat Papistas probè scire ac vltrò confiteri, Luteri doctrinam verum ac merum esse Euangelium. Quod quidem ille faciebat, vt principes & populus tanquàm vera asserenti propensioribus animis fidē commodarent. Contra hoc eius insolens scriptum scripsit quidam laicus Dresdæ grauitèr & validè, cui Luterus suo more non Euangelico, sed scurrili & satanico respondit conuiciosissime Titulus libelli est, *Contra sicarium Dresdæ*. Ibì inter cætera sic habet : Nihil curo, quòd queritur, (scilicet laicus, quem sicarium vocat) in libro meo non ferè nisi maledicta & diabolos nominari. Hoc debet esse mea gloriatio, meusque honor. Sic & habere volo, vt deinceps dicatur de me, quòd plenus sim maledicentiæ, criminationisque & execrationis in Papistas. Volo & decætero me aduersùs nebulones istos exercitare execrationibus ac maledictis vsque ad sepulturam meam, nec vllum verbum bonum ex me ampliùs audient. Ego meis

Luteri impudens mendacium.

Quid gloriaris in malitia? Vide hominem insania ebrium.

meis tonitruis ac fulminationibus sic eis ad sepulturam compulsabo. Sic ille miser, hauddubiò obsessus à dęmone. Ecquid verò in his verbis est non planè barbarum, immane, & plus quàm satanicum? Quis vnquàm vir bonus ità scripsit? Et certè ad sepulcrum vsque in Catholicos fuit maledicentissimus, cùm dicat Apostolus: Benedicite, & nolite maledicere. Quis autem vir fuit Luterus, vt tantum sibi sumeret? Dignus ille quidem, qui iusto Dei iudicio ad tantam insaniam & impietatem deuolueretur. 1531

Rom.12.

Hoc ferè tempore Maria germana soror Cæsaris, coniunx quondā Ludouici Hungariæ regis, qui quorundam infaustis deceptus consilijs, temerè cum paucis processit obuiam Turcarum amplissimis copijs, misereque perijt, in Belgium venit, successura Margaritæ Cæsaris amitæ nupèr defunctæ in administratione ditionum omnium Germaniæ inferioris, ad Cæsarē pertinentium.

Maria regina venit in Belgium.

Protestantes iterùm conuentum habent Francofurti, vt erat constitutum. In eo ciuitatum legati renunciant, se nolle Ferdinandi regis electioni obstrepere: quòd si ille contra Euangelium vi quippiam moliturus sit, velle se ex fœderis Smalcaldici præscripto omnia sua ad defensionem conferre. Principes verò Cæsari & Ferdinando scribunt, eam electionem se nō posse approbare, quòd esset contra morem & libertatem Imperij. Itaque hac in re alia Principum, alia ciuitatum Protestantium sententia fuit.

Conuētus Francofurti.

Ciuitates eædem magnoperè id laborabant, vt Heluetij in fœdus adscriberentur: sed Saxo recusauit, propterea quòd de Cœna Domini non idem cum Luteranis sentirent: Non enim volebat cum ijs hominibus quicquam habere commercij, quos sciebat Lutero esse vel maximè inuisos.

Ad penultimum mensis Augusti diem Moguntinus Archiepiscopus & Ludouicus Palatinus princeps diem constituerunt, quo agerent cum Protestantibus de pace componenda. Ventum est Smalcaldiam, missis vtriusque partis legatis, sed nihil confici potuit, excusantibus sese Protestantium legatis. Hæc animorum, præsertìm in religione, dissensio non latebat Turcarum principem, qui totis viribus in Germaniam sese armabat. Egit quoquè Cæsar priuatim per Guilhelmum Nassouium & Nuenarium comites cum Saxoniæ Principe, si qua posset concordiæ ratio iniri: sed ille aie-

Cæsar agit cū Saxone per legatos.

1531 bat in ea se doctrina ad supremum vsque spiritum permansurum, quam Augustæ sit professus. Ea fuit Luteri doctrina. Sed vtinam ille princeps eam constantiam in Catholicæ Ecclesiæ doctrina retinenda declarâsset.

Hoc anno Tigurini & Bernates Zuingliani, quorum est apud Heluetios magna authoritas & potentia, Quinquepagicis, nempè Lucernatibus, Vranis, Suicijs, Vnterualdijs & Tugianis, qui Catholicam religionem fortissimè tuebantur, omnes conuehendæ annonæ aditus præcluserunt. Ea res vehementèr Quinquepagicos afflixit, compulitque bellum Tigurinis & Bernatibus indicere, vt factum est. Causas eius belli graues & vehementes in literis suis exprimunt: vt meritò pudere debeat Sleidanum, dum ait silentiò ab illis fuisse conductas copias, culpamque omnem eius belli in eos conferre nititur. Sed non est hoc valdè turpe apud Sleidanum, mala fide in rebus narrandis versari. Indictum est hoc bellum Tigurinis & socijs eorum die 4. Octobris. Itaque vtrinquè sese ad arma parant. Tigurini longè præstant humanis copijs & viribus: Quinquepagici causæ suæ æquitate freti, omnem spem suam in Dei auxilio collocant. Die 11. Octobris Tigurini apud Capellam monasterium Suicios, Tugianos & Vnterualdios inuadunt, Catholici fugam simulant, vt in paratas insidias hostem pelliciant. Mox ex insidijs valido agmine prorumpentes, Tigurinos in fugam compellunt. Cæsi sunt ex Tigurinis 1500. & in ijs omnium malorum incentor & caput Zuinglius, qui inuentus à duobus Catholicis adhùc spirans, interrogatusque num confessione expiare se vellet, mortuum se simulans, nihil respondit. Et illi quidem hominem non nouerant. Alius verò superueniens, vt vidit miserum, lœtale vulnus inflixit, detulitque ad belli duces, qui eum iudicio publico condemnatum proditionis & hæreseos, flammis tradi iusserunt. Cæsi sunt cum illo etiàm alij quidam apostatæ insignes. Ferunt, Tigurinos quosdam Zuinglij cineres domum absportâsse. Quid ni enim? Qui diuorum omnium cineres & reliquias nullo dignantur honore, digni erant qui damnati hæretici apud se cineres asseruarent. Eius vero mors vsqueadeò doluit Oecolampadio desertori monacho, vt paulò pòst à fœmina, quam incestis polluit nuptijs, in lecto extinctus repertus fuerit. Vsqueadeò enim frigidum est hoc genus apostatarum, vt periculum sit, nè

Quinquepagici Heluetij indicunt bellum Zuinglianis.

Zuinglius occumbit in prælio.

Nota.

Oecolampadius moritur.

præ

præ frigore moriantur, nisi quamprimùm lepidam aliquam puellam sibi per summum scelus adiungant, cuius sulfureis amplexibus incalescant illo igne, quem non Dominus Iesus amator integritatis & virginitatis filius, sed tartareus satan misit in terras. Tigurini autem hac accepta clade, intra paucos dies rursus maiores instruunt copias, accitisque Bernatibus, ad triginta hominum millia producunt in aciem. Occurrunt illis Catholici, quorum tota cohors octodecim millibus constitit. Iterùm concursum est infestis signis, Zuingliani cæduntur à Catholicis, fit fuga turpis Zuinglianorum, flumen quingentos absorbet, in conflictu septingenti prosternuntur. Id prælium commissum est Octobris die 17. Pessimè habuit ea res Tigurinos & Bernates, quòd plurimi à paucis in fugam turpitèr acti & superati essent. Eamobrèm in auxilium adsciscunt sibi Basileenses & Schaffhusianos & Sangallios, & Mullusianos, eo consilio, vt noctù Catholicos imparatos inuadant. Non latuit Quinquepagicos quid illi machinarentur, iubentque suos interulas lineas armis superinducere, vt eo symbolo noctù possint alij ab aliis internosci. Vbi ad pugnam ventum est, atrox fit prælium, iamque Catholici non paucis amissis debilitari cœperant: sed Deus, qui pijs nunquàm deesse solet, laborantibus opem tulit, adeò vt hostes fugam arripere cogerentur, aliquot millibus è suis desideratis. Fuit hoc die Octobris 24. Sunt qui scribant, vltima Octobris iterùm commissum esse prælium, multis Tigurinis occisione deletis. Est apud Heluetios templum quoddam inprimis venerabile & miraculis celebre, Deiparæ virgini sacrum: Eremum appellant. Ad id templum Quinquepagici processionem decreuerant, à senibus, pueris, fœminis, virginibus, omnique imbelli turba peragendam. Tulerunt hoc ægerrimè Zuingliani, iamque constituerant illam ædem euertere, & imaginem beatissimæ Virginis in frusta concisam, igni absumere. Sed ille tam barbarus & à Christiana pietate alienus conatus, multo illis sanguine constitit, nec tamen voto sunt potiti suo. In his prælijs cùm Zuingliani longè essent armis & milite superiores, satis euidentèr sese declarauit superni Numinis fauor, quo freti Catholici, præclaras ex eis victorias retulerunt. Habebant enim Catholici in exercitu suo sacrificos suos, quibus sua errata confiterentur, & quorum sacrificijs quotidiè interessent, in quibus sanè religiosè

1531

Aliud prælium.

Tertium prælium.

Eremus apud Heluetios.

1531 admodùm diuinum implorabant auxilium, vt ostenderent se non in armis, sed in potentia Dei spem suam reposuisse. Constituerant etiam xviij. viduas, quæ per vices nocte ac die senæ semper in templo D. Virginis eremitico pro exercitu deprecarentur. Ad extremum certis quibusdam conditionibus pax redintegrata est. Non dubium quin hac sua constantia sempiternam apud omnem posteritatem sibi laudem pepererint inuicti illi Catholicæ fidei assertores, cuius nomine seipsos & sua omnia in extremum non dubitârint discrimen adducere, nihil prorsùs absterriti neque multitudine neque potentia hostium, quòd scirent se causam fouere bonam, cui libentèr fauere soleat rerum omnium præpotens Deus.

Pietas & deuotio Quinquepagicorũ.

Henricus Bullingerus successor Zuinglij.

Zuinglio apud Tigurinos successit Henricus Bullingerus, qui longo tempore solus ferè, vt suam declararet animi pertinaciam, Zuinglianum dogma libris editis propugnare non dubitauit, alijs interim & metu se intra silentium tenentibus, & sensìm in Luteri placita discedentibus. Multos enim ea, quam diximus, Zuinglianorum in Heluetijs strages, à Zuinglij sententia absterruit, & erant res Tigurinorum vehementèr afflictæ. Zuinglianus quidam duos illos miseros homunciones, Zuinglium & Oecolampadium, qui paruo, vt diximus, interuallo ex hac luce repentè subtracti fuère, vocat duo præclara Ecclesiæ lumina, quos tamen non solùm Catholica Ecclesia, sed etiàm Luterus ipse non alio quàm hæreticorum loco habuit. Quòd autem de malis hominibus tam præclarè sentiunt ab illis miserè euersi, id in augmentum cedit damnationis illorum apud inferos: præstaretque nullam vnquam haberi eorum mentionem, quam illos vel tenuitèr laudari. Est autem certè prodigiosum valdè, illos homines dici Ecclesiæ lumina, qui vastissimas Christiano orbi tenebras offuderunt. Oecolampadius Basileę sepultus est in summi templi circuitu, eique etiàm insigne positum est epitaphium his verbis: *D. Ioannes Oecolampadius, professione Theologus, trium linguarum peritissimus, author Euangelicæ Doctrinæ in hac vrbe primus, & templi huius verus Episcopus, vt doctrinæ, sic vitæ sanctimonia colendissimus, sub breue saxum hoc conditus iacet.* Ità apostata monachus, qui diù in incesto vixit coniugio, & aliquot proles reliquit, orbemque horrendis blasphemijs infecit, vocatur vitæ & doctrinæ sanctimonia

Væ qui dicis malum, bonum.

Epitaphium Oecolampadij.

monia

monia colendissimus, & verus Episcopus Basileensis, 1531
quasi tum primùm Basilea conuersa sit ad fidem Christi, quod certè illi vrbi vel maximè probrosum est. O quanta ignominia & dedecore afficientur isti in supremo mundi die, qui etiam post tantam iniquitatem eiusmodi sunt encomijs celebrati. Scripsêre quidam de eoipso Oecolampadio, quòd ferro primùm, deinde veneno sibi mortem inferre conatus sit, sed à suis impeditus, subita morte perierit. Zuingliani hoc negant, atqui eorum suspectum est testimonium, præsertim cùm isti noui Euangelici non admodùm a pudendis etiam mendacijs abhorreant: verùm vtcunque sit, si sic mortuus est, vt Zuingliani scribunt, nempè in suo errore obstinatus, infelicissimè mortuus est. Rectè enim ait scriptura: Mors peccatorum pessima. Psal.33. Cùm Zuinglij & Oecolampadij mortem ex cuiusdam Catholici viri literis Thomas Morus Angliæ Cancellarius cognouisset, ità illi rescripsit: Zuinglij & Oecolampadij mors nunciata, lætitiam mihi attulit. Quanquàm enim dolendi causas reliquêre nobis heu nimiùm graues, propter multa, quæ neque sinè horrore eloqui possum, & nemini sunt ignota, neque audire homines pij sinè profundo gemitu debent: sublatos tamen è medio esse tam immanes fidei Christianæ hostes, tam accinctos ad Ecclesiæ excidium, tam intentos vbiquè in omnem perimendæ pietatis occasionem, iurè gaudere possumus. Hæc ille vir tantus, cuius sententia habet semperque habitura est pondus præcipuum apud bonos omnes.

Zuinglij studiosus quidam scribit, hoc tempore in Gallijs Euangelij quædam iam sparsa fuisse semina, sed diuturnam ibi & horribilem, in Zuinglianos præsertim, persecutionem esse motam. Hoc nomine rex Gallorum Franciscus multa laude dignus est, quòd has orbis pestes, eorumque dogmata in suis ditionibus ferre noluit. Porrò verò in hac Zuinglianorum calamitate Luterani quoque quotidianis concionibus, libris, epistolis & carminibus, victis insultabant, aiebantque iurè illos dedisse pœnas ob iniurias Sacramento illatas. Et hoc quidem verum erat, sed non decebat Luteranos isthuc Sacramentarijs improperare, cum quibus iam Marpurgi pacti erant, vt deinceps a scriptis odiosis vtrinquè abstineretur, & ipsi Luterani non minùs, atquè Sacramentarii, hæreseos damnati erant. Sed quid isti seruarent pacta conuenta cum hominibus, qui fidē Deo datā

Luterani insultant Zuinglianis.

1531 fallere non dubitárunt, cùm plerique post votum perpetuæ continentiæ palàm Deo nuncupatum, palàm ad nuptias trãnsierint: quas quidem nuptias Augustinus libro de Bono viduitatis, adulterijs dicit esse peiores.

Zuingliani fiunt Luterani. Multi tum ad Luterum à Zuinglianismo paulatìm deficiebant, & vsqueadeò Zuinglij & Oecolampadij nomen, tanquam pestilentissimorum hæreticorum, quales reuerà fuerant, execrationi habuêre etiàm sectarij, vt scripta eorum prorsus condemnârint. Quin & Bucerus versutissimus apostata scripsit Tigurinis concionatoribus, Luteri sententiam de sacramento sibi tolerabilem videri, quem illi contrà hortati sunt, nè à tam manifesta Sacramentariæ doctrinæ veritate ad Luteri dogma deficeret. Multis enim modis Zuinglij sententiam Bucerus hactenùs probârat: sed ità tamen, vt videatur susque deque tulisse, vtcunquè de Sacramento sentiretur, modò ipsi liceret suauitèr & mollitèr cum sua Dalila viuere, & huius mundi voluptatibus frui. Quid enim aliud sentiendum est de excucullato monacho, in incesto concubitu tot annis putrescente? Et, nisì fallor, huius viri calliditate effectum est, vt etiam Argentinenses, cùm suam confessionem Augustæ exhibitam copiosius exposuissent, non diù pòst in fœdus Smalcaldicum tandem recepti sint. Videtur enim Bucerus ità vafrè illam Confessionem esse interpretatus, vt a Luterana aut nihil aut parum abhorrere demùm visa sit. Et certè id ille sæpiùs etiàm Heluetijs persuadere conatus fuit mira verborum perplexitate, sed illi hominem versutum audire noluerunt.

Cõuentus Francofurti. Mensis Decembris die 19. Protestantes Francofurti rursùs conuenerunt, acturi de vlteriori sui fœderis defensione. Valdè illi solliciti fuêre rerum suarum, vt propemodùm suspectos sese reddiderint de mala fide, quasi Euangelium suum non nisì armis defendi posse putârint, cùm tamen à Lutero didicissent, ne Turcis quidem resistendum. Sed quis tandèm huius inauspicati fœderis exitus fuerit, quàm nihil contulerit fœderatis, quot clades illis attulerit, infrà Deo volente dicemus. Rectè dixit Sapiens: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. *Prou. 21.*

Cetus eijcitur. Hoc anno haud procul ab Harlemio, insigni Hollandiæ oppido, eiectus est piscis ingens ex Oceano, longus 68. pedes, crassus 30. oris tanta vastitate, vt pateret pedes duodecim.

ANNO

ANNO 1532. Cæsar Carolus comitia indixerat Spiræ, sed ob Turcarum irruptiones transtulit ea Ratisponam, vt esset propinquior Austriæ, cui imminebat Turcarum tyrannus. Interim rursum Cæsaris permissu quidam Catholici Principes egerunt de pace cum Protestantibus, qui tum Suinfurti suos conuentus habebant. Multa sibi permitti volebant Protestantes, & cùm non posset certa concordiæ via inueniri, Norinbergæ alter indictus est conuentus. Iam Turca cum incredibili exercitu imminebat Germaniæ, nec poterat negocium vltrà protrahi. Itaque Cæsare consentiente in tanta rerum difficultate, pax publica totius Germaniæ sancita est, & vt ad Concilium vsque nulli fiat molestia vlla religionis ergô. Sperabat enim Cęsar intra paucos menses celebratum iri concilium. Multa coactus est pijssimus Princeps ob temporum calamitatem dissimulare, hauddubiè non facturus, si tanta Turcarum vis in certissimum totius Europæ exitium Germaniæ non incubuisset. Vbì verò Protestantes Cæsaris hoc decretum acceperunt, obsequentiam & officium illi deferunt, & auxilia contra Turcas pollicentur. Interim Luterus & noui dogmatistæ animis erigebantur, quòd viderent magno se metu liberatos, Cæsare Turcico bello distento. 1532

Hoc anno Christiernus Danorum rex, ob Tyrannidem pulsus è suo regno, conscripto milite, decimo exilij sui anno conatus est amissas recuperare ditiones: sed vbi in Noruegiam & Daniam venit, captus est parùm integra fide, cùm literis & sigillis cautum ipsi fuisset. Missus indè in carcerem, ad supremum vsque diem vitæ suæ mansit captiuus. Tandèm cùm populus videretur propensis in illum esse animis, fertur præsentissimo veneno sublatus. Fuerat illius certè immanis & barbara planè crudelitas, cui etiàm hoc accessit, quòd in Luteri hæresin lapsus, in ea quoquè diem suum obijt. Potest ille regibus & Principibus esse exemplo, vt si rectè & ordine subditis suis imperare ac dominari velint, priùs suis affectibus suoque animo dominari discant. Sed de hoc rege iam ante quoquè diximus. *Christiernus Danus capitur à suis.*

Cùm Cæsar & Principes essent Ratisponæ, certis affertur nuncijs, Solimannum innumeris instructum copijs, in Mœsiam penetrâsse. Dolebat barbaro & arrogantissimo Tyranno, quòd non longè antè cum igno- *Solimannus imminet Germaniæ.*

1532 minia à Viennæ mœnibus depulsus & profligatus esset: famaq; erat, ea causa auctis copijs venire in Germaniam, vt Viennā maioribus viribus oppugnaret. Putabat enim vni sibi summo iure deberi Romanum Imperium, qui Constantini potentissimi Græcorum Imperatoris sedem occupâsset. Præterea cùm de Carolo Cæsare mentio haberetur, vel literæ scriberentur, eum non Cæsarem, sed Hispaniæ regem barbaro quodam fastu appellare solebat. Porro in certam spem victoriæ se vocari minimè dubitabat, quòd certò comperisset Germanorum inter se de religione dissensiones, quæ illi animos vehementèr augebant. Et reuera actum fuisset de tota Europa, nisi communi omnium sententia & voluntate auxilia Imperatori decreta fuissent. Quod quidem illi Tyranno prĕter expectationem euenit, qui Imperij sui fines Ottomannorum principum more magis magisque prolaturus, Germaniam spe iam deuorârat. Solent enim Ottomanni exercendo militi bella ex bellis serere, è veteri disciplina inerti ocio neutiquàm eos corrumpi sinere, finitimos quosque tanquam veros hostes armis in potestatem redigere. Eo instituto alternis annis ingentes copias educendo, multis gentibus bello superatis, supra viginti Asiæ atque Europæ regna suo Imperio adiecêre.

Ottomannorū erga milites institutum.

Ferdinandus rex certior factus de Solimanni expeditione, tres legatos cum muneribus ad eum mittit, quos ille quidem humanitèr suscepit, sed nihil impetrârunt aliud, nisi vt castra sequerentur. Cæsar interim proponit in comitijs Ratisponensibus, quanto in discrimine res sint, nisi animis ad concordiam reuocatis, coniunctis viribus immani hosti eant obuiam. Tum vero principes legatique omnes propensissimis animis pollicētur, se more Maiorum salutem publicam & communem omnium, maximeque Imperij existimationem defensuros. Itaque disceditur, & vno omnes animo ad arma se parant. Cæsar ex Italia instructissimas Italorum & Hispanorum copias accersit. Andreæ quoquè Auriæ maris præfecto dat negocium, vt comparatis triremibus & onerarijs nauibus aduersus Turcarum classem in Græciam traijciat. Clemens Pontifex ad id bellum immensam auri vim contulit, & eo officio suum in Rempub. animum verè paternum egregiè testatus est, quanquàm exactiones sacerdotijs & clero impositæ, nimiùm graues plerisque viderentur. Galliæ & Angliæ reges, itemque Heluetij, eius belli spectatores ociosos sese præ-

Legati ad Solimannū missi.

Clemens Pontifex confert pecuniam.

se præbuerunt: sed si quid Germaniæ præter spem accidisset, nihilo meliori loco eorum quoquè res futuræ erant. Legatum Pontifex misit Hippolytum Medicem Cardinalem, iuuenem naturæ & fortunæ donis longè ornatissimum, qui bello interesset. Fuit eius aduentus non modo Cæsari & Ferdinando, sed etiàm Germanis vel maximè gratus. Nam præter ingentem pecuniam, etiàm multos viros fortes ac militares equos adduxit, nullum interìm Cardinei cultûs fastum præ se ferens. Eius pecuniæ parte quadam conducta sunt octo millia equitum Hungarorum, quos se habiturum Ferdinandus promiserat. Erant apud Ferdinandum duo, præter alios, duces admirandæ virtutis, quibus singulis singula vexilla honoris causa de manu tradidit Cardinalis, in quibus pictæ erant imagines crucifixi Seruatoris nostri, quæ vel ferrea possent mouere pectora ad pietatem. Sub hoc tempus Vaiuoda Aloysio Gritto, quem Turca illi socium reliquerat, negocium dat expugnandæ Strigonij arcis, quæ Ferdinandi præsidio tenebatur. Milites Germani eam oppugnationem aliquandiù fortissimè sustinuerunt, licèt rerum propè omnium inopia laborarent, parumque feliciter cum Turcis nauali prælio manus conseruissent, qui eis subsidio missi fuerant. Interim in Austriam ex Italia venit Hispanorum ac Italorum non contemnenda manus, ità vt Alphonsus Vastius Cæsaris dux egregius, plerosque Italos, superante militum multitudine, dimittere cogeretur, quod quidem inuitus fecit, sed sic Cæsar iusserat. Indè Cæsar cum copijs Belgicis, quæ erant mirificæ, per Danubium à Ratispona Lincium deuehitur. Nunquam tot naues, totque milites à Romanis vsque temporibus Danubius tulit. Vndiquè audire erat consalutantium acclamationes, tympanorumque & cornuum ac tubarum cõcentus. Ripæ quoquè fluminis equestribus & pedestribus copijs complebantur. Solimannus intereà vbi Belgradum peruenit, Sauo amne multis simùl pontibus constrato, innumerabilem equitum multitudinem in Pannoniam intulit, & in Valeriam prouinciam, quæ Stiria hodiè dicitur, recta contendit.

Ex legatis Ferdinandi & captiuis quibusdam posteà cognitũ est, in exercitu eius fuisse ad quingẽta hominum millia, & in iis trecenta fere equitũ millia. In ipso itinere occurrit illi Guintium oppidum, quod Nicolaus Lurixius parua suorum manu contra tantam hostiũ vim defendere

1532

8000. equitum Hungarorum.

Copiæ Cæsaris.

500000. Turcarũ.

Guintium non possũt expugnare.

1532 dere non dubitauit. Circundata est vrbs immenso exercitu, aguntur cuniculi, certatur vtrinquè acerrimè: sed cum tandem eò iam res rediisset, vt immanissimi hostes propemodùm intra murum irrumperent, ingens clamor a fœminis & pueris sublatus, ferocissimum militē prorsus attonitum reddit, ità vt impetum Turcæ reprimerent. Vrgebant præfecti Turcarum milites verbis & verberibus, vt fortitèr pedem proferrent: sed iis planè detrectantibus, pugna finem habuit. Referebant Turcæ, se equitem districto gladio ipsis vrbem inuadentibus minas intentantem in aere conspexisse, quem plerique piè crediderunt D. Martinum fuisse, qui Sabariensibus, à quibus Guintium parùm aberat, omnibus dubiis temporibus sempèr opitulari consueuerit, licèt id rideant hęretici, quorum impietas nos ad imploranda Diuorum suffragia multò etiàm magìs commouere debet. Scimus enim certa fide, illos iam Deo cōiunctissimos quidlibet facile ab eo impetrare posse. Dolendum est, ante tot secula in Vigilantio & aliis perditis hæresum architectis damnatos errores, hoc æuo rursùm ab inferis in orbem reuocari, nec pudere Christianos eorum probare dogmata, quorum est apud Catholicam Ecclesiā memoria execrabilis.

In hac exigui eius oppiduli oppugnatione diebus 23. hæsit Solimannus, & cùm vi expugnare non posset, quod mirum profectò fuit, certis tamen conditionibus transegit cum Nicolao præfecto, atque ità non sinè dedecore indè abscedens, in Carinthiæ fines iter habuit.

Cum adhùc apud Guintium esset, Ferdinandi legatos serica talari veste & singulis argenteis pateris donatos cum literis ad Cæsarem & Ferdinandum remisit. Erant illæ in oblongo & perangusto dentatæ chartæ volumine aureis atque cæruleis literis Arabicè conscriptæ, obsignatæque aureo sigillo, & sacculo purpureo inclusæ, tantis inuolucris barbari vanissimique regis superbiam præferentes.

Literæ Solimāni ad Cæsarem.

Summa literarum erat, se Ioannis Vaiuodæ amici sui ac beneficiarii vlciscendi causa in Pannoniam venisse, ipsorumque ditiones infesto exercitu vastaturum, & de totius orbis imperio cum eis prælio decertaturum. Hæc quidem ille & alia multa superbissimè, quæ tamen postea, presertim quòd ad pugnam conserendam attinet, non præstitit. Habebat in exercitu suo tormenta ænea curru-

Bōbardæ currules.

curtulia circitèr trecenta: castra plena erant omnis opulentiæ, securitatis, silentij, disciplinæ: vniuersus exercitus veruecinis carnibus atque oriza affatim reficiebatur. Verùm enimuerò non fuit ausus rectà proficisci ad Cæsarem, cuius exercitus magna alacritate eius aduentum ad Viennam sustinebat. Nè tamen absque Germaniæ clade discederet, missus est Casonus dux strenuus & impiger cum quindecim millibus equitum, qui omnia longè lateque depopularentur, & summam Germanis calamitatem sua crudelitate adferrent. Non defuit Casonus Solimanni votis: fit magna passim in agris & pagis cædes hominum: cuncta fumo, flammis & ignibus per multa milliaria collucent, rapiũtur in captiuitatem passim miseri, senes inualidi, fœminæque catenis & laqueis tracti, equorum cursum adæquare coguntur, infantes pueri simul cum ædificijs exuruntur. Ad Lincium vsque oppidum, vbì tum erat Ferdinandus rex, ea barbarorum rabies progressa est. At vbì multa onustus præda eodem ferè, quo venerat, itinere ad Solimannum redire contendit, in nostros pedites & equites incidit, qui diuersis in locis eius reditum oppetiebantur. In ipso autem itinere captiuos ad quatuor millia, nè oneri essent, immanis barbarus crudeliter occidit. Progressus indè, in Palatinum incidit, à quo magna equorum & hominum strage edita, ipse quoquè Casonus fortissimè pugnãs cæsus est. Qui superfuére, paulò pòst in Londronij & Ioachimi Brandeburgici copias delati, pecudum modo mactati sunt, captis tamen nonnullis, qui in seruos venderentur. Postremi, qui effugerant Germanos, Hungaros sensere longè infestissimos, qui etiàm fugientes per sexaginta ampliùs stadia, terga cędentes, persecuti sunt. Ità in diuersis locis ad octo fere millia periêrunt. Quidam multò plures perijsse scribunt. Iam Solimannus ad Gratiam contenderat. Cæsar verò ad Viennam castra posuit, non detrectaturus prælium cum hoste superbissimo: sed frustrà illius aduentum præstolabatur. Ferunt eum à quibusdam Christianis proceribus admonitum, ne pugnæ aleam subiret, quòd Germania omnis in armis esset. Nec tum solùm, sed etiam aliâs constat, Turcas, cùm iam in magno discrimine versarentur, à Christianis, vt sibi cauerent, admonitos. Sed tales nomine fortassis sint, re autem vera minimè sunt Christiani, qui plùs Christiani nominis atrocissimis hostibus, quàm rebus Christianis fauere videantur. Solimannus itaque, licèt equitatu nostros multis modis supera-

1532

Cædes, rapinæ, incendia.

Turcæ à nostris trucidantur.

Turca detrectat prælium.

1532 peraret, essetque alioqui bellicæ gloriæ auidissimus, non tamen est ausus vires periclitari suas, sed (quod maximè dolendum est) plus quam triginta millibus Christianorum in fœdissimam seruitutem (vt ferebatur) abductis, præter eos quos Casonus & quidam alij Turcæ diuersis in locis trucidârant, Constantinopolim ex turpi fuga sempiternam secum ignominiam reportans, ità discessit, vt identidèm respectaret, an Cæsar à tergo sequeretur. Sic immanis ille Tyrannus intra paucissimos annos bis Germanorum è finibus cum dedecore profugit, pugnante hauddubiò pro pijssimis principibus Carolo Cæsare & Ferdinando rege, quos omninò extinctos voluit, Deo Opt. Max. quem illi sempèr religiosè coluêre, maximo ad omnem posteritatem veræ pietatis exemplo, quod Principes viri imitari summoperè debeant. Nam tametsi in hoc bello habuit Cæsar descriptorum peditum nonaginta, & equitum triginta millia, præter alios multos vltrò in id sacrum bellum profectos, præter equitum quoquè & peditum ministros, quorum erant non contemnendæ vires, & bellandi peritia haud vulgaris, nos tamen totam hanc victoriam, quæ certè fuit memorabilis, non tam humanis viribus, quàm præpotentis Numinis fauori acceptam referre debemus. Sicut enim in Cæsare fuit singularis erga Deum pietas & animi deuotio, ità quoquè singulari sempèr ferè Dei Opt. Max. benignitate & fauore perfruitus est. Vbi verò Cæsar de Solimanni discessu cognouit, in Italiam cum aliquot Germanorum & Hispanorum millibus proficisci instituit, plurimum deprecante Ferdinando, vt tanto exercitu vterentur ad opprimendum Vaiuodam, quem Solimannus Hungariæ regem constituisset. Verùm Cæsar multis de causis, tum quòd hyems subesset, tum quòd pestis atrox in castris atque adeò in ipsa aula multos quotidiè raperet, in proposito discedendi permansit: sic tamen, vt Italicas copias omnes relinqueret, quæ Austriacis iunctæ, bellum Pannonicum gererent. At verò Itali excitata seditione, sublatisque vexillis, summo Ferdinandi regis dolore, in Italiam contenderunt.

30000. Christianorũ capta.

Turca fugit.

Exercitus Cæsaris.

Cæsar abijt in Italiam.

Interìm dum Cæsar in Italiam parat iter, Andreas Auria cum ingenti classe aduersùm Turcos proficiscitur, quibus hauddubiò eius inopinatus aduentus certissimam videbatur cladem allaturus, nisi à Venetis quibusdam de Auriæ aduentu certiores facti, matura omninò fuga sibi consuluissent. At nihilominus oppida aliquot

Andreas Auria aliquot Græ-

quot Græciæ, egregiè profligatis Turcis, Auria expugnauit, longè maiora damna daturus Solimanno, procùl à Constantinopoli in Germania bella tum gerenti, si Veneti, quorum erat instructa admodùm classis, suas vires cum Cæsaris copijs coniungere voluissent. At illi fœdere cum Solimanno icto, quò minùs id facerent, se prohiberi asserebant. Non defuisset tum occasio rei apud Constantinopolim quoquè & alibì benè gerendæ, Græcis præsertìm Christianorum aduentum, suique è durissima seruitute liberationem auidissimè præstolantibus, Solimanno verò longissimè à Constantinopoli posito, si Christiani Principes coniunctis viribus sæuissimum hostem opprimere voluissent. Nulla ergò re magis auctæ sunt Ottomannorum vires & potentia, quàm Christianorum intestinis odijs, bellis & simultatibus, quæ plerunquè ex rebus friuolis trahunt originem, dum alij alios excellere volunt, nec contenti ditionibus suis, alienas inuadunt, aliaque bella ex alijs serunt propter Meum & Tuum.

1532 *ciæ vrbes expugnat*

Cùm Ratisponæ Comitia adhuc haberentur, publicè prostabat scriptum quoddam valdè impium, hac inscriptione, *De Trinitatis erroribus libri* VII. *Michaelis Serueti Hispani.* Nefarios cumprimis & inauditos hoc opus complectebatur errores, dataque opera est à Cæsaris confessario, vt supprimeretur. Verùm eodem tempore homo Germanus è terra Iuliacensi, Ioannes Campanus, qui biennio Luteri discipulus fuerat Vuittenbergæ, eosdem ferè de summa Trinitate errores asserere non dubitauit. Atqui Luterus, tametsi in eum calamum strinxit, tamen ad tantam impietatem fenestram illi aperuit, cùm non est veritus scribere libro aduersùs Iacobum Latomum, se odisse vocem Homousion, quam etiam dicit non receptam à multis, iisque præclarissimis: quin & Hieronymum ait queri, nescire se, quid veneni lateat in syllabis & literis. Verùm ibi sceleratissimè de D. Hieronymo mentitur. Is enim in quadam ad Damasum Epistola de Hypostasi dubitat, non de Homousio: immò verò etiàm per Homousion Trinitatem orat Damasum, vt respondeat. Porrò Luterus hocipsum in Arrianis probat, quòd noluerunt Homousion, quam dicit prophanam vocem, recipere. Quòd autem D. Hieronymus de hypostasis vocabulo hæsitat, indè accidit, opinor, quòd Hypostasis Græcis substantiam significat, sed à Theologis in rebus diuinis pro persona accipitur. Et vna quidem est

Michaëlis Serueti impium scriptum. *Ioannes Cãpanus.* *Luterus mentitur.*

diui-

1532 diuinitatis substantia, personæ verò tres. Habuit itaque ea dictio Hypostasis quandam amphibologiam, vt à maleuolis & de substantia diuinitatis, & de persona posset accipi. Quamobrèm etiàm repræhenduntur à D. Basilio Epistola 64. ad præcipuos in Neocæsarea, qui D. Gregorij Neocæsareen Episcopi verbis, quibus contra ethnicum disputans, hypostasin pro substantia præter aliorum Patrum morem vsurpârat, ad stabiliendum impijssimum Sabellij dogma abutebantur. Porrò ausus est quidam Poëticus Theologus tres summè adorandas personas, tres Chimæras dicere, prouocatus audacia Luteri.

O scelus.

Scriptum Bugenhagij.

Hoc anno scripsit Germanicè librum Iohannes Bugenhagius Pomeranus, excucullatus monachus, contra Catholicos, quem voluit appellari, *Aduersùs calicis fures.* Illum apostatam Vuittenbergenses suum pastorem & superintēdentem vocant. Is liber scatet maledictis, mendacijs & calumnijs, vt agnoscas spiritum Luteri quinti Euangelistæ. Impotentèr incurrit in Episcopos, quòd populo calicem subtraxerint: damnat quoquè Missæ sacrificium, perindè ac si Ecclesia ab impuris apostatis discere debeat, quo sint ritu & ordine Sacramenta administranda. Idem Apostata profectus quandoquè ad amplas quasdam ciuitates, præsertìm maritimas, non absque tumultu & seditione, qua nouum gaudet Euangelium, Luteri dogmata sparsit in vulgus rerum nouarum auidum, Ecclesiasque Lutericas spiritu illo quo plenus erat, constituit & confirmauit. Cùm autem ex Dania rediret, & sinu Baltici maris emenso, non quidem absque tempestatis periculo, littus Cimbricæ Chersonesi attigisset, non est veritus palàm his vti verbis: Tu meum habeas Dania Euangelion, ego nummos tuos. Vale. Et reuerà non parùm multis onustus opibus redijt Vuittenbergam, suauitèr & mollitèr illic perfruens rebus tam præclarè partis. Confecto bello Smalcaldico, de quo infrà dicetur, librum edidit, quo auaritiæ suæ dolos haud obscurè prodidit delirus senex. Contra eius libellum, aduersùs fures calicis inscriptum, grauitèr & eruditè catholicos defendit Michaël Vehus Doctor Theologus, professione Dominicanus, qui fuit Cardinali & archiepiscopo Moguntino à consilijs. Principiò obijcit illi apostatæ maledicendi & conuiciandi libidinem: deindè ostendit, quæ illum probare oporteat. Ait ergo: In quolibet negocio optimum fundamentum est veritas:

Vox digna deplorato apostata.

qua

qua ille prætermissa, librum orditur à mendacijs. Itaque nos eius calumnias domùm remittemus, donèc sua probet mendacia. Quòd si verò nescius est, quid illi probandum incumbat, nos haud grauatim id eum docebimus. Primò quidem planum faciet, Calicem ex Christi mandato ab omnibus necessariò sumi oportere, id quod ille adhuc cum suis neque fecit, neque facere vnquàm valebit. Sed estò: Sint hæc ad omnes dicta à Christo, Bibite ex eo omnes: at tum quoquè docere debebit, ea verba necessarium habere præceptum. At si hîc suos consulat, inueniet suæ sectæ primarios id negare, dicereque Christum neque alteram, neque vtranq; speciem sumendam præcepisse. Deindè si hoc quoquè ponamus, ea verba habere necessariam præceptionem, iam illud nihilo minùs testatum faciet, quòd ad singulos speciatim, non ad omnes generatim, dicta sint, sicut illud, Crescite & multiplicamini. Atquì hoc etiàm concesso, dicta ea esse speciatim ad singulos, porrò illi probandum venit, etiàm omnia huius præcepti verba ad singulos pertinere. Sunt enim hîc multa, Consecrare, Offerre, Edere, Bibere, In memoriam eius facere. At id certè nunquàm ille planum efficiet, nisi consecrandi munus velit etiàm ad singulos rusticos pertinere. Quòd si verò hoc quoquè illi permittatur, tamen restat adhuc probandum, Christum accedente necessitate & periculo, non reliquisse præceptum hoc nobis liberum, neque Ecclesiam tali occurrente casu hac esse authoritate præditam, vt eiusmodi possit edere constitutionem, qua id periculi euitetur. Hæc quidem ille in principio huius prolixi operis contra Pomeranum apostatam acutè & pensiculatè, ad quæ non facilè respondebit vnquàm tota colluuies horum nouatorum.

1532

Quæ probanda sint illis, qui Calicem volũt porrigi oportere.

Eodem anno scripsit Luterus ad Albertum Marchionem Brandeburgensem, neque id clàm, sed publicè, licèt secùs Marpurgi conuentum esset, hortaturque illum principem, vt sibi caueat à doctrina Zuinglij, & Zuinglianos è sua ditione profliget. Molestè hoc tulerunt Tigurinæ Ecclesiæ ministri, scripseruntque etiàm ipsi eidem Principi, pro suis symmystis illum deprecantes. Miserunt quoquè illi libellum Bertrami presbyteri de corpore & sanguine Christi, quem quidam Zuinglianus Germanicè conuerterat, vt sciret tota Germania, quàm antiquum ipsi dogma sequerentur. Bertramus ille monachus fuit anno salutis 830. aut paulò posteriùs.

Luterus contra pactũ scribit in Zuinglianos.

Zuingliani se tuentur.

1532 Et quanuis non admodùm sit vetustus, nec magni momenti author, tamen hunc idoneum iudicârunt Zuingliani, quem nobis tanquàm prodigiosæ antiquitatis & irrefragabilis authoritatis obijcerent, cùm ipsi interim innumeros sanctissimos Patres habeant contemptui, licèt hinc indè ex illorum scriptis quędam in speciem proferant, vt indoctis hac fallacia imponant, quæ tamen vix vnquàm syncerè & integrè, sed potiùs malè detorta proferunt: immò etiàm sæpè contra suam conscientiam aiunt eos sensisse & scripsisse, quæ tamen neque sensère, neq; scripsére vnquã. Caueat sibi, cui salus sua cordi est.

Iohannes Saxoniæ dux moritur.

Per id tempus, quo in Turcas arma expediuntur, in venationis loco haud procùl Vuittenberga excessit è viuis Saxoniæ Dux Iohannes, Luteri patronus. In eius funere duas ad populum conciones habuit, Luterus, quas etiàm voluit exire in publicum. Eas quidam catholicus scriptor ità confutauit, vt ostenderit pudendam Luteri inconstantiam, quæ in illo homine prodigiosa fuit, meritò cordatos omnes absterrere debere, nè eius doctrinam complecti velint. Piget referre ineptias, quibus Saxonem ipsi Christo videtur velle comparare, tãquàm instàr Christi pro omnibus, putà Luteranis, biennio anteà Augustæ mortuus fuerit, cùm tamen ibi corpore mortuus non fuerit. Quòd si sentit, Principem illum animæ mortem illic oppetijsse, ea quidem horrenda mors est: nec obscurum est, Augustæ eum palàm subscripsisse confessioni Luteranæ, quæ reuerà non potest non mortem adferre ipsam approbantibus. Successorem habuit Iohannem Fridericum filium, Lutero impensè fauentem. Ante annos aliquot, cùm Luterus primùm scribere cœpisset, inter alia edidit etiàm librum de decem præceptis. In eo vehemens est contra Vualdenses siue Pighardos, quòd illi Germanis affingerent idololatriam propter cultum & venerationem sanctorum. Et quia loca scripturæ, quibus vnus Deus adorari iubetur, insulsè pro se allegabant, vocat eos impios scripturæ peruersores, & subdolos calumniatores pietatis nostræ: quæ nos verba & in illum, & in sectarios omnes rectissimè retorquere possumus. Eodẽ libro hæc addit: Omnes sancti omnia possunt, & tantum tibi per eos à Deo datur, quantum credis te accepturum. Scripsit etiàm concionem de Præparatione ad mortem, in qua hortatur ægrum, vt inuocet omnes angelos, præcipuè proprium, item Christi matrem, apostolos & sanctos omnes, eos præsertìm, erga

Eum Luterus cõparat Christo.

quos

quos specialem sentiat animi deuotionem. At non diu 1533
pòst de sanctis admodùm contemptìm scripsit, inter alia dicens, Sanctos, dum viuerent, fuisse ceu gemmas quasdam, mortuos verò, esse veluti ligna quædam, immò mera idola, & quicunque eos venerarentur. At nunc rursùs homo inconstantissimus in altera cōcione funebri multa dicens in laudē defuncti Sax[illegible]nis, docere nititur, quàm preciosa sit in conspectu Domini mors sanctorum eius, quàm in maiori precio habeat sanctos defunctos, quàm in carne degentes, &c. Spectatum admissi risum teneatis amici? Quis enim non rideat tale portentum?

Eodem anno noua Oceani rabies Phrisones, Hollandos, Selandos, Flandros incredibili damno affecit. *Inundatio aquarum.* Pauloantè Franciæ & Angliæ reges Boloniæ & Caleti fœdus percutiunt, quod meritò suspectum esse potuit Carolo Cæsari multas ob causas, quas commemorare nihil opùs est. Vnum certum est, vt alibi dicemus, non diu post nouum bellum inter Cæsarem & Gallum exarsisse, ridētibus Turcis & hæreticis, quibus ea summorum principum discordia, ad agendas res suas inprimis opportuna fuit.

Cęsar postquàm in Italiā venit, cum Clemēte Pontifice Bononiæ sæpè familiariter collocutus, de Concilio indicendo inter alia, vt erat Protestātibus pollicitus, egit. *Cæsar Bononiæ cum Pontifice loquitur.* Verùm Protestantium concionatores etsi verbis Conciliū petere viderentur, re ipsa tamen nihil petebāt minùs. Nam eiusmodi illi habere volebant Concilium, quale nulla vnquàm ætas apud catholicos vidisset. Atq; posteà res certa declarauit, quàm illi Concilia nihili penderent, spreta authoritate & sententia concilij Tridentini, quod tamen certè fuit eiusmodi, vt cum quouis vel ante mille annos celebrato conferri possit. Sed de hoc suo loco.

ANNO 1533. Henricus eius nominis VIII. Anglorum rex, a quibusdam improbis adulatoribus malè persuasus, repudiauit Catharinam Ferdinādi Hispaniarum regis filiam, & Caroli Cæsaris materteram, quam annos ampliùs viginti in matrimonio habuerat, præstanti sanè pudicitia & singulari humanitate modestiaque reginam, duxitque Annam Bolanam siue Boleniam, in aula reginæ liberiùs educatam, *Henricus Anglus repudiat Catharinam reginam.* Ferunt quendam eximium Angliæ procerem, Gallicis captum muneribus & auro, persuasisse Henrico regi, iurè ac meritò repudiari posse, immò & debere Catharinam.

1533 Hoc enim eò pertinebat, vt ea iniuria Carolo Cæsari irrogata, ab eius amicitia Angliæ rex prorsùs abalienatus, cum Francisco Gallorum rege arctissimo fœdere copularetur. Aliquandiù causa diuortij huius Romæ ventilata, eò tandem adduxit Clementem Pontificem, vt contra regem Henricum ferret sententiam, minareturque ei Excommunicationis fulmen, nisi intra certum tempus, reiecta Anna, Catharinam reciperet. Verùm Henricus à suo proposito nulla se passus est ratione deduci. Quæ res tandem Angliæ regnum florentissimum in multas coniecit calamitates & clades, ità vt vsque in præsens eius regni status sit admodùm infaustus ac turbulentus. Ex Catharina susceperat rex filiam vnicam Mariam, quæ licèt compulsa fuerit renunciare regni titulo, postquàm Bolenia aliam regi filiam peperit, at posteà tamen mira Dei prouidentia in Reginam procerum studio electa, religionem Catholicam iam propemodùm extinctam restituit, & animo plusquàm virili multa egregia eo in regno facinora designauit, vtì infrà dicetur.

Pontifex contra Anglum profert sentẽtiam.

Georgius Saxo persequitur Luteranos.

Hoc anno Georgius Saxoniæ princeps optimè meritus, ægerrime ferens Lipsiæ quosdam è plebe Dominicis diebus ad vicinum pagum, qui erat ditionis Electoris Saxoniæ, confluere ad Cœnam, vt ipsi vocant, vtriusque speciei, pestem illam à suis subditis, nè serperet eius mali contagio, prorsùs arcere deliberauit. Fuit hoc molestum ciuibus eo morbo correptis: & quia Lipsia a Vuittenberga non nisi septem Germanicorum milliariorum interuallo separatur, Luteri, ea in re quid agendum sit, consilium implorant. ille incunctantèr respondet, vt nihil hac in re agant contra conscientiam, quam tamen ille satìs nouerat esse erroneam, & ad Ecclesiæ Catholicæ sententiam meritò corrigendam ac deponendam. In iis literis importunus ille scurra pijssimum & verè Catholicum Principem Georgium vocat hostem Euangelii, satanæ apostolum, homicidam & raptorem. Iam seditionem Lipsiensis Senatus metuebat ipsis sacratissimis Paschatis diebus, quibus hæc Luteri Epistola venit Lipsiam, & a multis certatìm describebatur: at tamen Senatûs Catholici studio sedata res est. Georgius Princeps vbì isthuc comperit, conquestus est apud Saxoniæ Electorem, & is quidem visus est minari Lutero, nisì se purgaret. verùm hoc ipso magìs inflammauit Luterum ad iactanda in optimum principem atrociora conuicia.

uicia. Et id fecit homo audax admodùm impunè, cùm 1533
iam plerique etiàm Principes persuasum haberent, nihil à Lutero dici vel fieri, quod non esset planè Euangelicum. Sic ille prodigiosus Euangelista multos Catholicos vtriusque ordinis principes audacissimè proscidit, securè latitans in nidulo Vuittenbergensi, ob bella perpetua, quæ Cæsarem cogebant ab eius repressione aliò animum cogitationesque suas omnes transferre. Dici satis non potest, quam sese impudentèr iactitat, quòd ipse vnus omnium iam indè ab Apostolis ciuilium Magistratuum & ordinum conscientias cumprimis luculentèr confirmârit, instruxerit, & consolatus sit per singularem Dei gratiam, ita vt neque Ambrosius, neque Augustinus hac in parte ipsi comparandi sint. Et certè multùm ille egit, vt persuaderet Principibus & Magistratibus politicis, res & facultates Cleri atque monasteriorum iurè ab ipsis vsurpari posse, vt etiàm multis locis factum est: sed quantùm indè creuerint opes Principum, res ipsa testatur. Quòd si verò hoc est confirmare & consolari conscientias Magistratuum, quod quidem nemo sanus dixerit, non erit planè mendax Luterus, quippe qui hac in re vix parem habuerit vnquàm. Sic item alibì scribit, Euangelium suum luculentius & clarius esse, quàm fuerit temporibus Apostolorum, & Germanos ante ipsius doctrinam nunquàm verum habuisse Euangelium. Sed ea portenta verborum, hominis insaniam produnt. Immò verò nunquàm Germania densioribus fuit inuoluta tenebris, quam vbì Luteri Euangelium accepit. Testantur hoc tam variæ & monstrosæ sectæ, quæ in dies magis ac magis increscunt. Porrò Princeps Saxoniæ Georgius, diligenti adhibita inquisitione, comperit homines circitèr 70. Lipsiæ nolle vna specie esse contentos. Illos igitur intra certum tempus iussit vel animum mutare, vel locum. Laboratum est ab Episcopo Mersburgensi & aliquot Prælatis & Doctoribus hortatu Principis Georgij, vt possent in viam reduci, sed ægrè duo admisêre in pectus sana consilia: alij Lipsia excesserunt, quos Luterus suo more consolatus est, egregiè interim & fortiter mentiens, vt talem decebat Euangelistam. Inter alia enim ausus est scribere, Lipsiæ Euangelium, sanctum Paulum, totamque scripturam diuinam prohiberi & condemnari, hominesque ad eam abnegandam & infestandam iuramento adigi. Multa ab illo improbissimo homine pertulit ille insignis princeps Georgius: &

Luteri insolens iactantia.

In sermone de destructione Ierusalē.

Calumnia Luteri.

1533 est certè dolenda res, licuisse homini importuno non solùm impunè, sed etiàm multis applaudentibus, tam impotentèr & insolentèr incurrere in virum tantę & dignitatis & integritatis. Et tamen non desunt qui moleste ferant, si catholici tam improbum hominem, eiusquesimiles sycophantas, interdùm duriùs tractent. Scilicèt licere isti debet quicquid libet: catholicis verò nec id quidem licere debet, vt pro tuenda veritate paulò liberiùs istorum effrenem conuiciandi, mentiendi & maledicendi libidinem perstringant. Quòd si verò tam sunt quidam addicti Lutero & eius satellitibus, vt ferre nequeant si quid in eum asperiùs dicatur, certè non paulò æquiores eos nobis fore non dubitamus, si legissent quibus illi se inuicèm emblematîs ornant.

Cōtrouersia inter Saxoniæ Principes. Hac ferè tempêstate fuit non minima dissensio inter Electorem Saxonem, & Georgium Principem, neque id tamen solo religionis nomine, verùm etiàm quasdam alias ob causas politicas. At verò quandoquidèm Electoris auus Ernestus, & Georgij Principis parens Albertus, eum in modum commixtim ditiones suas partiti erant, vt alter alteri bellum facere non posset absque propriæ ditionis detrimento, lis ad arbitros delata est, quorum industria satìs prudentèr composita controuersia omnis, eum habuit euentum, vt tum Cochlæo, tum Lutero & alijs interdictum sit, nè suis altercationibus, quæ religionis ergò susciperentur, nomina & causas principū horum atque vrbium ad ipsos pertinentium admiscerent.

Anabaptistæ nidificant in Vuestphalia. Hoc anno sensim in Vuestphaliam irrepsêre Donatistarum reliquiæ, impij Anabaptistæ, quorum secta in multas partes, vt olìm Donatistarum, mirabilitèr distracta est, quemadmodùm & Luteranorum & Zuinglianorum, tametsi & ij & hæretici omnes nostræ ętatis sua dogmata pleraq; ex Luteri fontibus hauserūt. Est in Vuestphalia oppidum insigne, quod Monasterium vocant. Eò tanquàm ad tutissimū asylum (est enim vrbs egregiè munita) confluxit ea perditorū hominum fex, eo consilio, vt ibi quasi Capitolium aut Sion sibi constituerent. Quem autem successum habuerint, dicemus paulò infrà.

Eodem anno deflagrauit Antuerpiæ, quod est celeberrimum Brabantiæ emporium, insigne templum virginis Matris, incendii origine incomperta.

Cùm Cæsar venisset in Italiam, egissetq; cum Pontifice de Concilio cogendo, iamque ex Italia mense Martio nauigâsset in Hispaniam, Pontifex legatū suum mi-

sit

sit vnà cum Cæsaris oratore ad Protestantes, qui illos 1533
certiores redderet de habenda Synodo Oecumenica. Vbi *Legatus*
ad Saxonem venit legatus, ille cum reliquis Protestanti- *Pontificis*
bus deliberandi spatium petijt, & facilè impetrauit. Ve- *ad Prote-*
rùm satis posteà ex responso Protestantium apparuit, *stantes.*
quale illi côcilium, quàm alienum ab omni superiorum
ætatum consuetudine peterent. Nolebant enim autho-
ritatem Pontificis, leges Pontificias & scholarum opi-
niones, vt ipsi vocât, quicquam hîc valere, immò & con-
tra ipsum Pontificem Romanum tanquàm reum agi vo-
lebant, quòd ille Luterum iniquè damnâsset, & multa
alia, quibus id apertè declarabant, se nullum omninò
velle in Concilio admittere iudicem, præter sacram scri-
pturam, sed ità tamen, vt liceret ipsis eam pro suo arbi-
tratu interpretari. Ità quidem Euangelici dogmatistæ
mirum in modum crepabant sacram scripturam, cùm *Scripturæ*
nihil minùs vellent, quàm gnisiam scripturæ sacræ men- *sensus vn-*
tem & intelligentiam, quam non ex priuatis & depra- *dè petens*
uatis prauorum hominum iudicijs, sed ex Catholico to- *dus.*
tius Christiani orbis consensu petere oportet. Et quidem
verissimè dixit Apostolus, Litera occidit, spiritus viui- *1. Cor. 8.*
ficat. At isti inhærent literæ, ad suas prauas opiniones
plerunquè violentèr detortæ: mentem & sensum literæ
floccipendunt: vndè igitur confutabunt hæreses ab ipsis
dissentientes, quæ non minùs atquè ipsi scripturas cre-
pant? Dicit Luterus se puram doctrinam, purum Euan-
gelium adferre. Idem dicunt Zuingliani, Anabaptistæ,
Zuencfeldiani, Seruetiani, qui omnes in quibusdam pla-
nè discrepant à Lutero. Quis hîc iudex erit legitimus,
qui has dirimat controuersias? Certè non nudus scri-
pturæ textus, quem omnes isti ad se rapiunt, & sibi sin-
guli potissimùm vendicant: sed scripturæ genuinus sen-
sus, quem ex Catholico orbis Christiani consensu longè
securiùs & certiùs accipimus, quàm ex insanis hæretico-
rum cerebris.

Quòd si illi vsqueadeò abominantur Pontificis Ro-
mani sententiam & authoritatem, quam vniuersus or-
bis Christianus sempèr agnouit, suspexit, & reueritus
est: quantò nos iustiùs Luterum & eius generis pestes
execramur, qui iam olìm damnatas hæreses reuocant in
orbem, easque in summi Dei singularem contumeliam
non dubitant vocare purum Dei verbum, & purã Euan- *Luteranorũ ver-*
gelij doctrinam? Fuit ea profectò mira Luteri & aliorum *sutia.*
dogmatistarum versutia, quòd suis principibus & magi-

1533 stratibus persuadere potuerunt, se nihil magis petere quàm Concilium: & tamen cùm iam esset habendum concilium, iisdem persuadere, eiusmodi non esse legitimum Concilium. His illi atque alijs quibusdam artibus mirè illuserunt Germaniæ, & horrendum in modum permultos fascinârunt, prodigiosa quadam incogitantia passim ruentibus miseris mortalibus in præcipitia mortis æternæ, ad quæ vocabantur ab istis animarum parricidis, licèt interim viderentur sibi iam tandem veram agnouisse vitam & lucem, & euasisse laqueos & imposturas Pontificias.

Sleidani studium. Cuius generis multa leguntur in Sleidani commentarijs, cuius hoc præcipuum studium est, vt Luteri & hæreticorum nostratium perniciosa dogmata, dum lectorem incautum, historiæ voluptate captum, detinet, in totum orbẽ dispergat, & plurimos inficiat, interim subindè impudentèr mentiens, neque tam id spectans, quàm *Vanitas.* bona fide narret res gestas, quàm vt suæ causæ patrocinetur. Qua quidem re apud cordatos & intelligentes homines id consecutus est, vt historiæ eius tantum apud ipsos habeant ponderis, quantum debent eius hominis, quem nec pudet, nec piget identidèm egregiè mentiri. Et hoc ille facit libertate Euangelica, quæ istis permittit quidlibet, modò possint credere, sola fide se iustificari apud Deum. Estque hoc certissimum, istos homines nullius pudere mendacij, modò sua dogmata apud imperitos rerum tueri, & catholicos vel maximè inuisos reddere queant.

Hæc paulò fusiùs eò dicta sint, vt nôrit Lector, Concilium quidem sæpè petijsse Protestantes ordines, sed *Conciliũ quale Protestantes petierint.* fraude suorum concionatorum eò adductos esse, vt Concilium verum & legitimum prorsùs repudiârint, atque eiusmodi duntaxat voluerint, quod ipsorum concionatores suæ causæ iudicâssent cumprimis opportunum & accommodatum. Nam cùm in omnibus œcumenicis synodis semper prima fuerit authoritas Romani Pontificis, isti concionatores Pontificem prorsùs cogunt in ordinem, cumque rei personam sustinere volunt, quod est impudentissimæ insolentiæ, cùm non sint nescij, secùs in omnibus Concilijs legitimis actitatum esse, licèt suis Principibus & ciuitatum Magistratibus diuersum persuaserint. Immò vsqueadeò Romanum Pontificem in odium & contemptum adduxerunt, vt apud omnes, qui Luteri & discipulorum eius dogmata complexi

plexi sunt, non alio quàm ipsissimi Antichristi loco habeatur. Sic enim expedit istis Euangelistis, vt nulla sit Romanæ sedis authoritas, cuius pondere sciunt superiorum temporum hæreses omnes mirabilitèr oppressas & elisas. 1533

Huius anni mense Septembri Elizabetha, Annæ Boleniæ filia, nascitur Henrico Anglorum regi, Maria Catharinæ Cæsaris materteræ filia, regni titulo se abdicare coacta, quæ tamen postea mirabili rerum permutatione in regnum euecta, hanc Elizabetham, quod malè sentiret de religione, captiuam detinuit, nec capitis discrimen, vt ferebatur, Elizabetha euasisset, nisi Philippi Hispaniarum Catholici principis, qui tum Mariam in matrimonio habebat, precibus seruata fuisset. Atqui cùm paucis annis rerum potita esset Maria, & heroica quadam animi virtute Catholicam religionem apud Anglos egregiè instauráſſet, mortua est non sinè multa veneni suspicione: porrò Elizabetha illi substituta, rursùs religionem mutat, aliquot Catholicos Episcopos in carceres conijcit, & execrabilem Iohannis Caluini hæretici Sacramentarij doctrinam toto regno propagat. Nec tamen ea sola ibi grassatur, sed multiplex portentosarum hæresum confusio illud opulentum regnum misere deuastat.

Elizabeth filia regis Angliæ.

Hoc anno Clemens Pontifex rogatu Francisci regis Massiliam profectus, nuptias Catharinæ ex iuniore Laurentio Medice neptis suæ, quam iam ante Henrico Valesio Francisci regis filio desponderat, incredibili totius Galliæ studio & alacritate celebrat, familiaritèr admodùm, idque crebrò, cum rege Francisco colloquia miscens. Ea vero res Caroli Cæsaris animum non parùm offendit, quòd nouos motus & turbas præsagire videretur. At Pontifex, qui Cæsaris filiam notham domi suæ tanquàm nurum habiturus erat, regiæ quoquè & nobilissimæ stirpi sanguinem suum inserere maximè decorum arbitrabatur, communemque vtriusque & Cæsaris & Regis amicitiam sibi colendam existimabat, quemadmodùm deceret Christi in terris Vicarium, cuius est communem omnibus se parentem exhibere, cunctisque se ex rectæ rationis præscripto præbere æquabilem. Præter materna oppida in Aruernis, centum millia aureorum cum vnionibus multisque gemmis & preciosa tori supellectile dotis nomine Henrico accesserunt. Poterant plerisque, vti etiam accidit, eæ nuptiæ impa-

Nuptiæ Henrici Galliæ regis.

Dos neptis Pontificis.

1533 res videri: sed Franciscus rex non frustrà putandus est Pontificis amicitiam varijs hominum suspicionibus antepofuisse. Habebat apud se Pontifex vnicornis bicubitale cornu, aureæ cęlatæ basi inclusum. id regi Francisco ad depellenda epulis venena dono dedit. Ferunt enim sudare cornu, si venenum mensis inferatur. Rex insigne aulæum rependit, Belgica arte affabrè elaboratum. Dedit item Hippolyto Medici Cardinali mansuefactum leonem eximiæ proceritatis, quem è Mauritania Hariadenus Barbarussa cum legatis transmiserat. Vbì demùm Romam Pontifex redijt, alij atque alij eas nuptias alitèr atque alitèr interpretabantur, vt solent in libera ciuitate liberiùs interim iactari sermones in quoslibet. Cæsar interim admonebatur ab amicis & socijs, vt à Francisco rege sibi caueret, qui conquiescere minimè posse videretur. Erat enim rex ille præcelso animo, nec facilè concoquere potuit eam ignominiam, quam in Ticinensi pugna captus & in Hispanias abductus acceperat: & certè, vt infrà dicetur, non diuturna pace afflicto orbi Christiano frui licuit. Hoc obitèr annotare libet, quanto illi in errore versentur, qui opibus cumulandis perpetuò inhiant, cùm videant potentissimos reges in summa rerum omnium affluentia quietos esse non posse. Essent autem quieti, si suis affectibus & cupiditati potiùs, quàm vel toti orbi terrarum, dominari ex animo studerent.

Luterus contra Zuinglianos.

Hac tempestate Luterus, contra Marpurgensem pactionem, scribit Francofurtensibus, nè communicent cum Zuinglianis. Bucerus profectus Tigurum, purgat se à defectionis suspicione, atque interim nihilominùs versipellis homo Tigurinis ministris persuadere nititur, Luterum verbis potiùs quàm re ipsa à Zuinglio dissentire, quod tamen illi non crediderunt. Erat hoc in illo homine prodigiosæ cuiusdam audaciæ, quòd cùm sciret Luterum penitùs execrari Zuinglianos, tamen persuadere Zuinglianis voluit, non diffidere Luterum ab illis, nisi verbis. Quid autem isti ausi non erunt, qui in re tam perspicua præstigijs quibusdam id volunt efficere, vt apertis oculis non putent homines se id videre, quod vel maximè videant? Hi nimirùm sunt, qui incredibili temeritate palàm asserere non dubitârunt, hactenùs Germanos non habuisse verum Euangelium, ipsos demùm hoc in lucem protulisse. Et certè cùm tam impudens mendacium, cum intolerabili stultitia & amentia

tia coninnctum, nullum prorsus fidem mereretur, tamen 1534
innumeri illud haud secus atque ipsam Euangelij veritatem amplexi sunt. Sed hac de re posteritas iudicabit, nec satis mirari poterit, tantum potuisse versuta ingenia apud homines Christianos.

Chronica Sebastiani Franci.

Zuinglianus quidam hæreticus Sebastianus Francus grande scripsit volumen Germanico idiomate, quod Chronica inscripsit. Tres eius operis partes sunt: Prima, ab Adam vsque ad Christum gesta commemorat: Secunda, à Christo vsque ad coronationem Caroli Cæsaris: Tertia cæteris prolixior & exitialior, omni ingenij contentione oppugnat Ecclesiam Catholicam. Sed tanta fuit eius scripti impietas, vanitas, impotentia, vt Magistratus Argentinēsis authorem quidem iusserit ex vrbe emigrare: typographo verò eius vendendi facultate prorsus interdixerit. At tamen per fraudem multa clàm sunt distracta exemplaria, quæ leguntur à miseris non minori pernicie quam voluptate.

Luterani prophetizant.

Matt. 24. Mar. 13.

Hoc quoquè anno Luterani, vt propheticæ gratiæ opinionem sibi conciliarent, multa spargebant in vulgus non solùm de iam iamque impendente iudicio extremo, sed etiàm de certa eius die, cùm tamen Christus ipse dicat, De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli cęlorum, nisi pater solus: vt neque plerique ciues ædificare, neque agricolæ rus colere vellent: nobiles verò aliquammulti, tanquàm certo eodemque supremo mundi die morituri, Eucharistiam acciperent. At ea pseudoprophetarum vana persuasio in risum & ludibrium abijt, resque ipsa docuit, quàm sint isti præclari prophetæ. Accidit hoc Vuittenbergę & in alijs nōnullis oppidis. Eiusmodi terriculamentis etiàm Anabaptistæ libenter imponere soliti sunt rerum imperitis. Cautior longè fuit Manes vetustus hæresiarcha, qui nè in suis vaticinijs coargueretur mendacij, si de futuris prædiceret, de præteritis prodigiosa figmenta contexuit.

Anabaptistæ occupant Monasterium.

ANNO 1534. mense Ianuario Anabaptistæ audax facinus aggressi, Monasterium Vuestphaliæ metropolim occupârunt. In eam vrbem, quòd multo sit Clero insignis, tardiùs irrepsit Luterana lues. At vbi ea semèl irrepsit, sensim Anabaptistarum quoquè perdita fæx sese, quadam vsa modestia, in id oppidum insinuauit. Cumque paulatim suum gregem increuisse cernerent, seditionem mouent, forum occupant,

cæte-

1534 cæteris non magnoperè resistentibus, siue quòd abhorrerent a fundendo ciuium sanguine, siue quod Episcopum, non longe ab vrbe peditatu & equitatu instructum, vererentur per eam occasionem in oppidum irruiturum. Porrò Anabaptistæ Magistratum loco mouent, & primò quidem eos, qui ipsis consentire nollent, patiuntur abire cum rebus suis, non tamen esculentis & poculentis, quas exportari nolebant. Deinde vero rebus omnibus spoliatos, ex vrbe exigunt, quotquot ab ipsorum secta abhorrerent, adeò vt etiam infantibus corallia detraxerint, nec à conuiciis in abeuntes iactandis sibi temperandum putâtint, impios & ethnicos eos vocitantes. Hoc enim ea hominum pestis sibi persuasum habet, qui idem cum ipsis sentire nolint, eos ethnicorum loco haberi oportere. Itaque non modò Catholicis, sed etiàm Luteranis fugam arripere coactis, Anabaptistæ vrbem sibi vendicant, ædes pulcherrimas Canonicorum, Patriciorum & Senatorum aliorumque homines profligati & perditi sibi vsurpāt, funestum aliquid hauddubiò in totius orbis perniciem meditaturi, nisi Deus illorum cruenta consilia anteuertisset. Mouit ea res non immerito Episcopum Monasteriensem, vt de reprimenda sceleratorum hominum audacia maturè deliberaret.

Mouent loco Magistratu.

Fuit in vrbe sartor quidam natione Batauus, quem illi miseri, miserè ab illo tanquàm diuinitùs admonitò delusi, sibi regem creârunt. Nam ille mirabili vafricie persuasit insanis, Deum ipsi per spiritum mandâsse, vt rex fieret Israel & iustitiæ instar Dauidis, & in totum orbem suæ dominationis iura proferret, perderetque omnes, qui ipsius fidem amplecti & iustitiæ subditi esse detrectarent. Non est dubium, quin ex Luteri scriptis multam hauserint pestilentissimi erroris occasionem Anabaptistæ, vtcunque eum discipuli eius excusare nituntur. Quid enim aliud ille docet, quam turpissimam quandam carnis libertatem, omnes ferè humanas leges respuentem? Igitur ille sartor promotus in regem, non defuit sibi, quod ad corporis voluptates affatim explendas attinet. Duxit vxores multas, (nam plerunque Euangelici omnes valdè sunt eam in rem intenti, nè, si solis cubandum sit, frigore enecti miserè pereant: & hoc habent ex schola Euangelistæ Luteri) aulam regiam & proceres instituit, quorum essent diuersæ functiones & officia, eosque & se quoque holosericis, aureis & argenteis

Anabaptistæ multa hauriunt ex fontibus Luteri

Sartor fit rex.

Eius vxores.

Aula.

Proceres

genteis vestibus, quas è templis abstulerat, splendidè exornat: in capite gerit diadema triplici corona insigne, ex auro lectissimo, catenamque auream gemmis coruscantibus conspicuam: pomum item aureum, cui exigua crux aurea esset infixa, cum hac inscriptione, *Rex iustitiæ super terram.* Denique ensem aureum cum capulo argenteo. Reginam quoquè, inter vxores quas complures habuit, primariam, eiusque puellas mirifico splendore afficit. Certos quoquè per hebdomadam dies constituit, quibus audiret ciuium actiones & querimonias. Cùm in publicum prodiret, stipatus erat aulæ suæ proceribus & officiarijs: proximè eum sequebantur in equis bini adolescentuli: qui à dextris erat, Biblia & coronam gestabat: alter euaginatum ensem. Certè enim Anabaptistæ non minùs quàm Luterani Euangelium & scripturas crepant, nec alia ratione Melanchthon, cùm in eos scriberet, vincere eos potuit, quàm Traditione Ecclesiastica, cùm tamen alioquì nihil extra scripta diuina recipiendum blaterent Luterani. In foro sublimis ei collocatus erat thronus, aureo tapeto vestitus. Ibì qui causam dicturi essent, priùs bis curuato poplite, deindè semèl proni in terram prostrati, regem venerabantur. Longum esset, prodigiosæ insaniæ deliramenta omnia enarrare, quæ in ea vrbe tum visebantur. Vt verò dogmata sua longè lateque propagarent, quosdam in vicinas vrbes emitti voluit: quòd ita gestum est. Propheta quidam tubę cantu conuocat omnes ad primariæ ædis atrium. Venerunt armati ad quatuor hominum millia, cœnam inueniunt & elixis & assis carnibus instructam: discumbunt omnes, Rex & Regina ministrant. Iam propemodùm peracta cœna, rex ipse panem singulis porrigit, his verbis: Accipite, comedite, nunciate mortem Domini. regina poculum porrigit, dicens: Bibite, & annunciate mortem Domini. Quid ni enim sacerdotum sibi munus vendicarent, cùm Luterus docuerit omnes homines esse sacerdotes? Sed eiusmodi Eucharistiæ integro, vt ipsi vocant, sacramento digni sunt, qui in Ecclesiæ Catholicæ sententia nolunt acquiescere, sed calicem quoquè putant necessariò sumendum esse ab omnibus. Cùm autem comedissent ij, quos iam diximus, etiam illi cœnârunt, qui interim in excubijs fuerant circitèr mille. Cœna absoluta, Propheta supradictus ex editiori loco percontatur, num omnes Dei verbo morem gerere velint. Illis asseuerantibus, ait eam

1534

Vestes.

Diadema.

Pomum aureum.

Ensis aureus.

Regina.

Processus in publicum.

Thronus in foro.

Cœna regis.

Nota insaniam.

1534 eam Patris esse voluntatem, vt in quatuor orbis plagas dimittantur ex vrbe, qui doctrinam, quam ipsi essent amplexi, disseminarent. Deindè è scheda nominatim recensentur ad vigintiocto, è quibus sex Osnaburgum, totidem Cosfeldiam, octo Susatum, & totidèm Vuarendorpium iussi sunt petere. Deindè rex & regina cum reliquis ministris & Apostolis ad profectionem designatis, cœnatum abeunt. Ibì inter cœnandum rex surgit è mensa, ait sibi quippiam à patre demandatum: militem proditionis accusat ipse, & suis manibus caput illi amputat: redit ad cœnam, & cruento commemorando facinore funestas epulas homo prophanus magis etiàm polluit. Pòst dimittuntur illi portentosi Apostoli, quibus singulis singuli nummi aurei a rege erant attributi, præter ea quæ essent victui parando necessaria, vt eos ijs locis, vbì illorum non esset recepta doctrina, in perditionis testimonium relinquerent. Mira hæc sunt omnia, & plena insaniæ, & quæ vix creditura sit posteritas. Sed quid non faciunt homines veritatis lumine destituti, & malorũ dęmonum potionibus demẽtati? Eunt illi insani homines, vt iussi erant, & suis quisq; locis horrendos edunt clamores, homines vt pœnitentiam agant admonent; alioquì breui perituros: prætorium quoquè adeunt, coram magistratu vestem humi expandunt, in eam aureum nummum quem diximus, coniijciunt, a patre pacis annunciandæ causa missos se testantur, quam si recipere velint, iubent facultates suas omnes in commune conferre: sin minùs, hoc se nummo contestari, quòd pacem oblatã repudiârint. Iam enim venisse tempus illud à prophetis omnibus prædictum, quo Deus toto orbe velit coli iustitiam: & cùm rex suo functus officio, in orbem vniuersum iustitiam propagârit, tum Christum traditurum regnum patri suo. Habent Anabaptistæ in verbis & moribus pleraque, quæ miram præ se ferant religionem: sed est reuerà genus hominum à malo dæmone misere fascinatum & quasi arreptitium, ità vt eam religionem multis pudendis & turpissimis flagitijs permixtam, re ipsa demonstrent non ex pietate, sed insania & dæmonum illusionibus proficisci. Capti sunt autem Apostoli isti, & primùm blandè, pòst per tormenta rogati de sua fide, vrbis munitione, & plerisque alijs. Inter cætera responderunt, se solos habere veram doctrinam, quemadmodùm Luterani quoquè cum suo grege, & Sacramentarij cum sua factione, itemque singula-

Facinus prodigiosum.

Dimittit suos rex in orbem Apostolos.

Euangelium suum legati promunt.

Capiuntur Apostoli Monasterienses.

gulatim hæretici omnes. Porrò vbi Apostoli, quos diximus, à sua sententia deduci nō potuerunt, capite damnati sunt, sed vnus euasit. Interim vrbs Monasteriensis grauissima obsidione premebatur, & tādem eò redacti sunt, vt mures & glires in delicijs habuerint, corioque & pellibus contusis & coctis, panis loco vterentur, rege interim non ad necessitatem modò, sed ad luxum etiam rebus omnibus abundante. Plerisque verò inedia pereuntibus, quædam ex reginis illorum miserata calamitatem, dixit cæteris, non sibi videri eam miserorum cladem Deo gratam esse. Id vbi Rex resciuit, in forum illam cum cæteris suis vxoribus producit, caputque illi præcidit. Ad tam præclarum facinus aliæ cantillant, & gratias agunt cælesti patri: Rex quoque choream ducit, populo vt idem faceret, persuaso, cui vix esset quod ederet. Luterus per hoc tempus scripsit in Anabaptistas Monasterienses, de quibus agimus, & ea in illis reprehendit mirabili versutia & simulatione, quæ ipse docuerat. Inter cætera scribit, nullum esse errorem tam absurdum & inconditum, quem non satanas persuadeat. Hoc quidem verissimum esse, vel in ipso Lutero cernere licet, cuius sunt multa tam fœda & pudenda & absurda tum in moribus, tum in doctrina, vt nihil maiorem habeat admirationem, quàm vel vnum aliquem potuisse inueniri, qui illius dictis fidem adhiberet, id quod aliquoties non frustrà à me repetitur.

1534

Monasterium obsidetur.

Rex reginam decollat.

Vbi tandem summa inopia obsessos in vrbe pressit, duo ad castra Episcopi profugerunt, è quibus ille didicit, qua via vrbs posset capi. Tum verò Episcopus hortatur obsessos vt se dedant, volens parcere multitudini. Erant enim in vrbe non pauci, qui cuperent suæ saluti consultum: sed rex duodecim duces creârat, quorum opera fiebat, vt nihil posset populus sese commouere. At præsente rege oppidani per Bernardum Rotmannum, qui in ea vrbe primò Luteri, posteà Anabaptistarum Euangelium docuit, respondent se à proposito minimè discessuros. Ita ergò duce perfuga milites circiter quingenti per fossam in vallum euadunt, occisis vigilijs portam minorem patentem inueniunt, vrbem intrant, & aliquandiù ancipiti Marte cum oppidanis congressi, portam reliquo exercitui patefaciunt. Tum verò copijs omnibus irruentibus, fit atrox cædes hominum: parcitur tamen quibusdam veniam implorantibus. Rex & Cnipperdollingus eo ipso tempore capiuntur. Rotmannus

Vrbs proditur.

Vrbs capitur.

1534 mannus perditus nebulo, qui primus ferè author fuerat mutatæ in ea vrbe veteris religionis, in confertos hostes desperabundus incurrit, ab ijsque confossus, impiam animam ad stygias paludes transmisit. Deindè Rex & eius consiliarij Cnipperdollingus & Crechtingus aliquot menses ludibrio & in vinculis habiti, anno M.D.xxxvj. horrendo supplicio exanimati sunt. Nam palis alligati, diù ignitis forcipibus lacerati, & demùm adacto per pectus mucrone perempti sunt. Ad extremùm caueis ferreis illigantur singuli, & ad summam vrbis turrim suspenduntur, rex quidem medius & ad hominis staturam cæteris excelsior. Is fuit exitus hominum sceleratorum, qui reuerà quiddam Gothicum, vel Cimbricum aut Vandalicum iam meditabantur, nisi Dei prouidentia, quæ nunquàm deest rebus humanis, illorum furiosa consilia retardâsset, & impios conatus perfregisset. At nec sic tamen ea hæresis extincta est, immò hodieque multis locis magno numero id genus hominum versatur impunè quidem, sed non sine magno eorum apud quos degunt, periculo.

Supplicium regis &c.

Huius anni mense Decembri habita est Synodus pastorum Euangelicorum Constantiæ. Bucerus eius habendæ author fuit, nescio qua authoritate. In ea Synodo, rectiùs conciliabulo, rursùm actum est de pace cum Lutero in Eucharistiæ negocio componenda. Dici vix potest, quàm in id totus mira vafricie & verborum inuolucris, quæ Tigurini quoquè in ipso repræhenderent, Bucerus ille incubuerit, vt Luterani cum Zuinglianis conciliari possent. Videbat id facilè astutus ille, quàm turpis esset & probrosa illa dissensio. Euocârat ad hoc conciliabulum etiam Tigurinos pastores, sed illi non venerunt: Porrò scripto suam sententiam de Eucharistia declarârunt, & quatenùs cum Lutero concordia possit iniri. Hoc scriptum Basileenses, Schaffhusiani & Sangallenses, itemque aliquot Sueuici ecclesiastæ approbârunt, Bernenses autem quædam in eo repræhendebant. Summa summarum, Non est pax impijs, dicit Dominus: neque potuit inter dogmatistas sectarios concordia constitui. Euocatus est ex hoc conuentu Bucerus literis Lantgrauij & Melanchthonis, vt de concordia certiores rationes inirentur: sed laboratum est frustrà. Vtraque pars suam sententiam pertinaciter tuebatur, nec Tigurini Buceranas præstigias admittebant.

Synodus Euangelicorum Constantiæ.

Esa. 57.

Hac

Hac ferè tempeſtate Luterus euulgauit ſcriptũ longè peſtilentiſſimum de Angulari (vt ipſe vocat) Miſſa, conſecrationeq́ue ſacerdotum. In præfatione minas intentat de profligando rancido, vt ait, Chriſmate, raſiſq́ue coronis. Ibì quoquè per Dei verbum iactitat indulgẽtias abolitas, Purgatorium extinctum, peregrinationes ſuppreſſas, & multas alias Papiſtarum idololatrias, & Dei Mammonæ cultus proſtratos: vt rectè in eum competat illud ſcripturæ diuinæ, Qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis: Itemq́ue illud, Impius cùm venerit in profundum peccatorum, contemnit. Sed quia non Dei verbo, ſed ipſius Satanæ opera & hortatu multa ex iam dictis apud quoſdam Germaniæ populos profligauit, vt tandèm id totus orbis perſpicuè poſſet intelligere & videre, ipſemet in hoc libro ſeſe turpiſſimè prodit, aitq́ue ſe cum diabolo in diſputationem ingreſſum de Miſſa & quibuſdam aliis, tandemq́ue ab eo victum ac ſuperatum rationibus illius, illas ſe pro inuictis acceptâſſe: vt iam nemo tam ſtupidus & plumbeus ſit, quin vel digitis tangere poſſit eius infauſti hominis doctrinam, non Chriſti, vt ſolet iactare, ſed diaboli eſſe. Fatetur ibì diabolum aliquotiès ſibi noctù apparuiſſe, atque ità afflixiſſe, vt ſibi mortem oppetiturus videretur: addit etiàm ſe perſuaſum habere, Oecolampadium & alios quoſdam eiuſmodi ignitis ſatanæ telis & lanceis in ſubitariam mortem impulſos eſſe. Non eſt autem diſputãdum cum malo dæmone, & neque tunc ille mendacii parens audiendus eſt cùm vera dicit. Et tamen Luterus contra Miſſæ ſanctiſſimũ ſacrificium illum audiuit. Certè poſtquàm hoc ille de ſeipſo ſcribit, eant iam in ſuas tenebras cum illo à diabolo edocto Euangeliſta, quotquot eius dogmata ſequuntur, iactentq́ue puram doctrinam Luteri. nos non à diabolo, ſed à Chriſto & eius Eccleſia diſcere & doceri volumus. In eodem libro Papam vocat regem glirium, quæ contumelia etiàm in Cæſarem & omnes catholicos reges, principes, magiſtratusq́ue redundat: Epiſcopos dicit fures Dei, ſacrilegos, ſacerdotes angulares, damnatos, fatuos &c. Miſſam vocat abominationem: tremendum altaris ſacrificium vocat ſtercus, lutum, ſordes, illuuiem, quod ipſe Lucifer dicere vix auderet: ſacros ordines dicit rancidum putidumq́ue Chriſma. Quæ ſunt quidem eiuſmodi, vt non argumentis, ſed tormentis & ſuppliciis omnibus ſeueriſſimè & atrociſſimè vindicata oportuerit. Quis enim ſanæ mentis dubitare poſ-

1534

Luterus de Miſſa angulari.

Prou. 2.

Prou. 18.

Diabolus vincit Luterum, & in ſuã adigit ſententiam.

Luteri blaſphemia immanes.

1534 sit, hæc non nisi à sceleratissimo & longè impijssimo pectore proficisci potuisse? Vbi iam, obsecro, zelus ille est, quo Maiores nostros preditos fuisse non ambigimus, qui certè tam blasphemum & execrabilem hominem ne ad punctum quidem temporis, huius lucis vsura frui permisissent? At nostra ætas miro applausu eius hominis dicta factaque omnia excepit, quod sanè quid mali portendat, & nos indiès experimur, & posteri longè etiàm acerbiùs, vt verendum est, experientur. Verùm cùm hoc de Angulari Missa scripto Luterus plerisque suspectum se reddidisset, quòd cum Zuinglianis & Vualdensibus consentiret, Germanicè Epistolam edidit, qua longè etiàm horribiliùs in Missam debacchatur. Inter cætera sic habet: Deus Christianis omnibus eam mentem adspiret, vt cùm Missæ nomen audiunt, exterreantur, & tanquàm contra satanæ abominationem cruce se muniant. Quid verò hoc est aliud, quàm iuge Ecclesiæ sacrificium, quod omnes retrò ætates reuerentèr agnoscũt, velle abolitum, quod tandèm Antichristus efficiet? Immò potiùs Christiani omnes frontem atque pectus crucis signo muniant, quotiès vel verbo vno Missam sacrosanctam violari audierint. Porrò ante non multos annos scripserat Luterus in visitatione Saxonica quædam in Missarum laudem, easque viuis præcipuè vtiles dixerat. In Confessione quoquè Augustana & Apologia fatentur Luterani, apud se Missam summa cum reuerentia celebrari. Sed horũ oblítus Luterus, dum Missam proscindit, seipsum toti orbi luculentèr prodit, & quam nihil suæ doctrinæ fidendum sit ostendit, dum de vna eademque re intra paucos annos tam longè dispari ratione scribere non veretur. Atque eiusmodi antilogiæ & pugnantes sententiæ tam multæ sunt in Luteri & eius similium tenebrionum & sectariorum scriptis, vt nemo illis enumerandis sufficiat. Cùm autem fateatur Luterus à diabolo se didicisse ea, quæ in Missę contumeliam & abrogationem faciunt, nos ex hoc ipso tanto magìs certi esse debemus, Missam Deo vel maximè gratam esse, quam alioqui non esset impugnaturus satan, si sciret Deo inuisam. Non enim ille damnatus & perditus spiritus ea infestat, quæ scit nolle Deum, sed quæ in illius nouit honorem cedere, & eius voluntate fieri.

Luterus imprecatur Missæ.

Per hoc ferè tempus Sigismundus Poloniæ Rex pius & Catholicus, seuero proposito edicto, omnes Polonorum liberos, qui Vuittenbergæ literis operam darent,

Poloniæ rex cons

rent, indè reuocat, alijsque, nè eò proficiscantur, interdicit. Prçuidebat sapientissimus ille Princeps, si iuuentus corrupta exitiale illud Luteri virus semèl hausisset, difficilè pôst curari posse, immò illorum opera totum Poloniç regnum, quod hoc tempore adhùc religionis Catholicæ erat tenacissimum, infectum iri. Atquç vtinàm ea seueritate alij quoquè Principes vsi fuissent: non tam latè serpsissent dogmata Luteri. 1534 [*tra Luteranos.*]

Hoc anno Parisijs in ipsa aula regia atque alijs eius vrbis & regni locis scripta quædam affixa fuère Zuingliani dogmatis, quibus sacrosancta Eucharistia indignis contumelijs lacerabatur. Ea res Franciscum regem vehementissimè commouit, indictaque publica processione, in qua ipse aperto capite pedes incessit, ardentem gestans facem, sequente eum Regina Leonora, regijsque liberis & aulæ proceribus, omniquepopulo, scelus hoc expiare conatus est: ac deindè a meridie grauissima oratione ad eius teterrimæ hæresis extirpationem omnes hortatus est, atque palàm, se ipsum quoquè brachium suum excisurum, si ea peste infectum sciret. Grauissima quoquè de quibusdam hæreticis supplicia sumpta sunt, vt & alij eorum exemplo deterrerentur. Erat genus supplicij lentum & valdè terribile. Nam ad machinam alligati, in sublime tollebantur: indè in subiectum ignem submissi, iterumque sursùm sublati, tandèm carnifice præcidente restim, in flammam præcipites ruebant. [*Zelus Christianißimo rege dignus.*]

Fuit certè ille rex in suo regno, quod est amplissimum, tuendæ & asserendæ Catholicæ religionis perquàm studiosus: potuissentque facilè hæreses omnes è Luteri schola profectæ, penitùs extingui, si non intercessisset illi perpetua ferè cum Carolo Cæsare simultas, quæ Christiano orbi maximam & incredibilem attulit calamitatem. Ea, quam diximus, processio siue supplicatio incidit in mensem Ianuarium anni 1535. quā Sleidanus, vt pleraque alia, malignè commemorat, inter alia dicens Parisienses & Galliæ populos ad D. Genouefam virginem in summis rerum difficultatibus, tāquàm ad supremam ancoram & portum vnicum salutis, confugere. Eiusmodi mendacijs & calumnijs tota Luteranorum & reliquorum sectariorum turba Catholicos apud rudes & imperitos sempèr odiosissimè traducere consueuit, quasi Diuos pro Deo colamus, nec vt intercessores, sed vt deos imploremus. Quanquàm nec hoc [*Calūnia Sleidani.*]

1534 illi ferre volunt, vt sanctos inuocemus, vel ab eis auxilium petamus: sic enim loquitur Melanchthon in sua toties recocta confessione. Et tamen hic quoquè varij sunt. Ait Oecolampadius: (Nam Luteri hac de re antilogias iam suprà partim adduximus) Sancti in cælis sua charitate flagrantes, non desinunt pro nobis intercedere. Cur ergò non pudet istos arcere nos ab inuocatione sanctorum, quos Oecolampadius sempèr pro nobis dicit intercedere? An verò turpe nobis est ab illis petere, quod illi non dubitant pro nobis facere? Sed hæc Sanctorum inuocatio tot habet illustria ab omni Ecclesiæ antiquitate exempla & testimonia, vt istorum impudentiam nemo satis & mirari & detestari possit, quòd eam exagitare & criminari non verentur. Certe autem dum Sanctorum inuocatio multis locis hodiè abolita est, tam propitio fruimur Deo, & aureum experimur seculum, vt propemodùm nemo sufficiat cladibus, calamitatibus, malisque innumeris, quibus continentèr opprimuntur prouinciæ, dinumerandis. Olìm verò cùm id genus calamitates existerent, solebant publicæ fieri litaniæ, & ad placandum citiùs Deum, adhiberi sanctorum supplices implorationes: atque ità redibat tranquillitas. Noui Euangelij spiritus has curauit explodi, nè scilicet sui conatus impediantur.

Calũnia hæreticorum. Eundem in modum pasim miseris persuaserunt, nòs bonis operibus nostris eam Vim tribuere, vt illis solis gratiam Dei iustificationisque beneficium & vitam æternam possimus promereri, quasi nos Christum & eius gratiam reijciamus: quæ licèt sit valdè crassa & absurda calumnia, tamen suis & verbis & scriptis id assecuti sunt, vt plerique omnes verum eos dicere putent. Atque indè factum est, vt Monasticæ vitæ professores omnes planè contemptui habeant, tanquàm qui suis operibus, non Christi gratia, nitantur: vocantque eos sanctulos operarios, vulgò Werckheiligen. Porrò ipsi nullam merendi vim tribuunt operibus bonis, quantumlibèt in gratia & charitate peractis, sed sola fide aiunt nos iustificari. Cùm autem scriptura euidentissimè dicat, Qui non diligit, manet in morte: certum est, eam fidem, quæ sit sine charitate, iustificare prorsus non posse. Nam vita fidei, charitas est. Vbì ergò fidei iustificatio attribuitur, necesse est eam intelligi fidem, quæ sit cum spe & charitate coniuncta. Tolle charitatem,

1.Ioh.3.

Fidei vita

tatem, & fides mortua est. Quî verò iustificare, & vitam conferre possit fides mortua? Sed quid tandèm illi hac inanis fidei buccinatione effecerunt? Nimirùm quòd iacet apud illos studium omne bonorum operum, & viuitur planè genialitèr, immò & bacchanalitèr, idque perpetuò, & plerunquè tum vel maximè, cùm ipsa temporis ratio hortatur ad continentiam, victûs parsimoniam, pœnitentiam, vitæ compositionem & pietatem omnem, nempè in ipsa sancta hebdomade, qua Christi passionem toto orbe celebrare solet Ecclesia Dei. O quotiès illa hebdomade, atque adeò in ipsa sacra parasceue, quæ saxa posset prouocare ad luctum & lachrymas propter passionem filij Dei, visi sunt apud istos prodigiosos Euangelicos laruis induti discurrere, comessationibus, compotationibus, libidini, atque omni generi lasciuiæ, petulantiæ & obscœnitatis vacare, & in ijs ipsis tanquam præclarè & ex Euangelicæ libertatis præscripto gestis, impotentèr & scurrilitèr gloriari? Sed hæc vberius fortasis, quam pro instituto. 1534

Nota Euangelicorũ amentiam.

Hoc quoquè anno 1534. Angliæ rex, grauissimè ferens à Pontifice contra ipsum latam sentẽtiam de diuortio Catharinæ Cæsaris materteræ, totum se ab authoritate & obedientia Romanæ sedis subducit, atque in conuentu Parlamenti Vuestmonasterij se supremum Ecclesiæ Britannicæ caput vocat, eoque nomine sibi sacrorum prouentuum annatas, vt yocant, decimasque deincèps persolui iubet, & id genus alia facit, quibus eam laudem, quam superioribus annis pro Catholica tuenda religione aduersùs Luterum & eius farinæ homines susceptis laboribus sibi comparârat, prorsùs obliterauit. Sunt qui eum regem scribant cuiusdam magni viri adulationibus deprauatum, à pristina virtute deflexisse. Ità est certè rerum humanarum conditio, vt iuxta Pauli sententiam, qui stat, aut stare sibi videtur, meritò videre debeat nè cadat. Est verò adulatorum genus longè pestilentissimum, quod dum suis priuatis commodis studet, assentando omnia aut interdùm etiàm praua suggerendo sub quadam honesti specie, non raro etiàm optimos Principes corrumpit.

Angliæ rex abalienatur à Põtifice.

1.Cor.10.

Non diù pòst Clemens pontifex diuturno stomachi vitio tabefactus, 6. Calendas Octobris diem clausit extremum, anno Pontificatûs vndecimo, ætatis verò 57. Rex Galliæ bellum moturus erat Francisco Sforciæ principi

Clemens VII. moritur.

1534 Mediolanensi, sed obitus Pontificis moram & impedimentum intulisse putatur. Fertur Pontifex consilio medici cuiusdam vitæ ratione commutata, cùm alioquì firma esset valetudine & innato membrorum robore prævalidus, celerem sibi vitæ finem conciuisse, non sponte sua, sed quòd medici consilio parùm cautè sese accommodâsset.

Per id tempus inter Cardinales principem locum obtinuit Alexander Farnesius patria Romanus. In eum propenso admodùm fuit animo Clemens, adeò vt si Pontificatus hæreditate posset obtingere, eum se testamento sibi hæredem scripturum affirmaret: hortareturque Hippolytum Medicem Cardinalem, vt modis omnibus eum sibi substituendum curaret. Quod etiàm factum est. Nam simulatquè Clemens inter viuos esse desijt, non diù pòst 35. Cardinalibus conclaue ingressis, in Alexandrum Farnesium, qui & ætate omnes anteiret, & iam quadraginta annis Cardinalis fuisset, vota ferè omnium rara quadam concordia, simplicitate, religione collata sunt. Non enim syngraphis suffragiorum obsignatis, & de more in vrnam coniectis, sed publico consensu & præclara voce Cardinalium omnium, Pontifex est salutatus, & secundo Non. Nouemb. ità vt moris est, coronatus, Alexandri nomine in Pauli tertij mutato.

Alexãdri Farnesij concors electio.

Eodem anno Lantgrauius Hassiæ, pactus priùs cum rege Gallorum, copias conscripsit, & bellum mouit regi Ferdinando, qui profligato Vlricho Vuirtenbergensi principe, eius ditionem occupârat. Ferdinandus volebat iure & legibus agi, sed ille interìm producit exercitum, & apud Laufenum oppidum in fugam actis copijs Ferdinandi, quibus præfuit Philippus Palatinus, Vlrichus princeps restituitur. Tandèm certis quibusdam conditionibus pax inter Ferdinandum & Lantgrauium atque Vlrichum conciliata est. Restitutus Vlrichus, mox Catholicis pulsis, Luteranos & Zuinglianos concionatores recipit. Stutgardiæ Luteranus, Tubingæ Zuinglianus concionator regnabat. Ea res contentionem peperit, quam Bucerus versipellis componere nitebatur, sed princeps voluit, nè ab Augustana confessione discederetur. Ità Luteri dogma Zuingliano fuit ijs in locis efficacius. Eodem quoquè tempore inter Ferdinandum & Saxoniæ Electorem pacem fecerunt Moguntinus Archiepiscopus & Saxoniæ Princeps Geor-

Lantgrauius restituit, Vuirtenbergicũ.

Saxo conciliatur Ferdinando.

Georgius. Aegrè enim hactenùs adduci potuit Saxo Elector, vt Ferdinandum pro Romanorum rege agnosceret. 1534

Carolus studet paci Italiæ.

Per hoc tempus Carolus Cæsar non obscurè veritus, nè quid in ipsum Franciscus rex moliretur, præsertim cùm non ignoraret, quas ille sibi copias & legiones peditum veteri Romanorum more in Gallijs pararet, quidque cum Germaniæ quibusdam Principibus haberet commercij, licèt adhuc res quietæ esse viderentur, in eam curam diligenter incubuit, vt pacem in Italia conseruaret. Iam enim elapsum erat tempus induciarum, quas Bononiæ cum Pontifice & alijs quibusdam fecerat, quo tempore Hispani milites ex Italia ad Pontificis preces deducti, in diuersa loca abiêre, magno Gallorum commodo, si in Italia bellum facturi essent. Qua quidem in re, vt plerisque alijs, Carolus optimus Cæsar plùs Pontificis precibus tribuisse videri posset, quàm esset ex vsu & dignitate ipsius Cæsaris: sed multa faciebat pacis studio, licèt plerisque nunquàm posset satisfacere, qui eius potentiam & prosperos successus parùm æquis animis ferre viderentur. Itaque vt Franciscum Sforciam arctius sibi deuinciret, è Belgio accitam Christianam, Christierni captiui regis Danorum filiam, suam è sorore neptem, illi matrimonio iungit. nuptiæ Mediolani celebratæ sunt regio sumptu, & qui populis vix esset tolerabilis, sed tamen æquioribus toleratus est animis, quòd diuturnæ pacis spes amplissima oblata videretur. Alios quoquè Italiæ proceres magnis affecit muneribus, & Andream Auriam Melphitano donauit Principatu, & eius propinquis ac trierarchis auxit stipendia. In eius enim viri consilio & virtute totius Liguriæ opes & classes copiæque nauales sitæ erant. Atque hunc in modum confirmatis Principum & procerum animis, Cæsar rebus suis prospexit.

Francisci Sforciæ nuptiæ.

Ludouicus Grittus.

Iisdem fermè diebus, quibus Pontifex Clemens è viuis excesserat, Aloysius Grittus, Andreæ Gritti Venetorum Principis filius, cùm iam apud Solimannum Turcarum Tyrannum summa flagraret gratia, & amplissimi ei honores offerrentur, iussu Solimanni cum mandatis & authoritate missus in Hungariam, vt consilijs omnibus pacis & belli interesset, tanquàm Solimanni legatus, ab Hungaris trucidatus est: vt blandientis fortunę ludibria discant mortales cõtemnere, & animum

1534 ad ampliſſimos regni cæleſtis honores appetendos tranſferre. Eo ferè tempore, quo Solimannus iter habebat in Armeniã & Hariadenus Barbaruſſa cum ingenti claſſe Turcica in Italiam, & Africam properabat Grittus Conſtantinopoli profectus cum multis & equitibus & peditibus Turcis, aliquot etiàm Italis & Hungaris, ſuperato Danubio, venit in Valachiam, quæ olìm quidem Mœſia ſuperior fuit, at hodiè in Moldauiam & Tranſalpinam ſecatur. Indè conciliata priùs amicitia Petri, qui tum apud Moldauos rerum potiebatur, in Tranſſyluaniam deflexit, cui tunc præfectus erat Americus epiſcopus Varadinenſis, de quo mox plura dicemus. Porrò verò plurima vſus authoritate Grittus, ad ſe tanquàm ad Solimanni legatum paſsìm iuſſit res controuerſas omnes deferri. Habuerat ille Byzantij villam ſuburbanam cum hortis amœniſſimis, quę dono dederat Abraimo viro primario inter Baſſas. Eius verò commendatione multam iam Solimanni gratiam erat adeptus, relictusq́ue ab Abraimo in Pannonia, Budam contra Ferdinandi exercitum fortiſſimè defenderat: atque adeò ab ipſo quoquè Ioanne Vaiuoda regni Hungarici quæſtor erat effectus, & filius eius Antonius ab eodem donatus eſt ſacerdotio Agrienſi admodùm opulento. Verùm his fortunæ arridentis ſucceſſibus factus confidentior, etiàm contra Tranſſyluaniæ præfectum ea molitus eſt, quæ illi certiſſimum exitium attulerunt. Erat is, vt iam diximus, Americus Cibachus Epiſcopus Varadinenſis, vir illuſtri nobilitate, magna potentia, & virtute eximia, dignitate à rege id temporis proximus, multaq́ue authoritate præditus. Idem autem ipſe moleſtiſſimè ferebat, Turcas paulatim in opulento illo regno nidificare & augeri viribus: atque eo nomine Grittum quoquè minimè paſſurus videbatur. Hunc ergo virum opera Hungari cuiuſdam Grittus opprimendum curauit, quanquàm incertum eſt, vtrùm trucidari eum voluerit, an tantùm viuum capi & ad ſe adduci, quò vinctum catenis ſub cuſtodia Byzantiũ mitteret. Vtcunquè ſit, Americus nihil tale metuens, Hungari ducis perfidia capite truncatus eſt. Caput ad Grittum allatũ eſt, quo illę conſpecto, paulo pòſt viſus eſt pœnitere, præſertim quòd Hieronymus Laſchus qui tum aderat, id factum improbaret, aitque Americum iure quidem cæſum eſſe: ſed ſe eum capi potiùs, quam interfici, cupiuiſſe. Vbì autem ad hominum aures Americi cædes perlata eſt, incredibili

Americus Epiſcopus Varadinẽſis cæditur.

dibili

dibili dolore perciti, necem eius magna animorum con- 1534
sensione & contentione quamprimum vlcisci decernūt.
Fit magnus hominum concursus, & paucis diebus supra
quadraginta millia peditum & equitum confluunt, duce
præcipuè Mailato, qui Americi fuit studiosissimus.
Grittus interim pasim ab omnibus, quibus plurimùm
fidebat, destitutus, vt est plerunquè mortalium genus in
rebus dubijs parùm constantis fidei, in magnas adductus
angustias, insupèr morbo corripitur. Tandèm ad Moldauos
receptum se habiturum sperans, in fugam se dedit,
sed non inuentis Moldauis, in hostes incidit, atque *Grittus*
ità ad extremùm ingenti machæra caput ei detruncatum *trucida-*
est. In eius autem sanguine, quæ fertur esse eius gentis *tur.*
consuetudo, proceres & propinqui Americi penulas militares
intinxerunt, vt esset apud illos diuturna expetitæ
vltionis memoria. Quę quidem barbara videtur esse consuetudo.
Porrò Hungarus ille, qui Americum occiderat,
infestioribus animis & atrociori supplicio affectus
discerptusque est. Gritti cadauere postea nudato, in eius *Præda*
femorali loculus inuentus est, gemmas habens precij *Gritto cæ-*
inæstimabilis, ità vt omnis illa præda quadringentis *so ablata.*
nummûm aureorum millibús æstimata sit. Sunt qui putent
Grittum Byzantij natum, & apud Turcas educatum,
studioque Abraimi, qui apud Solimannum facilè
principem gratiæ locum obtinebat, Solimanno egregiè
commēdatum, atq; ad summos honores, si Christianam
religionem abiurâsset, promouendum, non multùm ab
hac execrabili defectione abhorruisse. Sed id non est admodùm
verisimile, maximè quòd parētem haberet iam
grandæuum, Venetiarum principem, quem nollet tam
immani scelere in summos animi dolores mortemque
ipsam præcipitare: tum etiam quòd res facultatesque
suas in Pannoniam absportâsset, vt illic procùl Byzantio
inter Christianos vitam exigeret. Porrò verò discunt
hoc eius repentino interitu, qui huius mundi prosperis
successibus fruuntur, nè se illis dedant. Nam tunc vel
maximè fallit vitæ prosperitas, cùm præcipuè arridet.
Sed quis hęc miseris persuadeat mortalibus? Volunt esse
beati in hac vita misera, & tamen tum plerunque supremam
adeunt calamitatē, cum iam se fore putant omniū
beatissimos. Exempla extant innumera, sed fascinata
hominum pectora pergūt suo more. Suprà diximus, Hieronymum
Laschum Polonum Byzantij id effecisse, vt
Solimannus ingentibus copijs in Hungariam proficisceretur,

1534 retur, & Iohannem Vaiuodam in regnum restitueret. Is igitur Laschus à Gritti cæde Budam, Iohanne rege iubente, vocatus, tormentis subiectus est, vt Gritti consilia & machinationes proderet. Atqui orante pro illo Sigismundo Poloniæ rege, tandem euasit, & in Poloniam profugit. Non omninò præter meritum in eam calamitatem is incidisse videtur, quippe qui ausus fuerit Turcas immanissimos Christiani nominis hostes in Hungariam euocare, scilicet vt dum Iohanni Vaiuodæ gratificari vult, totum orbem Christianum in summum discrimen vocaret.

Turca bellum mouet Persis & Afris.

Hoc ipso tempore, quo Grittus è Thracia in Pannoniam abijt, Solimannus Turcarum princeps duo ingentia terra marique bella mouit, impotenti quadam arrogantia totius orbis imperium sibi pollicens, si Persas & Afros sub iugum misisset. Ex Africa enim facilem se videbat aditum habiturum in Hispanias, Siciliam & Italiam. Erat tum illi Africæ inuadendæ author & incentor Hariadenus Mitylenæus Barbarussa, Algerij rex in Numidia proxima Mauritaniæ, cuius crebræ victoriæ celebrem illum apud Solimannum reddiderant, adeò vt Byzantium ad se euocatum, inter Bassas annumerârit, & mari præfecerit. Is Hariadenus fratrem habuit Horucium: vterque patre Mahometano in insula Lesbo natus est, arreptaq; biremi, piraticam exercere cœperunt sub Camale archipirata. Interim aucti viribus, nauibus, copijs, multaque præda, Mauritaniam prędabundi adiêrunt. Algerij tunc duo fratres de Imperio contendebant. alter in suam perniciem Horucij opem implorat. Eam non negat Barbarus, sed intereà gentis ingenium & vires explorans, animaduertensque Maurorum mobilitatem & inter se discordiam, ea occasione opportunè arrepta, Algerij regnum multis profligatis occupauit. Multa deinde prosperis successibus fortitèr gessit: sed non diu ea prosperitate fretus, captus ab Hispanis & Mauris equitibus, neci datus est. Eius ferocissimi piratæ caput in Hispania circunlatum, multis lætitiam attulit: sed ea diuturna non fuit, succedente illi Hariadeno fratre eius, qui iam totius Africæ imperium spe deuorârat, maximisque sæpè cladibus Afros & Christianos deincèps affecit, multis ijsdemque prosperrimis terra marique partis victorijs, non è Christianis modò, verùm etiàm Mauris & Numidis, quos vehementèr attriuit. Eius igitur, vt dixi, fama permotus Solimannus, cùm è Pannonia turpitèr fugiens Byzan-

Horucius pirata neci datur.

Byzantium reuertiſſet, cum ad ſe acciri iubet. Ille hoc ac- 1534
cepto nuncio, incredibili afficitur lætitia, moxque cum egregijs aliquot muneribus Solimanno præſentandis, ſe dat itineri. Fuit eius aduentus gratiſſimus Solimanno, coram quo multa acutè & grauitèr dixit præter alia de rebus Chriſtianorum, & quàm illi fœda inter ſe diſcordia diſtraherentur: de profligando item Muleaſſe Tuneti rege, quem multis modis criminabatur. Nec tamen interìm deerant, qui inuidia quadā torquerentur, cùm eum cernerent exiſtimatione creſcere apud Solimannum, & iam cunctantiùs admittebatur ad Solimanni conſpectū, tandemq; ab ipſo Solimanno iuſſus eſt adire Abraimum, qui tum in Syria erat cum exercitu. Quanuis autem ſentiret id ad ſuam ignominiam pertinere, at tamen imperij cupidus, terreſtri itinere adijt Abraimum: à quo honorificè receptus, & per literas Solimāno egregiè commendatus, Byzantium redijt, ſuſceptusque ob Abraimi commendationem magna animorum propenſione, coram Solimanno rursùs multa de gerendo in Africa, contra Muleaſſem præſertìm, bello perorauit. Habebat autem ſecum Roſcettem Muleaſſis regis fratrem, ante annos aliquot domo pulſum, quem Baſſis oſtentans, belli in Africa gerendi occaſionem captabat.

Solimannus multo iudicio perpenſis, quæ erant à Barbaruſſa dicta, illum Baſſam creat, totius maris imperium ei defert, vexillum, ſceptrum, gladium de manu tradit, & vt dicta factis præſtet, hortatur. Ità ille cum ingenti claſſe octoginta triremium & aliquot biremium, multa onuſtus pecunia ex ærario deprompta, vela ventis permittit, maximaque Italiæ littoribus damna dat, aliquot vrbibus captis & direptis, multis Chriſtianis cæſis & interceptis. Inde adeò celeritèr in Africam flectit iter, vt priùs eo peruenerit, quàm ab Italia deflexiſſe putaretur. Fuit tum etiam Romæ non parùm trepidatū, & nisì præpotens Deus rebus Chriſtianorum proſpexiſſet, longè deteriora ab illa immani belua pati facilè potuiſſent. Ea autem in Africam traijciendi celeritate vſus eſt, vt Muleaſſem Tuneti regem imparatum opprimeret.

Barbaruſſa fit Turcicus maris præfectus.

Libet hîc pauca quædam de Africa, itemque Muleaſſe & Tuneti regno commemorare, quæ legiſſe iuuet. Africa multas olim Romanorum colonias habuit, eò deductas ob ſoli fertilitatem, poſtquàm Carthago Romani imperij æmula deleta fuit. Regebatur autem proconſulari adminiſtratione vſq; ad Vandalorum irruptionem,

Africa historia breuis.

quos

1534 quos Belissarius protriuit. Posteà verò redacta est in Græcorum imperatorum prouinciam, qui quotannis duces & præsides eò mittere consueuerunt. Postremò Saraceni Mahometicam superstitionem, pulsis Christianis, in eam vi & armis expugnatam inuexerunt, adeò vt etiàm in Illiberi, quam nunc Granatam vocant, Mauri sedem suam statuerint, & Cordubæ gymnasium cum insigni bibliotheca sit constitutum, vbi Arabicæ literæ ex professo iuuentuti traderentur. Fuerunt ibi non pauci egregia eruditione & præclaris ingenijs viri. Atqui non solis literis dabatur opera, sed etiam militiæ: quo factum est, vt tota penè Hispania Punicis armis subacta sit. Verùm post sexcentos demùm annos nostra ferè memoria Ferdinandus Hispaniæ rex insigni virtute & singulari Numinis fauore è tota Hispania, præsertim verò Granatæ siue Bæticæ regno, impuros Mauros exturbauit. Hisce temporibus in Aphrica plurimùm omnium opibus & imperij amplitudine valent Tunetani & Festani reges: sed Tunetani & imperij antiquitate & generis nobilitate præcipuam sibi comparârunt authoritatem. Ab ijs enim sacra & iura omnia peti solebant. Supra Tunetum itinere tridui vrbs est Caruenna: in ea templum est peruetústum, & sacerdotum pro eius gentis ritu sanctissimorum collegium: eaque causa vrbs libera est & immunis: ibiq; Mauri & Numidæ proceres etiàm è remotis apportati tumulantur, quòd putent illorum sacerdotum præcipuam esse vim & efficaciam ad impetrandam iis, qui illic humati sint, cælestem beatitudinem. Ditio Tuneti regis octingentis ferè millibus passuum in ora ab occasu ad Orientem extendebatur. Festani verò in Tingitana Mauritania, quòd plurimùm armis & equitatu polleant, cum Lusitanis perpetuò belligerantur. Reliquæ regiones & oppida, præcipuè circa oram, regulis, quos Sceccos vocant, párent. Porrò mediterranea loca Numidæ, vno nomine dicti Arabes, vagabundi incolunt, cum Afris bella gerunt, & pro more bella cient, alunt cõtrouersias, perpetuò militiæ student, pecoris & agri colendi operam in seruos, præsertim Aethiopes, reijciunt, quandoquidem gentes omnes nobilitate se facilè anteire persuasum habent, originem suam ab vetusta Pœnorum stirpe repetentes. Diuisi in multa agmina à Nilo amne introrsùs ad Atlanticum Oceanum extenduntur, & cùm incertis vagentur sedibus, certis tamen pagorum finibus imperia præscribunt. Viuunt admodùm parco & tenui victu: ficu sicca, dacty-

Granatã obtinent Mauri.

Caruẽna vrbs.

Ditio Tuneti regis.

Arabes.

Victus Arabum.

dactylis, pulticula atque acido lacte conuiuia finiunt: Si quid verò ex venatione aut falconum aucupijs, quibus præcipuè delectantur, prædæ ceperint, tum quidem epulantur. Equum pernicitate insignem immenso precio alioquì seminudi & egentissimi homines sibi parant: is totius patrimonij eorum census est. Nam si desint bella, tota vita in latrocinijs & venationibus agitur. Vxores admodùm seruilitèr viris officia etiàm vilia exhibent. Vtuntur verò equites æstate iuxtà ac hyeme pellicea talari tunica, quippe quæ & ventos possit arcere à corporibus, & in magnis solis ardoribus ab æstu corpora tueatur. Ità quidem illi persuasum habent, licèt apud nos ridiculum videri queat, æstiuo cælo corpora pellibus operire. Habent quoquè corporum frictiones, artuum plicationes & contentiones, quibus exercitationibus & morbos depellunt, & à pharmacorum molesta vexatione se tuentur, atque ad multam pertingunt senectutem, ità vt plerunquè sinè vllo doloris sensu inter familiaria suorum colloquia mortis debitum persoluere videantur. Ex hac gente traxit originem Lentigesia Muleassis Tunetani regis mater, cuius & hortatu & industria Muleasses regnum vsurpauit. qui sanè fratres suos ferè omnes, cùm essent duo & viginti, barbarica crudelitate partìm peremit, partìm candenti ferro oculorum vsu priuauit: quosdam etiàm fratrum filios iugulauit, multaque alia sanè crudelitèr gessit in suum sanguinē & paternos amicos quosdam atque etiàm nouercas, vt non immeritò omnibus inuisum & odiosum se reddiderit, ob suam feritatem regno tandèm exutus, vtì dicemus. Habuit fratrē ipso natù maiorem, Roscettem nomine. Is multorum Numidarum ducum fretus studio, bellū Muleassi fecit, sed re parùm felicitèr tentata, ad Barbarussam confugit, à quo non multò pòst Byzantium ad Solimannum perductus est, & licèt in libera custodia, tamen in catenis ibì derelictus, sparsa interìm fama, Roscettem Solimāni beneficio & opera in Tunetanum regnum restitutum iri. Erat enim Muleasses iam plerisque admodùm inuisus, porrò Roscettis nomen longè gratiosius. Hac simulatione Hariadenus quædam loca Muleassis ditioni subiecta occupauit, persuasis populis Roscettem esse in classe, qui mite ac liberale ingenium præ se ferens, in ipsa quoquè Tunetana vrbe miro studio expectabatur, præsertìm aduentante iam classe Turcica, quæ ex Tuneti arce conspiciebatur. Interìm Muleasses pessimè sibi conscius, à quibusdam

1534

Vestitus.

Corporis exercitationes.

Lētigesia mater Muleassis.

1534 busdam admonetur vt fuga sibi consulat. Et ille quidem fugam inijt, at Hariadenus vrbe primùm multa omnium gratulatione susceptus est: vbi verò Roscettes nusquàm comparuit, Tunetani in tumultum versi, Muleassem reuocare instituunt, mox arma corripiunt, in Turcas magno impetu irruũt, ad arcem aduolant, eamque expugnare moliũtur, sed frustrà. Nam Turcæ magna vi in homines bellicæ rei imperitos ex arce duabus portis erumpunt: fit tetra cædes ciuium: Muleasses ipse vix ægrè euasit, liberaliter ex illa fuga habitus, & summa fide seruatus ac defensus à Dorace regulo, cuius soror Muleassis mater fuit: mansitque apud eum vsque ad Caroli Cæsaris aduentum, qui fuso fugatoque Barbarussa, eum in regnum restituit, vti pòst referemus.

Muleasses fugit.

Turca occupat Tunetum.

Porrò Hariadenus magna annonæ penuria alijsque rationibus permotus, cum Tunetanis inducias pacíscitur, blandaque oratione persuadet, vt in Solimanni verba iurare non dubitârint. Rebus Tuneti compositis, Numidarum principes, vt est eius gentis admodùm venale & mobile ingenium, facilè sibi conciliauit, ac deinde missis Turcis, vrbes tum mediterraneas tum maritimas deditione recipit intra dies non multos. Ità tum Solimanno cessit Tunetanum imperium opera audacissimi piratæ Hariadeni Barbarussæ. Non dubium quin ea res summoperè incommodatura fuerit Christianorum vicinis prouincijs, nisi Caroli Cæsaris virtute ex illo nido paulò pòst Turcica barbaries exclusa fuisset, vt breui dicturi sumus.

Tunetani iurant Solimanno.

Hoc etiàm anno cùm Barbarussa Byzantio excederet, Solimannus cum ingenti exercitu in Persas mouit, bellum illaturus Tammaso Persarum regi. Iam enim Ismael Sophus eius parens, qui ob multa fortia facinora Magni cognomen adeptus fuit, desierat esse in humanis, quatuor relictis filijs, è quibus natù maximus Tammasus patri in imperio successit: reliqui fratres amplissimis sunt præfecturis ex patris voluntate honestati. Porrò Tammasus Ottomannorum genus vehementèr exosum habẽs, bellum animo meditabatur in Solimannum, vlturus iniuriam, quam à Selymo pater ipsius accepisset. Persico imperio subiectæ gentes, hodiè vno nomine Agiamij vocantur, & diuersam à reliquis Mohometanis plerique superstitionem sectantur, de qua iam suprà diximus, cùm de Ismaële Sopho ageremus. Fiebant interim excursiones tum Persarum in Turcicas, tum Turcarum in

Solimannus in Persas mouet.

Agiamij dicuntur omnes Persis subiecti.

in Persicas ditiones, quę quasi præludium graui inchoando bello facere viderentur. Vbi enim Solimannus didicit, quid Persę molirentur, vt erat excelso & elato animo, vehementèr in bellum Persicum accendebatur, dolens nihilo minùs haud mediocritèr, à Christianorum infestatione hac se occasione distineri. 1534

Erat inter Turcicos Bassas longè princeps Abraimus, qui in suum exitium, vt pòst dicemus, Solimānum, vt bellum Persis faceret, plurimùm incitauit, quandoquidem incredibili & summa apud Solimannum gratia & authoritate pollebat. De hoc Abraimo pauca referre operæprecium fuerit, vt eius exemplo discant sapere, qui huius vitæ secundis ventis ad omnem voluntatem perpetìm fruuntur, sintque memores conditionis humanæ, & quàm nihil certum, nihil stabile, neque diuturnum habeat vita præsens. Abraimus ergò ignobili Epiri vico natus, Scandarbassæ magno apud Turcas principi à prima pueritia seruiuit. Ibi ergò Mahometica superstitione imbutus, (licèt sint qui putent eum nunquàm ex animo Christianismum deseruisse) pro mira ingenij dexteritate celerrimè didicit Arabicè legere & scribere, & pleraque alia, quibus longè gratissimus esset tum Scandarbassæ ipsi, tum ipsius gynæceo, adeò vt Solimanno etiamnùm puero, ceu festiui & elegantis inprimis ingenij ac moris seruus, dono missus sit, cum quo paritèr educatus, sensìm ad amplissimos ab illo honores, præfecturas, opes & dignitates euectus est, Vesiris etiàm inter Bassas dignitatem adeptus, qua nulla maior dari potest. Quin etiam regij scrinij sigillum Solimannus ei tradidit, & non modò ab intimis eum consilijs, sed etiàm voluptatum horarumque omnium comitem habere voluit, ità vt iam tanquàm Imperij consortem etiàm potentissimi quique eum suspicerent & colerent, hac ipsa immodica gratia hauddubiè certum illi exitium breuì paritura. Hac ergò fretus fiducia, Solimannum in Persas concitabat, Germanos omni tempore inuictos, minimè bello lacessendos dictitans: breui fore, vt ipsi mutuis contentionibus & dissidijs confecti, nullo negocio Turcis se absque vllo periculo diripiendos & occupandos præbeant. Eius crebris adhortationibus inflammatus Solimannus, maximo Christianorum commodo ab Europa in Asiam arma vertit. Fuit sanè idem Abraimus erga mercatores Christianos, haud obscurè id molestè ferentibus Turcis, animo liberali & perquam

Abraimus princeps inter Bassas.

Abraimi historia.

Vesirie apud Turcas dignitas.

quàm

1534 quàm humano, perpetuo atque mirifico eos patrocinio & fauore prosequutus. In diuersam autem sententiam trahebatur Solimannus tum à matre sua, tum vxore Roxolana, quę ambæ Abraimum oderant, nec rarò pseudoturcam & ex animo Christianum per contumeliam vocabant. Verùm muliebria consilia Solimannus facilè contempsit, Abraimum secutus. Itaque euocato vndique milite in Persas, Vlamane (qui à Tammaso profugus, ad Solimannum se contulerat) itineris duce vsus, in Armeniam cõtendit. Vbi ad Caim eiusdem Armeniæ vrbem peruenit, summa cepit admiratio Turcas omnes, quòd nullus eis Persarum exercitus longo itinere occurrisset. Verùm Tammasi consilium erat, relictis vrbibus montes petere, donèc Hiberi & Albani leuis equitaturæ, qui Persas cataphractos antecedere consuéssent, superuenirent. Ea re per exploratores cognita, Solimannus castra mouit, rectaque ad eum perrexit. In eo itinere Taurisium amplissimam vrbem absque vllo maleficio ingressus, moxque egressus, Sultaniam petijt haud procùl indè distantem, quæ olim Persarum regia fuit, sed à Tamerlane Tartaro deuastata, adhuc vetusta dignitatis suæ templorum ornamenta retinet. Ad eam vrbem aliquandiù hærente Solimanno, ex vicinis altissimis montibus, quos niues perpetuæ obsident, sæuissima erupit tempestas paulò ante æquinoctium æstiuum, vt ex ipsis montium iugis præalta nix in campos, vbi Solimannus Tammasum sustinebat, ventis propellentibus decideret, & ea immanis procella Turcarum tabernacula disijceret, iumenta & vel maximè camelos grandi numero perimeret, milites permultos extingueret, adeò vt nec Solimannus ipse multùm a periculo abfuerit. Auxerunt eam cladem noctis tenebræ, & timor hostis propinqui, licèt is longè abesset. Non deerant, qui magorum incantationibus eam tempestatem excitatam autumarent. Postera luce solis radij multis attulêre remedium iam frigore & metu attonitis. Solimannus nonnihil recreato exercitu in Assyriam proficiscitur, hortante Vlamane transfuga, ac nullo negocio potitur Babylonia. In ea vrbe Caliphæ sacrorum principis sedes est, quem Mahometani reges omnes obseruant, isque ex veteri instituto & adoptat & cõfirmat Assyriæ reges, ità vt etiàm Solimannus ab eo insignia atque ornamenta eius regni accipere voluërit. Vrbs illa, si veteris structuræ ambitus expendatur, longè omnium amplissima est, libuitque Soli-

Tammasus abit in montium recessus.

Sæua tempestas vexat Turcas.

Turca potitur Babylonia.

Babylonia vrbs qualis.

Solimanno in ea hyemare: sed iam multa illic vastitas 1535
conspicitur, horti innumeri ædificijs coniuncti, agri quoquè aratris proscissi, ferarumque captiuarum & inclusarum nemora. Frequens indè nauigatio est ad Ormutium Persici freti vrbem clarissimam, in qua hodiè Lusitaniæ rex suum habet præfectum, & fides Christi Catholica mirificè propagatur agente eodem rege, & ea in re Maiorum suorum clarissimorum Lusitaniæ regum, pietatem egregiè sectante. Nec fide carent quæ ab antiquis scriptoribus de hortis pensilibus, de regia structuræ admirandæ, & murorum incredibili magnitudine prodita sunt, cum hodieque earum rerũ vestigia non desint. Exceptus est Solimannus ab Assyrijs & Mesopotamiæ populis mira propensione, ità vt per vrbes illarum regionum exercitus in hybernis collocaretur. Quæ deinceps tum Solimanno, tum Abraimo acciderint, anno sequenti referemus.

ANNO 1535. Solimannus, hortante Abraimo & Vlamane, in Tammasum arma instaurat, egregiam quandoque, vtì sperabat, ex Persis victoriam relaturus. Itaque Taurisium reuertitur, Tammaso inde ad eius inopinatum aduentum in Coraxenos iterùm abeunte: vrbemque amplissimam, licèt iussa facere paratis incolis, sæua barbarie militi diripiendam obijcit, & ipse quoquè multa ornamenta ex regis palatio parùm liberaliter secum absportat Byzantium, præter artifices sericos, seruos quoq; & delectam vtriusque sexûs iuuentutem, quorum erat ingẽs multitudo. Ea præda onustus, cùm iam aduentantis Tammasi fama increbresceret, redit in Mesopotamiã: nec eo in itinere abfuisset à periculo exercitus, nisì falconum & sclopetorum ictibus Persæ absterriti fuissent. Verùm enimuero iam Tãmasus Taurisium redierat, cumque persequi statuit, sed cataphracti Persæ leuissimos Turcas equites insequi non poterant. Interìm Delimenthes satrapa fortissimus petit a Tammaso certum expeditorum equitum numerum, cum ijsque per nota itinerum compẽdia Turcas insequitur, eosque iam nihil aduersi formidantes vndiquè inuadit, perturbat, opprimit, ità vt Bassæ ipsi vix euaserint. Vix vsquàm Turcæ maiorem cladem vel in pugna cruẽtissima feruntur accepisse, ablatis præsertim tormentis atque tabernaculis, cunctisque vasis castrensibus & impedimentis, atque insupèr plusquàm dimidia equorum parte

Turca redit in Persidem.

Taurisiũ diripitur.

Ingens Turcarũ clades.

1535 desiderata. Fuit hoc ad tertium Octobris, quem diem posteà celebrem Persæ habuêre. Ea clades Solimanni animum vehementèr afflixit, omninoque Byzantium redeundum statuit, interim profundè ac dissimulantèr inexpiabili odio in Abraimum concepto, qui ei huius *Abraimus perdit gratiam.* infelicis expeditionis suasor fuisset. Vbi Byzantium rediit, atrox Abraimo multorum procerum conspiratione, quibus iam immodica eius potentia nimisquàm inuisa esset, inuidia conflata est, atque apud Solimannum gratia eius omnis conuulsa est, matre quidem & coniuge Solimanni, primis eius exitialis odij authoribus, quæ ferre non poterant, ad serui vnius aibitrium tantum principem huc illucque impelli. Nam certum est, nulli ferè vnquàm tantum apud principem tributum fuisse, quantum ipsi Abraimo: sed ea gratia in summum odium repentè mutata est, vt rectissime admonuerit pro- *Psal.145.* pheta Regius: Nolite, inquiens, confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus. Plurimùm verò Abraimi existimationem prægrauabat, quòd haud obscuris indicijs compertum esset, eum Christianorum rebus fauere, propterea que Solimannum à Carolo Cęsare & Ferdinando rege, itemque Venetis infestandis ad Persas reuocâsse. Erat enim Solimannus acerbo in Venetos animo, tum quoquè Carolum Cæsarem vehementer oderat, quòd didicisset eum per legatos cum Persis egisse, suspicareturque eum Tammaso tormenta per Lusitanos è finitima India suppeditaturum. Itaque Abraimus ingrati & perfidiosi erga Solimannum animi conuictus, cum circiter Idus Martias in regiam fuisset admissus, acerbissimis verborum flagellis cæsus est, seuerissiméque à Solimanno obiurgatus, nec vllis lachrymis ad Solimanni pedes prostratus, sæuum eius animum flectere potuit. Nocte indè proxima, in puluino dormitans in cubiculo, cultro adunco, quèm So- *Abraimus iugulatur* limannus carnifici de manu tradiderat, iugulatus est. Porrò sole orto supellex & pecunia eius omnis in fiscum relata est, nihilque ferè præter dotem miserrimæ coniugi relictum. Is hominis longè fortunatissimi exitus fuit. Contemplentur hæc, qui tantoperè venantur hominum gratiam, & nihil non agunt, vt Principum fauore conciliato, ad dignitates, honores, diuitias capessendas prouehantur. Extant aurea cuiusdam doctissimi viri carmina, quæ huc adscribere visum est:

Felix

1535

Felix ille animi, Diuisq; simillimus ipsis,
Quem non mendaci resplendens gloria fuco
Solicitat, non fastosi mala gaudia luxus:
Sed tacitos finit ire dies, & paupere cultu
Exigit innocuæ tranquilla silentia vitæ.

Hoc anno per Angliam facta est religionis infausta & funesta mutatio, rege ob odium Pontificis, qui eius nuptias probare noluit, conniuente, licet anteà Luteri dogma acerrime oppugnâsset. Hoc quoque humanæ mutabilitatis exemplum fuit, non facile obliuioni tradendum, vt qui stat, videat ne cadat. Erant per id tempus in illo regno inter alios duo præcellentes viri, pietate & eruditione clarissimi, Iohannes Fischerus Roffensis Episcopus, & Thomas Morus regni Cancellarius, qui est apud Britannos proximus à rege magistratus. Ii, vtpote viri graues, neque diuortium cum Catharina probare, neque regis, caput Britanniæ se profitentis, sententiæ subscribere volebant. Id vero rex tulit animo periniquo, & Roffensi quidem maioris odij auctarium fuit, quòd captiuum Pontifex in cardinalium ordinem cooptauit. Extant eius reuerendi antistitis aliquot præclara volumina, quibus tum Luteranam, tum Zuinglianam hæresim grauitate & maiestate Pontifice digna sic confutat, vt vix quisquam vnquam illi respondere ausus fuerit: quanquam vt illi non magnoperè responderent, vel eo nomine adduci poterant aduersarij, quòd Latinè scripsisset, nec vulgus eius scripta posset intelligere. Id enim semper hæretici omnes nostrorum temporum vel maximè curârunt, vt popularis gratiæ auram captarent, scilicet vt illis liceret suauitèr & mollitèr ætatem agere, nihil intereà morati, quòd tot miseros, simplices & idiotas homines in grauissima salutis suæ pericula coniicerent. Hoc certè ex illorum scriptis palam editis, tum ex quotidiana viuendi ratione tam potest planum testatumque effici, vt qui secus hominibus persuadere velint, quod conati sunt homines quidam medij vel neutrales, ij suam impudentiam toti orbi plus satis prodant. Quod quidem nos de sectarum authoribus & concionatoribus dictum præcipuè volumus, quos plerosque perspicuum est contra suã mentem & conscientiam longè alitèr & scribere & docere, quam rem ipsam se habere non sint nescij. Nam sæpissimè apertè mentiuntur: quod non facerent, nisi de industria in errore versari de-

In Anglia mutatio religionis.

Scripta Episcopi Roffensis.

1535 creuissent. Sed ad rem reuertamur.

Rex Angliæ cernens neque Roffensem neque Morum sibi obtemperare velle, vtrunque capite damnauit per suos administros. Roffensis quidem ad X. Calend. Iulij, Morus autem ipsius Iulij 7. die capite plexus est. Roffensis certè multis annis diligentèr inuigilando gregi suo, administrandis sacramentis, assiduitate docendi tum voce, tum scriptis, mira quoquè liberalitate in egenos benignitate in studiosos, verum ac legitimũ egerat Episcopum, ità vt eius aula nihil ferè à monasterio differre videretur. Nec dubitauit conatibus regis verbo ac scriptò se opponere, nè suam conscientiam negligeret, tametsi ea re exitium sibi pararet. Nolebat enim salutem Regis dissimulando negligere, sed vt verus Episcopus veritatem libera voce professus est ad supremum vsque spiritum, adeò vt tum quoquè cùm in eum proditorum immane supplicium esset constitutum, atque pronunciata eius horrendæ necis sententia, hilari & placido vultu intrepidus permaneret. Sed quia senio grauis, multisque vigilijs & studijs confectus erat, in mitiorem ea sententia mutata est, quòd vererentur antè exhalaturum spiritum, quàm rheda traháve, vt moris est, tractus ad supplicij locum perueniret. Itaque X. Calendas Iulij productus in planitiem, constanti & alacri vultu populum est allocutus, ac primò quidem regi & regno benè precatus est: deindè prece ad Deum fusa, illi se commendauit, atque ità securi caput præcidendum obiecit. Apud Anglos enim non ense, sed securi plectuntur rei, capite in truncum inclinato. Is exitus fuit clarissimi atque doctissimi Pontificis, postquàm iam diuturni carceris molestias pertulerat.

Roffensis capite damnatur.

Morus capite plectitur.

Breuì pòst etiàm Thomas Morus, qui rege nouas res moliente, vltrò se Cancellariatu abdicârat, eundem vitæ exitum habuit. Videbat enim vir prudentissimus quorsùm tenderent Regis consilia: itaque nè cogeretur de innocentibus sumere supplicium, illi amplissimo muneri spontè renunciauit. Cùm autem Regis nuptias probare nollet religione prohibitus, bonis omnibus exutus, & perpetuo carceri addictus est. Porrò hoc anno mense Iulio eductus ex arce Londoniensi, sistitur iudicibus à Rege designatis. Ibat debilis scipione fultus longo itinere, sed vultu animum minimè perturbatum præ se ferente, donec ad locum ventum est. Ibi primùm hortari eum cœperunt ad resipiscentiam: sed ille Deum rogat,

gat, vt in sententia ipsum confirmet. Deindè obiecta di- 1535
luit, licèt multùm iam debilitato corpusculo ex carceris diuturnitate & morbo: quæ res permouit iudices, vt allata sella dum se purgat, sedendi habeat facultatem. Ijs peractis, vocati sunt ex gentis instituto Duodecimviri, vt inter se consultarent, num Morus in decretum Parlamenti malitiosè peccâsset. Illi breui intèr se habita deliberatione, reuersi ad Iudices aiunt, Gylthy/ hoc est, Reus est mortis. Mox à Cancellario in eum prolata sententia est. Tum ille mentem suam coram omnibus explicauit de Decreto Parlamenti, quòd rex esset habendus caput Ecclesiæ Anglicanæ, aitque totis septem annis se diligentissimè veterum scripta & concilia euoluisse, nec tamen vsquàm inuenire potuisse, hominē laicum vel secularem caput esse posse Ecclesiæ in rebus Ecclesiasticis. sed interstrepebant quidam, nec oratione eius permoueri potuerunt, licèt esset solidissima. Indè reducitur in carcerem, vbì priusquàm ad turrim ventum esset, miserandum accidit spectaculum. Erat Moro filia Margareta eleganti forma, optimis moribus, rara eruditione. Ea vbì cognouit in patrem mortis prolatam sententiam, pietate in parentem & acerrimo animi dolore permota, per medios satellites vi qua poterat perrupit, & in patris amplexus ruens, quod voce non poterat, nimio præpedita mœrore, lachrymis vberrim testata est, nempè summam pectoris sui ægritudinem & angores. Verùm pater, satellitum permissu, constanti vultu iussit eam missos facere eiusmodi singultus, & animo infracto ferre præsentem rerum statū. Sic enim, inquit, visum est Deo: & tu iampridèm conscia es arcanorum pectoris mei. Iam verò Patre ab illa decem vel duodecim passibus progresso, illa non ferens immodicos doloris aculeos, ex tam præsenti parentis amantissimi periculo eius animum vehementèr pungentes, rursus accurrit ad Patrem, amplectitur abeuntem, sed ab illo neq; lachrymas vllas fundente, neque faciem in rugas aut mœrorem contrahente, hoc solùm audit, Vale, & Deum ora pro salute animæ meæ. Fuit ea hauddubiò grauis tentatio tanto viro. sed qui iam pro veritate semel vitam cum sanguine profundere prorsùs deliberârat, Christi amori omnem quantumuis propinquorum amorem posthabuit, vt se verum & inuictum Christo martyrem consecraret. Ità quidem nos de tali viro sentire congruum est, qui cùm posset in illo regno rebus omnibus esse florentissimus, tamen nè

Mori oratio.

Ad Morū filia accurrit.

Virilis pectoris constantia.

1535 Deum offenderet, ipsam quoquè vitam perdere maluit. Idem autem ipse, cùm esset regni Cancellarius, quandiù rex Catholicam tuebatur religionem, seuerè in eos animaduertere solitus erat, qui Luteri aut alterius dogma hæreticum sequerentur. Deinde septimo Iulij caput illi præcisum est.

Calendis Iulij damnatus est, 7 Iulij capite truncatus.

De eius itemque clarissimi Roffensis Episcopi morte, ità quidem scriptum reliquit: Sexto Nonas Iulij (alij, septimo Iulij, vt diximus) obtruncatus est in Britannia Thomas Morus, non minorem constantiam in iudicio & supplicio præ se ferens, quam iniquissimo Atheniensium senatusconsulto condemnatus Socrates: Paucis diebus ante illum interfecto Episcopo Roffensi, in quem regis furor non alia causa vehementiùs exarsit, quam quòd is in Cardinalium ordinem à Pontifice esset cooptatus. Sed audi, quod vincit omnem feritatem. Caput Roffensis inditum stipiti, multis diebus omnium oculis fuit expositum: quod non modò non contabuisse, verùm etiam multo venerabilius esse factũ ferebatur. Vbi is rumor percrebuit, mox amotum est loco. Et nè quid in Mori capite existeret, quo populus religione turbaretur, audi iam facinus immanissimum. Renouata est Thyestæa fabula, & caput eius non nisi longa coctura maceratum, quò celeriùs difflueret, hastili est impositum. Hæc ille.

Reginaldus Theologus.

Eodem anno 15. Aprilis Reginaldus Doctor Theologus, omni virtute, & trium linguarũ atque omniũ rerum diuinarum cognitione præclarè instructus, ex Abbatia Londinensi, quam Sion vocant, professione Brigittanus, itemque alij nonnulli religiosi & seculares Iudicibus sistuntur, tanquàm qui sententiam Parlamenti nollent admittere. Ibi Doctor ille Reginaldus inter alia palàm dixit, Si rex sciret quam malè ipsi persuasum esset à quibusdam regni proceribus, grauissimè indignaturum malis consultoribus. Tum verò mox illi indictum est silentium. Hoc enim malè fortasèis sibi conscij ferre non poterant. Et dolendum est certè, quòd non rarò optimi principes improbissimorum hominum prauis consilijs transuersim aguntur, & faciunt plerunquè quod alioqui nunquàm attentâssent, si aliena fraude deprauati non essent. Deinde iussus est ad quædã respondere, quod cùm faceret magna libertate, rursùs silere iubetur. Vbi porro audiuit mortis in se latam sententiam, Hoc est, inquit, iudicium huius mundi. Petijt autem bidui tri-

Iohan. 12.

duive

duíve ſpatium ſibi permitti, quo ſe ad mortem præpara- 1535
ret: ſed reſponſum eſt illi, hoc iam non in iudicum, ſed
regis arbitratu & clementia ſitum eſſe. Tum ille, Credo, *Pſal. 26.*
ait, videre bona Domini in terra viuentium.

Per idem tempus Carthuſiani quoquè Londineñ *Carthuſiani Londinenſes.*
in regis iram incurrerunt, quòd nollent eum caput Anglicanæ Eccleſiæ agnoſcere. Erant in ea Carthuſia multi religioſi fratres & Patres, inprimis præfectus cœnobij, quem Priorem vocant, Iohannes Houhthon, cuius fuit inſignis pietas in Deum. Dum autem hæc procella in Regno graſſaretur, & iam Carthuſianis periculum impenderet, caſu Londinum alij duo Carthuſiani Priores venerunt, Robertus Laurens, & Auguſtinus Vuebſter. Cum ijs Prior Iohannes Houhthon acceſſit Thomam Cromuel regni Cancellarium, ſperans ſe ab illo impetraturum, ne ipſe cum ſuis cogeretur in regis verba iurare. Vbì preces ſuas ſubmiſsè admodùm propoſuit Cancellario, hoc ſolùm conſecutus eſt, quòd mox tanquàm regi rebellis, cum alijs duobus Prioribus in carcerem coniectus eſt. Ibì poſtquàm hebdomadam vnam exegerunt, Cancellarius cum pleriſque alijs Regis conſiliarijs *Tres Priores in carcerem coniecti.*
venit, hortaturque vt abiurato Pontifice, Regem caput Eccleſiæ tam in Eccleſiaſticis quàm in politicis rebus profiteantur. Reſponſum eſt illi à patribus negatiuè. Non enim ſic didicerant ab Eccleſia Catholica. Itaque iuſſi ſunt iterùm in cuſtodiam recipi. Deinde ad certum diem producti ſunt in concilium, rurſumque vt conſentirent admoniti, conſtantèr reſponderunt ſe nec in minimo velle ab Eccleſiæ ſententia diſcedere. Mox adhibiti ſunt Duodecimviri, iuſſiq; inter ſe tractare, num mortis rei eſſent Patres illi, qui nollent in Parlamenti ſententia acquieſcere. Illi deliberandi ſpatium proferunt in craſtinum. Interìm cùm eſſent viri boni, ſtatuunt illos innocentes pronunciare, & nequaquam mortis reos. Subodoratus Cancellarius rem ſicuti erat, miſit ad eos qui percontaretur, cur ſententiam cunctantiùs proferrent. Reſpondent ſe non eſſe auſos in tam inculpatæ vitæ homines necis ſententiam promulgare. Vbì hoc Cancellarius percepit, ira percitus, eueſtigiò iubet eis renunciari, ſi quidem illi non inueniant vnde eos reos pronuncient, ipſos reorum pœnam ſubituros. Cùm vero nec ſic flecterentur, ipſe eos adijt, & crudeles minas intentans, eò parùm firmos adegit, vt maieſtatis eos condemnârint. Quod cùm poſtera luce feciſſent, à Iudi- *Damnati*

1535 cibus lata in eos ſententia eſt, quæ ſolet in reos maie-
tur à Iu- ſtatis. Indè iterùm in carcerem rapti, quinque diebus il-
dicibus. lic manſerunt, multas interim perpeſſi moleſtias. Poſt-
eà ad mortem duci iubentur 4. die Maij. Itaque trahæ impoſiti, immò reſupini toto corpore alligati, per totam vrbem ad locum vſque ſupplicij, qui à carcere milliari Gallico aberat, equis trahentibus modò per aſpera, modò per cœnoſa & lutulenta paſsim obuia loca raptantur. Vbi eò ventum eſt, primus ſoluitur Prior Londinenſis Carthuſiæ. Carnifex flexo poplite, vt habet patrius Britanniæ mos, rogat veniam crudelis ipſi mortis inferendæ. Id ille magno facit affectu, complexus hominem, & tum pro illo, tum pro cæteris Deum orans. Tum verò ſcalam aſſcendere iuſſus, obtemperat incunctantèr. Ibi vnus ex conſiliarijs Regis, qui illic cum multis hominum millibus àdſtabant, rogat num regi & Parlamento conſentire velit, impunitatem pollicens, ſi id faciat. At ille palàm teſtatur, ſe ſolo Dei timore, non vlla in Regem ſuum rebellione adductum, id facere neque poſſe, neque velle: immo mâlle pati omnia, quàm vel latum vnguem à decretis Catholicæ Eccleſiæ deflectere.

Prior Londinen. ſuſpenditur. Porrò, inquit, orate pro me, & miſereat vos fratrum meorum, quorum Prior immeritus fui. His dictis, breui ſpatio impetrato, legit ſex primos verſus Pſal. 30. Mox euerſa ſcala, manſit pendulus, craſſo fune de induſtria illigatus, ne præfocaretur. Atquì ſubitò alius quidam funem præcidit priùs quàm moreretur, ſicque lapſus in terram, paulùm palpitans ad ſe redijt. Nec mora, raptus in vicinum locum, & veſtibus omnibus magna vi nudatus, tra-

Horrendũ ſuppliciũ. hæ rursùs nudus alligatur. Primò carnifex verenda præcidit, deinde ventrem ſcindit, & viſcera omnia in ignem proijcit, corde transfixo. Quæ omnia vſqueadeò conſtantèr & placidè tulit, vt & præſides & reliqui omnes non mediocritèr demirarentur. Caput indè truncatum eſt, & corpus quadripartitum. Idem ſupplicij genus reliqui duo Priores & Doctor Theologus Reginaldus, & quidam presbyter ſecularis Iohannes Hailus, magna conſtantia perpeſſi ſunt. Nullus in his omnibus neque in vultu pallor, neque in ſermone trepidatio, neque in vllo corporis geſtu mortis formido apparuit: eodem habitu in teterrimo ſupplicio perſeuerârunt, quo fuerant incolumes, nimirum ſpiritu eos veritatis corroborante. Alia ratio eſt eorum, qui pro ſuis ſceleribus vel prauis opinionibus pœnis ſubditi, hilaritatem & conſtantiam præ ſe ferunt.

Ea

Ea enim non constantia, sed pertinacia est, prauo animi errore, non recta ratione, concepta, cùm vtiquè non pœna faciat martyrem, sed causa: ita vt valdè ridiculi, immò insani sint huius ætatis sectarij, qui magna conscribunt martyrologia eorum, qui non fidei, sed hæreseos nomine apud Catholicos supplicijs affecti sunt: quasi verò apud posteritatem illorum memoria venerationi, & non execrationi potiùs, futura sit. Sed his omissis, ad nostros reuertamur: qui cùm tam immanitèr excruciarentur, rogabant principes & reliquos circunstantes omnes, vt constantèr ad supremum vsque spiritum benè viuerent, Regi fidelitèr seruirent & obtemperarent in omnibus, quæ non essent à Dei & Catholicæ Ecclesiæ placitis aliena. Corporum membra aliquandiu cocta, diuersis Londini locis suspensa sunt, & capita stipitibus infixa. 1535

Nondùm tres elapsæ erant hebdomadæ ab horum patrum nece, & eccè quidam vilissimi homunciones à Cancellario copiam petunt, & facilè impetrant, quosdam alios Carthusianos Londinenses diuexandi. Itaque Carthusiam aduolant, & Vicarium Hunfridum **Middelmore**, Vuilhelmum ex **Mewe**, & Sebastianum **Nendegate** sacerdotem impotenti insania adducunt cum ignominia ad putentissimum carcerem, atque illic dies quatuordecim catenis ferreis colla & crura constringunt atrocitèr, ita vt perpetuò erecti starent, nulla permissa facultate corporis exonerandi, quod necesse erat magnam illis ex fœtore & communi verecundia molestiam creare. Posteà seorsim concilio sunt exhibiti, & cùm constantèr responderent se nolle ab Ecclesia Catholica deficere, & validis rationibus & scripturæ sententijs ostenderent, Regem sibi non posse vendicare Ecclesiasticam authoritatem, idem supplicium, quod superiores, perpessi sunt die 16. Iunij. Erant quidem omnes tres ætate iuuenes, sed animo cani, & præclara prosapia, nec mediocritèr eruditi. Et Sebastianus quidem in ipsa Regis aula fuerat enutritus. Verùm edocuerunt illi nos suo exemplo, pro Christi & veritatis amore contemnere omnia. Deindè anno 1537. decem alij Carthusiani Londinenses in fœtidissimum carcerem protrusi, inibi vitam breui cum morte commutârunt, vno dempto, qui annis quatuor vixit ibi incolumis, sed tandem idem supplicij genus perpessus est. Multùm laboratum est annis aliquot, vt Carthusiani Londinenses Regi con-

Tres alij Carthusiani mittuntur in carcerem.

Afficiuntur supplicio.

9 alij Carthusiani moriuntur in carcere.

1535 sentirent, & modò blanditijs, modò terroribus pulsati sunt. Pauci quidam versutissimis hominum fraudibus decepti, specie quidem visi sunt in verba Regis iurare, sed animo prorsus detestabantur. Verùm horum imprudens simplicitas hoc præmij adepta est, quòd cùm seruandæ Carthusiæ Londinensis causa simulatè iurâssent, illa prima omnium deleta est, monachis inde omnibus expulsis. Alij quoquè duo Carthusiani Londinenses anno 1537. quinto Idus Maij suspensi catenis, tam diù in patibulo hæserunt, donèc ossa omnia deciderent. Dicebantur illi Ionannes Rochester & Iacobus Wannert. Præter hos ob eandem causam supplicio affecti sunt Ioannes Trauersius Doctor Theologus in Hybernia, & Ioannes Stoneus Augustinianus Cantuariæ in Anglia. Stoneus quidem tenebatur aliquandiù in carcere, ibique ad solita Christianorum arma confugiens, precibus & ieiunio triduano sinè intermissione se dedit. Ibì tum ad eum vox facta est, licèt neminem videret, quæ eius appellato nomine, iussit eum infracto animo pro ea, quam professus erat, sententia mortem oppetere. Multùm indè ille confirmatus, permansit constans, nec vllis vel minis vel terroribus potuit à sententia deduci, maluitque fortitèr mori pro iustitia, quam regis parere voluntati. Porrò Trauersius scriptis quibusdam Romani Pontificis primariam authoritatem cùm defendisset, eo nomine accusatus est: & raptus ad tribunal, non negauit, sed extensis digitis, His, ait, ea conscripsi, nec me eius facti vnquàm vel pœnituit, vel Deo benè propitio pœnitebit. Igitur dictata in eum mortis sententia est, grauiaque de more supplicia sumpta. Accidit ibì res admiratione digna, quam narrârunt illi, qui præsentes huic spectaculo interfuerunt. Cùm carnifex manum illam amputâsset, & spectante populo in ignem coniecisset, reliqua parte exusta, pollicem cum proximis duobus digitis, quibus solemus literas pingere, nulla ratione ignis, licèt identidèm inflammatus, absumere potuit. Quo insigni miraculo Deus, martyrem suum causam bonam tuendam suscepisse, declarare voluit. Causa enim, vt rectè ait Augustinus, martyrem facit, non pœna. Præterea malè habiti sunt & ad vnum omnes in carcerem cõiecti patres Franciscani, qui Obseruantes dicuntur, quòd etiam illi regi assensum præbere nollent, Ecclesiæ Anglicanæ caput sese dictitanti. Vtrùm autem ex eorum numero aliqui neci dati sint, incertum habeo. Hoc pacto accepti sunt,

2. alij in crucem acti.

Iohannes Stoneus.

Iohannes Trauersius.

Miraculũ.

Frãciscani in carcerem mittuntur.

sunt, qui in bona causa defendenda eam declarârunt constantiam, quam & religio Christiana, & ipsius causæ æquitas flagitabat. Verùm non diù impunè tulerunt, qui illas cædes innoxiorum hominum patrârunt. Nam ipse Thomas Cromuel Cancellarius, post Carthusiam Londinensem direptam & vastatam, intra biennium capite punitus est, vti nè quis confidat in principibus. Certè valdè impium est, vt possis humanam aucupari gratiam, omnem contemnere legem diuinam: & qui huiusmodi sunt, non immeritò principum alienissimos etiàm post summam gratiam animos experiũtur. Alij quoque alias perpessi calamitates, non diuturno gaudio potiti sunt. Porro insignis illa Carthusia mutata est in officinam scelerum, vbi scortationi, palæstræ & ludis vacaretur. Et hæc quidem & id genus alia tolerat Luteri Euangelium: Diuinas laudes, Ieiunia, Preces, Vigilias, carnis Castigationes, quibus anteà illic vacari solebat, tolerare non potest. Et ea causa est, quòd hæc noua noui Euangelij dogmata, tam cupidè à plerisque cæcis mortalibus suscipiuntur, quia iucunda sunt & plausibilia carni. O satanæ versutiam. Sed illi timere debent, quod in Iob dicitur: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et quod Christus ipse in suo Euangelio, Væ qui ridetis, quia flebitis. Hoc sanè permultis locis fecit Luteri Euangelium, vt monasteria vel prorsùs euersa, vel in prophanos vsus mutata sint, scilicet vt extincto cultu diuino, ad Mahometanam insaniam sensìm deuoluamur, aut certe in Ethnicismum, vt iam aliquot fit locis, relabamur. Oportet reuera non Christi, sed satanæ spiritum esse, qui ferre non potest laudes Dei, studium perpetuæ continentiæ, contemptum mundi & voluptatum omnium, vigilias, ieiunia, preces, voluntariam paupertatem, propriæ voluntatis abnegationem: quæ quidem & id genus alia pietatis exercitia certum est nusquàm magis, quam in benè institutis monasterijs, viguisse & vigere. Sed ea, hortante Lutero, vastata & prophanata sunt, adeò vt ipse Luterus Cœnobium Augustinianum occupauerit, vbi antea multi fratres solebant Deo seruire. Et ipsa quoquè Carthusia Londinensis, de qua nunc agimus, postmodùm data est cuidam militi, qui ex ea struxit sibi palatium, templum mutauit in triclinium, & totum fere cœnobium euertit. Paulò antè in eius Carthusiæ templo Regis tentoria & arma bellica tanquàm in armamentario reponebantur: imagines

1535

Cromuel capite plectitur.

Iob 21.

Luca 6.

Carthusia mutatur in castrũ.

1535 gines non modò diuorum quorumlibet, sed etiàm ipsius crucifixi Seruatoris, quæ nos tantæ charitatis admonere debent, cultris conciderunt, & pedibus calcârunt. In ipsis sacris aris saltârunt, & aleis luserunt, choreas duxerunt, multaque alia valde detestanda perpetrârunt, cuiusmodi & Arrianos olim fecisse legimus. Ea vero cœnobiorum euersio etiamsi nihil præterea mali haberet, tamen vel ob hoc perniciosa nimium est, quòd innumeri homines inopes, mendici, calamitosi fraudantur eleemosysynis, quæ illic largissimè præstari solebant. Nunc postquam à nobilibus vel alijs prophanis hominibus sunt occupata, citius lapidem quam panem, ad fores stipem poscens, retuleris. Est & aliud, quòd mercatores pessime habet, qui etiam licèt infecti Luterano dogmate, tamen mâllent cœnobia pleraque minime euersa, quanquam ferre non possunt Mendicantium Ordinum monasteria. Causam huius quandoque audiui ex quodam mercatore egregiè Luterano, qui quoties Luteri nomen promebat ore, nudabat caput honoris causa. Aiebat ille propterea se dolere extincta monasteria, quòd olim nobiles consueuissent proles suas in ea intrudere, & facultates suas relinquere illis liberis, quos domi retinendos censuissent, & tum nobiles fuisse locupletes, nec opus habuisse rapinis & cædibus. At nunc postquàm deleta sunt Cœnobia, puellos & puellas inire coniugia, indè grande examen nobilium liberorum existere, qui cùm ex parentum facultatibus, inter ipsos pro rata cuiusque portione distributis, non possint tantum consequi, vnde sic viuant quemadmodùm habet nobilium consuetudo: iam nobis, inquit, mercatoribus iter agentibus insidiantur, merces nostras diripiunt, atque ex rebus nostris prædas agunt. Ità ille Luteranus non propter Iesum dolebat sublata monasteria, sed quòd ipsis iam non liceret tutò iter facere. Verùm si malum est esse monasteria, vt Luteri habet euangelium, non debent tolerari priuati causa compendij vel lucri. Si autem malum non est ea esse, cur non etiàm ferant Mendicantium fratrum domos, cùm tamen ex illis plerunque plurimùm capiant solatij & subsidij spiritalis, dum ab illis vel in confessione vel in sacris concionibus & multis alijs modis, rectè ac piè instituuntur? Sed hoc ipsum scilicèt dolet malo dæmoni, & ideò dedit operam, vt Mendicantium Ordines prorsus profligati sint, vbicunquè Luteri Euangelium dominatur. Sed & alia omnium Ordinum

Mercatores Luterani vellent salua cœnobia.

num

num cœnobia innumera aut destructa, aut miserè expilata & deformata sunt, iacetque prorsus omnis cultus diuinus, nisi quòd Dominicis diebus apud sectarios in templo conueniunt Euangelici fratres & sorores, & ibi aliquem Germanicè vel alio idiomate vulgari psalmum cantillant, suamque cœnam peragunt, nihil à prophano conuiuio discrepantem, cùm plerunque non sint sacris initiati, qui illis cœnam suam conficiunt, vt ideò quoque corpus & sanguinem Domini conficere non possint. Si qui verò inter eos sunt apud Catholicos sacerdotio initiati, illi si conficiunt Eucharistiam, tamen negant manere corpus & sanguinem Christi extra sumptionem. Indè fit, vt æditiuus quod superest vini, plerunque secum domum absportet, hilariter cum suis inter edendum illud potitans, non absque summa contumelia tanti sacramenti. Nam licèt illi negent esse verum sanguinem, non tamen propterea desinit esse verus sanguis, si sit semèl ritè consecratus. Sed ad institutum redeamus. 1535 *Cœnobia euertit Luteri euangelium.*

Hoc anno rebus tam prosperè ad Luteri voluntatem in Anglia præter eius expectationem fluentibus, magis etiam ferocire cœpit. Scripsit acerbè & suo more calumniosè in principes & ordines Catholicos Imperij, inter alia vocans eos seditiosos & rebelles Cæsari, atque fures Dei, vt qui neque Deo, neque veræ Ecclesiæ Christi, (scilicet Luteranæ) neque Cæsari aut vlli potestati obedire dignantur. Sed hæc citra dubium in nullum veriùs quàm Luterum ipsum & eius similes quadrant, qui sic Papæ iugum excusserunt, vt nullum omninò imperium ferre velint. Inuehitur deindè, & quidem vel maximè seditiosè, in Cardinalem Moguntinum, idque in hunc modum, quanuis Teutonicè: *Si ciues Hallenses & subditi prouinciales Archiepiscopatûs Magdeburg. Episcopum Moguntinum tyrannum suum Cardinalem expellerent aut interficerent, iustè facerent ei.* Vbi verò Christus vnquàm dixit Iudæis, Si pontifices, scribas & Pharisæos vestros interficiatis, rectè facietis? An non potius dixit, Super Cathedram Moysis sederunt scribæ & Pharisæi: Omnia quæcunque dicunt, facite? Quòd si Catholici scriberent subditis principum Luteranorum, Præclarè egeritis, si tyrannos principes vestros tuleritis è medio, quas turbas Luterus cum suis concitaret? Quid verò futurum est in orbe Christiano, si liceat subditis priuata authoritate vel expellere, vel trucidare *Luterus in Catholicos principes.* *Nota seditiosum scriptum.* *Matt. 23.*

suos

1535 suos principes? Dignus ergò Luterus erat, cùm ad huiusmodi nefarium scelus, Cardinalis Moguntini subditos incitaret, qui seditiosorum pœnas lueret. Mirum est, nusquàm videre potuisse homines, quam nihil Luteri Euangelium consentiat cum Euangelio Christi: tum quoquè, quam ille nusquàm sibi constet, sed tam sit in doctrina varius & inconstans, quàm se illi diuersa scribendi argumenta obtulerunt. Hæc verò idcircò sæpiùs repetuntur, vt vel posteritas discat nostro magno malo sapere. Vt autem in Moguntinum Principem tam impotenter Luterus incurreret, ea res in causa fuit, quod is princeps iusserat subditos suos Luteri fermento deprauatos, rebus suis distractis, aliò emigrare, nè reliquos inficerent: quæ quidem non tyrannica fuit, sed admodum tolerabilis mulcta, nisi quòd Luterio licuit dicere quicquid libuit. An non verò Luterani Magistratus in Anabaptistas gladio animaduertunt? Cur id non reprahendit Luterus?

Caspar Querhamer. Per id ferè tempus fuit quidam Hallæ Saxonicæ ciues, eiusdem Cardinalis subditus, nomine Casparus Querhamer, homo laicus, sed non planè stupidus. Is mira Dei prouidentia in summam Luteri ignominiam miro studio magnaque solertia ex diuersis Luteri scriptis collegit xxxvj. pugnantes & planè contrarias sententias de communione Eucharistiæ sub vna vel vtraque specie, easque in magnam digessit tabulam, quæ possit ad parietem suspendi. An non verò longe turpissimum est, in re tanti ponderis tam esse varium & nunquam sui similem? Et ità quidem in hoc vno articulo ille lubricus & varius fuit. Quis verò etiam de alijs articulis eius antilogias vel numerare sufficiat? Verùm ille laicus posteà in bello Smalcaldico male mulctatus est ab Euangelicis. Fertur enim ad virilia ligato fune demissus in puteum, illicque diù tortus cùm in catholica fide constantissimus permaneret, rursus extractus fuisse. Eant sanè Luteri symmystæ, & quantùm velint sui Luteri Euangelium laudibus vehant: veniet, veniet ille dies, quandò eos vehementèr pœnitebit, sed serò, tam inconstantem doctrinam non toto pectore esse execratos: nec habebunt quod in suì excusationem adferant, quandò ea inconstantia vel sola abundantissimè docere potuit, Luteri Euangelium non alium quàm ipsum mendacij parentem, satanam habuisse authorem, vti iam sæpiùs dictum est.

Hoc

Hoc anno, ipsis ferijs diui Iohannis Baptistæ, Monasterium Vuestphaliæ metropolis expugnatur. Quæ ibi tum gesta sint, iam suprà diximus. 1535

Eodem anno conati sunt Anabaptistæ Amsterodamum, insigne Hollandiæ emporium, fraude & dolo obtinere, sed frustrà. Fuit per id tempus Frisia quoquè ab ea hominum peste vindicata. Inuaserunt Anabaptistæ Amstelredamum nocturnis horis, Senatum vi occupant, vigiles & plerosque ex Senatu perimunt: sed tandem superati, pro meritis pœnas luunt, easque valdè acerbas. Habuerunt episcopum quendam suum, cuius caput affixum palo, in vrbis turri collocatum est. Iam paulo antè insigne quoddam Frisiæ cœnobium, aquarũ ambitu egregiè munitum, occupârant: sed Frisiæ præfectus opportunè illorũ conatibus occurrens, iugulauit omnes fortissimè repugnantes, in quibus etiam virgines quædam erant, quas ob pertinaciam eadem pœna inuoluit. Faxit præpotens Deus, vt ea hominum lues principum & magistratûs negligentia & dissimulatione non maiora indiès accipiat incrementa, & rebus Christianis maximam adferat cladem & calamitatem. Iam enim non paucis Germanię locis licet eis impunè degere, atque sensìm apud Catholicos quoquè in magnas vrbes irrepunt, & sic paulatim coalescunt & augèscunt magno Reipublicæ detrimento.

Anabaptistæ inuadunt Amsterodamum.

Hoc anno 8. Idus Ianuarij in Anglia diem vitæ extremum clausit optima & constantissima Herois Catharina, quam rex Angliæ Henricus VIII. malè persuasus, à se separârat, cùm iam viginti annis eam in matrimonio habuisset. Ea quidem post diuortium illud infaustum, se contulerat in Comitatum Bedfordiensem ad villam regiam, quam appellant Kymbalton, cælo parùm salubri sitam: vixitque illic admodùm religiosè & sanctè, magnoque animo illam separationem fortitèr perferens, quanquàm non dubium est, acres illam interdùm animi dolores sensisse, quòd videret regem parùm memorem salutis suæ, ipsa contempta, Annam Boleniam sibi copulauisse. At hoc mense & anno grauitèr laborans aduersa valetudine, misso ad illam ab Henrico rege Cæsaris Oratore, saluere iussa est. Porrò sexto pòst die sentiens mortem adesse pro foribus, vocat ad se ancillam non indoctam, eique ad regem dictat Epistolam in hæc verba: Domine mi Rex marite semper charissime, salue. Iam aduenit hora mortis meæ,

Catharina regina decedit.

Epistola eius ad regem.

1535 meæ, in quo temporis puncto amor facit, vt te paucis admoneam de salute animæ tuæ, quam debes cunctis mortalibus rebus anteponere, neglecta præ ea omni corporis cura, propter quam & me in multas miserias, & teipsum in solicitudines plures coniecisti : sed hoc tibi ignosco, ac Deus tibi ignoscat tam velim, quàm precibus pijs oro. Quod superest, commendo tibi filiam communem nostram, in quam (quæso) officium illud paternè totum conferas, quod ego à te aliâs desideraui. Præterea precor summe, vti ancillas meas respicias, easque suo tempore benè locare nuptijs placeat : quod multum non est, cum non sint nisi tres : & dare meis ministris stipendium debitum, atque in vnum etiam annum ex tua gratia, benignitate, liberalitate futurum, nè deserti vel inopes esse videantur. Postremò vnum illud testor : Oculi mei te solum desiderant. Vale. His literis scriptis, eodem die mortua est. Facilè autem hinc liquet, quam caste matrimonij iura coluerit etiàm in ipso diuortio, cùm se scripsit, nullum nisi Henricum petere. Rex certè literis his lectis, lachrymas tenere non potuit. Corpus optimæ principis ad Burgum Petri delatum, in cœnobio monachorum D. Benedicti, honorificè tumulatum est. Quidam vir impensè doctus annotauit huius optimæ & sapientissimę reginæ dictum memorabile, quod huc adscribere visum est : Aiebat illa, se quidem temperatam & mediam quandam fortunam mâlle, quàm vel asperrimam vel lenissimam : alterutrum tamen optandum si esset, electuram citiùs tristissimam, quam blandissimam : Infelicibus non deesse consolationem, fortunatissimis deesse mentem. Fuit hoc dictum verè pudici pectoris & sapientis, vt ait idem.

Apophtegma eius.

Eo ipso anno Carolus Cæsar inuictus, sentiens alieno in se esse animo quosdam Europæ proceres, non se deserit, sed vt erat mirabili prudentia, hostes suos anteuertere studet, vt sibi potius timerent, quàm ipsi bellum inferrent. Itaque in Africam ad opprimendum Barbarussam expeditionem parat, honestissimis & Christianæ Reipublicæ vtilissimis ad id rationibus inductus. Galliæ rex nullam interim fert opem, sed potiùs animo in Cæsarem alieno visus est esse, licèt eius sororem in matrimonio haberet. Neque ea res latuit Italos. Itaque & Genuenses & Florentiæ Dux Alexander sese egregiè communiuerunt, si quid fortasśis vellent Galli moliri.

Cæsar in Africam.

moliri. Porrò Paulus Pontifex aliquot triremes in Africanam expeditionem Cæsari misit subsidio, nolens deesse publicæ saluti & vtilitati. Interim in Hispania magnus fit belli apparatus, adeò vt rumores de Gallo, Britannoque rege & Heluetijs sparsi, facilè extincti sint. Veneti ob fœdus ante annos triginta cum Baiazete Turcico Imperatore percussum, nihil ad hoc bellum contulerunt, huius sacræ expeditionis spectatores futuri potiùs quàm adiutores. Sed hoc quoquè quoddam fuit auctarium calamitatum afflictæ Reipublicæ. Porrò vniuersa Hispania in hoc bellum egregiè incubuit. Andreas Auria ob singularem fidem & rerum maritimarum peritiam, à Cæsare suorum consiliorum factus conscius, ingentem comparat classem, in qua erat quadriremis vna, quæ Cæsarem ipsum veheret, cuius remiges omnes sericis erant vestiti tunicis, & ipsa nauis multo ornatu longè elegantissima. Paulus Pontifex Andreæ Auriæ dono misit ensem solenni ritu consecratum, cuius erat gemmis ornatus capulus, multaque alia eiusdem gladij insignia ornamenta. Misit etiàm pileum è villoso serico margaritis Phrygio opere depictum. Eiusmodì verò munus dari solet magnis regibus: nec tamen immeritò datum est Andreæ Auriæ, maritimis contra Turcas, Mauros, & piratas bellis clarissimo duci. Ea res strenuum alioqui senem magis etiàm ad res præclarè gerendas incitauit. Interìm Mediolani Cæsar reliquit Antonium Læuam, virum in rebus bellicis propè incomparabilem, qui sua diligentia res Italiæ tueretur. Porrò Paulus Pontifex ad Centumcellas subsistens, indè benè precatus est exercitui in Africam traijcienti. Venit autem ad Cæsarem etiam Ludouicus Lusitaniæ regis germanus frater, cuius sororem in matrimonio Cæsar habebat, cum classe vigintiquinque nauium, in quibus præter nautas descripti milites erant ad duo millia. Inter nauigandum verò accidit casus inopinatus. Quadriremis prætoria, qua Cæsar vehebatur, hæsit in vado sabuloso, eratque res plena periculi, nisi quòd Andreas Auria, mirabili industria celerrimè ex illo arenæ tumulo nauim curauit extrahi. Mouit ea res non parùm Cæsaris animum, qui sciret patrem suum Philippum in similè discrimen coniectum, minimè euasurum fuisse, nisi grandi miraculo ingens fluctus nauim, qua vehebatur, vltra sabuli tumulos extulisset. Tota autem hæc Cæsaris classis septingentis ferè naui-

1535

Apparatus belli.

Classis Cæsaris.

Pontifex benè precatur classi.

Periculū Cæsaris.

700. naues.

1535 bus constitit. Barbarussa vbi certò comperit, Cæsarem ipsum in classe aduehi, vehementèr animo angi cœpit. Non enim putârat Barbarus Cæsarem tam difficile & periculosum in sterili & sabuloso ac omnis penè aquæ indigo solo, solstitialibus præsertìm diebus, bellum suscepturum, sed illud potiùs per suos duces administraturum. Hortabatur nihilo minùs suos, vt se viros præberent, nec de victoria quicquam ambigerent: inprimìs autem, vt Guletæ defendendæ fortissimam operam nauarent. Est autem Guleta turris lateritia, circùm adiectas habens munitiones, eamque Barbarussa multis tormentis egregiè instruxerat. Vbi tota classis ad ancoras constituta fuit, Cæsar iussit milites scaphis se in continentem transferre: quod adeò compositè factum est, vt mox Barbari omnes, nullo commisso prælio, è littore profugerint, nostrorum bombardas minimè ferentes. Descendit & Cæsar ipse in terram, bonæ spei & multæ alacritatis plenus, non suis, sed præpotentis Dei viribus innixus, qui hauddubiò illius & fautor & protector erat. Missi sunt autem, qui explorarent omnia. Ibì tum Numidæ, velox, insidiosum & summi laboris militum genus, vbiquè nostris sese offerebant valdè infestos, sagittis, iaculis, lapidibus incautos atrocitèr vulnerantes. Verùm Cæsar eorum feritate nihil deterritus, licèt amici graues à tam præsenti periculo eum reuocare niterentur, cum paucis exploratum iuit, vndiquè volitantibus Numidis, quos ille mira animi constantia contempsit. Pugnatum est intereà aliquoties, irrumpentibus Barbaris in nostros, & modò illi, modò nostri victores abiêrunt, donèc tandèm paucos post dies Cæsar omnem vim expugnandæ Guletæ adhibere constituit. Iam enim militum corpora morbis vexari cœperant, quòd interdiù vehementissimo solis ardore torrerentur, noctibus verò nimio cæli rore perfusa, propemodùm præ frigore rigere viderentur. Huc accedebat, quòd Barbarussa ingentes Numidarum copias mercede conductas in dies expectabat, quorum aduentum Cæsar anteuertendum putauit: & quanuìs Cæsar insigni pietate ægris opem ferret rebus necessarijs abundè suppeditandis, tamē in arenoso solo vix vlla dabatur copia dulcis aquæ, ità vt tum sani, tum ægri ex acrioribus pomis siti vtcunquè mederi cogerentur, quæ res non erat commoda valetudini. Itaque Cæsar bonis auibus ad Idus Iulias iussit tormentorum omnem

Guleta.

appa-

apparatum ad Guletam oppugnandam adhiberi. Andreas Auria à mari eius munitionis diuerberandæ negotium suscepit. Tum verò ab aurora vsque ad meridiem tanta tormentorum vi is locus est oppugnatus, vt non modò concuti tellus, sed tota passim hiscere videretur: porrò mare, paulò antè tranquillum, mirabilitèr concitari & exæstuare atque feruere cerneretur: cælum autem ipsum, densissima fumi caligine omnium oculis eriperetur. Ea vi turris cum suo antemurali penitùs prostrata, & munitiones omnes latè disiectæ, non omninò difficilem nostris inuadendi aditum præbuerunt. Vt verò animis magis incalescerent, quidam monasticæ vitæ professor ligneam crucifixi Seruatoris imaginem præferebat. Ibì iubente Cæsare alacritèr nostri milites in Barbaros irruperunt, nihil morati tela omnis generis & missilem ignem tenaci flamma armis adhærentem, quæ ab illis in subeuntes conijciebantur. Quamobrèm territi, fuga sibi consulunt immanes Barbari, quorum non pauci in illo itinere cæsi & in stagnum detrusi periêrunt. Porrò paucis è Cæsaris exercitu desideratis, tormenta omnia & tota Barbarussæ classis, quæ intra Guletæ fauces subducta fuerat, in ius victoris Cæsaris concessit, magno quidem Cæsaris commodo & voluptate, sed summa Barbarussæ & sæuissimorum piratarum detrimento, qui acerbissimè ferrent sibi totius nauigationis & maris facultatem ereptam. Illi verò qui è Guleta profugerant, vbì Tunetum ad Barbarussam venêre, ab illo contumeliosè primùm accepti, sed mox repressa ira, ad audendum fortitèr animati sunt, quòd Afrorum & Numidarum auxilia iam appropinquarent.

1535

Guleta oppugnatur.

Guletâ expugnatur.

Dum hæc geruntur, in castra Cæsaris venit Muleasses rex Tunetanus, quem Barbarussa è regno exturbârat. Fuit is procera statura, suffusco vultu planeque virili, sed admodùm strabus. Vbì Cæsaris dextram deosculatus est, more patrio humi collectis cruribus, sedit in tapete substrato, & per interpretem supplex petijt ab Imperatore restitui sibi paternum regnum, multam eo nomine pollicens Cæsari fidem, & id genus alia. Cæsar illi omnia liberalitèr daturum recepit, hortans vt non Punica, sed integra fide promissis staret. Erat in illo Barbaro & Mahometanæ stultitiæ professore rege magna tum bellicæ exercitationis, tum rerũ cælestium ex Auerrois disciplina peritia. Iussit autẽ Cæsar tendi ei taberna-

Muleasses rex.

1535 culum, & hoſpitali liberalitate tractari hominem. Idem autem ipſe in Cæſaris exercitu præcipuè mirabatur numerum atque ordinem tormentorum, & incredibilem in foro rerum venalium omnis generis copiam, & militum res neceſſarias ementium modeſtiam ac tranquillitatem. Ab illo verò multa didicêre duces exercitûs, quæ Cæſari magno vſui fuêre ad oppugnandum Barbaruſſam.

Guleta expugnata, Cæſar ad Tunetum iter intendit. Interim verò dum multa ſecum animo reputat, & omnia diligentèr expendit, commiſſa ſunt varia cum Numidis prælia. Solent Numidæ ferocitèr aduolare, & rurſus mira vafricie, ſi premantur, fugam arripere, vt inſequentes longiùs proliciant: tum verò conuerſis armis, paucos multi circunſiſtere, & nullo negocio trucidare. Cæſar vbi animaduertit Hiſpanos à Numidis in pugna quadam premi, acritèr cum grauis armaturæ equitibus in Barbaros inuectus, eos in fugam præcipites egit: eoque die non ſolùm ſtrenui ducis, ante alios armatus in acie conſiſtens, ſed etiàm fortiſſimi militis officium præſtitit, ciuicamque coronam meruit, Andrea Pontio equite nobili ab hoſtibus circunuento, & ſua ope liberato. Erant per id tempus quidam togati homines, qui Cæſarem hortarentur ad maturè diſcedēdum ex Africa, quòd iam ſatis multa laude potitus eſſet, Guleta expugnata & piratis egregiè edomitis: verùm illos Cæſar graui oratione, vt erat vir longe prudentiſſimus, præclarè compeſcuit, Guletam autem rurſùs communiri iuſſit, impoſito plùs mille Hiſpanorum præſidio. Indè Tunetum versùs promotus eſt totius belli apparatus. Cæſar Vaſtium eo bello, eaque præſertìm die, qua cum hoſte confligendum erat, Imperatorem pronunciârat. Habebant Itali, Hiſpani, Germani, ſinguli ſuos duces, qui eos hortarentur: verùm Cæſar ad omnes ordines adequitans, alacri vultu & ingenti fiducia hortabatur, vt fortitèr contra Chriſti inermes inimicos decertarent, prædæ loco ipſos habituros vrbem locupletiſſimam. Dici vix poſſit, quãtùm ea Cæſaris alacritas inflammârit militum animos, ita vt intolerabiles labores, præſertim ſitis moleſtias, fortitèr pertulerint, licet quidam ægre in officio contineri potuerint, quos tamen Cæſaris præſentia & ſeueritas ad ſanitatem cito reduxit. Vt enim erat natura clementiſſimus, ſic etiàm vbi res poſcere videbatur, non deerat illi Imperatore digna ſeueritudo.

Numidarum mores.

Guleta inſtauratur.

Iam

Iam ad Tunetum propinquabat exercitus, & eccè Barbarussa immensas Barbarorum copias in aciem producit, quæ centum millia hominum excessisse feruntur. Tum verò Vastius, quem (vt dixi) Cæsar Imperatorem eo bello esse voluit, antequam cum hoste manus consererentur, sic ait ad Cæsarem: Iure meo vtens, iubeo vt hinc abscedas ad mediam aciem, vbi sunt vexilla, ne fortuito incidentis pilæ casu vniuersa communis fortunæ salus, vnius hominis periculo, inexpiabile subeat discrimen. Cæsar subridens, metu vacuum eum esse iubet, quandò nemo Augustorum Cæsarum tormento sublatus esset: at nihilo minus pro sua singulari modestia dictis illius obtemperans, confestim quò iussus erat, abscedit. Indè signo pugnæ dato, tanto impetu nostri in Barbaros irruperunt, vt trecentos sclopettis peremerint ante conflictum, reliquos omnes in fugam coniecerint, tormentaque ab illis relicta ceperint, præ dolore & ira dentibus frendente Barbarussa, & cum Turcis Tunetum properante. Erant Tuneti multa millia captiuorum Christianorum. Hos omnes ille immanis Barbarus, circumposito puluere tormentario, in carcere concremare voluit. Verùm dehortante quodam insigni pirata, sententiam mutauit. Eius autem crudelis consilij fama iam in carcerem peruolârat misericordia duorum libertorum, Francisci Hispani & Vincentij Dalmatæ, qui licèt Barbarussæ essent alumni, tamen insigni pietate permoti, patefacto carcere, instrumenta, quibus catenas frangerent, miseris illis obtulêre. Mox ruptis catenis, nudi homines saxis alijsque correptis rebus Turcas inuadunt. Fugiunt ex arce Turcæ. Christiani captiui totam arcem occupant, aliquot cæsis Turcis: regios thesauros omnes, omnem commeatum & arma intercipiunt, & è summa arce Christianis dudùm ablatum vexillum expandunt, vt Cæsari & eius exercitui captam arcem significent. Barbarussa ad arcem reuertitur, falsis dijs suis crebrò maledicens, & nimio furore percitus, apertaque ianua supplex & propè lachrymans orat Christianos, vt ipsum intro cum suis recipiant, cunctis libertatem pollicitus. At illi certatim in eum saxa conijciunt, ita vt totus præ ira insaniens, rebus deploratis, cum septem Turcarum millibus, turpi arrepta fuga Hipponam, vbi olim D. Augustinus incomparabilem egit Episcopum, properaret. Ea re cognita, Cæsar propius vrbem castra mouet, cui Magistratus

1535

Exercitus Barbarussæ.

Congressus pugnæ.

Captiui occupant arcem.

Barbarussa fugit.

1535 tus claues deditæ vrbis obtulerunt, id enixissimè obsecrantes, nè militem intra vrbem admitteret. Ad id Cæsare cunctantiùs respondente, milites frementes & omnis moræ impatientes, vel iniussu Cæsaris certatìm in oppidum irruunt, frustrà deprecante Muleasse. Et ipsi quidem Cæsari vehementèr suspecta erat Punica fides, vt non sinè causa cunctantiùs preces Tunetanorum admisisse videatur. Nam stipendium per Muleassem promissum, astutè & vafrè protrahebant, visuri qui Barbarussæ successus forent. Primus cum parua manu ad arcis portam accessit Vastius, quem Christiani paulò antè captiui, gratulabundi exceperunt. Arce in potestatem redacta, milites agminatìm irruunt in vrbem, Itali & Hispani in prædas inhiant, Germani Mahometano sanguine fundendo sitim suam explent, nulli omninò parcentes neque ætati, neque sexui: quæ res permouit Cæsarem, vt proposito edicto capitis pœnam minaretur omnibus, qui Tunetano ciui vim intulissent. Cæsar arcem ingressus, captiuis Christianis libertatem & nauigia atque commeatum, quibus in patriam redirent, promittit. Porrò Francisco & Vincentio Barbarussæ alumnis, qui rumpendorum vinculorum authores miseris fuerant, pecuniam ac vestem largitur. Tria præcipuè in arcis Tunetanæ direptione Muleasses deplorauit, Arabicos inprimìs codices antiquissimos, qui non modò disciplinas omnes, sed etiàm superiorum regum historiam, & Mahometanæ superstitionis interpretationem continerent, quorum Muleasses iacturam tulit grauissimè. Secundò vnguenta & aromata odoris incomparabilis, ambram, moscum & zibetum, quæ plumbeis loculis & arculis eburneis asseruabantur, & neutiquàm vulgaris erant precij. Tertiò pigmenta & colores varios & admodùm preciosos, quos milites dissipatos conculcârant: multùm illic lazurij, multùm cocci & laccæ Indicæ perijsse dolebat Muleasses. Inuenta quoquè sunt in arce arma & ocreæ Gallorum equitum, qui ante annos trecentos cum Ludouico rege Tunetum obsederant.

Tunetum diripitur.

Barbarussa abit Byzantiũ.

Dum hæc geruntur Tuneti, Barbarussa venit incolumis Hipponam, & ibì triremes quatuordecim in stagno demersas, celerrimè educit, seque egregiè munit. Interìm missi ex nostris, qui eius iter impedirent, cùm parùm essent rei naualis periti, re infecta, ad Cæsaris exercitum redièrunt, nec sinè magno Christiano-

rum

rum detrimento illi sæuissimo piratæ ad Algieram primò, mox ad Byzãtium elabendi ingens spatium præbuêre. Ea res vehementer commouit Andream Auriam, ità vt non planè desperans se hostem posse consequi, Hipponam contenderit: porrò non inuento Barbarussa, vrbem cepit, muros destruxit, arci præsidium imposuit, quam tamen Cæsar paulò pòst iussit funditùs euerti. Deinde Muleassem Cæsar regem Tunetanum pronunciat, tributum imponit annuum falcones duos & totidèm è Numidia velocitate conspicuos equos, ea conditione, vt Christianis amicus, Turcis hostis, Cæsari addictus sit, & Hispanis, quos Guletæ amplius mille præsidij loco imponebat Cæsar, stipendium persoluat. 1535

His gestis, Cæsar ab Africa soluens, cum tota classe Siciliam contendit. Ibì triumphali pompa exceptus, & passìm pecunia donatus, indè Neapolim peruenit. In ipso itinere nunciata ei est mors Francisci Sforciæ, qui non ità pridèm Christianam Christierni regis Danorum filiam duxerat. Eius mors nouos in orbe Christiano, Gallis Mediolanum pertinacissimè repetentibus, tumultus & clades excitauit, hæreticis interim mirè exultantibus, quòd non deesset Carolo Cæsari Christianus rex, qui eum suis armis ab ipsorum coërcitione retardaret. Quanto satiùs fuerat, Mediolanum vel terræ hiatu absorptum, ab hominum conspectu penitùs tolli, quàm eius causa Christianum orbem tot mala perpeti? Putant plerique potentes, se insignem sibi comparare gloriam, si ius suum, quod tamen plerunque vel incertum habent, vel etiàm nullum se habere non sunt nescij, egregiè tueantur, etiàm interìm totus debeat perturbari & perire orbis. Sed huiusmodi studijs non valdè magnam sibi laudem parant apud cordatos & Christianæ pietatis amantes. Verùm hæc Deus iustus iudex iudicabit, nos ad alia transeamus.

Cæsar venit in Siciliam.

Sub huius anni finem Saxoniæ Elector ex Austria, vbì Ferdinandum regem conuenerat, domum proficiscens, Pragæ appellatus est à legato Pontificio Petro Paulo Vergerio, qui illi Pontificis sententiam de Concilio indicendo, itemque de loco Concilij indicauit, simul etiàm de sententia Cæsaris & Ferdinandi regis certiorem eum reddidit, quòd eis non displiceret Mantua, quam Pontifex Concilio destinâsset. Saxo respondit, se cum socijs Smalcaldici fœderis deliberaturum, Decembris die 26. ex Conuentu Smalcaldico responderunt

Legatus Pontificis agit cum Saxone.

1535 derunt Proteſtantes inter cætera, ſibi Mantuam non placere, neque perpeſſuros ipſos, vt in concilio Pontifex ſua authoritate vtatur, quòd ille ſit ipſorum aduerſarius, qui dogmata ipſorum damnârit. Itaque eum iudicem eſſe non poſſe, ſed ex voluntate Cæſaris, regum & principum deligendos idoneos viros, qui iuxta verbum Dei cauſam cognoſcant, atque definiant. Idoneos autem viros vocant hauddubiè Luterum, Melanchthonem, Bucerum, Pomeranum, & id genus alios apoſtatas monachos, quos certum erat hæreſios nomine damnatos eſſe, & vel maximè reorum perſonam ſuſtinere, atque ideò nulla ratione poſſe ſententiam pronunciare. Atque ità Proteſtantes Concilium quidem ſe vehementèr optare & expetere dixerunt, ſed à ſuis Concionatoribus malè perſuaſi, tale Concilium petiêrunt, quale nulla vnquàm ætas verum & legitimum eſſe putauit. Cùm verò verbum Dei alitèr Luterus, alitèr Zuinglius, alitèr Anabaptiſtæ, alitèr Zuenckfeldius, alitèr Seruetus exponant, quis vnquàm ſanæ mentis ex ſola verbi Dei litera, non adhibita Catholicæ Eccleſiæ interpretatione, aliquid certi in Concilio ſtatui poſſe credat? Ità his tergiuerſationibus nouorum Euangeliſtarum ſiue dogmatiſtarum id apud Proteſtantes Magiſtratus effectum eſt, vt Concilium nullum admittere velint, cui Pontifex ab omni antiquitate recepto more præſideat, & ipſam quoquè Synodum Tridentinam, cui grauiſſimi & longè doctiſſimi viri interfuêre, non magnipendant. Sed abſit, vt Eccleſia Dei alium habendorum Conciliorum modum à Sectarijs accipiat, quàm ipſi traditus eſt ab Apoſtolis & Apoſtolorum ſucceſſoribus. Quòd ſi verò ex ſectariorum ſententia mutanda eſt Synodorum habendarum ratio, iam facilè quidlibet obtinere illi poterunt: Sed ità tamen, vt aliud ſtatuat Synodus Luterana, aliud Zuingliana, aliud Anabaptiſtica, aliud alia nupèr natorum ſchiſmatum. Porrò in hoc Smalcaldico Proteſtantium Conuentu fuit etiàm Galliæ regis legatus. Rex ille Germanorum Principum captauit gratiam, vtpotè qui iam bellum in Italia gerere decreuiſſet: atque interim nihilo minùs in regno ſuo ſeueriſſima ſumpſit ſupplicia de nouorum dogmatum aſſertoribus vel ſectatoribus. Itaque quòd Luteranorum Principum captauit beneuolentiam, ſuî aduersùs Cæſarem communiendi cauſa id fecit, non quòd illorum religionem probaret: & rursùs Luterani in eius ſe amicitiam eadem omninò ex cauſa inſi-

Conciliũ non recipiunt Euangelici.

Gallus captat amicitiam Germanorum.

insinuabant, alioquì propter diuersam religionem non magnopere addicti Gallis. Timebant enim vtrique Cæsaris potentiam, atque ideò modis omnibus communire se studebant. 1535

Hoc tempore Zuingliani Tigurini, offensi scriptis quibusdam Luteri & complicum eius, præsertim quòd scripsisset Luterus Oecolampadium subitò a diabolo præfocatum expirâsse, synodum Tiguri conuocant sexta Augusti ministrorum Euangelij sui ex vrbe & agro Tigurino, vbi definitum est, Apologiam Latinè & Germanicè edendam contra Luteri & gregis eius calumnias. Sed hoc tam egregij conuentûs decretum vnus Vuolffgangus Capito Argentoratēsis ecclesiastes Zuinglianus, impediuit ad tempus non longum. Interim Luterus 5. Octobris scribit ministris Argentinensibus, se non alieno esse animo à concordia: itaque hortatur vt synodum indicant, in qua de illa tractetur. Mira res. Nolunt isti Romano Pontifici licere conuocare Synodum, & interim ipsi tam multas cogunt synodos authoritate prorsùs nulla. Istas imposturas indoctum vulgus non aduertit, Principes alijs occupati, non satis considerant, & ità impunè faciunt noui dogmatistæ quicquid libet. Conuenerunt igitur Arouiæ, quod est oppidum ditionis Bernensium, quinque Euangelij Zuingliani prædicatores, qui tutissimam aliquam formam conscriberent concordiæ cum Lutero ineundæ. O miseram Europam, quæ non videt, quid sub prætextu Euangelij moliantur horum temporum pseudeuangelistæ. Si à Deo missi sunt, vt iactitant, cur non idem docent? cur tam atrocitèr inter se digladiantur? An non meritò pereunt, qui tales duces sequuntur?

Synodus Zuinglianorum Tiguri.

Synodus alia Arouia.

Hoc quoquè anno & apud Cæsarem & Ferdinandum regem impensè laborârunt Protestantes, vt fas non esset Cameræ Iudicibus tueri causam Catholicorum, quibus ipsorum facultates essent sub religionis prætextu ereptæ. Id quidem certè durum fuit, & non multùm à barbara feritate alienum, monasteriorum & Cleri bona diripere, nec tamen patere miseris perfugium ad Imperij iudices, quorum authoritate possent ius suum obtinere. Quid vero faceret vel Cæsar, vel Ferdinandus, cùm & Gallus minimè quiescendum sibi putaret, & Protestantes iam vsqueadeò viribus creuissent, vt si quid minus impetrâssent, facilè vi extorquere posse viderentur? Interim valdè quiritabantur Euangelici, si quid à Ca-

Protestantes volũt silere Cameram.

1535 meræ Iudicibus contra ipsos hoc nomine decretum fuisset, & tamen ferre nolebant, vt de suis iniurijs quererentur Ecclesiastici, vel res suas repeterent. Atque hęc quidem & id genus alia vocantur purum Euangelium, pura doctrina, purum verbum Dei. Sic olim Iulianus apostata fertur dixisse cuidam locupleti Christiano: Christus vester in Euangelio præcipit, vt relinquatis omnia: Da ergò mihi facultates tuas conuenientèr Christi Euangelio. Sed non præcepit Euangelium, ait Christianus, vt diuitibus, sed vt pauperibus res nostras largiamur. Porrò Luteri Euangelium non hortatur, vt tua relinquas, sed permittit etiàm, immò & præcipit, vt aliena tibi vsurpes. O prodigiosam rerum omnium in deterius mutationem. Olim Germani Principes, Augusti Cæsares, celeberrima passim in Germania collegia, episcopatus, Cœnobia fundârunt, & amplissimis reditibus donârunt: hodiè ea multis locis vastata, diruta, dissipata cernuntur: nec tamen licet extrema calamitate affectis, ius suum prosequi.

Matt.19.

Hoc anno Bruxellis nubit Dorothea Christierni Danorum regis filia Friderico Principi Palatino, qui hoc nomine quandoquè ius sibi vendicauit in Daniæ regno: quod tamen, Cæsare multis bellis implicito, non est satis prosecutus. Et Cæsar quidem, si non defuisset opportunitas, videbatur Friderico in eius regni iure repetēdo opem laturus.

Facinus atrox. Eodem anno in Ducatu Vuirtenbergensi caupo quidam hospitibus carnes porci, rabidi canis morsu infestati, edendas proposuit parùm hospitalitèr. Vbi homines eius rei ignari carnes comederunt, mox versi in rabiem, mutuis se morsibus lacerârunt.

Gallus petit Mediolanensem principatum. Hoc ipso anno è rebus humanis ablato Francisco Sforcia, Gallorum rex à Cæsare petijt sibi concedi Mediolanense Imperium. Verùm Cæsar non ignarus, quantum ex ea ditione ipse commodi haberet, tum etiàm non immeritò veritus, nè opulentissima Italiæ parte potentissimo Galliæ regi permissa, ille non contentus eo imperio, etiàm aliena, sua præsertìm regna, mox inuaderet, quod superiores Galliæ reges fecisse meminerat, nullis precibus adduci potuit, vt Mediolanensem principatum Gallo concederet. Ea res nouas rerum perturbationes peperit, vt iam suprà attigimus. Porrò nè Franciscus rex in Cæsarem primus arma vertisse videretur, Sabaudiæ principem auunculum suum sibi inuadendum

statuit,

ſtatuit, vt eius ditionibus in poteſtatem redactis, expeditum in Italiam iter haberet. Porrò eius principis cõiunx, vxoris Cæſaris germana ſoror erat. Eius belli cauſam hanc prætexebat Gallus, quòd Sabaudus nollet ipſi Niceam Prouinciæ vrbem, perſoluta pecunia, qua olim à Gallis oppignorata fuerat, reſtituere. 1536

ANNO igitur 1536. ineunte vere aut circitèr, magnis copijs Sabaudi Principis ditionem Galli inuadunt, multaque loca Duci deſtituto ab omnibus eripiunt, & nisì Antonius Læua Cæſaris Dux egregius valida manu eis occurriſſet, Vercellas, quas obſidione premebant, & multa alia miſero principi facilè eripuiſſent. Et ne quid illi ad ſummam calamitatem deeſſet, etiam Bernates Heluetij ad Lemanum vſq; lacum, quæ illius erant, vi abſtulerunt. Cauſa hæc erat: Geneuenſes Zuinglianum dogma complexi erant. Eſt autem Geneua ferè in medio regionis Sabaudicæ. Princeps igitur, tum Zuingliani dogmatis profligandi cauſa, tum alijs rationibus permotus, Geneuam obſidet. Geneuenſes ſociorum Bernatum fidem & opem implorant. Illi nolentes ſocios negligere, bellum Sabaudo faciunt, multaque illi auferunt. Ità & à Gallis & ab Heluetijs oppugnatus, ad Cæſarem confugit, qui tum ex Africana victoria reuerſus, vbiquè in Italia ſummo omnium ſtudio & maxima pompa excipiebatur. Neapoli quidem amœniſſima in vrbe hyemabat, vbì tum filiam notham Alexandro Medici celebratis nuptijs in matrimonio collocauit, eximia cum laude veræ ac integerrimæ probitatis, quòd fidem Clementi Pontifici datam, licet is iampridem exceſſiſſet è viuis, inuiolatam ſeruaret, nihil permotus quorundam Florentinorum patriciorum precibus, qui ei quotannìs grandem auri ſummam offerrent, ſi repudiato Alexandro, priſtinam ciuitati libertatem reſtitueret.

Galli inuadũt Allobroges.

Itémque Bernates.

Nuptiæ principis Florentini.

Sub id tempus Hippolytus Medices, qui Alexandri erat frater patruelis, quorundam adulationibus deprauatus, licèt ampliſſimo eſſet Cardinalatûs titulo, opulentiſque ſacerdotijs, multiſque opibus inſignis, adſpirare cœpit ad Hetruriæ principatum, eiuſque obtinẽdi cauſa necem Alexandro molitus eſt: ea in re vſus fertur opera cuiuſdam magni viri. Sed Alexander inſidias depræhendit, ſcripſitque Paulo Pontifici, qui ex Hippolyti familia quendam eius facinoris conſcium compræhendi iuſſit.

Hippolytus Medices adſpirat ad principatum.

1536 iussit. Ea re territus Hippolytus, ex vrbe excessit: deindè ad animum rediens, tam immanis sceleris ductus pœnitentia, cum Alexandro in pacem redire studuit. Itaque

Idem miserè perit. Cæsarem, qui tum in Africa erat, adire omninò voluit, sed à Prorege Siciliæ negata ipsi naue, in quodam oppido agri Fundani consilij inops substitit, ibique febre pestilenti correptus sexto die obijt, iuuenis longè omnium elegantissimus, rebusque omnibus florentissimus: scilicet vt insani mortales discant nullis neque corporis & ætatis viribus, neq; quantunlibèt amplissimis opibus fidere, neque vitæ huius voluptatibus, sed vni viuo & vero Deo totos sese dédere, cùm in hac vita tam sint incerta & caduca omnia, vt ne puncto quidem temporis certa nobis sit huius lucis vsura. Porrò Cæsar cum esset Neapoli, certo nuncio didicit Barbarussam classe apud Algieram reparata, Byzantium abeuntem, & in itinere apud Mangonis portum Christiana vexilla præferentẽ, Mangonianos omnes in miseram seruitutem in Africam captiuos abduxisse. Dolebat illi immani piratæ, quòd tanta clade affectus fuerat expugnato Tuneto, noluitque Christianis id omninò impune cedere.

Fœdus Cæsaris cum Venetis. Intereà Cæsar multa vsus prudentia, cum Venetis fœdus percussit. Vt eam in rem Veneti propensioribus animis consentirent, non parùm in causa fuit, quòd sperarent Cęsarem principatum Mediolanensem alicui traditurum. Nam neque Cæsarem, neque Gallum æquo ferebant animo tam opulenta Italiæ ditione potiri, sed infirmiorem volebant, cuius vires & potentia ipsis neutiquàm formidolosa foret. Deindè Cæsar per Ferdinandum fratrem & amicos principes in Germania militem conscripsit. Interim verò Nonis Aprilibus Romam venit, ingenti triumpho exceptus tum à Clero, tum à populo.

Cæsaris præclarũ facinus. In Cœna Domini lauit pedes duodecim pauperum singulari pietatis affectu, & non mediocri admiratione eorum, qui huic spectaculo intererant. Lotos verò, egregijs donatos muneribus, nempè omni argenti abaco mensæ illato, à se dimisit. Fuit in illo principe, vt antè diximus, modestia & humilitas incredibilis, amica &

Iacob. 4. 1 Pet. 5. grata præpotenti Deo, qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Quatriduo autem Romæ moratus, pridiè

Oratio Cæsaris. quàm indè abscederet, grauissima & ardenti oratione regem Franciscum, circunstante Pontifice & Cardinalibus, multorumque principum Legatis, perstrinxit, quòd

fœdus

fœdus abrupiſſet, & totum ferè terrarum orbem contra 1536
ſe concitâſſet. Demùm is exitus orationis fuit, vt ſe paratum diceret cum Franciſco ſingulari certamine de ditionum iure contendere, vt reliquo Chriſtiano ſanguini parceretur. Erat tum commotus Cæſar calamitate Caroli Sabaudiæ principis, nec Iohannem Lotharingiæ Cardinalem, qui à Franciſco pacis conciliandæ cauſa ad eum miſſus apud Senas poſteà ipſum conuenit, admittere voluit, totus iam ad bellum regi inferendum intentus. Pontifex verò Cæſarem complexus, orauit vti nè vel non iniquo dolori plùs tribueret, quàm clementiæ & pietati. Cæſar deindè, reiectis Galli legatis, Senas proficiſcitur, honorificentiſſimè à Senenſibus exceptus, oblatis vrbis clauibus, cum hymnis ad ædem ſummam deducitur. Pòſt Florentiam abit, & Alexandri generi ſummo ſtudio colitur: quem hortatus eſt, vt ab inſidijs ſibi caueret, non ignarus quòd ea in vrbe principem ageret, quæ omnis iugi impatiens, immodica cupiditate ad libertatem ſempèr adſpirâſſet. Atque vtinàm Alexander ijs monitis diligentèr obtemperâſſet, quę à grauiſſimo & experientiſſimo Imperatore non temerè illi promebantur, non tam horrendum vitæ ſuæ exitum habuiſſet. Sed de hoc ſuo loco.

Cæſar venit Senas.

Florentiã.

Cæſar deindè apud Lucenſes quoquè triduo moratus, maximum eius vrbis ſtudium, propenſionem, liberalitatem eſt expertus. Poſteà ad Antonium Læuam peruenit, qui parùm tempeſtiuo conſilio, diuerſum hortantibus Daualo Vaſtio & Ferdinando Gonzaga, Cæſarem impulit, vt in Prouincia Gallo bellum inferret. Egerat iam Antonius cum quibuſdam, vt Maſſiliam Cęſaris exercitui proderent, ſed ea res ſucceſſum non habuit. Deniquè eò tandèm res rediit, vt ex inſperato ſuperuenientibus Heluetiorum viginti millibus ad Franciſcum regem, & iam morbò caſtra Cæſaris vehementèr affligente, Cæſar re infecta Genuam redierit, interìm in Gallijs mortem oppetente Antonio Læua. Atque eodem tempore exercitus, quem Maria Cæſaris ſoror, virilis animi fœmina, in Belgis conſcriptum, duce Henrico Naſſauio ad Peronam Gallorum vrbem duxerat, in Belgas reuerſus eſt. Magnus quidem Pariſienſes timor inuaſerat, tantis copijs in Gallias penetrantibus, adeò vt iam vrbi muniendæ incumberent. Interea vero nouo in Italia conſcripto milite, Gallus Genuam occupare mirabili aſtutia nititur: ſed is conatus fruſtrà fuit. Porrò

Lucam.

Cæſar fruſtrà tentat Maſſiliam.

Paulus

1536 pugnantissimas opiniones & sectas distraxissent. Nullis Buceri quantunuìs versutis declarationibus & machinationibus Heluetij Zuingliani eò permoueri potuerunt, vt Luteri sententiæ aut Buceranis figmentis subscriberent. Nitebatur enim Bucerus illis persuadere, nullam in rebus ipsis, sed tantùm in verbis inesse discordiam: quasi non è diametro pugnent inter se, Christus est substantialitèr præsens in Eucharistia, & Christus non est illic præsens substantialitèr. Ità inanes fuêre Bucerani conatus: qui vir, vt antè dixi, non magnoperè curâsse videtur, vtrùm huic an illi sententiæ accederetur, licèt miram præ se ferret in verbis & scriptis religionem: qua re permultis imposuit, qui hominis vafriciem non aduerterunt.

Buceri versutia.

Eodem tempore Ioachimus Vadianus Sangallensis Consul, insignis Sacramentarius, scripsit sex libros Aphorismorum de consideratione Eucharistiæ, quibus apertè docet, quàm non conueniat Zuinglianis cum Lutero. Facessant ergò qui dicunt, pacem inter istos vnquàm synceram conciliatam. Dissentiunt acerbissimè in hunc vsque diem, & in dies è suis scholis nouorum dogmatum monstrosos & abominandos producunt architectos, qui simplex & incautum vulgus miserabilitèr perdunt.

Erasmi mors.

Eodem anno mortuus est Basileæ Erasmus Roterodamus, vir certè excellenti doctrina, sed qui in plerisque scriptis suis non minimam præbuerit Lutero & alijs perditis ac seditiosis hominibus tumultús in religione concitandi occasionem. Extant libri eius, quibus id potest euidentissimè doceri. Et ipse certè in Epistola ad Albertum Pium Carporum principem ingenuè fatetur, quædam à se facta scriptaque, quæ hec facturus erat, nec scripturus, si hoc seculum exoriturum diuinare potuisset. Sed interìm in Colloquijs, vbi multa sunt ab eo non solùm incautè, sed etiam perniciosè scripta, nihil ferè correxisse videtur. Quid autem necesse est imperitæ iuuentuti tam crebrò inculcare ea, vndè nihil discat aliud, quàm Ecclesiæ constitutiones, cæremonias, instituta vel contemnere, vel in dubium vocare? Non dicam quàm multis locis odiosè suggillet monachos & Theologos, alioquì plùs satis huic nouo euangelio inuisos: hoc vnum in confesso est, multa eum scripsisse, quæ præstaret nunquàm in hominum venisse manus. Quàm sæpè

Censura puerilitèr hallucinatus sit in Censuris suis, Augu[illegible] &

Hiero-

Hieronymi præsertim operibus præfixis, facilè demonstrari possit, si res postularet. Est quædam in Hieronymi Tomis Epistola, eam negat esse Hieronymi, sed vel Tertulliani eam esse ait, vel alicuius vetustioris: & tamen in eadem Epistola fit mentio D. Ambrosij Mediolanensis Episcopi, & ab ipso repertorum corporum Geruasij & Protasij martyrum. In Augustino opus 50. Homiliarum libentèr tribuit ipsi Augustino: alibi quandam ex ijs separatim in ijsdem Augustini Tomis excusam Homiliam negat esse Augustini. Nec mirum, errare eum plerunquè, dum nimium suo iudicio tribuit, & omnia ex stylo vult metiri, qui sane apud Augustinum admodum varius est, dum plerunquè ad vulgi captum sese accõmodat, cui tãquam Episcopus debuit pastoralem curam impendere. Non fuit illis sanctissimis Patribus tanta cura expoliendæ dictionis, quin pro captu illorum, quibus vel scriberent vel loquerentur, suam quoque orationem libenter interdum deijcerent: id quod D. Hieronymus de seipso quodam loco apertè fatetur. Quantum eius scripta nocuerint monasticis Ordinibus, immo verius monasticæ vitæ contemptoribus, quales ex eius libris multi euasêre, vt verendum est, nihil attinet dicere, nè videar odio potiùs, quàm veritate, ad hæc scribenda impelli. Consulit certe, nè quis ante annum 28. monasticæ vitæ genus aliquod amplectatur, multaque adfert, quæ possint iuuentutem non mediocritèr à vita monastica absterrere. Vbi in monasterijs omnis disciplina monastica iacet, & planè dissolute viuitur, meritò non debent ea peti. Vbi autem religiosè viuitur, quid (oro) necesse est absterrere homines, nè eò se conferant ante annum ætatis 28? Scilicèt vbi iam planè vitijs assueuerint, vel etiam matrimonium contraxerint, quod plerunquè ante eam ætatem fieri videmus, tum cœnobium petent. Nos verò cum tota Dei Ecclesia constantèr asseueramus, cœnobia esse saluberrimè instituta, & eos suæ saluti vel maximè consulere, qui in tenera ætate, cùm iam sunt rationis benè compotes, ad ea se conferunt, Deo illic perpetuò non inuiti, sed sua sponte libentèr & alacriter seruituri, quandò præsertim tot sunt hodie inter homines praua exempla, quibus tenera ætas ad horrenda plerunquè scelera & flagitia prouocatur. Nec enim cogitur quisquam inuitus monasticam vitam profiteri, sed datur satis iustum deliberandi spatium, quò abunde possit quisque vires experiri suas, & tum demum id statuere,

1536

Erasmi quales.

Cœnobia petenda.

1536 tuere, quod videat suæ saluti conducere. Quòd si Erasmus posito monachi habitu mâluit in hominum frequentia degere, non absque multorum graui offendiculo: nos cum beatissimis Patribus, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo, Gregorio Romano & innumeris alijs, hominum turbas tanquam periculosas fugere mâlumus, aut certè, si institutum monasticum id poscat, vt inter homines versandum sit, alieno potiùs quam nostro arbitratu viuere, cùm nulla sit peior libertas, quam cùm sic licet viuere, vt libet. Quæ quidem omnia idcircò dixerim, vti nè quis nimiùm tribuat Erasmi scriptis plerisque, sed meminerit hominem eum fuisse, & qui non semel lapsus sit, sicut paulatim res ipsa euidentiùs & docet, & docebit. Hæretici, vbi pro ipsis facere videtur, libenter eum amplectuntur, aliàs contemnunt. Atque vtinam res theologicas aut nunquàm attigisset, aut religiosiùs & modestiùs tractâsset. Ipse quidem fatetur in memorata ad Pium Epistola, se primum omnium subodoratum fuisse, ambitione corruptum Luteri animum: sed vtinam tam se præbuisset strenuum in oppugnando Lutero, quam res ipsa flagitabat. Quid illum mouerit, cur non omnibus ingenij viribus causam religionis contra nouos dogmatistas tueretur, ego certo affirmare non possum. certum est autem, si vti sua doctrina & eloquentia voluisset, plurimùm eum Ecclesiæ conferre potuisse, maximè quod apud multos ingens eius esset authoritas. Audiui ego ex quodam docto & graui viro, extare quandam Thomæ Mori, non tamen typis excusam, ad Erasmum Epistolam, qua illum hortatur, vt scripta sua retractet & corrigat: alioquì fore dicens, vt ab Ecclesia reijciantur. Non omninò vanus fuit vates ille eximius vir: nam videmus hodie Ecclesiæ de Erasmi scriptis iudicium. Quanuis autem, vt dixi, multa de monastica vita incautè scripsit, nō tamen eum ab ea vita prorsùs abhorruisse, non vno eius ipsius testimonio doceri potest. Fuit apud nos eius manu scripta epistola ad quendam Carthusianum, in qua inter cætera ità dicit: Vereor nè imponāt tibi quorundam præstigiæ, qui iactant hodiè splendidis verbis libertatem Euangelicam. Crede mihi, si rem propiùs nôsses, minùs te tæderet istius vitæ. Video genus hominum exoriri, à quo meus animus vehementèr abhorret. Neminem video fieri meliorem, deteriores omnes, quotquot ego sane nouerim: vt vehementèr doleam, me quondam in libris

Thomas Morus hortatur Erasmum ad palinodiam.

Erasmus de Luteranis.

meis

meis prædicâsse libertatem spiritûs. & post pauca: Ciuitates aliquot Germaniæ implentur desertoribus monasteriorum, sacerdotibus coniugatis, plerisque famelicis ac nudis: nec aliud quàm saltatur, editur, bibitur, subatur: nec docent, nec discunt: nulla vitæ sobrietas, nulla synceritas. Vbicunquè sunt, ibi iacent omnes bonæ disciplinæ cum pietate. Plura tibi super his scriberem, si tutum esset literis committere. & rursus: Quænam est hęc libertas, vbi non licet dicere preces, non licet sacrificare, non licet ieiunare, non licet abstinere a carnibus: Cògita quid talibus possit esse miserius etiam in hoc seculo. Itemque post pauca: Emoriar, si vel tantillum roboris haberet hoc corpusculum, vt saltem viuere posset, nî mâlim isthic tecum agere, quàm in palatio Cæsaris esse primus episcopus. Proindè mi charissime in Domino, & per veterem, immò perpetuam amicitiã nostram, & per Christum oro, obsecro, obtestor, vt istud tædium penitùs excutias ex animo, nec aurem præbeas exitialibus hominum fabulis, qui nihil opitulaturi sunt tibi, sed irrisuri potiùs, vbi te in foueam pellexerint. Hæc Erasmus ante annos plurimos ad Carthusianum quendam, quem etiam tum, licèt iam senem, videntur quidam improbi instigâsse ad excutiendum cucullum, à quo scelere cum Erasmus vehementèr deterret. Sleidanus libentèr adferre solet in suis commentarijs, si quid habeat Erasmus, quod possit facere contra catholicos, cætera vel silet, vel floccipendit. Et nos igitur non grauabimur vel vnam Erasmi de Luteri & satellitum eius euangelio sententiam adscribere. Ait ergò in libro illo, quem tertium scripsit de libero arbitrio: Certè multi Luteri discipuli ad publicam tranquillitatem adeò sunt inutiles, vt Turca quoquè feratur Luteranorum nomen execrari seditionis odio, cùm Christianos toleret ab ipsius dogmatibus alienos. Quid hîc commemorem, quanta inter euangelistas (sic enim ipsi se vocant) dissensio, quàm atrox odium, quam amarulenta contentio, immò quanta inconstantia, cùm ipse Luterus toties mutârit sua placita, & subinde noua paradoxa suppullulent? Sed de his satis: quanquàm non erit alienum, si de hac dissensione quid sentiendum sit, ex ipso Lutero audiamus, vt hæreticus proprio ense iuguletur: Christus (inquit in Psalmum 5.) non alia ratione confligit cum hæreticis, quàm vt inter illos existat factiosus quidam dissensionis spiritus. Ex illorum enim discordia, interitus quo-

1536

Libertas Luterici Euangelij

Turca execratur Luteranos.

1535 tus claues deditæ vrbis obtulerunt, id enixissimè obsecrantes, nè militem intra vrbem admitteret. Ad id Cæsare cunctantiùs respondente, milites frementes & omnis moræ impatientes, vel iniussu Cæsaris certatim in oppidum irruunt, frustrà deprecante Muleasse. Et ipsi quidem Cæsari vehementèr suspecta erat Punica fides, vt non sinè causa cunctantiùs preces Tunetanorum admisisse videatur. Nam stipendium per Muleassem promissum, astutè & vafrè protrahebant, visuri qui Barbarussæ successus forent. Primus cum parua manu ad arcis portam accessit Vastius, quem Christiani paulò antè captiui, gratulabundi exceperunt. Arce in potestatem redacta, milites agminatim irruunt in vrbem, Itali & Hispani in prædas inhiant, Germani Mahometano sanguine fundendo sitim suam explent, nulli omninò parcentes neque ætati, neque sexui: quæ res permouit Cæsarem, vt proposito edicto capitis pœnam minaretur omnibus, qui Tunetano ciui vim intulissent. Cæsar arcem ingressus, captiuis Christianis libertatem & nauigia atque commeatum, quibus in patriam redirent, promittit. Porrò Francisco & Vincentio Barbarussæ alumnis, qui rumpendorum vinculorum authores miseris fuerant, pecuniam ac vestem largitur. Tria præcipuè in arcis Tunetanæ direptione Muleasses deplorauit, Arabicos inprimis codices antiquissimos, qui non modò disciplinas omnes, sed etiàm superiorum regum historiam, & Mahometanæ superstitionis interpretationem continerent, quorum Muleasses iacturam tulit grauissimè. Secundò vnguenta & aromata odoris incomparabilis, ambram, moscum & zibetum, quæ plumbeis loculis & arculis eburneis asseruabantur, & neutiquàm vulgaris erant precij. Tertiò pigmenta & colores varios & admodùm preciosos, quos milites dissipatos conculcârant: multùm illic lazurij, multùm cocci & laccæ Indicæ perijsse dolebat Muleasses. Inuenta quoquè sunt in arce arma & ocreæ Gallorum equitum, qui ante annos trecentos cum Ludouico rege Tunetum obsederant.

Tunetum diripitur.

Barbarussa abit Byzantiũ.

Dum hæc geruntur Tuneti, Barbarussa venit incolumis Hipponam, & ibì triremes quatuordecim in stagno demersas, celerrimè educit, seque egregiè munit. Interim missi ex nostris, qui eius iter impedirent, cùm parùm essent rei naualis periti, re infecta, ad Cæsaris exercitum redierunt, nec sinè magno Christiano-

rum

rum detrimento illi sæuissimo piratæ ad Algieram pri- *1535*
mò, mox ad Byzãtium elabendi ingens spatium præbuêre. Ea res vehementèr commouit Andream Auriam, ità vt non planè desperans se hostem posse consequi, Hipponam contenderit: porrò non inuento Barbarussa, vrbem cepit, muros destruxit, arci præsidium imposuit, quam tamen Cæsar paulò pòst iussit funditùs euerti. Deindè Mulcassem Cæsar regem Tunetanum pronunciat, tributum imponit annuum falcones duos & totidèm è Numidia velocitate conspicuos equos, ea conditione, vt Christianis amicus, Turcis hostis, Cæsari addictus sit, & Hispanis, quos Guletæ amplius mille præsidij loco imponebat Cæsar, stipendium persoluat.

Cæsar venit in Siciliam.

His gestis, Cæsar ab Africa soluens, cum tota classe Siciliam contendit. Ibì triumphali pompa exceptus, & passìm pecunia donatus, indè Neapolim peruenit. In ipso itinere nunciata ei est mors Francisci Sforciæ, qui non ità pridèm Christianam Christierni regis Danorum filiam duxerat. Eius mors nouos in orbe Christiano, Gallis Mediolanum pertinacissimè repetentibus, tumultus & clades excitauit, hæreticis interim mirè exultantibus, quòd non deesset Carolo Cæsari Christianus rex, qui eum suis armis ab ipsorum coërcitione retardaret. Quanto satiùs fuerat, Mediolanum vel terræ hiatu absorptum, ab hominum conspectu penitùs tolli, quàm eius causa Christianum orbem tot mala perpeti? Putant plerique potentes, se insignem sibi comparare gloriam, si ius suum, quod tamen plerunquè vel incertum habent, vel etiàm nullum se habere non sunt nescij, egregiè tueantur, etiàm interìm totus debeat perturbari & perire orbis. Sed huiusmodi studijs non valdè magnam sibi laudem parant apud cordatos & Christianæ pietatis amantes. Verùm hæc Deus iustus iudex iudicabit, nos ad alia transeamus.

Legatus Pontificis agit cum Saxone.

Sub huius anni finem Saxoniæ Elector ex Austria, vbì Ferdinandum regem conuenerat, domum proficiscens, Pragæ appellatus est à legato Pontificio Petro Paulo Vergerio, qui illi Pontificis sententiam de Concilio indicendo, itemque de loco Concilij indicauit, simul etiàm de sententia Cæsaris & Ferdinandi regis certiorem eum reddidit, quòd eis non displiceret Mantua, quam Pontifex Concilio destinâsset. Saxo respondit, se cum socijs Smalcaldici fœderis deliberaturum, Decembris die 26. ex Conuentu Smalcaldico respon-

1535 derunt Protestantes inter cætera, sibi Mantuam non placere, neque perpessuros ipsos, vt in concilio Pontifex sua authoritate vtatur, quòd ille sit ipsorum aduersarius, qui dogmata ipsorum damnârit. Itaque eum iudicem esse non posse, sed ex voluntate Cæsaris, regum & principum deligendos idoneos viros, qui iuxta verbum Dei causam cognoscant, atque definiant. Idoneos autem viros vocant hauddubiè Luterum, Melanchthonem, Bucerum, Pomeranum, & id genus alios apostatas monachos, quos certum erat hæresios nomine damnatos esse, & vel maximè reorum personam sustinere, atque ideò nulla ratione posse sententiam pronunciare. Atque ità Protestantes Concilium quidem se vehementèr optare & expetere dixerunt, sed a suis Concionatoribus malè persuasi, tale Concilium petièrunt, quale nulla vnquàm ætas verum & legitimum esse putauit. Cùm verò verbum Dei alitèr Luterus, alitèr Zuinglius, alitèr Anabaptistæ, aliter Zuencseldius, alitèr Seruetus exponant, quis vnquàm sanæ mentis ex sola verbi Dei litera, non adhibita Catholicæ Ecclesiæ interpretatione, aliquid certi in Concilio statui posse credat? Ità his tergiuersationibus nouorum Euangelistarum siue dogmatistarum id apud Protestantes Magistratus effectum est, vt Concilium nullum admittere velint, cui Pontifex ab omni antiquitate recepto more præsideat, & ipsam quoquè Synodum Tridentinam, cui grauissimi & longè doctissimi viri interfuère, non magnipendant. Sed absit, vt Ecclesia Dei alium habendorum Conciliorum modum à Sectarijs accipiat, quàm ipsi traditus est ab Apostolis & Apostolorum successoribus. Quòd si verò ex sectariorum sententia mutanda est Synodorum habendarum ratio, iam facilè quidlibet obtinere illi poterunt: Sed ità tamen, vt aliud statuat Synodus Luterana, aliud Zuingliana, aliud Anabaptistica, aliud alia nupèr natorum schismatum.

Conciliū non recipiunt Euangelici.

Porrò in hoc Smalcaldico Protestantium Conuentu fuit etiàm Galliæ regis legatus. Rex ille Germanorum Principum captauit gratiam, vtpotè qui iam bellum in Italia gerere decreuisset: atque interìm nihilo minùs in regno suo seuerissima sumpsit supplicia de nouorum dogmatum assertoribus vel sectatoribus. Itaque quòd Luteranorum Principum captauit beneuolentiam, suî aduersùs Cæsarem communiendi causa id fecit, non quòd illorum religionem probaret: & ruisùs Luterani in eius se amicitiam eadem omninò ex causa insi-

Gallus captat amicitiam Germanorum.

insinuabant, alioquì propter diuersam religionem non magnopere addicti Gallis. Timebant enim vtrique Cæsaris potentiam, atque ideò modis omnibus communire se studebant. 1535

Hoc tempore Zuingliani Tigurini, offensi scriptis quibusdam Luteri & complicum eius, præsertim quòd scripsisset Luterus Oecolampadium subitò a diabolo præfocatum expirâsse, synodum Tiguri conuocant sexta Augusti ministrorum Euangelij sui ex vrbe & agro Tigurino, vbi definitum est, Apologiam Latinè & Germanicè edendam contra Luteri & gregis eius calumnias. Sed hoc tam egregij conuentûs decretum vnus Vuolffgangus Capito Argentoratẽsis ecclesiastes Zuinglianus, impediuit ad tempus non longum. Interim Luterus 5. Octobris scribit ministris Argentinensibus, se non alieno esse animo à concordia: itaque hortatur vt synodum indicant, in qua de illa tractetur. Mira res. Nolunt isti Romano Pontifici licere conuocare Synodum, & interim ipsi tam multas cogunt synodos authoritate prorsùs nulla. Istas imposturas indoctum vulgus non aduertit, Principes alijs occupati, non satis considerant, & ità impunè faciunt noui dogmatistæ quicquid libet. Conuenerunt igitur Arouiæ, quod est oppidum ditionis Bernensium, quinque Euangelij Zuingliani prædicatores, qui tutissimam aliquam formam conscriberent concordiæ cum Lutero incundæ. O miseram Europam, quæ non videt, quid sub prætextu Euangelij moliantur horum temporum pseudeuangelistæ. Si à Deo missi sunt, vt iactitant, cur non idem docent? cur tam atrocitèr inter se digladiantur? An non meritò pereunt, qui tales duces sequuntur?

Synodus Zuinglianorum Tiguri.

Synodus alia Arouia.

Hoc quoquè anno & apud Cæsarem & Ferdinandum regem impensè laborârunt Protestantes, vt fas non esset Cameræ Iudicibus tueri causam Catholicorum, quibus ipsorum facultates essent sub religionis prætextu ereptæ. Id quidem certè durum fuit, & non multùm à barbara feritate alienum, monasteriorum & Cleri bona diripere, nec tamen patere miseris perfugium ad Imperij iudices, quorum authoritate possent ius suum obtinere. Quid verò faceret vel Cæsar, vel Ferdinandus, cùm & Gallus minimè quiescendum sibi putaret, & Protestantes iam vsqueadeò viribus creuissent, vt si quid minus impetrâssent, facilè vi extorquere posse viderentur? Interim valdè quiritabantur Euangelici, si quid à Ca-

Protestãtes volũt silere Cameram.

1535 meræ Iudicibus contra ipsos hoc nomine decretum fuisset, & tamen ferre nolebant, vt de suis iniurijs quererentur Ecclesiastici, vel res suas repeterent. Atque hęc quidem & id genus alia vocantur purum Euangelium, pura doctrina, purum verbum Dei. Sic olim Iulianus apostata fertur dixisse cuidam locupleti Christiano: Christus vester in Euangelio præcipit, vt relinquatis omnia: Da ergò mihi facultates tuas conuenientèr Christi Euangelio. Sed non præcepit Euangelium, ait Christianus, vt diuitibus, sed vt pauperibus res nostras largiamur. Por-
Matt.19. rò Luteri Euangelium non hortatur, vt tua relinquas, sed permittit etiàm, immò & præcipit, vt aliena tibi vsurpes. O prodigiosam rerum omnium in deterius mutationem. Olim Germani Principes, Augusti Cæsares, celeberrima passìm in Germania collegia, episcopatus, Cœnobia fundârunt, & amplissimis reditibus donârunt: hodiè ea multis locis vastata, diruta, dissipata cernuntur: nec tamen licet extrema calamitate affectis, ius suum prosequi.

Hoc anno Bruxellis nubit Dorothea Christierni Danorum regis filia Friderico Principi Palatino, qui hoc nomine quandoquè ius sibi vendicauit in Daniæ regno: quod tamen, Cæsare multis bellis implicito, non est satis prosecutus. Et Cæsar quidem, si non defuisset opportunitas, videbatur Friderico in eius regni iure repetēdo opem laturus.

Facinus atrox. Eodem anno in Ducatu Vuirtenbergensi caupo quidam hospitibus carnes porci, rabidi canis morsu infestati, edendas proposuit parùm hospitalitèr. Vbì homines eius rei ignari carnes comederunt, mox versi in rabiem, mutuis se morsibus lacerârunt.

Gallus petit Mediolanensem principatum. Hoc ipso anno è rebus humanis ablato Francisco Sforcia, Gallorum rex à Cæsare petijt sibi concedi Mediolanense Imperium. Verùm Cæsar non ignarus, quantum ex ea ditione ipse commodi haberet, tum etiàm non immeritò veritus, nè opulentissima Italiæ parte potentissimo Galliæ regi permissa, ille non contentus eo imperio, etiàm aliena, sua præsertìm regna, mox inuaderet, quod superiores Galliæ reges fecisse meminerat, nullis precibus adduci potuit, vt Mediolanensem principatum Gallo concederet. Ea res nouas rerum perturbationes peperit, vt iam suprà attigimus. Porrò nè Franciscus rex in Cæsarem primus arma vertisse videretur, Sabaudiæ principem auunculum suum sibi inuadendum

statuit,

statuit, vt eius ditionibus in potestatem redactis, expeditum in Italiam iter haberet. Porrò eius principis cõiunx, vxoris Cæsaris germana soror erat. Eius belli causam hanc prætexebat Gallus, quòd Sabaudus nollet ipsi Niceam Prouinciæ vrbem, persoluta pecunia, qua olim à Gallis oppignorata fuerat, restituere. 1536

ANNO igitur 1536. ineunte vere aut circitèr, magnis copijs Sabaudi Principis ditionem Galli inuadunt, multaque loca Duci destituto ab omnibus eripiunt, & nisì Antonius Læua Cæsaris Dux egregius valida manu eis occurrisset, Vercellas, quas obsidione premebant, & multa alia misero principi facilè eripuissent. Et ne quid illi ad summam calamitatem deesset, etiam Bernates Heluetij ad Lemanum vsq; lacum, quæ illius erant, vi abstulerunt. Causa hæc erat: Geneuenses Zuinglianum dogma complexi erant. Est autem Geneua ferè in medio regionis Sabaudicæ. Princeps igitur, tum Zuingliani dogmatis profligandi causa, tum alijs rationibus permotus, Geneuam obsidet. Geneuenses sociorum Bernatum fidem & opem implorant. Illi nolentes socios negligere, bellum Sabaudo faciunt, multaque illi auferunt. Ità & à Gallis & ab Heluetijs oppugnatus, ad Cæsarem confugit, qui tum ex Africana victoria reuersus, vbiquè in Italia summo omnium studio & maxima pompa excipiebatur. Neapoli quidem amœnissima in vrbe hyemabat, vbì tum filiam notham Alexandro Medici celebratis nuptijs in matrimonio collocauit, eximia cum laude veræ ac integerrimæ probitatis, quòd fidem Clementi Pontifici datam, licèt is iampridèm excessisset è viuis, inuiolatam seruaret, nihil permotus quorundam Florentinorum patriciorum precibus, qui ei quotannìs grandem auri summam offerrent, si repudiato Alexandro, pristinam ciuitati libertatem restitueret.

Galli inuadũt Allobroges.

Itémque Bernates,

Nuptiæ principis Florentini

Sub id tempus Hippolytus Medices, qui Alexandri erat frater patruelis, quorundam adulationibus deprauatus, licèt amplissimo esset Cardinalatûs titulo, opulentisque sacerdotijs, multisque opibus insignis, adspirare cœpit ad Hetruriæ principatum, eiusque obtinẽdi causa necem Alexandro molitus est: ea in re vsus fertur opera cuiusdam magni viri. Sed Alexander insidias depræhendit, scripsitque Paulo Pontifici, qui ex Hippolyti familia quendam eius facinoris conscium compræhendi iussit.

Hippolytus Medices adspirat ad principatum.

1536 iussit. Ea re territus Hippolytus, ex vrbe excessit: deindè ad animum rediens, tam immanis sceleris ductus pœnitentia, cum Alexandro in pacem redire studuit. Itaque Cæsarem, qui tum in Africa erat, adire omninò voluit, sed à Prorege Siciliæ negata ipsi naue, in quodam oppido agri Fundani consilij inops substitit, ibique febre pestilenti correptus sexto die obiit, iuuenis longè omnium elegantissimus, rebusque omnibus florentissimus: scilicet vt insani mortales discant nullis neque corporis & ætatis viribus, neq; quantunlibèt amplissimis opibus fidere, neque vitæ huius voluptatibus, sed vni viuo & vero Deo totos sese dédere, cùm in hac vita tam sint incerta & caduca omnia, vt ne puncto quidem temporis certa nobis sit huius lucis vsura. Porrò Cæsar cùm esset Neapoli, certo nuncio didicit Barbarussam classe apud Algieram reparata, Byzantium abeuntem, & in itinere apud Mangonis portum Christiana vexilla præferentē, Mangonianos omnes in miseram seruitutem in Africam captiuos abduxisse. Dolebat illi immani piratæ, quòd tanta clade affectus fuerat expugnato Tuneto, noluitque Christianis id omninò impune cedere.

Idem miserè perit.

Intereà Cæsar multa vsus prudentia, cum Venetis fœdus percussit. Vt eam in rem Veneti propensioribus animis consentirent, non parùm in causa fuit, quòd sperarent Cęsarem principatum Mediolanensem alicui traditurum. Nam neque Cæsarem, neque Gallum æquo ferebant animo tam opulenta Italiæ ditione potiri, sed infirmiorem volebant, cuius vires & potentia ipsis neutiquàm formidolosa foret. Deindè Cæsar per Ferdinandum fratrem & amicos principes in Germania militem conscripsit. Interìm verò Nonis Aprilibus Romam venit, ingenti triumpho exceptus tum à Clero, tum à populo.

Fœdus Cæsaris cum Venetis.

In Cœna Domini lauit pedes duodecim pauperum singulari pietatis affectu, & non mediocri admiratione eorum, qui huic spectaculo intererant. Lotos verò, egregijs donatos muneribus, nempè omni argenti abaco mensæ illato, à se dimisit. Fuit in illo principe, vt antè diximus, modestia & humilitas incredibilis, amica & grata præpotenti Deo, qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Quatriduo autem Romæ moratus, pridiè quàm indè abscederet, grauissima & ardenti oratione regem Franciscum, circunstante Pontifice & Cardinalibus, multorumque principum Legatis, perstrinxit, quòd fœdus

Cæsaris præclarū facinus.

Iacob. 4. 1 Pet. 5.

Oratio Cæsaris.

fœdus abrupisset, & totum ferè terrarum orbem contra 1536
se concitâsset. Demùm is exitus orationis fuit, vt se paratum diceret cum Francisco singulari certamine de ditionum iure contendere, vt reliquo Christiano sanguini parceretur. Erat tum commotus Cæsar calamitate Caroli Sabaudiæ principis, nec Iohannem Lotharingiæ Cardinalem, qui à Francisco pacis conciliandæ causa ad eum missus apud Senas posteà ipsum conuenit, admittere voluit, totus iam ad bellum regi inferendum intentus. Pontifex verò Cæsarem complexus, orauit vti nè vel non iniquo dolori plùs tribueret, quàm clementiæ & pietati. Cæsar deindè, reiectis Galli legatis, Senas proficiscitur, honorificentissimè à Senensibus exceptus, oblatis vrbis clauibus, cum hymnis ad ædem summam deducitur. Pòst Florentiam abit, & Alexandri generi summo studio colitur: quem hortatus est, vt ab insidiis sibi caueret, non ignarus quòd ea in vrbe principem ageret, quæ omnis iugi impatiens, immodica cupiditate ad libertatem sempèr adspirâsset. Atque vtinàm Alexander ijs monitis diligentèr obtemperâsset, quę à grauissimo & experientissimo Imperatore non temerè illi promebantur, non tam horrendum vitæ suæ exitum habuisset. Sed de hoc suo loco.

Cæsar venit Senas.

Florentiā.

Cæsar deindè apud Lucenses quoquè triduo moratus, maximum eius vrbis studium, propensionem, liberalitatem est expertus. Posteà ad Antonium Læuam peruenit, qui parùm tempestiuo consilio, diuersum hortantibus Daualo Vastio & Ferdinando Gonzaga, Cæsarem impulit, vt in Prouincia Gallo bellum inferret. Egerat iam Antonius cum quibusdam, vt Massiliam Cęsaris exercitui proderent, sed ea res successum non habuit. Deniquè cò tandèm res rediit, vt ex insperato superuenientibus Heluetiorum viginti millibus ad Franciscum regem, & iam morbo castra Cæsaris vehementèr affligente, Cæsar re infecta Genuam redierit, interim in Gallijs mortem oppetente Antonio Læua. Atque eodem tempore exercitus, quem Maria Cæsaris soror, virilis animi fœmina, in Belgis conscriptum, duce Henrico Nassauio ad Peronam Gallorum vrbem duxerat, in Belgas reuersus est. Magnus quidem Parisienses timor inuaserat, tantis copiis in Gallias penetrantibus, adeò vt iam vrbi muniendæ incumberent. Interea vero nouo in Italia conscripto milite, Gallus Genuam occupare mirabili astutia nititur: sed is conatus frustrà fuit. Porrò

Lucam.

Cæsar frustrà tentat Massiliam.

Paulus

1536 Paulus Pontifex missis tum ad Cæsarem, tum ad Franciscum regem Legatis è cœtu Cardinalium, ad pacem hortatus est, & licet id non impetrârit, specimen tamen eximiæ pietatis de se præbuit, functus optimi Pontificis officio.

Delphinus excedit è viuis. Dum ità in Gallijs bella feruent, Franciscus Delphinus Galliæ regis primogenitus, incredibili totius regni dolore ex hac luce morbo subitario subtractus est. Erat is quoquè iuuenis annos natus octodecim, eximijs præditus ornamentis, in ipso ætatis & fortunæ arridentis flore positus: tam inopinato casu admonens mortales omnes conditionis suæ, vt eius sempèr memores, quemadmodùm sapientissimè hortatur D. Augustinus, omnem diem, supremum putent vitæ suæ diem, & sic Deo placitos mores ad extremum vsque perducant diem. Sed hæc quis persuadeat hominibus? Erant qui dicerent, veneno interijsse pręstantissimum iuuenem, & eo nomine quidam Sebastianus Montecuculus in quæstionem raptus, cùm se id crimen doloris impatiens admisisse fateretur, ab equis in diuersa nitentibus discerptus perijt. Verùm is præcipiti suspicione appetitus, victus doloribus, vt alij volunt, crimen à quo erat alienus, ità fassus est, vt Antonium Læuam & Ferdinandum Gonzagam eius sceleris authores diceret. At illi viri egregij detestabile facinus à se depulerunt, nullis præsertìm veneni indicijs in extincti corpore existentibus, & affirmantibus plerisque ex pilæ ludo immodico æstuantem, ac sudore diffluentem Delphinum, nimis auidè aquam potâsse, eaque re sibi mortem conciuisse, obruto natiuo calore.

Conuētus Vuittenbergensis. Hoc anno cùm pessimè audirent Luterani & Zuingliani concionatores ob dogmatum discordiam, rursùs quandam inter se concordiam sarcire conati sunt, idque in Synodo Vuittenbergensi in ædibus Patriarchæ & Euangelistæ Luteri. Sed cùm verissimè dicat Sapięns, Inter superbos sempèr sunt iurgia: concordia illa simulata fuit, non syncera. Nec potuit suum habere effectum, quòd propter aliorum absentiam & absque magistratuum suorum consensu nihil statuere ausi fuére: sed nec ipsa quidem illius egregij conuentus acta in lucem edere sunt ausi, tametsi scripta erant. Fuit ille syncretismus quidam, qualis olìm inter Cretenses, qui cùm perpetuò intestinis ac mutuis se bellis infestarent, vbi ab hostibus imminebat bellum, quandam inter se pacem conciliabant,

Prou. 13.

Cretensiū mos.

bant,

bant, vt iunctis viribus faciliùs hostes propulsarent. Ità 1536
etiam Zuingliani cum Luteranis quandam simulabant pacem, vt signis infestioribus in Christi Catholicam Ecclesiam paritèr inueherentur. Atque in eo quidem inter ipsos conuenit, panem & vinum minimè transsubstantiari, vtque eo nomine Catholicos, qui diuersum docent, atrocissimè idololatriæ insimularent. Sed Ecclesia Dei hæreticorũ calumnias irridens, in Eucharistia Christum viuum & verum Deum adorat cum omni antiquitate: & Christo ipso dicente, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, ijs verbis certissimam fidem adhibet, sciens non esse impossibile apud Deum omne verbum. In hoc enim tremendo Sacramento oportet omnia humani ingenij argumenta procùl abscedere, & vel maximè fidem exerceri, quæ tanto est maioris meriti apud Deum, quanto minùs rationibus fulcitur. *Matt.26. Luc.1.*

Hoc anno multas Synodos habuêre Zuingliani, quatuor Basileæ, vnam Tiguri, & generalem quandam, si dijs placet, apud Bernates, cui interfuerunt ex pagis & vrbibus coacti 300. parochi, minùs quatuor, fortassìs plerique desertores monachi. Non dubium quin istorum conuenticulorum decretis plùs tributum sit ab hominibus miserè seductis, quàm vel Tridentinæ, quæ tot habuit præstantissimos viros, vel cuiuis alteri à Catholicis habitæ Synodo. Fuit etiàm alia quædam Synodus Heluetiorũ Zuinglianorum Arouiç, in qua decretum est, neminem ex ministris Helueticarum Ecclesiarum mittendum ad Synodum generalem Euangelicorum, quæ ad 14. Maij diem indicta erat Isenaci, quod est Thuringiæ oppidum, sed posteà Vuittenbergæ, vt iam diximus, celebrata est. Hanc Synodum videtur indixisse Luterus, & eo nomine recusâsse Heluetios ministros eò accedere. Mirum est non fulminâsse in eos Luterum, pro sua scilicet authoritatè, & repentè omnibus diris deuouisse refractarios. verùm Zuingliani necdùm Luterum pro Papa suo agnoscebant: nec tamen eius fulmina euadere potuerunt. Mirabilitèr laborauit versipellis Bucerus, vt qualiscunque posset in speciem conflari concordia: sed quibus non aderat spiritus Christi, qui vnius Catholicæ Ecclesiæ & Doctor & moderator est, à qua se separant sectarij omnes, non mirum est, certam inter illos concordiam iniri non potuisse. Atque vtinàm soli concionatores inter se mutuis arsissent dissidijs, & non etiam miserrimam plebem in tam varias easque *Crebra Synodi Zuinglianorum.*

pugnan-

1536 pugnantissimas opiniones & sectas distraxissent. Nullis Buceri quantunuis versutis declarationibus & machinationibus Heluetij Zuingliani eò permoueri potuerunt, vt Luteri sententiæ aut Buceranis figmentis subscriberent. Nitebatur enim Bucerus illis persuadere, nullam in rebus ipsis, sed tantùm in verbis inesse discordiam: quasi non è diametro pugnent inter se, Christus est substantialitèr præsens in Eucharistia, & Christus non est illic præsens substantialitèr. Ità inanes fuêre Buccrani conatus: qui vir, vt antè dixi, non magnoperè curâsse videtur, vtrùm huic an illi sententiæ accederetur, licèt miram præ se ferret in verbis & scriptis religionem: quare permultis imposuit, qui hominis vafriciem non aduerterunt.

Buceri versutia.

Eodem tempore Ioachimus Vadianus Sangallensis Consul, insignis Sacramentarius, scripsit sex libros Aphorismorum de consideratione Eucharistiæ, quibus apertè docet, quàm non conueniat Zuinglianis cum Lutero. Facessant ergò qui dicunt, pacem inter istos vnquàm synceram conciliatam. Dissentiunt acerbissimè in hunc vsque diem, & in dies è suis scholis nouorum dogmatum monstrosos & abominandos producunt architectos, qui simplex & incautum vulgus miserabilitèr perdunt.

Erasmi mors.

Eodem anno mortuus est Basileæ Erasmus Roterodamus, vir certè excellenti doctrina, sed qui in plerisque scriptis suis non minimam præbuerit Lutero & alijs perditis ac seditiosis hominibus tumultûs in religione concitandi occasionem. Extant libri eius, quibus id potest euidentissimè doceri. Et ipse certè in Epistola ad Albertum Pium Carporum principem ingenuè fatetur, quædam à se facta scriptaque, quæ nec facturus erat, nec scripturus, si hoc seculum exoriturum diuinare potuisset. Sed interìm in Colloquijs, vbi multa sunt ab eo non solùm incautè, sed etiam perniciosè scripta, nihil ferè correxisse videtur. Quid autem necessè est imperitæ iuuentuti tam crebrò inculcare ea, vndè nihil discat aliud, quàm Ecclesiæ constitutiones, cæremonias, instituta vel contemnere, vel in dubium vocare? Non dicam quàm multis locis odiosè suggillet monachos & Theologos, alioquì plùs satis huic nouo euangelio inuisos: hoc vnum in confesso est, multa eum scripsisse, quæ præstaret nunquàm in hominum venisse manus. Quàm sæpè puerilitèr hallucinatus sit in Censuris suis, Augustini & Hiero-

Censuræ

Hieronymi præsertim operibus præfixis, facilè demonstrari possit, si res postularet. Est quædam in Hieronymi Tomis Epistola, eam negat esse Hieronymi, sed vel Tertulliani eam esse ait, vel alicuius vetustioris: & tamen in eadem Epistola fit mentio D. Ambrosij Mediolanensis Episcopi, & ab ipso repertorum corporum Geruasij & Protasij martyrum. In Augustino opus 50. Homiliarum libentèr tribuit ipsi Augustino: alibi quandam ex ijs separatìm in ijsdem Augustini Tomis excusam Homiliam negat esse Augustini. Nec mirum, errare eum plerunquè, dum nimiùm suo iudicio tribuit, & omnia ex stylo vult metiri, qui sanè apud Augustinum admodum varius est, dum plerunquè ad vulgi captum sese accōmodat, cui tāquam Episcopus debuit pastoralem curam impendere. Non fuit illis sanctissimis Patribus tanta cura expoliendæ dictionis, quin pro captu illorum, quibus vel scriberent vel loquerentur, suam quoque orationem libenter interdum deijcerent: id quod D. Hieronymus de seipso quodam loco apertè fatetur. Quantùm eius scripta nocuerint monasticis Ordinibus, immò verius monasticæ vitæ contemptoribus, quales ex eius libris multi euasêre, vt verendum est, nihil attinet dicere, nè videar odio potiùs, quam veritate, ad hæc scribenda impelli. Consulit certè, nè quis ante annum 28. monasticæ vitæ genus aliquod amplectatur, multaque adfert, quæ possint iuuentutem non mediocritèr à vita monastica absterrere. Vbi in monasterijs omnis disciplina monastica iacet, & planè dissolutè viuitur, meritò non debent ea peti. Vbi autem religiosè viuitur, quid (oro) necesse est absterrere homines, nè eò se conferant ante annum ætatis 28? Scilicèt vbi iam planè vitijs assueuerint, vel etiam matrimonium contraxerint, quod plerunquè ante eam ætatem fieri videmus, tum cœnobium petent. Nos vero cum tota Dei Ecclesia constantèr asseueramus, cœnobia esse saluberrimè instituta, & eos suæ saluti vel maximè consulere, qui in tenera ætate, cùm iam sunt rationis benè compotes, ad ea se conferunt, Deo illic perpetuò non inuiti, sed sua sponte libentèr & alacriter seruituri, quandò præsertìm tot sunt hodie inter homines praua exempla, quibus tenera ætas ad horrenda plerunquè scelera & flagitia prouocatur. Nec enim cogitur quisquam inuitus monasticam vitam profiteri, sed datur satis iustum deliberandi spatium, quò abunde possit quisque vires experiri suas, & tum demùm id statuere,

1536

Erasmi quales.

Cœnobia petenda.

1536 tuere, quod videat suæ saluti conducere. Quòd si Erasmus posito monachi habitu mâluit in hominum frequentia degere, non absque multorum graui offendiculo: nos cum beatissimis Patribus, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo, Gregorio Romano & innumeris alijs, hominum turbas tanquam periculosas fugere mâlumus, aut certè, si institutum monasticum id poscat, vt inter homines versandum sit, alieno potiùs quàm nostro arbitratu viuere, cum nulla sit peior libertas, quam cùm sic licet viuere, vt libet. Quæ quidem omnia idcircò dixerim, vti nè quis nimium tribuat Erasmi scriptis plerisque, sed meminerit hominem eum fuisse, & qui non semel lapsus sit, sicut paulatim res ipsa euidentiùs & docet, & docebit. Hæretici, vbi pro ipsis facere videtur, libenter eum amplectuntur, aliàs contemnunt. Atque vtinàm res theologicas aut nunquàm attigisset, aut religiosius & modestius tractâsset. Ipse quidem fatetur in memorata ad Pium Epistola, se primum omnium subodoratum fuisse, ambitione corruptum Luteri animum: sed vtinam tam se præbuisset strenuum in oppugnando Lutero, quàm res ipsa flagitabat. Quid illum mouerit, cur non omnibus ingenij viribus causam religionis contra nouos dogmatistas tueretur, ego certo affirmare non possum. certum est autem, si vti sua doctrina & eloquentia voluisset, plurimùm eum Ecclesiæ conferre potuisse, maximè quòd apud multos ingens eius esset authoritas. Audiui ego ex quodam docto & graui viro, extare quandam Thomæ Mori, non tamen typis excusam, ad Erasmum Epistolam, qua illum hortatur, vt scripta sua retractet & corrigat: alioquì fore dicens, vt ab Ecclesia reijciantur. Non omninò vanus fuit vates ille eximius vir: nam videmus hodiè Ecclesiæ de Erasmi scriptis iudicium. Quanuis autem, vt dixi, multa de monastica vita incautè scripsit, nō tamen eum ab ea vita prorsùs abhorruisse, non vno eius ipsius testimonio doceri potest. Fuit apud nos eius manu scripta epistola ad quendam Carthusianum, in qua inter cætera ità dicit: Vereor nè imponāt tibi quorundam præstigiæ, qui iactant hodiè splendidis verbis libertatem Euangelicam. Crede mihi, si rem propiùs nôsses, minùs te tæderet istius vitæ. Video genus hominum exoriri, à quo meus animus vehementer abhorret. Neminem video fieri meliorem, deteriores omnes, quotquot ego sane nouerim: vt vehementèr doleam, me quondam in libris

Thomas Morus hortatur Erasmum ad palinodiam.

Erasmus de Luteranis.

meis prædicâsse libertatem spiritûs. & post pauca: Ciuitates aliquot Germaniæ implentur desertoribus monasteriorum, sacerdotibus coniugatis, plerisque famelicis ac nudis: nec aliud quàm saltatur, editur, bibitur, subatur: nec docent, nec discunt: nulla vitæ sobrietas, nulla synceritas. Vbicunquè sunt, ibi iacent omnes bonæ disciplinæ cum pietate. Plura tibi super his scriberem, si tutum esset literis committere. & rursus: Quænam est hęc libertas, vbi non licet dicere preces, non licet sacrificare, non licet ieiunare, non licet abstinere a carnibus: Cogita quid talibus possit esse miserius etiam in hoc seculo. Itemque post pauca: Emoriar, si vel tantillum roboris haberet hoc corpusculum, vt saltem viuere posset, nî mâlim isthic tecum agere, quàm in palatio Cæsaris esse primus episcopus. Proindè mi charissime in Domino, & per veterem, immo perpetuam amicitiã nostram, & per Christum oro, obsecro, obtestor, vt istud tædium penitùs excutias ex animo, nec aurem præbeas exitialibus hominum fabulis, qui nihil opitulaturi sunt tibi, sed irrisuri potiùs, vbi te in foueam pellexerint. Hæc Erasmus ante annos plurimos ad Carthusianum quendam, quem etiam tum, licèt iam senem, videntur quidam improbi instigâsse ad excutiendum cucullum, a quo scelere cum Erasmus vehementèr deterret. Sleidanus libenter adferre solet in suis commentarijs, si quid habeat Erasmus, quod possit facere contra catholicos, cætera vel silet, vel floccipendit. Et nos igitur non grauabimur vel vnam Erasmi de Luteri & satellitum eius euangelio sententiam adscribere. Ait ergo in libro illo, quem tertium scripsit de libero arbitrio: Certè multi Luteri discipuli ad publicam tranquillitatem adeò sunt inutiles, vt Turca quoquè feratur Luteranorum nomen execrari seditionis odio, cùm Christianos toleret ab ipsius dogmatibus alienos. Quid hìc commemorem, quanta inter euangelistas (sic enim ipsi se vocant) dissensio, quàm atrox odium, quam amarulenta contentio, immò quanta inconstantia, cùm ipse Luterus toties mutârit sua placita, & subindè noua paradoxa suppullulent? Sed de his satis: quanquàm non erit alienum, si de hac dissensione quid sentiendum sit, ex ipso Lutero audiamus, vt hæreticus proprio ense iuguletur: Christus (inquit in Psalmum 5.) non alia ratione confligit cum hæreticis, quam vt inter illos existat factiosus quidam dissensionis spiritus. Ex illorum enim discordia, interitus

1536

Libertas Luterici Euangelij

Turca execratur Luteranos.

1536 quoquè eorum & perditio consequitur. Sed ad historiam reuertamur.

Anna Bolenia supplicio afficitur. Eodem anno Henricus Anglorum rex Annam Boleniam, quam repudiata Catharina regina sibi copulârat, palàm capite plecti iussit, atque altero pòst die Ianam Semeriam virginem sibi coniugem accipit. Persuaserat quidam ex Angliæ proceribus, vt antè diximus, Henrico regi iure eum repudiare Catharinam, quæ fuisset Arturi fratris eius vxor. Verùm Arturus quatuordecim annorũ puer, Catharinam vt acceperat virginem, ità quoquè ea ætate mortuus virginem reliquit: quod Henricus ipse tum Cæsari, tum alijs confessus fuit. Et isthuc quidem inter alia grauitèr in scripto quodam suo obijcit Henrico Reginaldus Polus Cardinalis, ex regio Anglorum stemmate ortus, vir doctissimus atque integerrimus, quem virum incredibili impudentia (vt hoc obitèr Lectorem admoneam) non vno loco nugator ille Sleidanus scelerantè traducit, tanquàm is Luteri insano dogmati fauerit, cùm illo viro nihil fuerit grauius, & in Catholica religione constantius, cuius etiàm causa posteà in regno Angliæ multa præclarè gessit. Cur autem Henricus Rex Boleniam trucidârit, hæc causa fuit: Sentiens Bolenia nullam se ex rege masculam posse prolem concipere, quod dictu quoquè nefas est, germanum fratrem suum Georgium ad incestum concubitum prouocauit, scilicèt nè quis omninò suspicari de adulterino conceptu posset. Atqui nec sic voto potita suo, frustráque fratris experta complexus, procax mulier Norresium, Vestenium, & Breertonum equites ex aula illustres, vt secum concumbant, inuitat, deniquè etiàm Marco artis musicæ magistro se prostituit. Accidit deindè, vt ancillam cum amico ludentem seueriùs castigaret. Id illa indignè ferens, omnia defert ad regem. Is quæstione de supradictis habita, iubet eos interfici, prolata etiàm mortis sententia in Boleniam à iudicibus, inter quos suum quoquè tulit suffragium Thomas Bolenius Annæ parens.

Sleidani calumnia.

Victoria Lusitani regis. Hoc anno potentissimus idemque Christianissimus Lusitaniæ rex Iohannes, insigni potitus est victoria apud Indos, in potestatem redacta Cambaia vrbe inprimis insigni potentia atque opulentia, & omnis generis frumenti copia. Cõstruxit illic idem rex arcem munitissimam, & paulatim mirum in modum in illis Barbaris regionibus propagata est fides Christi, dum interim in Europa aliæ

pa aliæ

piæ aliæ super alias hæreses existunt, quas miseri homines pro verbo Dei cupidè amplectuntur. 1537

Paulus 3. Romanus Pontifex, solicitante etiàm piissimo Carolo Cæsare, volens perturbatæ Ecclesiæ mederi, hoc anno Concilium Oecumenicum apud Mantuam celebrem Italiæ vrbem indixit. Verùm is locus non placuit Germanis Protestantibus. Allegabant multa pericula, quæ tamen longè iustius alleganti Pontifici cedere nolebant, incitati a versutis concionatoribus, qui Pontificem in summum odium & contemptum adducere non cessabant. *Indicitur Conciliū.*

ANNO 1537. mense Aprili Aetna mons Siciliæ, materia plenus sulphurea, quam humida gignunt nutrimenta, ingentem ignis massam euomuit, quæ non repentinò, sed passìm decidens, colles, nemora, saxa, rupes, pagosque duos (nam multos ille mons pagos complectitur) flammis vastauit, arbores, homines & pecora magnis affecit cladibus. Eius montis ignis sulphureus interdiù obscurum & subnigrum, noctibus verò prorsùs horrendum se spectantibus ostendit. Ratio naturalis terribilis ignis huius, à Philosophis eiusmodi adfertur, quòd Sicilia intrinsecùs in ipsis visceribus sit planè cauernosa & referta sulphure, alumine, igne, aqua, & id genus rebus alijs ignem fouentibus. Porrò ignis non potest esse sinè respiraculo, sed vbiquè sese exerit. Indè fit, vt in Sicilia non paucæ reperiantur admodùm calidæ thermæ. Cæterùm ignis in cauernas sese proripiens, flammam excitat, quæ foràs erumpere cupiens, fumum & igneos vomit globos, multisq; locis suos quærit caminos, per quos respiret. Nonnunquàm verò in ipsis terræ visceribus tanta est ignis violentia, vt vnà cum globis igneis vel flammis etiam lapides exustos & arenam eijciat. Trogus lib. 4. sic scribit de hoc monte: Sicilia terra est cauernosa & fistulosa: quo fit, vt ventorum flatibus pateat, vndè ignis concipitur. Intrinsecùs sulphur habet & bitumen: vbi ventus per spiramenta cauernarum incubuit, diù luctatus concipit ignem. Sic Aetnæ durat incendium. Motus ergò ventorum, causa incendij est. Strabo scribit se in eius montis cacumine fuisse, & omnia diligentissimè lustrâsse. Feruntur in summo vertice mirabiles esse mutationes, interdùm erumpente igneo flumine, aliquandò vel flāma, vel obscuro fumo. Id verò summam habet admirationem, quòd illius ignis *Aetnæ incendium.* *De Aetna Trogi sententia.*

1537 calor neque vllo frigore temperari, neque frigus depellere potest. Nostro æuo nihil ferè præter obscurum vaporem ex eo monte erumpere visum est, vsque ad hunc 1537. annum, quo ignem supradictum euomuit. Verisimile est, quicquid dicant Philosophi, ijs in locis quædam esse Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata: quemadmodum etiàm in Islandia insula, quæ in Oceano sita, æstiuo solstitio noctem nullam, brumali nullum diem habet, mons est Occidentem versùs, Hecla dictus, à quo non longè absunt fodinæ sulphuris, quod indè copiosissimè plenis nauibus euehitur. Mons ille cùm furit, haud secùs atquè horrenda tonitrua insonat, proijcit ingentia saxa, sulphur euomit, cineribus egestis terram circuncircà tam longè operit, vt ad vicesimum lapidem vel milliare coli non possit. Sunt ibì multæ voragines, ità cineribus opertæ, vt vix euitari possint ab illis, qui vt eius incendij naturam explorent, propiùs montem accedunt, è quibus plerique viui à voraginibus absorbentur. Emergit illic ignis quidam, qui aquam absumit, stuppam non absumit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie offerunt se familiaribus colloquijs hominum, idque adeò, vt adhùc viuere putentur ab illis qui eos nesciunt vel submersione, seu alia violenta morte perijsse. (Nam tales præcipuè appárent.) Cùm autem orant eos amici vel noti, vt domum redeant, dicunt cum ingenti gemitu se petere montem Heclam, ilicoque disparent. Voluit autem omnipotens Deus eiusmodi in terris extare loca terribilia, vt certiùs nôrint mortales, quæ pœnæ maneant impios post hanc vitam, & sic discant timere Deum, vt possint æternos ignes euadere.

Nota miri quiddam.

Hecla mons in Islandia.

Mirum.

Carolus Cæsar cùm aliquandiù valetudinis confirmandæ causa Genuæ hæsisset, priusquàm in Hispanias proficisceretur, res Italiæ non negligendas putauit. Itaque cùm Montisferrati dominium a tribus magni nominis competitoribus, singulis sua iura allegantibus, magna contentione peteretur, Cæsar erecto tribunali illud Frederico Gonzagæ adiudicauit. In eius enim matrimonio cernebatur soror Bonifacij, non dubia hæres fratris sui, qui repentino labentis equi casu interierat. Porrò arci Mediolanensi, toto orbe celeberrimæ, Hispanum quendam præfecit: ijsque rebus confectis, secundissima vsus tempestate, in Hispanias nauigauit, vrgente præsertim Andrea Auria, vt ante brumales dies eam profe-

profectionem maturaret. 1537

Huius anni mense Ianuario accidit crudelissimum facinus, quod potest multos non mediocriter ad agendam salutis suæ tum temporariæ, tum æternæ curam extimulare, viros præsertim principes, qui nunquàm satis possunt esse circunspecti ob multorum insidias: quas tamen facilius euadent, si Deum vita innocenter transigenda sibi propitium reddant. Fuit Florentiæ dux & princeps Alexander Medices, Cæsaris potentissimi gener, iuuenis robusto ac vegeto corpore, vigintisex aut circitèr annorum, qui etiàm iure dicendo ciuibus æquum & moderatum se præberet. Verùm in tanta rerum affluentia, iuuentutis accedente feruore, admodùm in Venerem procliuis fuit, ità vt coniugis toro contentus non esset, parùm interìm habita tum dignitatis, tum valetudinis, tum salutis suæ cura. In eius intimam familiaritatem se mira vafricie insinuauit Laurentius Medices, ex Mediceis omnibus illi sanguine maximè propinquus, cui incautus princeps tantum tribuit, quantum vix vlli alij. Is verò cùm Alexander esset Neapoli, vbì tum quoquè erant exules Florentini, incredibili perfidia & Alexandrum ferè quotidiè apud exules se iactitabat è medio ablaturum, ore maledicentissimo crebrò in illum inuectus, & rursus exulum consilia ad Alexandrum ilicò deferebat. Quod cùm exules persensissent, eum vehementèr detestati sunt, & Alexandri stultitiam perstrinxerunt, quòd tam perfido homine vsqueadeò delectaretur. Detulit id quidam ad Alexandrum, & is accito ad se Laurentio, quid audierit, indicat. At homo versutus vera ipsum audisse confirmat, sed hac demùm ratione, si se simulet apud exules principi quàm infensissimum, illorum machinationes facilimè posse perdiscere. Credidit princeps in suam certam perniciem impudenti mendacio. Accidit interìm, cùm iam sesquiannum & ampliùs exitium Alexandro molitus esset, vt matronam quandam pernobilem & constantissimæ pudicitiæ Laurentius tandèm expugnatam se polliceretur media nocte ad Alexandrum perducturum. Credidit miser scelerato homini, & passus est se ab illo duci in ipsius Laurentij cubiculum, cuius domus principis ædibus erat coniuncta. Eò vbì ventum est, dimittere à se cubicularios duos iubetur, & in ipsius proditoris lecto repositus, vt somno se tradat paulispèr, monetur, donèc matrona possit in ipsius amplexus adduci. Porrò etiàm monetur deponere gladium, quo erat

Cædes horrẽda principis Florentini.

Nota versutiam.

Alexander credit temerè.

1537 accinctus, vt suauiùs cubet. Id vbì factum est, ità capulum gladij inuoluit Laurentius, vt si fortaßis eum sui defendendi causa princeps velit educere, non facilè possit. Ità iam cædi maximè opportunus, tradit se quieti, ignarus miser proximè impendentis extremi periculi. O cæca mortalium pectora, quæ breuis cuiusdam eiusque nefariæ voluptatis explendæ causa, sæpè seipsos in ipsam & corporis & animæ sempiternam mortem præcipitant. Laurentius deinde exit è cubiculo, corripit ensem, iuuenem homicidam, cui princeps vitam donârat, orante pro illo Laurentio, ad fortem sibi nauandam operam pellicit, adiuncto etiam alio quodam nefario homine: quanquam sunt, qui scribant vnius tantum opera in hoc patrando parricidio vsum eum esse. Cum ijs clàm in cubiculum ingreditur, infelicißimũ principem iam somno correptum adacto per costas gladio confodit, & aliquandiù reluctantem sociorum opera interficit. Audiebatur quidem à familia strepitus & clamor ingens, sed nemo se mouit: quòd Laurentius iam antè consueßet crebrò eiusmodi in eo cubiculo excitare tumultus, tanquàm iocosa exercitatione cum sodalibus animum oblectans, vt scilicet eam in diem dolum pararet. Quòd si princeps ille animo benè constituto eam horrendam necem ab illo perditißimo nebulone pertulißet, tametsi immane hauddubio id eßet parricidium, tamen moderatius dolendum foret, quòd mors illa nihil animæ noceret. Atqui verò eo in statu, quo tum erat ille princeps, tam inopinatam & nihil penitùs prouisam mortem adferre cognatum cognato, multis auctum beneficijs liberalißimo principi, id omnem excedit modum sæuitiæ & immanitatis. Sed iusto tamen Dei iudicio effrenatam principis libidinem tam terribilitèr castigatam esse nemo ambigit. Debebat ille princeps fidem seruare coniugi, debebat vereri tremenda Dei iudicia, qui non respicit personam principum, sed indiscriminatìm plerunque seuerißimè in hominum flagitia animaduertit. Quod quia non fecit, in id genus horrendæ mortis incidit, vt suo summo malo doceat sapere mortales, nè ipsis similia eueniant. Nam vt sint fortaßis permulti, qui diù impunè vitam viuunt impuram & sceleratam, tamen etiàm innumeri inopinatis omninò casibus in ipsis sceleribus opprimuntur, & ruunt præcipites in sulphureas gehennæ æstuantis carnificinas, nunquàm indè emersuri: quo quid poßit esse horribilius? Ea cæde patrata,

Princeps cõfoditur.

trata,

strata, animo consternatus homicida execrabilis, nihil iam præter fugam meditari potuit, licèt antè decreuisset, Florentinis ad libertatem vocatis, gloriam sibi ex ea perfidia parare. Itaque in ipsa nocte ex vrbe excedens, quod nulli alteri facilè permissum fuisset, re necdum comperta, incitatis equis primùm Bononiam, inde Venetias cum suis sicarijs peruolauit. Fuit deindè altera luce principis mors prudentissime dissimulata, donec accitis in vrbem & arcem militibus, tandèm triduo pòst mira præpotentis Dei prouidentia in defuncti locum subrogatus est Cosmus Medices, adolescens summæ spei, annorum decem & octo, qui vsque in præsens magno ciuium studio & amore patriæ suæ principatu, nisi fortè breui è vita migrauit, moderatissime potitur, studiosissimus sempèr Caroli Cæsaris longè optimi, cuius in se propensissimam voluntatem, in confirmando præsertim principatu, expertus erat. Porro ille detestabilis parricida Laurentius ex Gallijs profugit ad Solimannum Turcarum principem. Verùm Solimannus vbì scelus ab eo patratum didicit, execratus hominis perfidiam, capiendum dedendumque decreuit ipsum Cosmi principis iussu persequentibus: sed ille properè redijt Venetias, vbì tamen paucis pòst annis, à duobus Volaterranis militibus, Alexandri principis studiosis, trucidatus est.

1537

Laurentius fugam capessit.

Cosmus Medices Alexãdro substituitur.

Laurentius caeditur.

Hoc anno Galli in Atrebates irruerunt, oppidum & arcem Hesdinum egregiè munitam intra mensem deditione accipiunt, imposito firmiori præsidio. Abeuntibus Gallis, Cæsareani par pari relaturi, oppidum D. Pauli vi capiunt, ac diripiunt magna strage edita, deniquè incendunt. Idem faciunt Monstrolio, cùm deditione id in potestatem illorum venisset, priùs tamen passi sunt ciues incolumes abire. In oppido S. Pauli vel, Simpolio, vt quidam vocant, quod rex Franciscus præsens egregiè communierat, vnico horæ spatio quinque lectissimorum iuuenum Gallicorum millia cæsa sunt, multique præfecti & ipse prætor Parisiensium capti sunt. Monstrolium latissimum & copiosissimum Picardiæ oppidum est: eo compilato, & miserandum in modum incendio deformato, itum est ad Teruanam Morinorum. Iam fame laborare cœperant qui intra vrbem erant Galli, cum eccè opportunè illis suppetias tulerunt Annibaldus & Pienesius, duo fortissimi Gallici proceres: verùm ij dum se ad suos recipiunt, prælio

Galli capiũt Hesdinum.

Monstrolium incensum.

1537 commisso capti sunt. Indè iussu regis Francisci percussæ sunt decem mensium, vel vt alij habent, trimestres induciæ cum Maria Cæsaris sorore, quæ spe futuræ pacis incitata, exercitum dimisit. Vtinàm verò hæc arma in Christiani nominis hostes versa fuissent, quorum vires mutuis Christianorum principum diffidijs in dies augescebant. Interim nihilo minùs in Taurinis bellum perseuerabat.

Conuentus Smalcaldiæ. Huius anni mense Februario Protestantes conuentum egère Smalcaldiæ. Aderant illic etiam illorum concionatores, qui, cùm deliberaretur de Concilio à Paulo 3. Mantuæ indicto, de mandato principum atque vrbium euangelici nominis professi sunt, se iuxta capita confessionis Augustanæ & Apologiæ sentire & docere in suis Ecclesijs. Hoc quidem illi persuaserant principibus: sed quam verè, ipsi viderint. Certè ipsa confessio sæpè in alias formas mutata est. Nitebantur quidam in hoc conuentu efficere, vt de cœna Domini & ecclesiasticis ritibus certum aliquid, quod omnes sequerentur, statueretur. Principes verò, misso ad eos Saxonis Cancellario cum altero quodam nobili, de solo concilio illos agere iusserunt. Videbant enim hisce de rebus inter istos præclaros euangelij buccinatores nulla ratione posse pacem confici. *Luterus ægrotat.* Luterus morbo correptus, missus est Gotham à Principe Saxoniæ, atque eiusdem principis voluntate adiêrunt eum Bucerus & Bonifacius Lycosthenes, qui eum ad respondendum Heluetijs hortarentur. At Luterus vi morbi se ait à scribendo impediri, licèt interim Basileensi consuli Iacobo Meyero scriberet, Heluetiorum scripta sibi esse reddita. Sed nunquàm adduci Luterus potuit, vt Heluetijs cederet.

Hac tempestate orta fuit inter concionatores Zuinglianos de cœna Domini rixa. Itaque habita est Synodus Bernæ vltima Maij, in qua decretum planè sacramentarium editum est, & sic ea lis vel sublata est, vel vtcunquè in speciem sopita. Nihil enim ab istis concionatoribus syncerè & bona fide agitur. Hu- *Turris incenditur.* ius anni mense Iulio Parisijs turris Belliaca ad Sequanam, in qua magna vis nitri, sulphuris & pulueris tormentarij cõdita seruabatur, fulminis ictu funditus euersa est.

Polus mittitur ad Hoc ferè tempore Paulus Pontifex maximus Reginaldum Polum, ex Margarita Eduardi 4. Angliæ regis

is nepte prognatum, quem paulò antè in Cardinalium ordinem adsciuerat, in Britanniam legatum misit, vt Henricum regem ad saniora complectenda consilia reuocaret. Verùm Henricus rex iam scripserat Francisco regi, vt legatum ad se captiuum in Britanniam mitteret. Cuius rei commonitus Polus Cardinalis, ex Galliis in Flandriam profectus, aliquandiu hæsit Cameraci. Indè Leodium abiens, aliquot menses liberaliter habitus est à Cardinale Erardo: post Romam repetijt. Sleidanus suo more pessimè eam legationem interpretatur, tanquam propterea missus fuerit ad Franciscum regem, vt eum in Anglum inflammaret. Ita sempèr improbi homines ex animi sui prauitate etiam alios metiuntur. Et valdè hoc familiare est Sleidano & sectarijs dogmatistis omnibus, vt Romanos pontifices & catholicos quosque magnoperè studeant apud omnes in summum odium & inuidiam adducere, licèt interim illi piam doctrinam, & purum ac syncerum Euangelium, & incredibilem vitæ innocentiam sibi impudenti vanitate tribuere non vereantur. 1537 *regem Angliæ.*

Mense Octobri Iana Semeria, quam ab Anna Bolenia Rex Angliæ Henricus suo iunxerat matrimonio, filium Eduardum peperit, sed ipsa duodecimo pòst die vitam cum morte commutauit. *Eduardus nascitur.*

Per id tempus quo paulò antè diximus in Belgio viguisse bellum, multa Gallis apud Allobroges eripuit Daualus Vastius Cæsareanorum dux inclytus, & cùm iam binis castris obsideret Taurinum & Pinarolum, Gallosque ad summam alimentorum penuriam adduxisset, in ipso tempore Henricus Delphinus cum exercitu superueniens, rebus necessarijs grauissimè pressos subleuauit. Indè verò de pace tractari cœptum est, ictis primum trimestribus inducijs, & ijs rursùs in alias trimestres, deniquè in longiores prorogatis. Ea in reconficienda præclaram sanè Reipub. Christianæ nauauit operam Paulus 3. Romanus Pontifex, cui dolebat illud bellum intestinum.

Cùm Cæsar in Italia esset, miserunt ad eum legatos suos Protestantium ordines. Illos Cæsar quidem audiuit, sed occupatus rebus bellicis, respondit se per legatum illis responsa daturum. Hoc cùm Protestantibus renunciatum esset, illi conuentum indicunt Smalcaldiç ad septimum Februarij anni huius diem, vbi omnes adessent. Adduxerunt eò primi nominis concionatores suos, *Legatio ad Cæsarem.* *Cõuentus Smalcaldicus.*

1537 os, Luterum, Melanchthonem, Bucerum, Osiandrum, aliosque multos: qui tamen ità inter se erant animis concordes, quicquid interim extrinsecùs simularent, vt quondam Cadmæi fratres. Et vt parùm aliquid lector nouerit, concionabantur illic isti sectarij theologi: Luterus iustificationis suæ fundamentum esse voluit Relationem, quæ est minimum entitatis, hoc est, nihilum, vt ipsius habet disputatio typis excusa. Osiander vero prorsus è diametro cum illo pugnans, fundamenti loco posuit ipsam diuinam essentiam, quæ est simul omnia. Vult enim, eadem iustitia qua Deus essentialitèr iustus est, nos quoquè iustos esse oportere. Luterus autem, non reuerà, sed tantùm imputatiuè coram Deo iustos nos haberi dicit, perindè vt olim Alexander Magnus apud Lacedæmones his verbis in deos relatus est: Alexander vult esse deus: Deus esto. Et licèt hęc inter se maxime sint diuersa, tamen Principibus & reliquis Ordinibus illis versuti homines visi sunt purum putum euangelium & ipsissimum Dei verbum prædicare: nec animaduertebant, quibus dolis & fraudibus ab istis Euangelistis circunscriberentur. Interim mirè execrabantur summum Pontificem & Doctores Catholicos tanquàm Antichristi (sic enim vocāt Pontificem) administros & satellites, & non videbant eos, qui isthuc ipsis persuaserant, re vera ipsissimi Antichristi pręcursores & prænuncios esse. Sed quid hoc magnoperè mirandum in principibus, cum etiam plerisque doctissimis viris satis interdùm negocij facessant importuni & versipelles homines, dum omnià vbiquè rimantur & excutiunt, & si quid vspiàm occurrat, quod vel in speciem pro ipsis facere videatur, id mirè exaggerent, illud mirificè iactitent, adeo vt sæpenumerò non pudeat ipsos impudentissima vanitate ad suum sensum detorquere, quæ tamen sciunt nihil pro ipsis facere: scilicet vt indoctis & imperitis aliquid dixisse videantur. Has fraudes si persentiscere potuissent Principes, puto equidem suis dentibus infidos homines discerpsissent potius, quàm vlla in re sibi sequendos statuissent.

Luteri & Osiandri fundamēta diuersissima.

Sed vt ad legationem Protestantium reuertamur, tria potissimùm illi à Cæsare petebant: primùm, nè commodaret fidem sparso de ipsis rumori, quasi cum Gallo & Anglo fœdus fecissent: deinde, vt Cameræ iudicium cohiberet: postremò, vt qui post pacificationem Norbergicam in fœdus Smalcaldicum recepti essent,

Summa legationis Protestantium.

ſent, eius quoquè pacis beneficio fruerentur. Cæſar ad illos miſit Matthiam Heldum procancellarium, virum eloquentiſſimum, qui in publico omnium conſeſſu die 15. Februarij accuratè reſpondit. Hortabatur inter alia Cæſaris nomine, nè Cameræ præſcriberent, nec ius ipſum impedirent. paſsim enim ad Cæſarem & Cameræ iudices deferebantur miſerorum querimoniæ, qui ſe rebus & fortunis omnibus exutos, in integrum reſtitui rogarent. illorum verò preces Cæſar, vt erat pijſſimus, negligere non potuit, licèt interim Proteſtantes, à ſuis Eccleſiaſtis inſtigati, rem ſe Deo gratam præſtare arbitrarentur, ſi eccleſiaſticos, præſertim monachos, profligarent. Hoc verò Chriſti Euangelium non docet, res alienas priuata authoritate, immò legibus omnibus & ſummo Magiſtratu acerrimè vetante, ſibi vſurpare, aut pro ſuo arbitratu alijs conferre. Et quia Cameræ iudices plerunquè ſententiam ferebant, qua iuberentur ablata reſtituere, Proteſtantes eos ferre nolebant. Ità oportebat miſeros rerum ſuarum ferre direptiones, nec tamen vllum à iure ſubſidium petere. Quis verò hoc docuit? Luteri ſcilicet Euangelium. Sed hoc Euangelium iura omnia, & totus orbis Chriſtianus damnat. Priùs videndum erat, qua æquitate, quo iure, quibus rationibus hoc euangelium niteretur. Certè illi, penès quos ſumma eſt apud Chriſtianos authoritas, quibus diuinæ & humanæ leges nos obtemperare volunt, hoc Euangelium iampridèm execrati ſunt. An non verò plus tribuendum eſt totius orbis iudicio, quàm vnius deteſtabilis apoſtatæ, cui nec id quidem tribuendum eſt, vt aliquo numero habeatur? Veriùm Proteſtantes, vt à Lutero, & id genus alijs edocti erant, omninò pati noluerunt, vt aliquid contra ipſos eccleſiaſtica bona ſibi vendicantes, Cameræ, id eſt, Cæſareæ Maieſtatis iudicium valeret: putabant enim ſceleratos homines & idololatras, hoc eſt, monachos (vt de alijs taceam) omninò profligandos, & interim apoſtatas monachos haud ſecùs atquè Chriſti Apoſtolos complectebantur, quorum omnium parens Luterus in ſummo apud eos honore fuit, qui ſi nihil aliud feciſſet, quàm quòd, omni abiecto pudore, auſus eſt virginem Deo ſacratam ſuis nuptijs copulare, hoc ſolo nomine dignus erat, qui flammis cremaretur. Nouimus Iouinianum Imperatorem religioſiſſimum iam olìm ante mille annos legem ſanciuiſſe, vt capitalitèr in eum animaduerteretur, qui ſacram

1537

Legatus Cæſaris ad Proteſtantes.

Proteſtãtes recuſant Cameram.

l. Si quis. C de epiſcopis & clericis.

1537 eiam virginem, non dico rapere, sed attentare tantummodò iungendi matrimonij causa, aut oculos impudicos ei adijcere auderet. Impius ille apostata Iulianus Imperator ad eiusmodi incestas nuptias connixisse legitur, sed certè Christiani principes conniuere minimè deberent. Multa prçterea alia in eo conuentu dixit Heldus: postera verò die cum Saxone priuatìm locutus, multam ei Cæsaris erga ipsum beneuolentiam indicauit, sed quam hactenùs ob disparem religionem in eum declarare satis nequiuerit. Itaque hortabatur eum ad concordiam, ad adeundũ Concilium vel legatos cò mittendos, ad ferenda auxilia contra Turcam, ad contribuendam pecuniam in Cameræ iudicium. Saxo se cum suis communicaturum respondit. Deindè 24. Februarij ad omnia fœderati omnes responderunt prolixè, quæ quidem commemorare nihil attinet. Nolebant Cameram contra se procedere, nolebant à suo fœdere excludere quenquam, licèt Noribergæ conuentum esset, nè quis ante Concilij definitionem religionem mutaret: porrò in id fœdus non admittebantur ferè nisi Luterani & id genus homines. Orabant Cæsarem, vt Cameræ iudicibus, nè ipsis molestiam vllam crearent, interdiceret, & quædam alia: sed ità orabant, vt precibus armatis vti viderentur. Nam si secùs attentaretur, & si qua vis fœderatis inferretur, se socijs minimè defuturos indicabant. Quòd si Cæsar permittat omnibus aditum ad veram doctrinam, (sic enim vocant Luteri dogmata) tum se propensiùs præstituros, quæ de Turca & Camera Cæsar postulârit. Multa deindè de concilio dixêre, quod liberum esse voluerunt, vbi Luterus cum suo grege aut parem, aut superiorem etiàm præ Romano pontifice locum & authoritatem obtineret contra morem omnium seculorum. Multa ibi acerbè in Pontificem dicta, quòd is doctrinam non solùm verbo Dei, sed etiàm vetustis concilijs atque doctoribus contrariam inuexerit atque defendat, cùm tamen reuera non Pontifex, sed Luterus cum suis concilia & doctores omnes non sinè contumelia reiecerit, & sua pestilenti doctrina, quæ in multis ipsius quoquè Alcorani impia commenta longè superat impietate, florentissimum Germaniæ regnum, adeoque totam ferè Europam in summas calamitates, bella & odia intestina, incredibiles animorum dissensiones, & nullum non malorum genus præcipitârit. Sed hæc & id genus alia multa licet

Heldus cũ Saxone agit.

Protestãtium responsum.

Pontifex perstringitur.

Prin-

Principum & fœderatorum nomine proponerentur, 1537
non tamen à Principibus, sed eorum concionatoribus petulanter conficta fuere. Non desunt vitia in Ecclesia Catholica, sed quòd doctrina eius pugnet cum verbo Dei & concilijs & Doctoribus antiquis, id isti sycophantæ nunquàm docere potuerunt. An verò non scatet omni flagitiorum genere istorum nouorum dogmatistarum vita? An non Luterus ipse fatetur, suæ sectæ homines vel decuplo Sodomitis peiores euasisse? Sed hoc illi importuno solius fidei buccinatori imputandum est. O si in Christianorum pectoribus non penitus lux omnis rectæ rationis extincta fuisset: vidissent quæ dogmatum horrenda monstra, quàm prodigiosas & immanes tenebras pro Euangelij luce, quas deniquè tigrides, quósve lupos pro veris pastoribus complexi essent.

Luteri de Luteranis testimonium.

Vbì dicendi finem Protestantes fecerunt, Heldus euestigiò eis respondit, inter cætera periniquum esse dicens, quòd cùm ea negocia, quæ ipsi dicant religionis esse, alij prophana esse contendant, nolle ipsos alterius partis rationes & argumenta cognosci, cùm tamen & legibus, & æquitati, & diuinis literis consentaneum sit, vt in omni controuersia pars vtraque ex æquo audiatur, neque secundùm alterutrius narrationem, etiamsi ea nihil à vero abhorreat, quicquam pronuncietur. Tum quoquè nullo iure fas esse, quenquam vel religionis, vel alia quauis de causa, rebus suis spoliari. De Concilio ait grauissimum fore Imperatori, si ipsi iam exceptiones contrà facere velint, cùm non sint nescij, quantoperè eam in curam Cæsar incubuerit, vt Concilium quandoquè cogeretur. Quòd ad Pontificem attinet, sperare Cæsarem, illum tanquàm præcipuum ordinis Ecclesiastici caput, pro sui muneris ratione, Christianè sese gerere, nec de illo quicquam omninò sinistrum suspicari. Licere tamen ipsis, si quid secùs de illo nôrint, in Concilio modestè proponere, itemquè de forma & modo Concilij: nanque vt in ea re ipsi alijs nationibus præscribere velint, id sanè minùs æquum esse: neque ipsos persuasum habere debere, ipsorum theologos solos sapere, reliquos omnes bardos & bliteos esse: alijs quoquè locis passim viros & eruditione & pietate præstantes inueniri. Hæc & id genus alia dixit ibi Heldus, vt erat excellenti doctrina & mira ingenij dexteritate.

Heldus respõdet.

Eodem

1537 Eodem autem die venit eò legatus Pontificis Episcopus Aquensis, sed à Protestantibus non magna eius fuit habita ratio, cùm tamen etiàm Turcarum tyrannus legatos Christiánorum comitèr excipiat. Die quodam voluit is legatus cum Lantgrauio colloqui. Ille respondit sibi non esse integrum, & eodem ferè momento adijt Luterum ex calculo grauitèr decumbentem. Poterat id è sua domo facile videre legatus, sed debuit æquo ferre animo apostatam monachum Pontifici maximo, cuius ipse legatus erat, longè anteferri.

Legatus Pontificis ad Protestantes.

Ad Heldi dicta vltima Februarij iterùm Protestantes prolixè admodum responderunt: sed referre piget, quia eiusmodi sunt, vt præclaræ Germanicæ nationi apud exteras nationes omnes ignominiam potius quàm laudem sint paritura: verùm hæc quoquè non Principes, sed concionatores ità composuerant, vt identidem splendidè mentirentur. Deniquè in hac responsione Concilium à Pontifice indictum reiecerunt. Aiunt enim iudicandi potestatem non ad solum Pontificem & Episcopos, verùm ad Ecclesiam pertinere: quo quidem in numero sint etiàm reges & cæteri ordines: dicerent apertiùs, etiàm cerdones, lictores, carnifices, garrulæ anus, ambubaiarum collegia, pharmacopolæ. Quis verò ista non irrideat? Scilicet pronunciare de Ecclesiæ dogmatis pertinet ad laicos, immò & ad cocos & subulcos. O vastissimam dogmatistarum Ecclesiasticorum cæcitatem. Et isti sunt puræ doctrinæ & germani Euangelij synceri atque integerrimi præcones. Oportebat sanè Germanos ad eiusmodi credenda non temerè adduci, oportebat priscæ Germanorum constantiæ meminisse, & in rebus grauissimis summa, vti par erat, vti grauitate & maturitate. Verùm hæc & id genus alia versuti homines parùm cautis facilè persuaserunt. Priùs autem quàm is conuentus dissolueretur, quod fuit 6. Martij, ad Galliæ regem datis literis, eius beneuolentiam & amicitiam captârunt. Rex eis liberaliter respondit, licèt ex animo Luteri dogmata detestaretur: sed mutuis se auxilijs vt communirent, res ipsa poscere videbatur.

Protestãtium responsum.

Reijciunt Conciliũ.

Per id ferè tempus etiàm rex Angliæ scriptum edidit, quo se ostendit non multùm tribuere authoritati summi pontificis, neque venturum, neque legatos missurum ad concilium Pontificium: & alia pleraque satis acerbè

Scriptum regis Angliæ.

acerbè in Pontificem, quem Catholici tanto propensiùs 1537
obseruare & suspicere debent, quòd ab illis tam hostilitèr oppugnatur, qui Luteri quàm Christi Euangelium sequi malunt. Multùm hæretici plerique omnes quiritantur de tyrannide Romanorum Pontificum: scilicet extinctam vellent illam summam authoritatem, qua hactenùs hæreses omnes oppressæ sunt.

Hoc anno Solimannus Turcarum Imperator molestissimè ferens Lusitanorum potentiam in Indiam vsque prolatam, maxima ipsius regionibus detrimenta adferre, interclusis Arabici sinus nauigationibus, quibus Memphim (hodiè Cairum vocant) atque Alexandriam omnis generis aromata & mercimonia, & indè in Europam aduehi solerent, quæ iam per vastissimum Oceanum in Lusitaniam auherentur, atque indè porrò in Angliæ, Belgij, Germaniæ aliarumque regionum emporia dispensarentur, hortatu Aegyptij præfecti ingentem triremium & aliorum nauigiorum classem magnis impendijs institutam, contra Lusitanos misit, vt eos ex tota India, vbi iam illi munitissimas aliquot arces construxerant, exturbaret. Iam paulò antè in bello Persico contra Tammasum infelicitèr suscepto, didicerat Lusitanos quosdam sclopetarios & tormentorum magistros, qui maiora tormenta & fundere & peritè dirigere Persas docerent, regi Persarum militâsse. Id verò eius animum vehementèr in Lusitanos exacuit. *Turca infensus Lusitanis.*

Obitèr hìc commemorare libet, in intimo Arabici sinùs termino montem Sina situm, qui natura saxeus & abruptus in cælum exurgit, difficilimumque præbet in superiora nitentibus ascensum. In eius summo cacumine, vndè est latissimus in maria prospectus, positum est delubrum, Diuæ Catharinę præclarissimæ martyri dicatum, quò confluunt peregrini Christiani religionis ergò, licèt non absque periculo pateat accessus. Nec dubium, quin illo in loco singulari quodam gaudio afficiantur piè visitantium animi, non solùm ob tantæ martyris sacras reliquias, sed etiàm quòd indè prospiciendo mari rubro liceat grata mente reminisci, ibi olìm submersum perijsse Pharaonem cum infinitis equitum turmis, cùm is persequeretur filios Israël, præsenti Dei beneficio ex eius manibus grandi miraculo elapsos: tum etiam, quòd eo in monte olìm lex vetus data sit Hebræis: quanquàm hodiè plerique irrident eius- *Mons Sina.* *Delubrū D. Catharina.*

1537 modi peregrinationes religionis ergô susceptas, cùm ipsi potiùs sint irridendi, qui ea carpant, quæ Christiani omnes semper religiosè admodum sibi obseruanda statuerint. Legant scioli isti (vt innumera alia omittamus) vitam D. Paulæ matronæ Romanæ, à D. Hieronymo conscriptam, & inde discant, quam non sit nouum in Ecclesia, loca sacra inuisere.

Triremes plicatiles.

Porrò verò Solimannus, vt ad institutum reuertamur, egregia classe instructa triremium plicatilium, quæ longo terrestris itineris spatio ad Sueciam vsque maris rubri portum camelorum opera traherentur, itemque aliarum nauium, ita vt omnes simul octoginta circiter numerum implerent, in quibus erant ad vigintiquatuor hominum millia, Aegypti præfectum misit expugnatum Lusitanos.

Solimannus Venetis infensus.

Eo tempore Solimannus leuibus de causis alieno, immò & infenso in Venetos erat animo, iusseratque contra fidem abrupta pace Venetas triremes apud Alexandriam intercipi, & aliquot patritios mercatoresque Venetos, nautasque complures in carcerem conijci. Ex iis autem eos qui idonei viderentur, in classem contra Lusitanos instructam distribuit præfectus Aegyptius. Sunt qui scribant, Solimannum id temporis à Christianis quibusdam, qui nimia Cæsaris Caroli felicitate offenderentur, non mediocritèr in nostros incitatum fuisse: quod quidem miserrimum est, vsqueadeò torqueri felicitate aliena, vt propterea non dubites orbem Christianum prodere Christiani nominis atrocissimis inimicis. Verùm hoc nos in medio relinquimus. Itaque Aegypti præfectus Solimannus Eunuchus (sic enim vocabatur) adiuncto sibi Moro Alexandrino, sinûs Arabici angustias egressus, præteruectusque Persici maris sinum, ad Indum vsque fluuium peruenit.

Duæ in Indiam nauigationes.

Vt verò Lector rem meliùs perspectam habeat, nouerit duas ex Europa in Indiam fieri nauigationes. Vnam ab Hispania vel Lusitania per littora Aphricæ & Aethiopiæ in Arabiam vsque ad vrbem Aden, indè porro ad Ormutium nobilissimum emporium, ab Ormutio verò ad Cambaiam ciuitatem, atque indè Calecutium, à Calecutio verò longè vlteriùs vsque ad auream Chersonesum, quam Malacham accolæ vocitant, quæ vrbs est miræ magnitudinis, regem habens Maurum. (Nam eousquè, proh dolor, impia Mahometis secta peruaserat) Eam autem Lusitani vi expugnatam oc-

Aurea

cupâ-

cupârunt ac diripuerunt, deniquè flammis permiserunt. Multa ibì præda cessit Lusitanis, & præter homines captiuos septemque elephantos, æneorum omnis generis tormentorum ad duo millia. Porrò Lusitaniæ rex munitissimam ibì construxit arcem, apud quam diuersarum nationum mercatores multis opibus atque diuersis aromatibus & odoribus eam vrbem complentes, sibi ædes cum bona venia præfecti Lusitani comparârunt, ità vt iam longè insignius quàm anteà ibì sit instauratum emporium. Turcæ igitur vbi ad Indum amnem peruenerunt, Dium vrbem munitissimam, apud quam Lusitani insignem habebant arcem, sibi totis viribus oppugnandam sumpserunt. Verùm Lusitanorum ea fuit industria, ea indomitæ virtutis constantia, vt turpiter profligati Turcæ, incepto desistere, & relictis maioribus tormentis, ad Aden retrocedere compulsi sint, quod est felicis Arabiæ celeberrimum emporium. Vbi classis præfectus Solimannus Eunuchus acerbè ferens tam improsperos audacissimorum conatuum successus, fide data, ad classem euocat Adenium regem, qui tributarius erat regis Lusitani. Credidit ille miser fraudulento homini, & cum quatuor regni proceribus venit in nauim, gratificaturus potentissimo Turcarum Imperatori Solimanno Ottomanno. Porrò Eunuchus perfidus iubet eum & reliquos proceres in antenna prætoriæ nauis laqueo suspendi. Indè vrbem capit, militibus prædæ datam. Interfecit etiàm Zibitinum regem, (licèt is præclaris muneribus impotentis hostis gratiam ambiret) vnà etiàm omnibus aulæ eius præsidijs trucidatis contra fidem datam. Indè abijt Mecham terrestri itinere, vbi impijssimi Mahometis sepulcrum inuisitur magno studio perditorum hominum, quos ille insanus sua superstitione dementauit. Vrbs Mecha totius Arabiæ clarissima est ob Mahometis cineres ibì conditos : quanquàm ex recentioribus non desint, qui scribant corpus eius apud Medinam vrbem asseruari. Piget referre, quantum operæ & olei perdant miseri mortales in Medinæ vrbis amplissimo delubro, dum illum sceleratum nebulonem longè supra Christum colunt, quem aiunt ad pedes Mahometis sedere. Hoc autem obseruandum venit; Turcas Mahometanos, cùm in templo Christianorum sacrificare volunt suo more, priùs templum expiare, dirutis aris omnibus, cunctisque imaginibus exturbatis:

1537

Chersonesus direpta.

Dium oppugnant Turcæ.

Vrbs Mecha.

Turcæ expiãt templa.

1537 quem morem sequuntur hodiè Zuingliani & Caluiniani & plerique alij hæretici, vt noueris eos non è Christi, sed Mahometis disciplina eum hausisse, sicut & pleraque alia. Porrò aras & imagines sacras è templis abolere, quid est (obsecro) aliud, quàm ex rudis & simplicis plebeculæ animis omnem Christi Domini ac ingentium beneficiorum maximeque acerbissimæ passionis eius memoriam, omne quoquè veræ virtutis & pietatis studium euellere? an non hoc planè Turcicum & Tartaricum est? O quàm miserè deluditur plebs Christiana ab istis Mahometanis euangelicis, idq; sub ingentis pietatis prætextu. Sed ad rem. Eo igitur successu pugnatum est à Turcis contra Lusitanos, quod quidem Christi Opt. Max. bonitati acceptum ferendum est, qui noluit impuros Mahometanos Lusitaniæ regis sanctissimos conatus retardare, quibus ad ipsius cognitionem iam tum vocabantur & traducebantur innumeræ ijs in locis gentes, quæ ad id tempus stultissimis & absurdissimis erroribus implicitæ, longè aberant ab omni vera salute. Nanque Calecutani & quidam alij ipsum cacodæmonem incredibili vecordia adorabant & colebant, multosque illi mortales immolabant.

Dæmon adoratur.

Porrò huius anni autumno infelicitèr à Ferdinandi exercitu ad Exechium pugnatum est. Multùm aucta est Turcarum potentia, dum Germania nullis vnquam Romanorum Cæsarum armis domita, & cunctis sempèr nationibus formidolosa, ab auita Maiorum pietate & religione discessit, & in portentosas, easque valdè inter se diuersas & pugnantes, hæreses se abduci passa est. Nam anteà verissimè dici de ea potuit:

Turcarũ vires vnde aucta.

Legibus antiquis stat res Germana virisque.

Et nisi pijssimos principes atque monarchas, Carolum & Ferdinandum Imperatores habuissemus, quorum pietate potiùs quàm viribus, licèt eæ quoquè minimè contemnendæ fuerint, sæpè fracti sunt immanes Turcarum impetus & conatus, profectò iampridèm actum esset de Germania: tametsi id nolunt agnoscere homines ingrati, qui grauissima pereuntis patriæ suæ pericula aut non vident, aut effusè etiam irrident, scilicet nondum experti graue iugum Turcicæ captiuitatis, sub quo iam tot amplissimæ Christianorum ditiones miserabilitèr suspirãt, nec minùs tamen, velint nolint, illud perferre cogũtur magno suo malo, quod vtinàm vel serò nos sapere doceret. Sed hoc quoquè est diuinæ animad-

animaduersionis genus quoddam vel maximè formidandum, cùm sic excæcantur hominum pectora, vt in præsentissimo positi discrimine, illud tamen vel non videant, vel paruipendendum putent. Verùm ad Exechianum bellum veniamus. 1537

Exechium occupârat Turcicus exercitus duce Mahomete Iahiagogle, idque egregiè communitum, totius belli contra Ferdinandum regem arcem fecerat, vndè multa & ingentia Christianis damna dabat, plerunque ex insidijs magno terrore nostris arma inferens: licet interim certa maneret induciarum conditio, quæ minuta prælia ijs in locis & extraordinarias incursiones, quæ vix vnquam satis prospici queant, admittere videretur. Non enim pax intercepta censebatur, nisi iusto exercitu adhibitis tormentis muralibus vis inferretur. Verùm eiusmodi induciarum, quæ planè simulatoriæ essent, pertæsus Ferdinandus rex, statuit bellum facere Turcis. Itaque equitum octo millia, peditum sexdecim millia coëgit, magna tormentorum omnis generis vi illis adiuncta. Erat is exercitus vsu belli & animis haud vulgaris, si cuncta rectè administrata fuissent. Mahometes Turca, vbi sensit in se arma parari, non defuit sibi, sed ipse quoquè magnas conscripsit copias, nostris neque numero neque virtute contemnendas. Habent enim Turcæ paratas sempèr, equitum præsertìm, ingentes copias, nec desunt Turcarum Imperatori expediti sumptus ex immensis tributis ac vectigalibus, quibus eos perpetim liberalitèr alat in exitium Christianorum. Nostri indè Exechium obsident, & facta non semèl Turcis qui intùs erant, prælij ineundi copia, Turcæ Mahometis imperio nihil se commouere sinuntur. Iam enim fames cœpit totum debilitare Christianorum exercitum, quod Mahometem minimè latebat. Erant quoquè ducum non eadem rei gerendæ consilia, alijs aliud suadentibus. Interim tempus terebatur, nulla re præclarè gesta, motis subindè castris, nec paruis acceptis incommodis, dum Turcæ in omnem nocendi occasionem diligentèr sunt intenti. Porrò vbi Mahometes nostros ad iter capessendum instructos vidit, expeditos Ianizaros & Martellosios eos iussit anteuertere, nec tamen vsquàm pugnandi copiam præbere, sed falconum globulis atque sagittis continentèr nostros appetere: quæ res plurimum nostris nocuit, præsertìm mira velocitate Turcis nostros egregiè fallentibus, ità vt à nostris facta impressione

Exercitus Ferdinandi.

Exechium obsidetur.

1537 pressione repentè dilaberentur: sed mox è fuga se recipientes, nostros paucos longiùs progressos, multi circunsisterent & trucidarent. Eo modo perijt Petrus Raschinius Boemorum Mareschalchus cum Boemis non paucis. Perijt etiàm paulò pòst Paulus Bachitius insignis dux Hungarus, cum plerisque alijs fortibus viris Hungaris: dumque nostri inter se consultant, quid potissimùm attentandum sit, nec tamen idem omnes sentiunt, Mahometes omnia illorum incommoda per exploratores facilè cognouit, nec iam de victoria dubitans, itinera omnia velut lunato flexu circũdedit, vt nusquàm ferè nostris effugiendi aditus pateret. Fugerunt autem Vsarones Hungari, & clari aliquot duces, itemque Stiriani omnes. Post hos fugit etiàm ipse supremus belli dux, & quidem inermis, deserto prætorio, quod erat argentea supellectile cæterisque ornamentis opulentum. Remansit Ludouicus Londronius dux peditum, vehementèr quidem dolens, se à magna equitum parte turpitèr destitutum, sed nihilo minùs pedites ad fortitèr conandum præclarè adhortans. Ad eum verò confluxère equites Carinthij, Saxones, Misnenses, Thuringi, Francones, Austriaci & Boëmi, qui ignominiosæ fugæ comites esse noluerant, obsecrantes vt imperij munus susciperet, ipsos quæ iuberet, incunctantèr facere paratos, & pro religione atque pro optimo rege, donèc vires suppeterent, constantissimè cum impuris hostibus dimicaturos. Londronius quidem se Imperatoris nomine indignum professus, tamen quoàd licuit, strenui Imperatoris munus impleuit. Porrò cùm iam iter arriperent, aduolant sæuissimi Turcæ truci vlulatu edito, nostrosque vndiquè circundant, ità vt multa simul prælia ab equitatu fierent. Multi ibì egregij viri ex nostris ceciderunt, hostium multitudine superati. Deniquè, quod miserandum est, ad vnum ferè omnes tum equites tum pedites, qui ante prælium illud non aufugerant, ab immanissimis barbaris trucidati sunt. Londronius cum tribus cohortibus in paludem quandam vi equitum irruentium adactus, hortatu Turcarum, qui iam cædendo fessi erant, sese tandèm post fortissimè nauatam operam dedidit: verùm in itinere ex vulnere saucius, quòd minimè videretur Byzantium viuus adduci posse, à custodibus est interfectus, & caput eius Solimanno transmissum. Barbari cæsis nostris, auidissimè prædæ inhiabant, eosque qui se effugere ex prælio posse

Christiani fugiunt.

Caduntur Christiani.

posse sperauerant, multa velocitate insectantes, non 1537
paucos ex ijs interceperunt, in duram redigendos seruitutem. Mahometes verò direptis castris nostris, se iocunditati dedit, in pratulo quodam priùs à cadaueribus repurgato epulatus hilaritèr. Eò autem ad se adduci iussis captiuis nobilibus, splendidis spolijs, maximè verò vexillis, suos præfectos, qui eo in prælio se strenuè gessissent, verbis egregiè commendauit, & militibus donatiui nomine aureos & argenteos nummos sua manu elargitus est: porro captiuorum insignium nomina & dignitates annotari iussit. Solimanno postea in argentea pelui oblata sunt tria præcipuorum ducum capita cum vexillis, inauratis thoracibus, galeis, &c. Hæc verò fuit Christianis longè turpissima strages, quam plerique conferunt in ducis culpam & temeritatem. Certè Christianos admonere potuit, vt tandem positis animorum dissensionibus, religionis dissidijs compositis, vitijs quoque & flagitijs, quibus supernum Numen offenditur, & barbarorum vires crescunt, egregiè castigatis, Deum sibi & orbi Christiano propicium efficere maturarent. Certum est enim, nulla re magis aduersùm nos augeri vires & potentiam immanium Turcarum, quàm vita flagitiosa, bellis intestinis, & deprauata religione. Certè insignis hæc victoria illis impuris & execrandis Mahometanis nullo ferè sanguine constitit, cùm ex nostris flos equitum & peditum ferè ad internecionem deletus sit. Qui autem viui in hostium potestatem venerunt, ijs plerisque in summam ignominiam nares à barbaris truncatæ sunt, & dura seruitus imposita. Fuit ea clades Ferdinando regi hauddubiè longè acerbissima: sed pius princeps, quod aliena temeritate contractum erat, infectum reddere non potuit. Ipsum tamen ducem primarium eius belli, aliquandiù honesta sub custodia detinuit. Porrò ille veritus, nè capite damnaretur, (nam multi eum proditi exercitûs nomine deferebant) è custodia elapsus, ad Turcas profugit. Porrò vt cum aliquo insigni munere ad Mahometem Turcarum præfectum veniret, alium quendam regulum, vt secum aufugeret, solicitauit. Ille se facturum promittens, aut se promittere simulans, cum hospitio receptum post epulas obtruncauit, caputque illius regi Ferdinando misit, qui illi castellum omnemque substantiam cæsi ducis dono dedit. Ea fuit perfidiæ pœna. Iam multa illi liberalitèr promiserat Mahometes,

Victoria Turcarũ incruenta.

Transfuga vilis necatur.

1537 eius opera vsurus contra Ferdinandum regem: sed Deus perfidiæ consilia tam inexpectata cæde anteuertit.

Classis Turcica.

Hoc ipso anno Solimannus Turcarum Imperator Italiam inuadere constituerat. Habebat classem ornatissimam, & multo milite instructam. Ea in re tanta fuit vsus celeritate, vt ducenta armatorum millia priùs ad Macedoniæ oram adduxerit, quàm è Byzantio profectus crederetur. Nec deerant illi transfugæ Christiani, qui ei Christianorum consilia explicarent. Ante annos quinquaginta auus eius Mahometes, occupata Hydrunte, summum Italiæ terrorem attulerat, iamque de Italia actum fuisset, nisi illum sanguinarium tyrannum subita mors, Deo Christianis maturè opem ferente, è medio abstulisset. Cùm iam Solimannus in Italiæ conspectum venisset, misit e suis, qui Salentinorum animos explorarent. Illi Castrum oppidum deditione acceperunt, quod tamen contra fidem datam, ducibus quidem inuitis, à barbaro milite direptum est, & captiui florenti ætate in classem abducti sunt. Interim noctù aliquot Turcæ equites hippagogis subuecti, ab Aulone in Salentinum agrum traiecerunt, & magnum omnis generis hominum & armentorum numerum interceperunt. Maior verò Christianis clades imminebat, nisi eam cuiusdam Veneti Trierarchi temeritas, Deo Christianis parcente, auertisset. Is enim paulò antè passus damnum à Turcis, in triremes quasdam Turcicas incidit, suoque indulgens dolori, aliquot ex eis demersit. Ea res Solimannum in Venetos non mediocriter concitauit, licèt insciente senatu accidisset. Eodem quoquè tempore Andreas Auria Cæsareanæ classis præfectus, casu in classiculam quandam incidit, omnis generis commeatum & linum Alexandrinum Solimanno aduehentem, quam mox totam cepit, viris ad transtra triremium damnatis, & præda omni in suas triremes illata: porrò nauibus incensis, quòd sibi fortasse minimè vsui futuras iudicaret. Incendit etiàm duas Turcicas triremes, quibus Solimanni legatus Iunusbeius ad Venetæ classis præfectum, qui tum in Corcyra insula morabatur, aduectus fuerat. Sed is quoquè malè acceptus à Venetis, & in grande discrimen coniectus, ità vt à latronibus Acrocerauneis, qui eum in littus euadentem ceperant, præsenti pecunia se redimere cogeretur, vbì ad Solimannum rediit, acerbissimè de Venetis conquestus, Solimãnum in bellum Venetum inflammauit, licèt

Castrum direptum.

Capti Christiani.

Classicula Turcica capta.

Vene-

Venetus præfectus id factum multa ratione excuſaret. 1537
Huc accedebat, quòd Auria noctù ac diù ſulcando maria, atque omnes portus explorando, alias duodecim Turcarum triremes cruentiſſimo prælio captas deleuerat ijſdem ferè diebus, non paucis è ſuis propugnatoribus atque remigibus & magiſtris triremiũ deſideratis. Nam duodecim Turcicæ triremes cum trigintaquinque inſtructiſſimis Aurianis triremibus audaciſſimè congredi non dubitârunt, & cùm iam milites Turcæ grauiſſimis ſaucij eſſent vulneribus, defeſſique, pugnando tamen occumbere, quàm ſe dédere, maluerunt. Porro enſes incuruos, quos magno parant precio, in mare iactârunt, nè Chriſtiani illis potirentur. Ij erant Ianizari milites prętoriani, & delecti equites, quos Spaches appellãt: quorum vtrorunque eſt ſumma & incredibilis in hoſtes audacia & pugnandi pertinacia: quod plerique Chriſtiani ignorantes, putant Turcas imbelle eſſe hominum genus: ſed falluntur, cùm ſint reuerà apud illos inuictæ virtutis & ſummæ conſtantiæ pedites & equites. Nec mediocritèr ad perferenda & ſubeunda quæuis vitæ diſcrimina illos accendit, quòd ſciunt certam ſibi imminere perniciem, ſi per ignauiam minùs fortitèr & ſtrenuè egiſſe depræhendantur. Miſit tum contra Auriam Solimannus Barbaruſſam cum octoginta triremibus: ſed Auria abductis Turcarum aliquot integris nauibus, fuga ſibi conſuluit: Porrò Solimannum ea ab Auria accepta clades, & à Venetis geminata contumelia, acerrimis iracundiæ ſtimulis pupugit, quos mirificè acuebant aliquot Turcici proceres, quorum hortatu commutato belli conſilio, quòd Italia non tam facilis expugnatu videretur, Venetis bellum fecit.

Duodecim triremes captæ.

Per id tempus Acroceraunij latrocinijs aſſueti, feri & agreſtes homines, nullos certos deos colentes, incredibili temeritate conſilium ceperunt Solimanni noctù interficiendi: ſed ea res à vigilibus prætorianis facilè depræhenſa, magnam illis cladem attulit, Solimanni iuſſu immiſſis in illos militibus, qui eos ad ſatietatem vſque trucidârunt. Indè ad Corcyram itum eſt. Eam oppugnare conſtituit, tanquàm Venetæ ditionis. Itaque immiſſi Turcæ in inſulam, Corcyram vrbem fruſtrà obſederunt, tandemque poſt multas clades paſsim Corcyræ inſulæ illatas, innumeros homines Chriſtiana religione initiatos, in teterrimam ſeruitutem abduxerunt, quorum numerus, quod eſt cumprimìs triſte & acerbum,

Facinus audaciſſimum.

Corcyra vexatur.

1537 sexdecim millium excessit, omnis sexûs & ætatis. Præerant tum Corcyræ duo Veneti patritij, qui (quòd sic salus publica poscere videretur) suburbia oppidi pulcherrimis & egregijs ædificijs ornata demoliti sunt, nè à Turcis occuparentur in vrbis exitium. Hoc erat quidem triste spectaculum: sed tolerabile tamen, quòd tecta diruta facilè instaurari possent: illud verò longè tristissimum, quòd cum vererentur non suffecturam vrbi annonam, si à Turcis obsidione premeretur, imbellem omnem populi multitudinem ex oppido eiecerunt, quæ cùm in fossis pernoctare cogeretur, vi turbulentissimæ tempestatis & metu barbarorum multi ex ijs, præsertim pueri matrum ceruicibus inhærentes, miserandum in modum extincti sunt. Verum Solimannus & Italici & Corcyræi belli parùm felici euentu potitus, non absque pudore Byzantium, nulla re præclarè gesta, redijt: sed interim tamen diuersis in locis iussit suos bellum inferre Venetis. Porrò priùs quàm obsidionem solueret, vbi didicit Castri oppidi incolas contra fidem datam abductos esse in captiuitatem, vsqueadeò eam rem molestè tulit, quippe qui nollet crudelitatis & sæuitiæ argui, vt eius maleficij authores iusserit supplicio affici, & Castrenses captiuos omnes magno studio conquisitos, in locum suum restitui. Tandem sub æquinoctium autumnale Corcyra ab hac Turcarum infestatione liberata est.

Geldrenses deficiunt à suo duce. Sub huius anni finem pleraque omnia Geldriæ oppida à suo principe Carolo Egmondano deficiunt ad Guilhelmum Cliuiæ & Iuliæ ducem. Defectionis occasio fuit, quòd Carolus dux videbatur eam munitissimam ditionem in ius regis Gallorum, cuius fuit studiosus admodùm, transferre constituisse, quod Geldrenses minimè sibi ferendum putârunt, nè Germani Gallis seruire compellerentur. Nouiomagenses in ea defectione primi fuêre, qui etiàm principis arcem intra vrbem ipsorum sitam, munitionibus eius nouis solo æquatis, occupare non dubitârunt. Porrò Principi Iuliacensi eius ditionis fuit inauspicata vsurpatio, vtì posteà dicemus.

Tumultus Anglicus. Eodem anno tumultuatū est in Anglia, multis hominum millibus arma in regem suum corripientibus. Ij erant Lincolnienses & Eboracenses, qui molestè ferebant innouatum regni & religionis statum, tum quoquè frequentes exactiones regias. Fuerunt ad quinquaginta millia, sacram expeditionem militiam suam appellantes. Verùm callida ducum regis simulatione persuasi, cum

si, cùm pacem à rege oblatam atque concordiam expectarent, arma deponunt. Sed non diù pòst pœnas luerunt, aliquot eius turbæ capitibus vltimo supplicio affectis. 1538

Diuersis vicibus Paulus Pontifex aliquot insignes viros in Cardinalium collegium cooptauit. In ijs fuit Caspar Contarenus patritius & senator Venetus, Reginaldus Polus, Iohannes Bellaius, Fredericus Fregosus, quibus etiam opportunè adiunxit Sadoletum, Aleandrum, Bembum &c. Hoc factum cùm Sleidanus improbare non possit, animum & consilium Pontificis pro sua modestia sibi carpendum sumit, cùm tamen bonorum virorum sit, etiàm dubia in meliorem partem interpretari. Scilicèt Sleidanus videre potuit arcana Pontificis consilia, quæ is suo in pectore versaret. O quàm longè abest ab omni animi candore eiusmodi sæuum hominum genus, tametsi valdè velint Euangelici videri. Ait Pontificem idoneos sibi propugnatores parare voluisse: videlicèt Romana sedes peritura est, nisi paucorum hominum scriptis & eloquentia à Lutero & eius infausta sobole vindicetur. Immò verò illa sedes, quæ trecentis & amplius annis à tot ethnicis, ijsdemque longè potentissimis, Romanorum Imperatoribus, Christiani nominis atrocissimis persecutoribus, qui ad Magnum vsque Constantinum totius ferè orbis imperio potiti, immanissimis in Christianos constitutis supplicijs, Christi fidem penitus extirpare & abolere voluerunt, à tot prætereà tyrannis & hæreticis euerti hactenùs non potuit, Christo Domino suam Ecclesiam aduersùs omnes inferorum portas fortissimè propugnante, etiàm deincèps ad supremum vsque mūdi diem incolumis perdurabit, quantunlibèt in eam debacchentur horum temporum infausti dogmatistæ, à malo dæmone in multorum perniciem incitati, vt amplissimas futuro Antichristo vias muniant, & interim innumeras animas secum trahant in tartara, nulli omninò deteriùs nocituri, quàm sibijpsis & miseris illis, quos sub Euangelii & verbi Dei prætextu in varios inducunt errores.

Romana sedes inconcussa.

Matt. 16.

ANNO 1538. Carolus Cæsar & Franciscus rex in mutuos venère complexus. Multùm pro suo munere egerat Paulus Pontifex, vt apud Niceam conuenirent, sed efficere non potuit, vt ipso præsente in colloquium veniret. Id tamen impetrauit, vt in nouem vel decem annos inducias inter se paciscerentur. Per id tēpus

Induciæ inter Cæsarem & Gallos.

Cæsar

1538 Cæſar Pontificis nepoti Octauio deſpondit filiam ſuam notham Margaritam, quam priùs habuit in matrimonio Florentiæ princeps Alexander. Quamuis autem Cæſar & Franciſcus rex, licèt plurimùm annitente Pontifice, id temporis familiariter congreſſi non fuerint, Cæſar tamen per internuncios indicauit Franciſco, ſe priùs quàm in Hiſpaniam nauigaret, in eius complexum venturum, & tum Cæſar ipſe, tum Franciſcus rex ambo more Chriſtiano Pontificem venerati ſunt, ità vt vnà cum rege multi quoquè eius proceres dextrum Pontificis pedem oſcularentur, idem tamen facere recuſantibus Chriſtophoro duce Vuirtenbergico, Guilhelmo Furſtenbergio, Mareſcallo Marchiano, & Daniæ regis legato Georgio Gluchio, qui erant cum rege, quos vtiquè, nè id facerent, Luteri & eius ſimilium ſcripta vehementèr deterruerant. Verùm ſi ipſe præpotentis Dei filius ad pauperum piſcatorum pedes ſe amantiſſimè demiſit, eoſque beneuolentiſſima ſedulitate & lauit & exterſit : quid, obſecro, piaculi eſt, ſi homines Pontificis non quidem nudos, ſed tectos pedes ſupremis labris Chriſtianę cuiuſdam declarandæ modeſtiæ cauſa deoſculentur? O quantum intereſt inter ſpiritum Chriſti, & ſpiritum huius mundi. An non Chriſtus ipſe dicit omnibus, Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde? O quàm facilè perſpiciunt cordati omnes, quo ſpiritu imbutus fuerit Luterus, qui tantoperè à Chriſti humilitate abhorret, ſuoſque abhorrere facit. Et hæc certiſſimè vnica cauſa eſt, quòd inter ſectatores eius tot exiſtunt diſſenſiones & diſſidia, quòd prorsùs alieni ſunt ab humilitate & manſuetudine Chriſti : vnde fit vt alij alijs cedere nolint, ſed ſua pro ſe quiſque dogmata, quantumuis abſurda, mordicùs tueãtur, nihil interim morati, quòd tot millia imperitæ plebis horrendum in modum pereunt ac ruunt in tartara.

Iohan.13. *Matth.11.* *Cauſa diſsidiorum inter ſectatios.*

Porrò dum de paciſcendis inducijs apud Niceam tractaretur, Cæſarque ad Villafrancham ſubſiſteret, accidit vt in quadam villa villicus quidam in area fabarũ aceruum cribraret & ventilaret, idque non vno, ſed multis per interualla locis. Indè verò denſæ nubes inſtàr fumi in altum eleuabantur. Quæ res vehemẽtèr perterruit Cęſareanos omnes, quòd putarent Barbaruſſæ claſſem ſuperuenire ad perdẽdum Pontificem & Cæſarem. Verùm cunctis mirè trepidantibus, Cæſar ſtetit imperterritus, tametſi & Andreas Auria & Daualus Vaſtius ad arma ſe

para-

pararent, & omnes non mediocritèr animis perterriti 1538
viderentur. At paulò pòst vbi cognitum est, eam trepidationem temerè susceptam fuisse, in risum & cachinnos versa est, non obscuro pudore perfusis principibus, qui tam inanitèr timuissent, maximè cùm viderent Cæsarem prorsùs impauidum. Indè solutus est ille apud Niceam conuentus, & Franciscus rex in suum regnum abijt. Pontifex primùm Genuam, deindè Romam peruenit, vbiquè ob studium inter illos summos principes pacis conciliandæ summo cum honore pompa triumphali acceptus. Cæsar verò, vt erat pollicitus, ad Aquas Mortuas profectus est. Eò quoquè accessit rex Frãciscus, & in duas scaphas se demittens cum Henrico Delphino & Carolo Aureliano Duce, multisque proceribus, à Cæsare ad latus quadriremis suæ obuiam accurrente, cum omnibus suis & liberis & proceribus summo animi candore in arctissimos amplexus susceptus est. Andreas quoquè Auria, qui ante decem annos à rège Francisco defecerat, impetrante Cæsare, in gratiam à rege receptus est. Posteà Cæsar cum rege diù secreta miscuit colloquia, ità vt omnes in certam spem componendæ inter ipsos pacis venirent. Deindè regem à se humanissimè dimissum, ad scalas quadriremis suæ deduxit. Altera luce per omnes triremes denunciat, nè quis ipsius iniussu in terram exeat: ipse verò cum aliquot aurei velleris illustribus viris ingressus est vrbem Gallicam, cum rege pransurus. Apparet indè candidum pectus optimi Imperatoris, qui ne de hoste quidem malè suspicaretur. Vbi verò in continentem perlatus est, rex & regina cum duobus liberis illum humanissimè complectuntur, & in palatium regis abducunt. Iam appetente crepusculo Cæsar Andream Auriam, qui ad classem remanserat, certiorem reddit, se apud regem pernoctaturum. Id enim rex & regina ipsius soror ab illo impetrârant, licèt non sinè magno discrimine id fieri videretur. Sed præpotens Deus, cui Cæsar egregiè confidebat, non est passus quicquam illi sinistrum accidere. Voluit autem Cæsar eius rei Auriam certiorem facere, nè quid ille aduersi suspicaretur. Altera luce Cæsar redit ad mare, comitante illum rege & multa procerum frequentia. Indè postquàm in puppi Cæsareanæ quadriremis rursùs hilaritèr compotatum fuit, amicissimè discessum est. Franciscus rex per id tempus certam cum Cæsare contraxit amicitiam, ita vt sub Cæsaris vexillo, & in tentorio Cæsaris Caroli cum maximis terra mari-

Cæsar & Frãciscus rex conueniunt.

Cæsar cũ rege prandet.

Apud regẽ pernoctat

rique

1538 riquecoactis copijs se Turcis bellum illaturum pollicetur. Cuius quidem amicitiæ fiducia Carolus Cæsar multa in itinere, quo Hispanias repetebat, cum Andrea Auria de bello Asiatico, Græco & Africano suscipiendo locutus est, & de pace cum rege conciliata, reges & principes Christianos omnes certiores reddidit. Sed rex Franciscus Mediolanēsem ditionem sibi omninò adiudicandam sperauerat: ea spe frustratus, posteà in nouas belli cogitationes pertractus est, magno totius Reipublicæ Christianæ detrimento: quanquam etiam aliæ rationes ad bella instauranda illum fortassè mouerunt.

Erardus episcopus moritur. Circa hæc ferè tempora mortuus est Erardus Cardinalis & Episcopus Leodiensis, qui multos Luteranæ sectæ addictos malè acceperat, quod Sleidanum malè habet: ideoque scribit, illum sibi sepulcrum & exequias anniuersarias longè ante obitum fieri curauisse, non tam pietatis quàm ostentationis causa, quòd esset gloriæ cupidissimus. Ità Sleidanus magna fiducia profert sententiam etiam in arcana pectorum consilia, quæ solus Deus nouit. Sed hoc licet Euangelium Luteri complectentibus, verum Christi sectatoribus non licet. Quid enim sibi non permittunt Luterani dogmatistæ? Qualisqualis certe fuerit vita illius Cardinalis, scire tamen non potuit Sleidanus, qua mente ille voluerit etiam ante obitum exequias anniuersarias sibi fieri. Ait ibidèm, Pontificios sacrificorum operibus attribuere merita, quibus æternæ vitæ præmium debeatur. Ità quidem Sleidanus, vt vbiquè Catholicos suo more traducat. Certè Missæ sacrificium & viuis & vita functis prodesse, tam est certum ex sanctissimorum Patrum irrefutabilibus testimonijs, vt meritò pudere debeat omnes, qui id negare audent.

Bona opera vndè meritoria. Bona verò opera, quę faciunt Christiani, non est dubium fieri gratia Christi, non tamen absque liberi arbitrij quadam cooperatione. Deus enim operatur in nobis & velle & perficere, vt ait Apostolus. *Philip. 2.* Indè ergo est meritum bonorum operum, quòd fiant ex gratia Dei. Tolle gratiam ab operibus humanis, & parum aut nihil grata erunt Deo, sicut videmus in Turcis, Iudæis & Ethnicis, qui nullis suis operibus possunt placere Deo, cùm sinè fide impossibile sit placere illi. *Heb. 11.* Porrò verò si Deus per nos, nō tamen sinè nobis, efficit bona opera nostra, num ille indignus censendus est, cuius operibus debeatur vita æterna, maximè cùm ipse innumeris scripturæ locis pollicitus sit vitam æternam rectè agentibus? Sed aiunt Lute-

Luterani nos ità fidere operibus nostris, tanquàm illis 1538
solis absque Christi gratia debeatur vita æterna. Verùm Luteranorum calumnia.
hoc illi contra suam conscientiam mentiuntur. Nos
enim etiàm cùm bonorum operum sumus studiosissimi,
non tamen illis, quæ nos facimus, certò vitam æternam
deberi affirmare audemus, cùm scriptura dicat: Nescit Eccl. 9.
homo vtrùm amore an odio dignus sit. Itaque cùm multa videamus etiàm ab improbis hominibus fieri, quæ speciem probitatis, pietatis & charitatis præ se ferant, pij omnes suis operibus non sunt ausi præfidere, maximè quòd non sint planè certi, an ex gratia & charitate, sinè qua nihil potest gratum esse Deo, profecta sint, vel potiùs ex quodam naturæ instinctu, aut alijs id genus incitamentis, quæ certum est vitam sempiternam mereri non posse, Hinc est illa Apostoli insignis & suspicienda prædicatio: Si linguis hominum loquar & angelorum, si omnem fidem habeam, ità vt montes transferam, & pleraque alia, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ergò nec fides prodest absque charitate. Et tamen Euangelici isti incredibili quadam confidentia & temeritate aiunt, si quis firmitèr apud se statuat per Christum sibi remitti peccata, illum, si sic moriatur, è vestigio euolare in cælum. Verùm hæc est omninò compendiaria via in mortem sempiternam. Scripturæ diuinæ omnes eiusmodi temeritatem & insanam confidentiam longè à nobis abesse volunt, propterea quòd longè alia sunt iudicia Dei, quàm hominum: nec tamen hac ratione impellimur ad desperationem, sed inuitamur ad cautelam & circunspectionem, nè inter tot vitæ huius pericula vsquàm nimiùm securi simus. Tanto autem certè securiores erimus, quanto bonorum operum syncera animi intentione studiosiores fuerimus: non quòd nostris operibus præfidere debeamus, sed quòd vita piè & religiosè transacta, magnam præstet homini fiduciam, vt multis scripturæ locis doceri potest, sed non est huius loci. Ità nanque & Apostolorum princeps hortatur nos, vt per bona opera certam faciamus vocationem nostram. Sed hæc tam sunt manifesta, vt mirum sit vsqueadeò perfricuisse frontem istos Euangelicos, quicquam vt contradicere ausint. Atque eorum impudentia facit, vt propter minùs peritos interdùm his & id genus alijs explicandis diutiùs immorandum sit, quàm alioqui huius scripti institutum admittat: præsertim verò, quandò Sleidanus in illis suis pestilentissimis Commen-

1. Cor. 13.

Temeritas hereticorum.

2. Pet. 1.

1538 mentarijs sparsim sua diffundit venena, totusque ferè versatur in Luteri & sectatorum eius placitis fucandis, & lectori incauto exitiabilitèr instillandis. Atque hoc ferè loco ille bonus vir prolixè recitat formam reformationis cuiusdam, quam aliquot Cardinales Pontifici clàm obtulerint. Deindè addit, Nicolaum archiepiscopum Capuanum, omnis emendationis impatientem, à Pontifice submissum, (vt certò creditur, inquit) magna contentione reclamâsse, nè quid omninò reformaretur: itaque passos esse patres atque Pontificem sibi persuaderi, nè quid mutaretur. Rursùs addit eundem ipsum Nicolaum emisso clanculùm in Germaniam libello, voluisse Pontificem atque reformatores illos præbere deridendos: ità enim ait plerosque id accipere: alios putare dicit, non nescio Pontifice exijsse libellum, vt sic aliquod ipsius studium appareret emendationis. Quis hîc non videat hominis istius malignum in Pontifice traducendo animum? Ait certò credi, ait plerosque ità accipere, ait alios putare. Qui tandèm illi sunt, nisi Sleidanus & eius similes, Pontificis & Ecclesiæ Catholicæ obtrectatores? qui si Pontificem vlla in re lædere possint, videntur sibi facinus designâsse euangelicum. Fuit autem reformatio quædam oblata Pontifici, sed illam ipsam tum Luterus Germanicè, tum Ioannes Sturmius sua illa præclara conuiciandi licentia atrocitèr oppugnârunt. Et tamen non pudet Sleidanum impudentèr affingere Pontifici, quòd ipso instigante Archiepiscopus Capuanus reclamârit, nè quid omninò reformaretur. Nam etsi fortassis commodè non poterant statim reformari omnia, quæ emendatione digna viderentur: tamen nihil omninò voluisse reformari Pontificem, impudentissimam habet vanitatem. Itaque his & id genus alijs calumnijs hoc consecutus est ille Sleidanus, vt nulla in re tutò illi fides adhiberi possit, nisi aliundè constet vera eum scribere. Et Luterus certè hanc reformationem vertit Germanicè, & à margine sua adscripsit scholia, non alio magis quàm tali viro digna: ipsos autem reformationis authores, quorum, etiam Sturmio fatente, erat multa eruditio & vitæ integritas, non est veritus appellare perditos ac deploratos nebulones. Sed quid ille talis vir aliud faceret, cuius os maledictione plenum erat, & amaritudine, & dolo? Nec Sturmius à conuiciis & contumeliis abstinuit, id quod in eo repræhendit doctissimus Cardinalis Iacobus Sadoletus.

Sleidani in Pontificem calumnia.

Per

Per hoc ferè tempus Luterus cum suo grege varijs machinationibus & scriptis, Concilij a Paulo Pontifice indicti authoritatem conuellere nitebantur, vt rudem plebeculam arctiùs suis fraudibus implicatam tenerent. Scribebantur tum ab illis noui Pasquilli, nouæ Beelzebul epistolæ, fabulosæ Legendæ de Iohanne Chrysostomo, quas Cōcilio impudenti vanitate affingebant: prætereà quatuor Epistolæ Iohannis Hussi, & libellus de Donatione Constantini Magni. Ità illi apud suos facilè efficiebant, vt qua vna re grauissimis religionis dissidijs vel præsentissima sempèr remedia adferri consueuissent, ea in contemptum & risum adduceretur, & miserè euersis, & in diuersas easque fœdè dissectas factiones distractis nihil prorsùs opitularetur. Traxerunt etiàm in suas partes Saxoniæ Ducem Henricum, fratrem optimi & constantissimi in Catholica religione Principis Georgij, quem Luterus tam multis iniurijs & calumnijs mirabili quadam audacia sibi diuexandum sumpserat. Edebant igitur nouas cæremoniarum ordinationes, nouos passim Catechismos etiàm illi, qui nullis initiati sacris, parœcias administrandas suscipere non dubitârunt. Qua in re obseruandum est arcanum Dei iudicium, quòd illi, qui contra Ecclesiæ sanctionem calicem sibi vsurpare voluerunt, Catholicosque sacrificos criminabantur, quòd ipsis alteram speciem malignè suffurati essent, tales accepêre pastores, qui cùm nullam haberent conficiendæ Eucharistiæ potestatem, ac nihilo minùs sacramenta illis porrigerent, non aliud sanè quàm merum panem & vinum preberent, vtraque illis specie penitùs subtracta. Et sic quidem par fuit puniri obstreperos & refractarios, qui desertoribus ac seditiosis monachis potiùs, quàm totius Ecclesiæ iudicio obtemperare voluerunt. Porro Henricus Princeps per nouos Visitatores nouos constituit articulos, quos & à Clericis & à Laicis suæ ditionis voluit obseruari. Verùm illi articuli nō solùm à sacris literis, sed etiàm ab ipsorū Augustana Confessione & eius Confessionis Apologia discrepabāt. Certè Luterus ipse in libello de seculari potestate damnat eos Principes tanquàm insanos & peruersos, qui eis in rebus, quæ ad fidem & Ecclesiam pertineant, subditis suis leges præscribant. Verùm hæc Luteri sententia nullius tum ponderis fuit: quanquàm eiusmodi articuli non tam a Principe, quàm prophanis illis Visitatoribus editi fuere. Ità res passim in deterius mutabantur, & mi-

1538

Luterani oppugnāt Conciliū.

Horrendū Dei iudicium.

Mutatio religionis.

1538 rabilis atque incredibilis in religione confusio magis ac magis increscebat, cùm illi sacra obirent munia, qui nullis prorsus sacris initiati, nulla legitima authoritate vel promoti vel missi essent. Et hæc tamen omnia summè erant Euangelica, & purum putum verbum Dei, effusè hauddubiò miserorum mortalium cæcitatem & delirationem ridentibus malis dæmonibus, qui ijs rebus mirificè delectarentur.

Hoc tempore Argentoratenses, qui Zuinglij dogma sequebantur, illis, qui ex Gallijs & Belgio sectarum nomine profugere compellebantur, in ipsa vrbe sua templum occupandum tradiderunt, vt Ecclesiam constituerent. Huic aliquandiù præfectus fuit Iohannes Caluinus ex Gallia profugus, qui posteà Geneuensem in Allobrogibus Ecclesiam occupauit. Hunc Caluinum à patria sua ob vitæ improbitatem exulâsse quidam scribit, eundemque alius dicit inter dissolutos suæ vrbis viros dissolutissimum, inter inconstantes & fœdifragos inconstantissimum. Is nouam quãdam de Eucharistia opinionem è suo parùm sano cerebro commentus, negat cum Zuinglianis veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, sed horum tantùm energiam illic vult haberi. Non putauit Caluinus sua maiestate dignum, vt ipse minus aliquid, quam cæteri, posse videretur. Itaque hanc nouam mundo iam planè vecordi doctrinam inuexit. Nec hoc contentus, etiam multa alia præclara & tali viro digna scripsit, quæ quidem eiusmodi sunt, vt citra horrorem legi vix possint: quanquam ea quoque infelicissimis mortalibus non alio quàm ipsius verbi Dei titulo obtruduntur. Sunt autem cum intolerabili in Deum blasphemia coniuncta, vt, quòd scelera & flagitia omnia Deus in homine operetur, quòd lex & voluntas Dei sæpè inter se contrariæ sint, quòd diabolus iubente & volente Deo mentiatur in cordibus hominum, & multa alia, non verbis, sed flammis Tartareis vindicanda, quæ tamen ausus est quidam eius sectator Theodorus Beza defendenda suscipere. Proh nefarios homines, si tamen homines dicendi sunt, qui certè in humana effigie Tartarei cacodæmones esse videntur. Vt autem suam egregiam doctrinam Caluinus ille, cùm iam Geneuæ multa præditus authoritate degeret, miraculo quodam confirmaret, rem fecit sempiterna memoria dignam, vt cognoscat posteritas, quibus dolis, fraudibus & imposturis vti non dubitârint, qui Catholicam Ecclesiam nostro

Caluinus nouum fingit dogma.

Caluini immanes blasphemiæ.

æuo

æuo sub Euangelij instaurandi prætextu sibi oppugnandam sumpserunt. Persuasit quandoquè misero cuidam, vt se pateretur tanquàm mortuum in templum deportari. Fecit ille, consentiente etiàm eius coniuge. Porrò Caluini consilium erat, vt hominem coram populo iuberet redire ad superos seu reuiuiscere, hominéque mox sese erigente, tam inaudito miraculo certam omninò & sacrosanctam in orbem terrarum doctrinam inuexisse videretur. Sed o Dei clementiam, quæ perfidiosi hominis astum incredibilem noluit latere mortales, vt sic maturè ab eius consortio se remouerent. Miser ille qui viuus in templum illatus fuit, mortuus indè elatus est. Cùm enim Caluinus propiùs accessisset, &, si sua doctrina vera esset, eum iuberet resumpto spiritu surgere, vt homo callidus laqueo, quem alijs tetenderat, ipsus strangularetur, & omnes intelligerent falsissima esse quę miseris pro verbo Dei venditaret, nihil prorsùs sese commouit homo, quippe omni huius lucis vsura repentè priuatus. Porrò coniunx illius, ea re comperta, eiulatu & clamore animi sui testatur necopinatum dolorem, sed Caluinus eam egregijs pollicitationibus deliniuit, nè rem latiùs propalaret. In hoc verò facinore depræhensus, fertur mox redijsse in suggestum, dixisséque populo, Eccè hinc apparet imbecillitas fidei vestræ, quòd homo iste non potuit excitari à mortuis. Et forrasis persuasit hoc miserrimæ illi concioni. Hæc quidem de illo Caluino, multaque alia sparsit fama, quæ iam feruntur Gallice conscripta, & Latinè conuersa, olim in lucem proditura. Aiunt etiam Parisijs repertas aliquot Caluini, Theodori Bezæ, & aliorum eius farinæ hominum Epistolas, quę illorum nequitiam egregiè declarent, quas speramus quandoquè in publicum edendas. Sunt enim eiusmodi, vt vbì in hominum notitiā venerint, facilè omnes intellecturi sint, quàm sint illorū nihil minùs quàm Euangelica consilia, & admodùm perniciosi conatus. Hæc ità scripsi, quemadmodum à fide dignis accepi. Infrà quoquè, Deo volente, Luteri quoddam miraculum referemus. Et nondùm intelligent plùs quàm lethargo correpti mortales, quàm infidis pastoribus animarum suarum salutem & curam committant? Scilicèt istis hominibus hoc studio est, vt animas Christo, & non potius Orco, lucrifaciant. Porrò animaduertendum est, Caluinum, dum sibi præclarum apud omnes tum Zuinglianos, tum Luteranos nomen parare cupit, mirabili vafricie ità in re sacramentaria

1538

Miraculū Caluini horrendū.

Astutia Caluini.

Caluini in scribendo mira vafricies.

1538 taria tractanda versari, vt quandò illi res est cum Zuinglianis, planè ab illis stare se simulet: quandò cum Luteranis, quibus ceu simplicioribus fucum se facere posse confidit, ad nauseam vsque realitatem & substantiam corporis & sanguinis Domini, atque id genus alia Luteranis plausibilia, inculcet & repetat. Interim nihilo minùs nouum ille dogma fingit & tuetur, & cùm vtrisque se fauere incredibili calliditate præ se ferat, vtrosque suspensos & ambiguos detinet: nec tamen homo versutus perfidiam suam adeò celare potuit, quin Bernæ quandoquè illam proderet. Nam ibi in publico colloquio contra Zachariam Flandrum quendam cùm vehemens esset in defendenda Zuinglij sententia, idem Zacharias Caluini ad D. Falesium epistolam protulit, percontatus ex homine num suam agnosceret manum: quam cùm ille suam esse non negaret, Zacharia postulante, publicè lecta est, multò maioribus scatens in Zuinglium conuicijs, quàm eo in colloquio eius essent ab illo celebrata encomia. Et ausus certe est Caluinus palàm edito libello, quem dici voluit, Summam confessionis de Sacramentis, id omnibus persuadere conari, eos qui Augustanæ sunt confessionis, in eadem esse cum Tigurinis, qui vel maximè Zuinglium sectantur, sententia. Sed hoc scriptum à Luteranis est confutatum. Porrò Caluino illis respondente, exortum est odiosissimum certamen inter Caluinum & Luteranos, scriptisque contrarijs egregiè sese inuicem ornant, vt insignes scurras inter se commissos iurè dixeris. Longum esset, egregia illa emblemata omnia hìc referre: pauca ex Caluini annotabimus vltima admonitione ad Ioachimum Vuestphalum Luteranum, in qua simul aliquot Saxonicas ciuitates, quæ eius dogma damnauerant, fœdissimis lœdorijs & maledictis pro Euangelij sui modestia insectatur. Sic dicit esse suo errore fascinatos, vt quod pueris in Catechismo traditur, veterani Theologi non teneant: quid valeat Cœna, quorsùm spectet, nunquam gustâsse brutos istos homines: nè guttam quidem ingenui pudoris in eis esse: nimis largam illis copiam cauillationum profluere, dum Luteri sui hyperbolas proijciunt, modò plebeculam suosque fraterculos fascinent, popularis theatri plausu contentos, nec Dei, nec angelorum iudicium magnopere curare. Tribuit illis furiosum impetum, nugatoriam leuitatem, cæcam temulentiam, caninam improbitatem, diabolicam superbiam, quod eis superbia sit loco

Caluinus se prodit.

Caluini de Luteranis sententia.

Nota studia hæreticorũ, ab hæretico expressa.

pieta-

pietatis, quod eos ferocitas omni humanitate spoliauerit, quòd obstinatio nil moderaminis reliquum fecerit. Vocat eos vertiginosos homines, Cyclopes, superbam factionem gigantum, latratores phreneticos, bestias, proteruos, fastuosos, pertinaces, &c. Tum vero etiam queritur de illis, quòd se suosque indignos esse clamitent, quos terra sustineat, ità quòd nisi repentè exterminentur è mundo, non posse cum eis meliùs agi, quam vt ad Scythas vel Indos ablegentur: accusare eos principum segnitiem, quòd non exerto gladio protinus deleant Sacramentariorum memoriam. Hæc ibi Caluinus, in quem pulchrè quadrat illud Ecclesiastici: Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Quæ enim hæretici alij in alios iactant maledicta, ea in illos ipsos recidunt, cùm plerunquè aut peiores, aut paulò admodùm meliores sint illis, quibus maledicunt. Et reuerà quales hîc Luteranos depingit Caluinus, tales sunt plerique omnes hæretici, qui dati in reprobum sensum, per præcipitia falsitatis ruunt in omne genus flagitiorum. In Caluino sanè vel maximè cernere licuit ea omnia, quæ Luteranis ille tribuit, & tamen à suis tantùm non pro Deo colitur. Et quia mendacium nunquàm diù constare sibi potest, mira quadam versutia ità suum de Eucharistia dogma vanissimum tractat, vt neque Luteranis penitùs accedat, neque Zuinglianis, sed vtrisque quibusdam præstigijs illudat, dum ait carnem Christi naturalem & esse & non esse in Eucharistia, quorum illud Luterani, istud vero Zuingliani docent: ad extremum tamen in Zuinglij partes propensior est, dum affirmat, in cœnà Domini per fidem excipi efficaciam quandam & vim, de carne Christi in cælo sita defluentem: sed nihilo minùs de re tanta (quod necesse est à vero aberranti accidere) ferè semper pugnantia loquitur: quam ob causam Luterani cum præstigiatorem & Sophistam vocant: quibus sic respondet, vt impostorem eum & esse & agere, verba illius facilè declarent. Habet ille miser multos hodiè sectatores, & ingens est turba Caluinistarum, qui noui à quibusdam vocitantur Sacramentarij, propterea, vt habet Confessio Mansfeldensis, quòd noua quadam stropha Sacramenti virtutem eludere conantur. Sed has imposturas heu nimis cæcum mortalium genus non aduertit, immò verò insanus Caluini discipulus Beza affirmare non veretur, vni Caluino post Christum & Apo-

1538

Eccli 21.

Caluinus præstigiator & sophista.

In vita Caluini.

1538 ſtolos deberi veram & germanam de Cœna Domini intelligentiam. Quod etſi eſt inſolentiſſimè & ſtolidiſſimè dictum, tamen creditur à multis. Et quid mirum, cùm ſtultorum ſempèr infinitus ſit numerus? Caluini antilogias pugnanteſque ſententias viri doctiſſimi annotârunt, & poſſent vel ex hoc ſolo, quòd in doctrina varius eſt, homines ſatis ſuperque intelligere miſerum illum longè alienum eſſe ab incommutabili Dei veritate, ſed videre non volunt.

Eccl. 1.

Antinomi

Accidit hoc anno quiddam memorabile apud Vuitlegem operum reijerunt quidam è Luteri ſchola, qui tenbergenſes. Extitcerent, dicerentque homines Euangelicos non obligari ad bona opera diuinæ legis. Et ſic quidem Luterus ipſe ab initio docuerat. Verùm homo contentionibus & rixis natus ac deſtinatus, vbì hæc vidit ab alijs doceri, acritèr in eos inuectus eſt, cùm tamen hæc doctrina ex ipſius ſchola prodijſſet: nec vidit homo inconſideratus, quicquid in huius dogmatis aſſertores ſcriberet, id ipſius iugulum vel maximè petere. Ferunt Iohannem Iſlebium huius dogmatis præcipuum fuiſſe defenſorem, ſed [illegible] Lutero admonitum, ab eo reſiliiſſe. Ita licuit Lutero vnam atque eandem rem modò aſſerere, modò confutare: nec quicquam tam abſurdum ab illo fieri potuit, quod non putarent homines perperàm ab eo inſtituti, purum putum eſſe euangelion.

Synodus Tigurina Zuinglianorum.

Menſe Aprili Synodus Zuinglianorum doctorum Tiguri fuit, cui etiam Bucerus & Capito rogatu Baſileenſium interfuêre. Ibì Bucerus mirificè ſe purgat, quòd hactenùs tantoperè paci conficiendæ ſtuduerit, id ſe non ſua voluntate, ſed impulſu Lantgrauij & quorundam aliorum feciſſe dictitans. Diſceptatum eſt ibì triduo cum illo de reſponſo ad Luterum dando. Nam hìc quoquè aſtutus ille, vt quidam Zuinglianus ſcribit, ambigua loquendi forma ſolidam concordiam ſancire nitebatur, quam ambiguam loquendi rationem Tigurini non probabant, nec inſtàr Buceri obſcurè & captiosè, vt idem Zuinglianus ait, loqui volebant, ſed liberè & apertè, nè concordia fucata & inſidioſa, qualem Bucerus efficere voluiſſe non immeritò illis viſus eſt, poſteà maiores turbas pareret. Alij tamen à Bucero perſuaſi, Luterum à Zuinglio in Euchariſtiæ doctrina non tam re ipſa, quàm verbis diſcrepare, quod fuit falſiſſimum, ſicut Luterus ipſe teſtatur non vno loco, cum Lutero viſi ſunt

Bucerus ambiguus.

in quandam redire concordiam, sed quæ re vera nulla esset, sicut ipse euentus paulò pòst docuit. Immò & Bucerus ipse, qui hanc simulatam concordiam tantoperè vrsit, cum à Tigurinis impetrare non posset responsionem ad Luterum, qualem ipse vellet, ab illis non parùm abalienatus est, licèt anteà non mediocriter illos coluisset. Sunt etiàm alij quidam ab illis facti alieni, licèt videri nollent, & non pauci Luteranis accesserunt. Vtebantur autem isti, à Bucero, vt appáret, edocti, hac in re verbis & sententijs ambiguis & perplexis, nè fraus cuiquam appareret, qua tamen vel maxime creuit hoc prodigiosum Euangelion: adeoque Bucerus ipse in Euangelium Matthæi & Iohannis scribens, doctrinam de Eucharistia, quam antè propugnârat, vt Lutero gratificaretur, retractauit. Et tamen hunc Proteum quidam neutrales, id est, qui nec Catholicæ Ecclesiæ, neque Sectarijs addictos se videri volunt, licèt interim non obscurè nouas ipsi fabricent sectas, non dubitant pacis & pietatis inprimis studiosum vocare: scilicèt pacis & pietatis studiosus est, qui vt sese offert occasio, modò hoc, modò illud de vna eademque re dogma propugnat, facilè etiàm Mahometis Alcoranum approbaturus, si non desit opportunitas. Zuingliani quidam Buceranæ conciliationi, qua ille tam crebrò nisus est Zuinglianos cum Lutero in concordiam qualemcunque redigere, hoc tribuerunt, quod illis tribuendum est, qui præ nimio vini desiderio etiàm fæces hauriant. Nemo neque potest neque debet ambigere, hanc inexpiabilem dissensionem propterea inter istos nouos Euangelicos extitisse, vt sibi Catholici meliùs prospicerent, & à tam superbis, turbulentis & inconstantibus ingenijs rectiùs cauerent.

1538

Bucerus fit alienus à Tigurinis.

Zuinglianorum de Bucero sententia.

Apud Anglos hoc anno facinus insolens rex Henricus designauit in cineres & ossa beatissimi martyris Thomæ, Cantuariensis quondàm Archiepiscopi. Eius corpus in theca gemmis & auro mirificè exornata asseruabatur iam aliquot seculis, eratque eius martyris celeberrima memoria ob edita diuinitùs ad eius sacros cineres innumera miracula. Visebantur illic gemmæ incomparabiles: quædam vincebant oui anserini magnitudinem, pietatis causa eò missæ à monarchis & regibus, ad martyris memoriam ornãdam. Verùm Henricus rex nescio quorum instigatus consilio, non contentus gemmis & auro nudâsse eius monumentum, etiàm ipsas ve-

Cineres D. Thomæ cremãtur.

1538 nerandas reliquias exussit. Nihil quidē sanctissimo martyri nocitum est, qui vitam cum Deo viuit beatā & sempiternam: sed mirum profectò est, regem illum, qui paulo ante tanta cōstantia fidem Catholicam scriptis euulgatis defenderat, potuisse ad id infaustum consilium deuolui, vt in martyris ossa ante annos ferè quadringentos pro pietate cæsi, tam atrocitèr desæuiret. Sed id genus multa audent Luterani & reliqui sectarii, apud quos pleraque templa hodiè non multùm discrepant à ferarum cubilibus, & locis planè desertis, & in horrendam vastitatem redactis: quæ quidem, nisi Deus rebus nostris prospiciat, nihil videntur significare aliud, quàm propediem in his Europæ locis cultum Dei omnem penitùs extinctum iri.

Luteri articuli, Cōcilio offerendi.

Cùm indictum esset à Paulo Pontifice Concilium ob certas emergentes rationes non iam Mantuæ, qui locus visus erat opportunior, sed Vicentiæ celebrandum, Luterus certos euulgauit articulos, quos vellet suo nomine Concilio proponi. Verùm illi tam absurdi & impij erant, vt non defuerint, qui Germanos dehortarentur, ne proponerent eiusmodi articulos Concilio, nisi vellent Germanos reliquis nationibus irridendos & ignominia notandos propinare. Erant enim in ijs, qui ab ipsa quoquè Augustana Confessione dissiderent. Verùm etsi turpissimum est, in religionis negocijs diuersa sentire, & quod hodiè affirmâris, cras negare, hodiè asserere, quod heri negaueris, tamen hoc apud Luterum & eius præclaram sobolem non valdè turpe putatur, immò verò frequens & solenne est, vt eorum scripta testantur, licèt id imperita concio non facilè animaduertat.

Monasteria euertuntur in Anglia.

Hac tempestate in Anglia direpta atque euersa passim sunt monasteria: & vitæ monasticę cultores vestem mutare coguntur. Cæsi etiam fuere aliquot illustri dignitate proceres, quod nollent regis improbandæ sententiæ subscribere. Multum in eo regno sanguinis fusum est: & sectarij quidem egregium conscripsère martyrologion, in quod retulère etiàm nomina illorum, qui sub regina Maria, de qua post dicetur, hæresis nomine plexi sunt. Verùm illos nemo Christi, qui veritas est, martyres dixerit, qui non pietatis, sed perniciosæ doctrinæ causa tolluntur e medio, nè multos sua peste corrumpant. Videmus hodiè summo omnium dolore, quo progressa sit quorundam, initiò non seuerè vindicata, au-

ta, audacia. Quæ non hodiè hæresium monstra existunt? 1538
In Lituania sunt multi Arriani & Nestoriani, nec parùm multas occupârunt ecclesias homines valdè athei & execrabiles, qui summam & summè venerandam Trinitatem, proh nefas, vocant cerberũ tricipitem, & Symbolum non Athanasianum, sed Sathanasianum, & multa alia nimis horrenda. Si principio seuerà fuisset adhibita animaduersio, poterant omnia hæc mala facilè auerti. At nunc vsque eò increuerunt, vt nullum appareat remedium.

O scelus.

Hoc anno Barbarussa insigne fecit naufragium, amissis viginti millibus hominum, cùm iam classe educta, in nostros cogitaret. Illisit eas triremes tempestas oborta Acroceraunεis cautibus, quarum fragmenta toto ferè Dalmatico littore eiecta visebantur. Paulò antè insignem contra illum classem eduxerant Paulus Pontifex, Carolus Cæsar, & Veneti duce Andrea Auria, & Vincentio Capellio Veneto. Erant simul naues supra ducentas & quinquaginta, adeò vt nunquàm ferè maior nostrorum in Ionio mari classis conspecta sit, plurimumque sibi metueret Barbarussa, homo alioqui audax & imperterritus. Verùm cùm Veneti nollent præsidium Hispanorum militum in suas triremes accipere, vt quidam asserebant Ligures, nec Auria Venetis triremibus planè confideret, licet Veneti culpam aliò conferant, vt solent libentèr homines, si quid perperàm gestum sit, à se omnem culpæ suspicionem in alios amoliri: orta interim tempestas est, & nostri omnes insequente & insultante ac irridente Barbarussa, in fœdissimam fugam versi sunt, cùm potuissent facilè, vt quidam autumant, illo die totam Barbarussæ classem delere & perdere. Et iam quidem resumptis animis volebant Barbarussam inuadere quaterna acie: sed cùm cunctantiùs sua consilia expedirent, Barbarussa retrocessit in sinum Ambracium. Magnam eo die Christiani tulêre ignominiam, quòd tantæ occasioni non solùm deesse, sed etiam in turpem fugam se conijcere non dubitâssent. At tamen paulò pòst, vt diximus, incomparabilem Barbari cladem accepêre, multis amissis triremibus, Deo Opt. Max. hauddubiè Christianorum rebus opem ferente. Verùm id damnum breui posteà Solimannus sarciuit, vt est immensis opibus prædiues, noua instructa classe. Magnam verò indè cepit voluptatem, quòd Barbarussa omnibus propè rebus inferior,

Naufragiũ Barbarussæ.

Fuga turpis Christianorũ.

1538 nostros toto mari effugere compulisset.

Visa horrenda. Hoc anno multis Germaniæ locis armati homines in aëre visi sunt, & versus Orientem stella inusitatæ magnitudinis, quæ cruentos spargeret radios: & iuxta illam crux sanguinolenta, cum vexillo per aëra volitante.

Sub initium Octobris rex Franciæ Cameraci conuenit Mariam Belgij præfectam, Caroli Cæsaris sororem. Indè paritèr cum magna pompa egressi, venerunt ad S. Quintini oppidum. Vbiquè regina incredibili studio & apparatu excepta est. Exactis diebus sexdecim, alio itinere rediјt in Hannoniam. Nihil non egit rex Franciscus, vt posset Mediolanum Cæsaris beneficio impetrare: sed Cæsar præalto consilio & exacta prudentia, potentissimis Gallorum regibus amplissimum illum Italiæ principatum vt adiungeret, nullis rationibus permoueri potuit, veritus hauddubiò, nè illo minimè contenti, maiora tentarent. *Calũnia in Cæsarem.* Sunt qui Cæsaris auaritia & toti Italiæ dominandi libidine factum scribant, vt tam pertinacitèr Gallis Mediolanum negaret: sed illi certè temerarij sunt & iniqui censores, cùm ante paucos annos eundem principatum, quem maximis impendijs & difficultatibus bellicis obtinuerat, rogatu Pontificis Clementis, Francisco Sforciæ liberalissimè restituerit. Florentiam quoquè ipsius armis domitam, Alexandro Medici tradiderit, qui certe est insignis principatus.

Eo tempore, quo apud Niceam Pontifex, Cæsar & Franciscus rex fuère, Ioachimus Elector Brandeburgicus Saxoni Electori per legatum indicauit, se certis nuncijs didicisse de Turcæ in Germaniam aduentu. Iam enim Vaiuodæ ipse Turcarum Imperator hoc significârat. Orabat igitur Brandeburgicus, vt Saxo certam ipsi, quam cuperet, pacis ineundæ rationem perscriberet: se cum Ferdinando rege porrò acturum, vt apud Cæsarem intercedat. *Princeps Brandeburgicus.* Hic princeps Luteri quidem dogma sic complexus erat, vt tamen plerasque cæremonias Ecclesiasticas retineret, & cùm esset Cæsaris atque Ferdinandi studiosus, noluit in fœdus illud Smalcaldicum transire. Habebat autem in matrimonio optimi & Christianissimi Poloniæ regis Sigismundi filiam, quæ in hunc vsque diem, raro & eximio insignis pietatis exemplo, fertur in catholica religione constantissimè permanere. Saxoniç elector rem omnem deinde cum

Lant-

Lantgrauio communicat, & illi simul respondent 1538
Brandeburgico, se quidem videre necessariò totis viribus obuiam eundum esse Turcæ hosti crudelissimo, sed tamen id fieri non posse, nisi ipsis certa & non dubia pax concedatur. Ea erat eiusmodi, vt iudices Cameræ nihil contra ipsos possint in causa religionis, qua etiam compræhendi volebant direptionem bonorum Ecclesiasticorum: atque vt ea pace frui liceat etiàm illis, qui post Noribergicam transactionem accesserint & accedere voluerint ad ipsos, atque ipsi etiàm Daniæ regi, qui non erat subditus Imperio: quæ quidem omnia vehementèr erant Catholicis onerosa, & tamen nisi permitterentur, illi contra Turcas parùm aut nihil se moturi videbantur. Indè socij omnes Smalcaldici fœderis ad 24. Iulij monentur Isenacum se conferre. Eò non principes ipsi, sed legati venerunt. Eadem petunt, quæ anteà principes petierant, & alios ibì quoquè in suum fœdus receperunt. Habebant tum litem cum Henrico Brunsuicensi principe Goslarienses fœderati. Itaque orabant legati fœderatorum, vt Ferdinandus ab Imperatore peteret mandatum, quo princeps Henricus actioni se sistere cogatur: & tamen illi nolebant Catholicis licere suum ius persequi in supremo Imperij iudicio. Addebant autem minas, nisì id contra Henricum principem impetretur, ipsos Goslarienses socios minimè neglecturos. Ea tum erat Imperij per Germaniam habitudo, vt lachrymis potiùs, quàm scripto, prosequendum sit. Imminebat Germaniæ cruentissimus Turcarum tyrannus, & tamen sic erant plerique animati, vt nisi Cæsar ipsorum voluntati obsecundaret, non magnoperè recusaturi viderentur iugum Turcicæ captiuitatis, cùm certum esset, eos suis viribus tanto hosti minimè posse resistere.

Conuentus Isenaci.

Penultima die Decembris Lantgrauius Hassiæ haud procùl ab oppido Cassello venationi intentus, incidit in scribam Henrici principis Brunsuicensis, qui nihil habebat commercij cùm fœdere Smalcaldico, quia Catholicus erat princeps. Vbì autem Lantgrauius didicit scribam illum esse huius Henrici principis, iussit compræhensum Cassellum abduci. Habebat ille apud se literas principis sui ad Archiepiscopum Moguntinum & Heldum Cęsaris legatum. Eas vtrasque & quædam alia secreta Lantgrauius resignauit & legit, ipsumq́ue scribam captiuum detinuit. Hoc verùm decu-

Scriba ducis Henrici comprahenditur.

erit

1539 erit illum principem, alij viderint. Certè ea res primò quidem ipsi principi Henrico magnam calamitatem, sed non paulò maiorem Lantgrauio posteà attulisse videtur, cùm ijs ex initijs, licet aliæ quoquè causæ suppeterent, grauissima inter principes odia excreuerint: & Henricus quidem princeps primò à Lantgrauio captus sit, at ipse posteà Lantgrauius non solùm Henricum dimittere, sed in eius quoquè captiui locum succedere coactus sit. Verum ad has diras animorum acerbitates, quæ sub hoc Luteri infausto Euangelio inter Germaniæ principes extitêre, magna fomenta & incitamenta suggesserunt importuni concionatores Luterani, qui principibus suis sub verbi Dei specioso titulo multo persuasêre, quæ à verbo Dei prorsùs abhorrerent.

Isabella Imperatrix moritur. Item Dux Geldriæ.

Mortua est hoc anno Isabella Caroli Cæsaris coniunx, idque in puerperio, edita quidem prole, sed que non diù superuixerit. Mortuus est etiàm Carolus Geldriæ dux Catholicus, eique successit Guilhelmus princeps Cliuensis, sed parùm feliciter, vt ipse rei euentus declarauit. Galli cum in suas partes pertrahere nitebantur, vt haberet Cæsar in Belgio vicinum hostem: sed Deo benè propicio, princeps Cliuensis saniora consilia secutus, breui in gratiam cum Cæsare, quem tum occupata Geldriæ ditione, tum Gallorum amicitia offenderat, redijt, vt infrà dicemus.

Conuẽtus Francofurti.

ANNO 1539. fuit conuentus Protestantium Francofurti, vbi datæ sunt illis a Cæsare induciæ mensium 15. & decretum fuit, vt vtriusque partis viri docti & moderati deligerentur, qui inter se de rebus controuersis colloquerentur. Eius generis colloquia multa identidèm fuêre instituta, sed nullo felici exitu, quòd neque Sectarij vellent a sententia decedere, neque Catholicis fas esset quicquam illis contra Catholicæ Ecclesiæ sententiam concedere. Multa autem in Protestantibus & nunc & aliâs quoquè Cæsar pijssimus dissimulauit, quòd non facilè pateret via & ratio secùs cum illis agendi. Protestantes enim non solùm magnis iam erant ex Smalcaldico fœdere aucti viribus, sed etiàm Luteri & aliorum concionatorum suorum seditiosissimis tum scriptis, tum concionibus eò propemodùm impulsi videbantur, vt nisì Cæsar ipsis petita permitteret, nescio quid non molituri putarentur. Erant quidem

quidem non contemnendæ Cæsaris vires, sed eas tum 1539
Turcica, tum Gallica arma sic perpetuò ferè exercebant, vt cum Protestantibus nihil posset duriùs agere, licèt plurimùm illi doleret, paucorum impotentium Apostatarum monachorum scriptis & concionibus seditiosis Germaniæ pacem penitùs perturbari. In hoc ipso conuentu Saxoniæ Elector id inter alia testificabatur, se Ferdinandum non agnoscere pro rege Romanorum. Adeò iam erant in Germania perturbata omnia, eas turbas cientibus infaustis concionatoribus, qui Protestantes ordines egregiè illudebant. Erant quoquè inter Principes acerbæ suspiciones & simultates, ex religionis dispari habitu emergentes: vndè fiebat, vt Germaniæ vires, quæ hactenùs omnibus semper nationibus fuissent formidabiles, iam ità miserè distractæ & dissipatæ, hauddubiè supremam cladem iampridèm subituræ fuisse viderentur, nisi præpotens Deus singulari quadam beneuolentiam rebus nostris prospexisset. Erant enim adhuc permulti, hodieque sunt in Germania, qui à sectis prorsùs abhorreant, nec anili leuitate eam sibi religionem deserendam putent, quam tot seculis vniuersa Germania summa omnium consensione coluerit.

Intestina dissidia.

Hoc anno diem vitæ clausit extremum clarissimus & integerrimus Princeps Saxoniæ Georgius, quem Luterus egregiè conuicijs & contumelijs, & quidem impunè, sæpe prosciderat. Fuit is princeps generosa & planè Germana animi fortitudine, in auita Maiorum suorum religione constantissimus, & Carolo Cæsari longè optimo semper deditissimus, dignus profectò multis nominibus, quem omnis posteritas laudibus vehat. Eius obitu maxima accepit incommoda religio Christiana. Nullos enim reliquit liberos. Itaque testamento scripsit hæredem fratrem suum Henricum & eius filios Mauritium & Augustum, ea conditione, nè quicquam in religione mutarent. Missi fuerunt ad Henricum, qui hoc ei proponerent, sed interim mortuus est pius princeps, & continuò Henricus ditionem omnem occupauit, atque in omnia Misniæ, Thuringiæ & Saxoniæ loca, quæ Georgio Principi paruerunt, Luteri dogmata inuexit. Iam enim Luterani, vt antè dixi, eum in suam nassam pertraxerant. Is posteà successorem habuit Mauritium, Mauritius Augustum, vt suo loco dicemus. In Misniæ oppido absque vlla intermissione no-

Obitus Georgij Principis.

Mutatio religionis in Misnia.

cturnis

1539 cturnis atque diurnis horis perpetuæ Deo Optimo Maximo laudes promebantur, raro quodam eximiæ in Deum pietatis exemplo, diuersis cantandi & psallendi vicibus institutis in ipsa Ecclesia cathedrali: sed is cultus diuinus maxima ex parte tum abolitus est, antiqua religionis facie prorsùs mutata. Hęc faciebant Principes persuasi à Lutero, alioqui præ insita Germaniæ principibus spectata generositate, nunquàm talia facilè attentaturi: quanquam in eiusmodi grauissimis rebus nihil priuata authoritate, sed totius Christiani orbis consensu omnia cum summa deliberatione & exacta maturitate transigi oportebat. Non enim satis erat Luterum dicere, hæc & pleraque alia rectè & ex verbi Dei præscripto fieri, cum hæreticorum omnium ea perpetua fuerit consuetudo, vt quanuis absurda & impia in orbem commenta inueherent, ea tamen verbo Dei consentanea & ex verbo Dei profecta assererent: sed oportebat Christiani orbis sustinere sententiam. Id quidem generosos principes & reliquos Germaniæ magistratus magis decuisset. Portò vbi Henricus princeps ditionem fratris in suam fidem adegit, Luterum è Vuittenberga Lipsiam accersiuit: eò quoquè aduolauit ex eodem Luteri asylo ingens concionatorum examen, quot currus capere posset. Ij Luteri inauspicatum Euangelium strenuè in illum populum propagârunt, quem tot annis Catholicus Princeps in Catholica religione continuerat. Est Lipsia paruum quidem, sed elegans oppidum, insigni mercatu & vili rerum degendæ vitæ necessariarum precio, atque etiam Vniuersitate vel Academia tum celebre, tum perquàm commodum studiosis, nisi quòd Luteri Euangelium illic regnat, non tamen prorsùs Luterice, quòd in nõnullis a Lutero nonnihil deflexerint, vocenturque à quibusdam Catholicis molles confessionistæ, quemadmodùm alij rigidi confessionistæ, qui Luteri dicta factaque omnia, quantumuis putida & insulsa, sibi mordicùs tuenda statuerunt: qui etiàm Lipsenses & alios quosdam acerbissimè proscindunt, quòd à Lutero defecerint.

Præcones Luterani Lipsiam aduolant.

Lipsia.

Sleidanus hoc tempore scribit à Lutero librum editum de Concilijs & Ecclesia, in quo inter cætera ille quoquè demonstret, Canones Apostolorum esse adulterinos. Scilicèt premere nos vult authoritate Luteri, qui non modò hos Canones, sed multos etiàm scripturæ diuinæ libros reiecit. Quòd si verò tanti sit apud Sleidanum Luteri authoritas, discat quid ille sentiat de

Zuin-

1539

Zuinglianis, nec ægrè ferat se in illis quoquè perstringi. Verùm hæc ille bonus vir libentèr dissimulat. Porrò verò ridiculum hic nobis commemorat idem ipse, scribere Luterum in libro memorato de contrarijs doctorum sententijs de baptismo, Cypriani præsertìm & Augustini. Quis verò negauit vnquàm, Cyprianum de baptismo hæreticorum alitèr sensisse, quàm sentiat Ecclesia catholica? Sed interìm Cyprianus sanctissimus martyr neminem à sua communione repellebat, qui diuersum ab illo sentiret, quod euidens signum est, non illum pertinacitèr suam voluisse sententiam tueri. Sed quid sibi vult Sleidanus, quòd Luterum ait hanc de Baptismo Cypriani diuersam ab Ecclesia sententiam proferre? Fortasſis efficere vult, vt vni Lutero plus tribuamus quàm omnibus Patribus, propterea quòd Cyprianus non idem cum alijs sentit. Sed si ideò minus tribuendum est Patribus, quàm prorsùs nihil tribuendum est Lutero, immò verò quàm ille planè exibilandus & conspuendus est, qui in rebus grauissimis etiàm à seipso tam crebrò turpissimè dissidet? Bellissimus certè vir Sleidanus est, qui id genus portentis farcit nugacissimam historiam suam. Addit deindè, Luterum ibidèm recitare quatuor illa Concilia, quorum præcipua est authoritas. Sed hæc ipsa Concilia quòd nihili fecerit tum Luterus ipse, tum eius satellites & noui dogmatistæ, ex illorum scriptis satis superque doceri potest. In summa, nullum tam sanctum est Concilium, quod isti non prorsùs reijciant, si cum illorum prauis opinionibus non concordet. Tum quoquè visum est optimo Sleidano commemorare ex Luteri hoc præclaro commento, quàm densæ fuerint sub Pontificatu Romano tenebræ, quàm impura fœdaque religio, atque huc fuisse deuentum, vt etiàm vestis monachorum ad æternam salutem non parùm conferre putaretur. Sed quàm densas tenebras Luterus cum suis in orbem inuexerit, iam miseri mortales re ipsa experiuntur, dum ille miser totiès sua mutauit paradoxa, dictisque & scriptis suis id effecit, vt quod quisque nocte somniat, id non dubitet pro Dei verbo stultis hominibus obtrudere, adhibitis perperàm scripturæ diuinæ, quam Luterus solam vult valere, sententijs: atque eò iam res redijt, vt penè tot sint sectæ, quot capita, & miserandum in modum rudis & indocta plebs in absurdissimas easque pugnantissimas hæreses in dies inducatur. Neque nos mouet, quòd recitat

Ineptiæ Luteri & Sleidani.

Densæ tenebræ ex Luteri Euangelio

1539 recitat Sleidanus quosdam in habitu D. Francisci sepeliri voluisse. Fecit id Rodolphus Agricola, fecit Albertus Pius Carporum princeps, fecit Christophorus Longolius, viri summa eruditione: in quibus si repræhendendum est, quemadmodùm impius facit Sleidanus, quòd pio quodam animi affectu in eo habitu mori voluerunt, non quòd eum solum ad salutem sufficere putarent, sed vt suæ satisfacerent deuotioni: quantoperè non modò repræhendendus, sed etiàm execrandus & diris omnibus deuouendus est Luterus & eius similes apostatæ, qui habitum monasticum petulantissimè abiecerunt, & cum illo simul omnem pudorem & religionem exuêrunt, habentes certissimam damnationem, quòd primam fidem irritam fecerunt? Et certè non illibentèr credet posteritas, plerosque sub mortem voluisse S. Francisci habitum indui, & in eo sepeliri, licèt Sleidanus putet id eam fortè non credituram: sed ægrè admodùm fortasis credet potuisse sceleratissimos apostatas tantam mereri fidem & authoritatem apud homines, vt illorum impijssima & iam olim damnata dogmata haud alitèr, atquè ipsum Christi Euangelium, amplectèrentur. Hoc enim eiusmodi est, vt nemo id vnquàm neque admirari satis, neque pro dignitate deplorare queat. Sed de his alibì latior fortasis dabitur agendi opportunitas.

Hoc anno Angliæ rex scriptum quoddam edidit, quo Pontificem, qui Concilium tum Vicentiæ indixerat, acerbè perstringit. Ea res cumprimis iucunda fuit Luteranis & reliquis nouis dogmatistis. Quicquid enim Pontifici accideret, quod in eius contumeliam & ignominiam vergeret, id singularem huic hominum generi adferebat voluptatem: vt nôrint posteri omnes, quo spiritu afflati fuerint, qui implacabili odio pastorem Ecclesiæ prosequi non dubitârint. Verùm ne nimio Luterani gaudio insolentiùs exultarent, non diù pòst idem Angliæ rex non ferens in suo regno turbas, offendicula, seditiones (quarum rerum valdè ferax est Luteri Euangelium, ità vt vix vspiàm absque seditione & tumultu receptum sit) ex Luteri irrepente dogmate grassari, comitia totius regni indixit, siue conuentum Ordinum regni, (ipsi Parlamentum vocant) vbì pro stabilienda religionis concordia propositæ sunt sex quæstiones, de quibus in Actis publicis ità relatum habetur: Tandèm post longam super his articulis deliberationem,

Comitia Angliæ cōtra Luterum.

nem, post consultationes plurimas, post deniquè argumenta infinita, vltrò citroque connexa, omnium tam regiæ Maiestatis, quàm vtriusque Senatorij ordinis, ac plebis in hunc Senatum coactæ summo consensu fuit & est resolutum, decisum ac statutum eo modo ac forma, qua sequitur: Inprimis, In beatissimo altaris Sacramento, per virtutem & efficaciam potentissimi verbi Christi, simul atquè illud sacerdos ore locutus fuerit, sub forma panis & vini, naturale corpus & sanguinem Dominicum, conceptum ex Maria virgine, realitèr adesse: & post consecrationem, nullam panis aut vini, aut aliam quàdono Christi Dei & hominis remanere substantiam. Secu Gall? Communicare sub vtraque specie non est omnibus hominibus iure diuino necessè ad salutem: credendumque est & non dubitandum, quoniam in carne sub specie panis sit verus sanguis, & cùm sanguine sub specie vini sit vera caro, tam diuisìm quàm coniunctìm. Tertiò, Sacerdotes postquàm sacris initiati sunt, iure diuino non possunt vxores ducere. Quartò, Vota castitatis siue viduitatis à viro fœmináve non temerè facta Deo, iure diuino sunt obseruanda, Christianique populi libertate quadam eos priuant, qua, nisi vouissent, potuissent vti frui. Quintò, Missas priuatas in hac regis Anglicana Ecclesia ac congregatione admitti ac celebrari, simul & bonum & necessarium est, per quas probi Christiani, quorum vita respondet, paritèr & bona & diuina solatia & beneficia indè recipiunt, Missasque celebrari iuri diuino quadrat. Sextò, Expedit necesseque est auricularem confessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocircà regiæ Maiestatis authoritate, ac summo vtriusque ordinis senatorij, plebisque in hunc senatum coactæ consensu in hunc modum, qui sequitur, latum est senatusconsultum: Qui vel in hoc regno Angliæ, vel in alio quouis regiæ maiestatis dominio post 12. diem Iunij, qui proximè sequetur, verbo, scripto, prælo, fictitijs characteribus, aut alio quouis modò publicè concionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant, aut ratiocinantur secùs, quàm iam dictum est, in illos tanquàm hæreticos grauissima constituit rex supplicia, atque etiàm in eos, qui consilio aut re tales iuuerint &c. Hoc quidem præter omnem expectationē accidit Saxonico Papæ Lutero & eius symmystis, nouorum dogmatum buccinatoribus, præpotente Deo non nimiùm eis

Margin notes: 1539 — VI. Articuli. — 1. 2. 3. 4. 5. 6. (beside the six articles) — *Senatusconsultū Angliæ.*

1539 laxante habenas, quemadmodùm etiàm satanæ diuum
Iob 1. Iob flagellanti certos quosdam sempèr præfixit cancellos, quos ille prætergredi neque posset, neque deberet. Certum est enim, Luterum & totum nouorum dogmatistarum & ecclesiastarum gregem, ad tempus accepisse diuinæ iustitiæ permissu potestatem vexandi Catholicam Ecclesiam: sed nec hactenus potuerunt, nec deincèps poterunt tantum sæuire, quantum vellent. Vtinàm Catholici corrigerent vitam: breui pessum iret omnis illis diuinitùs permissa sæuiendi facultas.

Tumultus Gandauensis. Hoc anno Gandaui, quod est amplissimum Flandriæ oppidum, Caroli Cæsari[em] & clarissimum, nonnihil tumultuatum est. Ea fama ad Cæsaris tum in Hispania degentis notitiam peruenit, eò maturiùs eundum sibi censuit, ne res in peius dilatione procederet. Itaque cum perpaucis principibus ingressus est Gallias
Cæsar it per Gallias. per Baionam. Id enim vt maiori fiducia faceret, multis Francisci regis legationibus & literis inuitatus fuerat, licèt omnes eius Consiliarij, nè id faceret, prorsùs eum deterrerent. Verùm optimus princeps accepta à rege Francisco fide publica, illud certè periculosum iter arripuit. Nam tametsi rex Franciscus putandus est non malo tum in Cæsarem animo fuisse, tamen quia in tanta illum detinendi opportunitate potuisset facilè humanum aliquid pati, non absque ingenti periculo Cæsar illud iter ingressus est. Vtebatur autem tum veste pulla, & equis commodatitijs, ijsque Gallicis. Sed certè eo ipso tempore depræhensus est à legatis sororis eius Mariæ, quæ Belgio præerat, idque non semèl, per noctem duabus aut tribus horis vtroque flexo poplite in cubiculo, nigris
Cæsaris preces quotidianæ. vndiquaquè pannis tecto, orare. Et hauddubie Deus cui confidebat, non absque multorum summa admiratione, toto illo itinere seruauit eum. Porrò ea precandi ratione in omni vita, & loco, & ætate eum quotidiè vsum fuisse constat. Orabat manè duabus plùs minùs horis, totidem nocte vel vesperi. Indè pòstquàm se induisset, accedebat etiàm manè ad auscultandum Sacrum. Sed de his alibì plura dicentur. Cùm esset in hoc Gallico itinere, & ad regem properaret, contigit regis filium Carolum, lectissimum iuuenem Aureliorum ducem, inopinantèr insilire in tergum illius equo insidentis. Cumque eum Cæsar humanissimè salutâsset, ille clamauit, Cæsar redde te captiuum, Cæsar redde te captiuum. At verò Cæsar nihil illi respondit, sed tantùm ridentis in

morem

morem gratissimis & iucundissimis oculis illum intuebatur: sicque vno vecti equo, in chorum Gallicarum fœminarum & heroidum venerunt: Vbi Cæsar obitèr salutata Leonora sorore sua, Regis Francisci coniuge, longum miscuit sermonem cum Estampia heroide, quæ tum in magna erat gratia apud regem, nec desunt qui putent eam consuluisse regi, vt Cæsarem in Gallijs detineret. Accidit quandoquè, vt inter loquendum Cæsari inopinanti (vt quidem rebantur homines) annulus excideret gemmam habens nobilissimam. Eum cùm leuâsset illa è solo, vt Cæsari redderet, noluit eum recipere, sed illi dono dedit. Toto autem hoc spatio, quo Cæsar fuit in Gallijs, summi illi honores & omne humanitatis ac beneuolentiæ genus oblatum est à rege Francisco & omnibus regni proceribus, adeò vt etiam regia planè authoritate ad aliquot dies vteretur. Non tamen longè abfuit tum Ambasiæ, tum Parisijs à grauibus periculis. Ambasiæ Græci ignis fumo in gradibus turris cuiusdam immodicè excitato, propemodùm suffocatus fuit: Parisijs tabulatum in caput eius elisum, sanguinem sparsit. Rex Franciscus vbi comperit earum rerum authores, mox in crucem eos tolli iussit, sed pijssimus Cæsar multis precibus vitam illis impetrauit. Nolebat enim aduentum suum in Gallias cuiquam funestum esse, maximè cùm nihil horum de industria factum didicisset. Simul autem sororem suam Mariam tum de eximijs ipsi delatis honoribus, tum de ijs improuisis euentibus mox certiorem reddidit, nè quid illa famæ, quæ tum varia spargebatur, temerè crederet. Ipse Franciscus rex id temporis ex vlcere cœperat meliusculè habere, & apud Lochias Cæsari aduentanti summa hilaritate occurrit, paratus etiàm duos liberos suos Henricum & Carolum ipsi obsides dare, si parùm regi fideret. At Cæsar obsides recusauit, & ità (vt dixi) toto regno mirificè honoratus & splendidissimè habitus est, regijs liberis ex regno abeuntem Valencenas vsque deducentibus, vbi tum à Maria Cæsaris sorore nihil prætermissum est erga Cæsarem ipsum, & Francisci regis regios filios, quod ad eximiam propensissimi animi testandam beneuolentiam pertinere videretur. Poterat facilè inter duos illos longè potentissimos reges pax firma & constitui, & coalescere, si rex Franciscus à Mediolani amplissima ditione repetenda animum reuocare voluisset. Porrò dum inter se certant

1539

Cæsar honorificentissimè habetur.

Mediolanum pacis remora.

1539 reges de Mediolani imperio, interim Turcis animus creuit, & hæreses in dies ita auctæ sunt, vt vix numerari queant. Sed nemo temere culpam in reges conferat. Nostris peccatis prouocata Diuina iustitia permittit interim eiusmodi perniciosas dissensiones oriri inter principes & pleraque alia mala, vt iis castigati, resipiscamus & ad meliorem frugem nos recipiamus, nisi acerbiora quoque experiri velimus. Extant exempla non pauca etiam in scriptis diuinis.

Hoc anno tanta fuit vini vbertas, vt non suppetentibus vasis, pleriq; grandes foueas egregie tabulis vndique munitas, vino compleuisse ferantur.

Castrouum expugnatur. Eiusdem anni mense Augusto aut circiter, Turcæ duce Barbarussa Castronouum Dalmatiæ vrbem maritimam, in qua erat fortissimum Hispanorum præsidium, non sine maxima suorum cæde expugnârunt. Paulo ante Cæsareani id Turcis victis occupârant: sed ea res Solimanno impense doluit, nec quieuit, donec id Christianis sentiret ereptum. Sunt qui scribant, quosdam Dalmatas ex vrbe profugos, Turcis secreta vrbis prodidisse. Habent Turcæ enses incuruos, quibus & galeas & loricas ferreas nostrorum scindunt: sed id inprimis nostris incommode cecidit, quod in ipso acerrimo cum Turcis conflictu pluuia erumpente non potuere sclopettis vti. Porro Turcæ in nostros atrocissime sagittas iaculabantur. Multa tum Christianorum millia trucidata sunt. Dolendum certe, tantum posse in populum Dei impuros illos Mahometanos, sed nostris vitijs illorum vires aluntur. Obiter tamen aduertendum, ex Hispanis a Turca hoc loco cæsis plerosque interfuisse Romanæ vrbis sub Clemente 7. fœdissimæ direptioni, vt non immerito hæc illis clades accidisse videatur.

Per hoc tempus, cum iam non pauci putarent Sacramentarios cum Lutero rediisse in concordiam, quod tam multis colloquijs & conuenticulis toties frustra tentatum fuit, & Tigurini propterea a scriptis acerbis & contumeliosis in Luteranos abstinerent: Ecce tibi Luterus libellum de Patribus & Concilijs edit, quem ne videretur in solos Catholicos scripsisse, in coipso Zuinglium per summam contumeliam Nestorianum fuisse dicit. Hoc male habuit Tigurinos ministros, magistrum suum tam honorifice prædicari a Lutero, nec sibi hoc silentio transeundum putârunt, sed datis

Luterus Zuinglium Nestorianum vocat.

ad

ad Luterum li[illegible], admonent hominem, nè contra vl- 1539
timam pactionem tam malè de Zuinglio sentiret & scriberet. Luterus nihil illis respondit. Ità nunquàm inter istos Sectarios nisì ficta & simulata pax fuit, quippe qui non id spectarent, vt veritas vinceret, sed vt ipsi pro se quisque præclaram orbi doctrinam & nouam lucem inuexisse viderentur, atque hoc nomine apud vulgus insigne sibi nomen compararent. Indè adeò est, quòd cùm Saxonici quidam Ecclesiastæ Luterum suum mirè prædicarent, & ipsi D. Paulo conferre non vererentur, atque omnes alios Euangelij istius noui socios nihil esse dicerent ad illum suum Apostolum & Eliam, adderentque tandèm, ad hanc laudandi Luteri necessitatem ipsos adegisse illum Thrasonicum Gallum, quem hauddubiè Caluinum accipi volunt: Caluinus non ferens Luterum sibi anteferri, egregiè illos Saxones Luteranos perstringit, inter alia sic dicens: Vitia pro virtutibus exosculari, stultitiæ & præposteræ affectationis est. Minùs etiàm excusabilis inconsiderati zeli feruor, quòd scripturam turpitèr & putendum in modum corrumpunt, vt D. Iohannis Baptistæ spolijs Luterum exornent. Quanuis enim non negent etiàm in Iohanne Baptista factum esse, quod de venturo Elia prædixerat Malachias, volunt tamen de Lutero intelligi hoc vaticinium, quia sit Elias ille, per quem restituenda fuerint omnia: & quod in Iohanne Baptista semèl factum est non obscurè tam Prophetæ quàm Christi testimonio, in Lutero fuisse iterandum. Qua falsitate non minùs fœdârunt Luteri nomen, quàm Aegyptij Ieremiæ, corpus sepulcrumque eius adorando. Atque vt Eliæ nomen Lutero concedatur, sacrilegæ tamen est temeritatis, asserere vltimum Eliam, àc si præcisa esset manus Deo, nè quem præstantiorem paremve posteà emittat. Ità Caluinus, haud obscurè indicans, quàm velit ipse Lutero præstantior haberi. Sed ista non videt mundus, nescio quo lethargo oppressus. Verùm Sleidanus, qui ex Luteri libro de Concilijs & Ecclesia, quem eundem esse appáret, quem alij vocant de Patribus & Concilijs, non pauca citauit, quæ possent flagellare Catholicam Ecclesiam, hanc Luteri de Zuinglio sententiam, qua eum dicit Nestorianum, pro suo insigni candore tacitus præterit: scilicèt optimæ fidei historicus fraudulentèr celans, quæ contra se suosque faciant.

Caluinus non vult Lutero videri inferior.

1540 *Legati Protestãtium ad Cæsarem.* ANNO 1540. rex Ferdinandus ab Austria venit Gandauum ad Carolum Cæsarem: venerunt eò quoquè legati Protestantium Ordinum, qui præter alia multa, quibus & sese mirificè purgare, & in Catholicos turbarum omnium culpam conferre nitebantur, coram illo Catholicæ religioni addictissimo Principe dicere non sunt veriti, hoc tempore Deum Euangelij sui cognitionem excitâsse, quasi antehàc Germania Euangelium nescierit, & ab apostatis demùm & votifragis monachis illud discere debuerit. Eodem tempore Protestantes Ordines ad Galliæ regem non parùm blandas scripsere literas, vt si quid à Cæsare durius expectandum esset, haberent potentissimum regem sibi coniunctum. Cæsar cùm legatos Protestantium audi-*Postulata Legatorum.* uisset, se deliberaturum respondit. Multùm hîc iterùm vrgebant legati illi, vt Cameræ iudicibus non liceret pro illis ferre sententiam, qui se quererentur rebus & facultatibus suis sub Euangelij prætextu priuari, quales querimoniæ à Clero Catholico & Monasticæ vitæ cultoribus tum non raræ ad Cameræ iudicium deferebantur. Dicebant Catholici, se iniuria rebus suis spoliari: asserebant contrà Euangelici, iurè id fieri, quòd falsam colerent doctrinam &c. In hac autem controuersia non licebat Catholicis, ad supremum Imperij iudicium prouocare, sed oportebat eam ferre sententiam, quam apostatæ & incestis nuptijs polluti monachi, suis magistratibus persuasissent veram esse & prorsùs Euangelicam. Hoc miserum erat & calamitosum, & tamen sic habebat pura doctrina noui Euangelij. Cæsar cogebatur ob temporum iniquitatem pleraque dissimulare, cùm tam multis ijsdemque potentissimis premeretur hostibus. Indixit nihilo minùs Conuentum Principum Spiræ, qui tamen ob pestis sæuitiem *Cõuentus Imperij Hagenoæ.* translatus est Hagenoam, cui Ferdinandus rex Cæsaris nomine præfuit, Cæsare alijs occupato. In hoc conuentu Luterani noluerunt pondus aliquod habere eam quorundam articulorum conciliationem, quam Augustæ septem ab vtraque parte collocutores effecerant. Petiérunt etiam colloquium Vuormatiæ habendum, & impetrârunt. Sed in eo colloquio parùm confectum est. Hoc ferè loco Sleidanus recitat prolixissimum scriptum Protestantium ad Granuellanum, quemadmodùm & aliàs passim multa superuacanea, immò & vana &

perni-

perniciosa, ad nauseam vsque commemorat, vt docti 1549
quidam non immeritò affirmârint, plura apud illum
esse πάρεργα, quàm ἔργα. Hoc verò scriptum satis appa-
ret ex concionatorum & dogmatistarum officina pro-
fectum. Multùm illic bellissimi isti ecclesiastæ & apo-
statæ monachi suam causam fucis quibusdam obline-
re conantur, sed ità tamen, vt non ipsi, sed Principes &
magistratus loqui videantur. Nos verò ex vnguibus
leonem facilè dignoscentes, istis apostatis & dogmati-
stis respondemus. Aiunt Catholicos magna crudelita-
te grassari in homines innocentes. Ijs verbis Impera-
torem, Regem Franciæ, multosque alios Catholicos
principes obliquè crudelitatis insimulant, propterea
quòd de hæreticis supplicium sumerent, quos ipsi vo-
cant homines innocentes. Et tamen etiàm Protestantes
seuerè animaduertebant, hauddubiè instigati ab istis,
in Sacramentarios & Anabaptistas, qui se non minùs
atquè Luterani innocentes iactitabant. Quæ verò illa *Hæretico-*
innocentia est, homines à Christi corpore, quod est *rum qua-*
Catholica Ecclesia, abstrahere, & in pestilentissimos er- *lis inno-*
rores inducere, quos necesse est non aliud quàm ipsam *centia.*
mortem sempiternam consequi? Latrones atroci ple-
ctuntur supplicio, quòd corpora iugulent, & isti ani-
marum parricidæ tanquàm innoxij tantæ immanita-
tis nullas pœnas dabunt? Aiunt se in suspicionem vo-
cari, quasi non emendationem Ecclesiæ, sed commoda
solùm sua spectent, & has calumnias longè lateque dis-
seminari, quò vera religio & ipsi in odium adducantur.
Quis hìc non rideat istorum impudentiam? Si Ecclesiæ
emendationem spectabant, cur non manserunt in suis
cœnobijs? cur tot iam olìm damnatos errores ab infe-
ris excitârunt? cur Germaniam fœdissimis religionis
dissidijs horrendum in modum distraxerunt? Et has
tantas errorum tenebras audent vocare puram doctri-
nam, audent dicere se filij Dei nomen & euangelium
profiteri. Sed nè impietatis arguantur, quòd sua cœ-
nobia deseruerint, & post nuncupatum Deo perpetuæ
continentiæ votum incestis se nuptijs polluerint, vitam
monasticam vocant pharisaicam & impiam. Ità nimi-
rùm dicere eos oportebat, si causæ suæ consultum vel-
lent. Sed erit apud omnem posteritatem summe execra-
tioni hæc ipsa vestra impudentia, quòd non modò non
voluistis tantum scelus agnoscere, sed etiàm in illo glo-
riari. Sic olim Iulianus apostata cùm à Christiana re-

1540 ligione defeciſſet, ſacras literas his verbis irriſit, ſcribens ad primarios ſui temporis Epiſcopos: Legi, Cognoui, Damnaui. Cui ita a noſtris reſponſum eſt: Legiſti, ſed non cognouiſti: ſi enim cognouiſſes, non damnâſſes. Vt ille impius irriſit ſcripta diuina, ſic iſti innocentes homines & belli euangelici, lacerant vitam monaſticam, quam ab ipſis Apoſtolis vſque in præſens conſtat in Eccleſia Dei magnæ venerationi ſempèr fuiſſe. Sed cùm illi per ſummum ſcelus ab ea vita diſceſſerint, ſi ſuæ velint exiſtimationi conſultum, nō debent niſi peſſimè de illa & dicere & ſcribere. Et habent certè qui illos audiant, & eos rectè feciſſe credant: ſed quis interìm explicare ſatis queat, quibus illi noctes atque dies conſcientiæ ſæuiſſimis aculcis pungantur, licet id apud homines diſſimulent? Sciunt enim omnes illos veteres ſanctiſſimos Patres, adhibitis ſcripturæ diuinæ teſtimonijs, id conſtantèr affirmare, vota continentię & aliarum rerum bonarum Deo ſemèl præſtita, prorsus reddi oportere, illosque impios & perfidos cenſendos, qui poſtquàm Deo vouerunt continentiam, audent inire cōiugia. Hęc, inquam, illi non ignorant, ſed obſtinata animi deſperatione contemnunt: cumque ſe videant ab omni ſpę ſalutis, niſi reſipiſcant, excidiſſe, ſummoperè in eam curam & cogitationem incumbūt, vt quam plurimos ſecum in damnationem adducant. Itaque haud ſecus ac peſtes quędam fugiendi ſunt, nè ſua contagione alios inficiant. Verùm id illis perſuaderi non poteſt, quorum oculos ſuis mendacijs ità perſtrinxerunt, vt illorum ſcelus & turpitudinem videre non poſſint. Iam verò quātam habet vanitatem & impudentiam, quòd aiunt in his literis, ſe nihil contra veteris Eccleſiæ formulam docere, cùm certiſſimum ſit, & a noſtris abundè oſtenſum, eos pro Euangelio & Dei verbo hominibus nihil ferè obtrudere aliud, quàm craſſiſſimos & iam olim damnatos errores? Et nè parùm ſit tam ſceleratè eſſe mentitos, adijciunt mox aliud tam inſolens & prodigioſum mendacium, vt non ſtylo, ſed magiſtratûs ſceptro & ſeuera animaduerſione vindicandum ſit. De pœnitentia, inquiunt, in Eccleſia docebatur frigide & perplexè: de gratia per Chriſtum accepta, de condonatione peccatorum ne verbum quidem. In re tam aperta, quam ipſa lux meridiana palàm coarguit, quid poſſumus aliud, quàm & iſtorum deploratam malitiam, & illis fidem commodantium miſerandam dolere cæcitatem? Quis verò poſſit mederi homi-

Niceph. Eccl. Hiſt. lib. 10. cap. 25.

Impudens mendaciū apoſtatarum.

Aliud inſigne mendacium.

hominibus, qui sibi tam luculentèr imponi sinunt? Le- 1540
gantur vel soli Doctorum Scholasticorum libri, & penè ad fastidium vsque comperientur de Christi gratia & peccatorum remissione scripsisse. Non ergò isti quadam animi imbecillitate aut ignoratione, sed destinata & deplorata malitia hæc & id genus alia multa in miserorum certissimam perniciem confingunt. Sed porro adijciunt, Missam priuatam esse rem nouam & inuectam partim ignoratione, partim auaritia. Et hoc rursus mendacium est intolerabile: & certè ipsi in sua Augustana Confessione profitentur Missam apud se retineri & summa reuerentia celebrari. Quid verò, si rem ipsam spectes, interest inter publicas & priuatas Missas? Sed quicquid de Missa illi blaterent, certum est, eos summos esse Missæmastiges: qua de re satis superque Catholici illis respōderunt. Pergunt viri optimi: Propter ablatum, inquiunt, sacerdotibus coniugium, redundabant omnia turpissimis exemplis. Sed omnis Oriens & Occidens iam antiquitùs non permisit sacerdotibus coniugium. Vnius tantùm D. Hieronymi testimonium proferemus, nè prolixi simus: Apostoli, inquit, vel virgines fuerunt, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri ac diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut in æternum certè pudici. Huic omnes Patres adstipulantur. At hodiè sub isto nouo Euangelio videmus omnia redundare incestis nuptijs sceleratissimorum & votifragorum monachorum & monialium. Aiunt boni viri, vt paulò antè audiuimus, se nihil contra veteris Ecclesiæ formulam docere. Sed quæ vnquàm vetus Christi Ecclesia permisit monachis & monialibus coniugium? Audiant perditi isti Canonem 15. celeberrimæ illius & toto orbe receptæ Synodi Chalcedonensis: Si qua virgo se dedicauerit Deo, similitèr monachus, non licet eis nuptijs iungi: si verò inuenti fuerint hoc facientes, maneant excommunicati. Sed hunc tantæ Synodi Canonem isti omni lachrymarum fonte plangendi tenebriones prorsùs contemnunt. Nam est scriptum quoddam posteà editum, vbi palàm asserunt noui euangelistæ, Chalcedonense Concilium tetro errore monachis & monialibus coniugium interdixisse: quo in loco etiàm Nicenam illam primam & antiquissimam Synodum reprehendūt, quòd contra Iohannis Baptistæ sententiam de militibus decretum fecerit, multaque alia etiàm veteris Ecclesiæ Concilia ceu censores quidam incredibili temeritate

In Apologia ad Pāmachium.

Scriptum cōtra Synodi Tridētinæ cōtinuationē à Pio 4. indictam.

1539 cturnis atque diurnis horis perpetuæ Deo Optimo Maximo laudes promebantur, raro quodam eximiæ in Deum pietatis exemplo, diuersis cantandi & psallendi vicibus institutis in ipsa Ecclesia cathedrali: sed is cultus diuinus maxima ex parte tum abolitus est, antiqua religionis facie prorsùs mutata. Hęc faciebant Principes persuasi à Lutero, alioquì præ insita Germaniæ principibus spectata generositate, nunquàm talia facilè attentaturi: quanquàm in eiusmodi grauissimis rebus nihil priuata authoritate, sed totius Christiani orbis consensu omnia cum summa deliberatione & exacta maturitate transigi oportebat. Non enim satis erat Luterum dicere, hæc & pleraque alia rectè & ex verbi Dei præscripto fieri, cùm hæreticorum omnium ea perpetua fuerit consuetudo, vt quanuis absurda & impia in orbem commenta inueherent, ea tamen verbo Dei consentanea & ex verbo Dei profecta assererent: sed oportebat Christiani orbis sustinere sententiam. Id quidem generosos principes & reliquos Germaniæ magistratus magìs decuisset. Porrò vbì Henricus princeps ditionem fratris in suam fidem adegit, Luterum è Vuittenberga Lipsiam accersiuit: eò quoquè aduolauit ex eodem Luteri asylo ingens concionatorum examen, quot currus capere posset. Ij Luteri inauspicatum Euangelium strenuè in illum populum propagârunt, quem tot annis Catholicus Princeps in Catholica religione continuerat. Est Lipsia paruum quidem, sed elegans oppidum, insigni mercatu & vili rerum degendæ vitæ necessariarum precio, atque etiàm Vniuersitate vel Academia tum celebre, tum perquam commodum studiosis, nisì quòd Luteri Euangelium illic regnat, non tamen prorsùs Luterìcè, quòd in nõnullis à Lutero nonnihil deflexerint, vocenturque à quibusdam Catholicis molles confessionistæ, quemadmodum alij rigidi confessionistæ, qui Luteri dicta factaque omnia, quantumuis putida & insulsa, sibi mordicùs tuenda statuerunt: qui etiàm Lipsenses & alios quosdam acerbissimè proscindunt, quòd à Lutero defecerint.

Præcones Luterani Lipsiam aduolant.

Lipsia.

Sleidanus hoc tempore scribit à Lutero librum editum de Concilijs & Ecclesia, in quo inter cætera ille quoquè demonstret, Canones Apostolorum esse adulterinos. Scilicèt premere nos vult authoritate Luteri, qui non modò hos Canones, sed multos etiàm scripturæ diuinæ libros reiecit. Quòd si verò tanti fit apud Sleidanum Luteri authoritas, discat quid ille sentiat de

Zuin-

Zuinglianis, nec ægrè ferat se in illis quoquè perstringi. Verùm hæc ille bonus vir libentèr dissimulat. Porrò verò ridiculum hîc nobis commemorat idem ipse, scribere Luterum in libro memorato de contrarijs doctorum sententijs de baptismo, Cypriani præsertim & Augustini. Quis verò negauit vnquàm, Cyprianum de baptismo hæreticorum alitèr sensisse, quàm sentiat Ecclesia catholica? Sed interìm Cyprianus sanctissimus martyr neminem à sua communione repellebat, qui diuersum ab illo sentiret, quod euidens signum est, non illum pertinacitèr suam voluisse sententiam tueri. Sed quid sibi vult Sleidanus, quòd Luterum ait hanc de Baptismo Cypriani diuersam ab Ecclesia sententiam proferre? Fortassis efficere vult, vt vni Lutero plus tribuamus quam omnibus Patribus, propterea quòd Cyprianus non idem cum alijs sentit. Sed si ideò minus tribuendum est Patribus, quàm prorsùs nihil tribuendum est Lutero, immò vero quàm ille planè exibilandus & conspuendus est, qui in rebus grauissimis etiàm à seipso tam crebrò turpissimè dissidet? Bellissimus certè vir Sleidanus est, qui id genus portentis farcit nugacissimam historiam suam. Addit deindè, Luterum ibidèm recitare quatuor illa Concilia, quorum præcipua est authoritas. Sed hæc ipsa Concilia quòd nihili fecerit tum Luterus ipse, tum eius satellites & noui dogmatistæ, ex illorum scriptis satis superque doceri potest. In summa, nullum tam sanctum est Concilium, quod isti non prorsùs reijciant, si cum illorum prauis opinionibus non concordet. Tum quoquè visum est optimo Sleidano commemorare ex Luteri hoc præclaro commento, quàm densæ fuerint sub Pontificatu Romano tenebræ, quam impura fœdaque religio, atque huc fuisse deuentum, vt etiàm vestis monachorum ad æternam salutem non parùm conferre putaretur. Sed quàm densas tenebras Luterus cum suis in orbem inuexerit, iam miseri mortales re ipsa experiuntur, dum ille miser totiès sua mutauit paradoxa, dictisque & scriptis suis id effecit, vt quod quisque nocte somniat, id non dubitet pro Dei verbo stultis hominibus obtrudere, adhibitis perperàm scripturæ diuinæ, quam Luterus solam vult valere, sententijs: atque eò iam res redijt, vt penè tot sint sectæ, quot capita, & miserandum in modum rudis & indocta plebs in absurdissimas easque pugnantissimas hæreses in dies inducatur. Neque nos mouet, quòd recitat

1539

Ineptiæ Luteri & Sleidani.

Densæ tenebræ ex Luteri Euangelio

1539 recitat Sleidanus quosdam in habitu D. Francisci sepeliri voluisse. Fecit id Rodolphus Agricola, fecit Albertus Pius Carporum princeps, fecit Christophorus Longolius, viri summa eruditione: in quibus si repræhendendum est, quemadmodùm impius facit Sleidanus, quòd pio quodam animi affectu in eo habitu mori voluerunt, non quòd eum solum ad salutem sufficere putarent, sed vt suæ satisfacerent deuotioni: quantoperè non modò repræhendendus, sed etiàm execrandus & diris omnibus deuouendus est Luterus & eius similes apostatæ, qui habitum monasticum petulantissimè abiecerunt, & cum illo simul omnem pudorem & religionem exuerunt, habentes certissimam damnationem, quòd primam fidem irritam fecerunt? Et certè non illibentèr credet posteritas, plerosque sub mortem voluisse S. Francisci habitum indui, & in eo sepeliri, licèt Sleidanus putet id eam fortè non crédituram: sed ægrè admodùm fortasfsis credet potuisse sceleratissimos apostatas tantam mereri fidem & authoritatem apud homines, vt illorum impijssima & iam olim damnata dogmata haud alitèr, atquè ipsum Christi Euangelium, amplectèrentur. Hoc enim eiusmodi est, vt nemo id vnquàm neque admirari satis, neque pro dignitate deplorare queat. Sed de his alibi latior fortasfsis dabitur agendi opportunitas.

Hoc anno Angliæ rex scriptum quoddam edidit, quo Pontificem, qui Concilium tum Vicentiæ indixerat, acerbè perstringit. Ea res cumprimis iucunda fuit Luteranis & reliquis nouis dogmatistis. Quicquid enim Pontifici accideret, quod in eius contumeliam & ignominiam vergeret, id singularem huic hominum generi adferebat voluptatem: vt nôrint posteri omnes, quo spiritu afflati fuerint, qui implacabili odio pastorem Ecclesiæ prosequi non dubitàrint. Verùm ne nimio Luterani gaudio insolentiùs exultarent, non diù pòst idem Angliæ rex non ferens in suo regno turbas, offendicula, seditiones (quarum rerum valdè ferax est Luteri Euangelium, ità vt vix vspiàm absque seditione & tumultu receptum sit) ex Luteri irrepente dogmate grassari, comitia totius regni indixit, siue conuentum Ordinum regni, (ipsi Parlamentum vocant) vbi pro stabilienda religionis concordia propositæ sunt sex quæstiones, de quibus in Actis publicis ità relatum habetur: Tandèm post longam super his articulis deliberationem,

Comitia Angliæ cõtra Luterum.

nem, post consultationes plurimas, post deniquè argumenta infinita, vltrò citroque connexa, omnium tam regiæ Maiestatis, quam vtriusque Senatorij ordinis, ac plebis in hunc Senatum coactæ summo consensu fuit & est resolutum, decisum ac statutum eo modo ac forma, qua sequitur: Inprimis, In beatissimo altaris Sacramento, per virtutem & efficaciam potentissimi verbi Christi, simul atquè illud sacerdos ore locutus fuerit, sub forma panis & vini, naturale corpus & sanguinem Dominicum, conceptum ex Maria virgine, realitèr adesse: & post consecrationem, nullam panis aut vini, aut aliam quàm Christi Dei & hominis remanere substantiam. Secundò: Communicare sub vtraque specie non est omnibus hominibus iure diuino necessè ad salutem: credendumque est & non dubitandum, quoniam in carne sub specie panis sit verus sanguis, & cùm sanguine sub specie vini sit vera caro, tam diuisim quam coniunctìm. Tertiò, Sacerdotes postquàm sacris initiati sunt, iure diuino non possunt vxores ducere. Quartò, Vota castitatis siue viduitatis à viro fœmináve non temerè facta Deo, iure diuino sunt obseruanda, Christianique populi libertate quadam eos priuant, qua, nisi vouissent, potuissent vti frui. Quintò, Missas priuatas in hac regis Anglicana Ecclesia ac congregatione admitti ac celebrari, simul & bonum & necessarium est, per quas probi Christiani, quorum vita respondet, paritèr & bona & diuina solatia & beneficia indè recipiunt, Missasque celebrari iuri diuino quadrat. Sexto, Expedit necesseque est auricularem confessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocircà regiæ Maiestatis authoritate, ac summo vtriusque ordinis senatorij, plebisque in hunc senatum coactæ consensu in hunc modum, qui sequitur, latum est senatusconsultum: Qui vel in hoc regno Angliæ, vel in alio quouis regiæ maiestatis dominio post 12. diem Iunij, qui proximè sequetur, verbo, scripto, prælo, fictitijs characteribus, aut alio quouis modò publicè concionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant, aut ratiocinantur secùs, quàm iam dictum est, in illos tanquàm hæreticos grauissima constituit rex supplicia, atque etiàm in eos, qui consilio aut re tales iuuerint &c. Hoc quidem præter omnem expectationē accidit Saxonico Papæ Lutero & eius symmystis, nouorum dogmatum buccinatoribus, præpotente Deo non nimiùm eis

1539

VI. Articuli.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

Senatusconsultū Angliæ.

1539 laxante habenas, quemadmodùm etiàm satanæ diuum

Iob 1. Iob flagellanti certos quosdam sempèr præfixit cancellos, quos ille prætergredi neque posset, neque deberet. Certum est enim, Luterum & totum nouorum dogmatistarum & ecclesiastarum gregem, ad tempus accepisse diuinæ iustitiæ permissu potestatem vexandi Catholicam Ecclesiam: sed nec hactenùs potuerunt, nec deincèps poterunt tantum sæuire, quantum vellent. Vtinàm Catholici corrigerent vitam: breuì pessum iret omnis illis diuinitùs permissa sæuiendi facultas.

Tumultus Gandauensis. Hoc anno Gandaui, quod est amplissimum Flandriæ oppidum, Caroli Cæsari em & clarissimum, nonnihil tumultuatum est. Ea damni ad Cæsaris tum in Hispania degentis notitiam peruenit, eò maturiùs eundum sibi censuit, nè res in peius dilatione procederet. Itaque cum perpaucis principibus ingressus est Gallias per Baionam. Id enim vt maiori fidutia faceret, multis Francisci regis legationibus & literis inuitatus fuerat, licèt omnes eius Consiliarij, nè id faceret, prorsùs eum deterrerent. Verùm optimus princeps accepta à rege Francisco fide publica, illud certè periculosum iter arripuit. Nam tametsi rex Franciscus putandus est non malo tum in Cæsarem animo fuisse, tamen quia in tanta illum detinendi opportunitate potuisset facilè humanum aliquid pati, non absque ingenti periculo Cæsar illud iter ingressus est. Vtebatur autem tum veste pulla, & equis commodatitijs, ijsque Gallicis. Sed certè eo ipso tempore depræhensus est à legatis sororis eius Mariæ, quæ Belgio præerat, idque non semèl, per noctem duabus aut tribus horis vtroque flexo poplite in cubiculo, nigris vndiquaquè pannis tecto, orare. Et hauddubie Deus cui confidebat, non absque multorum summa admiratione, toto illo itinere seruauit eum. Porrò ea precandi ratione in omni vita, & loco, & ætate eum quotidiè vsum fuisse constat. Orabat manè duabus plùs minùs horis, totidem nocte vel vesperi. Indè pòstquàm se induisset, accedebat etiàm manè ad auscultandum Sacrum. Sed de his alibì plura dicentur. Cùm esset in hoc Gallico itinere, & ad regem properaret, contigit regis filium Carolum, lectissimum iuuenem Aureliorum ducem, inopinantèr insilire in tergum illius equo insidentis. Cumque eum Cæsar humanissimè salutâsset, ille clamauit, Cæsar redde te captiuum, Cæsar redde te captiuum. At verò Cæsar nihil illi respondit, sed tantùm ridentis in

Cæsar it per Gallias.

Cæsaris preces quotidianæ.

morem

morem gratissimis & iucundissimis oculis illum intuebatur: sicque vno vecti equo, in chorum Gallicarum fœminarum & heroidum venerunt: Vbi Cæsar obitèr salutata Leonora sorore sua, Regis Francisci coniuge, longum miscuit sermonem cum Estampia heroide, quæ tum in magna erat gratia apud regem, nec desunt qui putent eam consuluisse regi, vt Cæsarem in Gallijs detineret. Accidit quandoquè, vt inter loquendum Cæsari inopinanti (vt quidem rebantur homines) annulus excideret gemmam habens nobilissimam. Eum cùm leuâsset illa è solo, vt Cæsari redderet, noluit eum recipere, sed illi dono dedit. Toto autem hoc spatio, quo Cæsar fuit in Gallijs, summi illi honores & omne humanitatis ac beneuolentiæ genus oblatum est à rege Francisco & omnibus regni proceribus, adeò vt etiam regia planè authoritate ad aliquot dies vteretur. Non tamen longè abfuit tum Ambasiæ, tum Parisijs à grauibus periculis. Ambasiæ Græci ignis fumo in gradibus turris cuiusdam immodicè excitato, propemodùm suffocatus fuit: Parisijs tabulatum in caput eius elisum, sanguinem sparsit. Rex Franciscus vbi comperit earum rerum authores, mox in crucem eos tolli iussit, sed pijssimus Cæsar multis precibus vitam illis impetrauit. Nolebat enim aduentum suum in Gallias cuiquam funestum esse, maximè cùm nihil horum de industria factum didicisset. Simul autem sororem suam Mariam tum de eximijs ipsi delatis honoribus, tum de ijs improuisis euentibus mox certiorem reddidit, nè quid illa famæ, quæ tum varia spargebatur, temerè crederet. Ipse Franciscus rex id temporis ex vlcere cœperat meliusculè habere, & apud Lochias Cæsari aduentanti summa hilaritate occurrit, paratus etiàm duos liberos suos Henricum & Carolum ipsi obsides dare, si parum regi fideret. At Cæsar obsides recusauit, & ità (vt dixi) toto regno mirificè honoratus & splendidissimè habitus est, regijs liberis ex regno abeuntem Valencenas vsque deducentibus, vbi tum à Maria Cæsaris sorore nihil prætermissum est erga Cæsarem ipsum, & Francisci regis regios filios, quod ad eximiam propensissimi animi testandam beneuolentiam pertinere videretur. Poterat facilè inter duos illos longè potentissimos reges pax firma & constitui, & coalescere, si rex Franciscus à Mediolani amplissima ditione repetenda animum reuocare voluisset. Porrò dum inter se certant

1539

Cæsar honorificentissimè habetur.

Mediolanum pacis remora.

1539 reges de Mediolani imperio, interim Turcis animus creuit, & hæreses in dies ita auctæ sunt, vt vix numerari queant. Sed nemo temere culpam in reges conferat. Nostris peccatis prouocata Diuina iustitia permittit interim eiusmodi perniciosas dissensiones oriri inter principes & pleraque alia mala, vt iis castigati, resipiscamus & ad meliorem frugem nos recipiamus, nisi acerbiora quoquè experiri velimus. Extant exempla non pauca etiàm in scriptis diuinis.

Hoc anno tanta fuit vini vbertas, vt non suppetentibus vasis, pleriq; grandes foueas egregiè tabulis vndiquè munitas, vino compleuisse ferantur.

Castronouum expugnatum. Eiusdem anni mense Augusto aut circitèr, Turcæ duce Barbarussa Castronouum Dalmatiæ vrbem maritimam, in qua erat fortissimum Hispanorum præsidium, non sinè maxima suorum cæde expugnârunt. Paulò antè Cæsareani id Turcis victis occupârant: sed ea res Solimanno impensè doluit, nec quieuit, donèc id Christianis sentiret ereptum. Sunt qui scribant, quosdam Dalmatas ex vrbe profugos, Turcis secreta vrbis prodidisse. Habent Turcæ enses incuruos, quibus & galeas & loricas ferreas nostrorum scindunt: sed id inprimis nostris incommodè cecidit, quòd in ipso acerrimo cum Turcis conflictu pluuia erumpente non potuêre sclopettis vti. Porrò Turcæ in nostros atrocissimè sagittas iaculabantur. Multa tum Christianorum millia trucidata sunt. Dolendum certè; tantum posse in populum Dei impuros illos Mahometanos, sed nostris vitijs illorum vires aluntur. Obiter tamen aduertendum, ex Hispanis à Turca hoc loco cæsis plerosque interfuisse Romanæ vrbis sub Clemente 7. fœdissimæ direptioni, vt non immeritò hæc illis clades accidisse videatur.

Per hoc tempus, cùm iam non pauci putarent Sacramentarios cum Lutero redijsse in concordiam, quod tam multis colloquijs & conuenticulis totiès frustrà tentatum fuit, & Tigurini propterea à scriptis acerbis & contumeliosis in Luteranos abstinerent: Eccè tibi Luterus libellum de Patribus & Concilijs edit, quem nè videretur in solos Catholicos scripsisse, in eoipso Zuinglium per summam contumeliam Nestorianum fuisse dicit. Hoc malè habuit Tigurinos ministros, magistrum suum tam honorificè prædicari à Lutero, nec sibi hoc silentio transeundum putârunt, sed datis

Luterus Zuingliũ Nestorianum vocat.

ad

ad Luterum li[illegible] admonent hominem, nè contra vltimam pactionem tam malè de Zuinglio sentiret & scriberet. Luterus nihil illis respondit. Ità nunquàm inter istos Sectarios nisi ficta & simulata pax fuit, quippe qui non id spectarent, vt veritas vinceret, sed vt ipsi pro se quisque præclaram orbi doctrinam & nouam lucem inuexisse viderentur, atque hoc nomine apud vulgus insigne sibi nomen compararent. Indè adeò est, quòd cùm Saxonici quidam Ecclesiastæ Luterum suum mirè prædicarent, & ipsi D. Paulo conferre non vererentur, atque omnes alios Euangelij istius noui socios nihil esse dicerent ad illum suum Apostolum & Eliam, adderentque tandèm, ad hanc laudandi Luteri necessitatem ipsos adegisse illum Thrasonicum Gallum, quem hauddubiè Caluinum accipi volunt: Caluinus non ferens Luterum sibi anteferri, egregiè illos Saxones Luteranos perstringit, inter alia sic dicens: Vitia pro virtutibus exosculari, stultitiæ & præposteræ affectationis est. Minùs etiam excusabilis inconsiderati zeli feruor, quòd scripturam turpitèr & putendum in modum corrumpunt, vt D. Iohannis Baptistæ spolijs Luterum exornent. Quanuis enim non negent etiàm in Iohanne Baptista factum esse, quod de venturo Elia prædixerat Malachias, volunt tamen de Lutero intelligi hoc vaticinium, quia sit Elias ille, per quem restituenda fuerint omnia: & quod in Iohanne Baptista semèl factum est non obscurè tàm Prophetæ quàm Christi testimonio, in Lutero fuisse iterandum. Qua falsitate non minùs fœdârunt Luteri nomen, quàm Aegyptij Ieremiæ, corpus sepulcrumque eius adorando. Atque vt Eliæ nomen Lutero concedatur, sacrilegæ tamen est temeritatis, asserere vltimum Eliam, àc si præcisa esset manus Deo, nè quem præstantiorem paremve posteà emittat. Ità Caluinus, haud obscurè indicans, quàm velit ipse Lutero præstantior haberi. Sed ista non videt mundus, nescio quo lethargo oppressus. Verùm Sleidanus, qui ex Luteri libro de Concilijs & Ecclesia, quem eundem esse appáret, quem alij vocant de Patribus & Concilijs, non pauca citauit, quæ possent flagellare Catholicam Ecclesiam, hanc Luteri de Zuinglio sententiam, qua eum dicit Nestorianum, pro suo insigni candore tacitus præterit: scilicèt optimæ fidei historicus fraudulentèr celans, quæ contra se suosque faciant.

1539

Caluinus non vult Lutero videri inferior.

1540 *Legati Protestātium ad Cæsarem.* ANNO 1540. rex Ferdinandus ab Austria venit Gandauum ad Carolum Cæsarem: venerunt eò quoquè legati Protestantium Ordinum, qui præter alia multa, quibus & sese mirificè purgare, & in Catholicos turbarum omnium culpam conferre nitebantur, coram illo Catholicæ religioni addictissimo Principe dicere non sunt veriti, hoc tempore Deum Euangelij sui cognitionem excitâsse, quasi antehàc Germania Euangelium nescierit, & ab apostatis demùm & votifragis monachis illud discere debuerit. Eodem tempore Protestantes Ordines ad Galliæ regem non parùm blandas scripsere literas, vt si quid à Cæsare durius expectandum esset, haberent potentissimum regem sibi coniunctum. Cæsar cùm legatos Protestantium audiuisset, se deliberaturum respondit. *Postulata Legatorum.* Multùm hîc iterùm vrgebant legati illi, vt Cameræ iudicibus non liceret pro illis ferre sententiam, qui se quererentur rebus & facultatibus suis sub Euangelij prætextu priuari, quales querimoniæ à Clero Catholico & Monasticæ vitæ cultoribus tum non raræ ad Cameræ iudicium deferebantur. Dicebant Catholici, se iniuria rebus suis spoliari: asserebant contrà Euangelici, iurò id fieri, quòd falsam colerent doctrinam &c. In hac autem controuersia non licebat Catholicis, ad supremum Imperij iudicium prouocare, sed oportebat eam ferre sententiam, quam apostatæ & incestis nuptijs polluti monachi, suis magistratibus persuasissent veram esse & prorsùs Euangelicam. Hoc miserum erat & calamitosum, & tamen sic habebat pura doctrina noui Euangelij. Cæsar cogebatur ob temporum iniquitatem pleraque dissimulare, cùm tam multis ijsdemque potentissimis premeretur hostibus. Indixit nihilo minùs Conuentum Principum Spiræ, qui tamen ob pestis sæuitiem *Cōuentus Imperij Hagenoæ.* translatus est Hagenoam, cui Ferdinandus rex Cæsaris nomine præfuit, Cæsare alijs occupato. In hoc conuentu Luterani noluerunt pondus aliquod habere eam quorundam articulorum conciliationem, quam Augustæ septem ab vtraque parte collocutores effecerant. Petiérunt etiam colloquium Vuormatiæ habendum, & impetrârunt. Sed in eo colloquio parùm confectum est. Hoc ferè loco Sleidanus recitat prolixissimum scriptum Protestantium ad Granuellanum, quemadmodùm & aliâs passim multa superuacanea, immò & vana & perni-

perniciosa, ad nauseam vsque commemorat, vt docti 1540
quidam non immeritò affirmârint, plura apud illum esse πάρεργα, quàm ἔργα. Hoc verò scriptum satis apparet ex concionatorum & dogmatistarum officina profectum. Multùm illic bellissimi isti ecclesiastæ & apostatæ monachi suam causam fucis quibusdam oblinere conantur, sed ità tamen, vt non ipsi, sed Principes & magistratus loqui videantur. Nos verò ex vnguibus leonem facilè dignoscentes, istis apostatis & dogmatistis respondemus. Aiunt Catholicos magna crudelitate grassari in homines innocentes. Ijs verbis Imperatorem, Regem Franciæ, multosque alios Catholicos principes obliquè crudelitatis insimulant, propterea quòd de hæreticis supplicium sumerent, quos ipsi vocant homines innocentes. Et tamen etiàm Protestantes seuerè animaduertebánt, hauddubiè instigati ab istis, in Sacramentarios & Anabaptistas, qui se non minùs atquè Luterani innocentes iactitabant. Quæ verò illa innocentia est, homines à Christi corpore, quod est Catholica Ecclesia, abstrahere, & in pestilentissimos errores inducere, quos necesse est non aliud quàm ipsam mortem sempiternam consequi? Latrones atroci plectuntur supplicio, quòd corpora iugulent, & isti animarum parricidæ tanquàm innoxij tantæ immanitatis nullas pœnas dabunt? Aiunt se in suspicionem vocari, quasi non emendationem Ecclesiæ, sed commoda solùm sua spectent, & has calumnias longè lateque dissseminari, quò vera religio & ipsi in odium adducantur. Quis hic non rideat istorum impudentiam? Si Ecclesiæ emendationem spectabant, cur non manserunt in suis cœnobijs? cur tot iam olim damnatos errores ab inferis excitârunt? cur Germaniam fœdissimis religionis dissidijs horrendum in modum distraxerunt? Et has tantas errorum tenebras audent vocare puram doctrinam, audent dicere se filij Dei nomen & euangelium profiteri. Sed nè impietatis arguantur, quòd sua cœnobia deseruerint, & post nuncupatum Deo perpetuæ continentiæ votum incestis se nuptijs polluerint, vitam monasticam vocant pharisaicam & impiam. Ità nimirùm dicere eos oportebat, si causæ suæ consultum vellent. Sed erit apud omnem posteritatem summæ execrationi hæc ipsa vestra impudentia, quòd non modò non voluistis tantum scelus agnoscere, sed etiam in illo gloriari. Sic olim Iulianus apostata cùm à Christiana religione

Hæreticorum qualis innocentia.

hominibus, qui sibi tam luculentèr imponi sinunt? Legantur vel soli Doctorum Scholasticorum libri, & penè ad fastidium vsque comperientur de Christi gratia & peccatorum remissione scripsisse. Non ergò isti quadam animi imbecillitate aut ignoratione, sed destinata & deplorata malitia hæc & id genus alia multa in miserorum certissimam perniciem confingunt. Sed porro adijciunt, Missam priuatam esse rem nouam & inuectam partìm ignoratione, partìm auaritia. Et hoc rursùs mendacium est intolerabile: & certè ipsi in sua Augustana Confessione profitentur Missam apud se retineri & summa reuerentia celebrari. Quid verò, si rem ipsam spectes, interest inter publicas & priuatas Missas? Sed quicquid de Missa illi blaterent, certum est, eos summos esse Missæmastiges: qua de re satìs superque Catholici illis respõderunt. Pergunt viri optimi: Propter ablatum, inquiunt, sacerdotibus coniugium, redundabant omnia turpissimis exemplis. Sed omnis Oriens & Occidens iam antiquitùs non permisit sacerdotibus coniugium. Vnius tantùm D. Hieronymi testimonium proferemus, nè prolixi simus: Apostoli, inquit, vel virgines fuerunt, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri ac diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut in æternum certè pudici. Huic omnes Patres adstipulantur. At hodiè sub isto nouo Euangelio videmus omnia redundare incestis nuptijs sceleratissimorum & votifragorum monachorum & monialium. Aiunt boni viri, vt paulò antè audiuimus, se nihil contra veteris Ecclesiæ formulam docere. Sed quæ vnquàm vetus Christi Ecclesia permisit monachis & monialibus coniugium? Audiant perditi isti Canonem 15. celeberrimæ illius & toto orbe receptæ Synodi Chalcedonensis: Si qua virgo se dedicauerit Deo, similitèr monachus, non licèt eis nuptijs iungi: si verò inuenti fuerint hoc facientes maneant excommunicati. Sed hunc tantæ Synodi Canonem isti omni lachrymarum fonte plangendi tenebriones prorsùs contemnunt. Nam est scriptum quoddam postea editum, vbi palam asserunt noui euangelistæ, Chalcedonense Concilium tetro errore monachis & monialibus coniugium interdixisse: quo in loco etiàm Nicenam illam primam & antiquissimam Synodum reprehendũt, quòd contra Iohannis Baptistæ sententiam de militibus decretum fecerit, multaque alia etiàm veteris Ecclesiæ Concilia ceu censores quidam incredibili temeritate

1540

In Apologia ad Pãmachium.

Scriptum cõtra Synodi Tridẽtinæ cõtinuationẽ à Pio 4. indictam.

1540 condemnant, inter cætera etiàm de Carthaginen̄ 3. cui Augustinus episcopus interfuit, ista ore impuro euomentes: Tertia (sic enim legendum appáret, non quinta, in qua nihil hinc agitur) Synodus Carthaginensis inuexit impia sacrificia, oblationes & intercessiones pro defunctis. Impia vocant sacrificia, ipsi omnium impijssimi, simulque turpissimè mentiuntur, quòd tum primùm cœptum sit sacrificari pro defunctis, sicut copiosissimè ostendi posset, si locus pateretur. Addunt quoquè de Concilio Mileuitano, cui similitèr Augustinus interfuit, statuisse illud, vt diuortio post adulterium alterius ex coniugibus facto, non liceat innocenti personæ denuò contrahere coniugium, idque aiunt nimis durum

Matth. 5. & iniustum esse. Durus ergò & nimis iniustus est etiàm

Mar. 10. Christus ipse & Apostolus, qui idem sanxerunt. Et cer-

Lucæ 16. tè Canonis verba hæc sunt: Placuit, vt secundum Euan-

1. Cor. 7. gelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito, alteri coniungantur, sed ità maneant, aut sibimet reconcilientur: quæ ab Apostolo Synodus mutuata est. En quò isti proruunt? Sed vt insignitèr animi sui fraudem prodant, adijciunt Fabiolæ nobilis Romanæ matronæ exemplum, quòd illa, teste Hieronymo, post diuortium alteri nupserit. Hac tandèm in re vnius fœminæ exemplum apud eos plus habet ponderis, quàm Christi ipsius, quàm Apostoli, quàm totius Ecclesiæ sententia. An non apertissimè di-

Rom. 7. cit Apostolus: Mulier, viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro? Atqui verò hoc ipsum Fabiolæ exemplum vsqueadeò nihil pro eis facit, vt eos etiàm planè pudefaciat. Nam vt in eius Epitaphio refert idem Hieronymus, ea post mortem secundi viri in semet reuersa, saccum induit, errorem publicè fassa est, tota vrbe spectante Romana ante diem Paschę in Basilica quondàm Laterani stetit in ordine pœnitentium, episcopo, presbyteris & omni populo collachrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submisit. Hæc cùm ipsius Hieronymi sint verba, qua vel mente, vel fronte audent isti Fabiolam pro se citare? Sed his nefarijs dolis & fraudibus tam multos decipiunt, vt nemo satis deplorare queat. Si ergò aliquid apud eos valet exemplum Fabiolæ, imitentur eius pœnitentiam, induant saccum, errores suos, immò ter execranda mendacia sua palàm fateantur, & clament ad Deum totis viribus, si fortè possint ab illo impetrare veniam

niam tot immanium parricidiorum, quibus tot animas 1540
Christi sanguine redemptas, horrendum in modum iugulárunt. Sed sat scio, hanc Fabiolæ pœnitentiam more suo pharisaicam & impiam clamabunt. Et est certè admiratione dignum, hoc exemplum etiam à Melāchthone citari, idque cum repræhensione sanctorum patrum, *In lib. de* tanquàm fœdè prolapsorum. Sed ex his & id genus alijs *Ecclesia.* istorum hominum fraudulentis citationibus, & impijs calumnijs tanquàm ex vnguibus leonem, eorum malignos animos perspicuè cognoscimus, atque vtinam cognoscerent etiàm illi, qui candidè & religiosè in religionis tractandis negocijs eos versari nimis malè sibi persuasum habent. Et reuerà istorum improbitas cogit nos interdùm his in rebus diutiùs, quàm aut velimus, aut institutum postat, immorari, & speramus lectorem nostræ necessitati veniam facile daturum, quippè qui his commemorandis id spectamus, vt simplex lector intelligere possit, quibus dolis & fraudibus tum Sleidanus, tum dogmatistæ euangelici imponant orbi Christiano. Nam alioquì mallemus simpliciter historiam texere, & ab alijs interim abstinere : sed cùm isti suas historias & scripta alia tot mendacijs & fraudulentis machinationibus oppleant, cogimur nonnunquàm illa prodere & vel paucis repræhendere, vt sibi ab illis cauere nôrint, qui per se talia non facilè animaduertunt. Nec tamen studio nobis est omnia Sleidani vitia, quibus scatent eius Commentarij, aperire : nam id proprium omninò & quidem prolixum opus flagitat : sed sat habemus obitèr quædam indicâsse, vt ex ijs discat Lector, quis vir ille fuerit, & quid de eius commentarijs, tum etiàm de symmystarum eius & cæterorum noui euāgelij præconum scriptis, quæ tot fraudibus & mendacijs scatent, sentiendum sit. Atque hæc quidem vt hoc loco paulò fusius scriberemus, occasionem nobis obtulit Sleidanus tam prolixè recitandis literis Protestantium ad Granuellanum, in quibus etiam hoc additur, Protestantes non defuturos colloquio & actioni conciliationis, sed ita, vt scriptura duce verum exquiratur, & Christus solus pro iudice agnoscatur. Quam canti- *Cātilena* lenam illi bellissimi Theologi perpetuò cantillant, qua- *Hæreticorum.* si non eadem voce & multi alij superiorum temporum hæretici vsi sint. Sed aduertat dolum lector. Volunt scripturam solam valere, sed ita, vt penès ipsos sit facultas eam interpretandi. Quæ verò tam impia

possit

1540 possit extare hæresis, quæ non libentèr hac ratione scripturam solam iudicem patiatur? O nimiùm simplices Christianorum animos, qui hanc versutorum hominum vafriciem non aduerterunt. Non est nobis controuersia cum illis de scripturis, sed de sensu scripturarum. Hunc illi volunt petere ex suis parùm sanis cerebris, nos illum petendum esse dicimus ex perpetuo Catholicæ Ecclesiæ consensu. Verùm hoc illi prorsùs refugiunt, quia sciunt dogmata & priuatas falsasque opiniones suas ab hoc publico totius orbis Christiani consensu prorsùs discrepare. Interim scripturas crepant apud imperitos, sed docti facilè intelligunt tam nihil pro illis facere germanum scripturæ sensum, quàm nihil suffragatur mendacio veritas. Et qui tandèm fieri possit, vt bona fide ad scripturas prouocet, cùm ipsam suam Confessionem Augustanam & pleraque dogmata sua non semèl mutârint? Poteſtne verum esse quod varium est, aut potest cum tanta incōstantia vllum habere commercium incommutabilis scripturæ diuinæ veritas? Sed tempus est, vt receptui canamus, ne nimiùm istis respondendo, lectori tædio simus. Habebunt hæc alibi fortasſis locum opportuniorem.

Cōuentus Protestantium. Sub hoc tempus Legati Protestantium ex Anglia redierunt, & in conuentu Smalcaldiensi, quem Protestantes tum agebant, cui intererant Luteranorum Doctores antesignani, Ionas, Pomeranus, Melanchthon, Cruciger, Bucerus, narrauerunt statum religionis in Anglia, & quemadmodum rex ipse Henricus in familiari colloquio dixisset, Protestantium theologos de præcipuis quibusdam controuersis rebus nō rectè sentire. Nam etsi rex ille propter diuortium, cuius antè non semèl meminimus, à Pontifice, qui illud probare noluit, abalienatus erat, tamen Luteri dogmata pleraque prorsùs è suo regno profligauit. Hoc verò non placuit Euangelicis dogmatistis, qui suos principes vel maximè eò incitabant, vt potentissimorum regum coniunctis viribus & amicitia, sese contra Pontificem & Cæsarem munirent, quos timebant ipsis bellum molituros propter mutatam religionem. Post dies paucos Theologi Protestantium scriptum exhibuerunt, cuius hæc erat summa, non esse discedendum ab Augustana confessione & eius Apologia. Hoc quidem illi Theologi præ se ferebant, sed mentita est iniquitas sibi, cùm ab illa confessione etiàm author & architectus eius Melanchthon discesserit, eamq́;

Versutia Theologorum Protestantiū.

non

non semèl mutârit: adeoque Luterani plerique hodiè summa acerbitate id Melanchthoni & plerisque alijs Augustanæ confessionis professoribus obijciant, quòd ab ea confessione turpitèr defecerint. Nec est contentionum inter istos vllus finis, vt mirum sit non aduertere Principes, non posse illos homines Dei spiritu regi, qui in doctrina Euangelij, vt ipsi vocant, tam impudentèr vani sunt & instabiles ac varij, tamque fœdis inter se dissidijs distrahuntur. Approbat confessio liberum arbitrium, quod tamen Luterus & Caluinus, multique alij Sectarij pertinacissimè negant, Deum ipsum, quod sinè horrore dici non potest, scelerum omnium authorem facientes. Non reijcit Missam Confessio, licèt ea Missa Luterana sit potiùs quàm Catholica. Sacramentarij verò, qui & ipsi sub hac confessione delitescunt, aut se delitescere fingunt, ipsam quoquè Luteranorum Missam si non superstitionis, certè ludi cuiusdam loco habēt. Non negat Confessio veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, Sacramentarij irrident. Luterani alij bonorum operum merita asserunt, alij refellunt. Melanchthon ipse huius Confessionis author, in Confessione affirmat, in cœna Domini (sic enim vocant Eucharistiam) corpus & sanguinem Christi verè adesse: sed idem ipse in Caluini errorem, aut certè nouum Sacramentariorum dogma posteà deflexit. Quanti igitur, obsecro, ea facienda est Confessio, quam nec ipsi sequuntur, qui eam conscripsère, eam iactitant, eam perpetuò nobis obtrudunt, & ab ea se discedere nolle turpitèr mentiuntur? Nihil certè isti faciunt aliud, quàm quòd grauissimum æternæ salutis negocium in ludum vertunt, & quod de medicis alia significatione dici solet, animas negociantur.

1540

Ab Augustana Cõfessione vt Euangelici defecerint.

Circa hoc ferè tempus missa est à Cæsare & regè Galliarum Francisco splendidissima legatio ad Venetam Rempublicam, ità vt Veneti ipsi faterentur nihil ipsis vnquàm specie legationis ad dignitatem honorificentius accidisse. Cæsaris nomine missus fuit Alphonsus Daualus Vastius, procera corporis statura & multa oris dignitate conspicuus, rerumque gestarum fama clarissimus, & Cæsaris in Italia dux summus: Porrò regis Francisci nomine Hanibaldus Gallicarum copiarum ad Taurinum præfectus. Erat tum temporis Venetā Respublica vehementèr afflicta a Turcarum tyranno, qui non solùm Corcyram, Cretam & insulas Cyclades mirum

Legatio ad Venetos.

Veneti à Turca afflicti.

1540 mirum in modum diuexârat, sed etiàm mercatores Venetos Byzantij atque tota Syria & Aegypto in catenas coniici, eorumque res & merces magni precij in fiscum referri iusserat, adeò vt tum nequaquàm tuta esset Venetis more solito nauigatio, atque prætereà summa rei frumentariæ, quæ ex Macedonia & Græcia facilè peti posset, inopia premerentur. Atque hoc quidem tempore, cùm regum legati adessent, inducijs cum Solimanno pactis fruebantur, quorum tempus iam propè effluxerat. Itaque hoc rerum statu licèt Vastius præsertim Cæsaris legatus diligentèr in id incumberet, vt cum Cæsare & Gallo coniunctis armis Turcam pariter oppugnarent, tamen Venetus Senatus nihil adhùc certi & comperti habens de Cæsaris & Francisci regis solida amicitia, ingenti quidem studio & omni honoris officio eos legatos prosecutus est, at nihilo minus paulò pòst Aloisium Badoerium ad Solimannum pacis conficiendæ causa misit, certis illi, quibus apud Solimannum ageret, conditionibus præscriptis. Eas conditiones Solimannus quorundam proditione, quæ multas perdit Respublicas, iam perceperat, & legatum Aloisium, ità vt iussus erat, quædam dissimulantem, seuerè corripuit, dicens se iam scire quid à Decemuiris definitum esset. Ea obiurgatione territus legatus, suprà etiàm, quàm Senatus permiserat, Solimanno concessit, vt pax conciliaretur. Ità tum Solimannus cum Venetis pacem fecit, traditis illi Nauplio & Epidauro Peloponnesi vrbibus, & Nadino atque Labrana Dalmatiæ castellis, non sinè magno Venetæ Reip. detrimento. Postea verò diligenti habita inquisitione depræhensi proditores, graui supplicio affecti sunt.

Veneti pacem à Turca petũt.

Eam impetrant.

Cùm Cæsar Carolus esset Gandaui, venit ad eum Dux Iuliacensis, qui iam Geldrensem quoquè principatum vltrò ipsi oblatum possidebat. Voluit ille Princeps cum Cæsare de pace transigere, sed nihil tum effectum est. Interim Galliæ quoquè rex, vbi se videt spe obtinendi Mediolanensis imperij frustratum, à Cæsare fit alienior, iungitque amicitiam cum Iuliacensi principe, desponsa illi, vt quidam scribunt, Iohanna è sorore Margarita Nauarræ regina nepte, puella longè omnium totius Galliæ opulentissima. Ea amicitia non benè cessit Iuliacensi principi, vti posteà referemus, neque eæ nuptię suum habuère processum.

Cromuel

Hoc anno Thomas Cromuel, ex humili loco ad supremam

premam à rege Angliæ Henrico VIII. dignitatem eue- *1540*
ctus, ab eodem capite damnatus est. Fuerat is, qui in Episcopũ Roffensem Iohannem Fischerium, Thomam Morum, & plerosque alios religiosos viros seuerissimè iussit animaduerti, quòd nollent regis cum Catharina diuortium & quædam alia approbare. Non desunt, qui se valdè beatos putent, si magnorum principum gratia fruantur, eiusque tum obtinendæ, tum conseruandæ causa multa plerunquè faciunt præter ius fasque: at præpotentis Dei iusto iudicio tales non rarò suæ stultitiæ meritas dant pœnas, gratia Principum in odium versa: quemadmodùm legimus olìm Perillum Atheniensem insignem fabrum, cùm Phalaridi crudelissimo tyranno, vt illi placeret, æneum fabricâsset taurum, in quem coniecti homines, & igne supposito dirè excruciati, non humanam vocem, sed bouis mugitum edere viderentur, ab ipso Phalaride, cuius gratiam venabatur, primùm in illam sæuissimam carnificinam coniectum esse, malumque consilium ipsi consultori pessimè cessisse.

capite plectitur.

Perilli supplicium.

Hoc anno Carolus Cæsar graui edicto proposito, per omnes ditiones suas hæreditarias Germaniæ inferioris omnibus interdixit lectione librorum Luteri & quorumcunque aliorum hæreticorum. in immorigeros capitis pœna decreta est. Hoc verò etsi plerique permolestè ferunt, putantque omnibus eiusmodi librorum lectionem permitti debere, tamen consultissimè fit, nec est in Ecclesia nouum, sed etiàm longè ante mille annos tempore Nicenæ illius sanctissimæ Synodi non modò ipsa Synodus Arrij & sectatorum eius libros comburi iussit, verùm etiàm Constantinus Imperator Christianissimus capitis sententiam tulit in eos omnes, qui eos occultâssent libros, & non statim combussissent. An non Apostolus ipse hæreticum hominem post vnam & alteram correptionem vitandum dicit, & sermones hereticorum instar cancri serpere? Pauci sunt eo iudicio præditi, vt possint verum à falso secernere, & de dogmatibus iudicare: & multi quidem hoc iudicium sibi tribuunt, & legunt indiscriminatìm scripta quorumcunque, sed capti & illaqueati insidiosissima versutissimorum hominum blandiloquentia, dant pœnas confidentiæ & temeritatis suæ. Rectè igitur etiàm ante mille annos Gelasius Pontifex eruditissimus libros hæreticos damnauit & cauendos iudicauit, itemque nostro seculo Pontifices seuerissimè prohibent hæretico-

Cæsaris edictum contra libros hæreticorum.

Nicephor. Eccle. Histor. lib. 8. cap. 18.

Tit. 3.

2. Tim. 2.

Dist. 15. c. Sancta Romana.

1540 reticorum librorum lectionem, nè scilicet incautus lector exitiale virtus imis visceribus hauriat: dumque se non potest ex callidissimorum hominum argumentationibus extricare, falsum pro vero amplectatur, atque sibi ipsi mortem consciscat sempiternam. Certè de Apostolis & eorum discipulis Irenæus sanctissimus & Apostolorum ætati proximus scriptor, libro 3. contra hæreses testatur, eos ne verba quidem commutâsse cum quopiam eorum, qui veritatem adulterant atque deprauant: nec dubium quin illi magistratus non rectè consulant subditis suis, qui in suis ditionibus & vrbibus permittunt palàm prostare damnatos codices & scripta hæretica. Nam nulla ferè alia re tam multi capiuntur & pereunt apud Catholicos, quam quòd eiusmodi perniciosos libros facilè sibi comparare possunt, dissimulante interim Magistratu, in quem illorum perditio, vt verendum est, redundabit. Multi hæc modò paruipendunt, sed vbi ventum erit ad tribunal Christi æquissimi iudicis, iam paruipendere non licebit. Multis locis horum temporum Sectarij quidam non modò Catholicorum, sed etiam aliorum Sectariorum ab ipsis discrepantium libros, seuerissimè omnibus suis interdicunt, Catholici verò plerique id negligunt admodùm perniciosè. Hoc obitèr admonere visum fuit, vt pius lector nouerit, non solùm non reprehendendos, sed etiam pręcipuo studio & amore complectendos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes & Magistratus omnes, qui è totis suis ditionibus damnatos libros proscribunt, eorumque lectione subditis omnibus interdicunt: perindè vt suis liberis parentes illi, qui modis omnibus cauent, nè quid ab illis toxici aut exitialis cibi potúsve sumatur.

Apostoli quàm vitàrunt hæreticos.

Rectè prohibetur lectio librorum hæreticorum.

Quintæ nuptiæ regis Angliæ.

Hac Tempestate Angliæ rex Henricus, clarissimi Principis Guilielmi Cliuiæ Ducis sororem Annam, quæ illi quarta fuit coniunx, repudiat, & Catharinam Hauardam Ducis Nordfolciæ ex fratre neptim, quinto matrimonio sibi coniungit. Porrò Londini tres nouo Euangelio addictos, atque in ijs Robertum Barnum, cremari iussit. His alios tres pari pœna plectendos adiunxit, qui Romani Pontificis primatum, & Catharinæ Hispanæ coniugium approbabant.

Obitus Budæi.

Huius anni mense Augusto obijt Parisijs Guilielmus Budæus, vir citra controuersiam summa eruditione, & apud Gallorum regem magna authoritate. Multùm illi viro debent studiosi omnes, quibus plerisque doctis-

doctiſſimis lucubrationibus ſuis non parùm contulit. *1540*
Illo authore & inſtigatore Franciſcus rex Galliarum doctiſſimos viros liberalibus ſtipendijs Lutetiæ auxit, vt bonas literas & linguas profiterentur: quæ res magnos attulit rei literariæ progreſſus. Voluit abſque vllo faſtu corpus ſuum ſepulturæ tradi, modeſtiæ cauſa, vt opinor, vnico tantùm lumine præeunte. Reliquit vndecim liberos, & non paucos libros ab ipſo elucubratos.

Moritur etiàm hoc anno Iohannes Hungariæ rex, relicto infante ſub tutela Georgij monachi, qui Hungariam omnem quæ illi paruerat, in pueri etiamnùm in cunis vagientis verba iurare compulit. Ea res noua bella peperit, quæ Hungariam Turcis occupandam obiecêre. *Mors regis Hungariæ.*

Fuit huius anni æſtas memorabili ſiccitate grauis, & vini quidem precioſiſſimi ferax, & ſiliginis prouentu mediocris: ſed fœni, olerum, & id genus aliarum rerum, quæ ad victum hominibus præſertim tenuioribus neceſſaria ſunt, magna penuria.

Hoc anno à Pontifice Maximo Paulo III. approbatum eſt inſtitutum Societatis Ieſu, cuius profeſſores licèt hodiè maximos toto orbe in vera propaganda pietate apud Chriſtianos & ethnicos, Mahometanos & Iudæos fructus proferant, nihilo minùs non deſunt pio huic inſtituto multi neutiquàm probandi calumniatores & obtrectatores, ex ijs præſertìm, qui ſe Euangelicos dici quam verè Euangelicos præſtare mâlunt: eapropter nonnihil hoc loco de eoipſo inſtituto dicendum eſt, ne quis rei ignorantia deceptus erret, aut maledicorum linguis vel ſcriptis fidem commodet. Inſtituti huius primus author & inchoator fuit Ignatius Loyola Cantaber, nobili Baronum familia ortus. Is ob ſingularem prudentiam & animi fortitudinem cùm Galli arcem Pompeiopolitanam acerrimè oppugnarent, præfecti munus adeptus, ſtrenuè & ſuoſque defendit: ſed tandèm in vtroque crure grauiſſimè læſus, & à Gallis captus eſt. Ea crurum vulnera poſteà ei vitæ in melius commutandæ non minima cauſa fuere. Nam dimiſſus à Gallis, cùm ex ijs vulneribus incredibiles noctù diuque ferret dolores, ad ſeſe redijt, mundi vanitatem, cui iam plùs ſatis addictus fuiſſet, & vitæ breuitatem altiùs perpendit, diuiniſque & æternis, quas hactenùs non magnoperè curâſſet, rebus animum adijcere cœpit. Contigit interim, vt annum inte- *Approbatur Societas Ieſu.* *Societatis Ieſu inſtitutor.*

1540 grum & eo ampliùs ex morbo decumbenti in manus venirent Vitæ Sanctorum, quas cupidè legentem mira incessit religio, dolor quoque ob admissa superioribus vitæ spatijs peccata, deniquè cupido vitæ deincèps asperè & seueritèr transigendæ, agendæque pœnitentiæ. Curatis igitur vulneribus ita se comparat, tanquàm ad ducem Nagera profecturus, re autem vera spretis omnibus mundi huius voluptatibus & vanitatibus, relictis rebus & facultatibus suis, Christo deincèps militaturus, in ipso ætatis flore (agebat quippe tum annum ætatis XXVI.) ad celeberrimum Montis ferrati templum se contulit, vbì vestibus lautioribus & Sericis exutus, quas pauperi cuidam dedit, eius laceras rursùs induit: tamque rigidam & omnis virtutis studiosam aliquandiù vitam egit, vt permultos ad Dei amorem suo exemplo inflammârit. Degebat ad tempus solitarius in specu quodam ad littus fluuij per campum Manresanum decurrentis, faciens dignos fructus pœnitentiæ, quemadmodùm Domini Baptista Iohannes in Euangelio hortatur. Id temporis literarum rudis fuit, sed Spiritussanctus & mirabili eum collustrauit lumine, & singulari erga proximos amore succendit. Indè in pauperis peregrini habitu se contulit Hierosolymam, loca sacra supplex veneraturus, in quibus Christi Dei etiamnùm expressa extant vestigia. Ijs verò locis vsqueadeò delectatus est, vt nihil optârit magis, quàm ætatem omnem illic degere: verùm diuinitùs est admonitus, vt in Occidentem reuerteretur. Itaque in Hispaniam redit, & primò Complutum, pòst Salamanticam se confert, ibique literis dat operam: cumque in vili habitu, sacco coopertus, palàm homines ad pœnitentiam hortaretur, nulla accepta ab Episcopis concionandi potestate, nec eruditione sufficienti præditus, bis in carcerem coniectus, & ab Inquisitoribus tanquàm de doctrina suspectus, examinatus est, sed tandèm extra omnem noxam integer vitæ scelerisque purus repertus, è custodia dimissus, Lutetiam Parisiorum se contulit: atque vt alijs docendis & ad Christum conuertendis magis esset idoneus, decem annos literarum illic studiis, corpore debilis, & rerum prope omniũ inops, nisi quantùm aliorum liberalitate & propria mendicitate sustentabatur, impendit: tantumque labore & diligentia assecutus est, vt breui artium magister creatus sit. Nec interim cessabat verbo & exemplo homines prouocare ad pœnitentiam, idque adeò, vt mirabili vitæ ac morum eius inte-

Ignatius meditatur vitæ emẽdationem.

Matth. 3.

Abit Hierosolymã.

Cõijcitur in carcerem.

Lutetiæ studet decennio.

gritate & flagranti in Deum amore permoti aliquot insigniter docti viri, illi se socios & imitatores adiungere non dubitârint. 1540

Postea in Hispaniam redit anno salutis 1536. atque indè Romam proficiscitur, quò etiam socij eius viri cumprimis venerabiles se contulerũt, vt vnà Hierosolymam religionis ergò proficiscerentur. Antea vero quàm Romam venissent, Venetijs illi egregij viri in domibus hospitalibus pauperum summa cum humilitate versati, incredibile studium ægrotorum morbis curandis, vulneribus obligandis, putidæ saniei detergendæ impenderant, atque ea raræ cuiusdam virtutis de se documenta præbuerant, vt iam omnibus admirationi essent. Roma deindè iterum Venetias reuersi, audiunt ob pacem inter Turcas & Venetos per id temptus ruptam, non patère aditum ad loca sacra Hierosolymorum. Mutata igitur necessariò sententia, septem ex illis, Sacris initiantur, atque ad sacerdotium promouentur: sed ità, vt contemptis facultatibus omnibus, ad pedes Veralli Archiepiscopi Rosonensis, legati Apostolici, voluntariam paupertatem vltro professi sint, vt liberioribus animis totos se lucris animarum impendere possent. Et ipse quidem Paulus III. Pontifex, eius legis Ecclesiasticæ, qua cauetur, nè quis Sacris initietur, qui non habeat vndè possit honestè viuere, eis gratiam fecit. Data tunc illis septem facultas est, vt confessiones peccatorum vbique recipere possent. Cœperunt tunc per vrbes Venetæ ditionis in Italia cum ingenti feruore & fructu incredibili prædicare verbum Dei. Postea simul omnes iterùm Romam petunt, vbi post multa raræ pietatis, modestiæ, innocentiæ, eruditionis edita exempla, malo dæmone illorum pios conatus retardare conante, multis sunt & varijs molestijs exagitati, quæ tamen illorum institutum & nomen mirificè illustrârunt & amplificârunt. Intereà temporis, cùm non pauci ad illorum sodalitatem accessissent, per Contarenum longè doctissimum Cardinalem petunt à Paulo III. Pontifice instituti sui confirmationem. Ea in re nihil se Pontifex difficilem præbet, non obscuris indiciis iam præsentiens, quàm illorum viuendi ratio Christianæ Reipub. iuuandæ esset accommoda & opportuna: nè quid tamen in re noua inconsideratiùs egisse videretur, principio cauit, nè vltra sexaginta in eam societatem reciperentur. Fuit hoc anno 1540. Cernens

Exempla veræ pietatis.

1540 autem idem Pontifex, quantos illi in dies fructus facerent, rursus anno 1543. eorum Institutum, quod Spiritum sanctum habere authorem & procuratorem minimè ambigeret, confirmat. nec iam certum sociorum præscribit numerũ, quippe quos vel maximè auctos & multiplicatos optaret. Hæc sunt huius Instituti initia. Quis verò eius progressus fuerit, quantùm breui tempore creuerit, & in omnem terrarum orbem, ad extremos vsque Indos & Aethiopes atque Antipodes, se diffuderit cum incredibili animarum fructu, & barbararum quoque nationum ad Christianismum traductione, hæreticorum ad Catholicam fidem reductione, innumerabilium iam planè deploratorum & desperatorum ad bonam frugem reuocatione, si dicere velimus, opus crescet in immensum. Quanuis autem in hac Societate Iesu multi sint viri excellenti doctrina & rara virtute, non tamen faciunt, quemadmodùm hodiè fratres Euangelici, qui à nemine missi, currunt, falcemque suam impudentèr mittunt in messem alienam: sed Romano Pontifici atq; totius Instituti primario Præposito se totos permittũt, atque ab illorum voluntate penitùs pendent: quicquid illi iusserint, id citra vllam tergiuersationem imperterriti exequuntur, etiamsi præsentissimum, quod sæpè fit, vitæ discrimen adeundum sit. Indè adeò accidit, vt cùm non sua voluntate, sed iussu superiorum multa sæpè difficilia & ardua munia obeant, ea tamen singulari quadam dexteritate, præsenti Numinis fauore freti, exequantur: sicut euidentissimè videre licet in illis, qui apud feras & barbaras nationes Christi Euangelium hodieque prædicant, & hactenus prædicârunt, qui licèt plerunque supra vires humanas noctù diuque grauissimis baptizandi, concionandi, confessiones recipiendi, Sacramenta administrandi, & id genus alijs pietatis laboribus occupentur, non tamen delassantur animo: quin & corporis ea fruuntur valetudine & robore, vt ægrè plerique credituri sint. Nec paucis ab ijs in Christi gloriam illis in locis sunt edita miracula, Domino illis cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Vt verò ad Germaniæ amplissimam & Romanæ Sedis quondam obseruantissimam nationem copiosissimus ab hac Societate fructus manaret, præstantissimus vir Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Iohannes Moronus, qui in Synodo Tridentina Pontificis legatus fuit, cum Ignatio huius Instituti Præposito egit de construendo Romæ Collegio,

Cõfirmatur institutum Societatis Iesu.

Obedientia Societatis Iesu.

Edita miracula.

Mar. 16.

gio, in quo maxima Germanorum adolescentium multitudo optimis disciplinis & vera pietate liberalitèr & gratis institueretur, nec tamen eo nomine, vt in Iesu Societatem adolescentes illi pellicerentur, quod quidam falsò calumniantur, sed vt ab eius Societatis cumprimis eruditis & religiosis Patribus præclarè instituti in Germaniam remitterentur, vbi sacris concionibus & alijs pietatis exercitijs Germanos suos, versutia insolentium dogmatistarum in varios pugnantesque errores seductos, ad Catholicæ fidei synceritatem & vnitatem reducerent. Quantis vero sumptibus & laboribus ea res constiterit, nemo facilè dixerit: & possent inde, modò vellent, haud obscure colligere Germani nostri, quo animo Pontifex & Cardinales sint in Germaniam, qui immensis impendijs collegium illud ædificandum, & studiosos Germaniæ adolescentes gratis illic rebus omnibus necessarijs afficiendos, optimisque artibus egregiè instruendos curârunt. Et ipse quidem immortali propterea nomine dignus Cardinalis Moronus ad idem Collegium sustentandum & amplificandum, non minùs opis & adiumenti, quàm ad instituendum adfert. Ea verò res, tamque felices in Germania & alijs locis huius præclaræ Societatis processus, satanam inprimis, deindè nouos nouorum dogmatum satores atque buccinatores, mirum in modum discruciant. Vident enim suis conatibus in dies magis ac magis ab huius instituti viris obuiàm iri: vident multos de suo grege detractos, ad ouile Christi reduci: vident non paucos Catholicos, superioris vitæ impuritate & fœditate damnata, redire ad studium puritatis & innocentiæ: vident deniquè non solùm vitæ integritate, sed etiàm multiplici & rara eruditione plerosque huius Societatis adeò instructos, vt, quod alioqui impotentèr & petulantèr nimis in Clero nostro facere solent, nec mores illorum, nisi planè impudentes esse velint, carpere, neque vllum doctrinæ genus in plerisque desiderare queant. Hinc illud plùs quàm Vatinianum illorum in hanc Societatem odium, hinc illa conuicia probraque iactandi sæua libido, quòd cùm re vera mores repræhendere non possint, nisi per calumniam, in Societatis nomen petulantèr incurrunt, modò Iebuzitas, modò prima detracta syllaba Suitas, inprimis autē Jesuwider Germanicè, tanquàm Iesu aduersarios vocant: sæpiùs etiàm atros equites, quòd plerique omnes pulla veste

1540 *Collegiū Germanorū Romæ.* *Cardinalis Moronus.* *Petulātia hæreticorum.*

1540 vtantur: quasi verò eiusmodi cauilla quicquam noceant laudatissimæ Societatis patribus, & non potius Sectariorum petulantiam declarent. Scilicèt nocuit ipsi *Iohan.7. & 10. Matth.11.* Christo, quòd dæmoniacus, quod turbæ seductor, quod vorax & potator vini à calumniatoribus dicebatur. Quanquam non ignoro, etiam quosdam bonos viros interdum aliquid erga hanc societatem humanum esse passos: sed id inde accidit, quòd nondum certam haberent ipsius Societatis notionem. *Bonorum suspiciões ex ignorantia.* Mouentur enim sinistris suspicionibus nonnunquam etiam homines non mali, quia homines sumus, & vt homines, non rarò fallimur. Certò autem mihi persuadeo, quisquis eius Societatis res benè compertas habet, eum non nisi benè de illa sentire posse. Multi sanè hoc calamitoso seculo, quo tot emergunt iampridèm damnatæ hæreses, nouis istis & mirè varijs dogmatistis, qui vtplurimùm literarum politiorum & linguarum peritia sese venditant, huius Societatis professores esse diuinitùs oppositos sentiunt, vt illorum perniciosos conatus solida & vera eruditione atque minimè simulata vitæ integritate pessum premant. id quod multis locis Dei benignitate fieri videmus: atque vtinàm plerique illis viris tam se gratos præberent pro magnis & multis laboribus, quos pro iuuanda Christiana Repub. bona fide continentèr exantlant, quàm id illi benè merentur. *Cæsaris fauor erga Societatē Iesu.* Certè Christianissimus Imperator Ferdinandus quam propenso in illos sit animo, aliquot eius instituti constitutis Collegijs, ijsdemque non contemnendis prouentibus, quibus studiosi alantur, attributis, regia planè liberalitate declarauit. Longum esset enarrare, quot præterea tota ferè Europa eius Societatis à maximis Principibus collegia passim sint condita, è quibus ad mortales omnes fructus vberrimi dimanant, ad Satanam verò & infaustæ doctrinæ, quam miseri Euangelicam vocare non dubitant, buccinatores dolor incredibilis. In Barbaris regionibus, longissimè à nostro orbe dissitis, ex ea Societate aliquot pro fide sanguinem libentissimis animis fuderunt, atque in ijs dominus Franciscus Xauier, *Frãciscus Xauier.* qui multis illustribus claruit miraculis, & Prophetico spiritu eximiaque virtute præditus, immensos pro CHRISTO labores tulit, non absque fructu vberrimo in India atque vltimis Orientis regionibus. Alius quidam non ita pridem anno CHRISTI 1561. insuita nobilitate clarus apud Lusitanos, Goncallus

de

de Sylueira, flagrantissimo accensus amore, ex ciuitate Mocambiguæ, mercatorum frequentia florentissima aliquot Lusitanis sibi adiunctis, in amplissimum Manamotapiæ regnum profectus est, vt regem iuuenem cum toto regno ad fidem conuerteret. Post multas & inexplicabiles itineris difficultates, ità vt maxima natando flumina nôn semèl traiecerit, vestibus interim sacris, quibus sacra facere deberet, capiti impositis, tandèm ad Manamotapam ciuitatem maximam peruenit, & à rege comiter exceptus, tanta dexteritate illis CHRISTVM annunciauit, vt breui rex cum matre sua & regni proceribus quadringentis se baptizari voluerint. Eorum exemplo tota plebs amplissimæ prouinciæ iam accensa fuit, cùm ecce satan per Mauros quosdam, iuratissimos religionis nostræ hostes, regi persuadet, virum illum sanctissimum, magum esse, atque eò conniti, vt eius latissimum imperium Lusitano regi prodat. Credidit imperitus iuuenis impuris nebulonibus, repudiataque CHRISTI religione, misit satellites quatuor, qui Goncallum iam diuinitus de morte impendente admonitum interficerent, & in flumen demergerent. Eius verò mors adeò non deterruit huius Societatis fratres ab illa adeunda Prouincia, vt nihil magis optent, quam vel summo vitæ cum discrimine illis miseris hominibus præreptam Euangelij lucem restituere.

1540

Goncallus de Sylueira.

Manamotapa vrbs.

Goncallus occiditur.

Verùm in his commemorandis fortè prolixior sum, quàm ferat præsens argumentum. Vt igitur paucis absoluam, nouerit candidus Lector, huius præclaræ Societatis Patres conatus omnes eò intendere, vt tum propriæ inprimis saluti inuigilent, tum totos se proximis Deo lucrifaciendis impendant, fidem Catholicam propugnent & propagent, publicis concionibus, prælectionibus, spiritalibus exercitijs, puerorum ac rudium in Christianismo institutionibus, recipiendis confessionibus, administrandis Sacramentis, sopiendis dissidijs, captiuis & morbo affectis visitandis & consolandis, & id genus alijs exercendis pietatis studijs, Dei gloriam & proximorum salutem, quoàd eius fieri possit, promoueant, idque sanè gratis: vt meritò pudefieri debeant noui præcones, qui se Euangelicos vocant, qui hos sibi viros vel maximè lacerandos, & apud populum traducendos sumunt, nulla quidem veritate fulti, sed more suo calumniando, con-

1541 uiciando, mentiendo. Vt autem iam antè diximus, confirmauit eorum institutum Paulus III. Pontifex, neque is solus, sed post eum quoquè Iulius III. Paulus IIII. & Pius IIII. Quin etiàm amplissima Synodus Tridentina Sessione 25. Can. 16. vbì multa agit de Religiosis, inter cætera sic habet: Per hæc autem sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere, quin religio Clericorum Societatis Iesu, iuxta pium eorum institutum, à sancta Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possit. sed de his hactenus.

Synodus Tridentina.

Comitia Ratisponæ.

ANNO 1541. mense Aprili Comitia Imperij sunt habita Ratisponæ, tum Turcis resistendi, tum religionis componendæ causa. Fuit in illis Comitijs Carolus Cæsar maturè admodùm, diuque aliorum aduentum sustinuit. Venit eò etiàm rara tum doctrina, tum pietate insignis Cardinalis Caspar Contarenus, missus à Pontifice: nec principes Luterani abesse voluerunt cum suis concionatoribus, qui in priuatis hospitijs concionabantur, & Catholicæ Ecclesiæ ritus, cæremonias, & solenne Quadragesimæ ieiunium, quod constat ex Apostolica Traditione ad nos vsque perductum, facilè contemnebant. permittebantque nonnullis suæ factionis Principibus in sancta hebdomada, atque in ipsa adeò sacrosancta Parasceue, qua die Christus Dominus tanta propter nos perpessus est, quanta nemo vnquàm nedùm verbis, sed nec cogitatione quidem consequi poterit, venationibus oblectare animum. Nouum enim hoc Euangelium in plerisque ipsam quoquè Epicuri scholam, voluptatum prodigiosa indulgentia, longo post se relinquit interuallo. Conscriptus autem fuit liber quidam à nonnullis, quibus etiàm Bucerus mirabili vafricie se admiscuit, isque liber oblatus est Cæsari, tanquàm rebus componendis accommodatissimus. Institutum est nouum colloquium, ab vtraque parte terni collocutores designati, itemque auditores aliquot, & duo Præsides, Palatinus Princeps Fridericus, & illustris dominus Granuellanus. Diu multumque laboratum est, sepositis interim alijs Imperij negocijs, vt concordia fieret: & in quibusdam quidem articulis concordiæ incundæ ratio, vt videbatur, non defuit: sed ad extremum tamen nulla certa constitui concordia potuit, cùm neque Catholici, neque Protestantes vsquequaque ea recipe-

Nulla certa concordia.

ciperent, quæ in libro Cæſari oblato conciliata vide- 1541
rentur. Proteſtantium ſanè theologi tam perplexas & intricatas more ſuo articulorum conciliatorum interpretationes mox ediderunt, vt Oedipo quodam opùs fuerit, qui quid ſibi vellent, perſpicuè declararet. Principes & Ordines Proteſtantes neque librum, neque articulos conciliatos per omnia approbabant, ſed in Confeſſione Auguſtana ſe acquieſcere teſtabantur. Porrò concionatores Euangelici etiàm in Contarenum Cardinalem longè doctiſſimum, & multa generis nobilitate illuſtrem, ſcripto acerbo inuecti ſunt, quorum calumnijs Eccius doctiſſimus Theologus reſpondit. Tandèm perdito oleo & opera, non ſinè maximo Cæſaris Caroli detrimento, qui Turcas in Africa inuadere decreuerat, ſolutus eſt ille conuentus, & Cæſar in Italiam, atque indè in Africam, iam hyeme appetente, contendit.

Sleidani vanitas.

Sleidanus agens de Vuormatieñ colloquio, quod deindè Ratiſponæ continuatum fuit, multa impudentiſſimè mentitur more ſuo, & ità ſuæ factionis theologos purgat, vt culpam omnem in Catholicis hærere velit, quos ait diem ex die duxiſſe, nouaſque & alienas conditiones propoſuiſſe, cùm ab alia parte potiùs alienæ conditiones proponerentur, quibus id volebant, vt non ſolùm nudæ ſententiæ collocutorum, ſed etiàm argumenta & rationes & harum explicationes literis mandarentur, ſcilicet vt nullus vnquàm eſſet colloquendi vel modus vel finis. Itaque non dubium eſt, qui tam abſurdam omnia conſcribendi formam flagitabant, eos potiùs quæſiuiſſe effugia & diuerticula, non Catholicos, vti iis falsò affingit Sleidanus. Appáret in iſtis hominibus intoleranda quædam quidlibet in Catholicos fingendi libido, vt ſuæ cauſæ, cum miſerrimæ plebis horrenda perditione, vtcunquè patrocinentur. Et nè me lector temerè putet totiès Sleidanum mendacij inſimulare, extant ſcripta grauium virorum, quibus poſſint coargui mendacia illius. Immò ipſe ſua mendacia tam luculentèr prodit, vt non ſit opùs teſte alio. Et tamen eius vaniſſimi & pernicioſiſſimi Commentarij leguntur ab omnibus, quia ſcilicet iuuat eſſe miſeros, & in fraudem impelli. Sanè hoc ipſo loco, vbì de conuentu Ratiſponenſi agit, dicit Pontificis adminiſtros ducendo tempus & nectendo moram diuerticula ſibi quærere & effugia: & tamen paulò pòſt dicit Eccium, quem

1541 crebrò perstringit, paratum se & instructum dixisse, cùm Cæsar designâsset eos, qui colloquium Ratisponense continuare deberent. Quæ vero causa est, vt catholici diuerticula quærant, cùm res nobis sit non ferè nisi cum apostatis monachis & eorum symmystis iam olim damnatarum hæresum buccinatoribus, quos ad suam originem reuocâsse, vicisse & condemnâsse est? Scilicet ingentis cuiusdam molis est, cum ijs in disceptationem venire, qui etiam ante mille annos damnatos errores in orbem reuocant, & hoc solo triumphant, quòd deterrimis mendacijs fascinatam simplicem plebeculam in suas partes traxerunt, quæ si dolos & fraudes illorum posset intelligere, næ illi haudquaquam orbi diutius illuderent. Verum hic quoquè fortasis diutius quàm par sit, immoror mendacijs Sleidani confutandis: itaque ad alia transeamus.

Locustarũ copia. Fuit hoc anno incredibilis multitudo ingentium locustarum in regionibus Poloniæ regno finitimis. Hæ primò nullas habebant alas, sed magnos dabant saltus: paulò post quatuor adeptæ sunt, tantaque multitudine prouolârunt, vt duo milliaria in longum & latum cubito tenùs ita occuparent, vt solis quoquè splendorem à toto illo terræ spatio sua densitate excluderent. Dici non potest, quantum damni dederint rebus humi nascentibus, vastantes & depascentes omnia ad radices vsque. Transuolabant aquas, arbores, ædes & obuia quæque. *Magnitudo locustarum.* Cùm alæ succreuissent, erant magnitudine humani digiti, & tunc atrociùs grassabantur in fruges, & ea quæ in vsus hominum necessarios gignit humus. Tota æstate nulla neque vi, neque arte earum sæuitia retardari potuit, sed in autumno deniquè, cælo frigescente, extinctæ sunt, atro post se relicto semine, vnde proximo anno alij vermes orti sunt. Fuit ea proculdubiò plaga & animaduersio Dei in hominum peccata: nè tamen tanta damna nullo beneficio compensâsse videantur, *Esca porcorum locustæ.* ipsas mortuas pecus edebat auidissimè, porci inprimis, qui se illis mirè farciebant: quodque illis vesceretur pecus, carnes crassiores habere visum est. *Exod. 10.* Vulgus Zarantias eas vocabat, putanturque non absimiles fuisse Aegyptijs illis, quarum in Exodo fit mentio. Extiterunt hoc anno primùm in Valachia, cunctaque in circuitu Leopolim vsque, milliaribus circiter sexaginta, ad solum vsque deuorârunt. Huiusmodi diris cladibus solet Deus homines admonere, vt maturè re-

tè resipiscant, ni deteriora pati velint. *1541*

Sub hoc tempus, scilicet anno superiori, Ferdinandus Romanorum rex, cognita morte Iohannis Hungariæ regis, ad occupandum Pannoniæ regnum animum adijcit, multis ad id eum instigantibus regni eius proceribus & nobilibus viris, qui eam occasionem minimè negligendam dictitabant. Idem & Germani aliquot duces asserebant. Porrò Hieronymus Laschus natione Polonus, generis nobilitate & insigni rerum peritia illustris, regem hortatur, vt omissis Martis consilijs, Solimannum Turcarum principem muneribus & precibus eò adducere nitatur, vt beneficiarij iuris nomine, quemadmodùm Iohanni Vaiuodæ, regnum sibi permittat. Non displicuit id consilium Ferdinando, & ipsum Laschum, qui iam in Solimanni aula esset inprimis gratiosus, id Legationis munus obire voluit. Atque is quidem à Vienna Byzantium est profectus: at interim nihilo minùs Ferdinandus à belli cogitatione minimè sibi discedendum putat. Mittit itaque legatum ad reginam Hungariæ, qui eam admoneat recentis cum Iohanne defuncto pactionis, cuius ea summa erat, vt Iohanne defuncto, regnum ad Ferdinandum deuolueretur: hortareturque vt spontè regno decedat: id si faceret, Ferdinandum filio eius Sepusianam prouinciam concessurum, & reginæ peramplos reditus. Legatus vbi Budam venit, ægrè tandèm ad reginam peruenire potuit, quibusdam proceribus id impedire conantibus. Postquàm autem datus est accessus, id demùm ab regina, multo etiamnùm dolore ex mariti obitu affecta, responsum tulit, ipsam cum Sigismundo patre rege Poloniæ rem omnem communicaturam, neque ab eius sententia discessuram, cuius virtus & iustitia Ferdinandum minimè lateret. Legatus ad Ferdinandum reuersus, postquam regni statum & qui illic rerum potirentur, explicuit, sua oratione id effecit, vt rex sine mora conscripto milite armis ius suum in Pannoniæ regno repetendo persequi statuerit. Mittitur igitur iustus exercitus Strigonium, vrbem Ferdinandi studiosam. Indè itur ad Vicegradum, cuius arx in montis supercilio posita, amœnissimum habet prospectum. Id verò summa vi Germani expugnant, atque à Vicegrado progressi, primò Pestum, mox Vacciam sine vulnere occupant. Indè promotis castris Budam petunt. Germani ducem habebant

Ferdinandus molitur bellũ Hũgariæ.

Legatio ad Solimannum. Item in Hungariam.

Bellum in Pãnonia.

1541 bebant Leonardum Velsium. Is Budam non tam oppugnaturus quam obsessurus, ad aquas calidas castra locauit. Illic nonnihil moratus, rursus Vicegradum se confert, arcem expugnaturus: quæ licèt præalto esset loco sita, tamen cessit ingentium pilarum perpetuis ictibus. Arce in potestatem redacta, ad Albam regalem contendit. Ea, vrbs quamuis vi & armis esset inexpugnabilis, tamen Pereni, qui Ferdinando cuperet ac studeret, consilijs facilè ad Ferdinandi fidem redijt, præsidiumque accepit.

Alba regalis recuperatur.

His gestis, ob certas causas Velsius Strigonium exercitu repetit, & exercitum in hyberna dimittit. Intereà vicini Turcæ à regina solicitati, arma expediunt, vt Budensibus maturè opem ferant: nec tamen quicquam se mouent, donèc Solimannus ex Reginæ legatis de omnibus certior factus, præfectis illarum regionum seuerissimè perscripsit, vt citra vllam cunctationem quamprimum Reginæ suppetias ferant. Ea res mirificè exhilarauit Legatos Reginæ, quibus insupèr non parui precij munera puero regi deferenda Solimannus dederat. Illis verò domum properantibus, Laschus Constantinopolim ingreditur: cumque ad Solimannum admissus, multa de Caroli Cæsaris potentia immodica orationis libertate iactaret, iussus est custodiæ tradi, quibusdam dicentibus dignum capitali supplicio, qui pacem peteret, cùm interim Ferdinandi exercitus iam Hungariam vastaret.

Turcæ arma expediunt.

Dum hæc geruntur Byzantij, Turcæ magnis coactis copijs, vt erant iussi, Reginæ opitulaturi, Drauum Sauumque fluuios transmittunt. Vbi ad Danubium ventum est, vel inuiti coacti sunt tantispèr hærere, donec glacies, quæ margines latè constrinxerat, cælo mitescente solueretur. Fuit hoc anni 1541. primo vere, quo tempore Hungari cum Turcis coniuncti, Vacciam recuperant, trucidatisque nonnullis incendunt. Mox Pestum oppugnant, sed frustrà, egregiè se defendentibus Germanis & Hungaris, qui illic in præsidio erant. Turcæ demum re infecta, relicta Pannonia, in suos se fines recipiunt. Id vbi Ferdinandus in Comitijs Ratisponensibus didicit, Carolo Cæsari facilè persuadet, vt Rochandulfus regiæ aulæ magister, cum nouis copijs in Pannoniam mittatur. Is vbi ad veterem exercitum peruenit, Budam oppugnare instituit. In ea oppugnatione legatos ad reginam mittit, qui eam ad deditionem horten-

Turcæ mouent in Pannoniam.

Turcæ abeunt.

Buda oppugnatur.

tentur, sed nihil impetrârunt. Igitur duobus in locis fit vehementissima murorum verberatio, iamque ingens patebat in vrbem ingressus, cùm ecce nocte aduentante, ea capiendæ vrbis occasio cum summa Germanorum ignominia & Ferdinandi regis damno incomparabili, è manibus dimittitur. Differtur enim irruptio vsque in alteram lucem, sed interim Budenses omnes summa contentione nouum erigunt aggerem, irrumpentesque postridiè Germanos fortitèr repellunt, non parua militum cæde edita. Aguntur deindè cuniculi, sed frustra. Erat tum temporis Budæ quidam Hungarus nomine Bornemissa, qui ob priuatas quasdam simultates vrbem se Ferdinando proditurum certa conditione polliceretur, sic tamen, vt Hungari, qui in eius essent exercitu, noctù per exoletam quandam portam intromitterentur. Hoc eo consilio fecit Bornemissa, quòd ea proditione vellet parcere tot insontium ciuium sanguini, quibus Germanos multis modis lacessitos verebatur minimè parsuros. Eam quoquè tantam opportunitatem Rochandulfus dux sua præpostera prudentia perdidit, introductis in vrbem Germanis contrà quàm erat pollicitus. Bornemissa enim vbì sensit non adesse quos voluit, Germanis se ducem itineris præbere noluit, atque interim Budensium excubiæ re (vt erat) animaduersa, conclamant ad arma, trepideque fugientes Germanos partim trucidant, partim capiunt, reliquis fuga dilapsis. Fuit hoc auctarium quoddam infamiæ Rochandulfi, quem iam etiàm gregarij milites corruptæ tantæ occasionis & victoriæ condemnarent. Indè verò obsidendæ vrbis consilia expediuntur. Porrò Solimannus opportunè de omnibus admonitus, ingentem exercitum mittit in Pannoniam, qui reginæ obsessæ opem ferat. Ipse interim Adrianopoli subsistit, non immeritò Cæsaris Caroli & Germanorum potentiam veritus, licèt hoc quidem tempore vana ratione adductus, cùm Cæsar minimè adesset. Vbì Germani de Turcarum aduentu cognoscunt, inter se, quid agendum sit, consultant, atque alijs alia dicentibus, vicit sententia Rochandulfi, qui inauspicatissimo consilio hostibus Turcis obuiàm eundum censuit. Mota igitur sunt castra & Turcis opposita, pugnatumque est quotidiè minutis prælijs, sed ità, vt hostibus animi crescerent, Germanis paulatìm frangerentur multis de causis. Nec tamen parùm damni interim Turcis allatum est, non paucis

1541

Amittitur occasio vrbis capiendæ.

Infaustum ducis consilium.

1540 paucis eorum trucidatis. Tandèm eò res rediјt, maximè cùm Solimannus ipse cum nouis copijs aduentaret, vt Ferdinandi exercitus relicta Buda Pestum se receperit. Sed vbi id Turcæ senserunt, in ea fuga magna nostrorum cædes ab illis & Budensibus edita est. Quin & Pestum, nostris indè quoquè turpitèr fugientibus, à Turcis cum multa & horrenda Christianorum cæde facilè occupatum est. Feruntur eo bello supra viginti Christianorum millia varijs casibus interempta. Capta sunt ab hostibus eximiæ elegantiæ muralia tormenta trigintasex, minora autem, quæ cantherijs & curribus imponerentur, centum & quinquaginta, præter aliam pulueris tormentarij, ferrearum pilarum, armorum, telorum, commeatùs mirabilem copiam. Rochandulfus, qui non sanis consilijs hoc bello vsus esset, vulneris ex tormenti ictu accepti, & animi dolore confectus interijt. Paulo pòst Solimannus maximis vsus itineribus in Pannoniam peruenit, adductosque ad se Christianos captiuos circitèr octingentos, paucis demptis, crudelitèr trucidari iubet. Erat in ijs proceræ staturæ Noricus miles. hunc in Germanorum contemptum iussit pomilioni, vix militis eius genua capite attingenti, necandum tradi. Erat hoc fœdissimum spectaculum, virum fortissimum imbecilla nani manu per risum & iocum crebris ictibus humi prosterni, & ægrè tandèm præ virium imbecillitate iugulari. Huiusmodi spectaculo immanissimi Turcarum principes sese suauitèr oblectabant. His ità gestis, Solimannus tùm puero regi, tum Hungaris proceribus non contemnenda mittit dona, persuadetque reginæ, vt puerum in castra ipsius mittat. Fuit ea res plena periculi. Allatus est verò puer ad Solimannum regalibus crepundijs exornatus, carpentoque aurato impositus, comitantibus plerisque proceribùs, quos à Solimanno diximus muneribus affectos. Vbi in tabernaculum Solimanni ventum est, ille quidem puerum humanitèr inspicit, blandè cum eius nutrice loquitur, liberos suos Selymum & Baiazetem, qui aderant, puerum complecti & amantèr exosculari iubet: sed interim mira vafricie, dum Hungari proceres cum Bassis prandent, immissis in vrbem cohortibus, Budam occupat, moxque sinè tumultu ciues omnes, iubente Tyranni præfecto, arma tradunt, Turcasque iam in fidem recepti hospitio recipiunt. Nihil quidem illi ciuibus molestiæ attulerunt, disciplinæ militaris seueri-

Pestum Turcæ recipiunt.

Præda Turcarū ingens.

Fœdum spectaculum.

Puer regius venit in castra Turcæ.

Buda occupatur.

ſeueritate coërciti: ſed dubium non eſt, quin Budenſium animos ea inſperata rerum commutatio valdè perplexos habuerit. Iam nox ſuberat, & eccè Solimannus puerum remittit in vrbem, ſed proceres apud ſe retinet. In ijs erat Georgius Varadinenſis antiſtes, in quem totius huius Hungaricæ calamitatis culpa præcipuè confertur. Hos proceres non minimùm perturbatos Baſſæ, pauloantè blandi & affabiles, ſeuerè & impudentèr de rebus grauiſſimis examinare cœperunt. Porrò regina his omnibus valdè conſternata, ſupplices literas ſcribit Solimanno, quibus eum datæ fidei admonet, oratque vt proceres remittat. Deliberatur interea quatriduo de regno Hungariæ, ſed cùm non idem Baſſæ ſentirent, Solimannus tertio Calend. Septembris Budam ingreditur, & in templo celebri diuæ Virginis, priùs à ſacerdotibus Turcis Mahometano ritu expiato, ſublatis ſcilicet aris & imaginibus diuinorum deletis, (quod hodiè quoquè apud nos faciunt plerique iſti noui Euangelici, vt non dubitemus Mahometis potiùs quàm Chriſti eos cultum & religionem inuehere) ſacrificat: indè reginam iubet ex vrbe & arce excedere, atque cum puero vltra Tibiſcum in Lippam concedere, eiusque regionis dominio frui. páret regina non ſinè lachrymis & gemitu, tyranni perfidiam deteſtata, tormentis & armis omnibus omniique commeatu relicto. ſic enim tyrannus voluit. Proceres quoquè cum ea profecti ſunt. Non omninò præter meritum hæc Reginæ & proceribus illis acciderunt, qui ſæuiſſimos Chriſtiani nominis hoſtes non in Hungariæ modò, ſed totius Reip. Chriſtianæ exitium acciuiſſent. Debebant ſtetiſſe pactis conuentis, quibus regi Chriſtianiſſimo Ferdinando regnum Pannoniæ optimo iure deberi non ignorabant. Sed ô cæca dominandi libido, quò non plerunquè præcipites agis miſeros mortales? Fortaſsis autem regina non ſe difficilem prebuiſſet ad ineunda pacis cum Ferdinando conſilia, ſi non quorundam Procerum ad dignitates & imperia adſpirantium ſententiæ & monita eam retardâſſent. Sic pium videtur ſentire de pijſſimi Sigiſmundi regis Poloniæ filia, præſertim cum illa non tam ſuis, quàm Procerum quorundam conſilijs duceretur. Vbi porrò Ferdinandus rex ſuorum ſtragem & Turcarum victoriam certis nuncijs cognouit, noua eaque inſignia Solimanno munera mittit, quibus animum eius ſibi conciliaret. Legati eius a Turcis hono-

1541

Solimannus Budam ingreditur.

Legatio Ferdinandi ad Turcam.

1541 honorificè excepti sunt, & postera die cum Bassis pransi, orizam & carnes veruecinas, nihilque prætereà sibi esculentum apponi cernunt. Ea barbarorum temperantia nostræ gentis luxuriam proculdubiò seuerè castigat, cùm illi non tam gulæ desiderio quàm naturæ necessitati satisfaciant: nostrates verò tum se præclarè sua putent instituisse conuiuia, si nullus sit iritandæ gulæ ventrisque farciendi modus, ita vt verissimè dici de nostris possit, plures crapula quam gladio perire. Atque sane detestabilis ille apud plerosque mos est conuiuia in multas horas protrahendi, cùm non animæ duntaxàt, sed etiàm corpori admodum sit perniciosus: sed scilicet faciendum est, quod dici solet, Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas. Legati regis Ferdinandi ad Solimannum indè introducti, eius animum oblatis muneribus mirificè exhilarârunt. Ea erant, poculum excelsum aureum, quali solent vti Germani locupletes, insignibus ornatum gemmis, atque insupèr admirabilis quædam machina argentea, quæ tum spatia horarum, tum errantium siderum motus, menstruasque solis ac lunæ coitiones exactissima ratione indicaret, intùs scilicet dentatis rotis certisque ponderibus, admirabili momento, vel in multum æuum minutissimas temporum mensuras dispensantibus. Illata est ea machina coram Solimanno duodecim seruorum humeris, quæ tum illius tum principum oculos & animos admiratione compleuit. Porrò cum Legati peterent Hungariæ regnum Ferdinando beneficij nomine concedi, hoc biduo pòst responsum tulerunt, vt si pacem vellet Ferdinandus, totius regni Hungarici finibus excederet, & prætereà quotannis ex Austria Turcis tributum penderet. Fuit hoc arrogantissimi tyranni superbum & insolens responsum, sed aliud impetrari non potuit, ne induciæ quidem tantilli temporis, quo Carolus Cæsar & Ferdinandus consulerentur. Obitèr admonendus est Lector, cùm Legati ad Solimannum introducerentur, singulos à binis purpuratis Bassis in medio arreptis brachijs, tanquàm honoris causa, ad manûs dextræ osculum perductos. Neque enim ad Turcarum principem alitèr patet accessus, nisi priùs explorent, num sub veste arma lateant, atque ità constrictis brachijs, etiamsi quispiam quicquam attentare ausus sit, dissimulantèr impediatur. Atque interim nihilo minùs assidenti in toro adsunt ad manum Principi

Seuum Turcæ responsum.

ensis

ensis incuruus, clypeus, claua ferrea, arcus & sagittæ. 1541
Ità qui vult omnibus esse terrori, semper in metu se esse significat. Dimissi sunt deindè legati; quibus pro regia liberalitate multiplices vestes & pecuniam dari iussit. Porrò mox misit è suis, qui Austriam & Morauiam rapinis, incendijs & cædibus vastarent, quibus tamen magno impedimento fuêre plenis imbribus inflati amnes. Deniquè præficitur Budæ cùm imperio Hungarus quidam, qui ab ineunte ætate bello captus, Mahometanam superstitionem sequebatur. Laschus quoquè Legatus Ferdinandi è custodia dimittitur; sed paulò pòst in Polonia decedit, & Solimannus redit in Thraciam. Obitèr redeunti narratur, Transyluaniam quoquè magna ex parte in fidem concessisse. Fuit is illi nuncius gratissimus; licèt demùm permiserit, vt Transyluani in pueri regis; cui suprà diximus Lippam regionem fuisse attributam, verba iurarent. Hodiè totum ferè Hungariæ regnum immanes illi barbari occupant, quod sanè viri graues & cordati vel maximè deplorant. Fuit illud regnum sub Matthia Huniade longè florentissimum atque potentissimum; & multis rebus fortitèr gestis, rex ille non modò Turcis, sed & vicinis omnibus terrori fuit. Illo defuncto, sub Vladislao, Casimiri Poloniæ regis filio, Hungari regis eius benignitate & clementia abusi, ac deindè sub Ludouico iuuene, & rerum adhuc imperito rege; luxui, inertiæ, ocio & fastui sese corrumpendos dedidêre. De procerum quorundam regni luxu & pompa quidam grauissimè in suis scriptis conqueruntur, cùm interim regni limites necessarijs præsidijs destituti; ab hostibus Turcis vastarentur ac diriperentur. Hoc quidem mirum est, immò & cumprimis miserum, adeò incuriosum esse rerum suarum, & tam propinquo hostè vsqueadeò supinum agere, & summa pericula habere neglectui. In ea sanè tam crudelium hostium propinquitate non luxui & fastui, sed placando inprimis Numini; moribus corrigendis, vitijs & flagitijs exterminandis, regno opportunis præsidijs muniendo studendum fuit: Sed ô cæcas hominum mentes. Ecquid hodiè faciunt nostri Germani? An verò illi ex Hungarorum periculo didicêre, ipsis quod ex vsu siet? Bonis viris id minimè videtur. Immò vt nihil ad inflammandam in nos præpotentis Dei iram desit, non sat habemus omnibus sceleribus diffluere, sed etiam in dies nouos fingimus errores, quos ceu idola quædam sub verbi Dei

Turcæ vastât Germaniam.

Matthias Huniades

Germaniæ calamitas

1541 prætextu adoramus. Exiſtunt alij poſt alios, immò multi ſimul paſsim prodeunt fanatici homines, qui prodigioſis damnatorum dogmatum commentis in mille ſectas Germaniam diſtrahunt, & tamen habent ſinguli ſuos ſectatores, qui illos haud ſecùs àc Chriſti Apoſtolos ſuſpiciant & ſequantur. Quis ergò dubitet, nō aliud expectandum eſſe Germanis, quàm quod Hungari iam experiuntur? Et vt nullus ſit externus metuendus hoſtis, hac religionis & rerum omnium fœdiſſima confuſione, niſi Deus propicius nos reſpiciat, Germania pereat neceſsè eſt. De Hungariæ quidem regno, cùm illic, vt diximus, pompa, faſtu, inſolentia, luxu, plerique diffluerent, fertur quidam ex aulicis dixiſſe, nunquàm ſe vel vidiſſe vel audiuiſſe regnum vllum, quod maiore, atquè Hungaria, gaudio & tripudio perierit.

Hungarorũ luxus.

Porrò verò cùm illud opulentiſſimum regnum ademptum eſt Chriſtianis, non mediocrem feciſſe iacturam putandi ſunt. Hoc autem ſtultiſſimum fuit, quòd cùm ea eſſet in Hungaria vitiorum confuſio, rerumq́ue deſperatio, tamen à Solimanno Turca, cùm is patri ſuo ſucceſſiſſet, non ſolùm pacem noluerunt petere, ſed etiàm Oratores eius captiuos detinuerunt. Ea enim iniuria laceſſitus Turca, Hungariam hoſtilitèr inuaſit, at paulatìm eò progreſſus eſt, vt Germaniæ vicinior eſſe vix queat. Fuit anteà illud regnum Chriſtiani orbis vel maximum præſidium & propugnaculum, vt iam quotidianæ clades facilè teſtantur. Tum verò tantæ ſunt illius regni opes, vt non Hungari duntaxàt, quanquàm illi vel maximè, vtpotè pro patria, ſed reliqui etiàm Chriſtiani omnes pro illo conſeruando laborare debuerint, aut pro recuperando nullum non mouere lapidem. Nihil enim ferè ex ijs rebus, quarum vſus ad hominum ſolatia & commoditates pertinet, illic deſideratur, & quæ eiuſdem generis apud alios habentur, illic præſtantiora proueniunt. Magna ibi auri, argenti, cupri, chalybis, ferri copia eſt, non aliundè importata, ſed ex ipſis terræ viſceribus eruta. Plumbi parum habet, ſtanni nihil. Salem metallicum gignit humus optimum & puriſſimum: nec deſunt aquæ, quæ ferrum in cuprum mutent. Vina profert non eiuſdem precij omnia, ſed nonnullis tamen locis eiuſmodi, quæ cum Cretico de dignitate certare poſſint. Frugum & fructuum copia eſt mirabilis. Feris & auibus ſic abundat, vt ruſticis venatione vel aucupio interdicere, valdè inſolens

Hungarorum inſolens temeritas.

Hungariæ opes.

Vis aquarum.

ſolens habeatur, nec ferè plebeij homines minùs quàm nobiles leporibus, damis, ceruis, apris, turdis, perdicibus, phaſianis, & id genus delicijs veſcantur. Pecus habet copioſiſſimum, vt Italiæ, Boemiæ, Germaniæ affatìm communicare queat, adeò vt obſeruatum ſit, vno anno in Germaniam, idque per ſolam viam Viennenſem, (cùm ſint plures aliæ viæ, per quas pecora inuehantur) ſupra octoginta millia boum acta eſſe. Deniquè vſqueadeò piſcium fertile eſt, vt ferè quàm minimo væneant, & propemodùm gratis dentur: quanquàm fieri poteſt, vt dira horum temporum calamitate illic quoquè rerum precia nonnihil creuerint, vel etiàm irato Deo, eorum, quæ diximus, minor hodiè prouentus ſit, vt intra paucos annos alibì quoquè paſsìm videmus omnium rerum maximam extitiſſe caritatem: ſed id non tam regionis, quàm hominum, vitio tribuendum eſt. Apud Budam, quæ Hungariæ regia eſt, multæ ſunt aquæ calidæ, quas thermas vocamus, quarum aliæ regiæ, aliæ communes ſunt, lauandis hominum corporibus valdè opportunæ: aliæ verò, niſi refrigerentur, balneis non ſunt idoneæ: adeò enim feruent ex his quædam, vt in eas miſſum ouum, celerrimè elixetur. Sed iuxta has fons eſt aquæ frigidæ, ità propinquus calidæ, vt in eodem veſtigio calida & frigida ſimul hauriri poſſit. Hæ, quas diximus, thermæ apud Budam aliæ ſuperiores, aliæ inferiores dictæ ſunt, quòd aliæ ſupra, aliæ infra vrbem ſint. Turcæ hodiè (quippe qui mirificè lauacris & balneis ſtudent, & aquas præſertim fluentes, ſummo honore dignantur, quibus etiàm crebriùs per diem non modò ob corporum, ſed etiàm animarum ſordes abluendas vtuntur) has thermas egregiè ornârunt, apud vtraſque ceu cœnobijs quibuſdam extructis, in quibus Deruiſæ degunt, qui ferè apud illos ſunt tales, quales apud nos Monachi è mendicitate viuentes. Habent enim etiàm illi turpiſſimi Mahometis cultores ſuos Monachos, quemadmodùm & Ethnici ſuos philoſophos, & Indi Gymnoſophiſtas, quorum iſti Deruiſæ quædam videntur eſſe reliquiæ. Sæuiunt enim in corpus ſuum vel inuſtione ſtigmatum, vel nouaculæ inciſione, vel vtroque modo. Ità habet ſatan etiàm ſuos Monachos. Ecquis verò hoc illi inuideat, cùm habeat & ſuos martyres, ſicut hodieque videmus multos hæreſeos nomine damnatos, alacres & iucundos mortem excipere? Ex his Monachis cuidam ſacellum apud Budam extructum eſt,

1541

Copia pecoris.

Vbertas piſcium.

Thermæ Budenſes.

Turcæ crebrò lauant.

Deruiſæ, Monachi Turcici.

1541 qui dum viueret, Numinis cuiusdam loco à Turcis habitus, nunc defunctus & illo in loco conditus, religiosè ab illis miseris colitur, cùm alioqui diuorum imagines ex templis omnibus eradant. Porrò Buda ipsa vix vlli totius Europæ vrbi cesserit, vel amœnitate situs, vel cæli salubritate, vel fœcunditate soli, vel aliarum quarumlibet rerum vitæ degendæ conducibilium, aut etiam ad splendorem & luxum pertinentium vbertate. Atque hoc tam omnibus rebus florentissimum regnum nulli magis atquè Christiani Christianis eripuerunt, dum contra Christianos Christianorum iuratissimi hostes accersuntur.

Buda encomion.

Per hoc tempus, quo Turcæ Pannoniam occupant, duo Galliarum regis Francisci legati, missi ad Turcarum principem, à Cæsareanis intercepti, in Pado flumine interficiuntur. Alter ex his Antonius Rinco nomine, ab Hispania exul, capitis pœna damnatus, putatur iure potuisse cædi, quòd ad hostes transfugisset, & omnibus Cæsaris imperij finibus prohibitus, nihilominus ausus fuerit in hostilis terræ flumine nauigare. Sed vtcunquè sit, ea cædes, licet præfectus Cæsaris Alphonsus Vastius se planè insciente factam crebrò testaretur, cruentissimò bello ansam dedit. Contigit tum ex Hispania venire Georgium Austriacum, Maximiliani Cæsaris filium nothum, Archiepiscopum Valentinum. Is Lugduni in carcerem conijcitur, necis, quam diximus, vlciscendæ causa.

Legati Gallorum cæsi.

Georgius Austriacus capitur.

Hoc fermè tempore Franciscus Antonij Lotharingiæ Ducis filius, Christianam Christierni Daniæ regis filiam ducit in matrimonium. Id non valdè gratum fuit Gallorum regi, quòd Christianam ex Cæsaris sorore Isabella, Christierni regis coniuge, natam non esset nescius. Venerunt per id ferè tempus in fœdus Gallicum Christianus & Gustauus Daniæ & Suediæ reges, ambo Luteranæ doctrinæ addicti, poterantque Caroli Cæsaris res iam planè desperatæ videri, tot regibus in illum conspirantibus, nisi pium principem sibi defendendum sumpsisset præpotens Deus, maximè cùm hoc ipsò anno non minimam cladem in Africa accepisset, vti iam dicemus.

Cæsare Carolo in Comitijs Ratisponensibus multùm temporis componendæ religionis causa frustrà consumente, Turca (vt diximus) Pannoniam sibi vendicat. Ea re comperta, Cæsar vt diuersis bellis tyrannum

num diſtineret, in Africam expeditionem parat: quò tamen etiàm non mediocritèr eum pertrahebant Hiſpanorum querimoniæ, qui à Turcicis prædonibus, quos apud Algerium, ſiue Argieram Aſanaga Barbaruſſæ præfectus in Sardinia natus, ſed abiurato Chriſtianiſmo, Mahometanam ſuperſtitionem complexus, fouebat, grauiſſima in Hiſpaniæ littoribus damna patiebantur. Multa tum in Cæſarem etiàm à quibuſdam proceribus ſcommata iactabantur, ſed quæ ille magno animo contemneret. Interìm tamen & ipſe Pontifex Maximus, & Andreas Auria, atque Alphonſus ob impendentem hyemem magnoperè ab Africana hac profectione eum deterrebant: verum ille manſit in propoſito, easque Pontifici ſui conſilij rationes expoſuit, vt cum Pontifex prolixè demum laudaret. Vbi ex Germania venit in Italiam, vbiquè incredibili ſtudio excipitur, præſertim Mediolani, cum ille interim tantus princeps, omnibus eius viſendi deſiderio ardentibus, non niſi in atra penula & vili pileolo ſe ſpectandum præbuerit, atque etiàm in oculo eius parùm hilari animus mœrore affectus appareret, tanquàm præſagire videretur cladem, quæ pridie ad Budam accepta fuerat. Cum Pontifice apud Lucam in colloquium venit: qua in re laudanda eſt eius propè decrepiti Pontificis pietas, qui multis ab hoc itinere, tanquàm certam illi mortem allaturo, eum deterrentibus, nullo pacto adduci potuit, vt communi Reipublicæ ſaluti deeſſet. Crebrò ille dicebat: Quorsùm vitam hanc extraxiſſe attinet, niſi vt hæc ſuprema officia iam in ruinam propendenti Reipub. qua poſſumus fide præſtemus? & certè optatius erit communi omnium expectationi, etiamſi ea re mors oppetenda ſit, ſatisfeciſſe, quàm turpi ignauia vitæ ſpatia extendiſſe. Quòd ſi verò conatus noſtros non par ſequetur effectus, habebit tamen ad omnem poſteritatem optima certè voluntas præclari ſtudij honeſtam famam. Hoc ſpatio, quo Lucæ ſunt, tèr Cæſar ad mutua colloquia Pontificem adijt, Pontifex Cæſarem ſemèl. Admiſſus eſt quoquè Franciſci regis legatus, qui Fregoſium & Rinconem captos repeteret: nondum enim conſtabat mortuos: palamque Cæſar teſtatus eſt, quicquid illis accidiſſet, diſſimulato habitu nomen ſuum celantibus, id ſuo iniuſſu & ſe ignaro penitus accidiſſe. Petebat Franciſcus rex pro filio ſuo Carolo Mediolanenſem principatum: ſed Cæſar ſuum

1541 Cæſaris expeditio Africana.

Modeſtia Caroli Cæſaris.

Colloquia Pontificis & Cæſaris.

1541 ius grauissima oratione explicabat, aitque Gallum cæco liuore corruptum, suæ inuidere fortunæ, multaque alia, quæ hîc referre nihil attinet. Denique in eo colloquio decretum est, vt quod Cæsar vehementèr optabat, Concilium in annum proximum indiceretur. Cæsaris copiæ omnes, quas ad hoc bellum conscripserat, ad vigintiduo millia erant peditum, & paulò supra mille equites. Vbi ad Africam ventum est, Cæsar biduo expectauit Hispanos, magno quidem exploratæ propemodum victoriæ & exercitûs sui detrimento. Interim mittit ad Asanagam præfectum Algerij, vt vrbem dedat. Ille contemptìm respondet, licèt Cæsar multa liberalitèr polliceretur. Erat Asanaga in Sardinia natus, & Christiana religione initiatus, sed eam, vt diximus, abiurârat. Hortabatur eum Cæsar, vt veri numinis cultum reciperet. Omnibus igitur ad vrbem oppugnandam egregie comparatis, dum tormenta expectantur, eccè tibi repentè imber à prima statìm vigilia maximè gelidus & procellosus tota nocte in exercitum continentèr effusus, multùm illi molestiæ & detrimenti adfert, sæuissimaque tempestas naues mirè iactat. Non desunt illi opportunitati Turcæ equites & Mauri pedites, magnoque impetu in nostros irruentes, non paucos trucidant, sed mox à nostris in fugam compelluntur. At rursùs Barbari in nostros sæuiunt, eosque vehementèr affligunt, quibus tum Cæsar ipse, in tanta rerum difficultate prorsùs imperterritus, cum Germanis opportunè opem tulit. Verùm cùm nihil remitteret immanissima tempestas, multæque naues sub militum adspectu collisæ & confractæ mergerentur, adeò vt de necessario commeatu non immeritò timor omnes inuaderet, Cæsar incredibili constantia & serena vultûs alacritate omnium animos recreabat: nullum militaris prouidentiæ, nullum humanitatis officium prætermittens, castris constitutis & firmatis contra barbarorum vndiquè volitantium incursus, iubet vt defessi duces se dent quieti: consolatur saucios milites, & in ea tabernacula, quæ contra vim ventorum pertinacitèr substiterant, referri ac foueri curat, sibijpsi interim loricato & madefacto minimè parcens. Desiderauit eo die ab hostibus cæsos milites circiter trecentos. Aliquot etiàm nautæ cum multis æneis tormentis mersi periêrunt. Iam alimenta deficiebant, coactusque est Cæsar mactatis equis exercitum sustentare. Hoc autem in illo prin-

Copiæ Cæsaris.

Tempestas sæua.

Naues elisæ.

Cæsaris constantia & pietas.

principe obseruatu dignum est, quòd cùm tantis rerum 1541
difficultatibus vrgeretur, non est impatientiæ agitatus *Iob 1.*
stimulis, nec stultum aliquid contra Dominum locutus
est, sed eum potiùs placare studuit pura peccatorum
confessione, & sacrosanctæ Eucharistiæ perceptione,
ad hæc pietatis opera totum etiàm exercitum prouocans: cumque & ducibus & militibus Algerium facilè expugnari posse videretur, non conquiescentibus ventorum iris, militem in naues se recipere iussit, dicens, se mâlle vnum Christianum seruare, quàm mille Mauros, Turcas, Pœnosque occidere. Hoc idem satis tum quoquè declarauit, cùm iussit equos ad vnum omnes in mare proijci, vt in nauibus locus superesset militi reducendo. Multæ enim naues perièrant, nec poterant vel angustè capere militem eæ quæ supererant. Mâluit autem pius princeps equos perire, quàm milites, licèt illa nobilium equorum iactura vehementissimè perstringeret dominorum animos. Post omnia demùm maris superata discrimina, licèt rursùs oborta tempestate, multi in ipso reditu perièrint, & publica sparserit fama, Cæsarem vndis absorptum interijsse, milites passìm incolumitati restituti, canebant: Alibì Carolus agmina, Algerij sese, & aëra, & maria vicit. Nihil enim tantæ clades infractum illius principis animum è suo statu dimouerunt: quanquàm non omninò temeritate quadam caruisse videtur, quòd vsqueadeò alieno tempore importuosum Africæ littus tentare voluit, præsertìm multis id dissuadentibus. Verùm nonnunquàm bonus dormitat Homerus, & certè optimus pij principis animus laudandus est, licèt parùm ex sententia successerit.

Exemplũ memorabile.

Fortitudo animi in Cæsare.

In Anglia hoc tempore iussu regis Henrici capitali supplicio affecta est Margarita Sarisbiriensis, Georgio Edouardi quarti fratre germano nata. Nihil ei ad euadendum supplicium contulit neque generis antiqua claritudo, neque totius vitæ spectata integritas, neque ætas exacta, quippe quæ iam annum ætatis septuagesimum excessisset.

Margarita Sarisbiriensis trucidatur.

Circa hoc ferè tempus excessit è viuis Numburgensis episcopus. In eius locum Canonici delegerunt Iulium Pflugium, virum & generis nobilitate & spectata eruditione conspicuum. Sed huic electioni se opposuit Saxoniæ Elector, aitque eam absque suo consensu fieri non potuisse: repellebatur autem propterea Pflugius, quòd Lu-

1542 teri Euangelio aduersaretur. Porrò ab Electore in locum eius intrusus est Nicolaus Ambsdorffius, insignis Luteranus, quem tamen aliquot annis pòst expulit Carolus Cæsar, restituto Pflugio. Et vt magis etiam miretur Lector, Ambsdorffium Luterus inaugurauit. Bella profectò rerum mutatio, Apostata vilis, hostis Pontificis, ipse sibi Saxonicum vendicat Papatum, & nulla authoritate præditus, creat episcopos.

ANNO 1542. recruduit bellum calamitosissimum inter Carolum Cæsarem & Franciscum Galliæ regem. Cæsar ferebatur fluctibus maris obrutus. Itaque multa offerebatur Gallo occasio belli gerendi. Erant tum res Christianorum valdè afflictæ, Turcis in Hungaria grassantibus, & Germaniæ dira quæque minitantibus, hæresibus quoquè mirum in modum serpentibus, & in varias formas abeuntibus: at nihilo minùs Galli Mediolanum sibi modis omnibus repetendum censebant. Itaque multis locis exercitu quintuplici Cæsaris ditiones sibi inuadendas sumunt. Actum videbatur de Cæsare: sed si Deus pro nobis, quis contra nos? Magnum præsidium contra aduersa omnia est pietas in Deum, qua Carolus Imperator egregiè præditus fuit. Galliæ verò rex Mediolanum iure sibi deberi putabat, iusque suum minimè sibi negligendum ratus, arma corripuit. Huc accessit cędes Fregosij & Rinconis, quam vlcisci voluit. Annam Momarantium magistrum equitũ, quem Conestablium Galli vocant, fertur eo nomine à sua gratia & functionis suæ administratione amouisse, quòd illi induciarum cum Cæsare paciscendarum parùm commodus author fuisset. Igitur rebus omnibus ad bellum comparatis, duos filios suos cum instructis copijs mittit in Cæsaris fines, Henricum in citeriorem Hispaniam, Carolum in Lucemburgensem regionem. Henricus quidem ad Pyrenæos montes perrexit, vt Perpennianum occuparet: Verùm eius conatus Hispanorum ducum vigilantia facilè elusit, Sunt qui putent id oppidum non difficultèr expugnari potuisse, si Henricus maiori celeritate fuisset vsus. Tandèm re infecta retrò abijt ad patrem suum. Carolus verò, maximæ spei adolescens, in expugnandis aliquot Lucemburgensis principatûs oppidis prosperos inprimis successus habuit, sed ita tamen, vt paulò pòst eius discessum Cæsaris exercitus omnia è Gallorum manibus breui extor-

Galli inuadunt ditiones Cæsaris.

Rom. 8.

Henricus regis Gallorum filius.

Carolus Francisci filius.

extorserit, vno dempto Iuodio, quod mirificè communitum, Gallis per id tempus adimi non potuit. Hoc bello Galli Danuillerum cum arce mirandæ vetustatis & structuræ eximiæ incendunt & euertunt: itemque alias aliquot vrbeculas & castra. Arlunum quoquè, cùm ædificiorum magnificentia, tum ciuium frequentia & opibus percelebre oppidum, cùm se ciues saluis corporibus dedidissent, funditùs diruunt. Lucemburgo sex millium Germanorum præsidium imponunt. Alius Gallorum exercitus, duce Vindocinensi principe, in Atrebates atq; Morinos impetum facit, & aliquot castella occupat. Nec Pedemontio ab hoste licet esse securo. Nam ibi quoquè Gallicæ copiæ, ductore Guilhelmo Langæo, hostiles declarant animos. Verùm hac in re consilium regis minimè probatur, qui suum militem in tot partes distraxerit parùm feliciter, vti rei probauit euentus. 1542

Nec tamen contentus rex Franciscus tot locis inuasisse Cæsarem, etiàm Longeuallum mittit in Germaniam, qui ex Sicambris & Menapijs, adiuncto sibi bellicæ rei peritissimo Martino Rossemio, aliquot millibus peditum & equitum coactis, cùm iam in Germania inferiori bellum nemo suspicaretur, propterea quòd valida Germanorum manus in Pannoniam abijsset, Belgium inuadit, horrendisque passim incendijs & flagitijs designatis, parùm abfuit, quin proditione Antuerpiam, longè opulentissimum Europæ emporium, caperet, Louanium quoquè celeberrima Academia insigne oppidum, dolo in potestatem redigeret. Verùm ille quoquè exercitus, præterquàm quòd miseros & innoxios agricolas incensis pagis innumeris ad summam inopiam redegit, nihil laude dignum gessit, & tandèm Aureliano principi Carolo se in Lucemburgensi ditione coniunxit. Hæc sæua Belgicæ vastationis procella eò fuit calamitosior, quòd nullum esset bellum indictum, & planè imparati obruerentur. O si scirēt Principes, quam immaniter peccent in Deum, dum ità crudelitèr sæuiunt in turbam innoxiam, & rapinis atque incendijs omnia longè & latè populantur, profectò cunctantiùs bella susciperent. Dum enim miseri sic opprimuntur, clamant haud dubiò in cælum, nec Deus despicit miserorum gemitus.

Gallo militāt Germani.

Belgij deuastatio.

Hoc anno bini sunt Principum conuentus habiti, alter Spiræ, alter Noribergæ. Vtrobiquè præcipuè deliberatum est de expeditione contra Turcas in Pannonia.

Cōuentus bini Principum.

1542 Decreta sunt subsidia ex tota Germania, quibus præesset Ioachimus Elector Princeps Brandeburgicus: sed oleum & opera perijt, mansitque Pestum & Buda, vt priùs, in Turcæ potestate: quin & de exercitu, qui fuit amplissimus, multa millia morbi contagione periêre. Miserat eò Paulus Pontifex ad tria millia peditum, qui hoc bello strenuam nauârunt operã. Hoc tempore Luterus libellum edidit de precibus contra Turcas, siue Concionem castrensem vel militarem, planè contrariam alijs quibusdam scriptis suis. Ex hoc libello multa recitat Sleidanus, sed homo versutus de industria id omittit, quòd Zuinglium Luterus medium inter Anabaptistas & Thomam Monetarium, rusticæ seditionis in Germania authorem, collocat, causamque ferè omnem Turcicæ seuitiæ in Zuinglianos confert. Habet etiàm in eodem libello Luterus precationem contra Turcas, in qua Romanum Pontificem cum diabolo & Turca coniungit, vt in eum rectè quadret illud Dauidis, Fiat oratio eius in peccatum. Multi tum hortabantur Tigurinos, vt eam Luteri calumniam à se & Zuinglianis depellerent: verùm illi priuatis sese ad amicos eos literis excusâsse contenti, à publico bello abstinendum censebant. Quòd Sleidanus Luteri exitiosa scripta tam prolixè non vno loco recitat, omissis tamen quæ ipsorum causam lædant, hominis arguit malum animum & nocendi libidinem. Multum certè ocij illi fuerit oportet, vt tantum & temporis & operæ in perlegendis & transferendis eius blasphemijs ponere non dubitaret. Vult scilicèt vir bonus, vt quamplurimi Luterico fermento corrumpantur. Hæc illi causa est tot chartas Luteri paradoxis ad nauseã vsque commemorandis opplendi. Sed cur omittit honorificã Zuinglij scilicèt mentionem? Quia vidit impostor eam destruere aut certè prægrauare partes Sacramentariorum. Hoc nimirùm est históriam bona fide texere, & rem Euangelicam sinè fraude prodere.

Luteri insolentia.

Psal. 108.

Exercitus Cæsaris, recuperatis oppidis agri Lucemburgensis, cùm in Galliam irrueret, grauissima aëris intemperies tanta rabiei pertinacia illis sese obiecit, vt non pauci equites & pedites partim pluuia, partim frigore enecti sint. Itaque Galliæ vastandæ consilium in aliud tempus reijcitur, moxque in Brabantiam reuersi, Iuliacensem regionem populabundi inuadunt, bellumque latissimè circunferentes, Duram, Iuliacum, Zittardiam, Hinsbergum, pluraque alia oppida & arces subigunt, imposito

Tempestas infesta militi.

Iuliacensis regio vastatur.

posito præsidio locis opportunis. Multa ibi quoquè damna data sunt miseris hominibus, & penè incredibilis præda abacta, vt par pari relatum videretur. Superuenit autem Principis Iuliacensis exercitus, & eos retrocedere compulit. Manserunt tamen Hinsbergi non pauci, itemque Susteriæ & Duræ. Qui Zittardiæ erant, destructis muris, ad tutiora se loca contulerunt. Circa Nouembris initia magnam commeatus copiam in Hinsbergum Brabanti important, idem facturi apud Duram, nisi eos principis Iuliacensis copiæ deterruissent: Vbi se in tutiora recipiunt, hostilis exercitus abeuntes insequitur: atrox pugna præter expectationem in tenebris committitur, eademque aliquot hincindè cæsis dirimitur. 1542

Per id tempus Princeps Guilelmus Zittardiam vallo egregiè munit, aliquot præsidij causa relictis illic cohortibus. Idem facit Iuliaci. Demùm extremo Decembri Duram Cæsareanis extorquet, rebus tamen & corporibus saluis. Deditione enim recepit. *Dura occupatur.*

Henricus Angliæ rex Catharinam Hauardam, quam, Principis Cliuensis sorore repudiata, sibi coniugem adsciuerat, adulterij nomine, quod cum Durantio & Culperio nobilibus perpetrâsset, capite plectit, & Catharinam Pariam viduam, sexto matrimonio sibi copulat. *Sextũ Angli matrimonium.*

Hac æstate innumera ingentium locustarum turba Italiam citeriorem, & in Germania Silesiam, Misniamque multa clade affecit. Habebant digiti longitudinem, turgida capita, ventres obesos & sanie refertos. Itaque extinctæ, intolerabili fœtore aërem corruperunt, vt etiàm corui, cornices, accipitres, aliæque aues, cadaueribus alioqui inhiantes, ferre nequiuerint. *Locustæ immanes.*

Bellum atrox inter Scotos & Anglos terra marique feruet, & Iacobus V. Scotiæ rex, anno ætatis 33. vnica filia, vixdùm in lucem edita, regni hærede relicta, moritur.

Fuit hic annus ferax monstrosorum infantum, & pecuinorum fœtuum diuersis in locis.

Indictum est hoc anno à Paulo III. Cõcilium Tridenti.

Saxoniæ elector & Lantgrauius Hassiæ cum fœderis Smalcaldici socijs Henricum Brunsuicensem principem, Catholicæ religionis acerrimũ vindicem, omnibus ditionis eius finibus eijciunt, compelluntque ad *Dux Brũsuicen. debellatur.*

Cæsa-

1543 Cęsarem fugere in Hispaniam. Dehortatus eos fuit Ferdinandus rex, nè bellum facerent Henrico: sed illi causas belli explicant, seque rectè fecisse confirmant. Metus erat, nè intestinum hac occasione in Germania bellum existeret, quo nihil potuisset accidere calamitosius, nostris præsertim in Hungaria cum Turcis parùm feliciter dimicantibus, in summam Germanici nominis ignominiam. Nam cùm esset copiosissimus & potentissimus equitum & peditum exercitus, nihil tamen effectum est, hostibus Turcis effusè ridentibus Germanorum militum socordiam, nec dubiam spem de tota quandoquè Germania felicibus auibus occupanda concipientibus. Nunquam autem tot clades, totque probra ex illis spurcissimis mancipijs Germania accepisset, si non religionis dissensio animorum quoque concordiam & mutuam beneuolentiam abrupisset.

Tigurini vertunt Biblia.

ANNO 1543. Tigurinæ Ecclesiæ ministri, non contenti versione Luteri, nouam Bibliorum translationem edunt. Exemplum eius typographus Christophorus Froschouerus mittit Lutero, maximam scilicèt à Papa Saxonico initurus gratiam. Ecquid verò Luterus? concoquerene potuit tantam contumeliam, vt noua versione eius interpretatio haud obscurè taxaretur? Scribit Froschouero, nè quicquam deinceps ei mittat, quod a Tigurinis ministris profectum sit: Se nihil cum illis commercij habere, libros eorum nec recipere nec legere velle: Nam Ecclesias Dei cum eis communicare non posse: Multos quidem illos ferre labores, sed frustra: quandò & ipsi iam damnati sint, & alios quoquè homines miseros secum trahant in Tartara. Se itaque damnationis & blasphemiæ illorum nolle esse participem: sed quoad vixerit, eos & precibus & libris oppugnare constituisse, &c. Si non sat habent Zuingliani, à Romano Pontifice esse damnatos, saltèm nè contemnant damnationem Papæ Saxonici, qui Euangelium se primum iactat inuexisse in Germaniam. Verum quatenus quidem Luterus sæuit in Romanum Pontificem & veterem religionem, hactenùs est Euangelista Christi, tertius Elias, & nescio quid non: Vbi autem Zuinglianos quoquè perstringit, iam non Christi spiritus, sed diabolus loquitur per eum. Sic enim Tigurini de illo scribunt: quasi verò contumelia sit, iam olìm in Berengario damnatæ hæresis excitatores proscindere: porrò

Luterus proscribit Tigurinos.

faci-

facinus apostolicum, inuehi in summum Pontificem, & 1543
Ecclesiæ Catholicæ, velint nolint hæretici, Pastorem,
cui in Petro dictum est; Pasce oues meas. Et quarè tandèm Ioh.21.
non vident homines, quàm absurdos habeant magistros, qui cùm in Papistis, vt ipsi vocant, hoc vel maximè damnent, quòd non verbo Dei, sed humanis constitutionibus nitantur, quod tamen ipsi turpitèr mentiuntur, tamen se inuicèm ferre non volunt, licèt vtrinquè nihil nisi purum Euangelion crepent? Hîc quòque altum est apud Sleidanum silentium de Luteri ista responsione ad Froschouerum, qua tam atrocitèr damnat Tigurinos. Sic nimirùm expediebat causæ, quam defendendam susceperat Sleidanus. Sed vbì interim fides historici, quam ipse de se pollicetur? O quàm multa essent in illo homine annotanda, si tempus & institutum pateretur. Legant sanè Sleidanum, qui bonas horas pessimè collocatas volunt: viri cordati, sat scio, hominis impudentiam & vafriciem detestabuntur.

Nè verò Tigurini nimiùm diù Lutero tacuisse viderentur, opera Zuinglij colligunt: Germanicè ab illo scripta, ab eius genero Rudulpho Gualtero Latinè transferri curant, tantumque thesaurum in lucem edunt, vt aliæ quoquè nationes scire possint, quàm egregius vir Zuinglius fuerit. Illis operibus præfixa est pro Zuinglio eiusdem Gualteri Apologia ad Catholicam Ecclesiam, (sic enim vocant suam synagogam) in qua inter cætera aduersariorũ obiectionibus & criminationibus respondet. Væ tibi Lutere. Eam quidem operum Zuinglij editionem Luterani permolestè ferebant, vt scribit Zuinglianus quidam. *Zuinglij opera eduntur magno dolore Luteranorũ.*

Huius anni mense Ianuario, dum Carolus Cæsar est in Hispanijs, Comitia Noribergæ habentur. Mortuus est illic Christophorus Episcopus Augustanus, Cæsaris in eo conuentu legatus, habuitque successorem Ottonem Truccesium, posteà Romanæ Ecclesiæ amplissimum Cardinalem, multis corporis & animi dotibus valdè insignem. In his Comitijs Protestantes se purgant apud Ferdinandum & Cæsaris legatos de profligato Brunsuicensi principe, aiunt rectè atque ordinè se fecisse: petunt amoueri Iudices Cameræ, & alios constitui, & quædam alia: addùntque, nisi sic fiat, quemadmodùm ipsi petunt, non posse se de bello Turcico quicquam statuere. Henricus Princeps ad Cameram accusârat Protestantes, sed illi Cameræ iudices prorsus respuebant. Respondit *Comitia Norbergæ.* *Protestātes suam causam tuentur.*

1543 dit illis Ferdinandus & Cæsaris legati, iam indictum esse concilium, Cæsarem aduentare, indicta causa non posse amoueri iudices Cameræ, Henrico principi sua repetenti non posse ius denegari, & pleraque alia. Verùm Protestantes aiunt se Concilium non approbare, &c. Interim nihilo minùs decretum facit Ferdinandus cum reliquis ordinibus de certis quibusdam rebus, cui decreto Protestantes se minimè cōsentire profitentur. Quis non videat, quam hæc ad certam Germaniæ perniciem pertinuerint, nisi Deus nobis pepercisset: Has animorum offensiones & dissensiones peperit nobis Luteri Euangelion, cuius protasin longè tristissimam iampridèm vidimus, catastrophen vero longe turbulentiorem expectamus. Turca demum vel Moscouita docebit nos recta sapere.

Cōcilium suspenditur.

Misit hoc anno tres Cardinales legatos Paulus Pontifex ad Concilium Tridentinum, sed feruente bello inter Cæsarem & Gallum, in aliud tempus prorogatum est. Quæ enim poterat spes esse Synodi peragendæ, dum inter se infestis signis concurrerent præcipui orbis Christiani reges?

Obitus Eccij & Pighij.

Mortui sunt eodem anno intra vnius mensis spatium duo clarissimi viri Iohannes Eccius & Albertus Pighius, inuictissimi Catholicæ doctrinæ propugnatores. Eccium acerbè perstringunt Euangelici: sed si omnes suos grammaticos theologos in vnum conflent, vix Eccio parem efficient. Dictio eius non admodum elegans est, sed solidè doctum fuisse res ipsa loquitur: nec Græcæ & Hebraicæ lingue rudis fuit. Memoria tenacissima plurimum illi contulit, & præterquam quòd veteres Patres studiosè legit, etiam in scholasticis diligenter versatus est. Horum temporum scioli plerique scholasticos scriptores ob sermonis barbariem planè contemnunt, ipsi vel hoc solo nomine merito contemnendi: quasi eruditio à verborum phaleris, & non ab ipsa potiùs rerum cognitione petenda sit. Multi hodie versantur in veterum Patrum lectione, contemptis scholasticis: sed quantùm illi in solida Theologia proficiant, res ipsa declarat. Nec immeritò nostri Euangelici Scholasticos oderunt, cùm non ignorent ab illis affatim tela suppeditari, quibus ipsi conficiantur. Quòd enim quæstionibus sua fere tractant, ingeniorum exercitandorum causa id faciunt, vt possint in promptu habere argumenta, quibus hæreticorum commenta elidantur.

Scholastici Doctores minimè contemnendi.

Fran-

Franciſcus Gallorum rex ſcribit literas ad ſummum Pontificem, quibus vehementiſſimè perſtringit Carolum Cæſarem, iamque animo totus in bellum inclinatus, ſuis extraordinarium imperat ſtipendium quinquaginta millium peditum. Copijs omnibus equitum & peditum coactis, in Hannoniam proficiſcitur, Landreſium capit, mirificè communit, & Landæ viro egregiè militari ſeruandum committit. 1543 *Gallus perſtringit Cæſarem.*

Per hoc ferè tempus Hermannus Princeps Elector & Archiepiſcopus Colonienſis, à quibuſdam deceptus, Martinum Bucerum Argentorato Bonnam acceſſit, religionis quandam reformationem, vel potiùs deformationem eius opera inchoaturus. Fuit ille princeps natura vir bonus, & in miſeros ac egenos benignus & liberalis, ſed parùm doctus. Itaque non mirum eſt, potuiſſe eum Buceranis fallacijs facilè circunſcribi. Bucerus, vbi Bonnam venit, iubente Epiſcopo, concionatur ad populum. Ea res non parùm offendit reuerendum & illuſtre maioris ædis Capitulum, Clerum omnem, & totam Vniuerſitatem Colonienſem. Hortantur igitur Epiſcopum, vt deſertorem monachum reijciat: ſi non habeat idoneos concionatores, ſe curaturos vt habeat. Ille contrà manet in propoſito, velle ſe reformare ait diœceſin ſuam. Cùm illi è diuerſo obijcerent, ſi quid tale vellet, non debere id ipſis inconſultis ex canonum præſcripto facere, nec ea in re vti opera votifragorum monachorum. Bucerus in ſuî defenſionem ſcriptum edit librum, multis tetris erroribus, fœdis mendacijs & atrocibus in catholicos calumnijs ſcatentem, qui eſt mox ab Vniuerſitate & Clero Colonienſi contrario ſcripto egregiè confutatus. Verùm Epiſcopus, quibuſdam eum inſtigantibus, etiàm Melanchthonem à Saxone petit: nec ille ſolus venit, ſed præter eum etiàm Piſtorius, Sarcerius, & eius farinæ plures. Ab his liber quidam de Reformatione inſtituenda conficitur, præcipuo architecto Bucero. Hunc librum Epiſcopus mittit Clero ſummæ ædis Colonień, vt ſi poſſint, vera ratione confutent: ſin minùs, nouerint eum proximo Ordinum Diœceſis ſuæ conuentu, qui tum iminnebat, librum publicaturum, & eam Reformationem executioni daturum. Scriptum eſt igitur intra tres hebdomadas Antididagma contra hanc peſtilentem reformationem, & primarij Cleri nomine miſſum eſt Epiſcopo cum demiſſis admodùm precibus, quandoquidem Buceri

Elector Colonieńſ. res nouas molitur.

Bucerus concionatur Bonnæ.

Melanchthō cum alijs venit ad Epiſcopum.

Antididagma.

librum

1543 librum nulla ratione admittendum perlegiſſet, etiàm Antididagma ſuum vti nè legere grauaretur. Porrò legitimam Reformationem non modò non recuſare, ſed cumprimis etiàm cupere ſe ſcripſerunt. Ad extremum orant, vt concionatores illos minimè probatos à ſe dimittat. Hiſtoriam hanc Sleidanus longè aliter narrat, quàm deceat bonum virum. Inter cætera ait, etiàm à Pontificis legato & Cæſare in Comitijs Ratiſponenſibus iniunctum epiſcopis, vt in ſuis quiſque finibus piam emendationem inſtituerent: Scilicèt ignorabat Sleidanus nihil voluiſſe minùs Legatum & Cæſarem, quàm vt Bucerus ad eam rem accerſeretur. Tum addit non fuiſſe apud Colonienſes, quos Epiſcopus populo rectè præficeret. O ſycophantam: non erat tam inops bonorum virorum Colonienſis diœceſis, vt Bucero apoſtata haberet opùs. Non ſemèl etiàm clariſſimum virum Iohannem Gropperum in ſuſpicionem hæreſeos vocat, tanquàm is Bucerum plurimi fecerit, & ſempèr magnoperè commendârit. Sed hanc calumniam ille inſignis vir, edito ad Imperatorem Carolum V. libro, à ſe depulit, atque alibì etiàm teſtatur Sleidanum, quem vocat infidum rerum Imperij exploratorem, in ſua mendacijs referta hiſtoriâ falsò hæc ipſi affingere, & Bucerum ipſo & bonis omnibus non modò inſcientibus, ſed etiàm inuitis, in Colonienſem diœceſim irrepſiſſe, diſertisque verbis eodem loco Bucerum vocat hominem deploratæ memoriæ. Nec ſanè impunè tuliſſet Sleidanus eam iniuriam, niſì priùs è medio fuiſſet ſublatus, quàm Gropperus ità vt inſtituerat, ſcripto eum refellere poſſet. Sunt & alia Sleidani commenta, ſed longum eſt omnia referre. Hoc tamen addendum eſt, D. Gropperum, cùm reuerſus eſſet ex colloquio Ratiſponenſi, cuius paulò ſuperius meminimus, percurriſſe ſcripta Buceri, & vt hominis exploraret conſtantiam, contuliſſe ea cum ijs articulis, qui in eo colloquio erant conciliati: tum verò innumera offendiſſe non mediocritèr diſcrepantia ab illis, quæ in illo colloquio Bucerus receperat & approbârat: deniquè annotâſſe fœdiſſimas quaſdam illius Buceri antilogias, errores, mendacia, blaſphemias, quibus & Manichæum ſuperâſſet. Si quis hæc exactiùs noſſe volet, legat ea quæ ſcripſit doctiſſimus vir Euerhardus Billicus in defenſionem Iudicij vniuerſitatis & Cleri Colonień aduersùs calumnias Melanchthonis, Buceri &c. vbì hæc inſeruit. Indè iam videre licet, quid de Bucero

Sleidani vanitas.

In opere de Eucharistia, Articulo 4. cap. 14.

cero senserit Gropperus, & quàm candidè de Groppero scripserit Sleidanus. Ità non possunt isti suum Euangelium propagare in orbem, nisi impudentèr identidem mentiantur? Debebat meminisse infidus ille historicus, si in alijs nonnullis rebus, quarum notitiam paucissimi haberent, falsò narrandis impunè mentiri posset, tamen ea in re, quæ & libris palàm editis, & multorum etiamnùm superstitum testimonijs esset compertissima, mala fide narranda, non nisi turpissimè & impudentissimè eum mentiri potuisse. Ecquis verò illi in arcanis referendis fidem commodet, quem in manifestis non pudet esse vanum? Hæc dicta sint propter eos, qui tantum tribuunt Sleidano. Quod verò Episcopus Hermannus tanti fecit Bucerum, non minima ex parte eius inscitiæ tribuendum est, qui non satis calleret, quantoperè sacri Canones, vetustissima Concilia, & sanctissimi Patres, sanctarum vtiquè scripturarum authoritate subnixi, quæ iubent vota reddi, damnant Apostatas monachos, præsertìm si illi etiàm incestis nuptijs se contaminent. Bucerus verò non vnis contentus nuptijs, etiam tertijs se polluit, licèt monachus & presbyter esset, contra datam Deo fidem, contra Canones & Concilia omnia, contra morem gentium omnium è religione Christianarum. Et tamen hunc virum non dubitant quidam vocare pacis & pietatis studiosum. Væ qui dicitis bonum, malum: & malum, bonum:

1543

Num. 30.
Deut. 12. & 23.
Psal. 75.
Eccés 5.
Esai. 5.

Intereà Carolus Cæsar ex Hispanijs nauigaturus in Italiam, Philippum filium, sextumdecimum ætatis agentem annum, Hispaniæ regem pronunciat, eique totius regni ciuitates per legatos sacramentum dicunt. Conferuntur Cæsari in bellum ituro supra quadraginta myriades aureorum nummûm: rex quoquè Lusitaniæ Iohannes grandi pecunia pium principem iuuat. Iam non immeritò summus Orientis belli metus Europam inuaserat, nè eius occasione Solimannus Turca totum Occidentem sibi subiugaret: quod quidem facile illi fuisset, nisi Deus clemens & pius cum à nostris ceruicibus auertisset. Et certè locustæ illæ, quæ ab Oriente per Illyricum stupendis agminibus in Italiam conuolârant, maximaque pasśim in agris, segetibus, pratis, arboribus, folijs omnibus ocyssimè deuoratis, damna dederant, Turcarum aduentum portendere visa sunt: neque id prorsùs temerè, vt ex ijs quæ paulò pòst dicemus, apparebit.

Philippus declaratur Hispaniæ rex.

1543 Cæsare in Italiam aduentâte, Paulus Pontifex multa iam ætate grauis, se dat itineri, spe componendæ pacis cum Cæsare collocuturus. Cæsar Genuæ in Aurianis ædibus splendidissimo ornatu excipitur, & visus est paulò asperior, propterea quòd Pontifex nulla ei in Gallum subsidia dedisset, vixque impetrari potuit, vt in colloquium veniret. Sed Pontifex, qui se parentis sustinere personam non ignoraret, ità se gessit medium, vt neutrius partes fouere videretur. Porrò Cæsar nimiùm lacessitus tot ditionum suarum rapinis, incendijs, euastationibus ac direptionibus, de pace nihil audire sustinuit, nec voluit colloquijs nihil tamen effecturis tempus terere, vt maturè bellum susceptum contra Cliuensem principem conficere posset. Passus est tamen se in colloquium nedùm Pontificis, sed etiàm amplissimi Cardinalium Senatûs trahi apud Buxetum vrbem, vbì sanè Pontifex id vel maximè conatus est à Cæsare impetrare, vt pace cum Gallo composita, in Turcam arma conuerteret. Idem conati sunt Cardinales, sed Cæsar multis de causis inexorabilis, ab ea belli cogitatione deduci non potuit. Nihil enim eorum latebat prudentissimum principem, quæ non vno loco hostes in eum machinati essent, idque eo tempore, quo contra acerrimos Christianæ religionis hostes pugnaturus, maximam bellici apparatûs in mari iacturam fecisset apud Argieram.

Paulus 3. it ad Cæsarem.

Colloquium Pontificis cũ Cæsare.

Dum hæc geruntur, Hariadenus Barbarussa iussu Solimanni Turcarum Principis, cum centum & decem triremibus, biremibus quadraginta, ad Messanæ fretum peruenit, Rhegium occupat, abductis inde in miseram seruitutem septuaginta circitèr Hispanis militibus, & multò pluribus Rheginis ciuibus. Posteà Ostiam venit, vsqueadeò Romanis trepidantibus, vt vrbem planè deserturi viderentur. Triduo illic hæsit Barbarussa propter aquationem longè optimam, posteà Massiliam rectà contendit. Inde classem ad Niceam Prouinciæ admouet, vrbem grauitèr oppugnat & capit, eamque milites Turcæ diripiunt, & incendijs deformant, multamque indè atque ex Italia Christianorum hominum vtriusque sexûs prædam abducunt in tetram captiuitatem. Feruntur fuisse circitèr 5200. & in ijs eleganti forma virgines Deo sacratæ 200. Reliqua præda penè sexcentis ducatorum millibus æstimata dicitur. Barbarussa Turcæ gratificaturus, & homines & reliqua omnia quatuor magnis nauibus imposita,

Classis Turcica.

Nicea oppugnatur.

Præda ingens.

pósita, adiuncta alia naui præsidiaria, Solimanno transmittit. Intereà Garsias viceregis Neapolitani filius, classe sua Iohanniticæ sociata, Turcicas oras depopulatur, non mediocri relata præda. Dum autem Siciliam versùs nauigat, obuias habet Barbarussæ, quas diximus, naues cum præda hominum & aliarum rerum. Sentiens verò hostiles esse, irruit in eas, & omnes Messanam perducit, non sinè maximo Dei beneficio, quò è sæuissimorum barbarorum manibus miseros illos extorsit, quos non dubium est incredibilem animi mœrorem ab insperato in summum gaudium commutâsse. 1543 *Præda Turcis eripitur.*

Nè quid verò ad summam calamitatem Christianis deesset, dum Barbarussa mare infestum habet, Solimannus cum ingentibus copijs Pannoniam vastat. Valponium primo, mox Soclos capit. Apud Soclenses in præsidio erant ducenti, & eo ampliùs nobiles Hungari, qui cùm diu fortissimè restitissent, tandem compulsi sunt se victoris arbitrio permittere. Itaque deditione facta, porta vrbis excedentes, ad vnum omnes interficiuntur. Indè Strigonium, trina licèt irruptione infelicitèr tentata, nostris fortitèr resistentibus, tandem deditione occupat, opera præsertìm transfugæ cuiusdam senis Calabri, qui quo loco vrbs oppugnanda esset, sceleratissimè detexit. Captam eam vrbem Solimannus mox admirabili structura & opere ità communiuit, vt Christianis eius recuperandæ spes omnes prorsùs præcidisse videatur. Mox Tattam oppidum, præsidiarijs sese dedentibus, in potestatem redactum funditùs euertit. Ottomanni enim, veteri instituto, raris, sed validis, præsidijs partas bello prouincias tueri solent. Pòst cum toto exercitu Albam petit, quæ propterea Regalis dicitur, quòd illic perantiquo gentis ritu reges coronentur, ac eodem in templo priscorum regum sepulcra visantur. Totius autem Pannoniæ facilè nobilissimæ vrbes sunt Buda, Strigonium, & Alba, quæ paribus ferè interuallis inter se distantes, trianguli figuram efficiunt. Est Alba cumprimìs munita, nec deerant vrbi tuédæ strenui milites: consilium rebus administrandis idoneum defuisse videtur. Solimannus vrbem latè complexus, spectantes nostros admirabili atque stupenda castrorum specie conterruit, adeò vt quingenti Vsarones equites ex vrbe discesserint, magno nostrorum incommodo. Vbi ad oppugnationem ventum est, breui eò Albani ciues adducti sunt, vt maturè dedendam vrbem deliberârint. Itaque eo quoque in- *Hungariam populantur Turcæ.* *Strigonium occupant.* *Alba regalis vnde dicta.*

1543 signi oppido immanis Barbarus potitus est, totique demum Pannoniæ Mahometem Iahaoglem cum imperio præesse voluit, qui locis illis, quæ etiamnùm à Ferdinando rege tenebantur, crebris excursionibus magnas sæpè clades attulit.

Porrò dum hæc in Pannonia geruntur, Cæsar Carolus ex Italia in Germaniam abit. Ante eius aduentum Hinsbergo impositi à Brabantis milites, summa annonæ penuria laborare cœperunt. Rem igitur per literas Brabantis indicant. Illi cum ingenti exercitu & omni ferè nobilitate Mosam transmittunt, & 12. Calend. Aprilis maximam commeatus copiam & reliqua bello gerendo necessaria in oppidum important. Vbi id Principis Cliuensis copiæ rescìscunt, ad eos contendunt, oblataque mirabili opportunitate, quòd Brabantis venti, pluuiæ & grandines eximprouisò se obijcerent, non dubitant pauci cum multis confligere. Fit atrox pugna diù ancipiti Marte, donec cæso & in fugam verso Brabantorum peditatu, victoria ad Cliuensis Principis militem inclinaret. Lauta illic & suprà quàm dici queat, magni precij præda capta est, multa tormenta egregia, & pleraque alia.

Hinsbergo alimēta inuehuntur.

Præda multa.

Hac victoria elati Cliuenses, ditionem Limburgensem populabundi inuadunt, prædas strenuè agunt, pagum Herl adeunt, eius cœmeterium egregiè munitum, quò incolæ confugerant, obsident: sed incolis impigrè dimicantibus, re infecta, non sinè damno abscedere coguntur, vti etiàm aliâs non semel ab eodem loco.

Cœmeterium muniti∫s.

Appetente messe, quòd milites ex Hinsbergo crebra eruptione vicinis pagis essent infestissimi, à Cliuensibus obsidetur oppidum, & admotis tormentis muri validis ictibus sternuntur. At qui intùs erant, nihil exterriti, aggeres instituunt, & se hostibus fortitèr opponunt. Octaua obsidionis hebdomade Brabanti instaurato exercitu ruisùs Mosam traijciunt, sensimque hostibus propinquantes, nunc accedendo, nunc cedendo ab oppido hostem in campum eliciunt: dumque vtrique ex aduerso consistunt, & leuibus prælijs crebrò se lacessunt, diuerso itinere currus Brabantici, annona & alijs rebus necessarijs onusti, Hinsbergum ingrediuntur. Iam iusta omninò pugna instare videbatur, dum eccè Cliuenses præfectorum iussu sensim retrocedunt, moxque in fœdam dilapsi fugam, Brabantis insequendi & fugientium terga cædendi occasionem offerunt. Ex ea fuga non dubio

Hinsbergum obsidetur.

bio pudore perfusi milites, cum in duces culpam reijcerent, Martinum Rossemium ducem primarium sibi dari petunt. Annuente Guilelmo Principe, Rossemius aliquot Traiectensis diœcesis oppidula infestat, Amsfordiam insigne & munitum oppidum, exclusis miro astu præsidiarijs, qui prædatum ex vrbe processerant, deditione occupat, ciues graui ære mulctat, quo militi aliquot mensium stipendium persoluit. Princeps Aurantius subsidio venit Amsfordianis, sed serò. Rossemius porrò pergit in Buscoducensium fines, Helmundam & Endouiam capit & diripit. Sub idem quoquè tempus Limburgensis ager, nupèr intactus, cum tota Daleuia & ditione Falckenburgensi, opimis abactis spolijs, vastatur. 1543 *Amsfordia capitur.*

Intereà Cæsar Spiram venit. Ibì Protestantes per legatos quædam ei proponunt, quibus responsum est, satìs ipsis de pace cautum esse, Cameræ iudices indicta causa remoueri nefas esse, & quędam alia. Moguntię deniquè, quò eum Legati illi sequebantur, dictum est illis, nisi Henricus Brunsuicensis restituatur, Cæsari non defuturam viam qua illum restituat. Appáret hinc mirabilis animi fortitudo in illo principe, qui id temporis tot potentissimorum hostium armis petebatur, nec tamen vspiàm sese per ignauiam abijcit. Sunt tamen, qui scribere videantur Granuellanum & Nauium dixisse Protestantium legatis, Brunsuicensem ipsum, nisì restitueretur, rationes initurum, quomodò sua recuperaret. Sed id quoquè ferè eodem pertinet, cùm satìs constet Brunsuicensem Cæsaris amicitia & ope fretũ suis rebus neutiquàm defuturum fuisse, eoque spectâsse Granuellanum appáret, cùm hoc responsum reddidit legatis Protestantium. Nam proprijs viribus, quæ tum angustę erant, non facilè cõtra fœderatos illos Protestantium ordines quicquam Brunsuicensis efficere potuissent. *Cæsar Spiræ respondet Protestantibus.*

Apud Spiram Archiepiscopus Coloniensis Cęsarem pro Cliuensi Principe deprecatur, sed Cæsar nullam pacis mentionem audire voluit, nisì ille priùs Geldrensi principatu decederet. Rogauit quoquè pro eo Saxonicus legatus iussu sui principis, sed nihil potuit obtineri.

Moguntia Cæsar dat literas ad Senatum Coloniensem, quibus eorum laudat in fide Catholica constantiam, quòd non cesserint quibusdam concionatoribus, qui eos à Catholica religione auertere modis omnibus *Cæsar laudat Colonienses.*

1543 attentârint: hortatur, vt perseuerent, & populum in officio contineant. Idem ferè scribit ad illos etiàm Pontifex Paulus III. Senatus itaque conuocato populo mandat, vt his edictis pareant. Dici vix queat, quot dolis, quot cuniculis, quot modò occultis, modò apertis machinationibus malus dæmon per suos administros hanc vrbem multis nominibus longè celeberrimam, conatus sit ab vna, vera, Catholica fide in istos deterrimos & pugnantissimos noui Euangelij errores abducere, quibus iam tota ferè Germania miserè perijt: sed quæ Dei est singularis benignitas, nihil hactenùs efficere potuit, Senatu prudentissimo & grauissimo diligentèr inuigilante, nè homines pestilentes voto suo potiri queant. Multæ sunt artes cacodæmonis, & habet ille suos satellites, qui vbì vident nihil aperto Marte se posse consequi, vertuntur ad insidias, transferunt se in angelos lucis, nihil nisì pacem & pietatem præ se ferunt, donèc hac perniciosissima simulatione apud incautos præclaræ cuiusdam existimationis, magnæ pietatis, non dubiæ integritatis famam sibi concilient: Tum verò sensìm virus effundunt suum, & sub pietatis prætextu, etiàm illos non rarò à Catholicæ Ecclesiæ pace & vnitate auellunt, quos neque Luterus, neque alij omnes ex professo Ecclesiæ hostes, euertere potuerunt. Vigilandum est igitur omnibus, quibus sempiterna animarum suarum salus cordi est, nè circunueniatur à satana. Habet, semperque quandiù hic stabit Orbis, habebit suas laudes eximias inclyta & præclara Colonia Agrippina, quòd tam multis in Germania ab auita eademque sanctissima religione deficientibus, ipsa constantissima permansit, nec eam fidem & religionem puerili leuitate sibi deserendam putauit, quam longè ante mille annos accepisset, & in hunc vsque diem, à sanctis Maioribus suis integra fide velut per manus sibi traditam, religiosè conseruâsset, licèt sæpè incredibilibus astutissimorum satanæ satellitum fraudibus & technis, armis & machinis oppugnata. Orandus autem est Deus, vt eandem etiàm deinceps, vti benè speramus, constantiam seruet, præsertim cùm nunquàm cesset satanas nouos texere dolos, & nouas meditari artes, quibus vel tandèm etiàm constantissimos expugnet: nec desint qui hanc eximiam laudem inclytæ vrbi inuideant, quam illi tribuit scriptor quidā vetustus his verbis vsus: *Postquàm fidem suscepisti Ciuitas prænobilis, recidiua non fuisti, sed in fide stabilis.*

Colonia multùm insidiati hæretici.

Coloniæ encomiū.

Hoc

Hoc tempore Caluinus librum edidit contra reliquias, dignum planè tali patella operculum. Esto, fuerit quorundam tanta inscitia, vt nonnunquàm non satis rectè vsi fuerint sacris reliquijs, num proptereà tam impiè in reliquias ludendum est? Valdè acuti sunt isti scioli, vt vel minima quæque in Catholicis videant: ipsi suas absurdissimas impietates, horrendos errores, infanda scelera non vident. Si vixisset hac ætate D. Hieronymus, os blasphemum Caluini multò etiàm maiori dicendi libertate & inuicta incomparabilis doctrinæ authoritate oppressisset, atquè olìm impij Vigilantij, quem Eunomij blasphemias sectantem contra martyrum reliquias, caluus iste Caluinus socium habet impietatis suæ. Vtinàm Christus tandèm liberet Ecclesiam suam ab id genus deploratis hominibus. *1543* *Caluinus contra reliquias.*

Cæsar vbì Bonnam venit, ab Episcopo aliquot diebus lautissimè accipitur: Episcopum verò Cæsar orat, vt Bucerum à se dimittat. Nam Melanchthon iam discesserat. Aderat Bucero socius Caspar Hedio, vterque non multò pòst abijt Argentinam. Si in Hispanos milites incidissent, haud dubiè martyres euasissent. Verùm illis tum longè tutius erat latitare. Habet enim & diabolus martyres suos. *Cæsar venit Bonnã*

Bonnæ Cæsar lustrato exercitu suo, 21. Augusti Duram iter intendit: quò cùm peruenit, Heraldum mittit, qui vrbis deditionem petat. Ea non impetrata, paulò pòst summo manè horribili tormentorum tonitru quassantur mœnia, donèc tandèm quinto incursu vrbs capta est. Magna tum oppidanorum & aliorum intrà vrbem cædes facta est, vt solet ijs in locis, quæ hostis vi occupat: vastatæ ædes, bona direpta, non pauci capti, qui vitam magno ære redimere coacti sunt. Altero die, incerto authore, vrbs incenditur, & quod miles rapax tollere non potuit, flamma vorax absumpsit. Misit verò pius Imperator milites, qui incendium restinguerent, sed non nisì paucæ ædes cum Franciscanorum cœnobio seruari potuerunt. Ità intra vnius anni spatium vrbs calamitosa tèr obsessa, nunc demùm miserè perijt. Grassante incendio, qui superstites manserant, in castra educti sunt: vbì fœminæ & pueri sub Cæsaris papilione, viri Ecclesiastici in Episcoporum tentorijs seruati sunt incolumes, atque luce proxima reducti in vrbem. Porrò caput Diuæ Annæ matris beatissimæ Mariæ virginis, quod illic seruatur auro inclusum, & *Dura oppugnatur & capitur.* *Inflammatur.*

1543 quotannis multo confluentium hominum studio & deuotione visitabatur, religiosus Imperator cum magna celebritate ab Hispanis curauit inferri in templum Franciscanorum, nè incendio vastaretur. Eiusmodi sanctarum reliquiarum piam venerationem, quæ tamen tota in eius fit honorem, a quo sancti habent sanctitatem suam omnem, noui Vigilantiani nostri ferre non possunt. Dicamus ergo illis, quod olim Diuus Hieronymus incomparabili tum eruditione, tum vitæ sanctimonia præditus, dixit Vigilantio: Rides, inquit ille ad Vigilantium, de reliquijs Martyrum, & cum authore huius hęreseos Eunomio Ecclesijs Christi calumniam struis: nec tali societate terreris, vt eadem contra nos loquaris, quæ ille contra Ecclesiam loquitur. Et infrà: Sentio, sentio infelicissime mortalium, quid doleas, quid timeas. Spiritus iste immundus, qui te hæc cogit scribere, sæpe hoc vilissimo tortus est puluere, (sic enim Vigilantius appellabat cineres & reliquias Sanctorum) immò hodieque torquetur &c. Multa ibì alia scribit Diuus Hieronymus, quæ meritò deberent istorum insaniam comprimere, qui hodiè cum illis ante tot secula damnatis hæreticis Diuorum reliquias atque etiàm inuocationem oppugnant, & misero persuadent vulgo, dum illas honoramus, idololatriæ scelus nos admittere. De Constantino Copronymo Imperatore Græco, Leonis imaginum oppugnatoris filio, homine valdè impio, Suidas Græcus author sic habet: Eò dementiæ & vecordiæ, inquit, peruenit, vt publicitùs populo sanctionem vniuersalem proposuerit, nè quis omninò ministrorum Dei sanctus diceretur, sed vt reliquiæ eorum inuentæ despuerentur: neve intercessio illorum, quòd nihil possent, peteretur. Quin mortalium omnium impurissimus, præcipere est ausus, nè quis Mariæ intercessionem imploraret. Non enim, inquit, opitulari cuiquam potest. Atqui Venerem ille coluit, (quemadmodum certè præclarè etiàm nostri Euangelici) & victimas humanas obtulit &c. Hæc Suidas. Pudeat tandèm tam sceleratæ societatis.

Reliquiarum venerationem non ferũt Vigilantiani.

Constantini Copronymi impietas.

Dura expugnata, Cæsar abit Iuliacum, quod vacuum fere inuenit, demptis paucis fœminis & exacta ætate viris. Pòst Ruræmundam proficiscitur, Geldriæ munitam vrbem. In eo itinere ex omnibus fermè Iuliacensis regionis oppidis veniunt legati, deditione pacem expetentes. Ruræmundenses nihil expectata obsidione,

Ruræmũda deditur Cæsari.

Cæsari

Cæſari ſub certis conditionibus ſe dedunt. Cæſar vrbem ingreſſus eſt altera Septembris die, & ab oppidanis honorificè acceptus, his ſalutatur vocibus: Salue Imperator, ſalue Carole V. dux Geldriæ. agnoſcit dominum Ruræmundenſis cliens, fidelitatemque iureiurando confirmat. Indè Venlonem oppidum valde munitum ſe confert. Ciues primò inducias petunt paucorum dierum, quibus conſulant principem Guilelmum. Illo reſpondente, vt conſulant rebus ſuis, ſe illos ſacramento, quo ipſi teneantur, ſoluere, in Cæſaris ditionem concedunt. Idem faciunt etiam aliquot alia Geldriæ oppida, itemque Zutphanienſes per legatos ſuos. 1543 *Item Venlonenſes & Zutphanienſes.*

Cæſare apud Venlonem agente, Princeps Cliuenſis ſanis vſus conſilijs, comitatus Henrico Brunſuicenſi principe & legatis Archiepiſcopi Colonienſis, ad Cæſarem ſupplex venit, ab eoque ſub quibuſdam conditionibus in gratiam recipitur, Videlicet, vt religionem Catholicam in omnibus ſuis ditionibus inuiolatam retineat: ſi quid mutatum eſt, reſtituat: Cæſari, Romanorum regi & Imperio ſe morigerum præbeat: fœderi Gallico, Danico & Suedico renunciet: Ducatu Geldrienſi & comitatu Zutphanienſi ſeſe prorsùs abdicet, & iuſiurandum populo remittat: & quædam alia, quæ non eſt neceſsè húc adſcribere. Cæſar quoquè principi condonauit, quicquid hoc bello damni datum eſſet regionibus ipſius, & offenſiones omnes. Seruauit autem ſibi ad breue tempus Zittardiam & Hinsbergum, munita Iuliacenſis agri oppida. *Princeps Cliuenſis conciliatur Cæſari.*

Per hoc tempus in diœceſi Monaſterienſi ad caſtrum Saſſenburg, haud procùl à Warendorp, ſanguine pluit. *Pluit ſanguine.*

Hoc anno nouus quidam propheta extitit in Friſia, nomine Georgius Dauid. Ille inſanus non ſe dubitauit Dei nepotem appellare. Cum feris & auibus quocunque eſſet collibitum idiomate colloquia miſcuit, & ab illis alimenta accepit, hauddubiò præſtigijs & dæmonum opera vſus. Aiebat cælum prorsùs eſſe vacuum, ſe diuinitùs miſſum, vt regni hæredes accerſeret: multaque id genus alia ridicula & abſurda, quibus tamen non defuerunt qui fidem commodarent, vt eſt hoc ſeculum pudenda leuitate, & pluſquàm anili ſtoliditate auidum in res nouas, quantumcunque alioqui abſurdas & impias. Quis huius Prophetæ demùm exitus *Georgius Dauid.*

1544 fuerit, infrà suo loco dicemus. Carolus Cæsar huius farinæ homines ferro & igni seuerissimè in suis ditionibus inferioris Germaniæ persecutus est, adeò vt Georgius iste timens pelli suæ, cum suis Basileam se contulerit, vt infrà dicetur.

Lucēburgum occupatum. Sub finem Decembris Franciscus Gallorum rex Lucemburgum rursùs occupat. Ferebatur opem laturus Cliuensi principi, atque eo nomine etiàm adduxisse sororis filiam Iohannam, Cliuensi anteà desponsam: Verùm vbì de Principis cum Cæsare conciliatione certum accepit nuncium, non mediocritèr fuit perturbatus: at nihilo minùs Lucemburgum egregiè muniendum curauit.

Lādresiū obsidetur. Eodem tempore Angliæ rex Henricus exercitum mittit in Belgium, qui cum Cæsaris copijs coniunctus, Landresium obsidet. Cęsar eò venit mense Octobri cum ingenti exercitu: venit etiàm Galliæ rex cum manu valida. Res non longè à prælio abesse videbatur: sed Galli, cùm in oppidum annonam intulissent, & militem recentem, clàm indè recedunt. Cæsareani luce demùm appetente id sentiunt, abeuntes insequuntur, ex postremo agmine non paucos interficiunt, multamq́ue vasorum aureorum & argenteotum, atque aliarum rerum prędam referunt. Cæsaris consilia arcana de prælio ineundo ad Gallos quorundam opera delata ferebātur: qua re offensus Cæsar, post Galli discessum, soluta obsidione Landresij, Cameracum occupat, eique arcem imponit: *Cameracum obtinet Cæsar.* cætera, vt quidam annotauit, liberam ciuitatem, de pristino statu eius nihildùm immutans, Antistiti permisit: quædam etiàm alia vicina loca sibi vendicat: porrò exercitùs partem dimittit: reliquos ad Lucemburgi obsidionem mittit: ipse domum redit.

ANNO 1544. mēse Ianuario natus est Franciscus, primogenitus Henrici Valesij, posteà Gallorum regis, cui idem ipse Franciscus non diù pòst successit. Sunt qui scribant, non defuisse iuris ciuilis doctores, qui Henrico regi permitterent, à Catharina Medice ipsius coniuge, quæ iam multis annis fuisset sterilis, diuortio separari, eiusq́ue rei exempla aliquot recentia adferrent: sed tum Henrici patrem Franciscum, tum Henricum ipsum sanctis rationibus eiusmodi perniciosas insusurrationes constantèr refutasse, & quadam Christiani iudicij æquitate asseuerâsse fidem seruandam præpoten-

potenti Deo, qualitercunquè illi visum sit facere. Ea vero tum Francisci patris, tum Henrici filij, vtriusque Galliarum regis pietas non potest non magnopere commendari. 1544

Cæsar huius anni initio è Belgio Spiram proficiscitur ad Imperij ab ipso indictum conuentum, qui quidem cumprimis celebris fuit, præsentibus illic Electoribus omnibus, quod rarò fieri solet, & ipso quoquè Ferdinando rege, & principibus plerisque omnibus. In hoc conuentu Cæsar contra Galliæ regem ab omnibus Imperij ordinibus grandem pecuniæ summam in sex menses impetrat: cum Daniæ rege, qui cum Gallo fœdus percusserat contra ipsum, omnino transigit: Saxoniæ quoquè Elector Ferdinando regi obseruantiam promittit. Erat tum fama sparsa de Francisco Gallorum rege, quòd cum Turca fœdus fecisset, eo nomine permultos à se abalienauit, licèt ipse rex scripto propalam edito sese purgare conatus sit. Miserat legatos suos ad comitia Spirensia, sed non sunt permissi eousquè progredi. *Cõuentus celebris Spiræ.*

Hoc anno Luterus suas in Genesim annotationes edidit, in quibus passìm temperare sibi non potest, quin in Sacramentarios inuehatur: & nè omnino Prophetiæ spiritu caruisse videatur, prophetizat fore, vt ipso extincto, Sacramentarij, quos sua authoritate compresserit, ipsius doctrinam certatim oppugnent. Nec hoc contentus, mox licèt Melanchthone resistente, postremam suam de Cœna Domini Confessionem euulgat, in qua Zuinglium, Oecolampadium, eorumque discipulos apertè hæreticos, Sacramentorum hostes, æternumque damnatos esse dicit. Hæc Luteri in Zuinglianos sententia non paulò plùs ponderis habet apud Luteranos, quàm vel mille Romanorum Pontificum & totius Concilij Tridentini, in quo multi fuère viri longè doctissimi: & tamen Zuingliani æquè contemnunt Luteri iudicium, atquè Romani Pontificis. Erant tum multi, qui Lutero respondendum putarent. Buccius vtriusque partis gratiam captare visus, Lutero tanquàm de Ecclesia Christi optimè merito parcendum suasit. Philippus Melanchthon in quadam ad Bullingerum per id tempus data Epistola, hanc Luteri confessionem scriptum vocat atrocissimum. Tigurini interim omninò respondendum censent, eduntque Apologiam, de qua posteà dicemus. Sleidanus qui ex alijs plerisque Luteri scriptis tam multa recenset in suis *Luterus carpit Zuinglianos.* *Luteri de Zuinglianis iudicium.*

1544 suis Commentarijs, vt Catholicos infestet, huius quidem de Cœna Domini libelli Luterici meminit, sed duobus aut tribus tantùm verbis, quia videbat vir bonus se non absque sua ignominia posse Luteri de Zuinglianis sententiam referre, quippe quem tantoperè aliàs non vno loco celebrâsse videretur. Sed velit nolit Sleidanus, aut valere debebunt quæ de Sacramentarijs Luterus scripsit, aut Sleidanus vel inuitus fatebitur, Luterum non esse virum bonum, & se illum falsò ac fraudulentèr laudâsse.

Arca marmorea inuenta Romæ.

Huius anni mense Februario Romæ in Vaticano haud procùl à Tiberi, cùm in sacello S. Petri fundamenta foderentur, inuenta est marmorea arca longitudine pedum 8. & semis, latitudine 5. & 6. altitudine, in qua condita fuit Maria, Honorij Imperatoris coniunx, quæ virgo obijt, morte abrepta ante nuptias. In ea arca, corpore absumpto, aliquot tantùm dentes supererant, capillique ac tibiarum ossa duo : præterea vestis & pallium, quibus tantum auri fuit intextum, vt ex his combustis auri pondo 36. collecta sint. Erat insupèr capsula argentea, longa pedem vnum & semissem, latitudine digitorum 12. in qua vascula multa ex crystallo nonnullaque ex achate perpulchrè elaborata. Item annuli aurei 40. varijs gemmis ornati. Erat & smaragdus auro inclusus, in eoque sculptum caput, quod creditum est ipsum Honorium referre. Is 500. aureis, nempè ducatis, æstimatus est. Præterea inaures, monilia, aliaque muliebria ornamenta, in quibus vna earum, quas hodiè Agnus Dei vocant, per cuius ambitum inscriptum erat, Maria nostra florentissima : laminaque ex auro, & in ea hæc nomina, Michael, Gabriel, Raphael, Vriel, Græcis literis. Item veluti racemus, ex smaragdis, alijsque gemmis consertus : & discriminale longitudine 12. digitorum, inscriptum hinc, Domino nostro Honorio : hinc, Domina nostra Maria. Adhec inerat sorex ex chelidonio lapillo, cochleaque & patera ex crystallo : item pila ex auro lusoriæ similis, sed quæ in duas partes diuidi potuit. Innumeræ penè aliæ inerant gemmæ, quarum etsi plurimæ vetustate corruptæ, nonnullæ tamen recentem admirandamque pulchritudinem retinebant. Et hæc omnia Stilico filiæ dedit pro dote.

Capsula quoquè argentea.

Smaragdus insignis.

Dos Mariæ Imperatricis.

Intereà dum Spiræ comitia aguntur, Ludouicus Palatinus Princeps & Elector vitam cum morte commutat. Successorem habuit fratrem suum Fridericum,

cuius coniunx fuit Dorothea, Christierni Danorum regis filia. Iisdem in comitiis grauissimis pœnis interdictum est, nè quis exteris militaret, Gallis præsertìm. Erant tamen, qui ea seueritate contempta, nihilo minùs Galliæ regi operam nauare non dubitarent. Ex iis, in Lotharingia captus est Hubertus comes Bichlingus, Germanus, adductusque Metim ad Cæsarem, vltimo iubetur supplicio affici. Vxor eius multùm precata Cæsarem, flectere non potuit, iamque ad necem parata erant omnia, cùm eccè Maximilianus Ferdinandi regis filius, Cæsaris animum mollit, seruatque comiti vitam. 1544 *Edictum nè quis Gallo militet.*

Antequàm de Cæsaris ad bellum Gallicum è Spirensi conuentu profectione dicamus, obitèr hîc quædam inserere libet de Muleassis Tunetani regis casibus inopinatis. Circa hæc ferè tempora, cum Turcicam Barbarussa duce classem apparari, atque deindè Italiæ oram legere didicisset, in Siciliam traiecit. Metuebat enim sibi haud temerè à Barbarussa, quem è Tunetani regni possessione à Carolo Cæsare non longè antè expulsum meminisset. In regni tutela reliquit sibi maximè fidos, Mahometem, qui præesset vrbi, & arci Corsum quendam, cui nomen erat Fares, præposuit. Porrò filium suum Amidam præfecit copiis, qui Tunetum à Turcis & Numidis tueretur. E Sicilia Genuam petiturus soluit, vt ibì cum Cæsare colloqueretur: sed reflantibus ventis, Neapolim est reiectus. Vbì à Prorege lautissimè habitus, Neapolitanis nouo cultu, vescendi more, & exquisitissimis odoramentis admirationi fuit. Dapibus eius ex regiæ culinæ disciplina prodigiosi sumptûs vnguenta infarciebantur, adeò vt pauonem, cum duobus phasianis conditum, obseruatum sit centum aureorum impensam excessisse. Fuit ille rex superstitioni Mahometanæ addictus, & astrorum obseruator, quæ res ei certissimum exitium attulit. Visum enim ipsi fuit ex fatali, vt putabat, astrorum influxu, amittendi regni & diræ mortis cladem sibi impendere. Eo partìm nomine discessit ex Africa, sed eo ipso discessu cladem, quam euitare voluit, in suas ceruices acciuit. Atque vtinàm vel Christiani tandèm discerent vanissimam eam esse, quæ ex astris petitur, rerum futurarum, immò & superstitiosam, atque ideò illicitam diuinationem. Scilicèt liberum hominis arbitrium Deus astris subiacere voluit, quæ in hominum ministeria condita sunt. An non sci- *Muleasses se confert in Siciliam.* *Dapes immanium sumptuum.* *Contra astrologos*

1544 scriptura euidentissimè dicit, Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt? Multis locis D. Augustinus, vt alios prætermittam, in hoc genus superstitiosæ diuinationis acritèr inuehitur, & Mathematicos egregiè perstringit, quos, dum ex stellarum positione actiones nostras vel actionum euenta prædicere conantur, nimiùm errare dicit, & vendere imperitis hominibus miserabilem seruitutem : immò eiusmodi prædictionem, magnam dementiam vocat. Quòd autem non rarò eueniunt, quæ ab istis astrologis prædicuntur, eius causam idem vir sanctissimus exprimit his verbis : Illusionibus & deceptionibus præuaricatorum angelorum euenit, vt istis superstitiosis & perniciosis diuinationum generibus multa præterita & futura dicantur, nec alitèr accidant quàm dicuntur, multaque obseruantibus secundum obseruationes suas eueniant, quibus implicati curiosiores fiant, & sese magis magisque inserant multiplicibus laqueis perniciosissimi erroris &c. Verùm ad Muleassem reuertamur.

Iere. 10.

Lib. 2. de doct. Christiana capite 21.

Cap. 22.

Cap. 23.

Amida filius Muleassis, regno patrē excludit.

Dum Neapoli moraretur, vbi eum Cæsar iussit subsistere, post Niceæ arcem frustrà à Barbarussa oppugnatam, certis ex Africa nuncijs didicit, Amidam filium, ipsius amicis & præfectis trucidatis, Tunetum & arcem occupâsse. Ea re vehementèr perturbatus, militem conscribit magna celeritate, confluuntque breui ad eum mille & octingenti homines, ijsque nauibus impositis, Guletam proficiscitur. Sperabat enim se filium nondùm confirmatis viribus facilè oppressurum, nec prorex Petrus Toletanus eius consilia improbabat. Amidam filium quidam proceres corruperant, excitatis vanissimis rumoribus, Muleassem Neapoli discessisse è vita, & per summum scelus ante obitum Christiana religione initiatum esse. Amida his rumoribus & procerum consilijs permotus, Tunetum se confert, sed indè tunc excedere compulsus est, quòd Tunetani de Muleassis morte nihil comperti haberent. Hæret interìm in hortis Martijs, & rursùs oblata ab insperato occasione, à Tunetanis quibusdam euocatus, qui Muleassem odirent, Tunetum reuertitur, aliquot ipsi aduersos perimit, & in arcem se recipit, paruo momento vrbe, arce & regno potitus. His de causis, vt diximus, Muleasses conscriptis tumultuarijs copijs in Africam traiecit.

Amida Tunetum occupat.

iecit. Vbì Guletam venit, à Francisco Touarre Cæsaris 1544
præfecto admonetur, nè cum tam parua manu Tunetum adeat, nisi Tunetanorum ciuium animos priùs habeat exploratos. At illum facilè fefellerunt proceres quidam Afri ex vrbe progressi, qui gladiis iugulo admotis, more gentis, fidei militaris sacramentum ei dicunt, Amidamque ipso conspecto celeritèr vrbe excessurum confirmant. Mox ille, plurimùm deterrente Touarre, Tunetum pergit, & in itinere rursùs ab Hispanis equitibus à Touarre missis admonitus, vt sibi ab insidiis, quæ iuxta vrbem essent, caueret, in proposito perseuerat. Vbi autem ad vrbem propiùs accessit, erumpentibus tum ex vrbe, tum ex oliuetis Afris, ex eius exercitu periêre supra mille & trecenti, & ipse Muleasses fugiens, nulla re alia magis quàm vnguentorum odore ab hostibus agnitus & captus est. Eum ad se adductum, Amida filius vtroque orbatum lumine crudelitèr excæcat, candenti scalpello proscissa vtriusque oculi pupilla. Idem pertulêre duo Amidæ fratres, cum Muleasse capti, Nahaser & Abdalas. Indè cum Touarre ferit inducias, & aliquid annumerat pecuniæ, quod Hispano militi stipendii nomine solueretur. Filium quoquè suum Schitem, nouem annorum puerum, ei dat obsidem, quem tamen continuò sibi vult restitui, si pax confici certa non possit. Touarres, licèt eæ induciæ multis de causis necessariæ viderentur, tamen quòd non dubitaret Cæsarem Amidæ crudelitate offensum, dedit operam, vt Abdamelech Muleassis germanus frater, qui apud Anemseham Numidarum regulum diù exul permanserat, Tunetani regni sedem obtineret. Et id quidem mira celeritate efficitur, remisso interim Schite puero obside Tunetum, nè fidem Amidæ datam fallere videretur. Festinus Abdamelech Guletam properat, indè Tunetum, facieque linteis sudariis inuoluta, non est agnitus à portæ arcis custodibus, sed pro Amida admissus, arcem occupat, cæsis custodibus, qui illo agnito arma corripere cœperunt. Ità ille repentè à ciuibus Tunetanis in arcem admissis rex salutatur: sed, vt nihil est in rebus humanis diuturnum, paulò pòst morbo lœtali correptus, trigesimosexto die vita excedit. In eius locum substituitur Mahometes eius filius annorum ferè duodecim: sed cùm à proceribus quibusdam, eius pueri moderatoribus, regnum longè aliter administraretur, quàm Tunetani vellent, & alia quoquè, quæ

Fraus Punica.

Muleasses capitur, et oculis orbatur.

Abdamelech Tuneto potitur.

Excedit viuis.

1544 quæ ipsi nollent, acciderent, Amidam rursùs accersunt. Sed interim Muleasses è carcere educitur in templi cuiusdam asylum inuiolabile, atque indè, Touarre expetente, Guletam perducitur. Idem ipse Muleasses iam antea, Tunetanis ipsi necem intentantibus, ab anu quadam inope in scrobe multis allijs cooperta seruatus fuerat. Amida igitur Tunetum rursùs occupat, & Muleasses tandèm Cæsaris iussu in Siciliam deductus est, publico Siculorum sumptu alendus. Rectè igitur Claudianus Poeta:

Muleaßes mittitur ad Siculos.

Desinat elatis quisquam confidere rebus.

Genus Muleaßis.

Fuit autem Muleasses rex non indoctus, inprimìs autem Auerrois studiosus: porrò Choreæ familiæ, ex qua ipse præalto stemmate natus esset, reges Tunetanos, quorum stirpem ad Homarem Mahometis pseudoprophetæ consanguineum & discipulum referebat, supra nongentos annos nulla admixta alieni sanguinis successione, regnâsse aiebat, Tunetanumque regem augustiore cognomento appellari *Emir Munemim*, hoc est, in religione optimè credentium principem.

Cæsar facit Gallo bellum.

Cæsar soluto Conuentu Spirensi, cùm iam exercitus eius ad Lotharingiæ fines peruenisset, primò Lucemburgum Gallis extorquet, indè Linæum oppidum & arcem: mox Sandesirium obsidione premit, Henrico Angliæ rege interim Boloniam fortissimè oppugnante. Sandesirium Landræ viri strenui opera diù egregiè defensum est, sed eo bombardæ ictu sublato, tandèm ad deditionem ventum est. In ea obsidione perijt Renatus Auraicæ Princeps, iuuenis omnibus naturæ & fortunæ donis cumulatissimus, & Cæsari inprimìs addictus & charus, adeò vt Cæsar expirantem cum lachrymis complexus sit. Capto Sandesirio, Cæsar vltrà progreditur, & ad Matronam vsque castra promouet, non mediocritèr trepidantibus Lutetianis, qui iam propinqui hostis potentissimi arma non immeritò verentur. Sed Deo benè propitio, tum demùm inter Cæsarem & Regem certis conditionibus pax confecta est, Gallis inprimìs exoptata, quòd iam regiones eorum non ab hostibus modò, sed etiàm à Regis exercitu miserandum in modum vastatæ cernerentur. Sub hoc tempus Angliæ rex Boloniam deditione capit, quod superiores eius regni reges frustrà tentârant. Sed & ille

Princeps Auraicæ perit.

Bolonia deditur Anglo.

ille quoquè posteà cum Francisco Rege pacem fecit. 1544

Dum Gallicum feruet bellum, Hermannus Coloniensis Archiepiscopus pergit vrgere suæ diœcesis infaustam planeque Buceranam reformationem. Clerus sese opponit, hortatur & obsecrat principem, vt rem differat ad Oecumenici Concilij cognitionem & definitionem. nam si secùs faciat, ad supremum Magistratum sibi confugiendum, easque vias excogitandas, quibus possint conscientijs suis satisfacere. Princeps malè persuasus, mansit in sententia. Itaque Clerus & qui ad eum pertinent, Octobris 8. die, cùm in vnum conuenissent, inter alia commemorant, quæ ante annos 23. Vuormatiæ, vbì Luterus à Cæsare, cunctis ferè illi Principibus suffragantibus, damnatus fuit, quæ item posteà Augustæ & Ratisbonæ, atque recèns Spiræ decreta fuerint: quibus omnibus posthabitis, Hermannus Archiepiscopus res nouas attentârit: Bucerum apostatam & Sacramentarium, qui iam alteris sese incestis nuptijs contaminârit, Argentinâ euocauerit, concionandi munus & illi & passim alijs leuibus hominibus demandârit: horum verò suggestione quandam Reformationis formam conceptam, & Principis mandato euulgatam: Se quidem modis omnibus Principem dehortatos, sed nihil promouisse: iam verò Diœcesin pessimè habere, omniaque ad summam perturbationem spectare: quamobrèm necessariò ipsos prouocare ad summum Pontificem & Cæsaream Maiestatem. Id vbi resciuit Episcopus, scripto publico testatur nullam eos prouocandi causam iustam habuisse: se nihil præter officium fecisse: proindè eam se appellationem reijcere, sperareque ipsos à proposito discessuros. Quod si non faciant, se tamen in cœptis progressurum: simul etiàm non mediocritèr Luteri & Buceri scripta commendat, sed hauddubiò ab alijs malè institutus.

Coloniēs. Episcopus vrget suā Reformationem.

Clerus Coloniēs. prouocat ad Pontificem & Cæsarem.

Tum verò summæ ædis Canonici totius diœcesis Coloniensis Ordines omnes ad se euocant, Principis conatus explicant, Cæsaris quoquè mandatum, ne quam mutationem admittant grauissimè iubentis, exponunt: hortantur omnes, vt in Catholica & quam ab Apostolis acceperint atque hactenùs conseruârint, religione cum ipsis permaneant. Principi verò, vt ab Appellatione cessarent, & quædam alia hortanti, prolixè scribunt, & vt Summi Pontificis atque Cæsaris, quibus ipse quoquè

1544 subditus sit, sententiam expectet, monent: multaque alia, quæ nimis longum esset huc adscribere. Hisce literis Canonici Primariæ ædis, itemque D.Gereonis, & Vniuersitas sua sigilla appendunt. Verùm Episcopus, credens se rem Deo gratam facere, doctrinæ Luteranæ buccinatores non solùm non remouit, sed etiàm in quibusdam oppidis religionem mutare permisit: quæ res & fidei Catholicę perniciosa, & veris atque legitimis pastoribus iniuria, & rudi plebeculę admodùm exitiosa fuit.

Mutatio religionis.

Per hoc tempus Gallus quidam concionator, factione Sacramentarius, nomine Petrus Brulius, Argentorato proficiscitur Tornacum Neruiorum insigne oppidum: & primùm apud Tornacenses, indè apud Insulanos Flandriæ vrbem priuatim spargit virus Sacramentarium. Vbi Tornacum redijt, cœpit de eo inquiri, (non enim diù latere potuit) cumque non posset præsens euadere periculum, ab amicis per murum fune demittitur: sed cælesti eum vltione persequente, dum humi sedet, quidam submissa voce ex muro ei salutem precatur, at simul saxo è muro resoluto sedentis crus perfringit. Tum miser ille dolorem cruris & frigus hyemis (erat enim Nouemb. secunda dies) non ferens, voces dat lamentabiles: sicque seipsum prodit vigilibus, qui mox accurrunt, & hominem in carcerem includunt. Non diù pòst flammis exuritur. Feliciùs è muro Paulus Apostolus olim elapsus, totum mundum Christi Euangelio compleuit: Idem conatus non defuit Brulio, sed longè dispar causa non eosdem habuit successus. Vtinàm verò tam plerique Catholici feruerent in tuenda fide Catholica, quàm isti buccinatores Euangelici in sua propaganda impietate. Sleidanus multis verbis commemorat huius Brulij extremam fidei confessionem, quæ certè valdè impia est, & in quibusdam à Luteri quoquè placitis aliena, quippè sacramentaria potiùs quàm Luterica. Ait quoquè eum suam doctrinam ad finem vsque constantèr, veriùs pertinacitèr diceret, professum. Sed idem ipse paulò antè ferre non potuit cruris lapide quassati dolorem, vt hîc quoquè probabile sit Sleidanum more suo plus tribuisse hæretico, quàm habuerit rei veritas: quanquàm etiamsi vera sint quæ scribit Sleidanus, non solùm nihil faciunt pro Brulio, sed etiàm longè deteriorem eius causam reddunt, quòd in tetris erroribus obstinatione satanica perire malue-

Petrus Brulius Tornacũ inficere nititur.

Flammis exuritur.

maluerit, quàm redire ad sanitatẽ. Nec est quòd isti suos nobis obtrudant martyres, cùm certum sit extra Ecclesiæ Catholicę vnitatem nullum esse verum martyrium, sed quantumcunquè atrocia perferantur supplicia, ea non modò nullam mereri martyrij laudem, sed maiorum etiàm apud inferos in omnem æternitatem luendarum pœnarum & causam esse & initium. Nam ipsa pertinacia immane crimen est, & prorsùs inexpiabile. 1545

ANNO 1545. Tigurini Apologiam edunt contra Luteri confessionem, Latina & Germanica lingua, qua inter cætera etiàm ad crimen hæresis, quod illis Luterus intulerat, & ad alia cõuicia acritèr respondent, frustrà dehortante Bucero, qui arte Bucerana sequestrum se non semèl obtulit: sed Tigurini intricatum & propterea fallax loquendi hominis genus sibi ferendum mininè putârunt. Vtinàm Coloniẽsis Archiep. Hermannus tam sibi cauisset ab illa vulpecula. *Tigurini contra Luterum.*

Luterus, nè planè obmutesceret, Theses suas edit contra Theologos Louaniẽses, valdè quidem superbè & arrogantèr scriptas: Sed in illis ipsis egregiè mordet Sacramentarios. Nam Thesis 15. sic habet: In Eucharistiæ Sacramento venerabili & adorabili, est & exhibetur & sumitur verè & re ipsa corpus & sanguis Christi, tam à dignis, quàm indignis. Et Thesi 27. Hæreticos, inquit, seriò censemus, & alienos ab Ecclesia Dei esse Zuinglianos & omnes Sacramentarios, qui negant corpus & sanguinem Christi, ore carnali sumi in venerabili Eucharistia &c. Sic Luterus, vt se vlcisceretur de Tigurinis: qui in scripto, cuius antè meminimus, inter alia hoc præclarum de illo tulerant testimonium: *Propheta & Apostoli, inquiunt, Dei gloria, non primato honori, non sua pertinacia & superbia studebant, sed peccatorum salutem quærebant vnicè Luterus autem sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur. & confestìm satana tradit,* (tali scilicet Pontifice digni estis, qui Romani Pontificis iugum excussistis) *quotquot illius sententia non ilicò subscribere velint: & in omnibus correptionibus suis plurimùm maligni spiritûs, quàm minimùm verò amici & paterni ingenij deprehenditur &c.* Obitèr hîc obseruandum venit, Sleidanum non solùm mentionem facere Thesium Luteri contra Louanienses, sed quædam etiàm indè assuère suæ historiæ, sed interìm astutè reijcere, quæ in ijsdem Thesibus habentur contra *Luterus contra Sacramẽtarios.* *Tigurinorum de Lutero sententia.*

1545 Zuinglianos. O candorem verè Euangelicum. Sed hæc imprudens lector non aduertit, & Sleidanus per fraudem voto potitur suo, quòd non est aliud, nisi vt lectori imponat. Addit verò, & Parisienses & Louanienses Theologos nuda axiomata proponere, scilicèt hæreticis, locum nullum è sacris literis adducere, & magistratum ad animaduersionem inflammare. Sic nimirùm visum est Sleidano scribere, cùm tot extent libri illorum Theologorum, scripturæ diuinæ sententijs muniti, contra istos nouatores, vt meritò Sleidanum suî pudere debeat. Et certè mâllent Theologi resipiscere hæreticos, quàm puniri.

Luteranorum de Tigurinis sententia. Luterani contrà accusant Tigurinos, quòd Luterum acerbè & contumeliosè sint insectati, cui tum ob multos pro Ecclesia susceptos labores, tum ob senium parcendum fuerit. *Tigurini respōdent.* Tigurini illis respondent, maiorem veritatis, quàm Luteri habendam fuisse rationem &c. Ità isti Euangelici fratres mutuis sese encomijs celebrant. Sunt autem inter illos qui scribant, Papistas illorum acerbis dissidijs magnoperè lætatos fuisse. Scilicèt delectat Catholicos, quos illi Papistas per contemptum vocant, tot animarum myriades istorum seditiosis & contentiosis dogmatîs in dies rapi in Tartara, & Christianum orbem odiorum inexpiabilium flammis, quas isti suis concionibus & scriptis excitant, Turcis plaudentibus & rei benè gerendæ occasionem expectantibus, dæmonibus quoquè nouas sempèr faces admouentibus, conflagrare. Quis verò tam saxeo sit pectore, vt vel vnius animæ mortem sempiternam, in illa æstuantissima gehennæ fornace sinè vllo fine perferendam, hilari ferat animo? Si tamen hæc sectariorum dissidia delectant Catholicos, idcircò delectant, quòd facilè possent homines, modò vellent, istorum nouorum dogmatistarum aduertere falsitatem, dum adeò inter se pugnant & dissident, cùm de primis nostræ religionis *Act. 4.* hominibus scriptum sit, Erat credentium cor vnum & anima vna.

Comitia Vuormatiæ. Hoc anno Comitia habita sunt Vuormatiæ. Nullus ferè Principum ibì adfuit, nisì per legatos. At Cæsar ipse, licèt tardiùs ob affectam valetudinem, & Ferdinandus rex interfuêre: nihil tamen admodum constitui potuit propter principum absentiam. Alius igitur Ratisbonæ indictus est Conuentus, in Epiphania Domini anno proximo inchoandus, ad quem principes

omnes

omnes confluerent, nisi quem aduersa valetudo retineret domi. Porrò in hoc Vuormatiensi conuentu inter alia Protestantium legati palàm testati sunt, se Concilium Tridentinum, quod Pontifex rursùs indixerat, pro legitimo non agnoscere. Et ea fuit facilima ratio omnia eius Concilij decreta eleuandi & negligendi. Si sic liceat subditis quibuslibet Principum suorum decreta pro legitimis non agnoscere, nimirùm breuì pulcherrimum habebimus in Repub. rerum ordinem & tranquillitatem. Sed hæc ab Ecclesiastis suis Protestantium ordines hauserant. Verùm hoc illius amplissimæ Synodi authoritati nihil penitùs ponderis detraxit. Atque ità videre licuit, quàm ex animo tot superioribus comitijs suis magistratibus illi ecclesiastæ suasissent, vt Oecumenicam Synodum peterent. Erant res exulceratæ valdè in Germania, & sensim via patefieri cœpit ad bellum Protestantium contra Cæsarem, de quo posteà dicemus. Quanuis autem iam sæpè tentatum esset, si qua posset conciliandæ religionis ratio doctorum virorum vtriusque partis colloquijs inueniri, nec quicquam tamen successisset, at nihilo minùs Cæsar, qui pacis constituendæ & religionis componendæ esset cupidissimus, hoc conuentu in id rursùs consensit, licèt Catholicis ordinibus non assentientibus, vt in proximo Ratisbonensi conuentu vtriusque partis docti viri ad colloquium euocarentur.

1545

Protestantes respuunt Concilium Tridentinum.

Luterus hoc anno scriptum edidit contra Pontificatum Romanum, à satana constitutum. ea est enim præclari operis inscriptio. Et vt omnes cordati videant totum hominis pectus, libro picturam præfixit eiusmodi: Sedet in sublimi cathedra Pontifex, iunctis & protensis manibus, ornatu solenni, sed auribus asininis: circa eum plurimi sunt dæmones varijs figuris, quorum alij capiti eius imponunt diadema triplex, oleto fastigiatum: alij funibus eum demittunt in medium infernum, horribili specie subiectum: alij titiones & ligna comportant: alij tanquàm officiosi, pedes ei subleuant, vt rectè molliterque descendat. Hæc nulla indigent confutatione, quia per se produnt pectus omni spurcitie & turpitudine inquinatissimum: quod qui non vident, illis nemo possit peiùs precari, quàm vt in hac cæcitate permaneant. Nec hoc præclaro facinore contentus, alteram quoquè non tam in Pontificis, quàm suum & suorum dedecus emisit picturam:

Luterus contra Pontificatum Romanum.

Pictura Lutero digna.

1545 Pontifex sui insidet ornatus amplæ & mammosæ, quam calcaribus fodit: dextrę digitis duobus, pollici proximis, de more protensis benedicit ijs, qui fortè veniunt obuiàm: sinistra tenet oletum recens atque fumans, &c. Id quidem notatu dignum est, in Luteri & totius gregis eius apostatarũ Monachorum scriptis nihil ferè crebriùs malo dæmone & stercore nominari: vt intelligat prudens lector, eos se totos cacodæmoni & spurcissimæ Veneri deuouisse. Et tales, tam impuri homines, non alio quàm vel ipsius Christi Apostolorum loco habentur. O horrendam nimis Dei iram. Sleidanus harum picturarum in suis Commentarijs libentèr meminit, & non modò non repræhendit, licèt id plerosque fecisse scribat, sed etiàm nititur nobis ex Lutero prophetam efficere. Sic olim Manichæi impurissimum nebulonem illum Manetem, authorem sectæ ipsorum, non alium volebant esse, quàm ipsum Spiritumsanctum. Sed veniet ille dies, quandò æquissimus iudex Christus veram feret sententiam, & tunc apparebit, quàm nihil profuerit Lutero Sleidanus, vanissimus ipsius encomiastes.

Citatur Episcopus Coloniẽs. Huius anni mense Iunio Cæsar Clerum & Academiam Coloniensem in suum patrocinium recipit, & Episcopum intra tricesimum diem ad se venire & accusationibus respondere iubet. Facit idem Paulus Pontifex mense Iulio, intra sexagesimum diem illum citans.

Carolus Philippo nascitur. Per hoc ferè tempus Cæsari ex Hispanijs lætus affertur nuncius de Carolo Philippi regis Hispaniarum filio, tum recèns nato: sed paulò pòst eam lætitiam nonnihil perturbauit obitus nurûs Cæsaris, vt nihil est in rebus hominum omni ex parte beatum.

Hoc quoquè tempore Henricus Brunsuicensis Princeps, à Protestantibus è sua ditione iampridèm eiectus, conscripto milite sua recuperare instituit. At *Dux Hẽricus cum filio capitur.* Protestantes viribus illo longè superiores, breuì multo maiores copias conscribunt, & eum vnà cum Carolo filio in suam potestatem redigunt. Cæsar vbì id comperit, scribit Lantgrauio, vt ea victoria moderatè vtatur, & captiuos Principes more principum liberalitèr habeat.

Cæsar hoc anno in Comitijs Vuormatiensibus, cùm Protestantes in bellum Turcicum nihil collaturi viderentur, nisì impetrâssent de Concilio & Cameræ iudicio quæ vellent, Gerardum Veltuuichum, multa

multa eruditione & linguarum insigni peritia præditum, ad Turcam misit paciscendarum induciarum nomine. 1546

Obijt huius anni mense Septemb. vel circitèr Carolus, Francisci Galliarum regis filius, quem Cæsar vel generum, vel affinem habiturus videbatur. Fuit is iuuenis ætate florenti, & maximæ spei, plerisque etiàm non mediocritèr charus: sed vt suo exemplo albæ gallinæ filios ad contemnenda fortunæ ludibria excitaret, in ipso iuuentutis flore repentè sublatus est. *Carolus Francisci filius moritur.*

Luterus postquàm cognouit Henricum Brunsuicensem principem captum teneri à Lantgrauio, scriptum euulgat ad Electorem Saxoniæ & Lantgrauium, quo illos dehortatur, ne captiuum dimittant. Ait eum à Deo castigatum, nec posse absolui, nisi veram agat pœnitentiam, & ritè satisfaciat. Hoc loco aliquid valet pœnitentia & satisfactio, quam adeo irrident isti Euangelici. Multa alia in eo libello habet, quibus se egregiè ridendum propinat omnibus cordatis: sed superfluò hìc commemorantur, quòd mundus iste videtur velle in errores induci, & sua perditione lætari. Sleidanus, vt antè dixi, etiàm prophetiæ spiritum tribuit Lutero, licèt homo Sacramentarius, à Lutero in ré sacramentaria non parùm dissenserit. Et quidni propheta vocetur Luterus, qui etiàm tertius Elias à suis dictus est? Habent etiàm Turcæ magnum prophetam suum Mahometh. *Luterus non vult dimitti Brunsuicensem.*

ANNO 1546. Protestantes conuentus egêre Francofurti mense Ianuario. Deliberatum ibi est de concilio Tridentino, de prorogando fœdere, de sumptibus belli Brunsuicensis, de non deserendo Coloniensi Archiepiscopo, qui contra Pontificis & Cęsaris mandatum religionem mutârat. Eius legati in hoc conuentu questi sunt de iniurijs Cleri, vt ipsi dicebant, & de citationibus atque mandatis Pontificis & Cæsaris. Eò iam res in Germania reciderat, vt de summis Magistratibus liceret querelas deferre ad paucos Imperij principes, qui etiàm dicerent se non defuturos Coloniensi Archiepiscopo, si qua vis ei fieret. *Cōuentus Protestantium Frācofurti.*

Hoc tempore in Palatinatu Rheni Luterismus introducitur, & Protestantes missa legatione, tam egregij facinoris nomine Principi Palatino gratulantur. Putabant enim Euangelij lucem in eas regiones *Luterismus in Palatinatu.*

1546 nes inuehi, in quas Luteri Euangelium plusquàm Cimmerias tenebras inuexisset. Hodie in Palatinatu illo regnat Caluinismus, omnes etiàm crucifixi imagines deijciuntur, vt nulla sit tanti beneficij apud homines, præsertìm rudes, memoria. Si Romanus Pontifex hoc faceret, omnes eum vocarent Antichristum: nunc quando Caluinus iubet, Euangelium Christi est. Et certè Antichristus ex locis omnibus Christi Dei memoriam abolere conabitur: Caluinus & eius symmystæ magna cum tanti laboris parte leuant. Sed benè habet, quòd multò plures interim apud barbaras noui orbis & aliarum regionum nationes eriguntur imagines, quàm in Germania & vicinis locis, nouis dogmatibus infectis, destruantur.

Posteà Caluinismus.

Colloquium Ratisbonense.

Huius anni mense Ianuario demùm inchoatùm est Colloquium Ratisbonense. Melanchthon diù frustrà expectatus est. Tandèm in eius locum submittitur Georgius Maior. Ad 27. diem Ianuarij factum est sacrificium de Spiritusancto, & mox agi cœptum in curia Ratisbonensi. Iam antè dixi, Ordines Catholicos ob inchoatum Tridenti Concilium noluisse hoc Colloquium approbare: sed Cæsar videns Protestantes Concilium Tridentinum prorsùs reijcere, nè qua in parte paci conciliandæ defuisse videretur, permisit haberi colloquium, non tamen in aliquod Tridentinæ Synodi præiudicium, ad quam sciebat religionis negocium necessariò reijci oportere, sed vt paci publicæ consuleret. Præsides colloquij fuère Mauritius Eystetensis Episcopus, & Fridericus comes Furstenbergicus. Collocutores & auditores Catholici, octo: totidem Protestantium. Catholici primi adfuère. In ipsius actionis initiò diù laboratum est de colloquendi ratione. Volebant enim Protestantes collocutores dicta vtriusque partis omnia in scripta referri: quod cùm esset longè molestissimum, & negocio suscepto cumprimis importunum, tamen coacti sunt Catholici morosis hominibus morem gerere, & multi temporis iacturam facere, nè aduersariorum calumniæ paterent, tanquàm qui causæ diffiderent. Hoc enim in vulgus sparserunt de Catholicis, cùm ipsi potiùs, vt cordatus quisque facilè animaduertit, hac scribendi importunitate diuerticula quærerent, tempusque omne nullo fructu extraherent. Quinto demùm Februarij die colloquium à Maluenda Catholico Theologo inchoatum est,

Præsides Colloquij.

Collocutores.

Inchoatur Colloquium.

est, qui inter cætera, suo & sociorum Catholicorum nomine testatus est, si quid ab ipsis in hoc congressu fortassis dictum fuerit, quod sacris scripturis, aut Apostolicis traditionibus, aut Ecclesiæ Catholicæ decretis aduersetur, id se pro irrito & non dicto velle haberi: deinde, vt quæ inter partes conuenta fortasse vel constituta fuerint, ea non alitèr valeant, quàm in congressu familiari, nec vllam vim habeant definitionis, aut placiti, aut determinationis. Hoc quidem sapientèr Catholici, nè Synodo Tridentinæ præiudicâsse viderentur. Protulit deindè Maluenda Confessionem Augustanam, Cæsari anno 1530. Augustæ exhibitam, cum eius Apologia, cuius vtriusque architectus fuerat Melanchthon: percontatusque est ex Protestantibus, num in eius sententia permanerent, scripta vero alia quæcunque, etiàm sua ipsorum, illi contraria damnarent. Bucerus, qui primas apud Protestantes obtinebat, primò quidem hîc hærere cœpit, sed demùm respondet, se damnare scripta contraria, proprio se ense iugulans, & suos paritèr symmystas damnans, qui ab ea Confessione in plerisque visque adeò defecerunt, vt hoc nomine inter se Luteri discipuli hodie mirum in modum tumultuentur. Longum esset omnia huius Colloquij acta referre. Apparebat facilè in Bucero & eius socijs quædam animorum acerbitas & amaritudo, quæ identidèm verbis exprimebatur & moribus: cum Catholici se vbiquè placidos & commodos exhiberent, ac propemodùm vltrà quàm oporteret, morosis hominibus in agendi ratione concederent. Multis enim modis hoc captabat Bucerus cum suis, vt occasionem haberent à Colloquio discedendi: sed ità, vt eius intermissi culpa omnis in Catholicis hærere videretur. Vicesimoprimo die Februarij Maluenda extemporali disputatione ad eas absurditates adegit Bucerum, vt in illo tot doctorum virorum consessu non puduerit eum affirmare, Eum qui mortali peccato tenetur, fidem Catholicam amittere, non credere Deum trinum & vnum esse, neque Christum esse filium Dei, neque redemptorem humani generis, neque natum, neque crucifixum, nec rediuiuum &c. Omnia peccata esse incredulitatis, nullum imbecillitatis vel ignorantiæ, sed omnia ex malitia & contra conscientiam committi. Eò enim impudentiæ adigit id genus homines obstinata animi elatio, vt mâlint quantumuis impias & absurdas opiniones pertinaciter tueri, quàm se victos videri. Et

1546

Bucerus se & suos damnat.

Buceri absurdissima assertiones.

1546 interim ſpargebatur longè lateque rumor, idque contra fidem ſecreti, Catholicos victos à Proteſtantibus, & Maluendam à Bucero in ſummas adactum anguſtias. Quid facias hoc hominum genere? Nimirùm ab ijs nobis expectandum eſt ſtudium Eccleſiæ reformandæ, & hominum ſaluti conſulendi, quos adeò nullius pudet mendacij & calumniæ.

Rumor cõmẽtitius.

Viceſimaquinta Februarij venerunt literæ à Cæſare, quibus Colloquij habendi forma præſcribebatur: (volebant enim præſides certius cognoſcere eius hac in re voluntatem) Bucerus cum ſuis eam formam non probauit. Deniquè, nè ſim longior, ex multis verborum ambagibus aliud nihil intelligi potuit, quàm eos Cæſareæ Maieſtati ità obtemperaturos eſſe, ſi omnia quæ vellent, ipſi ſtatuerent de Colloquio, & Cæſari etiàm atque Catholicis leges ferrent. Nec adduci potuerunt, vt Cæſaris voluntati morem gererẽt, ea, quam diximus, forma amplectenda: ſed non diù pòſt ità ſe clanculò ſubduxerunt, ac propemodùm ex oppido eiecerunt, vt non tam profectionem quàm fugam adornâſſe viderentur, magno quidem Præſidum dolore, quibus iam Iulius Pflug Numburgenſis antiſtes, ex voluntate Cæſaris adiunctus erat, qui indignitate moti, illos quidem retinere conati ſunt, ſed fruſtrà: Porrò ſcripto edito Præſides ijdem ſatis declarârunt, per ipſos minimè ſtetiſſe, quò minùs & Cæſaris & ordinum Imperij expectationi ſatisfieret, cùm præſertim ipſorum Proteſtantium Collocutorum conſenſu ad Imperatorem ſcripſiſſent, & eius reſponſum in dies expectarent. Ità demùm etiàm hac vice res ipſa probauit, non eſſe in eiuſmodi Colloquijs expeditam & certam pacis componendæ rationem, maximè cùm religionis negocium omninò maturiori & auguſtiori deliberatione tractandum ſit, nec in paucorum hominum priuato tractatu ponendum: tum quoquè ea ſit ſectariorum peruicacia, vt vinci quidem facilè poſſint, ſed nec victi vnquàm cedere velint, nec victi videri.

Euangelici è Colloquio ſe ſubducũt.

Intereà Tridenti patres Concilium inchoant. Legatos eò miſerat Pontifex Iohannem Mariam Montanum, Marcellum Ceruinum, & Reginaldum Polum Cardinales: ſed cùm rari aduenirent, aliquandiù parùm admodum conſtitui potuit.

Cõcilium Tridenti inchoatur

Triſtiſſimum autem ſub ipſo Ratisbonenſi Colloquio ad Proteſtantes nuncium allatum eſt de obitu ſanctiſſimi patris ſui Luteri. Is litis cuiuſdam componendæ

Obitus Luteri.

dæ causa ab illustribus Mansfeldensibus comitibus Islebium, quæ fuit illi patria, honorificè euocatus, cò venit cum pompa, tribus stipatus filijs, ex præclaro monachi & monachæ concubitu procreatis. Obuiam illi missi sunt 113. equites honoris causa. Itaque die 17. Februarij, cùm lautè & splendidè cœnatus esset, & facetijs suo more hilaritèr lusisset, eadem nocte sublatus est è medio. Eius obitus non eodem modo à Catholicis & Euangelicis id temporis referebatur. Ionas Cocus, qui se Iustum Ionam vocat, eius morti interfuit: sed ità eam describit, vt apud cordatos maiori cum contumelia quàm laude affecisse videatur. Inter alia scribit eum ipsi Ionæ & Cælio & alijs circumstantibus dixisse, Orate pro Domino nostro Deo, & eius Euangelio, vt ei benè succedat, quia Concilium Tridenti & abominabilis Papa grauitèr ei aduersantur. Hæc fuit egregia morituri hominis pœnitentia. Sed cur tantoperè metuebat Domino Deo, & suo potiùs quàm Dei Euangelio, cùm prophetare non dubitârit, 1546

Ridicula Luteri oratio.

Pestis eram viuus, moriens tua mors ero Papa?

Quid verò dictura est posteritas, cùm hæc legerit? Hoccine est, ad illud tremendum Christi tribunal sese præparare? Scilicèt moriente Lutero Pontifex mortuus est. Eius quoquè precationem supremam recitant in hęc verba: *Pater mi celestis, Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, Deus totius consolationis, gratias tibi ago, quòd mihi dilectum filium tuum Christum reuelâsti: in quem credo, quem prædicaui & confeßus sum, quem amaui & laudaui: quem abominabilis Papa & omnes impij vituperant, persequuntur & blasphemant.* Et sic ille mortuus est. O verè mortem expauescendam & horrendam, ità obstinato in Pontificem & Catholicos odio exhalare spiritum, atque sic proficisci ad illum æquissimum iudicem. Quàm verò immanis illa calumnia est, quòd ait Pontificem, quem vocat abominabilem, & impios omnes, quo nomine vult Catholicos intelligi, vituperare, persequi & blasphemare Christum? O si miser ille seipsum cognouisset, certè illa extrema hora palam fassus esset se longè omnium atrocissimè & immanissimè vituperâsse, persecutum esse, & blasphemâsse Christum, cui vnus ipse suis impijs dogmatis tot abstulit animas, vt sinè horrore & stupore nec dici queat. Et tamen

Precatio suprema Luteri.

dicit

1546 dicit se amâsse & laudâsse Christum. Hoc ergò erat de tanta impietate non solùm nihil angi animo, sed gloriari etiàm. Cadauer eius stanneo inclusum loculo, cum multa equitum & peditum turba & pompa ingēti Vuittenbergam non sinè multorum lachrymis perductum est. Ille quidem sic mortuus est, sed post se in multis Europæ amplissimis regnis & prouincijs supremam ferè reliquit vastitatem, religione miserabiliter confusa & perturbata, innumeris euersis Ecclesijs, destructis monasterijs, omnibus pijs abrogatis cæremonijs & ritibus Ecclesiasticis, sacramentis horrendum in modum profligatis, vt ad Mahometanam constituendam impietatem parùm aut nihil superesse videatur: & certè quibusdam in locis, vbì eius regnat Euangelium, homines in atheismum atque etiam ethnicismum ferè prolabuntur. Eos nobis fructus affatìm produxit miser ille, & mortalium omnium longè infelicissimus, qui vtinàm nunquam natus fuisset, aut certè solus perijsset. Nullum quidem vnquam miraculum edidit, quanquàm miracula omnia facilè vincit, quòd monachus apostata, incesto monachæ concubitu totiès pollutus, tot iam olìm ante mille annos damnatarum hæresum instaurator, tot flagitijs coopertus, homo importunissimus, audacissimus, maledicentissimus, qui nulli omninò parceret, omnia sursùm deorsùm misceret, tantam sibi apud cæcos & miseros mortales existimationem conciliare potuit, vt non alio quàm apostoli & tertij Eliæ loco haberetur. Conatus est quidem aliquandò dæmonem expellere, sed frustrà. Id in Lectoris gratiam huc breuitèr adscribam. Anno 1545. puella quædam dæmoniaca è Misnia adducta est Vuittenbergam ad Luterum, ceu tertium Eliam, ea spe, quòd Luterus dæmonem esset ciecturus. Ille quidem, vtpotè malè sibi conscius, principiò valdè se difficilem præbuit, tamen tandèm iussit puellam in sacrarium parochianæ Ecclesiæ introduci. Ibì suis quibusdam Lutericis exorcismis adiurat dæmonem, sed dæmon eius exorcismos irridet. Tum vero Luterus mirè angi, discruciari, & è sacrarij ostio se velle proripere. At malus dæmon adeò obstruxit ostium, vt neque forìs, neque intus reserari potuerit. Ea res etiàm in maiores illum miserum angustias adduxit, iamque per fenestras erumpere conabatur, sed conatus eius cancelli ferrei retardabant. Deniquè securi ferrea per cancellos immissa ostium perfringi oportuit, vt Lutero pateret exitus,

Miraculū Luterii insigne.

Luterus dæmonem vult expellere, sed frustrà.

exitus. Faxit Dominus Deus noster, vt ad sanitatem redeant, qui eius hominis, nulla vitæ sanctimonia, nulla miraculorum efficacia suffulti, infaustum Euangelium magno totius Europæ malo complexi sunt. 1546

Nôrunt omnes, quàm ille infelix atrocitèr oppugnârit peregrinationes religionis causa susceptas, & inuocationem Sanctorum, adeò vt etiàm virginem matrem non plùs sibi præstare posse precibus suis, quam quempiam vicinum suum, dicere nō dubitârit. At multò rectiùs fecissent, qui puellam hanc ad eum adduxerunt, si pro ea beatissimæ Virginis Mariæ suffragia apud Deum implorâssent, quam certum est hodieque multa præstare beneficia ipsam piè inuocantibus. Et vt pietas confirmetur, atq; impietas pudefiat, adscribam hîc nonnulla ex Thoma Moro, qui aliquandò fuit Angliæ Cancellarius, Vir incomparabili ingenio, magna doctrina, & tandèm celebri martyrio illustris: sed adscribam verbis meis. Nam ille quidem hæc Anglicè scripsit, quæ alius Vir doctus posteà reddidit Latinè. Ait se nonnulla posse suæ ætatis commemorare miracula, quæ ad imagines, quas solent homines pij etiàm peregrè inuisere, edita sint, tam ab omni suspicione aliena, tamque amplis fulta testimonijs, vt qui ea velit reuocare in dubium, is non multùm ab insania abesse videri queat. Interim vnum recitat admodùm illustre, quod ante paucos annos in cuiusdam viri nobilis Rogeri Vuētunorthi aliquot proles declaratum sit diuinitus, præcipuè autem in vnam ex filiabus eius, annorum non ampliùs duodecim, quam malus dæmon inuâserat, & multis modis diuexârat. Erat illa iam mentis inops, delıransque procacitèr & petulantèr in Deum ipsum incurrebat, execrabaturque res quasque precibus sacratas, & quod mirum est, facilè etiàm nullo indicante à non consecratis illas internoscebat. Fiebant hæc proculdubiò illo efficiente, qui puellam occupabat. Interim verò tum sua voluntate, tum diuina admonitione permota est, vt ad S. Mariæ Ippisuuitchij (est hoc Angliæ oppidum) accederet. In illo autem itinere quæ id temporis alibi dicerentur & fierent, citra mendacium edicere potuit, multaque rapta in ecstasin rara & sublimia promebat, licèt ipsa eorum rudis esset & imperita, vt etiàm viri doctissimi non mediocritèr admirarentur talia ab illa dici posse. Vbi porrò ad locum ventum est, erat ibì imago beatissimæ virginis Mariæ. Coram ea dum illa puella sistitur, aderant

Prolog. lib. 1. cap. 16.

per-

1546 perplures splendidi ac nobiles viri, & eccè ab illo tetro spiritu horrendum in modum dilaniatur, facies & oculi terribilem in speciem transformantur, os contorquetur & distenditur, oculi in maxillas prominent, vt sine horrore nemo eam posset intueri. Aderant & aliæ personæ, in quas, permittente Deo, improbus satan mirabilitèr sæuiebat. Atqui mox omnes illæ vnà cum puella perfectæ sunt redditæ sanitati. Huic tanto spectaculo aderant parentes puellæ, homines & ordinis amplissimi, nempe equestris, & rebus locupletes: aderant & alij permulti magnæ dignitatis, prudentiæ & experientiæ. Aberat verò omnis fingēdi vel ratio vel suspicio, tum quòd puella tenera esset ætate, tum quòd rei ipsius immanitas & horrenda species omnem excluderet simulationem. Cernens autem puella se liberatam, licèt pater obluctaretur, mundo huic ilico nuncium remisit, & in cœnobio benè instituto sanctarum virginum religionem professa monasticam, & piè & sanctè vixit. Hęc ferè Morus, cuius tanta est authoritas & integritas, vt bona fide rem totam ab eo relatam esse nemo nisi improbus dubitare queat. Luterus proculdubiò cum suo grege hîc exclamaret rem esse commētitiam, quemadmodum Brentius non veretur scribere, quòd Iulianus apostata in magno positus metu, nè à dæmonibus discerperetur, licèt iam Christi religionem abiurâsset, tamen crucis expresso signo illos à se fugârit, id non factum crucis signo, sed dæmonis simulatione ad confirmandam superstitionem & magiam: nec enim magis ad pietatem facere digitis crucem formare, quam si manibus in aëre circulum descripseris: quæ sunt verba digna tali viro, qualis est Brentius, hoc est, impuro hæretico. Sed nos istorum hominum verbis prorsus nihil moueri debemus, præsertim cùm huius rei tot illustres fuerint spectatores, & testes omni exceptione maiores. Mihi hoc miraculum commodè hoc loco inseri videtur, vt Catholicus lector videat non deesse hodieque miraculorum etiàm insignium editionem in Ecclesia Catholica: porrò de istis prodigiosis noui Euangelij buccinatoribus rectè dici posse, eos nec claudicantem canem, nec cæcutientem equum vnquàm curare potuisse: quanquàm vt miseri homines intelligerent, quale portentum in infaustis Luteri dogmatis complectendis sequerentur, memorabili id portento præpotens Deus testatum voluit efficere, quandò biennio post illud Vuormatiæ à Carolo V. & Impe-

Miraculū insigne.

Brentius contra Petrū Sotū.

Imperij ordinibus contra Luterum promulgatum edictum, ad fines Vuittenbergæ vitulum caluo capite & cucullatum, stupendo illo quidem, sed cumprimis accommodato ostento vacca peperit. Fertur autem Luterus etiàm mortuum quandoquè quibusdam immurmurationibus excitare voluisse, Vilhelmum illum Nesenum in Albi submersum, sed accidit illi quod Persius ait: Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. 1546

Hoc anno Carolus Cæsar Traiecti habuit Conuentus aurei velleris, & Italiæ, Hispaniæ, Germaniæ, Flandriæ principum aliquot noua electione illud auxit sodalitium. Indè Ratisbonam ad Comitia iturus cùm Traiectum superius venisset, Legati aliquot Principum & ciuitatum Germaniç occurrunt, vt certiùs cognoscerent de fama, qua iam vulgatum erat, Cæsarem militem conscribere. Sed eodem quoquè tempore rumor erat, Protestantes nescio quid moliri in Cæsarem, sua habere conuenticula, & id genus alia, quæ non immeritò Cæsarem ad arma paranda mouere potuissent. Vbì autem viderunt legati, Cęsarem nullum circa se inusitatum habere militum præsidium, meliùs sperare cœperunt, itaque discedunt. Erant cum Cæsare custodiæ causa equites cataphracti quingenti. Vbì Spiram venit, Palatinus cum vxore Cæsaris nepte eum adijt, venit etiàm eò Lantgrauius Hessiæ: atque vterque non diù pòst discessit, quòd Cæsar non vsquequaquè votis illorum respondere videretur.

Cōuentus aurei velleris.

Dum Ratisbonæ Comitia aguntur, quò iam Cæsar peruenerat, Ferdinandus rex duas filias suas elocat, Annam Alberto Bauariæ, Mariam Guilelmo Cliuensium Principi. Interìm Cæsar ad se tribunos & centuriones aliquot clàm euocat Ratisbonam, neque id latuit Protestantes, qui omnia accuratissimè explorarent. Itaque Cæsarem adeunt, scire cupiunt, cui bellum facturus sit, se quidem paratos imperata facere. Cæsar non negat aliquot se cohortes conscribere in quosdam refractarios & rebelles, quos edomare constituerit: qui ipsi auxilio sint, illis se benignum & clementem dominum fore, cæteros non alio quàm hostium loco habiturum. His auditis, Legati domum proficiscũtur. Hoc belli Germanici inter alia quoddam fuit initium: Cęsar diù multa dissimulârat, sed pactis cum Turca inducijs, pace quoquè cum Gallo & Anglo confecta, non putauit sibi vlteriùs dissimulandum, præsertìm cùm vir prudentissimus

Ferdinandus elocat duas filias

1546 simus non ignorâsse videatur, quid plerique molirentur. Erant per id tempus Luteranorum siue Protestantium magnæ vires, porrò Cæsaris exiguæ copiæ, & magna gerendi belli in ipso initio impedimenta ac difficultates, præsertim quòd Cæsaris consilia etiam ab amicis ad hostes perferri dicerentur. Augustani omnium primi ad arma concurrunt, ea tamen moderatione, vt Cæsareanos vrbe non arceant, quô minùs ad bellum necessaria comparare queant. Venerunt autem ad Cæsarem Germanorum peditum cohortes quinquaginta: ex Pannonia Hispanorum duo millia expectabantur & octingenti, è Gallia Cisalpina eiusdem gentis tria millia. Equitum ad nouem millia conscribi iussa sunt, sed locis valdè diuersis, quod Cæsari magno incommodo fuit. Protestantes interim ex Augusta & Vlma & ditione Vuirtenbergica Clusam properant, vt Italos à Pontifice missos excludant. His Protestantium copijs præerat Sebastianus Schertelus vir militaris. Itaque Clusa arx munitissima deditione capta est. sunt qui proditione factum putent. Indè Oenipontem petunt, sed nihil efficiunt. Abeunt igitur, præsidióque imposito Clusæ & Fiessæ, quæ duæ omninò viæ erant, quibus ex Italia in Germaniam veniretur. Si Schertelus cum suis copijs rectà petijsset Ratisbonam, vbi Cæsar tum erat, rebus omnibus imparatissimis, meliùs suorum rebus consuluisset. Sed eo consilio Deus illos tum priuauit. Fuit hic primus illorum error.

Copiæ Cæsaris.

Protestantes obtinēt Clusam.

Item Fiessam.

Primus error Protestantiū.

Dum hæc geruntur, Saxo & Hessus scribunt Cæsari literas, quibus se testantur in officio permansuros, aut si quas iniurias intulerint, de illis velle satisfacere, si lege agere sinantur. Cæsar illis nihil respondit, quippe qui sciret eorum exercitum omnem in vnum locum conduci. Nec diu pòst omnes eorum copiæ Danouertum cum Saxone & Lantgrauio peruenêre. Erant peditum ad octoginta, equitum ad decem millia: porrò tormenta bellica 130. Cæsar tum admodùm immunitus fuit. Atque hîc quoque summam rei benè gerendæ occasionem Protestantes amisêre, dum non vident, quàm facilè Cæsarem vel è tota Germania excludere potuissent, si cum omnibus copijs rectà Ratisbonam contendissent. Non est igitur dubium, quin a Cæsare steterit Deus. Et hic eorum secundus est error.

Copiæ ingētes Protestantiū.

Secundus error.

Interim Ferdinandus rex Pragā peruenit, cum Mauritio Saxone acturus de bello in Electorem Saxoniæ concitan-

citando. Fuerant Mauritio cum Electore continentes inimicitiæ, sed eæ pauloantè sopitæ erant. At postquàm Cæsar proscripsit Electorem Saxoniæ & Lantgrauium, Mauritius inimicitias repetit, & cum Ferdinando rege coniunctus, Saxonis ditionem vastare instituit. Porrò verò Saxo & Lantgrauius puerum cum æneatore ad Cæsarem in castra mittunt, qui epistolam perferunt ad teli amentum deligatam. Hic vetus Germanorum mos est belli denunciandi. Videbantur illi digni esse supplicio, sed incolumes dimissi sunt cum tabulis proscriptionis, nullis prætereà literis alijs additis. Cæsar quidem eorum epistolam nec inspicere voluit. Sub idem tempus veniunt ad Cæsarem à Pontifice peditum circitèr decem millia, equites leuioris armaturæ septingenti. His alij ducenti equites a Cosmo Medice Florentino Principe, & centum à Ferrariensi duce missi accesserunt. Venerunt & Hispani, præstanti virtute & veterani omnes. Erant iam cum Cæsare 16. millia Germanorum peditum, Italorum decem, Hispanorum circitèr octo, equites hastati mille sexcenti: & præter hos alii, ità vt in summa essent bis mille cataphracti, & mille leuioris armaturæ, omnes verò copiæ præsertim peditum, longè selectissimæ: nec tamen aderant, quæ in Belgio à Burano conscribebantur. Cum hoc exercitu & trigintasex tormentis æneis Cæsar ad hostem contendit, qui tum circa Ingolstadium statiua habebat. At Saxo cum Lantgrauio Ratisbonam iter intendit prudentèr quidem, sed serò. Cæsar enim mox Ratisbonam subsidia equitum & peditum mittit. Itaque Ingolstadium Protestantes reuertuntur, quò se etiàm Cæsar contulit. Non defuisset tum Protestantibus occasio rei benè gerendæ, si totis viribus Cæsarem oppugnâssent, aut illius ad Ingolstadium iter anteuenissent: atqui certè non in multitudine exercitûs, sed in Numinis fauore certa est belli victoria. Igitur Cæsar Ingolstadium præoccupat, & opportuno loco castra metatur. Loci natura hæc erat: Sinistrum latus ripa fluminis & loca palustria tuebantur: à tergo quæ erant, oppidum ipsum tuta ab hostibus reddebat: à dextra & à fronte, aperta planities, sed leuitèr fastigiata. Ab hac vtraque parte Princeps Albanus, quem Cæsar eius belli summum Imperatorem esse voluit, incredibili celeritate transuersam fossam & vallum perduxit. Non diù post vtraque & Cæsaris & hostium castra ea propinquitate inter se coniuncta sunt, vt tormentorum pilis contingi pos-

1546

Protestantes bellum denunciāt Cæsari.

Copiæ auxiliares Pontificis.

Cæsaris castra ad Ingolstadium.

1546 gi possent. Ibì Cæsar equo vectus suos obequitabat, nē quicquam pilarum densos imbres reformidarent adhortans, & vt præsenti animo, pristinæ virtutis & secundissimorum præliorum memores, hostis impetum ferant, locum quisque suum strenuè tueatur. Quæ Cæsaris oratio & præsentia dici vix queat, quantum alacritatis & bonæ spei militi attulerit. Atquì hostes ex alia parte horrendum in modum tormenta displodunt, & pilarum imbribus vallum & acies Cęsareanas complent: sed paucos admodùm, Deo suum Cæsarem euidentissimè protegente, lædunt. Cæsaris agmen sæpissimè traiectum est, atque circa eumipsum tam densæ volitabant pilæ, vt in maximo discrimine versaretur. Accidit quandoquè, vt globus directò in illum eiaculatus, ità propè ad pedes eius decideret, vt præsentissimum illi immineret periculum, si vel leuitèr resultâsset, & non præpotentis Dei iussu eodem loco defossus & immersus hæsisset. Sæuissima illa tormentorum tempestate, quæ octo ampliùs horis cælum commouit & vndas, in ea Cæsaris acie vnus ex stipatoribus peremptus est, equi duo, & signum militare vnum discerptum: nullum aliud grauius damnum datum, singulari proculdubiò beneficio Dei, qui seruat sperantes in se. Fuit autem in Cæsareanis hoc eximiæ constantiæ & inuicti animi haud obscurum argumentum, quòd nullus suum visus est locum deserere, licèt nongentis hostium globis terribilitèr eo vno die peterētur. Alio die rursùs ad tormentorum crebriora, quàm priùs, tonitrua hostes redeunt. Cæsar ad suos alacritèr accurrit, eorum animos mirificè confirmat, contemptis periculis, à quibus plerunquè non longè aberat. Quàm fuerint hostes in displodendis tormentis pertinaces & crebri, vel indè constare potest, quòd præter alios qui vel in castra non inciderint, vel reperiri nō potuerint, mille nongenti & ampliùs globi reperti sunt.

Cæsar hortatur suos.

Cæsaris discrimen.

Constantia Cæsareanorū.

1900. pilæ in castra Cæsaris coniecta.

Cùm autem Cæsar illorum castris in dies propiùs suas munitiones cōiungeret, multisquè illi quotidiè incommodis afficerentur, non sinè magno dedecore eo loco decedunt, cùm anteà comminati essent, se Cæsarem breui è tota Germania exacturos.

Per hoc tempus Comes Buranus suas copias, quas Cæsari in Belgio coëgerat, Rhenum mirabili industria ac solertia inuitis hostibus traducit. Ad Francofurtum posteà cum illis leuiori commisso prælio, non paucos occidit, reliquis vsqueadeò perterritis & properè in fugam

gam ruentibus, vt non priùs fuga desisterent, quàm in oppidum peruenissent. Cæsar Buranum admonet, vt iter cautè instituat: hostes à se discessisse, atque ad ipsum properare. Progressi verò hostes, ad Danouertum castra locant, & Lantgrauius rei frumentariæ consulturus, Laugingam Bauariæ oppidum, deditione facta, in fidem accipit, atque indè Danouertum redit. Buranus breuì posteà cum suis copijs, quæ erant longè ornatissimæ, ad Cæsarem Ingolstadium incolumis peruenit. Ea re fracti sunt nonnihil Protestantium animi. Biduò pòst Cæsar Neoburgum petit, inter densissimam missilium multitudinem, quæ ab hostibus è muro iaculabantur, loci naturam & situm oppidi summo cum periculo, Albano comitatus, explorat: indè Ingolstadium redit, postridiè castra mouet, atque rectà ad Neoburgum regione considet. Neoburgenses ad eum legatos mittunt, seque eius voluntati permittunt: idem faciunt tribuni & ordinum duces, qui illic præsidio relicti erant. Id quidem Cæsari ob eius loci opportunitatem, commodissimè euenit. Cæsar hostium præsidiarios milites omnes pro sua clementia incolumes dimisit, cùm iure in eos, tanquàm qui in Principem suum arma tulissent, animaduertere posset. Eo triduo Cæsar more militari exercitum suum recenset: repertus est equitum numerus millium circitèr nouem, peditum circitèr quadragintaquinque.

1546

Burani copiæ ad Cæsarem veniunt.

Neoburgi deditio.

Totus Cæsaris exercitus.

Neoburgo Cæsar Vuendingum cum exercitu proficiscitur, atque aduentanti Senatus vrbem dediturus occurrit. Per hoc tempus nunciatur Cæsari, hostes cum omnibus copijs ad ipsius castra contendere, neque iam procùl abesse. Tum ille, licèt dextrum pedem podagra affligeret, equum conscendit, pedem linteo ab ephippio pensili sustentat, atque hunc in modum tota die inter suos obequitat, contemptis acerrimis podagræ doloribus: verùm hostes nebulæ beneficio vsi, quæ ea die densa admodùm fuit, iter Norlingam versùs conferebant. Cùm autem ei ab Albano nunciaretur, videri ipsi hostes ad dimicandum paratos, ille respondit: Per me non stabit, quò minùs, fauente Deo, fiat pugnandi potestas: Et mox vt erat in equo, (non enim podagra sinebat eum descendere) arma induit, & acies procedere iubet. Verùm hostes cœptum iter Norlingam versùs nihil intermittentes, Cæsareanos pugnæ auidos sua spe frustrantur. Videns autem Cæsar ad pugnam eos elici non posse, ad alia consilia conuertitur. Mittit clàm Octa-

1546 uium Farnesium cùm Italicis copijs & Schamburgianis cohortibus, qui Danouertum vrbem ad Danubium sitam repentè occupent. Ea res prosperos habet successus, & oppidani subita Cæsareanorum irruptione perterriti, sese dedunt, non minori hostium damno, quàm Cæsaris commodo. Cæsar postera luce eò contendit, hostibus interim nihil se mouentibus. Altero indè die Dilingam Augustani Episcopi oppidum, sed quod tum hostium præsidio teneretur, venit. Hostes mox fugiunt ex oppido, & ciues libentissimis animis tum Cæsarem, tum Episcopum recipiunt. Indè quoquè Lauginga se dedit, licèt initio superbè respondissent incolæ. Idem facit Gudelinga. Ita paulatìm Cæsaris res crescebant, Deo illum adiuuante.

Danouertum occupant Cæsareani.

Intereà nunciatur Cæsari, à Ferdinando & Mauritio in Saxonia rem prosperè geri, Saxones pulsos & profligatos, & magnam eius ditionis partem in vtriusque potestatem esse redactam. Hoc nuncio Cæsar exhilaratus, multa tormenta in lætitiæ signum, & vt hostes intelligerent hæc iam ad ipsum perlata, displodi iubet. Iam hyems appetebat, nec deerant, qui Cæsarem hortarentur, vt militem in hyberna reduceret, maximè quòd castra loco admodùm incommodo sita essent. Sed Cæsar commodissimo castris locandis loco reperto, eò traducit exercitum, cunctis vsqueadeò gratulantibus, vt eum locum castra Cæsaris appellârint. Ex eo loco vehementèr afflixit hostes, emissis lōgè lateq́ue equitibus hipposclopistis & leuioris armaturæ, qui eos à frumentatione prohiberent. Indè accidit, vt in eas rei frumentariæ angustias venerint, vt quinque continuos dies milites frumento & pane caruerint.

Saxonia à Ferdinādo & Mauritio vexatur.

Inopia frumēti apud Protestantes.

Sub his angustijs Saxo & Hessus nacti idoneum hominem, per Iohannem Brandeburgicum Electoris Brandeburgici fratrem, de pacis conditionibus cum Cæsare agere cœperunt: sed cùm Cæsar alias proponeret, quàm ipsi vellent, nihil effectum est. Dolendum quidem est, Principes illos suorum concionatorum malis consilijs eò adductos esse, vt tam se Cæsari refractarios præberent, & demùm etiàm arma contra illum capesserent, cùm rarò soleat benè cedere, si quid contra magistratum temerè attentetur. Et hocquidem bello, cùm essent illorum longè auctiores quàm Cæsaris copiæ, tamen quatèr castris excedere compulsi sunt. Vbi porrò Cæsar intellexit hostium equitatum cum parte peditum in Franconiam

coniam iter habere, omnibus modis anteuertendum putauit, ne tam opulenta illi potiti prouincia, vires iam non mediocritèr elisas redintegrarent. Itaque licèt difficili anni tempore, tamen nihil sibi cessandum putauit, donèc Rotenburgo ciuitate imperiali potiretur. In eo itinere dedunt se illi Boffingenses, Norlingenses, Dinckelspulenses. Vbi Rotenburgenses eius sensére aduentum, pridiè obuiàm progressi, magno studio se suaque omnia illi permittunt: neque enim illi reliquis fœderatis consenserant, neque auxilia illis vlla suppeditârant. Vbi hostes sensêre Rotenburgum à Cæsare teneri, non mediocritèr perturbantur, atque paulò pòst singuli domum reuertuntur. Lantgrauius vbi Francofurtum venit, obsecrantibus decurionibus & ciuibus, vt quid faciendum sit edoceat, respondit optimam sibi rationem videri, vt vnaquæque vulpecula suam caudam tueatur. 1546

Rotẽburgum Cæsari se permittit.

Protestãtes domũ abeunt.

Saxo quoquè, aliquot contractis dispersarum copiarum reliquijs, domum redit, & in itinere ab Ecclesiasticis magnam vim pecuniæ extorquet. Cæsar verò Buranum in Belgium remissurus hortatur, vt ex itinere vel ad defectionem inducat, vel ad deditionem vi adigat Francofurdienses. Ipse Cæsar cum reliquo exercitu ad fœderatas ciuitates, in quibus hostium præsidium omne & robur positum esse non ignorabat, iter statuit conuertere. Sed tantus iam omnes terror inuaserat, vt pleræque ciuitates à fœderatis desciscerent, & ad eius amicitiam adspirarent. Rotenburgo discedens, Halam Sueuię insigne oppidum peruenit. Eam enim tum recèns Cæsar in fidem receperat.

Cùm illic podagræ morbo impeditus, aliquandiù hærere cogeretur, Fridericus Palatinus ad eum venit, & supplex cum multis lachrymis veniam petijt & impetrauit, licet Cæsar principiò nonnihil asperum se non sinè causa exhiberet. Miserat enim non paucos equites subsidio Protestantibus. Sed in Cæsare hoc fuit admiratione dignum, quòd non tam illatæ iniuriæ, quàm beneficij quandoquè collati esset memor.

Palatinus veniã petit & impetrat.

Eodem tempore venerunt etiàm cò Vlmenses, & tandèm admissi coram Palatino, qui ægrotanti Cæsari aderat, capite demisso & vultu mœstissimo ad Cæsaris sese pedes abijciunt, & eius clementiam implorant. Cæsar quoquè illis ignouit certis conditionibus.

Item Vlmenses.

Deindè Cęsar Hala egressus, Hispanos & aliquot co-

1546 hostes alias mittit in agrum Vuirtembergensem, atque mox ipse cum reliqua exercitûs parte subsequitur. Ea re cognita, Vuirtembergensis Princeps non ferens ditionis suæ vastationem, atque animaduertens omnes vicos, omnia ædificia & oppida omnia, in Cæsaris potestatem venire, à Cæsare pacem petit, & impetrat non recusatis conditionibus, quas Cæsar præscripserat. Interim veniunt literæ à Burano ad Cæsarem de occupata Francophordia. Postridiè ad eum veniunt à septem ciuitatibus fœderatis legati de deditione. Vt enim ad Cæsaris gratiam propensius adspirarent, eius faciebat incredibilis moderatio, qua in tanto belli maximi successu vtebatur. Iam Sueuiæ vrbes omnes in eius potestate erant: Augustani soli cunctantius sese dedidére. Cęsar indè Vlmam venit, susceptus honorificentissimè & amantissimè. Fuit enim Germanorum in Cæsarem amor singularis, ità vt eum patrem blandissima voce appellarent: quin & exteræ nationes & hostes etiàm ipsi non mediocritèr ipsi afficiebantur. Est enim ea virtutis vis, vt in suî admirationem & amorem etiàm improbos inuitet. Augustani Cęsaris exercitu aduentante, ad Cęsarem legatos mittunt, sed iis conditionibus propositis, quas Cæsar nollet, vacui recedunt. Indè re deliberata, & quòd Schertelus, vir militaris & audax, ex vrbe spontè excęssisset, ad Cęsarem redeunt, veniam suppliciter petunt, & à clementissimo Principe impetrant, adeò vt mitissima consuetudine sua dextram singulorum appræhenderet, quo honore etiàm alias ciuitates affecerat. Postremò etiàm Argentoratenses fide publica ad eum veniunt, & se in pristinam clientelam restituunt. Hic nimirùm fuit prioris belli Germanici, contra Imperatorem temere suscepti, euentus, ad quod Imperij Ordines impulerunt impuri apostatæ & seditiosi ecclesiastæ, qui salua Cæsaris amplissima authoritate, res suas saluas esse non posse facilè peruidebant. Ex ipsis autem atrocissimis religionis & dogmatum dissidiis, quæ inter illos vigent, haud obscure potest animaduerti, non magnopere illis curæ esse Reipublicæ & Christianorum salutem, sed vt suis priuatis rebus consulant, quantumuis interim sursùm deorsùm moueantur omnia. Ipse quidem Luterus in libello, quem non diù ante obitum suum ad Saxoniæ principem & Lantgrauium scripsit, ad hoc Germaniæ bellum classicum canit, dum inter cætera ait, Quisquis arma non corripit dum potest, is non vtitur rebus à Deo collatis.

Princeps Vuirtembergicus Cæsari cõciliatur.

Francofurtum occupatum.

Germanorum amor in Cæsarẽ.

Augustani redeunt in gratiam.

Item Argentoratenses.

Quid

Quid verò hoc est aliud, quàm subditos in suos magistratus concitare? 1547

Hoc anno pax inter Gallos & Anglos conciliata est ea cōditione, vt certa pecuniæ summa Anglis intra octauum annum numeretur: ea persoluta, Bolonia ad Gallos pertineat, sed interim ab Anglis retineatur. Eam pacem, ob diuturna bella & alias calamitates, ingens annonæ caritas apud Gallos secuta est. *Pax inter Gallos & Anglos.*

Mechliniæ in Brabantia accidit clades memorabilis 8. Idus Augusti. Fulmen incidit in portam Arenariam, in qua asseruabatur pulueris tormentarij immensa vis, quæ illo cælitùs lapso igne inflammata, tam horrendum edidit fragorem & tonitruum, vt plerique mortales putarent supremum adesse mundi diem. Fuit id reuerà spectaculum horroris & terroris plenissimum. Momento temporis porta illa mirabiliter dissipatur, & non modò turris, sed etiàm vicinorum murorum fundamenta reuelluntur, & longè lateque per aëra iactantur: fossarum aquæ vi tanti ardoris exiccantur. Multi homines partim extincti, partim grauitèr saucij reperti sunt. Ludebant quidam chartis in caupona, sed subitò oppressi pereunt: materfamiliâs domûs sola euasit incolumis, quòd magno suo commodo in cellarium descenderat, ceruisiam allatura. Quidam post triduum è specu progressus, sciscitabatur num mundus adhuc subsisteret. *Incēdium Mechliniæ*

Saxoniæ princeps Elector, vbì percepit Ferdinandum & Mauritium ipsius vastare ditiones, nec à Cæsare ea, qua vellet, conditione pax obtineri posset, copias dispersas partim colligit, atque in itinere, vt suprà attigimus, magnam pecuniæ vim, præcipuè ab Ecclesiasticis extorquet: Gemundam Sueuiæ oppidum oppugnat, ciues se dedentes pecunia mulctat, à Francophordiensibus nouem aureorum millia accipit, à Moguntino millia quadraginta exigit, Fuldensem abbatem & alios quosdam Catholicos eodem modo tractat, licèt esset à Cæsare proscriptus. *Saxo extorquet pecuniā.*

ANNO 1547. die 18. Ianuarij Saxo Lipsiam Mauritij principis oppidum grauissimè oppugnat, sed re infecta discedere compellitur, quòd vrbs fortissimè defenderetur. Crebris tormentorum ictibus fœdissimè vrbs dilacerata fuit atque deformata. Indè profectus, amissa per Thuringiam & Misniam, licèt diffici- *Oppugnat Lipsiam.*

1547 li anni tempore, recuperat, quinetiàm Mauritij oppida capit, præter Lipsiam & Dresdam, multa quoquè alia ad se traducit, sed non diù occupaturus.

Hermannus Episc. loco mouetur. Per hoc tempus Hermannus Coloniensis Archiepiscopus, cùm nulla posset ratione à sententia inuehendi in suas ditiones Luterismi deduci, iussu Romani Pontificis & Caroli Imperatoris, loco mouetur, & ei Adolphus ex illustri & antiqua Scauuenburgensium Comitum familia subrogatur. Fuerat is aliquot annis Hermanni coadiutor, multis præclaris dotibus ornatus, & Catholicæ religioni addictissimus. *Vetus religio restituitur.* Vbì autem ad eam peruenit dignitatem, mox religionem veterem tota diœcesi restituit, Bucerana commenta prorsus aboleuit, & vèrum pastorem reipsa declarauit. Id quidem maturè accidit præclarissimæ diœcesi, quæ iam multis locis ita erat nouis dogmatis infecta, vt difficilis omninò curatio videretur, nisì Deus manum apposuisset suam. eiusdem autem Hermanni frater Fridericus Bonnensi præpositura exuitur, eaque clarissimo viro Iohanni Groppero, præter omnem eius expectationem, confertur. *Iohannes Gropperus.* Eius viri pro tuenda apud Coloniam Agrippinam & totam Coloniensem diœcesin Catholica religione suscepti labores, vsqueadeò eum celebrem reddiderunt, vt Pontifex Paulus IIII. eum in Cardinalium amplifs. senatum cooptârit. Fuit admirabili eloquentia, rara eruditione, animo imperterritus, nocte & die scripturæ sacræ & sanctissimorum patrum lectioni incubans, atque à fœdissimo concubinatu, quo se plerique ex Clero turpitèr dehonestant, vsqueadeò abhorrens, vt cùm quodam die domum reuersus, famulam inuenisset lectum ipsius sternentem, vehementissimè commotus, famulam repentè è cubiculo exigeret, & lectum è fenestra cubiculi proijceret, hocipso sanè egregium animi sui erga continentiam zelum & ardorem præclarè declarans. *Exemplū continentiæ.* Quod idcircò commemorare volui, vt tanti viri exemplo permoueantur Ecclesiastici, & carnis petulantiam victûs parsimonia, sacræ lectionis & feruentium precum assiduitate, vigilijs opportunis, mulierum vitanda consuetudine, & id genus alijs pietatis studijs edoment, desinantque aduersùm se prouocare iram præpotentis Dei, atque procacibus hæreticis veterem eandemque Catholicam religionem lacerandi ac proscindendi præbere occasionem.

Anglia Sub Ianuarij finem Henricus Angliæ rex, anno 38. regni

regni sui, vita excedit. Is Pontificem quidem Romanum ferre non potuit, quod repulsam apud illum passus esset in approbando Annæ Boleniæ coniugio, sed tamen religionem veterem in plerisque retinuit. Successit ei Edouardus filius, nouem annorum puer, sub quo paulò post Zuinglianismus in eo regno satus est. Protestantes ad regem Henricum legatos miserant, qui ab eo contra Cæsarem auxilia peterent, sed id frustra fuit. 1547 *regis obitus.*

Non longo interuallo, nempè pridiè Calendas Aprilis, Franciscus Galliarum rex in arce Rambuletana moritur, quem itidèm Protestantes de suppetijs ferendis solicitârant. Obijt anno ætatis 54. Rex per omnia Catholicus & acerrimus nouorum dogmatum persecutor, fautor quoquè præcipuus hominum literatorum, ipse non mediocri rerum multarum cognitione præditus, quam sibi indè contraxerat, quòd inter edendum de varijs disciplinis cupidissime loqueretur, haberetquè in eum vsum apud se viros doctissimos, qui ex Poëtarum, Historicorum, Cosmographorum atque aliorum authorum libris sempèr aliquid in medium adferrent. Habuit quoquè in Italia & Græcia, qui veterum monumenta conquirerent, confecitque Bibliothecam optimis libris refertissimam, vndè nonnulli posteà in lucem prodiêrunt. Poterat Ecclesia vel florentissima nostris temporibus euadere, si non incidisset inter Carolum Cæsarem & hunc Franciscum regem illa perpetua ferè simultas, quæ rebus Christianis, hauddubiè propter peccata nostra, magnam attulit calamitatem, præsertìm quòd interim Turcarum auctæ sunt vires, Christianorum imminutæ, & portentosæ hæreses mirum in modum increuerunt, certatìm aliæ super alias ab inferis in orbem nostrum reuocatæ ab importunis ingenijs. Regi Francisco in regno successit Henricus filius, anno ætatis suæ vicesimooctauo, qui mox Annam Momorantium Conestablium, quem Latinè Magistrum equitum dicimus, in pristinam dignitatem, qua iam totos ferè annos sex caruerat, restituit: porrò quosdam alios magnos viros loco mouit. Horum duorum potentissimorum Galliæ & Angliæ regum obitus nō mediocritèr afflixit Protestantes, qui se sperârant ab illis contra Cæsarem subsidia habituros. *Francisci regis mors* *Bibliotheca Francisci regis.*

Cæsar cùm adhùc esset Vlmæ, & ex Ferdinandi fratris literis certior fieret de ijs, quæ ab Saxone principe gererentur, & vt is Boemos solicitaret, vulgus ad se alli- *Cæsar bellum Saxo-*

1547 audito aduentu, concio silet, conclamatur ad arma, & miles ripæ defendendæ adesse iubetur. At Cæsar incredibili celeritate equites vadum tentare, pontemque ex scaphis coniungere monet. Erat tum illic rusticus quidam iuuenis robusto corpore, cuius equos bijuges hostes pridie eius diei abstulerant. Is Cæsari vadum ostendit. Primi traijciunt Hungari equites, humeris tantummodò & pectore eminentes, & cum eis leuis armaturæ equites, quibus singulis singuli milites sclopetarij, à tergo equis insidentes, adiuncti sunt. Indè cataphracti equites subsequuntur. Cæsarem vehebat equus Hispanus, coccino serico villoso, cui ex auro fimbria erat, instratus. Ipse armis inauratis conspicuus, & conchiliata fascia bombycina, auro distincta, superindutus, casside Germanica capiti aptata, breuem hastam venabulo similem manu tenebat. Et sic ille princeps, rustico præeunte, Albim ingreditur, & incolumis in vlteriorem pertendit ripam, atque cum eo equitatus omnis saluus in terram euadit. Rusticum autem centum donat coronatis & equis duobus.

Albim traijciunt equites.

Cæsar Albim equo transmittit.

Peditatus ponte nondùm perfecto tardiùs traducebatur. Itaque Cæsar omnia in celeritate posita cernens, solo equitatu hostem adoriri constituit. In ipso autem itinere, dum hostes insequitur, incidit in statuam Christi è cruce pendentis, cuius pectus tormenti globulo traiectum erat. Id ille pius Princeps conspicatus, magno animi dolore correptus, suspicit in cælum, &, O Deus, inquit, modò velis, facilè potes tantum scelus vlcisci: sicque cœptum prosequitur iter. Interim Albanus oblata rei benè gerendæ occasione, Cæsari indicat se iam in hostes irruere: tum acris à Cæsareanis in hostem fit impressio, ità vt mox in fugam incitati equites, peditatum prædæ & cædi obijcerent. Iam ad Locheranam syluam ventum erat, quæ passim tanta armorum multitudine constrata visebatur, vt insequentibus Cæsareanis moram adferrent. Sed & occisorum & sauciorum multus erat numerus: maior verò captiuorum, ita vt plerosque Cæsaris milites viceni & ampliùs captiui circunsisterent. Cæsareanis verò Saxonicos summa contentione insequentibus, breui ad Cæsarem, qui in media circiter sylua constiterat, nuncius de capto Saxone adfertur. Erat is in equo Phrisio armatus: cumque ad Cæsarem perueniisset, velletque ex equo descendere, & dextræ chirothecam detrahere, Cæsar mitissimum

Facinus Euangelicum, scelus vlcisci.

Capti multi.

mum secutus ingenium suum, neutrum permisit. Tum ille capite nudato, Ego, inquit, potentissime & clementissime Cæsar, me tibi captiuum reddo. Ad ea Cæsar, Nunc ità quidem me compellas, ait, cùm anteà secùs feceris. (Saxo enim & Lantgrauius hoc rerum tumultu, non Cæsarem eum, sed Carolum à Gandauo, qui se falsò Cæsarem diceret, in literis publicis scribebant.) Addidit quoquè Cæsar, optimo merito suo ad eiusmodi fortunam ipsum esse redactum. Quo audito, ille subticuit: humerisque pressis & capite demisso terram intuens ingemuit, vultu sanè miserabili. Indè iterùm petit à Cæsare, vt ipsum sic tractare velit, vt solent capti Principes. Ego verò, inquit Cæsar, te vt meritus es, tractabo. Mox in castra abducitur. 1547. *Saxo captus fit supplex Cæsari.*

Eo die Mauritius princeps in summo periculo fuit. Cùm enim hostes persequeretur, quidam ex illis à tergo eum adortus, bombardam dorso admouit, sed inani conatu, quòd ignis non emicaret. Verùm ille temerarius mox à Mauritianis discerptus est. Capta sunt in eo conflictu tormenta quindecim, & magnus bellicarum rerum apparatus: postridiè quoquè sex alia tormenta in itinere intercipiuntur. Multa quoquè præda, impedimenta, signa legionaria & equestria. Captus etiàm est Ernestus Brunsuicensis. Cæsar non ampliùs quinquaginta equites amisit. Victoria hac potítus est 8. Calendas Maij. Iulius Cæsar olìm Pontico triumpho trium verborum titulum prætulisse fertur, *Véni, vidi, vici.* Ijs verbis nonnihil immutatis sic noster Cæsar, lõgè illi ob veram pietatem præferendus vsus est: *Véni, Vidi, Deus vicit:* vt ostenderet, se non suis viribus, sed diuino auxilio eam victoriam acceptam ferre. Saxonis & Ernesti deindè custodia Alphonso Viui mandata est. Porrò in deditionem Torga vrbe accepta, Cæsar ad Vuittenbergam occupandam cum omnibus copijs procedit. Eam vrbem Saxo continuos vigintiquinque annos adeò communierat, vt facilè etiam diuturnam obsidionem passura videretur. *Mauritij periculũ.* *Nota Cæsaris modestiam & pietatem.*

Obitèr prætermittendum non est, qua in parte Albim Cæsar vado traiecit, postera die non nisi natando, & ægrè quidem, id fieri potuisse. Graues quidam scriptores sic sentiunt, non sine miraculo & præsenti Numinis ope Cæsarem illud latissimum flumen cum tantis copijs vado transijsse. Quo autem die Saxo captus est,

1546 simus non ignorâsse videatur, quid plerique molirentur. Erant per id tempus Luteranorum siue Protestantium magnæ vires, porrò Cæsaris exiguæ copiæ, & magna gerendi belli in ipso initio impedimenta ac difficultates, præsertim quòd Cæsaris consilia etiam ab amicis ad hostes perferri dicerentur. Augustani omnium primi ad arma concurrunt, ea tamen moderatione, vt Cæsareanos vrbe non arceant, quò minùs ad bellum necessaria comparare queant. Venerunt autem ad Cæsarem Germanorum peditum cohortes quinquaginta: ex Pannonia Hispanorum duo millia expectabantur & octingenti, e Gallia Cisalpina eiusdem gentis tria millia. Equitum ad nouem millia conscribi iussa sunt, sed locis valdè diuersis, quod Cæsari magno incommodo fuit. Protestantes interim ex Augusta & Vlma & ditione Vuirtenbergica Clusam properant, vt Italos à Pontifice missos excludant. His Protestantium copijs præerat Sebastianus Schertelus vir militaris. Itaque Clusa arx munitissima deditione capta est. sunt qui proditione factum putent. Indè Oenipontem petunt, sed nihil efficiunt. Abeunt igitur, præsidio imposito Clusæ & Fiessæ, quæ duæ omninò viæ erant, quibus ex Italia in Germaniam veniretur. Si Schertelus cum suis copijs rectà petijsset Ratisbonam, vbi Cæsar tum erat, rebus omnibus imparatissimis, meliùs suorum rebus consuluisset. Sed eo consilio Deus illos tum priuauit. Fuit hic primus illorum error.

Copiæ Cæsaris.

Protestantes obtinēt Clusam.

Item Fiessam.

Primus error Protestantiū.

Dum hæc geruntur, Saxo & Hessus scribunt Cæsari literas, quibus se testantur in officio permansuros, aut si quas iniurias intulerint, de illis velle satisfacere, si lege agere sinantur. Cæsar illis nihil respondit, quippe qui sciret eorum exercitum omnem in vnum locum conduci. Nec diu pòst omnes eorum copiæ Danouertum cum Saxone & Lantgrauio peruenêre. Erant peditum ad octogitita, equitum ad decem millia: porrò tormenta bellica 130. Cæsar tum admodùm immunitus fuit. Atque hic quoquè summam rei bene gerendæ occasionem Protestantes amisêre, dum non vident, quàm facilè Cæsarem vel è tota Germania excludere potuissent, si cum omnibus copijs rectà Ratisbonam contendissent. Non est igitur dubium, quin a Cæsare steterit Deus. Et hic eorum secundus est error.

Copiæ ingētes Protestantiū.

Secundus error.

Interim Ferdinandus rex Pragā peruenit, cum Mauritio Saxone acturus de bello in Electorem Saxoniæ concitan-

citando. Fuerant Mauritio cum Electore continentes inimicitiæ, sed eæ pauloantè sopitæ erant. At postquàm Cæsar proscripsit Electorem Saxoniæ & Lantgrauium, Mauritius inimicitias repetit, & cum Ferdinando rege coniunctus, Saxonis ditionem vastare instituit. Porrò verò Saxo & Lantgrauius puerum cum æneatore ad Cæsarem in castra mittunt, qui epistolam perferunt ad teli amentum deligatam. Hic vetus Germanorum mos est belli denunciandi. Videbantur illi digni esse supplicio, sed incolumes dimissi sunt cum tabulis proscriptionis, nullis prætereà literis alijs additis. Cæsar quidem eorum epistolam nec inspicere voluit. Sub idem tempus veniunt ad Cæsarem à Pontifice peditum circitèr decem millia, equites leuioris armaturæ septingenti. His alij ducenti equites à Cosmo Medice Florentino Principe, & centum à Ferrariensi duce missi accesserunt. Venerunt & Hispani, præstanti virtute & veterani omnes. Erant iam cum Cæsare 16. millia Germanorum peditum, Italorum decem, Hispanorum circitèr octo, equites hastati mille sexcenti: & præter hos alij, ità vt in summa essent bis mille cataphracti, & mille leuioris armaturæ, omnes verò copiæ præsertìm peditum, longè selectissimæ: nec tamen aderant, quæ in Belgio à Burano conscribebantur. Cum hoc exercitu & trigintasex tormentis æneis Cæsar ad hostem contendit, qui tum circa Ingolstadium statiua habebat. At Saxo cum Lantgrauio Ratisbonam iter intendit prudentèr quidem, sed serò. Cæsar enim mox Ratisbonam subsidia equitum & peditum mittit. Itaque Ingolstadium Protestantes reuertuntur, quò se etiàm Cæsar contulit. Non defuisset tum Protestantibus occasio rei benè gerendæ, si totis viribus Cæsarem oppugnâssent, aut illius ad Ingolstadium iter anteuenissent: atqui certè non in multitudine exercitûs, sed in Numinis fauore certa est belli victoria. Igitur Cæsar Ingolstadium præoccupat, & opportuno loco castra metatur. Loci natura hæc erat: Sinistrum latus ripa fluminis & loca palustria tuebantur: à tergo quæ erant, oppidum ipsum tuta ab hostibus reddebat: à dextra & à fronte, aperta planities, sed leuitèr fastigiata. Ab hac vtraque parte Princeps Albanus, quem Cæsar eius belli summum Imperatorem esse voluit, incredibili celeritate transuersam fossam & vallum perduxit. Non diù post vtraque & Cæsaris & hostium castra ea propinquitate inter se coniuncta sunt, vt tormentorum pilis contingi pos-

1546

Protestantes bellum denunciãt Cæsari.

Copiæ auxiliares Pontificis.

Cæsaris castra ad Ingolstadium.

1546 gi possent. Ibi Cæsar equo vectus suos obequitabat, nè quicquam pilarum densos imbres reformidarent adhortans, & vt præsenti animo, pristinæ virtutis & secundissimorum præliorum memores, hostis impetum ferant, locum quisque suum st[...]è tueatur. Quæ Cæsaris oratio & præsentia dici vix queat, quantum alacritatis & bonæ spei militi attulerit. Atqui hostes ex alia parte horrendum in modum tormenta displodunt, & pilarum imbribus vallum & acies Cęsareanas complent: sed paucos admodùm, Deo suum Cæsarem euidentissimè protegente, lædunt. Cæsaris agmen sæpissimè traiectum est, atque circa eumipsum tam densæ volitabant pilæ, vt in maximo discrimine versaretur. Accidit quandoquè, vt globus directò in illum eiaculatus, ità propè ad pedes eius decideret, vt præsentissimum illi immineret periculum, si vel leuitèr resultâsset, & non præpotentis Dei iussu eodem loco defossus & immersus hæsisset. Sæuissima illa tormentorum tempestate, quæ octo ampliùs horis cælum commouit & vndas, in ea Cæsaris acie vnus ex stipatoribus peremptus est, equi duo, & signum militare vnum discerptum: nullum aliud grauius damnum datum, singulari proculdubiò beneficio Dei, qui seruat sperantes in se. Fuit autem in Cæsareanis hoc eximiæ constantiæ & inuicti animi haud obscurum argumentum, quòd nullus suum visus est locum deserere, licèt nongentis hostium globis terribilitèr eo vno die peterētur. Alio die rursùs ad tormentorum crebriora, quàm priùs, tonitrua hostes redeunt. Cæsar ad suos alacritèr accurrit, eorum animos mirificè confirmat, contemptis periculis, à quibus plerunquè non longè aberat. Quam fuerint hostes in displodendis tormentis pertinaces & crebri, vel indè constare potest, quòd præter alios qui vel in castra non inciderint, vel reperiri nō potuerint, mille nongenti & ampliùs globi reperti sunt.

Cæsar hortatur suos.

Cæsaris discrimen.

Constantia Cæsareanorū.

1900. pilæ in castra Cæsaris coniecta.

Cùm autem Cæsar illorum castris in dies propiùs suas munitiones cōiungeret, multisque illi quotidiè incommodis afficerentur, non sinè magno dedecore eo loco decedunt, cùm anteà comminati essent, se Cæsarem breui è tota Germania exacturos.

Per hoc tempus Comes Buranus suas copias, quas Cæsari in Belgio coëgerat, Rhenum mirabili industria ac solertia inuitis hostibus traducit. Ad Francofurtum postea cum illis leuiori commisso prælio, non paucos occidit, reliquis vsqueadeò perterritis & properè in fugam

gam ruentibus, vt non priùs fuga desisterent, quàm in oppidum peruenissent. Cæsar Buranum admonet, vt iter cautè instituat: hostes à se discessisse, atque ad ipsum properare. Progressi verò hostes, ad Danouertum castra locant, & Lantgrauius rei frumentariæ consulturus, Laugingam Bauariæ oppidum, deditione facta, in fidem accipit, atque indè Danouertum redit. Buranus breuì posteà cum suis copijs, quæ erant longè ornatissimæ, ad Cæsarem Ingolstadium incolumis peruenit. Ea re fracti sunt nonnihil Protestantium animi. Biduò pòst Cæsar Neoburgum petit, inter densissimam missilium multitudinem, quæ ab hostibus è muro iaculabantur, loci naturam & situm oppidi summo cum periculo, Albano comitatus, explorat: indè Ingolstadium redit, postridiè castra mouet, atque recta ad Neoburgum regione considet. Neoburgenses ad eum legatos mittunt, seque eius voluntati permittunt: idem faciunt tribuni & ordinum duces, qui illic præsidio relicti erant. Id quidem Cæsari ob eius loci opportunitatem, commodissimè euenit. Cæsar hostium præsidiarios milites omnes pro sua clementia incolumes dimisit, cùm iure in eos, tanquàm qui in Principem suum arma tulissent, animaduertere posset. Eo triduo Cæsar more militari exercitum suum recenset: repertus est equitum numerus millium circitèr nouem, peditum circitèr quadragintaquinque.

1546

Burani copie ad Cæsarem veniunt.

Neoburgi deditio.

Totus Cæsaris exercitus.

Neoburgo Cæsar Vuendingum cum exercitu proficiscitur, atque aduentanti Senatus vrbem dediturus occurrit. Per hoc tempus nunciatur Cæsari, hostes cum omnibus copijs ad ipsius castra contendere, neque iam procul abesse. Tum ille, licèt dextrum pedem podagra affligeret, equum conscendit, pedem linteo ab ephippio pensili sustentat, atque hunc in modum tota die inter suos obequitat, contemptis acerrimis podagræ doloribus: verùm hostes nebulæ beneficio vsi, quæ ea die densa admodùm fuit, iter Norlingam versus conferebant. Cùm autem ei ab Albano nunciaretur, videri ipsi hostes ad dimicandum paratos, ille respondit: Per me non stabit, quò minùs, fauente Deo, fiat pugnandi potestas: Et mox vt erat in equo, (non enim podagra sinebat eum descendere) arma induit, & acies procedere iubet. Verùm hostes cœptum iter Norlingam versùs nihil intermittentes, Cæsareanos pugnæ auidos sua spe frustrantur. Videns autem Cæsar ad pugnam eos elici non posse, ad alia consilia conuertitur. Mittit clàm Octa-

1546 uium Farnesium cùm Italicis copijs & Schamburgianis cohortibus, qui Danouertum vrbem ad Danubium sitam repente occupent. Ea res prosperos habet successus, & oppidani subita Cæsareanorum irruptione perterriti, sese dedunt, non minori hostium damno, quàm Cæsaris commodo. Cæsar postera luce eò contendit, hostibus interim nihil se mouentibus. Altero indè die Dilingam Augustani Episcopi oppidum, sed quod tum hostium præsidio teneretur, venit. Hostes mox fugiunt ex oppido, & ciues libentissimis animis tum Cęsarem, tum Episcopum recipiunt. Inde quoquè Lauginga se dedit, licèt initio superbè respondissent incolæ. Idem facit Gudelinga. Ità paulatim Cæsaris res crescebant, Deo illum adiuuante.

Danouertum occupant Cæsareani.

Intereà nunciatur Cæsari, à Ferdinando & Mauritio in Saxonia rem prosperè geri, Saxones pulsos & profligatos, & magnam eius ditionis partem in vtriusque potestatem esse redactam. Hoc nuncio Cæsar exhilaratus, multa tormenta in lætitiæ signum, & vt hostes intelligerent hæc iam ad ipsum perlata, displodi iubet. Iam hyems appetebat, nec deerant, qui Cæsarem hortarentur, vt militem in hyberna reduceret, maximè quòd castra loco admodùm incommodo sita essent. Sed Cæsar commodissimo castris locandis loco reperto, eò traducit exercitum, cunctis vsqueadeò gratulantibus, vt eum locum castra Cæsaris appellârint. Ex eo loco vehementèr afflixit hostes, emissis lōgè lateq́ue equitibus hipposclopistis & leuioris armaturæ, qui eos à frumentatione prohiberent. Indè accidit, vt in eas rei frumentariæ angustias venerint, vt quinque continuos dies milites frumento & pane caruerint.

Saxonia à Ferdinādo & Mauritio vexatur.

Inopia frumēti apud Protestantes.

Sub his angustijs Saxo & Hessus nacti idoneum hominem, per Iohannem Brandeburgicum Electoris Brandeburgici fratrem, de pacis conditionibus cum Cæsare agere cœperunt: sed cùm Cæsar alias proponeret, quàm ipsi vellent, nihil effectum est. Dolendum quidem est, Principes illos suorum concionatorum malis consilijs eò adductos esse, vt tam se Cæsari refractarios præberent, & demùm etiàm arma contra illum capesserent, cùm raro soleat benè cedere, si quid contra magistratum temerè attentetur. Et hoc quidem bello, cùm essent illorum longè auctiores quàm Cæsaris copiæ, tamen quatèr castris excedere compulsi sunt. Vbi porrò Cæsar intellexit hostium equitatum cum parte peditum in Franconiam

coniam iter habere, omnibus modis anteuertendum putauit, ne tam opulenta illi potiri prouincia, vires iam non mediocritèr elisas redintegrarent. Itaque licèt difficili anni tempore, tamen nihil sibi cessandum putauit, donèc Rotenburgo ciuitate imperiali potiretur. In eo itinere dedunt se illi Boffingenses, Norlingenses, Dinckelspulenses. Vbi Rotenburgenses eius sensére aduentum, pridiè obuiàm progressi, magno studio se suaque omnia illi permittunt: neque enim illi reliquis fœderatis consenserant, neque auxilia illis vlla suppeditârant. Vbi hostes sensêre Rotenburgum à Cæsare teneri, non mediocritèr perturbantur, atque paulò pòst singuli domum reuertuntur. Lantgrauius vbi Francofurtum venit, obsecrantibus decurionibus & ciuibus, vt quid faciendum sit edoceat, respondit optimam sibi rationem videri, vt vnaquæque vulpecula suam caudam tueatur. 1546

Rotēburgum Cæsari se permittit.

Protestātes domū abeunt.

Saxo quoquè, aliquot contractis dispersarum copiarum reliquijs, domum redit, & in itinere ab Ecclesiasticis magnam vim pecuniæ extorquet. Cæsar verò Buranum in Belgium remissurus hortatur, vt ex itinere vel ad defectionem inducat, vel ad deditionem vi adigat Francofurdienses. Ipse Cæsar cum reliquo exercitu ad fœderatas ciuitates, in quibus hostium præsidium omne & robur positum esse non ignorabat, iter statuit conuertere. Sed tantus iam omnes terror inuaserat, vt pleræque ciuitates à fœderatis desciscerent, & ad eius amicitiam adspirarent. Rotenburgo discedens, Halam Sueuię insigne oppidum peruenit. Eam enim tum recèns Cæsar in fidem receperat.

Cùm illic podagræ morbo impeditus, aliquandiù hærere cogeretur, Fridericus Palatinus ad eum venit, & supplex cum multis lachrymis veniam petijt & impetrauit, licet Cæsar principiò nonnihil asperum se non sinè causa exhiberet. Miserat enim non paucos equites subsidio Protestantibus. Sed in Cæsare hoc fuit admiratione dignum, quòd non tam illatæ iniuriæ, quàm beneficij quandoquè collati esset memor.

Palatinus veniā petit & impetrat.

Eodem tempore venerunt etiàm eò Vlmenses, & tandèm admissi coram Palatino, qui ægrotanti Cæsari aderat, capite demisso & vultu mœstissimo ad Cæsaris sese pedes abijciunt, & eius clementiam implorant. Cæsar quoquè illis ignouit certis conditionibus.

Item Vlmenses.

Deindè Cęsar Hala egressus, Hispanos & aliquot co-

1546 hortes alias mittit in agrum Vuirtembergensem, atque mox ipse cum reliqua exercitûs parte subsequitur. Ea re cognita, Vuirtembergensis Princeps non ferens ditionis suæ vastationem, atque animaduertens omnes vicos, omnia ædificia & oppida omnia, in Cæsaris potestatem venire, à Cæsare pacem petit, & impetrat non recusatis conditionibus, quas Cæsar præscripserat. Interim veniunt literæ à Burano ad Cæsarem de occupata Francophordia. Postridie ad eum veniunt à septem ciuitatibus fœderatis legati de deditione. Vt enim ad Cæsaris gratiam propensius adspirarent, eius faciebat incredibilis moderatio, qua in tanto belli maximi successu vtebatur. Iam Sueuiæ vrbes omnes in eius potestate erant: Augustani soli cunctantius sese dedidére. Cęsar indè Vlmam venit, susceptus honorificentissimè & amantissimè. Fuit enim Germanorum in Cæsarem amor singularis, ità vt eum patrem blandissima voce appellarent: quin & exteræ nationes & hostes etiàm ipsi non mediocritèr ipsi afficiebantur. Est enim ea virtutis vis, vt in sui admirationem & amorem etiàm improbos inuitet. Augustani Cęsaris exercitu aduentante, ad Cęsarem legatos mittunt, sed ijs conditionibus propositis, quas Cæsar nollet, vacui recedunt. Indè re deliberata, & quòd Schertelus, vir militaris & audax, ex vrbe spontè excęssisset, ad Cęsarem redeunt, veniam suppliciter petunt, & à clementissimo Principe impetrant, adeò vt mitissima consuetudine sua dextram singulorum appræhenderet, quo honore etiàm alias ciuitates affecerat. Postremò etiàm Argentoratenses fide publica ad eum veniunt, & se in pristinam clientelam restituunt. Hic nimirùm fuit prioris belli Germanici, contra Imperatorem temere suscepti, euentus, ad quod Imperij Ordines impulerunt impuri apostatæ & seditiosi ecclesiastæ, qui salua Cæsaris amplissima authoritate, res suas saluas esse non posse facilè peruidebant. Ex ipsis autem atrocissimis religionis & dogmatum dissidijs, quæ inter illos vigent, haud obscure potest animaduerti, non magnopere illis curæ esse Reipublicæ & Christianorum salutem, sed vt suis priuatis rebus consulant, quantumuis interim sursum deorsùm moueantur omnia. Ipse quidem Luterus in libello, quem non diù ante obitum suum ad Saxoniæ principem & Lantgrauium scripsit, ad hoc Germaniæ bellum classicum canit, dum inter cætera ait, Quisquis arma non corripit dum potest, is non vtitur rebus à Deo collatis.

Princeps Vuirtembergicus Cæsari cõciliatur.

Francofurtum occupatum.

Germanorum amor in Cæsarē.

Augustani redeunt in gratiam.

Item Argentoratenses.

Quid

Quid verò hoc est aliud, quàm subditos in suos magistratus concitare? 1547

Hoc anno pax inter Gallos & Anglos conciliata est ea cōditione, vt certa pecuniæ summa Anglis intra octauum annum numeretur: ea persoluta, Bolonia ad Gallos pertineat, sed interim ab Anglis retineatur. Eam pacem, ob diuturna bella & alias calamitates, ingens annonæ caritas apud Gallos secuta est. *Pax inter Gallos & Anglos.*

Mechliniæ in Brabantia accidit clades memorabilis 8. Idus Augusti. Fulmen incidit in portam Arenariam, in qua asseruabatur pulueris tormentarij immensa vis, quæ illo cælitùs lapso igne inflammata, tam horrendum edidit fragorem & tonitruum, vt plerique mortales putarent supremum adesse mundi diem. Fuit id reuerà spectaculum horroris & terroris plenissimum. Momento temporis porta illa mirabiliter dissipatur, & non modò turris, sed etiam vicinorum murorum fundamenta reuelluntur, & longè lateque per aëra iactantur: fossarum aquæ vi tanti ardoris exiccantur. Multi homines partim extincti, partim grauitèr saucij reperti sunt, Ludebant quidam chartis in caupona, sed subitò oppressi pereunt: materfamiliâs domûs sola euasit incolumis, quòd magno suo commodo in cellarium descenderat, ceruisiam allatura. Quidam post triduum è specu progressus, sciscitabatur num mundus adhuc subsisteret. *Incēdium Mechliniæ*

Saxoniæ princeps Elector, vbì percepit Ferdinandum & Mauritium ipsius vastare ditiones, nec à Cæsare ea, qua vellet, conditione pax obtineri posset, copias dispersas partim colligit, atque in itinere, vt suprà attigimus, magnam pecuniæ vim, præcipuè ab Ecclesiasticis extorquet: Gemundam Sueuiæ oppidum oppugnat, ciues se dedentes pecunia mulctat, à Francophordiensibus nouem aureorum millia accipit, à Moguntino millia quadraginta exigit, Fuldensem abbatem & alios quosdam Catholicos eodem modo tractat, licèt esset à Cæsare proscriptus. *Saxo extorquet pecuniā.*

ANNO 1547. die 18. Ianuarij Saxo Lipsiam Mauritij principis oppidum grauissimè oppugnat, sed re infecta discedere compellitur, quòd vrbs fortissimè defenderetur. Crebris tormentorum ictibus fœdissimè vrbs dilacerata fuit atque deformata. Indè profectus, amissa per Thuringiam & Misniam, licèt diffici- *Oppugnat Lipsiam.*

1547 li anni tempore, recuperat, quinetiàm Mauritij oppida capit, præter Lipsiam & Dresdam, multa quoquè alia ad se traducit, sed non diù occupaturus.

Hermannus Episc. loco mouetur. Per hoc tempus Hermannus Coloniensis Archiepiscopus, cùm nulla posset ratione à sententia inuehendi in suas ditiones Luterismi deduci, iussu Romani Pontificis & Caroli Imperatoris, loco mouetur, & ei Adolphus ex illustri & antiqua Scauuenburgensium Comitum familia subrogatur. Fuerat is aliquot annis Hermanni coadiutor, multis præclaris dotibus ornatus, & Catholicæ religioni addictissimus. *Vetus religio restituitur.* Vbì autem ad eam peruenit dignitatem, mox religionem veterem tota diœcesi restituit, Bucerana commenta prorsus aboleuit, & verum pastorem reipsa declarauit. Id quidem maturè accidit præclarissimæ diœcesi, quæ iam multis locis ità erat nouis dogmatis infecta, vt difficilis omninò curatio videretur, nisì Deus manum apposuisset suam. eiusdem autem Hermanni frater Fridericus Bonnensi præ*Iohannes Gropperus.*positura exuitur, eaque clarissimo viro Iohanni Groppero, præter omnem eius expectationem, confertur. Eius viri pro tuenda apud Coloniam Agrippinam & totam Coloniensem diœcesin Catholica religione suscepti labores, vsqueadeò eum celebrem reddiderunt, vt Pontifex Paulus IIII. eum in Cardinalium amplis. senatum coöptârit. Fuit admirabili eloquentia, rara eruditione, animo imperterritus, nocte & die scripturæ sacræ & *Exemplũ continentiæ.* sanctissimorum patrum lectioni incubans, atque à fœdissimo concubinatu, quo se plerique ex Clero turpitèr dehonestant, vsqueadeò abhorrens, vt cùm quodam die domum reuersus, famulam inuenisset lectum ipsius sternentem, vehementissimè commotus, famulam repentè è cubiculo exigeret, & lectum è fenestra cubiculi proijceret, hocipso sanè egregium animi sui erga continentiam zelum & ardorem præclarè declarans. Quod idcircò commemorare volui, vt tanti viri exemplo permoueantur Ecclesiastici, & carnis petulantiam victûs parsimonia, sacræ lectionis & feruentium precum assiduitate, vigilijs opportunis, mulierum vitanda consuetudine, & id genus alijs pietatis studijs edoment, desinantque aduersùm se prouocare iram præpotentis Dei, atque procacibus hæreticis veterem eandemque Catholicam religionem lacerandi ac proscindendi præbere occasionem.

Anglia Sub Ianuarij finem Henricus Angliæ rex, anno 38. regni

regni sui, vita excedit. Is Pontificem quidem Romanum ferre non potuit, quod repulsam apud illum passus esset in approbando Annæ Boleniæ coniugio, sed tamen religionem veterem in plerisque retinuit. Successit ei Edouardus filius, nouem annorum puer, sub quo paulo post Zuinglianismus in eo regno satus est. Protestantes ad regem Henricum legatos miserant, qui ab eo contra Cæsarem auxilia peterent, sed id frustra fuit. 1547 *regis obitus.*

Non longo interuallo, nempe pridiè Calendas Aprilis, Franciscus Galliarum rex in arce Rambuietana moritur, quem itidèm Protestantes de suppetijs ferendis solicitârant. Obijt anno ætatis 54. Rex per omnia Catholicus & acerrimus nouorum dogmatum persecutor, fautor quoque præcipuus hominum literatorum, ipse non mediocri rerum multarum cognitione præditus, quam sibi inde contraxerat, quòd inter edendum de varijs disciplinis cupidissime loqueretur, haberetque in eum vsum apud se viros doctissimos, qui ex Poetarum, Historicorum, Cosmographorum atque aliorum authorum libris sempèr aliquid in medium adferrent. Habuit quoquè in Italia & Græcia, qui veterum monumenta conquirerent, confecitque Bibliothecam optimis libris refertissimam, vndè nonnulli posteà in lucem prodiêrunt. Poterat Ecclesia vel florentissima nostris temporibus euadere, si non incidisset inter Carolum Cæsarem & hunc Franciscum regem illa perpetua ferè simultas, quæ rebus Christianis, hauddubie propter peccata nostra, magnam attulit calamitatem, præsertìm quòd interìm Turcarum auctæ sunt vires, Christianorum imminutæ, & portentosæ hæreses mirum in modum increuerunt, certatìm aliæ super alias ab inferis in orbem nostrum reuocatæ ab importunis ingenijs. Regi Francisco in regno successit Henricus filius, anno ætatis suæ vicesimooctauo, qui mox Annam Momorantium Conestablium, quem Latinè Magistrum equitum dicimus, in pristinam dignitatem, qua iam totos ferè annos sex caruerat, restituit: porrò quosdam alios magnos viros loco mouit. Horum duorum potentissimorum Galliæ & Angliæ regum obitus nō mediocritèr afflixit Protestantes, qui se sperârant ab illis contra Cæsarem subsidia habituros. *Francisci regis mors* *Bibliotheca Francisci regis.*

Cæsar cùm adhùc esset Vlmæ, & ex Ferdinandi fratris literis certior fieret de ijs, quæ ab Saxone principe gererentur, & vt is Boemos solicitaret, vulgus ad se alli- *Cæsar bellum Saxo*

1547 ceret, Ioachimicam vallem, ærarijs fecturis & auri argentique fodinis abundantissimam Ferdinando eripuisset, toto in bellum Saxonicum animo incumbebat, licèt afflicta esset valetudine. Putabat enim rebus maturè opem ferendam, antequam viribus confirmatis hostes noui aliquid molirentur. Erant cum Saxone peditum circiter decem, equitum quatuor millia. iamque vsqueadeò Boëmos in suas partes traxerat, vt ij non dubitârint filias regis Ferdinandi in arce Pragensi inclusas tenere. Itaque Cæsar nullum neque laborem, neque periculum, neque valetudinis detrimentum subterfugiens, præter copias, quas iam præmiserat, Germanos & Hispanos ex hybernis educit, & aliquot tormentis ab Vlmensibus acceptis, iter ingressus est.

Bellum Saxonicum meditatur.

Eo die, quo Vlma discessurus erat, venit eò princeps Vuirtembergicus in sella gestatoria, quòd podagra præpeditus, pedibus consistere non posset. Tandem admissus ad Cæsarem, per Cancellarium demisissimè eius iram deprecatur, errorem suum palàm confitetur, & in posterum summam fidem & obseruantiam pollicetur. Hoc spectaculum Vlmensibus & alijs qui eò confluxerant, non mediocrem stuporem attulit, quòd illum quoquè supplicem Cæsari viderent, quo nullus è vicinis principibus esset potentior. Cæsar vbiquè vsus clementia, sub certis conditionibus noxam omnem afflicto Principi condonat: & confestim Vlma discedens, prima die Giengam, altera Norlingam venit. Ibì morbus podagræ recrudescens, magnam videbatur moram allaturus: sed præter omnium expectationem celeritèr conualuit. Saxo interìm Albertum Marchionem, quem Cæsar præmiserat, cuiusdam illustris fœminæ proditione apud Rochliziam capit, & de eius exercitu mille trecentos homines occidit, reliquos ferè in potestatem redigit: ipsum Albertum Gotham perduci iubet, locum valdè munitum.

Vuirtenbergicus fit supplex Cæsari.

Albertus Marchio capitur.

Dum Cæsar est Norlingæ, Argentinensium legati ad eum veniunt, veniam deprecantes. Eos quoquè Cæsar in fidem & clientelam accepit, quibus visum est conditionibus, inter quas hæc vna fuit, vt Cæsaris sacramento rogarentur, quod anteà nulli cuiquam vnquàm Imperatori contigerat. Indè Cæsar Noribergam venit, magna ciuium gratulatione exceptus. Ibì dies quinque confirmandæ valetudinis causa permansit. Constituerat ad Egram, quod est Boemiæ oppidum, cum

Cæsar venit Noribergam.

cum Ferdinando & Mauritio coràm conferre. Ibì Boëmorum apparuit à suo rege defectio, qui crebris arboribus succisis, Ferdinandum & Mauritium transitu prohibere conati sunt: attamen longiori circuitu tandem ad Cæsarem cum copijs suis, tribus ab Egra milliaribus, in castra venerunt. Erant illis grauis armaturæ bis mille ducenti, leuis armaturæ Hungari noningenti equites, omnes egregiè instructi. Paschalibus ferijs Egræ peractis, (ea enim ciuitas cum summa laude hactenùs in Catholica religione constantèr permansit) Albanum cum omnibus copijs & parte equitatûs præmittit, ipse mox sequitur, in id vel maximè intentus, vt cum Saxone daretur priùs confligendi opportunitas, quàm ille se vel Vuittembergam, vel Gotham, & in id genus alia munitissima loca reciperet. Erat per id tempus Saxo apud Misniam oppidum, quod Mauritio paulò antè eripuerat. Eo se confert Cęsar, nonnullis ex itinere occupatis arcibus & oppidis. Cum iam non ampliùs tribus milliaribus esset à Misnia, comperit Saxonem Vuittenbergam iter conuertisse. Intererat inter eum & Saxonem Albis latissimus fluuius, quem omninò transmittere constituit, nè Saxo ex ipsius manibus elaberetur. Erat res summæ difficultatis & periculi, Saxone ad Milburgum oppidum in vlteriori fluminis ripa cum valida manu consedente. Interìm nunciatur Cæsari, vadum in amplissimo flumine repertum eo loco, vbì & hostes eregionè sederent, & fluuius trecentos in latitudinem passus pateret, vndarumque impetu & mole vel spectantibus horrorem incuteret.

1547

Egra vrbs Catholica.

Vadum in Albi repertum.

Iam hostes secundo flumine nauibus deferebantur: sed id Cæsareani conspicati, maximo impetu in ipsum flumen irruunt, & brachijs atque humeris solis ex aqua extantibus, densissimam pilarũ grandinẽ in hostes mittunt, ità vt & è nauibus in terram se eijcere, & præcipiti fugę mandarę cogerentur. Vt autem commodiùs pedites & tormenta traduci possent, Cęsar pontem curauit ex nauibus fieri: sed quòd latior esset fluuius, quam vt naues ab ipso allatæ sufficerent, milites hortatur, vt hostium concisum pontem capiant. Atque ecce confestìm decem Hispani pedites vestes deponunt, gladios transuersos ore mordicùs compræhendunt, flumen tranant, inter tela hostium innumera scaphas arripiunt cæsis aliquot hostibus, & ad citeriorem ripam pertrahunt incolumes. Saxo tum concioni intererat, sed Cæsaris audito

Cæsareani in Saxones.

Audax facinus 10. Hispanorum.

1547 audito aduentu, concio filet, conclamatur ad arma, & miles ripæ defendendæ adesse iubetur. At Cæsar incredibili celeritate equites vadum tentare, pontemque ex scaphis coniungere monet. Erat tum illic rusticus quidam iuuenis robusto corpore, cuius equos bijuges hostes pridiè eius diei abstulerant. Is Cæsari vadum ostendit. Primi traijciunt Hungari equites, humeris tantummodò & pectore eminentes, & cum eis leuis armaturæ equites, quibus singulis singuli milites sclopetarij, a tergo equis insidentes, adiuncti sunt. Indè cataphracti equites subsequuntur. Cæsarem vehebat equus Hispanus, coccino serico villoso, cui ex auro fimbria erat, instratus. Ipse armis inauratis conspicuus, & conchiliata fascia bombycina, auro distincta, superindutus, casside Germanica capiti aptata, breuem hastam venabulo similem manu tenebat. Et sic ille princeps, rustico præeunte, Albim ingreditur, & incolumis in vlteriorem pertendit ripam, atque cum eo equitatus omnis saluus in terram euadit. Rusticum autem centum donat coronatis & equis duobus.

Albim traijciunt equites.

Cæsar Albim equo transmittit.

Peditatus ponte nondum perfecto tardius traducebatur. Itaque Cæsar omnia in celeritate posita cernens, solo equitatu hostem adoriri constituit. In ipso autem itinere, dum hostes insequitur, incidit in statuam Christi è cruce pendentis, cuius pectus tormenti globulo traiectum erat. Id ille pius Princeps conspicatus, magno animi dolore correptus, suspicit in cælum, &, O Deus, inquit, modò velis, facilè potes tantum scelus vlcisci: sicque cœptum prosequitur iter. Interim Albanus oblata rei benè gerendæ occasione, Cæsari indicat se iam in hostes irruere: tum acris à Cæsareanis in hostem fit impressio, ità vt mox in fugam incitati equites, peditatum prædæ & cædi obijcerent. Iam ad Locheranam syluam ventum erat, quæ passim tanta armorum multitudine constrata visebatur, vt insequentibus Cæsareanis moram adferrent. Sed & occisorum & sauciorum multus erat numerus: maior verò captiuorum, ita vt plerosque Cæsaris milites viceni & ampliùs captiui circunsisterent. Cæsareanis verò Saxonicos summa contentione insequentibus, breui ad Cæsarem, qui in media circitèr sylua constiterat, nuncius de capto Saxone adfertur. Erat is in equo Phrisio armatus: cumque ad Cæsarem peruenisset, velletque ex equo descendere, & dextræ chirothecam detrahere, Cæsar mitissimum

Facinus Euangelicum, scilicèt.

Capti multi.

mum secutus ingenium suum, neutrum permisit. Tum illc capite nudato, Ego, inquit, potentissime & clementissime Cæsar, me tibi captiuum reddo. Ad ea Cæsar, Nunc ità quidem me compellas, ait, cùm anteà secùs feceris. (Saxo enim & Lantgrauius hoc rerum tumultu, non Cæsarem eum, sed Carolum à Gandauo, qui se falsò Cæsarem diceret, in literis publicis scribebant.) Addidit quoquè Cæsar, optimo merito suo ad eiusmodi fortunam ipsum esse redactum. Quo audito, ille subticuit: humerisque pressis & capite demisso terram intuens ingemuit, vultu sanè miserabili. Indè iterùm petit à Cæsare, vt ipsum sic tractare velit, vt solent capti Principes. Ego verò, inquit Cæsar, te vt meritus es, tractabo. Mox in castra abducitur. *1547. Saxo captus fit supplex Cæsari.*

Eo die Mauritius princeps in summo periculo fuit. Cùm enim hostes persequeretur, quidam ex illis à tergo eum adortus, bombardam dorso admouit, sed inani conatu, quòd ignis non emicaret. Verùm ille temerarius mox à Mauritianis discerptus est. Capta sunt in eo conflictu tormenta quindecim, & magnus bellicarum rerum apparatus: postridiè quoquè sex alia tormenta in itinere intercipiuntur. Multa quoquè præda, impedimenta, signa legionaria & equestria. Captus etiàm est Ernestus Brunsuicensis. Cæsar non ampliùs quinquaginta equites amisit. Victoria hac potitus est 8. Calendas Maij. Iulius Cæsar olìm Pontico triumpho trium verborum titulum prætulisse fertur, *Véni, vidi, vici.* Ijs verbis nonnihil immutatis sic noster Cæsar, lōgè illi ob veram pietatem præferendus vsus est: *Véni, Vidi, Deus vicit:* vt ostenderet, se non suis viribus, sed diuino auxilio eam victoriam acceptam ferre. Saxonis & Ernesti deindè custodia Alphonso Viui mandata est. Porrò in deditionem Torga vrbe accepta, Cæsar ad Vuittenbergam occupandam cum omnibus copijs procedit. Eam vrbem Saxo continuos vigintiquinque annos adeò communierat, vt facilè etiam diuturnam obsidionem passura videretur. *Mauritij periculũ.* *Nota Cæsaris modestiam & pietatem.*

Obitèr prætermittendum non est, qua in parte Albim Cæsar vado traiecit, postera die non nisi natando, & ægrè quidem, id fieri potuisse. Graues quidam scriptores sic sentiunt, non sine miraculo & præsenti Numinis ope Cæsarem illud latissimum flumen cum tantis copijs vado transijsse. Quo autem die Saxo captus est,

1547 est, æstus fuit longè grauissimus, & sol velut sanguinolentus apparuit, non in Germania duntaxàt, sed etiàm in Gallijs.

Cæsar Saxonem vita donat. Iam Cæsar oppugnare decreuerat Vuittenbergam, cùm eccè interuentu Ioachimi Electoris Brandeburgici, & Cliuensis principis, cuius soror in Saxonis matrimonio visebatur, precibus flexus, capitali sententia Saxonem absoluit, vitamque ei his conditionibus donauit: Electoria dignitate & agris oppidisque omnibus ad Electoris ditionem pertinentibus exuitur. In Thuringia tantùm arces aliquot & agros retinet: Arma & ænea tormenta omnia cum vniuerso rerum bellicarum apparatu tradit. Eorum ingens erat numerus, ità vt ex sola Vuittenberga, præter minores machinas complures, 120. bombardæ exportatæ sint: *Gotha munitissima.* Gotha nullis viribus expugnabilis solo æquatur. In ea fuère centum tormenta maiora, minora quamplurima: ænearum pilarum centum millia, & multa alia. Sunt & aliæ conditiones, quas prætérimus studio breuitatis. Accepta in deditionem Vuittemberga, biduo pòst Saxonis coniunx cum multis nobilibus in Cæsaris tabernaculum venit ex vrbe, atque ad Cæsaris aduoluta pedes, ab illo manu alleuatur, & humanissimè in amplexum recipitur. Ea res omnium animos ad summam commiserationem flexit. Cæsar vbi multis eius precibus mitissimè respondit, mariti adeundi copiam ei facit, & honorificentissimè à se dimittit, atque altera die intra vrbem in arce ipsam inuisit.

Scytha & Afer parati militare Cæsari. Per id tempus partim à Scythica quadam gente ad Borysthenis ripam, partim à Tunetano rege ex Africa, Cæsari oblata sunt ad octo millia equitum: verùm legatos Cæsar liberalitèr dimittit, quòd iam bello propemodùm confecto, ijs copijs non esset habiturus opùs.

Lantgrauius vbì de Saxonis captiuitate & Cæsaris victoria cognouit, non immeritò consternatus, per Mauritium de pacis conditionibus tractare cœpit. Mauritio deprecatori Ioachimus Elector Brandeburgicus se coniungit: qui tum plurimùm apud Cæsarem gratia & authoritate valebant. Cæsar quidem illorum preces audit, & quid à Lantgrauio fieri velit, ostendit: sed cùm Lantgrauius ad postulata sempèr aliquid vel adderet vel demeret, Cæsar tandèm respondit, nihil se cum Lantgrauio velle agere, rebus ille suis vt vellet con-

consuleret. Id responsum non mediocritèr eius perterruit animum, & ab vna iam Cæsaris peruulgata clementia salutis sibi præsidium petendum sentiens, datis ad Mauritium literis, compositionis conditiones à Cæsare præscriptas, manu sua descripsit & tradidit, ijsdemque paulò pòst apud Halam Saxonicam in deditionem acceptus est. 1547 *Lantgrauius se permittit Cæsari.*

Verùm antequàm isthæc transigerentur, Ferdinandus rex cum tribus ferè millibus equitum & sex peditum Vuittenberga celeritèr Pragam proficiscitur, & Cæsar cum omnibus copijs suis ad Lantgrauium edomandum contendit. Pridiè verò, quàm Ferdinandus discederet, Hungarici equitatûs præfecti Cæsari valedicunt, orantque supplices, vt Pannoniæ à Turcis oppressæ afflictis rebus opem ferre velit. Cæsar eis liberalitèr respondet, & singulis præfectis ac decurionibus trecentorum coronatorum torquem donat: reliquis turmis vltra emerita stipendia in singulos equites alterum gratuitum largitur. Eam liberalitatem omnes mirificè prædicârunt. Hispanos etiàm illos, qui gladijs mordicùs ore correptis hostium scaphas nando appræhenderant, singulos veste holoserica ornat, triginta donat coronatis, & inter duplares armaturas adscribit. *Liberalitas Cæsaris in Hungaros. Itē in 10. Hispanos.*

Cæsar indè Halam abit, expectaturus illic Lantgrauij aduentum. Ibi tum repentè oritur seditio inter Germanos & Hispanos, hauddubiò tristem habitura euentum, ni Cæsar non sinè periculo inter duas acies, furore & amentia cæcas, medium se opposuisset. Erant adhuc apud Cæsarem Boëmorum legati: eos ad se vocat, hortatur vt ad officium & sanitatem redeant, se alioquì fratri Ferdinando minimè defuturum. Eadem ad Boëmos perscribit. *Seditio militaris.*

Dum hæc geruntur, Lantgrauius cum 100. equitibus Halam venit, postridiè à Mauritio & Ioachimo in regiam deducitur. Aderant frequentissimi nobiles, qui se id nunquàm visuros putârant. Lantgrauius coram Cæsare in genua prouoluitur, & eius nomine Cancellarius supplex Cæsarem honorificentissimè appellat, veniam petit, & obseruantiam ac fidem in posterum pollicetur, ac iureiurando confirmat. Cæsar per oratorem respondet, se licèt grauissimè læsum, tamen supplici noxam condonare, capitis pœna, proscriptione & carceribus perpetuis absoluere. His alijsque nōnullis dictis, *Lantgrauius supplex veniam precatur.*

Lant-

moratur, à Lubeco ampla ciuitate & nobili, legati ad eum veniunt, qui doceant se nunquàm cum fœderatis consensisse, neque, vt pro certo etiàm constat, omninò contra eum conspirâsse. Bremenses quoquè per Danorum regem in fidem Cæsaris recipi vehementèr orant. Idem contendunt Pomeranus & Lunęburgicus. Hamburgenses primi omnium in deditionem venerant, missis Noribergam ad Cæsarem legatis, qui magna pecuniæ summa mulctæ nomine persoluta, vrbem, quod nunquàm anteà contigerat, in Cæsaris clientelam conferrent. Ità iam Cæsar latè rerum in Germania potiebatur, sed pro mitissimo ingenio suo ea vbiquè in dedititios hostes vsus clementia & lenitate, vt non defuerint posteà, qui dicerent illum non ea vsum fuisse seueritate, quam res postularet. Verùm prudentissimus princeps, qui suæ felicitatis æmulos non defuturos minimè ignoraret, & longè latequè omnia circunspiceret, non est putandus in ea amplissimæ victoriæ prosperrimis successibus quicquam temerè statuisse. Cùm autèm tantæ fuerint tamque instructæ hostium copiæ, & Cæsar contrà in primis Germanici belli initijs adeò imparatus, vt nihil minùs quàm de bello cogitare videretur, ac nihilo seciùs tamen omnem hostium impetum & inuictas vires mirabili ac propè incredibili felicitate perfregerit, & de tota Germania mirabilitèr triumphârit: facilè, qui volunt, animaduertere possunt, à pio Principe stetisse Deum: hostes verò, tum quòd ab auita Patrum suorum religione sanctissima ad noua seditiosorum dogmatistorum commenta desciuissent, tum quòd in Principem ac dominum suum arma temerè sumpsissent, diuina ope destitutos fuisse, atque ideò nihil vsquàm ferè felicitèr gessisse.

1547 *Lubecenses alienì à conspiratione.*

Cæsar victor fauore Numinis.

Eo tempore, quo Cæsar è Vuittemberga excessit, & Mauritius, septemuirali dignitate auctus, suos milites in vrbem immisit, clarissimus vir Iulius Pflugius in Episcopatum Numburgensem missus est, quem tum occupabat Nicolaus Ambsdorffius egregiè Luteranus. Is Ambsdorffius post colloquium Vuormatiense vltimum, quod anno Christi 1557. habitum est, vbi sectarij inter se conuenire non potuerunt, scriptum edidit, quo acerrimè inuehitur in Melanchthonem, Brentium, & quosdam alios, qui in illo Colloquio Zuinglium & Osiandrum damnare noluerunt: atque hoc ipso nomine, quòd hos & eorum sectatores damnare noluerint, eos ab Augusta-

Iulius Pflugius.

1547 na Confessione discessisse ait. Eodem scripto apertè damnat Zuinglianos atque etiam Adiaphoristas, quorum parens fuit Melanchthon. Quod ideò commemorare obitèr volui, sicut etiam id genus alia non rarò iam supra memoraui, vt lector intelligat, quam præclarè inter se in hoc nouo Euangelio conueniant doctores Euangelici: caueatque sibi a talibus, modò suæ velit saluti consultum.

Cùm Ferdinandus rex in Boëmia esset Lætmeritiæ, Cæsar ei auxilio misit signa octo peditum Germanorum. Allata autem fama de capto Lantgrauio, literas dat Ferdinandus ad Pragenses, quibus eos sibi præstò esse iubet in arce Pragensi ad 6. Iulij diem. Veniunt illi, & supplices ab rege offenso veniam petunt, & eius se voluntati permittunt. Intercedebant pro illis Ferdinandus, regis Ferdinandi filius, & Augustus Mauritij frater, & nonnulli alij proceres. Itaque sub conditionibus quibusdam à Rege pacem impetrârunt: porrò in nobiles quosdam, qui ad diem citati non venerant, seuerior sententia pronunciata est. Aliæ quoquè nonnullæ ciuitates & nobiles instàr Pragensium absque conditione sese dedunt. Caspar Pflugius, quem fœderati sibi caput constituerant, læsæ maiestatis damnatur, & promittuntur aureorum millia quinque in caput eius. Ità illudquoquè regnum breui tranquillatum est, punitis seditionis authoribus.

Boëmi cũ rege suo in gratiam redeunt.

Ad Iulij tertium diem Cæsar Bambergæ, vbi tum erat, Imperij conuentum indixit, iubetque ad Calendas Septembres conuenire omnes Augustam. Ipse sub finem Iulij eò venit cum Saxone captiuo. nam Lantgrauium Danouerti reliquerat. Ad Cæsarem Augustæ morantem venit à Solimanno Gerardus Veltuuichus, quem Cæsar legatum miserat Byzantium, pactis cum Turca quinquennalibus inducijs. Fuit hic Conuentus frequentissimus, tametsi non sinè morsu eum Sleidanus armatum vocat ob Cæsaris copias, quæ tum intra & extra vrbem tenebantur. Aderant Electores omnes, & præter alios Imperij principes etiàm Cæsaris soror Maria Belgij prudentissima gubernatrix, & neptis, Lotharingiæ vidua. Maximilianus Austriacus Cæsaris nomine paucis præfatus est, ac deindè Cæsar per scribam, vt moris est, proposuit, quæ vellet ijs Comitijs tractari.

Cõuentus Augustanus.

Induciæ cum Turcis quinquennales.

Mensis Septembris die decimo quorundam coniuratione Petrus Aloysius, Pauli Pontificis filius, Placentiæ

Petrus

centiæ domi suæ confoditur, & Ferdinandus Gonzaga, qui per id tempus Mediolanensi ditioni Cæsaris nomine præerat, vrbem Placentiam occupat. In hac cęde commemoranda Sleidanus more suo acerbè perstringit non Aloysium modò, sed ipsum quoquè Pontificem, quem non solùm Astrologiæ, sed & Necromantiæ admodùm studiosum fuisse scribit. Ita isti miseri nusquàm sibi temperare possunt à summo sacerdote carpendo, in quo si nollent personam, saltem officium venerari deberent. Certè de Paulo Pontifice multi honorificè scribunt, & eius virtutes prædicant. Qualisqualis autem fuerit, Sleidanus sacramentarius hæreticus dignus non fuit, qui illum repræhenderet. In veteri lege capitale fuit, si quis principi gentis eius maledixisset. Hodiè nihil æquè familiare & solenne est, præsertim apud Euangelicos, quàm atrocissimè in Pontificem Ecclesiæ pastorem inuehi, & omnibus maledicentiæ generibus debacchari. Qui autem in Catholica religione benè instituti sunt, in Pontifice Christum suspiciunt & venerantur, nec tam vitam & mores, quam muneris authoritatem & amplitudinem attendunt, nè in Pontifice carpendo Christum ipsum lacerâsse videantur. Olìm longè ante mille annos Constantinus pijssimus Imperator, cùm in Nicena Synodo oblatæ illi essent querelæ aliquot Episcoporum, quibus se inuicèm accusabant: Mihi, inquit, homini errori obnoxio nefas esse videtur, Ecclesiasticorum virorum accusationes recipere & audire. Atque his & paucis alijs dictis, querelas omnes, quas nec legere quidem voluit, coram Episcopis combussit: addiditque & illud: Si in Episcopum incideret alienum coniugium violantem, se purpura sua piaculum illud obtecturum esse, nè tam fœdum facinus spectatoribus occasionem mali crearet. Sed hæc propter insolentes dixisse sufficiat.

1547

Aloysius perimitur.

2.Reg.19.

Constantini Magni memorabile exemplū.

Hac tempestate Angli Scotos prælio superant ductore Somerseto regis auunculo. Pugnatum est ad Musselburgum. Scotis præerat Iacobus Hamiltonus, Arranæ comes & regni Scotiæ gubernator. Dubio aliquandiu marte acriter certatum est, sed paulò pòst multis nobilibus viris cadentibus, victoria penès Anglos fuit. Causa belli fertur, quòd Edouardo regi sponsa non daretur, quemadmodùm ex pacto oporteret, & Scoti se facturos receperant. Post eam pugnam Angli longiùs progrediuntur, & suæ ditionis fines in Scotiam pro-

Anglorū de scotis victoria.

1548 ferunt. Porrò domum reuersi, cum statuis & imaginibus sacris bellum gerunt, è templis eas profligant, & sacerdotibus ineundi matrimonij faciunt potestatem. Præclarum sanè Euangelium, quod à contumelia Christi & sanctorum eius, atque à sacris Veneris amplexibus sua fundamenta orditur. Sed hæc quandoque vindicabit Christus, & suas sanctorumque suorum iniurias egregiè vlciscetur, Venerisque putidos sacerdotes mittet in stagnum pice & sulphure in omnem æternitatem arsurum.

Principes omnes cõcedunt in sententiã Synodi Tridentinæ.

In Augustano, quem diximus, Conuentu Principes omnes Concilij Tridentini decretis se submittunt, Cæsare plurimùm eam in curam incumbente, vt religio collapsa in Germania posset instaurari, & hæreses profligari. Porrò verò, quòd Lantgrauij captiuitas præter quorundam spem accidisset, multùm his comitijs laboratum est pro eius impetranda liberatione. Vxor eius Augustam venit, & cum ea Ordines omnes ad Cæsarem intercedunt, sed nihil tum impetrari potuit. Priusquàm intercederetur, Cæsar rem omnem, vt cum Lantgrauio actum esset, paucis ordine ad status omnes exposuit, nec erat quisquam, qui eius factum improbaret, licèt Mauritius & Brandeburgicus nonnulla allegarent. Error omnis indè accidisse videtur, vt antè dictum est, quòd neque hi duo principes, neque Lantgrauius ipse satis perpenderint conditionem illam, de non perpetuo carcere Lantgrauij.

Poloni legati in Comitijs.

ANNO 1548. in comitijs Augustanis rex Polonus suos habuit Legatos, qui illius ius in Prussiam Ordinibus Imperij declararent, & Proscriptionem Cameræ Spirensis in Albertum Prussiæ quondàm Magistrum, abolerent. Is Albertus mutata Prussicæ Reip. forma, in Poloniæ regis fidem & clientelam se dederat, nomenque Magistri in Ducem mutârat. Cæsar vbi Poloni regis postulata cognouit, Vuolfgango Prussiæ Magistro dat orationis exemplum, qui die 23. Ianuarij respondet. Tandèm & Poloniæ legatorum & Vuolfgangi rationibus auditis, cùm negocium cognoscendi quibusdam datum esset, communi omnium consilio deliberatum est, sententiam à Cameræ iudicibus in Albertum latam, esse prosequendam. At cùm difficilis esset executio, in Cæsarem omnia reijciũt. Non diù pòst obijt Sigismundus Poloniæ rex valdè Catholicus, & iam

Mors Sigismundi regis.

ſam ætate grauis. Natus ex patre Caſimiro anno Domini 1467. prima Ianuarij, electus in regem 1506. Nam ante eum ordine regnârunt fratres eius natu maiores, Iohannes, Albertus, & Alexāder. Coronatus eſt 1507. Mortuus 1548. prima Aprilis. Fuit eius obitus pernicioſus ampliſſimo Poloniæ regno. Nam eo extincto, hæreſes abominabiles, etiàm Arrianorum & Neſtorianorum, illic paulatìm criſtas erexerunt. Succeſſorem habuit filium Sigiſmundum Auguſtum, excelſo animo principem, & paternis veſtigijs in Catholica religione inſiſtentem. Teſtatur enim de illo ampliſſimus Cardinalis Vuarmienſis Staniſlaus Hoſius, cuius apud omnes peruulgata eſt pietas & doctrina, eum, cùm peterent nonnulli in comitijs Vuarshauienſibus, vt de cauſa religionis cognoſceret, conſtantèr admodùm recuſâſſe, dixiſſeque non ſui id eſſe muneris: regem ſe, non Pontificem, agere velle: ſatis ſibi negocij eſſe cum prophanis cauſis. Eadem fuerat & Sigiſmundi patris eius vox. Erant enim quandoquè, qui Syrenarum mortiferis cantionibus dementati, peterent ab illo, vt puram Luterici euangelij doctrinam in ſuo regno prædicari pateretur. Tum ille animo verè heroico pureque ac germanè Chriſtiano, Non eſt meum, inquit, de puritate verbi cognoſcere: munus hoc Epiſcoporum eſt, quorum iudicio etiàm ego ipſe libens me ſubmitto, quorumque iuriſdictionem in omnibus ſaluam eſſe volo. Vtinàm hanc tanti regis conſtantiam plerique alij ſecuti eſſent politici magiſtratus, quibus ab impoſtoribus iſtis noui euangelij buccinatoribus peſtifera adulatione perſuaſum eſt, ad ipſos pertinere, vt de fide & religione ſibi iudicium vſurpent: quæ res magnas non vno loco calamitates attulit. Sed vt ſibi faciliùs deuincirent principum & potentum animos, homines nequiſſimi hoc illis muneris detulerunt, immò illorum eſſe ſcelerate aſſeuerârunt, vt de religione ipſi cognoſcant: quanquàm hac in re non idem ſentiunt fratres euangelici, ſed alij hanc, alij diuerſam ſententiam propugnant.

1548

Vox digna rege Catholico

Erat hoc tempore Concilium nonnihìl diſtractum, Patribus alijs ob aëris incommoditatem Bononiam profectis, alijs Tridenti remanentibus. Interim Cæſar veritus, nè tardiùs, quàm expediret, Concilium religionis negocium abſolueret, quibuſdam negocium dat formulæ cuiuſdam conſcribendæ, qua per Germaniam vterentur vſque ad Concilij definitionem. Hi fuêre Iulius

Concilij patres partim Bononiæ, partim Tridenti.

1548 Pflugius Episcopus Numburgensis, Michaël Sidonius Moguntini Electoris Suffraganeus, & Iohannes Islebius. Princeps Ioachimus Elector Brandeburgicus, conciliationis cupidus, curauit Bucerum Argentorato acciri. Is vbi clàm venit, à principe librum de religione à tribus illis, quos diximus, conscriptum accepit & legit. Rogatus à principe, vt subscriberet, recusauit, quòd magis esset Catholicus, quàm Buceri Euangelium ferre posset. Ea re grauitèr principem offendit. Porrò ipse domùm rediit.

Conscribitur INTERIM.

Primitiæ Coloniensis Archiepiscopi.

Eo tempore Coloniensis Archiepiscopus Adolphus primitias, vt vocāt, seu primum sacrificium fecit Augustæ, præsentibus Cæsare, Ferdinando rege, & reliquis principibus maximo numero, quibus postea epulum dedit magnificentissimum.

Muleaßes Augustam venit.

Per hos dies Augustam venit Muleasses Tunetanus rex, proprij filij, vt suprà dictum est, in se expertus crudelitatem, vtroque adempto lumine. Secutus est eum paulò pòst etiàm alter filius. Is rex in tanta calamitate pristinam visus est retinere animi excelsitatem, erecta ceruice inambulans, & insigni plerunquè cultûs & gestus grauitate veteris fortunæ maiestatem repræsentans.

In libello, quem diximus iussu Cæsaris conscriptum, inter cætera pacis tuendæ causa permittebatur, vt qui apud Protestantes ex sacerdotum ordine vxores duxissent, vsque ad Concilij determinationem non cogerentur eas relinquere: itemque qui vtranque speciem Eucharistiæ hactenùs sumpsissent, non compellerentur calice carere. Hæc duo multos Catholicos offenderunt, quòd non posset Cæsar tale aliquid statuere. Verùm optimus princeps nihil sibi sumebat in eiusmodi rebus authoritatis, sed quàm posset commodissimè cupiebat res in Germania nimiùm exulceratas, sensìm in pristinum gradum reuocari, salua semper Pontificis & Tridentinæ Synodi authoritate, quam ille prorsùs inuiolatam voluit: facileque videbat, si vi adhibita inuitos ad omnia subitò mutanda cogere voluisset, nihil nisì grauissimos Reipub. motus expectandos esse: quanquàm ego hac in re nihil velim statuere, sed libentèr sequi rectiùs sentientium iudicium. Hoc quidem eo rerum statu nimis fuit insolens & intolerabile, quòd cùm libellus hic paßim vocaretur INTERIM, quidam scriptores Euangelici miris modis in eam vocem luderent, & sannis atque conuicijs petulantèr proscinderent.

derent. Verisimile est, iam tum agitari cœpisse consilia, quibus se sperarent breuì in pristinum gradum restitutum iri. Vuittembergæ quidem Mauritius Philippum Melanchthonem, Pomeranum, Crucigerum restituit. Antequàm autem Cæsar libellum memoratum Imperij Ordinibus proponeret, priùs eum Romam Pontifici misit, hoc ipso sanè animi sui religionem testatus, quòd in religionis negocio nihil ipse per se vellet constituere. Pontifex verò quid eo in libro displiceret, non tacuit: quemadmodùm autem Pontifex rescripsit, sic est à Catholicis liber receptus. 1548

Cæsaris erga Pontificem obseruantia.

Per hoc tempus Maximilianus Ferdinandi regis filius, Augusta in Hispanias proficiscitur, habens apud se Cardinalem Tridentinum. In multa trepidatione tum fuêre præclari Euangelici concionatores, qui sibi vix vsquàm tutum superesse locum viderent: & mirabili metamorphosi, qui priùs acerbissimè inter se contendissent, in hac publica, vt ipsi scribunt, Ecclesiæ calamitate, priuatarum offensionum obliuiscebantur. Et ridiculum sanè fuit spectaculum, quosdam egregiè Luteranos tum videri apud Zuinglianos sibi latibula quærere, quosdam etiàm Heluericis ministris amantissimè scribere, cùm tamen animis alij ab aliis diffiderent acerrimè, & Luterus iampridèm Zuinglianos hæreticos appellâsset. Brentius quoquè insignis Luteranus Hala Sueuica pulsus, Basileæ aliquandiù moratus est. Petrus Martyr, antea ex Italia profugus, nunc Argentina relicta, migrat ad Anglos. Vuolfgangus Musculus ex Augusta ad Heluetios se recipit. Andreas Osiander, relicta Noriberga, fit Prutenorum infaustus apostolus. Erasmus Sarcerius à Guilhelmo comite Nassouio discedit. Erardus Sneppius cum multis aliis Ecclesiastis ex Vuirtenbergensis Principis ditionibus exulare iubetur. Iam periculum erat, nè Euangelium in tota Germania occumberet, nisi quòd horum Euangelium eiusmodi est, vt votis omnibus optandum sit, vt ex toto orbe terrarum, tanquàm certa quædam Reipub. pernicies, penitùs proscribatur. Saxo captiuus induci non potuit, vt Concilij decretis & editi libelli doctrinæ subscriberet, dicens, si hoc faceret, se contra conscientiam facturum, & admissurum peccatum in spiritumsanctum, quod sit prorsùs irremissibile. Sic iam persuasi erant aliquot Germaniæ principes à versutissimis apostatis. Sed si illi tam perniciosum putârunt discedere ab

Maximilianus Austriacus it in Hispaniam.

Euangelici præcones quærunt latibula.

Saxo non potest deduci à sententia.

1548 hominum fanaticorum, & inter se tam pertinacitèr & odiosè diſſidentium commentis, quàm nos conſtantes eſſe debemus in ea retinenda religione, quam omnibus ſeculis, quibus Chriſtum agnouit, Germania coluit, & totus vbiquè terrarum Chriſtianus orbis ſempèr retinuit? Scilicèt grande piaculum eſt deſerere, quod ab apoſtatis monachis didiceris: Sapietas eſt, puerilitèr ab eo deficere, quod indè ab Apoſtolis Catholica Chriſti Eccleſia tenuerit.

In Anglia hoc tempore ſub puero rege Miſſa abrogata eſt, & non diù pòſt Stephanus Epiſcopus Vuintonienſis, vir longè doctiſſimus, cuſtodiæ mandatur. Porrò Concilium Tridenti continuatur. Eo tempore Veneti edicto cauent, vt libri à Catholica religione diſcrepantes, ad certos homines adducantur, idque intra dies octo, quibus elapſis, inquiſitum iri aiunt, & qui depræhenſi fuerint, non impunè abituros: ijs, qui deferant huius edicti contemptores, munera promittunt. Hæc moleſtiſſimè ferunt homines, ſed ſi saperent, gauderent magiſtratus ipſorum ſaluti maturè conſulere: atque vtinam vbiquè terrarum proſcripti eſſent libri omnes, ex hæreticorum hominum officinis profecti. Nam ſermo eorum, quod veriſſimè dixit Apoſtolus, vt cancer ſerpit.

Edictum Venetorũ de libris hæreticis.

2.Tim.2.

Conſtantienſes, quòd nollent Cæſari obtemperare in quibuſdam, ab illo proſcribuntur. Id illi non ferentes, quòd res plena eſſet periculi, habita deliberatione, Cæſaris de religione libellum recipiunt, & Clerum in vrbem admittunt. Porrò miniſtri Euangelici, & in ijs facilè primus Ambroſius Blaurerus apoſtata monachus, aliò ſe conferunt. Lindauienſes paulò antè pertinaciores, Conſtantienſium exemplo territi, libellum & ipſi recipiunt.

Conſtantienſes Cæſari obtemperant.

Auguſti menſis die tertio Cæſar ſenatum Auguſtæ exauthorat, in quo multi etiàm ex plebe eſſent, nouumque conſtituit: Tribus quoquè ſimilitèr abrogat, & ciuium conuenticula, nè deinceps fiant, interdicit. Religionem quoquè ad libelli præſcriptum vt mutent, ſenatui nouo grauitèr imperat: ſicque relicto præſidio, Vlmam petit, atque illic itidèm Senatum loco mouet, alium ſubrogat, & Martinum Frechtum miniſtrum euangelicum cum ſocijs concionatoribus, quòd nollent libellum recipere, in cuſtodiam duci iubet. Senatus libellum recipit. Ex concionatoribus iſtis quatuor pertinacitèr

Senatus Auguſtæ mutatur.

Itèmque Vlmæ.

citèr in suo permansère errore, duo saniora sunt consi- 1548
lia secuti.

Argentinenses legatos ad Cęsarem Spiram mittunt. Ibì non inuento Cæsare, Moguntiam vsque sequuntur: sed propter consiliarios quosdam absentes, iubentur Coloniam Agrippinam vsque cum ipso proficisci. Hìc Cæsari literas offerunt. petunt sibi decreti, quod libello sæpè dicto contineretur, gratiam fieri, aut illud mitigari: se enim de sua salute valdè esse solicitos, nec audere contra conscientiam agere. Ità mirum in modum trepidabatur vbiquè in Germania, cùm ad viam reuocarentur, vndè malorum concionatorum fraude exciderant, cùm nihil quicquam trepidâssent, quandò ab auita & catholica religione auocabantur. Contrà oportebat cunctantissimè ad res nouandas accedere, immò nouitatem omnem prorsùs suspectam habere: porrò ad religionem omnibus seculis & toto orbe excultam, etiàm vltrò & incunctantèr reuerti. Itaque illic trepidauerunt timore, vbì non erat timor. Tandèm Argentinenses hoc à Cæsare responsum accipiunt, vt cum Episcopo suo transigant. Iam enim obtulerant se ad permittenda aliquot templa Catholicis, dies festos & ieiunia obseruanda, & alia quædam,

Trepidatio præpostera.

Psal. 13.

Paulò suprà de Constantiensium proscriptione dictum est. Erant hoc nomine in summis angustijs, nec humanum apparebat auxilium, Cæsare tunc longè lateque in Germania triumphante. Tandèm igitur multis diuexati modis, quod proscriptis euenire solet, Austriacæ domui sese dedunt in perpetuum. Ferdinandus rex in fidem eos recipit certis conditionibus, quas illi per iusiurandum accipiunt. Est Constantia vel sola Constantiensi Synodo vbiquè notissima, vrbs non admodùm magna, sed elegans & amœna. Habet Episcopum, cuius diœcesis amplitudine reliquos ferè Germaniæ Episcopatus excedit. Habet enim supra mille & octingentas parœcias vel parochias, & quadringēta monasteria. Obitèr huc adscribere libet, quod de Rhenanis Episcopatibus quidam dicunt: Curiensis est summus, quia iuxta Rheni fontes, Constantiensis amplissimus, Basileensis amœnissimus, Argentinensis nobilissimus, Spirensis religiosissimus, Moguntinus authoritate venerabilissimus, Coloniensis opulentissimus, Treuirensis vetustissimus,

Diœcesis Cōstantiensis amplissima.

Apud Burdegalenses in Aquitania fit tumultus ob salinarium vectigal & tributa extraordinaria. Res non multùm

Seditio Burdegalensis.

1548 multum à defectione abesse visa est: sed rex Henricus tempestiuè occurrens, misso cum exercitu Anna Mommorantio, seditionis authores tollit è medio, & Burdegalenses egregiè castigatos, cogit in ordinem. Ademptæ sunt illis campanæ omnes, ne ijs ad turbas ciendas abuterentur, priuilegiorum literæ exustæ omnes, & quia regis præfectum occiderant, coguntur humum, vbi conditum eius cadauer erat, digitis & vnguibus fodere, donèc ad corpus ventum esset, &c.

Grauis castigatio seditiosorũ.

Cæsar tandèm in Belgium redit, seruato apud se Saxone. Lantgrauio verò Andernandam, quod est Flandriæ oppidum, misso. Paulò antè ad Calendas Octobris Cameræ iudicium constituit, aduocatos tres de Luterismo suspectos remouet, cæteris omnibus inter alia præscribit, vt Catholicæ Ecclesiæ dogmata sequantur, aut loco moueantur. Ad Cæsarem in Belgium, relicta Gallia, venit eius soror Eleonora Franciæ regina, idque Henrico rege annuente.

Cæsar Camerã constituit.

Hoc ferè tempore Philippus Hispaniarum rex ad patrem Cæsarem, relicto in Hispanijs Maximiliano fratruele, annorum 21. iuuenis ex Hispania Genuam proficiscitur cum quinquaginta triremibus & totidem ferè nauibus onerarijs. Apud Genuam primò, & indè alijs Italiæ locis magnificentissimè excipitur. Mediolanum ingredienti præstò fuère Sabaudiæ princeps, Veneti, Florentini, Ferrarienses, Senenses legati. Intereà Bruxellis moritur comes Buranus Maximilianus anginæ morbo.

Philippus rex in Italia accipitur honorificentissimè.

Theologi Protestantium Vuittembergenses & Lipsenses per hoc tempus inter se de voluntate Principis Mauritij conueniunt aliquot locis, & nonnihil ad Cæsaris scriptum sese accommodant, edita religionis formula in Mauritij ditione ab omnibus seruanda. Indè grandis posteà inter Luteranos orta tempestas est & altercatio. Ij posteà dicti sunt molles Confessionistæ, quorum facilè princeps fuit Melanchthon. De his scribunt in præfatione septimæ Centuriæ authores historiæ Magdeburgicæ, rigidi Confessionistæ: An non ex ipsis scholis (Vuittembergensem & Lipsensem intelligi volunt) vbi hæresiarchæ in altis pulpitis, cincti clypeis politicorum sedent, prodeunt complures iam annos libelli famosi, tetros errores continentes? quibus quales pulli excludantur, & qualem posteritatem habiturus sit filius Dei, luculentèr demonstratur: nempè vt reuersus ad iudicium,

Molles Cõfessionistæ.

iudicium, sicut prædixit, fidem vix sit reperturus. Ità illi Stoici Luterani ornant Melanchthonem & socios eius molles Confessionistas, quos etiam alijs locis egregiè lacerant, & rursus mirificè lacerantur & proscinduntur ab illis. Quæ res profectò mouere debet homines Christianos, vt à talium communione & doctrina quamprimùm recedant. 1549

ANNO 1549. Cæsaris filius Philippus ad Patrem venit in Belgium, & cum eo, præter alios, Cardinalis Tridentinus. Cęsar aduentanti insignem equitatum in Germaniam vsque honoris causa obuiàm misit. Mauritius Princeps Tridentum vsque processit ei obuiàm, & pro Lantgrauio captiuo plurimùm orat, vt apud patrem velit intercedere. Philippus suam ea in re operam liberalitèr pollicetur.

Magdeburgensiũ pertinacia.

Magdeburgenses iam anteà proscripserat Cæsar, cumque nollent decretum religionis Augustæ euulgatum recipere, maiorem in eos concipit indignationem. Hæc vrbs ferè prima amplexa fuit Luteri infaustum Euangelium, erantque hoc tempore illic aliquot strenui Luterani concionatores, Nico laus Amsdorffius, quem Cæsar ex Numburgensi Episcopatu eiecerat, & Matthias Flaccus Illyricus. Isti videntur commouisse ciues, vt pertinacitèr Cæsaris decretum repudiarent. Illyricus diù fuerat Melanchthonis discipulus. Sed cùm videretur Melanchthon cum Vuittenbergensibus & Lipsensibus non prorsus à Cæsaris decreto abhorrere, multa quoque concedere, scripsit vnà cum socijs Magdeburgicis, qui nec latum vnguem vlla in re à Luteri placitis discedendum putabant, contra Melanchthonem & eius asseclas. Scripsit in eos etiàm Nicolaus Gallus, qui, nisi fallor, id temporis Magdeburgi erat, posteà verò factus est superintendens Ratisbonensis. Hæc vero rigidorum & mollium Confessionistarum (Sic enim Catholici quidam eos vocant) contentio tandèm eousquè progressa est, vt miser Illyricus tota ferè Saxonia proscriptus, Ratisbonam vsque ad Nicolaum Gallum profugerit. Vehemens est enim Illyricus, & in quibusdam libellis supplicatorijs mirabilitèr vrget & instat, vt in Germania vel potius Saxonia Synodus congregetur, cui tamen nō intersint nisi Synergistæ, Maioristę, & Adiaphoristæ, cum quibus solis sibi rem esse vult, ac mirum in modum quiritatur de Confessione Augustana, quæ mul-

tis

1549 tis ſit locis deprauata: crimenque falſi alicubi Melanchthoni præceptori impingit, quòd & confeſſionem Auguſtanam, & libros Luteri plurimis in locis adulterauerit. Nec planè mentitur Illyricus, cùm in confeſſo ſit, Auguſtanam confeſſionem non ſemèl à Melanchthone mutatam. Tales ergò cum eſſent Magdeburgi buccinatores, pertinacitèr diù ſeſe Cæſari oppoſuerũt, peſſimo quidem obſtinatæ rebellionis exemplo.

Illyricus falſarium vocat Melanchthonem.

Hoc anno prodijt in lucem ſcriptum quoddam contra ſeptimam Synodum Niceæ habitam, ſub nomine Caroli Magni. In eum librum præfatur quidam Eli Phili. vt Oedipus meritò adhibendus ſit, qui illud nobis nomen interpretetur. Deindè nec loci, nec typographi vlla fit mentio, vt librum alioquì vel maximè ſuſpectum, iſthæc omnia magìs etiàm ſuſpectum reddant. Verebatur Eli Phili, nè quandoquè aliquid à Catholicis reperiretur, vel proferretur, quo liber ille falsò tanto Principi adſcriptus doceretur. O quantùm laborat perfidia, vt vel per fraudem aliquid contra ſanam fidem moliatur, quandò cum veritate non poteſt. De libro illo nihil admodùm dicere attinet: nam non multùm facit pro iſtis nouis dogmatiſtis, qui apertè doceat ſanctam Romanam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam, cæteris Eccleſijs à Domino prælatam, pro cauſis fidei, cùm quæſtio ſurgit, (ſic enim loquitur) omninò eſſe conſulendam. Et id quidem hoc ſcripto ſibi oblato fecit Carolus Magnus rex verè Catholicus. Ea igitur tempeſtate, qua Niceæ habita ſynodus eſt contra Iconomachos, quidam in eius acta inciderunt, & vt apparet, quæ ab illa ſynodo de Imaginibus venerandis prolata ſunt, iſti de cultu diuino adorandis intellexerunt. Ad oppugnandam ergò eam Synodum ſe conferunt, conſcribunt quatuor libros, eoſque Carolo Magno, vt probabilis eſt coniectura, dedicant. Is verò mittit eos examinãdos Adriano Pontifici, cuius & amantiſſimus & obſeruantiſſimus fuit. Porrò Adrianus eos confutat, ſicut teſtatur prolixa illius hac de re ad Carolum ipſum epiſtola, quæ iam in Conciliorum Tomis habetur, quam ego pulcherrimis characteribus in membrana deſcriptam ex Gallijs habui, ſed aliquot locis mutilam. Habetur autem etiàm Romæ, vndè eam expectamus. Cùm ſit autem certiſſimum, in Synodo Nicena Adriani legatos non adfuiſſe modò, ſed præfuiſſe etiàm, quì fieri poteſt, quod Eli Phili in ſua præfatione confingit, vt Carolus in Synodo Francophordienſi, cui æquè

Lib. 1. cap. 6.

Liber ſub Caroli Magni nomine editus.

æquè legati Adriani interfuêre, Nicenam Synodum da- 1549
mnandam curauerit, aut contra eam quicquam scribere voluerit? Sed benè habet, quòd Adriani scriptum extat, quo libri illi quatuor grauitèr confutantur, idque ea verborum seueritate, vt perspicuum sit, non à Carolo, sed ab alijs eos esse elucubratos. Hanc plagam verebatur Eli Phili: itaque & suum, & loci, & typographi nomen suppressit, vt in illum quoquè quadret illud Euangelicum, Qui malè agit, odit lucem. Mirum autem in modum Ioan. 3.
Caluinus & Illyricus cum suis hos quatuor libros iactitant, nec vident stulti longè plura in ijs haberi, quæ illorum impia commenta destruant, quàm quæ illis fauere videantur. Sed hoc apud hæreticos in more positum est, vt vndecunquè arripiant occasionem infestandi Catholicam Ecclesiam. Vt imagines oppugnent, cogunt religiosissimum & inprimìs Catholicum Principem fieri iconoclastam: nec pudet eos pro se allegare illum eximium regem, qui tot olìm Episcopatus, monasteria, collegia, aliaque sacra loca fundauit, & amplissimis reditibus auxit & donauit, quæ isti perditi homines hodiè destruunt, diripiunt & euertunt, non impunè tot sacrilegia laturi, si ille Carolus verè Magnus hodiè superesset. Paucis hæc annotare volui, vt videat pius Lector, quanta sit istorum hominum improbitas, qui cùm è diametro pugnent cum religione & pietate Christianissimi illius regis Caroli, tamen audent Ecclesiæ Dei illius nomine insultare, qui fuit Catholicæ Ecclesiæ vindex acerrimus, & fidissimus atque constantissimus defensor ac propagator. Quòd autem fingunt in Francophordiensi Synodo, assentiente Carolo, damnatam esse Synodum Nicenam, tam est pudendum & insolens mendacium, vt eorum impudentiam nemo satis admirari queat. Vt enim iam antè dixi, vtrique Synodo interfuêre legati Adriani Pontificis, à quo hi libri prolixè confutati sunt, nec dubium est eius legatos non diuersa, sed eadem de re vna statuisse. Tum verò decretũ Synodi Francophordiensis, quod proferunt, eorum os impudens planè confundit. Sic enim habet, quemadmodùm ab ipsis profertur: Allata est in medium quæstio de noua Græcorum Synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt. Iam efferebant se hæretici, putabant se planè victores abijsse: & quamuis talpa cæciores, non videbant nullam hîc Nicenæ, sed Constantinopolitanæ Synodi mentionem fieri. Habita enim non longè ante

Hæreticorum vesana impudentia.

De Synodo Francofordiēsi.

Nicenam

1549 Nicenam Synodum, fuit Constantinopoli pseudosynodus de imaginibus profligandis, eamque hic intelligi oportere certum est. O quam sunt isti ad nocendum intenti, quorum tamen improbos conatus diuina prouidentia miris modis eludit, & plerunque ità fraudes illorum palam retegit, vt mirum sit illos vnquàm ausos prodire in publicum, magis etiàm mirum sit non sibi cauere homines ab istorum insidijs & malis artibus. Citant etiam pro se Abbatis Vrspergensis testimonium, sed iusto Dei iudicio occæcati non vident, ibi quoquè non Niceni Concilij, sed Constantinopolitanæ pseudosynodi nomen expressum.

Philippus rex in Belgio vt exceptus.

De aduentu regis Philippi in Belgium paulò suprà memini. Ingressus est ille egregius Princeps Bruxellas summa patris Caroli Imperatoris gratulatione, & ingenti Belgarum studio. Quæ deinde secuta est æstas, ea ferè omnis incredibili erga iuuenem principem mirificis exhibendis pompis, dum is inaugurandi causa circunducitur, liberalitate consumpta est, adeo vt non desint, qui annotârint solos Antuerpienses in publica hac congratulatione supra centena tricena coronatorum aureorum millia expendisse: quos reliquæ sanè quàm opulentæ vrbes pro sua quæque virili & facultate imitatæ sunt. Est enim omnis illa ditio prędiues certè, & mira in suum Principem beneuolentia.

Erat interim etiàm in Gallijs summa lætitia, rege & regina maximis regni eius opibus honorificentissimè Parisijs acceptis: & poterat Reipub. certa pax & tranquillitas diu optata tandem cumulatè etiàm obtingere, si inter hos potentissimos reges, Carolum Imperatorem, eiusque filium Philippum, & Galliarum regem Henricum, firma & syncera concordia constitui potuisset. Sed eam necdùm merebantur corruptissimi hominum mores, & effrenis peccandi licentia, cui castigandæ noua parabantur flagella, non multò pòst exardescente bello inter Imperatorem & regem Henricum, de quo pòst dicemus.

Dissensiones in Anglia.

In Anglia hac tempestate feruebant intestinæ animorum dissensiones & acerbitates, atque in religionis negocio pugnantes opiniones & fœda dissidia, quæ parit hoc nouum Euangelium ab hominum monstrificis ingenijs ab inferis excitatum, in quo tum proponendo, tum propagando mirum in modum feruent importuni homines: sed cùm à veritatis studio & spiritu sint alieni,

in multas repentè factiones distrahuntur, & habent singulæ malè detorta quædam scripturæ loca, quibus imperitæ concioni vera se docere persuadeant: sed impudentissimam eorum vanitatem ipsa doctrinæ varietas & pugnantia coärguit, quæ nihil potest cum veritate habere commercij. Porrò Senatus Anglicus armata manu ortas seditiones compescuit, sumptumque supplicium est de illatum authoribus. Cæsus autem est etiàm Thomas Semerus Britanniæ Amiralius, quòd in affectati regni suspicionem venisset apud germanum fratrem suum, qui tum regni protector erat, & regis Edouardi auunculus. Dum autem inter se Angli tumultuantur, rex Galliarum ea arrepta rei gerendæ opportunitate, in maximas annonæ & rerum necessariarum angustias adduxit Boloniæ arcem, ademptis Anglis partìm vi, partìm deditione Ambletula & Monlamberto, quæ sunt loca Boloniæ vicina, & ab Anglis munita tum erant. Et vt hostem alibì quoquè distineret, exercitum in Scotiam mittit, qui Scotis iunctus, egregiam ex Anglis profligatis victoriam reportat commisso prælio, reginæque restituuntur, quæ Angli Scotiæ regno ademerant.

1549

Thomas Semerus cæditur.

Idem Henricus rex cùm esset Parisijs, seueritèr animaduertit in quosdam hæreticos, habuitque solennem & publicam supplicationem ad Deum & sanctos eius. Deinde scripto quodam typis excuso testatur se Catholicæ fidei, authoritatis Apostolicæ, & cleri suscepturum patrocinium: palamque declarat, quàm ex animo detestetur nostrorum temporum hæreticos & hęreses, partim è cineribus excitatas, partim recèns inuentas à Lutero, Carolstadio, Zuinglio, Oecolampadio, Melanchthone, Bucero, Caluino & id genus alijs hæresiarchis, hominibus monstrosis & pestiferis, quas etiàm velle se ait è suis ditionibus extirpare, & in reos grauissimè vindicare. Hæc quidem ille rex Catholicè, & vt decebat regem Christianissimum: atque ea in re secutus est patrem Franciscum, qui noua dogmata ferre non potuit, & sæpè acerba sumpsit supplicia de hæreticis. Videbant sanè illi reges, quàm nihil ferè nisi tumultus & seditiones, diuinarum humanarumque legum contemptum, magistratûs odium & fastidium, & multa alia horrenda mala pariat nouum istud Euangelium. Et felices sanè atque florentes illæ sunt respublicæ, in quas exitiosa dogmata minimè irrepserunt. Speramus autem fore quandoquè, Deo benè propitio, vt

Henricus Franciæ rex se Catholicum declarat.

1549 omnes intelligant, quàm nihil nisi meræ fraudes & imposturæ fuerint, quæ sub puri verbi Dei & synceræ doctrinæ speciosis titulis nouorum dogmatum architecti & satores orbi venditârunt. Sed hæc & id genus alia alibi diximus, quanquam etiamsi crebrò repetantur, non possunt videri superflua, quòd expediat horum sępissimè admoneri homines, vt relictis errorum tenebris, redeant in viam, & ad pacem ac vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, extra quam nulli potest esse vera salus.

Disputatur in Anglia cum Martyre. Mense Maio in Anglia disputatum est Oxoniæ ab eius Academiæ Theologis cum Petro Martyre, monacho apostata, profugo ex Italia. Disputationi præerant legati regij, qui posteà scripto edito, visi sunt palmam tribuere Martyri. Is Martyr aliquandiù Bucerano more solebat de cœna Domini, vt ipsi vocant, loqui: sed vbì aduertit eum loquendi modum à sua mente alienum esse, quod Bucerus non magnoperè curâsse videretur, noluit ampliùs Buceri imitari simulationem, sed apertè professus est Zuinglianismum. Iuit autem in Angliam etiàm Bucerus, vt nè quid ad eius regni infelicitatem deesset.

Octobri mense Argentinenses cum Episcopo suo transigunt: tria templa Catholicis permittunt, & quædam alià inter vtrosque componuntur.

Solimanni filius ad Persas profugit. Hoc anno primogenitus Turcæ Solimanni filius ad Persas confugit. Erat Solimannus propensior in secundæ vxoris liberos, è quibus alterum Mustaphæ primogenito, hortatu vxoris, prælaturus videbatur. Id indignè tulit Mustaphas, Persarumque fretus copijs, aliquot Persis loca finitima expugnat. Solimannus cum quingentis hominum millibus pergit obuiàm, Persas in fugam conijcit: sed cùm Persæ longè lateque omnia incenderent, è Solimanni exercitu, rerum inopia pressi, ad centum millia periêre, coactusque est Solimannus re infecta discedere.

Paulus 3. excedit è viuis. Decima Nouembris die, anno ætatis suæ 82. moritur Paulus Pontifex III. In hunc Sleidanus scribit suo more, & vt vita functum acerbissimè & odiosissimè traducat, citat librum Italicum Bernardini Ochini, longè contumeliosissimum. Si quis ità scriberet in principes Euangelicos, quemadmodùm liber ille perstringit Pontificem, nemo æquo ferret animo. Et hic visus est dignus Sleidano Sacramentario, è quo non pauca in defuncti Pontificis contumeliam suis illis præclaris commentarijs

tarijs infarciret. Sanè qui talium commentariorum le- 1550
ctione delectantur, illi facilè quoquè Mahometis Alcoranum & id genus alia commenta non admodum recusaturi videantur. Fuit ille Pontifex à luxu & crapula alienus, & temperantiæ inprimis studiosus: quæ res illi tam caram conciliauit senectutem. Porrò qui stupris, libidinibus, comessationibus & largioribus poculis assiduè vacant, vix possunt ad eam pertingere senectutem. Fuit idem Pontifex multa rerum peritia ac prudentia, & apud omnes plurimùm gratia valebat, Italiamque diuturno liberauit bellorum tumultu, & perpetuam seruans pacem, vulgò dictus est pater patriæ, bonus pastor, bonus Reipub. Sleidanus & tota nouorum dogmatistarum cohors non nisi mordere nôrunt summos illos Ecclesiæ pastores.

ANNO 1550. ipso Purificationis die solenni Argentinensis Clerus Missam in tribus templis rursùs celebrat, iam plusquàm viginti annis intermissam. Ibì itidèm Sleidanus mirè est facetus, & cæremonias ecclesiasticas haud secùs atquè Turcus aliquis aut Scytha irridet. Eo autem die excitatus est Argentinę tumultus occasione quadam, & vsqueadeò res periculi plena fuit, vt indè vsque ad Pentecosten rursùs diuina officia intermissa sint. Oderant Clerum plerique vrbis incolæ, nec alio quàm idololatriæ loco habebant plerasque omnes Catholicæ Ecclesiæ cæremonias: porrò apostatæ Buceri identidèm repetitæ incestæ nuptiæ, horrendæ in Eucharistiam & alia sacramenta blasphemiæ, diuinarum ac humanarum rerũ plusquàm Babylonica confusio, purum putum Euangelion videbantur. Hæc quidem faciunt, vt minorem apud nos admirationem habeant, quæ Antichristi temporibus futura creduntur. Habebit ille plurimos, qui eius impietati consentiant: sed habent etiam horum temporum prodigiosi dogmatistæ, qui cupidè illorum absurditates amplectantur, idque adeò, vt non desint, qui scribere ausi fuerint, nec adorandum Deum, nec præsidium ab eo expectandum. Et hoc quidem dogma est Ochini. Quid verò deterius ex ipsa Antichristi schola prodire poterit? Neque verò multo tolerabilior eorum doctrina est, qui Missam vsqueadeò execrantur, nec ferre possunt vt in Eucharistia Christum adoremus.

Missa rursùs Argentinæ celebratur.

Galliæ & Angliæ reges pacem faciunt, Boloniam *Pax inter*

1550 Angli reddunt Gallis, à quibus certa illis pecuniæ summa numeratur. Quòd Angli Boloniam restituerent, plerique non mediocritèr admirati sunt. Et vt maior sit inter reges necessitudo, Gallus ordinis Anglici, Anglus Gallici fit eques.

Gallos & Anglos.

Huius anni mense Ianuario senatus Burdegalensis in Gallia restituitur. Hoc tempore Cæsar grauissimum in Luteranos suis in hæreditarijs ditionibus promulgat edictum: sed antè quàm promulgaretur, vnà cum Philippo filio Augustam ad comitia proficiscitur, Saxone quidem sibi adiuncto, Lantgrauio autem Mechliniæ, munitissimo Brabantiæ oppido, relicto.

Edictum in Luteranos.

Iulius 3. Pontifex.

In defuncti Pontificis Pauli locum subrogatur Februarij die 7. Iohannes Maria Montanus, & vocatur Iulius 3. Erat tum ob Iubileum magnus Romæ hominum concursus, qui Luteri & eius similium blasphemijs surda aure præteritis, pia animi deuotione loca sacra Romanæ vrbis inuisebant, & largissimarum condonationum, quas Indulgentias vocamus, participes sese reddere studebant. Luterani & eius farinæ alij non indigent Indulgentijs, quia sua sterili fide securi, rectà proficiscuntur in Orcum. De indulgentijs possent multa dici, sed istis nouis Euangelicis nunquàm possunt satis multa dici. Si tamen audire dignantur, dicam quid Tridentina Synodus amplissima de his statuerit. Verba Synodi hæc sunt Sessione 25. Cùm potestas conferendi indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit, atque huiusmodi potestate, diuinitus sibi tradita, antiquissimis etiàm temporibus illa vsa fuerit, sacrosancta Synodus Indulgentiarum vsum Christiano populo maximè salutarem, & sacrorum Conciliorum authoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet & præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. His contenti sunt Catholici. Sectarij nec his nec alijs opùs habent, sola fide sua migraturi quò digni sunt. In hunc quoquè Iulium Pontificem Sleidanus impura & flagitiosa iactat conuicia: vt aduertamus, ex abundantia cordis os illius talia euomere obscœna & pudenda. Parceret saltem lectoris pudori, si nollet parcere Pontifici. Verùm impunè, immò & cum multo huius infelicis seculi applausu, ab istis quiduis iactatur in Pontificem: sed mendax Sleidanus fidem non meretur.

Synodi Tridentinæ de Indulgentijs sententia.

Iulij

Iulij mensis die 26. Cæsar Comitia auspicatur Augustæ. Et hæc quoquè Sleidano armata dicuntur, quod Cæsar vrgeret quædam, quę id genus homines nollent. Mauritius, qui anteà Cęsari se submiserat, ad hunc conuentum mittit legatos, per quos ostendit se non alitèr probaturum Concilium Tridentinum, nisi etiàm Augustanæ Confessionis Theologi habeant definiendi potestatem, & Pontifex non obtineat locum præsidis in Concilio. Hęc absurda è suis absurdis habuit Theologis. Scilicèt rei, immò iam olim damnati, non vnius, sed multarum heresum, in Concilio sententiam ferent. Quis vnquàm audiuit eiusmodi absurditates: Videtur Mauritius iam tum coxisse bellum in Cæsarem, de quo pòst audiemus. 1550 *Comitia Augustana.*

Extremo Augusto mense Granuellanus, qui iam totos viginti annos apud Cæsarem summum obtinuerat dignitatis locum, migrat à corpore. Eius functionem Antonius filius, tum quidem Atrebatensis Episcopus, posteà verò Mechliniensis Archiepiscopus & Cardinal. multæ vir literaturæ obtinet. Erat is quoquè in magna apud Cæsarem familiaritate, in magna quoquè posteà gratia apud Philippum Cæsaris filium, potentissimum Hispaniarum regem, ob multas egregias dotes, multamque in rebus dexteritatem. *Granuellanus occumbit.*

Per hoc tempus Aphrodisium Aphricæ munitissimum oppidum Siciliæ prorex magna vi expugnat. Obtinebat in ea vrbe nidum suum insignis archipirata Dragutus, qui maria suis excursionibus adeò habebat infesta, vt nulla ratione diutiùs tolerari posset. Capta sunt in ea vrbe à Cęsareanis, & in seruitutem abducta ad octo circiter barbarorum millia. Ea res vehementèr offendit Solimanni animum, nouisque bellis materiam prębuit. Coniunxerat se enim illi non ità pridèm Dragutus. Imperator deindè ablatis omnibus, quæ in naues conijci poterant, Aphrodisium funditus euertit, quòd parùm vtiles in eo, militari præsidio firmando ac tuendo, sumptus poni viderentur. *Aphrodisium expugnatur.*

Hoc quoquè tempore Magdeburgenses magnis afficiuntur damnis à Georgio duce Magnopolensi, & in acie non sinè multorum hominum cæde vincuntur: capti sunt plurimi, & tormenta, currus & instrumenta militaria omnia in Ducis Georgij potestatem veniunt. Ea ex Magdeburgicis parta victoria, multi ad bellum illis faciendum sese accingunt. In ijs fuère Mauritius & Ele- *Magdeburgensium clades.*

1550 ctor Brandeburgicus cum Alberto patruele, itemq; Henricus Brunſuicenſis, cœptaque eſt vrbs obſideri Octobris 4.die. Imperij quoquè ordines in id bellum auxilia pollicentur, & Mauritius rerum ſummæ præficitur. Decernuntur autem in bellum aureorum millia ſexaginta menſtrua, & pro ſumptibus factis centum millia.

Obſidio Magdeburgi.

Sub Idus Nouembris Iulius Pontifex, qui Paulo III. ſucceſſerat, annos natus duos & ſexaginta, Concilium indicit Tridenti continuandum, iubetque vt adſint omnes ad Maij Calendas, ad quos pertinet intereſſe. Interim Mauritius fortitèr rem gerit contra Magdeburgicos, multa illis clade illata, & noua vrbe (eſt enim vrbs ipſa tripartita) multis cæſis ciuibus occupata. Porrò rurſùs cum Brandeburgico inſtat apud Cæſarem de dimittendo Lantgrauio. Cæſar reſpondet, non ipſum modò, ſed & filios eius & conſiliarios ità ſe gerere, vt nondùm poſſit in libertatem reſtitui. Inſtabat verò Cæſar, vt edictum religionis omnes executioni mandarent, & videbantur omnia poſſe in tanta Cæſaris fortuna paulatim in Germania ad priſtinum ſtatum reduci, niſi ſatan impediuiſſet bello Gallico, de quo pòſt dicemus.

Vrbs noua capitur.

Lantgrauius captiuitatis valdè pertæſus, conſilia fugæ cum ſuis ex Haſſia euocatis init. Erat ingentis res periculi, Hiſpanis attentè vigilantibus. At tamen reperti ſunt duo, qui ſuam ei operam addicerent. Hi toto itinere ab Haſſiæ finibus Mechliniam vſque celeres diſponunt equos, & iam parùm aberat, quin res proſperos haberet ſucceſſus: ſed ad Hiſpani præfecti notitiam perfertur, & in ipſo propè fugæ momento duo ex Lantgrauianis confodiuntur, nonnulli compræhenſi capite plectuntur, & Lantgrauius arctiori cuſtodiæ mandatur. Cæſar hos conatus indigniſſimè tulit.

Lantgrauius fugã meditatur

In Auguſtanis Comitijs multùm fertur Carolus Cæſar egiſſe cum Ferdinando fratre de Philippo filio ad Imperij ſucceſſionem admittendo. Sed nihil ea in re effici potuit. Non dubium quin Cæſar, qui ſciret Philippi ampliſſimas ditiones & vires, Reipublicæ Chriſtianæ illo promouendo conſulere voluerit, quandoquidem & Turcæ vicini, & alij Imperij hoſtes non niſì ſumma potentia arceri poſſint. Cur autem Ferdinandus ea in re, vt aiunt, Cæſari non acquieuerit, me latet, nec eſt noſtrum, Principum conſilia ſcrutari.

ANNO

ANNO 1551. in Prussia, Andreas Osiander nouum de iustificatione dogma è suo cerebro fabricat, videlicet, hominem Christianum eadem prorsùs iustitia, qua Deus essentialitèr iustus est, iustum esse oportere: hanc verò iustitiam homini inseri &c. Contra hunc, licèt alioquì strenuus esset Luteri propugnator, multi Euangelici aliquot Principum & ciuitatum Luteranarum præcones acritèr scripserunt, sed ità, vt & illi Osiandro, & illis rursùs Osiander multas execrandas hæreses impingat. Inprimìs autem Vuittenbergenses, & in his Melanchthonem perstringit. Sic illi fratres Euangelici non contenti turbare Ecclesiam Dei, etiam mutuò se egregiè lacessere & perturbare non desinunt. Et quanuìs tam multos haberet Osiander contradictores Euangelicos, tamen in suam sententiam pertrahere potuit Albertum Prussiæ Principem, qui eius aduersarios, & in his Ioachimum Merlinum insignem Euangelicum, è suis finibus exegit. Quis non rideat, apud istos infaustos rerum nouatores Euangelij sui doctrinam totiès in nouas mutari formas, easque tam diuersas, atque inter se mirè discrepantes? Sed dolendum maximè est, dum isti ità in rebus grauissimis ludunt, miseræ plebi tam miserabilitèr ac nimiùm exitiabilitèr illudi.

1551 Osiandri nouum dogma. Luterani contra Osiandrum. Merlinus proscribitur.

Die 27. Februarij perijt in Anglia Martinus Bucerus, monachus Apostata, & qui contra omnium seculorum & Christianarum gentium morem, cùm esset sacerdos, ad tertias vsque nuptias progressus est. Audiui ego ex quodam graui longèque doctissimo viro, fuisse eum Iudæum, & cùm quandoquè puerum quendam nescio ex qua fœmina sustulisset, eum circuncidisse. Vtrùm autem hæc prorsùs certa sint, non possum affirmare, præsertìm quòd ille quoquè qui hæc referebat, se ab alijs accepisse diceret. Vnum hoc certum est, fuisse hominem pestilentissimum. Facessant importuni quidam, qui talem virum pacis & pietatis studiosum prædicare non dubitant: nam seipsos satis produnt, quàm sint parùm syncerè catholici, & veræ pietatis amantes. Si qua in eius viri toto pectore hæsisset scintilla veræ pietatis, nunquàm ausus fuisset tantæ sibi turpitudinis conscius, præsertìm post publicitùs Deo nuncupatum perpetuæ continentiæ votum, in cuiusquam boni viri prodire conspectum. Sanè inter Euangelicos buccinatores haud temerè in-

Bucerus extinctus

1551 rè inuenias, qui vafricie & calliditate Bucerum superet. Multa arte conatus est præclaram Coloniensem diœcesin in suos errores pertrahere, & iam aliquousquè progressus erat, sed Deus præpotens illius conatus citò dissipauit. De eius horrenda morte multa tum dicta fuère, sed quia non satis constant, nolim ea huc adscribere.

Statua Crucifixi sudat. Mensis Martij die 14. in oppido Bernburgensi sub concionem statua Christi in cruce pendentis, magno & stupendo miraculo ad quatuor horas largitèr sudauit. Erant qui sudorem illum subindè abstergerent, sed rursùs magna copia manauit. Multæ hac nostra ætate, dum regnant pasim hæreses, statuis & imaginibus iniuriæ & contumeliæ petulantèr illatæ sunt, nec adhuc cessatur, licèt non desint id genus prodigia, quibus possent importuni homines absterreri. Videntur valdè sibi Euangelici, si ab hominum oculis imagines & statuas Christi & diuorum remoueant, nec pudet eos Iudæorum & Turcarum aliorumque Mahometanorum imitari vecordiam & impietatem. Sed hac quoquè ratione via sternitur Antichristo.

Robertus Vuaucop cæcus fit Archiepiscopus. Hoc anno obijt Robertus **Waucop** Scotus Lutetiæ Parisiorum. Is à puero cæcus, vsque eò Parisijs in literis processit, vt Theologiæ doctor creatus sit. Indè Romæ fit sacerdos, ac paulò pòst Archiepiscopus Armachanus in Hybernia, & posteà sub Iulio 3. Legatus à latere. Interfuit quoquè Synodo Tridentinæ. De Didymo Alexandrino, quem D. Hieronymus suum videntem appellat, constat, a parua ætate captum oculis, ad summam eum euasisse eruditionem, atque adeò etiàm geometriam, quæ vel maximè visu indiget, ad perfectum didicisse.

Parma Gallicum præsidium accipit. Galliæ rex Henricus in suam fidem & clientelam recipit Octauium Farnesiũ, & Parmæ imponit Gallicum præsidium inuito Pontifice & Cæsare. Ea res initium præbuit calamitosissimo & diuturno bello Gallico, quo totius Germaniæ, immò & Europæ in pristinum statum restitutio, prorsùs impedita est. Pontifex Cæsaris, tanquàm defensoris Ecclesiæ, opem implorauit contra Farnesium, nec eam Cæsar Pontifici negare potuit, quòd Parma tum esset ditionis Pontificiæ.

Sub Maij finem Philippus Cæsaris filius Augusta discedit in Italiam, indè in Hispaniam, comitante Maximiliano, quem patruus Imperator & parens Ferdinandus ad Comitia euocauerant.

Augu-

Augusti die 26. Ecclesiæ Augustanæ ministri Euangelici, Cæsaris voluntate intra diem tertium ex vrbe decedere iubentur, nec vsquàm omninò concionari intra Cæsaris ditiones. Intra Augustam vetat Cæsar Luteri dogmata doceri. Eodem modo actum est cum Memmingensibus & aliis Sueuiæ concionatoribus. Erat in iis quidam, cuius Dalila iam proxima esset partui. Is petit sibi copiam fieri vxoris, vt ipse vocabat, inuisendæ. Tum Atrebatensis Episcopus cumprimis eruditus, ad suos conuersus, Vxorem iste vocat, ait, quæ scortum est. Et reuerà non nisi scorta, immò scortis peiores sunt, quæ vel sacerdotibus, vel monachis iunguntur. Horum autem profligatio magnum omnibus vbiquè terrorem incussit, qui hauddubiò idem sibi quoquè formidarent: potuissetque hac ratione facilè populus miserè seductus in viam reduci, expulsis prauis & seditiosis doctoribus, cùm eccè in tanta publicæ pacis & tranquillitatis expectatione, Galliæ rex Cæsari bellum mouet. Mauritius deindè cum Gallo fœdus ferit, eam gratiam pro maximis beneficijs Cæsari rependens: Cæsaremque vehementèr & Gallus & Mauritius afflixerunt, tam inopinato nec vsquàm indicto bello: immò cùm Cæsari Mauritius omnem interìm obsequentiam polliceretur, & Gallus videretur nullas belli iustas causas habere. Quicunque autem huius in Cæsarem inexpectati belli authores fuêre, non diù posteà superuixêre, & plerique omnes in ipso ætatis flore dura morte periêre. In Galliæ Christianissimo rege mirum fuit, quòd se eo quoquè nomine scriberet bellum Cæsari facere, vt Saxonem & Lantgrauium, qui erant præcipui Luteranæ doctrinę patroni, in libertatem assereret, cùm tamen ipse in sua ditione Luteranos & aliarum sectarum homines seuerissimè persequeretur.

1551

Exiliũ cõcionatorũ Augustæ.

Itemq; aliorum.

Bellũ Gallus Cæsari facit.

Hoc tempore Turcica classis, Melitæ arce frustrà tentata, Tripolim Aphricæ vrbem expugnat, & Gallus naues aliquot Belgicas capit & diripit. Per Pedemontium quoquè aliquot vrbes occupat. Dolebat regi, quòd Cæsar Pontifici ferret opem contra Octauium, quem, vt diximus, ipse in suam fidem accepisset. Cæsar eius facti publico scripto rationem reddidit. Quod de captis nauibus Belgicis diximus, ità ferè accidit: Viginti & duæ naues onerariæ multis mercibus onustæ, fretæ inducijs, vt quidam scribit, è Belgio tendebant in Hispanias. Eius rei per nauem speculatoriam certior factus Polinus Gal-

Tripolis à Turcis capta.

1551 lus, adnauigat ad naues, ait se vehere reginam Scotię, orat vt recepto nautico more, congratulationis & honoris causa tormenta omnia displodant. Faciunt id nimiùm creduli. & eccè repentè ille in exarmatas naues impressionem facit, & nouem duntaxàt euadentibus, reliquas cum mercibus, quarum pretium quingentiès mille aureis scutatis æstimaretur, Rotomagum pertraxit, magna quidem nauiculatorũ iniuria, & incomparabili damno mercatorum.

Continuatio Concilij. Ad Calendas Septembris Tridenti Concilium rursùs continuari cœptum. Aderant magna omnium gratulatione tres Germaniæ Archiepiscopi Electores, Moguntinus, Coloniensis qui paulò pòst aduenit, & Treuericus: & præter hos etiàm aliquot Germaniæ Antistites. Rex Galliç eò misit Legatum, excusauitque se coram Patribus Concilii, cur ipse hac vice suæ ditionis Episcopos non esset passus ire ad Synodum. Erat tum propter Parmense bellum nonnulla offensio inter Pontificem & Regem. Testabatur nihilominùs per legatum Rex, se erga Religionem & Romanam Ecclesiam animo futurum syncero & integro. Et certè Catholicam religionem in suo regno egregiè tutatus est, & si illi longior contigisset vita, nunquàm eas hæretici in eius regno turbas excitâssent, quibus pòst eius obitum Gallia miserabilitèr quassata est. Atque hoc ipso tempore, quo propter Parmense bellum alieno in Pontificem visus est animo, edictum longè grauissimum contra Luteranos in suo regno proposuit, præmia etiàm magna delatoribus pollicens.

Magdeburgenses se dedunt. Nouembri mense Magdeburgenses, longa iam obsidione pressi, in gratiam his conditionibus recipiuntur: Supplices à Cęsare veniam petant, in Austriacam & Burgundicam familiam nihil faciant, Cameræ se submittant, Augustano decreto postremo pareant, aureorum quinquaginta millia persoluant in vsum fisci pro belli sumptu, tormenta maiora duodecim Cæsari tradant, & quædam aliæ duræ satis. Sleidanus hanc eorum laudat constantiam, quòd illi Cæsari & toti Imperio tam pertinaciter restitissent, qua re dicit eos summam nominis gloriam apud exteras nationes adeptos. Verùm nemo sanæ mentis dixerit eos laudem vel gloriam mereri, qui ob pertinaciam & rebellionem proscripti à Cæsare, suo exemplo alios quoque ad rebellandum inuitent. Sed Sleidanus ad tam præclarum facinus audendum etiàm alios,

dum

dum laudat, instigat & accedit. Porrò Mauritius Magdeburgum in Cæsaris, Imperij & suam fidem adigit, & relicto in vrbe præsidio, abscedit. 1552

Sub Decembris initium Mauritius, Elector Brandeburgicus, & multi alij Principes partim per literas, partim per legatos apud Cæsarem pro Lantgrauio rursùs intercedunt. Cæsar, qui de Mauritij cum rege Gallorum fœdere & bellicis consilijs nihil sciret, (adeò tectè & dissimulanter à Mauritio gerebantur omnia) respondet se expectare in dies Mauritium, cum illo se ea de re ità coràm acturum, vt intelligant Principes, ipsorum intercessionem apud se pondus habuisse. Paulò pòst Lantgrauij filius Guilelmus venit ad Mauritium, ait Cæsaris hoc dubium esse responsum: Patrem suum tabescere squalore carceris, (licet non sit verisimile, Cæsarem tam duritèr egisse cum Lantgrauio) hortatur vt patri opem ferat. Ita Mauritius, qui sua consilia mirificè celârat, hoc Cæsaris non incommodo accepto responso, statim ad bellum gerendum animum adijcit, tempusque anni idoneum expectat. Habebat iam exercitum quo Magdeburgum obsederat, cui adiunxit eos milites, qui vrbem defenderant. Hi per Thuringiam hyemabant, & multa, præsertim Ecclesiasticis, atque in ijs Moguntino Episcopo, damna dabant. Ea res permouit tres Electores Episcopos, vt domum cogitarent.

Intercedit pro Lantgrauio.

Mauritius bellum parat.

ANNO 1552. Germanicum in Cæsarem bellum suscipitur, Galliæ rege cum Mauritio & alijs quibusdam sese coniungente, & defensorem Germanicæ libertatis palàm scribente. Cæsar necdùm quicquam comperti habuit de Mauritij machinationibus, quippe qui omne studium Cæsari per literas & legatos polliceretur, & etiàm legatos duos ad Concilium mitteret, Cæsari quoquè persuaderet milites ob non soluta stipendia tumultuari, cùm tamen eius sacramento tenerentur. Hæc quidem in illo principe, quem Cæsar amplissimis auxisset honoribus & beneficijs, minimè probantur. Nam ad Lantgrauij liberationem nihil opus erat tam pernicioso bello, quo Germaniæ plerique Principes dirissimè afflicti, ciuitates magna damna perpessæ sunt, Noriberga inprimìs, cui Albertus Brandeburgicus Mauritij socius tantum damni dedit, quantum credi vix queat: & quo deniquè latiùs serpente,

Bellum in Cæsarem suscipitur.

1552 ipse Mauritius florente ætate extinctus est. Si accessisset Cæsarem, vt & se facturum dixerat, & Cæsar per literas petebat, hauddubiè illius animum flexisset, & Lantgrauium longè faciliori via liberâsset. Sed non vna Lantgrauij captiuitas, verùm multò magis, vt est verisimile, importuna Luteranorum dogmatistarum instantia, eum ad hoc bellum Cæsari præter omnem expectationem faciendum induxit.

Concilium bello dissipatur. Cum Tridentum crebris nuncijs de bello allatum esset, paulatim Concilij patres domum abeunt: neque enim tutum erat, cum armato milite de religione disceptare. Ità tot Cæsaris conatus, tot sumptus & labores eo importuno bello periérunt. Iam Mauritius cum exercitu progreditur: priùs tamen ad Ordines Imperij scribit, facti sui rationem reddit: Cæsarem, non tamen nominatim, acerbè perstringit, & moderatissimo Principi multa impingit, quæ in illum minimè quadrant. Appáret, illas literas non à Mauritio, sed ab aliquo impuro apostata vel Melanchthone conscriptas, præsertìm quod ad primam earum partem attinet. In altera agit de Lantgrauio, vbì rursùs imputat Cæsari, licèt obliquè, studium arripiendæ Monarchiæ. Sed dum sic scribit, videtur optimo Principi propemodùm nimiam improperare clementiam, qua nisi ille in Germanos vti voluisset, non valdè difficile fortassis ei fuisset, tale iugum imponere Germanorum ceruicibus, quod non facilè excutere potuissent. Sed & hoc ex alicuius virulenti apostatæ Monachi officina profectum videtur. Scilicèt Carolus Cæsar apud ingratos & in tot sectas dissectos Germanos Monarchiam affectauit. Habuit ille longè potentissimus Princeps, hodieque habet Hispaniarum serenissimus rex Philippus filius eius tantam, tamque amplam & præpotentem in nouo Orbe Monarchiam, vt tota Europa vix digna sit, quæ illorum in eo Orbe ditionibus comparetur. Deindè laudat Galliæ regem, & cum eo se percussisse fœdus scribit, aitque Cæsari decretum esse, Galliæ regem omnibus fortunis euertere. Hoc quidem Cæsarem voluisse, nusquàm appáret, nec hoc quisquam facilè credet, qui Cæsaris res gestas inspexerit. Sed vt dixi, talia Mauritius non suo, sed alieno calamo scripsisse putatur.

Cæsaris in nouo orbe potentia.

Albertus Brandeburgicus Edidit etiàm scriptum quoddam Albertus Brandeburgicus, socius Mauritij, quem Cæsar captiuum in libertatem restituerat. Is inter cætera in hoc scripto ait,

Cæsa-

Cæſarem induxiſſe militem externum in Germaniam, qui & plurimum det damni per agros, & complures ad inopiam redigat, & omne genus inſolentiæ exerceat. Hoc autem verùm veriùs in externos milites, quàm in eum ipſum Albertum Principem competat, qui tot modis vexauit Germaniam, teſtes eſſe poſſunt multæ amplæ Germaniæ prouinciæ. Valdè etiam perſtringit Commentarium Ludouici ab Auila clariſſimi viri Hiſpani de Cæſaris bello Germanico, ipſumque Ludouicum vocat hominem impurum & mendacem, quod quidem in eum virum nõ competit, quem Ceſar admodùm habuit multis annis familiarem. Et ipſe quidem Ludouicus etſi vno loco nonnihil inſimulat Albertum negligentiæ, idque eo tempore quo captus fuit, tamen alibi honorificam eius mentionem facit, & dicit Cæſarem vel maximè lætatum fuiſſe, cùm eum ſibi videret ex captiuitate reſtitutum, magnisque eum affeciſſe beneficijs.

1552 cõtra Cæſarem.

Ludouicus ab Auila perſtringitur.

Galliæ quoquè rex, cur hoc bellum ſuſceperit, publicis literis declarat. Is nominatìm perſtringit Cæſarem non ſemèl. Iam omnes iſti erant ad bellum inſtructiſſimi, & ingentes poſt ſe militum turbas trahebant, cùm interim Cæſar omnia ferè tuta putaret. Ita verò necopinatò à tam multis non vno loco hoſtilitèr appeti, & iam propè in ipſas hoſtium manus incidere, tam eſt humanæ infirmitati moleſtum, vt non pauci etiàm ex longè minoribus caſibus legantur ſubitò vel apoplexia, vel alio morbo extincti: & eſt veriſimile, Carolo Cæſari hanc inopinatam perſecutionem non paucos vitæ annos detraxiſſe: quanquàm nec illi diù ſuperuixerunt, qui in eum tam hoſtilitèr incurrerunt. Scriptum iſtud Galliæ regis typis fuit excuſum lingua populari, & in frõte præferebat pileum inter duos pugiones. Subtùs erat titulus regis, qui ſe libertatis Germaniæ & principum captiuorum vindicem appellabat. Sunt qui dicant hoc ſymbolum repertum in antiquis numiſmatis, & ab illis, qui Iulium Cæſarem occiderunt, vſurpatum. Hiſtorici interdùm ſcribunt, ſeruos ad pileum vocatos, hoc eſt, ad libertatem, cuius inſigne eſt pileus. Iam antè dixi, multos fuiſſe admiratos, quòd ille rex, qui diceretur Chriſtianiſſimus, eos principes ex Cæſaris Catholici manibus vi extorquere voluit, qui eſſent Luteranorum præcipui patroni, cùm tamen ipſe in ſuo regno hoc ipſo ferè tempore decretum ſeueriſſimum in Luteranos promulgâſſet,

Galliæ rex perſtringit Cæſarem.

Mauri-

1552 Mauritius cum socijs progreditur, multas Germaniæ vrbes occupant, abrogant magistratus à Cæsare institutos, ipsi nouos creant: nec hoc contenti, etiam pecuniam & tormenta exigunt: & hoc erat Germaniæ restituere libertatem, cùm ipsi non essent illarum ciuitatum domini, immò bellum facerent suo Principi. Augustam quoquè paruo præsidio munitam deditione capiunt. Interìm Galliæ rex cum maximis copijs Tullum, Virdunum, Metim Imperio subtrahit, Lotharingiam occupat, ducem puerum nouem annorum in Gallias mittit. Metensibus durum est iugum impositum, nec præter meritum, vt quidam putant, quòd Luteri dogmata non admodum respuere viderentur. Ità rex Galliæ, qui se libertatis Germaniæ vindicem scribebat, breui tempore ab Imperio tres abstraxit episcopatus, adiutus Germanorum auxilijs. Visus est etiam Galliæ rex tentare Argentinam munitissimum Germaniæ oppidum, sed id frustrà fuit. Mauritius Augustæ mutauit Senatum, à prudentissimo Cæsare constitutum, & veterem vnà cum tribubus restituit. Indè sex diebus Vlmam oppugnant, sed oleum atque operam perdunt: quanquàm Albertus Brandeburgicus Vlmensium vicos & oppida vastauit incendijs, pecuniam extorsit, eodem instituto vtens apud Vlmensium vicinos.

Mauritius occupat Germaniæ vrbes

Imperio tres Episcopatus adimuntur.

Vlma frustra oppugnatur.

Est Vlma potens & nobilis Sueuiæ vrbs, quam tamen ipsam constat olìm à Carolo Magno Christianissimo Imperatore attributam fuisse amplissimo illi monasterio, quod Augiam maiorem vocant. Et vt videat Lector, quanto studio quondàm sanctissimi Imperatores, Reges & Principes, exædificandis & ditandis Ecclesijs & monasterijs incubuerint, adscribam hoc loco fragmentum literarum Caroli Magni, quibus Vlmam largitur monasterio iam dicto, idque sanè longè maiori pietate, quàm hodiè infames apostatæ incitant reges & principes atque magistratus ad expilanda & destruenda monasteria. Est verò hoc literarum exemplar: CAROLVS diuina fauente gratia Imperator Augustus: Si sanctorum monasteriorum loca, nè labantur, frequentèr sustentamus, sustentando ditamus, non solùm Deum per hoc nobis placamus, sed etiàm nostri totius regni statum corroboramus. Quapropter omnium præsentium ac futurorum comperiet industria, qualitèr Vlmam nostram regalem villam, pro animæ nostræ ac parentum nostrorum remedio, ad monasterium

Vlma datur monasterio Augiensi.

rium quod cõstructum est in insula, quæ in Alemanniæ 1552
partibus sita, Sintleohesuna nuncupatur, vbi venerabilis præsul Hetto spirituali turmæ præest, cum omnibus appendicijs suis & locis adiacentibus tradimus atque transfundimus: vt fratres ibidèm regularitèr subsistentes, & diuino operi die noctéque iugitèr insudantes, dum sumptibus alacritèr procurantur, assiduis eorum precibus Deum nobis propitium facere dignentur. Et vt prædictus Hetto cum fratribus suis monachis & clericis in præfata insula, exterioribus curis remotis, Deo seruire liberiùs atque securiùs insistere valeat, cum ipsius Abbatis desiderio, suorumque monachorum rogatu, Adelbertum cognatum nostrum in supradicta Vlma aduocatum ac defensorem constituimus &c. Datum anno salutis 813.

Ex quibus literis inter cætera obitèr licet animaduerti, quàm vanum sit istorum nouorum hominum commentum, qui monasteria olìm non nisì Christianas scholas fuisse somniant, in quibus pueri instituerentur. Nam etsi etiàm in quibusdam monasterijs habebantur monachi doctissimi, qui iuniores fratres in humanis ac diuinis literis instituerent, at tamen præcipua monasteriorum occupatio fuit, diuinis vacare officijs & ministerijs. Pudet sanè pigetque referre, quàm multa & impudentèr & petulantèr, atque etiàm imperitè & stolidè hac de re à quibusdam sectarijs confingantur. Scripsit quidam Guilielmus Radensis epistolam dedicatoriam in Chronicon Hirsaugiense Ioannis Tritthemij Abbatis. Is multus est in laudando illo Abbate, sed quædam tamen illius obliquè perstringit. Cogor esse breuis, alioquì in breui epistola multas illius hominis ineptias, nè quid grauius dicam, ostenderem: & tamen videtur sibi bellissimus euangelicus. Ait satis liquere, monasteria olìm nihil aliud fuisse quàm Christianas scholas ad ætatem iuuenilem in omni genere literarum & bonis moribus vsque ad annos maturioris ætatis instituendam. Itaque putat posteà sic institutis licuisse indè discedere, & abire quò vellent: nam mox subiungit: Quæ quidem nunc sunt tristissimi carceres. Sed vel ex vno illo Chronico, quo se vult tueri, abundantissimè hominis vecordia confutatur. Nam in monasterijs monachi instituebantur iam monasticen professi, aut certè professuri, tametsi fortasſis etiàm admittebantur honestorum virorum id petentium pueri nonnulli,

Monasteriorum præcipua studia.

nulli,

1552 nulli, vt cum literis vnà etiàm pietatem apud monacos imbiberent. Nec tamen sic dabatur opera literis, vt nihil præterea aliud fieret ab eis. Immò poterat delirus iste ex Regula Diui Benedicti, de cuius monachis potissimùm agit Tritthemius, id perspicuè discere, non licuisse monachis quicquam diuino operi, hoc est, precibus horarijs & cultui diuino in templo absoluendo anteponere, nisi id fortassis certas ob causas rationi consentaneas alicui permitteretur. Itaque monasteria eo potissimùm spectabant, vt in ijs ex monasticæ regulæ præscripto in castitate, paupertate & obedientia (cuius obedientię votum iste miser vocat impijssimum) viueretur, vt diuinis laudibus vacaretur, & tempus omne religiosè expenderetur, idque ex Regulæ & Obedientiæ præscripto. Hoc verò isti tenebriones vocant tristissimum carcerem, non vtiquè sic dicturi, si vel micam haberent Christianæ pietatis. Nôrunt enim homines in vera pietate exercitati, quantam animi libertatem & iucunditatem pariat eiusmodi propriæ voluntatis abnegatio & studium obedientiæ : contrà verò, quam verè misera & dira sit seruitus suæ obsequi voluntati, suis indulgere affectibus & desiderijs, quemadmodùm faciunt hoc tempore apostatæ monachi, qui pertæsi Euangelicæ illius vitæ, quæ in monasterijs benè institutis cernitur, ad ollas Aegypti & seculi atque carnis voluptates redierunt : cumque suam turpitudinem & fœdissimam apostasiam in sacco & cinere plorare deberent, è diuerso in reprobum dati sensum, criminantur vitam monasticam, & vbiquè magistratus instigant ad abolenda monasteria, eorumque reditus & facultates in pios scilicèt vsus conuertendas. Ità factum est, vt multis locis monasteria destructa sint, quædam verò mutata in scholas, vbì pueri instituantur, contra ipsam monasteriorum primam institutionem & fundationem. Porrò reditus eorum & facultates sic distribuuntur, vt non exiguam indè atque etiam ex alijs bonis Ecclesiasticis portionem ad se adducant viles apostatæ, qui cum suis incestis Dalilis viuunt ex eis non paulò suauiùs, quàm olìm eis in ipsis monasterijs licuisset. Sed veniet ille dies, quandò diuitias quas deuorant, euoment, & de ventre illorum extrahet eas Deus. Luent quæ fecerunt omnia, nec tamen consumentur : iuxta multitudinem adinuentionum suarum sic & sustinebunt.

Nihil operi Dei præponendū.

Monasteria in scholas à quibus mutata.

Iob 20.

Et

Et quarè tandèm? Sequitur apud Diuum Iob: Quoniam confringentes nudauerunt domum pauperis, (Sunt enim monachi ex professo pauperes, & licèt pleraque monasteria habeant non paruas facultates, tamen necessarijs contenti monachi, reliqua longè meliùs quàm isti desertores expendunt, nec quicquam priuatim indè sibi ceu proprium vendicant) rapuerunt, & non ædificauerunt eam, nec est satiatus venter eorum. Reuelabunt cæli iniquitatem eorum, & terra consurget aduersùs eos. Certè omnium harum turbarum caput & author Luterus sibi vendicauit Augustinianum monasterium, quod fundatum erat pro monachis triginta, nec id quidem in scholam publicam conuertisse eum legi, sed cum sua Catharina vixit ibì genialitèr, idque non modò non repræhendente, sed summè etiàm applaudente cæco hoc mundo. O fœdissimam rerum mutationem. Olìm sanctissimi & potentissimi reges & principes innumeris extruendis & ditandis monasterijs exatiari non potuerunt, & ea re, vt paulò antè ex literis Caroli Magni didicimus, Deum se placare, & totius regni statum corroborare credebant: hodiè contrà, ad sceleratorum apostatarum suggestionem, passìm excinduntur & euertuntur, hauddubiè non sinè euidenti regnorum & ditionum multarum euersione. Nam certè in monasterijs instabatur precibus nocturnis atque diurnis, & erant in illis permulti, quorum preces Deus contemnere non potuit: & tum florebat Resp. & erant opes & copiæ in regnis, magna annonæ vilitas, vberes rerum prouentus. Conferantur sanè ea secula, quibus in precio fuère monasteria, cum hoc nostro reuerà miserrimo & infelicissimo seculo, quo nihil ferè est contemptius monastica vita, & re ipsa vtrorunque mirabilem atque ferè incredibilem diuersitatem comperiemus. Non volunt attendere homines, tanto sempèr omnia rebus in humanis feliciùs succedere, quãto maior impenditur cura, studium & opera in cultum diuinum. Sed Luterus & sui aiunt eum Dei cultum, qui est in monasterijs, esse impiũ & idololatricum. Quid verò aliud diceret Luterus cum toto grege suî similium apostatarum: Longè alitèr de monachis senserunt omniũ ætatum & seculorum optimi quiq; & doctissimi homines, atq; etiàm pijssimi & inuictissimi principes. Et certè nisi suæ impietati vel maximè obsistere videret malus dęmon vitæ monasticæ professores, nũquàm tã atrocitèr per-

1552
Ibidèm.
Luterus occupat monasterium.
Respublica quãdò floruerit.

1552 per Luterum & id genus pestes eos esset insectatus. Verùm ab eius farinæ hominibus vituperari, id demùm eximiè laudari est: maximè cùm isti non solùm ea vituperent, quæ ab omnibus bonis prædicantur, sed interìm etiàm palàm impudentissimè mentiantur. Ità ille bonus vir, cuius suprà memini, Guilielmus Radensis in illa sua Epistola hoc quoquè addit: Nunc nemo ferè est, (aut saltem paucissimi) qui vel à limine sacras literas in monasterijs, ab Antichristi fermento non repurgatis, salutârit, nedùm profiteatur. Immò si quis sit, qui Bibliorum lectioni intendat, inque vsum transferre vel saltem cogitet, hunc statim hæreticum, schismaticum, inobedientem, apostatam ac Luteranum proclamitant &c. & rursùs: Authores, inquit, bonos exurunt &c. nam nimìs longum est eius nugas & calumnias referre. Obsecro, quid in his hominibus vel mentis vel frontis est, quos non pudet tam turpitèr mentiri? Vt nihil dicam de alijs monasticis ordinibus, quorum mihi non tam nota sunt exercitia & studia, atquè nostra. In Carthusiano instituto, quod ego me amplexum lætor, quotannìs tota sacra Biblia publicè in omnium fratrum auribus perleguntur, partìm in templo, partìm alijs certis locis: psalterium totum hebdomadis singulis recitatur, vt cætera priuata studia prætercam: & tamen non verentur isti scribere, arceri monachos à Bibliorum lectione, & qui Biblia legant, eos hæreticos vocari. Et hæc quidem & id genus alia plurima, licèt sint impudentissimæ vanitatis, tamen persuaserunt permultis: & hoc illis sufficit, potuisse scilicet id ipsos efficere, vt quanuis sceleratè & prodigiosè mentirentur, tamen verà dicere putarentur. Et videas sanè hodiè perplures, qui huiusmodi multa petulantèr confingant, aut ab alijs horum temporum nouatoribus hausta, admodùm confidentèr iactitent, & in hoc sibi bellè scioli & præclarè religiosuli videantur, si possint insultare monachis. Ità noster Guilielmus Radensis, cuius semèl atque iterùm memini, rursùs ait, ordines quosdam Peruersis suis (sic enim vocant, quos nos Conuersos dicimus) omnium librorum lectionem aliquot seculis penitùs interdixisse. Scripsit iste egregius vir suam hanc epistolam Magdeburgi anno 1559. cuius vrbis concionatores quidàm Luterani, in quibus & Illyricus, mirabilitèr oppugnârunt Vuittenbergenses & Lipsenses theologos, & fortasfìs iste Radensis fuit vnus ex illis.

Calũnia Hæretici.

Mendaciũ posuimus spem nostram.

Magdeburgici oppugnant Vuitteber gicos.

Tali-

Talibus verò tam profligatis & deploratis tenebrionibus 1552
prolixè velle respondere, non nisi bonas horas perdere est. Audiant miseri illi, multos hodieque in monasterijs inueniri monachos, qui se à talibus humani generis pestibus irrideri & vituperari, in magno lucro ponant. Vtinàm verò præpotens Deus quandoquè pectoribus hominum, malè ab istis fascinatorum, adspiret lumen gratiæ suæ, vt videant quorum hominum prodigiosa commenta sequantur, mâlintque similes esse Caroli Magni, & innumerabilium aliorum religione & pietate præstantium Maiorum suorum, quàm istorum reuerà miserorum hominum, quorum horrendam cæcitatem tanto magìs execrabitur posteritas omnis, quòd eam ipsam pro magna Euangelij luce iactitârint. Scio hæc non admodùm commodè hoc loco inseri: sed candidus lector boni consulet, quòd interdùm istorum insolentiæ respondemus, quorum alioquì amentiam & stultitiam irridendo & contèmnēdo prætergredi mallemus, nisì nos simplicium minusque peritorum periculum, quippe qui horum fraudulentis mendacijs non rarò euertantur, cogeret veritatis suscipere patrocinium. Verùm his obitèr commemoratis, iam ad narrationis ordinem reuertamur.

Conuenitur intereà Lincij, quod est Ferdinandi regis oppidum, atque ibi cum Ferdinando Mauritius de pace tractat, nec Cæsar se valdè difficilem præbet, certis tamen conditionibus, quas cùm Mauritius sinè sociorum consensu se diceret per omnia accipere non posse, ità disceditur, indicto rursus conuentu Passauij. Cesar iam militem cōscribebat. Episcopus Augustanus non mediocri ab Mauritij socijs damno afficitur. Cameræ Iudices Spira excedunt non sinè causa. Magna est in Germania, pro cuius libertate isti se dicebant arma cepisse, rerum confusio & perturbatio, multis etiàm Protestantibus ad summam inopiam redactis. Vndecimo die Maij veniunt literæ ad regem Galliæ à Mauritio de pace cum Cæsare componenda. Ijs acceptis literis, Rex, qui nihil minùs sperâsse putatur, biduo pòst redit in Lotharingiam. Et hæc fuit merces, quòd Mauritium Cæsari bellū mouentem tam magnis impēdijs adiuuerat. Mauritius quidem paulò pòst redit cum Cæsare in gratiam, & militē suum in Hungariā contra Turcas ducit, rege Gallorum posthabito. Sed dum Galliæ rex in Germania versatur, Cæsareani duce Martino Rossemio Gallias inuadunt, & Cam-

Gallus redit in Galliam.

Mauritius Cæsari conciliatur.

1552 paniæ Gallicæ fines longè lateque vaſtant incendijs. Mouit hoc quoquè regem, vt ſuos potiùs limites tueretur, quàm in Germania hæreret.

Mauritij periculū. Mauritius Lincio digreſſus, victoriam obtinet apud Alpes, capta arce Erebergo, vbi non longè abfuit à ſupremo vitæ diſcrimine, niſì celerrimè ex militum ſtipendium poſcentium manibus elapſus eſſet. Vbi Cæſar cognouit de capto Erebergo, mox Oeniponte diſcedit feſtinabundus, & cum eo Ferdinandus rex. Paulò antè Saxoni captiuo libertatem reſtituerat, ſed is à Cæſare diſcedere noluit, abeuntemque ſecutus eſt Villacum vſque, quod eſt in Carnis oppidum. Vix Cæſar abiërat, *Oenipontem Mauritius obtinet.* cùm Mauritius adeſt cum ſuis, ingreſſusque Oenipontem, res omnes Cæſaris, Hiſpanorum & Cardinalis Auguſtani diripit, rebus Ferdinandi & ciuium nihil læſis. Auguſtæ paulò pòſt ſcriptum edunt, quo à Cæſare fugatos concionatores Luteranos reuocant, & eos iureiurando, quo Cæſari ſe obſtrinxerant, abſoluunt neſcio qua authoritate. Ità permiſſum eſt, immò & mandatum illis præclaris noui Euangelij præconibus redire àd Luteri confirmandam & amplificãdam doctrinam: & hoc quoquè erat libertatem Germaniæ reſtituere. ô miſeram libertatem.

Per hoc ferè tempus Albertus Brandeburgicus Vuolphgango Teutonici Ordinis Magiſtro direptionibus & incendijs plurimùm dat damni, atque inſupèr *Noribergenſium clades.* pecuniam extorquet. Indè verò in Noribergenſium agrum ſeſe confert, & tam immanitèr eorum omnia vaſtat & populatur, vt vicos centum, caſtella & ciuium villas ſeptuaginta, & cum his templa, poſtquàm ea ſpoliâſſet, atque ter mille iugera ſyluæ ad eos pertinentis *Item Bābergenſis & Vuirciburgici.* combuſſerit. Bambergenſis epiſcopus duriſſimis conditionibus pacem ab eo redimit. Vuirciburgicus aureorum millia ducenta numerare cogitur, & prætereà in ſe eius debita recipere, quæ erant circitèr trecenta quinquaginta aureorum millia. Sueuicæ ciuitates numero ad vigintiſex, & in ijs Auguſta, per legatos hortabantur Noribergenſes ad pacem cum Alberto faciendam: ſed illi præter alia, quæ eos ab hac pace abſterrerent, à Cæſaris & Ferdinandi fide diſcedere noluerunt. *Noribergenſes afflictiſſimè.* Tum verò Albertus longè etiàm maiori impetu Norigergam oppugnat, & tandèm his conditionibus cum eo pacem facere compulſi ſunt: Aureorum ducenta millia dependant, licèt iam antè Mauritio & ſocijs eius centum

centum millia dedissent: tormenta magna sex instructa 1552
rebus omnibus tradant: principes confœderatos fauore prosequantur &c. Et hæc ipsa ciuitas Augustanæ erat Confessionis. Hoc successu fretus Albertus, Vlmensibus quoquè dira minatur: sed illi respondent negatiuè ad ea quæ postularet. Si Romanus aliquis Pontifex, vel alius quiuis Catholicus Episcopus ità diuexâsset vrbem aliquam, nullum Sleidanus & eius similes sectarij scriptores, eius atrocitatis exaggerandæ finem facerent. Et multus est Sleidanus in commemorandis pecunijs, quæ è Germania & alijs regnis Romam exportentur. Et hæc facit vir bonus, vt inuidiam conflet Pontificibus. Verùm sub hoc nouo Euangelio tantam rerum ferè omnium iacturam fecit Germania, totque damna & clades perpessa est, vt pecunię omnes Romam exportatæ, pro nihilo habendæ sint: nec adhuc calamitatum vllus apparet finis. Hoc verò bonus Sleidanus non videt, & libens patitur hærere in calamo, non passurus, si ad Pontifices exagitandos isthuc pertineret. Tales nimirùm sunt plerique omnes scriptores sectarij, qui se Euangelicos vocant.

Gallus vastat Lucemburgenses.

Cõuentus Passauiensis.

Galliæ rex Lucemburgensem ditionem inuadit, populationibus & incendijs grassatur, Danuillerium oppidulum deditur, & posteà Iuodium valdè munitum, in quo erat Ernestus Mansfeldius Comes, qui cum multis alijs in regis potestatem venit. Porrò Mauritius ad constitutam diem Passauium aduolat, vbi & Principes aliquot coràm aderant, & absentium multorum legati. Aderat & Galliæ regis legatus. Mauritius tria vrgebat: Lantgrauij liberationem, & vt cognosceretur in illo ipso Passauiensi conuentu de illis rebus, quæ essent contra Germaniæ libertatem: deniquè vt religionis caussa nemini fiat molestia, donèc lis omnis composita sit. Albertus Brandeburgicus egregiè pergit Moguntinum, Treuirensem, & alios per Germaniam multis illatis damnis affligere. Volebat ab Argentinensibus milites suos quouis tempore intra vrbem recipi, & præsidium quoquè admitti, & quædam alia. sed nihil impetrauit. Non tulissent impunè, nisì eo ipso temporis puncto, quo hæc ferè exigebat, rumor allatus esset de Mauritio ad pacem spectante. Iam Vuormatiam & Spiram occupârat. Relicto autem Spiræ præsidio, cum copijs Francofordiam repetit, & indignè ferens pacem cum Mauritio confectam, noluit subscribere, sed pergit oppugnare

1552 Francofordiam. Reuerà dici non poteſt, quàm multos per Imperij ditiones ille Albertus mirabilitèr flagellârit. Mauritius pace facta cum Cæſare, exercitûs ſui partem, vt iam antè attigimus, ducit in Hungariam contra Turcas. Pacem illam Rex Galliæ fertur non æquo tuliſſe animo.

Cæſar venit Auguſtam. Iam Cæſar ingenti coacto exercitu Oenipontem redibat. Indè 20. die Auguſti Auguſtam venit, Senatum à Principibus inſtitutum remouet, & priorem, quem ipſe creârat, reſtituit. Per hoc verò tempus in Italia Senenſes Gallorum ope Hiſpanos milites è ſua vrbe eijciunt. Lantgrauius è cuſtodia dimiſſus, vbì ad Traiectum ſuperius venit, rursùs ob Rifebergi copias cum Alberto recèns coniunctas, Hiſpanis cuſtodiendus traditur, donec Cæſar conſuleretur. Albertus Brandeburgicus primò Moguntiam, mox Treuerim occupat. Moguntiæ arcem Epiſcopi & quædam alia loca flamma vorax abſumpſit. Treuerica quoquè ditio ignes & dira multa pertulit, & cum aliquot monaſterijs arſit etiàm quædam Epiſcopi arx, haud procùl à Treueri. Epiſcopus Treuirenſis erat in arce munitiſſima apud Confluentiam, quò etiàm ſe contulit Colonienſis Epiſcopus. Facilè ex ea arce prohiberi poterat, ſi Albertus (vt ferebatur) militem nauibus per Rhenum deuehere voluiſſet. In hoc Principum Confœderatorum bello, Vlmenſes in Cæſaris fide conſtantiſſimè permanſerunt, licèt ſex dierum (vt diximus) obſidione premerentur, & Albertus dira eis comminaretur.

Cæſar intrat Argentinã. Cæſar Septembri menſe venit cum omnibus copijs Argentinam, ſed non niſì cum paucis vrbem ingreditur, quod Galliæ rex impetrare non poterat: ſumptoq́ue illic prandio, rursùs egreditur. Tandèm iam appetente hyeme, importuno tempore cœpit oppugnare Metim, 22. Octobris die.

Metis obſidetur. Vrbem illam Galli mirum in modum communierant. Albertus Brandeburgicus hoc tempore, cùm non poſſet cum Galliæ rege de ſtipendio conuenire, quorundam precibus cum Cæſare redit in gratiam. habebat apud ſe 50. ſigna peditum, nec paucos equites. Aumalius Guiſij Principis frater, cognita eius à rege defectione, cùm iam ei legionem vnam peditum, cui Rifebergus præerat, Galli detraxiſſent, in eum magno impetu irruit: ſed Albertus, licèt longè pauciores haberet equites, magna vi Gallos in fugam conijcit, multos etiam nobiles cædit, Aumalium ipſum capit, &

in

in Germaniam mittit custodiendum: moxque ad Metim 1552
se cum Cęsaris exercitu coniungit. Fuit hoc Nouembris quarta die. Cæsar 20. die Nouembris venit in castra. Tum verò tanta vi vrbs oppugnata est, vt tormentorum horrenda tonitrua vltra vigintiduo Germanica milliaria sint audita: sed quòd sæua esset hyems, & tempus omninò importunum, obsidio soluta est sub Decembris finem. Ex exercitu multi frigore & contagione perierunt. Guisius princeps, qui vrbem propugnauit, egregia in milites Cæsaris, morbo aut vulneribus, ne exercitum sequi possent, impeditos, vsus est humanitate & liberalitate, benignè eos excipiens, & rebus omnibus necessarijs adiuuans. Fuit hoc sanè facinus Christiano principe dignum, & merita apud omnem posteritatem laude celebrandum. Et certè idem ille princeps religionis catholicæ fuit constantissimus propugnator, quę res illi tandèm mortem conciuit, vt posteà indicabimus.

Terribilis oppugnatio.

Ab alia parte Cæsaris Belgicæ copiæ vastant Galliam, & Hesdinum expugnant. Interim ex Hungaria Mauritius domum redit. Porrò Henricum Brunsuicensem hoc ferè tempore non mediocritèr afflixit Volratus comes Mansfeldius, qui Alberti militabat auspicijs, cùm is Gallicarum esset partium.

Magna omninò & incredibilia hoc anno damna tulit Germania, idque ab ipsis Germanis, qui se Germanicæ libertatis vindices profiterentur, præterquàm quòd etiàm tres Germaniæ Episcopatus Gallus sibi vendicauit. Videbantur iam Euangelici præcones restituti, cùm eccè Ioachimus Vuestphalus, Ecclesiæ Hamburgensis pastor, classicum canit, nec sinit pace gaudere Zuingliani Euangelij fratres. Libellum enim emisit hac inscriptione, *Farrago confusanearum & inter se dissidentium opinionum de Cœna Domini, ex Sacramentariorum libris congesta.* Hoc telo præter spem Tigurini & reliqui eius generis symmystæ, inprimìs Caluinus percutitur: Vult Ioachimus hoc libello ostendere, Zuinglianos in varias & pugnantes inter se opiniones scissos esse: quæ sit propria nota seductorum. Certè ipse quoquè Luterus 8. Zuinglianorum sectas in breui sua Confessione enumerat. Hortatur quoquè Ioachimus doctiores, vt nocentissimum Zuinglianorum errorem opprimant: Deniquè dicit esse dignas Zuinglianorum blasphemias, quæ potiùs sceptro magistratûs, quàm stylo

Germaniæ clades & damna.

Luterani instaurãt bellum in Zuinglianos.

1553 refutentur. Paulò antè Caluinus Tiguri ostenderat, idem se cum Tigurinis de cœna sentire: sed hoc Ioachimus per simulationem factum dicit. Nemo quidem contra hoc Vuestphali scriptum quicquam hoc anno edidisse visus est, sed non sempèr impunè feret, quòd ausus est tanta contumelia afficere Caluinum cum suis. Obitèr hic obseruanda sunt occulta Dei iudicia. Gaudebant iam hæretici, Mauritij opera ipsis aliquam esse redditam libertatem & Cæsarem grauissimis bellis teneri implicatum: sed eccè dum sibi à Cæsare tuta ferè omnia pollicentur, in mutua se bella transferunt, & tam dirè inuicèm se lacerant & insectantur, vt parùm à Catholicis passi videri possint. Hoc tamen dubitandum non est, qui Cæsarem impediuerunt, nè posset cœptam Germaniæ ab hæreticis contaminatæ restaurationem prosequi, eos Christianæ Reipub. cladem haud vulgarem attulisse. Sed de his alij fortaßis scribent copiosiùs.

Giapan insula apud antipodes.

Hoc anno Giapan insula, in extremæ Asiæ finibus à Lusitanis, quorum est lòngè lateque prolatum Imperium, etiàm in remotissimis ab orbe nostro regionibus, de amplectenda Christi religione sedulò pertentatur. Est ea gens in parallelo Germaniæ & Galliæ ad Antipodes sita, disciplinarumque omnium gnara. Itaque difficiles se præbent, nec volunt Lusitanis morem gerere, nisi id priùs faciant Sinarum populi, de quibus iam magna spes est, quòd possint ad fidem Christo benè propitio traduci, vtì infrà paucis attingemus. Sinarum rex perpetuum gerit bellum cum Cathainis Tartaris, quorum est amplissimum imperium, ferturque idem rex aliquot milliarium murum contra Tartaros exædificâsse, vbì perpetìm in armis habeat centum millia hominum, nè qua à Tartaris fiat irruptio. Giapan insula vergit ad Septentriones, & vt Hispani numerant, à Sinarum regione versùs Aquilonem distat leucis sexcentis: & corporum quidem colore, linguæ accentu, vestimentis & cultu corporis, eius incolę Germanis perquàm similes sunt. Habet insula in longum leucas sexcentas, alicubì in latum trecentas.

Sinarum populi Germanis aßimiles.

Libri hæretici cōburuntur Meti.

ANNO 1553. mense Ianuario Galli apud Metenses inquirunt libros Lutericos per ciuium domos, inuentos tradunt carnifici publicè exurendos. Mirum profectò est, cùm Germani Principes, qui Gallum con-

tra Cæsarem sibi adiunxerunt, id eo partim nomine, se 1553
fecisse testati sint, nè Augustana Confessio, hoc est, Luteri doctrina opprimeretur, tamen cum eo rege percutere fœdus voluisse, quem scirent Luterano dogmati esse infestissimum: nec minùs mirum est, regem Henricum Gallum eorum voluisse principum amplecti fœdus & amicitiam contra Cæsarem, quos & ipse odisset religionis nomine, & quos non dubitaret à se quoque animis esse alienos causa religionis. Venit etiam Metim Robertus Metensis Episcopus, Galliæ regi valdè addictus, & nouum constituit Senatum.

Albertus Brandeburgicus rursùs conscribit militem. Fœdus contra eum vel potiùs sui defendendi causa aliquot principes ineunt. Mauritius cum Henrico Brunsuicensi fœdus percutit, & Episcopis Vuirceburgensi & Bambergensi atque Noribergicis suam pollicetur opem. Albertus coactis copijs in Episcoporum & Noribergensium fines sæuit incendijs & direptionibus, Bambergam & Suinfurtum Imperij vrbem capit & præsidio munit, quædam Noribergensium castella & oppida occupat. *Fœdus cōtra Albertum.*

Cæsar oppidum Morinorum munitissimum Terouennam Gallis vi eripit, diripit, incendit, euertit. Captus in eo fuit Conestablij filius. Turca hoc tempore aut circiter mare Iönium & Tyrrhenum infestum habet. Sunt qui scribant Gallos se eis coniunxisse. Ego nihil huius affirmare velim. Nimiùm enim turpe est, Christianos contra Christianos cum Turcis Christi atrocissimis hostibus se coniungere. Dum Albertus in Franconia grassatur, Mauritius & socij exercitum eò mittunt. Albertus magna exacta pecuniæ vi, multis abductis captiuis obsidibus è Noribergica ditione, in Saxoniam celerrimè aduolat, multos Erphordiensis agri vicos diripit. Mauritius eius repentino aduentu commotus, omnes suos ad arma vocat. Albertus eius finibus nihil nocet, Halberstatensi Clero magnam pecuniæ vim imperat, Henrici Brunsuicensis agrum incendijs vastat. Ferdinandus rex & Mauritius bellum ei denunciant. Noribergenses eius ditionem inuadunt, editoque libro inter alia hoc ei obijciunt ceu singulare quoddam inauditæ crudelitatis exemplum, quòd cùm Altorfum atque Laufum ditionis Noribergicæ oppida occupâsset, & oppidanos & ruricolas & pecudes incluserit eo animo, vt omnes exureret: eo incendio pu- *Terouēna euertitur.* *Albertus graßatur.*

1553 eros, mulieres aliquot grauidas, & non paucos ægrotos conflagrâsse.

Eduardus rex decessit. Iulij sexto die in Anglia obijt Eduardus rex, circitèr annorum sexdecim adolescens, magno quidem dolore Euangelicorum fratrum, qui nihil non illo viuo sibi polliciti essent: nec minori illorum dolore successit ei Maria Catharinę illius, quam Henricus à se separârat, filia, virgo prudentissima, & Catholicæ religionis amantissima. Sleidanus Eduardi mortem non parùm deplorat, aitque tantæ expectationis regem seculis aliquot Europam non habuisse, quippe qui noui euangelij doctrinam vehementèr amâsset. Sed Sleidani encomia plus vituperationis quàm veræ laudis adferunt, nempe ab hæretico sacramentario profecta, qui non laudet nisi suî similes.

Prælium Saxonicũ immane. Nona die Iulij committitur in Saxonia prælium cruentissimum à Mauritio & Alberto, atque vtriusque copijs. Mauritius cum suis victoria potitur, sed ipse lœtali accepto vulnere, paulò pòst moritur, Albertus incolumis effugit. Perierunt in eo bello duo Henrici Brunsuicensis filij, & permulti comites, pręter alios. Multa eo die millia perierunt, illis inter se infestissimis signis concurrentibus, qui se Germanicæ libertatis assertores scripserant: Hoc quidem in bello videre erat Mauritium, Lantgrauium, Brunsuicensem Henricum & Episcopos Vuirciburgicũ ac Bambergeñ in iisdem versari castris: Porrò Alberto studere Ericum Brunsuigiũ, Mauritij sororium. *Mira rerũ metamorphosis.* Fertur Mauritius durissima obijsse morte, & se mirum in modum ob nimios dolores velut in spiras contraxisse. Sed nihil huius pro certo asseuerare velim. Sunt qui scribant eum noua cum Gallo rege consilia tum agitâsse. Vtcunquè sit, Cæsarem illa inopinata ad Galliæ regem defectione & bello præter spem illato adeò afflixit, vt eius valetudinem alioqui non bonam, non mediocritèr perturbâsse videatur, cùm ipse in se Cæsaris summam esset expertus beneuolentiam.

Sub hoc tempus sanguineę guttæ repertæ sunt in folijs arborum, auditi canum importunissimi latratus, & mutuæ dilaniationes, equorum velutì fremitus & concursationes armorum. Fuerat inter Mauritium & Albertum maxima necessitudo, quæ tandèm hunc habuit euentum.

Hesdinũ Superiori anno Hesdinum, arcem munitissimam, diximus Cęsareanos expugnâsse. Eam Galli recuperauerant.

rant. At hoc anno, mense Iulio, rursùs Gallis eam vi extorquet Cæsaris exercitus, cæso Horatio Farnesio Galliarum regis genero, multisque captis nobilibus, & in ijs Galliæ Mareschallo Marchiano. *1553 rursùs expugnatur.*

Mauritio successit Augustus frater eius, qui regis Danorum sororem habet in matrimonio. Per id tempus maximus terræmotus concussit Misniam Augusti oppidum. Saxo, quem Cæsar captiuum duxerat, electoriam dignitatem & possessiones ablatas, ab Augusti optimatibus, itemque à Cæsare repetebat, sed Augustus mansit in possessione.

Episcopi Vuirciburgicus & Bambergensis cum Noribergicis, Alberti oppida oppugnant. Lugduni nouem Euangelici fratres iussu regis rapiuntur ad supplicium. Bernates pro ijs apud regem intercedunt, sed frustrà.

Eduardus rex Angliæ hoc anno, vt diximus, moritur. Is sibi substituit Iohannem Suffolciam, Henrici regis proneptem ex sorore: porrò Mariam & Elizabetham sorores suas exhæredat. Assentiunt proceres plerique, sed populus & nobilitas omnis fert indignissimè. Erat enim Maria legitima Henrici filia, & ipsam Henricus moriens Eduardo voluit succedere. Multùm Northumbrius Dux conatus est impedire, nè Maria in regno succederet: at successit tamen, Deo illam benè iuuante, & multis ad eam confluentibus. Porrò Iohanna ducitur in custodiam, captusque Northumbriæ Dux, Londinum adducitur, mira in eum conuicia iactante populo. Capti sunt etiàm eius liberi, & frater, & nonnulli alij proceres, & Eduardi præceptor Iohannes Checus, qui tamen posteà dimissus est. Deindè Maria regina Londinum venit in arcem, atque ex carcere liberat locoque restituit Stephanum Vuintoniensem & Tonstallum Dunelmensem, doctissimos Episcopos, ducemque Norfolciæ, & quosdam alios Catholicos. Vuintoniensi addit summæ dignitatis munus, nempè Cancellarij. Northumbrius Augusti die 22. capite plectitur: multi Euangelici superintendentes in carcerem conijciuntur. Northumbrius cùm iam supplicio afficiendus esset, palàm suum errorem confessus est, & quia Edouardo regi puero suasor fuerat mutandæ religionis catholicæ, coram tota populi frequentia hortatus est omnes ad Romanæ Ecclesiæ amplectenda dogmata: simul etiàm commemorauit turbas & tumultus, qui ex sectis nasci soleant, quales etiàm Anglia iam vidisset intestinis exagitata dissidijs, & Germania

Iohanna Suffolcia.

Maria succedit Eduardo.

1553 fœdissimè confusa. Ad extremùm ait, se velle mori catholicè: atque ità cæsus est. Petrus martyr, monastici instituti desertor, insignis Zuinglianus, ex regno excedit. Calendis Octobris Maria regno inauguratur, annos nata ferè 38.

Albertus vincitur. Henricus Brunsuicensis Albertum, nouas conscribentem copias, in pugna vincit. Turcica classis Corsicam insulam Genuensium capit, aliquot demptis oppidis. Cæsar Hesdinum solo æquat, & cùm vellet Dorlanum tentare, eius exercitus à Gallis in fugam compellitur, non paucis occisis & captis. Galli Cameracum tentant, sed frustrà: & cùm vsqueadeò propè Cæsaris ad Valencenas castris se coniunxissent, vt res ad prælium spectare videretur, plurimis desideratis abeunt 18. Septembris die, in reditu longè lateque omnia vastantes incendijs. Lutetiam sæuissima vastat pestis, & rex multos Euangelicos comburit. Brunsuicensis Henricus cum exercitu proficiscitur contra Albertum in Franconiam, & licèt non deesset ei occasio quosdam Principes, à quibus læsus fuerat, egregiè diuexandi, tamen commodum & humanum se præbet, & sinè maleficio exercitum per eorum fines ducit.

Caluinus Seruetum afficit supplicio. Geneuæ Caluinus Seruetum Hispanum, valdè impiè de sacrosancta Trinitate sentientem, extremo curat supplicio affici. Mirum hoc erat, non solùm quòd Caluinus nihilo esset illo melior, sed etiàm quòd isti Euangelici nolunt morte affici hæreticos. Porrò verò Caluinus suum hoc factum vsqueadeò illustre esse voluit, vt totam historiam scripto euulgato compræhenderit, & in hæreticos gladio vindicandum docuerit. Tanta est nouæ huius Euangelicæ doctrinæ constantia.

Sleidanus hanc Serueti necem non improbat, non probaturus, vt appáret, si Pontifex aut Catholici eam hæretico illi intulissent. In summa: quicquid facit Luterus, Caluinus, Zuinglius, & id genus pestes, id non potest non esse euangelicum: si quid eiusdē generis faciat Pontifex Romanus, sæua tyrannis est & facinus Antichristianum. O cæcas hominum mentes. Certè Caluinus non minùs commeruerat mortem atquè Seruetus ille: nec refert secùs de illo sentire miseros, quos ille miser euertit. Luterani sanè si habuissent illum, tractâssent illum haud alitèr, nî fallor, atquè hæreticum.

Alberto Brandeburgico aliquot oppida eripiuntur ab hostibus. Galli Vercellas ex improuiso capiunt, factaque

ſtaque direptione, indè recedunt, quòd Gonzaga Cæſaris præfectus ſuperueniret. 1553

Turcica Solimanni claſſis multa damna infert ditionibus Cęſaris, quę ad mare vergerent, Siciliæ, Calabrię, Corſicæ quoque, quam (vt dixi) occupârunt, permultis cæſis Corſis & Genuenſibus. Interim diuina vltio Solimannum illum domi perſequitur. Erat ei filius natu maximus Muſtaphas. Hunc ſuſpectum habens de regno ipſius inuadendo, ad ſe eum accerſit Alepiam in Syriam, vbì tum regiam habebat Solimannus. Muſtaphas patri ſtatìm obtemperans, ad eum cum magnis properat muneribus. Vbì ſe de equo demiſit, nullas ſuſpicatus inſidias, in Solimanni tabernaculum ingreditur, iuſſusque acinacem deponere, ad Solimannum eius manum oſculaturus propiùs accedit: ſed ò crudelem patris animum, antequam acceſſiſſet, à regijs miniſtris, vt eis imperatũ erat, ſubitò compræhenſo funis in collum iniicitur, & inſpectante patre ſtrangulatur. Eadem hora ſignifer eius, ex nobili Michaelium familia Venetijs ortus, capite plectitur. Fertur posteà Solimannus eam filij necem multis lachrymis proſecutus.

Claßis Turcica vexat Chriſtianos.

Solimannus ſuum iugulat filium.

Albertus Brandeburgicus à Cameræ iudicibus proſcribitur, tanquàm publicæ quietis & tranquillitatis perturbator. In Angliæ regno Catholica religio magna ex parte reſtituitur: Regina Philippo, Caroli Cæſaris filio, deſpondetur, & Euangelici malè mulctantur. Multos martyres numerant Euangelici in ſolo regno Angliæ, & quidam Iohannes Foxus, de quo infrà fortaſsìs plura, martyrum iſtorum Angliæ hiſtoriam conſcripſit. Sed ab horum martyrum conſortio libera nos Domine. Ne Luterani quidem iſtos dixerint martyres, cùm Zuinglij potiùs, quàm Luteri dogma ſecuti videantur. Ineptus quidam ſcribit, exules Angliæ priuatim in Germania multos de vera ſententia verborum cœnæ priuatim docuiſſe, ijs verbis non ſolùm catholicos, ſed etiàm Luteranos perſtringens. Et certè hoc eodem anno Ioachimus Vueſtphalus Luteranus libellum edidit hoc titulo, Recta fides de cœna Domini: quem libellum ideò ſe ſcribit dedicâſſe Eccleſiæ Hamburgenſi, vt eam inſtrueret aduerſus Sacramentarios.

Iohannes à Lasko Polonus nobilis, ſed ſacramentarius, permiſſu reginæ Mariæ ex Anglia cum duabus nauibus in Daniam ſe confert cum multis ſocijs ſacramentarijs. Putabat ſe illic per hyemem latitaturum: ſed quòd

Iohãnes à Lasko à Luteranis vbiquè repellitur.

1554 quòd aliam à Lutero ſententiam de ſacramentis adferret, non potuit obtinere hoſpitium. Luterani enim non ferunt ſacramentarios, vti nec ſacramentarij Luteranos. Venitur ergò ad maritimas Saxoniæ vrbes, Lutero addictas: ſed ibi quoquè Laskus cum ſuis repellitur. Culpam illam inexpiabilem non tam in magiſtratus, quàm Luteranos concionatores, Sacramentarij conferunt. Tandem poſt longos errores & pericula, in Phriſiæ Orientalis oppido Embdano inueniunt nidulum, vbì refocillarentur. In eos acritèr inuecti ſunt etiàm publicis ſcriptis Saxonici quidam eccleſiaſtæ, ità vt compulſus ſit Iohannes Vrenhouius hiſtoriam ſcribere, De inſtituta ac demum diſſipata peregrinorum in Anglia Eccleſia, quam tamen etiam ipſi Sacramentarij vellent non euulgatam. Et quis non rideat, dum iſta legit? Prodijt etiàm, Iohanne Stoltzio authore, defenſio Luteri contra Sacramentarios, in qua narrat Lutero, Sacramentarios œſtro percitos, ipſum ſcribendo nunc vincere, & quibus poſſint ſannis commentarios eius & verſionem Bibliorum carpere: illum, qui a caluitie nomen habet, (Caluinum intellige) eius ſanctiſſimos commentarios in Geneſim ſingulis propè folijs explodere, & cachinnis amarulentis excipere &c. ſcripſerat enim Caluinus commentarios in Geneſim à Lutero diſcrepantes. O miſeros, qui tales ſequuntur duces in rebus grauiſſimis, ad animarum vel ſalutem vel exitium ſempiternum pertinentibus.

Embdæ recipitur.

Hoc anno fuit quidam Pariſijs, qui ſe Iohannis Apoſtoli & Euangeliſtæ mente perfuſum diceret. Porrò & Baſileæ & Pariſijs viſus eſt, qui genio Petri Apoſtoli ſe duce frui contenderet. Alius quoquè Baſileę aſſerere non dubitauit, ſe Moſis angelum habere, prædixitque regem Galliæ ante menſis Iunij initium Proteſtantium dogma recepturum. Multos ille quidem initiò commouit, ſed vbì vidit regem Franciæ conſtantèr in auita religione permanere, ſubduxit ſe, veritus laqueum, furcifer. Non finxiſſent iſti, opinor, talia, niſi vidiſſent homines pleroſque incredibili ſtoliditate quibuſlibet commentis facilè commodare fidem.

Homo portentoſus Pariſijs.

Item Baſileæ & Pariſijs.

ANNO 1554. 2. Ianuarij è viuis exceſſit Luſitaniæ rex Iohannes, Iohannis tertij filius, anno ætatis ſuæ 17. In matrimonio habuit Caroli Cæſaris filiam Iohannam, quæ ab illo grauida relicta, eiuſdem menſis die 20. Sebaſtianum principem enixa eſt. O quàm multi

Sebaſtianus Luſitaniæ rex naſcitur.

multi in rerum omnium summa affluentia tum aufe- 1554
runtur ex hac luce, cùm eam primùm incipiunt intueri. Et tamen in tanta miseræ vitæ huius incertitudine quotusquisque est, qui non sibi Nestoreos propemodùm polliceatur annos?

Cõficitur matrimonium Philippi & Mariæ.

Eodem anno Cæsaris amplissimi legati in Anglia matrimonium Philippi & Mariæ reginæ omninò conficiunt, inuitis seditiosis quibusdam, qui authore Viato rebellionem excitârunt. Regina turbam ad arma concitatam mira dexteritate sedat: Viatus capitur, & in carcerem ducitur: Dux Suffolcius, seditionis non minima pars, Londinum captiuus adducitur. Northumbrij filius Guilfordus & Iohanna vxor eius, quam Eduardus rex puer sibi substituerat, capite mulctantur. paulò pòst etiàm dux Suffolcius plectitur die 21. Februarij. Eodem die moritur Vinariæ Sibylla Cliuensis, Saxoniæ Ducis coniunx, & vndecimo post eam die dux Iohannes Fridericus maritus eius.

Religio restituta in Anglia.

Hoc tempore religio Catholica in Anglia prorsùs restituitur, & multi Euangelici indè aufugiunt, sedesque suas apud Germanos diuersis locis captant. Elizabetha reginæ soror, quòd anteactæ seditionis conscia putaretur, in custodiam datur. Hæc religionis mutatio molestissima fuit Euangelicis, qui sibi illo in regno certum perfugium collocârant, si quid alibì aduersi accideret.

Albertus Brandeburgicus omni ditione sua eijcitur, & Blasseburgum, præcipuum eius propugnaculum, obtinet rex Ferdinandus. Intereà Brunsuicensis Henricus per inferiorem Saxoniam aliquot principes & vrbes, multos quoquè nobiles & illustres pecuniam poscit. Alteræ eius & Episcoporum ac Noribergensium copiæ, pulso Alberto & expugnato Suinfurto, quosdam alios mulctant in Germania superiori. Porrò Carolus Sabaudiæ princeps moritur, relicto Philiberto, qui Cæsari militabat. Galliæ rex Cæsaris vexat ditiones, inter alia Bouinum oppidum & Dinantum capit, diripit, arces ibi demolitur, Mariæburgo præsidium imponit. Cæsare illi occurrente, in Hannoniam deflectit, Binsium oppidum & arcem, vbì regina Maria res magni precij & cultissimos hortos habuit, fœdissimè diripit, inflammat, & omnia longè ac latè populatur & incendit. Eodem verò tempore Gallicus exercitus in Italia a Cæsareanis profligatur, & Senenses grauissima premuntur obsidione.

Galli vexant Burgundos.

Philip-

1555 Philippus Caroli Cæsaris filius 9. Iulij venit in Angliam: quarto pòst die Vuintoniam, vbi ad summã cum multa nobilium turba progressus ædem, ab Episcopo Vuintoniensi & quibusdam alijs excipitur. Luce altera reginam adit. Porrò sequenti die, ipsis ferijs D. Iacobi, regali magnificentia nuptiæ celebrantur. Cæsar eò miserat legatum, qui suo nomine regnum Neapolitanum filio nuptiarum causa concederet. Posteà cum multo splendore Londinum cum regina ingreditur. Sub finem Octobris, Mediolanensis quoquè principatûs possessionẽ Cæsar ei tradit per legatos. Ipse interim iuxta Hesdinum, superiori anno ab ipso captum & euersum, nouam munitionem & oppidum contra Gallos condit.

Philippus rex in Angliam. *Nuptiæ.*

Comitia Angliæ.

Nouembris die 12. Londini in Anglia publica inchoantur Comitia. Aderat rex Philippus & Regina. Venit etiàm eò Cardinalis Polus, vbiquè summo honore exceptus. Is in publico conuentu hortatur omnes ad ecclesiæ Catholicę amplectendam communionem & vnitatem. Ibì sanè regni Ordines petunt veniam schismatis contra Pontificem admissi, orantque vehementèr, vt à censuris Ecclesiasticis absoluti, recipiantur in Ecclesiæ sinum. Altero die inter alia, quæ narrare longum est, Rex & Regina cum cæteris procumbunt in genua, & Cardinalis in omnes absolutionem pronunciat. Hæc irridentur ab istis nouis Euangelicis: sed quantumcunquè procaces sint & insolentes, nisì absoluantur horrendi illius anathematis vinculis, quibus velint nolint constricti tenentur, nunquàm Dei vultum conspicient. Olìm solebat plerunque malus dæmon inuadere eos qui essent excommunicati: quod cùm hodiè rarò fieri videatur, Excommunicatio, qua nulla est pœna seuerior, & formidanda magìs, in contemptum abit. Interim tamen, etsi corpus non videtur obsidere, animam certè anathemate percussi malus dæmon obsidet. Et indè est, quòd in summum Pontificem adeò atrocitèr incurrunt plerique omnes hæretici, quia sciunt illi datas esse claues regni cælorum, & ligandi atque soluendi primariam in terris potestatem, quam, licèt eis rumpantur ilia, tamen eripere ei non possunt.

Anglia Ecclesiæ conciliatur. *1. Cor. 5.* *Matt. 16.*

ANNO 1555. Ioachimus Vuestphalus præco Hamburgensis, nouum edit scriptũ contra Sacramentarios. In præfatione scribit, Regem Daniæ & senatum Hamburgensem edicto prohibuisse, nè quis ciuium Anabaptistas,

Vuestphalus in Sacramentarios.

ptistas, Sacramentarios, vel alios sectarios hospitio reciperet. Hoc edictum renouatum esse ob grauissimum periculum, quod Luteranis Ecclesijs à Sacramentarijs ad maritimas vrbes confluentibus immineret. Aliç quoquè eius littoris vrbes sub graui pœna vetuerũt, nè quis Zuinglianos hospitio reciperet. Isthuc quidem est sapere, lupos arcere à grege, nisi quòd satanas satanam expellit, dum Luterani pellunt Zuinglianos. Vtinàm verò ea seueritate erga sectarios omnes vsi essent Catholici, non tam latè serpsissent tot monstrosæ hæreses. 1555

Diù tacuerat contra suum genium Iohannes Caluinus, sed nunc tandèm primam contra Vuestphalum defensionem euulgat. Vuestphali quidem nomine abstinuit, sed eo consilio, vt ipse scribit, vt si fortè sanabili esset ingenio, tacitè eius ignorantia sepeliretur. Verùm sensit Caluinus non edentulum Vuestphalum. Mox enim libellum cõscripsit contra Caluinum, hoc titulo: *Aduersùs cuiusdam sacramentarij falsam criminationem.* Prodijt eodem tempore Timanni Luterani, Bremensis pastoris, Farrago contra Sacramentariorum dissentientes inter se opiniones. Terrebant hæc Luteranorum fulmina Iohannem à Lasko egregium Zuinglianum. Itaque mense Aprili ex Embda migrat Frãcophordiam, vbì ei permissum est constituere Ecclesiam peregrinorum. Sic vocari voluit illa non admodùm magna synagoga. Sed quàm miserum est, quamque horrendum, ea ratione dici peregrinos? Quanto consultiùs fecissent, si ad Catholicam Christi Ecclesiam se adiunxissent, futuri deincèps ciues sanctorum & domestici Dei? Est tamen hîc quoquè non negligentèr obseruandum iustum Dei præpotentis iudicium, quo factum est, vt qui eam profiterentur sectam, quç multos Catholicos è suis sedibus expulisset, multisque modis diuexâsset, ipsi iam ferè nusquàm possent certam & tutam obtinere sedem.

Caluinus in Vuestphalum.

Vuestphalus contra Caluinũ.

Mensis Martij die 18. moritur Sebastianus ab Hausenstain Archiepiscopus Moguntinus, & ei substituitur Daniel Brendel ab Hemburg, multa doctrina & insigni virtute conspicuus.

Eiusdem mensis die 23. obit diem suum Iulius Pontifex eius nominis tertius. Eius morte comperta, Moronus Cardinalis, itemque Augustanus & reliqui Cardinales Romam celeritèr aduolant, noui Pontificis creandi causa. Eligitur autem ab omnibus Marcellus Ceruinus,

Iulius 3. moritur.

Marcellus 2.

1556 uinus, retento sibi nomine Marcelli, multa & eruditione & probitate venerabilis. Sed quod dolendum est, eius Pōtificatus vix paucorum fuit dierum. Ab eius obitu die vicesimo Senenses ad summam rerum omnium egestatem redacti, Cæsari tandèm se dedunt post diuturnam obsidionem. Marcellus successorem habuit Iohannem Petrum Caraffam, senem propè octogenarium, qui ex more mutato nomine dictus est Paulus Quartus.

Senæ deduntur Cæsari.

Paulus 4.

Sub veris initium apud Heluetios nata est dissensio propter quosdam Locarnorum subditos, qui trans Alpes positi, Zuinglianismum complexi erant. Id Quinquepagici cum cæteris Catholicis Heluetijs nullo pacto ferendum putârunt, alijs Zuinglianarum partium rem approbantibus. Tandèm compulsi sunt illi, qui religionem mutârant, extra eam regionem cum familijs & facultatibus suis discedere. Eorum bonam partem Tigurini in suam vrbem & agrum receperunt.

Dissensio apud Heluetios.

Sub finem Octobris Carolus Imperator Philippo filio, euocatis ad se legatis prouinciarum, dominiorum & ciuitatum Burgundicæ domûs, potestatem regnandi & gubernandi terras ipsi subiectas vltrò tradidit. Eo tempore sedentis Cæsaris dextrum latus Philippus filius, sinistrum Maria soror eius ità claudebant, vt terna sedilia triangulari ferè linea essent constituta. Enarrabat tum ad eos qui aderant, labores suos & annos Regni sui, idque viua voce, & valdè oratoriè, grauitèr, & copiosè. Lachrymabatur autem Cæsar ipse. Porrò filius Philippus rex, & Maria regina Pannonię, & plurimi proceres mirabilitèr doluerunt, & multi in profusissimas lachrymas eruperunt, etiàm illustres aurei velleris equites. Inter cætera dixit palàm optimus Imperator, quòd nemini sciens & prudens iustitiam negârit. Aderat inter alios Hannoniæ Senescallus, podagræ morbo vexatus. Illi Cæsar semèl atque iterùm humanissimè iussit sedem poni, quam tamen ille modestissimè recusabat. Finita oratione, Guilielmi Principis Auraniæ, & Burenij comitis humeris se sustentans, ex conspectu amplissimi theatri abscessit.

Carolus V. Philippo filio permittit Burgūdiæ administrationē.

ANNO 1556. aliquot Sacramentarij dogmatis signiferi Luteranis egregiè respondent. Principiò Henricus Bullingerus Apologiam edit, qua ostendere nititur, Tigurinos ministros in Orthodoxa & Catholica fide sanctè perseuerare. Crede, si vis. Deinde Bernar-

Zuingliani respondent Luteranis.

Bernardinus Ochinus contra Vuestphalum defensionem conscribit & euulgat. Et vt nullus Luteranis hostis non esset molestus, etiam Caluinus secundam suam defensionem, piam scilicèt & Orthodoxam de Sacramentis, contra Vuestphali calumnias euulgauit. Si Romanus Pōtifex & tota Christi Ecclesia, ausi essent, inuitis Zuinglianis istis, hoc pacto calamum stringere in Luteranos, omnia illorum scripta non alitèr acciperentur, quam Papistica commenta, quibus conarentur opprimere lucem Euangelij. Sed vt isthæc calumnia facesseret, viderentque homines ab istis noui Euangelij præconibus non ipsum verbum Dei, quod tam impudentèr iactitant, sed priuatas quorunque opiniones pro Dei verbo imperitis obtrudi, permisit sapientissimo consilio etiàm inter se atrocissimè & pertinacissimè digladiari miseros & omni lachrymarum fonte plangendos, vt qui necdum eorum laqueis implicati sunt, caueant, nè quandoquè irretiantur: qui autem irretiti sunt, ocyssimè sese explicare nitantur. Accessit his Luteranorum hostibus auctarij loco Iohannes à Lasko, qui ad Poloniæ regem & eius regni ordines omnes scribit Epistolam, qua & Zuinglianum dogma tuetur, & Luteranos ait cum mente totius scripturæ & Catholicæ Ecclesiæ consensu pugnare, neque citra Dei contumeliam, eorum doctrinam retineri posse. Poterant tot hostes miseris Luteranis sufficere, sed iritati crabrones non tam facilè conquiescunt. Angli exules apud Geneuam edunt Latinè Nicolai Ridlæi libellum de Cœna Domini. Hunc Ridlæum hæreseos nomine in Anglia flammis tradidit regina Maria. Porrò Zuingliani cum in martyrum album retulerunt. Hunc in modum isti præclari Euangelici noua bella atrocissimè instaurârunt, immò potiùs simulatam concordiam in apertissima bella verterunt. Multi libri, orationes, dialogi, confessiones, epistolæ, theses, præfationes vtrinquè à doctis paritèr & indoctis euulgabantur, & maiori, quàm vnquàm anteà, impetu res agitata est. Luterani Zuinglianos apud omnes in odium & inuidiam vocabant, & multas habuêre synodos, quibus de opprimendis Sacramentarijs actitârunt. Atque hæc & multa alia scribunt ipsi Zuingliani: adduntque Luteranos plerosque se iunxisse Papistis, vt Zuinglianos faciliùs opprimerent. Verum quidem est, non paucos Luteranos ad Catholicos sese recepisse, agnito errore suo: sed ij non minùs oppugnant Luteranos, quàm Zuinglia-

1556

Dissidia Euangelicorum.

Luterani in Zuinglianos sæuiunt.

1556 nos. Ex ista enim mutua dissensione, cùm vtrinquè non nisi verbum Dei creparent fratres Euangelici, complures ad sanitatem rediérunt, nec cum talibus quicquam voluerunt habere commercij, quos non minùs à se inuicèm, quàm à Catholica Christi Ecclesia dissidere viderent. Erant in hoc negocio vehementes Saxonici ministri, Heluetij visi sunt moderatiùs agere cum Luteranis. Habet Saxonia multis locis cereuisiam mouendo cerebro, si nimiùm bibas, valdè idoneam. Porrò Euangelicos per Saxoniam fratres verisimile est pro more gentis potare largitèr. Indè tot fumi & crassi spiritus, qui cerebrum pertentant, immò obruunt, faciuntque nihil ferè sobriè ab istis vel dici vel scribi. Heluetij cùm vinum non habent, non inuiti aquam potitant. Hoc Saxones cane peiùs & angue oderunt. Hæc possit forsan ratio reddi, quòd ministri Saxonici egerunt tumultuosè, Heluetici paulò sedatiùs. Sed vtcunquè sit, optimè dixit Sapiens, Inter superbos sempèr sunt iurgia. *Prou.13.* Quin & Erardus Snepffius Luteranus confessionem de Eucharistia hoc tempore edidit, qua Zuinglianos perstringit.

Intereà moritur Conradus Pellicanus, ex Franciscano apostata Zuinglianus. In eius locum Argentorato à Tigurinis accitus est Petrus Martyr Florentinus, qui ex Italia profugerat. Prodijt quoquè scriptum quoddàm Erasmi Alberi Luterani contra Carlstadianos, Sacramentarios, fanaticos & Anabaptistas &c. Accidit quoquè ridiculum quiddam Francophordiæ. Caluinus publicè disputat cum Iusto Velsio (qui apud Coloniam Agrippinam parùm faustus hospes aliquandiù hæserat, quin & in carcerem coniectus fuerat) de libero arbitrio: cumque ille magnus Sophos, qui apud Genenenses tantùm non deus aliquis habitus est, cum ministris eius loci de causa Sacramentaria conferre vellet, tanquàm Zuinglianus reiectus est, non sinè crimine læsæ maiestatis, si penès Geneuates sit sententiæ pronunciandæ potestas & authoritas. Sunt qui in scriptis suis indicare videantur, Velsium, abiuratis erroribus, reuertisse ad Catholicam Ecclesiam. Res mihi necdùm penitùs comperta est: sed si ità tamen est, gratulandum est homini docto, quòd magno & raro Dei beneficio potuit agnoscere lapsus suos. Vtinàm eius exemplum resipiscentiæ, si modò certa est, plurimi imitentur, & redeant in viam dum adhuc dies est, priusquàm illa æter-

Disputatio Caluini cum Velsio.

næ

næ noctis tetra caligine inexplicabilitèr inuoluantur. 1556

Inter Carolum Cæsarem, filium eius Philippum & Galliæ regem, quinquennales non ità pridèm erant pactę induciæ, sed hoc anno rursùs ruptæ sunt, & ad arma vtrinquè magna miserorum hominum, qui interim opprimebantur, infelicitate concursum est. Moritur quoquè 4. Calendas Martij Fridericus Elector Palatinus: & paulò post eum Iohannes Treuirensis Episcopus ex Comitibus Eisenbergicis. Eius sedem obtinet Iohannes à Lâten/ cuius inter alias corporis & animi dotes, eximia prudentia & in Catholica religione cōstantia prædicatur. *Mors episcopi Treuirici.*

Excessit è viuis per idem tempus 3. Nonas Iulij Reuerend. D. Episcopus Cyrenensis Iohannes Nopel à Lippia, Reuerendissimo Archiepiscopo Coloniensi à suffragijs, magna eruditione & facundia vir, longiorique vita digniss. probitate vitæ & strenuo concionandi labore de Ecclesia & fide Catholica per annos aliquot optimè meritus: atque ea re inter illustres Dominos Capitulares summi templi Coloniensis, haud procùl à sacello, vbi trium Magorum corpora asseruantur, honorificè sepultus.

Moritur etiàm Adolphus Archiepiscopus Coloniensis die XX. Septembris, & ei succedit germanus frater eius Antonius ex comitibus Schauuenburgicis. Ità breuì tempore quatuor Rheni Electores è medio ablati sunt. Mense Februario visus fuit in cælo cometes, qui plerunquè terris dira minari solet. *Obitus Adolphi Archiepiscopi Coloniensis.*

Est in Caluini discipulis quidam non postremus, Theodorus Beza. Is quondàm Iuris licentiatus, Parisijs ex opulentis sacerdotijs vltra septingentos coronatos aureos percipiens, vitam viuebat turpissimam, ac varia libidinum spurcitie contaminatam. Erat hæc quædam ad deteriora parasceue, talesque mores nihil merebantur aliud, quàm vt homo impurus prorsùs à Deo reiectus, in inexplicabilis perfidiæ & hæreseos labyrinthos detruderetur: quod & factum est. Nam ad Caluinum defecit, venditis priùs Simoniaco sacrilegio sacerdotijs vel beneficijs Ecclesiasticis. Sed quemadmodùm in Caluino alijsque hæresum architectis multa fraus & dolus, miraque inconstantia fuit, ità & in hoc Beza, quemadmodùm vel vnum hoc præclarum facinus, quod subijcimus, declarabit. Anno hoc 1556. venit ille ad Electorem Palatinum Ottonem Henricum,

1556 ricum, qui erat Luteri placitis addictissimus, cum Farello homine pestilente, qui Geneuam infecerat, & Caluinum, Seruetum, Viretum, aliosque id genus habuit discipulos, atque ob metum seditionis à Basileensibus proscriptus & in exilium abire iussus fuit. Obtulit autem is Beza illi principi arte veteratoria & multa cum simulatione confessionem quandam, aitque illi non modò Allobroges, sed etiàm Heluetios subscribere. Fecit hoc ille bonus vir, vt Principis sibi beneuolentiam conciliaret, qua tum opus habebat, maximè quòd rex Francorum seuerè in Caluinistas animaduerteret, quem eo nomine apud Principem accusabat tyrannidis, orans vt regem à proposito precibus & minis deduceret. Porrò hæc Confessio ad verbum habebat, verum & reale ac substantiale corpus & sanguinem Christi sub specie rerum visibilium repræsentari & exhiberi. Dixisses Caluinistas & Zuinglianos prorsùs mutatos in Luteranos: sed quid non fingit deplorata nequitia? Princeps quidem & qui aderant, ea Confessione lætabantur, & quòd putarent conuersos esse Sacramentarios, communis gratulationis ergò miserunt eam Duci Vuirtenbergico. Is quoquè tam insperatam metamorphosim miratur & laudat. Spargitur mox rumor in Germania, agiturque de Zuinglianis triumphus ante victoriam. At Tigurini vbì de re tota certiores fiunt, tanta hominis impostura acritèr dolent, & eam Confessionem magna contentione oppugnant, Bezamque falsi reum peragunt. Nihil enim Zuingliani illi volebant minùs, quàm à Zuinglio ad Luterum defecisse videri. Nam tametsi in quibusdam Luteri placita non inuiti sequuntur, at in re Sacramentaria erràsse Luterum, plùs Lutero vidisse Zuinglium contendunt. Quid verò interim Beza? num se deserit? Minimè. Audi artem tali artifice dignam. Vult persuadere Tigurinis, dolum aliquandò bonum esse, & aliud agere atque simulare. Nec dubium est, quin nouum hoc Euangelium his artibus sit instructissimum, ijsque & ortum, & auctum, & propagatum sit. Et id quidem mortales necdum vident: vbì autem Deo benè propitio quandoquè viderint, repentè vt fumus istorum præstigiæ, quibus homines dementant, euanescent. At Tigurini tamen hoc paradoxo minimè contenti, non prius in gratiam recipiunt Bezam, quàm suam ille culpam agnosceret. Redit indè vir optimus ad suos Heluetios & Allobrogas, & vt priorem fraudem

Facinus veteratorium Theodori Bezæ

Confessio Bezæ simulata.

Nota fraudem.

dem posteriori expiaret, atque re ipsa testatum efficeret 1556
se Germanis illusisse, in Vuestphalum & Heshusium stringit calamum, palamque profitetur, non aliam in Cœna Domini esse corporis & sanguinis præsentiam, quàm in Baptismo, in concione, in Lectione Sacræ scripturæ, atque in priuata meditatione quotiès mens fidelis ad Christum assurgit. Et rursùs tamen, vt à Germanis non prorsùs discedere videatur, fatetur in Cœna Domini substantialitèr ac realitèr verum & naturale Christi corpus esse & exhiberi: sed Cœnam non vult esse id, quod inter homines ex Domini præscripto geritur, eius verò præcipuam partem in cælis peragi, cui nos fide intersimus & spiritu. Ità isti infelices sibi inprimis, deindè etiam alijs portentosis verborum strophis illudunt, atque in sanctissimis religionis negocijs haud alitèr atquè in scena versantur, in alias atque alias subindè transformati formas, vt cùm ijdem perpetuò loquantur, diuersos loqui putes. Et tamen is idem Beza multas posteà in Gallijs turbas excitauit, opima è locis sacratis spolia abegit, & tantùm non apud homines miserè fascinatos principatum & regnum obtinere visus est. Faxit clemens & bonus Deus, vt tamen vel tandem nobis patescant oculi, & videamus quàm splendidè isti nobis imponant, quàm omnia in summam & sempiternam animarum nostrarum perniciem machinentur, quàm nihil spectent minùs, quàm vt rebus salutique nostræ consulant.

Austriaci cupidi noua doctrina.

Rex Ferdinandus necessaria contra Turcarum irruptiones præsidia comparare volens, petit à subditis suis eam in rem subsidia. Austriaci inferiores apud Viennam conueniunt, seque imperata vltrò facturos recipiunt, modò ipsis permittatur Euangelium. Id si fiat, sperare ipsos omnia contra Turcas ex sententia cessura. Nihil tum impetratum est, quòd facilè videret sapientissimus Rex, nunquàm adeò infestos fuisse Turcas Germanis, quàm his annis, quibus Luteri Euangelium miseri homines amplectuntur. Et reuerà nisi aliqua ratione tandèm Germaniæ sua pristina religio restituatur, & noua dogmata, quæ tot nobis pariunt sectas & hæreses, atque intestinas animorum acerbitates & simultates, prorsùs eliminentur, fieri non potest, quin vel Turcico vel Moscouitico aut certè Tartarico quandoquè ferro vastetur, & durissima seruitute oppressa, leuitatis & temeritatis suæ meritas pendat pœnas. Vti-

1556 nàm vel Græciæ summa calamitas doceret tandèm Germanos maturè sapere. Sed fortaſsis peruenit in nos quoquè ira Dei vſque in finem. Magnum profectò eius iræ argumentum eſt, tam horrenda cæcitas & vaſta caligo, vel potiùs inſania quædam, quæ nos non ſinit noui huius Euangelij fructus longè peſſimos intueri. Luterus viſus eſt nouam mundo lucem inuehere: eius doctrinam multi è vulgo cupidè ſtatìm complexi ſunt, cordatiores cunctantiùs eam admiſerunt, permulti penitùs reſpuerunt. Vbi animaduerſum eſt, eius conatus, dum non initiò reprimuntur, ſuos habere ſucceſſus, mox alij ſuper alios exiſtunt homines importunis ingenijs, & ipſi quoquè nouam mundo lucem venditant, aiunt ſe vidiſſe, quod Luterus necdùm viderit.Ità repentè intra vnam Germaniam multiplex nimiùm credulæ turbæ Euangelium obtruditur, & incredibili ſtultitia ab imperita concione arripitur Luteranum, Carlſtadianum, Anabaptiſticum, Zuinglianum, Zuencfeldianum, Oſiandrinum, &c. Nec vident miſeri & cæci homines, dum ab vna, vera, Catholica religione abduci ſe ſinunt, ſe in tam varias & mirabilitèr inter ſe pugnantes ſectas ſeduci, vt iam permulti ſint, qui prorsùs ignorent, quid potiſſimùm ſequi debeant in tanta nouorum dogmatum varietate. Hoc verò iure meritoque patiuntur, quòd ſtultè & puerilitèr quibuſlibet nouatoribus primò aures, mox etiàm fidem commodârunt, cùm in ea debuerint religione conſtantiſſimè perſeuerare, quam tot perpetuis ſeculis vniuerſa Germania & Catholica Chriſti Eccleſia coluiſſet, quam hodieque tot ampliſſima regna & prouinciæ colant. Interim verò dum ſeductoribus obtemperant, qui non Chriſti, ſed ſuam gloriam quærunt, & miſerorum animas negociantur, in multas diſcinduntur factiones: indè animorum exiſtunt diſſidia & perniciosiſſimæ diſſenſiones, ſimultates, inimicitiæ, vndè neceſsè eſt Germaniæ vires prorsùs eneruari & ſenſim collabaſcere, dum inter ſe Germani tam miſerè diſtrahuntur. Atque ità Turcis, qui hæc non ignorant, creſcit animus, creſcunt vires: nec dubitare quiſquam ſanæ mentis poteſt, quin illi in omnem occaſionem ſint intenti, & vbì eis commodum viſum fuerit, totis viribus nos ſint oppugnaturi, & certè nullo negocio etiàm oppreſſuri, quod quidem illi nunquàm vel ſperare auſi eſſent, ſi apud nos Maiorum noſtrorum ſacroſancta religio inui-

1. Theſ. 3.

Cæcitas horū temporum.

Diſcordia religionis perdit Germaniam.

colata & inconcussa permaneret. Sed de his satis, quippe quæ & superiùs non semel haudquaquàm temerè inculcata sint. Ferdinandus Rex, vt dixi, hoc tempore non est passus mutari religionem: at nihilominùs misit exercitum contra Turcas & aliquotiès felicitèr cum illis pugnatum est, multis cæsis, multa quoquè præda abacta. 1556

Accidit hoc ipso anno in Poloniæ regno res memorabilis. Fœmina quædam vilis, Dorothea Lazezka nomine, Christiana quidem professione, in oppidulo Sachazeto, non longè ab arce Louitz/ cuidam Iudæo annis aliquot seruiebat. Interim verò Iudæus ille sæpiùs eam solicitat, vt sacrosanctum Christi corpus, more Christiano cum cæteris acceptum, ipsi perferat. in eius flagitij præmium promittit ei daleros tres, & vestem sericis fimbrijs ornatam. Et quid non mortalia cogis pectora auri sacra fames? Fœmina scelerata conditionem accipit, tantillo illecta munusculo, & in ipso Paschatis peruigilio abit ad pagum Cotzo dictum, ibì cum cæteris accedit ad aram, & instàr Iudæ accipit Eucharistiam, ac paulò pòst ex ore extractam in sudariolum reponit, & tertia Paschatis feria Iudæo hero suo illam tradit: ad quem tres alij Iudæi huic oppidulo vicini, putà, Michalecus, Sachaus, & Iosephus veniunt, fortaßis ab illo inuitati, sacrosanctam Eucharistiam in suam synagogam deferunt, pugionibus & cultris confodiunt. Et eccè repentè ex illa hostia multus emánat cruor, quem perfidi Iudæi cochleari in vitreum calicem transfundunt. Non diù latére potuit tam atrox facinus. Ante omnes mulier scelesta Sachazeti comprehenditur, indè Iudæus eius herus. Hi confitentur rem gestam omnem. Per id tempus Poloniæ rex Sigismundus Vilnæ erat, quæ est Letuaniæ metropolis, & erant tum in Polonia, qui Eucharistiæ vtranque speciem necessariò putarent porrigi oportere. Vbi Rex quid esset actum cognouit, mandat oppiduli præfecto secundario, vt rem eam diligentèr inuestiget, & si ità factum sit vt narratur, in omnes eius flagitij complices extremo supplicio animaduertat. Itaque Dorothea & Iudæus, priùs habita quæstione, die Veneris post Christi afscensionem flammis exuruntur. Reliqui Iudæi sceleris socij, vno dempto qui aufugerat, Calendis Iunij comburuntur. Voluit omnipotens Deus hoc insigni miraculo, qualia sæpè etiam aliâs circa sacratißimam Euchari-

Sacrilegiũ & horrẽdum facinus.

Iudæi sæuiunt in Eucharistiam.

Iudæus capitur.

Iudæus exuritur.

Item alij Iudæi.

1556 am contigére, eorum castigare incredulitatem, qui perindè ac si non sit totus Christus sub vtralibet specie, ità prorsùs infidelitèr & insipientèr calicem efflagitant: qui si essent in ijs, quæ sunt Christianæ religionis, benè instituti, scirent nunquam posse Christi corpus, postquam è sepulcro rediuiuum surrexit, ab anima, à sanguine, à diuinitate separari, sicque libentissimè vnius speciei perceptione cõtenti forent. Commodissimè quidem isthuc eo tempore in Polonia accidit, quandò & plerique illic calicem expetebant, & Romanus Pontifex eò miserat Aloysium Lipomanum Veronensem Episcopum, virum multa probitate & eruditione spectabilem, qui gentem Polonam in Catholica religione confirmaret. Et ipse sane Poloniæ rex fertur hoc miraculo nõ mediocritet in Catholicæ Ecclesiæ retinenda communione confirmatus, & propensiùs etiam Romani Pontificis legatum admisisse.

Carolus V. nauigat in Hispaniam.

Carolus Cæsar, postquàm ditiones omnes filio Philippo regi tradiderat, in Zelandiam abit. Indè cum duabus sororibus reginis, Eleonora & Maria, commodam nactus tempestatem, in Hispaniam vèto admodùm propitio nauigat. Quò postquàm peruenit, quodam in loco saluberrimo atque amœnissimo, qui Iustus vocatur, vbi Hieronymitanum est sodalitium, Deo se & rebus diuinis, quod sæpè antè concupiuerat, tradidit, diuinis vacans & incumbens cogitationibus, magna continentia vitæ, magna morum temperantia, magna vini cibique abstinentia in illo relucente. Ità pijssimus Princeps re ipsa declarauit, quàm iniuria sæpè esset à quibusdam insimulatus immodicæ regnandi libidinis & ambitionis, dum se sponte sua omni ditionum suarum amplissimarum administratione abdicauit, & à toto mundo sese auertit, & in quandam solitudinem Deo vacaturus inclusit. Non fuit dignus hic mundus tali principe: & est sanè verisimile, prudentissimum principem nimiæ pertæsum ingratitudinis, tandèm priuatum omninò vitæ genus delegisse, vbi soli Deo & sibi vacaret. Non desunt qui putent magnæ cuiusdam infelicitatis fuisse, ab augusto imperio ad tantam vitę priuatę humilitatem descendisse: sed hoc mundi huius spiritus suggerit hominum pectoribus. Nam qui benè in sancta Christi religione sunt instituti, optimè nôrunt, Deo seruire, id demùm regnare esse, nec quicquam esse gloriosius, quàm omnem mundi gloriam, tanquam rem caducam & vanam, generoso

Vacat soli Deo & sibi.

roso & excelso animo Christi amore contempsisse. *1556*

Per hoc tempus aut circitèr Otto Henricus Palatinus Elector, & Carolus Marchio Badensis, è suis ditionibus veterem profligant religionem, & nouam introducunt. Non est mirum, vt etiàm aliàs dixi, populum libentèr amplecti noua hæc dogmata, quia plausibilia sunt & suauia veteri homini: permittunt direptiones rerum Ecclesiasticarum & cœnobiticarum: ieiunia, vigiliæ, preces, mortificationes carnis, mundi contemptus, studium continentiæ, sobrietatis, pudicitiæ, & id genus virtutum, papistarum sunt commenta. Sola fides iustificat. Confessio peccatorum & pœnitentia, nugæ sunt & carnificinæ papisticæ. Quis non hæc libenter audiat? quis non cupidè amplectatur? Et tamen longè secùs docet scriptura omnis, & ipsa quoque, quantumuis dissimulemus, longè diuersum nobis testatur conscientia. Qui autem sunt Christi, ait Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Hoc fac, & viues. Eant Euangelici cum suo isto blandissimo Euangelio, quò volent. Vbi ad Christi tribunal venerint, sentient se toto cælo errâsse. *Religio mutatur in Palatinatu.* *Gal. 5.* *Luc. 10.*

Mense Septembri horrenda tempestas Locarni vltra Alpes in finibus Heluetiorum desæuijt. Summo manè turbo vehemens è nubibus descendens, quædam ædificia subruit. Indè à meridie pluuia, tonitrua, fulgura & fulmina per horas quatuor tam immanitèr sæuiêrunt, vt eius loci homines supremum mundi diem adesse putarent. Ex ea pluuia torrens quidam adeò excreuit, vt & arbores & domos secum raperet, nec vllum tandèm, quò se euolueret, haberet exitum. Totum itaque circuniacentem agrum occupat, & tanquàm lacum efficit. At posteà reperto exitu, magno erumpens impetu, multa secum iumenta, pecora & homines abripit, & magna clade adiacentem regionem afficit. *Tępestas horrida apud Locarnenses.* *Torrens ex pluuia.*

Pestis hoc anno multis locis plurimos extinxit, præsertìm Argentinæ, & in locis Rhenanis, & inter alios etiàm Iohannem Sleidanum, qui suis commentarijs magnam orbi Christiano pestem inuexit. Decreuerant contra illum scribere viri duo longè clarissimi, Coloniæ Agrippinæ præclara lumina, Iohannes Gropperus designatus Cardinalis, & Eberhardus Billicus Carmelitanus Prouincialis, si & Sleidano & ipsis vita prolixior contigisset. Nemo me putet hominis illius odio sæpiùs illum perstringere. Mihi ille nec de facie vnquàm no- *Sleidanus peste moritur.*

1556 tus fuit. Mendacia & errores tetros illius deteſtor. Multi, immò plurimi, nôrunt Iulium Pflugium Numburgenſem Epiſcopum, quo ob multam ætatem nemo ferè meliùs nouerat res Imperij. Is Sleidani Commentarios volebat ſibi à quodam mihi notiſſimo, qui tum eius in aula verſabatur, legi. Porrò verò inter legendum, cùm aduerteret res ipſi notas mala fide à Sleidano narrari, ſæpiùs exclamabat : Ibì nebulo ille ſceleratè mentitur. Quin & Carolus V. integerrimus & potentiſſimus Imperator, cùm ipſi quoquè legerentur Commentarij Sleidani, itidèm ſubindè exclamabat: Nebulo ille mentitur, nebulo ille mentitur. Et ſanè datum erat ab eodem Imperatore negocium cuidam, vt comitiorum acta ob Sleidani mendacia confutanda ſyncerè excuderentur : ſed neſcio quo caſu res illa impedita fuit, & omnia in Hiſpanias transferri iuſſa feruntur. Certe hæretico homini nunquàm tutò credi poteſt.

Dauidis Georgij hiſtoria. Hoc anno obijt Baſileæ Dauid Georgius, peſtilentiſſimus hæreticus, cuius ſuprà mentio facta eſt. Fertur is Delphis apud Batauos ortus. Porrò cùm Cæſar in inferiori Germania eius dogmata perſequeretur acerrimè, Baſileam ſe contulit Calendis Aprilis, anno ſalutis 1544. cum aliquot comitibus. Ibì ciuitatis ſtatu diligentèr explorato, queſtus de ſuis calamitatibus, *Admittitur Dauid Baſileæ.* quas Euangelij cauſa perferret, à Senatu ſupplex petit, vt Chriſti Ieſu & Euangelij cauſa in ciuitatem cum familia ſatis ampla recipiatur. Senatus liberalitèr reſpondet, & copiam illi facit cum ſuis Baſileam commigrandi. Erat homini corpus quadratum, barba flaua, oculi glauci & micantes, ſermo grauis & ſedatus, totius corporis motus, ſtatus, inceſſus decens, & ad omnem, vt videbatur, probitatem compoſitus. Senatûs accepto reſponſo, octauo Calendas Septembris redit Baſileam cum multa familia, vxore, liberis, clientibus & ſeruis, reliquoque comitatu, & in ciuitatem adſcribuntur. Deindè intra vrbem domum ſibi comparant, *Domũ & arcem ſibi emit.* extra vrbem arcem & prædia quædam opima emunt, connubia contrahunt, & modis omnibus ità ſe comparant, vt viri boni & religioſi viderentur, nec quiſquam de eis ſiniſtrè ſuſpicaretur. Huiuſmodi artibus id homo verſutus effecit, vt à pleriſque magno in precio haberetur. Hanc autem falſam opinionem augebat magna vis auri, & precioſæ res quas ſecum

cum attulerat, & ex inferiori Germania quotidiè adferebantur: præterea regalis propè splendor & apparatus, sed cum quadam modestia & tranquillitate coniunctus. Habebant in ampla illa familia singuli quique suas functiones, nec quisquam supra vires aut inuitus ad aliquid faciendum cogebatur. Porrò callidus homo non Dauidem Georgium, sed Iohannem à Bruck se nominabat, triaque ab illis diligentèr curabantur: primùm, nè Dauidis Georgij nomen proderetur: deindè, cuius in patria conditionis fuisset: postremò, nè dogma suum vlli vel Basileensi vel Heluetio aperirent. Interìm in Germania inferiore & alijs semotis locis, literis, libris, nuncijs sectam suam continentèr fouebat, apud Heluetios incredibili silentio regebat. Sed quid humana possit versutia contra consilium præpotentis Dei? Ex ipsis familiaribus eius de eius doctrina quidam dubitare cœperunt. Ex ijs facilè principem ad se vocat, cui alioqui plurimùm confideret, nec sinè stomacho ex illo percontatur, cur de re certissima dubitare voluërit: an non credat, se verum esse illum Dauidem à Deo missum, vt his extremis temporibus regnum Israëliticum restituat, Iacobique tabernaculum instauret? Sed post multam disputationem iste mansit in sententia, & à Dauide illo fertur abalienatus, monuisse etiàm permultos, vt à perniciosissima secta quamprimùm discederent.

1556

Ampla familia.

Mutat suum nomẽ.

Deficit ab illo quidã coniũctissimus.

Ad huius admodùm coniuncti viri defectionem accessit, quòd è duabus, quas intra vrbem habuit, ædibus altera fulmine tacta est: altera, quam in pascuis magnificè extruxerat, cum preciosa supellectile conflagrauit: nec diù pòst domùs, in qua ipse habitabat, tabulatum repentè concidit. Omnium verò molestissimè tulisse fertur aduentum cuiusdam viri grauis ex Germania inferiori, qui Basileæ Dauidem ipsum totamque eius familiam descripsisset. Eo percepto nuncio, primùm eius coniunx morbo correpta moritur, & mox ipse quoquè excedit è corpore, qui se Christo Domino prætulerat, & immortalem finxerat. Fuit hoc anno Christi 1556. 8. Calendas Septembris. Sepultus est honorificè in æde Diui Leonhardi. Eius mors non mediocritèr perturbauit discipulorum animos, qui eum nunquàm moriturum putârant: nisì quòd homo veteratorius falsa persuasione eorum sustentabat spem, quòd pollicitus esset se intra triennium reuicturum, & præstiturum

Diuinitùs in eũ animaduertitur.

Moritur impius.

tuturum

1556 turum ea, quæ ipsis ampliter promisisset. Post obitum eius paulatim cœpit latens fraus aperiri, ita vt plerique iam sentirent eum, qui se Iohannem à Bruck, atque etiam ab arce, quam Basileæ emerat, Iohannem à Bemmingen falsò appellàrat, Dauidem Georgium esse, sectæ pestilentissimæ authorem, qui se regem & Christum sceleratissimè asseruisset. Hæc fama permouit Senatum Basileensem, vt rem diligentiùs inuestigandam susciperet. Itaque 4. Idus Maij anno 1559. (libet enim hic totam historiam vnum in locum congerere, nè postea sit necessè per partes absoluere) Dauidis Georgij iam mortui, filij & quotquot in eius erant familia mares, quidam etiàm extra familiam clientes & amici in curiam accersuntur. Vbi eò venerunt omnes, Tribunus plebis, nonnulla præfatus de illorum simulatione & dissimulatione, posteà interrogat, num Iohannes à Bruck sit proprium hominis defuncti nomen, an vnquàm siue priuatìm, siue publicè docuerit, & quæ eius doctrina fuerit. Ibì à nonnullis responsum est, nullam ipsos propriam habere sectam: à nonnullis verò, non aliam se tenere religionem, quàm quæ Basileæ doceretur. Nec se aliud nôsse viri nomen, quàm Iohannis à Bruck, quod à patria haberet: priuatìm quidem illum non tam docendi, quàm adhortandi causa quædam inter suos dixisse, nihil à Basileensium concionatorum dictis discrepantia. Erant homines vndecim: cumque hac ratione nihil esset compertum, iubentur secedere, & singuli reuocantur, & separatìm interrogantur. At nec sicquicquam repertum est. Itaque iubentur omnes isti in carceres abduci, & haberi in vinculis. Mittuntur interim à Senatu, qui in illorum ædibus scripta omnia conquirant, si quid fortè indè cognosci queat. Facta conquisitione, permulti libri & literæ repertæ, cum ipsius Dauidis ad viuum picta imagine absportantur, danturque Theologis & Iurisperitis quibusdam examinandæ, num quid in ijs sit diuersum à religione recepta. Faciunt illi diligentèr quod iussi erant, & Dauidica ad senatum referunt. Senatus porrò mittit ad eos, qui in vinculis erant, septemuiros rerum capitalium, qui seuera primùm interrogatione nihil ab illis impetrant. At tamen cùm quidam nonnihil titubare viderentur, accuratiùs inquiritur: & ibi tum quidam fatentur, qui se Iohannem à Bruck dixisset, cum esse Dauidem

Fit inquisitio in defunctum.

Perquiruntur scripta illius.

Proditur nomen impij.

idem Georgium, cuius nomine in Germania inferiore 1556 tot essent turbæ excitatæ. Porrò cùm eis nonnulla doctrinæ eius decreta proponerentur, fatebantur se illam doctrinam nunquàm ex eo audiuisse, nec in libris eius inuenisse, sed se prorsùs eam detestari. Quòd si tamen in aliquo errârint, vel etiamnùm errent, cupere institui rectiùs. Hęc vbi ad Senatum septemuiri retulerunt, missi sunt certi concionatores & theologi, tam ad eos qui in carcere erant, quàm ad eiusdem familiæ fœminas omnes. Vbi ad eos ventum est, vno ore tam viri quàm fœminæ respondent, se detestari ea quæ ipsis tanquàm Dauidis Georgij inuenta essent proposita, & eam complecti fidem, quæ Basileæ tradatur. Deindè Senatus Dauidicæ doctrinæ capita quædam Academiæ & Concionatoribus censenda proponit. Omnes igitur à Rectore Academiæ conuocantur, veniunt ad Concionatores, cunctiq́ue ea capita damnant. Posteà Senatus iubet homines è carceribus educi, & sub certis aliquot conditionibus dimitti. In ijs conditionibus etiàm illa fuit, vt Dauidicos libros omnes, siue typis excusos, siue manuscriptos, qui vllo modo Dauidicum fermentum redoleant, quos apud se habeant, mox in curiam apportent, nec vllum Batauica lingua scriptum librum apud se retineant. Hac quidem ratione possent facilè extingui hæreses omnes, si sic cum omnium damnatorum dogmatum scriptis ageretur. Sed hanc legem in suis scriptis non facile tulerint dogmatistæ Zuingliani & eorum similes.

Biduo pòst Iudices rerum capitalium de Dauidis Georgij cadauere, libris, & reliquis ad eum pertinentibus, in aream productis, extremum iudicium instituunt. Inter alia obijciunt, quòd ob eius perniciosam sectam multi vtriusque sexûs, atque etiàm propria mater eius, in inferiori Germania vita mulctati fuerint, atque ea causa ipse indè aufugerit, licèt aliud Basileæ prætexeret. Deindè pronunciant, eius scripta omnia flammis exurenda, eius cadauer siue ossa, & quicquid reliquum in eius sepulcro fuerit, effodiendum, extra portam in supplicij locum, vnà cum libris & imagine eius ad viuum picta à carnifice trahendum, illicq́ue simul omnia in cineres redigenda, sicut cum ipso Dauide fieret, si superesset. Porrò bona eius omnia in ærarium publicum inferenda. Postremò, si quis contra hoc iudicium quicquam dixerit, fecerit, eadem pœna plectendum. Sic illius in-

Iudicium in defunctum.

1556 us insani hominis memoria prorsùs abolita est. Cùm carnifex cadauer eius comburere voluit, priùs illud ità erexit, vt ab omnibus, qui hominem nouissent viuum, facilè agnosceretur. Nam satis adhuc integrum erat, præsertim flaua barba. Erat autem hoc modo ornatus: In capite villosum è serico pileum purpura suffultum habebat, & è rosmarino corollam: caput puluini non ignobiles fulciebant: ipse vndulata toga, quod camelotum vocant, vestitus, ac sindone munda inuolutus: Sic enim hæredes eum sepeliendum curauerant. Combustus est autem cum scriptis suis coram maxima hominum frequentia. Fuit ille Dauid magno vir ingenio, (licèt patre, vt aiunt, ludione natus, & ipse in prima ætate pingendi vitri artem sit secutus) sed malo prauoque, quod ex plurimis eius libris, Hollandica lingua compositis, potest animaduerti. Linguę Latinę & omnium aliarum, nisi patriæ, rudis fuit. Eius autem doctrina multos continet execrabiles errores, è quibus paucos huc adscribam: Ausus est scribere, omnem doctrinam Moseos, prophetarum, ipsius Christi, & apostolorum ac discipulorum esse imperfectam, & inutilem ad absolutam consequendam felicitatem, atque in eum tantùm vsum traditam, vt homines quasi pueros ad hoc vsque tempus coërceret: suam verò doctrinam esse perfectam, & quæ hominem beare queat. Asseruit se verum esse Messiam, patris charissimum filium, non ex carne, sed spiritu sancto natum: se restauraturum domum Israëlis, verosque Leui filios, & verum Dei tabernaculum, idque non cruce, vel morte, aut rebus aduersis, vt alter Christus, sed clementia, & spiritûs Christi, qui ipsi à patre sit datus, amore & gratia. Se dixit habere potestatem soluendi peccata, & remittendi & retinendi, seque in extremo die totum mundum iudicaturum: se maiorem esse Iesu Christo, quòd hic ex muliere in carnem natus sit, se verò è Spiritusancto cælestem Christum natum & vnctum. Multa alia absurda nimis & impia scripsit homo perditus, & tamen hæc omnia conatus est adstruere sententijs scripturæ diuinæ. Ità nullus ferè est tam scelestus & abominandus hæreticus, qui non iactitet Dei verbum. Cur igitur tandèm non caueant sibi homines ab istis noui Euangelij in tot sectas distracti præconibus, sub prætextu puræ doctrinæ & verbi Dei & synceri Euangelij horrendos in orbem errores inuehentibus, & innumeros in tartara abducentibus?

Cadauer vt sepultum fuerit.

Exuritur cadauer & scripta eius.

Impia eius dogmata.

tibus? Obitèr autem obſeruanda eſt ſeueritas iudicij, quo cadauer hominis impij & eius imago flammis addicta ſunt, idemq́ue ſupplicium intentatum ijs, qui quippiam contra hoc iudicium dixiſſent, feciſſent. Nos quidem, qui Catholici Deo fauēte ſumus, ſatis nouimus iurè animaduerti grauitèr in hæreticos. At tamen cùm Pontifex & Catholici magiſtratus id faciunt, quàm bellè audiant apud ſectarios, ſcripta eorum probant. Scilicèt cùm Zuingliani vel Luterani, aut álij id genus homines puniunt hæreticos, in virtute & laude ponendum eſt: cum Catholici, in vitio & vituperatione. In Anglia, vt mox dicam, cremata ſunt cadauera Buceri & Fagij. Id indigniſſimè ferunt Foxus & eius complices. Sed rectiùs illi ſtomacharentur in Geneuenſes ſuos, apud quos traditur ante annos non admodùm multos cadauer cuiuſdam, qui ritu Catholico ſacramenta ſibi miniſtrari petiêrat, in crucem actum. Omnia licent præconibus euangelicis, Pontifici & Catholicis nihil licet. Vna eademq́ue res cùm fit à Lutero, Zuinglio, Caluino, vel eorum ſimilibus, purum putum euangelion eſt & eximia virtus: cùm fit à Pontifice aut Catholicis, facinus eſt Antichriſtianum, impium, execrabile. 1557

Cadauer in crucem actū Geneuæ.

ANNO 1557. octauo die Ianuarij mortuus eſt Albertus Brandeburgicus, qui intra paucos annos mirabilitèr afflixit Germaniam: Primò cum Mauritio perſecutus eſt Cæſarem, indè Noribergenſes, quos maximis affecit damnis, & Epiſcopos Herbipolenſem atque Bambergenſem. Poſteà à Gallo rursùs defecit ad Cæſarem, cæſis multis Gallis & capto egregio Gallorum duce Aumalio. Deindè cum Mauritio acerrimè conflixit, in quo multa Germanorum millia periêrunt vna die, & Mauritius ipſe cum duobus Henrici Brunſuicenſis principis filijs, multiq́ue comites. Nisì Deus maturè eum abſtuliſſet, putatur maiora fuiſſe moliturus. Per id genus homines ſolet Deus interdùm caſtigare peccata mortalium, quemadmodùm veteres narrant hiſtoriæ, Attilam Hunorum crudeliſſimum tyrannum ſe appellâſſe flagellum Dei, quo ſcilicet hominum ſcelera corriperentur. Obijt Albertus anno ætatis ſuæ 35.

Mors Alberti Brādeburgici.

Moritur etiàm Bona Sforcia, huius, qui nunc apud Polonos rerum potítur, Sigiſmundi regis mater, cùm antè ſeſe Barium in Apuliam, relicto Poloniæ regno,

1557 in quod ſenſim teterrimæ hæreſes irrepere cœperunt, contuliſſet.

Cadauera Buceri & Fagij exuruntur. Die 21. Februarij in Anglia combuſta ſunt cadauera Martini Buceri & Pauli Fagij, & templum, vbi condita fuerant, more Chriſtiano expiatum, & denuò conſecratum eſt. Et quidni Catholici ſic tractent damnatorum dogmatum aſſertores, quãdò idem, vt ſuprà dictum eſt, Dauidi Georgio fecêre Baſileenſes? Nihil debet Chriſtianis commercij eſſe cum damnatis hæreticis, ne in ſepultura quidem. Olim D. Ioannes Apoſtolus, (quemadmodum Irenæus martyr ex Polycarpo eiuſdem Apoſtoli diſcipulo ſe accepiſſe teſtatur lib. 3. cap. 3. contra hæreſes) cùm balneo eum vti oporteret, atque in eo Cerinthum hæreticum cerneret, quanta potuit celeritate indè ſe proripuit non lotus: Fugiamus, inquiens, nè balneum concidat, in quo veritatis inimicus Cerinthus lauat. Videat, qui volet, Hiſtoriam Nicephori Eccleſiaſticam lib. 3. cap. 14.

Liberalitas Philippi regis. Eodem ferè tempore, cùm fames & inedia Germaniam inferiorem premeret, Rex Philippus, paternæ pietatis æmulator, aliundè curauit frumenta apportari in vſum multorum, & idemipſe ſupra tria millia pauperum ſuis ſumptibus in ea fame aluiſſe dicitur.

Hoc tempore recruduit bellum inter Galliæ & Hiſpaniæ reges. Anno ſuperiori orta erat contentio quædam inter Pontificem & Philippum regem. Iamque dux Albanus nomine Philippi multo conſcripto milite non pauca in Italia loca & in ijs oſtia Tiberina occupauerat. Ea res multam Romanis trepidationem attulit. Erant tum induciæ inter Galliæ & Hiſpaniæ reges. At Gallus opem laturus Pontifici, duo millia peditum Romam miſit, qui iuncti Pontificis copijs, ad magnam annonæ inopiam Philippi exercitum adegerunt. Porrò hoc anno 57. Gallus inuaſurus Neapolim, & Mediolanum tentaturus, Guiſium in Italiam miſit cum 12. millibus peditum & 2. millibus equitum, qui in itinere nonnihil laceſſiti à Valentiæ vrbis incolis, eam hoſtilitèr expugnârunt, præſidiumque firmiſſimum impoſuerunt. Ea vrbs fœderata erat regi Philippo. Eodem verò tempore alius Galli exercitus Arteſiam vexabat, adeò vt circa Epiphaniam alieniſſimo anni tempore Duacum fruſtrà tentârint, Lenſam autem vrbem vi ceperint, multa præda abſportata, & oppido inflammato. Ità quinquennales induciæ, vix integro ſeruatæ anno,

reſciſſæ

rescissæ sunt, & sæuissimum deintegrò bellum exarsit. 1557
Verùm interìm dum Galli exercitus hæret in Italia, Philippus Hispaniarum rex insigni potitur victoria apud D. Quintinum Galliæ oppidum. Miserat Philippus Philibertum Sabaudiæ principem cum instructo exercitu, qui in hostium terras irruens, tandèm deimprouisò ad oppidum D. Quintini deflectit, castraque illic figit, vrbemque obsidet. Galliæ rex eò mittit Annam Mommorantium Conestablium cum triginta duobus signis peditum Germanorum, duce Reingrauio, & vigintiduobus signis peditum Gallorum, & quinque, vel (vt alijs placet) quatuor millibus equitum, cum quatuordecim maioribus tormentis. Eos Mommorantius iubet hostem leuibus prælijs distinere, ipse interìm in oppidum conatur alimenta inuehere. Verùm Philibertus Princeps, quem Philippus rex suis copijs præfecerat, ad eos contendit. Erant in eius exercitu, præter alios, equitum Germanorum circitèr decem millia, quorum singuli præter hastas & gladios, quatuor aut quinque vel plures etiàm sclopetos, rotulæ circumactu ignem concipientes, gestabant. Hi vnà cum alijs in Gallos irruunt. Galli, equitatûs tanti impetum non ferentes, in fugam vertuntur: pedites, turbatis ordinibus, à Philippicis cæduntur, plurimi capiuntur, reliqui abiectis armis sese dedunt. Captiuorum ingens fuit numerus, & in ijs multorum principum & nobilium. Conestablius ipse captus est vnà cum filio suo. Captiui omnes ad Philippum regem, qui nondùm in castra venerat, perducti sunt. Signa militaria Gallorum ferè omnia atque tormenta bellica capta sunt, & ingentia spolia reportata. De exercitu Philippi vix quinquaginta eo in certamine perijsse putantur. Incidit hæc memorabilis victoria in decimum Augusti mensis diem. Aliquot pòst diebus Philippus rex venit in castra, & quòd se dedere nollent Galli, qui in S. Quintini oppido erant, vrbs ipsa validè oppugnata, & die 26. Augusti vi expugnata & direpta est. In ipsa vrbe captus est Amiralius Franciæ, cum multis alijs nobilibus. Non est hìc prætermittenda insignis pietas regis Philippi. Ante ipsam vrbis expugnationem præconis voce edixit, nè Sacramenta & sacra milites prophanent, nè quid in reliquias sancti martyris Quintini, quæ illic reuerentèr asseruabantur, committant, nè sacerdotes iniuria afficiant, vt parcant senibus, cœnobitas & virgines Deo sacratas

Victoria Philippi ad S. Quintinum.

Copiæ Gallorũ.

Exercitus Philippi.

Capti Galli.

Oppidum S. Quintini direptum.

Pietas Philippi.

1557 cratas nè lædant. Ex ipsa deindè vrbe imbellem turbam curribus per media castra in Gallias duci iubet, Germanos milites eo bello victos in gratiam recipit, adhibitisque contra vim custodibus, in patriam reduci curat, singulis aureis in singulos pro viatico distributis. Porrò victoria parta ingentes Deo gratias egit. Capto S. Quintini oppido, arces aliquot proximæ Han & Castelletum victori Philippo regi cedunt. Erat tum Franciæ rex in non mediocri trepidatione, coactusque est suos ex Italia reuocare, & nouum repentè conscribere militem.

Caluini fermento Gallia corrumpitur. Vt autem est hæreticorum in omnem occasionem mirabilitèr intenta versutia, dum sic bella feruent in Gallia, & rex alijs negocijs distenditur, ipsi sua agunt clàm conuenticula, & spargunt in illo Christianissimo regno pestilentissima Caluinianæ impietatis dogmata. Die 5. Septembris summo manè in cuiusdam *Capiũtur Caluinistæ.* priuati hominis ædibus, qui tunc procùl aberat, Lutetiæ deprehenduntur permulti viri & fœminæ, qui illuc ad concionem nouorum dogmatum conuenisse dicebantur, & ferè omnes in vincula conijciuntur, demptis illis, qui nocturnis freti tenebris, fuga dilapsi erant.

Initio huius anni Iohannes à Lasko Polonus Sacramentarius, scripto edito conatus est testatum facere, Zuinglianum dogma non discrepare ab Augustana *Mutata crebrò cõfeßio Augustana.* Confessione. Philippus Melanchthon eam Confessionem subindè mutauit: & tandèm etiàm Zuinglianis fenestram, qua in eam irreperent, aperuit, cùm alioquì etiàm testatus esset de cœna Domini magìs sibi placere Zuinglij, quàm Luteri doctrinam: immò etiàm conquestus est quandoquè de Luteri tyrannide, quam diù passus esset. At prima Confessionis Augustanæ editio, quam Cæsari Augustæ Protestantes exhibuêre anno 1530. nulla ratione admittit dogma Sacramentarium.

Porrò ex Anglia profugi Zuingliani, qui Embdæ nidulum obtinuerant, libellum edunt sancti Christi martyris & reuerendi patris Thomæ Cranmeri Archiepiscopi Cantuariensis, quem regina Angliæ Maria ob impiam hæresim vita mulctârat. Sic enim visum est illis profugis ornare hominem impium, non Christi, sed satanæ martyrem, pseudoepiscopum, non Archiepiscopum. Et quid non audent isti? Inuenti sunt olim hæretici,

retici,qui & Cain & Iudam venerarentur,quin & Core, Dathan & Abiron & Sodomitas colerent. Tanta est hæreticorum insania. Cranmerus hic à Reginaldo Polo diligentèr admonitus fuit, vt ad sanitatem rediret, cumque eius resipiscentiæ spes non modica initiò appareret, Polus à regina Maria veniam impetrauit homini, licèt ea non religionis duntaxàt, sed etiàm sua causa meritò illi esset infensa. Verùm posteà animaduersa eius simulatione, ad quam fictus esse videbatur, & qua omnibus in rebus tota vita, vt grauis quidam vir scribit, vsus sempèr fuerat, flammis absumptus est. Et is quidem ex Catholico primùm Luteranus, mox ex Luterano factus fuerat Zuinglianus, homo inconstantissimus, quem oblata quælibet vitæ spes facilimè immutaret.

1557

Hæreticorum stultitia.

Atquì Ioachimus Vuestphalus Luteranus Epistolam edit contra Caluini conuicia: breuem quoquè responsionem ad scriptum Iohannis à Lasko, in qua ostendit Iohannem à Lasko cum suis à Confessione Augustana in cœna Domini dissentire, etiamsi aliud callidè simulet. Idem Vuestphalus Confessiones Ecclesiarum Saxonicarum collegit, & in libellum redactas edi curauit contra Caluinum. Et quanuìs Ecclesię Saxonicæ strenuè defendunt & mordicùs retinēt sanctissimi patris sui Luteri doctrinam, tamen libellus, quo earum confessiones continebantur, diuersis compræhensæ Epistolis, à Zuinglianis, ô rem indignam, per iocum dictus est Epistolæ obscurorum virorum. Itáne etiàm Luterani iam obscuri vocãtur, & quidem à symmystis Zuinglianis, cùm apud eos orta sit mundo noui Euangelij lux? Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Qui Ecclesiam tuam, quæ non nisì vna est, & sola rectè Catholica dicitur, sibi irridendam & lacerandam sumpserunt, iurè se inuicèm irrident & lacerãt, & omnibus cordatis hominibus irridendos propinant.

Vuestphalus contra Zuinglianos.

Zuingliani rident Luteranos.

Psal. 118.

Mense Augusto Caluinus librum euulgat hoc titulo: *Vltima admonitio ad Ioachimum Vuestphalum, cui nisì obtemperet, eo loco posthàc habendus erit, quo pertinaces hæreticos haberi iubet Paulus.* Refutat etiàm hoc scripto, vt titulus habet, superbas Magdeburgensium & aliorum censuras, quibus cælum & terram obruere conati sunt. Sic isti Euangelici fratres omnibus ostendunt, quid ex mutuis aliorum de alijs iudicijs sentire de ipsis debeant:

Caluini scriptum contra Vuestphalum.

1557 atque vtinàm puderet nos cæcitatis nostræ, quòd nolumus vel serò animaduertere, quàm miserè nobis imponant sub puræ doctrinæ prætextu infausti tenebriones isti. Romanus Pontifex cùm istos hęreseos damnat, censuram eius contemnimus, & tamen illi ipsi inuicèm se condemnant & hæreticos vocant, idque tantum pondus habet, vt hoc nomine & Luterani Zuinglianos, & Zuingliani Luteranos ferre nequeant.

Zuinglianus contra Luteranos. Mense Septembri Martinus Micronius sacramentarius Apologeticum scriptum euulgat, quo partìm Vuestphalum, partìm Suerinenses ministros Luteranos confutat, & suos symmystas tuetur. At rursùs Paulus Eizenus, Ecclesię Hamburgensis superintendens, scribit defensionem veræ doctrinæ de Cœna, nempè Luteranæ. *Luteranus contra Zuinglianos.* Eo consilio sescripsisse dicit, vt contradicentibus veritati Dei, & multas simplices animas suis imposturis in perditionem seducentibus resistat: manifestè Zuinglianos indicans. Nam & eadem ferè habet, quæ Vuestphalus & Timannus iam antè contra eos attulerant. Et quidem impostores & seductores eos vocat. Porrò quidam Adamus Christianus (appáret nomen esse fictitium) libellum edit, quo sarciendæ inter Euangelicos concordiæ viam ostendere molitur: sed oleum & operam perdit. *Prou.13.* Inter superbos enim sempèr sunt iurgia. *Matt.11.* Nolunt isti à Christo discere, mites esse & humiles corde. Putabat forsan Caluinus, se sua postrema terribili admonitione Vuestphalum prostrauisse penitùs: sed eccè tibi nouum Vuestphalus librum cudit hac inscriptione: *Iusta defensio aduersùs insignia mendacia Ioannis à Lasko &c.* *Vuestphalus contra Laskum.* Librum dedicat Francofordiensi Senatui, hortaturque vehementèr, nè Zuinglianos foueant: nec dubitat inexpiabili (si in Caluini foro disceptetur) blasphemia eos Zuinglianos, qui supremo supplicio affecti sunt, martyres diaboli dicere. Vsqueadeò nihil commouit Caluinus sua admonitione Vuestphalum.

Colloquium Vuormatiense. Hoc anno colloquium indictum est Vuormatiæ inter Catholicos & Luteranos. Accidit ibì quiddam longè fœdissimum, quod operæprecium sit ad posteritatis notitiam transmittere. Erant Euangelicarum partium duodecim theologi. Ab his Catholici theologi petiêrunt, quandoquidem multijuges Sectæ sub Augustana Confessione se compræhendi volunt, quæ tamen etiàm in maximis rebus inter se dissideant, vt tamen declarare ve-

re velint, quas ipsi sectas Augustanæ Confessioni vel consentaneas, vel dissentaneas statuant. Nam decretum erat, inter eos solos colloquium habendum, qui essent vel religionis veteris, vel Augustanæ Confessionis: exclusis reliquis sectis omnibus. Ibi in diem vsque decimumsextum certatum est inter Euangelicos theologos, nec tamen res componi potuit, quòd alij ex ijs Sectas quasdam, tanquàm à Confessione Augustana discrepantes excluderent & damnarent, alij retinendas, eisque parcendum censerent. Ea contentio & altercatio eousquè progressa est, vt ex duodecim quinque reiecti sint, nec eos deincèps Collegarum & symmystarum loco habere voluerint reliqui septem. Itaque quinque illi à suis socijs excommunicati, relicto Colloquio, domum abiêrunt. Erat expectatio magna alicuius inter Catholicos & Euangelicos conciliandæ concordiæ: sed ea vsqueadeò iniri non potuit, vt ipsi Euangelici in duas propemodùm æquales partes turpissimè dissecti, Catholicis non immeritò dubitationem attulerint, vtra pars Confessionem Augustanam sequatur. Nec leuibus de rebus isti Euangelici theologi inter se rixabantur, sed de præcipuis capitibus: puta, De libero arbitrio, De Iustificatione, De Operibus, De Sacramentis, præsertìm de Eucharistia. Et certè quinque illi exclusi theologi literas sigillis suis munitas nostris theologis tradidêre, quibus testantur, omniuarias hactenùs sectas & corruptelas irrepsisse, & earum authores Confessioni Augustanæ se immiscuisse, & sub Augustanæ Confessionis prætextu, tanquàm eiusmodi hæreses illi consentaneæ sint, eas defendere voluisse, &c. Quandò verò ipsi quinque eas à Confessione Augustana excludere & specificè condemnare voluërint, à suis reliquis septem Collegis & socijs ex eorum consortio extrusos esse &c. Itaque istis ità inter se distractis, & quòd à septem reliquis, qui Vuormatiæ remanserant, nunquàm impetrari potuit, vt multiplices sectas à Confessione Augustana specificè separarent atque damnarent, nè frustrà cum Euangelicis Colloquij labor omnis insumeretur, necessariò hac vice Colloquium intermitti & suspendi oportuit. Prodiêrunt posteà scripta acerbissima, præsertìm Nicolai Amsdorffij & Nicolai Galli, quibus mirabilitèr lacerant illos septem, qui alios quinque reiecerunt. Inter alia sic habet Amsdorffius in libello, cui titulum fecit, Publica Confessio

1557

Mira inter Euangelicos cõcertatio.

Reÿciuntur quinque Luterani.

Nota literas 5. exclusorum.

Luterani in Luteranos debacchantur.

1557 puræ doctrinæ Euangelij, & confutatio præsentium Suermerorum : Brentius, inquit, & Adiaphoristæ (Philippum Melanchthonem & socios intellige) iam in Colloquio Vuormatiensi Zuinglium & Osiandrum ob linguarum & artium insignem peritiam, condemnare noluerunt : nostros autem, qui in colloquium illud consentire recusârunt, nisi illi damnarentur, sannis & contumelijs laceratos, è Colloquio excluserunt & abire compulerunt. Nos Zuinglianam & Osiandrinam hæreses tranquilla conscientia amplecti non possumus. Et quamuis Theologi, qui in Vuormatiensi colloquio post nostrorum discessum permansére, publicè editis scriptis testati sint, se ab Augustana Confessione nolle discedere, re tamen ipsa diuersum planè faciunt. Cùm enim Zuinglianos & Osiandrinos execrari nolint, non possunt Augustanæ Confessioni adhærere, &c. Posteà nominatim sex damnat Sectas ac diris deuouet, quæ tamen ferè omnes ad Augustanam Confessionem se referunt. Nicolaus Gallus præco Ratisbonensis, in suis Thesibus & Hypotyposibus inter cætera disertis verbis ità scribit : Non sunt leues inter nos (Euangelicos) concertationes, nec de rebus leuibus, sed de sublimibus doctrinæ Christianæ articulis, de Lege & Euangelio, de Iustificatione & bonis operibus, de Sacramentis & vsù Cæremoniarum : nec vlla ratione componi & transigi possunt &c. Sic nimirùm isti scribunt, & verum eos hac in parte scribere, cùm alia multa, tum præsentis anni Colloquium declarat. Quarè verò permittit Deus istorum pudendos errores & priuatas atque ab animi cæca arrogantia profectas opiniones in eiusmodi fœda abire dissidia, & implacabiles animorum dissensiones ac acerbitates, nisi vt vel manibus ac pedibus tandèm palpare possimus, ab istis hominibus non verbi Dei veritatem, quæ sempèr vna est, & vbiquè sui similis, sed sub prætextu verbi Dei, mendacium (quod varium sempèr est, & inconstans ac multiplex, & subindè in alias atque alias formas transformatur) miseris mortalibus obtrudi, & tam multos horrendos errores in orbem nostrum inuehi? Qui isthuc non videt, planè cæcus est & excors : & cui non dolet tot animarum, quæ his erroribus implicantur, sempiterna apud inferos damnatio, is dignus non est qui Christianus vocetur.

Nota.

Non leuibus de rebus conflictantur Euangelici.

ANNO

ANNO 1558. Henricus Gallorum rex, paulò 1558
antè non mediocritèr afflictus amiſſione
exercitûs ſui ad S. Quintini vrbem, ſuos ex
Italia reuocatos cum aliis recèns conſcriptis, duce Franciſco Guiſio, mittit contra
Philippum. Guiſius primò ità ſe comparat, tanquàm ſit S. Quintini oppidum oppugnaturus. Erat anni tempus longè alieniſſimum: atque eccè per exploratores certior factus, Caletum non ſatis firmo Anglorum præſidio teneri, derepentè conuerſo itinere, eò cum exercitu contendit, vrbemque omnium opinione inexpugnabilem, ſeptimo obſidionis die, hoc eſt, 9. Ianuarij, aut circitèr, in regis Gallorum poteſtatem redigit, cùm iam annis ducentis Angli eam obtinuiſſent. Fuit hoc facinus audax & propè incredibile, præſertìm tam iniquo anni tempore. Mox etiam Guiennam vi expugnat, caſtellum munitiſſimum, direptumque incendit. Hoc quoquè oppidum Angli ſupra ducentos annos Gallis ereptum poſſederant. Ijs inopinatis victorijs Galli, iam propè conſternati, animos recuperant. Horrendum in modum tormentis diuerberatum fuit Caletum: nec præſidium militum arci & vrbi impoſitum, eam quam oportuit, præſtitit in defendendo conſtantiam, multumque, amiſſo loco illo munitiſſimo, Angliæ rebus deceſſit. Vrbs ipſa deditione ſub certis conditionibus venit in Gallorum manus. Eduardus tertius eius nominis Anglorum rex, anno Chriſti 1346. Caletum vndecim menſes obſeſſum, è Philippi ſexti Franciæ regis manibus extorſerat: ſolebantque dicere Britanniæ reges, donèc Caletum haberent, claues Galliæ ſe in cingulo circunferre.

Caletum expugnāt Galli.

Item Guiennam.

Menſis Februarij die 24. quo die in hanc lucem editus fuit, & anno 1530. Bononiæ à Clemente VII. incredibili ſplendore Imperij inſignia acceperat, miſſa inſigni legatione ad Principes Electores, qui Francofurti conuenerant, Carolus Cæſar Imperium in fratrem ſuum regem Ferdinandum transfert, & vt Septemuiri id gratum & ratum habere velint, orat. Indè 13. Martij die principes electores Ferdinando maximi Imperij dignitatem deferunt, & tandèm Imperator ipſe & Principes omnes domum repetunt. Vt in multis alijs, ſic in hoc quoquè facto Caroli V. Cæſaris longè optimi ſumma apparuit modeſtia & humilitas, qui ſua ſponte ſe Imperio abdicârit, cùm interim non deeſſent, qui illi

Carolus V Imperio ſe abdicat.

1558 ambitionem & regnandi libidinem improperarēt. Vtinam digni essemus multos tales habere Imperatores. Deincèps priuatus in multa pace vixit aliquot menses optimus Princeps, quod etsi miserum & inglorium videtur plerisque huic mundo deditis, vt iam antè dixi, tamen spontè renunciâsse tanto Imperio & omnibus quæ sunt huius mundi, inprimìs gloriosum & multa laude ac prædicatione dignissimum est. Non enim debemus nos, qui Christiana religione initiati sumus, id genus in rebus hominum ethnicorū, aut etiàm huic mundo nimìs deditorum opinione duci, sed oculos habere defixos in Christum verum Deum ac Dominū nostrum, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.

Phil. 2.

Vuestphalus in Caluinistas, &c.

Huius anni initio Vuestphalus, minimè Caluino cessurus, aliquot scriptis Apologeticis fœdissimas, vt ipse ait, Sacramentariorum calumnias diluit, & Luteri de Eucharistia doctrinam tuetur. Edidit etiàm Confutationem aliquot enormium mendaciorum Iohannis Caluini, sequuturæ Apologiæ aduersùs eius furores præmissæ, &c. Hic est enim eius confutationis titulùs. Mox secuta est Apologia illa ad vltimam Caluini admonitionem. Ioachimus quoquè Magdeburgicus librum euulgauit, de vetere & nouo Christo: aitque veterem Christum prædicari à Luteranis, nouum, à Berengario excogitatum, annunciari à Sacramentarijs. Non possunt dicere Euangelici hæc esse Papistica commenta, sed sunt purum putum verbum Dei, vt quidem ab vtraque parte isti miseri iactare solent. Cur igitur tandèm alij alijs non cedunt, & hactenùs se errâsse confitentur? Sed hoc non sinit spiritus ille, quo reguntur.

Nota.

Episcopus Herbipolen. interficitur.

Mensis Aprilis die 16. Melchior Zobel, ex antiqua & nobili familia, omnibus charus Princeps & Episcopus Herbipolensis, nefando latrocinio in ipsa vrbe Herbipolensi & Mœni ponte crudelitèr interficitur.

Theonuilla expugnatur.

Rex Galliæ duce Guisio Theonuillam oppidulum munitissimum, multis suis desideratis, expugnat, sed Lucemburgum frustrà oppugnat. In Theonuillæ expugnatione glande ictus P. Strozza interijt. Eius morte & rex ipse, & exercitus omnis Gallorum, & vniuersa Francia non mediocritèr indoluit, nam multis in rebus strenu-

strenuam Galliæ operam nauauerat. Alius verò Gallorum exercitus ad Grauelingam à Philippicis partim deletus, partim captus est. Multa peditum & equitum vexilla Gallis ablata sunt: omnes machinæ, quas partim ex vrbibus nupèr occupatis absportârant, recuperatæ sunt: aliquot belli duces, Comites, nobiles, & quinque Gallici ordinis equites capti sunt. Paulò pòst Dunckerca vi expugnatur, & Gallorum ad tria millia cæduntur. Aegmondanus Comes, vir strenuus & bellicæ rei peritissimus, huius prælij dux fuit. 1558 *Gallorum strages.*

Die 18. Iunij moritur Antonius Coloniensis Archiepiscopus, è Comitum à Schauuenburg familia, habuitque successorem Iohannem Gebhardum è Mansfeldicis Comitibus. *Episcopus Coloniensis obit.*

In Hispanijs obijt Eleonora Caroli Cæsaris soror, Franciæ regina. Eius exequiæ Lutetiæ Parisiorum diebus 13. & 14. Aprilis in summo beatiss. Mariæ virginis templo celebratæ sunt. Et 24. Aprilis Henricus Galliarum rex, Mariam Stuardam Scotiæ reginam, Francisco Delphino filio suo Parisijs dat vxorem, nuptijs regia magnificentia celebratis. *Obitus Eleonoræ.*

Die 21. Septembris, cùm iam aliquot dies acutissima febre tertiana laborâsset, è viuis felicitèr excessit pijssimus & celeberrimus Princeps Carolus V. Romanorum Imperator potentissimus. Ante mortem in illa sua optata solitudine dies ac noctes precibus ad Deum fundendis consumebat, mundo se iam, immò & Deo deinceps in vita hac inutilem dicebat: itaque cupiebat liberari mortali corpusculo, vt in æterna vita Deum perpetim laudare posset. Cùm esset in precibus ardentior, sæpè & valdè & piè pro Ecclesiæ concordia Deum orabat, inquiens: *In manus tuas Domine tradidi Ecclesiam tuam.* Sæpè lapsus suos publicè ingemiscens lamentabatur, & too vitæ suæ spatio nullum diem se dicebat Dei seruitio dignè & vt par erat impendisse. Crucifixi Seruatoris imaginem per multos dies vlnis, oculis, oreque complexus, septimo à translato Imperio mense, presente Archiepiscopo Toletano, omnibus Sacramentis Ecclesiæ imbutus, maximam vim lachrymarum effundens expirauit, anno ætatis suæ 59. Ante mortem post sacram vnctionem, licèt iam antè corpus Domini accepisset, iterùm illud sibi dari petijt, dicens, *In me manes, ego in te maneam.* Sic mortuus est pijssimus & sempiterna memoria *Diem suū obit Carolus V.* *Precatio eius.*

1558 dignus Princeps Carolus V. de quo, ob totius Ecclesiæ ædificationem, hoc loco visum est breuem historiam annectere, vt pro multis & maximis eius in Ecclesiam beneficijs, hanc qualemcunque illi impendamus grati animi significationem, & cognoscat posteritas omnis, qualem nostra ætas, alioqui longè calamitosissima ob hæresum & nouorum dogmatum prodigiosam fertilitatem, habuerit Imperatorem.

Historia Caroli V. optimi & religiosissimi.

Et quidem, vt iam initiò dictum est, natus est Gandaui, idque anno seculari, anno Iubileo, anno gratiæ. Nimis esset longum, omnia singulatim persequi, quæ in huius Principis tota vita viri grauissimi obseruârunt. Porro verò singulari quadam Numinis prouidentia hũc Principem orbi labenti datum, dubitari non potest. In eum enim statum, cùm ille ad Imperium prouectus est, iam res Christianæ in Germania reciderant, vt nisi tanta ille & authoritate, & potentia & Numinis indubitato perpetuoque fauore præditus Imperij habenas accepisset, de Germania propemodùm desperandum fuerit, præsertim in dies magis ac magis increscentibus sectis & erroribus, atque Turcis eam ob causam Germaniæ extrema minitantibus. Postquàm enim in Germania mutata est prisca & auita religio, vires quoquè Germaniæ labefactatæ sunt, & multa Imperio detraxerunt Turcæ, Moscouitæ, & plerique alij, idque paruo negocio, ob animorum dissensiones, quas noua religio peperit. Statim post natum Carolum multa omni in re præclara hominum ingenia extitêre: multos Italia, Germania, Gallia, Hispania, Britannia, Sarmatia, Hungaria doctissimos viros protulit: poteratque eo nomine hoc seculum longè felicissimum videri, si non plerique suis ingenijs in Dei contumeliam abuti voluissent.

Cæsaris forma externa.

Quòd ad Corpus Caroli attinet, erat illi cutis candida, capillus flauus, oculi glauci, & peti, in quibus cum summa grauitate mira inerat amabilitas: genæ succulentæ, brachia & femora carnosa, venter subactus, rotundum, neruosum & compactum tergum, graciles suræ, nasus aquilinus, labra rubricantia, lata, crassa: pedes, manus, auriculæ breues: digiti vtrinquè longiores, neruosum collum, humeri lati, pectus latum & frons lata, vultus serenus, placidus, mitis: statura media. Atque hanc corporis formam vsque ad annum ætatis quadragesimum incolumem retinuit, multa omnium admiratione. Patrem habuit Philippum Austriacum, regem Castellæ

stellæ & Legionis: matrem Iohannam, filiam Ferdinandi & Elizabethæ Catholicorum regum Castellæ & Aragoniæ. Philippi pater fuit Maximilianus Cæsar, Maximiliani Fridericus tertius, Friderici Ernestus, Ernesti Leopoldus, Leopoldi Albertus, Alberti Albertus Romanorum rex, & huius pater Rudolphus, æquè Romanorum rex. 1558 *Genus Caroli V.*

Ingenio fuit Carolus V. humano, miti, candido, disciplinarum capessendarum auido, taciturno, tractabili, pio, pietatis maximè studioso, clemente, honesto, magnanimo, forti, reconciliabili, multum amicitiæ appetente, vindictæ nō cupido, liberali, largo, amabili, dulci, versatili, prudente, sapiente, prouido, cunctabundo, non præcipiti, non effreni, modesto, moderato, æquo, iusto, bono, veraci, tristitiæ & grauitati magis quàm leuitati aut lætitiæ dedito, rarò hilari, semper constante atque tranquillo, vbique sui simili, nusquam & nunquàm dissimili, aut sui immemore. *Ingenium.*

Mechliniæ à puero educatus est apud Margaretam Maximiliani Cæsaris filiam. Primam eius pueritiam gubernauit Pontifex Bisontinus Vergiacus Sequanus, vir grauis, & post hunc Guilielmus à Croia Marchio Ariscotiæ. Porrò Maximilianus Cæsar, Caroli auus & tutor, cupiens eum optimis & literis & moribus imbui, Adrianum Florentium Vltraiectinum, virum grauem & eximium theologum, ei præceptorem adhibuit. Adrianus Caroli ingenio benè perspecto, nihil sui officij in eo optimè instituendo prætermisit. Carolus verò, optimæ indolis iuuenis, morigerum se præbuit promptissimè, & lectioni, scriptioni, alijsque literarijs exercitationibus grauiter incubuit. Guilielmus à Croia Marchio, rebus militaribus, luctationi, iaculationi quæ fit arcu, equitationi, saltationi, armorum vsui & venationi operam dare eum permittebat. In omnibus facilè superabat commilitones suos, nè tamen eos contristaret, victoriæ brauium illis impertiebatur. Multa ei quotidiè proponebantur veterum heroum ex sacris & prophanis historijs fortia facta, quin & Maximiliani aui paterni & Ferdinandi aui materni bellica facinora: quibus fiebat, vt literarum studia sensim refrigescerent, præsertim dicente Adriano Florentio, virum principem magis bonos mores, quàm bonos colores complecti debere, eumque iam vltrò pietati deditum, ad studia pietatis amplectenda extimu- *Educatio.* *Adrianus Florētius Caroli præceptor.* *Guihelmus à Croia.*

1558 timulante. Interim Adrianus legationis nomine abit in Hispaniam, & Carolus totum se confert ad Rempublicam.

Adrianus it in Hispanias.

Anno ætatis suæ 15. sui iuris factus, Belgicis ditionibus inauguratus est, summa cum Belgarum omnium gratulatione, maximis illi exhibitis triumphis, idque non rarò. Deinde magnoperè studuit regum & principum sibi affinitates, quod eę plurimum faciant ad pacem publicam, conciliare: & primò quidem totum se ad Francisci Gallorum regis amicitiam contulit, qui tum recèns regni titulum obtinuerat. Lusitano regi Eleonoram, Daniæ regi Isabelam, Pannoniæ Mariam sorores suas collocauit. Henricus Angliæ rex eius materteram Catharinam, Ferdinandi Hispaniæ regis filiam, iam antè coniugem acceperat.

Inauguratur Carolus Belgio.

Conciliat sibi reges.

Anno ætatis suæ 17. primò in Angliam, mox in Hispaniam nauigat, matrem & regni proceres humanitèr & piè tractat, dum regnis Hispanię inauguratur. Interim vero adfertur ad eum de obitu Maximiliani Cæsaris. Habebat tum secum quosdam principes viros, qui cum cuperent in Imperio succedere Maximiliano. At Carolus veritus, nè Franciscum Galliæ regem, qui putaretur Imperium petiturus, ea re offenderet, suam illi mentem aperuit. Franciscus rex respondit, nihilo magis se offensum iri, quàm si duo vnam virginem expeterent: pergeret bonis auibus, Deum feliciori adfuturum. Itaque Imperium Carolo defertur 19. die mensis Iulij: quę illi caussa fuit maturiùs in Germaniam redeundi. Relicto igitur Adriano iam Episcopo Dertusensi, præceptore quondàm suo, eique summa in Hispanijs potestate tradita, in Belgium redit, & Aquisgrani in regem Romanorum coronatur & vngitur. Eo tempore constans inter Carolum & Franciscum regem pax fuit.

Abit in Hispaniã.

Eligitur in Imperatorem.

Coronatur Aquisgrani.

Indè ad Conuentum Vuormatiensem abit anno ætatis suæ 21. vbi Luterum damnauit, & graui edicto paci publicæ consulere voluit. Erant tum Principes quidam in ea sententia, vt dicerent, Lutero, licèt fide publica Vuormatiam accersito, non esse seruandam fidem. At Carolus eum iussit in Saxoniam reduci, dicens Fidem rerum promissarum, etiamsi toto mundo exularet, tamen apud se consistere oportere. In his Comitijs dum est Cæsar, bellum ei mouetur in Belgio, in Italia, in Hispania. Et ille quidem palàm testatus est, se ad bellum & arma capessenda prorsùs inuitum descendere: porrò rem

Conuẽtus Vormatiæ

Bellum fit Cæsari.

rem omnem Deo committere: sibi verò id maximè do- 1558
lere, quòd interim Turcis in Germaniam via sternere-
tur.

Multa per omnem vitam vir mitissimus & clemen-
tissimus bella gessit sempèr ferè adeò propitio Numine,
vt hostibus suis, ipsique adeò potentissimo Turcarum
principi, ob perpetuam in conficiendis bellis felicitatem,
terrori fuerit. Fuit autem hoc in illo admirabile, & exi- *Virtus*
miæ virtutis euidens argumentum, quòd neque tum, *eximia.*
cùm rex Gallorum Franciscus in pugna Ticinensi ca-
ptus, neque cùm Clemens Pontifex & Roma superata
nunciaretur, vllum dedit lætitiæ signum nec publicè nec
priuatìm, sed Deo supplicationes septem dierum decre-
uit: porrò pro Pontifice ex sæuissimi militis manibus li-
berãdo, dierum quadraginta. Nam certè Pontificem Ro- *Obseruãtia erga Põtificem.*
manum, vt verè Catholicus princeps, ex illa summa vo-
luntate sua non amauit tantùm, sed coluit etiàm. Itaque
quamprimùm militum efferos animos, qui Pontificem
obsidebant, pecunia placari iussit. Nec diù pòst Galliæ
rex, Italicis quibusdam illi se coniungentibus, Neapo-
lim inuadit: sed ecce tibi prępotens Deus absentis Caroli
Cæsaris curam gerens, fœda lue illas hostiles copias ad-
eò attriuit, vt plurima sanè & peditum & equitum mil-
lia Gallus se amisisse quereretur. Inter hos autem Chri-
stiani orbis intestinos motus & bella ciuilia, valdè se pi-
us princeps consolabatur, quòd in nouo orbe ab ipsius
præfectis subacto, innumeræ gentes Christianam fidem
in dies amplecterentur.

Et quidem inter cæteros eius præfectos Ferdinan- *In nouo orbe multi reges subacti.*
dus Cortesius, in regno Mexicano, & Franciscus Pizar-
rus in regno Peruaco, octodecim reges & prouincias to-
tidem acerrimis prælijs subiugârunt, & Christiana reli-
gione initiari curârunt, alijs etiàm eò suam operam ac-
commodantibus. Est autem hoc notatu dignum, quòd
noui orbis incolæ Temistitani nullis literis siue chara-
cteribus vtuntur: sed res gestas Maiorum, imaginibus
quibusdam auium ac stirpium annotârunt: Peruaci au- *Peruacorum opiniones.*
tem, chordarum coloribus & nodis. Aiunt cælum & ter-
ram post certa spatia peritura, & animas immortales
rectè & malè factorum præmium & supplicium apud
cælites laturas. Porrò ante cæli & terræ interitum So-
lem priùs & Lunam occubituros, quos interim pro dijs
coluerunt. Credunt quoquè Peruaci carnis resurrecti-
onem: sed planè barbarum est, quòd eam ob causam
mariti

1558 mariti cum vxoribus & familia magis chara sepeliri solebant, & quidem eodem momento, eodemque in loco, vt tanto citiùs simul resurgerent.

Multitudo hominũ in orbe nouo.

Tot autem hominum millia in illo nouo orbe Carolino (sic enim vocant) Christi fidem complexi sunt, quantum esse possit in hoc veteri orbe nostro. In solo regno Mexicano iampridèm fuêre octoginta sanctissima monasteria, & in dies plura fiunt. Sunt ibi magni vbiquè populi, multæ & validæ vrbes, pulcherrima ædificia & palatia ex latere & candido quoquè marmore: incredibilis frugum, auri, argenti, æris, & aliorum metallorum copia. Vnica vrbs Mexicana centum viginti millia ædium habet: vicina autem municipia, alia septem, alia quindecim, alia viginti, alia triginta, alia quadraginta, alia sexaginta, alia septuaginta domorum millia obtinent: Marchionis Ferdinandi Cortesij palatium solum tanta est amplitudine, vt cùm ipse, & senatus Caroli Cęsaris, & multi præfecti & tribuni militares illic omnes laxissimè habitarent, septem tamen ducatorum millibus partes ædificij vacuæ quotannìs elocarentur.

Amplitudo vrbis Mexicanæ.

Palatium amplissimum.

Potentia regũ Cusconiorum

In regno Peruaco quanta fuerit regum Cusconiorum potentia, antequàm Caroli armis domiti essent, vel indè facilè constare potest, quòd duas illi vias militares è ciuitate Cuscone in septingentas Leucas direxerant, quarum vna per alpes, altera per valles ducebatur: atque in his vijs ad singulas septenas leucas diuersoria, quas ipsi tumbas vocabant, constituerant, in quibus singulis sempèr nudus, exarmatus, famelicus quadraginta aut ampliùs millium hominum exercitus, subitò appellens, vestiri, armari, pasci in longum tempus posset. Et quidem Atabaliba vltimus Cusconij rex, qui multos sub se habebat reges, Cæsaris Caroli subactus armis, septuaginta milliones aureorum Carolinorum, (id est, septuagiès dena centena millia aureorum Carolinorum) intra diem septuagesimum se spoponderat appensurum, si libertati suæ restitueretur. Sed duorum Tribunorum Cæsaris dissensione & auaritia factum est, vt post septies quadraginta auri vasa appensa, morte violenta ablatus sit, non minima Caroli Cæsaris iactura. Miranda quidem sunt hæc, sed id multo mirabilius, quòd tam opulentæ gentes sanctè, piè & castè Christi religionem colunt, quod vtiquè sinè præsentissimo Numinis fauore & summo miraculo fieri non potuit: vt nos meritò gaudere debeamus, nostro æuo gentes amplissimas & opulen-

Atabaliba immẽsum auri pondus offert.

pulentissimas, relictis dæmonum cultibus, ad vnius 1558
viui & veri Dei cultum traductas esse, dum interim in his Europæi orbis angustijs, in mille sectas distracti, sensim ad atheismum quendam & paganismum relabimur.

Idioma Mexicanorum. Est hoc quoquè admiratione dignum, quòd plerisque Imperij Mexicani locis coloni & incolæ idiomate vtuntur eiusmodi, quod valdè affine & simile sit Flandrico, præsertim Gandauensium idiomati. Nec verò sinè maximo sudore & multis periculis nouus orbis in Caroli Cæsaris ditionem redactus est. Sunt nanque ibi multæ amplissimæ ciuitates, multi altissimi montes, rupes inaccessibiles, profundissimæ voragines, densissimęque syluæ, frequentes hominum turbæ, multæ & in terra & in mari horrendæ beluæ: sed hæc omnia, Deo bene fauente, Caroli Cæsaris virtuti & pietati cessère, Hispano veterano milite nullos pro Cæsare & Christi fide propaganda labores recusante.

40. vrbes Cæsar condit in regno Peruaco. In solo regno Peruaco quadraginta nouas vrbes Carolus Cæsar exædificari curauit: porrò in regno Mexicano vrbem Mexicũ, (in qua, vt diximus, tèr quadraginta sunt millia amplissimarum ædium, quam Corthesius ob seditionem totam iusserat concremari, angustissimè totam nouam ædificari voluit, vndè etiàm Palatiũ Caroli vocatur vrbs ipsa. *Structuræ Cæsaris in nostro orbe.* In nostro quoquè orbe (vt id obitèr dicam) multas & vrbes & arces construxit Carolus Cæsar, putà Carolomontium, Philippopolim, Hesdinfertum vrbes, Cameraci, Gandaui, Vltraiecti arces validissimas in Belgio, atque alibì complures alias.

Opes ex nouo orbe allatæ. Legatus Indicus noui orbis Anno Domini 1555. tèr septem milliones aureorum Carolinorum coronatorum siue ducatorum (million significat deciès centena millia) Carolo Cæsari obtulit, vt priuilegium & legem quandam Carolinam abrogaret. Totidem milliones eorundem ducatorum etiàm Philippo Caroli Cæsaris filio alter legatus posteà obtulit. Ex ipso nouo orbe septem decades millionum auri feruntur in Hispanias relatæ, & totidem decades millionum auri ex margaritis, gemmis, vnionibus & reliquis lapidibus & rebus preciosioribus noui orbis: quæ summa si ritè supputetur, penè incredibilis euadit: sed sunt magnæ opes illarum regionum. At multò maior summa pecuniæ, demptis tamen his auri summis, in milites & præfectos Cæsaris annis quadraginta in nouó orbe subigendo & mu-

niendo

1558 niendo consumpta est. Per hos autem auri milliones hoc loco accipi debet purum putum aurum Castellanorum ducatorum Carolinorum.

Orbis nouus vbi repertus. Et quidem in Australiori veteris orbis nostri plaga, trecentis quinquaginta leucis vltra caput Bonæ Spei, nouæ noui orbis Carolini plagæ & vastitates repertæ sunt, quæ magnitudine spatiorum longè apud fretum Magellanicum in Orientem & Occidentem & Austrum porrigantur, adeò vt nouæ quotidiè terræ noctù & interdiù emicârint in mari.

7 Senatus noui orbis. Porrò in nouo orbe septem Carolus Cæsar esse voluit amplissimos Senatus, quorum quidam Cancellariæ vocantur: nempè, in Fano Dominici, in Mexico, in Guatimala & Nicaragua, in noua Granata, in Regibus ciuitate Peruaca. In Cuba est Gubernator, & in noua Gallicia sunt quatuor Prætores, qui vocantur Alcaldes maiores.

Duo Proreges. Constituit quoquè duos Proreges, alterum qui præsit mari meridionali & eius littoribus & locis mediterraneis, habitatque Regibus in prouincia Peruaca: alterum qui dominetur mari Aquilonari & eius latissimis littoribus, & locis ac prouincijs mediterraneis, habitans in Mexico.

Magistratus varij. Sunt quoquè Gubernatores plurimi siue proconsules, vt in Boriqueno, Panama, Cartagena, Venezuela. Sunt Adelantadi præsides prouinciarum. Sunt & præsides vrbium, itemque Consulares prouinciæ, qui in maioribus ciuitatibus habitant, quorum electio ad duos supradictos Proreges pertinet.

Archiepiscopus Fani Dominici. In Fano Dominici est Archiepiscopus, & habet septem sub se Episcopos, videlicet, Xalisconium, Mechacanum, Guaxacam, Tascalam, Guatimalam, Chiapam & Nicaraguam. *Item in Regibus.* In Regibus, quæ est vrbs regni Peruaci nobilissima, est Archiepiscopus, cui inter cæteros subsunt Episcopi, Cusconus, Quitonus, & Charcas: & quotidiè plures creabantur. Porrò rex Castellæ est patronus omnium Archiepiscoporum, Episcoporum, dignitatum & beneficiorum Ecclesiasticorum noui orbis: & ipse illos designat permissu Romani Pontificis.

Magnitudo noui orbis. Nouus ille mundus Carolinus in mari Boreali in dimensione littorum obtinet septem millia leucarum communium Gandauensium, quarum tèr septem leucæ conficiunt vnum latitudinis siue altitudinis gradum, si à septentrione Boreali in Australem plagam metiaris. Singulis autem gradibus Ptolemæus attribuit septuaginta millia passuum, quæ efficiunt septuaginta milliaria

tia Italica. Porrò vetus orbis noster habet trecentos sexaginta gradus: & totidem dies numerant noui orbis incolæ in anno vno: sed illis interserebant dies quinque, quos habebant toto anno celeberrimos, vt nos Pascha nostrum. 1558

In mari autem Australi noui orbis dimensio continet in se tèr mille quingentas leucas communes. Noster vetus orbis, quacunque eas, conficit septem millia leucarum communium. Si singulis climatibus mille leucas attribuas, septem erunt orbis climata. Si decem parallelos singulis climatibus inijcias, & singulis parallelis singulas leucarum centurias adijcias, septuaginta parallelos & septuaginta centurias leucarum orbis habebit. Vndè conficiuntur 360. gradus Ptolemaici, quorum singuli continent tèr septem leucas communes Gandauenses, in quos Ptolemæus orbem partitus, spatia telluris marisque distribuit. Est autem omninò verisimile & ferè necessè, in Australi noui orbis plaga, hoc est, ad polum antarcticum & fretum Magellanicum, vbi aræ & columnæ Caroli Quinti constitutæ sunt, esse latissima, vastissimaque terrarum spatia. *Magnitudo orbis nostri.*

Fuit quidam Sebastianus à Cano appellatus, qui vltra æquinoctialem egressus cum naui Victoria dicta, triennio vndè egressus fuerat nauigans, in Hispanias reuertit, ac in tellure vtrorunque Antipodum ancoras fixit. Atque ille quidem multa Asiæ, Aphricæ, Europæ littora circunnauigauit, vltra lineam æquinoctialem se extendens, quam veteres inhabitabilem ob æstûs nimietatem falsò putabant: sed vltra vtrosque Septentriones, Boreales scilicet & Australes, noluit aut non potuit tantillo temporis spatio progredi. Certè non desunt viri grauissimi, qui contra veterum opinionem dicant, mundum totum non solùm habitabilem, sed etiàm habitatum, idque multis modis probant. Aiunt verò alimenti inopiam, & libertatem itinerum interclusam, magis vitæ hominum impedimento esse, quàm solis ardores, aut polorum frigora & hyemes: constanterque affirmant, esse antipodes & antœcos & periœcos, nec dubitant dicere orbem nouum Carolinum comprehendi altero mundi hemisphærio, & nostro esse æqualem, illique in æquilibrio respondere. *Sebastiani à Cano nauigatio stupenda.* *Terra omnis habitata.*

Eius orbis septem sunt prouinciæ maiores siue Consulares, quarum maximè borealis est Florida, cuius latera extrema amnem Neuadum & terram Laboratoris *7. Prouinciæ maiores noui orbis.*

1558 attingunt, & Gronlandiam, Islandiamque ad ducentas leucas respiciunt. Altera prouincia, est Hispania noua: Tertia, est Terra firma: Quarta, Andalousia noua: Quinta, Bresilia, quæ páret Regi Lusitaniæ: & hæ prouinciæ omnes positæ sunt ad mare Boreale. In mari Australi, vnica est Peruaca, prouincia sexta, in qua sunt Chile, Quito, Cusco, Reges, Platana, Loxa, Portus vetus, Guayaquilæ, Guanucum, Pax, Valles, & similes vrbes ac dynastiæ. Septima prouincia est, quæ nupèr reperta est, contra Caput Bonæ spei obiecta, & freto Magellonico longissimè respondet, veterem & nouum orbem respiciens.

Ortus solis in Mexico. Porrò septem horis antè lucescit sol apud Hispalim Hispaniæ vrbem, quàm in Mexico, & ijsdem septem horis prius eclipses, solstitia & æquinoctia appárent in limite nostri veteris orbis, quàm noui Carolini. Et quidem anno salutis 1524. venit in ciuitatem Mexicanam *Martinus Valentinus Christum annunciat nouo orbi.* frater Martinus Valentinus cum duodecim monachis, tanquàm vicarius Papæ à Carolo Cæsare illuc cum authoritate eiusdem Pontificis missus: eodemque anno prædicauit ille in noui orbis terra continente Euangelium Christi, & magnos illic progressus magnaque incrementa fides Christi accepit, & quidem ea ipsa fides, quam Germani & plerique alij Europæi, à Martino Lutero & alijs sectarijs malè persuasi, vt Papisticam reijciunt. Baptizabantur illic multa hominum millia, & cùm anteà plures simul vxores habuissent, dubitareturque quam ex omnibus retinere deberent, eodem anno Mexicana *Synodus Mexicana* habita est Synodus solennis, cui tanquàm Papæ Vicarius præsedit Martinus Valentinus, in qua tandèm definitum est, quòd qui fidem Christianam cum omnibus Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ ritibus complecterentur, ex omnibus vxoribus vnam tãtùm quam vellent, ducerent ritu Christiano.

Idola omnia ex templis exturbabantur, crux Christi & sanctissimæ Mariæ virginis imago in templis reponebantur, Eucharistia populis ostendebatur, Missæ sacrificium à Martino & collegis duodecim patefiebat, Euangelium Catholico more piè & purè annunciabatur. Indè verò paucis annis tot baptizabantur in ea no- *Multitudo baptizatorum.* ui orbis plaga, vt alij septiès dena centena millia, alij quaterdeciès dena centena hominum millia in solo illo Mexicano regno baptizata retulerint. Magna etenim in eo noui orbis tractu est hominum copia, adeò vt in

insula

insula Fani diui Dominici quindeciès centena hominum millia fuisse reperiantur, & quandoquè in processione centum millia hominum se Christiano more ceciderint virgis. Eodem anno 1524. misit Cortesius ex Mexico Carolo Cæsari per Diegonem de Soto septuaginta millia Castellanorum ducatorum aureorum, vnamque colubrinam argenteam, quadragintanouem millibus aureorum Carolinorum æstimatam. 1558 *Colubrina argentea.*

Et ô diuinam prouidentiam, ô terribilem Deum in consilijs super filios hominũ, septimo anno post natum in Germania dogma Luteranum, in nouo orbe Martinus Valentinus vitæ sanctitate & miraculorum operibus inclaruit, & cæcis gentibus Euangelij lucem synceram, quam Germania Martino Lutero apostata infami duce fastidiuit, inuexit. Qua de re Catholici quidam hos versus scripsêre: *Psal. 65.*

Inuito potuit Romano præsule Luter
Sacramenta Dei vellere, non premere.
*Septem post annos * validus Martinus in orbe*
Illa tuo repetit Maxime Carle nouo.
Iste duodenis sociatus fratribus, ipsum
Prototypum sequitur legis Euangelicæ.
Hunc sequitur (quemnam sequitur Germania?) Cæsar.

** Alludit ad Valentiã, Martini huius patriam.*

Et certum est, omnes Indos & noui orbis Carolini incolas & accolas, fieri quotidiè magis ac magis Christianos. In archiuis Caroli Cæsaris lectum est, vnum quendam sacerdotem septiès centena hominum millia baptizâsse: alium tèr centum millia, alium centum millia: alios plures, alios pauciores. In solo Mexico rèferunt multi summa fide dignissimi triginta fuisse dynastas, quorum quilibet habuerit sub se centum millia hominum, aut circitèr: & tria millia toparcharum, qui & alios sub se haberent clientes fiduciarios, & beneficiarios Vasallos, valuasores & valuasinos: qui Dynastæ certa anni parte familiam suam alebant in ciuitate Mexicana curia regis Moteczumæ: & ex ea non licebat illis discedere ad suas prouincias, nisì regis permissu, ac relictis siue filijs siue fratribus suis in ciuitate obsidum loco: &, quod dictu horrendum est, mille plerunquè homines vno die in ciuitate Mexicana immolabantur. Sed omnia idola exturbata sunt, dæmonibus silentium indi- *30. dynastæ regni Mexicani* *Horrenda sacrificia.*

1558 ctum, oracula & præstigiæ conticescere iussæ sunt, pluralitas vxorum in vnius consortium redacta, septem illis Sacramenta & cæteri Romanæ Ecclesiæ ritus reuerentèr traditi sunt, nobis interìm in Europa de horum contemptu & nouorum dogmatum complexu petulantèr nobis applaudentibus, & tanquàm mirifica reperta luce gratulantibus. Sed Deus prępotens, spretis nobis contemptoribus, suam gratiam offert illis barbaris & ignotis gentibus, & vt hæretici tabescant, omnes illas facit Romani Pontificis obseruantissimas, & veteris religionis studiosissimas. Solent iactare isti temulenti noui Euangelij præcones, se Romano Pontifici modis omnibus velle incommodare: nec vident miseri, vt ipsos irrideat *Psal.2.* qui habitat in cælis, & tantò Romanum Pontificem in remotissimis noui orbis regionibus faciat maiori studio ac veneratione affici, quantò in Europa apud plerosque minori in precio est. Nostrum erat, iuxta Pauli *Heb.13.* doctrinam, obedire præpositis nostris, permanere in ea religione, quam à sanctis Maioribus nostris accepimus, exercere nos in operibus bonis, sobriè & iustè & piè viuere in hoc seculo, & omnia peregrina dogmata vi- *Matt.21.* tare. At dum ista nos negligimus, eccè Christus se confert ad Indos & antipodes, offerturque regnum Dei gentibus facientibus fructum illius, & nos hîc in tot sectas & errores distrahimur, vt referre pudeat. O nos miseros, qui in summa quoquè miseria nos felices & beatos putamus.

Quòd autem in nouo orbe vsqueadeò propagata est fides Christi, vel maximè illustrem reddit Carolum Cæsarem, cui vtiquè id præcipuè studio fuit, vt fides Catholica illic modis omnibus disseminaretur. Dicebat *Dictũ Cæsaris de Sectis.* autem peccata nostra meruisse, vt Ecclesia discinderetur, & vt authorem ostenderet, Vnus homo, inquit, nobis scribendo perdiderat rem, Luterum videlicet significans. Vt enim ab vnà interdùm scintilla vastissimum oritur incendium, sic ab vno Lutero faces subministratæ sunt, quibus totus apud nos conflagraret orbis Christianus. Quàm autem hoc sit verum, tædet referre, cùm res ipsa id plus satis testetur. Sed noster Carolus non solùm nouum sibi subiugauit orbem, sed etiàm nominis *Legationes ad Cæsarem.* sui fama celeberrima, ex multis rebus felicitèr gestis comparata, & Mauritanorum, & Libycorum, & Tartarorum, & Scytharum, & Sophi regis Persarum, & Prætoianis, qui est potentissimus Aethiopum rex, legationibus

nibus perquàm honorificis affectus est. Fuit autem idem ipse magnæ temperantiæ in cibo & potu, vt plerunquè ad mensuram & certas vncias biberet, & ad pondus comederet. Nec vnquàm vestitui nimio indulsit: nusquàm purpura Tyria, nusquàm preciosa & regalis vestis in vsu vitæ eius quotidiano apparuit: sed atra lanea veste & diù lugubri, præsertìm à coniugis obitu, est vsus, vt & in re omni familiari attentus, nusquàm immodicus esset. Nusquàm præter modum lauta vtebatur supellectile, nusquàm mirifici incendebantur odores, nusquam mensis epulæ conquisitissimæ inferebantur, nisi certa ratio aliud hortaretur. Et in mensa plerunquè solus & tacitus sedebat, ità vt conuiuia eius sinè conuiua, moderata, solitaria, honesta, non opiparè apparata, esse constaret. Nunquàm pecuniæ præter causam prodigus fuit, cuius expendendę magnam sempèr rationem habendam censuit, non ignarus, quantam pecuniæ vim bella absumerent.

1558

Cibi & potus parsimonia.

Vestitus.

Supellex.

A vinolentiæ, vanæ gloriationis, & voluptatum vitijs adeò sempèr fuit alienus, vt qui illum & à puero optimè nouerant, eandem illi tum indolem, quæ nunc in sene & extrema ętate apparuit, etiàm infanti, & ephebo, & adolescenti, & iuueni, & viro fuisse affirment, sempèr in eo pudore ingenuo mirificè relucente. Fuit humanitate, morum suauitate & clementia in omnes singulari. Familiam suam omnem præcipuè charam habuit. Erat natura valdè placabilis & exorabilis, idque sua lenitate & bonitate assecutus est, vt sæpiùs ipse ab hostibus laudatus sit, quàm alij Principes ab amicis & ciuibus suis. Cùm ad Solimannum Turcarum principem quidam Christianus dynasta transfugisset, & ab illo interrogatus, cur relicto Cæsare ad ipsum perfugisset, ille tribus de causis, putà auaritiæ, libidinis & iniustitiæ Cæsaris fecisse responderet, Solimannus ait, nihil horum sibi posse de Carolo persuaderi, quippe qui diù percontando & indagando cognitam haberet Cæsaris vitam, nec posse horum vitiorum labem in illo hærere, qui tam sanctè & piè leges cæremoniasque Dei & Maiorum suorum obseruaret: iussitque hominem Solimannus à suo conspectu remoueri, & posteà etiàm odijs & proscriptionibns eum est persecutus, & ex tota Turcia exturbauit. Est hoc insigne testimonium ab eo redditum, qui non Caroli tantùm, sed totius Christiani nominis hostis infestissimus esset.

Pudor ingenuus.

Lenitas & placabilitas.

Nota Solimanni de Carolo V. testimonium.

1558 Multas Cæsar callebat linguas, quod illi ad multa magnas attulit commoditates. Itaque in bello diuerso vtens milite, cum Germanis Germanicè, cum Hispanis Hispanicè, cum Belgico equitatu Gallicè, cum Italis Italicè, cum Neapolitanis equitibus mixtìm loquebatur: ad Hungaros, Boemos, Dalmatas, Macedones varijs sermonibus vtebatur. Imperium & imperiale diadema sempèr non vt patrimonium se suum possidere, sed vt magistratum gerere profitebatur, idque quàm humanitèr & beneuolè accepit, tam liberalitèr ac munificè reddidit à quibus acceperat. A risu fuit abhorrens, quod idem de Carolo Magno legitur: interim tamen in apophthegmatibus, & acutè, salsè, breuitèr, facetè dictis valdè elegans fuit, sic vt Atticus quidam lepos in eius sermone & Nestorea eloquentia apparêret: Ità enim labijs compressis sua verba distinctè, articulatè & tractìm pronunciabat, vt singulæ & syllabæ, & consonantes, & vocales, & diphthongi audirentur. His adiungebat pronunciationis dulcedinem, cum summa modestia & grauitate coniunctam. In ipsis autem apophthegmatis suis ità se comparabat, vt essent sinè ioco ioci. Atque ex ipsa natura magis ad condolendum & collachrymandum, quàm ad subsannandum aut irridendum vitam aut mores hominum procliuis fuit, quæ quidem rara est virtus. Indè accidit, vt non rarò in lachrymas solueretur, cùm pro hominibus calamitosis ei preces offerrentur, & plerunquè magis ipse fleret, quàm pro quibus rogabatur.

Peritia idiomatũ. *A risu abhorret.* *Cõdolentia erga miseros.*

Quotidiè suas manè horas Canonicas, vt vocant, legebat, easque ità extendebat, vt bis tantum ferè, quantum presbyteri, sempèr manè legerit. A cœna sempèr redibat ad longissimas preces suas, quæ duarum plerunquè erant horarum, sicut & matutinæ. Non enim suis viribus fidebat potentissimus Princeps, sed totus à summi Numinis ope & auxilio pendebat, quod sibi precibus, tam longis quotidiè conciliare studebat. Et hinc tanta illi in rebus gerendis felicitas, tam insignes victoriæ: adeò vt ob multa fortissimè gesta, Galli eum Herculi, Germani Carolo Magno, Itali Dauidi, Siculi Africano, Hispani Alexandro Magno, Turcæ Iulio Cæsari, Afri Hannibali comparârint. Multi cum aduertissent eum & domi & militiæ æquè continuum & prolixum esse in precibus suis, dicere solebant: *Carolus sæpiùs cum Deo, quàm cum hominibus loquitur.* In singulas bellorum expediti-

Preces quotidianæ.

ones,

ones, nouas sibi preces ipse & componebat, & sua manu 1558
conscribebat, quæ prolixitate ferè æquarent septem illos *Preces in*
Psalmos vsitatissimos, easque priùs examinandas dabat *bellis.*
suis Confessarijs, & ab eis approbatas, quotidiè etiàm in agmine & acie dicebat, nonnunquàm per speciem exonerandæ vesicæ aut alui ab agmine secedens, vt prolixiùs & feruentiùs oraret.

Cùm bella gereret, ipse primus sempèr suo in agmine fuit, nonnunquàm quindecim horas, nonnunquàm diutiùs in equo iugitèr residens. In omnibus expeditionibus bellicis audacissimus fuit, vt ità mortem planè contemnere videretur: adeò se ad omnia pericula impauidum offerebat, vt nusquàm ob bombardarum ictus caput inclinaret, nusquàm pedem moueret, nusquàm expallesceret. Et in castris ità se audactèr supra humanum modum contra hostes gerebat, vt occidi velle in militia videretur. In omni quoquè ætate nunquàm cupidus vitæ, sempèr mortis auidus fuit. Sæpè etiàm in castris, & in ipso iuuentutis flore dicebat, Cupio dissolui & esse cum Christo. Eam verò inusitatam animi fortitudinem indè partìm habuit, quòd nullā expeditionem in hostes susceperit, nisì animo tranquillo & optima conscientia.

Fortitudo et magnanimitas in bellis.

Phil. 1.

Plerique viri militares dicere solebant, Cæsarē vincere quidem nôsse, sed victoria non perindè vti nôsse aut velle: quibus Cæsar respondit, Iulium Cæsarem, quem illi obijciebant, & alios veteres ethnicos vnum tantùm habuisse finem, videlicet honorē: nobis Christianis duos esse propositos, putà & honorem, & animæ salutem. Sæpè etiàm dixit: Etsi totum expugnâssem Franciæ regnum, redderem illud regi, modò id exiguum, quod meum esse contendo, mihi relinqueret. In seruandis matrimonij legibus sempèr castissimus fuit: & licèt non deessent, quæ eum ad libidinem illicerent, eas tamen sempèr constantissimè respuit. Sæpè ipsemet fenestram clausit, nè inspiceret prætereuntes formosiores fœminas. Sæpè dictitabat, nunquàm se ducturum vxorem, si fratrem Ferdinandum tam fœcundum fore sciuisset.

Dictum Cæsaris.

Castitas in matrimonio.

Nunquàm choreis aut tripudijs delectatus est, nisì decoris & honesti respectu. Nunquàm per aliquod numen iurare auditus fuit, nisì cùm fœdera inijt, aut regnis inauguratus est.

Supra modum acuto & perspicaci fuit ingenio, ità vt eius iudicij acrimoniam, prudentiam & sapien- *Ingenij acumen &*

1558 tiam præſtantiſſimi viri ſæpè mirarentur. Sæpè ſuam ſententiam ſcripto comprehenſam, ad aliquot ſuos principes & duces mittebat, & illorum tamen iudicio, vt erat mirabili modeſtia, ſe ſubmittebat: ſed illi ferè ſempèr eius ſubſcribebant ſententiæ, cumque melius quam ſeſe rem perſpexiſſe fatebantur. Hinc conſtans fama fuit ſempèr, *Carolum ſapientiſsimum ſenatorum, fortiſsimum centurionum, pientiſsimum iudicum fuiſſe*: quam iudicij pietatem non ſemèl in illo experti ſunt potentiſſimi ſatrapæ, cùm illis grauiſſima eſſent crimina intentata. Tres belli neruos dicebat, Commeatum, pecuniam, militem: ex ijs ſi aliquo carendum eſſet, militem veteranum ſe potiſſimùm electurum, cuius promptitudine reliqua duo ſe ex hoſte comparaturum confideret. Cùm eſſet in cubiculo cum ſuis familiaribus & domeſticis, nuſquàm quiſquam vel læta vel triſtia ad eum eſſe perlata, ex eius vultu aduertere potuit: tanta erat oris, oculorum, & totius vultûs Cæſarei conſtantia, & quaſi perennis quædam ſerenitas. Quotidiè tres quartas horæ partes genu flexo orabat mane, longa talari ſupra ſubuculam indutus veſtè: ac tum nemini in cubiculum patebat ingreſſus. Poſteà patebat ijs, quibus ius ingrediendi erat, ac tum preces Eccleſiaſticorum Horarias dicebat. Indè ſe veſtiebat. Pòſt ad Rempublicam gerendam ſe componebat. Hinc ad Sacrum audiendum ſe conferebat, quod in omni vita ſempèr audiuit, præterquàm in bello Africano ſemèl. A Sacro rectà ad menſam, nunquàm ad negocia ibat, nisì grauis accidiſſet caſus. Cùm Miſſæ ſacrificium ad medium perductum eſſet, menſa parabatur: cùm ipſe è ſacro egrediebatur, cibi ex culina efferebantur. Halecibus, ſalſamentis & piſcibus naturalitèr delectabatur, ſed ità tamen, vt haberet rationem valetudinis. In menſa etſi parùm aut nunquàm loqueretur, audiebat tamen libentèr aliquid nonnunquàm, præſertim ex ſacris depromptum. A prandio omnes prolixiſſimè audiebat etiàm infimæ fortunæ homines, vir humilis & miſericors, ſupplicesque omnium libellos accipiebat.

Prudētia. *Elogium Cæſaris.* *Nerui belli.* *Conſtantia oris.* *Vt diem trāſegerit.* *Audit omnes.*

In præſtandis eleemoſynis per omnem vitam admodùm liberalis fuit, adeò vt cùm puer eſſet, quadragenos aureos in loculis habens, ſæpè ſeptiès vno die eos erogârit, neſcientibus præfectis & œconomis ſuis. In virili ætate & ſenili in largiendis eleemoſynis ad puellarum matrimonia, iuuenum ſtudia, ſenum vitam ſuſten-

Largitas in eleemoſynis.

tan-

candam, captiuos ab hoste redimendos, ægrotos curandos, omnium regum, principum, Cæsarum liberalissimus ac munificentissimus est habitus. Quæcunque autem eius generis donabat, clanculùm faciebat, tum accipientium pudori, tum suæ modestiæ consulens. In Germanos, ab hæreticis rebus suis spoliatos aut vexatos, sacros & seculares, liberalitate sua pientissimè vtebatur: sed nunquàm ferè tales dedit eleemosynas, quin lachrymas multas profunderet, grauiterque doleret, non se posse egenis omnibus ex æquo subuenire. Habuit autem œconomos semper circùm se attentissimos, quorum seueritate fiebat, vt princeps natura liberalissimus, non esset profusus in eos, quos non esse egenos putaret. 1558

Quidam sapientissimi proceres, Cæsari intima familiaritate coniuncti, sæpè eum admirati sunt, atque planè sui temporis miraculum naturæ Carolum fuisse confitebantur: tanta erat in Carolo & morum, & sapientiæ, & pietatis præstantia. Tandem optimus princeps sentiens se viribus deficere, & multam erga se multorum ingratitudinem expertus, toti mundo & omnibus mundi honoribus valefecit, & in solitudinem sese contulit, nauigans ex Belgio in Hispaniam. Sed in ipso itinere nunciatum ei est, Ouranum Africę promontorium liberatum obsidione Turcarum & Afrorum, ac multa illic Turcarum & Afrorum millia concisa ab Hispanis: atque etiàm in auro quinquagiès centena millia aureorum Carolinorum, & in lapidibus preciosis viciès centena millia aureorum ex orbe nouo Carolino Hispalim esse allata. Per id tempus stupendæ auri copiæ ex Peruaca & Mexicana plaga tum expectabantur. Deniquè feliciter ex hac luce in lucem sempiternam migrauit optimus, pijssimus, potentissimus princeps Carolus V. cui parem per omnia Imperatorem multa secula non viderunt.

Miraculũ naturæ Carolus.

Aurum et gẽmæ allatæ ex nouo orbe.

Atque interìm tamen non desunt, præsertìm aliquot Gallici scriptores, qui tantum principem non semèl acerbè perstringant, & apud omnes traducere conentur: quos oportebat modestia vti, præsertìm in principem religiosissimum, cui ipsi suis scriptis apud cordatos omnes non solùm nihil detrahent, sed eoipso efficient etiàm, vt tantò in maiori precio & veneratione habeatur. Atque hæc quidem in Caroli V. longè potentissimi & pientissimi Imperatoris commendatio-

1558 nem pro nostri instituti breuitate dicta sint satis. Caroli Cæsaris mortem paulò pòst secutus est obitus Mariæ sororis eius, fortissimæ & prudentissimæ heroinæ, quæ multis annis Belgio præfuerat. Sub finem Nouembris mortua est etiam Maria Angliæ regina longè pijssima, cuius incredibili virtute intra breue tempus in Anglia restituta fuit religio Catholica. Non mediocriter illam afflixerat Caleti & aliorum oppidorum expugnatio: tum etiàm quòd videret Philippum regem bello implicatum teneri: nec huius doloris exiguum auctarium fuit mors Caroli V. soceri sui. Accedebat his omnibus hydropisis, quæ cùm initiò eius intendisset ventrem, creditum est, eam è Philippo rege concepisse: nec adhibebantur matura remedia, nec ipsa eam quam oporteret, sectabatur victûs rationem. Indè in febriculam incidit, quæ suis sensìm aucta incrementis, longiori vita ob multas excellentes animi dotes dignissimam heroidem extinxit. Habuerat illa germanum fratrem Henricum nomine, sed quem non nisì trimestrem mors præpropera enecârat, pro regno terreno fruiturum regni cælestis immensa gloria. Itaque cùm Henricus rex & Catharina Mariæ parentes, inter quos tum mutuus vigebat amor, solam Mariam sibi superesse cernerent, ad quam regni successio deuolueretur, hoc vnum summoperè curârunt, vt ea piè & honestè educaretur, & optimis moribus imbueretur. Erat tum Margarita, Edouardi 4. Anglorum regis fratris filia, Reginaldi Poli mater, cuius etiàm suprà meminimus, tum ipsi Henrico regi sanguine iuncta, tum singulari prudentia & in Deum pietate fœmina. Ea præ omnibus visa est vel maximè idonea, cui Maria quàm rectissimè instituenda committeretur. Et ea quidem in suam eam curam & disciplinam recepit, & moribus sanctissimis, omnique virtutum genere, vt pòst res ipsa satis declarauit, excoluit: verùm posteà cùm nulla posset ratione adduci, vt à Catholicæ religionis integritate deflecteret, hoc præmij tulit ab Henrico rege, quòd plùs quàm septuagenaria iussa est capite plecti, vt iam antè dictum est: nec ipsa sola, sed etiam filius eius natu maximus, & duo alij eius consanguinei, religionis causa, eodem rege iubente, cæsi sunt.

Maria regina excessit è viuis.

Item Maria Anglica.

Mariæ reginæ educatio.

Mortua Maria Angliæ regina, eodem anno Reginaldus Polus Cardinalis & Archiepiscopus Cantuariensis

ensis, multa & virtute & eruditione, & regio quoquè stemmate clarissimus, eam tam breui secutus est, vt inter vtriusque obitum, quod mirum videri queat, non nisi sedecim horarum spatium intercesserit. De cuius insigni viri vita & virtutibus pauca hoc loco commemorâsse operæprecium fuerit, maximè quòd Sleidanus non vno loco in hæreseos suspicionem eum vocare videtur, tanquàm is à nouo hoc Euangelio non abhorruerit, quæ quidem est iniuria non mediocris in talem virum. Et vt breuitèr genus eius attingamus, patrem habuit Richardum Polum, qui frater consobrinus fuit Henrici 7. Anglorum regis: mater eius Margarita ex Georgio Clarentiæ duce orta est, qui fuit germanus frater Edouardi 4. Anglorum regis. Is verò Edouardus filiam procreauit Elisabetham, quæ nupta Henrico 7. peperit eidem Henricum 8. Angliæ regem. Itaque & paternum illi & maternum genus fuit longè clarissimum. Natus verò est anno salutis 1500. mense Martio, non diù post Carolum V. cui fuit inprimìs charus, adeò vt cum quandoquè de Romana curia loqueretur, dixerit se quidem nouisse neminem, qui Polo esset melior. Mater Margarita puellum piè instituit, adolescentulum misit ad gymnasium iunctum Carthusiæ, haud ità procùl à Londino distanti. Indè abijt ad Oxoniensem academiam. Porrò annos natus 19. Patauium in Italiam profectus est, non mediocri iam tum literarum cognitione præditus. Habebat pro generis splendore sic satìs honestam familiam, morumque singulari venustate facilè omnium erga se amorem & beneuolentiam demerebatur. Alebat domi suæ aliquot doctrina præstantes viros, in ijsque Christophorum Longolium Belgam, qui apud ipsum mortuus est: quorum ille opera & consuetudine vsus, in omni scientiæ genere & linguarum cognitione maximos progressus fecit. Quinto anno postquàm in Italiam venerat, exacto, iussus domum redire, priùs Romam adijt, præsertìm quòd tum annus Iubileus ageretur, locaque sacra, quæ in ea vrbe plurima sunt, pia animi deuotione inuisit, non id vtiquè facturus, si Luteri fermento infectus fuisset. Reuersus deindè in Angliam, summa omnium voluntate & gratulatione, quòd ob mores amabilissimos & multam doctrinam omnibus esset gratissimus, à rege & petijt & impetrauit eam domum, quam Iohannes Coletus ad Carthusiam, cuius suprà memini, vbì puer vixerat Polus,

1558 Obitus Reginaldi Poli. Genus Reginaldi Poli. Natiuitas. Studia. Familia. Reditus in Angliam.

1558 Polus, exædificauerat. Ibì sanè delectatus Carthusianorum sodalitio & instituto, (quemadmodùm etiàm per omnem vitam loca solitaria & monasteria, quotiès opportunum fuit, libentèr expetijt, magìs ab ipsa natura literarum studijs & contemplationi quàm actioni deditus) biennium permansit, donèc rege malè persuaso Catharinæ reginæ repudium meditante, copia à rege petita, Parisios profectus est, vt impendentes Angliæ calamitates declinaret. Sed anno absoluto, reuocatus à suis in Angliam, iterùm duos annos in sua illa Carthusiensi habitatione religiosè & pie exegit. Tum verò per quosdam rex conatus est illum eò permouere, vt in Catharinæ repudium consentiret. Hæc res illum vehementèr anxium cùm haberet, tandèm visus est sibi eam inuenisse rationem, qua nec regi aduersaretur, nec suæ conscientiæ prorsùs deesset. Orabat autem obnixè Deum, vt in tanto animæ periculo minimè se desereret. Ingressus indè ad regem, vt illi mentem suam explicaret, mirabili Dei prouidentia & voluntate ità obmutuit, vt aliquandiù ne verbum quidem edere potuerit. Quæ enim ipse sibi reperisse videbatur, non tam veritati solidæ, quàm humanæ prudentiæ, innitebantur. Deindè reddita loquendi facultate, summa cum modestia, in nullo prorsùs regi assentatus, humanissimè eum admonuit, vt à diuortio, quo pristinam esset gloriam obscuraturus, & animam perditurus, sese maturè reuocaret. Hoc quidem euidens miraculum, & insigne erga Polum præpotentis Dei beneficium fuit, qui passus non est, vt aliqua ex parte suam conscientiam regiæ machinationis qualicunque approbatione contaminaret. Ea responsione rex, qui sperârat Polum, quod ipse magnoperè optaret, approbaturum, ità commotus est, vt eum inter loquendum tantùm non occidere cogitârit. Neque tamen vnius regis duntaxàt, sed etiam aliorum in se animos hoc responso concitauit. Itaque facilè animaduertens quo in discrimine versaretur, per quosdam regi charos obtinuit, vt ipsi è regno abscedere liceret. Venit igitur primò Auenionem, mox Patauium: cumque virorum doctissimorum amicitia delectaretur, ijs tamen vtebatur familiariùs, quorum esset spectata pietas in Deum. Venetijs cùm esset, Caspari Contareno & Petro Caraffæ, qui posteà fuit Paulus 4. Pontifex maximus, atque tum temporis cum nonnullis sanctius quoddàm & seuerius vitæ genus, cuius sectatores

Polus obmutescit.

Henrico 8 mentē explicat suā.

Abit in Italiam.

ſores Theatini dicti ſunt, inſtituerat, familiaris admodùm fuit. Non multò pòſt, licèt inuitus, à Paulo 3. in Cardinalium eſt collegium cooptatus anno 1536. Multa ſtudioſè prætereo, nè longior ſim, omnibus optimi viri virtutibus commemorandis. Miſſus deindè eſt legatus à Pontifice in Galliam & Belgium, & cùm Pariſijs eſſet, à rege & omnibus honorificè acceptus, tamen quòd Henricus Angliæ rex apud Galliæ regem vehementèr inſtaret, vt Polum ſibi traderet, iuſſus eſt poſtridiè indè abire : id quod propterea Gallus fecit, nè vel tradendo Polo, Pontifici de ſeruando illo fidem datam falleret, vel etiàm diutiùs retinendo Anglum iritaret. Etſi verò id permoleſtum accidit Polo, tamen mox Cameracum petijt, & quidem non abſque magno diſcrimine. Interìm Angliæ rex eum tanquam Maieſtatis reum proſcripſit, & qui eum tuliſſet è medio, illi quinquaginta millium aureorum præmium conſtituit. Indè verò non difficilis coniectura capi poteſt, quibus ille nullo non loco obiectus eſſet periculis. Vnus tum Erardus Cardinalis & Epiſcopus Leodienſis, eum ad ſe interpoſita fide publica euocauit, & ſex menſes ſumma humanitate tractauit. Et quia bellum erat inter Cæſarem & Gallum, Anglus in quatuor millia peditum contra Gallum decem menſium ſtipendia Belgico Senatui, in quo erat etiàm Leodienſis Cardinalis, pollicitus eſt, ſi Polum in ſuam poteſtatem traderent. Reuocatus pòſt à Pontifice Polus, Romam eſt reuerſus. Omitto hoc loco legationem aliam à Pontifice illi demandatam ad Cæſarem & Galliæ regem, qua tamen nihil potuit effici. Ab ea verò legatione ex Hiſpanijs & Gallijs reuerſo aliam, ſed multo tranquilliorem, putà Viterbienſem, Pontifex ei detulit, in qua multos annos magna cum laude verſatus eſt. Indicto autem Tridenti Concilio, Pontifex illum cum duobus alijs Cardinalibus ſuum voluit eſſe legatum, qui Concilio Pontificis nomine præſideret : idque bis idem Pontifex Paulus 3. fecit, cùm prima vice ob antiſtitum abſentiam nihil potuiſſet effici. Et fuit ſanè inter illos legatos ſumma animorum charitas & conſenſio, & Polum omnes plurimi faciebant. Pontifex quoque ipſe ſi quid in religionis negocio, & cum regibus & principibus agendum eſſet, atque etiàm in id genus ſcribendis literis Poli opera perlibentèr & crebrò vtebatur. Mortuo Paulo III. duos & eo ampliùs menſes maior Cardinalium numerus

1558

Fit Cardinalis.

Proſcribitur à rege Angliæ.

Manet apud Leodienſem Epiſcopũ.

Præſidet in Concilio Tridenti.

1558 rus Polum delegit, quos tamen ille orabat, raro sanè insignis continentiæ & modestiæ exemplo, nè qua humana affectione duci se paterentur, sed ante omnia Dei gloriam & Ecclesiæ vtilitatem spectarent. Erat tum ex Cardinalium numero, qui ei ambitionem obijceret. Cui ille grauitèr admodùm respondit, summi illius sacerdotij onus non tam sibi leue videri, vt non reformidandum potius quam appetendum existimaret. Per id tempus apparuit sanè in illo eximia virtus & animus bene firmus, quando neque certa ferè Pontificatûs expectatio, neque aliquorum atroces calumniæ eius constantiam perturbârunt. Deniquè fuisset ille tum proculdubiò creatus Pontifex, si se a Farnesio eiusque socijs Cardinalibus de more adorari permisisset. Cum enim illi auide ad eum properarent, reiecit eos, dicens non nocturnum se velle tempus: differrent rem in crastinam lucem, Deum non tenebrarum, sed lucis amantem esse. Postera die mutata sunt Cardinalium studia, nec deerant, qui tantam animi virtutem ignauiæ & stupiditati tribuendam putarent. Creato deindè Iulio tertio cùm bellum contra Gallos ad Mirandulam moueretur, Polus Maguzanum profectus, quod est Benedictini instituti cœnobium, in summa illic tranquillitate vixit. Postquàm verò Maria in Anglia rerum potita est, Pontifex primò quidem Polum legatum in Angliam mittere voluit, sed ob certas causas ea re dilata, legationem aliam ei decernit, de pace inter Cæsarem & Gallorum regem concilianda. Venerat tum Polus Dilingam vsque ad Cardinalem Augustanum, sed ibi hærere iussus est à Cæsare, ad quem ibat, donèc accerseretur. Fecit id quidem Polus, sed interìm tamen datis ad Cæsarem literis, ostendit quàm parùm deceat Pontificis Legatum eius aditu prohiberi: quàm ea res hæreticis magnam sit allatura voluptatem. Nec verò id faciebat Cæsar contemptu Pontificis aut Legati, sed quòd tum ageretur de contrahendo Philippi & Mariæ matrimonio, cui rei verebatur nè quam moram adferret Poli in Britanniam aduentus. Eo matrimonio breuì pòst contracto, Polus ad Cæsarem Bruxellas venit, acceptus ab illo Principe perhumanitèr. Multa illic sapientèr locutus est ad Cæsarem de pace cum Galliæ rege facienda, & Cæsar sanè libentèr eum audiuit, nullasque se pacis conditiones honestas, & quibus minimè dubia pax confici posset, recusare testatus est. Ijs auditis,

Recusat summum Pontificatum.

Viuit apud Monachos Benedictinos.

Venit ad Cæsarem.

tis, adijt Polus etiàm Galliæ regem, cum quo itidèm ea 1558 ratione de pace egit, vt rex eum non sinè spe pacis dimitteret. Eo autem abeunte, plurimùm se dolere rex ait, quòd non rectiùs eum antehàc nouisset. Nam se nullum alium quàm ipsum maluisse creari Pontificem. Reuersus ad Cæsarem Polus, in cœnobio quodam prope Bruxellas degebat. Iam verò celebratis in Britannia Philippi & Mariæ regum nuptijs, regina Maria Polum missis legatis ad se accersit, abrogatis priùs legibus, quas contra illum & eius familiam Henricus rex tulerat, & Edouardus ratas habuerat. Tum ille, Cæsare annuente, in Britanniam abijt mense Septembri anno 1554. secundissimo vsus vento, cùm diù antè contrarius perpetuò flauisset. In Britannia vbiquè honorificè inprimìs exceptus est, ab ipso etiàm rege & regina. Rex sanè illi processit obuiàm, & perhumanitèr eum amplexus est. Regina quoquè tantam se ex eius conspectu voluptatem capere testata est, quantam tum cepisset, cùm regina esset declarata. Mansit verò aliquandiù cum regibus, deindè in ædes magnificè reginæ iussu instructas, multis primarijs viris comitantibus, deductus est. Tertio indè die cum rege, qui illi extra cubiculum obuiàm processit, de rebus quarum causa venerat, tractaturus, ab eo literas perplures Roma missas, quibus legationis authoritas non parùm expetita augebatur, accepit, hoc ipso sanè mirificè lætatus. Postera luce rex ad eius domum accessit, diuque cum illo familiaritèr locutus est de Britanniæ regno ad Ecclesiæ vnitatem reuocando. Sequenti die conuentus fuit in ipsa regia, præsente quoquè Polo legato, qui in eo conuentu benè longam habuit orationem, gentis eius vsus idiomate. Ea oratione gratias egit, quòd ipsi aditum in regnum, legibus antè præclusum ab Henrico latis, patefecissent: ait se proptereà venisse, vt eos cum Deo & Ecclesia in gratiam restitueret: quas essent calamitates perpessi interìm dum ab Ecclesia se separâssent, & quãta omni tempore sedis Apostolicę in eos extitissent beneficia, cõmemorauit: hortatus est, vt oblatam ipsis modò gratiã amplecterentur & asseruarent. pluraque dixit alia, quæ ab illis omnibus non absque significatione propensæ erga ea voluntatis audiebãtur. Indè regni Cancellarius Episcopus Vuintoniensis regum & totius conuentus nomine Legato gratias egit, seque de ijs quæ proposuisset, in deliberationem ituros ait. Abeunte verò legato in proximũ cubiculum,

Item ad Galliæ regem.

Abit in Angliam.

Habet orationem ad Anglos.

1558 lum, idem Cancellarius paucis repetijt, quæ erant dicta à Legato, & hortatus est vt in viam, à qua se quoquè deflexisse fatebatur, hac oblata opportunitate redirent. Ità conuentus eo die solutus est. Alterò manè magno omnium consensu decretum est amplecti Ecclesiæ Catholicæ concordiam & vnitatem. Die sequenti, in quem feriæ S. Andreæ Apostoli inciderant, omnes iterùm in regiam conuenerunt, missique à regibus sunt ad Polum Legatum Episcopi sex & totidem viri proceres, & cum ijs Arondelli Comes, regiæ domûs præfectus, qui Legatum in regiam deducerent. Is venit eò Legati ornatu atque omnibus insignibus, multumque honorificè a regibus acceptus est. Ibi Cancellarius repetit priùs dicta, rogat num permaneant in sententia, cupiantque ad Ecclesiæ vnitatem & Pontificis maximi redire obedientiam. Mox ab omnibus acclamatum est, id planè se velle: simulque à Cancellario supplex libellus porrectus est regibus, quo vniuersi se fatebantur præteriti schismatis & quæ in Romanam sedem peccâssent, ex animo pœnitere: orabantque reges, qui ab hac labe alieni essent, veniam ipsis à Pontifice per Legatum impetrarent, vtque in matris Ecclesiæ gremium benignè reciperentur. Lecto eo libello à regibus, redditus est Cancellario, qui eum palàm recitauit. Indè surgentes reges Legatum adeunt, eumque ipsis occurrentem regina & suo & regis nomine orat, vt quod supplici libello petebatur, præstare nè grauaretur. Mox cùm omnes resedissent, Legatus multa quæ ad rem pertinere visa sunt locutus, quibus illos apparebat non mediocritèr permoueri & affici, surrexit, & cunctis in genua procumbentibus, vniuersos absoluit, vixque ab eo dictum est, In nomine Patris & Filij & Spiritussancti, cum omnes acclamarent, Amen Amen. Proferente autem Polo absolutionem, regina & plerique alij præ gaudio & studio pietatis illachrymârunt. Post absolutionem omnes inuicèm se amplexabantur, mutuoque gratulantes sæpiùs dicebant, Hodiè renati sumus. Deindè in regiæ sacello cantatum est, Te Deum laudamus. Altera die, petentibus id magistratibus, Polus Legati ornatu Londinum ingressus est, obuiàm procedente tota ciuitate, quæ illum ad D. Pauli templum deduxit, vbi præsente rege & vniuersa regni nobilitate, Missa solennitèr celebrata est, & Legatus omnibus Pontificalem benedictionem & indulgentiam de more impertiuit.

Angli petunt conciliationẽ.

Absoluuntur Angli à Polo.

pertiuit. Posteà data opera est, vt religio instauraretur, 1558 religiosi viri reuocarentur, hæretici qui ex locis omnibus ceu ad asylum quoddam eò confugerant, expellerentur, Episcopi Catholici, doctrina & pietate præstantes instituerentur. Regina quoquè tres ad Pontificem Legatos misit, qui ei suo, regis, regni totius nomine obedientiam deferrent. Ij Legati Iulium Pontificem paulò antè obiisse inuenerunt. Eius successor Marcellus paucorum dierum pontifex cùm fuisset, magno Poli dolore extinctus est. Ità factum est, vt Paulo 4. hæc obedientia exhiberetur. Regina deinde Polo Archiepiscopatum Cantuariensem, licèt multùm antea reluctanti, attribuit. Eum ille ità recepit, vt Pontifici Romano rem omnem perscriberet, à quo sanè in Cardinalium consessu vnàcum regina mirificè laudatus est. Post hæc sacerdotij ordinem suscepit, & pallio Londini accepto, ibidèm primum Sacrum peregit. Absoluto sacrificio, ad frequentissimum auditorium concionatus est, vti etiàm aliâs non rarò. Iam verò vt posset adesse gregi sibi credito, apud reginam instabat, copiam ipsi faceret ad suos Cantuarienses se conferendi. Regina sentiens eius operam ad multa sibi cumprimìs necessariam, maximè quòd non deessent etiam in ipsius aula, qui Catholicæ religioni occultis machinationibus detrimenta afferre conarentur, quibus opponenda erat Poli prudentia & integritas, non est passa illum à se discedere. Et theologi quoquè, alijque viri optimi in ea erant sententia, vt dicerent non posse illum, salua conscientiæ pietate, eo rerum statu reginam deserere: sed & rex ipse Philippus iturus in Belgium, omninò voluit illum manere apud reginam, & consilijs omnibus administrandæ Reipub. non interesse modò, sed etiàm præesse. Hoc verò initiò ille modis omnibus à se amoliri conatus est, sed regibus in sententia permanentibus, ità tandèm assensit, si Pontifex id gratum & ratum haberet. Nam Pontificis authoritati sempèr plurimùm ille detulit. Egit tum cum regina de restituendis bonis illis, quæ Ecclesijs Henricus rex ademerat, regijsque vectigalibus adiunxerat, & ad regias possessiones pertinere voluerat. Ea in re promptissimum inuenit reginæ animum, quæ ablata omnia Romani Pontificis & eius legati Poli arbitrio permisit, quæ Polus adhibito Episcoporum consilio, prudentissimè Ecclesijs distribuere instituit. & ea ferè dimidia pars erat prouentuum,

Religionis in Anglia instauratio.

Angli obedientiam promittũt Pontifici.

Polus Pontificis Romani obseruantissimus.

1558 tuum, quos ijs in locis habuerant ecclesiastici florente Catholica religione. Quæ verò ab alijs passìm obtinebantur, ea consentiente Pontifice tum quidem exacta non sunt, quòd spes esset reflorescente in eo regno religione, plerosque sua sponte ea reddituros. Atque hîc obitèr obseruanda est versutia & malus dolus nouorum huius temporis dogmatistarum, quorum parens Luterus fuit, quòd illi persuadent magistratibus, res ecclesiasticorum iure illis auferri posse, & tum in priuatos, tum alios vsus conuerti. Id enim propterea illi facere videntur, vt magistratus hac ratione arctiùs implicatos retineant. Et solet hæc res magnas parere difficultates, cùm ad Ecclesiæ vnitatem redire cupiunt, qui se ab illa separauerant. Sciunt enim multa esse Ecclesijs ablata, quæ æquum sit restitui, & tamen plerunquè non appárent vndè possint restitui. Itaque illi quidem prudentissimè sibi consulunt, qui id genus fraudulentas persuasiones non audiunt, nec sibi vsurpare volunt, quæ semèl Deo & Ecclesijs dicata sunt. Sed ad rem. Polus deindè cernens ob superiorum temporum perturbationes collapsam disciplinam Ecclesiasticam, Synodum habuit Angliæ Episcoporum omnium, cui etiàm permulti alij è clero interfuêre. In ea Synodo post multos tractatus conscripta est totius Anglicanæ Ecclesiæ reformatio, quæ illis temporibus maximè congruere visa fuit, quam tamen non priùs edere voluit Polus, quàm esset à Pontifice approbata. Multùm præterea illi negocij erat cum hæreticis, quorum permulti in regno supererant. Et ille quidem studebat lenitèr cum illis agi: sed quòd plerique pertinacitèr suis erroribus inhærerent, locus misericordiæ non relinquebatur. Quosdam sanè in viam reduxit, & in ijs Iohannem Cicum, hominem doctissimum, & magni apud Anglos nominis, qui cùm coram regina, multis omnium ordinum adstantibus, veniam erroris petijsset, etiàm impetrauit. Fuerat ille præceptor Edouardi regis. Crescebat interim in Anglia Catholica pietas, & tum Londini, tum alibì aliquot monasteria Poli opera & reginæ pietate iam erant restituta. Et poterant omnia paulatim ad pristinum reuocari statum, nisì interim obortis bellis, & multis alijs accidentibus incommodis, regina è rebus humanis dolore animi & morbis corporis confecta excessisset: quam paucis horis secutus est, vt antè diximus, Polus: qui duplici quartana correptus febre, cùm

Fraus & dolus Hæreticorũ.

Synodus Anglica.

Ioannes Cicus resipiscit.

cùm se vehementèr eo morbo exhauriri animaduerteret, testamentum scripsit, in quo præter cætera etiàm fidem & erga Romanum Pontificem & sedem Apostolicam summam obseruantiam suam egregiè expressit. Ingrauescente autem in dies morbo, Ecclesiæ sacramentis se, vt pium & catholicum virum decebat, præmuniuit: & licèt admodùm fractis esset viribus, tamen quotidiè, vt anteà sempèr fecerat, Missam audire voluit, & cùm ventum esset ad eum locum, quo solet sacra hostia eleuari, ministrorum auxilio e lecto surgens, flexis humi genibus, Christum in Eucharistia admodùm humilitèr & reuerentèr adorabat. Pridiè eius diei, quo è corpore migrauit, ipse vltrò à nemine admonitus, extremæ vnctionis sacramentum sibi ministrari voluit, sicque ad vltimum vsque spiritum mentis planè compos, tandèm ità lenitèr animam reddidit, vt non tam mori quàm obdormire videretur. Obijt annos natus 58. & 6. menses, eodem anno quo Carolus V. Ex his verò omnibus, quæ bona fide à me scripta sunt, colligat prudens lector, quàm alienus fuerit summus ille vir ab omni hæreseos labe, quam tamen illi adspergere non veretur infidus ille Sleidanus. Obijt hoc tempore etiàm in Germania Otto Henricus Comes Palatinus Elector, & in Dania Christianus Danorum rex.

1558

Nota pietatem.

Poli mort.

Eodem anno Moscouitarum Princeps potentissimus in Liuoniæ Torpatensem ditionem ingentem mittit exercitum, trecentorum millium hominum, qui omnia longè & latè populantur, ferro & igni omnia vastant, & per multa milliaria omnia cæde, rapinis, fœdissima barbarie & immanitate complent. Nulli neque ętati, neque sexui parcitur. Pueri infra annũ decimum necantur, intra decimum & vigesimum constituti, Tartaris feris hominibus venduntur: supra viginti annos, trucidantur omnes. Pecus omne, quod in Moscouiam abduci non potuit, mactatur: ingens ex tota Torpatensi prouincia pręda abigitur. Quadraginta dies hunc in modum sæuitum est, paucis arcibus & vna Torpatensi ciuitate vim hostilem euadentibus. In Germanos ille Moscouitanus exercitus præcipuè sæuiebat: deprehensos omnes, mares quidem brachijs truncatis, fœminas sectis vberibus dirè cruciant: plerosque in frusta discindunt, & membra palpitantia hàc illàc dispergunt. Multa nobilium & popularium, immò infinita propemodum turba cum vxoribus & liberis & rebus omnibus intra Torpatum ve-

Moscouitæ populantur Torpatenses.

Exempla barbaræ crudelitatis.

1558 bem se recipiunt, etiàm ex ijs qui decem, immò & viginti milliaribus indè distarent: sed cùm nimiam multitudinem vrbs capere non posset, supra millia decem in oppidi fossas confugiunt. Erat videre miseria, alios asperrimo hyemis frigore, alios inedia, alios postremò hostili gladio confectos, passim ruere. Nam sæuissimi Moscouiorum milites, vbi miseros in fossis latitantes conspiciunt, præcipites in eos irruunt: gladijs, lanceis, sagittis immanitèr conficiunt, eratque plurima mortis imago. Qui intra vrbem erant, nimia hostium multitudine absterriti, non fuére ausi miseris ferre opem: tandem multis in eos tormentis exoneratis, hostes abscedunt. Indè porrò in Teutonici Magistri ditionem per Leidense territorium proficiscuntur, eademque illic horrendę crudelitatis exempla edunt, adeoque populantur omnia, vt ne vnum quidem tuguriolum incolume permanserit. Eundem in modum se gerunt in regione Neruichsi, quæ & ipsa páret Magistro Teutonico. Vbi satis tandem cædibus, rapinis & incendijs grassatum est, in Russiam immensis aucti spolijs reuertuntur. Nemo illis Liuoniæ procerum ausus est ire obuiam, ità vt impunè illi omnia vastarent & diriperent.

Pereunt multi.

Ditio Magistri Teutonici vastatur.

Fit deindè conuentus omnium Liuoniæ procerum in Vuendensi oppido, & post multam disceptationem in eam sententiam itum est, vt sexaginta aut septuaginta aureorum millibus pax ab hoste redimatur. Quod etsi turpe videri poterat, post tantam acceptam cladem, tamen in præsens non aliud occurrebat consilium. Interim verò dum Liuoniensium legati longissimis viarum emensis spatijs ad Moscouiæ Principem contendunt, (abest enim vrbs Moscouia à Torpato centum quinquaginta milliaribus Germanicis) Liuones contra pactas quadrimestres inducias Ruthenicæ Neruiæ incolis vim adferunt, duabus colubrinis in eos displosis, & non paucis occisis. At tamen Moscouitæ, quibus religio erat violare inducias, nihil se commouent, sed celerrimo nuncio rem totam ad principem suum referunt. Ità accidit, vt eodem tempore quo Liuoniensium legati Moscouiam vrbem perueniunt, etiàm hic nuncius ad principem perferretur. Legati, eius quod acciderat ignari, Principem adeunt, de pace tractaturi. Sed ille vehementèr commotus, induciarum ruptam fidem eis improperat, cum nouo eodemque impio Luteri dogmate, quod ab annis paucis complexi sint, omnem

Liuones violant inducias.

omnem illos fidem, pudorem, constantiam abiecisse, 1558
dictitat. Iubet redire ad suos, pecuniam reddere Magistro, se breui adfuturum, & egregiè acceptam iniuriam vindicaturum. Ad fines Moscouiticæ & Liuoniensis ditionis, duæ erant vrbes cum singulis arcibus: vtraque Neruia dicebatur: sed altera Germanica, altera Ruthenica. Inter vtranque non nisi fluuiolus intererat. Itaque Liuones è sua Neruia duas, vt dixi, colubrinas in Ruthenorum Neruiam exonerârunt, alijsque prætereà Liuonibus vicinis, qui inducias ruptas putarent, confluentibus, aliquot Ruthenorum cædes ediderunt. Ea res animum Moscouiæ Principis ab omni pace prorsus abalienauit. Rursùs ingens conscribitur è Moscouia & Tartaris exercitus, qui primò Neruiam Germanicam occupant vi, arcem deditione capiunt: ciues Neruienses Moscouiæ Principi sacramentum dicunt. Capta Neruia, exercitus omnis Neruiense territorium longè lateque ad quindecim Germanica milliaria fœdissimè rursùs diripit & vastat, multaque in sui Principis ditionem redigit. Pòst in Torpatensem diœcesin aduolant, Episcopi arcem Nienhusium, octodecim à Torpato vrbe milliaribus distantem, obsident & deditione accipiunt, vita viris & fœminis donata: sed cùm ex arce ad duo milliaria excessissent, in aliud Ruthenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus & fœminis, viros rebus omnibus spoliatos dimittunt. Habebat Magister Teutonicus aliquot equitum turmas, sed cùm audiret Moscouitam cum vniuerso agmine aduentare prælij committendi causa, deserto Torpatensi episcopo, ad vigintiquinque ferè milliaria aufugit. Porrò Rutheni equites ad triginta millia cœpto pergunt itinere, Germanos quosque obuios trucidant. Totius exercitûs Moscouitici dux Petrus Sisegalcider, strenuus olìm pirata, cum omnibus copijs, in quibus erant Tartarorum triginta millia, & sclopetariorum millia duodecim, ad Torpatum obsidendum progreditur. Erant hominum ad trecenta millia. Interim Germanos quosdam appræhensos, crudelitèr tractat: viris brachia, fœminis vbera & nares præcidit: sicque fœdè deturpatos, in vrbem mittit: oppidanis, vt se dedant, imperat: ni faciant, eadem ratione se omnes mulctaturum edicit. Multi iam ciues ex vrbe discesserant, paucique qui vrbem defenderent, relicti erant, partìm Catholici, partìm Luterani. Catholici intra Ecclesiæ cathedralis immunitatem, vt

Duæ Neruiæ.

Neruia Germanica expugnatur.

Nienhusium capitur.

300000. bellatorũ.

1558 vocant, suas habebant ædes. Neminem enim ciues Torpatenses apud se ferebant, qui non Catholicam religionem eiurâsset. Moscouitæ vbi ad oppidum veniunt, horrendum in modum tormentis omnia concutiunt. Fit magnus fœminarum & puerorum eiulatus: & licèt Catholici vrbem constantèr defensuros se reciperent, & Senatum atque ciues Luteranos ad constantiam hortarentur, at nihilo minùs paulò pòst intolerandis conditionibus se dedunt Moscouitis. Modò vita & facultates ipsis saluæ maneant, Pontifici & imperio Romano renunciant, & præstito sacramento, in magni Moscouiæ Ducis imperium concedunt. Præclarè nimirùm, vt qui ex Catholicis facti erant Luterani, ex Luteranis fierent Moscouitæ, qui ferè Græcorum ritus & religionem sequuntur. Eam deditionem indignissimè tulêre Catholici, qui etiàm vitam cum sanguine potiùs se fusuros dicerent, quàm vrbem hostibus prodant, & ab auita religione discedant. Ea re cognita, Dux exercitûs Moscouiti nunciat obsessis, neminem se cogere, vt abiurato imperio Romano in Moscouij Principis ditionem transeat. Si qui id nolint, licere illis in Germaniam illæsis abire. Itaque cùm Catholici foris hostes, intùs ciues aduersos haberent, ab vrbe excedunt. Erant omnes viri & fœminæ ad quadringentos. Fuit hoc quoquè tristissimum spectaculum, dum maritus ab vxore, frater à sorore, liberi à parentibus diuelluntur. Qui in vrbe remanserunt, Pontifici & imperio Romano valefaciunt, & Moscouitico iugo colla supponunt. Longum esset enarrare, quantam cladem Liuoniæ amplissimæ prouinciæ dederit Moscouiticus exercitus: sed omnia recto Dei iudicio, quia à prisca religione ad Luteri commenta dilapsi, cum religione paritèr pristinam virtutem & constantiam, atque robur inuictum perdiderant plerique Teutonici milites. Olìm cùm Catholici essent, religioni & pietati addicti, decem illorum millia, Moscouitarum octoginta millia collatis signis in fugam vertere potuêre. At postquàm partìm Luteri, partìm Zuinglij, partim Anabaptisticum Euangelion amplexi sunt, Moscouitis prædæ sunt. Et iurè quidem ferunt Moscouiticum iugum, qui Pontificis Romani ferre noluerunt. Quàm verò miserum est, non videre homines, dum sub Euangelij prætextu à Catholica Ecclesia se separant, mox in diuersas & pugnantes sectas distrahi: Indè porrò exi-

Torpatū oppugnatur.

Catholicorū constantia.

Virtus priscorum Teutonicorū missum.

rò existere animorum dissensiones, quibus necessè sit tandèm etiàm amplissimas Respublicas interire, cùm verissime dictum sit, Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ collabuntur? Sed hæc, Turcico demùm aut Moscouitico pressi iugo, intelligemus. 1559 *Salustius.*

ANNO 1559. decimoquinto Ianuarij die in demortuæ Mariæ reginæ locum Angli substituunt Elizabetham, quam Henricus rex ex Bolenia susceperat. Ea, religione vetere ex toto regno exulare iussa, Zuinglianismum aut Caluinismum restituit. Sed dum illud regnum religionem mutat, Deus Optimus Maximus inter potentissimos planeque Catholicos reges Henricum Galliæ, & Philippum Hispaniæ, pacem largitur multis conditionibus initam, quas nimis longum esset huc adscribere. Iam vtriusque regis prouinciæ tot annorum perpetuis bellis defessæ erant, nec sinè grauissima Catholicę religionis iactura diutiùs protrahi potuissent, hæreticis intereà suum virus clàm spargentibus, & multos inficientibus. In hac mutua tantorum principum conciliatione, vt esset pax firma & stabilis, regi Philippo despondetur Elizabetha Henrici regis maxima natù filia, & soror eius Margarita Emanueli Philiberto Allobrogum clarissimo principi.

Elizabeth substituitur Mariæ

Pax inter Galliæ & Hispaniæ reges.

Mensis Februarij die 24. in Principum & Procerum ex tota penè Europa frequentissimo Conuentu Augustæ exequiæ celebratæ sunt Caroli V. pientissimi & potentissimi Imperatoris: idque singulari studio & solennibus cæremonijs, atque magna animorum commiseratione. *Exequiæ Caroli V.*

Die 14. Martij obijt Romæ clarissimus vir D. Iohannes Gropperus, Ecclesiæ Coloniensis in tuenda Catholica religione singulare decus & ornamentum, quem Pontifex Paulus IIII. in Cardinalium ordinem amplissimum cooptârat. Sepultus est in Ecclesia Germanorum ad pedes optimi Pontificis Hadriani VI. *Iohannes Gropperus moritur.*

Eodem mense Martio quiddam prodigiosum accidit in ea regione Angliæ, quam veteres Cambriam, hodiè Vualliam vocant. Annosa quædam fraxinus vi tempestatis deijcitur, trunco ad septem pedes è terra extante. Is verò cùm media suî parte eo ventorum turbine dissectus esset, in eius parte interiori crucis admiranda

1559 effigies conſpicitur humano pede longior, colore nucis auellanæ. Ager, in quo ea arbor fracta eſt, hominis fuit non vulgaris, ſed torquati equitis: & quod maiori quoquè admiratione dignum eſt, ea arboris pars, quam ventorum impetus à trunco auulſam humi ſtrauerat, eandem omninò crucis figuram referebat. Et vt ad plurimorum notitiam rei ſtupendæ miraculum perferretur, aliquot annis in arboris trunco crux illa perdurauit, non ſinè ſtupore eam adſpectantibus hominibus, qui frequentes eò confluebant rei nouitate permoti. Porro qui eo accedere commodè nequibant, precibus ab alijs contenderunt, vt crucis effigies ad viuum pictoris manu & arte expreſſa, ipſis viſenda deferretur; quod etiam factum eſt, idque adeò, vt in exteras quoquè regiones multa eius exempla peruenerint. Succeſſerat iam in regno Angliæ Mariæ reginæ pijſſimæ Elizabetha, quæ religionem, vt dixi, mutauit, permiſitque Caluiniſtas & Zuinglianos illic nidificare, immò & primas obtinere. Ea verò hominum fæx vbiquè demolitur ſtatuas & imagines, & nec ipſius Chriſti figuram & effigiem pati poteſt. Voluit autem præpotens Deus illos Antichriſti ſatellites hoc ſtupendo Crucis in arbore exiſtentis prodigio admonere, vt ab impietate ſua maturè animum reuocarent, deſinerentque perſequi Crucem illius, quæ idcircò varijs modis figuratur & exprimitur, vt apud homines perpes ſit memoria ineffabilis illius charitatis, quæ filium Dei compulit ob noſtra expianda peccata, ad tam immane & ignominioſum vſque ſupplicium ſe deijcere & offerre. Ipſa quidem regina Elizabetha, licèt admodùm moleſtè id ferentibus noui Euangelij in Anglia buccinatoribus, fertur in baſilica aulæ ſuæ Chriſti crucem erectam retinere, nec æquis auribus ferre concionatores in eam impiè debacchantes. Et quid tandèm aliud eſt ità paſsim deijcere & profligare ſacras illas Chriſti crucifixi imagines, niſi ab hominum memoria penitùs tollere omnem memoriam ineffabilis erga nos amoris & beneuolentiæ illius, qua redempti ſumus? Sæuitum porrò eſt immanitèr in Anglia in ſtatuas & imagines, & è templis ità illæ exturbatæ ſunt, àc ſi nihil ab ethnicorum ſimulacris diſtarent. Nec tamen ſatis fuit impijs hominibus, eas è templis exegiſſe, ſed in campum raptatas pro ſcopo collocârunt, ad quem ſagittas & iacula contorquerent. ſed neque hìc impietas ſiſtere ſe po-

Crux in fraxino.

Hæretici hoſtes crucis Chriſti.

Effigies Crucis in baſilica reginæ Angliæ.

se potuit. Nam in vrbibus celebrioribus non diuorum modo, sed etiàm Christi ipsius imaginem in ignem coniecisse ludus fuit. Alij eò amentiæ & furoris progressi sunt, vt Christi à cruce pendentis imaginem, ea potissimùm parte, sagittis è trunculo tereti & cauo magna vi spiritûs efflatis, conficiendam sibi proposuerint, qua non absque singulari mysterio è latere sanguis profluxit & aqua, & in tam nefario & omni suppliciorũ genere vindicando flagitio inter se contenderint, quis primus illud sacratum latus traijceret, aut telo cor transfigeret: idque in ipsis Londini suburbijs ità perpetratum vir quidam grauis & fide dignus annotauit. Magna est interim Christe Deus patientia tua, sed tarditatem supplicij quandoquè grauitate compẽsabis: quanquam hoc ipsum omne ferme vincit supplicium, vt iusto tuo iudicio sinantur homines in tam horrendæ impietatis barathrum ire præcipites. 1559 *Nota impietatem.*

Paulò post illud in arbore apparentis Crucis inusitatum prodigium, nempè circiter Pentecosten, in Cantia, quæ est Angliæ pars alia, mulier quædam in subucula sua Crucis vidit expressam effigiem. Erat ea fœmina non ignobilis, neque Crux illa aut colore aliquo ab homine effictà, neque acu vel filo intexta, sed è Cælesti quodam influxu nata cernebatur. Frustrà hæretici cum impijs Iudæis & Mahometanis Christi crucem abolere conantur. Obitèr hîc hæreticorum fraus quædam commemoranda venit. Profertur ab illis edictum Valentis & Theodosij de non effingendo signo Christi. Prima fraus est, quòd constat Valentem in imperio nunquàm consociatum fuisse Theodosio: altera fraus est, eaque apud hæreticos valdè solennis, quòd à Theodosio quidem edicto cautum est, nè quis signum Crucis sculperet aut fingeret, sed additum est, humi. Hanc voculam illi impostores omiserunt. Videbatur pio principi cedere in aliquam Christi iniuriam, quòd eius signum pedibus calcaretur: itaque nè deincèps humi exprimeretur, vetandum putauit. Vetuit hoc idem Romæ fieri ante paucos annos Pius 4. Romanus Pontifex. Ità isti malæ fidei homines miserandum in modum incauto lectori imponunt, nec timent illos æternos æstuantis gehennæ ignes, quibus in omnem æternitatem ob tam nefaria mendacia cruciabuntur. *Crucis effigies in subucula.* *Insignis fraus Hæreticorũ.*

Vicesimasecunda Iunij magnificentissimo apparatu celebrantur nuptię Philippi regis & Elizabethæ filiæ *Nuptiæ Philippi regis.*

1559 Henrici Galliarum regis. Aderant Philippi nomine Dux Albanus, princeps Aurantius, & comes Egmondanus cum aliis proceribus & nobilibus. Cumque paulò pòst etiam Philiberti & Margaritæ sororis nuptias esset celebraturus Henricus rex, & interim certamina equestria fierent publicè, ipso rege omnium admiratione fortissimè se gerente, eccè repentè postremi diei concursu, à quo tamen permulti eum retrahere conabantur, inprimis regina coniunx, hasta in regis pectore frangitur, & eius fragmentum per galeam adactum, in cranium vsque altè defigitur. Ex eo vulnere intra paucos dies rex, annos natus quadraginta, ætate, opibus, gloria florentissimus, occumbit. Eius obitus Galliæ regno incommodissimè accidit, plerisque res nouas molientibus, & praua dogmata complectentibus, quod illo superstite nunquàm ausi fuissent. Omninò statuisse fertur, si ei superuiuere licuisset, acerrimè in toto regno suo persequi eos omnes, qui noui Euangelij commenta sequerentur. Ei in regno suffectus est Franciscus filius natù maximus. Eiusmodi verò exempla admonent homines, vt meminerint nihil esse sub sole diuturnum: tum quoquè apud præpotentem Deum non esse personarum acceptionem, sed cùm ei visum est, tollere eum è medio sublimes & humiles, diuites & inopes: quarum rerum prudens & sagax cogitatio id efficere apud nos debet, vt sempèr animus sit erga Deum pius, & à rerum labentium atque fluxarum studio & amore liber & absolutus. Hæc enim magnam præstant pectoris tranquillitatem.

Mors Hẽrici regis Gallorũ.

Paulus 4. decedit.

Die 18. Augusti Paulus 4. Romæ vitam cum morte commutat. Moritur etiàm Hercules Estensis Ferrariæ dux: itemque Isabela Hungariæ regina, cui rara felicitate contigit, vt & regis esset filia, & regis soror, & vxor, & mater. In regno Scotiæ vnus atque alter temerarius & indoctus nebulo inter populares religionis nomine seditiones excitat planè barbaricas, quæ deindè quorundam nobilium adiutæ studijs, eius regni statum mirè perturbârunt.

Beza contra Vuestphalum.

Caluinus post vltimam suam Ioachimi Vuestphali admonitionem, pro sua maiestate nihil deincèps contra eum scribere constituerat. Itaque Theodorus Beza impurus nebulo, hoc anno scriptum edit contra Vuestphali calumnias. Prodit etiàm Petrus Martyr, sed non martyr Christi, aduersùs Stephani doctissimi Vuintoniensis

ensis Episcopi librum, quo is Capernaitarum (sic enim vocat Sacramentarios) cauillationes confutat. Est hoc Martyris scriptum longè pestilentissimum, quo homo callidus mira arte & vafricie, summaque vi audet sacras literas & antiquos patres & Concilia ad sceleratissimum dogma suum confirmandum detorquere, cùm certissimum sit, hæc omnia ab illo vel maximè dissentire. Sed huiusmodi mendacijs miseræ plebeculæ illi atrocitèr imponunt. Faciebat hoc homo versutus, quia videbat tot testimonia Patrum contra Sacramentarios adferri à Vuintoniensi, vt multi in Anglia egregiè in fide Catholica confirmarentur, & non prorsus à periculo abessent Sacramentarij. 1559

Luterani sectas multas damnant.

Iuniores Saxoniæ principes hoc anno Latina & Germanica lingua scriptum publicum ediderunt, itemque comites Mansfeldenses aliud scriptum, quibus vndecim enumerantur sectæ, & vt execrabiles hæreses condemnantur. In ijs sunt etiàm Melanchthonici, Maioristæ, Adiaphoristæ, & Sacramentarij. Porrò in Heidelbergensi academia periculosum ortum est certamen inter Tilmannum Heshusium & Guilielmum Clebitium de cœna Domini. Princeps Palatinus, cui páret Heidelberga, in hac Euangelicorum funesta altercatione à Melanchthone quærit, quid ipse hoc in negocio sentiat. Melanchthon sic respondet, vt nouum quoddam Sacramentariæ impietatis genus effinxisse videatur. Sic isti miseri ex erroribus alijs in alios labuntur, sempèr seipsis deteriores. Nicolaus Gallus, præco Ratisbonensis Luteranus, huic Melanchthonis scripto egregiè respondet.

Contentio Heidelbergensiũ.

Thietmarsi domantur à rege Danorũ.

Rex Danorum suis & sociorum principum armis Thietmarsos liberos populos, vel qui libertatẽ sibi vendicarent, in duram redegit seruitutem. Solebat ille populus Archiepiscopo Bremensi parere, & Catholicæ religioni esse addictus: & eatenùs permansit inuictus. At vbi Luterizat, & religionem veterem abijcit, insigni seruitute pressus, dat suæ leuitatis pœnas. Atque hi sunt præclari fructus noui Euangelij. Nouum Euangelium docet libertati carnis studere gnauitèr, & interim suos sectatores vel Turcicæ, vel Moscouiticæ, vel aliæ molestissimæ seruituti addicit. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum, *Psal. 118.*

ANNO

1560 *Pius 4. fit Pontifex.*

ANNO 1560. die 2. Ianuarij, Romæ Pontifex Maximus renũciatus est Iohannes Angelus Medices Mediolanensis, & Pius 4. dictus, qui summa cum laude Pontificatum administrauit. Eodem anno obijt in Polonia Iohannes a Lasko vir nobilis, sed insignis sacramẽtarius. Obijt etiam Philippus Melãchthon, Luterismi egregius propagator, licet in Eucharistiæ negocio Zuinglianismi quam Luterismi esset studiosior. Multùm is vir nocuit Catholicæ Ecclesiæ, vel hoc solo nomine, quòd modestia quadam vsus, multorum sibi incautos animos conciliauit, cum Luterus plane importunus & vehemens, inuisum se nonnullis hoc ipso redderet. Fertur autem Melanchthon aliquot Luteri scripta limâsse & castigâsse, quæ alioqui in lucem sic emissa, vt Luterus impotenti quodam animi impetu & insolentia ea cõfecerat, plurimùm Luteri dogmatis detractura fuisse putantur. Fuit Melanchthon admodum familiaris Sacramentarijs, quippe à quorum dogmate non valdè abhorreret. Iohannem Crispinum ad edenda denuò Oecolampadij scripta hortatus est, Bullingero & Caluino de rebus suis sæpè scripsit familiariter: multis studiosis author fuit, vt Tigurum & Geneuam, ob cognoscendam liquidò de Eucharistia sententiam, se conferrent. Et quia illum non puduit à sanctissimi patris sui Luteri dogmate Eucharistico dissentire, ipsius quoquè discipuli & alumni & viuum & mortuum multis conuicijs, vt quidam scribit sacramentarius, lacerârũt. Et quidni illum lacerent sui discipuli, quandò ille toties lacerauit matrem Ecclesiam Catholicam?

Melanchthõ exhalat spiritum.

Melanchthon sacramentarius Zuinglianus.

Historia Magdeburgensis.

Magdeburgenses ministri grandia aliquot volumina ediderunt Historiæ suæ Ecclesiasticæ. Hoc anno quarta Centuria eius præclaræ, immò pestilentissimæ & perniciosissimæ, vt grauissimi viri testantur, historiæ prodijt. Et vt magis mireris, Matthias Illyricus cum socijs eius Historiæ authoribus, eam reginæ Angliæ dedicant, nec dubitant in ea Epistola Nuncupatoria Zuinglianos acriter perstringere, vt qui philosophicis rationibus Testamentum Domini adeò euacuent, vt corpus & sanguinem Christi, quo ad præsentiam & Communicationem, iuxta clarissima, euidentissima & potentissima verba ipsius Christi, prorsùs remoueant, miraque verborum perplexitate fucum faciant. Porrò cùm Zuingliani iactitent vetustos Patres ab ipsis stare, isti contra hoc pror-

His verbis seipsos quoquè iugulant.

prorsùs negant, & secum facere Patres, cum Zuinglia- 1560
nis verò pugnare affirmant. Quibus tandèm assentie-
mur?

De hac Magdeburgensium historia operæprecium fuerit paulò accuratiùs agere, & quàm bona fide, qua religione & pietate in ea conscribenda versati sint, Lectori explicare. Iactitant illi se omnia ad solius veritatis amussim exigere, & hoc proculdubiò persuadent imperitis: sed qui alicuius sunt lectionis & iudicij, tot in illis fraudes & mendacia, tot in Patres sanctissimos intoleranda conuicia, multaque alia nulla ratione ferenda comperiunt, vt facilè animaduertant, non hoc illis studio fuisse, vt nobis veram & Catholicam texerent historiam, sed vt veras historias patrumque scripta in multorum perniciem deprauarent & contaminarent. Constat quidem, eos plurimùm & operæ & temporis in ea conscribenda posuisse, nec vlli pepercisse labori, vt vndecunquè conquirerent, quæ possent Catholicę Christi Ecclesiæ aliquid adferre detrimenti, illorumque praua dogmata vel in speciem confirmare: sed vtinàm illorum mala mens tam posset ab omnibus perspici, quàm illi sedulò mirabili astu & vafricie eam student celare. Erunt hauddubiò in Catholica Ecclesia, qui quandoquè prolixè illis respondeant, & imposturas omnes producant in lucem: nec ità pridèm vir doctissimus Alanus Copus Anglus sex Dialogos edidit, in quibus permultæ illorum calumniæ, fraudes, & mendacia reteguntur: cuius ego vestigijs insistens, pauca quædam inde contra istos infidos historicos mutuabor, meisque ferè verbis nonnulla ex ijs efferam, quæ ibi copiosissimè & elegantissimè habentur. Pro meo verò instituto breuis ero, ità tamen, vt lector ex ijs, quæ à me annotabuntur, de tota illa in multas Centurias distributa Historia, nullo negocio possit statuere. Hoc inprimis vel maximè deplorandum est, in iis hominibus, qui semèl obstinato animo à Catholicæ Ecclesiæ castris ad sathanæ synagogas defecerunt, tantum inesse nocendi studium & conatum, vt nihil prorsùs prætermittere videantur, quod possit in miserorum mortalium certam perniciem cedere: qui si soli perirent, posset hominum deplorata malitia id iure meritoque pati videri: iam verò quandò contenti non sunt sibiipsis exitium attulisse, sed modis omnibus nituntur etiam quàm plurimos secum in æstuantis gehennæ æternum chaos pertrahere, hoc quidem tantam habet

Dialogi Alani Copi.

1560 bet immanitatem & barbariem, vt nullus vnquàm pro dignitate satìs id explicare queat. Et est sanè multùm formidandum, nisi Deus istorum machinationibus potenti virtute sua finem imponat, & Ecclesiam ab hac hominum fæce repurget, non quieturos illos, donèc Patrum scripta corrumpant, quæcunque illorum opiniones destruunt, maximè cùm iam ante multos annos constet, Luterum harum turbarum authorem, in ipsis diuinæ scripturæ libris tam multa adulterâsse, certumque sit, & Luteranos Luteranis, & Sacramentarios æquè Luteranis, & Luteranos Sacramentarijs palàm obijcere, quòd scripturas deprauent. Quid enim non ausi erunt homines incredibili audacia & petulantia, qui etiàm in Deum ipsum, & in sanctos cum Deo in cælis regnantes, palam contumeliosi & blasphemi sunt? Porrò verò cùm non ignorent Romanos Pontifices Christi in terra vicarios, pro suæ sedis primaria authoritate hæreticis sempèr iuisse obuiàm, & eorum elatas ceruices fortitèr compressisse, mirabilitèr cùm cæteri hæretici omnes, tum isti Magdeburgenses centuriones in Romanos Pontifices incurrunt, illos etiàm, quos pro Christo suscepta mors, aut alioquì incomparabilis vitæ sanctimonia & eximia doctrina egregiè commendat. Hinc est, quòd non pudet eos in dubium vocare, num Petrus Apostolus vnquàm Romæ fuerit, & cùm multorum Patrum citent testimonia, quibus perspicuum fit Romæ Petrum fuisse, idque testetur orbis vniuersi consensus, tamen non multùm referre existimant, quid in quamlibet partem credas: scilicet veteratoria arte in id intenti, vt si Petrum Romæ non fuisse hominibus persuadere possint, iam illud quoquè obtineant, Romanos Pontifices non esse Petri successores, nec alijs episcopis præferri eos oportere. Caluinus hac in re, vt in multis alijs, Proteus est. In Institutione sua scribit se propter consentiens antiquitatis hac de re testimonium non pugnare, quin Petrus fuerit Romæ mortuus: at in Epistolam D. Petri scribens, Nisì, inquit, maria & terras momento transuolauerit Petrus, procùl ab Italia mortuum esse constat. Bellissimè sanè, in re apertissima tam pulchrè sibi constant, vt agnoscas mendacij spiritum istorum sibi pectora vendicâsse. Iam verò quòd & Magdeburgici, & Caluinus, & hæretici omnes Romanum Pontificem cogunt in ordinem, nec Romanam sedem volunt alijs esse antelatam, id illorum malitiam & perfidiam egregiè

Hæretici Patrum scripta corrumpunt.

Hæretici infesti Pontificibus.

Caluinus Proteus.
Lib. 4.
Cap. 6.

giè

giè coarguit, cùm non ſint neſcij, Romanis Pontificibus non modò de omni antiquitate præcipuos ſemper eſſe delatos honores, ſed ipſum etiàm Carolinum librum, quem falsò illi religioſiſſimo principi Carolo Magno attribuunt, & de quo tam impotenter Catholicæ Eccleſiæ inſultant, diſertis verbis affirmare, Romanam ſedem nullis ſynodicis conſtitutis cæteris eccleſijs eſſe prælatam, ſed ipſius Domini authoritate tenere primatum. Si tanti apud illos eſt ſcriptum illud, cur hæc & multa alia eius ſcripti non recipiunt? Sed improba verſutia ſatìs habuit aliquid inueniſſe, quod ex illo ſcripto nobis obijceret, etiamſi non neſciat multò plura illic haberi, quę illis à nobis poſſint rectiùs obijci, quàm quæ nobis ab illis. Eſt ergò hoc magnoperè in iſtis infauſtis hominibus obſeruandum, quòd incredibili quadam animi calliditate in omnem occaſionem intenti ſint, & ſi quid vſpiàm in patrum ſcriptis occurrat, quod pro ipſis facere videatur, id mirum in modum exaggerent, cætera omnia floccipendant: quòd ſi eiuſmodi aliquid occurrat, quod truncatum ſi ſit, incauto lectori fidem poſſit facere, cum illorum erroribus conuenire, ibi nihil eos pudeat mutilas & truncatas ſententias citare, quæ tamen ſi integræ proferantur, illorum opiniones deſtruant. Nec infrequens apud illos eſt, dum allegant aliqua ex patribus vel aliundè, ea omittere, quæ ſi abſint, ab illis Patres ſtare videantur: ſi adſint, eos oppugnare certum ſit. Quæ omnia hominum ſunt flagitioſorum, & falſa pro veris imperito lectori obtrudere cupientium.

1560

Lib. 1. Cap. 6.

Recitant Magdeburgici Centuriones, qui illas mendacijs refertas centurias conſcripſerunt, nefarium quoddam crimen ſanctiſſimi martyris & Romani Pontificis Cornelij, (ſic enim illis collibitum eſt tantum tractare virum) voluntque Cypriani teſtimonio docere, Cornelium contra Chriſti inſtitutionem populo non niſì aquam in calice porrexiſſe: addunt alias blaſphemias, in Romana ſede myſterium iniquitatis, vt in alijs rebus, ità & in Cœnæ Dominicæ deprauatione maturè laborare cœpiſſe. Hæc iam prima fronte illorum hominum in Eccleſiam & Pontifices Romanos inexpiabile odium perſpicuè ſatìs pręſe ferunt: ſitque illis iuſto Dei iudicio, vt odio & liuore occæcati, toti orbi conſpuendos & irridendos ſe propinent, nec id tamen animaduertant. Primò enim intolerabilem iſthæc narratio habet

Cent. 3. Cap. 6. & 7.

vani-

1560 vanitatem, quasi ille insignis Episcopus & martyr, quem tam prolixè ipse Cyprianus commendat, tam vel stupidus, vel impius fuerit, vt contra Christi institutionem pro sanguine meram aquam porrigeret. Deindè Epistola illa Cypriani, quam pro se allegant Magdeburgici, non ad Cornelium scripta est, sed ad Cæcilium Africæ Episcopum, qui illi Carthaginensi de rebaptizandis hæreticis Synodo interfuit: & audent impostores isti contra omnium exemplarium fidem, pro Cæcilio Cornelium substituere. Facit hoc liuor & inuidia, de quibus, vt ait D. Hieronymus, scripsit B. Cyprianus librum valdè optimum: quem vtinam isti potius legissent, & ex eius lectione sese corrigere maturassent, quàm falsò producerent Cypriani Epistolam, nihil ad Cornelium pertinentem. Colligat hinc prudens lector, qua fide isti homines in rebus nostræ religionis versentur. O calamitatem temporum horum. Et tamen has historias multi cupidissimè arripiunt, eisque auidissimè lectis putant se Crœsi opes inuenisse. Vtinàm tales vel admoniti, ab horum fraudibus sibi cauerent. Et nè putet lector me illos iniuria afficere, eodem ipso sexto capite tertiæ Centuriæ, vbì hanc Cœnæ deprauationem Cornelio affingunt, mirabili & incredibili stoliditate & cæcitate animi sui prauitatem omnibus produnt, dum illam Epistolam, quam aliâs Cornelio scriptam nugantur, non illi, sed Cæcilio scriptam, contra suam sententiam affirmant. Ità repentè illi suî immemores, de vna eademque re, pugnantia eodem capite loquuntur. Quis tantam fraudem vnquàm pro dignitate vel deplorare vel detestari sufficiat? Volebant illi Cornelium Pontificem & martyrem odio Romanæ sedis summa ignominia afficere, & sibijpsis sempiternæ ignominiæ, dum suam ipsi malitiam produnt, apud omnem posteritatem notam inurunt. Nec est iam quòd miremur istos Euangelicos, immò hæreticos homines, in nostræ & aliquot superiorum ætatum Romanos Pontifices tam petulantèr incurrere, quandò nec illi tam antiquo & celebri Pontifici & martyri parcunt. Omnis verò illa Pontificum iniuria in Christum redundat, qui talium contumeliarum vindex acerrimus erit, immò etiàm nunc est, quandò istorum nugatorum fraudes & mendacia non ab alijs magis, quàm ab ipsis aperiri finit. Eadem fide isti viri egregij non rarò vtuntur, tum in Cypriani, tum aliorum Patrum contra Romanæ sedis principatum proferendis sententijs: & si qui-

Marginal notes: *Lib. 4. Epist. 2.* — *Lib. 2. Epist. 3.* — *In Epistolam ad Galatas.*

quidem par esset illorum voluntati facultas, iampridèm suis mendaciorum cuniculis eam sedem penitùs euertissent. Sed frustrà sudant miseri. Est autem hoc admirabile, quòd cùm patres omnes, vbicunquè fert occasio, virgula censoria notatos, nihil velint habere authoritatis vel ponderis, sed impudentèr & procacitèr reijciant, rursùs tamen si quid apud illos sit, quod ad ipsorum causam tuendam aliquid subsidij adferre posse videatur, id vel miserè mutilatum, vel etiàm vi detortum, vel per capillos attractum, cogant suis seruire mēdacijs. Ità cùm B. Cyprianus Ecclesiasticæ vnitatis & concordiæ sempèr fuerit studiosissimus, adeò vt etiàm qui diuersam ab ipso de rebaptizandis hæreticis sequerentur sententiam, illos à sua noluerit communione separare, nihilo minùs ex eo isti præclari centuriones allegant, quibus vnitatem Ecclesiasticam oppugnent, quæ nulla esse potest, nisì cum Romana Ecclesia, quam idem ipse Cyprianus principalem, quam radicem, quam matricem, quam vnitatis originem appellat, cæteræ per orbem Ecclesiæ consentiant. Porrò insignem illam eiusdem Cypriani sententiam, qua ait: Ecclesia vna est, quæ vna intùs esse & foris non potest. Nam si apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit: Quòd si apud Cornelium fuit, qui episcopo Fabiano legitima ordinatione successit, Nouatianus in Ecclesia non est: hanc (inquam) sententiam, quæ non vnius Cypriani, sed aliorum quoquè sanctissimorum Patrum est, confidentèr reijciunt. Sed quarè tandèm? Vident hìc legitimæ successionis mentionem inijci, quam cùm ipsi in suis synagogis nullam proferre queant, cane peiùs & angue illam oderunt. Ad hos enim pertinet illud propheticum: Non mittebam prophetas, & illi currebant. Si exigas ab eis, quas habeāt suarum Ecclesiarum Apostolicas & continuatas successiones, ibì videbis aut obmutescere, alioquì nimiùm loquaces, aut atra bile percitos ferri in rabiem. Quam verò isti vnquàm possint proferre successionem, cùm neque sibijpsis diù constent, nec idem sempèr doceant, sed subindè in alias formas sua paradoxa transforment? Porrò multùm ab illis sudatur, vt ostendant Romanos Pontifices Concilij Niceni Canones deprauâsse, vt sibi supra alios authoritatem vsurparent: & hìc sinè vllo pudore aut religione tantæ impietatis insimulant Innocentium I. Zosimum, Bonifacium, Cælestinum, tam vetustos & sanctos Pontifices, è quibus aiunt Zosimum, vt falsum

1560

Cyprian. de Rom. Ecclesia. Lib. 1. Epist. 6.

Legitima Episcoporum successio.

Hiere. 23.

1560 testem, post tres annos & nouem menses diuinitùs extinctum esse. Mirum autem in modum hîc iactitant Synodum 6. Carthaginensem, cui Augustinus interfuit, quam etiàm amplissimam & ornatissimam vocant, aiûntque eius Synodi patres, comperta Romanorum Pontificum perfidia, nihil ab eo tempore Romano Pontifici iuris in Africanas ecclesias concessisse. Quæ omnia eiusmodi sunt, vt indocto lectori nimiùm perniciosè imponant, doctos verò admirari cogant istorum hominum improbitatem & deterrimam mētiendi libidinem. Non opùs habebant Romani Pontifices vel Nicenę Synodi, quòd ad ipsorum primatum attinet, approbatione, vel eius deprauatione, quæ incidere non posset, nisi in hominem longè sceleratissimum, cùm in Euangelio extent Christi Dei ad Petrum verba, quibus ei ouium suarum pascendarum & fratrum suorum confirmandorum attribuit potestatem. Nec Africani patres Romanæ sedis authoritatem contempserunt, aut illi quicquam detraxerunt: quod si vel maximè fecissent, quod isti hæretici nunquàm docere poterunt, tamen extat Synodus œcumenica Sardicensis, cui 300. episcopi subscripsêre, quæ plurimum tribuit Romano Pontifici, meritoque antefertur illi Synodo Carthaginensi, quæ tamen nihil facit pro hæreticis, si propiùs inspiciatur. Nam etsi nonnihil hæsitabant quidam episcopi, num essent Niceni Concilij canones, qui ab Apostolicæ sedis legatis proferebantur, at nihilominùs profitebantur, se eos tantispèr seruaturos, donèc integra exemplaria Nicenæ Synodi ab Alexandria, Antiochia, & Constantinopoli adferrentur. & cùm Legati Pontificis inter cætera dixissent, vt hac de re ad Romanum Pontificem quoquè scriberent, Aurelius Carthaginis episcopus, reliquis omnibus approbantibus, ait in hæc verba: Necesse est, vt nostræ paruitatis literis sancto fratri & consacerdoti nostro Bonifacio singula, quæ tractamus, plenissimè intimemus. Quibus verbis satìs indicant suam erga Pontificem obseruantiam. Sed hæc omnia dissimulant versuti hæretici, vt imperitum lectorem fallant. Nec ignorant, etiamsi in Nicenis canonibus hodiè non legantur illa, quæ à legatis Pontificis in hac Synodo Carthaginensi proferebantur, tamen haberi ea in Synodo Sardicensi, quæ certè authoritatis habet plurimum, cui etiàm magnus ille Osius interfuit, quem constat Nicenæ quoquè Synodo interfuisse. Sed appáret (quod maximoperè

Marginal notes: *Cent.5. Cap.10.* — *Iohan. 21.* — *Luc. 22.*

 nopere dolendum est) in istis hominibus quædam 1560
animi malignitas, in hoc solùm intenta, vt errorem suum pertinacitèr etiàm per fraudem & mendacia tueatur. Hinc est quòd hoc loco aliquid valet apud eos hæc Synodus Carthaginensis, cùm alioquì etiàm ipsam Nicenam, & Chalcedonensem, & in vniuersum Synodos omnes reijciant, vbicunquè illis collibitum est. Quid verò Pontifici Romano Africani Episcopi tribuerint, cùm multa alia, tum tres illæ epistolæ, quæ in Augustini Epistolis leguntur, putà 90. 92. & 95. satìs declarant: in quarum prima, nempe 90. his vtuntur verbis episcopi Synodi Carthaginensis ad Innocentium: Hoc gestum domine frater sancte, charitati tuæ intimandum duximus, vt statutis nostræ mediocritatis etiàm Apostolicæ sedis adhibeatur authoritas. Hæc & id genus alia plurima fraudulentèr celant centuriones nostri, contenti fragmentum aliquod hincindè excerpsisse, quod prima fronte pro ipsis facere videatur, vt sic incautum Lectorem decipiant. Pluribus hoc loco illorum de Pontificibus mendacia confutaremus, sed est ab instituto nostro alienum: hoc vnum addendum est, Augustinum disertis verbis affirmare, ad Mauritaniam Cæsareensem iniuncta à Zosimo Apostolicæ sedis Episcopo ecclesiastica necessitate se esse pertractum. Itaque ille tantus Africæ episcopus reuerentèr agnouit Zosimi authoritatem, quem tamen isti Centuriones aiunt vt falsum testem post tres annos & nouem menses diuinitùs extinctum: & vt magis eorum prodatur improbitas, eadem Epistola 157. idem asserit Augustinus Pelagium & Cælestium hæreticos à Papa Innocentio & Zosimo toto Christiano orbe damnatos esse: quibus verbis luculentèr confirmat, Pontifices Romanos toti Christi Ecclesiæ præsidere. Sed de his satìs: atque vtinàm vellent tandèm animaduertere homines, quàm mala fide ab istis nouis dogmatistis religionis grauissima negocia tractentur. Prætereo hoc loco, quàm contumeliosè Centuriones nostri proscindant Leonem I. & Gelasium sanctissimos atque doctissimos Pontifices, quamque impudentèr mentiantur, patres quinti seculi rara aut nulla edere testimonia de Romanorum Pontificum præ alijs authoritate, & Iulium antiquissimum & sanctissimum Pontificem sibi ipsi canones de suo iure mentitum esse: quæ omnia nihil sanè istis celeberrimis Pontificibus derogant,

Hæretici Synodos reijciunt.

Epist. 157.

Cent. 5. Cap. 10.

Cent. 4. Cap. 7.

1560 sed horum centurionum produnt teterrimam in Pontifices liuorem & odium, deploratamque nequitiam & impietatem, quam etsi ad tempus fert magna Dei patientia, tamen quandoquè seuerissimè castigabit. Quàm verò fœdum & probrosum est, quòd ijdem Centuriones ex Socrate & Sozomeno Canonem proferunt, quem modò vnà cùm Musculo deprauatè translatum, eò pertinere volunt, nè ecclesiæ citra Romani Pontificis consensum dedicentur, modò non hac de re, sed de Pontificum Romanorum prærogatiua, qua episcoporum caussas ex remotissimis prouincijs ad suum tribunal reuocabant, agere apertè profitentur, idque in eadem centuria? immò etiàm eodem omninò folio de hoc Canone pugnantia scribunt. Porrò eius Canonis hæc sententia est, non oportere absque sententia Romani Pontificis Concilia celebrari, vt habet vetus Epiphanij Scholastici versio, vel decreta Ecclesijs sancire, vt quidam recèns vir doctissimus transtulit. Qui sanè Canon cùm sit antiquissimus, præclarum Romanorum Pontificum authoritati reddit testimonium, quod Centuriones ferre non possunt, & citant tamen, vt seipsos turpitèr pudefaciant. Et id genus fœdissimi lapsus crebri sunt apud istos & alios noui euangelij præcones, quos diuino iudicio, dum aduersùs veritatem quasi quibusdam furijs agitati vndecunquè praua sibi commenta conquirunt, mirabilitèr occæcari videmus, & ruere præcipites in fœdas antilogias & putidissimas absurditates: nec tamen pudet sui homines perfrictæ frontis, & leuiùs ferunt, quòd sciant ab imperitis isthæc non facilè animaduerti.

Antilogia Centurionum.

Et hæc quidem de oppugnatis frustrà à Centurionibus istis Romanæ sedis Pontificibus dixisse sufficiat: iam veniamus ad ea, quibus illi sacerdotum cælibatum euertere conantur. In ijs non postremum locum obtinet epistola quædam, quam illi volunt esse Vldarici Augustani Episcopi. Hoc quidem obseruandum est, legem de cælibatu ab ijs incunctantèr vocari doctrinam dæmoniorum: porrò quòd ipsi bellissimi Euangelici fratres, plerique omnes periuri sacerdotes, & votifragi monachi, ruptis omnis pudoris & religionis vinculis, perfractis omnium diuinarum humanarumque legum repagulis, blandissimæ dominæ Veneri se totos consecrant, & alios vt idem hilaritèr factitent, verbis, scriptis, exemplis prouocant & extimulant, id verò purum putum

Heretici vt oppugnent cælibatũ sacerdotum.

tum

tum esse verbum Dei, & hoc credunt, nescio quo lethar- 1560
go oppressi, mortales. Sed absit, vt plus tribuamus istis cæcis & insanis apostatis, quàm omnium retrò seculorum sanctissimis & eruditissimis patribus, & iudicio totius orbis Christiani. Porrò videamus, quam isti nobis pertexant fabulam ex Epistola Vldarici scilicèt. Vldaricum vocant, quem Vdalricum dicunt alij, sanctissimum Augustæ Vindelicorum quondàm episcopum. Huic isti tenebriones quandam ausi sunt affingere epistolam, vt nullius eos flagitij pudet, scriptam ab illo ad Nicolaum I. Romanum Pontificem. Sed impudens commentum, vtriusque & Vdalrici & Nicolai inspecta ætate, instar fumi dissipatur. Nam Nicolaum Pontificem doctissimi viri scribunt obijsse diem suum anno Christi 867. Porrò Vdalricus obijt anno Christi 973. Itaque hinc colligat prudens Lector, quales nobis Chimæras pro ecclesiasticis historijs obtrudant Magdeburgici cēturiones. Quorsùm verò attinebat ab istis citari Vdalricum, cuius tota vita è diametro cum istorum portentosis dogmatibus pugnat? Sed versutissimi homines, omni eius sanctissima vita posthabita, inuenerūt Epistolam, quam illi non sinè insigni in tantum virum contumelia attribuerent, Nam Vdalrico hoc tribuitur encomion, quòd fuerit pastor & Doctor Ecclesiæ fidelissimus. Et vt paucis videat Lector, quàm nihil conueniat Vdalrico cum centurionibus & toto grege dogmatistarum Euangelicorum, fuit Vdalricus puer in monasterio benè instituto S. Galli educatus, indè à parentibus traditus est Adelberoni Episcopo Augustano, cui inprimìs ob morum integritatem charus fuit. Factus Episcopus Augustanus, tempus omne ferè orando & legendo transmisit, rigidus castigator corporis sui, sempèr abstinuit à carnibus, & plurimùm delectabatur offerendo Missæ sacrificio. Visitabat crebrò totius diœcesis suæ clerum & populum, inquirebatque diligentèr, num populus sanæ doctrinæ & Ecclesiasticis præceptis obtemperaret. Profectus Romam, indè sanctorum reliquias absportauit, multaque fecit miracula etiàm adhibito oleo benedicto. Tandem obijt annos natus 84. Quis verò non totus obstupescat, talis viri vel tenuem mentionem fieri à Centurionibus? Sed certè ità illi ad sua mendacia tuenda intenti sunt, vt parùm curent etiàm illa pro se citare, quæ ipsorum paradoxa penitùs destruant. O quàm immanes & horrendi istos quandoquè angores corripient, vbì ventum

Epistola S. Vdalrico falsò attributa.

S. Vdalrici vita.

1560 erit ad extrema. Sed ad Epistolam veniamus. In eius parte quadam scribitur, Gregorium eius nominis primum Romanum Pontificem, inuenisse Romæ sex millia capitum infantilium in piscina, à parentibus enecatorum ob cælibatum, ad quem eos Gregorius compulerit, cuius eum posteà vehementèr pœnituerit. O verè prodigiosam istorum hominum mentiendi libidinem. Quis, oro, alicuius nominis vel existimationis author, huius cõmenti in suis scriptis vel tenuem vnquam mentionem iniecit? Non tulit cælibatûs legem primus Gregorius, sed totus orbis longè ante Gregorium eam agnouit. Subdiaconos quidem in Sicilia Gregorius admitti vetuit ad hunc ordinem, nisi priùs castitatem promitterent: sed ea castitatis lege etiam Leonis I. tempore, immò etiàm longè ante Leonem, vt ex Epiphanio lib. 2. tom. 1. hæresi 59. & Concilij Elibertini Can. 33. doceri potest, iam tenebantur subdiaconi. Et quid tam ridiculum, tam absurdum, quàm credere, illis paucis annis, quibus Ecclesiæ præfuit Gregorius, subdiaconos Siciliæ vnius tot procreâsse pueros, eosque & immani crudelitate priùs iugulare, deinde iugulatos per longa maris & terræ spatia ad Romanam piscinam apportare voluisse, quasi defuerint Siciliæ vel flumina, vel maria, in quæ multò & tutiùs & faciliùs infantes demergerentur? Et mirum sanè, subdiaconos omnes hoc inter se tanta concordia potuisse reperire consilium, vt infantes suos vniuersos tam barbara feritate occiderent, tamque stulta vecordia Romam vsque deferrent, nec tamen quisquam esset qui tantum scelus efferret in publicum. Apparet sanè quanta in his hominibus, quamque meditata modis omnibus Catholicæ Ecclesiæ nocendi & labem aliquam adspergendi insit animorum contentio, qui ad huiusmodi teterrima figmenta corradenda confugiunt, hoc ipso satis superque testatum efficientes, non se habere, quod in Ecclesiæ doctrina, nisì per fraudes, mendacia, calumnias, reprehendant. Et vt nihil pro illis facit tota, quam succinctim exposui, Vdalrici sancti Pontificis vita, ità si epistolam, quam sceleratè illi affingunt, recipiendam velint, iam in multis cogentur damnare seipsos, & a suis dogmatîs discedere. Hæc ipsa enim Epistola, magna seueritate sacerdotibus & monachis coniugio interdicit, & Romanum Pontificem vt summæ sedis Episcopum, vt omnium Episcoporum patrem, vt vniuersalis Ecclesiæ caput, vt Apostoli-

O portentosum figmentum.

Epistola cõmẽtitia pugnat cũ hæreticis.

cum

eum reuerentèr agnoscit. Verùm hæc isti suauissimi dominæ Veneris mystæ & iuratissimi Pontificum hostes, non admittent vnquàm, nè si miseris absque Dalilis suis cubandum sit, vel lemures patiantur infestos, aut frigore enecentur. Nam vt suis illis liceat frui incestis connubijs, hinc tantas illi turbas cient: & cùm non ignorent omnium ętatum sanctissimos Pontifices & patres id genus scelerata damnare coniugia, hæc illis causa est tam atrocitèr in Pontifices & patres debacchandi. Qui si aduersùm suas impuras & obscœnas libidines bellum susciperent, & cum Apostolo corpora sua castigarent, & in seruitutem redigerent, iam & sibi & alijs longè profectò meliùs consulerent. Interim verò, vt Apostolorum principis verbis vtamur, superba vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululùm effugiunt, qui in errore conuersantur, libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis.

1560

1. Cor. 9.

2. Pet. 2.

Et in hac quidem parte, vt probent sacerdotum coniugia esse verbo Dei consentanea, multam ponunt operam Cēturiones nostri, & tamen vbì multùm sudârunt, non nisì oleum & operam se perdidisse non ignorant, oppressi omnium seculorum perpetuo consensu, & grauissima authoritate. Nam & apud Græcos non licet sacerdotio initiatis vxores ducere. Quid verò hic tantus conatus spirat aliud, quàm pectus Veneri deuotum, & spurcissimis libidinibus miserabili captiuitate & deterrima seruitute addictum? Volunt huic turpitudini adhibere patrocinium, & tamen etiamsi rumpantur, non possunt. Et hoc loco plurimum apud eos pondus habet vnius Paphnutij exemplum, quem volunt in Concilio Niceno patribus authorem fuisse non indicendæ continentiæ sacerdotum ordini, cùm tamen hæc Paphnutij historia admodùm dubia & incerta sit, & à Socrate ferè tota pendeat, qui Nouatianus fuisse videtur, à quo Zozomenus eam mutuatus est, quem isti bellissimi Centuriones, si contra ipsos faciat, totius superstitionis mancipium faciunt.

Quòd si verò veteris Ecclesiæ & sanctorum patrum hac de re consentientem sententiam & doctrinam inquiramus, inueniemus tantæ antiquitatis esse sacerdotum continentiam, vt qui eam oppugnare instituit, nihil nisì suam stultitiam & impudentiam prodat. Sed non est huius loci adferre omnia, tamen quandò illi, vt paulò superiùs ostendimus, ex 6. Carthaginensi

Sacerdotū continentia perantiqua.

1560 Synodo adferre non dubitârunt, quæ contra Pontificem Romanum facere viderentur, nos breuitèr ex 2. Carthaginensi Concilio, cuius authoritatem hìc isti impudentes floccipendunt, annotabimus, quæ continentiam sacerdotum vel maximè confirment, vt videat etiàm hac in parte lector, quanta sit horum centurionum improbitas & petulantia. Eius ergò Synodi cap. 2. hæc sunt verba: Episcopos, presbyteros & diaconos ità placuit, vt condecet sacrosanctos antistites, & Dei sacerdotes, necnon & Leuitas, vel qui sacramentis diuinis inseruiunt, continentes esse in omnibus, quò possint simplicitèr, quod a Deo postulant, impetrare, vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoquè custodiamus. Hæc illi Patres vno ore omnes decreuerunt, sed apud Centuriones & totum noui Euangelij buccinatorum gregem non habent pondus, quia libidinum mancipia doctrinam pudicitiæ ferre non possunt. Et interim non pudet eos pro se citare patres Africanos, quasi apud illos vlli omninò, nedùm Africani, patres aliquid habeant authoritatis, vbicunquè illorum teterrimis erroribus & spurcis libidinibus non consentiunt. Verùm his dolis fallunt imperitam multitudinem. Fortassìs autem dicturi sunt, hunc Africanum Canonem accipiendum esse de ministerij temporibus, quibus sit abstinendum à fœminis: sed patres omnes huic interpretationi reclamant, perpetuamque volunt esse eorum qui in sacris ordinibus sunt, continentiam, propterea quòd, vt ait D. Ambrosius, die noctuque pro plebe sibi commissa eos oportet orare. Quid facient Orientis Ecclesiæ, inquit D. Hierony. contra Vigilantium, quid Aegypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes: aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt. Verùm nostri blandissimi centuriones cum Dormitantio (sic enim eodem loco vocat Vigilantium D. Hieronymus) libidini frena permittunt, & naturalem carnis ardorem (vt ait idem) suis hortatibus duplicant, & cùm Christus suum Euangelium auspicetur ab agenda pœnitentia, isti etiàm homines diuinis ministerijs addictos vocant ad sacrificia Veneris, vt nihil sit quo distemus à porcis, quo differamus à brutis ănimantibus. Sed eant sanè, & strenuam suę Veneri apostatæ monachi & periuri sacerdotes nauent operam: veniet illa dies, quandò incestas libidines vltrices æstuantis gehennæ flammæ egregiè concremabunt, & in omnem

Dist. 81. c. Cùm in præterito.

In 1. Timot. ca. 5.

Matth. 4.

omnem æternitatem dirissimè excarnificabunt. *1560*

Habent verò nostri Centuriones permulta, quibus monasticæ quoquè vitæ instituta infestissimè exagitant, idque adeò, vt nullam apud eos fidem propemodùm mereri videatur, quicquid in eorum institutorum approbationem adferri possit. Et cùm monastica vita tot habeat ab omni antiquitate illustria testimonia, eximia encomia, innumeros eosque omni virtute, doctrina, miraculorum gloria clarissimos sectatores, tamen non verentur isti impudentissimi nugatores palàm asserere, monachatum verbo Dei aduersari, esse genus vitæ superstitiosum, & ad totos trecentos annos à Christo nato, nullum reperiri monasticæ vitæ fide dignum testem, nisì Epistolas decretales Pontificum, & Vincentium, qui in Alexandria Aegypti mentionem monasterij fecit, vbì fabulam seu legendam Eugeniæ recitat: sic enim istis visum est loqui. Cum huiusmodi hominibus, immò potiùs Chimæris contendere, quid est (oro) aliud, quàm bonas horas malè collocare? Et tamen propter simplices, quibus miserandum in modum illudunt, detegendæ sunt illorum fraudes, idque breuitèr, nè nimiùm ab instituto deflexisse videamur. Obseruet autem Lector, ad quantam impietatem isti deuoluti sint, qui cùm plurima etiàm ex vetustissimis scriptoribus adferant monasticæ vitæ testimonia & miracula à monachis edita, tamen omnia aut sceleratè irrident, aut malitiosè eleuant, aut prorsùs tanquàm figmenta reijciunt, cùm alioquì fragmentum quoddam Epistolæ cuiusdam Vldarici, quem illi S. Vdalricum esse voluerunt, tam impotentèr nobis obijciant, àc si è medio Christi Euangelio petitum sit. Itaque si quid vel parùm ipsis fauere, Pontifici & Catholicæ Ecclesiæ aduersari videatur, id etiamsi ab obscuro & ignoto homine editum sit, tamen vrgent, obijciunt, exaggerant mirum in modum. Si vero ipsorum impijs commentis perpetuus reclamet omnium seculorum consensus, totusque orbis terrarum, prorsùs nihili pendunt, & incredibili temeritate reijciunt, aut saltem aliò impudentèr detorquent. Habemus monasticæ vitæ insignes testes & encomiastas, Dionysium Areopagitam, Athanasium, Basilium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, & innumeros alios: sed quæ ab istis de monachis scripta sunt, aut negant esse illorum, aut fabulosa videri volunt, aut egregiè proscindunt & lace-

Heretici oppugnãt vitã monasticam.

Cent. 2. cap. 7.

Nota vafriciem et imposturã

1560 rant, & euidentissima Diuinæ Maiestatis miracula eximiasque monachorum virtutes, dæmonum præstigias & mandatorum Dei transgressiones vocant. Quid igitur istis cæcis & perditis sycophantis ad summam impietatem reliqui esse potest? Quid facerent isti, si res & gesta monachorum non nisi ab obscuris & incertis authoribus prodita haberemus, cùm à grauissimis, doctissimis, sanctissimis patribus conscripta, vsqueadeò exibilent & proscindant? Sed hac sua impudentia id tamen quandoque consequentur, vt totus orbis intelligat, eos homines planè deploratæ & profligatæ nequitiæ fuisse.

Centuriones dati in reprobũ sensum. Certè qui eorum hac de re (vt de alijs iam sileam) scripta, & eas ipsas, de quibus agimus, Centurias legunt, perspicuè animaduertunt eos datos in reprobum sensum, & plenos malo dæmone, ea scribere, quæ nullæ piæ aures ferre sustineant. Eius generis sunt, quòd historias sanctorum monachorum à grauissimis patribus scriptas, tanquàm fictitias & nugaces ac superstitiosas exibilant: quòd D. Gregorium imcomparabilis sanctitatis Rom. Pontificem, in Dialogis suis totum aiunt ad monachorum præstigias celebrandas effundi, cuius ea, quæ de D. Benedicto sanctissimo viro summa fide & integritate conscripsit, quòd plena superstitionis esse dicant, ne relatu quidem digna iudicant: interìm tamen inter alia miracula, quæ (vt ipsi blaterant) superstitionem & idololatriam redolent, illud in suis illis mendaciorum & blasphemiarum Centurijs recensent, ex eodem beatiss. Pontifice Gregorio, vt iubente Benedicto vas vitreum continens pauxillum olei, foràs proiectum in saxa, non sit confractum. Multa preterea alia diuinæ potentiæ miracula, tum ex Gregorio Pontifice Romano, tum Gregorio Turonensi & alijs, quæ pij omnes non sinè admiratione & veneratione legũt, commemorant, eaque speciali titulo his verbis compræhendunt: *Cent. 6. Cap. 13.* De miraculis superstitionem & idololatriam redolentibus. Non est iam certè, quòd horum temporum monachi doleant se ab istis noui Euangelij prodigiosis præconibus parùm commodè accipi, cùm sic tractent priscos illos lõgè sanctiss. monachos: immò verò intelligãt hinc, nisì monastica vita malis dæmonibus vel maximè inuisa, Deo verò inprimìs grata foret, nunquàm satanam per *Cent. 4. Cap. 10.* hos suos administros tam atrocitèr eam insectaturum fuisse. Sic isti egregij Centuriones verbis D. Hieronymi

recitant

recitant Hilarionem, summæ perfectionis monachum, à sexagesimoquarto anno vsque ad octogesimum pane abstinuisse, incredibili feruore mentis, vt eo tempore quasi nouus accederet ad seruitutem (Hic addunt miseri isti, superstitiosam) Domini, quo cæteri solent remissiùs viuere. Cogitur ergò etiàm Hilarion esse superstitiosus, quem talem ac tantum virum fuisse scribit Hieronymus, vt si eius conuersatio vitaque ab ipso quoquè Homero conscribenda foret, vel inuideret materiæ, vel succumberet. Sed non frustrà in Hilarionem tam petulantèr incurrunt monstrosi Centuriones. Vident enim eius vitam ab euangelicorum apostatarum spurcissimis libidinibus longissimè distare: & poterant illi sanè, si non totos se Veneri deuouissent, discere ab illo, quemadmodùm petulantia carnis edomanda sit. Cùm enim pubescenti iam corpori illius, vt de eo scribit D. Hieronymus, solita voluptatum incēdia diabolus suggereret, ille iratus sibi, & pectus pugnis verberans, Ego, inquit, aselle faciam vt non calcitres: nec te hordeo alam, sed paleis. Fame te conficiam & siti, graui onerabo pondere, vt cibum potiùs quàm lasciuiam cogites. Simul etiàm frequentèr orabat & psallebat. Verùm hæc nostri Centuriones vsqueadeò non ferunt, vt mox impiam superstitionem sint proclamaturi. Sed tamen vel ab ipso Apostolo coguntur audire, quòd castigârit corpus suum, & in seruitutem redegerit. Et eum igitur, si ausi sunt, superstitiosum vocent. Est autem certè edomanda carnis petulantia ieiunijs, vigilijs, precibus, atque alijs id genus pietatis exercitijs: atque hæc non dæmoniorum, sed Christi & Apostolorum eius doctrina est, cum qua nihil habent commercij noui isti Epicuri de grege porci, quorum omnis philosophia desinit in tartareos deæ Veneris amplexus & oscula, cui illi quotidiè gnauitèr sacrificant, vt longè rectiùs in illos idololatriæ teterrimum scelus conferri queat, quàm in sanctos illos priscorum temporum monachos, qui vni Deo viuo & vero se totos consecrârunt. Sed ad narrationem redeamus. Audent isti Centuriones Benedictum, Patroclum, & alios plerosque multa sanctitate conspicuos monachos, incunctantèr pronunciare Antichristi notis insignes fuisse, Brigidam virginem toto orbe, apud Scotos inprimis, celebrem appellare magam, Martinum Turonensem Episcopum longè sanctissimum, dicere necromanticum, quem etiàm

1560

1. Cor. 9.

Nota imo pietatem.

Cent. 6. Cap. 10.

Cent. 5. Cap. 10.

1560 etiàm fatentur vitam monasticam, quam superstitiosam illis vocare libitum est, ante episcopatum coluisse. Et in his tam confidentèr & sceleratè pronunciandis nulla retrahuntur religione, nec verentur nè præpotens Deus tam nefarias sanctorum suorum iniurias & blasphemias è vestigio, vt sæpè aliâs fecit, vlciscatur. Sed hìc meminisse oportet eius sententiæ, quam in

Eccles 8. scriptis diuinis legimus : Etenim quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quòd centiès facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui, quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius. Istorum enim hominum effrenata impietas & horrenda occæcatio hominibus pijs religiosam quandam inijcit solicitudinem, vt diuino timori accuratiùs & studiosiùs inhæreant, nè quandoquè & ipsi excidant è gratia, & in eiusmodi reuerà expauescendam prolabantur animi cæcitatem & impietatem. Calumniantur tenebriones isti sanctissimorum monachorum Hilarionis & multorum aliorum admirabilem abstinentiam, & summam cibi potusque parsimoniam, vitæque austeritatem : nec vident cæci,

*Matt.*11. vel potiùs perfidiosè dissimulant, Iohannem Baptistam

*Luc.*7. ab ipso Christo eximijs ornari præconijs, quem diuinæ

*Matt.*3. literæ testantur vixisse locustis & melle syluestri, vsumque veste è pilis camelorum confecta. Aiunt monasticum viuendi genus aduersari verbo Dei, cùm præcipua eius vitæ instituta, ab ipso Christo & eius Euangelio petita sint. Vouent monachi obedientiam, castitatem, paupertatem. Earum verò virtutum clarissima exempla in ipso Christo relucent, cuius tota vita summa fuit erga patrem cælestem obedientia : nihil castius, nihil pau-

*Matt.*8. periùs orbis habuit, cùm ipse de se locuples testis sit, fi-

*Luc.*9. lium hominis non habere vbi caput suum reclinet. Quid verò aliud fuit primorum credentium vita, quàm exemplar quoddam monachatûs, cùm illic degerent omnes sub Apostolorum obedientia, nihil quicquam haberent proprium, & plerique à nuptijs prorsùs absti-

*Act.*2. nerent ? Omnes qui credebant, ait S. Lucas, erant paritèr, & habebant omnia communia, & erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Talis quoquè fuit priscorum monachorum vita, hodieque tales esse conantur omnes boni monachi. Cùm sit autē doctrina Christi & Apo-

1560

& Apostolorum prorsùs aduersa prauis animi cupiditatibus & fœdis carnis voluptatibus, permulti horum temporum pseudomonachi pertæsi eius doctrinæ, cucullum excusserunt, & ad vomitum reuersi, contra fidem Deo datam, incestis se polluerunt nuptijs, & omni calcata obedientia, etiàm res alienas, qui proprias priùs deseruerant, vsurpârunt, ducuntque ex ijs plerique iucundos dies, & interìm tamen prodigiosa quadam impudentia iactitant se puram adferre doctrinam & syncerum Christi Euangelion, cùm indè longissimè absint. Nam velint nolint, fateri cogentur illos sanctissimos priscorum temporum monachos, totos se composuisse ad Christi & Apostolicæ doctrinæ imitationem, hodieque in multis benè institutis monasterijs idem studium spectari: quam vitam cùm ipsi deseruerint, nihil aliud quam viles & detestabiles apostatæ censendi sunt, prorsusque à Christi & Apostolorum doctrina alieni. Obijciunt nobis stupendi Centuriones, monachos frustrà colere Christum mandatis hominum: nos verò dicimus, vt iam antè quoquè diximus, præcipua monachorum studia, putà, obedientiæ, paupertatis & castitatis, ipsum Christum habere authorem. Et interìm tamen ex ijs, quæ ad obedientiam pertinent, multa sunt ab hominibus mandata: sed cùm non solùm nihil officiant pietati, sed plurimùm etiàm eam promoueant, rectè à monachis obseruantur. Atque hîc cæcos istos & stupidos magistros stultitiæ suæ admonere atque etiàm arguere & conuincere poterat exemplum Rechabitarum, qui quòd ex præscripto patris sui Ionadab vinum non biberent, non solùm non repræhensi, sed his etiam verbis à Domino per Hieremiam laudati sunt: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Pro eo quòd obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. Hæc, nisi fallor, negare non poterunt Centuriones nostri, animales, spiritum non habentes, non aliud esse quam purum putum verbum Dei. Desinant igitur carpere obedientiam monasticam, & sui gregis apostatas monachos & impuros sacerdotes hortentur ad resipiscentiam, vtque se vltrò restituant suauissimo sanctæ obedientiæ iugo, nullam alioquì vnquam partem cum

Exemplũ Rechabitarum.

Hier.35.

Philip.2.

Chri-

1560 Christo habituri, qui factus est obediens Deo patri vsque ad mortem crucis. Non est instituti mei, omnia huc adferre, quæ pro monastica vita faciant contra Centuriones: pauca annotâsse sat habeo. Extat scriptum Philonis de vita contemplatiua, in quo multa habet, quæ non parùm momenti ad monachatûs defensionem adferrent, sed studendum est breuitati. Et ille author vixit Apostolorum temporibus. Sanè haud obscurè indicat Christianos illos, de quibus agit, habuisse monasteria, in quibus ab alijs seiuncti, sanctæ vitæ mysterijs imbuerentur: item omnibus facultatibus & mundi curis nuncio remisso, extra muros in semotis locis habitâsse, & miram sectatos esse cibi ac potûs parcitatem, ac diuinarum rerum contemplationi vacâsse. Sed hoc grauissimum Philonis testimonium nostri Centuriones, qui mentiri non dubitârunt, ad trecentos annos à Christo nato nullum fide dignum Monachatûs testem extitisse, maligno & fraudulento silentio ferè totum inuoluerunt. Quæ verò Philo hìc scribit, ea Eusebius Cæsareensis, Epiphanius, Hieronymus ad monachos accommodant, quod tamen simili versutia isti Centuriones dissimulant. atque hac illi fide in rebus Ecclesiasticis explicandis versantur. Non est verò dubitandum, quin illorum præclarum Euangelium, quod non nisì mendacijs, fraudibus & imposturis nititur, vbì præpotenti Deo visum erit, perindè vt superiorum ætatum hæreses omnes, quandoquè sit ruiturum. Porrò monasticæ vitæ studium & hactenùs semper fuit in Ecclesia, & deincèps quoquè, Deo fauente, sempèr permanebit. Apostatas autem & desertores monachos ponet Dominus vt clibanum ignis in tempore vultûs sui, & in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Atque vt magìs tabescat istorum in monachos odium, libet D. Hieronymi ex epistola quadam ad Marcellam verba huc adscribere: Certè flos quidam, inquit ille, & preciosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta, monachorum & virginum chorus est. Et id genus permulta alia possent ex alijs omni genere doctrinæ & sanctitatis celeberrimis patribus adduci, sed non est huius loci. Centuriones & alij euangelij quinti buccinatores, dum monasticam vitam oppugnant, sui produnt pectoris putentissimam sentinam, seque ab omni Christiana pietate & Christi atque Apostolorum eius moribus & doctrina prorsùs adhorrere demonstrant. Quòd autem tam

Philo de vita contēplatrice

Psal. 20.

Hieronymi de monachis sententia.

tam immanitèr & sceleratè proscindunt multos in- 1560
comparabili sanctimonia illustres patres & monasticæ vitæ cultores, & eorum sanctissimam vitam, & insignia miracula ad superstitionem, idololatriam & impietatem referunt : id quidem eiusmodi est, vt vel ex eo solo satis superque possit intelligi, totos illos esse occupatos à malo dæmone, atque ab omni spe salutis prorsùs excidisse, quòd illos etiàm malitiosè calumnientur & lacerent, quos constat iam beatam cum Christo in cælis vitam viuere. Et vt paucis rem totam expediam, nihil in istis hominibus appáret aliud, quàm pectus mundo huic & mundi voluptatibus atque omni spurcitiei & impietati deditissimum, à Christo verò & eius spiritu atque omni iustitia & sanctitate longè alienissimum, Cimmerijsque oppressum tenebris, & in id vnum vel maximè intentum, vt quamplurimos secum in damnationem trahat. Habent verò nostri Centuriones etiàm cum Diuorum inuocatione in illis suis præclaris Centurijs acre & immane bellum, & cum non possint negare, multa eius inuocationis luculenta testimonia extare in vetustissimorum Ecclesiæ Doctorum lucubrationibus, eò validissimi & inuicti athletæ confugiunt, vt quæ illorum scripta huius mentionem faciunt, ea aut negent eorum esse vera & genuina, aut ab alijs blaterant esse corrupta & deprauata. Ità videlicèt vel ipsum Euangelium & omnis scriptura diuina istis erit adulterina & supposititia, vbì discrepat ab illorum paradoxis. Quòd autem hanc Sanctorum inuocationem minimè putant esse ferendam, summam illorum arguit rerum diuinarum imperitiam, qui prorsùs non intelligant beatos angelorum & hominum spiritus, tam esse omnipotenti Deo familiaritèr & inseparabilitèr coniunctos, vt nec illi quicquam velle possint alitèr quàm velit Deus, nec quicquam illis vnquàm aut velit aut possit negare Deus, cum quo iam vnus spiritus sunt, & cum quo iam prorsùs vnum illis & nolle & velle est. Quod si intelligerent rudes & crassi isti Centuriones, desinerent carpere sanctorum inuocationem, cùm omnis ille honor & cultus, quem Sanctis impendimus, in ipsum Deum, cui sunt coniunctissimi, redundet. Sed hanc quoquè præclaram doctrinam, vt multa alia, ex veterum iam olim damnatorum hæreticorum lacunis hauserunt : nec pudet eos toti obstrepere Ecclesiæ cum paucis tèr execrandis hæreticis, Eustachio

Hæretici oppugnãt Sanctorũ inuocationem.

1560 stachio in Gangrensi Synodo antiquissima damnato, & Vigilantio, quem pro dignitate egregiè perstringit præclarum illud Ecclesiæ lumen Hieronymus, cui tamen isti impudentes Centuriones Vigilantium non dubitant opponere. Atque multos illi quidem citant patres, è quibus fraudulentèr simulant se suam posse tueri sententiam: sed ipsi vel soli abundè sufficiunt ad eorum confutandam stultitiam, tametsi multos alios veteres patres vsitatissima illa dissimulandi arte prætereunt. Quid verò bonæ frugis adferre potest isthæc fraus & dolus malus, dum grauissimi patres aut citãtur quidem, sed vel mala fide, vel quæ in eorum scriptis apertè docent sanctos inuocandos, ea dicuntur adulterina & supposititia, aut etiam permulti patres silentio inuoluuntur, nè si eorum prolata sint testimonia omni exceptione maiora, Centuriones nostri tanto pondere oppressi, toti orbi se irridendos propinent? Tam enim vetus & constans est in Ecclesia Dei de sanctorum inuocatione doctrina, vt qui eam oppugnare conantur, non nisi insignem suam prodant amentiam & impudentiam. Et in ijs quidem est non postremus Philippus Melanchthon, qui in Apologia Augustanæ Cõfessionis impudenti vanitate iactitat, apud veteres scriptores, ante Gregorium primum Romanum Pontificem, summum esse de hac inuocatione silentium. Non est huius operis citare patrum sententias: fecerunt id permulti nostra ætate doctissimi viri.

Cent. 4. Cap. 6. & 8.

Melanchthonis vanitas & impudentia.

Pugnant autem Centuriones nostri etiàm cum reliquijs sanctorum & miraculis ad eas editis, vt animaduertat lector cruciari in illis tetros illos tenebrarum angelos, quibus pleni sunt. Et hic quidem pectus suum egregiè, vt sæpissimè aliâs produnt, dum Vigilantium hæreticum haud obscurè inter pios doctores numerare videntur, eumque de martyrum superstitioso, vt ipsi aiunt, cultu ac veneratione fortè benè & piè scripsisse dicunt, porrò D. Hieronymum eius scripta parùm firmis rationibus conuellere, magisque conuicijs & importunitate, quàm argumentis & rationibus superare. Addunt verò etiàm Augustinum ostendisse in Africa suo tempore superstitiosum & magnum multitudinis ad reliquias Stephani protomartyris concursum, dementatis populis quibusdam illusionibus, quæ pro miraculis habitæ sunt. Nec his contenti, illud quoquè adijciunt, apud Theodoretum illud esse memorabile, has mar-

Reliquiæ sanctorũ proscinduntur ab hæreticis.

Cent. 4. Cap. 8.

Cent. 5. Cap. 6.

Cent. 5. Cap. 25.

martyrum reliquias ethnicos nihili fecisse, existimantes se inquinari, si ad eorum sepulcra accedant : quam illorum opinionem Theodoretus ibidèm ait esse extremæ ignorantiæ & maximæ dementiæ. Poterant hæc sufficere ad istorum ostendendam insaniam, quandoquidem & Vigilantius hæreticus laudem, & D. Hieronymus reprænhensionem apud illos habet, & quæ D. Augustinus vt insignia Dei miracula recitat, ea isti omni lachrymarum fonte plangendi tenebriones volunt illusiones fuisse. Tum postremò ethnicorum exemplum loculos martyrum contemnentium, nobis opponunt, quasi iam ab ethnicis dæmonum cultoribus, quid nobis agendum sit, discere debeamus. Sed ipsi certè eò hoc protulerunt, vt boni omnes intelligant, eos dum martyrum reliquias contemnunt, ad ethnicorum esse deuolutos impietatem. Augustinus sanè apertissimè testatur, facta suis temporibus multa miracula, Deo faciente per quos vellet, & quemadmodùm vellet : eaque ità recenset, vt ea plurimùm velit habere ponderis ad confirmandam fidem nostram. Libet huc ex eodem Augustini loco breue adscribere miraculum, vt istis stomachus moueatur. Sanctimonialis quædam, inquit, cùm ęgritudine laboraret, ac desperaretur, ad memoriam Stephani martyris tunica eius allata est, quæ antequàm reuocaretur, illa defuncta est. Hac tamen tunica operuerunt cadauer eius parentes, & recepto spiritu, salua facta est. Sed vtcunque insaniant Centuriones, vel potiùs vtcunquè in eis & cum eis torqueatur diabolus, qui vt olim per Eunomium & Vigilantium detestabiles hæreticos, teste Hieronymo contra Vigilantium, ità nunc per eos ipsos Centuriones ridet martyrum reliquias, sunt tamen miracula hæc, quæ ab Augustino prolixè commemorantur, illius ipsius facta virtute, qui olìm ad vmbram prætereuntis Petri curabat ægrotos omnes. Non est autem magnoperè mirandum, quòd bellissimi euangelici nostri Centuriones cum suis symmystis buccinatoribus ità debacchantur in miracula diuinitùs ad martyrum & sanctorum reliquias edita, cùm se cernant hac gratia, vt etiàm omni vera virtute, adeò destitutos, vt nec vllum vnquàm canem claudicantem restituere potuerint. Inuident, igitur Catholicæ Ecclesiæ & eius clarissimis membris sanctis martyribus & eorum reliquijs hanc efficaciam, & immani blasphemia opera Dei non verentur atrocissimè ca-

1560

De ciuit. Dei lib. 22. cap. 8.

Ibidèm.

Miraculũ ex S. Augustino.

Act. 5.

Hæretici cur lacerent Sanctorum miracula.

Nn lumniari,

gñã diuinitùs exhibita, præſtigias dæmonum eſſe calumnientur. Legimus in D. Hieronymi ſcripto contra Vigilantium, ſanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei ab Conſtantino Imperatore trãſlatas eſſe Conſtantinopolim, & apud eaſdem dæmones rugijſſe: ab Archadio quoquè Auguſto Samuelis oſſa de Iudæa tranſlata in Thraciam, & Epiſcopos eius cineres in ſerico & vaſe aureo portâſſe. Habemus in his multisque alijs celeberrimis exemplis Catholicæ Eccleſiæ morem antiquiſſimum, qui apud nos longè plùs valere debet, quàm innumeræ Centurionum & ſimilium tenebrionum calumniæ & blaſphemiæ. Eant illi in tenebras cum ſuis portentoſis calumnijs, nos in Eccleſia Catholica Chriſtum ducem & authorem ſequimur, cuius ſpiritu ſcimus eccleſiam regi, nec poſſe errare vnquam. Hoc verò tamen obſeruatu dignum eſt, multa ab iſtis Centurionibus diuinitùs declarata miracula apud reliquias & memoriam ſanctorum totius ferè Europæ, vel ſilentio vel mẽdacio ſupprimi & aboleri. Eſt in Sicilia templũ Philippi, qui fuit Petri Apoſtoli diſcipulus, & ab illo miſſus in Siciliam, ad quod quotannis eo die, qui illi ſacer eſt, multi à dæmonibus liberantur. Et expediret profectò, noſtros quoquè eò adduci Centuriones, ſi fortè abiecta perfidia liberari poſſent à malis dæmonibus, qui eos ad hæc & id genus alia conſcribenda impellunt. Anno ſalutis 1541. ducentæ penè fœminæ ad hoc templum expulſis tetris ſpiritibus curatæ ſunt. Huius Philippi Centuriones iſti nec mentionem quidem facere voluerunt. In eadẽ Sicilia aliud templum eſt S. Viti longè celeberrimum, quod cùm inuiſunt rabidi canis morſu infeſtati, curantur. In Hiſpanijs celebris eſt memoria Iacobi Complutenſis Frãciſcani. Huius meritis & interceſſione, vt ait Michaël Medina doctiſſ. theologus, varij ac deſperatiſſimi morbi frequentèr pelluntur, adeò vt etiàm Carolus, Catholici Hiſpaniarum regis Philippi vnicus idẽque chariſſimus filius, teſte eodem Medina, poſt omnium medicorum deſperationem, poſt totius regni mœrorem, poſt regiæ domûs luctus, ex capitis confractione penè à morte receptus ſit. Sed hæc noſtri Centuriones, aut non vident, aut præſtigias dæmonum eſſe ore impuro vociferabuntur, quorum incredibilem audaciam & immanem pectorum cęcitatem nemo vnquàm ſatis & admirari & abominari poterit. Nam etiàm inſignia illa miracula, quæ Euſebius teſtatur, edita eſſe ad illam herbam, quę ad imaginem Chriſti, apud Pa-

1560

Miracula apud reliquias ſanctorum.

De recta in Deum fide lib. 2. cap. 8.

Lib. 7. ca. 18. vel iuxta Ruffinum, 14.

1560 neadem à muliere, quam Christus sanguinis fluxu liberârat, statuta fuit, vsqueadeò obscurare non verentur, vt & herbam illam superstitiosam vocent, & imaginem horrendo fulmine disruptam sceleratissimè mentiantur, cùm eam quidem imaginem Iulianus apostata iusserit deijci, & suum in eius locum simulacrum substitui, quod mox ignis cælitùs immissus ità disiecit, vt collum atque pectus à reliquo corpore auulserit: porrò Christi imago, quam ille scelestus suo loco mouerat, à Christianis in templum translata est, vt istos impudentissimos nugatores tam turpis mendacij meritò æternùm pudere debeat: quemadmodùm & immanis blasphemiæ, quòd Christi beneficia per illam herbam, curandis morbis omnibus efficacissimam exhibita, ad superstitionem trahere non dubitant: quanquàm nè insigne hoc de Christi fulminata imagine mendacium ipsi confinxisse videantur, nouo mendacio eius rei testem citant Zozomenum, cuius alioqui vilis apud illos authoritas est, qui tamen nihil huius habet. O viros Euangelicos, ô fidissimos historiæ Ecclesiasticæ scriptores. Eat iam Lector, & in scribendis historijs eos bona fide versari sibi persuadeat, quos neque piget, neque pudet tam profligatę vanitatis. Tales sunt nostrorum temporum historici Euangelici.

Cent. 4. Cap. 13.

Si hoc loco adferre velim, quæ illi de imaginibus non venerandis eadem fide & integritate scribunt in suis malè consutis Centurijs, nimiùm longus ero. Et hîc tamen illorum atroces morsus & vipereas linguas pati cogitur etiàm illa Magni Constantini sanctissima mater Helena; quam pro sua teterrima conuiciandi libidine mulierem superstitiosam vocant, nec volunt ab ea Domini Crucem esse inuentam, cùm id testentur tam multi peruetusti patres: immò verò ipsi ijdem Centuriones parùm attenti ad illud, quod vulgò dici solet, mendacem esse memorem oportere, in eadem Centuria, vbì isthuc non admittunt, itidèm affirmant his verbis: Helena mulier superstitiosa illuc profecta adorandi causa, reperta Domini cruce, duo templa ædificari curauit. Hoc verò in illis rarum non est, vt parùm sibi constent, quod mendacibus euenire necesse est. Sic in eadem centuria & negant apud Eusebium extare mentionem inuentæ crucis, præterquàm in Chronico, cui tamen id volunt à posterioribus insertum, & aiunt id apud illum haberi lib. 3. de vita Constantini. Eodem modo

Cent. 4. Cap. 13.

Cent. 4. Cap. 6.

modo alibì ſanctiſſimam Longobardorum reginā Theodelindam, ſtolidam & ſuperſtitioſam, alibì in eadem Centuria mulierem pietate & eruditione inſignem, atque etiàm pijſſimam vocant. Hoc quidem pacto cæca impietas ſeipſam deſtruit & euertit. Pertinent autem etiam ipſi ad eorum numerum, quos Apoſtolus vocat inimicos Crucis Chriſti, cuius venerationem non ferunt, belliſſimi diſcipuli ſanctiſſimi patris ſui Luteri, qui in concione quadam aſſerere non dubitauit, ſe quidem ſi omnes Crucis Chriſti particulæ apud ipſum eſſent, eò illas proiecturum, quò nulli mortalium pateret aditus. Et quanuis Centuriones Conſtantinum citent, qui Crucis fuit præcipuus venerator, tamen non verentur Centuria 3.cap.10. Crucis vſum ad Montaniſtarum errorem reuocare. Et eſt reuerà magnus ad ethniciſmum atque adeò atheiſmum ſub hoc nouo Euangelio factus progreſſus, dum plerique eò tandèm deuoluuntur, vt nulla ratione adduci queant, Crucis vt ſignum frontibus ſuis imprimant : quod quidem efficere apud nos poteſt, vt minùs admiremur, tantas eſſe hodiè dæmonum vires, quippe quæ creſcant hominum amentia, ſalutaria remedia contra illorum inſidias & inſultus adhibere nolentium, cùm olìm etiàm longè ante mille annos vſitatiſſimum apud Chriſtianos fuerit, Crucis ſignum in fronte digito pingere. Eſt apud Auguſtinum memorabilis ſententia, quam huc adſcribam in gratiam Centurionum & eius farinæ quinti Euangelij buccinatorum, vt pudefiant : Quid eſt, inquit, quod omnes nouerunt, ſignum Chriſti, niſi Crux Chriſti? Quod ſignum niſi adhibeatur ſiue frontibus credentium, ſiue ipſi aquæ qua regenerantur, ſiue oleo quo chriſmate vnguntur, ſiue ſacrificio quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur. Auguſtino longè vetuſtior Tertullianus, ad omnem, inquit, progreſſum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad veſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacunque nos conuerſatio exercet, frontem ſignaculo terimus. Sed noſtri Euangelici cum his nihil habent commercij, ſicut nec cum Eccleſia Dei, extra quam illi ſuas condunt ſynagogas, in quibus ſpiritu vertiginis agitati, portentoſa ſubindè effingūt paradoxa, aut iam olim exploſa refingunt, in quibus etiàm illud eſt è Brētij ſchola profectum, Cruce ſe ſignare, ad ſuperſtitionem & magiam pertinere, nec magis ad pietatem facere digitis Crucem formare, quàm

1560
Cent.6. Cap.6.
Ibid.cap. 2. & 3.
Phil.3.
Luteri impia vox in Crucē Christi.
Tractatu 118. in Ioannem.
De Corona militis.
Brentius contra Sotum.

1560 si manibus in aëre circulum descripseris: item illud: Signum Crucis non esse Apostolicæ traditionis, nec elementum eam, sed figmentum appellandam, & non eam, sed asinum potiùs adorandum, qui naturalem dorso portet crucem: deniquè omnem hunc Christianum cultum, magiam esse & idololatriam. Puto equidem non longè istos abesse ab ethnicismo, vel potiùs atheismo, qui in tam immanes blasphemias prolabuntur. Sed sic solet iratus Deus punire eos, qui sibi plùs sapere videntur, quàm sapiat totus orbis. Væ miseris mortalibus infelicissimi seculi huius, qui in istos tam exitiosos & blasphemos dogmatistas inciderunt. Sanè Centuriones nostri cùm multos citent vetustissimos patres, & in ijs Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum, qui præclarè sentiant de Crucis signatione, non tamen verentur eorum hac de re scripta vocare superstitiosa, & vehementèr contumeliosa in meritum Christi, atque cum fide pugnantia. Et eam quidem Augustini sententiam, quam paulò antè adscripsi, ipsi quoquè habent, & cùm negare non possint esse Augustini, eam tamen putant illi non esse tribuendam. O cæcos & stupidos Centuriones. Non vident dum tot sanctiss. patrum proferunt amplissima testimonia, nihil se consequi aliud, nisi vt totus orbis eos vt impios hæreticos exibilet & execretur, qui à totius Ecclesiæ sententia & consensione discedant, & tot patribus summam audeant irrogare contumeliam. Latet autem in hoc ipso magnus quidam istorum dolus, qui dum vetustissimis illis patribus fidem & authoritatem detrahere moliuntur, facilè id consecuturos se sperant, vt aliorum omnium, qui per mille deincèps annos scripsêre, testimonijs pondus omne detractum videatur. Sed dabit quandoquè Deus pius & bonus, vt isti Centuriones, vbì eorum fraudes & præstigiæ hominibus innotuerint, ceu vanissimi impostores ab omnibus explodantur & exterminentur, & cum suis mendaciorum Centurijs in solas terras relegentur, si nihil eis acciderit deterius. Vtinàm verò resipiscant, & maturè agenda pœnitentia, Deum & Ecclesiam sibi reconcilient. Hæc Lectori paucis indicata volui, vt & præsentes & posteri intelligant, quales viri fuerint, qui nostra ætate Ecclesiam Christi oppugnârunt.

Idem in præfat. in respons. Smidel. ad refut. Hosii.

Hoc etiàm anno in ducatu Vuirtenbergensi, vbì Brentius est superintendens, promulgatum est edictum contra Sacramentarios.

Basileæ

Basileæ prodijt liber Iohannis à Lasko, cum hac 1560
inscriptione: *Responsio ad virulentam, calumnijsq; ac men-* *Iohannis*
dacijs consarcinatam Ioachimi Vuestphali *Epistolam quandam,* *à Lasko*
quæ purgationem Ecclesiarum peregrinarum *Francforti conuel-* *scriptum*
lere conatur &c. Adeò etiàm post fata Laskus non desi- *posthumũ.*
nit esse infestus misero Vuestphalo: qui si se defendere velit, cum vmbris illi pugnandum erit. Porrò Theologi Ienenses Supplicationem edunt ad Principes & Or- *Supplica-*
dines Confessionis Augustanæ pro legitima synodo, in *tio Ienen-*
qua Luterani soli conueniant, & Zuinglianos atque ali- *sium.*
os aduersarios condemnent. Non dubium quin illius amplissimæ synodi decreta plùs authoritatis & ponderis habitura fuerint apud miserè fascinatam plebem, quàm ea omnia sacrosancta Concilia, quæ Romani Pontificis voluntate & authoritate indicta vnquàm & habita sint. Et quid est absurdum magìs? O quò prolapsa est Germania.

Quin & Tilmannus Heshusius libellum Ienæ *Heshusius*
edit contra Sacramentarios, & mox in ipsa Præfati- *in Sacra-*
one queritur, Zuinglij & Caluini errorem de Cœna *mentari-*
latè per orbem Christianum diffusum esse, cui etiàm *os.*
gubernatores potentes applaudant. Inter cætera, hoc libro suum, id est, Luteranum de Cœna dogma ex scripturis & patribus probare conatur. Idem contrà faciunt Zuingliani. Non ità pridèm Superintendentes Heidelbergenses huiusmodi decretum promulgârunt: *Nota Le-*
Luteri & Brentij Catechismi extra ecclesiam eijcian- *ctor.*
tur, & eorum scripta nullam habeant authoritatem. Eccè vt ille Pontificiæ authoritatis impotentissimus exagitator & euersor, iam à suis planè reijcitur & profligatur. Idem eueniet omnibus alijs turris Babylonicæ structoribus.

Franciscus 2. Galliæ rex post celebrem sui apud *Regis Gal-*
Rhemos inaugurationem, cum multo comitatu Ambæ- *liæ pericu-*
sias se confert: vbì paulò pòst à seditiosis quibusdam *lum.*
excitato tumultu, res ad summum ipsius regis & vniuersæ aulæ periculum spectare videbatur. Sed eccè Deus misertus optimi adolescentis, authores seditionis prodit, de quibus mox 24. Martij grauissimum sumptum est supplicium. In Scotia hoc anno mirè tumul- *Scotia*
tuatum est, dum Caluinismum amplectuntur, Anglis *Caluini-*
suppetias ferentibus, qui & ipsi Caluinisticum Euan- *zat.*
gelium complexi erant. Regina Scotiæ longè optima Maria Guisiani olìm Ducis filia, dum à Galliæ rege con-

1561 tra non ità dudùm de religione concitatos motus suppetias opperitur, curis permultis & morbo confecta, moritur Edimburgi in arce regia. In Gallia quoquè plerique Caluinismum suspirabant. Interim enim, dum Henricus rex tot perpetuis annis grauissimo bello implicatus tenebatur, Caluinus cum suis summam nactus opportunitatem, pestilentissima scripta per Gallias clàm dispersit non Latino tantùm, sed etiàm Gallico idiomate: qua re multos deprauauit. Itaque Franciscus rex, summæ spei adolescens, omnibus regni Ordinibus Conuentum indicit religionis componendæ causa. Verùm non diu pòst superuixit, 4. Decembris die morbo increbrescente extinctus. Successorem habuit Carolum fratrem suum, 12. annorum puerum magnæ spei. Extat scriptum Galli cuiusdam, in quo inter alia refertur, nefandissimum Geneuæ initum fuisse consilium de hoc ipso rege Francisco, Regina vxore, Regina matre Francisci, & eius liberis, proceribus, bonis magistratibus ad certum diêm commodo loco per insidias trucidandis: atque eius crudelissimæ, & post homines natos atrocissimæ conspirationis Bezam principem, Caluinum authorem, Ottomannum subsignatorem, Spifamium suasorem, omnes Galliæ prædones & lanistas conscios fuisse. Si quem plura nôsse iuuat, legat religionis & regis aduersùs exitiosas Caluini, Bezæ & Ottomanni coniuratorum factiones defensionem primam. Multa hoc anno feruntur visa portenta. Alicubì ignis in aëre per horas tres, Alicubi sanguinem pluisse, Fosani tres cometæ visi, In planitie iuxta Cenialium maximus equitum numerus turmatim conspectus: multaque in Gallijs, Germania, Polonia portenta alia. Iam enim passìm homines à Catholica religione ad plausibilia multiplicis noui euangelij dogmata deficiebant, digni qui eiusmodi ostentis terrerentur.

Franciscus rex occumbit.

ANNO 1561. Conuentus fuit Principum Augustanæ Confessionis Numburgi in Thuringia. Quidam Zuinglianus scribit, in hoc Conuentu acerrimè actum esse, vt ferebatur, de Zuinglianis solennitèr & quàm apertissimè condemnandis, sed id quorundam Principum bonitate esse impeditum. Misit ad eum conuentum Pius 4. Pontifex nuncium suum virum longè doctissimum, nobili apud Venetos stirpe editum, cui Cęsar Ferdinandus suum quoquè Legatum adiunxerat.

Cõuentus Numburgensis Euangelicorum.

Sed

Sed quòd Principes Augustanæ Confessionis suorum concionatorum verbis plùs æquo tribuerent, illa Pontificis legatio parùm effecit. Porrò Iohannes Caluinus scriptum euulgat contra Heshusium, quibus eius nebulæ discutiantur. Mox Theodorus Beza insignis Caluinianus, duos submittit dialogos aduersùs Tilmanni Heshusij somnia: prior Cyclops, posterior Sophista inscribitur: vt animaduertas Euangelicorum mutuam inter ipsos molestiam. Edidit quoquè abstersionem aliarum calumniarum Heshusij in Caluinum. Sed & Boquinus Theologus Heidelbergensis examen libri ab Heshusio scripti euulgat. Porrò verò Guilelmus Clebitius, ó facinus audax & incredibile, librum edit hoc titulo: *Victoria veritatis, & ruina Papatûs Saxonici.* Sed quia sublimis fuit Papatus Saxonicus Martini Luteri, non potuit ruere, nisi fracta ceruice: sepeliatur ergò, nec eius deincèps vlla sit memoria. Hoc quidem contendunt Sacramentarij, sed Luterani non deerunt suo Lutero Papæ Saxonico. Eodem ferè tempore etiàm Iohannes Sturmius quædam Buceri scripta Eucharistica diuulgat, & in præfatione sua queritur, Luteranos importunitate & iniustitia sua cursum Euangelij impedire. Adextremùm dicit, Si magistratus illis hominibus per triduum gladium suum concederet, crudelissima statìm secutura condemnationũ tonitrua, fulgura, fulmina, &c. Dicit etiàm eos, quos velint, & quæ velint, probare: rursùm, quæ velint, & quos velint, improbare, vexare, condemnare, proscribere, palo propè & cruci affigere, in ipsas propè vstrinas & rogos impellere &c.

1561

Caluinus cum suis cõtra Luteranos.

Ruit Papatus Saxonicus.

Sturmij de Luteranis iudicium.

Porro Lipsiæ Martinus Kemnicius Brunsuicensis Apostolus Repetitionem edit sane doctrinę de vera præsentia corporis & sanguinis Domini in cœna. Prodijt verò etiàm Brentij liber de personali vnione duarum naturarum in Christo, in quo veram corporis & sanguinis præsentiam in Cœna Lutericè explicat, valdè tabescentibus Zuinglianis, qui eam plagam à Brentio acceptam nollent. At tamen Petrus Martyr illi respondet, & defendit negocium Zuinglianum. Scripsit alium quoquè libellum Brentius contra Bullingerum, qui nihil minùs forsan ab illo expectârat.

Luterani in Zuinglianos.

Hoc anno quidam impius, blasphemus & tèr execrabilis furcifer, Lucas Sternbergerus nomine, in sacrosanctam Trinitatem, in Christo Iesu diuinitatem, in ipsum quoquè Spiritumsanctum, in sanctissimam Dei

Blasphema Sectarij blasphemi dogmata.

1561 genitricem Mariam, de Sabbato potiùs quàm Dominico colendo, de Eucharistiæ Sacramento, de Baptismo deniquè, quod satanicam vocat institutionem, tam horrenda & abominanda palàm dixit & asseruit, vt nullæ piæ aures sinè horrore ferre queant. Idem ipse cùm aliquandò pauciores opinione sua cœnam Domini percepturos haberet, alios omnes his verbis accersiuit: Venite hùc: non enim possum solus illum deuorare. Et ille quidem in Eucharistia se fassus est Melanchthonem sequi, in reliquis Sacramentis Luterum. Docuit inter alia, non esse Trinitatem, sed vnum Deum: non Christum; non Spiritumsanctum. Huic tam impiæ opinioni quædam alia planè contraria emersit in Polonia, dicentibus quibusdam Pseudoprophetis, non vnum, sed tres esse Deos: at Filium tamen aliquanto minorem esse Patre & Spiritusancto: Porrò Athanasij symbolum iure sathanasianum appellandum. Sciscitantibus quibusdam Poloniæ proceribus, vndè hoc dogma accepissent, illi respondent purum putum esse Euangelion, & eam doctrinam se accepisse à suis præceptoribus, Caluino, Bullingero, Petro Martyre, & Vuolffgango Musculo. Hunc verò tantum thesaurum nunc demùm voluisse Deum per suos fideles seruos reuelare. Sed cum tali thesauro abeant illi quò digni sunt. Eccè quò tandèm proruit humana temeritas, & temeraria impietas.

Conuentus Lunæburgensis. Saxones Luterani Lunæburgi Conuentus agunt, damnantque hæreseos Albertum Hardenburgium Zuinglianum. In Transsyluania alij Luteri, alij Sacramentariam de Sacramentis doctrinam recipiunt. Indè secuta est Ecclesiarum distractio, effusè ridentibus Turcis tantam Christianorum insaniam. Porrò Bremenses, qui ferè ex primis Saxoniæ populis Luteri Euangelium susceperant, iam nouo afflati spiritu, Caluinismum complectuntur, frementibus Luteranis, quòd à vera Luteri luce ad has tenebras essent deuoluti. Luterani omnes ex vrbe profugere compulsi sunt. Vbi nunc sunt illi, qui ea in vrbe hactenùs Luteri Euangelium tanquàm certam veritatem amplexi sunt? Scilicèt Caluinus plùs vidit, quàm Luterus Germanicus Elias.

In Galliæ Christianissimo regno multi à Catholica religione ad Caluini blasphemias deficiunt, & res necdùm satis sopita est.

ANNVS

ANNVS 1562. inprimis infauſtus & luctuoſus fuit florentiſſimo & Chriſtianiſſimo Franciæ regno, in quod iam ſenſim irrepſerant feræ belluæ hæretici Caluiniani. Sæuitũ eſt hoc anno mirabilitèr & plus quàm Tartaricè vel Turcicè in ſacroſanctam Euchariſtiam, in res Deo ſacratas, in templa, in monaſteria, in calices, vaſa ſacra, & id genus alia. Ex Duodecim noui Euangelij buccinatoribus, qui inter alios verbi miniſtros ſe dicebant, octo vel nouem erant deſertores monachi, quos euomuerat Chriſtus ex ore ſuo. Omnium verò dux & ſignifer Theodorus Beza, in bonis Eccleſiaſticis egregiè iam antè etiàm luxuriatus fuerat. Tales ferè plerique omnes fuerunt horum infelicium temporum præcipui dogmatiſtæ & buccinatores multiplicis noui Euangelij. Habet autem malus dæmon amplam poteſtatem in eiuſmodi impios & deploratos apoſtatas, quibus ceu aptiſſimis malitiæ ſuæ organis & adminiſtris ad omniuariam abutitur in miſeros & incautos homines ſpargendam & propagandam nequitiam & impietatem. Huius igitur Bezæ ſatellites inter aulicos quoſdam ſuum cœpère virus ſpargere, & quos in ſuam potuêre naſſam pertrahere, illis perſuadere conati ſunt, nè nefas eſſe putarent mentiri, fallere, fingere, agere prædas & ſacrilegia perpetrare: nec huic belliſſimo euangelico Thraſoni deerat ſuus quidam verbi Dei egregius prætextus, ſub quo perditiſſimi noſtræ ætatis hæretici innumeros perdiderunt. Et erat hæc doctrina plauſibilis, ſenſimque per hanc apud quoſdam non infimos ſibi gratiam conciliârunt. Ea obtenta, in eam cogitationem incubuêre, ſua vt conſilia in opus conferrent, ſtatueruntque menſe Ianuario cuncta Galliarum templa diripere & expoliare, nihil quidem aliud ex illa præda quàm aurum Tholoſanum relaturi. Id vt ſuos haberet ſucceſſus, ſocios ſuos omnes iuſſerunt quantam maximam poſſent hominum turbam cogere, & hoſpitia omnia vrbium occupare, quô faciliùs hac ratione ſuas illas præclaras prædas nocte vna, abſque ciuium prohibitione, poſſent agere. Interìm iactabatur ab illis, ſi quod animo deſtinârant, re ipſa poſſent conſequi, ante Maium menſem haud obſcurè ipſorum pium propoſitum & conſilium perſpectum iri. Sed vt ſunt verſuta hæreticorum ingenia, erant inter eos qui callidè cogitarent, ſi Senatûs iniuſſu hæc ſacrilegia & templorum

1562
Hæretici ſæuiunt in Gallijs.

Spargitur virus inter aulicos.

Verſutia hæreticorum.

1562 rum direptiones fierent, alias nationes id illis probro daturas & pessimè interpretaturas, neque plerosque Galliæ proceres & homines eas rapinas toleraturos: præstare igitur, vt res differatur, atque intereà ratio ineatur Regis & Senatûs eius fallendi, atque hac via alicuius mandati conflandi, vndè Regis voluntate & consensu hoc negocium agi appareat. Hoc quidem sic nonnullis visum tum fuit, sed plerique Aquitani huius moræ impatientes, magno impetu in sua regione omnia comminuerunt. Est enim in hoc nouo Euangelio spiritus quidam vehemens, qui miseros homines agit præcipites ad audenda ea, quæ sani homines nunquam auderent. Cum enim male persuasi sint ab impostoribus pseudoprophetis, hactenùs ipsos ambulâsse in tenebris, iam demùm veram appræhendisse lucem, non sobrietatis, sed amentiæ musto ebrij, ruunt in facinora, & cùm multa agant, non verbis, sed flammis vindicanda, tamen se putant rectè & religiosè agere: quæ persuasio falsa addit vires temeritati, vt tanto res nefarias ausint liberiùs, quanto eas arbitrantur magìs Deo gratas. Et hæc quidem de imperita multitudine dici possint: nam multi etiàm non errore, sed malitia peccant. Porrò autem etiàm Parisijs visebantur plures solito homines armati ad conciones procedere duobus in locis, nec obscurè licebat animaduerti, non nisi pessima quæque istos machinari. Nam & minas vulgo intentabant, & verberabant obuios, nemine ferè contradicente: eoque planè spectabant, vt cuius causa eò venerant, id quamprimùm exequerentur: at tamen reformidabant populi frequentiam, licèt inarmati. Si quis enim ciuium, ab Hugonistarum (sic vocabantur socij Caluiniani) factione alienus, gladium gestâsset, is vt seditiosus compræhendebatur, cum tamen isti Hugonistæ omne genus armorum circunferrent. Ipsis Iohannis Euangelistæ ferijs, cùm Hugonistæ frequentes admodùm ad concionem iuissent, & ea absoluta Catholici ad preces vespertinas in sancti Medardi æde campanas pulsarent, Hugonistæ eam pulsationem iniquo tulêre animo, eaque verbi Dei prædicationem interturbari querebantur. Inde igitur arrepta occasione, in ædem needùm benè exædificatam armati impetum fecerunt, vna manu gladium, alia sclopettum gestantes, effractisque valuis omnibus, miseram plebem inuaserunt haud alitèr, quàm si bellum denunciatum esset. Erat ibì cum plebe concionator Catholicus, quem isti

Furor hæreticus.

Parisijs hæretici insolescunt.

Templum S. Medardi inuadunt.

isti viri Euangelici ità tractârunt parùm Euangelicè, vt 1562
ille iam procumbens in genua, capitis sui sectionem expectârit: sed ictus illi intentatus, tunicam scidit, & carni non leue inflixit vulnus, nec tamen caput penitùs amputauit, deindè ense, quoàd collibitum est, illum egregiè verberârunt. Quosdam etiàm alios enecârunt, nec paucos sauciârunt. Ipsam verò sacrosanctam Eucharistiam, quod sinè horrore dici vix potest, homines emotæ mentis confregerunt, & humì abiectam pedibus proculcârunt. Tam verò atrox bellum statuis indixerunt, vt ne vna quidem superfuisse feratur, cui non amputârint caput, haud alitèr quàm si vitali illæ spiritu animatæ fuissent: nec fenestræ vitreæ huius furoris expertes esse potuêre, è quibus multas comminuerunt, atque etiàm aras non paucas demoliti sunt, calices, reliquias, vestes sacras & quicquid absportari potuit, abstulerunt. Horum dux quidam ad summam vsque aram adequitãs, clamitabat, Pilla tout/ Pilla tout/ id est, Diripiatis omnia, Diripiatis omnia. Iam qui omnium fuisset audacissimus & flagitiosissimus, is præ omnibus palmam referebat. Intereà luctus & lachrymæ obtinebant, catholicos Parisienses, tum Deo, tum regi suo fideles, cùm cernerent binos & binos tum presbyteros, tum alios vtriusque sexûs homines vulneratos, in puteos sinè vlla misericordia detrudi, atque ità crudelitèr enecari: nec tamen quisquam ausus erat tam barbaricã miserorum necem vel lachrymis vel gemitu prosequi. Si quis è catholicis vel suspexisset tantùm, haud secùs, atquè seditionis studiosus, verberabatur.

Eucharistia conculcatur.

Catholici aliquot in puteos demergũtur.

Miseram quandam mulierculam capillis apprehensam, per plateas raptabant & immaniter percutiebant, eam vnam ob causam, quòd plorabunda dixisset, En quibus premimur angustijs, num perpetuò tam miseri futuri sumus?

Ibant autem Hugonistæ per vrbem Parisiensem instructa acie equites iuxtà àc pedites, districtis gladijs, alta voce clamantes, Euangelium Euangelium: non Christi vtiquè, qui non sic suum annunciauit Euangelium, sed Caluini & Bezæ, insignium Antichristi anteambulonum, qui ei amplissima preparârunt itinera. Addebant etiàm: Vbinàm sunt idololatræ Papistæ? & id genus multa alia digna talibus viris & tali euangelio. Nec verò occurrebat populo catholico, quid ad hæc responderet, aut quo se verteret.

Mense

1562 Conuentus Senatus regij.

Mense Ianuario conuentus egit Senatus regius, vt statuerent, tolerarine deberet in Gallijs gemina religio, & Hugonistis templa permitti. Tandèm, vt quidam scribunt, permissum est Caluinistis impunè concionari, baptizare, sacramenta contemnere, sed extra tamen vrbium mœnia. Vt verò animi Parisiensium lenirētur, multa ipsorum causa facta dicebantur, quandoquidem in hoc edicto id quoquè haberetur, nefas esse Caluinistis intra vrbes templa erigere, vel concionari, tametsi non vetabantur in vrbibus commorari & degere. Hoc autem edicto Caluinistæ se mirifice tuebantur posteà, nec dubitabant dicere, proceres illorum approbâsse religionem, cùm tamen disertis verbis in eo edicto haberetur, nolle ipsos duas approbare religiones. Iam porrò sectarij confidentiùs quam antè suis se induebant armis, idque sub specioso edicti huius exequendi prætextu. Rex etiamnum admodùm puer erat, nec poterat rebus afflictis Galliæ in hoc miserabili tumultu ità facilè opem ferre, erantque etiàm quidam magni nominis, qui Caluinianis concionatoribus non obscurè fauerent: quod idcircò dixerim, nè quis temerè hanc rerum confusionem in illo florentissimo regno regi puero longè optimo & summæ spei adscribat. Si regi Francisco, huius regis Caroli fratri, diuturnior vita contigisset, hæreticorum conatus non illos fortassis progressus habuissent. Sed propter peccata hominum permisit Deus aliquid posse impium Bezam cum suis socijs apostatis monachis, rursùs vbì immensæ eius bonitati visum erit, regnum illud Christianissimum ab omni hæreticorum fermento repurgaturus. Cùm autem hæc ità gererentur, vt paulò antè dixi, Senatus Parisiensis, quem Parlamentum vocant, disertis verbis ad ea sic respondit: Nec possumus, nec volumus, nec debemus. Quibus verbis satis declarârunt, quàm essent plerique animis alieni ab istorum hominum conatibus & machinamentis. At tamen ob armatæ multitudinis metum, postea nonnihil mutata sententia, edictum illud passi sunt certa quadam ratione non aboleri. Iam enim Caluinianorum ingens erat numerus, & armis perstrepebant. Verùm nec sic quidem satisfactum sibi putabant Caluinistæ, quippe qui non hoc vnum spectarent, vt illis suo more concinere & concionari liceret, licèt plurimùm id se obtinuisse lætarentur, quòd hac ratione populum in suam nassam possent pertrahere.

Quandò

Quandò verò potestas illis facta non fuit noua templa construendi, ministri seu buccinatores Caluiniani à rege impetrare moliti sunt, vt liceret ipsis in Catholicorum templis sua agere ministeria: qua in re mirabili vsi sunt vafricie. Simulabant enim se cum Catholicis in ipsorum velle redire Ecclesias, modò quædam remouerentur, quæ ipsi censerent diuino repugnare honori: atque de his cupiebant audiri contra Theologos & eos omnes, qui ipsis id negandum putarent. Hæc autem illi sic petebant, vt suarum rerum incrementa indè oritura non ambigerent. Tandèm definitum est, vt cum Caluinianis ministris Catholici Theologi de religione coram Regina disputarent: & missæ sunt ilicò literæ ad facultatem Theologicam Parisiensem, vt quatuor aut quinque è suis mitterent responsuros ad ea, quæ ipsis essent proponenda. 1562

Simulatio Caluinistarum.

In hac disputatione à parte Caluinianorum princeps erat Theodorus Beza, qui, vt ait insignis quidam Theologus, multa nouit adferre in medium, si habeat obsequentes auditores, qui nihil illi opponant. Socius illi aderat quidam apostata Franciscanus. Commodùm sanè istis hæreticis euenerat, quòd huic disputationi interesse non potuit amplissimus & doctissimus Lotaringiæ Cardinalis, alibì tum grauibus negocijs occupatus, qui aliâs in Possiaca disputatione os impurum istius Thrasonici Bezæ oppresserat, præsente Regina & multis regni proceribus. Intereà ciuibus Parisiensibus gloriosi Euangelici fratres persuadere nitebantur, ea quæ Catholici docent, hominum inuenta esse, & pugnare cum scripturis sacris, victosque à Caluinianis esse Theologos Catholicos. At Parisienses illis respondebant, maiores & præpositos suos non minorem agere curam salutis suæ, quàm Caluinianos: porrò ab illis suis maioribus & præpositis habere se doctrinam suam velut per manus traditam, in qua illi haud alitèr atquè in fide Iesu Christi, & in regis sui, tanquàm legitimi principis & domini sui obedientia, potiùs mortem essent oppetituri, quàm vnquam transituri in castra frementium belluarum atque ferarum, nouorum scilicet Euangelicorum hominum, qui cælum terræ miscerent, & ordines omnes perturbarent. Quòd si verò omninò oporteat ipsos rationem reddere religionis suæ, missuros se eò aliquot homines doctos suis sumptibus. Deniquè vrgebant summoperè Theologos

Disputatur coram regina cũ hæreticis.

1562 logos aliquot, vt ad disputationis locum celeritèr proficiscerentur. Nauabant id temporis strenuam operam Catholicæ tuendæ religioni præter alios etiàm Guisij principes, Magister equitum, Mareschallus sancti Andreæ, & ciues atque mercatores Parisienses, qui se primos opposuerunt Caluinianis, multumque posuêre studij, operæ & diligentiæ in obsecrandis, adhortandis & extimulandis proceribus, vt Caluinianorum consilia & machinationes impedirentur.

Defensores Catholicæ religionis.

Primum autem disputationis caput fuit, quòd Caluinistæ concionatores cuperent statuas, imagines, reliquias, templorum ornamenta destruere, confringere & eliminare: aiebantque non se redituros ad religionem nostram, nisi priùs hæc & alia pleraque ipsis molesta profligarentur: scilicèt in gratiam apostatarum recedendum est ab Ecclesiæ Catholicæ institutis, & illorum impijs dogmatibus & Turcicæ iconomachiæ subscribendum. Fuit autem responsum illis abundè à Theologis Catholicis, sed illi ab hac sua sententia discedere noluerunt. Erant tum quidam ministrorum Caluinianorum fautores, qui vt illos in suo proposito confirmarent, hac moderatione vtendum aiebant, vt imagines omnes exploderentur, dempta Christi crucifixi. Sed id ministri ferre noluerunt, nihilo magìs propitios erga Christi, quàm Diuorum imagines, sese declarantes. Sed neque Catholici eos audiendos dicebant. Si enim Christi imago veneranda est Christi causa, quem repræsentat, itidem Sanctorum imaginibus honor habendus est propter eos, quorum sunt imagines. Non deerant verò, qui hanc controuersiam ad Romanum Pontificem vel Synodum œcumenicam referendam statuerent: verùm ità fiebat, vt quod apud Catholicos sempèr in vsu & more positum fuerat, iam in dubium verteretur. Et Caluiniani quidem hinc ansam arripuêre suis sacrilegijs & templorum expilationibus fucum quendam prætexendi. Et est tunc quoddam ab eis scriptum editum, in quo illi affirmare non dubitârunt, se plena regis authoritate imagines confregisse, vt suam impietatem in regem reijcerent, & sceleratissimè illum apud omnes traducerent. Sed & sermone passim apud omnes iactabant, se disputatione obtinuisse, vt cum imaginibus bellum gererent, theologicamque facultatem & Episcopos ab ipsis stare: nec talium mendaciorum pudebat bellissimos Caluini discipulos. Iam quidam proceres Caluiniani clàm

Vanitas Caluinianorum.

clàm militem conſcribebant, alij eorum ſocij parùm humanitèr clerum tractare cœperunt. In pagis multi paſtores vel parochi occidebantur, quibuſdam ſacerdotibus præcidebant auriculas, easque ſuis affigebant pileis. Duces & ſigniferi ſectarij non deerant ſuis machinationibus promouendis: neque ignorabant quanti ipſorum intereſſet, ſi Lutetiam ſibi poſſent ſubigere: ea enim in poteſtatem redacta, reliqua oppida nullo negocio poſſe opprimi. Viſi tunc ſunt quandoque Pariſijs in concione ſeptingenti vel octingenti homines in equis, præter ingentem peditum multitudinem. Inuaſerat inde timor ciues Pariſienſes, nec immeritò haud vulgariter commouebantur, quod præcipui è ſectarijs ad nongentas propè domos inſignes eius ampliſſimæ vrbis, prædæ deſtinâſſent. Opportunè autem ſuperuenit clariſſimus princeps Guiſius, cuius præſentia ciuium animi recreati & confirmati ſunt, & impedita conſilia hominum factioſorum, qui iam ſpe deuorauerant facultates optimorum ciuium. Sic non deeſt præpotens Deus ſpem ſuam in ipſum collocantibus. Tum verò fremere ſpe ſua fruſtrati ſectarij, quòd talem bolum ſibi præreptum cernerent. Porrò ex vrbe excedentes, aliò commigrârunt, vbi habita conſultatione, cùm intellexiſſent abeſſe præter alios etiam Guiſium principem, altero Paſchatis die ad portam Pariſienſem redierunt vrbem occupandi animo. At poſtquàm præmoniti ſunt nè ad vrbem propiùs accederent, niſi cæſos ſe vellent, actutùm Aureliam omnes profugerunt, vbì facilis eis patuit aditus. Aiebant enim ſe mandato regis eò venire, vt oppidum illud conſeruarent, nec vlli damnum darent, cuique libera relicta facultate viuendi pro ſuo arbitratu, quemadmodùm haberet edictum in Ianuario propoſitum, quo cautum eſſet, nè qua templa vexarentur aut ſpoliarentur. Sed belli homines hac ratione aditum in oppidum quærebant, eaque fide hæc dicebant, qua vti ſolent hæretici omnes & perfidioſi ac ſimulati Chriſtiani, apud quos nullus eſt Dei timor, & honeſtum eſt propemodùm mentiri, fallere, periurare, nullis ſtare promiſſis. Admiſſi igitur intra vrbem Aurelienſem, in dies magis ac magis templa vaſtanda & expilanda ſuſceperunt, idque planè contra edictum, cuius ſe volebant videri patronos & conſeruatores. Et primò quidem libuit illis impetum facere in Abbatiam quandam, cuius templum vaſtauerunt, imagines confregerunt, ſepulcra & feneſtras vitreas diſſi-

1562

Periculũ Pariſienſium.

Hæretici profugiũt Aureliam

Tẽpla Aureliæ vaſtantur.

1562 pârunt, sedilia & quicquid ex ligno fabrefactũ erat, Vulcano consecrârunt, & in eundem ignem coniecerunt libros sacros in Abbatia repertos, multis interim vsi petulantissimis sermonibus. Deinde suos eò equos introduxerunt stabulatum, tantaque barbarie in illud monasterium sæuiêrunt, vt nullum eius murum integrum reliquerint. Quosdam etiàm ex mônachis, qui illic remanserant, ceperunt, coniectosque in carcerem vi eò adigere voluerunt, vt ipsis indicarẽt sacras reliquias quas absconderant. Erant in ijs iuuenes quidam, qui magnis pollicitationibus inescati, sacra ossa prodiderunt: quę illi scelerati & nefarij homines flammis exusserunt, vt quantum in illis erat, rursùs beatissimos martyres semèl pro Christo cæsos, ad carnificinam reuocarent.

Erãt in monasterio illo duo iam affecta ætate senes, non ferè minores octogenarijs. Ex his alter in quodam pestilentis domûs solario sedebat inclusus ad mẽses quatuor, clàm illi victum suppeditante quodam eius amico. Orabat verò diù noctuq; Dominũ, illud mortis expectãs genus, quod Dominus ipsi vellet euenire. Alter pastoris functus officio in illa parœcia, per id tẽpus itidèm à monasterio clam recesserat, latitaturus in exiguo quodã loco, ad quem non diù pòst isti sacrilegi Aurelia profecti, cùm ęgrotum & miserum hunc senem, qui iam Eucharistiam ceu breuì moriturus acceperat, inuenissent, percontati ex eo sunt, essẽtne monachus & sacerdos certi cuiusdam monasterij. Illo id minimè negante, restim in collũ & subter brachia eius iniecerunt, sicque nudum deorsùm pertraxerunt. Vt autem viderunt iam fere extremum illum ducere spiritum, cruẽtissimi carnifices lœtifero ictu caput eius pulsârunt, atq; ita animam exhalauit. Nec hoc contenti, homines omnis humanitatis & pudoris expertes, ad arborem cadauer alligârunt, & pro animi voluptate sclopettis illud traiecerũt. Postquàm verò iam dictum monasteriũ vastauerunt, ad alias Ecclesias progressi sunt, sed multa cum simulatione, vt est solenne apud hæreticos. Proclamatum fuit Aureliæ, nulli posthàc templo quicquam detrimenti allatum iri: sed hoc eum habuit euentum, quòd reliquis Ecclesijs non alitèr accidit, atquè illi de qua iam diximus. Sanctissimi Aniani, eius vrbis antiqui Episcopi, sacra ossa immanissimè tractârunt & exusserunt. Conculcabant homines impijssimi consceleratis pedibus sacrosanctam Eucharistiam, vel etiàm sclopettorum globulis traijciebant.

Summa crudelitas in moribundum senem.

Simulatio Caluinistarum.

Fabricæ

Fabricæ & reliquiarum curatores, rationem harum reddere cogebantur: quòd si non satis exactè quiuissent, in custodias ducebantur, & interdùm grauissimè torquebantur, nisi pecunia se redemissent. Summã sanctæ Crucis ædem incendere cùm cœpissent, populus ea re permotus clamabat, Quid isthuc rei est Domine Deus? Iam enim sibi perijsse videbantur, cernentes ardere templum suum. Res preciosas templorum ex auro & argẽto fabrefactas, siue clinodia sub eo prætextu auferebant, quòd dicerent se ea velle seruare regi, cùm indè posteà nummos cuderint, nulla regi reddita ratione. Vestes sacræ omnes prædæ cesserunt, quibus ad magnum ludibrium abutebantur, non temperantes interìm sibi ab immanibus blasphemijs in Deum & cultum illius. Interdùm sese oblectandi causa vnum aliquem è suo grege sacerdotalibus induebant vestimentis, tanquam iam iturum ad sacrificandum: eumque cum ingenti triumpho per totam vrbem circunducentes, ludibrij causa cantabant, Te Deum laudamus, vel, Requiem æternam &c. multaque fœda & abominanda designabant, indigna planè quæ apud Christianos referantur. In templis & sacerdotum domibus nihil relinquebant integrum: libros & imagines omnes dilacerabant & exurebant: demptis tamen deæ Veneris & id genus prophanis imaginibus, quibus ea hominum fęx non paulo plùs delectatur, quàm Christi crucifixi aut sanctorum eius. Monumenta omnia eleuatiora perfregerunt, & in plerisque ossa recondita combusserunt. Ipsum quoquè cadauer regis Francisci eius nominis 2. qui frater fuit Christianissimus æquè Christianissimi regis Caroli, iam in Gallia regnantis, in æde sanctæ Crucis conditum combusserunt, animi crudelitatem in extinctum declarantes, quam in viuum non poterant. Is enim pius adolescens Aureliæ decesserat, cùm illic ageret consultandi causa, quibus rationibus regni sui calamitatibus posset mederi.

1562

Nota impiam petulãtiam.

Comburitur corpus Francisci 2. regis.

Campanas & candelabra templorum bellissimi Caluinistæ in bombardas transformare instituerunt: valuas destruxerunt, libros exusserunt, atque templa deformârunt, vt speciem templorum omnem amisisse viderentur. Baptisteria cloacarum loco habuêre. Quasdam Ecclesias in cellaria mutârunt & armamentaria. In templo Franciscanorum reposuerant puluerem tormentarium, in quem posteà ignis incidit, & cõsumpsit omnia. Clerus & religiosi tot malis circundati, pro se quisque

1562 suæ saluti consulere compulsi, ex vrbe illa euadere, seque clam subducere conati sunt. Nam si quos compræhendissent, eos insimulabant furti, quòd templorum clinodia surripuissent. Faciebant hoc illi fratres euangelici, vt occasionem haberent eos tormentis excarnificandi, adeò vt in ea vrbe nemo ab his tormentis se posset eximere, nisi sacrum Baptisma & Confirmationem abiurâsset.

Nota facinus euangelicum. Accidit vt quodam die inuenirēt sacerdotem in solario Missæ sacrificium offerentem, & Catholicos confirmantem atque consolantem. Illum sic vt erat sacris vestibus indutum per plateas duxerunt vsque ad portæ excubitores, vbi capiti eius imposita galea, & hasta in humeros iniecta, totum diem compulerunt ieiunum perstare inter illos perditos nebulones, qui excubias agebāt, à quibus benè liberaliter fuit irrisus, & conuicijs atque ludibrijs exagitatus.

Parochus quidam vexatur ab hæreticis. Parochum S. Paterni, virum grandæuum, putà septuagenarium, nolentem deserere ouiculas suas, sed eas quotidianis sermonibus confirmantem, & de Dei benignitate ac misericordia benè sperare iubentem, cùm post menses quatuor eis tandèm proditus fuisset, captus & præsidi cuidam traditus est. Is præses iampridèm hostili in eum erat animo, quòd permultis annis contra Hugonistas, & hunc præsertim præsidem aliosque nonnullos iudices, Catholicam religionem Aureliæ propugnâsset, crebroque eos malè administratæ iustitiæ accusâsset, adeò, vt eo nomine delirus, imperitus & seditiosus quoquè habitus fuerit. Ità enim solent isti euangelici homines infamare eos, quos cupiunt extinctos. Et tamen, vt scribunt graues viri, si in illo Galliæ Christianissimo regno, immò etiàm apud alias nationes, pauci quidam nouandarum rerum cupidi, à locorum præsidibus initiò mox oppressi fuissent, & ex iuris præscripto in eos esset animaduersum, non tot millia posteà perijssent. Habet enim hoc hæresis omnis & falsa doctrina innatum sibi, vt nisì in ipsis suis initijs radicitùs extirpetur, paulatìm crescat in immensum, & longè lateque omnia horrendum in modum depascat & depopuletur. Vidimus proh dolor eius rei in diebus nostris exempla multa nimìs, quæ abundè, quod dicimus, testari queant, etiamsi vetera nulla suppeterent. Sed ad rem. Cùm sic, vt diximus, venerandum hunc parochum Caluiniani captum tenerent, haud secùs eum tractabant, atquè olim

olim Christum satellites Herodis, illudentes & mendacijs studio effictis virum bonum onerantes, inter alia hoc etiàm illi affingentes, quòd voluerit regem Christianissimum prodere: tum etiàm quòd adulterinos nummos cudisset. Hoc illis bonis viris sic visum tum fuit illi pio sacerdoti imponere, quòd ipsi essent id temporis occupatissimi multifarijs cudendis numismatis ex illa præclara immanium sacrilegiorum præda. Ad extremum liberam se illi abscedendi potestatem facturos dictitabant, si abiurata religione Catholica, ipsorum teterrimis paradoxis assentiret. Atque eius gratia crebrò ad illum mittebant suos ministros, qui cum illo disputarent, & eum euerterent. Sed ille vir pius, in Christo benè firmatus, quo plùs ab istis molestiæ pertulit, eo factus est robustior, & in recta fide constantior. Tandem multò etiàm acriùs eum infestare cœperunt, vt à fide deficeret: cumque interrogatus ab illis, velletne ab animi sui proposito discedere, prorsùs pernegaret, optatiusque sibi esse diceret vitam perdere, quàm vel suos parochianos deserere, vel tam nefarium illis de se exemplum præbere, suspendio eum adiudicârunt. Itaque ad illud supplicium proficiscens, inter eundum loquebatur de Christi passione, orabat pro ouiculis suis & pro vrbe illa. Cùm verò iam scalam ascendisset, multas fecit optimas adhortationes ad dominos, ad illorum ministros seu concionatores, & ad populum, ostenditque illis ipsorum aduersùm Deum, religionem & regem Christianissimum pessimi exempli rebellionem, simul Deum laudans pro hac ipsi collata gratia, quòd posset pro fide occumbere, populumque admonens nè cuiusquam periculi causa ab auita religione se abduci paterentur. Hac verò eius dicendi libertate & constantia excanduerũt tum domini quidam, tum concionatores Caluiniani: porrò è plebe plerique ingemiscentes lachrymabantur, quòd ille tam affecta ætate senex, ea animi fortitudine mortem exciperet religionis ergò. Vt autem Caluiniani suæ causæ patrocinarentur, rursùs per concionatorem quendam eum compellârunt, si quidem à sua religione discedere vellet, licere ipsi incolumem abire. Verùm illo talia impiorum hominum promissa fortitèr contemnente, ab illis peremptus est.

1562

Nota figmenta Hæreticorum.

Adiudicatur suspendio.

Postquàm autem intra Aureliam nihil reliqui sibi fecerant Caluinistæ, in quod suam tyrannidem exercerent, præter ciues Catholicos, quibus non parùm infesti fuêre, magno numero profecti sunt in pagos, vbì suo mo-

1562 retêmpla egregiè expilârunt. Quòd si in illorum manus incidisset sacerdos aliquis, illum ad equos suos alligatum cogebant post ipsos aliquandiù cursitare: ea voluptate exatiati, vel oculos ei eruerunt, vel nares & aures, interdum etiam virilia præciderunt, ac postremò ad arbores alligatum bombardarum globulis confecerunt. Quorundam secârunt capita, alijs è facie cutem detraxerunt, & primores digitos amputârunt. Quibusdam in locis fœdissima edidêre latrocinia & cædes omnis generis hominum, ne ipsis quidem paruulis parcentes. In pago quodam haud ità procùl ab Aurelia plùs minùs 25. homines compræhenderunt, in quibus erant aliquot pusiones. Sperabant ij pueri se horum cruentas manus, cōscensa ædis sacræ turri, posse euadere. Verum in ipsam turrem ab illis coniecto igni, duo paruuli è fenestra suî seruandi causa exilierunt, quos nefarij homines excipientes, rursùs in ignem deportârunt, & miserandum in modum concremârunt.

Immanis barbaries in Clerū.

Facinus sacrilegū in Ludouicū regem.

Quodam in templo alio cùm nulla clinodia reperissent, statuā Ludouici xj. Gallorum regis, brachijs & cruribus amputatis, fœdissimè truncârunt, mox etiàm præsecto capite abiecerunt. Pòst effracto eius mausoleo, cadauer ad cineres vsque combusserunt. Putantur in illo rege ea causa tantam exercuisse immanitatem, quòd ille hæreticos solitus fuerit seueriter castigare. Eadem barbarie vsi sunt in sacello Longauillano, vbì conditi erant magnates plerique omnes è regio stemmate oriūdi: quorum corpora conuulserunt, & membra cæsa canibus proiecerunt. Porrò verò cum non inuenissent optatam prædam, neque etiàm Canonicos, qui eis illam indicarent, palàm proclamari iusserunt, vt intra triduum Aureliæ comparerent, responsuri ad ea quæ ipsis essent proponenda: quod si non facerent, vbicunque posteà reperirentur, laqueo se scirent enecandos. Et eò sanè rem tandèm perduxerunt, vt in ipsorum manus thesauri peruenerint, quibus suo more vsi sunt. Posteà ad Nauarræ reginam profecti, ea inspectante id genus alia Euangelica facinora designârunt, proiectis & exustis cadaueribus parentum & cognatorum regis Nauarræ. Quodam in loco destruxerunt sepulcrum cuiusdam ducis Iohannis, qui sanctus habetur, itemque omnium successorum eius, quorum omnia corpora in cineres redegerunt.

Beza vult ire in Germaniam.

Theodorus Beza concionator & dux istorum, non exigua è tot sacrilegijs conflata pecunia, consultius sibi fore

bi fore putauit, si ab Aurelia discederet, procul à periculo 1562
abfuturus. Metuebat enim sibi à Rege, qui magno conscripto exercitu hæreticis imminebat. Persuasit autem bellissimus Beza suis hominibus se iturum in Germaniam, & indè copias auxiliares adducturum. Intereà bis terve quadam in regione Galliæ concionatus, cùm se ab eius incolis cerneret negligi, duros & ceruicosos eos vocauit: vt verò ab eis præclarè & inprimis Euangelicè se vlcisceretur, omnes illorum parochos & sacerdotes iussit trucidari, cùm iam anteà sæpe eos numerata pecunia se redimere compulisset.

Crudelitas Bezæ.

Inter alias ab ipsis occupatas vrbes, etiàm Turones obtinuerunt: qua in ciuitate è tribus templis ingentem auri & argenti vim rapuerunt, præter gemmas: fuit id damnum propè irreparabile. Aliud quoddam oppidum præcipuo quodam festo die cùm ingressi essent, sub finem sacrificij cùm Agnus Dei caneretur, in ecclesiam armati irruerunt, contentisque vocibus clamârunt, Apagite perfidi sacerdotes, priùs quàm frustatim concidamini. Ex præcipuis quidam dictitabant: Eià nos hîc iam sacrificemus, nam isti posthàc suas hîc Missas non facient. Profugiebant tum vt poterant Canonici, haud immeritò animis consternati, sed ab illis sicarijs capiebantur, & ad suas ędes raptabantur, daturi quicquid haberent. Interìm his minis illorum circunsonabant aures, quòd eorum sanguinem canibus hauriendum præbituri essent. Erat in ijs Canonicus paulò commotior, qui istos prædones ad ejus ædes adducentem iussit abscedere, quòd regis iniussu nihil haberet in ipsius domo negocij. At ille nolens cedere, & impressionem faciens in ædes, ab illo Canonico gladium corripiente & eius caput secante peremptus est. Eo viso, alij facto impetu eum vinctum tradiderunt præsidi, qui eum laqueo adiudicauit præter ius fasque.

Turonum direptio.

Est verò & aliud quiddam ab eis designatum planè tragicum, & omnem vincēs modum immanissimæ crudelitatis. Grandæuus monachus ab eis interceptus est. Huic primò virilia amputârunt, mox ea cocta illum edere compulerunt. Indè verò mirificè eum excruciârunt, & adhuc spirāti ventriculū seu stomachum è corpore euulserunt, perscrutaturi homines mortalium omniū perditissimi, vbinàm illud edulium hæreret. Quid hac fœdissima barbarie vel ab ipsis feris belluis, vel immanissimis Scytharum populis possit attentari flagitiosius, & ab

Flagitiosissimum hæreticorum facinus.

1562 omni humanitate remotius? Hæc nimirùm disciplina hauritur è scholis quinti Euãgelij, cuius author Luterus, insignis verò præter alios promotor Caluinus fuit.

Heretici mirè sæuiunt in Nortmãnia. Rothomagi & per totam Nortmanniam templa inflammârunt, exustis vna rebus sacris: qua in re eam illi adhibuêre obstinati animi peruicaciam, vt ipsos cineres, ex his incendijs remanentes, non modò vendere noluërint, sed etiàm penitùs dissipârint & aboleuerint.

Item in Aquitania. In Aquitania crudelissimè grassaturi erant, nî maturè conatibus illorum esset itum obuiam. Nam quodam loco Catholicos viuos in puteos demerserunt, paruulos medios dissecârunt, sacerdotum ventres sciderunt, & intestina lignis quibusdam glomeratìm illigata extraxerunt.

Inter omnia verò summę impietatis facinora id vel maximè deplorandum videtur, quòd sacrosanctam Eucharistiam indignissime tractârunt, pedibus eam conculcantes, canibus proijcientes, ignibus concremantes, & sclopettorum globulis traijcientes. Quid hæc autem portendant, quave tandèm ratione præpotens Deus has suas iniurias, quas non ibi tantum, sed alijs etiàm Europæ locis perpessus est, vlturus sit, ipse nouit: quem vtinam mature agenda modis omnibus pœnitentia ità nobis reddamus propitium, vt auertatur ab ira furoris sui. Insani mortales non pensant illos æternos gehennæ ignes, quibus in omnem æternitatem pro tantis sceleribus atrocissimè cruciabuntur: vt interim sileamus præsentis vitæ vltiones acerbissimas.

Itidèm Pictauij. Pictauij quoque suæ atrocitatis exempla insignia isti perditi & miseri ediderunt. Grassatum est illic quoquè ab istis horrendum in modum in templa & ędes Canonicorum. Asseruabantur ibi ossa Hilarij sanctissimi Põtificis, quem D. Hieronymus non immeritò vocat tubam Latini sermonis contra Arrianos, atque etiàm Radegundis reginæ Franciæ, cuius fuit eximia in Deum pietas & vita sanctissima: aliorum quoque sanctorum. Hæc ossa & sacratas reliquias illi impuri nebulones proiecerunt, & more suo combusserunt, vna quoquè bibliothecas inflammantes. Nolunt enim extare patrum monumenta, quibus eorum possint impia commenta facilè confutari. Lugduni quoque præter alia facinora

Irenæi ossa cremãtur. euangelica, illius antiquissimi & sanctissimi martyris Irenæi ossa concremârunt, & in templa mirum in modum sæuiêrunt, nè haberent Catholici vbi sacrificarent.

Apud

Apud Turones illius itidèm incomparabilis sanctitatis Episcopi Martini sacras reliquias in ignem proiecerunt, & cineres in aërem disperserunt. Huiusmodi, inquam, disciplina proficiscitur ex Caluini & Bezę schola, & tam præclara facinora edere docet nouum euangelium. Et nondùm volunt intelligere miseri mortales, quos duces præceptoresque sequantur? Si Turcæ & Tartari hæc fecissent, omnem impietatis & crudelitatis modum excessisse dicerentur: Iam verò ab illis hæc perpetrata sunt, qui se euangelicos iactitant, cùm sint quibusuis Turcis & Tartaris longè immaniores. Aberat aliquandiu a Galliæ regno illustrissimus ille princeps Franciscus Guisius, sed hæreticorum grassantibus tumultibus, à matre Regina & regis Senatu in regnum è Lotharingia reuocatus est, qui sanè & Christianissimo regi, & illi amplissimo regno fidissimam nauauit operam. Conscripsit enim exercitum iussu regis, & iam multi erant cum rege, ita vt diuersi exercitus ad diuersas ab hæreticis occupatas vrbes mitterentur: at tamen quòd tardiùs illæ copiæ conuenirent, non potuit primis hæreticorum conatibus obsisti. Vbi ad Turones ventum est, ea vrbs hæreticis erepta est cum alijs minoribus oppidis ad Ligerim fluuium positis. Ereptum est etiam Andegauum. Iam enim plerique pertæsi erant tam barbaræ immanitatis & sacrilegæ direptionis templorum: ità factum est, vt non minori facilitate ad regis sui obedientiam se reciperent, quàm ab illa dudùm discesserant. In Aquitania multi à regis exercitu cæsi sunt sectarij, duce quodam insigni, qui aliquoties felicitèr cum illis congressus, non paruam stragem edidit. Intra Tholosam aliquot continuis diebus certamen acre erat Catholicis cum Caluinianis: sed hoc ipso duce opportunè superueniente, Caluiniani fusi fugatique sunt. Inde vero ad obsidionem montis Albani, vrbis munitissimæ, in quam magnæ hæreticorum copiæ sese abdiderant, profectus est. Longum esset singula persequi, neque id in præsens commodè possem, quòd necdùm certam omninò rerum omnium eo tempore in Gallijs gestarum notitiam contraxerim. Pictauium quidem venit Marescallus S. Andreæ, qui in 4. Marescallis facilè primus est. In eius exercitu erant ad decem hominum millia, aut circitèr. Venit ante vrbem 8. Calend. Augusti. Exhibuit illis, qui erant intùs, regis literas, vt se dederent, nihil neque in rebus aut corporibus, neque in religione sua passuri detrimenti, modo agnoscerent Regem suum.

1562 *Item S. Martini.* *Eripiuntur vrbes hæreticis.* *Pictauiũ recipitur.*

1562 Hoc quidem sic illis crebrò propositum est, sed nihil effectum, illis respondentibus se agnoscere suum regem, & illi parere se velle: sed illum non habere quicquam in mandatis à rege contra ipsos. Literas etsi ostentaret, tamen eas non esse regis: & si maximè essent, regem esse puerum, ignorare quid fieret, impelli illum transuersum à duce Guisio. Hanc cantionem plerique omnes Caluinistæ cantillabant in Galliis, cùm ad Regis obedientiam reuocarentur. Intereà extra vrbem cum exercitu manente Marescallo, leuibus vtrinquè prælijs subindè certatum est, donèc a Turonibus aducta sunt tormenta. Tum verò ipsis Augusti Calendis vrbs tormentorum ictibus valide quassata, & eodem die proditione capta & direpta est. Cæsi sunt initiò non pauci hæretici, sed maxima pars & quidem seditionis capita, in pedes se coniecerunt.

Prælium funestum. Tandèm tota vis belli ad Aureliam obsidendam conuersa est. Accidit autem, vt Caluiniani illi cum Catholicis confligerent acerrimè: & quidem Caluinistæ primùm aliquandiù rem prosperè gerunt, cæso summo Franciæ Marescallo S. Andreæ, quem infensissimè oderant, capto etiàm ipso Conestabile, & multis primæ nobilitatis viris. At vbi Guisius cum extremo agmine superuenit, victoria ex eorum manibus extorquetur, & ipse Condæus Caluinianorum caput capitur, & totus peditatus ad internecionem deletur. Feruntur ex Condæi partibus cecidisse eo prælio ad sexdecim millia. Ex regijs quoquè permulti ciciderunt, & in ijs nobiles & egregij duces. Condæus in custodiam ducitur, & qui ex eius grege capti erant ex regijs, Aureliam abducuntur. Ammiralius secundus à Condæo, ab hac pugna redit Aureliam, vrbemque mirificè communit. At Guisius ad obsidendam vrbem cum omni exercitu reuertitur.

Abdysu Patriarcha Aßyrius venit Romam. Hoc ferè tempore Abdysu Assyriorum Orientalium Patriarcha, venit Romam longissimo itinere, vt Pontificem inuiseret, atque ab eo confirmaretur: ad cuius etiam genua prouolutus, obedientiam promisit: iurauit etiàm se Conciliorum Oecumenicorum & speciatim Tridentini statuta atque decreta omnia suscepturum, seruaturum, & suos omnes docturum. Habet autem multos sub se Episcopos, & ingenuè fassus est, se de Synodi Tridentinæ legitima congregatione nihil ambigere. Ipse quoquè ad Synodum illam accessisset, nisi eum necessaria negocia in patriam reuocâssent. Et quia in itinere à Turcis spoliatus erat, Pontifex eum eiusque presbyteros & dia-

& diaconum, vestimentis & rebus omnibus ad eius sacerdotium pertinentibus, & viatico donauit. Fidem suam in Concilio Tridentino die 7. Septembris anno 1562. hunc in modum absens professus est: Confessus sum puro corde & fide non ficta coram Reuerendissimis & illustrissimis D. Michaele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio, S.R.E. presbyteris Cardinalibus, in hanc formã: Ego Abdysu filius Ioannis de domo Martia, ex ciuitate Geziræ in Tigri flumine, olim monachus S. Antonij monasterij sanctorũ Rochæ & Iohannis fratrum, electus Primâs siue Patriarcha ciuitatis Muzal in Assyria Oriẽtali: Iuro quòd ità corde credo & ore confiteor Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem, approbatis omnibus & singulis illis, quæ ipsa approbat: & dãnatis similitèr omnibus, quç ipsa dãnat: Amplector & perpetuò me amplexurũ & retenturum esse profiteor & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue Episcopos ac diœcesanos, quouis modo meæ iurisdictioni subiectos ità credendum & tenendũ esse docebo, & modis omnibus quibus potero, persuadere conabor. Ità me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia. In quorum omnium fidem, hanc meam fidei professionẽ & attestationem manu mea scripsi &c. Romæ die 7. Martij, Anno 1562. 1562

Professio fidei patriarchæ Abdysu.

Cùm vrbe excederet rediturus ad suos, petijt studiosissime, vt Tridentini concilij Canones & decreta ad ipsum perferri curarentur: se enim omnia seruaturum. De sacris literis sæpè interrogatus, grauitèr & copiosè respondit. Nominabat etiàm & se habere dixit libros omnes veteris & noui Testamenti, etiàm quos Hebræi & hæretici ex Canone reijciunt. Antiquos doctores Græcos & Latinos, eosdem ferè quibus nos vtimur, Chaldaicè, Syriacè aut Arabicè versos diligenter se legisse: nonnullos etiàm, quorum nomina nobis sunt incognita. Sacramentis vti se ac populos illos iisdem ferè quibus nos: Confessione auriculari, precatione pro salute mortuorum, Canone iisdem ferè verbis in celebranda Missa, consecratione prorsùs eadem. Imagines diuorum pijs precibus venerari. Fidem ab Apostolis Thoma & Thaddæo, eorumque discipulo Marco olim accepisse, hodieque retinere ea loca, vbi ipse degeret. Ità Ecclesiæ dignitas & salutaris doctrina per 1500. annos in tam longinquis gentibus inter tot perpetuas infidelium vexationes, eadem in hunc vsque diem permanet, quam apud nos Euangelici præcones oppugnant & lacerant.

Apud Assyrios quæ scripta diuina & Patrum habeãtur.

Sacramenta.

Cõfessio.

Canon Missæ.

Anni

1562 Anni huius mense Nouembri Francofurti in Romanorum regem communibus omnium Electorum Principum suffragijs eligitur Maximilianus Boemiæ rex, Cæsaris Ferdinandi filius, multis egregijs corporis ac animi dotibus insignis, de quo omnes boni sibi pollicentur, cum in seruanda ac tuenda Catholica religione, patrui Caroli V. & parentis Ferdinandi sanctissimorum & pientissimorum Cæsarum constantiam & integritatem præstiturum, sicut etiam iam non semel præclarè præstitit. Temporis angustia non patitur rem totam accuratiùs & prolixiùs commemorare, & quæ illic gesta sint, omnia ordine describere. Turcici Imperatoris Legatus venit Francofurtum, præter literas ad Cæsarem Ferdinandum datas a Turca Solimanno, etiàm equum gradarium & quatuor Camelos munera Solimanni offerens. Ait etiam Solimannum misisse Cæsari dono captiuos Christianos, quos nullo nec precio, nec muneribus, nec intercessione principum quorumcunque redimi passus esset: petere autem, vt & ipse Cæsar captiuos Turcas dimittat.

Maximilianus fit Romanorum rex.

Legatus Turcæ cũ muneribus.

Mense Maio Lunæburgi Conuentus fuit Principum & Ordinum Imperij, Circuli, vt vocant, inferioris Saxoniæ, in quo præcipuè actum est de Bremensibus Caluinizantibus, & decretum factum de Sacramentarijs. Iam enim metus erat, nè sensìm Caluinus etiàm in Saxonia nidificaret, & Luterani precones cogerentur solum vertere. Tilmannus Heshusius scribit piam defensionem præsentiæ corporis Christi contra Caluini, Boquini, Bezæ & Clebitij cauillos & calumnias. In diuersum scribit Thomas Erastus Medicus, abutens Christi, Pauli & Patrum testimonijs. Porrò Bullingerus egregiè se tuetur contra Brentium. Tristissimum fuit, quòd Illyricus, Viandus & Matthæus Iudex scriberent se à Saxoniæ Principibus è Schola Ienensi dimissos eo quoquè nomine, quòd Sacramentariis se opposuerint. Et quidem, nisi fallor, hodieque miserè exulat Illyricus insignis Luteranus. Deniquè Brentius de vera præsentia corporis & sanguinis Christi in Cœna, librum edit contra Martyrem & Bullingerum. Hoc scriptum dum ille Martyr impugnare statuit, magno Brentij commodo exhalat spiritum Nouembris die 12. Pro talibus non est orandum, quia immunes sunt à Purgatorio.

Cõuentus Lunæburgensis.

Calamitas Illyrici & sociorum.

ANNO

ANNO 1563. Bullingerus Brentio respondet. 1563
Ità est inter Luteranos & Zuinglianos rixa implacabilis, cùm vtrinquè puram doctrinam iactitent. Mirum est, Principes & reliquos magistratus non aduertere istorum dogmatistarum vanitatem, & quanto cum periculo coniunctum sit, talibus fidem commodare. Quidam Zuinglianus veretur, nè hæc euangelicorum controuersia tandèm funestum & lamentabilem exitum habeat. Et quid mirum, si funestum habeat exitum quintum isthuc Euangelion, cùm non ferè nisi turbulentum & seditiosum habeat initium, vbicunquè recipitur? Valdè offenduntur isti puri Euangelici impura vita quorundam in Clero Catholico, & eam vehementèr traducunt apud indoctum vulgus: sed sunt ex nostris, qui quandoquè in Tabulas quasdam visitatorias istorum Euangelicorum Visitatorum inciderint, in ijsque plura & deteriora à coniugatis cōcionatoribus adulteria perpetrata legerint, quàm possint apud Catholicos in tam augusto orbe scortationes reperiri. Quidam Luteranicus sacerdos mirabili fraude adeptus parochiam quandam, vxorem duxit. Ea cùm nouello marito iam minùs arrideret, toxico ab illo perimitur, vt nouis nuptijs via sterneretur. Interrogatus cur tantum admisisset facinus, respondit coniugium in Luteranis sacerdotibus non restinguere vagas libidines. Innumeris id posset exemplis doceri, vt maximè quoquè repræhendendi videantur, qui hodiè Catholicis volunt permitti coniugia sacerdotibus, contra omnia omnium seculorum & ætatum exempla. Non frenatur libido libidini indulgendo, sed gnauitèr potiùs reluctando, & pijs studijs perpetìm vacando.

Adulteria Euangelicorū concionatorum.

Mense Martio anni huius in suburbio Augustæ Vindelicorum apud S. Georgium, textor quidam filiam habuit annorum viginti, à malo dæmone obsessam & dirissimè vexatam, adeò vt parentes eius tantam calamitatem cernere ampliùs non sustinentes, Augustanæ Confessionis Luteranos concionatores eiusdem vrbis (erant enim ipsi quoquè Luterani) consilij & opis petendæ causa adierint. Et venerunt quidem nonnulli ex illis Euangelicis præconibus ad puellam dæmoniacam, arbitrati se virtute & efficacia Luterici euangelij satanam illum expulsuros: sed satanas satanam non eijcit. Conati tamen sunt aliquid facere, sed securus eos contempsit

Dæmoniaca puella non potest liberari ab euangelicis.

teter

1563 teter ſpiritus, quippe qui Luteri carnale euangelium floccipendat. Nè tamen nihil feciſſe putarentur, iuſſerunt parentes diligentem habere puellæ curam: poſſe enim Deum facilè rursùs liberare puellam, ſi eius permiſſu id illi acciderit. Porrò virgo quædam Matthiæ iurati eius vrbis quondàm chirurgi filia, Anna nomine, cum famula Magdalena ex pia quadam Chriſtianæ charitatis commiſeratione ad eandem puellam inuiſendi gratia in hypocauſtum venit, perſpectaque eius miſeria, cùm exiſtimaret non poſſe eam vel vnum ſuperuiuere diem, ægrè tandèm parentes puellæ permouere potuit, vt accerſitum mitterent D. Simonem ſacræ Theologiæ doctorem, & apud D. Mauritium Auguſtæ catholicum eccleſiaſten. Rogatus ille, vt laboranti puellæ & ſummis angoribus compræhenſæ ſuam præſentiam non negaret, ad iter ſe accinxit: cumque haud ita procùl ab ædibus dæmoniacæ abeſſet, illa miſerandum in modum clamitare, minitari ſuî præfocationem, ni dimittatur, ſimul etiam magno impetu velut è lecto ſe præcipitare velle. Sciſcitante verò Anna, quam diximus, ecquid ſibi vellet, dicit potum ipſam petere.

Tum illa in poculo obtulit illi aquam luſtralem ſiue benedictam: qua hauſta, mox cœpit miſerabilitèr ſeſe agitare, & ſursùm deorsùm mouere, adeò vt caput inter pedes adigeretur. Quo viſo, ij qui circunſtabant, cernere & re ipſa comperire ſe dicebant vim quandam ſacratæ illi aquæ ineſſe. Nulla enim deincèps requie potita eſt puella, tantamque vim patiebatur ab illo immundo dæmone, qui aquam illam ferre non potuit, vt vnus è viris quatuor, qui eam ſeruabant, teſtatus ſit ſe ne vnam quidem noctem apud illam porrò excubare velle, etiam ſi vrbem Auguſtam lucraturum ſe ſciret ea opera, niſi parentes illi actutùm remedium adferri curarent. Adeò nanque tetrum ex ore ſuo exhalâſſe fœtorem, vt omnes ſibi pereundum exiſtimârint.

Vis aquæ ſacratæ. Cùm ſic illa igitur magìs magiſque exagitata ſæuiret & tumultuaretur, memoratus D. Simon Theologus ad limen domûs, vbi ea iacebat, acceſſit. Tum verò illa barbaricum in morem immanitèr vociferari, furere, bacchari, Theologo atrocitèr maledicere. Miſſum me facito, inquit, ſacrifice, probè equidem te ſentio, præfocare me vis, furcifer, ſcelus, nequam perditiſſimè. Ijs auditis, Theologus dixit patri puellæ, vt eam liberã ire ſinerent. Sed cum immodicè ſæuiret ac ferociret, clamaretque ſe

anima

anima & corpore cessisse in ius & dominium mali dæmonis, idem Theologus petijt, vt pedibus eius vincula iniicerentur. Itaque ipsus eius parens mantili eius colligauit pedes, percontans interim ex Theologo, vellétne eam duritèr ligari. Cui ille, Minimè, inquit. siquidem frustrà à te vincietur, nisi Deus eam vinctam tenuerit. Tum illa misera horrendum in modum ad tabulatum vsque sese efferatè intendens, constrictosque pedes supra caput adducens, se expoliauit, tantamque vim præ se tulit, vt quatuor illi viri, de quibus antè diximus, alios duos sibi adiungere cogerentur, quòd non possent soli eam tenere. Qui simul omnes clamabant, IESVS, IESVS: malus dæmon eam absportat. Postquàm verò Theologus sæpè dictus Dei cœpit implorare opem, teter spiritus ad quartam ferè horæ partem continentèr in puella mirè furere & maledicere, tum quoquè crassa admodùm viri voce multa & sciscitari & respondere disertis verbis non cessauit. Initiò his vsus vocibus est: Ha, ha, he, equidem sacrifice non migro ex hoc domicilio. Simulatquè verò à Theologo dictum est, Præcipio tibi &c. aliquantò pòst respondit: Compellorne igitur hinc egredi? Ait Theologus: In nomine Iesu regis gloriæ præcipio tibi. Tum aliqua interiecta mora, multa nequam spiritus lugubri voce locutus est, & modò superiùs, modò inferiùs emigrare voluit, donèc tandèm permissum est illi per fenestrā abscedere. Anteà verò quam id fieret, puella in grabato se pronam inuertit, ducensque rhonchos cœpit tumultuari & ferocire, tanquàm vomitura: atque interim ex eius ore prælonga, immanis, atra lingua longissimè protensa est, osque carbonum instàr nigrefactum est, & collum in capitis amplitudinem intumuit, idque sic aliquandiù perdurauit. Deindè sursùm mox erectis luminibus, complosisque manibus, Deo laudes gratesque agens, ità ait: Iam nunc ego agnosco & video Deum meum. Multas quoquè Theologo gratias egit: à quo creberrimè interrogata, num se sentiret liberatam, sempèr illi respondit, Liberata sum, Deo gratia. sed video quendam rubicundo capite, tetro vultu, protensa lingua, mihi perpetim innuentem, vt ad ipsum veniam. Itaque docuit eam Theologus, vt tèr sibi imprimens crucis signum, diceret, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Cui illa morem gerens, rursùs ab illo interrogata, respondit: Quotiès crucem exprimo, dæmon euanescit, sed mox reuertitur. Deindè in multis Theologus eam

Lingua atra & immanis.

Liberatur dæmoniaca.

Nota vim Crucis.

1563

1563 eam piè & Catholicè instituit, vtque abrenunciaret satanæ, & totam se Deo ac Domino suo addiceret; quæ omnia illa se facturam bona fide recepit, & sacrosanctam Eucharistiam accipiens, paulatim integræ sanitati restituta est. Hanc historiam quisquis syncero perlegit animo, facilè videt, apud sectarios nullam esse dæmonum expellendorum potestatem, eamque apud Catholicos in hunc vsque diem permanere. Nec erit quisquam tam impudens, qui rei huius veritatem negare ausus sit, cùm graues viri eam apud Augustanos compertissimam esse testentur.

Princeps Guisius à sicario perimitur

Hoc anno cùm princeps Guisius fortissimè Aureliam obsideret regis Galliarum nomine, & quodam die ad vesperum nauigio Ligerim traijceret, domum iturus, in ipso itinere a quodam sceleratissimo proditore, quem hostes prece & precio ad tantum facinus impulerant, tribus scloperti globulis in humero dextro lœtaliter vulneratur, nec multis pòst diebus superuixit, magno quidem Caluinianorum Aurelianensium commodo, qui propedièm in eius manus venturi putabantur, si paululùm ei diuturnior contigisset vita. Eius obitus regno Franciæ longè infaustissimus fuit. Ante mortem aliquot diebus superuiuens, omnes suos grauissima oratione admodùm piè & religiosè instituit, & tandèm Catholicæ religionis ergò tam proditoriè occisus, Christo spiritum reddidit. Eo mortuo, Condæus liberatur è custodia, nec diù pòst Lugdunenses hactenùs refractarij, regi se dedunt, & Catholica apud illos religio restituitur. Porrò rex necessitate adactus, cum Caluinianis pacem fecit.

Religio Lugduni restituitur.

Mense Decembri finis optatus impositus est Synodo Tridentinæ, in qua multa sanctissimè & saluberrimè decreta sunt: sed Euangelici dogmatistæ in suis fæcibus hærent, perguntque suos & tueri & propagare errores. Fuerunt in ea Synodo multi Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, & viri complures longè doctissimi. Multos in eam Synodum sumptus fecit Romanus Pontifex Pius IIII. Itemque Ferdinandus Imperator religiosissimus.

Maximilianus coronatur Hũgariæ rex.

Hoc anno Presburgi in Hungariæ regem cum multa celebritate & solitis cæremonijs coronatus est Maximilianus, Romanorum & Boëmiæ rex prudentissimus.

COMMENTARIVS 1564 BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO *Salutis M. D. LX IIII. vſque in annum LXXXV. ex optimis quibuſque authoribus congeſtus, &c.*

ANNO 1564. Rex Daniæ & Lubecenſes bellum, quod ſuperiori anno in regem Suediæ ſuſceperant, continuant maximis impendijs, multis vtrinquè & datis & acceptis incommodis.

Hoc anno, 5. die Martij, Ingolſtadij obijt vir doctiſſimus Fridericus Staphylus, ætatis ſuæ anno 51. Hic annis decem vixerat Vuittenbergæ familiaritèr cùm Lutero & Melanchthone, ſed tandèm magna Dei benignitate conuerſus ad Catholicam fidem, hæreticorum fraudes & mendacia atque fœdiſſimas antilogias ità cœpit proferre in publicum, vt omnium illorum in ſe plùs quàm Vatinianum concitârit odium. Fuit is vir Græcè Latinèque doctiſſimus, & hæreticorum myſteria nouit ad vnguem, quæ paulatìm ſtatuerat ad omnium notitiam perferre, nisì eum mors impediuiſſet. Anno 1558. Coloniæ typis excuſa eſt theologiæ Luteranæ trimembris Epitome, ipſo Staphylo authore. Is libellus mirabilitèr offendit hereticos omnes, & cùm non eſſent inter ſe concordes, hoc tanto oblato aduerſario ad ſyncretiſmum conſtituendum ſe mutuò hortati ſunt, quò communibus armis Staphylum oppugnarent: quod & factum eſt. Sed ille acritèr eis reſpondit, adeò vt poſteà quidam Luteranus eum magnum diabolum vocârit, quandoquidem infeſtiſſimis eos, & propè ipſorum telis & armis oppugnabat, luculentèr eorum oſtendens fœdiſſimas antilogias, & mutuas diſſenſiones, idquè ex proprijs illorum ſcriptis. Erat inter alios eius hoſtes quidam Goppingenſis præco, Iacobus Smidelinus. Is incredibili ſtultitia & impudentia auſus eſt aſſerere, nullam inter Euangelicos eſſe in doctrinæ fundamento diſ-

Fridericus Staphylus pdit fraudes hæreticorum.

Impudētia Smidelini.

1564 cordiam, cùm tamen non solùm à Staphylo, sed etiàm ab ipsis Luteranis diuersum ostenderetur. Sed quid non audet hæreticorum perfricta frons? Cum hoc Smidelino præcipuum fuit Staphylo certamen, non quòd dignus esset cuius ineptijs & calumnijs responderetur, sed ob hominis contundendam impudentiam, & Catholicam fidem ab illius calumnijs vindicandam. In Apologia sua idem Staphylus de quodam iuuene concionatore Luterano commemorat historiam lectu dignam, quam hoc loco inserere paraphrasticôs non grauabor, vt norit posteritas, quàm monstrosos ediderit dogmatistas ætas nostra. Iuuenis quidam concionator Misnensis (Est autem Misnia pars Saxoniæ) cùm esset aliquandiù concionatus in Misnia, voluit in Saxoniam proficisci, (ampla est enim Saxonia, & latè patet) idque spe obtinendi alicuius ministerij Euangelici. Erat autem ipse quidem Adiaphorista, id est, Melanchthonicus: porro ea Saxoniæ regio, quo se contulit, Illyricanum habuit superintendentem. Quanuis autem Matthias Illyricus discipulus fuerit Melanchthonis, tamen in quibusdam acerrimè diffidet à suo præceptore, sicut & Melanchthon a suo magistro Lutero. Interrogatus igitur hic iuuenis ab Illyricano superintendente, quam religionem profiteretur, respondit, se sentire cum Melanchthone & Georgio Maiore. Ergò, inquit superintendens, mammaluca es tu & apostata hæreticus. Tantum iam intererat inter Luteri & Melanchthonis doctrinam. Porrò sciscitanti superintendenti, num crederet bona opera esse perniciosa saluti, ille quidem respondit, non se id credere, sed potiùs prodesse ea saluti: mox verò tanquàm Euangelij hæreticus iussus est ex ea vrbe totaque regione discedere. Iam enim Melanchthonis discipulus Illyricus, Melanchthonis discipulum ferre non poterat. Passus igitur miser hic repulsam, è Saxonia se transtulit in Prussiam, opulentam & vberem regionem. Ibi tum regnabat Osiandrinum Euangelium. Petijt verò ab Osiandrino quodam Ecclesiasticum ministerium: sed illo percontante, num crederet hominem essentiali Dei iustitia iustum fieri oportere, & num eos qui diuersum sentiant, non alio quam hæreticorum loco haberet, istoque respondente aliter docere Melanchthonem, atque etiam Illyricum, nec se ità posse de hominis Iustificatione sentire: ilicò ceu hæreticus reiectus est, & ex Pruteni principis ditione profligatus. Venit igitur in Poloniam ad Cal-

Exemplũ memorabile.

Melanchthonicus repellitur ab Illyricanis.

Item ab Osiandrinis.

Caluinianos, sed cùm nollet eandem cum eis cantile- 1564
nam canere, nec à Luteri Euangelio deficere ad Zuingli-
anismum, ab illis itidèm haud secùs atquè hæreticus re-
pulsus est. Itaque exclusus à Caluinistis, ad Picardos se *A Caluinistis.*
contulit, sperans ab illo hominum genere se in eorum
sectam & contubernium receptum iri. At illi volebant,
vt reliquis sectis omnibus abiuratis, vnicam Picardorum
doctrinam tanquàm optimam complecteretur. Quod
cùm illi non esset integrum, miser ab illis perindè vt à *A Picardis.*
superioribus compulsus est fugæ se committere. Indè ad
Silesianum quendam nobilem venit, à quo interrogatus,
ecquidnam de Suenefeldij Euangelio statueret, an crede-
ret externum ministerium esse superuacaneum, inter-
num verbum, seu verbi prædicati energiam, esse ipsum
Dei filium, respondit sibi eam videri antiquam hæresin,
quæ ab Illyrico, Philippo, Caluino & alijs multis palàm
editis scriptis oppugnata sit. Quod responsum molestè
ferens nobilis Suenefeldianus, hominem à se repulit: *A Suenefeldianis.*
atque ità rursùs ille in pedes se conijcere compulsus
est. Tot igitur locis repulsam passus, ad Anabaptistas
in Morauia non infrequentes profugit, non tamen
apud eos permanendi animo, sed vt eorum mysteria
& institutum exploraret. Verùm ab illis callidè sanè
præuentus, fidem eis suam exponere iussus est. Quæ *Ab Anabaptistis.*
cùm illorum placitis non valdè concordaret, nihil mo-
rati, quòd ille longos suos circuitus prætexeret, non
alitèr quàm hæreticum eum à se eiecerunt. Et tamen
hæ sectæ omnes singulatim sibi vendicant puram Eu-
angelij doctrinam, eamque cæteris omnibus detrahunt.
In tanta autem doctrinæ varietate fieri quî potest, vt
vera sint quæ docentur ab illis? Quid (oro) tandèm
facient miseri mortales, qui in hos errorum Labyrin-
thos præcipitantur, vel potiùs sua leuitate induci se si-
nunt? Tam diuersis ex orbis nostri angulis clamant cer-
tatìm pugnantissimi dogmatistæ, noui Euangelij bucci-
natores, Eccè hîc est Christus: & tamen simul mentiun-
tur omnes, cùm non possit esse Christus, nisi in vna san-
cta Catholica & Apostolica Ecclesia, à qua isti omnes tur-
pitèr defecerunt. Sed vt ad nostrum iuuenem conciona-
torem redeamus, venit ille tandèm Viennam Austriæ,
vbì in Catholicum quendam incidēs, suas illi molestis-
simas peregrinationes & aduersos casus, & in quibus
versatus esset hæresibus, enarrauit, simul obnixè orans,
vt ad obtinendam solidam certamque doctrinam, &

1564 scripturæ diuinæ genuinam interpretationem, auxilio sibi esset. Fuit hoc proculdubio diuinæ gratiæ opus, vt homo tot exagitatus difficultatibus, tandem quandoque rediret ad se, & perspecta falsitate, quam hactenus pro Euangelij luce esset amplexus, in viam reduceretur. Possunt enim hæreses de se polliceri veritatem, sed exhibere non possunt. Est verò ab illo Catholico hoc ei datum consilij, vt cum scripturæ sensum, qui semper & vbique receptus fuit, amplecteretur, porrò priuatos omnes & singulares sensus repudiaret. Fieri enim non potest, inquit idem, vt priuatæ opiniones Catholicum scripturæ sensum ferant, multò etiam minus, vt inter se consentiant, sibique constent. Cùm enim non sint isti in eo corpore, quod viuit de spiritu Christi, & eius perpetuo ductu ac moderamine gubernatur, sed ceu aridi palmites à vite Christo præcisi, foras proiecti sint, spiritu vertiginis huc illucque impelluntur, & sua commenta venditant cæcis & incautis mortalibus pro verbo Dei. Ita quod singulis visum est, hoc pro Euangelio obtruditur: cùm autem alijs alia magis placeant, nec alij alijs velint cedere, nascuntur dogmata mirè diuersa, & singula tamen pro veris defenduntur, & ab euersis hominibus recipiuntur. Accidit autem hoc iusta quidem, sed nimium formidanda ira Dei, vt in istos laqueos incidant homines, & pro veritate recipiant mendacium, dum nolunt audire Ecclesiam Dei, & ijs viuunt moribus, qui talem vindictam mereantur. Est autem certè doctrinæ veritas non apud hæreticos, sed in Ecclesia quærenda, de qua præclarè dictum est ab Irenæo: Tantæ ostensiones cum sint hæc, non oportet adhuc apud alios quærere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cùm Apostoli, quasi in depositorium diues, plenissimè in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis, vti omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autem reliqui, fures sunt & latrones. Propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & appræhendere veritatis traditionem. Quid enim, etsi quæ de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere, quod certum & re liquidum est? Quid autem si neque Apostoli quidem scri-

A Catholico reducitur in viam.

Iohan. 15.

Aduersus hæreses lib. 3. capite 4.

Iohan. 10.

ſcripturas reliquiſſent nobis? nónne oportebat ordinem 1564
ſequi traditionis, quam tradiderunt ijs, quibus committebant Eccleſias? cui ordinationi aſſentiunt multæ gentes barbarorum, eorum qui in Chriſtum credunt, ſinè charactere vel atramento ſcriptam habentes per ſpiritum in cordibus ſuis ſalutem, & veterem traditionem diligentèr cuſtodientes. Hæc Irenæus martyr & Epiſcopus ante mille trecentos & eo amplius annos. Vt autem ad Staphylum redeamus, ſcribit ille quodam loco ſe de noſtrorum hæreticorum impoſturis, corruptelis, frauduientis machinationibus habere ciſtas aliquot libris & epiſtolis plenas, quæ etiàm veniſſent in lucem, niſì mors eum abſtuliſſet.

Nota de Traditione.

Menſe Iulio ipſis ferijs D. Iacobi Apoſtoli, diem ſuum obiit ſanctiſſimus & omnibus modis Catholicus Princeps Ferdinandus Romanorum Imperator, de cuius integritate, pietate, & in Catholica fide conſtantia multa dici poſſent. Etſi verò turbulentiſſima fuit noſtra ætas, tamen non immeritò gratulari ſibi poteſt, de duobus ſanctiſſimis & religioſiſſimis, & Catholicæ religionis obſeruantiſſimis Imperatoribus Carolo V. & Ferdinando eius germano fratre, quorum ad omnem poſteritatem ſacroſancta & celeberrima erit memoria. Inſiſtit eorum veſtigijs Maximilianus 2. Ferdinandi filius, qui hodiè gratulante Eccleſia Dei, Romani Imperij habenas moderatur.

Obitus Ferdinandi Cæſaris.

Hoc anno Philippus rex Hiſpaniarum Garſiam à Toleto, regiarum triremium & maris ducem ſuum generalem, cum ingenti claſſe miſit ad expugnandam arcem munitiſſimam, *del Peñol di Velez* appellatam, ſub dominio Turcarum ad Africæ oram ſitam, vndè frequentèr impij piratæ in mare Hiſpanicum incurſiones facientes, prædas agebant, quod rex Catholicus minimè ſibi ferendum exiſtimabat. Vbi claſſis vniuerſa, centum videlicet triremium, abſque alijs nauibus, quarum certum non habemus numerum, Malacam vrbem appulit, magnam illic peditum & equitum tormentorumque bellicorum & commeatûs copiam accepit, atque indè ſoluens vltimo Auguſti menſis die, tranquilliſſimo mari & ſecundo flatu ad arcem memoratam incolumis peruenit, expoſitoque in terram milite, oppugnari cœpta eſt arx ipſa inter abruptiſſimas petras ſita, & mari vndiquè ſepta, difficilimum aditum non ſolùm hominibus, ſed ipſis etiàm ibicibus præbens. Cùm autem per ſingula momenta vali-

Claſsis Philippi regis.

1564 ta validis tormentorum ictibus verberaretur, ecce præter omnium expectationem 6. die Septembris Turcæ milites, qui eam custodiebant, intempestæ noctis silentio turpitèr indè aufugiunt. Manserunt autem trigintaquinque Turcæ, quòd fortaßis ob natandi imperitiam fugæ se mandare non possent: ijque viui in Hispanorum potestatem venêre. Dici verò non potest, quanto gaudio ea insperata & incruenta victoria omnium animos perfuderit. Fatebatur Dux ipse illustrißimus, & totus exercitus magno clamore testabatur, à Deo exercituum immissum hostibus terrorem, vt ex ea arce turpitèr abscederent, quæ vix multo tempore & multo sanguine potuisset obtineri. Impositum indè est fortissimum illi arci præsidium contra barbarorum incursiones. Cùm autem milites sese ad classem reciperent, Saraceni ingenti numero & magnis clamoribus multoque impetu, vt apud illos moris est, eos aggreßi, partim cæsi, partim vsque ad 5. vel 6. millia vulnerati sunt. Erant in hac expeditione aliquot viri doctrina & pietate insignes, qui rogatu illustrissimi Ducis Garsiæ eò se contulerant, vt exercitui, si res posceret, Sacramenta ministrarent. Ijs verò tum Dux ipse generalis, tum multi alij primarij Duces, & alij nobilissimi & illustres viri peccata sua confeßi fuêre, & sanctissimam Eucharistiam ab ijs accepêre. Sic nimirùm promerenda est superni Numinis clementia, cuius ope & auxilio freti Hispani, arcem penè insuperabilem intra paucos dies, nullo suorum fuso sanguine, in Catholici & optimi regis Philippi ditionem redegerunt. Scripta sunt hæc à quodam viro graui & fide digno, qui huic expeditioni præsens interfuit.

Arx Turcica expugnatur.

Præsidiū Hispanis cum.

Huius anni 1564. mense Septembri literæ venerunt ex Iaponum & Sinarum regionibus, vbi iam sunt aliquot Patres Societatis Iesu, quos vulgò Iesuitas vocant, quibus significabatur, magnum illorum infidelium numerum, ad octo millia, in quibus sunt reges & principes, permultique proceres & optimates gentilium, relicto dæmonum cultu, Christi Iesu fidem esse cōplexum. Accedit hùc miraculum, quod in cuiusdam Sinæ conuersione operatus est Dominus. Est ea Sinarum natio innumerabilis, & auri atque ingeniorum ditissima. Dormiebat ille, & vidit in somnijs tanquàm vnum ex Patribus Societatis Iesu, qui eum vt Christianus fieret hortabatur, comminatus, nî consentiret, incisurum se forfice, quam in manu gestabat, capillos eius capitis: quod est igno-

Sinenses multi ad Christum conuertūtur.

ignominiosum & infame apud eos: & eo renuente, abscidit aliquot. Idipsum vidit per tres continuas noctes, sed in postrema abradebantur ei omnes capilli capitis. Tum ille mox adijt Patres illos Societatis Iesu, & petijt baptizari: qui hominem complexi, docent eum quæ sunt religionis nostræ, ac deindè baptizant. Porrò isthæc visio non dubiam illis spem fecit totius gentis illius ad Christi fidem traducendæ. Benedictus Deus, qui illis longinquissimis & ab orbe nostro remotissimis nationibus, fidei suæ & gratiæ lucem impertit. Sunt enim Sinarum populi ad extremos Orientis fines longissimo a nobis interuallo dissiti. 1564

Mense Aprili anni huius, Mulbrunnæ habitum est aliquammultis diebus Colloquium inter Luteranos & Zuinglianos vel Caluinistas. Interfuére Colloquio Principes duo, Palatinus Elector, & Dux Vuirtebergicus. Theologi vtriusque Principis diù multumque inter se disceptârunt, sed nulla ratione, neutris alteri parti cedere volentibus, vllam concordiam inire & conciliare potuerunt. Defendebant Vuirtebergici Theologi, quorum principes facilè erant Brentius & Iacobus Smidelinus, vnà cum pane & vino in cœna Domini (sic enim illi loquuntur) adesse substantialitèr & realitèr corpus & sanguinem Domini, & nedùm à bonis, sed etiàm à malis ore percipi vtrunque: contrà Palatini tam corporalem præsentiam, quàm quòd ab impijs sumeretur Eucharistia, pernegârunt. Ibi tum multùm sudatum est à Smidelino, vt persuaderet Christi corpus perindè atquè diuinitatem, non modò in cœna, sed etiàm locis omnibus, id est, vbiquè præsens adesse. Eam stultissimam & hactenùs inauditam opinionē hausisse videtur ex Brentio symmysta vel potiùs præceptore suo. Nam isti homunciones dum suis fidunt ingenijs, ex alijs in alios labuntur errores, quantoque acriùs in id incumbunt, vt Ecclesiam Catholicam oppugnent, eo deteriùs occęcantur, longiusque à luce veritatis in inexplicabilium errorum tenebras recedunt. Nituntur quidem Brentius & Smidelinus docere, Christum corporalitèr in Eucharistia præsentem: sed cùm id compræhendi nulla ingenij vi possit, sed simplicitèr & incunctantèr credi oporteat, sub panis & vini speciebus reuerà Christi corpus & sanguinē adesse, isti prodigiosum dogma confingunt, Christi corpus tam esse vbiquè præsens, quàm est diuinitas. Sed humanæ cæcitatis figmentum est, non doctrina Christi,

Colloquium Mulbrūnense.

Prodigiosum dogma Brētij &c.

1564 sti, neque Catholicæ Ecclesiæ. Porrò Caluinistæ vel Zuingliani dum nullo pacto suis imbecillis ingeniolis consequi possunt, vt se Christus corporalitèr præsentem in Eucharistia exhibere queat, instàr Capernaitarum dicunt: Quomodò potest hic carnem suam dare ad manducandum? itaque ad tropos confugiunt, & euidentissima ac luculentissima Christi verba, quibus hoc & ipse instituit, & in Ecclesia conficitur Sacramentum, sæua & impia interpretatione ad figuratam locutionem detorquent. Sed audiunt vtrique, & Luterani & Zuingliani: Nisi credideritis, non intelligetis. Si dicis, Quomodò potest fieri? audis ab Ecclesia, Deus omnipotens id pollicetur & facit, & tu dicis, Quomodò potest fieri? Porro incredibilem & execrandam habet impudentiam, quòd cum tam Luterani quàm Zuingliani toto cælo à Catholica veritate aberrent, tamen incunctantèr & crebrò asseuerant, ab ipsis stare veteres Patres omnes. Et hoc quidem imperitis, & in Patrum monumẽtis parum versatis, perniciosissimè illi persuadent: sed qui vel vtcunquè Patrum scripta nôrunt, illorum satis mirari non possunt improbitatem & impudentiam. Interìm Ecclesiam Catholicam vtrique insimulant idololatriæ, propterea quòd Christum in Eucharistia adoramus: sed absit vt illorum blasphemiæ nos ab hac adoratione absterreant. Immò verò audient, velint nolint, ex Augustino in Psal. 98. Quia Christus in ipsa carne hîc ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi priùs adorauerit: inuentum est, quemadmodùm adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Ità Augustinus. Verùm his obitèr dictis, ad Colloquium Mulbrunnense redeamus. Longa sanè (vt dixi) disputatione præclari illi Theologi frustrà tempus triuerunt, & non solùm nulla inter eos constituta pax est, sed simultas & odium acrius exarsit. Nam eodem anno Vuirtenbergici de actis eius Colloquij scriptum Germanicè ediderunt, cui Brentij præfixa est Latina epistola, qua inter cætera insignem impudentiam & vanitatem Palatinis Theologis impingit. Contrà verò Palatini non diù pòst grande opus Germanicum euulgârunt, quo totius Colloquij acta explicantur, & scriptum Vuirtenbergensium mendacij crebrò insimulatur, atque prolixè confutatur. Certè verùm dicit Sapiens: Inter super-

Iohan. 6. *Esa 7.* *Sectariorum varietas.* *Eucharistia adoranda.* *Sectarij mutuis se scriptis lacerant.* *Prou. 13.*

perbos semper sunt iurgia. Est autem hoc cumprimis admiratione dignum, quòd Smidelinus, qui palàm ausus est scribere, inter Euangelicos præcones nullam esse in doctrina pugnantiam, iam longissima disputatione, in qua solus ipse loco Vuirtenbergensium loquebatur, Brentio se intra silentium tenente, perpetuò contra Caluinistas contēdit, & quàm fœde in rebus grauissimis inter se dissideant, toti orbi luculentèr ostendit. Sed hanc deplorati hominis vanitatem & versutiam misera plebs non aduertit. Si qui verò aduertunt, & tamen id genus hominibus in religionis rebus, vndè salus sempiterna pendet, fidem adhibent, illis ego nihil sentio esse deploratius atque infelicius. Scilicet nulla est inter istos præclaros insignium blasphemiarum buccinatores discordia, cùm nullam vnquam possint conficere concordiam, nec desinant palam editis libris alij alios oppugnare perpetuò. In hoc ipso Colloquio Vuirtebergici Palatinos vocant sectarios, (sic enim Palatini interpretantur) porrò Vuirtebergenses Palatini aiunt noua, falsa & inaudita dogmata proferre. An non præclarè inter se consentiunt, qui id genus elogijs sese inuicem ornant? Non debent iam isti ægrè ferre, si à Catholicis tales appellantur, quales ipsi se inuicem salutant. Inter colloquendum Boquinus Zuinglianus dicebat, non de scriptura, sed de eius intelligentia inter ipsos quæri: ibi Smidelinus egregiè prodidit versutiam suam & omnium istorum sectariorum, dicens Boquinum hoc ipso sibi arma eripere, quibus communitèr vtantur contra Papistas. Hoc enim certissimum est, non propterea ad scripturas prouocari ab istis infidis hominibus, quòd scripturæ pro ipsis faciant, sed quòd facilimè possint scripturas ad sua in speciem adstruenda mendacia detorquere. Itaque si adigas illos ad scripturarum intelligentiam, quæ non ab hæreticis, sed ex perpetuo Catholicæ Ecclesiæ Doctorum consensu petenda est, iam planè iacent omnia hæreticorum commenta. Hoc cùm ipsi non ignorent, vsqueadeò solas crepant scripturas perperàm intellectas & impiè detortas, vt Patres simul omnes & Concilia omnia prorsùs reijciant, vbicunquè ab illis dissentiunt. Itaque Luterus ipse quodam loco scribere ausus est, sacra Biblia esse hæreticorum librum. Huc igitur & Luterus & sectarij omnes impudentèr prouocant, hæc sola valere volunt: & tamen res ipsa loquitur, quòd ea alitèr Luterani, alitèr Zuingliani, alitèr alij sectarij interpretantur. Ita coguntur singuli

1564

Smidelini impudentissima vanitas.

Sectarij mutuis se ornant elogijs.

Sectariorum versutia.

1565 bus etiam veteribus Patribus non dubitet anteferre: egregieque eum commendat ob exagitatum & oppugnatum Papatum: quodque nimis est intolerabile, ait se & suos Luteri doctrinam haud secus, atque ipsius Christi verba & doctrinam, accipere, cum tamen luce meridiana clarius sit, Luterum sæpè pugnantia scripsisse, & certe nulla ratione dignum fuisse, cui id tribueretur, quòd errare non potuerit, cum multos nefandos & pudendos errores ab inferis excitârit. O prodigiosam huius seculi cæcitatem, quòd videre non potest, quàm nihil videant, qui se veram demùm Euangelij lucem in orbem inuexisse gloriantur. Piget & pudet tam cæcis Doctoribus confutandis tempus terere, præsertim cum nec huic instituto magnoperè conueniat. Id vero admiratione plenum est, quòd iste Marbachius scribit, se suosque adiutores Ecclesiæ Argentinensis iam idem docere Argentinæ, quod Luterus & Saxonicæ Ecclesiæ de Eucharistia doceant. Cum enim Argentinæ Zuinglij dogma diù receptum fuerit, iste iam Argentinensibus apud omnes leuitatis & incôstantiæ notam inurit, tanquam qui Zuingliano reiecto dogmate, Luteranum complexi sint, quod fortassis Argentinenses non æquo sint animo laturi. Est quidem mirabilis in Germania rerum confusio, dum videmus alios à Luterismo ad Zuinglianismum, & rursus alios à Zuinglianismo ad Luteri placita desciscere, vt interim alias innumeras sectas taceam. Nec erit certè vnquam ab alijs ad alias sectas deficiendi finis, propter dogmatum incredibilem varietatem & inconstantiam, nisi redeant ad vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, cui & rector & protector adest spiritus veritatis, quem hæretici habere non possunt. Hoc quidem certo certius est, multùm conniti istos insignes Euangelicos dogmatistas omnes, vt authoritatem Romani Pontificis prorsus euertant: sed tanta est eius authoritatis vis & pondus, vt etiamsi illis rumpantur ilia, nihil tamen sint relaturi aliud, quàm summum dedecus & ignominiam sempiternam. Perstitit hactenùs Romanæ Ecclesiæ sedes annis mille quingentis contra omnes tyrannorum & hæreticorum omnium insultus, perstabit etiàm haud dubio vsque in mundi finem. Decessit nonnihil in Europæ aliquot angulis illius sedis authoritati, sed longè plus accessit in amplissimis noui orbis atque remotissimarum gentium vastissimis regionibus. Et vt tabescat liuor improbus & amens furor vilissimorum homuncionum,

Sectarij oppugnât Romanã sedem.

num, qui prauis confingendis dogmatibus & contumeliosis edendis scriptis, eius sedis ex professo hostes se declarant, libet hic inserere pauca quædam de rege Lusitaniæ longè potentissimo, qui hoc anno literas scripsit Patribus Societatis Iesu Romæ congregatis, in hunc modum: Patres Societatis Iesu, qui nunc estis Romæ in congregatione generali, rogo vos vt petatis à Deo, vt faciat me verum filium & defensorem Ecclesiæ Romanæ, sicut confido me futurum auxilio Dei. O quantùm desidero osculari pedes sanctissimi patris. Hęc ille inuictissimus Lusitaniæ rex. Fuit verò etiam hoc ipso anno Coloniæ vir quidam grandæuus & venerabilis, missus ex Thebaide ab Alexandrino Aegypti patriarcha, qui eiusipsius patriarchæ nomine Romano Pontifici obedientiam promitteret, vel potius scriptum adferret, quo is patriarcha obedientiam promittebat. Ita irridet præpotens Deus miserrimorum homuncionum impotentiam, qui se putant illam sedem posse destruere, quam nulli hactenus neque ethnici Imperatores, neque subdoli hæretici euertere potuerunt. Elidant igitur insana licèt capita sua in parietes, salua manebit sua authoritas Romano Pontifici: atque ea ipsa hæresum architecti & buccinatores omnes pessùm prementur, & penitus opprimentur. 1565

Legatus patriarchæ Alexandrini.

Idem Lusitaniæ rex Christianissimus petijt à summo Pontifice, vt duo Episcopi mitterentur in Japponam remotissimam à nostro orbe insulam, vbi mire increscit religio Christiana, & obseruantia erga Romanum Pontificem. Porrò feruntur illic esse homines acuti & insignes philosophi, quibus conuertendis non deerunt etiam Catholici Doctores, multa eruditione & vera pietate suffulti. Quæ quidem libenter nos commemoramus, vt pudefiant insolentes & miseri homunciones, qui se putãt magnam cladem attulisse Romanæ sedi, dum tam varijs, impijs & inter se mirè pugnantibus doctrinis Europæ regiones quasdam perdiderunt & corruperunt. Veniunt ad fidem barbaræ nationes, dæmonum cultrices: Aethiopiæ rex longè potentissimus, quem vulgò Præteianum vocant, cuiusq; est amplissimum imperium, iam Lusitanis magna iunctus est amicitia, & per eos haud dubie in dies magis ac magis vera fide Aethiopes imbuentur: Multæ quoquè Indorum insulæ & regiones auidè doctrinam Christi amplectuntur, & sæpe integræ ciuitates sacro ablutæ sunt Baptismate. Habet harum rerum com-

Indi conuertuntur ad fidem.

1563 eam piè & Catholicè instituit, vtque abrenunciaret satanæ, & totam se Deo ac Domino suo addiceret: quæ omnia illa se facturam bona fide recepit, & sacrosanctam Eucharistiam accipiens, paulatim integræ sanitati restituta est. Hanc historiam quisquis syncero perlegit animo, facile videt, apud sectarios nullam esse dæmonum expellendorum potestatem, eamque apud Catholicos in hunc vsque diem permanere. Nec erit quisquam tam impudens, qui rei huius veritatem negare ausus sit, cùm graues viri eam apud Augustanos compertissimam esse testentur.

Princeps Guisius à sicario perimitur

Hoc anno cùm princeps Guisius fortissimè Aureliam obsideret regis Galliarum nomine, & quodam die ad vesperum nauigio Ligerim traijceret, domum iturus, in ipso itinere a quodam sceleratissimo proditore, quem hostes prece & precio ad tantum facinus impulerant, tribus sclopetti globulis in humero dextro lœtaliter vulneratur, nec multis pòst diebus superuixit, magno quidem Caluinianorum Aurelianensium commodo, qui propediem in eius manus venturi putabantur, si paululum ei diuturnior contigisset vita. Eius obitus regno Franciæ longè infaustissimus fuit. Ante mortem aliquot diebus superuiuens, omnes suos grauissima oratione admodum piè & religiosè instituit, & tandem Catholicæ religionis ergô tam proditoriè occisus, Christo spiritum reddidit. Eo mortuo, Condæus liberatur è custodia, nec diu pòst Lugdunenses hactenus refractarij, regi se dedunt, & Catholica apud illos religio restituitur. Porrò rex necessitate adactus, cum Caluinianis pacem fecit.

Religio Lugduni restituitur.

Mense Decembri finis optatus impositus est Synodo Tridentinæ, in qua multa sanctissimè & saluberrimè decreta sunt: sed Euangelici dogmatistæ in suis fæcibus hærent, perguntque suos & tueri & propagare errores. Fuerunt in ea Synodo multi Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, & viri complures longè doctissimi. Multos in eam Synodum sumptus fecit Romanus Pontifex Pius IIII. Itemque Ferdinandus Imperator religiosissimus.

Maximilianus coronatur Hũgariæ rex.

Hoc anno Presburgi in Hungariæ regem cum multa celebritate & solitis cæremonijs coronatus est Maximilianus, Romanorum & Boemiæ rex prudentissimus.

COMMENTARIVS 1564

BREVIS RERVM IN ORBE GESTARVM, AB ANNO *Salutis* M. D. LX IIII. *vsque in annum* LXXXV. *ex optimis quibusque authoribus congestus, &c.*

NNO 1564. Rex Daniæ & Lubecenses bellum, quod superiori anno in regem Suediæ susceperant, continuant maximis impendijs, multis vtrinquè & datis & acceptis incommodis.

Hoc anno, 5. die Martij, Ingolstadij obijt vir doctissimus Fridericus Staphylus, ætatis suæ anno 51. Hic annis decem vixerat Vuittenbergæ familiaritèr cum Lutero & Melanchthone, sed tandèm magna Dei benignitate conuersus ad Catholicam fidem, hæreticorum fraudes & mendacia atque fœdissimas antilogias ità cœpit proferre in publicum, vt omnium illorum in se plùs quàm Vatinianum concitârit odium. Fuit is vir Græcè Latinéque doctissimus, & hæreticorum mysteria nouit ad vnguem, quæ paulatìm statuerat ad omnium notitiam perferre, nisì eum mors impediuisset. Anno 1558. Coloniæ typis excusa est theologiæ Luteranæ trimembris Epitome, ipso Staphylo authore. Is libellus mirabilitèr offendit hereticos omnes, & cùm non essent inter se concordes, hoc tanto oblato aduersario ad syncretismum constituendum se mutuò hortati sunt, quô communibus armis Staphylum oppugnarent: quod & factum est. Sed ille acritèr eis respondit, adeò vt posteà quidam Luteranus eum magnum diabolum vocârit, quandoquidem infestissimis eos, & propè ipsorum telis & armis oppugnabat, luculentèr eorum ostendens fœdissimas antilogias, & mutuas dissensiones, idque ex proprijs illorum scriptis. Erat inter alios eius hostes quidam Goppingensis præco, Iacobus Smidelinus. Is incredibili stultitia & impudentia ausus est asserere, nullam inter Euangelicos esse in doctrinæ fundamento dis-

Fridericus Staphylus pdit fraudes hereticorum.

Impudētia Smidelini.

Pp cordiam,

1564 cordiam, cùm tamen non solùm à Staphylo, sed etiam ab ipsis Luteranis diuersum ostenderetur. Sed quid non audet hæreticorum perfricta frons? Cum hoc Smidelino præcipuum fuit Staphylo certamen; non quòd dignus esset cuius ineptijs & calumnijs responderetur, sed ob hominis contundendam impudentiam, & Catholicam fidem ab illius calumnijs vindicandam. In Apologia sua idem Staphylus de quodam iuuene concionatore Luterano commemorat historiam lectu dignam, quam hoc loco inserere paraphrasticôs non grauabor, vt norit posteritas, quàm monstrosos ediderit dogmatistas ætas nostra. Iuuenis quidam concionator Misnensis (Est autem Misnia pars Saxoniæ) cum esset aliquandiu concionatus in Misnia, voluit in Saxoniam proficisci, (ampla est enim Saxonia, & latè patet) idque spe obtinendi alicuius ministerij Euangelici. Erat autem ipse quidem Adiaphorista, id est, Melanchthonicus: porro ea Saxoniæ regio, quò se contulit, Illyricanum habuit superintendentem. Quanuis autem Matthias Illyricus discipulus fuerit Melanchthonis, tamen in quibusdam acerrimè dissidet à suo præceptore, sicut & Melanchthon a suo magistro Lutero. Interrogatus igitur hic iuuenis ab Illyricano superintendente, quam religionem profiteretur, respondit, se sentire cum Melanchthone & Georgio Maiore. Ergò, inquit superintendens, mammaluca es tu & apostata hæreticus. Tantum iam intererat inter Luteri & Melanchthonis doctrinam. Porrò sciscitanti superintendenti, num crederet bona opera esse perniciosa saluti, ille quidem respondit, non se id credere, sed potiùs prodesse ea saluti: mox verò tanquàm Euangelij hæreticus iussus est ex ea vrbe totaque regione discedere. Iam enim Melanchthonis discipulus Illyricus, Melanchthonis discipulum ferre non poterat. Passus igitur miser hic repulsam, è Saxonia se transtulit in Prussiam, opulentam & vberem regionem. Ibi tum regnabat Osiandrinum Euangelium. Petijt verò ab Osiandrino quodam Ecclesiasticum ministerium: sed illo percontante, num crederet hominem essentiali Dei iustitia iustum fieri oportere, & num eos qui diuersum sentiant, non alio quàm hæreticorum loco haberet, istoque respondente aliter docere Melanchthonem, atque etiam Illyricum, nec se ità posse de hominis Iustificatione sentire: ilicò ceu hæreticus reiectus est, & ex Pruteni principis ditione profligatus. Venit igitur in Poloniam ad

Exemplũ memorabile.

Melanchthonis cus repellitur ab Illyricanis.

Item ab Osiandrinis.

Cal-

Caluinianos, sed cùm nollet eandem cum eis cantilenam canere, nec à Luteri Euangelio deficere ad Zuinglianismum, ab illis itidèm haud secùs atquè hæreticus repulsus est. Itaque exclusus à Caluinistis, ad Picardos se contulit, sperans ab illo hominum genere se in eorum sectam & contubernium receptum iri. At illi volebant, vt reliquis sectis omnibus abiuratis, vnicam Picardorum doctrinam tanquàm optimam complecteretur. Quod cùm illi non esset integrum, miser ab illis perindè vt à superioribus compulsus est fugæ se committere. Indè ad Silesianum quendam nobilem venit, à quo interrogatus, ecquidnam de Suencfeldij Euangelio statueret, an crederet externum ministerium esse superuacaneum, internum verbum, seu verbi prædicati energiam, esse ipsum Dei filium, respondit sibi eam videri antiquam hæresin, quæ ab Illyrico, Philippo, Caluino & alijs multis palàm editis scriptis oppugnata sit. Quod responsum molestè ferens nobilis Suencfeldianus, hominem à se repulit: atque ità rursùs ille in pedes se conijcere compulsus est. Tot igitur locis repulsam passus, ad Anabaptistas in Morauia non infrequentes profugit, non tamen apud eos permanendi animo, sed vt eorum mysteria & institutum exploraret. Verùm ab illis callidè sanè præuentus, fidem eis suam exponere iussus est. Quæ cùm illorum placitis non valdè concordaret, nihil morati, quòd ille longos suos circuitus prætexeret, non alitèr quàm hæreticum eum à se eiecerunt. Et tamen hæ sectæ omnes singulatim sibi vendicant puram Euangelij doctrinam, eamq́ue cæteris omnibus detrahunt. In tanta autem doctrinæ varietate fieri quî potest, vt vera sint quæ docentur ab illis? Quid (oro) tandèm facient miseri mortales, qui in hos errorum Labyrinthos præcipitantur, vel potiùs sua leuitate induci se sinunt? Tam diuersis ex orbis nostri angulis clamant certatìm pugnantissimi dogmatistæ, noui Euangelij buccinatores, Eccè hîc est Christus: & tamen simul mentiuntur omnes, cùm non possit esse Christus, nisi in vna sancta Catholica & Apostolica Ecclesia, à qua isti omnes turpitèr defecerunt. Sed vt ad nostrum iuuenem concionatorem redeamus, venit ille tandèm Viennam Austriæ, vbì in Catholicum quendam incidēs, suas illi molestissimas peregrinationes & aduersos casus, & in quibus versatus esset hæresibus, enarrauit, simul obnixè orans, vt ad obtinendam solidam certamq́ue doctrinam, & scri-

1564

A Caluinistis.

A Picardis.

A Suencfeldianis.

Ab Anabaptistis.

1564 scripturæ diuinæ genuinam interpretationem, auxilio sibi esset. Fuit hoc proculdubiò diuinæ gratiæ opus, vt homo tot exagitatus difficultatibus, tandèm quandoquè rediret ad se, & perspecta falsitate, quam hactenùs pro Euangelij luce esset amplexus, in viam reduceretur. Possunt enim hæreses de se polliceri veritatem, sed exhibere non possunt. Est verò ab illo Catholico hoc ei datum consilij, vt cum scripturæ sensum, qui sempèr & vbiquè receptus fuit, amplecteretur, porrò priuatos omnes & singulares sensus repudiaret. Fieri enim non potest, inquit idem, vt priuatæ opiniones Catholicum scripturæ sensum ferant, multò etiam minùs, vt inter se consentiant, sibique constent. Cùm enim non sint isti in eo corpore, quod viuit de spiritu Christi, & eius perpetuo ductu ac moderamine gubernatur, sed ceu aridi palmites a vite Christo præcisi, foràs proiecti sint, spiritu vertiginis huc illucque impelluntur, & sua commenta venditant cæcis & incautis mortalibus pro verbo Dei. Ità quod singulis visum est, hoc pro Euangelio obtruditur: cum autem alijs alia magis placeant, nec alij alijs velint cedere, nascuntur dogmata mirè diuersa, & singula tamen pro veris defenduntur, & ab euersis hominibus recipiuntur. Accidit autem hoc iusta quidem, sed nimiùm formidanda ira Dei, vt in istos laqueos incidant homines, & pro veritate recipiant mendacium, dum nolunt audire Ecclesiam Dei, & ijs viuunt moribus, qui talem vindictam merentur. Est autem certe doctrinæ veritas non apud hæreticos, sed in Ecclesia quærenda, de qua præclarè dictum est ab Irenæo: Tantæ ostensiones cum sint hæc, non oportet adhuc apud alios quærere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cùm Apostoli, quasi in depositorium diues, plenissimè in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis, vtì omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autem reliqui, fures sunt & latrones. Propter quod oportet deuitare quidèm illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & appræhendere veritatis traditionem. Quid enim, etsi quæ de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere, quod certum & reliquidum est? Quid autem si neque Apostoli quidem scri-

A Catholico reducitur in viam.

Iohan.15.

Aduersus hæreses lib.3.capite 4.

Iohan.10.

scripturas reliquissent nobis? nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt ijs, quibus committebant Ecclesias: cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sinè charactere vel atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligentèr custodientes. Hæc Irenæus martyr & Episcopus ante mille trecentos & eo amplius annos. Vt autem ad Staphylum redeamus, scribit ille quodam loco se de nostrorum hæreticorum imposturis, corruptelis, fraudulentis machinationibus habere cistas aliquot libris & epistolis plenas, quæ etiàm venissent in lucem, nisì mors eum abstulisset.

1564

Nota de Traditione.

Mense Iulio ipsis ferijs D. Iacobi Apostoli, diem suum obiit sanctissimus & omnibus modis Catholicus Princeps Ferdinandus Romanorum Imperator, de cuius integritate, pietate, & in Catholica fide constantia multa dici possent. Etsi verò turbulentissima fuit nostra ætas, tamen non immeritò gratulari sibi potest, de duobus sanctissimis & religiosissimis, & Catholicæ religionis obseruantissimis Imperatoribus Carolo V. & Ferdinando eius germano fratre, quorum ad omnem posteritatem sacrosancta & celeberrima erit memoria. Insistit eorum vestigijs Maximilianus 2. Ferdinandi filius, qui hodiè gratulante Ecclesia Dei, Romani Imperij habenas moderatur.

Obitus Ferdinandi Cæsaris.

Hoc anno Philippus rex Hispaniarum Garsiam à Toleto, regiarum triremium & maris ducem suum generalem, cum ingenti classe misit ad expugnandam arcem munitissimam, *del Penol di Velez* appellatam, sub dominio Turcarum ad Africæ oram sitam, vndè frequentèr impij piratæ in mare Hispanicum incursiones facientes, prædas agebant, quod rex Catholicus minimè sibi ferendum existimabat. Vbi classis vniuersa, centum videlicet triremium, absque alijs nauibus, quarum certum non habemus numerum, Malacam vrbem appulit, magnam illic peditum & equitum tormentorumque bellicorum & commeatûs copiam accepit, atque indè soluens vltimo Augusti mensis die, tranquillissimo mari & secundo flatu ad arcem memoratam incolumis peruenit, expositoque in terram milite, oppugnari cœpta est arx ipsa inter abruptissimas petras sita, & mari vndiquè septa, difficilimum aditum non solùm hominibus, sed ipsis etiàm ibicibus præbens. Cùm autem per singula momen-

Classis Philippi regis.

1564 ta validis tormentorum ictibus verberaretur, eccè præter omnium expectationem 6. die Septembris Turcæ milites, qui eam custodiebant, intempestæ noctis silentio turpitèr indè aufugiunt. Manserunt autem trigintaquinque Turcæ, quòd fortaßis ob natandi imperitiam fugæ se mandare non possent: ijque viui in Hispanorum potestatem venêre. Dici verò non potest, quanto gaudio ea insperata & incruenta victoria omnium animos perfuderit. Fatebatur Dux ipse illustrissimus, & totus exercitus magno clamore testabatur, à Deo exercituum immissum hostibus terrorem, vt ex ea arce turpitèr abscederent, quæ vix multo tempore & multo sanguine potuisset obtineri. Impositum indè est fortissimum illi arci præsidium contra barbarorum incursiones. Cùm autem milites sese ad classem reciperent, Saraceni ingenti numero & magnis clamoribus multoque impetu, vt apud illos moris est, eos aggressi, partìm cæsi, partìm vsque ad 5. vel 6. millia vulnerati sunt. Erant in hac expeditione aliquot viri doctrina & pietate insignes, qui rogatu illustrissimi Ducis Garsiæ eò se contulerant, vt exercitui, si res posceret, Sacramenta ministrarent. Ijs verò tum Dux ipse generalis, tum multi alij primarij Duces, & alij nobilissimi & illustres viri peccata sua confessi fuêre, & sanctissimam Eucharistiam ab ijs accepêre. Sic nimirùm promerenda est superni Numinis clementia, cuius ope & auxilio freti Hispani, arcem penè insuperabilem intra paucos dies, nullo suorum fuso sanguine, in Catholici & optimi regis Philippi ditionem redegerunt. Scripta sunt hæc à quodam viro graui & fide digno, qui huic expeditioni præsens interfuit.

Arx Turcica expugnatur.

Præsidiū Hispanicum.

Huius anni 1564. mense Septembri literæ venerunt ex Iaponum & Sinarum regionibus, vbì iam sunt aliquot Patres Societatis Iesu, quos vulgò Iesuitas vocant, quibus significabatur, magnum illorum infidelium numerum, ad octo millia, in quibus sunt reges & principes, permultique proceres & optimates gentilium, relicto dæmonum cultu, Christi Iesu fidem esse cõplexum. Accedit hùc miraculum, quod in cuiusdam Sinæ conuersione operatus est Dominus. Est ea Sinarum natio innumerabilis, & auri atque ingeniorum ditissima. Dormiebat ille, & vidit in somnijs tanquàm vnum ex Patribus Societatis Iesu, qui eum vt Christianus fieret hortabatur, comminatus, nî consentiret, incisurum se forfice, quam in manu gestabat, capillos eius capitis: quod est igno-

Sinenses multi ad Christum conuertūtur.

ignominiosum & infame apud eos: & eo renuente, abscidit aliquot. Idipsum vidit per tres continuas noctes, sed in postrema abradebantur ei omnes capilli capitis. Tum ille mox adijt Patres illos Societatis Iesu, & petijt baptizari: qui hominem complexi, docent eum quæ sunt religionis nostræ, ac deinde baptizant. Porrò isthæc visio non dubiam illis spem fecit totius gentis illius ad Christi fidem traducendæ. Benedictus Deus, qui illis longinquissimis & ab orbe nostro remotissimis nationibus, fidei suæ & gratiæ lucem impertit. Sunt enim Sinarum populi ad extremos Orientis fines longissimo a nobis interuallo dissiti. 1564

Mense Aprili anni huius, Mulbrunnæ habitum est aliquammultis diebus Colloquium inter Luteranos & Zuinglianos vel Caluinistas. Interfuére Colloquio Principes duo, Palatinus Elector, & Dux Vuirtebergicus. Theologi vtriusque Principis diù multumque inter se disceptârunt, sed nulla ratione, neutris alteri parti cedere volentibus, vllam concordiam inire & conciliare potuerunt. Defendebant Vuirtebergici Theologi, quorum principes facilè erant Brentius & Iacobus Smidelinus, vnà cum pane & vino in cœna Domini (sic enim illi loquuntur) adesse substantialitèr & realitèr corpus & sanguinem Domini, & nedùm à bonis, sed etiàm à malis ore percipi vtrunque: contrà Palatini tam corporalem præsentiam, quàm quòd ab impijs sumeretur Eucharistia, pernegârunt. Ibi tum multùm sudatum est à Smidelino, vt persuaderet Christi corpus perindè atquè diuinitatem, non modò in cœna, sed etiàm locis omnibus, id est, vbiquè præsens adesse. Eam stultissimam & hactenùs inauditam opinionē hausisse videtur ex Brentio symmysta vel potiùs præceptore suo. Nam isti homunciones dum suis fidunt ingenijs, ex alijs in alios labuntur errores, quantoque actius in id incumbunt, vt Ecclesiam Catholicam oppugnent, eo deteriùs occęcantur, longiusque à luce veritatis in inexplicabilium errorum tenebras recedunt. Nituntur quidem Brentius & Smidelinus docere, Christum corporalitèr in Eucharistia præsentem: sed cùm id compræhendi nulla ingenij vi possit, sed simplicitèr & incunctantèr credi oporteat, sub panis & vini speciebus reuerà Christi corpus & sanguinē adesse, isti prodigiosum dogma confingunt, Christi corpus tam esse vbiquè præsens, quàm est diuinitas. Sed humanæ cæcitatis figmentum est, non doctrina Christi,

Colloquium Mulbrūnense.

Prodigiosum dogma Brētij &c.

1564 sti, neque Catholicæ Ecclesiæ. Porrò Caluinistæ vel Zuingliani dum nullo pacto suis imbecillis ingeniolis consequi possunt, vt se Christus corporalitèr præsentem in Eucharistia exhibere queat, instàr Capernaitarum dicunt: *Iohan. 6.* Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum ? itaque ad tropos confugiunt, & euidentissima ac luculentissima Christi verba, quibus hoc & ipse instituit, & in Ecclesia conficitur Sacramentum, sæua & impia interpretatione ad figuratam locutionem detorquent. Sed audiunt vtrique, & Luterani & Zuingliani: *Esa 7.* Nisi credideritis, non intelligetis. Si dicis, Quomodò potest fieri ? audis ab Ecclesia, Deus omnipotens id pollicetur & facit, & tu dicis, Quomodò potest fieri ? Porro incredibilem & execrandam habet impudentiam, quòd cùm tam Luterani quàm Zuingliani toto cælo a Catholica veritate aberrent, tamen incunctanter & crebrò asseuerant, ab ipsis stare veteres Patres omnes. *Sectariorum vanitas.* Et hoc quidem imperitis, & in Patrum monumētis parum versatis, perniciosissimè illi persuadent: sed qui vel vtcunquè Patrum scripta norunt, illorum satis mirari non possunt improbitatem & impudentiam. Interìm Ecclesiam Catholicam vtrique insimulant idololatriæ, propterea quòd Christum in Eucharistia adoramus: sed absit vt illorum blasphemiæ nos ab hac adoratione absterreant. *Eucharistia adoranda.* Immò verò audient, velint nolint, ex Augustino in Psal. 98. Quia Christus in ipsa carne hìc ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi priùs adorauerit: inuentum est, quemadmodùm adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Ità Augustinus. Verùm his obitèr dictis, ad Colloquium Mulbrunnense redeamus. Longa sanè (vt dixi) disputatione præclari illi Theologi frustrà tempus triuerunt, & non solùm nulla inter eos constituta pax est, sed simultas & odium acrius exarsit. *Sectarij mutuis se scriptis lacerant.* Nam eodem anno Vuirtenbergici de actis eius Colloquij scriptum Germanicè ediderunt, cui Brentij præfixa est Latina epistola, qua inter cætera insignem impudentiam & vanitatem Palatinis Theologis impingit. Contrà verò Palatini non diù pòst grande opus Germanicum euulgârunt, quo totius Colloquij acta explicantur, & scriptum Vuirtenbergensium mendacij crebrò insimulatur, atque prolixè confutatur. *Prou. 13.* Certè verùm dicit Sapiens: Inter super-

perbos semper sunt iurgia. Est autem hoc cumprimis admiratione dignum, quòd Smidelinus, qui palàm ausus est scribere, inter Euangelicos præcones nullam esse in doctrina pugnantiam, iam longissima disputatione, in qua solus ipse loco Vuirtenbergensium loquebatur, Brentio se intra silentium tenente, perpetuò contra Caluinistas contēdit, & quàm fœde in rebus grauissimis inter se dissideant, toti orbi luculentèr ostendit. Sed hanc deplorati hominis vanitatem & versutiam misera plebs non aduertit. Si qui verò aduertunt, & tamen id genus hominibus in religionis rebus, vndè salus sempiterna pendet, fidem adhibent, illis ego nihil sentio esse deploratius atque infelicius. Scilicet nulla est inter istos præclaros insignium blasphemiarum buccinatores discordia, cùm nullam vnquam possint conficere concordiam, nec desinant palam editis libris alij alios oppugnare perpetuò. In hoc ipso Colloquio Vuirtebergici Palatinos vocant sectarios, (sic enim Palatini interpretantur) porrò Vuirtebergenses Palatini aiunt noua, falsa & inaudita dogmata proferre. An non præclarè inter se consentiunt, qui id genus elogijs sese inuicem ornant? Non debent iam isti ægrè ferre, si à Catholicis tales appellantur, quales ipsi se inuicèm salutant. Inter colloquendum Boquinus Zuinglianus dicebat, non de scriptura, sed de eius intelligentia inter ipsos quæri: ibì Smidelinus egregiè prodidit versutiam suam & omnium istorum sectariorum, dicens Boquinum hoc ipso sibi arma eripere, quibus communitèr vtantur contra Papistas. Hoc enim certissimum est, non propterea ad scripturas prouocari ab istis infidis hominibus, quòd scripturæ pro ipsis faciant, sed quòd facilimè possint scripturas ad sua in speciem adstruenda mendacia detorquere. Itaque si adigas illos ad scripturarum intelligentiam, quæ non ab hæreticis, sed ex perpetuo Catholicæ Ecclesiæ Doctorum consensu petenda est, iam planè iacent omnia hæreticorum commenta. Hoc cùm ipsi non ignorent, vsqueadeò solas crepant scripturas perperàm intellectas & impiè detortas, vt Patres simul omnes & Concilia omnia prorsus reiiciant, vbicunquè ab illis dissentiunt. Itaque Luterus ipse quodam loco scribere ausus est, sacra Biblia esse hæreticorum librum. Huc igitur & Luterus & sectarij omnes impudentèr prouocant, hæc sola valere volunt: & tamen res ipsa loquitur, quòd ea alitèr Luterani, alitèr Zuingliani, alitèr alij sectarij interpretantur. Ità coguntur singuli

1564

Smidelini impudentissima vanitas.

Sectarij mutuum se ornant elogijs.

Sectariorum versutia.

1564 guli illam veracissimam sacrorum Bibliorum scripturam suis mendacijs seruire & adstipulari, non absque summa incommutabilis veritatis Dei contumelia & blasphemia.

Fuit hoc apud hæreticos ferè omnes in more positum, vt scripturas suis commẽtis prætexerent, & ità scripturas scripturis oppugnarent. Nec defuerunt, sicut nec hodiè desunt, qui scripturas deprauare & corrumpere non dubitarent. Immò verò etiàm Vuittebergici Palatinos vocant falsarios, qui corruperint Lucæ Euangelistæ verba: contrà Palatini asserunt, Vuittebergicos suis somniis scripturam peruertere.

Præclara encomia sectariorum. Quis igitur istis fidem commodet, qui tam egregia de se mutuo testimonia dicunt? Addunt Palatini, Vuittebergicos de vna eademque re & affirmatiuè & negatiuè solere respondere. Nec hoc mirum: permittit id enim Luteri Euangelium, quem hominem etiam ipsi Palatini Zuingliani in multis sibijpsi contrarium ostendunt, vt meritò pudere debeat, eius commenta tantum habuisse pondus apud plerosque.

Atqui vero e diuerso & Luterus, & Ioachimus Vuesthphalus Luteranus, id obijciunt Zuinglianis, quòd inter se pugnent. Nos hæc testimonia aliorum de alijs libentèr amplectimur, & à toto eiusmodi dogmatistarũ grege, toto pectore & animo nos separamus & secedimus. Quod vtinàm etiàm illi facerent, qui ab istis infaustis & nimium ab omni vera luce alienis, in fraudem impelli, & ab Ecclesia catholica diuelli se passi sunt. Verùm dabit quandoque benignus Deus gratiam suam, vt videant homines quod hactenùs magno suo malo videre noluerunt, quàm infidis non Euangelij, sed portentosæ vanitatis buccinatoribus, animas suas crediderint. Ridiculum verò est, quòd quidam ex Zuinglianis obijcit *Luterani noui suffraganei.* Luteranis, quos nouos vocat suffraganeos, quòd necdum inter se concordent, quinam sint veri Tomi operum Luteri. Alij enim alijs obijciunt, quòd Luteri scripta deprauârint. Adijcit etiàm, Luteranos voluisse Luterum nouum efficere Papam, vt ipsi eius Cardinales, & temporis successu etiàm successores esse queant. Dij prohibeant, nè talem Papam & tales Cardinales habeamus, quos nec fratres Euangelici, qui ad se eam dignitatem deriuare mâlint, recipere velint. Quis iam nobis inuideat Papam nostrum Romanum Pôtificem, eiusque Cardinales, quando etiam sectarij suos volunt habere

Antipapas & Pseudocardinales? Sed hæc quidē de Colloquio Mulbrunnensi annotâsse breuitèr satis sit, de quo ingens scriptum, vt dixi, Palatini, & aliud Vuirtebergici ediderunt, vt totus orbis sciret quàm præclarè inter se consentiant fratres Euangelici, & vel manibus palpare possint qui velint, quàm nihil cum illis commercij habeat spiritus Christi, qui facit vt sit credētium cor vnum & anima vna in Domino. 1565 *Acto.4.*

ANNO 1565. immane facinus perpetratum est Leodij. Abbas quidam Præmonstratensis ordinis famulum habuit, quem certa de causa iussit à se discedere, & alium sibi dominum quærere. Tulit hoc ægrè famulus, & interim hæret ad aliquot dies apud Abbatem, atque, vt priùs, cubicularij fungitur officio. Paucis autem elapsis diebus, Abbate è quodam conuiuio iam serò cubitum abeunte, homo crudelis nihil tale suspicantem fera & plusquàm barbara crudelitate in ipso cubiculo iugulat, multamque secum pecuniam è cubiculo eodem auferens, equum Abbatis sternit & abscedit, cùm priùs nescio quæ mendacia de Abbate ad familiam retulisset. Hoc quidem teterrimum exemplum admonere mortales omnes meritò & potest & debet, vti sic vitam instituant suam, nè imparati hinc exeant. Nam propter eiusmodi dubios vitæ casus & mille pericula, inter quæ quotidiè versamur, Christus Dominus in Euangelio crebrò nos admonet vt vigilemus. Horrendum sanè fuit ità subitò ac improuisè necari, idque à famulo, cui iamdiù non dubitâsset Abbas vitam suam committere: sed tamen si animus fuit pius & diuinæ voluntati religiosè subditus, nihil quidem Abbati nocitum est: sed crudelissimum facinus sceleratum homicidam & temporarijs & æternis supplicijs, nisi dignam agat tanti sceleris pœnitentiam, reddidit obnoxium. *Immane latrocinium.* *Matt.24. 25. Marc.13. Luc.12.*

Prodijt hoc anno scriptum benè longum Iohannis Marbachij superintendentis Argentoratensis cōtra Caluinistas & Zuinglianos, cui mox certatim, sed breuitèr ab istis responsum est, adeò vt etiam medicus quidam Zuinglianus, postpositis interim pharmacis & potionibus, aculeatè in illum scripserit. Videtur autem etiàm iste Marbachius Brentianam vbiquitatem docere. Caluinistę eum tanquàm ineptum & indignum responso contemptim perstringunt. Habet certè in suo libro ineptias multas, & tantum tribuit Lutero, vt eum omnibus *Marbachius Vbiquetarius Brentianus.*

1565 bus etiam veteribus Patribus non dubitet anteferre: egregieque eum commendat ob exagitatum & oppugnatum Papatum: quodque nimis est intolerabile, ait se & suos Luteri doctrinam haud secùs, atquè ipsius Christi verba & doctrinam, accipere, cum tamen luce meridiana clarius sit, Luterum sæpè pugnantia scripsisse, & certè nulla ratione dignum fuisse, cui id tribueretur, quòd errare non potuerit, cùm multos nefandos & pudendos errores ab inferis excitârit. O prodigiosam huius seculi cæcitatem, quòd videre non potest, quàm nihil videant, qui se veram demùm Euangelij lucem in orbem inuexisse gloriantur. Piget & pudet tam cæcis Doctoribus confutandis tempus terere, præsertim cum nec huic instituto magnoperè conueniat. Id verò admiratione plenum est, quod iste Marbachius scribit, se suosque adiutores Ecclesiæ Argentinensis iam idem docere Argentinæ, quod Luterus & Saxonicæ Ecclesiæ de Eucharistia doceant. Cùm enim Argentinæ Zuinglij dogma diù receptum fuerit, iste iam Argentinensibus apud omnes leuitatis & incōstantiæ notam inurit, tanquam qui Zuingliano reiecto dogmate, Luteranum complexi sint, quod fortaßis Argentinenses non æquo sint animo laturi. Est quidem mirabilis in Germania rerum confusio, dum videmus alios à Luterismo ad Zuinglianismum, & rursùs alios à Zuinglianismo ad Luteri placita desciscere, vt interim alias innumeras sectas taceam. Nec erit certè vnquàm ab aliis ad alias sectas deficiendi finis, propter dogmatum incredibilem varietatem & inconstantiam, nisi redeant ad vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, cui & rector & protector adest spiritus veritatis, quem hæretici habere non possunt. Hoc quidem certo certius est, multum conniti istos insignes Euangelicos dogmatistas omnes, vt authoritatem Romani Pontificis prorsùs euertant: sed tanta est eius authoritatis vis & pondus, vt etiamsi illis rumpantur ilia, nihil tamen sint relaturi aliud, quàm summum dedecus & ignominiam sempiternam. Perstitit hactenùs Romanæ Ecclesiæ sedes annis mille quingentis contra omnes tyrannorum & hæreticorum omnium insultus, perstabit etiàm hauddubio vsque in mundi finem. Decessit nonnihil in Europæ aliquot angulis illius sedis authoritati, sed longè plus accessit in amplissimis noui orbis atque remotissimarum gentium vastissimis regionibus. Et vt tabescat liuor improbus & amens furor vilissimorum homuncionum,

Sectarij oppugnāt Romanā sedem.

num, qui prauis confingendis dogmatibus & contume- 1565
liosis edendis scriptis, eius sedis ex professo hostes se declarant, libet hic inserere pauca quædam de rege Lusitaniæ longè potentissimo, qui hoc anno literas scripsit Patribus Societatis Iesu Romæ congregatis, in hunc modum: Patres Societatis Iesu, qui nunc estis Romæ in congregatione generali, rogo vos vt petatis à Deo, vt faciat me verum filium & defensorem Ecclesiæ Romanæ, sicut confido me futurum auxilio Dei. O quantùm desidero osculari pedes sanctissimi patris. Hęc ille inuictissimus Lusitaniæ rex. Fuit verò etiam hoc ipso anno Coloniæ vir quidam grandæuus & venerabilis, missus ex Thebaide ab Alexandrino Aegypti patriarcha, qui eiusipsius patriarchæ nomine Romano Pontifici obedientiam promitteret, vel potius scriptum adferret, quo is patriarcha obedientiam promittebat. Ita irridet præpotens Deus miserrimorum homuncionum impotentiam, qui se putant illam sedem posse destruere, quam nulli hactenus neque ethnici Imperatores, neque subdoli hæretici euertere potuerunt. Elidant igitur insana licèt capita sua in parietes, salua manebit sua authoritas Romano Pontifici: atque ea ipsa hæresum architecti & buccinatores omnes pessùm prementur, & penitùs opprimentur.

Legatus patriarchæ Alexandrini.

Idem Lusitaniæ rex Christianissimus petijt à summo Pontifice, vt duo Episcopi mitterentur in Iapponam remotissimam à nostro orbe insulam, vbi mirè increscit religio Christiana, & obseruantia erga Romanum Pontificem. Porrò feruntur illic esse homines acuti & insignes philosophi, quibus conuertendis non deerunt etiam Catholici Doctores, multa eruditione & vera pietate suffulti. Quæ quidem libenter nos commemoramus, vt pudefiant insolentes & miseri homunciones, qui se putãt magnam cladem attulisse Romanæ sedi, dum tam varijs, impijs & inter se mirè pugnantibus doctrinis Europæ regiones quasdam perdiderunt & corruperunt. Veniunt ad fidem barbaræ nationes, dæmonum cultrices: Aethiopiæ rex longè potentissimus, quem vulgò Praetoianum vocant, cuiusq; est amplissimum imperium, iam Lusitanis magna iunctus est amicitia, & per eos haud dubie in dies magis ac magis vera fide Aethiopes imbuentur: Multæ quoquè Indorum insulæ & regiones auidè doctrinam Christi amplectuntur, & sæpè integræ ciuitates sacro ablutæ sunt Baptismate. Habet harum rerum com-

Indi conuertuntur ad fidem.

1565 commemoratio mirificam iocunditatem: itaque non pigebit paululùm ijs immorari. Postquàm reges Lusitani longissima nauigatione in Indiæ vsque & orbis extremos fines aditum sibi fecerunt, eam in curam summoperè sibi incumbendum putârunt, vt miseros homines dæmonum teterrimo cultui addictos, ad Christi religionem traducerent. Ea in re longè pijssima, & quæ illis regibus cedet in gloriam sempiternam, vsi sunt opera Patrum Societatis nominis Iesu, qui iam pasśim Iesuitæ vocantur. Ex ijs plerique apud illas barbaras & feras nationes ea vitæ sanctimonia, eo animas Christo lucrifaciendi ardore emicuerunt, vt non facilè fidem habiturus sit Lector, si singula referre velimus. Sed non est abbreuiata manus Domini, vt non possit etiam hodie innouare signa, & immutare mirabilia. Inter hos Patres facile primus fuit Franciscus Xauier, ex primis socijs celeberrimi Patris Ignatij, a quo hoc institutum cepit initium. Is Franciscus incredibili charitatis feruore succensus, discurrit per Indiæ regiones, & iam in Sinarum vsque regionem penetrare gestiebat, tametsi id sinè summo vitæ discrimine fieri non posset, cùm lege prorsùs barbara apud illam gentem cautum sit, nè quis peregrinum hominem eò adducat: eius legis transgressori capitis supplicium constitutum est. Sed perfecta charitas foràs mittit timorem, & iam Franciscus cum mercatore quodam transegerat, oblato ei pro naulo 300. aureorum pipere, quod eleemosynę nomine datum illi erat, vt in Sinarum regionem eum inueheret. Verùm non diù pòst superuixit, maximis exantlatis laboribus. Vt autem Christus ostenderet, quàm illi charus esset vir ille æterna memoria dignus, post eius obitum corpus illius vltra menses 15. ità seruauit integrum & illæsum, vt recens mortuum putaretur, & suauissimum spiraret odorem, tametsi aliquandiu & calce fuisset obrutum, quæ etiàm ossa consumit, & humo opertum, vbì humana corpora facilè putrescunt. Ita voluit præpotens Deus honorare eum, qui illam fidem annunciásset cæcis gentibus, quam sectarij horum temporum Papisticam vocant. Non patitur hic locus commemorare huius Francisci gesta omnia, prophetiæ gratiam, & miraculorum efficaciam. De regione Sinarum iam antè diximus. Est ampla admodùm, homines habet acuto ingenio, & discendi auidos, ac benè eruditos. Qui inter illos plurimum eruditione pollet, nobilissimus habetur, & authoritate cæteros antecellit: & tamen

Esa.39.

Frāciscus Xauier.

1.Iohā.4.

Corpus exanime manet incorruptū.

Sinenses populi.

men etiàm ex ijs iam multa millia Christo nomen dederunt. In regione Maluccarum iam perplures in Christum crediderant. Inuidit hoc malus dæmon, & regum duorum opera vsus, partìm blanditijs, partìm terroribus illos ad pristinam stultitiam retraxit. Sed non defuit vltio diuina tam fœdæ apostasiæ. Ager anteà fertilissimus repentè sterilis factus est, vt toto eo tempore, quo in apostasia perdurârunt, quanuìs crebrò sererent, nullos fructus attulerit, oriza semēti seruata computruerit, aquæ dulces nunquàm illic comperto miraculo in salsas versæ sint. Et quanuìs ea calamitate multi interiērint, non tamen flecti potuit dura ceruix Mahometanæ superstitioni deditorum, quin pergerent à Christi fide abducere quos possent. Tandèm ingens barbarorum manus collecta est, vt armis rem gererent, & Lusitanis vi resisterent. Sed eccè subitò corripiuntur terrore & tremore, arma è manibus excutiuntur, humi omnes prosternuntur: sol propè meridianus adeò obscuratur, vt alij ab alijs minimè cernerentur: terra tremuit, igniti lapides ruunt è cælo, & dæmonum delubra aliaque omnia ædificia prosternunt: arbores ità euertuntur, vt radices sursùm, rami deorsùm spectarent. Pauci deindè Lusitani, cessante hac tempestate, innumeram illam turbam aggressi, multos ex illis cædunt, nihil ipsi prorsùs læsi. Redeunt tandem ad sanitatem homines perfidi, & tum ipsi, tum alij multi, ethnicismi erroribus implicati, ingenti numero fidem complectuntur, adeò vt intra vnam hebdomadam supra 15. hominum millia Christianismo adiungerentur, quin & ex alijs insulis permulti eò confluebant, vt Christiana religione initiarentur. Nec defuit diuina clementia resipiscentibus. Nam agris reddita fertilitas est, aquis dulcedo pristina. Hæ Maluccarum gentes longissimo à nobis interuallo separantur. Crescit apud illas garyophyllum, & plura illic locis munitissimis habentur Christianorum propugnacula: nam à Mauris & Indis non parùm infestantur. Est Indiæ regnum quoddam Bisnagæ vocabulo. In eo vrbs Chiromandel est, vbì Apostolus Thomas & viuus annunciâsse Christi Euangelium, & mortuus conditus fuisse, hodieque totus illic asseruari confirmatur totius gentis eius testimonio. Est sepulcrum in rupe excisum, in quo visitur corpus satis amplum & procerum, suauissimum spirans odorem, quod in hunc vsque diem tanquàm Thomæ Apostoli, in multa

1565

Malucca.

Vltio diuina in apostatas.

Thomas Apostolus vbì conditus.

1565 apud omnes eius loci homines veneratione habetur: Sunt illic quoquè Christiani, & plures fiunt. Cùm primùm annis superioribus apud Indos Franciscus Xauier, cuius suprà meminimus, Christum prædicaret, ad illos homines conuertendos non parùm illi contulêre pueri idololatrarum: quippe qui mirabili zelo & feruore parentes idololatras repræhenderent, atque etiàm accusarent, & missi ab eodem venerabili Patre in loca vbi parentes dæmonibus sacrificâssent, idola per præceps in cautes deturbarent, aut flammis exurerent, alijsque multis modis eis illuderent: adeò vt parentes non nisi clam admodum eiusmodi nefanda sacrificia exercere ausi fuerint. Eosdem pueros, cum omnibus ipse coràm adesse non posset, qui eius operam efflagitabant, ad ægrotantes mittere solebat, qui conuocatis vicinis & domesticis, symbolum cum precibus quibusdam crebrò recitabant, asserentes fore vt sanitati restituerentur, si crederent in Christum: Ita factum est, vt non pauci & corporis & animi morbis liberati, Dei erga se misericordiam experirentur. Huiusmodi miracula permulta in ijs regionibus Catholici edidêre, cùm in nostro orbe fratres Euangelici tam longè sint alieni ab edendis miraculis, quàm nihil habent veræ fidei, licet nihil perindè atquè fidem iactitare videantur. Viuunt genialiter: absque fœminis cubare nimis molestum est: vigiliæ, preces, ieiunia, execrationi illis sunt tanquàm Papistica commenta: & quid mirum, si tales nulla signa faciant? Longè alio gradiuntur itinere, qui apud Indos miraculis clarent, & innumeras Christo animas lucrifaciunt. Certis constat grauium virorũ testimonijs, Franciscum illum Xauier, in cuius libentes recidimus mentionem, longissimis sæpè etiàm nocte tota precibus incubuisse, attentissimis meditationibus mirificè animũ occupâsse, parcissimo plerunquè cibo contentum fuisse, labores incredibiles libentissimè, & quidem non sinè diuinarum affluentia consolationum, quas isti carnales & pseudoeuangelici buccinatores nesciunt, noctesque diesque pertulisse, non semèl præsentissima mortis discrimina adijsse, quæ illi à barbarorum persecutionibus imminebant, deniquè totum se Deo & lucrandis animabus impendisse. Nec mirum, si talem vitam consecuta sunt insignia miracula, & inexpertis vix credibiles diuinæ consolationes, quibus vsqueadeò sæpè inter tot labores & pericula recreabatur, vt non rarò inter orandum

Pueri persequuntur idola & eorum cultores.

Miracula apud Indos.

Francisci Xauier vita.

excla-

exclamârit: Domine, plus satis animi voluptatum. Sæpe etiàm inter dormiendum auditæ sunt eiusmodi ex eius ore voces, O bone Iesu, ô Domine, ò Creator mi, & id genus alia multa. Aerumnarum & laborum longe fuit appetentior, quàm quantumlibet auarus auri vel argenti, quod sanè est haud vulgaris sanctitatis perspicuum argumentum: neque se eripi volebat diuinitùs, si quæ incidissent res difficiles & molestæ: adeò iam didicerat cum Apostolo gloriari in tribulationibus: & certè præstitit ei Deus quod appetebat, vt innumeris subiudè calamitatibus premeretur, quæ illi amplissima in cælis præmia conciliabant, insignesque coronas. Obijt tandem Cantanæ in regione Sinarum, mirabili ante mortem feruens desiderio videndi Saluatoris. Is Pater primus, vt iam antè dixi, nostra ætate Indis Christum prædicauit, & innumeros ad fidem traduxit, quem deinde plures alij secuti sunt Societatis Iesu Patres, qui hodieque immensos proferunt fructus apud Indos & vicinas insulas, è quibus vnus in quibusdam literis suis scribit in hunc modum: Cùm venit in mentem laborum, quos olim impigrè alacriterque nescio qua de causa stultè suscipiebam ac sustinebam, pudeat nunc in difficultatibus periculisque pro Christi religione adeundis defatigari. In prætoritorum verò peccatorum memoriam dum redeo, nunquàm diuinis rebus tractandis, Christique cultu conseruando & longè lateque disseminando satiari possum, cùm mihi videatur, quod verissimum est, nihil omninò esse quod facio præ eo quod debeo, quia seruus inutilis sum. Ita ille, qui triennio mansit Ormutij, quæ insignis Persici sinus vrbs est, adeò solis ardoribus exposita, vt homines in aqua viuere cogantur: quique tres duntaxàt horas plerunquè somno indulgebat, & supra naturæ vsum duobus integris mensibus quotidiè vnius horæ somno contentus vixit, charitatisque & pietatis officijs mirum in modum addictus sempèr fuit, ac tandèm intra paucos annos nimijs confectus laboribus, magno sui apud omnes desiderio relicto, Christo spiritum reddidit.

1565 — *Rom. 5.* — *Obitus.* — *Luc. 17.* — *Ormutiũ.*

In Promõtorio Commorino iampridèm vltra trecenta Christianorum millia fuisse feruntur: nec dubium quin interim plures accesserint. Erat in ea prouincia quidam Societatis Iesu Pater, Criminalis nomine, qui singulis mensibus totam perambulans, curam omnium singularem gerebat: cumque hostes barbari eum perditum

Promõtoriũ Commorinum.

sulæ rationi obsequentissimi, & bona cumprimis indo- 1565
le atque ingenio. Ità fit, vt nec in gratiam, nec metu cuiusquam, sed recta incitati ratione, & Christo suam illis gratiam liberalitèr impertiente, alacres accedant ad fidem: & quia perspicaci sunt ingenio, rationes & argumenta probè assequuntur, & acutè ad interrogata respondent: si qua in re hæsitant, modestè petunt adiunctis rationibus sese institui. Postquàm salutaribus vndis tincti sunt, cum multo spiritûs feruore disputant aduersùs parentes & familiaritate coniunctos, eosque erroris conuincunt: porrò nostram fidem egregie propugnant. Tanta in illis animi constantia apparet, vt citiùs vitam quàm fidem sint deserturi. Plerique nobiles & viri primarij magno numero in Christum credunt, & quo quisque est perspicacior, eo minori negocio fit Christianus, quippe qui cernant nostram legem vsqueadeò rationi esse consentaneam. Ità nimirùm præpotens & bonus Deus habet sempèr, qui eius sanctissimam fidem & religionem cupiant amplecti, dum ea ab ingratis & iam inueteratis atque in hæreses erroresque auidis fastiditur. Atque vt alibì iam dixi, etiam Sinarum populi, quos alij Chinenses vocant, ad Christi sanctissimam fidem traducuntur, quorum ditio tam vasta & ingens est, vt sua magnitudine superet orbem Christianum. Porrò vero apud has Iapaniæ & Sinarum præclaras & insignes nationes nulla hactenùs extitit memoria Christi. Quid nos hìc dicturi sumus, qui eam religionem, quam tot seculis nostri coluêre Maiores, homines graues & constantes, quamque modò illæ à Christo hactenùs alienæ nationes cupidè complectuntur, ità leuitèr & insipientèr, nè quid duriùs dicam, deseruimus, & fanaticis ingenijs in tot sectas nos distrahendos & seducendos tradidimus? Vtinàm vel serò tantæ leuitatis nos pœniteat. Est insula Seilam in illis longinquis locis sita, ambitu suo trecenta complectens milliaria, cinnamomo, mális aureis & rebus alijs abundans, tanta aëris salubritate & loci amœnitate, vt incolæ persuasum habeant, paradisum nusquàm alibì fuisse. In ea insula Lusitaniæ rex non pauca habet castella, præsidijs impositis munita, nec desunt homines pij, qui illic quoquè Christum annuncient. Eius insulæ rex iamdiù baptizatus est. Est in regno Malagiorum vrbs populosa valdè Malacca, quæ cum toto regno Imperatori Xantanæ páret, cuius etiàm alia tria regna agno-

Sinarum ditio amplissima.

Seilam insula.

Malacca vrbs.

1565 scunt imperium. In hac vrbe Malacca arcem habent Lusitani, & est ibì quoquè Collegium Patrum Societatis Iesu, sicut & permultis alijs Indiæ locis, non absque ingenti incolarum fructu. Fiunt igitur apud barbaras nationes plurimi Christiani, & veniunt, posthabito cultu dæmonum, ad agnitionem & cultum vnius vivi & veri Dei, homines à Christo & vera luce alieni, aut etiàm multis erroribus implicati, vt si omnia exactè prosequi velimus, longè ab instituta nobis breuitate recedendum sit. Est verò ea insignis Christi clementia, quòd plerique ex ijs, qui recentes ad fidem veniunt, nullam dant requiem sibi, donèc etiam alios ad vnius Dei cognitionem perducant. Quæ quidem omnia paucis in gratiam Lectoris huc adscribere libuit, vt desinant homines importuni gratulari sibi de oppugnato Papatu & Romani Pontificis authoritate: quandoquidem vident feros & barbaros populos amplecti fidem Romanæ Ecclesiæ, quam ipsi oppugnant, & reuerentèr suscipere totius Ecclesiæ patrem & pastorem, Christi in terris Vicarium. Doleant potiùs se vera Christianæ fidei luce destitutos errare turpitèr, & alios quoquè in errorem inducere. Resipiscant maturè & agant pœnitentiam, quia bonus est Dominus, nec vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Quòd si in sua duritia & improbis conatibus pertinaci animo persistere perrexerint, nihil quidem nocebunt Romano Pontifici, sed seipsos potiùs malis dæmonibus effusè irridendos propinabunt, ac paulò pòst vnà cum illis, quos seduxerint, in ignem præcipitabunt pice & sulphure sempèr arsurum. Christus in euangelio dicit ad Petrum: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua. Ea precatio & promissio, ad Petri illam Romanam sedem pertinet, in qua hodieque perseuerat fides vera, quæque est magistra omnium Ecclesiarum. Quòd si hoc non vult credere superbus hæreticus, habet Christus apud extremos Indos, habet apud Antipodes populos innumeros, qui id libentèr sibi persuaderi patiantur. Faxit pius & misericos Deus, vt in viam redeant, qui ab huius Sedis obedientia discesserunt: quia certè non est ouis Christi, qui non vult illi obedire, cui Christus commisit pascendas oues suas. Sed de his satis.

Feruor nouorum Christianorum.

Ezech. 18.

Luc. 22.

Frigus.

Sub finem anni 1564. & initio anni sequentis tanta fuit hyemis asperitas & sæuitia, vt multis locis vites ad solum vsque planè interierint, & grandes quoquè arbo-

arbores exaruerint. Secuta est posteà mira aquarum inundatio, quæ locis non paucis, præsertim Danubio & Rheno propinquis, incredibilem agris & ædificijs cladem intulit. Sæuissima quoquè pestis aliquot his annis continuis innumeram hominum multitudinem tulit e medio: & vt intelligerent mortales irati Numinis iram planè effusam esse, etiam horrenda annonæ caritas dirè afflixit multas Europæ regiones, adeò vt non pauci homines ob famis immanitatem & sibi & alijs manus attulisse ferantur. In Liguria haud procùl a Nicea vetusta vrbe aliquot vici ità repentino terræ hiatu absorpti sunt, vt nulla eorum vestigia superesse ferantur. Atque vtinàm hæc flagella duras ceruices nostras vel tandèm inflecterent ac edomarent. Percutit nos omnipotens Deus, vt agnoscamus scelera nostra, & desinamus impiè agere. Non delectatur ille calamitatibus nostris, sed vult vt flagellis castigati, emendationem meditemur, nè pœnæ temporales mutentur in æternas. Volumus hodiè sub prætextu Euangelij nouas subindè hæreses amplecti, fastidimus Patrum nostrorum tot seculis ad nos vsque religiosè cultam fidem, votifragos & impuros monachos incestis nuptijs pollutos, aliosque importunos tenebriones, qui vel ante mille annos sepultas hæreses iam ab inferis excitant, non alio quàm Apostolorum Christi loco habemus, eorum blasphemias & impia commenta pro luce Euangelij recipimus & adoramus, & interim non videmus noua in dies diuinæ iræ grassari flagella, nouas inauditasque clades existere, omnem ab hominibus mutuam fidem, charitatem, beneuolentiam prorsùs exulare: quæ omnia necessè est euenire, cùm hæreses & sectæ vigent. Vbi enim vera & Catholica fides deficit, ibi pariter corruere necessè est pietatem & virtutem omnem: porrò è diuerso emergere vitia & flagitia omnia, quæ deindè non potest non consequi & persequi diuinæ iustitiæ seueritudo, multis ijsque horrendis flagellis in ea animaduertens. Non admodùm multi elapsi sunt menses, quòd in cuiusdam regni Comitijs publicè disputatum fuit, num Christus sit Deus. Tales impietatis progressus faciunt, qui à Catholicæ Ecclesiæ, quam ipsi Papisticam vocant, contubernio sibi discedendum statuerunt. Quid illic ad Mahometanam superstitionem reliqui est, nisi vt circuncidantur, & Christum abiurent? Quid isti sentiant de totius nostræ religionis Sacramentis, institutis ac legibus,

1565

Aquarum inũdatio.

Pestis.

Fames.

1565 qui Christum negant esse Deum? Certè non est quòd miremur ab istis & aliis sectarum architectis ac præconibus tot blasphemias & contumelias iactari in Sacramenta, in ritus & cæremonias, in omnia deniquè sacra & instituta Christianismi. Sed non dormitat sempèr Christus. Expergiscitur quandoquè, & vlciscitur iniurias suas: quanquam, vt non semèl dictum est in superioribus, hæc ipsa est grauissima & vel maximè horrenda Dei ira & vindicta, quòd sinit homines ad tantam impietatem & amentiam deuolui, quibus satiùs esset vel mille pestes sano animo in corpore pertulisse, aut certè nunquàm natos fuisse. Verùm de his aliâs.

Melitæ oppugnatio. Hoc anno Turcarum tyrannus Solimannus Meliten insulam magnis viribus sibi sumpsit oppugnandam. Ea insula milliaribus sexaginta separatur à Sicilia: ambitus eius est millium passuum sexaginta, longitudo 22. latitudo 12. Sunt in ea loca munita & pagi quadragintaquinque. Hanc insulam si cepisset Turca, non dubitabat se in Siciliam & Italiam facili compendio traiecturum. Classem igitur ingentem, milite & armis instructissimam, mittit, quæ ità prorsùs sese comparauit, tanquàm Melitam in Turcici Imperatoris ditionem redactura. Sed rectè dictum est à Sapiente: Non est consilium contra Dominum. *Prou. 21.* Noluit benignus Deus, vt immanis barbaries sæuissimi hostis illud sibi munitissimum Italiæ propugnaculum vendicaret. Est autem ille truculentus Christianorum omnium hostis vel maximè infensus Rhodiensibus militibus, quos hodiè Melitenses vocamus, quòd non ignoret illos ex professo inexpiabiles gerere inimicitias contra ipsum & eius similes Christianismi oppugnatores. Et olìm quidem ante annos non adeò multos expulit illos è Rhodo, omni ferè Christianorum aliorum ope destitutos: sed pari apud Melitam conatui non idem adfuit successus. Apparabatur Byzantii ingens nauium vis, & res omnes ad oppugnationem necessariæ: neque id latuit Valettanum militiæ Melitensis magistrum, quippe qui suos haberet Byzantii homines, è quibus de rebus omnibus certior fieret. Itaque habito suorum concilio, ad resistendum se comparat: insulam, vbicunquè visum est opportunum, egregiè munit, resquè necessarias conquirit. Erant in Turcica classe præter alias naues tum onerarias, tum mahonas commeatui conuehendo accommodas, tum liburnicas, hemiolias & scaphas, centum & sexa-

sexagintaocto triremes munitissimæ, porrò nauigia simul omnia ad 240. Ea classis partim primò in Marsasiroccum portum appulit: sed non satis illi fidens, in alium, quem maiorem vocant, sese transtulit. Habebant Melitenses milites in insula non contemnendas vires, magnisque animis hostem excipiebant. Erant Turcici exercitûs principes duo, alter terrestribus copijs, alter vniuersæ classi præfectus, ille Mustapha, hic verò Pialis dictus. Ijs nonnunquàm in administrando bello non satis conueniebat. Nam cùm Mustapha ante Draguti aduentum tormenta è nauibus extrahenda censeret, Pialis planè voluit rem ad Draguti accessum differendam. Erat enim Dragutus rei militaris peritissimus, & ad difficilia obeunda vir strenuus, adeò vt Solimannus iusserit, nè quid eo inconsulto in castris fieret. Aduehebat is triremes tredecim, & in ijs sexcentos pedites. Sed iam antè cùm vniuersa classis Marsasiroccum portum attigisset, milites ad viginti millia in terram expositi, fossas, tuguria, tentoria, stationes apparare cœperant. X. Calendas Iunij Pialis Bassa cum 7. millibus peditum ad Sancti Michaëlis oppidum explorandum se confert, sed quòd frequentes indè pilæ volitarent, propiùs accedere non potuit. Inito verò peracri prælio, aliquot è Turcis cæsi sunt, signumque militare eis ereptum. Consultatione indè habita, num arcem Sancti Elmi, vel Burgum priùs obsiderent, vbi arx visa est primo loco obsidenda, eamque hostes è monte accuratè specularentur, rursùs ad pugnam ventum est vel leue certamen, in quo complures Turcæ, pauci Christiani periêrunt. Iam agger ab illis instituebatur ad Sancti Elmi arcem, vt indè eam acritèr pulsarent, in eandem curam etiàm aliquot triremibus incumbentibus. Verùm ille agger non potuit esse diuturnus ob fulmina arcis crebertima, quibus hostes sternebantur quotidiè, & agger prosternebatur. Sub his autem augebantur in dies hostium copiæ, ab ipsa etiàm Alexandria missis sex triremibus cum peditibus nongentis. Porrò Valettanus in Sancti Elmi arcem misit Hispanos 400. qui rebus sæpè præclarè gestis, non paruas hostium strages edidêre, paucis suorum desideratis. Miserat autem ex Insula Valettanus quendam ad Toletanum Siciliæ Proregem, qui eum certiorem redderet de Turcica obsidione: idemque à Toletano in Insulam remissus, magna animi tum industria, tum virtute, quanuis non sinè ingenti peri-

1565

Triremes 168.

Turcæ exeunt in insulam.

1565 culo, tandèm ad Valettanum rediit, & ab eo iussus nocte eadem iterùm proficisci ad Toletanum, se dat itineri, significaturus Toletano Insulam maioribus egere præsidijs. Iam illucescebat dies S. Elmo sacra, & ecce mirabili impetu, ceu œstro quodam perciti, permulti Turcæ ad vallum terraceum oppugnandum accurrunt, & licèt vi quandoquè repellerentur, tamen multitudine freti, tandem propugnaculum quoddam obtinuerunt, vbi se contra nostros communierunt. Sed cùm fossam illam, quæ ducta fuerat è regione valli éditioris, replere conarentur, cæsi sunt illic octingenti, ijque ex illorum numero, qui cæteris fortiores habebantur: plurimi quoquè vulnerati, posteà in fossis spiritum exhalârunt. Sunt autem & ex Christianis cæsi 45. & nonnulli sauciati. In eorum locum, vt arx tutior esset ab hoste, Valettanus misit pedites ducentos cum aliquot equitibus. Is vero, quem paulò antè diximus remissum in Siciliam, Syracusas veniens, duas illic Melitenses triremes offendit, quas priùs edoctas qua deberent proficisci in Insulam, eò pergere iussit cum peditibus quadringentis. Ipse Messanæ Toletanum adijt, suaque illi mandata exposuit, hortans ad ferendum suppetias obsessis. Id temporis Toletanus classem habebat necdùm satis instructam. Intereà Melitenses dum sustinent Toletani aduentum, sese egregiè aduersùs importunissimum hostem tuentur: Valettanus inprimis sedulò suum facit officium, ad labores impiger, ad pericula imperterritus. Illæ autem duæ supradictæ triremes non eum tenuêre cursum quem erant edoctæ: itaque res ea admodùm incommodè cecidit Melitensibus, quorum arx in magno discrimine versabatur.

Turcarũ impetus.

Dum his rerum difficultatibus laborat Melita, Pius 4. Romanus Pontifex, omni qua potuit ratione illi mox opem tulit, conscripto milite & certa pecunia constituta in illud bellum, adiuncta etiàm pulueris tormentarij magna vi. Et ipsa sanè periculi magnitudo poterat meritò permouere omnes, vtì Melitensibus nè deessent: quos si Turcicus tyrannus sibi subiugâsset, dubium non erat, quin de tota Italia, immò vniuersa Repub. Christiana idem ille fuerit cogitaturus. Missi sunt igitur cum Pompeio Columna sexcenti pedites Neapolim, simulque plerique viri illustres sua sponte eò secuti sunt, præclaram suo sumptu Reip. Christianæ in tanta necessitate operam nauaturi. Erant tum aliquammultæ

Pius Pontifex mittit subsidia Melitensibus.

trire-

triremes Neapoli, quæ cum his cohortibus profectæ sunt Messanam, vbi classis Philippi regis Hispaniarum instruebatur. Nec latebat Turcas augescere vires & classem Christianorum: itaque sibi maturandum rati, statuunt totis viribus & continenti labore oppugnare arcem, donec ea potiantur. ea enim occupata, videbant facilem sibi aditum fore ad reliqua Insulæ præsidia occupanda. quod si æstate non succederet, tamen in ea arce & portu Marsamusetto decreuerant esse in hybernis. Summa igitur animi & corporum contentione oppugnationem adoriuntur, & perpetuo triduo assiduis propè pilarum verberationibus mœnia deijciunt. Quarto die cùm nonnihil remisissent ea horrenda tormentorum tonitrua, commissum est leue certamen. Turcasque eos præsertim qui cum Draguto recens venerant, insolentiùs sese ingerentes, fortissime nostri represserunt, seque, multis occidione deletis, in fugam conijcere compulerunt, septem aut ad summum octo duntaxat cęsis è nostris. At verò Turcæ magis etiam iritati, proxima nocte totis viribus rursus arcem inuadunt, nostris interim ad arma conclamantibus. Initum est vtrinquè trium ferè horarum certamen acerrimum, cuius tandèm hic fuit euentus, vt Turcæ omni sua spe frustrati, plurimis quoquè è suis amissis, per ruinas præcipites detrusi sint. Indè verò ad quatiendos muros redeunt, & cùm sex diebus continuis propè assiduè eo in opere versati essent, cum toto exercitu arcem inuadunt, certam sibi victoriam pollicentes, quod ad tredecim globorum ferreorum millia in eam contorsissent. Irruunt in nostros ferocitèr, & erat sanè aliquandiu anceps victoria, tanta multitudine barbarorum paucos circunsistente. Erat tum inter Melitenses equites Baraganus quidam vir strenuus. Eius eximia virtute primùm nonnihil repressi hostes simul & exterriti, multis deindè è nostris ad illum confluentibus, non pauci occisi sunt. At Turcis recentiora sempèr auxilia capientibus, Valettanus suis trecentos subsidio misit, qui Turcarum pontem ex triremium antennis fabrefactum inflammârunt, quo collabente, plures 800. Turcis extincti sunt, & sexcenti vulnerati. In hac pugna è præstantioribus Turcis ad duo millia cæsi sunt: alij volunt, ad quatuor millia cecidisse: è nostris centum cæsi, totidemque vulnerati. Verùm Turcæ nihil hac suorum amissione retardati, nouis tormentorum ictibus arcem concutiunt, atque

1565

Oppugnatur arx S. Elmi.

Turcarũ pertinacia.

1565 muris disiectis tanta vi nostros adoriuntur, vt propè re desperata in fugam versi sint. At tamen cùm antè decreuissent fortitèr pro religione occumbere, hostibus se opponunt: pugnatur horis quinque atrocitèr, è nostris cadunt ducenti, ex hostium numero permulti. Dragutus in eo prælio ictus in capite, biduo pòst moritur. Nocte sequenti perpetuò cum hostibus dimicatum est, muros scandere molientibus, sed sempèr fortissimè repulsis. Hanc tam crebram suorum cladem indignè ferebant Bassæ. Itaque classe tota ad arcem adducta, vires omnes periclitari statuunt, & vel abire victores, vel victi succumbere. Sed antè quam isthuc attentarent, pontes & scalas cæteraque opportuna & necessaria præparabant. Valettanus his animaduersis, metuens suis qui erant in arce, suorum priùs habito consilio, mittit ad obsessos tres insignes viros è suo ordine, qui arcem inspiciant, & de relinquenda ea hostibus, quippe cuius iam muri deiecti essent, quæque ab hostibus defendi ampliùs non posset, cum illis agant. Ibant illi tres non absque præsentissimo vitæ periculo, multis in eos displosis sclopettis: cumque arcem contemplati essent, ac summæ constantiæ & præclaræ spei responsa à præsidiarijs militibus accepissent, ad Valettanum redeunt, & duo quidem ex iis confirmabant posse arcem defendi, sed tertius pernegabat, maximè cùm propugnacula omnia prorsùs subruta cernerentur.

Dragutus perit.

Obtinuit autem eorum sententia, qui locum minimè deserendum censebant, in eamque à cæteris itum est: sed ea infaustum habuit euentum. Turcę enim omnes rebus necessarijs celeritèr comparatis, arcem terra marique inuadũt, duobus & triginta Canonibus terribilitèr quatiunt. Certatum est à noctis medio in horam vsque diei tertiam, nec tamẽn nostri tam pauci vlla re illa ingenti hominum multitudine visi sunt inferiores, multosque fortissimè arcem propugnando Turcas ceciderunt, parati pro Christiana religione se totos præpotenti Deo sacrificare. Verùm nimia erat tormentorum ingentium vis, quibus mœnia ad solum vsque radebantur, cecideruntque ex illis egregijs viris quadringenti. At nec sic reliquis quicquam de animi magnitudine decessit, sed incredibili virtute defixa iam hostium signa lacerârunt, centuriones, signiferos & multos cohortium præfectos trucidârunt.

Porrò

Porrò tandèm non mediocritèr sole incalescente, perpetuo labore nimiùm fatigati, (sempèr enim fessis Turcis recentes submittebantur, quæ res nostrorum vires exhausit) cæduntur à barbaris hostibus milites Christiani ad vnum omnes, sed non inulti, quippe qui ferè toti Turcico erant adspersi sanguine. In ea pugna è nostris desiderati sunt 1300. in quibus equites erant 130. Nemo Christianus ambigit, tam constantèr & fortitèr pro religione & Reipub. Christianæ defensione oppetitam mortem, immortali memoria, summisque præconijs esse dignissimam. Turcæ occupata arce, singulari quodam immanissimæ crudelitatis genere sæuiêrunt in milites triginta, etiamnùm semiuiuos repertos. Primùm singulis pectus ferro scindunt, cor vi extrahunt, deindè caput amputant. Corpora postremò tam fœdè truncata, vbi à nostris spectari possent, exponunt. Nec his contentus Mustapha, ea vestibus cruce candida signatis induta iubet in mare iactari, vt Melitensibus insultaret. Eius rei indignitate permotus Valettanus, Turcas captiuos omnes iubet perimi, nec vllos deincèps captiuos fieri, sed captos mox iugulari. Cæsorum capita versùs hostium castra iactata sunt. Misit deindè Mustapha ad Valettanum, qui ex eo percontaretur, num quam accepturus esset deditionis conditionem.

1565 Melitenses in arce S. Elmi cadũtur.

Illos verò Valettanus magna ira permotus, è suo conspectu quamprimùm iussit abscedere. Id tulit indignissimè Bassa, multaque dirissima Christianis minitatus est. Erat in Turcicis equitibus Philippus Lascaris, è nobili inprimis Græcorum familia, propenso in Christianos animo. Is vbi persensit Bassæ commotum animum in Melitenses, ad Valettanum transfugit, eique hostium consilia explicauit, neque segnem posteà in Turcis propulsandis operam nauauit. Eum, cùm Romam post Turcarum decessum venisset, Rom. Pontifex liberalitèr pro ea in Christianos fide & beneuolentia muneratus est. Porrò verò dum in his angustijs res essent Melitensium, commodum illis e Sicilia superuênere, licèt tardiusculè ob maris tempestatem, octoginta equites Melitensis ordinis & sexcenti pedites. Horum aduentus mirificè eorum recreauit animos, qui etiàm à Valettano contenderunt, ipsis vt permitteret defendendum S. Michaëlis oppidum, cui iam Turcę primas erant admoturi manus: tanta erat horum militum alacritas.

Lascaris transfugit ad Melitenses.

Per-

1565 Permisit id Valettanus, sed nullo tamen è prioribus eius loci defensoribus indè reuocato. Ab his nouis militibus paulò pòst è Turcis cæsi sunt 160. & non pauci vulnerati. Hoc tempore castra Turcarum laborare cœperunt dysenteria, Deo contra illos pro Christianis pugnante. At illi de suo conatu nihil remittebant, sed septuaginta canonibus, in quibus erant tres maximi basilisci, permultis locis simul oppidum S. Michaelis & Burgum verberabant ac perfringebant, atque in eum vsum aliquot sibi aggeres extruxère, puta nouem, quibus singulis sena imposita erant tormenta, quæ nullo neque noctis, neque diei tempore ab oppidi & Burgi quassatione cessabant. Iam verò è Sicilia sexcenti Hispani, & equites Melitensis ordinis atque à Pontifice Max. missi milites trecenti, duce Pompeio Columna, Melitam se conferebant: sed ijs ex Melita signum discedendi datum est, cùm adhuc procul abessent, quòd Valettanus neque magnoperè fortassis tum illis haberet opus, neque eos vellet in præsens periculum venire, Turcis omnes Insulæ aditus accuratè obseruantibus.

Algerij rex iungitur Turcis.

Tertio Idus Iulij regulus Algerij cum 27. triremibus & bis mille ducentis peditibus ad Turcicam classem accessit. Is insigne aliquod facinus designaturus, petit à Bassa copiam oppidi à mari oppugnandi, eamq́ue facilè impetrat, additis illi duobus millibus recentium Turcarum. Intereà Valettanus catenam quandam opportunissimè pertendit eo in loco, vbi erant Turcæ oppidum inuasuri, quæ illis non paruo ad exponendum militem fuit impedimento. At nihilo minùs Idibus Iulij terra mariq́ue oppidum infestant, sed tormentorum ictibus, quæ in vrbe displodebantur, 12. depressa sunt nauigia, & ad duo Turcarum millia submersa. Qui verò à terra oppidum oppugnabant, cùm ad quinque horas cum nostris conflixissent, multis è suis interfectis, è nostris ducentos occiderunt. Erant sanè Melitenses ob perpetuam cum hostibus tam atrocibus tamq́ue multis conflictationem in magno periculo, coëgitq́ue ea res Valettanum rursùs scribere Toletano Siciliæ proregi de mittendis auxilijs. Et is tum quidem misit nonnihil subsidij, plus missurus, nisi res summi fuisset periculi propter Turcas itinera omnia obsidentes, qui etiàm interceperunt celocem vnam, missam à Toletano, qua multa pharmaca ægrotantibus aduehebantur. Fit verò rursùs ab hostibus noua oppidi diuerberatio, eaq́ue

eaque tam perpes & vehemens, vt ægrè nostri potuerint 1565
dissipata mœnia vtcunquè communire. Simul etiàm pons ab illis construitur, quem cùm è nostris quidam immisso igni inflammare instituerent, infecto negocio, plerique omnes ceciderunt, & in ijs Nicolaus Parisottus, Valettani nepos. Indè cùm diù satis mœnia verberâssent, ter repetito insultu, pertinacissimè in oppidum Turcæ multis in locis contendunt, & iam vrbe potituri videbantur, sed multis suorum amissis, nostrisque fortissimè & constantissimè resistentibus, coacti sunt redire in castra. Post illud acre certamen vires hostium nostri contemnere cœperunt. Et illi quidem tum ad ducendos cuniculos sese conuertunt, sed nostrorum prudentia is quoquè labor nullos habuit successus. Calendis Augusti concrematus est à nostris hostium pons, quem in mœnium fossa fecerant. Paucis pòst diebus rursùs barbari in oppidum irruunt, sed frustrà, suorum trecentis desideratis. Arctissimè tum temporis obsidebatur oppidum à Turcis, ità vt nostri vix vnquàm tutò vel respicere extra muros possent, nedùm pedem extra oppidum efferre. Habent enim Turcæ magnam displodendorum sclopettorum peritiam, quibus nostros continentèr impetebant. Per id tempus cum adeò & oppidi & Burgi tormentorum pilis essent muri prostrati, vt vel plaustris peruium esset iter; vtrunque locum summa vi Turcæ inuadunt, tantusque erat ab vtraque parte tormentorum, sclopettorum, armorum, clamorum sonitus, vt insula omnis corruere videretur. Eo tumultu excitatis oppidanis, equites omnes ex vrbe egressi, in fugam compulerunt hostes qui aquam seruabant, quibus vt auxiliarentur, reliqui ab oppido inuadendo se reuocant, properantque ad suos, sed vtrobiquè succumbunt. In eo prælio è nostris centum ceciderunt, & totidem vulnerati sunt: Turcæ ampliùs mille & quingenti interfecti sunt. Ea oppugnatio durauit horis quinque, & quia non sinè magno Dei beneficio ea erat parta ex hostibus victoria, Valettanus cum omni populo solenniter templum adijt, Deo laudes gratesque acturus. Eodem autem die, vt nostri lassitudine frangerentur, rursùs Bassa suos iubet in oppidum facere impetum, sed repulsus est æquè vt antè, magna suorum strage edita. Et quanuìs victoriam iam desperaret, tamen nè apud Solimannum sæuissimum tyrannum ignauiæ vel negligentiæ accerseretur, crebras in oppidum irruptio-

Turcæ irrumpere nituntur in vrbem.

Immanis Turcarū impetus.

1565 ptiones casso labore faciebat. Erant iam admodùm accisæ Turcarum vires & copiæ, permultis occidione deletis, plurimis vulneratis: quibus de rebus per quendam è Melita profectum certior factus Toletanus, decreuit cum septuaginta triremibus adire Syracusas, & decem millia peditum Melitam adducere. Dum hæc fiunt, ex oppido S. Michaelis quidam ad Bassam Turcicum transfugit, ostendit nulla interposita mora oppidum inuadi oportere, solos quadringentos superesse oppidi propugnatores. Eius fuga nostros incitauit ad muniendum oppidum sanè quàm diligentèr, licèt ingens esset murorum interruptio. Hostes occultissimè rursus cuniculum agunt, in eoque spes omnis muri subruendi collocata erat: sed is quoquè cuniculus à nostris & depræhensus, & frustratus est. Itum porrò in concilium est a Turcis, hærendumne sit diutius in insula, an indè recedendum. Maior pars censuit, relicta Melita, domum abeundum. At summus dux maluit expectandum Solimanni responsum. Dum igitur manent in insula, nihil relinquunt intentatum: sempèr aliquid militaris exercent operæ, suntque seduli in instituendis pontibus, agendis cuniculis, fossisque implendis. Iam penè consumptus erat puluis tormentarius, & tamen rursùs & oppidum & Burgum maiori quàm antè contentione pilarum ictibus verberant, murosque solo æquant. Habebant præter alia tormenta tres basiliscos, quorum pilæ ad ducenta pondo accederent. Ijs mirabilitèr mœnia perfregerunt. Deindè tèr repetito conatu horrendum in modum in vrbem impressionem faciunt, sed egregiè contusi & conscissi, nostrorum inuicto robore repulsi tandèm retrocedere coguntur. Eo in certamine oppidani omnes fortissimam propugnandæ vrbi operam nauârunt, adeò vt etiàm adolescentuli arma in hostes inferre, & virili constantia fœminæ armatæ, ad arcendos à mœnibus hostes accedere non dubitârint. Igitur plurimos è suis Turcæ perdiderunt, è nostris 60. desiderati sunt. Erant tum, qui rebus suis metuentes hortarentur Valettanum, vt lautiorem maiorisque precij supellectilem in S. Angeli castellum transferri iuberet, vbi ab hostibus tutior foret. Tulit id indignè Valettanus, tanquam pluris facienda esset substantia, quam ipsa corporum vita & ciuium salus. Itaque ne plùs illi castello, quam pugnantium virtuti & fortitudini tribuere viderentur, voluit vt demptis tormento-

Turcarũ sedulitas.

Ciuium Melitensium magnanimitas.

rum

rum ministris, præsidiarij omnes ex illo castello in Burgum dimicaturi accederent. Nec diù pòst iterùm magnis viribus Turcæ oppidum adoriuntur, sed frustrà, non paucis suorum trucidatis. Redeunt igitur ad castra, moxque incredibili furore mœnia concutiunt, accurritque ad Valettanum quidam clamans, Omnes periuimus. Iam enim tria signa in vrbem Turcæ intulerant. Tum verò Valettanus repentè sumpta galea & hasta, suos hortatus vt imbelles Turcas fortitèr cæderent, diuina freti benignitate, quæ ipsis hactenùs sempèr adfuisset, in hostes facit impetum. Eum vero mox secuti equites Melitenses, tum etiam adolescentes & fœminæ, Turcas omnes intra mœnia ingressos conficiunt, ingredi conantes vi repellunt. Ea pugna ad occidentem vsque solem perducta, etsi hostibus maximè calamitosa fuit, tamen etiàm è nostris ampliùs ducentos abstulit. Turcæ tandèm cum ignominia ad sua castra recedunt. Iam Toletanus instructam habebat classem, cumque lectissimis triremibus septuagintaduabus, quibus decem millia peditum, & ducenti equites Melitenses, & quadraginta equites S. Stephani vehebantur, Syracusas versùs iter intendit, missa interim triremi & naue speculatoria, quæ apud Melitam res Turcarum exploraret. Nostri autem in Insula loca à Turcis deiecta gnauiter instaurant, vt redituros hostes fortiùs sustinere, & acriùs reprimere possint. Turcæ eo die supremam collocaturi operam oppido & Burgo expugnandis, egregiè se communiunt, duobus quibusdam confectis ad tabulati formam operimentis, quæ à nostris igni missili concremata sunt: hostesque & ab oppido & à Burgo repelluntur. Nocte sequenti Turcæ octoginta cæduntur. Porrò Toletanus iam Melitam aditurus, obuiam habuit nauem onerariam è Syria ad Turcas missam cum magna panis nautici copia, sex millibus cadorum pulueris tormentarij, multisque globis ferreis. Eam, exemptis priùs sexaginta Turcis, Syracusas misit. Erant intereà Melitenses perpetuò in opere, nullam obtinendi oppidi rationem & conatum Turcis prætermittentibus: qui etiàm paùlo pòst cum toto exercitu oppidum inuadunt tanta vi, vt planè victores abituri viderentur. At hìc quoquè bis insultantes, bis æquè à nostris reijciuntur. Die sequenti magnis propositis præmijs & opum & honorum, in diem tertium iubet eos Mustapha paratos esse ad inuadendum oppidum.

1565

Periculum Melitensium.

Nauis onoraria capitur à Toletano.

1565 pidum. Deindè septimo Calend. Septembris terribilis redintegrata est pugna, per murorum ruinas summa vi intrò contendentibus Turcis, periculaque omnia fortitèr contemnentibus. Tum quidem diu ancipiti belli euentu vtrinque atrociter pugnatum est: sed ad extremum cum è nostris 113. è Turcis ampliùs mille ducenti cecidissent, hostes re infecta abscedere coguntur. Erat sanè in nostris tanta animi magnitudo, eaque virium strenuitas, vt propè incredibilis videatur. Calendis Septembris literæ veniunt a Toletano, quibus significabatur breuì adfuturam classem Christianorum. Nec desistebant Turcæ nostris facessere negocium, nec nostri aut illis parcere, aut sibi deesse visi sunt. Quodam die è nostris viginti quinque Turcas trecentos inuasère, & in fugam verterunt. Nonis Septembris Christianorum classis ad Sacrum Iunonis, quæ est insula perexigua non longè a Melita, applicuit. E transfugis quidam per id tempus indicauit Valettano, Turcas sequenti die decreuisse omnibus copijs oppugnare oppidum, & nisì eo potiantur, ab insula recedere: multa etiam amplissima esse proposita præmia egregiam operam nauaturis in expugnanda vrbe. Et certè non erat ille supremus barbarorum conatus absque ingenti nostrorum periculo futurus. Verùm præpotens Deus non passus est viros fortissimos & de Repub. Christiana præclarè meritos, illis sæuissimis & immanissimis belluis obijci trucidandos. Itaque illo benè iuuante, è classe Toletani principis expositi sunt in insulam Melitam ad octo millia & trecenti milites.

Terribilis Turcarũ irruptio.

Exponuntur 8000 militum Christianorum.

Portò Toletanus, dum isti ad Valettanum se conferunt, triremem ingressus, Orientem versùs nauigat cum vniuersa classe. Quæ vbì à Melitensibus ciuibus conspecta est, tormenta & sclopettos omnes gratulationis ergò displodunt: itemque Toletanus suarum triremium tormenta omnia semèl atque iterùm exonerari iubet. Mox redit in Siciliam, reliquas copias adducturus, vt maturè Turcica præda potiretur. Iam hostes quatriduò suas res in naues inferre cœperant: cumque iam extremam oppidi oppugnationem instituerent, Turca quidam citato equo aduolat, refert magna Christianis venisse auxilia. Mox à Turcis classicum canitur, impedimenta reliqua colliguntur, tormenta in naues inuehuntur, aggeres inflammantur. Ex omnibus tormentis vnus solus regius Canon in Insula

relictus est, qui pilam vomeret pondo centum vi- 1565
ginti.

Sunt qui putent magnam tormentorum partem Turcis eripi illo die potuisse, si nostri in illos impetum facere voluissent. Ad extremum cùm Turcæ cum recentibus Christianis pugnam conferere instituerent, supra mille quingenti, & eo ampliùs à nostris cæsi sunt. Denique à Melita immanes illi barbari recesserunt, relictis illic suorum cadaueribus ad vigintitria millia: & præterquàm quòd illam insulam horrendum in modum ferro & igni vastatam, domos quassatas, vrbium mœnia disiecta reliquerunt, etiam hominum non paruam edidêre stragem, ita vt ad quinque millia è nostris desiderati ferantur, & in ijs equites Rhodienses vel Melitenses 240. Habebunt illi insignes viri sempiternam apud omnem posteritatem eximiæ virtutis suæ laudem, quòd pro Deo, pro religione, pro Rep. Christiana tam fortitèr & constantèr seipsos totiès ad præsentissima mortis discrimina offerre non dubitârunt. Annotârunt quidam, à barbaro hoste ad septuagintaocto millia pilarum in insulam coniecta. Fatentur autem etiam ipsi equites Melitenses, non tam humanis viribus, quàm Dei virtute se esse seruatos. Et est sanè etiàm plurimùm laudanda Pij IIII. Pontificis Maximi erga Rempub. Christianam paterna solicitudo, qui amplissimas toto orbe diuulgauit condonationes, quas Indulgentias vocamus, vt ijs inuitaret Christianos omnes ad precandum Deum pro salute Melitensium & totius Ecclesiæ. Nec dubitandum est, eas Christianorum preces ferocissimi hostis truculentos conatus vel maximè eneruásse. Postremò etiàm Catholico & inuictissimo Hispaniarum regi Philippo maximæ ab omnibus habendæ sunt gratiæ, quòd Melitensibus in tanta rerum difficultate non sine magnis impendijs opem tulit. Hæc fusiùs multò quàm anteà scripsi, posteaquàm prolixior ad me totius belli narratio peruenit.

Turcæ Melitam relinquũt

78000. pilarum.

Eodeo anno etiàm felicitèr in Hungaria res gessit Maximilianus Cæsar contra Turcas & alios quosdam, duce fortissimo & clarissimo Lazaro Schuendio, viro rei militaris peritissimo, nec minùs optimis literis instructo, atque insupèr Catholicæ religioni addictissimo. Multa illius egregia facinora referuntur, & erunt hauddubiò, qui ea literis commendent: mihi necdùm

Maximilianus Cæsar contra Turcas.

1566 omnia ſatis aſſecuto, nè parùm certa pro certis commemorem, aut multa etiàm præclarè geſta ob eorum ignorationem prætermittam, id impræſentiarùm præſtare non licet.

Hoc anno prodijt Vuittēbergę liber quintus Chronici Carionis, expoſitus & auctus a Caſparo Peucero. Is Peucerus gener eſt Philippi Melanchthonis. Is bonus & Lutericè euangelicus vir, pro modeſtia quinti huius Euangelij, incredibili furore exagitat in hoc Chronico ſummos Pontifices, quos cupit Imperatoribus, regibus & principibus Chriſtianis reddere vel maximè inuiſos. Ego pauca huius Chronici legi: (quid enim attinet, talium hominum furioſa & maledica ſcripta legendo, bonas horas malè perdere?) ſed in ijs paucis tam multa inueni, quæ hominis in Pontifices & Catholicam Eccleſiam pluſquàm Vatinianum odium ità perſpicuè declarent, vt vel ex ijs ſolis de tota eius hiſtoria ſatis ſuperque poſſit ſtatui & pronunciari. Quis verò illum hominem in narrandis rebus putet in fidi hiſtorici officio permanere, qui ad eas ipſas animum adfert odio & liuore cæcatum, & prauis de religione opinionibus deprauatum? Ait hic noſter quodam loco: Vt præcedens, ità tota ſequens hiſtoria euidentèr teſtatur, verè fuiſſe Pontifices ἀλάστορας Eccleſiæ & Imperij; & flagellum Dei, vt de Attila vetuſtas prodidit. Quid, obſecro, his dici poſſit atrociùs, cùm tamen certò conſtet, permultos ex Pontificibus fuiſſe viros ſanctiſſimos, quibus etiàm maximi & potentiſſimi Imperatores, reges & principes tantum detulerint, quantum nunquàm detrahere poterit iſta progenies viperarum? Sed ad tempus habent iſti, permittente Deo, facultatem quandam illos Eccleſiæ paſtores, non ab homine, ſed ab ipſo Chriſto, velint nolint hæretici, inſtitutos, ipſamque Catholicam Chriſti Eccleſiam infeſtandi & proſcindendi: paulò pòſt obſtruetur os loquentium iniqua, & ſempiternis inextinguibilis gehennæ flammis exurentur viri deſertores, qui cùm deberent in cinere & cilicio pœnitentiam agere tam immanium blaſphemiarum, errorum, contumeliarum, mendaciorum, quibus planè cooperti ſunt, tamen non ſolùm hoc non faciunt, ſed etiàm gloriantur in ſuis maleficijs, & in plùs quàm Cimmerijs tenebris haud alitèr, atquè in ipſa meridiana luce, ſeſe impotentèr & impudentèr efferunt.

Fol. 41.

Peucerus ardet odio Pontificũ.

Alibi

Alibì quoquè habet hic noster, nè solos Romanos 1565
Pontifices oppugnâsse videatur: Vetera Burggrauiorum iura multis in locis paulatim fregerunt Episcopi, cùm impatientia alterius imperij potestatem politicæ gubernationis rapuerunt, vsi occasionibus superstitionis, qua fascinatæ tenebantur mentes omnium ordinum. O os impurum. Itáne superstitiosi fuerunt hactenùs omnes ordines Imperij, & Luterus demùm cum Peucero cæterisque id genus præclaris scilicèt viris, veram nobis religionem attulit? An non hoc est intolerabili iniuria & contumelia afficere Imperatores, Reges, Principes, & tot sanctissimos atque religiosissimos maiores nostros? Si ego aut Catholicus aliquis sic scriberet, quàm atrocitèr in nos debaccharetur Peuceri stylus? Non hîc iam persequar, qua modestia quáve fide scribat, Episcopos potestatem politicæ gubernationis rapuisse, vsos occasionibus superstitionis. Pertinet hic Peuceri morsus ad tam multos potentissimos Episcopos, & Imperij Principes, qui facilè eam Peuceri a se calumniam depellent. Quòd si verò aut tempus, aut huius scripti ratio pateretur, quàm multa id genus ego possem ex hoc præclaro Chronico excerpere. Sed nolim ego tempus tam malè collocare.

Fol. 56.

Nota Peuceri calumniam insignem.

Quàm autem ridiculum est, ne quid grauius dicam, quòd idem noster Peucerus socerum suum Philippum Melanchthonem, quem omnes boni execrantur, quique à Lutero ad Zuinglij vel Caluini castra defecisse, à Caluinianis palam asseritur, audet appellaré hominem sanctissimæ memoriæ. Longè alitèr de illa atra tellure scribit Illyricus eius discipulus cum socijs suis, disertis verbis illum affirmans & Confessionem Augustanam, & libros Luteri plurimis in locis adulterâsse. Quod crimen falsi non cadit in hominem sanctissimæ memoriæ, maximè cùm Luterani tam pertinacitèr iactitent, Confessionem Augustanam & Luteri scripta puram putam habere Euangelij doctrinam. Quid verò possit esse sceleratius, quàm Euangelium adulterare? Verùm hoc non Melanchthon modò, sed & Luterus & totus nouorum dogmatistarum grex & fecit sempèr hactenùs, & adhuc facere pergit. Obitèr hæc tantùm attingo. nam accuratiùs ea excutere iam non libet. Hoc quidè in Peucero notatu dignum est, quòd Gregorium Magnum Romanùm Pontificem

Fol. 24.

Melanchthon falsarius.

Peuceri calumnia in Gregorium I.

Rr 2 eius

1565 eius nominis primum, virum summa doctrina & incomparabili vitæ sanctimonia, totoque orbe longè celeberrimum, audet appellare superstitionum architectum. Nisi planè fallor, potest hæc vna tam atrox & impia in tantum Pontificem contumelia, totum Peuceri pectus nobis penitùs inspiciendum exhibere. Ego certè non video, quid de eiusmodi hominibus aliter sentiendum sit, nisi planè venisse eos in profundum malorum, totosque datos in reprobum sensum. Atque vtinàm soli perirent, & non tam multos secum in gehennam pertraherent. Sed certè stabunt quandoquè illi beatissimi Pontifices contra istos miseros & deploratos homunciones, & suas de illis iniurias egregiè vlciscentur.

Fol. 16. *Peucerus scholasticos exagitat.*

Iam verò etiam scholasticos Theologos noster Peucerus prorsùs Euangelicè scilicèt exagitat. Ait enim: Sunt in manibus scripta Scholasticorum, qui in vno Magistro Sententiarum, velut canone & norma fidei explicando occupati, nè terram amittant, cælo bellum inferunt, preferentes sententijs diuinis Romana decreta, & testimonia sacra, sicubì possunt, ad decreta Pontificum, non è diuerso hæc ad illa, inflectentes &c. Quàm multa in his paucissimis verbis insunt, quæ hominis impotentem obtrectandi, criminandi, mentiendi libidinem prodant euidentissimè? Nec opus est his respondere, cùm ipsa se destruant tam impudenti vanitate, & cæca impudentia. Et fortasſis Peucerus noster nunquam vel a limine salutauit scholasticos Theologos, sed à suo illo sanctissimæ memoriæ socero Melanchthone hanc præclaram hausit doctrinam, vt tam luculentèr calumnietur Theologos scholasticos.

Melanchthon flagellat Patres.

Sed quid Melanchthon parceret scholasticis, qui nec veteribus illis sanctissimis patribus parcit in suo illo libello de Ecclesia, in quo homo arrogantia ebrius, velut è sublimi loco pronunciat de illis Ecclesiæ luminibus, cogitque tot Patres ferre hæretici censuram? Eat igitur Peucerus cum illa atra tellure, quò dignus est. Sed quid me necesse est persequi omnes Peuceri in tam exiguo opere calumnias & blasphemias? In præfatione sanè vel epistola liminari eius scripti, quædam insupèr habet non prorsùs negligenda: ea vbi paucis excussero, hominem iubebo ire, si volet, ad solas terras, nihil cum eo penitùs commercij habiturus vnquàm.

quàm. Sed hæc interim Lector sciat eo animo hîc mihi commemorari, vt nôrint omnes, etiàm qui post nos futuri sunt, quales viri illi fuerint, qui nostra ætate bellum aduersùs Ecclesiam Dei susceperunt. Nec dubito, quin posteritas omnis non alio eos loco habitura sit, quàm quo nos hodiè habemus Simones Magos, Marciones, Cerdones, Valentinos, Manichæos, Arrios, Nestorios, Vigilantios, & id genus diras pestes orbis terrarum. In præfatione igitur sua Peucerus, vt è pluribus pauca tantùm annotem, ait extare sapientum querelas & commonefactiones, quibus præcipitur, nè qui sapientiæ laudem quærunt, strepitu applausuque vulgi capi se sinant. Hoc quidem si cauisset Luterus, non eas hodiè turbas in Ecclesia videremus: immò verò nisi Luterus totus eò incubuisset, populo vt placerent quas fecisset fabulas, nunquàm eius iam olìm damnata paradoxa tantos progressus habuissent. Tum verò etiàm in scribendis historijs plurimùm tribuit Peucerus iudicio scriptoris, cùm ab historico id potissimùm exigatur, vt rem gestam non pro suo vel affectu vel iudicio, sed quemadmodum habet veritas, simplicitèr exponat. Quòd si variant de vna re scriptores superiorum temporum, non dubium quin eorum præferenda sit sententia, quorum probatior est fides & authoritas. Sed hæc ideò dicuntur Peucero, vt liceat ei liberè debacchari in Pontifices, de quibus ipse nihil potest pro suo iudicio statuere aliud, quàm fuisse & esse Antichristos, vt eos vocat suus Luterus. Atque si quid de Pontificibus scribendum sit, eos potiùs sequendos sibi statuit, qui eos acerbissimè exagitent, vt fecit nostra ætate Sebastianus Francus, & partìm etiàm Sleidanus, quàm qui eos commendent. Hinc illa huius generis historicorum temulenta rabies in Gregorium VII, (vt alios Pontifices omittam) quem tamen grauissimi authores testantur virum inculpatum, immò sanctissimum fuisse, eumque non immeritò laudibus efferunt. Addit posteà Peucerus, Henricum IIII, Fredericum II, & Ludouicum Bauarum rabiosè exagitare scriptores Pontificios, veras causas & sceleratas molitiones Pontificum prorsùs dissimulâsse. Hoc sic visum est scribere Peucero, nullo allato suæ affirmationis testimonio, tanquàm nobis sufficere debeat, ἀυτὸς ἔφα. Hoc iacto fundamento, pergit Peucerus, & quidem rabiosè: Ex vna falsa hy-

1565

Rabies Peuceri in Pontifices.

1565 pothesi detexi Pontificia omnia, scilicet Pontificem iure diuino armatum esse vtroque gladio, & caput esse ac dominum Ecclesiæ & regnorum mundi. Puto sanè aduertere Lectorem, hæc non nisi rabiose posse dici. Quid enim sibi vendicat Pontifex in regnis mundi, nisi vt pro officio suo, quo vniuersus Christi grex, ad quem pertinent etiam reges, ipsi pascendus incumbit, admoneat omnes, & si quem videat suam potestatem vertere in tyrannidem, omnibus modis det operam, id vt emendetur? Hoc fecère sempèr etiàm sanctissimi Pontifices, & certè licèt inuidia crepet Peucerus, adeò non vsurpârunt sibi regna aliena Pontifices, vt ea quæ obtinent, Christianissimorum ac potentissimorum Imperatorum & regum ferè liberali donatione obtineant. Multa deindè furiosè iactat Peucerus contra Pontificum authoritatem: sed non est opus, eius ineptijs & calumnijs omnibus respondendo tempus amittere. Qui in historijs fide dignis versati sunt, hominis commenta facilè & aduertent & contemnent. Addit verò etiàm hoc: Pontifex Romanus prærogatiuam in Ecclesia Christi nullam habet præ alijs vllo iure, sed sola consuetudine introductæ tyrannidis. Nec hìc vllum adfert scripturæ locum, sed satìs habet pro sua insigni authoritate id affirmâsse. Quàm sit autem hæc vana & temeraria assertio, nihil attinet indicare, cùm sit totiès à nostris ex ipsis etiam scripturæ diuinæ clarissimis sententijs ostensum. Verùm iam etiàm plus quàm Imperatores ipsi ausi sint, sibi vsurpat Peucerus, cùm subiungit, se non facultates eripere Ecclesiæ, sed regna, quæ Christus non contulit aut commendauit Ecclesiæ. Iam scripserat paulò superiùs, Episcopos tenere regna. Hæc ergò eis eripit: sed benè habet, quòd Peuceri verba non nisi aerem verberant. Nam Episcopis Peuceri authoritas nec pilum quidem auferet. An non verò hoc est cuiusdam intolerabilis arrogantiæ, vt homo priuatus tantum sibi sumat in Episcopos, qui sunt etiàm Principes Imperij? Sed non se discruciet his curis Peucerus. Manebunt Deo benè propitio Episcopis ditiones suæ, etiàm vbi Peucerus computruerit. Sed hoc scilicet est classicum canere ad inuadendas Episcoporum ditiones. Quid si verò catholicus aliquis talia scriberet contra politicos principes, an non cælum terræ misceri Peucerus ante omnes vociferaretur? Ait etiàm Peucerus noster, vt obitèr lectori offeram occasionem admirandi

Nota impudens mendacium Peuceri.

Peucerus vult Episcopis eripere regna sua.

riandi peritiam illius in rebus geographicis & historicis, 1565
Cathaynæ regnum se extendere vsque ad sinum Persicum, & ante Tartarorum irruptionem, in Europa ferè dominatos esse Rossos, cùm Rossi nō adeò magnam Europæ partem tunc occupârint, & sinus Persicus à Cathaynæ regno plurimùm distet. Sed hęc fortè leuicula sunt: illud prodigiosum est, quòd ait certamina, quæ Lutero oppugnante mendacia eorum, qui Indulgentias impudentèr circunferebant, extiterunt, regno Pontificio primò inclinationem, mox ruinam attulisse, cùm hodieque Pontifici maneat sua dignitas, crescatque multis locis apud remotissimas à nostro orbe nationes. Sed ea fide solent versari fratres Euangelici in rebus narrandis, vt iam non immeritò contemnamus, quòd mox subiungit se historica & religiosa fide vsurum.

Fides euangelicorum fratrum.

Tum porrò accedit ad Appendicem Chronicorum Naucleri. Sed eam Appendicem sanè non nisi aut nimia potione aut furore ebrius primùm inspexisse videtur. Nam pro Surio legit Surrianum, & è Surriano mox pro Euangelica modestia efficit scurram, perindè àc si quis pro culice legat cuculum, & repentè cuculum transformet in crocodilum. Deindè plenis velis in hunc miserum Surium, ne verbo quidem vnquàm ab eo læsus, incurrit: ait eum impudentèr res manifestè veras calumniari & deprauare. Scilicèt putabat me esse similem sui Melanchthonis, (vt alios omittam) quem, vt antè dixi, Illyricus eius discipulus falsi reum agit, & peragit. Iam verò in totum monachorum chorum rabidè desæuiens, vocat eos deploratum profligatumque hominum genus, quorum plusquàm caninam impudentiam, & audaciam plusquàm diabolicam, iam multis seculis orbis Christianus sit detestatus. Qui vnus locus satìs superque sufficit ad detrahendum fidem omnem toti historiæ Peucerianæ, cùm certissimè constet, monachos cunctis retrò seculis, & ab ipsis adeò Ecclesiæ nascentis initijs, in magna apud Christianos omnes existimatione fuisse. Quòd verò subijcit distichon Pij II. hoc nos libentèr amplectimur, sed hactenùs, vt ostendamus illud in neminem magìs, quàm in ipsum Luterum, posse quadrare. Est autem eiusmodi distichon:

Non audet Stygius Pluto tentare, quod audent
Effrenis monachus, plenaq; fraude anus.

Reuerà enim iste effrenis & dissolutus apostata talia *Luterus*

1565 attentauit, qualia fortaſsis nec ipſe ſatanas auderet: ità vt nos non inuideamus Peucero tam inſignem magiſtrum. De effreni enim monacho, qualis fuit Luterus, non de illo, qui intra ſui monaſterij ſepta degens, vitam viuit monaſticæ profeſſioni congruentem, hoc diſtichon loquitur. Porrò verò etiàm modeſtiſſimus vir Surio id videtur tribuere, quòd in ſcribenda hiſtoria vſus ſit præceptore diabolo. Nam etſi Peucerus maledicentiam vocat, tamen Surius ſatis ſibi benè conſcius eſt, nihil ſe cuiuſquam hominis odio ſcripſiſſe, multò verò minùs vſum eſſe præceptore diabolo, cum quo familiaritèr ſanè verſatum ſe eſſe, & ab eo didiciſſe, quæ contra Miſſæ ſacrificium euomeret, Luterus apertè fatetur, vt talis præceptoris meritò pudere debeat Peucerum. Nec tamen his contentus vir optimus, & planè Lutericè Euangelicus, vocat Surium blaſphemum filij Dei hoſtem, & mox dira ei imprecatur, his vtens verſibus:

effrenis apoſtata.

Vtq; repertori nocuit pugnacis Iambi,
Sic ſit in exitium lingua proterua tuum.

Dolet optimo viro, quòd Surius duriuſculè tractat inclytæ Germaniæ noſtræ proditores & perditores, Luterum & cæteros prauorum dogmatum architectos, qui ex illo vno homine ceu equo Troiano cateruatim prodiêrunt, quòd illorum mutuas eásque acerbiſſimas altercationes, odia, conuicia, quibus ſe inuicèm egregiè proſcindunt, traducit, fœdiſſimas antilogias oſtendit, & pleraque alia illorum myſteria profert in lucem: quæ quidem omnia cùm ex ipſorum ſcriptis euidentiſſimè doceri queant, tamen non pudet Peucerum in eadem ſua liminari epiſtola ſcribere, doctrinam Eccleſiarum Lutericarum irrefragabili authoritate, perſpicuitate quanta nullius ſit doctrinæ, certitudine immota verbi cæleſtis ſe ſuoſquè inſtauratores & propagatores tueri: ſcilicèt præclarè ſe ſuoſque tuetur, quæ totiès in alias mutata eſt formas, cuiuſque propagatores inter ſe odioſiſſimè digladiantur. Putat Peucerus omnes homines aut fungos, aut talpas eſſe, vt nihil porrò cernere queant. Adijcit verò etiàm, viros bonos reſtinguere calumnias meritis & innocentia ſua. Nos verò palam teſtamur, Luterum, Bugenhagium, Bucerum, & cæteros deſertores monachos, huius quinti Euangelij propagatores, vel eo ſolo nomine, quòd auſi ſunt poſt ſolennem perpetuæ continentiæ profeſſionem ad inceſtas nuptias

nuptias transire, esse perpetuò execrabiles & infames, 1565
qui fidem Deo datam irritam fecerint: cui immani flagitio si addas tot impios iam olim damnatos errores & hæreses, tot nefanda sacrilegia, sacramentorum prophanationes, multaque alia ab istis designata, facilè constabit, quàm nihil sint dicendi minùs, quàm viri boni tum ipsi, tum Melanchthon quoquè & alij omnes noui dogmatistæ, qui quidem monachi non fuêre, sed tamen apostatarum istorum blasphemias editis libris defenderunt, aut nouas hæreses condiderunt. Quòd si verò Peucerus ferre non vult hos à nobis hæreticos dici, nunquam certè negare ausus erit & Zuinglianos à Luteranis, & Luteranos à Zuinglianis hæreticos propalàm vocari, atque etiàm à plerisque Luteranis prorsùs damnari & reijci Melanchthonicos & Adiaphoristas. Hæc cùm sint toti orbi testatissima, tamen iactat Peucerus doctrinam ecclesiarum suarum, eamque ait vocem esse filij Dei, perindè àc si mortales omnes lethargo correpti sint, nihilque prorsùs oculis quanuis apertis videant. Quæ verò possit esse atrocior in Dei filium blasphemia, quàm eius vocem dicere eam doctrinam, quam ipsi quoquè Luterani in mutua lite ponunt, atque alij in alijs execrantur, nisi fortè ipse Dei filius, qui est incommutabilis veritas, sibijpsi contrarius est, & pugnantia docet? Quòd si ad Ecclesiæ Catholicæ sententiam respicias, quæ quinti euangelij doctrinam ceu hæreticam condemnat, quæ aures ferre sustineant, à Peucero impias hereses dici vocem filij Dei? Sed his ego nimiùm immoror. Potest iam Lector intelligere, quæ sit horum temporum labes, in quibus id genus perniciosa scripta innumera ab importunis ingenijs in lucem edita sunt, nec adhuc edi cessant.

Euangelici inuicèm se hæreticos vocāt.

Nam hoc ipso quoquè anno prodijt Latinè scriptum aliud bene magnum aduersùs Synodum Tridentinam, à Pio 4. indictam, cuius architectos fuisse liquidò appáret precones quosdam noui euangelij, cum quibus solis mihi hic res est. In eo certè scripto tanta acerbitate præter alia inuehuntur in Romanos Pontifices, vt etiam ipsis sectarijs possint meritò de odij & liuoris nimia immanitate suspecti haberi. Sic sensim proficiũt in peius, & profundiùs ruunt, qui semèl ab Ecclesia discesserunt. Reuerà terribilis Deus in consilijs super filios hominum, qui occulto quidem, sed iusto tamen iudicio permittit imperitam & miseram plebeculam ab istis im-

Scriptum aduersùs Synodum Tridentinam.

Psal. 65.

1565 manifsimis lupis, qui nullum faciunt perdendarum animarum finem, tam atrocitèr in fraudem impelli, & in horrendos errores induci, idque sub specie eximiæ pietatis & prætextu verbi Dei. Sed non est hoc nouum: fuit id apud hæreticos omnes superiorum ætatum sempèr in more positum, vt mendacijs niterentur, & ementita quadam veri specie incautos fallerent. Hoc præclarè fecerunt, & faciunt nostræ ætatis noui dogmatistæ, quorum certè incredibilem versutiam si principes & populi Germaniæ aliarumque nationum videre potuissent, puro equidem nunquam in eorum dogmata consensissent, neque illos apud se vlla ratione tolerâssent. In hunc quidem scopum omnes isti mirabili vafricie collimant, vt Romani Pontificis & Conciliorum labefactent authoritatem. Quod vbi semèl obtinuerunt, iam illis salua sunt omnia. Quòd enim scripturam iactant, fraudulentèr & falsò id faciunt, non scriptura, sed scripturæ praua interpretatione nitentes. Itaque in hoc prolixo opere neruis omnibus contendunt euertere omnem Pontificum & Conciliorum etiàm vetustissimorum authoritatem, adeò vt & ipsam quoquè Nicenam primam & Chalcedonensem longè amplissimas Synodos carpere non vereantur: & sanè confidentèr de omnibus in vniuersum ità illi pronunciant: Hominũ traditiones, Concilia, Synodi, congregationes, & harum decreta profectò multiplicitèr labi, errare, decipi, falli possunt, & multis modis à verbo Dei ac veritate in omnem partem discedere. Id posteà docere conantur allatis aliquammultis Concilijs: qua in re certè luculentèr produnt nequissimam animi sui calliditatem, vel potiùs malignitatem, quòd Synodos partìm prouinciales, partìm ab Ecclesia damnatas, paritèr permiscent, & imperito lectori intolerabilem fraudem imponunt, qui alias ab alijs secernere non potest. Itaque primo loco collocant Synodum Carthaginensem sub Cypriano, quæ ab hæreticis baptizatos censuerit rebaptizandos, quasi nesciant eam Synodum nunquàm receptam ab Ecclesia, tum vero non œcumenicam, sed prouincialem fuisse. Nos verò non negamus prouinciales Synodos errare posse, sed de œcumenicis legitimè celebratis, id planè pernegamus. Eæ nanque repræsentant Ecclesiam, quæ est columna & firmamentum veritatis. Mox subiungunt illam sacrosanctam Nicenam primam, quam aiunt de militibus statuisse Canonem, qui Iohannis Baptistæ

Nota hæreticorum de Concilijs omnibus sententiã & versutiã.

Baptistæ sententiæ contrarius sit: tum etiàm fecisse poenitentiæ Canones, è quibus multum superstitionis irrepserit posteà in Ecclesiam. Obsecro, quid istis ad summam, immò plùs quàm satanicam arrogantiam reliqui esse potest, qui tam nefariè lacerant illam sanctissimorum patrum, quibus hauddubiè adfuit, sicut promisit Christus, ipse spiritussanctus, Synodum longè celeberrimam? Et reuerà calumnia hæc non in illos patres magìs, quàm in ipsum redundat spiritumsanctum. Sed benè habet, quòd ita perspicuè se nobis totos inspiciendos exhibent. Iam enim quandò illi tantæ Synodi decreta impia vocare non dubitant, nihil prorsus ambigere possumus, quin ad illorum numerum pertineant, de quibus Christus ait: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Et est profectò istorum planè deplorata & insanabilis malitia, cum quibus etiàm iam eam ob causam nemo Catholicorum vnquàm facilè vel tria commutaret verba, nisi cogeret salus miseræ & imperitæ plebis, quam isti horrendum in modum vnà secum perdunt. Si sic enim liceat Conciliorum etiàm grauissimorum decreta non modò eleuare, sed per summam contumeliam impia dicere: quid, quæso, superest nobis ad immanem quendā atheismum, quò certè isti nos adducere moliuntur? Non est huius loci, istorum fraudes omnes persequi: nam longum est, & ab instituto meo alienum, præsertim cum illi pleraque adferant, quibus lectorem incautum fallere se posse non dubitant, quæ si singulatìm fusiùs explicare velimus, lectori stomachum mouebimus. Certè eodem loco aiunt, Chalcedonense Concilium tetro errore monachis & monialibus virginibus coniugij vsum interdixisse. Qua vna sententia simul damnant veteres sanctissimos patres omnes & vniuersam Christi Ecclesiam, quæ idem sempèr sensit: immò & ipsam scripturam diuinam, quæ grauissimè præcipit vota Deo reddere. Et sufficeret quidem hominibus, in quibus non prorsùs lumen omne tum fidei, tum rectæ rationis extinctum sit, ad istorum amentiam & tetram impietatem liquidò cognoscendam, hanc eorum tam prophanam & ab omni Christiana pietate prorsùs abhorrentem sententiam didicisse: at fit tamen nescio quo tremendo Dei iudicio, vt cùm isti non sinè magno scelere & summa impudentia, tum Chalcedonensis Concilij sanctissimum decretum lacerent, tum monachis & monialibus coniu-

1565

Synodus Nicena carpitur ab hæreticis.

Matt. 18.

Itē Chalcedonensis

1565 coniugia permittant contra fidem Deo datam, tamen habeant permultos, qui illis potiùs accedant, quam amplissimæ Synodi Chalcedonensis & vniuersæ Catholicæ Christi Ecclesiæ sententiæ & authoritati. O cæcas hominum mentes, ó pectora cæca. Itáne plùs apud nos ponderis habet impurissimorum apostatarum prodigiosius incestæ libidinis appetitus, quàm grauissima totius orbis Christiani, quē vel maximè Synodus illa Chalcedonensis repræsentat, sententia & authoritas? Vtinam verò suam intelligerent turpitudinem eiusmodi non coniugiorum, sed incestarum libidinum assertores, & quantam sibiipsis apud bonos omnes & posteritatem omnem fœdissimæ ignominiæ notam inurant. Sed fronte sunt plerique omnes plùs quàm meretricia, & nesciunt erubescere. Dabit autem quandoquè benignus Deus, vt vulgus miserè ab eis dementatum, & alij malè ab eis persuasi, cognoscant eius sceleris immanitatem, quo se obstringunt apostatæ monachi, cum fœminis sub honesta coniugij specie sacrilegè cubantes, & eos profectò toto pectore detestabuntur. Et reuerà si legissent plerique veterum sanctissimorum Patrum scripta, pessimè istos impuros apostatas acciperent. Quandò igitur isti hucusquè impietatis progressi sunt, vt tam execrabilem concubitum palàm doceant sanctum esse matrimonium, frustra sanè cum illis agitur de rebus nostræ religionis. Itaque nolim tempus terere commemorandis alijs, quæ in memorato scripto ab istis adferuntur: nam & multa sunt, & partim impudētissimæ calumniæ, partim iam olim damnatæ hæreses. Hoc tamen certum est, in hoc opere conflando nihil eos diligentiæ, nihil acerbitatis prætermisisse, vt semèl omnem pectoris sui aterrimam bilem in Romanos Pontifices & Christi Catholicam Ecclesiam euomerent. Interim non vident, quàm sint ipsi egregij viri, qui tam multos iam olìm ante mille annos partim damnatos errores & hæreses in vulgus spargant, qui inter se atrocissimè de ipsis turpissimis erroribus suis digladientur, atque mutuò palàm se hæreseos condemnent, falsi reos agant, & liberalitèr atque prorsùs suo more euangelicè se immanibus conuiciis proscindant, atque eiusmodi emblematis ornent, quibus nemo rectiùs, quàm flagitiosissimi nebulones, ornari mereatur. Quæ cùm ex ipsorum libris certissimè ostendantur, nihilominus viros se dici & haberi volunt pios & euangelicos, Ecclesiæ repurgandæ studiosos,

Turpitudo apostatarū cum fœminis cubantiū.

ſos, & neſcio quid non. Sumunt ſibi authoritatem in Pontifices, in Concilia, in Patres omnes, in totam deniquè Eccleſiam. O plùs quàm caninam impudentiam, plùs quàm ſatanicam arrogantiam. Sed valeant putidi & deplorati hæretici, vt etiàm ipſi ſe inuicèm ſalutant. Ego ſatìs habeo annotâſſe, his infeliciſſimis temporibus eiuſmodi ſcripta ab iſtis importunis dogmatiſtis eſſe ſparſa in vulgus, quod ſub Euangelij prætextu miſerè perdunt. Hoc quidem certiſſimum eſt, huiuſmodi ſcriptis euulgandis nihil ſe conſecuturos aliud, quàm vt apud cordatos lectores omnes, totamque poſteritatem non alio quàm inſignium hæreticorum loco habeantur, ſenſimque eorum malus animus & fraudulentæ machinationes in principum aliorumque notitiam perducantur: tum verò actutùm actum erit de illis, ſicut & de omnibus ſuperiorum ætatum omnium hæreticis, qui ad tempus diuina permittente iuſtitia Eccleſiam diuexârunt, ſed tandèm vt fumus cum ſempiterna ſui nominis ignominia euanuerunt. Vnum hoc loco paucis ex ſuprà dicto contra Synodum Tridentinam ſcripto adijciam, vndè certo certiùs colligat Lector non hæc temerè à me dici. Aiunt ſupradicti vſque eò auctas fuiſſe ſuperſtitione & barbara inſcitia tenebras in doctrina eius temporis, vt & ipſi Theologiæ & ſacrarũ literarum ſtudioſi, qui ſuperiore ſeculo, & ante annos 40. ſcholaſticam Theologiam didicerãt, confeſſi ſint lectionem quidem ſe frequentâſſe diligentèr, & tempora ſtudijs Theologicis perdiſcendis conſtituta compleuiſſe ſedulo, verè tamen affirmare poſſe, ſe toto illo quinquennio aut ſexennio, quo in ſcholis didiciſſent, nullam de filio Dei vel nominis ſaltem mentionem à præceptoribus factam audiuiſſe: atque ità occupatos fuiſſe homines miſeros ineptiſſimis libris Magiſtri Sententiarum, Scoti, Bonauenturæ, Alexandri de Ales, Thomæ Aquinatis, & ſimilium eius farinæ Scholaſticorum, vt Prophetarum & Apoſtolorum ſcriptis legendis nullus omninò relictus eſſet locus, ac ne quidem vlla de his in Schola mentio fuerit reliqua, nedùm vt his aliquid ſerij ſtudij attribueretur. Hæc illi. Quæſo te Lector, quid his fingi poſſit vel ab ipſo malo dæmone aut vanius, aut impudentius, aut contumelioſius? Quis credat quinque vel ſex annis nullam in Scholis habitam mentionem filij Dei, cùm ipſimet fateantur occupatos fuiſſe in libris Magiſtri Sententiarum, cuius tertij libri bona pars de Christo pro-

1565

Pagina 10

Nota intolerabilem calumniã.

1566 prolixè agit? O portentosam, & non tam verbis quàm verberibus & flagris vindicandam mentiēdi libidinem.

Conuiciū in Scholasticos. Iam quòd Magistri Sententiarum, Scoti, Bonauenturæ, Alexandri de Ales, Thomæ Aquinatis, & similium libros vocant ineptissimos, non certè facerent, si non ipsi essent omnium ineptissimi, & indigni prorsùs qui iis viris vlla ex parte compararentur. Scioli isti grādes sibi sophi videntur, quod bilingues, vel etiam vtcunquè trilingues interdùm sint, nórintque scribere Latiniùs quàm illi patres, quos sanè pręter alios nostrę ætatis doctissimos viros, Christophorus Longolius & multijuga rerum cognitione, & insigni eloquentia celeberrimus, summa vitæ integritate, & admirabili quadam diuinarum humanarumque rerum cognitione, optimi cuiusque iudicio scribit esse commendatos.

Alia calumnia. Deniquè, quòd asserere non verentur, nullam in scholis prophetarum & Apostolorum quinque vel sex annis habitam fuisse mentionem, intolerabilem itidèm habet calumniam & impudentissimam vanitatem. Nam idem Sententiarum Magister, quo eos totos fuisse occupatos aiunt, plurima è scriptis diuinis loca commemorat.

Hinc igitur colligat Lector, quæ istorum hominum religio, quę animi pietas, quis pudor, quæ verecundia sit, qui talia scribere non dubitent. Et hi nimirùm sunt, qui Concilium Tridentinum contumeliosè lacerant, se verò Ecclesiæ reformatores iactitant. Sed tamen, vt dixi, quandoquè sentient homines, quibus præstigijs orbi ab istis illudatur.

Obijt hoc anno mense, nî fallor, Decembri Pius 4. Romanus Pontifex, qui sanè Ecclesiæ Dei, maximè in absoluendo Concilio Tridentino, tanto pastore dignam nauauit operam.

Pius V. fit Pontifex. ANNO 1566. die 7. Ianuarij in Romanum Pontificem electus est Michaël Giselerius Dominicanus, Cardinalis Alexandrinus, & dictus est Pius V. Eodem die summo manè de alio quodam actum fuit, cui etiàm ad Pontificatum pauca suffragia deerant: à prandio autem inter primarios quosdam sermo habitus est de Cardinali Alexandrino, & paulò pòst omnibus Cardinalibus in eius electionem mirè & præter omnium expectationem consentientibus, ille eductus è cella, Pontifex maximus salutatus est. Nemo erat qui ambigeret

bigeret à Domino isthuc factum esse : tanta erat etiàm 1568
absque scrutinio votorum concordia. Et sanè quæ eius electionem adhuc secuta est in Pontificatu vita, nihil clamat aliud, nisì eum diuinitùs ad hoc amplissimum munus esse vocatum. Ante coronationem, quæ celebrata est, nisì fallor, 17. Ianuarij, habuit Cardinalium congregationem: (consistorium enim, vt vocant, ante coronationem haberi non solet) ea peracta, quidam ex insigni familia petijt Episcopatum quendam. Respondit Pontifex, se quidem illi cupere summoperè gratificari, nec defuturum, si alia in re prodesse ei possit: sed Episcopatum tamen minimè collaturum, quod ad tantam functionem parùm idoneus esse videretur, non satìs literis & eruditione instructus. Cùm autem ille suæ eruditionis testimonium proferret, Ego, inquit Pontifex, hac in re, quæ mihi satis cognita est, testes minimè requiro. Ità ille in ea petitione repulsam passus est. Porrò ad Cardinales adhuc præsentes conuersus Pontifex, hortatus est, nè quicquam ab ipso peterent, quod vel contra diuinum obsequium, vel contra Concilium Tridentinum, vel contra ordinem & rem Ecclesiæ facere videretur. Addidit etiàm, se quidem in rebus licitis & honestis Christianos principes iuuare constituisse: contrà verò, si quid præter fas & decorum peterent, nulla se ratione illis daturum.

Episcopatū petens reijcitur.

Extant præclara de eo testimonia, quòd ità se prorsùs compararet, vita illius vt quandam referat imaginem priscorum illorum Pontificum, quorum sanctitatem veneramur. Familiam se dixit eiusmodi habere velle, quæ & vita & habitu cæteris exemplo sit: nec tam ministrorum numerum aut cultum corporis, quàm virtutem & integritatem sibi spectandam cōstituit. Magnum se ostendit fore iustitię patronum & vindicem. Melitensibus Turcicam denuò obsidionem expectantibus liberalitèr sanè vniuersas Pontificatûs maximi opes pollicitus est, & iam missurus erat subsidio tria millia peditum, nisì posteà cognouisset frustrà Turcarum aduentum formidari. In consanguineos suos mirabili vsus est frugalitate, adeò vt tres è sorore nepotes non solùm nullis auxerit vel opibus vel honoribus, sed etiàm ægrè adduci potuerit maximorum hominum precibus, vt vnum ex eis, doctrina & pietate conspicuum, tandèm in Cardinalium senatum cooptaret. Fidei catholicæ conseruandæ ac propugnandæ perquàm studiosus est:

Familia Pij V.

preci-

1566 precibus assiduis feruentèr incumbit, quas dicit esse Pontificum præsidia. Statuas Vaticanorum hortorum, à quibusdam eius decessoribus magno sumptu & studio ibì collocatas, Populo Romano ad Capitolij ornamentum largitus est. Ad mensam sedens, vt est in sumendo cibo potuque parcissimus, ita in adhibendis precibus & gratiarum actione plurimus. Episcopos non patitur abesse diù à grege suo. Est quædam sanè in eo seueritudo, sed eam incredibili humanitate ità temperare nouit, vt omnibus charus sit. Possunt ab eo boni sperare virtutis præmium, mali formidare supplicium aut pœnam, quæ ab illo iam non leuis constituta est in blasphemos, nefariæ libidini & id genus flagitijs addictos. Reformationem tanto Pontifice dignam & instituit, & porrò in rem conferre pergit: & domesticæ quidem familiæ numero permultum detraxit, vt possit Ecclesiæ rebus necessarijs largiùs opitulari. Catholicis quibusdam longè ab Italia degentibus, sed vel penuria, vel carceris molestia laborantibus, partim mittenda pecunia, partim scribendis literis humanitèr opem tulit, & ferre decreuit. Quàm prorsùs absit ab omni auaritia, satìs declarat, quòd pleraque à Romana curia iussit exulare, quæ magnam vim pecuniæ conflare possent: & certè difficilimo quodam tempore cùm illi dispensationis cuiusdam obtinendæ causa, quæ alioqui concedi soleret, multa essent oblata aureorum millia, prorsùs ea accipere recusauit: idque illi perpetuum est: nec enim tam id spectat, quid possit ex re qualibet obuenire compendij, quam quid iustitia & æquitas reposcat. In resignatione beneficiorum ecclesiasticorum simplici, multa sæpè admittuntur parùm ad ecclesiæ leges & vtilitates accommodata: eam igitur statuit deinceps non temere admittere, nè hac occasione res Ecclesiæ velut iure quodam hæreditario ad posteros transmittantur, aut etiam indignis, aut parùm idoneis ecclesiastica beneficia conferantur.

Preces ad mensam.

Reformatio instituta.

Pius V. quàm alienus ab auaritia.

Simplex beneficiorum resignatio.

Oblatus ei quandoquè fuit à quodam magno principe annuus triginta millium aureorum prouentus, sed cum ille magno animo recusauit. Vir quidam illustris nepoti Pontificis filiam suam vxorem obtulit cum dote egregia, vt posset Pontifici sanguinis affinitate coniungi. Eius vero erga se beneuolentiæ Pontifex gratias quidem egit, sed neque Ducis, neque Marchionis, neque Baronis titulis suam se velle ornari familiam ait, quibus ea hactenùs caruisset.

Erat

Erat Iudæus quidam Elias nomine, multa & erudi- 1566
tione, & prudentia, & opibus inter suos insignis, & quidem Synagogæ iam præfectus, & sacerdos maximus. Is Pontifici, cum adhuc Cardinalis esset, & de nostra complectenda religione multùm cum eo egisset, pollicitus erat, se tum Christianæ religioni suscepto baptismo velle accedere, cùm ipse Romanus Pontifex crearetur. Huic igitur, iam ad Pontificatum præter illius omnem, vt appáret, existimationem promotus, ità ait: En cernis me renunciatum Pontificem: fac igitur quod pollicitus es. interim verò curabat pro illo preces Deo offerri. Paulò pòst Iudæus ad Pontificem redit, & se velle Christo nomen dare affirmat. Monet verò Pontifex, vt maturè secum deliberet, & si ex animo cupiat fieri Christianus, sibi significet. Non multa interiecta morula, indicat ille Pontifici, se diutiùs veritati & spirituisancto obluctari non posse: prorsusque se constituisse cum tribus filijs & nepote transire ad castra Christianorum. Ea res summo Pontificem affecit gaudio, hominemque complexus, & gratias Deo agens, tertio Pẽtecostes die in præsentia Cardinalium ferè omnium, magnaque populi mirificè gratulantis præsentia, suis eum & alios manibus baptizauit, multisque eis concessis priuilegijs, vnum è filijs ferè septennem sibi in filium adoptauit, atq; in Collegio Germanico cum suis nepotibus curauit educandum.

Iudæus conuertitur à Pontifice.

Porro Michaël (sic enim à baptismo Elias dictus est) multam nauat operam Iudæis ad fidei lumen a Iudaica cæcitate pertrahendis: neque id sanè frustrà, paulò pòst triginta ex ijs ad Catechismum perductis. In festo sacrosanctæ Eucharistiæ, licèt fractis esset viribus, & medicorum opera vteretur, attamen verè pius Pontifex non sella pro more gestatus, nec corona Pontificia ornatus, sed cum maxima populi ędificatione pedibus ingrediens, illud præstantissimum corporis Christi voluit circunferre sacramentum.

Circũfert Eucharistiam Pontifex.

In Tridentina Synodo ad Pontificem reiecta fuit cura edendi Catechismi, Breuiarij, & Missalis. Catechismum iam curauit Latinè edendum, idemque eius iussu in Gallicam, Germanicam, & Polonicã linguam transfertur.

Catechismus editus.

Maximiliano serenissimo Cæsari nostro cõtra Turcas dimicaturo pijssimus Pontifex opem laturus, tres supplicationes indixit, quibus ipse quoquè interesse voluit, vniuersum iter iam ętate grauis & affecto corpuscu-

1566 lo, pedibus conficiens, & Deum aperto capite iunctisquè manibus attentissimè deprecans. Aderant & plerique Cardinales & prælati, nobiliumque & vtriusque sexûs ingens multitudo. In prima supplicatione mulier dæmoniaca horridos & immanes edens clamores, ad Pontificem adducta est: quę licèt à pluribus teneri vix posset, mox tamen vbi a Pontifice benedictione tertiò repetita cõsignata est, in terram mortuę similis corruit: sed postcà incolumis surrexit. In secunda supplicatione tres aliæ à dæmone occupatæ, ad Pontificem adductæ, & triplici benedictione accepta sanatæ sunt, è quibus vna nõ ignobilis, anteà à nemine curata fuit, licèt sæpiùs tentatum id esset. In tertia quoquè supplicatione alia quoque à dæmone vexata, Pontificis precibus restituta est. Ea Pontificis pietate, & erga expellendos dæmones comperta virtute, animi hominum mirè accensi videntur: tanta erat ob promerendam Iubilei gratiam sua peccata confitentium multitudo.

Dæmoniaca curatur.

Itẽ 3. aliæ.

Item alia.

Capta fuit per hos dies nauis longa insignis cuiusdam piratæ, in qua Christiani octoginta captiui visebantur, qui decem & eo ampliùs annis miserrimam pertulerant seruitutem. Eos, cùm Romam venissent, Pontifex humanissimè accepit, & vestibus atque pecunia donauit. Exemplo integerrimæ vitæ illius permulti ad meliorem frugem se recipiunt, adeò vt etiàm ex Iudæis ampliùs centum, doctrina & opibus præstantes, ad Christianam religionem accesserint. Porrò in vsum catechumenorum emit Pontifex magnificentissimas ædes, quibus etiàm suos reditus haud contemnendos attribuit.

Iudæi ad fidem veniunt.

Huius anni Augusto mense morbus periculosus vrbem inuasit, ità vt plurimi cum tota familia decumberent pessimè affecti. Ibì sanè videre erat Pij Pontificis singularem pietatem. Nam singulis misit pecuniam, omnibus decem medicos adhibuit, multaque alia solatia insigni liberalitate impertiuit, adiunctis etiàm religiosis viris, qui animarum curam gererent. Dici facilè non queat, quanta iam in Clero & populo cernatur sub hoc Pontifice Romæ morum reformatio: & licèt iam senio affectus sit, at tamen ipse vult audire, videre, cognoscere controuersias plerasque omnes: assiduis incumbit precibus, multùm ieiunat, in victu summa vtitur temperãtia, quotidieque rem diuinam facit, quod profectò mirum videri queat in tanta ætate. Sed vt ipse quoquè fatetur, inter hæc tot tantaque negocia, quibus continen-

Liberalitas Pontificis in ægrotos.

tèr

præoccupatur, tam prospera aliquandiù vsus est valetudine, vt vix vnquàm rectius valuerit. 1566

A piratis redimi curauit nepotem suum exigua quidem pecunia, fortassè Turcis nesciẽtibus quòd esset Pontificis nepos. Hunc ad se accitum, non alio habitu videre voluit, quàm quo fuerat vsus dum sederet ad remos captiuus, qui vilis erat. Admonuit autem eum sanè grauitèr, vt ex anteacta miserrimè in ea seruitute vita, disceret ad bonam frugem se recipere, & Deo seruire. Deindè equo & equestri officio, vndè centum aureos annuos habeat, donatum, ad suos remisit. Hoc & pleraque alia facilè testantur, quàm non sit studiosus cognatos & propinquos suos ad opes & honores prouehendi.

Nepos Pōtificis redimitur à piratis.

Solebant adhiberi instrumenta musica, quotiès Pontificis & cardinalium habebatur consistorium. Eam consuetudinem voluit sublatam. Crebrò vrbis Ecclesias visitat, & ad Clerum concionatur. Familiam suam magno studio reformat, quòd sciat indè exempla manare ad Ecclesiasticos omnes, vt ipsi quoquè se suosque ad ipsius exemplum componant. Initio mensis Octobris familiares suos omnes conuocauit, concionem ad eos habuit, & inter alia, quæ ijs obseruanda præscripsit, voluit vt singuli suum indicarent nomen, ordinem & sacerdotia. Sacerdotes vt minimùm tèr in hebdomada sacrificium faciant; cæteri, præsertìm diaconi & subdiaconi, saltem quintodecimo quoque die communicent, edixit. Sacris ordinibus initiatos, aut Ecclesiæ prouentus percipiẽntes, habitum iussit ferre clericalem atque tonsuram, nec vestes habere nisì ex lana simplici absque vllo serico. Turgida femoralia pati non vult. Aulicos suos omnes, nè ocio tempus malè perdant, iussit sacrę lectioni, quam tèr in hebdomada sacri Palatij Magister habet, interesse: Fiunt etiàm in aula pręlectiones Philosophicæ. Porrò non paucos suis libros Ecclesiasticorum scriptorum dedit, vt ijs legendis, dum Pontificem vicissìm obseruant, tempus vtilitèr transigant. Nihil in suorum moribus, habitu, colloquijs, & tota deniquè viuendi ratione vitiosum, & quod praui sit exempli, tolerat. Præfecto custodiæ corporis sui mandauit, det operam, vt milites sui tranquillè & sinè insolentia viuant.

Familiæ reformatio.

Prælectiones in aula Pontificis.

Impudicas mulieres, publico proposito edicto, ab vrbe expelli iussit. Erant tum Romanorum plerique, qui se vehementèr opponerent, dicerentque, si meretrices ab vrbe excluderentur, magnum id Reipub. annui

Meretrices proscribũtur.

1566 quæstûs dispendium allaturum: Pontifex tandèm ità eis silentium imposuit, vt asseueraret se cum tota Curia sua aliò migraturum, nisì illa hominum fæx profligaretur. Ità illæ coactæ sunt discedere, interim tamen nonnullæ in vicis ignobilibus ob peiora vitanda relictæ sunt, cùm priùs in vijs publicis & splendidis ædibus magno numero habitarent. Quædam ex ijs, quæ præ cæteris maiorem infirmis animis tentationum & ruinarum materiam prębituræ videbantur, à tota ditione Ecclesiastica nominatim relegatæ sunt.

Alio quoquè edicto vetuit, nè quis ex ijs qui Romæ degunt, hospitia publica & cauponas Vrbis conuiuandi & compotandi gratia adeat, nec quisquam in ijs ludere sinatur. Eo edicto multa flagitia & peccata resecata sunt, effectumque vt hospitia aduenarum commoditati seruiant. Nebulo quidam obscurus maledico quodam Pasquillo vel famoso carmine Pontificem contumeliosè proscidit. Is tandèm compræhensus, & Pontifici oblatus, cùm ab omnibus diceretur seuerissimè plectendus, iussus est à Pontifice carmen suum recitare, tum exponere, cuius vel consilio vel voluntate id scripsisset. Dicente eo se non nisì mali demonis id instinctu composuisse, Pontifex respondit: Si tu mihi vt summo Pontifici maledixisses, non ferres impunè. At nunc quia in fratrem Michaëlem, in monachum scarponem, in Cardinalem Alexandrinum conuicia iactâsti, abi liber quò vis. Ego verò humilitatem generis mei, vitæ & habitûs, semper & animo retinebo, & libens confitebor, & ero vilis & abiectus in oculis meis.

Clemẽtia in maledicum.

2. Reg. 6.

In tota Ecclesiæ ditione accuratissimè edixit, vt itinera à latronibus tuta seruentur: si quis à latronibus cædatur, ait se pœnam exacturum ab illis, in quorum vicinia id accidisset. Nobiles quidam Poloni ab hæresi Dei benignitate ad fidem sanam Catholicæ Ecclesiæ reuertisse ferebantur. Id vbi Pontifex resciuit, mirificè gauisus est, datisque ad illos humanissimis literis hortatus est ad perseuerantiam. Mirum enim in modum lætatur resipiscentia eorum, qui fraude diaboli in hæresin prolapsi sint. Cognatos suos & consanguineos omnes iussit ab vrbe abscedere, præter nepotem Cardinalem, & alterum in Collegio Germanico literis incumbentem: in quo appáret animus ab omni immoderata erga suos affectione prorsùs liber. Cardinalibus quoquè grauitèr mandauit, vt familiam suam ad habitûs & morum

Tuta itinera.

hone-

honestatem informent. 1566

Euocauit quandoquè ad se Cardinales, qui præsunt inquisitioni, itemque Rotæ auditores, (quod iudicium est in vrbe exactissimum atque præcipuum) reliquosque qui Romæ iudicijs præsunt, doctissimaque oratione hortatus est omnes, vt in exercendis iudicijs synceros & integros se præbeant, minas etiàm intentans ijs, qui secus facerent. Meretricibus, quas in vnum vrbis angulum reiecit, seueritèr præcepit, nè per vrbem vagentur: contrà facientes, iussit publicè flagellari. Duo verò aut tria illis designauit templa, quæ sacrificij & Concionis auscultandæ causa petant. Ex ijs pleræque nupserunt, aliç complures cupiunt, honesta reperta conditione, ex ea se turpitudine extrahere: nec Pontifex se defuturum illis dixit, quas paupertas à sectanda pietate remoraretur. Eas autem, quæ sine sacramentis in ijs sordibus decederent, in sterquilinio vult sepeliri, quod multis calcar addet ad medi tandam resipiscentiam. Est Romæ Academia, quam vulgò Sapientiam vocant. Ea iam collapsa erat, & eius liberales annuos prouentus quidam sibi vendicârant. At Pontifex eos iussit restitui, vt ijs alantur scientiarũ omnium egregij professores.

Oratio ad Iudices.

Meretrices redeũt ad bonam frugem.

Academia restituta.

Iussit etiàm, quod ante eum fecerat Pius II. vt qui Magistratu defuncti sint, administrationis suæ totius rationem exigantur. Decreuit etiàm per totam Italiam mittere Visitatores, qui ab Episcopis, Collegijs Canonicorum & Monasterijs rationẽ gubernationis reposcant. Monasticam disciplinam, quæ multis locis proh dolor nimiùm laxata, immò collapsa est, summoperè curat restituendam, atque inprimis apostatas omnes seuerissimo anathemate percussit: nè qui tamen ex ijs animum despondeant, hortatus est primarios monachorum præfectos, quos Generales vocant, vt suos singuli apostatas requirant, eosque piè & humanitèr tractent. Verùm ex ijs plerique attrita sunt fronte & indomabili corde, qui seipsos desperantes, tradiderunt impudicitiæ, secumque alios, quoscunque possunt, trahere conantur in puteum abyssi: qui vtinàm per principes arcerentur vbiquè à docendi functione, quia reuerà longè omnium perniciosissimi sunt id genus deplorati apostatæ, posteaquàm in hæresin prolapsi sunt: id quod tum in nostra Germania, tum vicinis regnis & prouincijs res ipsa plùs satis declarauit. Sed ijs omissis, ad Pontificem redeamus. Is sanè huius anni sacrum illud tempus, quod aduentum Domini

Pontifex vt Aduentum exegerit.

1566 mini vocamus, tametsi senilis ætas à ieiunijs illum facilè eximeret, quotidianis ieiunijs, crebrioribus precibus, largioribus eleemosynis religiosissimè voluit obseruare, libenterque sacris concionibus adfuit: quo exemplo permulti ad illos sacros dies piè transigendos incitati sunt: nec interim tamen optimus Pontifex quicquam de ijs, quæ ad suum officium pertinerent, prætermisit, nec detrectauit solito more priuatis personis humanitèr præbere aures.

Non vult parci Cardinalibus.

Fit nonnunquàm, vt ære grauentur alieno etiàm Cardinales, quorum cum sit excellens dignitas, nemo eos facile vel in ius vocare, aut contra illos ferre sententiam, vel latam exequi audebat. Id sentiens Pontifex, grauissimè edixit, vti nec ipsis Cardinalibus, si sint de ære alieno delati, parcatur, sed contra eos iudices liberè pronuncient, pignora quoquè ab eis auferantur, domus ipsa diripiatur, donèc creditoribus sit satisfactum. Atque interim erga illum mira est Cardinalium obseruantia & reuerentia.

Vt coluerit festa Natalitia

Festa Natalitia huius anni magna deuotione coluit, adeò vt in ipsa nati Saluatoris sacratissima solennitate horam circiter decimam nocturnis precibus & primæ Missæ interesse curârit, deindè in domestico sacello primam & secundam Missam deuotissimè fecerit, cunctis familiæ suæ hominibus sua manu Eucharistiam præbuerit, & tandèm apud D. Petrum tertiam Missam solenni ritu celebrârit, porrò etiàm pomeridianæ concioni interfuerit. Possunt multa alia de hoc dignissimo Pontifice commemorari, sed hæc in præsens sufficiant pro hoc anno. Vident, nisì fallor, nostri Euangelici præcones, hæc quæ diximus, eiusmodi esse, vt non possint meritò non laudari. Desinant igitur carpere & proscindere Romanos Pontifices, imitentur huius Pij V. virtutes. Sed sat scio, progenies ista viperarum hæc quoquè præclarè gesta dente canino arrodet, & pessimè interpretabitur. Hoc enim apud illos in more positum est, vt si videant Catholicos, præsertim Pontifices & qui in Clero sunt, piè & religiose viuere, eos vocent hypocritas, & qui suis meritis in gloriæ Christi derogationem fidant: sin autem malos in ijs mores quosdam cernant, eos ad vulgus odiosissimè traducant: nec dubitem dicere, si è cælis ad nos descendant Petrus & Paulus sanctissimi Apostoli, & ità viuant vt olìm in terris vixerũt, istos nostros portentosos noui Euangelij buccinatores

permulta

permulta habituros, quæ in illis atrocissimè lacerent & proscindant. 1566

Et quid mirum est, eos etiàm optimos quosque & Catholicæ religioni addictos rodere, conuiciari, proscindere, cùm etiam mutuò sese, vt sæpè dixi, tam hostiliter insectentur? Est hæc quædam pœna gigantææ arrogantiæ, qua isti tument, ponuntque etiàm in cælum os suum. Vt enim homines possint intelligere, quàm nihil tutum sit eorũ sequi doctrinam, misit inter eos Deus dissensionis spiritum, quo mirabilitèr exagitati, non desinunt publice editis libris innumeris mutuò se horrendum in modum conspuere & lacerare. Ostensum est hoc iam crebrò locis superioribus, nec tamen vnquàm satis ostendi potest: adeò illi sempèr manent suì similes. Sunt inter Zuinglianos & Luteranos perpetuæ contentiones, eduntur que identidèm ab vtraque parte scripta plurima, quibus alij alios oppugnant. Est inter Zuinglianos è præcipuis vnus Henricus Bullingerus, inter Luteranos Iohannes Brentius, vterque iam grandæuus. Isti pro more sui Euangelij se honorificè inuicèm tractant, sed tamen Bullingerus astutè nonnihil se premere conatur, & miscet mella piperi, nec potest tamen imperare sibi, quin subindè egregiè perstringat aduersarium Brentium. Scripserat Brentius de maiestate Christi librum contra Petrum Martyrem apostatam Franciscanum & istum Bullingerum. Huic libro respondit Bullingerus. Rursùs adfert suum scriptum contrarium Brentius, quem Bullingerus vocat Arabium tibicinem, & scriptum eius acerbissimum & caliginosissimum. Adeò verò prolixum quoquè fuit, vt Bullingerus arbitretur annum propè integrum in eo Brentium consumpsisse. Et quanuìs non sinè magno tædio, vt ipse scribit, librum hunc nebularum vastum inspexerit & euoluerit Bullingerus, obitèr duntaxàt perstringendum duxit: sed hoc ità tamen facit obitèr, vt Brentius se sentiat non valdè mollitèr acceptum: nec mirum, cùm ipse, si Bullingero fides habenda est, longè sit maledicentissimus. Et vt Lector nôrit, quo de scripto Bullingeri agam, nouerit anno 1564. edidisse eum Repetitionem & dilucidiorem explicationem quandam, eique ceu coronidem apologeticam addidisse, qua perstringit Brentij recognitionem. (sic enim est titulus libri Brentiani) In hac Coronide apologetica dicit pios omnes concorditèr censere, Brentium peccare enormitèr edendis libris suis maledicis, &c.

Spiritus dissensionis inter hæreticos.

Contentiones inter Brentium & Bullingerum.

Bullingeri de Brentio testimonia.

1566 cum petulantissimè conculcare fidem & doctrinam Ecclesiarum, nempè Zuinglianarum, quarum dogmata vocet Brentius calumniator cacodoxa. Dicit, Brentium nullo Dei spiritu bono doctum, iudicare ipsum Bullingerum inanes & sinè fide profundere voces, & ceu aprum Calydonium vineam Domini euertere. Dicit, quisquis Brentij reliqua his coniuncta inspexerit propius, illum visurum apertè virulentis redundare edacissimi liuoris morsibus. Non sic scriberet Bullingerus de Brentio, si is in Romanos Pontifices aut monachos ea scripsisset, quæ scripsit in hæreticum Bullingerum. Sed qui nunquam desinunt lacerare Pontifices, debent nonnunquàm id genus atrocissimos morsus mutuos sentire. Sed pergamus videre alia multa in tam breui Coronide. Petrus Martyr iam obierat: eum Bullingerus vocat beatæ memoriæ, sicut & Melanchthonem, cuius quidem Melanchthonis etiàm testimonium profert contra Brentium, quòd scripserit, vt transsubstantiationem, ità & vbiquitatem corporis Christi excogitatam esse non ità pridem, & portentosam. Et verum quidem scripsit Melanchthon, doctrinam vbiquitatis corporis Christi non ità pridem excogitatam esse: sed quòd idem de transsubstantiatione asserit, suo more mentitur, cùm ipse quoquè non neget, D. Ambrosium sensisse panis naturam mutari in Eucharistia, idemque sentiant veteres sancti patres omnes. Nec tamen negat Bullingerus, ipsum Melanchthonem vnà cum Brentio fuisse Zuinglianis infensum, adeò vt existimauerit se bona conscientia illos pro fratribus agnoscere non posse, sed tamen tandèm factum esse illorum summum amicum & fratrem intimum. Hoc verò tametsi pertinacitèr de Melanchthone negent Luterani quidam, quòd ad Zuinglianos defecerit, nec careat nota turpissimæ leuitatis & inconstantiæ, tam varias vna eademque de re amplecti opiniones: at vult nihilo minùs Bullingerus plurimas, quibus id probetur, Melanchthonis manu scriptas Epistolas posse proferri, neque id leuitati aut inconstantiæ, sed saluberrimo eius profectui esse tribuendum. Scilicèt egregius profectus est, ex Luterano transformari in Zuinglianum. Vellet autem Bullingerus etiam Brentium ità proficere, quem, quia id non vult, vocat ceruicosum, irreconciliabilem, & Iohannem in eodem. Præclara sunt hæc hæretici de hæreticis testimonia: pergamus ad reliqua. Ait Bullingerus, Bren-

Melanchthon olim hostis Zuinglianorũ, pòst summus amicus.

Brentium abuti veterum testimonijs ad suum institutum commonstrandum: quasi verò non idem faciat etiàm Bullingerus, & desertores omnes Catholicæ Ecclesiæ. Quàm autem absurda est Bullingeri doctrina, quandò ipse quidem Brentium ait verborum ludere præstigijs, cùm id faciat ipse Bullingerus, simul asserens & Christum se è cælo non detrahere, vtiquè secundùm humanitatem, & tamen eum vera sua carne fideles suos in Cœna pascere. Sed talibus præstigijs illudunt isti indoctæ multitudini, atque vtinàm vel tandèm resipiscant. Et hoc quidem loco vult Bullingerus longè tutius fidem commodari patribus, quàm Brentio, quem dicit nupèr natum, nec semèl depræhensum lolio victitare & strychnum bibere. Sed si patrum authoritas apud istos hæreticos, tam Brentium quàm Bullingerum, eorumque similes valeret, iampridèm esset pax reddita Ecclesiæ, & profligati essent errores omnes, quos isti ab inferis excitârunt, aut è suis cerebris partìm effinxerunt. Verùm tanti illi faciunt tum Patres, tum Concilia omnia, quanti volunt, immò sanè prorsùs nihili, vbicunquè ab ipsorum impijs commentis & prauis dogmatis discrepant. Pergit Bullingerus contra Brentium, eumque dicit tergiuersari, suffugia latibulaque quærere, sese implicare, & quid dicat ignorare, deniquè simplices circumagere, & naribus trahere. Et hoc quidem verè dicit Bullingerus, sed homo versutus seipsum suo sibi ense iugulat. Nam idem præclarè faciunt etiàm ipsi Zuingliani, dum negant Christi corpus haberi substantialitèr in Eucharistia, & tamen affirmant vera nos eius carne vesci. Itaque vbiquitatem Brentij meritò ridet Bullingerus, sed non minùs ipse meritò ridetur à Brentio, dum negat corporalem Christi in Eucharistia præsentiam. Atque vtinàm contenti illi essent, in suas istas inextricabiles incidisse perplexitates & labyrinthos, nec miserrimam plebeculam secum eò pertraherent. Sed ad rem. Adijcit porrò Bullingerus, Brentium vociferari, negocium sibi esse cum virulenta excetra, & cum scorpionibus venenatissimis, deniquè cum homine effronte, cum sophìsta, omniumque mortalium nequissimo, & quidem his emblematîs perfrequentèr ornare Bullingerum. Quis non credat vera dicere Brentium, tantum Luteri discipulum?; Sed iam Bullingerus eò se confert, vt doceat Brentium, qua ratione de vbiquitate agere debeat. Nam ità diceret, inquit:

1566

Præstigia hæreticorum.

Nota.

Nota testimoniũ Brentij de Bullingero.

1566 quit: Vbiquè gentium in Ecclesia ingrauescit fastus, superbia, auaritia, vsura, blasphemia, calumnia, spurciloquentia, ebrietas, crapula, luxus, libido, incestus, ira, cædes, contentio & inuidia. En hi sunt fructus istius noui Euangelij, quos etiam ipsi eius præcones fateri coguntur. Nos his addere possumus, vbiquè ingrauescere incestas libidines apostatarum. Sed his tot malis an non illi præclaram obtulêre occasionem, qui solam fidem crepant, Ecclesiæ sacramenta conuellunt, instituta Ecclesiastica exibilant, carnis libertatem prædicant, & iam olim condemnatos errores pro verbo Dei imperitis venditant? O vtinàm quandoquè videant homines, quæ hominum commenta pro verbo Dei amplexi sint. Poterat his flagitijs fieri medicina, si non esset explosa ab istis infaustis dogmatistis disciplina Ecclesiastica: quæ etsi etiàm apud Catholicos multis locis proh dolor elanguit, non tamen docetur vulgus impiè sentire de Canonibus pœnitentiæ, quemadmodùm hæretici isti faciunt, quos non pudet palam scribere, in illa sanctissima Nicena prima Synodo factos esse pœnitentiæ Canones, ex quibus posteà multum superstitionis irrepsit in Ecclesiam, vt meritum Christi non parùm hac ratione obscuraretur paulatim.

Nota fructus noui Euãgelij.

In libro contra Synodum Tridentinam.

Isti enim tenebriones laxant miseris habenas, nec vident, immò videre nolunt, huiusmodi pœnitentiæ Canones non solùm non obscurare, sed illustrare etiàm meritum Christi, dum homines hac ratione retrahuntur à vitijs, monenturque sic viuere, vt merita Christi ipsis bono esse queant. At postquàm Luterus cum suo satellitio docere cœpit, Solam fidem iustificare, & tollere peccata, Confessionem peccatorum non esse necessariam, Liberum arbitrium rem esse de solo titulo, & dum facit quod in se est, peccare mortalitèr: Docendos esse Christianos plùs diligere excommunicationem quàm timere, Papam vel Ecclesiam non posse condere leges morum seu bonorum operum, & id genus alia portentosa & impia paradoxa, indè nimirùm ea in hominibus nata est vitæ dissolutio, vt ipse quoquè Luterus posteà fassus sit sui Euangelij homines decuplo peiores euasisse Sodomitis. Arripuerunt enim improuidi mortales ab istis seductoribus sub specioso libertatis Euangelicæ prætextu oblatam ipsis teterrimam carnis & vitiorum seruitutem, & certe nulla his malis potest vnquàm sperari medicina, nisì profligatis istorum hominum impijs

Luterus in Assertionibus suis.

impiis dogmatis redeatur ad vnitatem Catholicæ Ecclesiæ, & in ea instauretur collapsa multis locis Ecclesiastica disciplina, id quod modernus Pontifex Pius V. admodum seriò conatur, nec infeliciter ea in re progreditur. Donec autem erunt homines in tot sectas inter se dissectas & procacitèr corrixantes distracti, hæc quæ Bullingerus commemorat, scelera & peccata non poterunt non in dies magis magisque augeri, quandoquidem sectarum istarum signiferi & buccinatores, hominum animos omni ferè religione soluunt, prauisque erroribus imbuunt, abstractosque à Christi corpore, quod est Catholica Ecclesia, malis dæmonibus illudendos, & in quæuis flagitia nullo negocio impellendos obijciunt. Quorum enim in cordibus fides corrupta est, in ijs Christus habitare non potest: vbi autem ille non habitat, dubium non est, illic sibi domicilium constituere tartareos spiritus. Sed ad Bullingeri Coronidem redeamus. 1566

Ait Brentium scribere de se, nempè Bullingero, quòd atram in se bilem releuet, meraque & pura mendacia proferat. E diuerso probat Bullingerus, Brentium bellè consentire cum doctrina Suencfeldiana, cùm tamen id Brentius pernegct. Pæclara sunt, vt dixi, hæc emblemata, quibus isti gigantes se mutuò ornant: & tamen hi sunt capita Luteranorum & Zuinglianorum. O miseram plebem, quæ tales habet dogmatistas. Audiamus & alia: Dicit Bullingerus, Brentium Vatiniano in Zuinglium feruere odio, & Adria iracundiorem atræ bilis nimbos, æstus, tempestatesque, ante multos nimirùm annos conceptos, impetuosè effundere, & Zuinglium omnigenis conuiciis perfundere, atque ex vera filij Dei Ecclesia illum excludere, doctrinamque Zuinglianam vocare impiam, atque inter cætera obiicere Zuinglianis iconomachiam, quam sanè vsqueadeò non negat de se suisque Bullingerus, vt apertè fateatur se suosque & dici & esse malle iconoclastas, quàm iconoplastas. Itaque & hac in parte videmus diuersa Luteranos & Zuinglianos sentire, Luteranos iconomachiam damnare, Zuinglianos amplecti. Hoc autem à Brentio grauitèr obiicitur Bullingero, quòd ab irato & furioso Lutero, ad placidum & extra contentionem loquentem, se scripserit appellare. Ecce videmus etiam hæreti-

Brentius Suencfeldianus.

Brentius ardet odio Zuinglij &c.

Obÿcit Zuinglianis iconomachiam.

1566 reticos in Lutero aduertisse furorem: & fuit ille sanè impotens & rabiosus homo: cur igitur non pudet talem furiam sequi? Sed Luterum Luterani tertium volunt esse Eliam, & Bullingerus quoquè in hac Coronide ait se dona in Lutero & multa & magna libentèr agnoscere. Sed in religionis negocio furiosum esse, quis quæso inter Dei vel infima dona numeret? O cæcos doctores, cæci, immò furiosi, doctoris asseclas. Addit autem Bullingerus, Luteri adulatores, immodestiam hominis excusantes, dixisse palàm, heroica ingenia non rarò corripi furore, non poetico quidem illo, sed planè Diuino aut Theologico.

Ità habuit Luterus suos adulatores, qui eius furorem, diuinum dicerent. Quid hîc possumus aliud, quam lugere hominum ætatis nostræ cæcitatem, qui ista tam absurda sibi sinunt persuaderi? Pergit Bullingerus, & ait satìs hîc apparere, quam anhela mente Brentius in ipsius inhiet exitium. Deindè commemorat quasdam Brentij antilogias pugnantesque sententias, vt qui quandoquè scripserit, verbum ad panem ferre id quod continet, nempe corpus Christi: nunc autem scribat, non posse crimen Papisticæ magiæ effugere, qui recitatis in Cœna Domini verbis putet corpus Christi adduci: cùm tamen & Luterus multis locis scribat, teste Bullingero, verba Cœnæ conficere corpus & sanguinem Christi: ità vt iam ipsius Brentij iudicio non ipse duntaxàt, sed & tertius Elias Luterus, magus sit appellandus. An non hæc sunt eximia præconia? Ità cæcus Brentius dum sibiipsi contraria scribit, sua ipsius sententia fit magus. Sed absit, vt Christi sermonem, quo sacrosancta Eucharistia conficitur, ad magiam pertinere credamus. Dicat hoc & sentiat Brentius cum suî similibus, daturus quandoquè pœnas æternas tam nefariæ blasphemiæ. Ait porrò Bullingerus, tantùm non rumpi Brentium præ nimia ira, obijcientem Zuinglianis malitiam fingendi, mentiendi, rectè dicta calumniandi, deprauandi, inuertendi, & quid non? adijcientem etiàm, sibi cum Luciano (Bullingerum dicit) in schola Epicurea negocium fore. Egregia sunt hæc: sed necdùm satìs multa Brentio. Rursùs autem nè Bullingerus taceat Brentio, ait illum summis viribus contendere, cælum, in quod ascendit Christus, nec locum esse, nec loci quidem nomen. O insaniam. Pergit Brentius, referente Bullingero, & dicit Zuinglianos veritatem ab alijs

Brentij antilogiæ.

alijs manifestatam oppugnare: sed rursùs à Bullinge- 1566
ro egregiè irridetur ob ineptissimas & stultissimas quasdam delirationes, cogiturque ferre Bullingerum ista palàm scribentem: Ità ineptè & perplexè illum Diuina loqui voluit prouidentia, vt vel hinc pij & curabiles lectores intelligerent, refugiendum sibi esse à doctore, qui postquàm Archytæ crepitaculum diù & abundè pulsauit, tandèm se ignorare fatetur quid dicat, aut de quibus asseueret. Hæc de Brentio Bullingerus, sed quæ in ipsum quoquè Bullingerum pulchrè quadrent: sicut & illud, quod ait Brentium scripturæ Diuinæ & etiàm Augustini sententijs abuti: quod certum est omnes istius infausti Euangelij buccinatores & fecisse hactenùs, & facere. Absit enim, vt vel scriptura Diuina, vel sancti Patres illorum teterrimis erroribus vlla ex parte faueant, tametsi non pudet eos pro se sacra Biblia Patresque citare. Habet deindè Bullingerus etiàm fœdissimum Brentij de inferno errorem, fatentis infernum quidem esse, negantis verò locum esse. Ità Brentius cælum tollit paritèr & infernum: nec minùs impiè Bullingerus tollit è Sacramento substantialem corporis Christi præsentiam. Non potest, inquit porrò Bullingerus, in Brentio probari nimia eius licentia in scripturis detorquendis, & quòd nulla necessitate recedit à receptis concordi in Ecclesia consensu expositionibus, immò & doctrinis. Certè non debent hæc in Brentio tolerari: sed neque in Bullingero, in quem hæc non minùs quadrant quàm in Brentium, à quo se Bullingerus scribit eiectum ex Ecclesia Christi, sed contemnit æquè Brentij vt Romani Pontificis excommunicationem. Ait enim se brutum iudicare Brentij fulmen. Meritò sanè contemnuntur eorum fulmina, qui summi Pontificis anathemata contemnunt, & fit istis quod Esaias ait, vt qui spernunt, ipsi quoquè spernantur. Hoc tandèm certo certiùs eueniet omnibus istis superbis gigantibus, qui Ecclesiæ pastores in summum contemptum apud suos adduxerunt, & iusto Dei iudicio à se inuicèm intolerabili contemptu afficiuntur: id quod Bullingerus satis prodit in hac sua breui Coronide, dum addit, Brentium per prolixum & impexum librum suum, nempè recognitionem, omnes propè paginas adspersisse contumelijs atque conuicijs, porrò sub finem libri furioso cursu ruere in portum, clamareque Zuinglianorum dogmata esse diabolica & impietatis plena,

Bullingerus de Brentio.

Brentij de inferno error.

Esa. 33.

Nota.

1566 na, redundare illorum omnia deprauationibus, strophis atque calumnijs: errorem illorum de Cœna Dominica non esse leuem, sed pro sua fœcunditate alios atque alios magis sacrilegos secum trahere, satanam per illos sibi viam præstruere ad omnes iniquitates: breui futurum, vt per illos reducatur in Ecclesiam hæresis Nestorij, & nihil deniquè maneat reliquum de articulis nostræ religionis, sed inducatur in Ecclesiam ethnicismus, Thalmudismus & Mahumetismus. Hæc sunt sanè luculenta de Zuinglianis Brentij Luteranorum hodiè Coryphei testimonia & encomia. Porrò de Brentio è diuerso testatur Bullingerus sub finem huius coronidis, illum propter singulares suas opiniones furere, tumultuari, ad arma conclamare, & omnem bipenni amicitiam dissecare. Hæc ego sanè ex breui illa Bullingeri Coronide breuitèr huc adscribere volui, vt videant tamen vel tandèm miseri mortales, quos duces in rebus grauissimis sequantur, qui tam atrocitèr inter se dissentiunt, tam immanitèr se mutuò proscindunt. Quòd si vel meum institutum pateretur, vel mihi studio esset omnia illorum scripta excutere, quàm multos ego Codices conficerem solis eorum contentionibus & conuicijs mutuis referendis? Vtinàm verò cunctantiùs illi principiò admissi essent, nec tam facilè fides habita foret noua paradoxa sub specie verbi Dei proferentibus. Quid verò de nobis dicturi sunt posteri nostri, cùm hæc & id genus permulta alia didicerint, viderintque illos nos homines haud secùs atquè Christi Apostolos & nuncios accepisse, qui non nisi tetros in orbem errores inuexerint, & præter hoc etiàm inter se odiosissimè & pertinacissimè dissenserint? Faxit præpotens Deus, vt vel serò videamus.

Non mihi hoc propositum est, vt istorum hominum absurditates & mutuas acerbitates omnes commemorem, nec tamen possum committere, quin vel aliquas annotem. Habet enim earum cognitio suas non mediocres vtilitates, & possunt illæ certè mouere homines, vt ab illorum contubernio celerrimè se expediant. Excusa hoc anno est mense Ianuario De bonis & malis Germaniæ admonitio Iohannis Vuigandi, qui (nisi tamen fallor) vnus est ex præclaris illis Centuriarum Magdeburgensium architectis. Est is egregius & quidem Stoicus Luteranus, vt & Matthias Illyricus.

Liber de bonis & malis Germaniæ.

In

In hac admonitione ille primò se pollicetur explicaturum præcipua Dei beneficia, Germaniæ potissimùm ab anno 1517. collata, putà Ecclesiastica, Politica, œconomica, & communia quædam. Primum beneficium vocat Biblia sacra in clarissimam lucem producta, quæ multis seculis pro obscuro libro vbiquè locorum sint habita, penéque situ & squalore interierint: laicos publicè tantùm audiuisse Legendas Sanctorum: Theologiæ studiosos in scholis ad scholasticorum disputationes & Summas tantùm assuefactos. Ità ille Vuigandus in hoc primo referendo beneficio tam multa benè luculenta habet mendacia. Simul verò etiàm nostram Bibliorum Latinam versiónem carpit, & Luteri Germanicam vsqueadeò prædicat, vt non dubitet eam tribuere dictanti Spirituisancto, & omnium aliarum gentium versionibus illam anteponat. Sed ostensum est à viris doctis, permulta loca sua non versióne, sed peruersione, Luterum corrupisse: & sanè vsqueadeò non satisfecit Germanis Luteri versio, vt posteà nouam cuderint Tigurini. Videt Lector quàm sint veritatis studiosi homines isti, cuius gustum quendam hæc paucissima præbent. Proh dolor, tam malè collocare bonas horas & scribendis & legendis id genus fœdis & perniciosis mendacijs. Addit mox, pueros & puellas iam Biblia Germanica legentes, proprium ac genuinum sensum absque longis commentarijs ob oculos videre. Certè didicit Germania nunquàm præstando damno suo, quàm bellum sensum è scripturis diuinis tot insana capita elicuerint, dum certatìm aliæ super alias emergunt hæreses, singulis sua fœda commenta sacrarum literarum authoritate confirmare nitentibus. O quanta est horum impudentia, qui cùm videant etiàm ipsos Luteri discipulos inter se atrocitèr digladiari, & singulos crepare scripturas, non dubitant tamen scribere, tam clara & lucida nunc prodijsse Biblia Germanica, vt pueri & puellæ genuinum sensum facilè assequantur. Nam si hoc verum est, cur etiàm grandes isti sophi inter se tam turpitèr corrixantur?

1566

Alterum Germaniæ à Deo impensum beneficium est, inquit Vuigandus noster, præcipuorum articulorum fidei illustratio, qualis ab Apostolorum temporibus hucusquè in hoc mundo non est cognita. Quis dubitet hunc hominem lethargo correptum, aut nescio qui-

Nota insaniam.

1566 quibus furijs agitatum, præ insania non videre quid dicat? Proh scelus, tam densas tenebras, quas isti, Argi scilicèt, in orbem inuexerunt, etiàm fidei illustrationem eximiam dici.

Calũnia in S. Patres. Deinde etiàm tam priscos illos quàm scholasticos patres hic insignis tenebrio calumniatur: aitque discrimen legis & euangelij prorsus obliteratum fuisse post Apostolorum tempora, sed per Luteri ministerium dilucidè explicatum. O portentum in solas terras relegandum. Talibus flosculis scatet hic Vuigandi libellus. Addit verò, in Papatu inuocationem à Deo ità auersam, atque ad mortuas creaturas (sic vocat sanctos cum Christo in cælo vitam beatam viuentes) conuersam, vt nulla inter gentes fœdior vnquam idololatria extiterit. Agnoscit Lector Stoicum Luteri discipulum, nouumque Vigilantium. Isti impij homines ferre non possunt inuocationem sanctorum, quam etiàm se gloriantur profligâsse, sed certe magno miserorum hominum malo, qui solebant ab omni antiquitate non sinè fructu ambire diuorum suffragia, quos scirent iam Christo coniunctissimos, pro ardentissimo illorum erga nos amore, plurimùm sibi præstare posse. Verùm isti miseri & cæci vt alieni sunt ab illo corpore, cuius caput Christus est, & cuius omnes sancti membra sunt, ità quoquè nullo eius spiritu vegetantur, sed traditi satanæ, vnà cum illo sanctos insectantur, nec eos à nobis inuocari volunt. Sed audiunt illi à nobis ex Augustino: Populus Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuuetur. Sufficit hoc contra istos. Quæ verò Vuigandus porrò habet iactabundus de superstitiosis ritibus à baptismo amotis, (sic enim ille impius vocat tam antiquas baptismi cæremonias) de integra cœna reddita, de clauibus non ampliùs raso & inuncto hominum generi (putà sacerdotibus) seruientibus, & id genus alia purè Luterica, id est, vere impia, nolo hic commemorare. Nam appáret hominem nihil habere hominis, sed totum obsessum à dæmone. Ait enim inter cætera, totum corpus doctrinæ cælestis simplicitèr, dilucidè, propriè, dextrè erutum & traditum esse à theologis Germaniæ, quale in omnium patrum scriptis post Apostolos nullum inuenitur. Et tamen isti theologi tam bellè inter se consentiunt, quàm olim

Contra Faustum, libro 20. cap. 21.

Cadmæi

Cadmæi fratres. O infelices Germanos, qui isthæc monstra apud se ferre queunt. 1566

Quid verò possit his dici monstrosius? En qui noluimus audire sanctos patres, iam istos cogimur audire insanos tenebriones, qui reuerà præ insania nesciunt quid dicant. Nanque addit hic noster: Plus rerum in vno aliquo scripto exegetico Luteri in prophetam aut psalmum inuenias, quàm in multis libris Patrum. O nugatorem. Certè blasphemijs & maledictis egregiè scatent libri Luteri, digni qui flammis exurantur.

Deindè tertium vocat beneficium, quòd Antichristus Papa à Lutero spiritu oris Christi interfectus est. Hoc quidem Luterus summis viribus conatus est, vt Christi in terris vicarium Romanum Pontificem penitùs profligaret, sed frustrà. In eo autem scelere etiàm laudare illum, hominis est penitùs perditi & profligati, qualis certè est Vuigandus iste, cuius valdè execrabiles voces puto nec ipsis suis symmystis probari: qualis est etiàm illa, asinum Cumanum Romanum Pontificem sibi armis cruentis hiti vsurpare potestatem articulos fidei destruendi ac erigendi pro arbitrio: quod dici non potest, nisi à sceleratissimo & deploratissimo nebulone. Certè quandoquè aduertent homines istorum virus aterrimum & intolerandam animi malignitatem, odiumque in Pontificem & Catholicam Ecclesiam plùs quàm Vatinianum. *Calumnia in Pontificem.*

Alia deindè recenset Vuigandus Dei beneficia, de profligatis monachis, de exclusa idololatria, id est, inuocatione & veneratione defunctarum creaturarum, vt ipse vocat, de egregiè oppugnato & expugnato Antichristo Romano Pontifice, de copia doctissimorum virorum & salutarium Ecclesiæ ministrorum, (per quos vtiquè non nisi Stoicos Luteranos intelligit) de copia item innumerabilium librorum à Germanis theologis, Lutero & similibus, editorum: quæ quidem eiusmodi sunt omnia, vt nemo nisi Germaniæ proditor & hostis, ea possit beneficia vocare. Nam vt alia omittam, cùm fateatur iste Vuigandus tot libros ab istis Luteranis scriptos, vt in mundo nunquàm plures in lucem venerint, (quod tamen est putidum & crassum mendacium) potest hinc sanè liquidò colligi, quàm immanes sumptus in eos libros impensi sint, non solùm nullo Germaniæ fructu, sed etiàm damno illius inæstimabili. Nam

Tt cùm

1566 cùm pecunia ea omnis, quæ in hos libros ſcribendos, excudendos, emendos collata eſt, & infinita propè ſit, & non niſi in Germaniæ & multorum aliorum certiſſimam perniciem ceſſerit, quantùm quidem ad eos attinet, qui talium librorum lectione vel cognitione in hæreſin pellecti ſunt: quis vnquàm verbis vllis poſſit conſequi, quantùm & Reipub. vtilitatibus, & animarum ſaluti tot perditiſſima & peſtilentiſſima ſcripta nocuerint? Et interìm tamen ſolent iſti mirum in modum exaggerare pecuniam, quæ Romam exportetur è Germania: nec volunt videre ſe proditores & perditores eſſe Germaniæ, dum pro verbo Dei impias hæreſes venditant incautis, & immenſam pecuniæ vim exhauriunt ſuis peſtilentiſſimis ſcriptis euulgandis, quæ vulgus imperitum auidè emit, ſed nec precio exiguo, nec paruo ſalutis ſuæ detrimento.

Hæretici qui ſint Vuigando. Septimum beneficium vocat Vuigandus, repreſſionem hæreticorum, in quibus ille numerat Anabaptiſtas, Sacramentarios, Antinomos, Enthuſiaſtas, Cothurnifices ſeu concionatores Chriſti & Antichriſti, per quos intelligit haud obſcurè Melanchthonicos & Adiaphoriſtas, quæ noſtra, vt ipſe dicit, luce & potentia verbi ſui Deus profligauit. Hîc iam videt lector hominis egregij Luterani cenſuram non modò de Sacramentarijs, quos illi ex profeſſo oderunt, ſed etiàm ſymmyſtis ſuis Melanchthonicis & Adiaphoriſtis. Qui enim Luteri doctrinam omnem mordicus retinent, Melanchthonem & Adiaphoriſtas, qui in quibuſdam à Lutero deflexiſſe videntur, ferre non poſſunt. Ità fit, vt Luterani Luteranos quoquè perſequantur, & quidem valdè acerbè, vt eſt hæreticorum genus maledictione & amaritudine plenum: quod quidem iam ſæpè dixi, & eſt crebrò dicendum, dum iſti noua ſempèr acerbitatis ſuæ argumenta in lucem edunt, quæ tamen ab illis miſerè euerſi non aduertunt. Verùm obſeruatu dignum eſt, quòd porrò adijcit Vuigandus, ſuum & ſuorum eſſe, confiteri & ſtatuere aliquam ſaltem Eccleſiam, licèt exiguam, permanſuram vſque ad extremum diem. Iam enim Stoici iſti Luterani in eas rediguntur anguſtias etiàm à ſectarijs alijs, vt propemodùm ſuæ doctrinæ ſucceſſum deſperare videantur. Et certè in eas anguſtias ſensìm redigentur omnes horum temporum hæretici, & tandèm veritas, aliquandiù ab iſtis oppreſſa eluctabitur.

Tranſit

Transit deindè Vuigandus ad beneficia politica, & ibì splendidè adulatur magistratibus, & mentitur turpissimè, ab Apostolorum temporibus neminem æquè ac Luterum illustrâsse doctrinam de authoritate & officio Magistratuum. Tandèm stultissimus homo doctrinæ Lutericæ oblítus, postquàm multus fuit in Pontificibus & monachorum operibus proscindendis, ait magistratus pro suis multiplicibus laboribus æterna præmia consecuturos esse. Vbì igitur nunc est illud Luteri, Opus bonum optimè factum, veniale peccatum esse secundùm misericordiam Dei, sed mortale peccatum secundum iudicium Dei? item illud, Nemo non certissimus esse debet, se sempèr mortalitèr peccare, si sua vita ad iudicium Dei iustissimum comparetur? Num peccatis vel venialibus vel mortalibus æterna præmia debentur? Ità isti cæci doctores dum veritatem oppugnant, sæpè pugnantia docent: id quod Lutero quoquè accidit in doctrina meritorum, & alijs plerisque. Tertium bonum politicum dicit esse, quòd subditi magistratui promptiùs nunc obtemperant: quod quàm sit vanum & commentitium, res ipsa loquitur, & tumultus Rusticorum, multaque id genus alia satìs superque declarârunt: & nisì Deus Luteri conatibus obstitisset, cerneremus profectò quæ hodiè magistratûs esset authoritas. Reliqua beneficia politica, œconomica, communia, nè sim Lectori onerosus, ineptienti Vuigando relinquo, nec ijs commemorandis tempus perdere volo.

1566

In Assertionibus, art. 32.

Ibid. articulo 35.

Accedit deindè Vuigandus noster ad mala Germaniæ enumeranda. Hîc principiò duo schismatum genera ponit, vnum à Sacramentarijs, alterum ab Interimistis excitatum. Sacramentarios dicit, superstite Lutero, Helueticos tantùm quosdam montes fuisse tenere coactos: illo extincto, seminatores istorum zizaniorum longè lateque esse progressos. Putabant Sacramentarij se præclarum quippiam præ Lutero vidisse, sed vident suam doctrinam à Vuigando zizania vocari. Et quanuis hodiè multùm iactitent se quoquè esse Augustanæ Confessionis, at disertis verbis dicit Vuigandus, eos nec partem fuisse eius Confessionis, cùm ea Augustæ Carolo V. exhiberetur, nec deincèps sese eidem adiunxisse. Et verum diceret Vuigandus, si non Melanchthon illam confessionem subindè recoxisset, atque tandèm ad castra Sacramentariorum deflexisset. Addit autem Vui-

Schismatum duo genera.

1566 gandus, non in re sacramentaria tantùm, sed in alijs quoquè articulis non postremis publicè sacramentarios impingere.

Interimistæ. Accedit deindè Vuigandus ad alterum schismatum genus, ipsis planè, vt dicit, intestinum, eoque longè perniciosius. Sub hoc compræhendit Melanchthonicos & Maioristas, tametsi nominatim non exprimit. Istis tribuit perplexas, ambiguas, flexiloquas, vafras, & astutas locutiones, eosque, licet impium, vt ipse vocat, dogma illud, Bona opera ad salutem esse necessaria, & pleraque alia mendacijs & fucis stabiliant, tamen sinè omni fronte scriptitare, sese à syncera Dei & Luteri doctrina ne pilum quidem declinâsse. Non enim patitur Vuigandus operum & pœnitentiæ concionem, sed sola fide cum Lutero suo rectà euolat in cælum Plutonis.

Nota satanicam malignitatem. Tertium malum vult esse Vuigandus, quòd remissiùs iam Lutero mortuo impetitur & laceratur Romanus Pontifex. Eccè tibi hominis deploratissimam amentiam & aterrimam cæcitatem, qui hoc ipsum pro magno malo numeret, quòd abstinetur à iactandis conuicijs & contumelijs in Pontificem. O plùs quàm Cimmerias insani pectoris tenebras. Ait enim: Necesse est, si Ecclesia Christi iterùm purganda est, vt alacri pectore, & coniunctis vocibus atque stylis ardentiùs ac luculentiùs Antichristus oppugnetur, quàm aliquot annis factum est. O quas dabunt isti olim pœnas tantæ peruersitatis: sed homines impij, qui iam in profundum venerunt malorum, contemnunt donèc in illum abyssi puteum detrudantur. Non vident isti miseri & omni lachrymarum fonte plangendi, quam nihil minùs deceat hominem è religione Christianum, quàm ista teterrima maledicendi petulantia, præsertìm pastori Ecclesiæ, cui, velit nolit Vuigandus, Christus commisit pascendas oues suas, omnemque illi illatam iniuriam & contumeliam, sibi factam ducit. Sunt hęc profectò eiusmodi, vt pijs animis vberrimam suppeditent plorandi materiam, quòd populus Christianus preciosissimo Christi Iesu sanguine redemptus, ab istis immanissimis lupis & sceleratissimis nebulonibus tam miserè seducitur, & ad proscindendum & conspuendum Pontificem etiam incitatur. Sic Christus non docuit, neque Apostoli eius: sed hanc doctrinam hausit à Lutero Vuigandus, & ab ipso satana Luterus.

Quar-

Quartum malum Vuigandus iste ait esse ignauiam vigilum Ecclesiæ Dei (sic vocat illum Luteri cœtum, qui rigidos habet Luteranos) in refutandis erroribus, putà Sacramentariorum &c. Sunt sanè, qui putent inter Luteranos & Zuinglianos solam esse de Eucharistia controuersiam. Sed cùm plerique alij Sectarij, tum hoc loco etiàm Vuigandus disertis verbis testatur, non de rebus friuolis & ineptis, sed de summis capitibus doctrinæ cælestis esse inter ipsos disceptationem. Quin & inter ipsos Luteranos non leues contentiones sunt, vocatque hic noster Vuigandus quosdam nostræ ætatis Pelagianos, haud obscure significans Lipsenses dogmatistas, quos etiam impostores appellat. De nouis Sacramentarijs, nempè Caluinianis, id affirmat, eos verba habere tali stratagemate adornata, vt pro libitu eis vti queant. Deindè adijcit, explodenda esse tam fraudulenta spectra orationum, quibus ad fallendum imperitiores vtantur Pelagiani & noui Sacramētarij. Sed & Vuigandus cum sua teterrima maledicentia paritèr profligandus est. 1566

Luterani & Zuinglians de quibus inter se dissentiant.

Sextum Ecclesię malum Vuigandus vult esse intempestiuam & perniciosam philosophiæ cum Theologia permixtionem. Hoc loco rursùs, nō tamen nominatim, Vuittenbergenses & Lipsenses dogmatistas perstringit, porrò Sacramentarios apertè: nec dubitat dicere, lupos miseras ouiculas crudelissimè diripere ac deglutire. Multa hîc enumerat, quæ ex Philosophia contra veritatem Euangelij habeant isti, quos modò dixi, Vuittenbergenses, Lipsenses, & Sacramentarij. Refert ibi, se audiente quendam præconem (intellige quinti euangelij) de coniugio ad populum declamantem, plùs quàm viginti carmina ex Ouidio de arte amandi protulisse. Et hoc quidem Vuigandus se detestari indicat, quasi verò suus Luterus non planè amatorium & Venereum nobis euangelium protulerit, omnibus etiàm & monachis & monialibus laxans turpitudinis habenas, & in cōiugio quoquè degentibus permittens dicere, Si non vult vxor, veniat ancilla.

Septimum malum est Vuigando προσωπολατρεία, qua viri eruditione excellentes, incipiunt veluti idola coli. Melanchthonem & quosdam alios molles Confessionistas, qui in nonnullis à Lutero discesserunt, videtur hîc quoquè carpere. Enatum enim fuit non leue dissidium inter Melanchthonicos & Illyricanos, hoc

1566 est, molles & rigidos Confessionistas, nec res adhuc sopita est. scripsit Melanchthon acerbè in Illyricanos, cùm tamen eius discipulus fuerit Illyricus, & ab Illyricanis damnatus est Melanchthon cum suis.

Iuuentus à quibus corrumpatur. Octauum malum dicit, quòd isti prosopolatræ in multis magnis & paruis scholis iuuentutem virulentèr inficiunt. Dolet Vuigando, quòd Luteri dogmata quædam euanescunt, & veretur plurimùm, nè tandèm ille cum suis è tota Europa proscribatur. Eccè verò iam ab ipsis quoquè Luteri discipulis dicit Vuigandus infici miseram iuuentutem. Cur tandèm non euigilant homines, & se totos ab omni istorum hominum commercio semèl expediunt? Satis superque à Catholica Christi Ecclesia admoniti sunt, à Lutero & eius symmystis buccinatoribus reliquisque noui euangelij pseudoprophetis perdi iuuentutem, & tetros in orbem errores spargi, nec fidem tamen sanissimis admonitionibus habere voluerunt. En iam ipsi Luteri discipuli suos condiscipulos palàm affirmant corrumpere iuuentutem: vel illis tandèm credant, & profligatis simul omnibus, redeant ad Catholicæ Ecclesiæ vnicum ouile, nec sibi sempèr ab istis tenebrionibus tam turpitèr illudi patiantur.

Iuuentus petulans & maledica. Nonum malum est, vt ait Vuigandus, effrenis & inaudita petulantia & maledicentia stolidæ iuuentutis, quam malè imbutam à prosopolatris dicit furere, tantùm non dira conuicia [illegible]mere in pios Ecclesiæ doctores, (se suosque intelligit) fœda, obscœna, crudelia, impia & scelerata scripta, pasquillos & picturas effundere, certare inter se impudentissimis mendacijs confingendis, qualia diabolos propemodùm ipsos puderet proferre, & vt quisque in his artibus magis excellit, ità suis esse præceptoribus gratiorem, & ad maiores honores euehi. Quæ omnia dicuntur de Melanchthonicis, Vuittenbergensibus & Lipsensibus. Aduertit hinc Lector, quàm sint vera & iusta præpotentis Dei iudicia. En isti miseri nullum faciunt finem maledicendi summo Pontifici: tam multis supra modum contumeliosis scriptis, pasquillis & picturis in illum Christi vicarium petulantissimè incurrerunt, & eccè ex ipsis Lutericis scholis prodeunt discipuli, qui, qua mensura ipsi mensi sunt Pontifici, illis copiosissimè remetiantur. Quis hîc non manibus ipsis & pedibus palpet, vlcisci Christum iniurias Vicarij sui? Et sunt hæc tantùm

tùm initia quædam iustissimæ vltionis, quæ, nisì resipuerint, apud inferos crescet in immensum, & puniet blasphemos & maledicos Pōtificum calumniatores & conuiciatores in æuum sempiternum. Taceo hîc de conuicijs in Episcopos, sacerdotes & monachos iactatis ab istis, quibus isti Euangelici satiari nunquàm possunt. Sed Christus suo tempore non deerit officio iustissimi Iudicis, cuius vtinàm illi seueritatem agenda, dum adhuc licet, pœnitentia anteuertant. 1566

Decimum malum noster Vuigandus id, ait esse, quòd typographiæ omnes latissimè patent illis, nempè Vuittenbergensibus & Lipsensibus, qui non erubescant falsas doctrinas tueri & profiteri, dirisque conuicijs in probos ac fideles Dei seruos (Vuigandum scilicet, Illyricum, &c.) inuehi : contrà verò, qui errores ingruentes (putà Vuittenbergensium & Lipsensium) indicare vel Apologias opponere pro se student, ijs præla arctissimè occluduntur. Eccè rursùs euidentissimum Dei iudicium in Luteri rigidos sectatores, & hostes Ecclesiæ Catholicæ. Iam longè suprà dixi, cùm Luterus & sui primùm inciperent noua dogmata spargere, typographos illorum lucubrationes suis impensis politè & emendatè admodùm, porrò Catholicorum malignè & deprauatissimè alienisque sumptibus excudisse. At nunc Luteri fidissimis discipulis & symmystis etiàm apud Luteranos præla arctissimè occluduntur, & vt addit Vuigandus, isti Luterici Pontifices territant typographos suis fulminibus, nè quicquam contra se suáve dogmata patiantur in suis officinis imprimi, in quos prorsùs nihil potestatis habent. Quis hîc non & miretur & laudet diuini iudicij æquissimam censuram ? Volebat Luterus cum suis prorsùs profligare Romanum Pontificem, at nunc ille cum suis profligatur à suis : quique contemnebat adeò Romani Pontificis excommunicationem, vt scribere non dubitârit, docendos esse Christianos plùs diligere excommunicationem, quàm timere, iam in suis discipulis tales cogitur pati pontifices, vt ipsi quidem per summam arrogantiam dici volunt, qui sinè vlla authoritate excommunicent typograhos, si illorum scripta excudant, qui puras putas ipsius blasphemias mordicùs tuentur. Hoc idem cæteris omnibus Pontificis & Catholicæ Ecclesiæ oppugnatoribus eandèm eueniet. Addit autem Vuigandus, hac ratione

Præla non patēt Lutericis.

Nota.

In assertionibus.

1566 tione solos illos regnare, solos triumphare, & tranquillam sedem sibi parare. Vellent certè plerique Luterici superintendentes Papalem sibi, si possent, parare sedem: quę si illis contingeret, sentiremus mox quantam illi sibi sumerent authoritatem, cùm interim miseri non cessent Pontificem calumniari, quòd is sibi ius vsurpet, etiàm vbi nullum habeat. Certè Melanchthon quodam loco, vt suprà quoque retuli, de discipulis suis, Lutero quàm ipsi addictioribus, ità scribit: Cogunt concilia, quandò & vbi ipsis placet, atque vendicant sibi maiorem, magis intolerabilem, & minùs excusabilem authoritatem ac potestatem, quàm Papa Romanus vnquàm. Hæc Melanchthon. Sed non multùm dissimilitèr conqueritur Vuigandus de Melanchthonicis Vuittenbergicis & Lipsensibus.

Nota.

Vndecimum malum Ecclesiæ, Vuigandus dicit Ecclesiasticæ disciplinæ laxationem. Spectatum admissi, risum teneatis amici? Planè Vuigandus iam vult Papista fieri. Ait politicos nolle pati, vt notorij, scandalosi & impœnitentes peccatores, Ecclesiæ Christi publicè indicentur, & pro publicanis & ethnicis habeantur, donèc pœnitentiam agere discant. Eccè tibi Vuigandum publicè agendæ pœnitentiæ præconem. Adiicit porrò: Blasphemare veritatem, ignominia afficere ministros verbi Dei, rapere Ecclesiastica bona, (nota Lector) scortari, inebriari, rapere, vsuras exercere, homicidia, aliaque eius generis innumera peccata eò magis inualescunt quotidiè, quia libertatem crescendi habent. En quanta est vis veritatis, vt eam plerunquè etiàm ipsius atrocissimi hostes fateri cogantur. Certè autem si restituatur vbiquè Ecclesiastica disciplina, etiàm Vuigandus ipse cum toto grege apostatarum monachorum & pseudoprophetarum, publicam debebit agere pœnitentiam. Quàm autem ridiculum est, quòd homo perditus inter alia flagitia, quæ sub istis infaustis carnalis libertatis præconibus in immensum excrescunt, etiàm bonorum Ecclesiasticorum rapinam commemorat, cùm vix vllo vnquàm seculo tot sint perpetrata sacrilegia & bona Ecclesiastica direpta, quot sub Luteri euangelio, qui sanè nouas euulgauit quandoquè Indulgentias vel Condonationes cunctis illis, qui sese facultatesque suas & existimationem in hoc expenderent, vt Episcopatus, Collegia & Monasteria funditùs delerentur: aitque, eos qui hoc facerent, tam præclaro

Vuigandus Papista.

Indulgentiæ Luteri

claro facinore verorum Christianorum & charorum 1566
Dei filiorum nomen promerituros. Atque ijs teterrimis vocibus primò inflammati rustici in Germania, maxima rebus Ecclesiasticis diripiendis damna dedêre, vt alibì dictum est. Voluit Luterus iustis possessoribus auferri bona Ecclesiæ: at nunc Vuigandus quiritatur rapi bona Ecclesiastica, quasi ipse cum suis symmystis pseudoprophetis quicquam habeat iuris in Ecclesiasticis bonis, & non potiùs in ipsum sociosque suos quadret sacrilegij crimen, si res Ecclesiasticas veris possessoribus ablatas sibi vsurpant, vt sanè faciunt multi. Catholici potiùs conquerantur, Luterum cum suis pseudoprophetis docuisse homines rapere bona Ecclesiarum & monachorum. Quòd verò nunc etiam Vuigando & suî similibus auferuntur ipsorum res, manifesta est vltio Diuina, reddens eis in caput illorum, quod ipsi alijs faciendum docuerunt.

Duodecimum malũ Ecclesiam perdens, vult noster Vuigandus illud esse, quòd nullæ legitimæ Synodi obseruantur. Porrò nihil hîc agi dicit de Romani Antichristi, sed de Ecclesiæ Synodis, quæ Confessionem Augustæ exhibitam retinet. Vbì sanè & à Romano Pontifice, & à Zuinglianis, & à Vuittenbergensibus & Lipsensibus Luteranis indictas Synodos damnat.

Itaque illa sola rata & legitima erunt Concilia, quæ, vel Vuigandus noster, vel Illyricus, vel Cyriacus Spangebergius, aut id genus Stoicus aliquis Luteranus præco indixerit. Sed benè habet, quòd vnà cum Romano Pontifice etiàm Luterani molles & Zuingliani reijciuntur. Eccè quò proruit cæcus hæreticorum furor. Eodem modo Zuingliani & Melanchthonici, & Anabaptistę & innumeri alij sectarij non ferent nisì suæ sectæ Synodos. Quis verò istis prodigiosis teterrimorum errorum buccinatoribus authoritatem contulit Synodos conuocandi? Quid non sibi sumit deplorata istorum arrogantia? Nolunt Romano Pontifici vllum esse ius conuocandi Synodos, & illud tamen sibi arrogant, qui nec id quidem merentur, vt inter infima Ecclesiæ membra numerentur. Obitèr obseruandum est, esse quosdam Luteranos Vuittenbergæ, qui doceant opera bona ad salutem esse necessaria: at hos Vuigandus vocat pseudoapostolos. Vuigandus enim cum suî similibus sola fide beatus est, modò sempèr crumena numinis turgeat, & Dalila foueat cubantem. Extat Erasmi non minùs verè quam

Tt 5 falsè

1566 falsè dictum: Duo, inquit, quærunt Luterani, censum & vxores: reliqua omnia præstat illis Euangelium.

Luterani quid quærant.

Synodi Euangelicorum.

Conqueritur etiam Vuigandus, Synodos Euangelicorum iuxta arbitrium potentum aut affectus hominum gubernari. Quod si diceret Papista, esset peccatum plùs quàm mortale.

Redeat ergò Vuigandus cum suis ad Catholicam Ecclesiã, cui adest doctor & rector Spiritussanctus. Nam extra illam conciliabula cogi possunt, legitima Concilia nulla ratione haberi possunt. Pergit verò Vuigandus, & dicit: Donèc Synodi vel impediuntur vel differuntur, varia Zizania augmenta sumunt & dominantur, & plurimi istis erroribus suffocati intereunt. En importunissimus homo Synodos vrget, cùm ille cum suo Lutero omnes Ecclesiæ Catholicæ superiores Synodos, vbicunquè libitum est, reijciat. Si vult audire Synodos, habet & sanctissimas, & plurimas intra Catholicam Ecclesiam celebratas: illas audiat. Quòd si illas audire non vult, quæ insania est, vt nos putet sua conciliabula vel pili facere debere? Dolet autem illi, quòd plurimi deficiunt à quibusdam Luteri placitis, quodque hac occasione ipse cum suis in contemptum venit: & non dolet illi, quòd Lutero authore tam multi à Catholica Ecclesia ad fœdissimas hæreses defecerunt. Sed paulatìm non Luteri tantùm, sed aliorum quoquè nostræ ætatis hæreticorum praua dogmata vt fumus euanescent, & veritas triumphabit. Rectè enim à Cicerone dictum est: Opinionum commenta delet dies. Laborauit iam aliquot annis veritas, sed quandoquè eluctabitur.

Cæsareopapatus.

Tertiumdecimum malum est Vuigando Cæsareopapatus, quo dicit destrui Christi vineam. Hìc primò Lutericè inuehitur in Papæ dominium, & more suo egregiè mentiens, inter cætera ait Pontificem Cæsaribus diademata pro arbitrio imposuisse vel deposuisse, & pleraque alia, quæ vel mediocritèr eruditi nórunt esse meras calumnias. Deindè ad politicos dominos accedit, ex ijs nonnullos suis terminis excedentes, ait pedem alterum superbè in Ecclesiam collocare, eam pro suo arbitrio regere, ministros verbi non tantùm osculatores, sed mera scabella suorum pedum esse velle, religionum formulas seu cothurnos gignere, articulos doctrinæ cudere, eosque posteà cum imperio & armatis minis doctoribus ærumnosæ Ecclesiæ Christi (putà rigidorum Luteranorum) obtrudere, vt citra omnem contradictionem

Politici Domini carpuntur à Vuigando.

amplectantur: mandata affigere atque exhibere, quibus 1566
præscribitur, quomodò & quatenùs ministri verbi Dei errores & peccata repræhendere debeant, nempè, vt errores grassantes (Vuittēbergensium & Lipsensium &c.) non refutent, falsos doctores non indicent, nec moneant eos cauendos esse: peccata hominum, quantunuìs in hoc mundi fine atrocia, tantùm in genere stringant, nè quis animaduertere queat se peti, sibi scilicet agendam esse pœnitentiam. Neminem esse excommunicandum, nisi de sententia politicorum: Nemini esse denegandum vsum sacramētorum, nisi ex arbitrio aularum vel curialium, quęcunque tandèm illa causa sit. Quemadmodùm autem, inquit porrò Vuigandus, Papa excommunicationis fulmen suæ tyrannidi adhibuit: ità illi politici suas minas de expulsionibus, de carceribus, de gladijs audacissimè subijciunt. Sic igitur exurgit & in dies incrementa sumit Cæsareopapatus, & versa vice ecclesiasticus Antichristus in politicum degenerat. Hæc omnia noster habet Vuigandus, qui postquàm delassatus ferè est Romanum Pontificem Antichristum per calumniā appellando, iam idem nominis tribuit etiàm Luteranis politicis dominis & magistratibus. Quis verò etiàm in his non miretur & prędicet diuini iuris æquitatem? Noluerunt isti euangelici dogmatistæ Romani Pōtificis agnoscere authoritatem, iam cogūtur ferre politici magistratûs lōgè grauius (vt ipsi indicant) iugum. Sed nunquàm sibi politici magistratus tātum in res Ecclesiasticas sumpsissent, nisì Luterus cum suo dogmatistarum grege ad hoc eos incitâsset.

Antichristus Politicus.

Decimumquartum malum, inquit Vuigandus, est odium & profligatio seriorum & salutarium verbi Dei doctorum, & substitutio ac copiosus numerus molligradorum ac placentia dicentium. Hoc verò longè iustiùs conqueri Catholica Christi Ecclesia posset, dum profligatis Catholicis concionatoribus, substituti sunt quinti Euangelij buccinatores blandissimi, nec nisì placentia loquentes, qui miseræ multitudini solam fidem ad salutem sufficere persuadent. Sed tamen audiamus, quid de se & suis symmystis porrò dicat Vuigandus: Traducuntur, inquit, synceri & fideles verbi Dei ministri odiosissimis titulis horridorum Stoicorum, intractabilium, seditiosorum, turbulentorum hominum: muti verò canes & palpatores (Vuittenbergicos & Lipsicos Adiaphoristas &c. dicit) ornātur encomio pulcherrimo

Nota.

1566 mo pacificorum, placidorum, salutariũ Doctorum. Addit adhuc miser Vuigandus : Reperiuntur non pauci inter ministros verbi Ecceboli & Gnathones, qui peccata potentum contra ipsorum dicta factaque, mira fraudulentia excusare atque ornare, carbonesque ignitos supponere non verentur, vt magis accensi politici, in doctores synceros (Vuigandum, Illyricum, Spangebergium &c.) audentius sæuiant, eosque e suis locis exturbent, ita vt iam etiam plerique ex illis parturientium dolores sustineant. Hæc omnia Vuigandus Stoicè Luteranus, contra molles Luteranos concionatur: nec aduertit cæcus homo, sic se iam tractari a suis condiscipulis, vt ipse cum suis tractare solet Catholicos, præsertim clericos & monachos. Quis pro dignitate exprimere sufficiat, quàm multi Catholici intra hos quinquaginta annos ab istis neochristianis non mediocritèr diuexati, & in summas angustias sæpè redacti sint? Reddit Deus paria Vuigando & socijs Lutericis, idque ita tamen, vt hæc omnia ferant à Luteranis. Non dormitat sempèr vltio diuina: lento gradu procedit, sed tarditatem suplicij grauitate compensat.

Luterani parturiũt.

Iam verò etiàm ad politica mala se confert noster Vuigãdus. In iis primum locum tribuit Gubernatorum dissociationi, & non firmæ inter eos animorum cõglutinationi. Hanc certè animorum dissociationem nulli magis acceptam ferre potest nostra inclyta Germania, quam Lutero & asseclis illius, qui dum nouas opiniones in religionem inuehunt, homines in diuersas sententias trahunt: & reuera nisi data fuerit opera, vt isti à Lutero & socijs eius alijsque pseudoprophetis intra hos quinquaginta annos disseminati errores, funditùs extirpentur, & ad pristinam religionis concordiam redeatur, non possumus non pessima quæque timere & expectare. Itaque si vult Vuigandus cum suis symmystis fungi officio boni viri, palam confiteatur se turpitèr errâsse, se cum suis socijs pro puro verbo Dei non nisi è malo cerebro enatas prauas opiniones miseræ plebeculæ venditâsse, agat publicam pœnitentiam, volutetur in sacco & cinere: & qui cum suo Lutero tam multis fuit author ad amplectendos errores, etiam multis suo exemplo præeat ad agendam pœnitentiam, & complectẽdam catholicæ doctrinæ veritatem.

Animorũ inter principes dissociatio.

Non libet hîc omnia Vuigandi abscribere, nè sim longior, sed non est tamen omittendum sextum malum

politi-

politicum, quod ille vocat rapinam & abusum bono- *1566*
rum ecclesiasticorum. Nam sacra bona, prouentus & re- *Rapina*
ditus dicit multos politicos nimis rapacitèr contrecta- *bonorum*
re, immò per fas nefasque suæ profanæ possessioni subij- *ecclesia-*
cere. Sed quis hoc faciendum docuit, nisi Luterus & *sticorum.*
sui discipuli? At verò Vuigandus dicit, hanc ecclesia-sticorum bonorum direptionem aurum Tholosanum & pennas aquilinas rectè appellari, & cum copia bonorum Ecclesiasticorum summam inopiam rapi. Obsecro te Lector, perpende quid iste miser dicat, & inuenies quantunuis vanos, fallaces & impios homines, tamen vi veritatis adactos, interdùm vel inuitos verum dicere. Quis dubitet, non posse cuiquam bono esse carũ rerum, quæ Deo semèl dicatæ sint, direptionem? Et tamen sub Luteri Euangelio quàm multa Ecclesijs erepta sint, & quidem non solùm nullo commódo, sed multiplici etiàm Germaniæ & aliarum regionum detrimento, nimìs in aperto est. Pudeat hæc dicere Vuigandum, qui cum suo Lutero & socijs ad hæc designanda præclara facinora facem hominibus prætulit, dignus sanè qui vel ob id solum & præsentis & futuræ vitæ pœnas luat. Libentèr autem commemorat Vuigandus illud Esaiæ, E- *Esa. 49.*
runt reges nutricij tui, quia perquam vellet suauitèr percipere largos Ecclesiæ prouentus, & foueri munusculis principum, cùm interim nihil illi minùs, quam reditus Ecclesiastici debeãtur. Multis quidem locis Ecclesiarum & monasteriorum bona conuersa sunt partim in vsus id genus ministrorum euangelicorum: sed veniet ille dies, quandò ab æquissimo iudice ad vltimum vsque teruncium omnia ab illis in gehennæ tormentis repetentur.

Octauum malum politicum est Vuigando luxuria, *Luxuria*
quæ iam omnes, vt ipse dicit, verecundiæ fines perrupit *sub nouo*
atque excessit. Sed talem prolem edidit nobis Luteri *Euangelio.*
prorsùs Sardanapalica doctrina. An non ille scripsit pa- *De vita*
làm, minùs virum fœmina, & fœminã viro carere pos- *coniugali.*
se, quàm cibo, potu, somno? Pudeat Vuigandum & sui similes horum vel meminisse, nec dubitent se suo hoc blandissimo propagando euangelio mortalibus omnibus ad omnem turpitudinẽ laxâsse habenas. Cùm enim Luterus ipse continentiam professus, virginem Deo sacratam sibi iungere non dubitârit, quod nihil erat aliud, quàm spurcissimam doctrinam suam sacrilegæ libidinis fœdissimo exemplo adstruere, nemo iam ambigere potest,

1566 test, illum & doctrina & moribus inuitâsse mortales omnes, etiàm illos qui solenni voto se Deo dedicârunt, ad explendas strenuè carnis voluptates: hincque factum esse, vt luxuria omnes verecundiæ, immò & diuinarum & humanarũ legum, fines perruperit. Adijcit verò Vuigandus, luxuriam inter summos, mediocres & infimos impunè excrescere: vbì sanè etiàm principes perstringit. Sed quicquid huius est, nulli magis quàm Luterico euangelio debetur.

Inter communia mala Vuigandus etiàm illud habet, quòd non est numerus neque finis, vt ipse ait, claudicantium & inclinantium denuò ad Antichristi præstigias. (sic vocat doctrinam Catholicæ Ecclesiæ, cuius Pastor est Romanus Pontifex, qui Vuigando est Antichristus.) Atque vtinàm faxit benignus Deus, vt videãt tandem homines istorum suauium euangelij noui buccinatorum præstigias, pro verbo Dei ipsis obtrusas: ità enim fiet, vt ocyssimè sese ad Catholicam Christi Ecclesiam recipiant, & ab istis impostoribus toto pectore sese quam longissimè subducant.

Iuuentus fit deterior. Quin illud quoquè adijcit Vuigandus, iuuentutem subindè fieri deteriorem, intractabiliorem, eaque vitia audere perpetrare, quibus olìm adulti vix erant obnoxij: resonare tristes querelas pasśim de iuuentutis petulantia & malitia, quæ incorrigibilis planè videatur. Hæc quidem verissimè dicuntur à Vuigando, sed non vult fateri homo improbus, his tot iuuentutis sceleribus amplissimas fenestras aperuisse doctrinam Luteri, quemadmodùm facilè intelligi potest ex ijs, quæ suprà non vno loco memorauimus. Luterus & pueris & puellis, & viris & fœminis, & monachis & monialibus, & infimis & summis licere voluit penè quicquid liberet, dum multa palàm scribit, quæ non stylo, sed laqueo & flammis vindicanda sint. An non hominis planè perditi, & dominæ Veneri deuotissimi est, quòd in libro de vita coniugali scribit, non esse libertatis vel consilij, sed necessitatis & naturæ, vt quilibet vir habeat mulierem, & quælibet mulier virum? magìs hoc esse necessarium, quàm edere, bibere, excreare, dormire, vigilare? atque ea causa teneri sacerdotes, monachos & moniales, posthabitis votis suis, liberis operam dare? Proh scelus. Et miratur adhuc Vuigandus, cùm talia pleraque alia docuerit Luterus, iuuentutem prorsùs effrenem existere? Hæc quidem ex Vuigandi exiguo libello in Catholici Lecto-

ris gratiam strictim annotare volui, vt videat istorum 1566
euangelicorum hominum mutuas dissensiones, & se gratuletur illorum insidiosissimis laqueis non esse irretitum: simul etiàm agnoscat fructus noui huius euangelij, quos nec ipsi tacere possunt. Mihi quidem non parum molestiæ adfert, ex illorum maledicis & impijs scriptis hæc aliaque excerpere: sed tamen vt tum præsentes, tum posteri videant istorum cæcitatem, impietatem, impudentiam, fraudes & dolos, odiosissimeque dissentientes aliorum ab alijs animos, tametsi pro se singuli certatim vociferentur, se purum docere euangelium, non volui subterfugere laborem, qui possit cordato Lectori non mediocrem adferre fructum, tum ad euitandas istorum hominum sectas, tam miserè dissectas, tum ad constantiùs permanendum in vnius sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ sana, & syncera, ac stabili doctrina.

Exijt etiàm hoc ipso anno scriptum valdè acerbum cuiusdam Christophori Vualtheri Vuittenbergæ demorantis, aduersùs Iohannem Aurifabrum Vinariensem, eiusque primum & secundum operum Luteri Tomum Islebiensem. In hoc breui libello mirè iste Christophorus rixatur cum Aurifabro concionatore de corruptis Luteri operibus, tractatque hominem Luteranum Luteranus planè Lutericè. Obijcit illi, quòd Luteri Conciones deprauatè & truncatim ediderit: ait hominem contra suam conscientiam palàm mentiri, conuicia probraque iactare, suumque isthuc satanicum propositum & iniquitatem tueri. Ornat miserum concionatorem multis bellè Lutericis elogijs & emblematis, quibus istorum scatent libri.

Tomi operum Luteri corrupti.

Adfert quoquè ipsius Luteri verba, conquerentis plerosque ex liuore vel auaritia malè deprauatas ipsius conciones edere sub ipsius nomine. Et cur non pateretur suarum Luterus blasphemiarum deprauatores, cùm ille non sit veritus sacras literas corrumpere? Interìm tamen dolendum est, tantam esse hæreticorum audaciam, vt nihil vereantur corrumpere aliorum libros. Cùm enim istud faciant libris Luteri hæretici, quis dubitet eos idem audere in libros sacræ scripturæ & sanctorum Patrum? Hîc verò nisi legum vigilet seueritas, quod tandèm doctrinæ chaos habituri sumus? Non desunt sanè, qui etiàm veteribus illis præcipuis Ecclesiæ doctoribus manus impuras admotas esse conquerantur. Verùm hoc nouum non est apud hæreticos. Id quidem

1566 dem omnem vincit admirationem, quòd iste Christophorus Vualtherus, quem appáret hominem esse valdè insulsum, non dubitat scribere, multos è præcipuis Patribus à Papistis & monachis esse vitiatos & deprauatos. Scilicèt toto orbe inter se conspirârunt Papistæ & monachi, vt omnes patrum libros adulterarent. Sed hoc dicunt isti belli euangelici homunciones, vt impunè liceat ipsis Patres vel ad Luteri, vel Zuinglij, vel aliorum hæreticorum impia commenta per summum scelus accommodare. Scire autem debebat rudis iste & impolitus Vualtherus, veritatem fidei Catholicæ non indigere patrum deprauationibus: sed eiusmodi adminiculis sese fulcire mendacia, quæ salua esse non possunt, nisi malis artibus id efficiant, vt veritas ab ipsis stare videatur. Eat Vualtherus, & respondeat latius præfationi Nicolai Amsdorffij insignis Luterani, in primum operum Luteri Tomum Ienæ editum, vbì propalàm asseritur, in Tomis Vuittenbergensibus multa omissa esse: respondeat etiàm suo Aurifabro, & desinat ore impuro & maledico tot seculorum carpere monachos & Papistas.

Insignis calumnia.

Extant hodieque vetustissima sanctorum patrum manuscripta exemplaria, nihil discrepantia ab ea Catholicæ Ecclesiæ doctrina, quam hodieque Papistæ profitentur, vt meritò istum insulsum officinæ typographicæ correctorem Vualtherum, pudere debeat tam petulantis in monachos & Papistas calumniæ. Commemorat autem Vualtherus iste, Sebastianum Munsterum apostatam monachum, repræhendisse Luteri versionem in 2. capite Ionæ prophetæ, quòd alitèr verterit locum quendam Luterus, quàm habeat Hebraismus, vel Hebræorum expositores: at Luterum sic illi respondisse, Non esse curandos Hebræistas Grammatistas, qui in sensu scripturæ sint Rabinistæ, id est, animal sinè intellectu. Hoc quidem pulchrum est Lutericæ modestiæ exemplum. nam sic ille suos tractare solet aduersarios, conuiciis scilicet & contumelijs in eos iactandis. Porrò Luteri hanc modestiam etiam Vualtherus iste non segnitèr æmulatur. Idem autem ipse in hoc suo libello obijcit Aurifabro, quòd falsò affirmet infantes needum baptizatos etiam actualia habere peccata. Verùm abeant isti cum suis mutuis emblematis quò digni sunt: mihi satis est, indicâsse etiam Luteri opera hodiè ab ipsius amiculis & discipulis deprauari, & hoc nomine etiàm illos inter se atrocitèr digladiari: à qua contentione etiam

Luterus à Munstero reprahensus.

Matthias

Matthias Illyricus non est alienus. 1566

Multa hoc anno alia sectariorum scripta typis excusa sunt, quibus, illi euangelici fratres inter se contendunt benè largitèr. Vuirtebergici Luterani vel Brentiani suam contra Heydelbergenses Caluinistas tuentur Vbiquitatem: contrà verò Heydelbergenses eam oppugnare pergunt. Accedit huc Iohannes Marbachius præco Argentoratensis, & valdè prolixo scripto contra Caluinistas vel Zuinglianos defendit Luteri de Eucharistia doctrinam. Scripserat ille etiàm tres Conciones, sed eas Iohannes Syluanus tam egregiè proscindit, vt in ipsa opusculi inscriptione non vereatur scribere, eas plenas esse erroris Eutychiani. Est nanque etiàm Marbachius vbiquitatis Brentianæ non instrenuus propugnator. Et nè desint hominibus miseris libri, quibus & legendis tempus pessimè amittant, & emendis nummos perdant, edidit etiàm Iacobus Smidelinus conciones non paucas, in quibus suo more pergit Lutericum confirmare & propagare Euangelium. Porrò etiàm Iacobus Schegkius Schorndorffensis libello euulgato vbiquitatem suo modo videtur velle defendere. O quot immanes impensæ collocantur in perniciosos libros, nec est eiusmodi cónscribendarum & in miserrimum vulgus disseminandarum nugarum, errorum, hæresum finis vllus. Nec hîc tamen quisquam conqueritur exhauriri homines perditissimis sumptibus, quos in eiusmodi scriptis comparandis ponunt: taceo quòd interìm miseri in varias de religione sententias magis magisque distrahuntur, & quemadmodùm religione, sic etiàm animis inter se dissentire docētur. Verùm hæc pestis iam eò vsque progressa est, vt haud facilis appareat medicina, meritoque suppliciter rogandus sit Deus, vt maturè tandèm Christiano orbi opem ferre velit.

Hoc ipso anno 1566. cùm Christianissimus Imperator Maximilianus II. non obscurè cognouisset, Turcarum tyrannum Solimannum ingentem belli apparatum instituisse, atque tum Hungariæ, tum Germaniæ atrocitèr imminere, in Comitijs Augustanis egit cum Imperij Ordinibus de conscribendo milite aduersùs sæuissimi hostis impendentem vim & tyrannidem. Itaque tum peditum, tum equitum instructissimus coactus est exercitus. Porrò Solimannus Turca nihil de suo in Christianos odio & acerbitate remittens, cum maximis copijs venit ad oppugnandum Sigethum, locum sanè & natura *Solimannus imminet Christianis.*

1566 & arte valdè munitum. Vndiquè enim paluſtrem habet aditum, poſitumq́ue eſt in Sclauoniæ finibus. De aduentu Solimanni certior factus Comes Nicolaus Serinus ex ſpeculatore quodam decimaquinta Iunij, qui bona fide diceret Turcarum copias duo milliaria occupare in longum, easq́ue Sigethum vel Egar petituras: quem pòſt etiàm alij ſpeculatores ſecuti, aduentum Turcarum indicârunt: nec tamen vllus certò affirmare potuit, quò Turcæ iter ſuum intenderent: His, inquam, Comes Serinus 17. Iunij cognitis, mille pedites & equites quingentos mittit, qui periculum faciant, manusq́; cum Turcis obuijs conferant: aut certè illis non inuentis, oppidum Sicloufchum expugnent. Ij cùm Sicloufcho appropinquâſſent, præmittunt ducentos pedites & equites centum: qui cùm ad Turcarum caſtra perueniſſent, in eos impetum faciunt, eosq́ue diſijciunt, cæſis nō paucis, multis propè nudis fuga ſibi conſulentibus. Ipſe quoquè belli præfectus, quem Vuegum illi vocant, graui accepto vulnere, in paludibus perijt. Porrò filius eius cū tribus Turcis captus eſt ab illis. Deniquè Turcicis rebus præſtantiſſimis & pecunia, octo camelos, ſexaginta equos, & quinquaginta mulos onuſtos, ſex quoquè plauſtra ſpolijs omniuarijs impleta, ſecum ad arcem Sigethanam reportârunt, prętcr veſtes magni precij, quibus nobiles induti, in Sigeth reuerſi ſunt: itemq́ue, duo rubri coloris ingentia ſigna. Fuit ea ſanè præclara victoria.

Nicolaus Serinus Comes.

Turcæ cæduntur à noſtris.

Ingens præda.

Menſe Iulio ſæuiſſimi tyranni iuſſu pons ſtratus eſt per Drauum, paludes, prata & ſtagna vnius milliatis longitudine. Iam antè tertiò id fruſtrà tentauerat præfectus Hamſam, cui Solimannus id negocij dederat: ſed tandem cùm ei ſuſpendium minatus eſſet, omni vi contendit ad Drauum flumen. naues omnes & illi vſui ligna opportuna comportat, infra Eſſecum opus inchoat, non modò ruſticos Turcæ tributum perſoluentes, ſed etiàm nobiles cogit operi manus admouere, neque vllam interdiù neque noctù ſibi dat requiem, donèc pons ille confectus eſſet, idq́ue ſpàtio dierum decem. Animaduerti indè poteſt, qua ſeueritate vtatur in ſuos homines barbarus ille tyrannus, vt mirum non ſit tam magnos illum habere progreſſus, quandò imperij ſæua vis nihil non extorquet à ſubditis. Nam & pauloantè iuſſerat Solimannus, vt per pagos & paſsim palus ſanguine tinctus circunferretur. Per eum vero pontem poſt alios etiàm ipſe Solimānus Drauum tranſmiſit, venitq́ue in agrum Mnhatſch,

Drauus ponte conſternitur.

hætſch, atq; illic caſtra metatus, aliquot dies hæſit, donèc 1566
exercitus omnis tranſiret. Prima die Auguſti indè Sigethum contendit: tertia die Oroſlanum Budæ Baſſam capite plectit: quinta die non longè à Sigetho caſtra ponit.

Eius copioſiſſimum militem cernens aduentare Nicolaus Comes Serinus, omnes, qui tum in arce & oppido Sigetho erant, nobiles & ciues in arcem interiorem conuocat, ſtansque in medio illorum in platea minoris arcis, eorum animos confirmat, hortatur, nè frangantur tanta hoſtium multitudine, nec dubitent Deum Opt. Max. ſi veris precibus ab ipſis inuocetur, minimè eis defuturum: vtque ſummoperè dent operam, nè qua inter ipſos ſit animorum diſſenſio, ſed honeſti memores, mutua inter ſe beneuolentia & concordia iungantur. Præſtitit deindè primus ipſe iuramentum Deo, & Cæſareæ Maieſtati, illi afflictæ prouinciæ atque militibus: atque vt idem alij quoquè facerent perſuaſit. Aliquot etiàm ſanciuit leges, vt omnia rectè atque ordine gererentur. Iuſſit prætereà maius oppidum dirui: in noua vrbe ſtramen à tectis in ædes transferri, vt faciliùs flammis abſumi poſſet, quandoquidem non niſi lignis & ſepibus cincta erat. Fuére tum Sigethi, qui arma tractarent, ad duo millia, trecenti.

Comes Serinus confirmat Sigethanos.

XXXI. Iulij milliari vno à Sigetho conſederũt Turcarum nonaginta millia: quos ex caſtris ſecuta ſunt centum Turcarum millia. Aliquot diebus pugnabant cum illis, qui erant in arce, nec paucos è ſuis Turcæ amiſerũt, pilis tormẽtorum extinctos, donèc ſexta Auguſti die ipſe Solimannus in caſtra venit, cuius tentoria in colle quodam fixa ſunt, cui vineæ adiacent. Ad ſolis occubitum tormenta omnia, atque etiàm Ianizarorum bombardæ manuariæ diſploſæ ſunt tanto cæli fremitu & fragore, vt tonitrua cælo deſcendere viderentur. Indè immani vociferatione ab omnibus ter exclamatum eſt, Halla, id eſt, Deus: à Sigethanis contrà Ieſus acclamatum. Septima Auguſti die à Turcis iactus eſt agger, & in eum tormenta comportata. Eodẽ die Comes Serinus ſepta omnia, hortos & arbores excindi & comburi iuſſit. Octaua Auguſti Turcæ ſummo manè tribus locis nouum oppidum tormentorũ pilis verberare incipiunt: eſtque ab illis extructus agger in ipſa palude ſeu foſſa arcis, in eumque maiora tormenta euecta: quibus nona Auguſti Sigethi arx interior vexata eſt, multumq; damni datũ turri & campanis, atq; etiàm hominibus, cùm die noctuq; continen-

Exercitus Turcarũ.

Horriſonus tormẽtorũ ſtrepitus.

Oppugnatur noua ciuitas.

1566 tèr disploderentur. Id cōspicatus Comes Serinus, nouam vrbem inflammandam curauit à suis, veteremque occludendam. X. Augusti Turcæ vetus oppidum tribus locis maioribus tormentis oppugnant, & machinas in nouam vrbem deducunt: pontem ex lignis, ruderibus atque humo efficiunt, vt possint per loca palustria commodiùs ingredi. Huic rei Turcæ omnes, vt celeriùs conficeretur, suam compulsi sunt nauare operam, apportare ligna & arbusta, nec vnquàm ab oneribus ferendis feriari. Licebat tum syluam & agros omnes Turcis, camelis, equis & iumentis refertos intueri. Ità effecti sunt pontes ex duabus partibus ab vrbe versus arcem, è quibus Ianizari, rebus ex saccis, lana & succidia constipatis benè muniti, densissimo glandium imbre ità à mœnibus arcis repellebant Sigethanos, vt nemo illic consistere posset. XIX. Augusti Turcæ magnam ciuitatem in suam redegêre potestatem, multis cæsis fortibus viris, qui in arcem se recipere nequiuerunt, quòd Turcæ mira celeritate eos anteuerterent. Ea clade accepta, & tot amissis rei militaris peritissimis viris, non immeritò reliquos dolor ingens obtinuit: qui quidem omnes cum Serino Comite in arce se incluserunt, Turcis oppidum iam inhabitantibus. XX. Augusti quatuor locis arcem tormentorum globis pulsant, ad eamque viam sibi duobus locis ruderibus, arbustis & terra muniunt. XXVI. Augusti dum in arcem interiorem incurrunt Turcæ, multos è suis desiderant, & in ijs Misérskium Bassam. duo quoque signa eis eripiuntur, ac tandem summa cum ignominia recedere coguntur.

Pontem faciunt Turcæ.

Vrbs maior obtinetur à Turcis.

Multi pereunt Turcæ.

Secunda die Septembris Ianizari magno propugnaculo suffodiendo strenuam operam nauare cœperunt, triduoque tantum consecuti sunt, vt multa comportata materia, & puluere adhibito tormentario, quinta Septembris illud incenderint. Quæ res maximo Sigethanis detrimento, Turcis adiumento fuit. Indè enim sinè intermissione Cæsareæ maiestatis tormenta, quæ illic erant, in hostes exonerabantur. Porrò autem Ianizari in propugnaculum portæ contiguum irrumpentes, & maxima vi in arcem contendentes, bis repulsi sunt, etiam ipso Comite Serino fortissimè cum illis manus conserente. Sed iam igne nimium increscente, coactus est cum illis, qui supererant, in arcem interiorem se recipere, multis amissis strenuis militibus, multisque fœminis & pueris captis, qui in Turcarum castra miserando sanè spectaculo abducebantur. Dici vix queat, quanta commeatûs

meatûs & omnium rerum ad victum necessariarum copiam in maiori arce flamma vorax absumpserit, ità vt neque nostris neque Turcis vsui esse possent. Sed tamen tormenta omnia illis cesserunt. In arce interiori non nisì duo magna tormenta erant, & 14. bombardæ, nec admodùm magnus commeatus, ità vt triduo illo mulieres & infantes fame & siti perirent. Tanta autem celeritate, tantoque impetu arx exterior nostris erepta est, vt vix daretur elabendi spatium. VII. Septembris die vesperì, & deindè manè Turcæ inijciunt ignem in arcis interioris loca illa, in quibus Comes Serinus morabatur: moxque summa vi conantur in arcem irrumpere. Cumque diutiùs tolerari non posset flamma nimiùm aucta, Comes Serinus indutus nouis sericis vestibus, centum ducatos & claues arcis misit in tunicam suam, aitque ad suos, dum gladio tractando manus ipsius apta foret, neminem illi centum illos ducatos & claues erepturum: se verò haudquaquàm è Sigetho abiturum, sed omnia forti animo toleraturum. Indè è suo conclaui in plateam interioris arcis procedens, omnesque illic equites & pedites districtis gladijs præsenti animo se expectare conspiciens, ità ferè ad eos locutus est: Videmus iam, quemadmodùm omnipotens Deus igne in nos animaduertat, vtque hostis igne nos superet, cuius sanè potentia non perindè nobis noceret, atquè hic ignis. At tamen pœnam hanc æquis animis perferre nos decet, qua non ob nostra duntaxàt, sed etiàm prouinciæ huius peccata nos afficit Deus. Nôstis autem, quid anteà promiserimus: & hactenùs quidem, Deo sint gratiæ, stetimus promissis. Eadem porrò in nobis fides & constantia perseueret. Res ipsa declarat, etiamsi velimus, hoc in loco durare nos non posse, tum quòd incendio absumimur, tum quòd pauci admodùm sumus, tum etiàm, quòd victus non suppetit, vobisque infantes & fœminæ inedia pereunt. Procedamus igitur in exteriorem arcem, pugnemus cum hoste fortitèr, æternùm cum Deo hauddubiè victuri, si occubuerimus. Ego verò primus vos antecedam, vos ad meum exemplum componite. Ego profectò nunquàm vos deseram. His dictis, cùm tèr sanctissimum Iesu nomen appellâsset, vexillumque Cæsareæ maiestatis sibi præferri iussisset, nudo ense & exiguo scuto munitus, reliquis armis repudiatis, ex arcis porta progreditur, reliqui sequuntur: pugnant acritèr cum Turcis in ponte, tribus locis à Ianizaris glande percutitur Comes Serinus,

1566

Ignis absumit maximã commeatûs copiam &c.

Arx exterior capitur.

Extrema oratio Comitis Serini ad suos.

Comitis Serini cædes.

1566 nus, atque in terram corruit, Turcis ter Halla, id est, Deus, exclamantibus. Nostri fugiunt in arcem interiorem, cæduntur omnes à Turcis, summa vi insequentibus, paucis demptis, quos quidam pileis Turcicis tectos abduxêre. Infantes & mulieres in captiuitatem trahuntur. Tanta in ipsis mœnibus interioris arcis cadauerum copia cernebatur, vt sanguis hauriri facilè posset. Tandèm verò flammã ad puluerem tormentarium, in quadam turri asseruatum perlata, aliquot domos funditùs euertit. Solo illo incendio grassante, vt Turcæ ipsi asserunt, vno illo in loco Turcarum plùs minùs tria millia extincta sunt: quæ res totis castris magnos clamores, ingentemque luctum excitauit. Eodem die præcisum est caput Serini Comitis, vt Solimanno exhiberetur. Sed ille tyrannus iam crudelem animam expirârat ante dies aliquot, mira interim arte genero eius Mechmet Bassa id celante, adeò vt etiam Doctorem medicum, nè per eum proderetur, clam enecârit. Noluit Deus letari tanta victoria teterrimum illum Christiani nominis hostem. Extinctus est 4. Septembris: moxque extitit sæuissima tempestas, adeò vt omnia Solimanni tentoria disijcerentur atque euerterentur, ex omnibus castris fœnum & palea abriperetur. Eodem ferè tempore apud Tulniam Danubius adeò turbidus & lutulentus visus est, vt per triduum nullus eius vsus fuerit. Octaua Septembris caput Serini Comitis inter alia nostrorum militum capita palo affixum est, mansitque sic toto illo die, certatim ad id contemplandum Turcis aduentantibus. Si quis Turca attulisset caput Sigethani militis ad Solimannum, vel eius generum, decem ducatos recipiebat. Vtinàm tandèm liberet Deus Christianos ab istis cruentis belluis. Liberâsset sanè iampridèm, si non obstarent mali mores Christianorum. Caput Serini Comitis non diù pòst serico inuolutum, & subtili linteo tectum, à Budensi Bassa missum est per duos rusticos in castra Imperatoris Maximiliani. Indè cum multis lachrymis Tschacaturnum delatum, in monasterio S. Helenæ apud primam eius vxorem & filiam duosque filios conditum est. Non fuit autem Turcis incruenta hæc victoria. Nam, vt ipse Ianizarorum præfectus retulit, cæsa illic sunt Turcicorum equitum octodecim millia, Ianizarorum septem millia, exceptis alijs, qui in scripta relati non sunt. Periêrunt etiam summi nominis tres vel quatuor Bassæ &c.

Magna Turcarũ clades.

Solimannus ante captũ Sigethum mortuus.

Nota.

Caput Comitis Serinensis mittitur in castra Imperatoris.

Hoc eodem anno 1566. cœptum est in Belgicis Catholi-

tholici Hispaniarũ regis Philippi ditionibus planè Tragicè tumultuari, resque spectare videbatur ad religionis excidium, nisi prępotentis Dei benignitate malorum hominum conatus essent retardati. Quę ibi tum acciderint, itemque anno sequẽti, paucis annotabo, quemadmodùm ex fide dignorum hominũ literis & scriptis accepi. Anni superioris mense Octobri venerant à potentissimo Hispaniarum rege Philippo literæ ad illustrissimam Belgij Gubernatricem, quibus ob fidei Catholicæ conseruationem promouendam seriò mãdabatur, vt per omnes Belgicas ipsius ditiones executioni darentur edicta omnia Inuictissimi quondàm Imperatoris Caroli V. aduersùs hæreticos, quæ ab ipso quoquè rege posteà essent confirmata, itemque Tridentini Concilij decreta, quòd ad Cleri reformationem attinet, atque etiàm certa quædam capita, è quibus præcipua sequuntur: 1566 *Tumultus Belgicus.*

Vt Parochi suorum parochianorũ omnium nomina, totamq; familiam describãt, & qua quisque in platea degat, & cuius sit conditionis. In ijs si qui sint, qui non ità pridèm in ipsorum parœcijs habitare cœperint, petant ab illo parocho vitæ illorum testimonium, sub quo proximè morati sint: id si non suppetat, intra certum tempus exhibere iubeant. Ab ignotis quoquè coniugatis eius sacerdotis, qui illos coniunxit, repetant testimonium, scire vt liceat, num in contrahendo matrimonio Catholicæ Romanæ Ecclesię morem secuti sint: atque tum horum, tum aliorum omnium, qui in illorum præsentia matrimonio iuncti fuerint, nomina in scripta redigant. *Aliquot capita seruanda.*

Vt non parochi duntaxàt, sed etiàm Confessarij omnes ipsis confitentium nomina, cognomina, habitationem annotent.

Vt idem faciant Parochi & eorum vicarij erga conscribenda nomina & cognomina baptizandorum infantum, eorum parentum, & susceptorum.

Vt vtriusque sexûs didascalli omnes se sistant coram Episcopis, expossituri conditionem, patriam, religionem suam, & quos libros pueris prælegant. Porrò Episcopi de ijs facti certiores, vel admittant, vel reijciãt, aut certè differant illos & suspendant. Si qui verò non se sistant, aut non velint respondere Episcopis, ijs fas non sit iuuentutem instituere.

Vt parochi accuratè perquirant, num illi, qui publicis victitant eleemosynis, Catholici sint, suaque peccata confiteantur, & communicent. Si qui tales non sint,

1566 ijs à præfectis pauperum negetur eleemosyna.

Has literas illustrissima Gubernatrix huius anni 1566. mēse Ianuario, ad Episcopos & Magistratus omnes perferendas & publicandas curauit: quæ tametsi nihil habent æquitati & rationi non consentaneum, tamen à turbulentis quibusdam hominibus tumultuum Belgicorum causa omnis in eas confertur. Et quidem earum occasione in vulgus sparsi sunt rumores, deindè etiàm aliquot Belgij magistratibus persuasum est, harum literarum edictis Hispanicam introduci Inquisitionem. Voluit autem rex, vt qualis hactenùs etiàm sub Carolo V. ijs in regionibus fuisset inquisitio, talis deincèps seruaretur ob religionem conseruandam. Porrò autem & libelli supplices à quibusdam oblati sunt, quibus petebatur, ne Hispanica Inquisitio induceretur in Belgium. Est etiàm ab aliquot nobilibus hac occasione ictum fœdus, in quod initio quidem etiàm Catholici quidam feruntur cōsensisse, quòd ad Hispanicam Inquisitionem attinet, qui tamen posteà ab illis se separârunt. In eo fœdere non absque graui iniuria Catholicus Rex acerbè & iniquè perstringitur, quòd summa vi inuehere conatus sit Inquisitionem perniciosam, & non modò alienam à ratione, Diuinisque & humanis legibus aduersam, sed quæ omnem etiam vincat ethnicorum tyrannorum immanitatem & crudelitatem.

Rumores de Hispanica Inquisitione.

Fœdus nobilium.

Iussit autem Rex, vt Inquisitores ità suum exercerēt officium, vt hactenùs fecissent, & ad eos tum Diuino, tum humano iure pertineret. Quod igitur isthuc fœdus Regi impingit, id quidem eiusmodi est, vt non immeritò Catholici ab eo discesserint, qui tamen fortasśis hanc verborum acerbitatem minimè probârunt.

Ad eiusmodi autem acerbitates incitantur homines tum maximè, cùm se tradunt istius noui Euangelij seditiosis dogmatibus, quæ respublicas mirum in modum labefactant & euertunt, hominumque animos ad turbas & tumultus ciendos impellunt. Exempla pasśim extant plùs satis multa. Dum promittunt enim Sectarij præcones immodicam libertatem, animos hominum, alioqui nimiùm pronos in malum, omni religione soluunt, & laxant vitijs habenas, tametsi videri nolunt. Sed ad rem. Agitabantur interìm consilia, sed valdè occultè, nec tamen ità occultè, quin interdùm nonnihil sese aperirent. Nam mense Martio quidam sectarius Brugis supplicio affectus, inter alia dixit, se quidem postremum

mum hæresis nomine pœnas luiturum: quòd si verò ad mensem vsque Maium superesse liceret, nihil sibi fore periculi. 1566.

Porrò Calendis Aprilis libellus supplex ad Maximilianum Cæsarem prudentissimum Latinè scriptus est, eidemque posteà oblatus in Comitijs Augustanis eiusdem anni, idque nomine illorum, qui in Belgio Euangelio filij Dei conuenientèr & credere & viuere cuperent: rectiùs dixissent, euangelio Caluini. In eo libello multùm conqueruntur de Inquisitione Hispanica, de promulgatione Concilij Tridentini. Hortantur Cæsarem, vel potiùs obtestantur, vt Philippo Regi se præbeat monitorem, nè pergat fundere piorum sanguinem, & ea re in se domumque Burgundicam prouocet iram Dei: tum etiàm postulant ab Imperatore, vt religionis negocium in Comitijs accuratè tractet, nec tamen illis solis fidat, qui mediam quandam fingentes religionem, vtrinquè claudicent.

Libellus supplex ad Maximilianum Cæsarem.

V. Aprilis multi ex fœderatis nobilibus Bruxellas venerunt, illustrissimæ Gubernatrici libellum supplicem porrexerunt, quo inter cætera volebant edictorum ad Inquisitionem pertinentium executionem tantispèr prorogari, donec ad regem Philippum quispiam mitteretur. Gubernatrici tum fortè aderat magni nominis eques aurei velleris, qui dixisse fertur ad illam: Non est quòd formides. Geux, id est, mendici sunt isti & nihili homines. Indè illi arrepta occasione, se Geux vel Geuseos nuncupârunt, & paulò pòst quidam ex primarijs dicti fœderis nobilibus in publico conuiuio iam apud omnes peruulgatissimum illud Viue les geux/ Viuant Geusei, Bruxellis proclamâsse fertur, simul è vasculo ligneo, quali vtuntur mendici, hausto vino. Porrò etiàm vestes sibi sumpserunt coloris cinericei, & ad latus appenderunt vascula lignea, quorum laminis argenteis hæc inscripserunt: V. Aprilis 1566. Viue les geux.

Fœderati veniunt Bruxellas

Symbola fœderatorum.

Postridiè erat conuentus equitum aurei velleris, cum quibus communicato consilio, illustriss. Gubernatrix respondit, se quidem iam concepisse quandam edictorum moderationem, quam mittere velit ad Philippum regem, & simul etiàm illorum negocium sedulò curare apud illum: & tamen non ea se esse authoritate, vt iam olìm cœptam Inquisitionem, edicto-

Respõsum Gubernatricis.

1566 rumque executionem abrogare queat: præsertim cùm non sit è re Belgicarum ditionum, nullis eas erga religionis cultum legibus teneri. Posse autem ipsos facilè coniecturam capere, quo erga cæteras Belgij prouincias sit animo, quòd Brabantiæ ordinibus iam pollicita sit, nulla illos inquisitione vexatum iri.

VIII. Aprilis fuit euulgatum responsum quoddam Equitum aurei velleris, tanquam illi fœderatis promisissent, neminem deincèps religionis ergò pœnas daturum, nisi fortè seditionis aut magni cuiusdam offendiculi causa, donèc a Rege ex consensu Ordinum vel statuum certi quippiam decerneretur: verùm id commentitium fuisse, deindè in publico conuentu Equites illi demonstrârunt. Porrò confœderati, vt vel externo aliquo symbolo suam in regem Catholicam fidem protestarentur, ad collum suspensam ferre cœperunt illius effigiem fusilem argenteam vel auream, referentem formam numorum veterum: in cuius altera parte visebantur manus duæ se mutuò complectentes, cum apposita mantica & dictis vasculis: eiusque hæc erat vtrinquè inscriptio, **Fideles au Roy iusques ala besace**; id est, Fideles Regi vsque ad manticam. Est verò etiàm in vulgus alter quidam sparsus numus æreus, in cuius vno latere hæc legebantur: NVMVS VIANENSIS: in altero verò, FLAMMA FERRÓQVE, cum insculptis symbolis domûs Burgundicæ.

Symbolũ aliud fœderatorũ.

Numus æreus.

Cõuentus Ordinum.

Mense Maio in Flandria, Arthesia, Hannonia, Hollandia, Zelandia, Phrisia, Namurco ordines tres, Ecclesiasticus, Nobilium & Magistratuum conuocati sunt, suam singuli expromptùri sententiam de regiorum edictorum moderatione, quæ quidem capita habet 54. à quibus, nihil tale sperantibus sectarijs, pleraque omnia approbata sunt, præsertìm ab Hannoniensibus, Arthesijs ac Flandris: additis tamen nonnullis capitibus.

VI. Maij cuiusdam oppidi Magistratus & ciues libello supplici apud dominum suum, vnum ex confœderatis nobilibus, egérunt, nè pateretur nouam apud ipsos religionem introduci: sed id frustrà fuit. Ego de industria abstineo nominibus. Erunt autẽ hauddubiò, qui omnia prolixè annotabunt & edent in lucem: mihi sufficit, pro meo instituto res breuitèr commemorâsse.

Altera Iunij missa est dicta moderatio ad Antuerpiensem Magistratum. Id vbi resciuit plebs, prætextu

textu iniuriæ ipsis ea moderatione irrogatæ, libellum supplicem quibusdam obtulêre, ij rursus Magistratui, cuius hæc erat summa, nè illa moderatio admitteretur, vtpotè à Cardinalistis confecta. Sic autem in odium illustrissimi Cardinalis Granuellani Catholicos principes appellabant. Porrò Bruxellis IX. Iunij sparsæ sunt schedulæ, in quibus hæc ferè legebantur: Quicunque Consules, scabini, rectores primariarum Brabantiæ vrbium, in moderationem edictorum sinè consensu nobilium confœderatorum & plebis, contra eius priuilegia consenseritis, frustatim cæsi malè peribitis.

1566

Libellus supplex Antuerpiensium.

Chartula minaces.

XII. Iunij eodem exemplo alter sparsus est libellus Gallicus, qui quidem Belgarum omnium præ se ferret nomen & titulum, nec tamen esset nisi ab vnius prouinciæ hominibus editus. Eius hæc erat ferè inscriptio: Admonitio, qua boni & fideles subditi & incolæ inferioris regionis, eiusdem gubernatores & status eorum admonêt, quæ ipsi in religionis negocio sentiant & postulent constituenda. In hoc libello vrgent pacem publicam inter Catholicos & Confessionistas in Comitijs anni 1555. promulgatam, vt ipsi quidem aiunt, cùm tamen nihil seruarent minùs, quàm quæ illic sancita erant. Nam tametsi illic permissum fuit Confessionis Augustanæ Ordinibus sua viuere religione, at simùl tamen disertis verbis interdictum est, nè Catholicorum Ordinum subditos ad suam cogant religionem, vel illis abstrahant, & contra superiores suos in suam fidem & clientelam recipiant, aut quouis modo tueantur. Quanto igitur minùs Catholicorum ordinum subditis, inuitis superioribus, licet mutare religionem? Eam autem pacem lingua vernacula excudi curârunt sinè priuilegio, vt plebs concitaretur: tantique eam volebant esse ponderis etiàm apud Belgas, vt tametsi initiò se videantur referre ad Belgij ordines generales in vnum coactos, tamen posteà palam affirment, neque Duci Brabantiæ, neque ordinibus quicquam licere contra illam. At non diù pòst ea, quam diximus, moderatio à deputatis trium ordinum nedùm Brabantiæ, sed etiàm aliarum prouinciarum Belgicarum approbata est, & cum responsis omnium ordinum, ità vt se curaturam receperat illustriss. Gubernatrix, in Hispanias profecti sunt Equites aurei velleris, Marchio Bergensis, & Dominus de Montigny.

Libellus Gallicus.

præmium proponens, si quis concionatorem sectarium 1566 comprehendisset. At hîc dormitante executione, nihil effectum est. Immò verò Antuerpienses maiori etiàm numero ad conciones extra vrbem procedere non dubitârunt, freti partìm quorundam nobilium fauore. Missus eò fuerat Comes Meganus, vt de præsidio accipiendo cum illis ageret: verùm is, nè quid caperet detrimenti, coactus est re infecta discedere: porrò quidam alius vir nobilis ex confœderatis, ingenti pecuniæ summa donatus est à sectarijs: Cùm autem 8. Iulij sub noctem rumor diffunderetur, aduentare cum regio præsidio Comitem Arenbergium, multùm sudatum est, singulis ad suas fores excubias agentibus. Accidit paulò pòst die quodam tres ardere ædes: tum plebs accrescentibus animis facta iam audacior, ingentibus concitatis turbis, exclamauit: Ad cædes, Ad cædes: seditio est. Et sanè, nisì prudentia magistratûs itum esset obuiàm, actum fuisset de illo celeberrimo emporio. Visebantur quoquè non semèl affixæ Canonicorum ædibus chartulæ, hæc verba continentes: Verbum Dei: iugulentur sacrifici: In malam crucem sacrificos, monachos, canonicos. Mouit ea res non immeritò tum ecclesiasticos, tum ciues catholicos plerosque, vt indè abscederent: simul etiàm thesauri infiniti ea occasione exportati sunt. Missus eò fuit à Curia ob motus sedandos princeps Auraicus: cuius aduentu etsi pacatiora facta sunt omnia, at tamen plebs temeraria ad conciones egredi etiàm solito ardentiùs visa est: adeò vt 14. Iulij, quæ fuit Dominica, sex conciones foris habitæ sint.

Tumultus Antuerpiæ.

XV. Iulij conuentus fuit confœderatorum nobilium apud S. Trudonis oppidum, quò etiàm missi fuêre Comes Egmondanus & Dux Arescottanus, sed nihil egerunt. Mutata verò sententia, colloquium indictum est in Dufle, ad 18. Iulij. In hoc conuentu Trudonensi vsi sunt confœderati habitu nigro, collo iniecta catena ferrea, cum appensa regis effigie ac vasculis ligneis. Oblatus est ibidèm confœderatis libellus supplex mercatorum & plebis nomine, petentium protectores, nè in suæ religionis exercitio impedirentur, donèc per ordines legitimè congregatos aliud statueretur. Iam antè petierant solum conuentum ordinum, modò verò etiàm legitimè coactum adijciunt, non absque cauillo. Porrò viua voce polliciti sunt se arma posituros. Respon-

Cōuentus Trudonensis.

1566 ſponſum autem illis eſt à fœderatis, non eos ob religionem vim paſſuros vllam, donèc aliud ab ordinibus decerneretur, modò tamen extra modeſtiæ cancellos non efferantur. Interim verò principibus Auraico & Egmondano in Dufle (qui pagus eſt haud procùl Antuerpia) id ſignificandum cenſuerunt, ſe quidem velle populum continere in officio, ità tamen, ſi ipſi cum Gubernatrice ſecuritatem illi præſtent ad conuentum vſque generalem.

Principes agũt cum fœderatis. XVIII. Iulij ipſorum legati ad principes memoratos venerunt in Dufle. Actum autem cum illis eſt quam potuit fieri modeſtiſſimè, nè peiora tentarentur, ſcriptoque rogati ſunt, ſummoperè curarent impedire conciones agrarias, maximè cùm rumores ferantur, non poſtremam illorum cauſam fuiſſe libellum nobilium 5. Aprilis exhibitum: quòd ſi eas impediant, hoc ipſo facilè ſe poſſe hanc ſibi notam eximere: præſertim cùm poſt duos antè dictos Legatos, etiàm veredarius ab illuſtriſſ. Gubernatrice miſſus ſit in Hiſpanias ad regem, vt aſſenſum præbeat indicendo generali ordinum conuentui, ob excludenda ſæpè dicta conuenticula. Intereà autem nulla contra eos arma ſumpturam Gubernatricem, ſi tamen etiàm ipſi armis abſtineant. Ad hæc confœderatorum legati tum quidem nihil reſponderunt, quòd non eatenùs ſe porrigeret illis data facultas: at ſcripto poſteà reſponſum eſt.

Gubernatrix præmonet ciuitates. Porrò illuſtriſſ. Gubernatrix rebus volens opportunè conſulere, ad vrbes omnes datis literis, hortata eſt vt ſibi proſpicerent, nè qui vel motus ciuiles exiſterent, vel à ſectarijs inuaderentur. Ad Epiſcopos etiam literæ ſcriptæ ſunt, vt populum Catholicum crebris concionibus & morum emendatione in officio continerent, indictisque ieiunijs, eleemoſynis & publicis precibus iram Dei placarent. Id quidem præter alios ſtrenuè curauit Epiſcopus Brugenſis, Clero ieiunare iuſſo die 4. & 6. & ſabbato, plebeque ad preces faciendas admonita ſæpiùs, & quotidiana integro menſe habenda concione. Mox verò etiàm alijs literis indicatum eſt Brugenſibus & Francotis, quibus machinationibus apud ipſos quoquè ſectarij ad proximam Dominicam inſtituiſſent conciones forenſes introducere: qui ſanè Brugenſes aliquandiù ſe egregiè oppoſuerunt. Aliæ vero vrbes cœperunt militem domeſticum conſcri-

ſcribere, vt ſi qui extarent tumultus, comprimi poſ- 1566
ſent, nemine iam dubitante aliquid monſtri alere Se-
ctarios. Antuerpienſes tamen, licèt poſtulante prin-
cipe, id temporis necdùm militem conſcribere volue-
runt. Per hos dies cùm apud Montenſes Hannoniæ
quidam tentarent concionem inducere agrariam, illi
oppido egreſſi conuentum diſſipârunt, quibuſdam ve-
rò etiàm manus iniecerunt, nec diù pòſt ſolum vertere
iuſſerunt.

Sub finem Iulij iterùm Bruxellas venerunt legati *Reſpon-*
confœderatorum, & ſcripto benè longo ad 9. capita in *dent fœ-*
Dufle propoſita reſponderunt. Primò, gratias agunt *derati.*
ob miſſos in Hiſpaniam legatos. Secundò, promittunt
ſe morigeros fore & Catholico regi & illuſtriſſ. Guber-
natrici. Tertiò aiunt, quòd ad Inquiſitionem attinet,
non eſſe ſeruatam fidem. Quartò, moram regij reſpon-
ſi, ordinum conuentum extraordinarium, minas deni-
què & nobilibus & plebi intentatas, in cauſa eſſe, quòd
populum à concionibus vetitis arcere nequeant. Quin-
tò, paratos ſe eſſe fatentur opponere ſe patriæ totius
exteris hoſtibus: ſed regis ſubditis manum adferre, id
non eſſe ſui officij ex debito præſtandi. Sextò, non poſ-
ſe doceri, ſuorum quenquam plebem ad dictas concio-
nes incitâſſe: nec tamen ſe ire inficiàs, eſſe inter ipſos,
qui, cùm ſint eiuſdem cum illis religionis, non eas
improbent. Septimò, ſe quidem illas conciones hacte-
nùs fruſtrà eſſe impedire conatos: proindè rogare ſe,
ipſius Celſitudo velit opportuna adferre remedia. Octa-
uò, ſe de regis erga ſe fide nihil ambigere, eiuſque aduen-
tum ſibi etiàm in votis eſſe: neque enim ſe quicquam
deſignâſſe, cuius ille debeat obliuiſci. Quandò tamen
compererint ipſius Celſitudinem ſibi non ſatis fidere,
publica etiàm fama ſe perduellionis & læſæ maieſtatis
inſimulari, compulſos ſe externa ſibi auxilia compara-
re: at tamen mâlle ſe, vt ipſius Celſitudo cum aurei vel-
leris Equitibus ſecuritatem promittat. Deniquè in con-
uentu Trudonenſi non ſe negant mercatoribus alijſ-
que popularibus fidem addixiſſe ſuam, ſed ea cauſa ta-
men id ſe feciſſe, nè illi Gallorum opem & fidem im-
plorarent.

Calendis Auguſti rurſùs alio prolixo ſcripto men- *Aliud ſcri-*
tem ſuam fuſiùs explicant. Intellexerant enim illuſtriſſ. *ptum fœ-*
Gubernatricem id deſiderare. In hoc ſcripto inter cæ- *deratorū.*
tera aiunt, non ſibi deeſſe iuſtas conquerendi cauſas,
quòd

1566 quòd mox post oblatum libellum supplicem quidam Equites aurei velleris se prorsus ab ipsis tanquàm à perduellibus abalienârint, suosque consanguineos monuerint, nè aut ipsis confœderarentur, aut si id fecissent, ab ipsis recederent: multaque habent alia, quæ breuitatis studio præterimus. Porrò illustrissima Gubernatrix se illis 20. Augusti responsum reddituram dixit.

Chartulæ Antuerpiensium. Interìm Antuerpiæ vno die supra bis mille chartulæ distractæ sunt, quibus hæc continerentur: Permittitur libera fidei suæ professio hominibus ecclesiæ reformatæ, (ità vocant hæresibus deprauatos) modò se commodos & fidos regi subditos præstent, neque vllas turbas cieant, tum etiam Magistratui morem gerant. Sed quanam ratione illi possint dici fideles Regis subditi, qui sectas, ipso vel maximè inuito, amplectantur & tueantur? Quàm autem fidi fuerint, ipsi mox declarârunt. *Vastantur ecclesiæ, & monasteria.* Nam X. Augusti incitante turbas apostata quodam Augustiniano, ipsis D. Laurentij ferijs sacellum eius apud Casletum Flandriæ vastatum est. Postridiè Balliolani, ac XIII. eiusdem mensis Iperenses ordinum mendicantium aliaque monasteria & templa omnia tam intra quàm extra vrbes inuaserunt, imagines omnes, Christi Crucifixi signa, altaria, baptisteria, Eucharistiæ ædiculas, organa, sedilia, sacella, suggestus, candelabra, codices confregerunt: ac deindè Casletani, Poperingani, Hondescotani, Rosbrugani, Bergenses, Armentererіani, Rotornacenses ac alij, aut saltem ab illis omnibus designati, ornamenta omnis generis, thesauros, calices, patinas, ampullas, thuribula, aut frustatìm comminuerunt & inflammârunt, aut absportârunt: & quod est sanè apud homines è religione Christianos dictu quoquè horrendum, *Iniuria in S. Eucharistiam &c.* sacrosanctam Eucharistiam homines impij & scelesti pedibus conculcârunt, confoderunt, ignibus iniecerunt: eodem modo etiàm sacras tractantes reliquias diuorum: sacro oleo & chrismate calceos inunxerunt, mirisque ludibrijs Christi à Cruce pendentis & sanctorum imagines exagitârunt, additis id genus planè barbaris vocibus: Si Christus es, si filius Dei es, si quis sanctorum es, aut aliquid potes, dicito, Viue les geux: atque ità tuam imaginem non confringemus. *Bibliothecæ perduntur.* Iam verò etiam vix vnquam præstando studiosorum, & totius Ecclesiæ damno teterrimi illi nebulones multas pasìm insignes

gnes bibliothecas prorsùs dissipârunt & perdiderunt. 1566
Hæc autem tot tamque atrocia mala aliquot viles homunciones, & quidem perpauci, ab Augusti die 10. vsque ad 25. eiusdem, non sine magna ad posteritatem ignominia, per Flandriam, Hollandiam, Zelandiam & Frisiam perpetrârunt. Porrò Brugenses circa hæc tempora cùm intellexissent ingentem aduentare sectariorum turbam, putà ad 30. vel 40. millia, qui vellent armata manu apud illos hæreticas conciones inuehere, non immeritò formidare visi sunt. At pauci duntaxàt venêre, plùs minùs octingenti, sclopettis & fustibus armati, qui è regione vrbis bis concionati, nihil prætereà efficere potuerunt. Aderat enim intra vrbem Comes Egmondanus, ab eius vrbis magistratu accersitus, qui misso caduceatore, iussit homines seditiosos è Brugensium finibus excedere. Est autem certè non mediocritèr hac in parte laudandus supremus Brugarum prætor equestris ordinis dominus de Ogniez, qui xj. Augusti summo manè 50. sectarios ingredi volentes, portis obseratis exclusit, qui nihil boni animo concepisse haud iniurià videri possint. Ij ipsi autem cùm se exclusos cernerent, ad mœnia vrbis suos cantillârunt psalmos, & sibi mutuò nescio quas buccellas porrexerunt. Fortasſis suam illam præclaram seruârunt cœnam homines prophani in loco prophano, apud quos nullus ordo, nulla religio, sed confusio plùs quam Babylonica.

Prætor Brugensis.

XV. Augusti, ipso solenni die assumptæ in cælos beatissimæ matris Dei, rursùm Antuerpiæ tumultuari cœptum est. Iam suggestus positus erat, vt ex eo concionarentur in vrbe noua Caluiniani: sed impediti sunt authoritate Principis Auraici & magistratûs. Dominica proxima celebrata est non absque multorum metu solennis annua supplicatio in honorem eiusdem sacratissimæ Virginis: sed tum Antuerpia blasphemijs & contumelijs in illam tantam Virginem personabat. Cruciatur enim in impijs hominibus malus dæmon pia Virginis Matris & sanctorum veneratione: itaque quod per se non potest, per suos administros eam modis omnibus abolere & proscindere non cessat. Sed illa sacratissima Virgo conteret satanam cum omnibus satellitibus eius. Postridiè ex vrbe discessit Auraicus princeps. Rati tum Sectarij se inuenisse sui consilij & voluntatis explendæ opportunitatem, septem ea die conciones partim à Caluinianis, partim à Luteranis haberi curârunt.

Tumultus Antuerpiæ.

1566 curârunt Die Martis sequenti cùm vespertinas in æde Virginis matris preces persoluerent Canonici, sartor conscenso suggestu, postulatoque nouo testamento, Pastorem ad disputationem prouocauit. Cernens hoc quidam nauta Catholicus, eum è suggestu deturbauit. Mox hæreticus quidam nautæ brachium sclopetto læsit. Indè ortus tumultus, templum omne ipsamque vrbem compleuit. Erat sanè illud beatissimæ Virginis templum longè pulcherrimum, structuris & picturis eximijs, multisque maximi precij rebus ornatissimum.

Iconomachia Antuerpiensis. In hoc igitur quidam sceleratissimi & perditissimi scurræ plùs quàm Turcicam cœpêre iconomachiam, maxima vi & incredibili furore diffractis, comminutis & disiectis statuis, aris, imaginibus omnibus, ipsa quoquè ædicula sacrosanctæ Eucharistiæ, cuius precium ferunt excessisse summam multorum millium aureorum. Aras è fundamentis conuulserunt & confregerunt. Indè ad monasteria & templa omnia progressi, eandem insaniam declarârunt. In monasterijs vix quicquam integrum relictum: quæ deuorare non poterant, proiecerunt, vinum & ceruisiam extractis epistomijs effuderunt, in vasa butyri & in farinas lotium & oletum immiserunt, supellectilem diripuerunt, & vt animas quoquè perderent, monachos ad defectionem incitârunt. Nemo facilè vel dicere, vel credere possit, quantum damni intra paucos dies in sola Antuerpia & locis vicinis datum sit ab istis satanicis & deploratis tenebrionibus.

Nam etiàm ex vrbe prorumpentes, non admodùm multi, in pagis adiacentibus omnem insani pectoris furorem in sacras imagines & templa effuderunt. Nox ea, qua primùm cœperunt debacchari, horrida sanè fuit Catholicis, inprimis autem ijs, qui in Clero essent & monasterijs, omnibus non frustrà summo timore correptis, atque huc illucque diffugientibus, plerisque nihil nisi præsentem mortem expectantibus. Videre tum erat, virgines Deo sacratas è suis cœnobijs seminudas profugientes, vt sectariorum impuras manus euaderent. Deindè etiàm aliquot diebus vrbis templa omnia ab illis furiosis hominibus obserata sunt, nè liceret Missæ facere sacrificium, quod illi cane peiùs & angue

Antuerpia, Babylonia. oderunt, hauddubiò occupati à diabolo. Non iniuria vir quidam grauis eam vrbem id temporis appellauit nouam Babyloniam, sinè rege, sinè lege, sinè sacrificio.

Habe-

Habebant verò in dicta æde primaria sua conuenticula 1566
& Conciones Caluiniani, porrò Luterani apud D. Georgium. Erat tum Antuerpiæ Hermannus quidam homo importunus & audax, ad ciendas turbas & seditiones natus. Is se plebi insanienti ducem & signiferum præbuit seditiosis concionibus suis. Nè quid autem ad summam vrbis cōfusionem deesset, facta Caluinianis & Luteranis intra eam concionandi potestate, ausi sunt posteà etiàm Anabaptistæ foris publicè concionari. Verùm prohibiti à Magistratu, palàm quidem habere conciones desiérunt, at priuata conuenticula intra vrbem clàm egerunt. Ità tres pugnantissimæ hæreses Caluinianorum, Luteranorum, & Anabaptistarum eam insignem vrbem fœdissimè distractam contaminârunt. Hoc quidem memoratu dignum est, quòd cùm in æde primaria diù multumque sudatum esset ab iconoclastis in deijcienda Cruce Christi augustissima, vtriusque sanè latronis imagines adhuc permanere passi sint. O miseros, qui nec ipsam passi pro omnibus Seruatoris nostri memoriam sibi refricari conspecta imagine ferre queunt. Decreuerant autem Sectarij ad certum diem occupare domum Senatoriam sanè amplissimam & sumptu maximo exędificatam, turrim quoquè ædis D. Virginis, & carceres suî muniendi causa, nouoque creato magistratu, sibi Antuerpiam vendicare: sed diligentia Senatûs ea consilia malorum hominum impedita sunt.

Tres sectæ Antuerpiæ.

XXII. Augusti etiàm Buscoducenses iconoclastæ in templo Diui Iohannis, cui ad summum splendorem & incredibilem elegantiam atque mirificum ornatum nihil reliqui esse videbatur, omnia simili amentia vastârunt & conquassârunt, atque conciderunt: nec alijs eius oppidi sacris ædibus & monasterijs licuit consceleratas impiorum hominum manus effugere. Sæuitum est atrociter in Franciscanorum & Dominicanorum cœnobia: tametsi essent in ijs viri benè religiosi & pij: sed tales ferre non possunt Euangelici apostatæ & seductores, quòd sciant, eorum concionibus & alijs sanctis studijs & exercitijs, suos nefarios conatus & praua dogmata plurimùm impediri. Carthusià quoquè eius loci miserè discerpta est: Hæc sunt noui Euangelij præclara facinora, atque in ijs excelluisse, hoc palmam tulisse est.

Buscoducenses iconoclastæ.

XXIII. Augusti Gandaui simile bellum indictum est statuis & imaginibus: & postridiè apud Valencenas & Tor-

Gandaui &c. ima

1566 Tornacum. Ab ijs omnibus, ſicut & Buſcoducenſibus, etiàm in ſanctorum reliquias & ipſam SS. Euchariſtiam, atque etiàm magnatum quorundam ſepulcra ſæuitum eſt, ſpe obtinendi cuiuſdam theſauri. Et Tornaci quidem magna vis auri & argenti quoquè, nisi fallor, reperta eſt. Qui apud Gandauenſes eiuſmodi flagitia deſignârunt, 300. aut 400. tantùm fuiſſe putantur, & quidem ex fæce plebis omnes, vt mirum ſit, tam paucos, tamque nihili homunciones, talia vel attentare potuiſſe. Iactabant illi quidem, ſe mandato Comitis Egmondani ea facere: verùm ſcelesti illi, vt graues viri ſcribunt, falsò id affirmabant. Interim tamen ſub hoc prætextu mirè illi graſſati ſunt in monaſteria omnia, præſertim verò in Abbatiam Blandinienſem, & cœnobium Dominicanorum, excisis, præter ingentis precij marmora, etiam inſtructiſſimis bibliothecis, quarum Blandinienſis, ſi qua alia, vel maximè referta cernebatur vetuſtiſſimis codicibus. Quis verò ſanæ mentis dubitare queat, dum ſic optimos quoſque codices immani barbarie perdunt iſti, nihil eos ſpectare aliud, nisi vt fides Catholica, quæ ex eiuſmodi libris plùs quàm dici queat, aſſeritur & confirmatur, prorsùs peſsùm eat? Et audent tamen iactare belliſſimi homines, ſe cupere modis omnibns inſtauratam veram fidem. Sed id perſuadeant fungis & ſtipitibus. Sentiunt, ſentiũt miſeri vetera patrum ſcripta longè lateque ab ipſorum impijs commentis diſſidere: itaque nè ex ijs confutentur, ea planè abolita vellent. Sed ad inſtitutum redeamus. Ceſſatum eſt ijs, quæ diximus, locis aliquandiù à Diuinis officijs, lætantibus dæmonibus, quos torquet cultus diuinus, & Tornaci diù Caluiniſticæ ſunt conciones habitæ. Alijs quoquè locis Euangelici buccinatores ſtrenuam nauârunt operam, graſſantique huic incendio affatim materiæ ſubijcere ſtuduerunt.

[Ima]gines deſtruuntur.

Bibliotheca Blandiniensis.

Tumultus Mechliniæ.

Qua die Gandaui, eadem etiàm Mechliniæ tumultuatum eſt, iamque à Franciſcanorum & Carmelitarum monaſterijs initia ſumebantur confringendarum imaginum in ſacris ædibus: verùm ciuibus ſe opponentibus, eodem die ſub veſperam extra oppidum, monaſterium Hanſuuicenſe & alia circumadiacentia templa expilârunt & depopulati ſunt. Igitur Mechliniæ quoquè à die Martis ad Dominicum vſque, Diuina ſunt intermiſſa officia. Duces huius tumultûs duodecim plùs minùs adoleſcentes ſecum habebant, ijque paulò antè

capti-

captiuum quendam Viluordiæ impotenti audacia è carcere extraxerant. 1566

XXIIII. Augusti, ipsis D. Bartholomæi ferijs Aldenardi & in pagis vicinis maiori etiàm insania efferbuêre impij iconoclastæ. Est ijs in locis insigne virginum pijssimarum cœnobium Magdendalense, in quo, vt & Gandaui in ijs quas diximus Abbatijs, non imagines tantùm, & ea quæ ad cultum diuinum pertinent, sed etiàm fenestras vitreas, & pleranque supellectilem confregerunt. Iam apud Brugenses sparsus rumor erat, aduentare à Gandensibus 60. millia sectariorum, qui, si resistere pergant, Brugenses circunquaquè extructis ignibus fumo enecare velint. Erat enim idem ipse dies Brugis quoquè constitutus vastandis templis & conterendis imaginibus: id vt commodiùs fieri posset, hic rumor concitatus erat. Itaque rursùs in motu fuit ciuitas, totaque nocte iussu magistratûs res quæque præciosiores & præstantiores imagines in loca tutiora è templis exportatæ sunt: singulis quoquè templis adhibiti custodes, qui perpetìm ea ab sectariorum iniurijs tuerentur. siquidem minæ in dies sua capiebant incrementa. Sed & à Comite Egmondano per magistratum celeritèr euocatus ést miles præsidiarius. Erant 40. duntaxàt sclopettarij, quorum aduentu vrbs illa magno periculo liberata est. Mox etiàm conscriptus est miles domesticus sumptibus Cleri & ciuium: erantque paritèr tum domestici, tum exteri milites ducenti, qui omnem iconoclastarum conatum impediuerunt. Habebunt suæ constantiæ laudem sempiternam Brugenses: habebunt & Louanienses & Bruxellenses, qui vi ferroque sectarijs se opposuerunt: itemque in Flandria Alostani, Teneramondani, Curtracenses, Dunkercani, præsertim verò Insulenses, qui magnæ prudentiæ exemplo sectariorum vim omnem maturè illis eripiendis armis compresserunt. Sed & reliqui omnes, qui in hoc rerum tumultu se constantes præbuerunt, digni certè sunt, qui apud omnem posteritatem multa eaque eximia laude afficiantur.

Aldenardi sæuiunt iconoclastæ.

Præsidiũ Brugẽse.

XXV. Apud Traiectum inferius sectarij in quatuor parœciarum templa, Dominicanorumque & Franciscanorum monasteria irruperunt. Postridiè ruderibus è D. Iacobi æde exportatis, illic suo more concionati sunt diebus octo. At quinque Canonicorum Collegia, reliquaque cœnobia perpetuis excubijs vim eorum omnem

Traiectẽsis tumultus.

1566 à se depulerunt, & diuina officia more solito celebrârũt. In Hollandiæ quoque plerisque oppidis more suo impotentes Sectarij debacchati sunt, demptis Dordraco, Gouda & Harlemio, paucisque minoribus municipijs: multumque sæuitum est in mendicantes monachos, absque cæde tamen. Nondùm enim tantum illis nocere permissum erat, quantum vellent.

Datur securitas. Dum hunc in modum noui euangelij atrox Tragœdia agitur, illustriss. Gubernatrix tum Catholici regis, tum suo nomine diploma euulgat 23. Augusti, securitatemque in præteritum confœderatis nobilibus præstat: simul etiam ostendit Inquisitionis cessationem, donèc Rex de religione aliud edixerit. Securitas ea his conditionibus data est, vt deinceps regiæ maiestati fidem debitam præstent, turbis & tumultibus præsentibus compescendis paritèr incumbant, iconoclastas non sinant vltrà progredi, immò eius sacrilegij reos puniant: dent operam, nè qua vis aut iniuria fiat Clero, magistratui, & nobilibus Catholicis: summo connitantur opere, vt plebs tantorum malorum magistra, confestim arma ponat, & nè conciones sectariæ fiant, vbì hactenùs habitæ non sint: vbì verò factæ sint, posthac sinè armis, absque scandalo & tumultu fiant. Ad extremum vnà resistant quibuscunque exteris hostibus & rebellibus, nouæque religionis hominibus persuadeant, vt quæ a regia maiestate ex Ordinum consilio posthàc decreta fuerint, ijs per omnia se morigeros præstent.

Fœderati scribunt Sectarijs. XXIIII. Augusti quidam ex confœderatis nobilibus ad ministros, consistoria & mercatores datis literis hortantur, vt modesti sint donèc ipsi veniant ad sedandos tumultus, securosque iubent esse, nihil ipsis ob suæ religionis exercitia molestiæ illatum iri. Postridiè ijdem ipsi cum decem alijs, tam suo quàm confœderatorum omnium nomine iurant, se seruaturos omnia ab illustriss. Gubernatrice proposita, suumque fœdus rescindunt, quandiù ea securitas permanebit. Itaque eodem die ad Belgij gubernatores, Equites aurei velleris, & cõcilia Ordinum, concilium quoquè priuatum, postero autem die ad cætera prouincialia concilia, cunctasque primarias ciuitates literæ expeditæ sunt, quibus & ea securitas, & Inquisitionis cessatio publicata est.

Edictum cõtra Iconoclistas. Porrò XXV. Augusti publico edicto constitutum est capitis supplicium & bonorum confiscatio in omnes icono-

iconoclaſtas, templorum & monaſteriorum expilatores, incendiarios, & id genus maleficos homines: pœna vero arbitraria & priuilegiorum amiſſio promulgata eſt in magiſtratus, prætores, atque in vniuerſum in omnes illos, qui eius farinæ homines non arcerent: grauis quoquè pœna in illos, qui armati ſua haberent conuenticula. XXVIII. Auguſti dominus Bacquerzelius miſſus Aldernadum ad ſedendas turbas, apud Gerardi montem caſu reperit etiamnùm graſſantes iconoclaſtas eoſipſos, qui Aldernadum inuaſerant. Mox pulſu campanæ conuocatis ad arma ciuibus & ruſticis, necopinantes aggreditur: cæduntur ex illis decem aut 12. primarij: poſtera luce in crucem tolluntur 21. cæteri maximo numero flagellantur & proſcribuntur. Non diſſimilis ſtrages nefariorum hominũ eodem ferè tempore edita eſt apud Marchenas opulentum Benedictinorum cœnobium. Fefellerant illi fidem domino de la Tour, de non vaſtanda Parochiana eccleſia ſuæ ditionis, atque etiàm SS. Euchariſtiam impijſſimi flagriones pedibus conculcârant. Is igitur Duaco euocat aliquot nobiles, ijſque & ſuis agricolis ſtipatus, è monaſterio prodeuntes aggreditur, cædit è prophanis multos, complures vulnerat, miniſtrumque quendam illorũ ducem, agit in crucem. Iam in Artheſia & Lucemburgenſi ditione miles conſcribebatur regis nomine, vt refractarij homines ſub iugum mitterentur. Tumultuabantur enim multis locis Sectarij, atque adeò etiàm Bruxellis mirè inſtabant, vt conciones permitterentur: quibus tamen portis clauſis obſiſtebant magiſtratus, nè poſſent egredi ad conciones, conſentientibus ea in re ciuibus omnibus, qui in conſilium ſolent adhiberi. Redierat verò Antuerpiam princeps Auraicus, moxque maiori quàm anteà numero miles domeſticus ſcriptus eſt, ad bis mille quadringentos. Eodem autem die ibidèm ſupplicio affectus eſt Anglus quidam & alij duo ſacrilegi, treſque ad triremes damnati: ſeuerè quoquè ſub graui pœna mandatum, nè ſectarij Catholicis moleſtiam in diuinis officijs faceſſerent, & vt rursùs fierent conciones Catholicæ & officia Eccleſiaſtica. Sunt tamen & Sectarijs permiſſæ conciones in noua vrbe, modò nè in templis fierent. Itaque & Luteranus præco iuſſus eſt relinquere ædem S. Georgij: at non priùs ille paruit, quàm data eſſet Sectarijs facultas aliquot fana exædificandi, è quibus alia Caluiniſtæ, alia Luterani ſibi vendicarent,

1566

Cæduntur Iconoclaſtæ.

Bruxellenſes inſtant pro concionibus.

1566 Porrò Mechliniæ vltima Augusti sumptum supplicium est de iconoclasta quodam, & factionis capita in carcerem coniiciuntur.

III. Septembris illustriss. Gubernatrix sub pœna capitis vetuit, nè quis aut militem conscriberet, aut suum militiæ nomen daret. Id propterea factum est, quòd didicisset iam iconoclastas alicubì cogere exercitum, vt se vlciscerentur. Hoc verò mense per Flandriam vbique tractatus sunt initi cum sectarijs, & ab illis subsignati, ijs in locis, vbi anteà illorum erant habitæ conciones. Gandaui quidem XI. Septemb. his conditionibus actum est, Vt neque impediant, neque impediri sinant catholicos, aut cultum diuinum antiquitùs seruatum: Vt nec in vrbibus, nec in templis extra vrbes concionentur, sed solis diebus festis & Dominicis concionandi habituri facultatem, locis à magistratu attribuendis contenti sint: Vt nè quibus vtantur armis: Vt quatuor tantùm ministros habeant, quorum non nisì duo simul concionentur, sintque Belgæ natione sub ditione regis Catholici, neque aliundè exulare iussi: Vt ij ministri iurent Magistratui, se in politicis omnibus debitam præstituros obedientiam, nec vsuros verbis, quæ scandalum vel seditionem mouere queant: Vt sectarij vectigal & cætera onera cum alijs ciuibus pendant: quin & adsistant Magistratui in omnibus, quæ ad publicam pertineant tranquillitatem, Vt ministri alios hortentur ad præstandam Magistratui obedientiam & modestiam. Ea omnia sectariorum, quos vocant, consistoriales præstito priùs iuramento subsignârunt: alij in proximo conuentu sublatis digitis iureiurando confirmárunt: atque tum ijs eadem, quæ fœderatis Nobilibus, securitas data est. Atquì verò non alibì duntaxàt, sed etiàm Gandaui contra hanc pacem ventum est, & accersitus diuque retentus Hermannus ille seditiosus, cuius suprà mentionem habuimus.

Tractatus initi cum Sectarijs.

Extra Brugas fiunt conciones à Sectarijs.

Erant etiàm Brugis sectarij homines. Ij ipso exaltatæ S. Crucis solenni die eundem improbum Hermannum aduocant, & in S. Crucis cœmeterio suas audiunt conciones, vt populus Catholicus sua deuotione frustraretur. Verùm à prandio partim compulsatis campanis omnibus, partim milite illuc misso, compulsi sunt ad eum redire locum, vbì X. Augusti primùm id fecerãt. Sed illic quoquè eorum interturbata est concio à militibus & Hispanis quibusdam, quos illi iniuria affecerant.

Vulne-

Vulneratus est vtrinquè vnus atq; alter: sed planè actum fuisset de sectarijs, nisi tractatus cum illis initos Brugenses reformidâssent. Et certè die sequenti grauitèr conquesti sunt Sectarij multi numero & seditiosi, nec dubitârunt minas intentare magistratui. Itaque certas ob causas, quòd & conuentum esset cum illis certis conditionibus, vt suprà dixi, & multùm illi minitarentur, & libellum supplicem valdè seditiosum exhibuissent, Senatus illis coactus est permittere loco iam dicto conciones suas, donèc adueniret Comes Egmōdanus: simul etiàm seditionis metu proponere edictum, quale iam anteà Antuerpiæ, Gandaui & alibì publicatum fuerat, nè Catholici eorum impedirent conciones, neque alij alios iniuria afficerent. Interìm tamen non deerant Catholici, qui vt illas hæreticorum conciones auerterent, multiplici fœtore locum illum complerent. Est verò etiàm oblatus à Catholicis libellus supplex magistratui, nè permitterentur illæ conciones: cuius rei causa etiàm facultates & vitam se libentèr profundere velle dictitabant: sed & magistratus sedulò in id incubuit, vt quantùm quidem in ipsis esset, homines ab adeundis illis concionibus retardarent. 1566 *Nota piū zelum.*

Extremo ferè mense Septembri quidam non postremæ nobilitatis, cuius nomini parco, cum aliquot socijs vel asseclis ingressus in templum oppidi sui, aras & imagines dissipauit, exactamque ex indice vniuersam ecclesiæ supellectilem, igni iniecit: & nè quid superesset, etiàm priuatorum ædes excussit. Idem ipse ex pago quodam sacrosanctam Eucharistiam cum arcula argentea ablatam, psittaco suo deuorandam tradidit. Hanc verò tam immanem nimiumque horrendam iniuriam suam qua tandèm ratione vlturus sit ille præpotentis Dei filius, ipse nouit. Ad eiusmodi prorsùs barbaras immanitates istius noui euangelij scelerati ssimi præcones mirifice inflammant homines: sed deuorabunt eos illæ tartareæ aues morsu amarissimo, & in omnem æternitatem singulares & exquisitas dabunt pœnas tantis iniurijs affectæ sacrosanctæ Eucharistiæ, nisi dignam egerint pœnitentiam, & eos quos miserè deceperunt, in viam reuocauerint. *Deut.32.*

Dauentrienses permiserunt suo pastori, vt plebem ad Augustanæ Confessionis formulam doceret: at nihilominùs Canonicis sua omnia reliquerunt. Hollandi iterùm tumultuari cœperunt. Delphis, oppido Hol- *Tumultus Hollādiæ.*

1566 landiæ, fœminæ, vel certè viri fœmineis vsi vestibus, Franciscanos expoliatos ex vrbe eiecerunt. Amsterodami & Carthusiani & Franciscani expulsi sunt è suis monasterijs: idem passæ fuissent etiam Deo dicatæ virgines, nisi ciues obstitissent.

Eodem fere tempore sectarijs Furnense oppidum inuadere conantibus, egregie restiterunt incolæ, aliquot cæsis, cæteris in fugam actis. Conspirauerant illi cum quibusdam incolis, sed scalæ ad muros admotæ, deprehensæ sunt. Eodem autem mense cùm non remitterent sectarij Flandrenses, exemplo Antuerpiensium illis quoquè Gandaui, Iperis, Aldenardi, Ballioli, Armenteriæ & quibusdam alijs locis permissum est sua sibi fana condere, extra muros tamen.

Fana Sectariorũ in Flandria.

IIII. Octobris Mechliniæ versi in tumultum Sectarij, volebant iconoclastas e carceribus eripere. Eum tumultũ sedauit Comes Hochstratanus, qui iam aliquandiu illi vrbi præfectus fuerat: at tamen postero die coactus est captiuos illos dimittere. Eodem die Bruxellis rursus nouo edicto clandestina intra vrbem conuenticula prohibita sunt: ministro suspendij, auditoribus exilij pœna constituta. Breuì pòst in Hollandiam abire compulso Principe Auraico, (erat enim generalis Burgundiæ, Hollandiæ, Zelandiæ & Traiecti inferioris præfectus) opportune illi apud Antuerpiẽses substituitur idem Comes Hochstratanus.

Nam die 17. eius mensis, nisì ille præstò fuisset, non templa modò, sed etiam mercatorum & diuitum domos expilâssent importuni Sectarij. Sub vesperam enim illius diei denuò in primariam beatissimę matris Dei ędem irruperunt, duce quodam nobili Antuerpiensi, prætextu quidem iconoclasmi ob restaurata sacella quædam: re autem vera, (vt habita quæstione fassi sunt eius turbæ authores vel capita) vt occupato templo & ædibus monetariorum, tanquam munitionibus quibusdam, ipsa nocte diuitum ædes diriperent. Verùm Comes coacto milite eos templo exegit, læsisque non paucis, factionis capita aliquot compræhendit. Quòd autem literæ minaces eo die sparse essent contra Minoritas, milites quosdam misit, qui illos tuerentur. Porrò altera die nobilis ille, quem diximus, media nocte appræhensus, manè sequenti prima hora in medio foro suspensus est. At pergebant tamen sectarij, & quinque fana gnauiter intra vrbẽ construebant: in ijs Caluinistarum Gallorum cætera vincebat

Tumultus nouus Antuerpiæ.

V fana Sectariorum Antuerpiæ.

cebat magnificentia. Si illam pecuniam dedissent homi- 1566
nibus miseris & egenis, rectiùs consuluissent sibi.

XXV. Octobris conuentus Ordinum habebatur apud Traiectum inferius. aderat princeps Auraicus. Ibì tum Sectarij nihil dubitârunt ad arcis portam suas habere conciones. Iussi vero à præfecto discedere, cùm non parerent, displosis tormentis in fugam acti sunt, paucis vulneratis, nemine tamen interempto. Porrò Ericus Dux Brunsuicensis tribus inde milliaribus aliquot peditum armatas habens cohortes, Hollandis, nè quid attentarent, terrori fuit: Brabantis verò, miles Bruxellis vicinus.

Prima Nouembris Alosti minister quidam nō contentus loco Concionibus ipsorum attributo, cùm propiùs vrbem accessisset, cruci datus est. Tertia Nouembris apud Brugenses non absque seditionis periculo tertiò tumultuatum est. Sectarij enim à concione redeuntes, cum solerent ad suas quisque domos diuertere, multis iam introgressis, partim ad portas substiterunt. Secuti sunt illos viri 50. qui mox conspectis mœnibus, psalmos suos cantillare cœperunt alta voce. Ea re excitati nonnulli ex ijs, qui vrbem ingressi erant, ad portas recurrerunt. Iussi autem eas cantiones missas facere, simulque ità iubente Consule, porta obserata, tympanistæ manum grauitèr sauciârunt. Itaque alij milites excubias agentes, sclopettis petunt sectarios, duos mox interficiunt, permultos vulnerant, è quibus tres paulò pòst expirârunt. Tum verò sectarij arma corripiunt, sed à milite repentè in vnum coeuntes distinentur. Ità tum impedita sunt consilia & machinationes hominum malorum. Aliquot eius factionis coniecti sunt in carcerem.

Tumultus Brugensis.

XI. Nouembris ipsis ferijs S. Martini nouus Antuerpiam terror inuasit, dira minitantibus sparso rumore Sectarijs: & fuisset ille fortasis non prorsùs vanus, nisì Comitis Hochstratani nocturnæ atque diurnæ excubiæ obstitissent.

Hoc mense Nouembri venerūt Antuerpiam à Confessionistis euocati sex ministri Luterici, quorum capita fuêre Illyricus & Spangenbergius, qui paulò pòst Latinè & Teutonicè suam edidêre Confessionem, quam appellârunt Confessionem ministrorum Iesu Christi in Ecclesia Antuerpiensi, consentientem cum Augustana Confessione. Ediderant iam anteà suam quoque Caluinistæ Teutonicè, dictam breuem fidei Confessionem.

Ministri Luterici veniunt Antuerpiam.

1566 Vtraque à Catholicis doctiſſimis & grauiſſimis viris cõfutata eſt. Porrò autem Luterici buccinatores non admodum magnos videntur Antuerpię ſucceſſus habuiſſe, quod Caluiniani primas ſibi facilè vendicarent. Et certè cùm poſteà inde diſceſſiſſent, & Spangenbergius Coloniam veniſſet, quodam ex illo percontante, quis rerum ſtatus eſſet Antuerpiæ, aut aliquid eiuſmodi, ille reſpondit: Antuerpiæ Chriſtus pendet inter duos latrones, Papiſtas & Caluiniſtas: ſignificare volens, vt arbitror, Luteranis ibi non multum eſſe loci & authoritatis. Hoc quidem retulit mihi vir doctus, qui ſe id ex eius ore audiuiſſe affirmabat. Non dubium, quin in illa opulenta regione libentèr nidificâſſent Illyricus, Spangenbergius & eius farinæ euangelici præcones, ſed eorum votis ſucceſſus defuit.

Nota reſponſum euangelicum.

Sectarij Brugenſes quid exegerint.

Eodem menſe non contenti Brugenſes Sectarij ſua habere conuenticula, etiàm alia ſuæ ſectæ exercitia, putà, baptiſmum, matrimonia & ſepulturas, more Antuerpienſium, & Flandrorum occidentaliũ introducere moliebântur. Ea re motus Brugenſis Epiſcopus, cùm non poſſet ſolis concionibus, illis reſiſtere, apud Senatum egit, vt dicta exercitia, quorum nulla facta eſſet mentio in ſuprà memorata ſecuritate, prorsùs impedirentur. Itaque Senatus paulò pòſt ſectarium quendam, quòd prolem ſuam foris baptizari iuſſiſſet, exilio mulctauit. Sed eam ob cauſam permulti ſectarij ad curiam venerũt, expoſtulaturi de collega ſuo: atquì dilati ſunt, donèc à Gubernatrice aliquid certi ſtatueretur. Illa verò & Brugenſes rectè feciſſe reſpondit, & poſteà in alijs quoquè Flandriæ vrbibus ea exercitia fieri vetuit, quippe quæ nunquam ipſa probâſſet.

Transigitur cum Sectarijs Traiectẽſibus.

XXV. Nouembris Princeps Auraicus cum Sectarijs Traiecti inferioris eodẽ modo tranſegit, quo Egmondanus cum Flandris: præterquam quòd hìc adiectæ fuère conditiones iſtæ, Vt nè quis impediat compræhenſionem iconoclaſtarum aut prædonum: Vt nè quis diſtrahat, aut penès ſe ſeruet libellos famoſos in Regem, in Gubernatricem, aut alios magiſtratus: Vt nè quis famoſas cantilenas, aut quod populum ad ſeditionem commouere queat, propalàm canat: Vt nè quis vel Catholicus, vel ſectarius concionator in partem aduerſam inuehatur, aut iniurius ſit: ſi ſecùs fecerint, concione priuentur. liceat verò vitia generatìm perſtringere & carpere.

Eodem

Eodem mense duo mercatores Hispani valdè opulenti, sed Caluinistę, Geneua accersiunt Antuerpiam ministrum Caluinianum, suæ nationis hominem, nempe Hispanum, qui publicè Hispanis concionaretur. Sed cæteri Hispani catholici & illi & auditoribus mortis intentârunt minas: à magistratu quoquè causa vitandi tumultûs prohibitus est. Itaque præter clancularias coitiones nihil ille bonus vir ausus est attentare. 1566

Eodem quoquè mense multùm insolescere cœperunt Valencenenses, non contenti concionibus sectæ suę intra ipsam vrbem, & quidem in æde primaria S. Gaugerici: sed etiàm quodam die cogentes clerum omnem ex vrbe discedere, magistratu nihil auso resistere ob nimiam improborum hominum multitudinem. Monebantur quidem ab illustriss. Gubernatrice, vt Catholicis suas redderent ecclesias, sed surdis ea dicebantur. Iam verò etiam per omnem ditionem illam proclamari fecerunt celebrationem cœnæ Caluinisticæ certo die in S. Gaugerici æde futuram: in qua sanè præter alia animarum pericula, vt verbis vtamur illustriss. Gubernatricis, more apud illos receptum est, vt ante omnia solenniter abiurent Romanam Catholicam Ecclesiam, polliceanturque se non redituros ad illam, simulque iureiurando confirment se eam Ecclesiam prorsùs persecuturos. Hæc quidem digna est ad tam prophanam cœnam præparatio. O humanorum pectorum inexhaustam cæcitatem. Porrò illustriss. Gubernatrix huius mensis die 26. datis ad illos literis exegit, vt militem præsidiarium reciperent, præsertim cum certò constaret, duos illorum ministros pro concione palàm dixisse, eius vrbis Caluinianum consistorium (sic enim vocant) non teneri obedientiam præstare magistratui. Addidit autem Gubernatrix, se per omnia ipsis seruaturam, quæ nobilibus fœderatis addixerat. Etsi autem magistratus initiò, & plerique ciues non se præberent refractarios, at seditiosi illi ministri plebi persuaserunt, nè præsidium vrbi imponi paterentur.

Insolescũt Valencenenses.

Nota morem cœnæ Caluinisticæ.

XIIII. Decembris iteratum est edictum de non capiendis armis contra Catholicos, adeoq; Regem ipsum. additum est autem, licere vnicuilibet id facientibus armata manu ire obuiàm, tanquàm perduellibus & hostibus patriæ, atque etiàm illorum ædes diripere, præsente tamen loci præfecto.

Eodem die Valencenenses pronunciati sunt regiæ maie- *Valencen*

1566 maiestati rebelles, tum quòd nollent admittere præsidium, tum quòd primi ipsi in cohortes regias apud monasterium S.Saluij maiora tormēta exonerâssent, atque cœnobium Carthusianorum & S.Vedasti ecclesiā, iam secundò vastâssent & diripuissent, cum tamen initio mensis huius alteris Gubernatricis literis denuò moniti essent accipere præsidium. Ea autem in Valencenenses lata sententia, per omnes vrbes publicata est, similis quoquè in eos omnes, qui illis aut commeatum, aut arma apportarent. Paulò post facta eruptione, ad tria millia, vt fertur, egressi ex vrbe, à regio exercitu in vrbem compulsi sunt, cæsis ex illis circitèr sexaginta. Erat tum obsessum oppidum multo milite regis, qui prohiberet ne qua vel alimenta, vel auxilia obsessis importarentur. Moti ea re Sectarij, copias contraxerunt, vt suis ferrent suppetias. Scriptus autem est miles præcipuè in Flandria occidentali, vt à quibus cœpta erat imaginum oppugnatio & conciones schismaticæ, ipsi quoquè primi manifestè rebellarent. Iunxerunt se autem illis ex Tornacensibus maiori numero collectæ copiæ. Ipso verò nati Seruatoris sacratissimo die, more bellico sub suis quique signis cœpére progredi: altero S.Stephani die ędes Tornacensis officialis inflammârunt, monasteria vicina expilârunt, atque etiàm pagorum adiacentium templa: nec parcendum putârunt ædibus domini de Vuaterlosio, quòd è templi turre vna cum pastore templum ipsum ab illorum impetu vindicâsset. Sed tamen non prorsùs impunè tulére suam audaciam. Nam huius Flandrorum cohortis ante alias præmissæ certior factus Dominus Rassegemius, Insulæ, Duaci & Orchesij præfectus, ipso S.Iohannis die festo misit contra illos 50.equites & 200.pedites sclopettarios: qui cum Caluinianis quadringentis conserta manu, ciciderunt ex illis 150.cæteri, qui ad dictam Vuaterlosij turrim se receperant, immisso in templum igni, vel flammis, vel fumo extincti periérunt, nullo è regijs cohortibus desiderato.

Valencenenses decernuntur rebelles.

Nota hæreticorum facinora in tantis solennitatibus.

Cædūtur Caluinistæ.

Hoc ipso autem die socij sectariorum ex Tornacensibus collecti, monasteria Carthusianorum & monialium priùs euastata & direpta incenderunt, & incredibili contumelia eas moniales affecerunt pro noui huius euangelij pudore & verecundia. Abbatissam enim cum aliquot ex iunioribus in itinere compræhēsam, per omnia ferè Tornaci compita irridendam circunduxerunt, alijs quibusdam vetulis miros terrores incusserunt, & per

Sectarij vexant moniales.

omnem

omnem noctem benè multis ludibriis & contumeliis miseras exagitârunt: atque ægerrimè sanè stupra impiorum hominum euadere illæ potuerunt. Ea est disciplina & modestia noui euangelij. Altero manè, festo die SS. Innocentum, Abbatiam S. Nicolai iam antè toto triduo rebus preciosioribus, & quæ ad victum pertinent expoliatam, flammis permisère. Inde, nondùm comperta strage suorum, illis laturi opem, in pagum Vuaterlosium venerunt. Porrò Dominus Rassegemius dimissis tota nocte nuncijs ad præsidia & nobiles vicinos Catholicos, itemque ad rusticos in eiusmodi euentus paulò antè in militiam adscriptos, id sua suorumque diligentia assecutus est, vt manè sexta hora ad ipsum conuenerint duo peditum ex vicinis pagis millia, trecenti pedites sclopettarij, & equites centum. Aduersarij erant ad tria millia. Cœptum est vtrinquè leuibus quibusdam prælijs agi, Caluinianis Tornacum se sensim recipientibus. Atque eccè de improuiso occurrit illis Dominus Norcarmius Hannoniæ præfectus, magnis instructus copiis, decem peditum signis, & equitibus ampliùs septingentis. Is confestìm Sectariorum dissipat copias, & circiter septingentos aut octingentos interficit, septem aut octo duntaxat è suis amissis, è quibus duo equites, alter Rassegemij, alter Norcarmij, quòd se mutuò non agnoscerent, per errorem mutuis concidère vulneribus. Atque ea res, quòd ab vtraque parte nostri putarent ad hostium numerum pertinere eos, qui regi militabant, in causa fuit, quòd cùm inter vtrosque conclusi facilè ad internecionem omnes Caluiniani cædi potuissent, permulti euaserint. 1566 Strages Sectariorum.

Sed tamen impietatis suæ pœnas quasdam luit ea hominum fæx, quæ illis quoquè sacratissimis diebus tot flagitia designârat, & repressi sunt immanes ac sæui malorum hominum conatus, quos iam impotentèr iactabant, nempe flammis sese absumpturos monasteria & templa omnia extra vrbes sita, idque intra paucos dies, neque in Flandria duntaxàt, sed etiam per omne Belgium, cæteris eousquè necdùm prorumpere ausis.

Eodem mense etiam Traiectum inferius semèl atque iterùm occupare tentârunt Sectarij, sed nihil consecuti, cœperunt muris admouere scalas, vel etiàm seras portarum effringere, aut id genus alijs stratagematis frustra eò conniti.

Hactenus huius anni in Belgio res gestas ità cōmemoraui,

1566 moraui, vt tamen Geldriæ motus needùm attigerim. Itaque hoc loco, quæ ibi quoquè acciderint, paucis annotabo: Lector dabit veniam, quòd non apto satìs ordine hæc commemorantur. Nam separatìm hæc ad me scripta peruenêre. Prima Augusti die huius anni Nouimagij, quæ est insignis Geldriæ ciuitas, Catholici regis mandatum publicatum est, nè quis vlli alteri, quàm Geldriæ præfecto, militaret. Is præfectus est Carolus illustris Comes Meganus & eques aurei velleris &c. cuius in hac rerum perturbatione magna in Catholicum regem fides & eximia in religione Catholica tuenda, hæreticisque profligandis virtus enituit. X. Augusti, ipsis ferijs inclyti martyris Laurentij Caluinianus quigam præco, monachus Apostata, extra mœnia Nouimagij in Iudæorum cœmeterio virus suum concionando spargere cœpit, habuitque frequens auditorium. Altero die, qui erat Dominicus, largior pluuia illum feruorem nõnihil restinxit, hominesque domi tenuit. Proximo die Dominico alio in loco concionem habuit, permultis ex plerisque oppidis ad eam confluentibus. Mirum est, ità feruere miseros homines ad audiendas seditiosorum hominum conciones, è quibus tamen nihil bonæ frugis, immò verò certam animarum perniciem reportant. Sed tenebriones isti nôrunt sua blandiloquentia inescare incautos, & mendacijs fallere. Concionator iste, vt dixi, apostata monachus fuit, Ludouicus nomine: & est notatu dignum, quòd ista præclara multiplicis noui euangelij dogmata per nullos ferè magìs, quàm eiusmodi votifragos monachos disseminentur: vt quod ab apostata Lutero cœpit, apostatas quoquè habeat propagatores. Erant autem certè Nouimagij perplures Catholici, quos non parum affligebat istius Ludouici aduentus.

Præfectus Geldriæ.

Et in ipso quidem assumptæ in cælos gloriosissimæ Virginis matris peruigilio honestiores quique ciues zelo Dei permoti, in collegio Iohannitarum conuenerunt, vt inter se consultarent de profligando lupo illo: vbì etiam recitati sunt libelli supplices, à bonis benè confecti, quibus conabantur eius vrbis rempublicam à rebus nouandis deterrere. Sed erant quidam homines factiosi, quibus reclamantibus, re infecta discessum est.

Zelus Nouimagensium.

Porrò verò D. Bartholomæi festo die apostata ille sub horam quintam à sui studiosis in oppidum introductus est, & parum sanè abfuit, quin importuni homines in

Cõcionator apos

In ipsam summam ædem mox impressionem facerent. *1566*
Eam ob causam vasa preciosa & sacræ vestes vesperi clam *Stata Nosumnagium intrat.*
è templo exportatæ sunt. Altera die, quæ erat Dominica, Caluinianus ille præco in veteri, vt vocant, cœmeterio apud arcem Falconiam suam habuit concionem sub arbore: & quia metus erat, (quòd ferè ad seditiones ab istis concionibus incitari soleant homines) nè à peracta concione in summum templum impetum facerent, & suo noui huius euangelij more omnia diriperent, ægrè absolutum est summæ Missæ sacrificium. Nonæ preces, sacerdotibus sibi fuga consulentibus, prætermissæ sunt: quicquid erat supellectilis, quæ tolli posset, incredibili celeritate è monasterijs omnibus in ciuium domos elata est: porrò templa clausa sunt. Vbicunquè enim istud nouum euangelium nidificat, ibi mox silent diuina officia omnia, vt quædam vastitas & horrida barbaries introduci videatur.

Die festo decollationis S. Iohannis Baptistæ, à quibusdam è Senatu deductus est ille concionator in templum S. Iohannis, populo licèt inuito, & certè nisì quidam è magistratu obstitisset, hominem indè ciues expulissent. Erant enim in Senatu Caluinistico fermento deprauati, qui etiàm postea loco moti sunt.

Calendas Septembris Senatus pronunciauit atque sanciuit sub pœna capitis, (id enim pridiè boni ciues precibus contenderant) nè quis in templis aut monasterijs diuina officia interturbaret, vel res ecclesiasticas diriperet: simul etiam licere voluit Ludouico suas habere conciones, donèc essent finita comitia, idque in æde S. Iohannis.

Quarto Nonas Prior Prædicatorum, vir insignitèr *Disputatur cum hæretico.*
eruditus, cum Ludouico in disputationem ingressus est. sed sectariorum frequentia & conuicijs obrutus, non potuit eam prosequi, licèt multis modis illo Ludouico esset superior: & certè Ludouicus ad primam quæstionem respondere non potuit. Vincunt autem facilè hæretici clamore & contumelijs, vbì ratione non possunt.

In ferijs S. Matthæi Apostoli Ludouicus in eodem templo infantem baptizauit, parentibus, vt id permitterent, pecunia corruptis. Est hoc quoquè facinus euangelicum, & eiusmodi artibus promouent euangelium suum.

Septimo Calend. Octobris ingẽs fuit motus ciuium

1566 bonorum intra vrbem illam. Nam ea nocte vigiles, vt appáret, Geusiani vel Caluinistæ, deiecerant sepimentum ante imaginem Saluatoris à cruce pendentis in cœmeterio S.Stephani. Eius rei indignitate adeò commoti sunt catholici ciues, vt in scholam conuenerint, vbi etiàm singulis noctibus seruabãtur excubiæ. Superuenerunt autem etiàm quidam primarij è Senatu, sciscitantes quid ille sibi conuentus vellet: responderunt ciues, irent visum quid in S.Stephani cœmeterio designatum esset. Illi contrà hortabantur, vt eum diem saltem sustinerent. Tum ciues: Satis, inquiebant, multi dies effluxére: rursúsque conclamabant, Ad arma, Ad arma: neque enim diutiùs isthæc toleranda nobis sunt. Hac ipsa die, Deò benè propitio, nostra iura & priuilegia tuebimur. Ità tum repentè è Schola domum abeunt, & opinione celeriùs forum armati occupant: simul etiàm ambos consules in forum pertrahunt vnà cum labaro seu vexillo insigni, qui se à catholicis staturos iureiurando confirmârunt. Tubæ quoquè sonitu per omnem vrbem denunciatum est, vt ciues & indigenæ omnes quamprimùm ad labarum aduolent, alioquì non alio quàm Regis & vrbis hostium loco futuri. A prandio indicunt Consules silentium noui euangelij buccinatoribus, eosque in pedes se conijcere iubent. Et illi boni viri aut aufugerant, aut alicubì delitescebant. Manserunt autem ciues in armis tota nocte ad duodecimam vsque sequentis diei: quo die ante prandium quinque sectarij è Senatu eiecti sunt, & totidem catholici in eorum locum subrogati. Similitèr quinque è Magistris societatis S.Nicolai, (Sic enim appellantur) quorum octo semper assident Senatui eius vrbis, quibus alios eiusdem numeri catholicos suffecerunt. Hoc enim de constituenda porroque conseruanda Reip. pace consultantibus, magna omnium cõsensione necessarium visum est, vt zizania priùs euellerentur. Deindè ciues iam delassati, præstito priùs Senatui iuramento, dimissi sunt.

Catholici Nouimagenses non ferunt iconomachos

Eodem autem die à prandio complures fœminæ, zelo religionis incitatæ, arreptis fustibus & hastilibus in templum Iohannitarum irruerunt, vt nouum Caluinistici buccinatoris suggestum euerterent: sed quòd fores essent clausæ, nihil efficere potuerunt. Manè alterius diei ante quintam ciues impetu facto illam egregiam cathedram deiecerunt, protractámque in medium forum, luculentis ignibus exusserunt.

Nota zelũ fœminarũ

Altera

Altera Octobris allatæ sunt in Senatum Nouimagensem literæ, missæ à quibusdam primariis fœderatis nobilibus, quibus accusabantur ciues tyrannidis in Senatum. At illi non magnoperè moti illis literis, responderunt, suo quandoque tempore declaratum atque compertum iri, rem aliter se habere, iureque Senatores loco motos esse. 1566

XIII. Octobris etiàm Tilam, munitũ Geldriæ oppidum, quidam sectarius ecclesiastes ingressus est, sed eum Sculteius, vt vocant, mox extra portam eduxit. Incredibilis est istorum improborum hominum feruor ad corrumpendos omnes suo teterrimo fermento. *Tilam ingreditur ecclesiastes.*

XV. Octobris Geusij Nouimagij in cœmeterio S. Antonij congregati, per legatos à Senatu petierunt, restitui sibi suum concionatorem, itemque exules, seruata vtrique parti sua libertate. Non poterat tunc haberi Senatus, quod multi abessent. Itaque die 18. Octobris redierunt Geusij in Senatum, suasque preces obtulerunt. Populus verò Catholicus, veritus nè mitius pro hæreticis actum esset, pertæsus tandèm molestiarum quæ a Geusijs ferebantur, semèl expediri penitùs voluit. Paulò post duodecimam Geusij non absque fastu, & magnos præ se ferentes spiritus, in foro ambulabant, & in arce Falconia responsum expectabant. Ea res malè habuit ciues catholicos, rursusque è summa turri signo dato ad arma recurrunt, atque intra semihorulam forum omne complent, neque indè discedere volunt, donèc Comes Meganus Arnemio ab illis accersitus adesset. Erant etiàm nonnulli Geusij in armis, sed repente disparuerunt. Decreuerant illi sanè occupare forum, expectabantque militem subsidiarium: sed eorum consilia irrita fuere. Altera die venit illustris Comes Meganus, atque à pijs & catholicis ciuibus amantèr & hilaritèr in vrbem introductus est. Erant ad septem circitèr millia ciuium, qui illi ierant obuiàm. Porro Comes plus minus sexaginta equites secum adduxit, estque honorifice perductus in arcem Falconiam. Eo facto, iusserunt consules populum arma deponere, & abire domum. *Catholici non amplius ferunt Geusios.* *Comes Meganus venit Nouimagiũ.*

XXIII. Octobris, in Senatu decretum est, vt 100. pedites conscriberentur, qui cum totidem Comitis peditibus vrbem diu noctuque custodirent.

Pridiè Omnium Sanctorum, iuramentum præstitêre ciues Nouimagenses Senatui, obtemperaturos se Consulibus, non aurem præbituros peregrinis pseudoprophe- *Nouimagenses iurant Senatui.*

1567 prophetis, non illaturos damnum rebus ecclesiasticis, sed vim illis allatam, haud alitèr atque a seipsis prohibituros, &c. Hunc quidem in modum Nouimagensium res sese habuére: vndè potest perspicuè videri, quàm illi digni sint multa laude, quòd tanta constantia pro conseruanda Catholica religione, & fide erga catholicum regem Philippum decertârunt, nec passi sunt apud se præualere impias hæreses, quibus iam multæ prouinciæ miserabilitèr dilaceratæ sunt. Vtinàm verò eam fidem & constantiam multi alij declarâssent, nec locum vllum impijs dogmatistis præbuissent. Ruræmundenses certè aliquandiù hæreticas conciones apud se habuerunt, & erant Catholicorum res sæpè ea in vrbe admodùm afflictæ, donèc tandèm clemens & pius Dominus illam catholicæ paci & vnitati restituit, & piorum luctus conuertit in gaudium.

Intereà verò dum in Belgio isti tumultus grassarentur, & metus ingens esset, nè illa perditorum hominum fæx longiùs etiam extra regis Philippi ditiones progrederetur, prudentissimus sanctæ Vbiorum Coloniæ Senatus, immortali ad omnem posteritatem laude dignissimus, summa cura & vigilantia tumultus omnes intra suos limites anteuertere & auertere studuit, Deoque præpotente illius optimos conatus mirabilitèr fortunante & adiuuante, in hunc vsque diem eius amplissimæ vrbis celeberrima Resp. priscum illud suum in asseruanda mordicùs semèl recepta religione singularis constantiæ nomen sibi optimo iure vendicat, nec sibi turpissimam hæreseos labem adspergi sustinet, fruitura hauddubiò eam ob causam tum Dei Opt. Max. largissima benedictione, tum apud posteros omnes laude eximia atque perenni.

Coloniensis Magistratus laudatur.

Masecani rebellant.

ANNO 1567. initio mensis Ianuarij, aut certè sub finem anni superioris, etiàm Traiectenses ad Mosam, atque Masecani, aduersùs dominum suum Leodiensem Episcopum cristas erexerunt, & ausi sunt etiàm illi bellum indicere statuis & imaginibus, concionesque sectarias inuehere, porrò præsidium recusare.

Eodem tempore illustriss. Belgij Gubernatrix per omnes Belgicas ditiones, & Comes Egmondanus per Flandriam ea, quæ suprà diximus, sectariorum exercitia omnibus interdixerunt: sed necdum id temporis obtemperatum est.

VII.

VII. Ianuarij Comes Arenbergius Phrisiæ præfectus, eam gentem primus omnium ad tranquillitatem reuocauit, accepto à tribus oppidis Transissulanis iureiurando, nihil eos ad Regis vsque aduentum noui molituros: Leuuardia quoque recepta sub his conditionibus, Vt intra tres aut quatuor dies ex ea ditione emigrent sub pœna capitis & bonorum omnium confiscationis ministri, apostatæ, & sacerdotes vxorij omnes: quæ pœna etiàm illorum receptatoribus constituta est: Vt templa & monasteria omnia in pristinum statum restituantur: Vt nihil in religione ab illis innouetur: Vt nulla noua feriant fœdera, icto verò renuncient: Vt regia edicta more solito publicent, tradantque tormenta & bellicas munitiones omnes. 1567 *Phrisia pacatur.*

Tornacum verò etiàm mox occupatum fuit à domino Norcarmio, introductis per castrum nouem peditum signis, & paulò pòst laqueo addictis duobus ministris, & 45. alijs sectarijs è primoribus eius loci. Porrò etiàm arma omnia ciuibus erepta sunt, & tum exercitia Caluinistica, tum conciones omnes cessare iussa: qui verò cum Clero omni anteà pulsus erat, denuò restitutus est Episcopus. *Tornacũ occupatur*

Per id tempus misêre suos homines Valencenenses ad illustriss. Gubernatricem: sed nihil actum est: immò verò cùm paulò pòst ex vrbe pabulatum egressi essent, cæsi ex illis sunt circitèr 130. augebantur autem in dies copiæ vrbem obsidentium. *Cæduntur Valencenenses.*

Eodem, nî fallor, mense cùm Tornaci contra prohibitionem domini Norcarmij quidam sectarius præco rursùs concionari attentaret, displosum est in eum tormentum maius, quo ictu multi adstantes vulnerati sunt. Insulenses autem matronæ die quadam in vnum coeuntes, infantes suos omnes ab hæreticis baptizatos, vi ablatos in templum apportârunt, vt quæ omissa erant, ritu Catholico supplerentur. Idem in infantibus rusticorum fieri curauit dominus Rassegemius.

XIX. Ianuarij Ecclesiæ, quæ se scilicèt reformatas vocant, rursùs libellum supplicem porrexêre nobilibus fœderatis. In eo præclari illi reformatores multùm quiritantur de non seruata securitate ipsis promissa: de exercitijs suæ religionis etiàm sub capitis pœna interdictis, quæ tamen illi nobiles interpretati essent sub concionibus permissis contineri: de sociorum suæ sectæ & ministrorum persecutionibus & afflictionibus, contrà *Libellus supplex Sectariorum.*

1567 quàm polliciti essent nobiles: de infantibus quos ipsi baptizâssent, à Catholicis rebaptizatis, (quod falsò affingunt Catholicis) de multis ipsorum symmystis, qui metuentes sibi, patriam, coniuges, liberos dimiserint: de Valencenensium miseria maiori, quàm vnquàm ab hostibus passi sint: de milite totam Belgicam implente, à quo miserè ipsorum socij expolientur & opprimantur multis locis. Addunt etiàm modestissimi viri se hactenùs omnem modestiam & obedientiam præstitisse sub spe dictæ securitatis: monentque nobiles, vt cogitent an non iure de ipsis possint conqueri, quòd sub libertatis prætextu ab ipsis tanquàm ad victimam ducti sint, & ad extremum malorum peruenerint. Tum quoque orãt, perspicuè vt declarent nobiles, an reuerà Gubernatrix & Equites aurei velleris omnia suæ religionis permiserint exercitia, cùm tamen in literis non nisi concionum sit mentio facta: & si ità sit, dent operam, vt pacta conuenta vtrinquè obseruentur, liceatque ipsis securè citra vllam molestiam sua habere exercitia, (hoc est, impunè homines in errores inducere, & in clerum atque monachos, reliquosque Catholicos acuere & armare) Vtque etiàm fratres Valencenenses à suprema hac calamitate extrahantur. Hæc & pleraque alia in suo illo supplici libello habent isti optimi viri, qui cùm illas opulentas & Catholicas Catholici Regis ditiones in tumultus verterint, & innumeros pios atque Catholicos homines summo mœrore affecerint, dum nefarij ipsorum conatus reprimuntur, tam lamentabiles, tanquàm planè innoxij & iniuriam passi, querelas edunt. Sed non sempèr dormitat Diuina vindicta.

Verùm cùm insolentes & procaces Sectarij multa contra fidem datam attentâssent, atque in dies peiora molirentur, illustrissima Gubernatrix volens modis omnibus illorum conciones profligare, Calendis Februarij cuidam magnæ authoritatis viro negocium dedit, vt Mechliniæ ex ministris coram magistratu adesse iussis percontaretur, vellentne spontè suas conciones omittere.

Ibi Luteranus quidem minister ait se non fore difficilem, tantùm liceat ipsi crastino die suis valedicere: at Caluinianus respondit, se id non posse salua & integra conscientia. Eccè tibi religiosi hominis valdè arctam conscientiam. Itaque postridiè Brabantiæ Satrapa, Drossardum quem vocant, iussu illustriss. Gubernatricis sub

media

media concione Caluinistarum ministrum Martinum 1567
Sinetium cum duobus alijs, qui primi eò ministros euocauerant, abripuit, itemque alium è Concione Luteranorum, secumque omnes Viluordiam abduxit. Ibi tum sanè miserè trepidatum est ab Sectarijs, equitibus per medias turbas istos absportantibus: certè plerosque videre erat vtriusque sexûs, relictis penulis suis se subducere. Atque hoc pacto Mechliniæ omnis eorum concio prohibita est.

Martinus Sinetius apprahēditur.

Sub idem tempus venerunt Antuerpiam aliquot nobiles fœderati. Ex ijs primarius quidam vt satisfaceret precibus memoratis sectariorum, libellum supplicem oblaturus, scripsit illustriss. Gubernatrici, num gratus illi foret suus suorumque accessus ad illam. Rescripsit illa, quantùm ex literis eiusdem nobilis quidam colligunt, se nimiùm placidè accepisse libellum supplicem 5. Aprilis datum, vtpotè ex quo tot repentè mala extiterint: nolle se deincèps id genus libellis fascinari, neque ipsorum cupere aduentum. Tum etiàm die sexto mensis huius vetuit, nè certi quidam fœderati nobiles, quorum nomina mâlim ab alijs, quàm à me exprimi, nè videar eorum infelicitati insultare, intra Bruxellense oppidum admitterentur.

Itaque VIII. Februarij idem ille nobilis respondit Gubernatrici, simulque nobilium quorundam fœderatorum nomine libellum supplicem illi misit, quo se quidem purgare nituntur, aiuntque se ea fide, quæ nobiles deceat, curâsse vt tranquillitas Belgio redderetur: potuisseque omnes sopiri turbas, si quemadmodùm conuētum erat, ità processum fuisset. At cùm in dies omnia rectiùs succederent, & ex Regis atque Ordinum communi decreto quippiam boni expectaretur, præter omnem spem mutationem accidisse insignem, planè contrariam promissis Principum, quibuscum tractatus fuerit initus. Nam extare literas, quibus nouæ religionis interdicantur exercitia, cùm tamen permissæ sint conciones, sub quibus compræhenderentur etiàm dicta exercitia. Hinc verò populum, cui securitatem ipsi promiserint, sua spe frustratum, omnia in ipsos conferre, & quòd promissis non steterint, insimulare, vti possit ipsius Celsitudo ex adiuncto ipsorum libello supplici intelligere. Addunt & alia quędam de vi illata ministris, & quòd eò tendant omnia, vt etiàm Conciones prohibeantur, quodque Gubernatrix non fidat

Libellus supplex fœderatorum.

1567 fœderatis, ipsosque à principum colloquijs & vrbibus regijs arceri velit, & vt perduelles in itineribus appræhendi, & pleraque alia. Orant etiàm velit declarare, num vna cum concionibus exercitia quoquè permiserit nouæ religionis, vti ipsi plebi persuaserint: vt securitatem nobilibus datam stabilem & firmam seruet, atque militem, qui contra ipsos conscriptus videatur, exauthoratum dimittat, edictaque post conuentionem proposita irrita pronunciet. Hæc si fiant, omnia tranquilla fore aiunt: sin minus, ingentia esse formidanda mala, in ijsque multam popularis sanguinis profusionem. Postremò petunt breue responsum, vt sciant quid ipsis faciendum sit. Hæc præcipua ferè sententia est eius supplicis libelli, cui quid illustrissima Gubernatrix responderit, mox subijciemus.

Martinus Sinetius suspenditur.

Eodem autem ipso die in crucem actus est supradictus Mechliniensium minister Caluinianus Martinus Sinetius, cùm prius quidem, quantùm ex eius chirographo colligi licet, ad Catholicam Ecclesiam reuertisset. Sectarij id pernegant, eò quòd proximus morti, Psalmum quendam Dauidicum Teutonicè cantauerit. Chirographum eius tale fuit: Quinta Februarij Magister Gislenus pastor Capellæ (apud Bruxellas) cum F. Petro Luxo Priore Carmelitarum vocati fuerunt Viluordiam ad me Martinum de Sinet: qui postquàm mecum disputâssent de varijs quæstionibus, præsertim de Baptismo & Sacramento altaris, humilem agnitionem erroris mei feci, quem pollicitus sum verbis & factis omnes dedocere, quos eundem docui: renuncians ex animo omnibus erroribus, me submittens in omnibus reliquis eorum iudicio. In argumentum veritatis hoc ipsum scripsi, & manu propria subscripsi Martinus Sinetius. Et rursum: Præscripta confirmo ego idem Martinus Sinetius hac 8. Februarij.

Eius recantatio.

Gubernatrix respondet.

XVI. Februarij illustrissima Gubernatrix ad libellum supplicem paulò antè memoratum, primario illi nobili fœderato in hanc ferè sententiam respondit: Non se assequi, qui sint illi nobiles, quive populus, à quibus ij supplices libelli prodierint, cùm plerique nobiles fœderati sibi satisfactum putent, tum cessatione inquisitionis & edictorum, tum securitate proposita, atque adeò in dies se offerant ministerijs regiæ Maiestatis iuxta illius mentem & intentionem. Verùm satis mirari se non posse, illos sibi persuadere exercitia illa se vnquam

vnquàm permittere voluiſſe, cùm è diuerſo non obſcurè oſtenderit moleſtum ſibi eſſe, quoſdam nobiles populo ſecuritatem, quo ad illa exercitia, præſtitiſſe mox à conuentione inita, idque contra ſuam mentem & voluntatem: tum etiàm, cum nobiles promitterent ſe amoturos arma, ſcandala & tumultus publicos, ſcandalorum nomine etiam dicta exercitia compræhenſa fuiſſe, quibus ipſa ne verbo quidem aſſenſum præbuerit. Sed & ſi qui attendant, quanto animi angore conciones locis ſolitis ſinè ſcandalis & armis haberi permiſerit, eos ſcire proculdubio, quam longe à ſua mente abfuerit ipſorum exercitijs præbere conſenſum, putà, vt noua ipſi ſibi deligerent Conſiſtoria vel magiſtratus, collectas & onera ſubſidiaria regis ſubditis imponerent, idque, vt ipſi iactitant, ad aliquot aureorum milliones: vt ſacramentorum adminiſtrationem ſibi vſurparent: vt in totam politiam confuſum quoddam chaos introducerent: vt matrimonia ſuo ritu contraherent, vndè mira ſucceſſionum confuſio ſequitur: vtì deniquè ea facerent, quæ ſub exercitiorum prætextu in ſuis concionibus non verentur attentare: è quibus pleraque cùm ſibi tum regis, tum magiſtratuum authoritatem vindicent, ſe profectò valdè ſuî fore immemorem, ſi ijs aſſentiatur: cùm præſertìm ſui officij ſit, eam authoritatem tueri. Itaque ſe rectè ait magiſtratibus contrariam mentem ſuam explicuiſſe. Si qui verò ſecùs populo perſuaſerint, illorum eſſe, ſe apud illos excuſare. Iam quòd ad libertatem attinet, eam eatenùs datam, nè ipſis imputaretur libellus 5. Aprilis oblatus, non autem quantùm ad religionem ſpectat, tametſi eò illam ipſi detorſerint contra animi ſui ſententiam. Itaque iuſtam tum ſibi indignationis cauſam ſuppetere, quòd hæc tam falsò ſibi affinxerint: tum regiæ Maieſtati, quæ intellexerit populum ab ipſis ità animatum eò audaciæ proceſſiſſe, vt ſub religionis prætextu vetita religionis exercitia inuehat, ſuoque nouo magiſtratu regium magiſtratum in ordinem cogat: quod non modo non ſit approbaturus vnquam Rex, ſed etiàm ſubditorum ſuorum auxilio vindicaturus. Quòd verò dicant ipſam veniſſe contra pacta conuenta, eius generis omnia niti falſa nimiumque laxa verborum ſuorum interpretatione, recteque quarundam vrbium magiſtratus ea non permiſiſſe: qui tamen ſi modum exceſſerint, oportuiſſe ipſos ad ſe quere-

1567

Exercitia noua religionis.

1567 las deferre, vt remedium adhiberetur. Sed neque eo nomine se fecisse contra conuenta, quòd post ea quidam ob sua maleficia apprǽhensi sint : interim autem silentio præterire ipsos iconoclasmum & templorum vastationes, quæ post eam conuentionem facta sint, etiàm à quibusdam fœderatis nobilibus, introductasque in oppida conciones, cùm anteà in agris tantùm haberentur : item Ecclesias occupatas, monachos profligatos, exteros concionatores accersitos, cùm promisissent se conciones impedituros : in loca quædam ab his nouitatibus aliena, eas introductas : plebem ab ipsis animatam, regias domos occupâsse, tormenta & bellica instrumenta cum supellectili exportare, regios præfectos & magistratus abijcere, ità vt quidam non sinè vitæ periculo euaserint : tum quoquè vrbes regias occupare, in aciem sub signis militaribus coire, minari cædem aut profligationem Ecclesiasticorum & regiorum ministrorum, in quibus etiàm ipsa non sit excepta, & Catholicorum omnium : immò etiàm re ipsa diripere, inflammare, euertere monasteria, templa, ædes nobilium & aliorum. Ex his verò omnibus, & literis ab ipsorum exercitu, ad Valencenenses quidem scriptis, sed interceptis, haud difficilem capi posse coniecturam, quò hæc euasura fuerint, nisi præpotens Deus per fidos regis ministros anteuertisset : nempè ad ipsius quoquè regis profligationem. Quòd si, vt iactant, velint regi præstare se obsequentes, eximant à vulgi animis hanc vanam de permissis exercitijs persuasionem, videantque vt regi iam aduentanti se purgare queant. Quod verò exercitus dimitti velint, & ità gladium illi auferre, cui à Deo traditus sit, simul etiam edicta omnia rescindi, non difficilè iudicari posse quorsùm id tendat. Hæc & pleraque alia rescripsit illi nobili illustrissima Gubernatrix, quam sanè in hoc rerum tumultu dubium non est, sæpè in maximas fuisse angustias coniectam.

Haßellēses fiunt rebelles suo domino.

Per hoc tempus seditiosus ille Hermannus, cuius anteà iam meminimus, Hassellensibus Episcopi Leodiensis subditis author fuit vel hortator, vt & conciones intra oppidum haberentur, & imagines atque statuas dissiparent & confringerent, templaque diriperent : atque adeò medio foro ille sectarius Ecclesiastica ornamenta & supellectilem omnem incendit. Idemque Hassellenses rebellare docuit aduersùs Leodiensem Episco-

Episcopum, apud quos sanè etiam adeò ille gratiosus fu- 1567
it, vt Tungrensibus ad aliquot dies illum, vt quidā aiunt, expetentibus, hominem accommodare noluerint, nisi ipsi consules vades darentur: simul etiam ad medium vsque iter, quo Tungrenses occurrisse ferunt, cum 300. aut 400. militibus illum deduxerint. Accidit verò apud Hasseletum res memoratu digna, & miraculi loco habita. Occupati erant iconoclastæ media nocte deturbanda crucifixi Seruatoris imagine: & ecce semèl atque iterum, nullo vento flante, cerei & faces omnes extinguuntur. Aderat Hermannus, & nè quis eam rem alijs indicaret, omnes iurare voluit. Tandem Hasseletum ab Episcopo Leodiensi obsidetur, & præco Hermannus timens pelli suæ, relictis illis quos euerterat, callidè se subduxit, delitescens in curru fœno onusto. Pulchrum hoc fuit stratagema euangelicum.

Miraculum.

Ad Buscoducenses refractarios missus fuit quidam ex sectariorum Antuerpiensium capitibus, qui illi oppido præesset. Noluerant enim admittere regium præsidium, & multa insolentèr sanè egerant sectarij eius loci. Missus eò paulò antè fuerat Cancellarius Brabantiç cum illustri Barone Merodensi & Petersseon, Comite Olensi &c. vt turbas illic sedarent: quos illi non sunt veriti ceu captiuos apud se detinere. Habebat extra vrbem Comes Meganus ad sexdecim signa peditum, vt commeatum & auxilia ab ea excluderet.

Cancellarius Brabantiæ tenetur captiuus.

XVI. Februarij Antuerpiæ sub horam decimam vespertinam arsit cœnobium Franciscanorum, & maxima ex parte conflagrauit. Sunt qui culpam conferant in sectarios: ego nihil huius affirmo, tametsi illi benè maiora ausi fuere. Data sanè opera est, vt illi patres Franciscani per calumniam tanquàm qui carnes in Quadragesima comedissent, traducerentur, eius rei persuadendæ causa iactatis in hortum illorum assis carnibus. Sed & honestæ quędam matronæ (alij dicunt meretrices à sectarijs summissas fuisse) ingressæ erant monasterium, vt sarcinas contemplarentur. Eas Sectarij, teterrimo in vulgus sparso rumore, tanquàm illorum patrum scorta compræhenderunt, cùm tamen proprij illarum mariti testarentur, eo ipso temporis momento illuc eas fuisse è suis domibus introgressas. Vsqueadeò isti Euangelici homines ardent odio monachorum: atquì vtinam arderent magno & feruenti amore Christi.

Erant Antuerpiæ è sectariorum colluuie aliquot

1567 copiæ conſcriptæ. Eæ iuſſæ ſunt ea vrbe excedere. Porrò non parum multos extra vrbem illi ſibi adſciuerunt vndiquè aduentantes. Miſit autem ad eos magiſtratus Marggrauium cum peditibus non ampliùs ſexaginta, vt qua authoritate niterentur, ex eis perquirerent : quos illi improbi miſerè irriſerunt, viquè extorquere voluerunt à Marggrauio, vt clamaret, **Viue les geux.**

At tamen non diù pòſt, ducibus quibuſdam è nobilibus fœderatis, partim in Hollandiam, partim in Zelandiam nauibus profecti ſunt. In itinere autem primò Fliſſingenſes, deindè propugnaculum maritimum Rammekenſe inuadere conati ſunt ſuî communiendi cauſa : ſed neque iis in locis, neque vſpiàm alibi admiſſi ſunt, regio milite illorum machinationes eludente. Nam & Traiectum inferius occupare niſi ſunt, ſed obſtitit Comes Meganus cum decem peditum cohortibus : qui ſimul atquè oppidum illud ingreſſus eſt, mox conſiluêre ſectariæ conciones omnes, & ſeditioſi ſe in pedes conijcere cœperunt : captus tamen eſt vnus atque alter, qui pertinaciores videbantur, & profugorum bona omnia in tabulas relata ſunt, illi verò publico edicto citati. Vianæ erant milites ſectariorum ad duo millia relicti, vt Traiectenſium infeſtarent agros, Rheni nauigationem interturbarent, merces & naues comprehenderent. Porrò Amſterodami quidam è fœderatis primariis nobilibus omnia perturbauit. Ciues eius opulenti emporij in varias factiones, vt eſt ſolenne in hoc nouo Euangelio, diſtracti, quotidiè ad aliquot horas viſebantur in armis. Fuiſſent autem ſuperiores Catholici, nisì Senatus peiora metuens, eos placâſſet.

Traiecti ſilent conciones ſectariæ.

Hoc ferè tempore Equites aurei velleris, ità vt Catholicus Rex poſtulârat, iurârunt ſe ſeruaturos fidem Catholicam Romanam, & erga Regem obedientiam. Vnus tamen, cuius nomen reticeo, ab hoc iuramento præſtando ſe abſtinuit. Idem autem iuramentum, per Flandriam præſertim, alij nobiles fœderati omnes iuſſu Comitis Egmondani præſtitêre. Scripſit etiàm idem Comes ad omnes Flandriæ vrbes, vt darent operam, quoad eius fieri poſſet, ſinè vi abolendis concionibus ſectariis : atque in ipſo Quadrageſimæ initio per omnem Flandriam excurrens, ſingulis vrbibus perſuadere conatus eſt, vt eas conciones miſſas facerent :

Iuramentum equitum aurei velleris.

ſed

ſed vix vlla obtemperauit, donèc poſteà alijs id vijs effe-ctum eſt. 1567

XI. Martij, aut circitèr, Brugenſes, vt ſectarios miniſtros à concionando deterrerent, miſerunt certos homines ad locum concionis, qui miniſtrum iuberent craſtina luce ſe ſiſtere ad præſtandum iuramentum, quemadmodum in alijs oppidis feciſſent: nì id faceret, ſciret ſibi concione interdictum iri. Sed ille iam ad menſes aliquot Brugenſium ſectariorum belliſſimus concionator non auſus comparere, fuga ſibi conſuluit. Itaque proxima Dominica ſiluit concio.

Brugenſis Cõcionator fugit.

Aldernadi quoquè à die nona menſis huius nulla eſt permiſſa concio, idque hac occaſione: Contra iuramentum, ab ipſorum conſiſtorialibus præſtitum, altera Martij ad Concionem armati proruperant. Itaque miſſi ſunt milites præſidiarij, qui ea, quam diximus, die impedirent, nè cum armis egrederentur. Tum illi etiã iactis in milites lapidibus, duos ſauciãrunt. Milites ſuî defendendi cauſa diſploſis ſclopettis, nouem è ſectarijs perimunt, permultos vulnerant, ità vt paulò pòſt octodecim extincti ſint: quodque admiratione dignum eſt, vix vnus euaſit ex eius oppidi iconoclaſtis, qui non aut ibì, aut paulò pòſt interierit.

Eodem ferè tempore etiàm Antuerpiæ, iuſſu illuſtriſſ. Gubernatricis, Princeps Auraicus & Comes Hochſtratanus perſuadere niſi ſunt ſectariorum capitibus, vt vel ad tres menſes omitterent conciones, & interim ipſorum fana ſigillo regio obſignarentur, ſed fruſtrà: immò paulò pòſt ingens ibì tumultus extitit, qualis alibì nuſquàm, idque hac occaſione: Redierant ex Hollandia & Zelandia aliquot ſectariorum copiæ, eæque nouis quotidiè acceſſionibus auctæ, valdè diuexabant agros Antuerpienſibus vicinos, agricolas exagitabant, & tum cuiuſdam officiarij regij ædem, tum templa vicina expilabant. Habebant iſti id temporis ſymboli loco caudas vulpinas, à pileis vel galeis pendentes. Ea re cognita, miſit contra illos Gubernatrix Droſſardum Brabantiæ vel Satrapam, cum aliquot equitum & peditum cohortibus, tumultuariè ex Flandriæ & Brabantiæ præſidijs accerſitis. Illi decimotertio Martij improuidos ſummo manè adoriuntur, ordines diſſipant, permultos cædunt, & quidem ſupra ducentos illo in loco, vt fertur, præter illos qui in fuga perempti ſunt. Plurimi quoquè in Scalde fluuio periérunt, plures in horreo

Ingens tumultus Antuerpie.

Cæduntur Sectarij.

1567 horreo quodam exusti: cæteri pauci in oppidum euaserunt. Captus etiam in fuga est quidam non postremi nominis, qui multa Geusiorum arcana detexit, secumque habuit catalogum eorum omnium, qui nomen militiæ dederant. Volebant ijs suppetias ferre Sectarij Antuerpienses, sed a Principe Auraico & Hochstratano Comite prohibiti, portam vrbis perfregêre: at suorum accepta strage, mox vltrò in vrbem redierunt. Nec sanè ab iniurijs & minis in Principem abstinuêre iam regressi, vique extorserunt aliquot maiora tormenta & arma: quibus instructi, forum frumentarium occupârunt, moxque signis explicatis, rectà pergunt ad occupandam curiam. Verum Principis Auraici & Comitis Hochstratani atque magistratûs studio tandèm effectum est apud quosdam Sectariorum primarios, vt ea die pax esset & concordia. Interim tamen captiuos omnes, tam æris alieni quàm criminum nomine in carcerem coniectos, mirabili audacia soluerunt atque dimiserunt.

Postridiè cùm nouam seditionem moliri viderentur, his ferè conditionibus dicta concordia confirmata est: Vt 12. cohortes sectariorum cum 8. cohortibus ciuium sempèr in excubijs sint: Vt nullus externus admittatur: Vt sectariorum in excubijs sempèr sit maior numerus, & quædam alia. Hæc si impetrarent, pollicebantur se nulla clero, templis Catholicis damna daturos. Verum eodem ipso die fidem datam fefellerunt, cùm à meridie, duce illo Hermanno, qui se ab Hasseleto subduxerat, rursùs aggressi sunt cœnobia expilare & vastare, inprimìs autem Franciscanorum, Dominicanorum & Carmelitarum. Et vt suæ indulgerent libidini, quosdam Franciscanos egregiè ludificatos in medio exercitu per totam vrbem etiàm bombardis onustos circunduxerunt: qui quidem, illo bombardarum pondere sauciatis humeris, diù posteà decubuerunt. Quin & claues sibi vendicârunt, & Hermanno suo tradiderunt: mox celeres nuncios mittunt Valencenas, hortantur nè se dedant, quandoquidem etiam Antuerpia ab ipsis stet. At tamen sedatus ea die tumultus fuit, nè quid prætereà attentarent.

Franciscani illuduntur.

Sequentis diei summo manè illi inter se conspirare cœperunt de totius ciuitatis direptione. Itaque pulsato tympano conuocant Caluinistas & Confessionistas

nistas omnes, vt ob defensionem Euangelij in antedi- 1567
ctum forum frumentarium pariter conueniant. Res erat summi periculi, actumque fuisset de illius amplissimi emporij opibus, deque magistratu & Catholicis omnibus, nisi prudenti consilio Principis & Comitis atque magistratus, alterius tympani pulsu ad ferendam maturè opem accersijssent ciues & nationes omnes, præconis voce addita, vt quicunque Regi & Magistratui assistere vellent, in forum se reciperent. Confestim igitur in vnum coierunt non modò ciues Catholici Germani, Hispani, Itali, Lusitani, sed etiam Confessionistæ Luterani, Catholicis se iungentes aduersus Caluinistas tanquam seditiosos. Ibi tum clamari cœptum contra Caluinianos : Viue le Roy, id est, Viuat Rex, & Geusij expellantur ab vrbe. Et facilè tum Caluinistæ ex vrbe eiecti fuissent, nisi ob vitandam mutuam ciuium cædem, quidam se sequestros interposuissent. Itaque conuentum denuò cum illis est, sed longè alijs quàm die præcedenti conditionibus, ijs videlicet atque alijs consimilibus, vt quamprimum omnes arma ponant, vt tormenta maiora restituant, vt nulli nisi Magistratui fas sit signa militaria erigere. Ex eo tempore fracti sunt animi Caluinianorum, nec quicquam grande deinceps eo in loco ausi sunt attentare : porrò illorum capita se sensim subduxerunt, & inter primos Hermannus, quem hominem etiam Sectarij execrantur. Est verò sub certis quibusdam conditionibus etiam pax illis communis constituta.

Obsistitur Caluinistis.

Hoc ferè tempore, nempè Dominica Iudica, id est, decimasexta Martij, quidam Caluinianus præco singulari quadam audacia non longè à Colonia concionem habuit. Sperabat fortassis homo improbus se in ea præclara vrbe aliquem posse tumultum ciere, & homines ad res nouas moliendas incitare. Verùm neque admodùm multos habuit auditores, & nisi absens ab vrbe tum fuisset clarissimus vir Constantinus Liskyrchius eius anni consul, & alia quædam obstitissent, næ ille furcifer haud impunè tulisset tantam audaciam. Et certè non fuit ille ausus denuo illo in loco habere concionem, & si sanè fuisset ausus, sensisset Catholicum Coloniæ Agrippinæ magistratum non defuturum saluti & tranquillitati Reipub. suæ. Mox autem à prudentissimo Magistratu seuerittèr prohibitum est, nè

Concio hæretica extra Coloniam.

1567 est, nè quis extra vrbem ad Conciones eiusmodi exiret. Pertinet hoc quoque ad eximiam laudem inclytæ Coloniæ.

Legatio ad Valencenenses.

Hoc mense ab illustrissima Belgij Gubernatrice ad Valencenenses missi sunt Dux Arescottanus & Comes Egmondanus. Ij die decimotertio huius mensis sub fide publica euocârunt ad se homines viginti, quos illi designarent, ad Colloquium sub horam tertiam pomeridianam. Eo quidem die nemo venit, quòd se dicerent impeditos: sed postridiè ob id tantùm missi sunt quidam, vt audirent conditiones ab illis nomine Gubernatricis offerendas, quæ quidem erant æquissimæ. At illi tunc discesserunt, & die XV. eiusdem mensis Valencenenses iam ab Antuerpiensibus animati, responsum eiusmodi reddiderunt, quod victoribus potiùs quam victis conueniret. Itaque iam memorati Principes re infecta discesserunt, arctiusque obsessi sunt Valencenenses.

Eodem tempore ad vnum è primarijs fœderatis nobilibus, qui tum Amsterodami degebat, secundus missus est legatus Secretarius priuati Concilij regij, admoniturus eum nomine illustriss. Gubernatricis, vt ea vrbe excederet, & quædam prætereà alia faceret, nî publicus hostis declarari vellet. Vbi is ad eum venit, hoc solum obtinuit responsi, non esse illum eiusmodi legatum, cui oporteat responsum reddere. Erant tum Amsterodami aliquot nobiles fœderati in eodem hospitio, ad quod se Secretarius contulerat. Ij sanè aliquot dies captiuum eum detinuerunt, nec semèl minas mortis intentârunt, literas & munimenta eius omnia abstulerunt. Magistratus, metu primarij illius nobilis, nihil se commouebat, donèc is negaret suo iussu factum. Tum vero, non recuperatis tamen suis munimentis, scapha accepta à Sculteto & Consule, solo hospite conscio, illorum euasit manus. Paulò pòst ille primarius nobilis, publicus patriæ hostis pronunciatus est.

Legatus Gubernatricis malè tractatur.

Hasseletũ deditur.

Sub id tempus Hasseletum se dedidit Episcopo Leodiensi his ferè conditionibus: Vt impensas obsidionis Episcopo præstent: Vt suo sumptu cœnobia & templa restaurent: Vt deincèps Catholicam fidem profiteantur. Hæc sunt lucra & compendia noui euangelij, & indè nascentis rebellionis. Est autem miles oppido sine cæde recepto impositus.

XVI. Mar-

XVI. Martij, aut certè Dominica Lætare, Brugenses Sectarij rursùs quendam sibi adsciscunt ecclesiasten, sartoris famulum, vix natum annos 22. dignum sanè tali patella operculum. Venerunt eò missi à Brugensi magistratu & à Francotis, & disertis verbis homini, nè concionaretur, interdixerũt. At ille tamen à meridie id attentans, vbi sub vesperam vrbem ingreditur, in ipsa porta compræhenditur, & in carcerem mittitur. Indè cessârunt conciones eiusmodi apud Brugenses. semèl tamen atque iterùm suos psalmos teutonicos cantillârunt, donèc vicesimasexta Martij conuenticula illis omnia publico edicto vetita sunt. 1567

Ecclesiastes capitur.

Sub finem Martij rursùs Antuerpiæ Sectarij sua habere conuenticula secreta, arma coëmere, & ad tumultum spectare cùm viderentur, multiquè mercatores exportatis indè rebus suis abscederent, Gubernatrix per Principem curauit conciones sectarias omnes prohiberi, tametsi nondùm obtemperatum fuit: voluitque constantèr militem exterum eò intromitti. Præfecto quoquè criminali, quem vulgò Roede Roede vocant, mandauit, vt authores omnes tumultûs illius Antuerpiensis, vnaque sectariorum ministros omnes compræhenderet.

Conuenticula noua Antuerpiæ.

Rod Rût.

XXII. Martij Dominus Norcarmius accitis è Duaco, Tornaco, alijsque vicinis oppidis tormentis, Valencenarum mœnia tanta vi & assiduitate verberauit, vt ciues mox colloquendi facultatem petierint. Ea sub vesperam non negata, aiebant se paratos deditionem facere eis conditionibus, quas anteà recusârant. Verùm non sunt auditi. Postridiè duobus & viginti tormentis summo manè quatiuntur mœnia, turris cuiusdam templi deijcitur, magno illato vicinis ædibus detrimento, nec cœpto absistitur, licèt horribili clamore oppidi matronæ manibus deditionem insinuarent, donèc ante meridiem ad multum spatium disiectis mœnibus, facilis militi in oppidum pateret ingressus. Iam verò summè ad inuadendum anhelante milite, ipso meridiano tempore sinè vlla conditione se permittunt Regis voluntati. Eodem itaque die, qui erat Palmarum Dominicus, à meridie cum maxima copiarum parte ingreditur Dominus Norcarmius, oppidumque Regi Catholico recuperat. Porrò ad aliquot dies obseratis portis Michaëlem Herlinum ditissimum mercatorem cum filio & duobus noui euangelij præconibus, totius

Valencena expugnantur.

1567 rebellionis capitibus, in carcerem conijcit. Ea verò Valencenarum, vrbis munitissimæ, expugnatio omnibus sectarijs animum ademit. Mox autem missi sunt ex hoc exercitu, qui Cambresium, ditionis Episcopi Cameracensis oppidulum à sectarijs occupatum, oppugnarent. Sed vbi eius loci incolæ acceperunt Valencenas deditionem fecisse, omnes profugerunt, portisque patentibus miles ingressus est.

Traiectenses Mosani se dedunt.

Aprilis mensis initio Traiectenses ad Mosam se Regi missis Bruxellas legatis dediderunt, militemque regium apud se introduci passi sunt. Fuerant illi diù rebelles, indè persuasi à sectarijs buccinatoribus, multaque more sectariorum egerant: sed eiusmodi conatus plerunquè tristes habent exitus, punitque temeritas vel maximè seipsam. Quanto illi rectiùs sapiunt, qui seditiosorum hominum repudiatis concionibus, permanent in officio, nouandisque rebus abstinent?

Conditiones acceptæ ab Antuerpiensibus.

VII. Aprilis illustriss. Gubernatrix cum Antuerpiensibus, qui suos ad illam legatos miserant, his fermè conditionibus transegit: Vt sectarij ministri & concionatores omnes quamprimùm Antuerpia discedant: Vt omnes sectariorum conciones, exercitia, & quæcunque indè pendent, putà, Consistoria, conuenticula, collectæ pecuniariæ, & similia cessent: Vt templa direpta vel diruta, in pristinum statum reuocentur: Vt cultus diuinus vbique restituatur, itemque conciones Catholicæ aliæque Ecclesiasticæ cæremoniæ omnes, idque sinè vllo impedimento vel iniuria tam in personas Ecclesiasticas, quàm eorum res & facultates: Vt nouorũ fanorum structura cõquiescat, cunctaque, vbi rex iusserit, subruantur: Vt nihil interim innouetur, neq; quicquam fiat religioni Catholicę contrarium: Vt ciues & incolę omnes obediant Regi, cunctaque eius edicta, etiam ab harum turbarum initio proposita seruent: Vt posthàc non ferant in sua Rep. vllos exules, errones, aduersùm Regem conscriptos, exteros sectarios, fugitiuos, apostatas, & similes: Vt Magistratui reddatur pristina authoritas, & debita præstetur obedientia: Vt milites præsidiarij, donèc illic erunt, iurent se Regi parituros & seruaturos iam dicta. Hæc si fiant, vicissim promisit Gubernatrix, eius vrbis ciues neque in illa, neque alia Belgij ciuitate perquisitum, molestatum, impeditum, persecutum iri religionis ergò, donèc Rex cum ordinum consilio aliud statuat, cui tum illi perindè vt alij Regis subditi, obtemperare

perare debebunt. Si qui autem ad regiorum edictorum prescriptum, quòd ad religionē attinet, gerere se nolent, aut obediant, aut discedant, quemadmodùm Rex cum ordinibus decreuerit. At hinc excipiuntur tamen ij omnes, qui rei sint maiestatis, destructionis & direptionis templorum atque iconoclasmi, latrociniorum, rebellionis, conspirationis in regiam maiestatem, & criminum consimilium. Porrò in his omnibus regiæ maiestati consensus saluus erit, cui etiàm se scripturam pro ipsis illustriss. Gubernatrix affirmauit, modò interìm sileant conciones & exercitia omnia nouę religionis. Postremò hortabatur, vti hæc omnia quam celerrimè exequerētur, ità citiùs impetraturi hactenùs malè gestorum veniam. Eæ vero conditiones omnes ab Antuerpiensibus acceptæ & admissæ sunt, sicque paulatìm ibi res meliùs habere cœperunt. 1567

IX. Aprilis immodicus fuit tumultus Buscoducis. Cùm enim iuramētum exigeretur ab eo, quem supra diximus missum Antuerpia esse, vt illi oppido præesset, nec id nisi sub ea forma, quam ipse conceperat, præstare vellet, Sectarij perruptis Curię foribus, Magistratū cum ciuibus consilia communicantem inuadunt, & bonos ciues omnes in fugam compellunt. Verum pius & clemens Deus eas turbas ita sedauit, vt sub vesperam suam quisque domum spontè repeteret. Porrò die 11. Aprilis exauthorato milite, solutis a Senatu stipeńdijs, Antuerpiensis ille discessit, moxque ad horam tertiam Cancellarius Brabantiæ & Petersomius dimissi sunt, & Bruxellas vsque à 32. sagittarijs deducti. Simul etiam conscripti à magistratu milites 400. qui excubias agerent, planeque exulare iussa omnis concio sectaria. Itaque sectarij plerique suis secum exportatis rebus, indè aufugerunt. *Tumultus Buscoducensis.* *Cancellarius dimittitur.*

X. Aprilis Antuerpia excesśere nouē ministri sectarij eius vrbis, partìm Caluinistæ, partìm Luterani: mox etiàm omnia illorum fana prophana, iussu Curiæ à magistratu obsignata sunt, donèc Gubernatrix eò veniret.

Eodem tempore in Flandria, iam ante Pascha sublatis iussu Comitis Egmondani agrarijs concionibus, deturbata sunt sectariorum fana, Iperis inprimìs, & Balioli atque Armenteriæ, & in locis adiacentibus. Porrò Comminij, iubente Duce Arescottano, ex fani Sectariorum trabibus tria sunt structa patibula, in ijsque mox suspensi perplures. Deindè etiàm Gandaui tanto militum impetu minus horæ spatio dirutum est fanum

1567 Sectariorum, vt vendita statim omni materia, præter stramina nihil reliqui fuerit. Cœpit quoque passim per vniuersam Flandriam de ijs, qui circa Domini natalem ad arma concurrerant, & de iconoclastis omnibus supplicium sumi, ità vt per trimestre in sola Insulensi vrbe ad octoginta in crucem sublati sint ex pagis vicinis. In Hollandia quoquè & Zelandia sensim tranquillitas reddita est, profligatis sectariorum concionibus, & eorum fanis euersis.

XXIIII. Aprilis Antuerpiæ solennis Missa celebrata est de sacrosancta Eucharistia in templo beatissimæ semperque virginis Mariæ: & quidem iam aliquot menses illud sacrum siluerat. Adhibitus autem est solennis campanarum sonitus, iam canonicis reuersis, & mercatoribus frequentissimis eò quotidiè confluentibus, adeò vt itinera omnia omnis generis opibus & sarcinis oppleta cernerentur. Est tum illo in templo, tum in cæteris omnibus magno sudatum opere, vt ante Gubernatricis aduentum rudera omnia exportarentur. Eodem die domestici milites omnes exauthorati sunt, demptis quatuor cohortibus. Indignè id ferebant illi milites, atque sub vesperam alterius diei illis in vnum coeuntibus, & mira minantibus, res ad tumultum spectare videbatur. Verùm prudentia Magistratûs itum est obuiàm, accito milite regio iam ad vrbem aduentante.

Peditum 16. signa veniunt Antuerpiam. Itaque xxvj. mensis huius summo manè, duce Comite Mansfeldio, in oppidum intromissa sunt 16. peditum signa: prius tamen curribus aliquot cum eorum impedimentis intro receptis, & ad viarum angulos obiectis, ne quid maligni homines possent attentare contra illos.

Gubernatrix intrat Antuerpiam. XXVIII. eiusdem venit Antuerpiam illustriss. Gubernatrix cum plerisque aurei velleris Equitibus, & cum tota aula, stipata equitibus septingentis ad suum & vrbis præsidium: itemque trecētis alijs, qui foris inuigilarent, nè qui tumultus existerent. Ingressa vrbem, rectà contendit ad primariam sacratissimæ virginis matris ædem, vbi, omnibus antea præparatis, mox solenne sacrum de Sanctospiritu factum est, totius vrbis campanis concrepantibus: inprimis autem pro gratiarum actione decantato, Te Deum laudamus.

Calendis Maij, aut certè pridiè eius diei sub mediam noctem Amsterodamo discessit nobilis ille primarius, cuius anteà quoquè meminimus, à multis nobili-

bus

bus fœderatis & cum tedis innumeris deductus ad nauem 1567
cum omni sua familia & supellectile: vbi valedicens nobilibus illis, mandauit, vt indè abscederent quãprimùm, nulla tamen cuiquam vel vi, vel iniuria illata. Illi igitur biduo post cum vniuersis copijs suis indè abierunt. Porrò Carthusianum cœnobiũ extra Amsterodamum situm, priùs sexaginta milites diripuerunt: ijdemque indè profecti, Abbatiam Egmondanam miris modis vastandam & expilandam sibi sumpserunt, monachis non mediocritèr diuexatis, & Priore miserrimè captiuo aliquousquè pertracto. Indè prętereuntes Alcmariam vrbem, opima præda iam dicti monasterij & multis thesauris onusti, vicinum Regularium cœnobium itidèm expilârunt. Est verò illos persecutus Comes Meganus, sed assequi non potuit, donèc suis essent coniuncti, qui erant ad quatuor millia, & eo ampliùs, armis omnis generis egregiè instructi. Prohibuerat autem Gubernatrix sub pœnis grauibus, nè illis auxilio essent certa quædam oppida. Vndè factum est, vt aliquot locis frustrà tentârint conscensis nauibus abscedere. Tandèm tamen oppiduli cuiusdam incolas vi adegerunt, vt naues concederent, quas ingressi omnes abscesserunt, exceptis centum, qui tardiùs aduenerant: qui quidem strenuè cum regijs copijs confligentes, plerique omnes ceciderunt, 20. verò cõpræhensi sunt, & 10. mox suspendio necati. Qui autem Vianæ & locis vicinis erant, suorum accepta clade, omnes mutato habitu fugerunt: si qui verò ex ijs dępræhendębantur, mox suspendio addicti sunt.

Carthusia Amsteroedamensis diripitur.

Sectarij succumbunt.

Porrò nobiles quidam fœderati, horum duces, in peculiarem quandam nauim se receperunt, nauta sanè inuito, qui etiàm paulò pòst Comiti Arenbergio obuiàm venienti illos prodidit. Erant enim benè poti, somnoque obruti, ità vt à militibus Arenbergianis compræhẽsi sint centum & tres, in quibus erant nobiles 63. Simul etiàm in eadem naui præda cœnobij Egmondani appræhensa est, & 30. aut 40. millia dalerorum. Nobiles capti Viluordiam iussu illustriss. Gubernatricis magna ex parte abducti sunt. Ea autem res sectariorum audaciã prorsùs contudit, maximè quòd à captiuis multa illorum arcana & machinationes detegerentur. Viana posteà occupatur ab Erico Duce Brunsuicensi, & ditio Traiectensis redit ad pacem & tranquillitatem.

Nobiles capiũtur.

X. Maij aliquot peditum signa regis nomine ingressa sunt Amsterodamũ, & paulò antè Buscũducis. Iam ferè

1567 rebellio omnis, cunctaque Sectariorum exercitia & conciones in nihilum redacta visebantur, non sinè singulari præpotentis Dei benignitate, qui etsi ad tempus permisit in illis opulentis & Catholicis regionibus aliquid posse sectarios, citò tamen illorū conatus repressit, flexus haud-dubiò precibus ardentissimis & lachrymis piorum hominum vtriusque sexûs, quorum illis in locis ingens sanè copia est. Eodem autem die Antuerpiæ, præter alios multos in vicinis itineribus, duo iconoclastę & quatuor alij suspensi sunt. Porrò etiam id temporis illustriss. Gubernatrix iussit Antuerpiæ singularum familiarum nomina & cognomina describi, itemque arma in singulis ædibus reperta. Fana autem hæreticorum donauit exteris militibus, ea conditione, vt solo æquarent. Sunt qui dicant, pro quinque fanorum sectariorum materia oblata esse aureorum Rhenensium 14. millia.

XII. & XIII. Maij permulti ibidèm, iubente Gubernatrice, in carceres coniecti sunt, atque in ijs plerique iconoclastæ & templorum expilatores.

Legati principum ad Gubernatricem. Sub diem XX. eius mensis aliquot Germaniæ principum legati venerunt ad illustriss. Gubernatricem, orātes, vt qui confessionis essent Augustanæ in Belgio, ijs libertas concederetur, neque ob prius admissa quicquā molestiæ inferretur, & id genus alia. Responsum illis est, non posse hac de re quippiam constitui, donèc Rex suam explicet voluntatem: porrò illustrissimam Gubernatricem orare, nè se negocijs religionis in Belgio admisceant. Ità tum nihil impetratum est. Intereà verò dum illi ijs in locis essent, tam Cōfessionistarum quàm Caluinianorum fana sub hasta veniērunt, idque in commodum militum præsidiariorum: solum fisco adiudicatum, posteà pars quibusdam militiæ ducibus permissa.

Marchio Bergensis moritur. XXII. Maij in Hispanijs obijt Marchio Bergensis. Eius coniunx necdùm comperta morte illius, hoc ferè tempore cōsulem oppidi Caluinistam iussit in carcerem includi, edixitque palàm, vt solum verterent, quicunque vel proles suas baptizari curâssent in fano sectariorum, aut eorum more iniissent coniugia, aut cœnam Caluiniano ritu celebrâssent, neque vellent resipiscere. Feruntur autem circitèr 700. tum indè aufugisse.

Edictum Antuerpiæ promulgatum. XXIIII. Maij Regis nomine illustriss. Gubernatrix publicauit Antuerpiæ edictum, ob sedandas turbas omnes, quæ illic religionis causa deincèps oriri possent. In eo autem nulla fit mentio eorum, quæ hactenùs ad-

admissa essent. Scripserat enim Rex, se sibi seruâsse eorum tum punitionem, tum condonationem, pro meritorum qualitate. Huius edicti hæc ferè summa fuit: 1567

Primò, vt iuxta edictum anni superioris, in Iulio euulgatum, præter bonorum omnium confiscationem ministri sectarij & concionatores morte mulctentur, ac suspendantur. Eadem pœna plectantur, quicunque suas ædes ad habenda conuenticula commodatò dederint aut permiserint: itemque receptatores, fautores, sustentatores illorum, si tamen id pro more habeant, aut sint hæretici obstinati: Qui talia adeunt conuenticula, pœnam luant arbitrariam, ità tamen, vt inquirat iudex, num quadam ducti curiositate id fecerint, an verò armati: Concionatores sub pœna capitis solum vertant: Parentes, curatores, heri, ad iudicis arbitrium puniantur pro liberorum & familiæ suæ culpis, & pueri vel famuli flagellentur, nisi constet illos horum culpas pro viribus impediuisse: Vt citiùs prodantur conuenticula, quisquis illa detexerit, si eius sit sectæ, & ad fidem Catholicam conuertatur, hactenùs admissorum habeat veniam & impunitatem: Vt magistratus & prætores, illorum alioquì rationem reddituri, contra ea conuenticula aduigilent. I.

Secundò, vt iuxta aliud præcedentis anni edictum, iconoclastæ omnes, & id genus templorum ac monasteriorum expilatores & inflammatores, aut iis opem ferentes, bonorum confiscatione & laqueo plectantur: sitque cuiuis fas eos comprehendere, & Magistratui adducere. Omninò etiàm mandatur magistratibus, vt nè permittant talia facinora, immò verò modis omnibus obsistant, sub pœna arbitraria, præstandique damni, quod ecclesiis illatum sit. Idem facere teneantur, qui sint ecclesiis vicini, aut ad ecclesiarum parœciam pertineant, non modò erga parochiales ecclesias, sed etiàm alia eiusdem parœciæ sacella. II.

Tertiò, vt qui Sectarii sua exercitia, putà, baptismũ, matrimonium, cœnam, psalmodiam, publicum cantum in conuenticulis, sepulturam, & similia coluerint, in crucem agantur, aut capite plectantur: illis verò auxilio qui fuerint, pœna mulctentur arbitraria. III.

Quartò, vt infantes nothi mox in ecclesiam ferantur, & ritu Catholico tingantur. Habeant etiàm parochi librum, in quo annotent diem baptismi, nomen baptizati, parentumque & susceptorum: pœna arbitra- IIII.

1567 ria constituenda in parentes, qui non iusserint baptizari: Si verò sectariorum more fiat, pœna capitis & bonorum confiscationis in baptizantem, & baptizandos offerentem. Obstetrices quoquè deintegrò iurent, se indicaturas infantes magistratui, si à partu intra horas 24. non baptizentur: & si id negligant, puniantur.

V. Quintò, vt nullus ludimagister iuuentutem instituat publicè vel priuatìm, nisi priùs de fide examinatus à Scholastico & duobus à Senatu deputatis, præstitoque iuramento, iuxta formam præscribendam, de non prælegendis libris aut dogmatibus ab Ecclesia Catholica damnatis. Seruent verò hæc ante decimum diem post huius edicti publicationem, idque sub pœna arbitraria: quòd si verò deincèps errores aut hęreses docuerint, capite & bonorum confiscatione mulctentur: parentes autem, qui ad eiusmodi scholas suos pueros miserint, pœna arbitraria.

VI. Sextò, vt prætores & Magistratus cum Visitatoribus exactè obseruent decreta omnia de typographis & bibliopolis promulgata, & immorigeri, capitis & bonorum confiscationis pœnas luant, si sic assueuerint: alioqui pœna extraordinaria, non tamen capitis, plectantur: & qui tales emunt libros, mulcta ijs pecuniaria irrogetur.

VII. Septimò, quicunque regijs subditis collectas pecuniarias imposuerint, absque Regis iussu, authoritate, permissu vel consensu, etiamsi vltrò conferant, vt pœnam ferant arbitrariam, & ampliùs quadruplo restituant, quàm acceperint, partìm fisco regio, partìm pauperibus applicandum. Vt etiàm sectarij sub pœna arbitraria non illiciant in suas sectas plebeculam simplicem eleemosynis aut operis præstandis. Si qui verò tales collectas iam fecerint, aut contribuerint ob militem conscribendum, aut in posterum id fecerint, tanquàm rebelles plectantur capite, & bona eorum Fisco cedant.

VIII. Octauò declarati sunt rebelles omnes consistoriorum præfecti, & vetita deincèps consistoria omnia tam intra, quàm extra vrbes, itemque conuenticula, prętextu cœnæ Caluinisticæ, Colloquij, visitationis, religionis ad publicam perturbandam pacem, idque sub eadem pœna.

IX. Nonò iubentur vrbibus excedere ante horas 24. exules, fugitiui, errones, apostatę omnes, ij præsertìm qui sub religionis prætextu eo aduenerint: & quidem sub pœna

aut

aut virgarum, aut exilij, aut capitis, pro ratione merito- 1567
rum.

Decimò, vt quicunque aliundè in Belgium conflu- X.
xerint, si sint exules, iubeantur quamprimùm abscedere sub pœna in exilij literis expressa: sin alij sint, adferant testimonia Parochi & Magistratùs sui de vita sua & causa discesŝûs ex alijs ciuitatibus.

Postremò interdicuntur scandala omnia ac impedi- XI.
menta, motus quoquè & iniuriæ in homines Catholicos, in Ecclesiasticos, in monasticen professos, & quidem sub pœna capitis & confiscationis bonorum, si graue sit scandalum: aliâs arbitrariæ castigationis. Hæc autem omnia suum habebunt robur, donèc aliud de religionis negocio constituatur.

Sub finem mensis Maij tumultuati sunt Sectarij Steenbergij, nisi fallor, cœperuntque denuò aliquot vastare Ecclesias. Verùm missis eò Antuerpia 300. militibus, plerique fugerunt, nonnulli in crucem acti sunt.

Sumitur supplicium de 4. Geuseis.

In Iunio sumptum est Valencenis supplicium de quatuor primarijs Geuseis vel Caluinistis eius loci: è quibus vnus erat opulentus ille mercator Michael Herlinus cum filio, & duo concionatores. Is Michael prolata in ipsum & filium mortis sentẽtia, cultello pennario aliquot sibi vulnera sub pallio inflixit, in quibus nonnulla exitiosa fuisse feruntur. Ea re ex profluente sanguine animaduersa, productus est ad supplicium. Porrò Sectarij versi in tumultum, nituntur & illum & alios eripere, nec obtemperant militibus monentibus, vt sedatè se gerant. Itaque disploduntur à milite aliquot sclopetti in seditiosos, quibus sex perempti, complures grauitèr vulnerati sunt.

Apostata mutat sibi nomen.

Accidit verò quiddã memorabile Cambresij, quanquàm incertum habeo quo mense & die acciderit. Erat ibi quidam Iohannes Carmelitanus apostata hæreticorum ecclesiastes. Is se dominum Philippum dici voluit. Captus tandèm, pernegat se esse eum monachum, qui putabatur. Et quanuis diuersum testarentur plerique homini familiaritèr noti, & ipsa quoquè eius mater, optima & catholica mulier, quæ eum certis indicijs docebat esse suum filium, & hortabatur, vt monasticum habitum reciperet: ille impudentèr ait, Mulier, non noui te. Verùm multis tandèm conuictus testibus, non potuit negare se esse illum fratrem Iohannem Carmelitanum. Itaque in castro Cambrensi suspenditur, sed ab hæ- *Suspẽditur*

1567 reticis sublatus, in vicina quadam fossa sepelitur. Ecce autem spargitur latè rumor, Iohannem excitatum a mortuis, in Francia concionari, nec deerant qui se dicerent eum vidisse rediuiuum, eumque audiuisse concionantem. Sed vt impudens commentum palàm posset coargui, magno studio Catholici eius cadauer perquisierunt, inuentumque iam fœtens & horridum denuò suspenderunt, nec illud posteà amotum est. Talibus figmentis delectantur nostri euangelici præcones, & cum vera miracula nulla habeant, ad eiusmodi prodigiosa commenta confugitur.

Denuò suspenditur.

Tornaci, Iperis & Gandaui, multisque alijs Flandriæ locis, plerique profugi Sectarij ad certam diem citati sunt sub pœna confiscationis bonorum. Illis verò non se sistentibus, bona illorum partim fisco addicta sunt. Tornaci vno die è ditionibus Regis centum & sex Geusei Tornacenses proscripti sunt, & bona eorum confiscata. Multi ibidèm in castro habebantur in vinculis, quorum vix pauci euasuri putabantur. Aldernadi quidam è præcipuis Sectarijs cùm semèl habita quæstione nihil esset confessus, & tandèm testibus conuictus, vereretur ad alteram quæstionem se abreptum iri, vel ferre non sustineret publicæ necis ignominiam, de fenestra domûs præcipitem se eiecit, sed singulari Dei benignitate, qui non vult mortem peccatoris, eo casu extinctus non est, sed resipiscens, & peccata sua confessus, Catholicè mortuus est.

106. Geusei proscripti.

Gandaui pridiè Apostolorum Petri & Pauli ingens rumor sparsus fuit, postridiè futuram concionem hæreticam, & quòd Sectarij præcones 4. iam essent vrbem ingressi. Perlata res est ad magistratum, & diligenti habita inquisitione, primus author in vincula coniectus est: nec vlla fuit concio heretica: sed ipso Apostolorum festo die, quo futura dicebatur, ad sacras reliquias S. Liuini, quæ tum biduo antè ex castro, vbi ob Geuseorum metum aliquandiù fuerant, in templum S. Bauonis relatæ erant, clauda mulier sanata est. Et certè aliquot ibì tum miracula facta esse adeò certum est, vt in publica acta relata sint.

Miraculū ad reliquias S. Liuini.

Eodem propè tempore haud procùl Brugis quidam Sectarij rursùs sua habere cœperunt conuenticula, id prætexentes, quòd non nisi vsque ad S. Iohannis ferias, vt ipsi dictitabant, conciones vetitæ essent. Sed missus eò præfecti Flandriæ vicarius cum aliquot è castro Gan-

densi

densi leuis armaturæ equitibus, ludimagistrum quendam, qui concionem habiturus, paulò antè infantem suo more baptizauerat, compræhendit, & postridiè manè in crucem egit: sunt & alij quidam compræhensi, cæteri fuga dilapsi. 1567

Vltima Iunij apud Harlingeñ Phrisię castrum in captiuos quosdam, quos suprà diximus in naui vna à comite Arenbergio compræhensos, lata fuit sententia. Porrò nobiles 7. confœderati ad Gubernatricem missi fuerant, & de cæteris eius sententia expectabatur. Itaque præter alios partìm exulare iussos, partìm ad triremes damnatos, patibulo septem addicti sunt, è quibus vnus duntaxat ad fidem catholicam se recipiens, peccata sua cuidam Franciscano patri confessus est, petijtque Missam fieri, in eaque sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi. Quod cùm factum esset, atque ille cum alijs suspensus, iam spiritum exhalâsse putaretur, animaduertit præfectus eum etiamnùm animam agere. Iussit igitur lictori, vt mortem vno adhuc saltu illi acceleraret. Quod cùm ille tentaret, funis ruptus est. At ille humi collapsus, paulò pòst tum à Deo, tum à præfecto ore titubante veniam & petijt & impetrauit, traditusque chirurgo curandus, hodieq; fortasſis superest. Quotquot verò illi spectaculo aderant, miraculi loco isthuc habuêre, quòd sacrosanctæ Eucharistiæ virtute à morte seruatus esset homo ille. Et multi sanè in Phrisia, hac re permoti, quotidiè redeunt ad Catholicam Ecclesiam. Est verò res à commissarijs perscripta ad illustrissimam Gubernatricem, qui se etiàm funem accuratè inspexisse addidêre, certoque comperisse eundem fuisse, quo cæteri essent strangulati, minusque quàm cæteros ponderis habuisse, sicque ruptum fuisse, ac si ense dissectus esset. *Exemplū memorabile.* *Multi ad fidem redeūt Phrisones.*

XVIII. Iulij illustriss. Gubernatrix cum tota aula Bruxellas reuersa est, cùm ad id vsque temporis Antuerpiæ fuisset. Porrò Comes Mansfeldius Antuerpiæ cum præsidio relictus est.

Ante hos autem dies Ruræmundæ in Geldria Geusei quidam rursùs suum habuêre ecclesiasten, qui primò apud Nouimagenses, deindè in Maseque concionatus fuerat. Illum volebant Ruræmundam introducere, vt festo die Visitationis beatissimæ Mariæ virginis concionaretur. Illud autem obtinere cùm non possent, extra vrbem habita cōcio est in pago quodam. Egressi sunt eò extra Ruræmundam Geusei quingenti, aut circitèr, vt *Ruræmūdēses sunt in motu.*

1567 aiunt, concionem audituri. Catholici interim aduocant vicinum quendam satrapam, orantque vt præsidio militari ciuitati opem ferat. Venit ille cum paucis militibus, moxque portæ vrbis occluduntur. Redeunt indè à concione Sectarij, mirantur clausas portas, rogant eas aperiri, & se intromitti. Catholici negant se illos agnoscere pro ciuibus. Iterum redeunt, seque intrò recipi petunt, vt possint adesse vxoribus & liberis suis. At Catholici vxores & liberos illis quidem per murum, vt fertur, demiserunt, sed eos admittere noluerunt. Hæc quidem de rebus inferioris Germaniæ, vt antè dixi, à grauibus & fide dignis viris accepi, & huc adscribere volui. Alij hauddubiò quandoquè prolixiùs omnem historiam separatim describent.

Gotha deditur. Huius anni mense Aprili, cùm aliquandiù iussu Imperii obsessum fuisset, deditur Gotha oppidum cum arce munitissima & propè inexpugnabili, ibique præter alios captus est Vuilhelmus Grumbach, & paulò pòst grauissimo supplicio affectus, cum alijs quibusdam. Est autem notatu dignum, quòd eodem ferè tempore, nisi tamen fallor, cæsus est iste Grumbach, quo anno 1558. crudelissimo latrocinio peremptus fuit celeberrimus ille Herbipolensis Episcopus Melchior Zobel, cuius suprà meminimus. Verùm hac de re, quòd parùm certi habeam, nolo plura scribere. In Belgium iam aduenisse dicitur cum instructo exercitu illustriss. Dux Albanus, ibidemque etiam Catholicus Rex Philippus expectatur. Non dubium, quin hæretici cristas demissuri sint, qui illas ditissimas regiones fœdissimè perturbârunt, & damnis maximis affecerunt. Quòd si verò illic nidificare & prosperis frui successibus eis licuisset, maiora sanè attentâssent. Sed habet humana malitia certos sibi præfixos limites & cancellos, quos prætergredi non potest. Vtinàm verò tandèm redeant ad sanitatem, qui in Europa tot turbas excitârunt, atque sub prætextu puræ doctrinæ & Euangelij, orbem erroribus & dissidijs impleuerũt, miseramque & imperitam plebeculam aduersum suos legitimos magistratus incitârunt, atque in varias easque fœdissimè pugnantes & dissectas opiniones & sectas distraxerunt. Quod etsi ad tempus passus est Christus præpotentis Dei filius, qui pro illa fudit sanguinem suum, tamen quandoquè seuerissimè vindicabit & pœnas exiget æternas ab illis, qui illi ad perditionem se duces & authores præbuerunt. Immò verò vbi immensæ

illius

illius bonitati visum erit, etiàm in hac vita, nisi resipu- 1567
erint, egregiè castigabit & puniet illos, reuocabitque ouiculas suas, ab illis dispersas & dissipatas, in ouile catholicæ & vnicæ Ecclesiæ suæ, præstabitque vt agnoscant errorem suum, doleantque vehementèr se audiuisse voces alienorum, eosque summè deincèps fugiant & execrentur, quemadmodùm crebrò superioribus seculis eum fecisse constat. Et certè etiàm hoc ipso anno pro singulari benignitate sua ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reduxit illustrem & magnæ apud Germaniç principes authoritatis Comitem ab Helfenstein Vlricum, adeò vt is corā multis & grauibus viris Luteranismum & Augustanam confessionem, cui, nisì fallor, inter primos subscripserat, abiurârit & anathematizârit, totusque ad Catholicam Romanam Ecclesiam redierit. Fuit autem cum fratre suo altero illustri Comite apud amplissimum Augustanum Cardinalem vltra tres hebdomadas, profligatisque à sua ditione hæreticis & vxorijs ministris atque concionatoribus, catholicos sacerdotes & concionatores acciuit, qui magno studio incumbunt in viam reducendæ miseræ plebeculæ, altaribus instaurandis, & sacris imaginibus restituendis, idque sanè pronissimis, vt quidam grauis vir scribit, ad omnia & auribus & manibus vulgi. Porrò etiàm huius rei nouitate penè attoniti vicinarum ciuitatum homines, plerique sese colligunt, & ad pacem & vnitatem vniçę matris Catholicæ Ecclesiæ reuertuntur, frementibus pseudoprophetis, qui dolent è suis faucibus eripi ouiculas Christi. Quinetiàm medicinæ celeberrimus professor D. Venerandus Gablerus, tanti Comitis exemplum secutus, redijt ad catholicismum. Adfuerat is Petro Paulo Vergerio è corpore migranti, apud quem mira quædam viderat, quæ illi animum videbantur perfregisse, vt non modò Catholicus, sed pientissimus quoquè Catholicus fieret. Sanè aiunt viri graues, hunc apostatam Vergèrium sub mortem teterrimos exhalâsse fœtores, ac bouis instàr horrendos edidisse boatus: & alia quædam, quæ spero quandoquè certiùs prodituros eos, qui morienti adfuère. Mihi necdùm licuit omnia exactè cognoscere. Inter alia verò permulta, quæ Comitem eximiū ab Helfenstein ad catholicam Ecclesiam reuocârunt, illud non postremum fuit, quòd, sicut ipse ait, in Augustana Confessione nullum neque in doctrina, neque in cæremonijs fundamentum vel conçordiam inuenerit, neque apud suos

Comes ab Helfenstein redit ad ecclesiā

Medicus insignis fit catholicus

1567 suos concionatores inuenire potuerit, sed sit ab ijs ab alijs ad alia remissus atque rèiectus, & vnà cum suis subditis in vastissimos errores abductus: tum etiàm, quòd sicut Luterus, ità & omnes posteri illius in suis scriptis inconstãtes sint, & modò hęc, modò illa sibijpsis pugnantia doceant. Benedictus Deus, qui pręstitit tanto Comiti, tot annis aberranti, vt isthæc videret tandèm, quæ sanè eiusmodi sunt, vt vel sola meritò cordatos omnes permouere possint, nè quicquam velint deincèps cum hac prorsùs lubrica & fallaci noui euangelij doctrina habere commercij. Videbunt quandoquè eadem etiàm alij, Deo benè propitio, moxque vt viderint, redibunt in viam, & isti hactenus tot homines miserè fascinantes errores vt fumus euanescent, eorumque authores & buccinatores nisì ad sanitatem redièrint, sese abdent in tenebras.

De aduentu verò Albani Principis in Belgium id annotatum video à quibusdam, quorum scripta extant: cùm illum in Italia aliquandiù tenuisset tertiana febris, tãdèm cum instructissimo exercitu nouem millium veteranorum Hispanorum, septem millium Allobrogum peditum, mille equitum leuis armaturæ & quadringentorum cataphractorum, mouisse versùs Germaniam inferiorem, ineunte mense Iulio. Suspicabantur tum quidam moliturum eum quippiam cum tanto exercitu aduersùs Geneuenses, a quibus non longè aberat: sed illis prætermissis, susceptum prosequebatur iter, breuique in Belgium peruenit, acceptusque Bruxellis honorificè à Gubernatrice, multa ex ea didicit de statu regionis. Multi tum ex Geuseis è Belgio discesserunt, ab Albano sibi metuentes: qui exercitum suum per aliquot loca vicina ea ratione distribuit, vt si opùs foret, intra biduum omnes ad se euocare posset. Misit tamen etiàm plerosque equites & pedites ad loca præcipua, quæ magis præsidio indigere viderentur, additis mandatis, vt regię maiestatis nomine intra vrbes reciperentur.

Alij paucіores Hispanos scribunt.

Ad aduentũ Albani multi Geusei è Belgio abeunt.

Non dubium est, quin in tam perturbata republica, qualis tum erat inferioris Germaniæ, quæ Catholico Hispaniarum regi páret, multa animo agitanda fuerint Albano Principi, vt possent rebelles ad obedientiam, malè ab hæreticis dogmatistis persuasi & euersi, ad Catholicæ Ecclesiæ ouile reuocari. Opùs erat sanè non modò insigni prudentia & industria humana, sed etiàm singulari fauore & gratia Dei, sinè qua certè parùm humanitùs

effici

effici potuisset. Cœpit igitur Albanus paulò pòst quosdam primarios viros, quotquot compræhendere potuit, rapere in custodiam: & in ijs Comites Egmondanum & Hornensem. Buranum Comitem Louanij detentum, misit in Hispaniam. Egmondanus scripsit præfecto castri Gandauensis, vt traderet illud Hispano militi. Capti sunt & alij vigintiquinque. Horum omnium ea causa fuit, quòd in fœdere contra regiam maiestatem fuissent. Missi sunt omnes isti cum tribus Hispanorum millibus in castrum Gandauense, & illic diligentèr asseruati, donèc aliud de eis esset constitutum.

1567

Multi traduntur in custodiam.

Porrò Albanus princeps ad ordines & status Belgij misit literas regis, quas credentiæ vocant, simul indicās, quid à regia maiestate ipsi esset demandatum. Hortabatur omnes, vt regi suo morigeros se præberent, arma ponerent, catholicæ religioni se accommodarent. Atque vt faciliùs domare posset, si qui pergerent esse refractarij, Antuerpiæ curauit castrum munitissimum exædificandum, idque breui sanè tempore, quòd ingens esset eorum manus, qui illi structuræ suam operam nauarent. De castri illius amplitudine & munitione satiùs est nihil dicere, quàm parùm pro dignitate. Aiunt magnum ea re plerisque terrorem fuisse allatum, præsertìm quòd quorundam facultates fisco regio addicerentur, quibus volebat Albanus hominum furiosorum scelere euersas & vastatas ecclesias atq; monasteria, statuas quoquè & imagines confractas, instaurari. Multi tum partìm in Angliam, partìm in Germaniam secesserunt. Hæc si præuidere voluissent, qui malè à sectarijs persuasi, rebus nouis contra regis sui voluntatem studere, religionemq́ue perturbare non dubitârunt, rectiùs profectò & sibi & vniuersæ regioni consuluissent. Multa sępè attentant homines parùm attenti, quid quandoquè accidere possit, atque ità tum seipsos, tum alios plerunquè in grauissima discrimina adducunt. Sed hanc in partem illi confidentiùs peccant, qui sub prætextu pietatis aut religionis secùs faciunt, quàm deceat bonos & cordatos homines. Ij ęnim, si non succedant mali eorum conatus, consolantur sese, licèt non rectè, rectæ voluntatis, vt ipsi putant, conscientia. Atquì hoc pacto facilè sese tuebuntur etiam sæuissimi tyranni, qui Ecclesiam Christi atrocissimè vexârunt, quòd putarent religiosè se illud facere. Sed error non efficit, vt culpa vacent. Quam multa planè impia, nostra ætate designârunt sub Euangelij prætextu

Castrum fortiß. Antuerpiæ extruitur.

Temeritas multos perdit.

Neochri-

1567 Neochristiani, quas turbas, quas cædes, quas tragœdias multis in locis excitârunt non sinè irreparabili Christiani orbis detrimento? Excusant se, quòd zelo puræ doctrinæ id fecerint: sed interim nulla re magis, quàm sana doctrina premuntur & impietatis arguuntur. Hæc cò dicta sint, vt non sibi blandiantur, qui tumultus in Belgio & alijs locis excitârunt, & posteà in magnas calamitates inciderunt, tanquàm id propter Euangelium & fecerint, & patiantur. Quod enim illi Euangelium dicunt, perpetuus totius orbis Christiani consensus damnat & reijcit, nec alio quàm falsæ doctrinæ loco habet.

Sub prætextu Euangelij quot mala perpetrata.

Cùm sic autem Albanus Dux sese compararet, princeps Auraicus & Ludouicus frater eius, qui in Germaniam se receperant, in eam curam & cogitationem incumbebant, vt possent in Belgium reuerti: nec deerant, qui solicitati ab eis, multa eis pollicerentur: quorum etiam ope & auxilio ad equitum tria, peditum duodecim millia princeps Auraicus contraxit. Quibus tamen solis fortassis ille parum attentare ausus fuisset, nisi sibi planè persuasisset, fore vt si cum ijs copijs in regis ditiones esset ingressus, vltrò ei adessent Belgæ, commeatuque & omnibus rebus necessarijs ipsum adiutarent: quod tamen longè secùs euenit. Nec interim sibi deerat Albanus Dux, in rebus bellicis longè exercitatissimus: sed modis omnibus studebat populum in officio continere, seueroque proposito edicto, iubebat omnes & singulos veterem religionem colere, adire templa, diuinis officijs interesse, arma sua tradere oppidorum & pagorum præfectis.

Princeps Auraicus magnas contrahit copias.

Edictum Albani Ducis.

Cumque sic Belgicis rebus animum intenderet, Parmensis princeps, quæ hactenùs Belgij Gubernatrix fuerat, à rege Philippo petijt copiam in Italiam reuertendi. Rex annuit petenti, & aliquot coronatorum millibus regia liberalitate ei oblatis, annuo quoquè quatuordecim millium coronatorum redditu perpetuo atque hæreditario illi assignato, peramantèr ei per literas gratias egit, ob susceptos toleratosque in strenua & fida Belgicarum ditionum administratione labores. Ijs literis & nuncio accepto, illa, omni sua authoritate in Albanum Ducem translata, mense Aprili, anno 1568. è Belgio discessit in Italiam, vbi ab Octauio Duce marito suo humanissimè excepta est. Porrò Albanus cùm Bruxellas venisset, typis excudendum atque euulgandum cura-

Liberalitas regis Philippi in Gubernatricem.

Gubernatrix redit in Italiã.

curauit exemplum collatæ ipsi à rege potestatis, amplioris sanè, quàm fuisset Parmensis principis, & Gubernatricis Margaretæ, quippe qui etiàm supremus belli dux esset constitutus, multaque authoritate in destituendis atque instituendis locorum præfectis, alijsque rebus constituendis vti posset. Permultis ea res parùm grata fuit. Gandauenses, assumpto Comite Egmondano, qui tum necdùm in custodiam traditus erat, initio mensis Septembris veniunt Bruxellas ad Ducem Albanum, proponunt ei quàm incommodum ipsis futurum sit, si quemadmodùm alicubì iam fecerat, velit eis auferre oppidi claues & id genus alia. Albanus ad ea respondit, se id curaturum, quod esset è re sui regis, sicque dimisit illos. 1567

Eodem mense Septembri, & quidē primo eius mensis die, quidam Abbas Brabantiæ, ablata secum magna pecuniæ summa, excusso cucullo, extra regis ditiones abijt, & viduam quandam opulentam duxit vxorem, sic enim Euangelici hodiè loquuntur, cùm non sint vxores, sed incæstæ concubinæ. Is Abbas aliquandiù concionatus erat catholicè, habebatque frequens auditorium: sed cum ei nescio qua de causa interdictum esset, nè concionaretur, mutata religione, factus est Augustanæ confessionis. Porrò apud eos, qui Augustanam confessionem complectuntur, non solùm nihil habet turpitudinis, sed magnam etiàm laudem meretur, si monachus, nulla habita diuinarum humanarumque legum ratione, non stet promissis, sed contra votum suum adiungat sibi fœminam, & cum ea propalàm viuat perquàm amantèr & familiaritèr. Hoc scilicèt lumen in orbem Christianū inuexit pura doctrina, quam iactant Euangelici in suam ipsorum ignominiam & dedecus sempiternum. Auertat illud lumen Christus Iesus lux vera ab omnibus, qui nolunt ab illo quandoquè mitti in tenebras exteriores, vbì erit fletus & stridor dentium. Obseruandum hìc obitèr est, Abbatem hunc leui occasione primùm à catholica religione, mox etiàm à monastica professione defecisse: vt intelligas eos, qui à catholica fide deficiunt, tanquàm diuinæ gratiæ ope destitutos, perfacilè ruere in deteriora, seipsosque desperantes, quod de quibusdam Apostolus ait, tradere impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam. Solent imperiti homines dicere, desperatione fieri monachum, sed certè desperatio apostatam facit citiùs, quàm monachum. Molesta enim est

Abbas Apostata.

O cæcas hominum mentes.

Matth. 8. 13. 22. 24. 25.

Ephes. 4.

Desperatio num faciat monachum.

1567 veteri homini monastica disciplina: itaque fit, vt qui cælestia non appetunt, nec spe futuræ beatitudinis nituntur, salutem facilè desperent, sicque redeant ad latam & spatiosam mundi viam, quam in monasterijs sibi præclusam vident. De ijs loquor monasterijs, in quibus viuitur ad monastici canonis præscriptionem. Sed ad rem.

Cùm Albano Duci displicuissent, quę Gandauenses proposuerant, conuocauit Belgij status & præfectos, legitque eis mandatum Catholici regis. Deindè iussit detineri Comites Egmondanum & Hornensem, vt iam antè diximus. Captus est etiàm Comitis Hornensis secretarius cum actis & scriptis omnibus domini sui. Pauloantè in Hispanijs quoquè in custodiam missi sunt frater Comitis Hornēsis, & alii duo. Inter Antuerpiam & Bruxellas nocte compræhensus est dominus à Strael, vir magnæ authoritatis & valdè opulentus, eiusque bona omnia in ædibus eius Antuerpiæ coram aliquot magnis viris in scripta relata sunt. Hac Albani seueritate animaduersa, plerique aufugerunt, alij sedatiùs & moderatiùs sese gessère, vti iam partìm anteà attigimus.

Comites Egmondanus & Hornensis ducūtur in custodiā.

XXIIII. Octobris Albanus princeps Antuerpiā profectus est, cùm cognouisset castrum eousquè exędificatum, vt possent illic milites sua habere domicilia. Cùm venisset Antuerpiam, accuratè inspexit structuram castri. Intereà dum ille est Antuerpiæ, Mechliniense arsit armamentarium, in quo erat puluis tormentarius: sed cùm extra plateam esset, nihil prætereà detrimenti attulit, nisì quòd sustulit omnes, qui in eo erant, & molendinum perdidit. Doluit ea res non immeritò Albano Duci.

Armamētarium Mechliniæ ardet.

Per id tempus Galli iterùm tumultuari cœperunt, & alterum serere ciuile bellum non sinè summa pernicie patrię suæ & regni florentissimi. Scripsimus quædam superiùs anno sexagesimosecundo, quænam ab Hugonotis (ità enim vocantur, qui se reformatæ religionis videri volunt) tum perpetrata fuère. Confirmat ea scriptum quoddam docti cuiusdam viri, qui se pleraque vidisse confirmat. Est typis excusum hoc anno septuagesimotertio, vndè hoc loco quædam adscribere visum est, quandoquidem nonnulla ex ijs etiàm ad secundum tumultum pertinent, de quo iam dicturi sumus. Ait ergò: Ruinæ & crudelitates, quas hæretici in nostros exercuêre, vix à posteris credētur: Altaria destructa, imagines cōminutæ, templa multis locis incensa, multis diruta: quid dico multis? Sanè numero incredibili, vtpotè ad decem

Secundum bellum ciuile in Gallijs.

millia

millia & supra. Quæ residua fuêre, ad vsum equorum commutata, aut in speluncas latronum conuersa. Aureliæ augustæ Crucis templum, mirabili opere & cęlatura, Lugduni fanum Iusti supra forum Veneris situm, actis cuniculis & incenso puluere corruerunt. Sanctorum ossa aut concremata, aut in profluentem deiecta. Sic D. Martini apud Turones, Irenæi, Iusti, & Bonauenturæ apud Lugdunenses, Hilarij apud Pictauos, apud Engolismenses diuorum omnium, qui ibi sepulti erant, corpora amisimus. Monasteria supra sexcenta solo æquata, plurima incensa: quam calamitatem pertulit magna Carthusia Allobrogum, tertio lapide à Gratianopoli. Vasa aurea atque argentea, quæ Maiorum pietas templis reliquerat, partim ab hæreticis per sacrilegium rapta, & in pecunias versa: partim à præfectis prouinciarum in vsum belli accommodata. Eucharistia porcis obiecta, pedibus protrita, oleo sacro cocta, & quod maximè horrendum est dicere, tergendis natibus adhibita, cùm eam vocitarent irrisorio apud Gallos nomine Iohannem Album, stultum appellantes Christum, quòd sub figura panis corpus suũ occuluisset. Preciosa vestis, aulæa omnis generis, & gemmata sacrorum ornamenta amissa, ex vasis æneis tormenta conflata. Bibliothecæ, quæ in nostra Gallia instructissimæ atque antiquissimæ fuêre, passim arserũt. & post pauca, quæ nos ferè anno 62. commemorauimus: Multæ vrbes ferro ignique vastatæ, multæ multa auri pondo seditiosis extrema minitantibus tradere coactæ: aliæ diuturno militũ pręsidio vexatæ, mœnibus nudatæ, pecunia mulctatæ, vectigalibus oppressæ: ciues in exilium acti, aut in oculis vxorũ & liberorum trucidati, agri hostiliter vastati, coloni per ludibrium interempti, Francorum opes aliò translatæ. Documento futura posteris Gallia, quàm pręsens atque efficax rerumpublicarum venenum sit ciuilis dissensio. Plùs enim ea duobus hisce tumultibus, quàm omnibus externis post hominum memoriam bellis attrita est. Veteres crudelitates hæretici partim renouârunt, partim nouas exercuerunt. Tyberio voluptati fuit, miseros è præruptis locis deorsùm agere præcipites: quo genere supplicij etiam cęteri plurimum vsi. Ad Petram fortè cohors præsidiaria, quæ accepto iureiurando venerat in deditionem, tali mortis acerbitate integra interijt. Oppidum est in comitatu Venetico Moruasium, ad litus Rhodani situm, cui imminet altissima rupes: Oppidani metu perculsi, arcem rupi impositam,

1567

Hugonotarum facinora in Gallijs fanè horrenda.

O plùs quàm Satanicam impietatem.

Ciuilis dissensio quàm perniciosa.

Tyberij crudelitas.

1567 in quam præsidij causa confugerant, dediderunt. Euestigiò contra morem militarem ducenti crudelissimè necati, reliqui, quorum magnus erat numerus, ex fastigio rupis acti præcipites.

Nota rem memorabilem. Duo tum ibì memorabilia acciderunt: Quidam oppidanus inter cæteros datus in præcipitium, arbusculæ in media rupe prominentis felici casu ramum arripiens, suspensus hæsit: mille dein spectantium hostium telis impetitus, nihil læsus est. Qua re illi attoniti, iterato iureiurando hominem se seruaturos, funes dimiserunt. At ille renuens, cælitumque omniū implorans opem, hostium crudelitatem euasit. Eum hominem rex Carolus, quo tempore salutari consilio singulas regni prouincias lustraturus adijt, illac iter faciens videre voluit: filię dotem, illi annuas pecunias in alimenta constituit. Puella quædam sedecim annos nata, per medias hostium acies virili animo transiens, cùm patrem occisum putaret, sola arcem petijt: in qua alijs super alia iactis cadaueribus, multis audacter euolutis, ægrè patrem inuenit, confossum quidem multis vulneribus, sed tum leniter adhuc spirantem. Humeris ergò impositum, spectante hoste, domum tulit, neque solùm vitæ, verùm & sanitati restituit. Item aliquantò pòst: Apamenses hæretici festis Pentecostes signo dato, supra ducentos ex gente Catholicorum interfecerunt, consulis domū incenderunt: cuius incendij ardentibus flammis, cum duobus liberis vir constantissimus est extinctus. Mulieribus grauidis vterus ferro cæsus, infantes ad saxa acti, antè mortem accepére, quàm vitam. Ad fanum Macarij (vt paulò suprà habetur) in Vasconia ab hęreticis Catholici viui aggesta humo obruti, pueri medij ferro secati: Sacerdotum viscera fuste intorta sensìm extracta. Quis hæc credat, qui ipse non viderit? & tum verè ità acciderunt. Constat supra quinquiès mille sacerdotes omnis generis vtroque tumultu & lentis & crudelibus supplicijs esse peremptos, quibusdam eorum pellem detractam, qui octauo aut nono demùm die quasì ad insaniam redacti, spiritum exhalabant. Multis caput amputatum: alij militari supplicio minoribus tormentis expositi, aut ænearum machinarum ori illigati, emisso igne in frusta distracti, plurimi vnco summo gutturi affixo, dolore & inedia cōfecti, non pauci in templorum crucibus suspensi. Plurimi etiàm sulphureo puluere instructi, lardoque peruncti, misso igne arserunt. Alij candentibus verubus viui per posteriores partes infixi, alij

Ecce tibi humanitatem planè Euangelicam, si dijs placet.

5000. sacerdotum crudelitèr necata.

claùis

clauis ferreis, in abrasam capitis partem adactis, extincti: 1567
nonnulli exenterati, quorum viscera frumento respersa, in alimentum porcorũ cesserunt. Ad castrum Longumellum sacerdos vir sanctissimus ab illis capitur: qui cùm fratris pecunia ducentis aureis sese redemisset, tale suppliciũ pertulit: Penem fune stricto alligârunt, ad tertium vsq; lapidem incitatis equis, fratre eiulante & sequente, traxerunt, ad focum suspenderunt, vt subiecto fumo extingueretur. Deniquè instàr porci, linea recta in partes dilaniârunt. Coloni eius hominis sanctitatem vsque hodiè lugent. Multi supersunt adhuc mutili, dissectis naribus, amputatis auribus, pedibus scissis aut adustis, vnguibus extractis, cæcati, vulnerati, sensibus spoliati, qui harum crudelitatum præ se ferunt vestigia. Sacræ virgines innumeræ violatæ &c. Hæc omnia adeò sunt vera, vt hęretici etiam multo plura, & his acerbiora se fecisse, etsi non sinè diuina interdùm vltione, glorientur. Hactenùs ex scripto illo, non ità pridèm impresso. Puto autem hæc eiusmodi esse, vt vel sola sufficiant abundè declarare, quales efficiat portentosum huius seculi ęuangelium. Et quis interìm satìs admirari possit istorum hominum impudentiam, qui cùm talia ausint, quæ omnem ferè vincant quantunuìs barbarorum hominum immanitatem, tamen se pacis studiosos iactitent, culpam omnem horum tumultuum in catholicos conferant, se ad arma capessenda non sua voluntate, sed catholicorum improbitate adactos, palàm testentur. Respondet quidam ad ea inprimis grauitèr & eruditè, vt nôsse possunt omnes, qui legere nôrunt. nam isthoc quoquè scriptũ impressum habetur. Iam dico, inquit inter cætera, vos in Caluiniana schola ità esse institutos, ità informatos, vt quæcunque meditamini, quæcunque agitis, quô priùs facta, quam cœpta esse audiantur, eaipsa in aduersarios exoneretis, eorũque innocentię & integritati vestras fraudes, vestras machinationes, vestra veneficia, vestras cędes imputetis. Hæc ille. Sed iam ad historiam propiùs accedamus: Anno sexagesimosecundo quædam in Gallijs pax inita est cum seditiosis, licèt quibusdam catholicis reclamãtibus, qui molestè ferrent permissum sectarijs Hugonotis, vt suo more viuerent, & sua nescio quæ sacramenta ministrarẽt. Videbatur tum quędam à bellis regno illi reddita tranquillitas vsque ad præsentem annum, putà 1567. sed interìm tamen, quemadmodùm Galli ipsi scribunt, per omnes vrbes & oppida dira quædam fames ac pestis gras-

Ecce in quibus glorientur Euangelici fratres.

Caluiniana schola artes.

Fames & pestis in Gallijs.

1567 grassabatur, ità vt Lugduni triginta hominum millia & eo ampliùs extincta sint. Non valdè autē isthuc admirabitur, quisquis accuratè considerare velit ea, quæ paulò suprà à sectarijs in regno illo incredibili crudelitate & impietate designata diximus. Hoc quidem sinè horrore commemorari non potest, quòd tum Lugduni matrona quædam nobilis, cùm vidisset filiam suam iam nubilem peste correptam, ex altissima ædium parte secum præcipitem eam in viam egit. Valdè luctuosa fuit Galliæ lues illa, per ciuitates & pagos omnes ità diffusa, vt ab eius contagione nullus ferè locus immunis esset. Obijt tum etiam inter alios Iohannes Caluinus Geneuensium hæresiarcha, vir pestilentissimus & arrogantissimus, diuina maiestate in illum per extremę vilitatis vermiculos animaduertente. Obijt enim morbo pediculari miser homuncio, qui suo fermento innumeros corrupit, & amplissimas vias Antichristo muniuit. De illo passim suprà dictum est: nos eo relicto, ad alia transimus. Libet autem rursùs quædam hîc ad verbum describere ex eo, quem paulò antè audiuimus tragœdias Galliarum referentem.

Immane facinus.

Fœda mors Caluini.

Seditiosi, inquit, noua consilia agitare cœperunt, sibi capiendum esse regem, & Lutetiam occupandam. Etenim spem animo conceperant, ea vrbe, quam semper impijs conatibus suis infestam senserant, redacta in potestatem, fore vt haud magno negocio toto regno potirentur. Vndiquè coniurati conueniunt occultè: indicitur per ministros facinoris dies: qui vt erant tractandorum animorum magni artifices, fraudulentis persuasionibus quàm ardentissimè poterant, ad apparatum belli iuuabant: atque vt tepidos & meticulosos nonnullos ad concepta flagitia faciliùs inducerent, asserebant Catholicis decretum esse, quos intra biduum hæreticos vspiàm in sua gente reperirent, è medio tollere atque trucidare. proinde tutius esse, quam occultissimè domos deserere, atque omni astu suas fortunas & capita tueri. Itaque tertio Calendas Octobris anni 1567. cùm iam copiarum aliqua pars nocturnis itineribus in vnum confluxisset, exinopinatò apparuère insidiæ. Minimū abfuit, vt non omnia, antequam fierent palam, hostes occuparent, vastarent atque euerterent. Et post pauca: Erat rex Meldis, decimo à Lutetia lapide, in quam vrbem conuenerant sex millia Heluetiorum, quos aulicorum consilio euocatos (cùm dicerent Hispano exercitui, quē Albanus regulus, transitu per

Nota ministri Euāgelici ad quid hortētur suos.

ta per Gallias impetrato ductabat, minimè fidendum) rex decreuerat penès se habere. Hæ cohortes à diuina prouidentia, quæ in maximis quibusque periculis coronæ Gallicæ nunquàm defuit, in eas partes cælitus destinatæ videbantur. Etenim si non illæ ante omnia prestò fuissent, non tantùm Valesiam gentem, quæ regum hodiè prosapia est, verùm vniuersam quoquè orthodoxam religionem vna dies euerterat. 1567

Periculum regis Galliarum ab Hugonotis

Ergò comparatas suo capiti insidias rex cùm intellexisset, instructo ad pugnam, quem penès se habebat, Heluetiorum exercitu, consilio Nemorosi reguli ea in re vsus, media nocte, nihil tale opinantibus seditiosis, Lutetiam properat. Hostes, cùm paulò antè diuisissent suas copias, antequàm in vnum cogi possent, cum Heluetijs congredi non ausi, prædam è manibus amisêre. A Lutetianis interim eductæ celeritèr ex vrbe decem millium copiæ, regi periclitanti ad quintum ab vrbe lapidem iêre obuiàm. Magna ibì Catholicorum, posteaquàm regem è tam præsentibus periculis diuina ope ereptum vidêre, congratulatio, magnus animorum motus aduersùs impios, facinorosos & sceleratos hæreticos. Perbellè autem euasit Cardinalis S. Crucis, qui animi gratia regem inuisere cupiens, ex Italia in Galliam fuerat profectus. Cùm enim cerneret se iamiam intercipiendum, misit ante se plures, qui hostibus significarent se lento gressu sequi cum familiaribus. Inimici ergò, nè detegerent qui essent, primos illæsos abire siuerunt. Cardinalis verò cum reliqua turma, eádem via, qua venerat, properè retrocedens, prædæ auidos illusit.

Cardinalis S. Crucis vix euadit manus Hugonotarum.

Mouit exindè se exercitus seditiosorum ad phanum Dionysij, quo in loco veteres regum thesauros, qui ibì asseruabantur, se intercepturos sperabant. at illi pridiè Lutetiam translati erant. Interim decuriones Parisiorum, dispositis in muro æneis machinis, & incitatis ciuibus ad custodiam vrbis, summæ rerum diligentèr prospiciebant. Calendis Octobris secunda noctis vigilia 16. frumentarias machinas, patentibus campis via Dionysiana ad vsum amplissimæ vrbis dispositas, hostes incendunt. Flamma tanta fuit, vt vrbs tota ardere videretur: quę res ingentem metum ciuibus attulit, maximè verò, cùm intellexissent hæreticorũ consiliũ fuisse, eo quasi signo dato coniuratis, qui intra mœnia erant, in proprias ædes incendijs excitatis, concremare ciuitatem. Etenim in multis locis fasciculi dispositi cum puluere, Deo

Parisiensium fides erga regem.

Incenduntur 16. molæ.

1567 ità prouidente, reperti sunt, rebellesque, qui erant in vrbe, effractis domorum foribus, aut capti, aut trucidati.

Edictum pium regis Franciæ. Mox verò edicto regio cautum est, vt omnes vtriusque sexûs homines signo S. Crucis insignirentur, nisi qui mâllent euestigiò caput amittere. Pulchrum erat videre rosaria collis pendentia, varijs crucibus adornata. Cautum insuper est omnibus, suarum ædium curam agere, arma gestare, vasa repleta aquis præ foribus habere, ante singulas domos lāpades ardere, totas noctes insomnes ducere, vna manu, exemplo filiorum Israel, ædificare, & altera se tueri. *2. Esd. 4.* Sæpius circuibant & omnia scrutabantur tribuni. Licitum erat tali rerum articulo, iuxta consilium Christi, vendere tunicam, & emere gladium. *Luc. 22.* Eádem nocte pellis hominis in publico vico inuēta est, quę pios multùm terruit. Si quis minimum verbum in fauorem seditiosorum protulisset, eum cuique necare erat liberū. id quod accidit in multis. Postero die ad arma conclamatum cum esset, ilicò catenæ ferreæ transuersis vijs extensæ, omnia armatis repleta, domus & fenestræ lapidibus, cùm hostes jam in vrbe esse dicerentur. Si quis terga verteret, aut fugam attētaret, confestim trucidabatur.

Hugonotæ valdè infesti Parisiensibus. Itaque consilij decreto statuunt seditiosi vrbem fame ad deditionem compellere, quod ob infinitam incolarum multitudinem factu haud difficile videbatur, præsertim obsessis vndiquè vijs, impeditoque commeatu, propterea quòd pons Carrentinus, ad cuius vicum Matrona Sequanæ iungitur, ab hostium turmis interclusus esset. Extabant in eo fluminum concursu quàm plurimæ farinariæ molæ, quæ & ipsæ in potestatem venerant hęreticorum. Miserat eò rex præsidiariam cohortem, quo arcem vndiquè præmunitam, contra hostium impetus defenderet. Cæterùm proditione præfecti militum prodita vniuersa res, tam validam in vrbe famem fecerat, vt quæ pridiè quinque solidis comparari poterant, postero viginti venundarentur. *Fames Lutetiæ.* Captus interim proditor, laqueo finiuit vitam in via arenaria.

Exemplū insignis humanitatis. Eodem die cohortes quædā vrbe egressæ, incursione in hostes facta, duas ingētes naues onustas panibus intercepêre, quæ pauperibus fame pereuntibus euestigiò sunt in eleemosynam erogatę. Intereà peditatus veteranorum militum equitatusque vtriusq; armaturæ plurimus conuenerat. Quamobrem tertio Idus Nouembris prodijt ex vrbe regius exercitus. peditum decem, equitum quatuor

erant

erant millia, cum machinis æneis quatuordecim. Qua re per exploratores cognita, dato signo, è fano Dionysij promouerunt tria millia peditum, equitum verò quatuor millia. Maiorum tormentorum nullus apud eos apparatus erat. Duces fuerunt Ludouicus Condæus & Colingij fratres. Quarè in campis Dionysiacis, vno lapide ab vrbe Parisiorum, acris pugna occumbente iam sole commissa est. Cæsi in vniuersum equites quingenti, & circitèr quadringenti pedites. Ardorem pugnæ nox interueniens diremit, quæ si vel vna hora interuenisset tardior, actum fuerat de vniuersis seditiosis. Eo prælio cecidit Anna Momorantius, octo prioribus certaminibus clarus, modò cùm in primis ordinibus pugnaret, ab Edouardo Scoto, quem ignominiosa morte liberâsse ferebatur, septem vulneribus confossus, post biduum extinctus est. Ex hęreticis interempti Comites duo, Saltuanus & Claromontanus Dampetra, multique alij in armis nobiles. Qui certamini superfuêre, ad fanum Dionysij reuersi, tota nocte trepidârunt.

1567

Ammiralius & Andelotus.

Hugonotæ permulti cæduntur.

Postero die, antequàm ab exercitu regio obsideri possent, præmissis sarcinis, valetudinarijsque relictis, fuga discessionem fecêre. Quòd verò templum S. Dionysij & busta regum ferè omnia intacta reliquêre, causam fuisse asserunt, quoniam ibì Ludouicum Borbonium Condæum in regem coronauerant, monetamque auri tali inscriptione cuderant: Ludouicus XIII. Dei gratia Francorum rex, primus Christianus. Hucusquè author ille. Obitèr Lector obseruet, quòd dicit Condæum appellatum esse primum Francorum Christianũ regem. Ergò omnes superiores reges Christiani non fuêre, trusique sunt in tartara. Absit autem, vt tam malè sentiamus de multis Francorum Christianissimis regibus. Possent hîc multa dici, sed res ipsa per se adeò turpis est, vt nulla sit confutatione opus. Nè quis autem dubitet vera esse, quæ author ille, cuius verbis quædam in Gallijs gesta, commemorauimus, de Hugonotarum consilio scribit, voluisse eos scilicet regem capere, extat Petri Carpentarij, hominis Caluiniani scriptum, in quo ille palàm asserit, eò spectare, eò tendere omnes Causariorum conatus (sic enim ille Caluinianos quosdam appellat) vt reginam matrem cum catulis eius tollant. Eius rei exitum polliceri eos sibi authoritate vatis illius impurissimi: (ità homo Caluinianus, Bezam, nî fallor, Caluinianorum pontificem & regem, vt ipse loquitur, appellare non dubitat) eius

Nota, Cõdæum dictũ primũ Christianũ Francorum regem.

Hugonotæ quid spectent.

1567 orationem vti oraculum, eius scripta vti libros Sibyllinos excæcatos homines (vtiquè Caluinianos) recipere: eum segnitiem & languorem Causariorum semper incusâsse, quòd quietè & pacificè viuendo, hostilem animum erga Papistas & erga regem deponere viderentur. Ait satis certis indicijs se accepisse, eum apertè regis caput petere, & multa alia, quibus Caluinianorum furores & amentiam, immò & hostilem in regem Gallorum animum satis declarat. Nec verò nobis debet vitio verti, si ea scribamus de Caluinianis, quæ è Caluinianorum scriptis promuntur. Ait idem Carpentarius, se sæpiùs obiurgâsse Causarios aulicos, (Caluinistas dicit) quòd illos non puderet homines flocci & nihili, & omnibus vitijs & probris coopertos, impensis publicis alere, & illis suas legationes & negociationes magis seriosas & graues demandare. At illi, inquit, mihi in aurem obmurmurabant, Breuì magnum & pulcherrimum facinus conficient. Ex quo facilè colligebam, Causam in suo sinu, tanquàm in vagina reconditos habuisse latrones & sicarios, a quibus magis principibus, quàm priuatis, timendum esset. Deniquè illos intelligebam vndiquè colligere homines feroces, audaces & manu promptos ad scelus perpetrandum. Sic ille. Vt autem Lector meliùs hæc assequatur, idem Author Causam, cuius creberrimè mentionem facit, dicit nihil aliud fuisse, quàm quorundam hominum, sanè Caluinianorum, qui pace vti & quietè viuere noluerunt, illicitam coitionem & factionem, ad interturbandam tranquillitatem publicam, contra leges & edicta Principis initam. Ab hac ergò Causa vocat Causarios, huic Causæ addictos: quos etiàm ait conuentus assiduè habuisse, in ijs nullum verbum de Deo, pace & tranquillitate tractatum: de bello, de suscitando tumultu verba fuisse: publicè religionem præ se tulisse: in abdito, remotis arbitris, nihil aliud, quàm arma & bellum spirâsse. Sub finem iubet eum, cui hæc scribit Carpentarius, Bezæ incendiario & furiæ, (sic enim loquitur) denunciare suo nomine, vt quiescat: ni id faciat, breuì, Deo permittente, futurum, vt omnes Principes & Respublicæ, quæ Caluinianam religionem profitentur, detecta Causæ proditione, & Causariorum conspiratione, qui specie religionis & libertatis Christianæ, omnes status regnorum & rerumpublicarum exagitare & euertere conentur, ad illos

Nota lector, quid machinentur Caluinistæ.

Vide quibus de rebus in suis conuenticulis agãt.

Causa-

Causarios opprimendos arma arripiant, & cætera, quæ ibi sequuntur, in quibus etiam meminit Sebæ hominis seditiosi, qui à Dauide rege defecit, quem, si literæ nominis & res attendantur, ait eius, de quo hæc scribit, typum fuisse. Vndè perspicuè licet animaduerti, de Beza eum dicere, cui etiàm hoc fert testimonium, cum Causæ superstites grauitèr increpate, quòd Principes Galliæ, sæpè ab illo anteà ad necem notatos atque designatos, non occiderint. Hæc ego idcircò ex Carpentario Caluiniano huc annotare volui, vt nè quis putet falsò à Catholicis affingi seditiosis, quòd Francorum regi necem moliti sint. Sed non possunt tantùm homines importuni, quantum vellent. Facilè autem Lector ex his paucis, quæ vel ex solo Carpentario adduximus, conijcere potest, quales viri sint illi, qui se reformatæ religionis & Euangelicos iactabundi gloriantur. 1567 2.Reg.20 *Beza quid Galliæ principibus sit machinatus.*

Cùm autem Gallorum rex Carolus à proprijs subditis suis ità oppugnaretur, Albanus princeps misit ad eum Comitem Arenbergium, cum non parua manu equitum & peditum: quorum aduentus fuit Regi non minùs gratus, quàm opportunus. Attamen hoc anno nihil admodùm deincèps memorabile gestum est in Gallijs. Magnum profectò fuit, Regem cum omnibus suis è tam præsenti discrimine ereptum fuisse. Postquàm autem Hugonotæ se inferiores conspexêre, in Lotharingiam profecti sunt, vbi se illis coniunxêre Germanorum magnæ copiæ: quibus illi iam audaciores effecti, redeunt in Gallias, oppidis omnibus pecunias imperant, efficiuntque vt omnes pasśim eius regni prouinciales ad arma concitentur. Capta ab eorum socijs est Blesarum ciuitas. Henricus Valesius, regis Gallorum frater, regio exercitui præfectus est, cui ad priores copias iam accesserant Itali, Galli Narbonenses, Aquitani, Heluetij. *Hugonotis se Germani coniungunt.*

Per id tempus in extremis Belgarum finibus aliquot peditum signa Geuseorum nomine confluxêre. Quæ res cùm incolarum animis terrorem attulisset, ab Albano principe missus est Comes Meganus cum non contemnenda manu, cuius aduentu regiorum animi erecti sunt. Pergebat interim Albanus in exædificando castro Antuerpiensi, petijtque a Belgicis ditionibus quadraginta millia coronatorum, quorum media pars illi structuræ, reliqua persoluendis militi stipendijs

1568 liis applicaretur. Spargebantur autem ab hæreticis libelli famosi in Albanum, vt quem ferro non possent, stylo confoderent.

Salentinus creatur episcopus Coloniensis.

Sub finem huius anni, cùm se vltrò abdicâsset pontificatu electus in Archiepiscopum Coloniensem Fredericus illustris Comes à Vueda, in eius locum 23. Decembris substitutus est, magna quidem omnium gratulatione, Salentinus illustris Comes Isenburgicus, multa doctrina, insigni probitate ac pietate, rara prudentia, multisque aliis egregiis virtutibus diuinitùs ornatus. Faxit rerum præpotens Deus, vt, quemadmodùm boni omnes id sibi de illo principe pollicentur, Coloniensem ditionem omnem ita gubernet ac moderetur, vt & temporariæ & Ecclesiasticæ res sub illo eos habeant prosperos successus & incrementa, vna eademque vera Catholica fides ità conseruetur, atque aduersùm fallaciosa & exitialia hæresum portenta muniatur, vt ad diuini nominis cedat gloriam sempiternam, & totius gregis sui salutem.

Pax infirma in Galliis.

ANNO 1568. in Galliis pax quædam confecta est, sed non valdè diuturna. Erant Aureliæ Hugonotæ cum milite aduentitio: quem locum, vtpotè egregiè munitum & opportunum, per insidias occupârant, atque in ea sola vrbe & eius suburbiis feruntur vltra quinquaginta sacras ædes subruisse, ità vt vix illarum vestigia apparerent. Faciunt, quod facturus est Antichristus: sub prætextu religionis, omnes religionis & pietatis officinas euertunt.

Aureliæ quot templa euersa.

Geusei Frisiam vexant.

Porrò huius anni initiis aliquot nobiles Geusei, qui è Belgio profugerant, duce Ludouico Nassouio, principis Auraici fratre, magno instructi exercitu, in Frisiam irrumpunt, magna dant damna ecclesiis, monasteriis, itemque aliis Catholicis: sed præsidia Hispanorum magno eis impedimento sunt, vt non possint pro suo arbitratu, quod cupiunt, efficere. Albanus princeps Antuerpia Bruxellas reuersus, vbi comperit principem Auraicum, & eius fratrem Ludouicum magnas cogere copias, quibus Belgium occupent, freti clandestino multorum prouincialium fauore: misit, huius anni, mense Februario præsidium Hispanorum in castrum munitissimum Bredanum, quod fuerat principis Auraici, misit etiàm ad alia loca Geuseorum milites, additis mandatis, nè cui præter regem parcerent.

Misit

Misit etiàm Louanium Comitem quendam, qui filium principis Auraici Antuerpiam adduceret. qui posteà missus in Hispanias, literis operam dedit Alcalæ, quæ est patria Ferdinandi Imperatoris longè pijssimi. Rex Catholicus ei fertur quotannis præbere duo millia ducatorum. Aiunt Egmondani Comitis filium, nisi ætas tenerior obstitisset, paritèr in Hispaniam abiturum fuisse. 1568

Ea tempestate ad Picardiæ fines quidam Geusci in syluas sese abdebant, multas ex prætereuntibus agebant prædas, nec paucos miserè iugulabant, multaque flagitiosè designabant. In eos immissi ab Albano Duce Hispani equites & pedites, homines sceleratos partim egregiè profligârunt atque conciderunt: partim magno numero viuos ceperunt, quorum bona pars palàm diris est supplicijs affecta. Volebat Albanus princeps etiàm in alios, qui sub Margareta gubernatrice rebellionis capita & incentores fuissent, animaduertere. Publicè igitur proposito edicto, iussit principem Auraicum & Ludouicum fratrem eius, aliosque ad certum diem se sistere. Sed nemo id facere ausus fuit, demptis quibusdam humilis conditionis hominibus. Pergente autem Albano, triginta Antuerpiæ ciues, rebellionis nomine compræhensi sunt: ad Bacchanalia alij trigintaquatuor capti. Idem Gandaui, Tornaci & Mechliniæ factum.

Geusci in Picardiæ finibus quid fecerint, quid perpessi sint.

Intereà princeps Auraicus fertur per quosdam Germaniæ Principes sibi voluisse conciliare regem Philippum: sed cùm tandèm nihil fieret, Dux Albanus modò hos, modò illos iubebat in custodiam recipi: quæ res multis causa fuit, relictis omnibus suis rebus mobilibus, aliò commigrandi, ijs præsertìm, qui haberent, vndè possent alibì sustentari. Per id tempus plerique seditiosi duce quodam barone, ad mille quingentos coière, infesti inprimis templis, sacellis, monasterijs, quæ inflammabant, milliari vno ab Antuerpia & circitèr. Contra illos misit Albanus dominum Beouorensem, qui nullis suorum amissis, nequam homines cecídit, ijs, qui superfuère pugnæ, plerisque omnibus submersis, centum & mille suspensis. Ea causa tumultuatum est Antuerpiæ, sed sedata res est.

Seditiosi quidam cæduntur apud Antuerpiam.

Postquàm principis Auraici filius in Hispanias per mare missus est, Albanus Italos equites Tornaco euocatos cum multis alijs, per diuersa loca distributis, ad

tuen-

1568 tuendos Belgij fines iubet profisci, nouum quoquè conscribit militem, quòd verebatur pace in Gallijs composita, nè quid in descensu aduersùs Belgicas ditiones Hugonotæ & qui illis militârant, attentarent.

Diximus iam suprà, Blesensem vrbem captam ab Hugonotis. Ea hoc anno, mense Februario à Rege recuperata est. Multùm in eo fuère Hugonotæ, vt Carnutes quoquè expugnarent, sed fortissimè propugnantibus qui intra vrbem erant, coacti sunt re infecta obsidionem soluere. Feruntur sanè rebelles Hugonotæ spontè contulisse pecuniam, quæ externo militi numeraretur: atque etiàm nobiles Hugonotæ vltrò obtulisse & impendisse preciosissima quæque, putà, torques, annulos aureos, vasa aurea & argentea.

Pax Parisijs proclamata.

Martio mense cum Hugonotis pax confecta est, & proclamata Parisijs. Ciues Parisienses paulò antè, rei benè gerendæ spe, decies centena millia aureorum, vt quidam scribit ex Gallijs, in bellum alacri animo contulerant. Quibusdam ea pax propter conditiones adiunctas, inuisa fuit, & certè diuturna non fuit, vti pòst audiemus.

Vide quid Euangelici etiàm apud Turcas moliantur.

Scripta est hoc anno Constantinopoli Epistola quædam iam typis excusa. Extat nomen eius qui scripsit, & ad quem scripta est. In his literis fit mentio cuiusdam non postremi Hugonotæ, expresso etiàm eius nomine, qui ex Gallijs venerit Constantinopolim, & ibì multa egerit cum supremo Bassa, homine astutissimo, de Hugonotis in Turcarum Imperatoris fidem & tutelam suscipiendis. Sed cùm intellexisset Bassa, Hugonotas aduersùs suum regem Carolum rebellare, vt habent eæ literæ, valdè in hominem commotus est. Turpe autem certè est, quod Hugonota ille scriptum obtulit Bassæ, in quo non negauit Hugonotas regis Galliarum subesse imperio, sed rebellare ei propter religionem ipsorum, quæ sit Turcicæ proxima. Item paratissimos fore Hugonotas ad turbas & seditiones in Alemannia procurandas, quandò id Turcis commodum videretur. Item Hugonotas, si in Turcarum Imperatoris tutelam reciperentur, eius maiestatis fore socios vtilissimos: quòd non solùm regem suum vexare possent, nè affinem suum regem Hispaniarum contra Turcas siue consilio, siue milite iuuet: sed etiàm per aliquot potentes Alemanniæ Principes, qui Hugono-

ta-

tarum rebus manifestè faueant & auxilientur, ipsum 1568
Romanorum Imperatorem impedire in omnibus consilijs eius, quæ contra Turcas susciperet. Hæc tam fœda, tam prorsùs ab omni Christiana pietate, immò etiàm ab omni humanitate aliena ausus est Hugonota ille Turcis proponere, ità vt is, qui has literas scribit, testetur hæc palàm iam dici & circunferri per totam Constantinopolim. Respondit autem illi Bassa per interpretem, Hugonotas longè inferiores esse, quàm vt ad illorum amicitiam sese demittat supremus orbis princeps: nec fidem haberi debere istis socijs, qui proprium etiàm regem proderent & impugnarent. Turcas solitos esse cum Imperatoribus, regibus & magnis principibus agere, non cum perfidis seruis, & rebellibus subditis. Hæc & pleraque alia in illis literis habentur: è quibus potest intelligi, ipsos Hugonotas fateri, suam religionem Turcicæ esse proximam: tum quàm parati sint ad gratificandum Turcis, ad excitandas seditiones in Germania, & cætera. O miseram sanè hoc æuo Christiani orbis conditionem, qui a nullo magis proditur Christiani nominis atrocissimis hostibus, quàm ab illis, qui vel maximè Christiani & reformatæ religionis videri volunt. Sed hæc valeant, indigna prorsùs, quæ literis annotentur, nisì quòd expedit nosse, quid clàm isti moliantur.

Turcarum princeps contemnit Hugonotas.

Mense Aprili certis nuncijs ad Albanum Ducem ablatum est Germanos, facta in Galliis pace, reditum parare in Germaniam, sed priùs Belgium inuisere constituisse. Confestìm ergò mittit versùs Leodium Hispanos & Italos equites omnes, cum peditatu Galliæ cisalpinæ: curat etiàm nouas conscribendas copias. Interìm detegitur nefanda in caput eius quorundam cōspiratio, qui eum cum Hispanis corporis eius custodibus, ad Abbatiam quandam haud procùl Bruxellis proficiscentem è medio tollere volebant. Captus est, qui hoc tetrum facinus designaturus erat. Per id tempus nihil ferè hominum sermone ferebatur, nisì de proditionibus & clandestinis machinis. Dolebat enim multis, quòd Albanus quadam seueritate in seditiosos vteretur. Nè quis autem sibi persuaderet his rebus perterreri eius animū, nihil de administranda iustitia ille remittebat, & omnibus se spectandum exhibebat.

Conspirāt quidam in caput Albani principis.

Prodijt tum quoquè in lucem, venisse quosdam Leodium, sub vestibus gestâsse arma, quibus eius vrbis

Epi-

1568 Episcopum & clerum omnem perimerent, eorumque facultates diriperent, vsuri illis ad debellandos Hispanos: sed capti omnes, meritas dedêre pœnas. Princeps Auraicus, quorundam ope & opibus adiutus, conscribit ad nouem millia equitum, peditum quindecim. Non desunt, qui affirment consistoria hæreticorum iam tum in Belgio instituta fuisse, eaque nummos ad hoc bellum suppeditâsse: Idem fecisse profugos ex ditionibus regis Catholici. Non latebat Albanum, quid Princeps moliretur, & qui hincindè fierent concursus armatorum hominum. Itaque Hispanos ferè omnes misit Namurcum, duo millia peditum & equites quingentos Traiectum superius, Comitem à Bossu Hollandiæ præfectum, ad alia tuenda loca. Indiès tum aperiebantur nouæ machinationes. Captus quidam Antuerpiæ est, qui pecunias elargiebatur, vt seditiones excitarẽtur. Prodidit hoc Germanus quidam, cui eam in rem duplex stipendium promiserat. Bruxellis quoquè & alijs locis libelli impressi spargebantur, quibus prouincialium animi in Hispanos incitarentur. Diligens verò inquisitio fiebat, vt possent eorum authores reperiri.

Sicarij Episcopo & Clero Leodiens. necem machinãtur.

Nota nequam hominis conatus.

Mensis Maij initio comperit Albanus magnam Germanorum manum per Mosam in Belgium iter intendere. Contra illos misit aliquot signa peditum & equites quingentos, qui hostes in fugam compulerunt, cæsis mille quingentis, cùm ex regijs non nisi quadraginta desiderarentur. Sed tamen pergebant illi non parùm facessere negocij, præsertim vicis & pagis. In Geldriam venit quidam Comes cum duobus equitum & quatuor peditum millibus: sed ea regio ità erat ab Albano commeatu & præsidijs communita, vt nihil sibi ab hostibus, tametsì quotidianæ ad eos accessiones fierent, metuendum existimarent.

Frisiam hostes oppugnant.

Porrò autem, quod iam suprà attigimus, Ludouicus comes Nassouius cum tribus equitum, & decem peditum millibus in Frisiam irrupit, occupauitque Dammum & Vedam, Groningam obsidione cinxit: Aiebat se arma cepisse ob religionem tuendam, proscriptos restituendos, & Reipublicæ commodis promouendis. Symbolum eorum, qui sub illo merebant, eiusmodi erat: Aut recuperare, aut occumbere. Imperator quidem, vt aiunt, eum reuocare conatus est, sed frustrà. His omnibus probè compertis, Albanus hostibus maturè occurrendum statuit, lustratoque exercitu suo, pro-

produxit Germanorum & Hispanorum peditum signa octoginta, & Burgundionum alia quadraginta, & aliquot signa equitum. Ex ijs misit Comitem Arenbergium cum aliquammultis Hispanis & Germanis peditibus, & non parua equitum manu, vt Ludouicum Nassouium è Frisia profligarent. Simul autem eodem tempore edixit, vt quicunque religionis causa è Belgio profugissent, in Belgium redeant, suoque se magistratui singuli repræsentent: alioquì bona sua omnia amissuri, & perpetuò exulaturi. Sed quòd omnes pelli suæ metueret, nemo comparuit. Ferebatur tum rex in Belgium ex Hispanijs venturus, à quo sperabant se faciliùs veniam impetraturos.

1568

Contra eos Albanus mittit exercitũ.

Ludouicus Nassouius certior factus de aduentu regij exercitus, leui primum certamine vsque in noctem cum illis congressus, Dammum se contulit eadem nocte cum omnibus suis. Regij cum putarent eos hærere eo loco, vbi pridiè conflixerant, mane alterius diei ad illos contendunt, sed nemine reperto, vbi tandem didicere quem ad locum profecti essent, eos insecuti sunt. Ibi tum illi in regios, quorum equitatus necdum aduenerat, impressionem faciunt, eos in fugam vertunt, cæsis tribus Hispanis ducibus, quos capitaneos vocant, & plerisque alijs egregijs viris. Cæsus est etiam ipse Comes Arenbergius. Post horam vnam superuenit Curtius Martinengus Comes cum multo equitatu, cuius aduentu regij recreati, ad hostes redeunt, Groningam magna arte quatuor peditum Arenbergij, & totidem Germanorum signa cum leuis armaturæ equitibus introducunt. Multùm sanè intererat, vt ea vrbs hac ratione communiretur, propter seditiosos, qui iam commouere se cœperant. Hæc Geuseorum victoria regiorum temeritati potius, quàm illorum virtuti militari, tribuenda est. Si enim regij equitum aduentum sustinuissent, hauddubiò ab illis stetisset victoria. Authores huius temeritatis, Albano iubente, pœnas luerunt. Illa Comitis Arenbergij, viri sanè strenui, cædes, Geuseorum causam deteriorem fecit. Lata est sententia in Comites Egmondanum & Hornensem, & vterque Bruxellis palàm capite plexus est, & capita ad horas duas palis ferreis affixa sunt, vt eo spectaculo omnes sui officij admonerentur. Ante obitum scripsit Egmondanus ad regem Hispaniarum literas, quibus veniam ab eius maiestate petijt, eique coniugem & liberos suos commendauit. Et pro certo quidem habitum est, re-

Regij ab hostibus cæduntur.

Comes Arenbergius cæditur.

Comites Egmondanus et Hornensis capite plectuntur.

1568 gem singulari erga eos vsurum humanitate & clementia. Debent hęc exempla mouere homines, nè quid agant contra Principes suos. Strenuam sanè operam non semèl nauârat Egmondanus regi suo, sed tàdem illi fœderi se admiscens, damnatus est læsæ maiestatis & perduellionis. Mortem fertur æquo tulisse animo, & ad eam peccatorum confessione, quam fecit Iprensi Episcopo, viro sanè longè optimo & doctissimo, & sacrosanctæ Eucharistiæ perceptione sese præparâsse. Corpus eius impositum est plumbeo loculo, & in quodam eius oppido humatum: Comitis Hornensis cadauer in eius Comitatu sepultum est. Comitis Egmondani obitum non solùm Belgæ, sed etiàm Hispani milites omnes, immò & ipse Dux Albanus lachrymis prosecutus est. Magnum autem terrorem Belgis omnibus hæc res incussit, iis præsertìm, qui sibi malè erant conscij: & nisì spes fuisset publicandæ intra dies paucos generalis cuiusdam condonationis & ignoscentiæ, permulti fugissent. at ea tamen condonatio non pertinebat ad eos, qui aduersùs Regem arma tulissent, & templa effregissent.

Sed vt ad Frisiæ res reuertamur, in superiori conflictu, quo Comes Arenbergius captus est & perijt, regijs adempta sunt sex magna tormenta, multa pecunia militi persoluenda, & pleraque alia, stetitque victoria ab illis, qui cum Nassouio erant, non tamen incruenta, cæso inter alios fratre eius Adolpho Nassouio. Interìm nihilominùs Albanus princeps authores seditionis Belgicæ perpetìm persequebatur, & nè cogerentur Hispani, quorum opera ad res necessarias vti volebat, tẽpus omne terere captiuis custodiendis, mense Iunio Bruxellis in quosdam animaduertit, in quibus fuêre etiàm nobiles Battenbergij cum plerisque alijs, qui cum tympano ducebantur ad mortem. Plexi sunt capite Catholici quidam, quòd in Regem suum arma tulissent. Cæsus etiam est, qui caput fuerat conspirationis aduersùs Albanum, cui in ipsa sacra Palmarum hebdomada Catholico ritu confessionem facturo, & Eucharistiam sumpturo, necem struxerant.

Adolphus Nassonius occumbit.

Eodem mense Iunio quidam captus est apud Groningam Frisiæ munitum oppidum, qui fassus est se cum tribus alijs voluisse Groningam quatuor locis inflammare, vt ità Geuseis, qui cum Ludouico Nassouio erant, facilior daretur aditus ad vrbem capiendam, præsertim quòd non deessent intra vrbem, qui eis fauerent. Is infaustus proditor in quatuor partes dissectus est. Fertur tum

Proditor Groningæ luit diras pœnas.

Ludo-

Ludouicus in castris suis habuisse ad * sedecim millia hominum, quibus duobus in locis obsidebat Groningam: sed id frustrà sanè, præsertim cùm nulla admodùm tormenta, muris quassandis idonea apud se haberet, & vrbs ipsa rebus necessarijs esset instructissima, Comite Megano cum octo signis peditum Germanorum & mille Hispanis, Curtio quoque Martinĕgo Comite cum trecentis equitibus eam facilè contra eas copias defendentibus. Ipse quoquè Albanus princeps tum sese parabat ad iter in Frisiam, hostes indè exturbaturus. Prius tamen Comitis Egmondani secretarium, propria confessione conuictum, ad quatuor alligatum equos discerpi iussit, & quatuor alios viuos concremari. Qua re adeò plerique consternati fuère, vt ex Antuerpia quadraginta non infimę sortis homines in Angliā & alia loca aufugerint.

1568 *Sunt qui hæc ità scribant à alijs forsan nō satis verisimile videbitur tam magnas fuisse copias.*

Incunte Iulio mense Albanus cum septendecim Hispanorum signis in Frisiam contendit. In itinere aliquot locis reliquit præsidia Hispanorum sexcentorum, qui recens ex Hispanijs aduenerant. Multa vbiquè industria Princeps ille vtębatur, quippè rei bellicæ longè scientissimus. Sunt qui scribant, edictum de Inquisitione in hæreticos, ab eo tum promulgatum esse Antuerpię & alijs locis, nemine reclamante, cùm tamen superioris tumultûs Belgici causam fuisse non minimam eam Inquisitionem quidam affirment. Intereà Groningenses à Geuseis obsessi, crebras ex vrbe faciebant eruptiones, nec paucos prosternebant.

Groningēses obsessi sæpè erūpunt.

Iunij vigesimosecundo die apud quandam Abbatiam ducentos trucidârunt, & totidem ceperunt, non nisi decem è suis amissis. Sed non longè tum à periculo abetat Comes Curtius, equo eius cadente. Comes quoquè Meganus sub collo ictus globulo fuit in thorace, aut circitèr. Cernens autem Ludouicus Nassouius de exercitu suo perire multos, bis ad iustum prælium prouocauit Vitellium, qui ab Albano regijs copijs præfectus erat: sed Vitellius licèt cum hostibus confligendi esset cupidissimus, respondit necdùm sibi opportunum esse: breuì tamen fore. Nolebat enim, absente Duce Albano, se suosque in discrimen conijcere dubij euentûs, qualis ferè solet esse præliorum.

Per id tempus Comes Montensis occupauit Bergas oppidum suum, cæso præsidio, quod Meganus Comes ei imposuerat. Ea re permotus Albanus princeps, misit è suis quosdam, qui ex hostium manibus oppidum

Comes Bergensis occupat Bergas.

1568 extorserunt, relicto illic præsidiario milite, qui nomine Philippi regis illud obtineret. Iubente quoquè Albano, tormenta aliquot Mechlinia in Frisiam aducta sunt. Iulij decimoquarto venit Albanus Groningam, & hostes aufugiunt. Regij eos insecuti, aliquot ceciderunt. Sed quòd illi pontem fregissent, non sunt cæsi vltra mille. Eorum discessus Albano perquam molestus fuit, quippe qui sperârat fore, vt ad manus veniretur, nec pugnam illi detrectarent. Itaque 16. Iulij cum toto exercitu suo ad duo milliaria abeuntes illos insequitur, relictis Groningæ mille sexcentis equitibus Ducis Brunsuicensis, vt esset firmius præsidium, possetque liberiùs hostem persequi. Ea enim regio ob multas paludes & fossas parùm opportuna est equestribus copijs. Indè didicit auctum esse hostium numerum accessione multorum peditum & equitum,(Erant enim in Frisia multi Caluiniani, qui hosti fauerent, Albanum & Hispanos odirent) & in Ludouici Nassouij castris iam militare duodecim millia peditum, equites ampliùs quingentos. Cum quibus copijs ille loco tutissimo & propè inexpugnabili castra metatus, sustinere voluit aduentum fratris sui Principis Auraici, vt coniunctis viribus Albanum faciliùs profligarent. Albanus, motis castris, quendam locum occupat, de quo certò illi constaret, ex hostibus neminem fugere posse, quin in ipsius manus incideret. 21. Iulij manè cum exercitu ad hostem iter intendit, qui ad duo milliaria indè aberat.

Rursùs ęmittit.

Geusei cæduntur.

Albanus quo ordine suum instruxerit exercitū.

Explorata indè locorum opportunitate, primò mittit centum equites sclopetarios, qui ad leuia certamina hostem prouocent. Eos subsequi iubet quingentos pedites sclopetarios, & trecentos dupliciarios milites cumprimis insignes. Ijs subiungit mille alios sclopetarios: atque ijs aliquot cataphractos. Post hos succedunt Hispani, atque indè sex Germanorum peditum signa: mox quindecim signa Burgundionum. Indè rursùs equites trecenti leuis armaturæ: ad extremum alij equites trecenti. Hoc ordine regius exercitus, Albano disponente, contrà hostes profectus est, ad quos debellandos singulari quadam arte & industria Albanus vsus est: nec diù sibi cunctandum existimauit, quòd hostium machinatione fossarum aquæ increscerent, quibus sperabant se illius exercitum submersuros: & à cælo pluuia impendéret, quæ magnum esset sclopetarijs impedimentum allatura. Mandauit igitur filio suo Ferdinando à Toleto, vt

cum ea, quam diximus, instructa acie moueret contra hostes ad certum quendam locum, vbi ipsum secuturum expectaret. Commissum est prælium duabus horis ante meridiem, & Albani Ducis filius duabus à meridie horis eò peruenit. Vt autem viderunt sclopetarij instructam aciem à tergo sequi, vsqueadeò animis confirmati sunt, vt impetu facto in hostium tormenta, ea vi occupârint, moxque in hostilem aciem facta impressione, eos in turpam fugam coniecerint. Continuata est hæc pugna vsque in vesperam alterius diei, ità vt sinè intermissione hostes cæderentur à regijs, solumque omne cæsorum cadaueribus, lanceis, sclopetis, alijsque armis adeò oppletum cerneretur, vt vix liceret vltrò citroque ingredi. Quibus ea offerebatur occasio, vt possent in aquas se demergere, illi felices sibi videbantur : tantus eos terror inuaserat. Incidit hoc prælium in vicesimumprimum Iulij, perierûntque hostium septem millia, regiorum non nisi octo desiderati sunt & totidem vulnerati. Capta sunt ex hoste signa militaria viginti, sedecim magna tormenta. Quatuor signa ipsi hostes in aquas abiecerunt. In cæsorum numero non pauci fuêre Belgæ profugi & desertores. Comitum Ludouici Nassouij & Hochstratani res cessêre victori : tametsi Hochstratanus biduo antè discesserat, & Ludouicus nauicula Embdam confugerit. Multa pecunia, multa supellex argentea capta, cum equis partim equestribus, partim currilibus quingentis supra mille, prædaque multa. Insignis hæc fuit victoria, & à Catholicis eius causa non vno loco Deo solenniter actæ gratiæ.

1568

Magna strages et dita Geuseorum in Frisia.

Hoc anno sub finem Augusti tertium ciuile bellum in Galliis motum est. Quæ tum illic gesta sint, non meis, sed Galli cuiusdam, hominis sanè docti, verbis huc adscribam, quemadmodùm etiàm ex eodem suprà quædam annotaui. Est Epistola ad quosdam magnificos viros scripta, haberurque impressa. Ego non omnia ex ea describo, sed quæ meo instituto sufficiant. Alij quandoquè copiosè res aliquot superioribus annis gestas conscribent.

Tertium ciuile bellum in Francia.

Ait ergò : Matiscona Sequanorum, prostrato tormentis muro, cæsisque seditiosis, à Mantuano capta, apparatus bellicus, qui è Geneua mittebatur, interceptus, sulphurei pulueris copia ingens, armorum omnis generis maximus numerus. In Delphinatu Iohannes

Hugonotæ passim à regijs profligantur.

1568 Adressius, versa in hæreticos ira, quam superiori tumultu in Catholicos exercuerat, oppida, arces, vrbes plurimas ferro aperuit, supra sex millia cecidit. In Comitatu Foresiorum ad fanum Germani Vallis, duce Muntacellario Vascone & Iacobo Vrssæo, pugnatum est cum duobus millibus hæreticorum, quos Ponsonatius, qui eo prælio perijt, contraxerat. Catholici vicerunt, eò quòd equite superiores essent. Qui eo prælio superfuere, adiunctis in fuga pluribus cohortibus, atque viribus earundem accessione recuperatis, iterùm cęsi sunt circa Bilhomum: vbi nisi victores nostri euasissent, planè conclamatum fuerat de omnibus. In prouincia Phocensi acerrimè quoquè dimicatum: productis ingentibus è Massilia tormentis, & Cisterone oppido, cis Druentiam flumen obsesso Catholici superiores extitêre. In Occitana apud Murgonem prælium commissum, duce Tendano Comite, & Suza viro fortissimo, & Ioisa Aruerno. Ex hæreticis mille quingenti cæsi, plures vulnerati: quos oppidani, qui euentum pugnæ expectabant, in fugam versos trucidârunt. Ex nostris, eô quòd instructiores essent, & tormentis abundarent, pauci desiderati.

Rupella à quo prodita Hugonotis. In Aquitania Monlucius decem vexilla, quæ Rupellam iter intenderant, profligauit: quam vrbem Farnacus Præfectus à Rege deficiens, magno regni detrimento prodiderat. Aumalius quinque cohortes peditum, Brissacius ad fanum Spinæ in Campania quatuor equitum turmas eximprouisò adorti, afflixêre: Mantuanus ad fontes aquæ bellæ, equites mille. Is domum rediens ad importunas preces parturientis vxoris, ab hostibus penè centum interceptus est. Qui cum Mantuano erant itineris comites vigintiquatuor, etsì inermes, primi tamen enses in hostes vibrârunt à vertice armatos, & tam dextrè superis fauentibus dimicârunt, vt sex vltra viginti coniectis in fugam, cæteros exanimes reliquerint: duo de nostris mortui. Mantuanus tormento genu læsus, atque ex vulnere in febrim incidens, tamen auxiliante Deo & Virgine matre, cui se

Votum Mantuani ad virginẽ matrem. ad templum suum Lauretum deuouisset, euasit incolumit. In Neustria Germani equites sexcenti à Rimeriano cæsi. In Sequanis exules, qui ab alijs seditiosis fecerant secessionem, cùm à nemine reciperentur, essentque fermè septingenti, consilium capiebant de occupando per proditionem Iohannis Vinarij oppido. Id Vantous vir nobilis rescięns, valida manu septus, circunuentos ad

vnum

vnum omnes miserè iugulauit, quandam vrbem Hanoniæ, muro diù quassato, cepit, diripiendamque militi tradidit. Antissiodoro recepta, externi hæretici abiêrunt. Quo animaduerso, Catholici, qui in vrbem reuersi fuerant, abeuntes persecuti, in itinere oppresserunt. Duæ Occitanorum cohortes in Turonibus à Præside Ambasianorum cæsæ sunt. & post pauca: Præterire non possum Claudiæ Turoniæ factum, è nobilissima apud Aruernos Turoniorum gente. Ea absente Iusto Turonio filio, quem Rex legatum in Italiam ad Pium Pontificem miserat, ab hæreticis obsessa, virili animo ducis munus implens, cum paucis militibus diù eorum impetum sustinuit, arcemque Turoniam, in Rhodani angustijs sitam, cum oppido seruauit. 1568 *Claudiæ Turoniæ virile facinus.*

Hæc quidem ille, sed breuiùs, quàm vt tantæ rei sufficiant: nec tamen hactenùs mihi visa est historia, à Catholico scripta, vbi prolixè res Gallicę commemorentur. Hæretici multa de ijs scribunt, sed illis fides tutò haberi non potest. Scribunt quidam, regem Galliarum misisse præsidium Rupellam, sed Rupellenses id recusâsse, Condæumque solicitâsse, & eum venisse eò decimonono Septembris: secutam verò eius vxorem cum aliquot nobilibus Hugonotis. Admiralij quoquè fratrem, qui anteà Cardinalis fuerat, profectum in Angliam, & eius gentis reginam inuitâsse ad Hugonotas adiuuandos.

Porrò Galliarum rex aduersùm hæreticos mense Octobri edictum proposuit, vt eorum ministri è regno excedant, sola Catholica religio obseruetur. Alterum quoquè edictum publicatum est, eoque hæreticis honores & dignitates ademptæ. Horum edictorum exempla Hugonotæ ad symmystas suos in Germaniam & Angliam miserunt, vt eos incitarent ad maturè ferendã opem laboranti Euangelio Caluini. *Edicta regis Frãciæ cõtra hæreticos.*

Eodem mense in territorio Pictauensi terræmotus fuit. Hugonotæ verò, vt neruum belli pecuniam sibi conflarent, præter magnam auri summam, quam ab exteris accepêre, bona Cleri in ditione Pictauensi mobilia quidem diripuerunt, immobilia distraxerunt, cùm eius rei nulla esset apud eos potestas, nisi quòd reformatis istis omnia liceant, maximè in Clerum; cuius hostes sunt acerrimi. Feruntur tunc grandem pecuniæ summam, quam mutuò ab amicis acceperant, partim campanarum metallo persoluisse. Argumento id est, multas eos è templis campanas abstulisse. Eiusmodi *Res Cleri ab Hugonotis direptæ.*

1568 modi officia grata sunt malis dæmonibus, qui oderunt campanas, tanquam tubas quasdam regis æterni. Sed antequam pergamus in harum rerum commemoratione, redeundum est ad Albanum principem, & Belgicas res, quæ hoc anno gestæ sunt.

Magnæ copiæ principis Auraici.

Cùm Ludouicus Nassouius, amissis copijs suis, vix regiorum manus effugisset, rursùs collegit quas potuit vires, & ad fratrem suum principem Auraicum sese adiunxit. Habebant illi duo fratres iam magnum exercitum, quorundam ope adiuti, putabantque se, Albano profligato, Belgio potituros. Albanus Dux non ignarus quid molirentur, & quas haberent copias, lustrato apud Traiectum inferius exercitu suo, ad eos profectus est, daturus operam, nè per Mosam fluuium in ditiones regis ingrederentur. Simul autem publico edicto, magnis propositis pœnis, statuit, vt quisquis profugorum, proscriptorum, in custodias abductorum, & supplicijs affectorum quælibet bona mobilia ac immobilia obtineret &c. ea certis hominibus traderet. Eodem tempore venêre à rege Hispaniarum quadringenta coronatorum millia, & bis mille quingenti Hispani milites, qui euestigiò ad Albani castra profecti sunt. Ex ijs cognitum fuit, in Hispanijs Comitis Hornensis fratrem cum tribus alijs capite punitum esse,

Albanus mouet cõtra illum.

Albanus Dux vbì cum exercitu Traiectum superius attigit, Mosam transmisit, commeatûs auertendi causa, vt hostium conatus retardaret. Sed cùm metus esset, nè fortaßis per Burgundiam ad Condæum abirent, suasque vires cum illo coniungerent, missa est ab Albano pecunia illius prouinciæ præfecto, qua, si res posceret, militem sibi compararet, cuius opera fines suos ab hoste tueretur. Atque ità porrò mouit castra Albanus contra principem Auraicum, qui tum apud Rhenum suas habebat copias, quas auxerat signis quatuordecim Nicolalus ab Hagstat, cuius ea causa bona omnia fisco suo addicta esse voluit illustrissimus Archidux Austriæ Ferdinãdus, quæ quidem bona in ipsius ditione essent, quòd, ipso prohibente, ausus esset cogere militem contra regem Philippum. Erant tum in Albani castris sex millia equitũ & triginta peditum: quibus ille volebat ditionis Leodiensis homines inuadere ac debellare, quòd multi ex eis hæresi deprauati, Episcopo suo, egregio & sapientißimo principi, debitam nollent præstare obedientiam, atque eo inuito, regis Philippi hostibus in eam regionem se adi-

tum

tum præbituros recepissent, vt quidā scribit, qui huic bello interfuit. At tamen consultius ei visum est, priùs explorare, quorsùm iter hostes intenderent, vt vbi maior videretur incumbere necessitas, illic potissimùm suas eis vires opponeret. Mense Septembri ad eum perlatum est, principem Auraicum Rhenum transmisisse cum octo millibus equitum, & * vigintiquinque peditum. sic quidem habent impressi codices, nisi mendum est in numeris. Signis eius militaribus inscriptum erat, Pro lege, grege & rege: iussitque proclamari, se Ducem Albanum inuisere velle. Ab illustrissimo Iuliacensi principe petijt commeatum & copiam traducendi per eius fines exercitûs: sed nihil impetrauit. Adiunxit se tum illi nobilis quidam cum mille quingentis equitibus, qui planè decreuerat nec vngues præcidere, nec pilos radere, donec Egmondani Comitis, cui sanguine iunctus erat, necem vltus esset. Non multùm syluestri homini absimilis is videbatur. 1568

Symbolum militare principis Auraici.

Porrò Albanus Dux castra mouit ad milliare vnum à Traiecto Mosæ, illic hostium aduentum pręstolaturus. Detinebantur per id tempus ab Auraico naues aliquot, itemque mercatores Belgæ Francophordiam ituri, è quibus pecuniam extorsit, qua opùs illi erat ad tantas alendas copias. In castris eius orta seditio est inter Germanos & Gallos, quam cùm sopire vellet, vulneratus ipse est, & tormentorum eius pręfectus perijt. Albanus interim hærebat circa Traiectum, scire volens quam in partem hostis tandèm promoturus esset. Certò autem comperit, non eum in Franciam moliri iter, quod anteà rumor sparserat, sed præmissis per Rhenum machinis bellicis, tendere contra Geldriam. Vbi Kerpenam venit Auraicus (qui vicus est regis Hispaniarum, nec ità procul Colonia Agrippina abest) ducentorum militum præsidium ibi reliquit. Valdè incerta erāt eius consilia, id est, quid tamen animo moliretur. Labebatur tempus, nec quicquam memorabile efficiebat, cùm tamen scribant quidam, potuisse eum interdùm oblata opportunitate rem bene gerere. Iam autumnus aderat, & multa pluuia ruebat è cælo, quod est illis regionibus familiare. Vt verò in futurum vernum tempus in hybernis aleret tam copiosum militem, non ferebant prouentus eius, tametsi non defuère fortasis magnates quidam, qui clàm suppeditarent impensarum partem quandam. Sed nemo ferè tam prodigus est rerum suarum, vt semper dare velit, præsertim vbi

Auraicus detinet naues & mercatores aliquot.

Nihil efficit memorabile.

1568 ingressus est, vbi cantatum est, ità vt par erat, Te Deum laudamus. Pro insigni enim victoria nemo iustiùs laudari debuit, quàm rerum omnium prępotens Deus, in cuius ditione cuncta sunt posita, in cuius manu sunt omnes fines terræ, qui dat dignis victoriam.

Esther 13.
2. Mac. 15.

Colloquiũ Altenburgense inter Luteranos

Hoc ipso anno 68. habitum est Colloquium Altenburgi inter præcones Euangelij secundùm Luterum. Inchoatum est 20. Octobris, & durauit vsque ad nonũ Martij diem anni 69. Etsi autem facilè aduerterent illi, non sinè summa ignominia tam fœdas altercationes in publicum euulgari, tamen committere non potuerunt, præsertim Ienenses dogmatistæ, quin & Latinè & Germanicè valdè prolixè typis imprimendas curarent. Horum caput fuisse videtur Iohannes Vuigandus, egregius Luteranus. Res est admirationis plena, quòd cùm ex vtraque parte non Zuinglij aut Caluini, sed Luteri Euangelium profiteantur, & interim nihilominùs odiosissimè inter se diffideant, tamen miseram plebem adeò ab illis teneri fascinatam, vt videre non possit nulla ratione posse illos puram & sanam adferre doctrinam, quod tamen vtrinquè mirè iactitant, qui tam pertinacitèr inter se corrixentur. Magna est hęc profectò ira prępotentis Dei. Vuittenbergenses & Lipsenses nonnihil se videntur accommodâsse ad Interim Cæsareum, de quo lõgè suprà diximus, vt, quemadmodùm Ienenses aiunt, ingentem indignationem atque pericula effugere possent. Id malè habet Stoicos & rigidos Luteranos, quòd, vt ipsi asserunt, ex eiusmodi Interimisticis actionibus pullularent nouę locutiones, noua dogmata priùs improbata, & quædam cęremoniæ rursus admitterentur. Vndè id illi consecuturum verentur, vt sensìm Luteri doctrina euanescat, ac tandèm prorsus exibiletur. Et cùm Luterus ipse non semèl pugnantia scripserit, homines stultissimi ab eius sententia putant nullo pacto discedendum: eosque docere volunt grauitèr peccâsse, qui ad Catholicos aliquanto propiùs accedendum senserint: quibus inter alia etiàm hoc obijciunt in præfatione huius Colloquij, quòd Missalia & Agendas Papisticas denuò conati sint in Ecclesiam introducere, quanuis paulispèr circuncisas & correctas: itèm docere necessitatem bonorum operum ad salutem & iustitiam. Obijciunt etiàm, quosdam ex illis, cùm essent commonefacti ab ipsis, velut apros syluestres in alios exeruisse dentes, idq; publicis scriptis editis. Iam verò cùm ad hoc Colloquium ventum esset, aiũt aduersarios

Oculos habent, & non videbunt.

Luterani alij quid alijs obijciant.

Eccè tibi candorem

ſarios ſuos plurimum ipſis ſemper negocij feciſſe in trāſ- 1568
ferendo ſtatu controuerſiæ, & in ponendis miris artibus *Euangelicum.*
inſidioſis pedicis, quibus conſtringerentur incauti: diù
ipſos in Theſi circunduxiſſe & quæſtiunculis, irriſionibus, contumelijs, ſatyricis inuectiuis exagitâſſe: ſuas corruptelas & falſa dogmata (quæſo lector aduerte) tantùm horriſona quaſi tempeſtate maledicorum verborum abſque omni fundamento & timore Dei conatos eſſe tutari. Itèm inter alia propoſuiſſe eos, veſtem nuptialem non eſſe ſolam fidem, ſed fidem & bona opera. Sed hoc quoquè annotant in hac Præfatione, noluiſſe eos permanere vſque ad finem in colloquio, ſed varijs ſermonibus id eos egiſſe, vt Ienenſes putarentur mirabilia portenta in medium allaturi fuiſſe, ſi in Colloquio ipſi manſiſſent. Porrò autem ipſi ſe referunt ad verbum Dei, id eſt, vtrunque Teſtamentum, ad veram Auguſtanam Confeſſionem & Apologiam, ad libros Luteri. Sed quid facturi ſunt miſeri, cùm de Luteri libris deprauatis ipſi Luterani inter ſe corrixentur, ſatiſque indicent ipſam quoquè Auguſtanam confeſſionem corruptam eſſe, cùm hic aiunt, ad veram Confeſſionem ſe referre? Et hoc quidem veriſſimum eſt, ità vt iam ſub ea confeſſione etiàm Caluiniani & Zuingliani deliteſcant, frementibus Luteranis rigidis, qui eos hauddubiè cum ſuo Lutero execrantur. Multas deindè cauſas adferunt editi huius Colloquij, in quibus ſeptimum locum obtinet, quòd altera pars non ſolùm Colloquium ſuo priuato arbitrio abruperit, ſed etiàm ſinè omni cunctatione ſynodum ex quibuſdam ſuarum partium theologis coëgerit, ibiquè ipſorum partem abſentem ſuo calculo & decreto damnârit: eam damnationem mox in ciuitates & aulas principum ac potentum ſpargere non dubitârit. Octauum verò locum ſibi vendicat, quòd pars altera abſque vllo fine inuectiuas edit, vt M. Selneccer, D. Pfeffinger in ſuis libris impreſſis, Iohannes Maior in ſuis libellis famoſis & alij. Hæc & pleraque alia ex Colloquij huius ſola Præfatione ſuccinctè collegimus, quæ ſanè eiuſmodi ſunt, vt iſtorum hominum cæcitatem & deploratam ſtultitiam toti orbi adeò prodant, vt meritò gratulari ſibi & ingentes Deo gratias agere debeant, qui Dei benignitate ſeruatos ſe ſentiunt, nè ad iſtorum tam miſerè perpetuò corrixantes ſynagogas cum præſentiſſimo æternæ ſalutis ſuæ diſcrimine ſe adiungerent. Mirum eſt, iſthæc aut non animaduerti, aut negligi etiam à pleriſque doctis viris. Præclara ſanè lux allata eſt orbi

Corruptelæ & falſa dogmata Luteranorum.

O miſeros & inſulſos theologos.

Synodus Luteranorum damnat Luteranos.

Inuectiuæ Luteranorum in Luteranos infinita.

1568 Episcopum & clerum omnem perimerent, eorumque facultates diriperent, vsuri illis ad debellandos Hispanos: sed capti omnes, meritas dedêre pœnas. Princeps Auraicus, quorundam ope & opibus adiutus, conscribit ad nouem millia equitum, peditum quindecim. Non desunt, qui affirment consistoria hæreticorum iam tum in Belgio instituta fuisse, eaque nummos ad hoc bellum suppeditâsse: Idem fecisse profugos ex ditionibus regis Catholici. Non latebat Albanum, quid Princeps moliretur, & qui hincindè fierent concursus armatorum hominum. Itaque Hispanos ferè omnes misit Namurcum, duo millia peditum & equites quingentos Traiectum superius, Comitem à Bossu Hollandiæ præfectum, ad alia tuenda loca. Indiès tum aperiebantur nouæ machinationes. Captus quidam Antuerpiæ est, qui pecunias elargiebatur, vt seditiones excitarētur. Prodidit hoc Germanus quidam, cui eam in rem duplex stipendium promiserat. Bruxellis quoquè & alijs locis libelli impressi spargebantur, quibus prouincialium animi in Hispanos incitarentur. Diligens verò inquisitio fiebat, vt possent eorum authores reperiri.

Sicarij Episcopo & Clero Leodiens. necem machinātur.

Nota nequam hominis conatus.

Mensis Maij initio comperit Albanus magnam Germanorum manum per Mosam in Belgium iter intendere. Contra illos misit aliquot signa peditum & equites quingentos, qui hostes in fugam compulerunt, cæsis mille quingentis, cùm ex regijs non nisi quadraginta desiderarentur. Sed tamen pergebant illi non parùm facessere negocij, præsertìm vicis & pagis. In Geldriam venit quidam Comes cum duobus equitum & quatuor peditum millibus: sed ea regio ità erat ab Albano commeatu & præsidijs communita, vt nihil sibi ab hostibus, tametsì quotidianæ ad eos accessiones fierent, metuendum existimarent.

Frisiam hostes oppugnant.

Porrò autem, quod iam suprà attigimus, Ludouicus comes Nassouius cum tribus equitum, & decem peditum millibus in Frisiam irrupit, occupauitque Dammum & Vedam, Groningam obsidione cinxit. Aiebat se arma cepisse ob religionem tuendam, proscriptos restituendos, & Reipublicæ commodis promouendis. Symbolum eorum, qui sub illo merebant, eiusmodi erat: Aut recuperare, aut occumbere. Imperator quidem, vt aiunt, eum reuocare conatus est, sed frustrà. His omnibus probè compertis, Albanus hostibus maturè occurrendum statuit, lustratoque exercitu suo, pro-

produxit Germanorum & Hispanorum peditum signa octoginta, & Burgundionum alia quadraginta, & aliquot signa equitum. Ex iis misit Comitem Arenbergium cum aliquammultis Hispanis & Germanis peditibus, & non parua equitum manu, vt Ludouicum Nassouium è Frisia profligarent. Simul autem eodem tempore edixit, vt quicunque religionis causa è Belgio profugissent, in Belgium redeant, suoque se magistratui singuli repræsentent: alioqui bona sua omnia amissuri, & perpetuò exulaturi. Sed quòd omnes pelli suæ metueret, nemo comparuit. Ferebatur tum rex in Belgium ex Hispaniis venturus, à quo sperabant se facilius veniam impetraturos.

1568

Contra eos Albanus mittit exercitū.

Ludouicus Nassouius certior factus de aduentu regii exercitûs, leui primùm certamine vsque in noctem cum illis congressus, Dammum se contulit eadem nocte cum omnibus suis. Regii cum putarent eos hærere eo loco, vbi pridiè conflixerant, mane alterius diei ad illos contendunt, sed nemine reperto, vbi tandem didicere quem ad locum profecti essent, eos insecuti sunt. Ibi tum illi in regios, quorum equitatus necdum aduenerat, impressionem faciunt, eos in fugam vertunt, cæsis tribus Hispanis ducibus, quos capitaneos vocant, & plerisque aliis egregiis viris. Cæsus est etiam ipse Comes Arenbergius. Post horam vnam superuenit Curtius Martinengus Comes cum multo equitatu, cuius aduentu regii recreati, ad hostes redeunt, Groningam magna arte quatuor peditum Arenbergii, & totidem Germanorum signa cum leuis armaturæ equitibus introducunt. Multùm sanè intererat, vt ea vrbs hac ratione communiretur, propter seditiosos, qui iam commouere se cœperant. Hæc Geuseorum victoria regiorum temeritati potius, quàm illorum virtuti militari, tribuenda est. Si enim regii equitum aduentum sustinuissent, hauddubiò ab illis stetisset victoria. Authores huius temeritatis, Albano iubente, pœnas luerunt. Illa Comitis Arenbergii, viri sanè strenui, cædes, Geuseorum causam deteriorem fecit. Lata est sententia in Comites Egmondanum & Hornensem, & vterque Bruxellis palàm capite plexus est, & capita ad horas duas palis ferreis affixa sunt, vt eo spectaculo omnes sui officii admonerentur. Ante obitum scripsit Egmondanus ad regem Hispaniarum literas, quibus veniam ab eius maiestate petiit, eique coniugem & liberos suos commendauit. Et pro certo quidem habitum est, re-

Regii ab hostibus cæduntur.

Comes Arenbergius cæditur.

Comites Egmondanus et Hornensis capite plectuntur.

1568 gem singulari erga eos vsurum humanitate & clementia. Debent hęc exempla mouere homines, nè quid agant contra Principes suos. Strenuam sanè operam non semèl nauârat Egmondanus regi suo, sed tàdèm illi fœderi se admiscens, damnatus est læsæ maiestatis & perduellionis. Mortem fertur æquo tulisse animo, & ad eam peccatorum confessione, quam fecit Iprensi Episcopo, viro sanè longè optimo & doctissimo, & sacrosanctæ Eucharistiæ perceptione sese præparâsse. Corpus eius impositum est plumbeo loculo, & in quodam eius oppido humatum: Comitis Hornensis cadauer in eius Comitatu sepultum est. Comitis Egmondani obitum non solùm Belgæ, sed etiàm Hispani milites omnes, immò & ipse Dux Albanus lachrymis prosecutus est. Magnum autem terrorem Belgis omnibus hæc res incussit, ijs præsertim, qui sibi malè erant conscij: & nisì spes fuisset publicandæ intra dies paucos generalis cuiusdam condonationis & ignoscentiæ, permulti fugissent. at ea tamen condonatio non pertinebat ad eos, qui aduersùs Regem arma tulissent, & templa effregissent.

Sed vt ad Frisiæ res reuertamur, in superiori conflictu, quo Comes Arenbergius captus est & perijt, regijs adempta sunt sex magna tormenta, multa pecunia militi persoluenda, & pleraque alia, stetitque victoria ab illis, qui cum Nassouio erant, non tamen incruenta, cæso inter alios fratre eius Adolpho Nassouio. Interìm nihilominùs Albanus princeps authores seditionis Belgicæ perpetìm persequebatur, & nè cogerentur Hispani, quorum opera ad res necessarias vti volebat, tēpus omne terere captiuis custodiendis, mense Iunio Bruxellis in quosdam animaduertit, in quibus fuêre etiam nobiles Battenbergij cum plerisque alijs, qui cum tympano ducebantur ad mortem. Plexi sunt capite Catholici quidam, quòd in Regem suum arma tulissent. Cæsus etiam est, qui caput fuerat conspirationis aduersùs Albanum, cui in ipsa sacra Palmarum hebdomada Catholico ritu confessionem facturo, & Eucharistiam sumpturo, necem struxerant.

Adolphus Nassouius occumbit.

Eodem mense Iunio quidam captus est apud Groningam Frisiæ munitum oppidum, qui fassus est se cum tribus alijs voluisse Groningam quatuor locis inflammare, vt ità Geuseis, qui cum Ludouico Nassouio erant, facilior daretur aditus ad vrbem capiendam, præsertìm quòd non deessent intra vrbem, qui eis fauerent. Is infaustus proditor in quatuor partes dissectus est. Fertur tum

Proditor Groninga luit diras pœnas.

Ludo-

Ludouicus in castris suis habuisse ad* sedecim millia hominum, quibus duobus in locis obsidebat Groningam: sed id frustrà sanè, præsertim cùm nulla admodùm tormenta, muris quassandis idonea apud se haberet, & vrbs ipsa rebus necessarijs esset instructissima, Comite Megano cum octo signis peditum Germanorum & mille Hispanis, Curtio quoquè Martinêgo Comite cum trecentis equitibus eam facilè contra eas copias defendentibus. Ipse quoquè Albanus princeps tum sese parabat ad iter in Frisiam, hostes indè exturbaturus. Priùs tamen Comitis Egmondani secretarium, propria confessione conuictum, ad quatuor alligatum equos discerpi iussit, & quatuor alios viuos concremari. Qua re adeò plerique consternati fuêre, vt ex Antuerpia quadraginta non infimę sortis homines in Angliā & alia loca aufugerint. 1568

Sunt qui hæc ità scribant: ? alijs forsan nō satìs verisimile videbitur tam magnas fuisse copias.

Ineunte Iulio mense Albanus cum septendecim Hispanorum signis in Frisiam contendit. In itinere aliquot locis reliquit præsidia Hispanorum sexcentorum, qui recèns ex Hispanijs aduenerant. Multa vbiquè industria Princeps ille vtebatur, quippè rei bellicæ longè scientissimus. Sunt qui scribant, edictum de Inquisitione in hæreticos, ab eo tum promulgatum esse Antuerpię & alijs locis, nemine reclamante, cum tamen superioris tumultûs Belgici causam fuisse non minimam eam Inquisitionem quidam affirment. Intereà Groningenses à Geuseis obsessi, crebras ex vrbe faciebant eruptiones, nec paucos prosternebant.

Groningēses obsessi sæpè erūpunt.

Iunij vigesimosecundo die apud quandam Abbatiam ducentos trucidârunt, & totidem ceperunt, non nisì decem è suis amissis. Sed non longè tum à periculo aberat Comes Curtius, equo eius cadente. Comes quoquè Meganus sub collo ictus globulo fuit in thorace, aut circitèr. Cernens autem Ludouicus Nassouius de exercitu suo perire multos, bis ad iustum prælium prouocauit Vitellium, qui ab Albano regijs copijs præfectus erat: sed Vitellius licèt cum hostibus confligendi esset cupidissimus, respondit necdùm sibi opportunum esse: breuì tamen fore. Nolebat enim, absente Duce Albano, se suosque in discrimen conijcere dubij euentûs, qualis ferè solet esse præliorum.

Per id tempus Comes Montensis occupauit Bergas oppidum suum, cæso præsidio, quod Meganus Comes ei imposuerat. Ea re permotus Albanus princeps, misit è suis quosdam, qui ex hostium manibus oppidum extor-

Comes Bergensis occupat Bergas.

1568 extorserunt, relicto illic præsidiario milite, qui nomine Philippi regis illud obtineret. Iubente quoquè Albano, tormenta aliquot Mechlinia in Frisiam aduecta sunt. Iulij decimoquarto venit Albanus Groningam, & hostes aufugiunt. Regij eos insecuti, aliquot ceciderunt. Sed quòd illi pontem fregissent, non sunt cæsi vltra mille. Eorum discessus Albano perquam molestus fuit, quippe qui sperârat fore, vt ad manus veniretur, nec pugnam illi detrectarent. Itaque 16. Iulij cum toto exercitu suo ad duo milliaria abeuntes illos insequitur, relictis Groningæ mille sexcentis equitibus Ducis Brunsuicensis, vt esset firmius præsidium, possetque liberiùs hostem persequi. Ea enim regio ob multas paludes & fossas parùm opportuna est equestribus copijs. Indè didicit auctum esse hostium numerum accessione multorum peditum & equitum, (Erant enim in Frisia multi Caluiniani, qui hosti fauerent, Albanum & Hispanos odirent) & in Ludouici Nassouij castris iam militare duodecim millia peditum, equites ampliùs quingentos. Cum quibus copijs ille loco tutissimo & propè inexpugnabili castra metatus, sustinere voluit aduentum fratris sui Principis Auraici, vt coniunctis viribus Albanum faciliùs profligarent. Albanus, motis castris, quendam locum occupat, de quo certò illi constaret, ex hostibus neminem fugere posse, quin in ipsius manus incideret. 21. Iulij manè cum exercitu ad hostem iter intendit, qui ad duo milliaria indè aberat.

Rursùs amittit.

Geusei caeduntur.

Explorata indè locorum opportunitate, primò mittit centum equites sclopetarios, qui ad leuia certamina hostem prouocent. Eos subsequi iubet quingentos pedites sclopetarios, & trecentos dupliciarios milites cumprimis insignes. Ijs subiungit mille alios sclopetarios: atque ijs aliquot cataphractos. Post hos succedunt Hispani, atque indè sex Germanorum peditum signa: mox quindecim signa Burgundionum. Indè rursùs equites trecenti leuis armaturæ: ad extremum alij equites trecenti. Hoc ordine regius exercitus, Albano disponente, contrà hostes profectus est, ad quos debellandos singulari quadam arte & industria Albanus vsus est: nec diù sibi cunctandum existimauit, quòd hostium machinatione fossarum aquæ increscerent, quibus sperabant se illius exercitum submersuros: & à cælo pluuia impendéret, quæ magnum esset sclopetarijs impedimentum allatura. Mandauit igitur filio suo Ferdinando à Toleto, vt cum

Albanus quo ordine suum instruxerit exercitũ.

cum ea, quam diximus, instructa acie moueret contra 1568
hostes ad certum quendam locum, vbi ipsum secuturum expectaret. Commissum est prælium duabus horis ante meridiem, & Albani Ducis filius duabus à meridie horis eò peruenit. Vt autem viderunt sclopetarij instructam aciem à tergo sequi, vsqueadeò animis confirmati sunt, vt impetu facto in hostium tormenta, ea vi occupârint, moxque in hostilem aciem facta impressione, eos in turpam fugam coniecerint. Continuata est hæc pugna vsque in vesperam alterius diei, ità vt sinè intermissione hostes cæderentur à regijs, solumque omne cæsorum cadaueribus, lanceis, sclopetis, alijsque armis adeò oppletum cerneretur, vt vix liceret vltrò citroque ingredi. Quibus ea offerebatur occasio, vt possent in aquas se demergere, illi felices sibi videbantur: tantus eos terror inuaserat. Incidit hoc prælium in vicesimumprimum Iulij, perieruntque hostium septem millia, regiorum non nisi octo desiderati sunt & totidem vulnerati. Capta sunt ex hoste signa militaria viginti, sedecim magna tormenta. Quatuor signa ipsi hostes in aquas abiecerunt. In cæsorum numero non pauci fuêre Belgæ profugi & desertores. Comitum Ludouici Nassouij & Hochstratani res cessêre victori: tametsì Hochstratanus biduo antè discesserat, & Ludouicus nauicula Embdam confugerit. Multa pecunia, multa supellex argentea capta, cum equis partìm equestribus, partìm currilibus quingentis supra mille, prædaque multa. Insignis hæc fuit victoria, & à Catholicis eius causa non vno loco Deo solenniter actæ gratiæ.

Magna strages et dita Geusorum in Frisia.

Hoc anno sub finem Augusti tertium ciuile bellum in Galliis motum est. Quæ tum illic gesta sint, non meis, sed Galli cuiusdam, hominis sanè docti, verbis huc adscribam, quemadmodùm etiàm ex eodem suprà quædam annotaui. Est Epistola ad quosdam magnificos viros scripta, haberturque impressa. Ego non omnia ex ea describo, sed quæ meo instituto sufficiant. Alij quandoquè copiosè res aliquot superioribus annis gestas conscribent.

Tertium ciuile bellum in Francia.

Ait ergò: Matiscona Sequanorum, prostrato tormentis muro, cæsisque seditiosis, à Mantuano capta, apparatus bellicus, qui è Geneua mittebatur, interceptus, sulphurei pulueris copia ingens, armorum omnis generis maximus numerus. In Delphinatu Iohannes

Hugonotæ passìm à regijs profligantur.

1568 Adressius, versa in hæreticos ira, quam superiori tumultu in Catholicos exercuerat, oppida, arces, vrbes plurimas ferro aperuit, supra sex millia cecidit. In Comitatu Foresiorum ad fanum Germani Vallis, duce Muntacellario Vascone & Iacobo Vrffæo, pugnatum est cum duobus millibus hæreticorum, quos Ponsonatius, qui eo prælio periit, contraxerat. Catholici vicerunt, eò quòd equite superiores essent. Qui eo prælio superfuére, adiunctis in fuga pluribus cohortibus, atque viribus earundem accessione recuperatis, iterùm cæsi sunt circa Bilhomum: vbi nisi victores nostri euasissent, planè conclamatum fuerat de omnibus. In prouincia Phocensi acerrimè quoquè dimicatum: productis ingentibus è Massilia tormentis, & Cisterone oppido, cis Druentiam flumen obsesso Catholici superiores extitêre. In Occitana apud Murgonem prælium commissum, duce Tendano Comite, & Suza viro fortissimo, & Ioisa Aruerno. Ex hæreticis mille quingenti cæsi, plures vulnerati: quos oppidani, qui euentum pugnæ expectabant, in fugam versos trucidârunt. Ex nostris, eò quòd instructiores essent, & tormentis abundarent, pauci desiderati.

Rupella à quo prodita Hugonotis. In Aquitania Monlucius decem vexilla, quæ Rupellam iter intenderant, profligauit: quam vrbem Farnacus Præfectus à Rege deficiens, magno regni detrimento prodiderat. Aumalius quinque cohortes peditum, Brissacius ad fanum Spinæ in Campania quatuor equitum turmas eximprouisò adorti, afflixêre: Mantuanus ad fontes aquæ bellæ, equites mille. Is domum rediens ad importunas preces parturientis vxoris, ab hostibus penè centum interceptus est. Qui cum Mantuano erant itineris comites vigintiquatuor, etsì inermes, primi tamen enses in hostes vibrârunt à vertice armatos, & tam dextrè superis fauentibus dimicârunt, vt sex vltra viginti coniectis in fugam, cæteros exanimes reliquerint: duo de nostris mortui. Mantuanus tormento genu læsus, atque ex vulnere in febrim incidens, tamen auxiliante Deo & Virgine matre, cui se

Votum Mantuani ad virginē matrem. ad templum suum Lauretum deuouisset, euasit incolumit. In Neustria Germani equites sexcenti à Rimeriano cæsi. In Sequanis exules, qui ab alijs seditiosis fecerant secessionem, cùm à nemine reciperentur, essentque fermè septingenti, consilium capiebant de occupando per proditionem Iohannis Vinarij oppido. Id Vantous vir nobilis rescicns, valida manu septus, circunuentos ad

vnum

vnum omnes miserè iugulauit, quandam vrbem Hanoniæ, muro diù quassato, cepit, diripiendamque militi tradidit. Antissiodoro recepta, externi hæretici abiêrunt. Quo animaduerso, Catholici, qui in vrbem reuersi fuerant, abeuntes persecuti, in itinere oppresserunt. Duæ Occitanorum cohortes in Turonibus à Præside Ambasianorum cæsæ sunt. & post pauca: Præterire non possum Claudiæ Turoniæ factum, è nobilissima apud Aruernos Turoniorum gente. Ea absente Iusto Turonio filio, quem Rex legatum in Italiam ad Pium Pontificem miserat, ab hæreticis obsessa, virili animo ducis munus implens, cum paucis militibus diù eorum impetum sustinuit, arcemque Turoniam, in Rhodani angustijs sitam, cum oppido seruauit. 1568 *Claudiæ Turoniæ virile facinus.*

Hæc quidem ille, sed breuiùs, quàm vt tantæ rei sufficiant: nec tamen hactenùs mihi visa est historia, à Catholico scripta, vbì prolixè res Gallicę commemorentur. Hæretici multa de ijs scribunt, sed illis fides tutò haberi non potest. Scribunt quidam, regem Galliarum misisse præsidium Rupellam, sed Rupellenses id recusâsse, Condæumque solicitâsse, & eum venisse eò decimonono Septembris: secutam verò eius vxorem cum aliquot nobilibus Hugonotis. Admiralij quoquè fratrem, qui anteà Cardinalis fuerat, profectum in Angliam, & eius gentis reginam inuitâsse ad Hugonotas adiuuandos.

Porrò Galliarum rex aduersùm hæreticos mense Octobri edictum proposuit, vt eorum ministri è regno excedant, sola Catholica religio obseruetur. Alterum quoquè edictum publicatum est, eoque hæreticis honores & dignitates ademptæ. Horum edictorum exempla Hugonotæ ad symmystas suos in Germaniam & Angliam miserunt, vt eos incitarent ad maturè ferendā opem laboranti Euangelio Caluini. *Edicta regis Frācia cōtra hæreticos.*

Eodem mense in territorio Pictauensi terræmotus fuit. Hugonotæ verò, vt neruum belli pecuniam sibi conflarent, præter magnam auri summam, quam ab exteris accepêre, bona Cleri in ditione Pictauensi mobilia quidem diripuerunt, immobilia distraxerunt, cùm eius rei nulla esset apud eos potestas, nisì quòd reformatis istis omnia licent, maximè in Clerum; cuius hostes sunt acerrimi. Feruntur tunc grandem pecuniæ summam, quam mutuò ab amicis acceperant, partim campanarum metallo persoluisse. Argumento id est, multas eos è templis campanas abstulisse. Eiusmodi *Res Cleri ab Hugonotis direpta.*

1568 modi officia grata sunt malis dæmonibus, qui oderunt campanas, tanquam tubas quasdam regis æterni. Sed antequam pergamus in harum rerum commemoratione, redeundum est ad Albanum principem, & Belgicas res, quæ hoc anno gestæ sunt.

Magnæ copiæ principis Auraici.

Cùm Ludouicus Nassouius, amissis copijs suis, vix regiorum manus effugisset, rursùs collegit quas potuit vires, & ad fratrem suum principem Auraicum sese adiunxit. Habebant illi duo fratres iam magnum exercitum, quorundam ope adiuti, putabantque se, Albano profligato, Belgio potituros. Albanus Dux non ignarus quid molirentur, & quas haberent copias, lustrato apud Traiectum inferius exercitu suo, ad eos profectus est, daturus operam, nè per Mosam fluuium in ditiones regis ingrederentur. Simul autem publico edicto, magnis propositis pœnis, statuit, vt quisquis profugorum, proscriptorum, in custodias abductorum, & supplicijs affectorum quælibet bona mobilia ac immobilia obtineret &c. ea certis hominibus traderet. Eodem tempore venêre à rege Hispaniarum quadringenta coronatorum millia, & bis mille quingenti Hispani milites, qui euestigiò ad Albani castra profecti sunt. Ex ijs cognitum fuit, in Hispanijs Comitis Hornensis fratrem cum tribus alijs capite punitum esse,

Albanus mouet cōtra illum.

Albanus Dux vbì cum exercitu Traiectum superius attigit, Mosam transmisit, commeatûs auertendi causa, vt hostium conatus retardaret. Sed cùm metus esset, nè fortaſsis per Burgundiam ad Condeum abirent, suasque vires cum illo coniungerent, missa est ab Albano pecunia illius prouinciæ præfecto, qua, si res posceret, militem sibi compararet, cuius opera fines suos ab hoste tueretur. Atque ità porrò mouit castra Albanus contra principem Auraicum, qui tum apud Rhenum suas habebat copias, quas auxerat signis quatuordecim Nicolalus ab Hagstat, cuius ea causa bona omnia fisco suo addicta esse voluit illustrissimus Archidux Austriæ Ferdinādus, quæ quidem bona in ipsius ditione essent, quòd, ipso prohibente, ausus esset cogere militem contra regem Philippum. Erant tum in Albani castris sex millia equitū & triginta peditum: quibus ille volebat ditionis Leodiensis homines inuadere ac debellare, quòd multi ex eis hæresi deprauati, Episcopo suo, egregio & sapientissimo principi, debitam nollent præstare obedientiam, atque eo inuito, regis Philippi hostibus in eam regionem se aditum

tum præbituros recepissent, vt quidā scribit, qui huic bello interfuit. At tamen consultius ei visum est, priùs explorare, quorsùm iter hostes intenderent, vt vbi maior videretur incumbere necessitas, illic potissimùm suas eis vires opponeret. Mense Septembri ad eum perlatum est, principem Auraicum Rhenum transmisisse cum octo millibus equitum, & * vigintiquinque peditum. sic quidem habent impressi codices, nisì mendum est in numeris. Signis eius militaribus inscriptum erat, Pro lege, grege & rege: iussitque proclamari, se Ducem Albanum inuisere velle. Ab illustrissimo Iuliacensi principe petijt commeatum & copiam traducendi per eius fines exercitûs: sed nihil impetrauit. Adiunxit se tum illi nobilis quidam cum mille quingentis equitibus, qui planè decreuerat nec vngues præcidere, nec pilos radere, donec Egmondani Comitis, cui sanguine iunctus erat, necem vltus esset. Non multùm syluestri homini absimilis is videbatur. 1568

Symbolum militare principis Auraici.

Porrò Albanus Dux castra mouit ad milliare vnum à Traiecto Mosæ, illic hostium aduentum prçstolaturus. Detinebantur per id tempus ab Auraico naues aliquot, itemque mercatores Belgæ Francophordiam ituri, è quibus pecuniam extorsit, qua opùs illi erat ad tantas alendas copias. In castris eius orta seditio est inter Germanos & Gallos, quam cùm sopire vellet, vulneratus ipse est, & tormentorum eius prçfectus perijt. Albanus interim hærebat circa Traiectum, scire volens quam in partem hostis tandèm promoturus esset. Certò autem comperit, non eum in Franciam moliri iter, quod anteà rumor sparserat, sed præmissis per Rhenum machinis bellicis, tendere contra Geldriam. Vbi Kerpenam venit Auraicus (qui vicus est regis Hispaniarum, nec ità procul Colonia Agrippina abest) ducentorum militum præsidium ibi reliquit. Valdè incerta erãt eius consilia, id est, quid tamen animo moliretur. Labebatur tempus, nec quicquam memorabile efficiebat, cùm tamen scribant quidam, potuisse eum interdùm oblata opportunitate rem bęnè gerere. Iam autumnus aderat, & multa pluuia ruebat è cælo, quod est illis regionibus familiare. Vt verò in futurum vernum tempus in hybernis aleret tam copiosum militem, non ferebant prouentus eius, tametsi non defuère fortasis magnates quidam, qui clàm suppeditarent impensarum partem quandam. Sed nemo ferè tam prodigus ęst rerum suarum, vt semper dare velit, præsertim vbi

Auraicus detinet naues & mercatores aliquot.

Nihil efficit memorabile.

1568 dubius est euentus. Non deerant, qui suspicarentur habere eum in vicinis regis ditionibus, qui ei studerent, vellentque ei prodere loca quædam, atque ea causa hærere eum, & moras nectere. Sed Albanus Dux loca omnia, vbi posset aliquis proditionis metus esse, ità communierat, vt eiusmodi machinationes, si quæ essent, nullos habituræ successus viderentur. Etsì autem apud Leodienses quidam magis illi, quàm Albano, addicti putarentur, attamen ciuitas ipsa cum Episcopo & eius primario Clero se coniunxit, conscriptaque sunt sex peditum signa, & in vrbem recepta. Ità factum est, vt neque Albanum, neque Auraicum intra oppidum admittere vellent.

Leodij præsidiarius miles cōscriptus.

Disciplinæ militaris censura & seueritas in castris Auraici, vt tum quidem publicè ferebatur, perexigua erat: deerant naues, quibus pontem efficerent, non magnus suppetebat commeatus, non puluis sulphureus & pilæ, ità vt multi existimarent hoc rerum statu conatus eius diuturnos esse non posse. Albanus cōtrà rebus omnibus instructissimus erat, habebatque in Mosa vasto flumine pontem factitium ex nauibus, nec deerant naues, quibus posset alterum, si opùs foret, efficere. Tandèm mense Octobri Auraicus iter suis copijs per Mosam præter omnem expectationem loco, qui per id tempus vadosus erat, effecit, non tamen sinè iactura aliquot equorum & hominum. Ea arte animaduersa, Albanus ità se comparauit, vt hostibus omnem adimeret opportunitatem sese communiēdi, atque iis in locis hybernandi, nisi vellent in patentibus campis sua metari castra, quod fieri sinè maximo illorum detrimento non posset. Opposuit autem castris suis, vbi plus periculi impendére videbatur, machinas quasdam reticulatas, miro artificio confectas, quibus facilè à se repentinos hostium, præsertìm equestrium, incursus auertere posset. Iam propè coniuncta erant vtraque castra, cùm eccè vicesima Octobris Auraicus sese loco mouēs, obuiam progreditur copijs auxiliaribus quas ab Hugonotis expectabat. Mouet castra etiàm Albanus, sequitur sensìm abeuntes, qui sanè temerè admodùm transmittere instituebant fluuium, qui Brabantiam à Leodiensi ditione separat. Cùm enim iam quidam transijssent, misit Albanus è suis aliquot Hispanorum millia & equitatum non contemnendum, à quibus permulti hostes cæsi sunt, & capti non pauci, atque in ijs nobilis quidam, Auraico inprimis charus, qui

Auraicus ducit suas copias per Mosam.

Temeritas hostium.

Cæduntur multi à regijs.

qui posteà, iubente Albano, capite punitus est. Non parum ea clades perturbauit Auraicum, hæsitque aliquot dies illo in loco. Ex captiuis hostibus cognitum est, venisse quidem ad Auraicum copias, quas ex Gallia expectârat, sed non nisi magnam castris eius calamitatem & inopiam attulisse, ita vt multi inedia conficerentur. 1568

Ijs cognitis, Albanus hostes illos non magnipendit. Sub finem Octobris Auraicus annonæ & pecuniæ egestate compulsus, cùm nulla spes alicuius subsidij affulgeret, castra mouit quanto maximè fieri potuit silentio. Albanus abeuntes insequitur, cuius iam exercitus multorum equitum & peditum accessione valdè auctus erat. Auraicus per Mosam rursùs in Germaniam se rediturum sperans, vbi sensit à Leodiensi Episcopo id non permitti, nec sinè ingenti periculo traijcere posset, quòd iam aquæ Mosæ intumuissent, conuerso itinere in Gallias contendit ad Hugonotas, idque tanta celeritate, vt quanuis Albanus non segnitèr fugientem persequeretur, eius tamen exercitum ad iustum certamen attingere non posset: licèt ab eius equitatu nō parùm damni datum sit illis. In ipsa fuga, quod dolendum est, passim regis ditiones miserè inflammauit, non sinè multorum miserorum hominum maximo detrimento. Tandem è Belgio excessit, magno quidem liberatus periculo, sed omni sua spe frustratus.

Auraicus clàm motis castris, fugã meditatur.

Recedit è Belgio.

Etsi autem Albanus Princeps alia ratione debellare eum potuisset, at tamen noluit vir prudentissimus suum militem temerè periculo obijcere, cùm in eiusmodi prælijs sæpè admodùm ancipiti euentu pugnetur: multoque illustrior victoriæ laus ad eum reditura sit, quòd nulla ferè suorum iactura & in Frisia primùm hostes ceciderit, & deindè è tota Belgica regis Philippi prouincia eos profligârit. Nemo sanè est, qui huius anni insignes aliquot victorias & multa præclarè gesta ad eius eximiam laudem dubitet pertinere: sed de his quandoquè alij scribent, qui in eiusmodi erunt magis exercitati, omniaque certiùs comperta habebunt. Ego breuis sum more meo. Porrò è Belgio excluso hoste, Albanus Cameraci hæsit nonnihil cum vniuerso exercitu. Deindè quibusdam per fines eius regionis distributis, plerisque dimissis, præsertìm Germanis, nonnullis Antuerpiam & Valencenas ablegatis, reliquis in Hollandiam, Cameraco discedens, Bruxellas venit, moxque in templum ingref-

Albanus venit Cameracum.

Indè Bruxellas.

1568 ingressus est, vbi cantatum est, ità vt par erat, Te Deum laudamus. Pro insigni enim victoria nemo iustiùs laudari debuit, quàm rerum omnium prępotens Deus, in cuius ditione cuncta sunt posita, in cuius manu sunt omnes fines terræ, qui dat dignis victoriam.

Esther 13.
2. Mac. 15.

Colloquiũ Altenburgense inter Luteranos

Hoc ipso anno 68. habitum est Colloquium Altenburgi inter præcones Euangelij secundùm Luterum. Inchoatum est 20. Octobris, & durauit vsque ad nonũ Martij diem anni 69. Etsi autem facilè aduerterent illi, non sinè summa ignominia tam fœdas altercationes in publicum euulgari, tamen committere non potuerunt, præsertim Ienenses dogmatistæ, quin & Latine & Germanicè valdè prolixè typis imprimendas curarent. Horum caput fuisse videtur Iohannes Vuigandus, egregius Luteranus. Res est admirationis plena, quòd cùm ex vtraque parte non Zuinglij aut Caluini, sed Luteri Euangelium profiteantur, & interim nihilominùs odiosissimè inter se diffideant, tamen miseram plebem adeò ab illis teneri fascinatam, vt videre non possit nulla ratione posse illos puram & sanam adferre doctrinam, quod tamen vtrinquè mirè iactitant, qui tam pertinacitèr inter se corrixentur. Magna est hęc profectò ira prępotentis Dei. Vuittenbergenses & Lipsenses nonnihil se videntur accommodâsse ad Interim Cæsareum, de quo lõge suprà diximus, vt, quemadmodùm Ienenses aiunt, ingentem indignationem atque pericula effugere possent. Id malè habet Stoicos & rigidos Luteranos, quòd, vt ipsi asserunt, ex eiusmodi Interimisticis actionibus pullularent nouę locutiones, noua dogmata priùs improbata, & quædam cęremoniæ rursus admitterentur. Vndè id illi consecuturum verentur, vt sensìm Luteri doctrina euanescat, ac tandèm prorsus exibiletur. Et cùm Luterus ipse non semèl pugnantia scripserit, homines stultissimi ab eius sententia putant nullo pacto discedendum: eosque docere volunt grauitèr peccâsse, qui ad Catholicos aliquanto propiùs accedendum senserint: quibus inter alia etiàm hoc obijciunt in præfatione huius Colloquij, quòd Missalia & Agendas Papisticas denuò conati sint in Ecclesiam introducere, quanuis paulispèr circuncisas & correctas: itèm docere necessitatem bonorum operum ad salutem & iustitiam. Obijciunt etiàm, quosdam ex illis, cùm essent commonefacti ab ipsis, velut apros syluestres in alios exeruisse dentes, idq; publicis scriptis editis. Iam verò cùm ad hoc Colloquium ventum esset, aiũt aduersarios

Oculos habent, & non videbunt.

Luterani alij quid alijs obijciant.

Eccè tibi candorem

ſarios ſuos plurimum ipſis ſemper negocij feciſſe in trāſferendo ſtatu controuerſiæ, & in ponendis miris artibus inſidioſis pedicis, quibus conſtringerentur incauti: diù ipſos in Theſi circunduxiſſe & quæſtiunculis, irriſionibus, contumelijs, ſatyricis inuectiuis exagitâſſe: ſuas corruptelas & falſa dogmata (quæſo lector aduerte) tantum horriſona quaſi tempeſtate maledicorum verborum abſque omni fundamento & timore Dei conatos eſſe tutari. Itèm inter alia propoſuiſſe eos, veſtem nuptialem non eſſe ſolam fidem, ſed fidem & bona opera. Sed hoc quoque annotant in hac Præfatione, noluiſſe eos permanere vſque ad finem in colloquio, ſed varijs ſermonibus id eos egiſſe, vt Ienenſes putarentur mirabilia portenta in medium allaturi fuiſſe, ſi in Colloquio ipſi manſiſſent. Porrò autem ipſi ſe referunt ad verbum Dei, id eſt, vtrunque Teſtamentum, ad veram Auguſtanam Confeſſionem & Apologiam, ad libros Luteri. Sed quid facturi ſunt miſeri, cùm de Luteri libris deprauatis ipſi Luterani inter ſe corrixentur, ſatiſque indicent ipſam quoquè Auguſtanam confeſſionem corruptam eſſe, cùm hîc aiunt, ad veram Confeſſionem ſe referre? Et hoc quidem veriſſimum eſt, ità vt iam ſub ea confeſſione etiàm Caluiniani & Zuingliani deliteſcant, frementibus Luteranis rigidis, qui eos hauddubiè cum ſuo Lutero execrantur. Multas deindè cauſas adferunt editi huius Colloquij, in quibus ſeptimum locum obtinet, quòd altera pars non ſolùm Colloquium ſuo priuato arbitrio abruperit, ſed etiam ſinè omni cunctatione ſynodum ex quibuſdam ſuarum partium theologis coëgerit, ibique ipſorum partem abſentem ſuo calculo & decreto damnârit: eam damnationem mox in ciuitates & aulas principum ac potentum ſpargere non dubitârit. Octauum verò locum ſibi vendicat, quòd pars altera abſque vllo fine inuectiuas edit, vt M. Selneccer, D. Pfeffinger in ſuis libris impreſſis, Iohannes Maior in ſuis libellis famoſis & alij. Hæc & pleraque alia ex Colloquij huius ſola Præfatione ſuccinctè collegimus, quæ ſanè eiuſmodi ſunt, vt iſtorum hominum cęcitatem & deploratam ſtultitiam toti orbi adeò prodant, vt meritò gratulari ſibi & ingentes Deo gratias agere debeant, qui Dei benignitate ſeruatos ſe ſentiunt, nè ad iſtorum tam miserè perpetuò corrixantes ſynagogas cum præſentiſſimo æternæ ſalutis ſuæ diſcrimine ſe adiungerent. Mirum eſt, iſthæc aut non animaduerti, aut negligi etiam à pleriſque doctis viris. Præclara ſanè lux allata eſt orbi

1568

Euangelicum.

Corruptela & falſa dogmata Luteranorum.

O miſeros & inſulſos theologos.

Synodus Luteranorum damnat Luteranos.

Inuectiuæ Luteranorum in Luteranos infinitæ.

1568 orbi Christiano ab istis cæcis & infaustis magistris, quos malus dæmon tenacissimè habet suis cassibus implicatos: quorum etiàm & ingenijs & linguis & stylo egregiè nouit vti ad euertendos incautos, qui non nôrunt ex fru-
Matth 7. ctu cognoscere arborem. Mira in istorum Ienensium, sicut & aliorum hæreticorum, scriptis nonnullis magnæ cuiusdam religionis & pietatis simulatio inest: & nisi hæreticorum artes calleas, putabis Angelos, non homines, loqui. Ità crebrò timorem Dei, pietatem, Deum omnia inspicientem, Deum ipsos regentem & confortantem, Christum, vt citò veniat, ipsos orantes, & multa id genus alia, prophano è pectore prodeuntia, scripto & ser-
Matt. 24. mone crepant: vt non immeritò Christus dixerit, etiàm electos, si fieri possit, in errorem missum iri. Sed qui propius eos intuetur, lupos rapacissimos, animas miserorum iugulare & vorare cupiẽtes, facilè agnoscit: idque illi vel maximè, qui Deum recto & puro corde quærunt, colunt & amant, quos nunquàm sinit Deus eiusmodi vulpecularum fraudibus circunscribi. Porrò homines leues mũdi vanitatibus deditos, voluptatum amantiores quàm Dei, prurientes auribus, facilè isti pseudoprophetæ pertrahunt
2. Pet. 2. in nassam suam, libertatẽ illis promittentes, cum sint ipsi serui corruptionis. Et certè vt hodiè viuũt homines, non valdè mirum est tam multos labi in fœdos pudendosque errores, & ab istis delicatis & suauibus magistris in tam pugnantes rapi sectas. Illi facilè perseuerant, qui diuino timori & amori inhærent, qui, vt propheta Micheas ad-
Mich. 6. monet, soliciti ambulant cum Deo suo, & abstinent à
1. Pet. 2. carnalibus desiderijs, quæ militant aduersùs animam:
Psal. 9. quorum conuersatio in cælis est. Non dereliquisti quærentes te Domine, ait propheta Dauid. Possunt tamen etiàm boni nonnunquàm induci in errorem, sed citiùs resipiscunt, quandò sola ignorantia & humana quadam infirmitate labuntur. Optimè admonet Apostolus, vbi
2. Tim. 2. ait, Discedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini. Hoc qui faciunt, Deo benè propitio, hæreticorum præstigijs non facilè patebunt. Sed ad rem.

Hypocrisis & simulata religio hæreticorum.

Aiunt ijdem Ienenses in sua Præfatione, impium esse institutum quorundam politicorum præposterè sapientium, qui velint istas contentiones affabrè conciliare, acsì tantùm de verbis litigetur, vbi de rebus grauissimis confertùr. Hoc certè illi sic scribunt, & sua sponte fatentur de rebus grauissimis ipsos inter se litigare. Et tamen non pudet quosdam ex istis sectarijs palam editis libris

Vide Lector, quibus de rebus inter se contendant sectarij.

bris affirmare, & miserrimæ plebeculæ persuadere, nullam inter Euangelicos esse doctrinæ discrepantiam, nullas contentiones. Et sic permulti sentiunt, & interim tamen non sentiunt fœdissimè & indignissimè sibi ab istis illudi. Si nullæ inter eos lites sunt, cur tot contentiosa scripta ab illis euulgantur? Si verò, quod ipsi palàm asserunt, & res ipsa euidentissimè testatur, etiàm de grauissimis rebus corrixantur, cur illis fides adhibetur? O miseram mortalium cæcitatem. Sed hæc fortaßis extra institutum, at sunt tamen annotatione digna, quæ si plerique ex animo recta secum via reputare vellent, haud difficulter redirent in viam. Ad has præstigias pertinet etiàm illud, quôd in hoc præclaro Colloquio negant opera bona esse necessaria ad salutem, & rursùs disertis verbis affirmant, necessarium esse, vt per pœnitentiam redeamus & conuertamur ad Deum. Quæ enim potest esse pœnitentia sinè detestatione peccati & studio bonorum operum? Sed has fraudes vulgus non aduertit. Omnis autem scriptura diuina, plena est sententijs, quibus doceatur, homini ad salutem necessaria esse bona opera. In supremo mundi die non est dicturus Christus, Venite benedicti patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi, quia credidistis, sed, Quia esuriui, & dedistis mihi manducare &c. nec impijs tum dicturus est, Discedite à me maledicti in ignem æternum, quia non credidistis, sed, Quia esuriui, & non dedistis mihi mãducare. Quæ loca abundè sufficiunt ad horũ confutandam imperitam & insulsam theologiam, quam ex Luteri sui lacunis hauserunt, non ex verbo Dei, neque ex sanctissimorum & doctissimorum patrum monumentis. Hactenùs de Colloquio Altenburgensi egisse satìs sit, cuius sola Præfatio vberem nobis materiam suppeditat ad istorum hominum stultitiam declarandam. Quòd si verò ex toto Colloquio flosculos alios colligere vellem, contexerem coronam, istorum mõstrosis capitibus dignam. Sed abeant illi cum suis putidis mendacijs ad solas terras, ego ad historiam reuertor.

1569

Præstigiæ hæreticorum.

Matth. 25.

ANNO 1569. ineunte, ob quasdam Hispanorum res in Anglia detentas, Antuerpiæ mercatores Angli & eorum facultates malè acceptæ sunt. Porrò in Anglia par pari relatũ illis, qui è regis Hispaniarum ditionibus essent, cessatumq́ue est à mutuis commercijs, non sinè magnis vtriusque partis incommodis.

Inter Albanũ & Angliæ reginam simultas.

1569 In Gallijs, vt quidam ait, cuius extat scriptum, tertius tumultus, quo Hugonotæ rursùs arma corripuerunt, cùm iam omnia præcedentibus euersa atque dissipata fuissent, quicquid etiàm reliquæ spei fuerat, tum in agris, tum in ciuitatibus abstulit. Longum esset, inquit idem, recensere, quot oppida, quotq́ue prouinciæ pene funditùs sint euersę. Tres exercitus, interdùm quatuor tota hyeme Gallia aluit, omnia desperata: facta est Gallia quasì vidua, Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. & paulò pòst: Interim tamen reperta sunt supra septingenta millia, qui non curuauerunt genua ante Baal: sed tribulatione ipsa robustiores effecti, opes, fortunas, corpus, animam deniquè ipsam non recusârunt ponere. Qui vi & ferro hostibus se opponentes, multa præclara apud Tolosam gessére. Iuerunt ad decem millia, qui instructi zelo diuino, & ardentes amore iustitiæ, prædia ampla, vxores & liberos egregios reliquerunt, Christoq́ue sese deuouentes, proprijs militârunt stipendijs, solo victu contenti. De reliquo nudi, nudum Christum sequentes, cum hac inscriptione, Eamus & nos, & moriamur cum Christo. Propositum habebant ij omni die tremendis adesse mysterijs, & Deiparam vespertino tempore salutare solita antiphona, Salue regina &c. Itaque diuino magìs, quàm humano auxilio freti, multas vrbes ab hæreticis occupatas receperunt, multa hæreticorum millia oppresserunt.

Tertius tumultus Franciæ quàm perniciosus.

Multi Catholici cõstantes in Francia.

Iohan. 11.

Cùm autem regnum pluribus partibus eodem tempore à seditiosis vastaretur, coactus rex diuidere suas copias, partem fratri Henrico Valesio tradidit, partem regulo Aumalio, tertiam sibi in præsidium reseruauit. Leuia certamina vndiquè sæpe cõmissa. Tandèm ab Henrico regis fratre hostes intercepti, impietatis suæ dignas pœnas pendere coacti. Eo prælio cecidit & contritum est caput serpentis Ludouici Condæi cum triginta ex præcipuis ducibus seditiosorum: numerus vulgi promiscui incertus. Si tria capita, quæ residua sunt, eàdem fortuna dempta fuissent, omnia essent in Gallijs placidiora, quæ tamen eneruata iam & ad extremam miseriam videbantur redacta. Ex nostris Brissacius, vir omni tempore lugendus, fortiter dimicando cecidit, in cuius morte arx cum oppido capta, igne & gladio consumpta est. Hæc ex scripto illo excerpsimus.

Condæus in Gallijs perit cum multis.

Sectarij, qui hoc bellum scribunt, mirè prædicant Condæum, & inter cætera aiunt eum in præcipuo signo mili-

militari hæc inscripta habuisse, Pro Christo & patria dulce periculum. Et reuera pro Christo & patria dulce periculum, sed quid hoc ad Condæum & socios Hugonotas, qui aduersùs legitimum regē & dominum suum totiès rebellârunt, & florentissimum Galliç regnum miserandum in modum deuastârunt? qui catholicam religionem & Christi Ecclesiam modis omnibus oppugnârunt? Accidit Condæo, quod ferè solet seditiosis, vt malè pereant. Multa possent adferri exempla, sed miseri mortales nolunt nec alieno quidem periculo sapere. Per id tempus, quo cæsus est Condæus, Carolus Galliarum rex erat in Metensium vrbe cum regina matre & alijs multis. Vicesimo die Martij, qui fuit Dominicus, publica apud Metenses instituta est processio per ciuitatem, oratumque in ea est pro pace & victoria aduersùs hæreticos. Ei processioni interfuit rex ipse Christianissimus cum Carolo Lotharingiæ Duce, Carolo Cardinali Lotharingiæ, Cardinali Burbonio, duabus suæ maiestatis sororibus, multisque alijs proceribus & nobilibus. Regina mater tum parùm commoda vtebatur valetudine. Proxima nocte allatus est ad regem nuncius de interfecto Condæo & hostibus superatis. Itaque rex media ferè nocte surgit è lecto, properat ad summam ædem, alta voce coram primario altari déprom it canticum, Te Deum laudamus: iubet campanas omnes solenniter pulsari, cunctis ad rei nouitatem obstupescentibus. Deindè eiusdem diei hora tertia pomeridiana, ipso iubente, solo æquatur synagoga Caluinistarum, ad portam S. Barbaræ constructa. Lætabantur his omnibus catholici, hæretici pudefiebant. Post etiam publico edicto rex vetuit, nè qua sua exercitia in ea vrbe atque ijs locis hæretici haberent.

1569

Carolus Franciæ rex apud Metenses quid egerit.

Apud Metenses interdicūtur exercitia Caluinianà.

Hoc annò (vt scribit doctissimus vir Nicolaus Sanderus Anglus lib. 7. De visibili Ecclesiæ Monarchia) Pius V. Pontifex Maximus reuerendum presbyterum Nicolaum Mortonum Anglum, S. Theologiæ doctorem misit in Angliam, vt certis illustribus & catholicis viris authoritate Apostolica denūciaret, Elizabetham, quæ tunc rerum potiebatur, hæreticam esse: ob eamque causam omni dominio & potestate, quam in Catholicos vsurpabat, iure ipso excidisse, impuneque ab illis velut ethnicam & publicanā haberi posse, nec eos illius legibus aut mandatis deincèps obedire cogi. Qua denunciatione, inquit idem, multi nobiles viri adducti sunt, vt non solùm

Excusus est Louanij Annò 71.

1569 sibijpsis consulere, verumetiàm de fratribus liberandis cogitare auderent. Non tamen illorum nobilium conatus illos habuére successus, quos sperauerant, fortassis quòd Catholicis omnibus ea denunciatio necdùm innotuisset. Sanè fidem illi catholicam egregiè confessi sunt, & multi eorum pro fratribus animas posuerunt, & reliqui seipsos in libertatem vendicârunt. Sumpserant illi quidem arma pro fide tuenda, sed ferè quingenti ex ijs capti ab hæreticis & morte affecti sunt, cùm in fide constantes permanerent. Permulti autem Ecclesiæ pauloantè reconciliati, seriò sibi gratulabantur, quod priùs abirent è vita, quàm pacem nupèr acceptam violarēt: ostendebantque sibi iucundam non fore vitam in illo regno, quod iãdiù in Christo viuere desijsset. In ijs facilè princeps fuit Plumtreus presbyter, vir doctus & pius, qui cùm posset viuere, si vellet, abiurata fide Catholica, hæresim amplecti, ait se non optare eam vitam, quæ ipsi animæ mortem esset allatura. In eadem causa duo viri nobiles de familia Nortonorum crudeli morte extincti sunt, Thomas Nortonus, & eius nepos Christophorus. Primùm enim suspensi, deindè adhuc viuentes, dissectis visceribus, membratìm diuisi sunt, quòd nollent a fide desciscere, & Elizabetham legitimam reginam confiteri. Hæc omnia prolixiùs Sanderus commemorat, nos pleraque more nostro contraximus.

In Anglia quidã occiduntur.

Plumtreus presbyter mauult mori, quã abiurare fidem Catholicam.

Hugonotæ suas instaurãt copias

Post cædem Condæi, quam paulò suprà annotauimus, Hugonotæ non planè abiecerunt animos, sed iterùm collegêre vires, ducibus Admiralio & Andeloto: quibus ex Germania magnas copias auxiliares adduxit Vuolfgangus Bipontinus Dux, de quo scribit is, quem suprà non semèl citauimus, quòd innumeris malis & adustionibus Gallias presserit. Eius aduentu multùm erecti sunt seditiosorum animi. Sed eccè tibi ipso mense Maio perit Andelotus, perit etiàm repentino morbo spatio horarum vigintiquatuor Vuolfgangus Dux. Multa præterea præcipua capita quasi eodem tempore mortem obiére, vt non desint, inquit ille idem, qui iudicent metu grauioris supplicij, perditis iam ac deploratis rebus, mortem eos veneno præuenisse. Sic vbiquè vigilat diuina prouidentia, nec vltra certos limites finit progredi hominum consilia & conatus. Sed has quoque res volumus alienis potiùs, quàm nostris verbis ad posterorum notitiam transmittere. Scribit idem ille in hæc verba: Post ereptum rebellibus primi nominis ducem Condæum, &

Andeloti obitus

Itẽ Vuolfgangi Bipontini.

tum, & amputatum quasi authoritatis suæ caput, tum demum vere apparuit fraudum totiusque conspirationis secretius consilium: scilicet Admiralium esse, cuius consilijs & auspicijs res tam horrendæ cœptæ tentatæque fuissent: Condæum nomen solum, & quam ex generis splendore habuit, authoritatem dedisse. Eo enim sublato, summa rerum omnium Admiralio deuoluitur: & ille quidem quod hucusq; vafrè egit sub alieni nominis præsidio, aperte abhinc impigreque capessit. Paulò superius idem sic habet: 1569 *Caput rebellium in Gallijs.*

Edicto publico confiscata sunt omnia tam mobilia quàm immobilia bona, domus, prædia, possessiones, castra, ciuitates eorum, qui contra proprium regem arma rebellionis sumpserant: omnesque sectariorum fautores, qui in aliqua dignitate erant, magna cum infamia nominis, publicè omni magistratu atque officio sunt submoti. Qui autem in horum locum succesſere, singuli antequam vllam munerum partem capesserent, facere professionem Catholicæ fidei ad vnum omnes per vniuersum regnum coacti. Maxime verò illustris fuit Casparis Colignij Admiralij Galliæ proscriptio & condemnatio, 13. die Septembris Lutetiæ facta: vbi homo iste, omnium istorum malorum succentor & antesignanus, post ablatos honores, dignitates, bonaque vniuersa, magno omnium ordinum consensu diris deuouetur, imagine eius patibulo suspensa, signis gentilitijs vbiquè locorum deiectis, liberis etiam, omnibusque eius posteris, honoribus, dignitatibus & ipsis nobilitatis prærogatiuis in vniuersum perpetuò priuatis. Captus etiam est sub id tẽpus Scotus quidam nobilis, supplicioq; affectus, quòd post necatum Condæi iussu Lutetiæ Minaliũ præsidentem, in reginæ quoq; matris cædẽ manus armauerat. Iam sequuntur ea, quæ subiungit ide illis, quæ paulò antè attigimus: *Pœna rebellium in Francia.* *Proscriptio Admiralij.*

Certa itaque de hoste suo Gallia, indigniùs quidem tot mala ab authore non ita prius illustri ferre visa est: istarum tamen ęrumnarum finem videre, aut sperare saltem nondùm potuit. Etsi enim hostium regni vires nuperiori prælio vehementer accisæ, & illorum, qui supererant adhuc ex coniuratione, res tam angustæ videbantur, vt posthàc ad delendas mali reliquias minori opùs esse negocio putaretur, terrorem præsertim faciente regis iuuenis feruida admodùm in persequendis puniendisque quoquo modo rebellibus constantia, collegit tamen sese satanæ semen, perditionis manipulus sub Ad-

1569 miralij signis, sic vt iustū referre posset exercitum. Quibus cùm ea quoque equitum peditumque manus, quam Pontanorum Dux Galliæ intulerat, commodum iuncta esset, nihil iam apud illos amissum videbatur, nihil minùs instructum, cum quo non auderent de summa rerum fortunarumque omnium dimicare. Noua igitur suborta regi necessitas, noua Henrico fratri proceribusque vigilias & curas peperit, vt tandem in id vnum deueniretur ab omnibus consilium, nec pacem ab armatis sperandā, nec in speciem aliquam ostensam accipiendam: sed authores rebellionis cum exercitu delendos esse simul, ac ob id nullam amittendam occasionem fore, quæ iustam aliquam pugnam exhiberet: id quod mense Octobri anno 1569. accidit. Hostes quidem, quod ferè solitum est deploratis hominibus, magnam iactitabant audaciam, nihil nisi pugnas, cædes & extrema quæque ore personantes. Ast vbi pugnādi fieret facultas, vbi lacessiti etiam in prælium vocarentur, non ita cordatos vidisses, causæ nimirùm iniquitate ferociam comprimente & animos: adeò vt manifestum iam sit, exercitum illos duxisse, non ad prælia facienda, sed ad prædandum flammaque vastandum patriam. Nusquàm enim ipsi aduersos quæsiuerunt mucrones, nusquàm depræhensi etiàm in facinore, fixerunt pedem: sed prædonum latronumque more vagantes, regiorum signorum maiestatem ægrè sustinuerunt, donèc tandèm ab insequente seu inhærente potiùs exercitu regio, in pugnam vel inuiti traherentur.

Hugonotæ timidi ob malā causam, non audent cōfligere.

Laborabat vehementer eo tempore Pictauium obsessum, cum graui obsidione sex hebdomadas cinctum fuisset, & mœnia tormētis diù multumque concussa, vlteriorem protectionem prorsùs negare viderentur. Hanc quidem vrbem firmo intus tuebatur præsidio generosissimus Dux Guisanus, pluribus alijs principibus viris stipatus: verùm ob diuturnitatem obsidionis, & hostium crudeles insultus, plurima obsessi passi sunt: adeò quidem omnia afflicta & desperata cernebantur, vt asininis & equinis carnibus vesci cogerentur, quòd neque argento, neque auro, vllóve precio commeatum comparare possent: & licet frumentum adesset, deerat tamen & modus & commoditas frumentum molendi. Regij itaque & liberandorum tam illustrium hominum studio piè commoti, & vt hostium vires, vrbi tam periculosè imminentes, distraherēt, vicinum oppidum Chastellerault, ad fluuium Viennam situm, obsidione graui cingunt. Hac ratione

Fuit hoc mense Augusto & Septēbri.

Magna fames Pictauij, dū obsidetur.

tione

tione in auxilium sociorum pertracti hostes, Pictauium ad dies aliquot deserunt. Interim refectus Guisanus cum suis, vires animosque restaurat, & redeuntes ad obsidionem hostes eruptione facta dissipat, prostratis ex ijs ad duo millia, nec tamen absque suorum cæde & sanguine. Nam in eo conflictu quatuordecim interierunt bellicosissimi & fortissimi regiarum partium duces. Magnam summæ virtutis laudem tum adeptus est Dux Guisanus, qui & intùs vrbem prudenter tutatus est, & hostes fortiter profligauit, paternæ nimirùm fortitudinis semina in filio optimo iam egerminabant. 1569 *Cōflictus cum Hugonotis ad Pictauiū.*

Indè viciniores sibi factos hostes regij diligētiùs obseruare, subinde euestigiò persequi, idq; curare omnino, vt vel terga inuaderent, cùm áuersos in fugam oculos petere non daretur. Ad vicesimumnonum igitur diem Septembris prope Camecontourum adortos in prælium lacessunt; sed superato Masuille fluuio ponteque deiecto, pugnam ipsi detrectant, amissis tamen sex equitum, duobusque peditū signis. Prima & altera Octobris pari modo prælij facúltatem negant, nisi quòd cōgredi ausos trecentos illorum equites velitando regij conficiunt. Tertia porrò Octobris dies Gallias de suorum scelere & perfidia edocuit. Ea fuit lux, quæ legitimo magistratui ereptum penè gladium suum restituit, & impietati suas pœnas dedit. Hostes enim etsi perpetua fuga latebras & munitiones suas peterent, ac eo præsertim die loci bonitate egregiè protegerentur, ità vt paludibus & aquis circuncircà muniti, non nisi ab vna parte inuadi possent, à regij tamen exercitûs leuioribus copijs in pugnam rapti, manibus tandèm vti coacti sunt, cùm pedū, quibus euaderent, non omnes pariter haberent beneficium. Campus est ad eam rem perquàm idoneus, 4. milliarium Gallicorum, inter S. Iouini, Moncontourum & Eruaux oppida, vbi instructa acie hostes incedebant, obiecta a tergo tormentorum, quibus collem quendam commodum occupârāt, tutela. hunc deijcere oportuit, antequam integri alicuius prælij occasio inueniretur. Quod & industriè factum est per emissa contraria tormenta. Cùm itaque hostes & loci natura, & fati voluntate in pugnam pertractos se cernerent, minimè sibi desunt, conceduntque leuiores velitationes à manè vsq; ad horam post meridiem primam: vbi coniunctos infestissimos exercitus, fortuna in sacrificiū sibi oblatos accepit. Vesperi prioris diei in castra venerant regis Nauarrçi Condensisque filij cum tormen- *Hugonotæ detrectāt pugnam.*

1569 tis & aliqua militum manu, quos & ipsos pueros armis onerârat Admiralius. Et paulò pòst: Admiralij opera acies diligentissimè erat instructa, qui tamen ex veteri sua arte sibi cauit post principia, exercitum deserens, Rupellamque aufugiens, quò eum, qui ex prælio supererant, posteà secuti sunt. Equites Germani, admixtis Gallis equitibus lancearijs, primam occupàrunt aciem, duce Volrado Comite Mansfeldio. Peditatus Germanicus, quem Pontanorum Dux rebellibus adduxerat, sub Gerolzecchij Granuuileriique veteranorum ducum auspicijs socios habuit equites Admiralij Vascones. atque ità nec milite, neque arte etiàm inferiores fuerunt hostes: quorum magna pars equites inprimis albis induti, quæ cassaquelia illis dicebãtur, in pugnam processerant, consilio, cui euentus minimè respondebat. Id enim illis animi erat, vt nemini parceretur ex regijs: cumque ardor pugnæ tesseras fortè abstulisset, cassaquelia ista concepto furori manus cohiberent, hostisque haberetur, quicunque tali colore non amictus obuius fieret. Sed perniciosissimum fuit malis consultoribus illis hoc consilium, Germanis præsertim, quos conterraneorum misericordia, & aliqua ex veteri militari disciplina pietatis ratio, inclinata iam acie, saluare potuisset: sed hæretici habiti sunt, Hugonoti & rebelles inclamati omnes isti albi, adeoque illorum parsum nemini.

Copiæ Hugonotarũ vt instructæ ad prælium.

Malum consilium consultori pessimum.

Regijs copijs sub Henrici fratris auspicijs prudentissimi & fortissimi duces præfuerunt, dextrum latus tuente Petro Ernesto Comite Mansfeldio. Suberant huic equitum Germanorum turmæ nouendecim sub ducibus Lantgrauio Hassiæ, Rhenigrauijs seniore & iuniore, Comite Vuesterburgio & domino Betstenio, qui est dominus Passampierre. Sinistrum latus defendendum susceperat Dux Guisanus, cui aderant Marscallus Cosse, Villequier, Carnauallet, Lauignan & magna pars Gallicæ nobilitatis, cum eius gentis cataphractis. Medij steterunt pedites, Heluetiorum trigintaocto signa, Clero Pfeifferoque primarijs ducibus, penes tormenta maiora. Inde Burgundi Pontificijque sub illustribus ducibus, dominis de Valette, Chauigni, Thore, Mompenserio & alijs, cum Pontificijs quoque cataphractis, leuiorisque equitatûs signis aliquot. Henricum regis fratrem obseruârunt cum selecta equitum Gallorum Germanorumque manu Duces Aumalius, Martignes, Marchio Badensis Philibertus, Mariscallus Byron, Tauannes, Comes

Copiæ regiæ quos duces habuerint.

mes S. Floræ & alij optimi ac præstantissimi harum re- 1569
rum magistri.

His ordinibus vtrinquè atrocissimè pugnatum est, ità vt nemo fuerit, cui non exercendæ virtutis suæ facultas egregia data sit eo die. Germani equites Hugonoti in aduersos primùm cataphractos & sclopetarios Gallos impressionem fecerunt tanta vi, vt hi quidem cedere cogerentur, quos tamen ducum virtus bis in aciem reduxit. Indè laborantibus ab vtroque latere adsunt equites Germani regij, sic vt Germani Germanos adorti, ducibus vtrobiquè Comitibus Mansfeldijs, religione & armis iam contrarijs, omnem iræ ac furoris magnitudinem in cognata viscera effunderent. Incredibile dictu est, quãto ardore ibi sit pugnatum, quantaque sæuitia, cùm sæpè fratrem frater, amicum veterem ex amico vetere nouus iam hostis, conterraneum certè quisque suum obuium habuit. Et post pauca: Dum itaque in seipsos sic sæuiunt Germani, & rebellium equitatus Gallicus lanceis instructus, socios pugnantes desereret, ipsi quoquè Germani equites fugam arripiunt, præcurrente illis gnauitèr Admiralio, donèc tandèm & fugæ & noctis beneficio erepti, insequentibus regijs, tutò respirare possent. Interìm Galli equites leuioris armaturæ, itemque pedites cum auxiliaribus Pontificijs & Burgundionibus, rebellium peditum ordines, & adiunctos illis Admiralij equites Vascones adorti, tantam stragem edunt, quanta vix inter Christianos edita memoratur. Cæduntur ibi ad internecionem vigintisex illa Germanorum peditum signa vnà cum veteranis ducibus Gerolzecchio & Granuuilero, qui sub infelicibus Pontanorum Ducis auspicijs Gallias ingressi fuerant: de quorum clade non superfuisse putatur, qui ad suos nuncium referret. Ceciderunt etiàm cum ijs equites illi Vascones, longiùs iam à fugientibus socijs interclusi. Hactenùs ad verbum ex scripto illo suprà memorato. Summa occisorum rebellium decem millium numerum excedit præter incõditam castrensem plebem. Tormenta ex hoste capta omnia. Ex regijs vltra quingentos desiderati non sunt. Cecidit autem Philibertus Badensis Marchio, magno sui apud Catholicos Gallos relicto desiderio. Is fortissimè illo die pugnauit. Porrò quę de rebus Gallicis ex eo, quod sæpiùs commemoraui, scripto attuli, ea omnia scripti huius Author partìm seipsum vidisse, partim ex fide dignorum virorum scriptis & relatione accępisse testatur.

Atrocitèr inter se cõcurrunt hostiles exercitus.

Hugonotæ fugam capessunt.

Ingẽs strages rebellium, & sociorum.

1569 Miserat autem regi Gallorum ad hoc bellum subsidio Pius V. Pontifex Maximus ad mille ducentos equites, & quatuor millia peditum. Rex quoquè Hispaniarũ Philippus per Albanum Ducem misit ingentes peditum & equitum copias, qui laboranti Christianissimo regi suppetias ferrent, sub duce Comite Mansfeldio.

Auxiliares copiæ regis Fráciæ.

Huius etiam anni mense Maio, ipsoque adeò primo eius mensis die Albanus Dux ense & pileo insigni à Pio V. Pontifice donatus est, ob res præclarè sanè in Belgio aduersùs hostes gestas, egregieque defensam religionem. Eximia profectò hac in parte in Dei Ecclesiã, illius principis Albani merita extant, vt qui incredibili felicitate & celeritate perturbatissimum religionis statum in Belgio non sinè præsenti Dei auxilio suo loco restituerit, hęreticorumque conatus mirificè compresserit: qui tum per omne Belgium cœperant nidificare, & nisi mature restitum illis esset, de religione actum fuisset. Sed eam rerum tranquillitatem postea perturbauit, vt quidam aiunt, decimarum vel decimi nummi exactio, ab Albano tum instituta. Magnum hoc illi Principi non solùm apud Belgas, sed etiam apud exteros plerosque odium peperit, nec paruam opportunitatem attulit Geuseis proscriptis & exulibus sub hoc prętextu multa in Belgio loca occupandi. Vndè posteà tot consecuta sunt mala, tanta annonæ & omnium ferè rerum caritas, tot oppressiones & cædes Catholicorum, templorum & monasteriorum direptiones, religionis euersiones & mutationes, regiarum ditionum vastationes & populationes, aliaque mala innumera, vt satis deplorari non possit. Quidam graues viri conabantur Albanum principem ab hac sententia deducere, prędicebantque ei euentura ea, quæ pòst acciderunt: at ille non ità facilè cedendum existimauit, nihil sibi à Geuseis metuens, quos sciret regiæ maiestati longè impares: hauddubiò id permittente Deo, vt hominum peccata castigarentur. Magna & horrenda sacrilegia paulò antè in Belgio perpetrata erant, immanes iniuriæ irrogatæ diuinissimæ Eucharistiæ, multaque alia nefanda & detestanda flagitia designata ab hæreticis. Ea satis expiata cùm non essent, flagella parabantur, quibus punirentur. De iis iam suis locis nonnulla dicturi sumus, quemadmodùm ab aliis accepimus, qui plerisque rebus gestis interfuére, easque vt possint sciri ab omnibus, etiam scriptis compræhenderunt.

Pius V. mittit Albano ensẽ & pileum insignem.

Noui motus existũt apud Belgas.

Nemo est, qui non per se facilè intelligat, incredibili sum-

li ſumptu & maximis impendijs conſtitiſſe regi Catho- 1569
lico Philippo bellum, quod aduerſum rebelles, ipſo iubente, ſuſcepit & confecit Albanus Dux. Itaque hoſtibus profligatis, rebus politicis ad tranquillum ſtatum redactis, eccleſijs ex Catholicæ religionis præſcriptione inſtauratis, quæ à Genſeis ſatanico furore in templis, monaſterijs, collegijs, flammis exuſta aut euaſtata erant, denuo reparatis, cum iam ſpes affulgeret, fore vt deinceps Belgicæ optimi & Catholici regis Philippi ditiones pace & tranquillitate fruerentur, Albanuſque ea cauſa magna ex parte exercitum à ſe dimiſiſſet: viſum tum fuit illi, & quibuſdam alijs, quandoquidem diuturno bello exhauſta eſſent regionis æraria, & interim tamen ob futuros compeſcendos motus (Non enim poterant deeſſe in tanta proſcriptorum & profugorum turba, qui in omnem occaſionem, ſeſe in libertatem vendicandi, aut noui quippiam moliendi, intenti eſſent) ſaltem ad tempus miles præſidiarius alendus eſſet, rationes conflandæ pecuniæ ineundas eſſe. Itaque Albanus ſtatus Belgij Bruxellas accerſit, petit ab eis decimum, & viceſimũ, & centeſimum nummum. Decimum quidem omnium rerum mobilium, quæ diſtraherentur: viceſimum verò omnium immobilium diuenditorum: porro centeſimum iuſtæ æſtimationis omnium tam mobilium, quàm immobilium, quem prouinciales omnes ſemèl regiæ maieſtati perſoluerent. Hac pecunia dicit ſe velle ſtipendia ſoluere militi, qui eſſet locis opportunis præſidij loco imponendus: tum etiam loca oppignorata redimere: reliquum referre in regis ærarium, vt ſi qui bellorum exiſtant motus, facilius coërceri poſſint. Reſpondent prouinciales, ſe certam pecuniæ ſummam numeraturos, & in centeſimúm quidem nummum conſentiunt: quam ſit autem durum & moleſtum, etiàm decimum & viceſimum reddere, exponunt. Actum deindè eſt in omnibus Belgij prouincijs, vt centeſimus nummus dependeretur: Friſij & Geldrenſes, facta eis poteſtate, eum redemerunt. Feruntur autem penè omnes ſtatus conſenſiſſe etiàm in decimum & viceſimum, ſed certis conditionibus. Non deerant autem, qui odioſe tum multis locis inſectarentur Albanum, dicerentque eum regis Philippi iniuſſu, immò illo etiàm inſciente iſthæc attentare. At verò ea difficultate vſi ſi eſſent plerique in ſuppeditanda Geuſeis pecunia, nunquàm illi eos progreſſus habuiſſent.

Decimi nummi exactionem cur inſtituerit Albanus.

Prouinciales efferunt certam pecuniæ ſummam.

1570 *Selymus Turca mouet bellum Venetis.*

ANNO 1570. Selymus Turcarum Imperator bellum mouit Venetis propter insulam Cyprum. Vnus ille ex quatuor Solimanni filijs relictus erat, cùm alios duos, Mustapham & Baiazetem, pater ob rebellionis suspicionem interfici iussisset, sæuus tyrãnus in proprium sanguinem, qualis fuit etiam Selymus pater eius in fratres suos: & tertius Zeangir, gibbo deformis, sibijpsi manus attulisset, non sustinens immitis parentis tyrannidem. Selymus igitur in tam immensas opes, tamque vastum imperium succedens patri Solimanno, (qui annis illis 47. quibus apud Turcas rerum potitus est, singulari ingenio & magna bellicæ rei laude & gloria multa gessit, Deoque ob hominum peccata permittente, Christianos vehementer afflixit, & præter alia Rhodũ atque maximam Hungarię partem nobis extorsit) bellum barbara quadam insolentia, nihil penitùs læsus, Venetæ Reipub. fecit. Anno superiori, qui erat eius imperij tertius, constituerat secum, quemadmodum ante eum aliquot Ottomanni principes fecissent, Xenodochium, quod ipsi Almaratum vocant, construere, adiuncto illi fano quodam & ludo literario, aut si mauis, synagoga Mahometica, vbi Turcarum liberi præclaram illam delirantis Mahometis legem edocerẽtur. In eiusmodi Xenodochijs licet cuiuscunque tum nationis, tum religionis hominibus peregrinis cum equis & seruis triduò gratuita quadam hospitalitate sine vllis impensis proprijs perfrui. Multa quoque ibi præstantur pauperibus eius vrbis beneficia, ita vt amplissimi redditus ad ea ferenda onera necessarij sint. Possent sanè videri eximia quadam humanitate duci principes illi, qui eiusmodi loca instituunt, sed inanis duntaxat ostentationis cuiusdam causa & gloriæ studio eos permoueri, vel indè satis liquet, quòd nefas apud illos est, alios prouentus eiusmodi locis assignare, quàm quos bello obtinuerint: scilicèt, vt ex rapina faciant sacrificium, cùm Deus apud Prophetam testetur, se odio habere rapinam in holocaustum. Habet Constantinopolis tria eiusmodi Xenodochia, primum Mahometis eius, qui expugnauit illam vrbem: alterum Baiazetis filij eius, tertium Solimanni, qui ante paucos annos obijt: cuius quidem templum ex lapide precioso miro artificio extructum est, attributis ei Xenodochio siue Collegio redditibus oppidi & regionis Zigethanæ, de cuius expugnatione suprà dixi.

Nota de Xenodochijs ab Turcarũ principibus institutis.

Esa. 61.

Anno scilicet 1566.

diximus. Sed hi tamen redditus non sufficiunt. Itaque 1570
Selymus Adrianopoli suum volens condere Xenodochium, quibusdam admonentibus, Cyprum illi destinauit, vndè posset tantas habere opes, quæ non solùm ipsius Collegio dotando abundè sufficerent, sed etiam facilè supplere possent, quod Solimanni patris collegio deesse videretur.

Armamentarium apud Venetos ardet.

Poterat autem Selymo ad mouendum bellum facilè addere animos, quòd anno superiori armamentarium Venetorum arsisset, multis cadis pulueris sulphurei intempesta nocte incensis, vndè magna ei vrbi illata fuere damna, noui muri partim euersi cum cœnobio Cælestinorum, in quo moniales degebant, è quibus vna extincta est, reliquæ ferè mutilatæ, loca vicina propemodùm omnia deturbata, Muranum oppidum, vbi parantur vitra, non mediocritèr afflictum. Tantus verò eius incendij fragor fuisse fertur, vt etiam in Istria auditus sit.

Stratagema imperatoris Turcici.

Cæterùm vt de statu Reip. Venetorum certior fieri posset, fingit se legationem in Galliam mittere, quę cùm Venetias esset appulsa, honorificentissimè est excepta. sumptus præbebatur ei è publico per aliquot dies, & munera adiungebantur, omnibusque ad eam congressus & colloquium admittebatur. Intereà Legati calamitatem Venetorum, tam ab incendio superioris anni, quàm ab annonæ caritate, sterilique tempestate acceptam explorant. quod Marcus Antonius Barbarus, Venetorum orator, posteà per literas, occultioresque notas Byzantio Senatui significauit.

Incendiũ Constantinopoli.

Etsi verò etiam Constantinopoli eodem ferè tempore quidam asserant innumeras conflagrâsse domos ac ædificia, magnam quoquè pulueris tormentarii vim apud Tanam, vbi ingenti studio à Turcis asseruabatur, à Moscouitis inflammatam: non tamen id retardare potuit potentissimum tyrannum, cui semper immensæ opes suppetunt: quippe qui etiam Arabes & alios quosdam, initio eius imperij ab ipso deficientes, iam edomuerat, & cum Persarum rege pacem confirmarât. Subscripserat quidem etiam articulis fœderis cum Venetis icti, sancteque se eos seruaturum promiserat: sed eius tum fortè immemor, magno illustris regni Cyprij desiderio illectus, ex primario Bassa, cui eius sororem habet in matrimonio, viro prudenti sciscitatur, quid agendum putet ea in re, quam ipse iampridèm animo concepisset. Est enim multa Bassatum apud Turcas Ottomannos autho-

1570 authoritas, & vetusto more eos debent Imperatores adhibere in consilium. Itaque Mahometus Vesir, primus inter Bassas, grauitèr dehortari cœpit Selymum, nè bellum inferret Venetis, inter cætera etiàm affirmans, Solimannum seueritèr illi, cum abiret è vita, mandâsse, vt cum Venetis amicitia coleretur: & ipsum quoquè Selymum paulo antè pollicitum, se illis amicum fore. Addidit etiam alias rationes, quas nos breuitatis studio omittimus.

Mahometus Vesir dehortatur Selymum à bello Venetis inferendo.

Quanuìs autem huius Bassæ mirabili industria & arte ad imperium commodissimè & opportunissimè euectus esset Selymus, at tamen meritorum eius immemor, non solùm eius consilium respuit, sed etiàm per contumeliam Christianum appellauit. id enim apud barbaros illos probro datur. Adhibuit verò in consilium Mustapham & Pialim magnæ dignitatis Bassas, qui egregiè eum ad bellum suscipiendum incitârunt, oleum camino addentes. Igitur in sententia sua confirmatus Selymus, iubet parari res ad bellum opportunas. Mox instruitur Constantinopoli & alibì ingens armorum apparatus, diuersis in locis maris Aegæi panis biscocti varijque commeatùs magna copia comparatur, pedites equitesque asciscuntur. Nondùm certò cognôrant Veneti, quid his sibi vellet Selymus, sed quòd iam fama sparsisset, eum in Cyprum adiecisse oculos, liceretque ipsis saluo fœdere arma parare, maturè suis rebus prospiciendum putârunt. Huc accedebat, quod interim nuncius Venetias allatus esset, duas ipsorum naues Selymum detinuisse: itemque suis itinera includi. Erant illa haud obscura impendentis belli præludia, facileque ex ijs conijcere poterant, quid ipsis à Selymo expectandum foret. Data igitur ab illis opera est, vt in Creta insula & alibi classis instrueretur, & vt de his certior redderetur Pius V. Pontifex maximus, atque etiàm Catholicus Hispaniarum rex Philippus, & plerique alij Christiani Principes.

Eum Selymus respuit.

Veneti quoquè ad bellum se cōparant

Porrò Selymus legatum misit Venetias, qui Cyprum peteret, sed precibus armatis: in Rhodum quoque ablegauit Amuratem Raisum cum trieribus viginti quinque, qui Venetos à ferendis Cypro suppetijs prohiberet. Legatus Turcicus in senatum admissus, quid Selymus vellet, proposuit: & quid Veneta respublica nollet, audiuit, moxque dimissus est. Non enim putabant è re sua fore Veneti, tam opulentam insulam tyranno

Selymus petit Cyprum à Venetis.

Nihil impetrat.

ſanno permittere, cum in modum paulò pòſt etiàm plu- 1570
ra fortaſsis petituro. Intereà Conſtantinopoli ſoluit Piali Baſſa decimoſeptimo Aprilis die cum triremibus octoginta, & biremibus triginta. Vbi autem menſe Maio ex legato didicit Selymus, fruſtrà ſe petijſſe Cyprum a Venetis, non parum id admiratus, (quippè qui Venetos nihil tale auſuros ſperârat) iuſſit detineri eorum legatum cum tota familia. Indè decimoſexto Maij, Turcica claſſe planè inſtructa, Hali Baſſa ſoluit Conſtantinopoli cum trigintaſex triremibus, duodecim biremibus, ſex onerarijs nauibus, vno galeone, mahonicis octo, paſſacauallis, quibus equi veherentur, quadraginta, multiſque alijs egregiè inſtructis nauigijs. Piali in itinere, non ſinè magno ſuo detrimento Tinam Venetorum inſulam in Aegeo mari populatus eſt. Per id tempus deceſſit è vita Petrus Loredanus Venetiarum Dux, eique ſubrogatus eſt quinto Idus Maij Aloyſius Mocenicus. Breui tum temporis ſpatio à diuerſis oblata ſunt Venetis aureorum millia quadragintaſex & octingenti: ſoluta ſtipendia in militum quindecim millia & ſeptuagintaocto. Multi verò polliciti ſunt operam ſuam in conſeribendo & adducendo illis milite, quæ ſumma hominum millia quinquagintaocto exceſſura erat.

Detinet Venetorũ legatum.

Pecunia Venetis oblata à diuerſis.

Quia verò ſuperioribus annis Sinarum Indiæ Orientalis populorum Rex Chriſtianam amplexus eſſet fidem, ſubditæ ciuitates hoc anno bellum aduerſùs eum mouerunt. Vna tamen in fide Regia permanſit. Ad hanc ſeſe cum patre & fratribus conferens Rex, Luſitanorum auxilium implorabat. Creſcente verò populi furore, hac quoquè vrbe deſerta, ad munitionem Luſitanicam, Ternaten vulgò dictam, confugit. Subditi tandem belli, aduersùs iuſtum & clementem Regem ſuſcepti, pertæſi, arma in authores rebellionis conuertunt, Regemque in regnum reuocatum propugnant. quo reuertête, plus quàm centum hominum millia ſancto Chriſti Euangelio promptè obediêrunt, qui paulò pòſt Chriſto nomina dantes, ſacro regenerationis lauacro ſunt abluti. Rex tamen incredibiles difficultates in regno penitus recuperando ſuſtinuit. Miſſus ad ei ſubſidium adferendum erat Conſaluus Perera, ſummus Luſitanicæ claſſis Imperator. Sed cùm ille oborta tempeſtate in inſulas Moluccas reijceretur, Mardonelas Luſitânorum Dux cum auxiliaribus copijs Regi opem tulit, breuique regnum ab omni rebellione pacatum reddidit.

Sinarum in Regem ſuum res bello.

Sinarum Rex in regnum ſuum reſtituitur.

Albanus

1570 *Albanus Dux Belgij politiam reformat.* Albanus Dux postquàm in perduelles animaduertisset, animum ad statum Belgij politicum reformandum adiecit: atque initiò sumpto de monetæ adulteratoribus supplicio, edicto publico cauit, nè qui nummi valeãt argentei, nisi qui imaginem aut inscriptionẽ Regis Hisp. haberent. Edictu quoquè aliud tulit, de Ludimagistris, de Typographis, de Bibliopolis, ne quos libros doceant, imprimãt, aut diuendant, qui non antea sint ab Ecclesia Catholica approbati. Sed & seriò precepit, nè lites in iudicijs vltra annũ protraherentur, sed ad maximũ singulis annis deciderẽtur. Denique cùm decreta nonnulla in criminalibus posteà causis obseruãda fecisset, Antuerpię in publico foro theatrũ magnificũ extrui præcepit, ex eoq; Regis Hispaniarum nomine, omnium antecedentium, tam in Religionẽ, quàm in suam Maiest. admissorũ criminum, cõdonationem, quã barbari Pardonã appellabãt, recitari.

Belgæ Tridentinum Conciliũ amplectũntur. Tridentini Concilij executio, ab anno 1565. huc vsque intermissa, hoc anno in Belgio promouebatur. indicta est eum in finem, nouorum Episcoporum, in vrbe Mechliniensi, Synodus: quæ Iunio mense incepta, Iulio tandem absoluebatur. In Angliæ comitatu Surria, noui ex Caluini schola discipuli prodiêrunt, qui Vncti dicebantur: neminem peccare docentes, nisi qui veritatem ab ipsis prædicatam non recepisset.

Exempla nonnulla immanissimæ tyrannidis Magni Ducis Moscoviæ. Iohannes Basilius, Magnus Moscouiæ Dux, quouis Heliogabalo aut Phalaride crudelior, hoc anno fratrem suũ germanũ, à quodã suo consiliario Trzeciak VViskonati iniustè accusatũ, inaudita causa, tormentis exquisitissimis subiecit, eiq; inter excarnificãdum omnem thesaurum extorsit. Indè semiuiuo, iussu illius, securi caput carnifex amputauit. Fratriam in faciem ante pedes eius procumbentem, & misericordiam implorantem, arripi iubet, exutisque vestimentis omnibus turpissimè nudam populo exhiberi. Iussus deindè miles equum conscendere, eamque funi alligatam velocissimo cursu in flumen rapere, aquisque miserrimè suffocare.

Alia. Simili truculentia ipso die Eliæ prophetæ, qui dies festus apud Ruthenos est celeberrimus, in arcem Moscouiæ ingressus, nobilem quendam Serebrinum, & alium Miessoiedum (cuius vxorem & ancillam paulò antè constupratas in superiori limine suarum ædium suspẽdi atq; strangulari iusserat) nulla dicta causa securi feriri præcepit. Quo peracto, ex arce ad carceres furibũdus procedit. Cumq; ciues nõnulli inusitato illius satellitio nonnihil territi,

territi, de via deflecteret, eos vt insequerētur suis mādat, 1570
correptosque frustatim dissecarēt. Primū carcerē ingressus, tres captiuos Polonos & Lituanos produci imperat, ex quibus Petrū BiekoWski, Albertū Bugaski, & Besum, tres antiquæ nobilitatis viros, propria manu interemit. Indè satellitiū in reliquos quinquaginta captiuos immisit, & vt mēbratim eos dissecarēt, præcepit. Idē in secūdo & tertio carcere fecit: in singulis enim cùm ipse tres interfecisset, reliquos CX. à suis militibus discerpi curauit.

Vigesimo deindè mēsis Iulij die, in vrbe Moscouia, Alia.
octodecim grandes palos erigi iubet, eisq; transuersos in modum furcarū superimponi. Satellites varia tormentorum genera ad eum locum ferebant, excitatoque luculento igne, vas ingens aheneum apponebant, vt ebulliret & ferueret per multas horas. Processit tādem Dux Magnus, & iuxta ahenum militibus circunquaquè dispositis consedit. Adducti sunt eius iussu trecenti nobiles Moscouitæ, quorum nonnullis venia data, in multos sæuire incepit. Cancellariū Iohannem Michaelem WicWiskoWati, cùm multis criminibus accusaretur à Secretario, quorū nullius ille cōscium se palàm profitebatur, tādèm ad furcas illas prono capite ex pedibus suspendit. Cumq; præfectus satellitū rogaret, quo eum genere supplicij mactari vellet? respōdit Dux: Vos omnes aulici mei ordine ipsum excarnificare debetis & dilaniare. Præfectus igitur ex èquo descendens, arrepto cultro auriculam dextrā illi abscidit: accessit alius qui sinistram, & tertius qui labra amputauit, atq; ità ordine omnibus illum membris mutilārunt. Secretarius deindè quidam ad extremum, nè quid crudelitatis deesset, pudenda præscindit, statimque exhalauit animā miser Cācellarius. Videns Magnus Dux ob membrum illud detruncatū Cancellarium obijsse, indignissimè tulit, incādescensq; in Secretariū inclamat: O scelerate, expectes paululùm, istud totū est tibi exedendū, quod ille exedere debuisset. Putabat enim Secretariū ex cōmiseratione istud fecisse, vt citiùs è viuis Cācellarius discederet. Cadauer è furca depositū, in minutissimas partes cōsciderūt. Adductū deindè Thesaurariū simili tyrānide dilaniauit. Tres deindè Secretarios Dux educi iussit, eosque ordine cū vxorib⁹ & liberis corā se mactari. Deniq; ducētos nobiles captiuos capite mulctauit, quos totidem electi eius aulici interfecerunt. Vt autem hanc lanienam ipse egregia catastrophe finiret, venerabilem senem corā se sisti mandat, quem hasta transfixit: vtque suā crudelitatem imple-

1570 impleret, sedecim vulneribus mortuum sauciauit. Tot funera dedit, tantamque immanitatem quatuor horarum spatio perpetrauit. Relictis cadaueribus auibus & feris, in arcem Dux reuersus est, & in Thesaurarij vxorem quàm indignis modis sæuierit, scribere nefas est. Post triduum iterum quàm plurimos nobiles a satellitibus laniari, eorumque vxores ad flumen abduci, ibique aquis submergi mandauit.

Decimus & vigesimus denarius. Brabantini vt ab indictione decimi & vigesimi denarij, quam vrgebat Albanus, exonerarentur, in certam pecuniæ summam consenserunt. Vltraiectenses Decanum S.Petri Voeselium in Hispanias ad Regem miserunt, qui post multas molestias, tandèm ab isto censu immunitatem Diœcesi impetrauit.

Arcem occupant Veneti. Quartò Calendas Iunij Veneti arcem quandam in Mainæ promontorio, Turcis sese desperatione dedentibus, occupârunt, cuniculisque immisso puluere tormentario planè euerterunt, ingentique præda onusti, cum captiuis versùs Corcyram contenderunt. *Turcica classis petit Cyprum.* Porrò Piali Bassa cum triremibus centum sexaginta, biremibus & triremibus paruis sexaginta, alijsque diuersis nauibus Cyprum petebat. Habebant tum Veneti classem sanè instructissimam, in diesque nauium augebant numerum. Turcæ verò Calendis Iulij ad Limisum Cypri oppidum appulêre, nulloque resistente, in terram egressi, multos captiuos abduxerunt. Sequenti die veniunt ad Salinas cum classe, & illic quoque nemine prohibente, magno ipsorum commodo copias omnes & tormenta in terram exponunt, eoque rerum successu lætantur barbari illi. Equitatus erat in insula longè minor, quàm vt auderent hostem descensione prohibere, præsertim quòd à Salinis Nicosia abesset ad passuum triginta millia. Equites, qui ad Salinas erant, ijs relictis, Nicosiam profecti sunt. Rex Hispaniarum Philippus etiam ante initum fœdus, iussit Iohannem Andream Auriam cum quinquaginta triremibus Venetis auxilio esse. *Nicosia à Turcis obsidetur.* Turcæ vicesimosecundo Iulij castra mouent, & Nicosiam contendunt. Feruntur tum in eorum exercitu fuisse quatuor millia equitum, sex millia Ianizarorum, & quatuor peditum millia, præter alios permultos, qui suis stipendijs militabant. Conabatur Mustapha Bassa eos, qui in vrbe erant, prouocare ad prælium, sed cùm id illi detrectarent, ad vrbem obsidendam & capiendam sese comparauit. Extructis itaque inter alia aggeribus, ex ijs quatuor diebus conti-

nuis

tuis ità verberabat sexaginta machinis bellicis oppidum, vt interdiù non nisi quatuor horis meridianis cessaret, idque ob nimios solis ardores, vt interim & suos milites reficeret, & machinas refrigeraret. 1570

Dum hæc geruntur, quidam è Cypro cum triremi in Cretam venit, certum nuncium adferens earum rerum, quæ à Turcis fierent in Cypro. Porrò classis Pontificis Maximi & regis Catholici Messana soluens, ad Cretam properabat. Pontificis copijs præerat Marcus Antonius Columna, regijs Iohannes Andreas Auria: quorum vterque cùm intelligeret quantoperè illi, a quibus mittebantur, cuperent Venetis opem ferre, non deerant officio suo. Turcæ autem suos conatus parùm proficere conspicati, ad interius vsque oppidi vallum, quantumuis acritèr renitentibus illis, qui intùs erant, penetrant, illicque multa effossa humo, ingentem foueam efficiunt, in quam multi intromissi sclopetarij, sinè vllo periculo noctes atque dies infestabant eos, qui ad murum vrbis tuendæ causa accederent. Deinde intra mœnium quoquè fossas fodiendo peruenêre, aggeribus ex terra fasciculisque, quos equites procùl adferebant, congestis aduersùs ictus eorum, qui in vrbe erant, quos sensissent vtiquè infestos, nisi aggerum præsidijs se tutati essent. Tum verò obsessi tanto periculo commoti, ex oppido dimittunt ad mille pedites, duce Piouaneo Vicentino. Perueniunt illi vsquè in hostium conspectum, tantumque illis terrorem afferunt, duabus illorum munitionibus occupatis, vt bona illorum pars in pedes se coniecerit. Sed tandèm ab equitibus confirmati, nostros in vrbem compellunt, opima barbarorum præda onustos. Capti tum sunt à Turcis plùs minùs centum Itali & Græci, & cum ijs Piouaneus. Post eum diem, quòd res magno constaret periculo, ex oppido sibi erumpendum minimè putârunt obsessi. Turcis autem in vrbis munitiones scalis appositis crebrò euadere nitentibus, tametsì ab obsessis fortitèr reijcerentur, coacti sunt oppidani à Famagusta literis obscuriùs exaratis subsidiarium militem petere. Sed eæ literæ à Turcis interceptæ, nihil impetrârunt: immò vt propensioribus animis oppidani sese dederent, ostendebant illis Turcæ captiuos nuncios, quibus eas literas commiserant Famagustam perferendas. At nec sic tamen animos illi despondent.

Nicosiani facta eruptione, Turcas mirè perturbant.

Dum autem in his angustijs sunt Nicosiani, classis Pontificia & regis Hispaniarum in Cretam peruenit

1570 octaua Septembris die, honorificè paulò antè accepta à Zaneo Venetæ classis imperatore. Iam verò inter se totius classis duces cum alijs egregijs viris conuenerant de conserenda cum Turcis manu: quos si superâssent, Cyprum liberatum iri non dubitabant. Pugnabant interim Turcæ fortitèr ad Nicosiam, sed cùm strenua Christianorum opera, vrbem egregiè propugnantium, multos è suis amitterent, compulsi sunt ab Hali & Piali Bassis subsidia petere. A quibus missa sunt ad eos peditum Turcarum viginti millia. Ij octauo Septembris venère Nicosiam: quibus copijs freti Turcæ, sequenti nocte magna vi in vrbis expugnationem incumbunt: sed repelluntur ab oppidanis non sinè magna vtrorumque cæde. Tandèm occupant Turcæ vrbis munitionem vnam, & quanuis indè quoquè fortissimè depulsi essent, tamen multitudine superiores, multos cædunt strenuissimos milites, ipsumque Palassum ducem cum alijs nobilibus: atque in oppidum ingressi, magnas edunt hominum strages, ipso quoquè Episcopo Nicosiensi interfecto. Tandèm Mustapha Turca in vrbem se confert, iubet suos cessare à cæde, promittit Christianis vitam, si se dedant. Et multi quidem faciunt quod Mustapha hortatur: sed plerique tamen mâlunt vitam profundere, gnauitèr aduersus illos immanissimos Christi hostes pugnando, quàm Turcicam pati seruitutem: ità vt vix relicti sint ex nobilibus vigintiquinque aut triginta cum paucis è plebe, qui omnes capti sunt. Ità cessit Nicosia Turcarum tyranno, prædæque data, direpta est à milite. Miserandum sanè spectaculum, tantum fundi Christianorum hominum sanguinem, eorumque ditiones ità sensìm venire in potestatem barbarorum cum summa ignominia & detrimento nominis Christiani. Intra vrbem reliquit Mustapha quinque Turcarum millia, è quibus mille fuère equites, qui ei præsidio essent. Hali autem viginti millia ad classem reduxit. Indè Mustapha cum reliquis contendit Famagustam, vrbem benè munitam. Multa tentat, vt frangat eorum animos, qui in arce erant, cogatque ad deditionem: sed cum milites spe sua firmiores constantioresque cerneret, quippe qui non tyrones, sed in bellicis rebus benè exercitati essent, castra ponit tribus passuum millibus ab arce.

Turcæ magnis aucti copijs, magna vi oppugnant vrbem.

Capiunt eam.

Captam diripiunt.

Antè autem, quàm vrbem illam oppugnandam susciperent, Turcici Bassæ misère sex paruas triremes explo-

ploratum, quid Christianorum classis moliretur. Vbi ad eos rediit explorator cum triremibus suis, & aliquot captiuis Christianis, è Creta abductis, è quibus de classe nostra cognouerat, communicato inter se consilio, Bassæ instruunt classem suam, passisque velis versus Limisum nauigant. Christiani verò cùm venti opportunitate freti Rhodum contenderent, in ipso itinere certiores fiunt de capta Nicosia. Magno itaque dolore affecti summi totius classis duces, post longam deliberationem ob rationes minimè contemnendas sibi reuertendum censuerunt potiùs, quàm cum hoste, tanta victoria elato, temerè congrediendum. Ità tum reditum est, missa tamen à Zaneo, Venetæ classis imperatore, nauicula celeri, quę nuncium afferret Famagustanis de ferendis illis suppetiis. In reditu classis Pontificis & Venetorum ex tempestate non paruum damnum pertulit, quibusdam fractis triremibus, & tormentis aliquot armisque aliis naufragio amissis. 1570

Christianorũ classis retrocedit.

Porrò autem cùm Turcæ animaduerterent Christianorum classem nusquàm in ipsorum venire conspectum, maiores etiam spiritus sumpsêre: quodque suam classem in Cypro non magno sibi vsui fore existimarent, eam dimittere voluerunt Constantinopolim, vt aut illic, aut in mari Aegeo hyemaret. Vt verò Imperatori suo Selymo munus aliquod offerrent, quo maiorem eius conciliarent beneuolentiam, galeonem, vt vocant, Mahometis summi Bassæ, & duas alias naues flore iuuentutis apud Nicosiam captæ impleuerunt, multa non parui precij addita præda. Sed eccè dum parant abitum, atque ex galeone puluerem sulphureum volunt Mustaphæ petenti exportare, nobilis quædam fœmina captiua, mortem sibi oppetendam potiùs, quàm spurcis illis libidinum mancipiis seruiendũ, existimans, puluerem illum incendit. Sunt tamen, qui eius rei culpam in galeonis gubernatorem conferant. Sed id captiuis omnibus repentinã mortem attulit, tribusque illis nauibus omnique prædæ excidiũ: solo gubernatore cum tribus captiuis euadente. In ipso itinere Petrus Iustinianus, Melitensium equitũ ductor, cum quinque triremibus fortè occurrit octodecim Turcicis triremibus: à quibus facilè superatus, duas triremes amisit, cum reliquis ipse euasit. Nouembris initio cæsus est etiàm à Turcis supra Parium Vincentius Maria de Priulis, quem Veneti exploratorem miserant cum Angelo Soriano. Sed eà

Ex incenso puluere sulphureo multi captiui Christiani pereunt.

1570 cædes, illo acritèr pugnante, multo ſanguine hoſtibus conſtitit. Oportet ſane magno illum fuiſſe animo, quòd cùm non niſì vnam habetet triremem, cum quinque Turcicis congredi non dubitauit, binasque illis eripuit, plùs etiàm auſurus, ſi à milite copioſiori inſtructior fuiſſet: ſed tandèm cum omnibus ſuis interfectus eſt.

Porrò Turcica claſſis venit Conſtantinopolim, vbì magni fiebant apparatus in ſequentem annum. Iam enim non Cyprum duntaxàt, ſed multa etiàm alia loca Turcæ ſpe deuorârant. Et poſſent illi non adeò difficultèr in quaſdam anguſtias redigi, aut certè multis modis retardari, ſi Chriſtianorum eſſent & vires & animi coniuncti. Dum autem apud Chriſtianos alij aliud volunt, & apud pleroſque diſſenſiones vigent, barbari in dies creſcunt viribus, & paulatìm Chriſtianorum ditiones ſibi ſubigunt. Dolenda ſunt hæc, ſed tamen ſic pergunt homines, & vltrò ipſi ſe produnt hoſtibus ſuis. Sic olìm Romanorum vires nulla re alia magis, quam inteſtinis bellis & diſſidijs fractæ & eneruatæ ſunt. Eſt autem hoc quoquè genus quoddam grauiſſimæ iræ Dei, cùm ſinit in magnis rebuſpublicis exiſtere ſimultates, quæ non poſſunt non certam illis perniciem afferre. Ijs enim debilitantur earum vires, & hoſtibus magna eas debellandi accedit opportunitas. Innumera ſunt in hiſtorijs exempla, ſed non valdè mouent, donèc vexatio det intellectum auditui. Deberemus autem certè alienis periculis vel ſerò cautiores effici, antequàm immanes illi barbari totum orbem Chriſtianum deuorent, quod eos & cupere & ſummoperè conari dubium non eſt.

Turcarũ vires quid augeat.

Cùm hoc, nî fallor, anno Pius V. Romanus Pontifex contra Angliæ reginam ſententiam tuliſſet, eamque hæreſeos condemnâſſet, & omni regnandi poteſtate excidiſſe declarâſſet, multaque id genus alia publicè denunciâſſet, eaque typis excudenda curâſſet, exemplar in Angliam perlatum eſt ad Iohannem Feltonum virum nobilem & Catholicum. Is ergò pro Catholicæ fidei zelo nolens homines ſuæ gentis eam Pontificis latere ſententiam, hoc anno 1570. in ipſo Corporis Chriſti feſto Londini ad fores Epiſcopi apud ſummam ædem eam publicè affixit. Manſerunt autem eæ literæ, quibus ſententia hæc continebatur, loco illo publico, clara luce affixæ ad octauam ferè horam ſequentis diei, & viſæ à plurimis, à multis lectæ, à non-

Vide de his Nicolaum Sanderum, De viſibili Monarchia Eccleſiæ lib. 7.

à nonnullis etiàm descriptæ feruntur. Alius quidam Feltono eas affigenti adstitit, sed is veritus periculum, fuga sibi consulendum putauit, simul adhortans Feltonum, vt ipse quoquè se subduceret. At ille fugere nolens, testabatur se per Dei gratiam non recusaturum, quicquid ea causa ferendum esset. Interim diligentissimè inquirebatur, quis eas literas tali loco propalàm affigere ausus esset: tandemque Feltonus compræhenditur, primumque interrogatus, quid ei de ijs literis videretur, respondet post aliquam deliberationem, si quidem verè Pij Pontificis Maximi literæ sint, meritò eas sibi venerandas videri. Se enim agnoscere illum esse Iesu Christi Vicarium in terris. Ità ille prolocutus, ducitur in carcerem: deindè in iudicium, quod ipsi duodecimuirale vocant, producitur, vtrùm literas illas affixerit, interrogatur, respondet huncin modum: Ego libero vos omni vlteriori solicitudine & labore, meque fateor id fecisse. Mox illi acclamant, Feltonum insignem esse proditorem, simulque omnes eum condemnant. 1570

Iohannes Feltonus traditur in custodiam.

Dãnatur à duodecimuiris.

Itaque octauo mensis Augusti die ad supplicium trahendus, in ipso carceris vestibulo vestem holosericam exuens, ad populum adstantem dicit se ob fidem Catholicam mori, quòd summi Pontificis primatum confiteretur, negaretque reginã summum Ecclesiæ caput. Moxque in cratem iniectus, oculis in cælum directis, psalmos pœnitentiales dicit attentissimè. Vbì ad locum supplicij ventum est, è crate leuatur, scalamque conscendens, videt ianuam, ad quam Pontificis sentẽtiam affixerat, manuque ad illam extenta, Verè, inquit, ibì literæ Pontificis Maximi contra prætensam reginam propositæ fuerunt, & nunc pro fide Catholica mori paratus sum. Monitus à quibusdam, vt à regina veniam peteret, respondet: Non læsi eam: sed si quem læsi, ab illo & à toto mundo veniam peto. Deindè sublatis in cælum oculis, animam suam commendat Deo, funis in collum eius inijcitur, hęretque aliquandiù suspensus: indè præciso fune viuus in terram demittitur, amputantur virilia, & in ignem conijciuntur, venter scinditur, viscera extrahuntur, cor euellitur, caput præciditur, corpus quadripartitò dissecatur. Eo spectaculo & tanta nobilis viri constantia hominum animi admodùm permoti feruntur. Hęc nos partìm ad verbum, partìm aliquantò succinctiùs ex Nicolao Sandero, cuius suprà mentio habita est, descripsimus. Neque verò puto quenquàm repræhensurum, si nos bona fide annotemus,

Extremo supplicio afficitur.

1570 quid alicubì passi sint nonnulli pro Catholicæ fidei assertione, quandò Foxus Anglus & quidam alij Euangelici grandia texunt martyrologia suorum martyrum. Et Foxus quidem & Latino & Anglico sermone scripsit martyrologium, è quibus Anglicum ad tantam creuit magnitudinem, inquit Alanus Copus, vt mole laboret sua: atque in eius Calendario, vt testatur idem Alanus, non solùm Zuingliani, Luterani, Anabaptistæ, alijque hæretici, sed & in quos propter furtum atque sacrilegium, propter magiam & damnatas artes, propter læsam deniquè maiestatem capitali pœna animaduersum est, sanctissimorum Christi martyrum locum occupant: porrò veteres Catholicæ ecclesiæ martyres, vt eorum nomina perpetua obliuione sepeliantur, è Calendario impiè subducti, & noui quinti Euangelij pseudomartyres nimis quàm arroganter suppositi sunt. Hæc quidem Alanus. Quàm verò turpe & fœdum est, in idem Calendarium & Luteranos & Zuinglianos paritèr referri à Foxo, cùm tamen constet, Luterum Zuinglianos & Sacramentarios omnes palàm hæreticos pronunciâsse: qua sententia etiàm Caluinus & Caluiniani omnes comprænenduntur: nec poterunt eam Caluiniani paruipendere, cùm Caluinus disertis verbis ità scribat de Lutero: Non dissimulanter testamur, Luterum nos habere pro insigni Christi Apostolo, cuius maximè opera & ministerio restituta hoc tempore fuerit Euangelij veritas. Quibus verbis & seipsum & omnes suos miser Caluinus planè condemnat, cum virum insignem Apostolum appellans, cuius sententia ipse cum omnibus Sacramentarijs in hæreticis numeratur. Sed hæc obitèr tantùm commemorare volui, vt nę quis putet in me reprǽhendendum, si quid interdùm de nostris martyribus afferam, cùm Foxus Anglus tam prolixè recenseat suos, Pantaleone attexente ab illo prætermissos: putà Zuinglium, & qui cum illo in bello ceciderunt, atque etiàm seditiosos illos, qui in Gallijs cæsi sunt, quòd in regem & patriam suam conspirâssent. Sunt enim Euangelici præcones promptuli ad carpendos Catholicos, & cùm sibi omnia licere velint, Catholicis cupiunt omnia interdicta.

Dialogo 6. cap. 16.

Foxi martyres.

Contra Artic. Louaniens.

Lib. 1. de lib. arbit. contra Pighium.

Anna Austriaca nubit Philippo

Mense Augusto, Anna Austriaca, Maximiliani II. Imp. filia, post sponsalia cum Philippo II. Hisp. Rege contracta, Ratispona insigni cum comitatu, duobusque fratri-

fratribus puerulis, Alberto & Vvenceslao discedit: per-que Germaniam Neomagium, atque indè Antuerpiam incolumis peruenit: vbi ventum expectans secundum, ad finem Septembris Vlissingam proficiscitur, ibique classem conscendens, in Hispaniam nauigâuit. Sed & 21. Octob. Comitia Spiræ habebantur, in quibus Imperator alteram suam filiam Elisabetham Carolo IX. Galliæ Regi vxorem tradidit.

1570

po Hisp. Regi.

Elisabetha Austriaca datur Regi Galliæ.

Paulò antè pax inter Carolum IX. & subditos rebelles Parisijs erat proclamata, & tertio ciuili bello finis certis conditionibus impositus.

Tertia pacificatio in Gallia.

Italia hoc anno maximis terræmotibus est concussa, qui tamen in nulla eius parte grauiores acciderunt, quàm in Ducatu Ferrariensi, cuius vrbs primaria latè ab ijs aperta est, magnasque ruinas ostendit. In Belgio verò ipso omnium Sanctorum in tantum, tempestate orta, mare & flumina excreuerunt, vt in Hollandia maximè & Frisia, disiectis aggeribus, fluctus marini latè in agros, villas, pagos ac ciuitates perruperint, omniaque tumido mari obruerentur.

Terræmotus in Italia.

Inundatio in Germania inferiori.

Tecta, domus, & mixta suis armenta colonis,
Cumq; pecus pastore fluit, cum pignore mater.
Et si fortè aliquem fugientem exemit aquæ vi
Seruatum sors dura fami, vel ab arbore celsa,
Monte vel aërio spectat sua coniugis ora
Pallida, seu natos, seu si quid charius illis,
Sub pedibus fluitare suis, moriturq; videndo.
Nam stetit æqua mari tellus discrimine nullo.

Incredibile dictu quot homines, quot pecora fluctibus inuoluta, hac inundatione perierint.

Paulò antè Brentius, postquàm multa iam in Catholicam Ecclesiam scripsisset, totamque Germaniam venenosa sua lingua, calamoque infecisset, Stutgardiæ miseram animam, ad reddendam Deo rationem, exhalauit. Obijt & eodem ferè tempore Franciscus Balduinus Iurisconsultus, qui è veneno Caluini tandèm côualescens, sui Doctoris & ministri pudenda detexit.

Brentius obit.

Francis. Balduinus moritur.

Erico XIIII. Sueciæ Rege anno 68. defuncto, Iohannes III. succedebat. hic cùm bellū ab Erico sex annos cum Frederico Daniæ Rege gestum, duos adhuc côtinuâsset, & non sinè leui subditorum vtriusque regni damno variè pugnatum esset, tandèm mense Decêbri, anni præsentis,

Bellum & pax inter Daniæ & Sueciæ reges.

1570 Stetini pax magna gentis lætitia inita est & cofirmata.

Historia Reginæ Scotiæ. Maria Henrici Stuarti CVII. Scotorum Regis vidua, multa digna atque indigna a Iacobo Stuarto notho fratre suo, Scotiæ Prorege, & rebellibus regni perpessa, superioribus annis è custodia castri, quod est in lacu Leuina, clàm euaserat. *Ann. 1567* Cùm enim in suspicionem sublati veneno mariti venisset, Botuelioque post Stuartum nupsisset, in arce Borthuicensi capta, & in hunc lacum erat deportata. Ex hostium itaque manibus scapha exigua elapsa, Hamiltonium incolumis peruenit. multi ex nobilibus, ex plebeijs plurimi ad eam confluebant. Prorex, euocatis ex Marchia & Lothiana copijs, Hamiltonium ad Reginæ exercitum contendit. instructis aciebus atrox pugna commissa est. Prorex cum suis rebellibus superior, eos qui a Regina stabant partim occidit, partim in fugam coniecit. Regina amissis copijs in Angliam profugit, *Ann. 1568* & literas de causa sui aduentûs ad Anglorum Reginam dedit. Ab ea iussa est ad Scrupum hominem nobilem, & limitis propinqui præfectum intereà diuertere, dum de postulatis eius in concilio agi posset.

Angliæ regina initiò fauere se Reginæ Scotiæ simulat. Intereà Elizabetha Anglorum regina, ad Proregem & proceres Scotiæ, Edemburgi congregatos, literas dat: quibus petebat, nè de Reginæ fautoribus supplicium sumeretur, donèc ipsa certa de tota causa fieret. Se enim non posse honestè periculum Reginæ, & vicinæ, & sanguine coniunctissimæ negligere, quæ grauissimè quereretur sibi iniuriam à subditis factam. Petere itaque, vt Prorex idoneos homines ad se mitteret, qui, cur in Reginam arma sumpsisset, exponerent, & ad Reginæ querelas responderent. Detrectabant hanc legationem certatim omnes, adeò vt Prorex ipse eam coactus sit obire. Londini itaque partis vtriusque Legati auditi sunt. Variè vtrinquè est disputatum, nec tanti quid momenti à Prorege potuit adduci, vt Angla, licèt æmula, & alterius Religionis amica, Scotiæ Reginæ causam iudicare potuerit deteriorem. Dimissus Prorex, anno superiori postridiè Cal. Februarij Edemburgum reuersus est: indictoque ad Perthum conuentu, Regni proceres euocauit. erat enim frequens per Angliam fama, Reginam Scotiæ Hauarto viro nobili, & post Reges in Scotia ditissimo, nupturam: cuius potentiam rebelles plurimùm metuebant.

Cùm autem proceres Perthi conuenissent, vtriusque

Reginæ

Reginæ legationes aduenerunt, & quę postulabantur ex- 1571
posuerunt. Angla, vt Scotiæ Regina vel in pristinum locum & authoritatem restitueretur; vel vt communiter cum filio regnaret, & regij nominis honore in literis & actibus publicis frueretur; vel deniquè, si neutrum obtineri posset, vt (siquidem Regina id sibi persuaderi permitteret) priuata domi viueret, iis contenta honoribus qui salua Regis authoritate ei concedi possent. Reiectis prioribus duobus, tertium hoc ægrè posse admitti videbatur. Recitatæ sunt & literæ Reginæ exulis, quibus petebat vt iudices darentur, qui de suis cum Botuelio nuptijs cognoscerent, ac si comperirentur contra leges factę, à viri potestate libera decerneretur.

Intereà rebelles & hæretici, Reginæ partibus infensiores, in vulgus spargunt, Hauartum, & qui Reginæ partes sequebantur, in necem Reginę Angliæ, Regisque Scotiæ pueri adhuc, coniurâsse. Angla itaque de statu suo solicita, Hauarto in arcem Londinensem incluso, in Reginam exulem non ausa animaduertere, de ea mari ad Proregem Scotiæ mittenda deliberauit: sed illud consilium, tempestate paululum sedata, fuit discussum. Prorex quoquè Iohannem Metellanum, & Balfurium compręhendi iussit. Hamiltonij, Gordonij, & Argateliæ Comes, cum præcipua nobilitate Scotiæ, Proregis factionem exosi, in necem eius conspirârunt. Operam suam ad illud factum promisit Iacobus Hamiltonius, ex Archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus, qui ad hoc præstandum omnem opportunitatem captabat.

Coniuratio in Proregē Scotia.

ANNO 1571. ad Cal. Ianuarij, Prorex Scotiæ, Iacobus Stuartus, Reginæ ex illegitimo toro frater, Sterlinum profectus, atque indè facta spe Britannodunum posse per conditiones recipi, nouam expeditionē suscepit. Sed infecta re, cùm paulò pòst rediret, Iacobus Hamiltonius, qui vitæ illius insidiabatur, Limnuchi, quod oppidum in clientela Hamiltoniorum est, Proregem opperiebatur. Qui cùm aduenisset, ab Hamiltonio diligentèr obseruabatur. Cumque ædes, in quibus Hamiltonius latitabat, equo præterueheretur, insidiator è podio ligneo, quod linteo, velut in alium vsum operuerat, globulo plumbeo, paulò infra vmbilicum adacto, ac prope renes transmisso, equum Georgij Duglassij, qui vltra eum erat, eodem ictu exanimauit. Prorex accepto vulnere, in hospitium deductus, ad X. Calend. Febr. animam

Prorex Scotiæ interficitur.

1571 exhalauit. Fuerat is (vt quidam scribunt) in iuuentute Abbas designatus: sed pòst turpissimus Apostata effectus, & immanis proditor, crudelisque tyrannus, hoc modo vitam cum morte commutauit.

Brandenburgensium Electorū mors.

Eodem ferè tēpore, quo Prorex ille vulneratur, Ioachimus & Iohannes Brandenburgenses Electores, mortem obiērunt: quibus Iohannes Georgius Ioachimi filius successit.

Veneti diligenter in eam curam & cogitationem incumbere pergebant, vt possent laborantibus Cyprijs maturè opem ferre. In magno enim periculo versabatur Famagusta, quæ & Salamis antiquitùs appellatur, Nicosia iam in hostium potestatem redacta. Institutus ab eis erat primarius Cypri gubernator Sebastianus Venerius: sed cùm is ob incommodam valetudinem eò proficisci non posset, Quirinus vir fortis & strenuus cum vndecim triremibus & quatuor nauibus onerarijs, quas Veneti Famagustæ subleuandæ destinârant, vicesimosexto Ianuarij die ad Cyprum peruēnit. Conatæ quidem sunt septem Turcarum triremes inuadere quatuor has naues onerarias, sed ad conspectum earum triremium, quas ductabat Quirinus, ità territi sunt Turcæ, vt mox retrocesserint, amissis tribus è suis triremibus, quas tormentorum pilis Veneta classis demersit. Postquàm autem onerariæ naues Famagustam attigēre, magno omnes gaudio affecti sunt. Interea autem dum illæ exonerantur, præclara quædam facinora à Quirino aduersùm Turcas edita sunt, captis duabus eorum nauibus commeatu instructis, & euersis quibusdam supra Gambellæ scopulos ab eis constructis munitionibus haud procùl ab arce Famagustæ. Verùm ille decimosexto Februarij à Cypro discedens, quinto pòst die in Cretam reuersus est, vbi ex Senatûs Veneti literis comperit, se quidem classis curatorem esse designatum, porrò Sebastianum Venerium summum totius classis imperatorem.

Famagustam perueniunt 4 naues onerariæ.

Non diù autem latuit Turcarum Imperatorem, in Famagustam annonam importatam, & aliquot Turcicas naues tum interceptas, tum depressas à Venetis. Itaque indignabundus confestim iubet ceruicem præcidi Chij præfecto, Rhodianum verò ea præfectura priuari, quòd non prohibuissent Venetos à ferendis suppetijs Famagustanis. Ità illi barbari haud secùs, atque pecudes quasdam, mactant suos homines: qui plerunquè humili loco

Seuerissimè animaduertit Selymus in duos præfectos.

loco nati, ob operam strenuè nauatam, ab illis sæpè ad ampla munera prouehuntur, rursusque, si quid commeruisse videantur, aut exauthorantur, aut etiam capite puniuntur. Quibus duabus rebus, puta & honoribus & supplicijs propositis, facilè in officio continentur, qui Turcarum tyrannis seruiunt. Vt enim munifici sunt in viros strenuos, ità seueri admodum in ignauos, & quos putant suo muneri defuisse. Declarat hoc præter alia multa, quòd Selymus, necato Chij præfecto, Rhodiensi exauthorato, scripsit Eubϧæ gubernatori, vt collectis celeritèr Aegęi maris custodijs, Chium contenderet, atque illic eius mandata opperiretur: si secùs faceret, sciret se palo affigendum. Durum sanè imperium. Timeant Christiani, nè sub iugum talis Imperatoris ob sua peccata mittantur. Sed ad rem. 1571

Misit etiam Selymus Hali Bassam Constantinopoli cum quadraginta triremibus, vt collectis eorum marium custodijs, in Cyprum contenderet. Nec his contentus Selymus, multas alias instruebat triremes, vt posset tota potiri Cypro, & ea auctus præda, etiàm vlteriùs progredi. Hali Bassę, cùm in Chium peruenisset, accessit Eubϧę gubernator cum alijs triremibus quadraginta. Atque ità ille octoginta instructus trieribus, sub Aprilis initium perrexit iter habere ad Cyprum, non mediocria Mustaphæ auxilia allaturus. Eum secutus est paulò pòst Constantinopoli Portauus Bassa. Vbi in Cyprum peruenit Hali, ad Idus Maij illic hæsit. Posteà, ità consulente Mustapha, indè abiens, aliquot duces, triremes, aliasque naues, quæ insulæ præsidio essent, reliquit. Ijs verò nauibus Mustapha quotidiè ex continenti & milites & alia necessaria in Cyprum aduehebat, metuens sibi à Venetorum classe, licèt copiæ eius identidèm augerentur. Potuit autem facilè communire sese, quòd ferè omni ex parte vicinæ regiones pareant Turcico imperio. Multi autem etiam vltrò suis stipendijs militaturi ad eum confluebant, spe prædæ illecti, quam sibi è Famagusta opulenta vrbe pollicebantur.

Magnæ Turcarũ copiæ veniunt in Cyprum.

Tandèm Mustapha circa Idus Maij, è Nicosia secum absportans quindecim magna tormenta, ad Famagustam castra posuit. Ad hominum millia quadraginta operam nauabant comportandis aggeribus, fossisque egesta humo efficiendis, idque ea ratione, vt ab oppidanis impediri non possent: præcipuè verò noctibus in iis operibus versabantur. Contrà autem vrbem muniebant obsessi,

Famagusta à Turcis obsidetur.

1571 sessi, & omnia diligentèr curabantur ab eis: nec rarò ex vrbe erumpentes, hostium conatus non parùm retardabant: tandem tamen, quòd magnæ essent barbarorum vires, ab eiusmodi eruptionibus abstinendum censuerunt. Decimonono Maij ex decem aggeribus vrbem verberare cœperunt septuagintaquatuor tormentis, in quibus erant quatuor immanes basilisci. Qui in vrbe erant, magna industria coniectis globis in hæc hostium tormenta, è præcipuis quindecim perfregerunt, & ad triginta hominum millia intra dies decem interemerunt. Sed quòd hac ratione multum decederet de puluere tormentario, coacti sunt aliquid remittere de illa pilarum iaculatione. Non diù pòst iniectus ignis in cuniculum, horrendo spectaculo momēto temporis ampliùs mille Turcas extinxit, ex oppidanis centum. Posteà alius incensus cuniculus, Turcas quadringentos oppressit. Intereà in vrbe etiàm fœminæ omnes in turmas distributæ, vtilem nauabant operam lapidibus & aqua comportanda, qua hostium ignes extinguerentur.

Verberatur 74. tormentis.

Turcarū occidūtur 30000.

Cùm autem Turcæ in expugnanda porta Limisina frustrà laborarent, inueniunt tandèm eius obtinēdæ modum quendam propè inauditum. Magnum comportant aceruum ligni, quod tædam vocant, quodque & facilè ardeat, & oleat grauitèr: addunt etiàm aliam materiam, & paritèr inflammant. Indè tanta extitit ignis vis, vt nulla aquarum copia ab oppidanis potuerit extingui. Is ignis quatriduum durans, & calore & fœtore compulit obsessos, porta illa clausa interiùs recedere. Iam verò necessariarum rerum omnium magna cœpêre inopia laborare, sed adhuc sustentabat eos spes, ducum virtus & militum audacia. Equi, asini & feles quoquè in cibum cesserant omnes, solo pane fabisque victitabant, aquam aceto permixtam bibebant: neque ea tamen diù suppetebant. Ad extremùm in tanta rerum penuria compulsi, primores vrbis petūt à Bragadino, qui arci præerat, vt honestis conditionibus vrbs hosti dedatur, cui tamen alioqui prædæ futura sit. Bragadinus vt potest eos confirmat, iubetque bono esse animo: mittitque celeritèr in Cretam, qui, quo loco Cypri res sint, exponant.

Ingens penuria commeatùs à pudHamagustam.

Selymus Turcarum Imp. non ignorans ingentes Christianorum apparatus, & Poloni Regis potentiā metuens, Doegutum in Poloniam cum literis mittit, quibus Polono significabat, velle se amicitiam cum ipso conseruare, & commercia vtrinquè esse libera. Pergratus iste Polo-

Polono fuit nũcius. Sed cùm superioribus quoquè annis 1571
cum Chamo Scytharum Principe fœdus & pacem iniisset, illeq; instabilis, paulò pòst pace violata, incendijs & rapinis Poloniæ fines plurimùm diuexâsset, Polonus per literas de Chami perfidia apud Selymum conquestus est. Respondit Selymus benignè, se amicitiam impollutam seruàturum, & vt eadem ab alijs seruetur diligentissimè curaturum. Ad Chamum quoquè literas minarum plenas dedit, se, nisi ab amicis regibus infestandis abstineret, omnis iniuriæ vindicem futurum.

Moskvvam Metropolin totius Moscouiæ, cũ vtraque arce, Tartari Præcopenses mensis Maij 24. funditùs exusserunt: vbì ingẽs & innumerabilis multitudo populi in arce & vrbe flamma fumoque perijt. Vna arx Kitaigorod vix defensa est, magnamque captiuorum ac supellectilium copiam Tartari indè abduxerunt. Ità Deus nonnunquàm Tyrannos inter sese committit, & immanitatem vnius, alterius feritate plectit.

Iohannes Austriacus totius expeditionis summus imperator designatur.

Intereà Philippus Hispaniarum rex fratrẽ suum Iohannem Austriacum totius expeditionis summum imperatorem designat, (Iam enim opera Pontificis Pij V. ictum erat fœdus inter ipsum & regem Hispaniarum atque Venetos) mandatq; ei, vt abductis secum Rodulpho & Ernesto Maximiliani Cæsaris filijs, soluat ex Hispania. Igitur initio Iulij venit Genuam cum quadraginta-septem triremibus. Biduo antè Venerius cum Venetorũ classe Messanam appulerat, cui adiunctæ erant duodecim Pontificis & quatuor Melitensium trieres. Porrò Turcica classis Supportum, Dulcinium, & Antiuarium occupauit. Id quidem admiratione dignum videri potest, Curzolam, cùm viri prę ignauia eam deseruissent, à fœminis fortitèr defensam esse.

Veneti post fœdus cum Rom. Pontifice & Philippo Rege initum, alios etiàm Principes in Turcarum tyrannidem incitârunt, non vicinos tantùm, sed etiàm remotiores: vt dum ille vndiquè impugnaretur, vires eius diuiderentur, fierentque imbecilliores. Vincentium itaque Alexandrium, ciuem Venetum, ad Persarum Regem Thomam, quem alij Tachmam vocant, legârunt, vt eum ad bellum Turcis mouendum induceret: sciebant enim huic Regi malè cum Turca conuenire. Vincentius per Germaniam, Poloniam, Bogdaniam & Mysiam ad Euxinum Pontum profectus est. Indè in Asiam nauigans, per multas Ottomannici Imperij ditiones, non finè sum-

1571 summo periculo, Tigraanem, quæ & Tauris dicitur, Persarum Metropolim peruenit. Reperit istic Oratorem quendam, quem Britanniæ Regina ad Persarum Regem legârat. ab hoc Vincentius mores ritusque Regem conueniendi, salutandique didicit. Tigraana Casbinum, vbi Rex domicilium tunc temporis habebat, profectus, Caidaris Mirosis tertiogeniti Regis opera vsus est, qui literas Venetorum, & quæ in mandatis habebat Vincentius, ad Regem detulit: Sed orto paulò pòst inter Persam & Cairum Seidi Achmati nepotem, propter Geilani regnum, bello, in quo Persæ ferè semper erant inferiores, re infecta, Vincentius ad suos est reuersus, in multorum interìm animis acerbiores in Turcicam perfidiam aculeos relinquens.

Veneti Persarum Regem ad belliũ Turcis mouent dum solicitant.

At verò Famagustani, dum nulla affulgeret subsidiorum spes, & hostes vrbi vehementer imminerent, extrema necessitate compulsi, tandèm his conditionibus sese dedunt: Vt Venetis salua sit vita, arma, facultates, concedanturque eis quinque machinæ bellicæ, terni pulcherrimi equi, & in Cretam vsque tutum iter: Græcis autem liceat manere domi suæ, rebus suis frui, & Christianam colere religionem. Hæc verò omnia se seruaturum confirmauit Mustapha propriæ manûs subscriptione. Statim igitur cœperunt militem nauibus imponere, & iam duces quoque abire volebant, cùm ecce postridiè Nonas Augusti Bragadinus scribit Mustaphæ, se cum clauibus ad ipsum venturum, & petit ab eo, ne quisquam interim molestia afficiatur. Assentit Mustapha, laudat Bragadini virtutem, iubet sinè vllo metu eum quandocunquè velit, ad se accedere. Nihil igitur formidans Bragadinus, sub vesperam cum multis nobilibus & quinquaginta gregarijs militibus venit ad tentorium Mustaphæ. Ibi primùm ab illo comitèr accipiuntur, & cùm eos assidere iussisset, loquitur cum eis familiaritèr. Deindè verò obijcit Bragadino, sed falsò tamen, quòd durantibus inducijs captiuos quosdam supplicio affecerit: moxque exiliens stomachabundus, iubet omnibus vincula inijci, atque ità extra tentorium productos, ipso inspectante, in frusta discindi. Bragadino autem tertiò mandat, vt caput præcidendum porrigat: illique constanter porrigenti, aures abscindit: mox in terram eum procumbere iubet, atque os impurum homo impius & crudelis iactandis in Saluatorem nostrum conuicijs & blasphemijs laxat, &,

Famagustani se dedunt.

Vide exemplũ insignis crudelitatis & perfidiæ in Mustapha.

&, Vbinàm eſt, inquit, modò Chriſtus tuus, vt opem tibi ferat: Bragadinus tacet ad omnia. Nec enim dignus erat homo perfidus & cruentus carnifex, cui vir tantus vel verbum reſponderet. Erant tum in hoſtium caſtris etiàm alij milites & Chriſtiani plùs minùs trecenti, nihil ſibi à tanta perfidia metuentes. Ij omnes ſubitò quoquè necati ſunt. Qui iam naues conſcenderant, detenti & ſpoliati ſunt. Incidit hæc horrenda Chriſtianorum cædes in ſeptimum Auguſti diem. In arce relictus erat a Bragadino Tiepolus. Eum Muſtapha ſuſpendi iuſſit. Neſtor Martinengus Comes, cùm ad paucos dies hinc indè in Græcorum ædibus latuiſſet, tandèm captiuum ſe tradidit Turcæ cuidam, in eiusque caſtris manſit, cùm ei pollicitus eſſet aureos nummos quingentos.

1571

300. ferè Chriſtiani necantur.

Decimoſeptimo Auguſti, qui Veneris dies erat, & ſpurcis illis hominibus feſtus, producunt Bragadinum, præſente ſemper Muſtapha, ad ſingula loca vrbis diruta, cogunt in ſingulis locis binas aſcendendo & deſcendendo terræ menſuras ferre, deindè cùm tranſiret Muſtaphā, humum exoſculari: mox ad mare eum adducunt, & ſedi impoſitum vſque ad antennas ſupra malum pertrahunt, vt à Chriſtianis omnibus, qui adhuc in portu erant, conſpiceretur. Indè in forum eum reducunt, & vinctum illic viuumque non ſinè immenſo cruciatu excoriant. At ille tantam crudelitatem fert animo inuicto, & inter ipſos cruciatus obijcit tyranno perfidiam, Deumque rogat, vt ſuî miſereatur, ſeque illi commendat. Adextremùm pellem eius à corpore detractam carnifices paleis & ſtramine farciunt, atque ad antennas ſuſpenſam, per maritima Syriæ loca ludibrij cauſa circunducunt, omnibusque oſtentant.

Crudele ſpectaculũ immaniter vexati & excarnificati Bragadinus.

Poſſunt hæc commonefacere nos, quid expectãdum nobis quandoquè ſit, ſi in horum manus inciderimus. Vtinàm ſæpè memores ſimus illius ſententiæ Saluatoris: Niſì pœnitentiam egeritis, omnes ſimilitèr peribitis. Etſì autem, vt benè ſperandum eſt, Bragadino præſertìm, alijsque Chriſtianis libenter pro Chriſtiana religione hanc cædem perpeſſis, nihil ea detrimenti, immò verò multum etiàm gloriæ & felicitatis attulit, attamen eiuſmodi clades vtplurimùm propter hominum peccata accidũt, & dum alios ità ſeueriter caſtigat Deus, alios inuitat ad pœnitentiam. Non enim delectatur ille calamitatibus noſtris, ſed per eas cupit nos reuocare in viam, à qua

Luc. 13.

peccan-

1571 peccando excidimus. Quandò autem alienis periculis nihilo efficimur cautiores, plerunquè in eadem ipsi quoquè incidimus. Non est autem, cur admodùm mirum nobis videatur potuisse Turcas, Christiani nominis hostes infestissimos, Cyprum expugnare, cùm in Famagustæ obsidione fuerint stipendijs conducti ad octoginta millia, Ianizarorum millia quatuordecim, & sua sponte militantium millia sexaginta: simul omne genus hominum ducenta millia. Obsessa est Famagusta diebus sexagintaquinque, intra quos centum & quadraginta ferrearum pilarum millia in vrbem coniecta sunt ex bombardis. Aliquot egregij viri a Turcis captiui abducti sunt, & in ijs Nestor Martinengus Comes, qui tamen fuga elapsus, ordine pleraque gesta exposuit serenissimo Venetorum principi. Ad Cypri defensionem relicta sunt à Mustapha peditum viginti, equitum duo millia. Non est dubium, quin more suo ita cõmuniturі sint eam insulam, vt eius recuperandæ nulla spes relicta videatur.

Turcarum copiæ ad Famagustam.

Pilæ ferreæ vibratæ in vrbẽ 140000.

Iohannis Storæi historiola.

Hoc anno in Angliam miro quodam casu reductus Iohannes Storæus, illic vitam acerba morte finiuit. Fuit is Iuris vtriusque doctor, & in Oxoniensi Academia professor regius. Indè Londinum euocatus, Cancellarij munus obiuit apud eius vrbis Episcopum. Sed quòd per id tempus magna esset sub Henrico rege in Anglia rerum perturbatio ob repudiatam Catharinam reginam, consultius fore putauit, si laicus permaneret potiùs, quàm ad Clerum accederet. Duxit igitur vxorem Iohannam Vuarsam honestissimam virginem: cumque cuiusdam pręcipui oppidi decurio factus esset, in publicis regni Comitijs cum multa gratia sententiam dicebat suam: id quod magna libertate apud eam gentem antiquo more possunt decuriones. Posteà verò defuncto Henrico rege, sub Edouardo successore pro catholica religione orationem habuit, qua sic quorundam animos offendit, vt in custodiam ductus sit. Indè tandèm ægrè liberatus, in Belgium se cõtulit. Regina autem Maria Edouardo substituta, in Angliam reuersus, hæreticæ prauitatis factus est Inquisitor: quod cùm odiosum inprimìs sit, apud illos præsertìm, qui ab Ecclesiæ vnitate deficiunt, fieri non potuit, quin multos sibi caperet inimicos. Postquàm autem regina Maria ex hac vita feliciter abeunte, in eius locum subrogata est Elizabetha, quidam ex ijs, quos ille publica lege antè cohibuerat, eius nimiã cœpêre calumniari crudelitatem. Ille verò in publicis Comitijs de crudelitate sua,

Fit Inquisitor hæreticæ prauitatis.

te sua, regnante iam Elizabetha, ità respondit, se nulla in 1571
re alia peccâsse, nisi quòd omissa radice, nescio quos ramusculos præcidisset, cùm potiùs debuisset robustissima quæque zizania radicitùs euellere. quod factum si fuisset, iam, inquit, non tot ac tanta videremus impietatis germina vbiquè stare, atque adeò florere. Id verò aduersarij eius, tanquàm de regina dictum, arripientes, ab illo die non destiterunt criminari hominem, donèc in vincula coniecissent. Post annos aliquot videt sibi oblatam fugiendi è carcere opportunitatem. Itaque subducit sese, & in Belgium rursus traijcit. Louanij autem cum esset, diù multumque animo angebatur, quòd martyrium diuinitùs oblatum subterfugisset. Atque ea causa libenter monasticam professus esset vitam, vt posset pœnitentia culpam illam, vt ipsi videbatur, expiare, si vxor idem facere voluisset. Sed ea recusante, ita in proposito permansit agendæ pœnitẽtiæ, vt apud Carthusianos crebrius, quàm domi, versaretur.

Storaus in vincula ducitur.

Indè commodùm aufugit.

Interim rei familiaris angustia pressus, operam suam, quanuis dehortantibus amicis, nauauit cuidam, cui id muneris erat demandatum, in explorandis mercibus, in Angliam è Belgio exportandis, & indè rursùs in Belgium importandis, nè quid ea in re fieret contra leges à Catholico rege latas. Accidit tum, nauim quandam in Zelandiam deferri, prohibitis mercibus plenam. Indicatur id ei, fitque magna spes non parui compendii, si eam depræhendisset. Nihil ergò sibi cauens à comparatis ipsi certorum hominum consilio insidijs, abit in Zelandiam, ingreditur in nauim: sed simulàc ingressus est, nautæ vela ventis pandunt, abeuntque cum illo iam captiuo in Angliam. Ille verò Anglia conspecta, tantum abest, vt dolore afficeretur, vt etiàm gratias egerit Deo, quòd ipsi occasionem redderet obeundi martyrij, quam olim oblatam reiecisset. Ità gratulantibus hæreticis mercatoribus, Catholicis verò mirè dolentibus, Londinum perducitur, & primò in Lolhardorum, deindè in Londinensem turrim conijcitur. Habita de illo quæstione, summa semper dicendi libertate vsus est, dicens se non in Angliæ principis, sed regis Catholici potestate esse.

Quorundã astu reducitur in Angliam.

In turrim conijcitur.

Porrò huiùs anni mense Maio, ipsiusque mensis quinto & vicesimo die productus in iudicium, damnatur læsæ maiestatis, vt qui contra reginam Angliæ cum quibusdam Antuerpiæ conspirâsset. Quod etsi ille fa-

1571 cilè confutare posset, tamen solam fori exceptionem proposuit, nullum se agnoscere in Anglia iudicem dicens, qui iam regi Catholico subiectus esset, è cuius ditione primùm dolo malo, mox aperta vi contra ius omne abreptus esset: neque se iam legibus vllis apud illud tribunal reum sisti. Tandèm verò absque vlla criminis vel confessione, vel probatione, non tantùm morti velut contumax addicitur, verumetiàm perduellionis nominatim condemnatur. Cur autem ille dixerit, nullum se in Anglia iudicem agnoscere, ea causa fuit, quòd sciret Pontificis sententia declaratoria, de qua iam suprà diximus, reginam omni iure regni dominioque priuatam esse, eoque magistratum nullum ab illa creatum, eiq́ue adhærentem a se agnosci posse, nè fortè ipse etiam eodem anathemate innodaretur. Vt igitur conscientiæ suæ consuleret, sanguinem suum fundere non dubitauit, idq́ue mira animi alacritate, quòd (vt ipse vxori suæ scripsit) breui mortis eius compendio sciret se penè septuaginta annorum delicta per Dei gratiam expiatutum esse.

Non vult sub mortē loqui cum ministro schismatico.

Vltimo indè Maij die is, qui præfectus erat carceri, percontatur ex eo, velitne ante mortem cum aliquo ministro colloqui: illo verò respondente, nolle se quicquam cum vllo schismatico habere commercij, colloquium autem Catholici sacerdotis se expetere: permittitur ad eum accedere reuerendus archimandrita Fecnamus, qui in eodem carcere ob fidem catholicam detinebatur, atque ij inter se tota penè nocte de rebus ad animæ salutem pertinentibus contulisse ferūtur. Calendis Iunij crati iniicitur Storæus, & ad supplicij locum trahitur. Indè in currum translatus, fune priùs in collum imposito, gratias agere se Deo dicit, inimicis ignoscere, cum omnibus hominibus pacem habere, corpus suum libentissimè carnifici tradere, vt breui supplicio ad æternam gloriam merito sanguinis Iesu Christi pertingat. Demùm contestatur se in ea fide mori, in qua baptizatus sit, quæque illi cum rege suo Philippo, cæterisq́ue Catholicis principibus & populis communis sit: hortatur adstantes, vt intra vnam Catholicam Ecclesiam, cuius pastor sit D. Petri successor Romanus Pontifex, constanter perseuerent. Sciscitante autem ex eo Comite quodam, sit'ne reginæ subditus, Non sum, inquit. Porrò etiàm ex ministris noui Euangelij perquirenti, credátne reginam immediatè sub Deo supremum caput esse Ecclesiarum Angliæ &

Hiberniæ,

Hiberniæ, ità respondet: Non disputandi causa huc véni: neque si ego id negem, vos mihi assentietis. Vix ea prolocutus, amoto curru, hæret suspensus ad breue tempus: adhuc viuens, in terram demittitur, præciduntur verenda, discinditur venter, viscera extrahuntur, caput truncatur, membra dissecantur. Hæc nos ex Nicolai Sanderi libro 7. de visibili monarchia Ecclesiæ, aliquanto compræhensiùs descripsimus. Si quis totam historiam fusiùs nósse velit, potest in ipso authore legere: apud quem etiàm eodem libro permultos vtriusque sexûs inueniet nominatim expressos, qui pro Catholicæ fidei defensione in Anglia vel carcere, vel exilio, vel alijs modis mulctati sunt: de quibus postremò hęc addit ad verbum: Quidam istorum Episcopi sunt: reliqui vero Decani Ecclesiarum, Archidiaconi, canonici, presbyteri, collegijs præfecti, Theologi, Iurisconsulti, Medici, ludimagistri: denique omnes docti viri & graues, qui non tam verbis nudis loquuntur, quàm factis & rebus ipsis clamant: Sic à Maioribus accepimus, sic prædicatum audiuimus, sic credimus: pro hac Petri cathedra, pro huius Pontificatûs primatu alij vincti sumus, alij vinctis compatimur, alij bonorum nostrorum rapinam cum gaudio suscepimus, alij animas in charitate perfecta posuimus, cognoscentes nos habere meliorem & manentem in cælo substantiam. Hæc ille: qui mox eodem loco subijcit exemplum cuiusdam Archidiaconi, quod ad verbum huc adscribemus, si fortè possit mouere noui Euangelij buccinatores, qui libenter laxant linguas & acuunt stylos suos ad proscindendum conuicijs Pontificem, S. Petri successorem, atque in eoipso gloriantur, cùm deberent meritò formidare, nè quid tale, vel etiam deterius quippiam patiantur, quale ille, quem iam commemorabimus Sanderi verbis:

1571

Diro supplicio affectus, abit è vita.

Heb. 10.

Fuit Vuritus quidam, vtriusq; Iuris doctor, & Oxoniensis Archidiaconus, qui fidem Catholicam frigidè amplexus, cùm nollet post statum Catholicæ religionis in Anglia mutatum, dignitate sua carere: dum quodam die apud presbyteros, suæ olim iurisdictioni subiectos, concionem haberet, incidit in ea D. Pauli verba, quibus ait, Christum in ædificationem Ecclesiæ, dedisse quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores. Quibus recitatis, de suo (vt tēpori nimirum seruiret) intulit, dicens: De Papa hìc verbum nullum auditis. Quod

Exemplū cælestis vltionis in quendam Pontificis obtrectatorem.

Ephes. 4.

1571 cùm in extrema concione prolocutus esset, mox graui morbo correptus, atque adeò quasi mutus effectus, & à suggestu non ad prandiũ, vt constituerat, sed ad lectũ delatus, octauo pòst die è vita excessit. Hæc quidem Sanderus, quæ si cui à me extra historiæ ordinem allata videbuntur, dabit veniam charitati, qua cupimus illorum saluti consultum, quos dolemus sinè vlla causa Pontificis odio ardere, in quorum gratiam ex Augustino cõtra Petilianum pauca adscribemus, quãdoquidem se offert occasio: Cathedra, inquit, tibi quid fecit Ecclesię Romanæ, in qua Petrus sedit, in qua hodiè Anastasius (nos possumus fidenter addere, in qua hodiè Gregorius XIII.) sedet, cui nos in Catholica vnitate connectimur, & à qua vos nefario furore separâstis? Quarè appellas cathedram pestilentiæ, cathedram Apostolicam? & cætera, quæ ibi sequuntur. Sed ad institutum sese referat stylus.

Stephanus Battor Princeps Transyluaniæ creatur. Per idem tempus Iohannes Vaiuoda Transyluaniæ Princeps, ad Turcicas res propensus, moritur: & ad 8. Cal. Iunij comitia Tordam, de nouo Rege creando, indicta sunt. Selymus ad Transyluanos literas dedit, quibus proceres, vt Vaiuodam Stephanum Battorem crearent, hortabatur. quod si facerent, se totius Transyluaniæ (vbi opùs sit) fore protectorem. Paruerunt Trãsyluani, & Battorem appellârunt. Is in regia dignitate constitutus, confestìm legationem magnificentissimam ad Selymũ mittit, quæ ipsi gratias ageret, & munera offerret. Pergratum id fuit Selymo, Battoremque vicissim sceptro & regio vexillo donauit: præcepitque, nè cum exteris principibus amicitiam exerceret, vel cum illis fœdere iũgeretur. *Battor Palodam recuperat.* Deindè Palodã Transyluanis nupèr ereptam Battor obsedit, & præsidiarios paulò pòst ad deditionem compulit.

Sed & Turcæ cùm Illyricum prædabundi palantesque plurimùm depopularentur, à Bano coniunctisque Illyricis auxiliaribus copijs passìm trucidati sunt, quo tempore Suecus & Danus inito fœdere, classem parabant, vt Oceanum plurimis latrocinijs, piraticisque factionibus infestum, repurgarent. *Fœdus Sueci & Dani contra piratas.* Quod & vt Albanus Dux faceret sæpiùs àdmonebantur: Lummæus enim Markensis Comes, multique alij proscripti, & ex Belgio profugi, Hollandiæ, Zelandiæ, Phrisiæque littora orasque maritimas piraticis suis nauigijs infestabant. *Albanus non curat maritima.* Sed Albanus alijs rebus intentus, Brilam, Enchusiam, cæteraque loca maritima neglexit: mediterraneasque ciuitates suis præsidijs diuexauit.

Sub

Sub idem quoquè tempus Buscoducensis quidā Hermannus Ruiterus, munitissimam arcem Louenstein, in ipsa Mosæ atque Vvahalis confluentia sitam, per insidias inuasit, & contra regias copias fortissimè defendit. Albanus verò arce tandem recuperata, Ruiterum extremo supplicio mulctauit.

1571

Louēstein à Gensiis occupatur.

Mense Augusto huius anni Iohannes Austriacus Neapolim appulit, vbi singulari apparatu exceptus est. E Creta quoquè, mandato Senatûs Veneti iussi sunt Messanam contendere, qui illic erant, seque cum classe fœderatorum coniungere. Quod quidem illi non sine animi dolore fecerunt, cùm se viderent hac ratione impediri a conuehendo commeatu in Famagustam, quam tum adhuc hosti cessisse ignorabant. Interim Turcæ Buduam è Castro nouo, vbi classem suam refecerant, reuersi, more suo fingunt oppidanos è Turcis quosdam iugulâsse: atque sub hoc prætextu vrbe direpta, habitatores omnes secum captiuos abducunt. Ad Valonam postquàm venêre, appulerunt eò etiàm Oluzalius & Caracossa cum ingenti præda & permultis captiuis. His rebus compulsus Senatus Venetus, legatos mittit Messanam, (quò iam Iohannes Austriacus peruenerat, illic quoquè honorificè inprimis exceptus, obuiàm ei procedentibus M. Antonio Columna & Venerio, multoque bombardarum strepitu cum salutantibus) vt maturent opem ferre afflictis Dalmatiæ rebus, quam Turcæ vastarent. Porrò Turcæ ad Corcyram appellentes, insulam illam nauigijs & milite propè cinxisse videbantur. Sed illic ità accepti sunt, vt ex arce cōiectis telis tres eorum triremes depressæ sint, multique ex illis capti, & in ijs Bassus Christianus apostata, qui magna Selymi gratia fruebatur. Tertio Idus Septembris, non absque Corcyræ infestatione, Turcæ indè recedunt, Pargamque venientibus, mandatum à Selymo Imperatore exhibetur, vt capta iam Famagusta, victoriam persequantur, omnes vicinas insulas occupent, nemini parcant, atque ipsam quoquè Christianorum classem dissipent. Putabat tyrannus omnia iam se habere in manu, & quod velit fieri, id pro voto euenturum esse, nihil de diuina prouidentia cogitans, à qua pendet totius orbis gubernatio. Parent Turcæ imperioso domino, atque in sinum Corinthiacum se conferunt, vt bis cocto pane & rebus necessarijs instructa classe, Christianos inuadant.

Don Iohā d'Austria, venit Neapolim.

Turcæ Buduā diripiūt &c.

Damnum eis illatum apud Corcyram.

Porrò in Christianorum classe tum erant Pontificis

1571 Pij V. duodecim triremes, Hispaniæ regis trieres octoginta & vna cum viginti nauibus onerarijs, Venetorum triremes centum & octo, sex triremes magnæ, quas galeazas vocant, & binæ naues onerariæ. In vniuersum cum aliquot Melitensium equitum triremibus constabat ea classis ducentis & septem trieribus, sex galeazis, cum bono scapharum aliorumque nauigiorum numero. In quibus erant, præter remiges & alias operas necessarias, ad hominum viginti millia ex Italis, Hispanis atque Germanis: quibus accedebat non paruus numerus suis impensis militantium. Erant verò instructi omnes tum commeatu, tum alijs rebus necessarijs. Cùm autem summi classis totius duces inter se consultarent, qua ratione bellum susceptum gerendum esset, tandem in eam ab omnibus sententiam itum est, quæ fuit Ascanij Corniæ, vt cum hostium classe consererent manus. Itaque Iohannes Austriacus singulis quid agendum esset, quive progrediendum, præscripsit, vniuersamque classem in quatuor partes distribuit, in duo cornua, mediam aciem, & naues subsidiarias. In media acie erat ipse summus imperator Iohannes Austriacus cum triremibus sexaginta & vna. De reliquo classis ordine & dispositione qui plura nôsse cupit, potest apud alios legere: nos breuitati studemus. Quod autem inprimis decebat optimum imperatorem, qui sciret victoriam à Deo potissimùm expectandam, vt eum possent in ea insigni expeditione habere propitium, mandauit cunctis ducibus & trieriarchis clarissimus princeps ille Austriacus, patris sui Caroli V. imitatus pietatem, darent operam, vt qui sub ipsis militarent, & cæteri omnes, piè sanctèque viuerent: Ità enim fore, vt in tam iusta causa Dei auxilio & protectione fruerentur. Tum quoque, vt vbi ad pugnam ventum esset, suum quisque seruaret locum animo forti & minimè perturbato.

Classis Christianorum.

Classis distributio.

His ità constitutis, decimosexto Septembris Messana soluerunt, & post aliquot dies venêre in Corcyram, vbi cognouerunt de Turcarum in ea insula hostili planè animo designatis facinoribus. Indè in Cephaloniam appulêre, vbi literis Pauli Contareni, Zacynthi insulæ præfecti certiores facti sunt, classem Turcicam in sinu Corinthiaco malè affectam hærere. A Creta quoquè allatæ sunt literæ de capta Famagusta, cuius rei nuncium in Cretam pertulerunt multi captiui Christiani, qui è Turcarum manibus magno Dei beneficio

Soluit Messana.

cum

cum biremi aufugerant. Ijs rebus confirmata sententia, 1571
qua statuerant cum illis feris hostibus fortitèr cōfligere,
classis nostræ principes cum suis pergunt ire ad inuadendos illos.

Nec verò deerant illi rebus suis, sed in portu Corinthiaco præter commeatum, etiàm decem Ianizarorum millia, & alia aliorum quatuor millia sibi adiunxêre, & quanuis non deessent ex primarijs Turcis, qui Hali Bassam conarentur deterrere, nè cum nostra classe congrederetur, tamē quòd sic iussisset Selymus, & ipse quoquè sua sponte ferueret ad pugnam, tandèm omnes communi sententia decreuerunt Christianos prælio opprimere, atque ex ijs parta victoria, reliquas Venetorum ditiones inuadere, sicque viam sibi communire ad totum orbem Christianum occupandum. Soluunt igitur Nonis Octobris, & ad Galangæ litora subsistunt. Nostri quoquè postera luce ex Alexandriæ valle sese mouent, modis omnibus daturi operam, vt hostem ad pugnam eliciant. Turcæ, tanquàm iam victoriæ planè compotes essent, & longè imbecillior foret Christus Deus noster, quàm ipsorum pseudopropheta Mahomet, multa edebant lætitię & gratulationis signa, ignari scilicet, ad quas pœnas à Christo Domino, ob illatas sancto nomini eius contumelias & blasphemias propediē vocarentur. Postridiè Nonas Octobris summo manè tendunt ad classem Christianorū, secundo vento vsi. Etsì autem non ampliùs duodecim millia passuū duæ illæ potentissimæ classes à se inuicèm distarēt, non tamen interìm se cernebant. Vbì autē in mutuos venêre cōspectus, nostri egregiè ad pugnam se comparant, summo studio singula quęque adornant, tormenta militaria magna, pilis catena coniunctis, alijsq; plumbeis & quadratis lapillis instructa, opportunis collocant locis, captiuos Christianos ad triremes damnatos, solutis vinculis, libertate donant, vtque pro Christi nomine, à quo essent libertatem adepti, strenuè decertent, armis muniūt. Ij verò alijs indiscriminatìm admixti, pollicentur se egregiè facturos officium suum. Tota verò classis summo cum silentio optimè distributa est. Sed nec hostes dormitabant, nostris obuiàm pergentes.

Turcæ se cōmuniūt.

Ingentia sibi pro mittunt.

Christiani se ad praelium comparant.

Porrò summus Imperator Iohannes Austriacus, adiuncto sibi Iohanne Cardona, scapham conscendens, totam classem magna celeritate circumit, hortatur tum duces, tum milites, vt magno animo certent pro Christi Iesu nomine, qui illis præstò futurus sit, modò strenuos

Iohannes Austriacus totā classem obit.

1571 se viros præbeant. Hæc atque alia illo optimo & fortissimo principe dicente, à multis respondebatur, nè quicquam de illorum virtute ambigat: facturos se quod deceat fortes viros. Columna quoquè & Venerius præclarè suos confirmabant, nec quicquam eorum omittebant, quæ consequendæ victoriæ opportuna forent: quibus rebus Austriacum principem mirè exhilarârunt. Qui cùm ad imperatoriam triremem redîsset, tympanis, tubis, fistulis, alijsque instrumentis musicis magis etiàm accensi sunt animi militum, altaque voce Deus omnipotens trinus & vnus inuocatus est, & ipsa quoquè sanctissima Christi mater, vt quæ plurimùm possit apud filium suum, reuerenter salutata. Porrò sacerdotes Christi à Cruce pendentis effigies per naues ferentes, præclarè hortabantur omnes, vt bono essent animo, nec dubitarent Christum, pro cuius sanctissimo nomine dimicaturi essent, è cælis ipsis laturum opem. Ijs ergò tum sacerdotum, tum ducum verbis adeò inflammati sunt omnium animi, vt nullum prorsùs periculum recusaturi viderentur. Præsentis autem Numinis, eorumque conatus prouehentis, illud sanè euidens fuit signum quòd eodem momento in mutuam, positis odijs, rediêre concordiam, qui nulla antè ratione, vt id facerent, adduci potuerunt. Tanta vis est cælestis gratiæ, vt possit puncto temporis efficere, quod mortales nec sperare ausint. Adest ergò etiamnùm Christus Ecclesiæ suæ, quam amici nostri Papisticam vocant. nam tota hæc classis, Catholicorum fuit Principum.

En quibus rebus paranda victoria.

Hæc reuerà mutatio dexteræ excelsi.

Habebant Turcæ in sua classe triremes communes ducentas, trieres paruas quinquaginta, biremes viginti. Putabant autem illi nostros mox fuga dilapsuros, præteritisque victorijs elati, nihil minùs quàm nostros superiores fore existimabant. Minorem enim illi credebant classem Christianorum, quàm reuerà esset: sed cùm propiùs accessissent, nostrorumque vires conspicati essent, sanè admirati sunt. Verùm ea iam temporis & loci ratio aderat, vt consultandi spatium non daretur. Itaque ad pugnam se parant, pollicẽtur duces militi gratiam sui Imperatoris & spolia amplissima, quibus inhiant rapaces illi & feri homines. Aliud tum affulsit Christianis fauoris diuini illustre argumentum. Ventus enim, qui nostris hactenùs aduersus, Turcis secundus fuerat, ab insperato ità consopitus est modo sanè admirabili, vt summa maris tranquillitate vterentur. Sol quoquè

Numerus nauium Turcicarũ

Magna præsentis Christi, nostriq; fauentis indicia.

quoquè radijs suis hostes verberabat, simulque ventus 1571
quidam ab Occasu leniter spirans, fumum, quem tot tormentorum excitabant tonitrua, à nostris in hostes deferebat. Magna erant hæc præpotentis Dei beneficia, vt non immeritò illi potissimùm hæc adscribenda sit victoria: cuius tam præsenti ope & auxilio freta Catholicæ Ecclesiæ classis, sæuissimos hostes debellauit. At verò Turcæ cum ingenti vociferatione & incitato cursu in nostros feruntur, sed adeò eorum classis perpetuis sex magnarum triremium, quæ nostram classem antecedebant, fulminibus afflicta est, magna hominum strage edita, vt superbissimi trucesque illi Christi hostes timore correpti, ordines seruare non possent. At pergebant tamen præfractis animis, & magnas illas triremes vi penetrare conabantur: sed adeò malè tum accepti sunt ab illis, vt tertia ferè classis eorum pars non sinè multorum cæde destructa fractaque sit. Nam quo minùs possent illos ictus celeri cursu deuitare, à vento tum nonnihil aucto retardabantur, qui etiàm fumo omni in illo adacto propemodùm omnem eis videndi facultatem adimebat.

Magna cædes Turcarum.

Audiebant tum nostri fragores magnos ruinasque málorum, antennarum, nauium dissipatarum: videbant non paucas illorum trieres flammis absumi, plerasque amissis gubernatoribus consistere: innumeros ferè homines, remos, antennas, vasa, diuersi generis arma ferri super aquas. Et hæc quidem omnia solis illis sex magnis triremibus, quarum vsus in nauali pugna necdùm compertus anteà fuerat, perpetrabantur: quod fuit sanè admiratione dignum. Porrò in sinistro cornu nostrorum ingens ortum est prælium. In dextro quoquè ferè congrediebantur cum Turcis, nisi quòd vtriusque duces, dextri Christianorum & sinistri Turcarum, occasionem sustinebant rei benè gerendæ. In media acie, Austriacus, Columna & Venerius, egregiè seruato ordine, medio æquè Turcarum agmini occurrerunt, sed ante conflictum magno hostium detrimento & terrore bìs terve, quædam quinquiès tormenta exonerârunt, cùm interim Turcæ in multis suis bombardis ignem accendere non possent, & quas incendebant, earum ferè pilæ nostrorum naues nullo dato damno prætervolarent. Quod indè accidit, quòd hostilium nauium proræ multo altiores essent nostris.

Turcarum tormenta parũ nocent classi nostræ.

At neque his tamen fracti homines truculenti, sed furoris quodam œstro perciti, incurrerunt in Christia-

1571 nos: quo in congressu ex innumeris sclopetorum aliorumque instrumentorum ignibus mare ardere videbatur. Cumque alij in aliorum naues insilirent, ferreisque malleis militaribus, sicis, gladijs, alijsque varij generis armis inter se confligerent, tantus fusus cruor est, vt mare instar sanguinisruberet. Dixi paulò antè, in sinistro nostrorum cornu ingens ortum fuisse prælium, Turcicis quibusdam nauibus è suo dextro cornu in illud impetum facere nitentibus: sed adeò illic quoquè nostrorum virtute, illorum impetus retardatus est, viresque & naues elisæ sunt, vt non pauci in mare præcipites se dederint, in continentem enatare volentes, multi substiterint, tum quòd effugiendi deesset facultas, tum quod de Christianorum clementia benè sperarent. Antiquitus iam apud Turcas more comparatum est, vt primo congressu magnam præ se ferant audaciam, & mira ferocitate faciant in hostes impressionem: qui si fortitèr sese opponant, facilè animi in pedes illis decidunt, libenterque fugam capessunt: nisi ab infinitis copijs, quibus in terrestri præsertim pugna semper abundant, auxiliorum spes oblata sit. Quę cùm hìc nulla esset, vt se viderunt Christianorum viribus impares, suosque omnes ab illis trucidari, relictis trieribus aufugerunt. Interim Christiani, quos in sua classe Turcæ captiuos habebant, ipsorum armis vincula sua perfringebant, & suas iniurias vlciscebantur. Multi quidem in sinistro cornu Turcæ, priusquàm à nostris includi possent, in mare se iactârunt: sed naues eorum omnes captæ sunt, & si qui in eis reperti Turcæ, pœnas suæ crudelitatis dedère, ad vnum omnes interfecti. In media acie clarissimus princeps Austriacus cum ipso Hali Bassa & duobus alijs ducibus ea virtute & felicitate congressus est, vt tametsì quinque triremium ferret impetum, & tèr ex ipsa Hali Bassæ prætoria naui, cum ad malum vsque peruasisset, non sinè multa cæde repulsus esset, totam tamen nauim illam occupârit, ipso Bassa interfecto. Ibì tum à nostris proclamata victoria est, nec iam cædendis, sed colligandis hostibus spolijsque diripiendis operam dabant victores. Multi ibì capti & cæsi proceres Turcæ, Ianizari alijque milites propè innumeri. Soli illi euasère, qui mox ab inchoato prælio minoribus nauigijs aufugerunt, in quibus fuit etiàm Portauus Bassa. Fugit tamen etiàm Oluzalius cum multis triremibus, quod noctis iam sese ferè intendentibus tenebris, cũ persequen-

Mare ex sanguine rubet.

Austriacus princeps capit nauim prætoriam.

Aliquot Turcæ aufugiunt.

sequen-

sequendi facultas erepta esset. Post eam tam insignem victoriam, quam Christiani ex sæuissima Turcarum gente quatuor horarum spatio retulêre, cùm classis nostra singulari ducum industria in portum reducta esset, incredibilis derepentè tempestas orta est, nullo Christianorum detrimento, qui iam in tuto loco essent, vbi etiam triduo festos egêre dies, Deo optimo maximo, vti par erat, pro tanta victoria laudes gratesque agentes. 1571

Captæ sunt Turcarum naues centum & triginta, eæque omnes omni commeatûs genere instructissimæ. Perierunt autem plùs minus octoginta, ad quadraginta ferè fuga dilapsæ sunt. Præda sic distributa est: Triremes Pontifici cessêre nouendecim communes cum duabus paruis, Philippo regi quinquagintaocto cum dimidia communes, sex cum dimidia paruę. Venetis trigintanouem cum dimidia cõmunes, quatuor cum dimidia paruæ. Tormenta militaria Pontifex accepit nouendecim magna, tria quibus lapides vibrantur, quadragintaduo minora. Philippus Catholicus rex quinquagintaocto cum dimidio magna, octo cum dimidio, quibus saxa iaciuntur, centum vigintiocto minora. Veneti trigintanouem cum dimidio magna, quinque & dimidium ex eorum genere, quæ lapides vomunt, octogintasex minora. Captiui sic sunt distributi, vt Pontifici venerint octingenti octoginta & vnus, Philippo regi mille septingenti tredecim, Venetis mille centũ sexagintaduo. Quæ hactenùs de bello Cyprio & Turcicæ classis excidio, Christianorumque clarissima victoria, cui parem nullam vnquam ex Turcis Christiani adepti sunt, annotauimus, in iis fere secuti sumus Iohannem Petrum Contarenum, qui has res copiosè perscripsit ad Iohannem Grimannum Patriarcham Aquileiensem.

Turcarum naues captæ 30.

Prædæ distributio.

Item captiuorum.

Libet autem ad huius victoriæ calcem adiicere nonnulla, quæ ex Vrbe scripta fuère, digna sanè, quæ ad posteros transmittantur. Erant scripta Germanicè, nos Latino sermone reddimus succinctè. Quandoquidem (inquit is, qui literas scripsit) hæc victoria aduersùs Turcas præter spem diuinitùs obtigit, pro indubitato habetur, Pontificem Pium V. præclaro zelo, perpetuis ieiuniis, largis eleemosynis, nunquàm ferè intermissis precibus, aliisque pietatis & charitatis operibus eam à Domino impetrâsse. Cùm enim cognouisset ille Christianorum classem soluisse, & ad hostẽ contendere, in intimum quendam palatii sui locum se recepit, precesque atten-

Pius V. sub bello Turcico quid egerit.

1571 attentissimas Deo cum lachrymis & gemitibus fudit, in iis noctes atque dies perseuerans, nisi quòd interdùm pro humanæ naturæ fragilitate necessario cibo & somno vti compulsus est, idque sanè parcissimè: quo quidem tempore ineuitabilis necessitatis aliis quibusdam piis & religiosis hominibus suas precandi vices demandabat: vt ita nullum omninò tempus precibus vacuum abiret. Durauit autem optimus & sanctissimus Ecclesiæ pastor & pater in hac precum instantia ad eam vsque horam, qua nostri Turcarum classem debellârunt. Quo tempore ex loco illo, in quem se abdiderat, iucundo vultu prodiit, hoc ipso subindicans lætissimum ipsi allatum nuncium, rursusque se contulit ad tractanda more suo negocia publica, à quibus interim, dum esset in precibus, planè feriatus erat. Fertur sanè diuinitùs ei reuelata victoria illa, tametsi nihil eiusmodi sanctitas eius præ se ferret. Postquam autem ad quartam noctis horam certum victoriæ nuncium eius sanctitas posteà accepit per veredarium, præ ineffabili animi exultatione sese in lecto continere non potuit, sed mox humì prostratus, cum lachrymis dixit: Deus respexit in orationem humilium, & non spreuit precem eorum. Scribantur hæc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominū. Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram adspexit: Vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum. Nunc dimittis seruum tuum Domine.

Videtur diuinitùs cognouisse victoriam Christianorum.

Psal. 101.

Luc. 2.

Sequenti die cum Cardinalibus, qui tum Romæ erant, in sancti Petri templum ingressus, omnipotenti Deo cum summa humilitate gratias egit cum hymnis & canticis aliisque Christianis cæremoniis. Quibus peractis, Cardinales omnes ad eum venerunt, de tanta victoria eius sanctitati gratulaturi. Eos verò ordine singulos ille complexus, peramanter suo adstrinxit pectori, oculis interim lachrymas distillantibus. Cumque lætitiæ declarandæ causa in castro sancti Angeli & aliis Vrbis locis omne genus tormenta disploderentur & exonerarentur, confestim vetuit, nè eiusmodi superuacaneæ expensæ fierent: sed illarum precium potiùs in leuamentum & solatium earum conferretur animarum, quæ in illa nauali pugna è corporibus excessissent.

Nota eius pietatem.

Oluzalius, quem Luzialim alii vocant, vbì primùm à fuga substitit, & in tutum peruenit, iussit omnia nauigia, cuiusuis generis, quæ per mare mediterraneum in por-

Strategema Oluzalij.

portubus Turcarum ſtabant, ad ſe conuenire, cum multis 1570
dicrotis, liburnis, myoparonibus, celocibusque minoribus, qua cum claſſe Byzantium adnauigauit. Huc cum veniſſet, ingens claſſis apparuit, plurimumque conſolationis attulit multitudo, diſploſorum tormentorum claſſicorum ſtrepitus, vexilla captiuarum triremium per mare tracta, captiui Chriſtiani, captiuaque nauigia vndiquè conquiſita. tantus huius claſſis erat triumphus, vt plurimi non victam, ſed victricem exiſtimarent. Admiſſus ad Selymi colloquium Oluzalius, ſeſe purgauit, fortitudinem ſuam in hac pugna commemorat, in cuius argumentum claſſem, hominesque captiuos oſtendit: victoriam Chriſtianorum extenuat, eam maxima illorum clade partam affirmat, multaque ad ſuæ ignauiæ defenſionem adducit, quibus exulceratum Selymi animum mitigauit. Tantum de bello Cyprio & nauali pugna, victoriaque Chriſtianorum in Corinthiaco ſinu parta, cuius vtriuſque deſcriptionem copioſiorem qui legere volet, conſulat Ioan. Petrum Contarenum.

Hoc anno à Caluinianis in mari duodecim è Societate Ieſu perempti ſunt, quod hîc paucis commemorabo, vbì priùs longè plurium eius Societatis, anno ſuperiori æquè in mari occiſorum, hiſtoriam pertexuero. Quæ etsì debuit anno ſeptuageſimo reponi, tamen quandò tunc aliјs occupato non venit in mentem, hoc loco referetur, non quidem prorsùs opportuno tempore, (incidit enim, vt dixi, in annum ſeptuageſimum) ſed non tamen ſinè lectoris pari fructu. Eo ergò anno Vlyſſipone profecti Nonis Iuniј ad ſexagintanouem è Societate Ieſu cum Aloyſio Braſiliæ prouinciæ præfecto, octauo die Maderam appulerunt claſſem nauium ſeptem. Vbì cùm nonnihìl hærere vellet Aloyſius, nautæ vnius nauis ob multa in Palma, quæ eſt vna ex inſulis Fortunatis, negocia conficienda, copiam præcedendi & petunt, & impetrant. In ea naui cum multis è Societate erat etiam pater Ignatius & Didacus Andrada. Ignatius, quòd multa in eo mari impendérent pericula, primò non ſuſtinet nauim illam ab aliјs digredi: tandèm tamen aſſentit, ſed priùs confeſſione & Euchariſtia omnes curat præmuniendos. Soluunt indè pridiè Calendas Iulij: porrò quinto Nonas Iulias comperiunt Iacobum Soriam, hominem egregiè Caluinianum, non longè abeſſe cum ſeptem ferè nauibus. Et is quidem ab Aloyſio, decem nauium claſſem benè inſtructam aduersùs eum producente, territus, fugam

Palma, vna ex inſulis Fortunatis.

1570 gam inijt: sed ità tamen, vt non diù pòst occurrerit vni illi naui onerariæ, quam alias præcessisse diximus, in qua Ignatius cum plerisque alijs erat. Initiò quidem Lusitani nautæ, qui in eadem fuére naui, ad defensionem se parant, & tres ex hostium naui in eam insilientes momento temporis perimunt: sed aucto Caluinianorum numero, cedere compulsi sunt. Ijs ergò in nauim vi irrumpentibus, Iacobus Soria præfectus classis Iesuitas omnes iubet interfici, dicens eos ob praua serenda dogmata in Brasiliam proficisci. In alios aliquanto humanior, cùm audîsset presbyteros (sic enim vocabat Iesuitas) trucidatos, eos fere passus est viuere.

Caluiniani quidam inuadunt nauim Lusitanorũ.

Primus omnium cæsus ab illis Ignatius est, qui erat Brasiliæ Prouincialis, vt vocant, sumptaque in manus beatissimæ Virginis imagine, hortabatur Catholicos ad officium & ad pietatem: ac deindè sublimem ferens eam imaginem, constanterque obuiam procedens hostibus, seque Catholicum cum suis profitens, ab illis lanceæ tribus ictibus confossus est, imaginem illam tam tenaciter retinens, vt nec defuncto extorqueri è manibus potuerit. Occisus mox est etiam Didacus Andrada, & vterque cum matris Virginis sacra imagine iactatus in mare. Inde hostes properant ad alios Iesuitas, qui erant octo & triginta, omnesque talaribus tunicis, quanuis non magni precij, nudatos, & bis terve pugionibus confossos e naui proijciunt, quorundam sanè etiàm amputatis brachijs, nè vlla ratione possent euadere. Sic illi felicissimè è corpore abeuntes, pro momentaneis cruciamentis à Christo recepti sunt in vitam bonis omnibus, ijsque summis & æternis, affluentem. Sed dolebat adhuc Soriæ tres è suis à Lusitanis interfectos. Indicantur cædis eius authores, onerariæ gubernator & duo eius administri. In eos sæuitum est planè atrocitèr. Viuentium dissecta pectora, extractaque viscera & in mare abiecta. Nec hìc tamen finis Caluinianæ modestiæ & Euangelicæ mansuetudinis. Caput vnius è collegio sacratissimarum vndecim millium virginum ad carchesij funem suspendunt, imaginem quandam omni honore dignissimæ matris Dei & Domini nostri Iesu Christi, qui iniurias matris suæ & vult & potest egregiè vlcisci, cum alijs permultis sacris imaginibus in quodam angulo nauis collocant, & in eas ceu in scopum sicas vibrant suas. Porro benedicta rosaria & Sanctorum reliquias, librosque catholicos contemptim in vndas proijciũt. Hæc omnia

Cædunt Ignatium Iesuitam.

Itèm Didacũ Andradam.

Mox 38. è Societate Iesu.

Itèm 3. Lusitanos.

Iniuria illorum in sacras reliquias & imagines.

duo

duo narrauêre Lusitani, tam illustrium facinorum, quæ 1571
hodiè discuntur in scholis noui Euangelij, testes oculati. Superfuêre ex Iesuitis triginta, qui postea in Brasiliam constanti animo profecti sunt, licèt non ignorarent comparatas sibi insidias.

Quidam ex illis magnas in itinere illo perpessi sunt difficultates & molestias, ità vt præ immodico imbre non solùm esculenta corrumperentur, sed etiàm vestes, quibus induti erant, penè putrescerent. Plerique etiã tempestate ità disiecti sunt, vt incertum sit, quò peruenerint. Quatuordecim reliqui, in vnam cum alijs quibusdam coniecti nauim, qua sola Aloysius præfectus cœptum iter persequi statuerat, dies octo secundo vsi vento, naues quinq; sub solis occubitũ vident, quatuor Gallicas, vnam Anglicam. Et dissimulato in noctem vsque consilio, deindè ab improuisò in hanc Aloysij nauem cursum intendunt. Aloysius facilè aduertens hostiles esse, iubet suos ad arma se parare, & si sic necesse sit, pro Catholica religione fortiter occumbere. Deindè confitetur peccata sua: idem cęteri faciunt, qui id possent in ea temporis angustia. Manè hostilis nauis, quam Galeonem vocant, ad Aloysij nauem appropinquans, certis quibusdam significationibus iubet Lusitanos vela submittere. Illis id detrectantibus, tèr magno in eos impetu facto, hostes ex eis quinque occidunt, septendecim vulnerant, viginti ferè è suis amissis, circitèr vndecim vulneratis, magnisque alijs acceptis incommodis: è quibus id maximè dolebat, quòd bombardarum ictu vela eorum dirupta essent. Quarto demùm insultu Lusitanos superant, quòd iam paucissimi essent relicti propugnatores. Irruunt in nauim Lusitanam hæretici sexaginta: resistit aliquandiù Aloysius, sed illo perempto, reliqui se dedunt, at nihilominùs obuij quique à Caluinistis trucidantur, & simul cum Aloysio in mare iactantur. Mox accurrunt Caluinistæ ad Sanctorum reliquias & sacras imagines, quarum illic ingens erat numerus, eas à Catholicis vi extorquent, trahunt per tabulata, conculcant pedibus, deniquè flammis exurunt, & immanes euomunt blasphemias, quæ sine horrore scribi non possint, in Sanctos, quorũ illæ erant reliquiæ. Huius classis præfectus erat Iohannes Cadauilius, eademque vehebatur rostrata naui, qua anno superiori vectus fuerat Icaobus Soria. Extant hæc omnia, iam diuersis locis typis excusa. Cùm sic autem Lusitanos occidissent, ad patres Societatis

Aliam nauim Lusitanam inuadũt Caluinistæ.

Occidunt Lusitanos

Indignißimè tractãt sacras imagines & reliquias.

1571 cietatis ventum est, qui iam confessione peccatorum suorum sese ad mortem præparârant: cumque ad confirmandos milites è tabulatis ascenderent, neminem ex ijs repererunt. Vnus autem ex patribus paulò ante ascenderat. Castrius is dicebatur. Eum Caluinistæ illi occupatum offenderunt audienda gubernatoris cuiusdam confessione. Valdè igitur commoti, quòd sacramenta ministraret homini extremum spiritum trahenti, permultis cum vulneribus certatim confoderunt, eumque cum alijs duobus, quos è tabulatis prodeuntes confestim peremerant, in mare deiecerunt. Reliqui vndecim hos secuti, liberè fatebantur se Catholicos esse. Eos tota die mire exagitârunt hæretici: nocte ligatis à tergo manibus, duos primum è naui præcipitant: nouem, qui supererãt, in custodiam traduntur, coguntur que & famem pati, & crebrò audire, Papistæ, latrones, ecquis tandem vobis vitam eripiet? aliasque id genus blanditias Euangelicas. Pòst educti è carcere, damnantur capitis, suspensique essent è maximo nauis málo, nisi spes pecuniæ apud eos reperiendæ rem protraxisset. Inde septem ex oneraria in rostratam abducuntur, rursusque egregiè petulantium linguarum flagellis verberantur. Multa ibi tum nefanda iactabant hæretici in Romanum Pontificem, in Ecclesiasticos ritus, in Sanctos & cultus eorum, in sacrosanctam Eucharistiam. Ad quæ cùm patres illi sic, vt par erat, responderent, pugnis & alapis salutabantur, audiebantque inter cætera, Canes, fures, impostores.

Castrium Iesuitam dirè periment. Itèm alios duos. Alios mirè exagitãt.

Erat inter eos Petrus Ferdinandus nouitius, omnium recentissimus. In eo molestissimè ferebant hæretici, quòd magnam in vultu atque oculis præferret modestiam & religionem. Itaque arripiunt caput eius, vtraque sustollunt manu, infestant colaphis, digitis distendunt palpebras, paxillos mento supponunt, ne vultum demittat, conuicijsque eum benè satis proscindunt. Quæ ille tam iucundo tulit vultu, vt se etiàm tanto Dei munere, quòd scilicet pro illo pati posset, indignum putaret. Longum esset singula persequi, quæ ibì tum dicta factaque sunt: quæ qui fusiùs nôsse volunt, habent in libris impressa. Adextremùm omnes ab hæreticis in mare magno impetu coniecti sunt, atque ibi alij citiùs, alij tardiùs submersi, mortem pro Domino libenter exceperunt. Duo, qui in oneraria naui relicti erant, ab hæreticis quoquè necati sunt. Ex omnibus vero duo tum natandi peritia, tum Dei prouidentia incolumes euasêre, for-

Non possunt ferre modestiã, &c.

Iactant Iesuitas in mare.

fortaſsis Deo ſic volente, nè deeſſent qui ad aliorum notitiam has cædes perferrent. 1572

Hoc eodem anno 1571. cùm iamdiù Geuſci in mari piraticam exercuiſſent, quaſdam Hollandiæ inſulas, Schellinck, Texaliam & Vuieringiam occupârunt.

Bellum inter Selymum & Preto Ioannem.

ANNO deinceps 1572. fatali certè, & multis regnis atque prouincijs funeſto, nouum oritur bellum, inter Selymum, & Dauidem Regem Aethiopiæ, quem Vncanum, Prætò Ioannem, Presbyterum Ioannem, vel pretioſum Ioannem appellant. Huius imperium ſub ipſo æquinoctiali poſitũ, latiſſimè ſeſe ad vtrunque Tropicum extendit. Lunæ montes, & maximam Africæ partem complectitur, multoſque ſub ſe reges habet. Cauſa belli fuit tributum denegatum, aut dilatum. Cùm enim Turcarum Imperatores ex veteri pacto tributum, ducentorum millia nummûm, Aethiopum Regi pendant, Selymus id iam biennio non miſerat. Rex itaque Cairum, Aegypti vrbem celeberrimam, quam & Memphim & Babylonem vocant, vniuerſumq; agrum ſub imperio Turcico vicinum, emiſſis Nili aquis, ſubmerſit. Eſt enim in huius Regis arbitrio, placidè & moderatè aquas Nili in hos agros immittere, ſolumque fœcundare, cùm nec niues habeat, nec imbres; aut perforatis quibuſdam anguſtijs, vrbes & agros, homines atque iumenta fluctibus inuoluere, & ſuffocare. Purpuratus Memphiticus, ferro potius, quàm auro, ſe inundationem hanc coërcere poſſe putans, multos Arabes, Mauros, multoſque Cairi incolas, accolaſque cogit, fineſq; Aethiopum ingreſſus, omnia vaſtat, & populabundus ad Saban & Meroen procurrit, anguſtias illas occupare & obſtruere conatus. Sed à Dauide præuentus eſt, omnes Mauri & Arabes cæſi, capti, & in fugam verſi ſunt. Id cùm malè Purpurato ſucceſſiſſet, ſimulat ſe inſcio amici regis agros ſpoliatos eſſe, nihil petere quàm amicitiæ veteris continuationem. Sed Aethiops non ignarus cuius auſpicijs hæc geſta erant, literas Purpurato mittit, & vt tributum ſoluat ſinè vlla contradictione aut prorogatione imperat. id niſì faciat, ſe finitimos Turcarum agros hoſtilitèr ingreſſurum, omniaque ferro & flamma vaſtaturum. Quod & confeſtim feciſſet, niſì cum Perſa de Arabiæ finibus bellũ metuiſſet, quod paulò pòſt prudenti eſt conſilio ſopitum.

Selymus cùm nondùm iram ex clade Corinthiaca

1572 acceptam decoquere posset, multos Græcorũ sacerdotes miseris modis interfici mandauit, eos accusans, quòd Deum pro Christianorum salute aduersùs Turcicam incolumitatem precati fuissent. quod exemplum sequentibus annis Geusei in Belgio imitati sunt, quibus nihil vsitatius est, quàm tum sæuire in Catholicos, cùm insignem ab Hisp. Rege cladem ipsi acceperunt, illam Catholicorum votis & orationibus imputãtes. Multi quoquè tunc temporis Turcæ Christianam fidem amplexi, cùm ad supplicium ducerentur, nihilque in via clamarent, quàm Christianorum fidem veram fidem esse, priusquàm ad locum supplicij venissent, iugulabantur.

Selymi in Christianos tyrannus.

Sed & Turcæ nouis victorijs acceptam gloriç maculam eluere volẽtes, Iaderç insidiabantur. ad insulam itaque appulsi, ad ingressum statim munitionem struunt. Iaderenses 400. ciues Turcicæ linguæ peritos emittunt, qui Turcarum habitu amicti, armisq; Turcicis accincti, per noctem sese Turcis coniungerent, non autem pugnarent, priusquàm maiores sociorum copias aduẽtare conspicerent. Hi veniẽtes ad munitionem accepti sunt. Paulò pòst Iaderenses subsequentes pugnam offerunt. initiò leui prælio pugnatur, retrocedunt Turcæ, atque in munitionem sese recipiunt, vnaque cum illis Iaderenses, qui Turcas se simulârant. Oppugnant interim alij munitionem, & mox qui in munitione erant, armis in Turcas conuersis, eos penè omnes succurrẽtibus socijs occidunt. Hermolaus quoquè Teupolus Venetus in Hadriatico sinu Archipiratam Recamatorem capit, qui astu manus eius euadere volens, occisus, indè excoriatus, ex antenna suspenditur, eique nauarcha, viuo priùs cute detracta, adiungitur.

Turcæ Iaderæ insidiantur.

Strategema.

Recamator Archipirata capitur.

Geusei, quòd exacerbatos Belgarum animos ob exactum decimum nummum sibi persuaderent, ea re egregiè abusi sunt ad concitandos magis magisque eorum animos, atque ita regias ditiones occupandas. Promittunt plebeijs, qui ferè rebus gaudent nouis, inprimisque libertate, se eos erepturos ab illa immani Hispanorum seruitute. Itaque breui tempore munita aliquot loca ab illis obtinentur, primo Aprilis Briela, sexto eiusdem mensis, in quem tum sacrosancta Paschæ solennitas incidit, Vlissinga munitum Zelandiæ oppidum. Biduo pòst tumultuatum est Roterodami propter introductum in eam vrbem militem præsidiarium. Eodem mense occupat Ludouicus Nassouius Montes, ciuitatem

Geusei multa Belgij loca occupant.

primariam Hannoniæ, Inprimisque firmam. Octauo Maij obtinent Geusei Valencenas, sed paulò pòst indè expelluntur. 1572

Eodem mense scripsisse fertur princeps Auraicus primarijs Hollandiæ ciuitatibus ex castro suo Dillenburgo, petijsseque ab eis subsidia contra Albanum. Decimooctauo Iunij Veteresaquæ in Hollandia occupantur à Geuseis. 23. eiusdem mensis Gouda, 25. Dordracum, Harlemum, Leida, porrò in Zelandia Verense oppidū & Zirckzee. 26. Gorcomium. Magni hi erant successus Geuseorum, quibus illorum vires non parùm auctæ sunt. Secuta est autem incredibilis penè omnium rerum caritas, quòd libera nauigatione mercatoribus interclusâ, vix obtineri possent ea, quibus vel maximè vti solent tum Belgæ, tum vicini Germani ad vitam sustentandam: eaque Belgij calamitas, quam bellum hoc intestinum peperit, etiam totam ferè Germaniam afflixit. Et certè verendum est, innumeros mortales, dum isthæc in Belgio grassatur rerum confusio & perturbatio, fame & inedia perijsse, quandò etiàm permulti non tenuis alioqui fortunæ homines ad quandam inopiam redacti feruntur.

Atque vtinàm mala hæc sola corpora & facultates attigissent. Permultùm detrimenti accepit etiàm ipsa Catholica religio plerisque locis, cùm non deessent, quibus libido quædam nouandæ religionis inesset. Albanus verò, collecto milite, initio mensis Iulij Montes obsedit Hispanis & Burgundionibus, quòd Germanorum copiæ necdùm ad eum peruenissent. Venêre tum ex Gallijs duce quodam, qui magna esset apud Admiralium authoritate, quatuor aut quinque (video enim variare scriptores) peditum millia, & mille quingenti equites, in quibus plùs minùs quadringenti nobiles fuêre: quanquam alij in vniuersum non nisi quadringentos fuisse equites aiunt. Ij volebant Montes obsidione liberare, sed ab exercitu Albani magna ex parte cæsi sunt. Qui fugæ sibi præsidium captârunt, ij à rusticis trucidati sunt. E captiuis plerique laqueo necati feruntur, nonnulli certas ob causas dimissi. Multi verò passìm equites & pedites pro Auraico conscribebantur, apud quos publica ferebatur fama, stipendia eis persolutum iri in Gallijs, Anglia & Belgij ciuitatibus. Sectarij quidam in suis scriptis palàm editis multa infarciunt de Christianissimo Gallorū rege, valdè opportuna ad con-

Montes Hānoniæ obsidet Albanus.

Hugenotæ cæduntur.

1572 citandum bellum inter ipsum & Catholicum Hispaniarum regem, tanquam ille principem Auraicum & Ludouicum fratrem eius adiuuerit. quæ etiamsi vera essent, quod tamen credi vix possit, celari potius deberent publicæ pacis & tranquillitatis studio. Nos Catholici si talia de magnis principibus scriberemus, egregiè aduersùm nos blaterarent fratres Euangelici: at illi impunè scribunt de maximis regibus, quæ illi nulla ratione agnoscere velint. Quis enim credat, Christianissimum Gallorum regem aduersùs Catholicum Hispaniarum regem affinem suum tale quippiam moliri voluisse, cùm in maximis difficultatibus non longè antè semèl atque iterum auxiliaribus eius copijs non parùm adiutus esset? Alitèr certè de his rebus loquitur scriptum quoddam Parisijs cum regis priuilegio excusum, Admiralium regis traducendi causa operam dedisse, vt posset cum permouere ad ferendas suppetias Belgis rebellibus: sed nihil prorsùs ibi additur regem illi assensisse: sed potiùs paulò pòst iussu regis occisum Admiralium, de qua re paucis nunc agendum est, antequàm in Montensi obsidione pergamus.

Legatio ad regem Galliarũ. Cardinalis Alexandrinus ex Hispanijs circa hæc tempora ad Regem Galliæ legatur. tria petijt ab ipso Rege. Primùm, vt Rex sese societati Sacri illius (vt vocabant) fœderis, Pontificis nimirùm, Hispaniæ Regis, & Venetorũ adiungeret. Deindè, nè regi Nauarræ sororem nuptum daret. Tertiò, nè Hugonotarum consilijs aures præberet. Cæterùm nihil horum potuit impetrare. Nauarræus enim, vt sororem regiam sibi matrimonio iungeret, hæreseos abiurationem simulabat, atque ideò magis in id matrimonium Rex propendebat.

Pius V. moritur. Ipsis Cal. Maij, Pius V. Pontifex Max. vir magnæ pietatis & sanctitatis, qui & in vita miraculis claruit, vbi diutiùs calculo & dysuria laborâsset, felicitèr ad Dominum migrauit: diutiùs forsitan victurus, nisi rex innato quodam pudore, qui prohibuit nè partes corporis occultas Medicis curandas daret, hoc malum contraxisset. Statim post exequias, nullo ferè die interiecto, 4. Idus Maij, *Gregorius XIII. Pontifex Maximus creatur.* Hugo Boncompagnus, Bononiensis Cardinalis, Iurisconsultus & nobilis, summo Cardinalium consensu, totiusque populi, ob præclaram de illo expectationem, lætitia, Pontifex creatur, creatusque Gregorij XIII. nomen assumpsit, nec Italiæ de se existimationem fefellit. Si quis enim eius virtutes enumerare velit,

1572

Caucasea citiùs soluet de rupe Promethei
Brachia, & à medio pectore pellet auem.

Non enim Demosthenis eloquentia, nec Ciceronis lingua, par esse posset eius commendationi. Si œconomiam (vt ab infimis incipiam) spectes; Romam ex lateritia reddidit marmoream, immò ex ruinis atque ruderibus, nouam, eamque magnificentissimam Vrbem exædificauit. Si politicam administrationem; corruptissimos Italiæ mores repurgauit, pullulantes sæpè Ducum & Rerumpub. motus prudenter suppressit. In Polonia, Germania, Gallia, Belgio, alijsque regnis & prouincijs exteris, quid non fecit, vt bella abrumperet, & seditiones sopiret? quas legationes non misit? quos thesauros non profudit, nè boni à malis opprimerentur? Si sacra iura quæras; ea ipse non tam vetera restituit, quàm noua, eaque optima, condidit. Si ecclesiasticam cõsideres disciplinam; quid non fecit? quibus sumptibus pepercit, vt eam nobis redderet quàm incorruptissimam? Si deniquè Ecclesiam ipsam, atque Apostolicum illud munus, quo ipsa propagatur, animaduertas; inuenies eam olìm toto orbe diffusam, paulò antè in maximas angustias redactam, nunc sub hoc Pontifice dilatari. Quæ enim gens, quæ natio, ad quam Christiana fides hoc tempore non peruenit? Taceo diligentiam, quam in Orientalibus, Occidentalibusque Indijs, magnique Oceani Insulis, per Patres Societatis Iesu, aliosque religiosos conuertendis, insumpsit. Quid non agit, vt errantes ab Ecclesia populos reducat? Anglis, Scotis, Germanis, Vngaris, Boëmis, Græcis atque Hebræis, magnificentissima Collegia construxit, liberalissimeque dotauit. ex quorum alumnis in patriam redeuntibus qui fructus, quæ emolumenta sint aliquandò prouentura, quis non videt?

Gregorij XIII. laudes.

Seminaria sumptibus Põtificis fundata.

Seminarium instituit pro Iudæis, qui relicta perfidia Christi fidem amplecti cupiunt: erexit aliud pro Græcis & Hungaris, nefandis Turcarum erroribus, aliisve hæresibus imbutis. Collegium Germanicum tam liberalitèr dotauit, vt etiàm Polonos, Suecos, aliasque nationes vicinas, maximè eas, quæ hæresi Luterana laborant, suscipiat. Aliud quoquè pro Dalmatis fundauit. Plurimum quoquè Cleri Romani, alijsque Collegijs celeberrimæ Societatis Iesu contribuit, cuius laboribus Pontifex in horum ferè omnium Collegiorum gubernatione vsus est hactenùs, & in posterum vti decreuit. Magnam quoquè pecuniæ vim dedit Collegio Pragensi

1572 & Viennensi. Præterea nobilem illam Academiam Louaniensem, rebellione principis Auraici grauissimè afflictam, sua liberalitate magnoperè subleuauit. In Liuonia breuì seminarium erexit, pro Liuonibus & Moscouitis: & in Iapania pro Iapanis. Iacta quoquè sunt Parisijs fundamenta Collegij pro Scotis erigendi. Quin & hoc ipso anno, quo hæc scribimus, Belgis frequentissimum seminarium Buscoducis erecturum sese promisit. Mirum sanè esset, vnde tot, tantique (præsertim hoc tempore, Pontificis ærario tam vehementer acciso) sanctissimo viro thesauri prodeant, nisi qui Salomonē ædificantem templum Deo, tantis opibus beauit, rebus humanis adhuc præsideret, & Gregorium Pontificem Maximum, nulli rei quàm Ecclesiæ suæ restaurationi intentum, consimili modo bearet. Ite igitur hæretici, abite muscæ liuidæ, qui præcedentium Pontificum vlceribus (si quæ essent) insidere soletis: sanum hoc corpus est, & à spiculis vestris omninò tutum. Vbi vester Luterus? vbi Caluinus? vbi Beza? vbi rabularum vestrorum & Spermologorum caterua? quis eorum vnquàm Hebræum, Græcum, aut Paganum ad fidem conuertit? quis non infinitos fideles à fide, quam habebant, auertit? Pontifex noster ad ædificationem est, non ad destructionem. quem vt diù nobis seruet incolumem, Deum noctes atque dies deprecamur. Non sum Pontificum adulator, nec inter eos volo numerari: quod res est dico, & me tacente lapides & ligna clamant: literæ mutæ vociferantur, & in vna eademque Ecclesia Græci, Iudæi & Barbari loquuntur.

Sigismundus Rex Poloniæ moritur. Iulij 18. die Sigismundus Augustus vltimus Iagelloniæ gentis princeps, Rex Poloniæ, Magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniç &c. cùm anno superiori fœdus trium annorum cum Mosco percussisset, hoc anno moritur Knyssiniæ, Princeps pacis in tota vita sua amantissimus, Christianissimusque meritò appellandus. Interregnum integro anno pacatum, & diuina protectione munitum permansit. Erat illud 9. a Lecho primo, huius gētis authore, id est, ab anno Domini 550. vsque huc, interregnum, totiesque regnum ex vna in aliam familiam est translatum.

Nuptiæ Regis Daniæ. Post biduum Frederici II. Daniæ Regis, & Sophiæ filiæ Vlrici Ducis Megapolensis, nuptiæ, Hasniæ magna cum festiuitate celebrantur.

Pax in Carolus nonus Galliarum Rex, initam inter se & sub-

subditos suos rebelles pacem, promulgari fecit: Regina verò Nauarræ, ea dispositura quæ ad filij nuptias futura essent necessaria, Lutetiam veniens extremum vitæ diem confecit. Nihilominùs nuptiæ Parisijs regio planè apparatu celebratæ sunt mense Augusto, Henrici regis Nauarræ & sororis Francorum regis Margaritæ. In ijs fuit etiàm Admiralius cum multis alijs nobilibus viris. Cumque is post eas celebratas nuptias è palatio regis 22. Augusti domum iret, quidam, cui ille laqueum minatus erat, sclopeti ictu è cuiusdam domûs fenestra in vtraque manu & altero brachio eum vulnerauit. Eam rem, quòd mali exempli esse videretur, hominem tantæ authoritatis sclopero appetere, idque haud procùl ab arce sua, rex indignè tulit, statuitque in hominem illum seueritèr animaduertere, modò compræhendi posset. A prandio rex ipse cum matre regina & fratribus suis venit ad Admiralium, consolatur eum, promittitque se ità in eum, à quo læsus esset, animaduersurum, vt sibi sentiat factum satìs. Eodem die & sequenti crebrò mittit ad eum, qui videant & renuncient, vt se habeant vulnera eius. Sed ille acceptis ijs vulneribus magis etiàm exacerbatus, falsò quidem suspicabatur regis voluntate factum, vt ea ratione è medio tolleretur, Guisiosque principes regia ope fretos hominem eò adduxisse, vt sclopeto ipsum peteret. Constituit igitur & regem & principes illos perdere, nec quicquam iam ferè ab eius ore proficiscebatur præter minas. Si qui dicerent, regem eius calamitate dolere, respondebat non nisi figmenta ea esse: se illorum nosse simulationes. Non sibi defuturas rationes omnes illos compræhendendi. Hæc ille & capita conspirationis, cum quibus postridiè eius diei, quo vulneratus fuit, clàm communicatis consilijs, planè decreuit regem, regis matrem & fratres, & plerosque regni proceres illis adhærentes tollere è medio.

1572

Gallia pacamata.

Mors Reginæ Nauarræ.

Nuptiæ regis Nauarræ & sororis Galliæ regis.

Admiralius vulneratur.

Conspiratio in regem.

Vigesimo enim tertio Augusti, vocatis ad se Rege Nauarro, Condæo, alijsque suis asseclis, cum ijs in secreto consilium init, eosque ita alloquitur: Charissimi & optimi Domini, ex acerbo hoc meo casu accipere potestis, quo in periculo hìc simus. Certũ ego scio, omnium vestrûm vitam in præsentissimo discrimine positam, nî properè vos vindicetis, fideleq; meum consilium secuti, præsentem Nauarræ Regẽ, quòd apud omnes Status gratia & authoritate multùm pollet, in Galliæ Regem ve-

Oratio Admiralij

1572 strum assumatis & euehatis, id quod hac ratione institui poterit. De ipso Rege Nauarræ, cùm in regio palatio habitet, nihil erit suspicionis. Is igitur ad 27. diem Augusti, suis omnibus optimè armatis & instructis, Regem cum coniuge, matrem, fratresque vno impetu adoriatur, è medio tollat, sicque totam hanc familiam extinguat, aut certè teterrimis carceribus simul conclusos teneat. Hoc verò vt succedat rectiùs, vos ceteri Domini & amici mei, sic instituetis partes vestras: vt Condæus interiorem Regis custodiam inuadat & opprimat, atque ità portam pontemque aperiat, quam ad rem exteriorem Scotorum custodiam certò sibi habebit addictam: Capitaneus Pilierus pontem ad ciuitatem occupet, nè quis ex ciuibus ad palatium accurrere, Regique suppetias ferre possit: cæteri vicum locumque suis ædibus viciniorem quisque obseruet, ac tueatur: solus Montgomerius sit extra ciuitatem ad S. Germanum, vbi per hos dies militem colligere, & vobis succurrere in tempore queat. Et hoc in secreto vos seruaturos, nocteque dicti diei executuros, mihi promittetis & iurabitis. Sic ego lætior hinc migrabo, vbi regnum ad nostros hæredes translatum videro.

Nauarrus latrocinium conceptum detegit.

Catilinæ isti, vbi in horrendum illud latrocinium conspirâssent, Nauarræum, diuina proculdubiò bonitate sic prouidente, tanta inuasit melancholia, vt omnes eius actiones & mores à prioribus penitùs discreparent. Ex quo nouella ipsius vxor Margarita intelligere facilè potuit, rem haud rectè se habere. Causas itaque huius tristitiæ studiosissimè à marito quæsiuit. Ad quod ille, post ingentia suspiria, manuum contorsiones, & sublatos in cælum oculos, rem, & institutum Admiralij latrocinium detexit, his verbis additis: Omnipotens æterne Deus, quomodò possem, aut deberem etiam in cor meum admittere, vt summos meos benefactores, & propinquissimos cognatos, tam proditoriè interficerem? Oro te, dilectissima coniunx, indica hæc matri nostræ Reginæ, vt ipsa hæc ad Regem Dominum nostrum confestim referat. Quod cum factum esset, Rex Nauarrum & Condæum ad se vocauit, veritatemque rei inquirit, quam statim confessi, veniam orârunt, eamque consecuti sunt.

Tum verò in tanto discrimine ocium nullum rei certiùs explorandæ sibi dari sentiens rex, statuit eas insidias & machinationes absque vlla dilatione fortitèr anteuertendas. Agebatur enim de ipsius, multorumque Principum, & totius regni excidio, cui necessariò videbatur

batur seuera executio opponēda, vt quod importuni homines in ipsius maiestatē & alios Principes cogitâssent, in eosipsos deuolueretur, consiliaque mala consultoribus pessima forent. Itaque manè alterius diei irruptio facta est in ædes Admiralij, & inter alios etiàm ipse cæsus est atque è fenestra præcipitatus, & præciso capite cadauer ligato ad pedes fune tractum, & à pedibus ignominiosè suspensum. Ciues Parisienses, qui & Catholicæ religioni, & suo regi, vt decet bonos subditos, sunt addictissimi, in ædes Hugonotarum irruperunt, multosque trucidârunt. Inter alios quoquè Petrus Ramus, turbulentę vitæ, & sui in linguas, artes, disciplinas, & Theologiam ipsam, furoris pœnas luebat. Idem factum est Lugduni, Rothomagi, Aureliæ & alijs plerisque locis. Regem Christianissimum hoc nomine quidam sectarij odiosè palàm libris editis traducunt, & tot Euangelicorum hominum cædem mirè exaggerant, gratulaturi fortasis haud mediocritèr, si regia maiestas & Papistæ omnes, vt ipsi per contemptum Catholicos vocant, ab Hugonotis iugulati essent. Non est obscurum, quot Catholicorum millia Hugonotæ in Gallijs intra paucos annos priuata authoritate, nullo prorsùs iure trucidârint. Non puto ego fratres Euangelicos eo nomine valdè mœrere. Ferant ergò in suis, quod in nostris fortasis etiàm egregiè probant. Interim tamen video ne ipsos quidem hæreticos in hac Admiralij & aliorum cæde commemoranda consentire. Scripsissem plenius hac de re, si mihi omnia magis explorata fuissent. In ijs autem, quæ annotaui, Parisiense illud scriptū, cuius suprà memini, & literas ad Principes quosdam Germaniæ ipsius Regis manu Gallicè scriptas, ferè secutus sum. Hæreticis certè tutum non est commodare fidem. Constat autem, regi & reginæ matri liberisque eius Caluinianos necem molitos, etiàm ex cuiusdam Caluiniani publico scripto, cuius iam antè mentio facta est. Sed nunquam regibus & principibus magnis deest diuina protectio, quippè à quibus sæpè totius regni & multorum populorum salus pendeat. Ea igitur etiàm Christianissimum Galliarum regem Carolum seruauit à structis maiestati eius insidijs, quæ si suos habuissent successus, actum sanè in illo amplissimo regno de Catholica religione fuisset.

Accidit autem res valdè memorabilis Lutetiæ eoipso die, quo cæsus est cum suis Admiralius. In Innocentum puerorum cœmeterio (alij hospitali dicunt) arbor quædam

1572

Admiralius interficitur.

A pedibus suspēditur

Hugonotæ in Gallijs cædūtur.

Arbor arida Parisijs floruit.

1572 quædam multis annis sterilis & arida, floruit, foliaque & fructus produxit. Cuius rei interpretationem alijs relinquimus. Certè permultis non immeritò magno & stupori & admirationi fuit. Quòd autem Hugonotæ tam male habiti sunt in Gallijs, id non pàrùm in Belgio Geuseorum conatus retardauit. Interea enim Germanorum copiæ ad Albanum venere, è quibus alij Valencenas, plerique Buscunducis ablegati sunt: reliqui ad obsidionem Montium profecti: qua tum sanè adeò arcta pressi sunt, qui intra vrbem erant, in orbem dispositis castris, vt vix canis illæsus indè prodire posset. Oppidanis ad bombardæ ictum aquæ præsidio fuère, vt paucis locis pateret accessus. Vicesimaseptima Augusti Hispani monasterium vrbi valdè propinquum occupârunt, cæsis aliquot præsidiarijs. Multas ex oppido pilas è bombardis iaculabantur in monasterium, sed Hispanos tamen loco illo mouere non potuerunt. Vnum ex suburbijs oppidani incenderunt, vbi posteà tormenta collocata sunt, templo prorsùs inuiolato. 28. Augusti Albanus in castra venit, iussitque ob cædem Admiralij, cuius nuncius ad eum perlatus erat, sclopetarios omnes tèr displodere, idque sub noctis medium, necdùm quicquam eius rei compertum habentibus obsessis. 29. & 30. Augusti aduenère tormenta vigintiquatuor. 31. Augusti cœpta est oppugnatio, & sequenti die continuata: quo die quatuor ex oppido tormentorum magistri ad Albanum transfugerunt, omniaque illi indicârunt, quòd viderent fieri non posse, vt vrbs à tanta bombardarum vi sèruaretur, quandò illo die in oppidum vibrati essent mille septingenti & sex globi. 31. Augusti perlatum est in castra, Mechliniam munitissimam Brabantiæ ciuitatem cessisse Geuseis. Prima Septembris nunciatum, ad trecentos Geuseos cæsos, dum oppugnant Louanium: at tamen aliquot aureorum millibus vrbe redempta, postridiè Auraicum cum suis indè recessisse. 3.4.5.6. & 7. Septembris primæ diei tonitrua bombardica non sunt intermissa, donèc porta cum duobus fortissimis propugnaculis prostrata est. Indè rursùm perpetuis diebus continuata: quibus etsi multi oppidani læderentur, tamen data opera est, nè quid damni acciperent templa & monasteria. Interim verò, qui in vrbe erant, non cessabant communire sese. Sexto Septembris duo millia equitum Germanorum venère in castra, quorum aduentus Albano Duci gratissimus fuit. Sed hic quoque nonnulla intermiscenda sunt, ante-

Arctissima Montensium obsidio.

Montes oppugnãtur.

Mechliniã obtinent Geusei.

Louaniũ redemptum.

antequàm obſidionem hanc abſoluamus, vt aliqua ſaltem temporis ratio habeatur. 1572

Menſe Iulio huius anni die 15. expugnatum à Geuſeis eſt caſtrum oppidi Gorcomenſis, in quo erant præter alios duodecim Franciſcani, & quidam ſacerdotes ſeculares, moniti eò confugere à præfecto, viro religionis amantiſſimo. Ij Franciſcani cum aliquot ſacerdotibus poſt innumera flagella, cædes inhumanas & inaudita tormenta, vt habet hiſtoria, in Brielam inſulam deportati ſunt à Geuſeis, vbi iam medio foro paratum erat patibulum, quod illi coram multa populi frequentia circumire cogebantur non inuiti, litanias interim & ſuauiſſimum illud canticum Salue regina, quod hæreticorum aures inſtar ſagittæ ferit, depromentes. Inde in teterrimum abducuntur carcerem: ad quem ea nocte duo germani fratres patris Guardiani, qui martyrij deſiderio vel maximè ardebat, admiſſi ſunt, ijque multis modis perſuadere conati ſunt ei in hoſpitium abducto, vt diſſimulata Catholica religione ſe liberaret, alioquì certò periturus ea nocte. Quorum ille præpoſterum affectum contemnens, multa præclarè locutus eſt, quæ temporis anguſtia nos omnia annotare non ſinit: maluitque reduci in carcerem, quam cum fratribus illis ſuis carnalibus indè incolumis recedere. Ad horam noctis ſecundam adeſt carnifex, Guardianus tanquàm nihil adſit periculi, ſuauiter dormiens, ab illo excitatur, ducitur cum fratribus & filijs ſuis Franciſcanis extra portam Brielenſem ad horreum cuiuſdam à Geuſeis exuſti monaſterij Regularium. Erat cum illis paſtor Gorcomenſis, doctrina & pietate clariſſimus, qui eadem nocte duriſſimè flagellatus, magnam præ ſe tulit animi conſtantiam, ita vt cùm circunſtantes carnificem rogarent, nè ea crudelitate hominem interficeret, ille contra iuberet non ceſſare eum à flagellis, dicens ſe non modo non ſentire iam ictus, ſed eos etiàm ſummo ſibi eſſe refrigerio & ſolatio. Is ergò talis & tantus vir, theologus eximius, concionator facundiſſimus, lætiſſimus aſcendit ſcalas, & laqueo necatus, vitam pro Chriſto & Romanæ Eccleſiæ fide libens profudit. Poſt hunc martyrij ſitientiſſimus eodem modo occiſus eſt Guardianus Gorcomenſis, Nicolaus Pijkius nomine, patria Gorcomenſis, cùm ſuos eſſet fratres oſculatus, hortatuſque vt pro Romanæ fidei confeſſione fortitèr mortem exciperet. Tertio loco immolatus eſt pater Hieronymus Vver-

Geuſei occupant Gorcomium.

Sæuiunt in Franciſcanos.

Paſtorem Gorcomẽſem ſuſpendunt. Itẽ Guardianum.

1572 Vvertensis fratrum illorum Vicarius, qui quòd signa prę se ferret Hierosolymitanæ peregrinationis, (habebat enim liuida quædam in brachio crucis signa, quæ admotis cultris exciderunt verè crucis Christi inimici) duriùs tractatus est. Is erat spiritu valdè feruens, suaque ardenti facundia valdè cōfirmauit aliorum animos. Cumque esset tandèm laqueo extinctus, reliqui fratres omnes eundem calicem feliciter exhauserunt, dempto vno Gallo Brabantino, qui timore mortis a Catholica fide deficiens, Lummæo militauit. Sed paulò pòst insignem suæ perfidiæ pœnam dedit. Mense enim Septembri subsequente, tanquam minus fidelis ad Tribunum delatus, & suspendio adiudicatus, mortem, quam cum martyrij gloria oppetere noluit, cum summa ignominia, summoque animæ suæ periculo, subire coactus est. Nomina vero cæterorum decem, vt in perpetua sint memoria, lubet subijcere. Sunt autem ordine hæc: Frater Guilhadus Danus, sacerdos octogenarius, olìm ex Dania ob fidem catholicam pulsus. Frater Nicasius Hesius, vir singulari vitæ sanctimonia præditus, & in sacra Theologia apprimè versatus. Frater Theodoricus Embdanus, Amorfortius, non minùs pius, quàm eruditus, & cùm Paulus Busius, eius ex sorore nepos, omnia apud Lummęum & Ordines Hollandiæ posset, auūculum suum, virum senē, a laqueo liberare non potuit: quòd enim noluerit, nō dico, ne tanto viro hāc astorgiæ notam videar inurere. Horum vterque mihi quondam notus fuit & familiaris. Hunc subsecutus est F. Antonius Hormaer, illum Godefridus Meruel, post quem Franciscus a Bruxella strangulatur: omnes sacerdotes, & diuini verbi præcones. Penultimo loco Petrus ab Ascha, & tandèm Cornelius Vvicanus ambo laici ad supplicium rapiuntur.

Hieronymum Vicarium.

Et reliquos Frāciscanos cum alijs.

Nomina istorum Martyrū.

Aderat illic quidam sacerdos simplex, iam quartò è manibus illorum ereptus. Is vt vidit fratres illos iucundis vultibus properare ad mortem, Et ego, inquit, cū fratribus mori volo. Video enim cælum apertum, & animas fratrum in illud recipi. Sed tam stupendo miraculo nihil moti hæretici, eum cum alijs iugulârūt. Ciuis quidam Gorcomiensis, Matthias Thoranus nomine, iam viginti annis miserè herniosus, vt audiuit constantem horum fratrum mortem, Orate, inquit, pro me patres & fratres venerandi, quos inuicta Romanæ fidei confessione non dubito martyres effectos. Vix preces absoluit, & momento temporis integerrimè curatū se sensit. Fuêre hoc tempo-

Nota rem miram.

Miraculū.

tempore & loco ità, vt diximus, suspensi Franciscani vndecim. Quibus addi potest duodecimus, quē Ruræmundæ in Franciscanorum monasterio Geusei gladijs confoderunt. Porrò Gorcomij feruntur etiam duo ciues pro Catholica fide in publico foro suspensi 30. Iunij. Necatus est etiam laqueo apud Brielam Nicolaus Poppelius, iunior pastor Gorcomensis, cum tribus alijs presbyteris. Erant verò etiàm aliundè adducti Brielam duo Frāciscani, qui hoc eodem die, quo alij omnes, quos iam diximus Brielæ necatos, cum Canonico quodam regulari suspensi sunt. Qui omnes oculis insipientium mori visi sunt: ipsi autem in perpetuum viuunt, & in conspectu Domini, mors eorum pretiosa. Mortuos deindè vestibus spoliârunt, & nè quid extremæ crudelitati deesset, alios auribus, alios naribus, alios (ô rem nephandam) pudendis mutilârunt, quibus ad galeros affixis, perpulchrè (vt sibi videbatur) ornati, tanquàm insignem è nobili pugna trophæum reportantes, in oppidum regrediuntur. Vbi hic mansuetum Christi euangelium? vbi euangelici fratres, qui cùm nocere non possent, noctes atque dies clamabant, Neminem ad fidem cogendum, neminem ob fidei professionē esse interficiendum? non tantùm non occidunt, sed in occisos etiam immanitate sæuiunt inaudita.

1572

Alij martyrio affecti.

Sap.3.

Psal.115.

Indignum facinus.

Sed & paulò antè, capta Alcmaria, in cœnobiū Franciscanorum ijdem homines fanatici irruentes, indè Reuerendum Patrem Danielem Arendonckium Guardianum, olim seminarij & conuentûs Louaniensis moderatorem, F. Corneliū Diestensem, Patrem monialiū S. Claræ, Iohannem Nardēsem, Lodouicum Voets, sacerdotes; & Adrianum à Gouda laicum extraxerūt, & Enchusiam miserunt: vbi post varios cruciatus, ipso D. Iohannis Baptistæ sacro die suspensi, felices animas Deo creatori suo reddiderunt. Engelbertus verò Terburgius, eiusdem monasterij laicus, vir simplex & pius, in monasterio relictus erat. Hic posteà delâtus, quòd aurum argentumque & sacra cœnobij vasa in sua custodia haberet, apprehenditur, & concreditam supellectilem prodere iubetur. quod cùm facere nollet, miseris modis torquetur, in eculeo extenditur, è manibus pedibusque suspenditur, varijs locis eius corpus admotis facibus aduritur, obscœnus in os potus infunditur, feruentissima aqua perfunditur, flagellatur miserè, atque ita per menses aliquot excarnificatus, cum thesaurum ecclesiæ, D. Laurentium imitatus, prodere nol-

Martyriū fratrū Minorū Alcmariensium.

Martyriū Engelberti Terburgij.

1572 re nollet, tandèm in conspectu vrbis Amstelredamensis, in pago Rara dicto, suspensus, insignis athleta martyrij palmam gloriosè est consecutus.

Amorfortia in potestatem Geuseorũ venit.

Circa idem ferè tempus Vltraiectẽses, qui à Rege adhuc, non tam amore illius, quàm castri & præsidij metu, stabant, publico edicto cauẽr, nè Amorfortijs annona adueheretur. Peperit ea res graue dissidium inter vtranque vrbem: nec deerãt Amorfortijs homines quidàm fanatici, qui ad exemplũ aliarum vrbiũ, eos quoque ad seditionem atque rebellionem concitarent. Adrianus verò Egmundanus, vir nobilissimus, & religioni Catholicæ addictissimus, Petrus Vvestrenus, Rutgerus Petitius, Gisbertus Vermatius, M. Gerardus Scadikius viri cõsulares, magnæq; in hac Rep. authoritatis, plurimùm laborârunt, vt ciues in officio cõtinerent. Dũ ita fluctuant ciues, Comes de Monte, qui iã Zutphaniũ, Suollã, Campos & Harderuicam nomine Auraici occupabat, aliquot cohortes cum tormentis bellicis expugnatũ Amorfortium mittit: sed tanta erat tunc ciuiũ alacritas, vt interfectis quàm plurimis, hostem a mœnibus repulerint, magnamq; spẽ dederint, se in obedientia Regis & fidei Catholicę permansuros. Sed paulò pòst, nescio quo fato, duorũ hominũ mendacijs persuasi, metu potius virium aduersæ partis, quàm amore seditionis, sese Comiti Montensi dediderunt, pręsidiumque illius acceperunt; ea tamen cõditione, quòd Catholica religio sarta tecta conseruaretur, omnisq; iconomachia cessaret: quod Præfectus in editiori loco stans, publico iuramẽto, inuocato Spiritùs S. numine, iurauit. Sed periurus ille & sui, paulò post omnia tẽpla, annis superioribus ab omni iconoclastarũ impetu defensa, diripiunt, aras euertunt, & sacra profanis miscent. Multi tunc viri egregij, pręter superiùs nominatos, vrbe excésserũt, & Vltraiectũ, relictis vxoribus & familijs, cõmigrârunt.

Sconhouia occupatur à Lumaeo.

Postridiè D. Michaelis, Comes de Marck, Schonhouiã oppidum, tribus passuum millibus Vltraiecto distãs, & ad ripã Lechæ situm, obsedit. Oppidani diu fortiter sese defendebant: sed cùm auxiliũ nullum mitti à regijs viderent, in extremas angustias redacti, in arce Ducis Erici Brunsuicensis Lisfeldia vitam, fortunas, religionis Catholicæ liberũ exercitium, religiosorum locorũ, personarumq; priuilegia, ab hoste pacti, deditionẽ fecerũt. At ille periurus 22. Octobris tẽpla prophanãs, ecclesiasticã supellectilem diripiens, aras euertens, sacramẽta sceleratis pedibus cõculcans, omnẽ Catholicę religionis vsum exterminauit.

minauit. Erat in agro suburbano insigne monasterium Canonicorum Regularium Montis D. Michaëlis, vulgò in den Hem dictũ. Huius religiosi in oppidũ propter hostiũ excursiones cõmigrârant. Ab iconomachia itaq; ad carnificinã prorumpentes Geusei, F. Theodoricum Gerardi Goudanum, huius monasterij canonicũ, plurimis vulneribus consciderunt, & interemerunt. Deindè F. Iacobum Guilielmi, qui etiã Goudanus erat, & monasterij Supprior, cum F. Cornelio Reineri Sconhouiano, è nuce quæ è regione domûs ciuicæ stabat, suspẽdentes, cùm constantissimè in fidei Catholicæ professione perseuerarent, venerandos Christi sacerdotes, strangulauerunt. Casparum verò Arnoldi Dinslacẽsem, huius quoquè monasterij sacerdotẽ & Sacristam, equinæ caudæ alligatum, Goudam, cum omnium inspectantiũ cõmiseratione, pertraxerunt, & 26. eiusdem mensis die, ex opposito arcis antennę alligatũ, sursùm atque deorsùm incredibili quadam tyrannide trahentes atque retrahentes, suffocârunt. Alij verò Fratres in eodem periculo positi, crudelissimorum carnificum istorum manus, non tam illorum in inquirendo socordia, quàm diuina protectione, euaserunt: qui varijs in locis nunc exulantes, cum regio propheta Dauide cantant: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Sunt etiàm alij duo sic perempti hoc anno apud Brielam, è quibus alter fuit Delphensis Carthusiæ monachus.

1572

Martyria Canonicorum Regularium Sconhouianorum.

Psal. 123.

Mensis Iulij die 23. Geusei Ruræmundam nobilem Geldriæ vrbem inuaserunt, & quòd in ipsa oppugnatione quosdam e suis amisissent, atrocitèr in religiosos præsertim sæuierunt. Aberat tum eius vrbis primus Episcopus, reuerendissimus dominus Vuilhelmus Lindanus, doctrina & pietate valdè insignis: quem si furiosus miles inuenisset, multa in eum crudelitatis exempla, vt quidem verisimile est, edita fuissent. Eius optimis libris, tota Gallia & Germania conquisitis, plerisque perantiquis & necdùm in lucem editis, instructissimam bibliothecam, licèt vix vni aut alteri cognito loco abditam, nescio quo indice hostes repererunt, & horrendum in modum discerpserunt, atque vastauerunt. Non mihi iam vacat sigillatìm omnia commemorare, quæ illic designata sunt. Veniam ad Carthusianos nostros, in quos sanè hostilitèr incurrerunt. Vox illis in ore valdè frequens, Gelt/Gelt/Nummos, Nũmos. Ostiarius frater laicus, quos Conuersos vocant, cùm eis claues obtulisset,

Ruræmundam capiunt Geusei.

Episcopi Ruræmundensis insignis bibliotheca vastata.

Aut nummos, aut sanguinẽ.

fracto

1572 fracto ligonibus capite & cerebro excusso, primus ab eis occisus est: mox alij duo laici, quorum alter & senex & morbidus lecto decumbebat, trucidati sunt. Indè magno impetu irrumpūt in interius monasterium, perfringunt fores, fratrem quendam senem scipioni innixum confodiunt. is presbyter erat. Alium quoque patrem senem in cellula necant. Volebant etiàm alium grandæuum patrem interficere, sed cùm quædam ecclesiæ ornamenta & vasa apud eum inuenissent, permiserunt viuere, breui tamen sua sponte ob ætatem exactam moriturum. Apud hunc erat iuuenis monachus, eius nepos, seruiens illi male valenti. Hunc diris modis cogebant thesauros occultos prodere. Sed nihil extorquere potuerunt, quippe qui nihil haberet. Abductus verò ab eis in castra, cùm prius graue eius capiti vulnus inflixissent, tandem viginti daleris vitā redemit. Inde in ipso templo immanitèr grassati homines reuera miseri, & omni lachrymarum fonte plangendi, calices sacros conculcârunt pedibus, multam ex templo rerum Deo sacratarum, quæ non parui erant precij, prædam abspoitârunt, nec vlla tamen præda expleri ita potuerunt, quin semper plura exigerent à fratribus illis. Cumque viderent nihil superesse prædæ, occultos magna vi thesauros exigebant, idque frustrà. Adacto igitur in pectus Diaconi cuiusdam pugione, crudelitèr in ipso templo eum interficiunt: duos vulnerant quidem, sed non lethaliter: qui posteà sub alieno habitu à quibusdam educti sunt, vita seruata, cùm alter viginti, alter decem daleros numerâsset. Porrò ipsius Carthusiæ Procurator, cùm nollet dare, quod illi postulabant, bipenni in caput eius validè vibrata, paulò pòst semiuiuus è templo extractus est, & in platea globulo traiectus. Alium quendam, traiecto eius femore sclopeti ictu, tandem bellicis instrumentis in capite cædunt, donèc animam expiraret. Ab alio quidam importunissimè nummos emungere tentans, vbi nihil dari vidit, cum sica in pectus defixa occidit: fratrem illi adstantem in sinistro brachio atrociter vulnerauit, tertio mortiferam imposuit plagam, ex qua post aliquot dies ille decessit è vita. Vnus ex his iam animam agebat in ipso templo. Vidit id quidam ex illis sicarijs, &, En, inquit, vt hiat, vt palpitat monachus iste? insultans homini morienti, quod in Turcis & Tartaris iurè reprehendas. Hoc monachorum odium peperit præclarum illud Euangelium, quod apostatæ monachi de sub scamno, vt ipsi loquun-

Cæduntur & malè accipiuntur Carthusiani.

Vide Scythicā immanitatem.

quuntur, in lucem protulêre: & certè de sub scamno, quia 1572
ab ipsis tartari tenebris, non è luce cælorum. Post hunc, quem diximus, alius venit in templum, & vidēs illic inter exanimes fratres iacere quendam seminudum & moribundum monachum, Eia, inquit, digna factis tulistis præmia nequam monachi, & simul nescio quo vel malleo, vel alia re semèl atque iterùm percutit caput miseri illius, vt sanguine copiosissimè indè manante, etiàm sensibus destitueretur. Interim ille adhuc compos sui dum esset, orabat Dominum. Cernens autem quidam labia illum mouentem, calcem ei bis in faciem impegit, ita dicens: Oras'ne adhuc peruerse monache? Tandem quidā nobilis ex illo Geuseorum exercitu, iǹ templum ingressus, & quadam humanitate commotus, illum fratrem tam miserè excruciatum, & pene natantem in sanguine suo, per medios hostes eduxit extra monasterium ad ædes ciuis cuiusdam, vbì sic quidem seruatus est, vt tamen centum coronatos dependere coactus sit pro vita sua. Is posteà curatus est, & nobiscum in Carthusia Coloniensi vixit aliquandiù piè & religiosè, hodieque superest, sicut & alij quidam ex illis Carthusianis. Non parùm autem crudelitèr trucidatus est quidam Carthusię Confluētinæ monachus, qui tum illic hospes degebat. Porrò Custos Carthusiæ Ruræmundensis, quem sacristam vocant, singularem illorum Geuseorum expertus est inhumanitatem. Detractus enim ab illis à testudine templi, vbi delitescebat, cogitur prodere res ecclesiæ: quibus sublatis, volebant eum saluum perducere in castra Principis. Sed eccè dum eum in platea horum socij conspiciunt, illis inuitis, eum rapiunt, pungunt, tundunt, infligunt vulnera, proscindunt conuicijs, nasum & ambas præcidunt aures, mentum in crucis modum fodiunt, cutem à capite partim abstrahunt, vt quidam affirmant. Inter hæc irridiculè aiūt illi: Concionare nobis monache. Ille respondet: Quid ego vobis concionabor, qui non vultis resipiscere? Ignoscat vobis Deus, equidem libens ignosco. Sed iam quæso finem his tandèm cruciamentis imponite. Tum vnus ex illis sclopetto eum traiecit, & ità abiuit è vita.

Crudelitas in Custodē Carthusiæ.

Erat per id tempus in illa Carthusia dominus Paulus Vuaeluuyck, capellanus Episcopi Ruræmundensis, vir rara eruditione & morum integritate præditus, concionator quoque egregius, & qui in publicis cōcionibus tum vitia acritèr reprǽhēdere, tum hæreticorum impia com-

Paulus Vualuyck vir optimus, à Geuseis

1572 menta luculentèr confutare consueuisset. Hunc virum illi homines ab omni humanitate alieni primùm spoliant crumena sua, mox pallium & pileum auferunt: indè per monasterium eum circūducunt, iactant in eum probra & conuicia, contundunt illum egregiè. Ad extremùm in Carthusiæ pomarium pertractum, in capite grauissimè vulnerant: indè globulo traijciunt. Non desunt, qui dicant ab impuris illis nebulonibus illi viro pudico impudentèr præcisa verenda, & in os ingesta. Et quid non audet illa hominum fæx?

vexatur & occiditur.

Ipsius Carthusiæ Vicarius aliquandiù latuit: pòst inuentus spoliatur vestibus, & tandèm vita donatur promittenti ducentos daleros, quos extorquebant à paupere & inuito. Cum autem oblata esset elabendi facultas, subduxit se ex manibus illorum: sed quia fideiusserat pro illo alius quidam, pecuniam promissam, vel potiùs extortam, persoluendam curauit. Porrò venerabilem patrem dominum Ioachimum, Carthusiæ illius prefectum siue Priorem, ingenti pecunie summa mulctârunt illi homines, quos auri sacra fames impellebat ad istam crudelitatem belluinam. Vidi ego oculis meis laceram eius vestem, in quam sclopetum disploserant: sed globulus, veste nonnihil circa pectus discerpta, non sinè miraculo in brachij quandam partem resilijt, & leuitèr sauciauit. Ille vir pius & venerabilis diù ab illis captiuus detentus est, tandemque dimissus, Coloniam ad nos venit, ibique post dies non multos animi dolore & tot periculis, quæ vix euaserat, confectus, maximè quòd iam grandæuus esset, animam Christo reddidit. Miserrimè autem Carthusia illa Ruræmundensis a prædonibus illis & alijs malis hominibus vastata, direpta & expilata est.

Prior Carthusiæ Ruræmūdensis vt acceptus à Geuseis.

Eodem anno 7. Septembris proditione captum est à Geuseis Aldenardum, Flandriæ oppidum valdè munitum. Miro quodam stratagemate in illud sibi aditum fecêre, sed me tempus non finit narrare singulatìm omnia. Potiti porta vna, rectà se in forum conferunt, iubent ciues domi se continere, nî capite puniri velint: mox portas omnes claudunt, adhibent cūstodes, pars ad summum oppidi prætorem Iudocum à Corteuuile, ædes regias inhabitantem contendunt, munitas illas quidem, sed illis tamen igne & ferro iam peruias: iubent prætori vt sese dedat, & iuret Auraico principi: nî faciat, extrema minantur. Ille constantèr recusat, dicens

Aldenardum venit in manus Geuseorū.

cens se regi Philippo iurâsse, potiusque mori velle, quàm fidem regi datam fallere. Simul autem iubet suos armis se tueri: sed hostium multitudine oppressus, multis sclopetorum globulis traijcitur, prostratusque, non paucis vulneribus conficitur, vir certè immortali laude dignus. Nec his tamen contenti Geusei, vestibus nudatum, è fenestra in flumen præcipitant. Aedes illas siue castrum regis, horum dux Iacobus Blommaert occupat, qui iam sexennium ab ea vrbe, cuius fuerat ciuis, ob hæresim & rebellionem exulârat. 1572

Crudelitèr necatur prætor Aldenardensis.

Hoc facinore perpetrato, quæruntur toto oppido pastores & sacerdotes, passimque reperti capiuntur, trahuntur, cæduntur, prosternuntur, innumeris conuicijs & verborum iniurijs flagellantur. Monasteria, templa, domus ecclesiasticorum miserandum in modum diripiuntur, sublatis rebus omnibus, quæ tolli possent, cæteris confractis. E primario templo ablati sunt ad trigintasex argentei calices. Furta & sacrilegia eius temporis omnia quis explicet? Eodem autem modo tractatæ sunt ab illis bonis viris ædes sacræ omnes extra vrbem illam. In cœnobio Franciscanorum & alio quodam haud ità procùl ab vrbe nihil omninò integrum relictum, non scamna, non parietes, non vitra, ne ipsa quidem defunctorum sepulcra, non altaria, non campanæ. Vbì primo in cœnobium Franciscanorum irruperunt, importunissimis vocibus postulabant sibi tradi quosdam nobiles, quos illic delitescere suspicabantur. Fratres illos vocant lupos, moriones, insanos: trahunt, verberant, gladios, pugiones, sclopos ad pectora & ceruices eorum apponunt, nec tamen efficere possunt, vt prodant illi nobiles, qui illic non erant. Discurrunt itaque per omne monasterium, ferro ostia omnia aperiunt: non enim vel tantillas ferunt moras, quò possint clauibus reserari. Erant illic tum pastores quidam & sacerdotes Aldenardenses, qui non sua, sed subditorum causa ibi latére se posse existimârant. Ij vt viderunt frustrà se abscondi velle, in templum omnes ingressi sunt, magno animo, quicquid Domino visum esset, illic expectaturi. Illos Geusei compræhensos suprà quàm dici queat indignis tractauére modis. Repertus ibi etiam ab eis est Iohannes Mahusius, iam olìm doctrinæ & virtutis ergô designatus Dauentriensis Episcopus. Ei, licèt & senectute & morbis adeò affecto, vt

Sæuitur in Clerũ & monasteria.

In Franciscanorũ cœnobiũ.

Cõpræhẽduntur & indignissimè vexantur aliquot egregij viri.

1572 mouere se loco non posset, mirum in modum insultabant sannis, ludibrijs, & vocibus quibusuis etiàm scurris indignis, tum quoque vellicabant, percutiebant, cucullo appræhensum e lecto in pauimentum deturbabant, & à se quisque ceu monstrum quoddam ingenti clamore repellebant. Cùm se autem ipse loco mouere non posset, nec illi eum vehere vellent, amicis pro eo deprecantibus, cum alijs in carcerem abductus non est, sed illic vt truncus inutilis relictus.

Alios pastores & sacerdotes in castrum regis abduxerunt: quosdam etiàm nobiles ac potentiores ciues in carceres detruserunt, eos præsertim, qui vel in senatu essent, vel anno sexagesimosexto magistratum gessissent, & grauius aliquid in hæreticos & suæ factionis homines statuissent. Quos illi dum inquirunt, casu in quibusdam priuatis ædibus reperiunt Iohannem Vpstal, ecclesiæ Pamelensis pastorem, & egregium ecclesiasten. Hunc quidem se illæsum conseruaturum sanctè promisit Blommaert capitaneus, sed tamen cõmunem posteà cum alijs fortunam experiri coactus est. Et nè sim longior, in vniuersum vsque ad septendecim in vnum includuntur cubiculum non valde magnum, in quo non nisi vnus esset lectus. Vbi illi Catholici & egregij viri præclarè se inuicèm confirmabãt & incitabãt ad ferenda aduersa omnia, atque ipsam quoquè mortem pro iustitia & fide Catholica. Qua in re præcipuam nauabat operam eximius vir M. Paulus Coye, pastor primarius eius vrbis: qui quidem non fuit ab initio cum alijs sacerdotibus compræhensus, sed cùm domi suæ incredibiles ab hæreticis ferret molestias & vexationes, sua sponte se curauit captiuis adiungendum. Omnes autem ante omnia studebant conscientijs pura confessione expiandis: certissimeque vno omnes animo constituebant quiduis potiùs perpeti, quàm vlla in re venire contra Catholicam religionem, vel fidem Catholico regi præstitam violare. Oblatæ illis tum fuère carnes sexta feria, sed eas illi planè respuebant.

Pastor Pamelensis ecclesiæ quid passus.

Itèm pastor vrbis primarius.

Quòd autem vererentur sectarij laicos à pastoribus confirmari, sacerdotes omnes in vicinum castrum Pamelense abduxerunt: sed longè maior erat in laicis illis nobilibus viris cõstantia, quam vt à semèl concepta sententia se deduci paterentur. Venit enim ad illos non diù post quidam, qui à Montibus Hannoniæ profugerat, petens ab illis, vt regi Catholico, aut principi Aurantio tanquàm supremo patriæ gubernatori fidelitatis iuramentum

Separãtur sacerdotes à laicis.

mentum præstarent, & pecuniam mutuam conferrent in 1572
stipendia militum & vrbis munitionem: quod quidem postremum etiàm grauibus minis extorquere conabantur. Aurum enim illi fratres Euangelici sitiebant. Sed vtrumque æquè recusârunt graues & constantes viri. Aiebant enim, se literas regias vidisse, quibus Dux Albanus constitutus esset gubernator: proindè se Aurantium hac in re non agnoscere: nec se velle pecuniam contribuere ad communiendam vrbem aduersùs Albanum. Erant verò etiam alij quidam ex magistratu eádem constantia, licet in carcerem coniecti non essent: quos nunquam permouere potuêre Geusei illi, vt Aurantio iurarent. Ex iis plerique quoties eo nomine acciti essent in domum senatoriam, vxoribus & familię vltimum vale dixére, tanquam mortem oppetituri potiùs, quàm iusiurandum mutaturi.

Constātia nobilium virorum.

Itèm aliorum è Senatu.

Porrò in eos, qui in custodia habebantur, milites petulantissimè suas exacuebant linguas maledicas. Vidisses illic alios districtos vibrare enses, alios bombardas in eorum capita dirigere, alios alias adhibere minas, ipsa morte acerbiores. Interim sentiunt Geusei regium aduentare militem, nec se sinè periculo diù Aldenardi hærere posse. Quamobrèm quarto Octobris die sub horam septimam vespertinam sacerdotes omnes reducunt in castellum regium, de illis & alijs supplicium sumpturi. Primus omnium ad pœnam raptus M. Petrus natù maior: vestibus vsque ad subuculam lineam nudatur, genibus, talis & manibus à tergo colligatis, per fenestram in profluentem deijcitur. Is venerandus senex toto hoc captiuitatis tempore nihil ferè aliud in ore habuit, quàm illum Christi sermonem, Fiat voluntas tua. Post eum reliqui sacerdotes omnes alij post alios eundem in modum præcipitati sunt in aquas. E quibus D. Iacobus Aubaynus vir senex & debilis, natandi prorsùs imperitus, euidenti miraculo ad litus, quod longè à præcipitij loco aberat, tam propinquus accessit in dorso natans, vt multo clamorę quosdam è vicinis pratis ad se euocârit, qui eum è flumine extractum, atque ad ignem refocillatum incolumem conseruârunt. Hunc in modum extincti sunt pastores illi & sacerdotes tota Flandria celeberrimi. Valdè autem festinabant Geusei. Decreuerant quidem illi post cædem sacerdotum etiàm laicos nobiles viros ea ratione perdere, sed Dei benignitate factum est, vt suam crudelitatem in eos exercere non potuerint. Su-

Militū petulantia.

Sacerdotes omnes alij post alios in flumen præcipitantur.

Vide rem admiratione dignissimam.

1572 peruênere enim, qui admodum vociferarentur, nî fugam ocyssimè capessant, totum oppidum à regijs cinctum iri: quæ res nequissimis hominibus tantum terrorem attulit, vt ilicò in pedes se coniicerent, relictis illis clarissimis viris, sed miserè spoliatis vestibus suis. Vnus tantùm Petrus Bekensis à quodam perdito nebulone extra cubiculum euocatus, in medijs gradibus multis est vulneribus confossus: cæteri omnes incolumes euasêre.

Geusei fugiunt.

Eodem anno Zutphaniæ horribili supplicio affectus est à Geuseis Guardianus Franciscanorum eius vrbis, ventre eius dissecto. Tandèm cum sex alijs fratribus suspensus est. Mense Decembri haud procùl a Scherenberch pastor ad lentum circumactus ignem, ad extremum laqueo vitam perdidit, à Geuseis necatus. Nouembris 25. apud Goudam Hollandiæ oppidum duo venerandi patres, Iohannes a Rixtel & Adrianus Lamberti, à Geuseis ceu feræ agitati, gladijs & pugionibus stimulati, multis confossi vulneribus, per spineta raptati, ac demùm suspensi & exenterati sunt. Illustre inprimis martyrium fuit Cornelij Musij Delphensis, Poëtæ Laureati, sacrarum virginum apud S. Agatham Delphensem præfecti vigilantissimi, hominis & doctrina & virtute clarissimi, & iam grandæui, quippè qui duos & septuaginta ætatis haberet annos. Is hoc anno, medio ferè Decembri mense, cùm sibi ob aduentum Geuseorum parùm tutum existimaret Delphis hærere, amicis præsertìm vrgentibus, cum paucis Hagam Comitis se conferre voluit: sed in ipso itinere captus à Geuseo quodam, Hagam abductus est. Indè Delphos reuocatus, medio fermè itinere à quodam nobili Geuseo intercipitur, & Leidam cum cognato suo adolescente viginti plùs minùs annorum perducitur, ibique mox in eculeum agitur, acerbissimè torquetur & excruciatur, cognato iuuene inspectante, & similia de se expectante, infandis exagitatur verborum contumelijs, digiti pedum, & quod dicere pudor est, virilia præciduntur. Paulò pòst sub horam decimam vespertinam ducitur ad patibulum: sed cùm præ defectu virium scalas scandere non posset, fune ligatur medius, & ità iniecto in collum laqueo præfocatur. Eius sanè mors simulatquè Delphis nunciata est, incredibili ciues plerosque omnes dolore affecit. Corpus eius Leidæ humatum est, anima viuit apud Christum. Horrenda sanè sunt hæc, & quæ ad viuum nobis priscorum mar-

7. Franciscani Zutphaniæ suspenduntur.

Itèm alij quidam alibì.

Cornelij Musij cædes.

tyrum

tyrum cædes & cruciatus repræsentent. Et quid ni habeat etiam hodiè Christus martyres suos? An vero abbreuiata est manus eius, vt non possit pro sua religione decertantibus inuictum animi suppeditare robur? 1572

Eodem Decembri Delphis in publico foro suspensus est Adrianus Iacobi, Harlemensis ciuitatis syndicus: Christophorus de Schagen vir nobilis, Harlemensis scabinus, post multa tormenta & carceres mente captus, in vinculis mortuus est. Aliquot mensibus antè apud Brielam suspendio iugulatus est Theologus quidam & pastor in Vuarenhuisen. Satis iam diù in tot commemorandis innoxiorum hominũ cædibus versati sumus: redeamus ad Montensem obsidionem.

Harlemẽsis syndicus suspenditur.

Octauo Septembris Auraicus cum suis copijs opem allaturus obsessis in ea vrbe, adeò celeritèr ad castra Albani venit, vt vix dimidiæ horæ spatium eius militi relictum esset, quo se conferret ad aggerem hosti obiectum. Qua autem via Auraicus se in oppidum euasurum sperârat, propugnaculum seu munimentum quoddam erectũ erat, & in eo septem tormenta magna cum duobus Germanorum peditum signis collocata. Habebat tum Albanus hostes in vrbe à tergo, à fronte Auraicum: nec tamen remittebatur quicquam de solita vrbis tormentaria verberatione. 9. Septembris manè visi sunt quidam equites Auraici propiùs ad castra Albani accedere, sed post horas tres retrocedere, stupẽte Albani milite ad rei nouitatem. Posteà ex captiuo cognitum est, pedites Auraici noluisse procedere, nisi persoluto priùs stipendio, atque ità singulis tum numeratos batzones binos, exiguum sanè tanti laboris & periculi præmium. Sub horam ergò 12. tendunt ad castra Albani equitum 28. & peditum totidem signa, vt scribit is, qui interfuit. Sed cùm iam in castra irrumpere vellent, 7. illa tormenta exonerantur, Hispani pręcipui sclopettarij magna vi in eos incurrunt, subindè alij, ità vt compulsi sint sinistrorsùm contra Valencenas digredi, amissis ampliùs centum quinquaginta peditibus, equitibus quadraginta.

Auraici repentinus ad Montes aduentus.

Aliquot è suis amittit Auraicus.

Vndecimo Septembris Auraicus incendit castra sua & aliquot pagos. sed nè impunè discederet, Albanus ad mille quingentos Hispanos egregios sclopettarios cum equitibus leuis armaturæ 50. qui omnes extrinsecus interulis albis induti erant, media nocte in eius castra misit, qui mirabili stratagemate primò cæsis excubijs, mox ad

 500. Geu-

1572 500. Geuſeos trucidârunt, multos abegêre equos, multos vulneribus debilitârunt. Auraicus, ea clade accepta, clara luce celerrimè indè receſſit in Brabantiam. Eodem die emiſſi ſunt ab vrbe quidam ægri & ſenes, è quibus plerique erant monachi & monachæ, quos Albanus in propinquum virginum cœnobium deducendos curauit.

Rursùs multo plures.

13. Septembris maiori, quàm vnquàm antè, vi vrbs pilarum ictibus quaſſata eſt, ità vt in caſtris ruinæ ædificiorum audirentur. 14. Septembris numerati ſunt ictus bombardarum mille nongenti & octogintá. 16. Septembris decreta erat, vt ferebatur, vrbis acerrima oppũgnatio: ſed Comes Ludouicus cernens nullam affulgere ſpem, poſt triduani colloquij impetratas inducias, vrbem dedidit, ex qua egreſſi ſunt publica fide mille quingenti cum equis, armis & rebus ſuis. Conditiones, quibus vrbs dedita eſt, non adſcribimus, ad alia properantes.

Montenſis vrbis deditio.

23. Septembris Albanus cum exercitu ſuo profectus eſt Bintzium, quod eſt tertio lapide à Montibus. Quòd autem magna eſſet aëris intemperies, triceſimo demum die Mechliniam ad duo milliaria acceſſit, atque illic ſubſtitit, viſurus num Mechlinienſes vltrò ſe vellent dedere. Sed cum nihil fieret, prima Octobris mouit caſtra. Porrò è Mechlinia auſugêre Geuſei, & cum aliquot centurijs ciuium ſuæ factionis Ruræmundam contenderunt tanto ſilentio, vt nemo in Albani exercitu ante alterius diei lucem id aduerteret. Ciues vrbis id primò indicârunt, ſpe veniæ impetrandæ. Qua de re cùm tractaretur, milites iniuſſi in oppidum per muros irrumpunt, nullo reſiſtente, eamque inſignem & opulentam vrbem miſerè deprædantur. Scribit quidam, qui interfuit, nihil ibì tum vilius habitum optimis codicibus, quibus plena erant omnia. Opimam ſanè prædam miles rapax indè abſtulit, variamque ſupellectilem vili precio diſtraxit. At tamen a monaſterijs diripiendis abſtinuêre omnes. Videre tum licebat Germanos milites quoſdam indutos togis ſacerdotalibus, monachorum cucullis, veſtibus magni precij pellibus ſubductis, ire in caſtra, faſciculis ſtramineis illis alligatis, vt ſignificarent ſe cupere emptores. Intereà Albanus ad duo equitũ millia iuſſit occupare Dieſtẽſe oppidum, quod & factum eſt, Geuſeis fuga dilabentibus: ſed ea vrbs prædæ non ceſſit: annonam tamen militi ſuppeditârunt ciues. Mox etiàm recuperata eſt Termonda, ſed non ſinè oppidanorum de-

E Mechlinia Geuſei fugiunt.

Mechlinia diripitur.

Multa loca Albanus recuperat.

trimen-

nimento. Aldenardo iam excesserant Geusei, è quibus tamen plerique flammis, in quendam locum igni iniecto, concremati sunt. 1572

Tertio quoquè die Octobris, Henricus Nauarre Rex, à Christianissimo Rege Galliæ, eius matre, Andio fratre, Cardinale Borbonio, & Duce Mompensetio admonitus, ad Gregorium XIII. literas humanissimas scribit, orans eum, vt ratione Sacramentorum, quæ in Romana Ecclesia ante hæresin acceperat, pro vno ex filijs suis velit agnoscere, & nouæ doctrinæ errorem suum, non sibi, sed prauæ institutioni adscribere. Petitque supplex, vt confessionem fidei Catholicæ, quam Parisijs sub Nuncij Apostolici manibus fecerat, benignus accipiat, se enim Pontificem Rom. pro supremo capite Ecclesiæ agnoscere, & pro filio obedienti vicissim agnosci velle: precari etiam, vt Sua Sanctitas matrimonium cum cognata sua, sorore Regis, contractum, ratum habeat: sed & se breuì proprium Legatum ad Vrbem missurum, perque illum in genua prouolutum, obedientiam præstiturum.

Nauarrus obedientiam præstat Romano Pontifici.

Interea verò Auraicus repetebat Ruræmundam, milite eius, vt quidam scribit, passim omnia diripiente, & duci suo dira imprecante, plerisque etiam seipsos exauthorantibus, & illo insalutato ad sua recedentibus. Albanus cùm Traiectum ad Mosam venisset, plerosque equites à se dimisit. Eò tum multarum ciuitatum venêre legati, purgaturi se apud illum & veniam deprecaturi. 17. Octobris misit è suis, qui Ruræmundam occuparent. Interim dedidêre se aliquot oppida, Geuseis fuga sibi consulentibus. Albanus inde Nouiomagum venit 26. Octobris, illic hybernaturus. Ibi dimissus ab eo est Holsatiæ Dux cum suis, itemque Erici Ducis Brunsuicensis equitatus. Porrò missus est exercitus ad Zuthphaniam obsidendam: quæ sanè vrbs difficilè capi potuisset propter paludes, quæ illic sunt, nisi frigoris beneficio regius miles adiutus fuisset. 14. & 15. Nouembris tormentis acriter oppugnata est. 16. die multi indè certatim profugerunt, è quibus non pauci à Germanis spoliati, multi in castra captiui abducti sunt. Interim Hispani & Burgundiones in vrbem ingressi, duos Geuseorum signiferos, quòd contra iusiurandum suum in Montibus præstitum militarent, à pedibus suspendunt, alios milites sclopettis & ferro confodiunt. sed ij pauci erant. Ea quoque vrbs prædæ data est. Germani cùm fortiter esurirent, magnam esculentorum copiam ex benè refertis cel-

Albanus dimittit ferè equitatum oẽm.

Zutphania capitur, et diripitur.

1572 larijs in castra exportârunt. Inuenta est illic moneta è plumbo & stanno benè multa in domibus, quam Comes Bergensis fertur cudendam curâsse, cùm oppidum illud obtineret.

Moneta è plumbo et stanno.

Comes Montensis & Geusij oppida relinquunt.

Cùm autem rumor capti oppidi Zutphaniensis ad circuniacentes ciuitates allatus esset, vehementèr trepidatũ est. Comes Montensis, collectis conuasatisq; omnibus, relicto Belgio Bremam contendit. Pręsidiarij Suollenses, Campenses, & Harderuiceni oppida deserunt, & in tutum sese recipiunt. Oppidani regium militem petunt, regique reconciliantur. Amorfortij tam oppidani quam præsidiarij Geusij, acceptà hac fama, intempesta nocte, asperrimaque hyeme, per brachium Oceani gelu constrictum, tanta cum trepidatione discedunt, vt in itinere, cum ad syluulam quandam venissent, ventoque in illam ingruente arida folia strepitum edidissent, timore ingeminato, hostes adesse existimantes, in effusam fugam sese coniecerint: impletumque est illud Scripturæ de impijs, Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Catholici media nocte Vltraiectum proficiscuntur, claues gubernatori Comiti Bossuuio adferunt, opemq; eius implorant. qui conuocatis copijs Amorfortiam contendit, inque illam præsidium deducit. Contigit hoc ipso Præsentationis Mariæ festo, die Amorfortijs auspicato, vt quo iam bis aut tèr ex hostium tyrãnide diuersis temporibus, atque vltimò ex Rossemij faucibus, est erepta. Quarè Catholici hunc diem oppido solennem dixerunt, & annuas in gratiarum actionem Deo reddendam publicas supplicationes instituerunt.

Amorfortia Regi restituitur

Psal.13.

Festũ Præsentationis B. Mariæ Amorfortijs auspicatum.

Nardensium cædes.

Paulò post totus penè exercitus Albani Amorfortiam venit, atque indè 18. & 19. Nouemb. Nardam, oppidulum ad brachium Oceani situm, contendit. Erat oppidulum hoc iam à multis annis varijs hæresibus ac præcipuè Catabaptistarum furoribus infectum. ciues aut lanificio, aut cereuisiæ coctioni studebant. Fridericus itaque Albani filius, cùm ad mœnia castra posuisset, oppidani multa initiò conuicia in regios contorserunt: sed cùm vim experirentur, sese dediderunt. Ciues & quotquot in oppido erant, in forum inermes conuenire iussi, omnes trucidati sunt. Parcitum est in hac cæde Lamberto Hortensio, insigni historiographo, viro iam decrepito. Seruati sunt & nonnulli monachi, quorum nunc quidam concionatores hæretici, alij aut vxores duxerunt, aut saltèm relicta fide Catholica, ad Caluinismum defecerunt:

cerunt: id si de Religiosis huius oppidi seruatis vidimus, quid de profanis erat expectandum? Neminem iudico, nec Hispanorum hoc facinus defendo, cùm quid Principes ad hoc mouerit ignorem. Sed & varij variè de hac cæde loquuntur. Alij volunt crudeliter cæsos ciues contra fidem datam, alij vi occupatam vrbem, cùm aliquandiù defensa esset a trecentis Gallis, qui pro certo dicebantur apud Montes Hannoniæ iurâsse, se contra regem Hispaniarum non sumpturos arma. Præda autem omni ex vrbe exportata, ipsa inflammata est. Feruntur ea Nardensium cæde admodùm exacerbati aliorum Batauorum animi, eoque pertinacius in rebellione perdurâsse. Sed hæc alij quandoquè certiùs indicabunt. Obiter hoc testari possum, quemadmodùm a diuersis accepi, toto hoc bello Amsterodamenses, qui reliquas Hollandiæ vrbes opibus longè antecellunt, in regis sui fide constanter admodùm perstitisse, & multis modis, non sinè maximis tum impensis, tum periculis & molestijs, suam erga regem Catholicum fidem & studium declarâsse: quæ res illis proculdubiò apud omnem posteritatem eximiam conciliabit laudem, & singularis virtutis atque integritatis existimationem. Multùm sudatum est à Geuseis, vt hanc insignem vrbem sibi vendicarent, sed id frustrà fuit: tametsì eius suburbia, & in ijs ad duo millia ædium exusserunt, monasteria & collegia vicina miserandum in modum vastârunt, pecus omne, quod abigere non poterant, in aquis præfocârunt. quæ quidem sic literis annotata legi.

1572

Nardensis vrbs concrematur.

Amsterodamensiũ egregia erga regem fides.

Eorũ suburbia incensa.

Mense Decembri Albanus misit filium suum Fridericum cum non parua manu ad Harlemum obsidendum, vrbem Hollandiæ sanè haud ignobilem, sed hactenùs parùm firmatam, à Geuseorum verò præsidiario milite miris modis communitam, vt ęgrè tãdem fame expugnari potuerit. 10. Decembris regij milites sinè tormentis vi occupârunt aggerem, cæsis ad 150. Geuseis, plerisque alijs tum submersis, tum vulneratis: ex regijs autem triginta desideratis. Erat tum acerrimũ frigus, molestum quidem militibus, sed valdè opportunum Hollandiæ expugnandæ, multis paludibus & aquis impeditæ. 11. Decembris ipsa vrbs obsessa est ad Septentrionem & Austrum, multa interim è propugnaculis & muris iactabantur scommata & ludibria. Eodem die prope Amsterodamum natus est in villa quadam vitulus biceps, gemino dorso, & octo pedi-

150. Geusei caduntur.

Harlemũ obsidetur.

Monstrũ.

1572 pedibus, nec diù superuixit. 13. Decembris in pago quodam 12. Geuseorum peditum signa & aliquot equites Harlemum petituri hærebant sine vllo metu. Itaque Don Fridericus misit eò Hispanos quosdā & Germanos sclopettarios, a quibus deimprouisò cesi sunt septingenti, septem peditum, vnum equitum signum ereptum, reliqui in fugam acti, pagus direptus. Ex regijs non nisi vigintiquinque periêre. 18. Decembris Geusei non lōgè ab Amsterodamo conati sunt aggerem perfodere, sed 19. die Amsterodamenses non sine multa illorum cæde eos profligârunt, non nisi trigintatribus è suis amissis.

700. Geusei occisi.

Hispano militi propter frigoris acerbitatem permolesta erat ea obsidio. Itaque facto ponte, non adiunctis sibi Germanis & Burgundis, vi in oppidum penetrare conatur Decembris vicesimo die. Sed repulsi ab obsessis, & fracto ponte, partim submersi, partim sclopettorum & lapidum ictibus extincti sunt, ita vt ad ducentos ex ijs desiderati sint: quem numerum, si rectè memini, mirè tum auxit rumor. Audiebantur verò ex vrbe puerorum & aliorum voces: Papau, papau, **papenknecht**, id est, Cleri vel sacerdotum ministri. sic enim irridiculè vocant hæretici eos, qui operam suam nauār Catholicis. 29. Decembris clàm in vrbem peruaserunt septingenti Geusei pedites, plerique omnes Galli sclopettarij, qui in Auraici exercitu præcipui fuisse feruntur.

Agareni ex ditione Parmensi & Mediolanensi eijciuntur.

Agareni qui sese Aegyptios vocant, gens furax & ignaua, quæ turmatim per regiones Principum vagatur, in Parmensi agro palatium coēmerant, ibiq́ue terra excauata, magnas cauernas fecerant, in quas, circunquaque colonos depopulantes, ingentem prædam conuehebant. Querelæ hac de re ad Ducem delatæ: Dux trecentos pedites, totidemq́ue equites conscribit, & omnes istos prædones, latronesq́ue occidit. Quod cùm Mediolanenses intellexissent, statim imitati sunt.

Nortfolciæ Ducis supplicium.

Thomas Nortfolciæ Dux, in Anglia, hoc anno (vt habet Natalis) suspensus, in quatuor partes dissectus est, eo quòd in necem Angliæ Reginæ conspirâsset, adductus amore (vt ille ait) reginæ Scotiæ, quam se ducere non posse videbat, nisi illa priùs sublata. Sententia, quam de eo protulit Stuartus, erat hæc: Thomas Dux Nortfôlcij accusatus proditionis, & insidiarum, in caput Reginæ Britanniæ structarum, atque in patriæ libertatem, Londini in turrim reducatur. Vndè super crate per vrbem ad Tiburnum suppliciorum locum trahatur, ibì pendeat

donèc

donèc sit semimortuus; tunc membrum virile illi abscindatur, eoque vidente comburatur. Cædatur vtraque manus, & corpus in quatuor partes diuidatur, atque cadauer iaceat, donèc Regina statuat, quid sit de eo faciendum. *1572*

Castrum nouum à Venetis tentatur.

Selymus, reparata veteri, nouaque instructa classe, Ianizaros vndiquè ex præsidijs vocat, classemque conscendere præcipit: cumque ex Dalmatia quoquè non paucos euocâsset, Sebastianus Venerius, & Sarra Martinengus Castrũ nouum, oppidum maritimum in faucibus sinûs Rhizonici expugnare conati sunt: & certè nemine repugnante potiti suburbijs, vrbem quoquè expugnâssent, nisi Purpuratus Græciæ præfectus, semèl reiectus, cum alijs viginti millibus Turcarum redire nunciatus esset.

Veneta & Turcica classis apparatus et praelia.

Oluzalius instructa iam classe, per Aegæum mare, Nouembasiam nauigat. iamque Eplæ insulæ, quæ Louo nunc à nautis appellatur, adiacetque Pelopõneso, imminere videbatur. Philippus Rex, etsi fratrem suum Iohannem Austriacum ad expeditionem Tunetanam ire iusserat, tamen postquàm intellexisset, Venetos legationem in Galliam misisse, suspicari cœpit, eos à fœdere sacro, nupèr inito, velle recedere, & ad pacem aspirare. Reuocatum itaque Austriacum in Orientem nauigare iussit. Intereà Veneti cum maxima classe Zacyntho soluunt, & secundis ventis Eplam prouehuntur. Erat Turcarum & Christianorum tunc diuersum consilium, cùm his certissima staret sententia, cùm hoste confligere; illis verò, se aspectui Christianorum subtrahere, perque fumi caliginem fugam occultare. quod & fecerunt. Veneta verò classis, Turcas insecuta, & iam in altum deducta, ibidèm pernoctauit. Metuentes verò sibi Turcæ, nè discedere putarentur, omnia lumina extinxerunt, & relictis aliquot nauigijs minoribus, ijsque laternis atque candelis impositis, subterfugerunt. At Veneti per noctem, itineris ignari, eos insequi noluerunt. Postridiè verò cùm hostilem classem ex Martapanio sinu exijsse cognitum est, Iacobus Superantius pugnam non esse detrectandam existimauit. Veniens itaque in conspectũ hostium, tormenta in illorum triremes quàm plurima displosit: idem fecêre in classem Venetam Turcæ. Cumque ità eminùs aliquandiù leuitèr certatum esset, Superantius impressione facta, primo impetu tredecim hostiles triremes depressit, & in cętera classe quàm plurimos interfecit: ità vt Turcę

Strategema Turcarum.

attoniti,

1572 attoniti, & superioris anni cladis memores, aquam multo sanguine suorum rubentem, multaque tabulatorum & remorum, per mare natantia fragmenta relinquentes, remis velisque fugerunt. quos Superantius insequendos esse statuit, licèt quidam aliter sentirent. Paulò pòst nunciatum est, Austriacum in proximo esse, qui Calend. Septemb. cum victoriosissima classe, sese Venetis, magna omnium lætitia, coniunxit. Cumque catascopium vel exploratoriam nauiculam conscendisset, classemque lustrâsset, allatus est nuncius, hostem ad Pylum, non procul à Metone, tutissimam stationem habere. Statuit itaque Austriacus Achoras legere, vela ventis dare, & hostilem hoc loco classem adoriri.

Io. Austriacus cum classe iungit se Venetis.

Interea Rudolphus, Cęsaris Maximiliani filius, Posonij magnificentissima cum pompa excipitur, & Hungariæ rex creatur. Austriacus & cæteri Christianæ classis Duces, cum aliquandiu in conspectu Pyli & Metonis, Peloponnesi oppidorum, leuibus prælijs cum hoste dimicâssent, Pylumque expugnare frustrà tentâssent, nihilque egregium in hac expeditione perpetrâssent, cum classe in hyberna reuersi sunt.

Rudolphus fit Rex Hũgariæ.

Pylũ frustrà oppugnatur à Christianis.

Sed hoc metu liberati Turcæ, Ascruuium, Venetorum vrbem munitissimam, in extrema atque intima parte sinus Rhizonici in Illyrico sitam, arctissimè obsederunt. Senatus Venetus non ignorans plurimùm Reip. interesse, vt ea ciuitas in Venetorum potestate retineretur, Iacobum Superantium cum ala classis eò miserunt: qui Turcarũ munitione fortissima, quam ad fauces sinus extruxerant, summa dexteritate expugnata, defensoribus occisis, omnibus tormentis, annona & apparatu bellico captis, Ascruuium à Barbarorum obsidione liberauit.

Turcæ frustrà Ascruuium obsident.

ANNO 1573. Cal. Ian. Magnus Moscouiæ Dux Wittresteinium Liuoniæ oppidum expugnauit, subtractumque Sueciæ imperio, suis prouincijs adiecit.

Eodem ferè tempore Veneti à Sacro fœdere recedentes, ope legationis Gallicanæ, clam socijs, victores à victo Selymo, magno ære, & integra Cypri cessione, pacem turpiter promercantur. pertęsi, vt quidam scribit, hostes Dei vincere, nisi interim per totius Mediterranei emporia quęstuosam suam mercaturam exercerẽt: nec recordati illud Græcorũ apud Pachymerem lib. 5. hist. Cum hostibus Crucis geratur bellum; vbi & victoria laudabilis est, & vinci salutare. Item: Pax ... colen-

Veneti à fœdere sacro resiliunt.

tolenda, vbì Dei iacturā non facimus; rursùs bellum ge- 1573
rendum, vbì religio periclitatur. Multi hanc Venetorū clandestinā pacificationē ęgerrimè ferebāt. Socij conquerebātur id suū esse in pręiudiciū. Pōtifex oratorem Venetum ad colloquiū suū admittere noluit, sed & Vrbe exire præcepit. Quarè statim Nicolaū Pontiū, octoginta annorum senem, Romā miserunt, qui Pontificis animum sua eloquentia molliuit. Missi quoquè sunt legati ad Regem Hispaniarū, qui necessitatem huius pacis demonstrarent.

Harlemensis adhuc continuabatur obsidio. 11. Ianuarij adeo perfracti sunt vrbis muri tormentorum pilis, vt instaurari non possent: sed eorum loco obsessi altas fossas & crassos aggeres effecerūt. Multa sanè in vrbe à Geuseis insolenter & petulanter fiebant saltādo, clamitando, aras extruendo locis editioribus, statuas illis imponēdo, processiones instituendo cum cymbalis & tintinnabulis, alta voce cantādo, Dominus vobiscum, omnia quidem in contemptum Catholicorum. Scribit, qui interfuit, posuisse illos in muros palos, & ad illos suspendisse statuas è templis ablatas, cucullisq; indutas, atque eas hastis confodisse & cecidisse: Quendam tunc conantem eiusmodi statuam, monachi habitu indutam, ense oblongo dissecare, ab Hispano sclopeti globulo traiectum repentè corruisse. Magna erat per hoc tempus in castris regijs annonæ caritas, cùm in vrbem quotidiè multæ trahæ annona onustæ tum adhuc inueherentur, nec propter aquas prohiberi possent. At tamen secundo, tertio & quarto Februarij die aliquot trahæ cum rusticis interceptæ sunt, & nauis vna sic satis magna omnigeno commeatu & mercibus onusta. Octauo Februarij clara luce in oppidum penetrârunt centum octoginta trahæ seu vehicula hominibus & commeatu instructa. Ad eiusmodi res multa arte vtebantur Geusei, per glaciem sibi vias muniendo. Multis interìm modis ex vrbe vexabant regios, qui sanè strenuam nauabant operam cuniculis effodiendis: è quibus vnus iam ità comparatus erat, vt sedecim vasis sulphurei pulueris in eo collocatis, magna spes foret vrbis obtinendæ: sed cùm iam incendendus esset puluis, ignis casu quodam impeditus, non potuit vasa attingere. Nè autem à Geuseis interciperentur, magno pòst labore extracta sunt. 17. 18. 19. & 20. Februarij, qui intra oppidum erant, naues instruere, atque alias post alias educere cœperunt. Erant simul quindecim paruæ & magnæ, quibus id consecuti sunt,

Obsessi multa faciūt in contemptum Catholicorum.

Cōmeatus multus in vrbē inuehitur.

1573 vt à Leida, Delphis atque aliundè naues ad eos tutò commigrare possent. Indè vsque ad vltimum eius mensis diem tormenta siluerunt, nec se admodùm commouerunt etiàm obsessi: sed pergebant tamen more suo sacras imagines, statuas, Cruces, ornamenta ecclesiastica, & è stramine & fœno factitias effigies, sacerdotum, monachorum, monacharum, Hispanorum habitu indutas proponere, confodere, lapidare, circùm eas choreas ducere, iubilum canere, eas habere ludibrio, deniquè res turpissimas apud eas repræsentare, indè amputare capita, & per murum in Hispanos iactare. Præclara sunt hæc, & Turcicæ impietati assimilia. sed sic instituit eos Caluini Euangelium, cuius sunt tam eximij fructus. Proh dolor ad tantam insaniam homines Christianos posse deuolui. Eiusmodi iniuriæ, Crucifixi Saluatoris & Sanctorum eius sacris imaginibus illatæ, in Christum & sanctos eius redundant. Et miramur adhuc alijs super alias calamitatibus & diuinæ iustitiæ durissimis castigationibus & flagellis nos conteri, quandò hæc & id genus alia, pleraque etiam his immaniora, flagitia & facinora designantur?

Prima Martij quinque benè armatorum Hispanorum signa, toto gratulante exercitu, in castra venerunt. Porrò Geusei, quos Aquaticos vocant, quòd mare infestum habeant, rursùs conati sunt haud procul Amsterodamo aggerem perrumpere, & ferre suppetias Harlemensibus. Sed Comes de Bossu Hollandiæ præfectus atque Amsterodamenses, cùm decimooctauo huius mensis die ad eorum classem peruenissent, quasdam eorum naues depresserunt, duas eis triremes abstulerũt: porrò sequenti die omnes in Vvaterlãdia & circùm Amsterodamum egregiè profligârunt, cæsis vltra mille viris, multis captis, nauibus commixtìm paruis & magnis tribus & viginti eis ereptis. Eodem tempore, putà 17. & 18. Martij, ducenti equites atrati cum aliquot Germanis sclopettarijs è castris regijs in aggerem Geuseorum, quem apud Leidam sibi fecerant, irruperunt, eos in fugam compulerunt, aliquot equos, vaccas, vitulos, oues, & pleraque alia cum nonnullis captiuis rusticis in castra abduxerunt. Hæ res 20. & 21. Martij die magnum apud Harlemenses silentium effecerunt, tam infausto nuncio hauddubiò consternatos: sed eccè ipso sacratissimo Paschatis die, qui erat Martij vicesimussecundus, fortassis sese vlturi, erumpunt ex vrbe in Burgundos & Germanos, vulnerant

Geusei in mari malè accipiũtur

Itém que apud Leidensem aggerem.

non

non paucos, nec sinè vulneribus recedunt. Porrò vicesimoquinto eius mensis die rursùs eruptione facta, acritèr cum Burgundis confligunt: iterumq́ue sub vesperam eiusdem diei præter omnium expectationem tribus locis equites & pedites ferè mille erumpunt, tria Germanorum signa & Burgundos ab aggeribus depellunt: Germani illi, abiectis armis, hastis, sclopettis, vestibus & præda, fugiunt, vitam duntaxàt seruare cupientes: Geusei eorum inflammant castra, & vsque ad pontem persequuntur fugientes. Ibi tum Germani se colligentes, illis resistunt: sed illi recurrunt ad vrbem, & obuia quæque incendunt. Germani grauitèr admoniti officij & existimationis suæ, in sua quanuis inflammata castra reuertuntur. Cæsorum numerus cẽtesimum vix excedit. Cęsi sunt etiàm Geusei, sed pauci. Quidam tum ex illis captus affirmabat, in vrbe esse ad * quinque millia exercitatorum militum, ciuium octo millia, sed angustum commeatum. Mirum videri possit, vndè tantæ copiæ Geuseis accesserint, nisì quòd iam multis Hollandiæ & Zelandiæ locis dominabantur, nec deerant occulti fautores.

1573

Geusei ex Harleme erũpunt, & Germanos fugant.

Alij, quatuor millia.

Maximilianus Imperator multis, ijsq́ue iustis de causis, hoc tempore Guilielmum Mantuæ ducem, coniunctum & Sororium principem, decreuit clariori dignitate afficere: vt nimirùm duorum ducatuum Dux esset. Anteà enim Montis Ferrati titulus tantùm Marchionatus erat. Voluit itaque Cæsar, vt ille in Ducatum verteretur, essetq́ue in posterum Guilielmus, & successores eius, non tantùm Mantuæ Dux, sed & Montis Ferrati: multaq́ue priuilegia huic nomini adiecit.

Guilielmus Dux Mantuæ, Montisferratensis quoq; Dux nominatur.

Ineunte Aprili Comes de Bossu, regius Hollandiæ præfectus, cum quadraginta nauibus mare Harlemicum occupauit, Geuseorum classem fugauit, omnemq́ue commeatùs per canalem aduehendi aditum Harlemensibus præclusit. Octauo Aprilis Geusei in mari habuêre naues centum & octo, & Harlemenses quatuordecim: terra mariq́ue acritèr dimicantes, vt possent annonam & militem in oppidum importare: sed displosis tormentis, Comes de Bossu eos coëgit fugam capessere: naues & milites, qui ex vrbe prodierant, in eas redegit angustias, vt ægrè possent in vrbem redire. Nono Aprilis rursùs ex oppido terra mariq́ue erumpunt, sed non sinè multa suorum cæde. Hebdomada ante Pentecosten sexcenti milites Geusei non longè ab Amsterodamo è nauibus egressi, vi conantur occupare aggerem, vt commeatum à regijs

Geuseorũ classis fugatur.

Itèm secũdò.

1573 gijs castris excludant. Mittunt verò contra eos è suis selectis ciuibus Amsterodamenses signa duo. Confligunt illi cum Geuseis, & interim vident Geusci in illo aggere mille circitèr fossores, ad Albani castra tendentes: putant esse milites, & præ metu animis in pedes decidentibus, fugæ se mandant, arma & vestes quasdam fimbrijs aureis ornatas abijciunt, per fossas properant ad suas naues, ab Amsterodamensibus verò ducenti ex eis trucidantur, octo eorum naues omnis generis commeatu instructæ auferuntur.

Amsterodamenses fundũt & fugãt Geusios.

Electio noui Regis in Polonia.

Mortuo Sigismundo Poloniæ rege, multi particulares conuentus habiti sunt, tam de pacificandis finibus Podoliæ, Lituaniæ, & Russiæ, quàm de noui Regis electione. Varij quoque legati à Sũmo Pontifice, Romanorũ Imperatore, Galliæ rege, & eius fratre Duce Andio, à Rege Suecię, alijsque Monarchis aduenìebant. Tandèm hoc anno in Sabbatho magno Pasche, Tartarorũ mille octingẽti, cum ducibus Baca & Sicoza in Podoliã irruentes, & ad Barã arcem vsq; omnia diripiẽtes, in reditu à Buczacij capitanei Camieneceñsis militib⁹ ex inopinato trucidãtur.

Legatio Selymi ad Polonos.

Septimo deindè Aprilis, electio extra Vistulam, Orientem versùs, apud Varsouiam, in tentorio magno cœpta est celebrari. Sub initio comitiorum, Machmet Bassa supremus Constantinop. literas intercessorias, nomine Selymi, ad Senatum & Ordines Polonię misit. Is 12. Maij Varsouiam venit, auditus 17. & 21. dimissus est. Summa legationis erat: Selymum petere, vt Henricum Ducem Andium (anteà Alexandrum Eduardum dictum) Caroli IX. Regis Galliæ fratrem, Poloniæ regem eligant. Postèa Selymus ipse Achmetum Czaum ad Polonos legauit, qui propositis aliquot Polonorum proceribus petijt, ex ijs regem nominarent. quòd si tamen externum eligere omninò decreuissent, nè Turcico aut Tartarico nomini infensum creent, postulauit. Itaque post multas consultationes tandèm Henricum Ducem Andium, reclamantibus initiò Cracouiæ, Sendomiriæ, & Podoliæ Palatinatibus, Gnesnensis Archiepiscopus, non sinè murmure Mareschalcorum, qui officium hoc ad se pertinere dicebant, Regem 13. Maij denunciauit. Statu deindè religionis, & priuilegiorum negocio, cum legatis Francicis tractato, proceres tredecim Oratores, cum insigni comitatu, per Germaniam in Galliam legârunt, qui nouo Regi gratularentur. Hi 14. Calend. Septemb. tandèm Lutetiam venerunt.

Altera Selymi legatio.

Henricus Andius Dux, Rex Poloniæ proclamatur.

Sed

Sed & 15. Febr. pax in Scotia, inter Iacobum VI. Regem puerum, & Hamiltoniorum familiam facta est. Dum hæc diuersis locis aguntur, Henricus electus Poloniæ Rex, Santonum portum (nunc Rupellam vocant) obsidebat. Vt enim ab hæreseos lolio regnum suum repurgaret Carolus, Bironium & Philippum Strozzam, cum exercitu misit, ad Rupellam obsidendum. Rupellenses sæpius erumpentes, grauissima subindè damna obsidentibus intulêre: nè autem diuturnitate obsidionis commeatus tandèm deficeret, opem Mongomerij, qui in Anglia erat, implorabant. qui vt ipsis subueniret, in paranda classe maximè intentus erat: & iam magnum nauium numerum contraxerat, eratque ad velificandum paratus, sed inopinatus illum casus retardauit. Elizabetha enim Caroli IX. regis vxor, filiam pepererat; hanc vt de sacro fonte leuaret Angliæ Regina rogata est. Misit illa Regulum, qui ipsius vices ageret: dum is fretum Caletense traijceret, in piratas Anglos, Gallos, & Belgas incidit, qui interfectis aliquot ex illius comitatu, vnam nauim expilârunt. Hoc insolenti facinore irritata Regina, Archithalasso suo mandauit, vt omnes Gallorum, Belgarumq; naues, quę in portubus Anglię stabant, exarmaret, nautasq; & gubernatores detineret. Hoc mãdato expeditio Mõgomerij retardata est, & Rupellẽses ingẽti spe frustrati. Regij cum ingẽti Galeone, qui à Venetis erat in bello superiori captus, portûs Rupellani fauces obsederunt, ex eoq; multa vrbi incommoda importârunt: & quantumuis oppidani pice, bitumine, stramine, alijsq; materijs incensis galeonẽ exurere conarẽtur, tamen omnis illorũ labor irritus erat. Intereà Dux Andius in castra venit. erãt cum eo Alenconius, Rex Nauarræus, Condæus, Dalfinius, Guisius, Ammaleus, Lõgauilla, Bollionius, Niuernensis, alijq; è nobilitate plurimi. Dux statim Rupellensibus per literas honestas pacis conditiones offerebat, eranque eæ satis etiàm Hugonotarum iudicio tolerabiles, & à plurimis probabãtur, qui eas omninò acceptãdas esse sentiebãt. Erãt aũt in vrbe 57. ministri Caluiniani, homines ad tumultus & seditiones nati, horũ sententiã rogandam nõnulli decreuerunt: qui, quæstione ad se relata, nequaq̃ cum Rege paciscendũ suadebãt: militare enim cõtra eos, qui aliter iudicabant, connexionem membrorum Ecclesię, quæ non patiebatur eos à fratribus separari: militare in eos fidem alijs ciuitatibus in confœderatione datam, eam qui violant, habitare non posse in monte & taber-

1573

Pax in Scotia.

Rupella obsidetur à Rege Gallorũ.

Regina Galliæ Carolo filiam gignit.

Andius Dux in castra venit.

Ministri Caluiniani pacem dissuadẽt.

1573 naculo diuino: militare spem firmam in Deum; militare deniquè in istos pacis amatores Mongomerianæ classis expectationem. Hæc erat illorum hominum (qui præter vile scortum, & famelicam prolem, omnia sua secum portant, nec vacui ab hoste detrimentum aliquod metuunt) sententia; quam ditiores plerique ciues nequaquàm approbabant. Induciæ ab Andio concessæ sunt, vt de pace ageretur. Noæus, qui erat internuncius, cùm cerneret se nihil apud oppidanos efficere posse, relicta vrbe, Andio sese coniunxit. Oppidani extrema potiùs expectanda, quàm pacem hanc acceptandam, decreuère.

Rupella oppugnatur. Andius itaque admotis tormentis, propugnaculum Euangelij grauitèr concussit, ruinam insignem strauit, & sequentibus aliquot diebus septiès vrbem irrito conatu oppugnauit. Intereà classem ad portum Santonum appellit Mongomerius, alisque latè extensis in conspectu classis regiæ consedit, sperans regios metu tantæ classis, præcisis anchoris, fugam arrepturos. At illi Mongomerium despicientes, intrepidi sese ad pugnam parabant. tormentis aliquamdiù res eminùs acta est: sed cùm Mongomerius regiæ classis vires periclitatus esset, sublatis anchoris, & expansis velis, re infecta, magno Rupellensium mœrore, in Angliam reuersus est. *Mongomeriana classis irrita expeditio.*

Chastræus eodem quoquè tempore Sanserram obsidebat: & iam in eam necessitatem oppidanos adduxerat, vt fame plerique morerentur. Tanta enim erat in vrbe fames, vt non modò ad inusitata cibaria deuentum sit, sed etiàm ad paleam, nucum putamina, atque hominum excrementa. Carnibus enim bubulis, ouillis, & suillis deficientibus, equi atque asini mactati sunt. Deindè feles, sorices, talpæ, canes & mures comesti. Ijs consumptis, boum tergora, ouium, atque vaccarum vorari cœpta. postquàm defecère, rabida vrgente fame, cingula coriacea, capistra, frena & ephippia, ligularum & crumenarum resegmenta, cum vestimentis coriaceis, in delicijs habita sunt. Dein ad vngulas boum, equorum, aliarumque bestiarum confugerunt. Cùm frumenti atque leguminis omne genus deficeret, panis ex paleis minutìm concisis & in mortarijs contusis, atque ex tegulis natiuis (lapidis genus est nigri & friabilis) confectus est. Deficientibus omnibus cibarijs, homines ad bestiarum & sua quoquè excrementa deuenère: in sterquilinijs quoquè ossa putria, & cornua animalium diligenter perquisita sunt, & auidissimè comesta. Fuerunt qui defunctorum cadaueri- *Horrenda fames Sanserranorum.*

bus

bus vesci voluêre, sed in facto deprehensi pœnas luerunt. 1573
Ad hanc inopiam redacti, cùm nec commeatum, nec à sociis subsidium expectarent, in eodem tamen proposito belli gerendi, optimas à Chastræo pacis conditiones oblatas contemnentes, perseuerârunt.

Nota hæreticorum obduratos animos.

Sub id ferè tempus Andius cuniculum iuxta veterem fontem lustrare volens, cùm è muris conspiceretur, sclopeto petitus est: & nisi nobilis, qui lateri eius adhærebat, flammam conspicatus, medium se ilicò opposuisset, certè periculum vitæ subijsset. is enim nobilis lethalem ictum proprio corpore excipiens, domini vitam sua morte redemit. Iterum de pace cœptum est agi. Intereà Legati Poloniæ in castra veniunt, qui Andium in Regem Poloniæ electum esse declarârunt. Horum aduentus maximum momentum ad conficiendam pacem attulit, quæ post varias disceptationes in hanc tandem formam est definita: Vt Sanserra habeat priuilegium concionum habendarum, celebrandorum Matrimoniorum, & Baptismorum tantùm. quo beneficio etiàm gaudeant nobiles, qui Rupellam profugerant. Ipsi Rupellæ, Montalbano & Nemauso integrum suæ religionis exercitium constet, in Baptismo, Cœna, & Matrimonijs. Hęc conditionum summa, quoàd negocium Religionis. Id & à Rege, & à Rupellensibus eorumque confœderatis, extemplo est approbatum, & obsidio post septimum tandèm mensem soluta. Sed ad Harlemensium obsidionem reuertamur.

Memorabile fidelitatis exemplum.

Pax iterũ in Gallia cõponitur.

Vicesimaoctaua Maij regia classis in mari Harlemensi Geuseorum naues ampliùs centum in fugam vertit, magna & militi & nauibus damna dedit, naues eorum vigintiduas cum milite & rebus alijs cepit. In terra quoquè à regijs aliquot eorum propugnacula vi expugnata sunt, in quorum vno tria peditum signa se dediderunt. Tum verò Harlemensibus omnis subsidij aditus præclusus est. Ineunte Iunio, cùm multùm imminuta essent castra regis & morbis & prælijs, ab Italia magna Hispanorum & Italorum subsidia venêre. Conscripta sunt etiàm Burgundionum & Germanorum aliquot signa: sed quòd hi omnes tardè in castra Harlemica aduenirent, Albanus è Belgij ciuitatibus euocatos milites Harlemum misit. Hoc ipso tẽpore, quidam ex Harlemo vltrò profugientes, indicârunt magnam illiç esse panis inopiam, obsessosq; animum despondere. Collegit tum Auraicus apud Leidam omnis farinæ hominũ quinque

Iterùm fugatur classis Geuseorum.

1573 millia, Harlemensibus annonam illaturus: sed quòd id cunctantius procederet, cæteræ rebelles ciuitates malè in eum animatæ erat. Alibì verò Geusei haud procul Amsterodamo aggerem occupârunt, perfregerunt, & illic propugnacula condiderunt, in quibùs primò quatuor præsidiariorum militum signa collocârunt, aliquot etiam triremes & naues eò adduxerunt, impedituri nè ab Vltraiecto in castra regis commeatus aduehere tur. Porrò Auraicus, collecto ex tota Hollandia exercitu, mulcta quoquè pecuniaria constituta in eos, qui præsentes illi expeditioni non interessent, famam sparsit, se vi defensurum & liberaturum Harlemenses. Et regius quidem exercitus, vt id faceret, cupidè expectabat: sed ille ex eo exercitu quatuordecim signa reliquit in aggere, quem diximus, annonæ regiæ auertendæ causa: cumque maximè vellet vi Harlemensibus opem ferre, regij milites in eo erant, vt eum vndiquè cingerent. Atque eo nomine 17. Iunij septem Burgundionum signa, altero die trecenti Hispani sclopettarij eò missi sunt. At vbi id sensêre Geusei, qui habebant ad 23. signa in suo exercitu, relicto aggere, more suo in pedes se coniecerunt.

Nouæ copiæ veniũt in castra regis.

Initio mensis Iulij Hispani & Itali, quos paulò suprà diximus, Nouiomagum, indè Harlemum egregiè sanè instructi venerunt: Germanorum quoquè nouæ copiæ aduentabant. Porrò autem qui ex vrbe quotidiè profugiebant, testabantur, magna inedia premi omnes intra oppidum, & iam in delicijs esse equos, canes, feles, radices, fructus immaturos, gramina, herbas, & pleraque alia, ab humano victu aliena. Equidem locutus sum cum ciue quodam Harlemensi, qui tum in vrbe fuerat, qui hęc vera esse affirmaret. Quinta Iulij omnia ad supremam oppugnationem comparata erant, nisi tempestas impediuisset. Sexta Iulij quidam ex profugis capti, fassi sunt sponte sua, tantam esse intùs famem, vt deliberent septima vel octaua Iulij armata manu indè exire, & per Germanorum castra perrumpere. Omissa igitur oppugnatione, expectabant regij tum illorum eruptionem, tum Auraici aduentum.

Eccè tibi Saguntinã famẽ apud Harlemẽses.

Cùm igitur qui in Zelandia & Hollandia rebelles erant, molestè ferrent Auraicum ad Harlemensem soluendam obsidionem tantam cũctationem adhibere, præsertim quòd ipsi iam pecuniam, commeatum & alia necessaria destinâssent, nona Iulij venit Auraicus cũ omni suo terra mariq; instructo exercitu, adducens secum cur-

rus circitèr quingentos, in quibus erant arma, cõmeatus 1573
& tormenta egregia: primoq; irruperunt in castra Germanorũ, quæ ad nemus erant, eorumque excubias interfecerunt. Id verò sentientes regij milites, ex omni parte castrorum currunt ad arma, & cum hoste confligunt. Et vtrinquè quidem certatum est acritèr, sed Burgundis & Germanis strenuè se gerentibus, Geusei fugiunt, eorum copiæ dissipantur, mille sexcenti ex ijs in ipso conflictu cęduntur, quatuordecim signa militaria, decem tormenta & trecenti currus auferuntur. Interim ex vrbe permultæ fœminæ & pueri prodeunt, se subducere cupientes, sed cum magno eiulatu compelluntur reuerti in vrbem.

Auraicus vi conatur annonam inferre in Harlemũ. E suis multi cadunt.

Iam verò Harlemenses omni spe destituti, post diuturnos tractatus, decimotertio Iulij se dedunt, victorisque arbitrio se permittunt. Assensum est precibus eorum, nè ciuitas prædæ daretur, sed vt ciues bona sua mobilia æstimarent, & eorum precium soluerent. Germani milites, qui in vrbe erant, vita donati sunt, non paulò humaniores hac in parte experti Hispanos, quàm ipsi fortaßis erga Hispanos essent. At tamen Germani illi, itemque Gascones & Angli, qui apud Montes Hannoniæ iurauerant se non militaturos contra regem, & cum ijs aliquot seditiosi ciues, gladio, laqueo, & alijs modis necati sunt. Cùm autem in ea vrbe hæreret miles, nec nisi persolutis stipendijs progredi vellet, magna est amissa occasio rei benè gerendæ, omnibus iam metu cõsternatis, qui interim se collegerunt & communierunt. Alcmariani quidam venerunt ad Hollãdiæ præfectum, indicaruntque ei, exulem Ruichauerum prope Alcmariam esse cum tribus signis militum, sed ciues eum in vrbem admittere non velle. Confestim igitur è regis copijs præmissa eò sunt tria signa peditum cum duabus turmis equitum. Eos sextodecimo Iulij subsecutus est quidam nobilis cum tribus legionibus & tribus maioribus tormentis ad tentandos oppidanos, & Geuseos fugandos. Eius oppidi portam occidentalem obtinebant Catholici, eam verò, quæ Eurum spectat, Geusei, per quam Geuseorum præsidium intromissum est duas horas antè, quàm regius miles portæ occidentali appropinquâsset. Tantam verò eius vrbis obtinendæ opportunitatem regij amisisse feruntur, dum diripiendis rusticorum in Heyloë & Egmonda, fortunis diutiùs immorantur.

Harlemẽsium deditio.

Milites luunt pœnas.

Alcmariæ Geusei præsidium imponunt.

Ex Harlemo quidam literas scripsit decimoseptimo Iulij, è quibus nonnulla huc ad verbum adscribam. In-

1573 tromissus, inquit, haud difficulter in vrbem 16. Iulij, singula oculis perlustraui. Duplicem vallum interiecta profunda fossa Geusei intra ciuitatem, qua parte quatiebatur murus, exteriori munitioni, quam Hispanus erexerat, obiecerant adeò firmum, vt facilè appareat, illic quidem ciuitatem vi fuisse inexpugnabilem. Verùm à tota boreali parte vetus murus est vtcunquè debilis, nullo aggere firmatus, ità vt mirari satis nequeam vanitatem iconis, durante obsidione emissæ. Porrò quotquot intra ciuitatem fuerunt, tam gregarij milites, quàm ciues, plusquàm Saguntinam famem perpessi sunt: qua multis vtriusque sexûs, præsertim senibus & pueris, quibus effœtæ neque satis vegetæ vires erant, enectis, tandèm manus necessitati dantes, cùm alioqui omnibus fame moriendum fuerit, ad deditionem compulsi sunt, nulla alia conditione, quam quòd direptionem mobilium ciues redimere possent, ducentis quadraginta florenorum millibus, è quibus centū millia intra duodecimum diem numeranda sunt, ad reliquum pactæ pecuniæ exoluendum longiori spatio concesso. Cæterùm vitæ necisque potestas in omnes milites iuxtà àc ciues, victoris arbitrio relicta est. Deditionis leges subscriptæ sunt idiographis præfectorum & ducum, tam præsidiariorum, quàm ciuium, vt nihil in posterum vel querelis, si duriùs cum illis agatur, vel calumnijs, sit loci relictū. Heu quæ facies miserorum ciuium? viri, mulieres, senes, iuuenes, nupti, innupti, omnes adæquè demissum gerūt vultum: corpora macie confecta, luridus in ore pallor, vacillantia crura: deniquè nihil non horridum in illis cernitur. Nihil hîc venale extat, quàm annona, quæ de nouo importatur. Rari equi, nulli canes aut feles apparent in ciuitate. hi deliciæ meræ ieiuno ventri fuêre. Maxima pars tergoribus boum sale conditis, & aqua calce immissa maceratis, duabus vel tribus septimanis proximis vitam sustentârunt: sola aqua plusquàm mensem restinxerunt sitim. vna salis copia illis semper fuit, cæterorum omnium, quam nebulonum, maxima penuria. Nūc quanquàm pane & vino recreatiores sint, tamen mortis metus omnes angit.

Geusei vt cõmunierint Harlemum.

Fames Harlemica.

Deliciæ Harlemẽsium sub obsidione.

Nudiustertiùs ex præsidiarijs fermè sexcenti, Gascones omnes, laqueo, gladio & suspendio periérunt: herì gubernator vrbis ab Auraico constitutus, cui nomen Pippardæ, Frisius natione, vna cum alio cēturione Flandro capite mulctatus est: pseudoecclesiastes Martinista & gre-

Gascones suspensi &c.

& gregarius quidam miles laqueo in foro ad furcam suspensi, omnibus spectaculo per integrum diem fuerunt. Præter quos alij quamplurimi milites ad trecētos, omnibus vestibus vsque ad camisiam exuti, & extra ciuitatem rapti, in aquas præcipitati sunt: paucis eorum vita donata, intercedentibus cōfessoribus illorum Minoritis. Pręsidiarijs Germanis fortaſsis ignoſcetur, quanuis non omnes sint extra periculum. Lancelotus Brederodus è latebris extractus, custodiæ traditus est. Fuerunt in vrbe quatuor millia præsidiariorum militum, qui redacti fuerunt, cùm deditio fieret, ad numerum mille sexcētorum militum, reliquis ferro absumptis: nunc præter illos, de quibus supplicium sumptum est, vix septingentos superesse credo. Ciuibus adhuc parcitur, verùm portæ ciuitatis tam arcta custodia seruantur, vt nemini exitus sinè consensu Hollandiæ gubernatoris pateat. Hactenus ex literis Harlemi datis. 1573

Præsidium Harlemē.

Quantùm autem retardârit expeditionis huius prosperos successus cunctatio illa, quam attulisse aiunt milites, mouere se loco illo detrectantes, nî priùs esset numerata ipsis pecunia, idem alijs literis, eodem mense Harlemi scriptis, satis indicat his verbis: Miles ocio diffluēs, aut ambulationibus se exercet, aut supinus recumbens apricatur, aut poculis certat, aut ludit alea &c. Interim hostis oblatum mora nostra temporis spatium amplectitur, respitat, consilia defensionis init, præsidia oppidis imponit, annonam, quæ sufficiat in multos menses, importat, puluere tormentario, alijsque instrumentis bellicis omnis generis, alijsque ad obsidionem tolerādam necessarijs instruit, rusticos pagorum circunuicinorum incolas cum vaccis, ouibus, equis omniq́ue supellectili intra ciuitates cogit, detrectantium casas, immò totos pagos, incendit. Hæc ille.

Obitèr hîc annotandum videtur, dum adhuc Harlemum obsidione premitur, suspendio illic à Geuseis necatos esse Maio mense huius, nî fallor, anni catholicos viros M. Lambertum Iuris vtriusque Licentiatum & consulem Harlemensem, octogesimo ætatis suæ anno. Item M. Quirinum æquè consulē eius vrbis. Tum quoque Franciscum sacerdotem, & Adrianum Alberti virum nobilem, atque Hugonem ciuem Harlemensem. Porrò Vrsulam Quirini consulis filiam sanctimonialem in aquas pręcipitatam & lapidibus oppressam: eius sororem viduam iuxta suas ædes ictu lapidis enecatam.

Aliquot Catholici Harlemi suspensi.

1573 Turcarum multa nauigia, quæ in mari, quod est inter Byzantium & Mitylenen, nauigabant, vnà cum mercimonijs atque hominibus exorta repentina tempestas demersit. Sed & Scythæ, collectis copijs, Polonorum fines infestabant, quos tamen Poloni contracto exercitu, cum insigni clade represserunt. Selymus Turcarum Imperator, Cypri regnum bellorum immanitate penitus deuastatum, atque desolatum, nouis incolis restaurare, coloniasque in illud deducere statuit. Edictum itaque promulgari iussit, quo libera facultas omnibus Cyprijs profugis, ad sua redeundi proponebatur. Insulani itaque paulatim redeuntes, agros colere, munitiones disturbatas reædificare, domosque extruere cœperunt: ita vt insula, quæ paulò antè quasi solitudo erat, iam nouam regni faciem ostentaret. Multi quoquè ex Cilicia, Pamphylia, & Cappadocia istuc confluxerunt. Concessum est etiàm Cyprijs colonis, vt ad arbitrium pro suis legibus, auitisque ritibus viuerent, atque Reip. penè formam haberent, imperatorios tantum præfectos agnoscerent, & tributa fidelitèr penderent. Idem Chiis ciuibus, Gallorum intercessione, Selymus indulsit.

Regnum Cypri restaurat Selymus.

Dum in Belgio exercitus Regis ad oppidum Alcmarianum infelicitèr pugnat, quidam Geuseorum antesignani insidias struunt Middelburgo, Zelandiæ metropoli: & iam admotis scalis, quidā ex hostibus mœnia superârant, sed diligentia Mondragonij præfecti, iterùm à mœnibus proturbati sunt, & reiecti. Ciues qui proditionis erant conscij, quia maturè nimìs seipsos prodiderunt, capti sunt, & in vincula coniecti. Vlissingenses tamen spe Middelburgi potiundi iam planè frustrati, munitissimam arcem, totiusque Zelandiæ quasi præsidium, Rammekens oppugnant, & paulò pòst, non optima præfecti fide, capiunt deditione. quo infortunio factum est, vt Antuerpia nihil commeatûs Middelburgensibus aduehi posset, quod non aut periclitaretur, aut à Vlissingensibus hāc arcem defendentibus interciperetur. Nec diu pòst Poyetus Auraici per Hollandiam vicarius, Montes D. Gertrudis, insigne & munitum oppidum, insidijs atque astu occupauit. Miles enim regius, cui murorum excubiæ erant datæ, dum securè dormit, nec hostium studia obseruat, illi admotis ad mœnia scalis, clàm oppidum inuadūt: præsidiarios aut occidūt, aut in carceres abreptos, posteà suspendūt. Ecclesiasticos quoquè viros, primo impetu, quos obuios

Rammekens deditione capiunt Geusij

obuios habuerunt trucidant: inter quos Canonicus quidam fuit, Guilielmus Galenus. Fratrem verò Iohannem Vogelsanck, & F. Guilielmum à Gouda Frãciscanos, fœdo carcere inclusos, varijs tormentis excarnificârunt. Erat is Guilielmus vir pietate rara; atque eruditione maxima, insignisque verbi diuini concionator. Ad hunc in carcerem missus Adrianus Gockius, Dordracenus Apostata, venerabilem Patrem à fide Catholica seducere conatur. Sed tam probè ab eo exceptus est, vt pisce magìs mutus, planeq́ue confusus, nihil haberet, quod cõtra ipsius rationes adferret. Non itá diu pòst (festinabat enim iam ad martyrium Pater, & omnis ei mora longa erat) præfectus Marliandt orantem, & patientiam à Christo Domino suppliciter petentem, è vinculis rapit, & ad supplicij locũ trahit. Quò cum venisset, alacri animo scalas ascendens, laqueum induit, oransq́ue pro inimicis, populum ad Catholicæ religionis obseruantiam admonens, è scalis proturbatus, placidè in Domino obdormiuit. 1573

In Gallia rebus inter Andium Ducem Henricum, & Poloniæ legatos compositis, cùm iuramentum præstitisset Dux 4. Cal. Octob. Parisijs discessit. Carolus Rex fratrem ad fines regni comitari cum vniuersa nobilitate decreuerat: sed medio itinere morbo correptus, fratrem à se dimittere coactus est. Henricus Nansium peruenit, vbì à Duce Lotharingiæ sororio magnificentissimè exceptus est. Peropportunè tunc acciderat, vt Claudia Ducis coniunx filiam recèns enixa esset; in sacro enim baptismo Posnaniensem Episcopũ, & collegas, filiæ sponsores vterque parẽs postulauit. Henricus deincèps Blammonti matrem, Alenconiũ fratrem, Margaritam sororem, cæterosq́ue proceres vltimò amplexus, citatis equis Argentoratum, Moguntiã, Francofurtum, ad Hassiæ Lantgrauium contendit. Indè per Saxoniã ad Marchionem Brãdenburgensem perductus, tandèm Miedzyrzece oppidum Poloniæ incolumis peruenit. Episcopus Montisregaris, Sedis Romanæ nuncius, itineris totius comes erat, & omnibus in locis, ad quæ diuertebatur, incredibili pompa est exceptus. Quarè Imperatori, Principibusq; Germaniæ, & ipse, & oratores eius, immensas gratias egerunt.

Henricus Andium in Poloniam proficiscitur.

Huius anni mense Octobri, eiusdemq́ue mensis die septimo, clarissimus princeps Iohannes Austriacus cum classe Catholici Hispaniarum regis Philippi soluit Lauagnana, & sub meridiem sequentis diei Guletam appulit: vbì ex Gubernatore atque ipso etiàm Tunetano rege

D. Iohã Austriacus venit Guletam.

1573 rege certiùs cognouit de ſtatu vrbis & regni Tunetani, atque adeò Mauros & Turcas, qui Tuneti erant, terrore quodam correptos, fugam meditari. Poſtridiè igitur circunſpecta loci opportunitate, militem in terram exponendum curat quarto à Tuneto lapide, mittitq; bis mille quingentos pedites Tunetum, qui reipſa compererunt, oppidanos omnes ex vrbe profugiſſe, partim Carauanã, partim Biſertam: atque ità nullo reſiſtente in oppidum ingreſſi, ad arcem contendunt, ducentos illic Mauros inueniunt, qui ſe dicerent regis Amidæ nomine arcem cuſtodire, nec tamen difficulter illos admitterent in arcem. Indicatur hoc principi Auſtriaco: ſed quòd iã nox eſſet, nihil ſe tum mouit ille. Alterius diei ſummo manè cum Paulo Giordano, Antonio Auria totoque exercitu Tunetum proficiſcitur, & in arcem veniens, nihil ferè præter magnam olei, lanæ, butyri copiam reperit.

Tunetũ ab eius milite occupatur

Vndecimo Octobris Guletam appulit Dux de Seſſa, vbi etiàm Marcellus Auria expectabatur. Tuneti rex, ità iubente Auſtriaco principe, interim apud Guletam manſit, ibidèm apud claſſem manente Iohanne Cardona. Dum autem Auſtriacus Tuneti eſt, decimotertio Octobris nunciatur ei, è Turcis Tuneti præſidiarijs, qui ad tria millia fuêre, quadringentos, & cum ijs aliquot Mauros, Biſertam veniſſe, conatosque in oppidum ingredi, ſed à ciuibus & alijs, qui intus erant, non admiſſos. Cumque Turcæ ferro ſibi aditum patefacere vellent, acritèr certatum eſſe, Maurosque Biſertanos quoſdam captiuos Chriſtianos è triremi & galeone in portu illo hærentibus ſoluiſſe atque armâſſe, & cum ijs paritèr aduersùs Turcas dimicâſſe, Turcas partim fudiſſe, partim cum triremi & galeone cepiſſe.

Turcæ à Biſertanis repelluntur.

Atque hæc quidem decimotertio Octobris facta ſunt, miſſique è Biſerta legati ſupplices ad illuſtriſſimum Auſtriacum principem, quos ille clementer excepit, Guletæque Gubernatorem cum milite miſit occupatum Biſertam. Indè porrò regi Tunetano, qui adhuc apud Guletam erat, hanc denũciauit ſententiam: Quandoquidem ipſe antehac diſcordiæ & perturbationis regni Tunetani author fuiſſet, regios hæredes ſpoliatos profligâſſet, ſemperque erga legitimos ſucceſſores ſecùs atque par erat, ſe geſſiſſet, vndè id conſecutum ſit, vt Turca regnum illud inuaſerit & occupârit: regię Catholicæ maieſtatis hoc eſſe mandatum, vt captiuus in Siciliam cõmigret. Quod cùm ille grauitèr acciperet, clementiamque

Biſertam occupat Auſtriacus.

tiamque implorare instituerct, cum vxore & liberis in triercem coniectus, in Siciliam captiuus abductus est. In eius locum subrogatus est verus hæres iunior Muleasses, rege Catholico iubente, isque magna bombardicorum fulminum gratulatione è Guleta profectus, tanquàm rex Tunetum venit, & ità quoquè exceptus est, iurauitque Catholicæ regiæ maiestati, vti cliens fidutiarius siue vasallus, præstiturum se quicquid ei tum propositum fuit. E Tuneto antè excesserant Maurorum quadraginta millia. Ij supplices libellos obtulêre Austriaco principi, vt eius possent clementiam promereri. Quam cùm humanissimus princeps eis non negâsset, in dies redeunt Tunetum in domos suas. Austriacus verò reliquam anni partē in muniendo regno Tunetano consumpsit: arcemque nouam inter Tunetum & Guletam, loco palustri ædificauit, eamque Serbellono Italo & Carreræ Hispano defendendam dedit, magisque muniendam. Videmus hîc, quàm propitius adhuc adsit Ecclesiæ suæ præpotens Deus, valdè quidem his temporibus afflictæ, sed nondùm prorsùs derelictæ. Quantùm hodiè illi negocij facessant Turcæ & hæretici, nemo est qui ignoret: sed tamen vtrorumque conatus ità reprimit Deus, vt non possint id assequi, quod cupiunt. Illustres aliquot victorias è Turcis intra biennium Catholici reportârunt, & cùm iam videretur actum de Ecclesia, Turcis in Oriente, hæreticis in Occidēte eam acritèr oppugnantibus, Turcæ prçter omnem expectationem propè incredibili affecti sunt clade, hæretici multa quidem machinantur, sed sæpè infelicitèr: si quid verò interdùm consequi videntur, hocipsum tamen in totius ferè Germaniæ (vt nihil de alijs regionibus dicam) perniciem cedere videmus, quandò interim illi, dum potentissimi regis Philippi ditiones vexant, intolerabilem omnium propè rerum caritatem in Germaniam important.

1573

Amida Tuneti rex captiuus.

Hugonotæ in Gallia, etsi pacem factam in castris ad Rupellam approbâssent, tamen ab armis diù se abstinere non potuerunt. Nouo itaque inter se fœdere inito, Occitaniæ vrbes & castra præsidijs muniuerunt, nouasq; copias conscripserunt. Nè autē hoc preter rationem facere viderentur, populo persuadent, Catholicos arma parare, insidiasq; struere his, qui ex Sanbartholomçana cæde erant reseruati. Duo autē illos ad nouū bellum suscipiendum armabant, absentia nimirùm Ducis Andij, & Pontificiorum, seu Malecontētorum factio. Non enim iam omnes Catho-

Noui belli initia in Gallia.

1573 Catholicos se hostes habituros, sed quosdam amicos, arbitrabantur. Nonnulli enim ex Catholicis, quòd prauam Reip. sentirent administrationem, quodque misellum populum quotidianis exactionibus expilari, exiguā nobilitatis, quæ in bello sua penè omnia profuderat, rationē haberi, officia tanquàm in publica licitatione plus offerentibus addici, Regis ærarium inutilitèr consumi viderent; salua religione Catholica, in peruersam hanc administrationem conspirârunt, & posteà bellum communibus armis, cum Hugonotis, contra Regem gesserūt, vt suo loco dicemus.

Malecontentorum Pontificiorū factio in Gallia.

Mediolanēsis Cardinalis & regiorum simultas.

Carolus Borromæus Mediolanensiū Archiepiscopus, & Cardinalis, post diuturniorē absentiam ad Sedem suā reuersus, multos inuenit abusus, atq; inter alios, Regis præfectos & iudices laicos, lites ecclesiasticas in suo foro decidere, & iura sacra sibi vendicare. Hunc abusum dum tollere nititur Borromæus, maxima inter illum & ministros regios excitata est simultas. Baptistam enim Castellum, & Io. Iacobum Panicum constituerat Cardinalis, qui Canonum iura tuerentur, & secundùm illa ius vnicuique dicerent. Decurionem quoque conduxerat, cum decem satellitibus, qui quod iudicatum esset, exequerentur. Aegerrimè tulerunt hoc ministri regij, & Alberquecij præfecti animum, in conatus Cardinalis incitârunt, Regis iurisdictionem, eiusque authoritatem istis minui, forū ciuile & tribunal regium cōtemni, politicā administrationem labefactari, conquerebantur. Assiduis horum querelis motus Alberquecius, publico interdicto cauit, ne quis armatus per vrbē, nisi cum licētia Præfecti, incederet: qui secùs faceret, mulctaretur. Cùm verò Cardinalis satellites arma non deponerent, Decurio captus, & publicè mulctatus est. quā rem indignè ferēs Cardinalis, regios ministros omnes anathematis fulmine percussit, à quo, pacatiores facti, iussu Pontificis ab ipso Cardinale rursùs sunt liberati. Deindè Cardinalis ad Ecclesiæ reformationem animum conuertit. Adulteros, meretrices, impuros homines, & publicos peccatores eijcit, in fide & moribus collapsa restaurat, iudicij ecclesiastici & curiæ suæ faciem mutat, familiæ suæ qualitatem inquirit, nihilque prætermittit quod ad Ecclesiastici principis officium pertinebat.

Cardinalis Mediolanensis reformat suam Ecclesiam.

Albanus dum Amstelredami hæret, insignem classem instruit, ad Vvaterlandos, Hollandiæ Septentrionalis populos, debellandos. Prętoria nauis Amstelredamensium

sum sumptibus ædificata, tantę erat magnitudinis, vt in mari hoc nostro nũquàm similis sit conspecta, hostes Inquisitionẽ appellabant. Classi præficitur Comes de Bossuy, qui ad primam expeditionem profectus, cùm longius velificaretur, nec aduentum Boshusij Vicarij sui cum cætera classe expectaret, ex improuiso in Hollandorum classem incidit. Cumque necessitas eum compelleret, cũ hoste manum cõserere, diù vtrinquè pugnatum est. Multi nobiles, egregijq; milites erant in prætoria, qui strenuè dimicantes passim occubuère, totque strages editæ sunt, vt iam carina atque fori humano sanguine exundarent. Comes licèt initiò magno animo se defenderet, nec sese hosti dedere vellet: postea tamen cùm naues sociorum auxiliares nusquam conspicerentur, & sui pene omnes interfecti essent, se, prætoriamque nauem hosti condonauit, captus autem in oppidum Hornanum est abductus. 1573

Bossuius Comes capitur à VVaterlandis.

Nec minor erat victoria, quam eodem ferè tempore Zelandi & Britanni Hispanicæ classi in mari Britannico extorserunt. Constabat ea classis partim Regis nauibus, quibus præerat Dux Medinæ Cæli, qui in Gubernatione Belgij succederet Albano, partim mercatorum, quæ incredibilem preciosissimarum mercium, auri quoquè & argenti vim aduehebant. His victorijs clarior factus Auraicus, de obsidendo Middelburgo consilia captauit: eamque vrbem breui terra marique ità obsedit, vt nihil annonæ ipsi aduehi, nisi summa cum difficultate, posset.

Angli & Zelandi classem Hispanicã expugnãt.

Middelburgũ obsidetur.

Albanus cùm videret belli euentum in Alcmarianos infelicem, Imperatorem exercitûs Valdęum creauit: ipse cum filio Frederico, Antuerpiam primùm, deindè Bruxellam proficiscitur: ibiq; abdicato imperio, paulò pòst, mense scilicet Decembri, in Hispanias est reuersus. Dux Medinæ Cæli videns perturbatũ Belgij statum, gubernaculũ recusans, iam antè discesserat, in cuius locũ Magnus Castiliæ Commendator Ludouicus Requesenius venerat. is itaque, Albano abeunte, Belgicarum ditionnũ, iubente Philippo Rege, administrationem suscepit. Valdęus verò exercitum Alemario mouens, Lugduno Batauorum obsidionem parabat.

Albani abitus in Hispaniã.

Requesenius fit Belgij Gubernator.

Hoc ipso anno Gregorius XIII. Pontifex Maximus, qui Pio V. successit, Romæ Collegium Germanorum tantis auxit ijsque annuis & perpetuis prouentibus, vt possint illic quotannis honestè sustentari centum studiosi Germani adolescentes. Summa horum prouentuum

Gregorij XIII. liberalitas & beneuolẽtia erga Germanos.

1574 uentuum siue redituum ad decē millia coronatorum excrescit. Multi Romam profecti sunt è Germania adolescentes, vt illic & literis & vera pietate præclarè ac solidè instituantur. Id enim spectat optimus Pontifex (cui vel hoc solo nomine nunquàm se gratam satis Germania declarare valebit) vt possint Romæ eos eruditionis & virtutis habere progressus, vt quandoquè Germanis suis & doctrina & optimis sanctæ vitæ exemplis prælucere queant, eosque reducere ad vnum Catholicæ Ecclesiæ ouile, à quo eos dolet vulpecularum vineas demolientium, id est, versutorum hæreticorum, Domini ecclesias & animas ecclesiasticas, vt exponit hunc locum Theodoretus, corrumpentium & vastantium, fraude & malo dolo abstractas. De qua sanctissimi Pontificis tum liberalitate summa, tum eximio in Germanos animi studio, propensione ac beneuolentia, aliâs plura dici poterunt opportuniùs. Angustia temporis nunc cogit properare ad finem.

Requesenius Middelburgo subsidia parat.

ANNO 1574. postquàm Albanus Dux iam bello senioque fractus, atque à Rege Philippo reuocatus, tradito Requesenio Belgij gubernaculo, discessisset: Requesenius vt Middelburgo laboranti extrema inedia succurreret, classem instructissimam parat, cui Sancium Dauilam præfecit. Is postquàm soluerat, atque Middelburgum peteret, obuiam habuit hostium classem, & numero & viribus maiorem. Fit pugna atrox, & diuturna: impressionem faciunt Geusij in regios, regij acritèr sese defendunt. sed tandèm superiores illi, quinque naues regias deprimunt, & alias quatuor capiunt: cæteræ versis velis, fugaque elapsæ, saluæ in portum peruenerunt. acta sunt hæc circa finem Ianuarij. Decimo verò nono Februarij eandem fortunam Dauila, iam oblitus superioris cladis, tentare voluit. Soluens è portu Bergensi, aperto mari Vlissingam nauigat, ibique consistit, Romerum cum reliqua classe expectans. Sed cùm hostium classis regiam in conspectu haberet, aduolans, acerrimeque cum ea depugnans, regias naues depressit, cepit, & dissipauit, Romero vix scapha elapso. Quæ fama cùm ad Dauilam delata esset, ipse subtractis anchoris Antuerpiam reuersus est.

Regia classis à Geusiis victa.

Middelburgū Auraico deditur.

Mondragonius, qui Middelburgum hactenùs fortissimè defenderat, intellecto subsidij expectati infortunio, extrema famis necessitate compulsus, vrbem Auraico

raico post triduum dedidit. Milites atque ecclesiastici 1574 salui dimissi sunt: ciues centenis aureorum millibus mulctantur: Mandragonius verò data fide Antuerpiam ad Requesenium proficiscitur, cum eo de sua centurionumque redemptione, captiuorumque permutatione, acturus.

Ludouicus Nassouius in Belgiũ cum exercitu redit.

Circa idem tempus Ludouicus & Henricus Nassouij, cum Christophoro Palatino militem colligunt, cuius opera in occupando Traiecto, Antuerpia, Valencena & Gandauo, alijsque oppidis (in quibus suos proditores habere dicebantur) vti decreuerant. Diribitorium iuxta arcem Carpenam erat assignatum: habitoque delectu, versùs Traiectum castra mouebant. Sed Requesenius, accepto hoc nuncio, statim Dauilam cum aliquot signis Traiectum mittit. Qui etsi hoste multò esset numero inferior, tamen opportunitatem captans, bina eruptione facta, hosti non exigua damna intulit, & plùs quam 600. trucidauit. Submittitur interea Dauilæ Mondragonius. Coniunctas itaque Nassouij regis vires metuentes, retrocedunt, & in Valkenburgensi territorio castrametantur. Hic nouo Dauila vsus stratagemate, 500. iterum lectissimos milites hosti decerpsit. Nassouij spem suam clusam videntes, nec modum viamque videntes exercitum istic fluuium traducendi, collectis vasis reditum in Germaniam simulant: cùm interim magnis itineribus Nouiomagum contendunt. Insequentes eos Hispani, nouasque copias ex diœcesi Vltraiectensi, atque Geldria, duce Domino de Hirges aduocantes, hosti in Ericeto Moukensi obuiàm procedunt. Commissum est atrocissimum prælium, sed penès regios victoria fuit. Cæsi sunt Nassouiani omnes, paucis exceptis, qui partim capti, partim in fugam sunt conuersi. Occiderunt in hoc prælio Ludouicus & Henricus Nassouij fratres Auraici, & Christophorus Palatinus, multique insignes Germanorum Centuriones & militum Tribuni. Commendabatur autem Domini de Hirges, & Schenkij a Tautenburg virtus, & imperterrita, indefessaque fortitudo: quorum diligentia, nutans primùm victoria, sese ad regios conuertit. Paulò pòst Antuerpiæ sumptum est supplicium de quibusdam non infimi nominis belli ducibus, qui proditionem arcis eiusdem vrbis moliebantur.

Ludouicus in Ericeto Moukensi cæditur.

1574 *Edictũ remißionis omniũ anteactorũ scelerũ in Belgio promulgatur.*

Rex Philippus pro innata sibi clementia, qua ditiones Belgicas, auitas & hæreditarias complectebatur, omnem curam atque solicitudinem huc conuertebat, vt pacem illis, & optatam tranquillitatem reddere, charissimorum subditorum suorum fortunis & sanguini parcere posset; præter nuper indultam omnium delictorum condonationem, nouam ἀμνηστίαν, scelerumque tam in Religionem, quàm in suam Maiest. ab anno 1566. vsque in istam horam commissorum, vniuersalem veniam omnibus cuiuscunque sexûs, ordinis atque conditionis subditis, qui deincèps catholicè viuere velint, 6. Martij in Hispania concessit; adiunctisque amicissimis literis, Requesenio transmisit, qui illud indultum mense Aprili cum summa solennitate Bruxellis proclamari iussit. Addidit & Pontifex Rom. indulgentissimam suam potestatem, qua Belgas rebelles & hæreticos ad meliorem frugem redire cupientes, sceleraque sua confessos, in conscientijs liberos atque tranquillos declarauit. Quo vnico facto vterque sese à carnificina, quo nomine immeritò ab hæreticis sugillabantur, vindicauit.

Hispani Antuerpiã hostilitèr inuadunt.

Milites Hispani numero circitèr quatuor millia tumultuantes, & de non solutis aliquot annorum stipendijs, cum ducibus suis, Ordinibusque patriæ expostulantes, sese ad vrbem Antuerpiensem mouent, & impressione facta, iuxta arcem in vrbem perrumpunt : erectisque signis ad forum conuolantes, pecuniam postulant. Quæ cùm non repræsentaretur, diuisis copijs in ciuium ædes ruunt, scrinia compilant, atque obuia quæque rapiunt, Gubernatori ipso Champanio, eiusve fortunis non parcentes. Sedata nonnihil istius furoris tempestate, Antuerpienses aliquot florenorum millia tumultuanti militi numerârunt, qui accepta pecunia confestim Lugdunum Batauorum contendit, vrbemque grauissima obsidione cinxit.

Henricus Andium Dux, Cracouiæ Rex inauguratur.

Dum hæc in Belgio geruntur, Henricus Caroli noni Galliarum Regis frater, ad decimumoctauum Februarij diem, incredibili cum solennitate, magnificentissimoque apparatu Poloniæ Rex Cracouiæ vngitur & inauguratur, postquàm anni superioris 4. Calend. Octobris, relicto fratre infirmo, ex Gallia dis-

cef-

cessisset. Sed iucundissimum hoc Polonorum gaudium insignis paulò pòst mutatio est subsecuta: de qua infrà dicemus. 1574

Maximilianus Imperator cum quotidiè suo, totiusque Imperij malo disceret, Turcam nullius iuramenti, fœderis, aut induciarum habita ratione, Imperij fines lacessere atque decerpere, Inutrium comitia indixit, omnesque Germaniæ Principes euocauit, vt de certa pace, aut de bello suscipiendo consultarent: sed nihil aut parùm propter sententiarum diuersitatem potuit hìc definiri.

Comitia in Mittenvvalt Bauariæ oppido.

Veneti non minùs quàm Germani imminentem Turcicam tempestatem metuebant: certis enim literis, certisque nuncijs intellexerant, Byzantij regalem classem quingentorum nauigiorum (inter quæ trecentæ triremes, multique liburni, celoces, dicrotæ, onerariæque naues esse dicebantur) singulari studio ac diligentia instrui atque comparari: quinquaginta etiam naues rostratas, per Aegæum & Chalcidem omnis generis commeatum colligere, atque ad classis huius instructionem comportare: mussitari insupèr, tantam belli molem in Venetorum perniciem conflari. Veneti itaque, nè quid sua Respublica damni caperet, aduigilandum esse existimantes, duodecim millia peditum conscribunt, quos sub imperio Sfortiæ Pallauicino traijci in Cretam iubent, ad insulæ defensionem. Quibus militibus colligendis dum occupati sunt, noua in vrbe Brixiensi factio, celebrioribus ciuium familijs inter se diffidentibus, exorta est, quæ nobilissimæ istius ciuitatis exitium minare videbatur, nisi Venetorum Decemuiri Iacobum Superantium, summæ authoritatis virum, cum suprema potestate eò ad res componendas legâssent. qui vrbem ingressus, intempesta nocte furcis in omnibus vrbis celebrioribus locis erectis, manè edicto cauet, vt omnes exteri intra vigintiquatuor horarum spatium, sub pœna suspendij, vrbe exirent. Paruêre Superantij mandato, & octo millia armatorum sicariorum, qui à partibus diffidentibus intromissi erant, exierunt: altaque fuit in vrbe pax & tranquillitas. Præter hęc incommoda, & alia duo Venetorum res atque animos consternauerunt. nam & eodem ferè tempore augustum sancti Marci Palatium deflagrauit, & paulò

Status Reipub. Venetorum hoc anno.

1574 pòst forum, in quo nundinæ circa Ascensionem Domini solent exerceri, cum ligneis tabernis, mercimonijsque preciosissimis ignis depopulatus est.

Principes hoc anno mortui. Fuit hic annus multis quoquè Principibus funestus. abripuit è viuis Cosmum Medicen magnum Hetruriæ Ducem, & Guidobaldum Ducem Vrbini, cum Carolo nono Gallrarum rege. Vitæ quoque catastrophen hoc anno peregit Selymus Turcarum Imperator, & Carolus laudatissimus Lotharingiæ Cardinalis, vt suo loco dicemus.

Laus Frãcisci Mariæ. Cosmus Medices Franciscum filium hæreditarijs prouincijs Ducem reliquit: & Guidobaldo Frãciscus Maria successit, qui initiò principatûs sui omnia vectigalia, ab auo imposita, subditis remisit, exules reuocauit, bona fisco subsignata dominis legitimis restituit, nouã Reip. faciem instituit, multaque peregit egregio principe digna.

Germani Patriarchã Constantinop. in suam opinionem pertrahere studẽt. Germani aliquot Protestantium, duce Martino Crusio, partim in odium Rom. Ecclesiæ, partim vt antiquam suæ Sectæ successionem, legitimumque caput ostendere possent, per Stephanum Gerlacum variè de concordia suæ, Orientalisque ecclesiæ, apud Patriarcham Constantinopolitanum egerunt: cumque varijs artibus, multisque scriptis, vt in suam iret sententiam, solicitauerunt: quæ nundinatio cùm in multos sequentes annos protracta esset, nihil proficere potuerunt, Patriarcha luculẽto scripto eorum errores demonstrante.

Status regni Francici. In Gallia, Donfione auspicijs Mattignonij Hugonotis erepta, Mongomerio capto, Fano Landi expugnato, Carenta restituta, Lorgio profugo, Columberio occiso, compositoque tumultu Normandico, Carolus nonus moritur. qui cùm in extremis esset, publicis literis, & ab Alenconio, Nauarræo, & Borbonio Cardinali, regiæ stirpis principibus, confirmatis, regnum fratri Henrico reliquit: in eius verò absentia summam interregni authoritatem matri demandauit; totique regno imperat, Biragio Cancellario suadente, vt, quoad frater rediret ex Polonia, matri omnis obedientia deferatur. Illa postridiè quàm Rex obijsset, Regis sententiam omnibus regni proceribus literis demonstrauit: Condæum etiam ad pacem & concordiam est hortata. Matris verò authoritatem literis defendunt Alenconius & Nauarræus.

Caroli IX. mors.

Intereà

Intereà Regi demortuo funus magnificè procuratum est. Regina verò repetitis nuncijs & literis Henricum è Polonia vocat, ad auitum & illustrissimum regnum suscipiendum. quod vt clàm fieret, eum Belleurei industria vti mandauit. Paulò pòst Mongomerius, is qui Henricum II. vulnerârat, perduellionis reus, vltimo supplicio Parisijs afficitur: & Hugonotæ noua consilia captant, de rebus suis (dum Rex abest) stabiliendis. Conuentus indicuntur, nouæ conspirationes, societates, & coniurationes fiunt: de Anuillio & cæteris Politicis in fœdus recipiendis (eò quòd à regia familia viderentur abalienati) variè disputatur: nihilque prætermittitur, quod ad nouas factiones suscipiendas pertinere videretur.

1574

Regina Henricum filiu è Polonia vocat.

Mõgomery supplicium.

Condæus, Toræus, & aliquot Politicæ nouæ factionis nobiliores, eandem in Germania camerinam mouebant. Condæus Argentorato Gasquium cum literis ad Occitanicos confœderatos mittit. Toræus quoque ad Anuillium scribit, eum, vt partes suas sectetur, adhortatus. Hæc liberalis Condæi oblatio, & spes quæ de Anuillio concepta fuerat, causam præbuêre Hugonotis, vt conuentum indicerent Milialdum Rhutenorum, ad decimum Iunij diem: in quo de duobus his capitibus disputatum fuit, & tandèm conclusum: Anuillium certis conditionibus, ijsque planè seruilibus, in fœdus recipiendum esse. ex quo fœdere id subsecutum est, quòd multis in vrbibus Catholicis execranda illa hæresis sit admissa. Nec honestioribus multò conditionibus Condæum summum belli ducem creârunt, & omne illi obsequium se præstituros testati sunt: modò Condæus anteà conditiones propositas se obseruaturum Palatino Frederico, & Casimiro filio, iureiurando polliceretur.

Hugonotarum, de recipiendis in fœdus Malecontetis Pontificÿs, cõsilia.

Priusquàm hæc fierent, Monbrunius Hugonotarum Dux Diam nobilem vrbem obsidione tentat: sed Glandagij diligentia & fortitudine eam turpitèr deserere coactus est, multis è suis desideratis. Dalphinius parte aduersa Mompenserij filius, Alesium & Ostam in potestatem Regis, armata manu fortitèr redegit. indè Liberonem obsedit, & cùm summis viribus aliquandiù frustrà oppugnâsset, tandèm collectis vasis, oppidum reliquit, & exercitum in vicinas vrbes traduxit. In Occitania Hugonotæ Vessalium, Calanconium, & Nonæum oppida, partim vi, partim dolo Catholicis extorquent.

Dum hæc vltrò citroque geruntur, Condæus libel-

1574 lum edit; quo ſuam de bello ſuſcipiendo voluntatem declarat, cauſas interſerens, quæ illum eò commouerant. Guiſios mirum in modum traducit, nihil calumniarum prætermittens, quo populo eos redderet odioſos. Indè ad Henricum regem, qui quotidiè expectabatur, conuerſus, ei omnem obedientiam promittit, modò Rex, quæ ipſe proponit, habere rata velit: tandèm omnes Reges & Magiſtratus appellat, & ad cauſæ ſuæ defenſionem inuitat.

Henricus Poloniam deſerit, & in Galliã redit.

Dum ſic in Gallia tumultuantur, Henricus in Polonia de morte fratris iam factus certior, de auito regno repetendo conſilia captauit. non enim minimæ res hæc erat difficultatis, eò quòd non neſciret, Polonos in abitum eius non conſenſuros. Primùm itaque ad 15. Iunij Cracouiæ Optimates conuocat, quibus fratris obitum exponit, cauſasque addit cur ſua in Gallia præſentia ſit neceſſaria; intereà nihil ſe ſinè Procerum & regni conſenſu agere velle ſimulans, Comitia menſe Auguſto indici cupit, in quibus ea de re ageretur. Reſpondet Senatus, dolere ſibi fratris obitum, cæterùm ſe, ſinè regni totius approbatione, de abitu Regis nihil ſtatuere poſſe: orare igitur ſe Regem, vt Comitiorum ſententiam benignus expectet, nec intereà noui quid moliatur. Interìm Rex clanculùm mittit, qui fidem publicam à Maximiliano Imp. flagitaret, quam haud grauatè obtinuit. Paulò pòſt Belleiræus, cui omnis de abitu cura erat à matre demandata, Senatui valedicit, ſibi in Galliam neceſſariam ob cauſam eundum aſſerens. is magnam regiæ ſupellectilis partem ſecum abſportâſſe dicebatur. Poſtridiè Rex, ſpecie malæ valetudinis, ſolito maturiùs ſe ſomno componit, & nocte intempeſta mandato Regis porta arcis aperitur, ipſeque peregrino habitu tanquam nobilis egreſſus, paucis comitatus, citatis equis, magnis itineribus Plezinam primum Auſtriæ Poloniam exeuntibus oppidum peruenit. Manè ſummus in vrbe tumultus erat: vndiquè Poloni conuolabant, vt Regem inſequerentur: & quanuìs ab vna turma, quam Tanchius regiæ cuſtodiæ præfectus ducebat, anteuerteretur, tamen quia Auſtriæ fines ingreſſus erat, ex itinere retrahi non potuit. Pleſina itaque ſtatim, poſt ſiceræ atque aquæ hauſtum, celerrimo equorum curſu, Veſcouium defertur, atque indè Viennam, vbi perhumanitèr à Maximiliano excipiebatur,

batur. Ex Austria statim literas dat ad Senatum Venetianum, Ferrariensem, Sabaudum, aliosque Italiæ Principes, quibus significat: se in Galliam proficiscentem, cupere per ipsorum ditiones iter instituere. Placuit Principibus, paraturque statim ad eum excipiendum certatim vniuersa Italia, ad omnem magnificentiam effusa. Primùm Pontebæ à Venetis excipitur, indè deductus per omnia Venetorum oppida, Mergaræ à Ferrariensi & Niuernico salutatur: mox conscensis nauibus, byssino, sericato, & omne genus phrygionico opere contectis, Muranum venit, vbi à Duce Senatuque Veneto magnificentissimè exceptus, celebri illa Bucentauro seu Talamago nouo opere deaurato, Venetiam transportatur. Magnifica verò pompa tum in littore Murano, tum in vrbe ipsa illi exhibita, multò maior est, quam vt nostræ conueniat breuitati. Hoc tantùm addam: Regem cũ Emanuele Duce Allobrogum, qui etiàm eò Regem salutatũ venerat, post multas tragœdias, ludos, conuiuia, saltationes, variaque acroamata, concilium accessisse: in quo ad beneuolentiæ signum creatus est nobilis, Venetaque vrbe donatus, & ipse, & Dux Allobrogum. Totos decem dies Venetijs commoratur: tandem Patauium proficiscitur, quem Dux & Senatus ad tria passuum millia comitabantur. 1574 *Consule inter alios Natalem Comitem lib. 24.*

Paulò ante quàm Henricus Poloniam relinqueret, Carolo Danzæo ad se vocato exponit itineris sui consilium: opùs esse celeritate ob periclitantem Galliam, Condæique ceruicibus celeberrimi regni incumbentis machinationes: literas ei diuersas, tam ad Episcopum Ciuaniensem, quàm ad alios Regni Proceres tradit, in quibus rogabat eos, in fide & veteri in illum beneuolentia perseuerarent. has post abitum literas singulis vt traderet, Danzæo iussit: addens insupèr, velle se, vt coram Senatu & omnibus regni Proceribus suum discessum declarata vera causa excusaret. Acta sunt hæc decimooctauo Iunij, cùm Danzæus ea in Senatum referret vigesimosecundo. Ad Senatum similes literas Rex ipse post abitum tradendas reliquit, in quibus Polonis ob summam eorum in se fidem gratias agit, dolore summo deserere eos debere, excusâsse & distulisse abitum quamdiù potuit, matri mandatum (quod Regentiam Galli vocant) misisse: Alenconium & Nauarræum monuisse, vt sui desiderium æquo animo ferrent, nec aduẽtum frustrà expectarent: Cæterùm nouas literas

1574 superuenisse, nunciantes actum esse de regno Galliæ, nisi ipse intra viginti dies in finibus Galliæ præsens adesset. Indè rationes adducebat, cur clanculùm abiuisset. Posteà Procerum fidei in sua absentia regnum committit. Tandèm petit, ex omnibus Ordinibus ad se in Galliam Legatos mitti, quibuscum de statu regni Polonici transigere possit.

Polonorũ ad Henricum legatio. Poloni itaque, vt Regi suo satisfacerent, postquàm datis ad eum Viennæ agentem literis, quibus eum perbenigne reuocabant, non redijsset, petitam legationem mittunt. Venére Legati Ferrariam, vbì Henricum inter spectacula & ludicra inuenerunt: cui exponunt Polonorum in Regem fidem & beneuolentiam, conqueruntur que inopinatum Regis discessum. Indè humaniter petunt, vt ad regnum redeat, docentes pericula, quæ Rege absente suis, à Moscouitis, Scythis, & Turcis incumbebant. Tandèm obnunciant: nisi ad statum diem redeat, abdicatum iri ab illo regno, & comitia creandi regis noua esse indicenda.

Henrici responsio. Henricus lupum auribus tenens, (necdùm enim Francici regni pacatum habebat imperium) timensque nè forte vtroque regno excluderetur, callidè legatis respondet: Se breui in Poloniam rediturum: non ideò Poloniam reliquisse, vt opulentissimum illud regnum penitus desereret, sed ad componendas res Gallicas profectum, quibus pacatis, mox rediturum: quod etiam factum fuisset, si tutus pateret ad Gallos accessus: animos vero quorundam exacerbatiores esse, qui per amicos erant mitigandi. Hanc causam esse, cur tam diù in Italia hæreret.

Postquàm Legati discessissent, Rex Ferraria Augustam Taurinorum cum Emanuele Duce Sabaudiæ profectus est. Hinc literas iterùm ad Polonos mittit, eosque, vt priorem electionem ratam habeant, nec ad secundam transeant, nihilve in comitijs contra suam Maiest. statuant, hortatur. Cæterùm quia literæ istæ minaciores videbantur, animos Polonorum non leuitèr exulcerârunt. Eodem tempore Anuillius à Rege vocatus Taurinum venit, & Margareta vxor Sabaudi, (de qua nescio quid Hugonotici scriptores sibi pollicentur) Monbrunium ad pacem hortatur: sed ille conditiones respuit. Henricus posteà Emanuele Sabaudo (à quo etiàm equitatu, peditatuque, & maioribus tormentis adiutus erat) comitatus, Lugdunum venit.

Dum

Dum Gallus Italicis delicijs immersus luxuriaretur, alijs in locis periclitabatur Resp. Christiana. Selymus enim Turcarum Imperator indignum sua maiestate arbitratus, adolescentem Iohan. Austriacum, aut Regem Philippum reges sibi confœderatos bello premere, sibique subijcere: per hyemem instructissimam classem apparari iussit, scripsitque ad omnes Africæ proceres, vt funditùs euerterent, quidquid Hispaniarum Rex in Africa possideret: suam classem, ad Tunetanam expeditionem constructam, breui affore pollicebatur. Huic classi Sinamum virum militarem præfecit: constabat autem 160. longis nauibus rostratis, 30. onerarijs, multisque alijs nauigijs. Hæc per Aegæum & Ionium nauigans, Cyprumque, Rhodum, Peloponnesum, Corcyram & Hydruntum prætereuecta, tandem in mare Punicum peruenit: & primum Iulio mense à nostris est cõspecta. Quod autem non citius appulsa esset, in causa erat, grauissima pestis quæ eam depopulabatur, plurimis quotidiè in orientibus, & in mare proiectis. Eadẽ quoque lues Cyprum insulam paulò antè inuaserat, eamque nunc pene præteriti belli calamitatum oblitã, iterùm Cilicibus, Pamphylijs, Cappadocibus, alijsque colonis, qui in eam transfretârant, desertam reddidit & deformatam. 1574 *Selymus Turcarũ Imperator Tunetano regno bellũ parat.*

Antequàm classis Turcica in conspectu esset, terrestres copiæ conuenire visæ sunt, quæ ex Tripoli, Caruano, Iulia Cæsarea, Meninga insula & Constantina confluxerunt: his se Numidæ, Mauri, Alerbi, cum duobus Ianizarorum, & quatuor Hebræorum millibus adiunxerunt: ità vt exercitus ille 40000. armatorum constaret, qui ad Guletæ, Tunetique expeditionem concurrebant. Non latuére vires Turcicæ Serbellonum Tuneti præfectum, qui Petrum Carreram Hispanum, cui Guletæ cura erat demandata, accessit, vt de Guleta munienda consilium simul inirent. Reparatis itaquè fossis, aggeribus & muris, nouisque propugnaculis (quod iamdudum antè fieri debuisset) tumultuario opere pro temporis breuitate excitatis, vterque se ad defensionem parat; Serbellonus Italus ad Tunetanam & arcis nouæ, Carrera Hispanus ad Guletanam. Sinamus itaque terrestres copias omnes summis viribus Tunetum aggredi iubet: expeditioni huic præficit Aydarum purpuratum Caruanum. ille statim 16. tormentis muro admotis eum disturbauit. Serbellonus hostium cognito consilio & viribus, vrbe cedit, & suos in arcem nouam ducit. Turcæ deinde Gu- *Tunetum capitur.*

1574 letam, ea parte qua Carthaginem respicit, incredibili tormentorum tempestate verberare cœperunt: ità vt Carrera sibi metuens, noua à Serbellono auxilia petere cogeretur. Serbellonus ægrè tandèm 650. milites sub duce Petro Manuellio submisit. ipse verò Serbellonus munitioni perficiendæ gnauiter insistebat. Turcæ Guletæ partem, quæ mare prospectat, haud segniùs diuerberârunt, pontibusque ex antennis factis oppugnârunt. cadunt vtrinque multi. Iterùm à Serbellono subsidia petit Carrera. intereà literæ Cardinalis Granuellani adferuntur, de nouis copijs mittendis. Martinus itaque Cagneus & Maldonatus cũ suis Hispanorũ cohortibus, & Hercules Pisanus iterùm Guletam intrant. Hostis impressiones geminãs, munitionẽ quandã intrauit: sed præsidiariorũ virtute iterum in fugã reijcitur, & occupatam munitionem multo vtriusq; partis sanguine deserere coactus est. Cæterùm cùm quotidiè præsidiariorũ numerus decresceret, iterùm a Serbellono petũtur auxilia: mittũtur aliquot Italorũ manipuli, qui lintribus impositi, noctis beneficio, salui in arcẽ venerunt. Turca obsidionis diuturnitatẽ pertæsus, metuens etiã, nè fortè hyemis (quæ accelerabat) tempestate impediretur, quo minùs Guleta expugnata, arcem nouã occupare posset: summa vi & celeritate agendum ratus, innumerabiles copias Iulia Cęsarea iterum in castra vocat, tantaq; contentione arcem oppugnauit, vt tandèm ea, cæsis penè omnibus Christianis, potiretur. Non desunt qui Carrerã proditionis insimulant: alij in simultatem, emulationem & inuidiam vtriusq; gentis, Hispanicæ atq; Italicæ, tantæ cladis causam reijciunt. Turcæ mox expugnata quoquè turri aquæ, omnes vires in Serbellonum, nouamq; arcem conuertũt, eamq; tanta tormentorum multitudine & violentia verberauerunt, tot impressionibus oppugnauerunt, vt præsidiarijs penè omnibus occisis, tandèm expugnârint: abductisque omnibus munitionibus, Guletam, vnà cum noua arce, funditùs euerterunt. Serbellonum autem, Carrerã, & duodecim alios duces, rasis barbis, catenis ad transtra alligatos, Byzantiũ adduxerunt. Quo in itinere partẽ victricis classis in hyberna mittit Sinamus, partem ad insulã Corcyrã appellit, tanquàm omnes Venetorum naues vna cum insula vi occupaturus. Veneti iam paulò ante præsidium insulæ (200. tantùm militibus relictis) exauctorârant, fidei enim & societati à Selymo acceptę nitebantur. Turcę scaphis in terram expositi, agros vastare, ra-

Guleta capitur à Turcis.

Arx noua Tunetana capitur.

re, rapere quæq; obuia, multaq; hostilia exercere. Corcyræi cùm Turcarũ petulantiã diutiùs ferre nõ possent, erũpentes armati in Turcas, eos passim vulnerârunt & occiderunt. Nihilominùs Sinamũ & reliquos proceres amicè salutabant, & in vrbẽ recipiebãt, muneraq; qualia ab amicis accipi solent mittebant: at Sinamus spretis muneribus Corcyræis grauitèr minitabatur, quòd homines Selymi tam crudelitèr occiderant. Illi amicos se Selymi esse, defendi à suo milite debere non offendi; se lacessitos & graui damno accepto ad arma prorupisse &c. Sinamus eorũ causæ æquitate, iustisq; rationibus spretis, irato stomacho, hyemis iniuriã metuẽs, vela ventis dat, & magno cum triũpho Byzantiũ ingressus est. Veneti tyranni arrogantiam, implacabilemque iracundiã veriti, in præteritorum temporum fœdifragas Turcarum factiones, præcipuè verò in Iaderensis agri inuasionem, prospicientes, indictionibus per ditiones suas imperatis, de munienda Corcyra consilium captare cœperunt. 1574 *Corcyræorum cum Turcis contentio.*

Mussitabatur etiàm eodem ferè tempore de expeditione noua, vere nouo, in Cretensem insulam suscipienda: omniaq; ad eam necessaria per omnes Turcarum ditiones inquiri, emi & comportari. Magna enim Selymus, hac victoria elatus, sibi in futurum annum pollicebatur: sed dissipauit Dominus consilium eius, & repentino morbo percussum, è viuis migrare iussit. Antequàm moreretur, Cæsareæ Maiestatis Oratori dilatum diutiùs anno responsum, de prorogatione induciarum, tandèm dedit: & octo annorum pacem promisit. nec diù pòst Seraglium Portæ Imperatoris Constant. vicinum incendio perijt: quod intra biduum vix potuit restingui. Damnum, quod Selymus eo passus est incendio, deciès centenis aureorum millibus, multi pluris æstimabant. Papa quoquè seu sacerdos Turcarũ summus, quem Musti appellant, circa idem tempus mortuus, ipsorum more, inter eiulatus, choreas, cantus, & lamentationes est elatus. Hæc lætitiam è victoria conceptam nonnihil moderârunt. *Byzãtinæ vrbis status.*

Dum hæc in Africa & Asia fiunt, Europæ quoquè diuersæ partes armis ciuilibus feruebant. In Belgio Hispanus miles Lugdunum Batauorum arctissima obsidione premebat. Tanta erat in vrbe commeatûs penuria, vt multa millia fame perierint: tanta rei pecuniariæ, vt ex charta monetam euderẽt: tam erant oppidani fame domiti & enecti, vt si Hispani oppugnatione vrbem tentâssent, *Lugdunũ Batauorũ obsessum.*

1574 sent, vix pauci defendere muros potuissent. Sed cùm illi quotidiè deditionem expectarent, Bassottus perforatis aggeribus, maris æstu iuuante, cum 60. triremibus & biremibus, 3. Octob. obsessis subuenit. quo adueniente, Hispani obsidionem soluerunt.

Eodem mense Octobri, mœstum & ferale infortunium Coloniæ Agrippinæ accidit. Quidam in Gymnasio Patrum Societatis Iesu homo lunaticus, cùm diebus aliquot præteritis saniori mente vti videretur, custodia dimissus, tres eiusdem Societatis Sacerdotes, D. Ioannem Rhetium, Collegij Rectorem, Leonardum Louaniensem, & Nicolaum Fabrum, viros eruditione & pietate ornatissimos, vno eodemque momento confodit.

Tumultus Gallici. In Gallia vtrinquè vires augebantur, apparatusque belli reliquias persequendi fiebant. Rex 6. Septemb. Lugdunum ingressus, vbi à Regina matre, Alēconio fratre, Nauarræo, Cardinale Lothareno & Guisijs fratribus salutatur. Post quatriduum Rex publico edicto amorem & beneuolentiam suam in subditos declarat: propensum suum in pacem animum ostendit, ἀμνηστίαν, omniumque delictorum obliuionem, cuiuscunque conditionis hominibus offert, si in sua redierint, arma deposuerint, & tranquillè viuere statuerint. Sed cùm Hugonotæ Regis voluntati obedire nollent, armis res tentata est: & primò Pusinum obsessum, oppugnatum, & in potestatem Regis, duce Dalphinio, redactum, tandèm solo adæquatum est. Qui felix Regis successus, vniuersæ regioni timorem incussit: primaque & sola causa fuit, cur vicina oppida Cameracum, Sanvincentium, & Albinacum continuo sese Regi dediderũt. Et quamuis res ex animi sententia succederent, tamen sanguini suorum parcere volens Rex, ἀμνηστίαν illam, maioribus quàm anteà gratijs adiectis, secundò proclamari iussit: nihil tamen profecit. Traducto exercitu regio è Viuariatibus in Delphinatum, Loriolum, Grana, & Roynacum capiuntur. eratque consilium, Liberonem expugnare, Monbrunij fidei commissam. Scribit itaque Rex literas ad Mombrunium, eum officij sui admonens, vtque arma deponat, loca suæ Maiest. per vim erepta restituat, & tranquillè deinceps viuat, iubens. Ad quas literas Mombrunius contumaciter satis respondit. Interim Hugonotæ Cruacum nobilem Abbatiam, arce & vico munitam, intercipiunt. Sanvincentium quoquè & Castra Albiensium sibi subiugârunt. Celebrem deindè & frequentem conuentum

ad

ad 6. Nouemb. Monpessulum indicunt, in quo de nouo exercitu conflando actum est. præfectus est ei Anuillius, qui edito in hoc conuentu libello, causam reddidit, cur se Hugonotis coniunxisset. Intereà Rex Auenionem venit. Regina de noua conspiratione, deque animo Anuillij certior facta, Belloium Monpessulum ad Anuillium mittit, cum literis, illum ad pacem inuitans. res vltrò citroque acta est aliquandiù. Anuillius non inuitus de pace audire videbatur. cæterùm Hugonotarum animi, nimiùm exulcerati, nimiumque ad tumultum ac rebellionem propensi, nihil minùs quàm pacem meditabantur: id quod ex solis Sanromanij ad Belloium verbis liquere potuit. Tamen vt maleuolum animum fuco tegerent, miserunt aliquos, qui cum Rege de pace loquerentur: interìm ea peterent, quę Regi non placitura sciebant, liberam scilicet per regnum religionem, & conuentum Nemausij publica fide approbatum, in quo ipsi ipsorumque socij, omnes inter se negocium pacis ventilare possent, aut veriùs (vt Regina interpretabatur) arctiora fœdera, & firmiora belli consilia captare possent. Hæc cùm à Rege negarentur, legati ad suos reuersi sunt. 1574

Rex Bellegardio Mareschallo confestìm mandat, vt oppugnationem Liberonis maturaret; quæ incepta 17. Decemb. & in 20. Ianuarij anni sequentis continuata, cùm magnis sumptibus, multoque sanguine quotidiè tentaretur, vrbsque fortissimè à præsidiarijs, ciuibusque, tam fœminis, quam viris defenderetur, tandèm vix sinè ignominiæ nota, regij obsidionem soluere sunt coacti. *Liberonē obsidet rex Henricus.*

Hispani, Lugduno Batauorum (vt diximus) præter omnium expectationem liberato, cùm spes prædæ esset erepta, & stipendia tardè soluerentur, tumultuabantur, occasionemque prædiuitis alicuius vrbis inuadendæ captabant. Fugato itaque Valdęo cæterisque præfectis suis, qui Amorfortium conuolârunt, nouos præfectos creant, & 20. Decemb. intempesta nocte in suburbia Vltraiectensia venientes, cratem ante portam, arci vicinam, vi effringunt: admotisque scalis, in ipsa aurora mœnia conscendunt, & aliquot in vrbem præmittunt. Ciues nouitate rei perterriti, in fugam vertuntur. Sed arcis præfectus, Hispanus natione, quem metuebant ciues, atque huic oppugnationi fauere existimabãt, ciuium misertus, displosis aliquot tormentis, scalas disturbauit. Tunc ciues ad arma lęti concurrunt, & Hispanos qui in vrbe erant, cum ductore suo Blanco occidunt. Hispani acritèr se defendunt, *Hispani Vltraiectum diripere conantur.*

1575 dunt, & impressionem aliquandiù continuant: donèc non exigua vtrinquè data strage receptui caneretur, resque componeretur.

Vigesimo verò sexto die mensis eiusdem, Carolus Lotharingus Cardinalis Auenione moritur, summo Caluinistarũ voto, siue quia prudentia, cõsilio & authoritate sua conatus & conspirationes illorũ semper interturbaret, siue quòd in cõuentu Possiaco, Petrũ Martyrem, Bezam, aliosque ministros decem, luculenta oratione lethaliter vicerat, & vniuerso (vt Genebrardus loquitur) conuentui piaculares reddiderat. Exequiæ magna cum solennitate in æde Carthusianorum celebratæ sunt. Inde tamen paulò pòst cadauer translatum est Rhemos, ibique honorificentissimè sepultum.

Amurathus fit Turcarũ Imperator, eiusq; parricidia

ANNO 1575. post obitum Selymi, filius eius natu maximus Sultanus Amurathus, tãto silentio à Bassis ad occupandũ imperium vocatur, vt prius Byzantiũ veniret, quàm adesse ab omnibus suspicaretur. Imperiũ à cæde quinque fratrũ, matrisque suæ, & multorum procerum, more Turcicorum Imperatorum, nè quas domesticas insidias timeret, annos natus 27. auspicatus est. Ianizaris, indignantibus eò quòd illis inscijs imperium inuasisset, multa priuilegia concessit, stipendia auxit, mutilatos in prælio immunes à bello fecit, victumque ad vitam transigendam eis dari iussit, numerumque eorum duobus millibus auxit: ità vt nunc sedecim Ianizarorum sint millia. Quanuis pater à Sinamo persuasus, magnos belli apparatus comportari iusserat, tamen priusquam imperium domi stabiliuisset, nihil sibi tentandum esse foris existimauit.

Christiani Principes se contra Turcam muniunt.

Pontifex tamen Romanus Barbaro nihil confidens, Anconam vrbem maritimam Piceni, opera Pacioti Vrbinatis munitam, filio suo Iacobo Boncampagno custodiendam dedit. Melitenses quoquè, nè quid insula detrimenti caperet, aduigilârunt: & Veneti classem, quam Amurathus Byzantij apparabat vt tyrones mari assuescerent, metuentes, Ferdinando Vitellio mandârunt, vt Corcyram nouis propugnaculis, vbì opus esset, muniret.

Dissensio inter Hugonotas Gallos.

Initio eiusdem anni inter Anuillium, Politicosque Gallicos, & Hugonotas paulò antè confœderatos, querelæ & simultates ortæ sunt, de religione, de moribus, de vectigalium exactionibus, & de quarundam vrbium imperio.

perio. Anuillius tamen nomine Hugonotarum, in Bliteratensi agro, aliquot oppidula parua capit, & Vticensis jam Regi reconciliatus, cum exercitu suas ditiones ingreditur, spe Vticæ recuperandæ. Castella plurima occupauit, & Sanferreolium oppidulum Vticæ proximum suo imperio subiecit, quod munitum Vticensibus plurima detrimenta importauit. 1575

Imperatoris Legatio ad Belgas.

Maximilianus Imperator, quia intellexerat Hollandos & Zelandos ad pacem procliues, Comitem Guntherum Schvvartzenburgium in Belgium ablegauit, vt pacem, si fieri posset, promoueret. appulit is Dordracum 20. Ianuarij, venit & eò Auraicus, coram quo causas legationis suæ explicauit. Locus colloquij in oppido Bredano dictus est. Legati vtrinquè nominati, dies constitutus, obsides dati, magnaque spes pacis affulgebat.

Henricus III sexagesimus primus Galliæ rex inungitur.

Nuptiæ Regis Henrici.

Bellū Gallicum.

Henricus interim Galliarum Rex, ad 15. Februarij pro more atque instituto Gallorum inauguratur & vngitur Rhemis. Elizabetham verò Caroli IX. fratris viduam, mox ad Cæsarem Maximilianum, Cardinale Estense eam comitante, remisit. Nec diu pòst ipse Claudiam, Vaudemontij Principis Lothareni filiam, ducit vxorem, magna cum subditorum admiratione, quòd tantus Rex, tam humili natam prosapia puellam, matrimonio sibi copularet. sed quia ad miraculum vsque erat formosa, iamque nubilem erat ingressa ætatem, certa ex ea proles expectabatur. quæ tamen necdùm est subsecuta. Dum Vticensis in suis palatur ditionibus, Hugonotæ ducibus Geydano & Brochio, Alezium in agro Seuenatum vrbem primùm, deinde etiàm castrum adiunctum occupârunt : & paulò pòst arcem Pusini (oppidum iam antè inuaserant) nouo stratagemate & proditione rusticorum superârunt. Turingianus quoquè Comes, qui partes Anuillij sequebatur, Periguriam, Briuam & Vzerchium Catholicis extorsit : mox etiàm Bessum, Pusino vicinum oppidum, sceleratissima proditione (hæc enim omnis eorum est Achilles) Hugonotæ sibi subiugârunt. Melssæus quoquè Andanziam ad Rhodanum arte simili præhendit : sed Lugdunenses, summa vsi celeritate, oppidum recuperârunt, captumque Melssæum cum suis Lugdunum abduxerunt.

Hugonotæ ad pacem adspirant.

Cùm autem Hugonotarum exercitus re iam pecuniaria laboraret, & licèt sæpè victor exultaret, tamen sæ-

piùs

1575 piùs victus succumberet, belli pertæsus, ad pacem respiciebat. Rupellenses itaque, Delphinatum, Occitanicarumque Ecclesiæ, & Mombrunius ad Condęum, qui tunc Basileæ inter aulicos suos verè Epicureos, vitæque corruptissimæ Sardanapalos agebat, legatos mittebant. Misêre & suos Anuillius & Politici, qui sese Catholicos vnitos appellabant, vt de pace impetranda consilium inirent. Hic enim istorum hominum mos est, id quod in Belgio sæpissimè vidimus, vt cùm ad fundum consiliorum, facultatumque suarum peruenerint, ad artes pacificatorias confugiant, vt interim nonnihil respirent. Condæus Legatos confestim Lutetiam mittit, ipse interim à Duce Sabaudiæ, Tigurinis, Bernatibus, Basileensibus & Schaffhusianis, vt apud Regem pro se intercederent, impetrauit. Legati 10. Aprilis Lutetiam venientes, magna cum gratulatione, multaque magnificentia sunt excepti: factaque postridie ipsis Regem adeundi potestate, in præsentia vtriusque Reginæ, Alenconij, Nauarræi, Borbonij Cardinalis, Mompenserij, aliorumque regij concilij Senatorum, prolixum Condæi & Anuillij scriptum Regi obtulerunt. Continebat scriptum hoc articulos, quasi summa petitionum suarũ capita, LXVIII. quibus ea postulabant, vt si Rex ipse, si tota regia progenies, si omnes amici, si denique cuncti ipsius serui, quique Regi benè cuperent, ferreis vincti catenis in teterrimos carceres detrusi fuissent, nec iniquiora Regi potuissent, nec commodiora sibi postulâre. Facilè animaduertit illud Henricus: ideoque post Arennij Condæani legati orationem, lecto examinatoque scripto, respondit: peregrina nouaque sibi in illo pleraque videri: mirari quoquè, legatos ea sibi offerre ausos, cum non dubitaret eos ipsos illis consilijs interfuisse, quibus scriptum hoc fuerat adornatum. Legati vtcunquè potuère se excusârunt.

Postridie Arennius scriptum suo more defendere conatus est, & Clausonius Occitanicorum legatorũ vnus, in pleno consessu prolixum Catechistam egit, totam Caluini cyclopædian in medium producens: tanquam Regem eiusque concilium latuisset, quæ catapotia prostent in Caluini myropolio. Rex ad omnia aut ipse aut per suos perbenignè respondet: pacem, libertatem conscientiæ, immò in quibusdam regni sui locis publicum suæ religionis exercitium illis voluit condonare: sed satisfieri illis necdum potuit. Multis subsequentibus diebus disputatum est de Religione, de Iustitia, iurisque dicundi

dicundi modo: de Episcopis & clericis apostatis, præci- 1575
puè Sanromanio, sacerdotijs, fructibusque ecclesiæ relinquendis: de supplicio sumendo ab illis, qui cædem perpetrârant, in qua Admiralius & eius coniurati interfecti erant. quod vehementer vrgebant Hugonotæ: de vectigalibus, de restituendis in integrū Admiralij prolibus, de comitijs habendis, de oppidis Hugonotis tradendis; de quibusdam è supremo regis concilio, huic colloquio excludendis, quę disputatio in apertam contentionem prorupit: de testibus deniquè pacificationis, si partes coeant, & de sacerdotiorum prouentibus in factiosos deriuandis. Post multorum dierum his de rebus altercationes, id tandem Regi extorserunt:

Conditiones pacis Hugonotis à Rege oblatæ.

Regem permittere Hugonotis, vt vbicunquè in regno cuperent habitare, fas ipsis sit ibi securè, & sinè metu periculi causa religionis habitare, modò ex edictorum præscripto modestè viuant. Ius quoquè esse religionem exercere, omnibus in locis, quæ in ipsorum essent potestate; Mompessulo, Castris, Aquis-mortuis & Bellocayro exceptis. Ius idem quoquè esse nobilibus, qui maiores haberent ditiones, sibi & familiæ, & omnibus qui domū accesserint. Si minores habeant ditiones, licere ipsis tantùm nobilibus & familijs, dummodò nè illæ ditiones sint intra vrbium septa, vel in suburbijs, maximè quæ sunt Reginę & Andij: Lutetia verò decem leucis distent, & ab aula duabus. In iure dicundo modum quoquè statuendum esse: in Senatu Parisino, cæterisque iudicijs fore creandos, quibus potestas esset de Hugonotarum controuersijs iudicandi. Mompessuli quoquè inter iudices, nonnullos Hugonotas recipiendos, & cætera Parlamenta pro re nata in ipsorum fauorem mutanda.

Magna profectò Regis in subditos indulgentia: sed nequaquam ipsis hæc satisfaciebant, vt qui omnia pro suo voto postulabant, id quod Rex subiratus illis improperabat. Venerunt sub idem tempus Emanuelis Sabaudi, & Heluetiorum tam Catholicorum, quàm Caluinistarum legati, qui pro pace intercedebant, sed nihil ipsi efficere potuerunt: & cùm Hugonotarum legati impudentiam suam & præfracti animi peruicaciam tegere diutiùs non possent: Sibi quidem placere quæ Rex offerret, sed populum talem pacem ratam non habiturum, penès quem arma essent & ciuitates, dicebant, à se ad vulgus culpam deriuantes: Petieruntque veniam discedendi, eaque impetrata, re infecta ad suos reuersi sunt.

Hugonotæ pacis conditiones respuunt.

1575 Nec feliciorem successum habuit, de quo antè diximus, Bredanum inceptum colloquium. Postquàm enim, qui nomine Auraici, Hollandorum, Zelandorumque missi erant, libellum supplicem, in quo omnia quę à Rege postulabant, continebantur, obtulissent: ipsis à Sasboldo legato regio responsum est: Regē ad pacē esse propensum, quamuis difficulter agi de ea possit, priusquàm Hollandia & Zelandia cæteris prouincijs essent (vt solent) adiunctæ. Sed mirari Regem, quòd Auraicus & sui Hispanos haberent pro exteris, cùm Regi non minùs quàm Belgæ sint naturales. Vascones, Gallos, Anglos, & Scotos vere exteros esse, qui Auraico militabant. de illis conqueri legatos, de istis nullas in medium querelas proferri. Velle nihilominùs Regem Hispanos, composita pace, reuocare. Sed nec Ordinum Comitia Regem respuere, sed ea facturum quotiès & in quibus rebus fieri solent. Generalia verò fieri non posse, nisi positis armis, Hollandiaque & Zelandia cæteris prouincijs associata.

Cõuentus Bredanus.

Tamen vt via paci sterneretur, Regis indulto eius nomine data est Auraico & suis, id est, Hollandiæ, Zelandiæ, cæterisque oppidis omnium priuilegiorum, legum & iurium antiquorum conseruatio; omnium iniuriarum obliuio, sententiarum de confiscationibus bonorum reuocatio, bonorum ablatorum restitutio, captiuorum sinè lytro dimissio: ea tamen conditione, vt Regi oppida, arces, naues, tormenta bellica &c. quoquè restituantur, & in omnibus locis vna & sola Religio Catholica Romana exerceatur. quam qui colere nolit, ei fas fore, intra certum tempus, bonis suis diuenditis, aliò migrare. Si quæ dubia in his aut controuersa occurrerent, ea communi consensu determinanda: & si Auraicus & sui plura postulent, posse hæc ipsos proponere. Habita deliberatione, interrogant Hollandorum &c. Commissarij, habeant'ne Regij, præter hæc, alia mandata, an verò hæc definitiua sit Regis sententia. Cumque non alia expectanda intelligerent, primò mensis deliberationem postulant, indè obsides offerunt restituere: vltimò scripto quodam pacis negocium abrumpunt; dissolutoque sinè fructu conuentu, in sua quique redierunt. Sic vno eodemque tempore duobus in locis, tam Principes, quàm subditi, pacis expectatione miserè sunt elusi. A pace igitur ad arma reuertamur.

Conditiones pacis à Rege Gensijs proposita.

Muleius Abdallas, Xequi pater, & Xarifij nepos, Fessæ &

sæ & Maroci Rex, postquàm contra præscriptum testamenti (quo pater cauerat, vt omnes filij secundùm ætatem reges fierent, vnoque mortuo, non eius filius, sed frater succederet) filium suum, quatuor fratribus interfectis, regnorum suorum hæredem instituisset, in vrbe Maroco moritur. Muleius itaque Mahametus, mortuo patre, & Fessæ & Maroci regem sese inuitis subditis iubet proclamari: fratrum altero occiso, altero in carcerem coniecto, & patruo Muleio Abdelmelecho contra testamentũ aui excluso. Qui cùm id Amuratho Turcarũ Imp: apud quẽ magno erat in precio, conquereretur, à Barbaro obtinuit literas ad Purpuratos Argeliæ, Iuliæ Cęsarçæ & Tremissæ, quibus iubebantur Abdelmelecho equitatum peditatumque & cætera belli necessaria procurare, quæ ad restituendũ illum in regna paterna sufficerent. Summa id celeritate factum est. Mahametus de patrui apparatu certior factus, suos quoquè euocat, & educens exercitum infensis signis patruo occurrit, multis numeris patrui exercitu copiosior. Fit pugna 17. mensis Martij. succumbente Mahameti exercitu, ipse elapsus Marocum venit, milites eius pafsim trucidantur, capiuntur, & ad Abdelmelechum deficiunt: ipse Fessam profectus, cum magna lætitia excipitur, & Rex inauguratur.

1575 *Causa atque initia belli Pessensis.*

Eodem fere tẽpore, pestis Italiæ plurimas vrbes, maximè verò Tridentũ, depopulata est. Amurathus quoquè, qui magnã clasſẽ parari iusserat, cui Luzalin præfecerat, inter alias triremes vnũ nauigium fieri curârat inusitatę magnitudinis & pulchritudinis, quod habebat 36. trãstra, & singulis remis quinq; homines propter molis magnitudinẽ adiungebãtur: quam vt videret Amurathus profectus est, multoque bombardarũ strepitu salutatus, parùm abfuit, quin ipse cũ 30. Turcarũ proceribus, qui laniati occubuerũt, rupta quadã machina, interfectus fuisset. Dũq; Amurathus magna secum meditatur, & ardua bellorum initia, Deus tantã pestem, tantamq; famẽ in castra & totũ ipsius Imperium immittit, vt nihil tunc minùs, quàm de bello cogitaretur. Amurathus agnoscens iram diuinam, numen motum emendatione placandum censuit. Vetuit igitur, nè quis in imperio abominanda (Turcis familiari) Venere vteretur, nè quis Deum blasphemaret, nè quis plures vxores simul haberet. ipse aperto septo imperatorio, 500. mulieres formosas, prostitutasq; puellas dimisit. Forũ priuato habitu tanquàm mercator oberrans, vidensque prostare pauca, multã tamen in penuarijs

Pestis sæuissima per Italiã & Turciam.

1575 annonam inueniri, ob frequentissima hactenùs vsitata monopolia, omnes monopolas suspendio necauit: quo facto, magna venum exposita est in vrbe annonæ frequentia.

Induciæ Venetorũ cum Turca. Veneti pacem, quam cum Selymo inierant, ab Amuratho confirmari cupientes, Iacobum Superantiũ Constantinopolim legârunt: qui licet initiò, metuens ob plurima superioribus annis à se classibus Turcicis damna illata, legationem obire denegaret, inductus tamen Senatûs precibus, eam suscepit, veniensque Byzantium magnificentissimè exceptus est: nec tantùm pacis actutùm confirmationem, sed & Iaderensis agri obtinuit restitutionem. Rarum in Turcis exemplum. Intereà Veneti de apparatu Turcico certiores facti, dum abest Superantius, omnibus rebus, ad bellum necessarijs, sibi prospiciunt: Cretamque, Corcyram & Asciriuium nouis præsidijs muniunt, nè imparati à Barbaris obruerentur. id quod Pannonibus tunc quotidiè penè accidebat.

Rasorum factio in Gallia. Circa idem tempus in Gallijs noua est exorta factio. Massilienses enim ægrè ferentes vectigalia, quæ ad ærarium vrbis referri solent, nunc fisco regio subsignari, occlusis portis, armatis ciuibus forum complentes, per lictores publicanorum commentarios & pondera interceperũt, & in mare proiecerunt. Exemplũ id imitatæ sunt multæ prouinciæ, & oppida, seseque aduersùs ærariorum exactiones defendebant. Nata hinc est factio Rasorum, sic dicta, eò quòd confœderati barbæ partem radebant: cui se statìm Hugonotæ, homines ad omnes seditiones prompti atque idonei, adiunxerunt. sed instàr turdi, ipsi sibi malum pariebant. composito enim Massiliensi dissidio, ortaque inter Rasos contentione, Vinsio Regis præfecto magnarum victoriarum datæ sunt occasiones.

Auraici tertiæ nuptiæ cum moniali Galla. Mense Iunio princeps Auraicus, post diuortiũ Mauritij Saxonis filiæ, quam ob adulterium dimiserat, quantùis ipsa se eo defenderet, quòd maritus prior iura tori violâsset, tertiam vxorem ducit, filiam Mompenserij, Christo prius desponsatam.

Belli Gallici continuatio. Eodem tempore in Gallia Lediguerius Castillionem vicum & arcem obsedit. Gordius propræfectus regius arcem liberare volens, aliquot Heluetiorum signa educit. Mombrunius, re intellecta, confestim aduolat, & lætam sibi promittens victoriam, tèr Heluetios assilijt, tèr fœdè ab ijs repulsus, tanto suorum damno, vt eos postridiè deserere, & Monglonem contendens, exercitum

nouis

nouis copijs resarcire, fit coactus. Gordius, Castallione milite & cõmeatu munito, castra Diam mouet: sed à Mombrunio loco incommodo interceptus, & in fugam versus est. Heluetij incredibili alacritate pugnantes, non leue damnum passi, Mombrunianis cruentam victoriam reliquerunt. Mombrunius Diam periclitari animaduertens, propiùs ad mœnia castrametatus est, spe vrbis potiundæ. Sed cùm aliquot peditũ equitumq; signa, Vrchio & Estano viris nobilibus ductoribus, Gordio in subsidiũ mitterentur; Dia relicta, eos ad Geruanam fluuium inuadens, cæditur, capitur, & Cestrum oppidum regium, atque indè Gratianopolim abductus, & perduellionis conuictus, extremo supplicio plectitur, Lediguerium relinquens successorem. 1575 *Heluetij cæduntur.* *Mombrunius capitur, & capite plectitur.*

Dum hæc in Gallia fiunt, proceres in Polonia Steczisium euocantur, vt de nouo Rege creando consilium inirent. Henricus enim ad XII. Maij, qui dies ei dictus erat, non comparuerat. Non latuit istud Henricum Regem, misitque Pibrachium legatum (qui turpitèr à Condæanis in itinere spoliatur) ad Polonos, vt prorogationem creandi noui Regis vrgeret. Poloni Regis postulatum reijciẽtes, 15. Iulij publico decreto Regem Henricum exaugurant, declarantque eum non ampliùs Regem Poloniæ agnoscendum, atque interregnum esse, non alitèr àc si vita defunctus esset. *Poloni, reiecto Henrico Gallo, nouũ Regem creandum decernunt.*

Muleius Mahametus superiori prælio victus, in regno Marocensi clientes vndiquè cogit, & magna cura exercitum nouum instruit: vt primi prælij ignominiam secundi victoria resarciret. Triginta itaque hastatorum equitum millia, mille tyrones, & decem millia peditum sclopetariorum corradit: quas copias cum vigintiquatuor tormentis campestribus in castra educit. Sebastianus verò Lusitaniæ rex legatum hoc tempore ad Mahametum mittit, (quod & sub primum prælium factitârat) opem ei suam & auxilium deferens: sed Barbarus illud superbè contempsit. Abdelmelechus de nepotis conatu certior factus, viginti equitum millia, & octo millia peditum cogit, & Marocum contendit. Ad 29. itaque Iunij diem acies concurrunt. Nutans initiò victoria, nunc in hanc, nunc in illam inclinabat partem, donèc tandèm Abdelmelechus, tanta vi, tantoque conatu in hostes irrueret, vt eos in fugam verteret. Cæsi sunt è Mahametanis plùs quàm sex mille, ipse Mahametus incolumis Marocum venit, quem cum parte exercitûs Abdelmelechus *Secundum bellũ Marocense in Africa.* *Lusitaniæ Rex Mauro suppetias offert.* *Mahametus secundò cæditur*

1575 fratrem suum Hametum insequi mandauit. Mahametus suis viribus diffidens, è thesauro Marocensi, quanto opus esse putabat, depromens, Maroco discedit, & in Atlantis montis iuga confugiens, ibidem rapina & latrocinijs viuebat. Abdelmelechus 15. Iulij Marocum ingressus, regni gubernaculum, magna cum subditorum & procerum lætitia suscepit, legesque & Reipub. statum reformauit, Princeps ob eximias animi dotes, heroicasque virtutes, populo charus.

Mahametus fugit, & Abdelmelechus Maroci rex inauguratur.

In Belgio verò Requesenius videns pacis spem intercidisse, Hirgio Barlemontij filio mandat, vti bellum promoueat. Ille dicto audiens, vndiquè copias colligit, & ante oppidum Buranum castrametatur: quod cùm occupâsset, seseque ad arcem munitissimam expugnandam pararet, præsidiarij vitam fortunasq; pacti arcem dediderunt. Indè Aquas veteres, oppidum inter Vltraiectũ & Goudam, regij obsidione cingunt. erant in eo lectissimæ aliquot Auraicorum cohortes, qui cùm sæpiùs ad deditionem solicitarentur, nihil præter sannas & conuicia regerebant: donèc tandèm mœnibus stratis, continuatisq; impressionibus, Hispani oppidum armata manu expugnarent, nullo sexûs aut ætatis habito discrimine, tam ciues quàm milites, toto oppido incenso, inter fumos ac flammas iugularent: atque ità eodem quasi tempore necessitati obtemperantibus parcitur, & peruicaces puniuntur. Qua victoria Hirgius potitus, exercitum ad oppidum Schonhouianum traducit, aduectisque aliquot tormentis in vlteriorem fluminis Lechæ ripam, muros sinè intermissione verberauit. Strata verò sufficienti ruina, cùm sese Hispani ad pugnam pararent, præsidiarij oppidum regijs condonârunt.

Bura capitur à b Hirgio Regis præfecto.

Oldevvater expugnatur.

Schonhouia deditur.

Septembris die 16. Alenconius Galliæ Regis frater, orta inter ipsum & Regem simultate, sub prętextu Venerem in Sanmarcellæo suburbio venandi, aula excessit: ædesque domestici sui famuli ingressus, dum à suis expectatur, per posticam erepens, equum conscendit, paulumque progressus, à multis nobilibus excipitur, Druydamque ditionis suæ oppidum deducitur, & postridiè scripto prolixo discessûs sui causam diuulgat.

Alenconius à fratre ad Hugonotas deficit.

Genua nobilis & antiqua ad mare Ligusticum vrbs, postquàm ab anno 1498. vsque ad annum 1527. deciès Reipub. administrationem mutâsset, à Gallo tandèm capta, & ab Andrea Auria Carolo V. confœderato, pulsis Gallis, libertati est restituta. Qui Rempub. reforma-

Tumultus Genuensis

re volens, duodecim viros ex antiquis & nouis fami- 1575
lijs elegit, Reformatoresq; appellauit. His datum est munus condere leges, & statuta. Inter alia & hoc fuit: quo perpetuum gubernatorum & procuratorum esset seminarium, statuere vt quotannis è nouis familijs ciues decem in familias Veterum nobilium admitterentur, qui Noui vel Aggregati dicerentur, quia nomina pristinarum familiarum assumebant. Dimidium itaque gubernatorum & procuratorum è Veteribus, dimidium è Nouis constare decretum est. Sed cùm post gubernationem Triultij, Veteres multi peste perijssent, multique Noui etiàm inidonei, & præter numerum aggregarentur, & capitibus & votis Noui Veteres longè superabant. Ex hac multorum gubernatione variè natæ sunt simultates, variæque conspirationes, non tantùm inter sese, sed & cum Gallis, alijsque externis Principibus: ità vt patriæ studiosi partìm spontè, partim ab Imperatore Carolo compulsi sint, leges suas reformare, certosque concilij, electorumque terminos constituere. Actum est hoc anno 1547. quam legum moderationem homines inquietiores Garibettum appellârunt, magisque suffragijs & iudicio, quàm cæca sorte (vt antè) fiebat, neminique ius eripiebat. quarè ab anno 1547. ad 1575. fuerat continuata. Florentibus verò paulatim diuitijs, succrescenteque luxu & ambitione, cœperunt paulatìm simultates & clandestina dissidia in animis Ligurum repullulare & accrescere, eò quòd Veteres Nouis viderentur prælucere. Hi ægrè ferentes se Nouos appellari & Aggregatos, cum Veteribus de nobilitate contendebant &c. Hæc initia æmulationum paulatìm, nouis quotidiè oblatis occasionibus, tantas vires acquisiuerunt, vt latentia hactenùs in venis Reipub. tandèm anno 1570. palàm eruperint.

Veterum & Nouorum seu Aggregatorũ factiones.

Io. Andreas Auria (Andreas enim iam obierat) cognita hac simultate, relicta Sicilia, Genuam aduolat, & Philippus Hisp. Rex Io. Idiaquecium Oratorem suum eò quoquè misit, vt litem componerent: sed nihil efficere potuerunt. Noui enim negabant se vllam concordiam admissuros, nisi Garibettum priùs abrogaretur, & electio Magistratûs per sortes, vt antè, fieret. quia cùm numero plures essent, sperabant maiorem partem ad se prouenturam. Idem & Popularibus, facta conspiratione, persuadebant. Sed paulò pòst inter Nouos & Populares orta discordia, Resp. in tres factionum partes est diuisa: quarum prima seu Veterum Porticus S. Lucæ, Nouorum Porti-

Ciuile Genuensium bellum.

1575 cus S.Petri, tertia Popularium est appellata. Excitati sunt in vrbe varij tumultus, ciuiliaque bella. Veteres domi inter præsidia armati latitabant, Noui & Populares per vrbem furiosi grassabantur. Tandem Idiaqueçij eloquentia id effecit, vt Noui arma deponerent; Veteres quoquè positis armis præsidia externa dimitterent: Populares verò exarmari noluerunt, imò à Nouis clàm armabantur, palamque vrgebant Garibetti antiquationem; quam cùm impetrare consensu non potuere, vi, multis egregijs viris reclamantibus, abrogârunt. Veteres per vim omnia geri considerantes, vrbe cedunt, & in oppidum Finale se recipiunt. Reuocantur à Nouis: cumque non redirent, alij factiosi in eorum loca surrogantur: qui vt imperium suum stabilirent, conscriptis militibus, vrbem & castella præsidijs firmis muniérunt. Pontifex rem ad bellum spectare videns, nuncium suum Iohan. Franciscum Canobium Genuam præmittit, vt nunciaret Ioh. Moronum Cardinalem Legatum in procinctu esse, qui honorificè suscepti cùm nihil impetrare possent, Veteres ad arma respiciebant. Cæsar quoquè Episcopum Aquensem & Vitum Dorimbergensem Genuam mittit, & Rex Philippus Ducem Gandiæ eò legauit. Variè tractatum est, sed nihil effectum. Genuenses tam Veteres quàm Noui vicissim diuersas legationes ad Pontificem, Imperatorem, & Regem Hisp. miserunt, suám quique causam commendantes. Gallus quoquè, hac occasione oblata, per suos legatos Genuensibus opem & subsidium obtulit. Idem & Heluetij fecêre. quæ legationes Nouorum causam reddidêre suspectam, Veteribusque ansam præbuêre, Philippum Regem ad arma concitandi, qui alijs rebus occupatus, opem suam honestè recusauit.

Venit intereà ex Hispanijs Gandiæ Dux, cùm paulò antè Veteres, facta cõtributione, collectisq; copijs, Porciferam vallem, Ligurumq; montes occupâssent: sed adueniente Duce, copias dimittere iussi sunt. Dux vrbem ingressus, Genuenses ad concordiam hortabatur, quod ipsum & reliquorum Principum oratores faciebant: sed illis pertinacitèr in opinione perseuerantibus, Veteres Io.And. Auriam summum terræ marisque Imperatorem creârunt, habitaque is insigni oratione Finali ad suos, sufficientique pecuniæ summa impetrata, militem colligit, à Iohanne Austriaco tunc Neapoli subsistente impetrat, vt suis Genuensiumque priuatorum triremibus duos menses pro arbitrio vteretur. Confestim erecto

in

in prætoria Reipub. Genuenſ. vexillo, belli dedit initium, portumque Veneris primùm, inde Clauarium & Seſtrium occupauit. Interim Oratores & miniſtri Principum pro pace laborabant: & 20. Septemb. anni 1575. à Senatu Genuenſi obtinuerunt facultatem inſpiciendi leges, abolendi, condendi, reformandique illas ad vtilitatem Reip. quæ facultas, certis additis conditionibus, & à Veteribus eſt confirmata. quas conditiones cùm Noui reſpuerent, iterùm ad arma curritur. Gandiæ Dux, Magnusque Dux Hetruriæ, de quo non exigua ſibi Noui pollicebantur, Auriam ab armis diſcedere iubent: ſed ille, quandiù concordia pacisque ſpes non affulgeret, id facere recuſauit. 1575

Noui cùm Veterum victorias viderent, & neceſſaria multa deficerent, animum mutare, & de pace cogitare cœperunt. Sed ſeditioſi quidam ciues, pacem exoſi, tumultum concitârunt, & Cardinalem conuicijs tanquam proditorem conſciderunt, ignique & ferro ni cederet interdixerunt. Cardinalis per literas conqueſtus à Pontifice reuocari flagitat: ſed Pontifex eum conſolatus, hortatur vt exitum præſtoletur. Interim Iohannes Manriques, qui cum aliquot legionibus Germanorum Veteribus militabat, Porciferam vallem capit: mox Nouium, Gauiū, Borgetum, Petrã, Nolum, Vadum, Altumque oppida in poteſtatem Veterũ deuenerunt. Pontifex, nè ex hac ſcintilla tota tandèm flammis corriperetur Italia, ſerias literas ad legatos ſcripſit, vt pacis negocium accelerarent, & ſi quæ pars eam acceptare nollet, ſe ei hoſtem atque inimicum fore, atque alteri opem allaturum minatur. Fit itaq; colloquium inter Veteres, & Cæſareæ, Regiæque Maieſt. legatos, conditiones concipiuntur 17. Octob. Genuamque mittuntur, & paucis mutatis, à Nouis non tã volentibus quam coactis, & Hiſp. Regis, vrbis protectoris, vires metuentibus, ſubſcribuntur, paxque compoſita eſt, & multa lætitiæ ſigna vtrinquè exhibita.

Veterum Genuenſiũ victoria.

Pax Genuenſibus reddita.

Intereà dum hęc geruntur, fama allata eſt Byzantio, nullam aut non formidabilem claſſem Turcicam hoc anno, ob nimiam peſtis ſæuitiam, exituram. Miſſus igitur eſt Iohannes Auſtriacus, cum 50. triremibus in mare Tyrrhenum, vt oras illas à piratis Turcicis tuerentur. Amurathus nihilominùs bello in futurum annum apparando inſiſtens, per mare Euxinum maximam annonam Byzantium conuehi mandauit. Sed diſpenſatione diuina factum, vt tam truculenta, tamque repen-

Res Turcica.

1575 tina ingruerit tempestas, vt 200. varij generis nauigia, commeatu onerata, & triremes 20. conuulsa sint & demersa.

Rudolph⁹ Rex Boëmiæ et Romanorum creatur.

Sub idem quoquè tempus Rudolphus Maximiliani II. Imp. primogenitus, in Comitijs Casurgij Rex Bohemiæ, & paulò pòst Augustæ Vindelicorũ, Rex Romanorum declaratur. Interea Turcarum Imperator, quatuor armatorum millibus multisq; colonis in Pannoniã missis, tempore induciarum, dolo quatuor oppida capit; quæ vt subdolè suppressa cum ab Oratore Cæsareano Byzantij repeterẽtur, nihil nisi minas à Tyranno reportârunt.

Turca Scytharũ Præcopensiũ ope Russiã vastat.

Quin & memor Amurathus cladis, quam superioribus annis Iuonia cum Polonis Kosacis Turcicis ditionibus intulerat, vt Polonos vlcisceretur, hoc eodem mense Octobri, centum & vndecim millibus Scytharum Præcopensium collectis, regiones Russicas quaquauersum ad quadraginta milliaria vastauit. Ducẽtas domos equestris Ordinis, villasque plurimas immites ij hostes exusserunt: senes decrepitos, puerulosque ad vbera materna plorantes, trucidârunt, cæteros homines cum iumentis captiuos abduxerunt: lassis pecoribus crura succidebant, viuis coria ad vinciendos homines detrahebant. Poloni & Russi ad Nestrum fluuium hostes, sed paulò seriùs, assequuntur: tergumque agminis carpentes, multos Scythas occiderunt, inter alios præfectũ quendam cum 700. quos ducebat: huius frons 24. digitos lata fuit, corpus integrum stupendæ magnitudinis, humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. Dumque reliqui Nestro transmisso in Valachia prædam partiuntur, Kosaci Borysthenis accolæ, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma & cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, quasdam excæcant, quasdam occidunt, liberos collidunt, veterum captiuorum multis liberatis.

Insitata magnitudinis homo.

Kosacorũ in Scythas truculentia.

Fœdus Cõdæi cum Palatinis.

Sub id Condæus in Germania cum Frederico Palatino, & Casimiro filio, de exercitu in Galliam ducendo transigit: qui ditiones suas oppignorantes, vndiquaquè equitatum & peditatum numerosum conscribunt, & summa cum celeritate in Galliam transportant. Rex ad omnes regni proceres scribit de quorundam inquietorum hominum improbitate, quòd fratrem Alenconium à se abalienatum, seduxerint, & ex amico hostem fecerint: orat vt vbì ipse sit explorent, & omnem adhibeant operam, vt captiuus ad aulam mittatur. Iubet quoquè

què ordinarias cataphractorum equitum cohortes ad di- 1575
ctum diem adesse; nouos etiàm è nobilium clientelis armari iubet, & simul conuolare. Magnus erat nobilium quotidiè ad Alenconium concursus: atque inter alios tandèm & Ventadorius à Rege deficiens, apud Alenconium scriptum edit, in quo causas defectionis reddit. Intereà Thorçus instructissimum exercitū Germanorum, ducibus Clareuantio & Hafftineo, in Galliā cogebat: quem cùm Rhenum traiecisse, atque in Lotharingiam venisse intellexisset Guisius, magnis itineribus Castrothierrium peruenit, vbì Thoræum obuium habuit. Fit atrox pugna, sed Guisius lætam victoriam reportauit. cæduntur, vnà cum Hafftineo & Legato, Germani penè omnes: Clareuantius capitur, Thoræus elapsus incolumis ad Alenconium peruenit: Guisius in maxilla quoquè vulneratur. Regina mater nullum non mouebat lapidem, vt Alenconij animum pacaret, fratrique reconciliaret. Venit eò fine ad Alenconium Marigniaci, multisque hinc indè habitis colloquijs, inducias 6. mensium cum eo pepigit, quas tandèm Rex, neglectis Catholicorum querelis, 21. Nouembris confirmauit.

Thoræus cum Huegonotis caeditur.

Induciæ in Gallia.

Casimirus intereà legionem Helueticam conscribit, maximè in Bernatum ditione. Quod cùm Regi suboluisset, ad Bernates scribit, vt ex præscripto fœderis suos in patriam reuocent, nec patiantur arma in socium & confœderatum Regem mouere. Bernates Regem, cæterosque vicinos Catholicos metuentes, & tamen causæ fauentes, simulatè potiùs, quàm verè, publicè suos edicto reuocârunt. sed qui nomina iam Casimiro dederant, adductis speciosis verbis, legato misso facilè satisfecerunt. Condæus verò, spretis inducijs, cum Alenconio pactis, & iam secundò repetitis, bellum maturabat, omniquè celeritate exercitum adornabat. Habebat sub signis equitum decem millia, peditum vndecim: tormenta maiora quatuor, minora sedecim. Sed & sinè intermissione ad confœderatos literas mittebat, pecuniam promissam, & iam iam repræsentandam, postulans: sed præter verba nihil illi remittebatur. Alenconius autem ex induciarum pacto, repetitis literis, ad Condæum scribit, nè exercitum in Galliam ducat, sed aut dimittat, aut in Belgium ad Auraicum ducat. Condæus verò has Alenconij literas facilè contempsit. quàm ob rem, sub

finem

1575 finem anni, Rex omnia Lutetijs vicina oppida muniri iussit.

Mōdragonius Zelādiam vniuadit, & Bōmenæam expugnat.

In Belgio dum Zelandi in vtranque aurem securè dormiunt, paludosis campis, stagnantibusque fossis & lacunis confidentes, Mondragonius vadi priùs altitudine tentata, mirabili dexteritate, præter omnem expectationem, exercitum per maris brachium, perque S. Annæ & Philippi insulas, sinè nauigijs in Duuelandiam traducit, & propugnaculum Bommençum, nihil tale expectante præsidio, impressione facta, expugnauit. Nocte verò subsequente Sancio Dauila, & Mondragonius, mille quingentos pedites Bommença Ziriczeam transportant: qui castris in ipsis aggeribus, fluxu atque refluxu maris, stagnantibusque arundinetis positis, tota ad oppidum hyeme, magna cum patientia, substiterunt.

Ziriczea obsidetur.

Principū de regno Poloniæ contentio.

In Polonia verò de nouo Rege creando, magna erat, ob candidatorum frequentiam, altercatio. Amurathus, non ignorans de quibusdam Principibus sibi minùs amicis, atque inter alios de Austriacis, cogitari, aculeatas, minacesque ad Polonos literas mittit, quibus extremam ipsis vastitatem denunciat, si aut Cæsarem Maximilianum, aut Moscouiæ Ducem, & non potiùs Stephanum Battorem Transyluaniæ Principem, eligerent: & vt paratus in omnem esset euentum, ad proceres Scytharum, & vtriusque Mysiæ præfectos, literas indignationis plenas dedit, quibus mandauit, vt copias cogerent, & armarent, easque, si Poloni Regem Ottomannico nomini parùm amicum eligerent, in Poloniam statim ad regni depopulationem immitterent. Competitores huius regni erant Maximilianus II. & eius filius Ernestus, cum fratre Carolo, Archiduces Austriæ: Iohannes III. rex Sueciæ, cum filio Sigismundo, Duce Finlandiæ: Alfonsus Ferrariæ Dux: Iohannes Basilius, Magnus Moscorum Dux; & Princeps Transyluaniæ Stephanus Battor. Proceres vbi Varsouiam ad comitia frequentes cōuenissent, partìm ob Amurathi minas, partìm nè quem tantorum Principum offenderent, animis fluctuabant, omnemque diligentiam adhibebant, vt quem suę nationis eligerent: sed neminem habere potuerunt, qui id onus suscipere vellet. Tandem Iacobus Vohanius Archiepisc. Gnesnensis, instante magna Senatûs parte, Maximilianum Imp. Regem Poloniæ proclamat. Cui proclamationi, vt loco & more non debito factæ, postmodùm est reclamatum: electaque est ab alijs Anna, Princeps ex illustrissima stirpe Re-

Principes qui ad Poloniæ regnū adspirabant.

Maximilianus II. Poloniæ rex proclamatur, sed illegitimè.

pe Regum Iagelloniorum; addita conditione, vt Stephano Battori, & nulli alij nuberet. Die deinde 15. Decemb. literæ ad Maximilianum cum legationibus mittuntur ab ijs qui Annam, & ad Battorem ab ijs qui Cæsarem elegerant, ad vtriusque animum placandum, & in 13. Ianuarij noua comitia indicuntur.

1576

Anna Iagellonica eligitur cũ cõditione.

ANNO 1576. initio mensis Ianuarij, Alenconius ad Senatũ Parisinum literas scribit, quibus animi sui erga Regem candorẽ & beneuolentiam significauit: querelas intermiscens, de aduersariorum suorum malignis consilijs; ea causam sui decessûs esse, & quod Germanorum exercitum in Galliam vocare, & ad vrbem Parisiensem propiùs debeat admouere, palàm profitebatur: orabatque Senatum, vt hanc animi sui voluntatem, Regi luculenter exponant, eiusque Serenitati commendent.

Alenconius se purgat.

Condæus & Casimirus, summa cum celeritate, reliqua Lotharingiæ parte peragrata, ad XI. Ianuarij Galliam cum exercitu intrârunt: Lingonumque fines populabundi transeuntes, vbi liberiùs ad vrbem primariã accederent, Lingones egressi, & maioribus tormentis ex vrbe explodentes, non leue damnum Casimirianis intulerũt. Indè ad Diuionem peruentum, vbi iterùm captis & interfectis non paucis, Abbatiam Cistertiensem ditissimã, eiusque ordinis primariã, quæ in hoc agro est, contra publicam datam fidem, vnà cum arce eiusdem Gillia, turpitèr Casimiriani diripuerunt: occisis etiàm socijs, qui id impedire vellent. Indè in colonos quaquauersùm crudelitèr sæuitum, quidquid carris imponi posset auctum, homines & iumenta abducti, & miseris modis diuexati, ædes incensæ, sacra loca profanata, nihil intactum relictum. Indè Nuizum oppidulum Bibracti vicinum deditione capiunt, & contra fidem, qua de fortunis & vita pacti erant oppidani, ciues passìm occiduntur, & bonis omnibus exuuntur. At Bibractenses & Cabilonenses, acceptum à Germanis incommodum, egregiè compensârunt, Casimirianos turmatìm palantes, instàr pecudum passìm trucidantes. Intereà dum Germani hic illic paulatìm desiderantur, nec pecunia promissa repræsentaretur, quidam in castris tumultuari incipiunt, palàm vociferantes, nisì pecunia ex pacto soluatur, se alium dominum quæsituros. Condæus verò, diuiso exercitu, cum altera parte ad Ligerim contendit.

Cõdæus et Casimirus in Galliã exercitum ducunt.

Abbatia primaria Cisterciẽsiũ contra datam fidem spoliatur.

Perfidia.

Germani tumultuantur.

Dum

1576 Dum hæc in Gallia geruntur, ad Poloniæ oppidum Andreouiam proceres regni conueniunt, vt electionem Annæ & Stephani confirmarent. Imp. Maximilianus præclaram eò legationem miserat, petens vt residua procerum pars, his qui suam Maiest. elegerant, sua quoquè suffragia adiungeret. Responsum est, se id facere non posse, tum quia suffragatio de Cæsare facta libertati regni repugnaret; tum etiam, quia Anna electa Polonis esset consanguinea, & inter mores & leges Polonorum nata atque educata: quæ cùm Battori desponsata quoquè esset, neque hunc, neque illam in liberis comitijs legitimè electam, saluo bonorum virorum officio, posse repudiari. Hæc vbì ad Cæsarem referri fidelitèr mandata sunt, comitia soluebantur. Stephanus autem Battor, decreti comitiorum certior per legatos factus, regnum Poloniæ in vrbe Transyluaniæ Megessi, cum magna solennitate, mense Februario, suscepit.

Polonorũ electio de Anna Iagellonia facta confirmatur.

Intereà Pontifex Romanus, vt periclitanti in Gallia Reip. & Religioni opem ferret, vniuersis suæ ditionis vrbibus tributum indixit. Collecta sunt itaque breui quadringenta millia nummûm, & sex decumæ ex sacris prouentibus imperatæ, copiæ quoquè in Italia collectæ, & in Galliam missæ; quæ regias res, contra Hugonotarum factiones, tuerentur. Eodem quoquè tempore Pontifex crudele Hieronymi Rasponi, in Barnardini Diedi familiam, Rauennæ institutum latrocinium, seuero, sed iusto supplicio vindicauit: quem tamen posteà pœnitẽtem, pro paterna sua bonitate, in gratiam recepit.

Pontifex Galliæ Regi auxiliatur.

Rasponi latrociniũ vindicatur.

Nauarræus Rex, siue quòd Condæi viribus nimiùm fideret, siue quòd à sceleratis quibusdam hominibus esset instigatus, acceptorum a regia stirpe beneficiorum immemor, sub prætextu venandi, aula excedit, & citatis equis Ferræam venit, statimque certum hominem cum literis mittit ad Regem, suique abitûs causam fuisse dicit, quòd ex secretioribus quibusdam didicisset, constitutum Regi fuisse, paucos intra dies, se arctiori custodiæ mandare. Rex contra affirmat, sibi id nũquam in mentem venisse, oratque nè huic calumniæ fidem adhibeat. Indè ad totius regni præfectos & optimates literas dat, quibus sese purgat: Deum inuocans testem, nihil istiusmodi vnquàm se statuisse, aut cogitâsse.

Nauarrus ex aula clàm ad Hugonotas profugit.

Sed

Sed cùm Germanorum militum intemperies quotidiè incrementa sumeret, iamque omnis ager flamma & ferro æstuaret, pagos ac villas Vulcanius ignis fero spectaculo depopularetur, rustici in seruitutem abriperentur, aut mactarentur; viduæ miserando eiulatu circuncursitantes, illuderentur, & pedibus conculcarentur, ludibundi ab vberibus maternis pusiones abrepti in cœnum proijcerentur, virginibus ac matronis stuprum inferretur, nulla non domus lachrymis maderet, nullus non ager eiulantium ploratu resonaret, idque sinè huius vel illius religionis discrimine, nec socijs fidei plùs quàm hostibus parceretur, furorque iste in oppida etiam & vrbes redundaret: Viuariates, immanis & plùs quàm barbaræ Germanorum crudelitatis pertæsi, vtriusque religionis homines, inter se re deliberata, fœdus, nequicquam partis vtriusque præfectis reclamantibus, ineunt: Vt à bello abstineant, & communis pacis turbatores, veluti publicos hostes, coerceant: in Regis obsequio vtrique constanter perseuerent, Regem, eiusque præfectos agnoscant, Vticensem Catholici, Anuillium Hugonotæ: nullus à partium aliqua lædatur, nullis vrbibus vis inferatur; quod si fiat, communibus armis vis propulsetur &c. testanturque hunc sibi tantùm finem propositum esse, vt à communi patria calamitatem arceant. Intereà Condæus cum exercitu Aruernorum fines ingressus, ad Alenconium properabat. Aruerni data certa pecuniæ summa, se, suosque fines à militum direptionibus redemerunt. Alenconius, audito Condæi aduentu, legatos ei obuiàm mittit, qui peterent, vt cum Casimiro consulat, quid in negocio pacis factu opùs sit. Visum est ad Hugonotas & Politicos confœderatos, eorumque præfectos & oppida scribere, vt cum mandatis legatos mittant. atque hæc pacis faciundæ primordia fuerunt. Postulabat quoquè Alenconius promissam ex pacto pecuniam, sed nihil præter inanes pollicitationes annumeratum est.

1576

Germanorũ in Gallia insolẽtia.

Viuariatũ fœdus.

Noua pacis Gallicanæ initia.

Viuariates, beneficio fœderis prædicti, alta pace iam fruebantur: oppidorumque custodia paulatim intermittebatur. sciebat id Geydanus, Hugonoticæ factionis præfectus: is itaque ex Vticensi agro excurrens, Viuarium primariam Viuariatis vrbem, quę Catholicis parebat, Episcopalisque sedes erat, pręhendit, nō sinè suorum cæde,

Viuariũ à Geydano Hugonotis capitur.

1576 cæde, priuatoque incommodo. vrbem tamen obtinet, post variam dimicationem. Sed cùm Catholici conquererentur apud Hugonotas, fœdus in ipso limine violari, coacti sunt illi Geydano, vt vrbe cederet, imperare: & ni pareret, vim ei denunciare. Geydanus cùm se vrbem, quam legitimis armis occupauerat, ijsdem defensurum renunciaret, ab vtriusque religionis confœderatis copiæ ad vrbem obsidendam parabantur. quod cùm Geydanus intelligeret, mutato consilio, Viuarium reliquit, & ad sua se præsidia recepit. acta sunt hæc Februarij XXVII.

Melitēses sese muniūt cōtra vim Turcarum.

Increbuerat iampridèm rumor, Byzantij numerosissimam classem instrui, omniaque ad bellum necessaria parari, & classem iam iam ad exitium Christianorum exituram. Melitæ insulæ multùm insidiabantur Turcæ. non latuit id Ordinis Magistrum, qui statim Equitum Melitensium sumptibus sex millia peditum conscribit, totidemque Pontifex & Rex Catholicus suis stipendijs alendos addiderunt. Vt autem insula circunquaquè nouis propugnaculis muniretur, nullum tempus est intermissum. Nè verò Italiæ littora, aliæque in Siculo & Libyco mari insulæ, à Barbaris infestarentur, classem instrui iubet Rex Philippus, & magnas copias ei imponendas corradit. In huius classis vsum, trecenta millia nummûm ex Hispania

Naufragium.

misit, quæ sex triremibus aduehebantur. Sed exorta in Libyco mari subita tempestate, triremes non procùl à Villa Franca scopulis occultis adactæ, fractæ sunt & demersæ, pecunia tamen paulò pòst est recuperata.

Crimponiæ obsidio et deditio.

In Belgio continuabatur Ziriczeana obsidio à regijs, & Auraicus vicissìm Crimponiam propugnaculum ad occidentale Rheni ostium arctissimè obsidebat, munitionibus in aggeribus excitatis, & flumine ipso per aggerum rupturas in campos intromisso, nè regijs accessus ad socios pateret. Missum est eò Hispanorum auxilium duce Petro de Pas, viro optimo, vt commeatum obsessis subueherent. Sed cùm ad eos peruenire non possent,

Petrus Pas.

Petrus Passius arrepto paruo nauigio, & 300. panibus impositis, per stagnantia pascua, intempesta nocte, ad propugnaculum defertur, & refertur. Sed cùm ea nauigatio posteà quoquè à Geusijs impediretur, præsidiarij. & se, & munitionem dedere coacti sunt, ad finem mensis Februari. Paulò pòst Requesenius Belgij Gubernator generalis,

Requesenius Belgij

neralis, ardentissimo paroxysmo correptus, tandèm 5. Martij Bruxellis extremum clausit diem. quæ fama cùm in Hispanias esset delata, Rex Catholicus, optima quæque à suis Belgis expectans, nihilque diffidens, Ordinibus patriæ scribit, eos Patres suos appellans, & plenam gubernationem prouinciarum eis committens, donèc Austriacum fratrem suum amandaret.

1576

Supremus Gubernator moritur.

Ordinibus Belgij Gubernatio defertur.

Condæus & Casimirus exercitum ad meditullium Galliæ promouebant. cumque in agrum Borbonium venisset, à Carossianis recipi postulauit Condæus: sed cùm ingressus in oppidum negaretur, vi aggredi illud mandauit. Carossiani tanti exercitûs vires metuentes, consilium mutarûnt, & Condæo sese dediderunt. Indè Condæus cum vniuersis copijs ad Alenconium proficiscitur, à quo perbenignè exceptus est. iunctis autem exercitibus, opportuno loco, ad triginta equitum peditumque millia, sunt recensita. Pòst simul Molinum adeunt, ibique de communi sententia libellum supplicem condunt, qui Regi offerretur. erant autem postulata huiusmodi, ex quibus pacem regno vtilem & salutarem componi debere arbitrabantur. Alenconius, Nauarræus, Condæus, & Casimirus huic machinæ ædificandæ insudabant: quisque sibi optimè cautum volebat, quisque in rem suam commodissimos pacis articulos comminiscebatur, perfectamque tandèm Chymæram hanc, Lutetiam miserunt per legatos suos, qui ibidèm mandata suorum præstolabantur, Regi offerendam. Rex postquàm semèl ad libellum hunc respondisset, nec illis satisfieret, nouas querelas audijt, aliud responsum postulantium. Respondet ergo secundo, sed necdùm satisfecit illis responsum. Intereà Casimirus Sanuerrinum, Niuernensis ditionis oppidulum, non sinè maxima suorum clade, tribus assultibus oppugnabat: cumque iam ruinæ maiores essent, & hostium vis maior, quam quòd oppidani muros defendere possent, petunt cum hoste paciscí: dumque colloquuntur, nihil mali suspicati, perfidi milites, alia parte oppidum ingressi, armatos ciues omnes iugulârunt, inermes tam oppidanos, quàm colonos qui eò confluxerāt, oppido spoliato, in captiuitatem abripuerunt.

Noua pacis in Gallia licitatio.

Tertium deindè responsum ad postulationes aduersariorum. cùm Rex reddidisset, illudque legatis etiàm minùs æquum videretur, ad Condæum & Casimirum profecti, de iniquis Regis responsis querebantur.

1576 Illi cum Regina primùm Castronyum vicum, deindè Etinij conuenère, vbì post varia verborum certamina, tandèm res transacta est, transactioque iuramento & sigillo munita, & per tubicines eo ipso die in castris proclamata. Paulò verò pòst, die scilicet 14. Maij, per totum regnum pacis edictum 60. articulis comprehensum, est promulgatum. Et quidem quantum ad Religionem, Rex iubebat, vt Ecclesiastici omnes in possessionem suorum sacerdotiorum restituerentur: Reformatæ (vt vocant) religionis exercitium liberum per vniuersum regnum esset, nullo temporum locorúmve discrimine, dummodò per proprietarios locorum liceret. Sacramentorum, Scholarum, Concionum, Consistoriorum, Synodorum prouincialium aut generalium, omniumque quę ad istius religionis administrationem pertinent, liber vsus haberetur: modò ijs Synodis intersit vnus ex præfectis regijs. Lutetia & circumuicina loca à milliaribus quatuor, ab istius religionis vsu excipiebantur. Facultas ædificãdi templa concedebatur: Matrimonia sacerdotũ & monialium rata habebãtur, liberi tamẽ eorũ in acquisititia tantùm, non item hæreditaria bona succederent. Sancitum etiam erat, vt vtriusque religionis incolæ, æquè ad publica munia in Scholas, Collegia, Gerontotrophia, Xenodochia, Nosocomiaque, nullo discrimine religionis, reciperentur. Decimæ tam Catholicis quàm Hugonotis soluerentur: Concionatoribus vtriusque partis, vt à seditiosis concionibus abstinerent, mandaretur: in publicis actibus non simplicitèr Reformata religio, sed reformata (vt vocãt) collocaretur. Fundorũ ecclesiasticorũ irritæ actiones, cæteræ Alenconij, Nauarræi, Anuillij, Optimatum, Nobilium, Vrbium & Prouinciarũ ratæ haberentur. In reliquis similitèr abũdè illis à Rege satisfactum est. Turpes sanè pacis conditiones, sed quæ Regi violentèr, dum hostium viribus impar esset, extorquebantur.

Pax componitur, eiusq; conditiones inhonestæ & impiæ.

Intereà tota Italia pestis vehementissima grassabatur, quæ Patauiũ, Veronam, Brixiam, Ticinũ, Vincentiã, Apuliam deniquè totam, Calabriam & Siliciã vastã penè, & hominibus reddidit desolatam. In vna Siciliæ Messana, ad sexaginta hominum millia hac contagione moriebantur. Turciæ quoquè quàm plurimas regiones idem morbus diuexabat. Barbari tamen, eo contempto, nihilo segniùs bellum adornabant, Christianorum tamen non leuitèr apparatum, quem à certis hominibus fieri didicerant, metuentes.

Pestis in Italia, Sicilia, Turcia.

Hispa-

Hispani intereà cùm tota hyeme in littoribus, ripis & lacunis, inter fluctus marinos profundissimo in cœno, frigore ac pluuijs penè cōtabefacti, patientèr ad Ziriczeense oppidum in obsidione perseuerâssent, magnaque fortitudine & industria, nè quid commeatûs ipsi suppor-tari posset, impediuissent: tandèm vrbe, extrema laborante necessitate, sub finem Iunij potiuntur. *1576* *Ziricxeā deditione recipiunt Hispani.*

Hispani tam insigni parta victoria, tanti momenti oppido superato, quo vno Hollandiæ Zelandiæque res penè erant labefactatæ, tantasque ærumnas perpessi, stipendium ab Ordinibus postulabant. tanto enim fideliores Hispani sunt Germanis, quòd hi, si quid ipsis debeatur, id quandò cum hoste congrediendum est exigant; illi verò non nisi post pugnam, aut hoste deuicto. Sed cùm Ordines iampridèm felices Hispanorum successus odissent, rationesque atque opportunitates captarent, eos ex Belgio eijciendi: stipendia quidem Germanis immeritis annumerârunt, Hispanis verò inanibus pollicitationum plaustris satisfacturos se arbitrabantur. Indignè ferebant id Hispani, & coniuratione facta 25. Iulij Alostum Flandriæ ad Teneram oppidum suppræhenderunt, ciuesque immani crudelitate exagitârunt. Bruxellenses, occupato ab Hispanis Alosto, tumultuari cœperunt. Auraicus & sui literis admonitionibusque assiduis furori populari fomentum subministrabāt. Hesius & Dominus de Glimes, summa temeritate foribus effractis, Comitem Mansfeldium, Barlemontium, Viglium, Fonkium, aliosque Regis Consiliarios ex ipso sanctioris concilij loco captiuos arripiunt, & arctissimæ custodiæ tradunt. interim literis ad omnes prouincias missis, magistratus aut eorum legatos euocant, militem conscribunt, Hispanos hostes patriæ publico edicto proscribunt, debellandosque decernunt. *Causa tam multùs Hispanorū in Belgio.* *Hispani Alostum Flandriæ occupant.* *Bruxellēsium seditio, et Cōsiliariorū captiuitas*

Maximilianus, Artobrigæ comitijs conuocatis, exposuit Imperij Principibus apparatum bellicum, qui Byzantij fiebat, petit ab eis subsidium ad Imperij defensionem: significat etiàm, se Regem Poloniæ electum, Lituaniam, Liuoniam, reliquasq; vicinas prouincias iam Imperij membra factas. petit nè quas Germanorum copias Imperij fines exire patiantur, multaque de veteri Iustitia Germanorum verba facit. *Comitia Artobrigæ habita.*

Stephanus intereà Battor per Mysiam superiorem in Poloniā profectus, ad 9. Calend. Maij incolumis in regni fines peruenit: vbì honorificentissimè exceptus, vnctus

1576

Stephanus Battor Poloniæ Rex vngitur.

& coronatus est ab Episcopo Vladislauiensi: Gnesnensis enim Archiepiscopus, cuius id muneris est, eò quòd Cęsaris partibus studeret, coronationi noluit interesse. Lascus Palatinus, multiq; è primarijs Cæsareanis sese subduxerant, atque aliò extra regnum commigrârant. Anna quoquè Iagellonica ipsis Calend. Maij Regina inauguratur.

Battoris ad Maximilianum legatio.

Ad Moscū legatio.

Battor mox à coronatione legationem ad Cęsarem mittit, orans, vt quoniam ipse per tot Principum inuidiam, factiosorumque ciuium dissensionem regnum illud assequi non potuisset, æquo animo ferret illud ad amicum, & sibi deditissimum regem peruenire, vt multorum sanguini parceretur. Similem ad Magnum Moscouiæ Ducem legationem mittit. Cæsar respondet, id fieri non posse honorificè, vt Polonos tam leuitèr pœniteat electionis, nulla prægnanti causa interueniente: neque se passurum, vt regnum illud ab alio occuparetur, in quod ipse legitimè fuerat electus. Moscus verò celebrem legationem ad Cæsarem mittit. quæ cùm admissa esset ad Cæsaris, tunc Iuliobonæ commorantis, colloquium, Ducis literas in aurea tela inuolutas, argenteoque vase amplissimo impositas obtulerunt: tegebatur autem vas panno aureo tam longo, vt vtrinquè pauimentum attingeret. Summa autem legationis erat, Ducem Cæsari, si regnum Poloniæ armis sibi comparare velit, omne genus auxilij promittere. Cæsar Duci gratias agit, auxilium oblatum se acceptare dicit, sed in magis idoneum tempus id reseruare.

Mosci ad Maximilianum legatio.

Initia & causæ belli postremi inter Moscouitas & Polonos.

Erant induciæ inter Polonum & Moscum. Moscus nulla facta obnunciatione spetarum induciarum, cum filio natu maiori repentè Liuoniam inuadit, & barbarica crudelitate in ædificia, castra, pagos, pecora & homines debacchatur, omnia ferro, flammaque deuastans. Iussum est legatis, vt res ablatas repeterent: Moschus verò ad repetitionem superbè respondet, non modò res ablatas, sed & Lituaniam & Poloniam ad se pertinere, has prouincias per arma se petiturum. Pactæ sunt tamen aliquot mensium induciæ, ex quibus Dux Liuoniam & Curlandiæ Ducatū excipi volebat, & quidquid ad Prutenorum fines pertingit: ea ad se pertinere contendens. Rex contrà sui hæc iuris esse, nec posse his legibus inducias acceptare. Dimissis itaque legatis, Moscus Vendā in finibus Liuoniæ obsedit, bisq; violenter oppugnās, bis magna suorū clade à mœnibus est repulsus. Liuones colle-

collectis & ipsi copijs in hostem irruentes, Moscouitas 1576
penitùs deleuerũt. Missæ itaq; binæ legationes à Mosco pro inducijs prædictis conditionibus impetrandis, quas cùm obtinere non posset Dux, indignatus non modò Liuoniam, sed & Vitepscenses, qui ditionis Lituanicæ sunt, cœpit infestare. quam ob causam Curlandiæ Dux, & Liuones Regem ad defensionem solicitârunt. Remissaitaque Mosci legatione, Rex illi manifestum bellum indixit.

Ecclesiastic orũ bonorum in Gallia venditio.

Henricus Galliæ Rex quia re pecuniaria laborabat, Episcopum Parisiensem Romam mittit, impetratque à Pontifice, vt ecclesiastica bona ad centum & quinquaginta millia nũmûm vendere liceret. Galli verò Catholici nequaquàm tam pudendæ atque iniquæ paci, Regi violentèr extortæ, subscribere voluerunt: Parisijs templi Metropolitani Canonici, canticum in gratiarum actionem, canere recusârunt: qui hactenùs Regem & Religionem capitis & bonorum suorum periculo propugnârant, eum & clàm & palàm increpârunt. Hugonotæ quotidiè petulantiores fiebant, atque in multis articulos pacis infringebant: facilè animaduertebant Catholici, suam religionem breuì (hac pace incolumi) radicitùs extirpandam. Nouum itaque fœdus inter sese ineunt, quo sese, suas vxores, liberos & facultates, pro Religionis Catholicæ & Regis defensione, deuouebant. ad quod qui recipiebatur, ad sancta Dei Euangelia iurare debebat, se Catholicam Romanam Religionem, & Regem contra omnes aduersarios ad extremũ halitum propugnaturũ, idque sub pœna anathematis & æternæ damnationis. Fœdus hoc, Sacrum appellatum, in Picardia primùm inceptum est, & confestìm ab alijs prouincijs alacritèr acceptum: nè tamen Gallia nouis belli difficultatibus implicaretur, decreuêre nihil tentare, antequàm Reformati (vt vocari volebant) nouum de pace edictum violâssent, & in nationali concilio de Religione decretum esset.

Catholici Galli iniustam & impiã pacem nolũt approbare.

Fœdus Sacrum in Gallia.

Condæus Rupellæ insidiatur.

Condæus & Hugonotæ præpropero suo zelo, dum voluptatem belli & tumultuum decoquere nondum possent, primùm Rupellæ insidiantur: sed cùm Rupellenses malo suo edocti, Condæum in oppidum recipere nollent, ille ope Mirembelli Broagium occupat, bellique sexti classicum cecinit, quod socij tamen minimè probabãt. Iterùm Rupellenses, vt in oppidum reciperetur, obnixè rogat: Prætor & ciues cordatiores, hoc tempore tam difficili aditum negârunt. Tribuni militares, & ecclesię Ministri,

1576 quique seditionibus quàm paci magìs studebant, omninò Condeum recipi volebant: immò literas, vt aduentũ accelerarent, ad eum miserunt. Qui cùm vrbem ingressus esset, mox calumniã struebat his, qui eum anteà admittere noluerunt, eosque proditionis insimulabat. Prætor & qui accusati erant, crimen negabant, accusatorem nominari cupiebant, diris se deuouebant, si quid vnquàm sinistri in patriam essent meditati. Vrbe exire vetantur, decernuntur iudices, qui hac de re quæstionem haberent: inuentum est, accusationem esse falsam, & merã in scholis Caluini vsitatam praxin. indè ciues suffascinauit, & de apparatu Catholicorum aduersùs Reformatos multa locutus, ád custodiam suæ ciuitatis eos hortabatur.

Calũnia.

Blesensis conuentus in Gallia.

Cùm autem nouæ quotidiè ad regem querelæ vtrinquè adferrentur, & edicti pacificatorij articulo LV. vniuersorum comitiorum conuocatio Blesis erat promissa, commodum Regi visum est, eam accelerare; vt quisque suas quelelas in medium proponeret, & de authoritate Regis, regniq́ue incolumitate conseruanda & stabilienda, consuleretur. Indicta itaque sunt hæc comitia, regijs codicillis per vniuersum regnum publicatis. Legati ad ea sunt à Catholicis, ex tribus Ordinibus, viri graues, prudentes, summæq́ue authoritatis. Expectabatur Nauarræus, Condæus, Anuillius, cæteriq́ue istius factionis legati: sed prudentiam, authoritatemq́ue Catholicorum metuentes, suæq́ue causæ bonitati diffidentes, eò venire verebantur: & vt subterfugium haberent, aiunt, Comitia non legitimè conuocata. Legati ad Hugonotarum præcipuos Principes missi sunt, qui eos ad comitiá inuitarent: sed nihil effecêre. Rex post ieiunia, amburbiasq́ue supplicationes, felix Comitijs auspicium dedit. Actum est initiò de Religione. Orârunt trium Ordinum legati prolixè & grauitèr: vnanimiterq́ue suadent, nè Rex aliam in regno quàm Catholicam, Apostolicam, Romanam Religionem exerceri permittat: ostendunt multis rationibus & argumentis, nullam pacem esse posse diuturnam, quæ diuersis religionibus nitatur. Adducunt exempla Reginæ Angliæ, & Germanorum Principum, qui experti quanta mala pareret religionis diuersitas, seueris mandatis prohibuêre, omnem præter vnam, cuius ipsi erant, religionem. In hoc omnium Ordinum legati consentiebant, vnam, Romanam, Catholicam religionem seruandam. Non reclamabat Nauarræus, non Anuillius licèt absentes: sed in modo, ad

Vnam Catholicam Religionẽ obseruandam, nec aliam admittendã.

do,ad

do, ad euentum istius consilij perueniendum, non idem sentiebant omnes, dum quidam armis, si aliâs non liceat, id tentandum; alij pacem non interturbandam putarent. Vicit tamen eorum opinio, qui extrema quæque tentanda dicerent, priusquàm religiones diuersæ admitterentur. *1576*

Philippus Hisp. Rex instructissimã classem in Africam misit, vt Susum & Archanchenẽ, Mauritaniæ insulas adiret. præerat Marchio S. Crucis. Luzalis Turcicæ classis præfectus, postquàm intellexit classem regiam in Sicilia ad anchoras stare, mittit eò triremem, quæ, quid consilij captarent regij, exploraret. Erat in ea Neapolitanus quidam adolescens captiuus, miræ pulchritudinis, quem nauarchus in delicijs habebat, cuiusque pudicitiæ insidiabatur. ægrè hoc tulit adolescens, conuenitq; clàm cum alijs captiuis, vt primùm nauarchum, deindè reliquos Turcas dormientes interficerent. euentus consilium secutus est. Captiui liberati cum naui salua Neapolim venerunt. nunciat adolescens ille, Turcas Melitensibus bellum parare: id se in triremi audiuisse. Quod vbi intellectum est, Marchio S. Crucis cum classe reuocatus est. Præfectus verò Zacynthi triremem emittit, vt quid moliantur Turcæ exploret. Illa postquàm redijsset, indicat Turcicam classem non esse metuendam: milites, qui in ea erant, tyrones esse, & tantùm se exercere in rebus nauticis, quo ad bellum fierent expeditiores.

Apparatus Hispani in Turcas & Mauros.

Insigne factum adolescentis Christiani.

Cæsar Maximilianus cùm in comitijs Ratisbonensibus auxilia Principum Germaniæ contra Battorem & Turcam plurimùm vrgeret, tandèm impetrauit à Boëmis, Pannonibus, Slesijs &c. certos armatorum numeros: sed dum metuit, nè si Battori bellũ moueat, omnes Turcicas vires in se cõcitet, tardè progreditur, & tandèm calculis & cordis palpitatione correptus, inter has solicitudines Ratisbonæ moritur. In cuius locum Rudolphus, eius nominis secundus, Maximiliani primogenitus, in ijsdem comitijs Cęsar proclamatur, Battorique regnum quietum relinquitur.

Maximilianus II. moritur, & Rudolphus II. Imperator eligitur.

Tachmas Persarum Rex, qui anno superiori obierat, Caidari tertiogenito regnum reliquerat: sed cùm ignauus ille esset, & regno minùs dignus, Ismahel secundogenitus à sorore & proceribus regni carceribus, in quos iussu patris coniectus erat, eximitur, & decollato Caidare rex creatur. Qui vt regnum stabiliret, paulò post

Persici regni successiones.

1576 creationem se domi continuit, iussitque diuulgari, se mortuum esse. quod cùm iam crederetur, detecta sunt multorum occulta odia, & in regem conspirationes, quæ per coryphæos ad Regem perferebantur. Rex hostes suos vbiquè capi & necari iubet, collectisque copijs fugientes ad regni fines persequitur. Turcæ contermini metuentes sibi bellum parari, excursiones faciunt, & fines Persiç lacessere cœperunt. Persç dum iniuriam vlciscuntur, belli noui initium dedére. Sed Ismahel cùm sex menses regnâsset, à sorore veneno extinguitur, cui Hodabendes primogenitus successit. is Emircano Mirisi filio suo cœpti belli contra Turcas continuationem demandauit : conscriptisque magnis copijs, Babylonem proficiscitur, vt pro more regni illic se gladio accingeret. Quæ fama cùm Byzantium esset perlata, Amurathus veritus, nè Persa loca sibi olìm sublata, bellica manu repeteret, exercitum collegit, & in fines Persarum misit.

Ismahelis callidum factum.

Persici & Turcici belli initia.

Belgæ ab Hispanis prope Louaniũ cæduntur.

Incrudescebat quotidiè magìs magisque Belgarum in Hispanos odium, & aperto bello res gerebatur. Dn. de Glimes milites pro Ordinibus collegerat, quos in Hispanos duceret : sed cùm inter Louanium & Thenas concurrerent, Hispani Belgas fundunt & profligant. qua in pugna multi ciues & Studiosi Louanienses, rei nouitate exciti, perierunt.

Gandauẽsis conuentus.

Multas & æquas conditiones in conuentu Bredano à Rege Geusijs propositas diximus suprà, cumque primum Auraicus responsum dilatorium misisset, & morte Requensenij, Ordinumque (quibuscum tacitam conspirationem fecerat, sibique ex ijs quamplurimos fauere non ignorabant) gubernatione, causæ suæ feliciorem euentum speraret, legatos nouem Gandauum mittit. Ordines quoquè reliqui, qui Regi parebant, quosdam viros Ecclesiasticos, Nobiles, Doctores, aliosque viros magnæ authoritatis nominârunt, qui cum Auraicis de nouæ pacis nundinatione conuenirent.

Traiectẽsiũ ad Mosam cum Hispanis simultas.

Traiectenses intereà ad Mosam Montesdocã præsidij Hispanici præfectum, ad se in curiam vocantes, vbì comparuisset, in vincula coniecerunt: qui verò ei operam vicariam in militia præstabat, Martinus de Ayala, statìm cum Hispanis vrbe expellitur. Sed Alonso de Vergas, & D. Ferdinandus, hic peditum, ille equitum præfectus, statim aliquot copias contrahentes, in suburbia

ducunt;

ducunt: & portam Bruxellensem clàm, quibusdam Hispanis intromissis, occupantes, Montesdocam liberant, vrbemque in suam redigunt potestatem. *1576*

Sub finem verò Octobris Hispani cum Polvvilero, Obersteinio & Carolo Fuggero, Germanorum chiliarchis, fœdus ineunt: iurantque se communibus armis Religionem Catholicam, & Regis authoritatem, contra coniuratos Ordines defensuros. Sed Obersteinius datam fidem Ordinum corruptelæ paulò pòst prostituens, vnà cum Egmundano Comite, Hauereo, & Champanio nobilissimum emporium Antuerpiam ingressi occupant; arcemque expugnare volentes, omnem operam in propugnaculis, aggeribusque excitandis insumpserunt. Cæterum Hieronymus Rhoda præses, Sancho Dauila arcis præfectus, & Alonso Vergas, statim ad arcis defensionem cum omnibus Germanorum, Hispanorum, Italorumque copijs conuolantes, primumque maioribus tormentis vallum recèns ædificatum conuellentes, posteà eruptionem faciunt; magnoque impetu in vrbem incurrentes, fugant, capiunt, & iugulant quoscunque obuios habebant: vrbemque ipsam armata manu Ordinum imperio eripuerunt, sibique subiecerunt, magna cum vicinorum populorum admiratione, quòd vrbem populosissimam, tot præsidiariorum equitum & peditum millibus munitam, non noctù, sed multa luce; nō clàm, sed palam; non insidijs, sed aperto Marte Andabatarum more audirent expugnatam. Sæuitum est in vtriusque sexûs homines, omniumque ædes direptæ. Capiuntur Egmundanus, Capreus & Goignius: Obersteinius in aquis suffocatur: Hauereus verò & Champanius fuga elapsi, ad principem Auraicum salui peruenerunt. *Hispanorũ & Germanorum confœderatio.* *Antuerpia ab Hispanis occupatur et diripitur.*

Eodem die quo hæc fierent, Iohannes Austriacus, duobus tantùm comitatus socijs, mutato habitu, velocissimis equis Luxenburgum venit, Belgij gubernaculum, quod ei a fratre Rege Hisp. commendatum erat, arrepturus. Octauo deinceps mensis Nouembris die, Ordines vtriusque factionis Gandaui in publico conciliabulo inter sese de pacis conditionibus, 25. articulis comprehensis, conuenerunt. Summa pactorum erat, vt Hispanos, aliosque exteros milites Belgio eijcerent: ijs eiectis, Ordines generales coirent, agerentque de statu Religionis & Reipub. in Hollandia, Zelandia, locisque confœderatis: vt in alijs prouincijs Religio Catholica Romana inuiolata maneat, nec contra eam aut eius cultores *Iohannes Austriacus Luxẽburgũ venit.* *Pax Gandauensis.*

1576 vlla petulantia exerceatur: vt Regi sua authoritas maneat: vt iniuriæ vtrinquè perpetua sepeliantur obliuione: captiui vtrinquè dimittantur: fortunæ, fama & honor pristinus omnibus partis vtriusque hominibus restituantur: vt æs alienum a Principe Auraico hactenùs in vsum belli contractum, ab omnibus simul prouincijs soluatur: Buranus Comes ex Hispania remittatur &c. Subscripta sunt hæc à trium Ordinum legatis, partis vtriusque, & per omnes prouincias promulgata.

Gandauēses arcem expugnāt

Postridiè arx Gandauensis à 10000. ciuibus obsidetur, & maioribus tormentis grauiter concutitur, donèc Hispani, qui in præsidio erant, sese dedere cogerentur. Idem eodē ferè tempore Valenceuis in Arthesia factum. Hispani verò & hîc, & illic, illæsi sunt dimissi.

Patriarcha Constantinop. Germanis respondet. Orietalis & occidētalis Ecclesiæ cōsensus.

Constantinopolitanus Patriarcha sæpè nunc à Crusio & Chytræo prouocatus, vt ad articulos fidei, qui ei à Luteranis erant transmissi, responderet; tandèm hoc anno censuram suam absoluit, & Germanis transmisit. Quam cùm legisset Germani, nec obscurè intellexissent, Orientalem Ecclesiam cum Romana (quatuor antiquis Græcorū erroribus exclusis) optimè conuenire, cum Lutetanorum verò doctrina toto cælo discrepare: pœnitentia ducti, & rubore suffusi, & sua & Patriarchæ scripta supprimere studuerunt; nè, si ederentur, & Romanæ religionis vetustas & synceritas, & suæ nouitas ac peruersitas toti mundo constaret; vt satis liquet ex epistola Crusij ad Chytræum posteà transmissa.

Belgarum Ordines in Hispanos se armant.

In Belgio verò quotidiani conflictus inter Ordines patriæ & Hispanos conspiciebantur: nunc hi, nunc illi superiores. Sed quia Ordines re pecuniaria laborarent, missi sunt legati ad Reginā Angliæ, aliosque Principes ad pecuniam ab illis æruscandam: quod Angla non difficulter ipsis concessit.

Ordines Belgici Stellam quendam, hominē suæ factionis studiosissimū, Groningā miserunt, vt clàm, non cum Gubernatore & præfectis primarijs, sed cum certis militibus ageret, quô in verba pacis Gādauensis iurarent, eamq; per Frisiam & Groningense territoriū promulgarent. Sed cùm Gubernator Caspar de Robles, Dominus

Groningēsiū tumultus.

Byllius, hanc conspirationem intellexisset, Stellam comprehendi, & in vincula conijci mandauit, atque militibus suis nouum sacramentum proposuit: quod cùm quidam acciperent, alij à Stella corrupti negarēt, Gubernator Losyum capitaneū mense Nouēbri ad se vocat, eiq; sacra-

men-

mentum hoc proponit. quod cùm ille improbaret, reuersus ad suos, cum Villerio atque alijs factiosis in Byllium coniurârunt: eum in vincula cõiectum, durissimis indignisque modis tractârũt. Mox etiàm Dominum de Rijsbroeck generum Byllij apprehenderunt. Stellam liberârunt, & cum literis ad Ordines Bruxellas remittunt, eis omnem obedientiam promittentes. Paulò pòst cõspirationis, proditionisque authores Villerius, Monceauius, Champyus, & Losyus in carceres detrusi sunt. 1576 *Dominus Byllius capitur.*

Vltraiectenses, audita castrorum quorundam expugnatione, omnem apparatum faciunt, vt suum quoquè, pulsis Hispanis, occuparent. Franciscus Dauila arcis præfectus, cùm tormenta in vicinas turres, locaque editiora cerneret à Magistratu comportari, nec obscurè intelligeret bellum sibi parari: ipso die D. Thomæ, meridiano tempore, quosdam Hispanos ex castro in vrbem mittit, qui quid in vrbe ageretur explorarent. Hi cùm in proximas plateas venissent, & in ijs excubias dispositas cernerent, ijs aut interfectis, aut fugatis, ignem in ciuium ædes conijciunt, & se in castrum recipiunt. Mox præfectus in vrbem maximis tormentis detonare, & ad vicinas domus fulminare: ciues cum Germanorum præsidio, quod in vrbe erat, mox aggeres erigere, propugnacula extruere, ædes proximas terra opplere, & tormenta in arcem dirigere cœperunt. Nocte Hispani exiguam scapham conscendentes, fossam traijciunt, & ædes ciuium iniecto igne inflammârunt. Ciues cùm accedere ad incendium restinguendum non auderent, Franciscanos & Dominicanos, quos parui faciebant, compulerunt ad illud periculum adeundum. Tormenta quoquè cùm ad arcis pomœria essent pertrahenda, eosdem monachos adegerunt, vt cum periculo vitæ huic operi sese accingerent. erat autem in arce Franciscanorum Guardianus Godefridus Leodius, cuius auspicijs hæc geri ciues existimabant. Dauila cùm per aliquot dies à tormentorum maiorum explosione non desisteret, multos ciues, ciuiùmque splendidas ædes perdidit, atque prostrauit. Turrem alteram insignis Ecclesiæ Diuæ Mariæ Virginis, & partem turris Diui Iacobi, eò quòd ex ijs multum damni inferebatur Hispanis, disturbauit. *Vltraiectẽses Hispanos in arce obsident.*

Tota hac æstate pestis per Italiam, Siciliam, & Turciam ità desæuiebat, vt solis Venetijs centum hominum millia interierint: sublata sint vbiquè commer- *Pestis in Italia.*

cia

1577 cia cum exteris. Clathri in vijs publicis exædificabantur, nè vnius vrbis ciuibus ad alterius pateret acceſſus. Noſocomia procùl extra vrbes conſtruebantur, ad quę, qui lue hac infecti erant, deportabantur. ſupellectilia eorũ concremabantur, & illorum precia ex publicis ærarijs, hæredibus reſtituebantur. Sæuitum eſt in canes & feles: Literæ nè mitterentur interdictum, nisì ad Summum Pontificem, nec eæ quidem, nisi abſque cera & lineis vinculis obſignatæ. Hac exportationis, importationisque denegatione, tandèm factum eſt, vt multis in locis, & præcipuè Mediolani, ſumma eſſet rerum omnium penuria, & fames duriſſima, adeò vt nisi Cardinalis Borromæi liberalitate (qui omnia ſua in hac neceſſitate profudit) Parmenſiumq; bonitate, Mediolanenſes adiuti fuiſſent, fame interijſſent penè omnes.

Perſa Turciam depopulatur. Perſarum Rex collectis octoginta equitum millibus fines Turcicos cœpit depopulari. Sed cùm Amurathus maximam ſuorum cladem ex peſte accepiſſet, & cum fame confligeret; cumque ex Battore intellexiſſet, Imperij proceres Christianos arma parare, non auſus erat eas quas decreuerat copias in Perſas mittere.

Catholici in Gallia vnam religionem ſeruandã ſtatuunt. ANNO hoc 1577. bella in Francia iterùm recruduerunt. Nam cùm ſuperiori anno in conuentu Bleſenſi, Petrus Epicanacus Lugdunenſis Archiepiſcopus, pro primo Ordine disertè, atque celebri, ſui, totiusque ordinis Eccleſiaſtici nominis palma, peroráſſet; pro ſecundo, qui Nobilium eſt, Claudius Baufremontius, Seneſcei Baro; pro tertio verò Varſorius Pariſienſis patrõnus; omnesque irrefragabilibus argumentis docuiſſent, nullam aliam Religionem, præter Romanam, in regno Gallico admitti debere: ab omnibus legatis in eorum itum eſt ſententiam, quam & Regina, Mompenſerius, Coſſa, Bironius, Moruillereus, & Bellieureus, vnà cum Rege ipſo approbàrunt. Miſſi ſunt legati ad Nauarręum, vt & ipſe huic ſententiæ ſubſcriberet: qui id facere recuſauit. Initio itaque anni huius 1577. Rex Ordinum delegatis proponit, ſi regnum denuò in tumultus bellicos incideret, vndè auxilia eſſent petenda: declaratque, de Nobilium alacritate, bonaque voluntate, ſe non dubitare: de Eccleſiaſticis quoquè, & prouinciarum vrbiumque Magiſtratibus benè ſperare. Se verò dominij ſui bona trecentis librarum millibus annui census, cum Ordinum tamen cõſilio & aſſenſu, vendere decreuiſſe. Petere itaque

ſe, vt

se, vt & illi Regiam Maiest. pecunia iuuent, & postridiè reuersi ad hæc respondeant. Reuersi altero die triũ Ordinum legati, omnem opem, si arma sint resumenda, pollicentur. Tertius verò Ordo, in vendendis dominijs ipsius Regis, sinè maiori prouinciarum mandato, noluit, assentiri. Paulò pòst, dimisso conuentu, Rex prouinciarum Gubernatoribus scripsit, Ordinum trium legatos orâsse, vt vna tantùm Catholica Romana Religio, per totum regnum exerceretur: eorum postulato se annuisse. cauerent igitur, nè aliarum Religionum exercitia permitterentur. 1577

Bellum Francicũ recrudescit.

Aegerrimè tulerunt hoc edictum Hugonotæ, & publicis scriptis querelas suas instituebant, & Catholicos publicæ quietis hostes esse proclamabant. Catholici scriptis & viua etiàm voce sese defendebant: Non tantùm propriorum malorum causas esse Hugonotas, sed omnium miseriarum, quæ in vniuersum regnum exundabant: ipsos æquissimis conditionibus in præteritis bellis non contentos, nouos semper tumultus excitâsse. Superioris pacis decretum violenter Regi, inuitis Ordinibus, fuisse extortum: ob id, & quia regno esset perniciosissimum, iure posse abrogari. Ex edicti sententia, vnanimi Francorum omnium consensu, à Rege comitia fuisse conuocata, vt ipse subditorum suorum querelis & necessitatibus prouideret, & quod regno commodissimum esset, ex trium Ordinum suffragijs statueret. In his autem comitijs tres Ordines decreuisse, Regemque approbâsse, vnam tantùm Catholicam, Apostolicam, Romanam religionem seruandam esse, & huic contrariam, quam Reformatam vocant, abolendam: hoc ad conseruationem cuiusque Ordinis fore vtilissimum. Prætereà notum esse omnibus, aduersarios ante comitiorum decisionem, primos arma mouisse, vrbes intercepisse, pecuniæ summas non mediocres subditis regijs violenter extorsisse, magnos belli apparatus fecisse. His de causis dici non posse, Regem iniquè agere, si aduigilet, nè quid aut ipse, aut fideles subditi sui, capiant ab hostibus detrimẽti. Ad hæc aduersarij respondebant, Comitia non esse legitima, secundùm sacros Canones non posse res Ecclesiasticas à personis laicis disputari, aut tractari: aliaque multa absurda, suo se iugulantes gladio, spargebant: vt qui laici & profani omnes, nouam religionem instituere sibi fas, ordiniqúe Ecclesiastico veterem suam defendere nefas esse, sustinebant. Intereà dum partes dissidentes scriptis hoc modo contendunt,

Catholici se purgãt.

Hugo-

1577 Hugonotarũ principes copias cogunt, seq; ad nouum bellum parant. Rex ad Condæũ mittit legatos, qui declararent, eum iustam causam belli gerẽdi non habere. Varias quoq; legationes ad varios Principes decreuit, quę ostenderent, quàm iustã haberet causam, nouitiã tollendi religionẽ: peterentq;, nè hostibus suis, quos ferro persequi decreuerat, si edicto suo parere nollẽt, auxiliarẽtur. Similes legationes ad Comitẽ Palatinum Ludouicum, eiusq; fratrem Casimirũ, & Hassiæ Lantgrauiũ Guilielmum misit. Casimirus nomine suo & fratris acerbè satis & minaciter respondit. Lantgrauius modestiùs: causam quidem Reformatorum (vt vocant) exercitiumque vtriusque religionis propugnabat, tamen se ipsis opitulaturum non esse, pollicebatur. Sub istis legationibus Nauarręus Aquitaniam ad bellum armat, & Condæus cum Rupellanis, vicinisque populis, nouam confœderationem contrahit, postquam iam antè protestationem, contra comitiorum definitionem, publicârat.

Amstelredamenses Auraicum Gubernatorem nõ recipiunt. Dum Condæus & eius cõplices sese in Regẽ armant in Gallia, Princeps Auraicus Gãdaui nouas Regis excludendi, Religionisq; Catholicę extirpãdæ, machinas meditabatur: misitq; literas ad Status Hollandię, vt Amstelredamenses ad Satisfactionẽ petendam, & suas partes sectandum allicerent. Definitũ enim erat 7. pacificationis articulo, vt Princeps Hollãdiæ, Zelãdię, & diœceseos Vltraiectensis gubernaculũ reciperet, ea lege, vt ciuitatibus, quę hactenùs Regi, sub Catholica religione paruerant, in iis quæ ab eo peterẽt, tam quo ad Religionẽ, quàm quo ad illarũ priuilegia, satisfaceret. Amstelredamenses, qui incredibili fidelitate, & Regẽ, & Religionem Catholicam propugnabãt, cùm qualem optabant Satisfactionẽ ab Auraico impetrare non possent, vrbem suã, nobilissimũ emporiũ, & ad recuperandam Hollandiã Regi commodum, aduersùs omnes Auraicorũ insidias, alacritèr tuebantur.

Mensis Ianuarij 20. Pacis Gandauẽsis decreta, per Frisiam, territoriumq; Groningẽse promulgãtur: & Comes Renneburgius harũ regionum administrationẽ suscepit.

Iohannis Austriaci in Belgium aduentus. Iohannes Austriacus, Octauio Gõzaga, alioq; Hispano comitatus ignoto habitu (vt diximus) magnis itineribus per Galliã, vbì Regem prandentẽ vidisse dicebatur, tandèm Romanduorum Augustam, sub finẽ anni precedentis peruenit. Misit istinc, qui Ordinibus significarent, se adesse: ægerrimè ferre casum & direptionem Antuerpianam. Omnium tamen miseriarũ & calamitatum

Bel-

Belgicarum iam finem aduenisse: nihil aut Regi, aut sibi gratius esse, quàm prosperitatem, felicitatemque Belgij videre. Prouincias hanc habere posse, si æquitatem priuatis quorundam hominum affectibus velint anteferre: si nolint, se non minùs ad bellũ, quàm ad pacem missum. 1577

Ordines ad Austriacum mittunt: petunt, vt si in Gubernatorem acceptari cupiat, Gandaui factam pacificationem approbet. Conuentum est inter Austriacũ & Ordines, paucisq; mutatis, quibusdam latiùs expositis, nouam pacis formulam, re, non verbis eandẽ, XIX. articulis comprehensam, & Perpetuum Edictum appellatam, condiderũt. Quod cùm à Rege, Ordinibus, & Austriaco esset confirmatum, Bruxellis mense Februario, paulò pòst vnionem, inter Ordines & Auraicum factam, proclamatur. Et quoniam articulo XI. istius edicti, Ordines Deum erant hominesque testati, se integrè, incontaminateq; nostram sanctam, Catholicam, Romanam Religionem seruaturos, obedientiamq; Regi non violaturos; Antuerpienses, vt huic articulo satisfacerent, omnes concionatores hæreticos, ad se vocatos, vrbe excedere iusserunt, Iohãne Saligero reclamãte, & dira minitante, quasi indignos se verbo Dei redderent, iramq; Dei in se prouocarent. Faxit Deus, nè reuocando concionatores istos, quàm expellendo, vindictam Dei sibi concitauerint maiorem.

Austriaci cum Belgis pacifi.

Iohannis Saligeri protestatio.

Vltraiectensiũ ciues, ductore Comite Bossuuio, iam beneficio pacis è vinculis libero, adhuc arcẽ obsidebant, magnã in vrbe cladem ab Hispanis accipientes: qui cùm Austriacũ ad pacem & Hispanorũ dimissionem propensum cernerent, longaq; obsidione, multis vigilijs, quotidianisq; pugnis penè enecti, vitã, fortunasq; suas pacti, eodem mense Februariò arcẽ ciuibus condonârũt. Et quanuis in Comitis à Bossu verba ciues iurâssẽt, & se Regi castrũ illud fideliter seruaturos & tutaturos esse sanctè promisissẽt, tamẽ aliquot eius moles & ędificia priùs demoliti sunt, q̃ in eorum manus traderetur. Posteà verò furioso quodã & violẽto impetu, in summę ędis Exedrã (quod cathedralis Ecclesiæ Capitulũ vocãt) irruperũt, & ab Ordinibus Diœceseos cõgregatis extorserũt, vt quanuis nolẽtes & inuiti, tormẽta bellica, & alia omnia ad arces muniẽdas necessaria, eis permitterẽt, ex castro in ciuitatem transferẽda. quod cùm fecissẽt, nõ ità diù pòst, arcẽ ipsam, tantis sumptibus à Carolo V. ędificatã, funditùs euerterunt. Multi insignes & patriæ salutis studiosi viri, ciuium suorum petulantiæ non ignari, arcem non ciuium libidi-

Vltraiectenses castrum deditione occupant.

Vltraiectenses Vredenburch diruunt.

1577 libidini, sed militum patriæ fidei committendam suadebant. ruinam arcis, sinè qua ciues ęgrè in officio contineri possent, iam quasi præuidentes. Sed cùm eorum consilium reijceretur, in spontaneum exilium abire maluerunt, quàm rebellium insolentiæ exponi. Inter quos primus fuit Reuerendus ac nobilis vir D. Ioannes Bruhesius templi Metropolitani Decanus & Ordinum patriæ primus, qui secunda Martij, cùm iam arx ciuium potestati tradita esset, relictis omnibus fortunis, sedeque magnificentissima, Vltraiecto Amorfortiam cõmigrauit. Vbì cùm biennium ferè vixisset, nec ibì ab Vltraiectensium violẽtia tutus, Embricam profectus, tandèm Coloniam venit, multa pro Religione, multa pro Principe suo passus. Eodem quoquè tempore Groningenses Ordinibus fidelitatis iuramentum præstiterunt: in cuius rei gratiam, ipsi vicissim Groningensibus concedunt, vt arcem regiam, anno 1570. ædificari cœptam, demolirẽtur. Paulò pòst Edictum perpetuum Austriaci proclamatur, Byllius que & alij captiui dimissi sunt.

D. Iohannes Bruhesii Decani exilium.

Groningẽse castrum diruitur.

Austriacus interim Louanium venit, vbì à multis Comitibus, Baronibus, & nobilibus magnificè excipitur: qui ab ipso vicissìm tam liberalitèr habiti sunt, quàm si nunquam in Regem peccâssent. immò Hesium ipsum, qui tam grauitèr deliquerat, 2000. ducatorum annuè donauit: conuiuia, ludos, festiuitatesque, tali cum comitate, familiaritate, atque discretione exhibuit, vt omnes in suî desiderium, atque amorem raperet. Liberalis erat in pauperes supra modum, atque erga eos non minori quàm erga diuites affabilitate, benignitate, clementiaque vtebatur; malens prudenter aliquid suæ authoritati derogari, quàm cuiquam crudelis, aut barbari ingenij dare suspicionem. In grauioribus consilijs & actionibus expediendis, tanta vtebatur celeritate, dexteritate, atque prudentia, vt tantas animi dotes admirarentur omnes. Qua gratia omnium oculos, animosque in se conuertit: totusque cum populus, non secùs, quàm Machabæum quendam, cælitùs ad pacem stabiliendam, & Ecclesiam restaurandam, missum suspiciebat.

Austriacus Louaniũ venit, eiusq; laus.

Inuidebant hunc populi fauorem optimo Principi Auraicus & sui, metuentes se neglectum iri, aut res suas deteriores in posterum fore, si Austriaci virtutes omnibus innotescerent. Curritur itaque ad familiarem veteratoriarum artium officinam, habetur concilium, excogitantur calumniæ, struuntur insidiæ, spargitur in vulgus,

I. Austriaco insidiæ structæ.

gus, Austriacum non tam benè velle Belgis, quàm simulabat: inire clandestina fœdera cum externis Principibus, clàm nouos exercitus conscribere, extremam Belgij perniciem moliri: nunquàm Ordines stabilem pacem habituros, priusquàm Austriacum compræhenderent, atque in custodia detinerent. Credebant Delphico suo vati Hollandi, Zelandi, & vicini populi, quibus Austriacus non nisi per nomen innotuerat; Brabantini non æquè. 1577

Non ignorabat hæc Austriacus: vt itaque sinistram suspicionem tolleret, cùm iam 20. Martij, pactus scilicet dies adesset, Philippo Croy cum suis Gallis Belgicis arcem Antuerpianam tradit, Hispanis euocatis. Cui traditioni Sancio Dauila interesse noluit, præuidens quid indè futurum esset: sed negocium Martino del Hoyo, vicario suo commisit, qui Arschottano cum clauibus obuiàm procedens, in arcis ponte, cum Secretario Oscouedo iuramētum fidelitatis, pro more, postulauit. Arschottanus autem per Deum, Virginem Mariam, super quatuor S. Euangelia iurauit, se arcem fidelitèr ad vsum Regis Hispan. defensurum, nec cuiquam, præter ipsius Regis personam, aut eius successorem, idque cum eius expresso mandato, patefacturum. Ad quod Oscouedum respōdisse nonnulli scribunt: Si sic feceris, Deus te adiuuet: si alitèr, auferat te Diabolus, non corpus tantùm, sed & animam. acclamatum ab adstantibus, Amen. Deindè apertæ portæ, & pontes dimissi sunt. Arschottano claues traduntur, Galli intromittuntur, Hispani egrediuntur. Dici non potest, quanta tunc Antuerpiæ, vicinisque in locis fuerit communis populi lætitia, quanta vbiquè festiuitas. Sed qui prudentiores erant, quibusque Auraici & quorundam Ordinum consilia perspecta, non magnoperè gestiebant, interrogatique,

Austriacus externos milites è castris oppidisq; euocatos, Belgio excedere iubet.

Bætica gens abijt, cur ploras Belgica? respondebant, *dicam:*
A quòd in O *non sit litera versa, queror.*

Putabant enim, etsi abijsset, tamen non obijsse: fieriquc posse, vt si consilia, quæ coquebantur, ad effectum prodirent, gens hæc reuerteretur.

Paulò antè Rex Hispan. aduersa licèt valetudine, ad fratrem scribit, vt quis rerum Belgicarum status sit, nunciare non intermittat. se enim de Belgio valdè solicitum esse. Cui Austriacus statim respondens, inter alia scribit, consultum sibi videri, si se in locum conferat tutiorem, quo commodiùs atque liberiùs res regias posset administrare.

Aliæ insidiæ Austriaco intentatæ.

1577 strare. Dicebatur enim, Austriaco insidias strui à Boniuetio, & Bellingeruillio Gallis, ab Auraico subornatis: easque ab Haueræo & Monducetto Galliæ Regis legato detectas. Harum, aliarumque insidiarum, cùm tot, tantaque indicia essent, vt authores earum meritò examinari potuissent, (quod quidam ex Ordinibus fatebantur) tamen ab ijs nil actum est, atque interpellati respondebant: hos clientes esse magni cuiusdam Principis vicini, cuius indignationem nollent subire. Eodem penè tempore & Secretarius Oscouedo literas ad Regem scribit binas: in prioribus conquerebatur, Austriacũ in periculo versari: in alijs, Ordines solutionẽ promissę pecuniarum summę differre, libertatẽ suo more viuendi asseruare, spẽ exiguã rerum benè gerendarũ affulgere. Vtrasq; literas ab Auraici fautorib⁹ interceptas, Aldegũdus & Tironius Bruxellas perferebãt. Varius de ijs rumor erat. Auraic⁹ veras Oscouedi esse asseuęrabat: cui vero Auraici cognitę erant versutię, hi subornatas esse dicebãt, quô sic Austriaco notam diffidentiæ, aut maleuolentiæ probabiliùs inureret.

Austriacus etsi quasi priuatus negligeretur, nec vt tãtum Principẽ & Gubernatorem decebat, ab Ordinibus haberetur, quamuis multę insidiæ detegerentur, tamen se ea negligere simulauit: nihilque illi prius, nihil erat antiquius, quam Edicto perpetuo satisfacere: omnibus ex locis Hispanos euocauit, & tandem etiam Traiectum ad Mosam Hispanico præsidio denudauit, seseque penitùs dearmauit: vt & captiui vtrinquè dimitterentur, imperauit. Cumque Ordines sexcenta florenorum millia, ad profectionem Hispanorum promissa, soluere non possent, ipse ex suo peculio, summam ingentem ipsis mutuò dedit. Inuitatus tandem, Louanio Bruxellas venit, Legato Pontificio, Episcopo Leodiensi, & Legato Cæsareo comitatus: quos equites 4000. pedites verò 6000. subsequebantur. ab Ordinum verò principibus, & Magistratu ciuibusque Bruxellensibus magna cum pompa exceptus est, die Maij prima.

Bellũ Gedanense. Stephanus Battor Poloniæ iam, cæterarumque Prouinciarum suarum tranquillum nactus imperium, vnicum Gedanum sibi non potuit subiugare. Est autem Gedanum Prussię ad Vistulam fluuium, Germanię limitem orientalem, ciuitas celeberrima, & Septẽtrionis emporium nobilissimum, à Getis & Danis ædificatum, ab ijsque coniunctim nomen habens: nunc Dantiscum appellant. Huius vrbis incolę, cùm superiori anno in Imperij partes, quàm

partes, quàm alterius magìs propenderent, in electionem Battoris consentire noluerunt. Cum autem Senatores mense Septembri à Rege interpellarentur, vt ad coronæ Poloniæ redirent obedientiam, id facere noluerunt, nisì multis ijsque iniquis conditionibus præscriptis. Multa falsa per Germaniam de optimo Rege spargebant, militem colligebant, portas interdiù clausas detinebant, magnamq; petulantiam, ciuium multitudini, vrbisq; firmitati confisi, exercebant. Iritatus Rex, hostes eos declarat: Grebinensem arcem territorij Gedanensis caput, in quam præsidiū deduxerāt, occupat: præsidiū cędit, fugatque, & multos pagos Zulęvvallorū deuastat. Gedanenses accepta hac clade erumpunt, suburbia, pagos & monasteria, inter alia Oliuense Principum Pomeraniæ sepulcris clarum, quæ omnia iuris erāt Episcopi Vladislauiensis, Poloniæ Senatoris, exurunt. Quo facto, legationē ad Regē mittūt, cum eo pacisci volētes. Disceptatū est mēse Octobri, Nouēbri, Decēbri: actū nihil. Vltimi legati 25. Ianuarij huius anni, cū mandatis, à Regia dignitate alienis, venêre. Rex vidēs se ab eis illudi, Bidgostiæ legatis vltimā suā voluntatē scripto porrigit, & sex dierū deliberationē ciuitati largitur. Reuersi ad suos legati, Regis mandata legunt. Duodecimo pòst die ad Regem Rosenbergius veniens, planè à regijs mandatis, quæ tamen omnia pro equitate, vrbisq; priuilegijs militabant, aliena reportauit. quibus auditis, Rex colloquiū abrūpit, indignatusq; ob speciales causas vtrunq; consulē in carcerē conijcit: Lemkā Iurisconsultū remittit: Gedanēses perduellionis damnat: illis omnē securitatem, terra mariq; adimit: aqua & igni interdicit: Belli curam Zborouio ordinis senatorij viro demandat. 1577

Gedanenses ad bellum se parant.

Gedanenses, quia Battor in Grebino & Zuaua parua pręsidia reliquerat, rati se eos, priusquàm nouæ copiæ ijs iungerentur, obruere posse, 7. Aprilis, ipso Paschatis festo, cum ductore suo Iohāne Coloniēsi, quē magnis stipēdijs euocârant, omibus ad bellū necessarijs instructi; magna manu vrbe exeunt, Grebinū recuperaturi, Dersauiā, Gnieuum, Nouum, Staragardum oppida regia, euersuri. Vix omnes portis exierant, & ecce tanta (Deo prophanati festi, & Regis contēptûs vindice) exorta est tempestas, tanta ingruebant tonitrua, tantus decidit cum vento imber, vt propugnaculi vnius pars auulsa, equus ductoris fulminis ictu corruerit. Ductor ipse semiuiuus in vrbē reductus: duo equi alij in fluuium præcipitati. Reducto igitur in vrbem exercitu, secunda, tertia, & sequentibus ferijs idem

Nota Dei vindictā.

1577 tentârunt: sed ab imbribus (Deo sic disponente, quod illi veneficijs adscribebant) sunt impediti. Instructis tandem duobus nauigijs, impositisque militibus, 16. April. ventis secundis, flumine Vistula aduerso, Dersauiam oppugnatum veniunt: ab altera parte terrestris exercitus subsequebatur. Zborouius horum certior factus, suis auxilium ferre maturauit, & 16. Aprilis ad Rokitki castrametatus est: misit 60. Tartaros, qui nauibus imminerent, ipse cum suis totam noctem in equis transegit. Manè oriente sole 17. Aprilis, Coloniensis castra mouit: cumque hostes multis millibus se inferiores suas copias expectare ausos cernit, consternatus est. Inita pugna leuis fit velitatio, Kosaci Poloni equitibus Germanis inferiores, initiò laborabant: sed Zborouius eis 20. Vngaros & 50. alios equites submisit, magnaque animi alacritate aliquandiu pugnatum est. Posteà canitur vtrinque receptui. Coloniensis ad obsidendum Dersauiam se parat. Sepimentum ex lignis facit, in illud suos collocat, partem exercitûs, vt Zborouianos à tergo aggrederentur, mittit. ferra diù pugnatum est. tandèm Zborouius adductus in spem victoriæ, insigni oratione suos alloquitur, vt alij alijs offensas condonent, Deo animas commendent, opem eius implorent, gloriam morti anteponant, hostem non numerent, sed inuadant, hortatur: finita oratione, omnem equitum, peditumque globum in hostem immittit. Haidones (Hungaros esse puto) primam *Pugna.* impressionem faciunt, in eam partem, vbi tormenta erant: sclopis, sarissis, & venabulis obuios quosque sternunt: Centuria Strussij à tergo hostem adoritur, magno sublato clamore timorem incutit: Haidones eorum Dux moribundus monet, vt si vincere vellēt, sclopetarij sclopos suos abijcerent, acinacibusque cominùs pugnarent. Parent illi monitori, & Germanorum poplites passim succidunt. Cæteri hastis & gladijs nunc pectora transuerberant, nunc capita petunt. Vna hora incerto euentu *Gedanenses caduntur.* pugnatū est. Vrgētibus Polonis ferro, equis, clamore, primores Germanorū cadunt: tormentis Gedanēses spoliātur, & in fugam versi, aut occidūtur, aut in proximo lacu suffocantur. Quidā in Cassubicis & Pomeranicis abdūt se syluis, indeq; extracti, interficiuntur. quibus vt parceretur, oranti Zborouio Haidones respondent: Si nos hosti parceremus, ille victor, eodem modo quo nos, nunc in te sæuijsset. atque illud dicentes, hos detruncabant, illos mutilabant. Occubuēre in acie 4427. viri, præter eos qui

qui in via & syluis cæsi, & in lacu sunt demersi: itá vt è 14000. Gedanensium pauci subterfugerint. Carnifex oppidanis, lætam victoriam extra vrbem expectantibus, acceptæ cladis nuncius primus in vrbem venit. è Polonis, qui 2027. erant, 58. tantùm pedites, equites 38. cæsi, & 65. læsi sunt. ità vt Rex admiratus, cùm ad pugnæ locum venisset, exclamauerit: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Zborouius victor vrbem Gedanensem obsedit: oppidani eruptione facta regios adoriuntur, sed cęsis quàm plurimis in vrbem repelluntur. Secundò erumpentes, ducentis è suis amissis, ex hostibus cæsis pluribus, in vrbem alacres reuertuntur. Rex artissimè portas atque itinera omnia obsedit, nè quid obsessis subuehi posset. Gedanenses rem ad longam obsidionem spectare videntes, se tandèm Regi, acceptis conditionibus dediderunt: I. Vt omnia nomina, quæ fecerat Sigismundus II. dissoluerent. II. vt Regi darent duodecim tormenta bellica, quæ Rex eligere vellet. III. vt certæ cataphractorum equitum turmæ ad Regis denunciationem semper præstò sint. IIII. vt munitionem, quæ fluuium prospiciebat, demolirentur.

1577

Gedanum obsidetur.

Pacis Gedanensis conditiones.

Sed nec Gedanenses, nec ipse Battor, ad tam humiles conditiones descendissent, nisì illos clades Dersauiensis, & Regem Moscus coëgisset. Dum enim in obsidione hac esset Polonus, Moscouiæ Dux etiàm flumine Dina rapidissimo atque latissimo superato, Liuoniam latè vastabat. Quarè Administrator Liuoniæ, Ioannes Kotchievvitz, celeribus equis in castra ad Gedanum profectus, cum Rege expostulauit, quòd necessario bello neglecto, minùs necessario se implicaret. Sed Rex eius expostulationem spreuit: Quarè Administrator in Liuoniam reuersus, communem patriæ salutem non esse negligendam ratus, contractis exiguis copijs, Mosco extorsit, quotquot arces expugnârat. Tridam arcem stratagemate, & Vvendam etiàm recuperauit. Est autem Vvenda metropolis Liuoniæ, vrbs munitissima, quā Moscus paulò antè, non tam vi, quàm proditione occupârat: tantamque in illa tyrānidem exercuerat, vt fœminæ correptis prolibus, tormētario puluere seipsas omnes interficere, quàm in illius manus viuæ venire, maluerint.

Moscus Liuoniā vastat.

Vvenda recuperatur.

Dimisso (vt diximus) in Gallia conuentu Blesensi, partes vtriusque religionis arma resumpserunt. Hugonotæ opera Sangelasij Ciureum in Pictonibus oppidulum occupāt, fratrique Seneschallo custodiendum tradūt, qui

Bellū Gallicum.

1577 illud paulò pòst Catholicis restituit. Vigna quoq; nobilis quidā Brito, Concarnellū maritimū oppidum astu capit, opemq; à Condeo, vt defendere posset, implorat: sed antequàm subsidiū mitteretur, à regijs est recuperatum. Burdegalēses, accepto in vrbē præsidio, eam aduersùs Hugonotarū vires muniunt. quod quia inscio Nauarręo vrbis Præfecto fecissent, Nauarræus indignè tulit, illisq; literas aculeatas scribit, subiungens, se in vrbem recipi postulare. illi negocium excusant, Propræfecto sciente id actum esse, & Ammirante iubente, cuius est ius absente Nauarræo, res Aquitaniæ procurandi. Addunt se nondùm paratos ad eum pro dignitate recipiendum.

Condæi & Mirēbellij contentio.

Mirembellio è comitijs reuerso, maximę à Condeo & suis agūtur gratiæ, quòd Hugonotarū res defendisset. Condæus illi Broagium restituit. Sed cùm posteà rumor increbresceret, eum cum Lansacco agere, de Broagio Regi vendendo, Condæus astu oppidū in suam potestatem, excluso Mirembellio, redegit. Doluit Mirembellio, tantam iniuriam, pro tot beneficiis, sibi rependi. Condæus versùs Ligerim castra mouet, ibique varias vrbes, oppida & castra tentat: sed vbiquè cum ignominia repellitur. Interim Mirembellius Pontibus cohortē vnam euocat, opemque Lansacci & Vilacci regiorū implorat: qui statìm collectis copijs, vnà cum Mirembellio Broacū contendunt, illud ex inopinato aggressuri. erat enim præcipua Mirembellij possessio. Sed dum cohors Pōtibus euocata pugnam detrectaret, eo quòd contra Condæum se militaturam intelligeret, res euentu caruit. Condæus, audito hoc Mirembellij conatu, tam celeritèr aduolat, vt Mirembellius cum suis vix in arcem suam eiusdem nominis se recipere potuerit. Condæus mox Rupella tormenta aduehi iubet, vt arcem euerteret: ira enim in Mirembellium æstuabat, nec ab ipsis Ministris potuit leniri. Antequàm tormenta vento aduerso adueherentur, obsessi erumpentes, insignem stragem in castris Condæanis ediderunt. Intereà Cœnomanius regij exercitûs antesignanus, Mirembellio opem allaturus, Xanctium venit: quod cùm intellexisset Condæus, obsidionem soluit, exercitusq; sui partem Carentam, partem Marennas, & in proximas insulas, fatali quodam consilio, dimittit: equitatū in præfecturā Rupellensem ducit. Regij Sansanianū intercepêre, & Thonā summo impetu adorti reijciuntur. Nauarręus vicissìm Reolam occupat, & ad Marmandam, Fanumque Macarij infelicitèr pugnat.

Magni

Magni tunc temporis apparatus Lutetiæ fiebant, ad Carentam expugnandã : cui expeditioni Alẽconius præficitur. Omnis Hugonotarũ spes in pręsidio erat. Sed cùm vrbs oppugnaretur, & præsidij præfectus auxiliũ à Condęo (qui se id mittere nõ posse respõdit) frustra petijsset, regijs vrbẽ condonauit. Intereà Mõpenserius assiduis de pace persuasionibus Regis animum tandem expugnauit. Datę sunt vtrinq; à Principibus 15. dierũ induciæ: sed non ità strictè obseruatæ. Sub finem induciarum, regij Mellam in Pictonibus, & Merpinum deditione capiunt. 1577 *Carenta in Regis Galli potestatem redit. Mella & Merpinũ capitur.*

Condæi interim exercitus, non minus in amicos & socios, q̃ in infensissimos hostes desęuiebat : quotidianæ querelæ ad Condæũ adferebãtur, sed ille aut conniuebat, aut remediũ adhibere nõ potuit. Tandèm cùm in Præfectura Rupellẽsi, vicinisq; locis omnia exedisset miles, in Pictorum inferiorem regionem ire cogitur. Cumq; Ollonensium portus in conspectu esset, diues & opulentus, in quo tunc temporis multæ stabant naues, frumento, alijsque mercibus onustæ; Moyanæ & Lorgianæ copiæ, nequicquam reclamantibus Rupellanis, (qui vicinis & amicis bellum inferendum iniquissimum esse dicebant) Condęo conniuente, portum expugnantes, diripuerunt. *Ollonem portũ capiũt Condæani.*

Cœnomanius verò promotis castris, Thonam oppidum, & arcẽ vi expugnauit : Lucassio Tribuno capto, & fugã moliente occiso. Quod cũ audissent qui Rupeforti erant, relicta arce fugiunt. quam statim regij occupârunt. Condęani felicẽ Cœnomanij progressum considerãtes, dilabebãtur, & certatim ad regios deficiebant. Cœnomanius optimo victoriæ cursu vsus, quinque dierum spatio omnes vrbes & arces, quæ ad Carentã fluuium sunt, Regis imperio subiecit. Condęus Insulanis metuens, eos ad commeatum, classemque parandam, hortatur. Rupellenses opem ipsis offerunt. quod dum fit, Cœnomanius numerosissimũ exercitũ (Strozza enim in eius castra paulò antè venerat) Maransiũ, quod Popilinierens defendebat, ex inopinato ducit. Rupellenses suis subsidium mittunt: sed Cœnomanius, extructo ponte, paludẽ traiecit. quod cùm præsidiarij viderent, tanto terrore correpti sunt, vt nullis monitis, nullis precibus, nullis minis Popilinierei in officio retineri potuerint; sed intempesta nocte, effusa fuga, relicto hosti Maransio, Rupellã peruenerint. Condęus & Rupellenses inexpectato casu consternati, portas fugiẽtibus occludunt. solo Popilinierco intromisso, qui se turpitèr relictum à suis conquerebatur. Cœnomanius *Cœnomanij felices victoriæ.*

1577 postquàm intellexit fugitiuis ad vrbem aditum non patere, sequenti nocte partem exercitûs in eos ducit, multisque trucidatis, in conspectu vrbis stetit, oppidanos ad pugnam prouocans: qui erumpētes, dum in apertum campum prodire non auderent, leui damno accepto, datoque, in vrbem reuersi sunt. Magno etenim numero exire non audebant, ob dissidium quod in vrbe inter nobilitatem & populares erat, nec alter alteri confideret. Cœnomanius antequam discederet, tibicinem ad Cōdæum misit, petens, vt in campum prodiret, & cum ipso lanceam, procurrentibus equis, aduerso pectore frangeret: sed Condæus singulare hoc certamen recusauit. Cœnomanius itaque collectis copijs, firmatoque Maransio sufficienti præsidio, exercitum in Pictones reducit. Rupella terra iam vndiquè obsessa.

Cœnomanius Condæum ad duellum prouocat.

Persici apparatus.

In Persia noui apparatus, ad bellum Turcis inferendum, fiebant. Reges enim Persarum, se iura belli contra ingluuiem Ottomannicam habere dicunt, ob ereptam sibi a Turcis Babyloniam, Chilortum, Argas, Adilgæum, Bergerium, Cassanum, Chiefam, Esrunum & Vanum, magnæ dignitatis vrbes. Persæ fœdus iam olìm contraxere cum Christiano Principe Leuenthbegio, Georgianorum, qui Colchidem, Albaniam & Iberiam incolunt, Duce, qui ad decem millia egregiorum equitum, numerosumque peditatum semper ad nutum in armis habet. His accedebant nonnulli Turcarum principes, in Armeniæ minoris montibus habitantes, & cum Amuratho dissidentes, cum octo equitum millibus. Scythę cùm conditiones fœderis à se Amuratho propositas obtinere non possent, ad Persam quoquè defecerūt. Cudabenches itaque filius Tachmæ, filij Ismaelis primi, cuius pater Seida Caidar, auos ab Ali, genero Mahometis pseudoprophetę, 990. annorum serie numerabat, Rex Persarum, interfectis fratribus, Sultanos suos conuocat, qui repentè centum peditum millia ad bellum educebant. Amurathus sciens non contemnendas esse Persarum vires, naualem expeditionem in Christianos intermittit, & omnes vires ad fines suos contra Persam tutandos mittit. sed Scythis & multis Emericæ Turcis deficientibus, & in Persarum castra fugientibus, Cudabenches Turcarum prouincias inuadit, & obuia quæque in suam redigit potestatem.

Georgiani Persis cōfœderati.

Persæ Turcicos fines diripiunt.

Iohannes Austriacus iam omnes copias externas dimiserat, Ordinumque voluntati satisfecerat. Auraicus verò

verò non tantùm non Anglos, Scotos, Gascones suos 1577
exauctorauit, sed & quotidiè collapsa propugnacula per Hollandiam & Zelandiam restaurauit. Missæ sunt itaque legationes, quibus Arschotiæ Dux præerat, ad Auraicum, vt se dearmaret, pacisque conditiones sartas tectas conseruaret. Negauit ille hoc fieri posse, nisi Austriacus nouitias arces demoliri mandaret, Buranum Comitem ex Hispanijs reuocaret, & Germanum militem ablegaret.

Austriaci ad Auraicū legatio.

Intereà dum Austriacus Bruxellis agit, Vicecomes Gandensis multa nocte eum decumbentem lecto conuenit, eique exponit, nouas insidias Auraicum struere, & nisi maturè rebus suis consulat, fieri posse, vt & ipse, & tota eius familia, trucidetur. Spreuit hæc Austriacus, magnaque patientia & lenitate Bruxellensium pertulit insolentiam, donèc tandèm illinc digressus, Mechliniam commigraret, tanquàm ad locum rebus gerendis magis idoneum. Accidit autem dum Mechliniæ hæret cum curia Austriacus, Ministrum quendam Caluinianæ factionis, hominem temerarium, contra pacem Gandensem & Edictū perpetuum, in vrbe Catholica, suæ hæreseos publicè venenum disseminare: quem Austriacus captum iussit detruncari, iuxta pacis initæ præscriptum. quod factum illi apud Geusios magnam peperit inuidiam, odiumque capitale. Et licèt Austriacus populum Mechliniensem sibi benigniorem haberet, quotidiè tamen insidiarum noui rumores adferebantur. Quin & Arschottanus Dux, deambulanti Austriaco significat, tempus esse, vt vitæ suæ consulat: sibi certò constare, eum Mechliniæ tutum non esse, sed opportunitates quæri, vt à quibusdam, qui se Antiiohannitas appellabant, quorum primarius erat Auraicus, capiatur, & in vincula conijciatur. Roganti Austriaco, quid à capto petere vellent? ait, Religionis libertatem. Quid, inquit, si eam illis condonare nollem? respōdit Arschottanus, eam aut concedendam esse, aut Suæ Cels. moriendum. Perpendens secum Austriacus, quantum interesset Regis & prouinciarū, sua vt salus ac libertas non periclitetur, tertiam admonitionem non esse expectandam arbitrabatur, sed primo quoque tempore sese ad locum tutiorem & securiorem trāsferre decreuit. Oblata est confestim occasio: Domina enim de Beirna, Princeps Illustrissima, Vendomiorum Dux, Leodium iter instituebat, vt aquas Spadani fontis biberet. Hanc, cùm Namurcum peruenisset, salutatum pro-

Insidiæ detectæ Austriaco per Vicecomitem Gandauensem.

Austriacus secūdò, vt sibi caueat, monetur.

Domina de Beirna in Belgiū aduentus.

1577 proficiſcitur Auſtriacus, atque Principem prædictam honorificentiſſimè excipit. qua diſcedente, nonnulli ſuadent Auſtriaco, vt Namurci tanquam loco tutiori maneat, nec propter inſidias latentes in Brabantiam reuertatur. Augebat inſidiarum ſuſpicionem, quòd Egmondanus & Heſius, Auſtriaco inconſulto, militem in agro Namurcenſi conſcriberent, quodque 400. pedites in procinctu eſſent, qui eum captum Vliſſingam abducturi dicebantur. id per literas ei, dum in venatione eſſet, ſignificabatur. Statim itaque Namurcum reuerſus, comitante nobili familia, arcem occupauit: Comes Laleinius ad S. Celſ. literas dedit, cupiens certior ab eo fieri, quandò in Brabantiam redire vellet, ſe ei occurſurum: habere enim quædam non minimi momenti, quæ debeat illi ſignificare. Auſtriacus illi, nihil mali ſuſpicatus, reſpondet, incertum eſſe reditum ſuũ: rogare, vt Comes Namurcum ad ſe veniat. Intellecto Auſtriaci de non breuì reuertendo in Brabantiam animo, milites Ordinũ, qui in Pervveano vico, aliiſque locis erant, Namurco vicinis diſperſi, dato ſigno, in Brabantiam reuertuntur.

Auſtriacus arcẽ Namurcẽſem occupat.

Legati ab Ordinibus confeſtim mittuntur, qui conquerantur, famã ſpargi paſsim, Ducem Guiſium, & Baronem Billium exercitum corradere, in Belgas ducendum. Negat Auſtriacus, & falsò id Regiæ Maieſt. & Suæ Celſ. impingi, affirmat. Legatoſque Bruxellas ablegat, qui Ordinibus rationem reddant, cur arcem Namurcenſem occupauerat. Ordines, vt in Brabantiam redeat, poſtulant. Auſtriacus, ſe ſalua Regia & Sua dignitate Bruxellis in tuto eſſe non poſſe, reſpondet. Hæc pleraq; ex Apologia, quam Auſtriacus typis excuſam edidit, excerpſimus.

Ordinum poſt Auſtriaci diſceſſum conatus.

Ordines cùm ſe ſpe ſua eluſos viderent, omnes proceres & nobiles, qui Auſtriacum erant ſecuti, reuocant, vrbes paſsim occupant: in eos, qui à Rege ſtabant, manus iniiciunt, in exilium mittunt, bona diripiunt, & inuſitata in eos atrocitate dæſeuiunt. Terlonium arcis Antuerpianæ præfectum capiunt, milites exturbant, præſidiarios Germanos, qui in vrbe erant, eiiciunt, apertique belli initio menſis Auguſti dant claſſicum. Auſtriacus verò ad ſingulos Ordines literas mittit, quibus ſe purgat à calumniatorum mendaciis, qui eum militem Hiſpanum reuocare, Ordinibuſque bellum parare nouum fingebant: affirmatque ſibi nihil antiquius eſſe, quam pacem Belgii ſartam tectam conſeruare, ſi id liceat, Catholica, Romana Religione & obedientia Suæ Maieſt. ſalua.

Si ſua

Si sua persona Belgis aut inuisa sit, aut suspecta, se daturum operam promittit, vt alius regiæ stirpis Gubernator constituatur, se non inuitum in Hispanias reuersurum. Nè autem populi facultates penitùs ab insolenti milite consumerentur, petit, vt omnis vtrinquè miles dimittatur: multaque offert animi in subditos beneuoli testimonia. 1577

Intereà dum Antuerpienses in arce sua euertenda occupantur, Ordines ad Regem literas miserunt, quibus sese ab insidijs Austriaco structis purgare volentes, vel inuiti præclaras animi illius dotes prædicârunt: nihilominùs testabantur sese ab Austriaco animis esse alienis, aliumque Gubernatorem regij sanguinis petere, nec quidquam moliri, præter pacis publicæ, salua etiàm Catholica Rom. Religione, Suæque Maiest. obedientia, conseruationem. Scriptæ sunt literæ mensis Septembris die octauo. Quàm parùm autē de Religione Catholica fuerint soliciti, vel ex eo patuit, quòd eodem tempore, per literas & legatos suos, Auraicum iuratum religionis hostem & tyrannum, Bruxellas ad concilium suum inuitârunt. Auraicus hanc occasionem minimè sibi negligendam ratus, statìm Antuerpiam aduolat, indè Bruxellas pompa regia deducitur. Quam autem obedientiam Regi præstandam censerent, significârunt, dum Matthiam Austriacum, Maximiliani II. filium, priusquàm Rex respondere potuit, ex Austria euocârunt, insciòque Rege ad Belgij gubernaculum capessendum postulârunt.

Ordines se Regi purgant.

Ordines Auraicum ad concilium suum euocant.

Magna hoc tempore lis erat de Frisiæ gubernaculo, dū alij Arscotiæ Ducem, alij Comitem à Bossu, ad illud promouere; alij verò Comitē Renneburgium, qui tūc in administratione erat, retinere vellent. Fauebat tunc Renneburgius populariū factioni, & Hispanos vehementer oderat, quas ob causas erat populo gratissimus. Intereà scribit Austriacus ad conciliū Regium in Frisia, Cōsiliariosq; monet, populū in officio retineāt: quod quidē illi, sed frustrà, facere conabātur. Quod cùm intelligeret Reinerus Dekema, qui à Rege stabat, propugnaculum in Oostmahorn, munire cœpit. Frisij Reclamātibus Consiliarijs illud obsederunt, & paulò pòst interueniente Doco Martena, inito pacto, obsidionē inuitis Ordinibus patriæ soluerunt. Interea Vvibe à Goutū astutis rationibus Matenessio persuaso, clàm arcē Leovvardiēsem ingressus est. quā tamē, postquàm ciues ingēti pecunia emunxisset, iterùm

Lis de gubernatione Frisiæ.

1577 iterùm deseruit: & Reinerus Cammigaciuium præsidium postridiè induxit. priùs tamen quàm illi admitterentur, concilio regio fidelitatis iuramentum præstiterunt. Indè Renneburgius Bossuuij ambitionem metuens, milites illius omnes, qui in vrbibus & munitionibus relicti erãt, pacto cũ iis inito, & stipendij parte numerata, dimisit: in eorumque locum rusticos armauit, magistratus & ministros regios officijs suis deiecit, nouosq; creauit. Paulò pòst antiqua illa simultas, inter vrbẽ Groningensem, eiusq; territorij pagos, atq; oppida vicina, recruduit. Vrbis enim Magistratus, atq; ciues, pactum anno 1482. cum pagis initum seruari oportere sustinebant, Pagi verò negabant: atq; hoc dissidium intestini belli dedit occasionem. Paulo enim pòst pagorum legati à Groningensibus capti, & munitio in Delfzijl inuitis illis disturbata.

Salẽtinus Elector Coloniensis ab Archiepiscopatu discedit.

Salentinus Comes ab Isenburg, Elector Coloniẽsis, cùm decem annis summa cum laude Ecclesiæ præfuisset, & diœcesin a graui, quo premebatur, ęre alieno, penè liberam reddidisset; arces quoque collapsas per ditiones restaurâsset, multaque egregia & magnifica ædificia diuersis in locis construxisset: conuocatis Ordinibus hoc anno, XIII. Septemb. in pleno conuentu Archiepiscopi & Electoris titulum, honorem, & administrationem deposuit. Nam cùm Isenburgici generis nullus, præter eum, masculus superesset hæres, nè id penitùs extingueretur, animum (nondùm enim sacris erat initiatus) ad matrimonium adiecerat. Hanc ob causam paulò post Antoniã Vvilhelmam, Comitis Arenbergij filiã, vxorem duxit.

Broagium obsidetur.

Atque hæc quidem in Belgio gerebantur, dũ in Gallia Catholici de Rupellensibus in ordinem redigendis consilia captabant. Visum est insulas & Broagium expugnare, nè quid commeatûs Rupellam posset aduehi. Lansaccus cũ classe 60. nauiũ missus est, vt oram maritimã, Rupellæ proximam, cum insulis occuparet. Rupellenses, visa classe regia, naues aliquot & ipsi adornant, cui Clarmontium præfecerunt. Lansaccus iuxta Rhetiam insulam in anchoris stans, ab incolis deditionem postulauit: sed quia milites littora tuebantur, nihil impetrauit. Verso itaq; cursu ad Garumnæ fluuij ostium peruenit. Rupellenses rem in celeritate positã esse existimabant, ideoque confligendum cum Lansacco, priusquàm maiori classe augeretur. expectabat enim Lãsaccus triremes, & celsam nauim 1200. culleorum capacem. sed Lansaccus, donèc eę suis coniungerentur, prælium detrectabat. Aucta paulo pòst

Bellũ naUale inter Catholicos & Hugonotas.

pòst regia classe, Rupellenses cõsternati, ideò quòd se impares agnoscerent, in Zelandiam ad Auraicum mittunt, qui tunc nouã classem instruxerat, opem implorãtes: sed quia Auraicus domi nondùm tutus erat, foris bellum gerere non audebat. Cœnomanius interim nouos apparatus facit, vt Broagium expugnaret. erat in oppido commeatûs copia non magna, & ciuium non occulta dissensio, ob Mirembellum dominum suum eiectum. Condæus id non ignorans, eò proficiscitur, & Mongomerio oppidanis inuiso destituto, Manducagium oppido præfecit, præsidioque nouis cohortibus adaucto, ipse Rupellam reuersus est. Paulò pòst Cœnomanius cum copijs Broagiũ venit, occupatoque molendino, fossas ad vrbis mœnia ducit, & pluteos erigit, vt tormenta propiùs ad oppidum promoueret. Intereà nunciatum est Rupellensibus, prætoriam nauem in Cantabrico pelago velificare, & triremes regias in Ligeri instructas, in mare venisse, vt se Lãsacco coniungerent. Condæus conscendens nauim cum classe Rupellensium, eas intercipere voluit: sed vt obsessis animum adderet, cùm prope Broagiũ venisset, aliquãdiù ibì substitit. In hac vana interim viriũ ostentatione, naues regiæ coniunguntur, & Condæi conatus eluditur. Qui in terram descendens, Clarmontio negocium classis mandauit. 1577

Cœnomanius crebro tormẽtorum reboatu Lansacco indicat, vt classem propiùs Broagium admoueret. qui sublatis anchoris, in conspectum Rupellensium venit: ibique iterùm iactis anchoris consedit. Clarmontius ei magna celeritate obuiàm aduolat, adeò vt prætoria cum tribus alijs nauibus in sabulum impegerint, vndè tamen, vna excepta, accedente æstu, sunt expeditæ. Aliquot pòst diebus inter vtranque classem, maiori sumptu, quàm damno, certatum est. Clarmontius se nihil proficere vidẽs, aliquot minora nauigia fasciculis, pice, resina, fulfure, & alia materia, quæ facilè flammam corripit, impleuit, & rudentibus inter se alligauit, æstuq; maris, ventique impetu in hostium classem immisit, sperans eam aut incendi, aut perustis rudẽtibus dissipari, & in sabulosum littus illidi posse. Sed nec isto stratagemate quicquam profecit Clarmõtius. Nouæ intereà triremes cõspectæ, quæ Lansacco iungerẽtur. has Clarmontius intercipere conatus, aliquandiù Carentæ fluminis ostiũ obsedit, vt eas ab exitu prohiberet. sed nec illud consilium successit. Indignabãtur Rupellẽses, tantis sumptibus tantoque tempore nihil

1577 hil præclari actum esse. quarè Clarmontius primo æstu accedente, ad regiam classem properauit: Triremes aliquot illi obuiam procedũt, tantamq; globorũ procellam in Clarmontij classem effundunt, vt multis occisis, prætoria & Florescente (sic appellabatur secũda post prætoriam) vix salua, ægrè manus Lansacci euaserit.

Olleréses ad Regem deficiunt.

Ollerenses, intellecta Rupellensiũ clade, sese Regi dedunt, & ab eo præsidiũ accipiunt. Lansaccus non ignorãs hostiũ perturbationẽ, eos insequitur, depressaq; primùm, & pòst incensa prætoria, Florescente cũ multis alijs nauigijs, naucleris etiam, epibatis & militibus captis, reliqua classe dissipata, Broagiũ cum maximo triumpho venit. Terra iampridem obsessis nihil aduehi potuit, classe nũc Rupellensium disiecta, nec è mari commeatus expectabatur. Cœnomanius vrbem arctius obsidere, & muros tormentis verberare non destitit. Oppidani tandèm inedia domiti, & metu fracti, cùm hostis quotidiè acriùs instaret, ipsorũ res deterior fieret, iterumq; Condæus subsidiũ mittere nequicquàm tentâsset, vitã & fortunas pacti, sese Cœnomanio dediderunt. quę deditio Hugonotas, præcipue Condæũ & Rupellenses, vehementer consternauit.

Broagium in potestatem Regis venit.

Mompenserius animum Regis solicitare non intermisit, donèc tandèm pacem vtcunquè honestã extorsit: & quantũ ad Religionem, statutũ est, Catholicam, Romanam in omnibus regni prouincijs, vrbibus & locis seruãdam; vbi extincta fuerat, restaurandã: Hugonoticæ exercitium iuxta Catholicam permãsurum, in locis quæ Hugonotis parebant, exceptis ijs, quæ vltimo ab ipsis bello erant intercepta, in cęteris nõ item. liberũ tamen ijs esse, habitare vbicunquè velint, sinè exercitio: nec ad aliquid contra cõscientiam cogendos: ritusq; Ecclesię Catholicę in consanguinitatis gradibus & matrimonijs obseruãdos esse. Quæ pax sub finẽ Septembris, à Condęo, omnibusq; suę opinionis hominibus, rebus suis planè deploratis, etsi dura, tamen lætãter accepta est, dũ nec Anglię Regina petitam pecuniã, nec Auraicus classem mitteret. Auraicus enim suũ imperium stabiliendũ ante omnia censuit. 60. naues ad classicos apparat⁹ habebat instructas, & pedestrẽ exercitũ conscripsit, Comitiq; Holachio ducendũ tradidit. Bruxellã profectus, magnificẽtissima põpa except⁹ est.

Pax in Gallia.

Auraicus se armat.

Austriacus etsi indignissimè ferret Auraicũ concilio Ordinũ intromitti, tamen pacẽ non esse violandã duxit: quod & Rex per literas ei mãdauit, modò Ordines ipsi in Religione Catholica, & obediẽtia regia permanerẽt: Auraicum

raicum ad cõſilia ſua non admitterent, Amſtelredamenſes non vexarent, populũ dearmarent &c. Multis literis docuit Regẽ Auſtriacus, nihil horũ Ordinibus eſſe cordi; bello, nõ pace, ſeueritate, nõ clementia opus eſſe, ſi in ordinẽ ſint redigẽdi. Harũ literarũ quædam interceptæ, typis excuſæ, & in vulgus diſperſæ ſunt, vt tyrannidẽ Auſtriaci populo perſuaderent. Rex Auſtriaco benignè ſemper reſpondit: ſe noſſe Belgarũ ſynceritatẽ, nolle Auſtriacũ nomẽ ſibi glorioſum ſanguine ſuorũ ſubditorũ parare, id in hoſtibus, in Mauris, Turcis & infidelibus debellãdis eſſe quærendũ: non dubitare ſe, quin Ordines pollicitationibus ſuis eſſent ſatisfacturi. Has literas, etſi interdũ nõnullæ interciperẽtur, ſuppreſſerũt, nè populo Regis clemẽtia, atq; in ſuos beneuolẽtiſſim⁹ affectus, innoteſceret. 1577 *Auſtriacus Regi perſcribit Ordinũ perfidiam.*

Fama iã frequẽs erat in Belgio, Hiſpanos ex Italia reuocatos, & maximos fieri ab Auſtriaco belli apparatus. Ordines itaq;, vt Principibus Chriſtianis, iuſtas belli gerẽdi cauſas oſtẽderent, Gallicã edunt apologiã, in qua Auſtriacũ multis argumẽtis criminantur, tanquàm violatæ pacis authorem. Auſtriacus cõtrà, literis ad eos miſſis, ab obiectis calũnijs ſeſe defendit, & Namurco Auguſtã Romanduorũ proficiſcitur, noua Regis mãdata expectatur⁹. *Ordinum apologia.*

Menſe deinceps Octobri, Ordines, cùm aliquãdiu Bredanũ oppidum, quod Fronsbergeri miles adhuc tenebatur, obſediſſent, deditione tãdem receperũt. quo tẽpore Principem Auraicũ Rovvardũ, id eſt, tempore interregni Ducem Brabantiæ, creârunt. cui creationi cùm Dux Arſcotanus, Flandriæ tunc gubernator, multiq; alij Nobiles & Eccleſiaſtici, inter quos Iperenſis & Brugẽſis Epiſcopi, reclamarẽt, Gandaui capti ſunt. Ijs in cuſtodiam abductis, Princeps Auraicus Gandauũ venit: vbi honorificè excipitur, corde aureo, adaperto, cui SYNCERITAS erat inſculptum, donatur: & Iudas (pro Iſchariote) Machabæus publica comœdia ſalutatur. *Breda oppidum capitur.* *Auraicus fit Rovvardus Brabantiæ.*

Matthias Archidux Auſtriæ, 20. circitèr annos natus, poſtquã 3. Octob. Viẽna, inſcio fratre Imperatore, diſceſſerat, tandẽ Lirã, indè Antuerpiã venit, & certis cõditionibus Gubernator generalis Belgij, magno cũ triumpho, multisq; ſpectaculis exhibitis, inauguratur. ridente clanculùm Auraico, & ſibi gratulãte, quòd clientẽ nactus eſſet, ſub cuius tutelæ prætextu ipſe ſuas nũdinationes poſſet exercere. Cæſar literis ad Ioan. Auſtriacũ datis, oſtendit, quòd iniquo ferret ſtomacho fratris diſceſſum, quantũque apud Principes Imperij laborauerit, vt in itinere interceptus, ad ſe reduceretur. Vnde- *Matthias Archidux Auſtriæ in Belgiũ venit.*

1578 *Cometa.* Vndecima mensis Nouemb. hora post meridiem 6. Cometes longè lateq; accensus, visu horrendus apparuit, multisque pòst septimanis lucens, Belgis fatale malum minitabatur.

Geusij Amstelredamū per insidias ingressi, accepta clade reijciuntur. Amstelredamenses adhuc in fide Regis, eiusq; obedientia permanentes, comprouincialium suorum conatus improbabant: Regem legitimum suū Comitem, Austriacum Gubernatorē agnoscebant: Matthię imperiū, & Auraici impotentem dominationē repudiabant: Catholicā religionem incontaminatā seruabant. Quamobrèm digna atq; indigna ab Auraico & suis complicibus patiebātur. Tandèm 23. Nouemb. chiliarcha Helling & capitaneus Ruich-hauer per insidias, cum aliquot militibus vrbem ingressi, cæsis in porta excubitoribus, ad forum procurrunt, obuios quosque occidunt, Senatoriā domum occupare tentant, vrbemq; suam esse vociferātur. Ciues attoniti confestìm ad arma ruunt: fit atrox multis in locis pugna. succedunt nouæ hostiū copiæ; ciues in eos impetū facere, retardare, in fugā vertere; hostes audaciùs resistere, munitiones ligneas extruere, in ciues glandiū imbrē effundere, multi vtrinq; cadere. Sed cùm iniuria vēti expectatæ vires tardiùs aduentarēt, post aliquot horarum pugnā, Geusij vrbe eiecti, in naues, vtroq; Capitaneo interfecto, multisq; suorū desideratis, se turpitèr receperūt.

Gebhard⁹ Truchsesius fit Elector Coloniensis. Mensis porrò Decembris quinto, Canonici Ecclesiæ metropolitanæ Coloniensis, vt nouum crearent Archiepiscopum, cōgregati; Gebhardum Truchsesium, pestem suæ diœceseos, & titionē elegerunt. Qui cùm omnes animi dotes, quæ in principe viro requiri possent, haberet, eā foris præ se modestiam & pietatē ferebat, vt oculos omnium perstringeret, & maximā de se expectationē præberet. Quo fuco deceptis suis electoribus, cùm Illustrissimo Duci Bauariç Ernesto palmā pręripuisset, & à Pōtifice confirmatus esset, paulatìm venenū, quod in animo latebat, deprōpsit, & tādèm, insano Agnetis Māsfeldicę amore correptus, simul effudit. Qua de re suo loco dicemus.

ANNO 1578. Cometa, cuius suprà mentionem fecimus, ferale suum virus disseminare cœpit. Nouum enim & fatale bellum, non clàm, sed apertum, inter Regem & subditos Belgij iam gerebatur. Ordines Namurcum & Ruræmundam arcta obsidione premebant, & à vicinis circunquaquè Principibus maiores copias, iustas belli rationes proponentes, impetrabant. Au-

Namurcū obsessum.

striacus

ſtriacus quoquè Hiſpanos iam reuocârat, & vt ſumma 1578
cum celeritate iter maturarent, inſtabat. nouas quoquè Sequanorum, Gallorum, Italorum, Germanorumque copias collegit, magnisque itineribus ad ſe in caſtra venire iuſſit.

Intereà Ordines Auraicum, Matthiæ Vicarium, in gubernatione Belgij, creant. Vtrunque Bruxellam vocant, in conditiones à ſe Auraici auſpicijs conceptas iurare faciunt, & poſtridie ſplendidis epulis, ſumma feſtiuitate, magnisque lætitiæ ſignis excipiunt. Angliæ regina non contemnenda Belgis mittit auxilia: & Auraicus omnes Hollandiæ, Zelandiæque munitiones recognoſcere, & ſi quid collapſum erat, iubet reſtaurare. Ad oppidum quoquè Namurcenſe ſæpè leuibus prælijs pugnatum eſt, victoria nunc in hanc, nunc in illam partem inclinante. cecidit in his Barlemontius, & plures Hiſpani.

Auraicus Archiducis Matthiæ Vicarius.

Non latebat Auſtriacum, vires Belgarum quotidiè accreſcere: maturandum itaque prælium eſſe ratus, copias vndiquè cogit. Hiſpani in caſtra iam redierant: Princeps Parmenſis cum ſuis Italis erat in procinctu: Pontifex & Hiſp. Rex omnem ſuam operam pollicebantur. Habito delectu, vt humanitate & æquitate priùs, quam bello, rem tentaret Auſtriacus, Marchiæ in Faminia publico Edicto Belgas adhuc ad obedientiam reuocat. ſi venerint, omnem beneuolentiam illis offert: ſin minùs, belli incommoda, non ſibi, ſed ipſis imputanda proteſtatur: ſimulque Dominum de Hirges cum expedito exercitu mittit, vt Polevvilerum, & obſeſſos Ruremundenſes, liberet. quod ille citiùs fecit, quàm aduenire in caſtris Ordinum nunciaretur. Qui in obſidione erant, ad hoſtis conſpectum omnibus tormentis atque impedimentis relictis, ſeſe in fugam coniecerunt.

Auſtriacus nouas copias accipit.

Ruremunda obſidione liberatur.

Auſtriacus interìm, tentato Moſæ fluminis vado, exercitum traducit. Erant in eius caſtris variarum nationum peditum millia ſedecim, equitum verò duo. Ordinum exercitus 56. vexillis peditum, quatuor cataphractorum equitum, 400. ferreolis, & duabus cohortibus ſclopetariorum equitũ conſtabat, qui Goignyo, Villæo, Hauerço, & Laleinio parebant. Præmiſſis aliquot equitum turmis Auſtraicus, quid in caſtris Ordinum ageretur, iubet explorari, ipſe cum Parmenſi ſubſequitur. cognitum eſt ex captiuis, hoſtem caſtra mouere, & ſe in tutum recipere decreuiſſe. Miſit itaque Auſtriacus ante ſolem exortum, Hernandum Acoſtenſem, Antonium Oliueram,

Auſtriacus Moſam traijcit.

1578 & alios nonnullos, qui vias, quâ ituri essent hostes, lustrarent, diuisoque equitatu peditatuque in tres globos, ipse nemus propinquum, cum reliquo equitatu, peditatuque ingreditur, vt terga tueretur.

Ordines ad Namurcum cædūtur. Manè succẽsis castris Ordines sese mouent: præmittunt pedites, equites subsequuntur. Cùm verò in Octauium Gonzagam incidissent, cœptum est prælium leue initio, sed increscente paulatim, nouis ab Austriaco turmis submissis. Parmensis cùm Gonzagam & Mondragonium eo processisse cerneret, vt sinè periculo pedè retrahere non possent, ipse cum equitatu Barnardini Mendocij, Curtij, Martinengi, Fernandi Toletani, Camilli, & Ioannis Baptistæ Montiorum, Alõsi Vargę, Georgij Macutæ, Antonij Auilæ, Ascotensis, Oliueræ, Falconeti, custodijsq; Austriaci aduolat, & tanta contentione in equitatum hostilem irruit, vt vim eius sustinere hostes non possent. turbato itaque agmine fugientes, peditatum suum citatis equis perrumpunt, ordines interrumpunt, & socios equinis vngulis conculcant. Cæsa sunt (vt quidam scribunt) hoc prælio à duobus tantùm equitum regiorum millibus, 10000. pedites, equites non pauci. Captus dominus Goignyus, & in gratiam receptus. capti 600. milites Belgæ, qui Namurcum ducti, extemplò suspendio necantur; eò quòd ipsi paulò antè captis Austriaci militibus, nares, aures, ac digitos præcidissent, immanique in eos crudelitate desæuijssent. Venerunt quoquè in manus Austriaci 30. vexilla peditum, & 4. equitum, cum tormentis campestribus, alioque apparatu non contemnendo.

Gemblacũ capit Austriacus. Parta hac victoria, Austriacus hostem, qui se ad oppidum Gemblacense receperat, insequi iubet: vbì prælio redintegrato, superati tãdèm qui Ordinibus militabant, effusa fuga Bruxellam versùs properârunt, regijs eos insequentibus, & pasśim trucidãtibus, donèc profunda nox eos, qui supererant, ex hostium conspectu exemerit. Desiderati sunt (vt quidam scribunt) vtroque hoc prælio ex Austriacis tantùm decem. Austriacus interìm Gemblacense oppidum deditione capit: in quo multa tormenta bellica, commeatus in multos menses, omnisque apparatus bellicus inuentus est. erat enim oppidum hoc, vt Namurco vicinum, ab Ordinibus electum, vt eorũ esset & penus & armamentarium. Acta sunt hæc 31. Ianuarij, 1. & 2. Februarij. Curia quæ Bruxellis erat, cum Matthia Archiduce, Auraico, cęterisq; aulicis, omnibus cõuasatis, audito

audito nouo infortunio, sese Antuerpiam transfert. 1578

Ad hanc Austriaci victoriã consternatis Belgarum animis, Louanium, Arschotum, Diesthemum, Thenæ, & Leyven oppida Brabantiæ, confestim se Regis fidei commiserunt, eius præsidia accipientes. Sichemenses cæteris peruicaciores, obsidionem expectant: in quos Hispani expugnato oppidulo insigne temeritatis exemplũ statuerũt.

Oppida quæ se Austriaco dederunt.

De nouo tumultu Groningensium, contra circumiacentes pagos, quorum legatos captiuos detinebant, diximus antè. Quarè ijdẽ pagi in Vvinsum noua comitia indixerũt, & post multas disceptationes, Bartholdo Entio authoritatẽ & mandatũ dedére, duodecim peditum signa conscribẽdi. Quod cùm ille fecisset, Groningam contendens, primùm in Velua cæditur ab Hegemanno. Deindè à Zuollensibus ei transitus negatur: causa erat, quia Entius nullum mandatum ab Ordinibus haberet, militem colligendi: paruis tamen copijs in territorium Groningense traductis, monasteriũ Asch inuadit, illudq; munit. Sed Groningenses sub centurionibus Vinkenburgio & Suartzio eruptione facta, monasteriũ capiunt, milites cædunt, capiuntque: Entiũ fugientẽ insequuntur, & in Coeuerden capiunt, cæterosq; centuriones, qui cum eo erant.

Bellum intestinum Groningense.

Porro cùm fama de victoria Austriaci ad Namurcum, in Frisiam esset perlata, Renneburgius, qui in disponendo præsidio arcis Harlingensis, contra P. Sickingam ab Archotio præfectum arcis creatũ, occupabatur, Consiliarios, Regisque ministros Leovvardiæ comprehẽdit, & in eorum locum Eisingam, Raldam, Steueren, & istius farinæ homines alios surrogauit. Deinde & Episcopum Petrum Cunerum, virum eruditum, grauem & pium, capi iubet: sed ille nefariorũ hominum manibus elapsus, Coloniam venit: vbi cum Academiam restaurâsset, piè in Domino obdormiuit.

Consiliarios Regis Leovvardiæ cũ Episcopo capit Renneburg.

Adhuc Amstelredamenses in obedientia Regis persistebant. Consul eorũ Petrus Petri apud Austriacum diù multumq; intercedebat, vt subsidiũ ipsis mitteretur. Austriacus literis obsessos cõsolabatur, viã tamen modumq; illis succurrẽdi nõ inuenit. Sed & arctissimè terra mariq; itinera ab Auraico intercludebantur, vt nihil oppidanis cõmeatûs aduehi posset. Cùm itaq; multũ sólicitarétur, & rerũ necessariarũ copia deficere inciperet, magistratus inter se ciuesq; dissentire clãculùm cœpêre: his pacẽ petẽdã esse suadentibus, illis verò reclamãtibus. Vicit opinio illorum qui pacem desiderabant. mittuntur Consules &

Amstelredamũ venit in potestatem Geusiorũ.

1578 Senatores in Hagam Comitis qui conditiones paciscerentur. Diù multumque deliberatum, licitatum, oblatum, repudiatum est, antequàm partes inter se potuerint conuenire. Tandèm inuentum est medium, atque Amstelredamenses vtcunquè voto & religioni suæ accommodatam pacem acceperunt, si apud aduersarios fides atque integritas fuisset. Vt autem, quod pactum erat, ratum esset, facta sunt publica instrumenta, ea ab Archiduce Matthia, & Principe Auraico sigillis muniuntur. Ordines quoquè Hollandiæ, Zelandiæ, atque Vltraiectensis diœceseos, tanquàm fideiussores sua sigilla adiungunt: quam autem huic hominum generi fides, religio, iuramentum, acta publica, subsignationes & sigilla sint sancta, paulò pòst Amstelredamenses suo malo didicerunt, vt in sequentibus ostendemus. Illi tamen sua synceritate Ordinum fidem dimetientes, exules in vrbem recipiunt, Auraico tanquàm gubernatori iuramentum præstant: singulisque reconciliationis capitibus satisfaciunt, multis id ægrè ferentibus, & quosdam non sinè proditionis nota sugillantibus. atque hoc modo nobilissimum emporium mensis Feb. die 5. in manus hæreticorum, rebelliumque peruenit. Postridiè Niuellam Austriacus capit, partamque victoriam, nouis quotidiè auspicijs reddit illustriorem.

Literæ Philippi Regis ad Ordines. Sub finem anni præcedentis ad literas Ordinum responderat Rex Hisp. Philippus: sibi, si Ordines in Catholica religione permaneant, Suæque Maiestati debitam obedientiam præstent, satisfactum: de cæteris nullam inter ipsos & S. Maiest. fore quæstionem. Has literas Domino de Selles in Belgium dederat perferendas, cum additamento, cætera Ordines, ex ijs quæ idem Dominus in mandatis habebat, intellecturos. Sub hoc itaque tempus inter Ordines & Dominum de Selles de pace agi cœpit componenda. Sed post multas disceptationes, absque vllo fructu colloquium est diremptum. Quid autem actum esset, Ordines per literas Regi nunciàrunt.

Mechlinienfium animi de præsidio recipiendo dissentiebant. quod cùm Auraico indicatum esset, Bossuum eò mittit, qui vafra quadam industria, clàm milites in vrbem introduxit, forumque occupauit, donèc Antuerpienses maius præsidium submitterent. Post horas duas Hispani, intellecta in vrbe contentione, eò cum copijs aliquot contendunt: sed cùm præsidium admissum cognouissent, ad suos reuersi sunt. Lirèse quoquè oppidum

firmo

firmo satis præsidio Belgæ muniêrunt: & quia miles pecuniaque deesset, Haueræus ad Angliæ Reginam missus erat, eius opem imploraturus; vt vel nunc tandem laboranti Belgio, contra Hispanorum immanem crudelitatem, opem non denegaret. Philippum Marnixium ad Principes Germaniæ, & Aluarum Pereram in Hispanias ad Regem quoquè ablegauerunt. 1578

Austriacus interim exercitum in tres turmas diuidit; vnam sub Principe Parmensi Limburgum misit, alteram sub Octauio Gonzaga Niuellam, cum tertia ipse Namurcum proficiscitur. Paulò pòst Soigny & Engiam in fidem regiam recepit. Eodem tempore, qui in præsidio Traiectensi erant, de Hesio vrbis præfecto capiendo, & vrbe Austriaco condonanda, consilium inibant: sed coniuratione detecta in authores animaduersum est. Intereà Dominus de la Motte ab Ordinibus deficiens, Greuelingam oppidum paruum, sed totius penè Flandriæ munitissimum, clade Gallorum nobile, ad mare Britannicum, haud procùl ab Iccio portu situm, astu occupauit: & paulò pòst Regi reconciliatus, egregiam in hoc bello operam nauauit. Auraicus iam sese Ordines satis superque dementâsse ratus, suumque imperium satis stabiliuisse, sceleratas machinationes comminiscitur, quibus paulatim Catholicam religionem exscindere, suosque errores introducere posset. Visum est initiò ad iuramentum Catholicos, & præcipuè Ecclesiasticos compellere, vt Austriacum hostem iurarent. Propositum est hoc iuramentum Patribus Societatis Iesu, & Franciscanis in vrbe Antuerpiensi: qui post maturam deliberationem, responderunt; se Pontifici obstrictos teneri; eius hostes, suos esse, eius amicos, hos & suos: Pontificem autem non Austriacum, quē milite & pecunia iuuabat, sed Auraicum hostem habere. proindè hoc iuramentum suæ professioni non conuenire. A quo proposito cùm nec intercessione Abbatum, Nobilium, aut Magistratûs abduci possent, ipso Pentecostes à signo peditum, nè ab externo milite (qui eos per triduum ad supplicium popoſcerat) in itinere occiderentur, ad Scaldim deducti, & naui impositi, Mechliniam, atque indè Louanium, sub fide publica proficiscuntur.

Greuelingam capit Mottæus.

Antuerpienses cogunt Iesuitas & Frãciscanos ad iuramentũ.

Fœdius adhuc & proteruius Vltraiectensium facinus, qui 15. Aprilis, indicta causa, ornatissimos, consultissimosque viros, Susium Hollandiæ præsidem, Ratingium, Grisperum, & Ioannem Lentium, Vltraiectensis curiæ

Catholici qui Vltraiecto eijciuntur.

1578 curiæ Consiliarios; Fredericum Vtenhammium Nobilem, D. Voeselium Decanum S. Petri, illorum per quinquennium in Hisp. legatum, Bartholomæum Gousæum, V vikei stotium Canonicos D. Mariæ, & M. Euerardum Molengrauium ecclesię ciuilis pastorem, eijcientes, vrbe interdixerunt. Vt autem populo, id ægrè ferenti, satisfacerent, insulsus quidam asinus anonymus, scriptum edidit, quo eas causas referebat, quæ ab omnibus meritò ridebantur: dignus ipse qui pileo, quod Geusijs vitio datum conqueritur, insignitus, auriculis etiàm & nolis ornatus, in proscenio illudendus omnibus propinaretur.

Philippopolis capitur. Obsidebat intereà Austriacus Philippopolim, quę vulgò Philippi villa dicitur, oppidulū munitissimū, in finibus Hannoniæ. quod à Florinæo Eburone defendebatur. Sed annona tandem cōpressi pręsidiarij, cùm Ordines per Rossellium frustrà commeatum importare tentâssent, sese Austriaco dederunt. *Billij reditus ex Hispania.* Quo tempore Dominus Billius ex Hispanijs rediјt Namurcum, nuncians in Hispania singulis mensibus trecenta coronatorum millia esse decreta, ad hoc bellum continuandum; Regemq́ue totum in hoc propendere, vt tumultus Belgicos, si non pace, bello atque armis tandèm componat.

Nascitur circa idem tempus in Hispania Philippo Regi, ex Anna Austriaca cōiuge, filius, quem Venceslaus Cæsaris frater è sacro fonte suscepit.

Catholici eijciuntur in exiliū. Auraicus verò & sui cōplices, per omnes passìm ciuitates primùm Franciscanos, aliosq; mendicantium Ordinū Religiosos, deindè etiā Pastores, Cōsiliarios, Nobiles, Magistratus, & quotquot suo minùs fauebant instituto, indicta causa, aut armata manu in exiliū eijciebant, aut missis libellis, vrbibus spontè excedere mandabant.

Limburgū recuperat Austriacus. Regij intereà obsessum aliquandiù Limburgum ciuitatem, totumq́ue Ducatum, & cætera Transmosana dominia, partìm armata manu, vt Dalen; partìm deditione recuperabant: & frendentibus nequicquàm Hæreticis, magnis fortunæ fauoribus, belliq́ue successibus vtebantur.

Moscus Liuonibus minatur. Atq; hæc agebantur in Belgio, cùm nouæ interìm trepidationes in Polonia exorirētur. Magnus enim Moscouię Dux, cùm nōdùm irā decoquere posset, ex eo conceptā, quòd in petitione regni Polonici spretus esset, quotidianis excursionibus Liuoniā infestabat, calamitatum plenis. Sed & frequens rumor erat, Moscum Scytharum principes solicitâsse, vt coniunctis viribus Liuoniam expugna-

pugnarent: eum in finē Scytharum triginta millia iam conuenisse. Quarè legationibus Liuonū permotus Rex, comitia bellica Varsouiā indicit, vbì de Liuonia defendenda, copijsq; militaribus conscribendis actū est, priusquàm Scytharū vires appropinquarent: niues enim densissime impediebant, quo minùs suis finibus exire possent. 1578 *Comitia Varsouia.*

In superiori Mysia quoquè tumultuatū est. Scander & Bogdanus fratres erāt, Mysię Despotæ. Scādero principatus iure cōpetebat, Bogdanus tamen initiò cum fratre de eo contendebat: at posteà captus Hierapoli est asseruatus. Scāder custodes corporis sui Turcas delegerat: sedcùm illi insolētiores essent, quàm vt à populo, vel ipso Despota ferri possent, dimissi sunt. Indignè ferebant hoc Turcę, & querelas, occusationesq; varias apud Imperatorem de Scandero instituebant. Quod cùm in vinculis nūciatum esset Bogdano, is hanc opportunitatem non negligēdam sibi ratus, varijs muneribus animos Turcarum solicitauit, vt eiecto fratre, ipse in Despotian admitteretur. Scander cùm Turcarum, fratrisque machinationes intellexisset, ad Amurathen proficiscitur, partìm vt se purgaret, partìm vt muneribus cum fratre contenderet. Cumq; ad suburbia Byzātina venisset, premisit qui munera cū tympanorū pulsu ad Imperatorē deferrent: sed Turcę obuiàm miserunt, qui tympana fregerūt, munera diripuerūt, ipsumque Scanderum captiuum Byzantiū adduxerunt. Bogdanus extemplò libertate donatus, & in Mysiæ præfecturā missus est. Sed quia multi proceres iniuriā hanc grauitèr accipiebāt, parùm aberat, quin res ad ciuiles discordias deuenisset. Intereà Mustapha purpuratus, metuēs Regis Catholici classem, & Persicos apparatus, cū Hispanis de inducijs agere cœpit, quę res Persarū animos nonnihil labefactauit, eo quòd crederent Regem, Belgicis tumultibus defatigatum, has inducias non repudiaturum. *Scanderi & Bogdani Mysiæ Principū controuersia.*

Vigesimotertio Maij, pius atque eruditus Laurentius Surius, Carthusianus, in cuius hìc laboribus continuandis desudamus, cùm diuina illa de Sanctorum vitis volumina absoluisset, lenissima morte in Domino obdormiuit. Patria Lubecensis erat, inter hæreticos natus & educatus: de quo tamen dici potest, quod olìm de Malachia dixit Diuus Bernardus, quòd nihil magis de hæresi contraxerat, quàm pisces de sale marino. Quantos labores in veterū Conciliorum decretis, & Patrum scriptis emendandis, recudendisque, & in lucē proferēdis exātlauerit, frequentissima ab eo relicta monimenta testantur. *F. Laurētij Surij mors.*

1578 Dauentria & Campi in Transiselania adhuc in officio Regis, propter præsidia quæ in ijs erant, manebant. Quarè Transiselani Renneburgium vocant, petuntque vt ipse gubernaculum ditionis arripiat, easque ciuitates ad obedientiam Ordinum compellat. quod ille non inuitus fecit. Mittit itaque Hegemannum, hominem quendam obscurum, Harderuicæ natum, sed bello notum, qui Campensibus insidias strueret. quæ cùm detectæ essent, obsidionem aperto Marte auspicatur. Hagam suburbium inuadit. Sed qui in vrbe erant erumpentes, acerrimè cum ipso dimicârunt, multosque trucidârunt: adeò vt Hegemannus, quo periculum euaderet, suburbium incendere sit coactus, & Germanos igne à suo capite propulsare. Posteà Renneburgius Campos veniens, ad Brunopium, virginum monasterium, castrametatur. Paulò pòst venit Vlietius, Snoius, Vvingardus, & Dunēuoortius, qui suis vexillis Renneburgij castra auxerunt. Præsidiarij frequentes eruptiones fecêre, & multi vtrinquè ceciderunt.

Campi obsidentur.

Suollani, qui initiò in admittenda Renneburgij gubernatione tergiuersabantur, tandèm certis cum eo conditionibus conuenerunt. Deindè conuentus Zutphaniæ habitus est, cui & Transiselani interfuêre. Definitum est in hoc conuentu, obsidionem Camporum & Dauentriæ communibus Geldrorum, Zutphaniensium, & Transiselanorum sumptibus faciendam esse.

Cōuentus Zutphaniensis.

Mense Iunio, cùm Amstelredami alta pax esset, & summa vt putabatur ciuium concordia, Geusij clàm introductis multis suæ factionis hominibus nequissimis, Catholicos ex improuiso adoriuntur: in Minoritarum cœnobiuum irruunt, Monachos (quibusdam vulneratis, alijs grauitèr pulsatis) vrbe eijciunt: Magistratum, optimatesque Catholicos, cum furore arreptos, ad mare trahunt, in naues coniectos exportari iubent, nulla honestate, pietate aut veneranda illorum canitie moti. Non effugere illorum truculentas manus potuit D. Martinus Dunkanus, Hagę Comitis Decanus, Amstelredamēsium pastor, vir octogenarius, in sacris & prophanis scientijs doctissimus: sed & ille cum cæteris exterminatur. Indè cum impetu in reliqua monasteria, templa, sacella, locaque alia sacra phanatico spiritu acti feruntur: Altaria exscindunt, Sanctorum imagines deijciunt, frangunt, exurunt, Sacram supellectilem diripiunt: Sacramenta polluunt, in Deum impij, in homines scelerati, in proprium iura-

Insignis perfidia Geusiorū Amstelredamensiū.

iuramentum, & conſcientiam periuri. Aequis hæc oculis intuebatur Auraicus, cæterique qui pactum Amſtelredamenſium ſubſignârant, & ſigillis ſuis, dignis quæ catastæ affigerentur, confirmârant: æquis oculis hanc perfidiam intuebantur, qui fidem ſuam interpoſuerant, Vltraiectenſes. 1578

Quomodò Muleius Mahametus, Feſſæ & Maroci Rex, regno à fratre Abdelmelecho ſit expulſus, & in iuga Clarij vel Atlantis montis ſeſe receperit, diximus anteà. Cùm verò ſeptem aut octo menſium ſpatio, in hoc monte cum ſuis prædonibus, latrocinio atque rapina loca viciniora infeſtâſſet, Abdelmelechus Muleiū Hametum fratrem iuniorem contra illum cum expedita militum manu miſit, omneſque copias Mahameti deleuit, ipſo vix pugnæ elapſo, annumque integrum denſiſſimis teſquis latitante. Frigore tandem, niuibuſque tantum nō enectus, Mahametus legatos ad Sebaſtianum Luſitaniæ Regem miſit, opem eius (antè bis oblatam, ſed contemptam) vltrò implorauit. Sebaſtianus iuuenis belligerandi in Mauros percupidus, accepta Muleij legatione, gauiſus eſt, & diſſuadente plurimum Rege Catholico, 3000. peditum Germanorum conſcribit. Veteranos ex Andaluſia vocat, regium exercitum in Luſitania cogit. 600. quoquè Itali ductore Comite quodam Hiberniæ illi in auxilium tribus nauibus Vlyſſibonam aduenére. Omnes clientes, fiduciarios, atq; vaſallos regni euocat; iubetque, vt niſi redditibus & priuilegijs à Rege conceſſis ſpoliari mallent, ſeſe in Africam comitarentur. Inſtructa itaque ingenti claſſe, comportatiſq; tormentis, commeatu, cæteriſque rebus neceſſarijs, ad Iunij 24. omnes vndiquè copias conuenire mandat. Quod cùm Abdelmelechus per nuncios intellexiſſet, vehementer, Chriſtianis non infenſus, doluit: præſagiens quodam modo, optimum Regem, iuuenili & imprudenti ſua magnanimitate, ad iniuſtę cauſæ defenſionem incitatum, in ſuum, ſuorumque exitium præcipitem ruiturum. Per totum itaq; regnum, bellum Chriſtianis publicè iuſſit denunciari: Conuocatiſque Mauris ſuis, exercitum corradit, & Arzillam verſus ſub ſignis agmen promouet.

Bellū Africanum in quo Sebaſtianus Luſitaniæ Rex occubuit.

Sed & vigeſimoquarto Iunij, poſt celebrem ſupplicationem Vlyſſibonæ habitam, exercitus regius nauibus imponitur: poſtridiè oram cum 1300. nauigijs ſoluens, vbi aliquandiu Gadibus ſubſtitiſſet, tandèm 9. Iulij Rex Tingin appulſus eſt, vbi Mahametus eum ſolicitè expectabat.

Sebaſtian' in Africā nauigat.

1578 ctabat. Habito inter eos pacti cuiusdam colloquio, datoque filio Muleio Xequo Regi Lusitaniæ obside, quem ille Mazagam misit, simul Arzillam perrexêre. Abdelmelechus interim, ex lacte auidiùs sumpto, & in ventriculo coagulato, languidus, exercitum suum lustrauit, & 15. millia peditum, & 44. millia equitum, cum 26. campestribus tormentis, in castris inuenit. omnes pro salute Regis erant vitam cum sanguine profundere parati: sed quòd valetudinarius esset, grauitèr ferebat, ardentissimumque Caniculæ sydus, morbum augebat. Sebastianus quoquè lustrato suo exercitu, inuentisque quatuordecim peditum millibus, & equitum duobus, fossorumq; tribus, præter eos quos ad custodiam classis & Mazagæ reliquerat, præter inconditam quoquè & maximã lixarum, calonum & mulierum turbam, castra posuit ad Alcazarem. Potuisset quidẽ plures copias Rex Lusitanus eduxisse, sed consilio Mahameti, qui Abdelmelechi exercitum ad se defecturum persuadebat, multos dimiserat, & ad sua reuerti mandârat.

Sebastianus à Mahameto deceptus.

Abdelmelechus cùm per exploratores cognouisset, quis militum numerus, quæ militaris disciplinæ ataxia esset, & quid in castris ageretur: infortunium hostis non obscurè præuidens, misertusq; iuuenilis Lusitani ætatis, per mercatores clàm ei persuadere conabatur, vt ab instituto desisteret, nec Mahameti præposteris conatibus patrocinaretur. Idem quoquè Consiliarij Regis Lusitani suadebant. sed fatum & magnanimus Regis spiritus obstabant, quo minùs saniori huic cõsilio acquieuerit. Persuasus tamen nè acie cum Abdelmelecho cõfligeret, classem Larissam versùs nauigare iubet, ipse cum exercitu subsequens, ad fluuium vrbis Larissæ Mazagam consedit, vt Larissam oppidum munitum occuparet: quod Abdelmelechus permisisset, sperãs ea occupata, Lusitanum, vndè venerat, eò reuersurum, ideoque castra non mouit. Sed Mahametus, intellecto cõsilio Lusitani, metuens nè occupata Larissa, cognitaque exercitûs hostilis multitudine, Rex prælium detrectaret, sese mœnibus contineret, & a susceptæ causæ defensione resiliret; vafris atque ementitis rationibus eum ab hoc itinere retraxit, & vt Alcazaram versùs tenderet, persuasit. Abdelmelechus igitur, cùm hostis consilium nunciatum esset, suos quoquè educit, & in monte, in conspectu Lusitanorum castrametatur.

Ad diem 4. Augusti, postquàm Rex Sebastianus, Cõmissa-

missarius Pontificius, & Episcopus Conimbricensis, atque Portuensis, qui Regem secuti erant, totum antemeridianum tempus adhortationibus diuersis militum animos erigendo contriuissent, aciebus vtrinque ordinatis, hora circitèr duodecima, præliũ est initum. Dux de Auero cum quingentis equitibus primam in sinistrum Maurorum cornu impressionem fecit, plurimisq; Alarbis occisis, plus quàm octo millia sclopetariorũ, & viginti millia equitum in fugam coniecit. Abdelmelechus suorũ fugam cernens, confestim accurrit, è fuga retrahit; stare, ordines reparare, & fortitèr dimicare iubet. Sed cùm vehementer ægrotaret, hac diligentia tantum se defatigauit, vt ex equo sublatus, & in lecticam repositus, paulo pòst animam efflauerit. cuius mors ad exitum prælij est dissimulata. Lusitani victores, cùm nemo esset qui consilium daret, nemo qui subsequeretur, ad suos reuersi, optimam victoriæ occasionem prosequi non potuerunt. E Mauris itaque mille Argoleti in Christianos emissi, tanta vi victores anteà in fugam coniecerunt, vt in peditum aciem irruentes, eam penitùs perturbarent. Res in conspectu Regis gerebatur: qui extemplò cum Auero aduólans, impetum Maurorum quidem repressit, eos tamen in fugam vertere non potuit. Intereà omnes Maurorum copiæ, è monte tanto cum furore in nostros irruerunt, vt fugientium suorum equis, pedites Christiani passim protriti sint. qua in pugna Dux de Auero, alijque multi viri strenui ceciderunt: equus quoquè regius, Rege tamen saluo, globo traiectus est. Dextrum Maurorum cornu indesinenter glandium procellas in nostros effundebat, & seruata perpetua Lunæ forma, reliqui Mauri Lusitanorum exercitum circuire, postremamque aciem adoriri cupiebant. quam cùm laborare vidisset Rex, raptis 500. equitibus, Mauros qui sub Hameto erant adortus, strauit, & inordinata fuga cedere coëgit: sed cùm nemo è suis sequeretur, dolens ad suos reuertitur.

1578

Pugna Marocensis.

Abdelmelechus moritur.

Dux de Auero cadit.

Mauri, captis Lusitanorum tormentis, cæsisque ijs qui in ripa fluminis erant, in exercitum Mahameti incidunt; Maurisque, qui sub illo erant, cæsis, atque fugatis, magnam quoquè Christianorũ stragem edunt. Muleius Mahametus fugiens, dum fluuium tranare voluit, equo cœnoso vado infixo excussus, aquis absorbetur. Mauri victores, cùm ad Hameti stationem venissent, principes Christianos, quasi indagine cinctos vel occiderunt,

vel

1578 vel captiuos abduxerunt. In hac necessitate Christiani puluere tormentario destituti, tanto impetu fugerunt, vt plures è suis, quàm ex hostibus, conculcârint, atque extinxerint. Tunc tandem Rex seriùs didicit, nullum hastatorum equitum in Mauritania esse vsum. Ipse tamen fugere indecorum existimans, cum paucis Tingitanis equitibus tam strenuè contra hostes rem gerebat, tot cædes faciebat, tot Orco demittebat, vt multi fulmen ipsum appellarent: pauci adspicere, & contrà tueri auderent. Tandèm à 60. hostibus circunseptus, cùm nullam elabendi rimulam videret, candidam fasciam erigi iubet, deditionem offerens: sed hostes hoc signo auxilium vocari existimantes, impetu in eum facto, crudelitèr occidunt. Hametus receptui canēs, cum cadauere fratris sui Abdelmelechi, in castra reuertitur: publicataque morte fratris, ipse in eius locum rex proclamatur. Cæsa sunt hoc prælio 12. Christianorum millia, capta verò 14. inter primos Sebastianus Rex, Episcopus Conimbricensis, & Portuensis, Commissarius Pontificis, Comes Hiberniæ & Dux de Auero. Ex hostibus quoquè multi ceciderunt: agniti & sepulti mille quingēti. Cadauera Lusitani Regis, & Muleij Mahameti, inuenta & ad regem Hametum delata in tentorium, vbi Abdelmelechi quoquè cadauer iacebat. Triste erat spectaculum triū Regum cadauera loco tam indigno conspicere. Cumque captiui Lusitani Regis sui cadauer, non nisi Tingis aut Arzillæ cessione redimere possent, id impetrârunt, vt Alcazaræ sepeliretur. Muleio verò Mahameto Hametus, eius patruus, cutem detraxit, eamque stramine suffultam, & salitam, ad deterrendum alios, nè similia tentarent, per omnes regni prouincias iussit circunferri.

Sebastianus Rex occiditur.

Mahameto cutis detrahitur.

Veterum Germanorum, & maximè Aquilonarium populorum, mos olim erat, vt reges & principes, vxores ducturi, sibi aut duello sponsas vincerent, aut matronas bello raperent. Belgica sponsa prædiues, nobilis, & formosa, nunc sponso suo ab Auraico erepta: cùm is ignobilior, superbum eius dominatum ferre, nec solus aduersùs sponsi vires tueri posset, tres competitores euocat: è Gallis Alenconium, ex Pannonia Matthiam, & Casimirum è Germanis, vt de huius virginis thalamo decertent: ipse interim, tanquàm versipellis impostor, amplexus & delicias eius, ad satietatem clanculum paciscitur. Quid agis ô Belgica? cur virum optimum deseris, & aligenarum iungeris amplexibus? Erit, erit aliquandò illa dies, quo depi-

Vide Krātzium in Dania lib. 1. cap. 5. et in Suecia lib. 1. cap. 12.

depilata & expilata, diuitijs tuis dissipatis, & monilibus 1578
distractis, lachrymis perfusa, & sordibus obsita, inter feras pessimas, & satellites nequissimos, quasi captiua sedebis, & clamabis: *Reuertar ad virum meum priorem, quia multò melius erat mihi tunc, quàm nunc.* & non poteris, nisi ille tuî misertus, mœchatam te cum amatoribus multis, recipiat: immò extrema vi ex constupratorum manibus eruat, vindicetque pristinæ libertati. Sed ad rem.

Osee 2.

Erat iam præsens in Belgio Matthias, aduolat cum suis Gallis Alenconius, Casimirus quoquè, tanquàm ad nuptias lætus cum suis Germanis accurrit. Hic Zutphanium appulit, ille in Hannonia substitit. legati eis gratulatum mittuntur, magnifici tituli, & promissiones offeruntur regiæ: nulla verborum erat caritas, sed omnia liberalissimè Ordines pollicebantur. Alenconio 100000. nummûm quotannìs, & tres munitiones, Landresium, Quesnoy, & Bapalma addicuntur, & Protector Belgij salutatur. Ille vicissìm, vt omnia iure fecisse videretur, publicum scriptum edit, quo casum Belgij deplorat, tyrannidem Hispanicam exaggerat, & quanti intersit Galliæ, Belgium esse pacatum, demonstrat.

Rex Hispaniarum cùm diuersis literis ac nuncijs didicisset, Belgis magna ab Angliæ Regina auxilia mitti, ad eam legationem decreuit, cum petitione; Ne illa alterius subditos rebelles, contra legitimum suum Principẽ, armare ac tueri pergat. Honorificè accepta est hæc legatio, promissumque neutri parti Reginam in posterũ magìs fore addictam: & literæ mox ad Belgas scriptæ, quæ eos ad pacem componendam hortabantur.

Philippi Regis legatio ad Angliæ Reginã.

Austriacus intereà circa oppidum Louaniẽse castrametabatur: ipse Louanij authoritate Cancellarii Brabantiæ, eiusque concilij abrogata, nouum creat. D. Desiderium Testich Cancellarium nominat, eique Consiliarios Doctores ac Licentiatos Iuris, viros clarissimos adiungit. Mense tandèm Iulio D. de Ville Comes Rennenburgius, post diuturnam obsidionem vrbem Campensem in Transiselania, quæ à milite regio Germano hactenùs defendebatur, deditione cepit, & in eisdem oris Dauentriam arctiùs obsedit. Casimirus autem lustrato exercitu inuentis in eo septem equitum & viginti peditum millibus, relictoque Vicario in obsidione Dauentriensi, cum suis in Brabantiam venit, eo consilio, vt Diesthemium expugnaret.

Austriacus curiã mutat.

Comes Bossuuius summus exercitûs Belgici Impe-

rator,

ctum cum Alenconio proclamatur: ipse autem Alenconius, dum in Hannonia hærens apud Laleinium, plura sibi oppida tradi postulat, ne id quidem impetrare potuit, vt ab Ordinibus concessa, suum præsidium accipere voluerint. 1578 *Pactũ Ordinũ cum Alẽconio.*

Austriacus cùm omnium Principum legatos, ad iniquas conditiones vrgere se animaduerteret, negocium pacis ad Imperatorem remittit. Gandenses interim pro innata sibi consuetudine, tumultuabãtur: & ex captiuis, quos asseruabant, Catholicis, viros optimos, præfectum Visch, & Senem Hesselium Consiliarium ad extremum spiritum in Catholicæ fidei professione perseuerantem, laqueo strangulabant. Post tantum perpetratum facinus Casimirum, Embiesio & Borluytio impulsoribus, vocant: qui statim aduolans, primùm Bruxellas contendit, ibique publicè conciones Caluinisticas, anteà nunquàm ibi factas, publicè instituit, suaque præsentia in Carmelitarum cœnobij templo cohonestauit. Cumque ibidèm fundamenta nouitiæ religionis, aliarumque rerum Gandensium per aliquot dies iecisset, Gandauum profectus est. vbi cùm conciones Caluinisticas introduxisset, ità se ciuium beneuolentiæ insinuauit, vt in illius gratiam, Germano suo militi pecunia laboranti, omne sacrum aurum & argentum, cruces, calices, aliaque ecclesiæ cimelia, sacrilega manu rapientes, ex ijsque pecuniam cudentes, liberalitèr donârint. indè in templa & monasteria furorem suum conuertentes, Christi, Sanctorumque imaginibus bellum inferunt, Altaria euertunt, Sacramenta conculcant. Septa Virginum, Monachorumque claustra ingrediuntur, omnia confringunt & demoliuntur, Sacerdotes & Monachos vrbe eijciunt, nihilque, quod sacrum erat, intactum, impollutumque relinquunt. *Austriacus negocium pacis Cæsari committit.* *Gandanẽses tumultuãtur, et Caluinismum amplectũtur.* *Gandanẽsiũ in Catholicos insolẽtia.*

Hoc Gandauensium immane exemplum vicinæ vrbes imitabantur, & tandèm vltra Rhenum in Geldriam, atque Vltraiectensium meditullia proserpsit. Vltraiectenses enim Minoritas vrbe mox eiecerunt, sublatisque altaribus & imaginibus, templum contaminârunt: hominem Caluinianum introduxerũt, eique munus concionandi dederunt. *Vltraiectẽses Minoritas expellunt.*

Erat tunc temporis Amorfortium commune Hollandorum atque Vltraiectensium exulantium receptaculum, sacrumque Asylum, eò quòd Magistratus & ciues penè omnes Catholicæ religioni, eiusque professo- *Amorfortia cõmune exulũ Catholicorũ asylũ*

1578 fessoribus plurimùm fauerent. Latitabat hîc R. ac Nobilis D. Iohannes Bruhesius, Decanus templi metropolitani Vltraiectensis, quem illi odio plus quam Vatiniano persequebantur: latitabant exacti Amstelredamenses ecclesiastici, & seculares, multique eorum qui Vltraiecto vel vltrò excesserant, vel erant expulsi. Partim itaque ob hanc causam, partim ob id quòd Amorfortij in multis, Vltraiectensium noua studia, & præcipuè religionis mutationem improbarent, a vicinis Vltraiectẽsibus multis molestiis, falsisque criminationibus incessebantur. Cumque Vltraiectenses omnes suos conatus eludi viderent, (Amorfortij enim sese præscripto Satisfactionis, ab Auraico anni superioris mense Decembri impetratæ, defendebant) tandem apud Auraicum instant, vt Magistratus pro suo voto crearetur, & ciues sub certos capitaneos & signa militaria legerentur. Erat tunc temporis supremus in oppido Consul Petrus Clemens, ex antiqua Vvestrenensium familia, vir senex, constans, grauis, & imperterritus Catholicæ religionis assertor, is neutrum eorum quæ petebantur admittere voluit. priuilegijs enim oppidi, in Satisfactione Auraici renouatis, vtrunque palam aduersari demonstrauit. Missus est ab Auraico ad Amorfortios aliquotiès hac de re Paulus Busius, ipse Amorfortius: quo conciues ad ea quę petebantur quoquo modo induceret. Et vt erectio signorum militarium fuco aliquo tegeretur, petitum est, vt sodalitates duas, quæ antiquitùs Scutterien appellabantur, cõflarent. Responsum est a Consule: si sodalitates has more antiquo erigi cuperent, se non obstare. eum fuisse, vt sub vno curione sodales toto anno quietè viuẽtes, semèl quotannis auem in altissimo fastigio positam, sagittis, proposito præmio, deijcerent: indè conuiuaturi coirent. quo peracto, singuli ad sua munia reuertebantur, nullum in Reip. administratione ius, nullámve authoritatem habentes. Hæc si restaurari peteret Auraicus, se non denegaturos. Cæterùm vt ad eum modum, quem Vltraiecti, quem Amstelredami, cæterisque in locis hac tempestate in vsu esse cernerent, has sodalitates instituerent, id facere non posse. didicisse huius anni plùs quam Tragicis motibus, quàm inconditam licentiam horum signorum erectiones in Resp. introduxerint, quamque Magistratus exiguæ sint authoritatis, vbi ciues sub his signis hactenùs militârũt. Nec propitium magis responsum Busius ad Magistratûs alterationem tulit. Re itaq; infecta ad suos redijt. Vltraiectenses

Amorfortiorum & Vltraiectensium contentio.

Petri Vvestrenensis laus.

Paulus Busius.

iectenses cùm viderēt persuasionibus Amorfortios molliri nō posse, insidijs rem tentârunt. In suburbanos agros milites mittunt, qui captata occasione oppidum inuaderent, & ciues ad mandata capessenda compellerent. tentatum id aliquotiès, sed irrito conatu, aduersariorum consilio semper patefacto. 1578

Circa idē tempus Turcæ Cæsareanos fines depopulabantur, pagosq; Canusse vicinos sub Polono spoliârūt. Rex Philippus classem instruxit, vt in Africa bellū Mauris moueret, ad quam expeditionem Dux Hetruriæ Montacutum, cum tribus millibus & septingentis peditibus misit. Moscouiæ verò Dux centum millia virorum in castris habebat, quibus Liuoniam & Prutenorū fines vno eodemque tempore inuadere decreuerat. Conuocatis itaque comitijs Varsouiam amplam Liuoniæ vrbem, decretum est, vt 15. millia Polonorum, 10. Lituanorum, 3. Germanorum, totidemq; Aidulchorum colligerentur, & viciès centena millia nummûm, proximo decennio, in belli Moscouitici vsum numerarentur. *Turcarum eruptiones.* *Comitia Varsouiæ.*

Persarum Rex Turcicos fines plurimùm infestabat, Vanumq; vrbem Armeniæ vi cepit, atque inuentos Turcas, tāquam pecudes occidit. Amurathus magnos Byzantij belli apparatus faciebat, eosque in Syriam multis nauigijs misit. ipse quoque ad Persicum bellum profecturus dicebatur. Cùm autem felicibus Persarum victorijs partim, partim multarum gentium ab amicitia Turcarum ad Persas defectionibus, Turcarum belligerandi alacritas non parùm retunderetur; missa sunt ex castris Byzantium multorum Turcarum rasa de more Persarum capita, amputatæ nares, auresque abscissæ, cum vafro commento, hæc membra esse Persarum, à Turcis interfectorum, quo nouo hoc stratagemate Turcas ad bellum redderent alacriores. Spargitur etiàm in hunc finem, Cudabendum Persarum Regem obijsse, non contra Persas, sed Georgianos posthac pugnandum, eò quòd à fide Turcarum ad Persas defecerant. Qui verò in cōfinibus Archiducis Austriaci Caroli erant Turcæ, Rapizum, eius oppidum astu intercipiunt: sed Carolus collecto milite, antequàm munire illud potuerunt, recuperauit, omnesque in eo Turcas inuentos trucidauit. *Persæ Vanū capiūt.* *Vafrities Turcica.*

Moritur intereà apud Florentinos Ioanna Austriaca Magni Ducis vxor, postquam per dies nouem pariēdi difficultate laborasset: & apud Venetos Sebastianus Venerius, in cuius locum Nicolaus Pontius Venetorum Prin-

1578 ceps est suffectus. Detecta quoquè est in Magnū Hetruriæ Ducem coniuratio, & in authores istius animaduersum. Orta est & inter Bononienses, Ducemq; Ferrariæ, de dominiorū limitibus contentio, quæ penè in bellum apertum erupisset, nisi prudētia Pontificis sopita fuisset. Maiores quoquè his tumultus erant in Cypria: Purpuratus enim Cypri præfectus, cùm multa nummùm millia ex stipendijs Ianizaris deberet, illiq; tumultuari inciperent, quibusdā aures ac nares præscidit. id commilitones ægrè ferentes, impetu facto in præfectum irruunt, atque occidunt. Amurathus Ianizaros iure præfectum occidisse spargit, nouumq; præfectum in Insulā cum decem triremibus & multis militibus misit: quibus interim in cōmissis dederat, vt appulsi authores cædis caperent, & trucidarent. Nunciatum id est Ianizaris, qui amicitiam initiò cum classiarijs simulant, insiliētes interim in eos, ingenti clade interficiunt, & triremibus potiūtur. Amurathus, licèt non parùm rei indignitate commoueretur, tamen ob victorias Persarum, qui iuxta Babyloniā 70000. Turcarum occidisse dicebantur, iram dissimulare, factiq́ue veniam Ianizaris condonare debebat.

Cōiuratio in Ducem Hetruriæ.

Tumultus in Cypria.

Dum hæc apud Italos & Turcas geruntur, apud Belgas multi ex Hannoniæ & Arthesiæ nobilitate, indignati, quòd Ordines aliarū prouinciarum, contra commune fœdus, vbiquè Caluinianā factionē introducerēt, ecclesiastici atq; secularis ordinis viros Catholicos exterminarent, tēpla violarēt, & in Diuorū imagines sacrilegè grassarentur; defectionē meditabantur, celebremq; Flandriæ pagū in Cortracensium finibus, Menene dictū, occupârunt. atq; hinc orta factionis pars tertia, quę Malecontentorū dicta, ideò, quòd neutra pars, nec Regis, nec Ordinū, ipsis satisfaceret. Horū duces Hesius & Capres sese profitebantur, qui Gaijonis castrū intercipiebant, in quos Gandensium copiæ bìs missæ, bis etiàm cæsæ sunt, & profligatę. Capta sunt ab ijsdē Malecontētis Bellæ, Poperingē, & Mortaigne, Flādrię oppida. Tandē Greuelingēsis vrbis gubernator Dn. de la Motte eos ad suas partes pertraxit.

Malecontentorum origo.

Auraicus cùm non obscurè intelligeret, hanc Malecontentorū factionem sibi exitiosam tandèm fore, ex eo quòd non ità dissentirent à regijs, quin facilè (dum religionis vtrinquè sit idem consensus) cū ijs coalescere possent; Aldegundiū Gandauum mittit cū mandato, vt Catholicis tria templa restituant, captiuosq; liberos dimittant. Gandauenses aūt Principis imperio obedire noluerunt,

runt, nisi Hannones & Arthesij Caluinismũ quoquè amplecterentur, & bellũ peractũ esset. Quod responsum cùm Hãnonibus & Arthesijs relatũ esset, inter se fœdus renouârunt, & de fide Catholica se non discessuros iurârunt. Editis itaq; libellis, Ordinum aliorũ temeritatem & leuitatẽ incusantes, qui ad omnes totius Christianismi Principes datis literis erant protestati, sibi nihil antiquius esse, quàm Religionem Catholicã, & obedientiã Regis sartam tectam seruare, nec arma ob aliam causam, quàm ob tyrannidem Hispanorũ retundendam sumpsisse; nũc exuta regis obedientia, fidem cum perfidia, veram Religionem cum hæresi permutarent. Qua perfidiæ, leuitatisque labe, nè ipsi adspergerentur, palam profitebantur se eiusmodi hominũ fœderibus renunciare, perpetuoq; Catholicã fidẽ propugnare, & pro ea sanguinẽ cũ vita non tantùm sua, sed vxorũ & liberorũ suorũ fundere decreuisse. 1578 *Apologia Hãnonensium & Atrebatensium.*

Moritur intereà in Hispanijs Cæsaris frater Vvenceslaus, cuius cum ętas adhuc immatura esset, minùs erat mors eius deploranda. Sed lamentabilis & plangẽda magis erat obitus D. Iohannis Austriaci, qui initio Octobris est subsecutus. Varij de eo erant rumores, dum alij eum mortuum esse, alij viuere asseuerarent: quidam clàm in Hispanias profectum, quidam in insidijs esse assererent: nonnulli eum peste sublatum, alij ardentissima febre extinctum dicerent. Cordatiores verò, & qui in castris erãt, mera phthysi emarcuisse, quam ex animi dolore contraxerat, eo quòd Rex Ordinum phaleratis verbis potiùs, quàm suis fidelibus narrationibus crederet: quodq; benignitate & clementia vti iuberet, cùm armis opùs esset, si Belgæ in ordinem redigerentur. Cùm vltimùm vitę terminũ instare sentiret, in lectica decumbẽs, per totũ exercitum sese circunferre iussit, & singulos milites suaui voce compellauit, eos ad Catholicæ religionis, Regiæque Maiestatis defensionem hortabatur, & vt, se defuncto, nepoti suo Alexãdro Principi Parmensi, non secùs atquè hactenùs sibi fecerãt, deinceps pareant atq; morem gerãt, obtestabatur. Prorupêre milites in vberrimas lachrymas, durissima pectora mota sunt, atque optimi Ducis fatalem diem deplorârunt, eiusque vltimę voluntati audientes se fore promittentes, cum suspirijs & lachrymis lecticã in hospitium deduxerunt. Paulò pòst moritur, iuuenis dignus qui Nestoris annos vixisset, moritur inquam Maurorũ terror, Turcarũ fulmen, Hęreticorũ pestis, Catholicorũ defensor, Asiæ, Aphricæ, & Europę domitor: atq; in *Vvenceslaus Rudolphi Imp. frater moritur.* *Luctuosa mors Iohannis Austriaci.* *Parmẽsis princeps Austriaci successor.*

1578 Gubernatione post se Illustrissimũ Principem Parmensem relinquit: de quo Genebrardus non insulsè vaticinatur, in eo complendum illud Esaiæ: *Nolateris Philistæa tu, quòd comminuta sit virga percussoris tui* (Iohãnis Austriaci) *de radice enim colubri egredietur Regulus, & semen eius absorbens volucres.*

Cap. 14.

Spreto tamen hoc vaticinio, Matthias, Alenconius, & Casimirus cum Ordinibus plurimùm Austriaci morte lætati, omnes vires ad ciuitates, ab hoste occupatas, recuperandas, hostilesque copias Belgarum finibus eijciendas conuerterunt. Gemblacum, Niuellam, Binsium, Mabuge, aliaque loca non munita, confestim, sed non sinè suorum sanguine, receperunt.

Ordinum victoriæ.

Eodem mense Octobri Atrebatẽses tumultuati sunt, & Magistratum sub prætextu quòd clandestinas conspirationes cum hoste foueret, comprehensum in vincula coniecerũt. Pestis quoquè & dysenteria per omnes Flandriæ & Brabantiæ ciuitates, atque in vtrisque castris horrendum in modum grassabantur, multaque hominum millia suffocabant.

Tumultuantur Atrebates.

Cæso, vt diximus anteà, in bello Africano Rege Lusitanię Sebastiano, Henricus Cardinalis ei in Regno (dispensatione Pontificis accepta) succedit. Sed cùm is iam senex & matrimonio ineptus esset, à proceribus regni, vt vxorem duceret, non potuit persuaderi. Petitum igitur ab eo, vt viuus successorem nominaret. Erant autem duo Regiæ stirpis competitores, Antonius Lodouici Henrici Regis fratris filius, sed illegitimus: & Hispaniarum Rex, Regis è sorore Nepos, sed toro natus legitimo. Cæterum cùm inueteratum inter Lusitanos & Castilianos sit odium, procerum animi in Antonium magìs illegitimum, quàm in Philippum legitimum propendebant. Henricus tamen non obscurè ei fauebat, cui ius ipsum naturale subueniebat. Ad hanc quæstionem 24. è primariis Iurisconsultis ab Ordinibus nominati sunt, ex quibus Rex 11. elegit, qui controuersiam deciderent, & sine vllo affectu, ei cui iustiori titulo regnum deberetur, adiudicarent. Qui Antonij partes sequebantur, electionem & nominationem Regis, vetus esse ius in Lusitania, non successionem sustinebant. Hispani contra multorum seculorum exemplis successionem ostendebant. Sed cùm Iudicum definitio protraheretur, & Henricus in ipso mortis limine esset constitutus, rogatus est, vt septem

Controuersia de regno Lusitaniæ.

ptem gubernatores crearet, quos penès interregni tempore summa rerum esset. Acquieuit Rex, & quinque nominauit, inter quos primus erat Archiepiscopus Vlyssiponensis, qui regni gubernationem viuo adhuc Rege susceperunt. Sed & cùm tres Lusitaniæ sint Ordines, quorum alij Principes & nobiles, quos Fidalgos appellant; alii Antistites, atque inter hos etiàm quidam Fidalgi; alij Populares: Fidalgi plerique iustiori causę fauebant, Castilięq; Regem legitimum regni successorem iudicabant. Populares affectibus plùs nimio indulgentes, vt Philippum excluderent, ad electionem adspirabant. Quarè factum est, vt hoc anno certi nihil de nouo Rege sit constitutum. 1578

Persarum de Turcis victoria.

Mustapha, cui ab Amuratho Persicum bellum erat demandatum, Scytharum Ottomannicis rebus studiosorum multa millia iussit fines Persarum, ad Derbentum inuadere: ipse in regnum Situanum irruptionem parabat. Cumque illi per fines Georgianorum, gentis amplæ, cuius imperium ab Hircano mari ad Mœotin extenditur, transeundum esset, multis beneuolentiæ significationibus ab ijs exceptus, & ponte extructo, per latissimum fluuium deductus est. Mustapha, sinistra de Georgianis suspicione concepta, 30. armatorum millia ad pontis custodiam reliquit. id grauitèr accidit Georgianis. Ipse populabundus ad Sammachium, eius regni metropolin, nullo resistente procurrit, vrbemque facili negocio capit; relictoque Achmete cum vigintiquinque millibus hominum, ad illius vrbis custodiam, in Armeniam pergit. Persæ de aduentu Mustaphæ & Scytharum certiores facti, diuisis copijs, alteram partem in Scythas, alteram in Mustapham immittunt. Pugnatum est cum Scythis acritèr: sed victi Scythæ, paucis fugientibus, reliqui trucidati sunt. Qui Mustapham insectabantur, eum altissimis aggeribus inclusum inuenerunt: cumque oblata pugna, in campum non descenderet, varijs contumelijs atque conuicijs à Persis proscinditur. Turcæ contumeliarum quotidianarum impatientes, pugnam sinè tormentis bellicis accipiunt, inque planitiem venientes, sese aduersùm Persas sistunt, manumque conserunt. pugnatur totis viribus vsque in multas horas: sed superiores Persæ, Turcas fundunt, fugantque. Cuius victoriæ Georgiani certiores facti, collectis illico copijs, ab altera parte, & qui ad pontis custodiam relicti erant, & qui ex acie profugerant,

1578 omnes occiderunt. Cæsa sunt ea victoria 80. millia Turcarum, proceres omnes aut capti, aut trucidati: Sammachium recuperatū, bellicus apparatus interceptus. è Persis 44. millia desiderabantur. Amurathus, accepto cladis nuncio, multa per imperium lætitiæ signa edi iubet, & Persas debellatos iam esse diuulgat, nè animi suorum à Persico bello abhorrerent.

Circa idem tempus Veneti, vt iratum numen placarent, & huius, præcedentisque anni luis causas prescinderent, leges in subditorum ac procerum vtriusque sexûs luxum, tam in mensis, quàm in vestibus ac supellectilibus vsitatum tulerunt, eum certis limitibus circunscribentes, & ad moderationem reuocantes.

Alenconius Belgio excedit. Hyems erat iam proxima, quod anni tempus in Belgio militiæ, propter pluuias ac niues, cœnique profunditatem, est ineptum. Ordines itaque & temporis iniuria, & pecuniæ pressi penuria, de milite dimittendo cogitare cœperunt. Quod cùm Alenconius animaduertisset, tria Gallorū millia per fines Sequanorum, magno prouincialium detrimento, in Galliam remisit: ipse paulò pòst subsecutus est. Casimirus quoquè, cum vix magna importunitate aliquid pecuniæ ab Ordinibus extorsisset, in Angliam proficiscitur. eius milites, qui ex tot millibus, gladio, fame, dysenteria & peste mortuis, pauci supererant, qui non solùm ipsi, sed & eorum calones, & lixæ, preciosissimis vestibus, aureis catenis, argenteis de more gentis pugionibus, (vt ipse aliquotiès ex ducibus audiui) in Belgium venerant, fame enecti, seminudi, pessimè nummati, consumptis omnibus, ad suos reuersi sunt. Mirandum sanè, in regione aquilonari, tantum hac æstate ardorem fuisse, vt omne hoc aurum, omne argentum, tam repentè liquefactum, diffluxerit, non Solis fortasse, sed belli Hispanici feruore exustum.

Gandēses in Auraicum mouebuntur. Auraicus, contractis aliquot ciuium Antuerpiensium signis, Teneremundam proficiscitur, vt litem inter Gandenses & Malecontentos consopiret: sed animi nimiùm vtrinquè exacerbati, ad concordiam redigi non potuerunt. Variè populus tunc de Auriaco mussitabat, varia clàm conuicia in illum iaciebat: sed & palàm aliquandò criminabatur, quòd tot sumptibus, tam instructo exercitu, tanto tempore nihil præclari gessisset. Ille contra vt effugium haberet, prouinciarum in numerandis pecunijs tergiuersationes obijciebat.

Ordines

Ordines patriæ conditionem deploratam conside- 1578
rantes, animum Imperatoris solicitârunt, vt pacem Bel- *Ordines*
gio a Principe suo exoraret. Fecit id Imperator non illi- *Belgici*
benter. Sed & Rex Cęsari omnem, suam in pacis compo- *Cæsaris*
sitione tradit per literas authoritatem, spondetque se ra- *intercessio*
ta habiturum omnia, quæ Cæsar in hoc negocio statue- *onem im-*
ret. Legationem quoquè hac de causa ad omnes Princi- *plorant.*
pes Imperij decreuit, eamque Raymiro Guzmano dedit. Missus quoquè ad Pōtificem ab Ordinibus Elbertus Leoninus, eius apud Regem intercessionem petiturus. Ad id confestim tam promptum se Pōtifex exhibuit, vt statim Baptistam Castagnam Episcopum, in Belgium miserit, vt pacis transactioni interesset. Interìm ab armis non desistitur. Ordines Thenas recipiunt: Malecōtenti Gandensium duo millia peditū, & octingentos equites occidunt.

Parmensis Princeps, occupato Limburgo, cæterisque vltra Mosam ditionibus, vna Karpena excepta, hāc quoquè expugnare, licèt hyems esset, decreuit. Legatū itaque Coloniā Agrippinā misit, qui a Magistratu petijt, nè exercitui regio cōmeatum, cæteraque ad obsidionem arcis Karpenæ necessaria, quæcunque data pecunia sui possent redimere, denegaret. id nō grauatè in gratiam Regis concessum est. Auraicus cùm se viribus regijs imparem sen- *Auraicus*
tiret, oppida Flandriæ & Brabantiæ, Hollandis, Zelandis- *oppida ma-*
que viciniora munit. Lanuuium Britonem, bello Rupel- *ritima*
lensi Hugonotico clarum, nouis copijs recèns collectis *præsidijs*
præfecit, eique oras istas defendendas commisit. Mottæ- *munit.*
us Greuelingæ præfectus, acceptis à Rege literis, quibus *Regis ad*
ei potestas quosuis ex Ordinibus ad se venientes, in gra- *Mottæum*
tiam recipiendi conferebatur, trecentaque florenorum *literæ.*
millia, ad nouum exercitum conscribendum assignabantur, oppidum S. Vinoci obsedit, Montegnium quoquè regulum, Ordinum archistrategum, proposita venia, ad defectionem solicitauit. cuius petitionem ille, vt immaturam, tunc contempsit.

Renneburgius totus erat in oppugnatione Dauen- *Succincta*
triæ. Est autem Dauentria Transiselaniæ vrbs primaria, *Dauentri-*
ad Rheni brachium orientale, quod Iselam vocant, sita, *ensis ob-*
& Hansaticarum ciuitatum fœderi adscripta : munita *sidionis*
satìs loci natura & arte. Erat in ea gubernator Hau- *narratio.*
ricourt, Centuriones Augustinus Rijc à Richenstein, Michael Ieger, & vicarius Frederici à Schonauvven: ipse enim ante obsidionem discesserat. hi nongentis penè militibus Germanis imperitabant. Ciues plerique,

1578 partim quia Ordinibus fauebant, partim quia metuebãt, vrbe excesserant. Sed quia pulueris tormentarij maxima erat militibus raritas, rem pro voto agere nō potuerunt. Snoius Augusti 6. colliculos duos, qui singuli singulas molas habent, occupauit. Sed oppidani molarum alteram disturbârunt; quæ dum caderet, multos milites oppressit. Est & ad vrbis mœnia turris excelsa, quam Norimbergensem vocant: ex ea obsidentibus multum detrimenti inferebant. Hanc cuniculis euertere frustrà contendebant obsidentes. Augusti 14. præsidiarij butyrum caseumque ad certum pondus quotidiè distribuendum decreuerunt, vt obsidionem diutiùs ferre possent. Calendis Septemb. Hegemannus metu potius, quam consilio, pontem, quo Isela sternebatur, incendit. Post octiduum verò præsidiarij erumpentes, multos cunicularios, Ordinumque milites occiderunt. quo metu territi rustici, qui in castris erant, diffugientes, operam imperfectam, à Snoio institutam, reliquerunt. Quarè cùm cuniculi non succederent, 20. Septembris obsidentes maioribus tormentis turrim Norimbergensem concutere cœperũt. sed 24. eruptione horribili facta, Germani tantam stragem in Ordinum castris ediderunt, vt oppugnatio aliquandiù iterùm sit intermissa.

Buscoducũ proditione tentatum. Intereà nouus miles Buscoducis, quam vrbem astu occupare, & proditione, Ordines irrito conatu tentârant, in castra Renneburgij venit. Tertio itaque Octob. cuniculi eò producti erant, vt hastis cominùs sub terra res ageretur. Oppidani iniectis materijs venenosos fumos excitârunt, qui hostem cuniculos deserere compulerunt. *Pugna subterranea.* Postridiè etsi induciæ erant in castris, tamen horribilis subterranea pugna commissa est. victores oppidani cuniculi os ianuis ferreis obstruxerunt. *Hollandi militẽ suũ reuocant.* Hollandi audientes periculosam obsidionem, atque veteranos suos paulatim cadere, suas copias in Hollandiam reuocârunt. Aegerrimè ferebat Renneburgius, Hollandos, limitibus suis Camporũ occupatione iam tutis, communem causam deserere. *Pugnæ subterraneæ.* Die 12. & 13. Octobris iterùm in cuniculis pugnatur. victores iterùm oppidani. Posteà Renneburgij milites per cuniculos in turrim Norimb. venientes, Germanos ibì compotantes inueniunt. qui exilientes maiora aliquot tormenta explodunt, multosque hostium, qui in cuniculis erant, occidunt, cæteri fugiebant.

Eodem tempore Leovvardiæ templa diripiuntur; &

Campis

Campis ob militum petulantiam ciues tumultuantur. 1578
quarè Renneburgius præsidia reuocauit. Intereà mors
D.Iohãnis Austriaci in castra venit. In diœcesi Coloniensi milites conscribebantur, qui obsessis subuenirent. stabat in anchoris Coloniæ nauis armis onerata, quibus isti milites instruerentur: sed ab hostibus præcisis rudentibus nauis abducitur. Paulò pòst copiæ istæ auxiliares inermes cæduntur. Quod cum Renneburgius intellexisset, 11. mensis Nouembris muros sternere, & vi vrbem aggredi cœpit. cæterùm cùm latæ ruinæ iam stratæ essent, & hostis foris oppugnationem pararet, intùs verò pulueris tormentarij, commeatusque esset penuria, auxilium nullum speraretur, ciues tumultuarentur: Germani deditionis conditiones Renneburgio proposuerunt, quas ille, reclamante Corenputtio, paululùm mutatas, 19. Nouembris acceptauit, vrbemque in Ordinum fidem recepit.

Leovvardiensium iconomachia.

Dauētria deditur.

Auraicus cùm nihil in concordia inter Malecontentos & Gandenses stabilienda efficere posset, Philippum SantAldegundium, cum alijs Gãdauum mittit, vt, quod ipse non potuisset, huius opera atque industria perficeret. Frequens enim fama erat, Hannoniam & Arthesiam ad partes regias accedere velle. Vltraiectenses cum Hollandis & Zelandis circa idem tempus nouam concordiæ machinam fabricati sunt, in articulo Religionis, alijsque multis Gandauensi paci contrariam.

Vnio Vltraiectensis.

Orator Cæsaris Comes Schvvartzēburgius cùm intellexisset Ducem de Noua terra, aliosque legatos Cæsareos, breui Coloniam cum plena de pace agendi potestate venturos, nomine Imperatoris pacis negocium apud Ordines pro virili promouit: impetrauitque, vt illorum consensu Louanium ad Parmensem proficisceretur. Parmensis verò expugnationem arcis Karpenæ maturabat, vt ea occupata, initio anni futuri, Traiectum ad Mosam tutius obsidere posset. misit itaque ad huius arcis expeditionem Octauium Gonzagam, & Mandragonium, viros militares, multisque victorijs claros.

Schvvartzenburgius ad Austriacũ proficiscitur.

Moritur intereà Maximilianus Comes Bossuuius, per æstatem summus Ordinum exercitûs Imperator. Malecontenti cùm à Santaldegundio plurimùm interpellarentur, vt ad vnionem Ordinũ redirent, simulârunt tandèm se conditiones ab illis accepturos, re vera autem de stabili cum regijs pace ineunda cogitabant.

Mors Comitis de Bossuy.

Acta sunt hæc mense Decembri, ad cuius diem 24.

1579 qui Natalitijs Domini profeſtus erat, quidam Miniſter Caluinianus Amorfortijs ab æmulis clàm ſubmiſſus eſt, vt poſtridiè, tranquillā alioquin Remp. ſuis concionibus interturbaret. exceptus is hoſpitio à quodā ſuæ factionis homine (quales hoc oppidū pauciſſimos habet) quid, & quomodo poſtridiè negocium inſtitueret meditabatur. Venit ad Conſulis Vveſtreni aures, eius in vrbē aduenuentus. is ſtatìm Senatum cogit, aliquot ciues in armis adeſſe iubet, per apparitorem hoſpitem & Miniſtrū vocat. Qui cùm in publicum prodirent, ità ciuium exacerbati ſunt animi, vt vix ſe à cæde potuerint cohibere. in Senatum venientes, & examinati, hoſpiti, nè quid in poſterum ſimile audeat, addita pœna, prohibetur. Miniſtro ſtatim vrbe exire mandatur. at ille furorem populi metuens, à ſatellitibus ad portam deduci petit: id illi denegatum non fuit, ſed ab ipſo Conſule, alijsque nonnullis, fremente interim populo, extra oppidum ductus, cùm ſe viaticum non habere conquereretur, dalero donatur, & nè hoc rerum ſtatu rediret, illi interdicitur. Hinc Vltraiectenſium in Amorfortios creuerunt odia, cùm Vnioni à ſe nuper fabrefactæ id facinus aduerſaretur, quam quia Amorfortij acceptare nollēt, Vltraiectenſes de bello ipſis ſequenti anno inferendo conſilia captârunt: de quo ſuo loco dicemus.

Amorfortij Miniſtrum Caluinianum expellūt.

Rex Galliæ Ordinem S. Spiritûs inſtituit.

ANNI 1579. primo die Henricus Gallorum Rex Ordinem equitum S. Spiritûs inſtituit, cuius approbationem anno ſuperiori (cùm Poloni Regis Orator Romæ ſuæ Sanctitati de more obedientiā præſtaret) à Pōtifice per legationē impetrârat. Inſtitutus eſt Ordo iſte ad defenſionē Catholicæ religionis, hoc modo: Poſt veſpertinas preces Rex in tēplo Auguſtinianorū manu Epiſcopi ductus, ante altare in genua procūbit, acceptoq; religionis ordine, tunicā talarē induit, torquē ſumpſit, & cruce crocea pectus armauit. quo facto, Magiſter ſumus Ordinis dicebatur. Deindè poſtquàm iurâſſet ſe vitam & regnū pro fide Catholica, quibuſuis periculis expoſiturum, in throno pāno aureo tecto cōſedit. Acceſſerūt ad eū iſtius Ordinis candidati, ſtolis argenteis induti, qui acceptis inſignibus Ordinis ſinguli, talari ſcilicet tunica, torque aurea, ſacroq; libello cum integumento aureo, iurârunt ſe prōptos fore, ad Catholicæ Romanæ fidei defenſionē: nec in Regem vnquam arma ſumpturos. Aderāt ſolenni huic actui Bādinus Apoſtolicus Nūcius, & Oratores Scotiæ,

tiæ,atq; Venetiarum.Equites qui creabãtur erãt numero 1579
26.inter eos Dux Augustonemetanus,Mariscallus Rentius,Philippus Strozza,Comes Philiscus &c: Peracta solẽnitate,discessũ est, hoc ordine:Custodię Heluetiorum præcedebãt,eas Germanorũ subsequebantur,indè nobiles 200.Heraldi, ęneatores & tubicines festiuo sonitu actum condecorabãt. post hòs equites aulici,& magistri instruendarum acierum, quos noui Equites S.Spiritûs bini & bini,pallia aureis lilijs intertextis conspicui sequebãtur. postremo loco Rex auro fulgidus incedebat, quem multi Principes & Nobiles Galli à tergo comitabantur.

Karpẽ expugnatur.

Beilius quidã Consulis Traiectẽsis filius, qui Ludouico Nassouio nuper militârat, astu superiori anno arcẽ Karpenã occupârat, Bloemiumq; Regis præfectũ laqueo strãgulârat.Erat hic Beilius homo maganimus,multi vini potẽs,&crudelis.is arce munita,prędas circũquaq; plurimas agebat,agrosq; latissimè vastabat,&villas,pagosq;, inter alios etiã pagũ Karpenũ,cum magnifico, in quo celebre erat Canonicorũ collegiũ,templo,incẽdębat.quarè Ordinibus gratus fuit, vt qui ex prędis multũ in ipsorum fiscũ inferebat. Ad arcẽ hanc expugnandã missum à Parmẽsi Octauiũ Gonzagã & Mondragoniũ diximus anteà. hi ad arcẽ castrametati,postridiè triũ Regũ,tribus in locis 12.maioribus tormẽtis muros verberârũt, stratisq; ruinis latissimis,vno assultu sequẽti nocte inuadunt.milites in vicina salicta ex arborib⁹ suspendũt.Beiliũ verò ad 13.diẽ post captã arcẽ reseruatũ,in patibulo ab ipso põti sublicio superstructo, suspendio necârunt. Referunt Bloemium, cùm ab eo laqueo suffocãdus esset,hũc intra annũ ante supremi iudicis tribunal citâsse,vt iniusti supplicij redderet rationẽ: atq; diuina dispositione factũ,vt eodẽ die,sequẽtis anni,eodẽ supplicij genere,eodemq; loco,sit enecatus.

Mors Comitis à Bossu.

Occupata Dauentria, Renneburgius in Brabantiam profectus, magna omnium illic gratulatione acceptus est. Audiuit hic competitorem suum Bossuuium ardenti febre extinctum esse: cuius officium nonnulli Renneburgio demandare voluerunt. Paulò pòst alius ei adfertur nuncius: Milites nimirùm suos sub centurionibus Vlitio,Vtervvikio,Vvarmelo,&Vveda,à rusticis in Drenta,eò quòd nimiam petulantiam atque violentiam exercerent, cæsos partìm, partìm fugatos esse. Prætereà tanta erat præsidiariorum Dauentriæ relictorũ, tamque inaudita insolentia,vis,atque impietas,vt hostes improbitate vincerent, nec ciues diutiùs ferrę possent. quarè coacti

Dauentrienses præsidio exonerari postulant.

1579 coacti sunt scribere ad Renneburgium, vt nisi suos periclitari velit, præsidium ex vrbe vocet, eamque pristinæ restituat libertati. quod ille non tam volens, quam coactus fecit.

Groningensium cum vicinis secunda simultas.

Pace inter Groningenses & circuniacentes regiones, vt diximus, inita, cùm hæ minùs fideliter eam colerent, sed præter ius & equum nouum fœdus cum alijs prouincijs, nimirùm cum Vltraiectensibus & cæteris Vnitis, percuterent, idque non parùm in Groningensium (qui se Duci Matthiæ & generali confœderationi submiserant) præiudiciũ, simultas est renouata. Dum enim Groningenses se isti Vnioni adscribi recusarent, statim mandatum est Renneburgio, vt Groningenses obsideret, atque in suam potestatem redigeret. Cùm tamen ipsi & in officio manerent, & omnia facerent, quæ pacis conditionibus erant cauta, Entium dimisissent, & Archiduci omnem obedientiam pollicerentur.

Hannoniensium & Atrebatẽsiũ fœdus.

Anxium reddebant Auraicum Hannoniẽsium, Arthesiorum & Malecontentorum confœderationes, qui coniunctìm ad Ordines reliquos scripsêre, se, si pacem Gandensem in omnibus, præsertìm in articulo Religionis, obseruare velint, in fœdere permansuros: si autem mutationem Religionis promouere pergant, se à fœdere resilire, & meliorem fortunam sequi decreuisse. Ad quas literas cùm gratum responsum non acciperent, cum Duacensibus, Insulanis, & Orchesijs fœdus ineunt: in quo duo, Religionem scilicet Catholicam, & Regis obedientiam, à se mutuò stipulabantur. Perlata quoquè ad Ordines fama est, Malecontentos cum Mottæo, qui nouas reconciliationum literas à Rege denuò acceperat, consilia communicare, quæ vt interturbaret Auraicus, in Flandriam frustrà profectus est.

Ordines pacem nolunt, scribit Sanctaldegundius.

Comes Schvvartzenburgius adhuc Louanij hærebat, vbi (vt quidam scribunt) illi exhibitæ sunt à Parmensi literæ, à Sanctaldegundio ad quendam Senatorem Gandensem scriptæ, atque interceptæ: quibus inter alia disertè fatebatur, Ordines pacem nolle, sed eius desiderium tantùm simulare. Quod cùm Schvvartzenburgius Antuerpiam reuersus ad Ordinum Senatum retulisset, acritèr increpatus Sanctaldegundius, literas à se scriptas negauit.

Casimiri in Angliã profectio.

Frequens in ore Geusiorum erat, Casimirum breuì ex Anglia, cum magno Scotorum atque Anglorum exercitu, ad quem colligendum eò profectũ sibi ipsi somniabant,

abant, reuersurum. Alij, quibus negocia patriæ magis erant perspecta, eum ad Angliæ Reginam profectum aiebant, vt stipendia sibi debita postularet, ab ipsa, quæ illum è Germania ad Belgicam expeditionem euocârat. 1579

Iohannes interim Comes Nassouius, Auraici frater, Geldriæ nuper Gubernator fratris promotione factus, nulla studia, nullósve labores intermittebat, vt ad exitiosam illam Vltraiecti conflatam Vnionem, nouos quotidiè proselytos adduceret, eamque venalem quibusuis regionibus & oppidis obtrudebat. Tergiuersabantur Flandri, Brabantini, Geldri &c. Cùm autem Nassouius partim dolo, partim persuasionibus Geldros huic Vnioni subscribere compulisset; Auraicus, cùm integras prouincias ad eam suscipiendam adigere non posset, singulas ad eam approbandã ciuitates solicitauit, suaque diligentia effecit, vt in Flandris Gandauẽses, in Brabãtinis Antuerpienses, Vnitorũ albo sese adscripserint. quotiès aũt noua ciuitas adlegeretur, magna lętitię signa Vltraiecti, alijsque in locis confœderatis, audiebãtur, videbanturque. *Iohannes Nassouius Vnionis Vltraiectẽsis promotor.*

Amorfortij, Zutphanienses, & Montfortij, qui Catholicam adhuc religionem incontaminatam seruabãt, omnemque nouitatem exosam habebant, huic Vnioni se aggregare noluerunt. Ea de causa quotidiè Ordines coadunati conuentus agebant: literis, internuncijs, blanditijs, minisq; eos ad se pertrahere nitebantur. Habebant Montfortij Dominum, qui illos defendebat. Habebant Zutphanienses munitam, & ad vires Ordinum repellendas, firmam satis ciuitatem. Ab Amorfortijs igitur initium faciendum esse arbitati sunt.

Cùm ergò iam sępiùs illos ad Ordinum conuentus, quos singulis penè septimanis habebant, vocâssent, & quæ ad nouitates, consensumque Vnionis facerent proposuissent, Amorfortij iustis semper rationibus ea diluerunt. quibus in legationibus obeundis, Gerardus ex antiqua & nobili familia Spueldiorum, & Guilielmus Pilanus, egregiam sæpè operam patriæ præstiterunt. Tandèm in hunc finem iterùm in 20. Ianuarij diem euocantur, vtque Vnioni subscribant, iubentur. Respondent Amorfortij, se non antè de Vnione probanda, vel improbanda, agere posse, quàm liquidò constaret, Geldros, Transiselanos, & Frisios eam amplexos, eamque tam ab Ordinibus Generalibus, quam ab ipso Archiduce Matthia approbatam esse: Generali fœderi se subscripsisse, & proindè, sinè communi sociorum consensu, nouum fœdus inire non posse. *Amorfortiorum & Vltraiectensium cõtrouersia.*

1579 posse. Vbi ab his approbatam esse Vnionem demonstratum fuerit, velle se, salua tamen Religione Catholica, saluis antiquis iuribus, immunitatibus, ac priuilegijs suis, cum Vltraiectensibus, de Vnione recipienda seriò tractare. Debebat hæc responsio, vt æqua, ipsis satisfecisse: sed inuidia & æmulatio inter vtranque vrbem, omnem rationem explosit.

Venit sub finem Ianuarij Arenaco Vltraiectum Comes Iohannes Nassouius, huius Vnionis prodromus. Suboluit Amorfortijs nouas insidias sibi strui, codicillos, libellosque ad ipsorum immeritam atque iniustam accusationem, ab occultis hostibus concinnari, Nassouio exhibendos. Decernunt itaque nouam legationem, dant eam primario Consuli M. Gerardo Scadikio, & nobilissimo viro Ottini ex Comitum Egmondanorum prosapia, nunc Sallandiæ Satrapæ, duobusque Scabinis, Antonio Brantio, & Iohanni Vvestrenenii: mandatum est ijs, vt inimicorum calumnias coram Nassouio diluerent, & æquitatem suæ causæ demonstrarent: peterentque, Nassouius adlaboret, vt, sopitis inter vtranque vrbem controuersijs, in vnitate & concordia coalescant.

Legatio Amorfortiorum.

Cùm itaque qui ab Amorfortijs missi erant, ad Comitem venirent, causam legationis proponerent, audiri se ad inimicorum calumnias postularent, priusquàm Comes acerbius aliquid in oppidum Amorfortium statueret: respondit Comes, ad se singulares aut capitales criminationes delatas non esse, tantum nonnullos ad se venisse, qui quod in mandatis habebat, cuperent expediri. id se facturum, postquàm P. Busius, sibi adiunctus, aduenisset: redirent itaque legati ad hospitia sua, & postridiè reuerterentur. quod & factum est. Reuersi ad ædes, in quibus diuersabatur Comes, captantes illum conueniendi occasionem, à militibus eum in finem missis appræhensi sunt, & in captiuitatem, solo Egmondano dimisso, abducti. Cumque in itinere dicerent, se in legatione esse, iniquum & omnium gentium iuri contrarium legatos violari: respondit Pilius Canonicus, qui huius author erat: se in mandatis habere, vt eos abduceret: ignorans homo, chorum non forum sibi commissum. Cùm Amorfortij rogarent, à quo id mandatum esset, & quam ob causam caperentur: nec authorem, nec causam potuerunt extorquere. In carceres itaque aut publicā custodiam abducti, ibique

Vltraiectenses Amorfortiorum legatos capiunt.

ibique detenti sunt, donèc data dextera, & decem flore- 1579
norum millium fideiussione facta, quòd vrbe non exi-
rent, in publicum hospitium dimitterentur.

Magistratus Amorfortius iniuriam conquestus, literas ad Vltraiectenses scribit, suos liberos dimitti cupit, aut causam dici. Responsum est, se authores captiuitatis non esse, nec suo mandato illos posse dimitti. Similes literæ datæ sunt ad Nassouium: sed & ipse negat, se authore illos captos esse. Detenti sunt itaque optimi viri per aliquot septimanas, nec cuius mandato, vt cum eo iure agerent; nec ob quam causam, vt se purgarent, indagare potuerunt. Intereà Nassouius interpellatus, ad Amorfortios scribit, se iam diuersis locis de Amorfortijs querelas audiuisse; Vltraiectenses, & vicinos populos, eos suspectos habere: nolle eos communi Ordinū conclusioni acquiescere: mandatis Auraici non satisfacere: factis & verbis indicare, se Auraicū, eiusque mandatū floccifacere: ab ijs tam in Principem, quàm in suā personam contumelias varias proferri: indictos census nolle pendere: quosdam Ordinibus militantes vrbe expulisse: contra pacis Gandauensis præscriptum concionatorem eiecisse, & cum hostibus patriæ clandestinas conspirationes fouere. Eadem & vocatis captiuis exposuit, illud tanquàm capitale addens: quòd Amorfortij D. Decanum I. Bruhesium, aliosque exules Catholicos, in vrbem recepissent, & adhuc sustinerent. Senatus, acceptis literis, ad singulas calumnias grauitèr, prudenterque respondit, eas irrefragabilibus argumentis diluens. Horum omnium, literarumque & actionum præcedentium, authenticæ apud nos apographæ reseruantur. Sed postquàm Senatus cerneret, nullum apud vicinos iustitiæ locum reliquum esse, Doct. Godefridum Stegium, & Assuerum Santvvichium, ad Archiducem, & Auraicum (vbì adhuc vmbra iustitiæ relicta esse videbatur) eis iniuriam expositurοs legârunt.

Vltraiectēses nec causam, nec authorē captiuitatis dicere volunt.

Dum sic inter sese Ordines altercantur, potioribus rebus neglectis, Parmensis felici auspicio bellum prosequitur. Oppidum Vverdense capit, vnà cum arce, rebellesque aliquot mulctauit: ad Endouiam felicitèr pugnat: Turnhout, vbì Ordinum milites hybernabant, occupat, atque indè ad mœnia vsque Antuerpiensium excurrebat.

Vveert capitur.

Vicecomes Gandensis Robertus de Meleun, & D. de Capres, circa idem tempus cum Mottęo contrahūt: protestan-

Fœdus Malecontentōrū cum Mottæo.

1579 testantes se Religionem Catholicam, & obedientiam Regis propugnaturos, si Rex promissis steterit, atque Hispanos, Italos, Sequanos, aliosque milites, patriæ minùs gratos, prompte dimittat: Si id facere detrectet, se bellum cum cæteris prosecuturos. Huic pacto se Montygnius subscripturum pollicetur, sexto die, postquàm illud horum duorum, atque ipsius Mottæi manu subsignatum vidisset. Mottæus conditionibus ad votum eorum subscripsit. Intereà literas ad Atrebates atque Hānonios dedit Rex Philippus, quibus eos in gratiam recipiens laudat, quòd alijs prouincijs exemplum pietatis, Religionem Catholicam obseruando, & fidelitatis, in Regis sui obedientia perseuerando, præbuissent. Quarum literarum copiam vt ad Ordines Antuerpiæ congregatos mitterent, a prædictis prouincijs Mottæus impetrauit.

Vltraiectenses Amorfortios hostes proclamant.

Vltraiectenses, vt ad libidinem suam in Amorfortios diuexādos commodiùs peruenirent, ad diem 14. mensis Februarij, publico edicto Amorfortios hostes patriæ declarârunt, & nè quis cum eis negociaretur interdixerunt. Nè quis autem hoc mandatum violaret, aliquot manipulos sicariorum & prædonum emiserunt, qui quicquid ipsis adueheretur interciperent. Tulêre patienter illud Amorfortij, & apud Gubernatorem iniuriam conquesti sunt. Septimo deindè mensis sequentis, collectis aliquot copijs, profunda adhuc nocte, ante oppidum Amorfortium castrametati sunt. Erat tunc temporis secundarius in vrbe Consul Cornelius Reinerius, is, capto collega ab hoste, vrbis tuendæ curam suscepit: iubet confestim in armis adesse ciues: dein quicunque suspecti erant, in curiā duci mandat, ibiq; in libera custodia asseruari: pòst ad mœnia defendenda simul cum reliquis ciuibus aduolauit. Hostis gerras ex vasis vinarijs disponit, iniectaque terra complet, dum alij liberiùs ad mœnia procurrentes, ciues prouocarent. Hi è mœnibus ac turribus eiaculantes, multos interfecerunt. atque ita leuitèr pugnatum est, ad horam secundam pomeridianā. Tunc globo facto, aliquot signa hostili impetu in mœnia ducunt, fossam exteriorem tranant, vallumque occupant. Oppidani, emissa glandium maxima procella, ingenti illos tempestate è vallo proturbant, & pedem referre compellunt. qua in pugna multi ex hostibus ceciderunt, vno tantùm ex oppidanis vulnerato. Accrescebant hostium copiæ, Geldris, Hollandisque nouas submittentibus. Circa vesperē septem maxima tormenta, ad muros concutien-

Vltraiectenses et cōfœderati Amorsfortiā obsident.

cutiendos, eosque aperiendos, in castra hostium attracta sunt. Erant frequentes eo die pluuiæ, ità vt hostis puluere madefacto, extinctoque fomento igniario, ad pugnam ineptus esset. Id non ignorantes oppidani, Consulem rogant, vt ducentos aut trecentos (qui operam suam offerebant) emitteret in hostium castra: non redituros se aiüt, nisì hoste castris exuto, tormenta, omnemque apparatum bellicum in vrbem referrent. Sed Consul prudentior vrbem, ciuesque periclitari noluit; non ignorans hostium damna, nouis accitis copijs resarciri posse, obsessos à nemine subsidium expectare. 1579

Intereà qui in obsidione erant, literas ad Magistratum mittunt, quibus deditionem oppidi postulabant, in medio leuiter Ordinum diœceseos mentio fiebat: initium & finis illam postulationem ex nomine Nicolai Zulenij, Frederici Vtenengij, & Henrici Buttij, priuatorum hominum, fieri arguebat. Magistratus, lectis literis, respondet, se immeritò ab inuidis & clancularijs hostibus accusari, iudicio Archiducis Austriaci & Auraici principis se sistere velle, coram his sese purgare, & illorum decisioni acquiescere: petere itaque, nè quid hostile in oppidum moliantur. *Authores obsidionis.*

Media nocte Doctor Godefridus Stegius, legatus oppidi ad Principem Auraicum, ad portam magno suo periculo venit. in vrbem receptus est, ciues bono animo esse iubet, ingens oritur in vrbe lætitia. Is literas Auraici attulit, quibus Vltraiectensibus mandabat, omnem hostilitatis denunciationem abrogare: captiuos Amorfortios cauta fideiussione dimittere: vtrinquè legatos ad se cum authoritate sufficienti amandare, qui coram se & Archiduce arbitio litem exponant, iudiciumque & sententiam audiant. Dum leguntur literæ, hostes in suburbium ignem conijciunt, & ædes quasdam incendunt, maiusque tormentum explodüt. Magistratus literarum copiam cum certis hominibus in castra mittit. legunt qui præclaræ huic præerant expeditioni. Respondent illi, se Auraici mandato nolle refragari, placere sibi vt vtrinquè ad ipsum legati mittantur: interim oppidum ad suum imperium, aut vi, aut deditione cogere velle. Manè expeditis atque dispositis machinis, ità ad oppidum fulminabant, ità intonabant, vt circa meridiem portam vnam disturbauerint. Venit intereà Comes Nassouius in castra, cuius aduentus non minimas turbas in oppido concitauit. qui enim antea, visis Auraici *Auraici literæ de hostilitate reuocãda.* *Nota.*

1579 literis, credebant Vltraiectensium priuatam esse factionem; nunc literas istas fictitias, & Auraici mentem longè aliam esse existimabant. & sanè Auraici synceritatem non parùm aduentus iste reddidit suspectam, dum scriptum à mente discreparet. Adduxerant & hostes Consulem, cæterosque Senatores in castra captiuos, ijsque dira minabantur, ni se dederent oppidani.

Magistratus cùm synceritatem nullã, nullam fidem aut iustitiam, neque apud principes, neque apud subditos inueniret, nec aliundè se auxilia expectare, nec hostis violentiam sustinere posse, facilè animaduerteret; satis se in defensionem iustissimæ causæ suæ fecisse arbitratus, de deditione facienda cœpit cogitare. Intereà hostis dato signo impressionem facit, totisque viribus muros oppugnat: Ciues accurrunt, fortitèr resistunt, fit atrox pugna, multi ex hostibus cadunt, è ciuibus nullus desideratus.

Oppugnatur Amorsfortia.

Reiecto hoste, Magistratus in castra mittit, qui conditiones acciperent, priuilegiorũ obseruationem paciscerentur, de Religione nullam facerent mentionẽ: si vltrò Catholicæ conseruationẽ hostes offerrent, eam acceptarent. Prudẽter enim Magistratus sibi persuadebat, id quod factum est, statìm Caluinismum introducendum. nè ergo sub prætextu vtriusque religionis pacti, Magistratus in illam consentire videretur, cum qua suã diù stare non posse, aliorum exemplo didicerat; maluit vim sustinere, quàm aliquid in suæ fidei præiudicium statuere.

Magistratûs de deditione cõsilium.

Transacto deditionis negocio, acceptisque conditionibus de conseruandis priuilegijs, promissaque liberalitèr Catholicæ Religionis conseruatione, oppidum Vltraiectensibus traditum, ac decimo die Martij pręsidium acceptum. Mox patibulum medio foro erectum, ex quo suspenderentur ij, qui in Catholicos (scilicèt) insolentiores essent. Mox Senatum, contra præcedentis diei pactum, mutârunt; Prætore officio suo deiecto, alium in eius locum surrogârunt, vrbique ab eo tempore huc vsque, pro sua libidine dominantur.

Deditur Amorsfortia.

Hæc ideò latiùs referre volui, vt patriæ meæ innocentia toti mundo constaret: nihilque ab eo tempore in administratione Reip. actum, quod non ab Vltraiectensibus directè aut obliquè sit profectum. quæ si laudanda vel improbanda sint (id enim iudicium aliorum esto) præmium libenter illis cõdonamus. Id autem non de omnibus dictum velim, sed de quibusdam. magna etenim Vl-

Traiectensium pars, viri probitate conspicui, & tranquillitatis amantes, quorundam conciuium suorum studia detestabantur. 1579

Renneburgius intereà Groningenses ad confœderatorum partes cogere volens, copias suas in vicinos pagos duxit. Groningenses beneuolentissimis literis Renneburgium inuitant, vt ipse in vrbem veniat, querelas audiat, & æquitatem causæ cognoscat. Sed ille venire nolens, iudicium Cameræ regiæ suspendit, multaque hostilitatis indicia præbuit. ad quæ non ille natura sua propendebat, (erat enim optimè in fide Catholica, suique principis institutus) sed à confœderatis & Consiliarijs Vfkens & Entes, hominibus perditissimis, incitabatur. Confœderati paulò pòst mandant Renneburgio, vt Delfzijl & Vvinsem muniat, sumptus vicini circuniacentesque regiones faciant. Ille verò rem cominùs aggrediendam ratus, in Selvvait, virginum monasterio, non procùl ab vrbe, munitissimum propugnaculum ædificauit, in illudque omnes copias suas deduxit. Nihil adhuc hostile tentabant Groningenses: immò hostibus commeatum submittebant. Primo verò die Iunij, dum hostes liberiùs ad portas excurrunt, & procacitèr cum oppidanis contendunt; oppidani eos in fugam vertunt, & tres in vrbem captiuos reducunt. atque ita primum huic belli classicum datum est.

Groningẽses iterùm obsidentur.

Dum hęc vltra Rhenum fiunt, ad Scaldim, in suburbanos Antuerpiensium agros excurrentes regij, munitionem firmissimam in Burgerholt, quam Ordinum milites Galli, Angli, & Scoti defendebant, adorti capiunt: præsidiarios ad fossas vrbis insequentes, trucidant, atque suburbium incendunt. Arthesij atque Hannonienses ad literas suas quotidiè responsum ab Ordinibus expectabant: sed pridiè quàm constitutus terminus expirâsset, Ordines Mottæum Regis nomine hostem patriæ declarârunt, quem diuersis literis Rex ipse amicum agnoscebat. Angli, Scoti, Galli, Ordinibus militãtes, cùm stipendia non annumerarentur, præfectos suos Antuerpiæ ante ædes, in quibus Ordinum senatus erat, apprehensos, ad solutionem vrgent: sed interuentu custodiarum Archiducis & Auraici, lis sinè sanguine est dirempta. Milites tamen furore incitati, Abbatem S. Michaëlis comprehendunt, iniectumque in celocem Anglicam, nisi Auraicus interuenisset, captiuum auexissent.

Burgerholt capitur.

Tumultus Antuerpiæ.

1579 *Legati ad pacificationem Coloniensem missi.* Paulò pòst Pontificis, Imperatoris, Regis Hispaniarum, Belgarumque Legati, Coloniam venerunt, vt negocium pacificationis Belgicæ tractarent. Pontifex eò cum potestate legauit D. Io. Castaneum Episcopum Rossensem; Cæsar Coloniensem & Treuirensem Electores, Herbipolensem Episcopum Iulium, Comitē Ottonem Henricum Schvvartzenburgium; Dux Iuliacensis V vernerum Gymnicum. A partibus dissidentibus & quidem à Rege Catholico missus est Carolus Arragoniæ, Princeps Castri veteris, Nouæque terræ Dux, Marchio Abulæ, Comesque Bergedij. Ab Ordinibus autem Dux Arscottanus, Abbas S. Gertrudis, Abbas Marollius, Bucho Ayta Præpositus S. Bauonis, Caspar Scetz D. in Grobbendonk, Adolphus Meetkirchen, & alij nonnulli. Dies comitiorum ad 29. Martj dictus erat: sed quia non omnes tunc conuenerant, terminus est prorogatus.

Malecontenti cum Rege paciscuntur. Eodem ferè tempore Atrebates, Hannonij, Duacenses, Insulani, atque Orchesij de paciscendo certis conditionibus cum Rege Hispaniarum Principe suo conuenerunt. Ordines verò ad Alenconium in Galliam legationem mittunt, se excusantes, quòd post abitum eius nunquàm ab ipsis salutatus esset: renouantesque omnia quæ hactenùs inter Belgas & Alenconium acta & conclusa erant, se iam Duci abundè satisfacturos pollicentur.

Audomarenses se Regi dedunt. Mottæus omni diligentia Regis mandata faciebat, vi atque deditionibus vicina loca in fidem ac tutelam Regis asserebat. cuius beneuolentiam cùm Audomarenses conspicerent, se, suamque vrbem eius defensioni condonârunt: & amicissimo fœdere Montygnius Regulus, cum eodem Mottæo, societatem confirmauit.

Traiectū oppugnatur. Princeps Illustrissimus Parmensis toto pectore expugnationi vrbis Traiectensis incumbebat. Initio Aprilis vtranque Mosæ latissimi fluminis ripam tribus stratis pontibus iungebat, vt exercitum ducere ac reducere posset, quam in partem velit. Castris deindè dispositis, aggeribus inclusis, propugnaculis, apparatuque bellico munitis, occultum iter Bruxellensis portæ intercipit, impeditque, nè munitione iuxta eam excitata oppidani vti possent. Dispositis tandem tribus in locis maioribus tormentis, vrbem concutere cœpit, ad diem Aprilis octauam.

Malecontenti ad Ordines scribunt. Hannonienses & Atrebatenses, cum confœderatis, vltimo ad Ordines Antuerpiæ congregatos scribunt, si fortè eos ad saniorem mentem reuocare possent; sin minùs,

nùs, saltèm omnibus testatum relinquerent, se nõ præci- 1579
pitanter, aut temerè à fœdere Belgico resilijsse. Eodem tempore & Parmensis Ordines ad pacem admonebat, & Legati Principum Coloniæ Belgarum legationem expectabant. quæ quia non mittebatur, Colonia nũcius cum literis ad Ordines expeditur, in quibus, vt legationem maturarent, hortabantur. Multis enim procrastinatio hæc suspecta erat, scrupulumque inijciebat, verum esse, quod Sant Aldegundus Senatori Gandensi nuper scripserat: Sed priùs quam literæ Antuerpiam allatæ sunt, Archidux & Ordines, ijs quos paulò ante enumerauimus, legationis negocium dederant. Sed Auraicus intellecto, quod in pleno Senatûs Ordinum Hannoniæ, Arthesiæ, & ciuitatum Flandriæ Gallicæ consessu, articuli pacis & reconciliationis regio Gubernatori proponendi concepti & definiti essent, eosque suis studijs parùm conuenire, scribit Arscottio indignabundo stomacho, non Coloniam, sed Atrebatum legatos mittendos esse: ibi enim & citiùs & faciliùs pacis negocio per Parmensem, quàm Coloniæ per Cæsarem, finem impositum iri. Qui autem Coloniam legati erant, 8. Maij tandèm ad comitia venerunt.

Traiectũ oppugnatur.

Parmensis cùm iustam ruinam strauisset, Traiectum oppugnauit. Duo Germanorum signa, mœnia iam superârant: sed præsidiarij tanto in eos impetu ferebantur, vt retrocedere cogerentur. plumbi liquefacti, & feruentis olei tantam vim in oppugnantium densissimos cuneos effuderunt, vt receptui canere regij compulsi, plurimos è suis desiderauerint. Cui incommodo hoc accedebat, quòd puluis tormentarius malè custoditus, igne correpto, Hispanis non leue damnum intulerit.

Tumultus Antuerpiæ.

Sub idem tempus Antuerpiæ in publica supplicatione, quam & Archidux Matthias sua præsentia condecorabat, subitus tumultus à Caluinianis concitatus est, & postridiè decretum, vt omnia templa occluderentur, diuinus cultus cessaret, & sacerdotes & religiosi in exilium eijcerentur. Mechliniæ quoquè inter ciues & præsidiarios tumultuatum est: sed intercessione Domini de Merode, controuersia sinè cæde sopita, sic tamen vt præsidiarij vrbem relinquere cogerentur.

Pax Malecontentorum.

Dum hæc apud Ordines aguntur, Atrebatensium, Hannoniensium, & confœderatorum legati, in castra ad Illustriss. Principem Parmensem veniunt, pacem postulantes. Excepti sunt magna cum gratulatione: & quia

1579 candidè agerent, & in duobus præcipuis controuersiarum capitibus cum Rege, eiusque Gubernatore consentirent, nullo negocio pax definita, & 27. articulis comprehensa, ipsis est concessa, & à Parmensi confirmata.

Supplicatio Coloniēsis pro felici pacificatione.

Vltimo Maij Gebhardus Elector Coloniensis, vt felix faustumque daret paciscendi Belgico negocio auspicium, insignem Coloniæ, assentiente amplissimo vrbis Senatu, Supplicationē instituit. in qua, præter infinitum vrbis Clerum, præter Magistratum, innumerabilemque piorum hominum multitudinem, Pontificis, Imperatoris, Regis Hispaniarum, aliorumque Principum Legati, viri Illustrissimi, summa humilitate, deuotione, raraque pietate videbantur, benignitati Domini supplicantes, vt suæ indulgentię clementissimis oculis, in suam perniciem præceps ruens, Belgium respicere dignaretur.

Tumultus in Normānia.

In Gallia, præsertim Normānia, noui tumultus circa idem tempus exorti sunt. Nam cùm Rex, ob continua præcedentium annorum bella, multa nomina fecisset, vt tandèm nonnihil se expediret, grauique ære alieno regnum releuaret, indictiones fecit. quæ quia fortassis grauiores erant, & subditis superioribus bellis penè exhaustis intolerabiles, Normāni tumultuari cœperunt. quod cùm Rex ægrè ferret, magnam equitum, peditumq; manum misit ad eos compescendos. hæc Natalis.

Competitorum regni Lusitanici genealogia.

Portugallia olim Ducatus.

In Lusitania, Regni Competitores inter sese certabant. Vt autē, quale cuique ius fuerit, lectori aliquo modo constet, hîc Regū Lusitaniæ genealogiā lubet paucis recensere. Alphonsus sextus Hispaniarū Rex, spuriā habuit filiam, nomine Teressiam. eam Lotharingo Hērico Gallo in vxorem collocauit: idq; ob egregiā in bellis operam nauatam. Dedit huic in dotem Lusitanię Ducatum, qui posteà in regnum cōuerso nomine mutatus est. Multis intercedentibus regibus, & annis interiectis, tandèm Regnum successione ad Emanuelem deuoluitur. cuius filij, filiæq; ordine fuēre Iohannes, Isabella, Beatrix, Lodouicus, Alphonsus Cardinalis, Henricus Cardinalis, qui huius anni initio vitæ fabulam Rex vltimus peregit, & Odoardus. Iohanni primogenito nati sunt Iohannes, & Maria, quæ Philippo Hisp. Regi nupsit. Iohannes Sebastianum genuit, quem Maurorum armis occubuisse diximus. Ex Isabella, Carolo V. nupta, Philippus Hisp. Rex natus est. Lodouicus legitimam sobolem non reliquit; filium tamen Spurium, Antonium nomine, quo cum Philippus posteà bellum gessit, ex Iolenta ignobili fœmina pro-

na procreauit. Natæ sunt tamen fœminæ ex Odoardo, Maria, Raynutij Principis Parmensis vxor, & Catharina Bragantię Ducissa. Ex Beatrice natus est Allobrogũ Dux: sed is de regno noluit cum Philippo contendere, eò quòd mater posterior esset nata. Antonius itaque Spurius, & Bragantię Dux, iura sua colligunt, & postulant regni successionem. Antonius famulum testẽ produxit, qui illum non spurium, sed legitimo natum toro demonstrare conabatur. Quod cùm Antonius patruo suo significaret, successionemq; peteret, Henricus eius impudentiam adeò indignè tulit, vt eum confestim in exilium eiecerit. Lusitani interim sublata successione, vrgebant electionem: & quia comitiorum de nouo Rege creando dies iam instaret, Philippus eò misit, qui sua iura tueretur.

1579

Antonius testimonio serui se legitimum probare vult.

In Belgio, qui in obsidione Groningensi erant, varias ex suburbanis prædas agunt. multæ eruptiones, multæ fiunt velitationes. Cumque Groningenses 5. & 6. Iunij parùm felicitèr pugnâssent, de pace cogitârunt, & legatos in castra miserunt. Quod cùm audîssent Reinerus Azuuijn, Loefius Verhaer, & Reinerus Cant, qui Vltraiecto Leovvardiam missi erant, vt Leovvardiam, Franekeram, Sneckam, Boelsvveerdam, Ylst, Staurerẽ, aliaq; oppida Frisiæ ad fœdus suum adducerent (quod & Iunij primo fecerant) statim in castra proficiscuntur. Fama enim erat Traiectenses extremè periclitari, & Malecontentos Regi esse reconciliatos. metuentes igitur nè Groningenses Parmensem inuocarẽt, suadent quoquo modo cum illis paciscendũ esse. Transacto itaque pacis negocio vndecimo Iunij, dati sunt ab oppidanis obsides Ioachimus Vbbena, Christophorus Deest, Ioa. à Ballen, Euerardus Simonius, Gerbrandus Heynents, & Popko Euerardus, qui 14. die traditi Campos abducti sunt. Eodem ferè tempore Renneburgius Vnioni subscripsit in Vvinsum: eiq; promissio sex florenorũ milliũ, à Florentio Tin paulò antè oblata, nũc est cõfirmata. atq; ità 18. Iunij obsidio Groningensis soluitur, & exercitus in vicinos pagos, illis nequicquàm fremẽtibus, tãtis sumptibus nihil aliud actũ esse, distribuitur. Renneburgius, dissuadẽtibus Vfkens & Kornputtio, suadẽtibus verò Oyenbruggio & Gruytero, ipso die S. Ioãnis Baptistę (quo Maria Regina, quo Comes Buranus, quo Arẽbergius Gubernatores vrbẽ hãc ingressi erant) cũ familia sua intrauit: Magistratũ mutauit, Ordinũ partes sequẽtes cõstituit. Indè Religionis vtriusq; permissio promulgatur, & Caluinianis templa conceduntur.

Groningẽses cũ Renneburgio paciscuntur.

Frisij Vnioni subscribunt.

Idem facit Rẽneburgius.

Rẽneburgius Groningã ingreditur.

1579 Hærebat adhuc Parmensis in obsidione Traiectensi, nec muros verberare, nec cuniculos agere intermittens. Cæsar, persuasus à Belgis eam oppugnationem negocio pacis obesse, scribit ad Ducem Terranouanũ, petitque vt Parmensi imperet, obsidionem vt soluat. Sed Parmensis, vt cui diuturnitate consuetudinis Belgicæ, Ordinũ consilia magis erant perspecta, in incepto perseuerauit. Interea Egmondanus Comes adspirans & ipse ad Regis amicitiam, collectis aliquot militum signis, Bruxellas astu non infelici inuadit, vrbemque occupat: sed pessimo vsus consilio, dum moram trahit, agitque segnitèr, præsidiarijs ad arma currentibus, in ipsa vrbe obsidetur, & vitam, fortunasque pactus, cum milite suo discedit.

Cæsar petit, vt Parmensis ab obsidione Traiectẽsi discedat.

Initio mensis Iunij, in ferijs Pentecostes, per diœcesin Vltraiectensem incolæ templa violârunt, Sanctorum imagines deiecerunt, structis medijs templis luculentissimis ignibus, omnem in eos ecclesiasticam supellectilem coniecerunt, Catholicæque religionis exercitium interdixerunt. Vbi hîc pactum Gandauense? vbi Religionis concordia? vbi tua Florenti, quam enixa es, Chimæra? Vnionem dico Vltraiectensem. Vbi conscientia? fides? iuramenta tactis Euangelijs, augustissimique Dei nominis appellatione confirmata? Deus, ô Belgæ, non irridetur. Qaurto pòst die sententia in me, aliosque nonnullos fertur, ante occasum solis oppido cederemus. Ego non obscuris indicijs præuidens futurum, quod tunc euenit, triduo antè, quàm sententia ferretur, rus me contuli, è longinquo furoris euentum expectans. Profectus deindè Amstelredamum, in ipsa hora, qua in vrbem veni, mihi nuncius exilij est allatus, in quo sextum iam annum sinè magno tædio aut molestia dego. Duo enim me consolantur: primum, quòd non magis vbi nunc sum exulo, quàm ibi, vbi me ciuem esse putabam. patriam vnam agnosco, vnam expecto, ad quam anhelamus omnes, vndè vbicunquè terrarum sum, æquali me credo distare interuallo. Secundum: quia etsi patiamur, non tamen patimur vt homicidæ, aut fures, aut maledici, aut alienorum appetitores, sed vt Christiani: ideoque non erubescimus, sed glorificamus Deum, in isto nomine. Quid enim non patiamur pro Ecclesia Catholica, quæ nos Christo, & æternitatis gaudio regenerauit? Sed ad historiam reuertamur.

Vltraiectensium sacrilegia & Iconomachia.

Authoris exilium.

1. Pet. 4.

Princeps Parmensis, postquam bis irrito conatu, nec leui suo damno, Traiectum oppugnâsset, cuniculos promouit:

Traiectũ expugnatur.

mouit: petijtque, vt 20. maiora tormenta, sibi ab Episco- 1579
po Leodiensi, præter ea quæ in castris erant, mitterentur.
qui, quia ciuitatis pars altera Eburonum iuris est, nõ tantùm id non grauatè fecit, sed præter tormenta, 4000. cunicularios, & diuersum belli apparatum misit. Iubet & Parmensis ex proximis munitionibus plures copias in castra venire: quibus viribus auctus, propugnaculum excelsum excitari iubet, quod ciuitati imminebat, & vndè facilimus in vrbem erat prospectus. in hoc tormenta aptè disponi mandat, & sinè intermissione ciuium ædes disturbari. nec segniùs alijs locis muros conuellit, tamque latè aperit, vt tandèm 29. Iunij, die Petro ac Paulo sacro, post diuturnam atque cruẽtam pugnam, vrbe sit potitus, & lege belli, omnes qui in armis erant, trucidauerit: cum cæteris verò clementer actum est.

Buscoducẽses suos seditiosos ciues eijciunt.

Antequam Traiectum occuparetur, Caluinianæ factionis homines, qui Buscoducis erant, sibi à Catholicis metuẽtes, clàm milites in vrbem introducere studebant: vt sic liberiùs Catholicos diuexarent. Catholici huius rei certiores facti, Caluinianos anteuertunt, tormenta bellica, locumque in vrbe commodissimum armati occupant. Ad arma ventum est, in sanguinem ciuilem ferrum sęuit: cadunt ex Caluinianis 170. Catholicorum verò triginta, & cẽtum vulnerati. depositis tandèm armis, publicum edictum promulgatur, daturque omnibus eundi & redeundi licentia. cuius edicti beneficio, Caluinianorum ij quos scelerum arguebat conscientia, conuasatis omnibus alio commigrârunt. quæ res Brabantinorum animos non parùm consternauit.

Magis autem per omne Belgium, & pręcipuè in Geldria & Transiselania trepidatum est, ob captum à regijs Traiectum: & si Parmensis victorem exercitum in Geldros cum celeritate duxisset, vrbium incolas supplices habuisset, & fortè non fuisset, qui eius imperio restitisset. Sed obstabat Hannonẽsium & Arthesiorum fœdus, cum Parmensi initum: quo cauebatur, vt omnis miles externus, relicto Belgio, ad sua rediret.

Comitia Coloniensia.

Qui in comitijs Coloniensibus erant, quotidiè conueniebant, & quæ ad pacem spectare videbantur, in medium consulebant. Intereà Legati Ordinum alterius partis Principibus, missas sibi ex Belgio literas ostendunt. in quibus præter alia, sibi gratulabantur Ordines, viam nũc defendendi Belgij inuentam esse, si Rex Philippus tolerabiles nolit concedere pacis conditiones: Alenconiũ An-

Cõmentũ Ordinum.

1579 gliæ reginam ſibi matrimonio iuncturum: Belgas Regis Hiſpan. imperium eiuraturos, & Alenconij protectioni ſe ſubmiſſuros. Sed hæc a prudētioribus facilè contemnebantur, qui longo iam vſu Belgarum didicerant nundinationes.

Pacis Coloniensis articuli. Proponuntur itaque conditiones à Regijs, proponuntur & ab Ordinū legatis: ex quibus ab Imperij Principibus inter ſeſe collatis, excerpti ſunt vtrinque vigintiquatuor articuli, quibus ea pacis forma comprehendebatur, quam æquā, quam iuſtam, quam vtriq; parti vtilem fore Principes iudicabant. Hæc ad Ordines Belgicos miſſa eſt, petitumque vt ab ipſis approbaretur.

Martinus Schenkius, vir in diſciplina militari exercitatiſſimus, fortis & imperterritus miles, idē & dux victorijs multis clarus, ad Moſæ ripam, infra Venlonem in *Doetekū occupatur* caſtro Blyenbekano ſtationem titulo Regis habebat. Is occaſionem nactus aliquot ex ſuis militibus Rhenum traducit, & ſumma celeritate Doetecomium, Comitatûs Zutphanienſis oppidulum, occupauit: ſed quia ſatis munitū non erat, & vicinæ ciuitates, antequàm muniri potuit, obſidione cinxerunt; tam imperator ipſe, quàm milites, in hoſtium manus deuenerunt: lytroque paulò pòſt annumerato, dimiſſi ſunt.

Dum in Belgio pacis negocium ventilatur, in Polonia fremunt arma, & bellici inhorrent tumultus, exercitus coeunt, ſigna explicantur, ſub finem Iunij Rex agmina in Moſcum ducturus, Vilna Suitum profectus eſt. *Polonorū contra Moſcos expeditio prima.* Menſis deincèps Iulij duodecima, edicto publico militibus Germanis, Vngaris, alijſque externis, quos in caſtris habebat, iuſtiſſimas belli ſuſcepti cauſas exponit. quas me alio loco memini recenſuiſſe. Habito deincèps maturiori conſilio, quò primùm exercitus duceretur, decretum eſt tandèm, Polociam eſſe ducendum; tum quia arx illa hoſtilis Vilnæ proximè immineret; tum, vt ſi quandò in Moſcouiam expeditio ſuſcipienda eſſet, Rex belli officinam haberet, & Moſcis viciniorem, & ſibi commodiorem. Eſt autem Polocia arx muniſſima, ad Duinam fluuium, Vilnenſibus ſeptentrionalis, non procùl à Niſca lacu poſita. Statim itaque Rex Palatinum Vilnenſem cum aliquot Lituanorum, & Gaſparum Bekkies cum Vngarorum copijs præmiſit: vt itinera, nè quid auxilij Polocenſibus aduehi poſſet, obſiderent. quod & factum eſt: licèt aliquot pedites & equites ante horum aduentum in arcem eſſent admiſſi. Rex cum

exer-

exercitu propter tempestatis iniuriam, & viarum iniqui- 1579
tatem, cum tormentis bellicis, minoribus itineribus est subsecutus. quo in itinere Kosianam, Krasnan, & Sithnam arces satis munitas cepit, atque incendio deleuit.

Rēneburgius Frisiæ gubernator, vt vindicaret Drentanos, eò quòd milites suos initio huius anni malè mulctârant, copias suas in Drentam mouet. Lingensibus & Oldenzalensibus quóquè minatur, eò quòd Caluinismū acceptare nollent. sed paulò pòst Vltraiectum profectus, eos in sua sententia reliquit. Eodem penè tempore, Præses & Consiliarij Frisiæ, qui hactenùs in carceribus detinebantur, in exilium eiecti sunt. Interea Entius Comitatum Montensem & Zutphaniensem, cum Diœcesi Monasteriensi miserè depopulatur: & Snoy Zutphanienses præsidiū accipere cogit. Paulò pòst multę Casimiri, Henrici Nothi Brunsuicensis, Baremoorsij, & aliorum Ordinibus militantium copiæ, quæ multo tempore stipendia non receperant, & fame propemodùm erant enectæ, in Transiselaniam cum impetu veniunt, atque omnia circunquaquè vastant, diripiunt, exedunt. Quæ violentia pòst occasionē dedit Transiselanis, vt rusticos in Ordinū milites armarent, exactiones repræsentare noluerint, & in conditiones pacis Coloniensis viderentur proniores.

Transiselania misere deuastatur.

Sed ad Polonos reuertamur. Vndecima mēsis Augusti, Rex cū exercitu Polociā venit, & sub ipsa mœnia castrametatus, tribus in locis ciuitatem atque arcem obsidione cinxit. Postridiè impetu in ciuitatē facto, eam incendit, & paucis horis euertit, eò quòd accessum Polonis ad arcem prohiberet. Castris deindè propiùs ad arcē admotis, summis eam viribus oppugnabat. Erant autē continui imbres, qui non parùm Polonorum conatus impediebāt. Mosci quoquè tanta fortitudine tela, ac flammas hostiles, omnemq; belli ardorem sustinebant, vt in arcibus defendendis, nullis se gentibus ostenderēt inferiores. Vigesima verò nona Augusti, quæ dies cæteris præcedentibus erat serenior, Poloni in fossas desilientes, Polottam fluuiū superantes, arduumq; cliuum, cui impositū erat propugnaculum, magna contentione, magnoque discrimine subeuntes, ignem in propugnaculum illud inferunt: qui cùm vehementiùs exarsisset, in anteriori parte, vbi sclopetariorum erat domicilium, aditum patefecit. Poloni in ruinas desilientes, acerrimè inter fumos ac flammas pugnârunt: sed hostili impetu, ignisque ardore sunt reiecti. ex Polonis vigintiseptem ceciderunt, plures vulne-

Progressus belli Polonici.

Polocia oppugnatur.

1579 vulnerati sunt: è Moscouitis ducenti occubuerunt. Rex nullum quiescendi, aut iterùm se muniendi spatium hostibus concedendum ratus, postero die in alias munitionis partes ignem conijcere iussit, iterumq; pars igne correpto deleta est. equites desilientes equis suis, & pedes manusque cum hostibus conserentes, tanta vehementia pugnârunt, vt hostis tandèm superatus, in illorum manus venerit. Rex Christianorũ sanguini parcere volens (sunt enim Mosci, etsi schismatici, tamẽ Christiani) omnibus facta vitæ gratia, qui sibi militare velint, stipendia decreuit: qui in Moscouiam redire mallent, viarum præstitit securitatem. Erant nonnulli ex ducibus & præfectis, qui se dedere noluerunt. hi captiui aliquandiù detinebantur. Atque hoc modo Polonus arcem hãc, quę à sex millibus (vt posteà compertum est) armatorum defendebatur, sibi subiecit. Ingressi tandem victores magnam cadauerum insepultorum numerum repererunt: tormentorum verò, pulueris, globorumque tantam vim inuenerunt, quanta in arce aliqua Christiani orbis, his rebus instructissima, posset reperiri. Ad huius victoriæ monimentum, Rex actis Deo summo imperatori gratijs, non statuas vel trophæa (quod Christophorus Vvarsenicius, in sua ad Batorem Poloniæ Regem parænetica, in illo laudat) non mutum, aut tacitum aliquid, sed domum orationis, sacrarium pacis, templum Deo Opt. Max. Patribusque Societatis Iesu, in eodem loco extruxit.

Polocia capitur.

Patribus Societatis Iesu collegium extruit Bator.

Rex belli fortunam prosecutus, Podoliæ Palatinum Mielecium cum equitatu peditatuque Polonico, atque aliquot Germanorum cohortibus Socolam misit, arcem munitissimam, ad Nisciæ ac Dryssæ fluuiorum complexum exædificatam. quæ tunc a multis Palatinis, propinquitate Ducis Moscouiæ, atque magno nobilitatis numero (qui quòd Polociam obsessam intrare non possent, hic consederant) defendebatur. Vngaris verò Torouliæ occupandæ mandatum dedit: ipse Polociam flamma exustam, tormentorumque procellis stratam atque collapsam, curat quam celerrime restaurari. Turoulienses pręsidiarij conspicati turmas aliquot leuioris armaturæ peditum atque equitum, quos illi Cosacos vocant, rati totum adesse exercitum, nouaque clade Polociæ exanimati, per auersam portam erumpentes, relictis in arce suis Palatinis, fuga saluti cõsuluerunt. Palatini arcem defendere volentes, ad 4. Septembris ipsi cum arce, belliquе apparatu & commeatu omni, regiam in potestatem deuenerunt.

Toroulia capitur.

nerunt. Sed miles qui arcem ceperat, custodiæ relictus, 1579
igne malè custodito, paucis pòst diebus eandem incendio rursùm, magno Regis dolore, amisit. Qui ad Socolæ expeditionem missi erant, transmisso Dryssa fluuio, opportunitate cui Socola adiacet syluæ, castra propiùs hostem mouent. Munitionibus, præfectis, tormentisque dispositis, globis candentibus rem periclitantur. tribus itaque in hostiles munitiones perlatis, dum restinguendis duobus occupantur, tertius vires cepit, ingentemque fumum, mox flammam excitauit, quæ magnam munitionum partem absumpsit. Præsidiarij dum vim incendij sustinere non possent, erumpunt, fugamque moliuntur: sed à Polonis & Germanis reiecti, rursùm ad arcem recurrunt. Poloni eos à tergo insequentes, se atque signa portæ arcique inferunt. Sed qui supra portam erant in excubijs, cataractam è turri portæ imminentem, in erumpētes demittunt, aliosque receptu, alios verò subsidio atque aditu excludunt. atrox fit pugna, æquata vtrorunque desperatione, ob incendium, quod victos paritèr atque vincentes extinguebat. Intereà qui foris erant, quanta vi poterant cataractam conuellunt, aditque facto, Poloni qui supererant saucij omnes atque ambusti, paritèr cum hoste erumpunt. arx ipsa conflagrauit, & Moscorum quatuor millia ceciderunt. Supererat arx Sussa, ad quam, ob profundissimas in quibus sita est paludes, perdifficilis est accessus: tamen cùm obsessi viderent, Polonum nihil remittere de sua diligentia, lapsi animis, in potestatem Regis veniunt, certis conditionibus præscriptis. Rex arcem euertit, inuentaque in ea tormentorum, commeatusque copia, cæterorum locorum præsidia communiuit. Captis tam breui spatio septem munitissimis locis, Battor milites in hyberna dimittit: comitiaque Varsouiam ad Calēdas Decembris indicit. Intereà Philo Kmita, Smolensciæ suburbia populatur, & Constantinus Ostrogiæ Dux Czenihouiensem agrum vastat. Meciſlauiensis verò præfectus, Iaroslauam oppidum cum pagis euertit. Moscouitæ vndiquè se infestari sentientes, literas ad quosdam Poloniæ Palatinos mittunt, rogantes vt Regi persuadeant, nè Moscouiticas ditiones bello deuastare pergat: idem nè Magnus Dux Polonicis agris faciat, se impetraturos pollicētur. Philo quoquè Kmita Orcacensis præfectus, à Smolēsciano Palatino literas accepit, quibus significabat, sibi a Duce mādatum esse, ne quam vim aut iniuriam Polonici regni terminis inferat: Petere itaque

Socola capitur.

Sussa capitur.

Mosci pacē petunt.

1579 que à Philone, nè quid & ipse hostile in Magni Ducis prouincijs committat. quas literas Philo Regi transmisit: sed ille deliberationem omnem in proxima comitia reiecit.

Groningæ tumultuatur.

Duodeuigesimo die Augusti, Groningæ rursùs tumultuatum est. Venerat eò paulò antè Consiliarius Rorda, vir nobilis, eruditus, prudens, & salutis patriç suæ studiosissimus. Missus is erat à Legatis regijs Colonia ad Groningenses, cum conditionibus pacis Coloniæ conceptis, vt eas Magistratui, populoque exhiberet. Qui cùm Groningam venisset, statim à Magistratu, qui è Caluinianis erat conflatus, apprehenditur: Rogatur, quæ sit eius audacia, vt eam pacis nundinationem obtrudere audeat hostibus, quæ ne ab ijs, qui neutri parti fauerent, approbaretur: eam nec ipsos Colonienses ferre posse, qui Typographum, horumque articulorum impressorem, publico in foro cum omnibus suis libellis exusserint. Obstupefactus Rorda, & impudens hominum mendacium admiratus, rogat quo die id factum esset? nominant diem, nominant horam. At, inquit Rorda, post id tempus ego Coloniæ fui, & ne tale quid ibi est somniatum. Illi in sua impudentia perseuerantes, eum in vincula coniectũ, miserè habuerunt. XVIII. igitur Augusti, cùm idem Magistratus intolerabiles exactiones à populo postularet, populus partìm ob hanc causam, partìm ob scelus in Rordam perpetratum, ad arma ruunt, concurrunt, Curiam inuadunt, Magistratum pulsant, cogunt vt pacem Coloniæ factam amplectatur, Rordamque liberum dimittat. Sed dum alij factiosi ciues armati ad forum veniunt, res est composita. Rordam Senatus Renneburgio mittit, qui eum Pipenpoyo arcis Stauerensis præfecto transmisit. Intereà Legati Coloniæ congregati, eosdem articulos secundò Groningensibus miserunt, cum seria admonitione, vt eas acceptarent, & Rordam è vinculis liberum restituerent.

Rorda capitur.

Legati Colonienses Groningẽses ad pacem hortantur.

Dum hæc aguntur, Ballyus Renneburgio à secretis è Gallia Belgica venit, & pacem inter Malecontentos & Regem pactam, ab omnibusque penè Renneburgij cognatis & amicis subsignatam, secum adfert. monetur à diuersis, huic vt ipse quoquè subscribat. Ille quid ageret initiò dubius, tandem cùm conditiones illius pacis tam æquas esse cognosceret, de illis amplectendis cogitauit. Dissimulans nihilominùs illud, cum aula sua è Vollenhoof, in monasterium Essense, quod est in agro

Rẽneburgius Gallorum Belgicorũ pacis subscribit.

agro Groningensium suburbano, profectus est, & tandem mense Decembri rebus prius compositis Groningam ingressus est. 1579

In Brabantia Comes de Reux, intercessione D. Petri Lupi, Carmelitarum ordinis Prouincialis, Mechliniam in fidem Regis Hispaniarum accepit. & paulò pòst Vvillebroeck occupauit. quo capto, facilè impediebat, nè quid commeatûs Bruxellensibus posset aduehi. Sed nõ ità diù pòst, nescio quo consilio, munitionem hanc, maximi tamen momenti, reliquit. *Mechlinia se Regi dedit.*

Hannonienses intereà, Arthesij & confœderati, pacem cum Rege initam promulgant: frequentesque in ceteris prouincijs conuentus quotidiè fiebant. expendebantur singula conditionum à Legatis Coloniæ missarum verba: literæ vltrò citroque missitabantur. Quædam prouinciæ, inter quas Transiselania, ad eas acceptandas pronæ videbantur: quædam ciuitates, vt Mechlinia & Buscoducum, sinè vlla difficultate huic Regis gratiæ sese condonârunt. Aliæ prouinciæ, quibus saniora deerant consilia, hanc pacis formulam fastidiebant. Illi qui postremæ Vnionis, Vltraiectensis nimirùm, vinculo erant colligati, publico scripto eam insectabantur. Nulla verò vrbs petulantiùs in conditiones huius pacis inuecta est, Arnemiensi, quæ ne à maledictis quidem sese potuit temperare, se etiàm mortem oppetere malle, quàm has conditiones approbare, contestata. Valencenenses verò ad conuentum Agrippinensem scribunt, sese conditiones Hannonensium acceptare decreuisse. *Buscoducenses Regi reconciliantur.* *Arnemiensium contumax responsum.*

In tanta prouinciarum dissensione, Legati quid agerent dubij, nè frustrà tempus tererent, & sumptus inutiles facerent, duos præscribunt Belgis terminos: priorem ad decimumoctauum Octobris, posteriorem ad vltimum mensis eiusdem, infra quos, quid de pace decreuissent, absolutè responderent. Expirauit tandèm constitutum tempus, nec ab Ordinibus Belgicis quicquam certi ad Legatos est relatum. Quarè Principes longioris moræ pertæsi, pacis negocio infecto, colloquium abrumpunt, & ad sua reuertuntur. Nuncius tamen Apostolicus, & Dux Terranouanus, cæteris omnibus abeuntibus, aliquandiù pòst Coloniæ permanserunt: expectantes, si fortè Ordines resipiscerent, & in æquissimas pacis conditiones tandèm concederent. quod quia facere nòluerunt, & ipsi re infecta discesserunt. Qui verò *Comitiorum Coloniensium euentus.*

ab

1579 ab Ordinibus missi erant, cùm æquitatem Regis, Ordinumque peruicaciam ex comitiorum actis non difficulter intelligerent, ad suos reuerti noluerunt: sed plerique Regi reconciliati, partes deincèps illius sequebantur.

Philippus Rex Lusitanis bellũ parat.

Philippus Hispaniarum Rex, tum quia potiora iura in Regnum Lusitanicũ habebat, tum etiam quia viuens adhuc Henricus Philippum tanquam legitimum successorem nominauerat, Iurisperitos ad comitia Lusitanorũ misit, qui suum ius defenderent. Quidam Odoardi filias præferendas iudicabãt, & quidem Mariam Principis Parmensis vxorem, Catharinæ Bragantiæ Duci. Populus in Antonium Spurium propensus, ad electionem exclusa successione adspirabat. Quin & Angla & Galla ius in regnum hoc prætendere, ideoque res Lusitanicas defensuræ, dicebantur. & iam omnes viæ, quibus in Lusitaniam erat accessus, ab armatis obsidebantur. Philippus considerans negocium ad bellum spectare, iubet suos proceres ad omne mandatum esse paratos. Duci Medioli, Albuquercio, Francæuillæ Ducibus, aliisque, vt sese ad bellum accingant, imperat. rationes Siuiliæ & Marchionis Annonii recognoscit: omne aurum, ex America aduectum, ad se deferri mandat, magnamque pecuniæ summam, à Magno Duce Hetruriæ mutuo, nequicquàm Lusitanis apud Gallum conquerentibus, accepit: septuaginta peditum cohortes conscripsit, Lodronius octo millia peditũ colligit in regione Tiburtina. Petrus quoquè Medices cum decem millibus Italorũ, & Prosper Columna cum suis adesse iubentur. In mari mediterraneo classis centum & quinque triremium, octoginta nauium onerariarum, duarum quinqueremium, myoparonum, aliorumque nauigiorum apparatur, omniaque ad grauissimum bellum necessaria comportantur.

Bellum inter Turcas & Persas.

Turcæ cum viginti millia equorum, & septem camelorum in fines Persarum (vt fieri solet per æstatem) adiuncto decem millium armatorum præsidio pabulatum misissent, à Persis ex improuiso circunueniuntur, omnesque, nullo fortitudinis edito signo, trucidãtur, armentaque diripiuntur. Hæc, & superioribus temporibus accepta damna, Amurathem permouerunt, vt de Mustapha Byzantium reuocando, & Sinamo Guletæ expugnatore, in eius locum surrogando, cœperit cogitare. Vt autem Georgianorum vires à Persicis disiungeret, eò quòd Persis auxiliari viderentur, in finibus maioris Armeniæ munitionem fortissimam iubet excitari. Persæ, cognito

Tur-

Turcarum consilio, copias suas in duas diuidunt partes: 1579
alteram in hanc munitionem immittunt, qua & leui prælio potiuntur: altera ad Vanni Babyloniæ oppidi expugnationem proficiscitur. Intereà adueniens Sinamus cum nouo exercitu, cùm intellexisset Persarum copias auctas esse, prouocatus, cum ijs belli aleā periclitari non est ausus: sed conuasatis omnibus, campum deseruit, & Argironem se recepit. Insequentes eum Persæ, exercitûs tergum adoriuntur, multosque cædunt, alios in fugam vertunt. Indè ad munitionem Carsi, paulò antè ad mare Euxinum extructam, proficiscuntur: quam breui tempore, decem millibus Turcarum & Ianizarorum trucidatis, expugnârunt. Sed & paulò pòst, cùm Sinamus Argirone penuria plurimum laboraret, Mahometi filium in Persiam cum 13. equitum millibus abire iussit, & vt obuia quæque diriperet, Argironemque cōportaret, mandauit. ille non segnitèr imperata facit, prædaque onustus maxima, cùm socia castra iam quasi in conspectu haberet, à Persis, nil tale suspicatus, intercipitur, qui Turcis omnibus occisis, prædam & captiuos recuperârunt. Dux ipse, quatuor acceptis vulneribus, equi bonitate periculum mortis euasit.

Decē millia Turcarum cæsa.

Dum tam felicitèr in Asia à Persis pugnatur, in Gallia Bironius regulus Flauiobrigam ad Pyrenęos montes vrbem, de nocte scalis admotis tentauit: sed quia scalæ murorum summitatem attingere non potuerunt, conatus eius elusus est. Fessensis quoquè Rex, à Lusitanis, Gallis, & Anglis interpellatus, res Lusitanicas iuuare decreuerat: sed Hispaniarum Rex, missa ad eum legatione, causæ, iurisque sui bonitatem in regnum Lusitaniæ demonstrauit. qua intellecta, Rex omne consilium belli deposuit.

Sub finem anni, etsi Nuensis regulus multis in locis felicitèr pro Belgarum Ordinibus pugnaret, Malecontenti tamen Parmensem vrgebant, vt Hispanos, Italos, Burgundos, aliosque exteros, à se dimitteret, initæque pacis conditiones obseruaret. Prudentiores, etsi considerantes Malecontentorum imbecilles vires, pugnandique infelicitatem, Ordinum verò potentiam, & in regios odium, Malecontentorum postulata iniqua iudicabant, Parmensis tamen, nè querelarum alicui occasionem relinqueret, Hispanos, aliosque externos milites, ad sua remisit.

Hispani secundò è Belgio vocantur.

Sed & in Sicilia mons Aethna horrendis sub id tem- *Cōflagra*

1580 tio montis Aethna. pus ignibus, magno fremitu, terræque motu exarsit: apertis quinque hiatibus maxima flammarum vis erupit, quæ ad decē ferè millia passuum, fluminis instàr, magno cultorum locorum cum detrimento, profluxit.

ANNO 1580. Robertus Personius & Edmundus Campianus, sacerdotes Societatis Iesu, Angli natione, cum quibusdam alijs sacerdotibus Anglis, in patriam suam missi sunt, vt Catholicos, quorum in Anglia tunc maximus adhuc numerus erat, auxiliumque spiritale magno cum ardore sitiebant, verbi Dei Sacramentorumque administratione, alijsque rebus ad functionem Ecclesiasticam pertinentibus, adiuuarent. Erant tunc hæretici Angli in duas diuisi Sectas: quarum altera CaluinoPapistarum, eò quòd cum Catholicis aliquam haberent in diuinis rebus similitudinem; altera Puritanorum dicebatur, eò quòd puram sectentur Caluini doctrinam, nec quicquam cum Catholicis velint habere commune. Hæ Sectæ licèt capitali odio inter se dissideant, euulgatisque libris sese mutuò dilacerent: in persequenda nihilominùs & opprimenda Ecclesia Catholica conueniunt optimè, inque eius propugnatores grauissimis tormentis discruciandis conspirant. *Anglicanæ Ecclesiæ status & crudelitas.*

Quarè cùm vtriusque arbitrio regatur Anglia, rogatæ sunt multæ leges, multa in Catholicos statuta supplicia: quorum alia pecuniaria sunt, alia sanguinaria dicuntur. Pecuniarijs mulctantur, qui ad Protestantium Ecclesias venire nolunt, aut exercitio ipsorum interesse: qui Missas audiunt, qui non publicam fecerint Religionis & Pontificis Romani detestationem, qui Reginam Anglicanæ Ecclesiæ supremum esse caput negauerint: qui res à Pontifice Romano consecratas gestârint: qui pædagogum Catholicum, aut ab episcopo Caluiniano non approbatum, domi aluerint: qui Romanæ Ecclesiæ reconciliatos aut reconciliantes non prodiderint: qui, vt aliquis eidem Ecclesiæ reconcilietur, procurauerint, consilium dederint, aut alium dedisse nouerint nec prodant: qui aliquem sciuerint persuasisse, procurâsse, aut consuluisse alicui, vt Romano Pontifici obediat, nec accusauerint: qui nouerint sacerdotem aliquem alteri absolutionem dedisse, aut dandi potestatem habere, etiamsi non exerceat, aut iactare se eam habere, licèt non habuerit: qui absolutum aliquem; qui deniquè dissuasorem *Leges & supplicia Catholicis in Anglia statuta.*

rem Caluiniani dogmatis cognouerint, nec huiusmodi 1580
ad Iudicem detulerint, reumque peregerint. Omnibus his peculiares mulctæ sunt statutæ, alijs pecuniæ, alijs infamiæ, alijs incarcerationis, alijs exilij, alijs duæ simul, tres alijs, alijs omnes. Qui sciuerit aliquem Caluinismum dissuasisse, nec eum viginti dierum spatio ad Iudicem traxerit, amittit omnia quæ hæc vita potest dare commoda. qui verò Puritanismum, Anabaptismum, Arrianismum, aut Atheismum persuaserit, ad nullius tribunal vocatur. hîc leges silent, hîc iudicia aranearum telæ sunt.

Sanguinarijs verò pœnis in Anglia plectuntur, qui Pontificis Rom. authoritatem confitentur, qui eum appellant, aut eius diploma impetrant: qui res ab eo consecratas in Angliam importauerint: qui abiurationem Pontificis tèr oblatam recusauerint: qui Reginam Angliæ dixerint, scripserint, significauerint, aut rogati confessi fuerint, hæreticam esse: qui aliquem Ecclesiæ Rom. reconciliauerint, & qui reconciliati fuerint, quiq; eam reconciliationem procurauerint, aut ad eam instigârint: qui alicui persuaserint, cõsuluerint, aut sibi persuaderi passi fuerint, vt Rom. Pontifici obediant. Sacerdos qui aliquem absoluerit, qui absolutionis authoritatem habuerit, eam non exercens: qui habere se falsò præsumpserit, qui absolutus fuerit, qui procurauerit, aut consilium dederit, vt quis absoluatur: tandem qui a Caluinismo aliquem dehortatus fuerit, vltimo supplicio punitur.

Lector hæc cum Inquisitione Hispanica, quã multi adeò detestantur, conferat.

Pœna autem eorum, qui in aliquod horum impegerint, hæc est: Condemnatus terraque protractus ad locum supplicij, in crucem rapiatur; viuus in ea pendeat aliquandiù, nec stranguletur: deposito posteà, paululumque respiranti, virilia amputentur, & igne in eius conspectu comburantur: cultro venter aperiatur, crutis ilijs etiàm cor & viscera, spiranti adhuc & reluctanti, manu carnificis euellantur, & in ignem iuxtà positum proijciantur: deniquè vt elixus, & in partes dissectus, ad varias vrbis portas suspendatur. Bona autem eius, & possessiones, ad fiscum transeant, nec eorum quicquam ad vxorem, liberos, aut consanguineos descendat, sed & ipsi illius ob causam perpetua infamia notentur, & omnis mortui posteritas sanguine degradetur. Antequàm autẽ ad hoc supplicium deueniatur, horrida sunt & inaudita, quæ in carceribus, præcipuè Londinensi, Eboracensi,

1580 Hultonensi, & Lansonensi, fidei Catholicæ assertores patiuntur. Quæ omnia latiùs in libello de Concertatione Ecclesiæ Anglicanæ, Treueris anno 1583. excuso, recensentur.

Non horruerunt immania hæc supplicia, quos modò diximus, Robertus Personius, Edmundúsve Campianus, quo minùs in Britanniam transfretarent, & pueris petentibus panem frangerent: qui multos ad fidem Catholicam reducẽtes, plurimos in ea corroborantes, Ecclesiam Christi mirum in modum amplificârunt, multisque gloriosissimæ martyrij coronæ causam dedêre: de quibus suo loco dicemus.

Mors Sabaudi & Regis Portugalliæ. Mense Ianuario Emanuel Philibertus, Sabaudiæ Dux, è viuis excessit: quem insecutus est Henricus olìm Cardinalis, tunc Lusitaniæ Rex, vita cum morte commutata, & litigiosa regni relicta successione.

Aquisgrani hæreticæ conciones. Cùm Albanus Dux primùm Belgij administrationem suscepisset, multi alterius quàm Catholicæ religionis homines, relictis sedibus suis, Aquisgranum commigrârunt, eò quòd liberiùs ibì se viuere posse existimabãt. Qui cùm clàm hactenùs multos in vicinijs suis hæreseos veneno infecissent, rati suas iam res optimè stabilitas esse, apertiùs concionabantur. Magistratus verò partìm proprio consilio, partìm vicinorum Principum, Eburonum Episcopi, & Cliuiæ Ducis, admonitione motus, publicis edictis interdicit, nè quis huiusmodi factiosis concionibus sese immisceret. quod senatusconsultum paulò pòst singulis familijs seorsìm est denunciatum.

Cortracũ recuperãt regij. Per id tempus quidam sub Malecontentorum imperio militãtes, Cortraci, Centronum oppido, sese occultantes, per noctem apud Scabinum, aliosque Catholicos diuersabantur. Erat in oppido frequens satìs Scotorum præsidium, quod in mœnibus ac portis excubabat. Manè facto Malecontenti, qui in oppido erant, ad portam Insulanam armati cõueniunt, & custodijs quæ in porta erant occisis, incendio signum dant Egmondano Comiti, qui in suburbanis campis illud obseruabat. Ille, viso signo, mox cum copijs ad oppidum accurrit, & portam occupat, suosque ad forum ducit. Scoti quoque armis arreptis hostem oppido repellere contendunt: fit atrox pugna, regij superiores, Scotos passim interfecerunt, & vrbe potiti, suam causam multò quàm antea reddidêre meliorem: nisi quòd Catholici in hæreticorum vrbibus latitantes, in magno versabantur metu, aut mortem, aut certum exili-

um

um veriti, eò quòd hoc facto Catholici omnes in prodi- 1580
tionis venissent suspicionem.

Eodem tempore obsides Groningensium Campos nuper abducti, in patriam vrbem reducuntur, magnaque cum lætitia excipiuntur, cùm vigesimoprimo mensis eiusdem, Cornelia Laleinia, soror Renneburgij, cum coniuge suo Barone de Monceau Groningam venit, fratrique reconciliationem cum Rege Hisp. attulit. Rustici intereà Drentani, equitum Ordinum violentiam diutiùs ferre, cùm nec possent, nec vellent, armati magnis globis conuenientes, Dodonem à Laer, & Rijnsvvondam cum suis Drenta eiecerunt.

Leovvardienses castrum expugnant.

Frisij clandestina consilia Renneburgij suspecta habuerunt. Quarè Leovvardienses Cal. Februarij, dispositis in suburbio duobus militum signis, qui à tergo castrum obseruarent, ipsi à fronte, præmissis, qui in vrbe erant monachis, gerras extruunt, & castrum obsident. Scagen præfectus territus, mox castrum dedidit. Aedificârant illud anno 1499. Leovvardienses, compulsi à Vvilebrordo Scouuenburgio, archistratega Ducis Saxonis Alberti, & hoc anno, partem quæ vrbem spectat, diruerunt. Paulò pòst Franciscanos magna cum insolentia vrbe eiecerunt: eorum monasterium, in quo patris mei, olìm vrbis huius Medici, monumentum erat, miserè diripuerunt.

Harlingensis arx deditur.

Renneburgius, audito hoc tumultu, atque Leovvardiensium temeritate, Ballium Secretarium suum eò misit, vt populum compesceret, atque in ordinem redigeret: cum in finem dederat ei instrumenta, sigillo & subscriptione sua munita; munda tamen, vt ipse quæ è re essent inscriberet. Sed in vrbem venientem Secretarium capiunt, captumque in mundis istis instrumentis mandatum ad Oyenbrugij arcis Harlingensis Satrapæ Vicarium scribere compulerunt, vt arcem obsessam in manus obsidentium condonaret. quod cùm Vicarius accepisset, non expectans secundum mandatum, statìm hostibus arcem tradidit. Ea anno 1496. à Groningensibus, tunc Frisiæ totius victoribus, erat ædificata, posteà diruta, & ab Alberto Saxoniæ Duce reædificata, nunc quoquè est maiori ex parte deiecta, aliquandò fortè restauranda. Pipenpoius quoquè ex mandato Auraici arcem Stauerensem, ab Alberto Bauaro, Comite Hollandiæ, anno 1396. conditam, & 1522. à Georgio Schenkio, ex mãdato Caroli V. restauratam, Ordinum militibus dedit, qui eam nimis immaturè atque imprudenter euerterunt.

1580 Vſkens & Korenputtius coniurati Religionis Cathol.&Regiæ Maieſt.hoſtes, quomodò Renneburgiũ laqueis Auraici induerẽt,cõſilia captabant.videbant enim ciues ei plurimùm fauere,ciuitatẽ eſſe firmã,& Gubernatorẽ in partes regias propendere. Accedunt eum,ſuadent vt ad Auraicum & confœderatos proficiſcatur, querelas ibì deponat ſuas, quòd Friſij rebelles ſua mandata contemnant, caſtra intercipiant &c. ſed Renneburgius horum ſtudiorum non ignarus, monitores tales contempſit.

Mittitur intereà à confœderatis Abel Frankena, qui in Groningenſium portis interceptus eſt. inuenta ſunt apud eum mandata ad Bartholomæum Entium contra Renneburgium, & ciuitatem Groningenſem. quæ cùm ad Renneburgium delata eſſent,atque ipſe legiſſet,Senatum conuocat, ea in pleno Senatûs conſeſſu legit, quæ animos omnium,tam Caluinianorum, quàm Catholicorum,plurimùm exacerbârunt.

Auraicus proſcribitur. Philippus Hiſp.Rex,cùm Auraici principis Guilielmi Naſſouij flagitia iam per totum terrarũ orbẽ volitarent, portentũ hoc diutiùs ferendũ nõ eſſe ratus, publico edicto,libelloq; typis excuſo,hominẽ dãnat & proſcribit. qui aũt eum interficere, aut viuũ in ſuæ Maieſt.poteſtatẽ tradere poſſet,25.aureorũ millibus donaretur,ipſeq; & tota familia in nobiliũ albũ referretur. Auraicus hanc ſententiam ſe indignã iudicans,apologiam edit,multisq; calũnijs & cõuicijs Regem, eiusq; proſcriptionẽ inſectatur.

Campis tumultuantur ciues. Campis, Tranſiſelaniæ oppido,ciues in diuerſas factiones propẽſi,inter ſe diſſidebãt.Geuſijs enim non ſufficiebat,quòd publicũ & tranquillũ ſuæ Religionis habebant exercitiũ: ſed Romanã, Catholicã funditùs eradicatã & eiectam volebant. quarè ad finem ſuperioris anni Frãciſcanos oppido expellere conati erãt:ſed illi tam alacritèr à Catholicis defendebãtur,vt ſi ſimili ſanguinario ſpiritu vel œſtro,quo Caluiniani,perciti fuiſſent,omnes hæreticos vno die, aut eijcere, aut interficere potuiſſent. Vitæ etenim necisque eorũ poteſtas erat in manibus Catholicorũ. Aegrè ferebãt hoc Caluiniani,plurimumq; laborabant, vt immiſſo in vrbem præſidio, coniunctis viribus Catholicos opprimerent.id contrà nè fieret Catholici aduigilabant. atque hinc quotidianę lites. Auraicus itaq; metuens, nè hæc ciuitas a ſe deficeret,eò profectus, præſidium ſub vmbra ſui ſatellitij introduxit: atque ità Catholicæ religionis exercitium ibidèm extinxit.

Eodem

Eodē ferè tempore Ordines per Lannoiū Ninouam recuperârūt, in qua duo fratres Egmondani capti, Bruxellas mittūtur. Nec multò pòst Anglia, Hollādia, Zelādia, aliaq; maritima loca, præter rerū naturam, triduano terræmotu inhorruerunt, adeò vt & tellus tremeret, & supellex in ędibus exposita loco moueretur: cū regiones istę paludosæ, nec mōtes habeant, nec ventos alant inclusos. 1580 *Ninoua capitur.*

Aquisgranenses grauitèr ferentes cōciones nouitias sibi interdictas esse, cùm neq; Senatûs mandato publicè refragari auderent, nec obedire vellent; sperantes se ad quosdā in Magistratu receptū habituros, libellos supplices Senatui exhibuerūt, Luterani quidem suæ, & Caluiniani suæ Sectæ publicum exercitium deprecantes. Scabinorum verò præfecti, ipsi Scabini, totaque ciuium Catholicorum communitas, à Principibus vicinis, atque Decano eiusdem vrbis Vossio, viro nobili, pio atque erudito, admoniti, nè qua nouitas introduceretur, audactèr sese opponebant, donèc Senatus preces Protestantium abijceret. Illi quod precibus obtinere non poterant, impudentia atq; audacia obtinere se posse rati, contempto Senatusconsulto, publicos cōuentus agebant, suamq; religionem exercebant. Quod cùm vicini Principes, & maximè Philippicarum ditionum Gubernatores intellexissent, propter vicinitatē, & veterem Aquisgranēsium cum domo Burgundica confœderationem, ad Cęsaream Maiestatem querimonias deferunt, eiusq; authoritatem, vt hęc audacia puniatur, implorant. Cæsar negocij cognitionem Reuerendissimo Episcopo Leodiensi, & Illustriss. Duci Iuliæ Guilielmo commisit, qui Consiliarios suos magnis suis impensis Aquisgranum legantes, toto penè hoc anno plurimùm laborârunt, vt ciuitatem in antiqua Religione continerent.

Petrus quidā Elcius Madritij in Hispania natus, cùm Maroci in Mauritania Tingitana aliquandiù habitâsset, fidemque Christianam, indicijs quibusdam externis religionis Mahometicæ, occultâsset, Hameter ab incolis est appellatus. Hic vitam illam pertæsus, clàm fugiens Fessam primùm, indè Azamorum venit, vbi à Mauris captus, in vrbemq; protractus, ad Regem mittitur. contigit hoc die 16. Ianuarij anni præsentis. In carcerem detruso Petro venia culpæ promittitur, si ad Mahometica sacra velit redire. Quibus Petrus, se & esse, & semper fuisse Christianum, neq; vnquàm veri Dei fidē abnegaturum, etsi præ timore anteà eius indicia quædā dedisset. Refer, *Constātia Martyris Hispani.*

1580 inquit, Regi, neque vnquàm me corpore circuncisum fuisse, & semper animo meo fidem ac religionem, quam puer in Hisp. professus sum, impressã retinuisse: neq; me latere huius rei gratia mihi grauia supplicia, necẽque imminere; sed hæc supplicia & hanc necem vitam mihi allatura sempiternam, quam ego longè pluris æstimo, quàm omnia imperia & regna huius mundi. Indè conuersus ad Christianos, quorum illic erant multi, qui à fide defecerant, eumque defixi intuebantur, insigni oratione adhortatus est, vt excusso Mahometano onere, ad suaue Christi iugum redirent. Mauros etiàm & Iudæos appellans, simili oratione incitabat. Erat tunc in palatio Regis consobrinus Oratoris Hispani, qui Regem conuentum cupiebat, vt ei literas traderet. Rex putans eum pro Petro intercedere velle, mandat cohortis præfecto cuidam, nomine Manserico, vt postico egressus, nè ab Hispano videretur, Petrum subitò iubeat quàm crudelissimè mactari. Ille imperata facit. producitur Petrus, & ad carnificinæ locum abripitur. quo in itinere multa salubria documenta, monitaque pio è pectore deprompsit, quæ ille dum alta voce concionabundus iactaret, pugnis & calcibus, colaphisque tota via tundebatur. Vbi ad locum ventum est, nè ampliùs loqueretur, linguam ei præciderunt, vestibusque nudârunt. Indè quatuor circitèr vlnas solo eleuatum, portæ cuidam vtraque manu clauis trabalibus affixerunt, vidè pendens (mirum dictu) etsi lingua iam carebat, in hæc verba prorupit: O mi Deus bone, esto meî memor. nam hi mihi claui, non claui sunt, sed flores; rosæ, non spinæ; gemmæ & margaritæ, non ferrum durum. Tum satellites vtrunq; pedem quoquè grandibus clauis confixère. Et ille: Tu nôsti bone Deus, me in hoc toto supplicio nullum omninò doloris sensum percipere, quin potiùs mirificam voluptatem, atque dulcedinem. Omni illo tempore cum solo Deo loquebatur. Exasperati Mauri, præsertìm miraculo linguæ tam euidẽti, calceos ipsi detractos in os eius cõijciebant. quidam duris fustibus tibiarum eius ossa grauitèr tundebant, acclamantes, vt Mahometem inuocaret. Quibus ille: Nè me ampliùs tentate. Difficile est vincere, qui Iesum Christum habet protectorem, vt ego habeo: & sanctissimam Virginem eius matrem, omnesque Sanctos deprecatores. Percontantibus quis eum seduxisset: Vos, ait, seducti estis & erratis, qui veritatem non nouistis, & cæci ad infernum curritis. Multò ego maiorem ex vestra mise-

miſeria, quàm ex omnibus meis ſupplicijs capio, ſentio- 1580
que dolorem. Mauri magis magisque frementes, caput ingenti clauo transuerberantes, portæ adegerunt. Sed ille caput leuitèr quaſſans facilè auellit a porta, ceruicemque modicè flectens, viſus eſt ore pulcherrimo renidere, rurſusque oculos in cælum attollens, preces Deo faciebat. Carnifices clauum capiti atque oſſibus infixum, vi quadam extrahentes, iugulum terebrârunt, & tabulis portæ compegerunt. atq; ità martyr egregius felicem animam ſuo reddidit Creatori. Rex vbi eum expirâſſe cognouiſſet, Hiſpanum expectantem ad colloquiũ admiſit: qui re intellecta petijt martyris corpus, quod Chriſtiani clàm in ſacello B. Virginis, vbi Miſſas audire & cætera ſacra ſua obire ſunt ſoliti, condiderunt.

Cameracum Gallo proditur.

Quidam hoc tempore ex Belgicis, Gallicarum rerum nimiùm ſtudioſi, Belgicas patrias ad Gallos transferre conabantur. Inter hos Inſius regulus Cameracenſis vrbis, ac diœceſeos præfectus, qui Cameracum Alenconij præſidijs tradidit, ciuibus & Eccleſiaſticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Epiſcopus, exactis.

Groningæ Korenputtius fabulam ſuam agens, præcipuos Geuſios, atque inter hos Iacobum Hillebrandum Conſulem adit, ſuadetque vt Renneburgium appræhendat, ſe anteſignanum fore promittit. Sed Conſul cæterique, quorum fortaſsis maior erat in vrbe, quàm Korenputtij poſſeſſio, metuentes, vitamque & bona periclitari nolentes, tergiuerſabantur.

Factio Deſperatorum in Tranſiſelania.

Interea Ruſticorum factio exorta eſt: per Friſiam enim, Drentam, & Tranſiſelaniam multis in locis, multa confluebant ruſticorum millia, qui ſub centurionibus & ſignis militaribus, oras ſuas contra immanem militum, ſub Ordinibus merentium, tyrannidem defendebant. In vexillis enſem cum dimidia oui teſta effuſo iuxtà vitello, habebant. dicebant enim ſe hactenùs pro ouo integro dimicare noluiſſe, nunc pro inani teſta dimicare compelli. Ad hos domandos miſſus eſt Comes Holachius: ſed tam probè ab ijs eſt exceptus, vt fugiens, & in fuga multis ſuorum occiſis, ipſe vix ſaluus in Comitatum Montenſem venerit. Inſignis certè illius fuga, ſed nec prima, nec poſtrema. nec id imprudenter, cùm vir fugiens denuò poſſit pugnare: quod & factum eſt. Paulò enim pòſt reuerſus, ruſticos loco pellit, & multos occidit. Sed ſunt non pauci, qui dicunt Ho-

1579 que à Philone, nè quid & ipse hostile in Magni Ducis prouincijs committat. quas literas Philo Regi transmisit: sed ille deliberationem omnem in proxima comitia reiecit.

Groningæ tumultuatur.

Duodeuigesimo die Augusti, Groningæ rursùs tumultuatum est. Venerat eò paulò antè Consiliarius Rorda, vir nobilis, eruditus, prudens, & salutis patriæ suæ studiosissimus. Missus is erat à Legatis regijs Colonia ad Groningenses, cum conditionibus pacis Coloniæ conceptis, vt eas Magistratui, populoque exhiberet. Qui cùm Groningam venisset, statim à Magistratu, qui è Caluinianis erat conflatus, apprehenditur: Rogatur, quæ sit eius audacia, vt eam pacis nundinationem obtrudere audeat hostibus, quæ ne ab ijs, qui neutri parti fauerent, approbaretur: eam nec ipsos Colonienses ferre posse, qui Typographum, horumque articulorum impressorem, publico in foro cum omnibus suis libellis exusserint. Obstupefactus Rorda, & impudens hominum mendacium admiratus, rogat quo die id factum esset? nominant diem, nominant horam. At, inquit Rorda, post id tempus ego Coloniæ fui, & ne tale quid ibi est somniatum. Illi in sua impudentia perseuerantes, eum in vincula coniectũ, miserè habuerunt. XVIII. igitur Augusti, cùm idem Magistratus intolerabiles exactiones à populo postularet, populus partìm ob hanc causam, partìm ob scelus in Rordam perpetratum, ad arma ruunt, concurrunt, Curiam inuadunt, Magistratum pulsant, cogunt vt pacem Coloniæ factam amplectatur, Rordamque liberum dimittat. Sed dum alij factiosi ciues armati ad forum veniunt, res est composita. Rordam Senatus Renneburgio mittit, qui eum Pipenpoyo arcis Staurensis præfecto transmisit. Intereà Legati Coloniæ congregati, eosdem articulos secundò Groningensibus miserunt, cum seria admonitione, vt eas acceptarent, & Rordam è vinculis liberum restituerent.

Rorda capitur.

Legati Colonienses Groningẽses ad pacem hortantur.

Rẽneburgius Gallorum Belgicorũ pacis subscribit.

Dum hæc aguntur, Ballyus Renneburgio à secretis è Gallia Belgica venit, & pacem inter Malecontentos & Regem pactam, ab omnibusque penè Renneburgij cognatis & amicis subsignatam, secum adfert. monetur à diuersis, huic vt ipse quoquè subscribat. Ille quid ageret initiò dubius, tandem cùm conditiones illius pacis tam æquas esse cognosceret, de illis amplectendis cogitauit. Dissimulans nihilominùs illud, cum aula sua è Vollenhoof, in monasterium Essense, quod est in agro

agro Groningensium suburbano, profectus est, & tandem mense Decembri rebus prius compositis Groningam ingressus est. 1579

In Brabantia Comes de Reux, intercessione D. Petri Lupi, Carmelitarum ordinis Prouincialis, Mechliniam in fidem Regis Hispaniarum accepit. & paulò pòst Villebroeck occupauit. quo capto, facilè impediebat, nè quid commeatûs Bruxellensibus posset aduehi. Sed nō ità diù pòst, nescio quo consilio, munitionem hanc, maximi tamen momenti, reliquit. *Mechlinia se Regi dedit.*

Hannonienses intereà, Arthesij & confœderati, pacem cum Rege initam promulgant: frequentesque in cęteris prouincijs conuentus quotidiè fiebant. expendebantur singula conditionum à Legatis Coloniæ missarum verba: literæ vltrò citroque missitabantur. Quædam prouinciæ, inter quas Transiselania, ad eas acceptandas pronæ videbantur: quædam ciuitates, vt Mechlinia & Buscoducum, sinè vlla difficultate huic Regis gratiæ sese condonârunt. Aliæ prouinciæ, quibus saniora deerant consilia, hanc pacis formulam fastidiebant. Illi qui postremæ Vnionis, Vltraiectensis nimirùm, vinculo erant colligati, publico scripto eam insectabantur. Nulla verò vrbs petulantiùs in conditiones huius pacis inuecta est, Arnemiensi, quæ ne à maledictis quidem sese potuit temperare, se etiàm mortem oppetere malle, quàm has conditiones approbare, contestata. Valencenenses verò ad conuentum Agrippinensem scribunt, sese conditiones Hannonensium acceptare decreuisse. *Buscoducenses Regi reconciliantur.* *Arnemiēsium contumax responsum.*

In tanta prouinciarum dissensione, Legati quid agerent dubij, nè frustrà tempus tererent, & sumptus inutiles facerent, duos præscribunt Belgis terminos: priorem ad decimumoctauum Octobris, posteriorem ad vltimum mensis eiusdem, infra quos, quid de pace decreuissent, absolutè responderent. Expirauit tandèm constitutum tempus, nec ab Ordinibus Belgicis quicquam certi ad Legatos est relatum. Quarè Principes longioris moræ pertesi, pacis negocio infecto, colloquium abrumpunt, & ad sua reuertuntur. Nuncius tamen Apostolicus, & Dux Terranouanus, cæteris omnibus abeuntibus, aliquandiù pòst Coloniæ permanserunt: expectantes, si fortè Ordines resipiscerent, & in æquissimas pacis conditiones tandèm concederent. quod quia facere noluerunt, & ipsi re infecta discesserunt. Qui verò *Comitiorum Coloniensium euentus.*

ab

1579 ab Ordinibus missi erant, cùm æquitatem Regis, Ordinumque peruicaciam ex comitiorum actis non difficulter intelligerent, ad suos reuerti noluerunt: sed plerique Regi reconciliati, partes deincèps illius sequebantur.

Philippus Rex Lusitanis bellũ parat.

Philippus Hispaniarum Rex, tum quia potiora iura in Regnum Lusitanicũ habebat, tum etiam quia viuens adhuc Henricus Philippum tanquam legitimum successorem nominauerat, Iurisperitos ad comitia Lusitanorũ misit, qui suum ius defenderent. Quidam Odoardi filias præferendas iudicabãt, & quidem Mariam Principis Parmensis vxorem, Catharinæ Bragantiæ Duci. Populus in Antonium Spurium propensus, ad electionem exclusa successione adspirabat. Quin & Angla & Galla ius in regnum hoc prætendere, ideoque res Lusitanicas defensuræ, dicebantur. & iam omnes viæ, quibus in Lusitaniam erat accessus, ab armatis obsidebantur. Philippus considerans negocium ad bellum spectare, iubet suos proceres ad omne mandatum esse paratos. Duci Medioli, Albuquercio, Francæuillæ Ducibus, alijsque, vt sese ad bellum accingant, imperat. rationes Siuiliæ & Marchionis Annonij recognoscit: omne aurum, ex America aduectum, ad se deferri mandat, magnamque pecuniæ summam, à Magno Duce Hetruriæ mutuò, nequicquàm Lusitanis apud Gallum conquerentibus, accepit: septuaginta peditum cohortes conscripsit, Lodronius octo millia peditũ colligit in regione Tiburtina. Petrus quoquè Medices cum decem millibus Italorũ, & Prosper Columna cum suis adesse iubentur. In mari mediterraneo classis centum & quinque triremium, octoginta nauium onerariarum, duarum quinqueremium, myoparonum, aliorumque nauigiorum apparatur, omniaque ad grauissimum bellum necessaria comportantur.

Bellum inter Turcas & Persas.

Turcæ cùm viginti millia equorum, & septem camelorum in fines Persarum (vt fieri solet per æstatem) adiuncto decem millium armatorum præsidio pabulatum misissent, à Persis ex improuiso circunueniuntur, omnesque, nullo fortitudinis edito signo, trucidãtur, armentaque diripiuntur. Hæc, & superioribus temporibus accepta damna, Amurathem permouerunt, vt de Mustapha Byzantium reuocando, & Sinamo Guletæ expugnatore, in eius locum surrogando, cœperit cogitare. Vt autem Georgianorum vires a Persicis disiungeret, eo quòd Persis auxiliari viderentur, in finibus maioris Armeniæ munitionem fortissimam iubet excitari. Persæ, cognito Tur-

Turcarum consilio, copias suas in duas diuidunt partes: 1579
alteram in hanc munitionem immittunt, qua & leui prælio potiuntur: altera ad Vanni Babyloniæ oppidi expugnationem proficiscitur. Intereà adueniens Sinamus cum nouo exercitu, cùm intellexisset Persarum copias auctas esse, prouocatus, cum ijs belli aleā periclitari non est ausus: sed contuasatis omnibus, campum deseruit, & Argironem se recepit. Insequentes eum Persæ, exercitûs tergum adoriuntur, multosque cædunt, alios in fugam vertunt. Indè ad munitionem Carsi, paulò antè ad mare Euxinum extructam, proficiscuntur: quam breui tempore, decem millibus Turcarum & Ianizarorum trucidatis, expugnârunt. Sed & paulò pòst, cùm Sinamus Argirone penuria plurimùm laboraret, Mahometi filium in Persiam cum 13. equitum millibus abire iussit, & vt obuia quæque diriperet, Argironemque cōportaret, mandauit. ille non segnitèr imperata facit, prædaque onustus maxima, cùm socia castra iam quasi in conspectu haberet, à Persis, nil tale suspicatus, intercipitur, qui Turcis omnibus occisis, prædam & captiuos recuperârunt. Dux ipse, quatuor acceptis vulneribus, equi bonitate periculum mortis euasit.

Decē millia Turcarum cæsa.

Dum tam felicitèr in Asia à Persis pugnatur, in Gallia Bironius regulus Flauiobrigam ad Pyrenęos montes vrbem, de nocte scalis admotis tentauit: sed quia scalæ murorum summitatem attingere non potuerunt, conatus eius elusus est. Fessensis quoquè Rex, à Lusitanis, Gallis, & Anglis interpellatus, res Lusitanicas iuuare decreuerat: sed Hispaniarum Rex, missa ad eum legatione, causæ, iurisque sui bonitatem in regnum Lusitaniæ demonstrauit. qua intellecta, Rex omne consilium belli deposuit.

Sub finem anni, etsi Nuensis regulus multis in locis felicitèr pro Belgarum Ordinibus pugnaret, Malecontenti tamen Parmensem vrgebant, vt Hispanos, Italos, Burgundos, aliosque exteros, à se dimitteret, initæque pacis conditiones obseruaret. Prudentiores, etsi considerantes Malecontentorum imbecilles vires, pugnandique infelicitatem, Ordinum verò potentiam, & in regios odium, Malecontentorum postulata iniqua iudicabant, Parmensis tamen, nè querelarum alicui occasionem relinqueret, Hispanos, aliosque externos milites, ad sua remisit.

Hispani secundò è Belgio vocantur.

Sed & in Sicilia mons Aethna horrendis sub id tem- *Cōflagra-*

1580 pus ignibus, magno fremitu, terræque motu exarsit: apertis quinque hiatibus maxima flammarum vis erupit, quę ad decē ferè millia passuum, fluminis instar, magno cultorum locorum cum detrimento, profluxit.

Incendio montis Aethnæ.

ANNO 1580. Robertus Personius & Edmundus Campianus, sacerdotes Societatis Iesu, Angli natione, cum quibusdam alijs sacerdotibus Anglis, in patriam suam missi sunt, vt Catholicos, quorum in Anglia tunc maximus adhuc numerus erat, auxiliumque spiritale magno cum ardore sitiebant, verbi Dei Sacramentorumque administratione, alijsque rebus ad functionem Ecclesiasticam pertinentibus, adiuuarent. Erant tunc hæretici Angli in duas diuisi Sectas: quarum altera CaluinoPapistarum, eò quòd cum Catholicis aliquam haberent in diuinis rebus similitudinem; altera Puritanorum dicebatur, eò quòd puram sectentur Caluini doctrinam, nec quicquam cum Catholicis velint habere commune. Hæ Sectæ licèt capitali odio inter se dissideant, euulgatisque libris sese mutuò dilacerent: in persequenda nihilominùs & opprimenda Ecclesia Catholica conueniunt optimè, inque eius propugnatores grauissimis tormentis discruciandis conspirant.

Anglicanæ Ecclesiæ status & crudelitas.

Quarè cùm vtriusque arbitrio regatur Anglia, rogatæ sunt multæ leges, multa in Catholicos statuta supplicia: quorum alia pecuniaria sunt, alia sanguinaria dicuntur. Pecuniarijs mulctantur, qui ad Protestantium Ecclesias venire nolunt, aut exercitio ipsorum interesse: qui Missas audiunt, qui non publicam fecerint Religionis & Pontificis Romani detestationem, qui Reginam Anglicanæ Ecclesiæ supremum esse caput negauerint: qui res à Pontifice Romano consecratas gestârint: qui pædagogum Catholicum, aut ab episcopo Caluiniano non approbatum, domi aluerint: qui Romanæ Ecclesiæ reconciliatos aut reconciliantes non prodiderint: qui, vt aliquis eidem Ecclesiæ reconcilietur, procurauerint, consilium dederint, aut alium dedisse nouerint nec prodant: qui aliquem sciuerint persuasisse, procurâsse, aut consuluisse alicui, vt Romano Pontifici obediat, nec accusauerint: qui nouerint sacerdotem aliquem alteri absolutionem dedisse, aut dandi potestatem habere, etiamsi non exerceat, aut iactare se eam habere, licèt non habuerit: qui absolutum aliquem; qui deniquè dissuasorem

Leges & supplicia Catholicis in Anglia statuta.

rem Caluiniani dogmatis cognouerint, nec huiusmodi 1580
ad Iudicem detulerint, reumque peregerint. Omnibus his peculiares mulctæ sunt statutæ, alijs pecuniæ, alijs infamiæ, alijs incarcerationis, alijs exilij, alijs duæ simul, tres alijs, alijs omnes. Qui sciuerit aliquem Caluinismum dissuasisse, nec eum viginti dierum spatio ad Iudicem traxerit, amittit omnia quæ hæc vita potest dare commoda. qui verò Puritanismum, Anabaptismum, Arrianismum, aut Atheismum persuaserit, ad nullius tribunal vocatur. hîc leges silent, hîc iudicia aranearum telæ sunt.

Sanguinarijs verò pœnis in Anglia plectuntur, qui Pontificis Rom. authoritatem confitentur, qui eum appellant, aut eius diploma impetrant: qui res ab eo consecratas in Angliam importauerint: qui abiurationem Pontificis tèr oblatam recusauerint: qui Reginam Angliæ dixerint, scripserint, significauerint, aut rogati confessi fuerint, hæreticam esse: qui aliquem Ecclesiæ Rom. reconciliauerint, & qui reconciliati fuerint, quiq; eam reconciliationem procurauerint, aut ad eam instigârint: qui alicui persuaserint, cōsuluerint, aut sibi persuaderi passi fuerint, vt Rom. Pontifici obediant. Sacerdos qui aliquem absoluerit, qui absolutionis authoritatem habuerit, eam non exercens: qui habere se falsò præsumpserit, qui absolutus fuerit, qui procurauerit, aut consilium dederit, vt quis absoluatur: tandèm qui à Caluinismo aliquem dehortatus fuerit, vltimo supplicio punitur.

Lector hæc cum Inquisitione Hispanica, quã multi adeò detestantur, conferat.

Pœna autem eorum, qui in aliquod horum impegerint, hæc est: Condemnatus terraque protractus ad locum supplicij, in crucem rapiatur; viuus in ea pendeat aliquandiù, nec stranguletur: deposito posteà, paululumque respiranti, virilia amputentur, & igne in eius conspectu comburantur: cultro venter aperiatur, erutis ilijs etiàm cor & viscera, spiranti adhuc & reluctanti, manu carnificis euellantur, & in ignem iuxtà positum proijciantur: deniquè vt elixus, & in partes dissectus, ad varias vrbis portas suspendatur. Bona autem eius, & possessiones, ad fiscum transeant, nec eorum quicquam ad vxorem, liberos, aut consanguineos descendat, sed & ipsi illius ob causam perpetua infamia notentur, & omnis mortui posteritas sanguine degradetur. Antequàm autē ad hoc supplicium deueniatur, horrida sunt & inaudita, quæ in carceribus, præcipuè Londinensi, Eboracensi,

1580 Hultonensi, & Lansonensi, fidei Catholicæ assertores patiuntur. Quæ omnia latiùs in libello de Concertatione Ecclesiæ Anglicanæ, Treueris anno 1583. excuso, recensentur.

Non horruerunt immania hæc supplicia, quos modò diximus, Robertus Personius, Edmundúsve Campianus, quo minùs in Britanniam transfretarent, & pueris petentibus panem frangerent: qui multos ad fidem Catholicam reducẽtes, plurimos in ea corroborantes, Ecclesiam Christi mirum in modum amplificârunt, multisque gloriosissimæ martyrij coronæ causam dedêre: de quibus suo loco dicemus.

Mors Sabaudi & Regis Portugalliæ. Mense Ianuario Emanuel Philibertus, Sabaudiæ Dux, è viuis excessit: quem insecutus est Henricus olim Cardinalis, tunc Lusitaniæ Rex, vita cum morte commutata, & litigiosa regni relicta successione.

Aquisgrani hæreticæ conciones. Cùm Albanus Dux primùm Belgij administrationem suscepisset, multi alterius quàm Catholicæ religionis homines, relictis sedibus suis, Aquisgranum commigrârunt, eò quòd liberiùs ibi se viuere posse existimabãt. Qui cùm clàm hactenùs multos in vicinijs suis hæreseos veneno infecissent, rati suas iam res optimè stabilitas esse, apertiùs concionabantur. Magistratus verò partim proprio consilio, partim vicinorum Principum, Eburonum Episcopi, & Cliuiæ Ducis, admonitione motus, publicis edictis interdicit, nè quis huiusmodi factiosis concionibus sese immisceret. quod senatusconsultum paulò pòst singulis familijs seorsim est denunciatum.

Cortracũ recuperãt regij. Per id tempus quidam sub Malecontentorum imperio militantes, Cortraci, Centronum oppido, sese occultantes, per noctem apud Scabinum, aliosque Catholicos diuersabantur. Erat in oppido frequens satis Scotorum præsidium, quod in mœnibus ac portis excubabat. Manè facto Malecontenti, qui in oppido erant, ad portam Insulanam armati cõueniunt, & custodijs quæ in porta erant occisis, incendio signum dant Egmondano Comiti, qui in suburbanis campis illud obseruabat. Ille, viso signo, mox cum copijs ad oppidum accurrit, & portam occupat, suosque ad forum ducit. Scoti quoque armis arreptis hostem oppido repellere contendunt: fit atrox pugna, regij superiores, Scotos passim interfecerunt, & vrbe potiti, suam causam multò quàm antea reddidêre meliorem: nisi quòd Catholici in hæreticorum vrbibus latitantes, in magno versabantur metu, aut mortem, aut certum exili-

um

um veriti, eò quòd hoc facto Catholici omnes in prodi- 1580
tionis venissent suspicionem.

Eodem tempore obsides Groningensium Campos nuper abducti, in patriam vrbem reducuntur, magnaque cum lætitia excipiuntur, cùm vigesimoprimo mensis eiusdem, Cornelia Laleinia, soror Renneburgij, cum coniuge suo Barone de Monceau Groningam venit, fratrique reconciliationem cum Rege Hisp. attulit. Rustici intereà Drentani, equitum Ordinum violentiam diutiùs ferre, cùm nec possent, nec vellent, armati magnis globis conuenientes, Dodonem à Laer, & Rijnsvvondam cum suis Drenta eiecerunt.

Leovvardienses castrum expugnant.

Frisij clandestina consilia Renneburgij suspecta habuerunt. Quarè Leovvardienses Cal. Februarij, dispositis in suburbio duobus militum signis, qui à tergo castrum obseruarent, ipsi à fronte, præmissis, qui in vrbe erant monachis, gerras extruunt, & castrum obsident. Scagen præfectus territus, mox castrum dedidit. Aedificârant illud anno 1499. Leovvardienses, compulsi à Vvilebrordo Scouuenburgio, archistratega Ducis Saxonis Alberti, & hoc anno, partem quæ vrbem spectat, diruerunt. Paulò pòst Franciscanos magna cum insolentia vrbe eiecerunt: eorum monasterium, in quo patris mei, olìm vrbis huius Medici, monumentum erat, miserè diripuerunt.

Harlingensis arx deditur.

Renneburgius, audito hoc tumultu, atque Leovvardiensium temeritate, Ballium Secretarium suum eò misit, vt populum compesceret, atque in ordinem redigeret: eum in finem dederat ei instrumenta, sigillo & subscriptione sua munita; munda tamen, vt ipse quæ è re essent inscriberet. Sed in vrbem venientem Secretarium capiunt, captumque in mundis istis instrumentis mandatum ad Oyenbrugij arcis Harlingensis Satrapæ Vicarium scribere compulerunt, vt arcem obsessam in manus obsidentium condonaret. quod cùm Vicarius accepisset, non expectans secundum mandatum, statìm hostibus arcem tradidit. Ea anno 1496. à Groningensibus, tunc Frisiæ totius victoribus, erat ædificata, posteà diruta, & ab Alberto Saxoniæ Duce reædificata, nunc quoquè est maiori ex parte deiecta, aliquandò fortè restauranda. Pipenpoius quoquè ex mandato Auraici arcem Stauerensem, ab Alberto Bauaro, Comite Hollandiæ, anno 1396. conditam, & 1522. à Georgio Schenkio, ex mãdato Caroli V. restauratam, Ordinum militibus dedit, qui eam nimis immaturè atque imprudenter euerterunt.

1580 Vfkens & Korenputtius coniurati Religionis Cathol.&Regiæ Maiest. hostes, quomodò Renneburgiū laqueis Auraici induerēt, cōsilia captabant. videbant enim ciues ei plurimùm fauere, ciuitatē esse firmā, & Gubernatorē in partes regias propendere. Accedunt eum, suadent vt ad Auraicum & confœderatos proficiscatur, querelas ibì deponat suas, quòd Frisij rebelles sua mandata contemnant, castra intercipiant &c. sed Renneburgius horum studiorum non ignarus, monitores tales contempsit.

Mittitur intereà à confœderatis Abel Frankena, qui in Groningensium portis interceptus est. inuenta sunt apud eum mandata ad Bartholomæum Entium contra Renneburgium, & ciuitatem Groningensem. quæ cùm ad Renneburgium delata essent, atque ipse legisset, Senatum conuocat, ea in pleno Senatûs consessu legit, quæ animos omnium, tam Caluinianorum, quàm Catholicorum, plurimùm exacerbârunt.

Auraicus proscribitur.

Philippus Hisp. Rex, cùm Auraici principis Guilielmi Nassouij flagitia iam per totum terrarū orbē volitarent, portentū hoc diutiùs ferendū nō esse ratus, publico edicto, libelloq; typis excuso, hominē dānat & proscribit. qui aūt eum interficere, aut viuū in suæ Maiest. potestatē tradere posset, 25. aureorū millibus donaretur, ipseq; & tota familia in nobiliū albū referretur. Auraicus hanc sententiam se indignā iudicans, apologiam edit, multisq; calūnijs & cōuicijs Regem, eiusq; proscriptionē insectatur.

Campis tumultuantur ciues.

Campis, Transiselaniæ oppido, ciues in diuersas factiones propēsi, inter se diffidebāt. Geusijs enim non sufficiebat, quòd publicū & tranquillū suæ Religionis habebant exercitiū: sed Romanā, Catholicā funditùs eradicatā & eiectam volebant. quarè ad finem superioris anni Frācíscanos oppido expellere conati erāt: sed illi tam alacritèr à Catholicis defendebātur, vt si simili sanguinario spiritu vel œstro, quo Caluiniani, perciti fuissent, omnes hæreticos vno die, aut eijcere, aut interficere potuissent. Vitæ etenim necisque eorū potestas erat in manibus Catholicorū. Aegrè ferebāt hoc Caluiniani, plurimumq; laborabant, vt immisso in vrbem præsidio, coniunctis viribus Catholicos opprimerent. id contrà nè fieret Catholici aduigilabant. atque hinc quotidianæ lites. Auraicus itaq; metuens, nè hæc ciuitas a se deficeret, eò profectus, præsidium sub vmbra sui satellitij introduxit: atque ità Catholicæ religionis exercitium ibidèm extinxit.

Eodem

Eodē ferè tempore Ordines per Lannoiū Ninouam recuperârūt, in qua duo fratres Egmondani capti, Bruxellas mittūtur. Nec multò pòst Anglia, Hollādia, Zelādia, aliaq; maritima loca, præter rerū naturam, triduano terræmotu inhorruerunt, adeò vt & tellus tremeret, & supellex in ędibus exposita loco moueretur: cū regiones istę paludosæ, nec mōtes habeant, nec ventos alant inclusos. 1580 *Ninoua capitur.*

Aquisgranenses grauitèr ferentes cōciones nouitias sibi interdictas esse, cùm neq; Senatûs mandato publicè refragari auderent, nec obedire vellent; sperantes se ad quosdā in Magistratu receptū habituros, libellos supplices Senatui exhibuerūt, Luterani quidem suæ, & Caluiniani suæ Sectæ publicum exercitium deprecantes. Scabinorum verò præfecti, ipsi Scabini, totaque ciuium Catholicorum communitas, à Principibus vicinis, atque Decano eiusdem vrbis Vossio, viro nobili, pio atque erudito, admoniti, nè qua nouitas introduceretur, audactèr sese opponebant, donèc Senatus preces Protestantium abijceret. Illi quod precibus obtinere non poterant, impudentia atq; audacia obtinere se posse rati, contempto Senatusconsulto, publicos cōuentus agebant, suamq́; religionem exercebant. Quod cùm vicini Principes, & maximè Philippicarum ditionum Gubernatores intellexissent, propter vicinitatē, & veterem Aquisgranēsium cum domo Burgundica confœderationem, ad Cęsaream Maiestatem querimonias deferunt, eiusq́; authoritatem, vt hęc audacia puniatur, implorant. Cæsar negocij cognitionem Reuerendissimo Episcopo Leodiensi, & Illustriss; Duci Iuliæ Guilielmo commisit, qui Consiliarios suos magnis suis impensis Aquisgranum legantes, toto penè hoc anno plurimùm laborârunt, vt ciuitatem in antiqua Religione continerent.

Petrus quidā Elcius Madritij in Hispania natus, cùm Maroci in Mauritania Tingitana aliquandiù habitâsset, fidemque Christianam, indicijs quibusdam externis religionis Mahometicæ, occultâsset, Hameter ab incolis est appellatus. Hic vitam illam pertæsus, clàm fugiens Fessam primùm, indè Azamorum venit, vbì à Mauris captus, in vrbemq; protractus, ad Regem mittitur. contigit hoc die 16. Ianuarij anni præsentis. In carcerem detruso Petro venia culpæ promittitur, si ad Mahometica sacra velit redire. Quibus Petrus, se & esse, & semper fuisse Christianum, neq; vnquàm veri Dei fidē abnegaturum, etsi præ timore anteà eius indicia quædā dedisset. Refer, *Constātia Martyris Hispani.*

miseria, quàm ex omnibus meis supplicijs capio, sentioque dolorem. Mauri magis magisque frementes, caput ingenti clauo transuerberantes, portæ adegerunt. Sed ille caput leuitèr quassans facilè auellit à porta, ceruicemque modicè flectens, visus est ore pulcherrimo renidere, rursusque oculos in cælum attollens, preces Deo faciebat. Carnifices clauum capiti atque ossibus infixum, vi quadam extrahentes, iugulum terebrârunt, & tabulis portæ compegerunt. atq; ità martyr egregius felicem animam suo reddidit Creatori. Rex vbi eum expirâsse cognouisset, Hispanum expectantem ad colloquiū admisit: qui re intellecta petijt martyris corpus, quod Christiani clàm in sacello B. Virginis, vbi Missas audire & cætera sacra sua obire sunt soliti, condiderunt. 1580

Cameracum Gallo proditur.

Quidam hoc tempore ex Belgicis, Gallicarum rerum nimiùm studiosi, Belgicas patrias ad Gallos transferre conabantur. Inter hos Insius regulus Cameracensis vrbis, ac diœceseos præfectus, qui Cameracum Alenconij præsidijs tradidit, ciuibus & Ecclesiasticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Episcopus, exactis.

Groningæ Korenputtius fabulam suam agens, præcipuos Geusios, atque inter hos Iacobum Hillebrandum Consulem adit, suadetque vt Renneburgium appræhendat, se antesignanum fore promittit. Sed Consul cæterique, quorum fortasis maior erat in vrbe, quàm Korenputtij possessio, metuentes, vitamque & bona periclitari nolentes, tergiuersabantur.

Factio Desperatorum in Transiselania.

Interea Rusticorum factio exorta est: per Frisiam enim, Drentam, & Transiselaniam multis in locis, multa confluebant rusticorum millia, qui sub centurionibus & signis militaribus, oras suas contra immanem militum, sub Ordinibus merentium, tyrannidem defendebant. In vexillis ensem cum dimidia oui testa effuso iuxtà vitello, habebant. dicebant enim se hactenùs pro ouo integro dimicare noluisse, nunc pro inani testa dimicare compelli. Ad hos domandos missus est Comes Holachius: sed tam probè ab ijs est exceptus, vt fugiens, & in fuga multis suorum occisis, ipse vix saluus in Comitatum Montensem venerit. Insignis certè illius fuga, sed nec prima, nec postrema. nec id imprudenter, cùm vir fugiens denuò possit pugnare: quod & factum est. Paulò enim pòst reuersus, rusticos loco pellit, & multos occidit. Sed sunt non pauci, qui dicunt Ho-

1580 lachium, cùm vi nil posset, astu eos circunuenisse: Satrapis enim aliquot intercedentibus, res inter ipsum, atque inter rusticos cùm transacta esset, & rustici nihil mali sibi metuerent, aiunt, Holachium eos ex improuiso adortum occidisse. Coloni tamen qui in Mastenbroekio pascunt, habitantque, arma deponere noluerunt. quibus ad cataracta nigra (sic enim locus incolis dicitur vbi aquę nigræ & paludosæ sese in Aā fluuium exonerant) Snoius est oppositus.

Interea fama adfertur, Auraicum Campos venisse, & indè Groningam profecturum. Non ignorans Renneburgius sibi insidias vndiquè strui, iam tempus adesse ratus, postposita omni simulatione, Regi se fidelem declarandi, merumque Vrbis imperium, antequam Auraicus cum frequenti sua aduentet familia, ad se pertrahendi; tertio Martij tota nocte consilia captans, familiam armat, milites clàm introductos suis iungit, ciuesque Catholicos adesse iubet. Cumque illi nunciatum esset, crepusculum adesse, ciuium excubias, relictis stationibus, domum abijsse; manè quinta hora, cum suis, qui candidis fasceijs brachio læuo erant insigniti, prorumpit: in forum equitat, ipse ductor, gladium strictum rotans, exclamat: Adeste, adeste ciues, hodiè verus sum vester Gubernator. Satagamus nunc, quæ ad Regiæ Maiest. commodum, & nostram conducant salutem. Classica diuersis in locis canuntur, pulsantur tympana, captæ vrbis imaginem fuisse dixisses. Caluiniani rei insolentia stupefacti, armati prodeunt, & sub Hildebrando congregati, cum furore in Renneburgium feruntur: sed cùm fortè quidam ex asseclis Renneburgij, in Hildebrandum collimans, eiacularetur, eum traiecit, atque prostrauit; cadente duce & antesignano, cæteri diffugiebant: qui vbicunquè inueniri poterant, capti sunt & in vincula detrusi. Mox hæreticus Senatus exauctoratur, & Catholicus constituitur, Reconciliatio à Parmensi missa proclamatur, & iureiurando confirmatur. Quod factum cùm hostium expectationem venustè admodùm elusisset, attoniti primùm spem abijciunt: Korenputtius tamen ratus aliquam adhuc spem superesse, mox partem copiarum Olthouij in suburbia ducit, indè Vlitij, Scagenij & Vvedæ signa euocat. Aelke, Onsta & Asinius Entius, cum suis quoquè Groningam aduolant, vrbemque cingunt, sperantes fore in vrbe, qui seditionem moue-

Groninga in partes Regis concedit.

mouerent: sed profunda erat in vrbe pax, & altum silentium. 1580

Vicinæ prouinciæ, huius rei fama percepta, furere, & tanquàm œstro perciti, debacchari, cùm in homines iram suam effundere non possent, in statuas & Diuorum imagines effuderunt. Sæuitum est in templa, monasteria, Diuorumque simulacra Dauentriæ, Suollæ, Campis, in territorio Groningensi, non tantùm in oppidis, sed & pagis omnibus, ad quos sacrilegorum rabies potuit peruenire. In Diœcesi Vltraiectensi, erectis signis, mulctaque indicta tam Catholicis quàm hæreticis, qui præclaræ huic pugnæ interesse nollent, in singulas ecclesias furibundi irruunt, infandoq; sacrilegio, quidquid supellectilis ecclesiasticæ relictum erat, frangunt, cõscindunt, & in ignem (maximos enim & luculentos rogos ante sacras ædes extruxerant) conijciunt. Indè vicatim, ostiatimq; Catholicorum ædes scrutantur, & si quid ecclesiasticum vspiàm abditum erat, minis, terroribusq; ingeminatis, is qui abdiderat, prodere cõpellebatur. Vidisses per plateas passim ambusta sanctarum imaginum capita, crura, pectora: altarium pallas, sacras vestes, insignes picturas, aliaque templorum ornamenta, ædibus exturbari, lacerari, per cœnum trahi, & pedibus conculcari. Vno hoc prælio plures imagines, quàm toto belli tempore hostes viuos superârunt. Catholici qui furijs istis interesse noluerunt, mulctamque non grauatè soluerunt, sannis insupèr & contumelijs indignis, ab iconomachis istis, subagitabantur. Caluiniani verò non ipsi tantùm, sed & pueros suos ad manus trahentes, etiam eos nobili huic spectaculo interesse voluerunt. *Insignis Iconomachia.*

Oppida tamen nonnulla Transiselaniæ, vt Hasletum, in qua tranquilla & optimè constituta erat Respublica, Catholicorum tunc temporis Asylum, Steenvvichiũ, Oldenzalia, & in diœcesi Vltraiectensi Montfortum, profanorum istorum hominum impietatem imitari noluerunt. Intereà princeps Auraicus Campos deserit, Holachium in rusticos mittit, Snoium Couerdæ præficit, qui illam muniuit. Barth. Entius cum tredecim signis peditum, equitumque duobus, Groningam premit, fame ciues se domare posse existimans, cùm alij vim adhibendam esse dicerent. Aprilis decimo Holachius Oldenzaliensibus persuadet, vt præsidium recipiant. Cùm verò Confœderati animaduerterent obsidionis Groningensis tardos progressus, eò *Groninga obsessa.*

quoque

1580 quoquè Holachium cum suis equitibus, Yselsteinium cum septem signis, & Vvilhemum-Lodouicum Comitis Ioannis Nassouij filium, cum nouem peditum vexillis miserunt. Cùm autem 27. Maij Bart. Entij consilio propugnaculum vrbis oppugnarent, temeritate quadam assilientes, Entius globo per cranium adacto percussus, animam efflauit, pirata omni scelere, omni flagitio, omni libidine contaminatissimus. cui iam penè per decennium mercatorum bona diripere, mercatores ipsos in mare proturbare, fœminas nuptas & innuptas constuprare, ludus erat: eoque impudicitiæ, inuerecundiæque deuenerat, vt Brilis Hollandiæ non erubuerit, honestam honesti ciuis filiam, tandiù per vim impudenter detinere, quandiù Lummeus Comes eam constuprâsset. Narrari solet, inter multos mercatores, quos innocentes aquis suffocârat, vnius cadauer eum, quocunquè nauim suam flecteret, esse per aliquot dies insecutum. Hęc, & fœdiora sceleratioraque, ab ipsius commilitonibus narrantur & scribuntur.

Mechlinia capitur. Intereà Mechlinia, proditione quadam, Anglorum ope ab Ordinibus occupatur. ciues diu sese defenderunt: quia verò hostium vires suis essent maiores, occisis multis, multis vulneratis, tandèm ciuitas in hostium venit potestatem, qui magna in ea atque immani tyrannide debacchati sunt. Parmensis sæpè Senatui præsidium tolerabile obtulerat, quod illi semper suis freti viribus respuebant.

Parmensis Princeps postquàm Auraici proscriptionem promulgâsset, Montes Hannoniæ proficiscitur, vbì magnificè exceptus est. *Lannoius capitur.* Lannoius verò, summus exercitûs Ordinum in Flandria ductor, populabūdus in agrum Cortracensem excurrens, à Malecontentis interceptus, funditur atque fugatur: ipse captus Limburgum mittitur, miles imperterritus, prudensque imperator, multis Hugonoticis pręliis clarus, qui strenuam Ordinibus Belgicis operam nauârat. quo capto, illi posteà, aut raro, aut nunquam felicitèr pugnârunt. Quidam tamen Hispanus trāsfuga, nomine Alphonsus, tunc Auraicas partes sequebatur. is coniuratione inita (vt dicebatur) cum quibusdam malæ fidei ciuibus Diestēsibus, clàm aliquot Gallorum copias cogit, & admotis ad mœnia scalis Gallos intempesta nocte muros conscendere iubet, portamq; Sichemensem aperire, ad quam ipse cum equitatu Herentalensi præstolabatur. Germani, quorū curæ vrbis custo-

dia

dia erat demandata, aut rari, aut nulli excubabant. Quarè 1580
ingressi Galli, ope coniuratorũ ciuium, portam non difficulter aperuêre, & copias, quæ foris erant, in oppidum intromiserunt, Diesthemiumque in suam potestatem redegerunt.

Groningenses diuturnam obsidionem sustinentes, auxilia Regis expectabant. Iunio tandèm mense, collectę aliquot peditũ copiæ, quæ ex Frisica nobilitate ferè conflatæ erant, Rhenum traijciunt, & Groningam magnis itineribus, summaque celeritate proficiscuntur. Addit se his Martinus Schenckius, cum suo equitatu; & Thomas Epirota Græcus, equitum ductor celeberrimus, de quo asseritur, quòd ex pugnis statarijs sex, victor euaserit. is tria hastatorum equitum signa ducebat. Qui in castris Ordinum erant, postquàm intellexissent hostem in procinctu esse, duce Holachio obuiàm ei proficiscuntur, vt in viarũ angustijs eum opprimerent. sed priusquàm locũ opportunum nacti essent, regios in ericeto Hardenbergensi, in Busactoribus, nunc Transiselania ditione, siti, fame, atq; æstu penè enectos obuios habuêre. instruuntur acies, galeæ demittuntur, librantur hastę, fit equorum concursus: pedites quoquè regij vim hostiũ sustinent fortissimè. dimicatum aliquandiù summis viribus: sed cùm Holachius suos passim cædi videret, paululùm initiò cedit, indè effusa fuga se in tutum recepit. Regij terga hostium insequuntur, passimq; occidũt. Periêre hac pugna ex Ordinũ militibus mille quingenti, ex regijs quinquaginta quinq; tantùm desiderabantur. quod tanto illis accidit fœdius, quanto regios peditatûs equitatusque numero superabant. Ex Ordinum exercitu Vvingarden, signifer Niueldius, multi præfecti & nobiles occubuêre. Niueldius alter centurio, cum Renoyo, atque aliquot vicarijs capti sunt. Ex regijs nullus cuiusquam authoritatis cecidit, nec captus vllus. Vfkens altera belli huius (prior enim Entius iam erat extincta) fax, non actor, sed pugnæ huius spectator aderat. is curru, in quo sedebat, fugere cùm vellet, a regijs comprehensus, occiditur. Omnia tormenta bellica, omniaque impedimenta in potestatem regiorum venerunt. Qui fuga elapsi erant, nullis minis, nullis verberibus sisti potuerunt. Regij interim Couerdam occupant, cuius arcem ab Ordinibus restaurari cœptam, Euerardus Entius Satrapa perfecit. Inde Groningam mouent. quod vbi illi qui in obsidione erant intellexissent, relictis omnibus, ipsi quoquè fugerunt. Asinius

Gensij cæduntur in ericeto Hardenbergensi.

Entius

1580 Entius cum Bormanio & Vogelio, munitionem in Delfzijl suscipit defendendam: Iohannes Robertus Harlingam mittitur, alij aliò ablegantur.

Groninga ab obsidione liberatur. Regij victores Groningam veniunt, vbi à Renneburgio totaque ciuitate magno cum triumpho excipiuntur. Post vnius aut alterius diei quietem, Renneburgius cum suis ad obsidionem munitionis in Delfzijl profectus est: prius tamen locum Den Opslach vulgò dictum, intercipiendum esse visum est: ad quem defendendum missa sunt ab Ordinibus duo signa, quibus ad internecionem deletis, regij propugnaculum occupârunt. qui in eo erant, præstito iuramento se trimestri spatio Ordinibus non militaturos, dimissi, ad Holachiumque profecti, ab eo Steenvvichium missi sunt. Renneburgius Collum contendens, Dockomium capere gestiebat: sed Ordines oppidum hoc munierant, & fortissimum præsidium imposuerant. quarè post primum assultum Renneburgius suos Collum reduxit. Entius Couerdæ Satrapa dum Meppelium, anno 1536: à Georgio Schenkio deiectum, reædificat, ab Ordinibus cæditur, fugaturque. Intereà præsidiarij qui in Delfzijl erant, extrema laborabant rerum penuria: (solo enim caseo & butyro aliquandiù victitabant) Hollandi eò naues quasdam bellicas mittunt. Holachius 50. naues cogit, easque omni apparatu bellico; omnique commeatu onustas, ad obsessis auxiliandum velificare iubet: ipse quoquè illuc proficiscitur. sed & Hollandiæ Archithalassus Duuenuordius, eiusque vicarius subsidio venerunt, die Iulij 23. Sed cum omnia itinera, ipseque portus, ità esset obsessus, vt nusquàm aditus pateret, nauibus in altum reductis, spem succurrendi abiecerunt. Cumque obsessi aliquandiù pullo vexillo erecto, calamitatem suam significâssent, tandèm cum hoste paciscuntur: Depositis armis, albis *Delfzijl occupatur* virgulis exirent, tribus mensibus ab omni militia conquiescerent, capitaneos omnes in Renneburgij potestatem traderent. His confirmatis, Delfzijl in regiorum manus venit. Intereà Noritz cum decem Anglorum, & Michas cum sex Gallorum peditum signis, & aliquot Germanorum equitū cohortes, se Holachio iunxerunt.

Stephanum Poloniæ Regem, rebus superiori anno contra Moscouiæ Ducem felicitèr gestis, Varsouiā Ordines ad comitia conuocâsse, diximus anteà. In his comitijs de bello diutiùs sustinendo actum est. Rex itaque nihil prætermisit, quod posset ad illud rectè administrandū, & inpri-

Inprimis ad exercitus, cùm veterem retinendũ, tum nouum conscribendũ, pertinere. quibus omnibus cùm certo die ad Czasniciam conuenire edixisset, ipse paulò pòst equum in gyros tortũ conscendens Vilna egressus est, & tandèm 8. Iulij die in castra venit; & congregato Senatorum, hominumq; militarium cõuentu, quò potissimùm arma inferẽda essent, proponit: tres peramplę & celeberrimæ ciuitates proponuntur, Smolensca ad Boysthenẽ sita, Plescouia Niemo fluuio imposita, & Vielicolucum in Louati ripis extructũ. Sed priorum duarũ expeditio improbata est, eò quòd itinera essent periculosa, commeatus deficere posset, & Rege in locis nimiùm remotis militante, subditi periclitarentur. quarè eò tandẽ descensum est, vt Vielicolucũ cum exercitu mouendũ, eamq; vrbem & arcem omni conatu oppugnandã concluderetur; tũ quòd ex hoc loco Russia defendi, exercitus Lucensis agri fertilitate ali, signa penitiùs in hostilia loca hinc inferri, & hostis ad apertã dimicationẽ prouocari posset. Habito itaq; exercitûs delectu, ex agro Czasniciensi, Vitepscũ profecti sunt. Quo in itinere, cùm Rex arces duas hostiles, Vielisium vnã in Dhunæ ripa, Vitepsco ex superiore fluminis loco oppositã, atq; alteram Vsvviatũ, quę ad amnẽ eiusdẽ nominis in Dhunã illabentem sita est, prohibituras alioquin Polonorũ exercitui tormentorũ, & cõmeatûs in castra supportandi commoditatẽ, accepisset; Iohannẽ Zamosciæ, regni Cancellariũ, cũ suis, alijsq; adiunctis copijs, ad Vielisiũ oppugnandũ præmisit. qui tribus in locis arcẽ verberare volens, vnã Pannonibus, aliã Polonis, tertiã Ridulphino Camerinensi mandauit. Qui in præsidio erãt, videntes propugnacula sterni, ignẽ assiduè in arcem intorqueri, Polonos se ad oppugnationẽ parare, pacti incolumitatẽ, deditionẽ fecerũt. Rex loco perlustrato, præmissisq; Lituanicis copijs, Vsvviatũ cum exercitu cõtendit. Mosci obsidionẽ expectandã decernentes, oppidũ arci subiectũ, admissa in arcẽ oppidanorũ turba, succendunt. Cumq; Rex obsessos per caduceatorẽ ad deditionẽ hortaretur, illi acerbè respondent, & petulanter. Sed postquàm hostiũ in oppugnando alacritatẽ, atq; impetũ experti essent, spontè fidei Regis sese cõdonârunt. Rex, cõtractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ istarũ arciũ oppugnatiõ diuiserat, Vielicolucũ mouit: ac superata locorum à Czasnicia, incredibili vastitudine, itinereq; summo cũ labore militũ, ac ingẽti difficultate, per assiduas dẽsissimasque syluas (quę in Moscouia frequẽtissimę sunt) facto, ad arcem

1580 Polonorũ in Moscouia victoria.

Vielisium capitur.

Vielicolucum obsidetur.

1580 arcem Vielicolucensem 26. Augusti castrametatus est.

Galli opē implorant Belgæ.

Ordines intereà Belgici, vires suas regijs impares esse iam sæpiùs experti, atque ærarium suum exhauriri animaduertentes, de potenti aliquo Principe, loco Hispaniarum Regis assumendo, consilia captabant. Neminem verò & ad Belgij defensionem potētiorem, & Burgundico nomini infensiorem Gallo, inuenire potuerunt. Cæterùm cùm non ignorarent Regem diuturnis bellis exhaustum, nec pacem cum Hispano initam violare, nec Hispanum ad nouum bellum concitare posse, aut velle: inuentus est Alenconius Regis Galliarum frater, sub cuius vmbra Rex (vt ipsi arbitrabantur) Belgas, ab Hispanorum tyrannide, in libertatem assereret, pactisque prouincijs quibusdam, regni pomœria produceret. Missa est itaque in Galliam honorifica legatio, quæ Duci Alenconio Belgium, Rege Hispaniarum repudiato, certis conditionibus offerret. Archidux Austriæ Matthias hoc se indignū ratus, nonnullos ex Ordinibus ad se vocat, ijs beneficia sua in Belgium collata cōmemorat, suum, domusque Austriacæ erga Belgas affectum exponit: rogat, nè antiqua cum Austriacis fœdera dissoluant, animū suū Collegis, cęteris Ordinibus, demonstrent, operāque omnem suam illis offerant: petitque, vt quo vicissim in suam sint Ordines affecti personam, quæ consilia moliantur, & quid de se statuere decreuerint, apertis verbis declarēt.

Dum Polonus ad Vielicolucū subsistit, Moscus Legatos in castra mittit. quos Rex nulla interposita mora audiuit. Verùm cùm ab eo contra omnes illius gerendarum rerū rationes, contraq; dignitatem regiam postularent, vt in Lituaniam cum exercitu se referret; negarentque, nisi id ante omnia faceret, se per Principis sui mandata quicquam de ipsa legationis causa dicere posse: Rex, repudiata illorum tergiuersatione, munitis castris, extructisq; propugnaculis, ipsis Calend. Septemb. oppugnationem auspicatur. Cæterùm cùm præsidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & vltima periclitari coniurâssent, arx quoq; & arte, & natura loci esset munitissima: nè suorum maximo detrimento diutiùs in obsidione permanerēt, necessariò Polonis res ignitis globis tentāda fuit. Id quomodo fiat, in gratiā lectoris, hic adijcere visum fuit. Tormēto bellico puluis ad solitā mensurā in-

Stratege-ma nouū.

ijcitur: pulueri fœnū, aut alia arida materia superadditur: fœno multū terræ superintruditur, nè candēs globus adactus ignem excitet. Deinde tormētum dirigitur ad locū, ad quem

ad quē globum ferri velint. quo immobili ſtante, ignitus cādensq; è furno allatus globus, inſtrumēto quodā in tormentum ad terram illā vſq; impellitur. tādem magiſter igni de more admoto, globū in materiam aliquā aridam, ad quam anteà collimauerat, intorquet. Tale incendium cùm magna Pannonum virtute primùm, deindè a cæteris toto penè triduo illatum eſſet, & obſeſſi pro viribus flammarum initia reſtinguerent, tandèm pluribus in locis, ignis incrementa ſumens, ingens excitat incendium. Ab altera parte cuniculi ad ligneas vſque ſubſtructiones agebantur, quibus immiſſo puluere incenſis, magnum arcis propugnaculum eſt euerſum, in cuius ruinas Pannones deſilientes, acriterque pugnantes, multis occiſis, repulſi ſunt. Spirante autem vehementius Africo, tantas incendium vires concepit, vt non prius extinctum ſit, quàm tota munitio, vallo tantùm exteriori incolumi, flammis fuerit abſumpta. Qui in arce erant, partìm quia in Polociæ deditione vita donati, nunc de venia deſperarent; partim nimia ſua pertinacia ignibus abſumpti ſunt: cæteri omnes occiſi. poſt primum tamen impetum, fœminarum & puerorum habita eſt ratio.

1580

Vielicolus cum capitur.

Hac ratione Vielicoluco in ipſo conſpectu legatorum Moſcouiæ expugnato, Magni Moſcouiæ Ducis oratores iterùm apud Regem dicendi poteſtatem ſibi fieri petierunt. qua impetrata, cùm ea exponerent, quæ honeſtæ paci minimè ſatisfacerent, leuioraque omnia quàm Regia dignitas & iura Reip. paterentur, proponerent: oſtendit Rex, ſe ad ea deſcendere non poſſe. Cumque illi mandata alia ſeſe hoc tempore non habere dicerent, peterentque, vt ipſis ad Ducem literas mittere liceret, quibus eum de conditionibus, Regisque voluntate redderent certiorem: Rex vt ne in medio curſu, & quaſi ardore belli, ſe ab honeſtæ pacis conditionibus alienum eſſe conteſtaretur, & proprias dedit ad Moſcum literas, & oratores dare ſuas permiſit. Dum reſponſum Ducis expectatur, Rex ad præcipua regni loca literas mittit, belli felicem ſucceſſum ſubditis exponit, ſupplicationes publicas inſtituant, Deoq; Opt. Max. propugnatori gratias agant, hortatur. Deindè arcis ruinas recognoſcit, opus reſtaurandum in partes quatuor diuidit: duas ſibi reſeruat tertia Lituanis, quartam Polonis aſſignauit, vt mutua nationum æmulatio conduceret ad celeritatem operis conficiendi. Quinetiam vt victoria prudenter vteretur, belliq́ue fortunam proſequeretur, Bornemizzam Pannonem,

1580 Palatinumque Polociç ad Neuelam oppidum expugnandum mittit.

Moritur Patriarcha Constantinop. & nouus eligitur.

Moritur intereà Patriarcha Constantinopolitanus Ieremias, in cuius locum vir sanctissimus (schismate excepto) Metrophanes successit. Is ante Ieremiam Patriarchalem sedem occupabat, sed Cantacuzeni priuato odio eiectus, in monte Sancto toto Ieremiæ tempore exulauerat. Reuocatus posteà nepotes duos Romam misit, in Catholica Romana religione enutriendos & instituendos, tanti ingenij, pietatisq; adolescentes, vt nō minima spes affulgeat, horū aliquādò laboribus, consilijsque, ecclesiā Orientalem, sublato schismate, Occidentali ßore iūgendam. Idem Patriarcha cùm aliquoties à Germanis Luteri opinionem propugnantibus (sicut & eius decessor) interpellatus esset, tandèm videns nullam in illis resipiscendi spem esse relictā, in hanc sententiā ad eos scripsit: *Rogamus itaque vos, nè posthàc labores nobis exhibeatis, neque de ijsdem scribatis. Nam Theologos, qui Ecclesiæ lumina fuerunt, aliàs alitèr tractatis, & verbis quidem honoratis eos, factis verò reijcitis, armaq; nostra inutilia nobis efficere vultis: excutere scilicet de manibus nostris verba eorum sancta, & diuina, quibus nos ad scribendum, & contradicendum vobis vti potuissemus. Quamobrèm quantum ad vos attinet, liberàstis nos curis.* Hęc Patriarcha. Gabriel quoquè Archiepiscopus Philadelphensis, hoc anno ad Martinum Crusium scribens, non multò leuiùs Luteranos notauit inter alia scribens: *Si verò cognoscere cupis, quomodò se res nostræ habeant: scias nos veram doctrinam, & sanctorum Apostolorum* TRADITIONES *sequi, & non illos qui verborum ambagibus, & sermonibus in aërem euanescentibus operam dant, & quotidiè additiones & detractiones proferunt.*

Status Ecclesiæ Orientalis.

Sed quia in Orientalis Ecclesiæ mentionem incidimus, lubet hìc nonnulla de statu eius, qui nunc est, ex literis indè non ità nuper missis excepta, subiungere. Ecclesiasticarū dignitatum gradus & ordo hic est: Patriarcha, Metropolita, Archiepiscopus, Episcopus, Hieromonachus, Presbyter, (his consecrare, id est, Missas celebrare licet) Monachus, (non consecrans) Diaconus, Hypodiaconus qui altari ministrant; Anagnostes, qui Epistolam legit Dominicalem, aliaque nonnulla; & Archimandrita, hoc est, monachorum Abbas. Patriarcha secundùm antiquos Canones (quos Cantacuzenus iam plurimùm labe-

labefactauit) à Metropolitis, Archiepiscopis, Episcopis eligitur, & à supremo Bassa Regis vicario confirmatur. Metropolitæ proximam à Patriarcha sedem, sed ordine, habent. Primus horum Thessalonicensis nunc est, qui metropolin frequentissimam, & decem Episcopatus habet. Athenarum metropolis sex Episcopatuum, & 150. Ecclesiarum etiamnùm extat. in ipsa autem vrbe Athenarum infra decennium adhuc, 250. sacerdotes in publica visi sunt processione, simul incedentes. Est & Mitylenæ Metropolita, sed Episcopos habet sub se nullos. Chalcedonensis 60. preest Ecclesijs, vbi ruinæ templi D. Euphemiæ, in quo Concilium celebratum est, adhuc visuntur. Nicæa Metropolis adhuc, sed absq; Episcopatibus est, vbi etiàm templum τῆς παναγίας, vel Mariæ, iuxta quod Patres in Concilio fuere congregati, visitatur. Metropolita Ephesinus 50. præest Ecclesijs, Philippensis 150, Antiochenus in Pisidia 40, Smyrnensis 80. Ecclesijs præsidet sibi subiectis. nullos verò habent Episcopatus, solo Corinthiaco excepto, cui præter centum Ecclesias, quatuor quoquè parent Episcopi. Horum omnium religio, preter tres aut quatuor veteres Græcorum errores, per omnia cum Catholica conuenit Romana: vt ex Censura Orientalis ecclesiæ, à Ieremia Patriarcha Germanis ad eorum petitionem nuper missa, & ab illis suppressa, superiori verò anno ab Archimandrita in regno Poloniæ detecta, luculentissimè probatur. 1588

Turcæ Georgianos oppugnāt.

Ochiali Bassa superioribus annis in Colchidem nauigans, Phasidis amnis accolas domuit. Sed & Mustapha post eum contra Persas missus, primùm Georgianos Iberos, qui Christum Grecorum more colunt, eò quòd cum Persis sentire viderentur, inuasit, atque inopinantes ità oppressit, vt bonam eorum prouinciæ partem, cum ciuitate Tifli occupârit, ijsque tributum annuum imposuerit. Quarè Principes eorum Constantinopolim ad Imperatorem elapsi profugerunt, vrbemque magno & splendido comitatu ducentorum circitèr hominum ingressi, solennitèr à Turcis excepti fuère, deficiente paulò pòst iuniore fratre, cum sua cohorte ad Mahometismum: non aliam ob causam, quàm vt hoc modo Turcarum fauorem aucuparetur, occasionemque & opportunitatem captaret, fratrem seniorem Quarckvvare Arabac imperio & principatu Iberiæ exturbandi. quod & actum est. Qui cùm aliquandiù Byzantij commoratus esset, rebus desperatis, & nullo eorum quæ petierat impetrato, vnà cum

1580 fratre apoſtata dimiſſus eſt.

Legatio Perſarum. Perſarum Imperator, etſi multis victorijs Turcas fuderat, tamen quia regni proprij fines ipſe, ad excludendum hoſtem inopia commeatûs, deuaſtârat, pacis erat cupidus, & ad Muſtapham aliquotiès miſit, qui de pace cum eo agerent. Cæterùm ille homo truculentus, & inquieti ſpiritûs, omnem pacis mentionem reiecit, nec legatos admittere voluit. Quod cùm ad Amurathum per nuncios allatum eſſet, Muſtapham reuocauit, & Perſæ licentiam dedit, legatos ad ſe mittendi. Venerunt illi Byzantium circa menſem Auguſtum, cumque aliquandiù de pace diſceptâſſent, nec inter ipſos conueniret, (Turcæ nanque Mediam ſibi concedi poſtulabant, & Perſi Mediæ cauſa omnia facere videbantur) in Perſidem reuerſi ſunt.

Geuſij cæduntur in Friſia. Auguſti quarto in Friſia Holachius ſuas copias cogit. euocârat aliquot peditum ſigna, quæ iuxta caſtrum Nienort conſederunt. Non ignorans hoc Renneburgius, eò magna cum celeritate contendit, manusque cum illis conſerens, fudit. qua in pugna Cornelius VVeda Amorfortius, homo nouus, & ſub Ordinibus centurio inter alios eſt occiſus. Holachius auctus nouis Anglorum & Gallorum copijs, Renneburgium inſequebatur: qui Groningam reuerſus, mœnibus ſe continebat. Ordinum milites ad vrbis mœnia excurrentes, ſępè cum oppidanis velitabant, & exercitus ipſe diu in conſpectu vrbis caſtrametabatur. Vrgebant confœderati, vt Holachius vrbem obſideret. ſciebant enim non magnam in ea eſſe frumenti copiam. Sed quia in exercitu Holachij non frumenti ſolùm, ſed omnium rerum eſſet penuria, & eruptiones hoſtium metueret, Couerdam mouet: Bouvvingam & Reinerum Ietzen cum ſuis ſignis in Aduerderzijl mittit, vbi ſtatim ſuperuenientibus regijs, cæſi ſunt, ipſeque Bouvvinga interfectus. Holachius verò Couerdam obſidione cingere volens, dum arcem luſtrat, qua parte munita minùs eſſet, Ludolphus Ricoldi, paſtoris Bunſchotini filius, magni inter illos nominis Tribunus, capitur, & Naſſouius Comes in læuo crure, globo ferreo grauitèr ſauciatur. decimo tamen quinto Auguſti arcem deditione receperunt. Dum Renneburgius in obſidione Delfzijlana eſſet, Holachius munitionē den Opſlach dictam, recuperârat; propugnacula firmârat, 6. peditum ſigna in ea deduxerat, commeatu, rerumque ad obſidionem ſuſtinendam neceſſariarum copia inſtruxerat. Renneburgius,

cum

cùm sua plurimùm interesset, hostísne an ipse loco isti 1580
præesset, eò attractis maioribus tormentis copias aliquot duxit, munitionemq́ue oppugnat: sed præsidiarij trepidantes, mox veniam postulant, & in gratiam recepti, se dedunt. Indè in Slochteren profectus, Nassouij & Michę pedités inuenit, qui audito hostium aduentu fugiunt in Bortangam, locum angustum & paludosum. Regij illos insequentes, eo loco Holachij quoquè copias inuenerũt. instructis ordinibus grauissimum hic commissum est prælium: initiò vtrinquè multi ceciderunt, tandem victores regij in hostium aciem impressionem facientes, magnam illi cladem intulerunt. Cæsa sunt 8. peditum signa, & vna equitum cohors, ex alijs signis non pauci, capti plurimi. Acta sunt hæc 3. Septemb. cùm Renneburgius 9. Couerdam iterum oppugnat, quam 20. deindè recepit. qui in arce erant, plerique relictis Ordinibus partes Regis sequebantur. id multis alijs in locis contingebat, ità vt hostium exercitus decresceret, Regisq́ue augeretur. Felices Renneburgij successus cùm Holachiani, qui ad obsidionem Lingensem missi erant, audiuissent, relictis castris fugerunt. Rebus Couerdæ constitutis, Oldenzaliam mouet, quæ metropolis est totius Tvventæ. Erat ibì relictus ab Holachio oppidi præfectus Baro quidam Austriacus Eck, adolescens imberbis, sed præsidium è veteranis erat conflatum. Vexillum enim Domini de Svviten, Vischerus item Amstelredamensis cum suo peditatu, & Ellenbornius Vicarius Gorij cum aliquot equitibus, oppidum custodiebant. Sed cùm Renneburgius illud magno furore oppugnaret, tandèm 24. Septemb. deditione recuperauit. Indè Renneburgius exercitum Suollam transportat.

Oldenzalia obsidetur, & deditur.

Intereà in ditione Karpena, duobus ab Vbiorum vrbe milliaribus, Regis Hispaniarum iussu aliquot signa peditum, sub chiliarcha Struffio, nobili Cliuensi conscribebantur, quæ in Frisiam ad Comitem Renneburgium Georgium Lalcinium, proficiscerentur, vt victorias is hactenùs feliciter partas, nouis auctus copiis, maioribus successibus cumularet. Non latebat hoc Ordines Geldrię, atque Hollandiæ, qui naues aliquot ad bellum instructas Coloniam vsque miserunt, vt Rhenum infestarent, & regios, nè flumen traijcere possent, prohiberent. Electores, quorum est Rheni tractum defendere, & fluminis nauigationem liberam conseruare, Moguntinensis scilicet, Coloniensis, Treuirensis, & Palatinus, instructis tu-

Nouæ copiæ in Frisiam mittuntur à Parmensi.

1580 tumultuariis quibusdam nauigijs, collectoque milite, Ordinum classem in fugam coniecerunt. Intereà regius miles Rhenum transportatus, Nouesium incolumis peruenit. Erant ibi in insidijs Ordinum aliquot signa disposita, quę regios ex improuiso inuaderent, trucidarentque. & certè propè illorum exitium erat, nisi per exploratores insidiæ detectæ fuissent. Instructa itaque acie Struffius, de numero consilioque hostium certior factus, suos accelerare iubet, & manum cum hoste conferre. qui primo impetu in fugam versi, à regijs insequentibus passim capti sunt, & trucidati. Indè Vesaliam versùs iter instituentes regij, leui accepto damno, in Frisiam magnis itineribus contenderunt. Renneburgius cùm illorum aduentum cognouisset, relicta Suolla, eis obuiàm proficiscitur. quo tempore Hegemannus Anholtium, eo quòd Dominus oppidi à parte Regis staret, diripuit, atque exussit. Coniunctis Frisiorum & Geldrorum (sic enim Struffij copiæ appellabantur) legionibus Doetechemium, in Comitatu Zutphaniensi oppidulum, obsederunt: Sed quia Frisij extra patriam, in cuius salutem se militare dicebãt, diuturniorem facere moram noluerunt, contrà Geldri, relicta sua patria Frisios sequi recusârunt, orta est inter illos contentio: re tamen composita, simul relicto Doetechemio in Transiselaniam contendunt. Renneburgius, mutato consilio, Suollam reliquit, & nè à tergo relinqueret hostem, maiorque supportandi commeatûs esset opportunitas, Steenvvichium obsedit, die 18. Octobris. Habebat in castris quatuordecim signa Frisiorum, quorum summus vicarius Ioannes Mommius eodẽ die ictus è mœnibus globo occubuit, cuius in locum Ioannes Baptista Taxius surrogatur: habebat nouẽ signa Geldrorũ, quinque etiàm Tyronum nuper adlectorum, & aliquot equitũ cohortes. In oppido 600. erãt pedites præsidiarij, pręter equites non adeò multos. his pręerant Olthouius, Korenputtius, Platius, & Berenbroekius. Eodem quo oppidum obsessum est die, Cometes in Aquario nõ procùl ab Aquila illuxit, qui multis deindè noctibus est visus.

Steenvvichium obsidetur.

Maritimus quidã locus est in modũ portûs, nõ procùl à Steẽvvichio, qui Kuinder ab incolis appellatur. Erãt hîc in pręsidio confœderatorũ cohortes duæ, quas Esseeda & Langius ducebãt. Missi sunt huc ex regijs Gemen & Snater veterani militum duces ambo, qui intempesta nocte vallum superârunt, hostes interfecerunt, & Esseedam captum abduxerunt, solo Langio scapha elabente.

Kuinder à regijs capitur.

In

In Gallia, quoquè mensibus Iulio, Augusto & Septembri, priora illa vulnera leuitèr quidem abducta, iterumq; refricata, nouo dolore recruduerũt. Rex enim Nauarrus, Condęus, aliiq; Hugonotarum antesignani, bellũ sibi pace quæstuosum magis existimãtes, La Fera Morinorum, seu Picardiæ oppidum inuadunt, illatisq; armis in suam redigunt potestatem. Cumque præsidiarij assiduis excursionibus longè lateque vicinas prouincias rapinis, incendijs ac cædibus redderẽt infestas, querelę prouincialium quotidiè ad Regẽ adferebantur. Decretũ est vrbẽ obsidere: Regię copiæ Ferã conuolare iubẽtur, Marsignonius expeditioni pręficitur. Ille castris munitis, attractisq; tormentis, muros sinè intermissione quassari, ruinamq; satis amplã sterni imperauit. indè qua parte murus disturbatus erat, milites induxit, fortissimeq; vrbem oppugnauit: sed alacritate oppidanorum Marsignonius repressus, receptui canit, & suos in castra ducit. Cùm tamen crebris oppugnationibus vires obsessorũ minui facilè animaduerteret idẽ regius Imperator, nec subsidia in vrbem mitti posse, ab oppugnãdo non desistendũ esse censuit: in tantasque angustias oppidanos breuì redegit, vt interim dũ frustrà ab Alenconio & Nauarro auxilia implorãtur, vrbs summis viribus expugnata, cæsis omnibus præsidiarijs, in Regis venerit potestatem. Nec infeliciùs apud Allobrogos Bironius, atq; alij alijs in locis pro Rege pugnabant. Hugonotę Catholicis & numero & viribus inferiores, iterùm ad pacẽ respexerũt: quam ideò facilius à Rege impetrârunt, quòd Alenconius ab Ordinibus Belgicis, ad eorum defensionem euocatus, res priùs domi stabiliendas duxerit, quàm foris bellum gerendum. Congregatis itaque regni principibus, noua denuò pax constituitur, atque inter alia cauetur, nè in posterum Hugonotæ, in locis Regi subiectis concionentur, aut religionis suæ exercitium publicè administrent.

1580

Tumultus Gallicanus.

Fera expugnatur.

In Hibernia noui tumultus inter Catholicos & Hæreticos exorti, occasionẽ dedêre Italis, Hispanis, & Gallis nõnullis, vt inito fœdere, septẽ nauibus onerarijs in insulã nauigauerint, opeq; Insulanorũ Catholicorũ, præsidia Reginæ, munitioraq; loca inuadẽtes, expugnauerint. Hi sibiipsis Pontificiorũ nomẽ indiderũt, duabusq; clauibus pro signo vtebãtur. cumq; multis, magnisq; victorijs inclarescerent, Regina auditis repentinis Hiberniæ motibus, nec parùm suspectum habens belli apparatum, qui ad expeditionem Lusitaniæ in Hispanijs fiebat, exercitum

Hibernia tumultus.

1580 conſcribit, nauibusque impoſitum, in Hiberniam miſit. qui poſt multa prælia Pontificijs occiſis, Hiberniam ad obedientiam atque officium Reginæ compulerunt. Regina quoquè, edicto promulgato, Hiſpanos omnes Anglia, atque adeò omnibus regni locis, eiecit.

Vigeſimoſeptimo Octobris Renneburgius in caſtra ad Steenvvichium venit, miſſoque feciali, deditionem oppidi poſtulauit. Sed militum præfecti reſpondent, ſe alium non agnoſcere Dominum, quàm principē Auraicū, & Ordines generales. Archiducis enim Auſtriaci imperiū nullum eſſe, vt erat, exiſtimabant: Ad horum oppidum ſeſe mandata ſeruare, nihil cum Rēneburgio negocij habere. Friſij in Septē ſyluas, quas vulgus Seuen wolden vocat, quatuor peditum centurias misêre, quæ excurſiones hoſtium impedirent. quod cùm in caſtra relatum eſſet, miſſi ſunt eò cum ſuis cohortibus Oyenbruggius, Gemen, & Snater, qui Friſios fuderunt. cadit inter alios vnius vexilli ductor Ioannes Feruo, cuius fratrum minimus fugiens à ruſticis occiditur, & alter Fredericus viuus in hoſtium manus venit. Regij bonis auibus præliantes, hac victoria potiti, Sloten oppidulum maritimum occupant, vbi Doco Martenam comprehendunt. Paulò pòſt oſtium Lemmeræ, non minimi in Friſia fluminis, Ordinibus eripiunt. Reinerus verò Dekema Staueren intercipit, arcemque reparat, & in Mackum propugnaculo ædificato, ad portas vſque Harlingæ, Franekeræ, atque Bolſvverdæ excurrit, hoſtiumque agros deprædatur. Friſij vt excurſiones has impedirent, mare in agros perforatis aggeribus immittere ſtuduerunt: ſed quia æſtas erat ſicca, nec ventus illis eſſet ſecundus, irritus erat omnis iſte conatus.

Ciues oppidi Steenvvichiani, de vita, bonisque ſuis ſoliciti, & milites etiàm nonnulli trepidantes, ſæpius vt ad Confœderatos pro ſubſidio ſcriberetur inſtiterunt. Korenputtius quantum potuit obſtabat, violentiæ tamen aliorum cedens, iam tèr quaterque literas mittendas ſubſignârat. Confœderati putantes tantam in oppido eſſe neceſſitatem, quantam literæ præ ſe ferebant, ſubſidium maturârunt: Contractis tumultuarijs aliquot cohortibus, eas in monaſterium, quod Campus S. Ioannis appellatur, miſerunt, quorum ſupremus ductor erat Hegemannus. Regij decimoſeptimo Nouembris aliquot centurias hoſtes oppugnatum mittunt. velitatur, pugnatur aliquandiù.

Regij

Regij tandèm, vallo superato, in monasterium irruunt, 1580 hostes cædunt, capiunt, sternunt. tres centuriones, raptis vexillis, secum captiuos in castra magno cum triumpho, vexillis ad caudas equorum alligatis, inspectantibus obsessis, ducunt. Inuenerant in monasterio magnam pulueris tormentarij copiam, apparatum bellicum, ad oppugnationem sibi non inutilem. Postridiè igitur attractis tribus machinis æneis, tectum & pinnas portæ, quæ à Xenodochio nomen habet, verberare cœperūt: Præsidiarij rati hostes oppugnationem parare, aquam feruentissimam ad mœnia portant, malleolos cōficiunt, saxa congerunt, omniaque ad defensionem parant. Korenputtius aliud moliri hostem ex eo suspicabatur, quòd summitatem portę tantùm feriret. Deiecto itaque portæ fastigio, cùm ædium tecta se ostentarent, ignitos globos eiaculabantur. Nesciebant id obsessi, donèc quatuor aut quinque locis, luculentissima flamma ex ædium tectis assurgeret. Oritur ingens clamor, toto oppido trepidatur: gemitus virorum, planctus mulierum, & puerorum eiulatus in castris audiebatur. Prę sidiarij immoti in mœnibus stabant, ciues incendium restinguere totis viribus annitebantur: sed tam frequēs ignis in oppidum immittitur, vt tandèm defessi ciues, coriaceis vrnis diffutis, & alijs necessarijs deficientibus, flammā liberè vagari permiserint, atque obuia quæuis depopulari. Conquerebantur ciues, quòd confœderatorum iugum induissent; Korenputtium eiusque phalerata verba calumniabantur, execrabanturque. Quid multis? tanta erat hominum desolatio, tanta trepidatio, vt si is casus noctù accidisset, oppidum sinè dubio in regiorum manus venisset.

De cōtrouersiā regni Lusitanici, inter Hispaniarum Regem, Antoniumque Spurium, & Odoardi posteritatem, deque apparatu bellico, qui in Hispanijs fiebat, diximus suprà. Cùm vero Turcarum Imperator bello Persico attritus, peste ac fame huius atque superiorum annorum domitus, tantum bellum sibi parari metueret, de inducijs cum Hispano faciendis per Mahometem egit: in quas cùm Philippus quoquè propenderet, vt commodiùs in Europa belligerari posset, triennales cum Amuratho pepigit.

Induciæ inter Hispanum et Turcam.

Antonius cùm iure Regnum obtinere non posset, cœpit de vi & populari factione cogitare, vt armis Hispanum excluderet. metuebat tamen classem, quam Hispanus paratam habebat, & terrestres copias, quæ quotidiè

Bellū Lusitanicum.

1580 augebantur. quarè & ipse ad apparatus bellicos animum adiecit, beneficioque multorum procerum, totiusq; Regni popularium, qui (quòd Castiliȩ nomen ipsis exosum esset) ab Antonio stabāt, multa millia tumultuariorum & imperitorum militum collegit. Rex Philippus arma parari intelligens, legationem in Lusitaniam misit, debitum sibi successione regnum postulans. ad quod si Maiestatem suam benignè suscipere nollent, armis eam ius suum prosecuturam minatur. Sed cùm Lusitani, se patriam contra vim defensuros, nec Regem Hispanum recepturos, non obscurè responderent; Legati in Castiliam reuersi, mentem Lusitanorum Regi exposuerunt. Rex itaque cum Parmensi de iure, quod ipsi in regnum Lusitaniæ competere videbatur, transigens, Pontificis etiàm (vt scribunt nōnulli) suffragationem adeptus, Albanum Ducem veteranum, & longo vsu militaris rei peritissimum, huius expeditionis summū Imperatorem nominauit. Albanus collectis 25. millibus peditum Italorum partìm, partìm Hispanorum, 2. millibus equitum & sexcentis cataphractis, cum multis Hispaniæ proceribus, 25. Augusti Lusitaniam versùs terra marique iter capessit. Antonius, cùm Albani aduentum ab exploratoribus didicisset, eumque iam Setubalum, Cascaim, & castrum S. Ioannis occupâsse intellexisset, Vlyssiponam relinquit: contractisque 20. armatorum millibus, in agris suburbanis castrametatur, expectans quid consilij Albanus esset capturus. Albanus non procùl ab Antonianis, sua quoquè castra locauit, & postridiè conuocatis proceribus ad comitia militaria, de belli ineundi ratione disceptauit. Variæ variorum erant sententiæ: consultissimum tandèm visum est, cùm omnis Antonij potestas in vno exercitu esset collocata, totaque victoria ab illius expugnatione penderet, (munitiones enim Lusitaniæ nec firmæ sunt, nec expugnatu admodùm difficiles, eò quòd res Lusitanicæ bello potiùs inferendo, quàm propulsando creuerint) vt collatis signis confligeretur.

Magna itaque Italorum manus ad pontem, vrbi vicinum, quà itur Norbam Cæsariensem, occupandum præmittitur. Sed cùm is ab Antonianis acritèr defenderetur, ancipiti aliquandiù Marte pugnatum est: tandèm Itali superiores, deiectis Lusitanis, ponte potiuntur. Sancius Dauila pontem hoc modo occupatum transit, &

cum

cum lectissimo exercitu ad oppugnandum castra Antoniana contendit. Ferdinandus Toletanus cum parte equitatûs submittitur: is in 400. pedites & aliquot turmas equitum hostiles incidens, manum cum ijs conserit, cęsisque nonnullis, cæteros in fugam vertit, eosque ad vrbem vsque persequitur. Sancius intereà secundum vallum occupauit. dum ad tertium vehementissimè pugnatur, Antonius inter alios duobus vulneribus grauiter vulneratur. cumque ardor belli cresceret, & Lusitani Hispanorum impetum diutiùs sustinere non possent, relictis castris in vrbem se receperunt. quo in itinere Ferdinandum ad suos reuertentem obuium habuère. Is hoste viso, aciem instruit, & in eos impressionem facit, multos strauit: quibus elabendi spatium erat, relictis ordinibus, fuga vitæ consuluerunt. Cæso dissipatoque exercitu Antoniano, Hispani propiùs vrbem mouent. nè tamen eam expugnarent, à Philippo interdictum erat: nè tam opulenta ciuitas, militari auaritia & rapacitate diriperetur. Vlyssiponenses in tanta trepidatione vrbis defendendæ spe abiecta, mittunt in castra, qui deditionem Hispanis, vitam & facultates incolumes pacti, offerrent. Respondit Albanus, se non nisi ad victoris arbitrium deditionem accepturum. Vlyssiponenses auxilia nulla expectantes, vitam & bona grandi pecuniæ summa tandèm redemerunt, vrbemque Hispani Regis fidei tradiderunt. Classis Hispanica, quæ quinquaginta triremium erat, accepto deditionis nuncio, ad vrbis portum nauigat, & commisso cum Antoniana classe instructissima leui prælio, eam disiecit, disiectamque facilè superauit.

1580

Antonius cęditur.

Vlyßiponam capiunt Hispani.

Antonius ad orientalem vrbis partem cùm fugiens venisset, inuenit illic Emanuelem de Portugalla, auunculum Comitis de Viminoso, qui in nauem iam descenderat, vt aduerso flumine Santaram nauigaret. hic Antonium quoquè in nauim recepit. Vehebantur vnà Antonius, Emanuel, Viminosus, & Marquerennas. Sed triremis Hispanica eos tam celeritèr insecuta est, vt nauim ad ripam applicantes, & in terram desilientes, vix spatium equos ascendendi haberent. Hi tamen quatuor manus Hispan. euaserunt, reliqui qui in naui erant, in potestatem hostium venerunt. inter quos Emanuel à Castro & Antonius Boradus. Cumque Antonius in pago quodam chirur-

Antonij fuga.

1580 chirurgum inuenisset, vulnera sua obligari iussit, & sole iam occidente, celerrimis equis Santaram venit, vbi ab Emanuele de Sylua, oppidi præfecto exceptus est. Sed quia oppidum munitum nō erat, post biduum illinc ad Manliana, vrbē maritimam, Monte maior ab incolis dictam, atque inde Aueram, & tandèm ad oppidum munitum Portu portugal nominatum, peruenit, ibique hostem expectare volens, magis oppidum muniuit. Sed Albanus mox eò Sancium Dauilam cum exercitu misit, qui oppidum statim expugnauit. Antonius verò cùm aliquot nobilibus vix elapsus, Vianam maritimam vrbem veniens, quinque nauigiis instructis, post septem mensium pericula, quibus in montibus ac syluis, nudus atque famelicus delituit, in Franciam fugit.

Hispani, nulla interposita mora, reliqua etiàm Lusitaniæ oppida partim vi, partim deditione ad Regis Hisp. obedientiam compulerunt. quorum felices progressus cùm cerneret Bragantiæ Dux, supplex ad Maiestatem Regis venit, eique reconciliatur. & Ordines regni, Hispanos iam præcipuas vrbes occupare, nec aliundè auxilia sibi adferendi non ignorantes, legatione ad Regem missa, fidelitatis iuramentum obtulerunt. Rex beneuolentissimè cum eis egit, libertatem & priuilegia pristina illorum confirmauit, præsidia non nisi tolerabilia ipsis imposuit, omniaque fecit, quæ optimum Principem decent. Vtriusque Indiæ populi, accepto de Lusitania subiugata nuncio, certatim legationes preciosissimaq; honoraria Vlyssiponam Regi gratulantes, eique obediētiam deferentes, miserunt. Solus Cyprianus Figuereido, Insularum, quas Azores vocant, præfectus, Regis imperium suscipere noluit, sed insulas in fidem Antonij iurare coegit.

Rēnebur-gius Steenvvichum sibi dedi postulat.

Deformato, vt diximus, grauissimo incendio Steenvvicensi oppido, ciuibusque lamentantibus, Renneburgius iterùm fecialem mittit, qui veniam illis & gratiam Regis offerret, si se dederent. Platius in mœnibus stabat, cùm ille mandatum suum proclamaret: qui respondit, sibi, suisque nihil esse cum Comite negocij, ageret ille quæ vellet, se sibi nō defuturos. Indignè ferebant hoc responsum ciues, non tam præcipitanter, multò minùs tam superbè respondendum aiebant. Sed cùm Confœderati subsidium non mitterent, magis magisque animi debilitati sunt, non ciuium tantùm, sed & Platij ac militum multorum. Solus Korēputtius, quòd sibi à Renneburgio metueret, obfirmato animo restitit, & nequaquàm cum hoste pa-

ſte paciſcendum clamauit. Per triduum ità in oppido tu- 1580
multuatum eſt, ſententijs inter ſeſe diuiſis. tandèm pars maior vicit meliorem, & cum hoſte ad colloquium non conueniendum decretum. ciues reclamabant, quos ſtentorea voce ſua terruit Korenputtius. cumque ſilentium impoſuiſſet omnibus, lanio quidã lugubri voce, Et quid, inquit, omnibus conſumptis tandèm erit? reſpondens truculẽtus homo, Tunc & te, & tuos, inquit, vorabimus. Perculſus lanio, flensque diſceſſit.

Poloniæ Rex Stephanus dum in reſtaurando Vielicoluco occupatur, quoſdam lignatum materiatumque è ſuis emiſit. Sed Moſcouitæ, collectis clàm aliquot armatorum millibus, ad arcem Toropeciam conſederunt, in eosque qui emiſſi erant delati, quinquaginta circiter compræhenderunt. Ea fama cùm ad Regem perlata eſt, Georgium Barbilium tribunum equitum Pannonum, cum exigua peditum equitumque manu, ad Moſcos illos debellandos miſit. Sed cum paulò pòſt nunciatum eſſet, hoſtium caſtra nouis copijs eſſe adaucta, Gianutium Duredam cum 1500. equitibus ablegatum, ſeſe cum Barbilio Rex iungere mandauit. Albertus Chiarinx, coniunctis iam Polonorum viribus, emittitur, vt hoſtium conſilia exploraret: qui cùm ex improuiſo in hoſtium aliquot equites incidiſſet, pugnam offert. ſed illi ad inſidias prope pontem collocatas ſeſe recipientes, perſequentibus fortiter reſtiterũt. Albertus numero Moſcis, Scythisque, qui ſubſidio miſſi erant, ſe inferiorem cernens, miſit ad ſuos, qui plures copias aduocarent: cumque nonnulli acceſſiſſent, ſublato clamore hoſtẽ adoriuntur. illi totum exercitum Regis ſubſecuturum exiſtimãtes, relicto ponte, Toropeciam ad caſtra reuertuntur. Sed Poloni eos inſequentes, cùm ad oppidum Toropeciam veniſſent, aliquandiù cum hoſte velitando dimicârunt. qui tandèm cum Polonorum vi n diutiùs ſuſtinere non poſſent, in oppidum fugiunt, atque illud incendentes, in arcem ſeſe recipiunt. Oppugnantibus verò Polonis arcem, trepidantes Moſci, in fuga ſalutem conſtituerunt: ſed Poloni eos inſequentes, cædunt, capiuntque plurimos; & niſi noctis beneficio hoſtium manus euaſiſſent, omnes aut viui, aut mortui in illorum poteſtatem veniſſent.

Bellũ Moſcouiticũ.

Toropeciã capit Polonus.

Barnemizzam verò & Polociæ Palatinum, ad expugnandam Neuclam à Rege miſſos, diximus anteà. Eſt autem Neucla arx munitiſſima, profundiſſimis paludibus vndiquè cincta, præterquàm à meridie, quà commodior

Neucla expugnatur.

1580 est ad arcem accessus. Hîc propugnaculis extructis Barnemizza castra sua posuit. Sed Mosci in arce sese continentes, tormentorum frequentissimis ictibus, atque repentinis eruptionibus, multum damni Polonis inferebant, seseque & arcem fortitèr defendebant. Sunt enim Moscouitæ in tuendis munitionibus alacres, atque pertinaces, tum ob naturæ ferociam, tum etiam ob metum Principis. is enim eos, qui præter extremam necessitatem deditiones faciunt, absque vlla misericordia, nulla ætatis, nulla sexûs, habita ratione, in tertiam vsque generationem mandat iugulare. Acie verò cum Polonis decertare, nec audent, nec possunt, cùm duo Polonorum millia, sæpe Moscorum octo fuderint, ac profligauerint. Poloni itaque prætenturas & fossas ad arcis muros ducere constituerunt: sed eæ pilarum tempestate, à Moscis facilè disturbatæ sunt, atque impeditæ. Adhibitis itaque cuniculatoribus, terram ad labrum fossæ, quæ arcem cingit, excauârunt, inuentamque contignationem transuersis lignis validè confibulatam, securibus perforârunt, tanta dexteritate, tantoque silentio, vt obsessi nihil horum resciuerint, priùs, quam cuniculis erumpentes Poloni, & ad arcis propugnacula procurrentes, ignem in ea coniecerunt. qui viribus conceptis, maximum continuò incendium excitauit. Nouitate rei perterriti qui in arce erant, etiàm inuitis præfectis, arcem dedere, atque incendium restinguere promittebant. Acceptis conditionibus Mosci, relicta omni supellectile, atque inprimis militari, incolumes dimissi sunt, ipsaque arx integra adhuc, cum tribus præfectis in potestatem Polonorum venit.

Rex huius victoriæ certior factus, Vielicoluco magnis itineribus Neuelam proficiscitur, arcemque recognoscit: collapsa restaurat, vbì opus erat, propugnaculis communit: nouasque copias ad Zauolociam, sub imperium Polonorum reducendam, mittit. Oratores Ducis Moscouiæ Regem secuti, quotidiè nuncios cum literis à Principe suo expectabant. qui cùm venissent, magnas literarum sarcinas attulerunt, nihil aut parum ad honestam pacem constituendam facientes: cùm Dux multis retrò seculis genealogiam suam à quodam Iurg deducens, Liuoniam, de qua erat quæstio, suam esse ostendere conaretur. interim promittit Liuoniæ titulum Polono quoquè communem fore, & quatuor muni-

tiones

nitiones in ea Regi offerens, cætera se Legatis mandâsse scribebat. Legati postridiè ad colloquium admitti postulantes, auditi sunt: & præter quatuor munitiones, sex alias adijciunt, quæ deincèps Polonici iuris essent: Moscouitici verò cæteræ. Respuerunt conditiones istas Poloni, & honestum bellum, inhonestæ paci anteferendum censuerunt. Dum Rex in Lituaniam, atque indè in Poloniam reditum parat, nunciatum est, Oseriſciam à suis captam. & cùm prope Driznam venisset, Zauolociam expugnatam esse, per nuncios & literas intellexit. Relicto itaque omnibus in locis, virtute bellica sibi subactis, sufficienti præsidio, Vilnam proficiscitur. quo in itinere Pallotam in fidem suam recepit. Sed quia centum penè milliaria, per dēsissimas syluas steriliaque loca, vbì nulla pabuli potuit haberi copia, eūdum erat, plùs quàm 20. equorum millia fame perijsse nonnulli scribunt. Rex tamen cum suis incolumis Vilnam peruenit: vbì confestim solennes instituit supplicationes, iubetque subditos omnes totius regni, Deo Opt. Maximo, pro tantis victorijs, reddere gratiarum actiones.

1580

Oserisciа & Zauolocia capta.

In Hispanijs die 27. mensis Octobris, Philippo Lusitanico Regno iam inaugurato, charissima illius coniunx, Anna Austriaca, Cæsaris soror, fœmina longiori æuo dignissima, ex hac vita placidè migrauit. quo tempore & Cometa cincinnis primò exiguis, pòst cauda longissima fulsit. Apud Belgas, mense Nouembri Casparus Scetz, Dominus in Grobbendonck, & Calendis Decembris, Iohannes Moronus, Cardinalium collegij Decanus, Romæ Austriacam insecuti moriuntur.

Annæ Austriacæ mors.

Guilielmus Hornius, Dominus de Heez, gubernator anteà Bruxellensis, læsæ maiestatis atque proditionis accusatus, & conuictus, capite Querceti (vulgò Quesnoy) Hannoniæ oppido truncatur. Paulò pòst Galli ab Alenconio missi, vt Cameracēse præsidium augerent, vrbemque & commeatu iuuarent, & ab obsidione liberarent, cæduntur, fuganturque. Similis fortuna fuit, post non multos dies, Gandauensium, qui propè Quaet Atrecht trucidati sunt. Quibus infortunijs hoc commodi Belgis accessit, quòd oppidum Conde mox astu occupauerint, quod tamen superuenientibus regijs, postridiè multò maiori damno accepto, deserere compulsi sunt.

Steenvvycenses quotidianas ferè eruptiones faciebant,

1580 bant, nunc lixas, nunc calones, nunc meretrices capiunt, nunc hostium quempiam occidunt; nunc vicissim occiduntur: ità vt frequentissimis istis eruptionibus, nihil peculiare sit actum. Causa cur totiès erumperent erat præcipua, vt quid ageretur in castris, quid Cõfœderati pro suis periclitari velint, ex hostibus cognoscerent. Tandē cùm varios nuncios, variasque literas de subsidio venturo accepissent, Noritz 15. Decembris in cataracta nigra venit, eaque à Renneburgio relicta, vel neglecta (Stuperus enim post conflictum Campi S. Ioannis ea deseruerat) occupauit. Didicit per exploratores, Ottonem **van der Sande/** cum nuper collecta centuria in Giethoren, pago inter Aquas nigras, & castra Rēneburgij stationes habere. Missis eò lectissimis aliquot peditibus, eos ex improuiso obruit, cædit, fugatque, Ottone capto, filio interfecto, & pago exusto. Regij flammam conspicientes, instructa acie, quàm celerrimè sese eò recipiunt: sed hostis, antequàm venirent, è pago discesserat. Noritz cum 23. cohortibus, Meppelium venit, tribus tantùm vexillis in cataractis præsidio relictis. Quod cùm Renneburgius intellexisset, confestim peditũ cohortes vndecim, & sex turmas equitum, ad cataracta misit, vt ea recuperarent. qui quidem & per glaciem, & per aggeres fortiter imprimentes, acritèr dimicârunt. qui in propugnaculo erant, non minùs dextrè sese defendunt, donèc Noritz Meppelio cum maioribus copijs reuersus, regios pedem referre coëgit. multi vtrinquè desiderati sunt. sed cùm regij cum impetu cederent, glacies subsedit, multique submersi periêrunt. Didicit tunc suo malo Renneburgius, quàm imprudenter fecerit, id gratìs relinquendo, quod posteà tam multo sanguine non potuerit iterùm promereari. Noritz intereà 40. pedites in oppidum mittit, qui singuli singulos saccos coriaceos, puluere tormētario refertos, importârunt. Paulò pòst misit alios aliquot lectissimos manipulos, qui à tergo per ambages vicum quendam Onna dictum, in quo hastati aliquot equites stationem habebant, incenderunt. Equites territi, putârunt totum exercitum adesse, initiò fugiunt: sed e fuga collecti hostem insequuntur, accurrunt & sclopetarij nonnulli ex castris, fit leuis velitatio. Qui in oppido erant, audientes strepitum sclopetorum, subsidium adesse rati, erumpunt, & proximam prætenturam capiunt: sed ab equitibus mox reiecti, in tutum se recipiunt. hic eminùs aliquandiù pugnatum, Platius cadit, & multi ex oppidanis interfecti, plurimi (non sinè regio-

Successus belli in Transisselania.

regiorum damno) vulnerati sunt. Vltimo tandèm huius 1580
anni, Noritz cum suis castra regiorum oppugnat à tergo, & oppidani erumpentes à fronte. diù pugnatum est, non sinè vtriusque partis detrimento: regij tamen & castra sua defenderunt, & hostes repulerunt.

Eodem ferè tempore Montfortius Hattemensis, Geldriæ oppidi Satrapa, contractu cum regijs inito, noctù milites aliquot à Schenkio missos in arcem recipit: manè eruptione in oppidulum facta, portam occupat, & Hegemannum, apud Ordines militiæ præfectum, cum præfecto Haen, & duobus nobilibus, in diuersorio compræhensum, in arcem abduxit. Cæterùm cùm militum numerus minor esset, quàm qui ex pacto promissus erat, ciues portas recuperârunt, militesque, vnà cum Satrapa, in arce obsederunt ex omnibus vndiquè locis auxilia conuocantes, attractis ad castrum tormentis grauioribus, maximo conatu muros per aliquot dies verberârũt. Qui in arce erant, fortitèr sese defendebant: sed quia sperata subsidia, nec à Renneburgio, qui tunc in obsidione Steenvvichia erat, nec à Schenkio mitterentur, vanis Hegemanni captiui pollicitationibus corrupti, milites turpitèr arcem 18. Decemb. dediderunt, Satrapamque turpiùs prodiderunt. qui cum patre, matre, & sororibus captus, Arnemium missus, & incredibili modo tortus, tandèm cum patre octogenario, in publico foro, frustrà Parmẽsi, Domino Anholtio, & Schenkio, nè interficeretur, scribentibus, condemnatur, atque inter orandum (Psalmum enim 50. magna cum attentione recitabat) capite plexus, in quatuor partes dissecatur, & de turribus ac portis suspenditur. in cuius sanguinis vindictam, nonnulli ciues posteà sunt à regijs iugulati. Arx verò Hattemensis, Michaëlis à Pomeren, fortissimi Geldriæ Ducis Caroli, archistrategi, auunculi mei quondàm sedes, funditùs est euersa.

Hattemũ occupatur.

Circa finem anni, instantibus iam Christi Natalitijs (ferè enim semper spiritus ille Caluinianus maioribus festiuitatibus aliquid moliri solet, quo pij inturbentur) in Diœcesi Vltraiectensi Caluiniani erectis signis in pagos irruerunt, effractisque templorum foribus, in Soest, Baren, Luesden, Isselt, auorum meorum dominio, quidquid ecclesiasticæ supellectilis reliquum erat, diripuerunt, fregerunt, dilacerârunt: campanas è turribus deiectas, abstulerunt, & in tormenta bellica Flandrorum exemplo conflârunt. quin & eò petulantiæ atque

Tumultus in diœcesi Vltraiectina.

1581 atque impietatis processêre, vt in Baptisteriũ, quo à manibus Dęmonis vindicati, Christo renati sumus (horreo dicere) veri Copronymi, ventris onus deposuerint. Rustici Luesdenses cùm de hoc sacrilegio admoniti essent, vndiquè armati coiêrunt, aduenientesq; Caluinianos fugârunt. qui paulò pòst maioribus cum viribus redeuntes, inspectãtibus, frendentibusque colonorũ copijs, antiquissimum templum miserè spoliârũt. Quin & paulò pòst rustici aliquot, eò quòd primũ hoc sacrilegium impediuissent, mandato Vltraiectensiũ capti, & grauiter mulctati sunt. vndè inter rusticos atque ciues graue odiũ exarsit.

Lex in Catholicos Angliæ lata. Hoc etiàm mense in Anglia, edicto publico, facta est vnicuique potestas, vnumquenque vel detegendi vel accusandi, ex minima quaque circunstantia, quæ suspicionem Catholicæ Religionis inducat. Multi huius edicti iniuria sunt compræhensi, plurimi varijs molestijs & calamitatibus exagitati.

Mors Episcopi Leodiensis. Ad finem mensis Decembris, obijt Gerardus à Groesbeck, Episcopus Leodiẽsis, & Cardinalis, postquàm huic Eburonum Ecclesię 16. annos, maxima cum laude, pręfuisset. Princeps prudentissimus, & magnus Catholicæ religionis assertor. in cuius locum Ernestus, Alberti Boiorum Ducis filius, suffectus est.

Imperatoris ad Aquisgranenses literæ. ANNI 1581. tertio die Ianuarij, Rudolphus Imperator de Aquisgranensium controuersia solicitus, ad eorum literas perbenignè respondit: Se cum maxima animi voluptate eorũ literas & accepisse, & legisse ait, præsertim cùm sese in veteri religione, auitaque politia permansuros, nec aliquam nouitatem introduci permissuros, polliceãtur. Petit, vt in ea sententia permaneant. Interim legationem se Aquisgranensium expectare, vt quæ ad defensionem suam sint allaturi, latiùs quàm ex literis intelligat. Nec ijs literis contentus Imperator, cùm interim tam Legatorum Imperialium, quàm aliorum vndequaquè grauium virorum literis, ad Suam Maiest. querelæ adferrentur, iterùm die vndecimo mensis eiusdem, ad Aquisgranenses scribit: Se diuersis literis tam Legatorum suorum, quàm aliorum hominum intellexisse, quid hactenùs in controuersia ipsorũ actum esset: quodque causæ innocentia, non ea sit, quam illi prætendant, præsertim cùm Sua Maiest. intelligat, Magistratum, contra fidem, atque iuramentum præstitum, in venis & visceribus Reip. homines extorres, seditiosos, & hæ-

& hæreticos alere: schismaticas conciones in vrbe fieri: 1581
eas à Magistratu non impediri: sed & bonam illius, ciuiumque partem, nouellis quæ in istis traduntur opinionibus assentire. Hæc omnia, & laudabilium priuilegiorum suorum vmbra, & Religioni datæ pacis detorta interpretatione tegere, & propugnare non erubescere. Mandare ità se illis, vt promissam legationē mittant, reipsa, quam verbis & scriptis pollicentur, obedientiam præstent: Nouitios istos concionatores, eorumque dogmata simul, cum omni introducta nouitate explodant.

Auraicus princeps Guilielmus, plura vafris, quibus plenus erat, artibus, quàm vi gerens, auspicijs consilijsque Aldegondi, Tyronij, Vilerij, aliorumq; in schola Caluiniana edoctorū hominū, res suas magis quàm bello promouens, vt conciliandis per amicitiā Principum nouis gentibus commodiùs, quàm armis imperium Belgarum augeret, anno proximo literas Alenconio miserat: quibus eum ad capessendum Belgium, aduentumque accelerandum adhortabatur. deplorans initiò inconstantiam Belgarum, quos nouo rumore de occupata Portugallia à Philippo Hisp. Rege plurimùm consternatos, atque à se alienatos, conqueritur: qui sibi iam persuadeant, hanc opportunitatem nactos Hispanos, cum classe in Belgium redituros. Multùm se laborâsse dicit, vt famam hanc supprimeret, nihil tamen efficere potuisse. hac de causa ad Suam Serenitatem scribere debuisse, ea quæ nec Sanctaldegondo, nec cuipiam alij concrediderit.

Auraici literæ ad Alenconium lectu dignissima.

Fateri se quidē ait, non leue malū ex ista victoria depēdere: nec dubitare, quin Hispani pro sua industria mercaturam Hollandis & Zelandis negabunt, quod nūc ipsis factu esset facilimum. quod si fiat, metuendum, nè maritimi, iactura lucri, de rerum mutatióne cogitent, immò nec dubitandum. Hortatur itaque Alenconium, vt quàm citissimè ad media inter ipsos diù concepta recurrat; vt ista mutàtio præpediatur. Quia verò ipse meliùs in hac erat schola edoctus, viam demonstrat meliorem: nimirùm, vt trepidanti iam populo Alenconius iterùm opem suam deferat, se procuraturum clàm, vt ea petatur. futurum in tali metu, vt quæ petat Alenconius facilè obtineat, Flandriamque sibi non difficulter subijciat, dum populus vltrò ipsius protectionem imploret: ipse sub titulo protectionis, se Comitem constituat, imperiumque stabiliat. quod vbi factū fuerit, Belgæ, inquit, in eum incident labyrinthum, vndè se posteà non poterūt explicare.

1581 Metum commodissimam nunc esse opportunitatem, quam si eripi sibi patiatur Alenconius, tum ob populi inconstantiam, tum etiàm ob odium inter Francos & inferiores Germanos, fieri posse, vt ipsi posteà via praecludatur. Magnis itaque itineribus, summaque celeritate approperandũ in Flandriam esse, exercitum si non omnem, saltem partem illius esse praemittendam.

Obiectiones deincèps quorundam adfert: Scio, inquit, nasutulos nonnullos fore, qui, quòd Belgae Catholicae religionis exercitium habeant nullum, nouae verò frequentissimum, criminabuntur, & sustinebunt id causam aliquandò esse posse, cur ab expectatione regni posses excludi. Alij, quòd Rex Hispaniarum tam potens est, vt florente Gallia Henricus illum non potuerit debellare, dicent; inferentque hinc, cùm regni Lusitaniae accessione auctus sit, multò iam minùs ei posse obstari. Sed eas dicit nimiùm scrupulosas esse propositiones: agi enim de prouincijs conquirendis, eaque in re nullam Religionis habendam esse rationem: vel eam ob causam, quòd fingi semper possint & inueniri media, religionem ad votum subditorum statumque causae alterandi: omni etiàm tempore Absolutionis ianuam Romae patere. Interim Suam Serenitatem opportunitates inuenturam, multas vrbes atque arces per Flandriam & Brabantiam occupandi, & suis praesidijs, etiàm inuitis ciuibus, muniendi. quo facto, incolae ad eam religionem poterunt, ait, compelli, quae vestrae Serenitatis conueniet instituto, atque ità corona Francica ipsi non poterit denegari.

Impia vox

Opùs tantùm esse celeritate: materiam iam nunc ità esse praeparatam, vt, quod deest, vel ipsi Caluinianorum Ministri queant perficere. Solos milites obseruandos, eorumque rationem habendam: initiò internos omnes (qui difficulter veteris principis obliuiscuntur) dimittendos esse, & exteros introducendos, Gallos praecipuè, tanto numero, quanto ad propositum satìs esse existimabitur. Id fore perfacile, sub huius vel illius praetextu, cùm subditi partim ob religionis diuersitatem, partim postquàm gustauerint, quàm dulce sit nullis legibus, nullis statutis constringi, in tantam insolentiam atque proteruiam euaserint, vt singulis penè momentis occasionem praebeant, duriùs eos tractandi. His artibus sese in Hollandia atque Zelandia vsum versipellis ille fatetur. Habere se & alia vafra consilia dicit, quae se Alenconio communicaturum coràm promittit: eò quòd scriptis credere tutum

tum non esset, cùm & Alenconij, & sua ex illis existimatio dependeret. 1581

Nihil causæ esse, cur Alenconius priorem suã conclusionem mutare debeat: magnis enim pollicitationibus primùm in imperium Belgij veniendum: quo suscepto, non difficulter ad propositum perueniendum, vtendo medijs, quibus se ab initio vsum aiebat. ijs enim vulgus facilè decipi posse. Omnia in celeritate posita, tum ob alias, tum etiàm ob hanc causam, nè Flandri leuitèr credentes (si res differatur) tepidiores fierent, consiliumque mutarent. id enim aliâs compertum esse. Nec dubitare se, Suam Celsitudinem aggressam, re ipsa comperturam, quòd nullis ab ipso rebus, quæ petentur, destituetur. in nullo ipsam frustratum iri, quæ ad exitum rei pertinebunt. Ad eum faciliori negocio perueniendum, ob existimationem, quam inter plebeios sit habitura. sed & eam disseminandam anteà esse, & diuulgandam, amplificandamque. Literas quoquè scribendas, nomine Regis fratris sui, licèt adulterinas, quibus populo persuadeatur, Suam Maiest. fratri opem laturam, suoque consilio & cognitione negocium esse susceptum. Artes Auraici.

Quòd si Alenconius quorundam meticulosorum hominum instinctu procrastinare non desinat, & hostis classem adornet, testatur se in Hollandiam & Zelandiam proficisci debere, ad resistendum: & tunc ciuitates mediterraneas periclitaturas, eò quòd suæ vires sint imbecilliores, quàm quòd tam vastas prouincias posset tueri: & Matthiæ Archiducis ætatem minorem esse, quàm vt suo posset consilio, suaque prudentia tot prouincijs atque vrbibus imperare. Fore itaque, vt nisi aduentum maturet suum Alenconius, Belgium tot laboribus ac sumptibus partum, in manus hostium relabatur. Concludens deindè, orabat Suam Seren. vt ad suas petitiones responsum mittere non dedignetur, idque mari, non terra, ob insidias atque pericula, quibus viæ terrestres circunquaquè abundarent.

Comes Renneburgius adhuc in obsidione Steenvvichiana hærebat. Vias omnes occupârat, intentissimasque in ijs custodias esse iusserat, nè quid in oppidum commeatûs inferri posset. Ordines frequenter commeatum atque subsidia mittebant: sed captis, occisis, & fugatis, qui deducebant, commeatus nunquàm non intercipiebatur. Plurimum diligentiæ, laboris, atque impensarum Ordines, vt oppidum hoc ab obsidione liberarēt, insumpsêre:

1581 nec minore contentione regij, vt ciues fame atque inedia ad deditionem adigerent, aduigilârunt. Sciebāt enim vtrinquè, plurimum momenti in istius occupatione, aut defensione positū esse. Multa enim oppida defectionem meditabantur, si Steenvvichanæ res ab Ordinibus defendi non possent.

Noritz Steenvvichio subuenire tētat

Intereà Snoius pagum Bloczijl munit, & præsidium munitioni imponit. Steenvvichiani quotidiè ignibus accensis suam socijs necessitatem significabant: sed Noritz eos solis literis consolabatur. Quarè obsessi Conradum Theodori, hominem ob cædem profugum, & Olthouij Vicarium, in Ordinum castra mittunt, qui præfectis viam modumque præscriberent, quomodò in oppidum venirent. Conradus per literas significat obsessis, manè summo in armis sint, & eruptione facta, auxiliarijs copijs occurrant. Magnus ea nocte apparatus, strepitusque in oppido: nec minor in castris Ordinum. Renneburgius non ignarus hostem aliquid moliri, suos etiàm iubet esse paratos. Tota nocte in armis excubabant vtrinquè, donèc manè penitùs obriguissent. Sed Noritz in Giethoren veniens, ibidèm mansit, difficile esse viam ferro sibi facere animaduertens. Ianuarij 12. obsessi, facta per domos inquisitione, commeatum omnem in album retulerunt. Deindè aliquot diebus literis, libellisque famosis mittendis, remittendisque pugnatum est: & Thomas Epi-

Duellum.

rota, Anglorum præfectum Noritz, ad duellum prouocauit, sed ille Vicarium suum, conditionibus aliquibus intermedijs, misit. Hi cùm aliquotiès frustratis ictibus concurrissent, dirempti sunt: datisque dextris, cùm simul compotâssent, ad suos vterque reuersus est. Vigesimo deinceps quarto Ian. Renneburgius Ordinum

Campus S. Ioannis obsidetur.

exercitum, iterùm in Campo S. Ioannis obsedit. Initiò multos capit, indè attractis duabus machinis monasterium conuellere cœpit. obsessi sese defendunt: sed cùm ad eam necessitatem venissent, vt equos suos vorarent, missus est Dominus de Nienort, & Adrianus Menningius cum duodecim signis, vt obsessis opem ferrent. qui cùm in Bloczijl venissent, intellexêre Renneburgium, relicto monasterio, in castra sua redijsse, & in ijs tumultuari. Quarto Februarij Noritz ad Aquilonem in sylua Steenvvichiana, & Hiddingensi monte castrametatur. Habebat in castris 46. signa peditum, equitum verò sex. Renneburgius eos frustrà oppugnauit.

Nullum

Nullum per hæc tempora penè momentum erat, quo 1581
non excursiones, eruptionesque fierent: in quibus nihil tamen posteritate dignum contigit, nisi quòd ex regijs Snater, centurio in militari disciplina exercitatissimus, milesque fortissimus, occisus est: ex obsessis Conradus Conradi Theodori filius, non minùs apud suos celebris, bipenni sit interfectus. Sexto huius mensis & septimo, obsessis fame iam penè enectis, (ciuibus enim morientibus, militibus 6. panis libræ singulis septimanis dabantur) omnia ciuium secreta scrutatur Korenputtius, compilat penuaria, rapitque quidquid edulij inuentū est, illud in vsum militum recondens, ciues etiàm omnes fame malens interire, quàm quòd de præfracta sua rebellione quicquam ipse remitteret. Decimoquarto Noritz nuncium in oppidum misit, cum mandato, vt Aā fluuium tribus pontibus sternerent, mediumque tam latum facerent, vt curribus per eum commeatum importare posset. Fecerunt id oppidani, pontesque propugnaculis muniêrunt. Intereà confœderatorum milites sua propugnacula quotidiè versùs oppidum & pontes hos promouebant, non sinè quotidiana velitatione, & multorum cæde.

Cæterùm decimoseptimo die, cùm densissimæ circunquaquè niues, perpetua pluuia, post diuturnum gelu, liquescerent, in tantum aquæ vis adaucta est, vt regij stationes deserere, & ex palustribus locis, in sicciora sese recipere cogerentur, nec equitatu vti possent. Hanc opportunitatem nacti Ordinum milites, qui in omnem euentum cum stellatura, omnisque generis commeatu, in propinquo castrametabantur, per stagnantes aquas, profundissimumque lutum, & pontem super Aā factum, in oppidum, qua parte à regijs desertum erat, irrumpunt, & quæ necessaria erant ad diuturniorem obsidionem sustinendam, bis abundè in hostium conspectu importârunt. Quo cognito, Renneburgius vigesimotertiò Februarij, non sinè ignominiæ nota, obsidionem soluit. Varius erat de hoc euentu populi rumor: multis Renneburgij fides erat suspecta, cùm eum hostes tum aliâs, tum maximè ad S. Ioannis Campum, facili negocio ad internecionem vsque delere potuisse, affirmarent. Multa sanè Comes ille in defendendo territorio Groningensi præstitit: sed nulla ferè virtus tam integra est, quæ non aliquam vitij habeat mixturam.

Steenvvichium ab obsidione liberatum.

1581 Liberato ab obsidione Steenvvichio, per vicinas vrbes atque prouincias magni fiebant triumphi, multa lætitiæ signa edebantur, campanæ pulsatæ, picea vasa incensa, magnificæ epulæ, strenuæ compotationes, maximę in Catholicorum derisum gratulationes atque acclamationes, quòd in re tam trepida tam insignis victoria ab hostibus ipsis esset donata.

Galli cæduntur. Regij intereà iuxta Cameracũ quadringentos Francorum equites cædunt. qua in pugna, præterquàm quòd Insius arcis Cameracensis pręfectus, multos è suis desiderauit, etiàm ipse, auulsa manica, vix euasit. Gandauenses contrà Meruillum oppidum capiunt, incenduntque: accelerante etenim Montygnio, oppidum deseruérunt. quod ipse cùm muniret iterùm, Gandauenses rati eum vires suas metuere, statuerũt ipsum denuò inuadere. Istius certior factus Montygnius, ipso die Cœnę Dominicæ Gandenses ex improuiso adortus, nongentos circitèr occidit. Sed cùm is ad suos militem reduceret, in itinere à præsidio Tornacensi exceptus, calonum, lixarum & propolarum, bonęque impedimentorum partis iacturam fecit. Sed & Traiectum ad Mosam eodem tempore periclitabatur: sed detecta proditione, authoreque capto, & ad Parmensem ducto, res integra permansit.

Leodienses tumultuantur. Leodii quoquè tumultuatum est, ob nouas exactiones, cereuisiæ vinoque superimpositas: dum quidam in eis consentiunt, alij, instigatione coctorum cereuisiæ, decreto reclamant, & Duûmviros abrogare compellunt.

Cæsar Aquisgranensibus scribit. Paulò antè Rudolphus Imp. tertiò ad Aquisgranenses scribit, eosque seriò hortatur, nè purgationem oblatam differant diutiùs: tempus creandi nouum Magistratum præ foribus esse; monet, nè quid inusitatum in electione audeant; iuxta veteres consuetudines eam faciant: & vbì patrum ritus violati sint, eos pristinæ restituant integritati. Paulò pòst quartò scribit, eadem illis, quæ priùs, imperans: addens etiam, siue legationem, purgationemque mittant, siue non, id Suam Maiest. susque deque ferre. Sed id ante omnia velle, & mandare, vt hæreticas conciones tollant, illarum ministros vrbe pellãt: quod nisi faciant, eos in iram atque indignationem Cæsaris prolapsuros, eumque, vt tandèm pareant, alia media inuenturum. Sed cùm peruicaces in sua remanerent Caluiniani sententia, vt quorum proprium est, fidem fallere, Magistratum spernere, & in erroribus mente obstinata indurari, Cæsaris mandata facilè contempsêre.

Quarè

Quarè Imperator quintas literas mittit, & in literis Le- 1581
gatos inſtituit Erneſtum Bauarum, Leodij Epiſcopum, Illuſtriſſimum Iuliæ Ducem Guilielmum, Philippum Baronem in Vvinnenburg, & Philippum Naſſouium, Dominum in Bilſtein: mandatque illis, (cùm Vrbani feſtum, quo Aquiſgrani fieri ſolet Magiſtratûs renouatio, iam inſtaret) duo Principes priores, ad minimũ ipſo Trinitatis, id eſt, triduo ante electionem, ſuos in vrbem mittant Conſiliarios; duo verò poſteriores ibidèm ipſi præſentes ſint: conſtitutiones creandi Magiſtratum priſtinas reſtaurent, & in proxima electione obſeruari curent: omnes nouitates, vnà cum Miniſtris Caluinianis vrbe eijciant: nè quis in Senatum, qui Catholicus non ſit, aſſumatur, ſecundùm veteres ipſorum inſtitutiones aduigilent, cæteraque faciant ad concordiam inter Magiſtratum & Remp. conductura.

Aquiſgranenſes hæretici, Imperatori eſſe rem cordi, cumque ad executionem velle procedere, cùm cernerent, prolixum ad eum ſcriptum tranſmittunt. in cuius initio fatentur, ſe mentem Cæſaris cognouiſſe: ſed eius Maieſtatem iſtius Reip. conſtitutiones ignorare. habere ſe hoſtes, ab eiſq; Cæſarem perperàm eſſe inſtructum. Deindè, vt ipſum, ſui quaſi iuris oblitum, meliùs edoceant, longa narratione referunt, quæ religionis electioniſque mutatio, in ea Rep. facta eſſet. Initiò non diffitentur, nunquàm religionis, aut electionis mutationem iam ab initio vſque ad annum 1559. auditam aut viſam fuiſſe. Eo anno ciues aliquot cum extraneis Auguſtanæ Religionis exercitium, & nè quis in Magiſtratûs electione fidei reſpectus haberetur, poſtulâſſe: ſed petitionem eorum à Ferdinando Cæſare fuiſſe reiectam. Fatentur etiàm vetus illud ſtatutum eorum, de nemine in Senatum aſſumendo, nisì eo qui Catholicum ſe profiteretur, talemque ſe vita & moribus eſſe palàm oſtenderet: id, inquam, edictum anno 1560. renouatum, ab omnibus tribubus confirmatum, & vſque ad 1574. annum inuiolabilitèr obſeruatum. Deindè, vt ad rem veniamus, ipſo 1574. anno fuiſſe quoſdam alterius fidei, (ſinè dubio ſui Patriarchæ inflati ambitione) qui libellos ſupplices tradentes, in Senatum admitti poſtulârunt. eorum poſtulata primùm repudiata; ſed ab improbitate tandèm, non tam ſupplicantium, quàm vrgentium victo Magiſtratu, admiſſa. A 75. itaq; anno, ad 81. etiàm hæreticos in Senatum receptos. Egregia ſanè & antiqua tot an-

Aquiſgranenſes reſpondent Cæſari.

1581 norum præſcriptio, quæ veteri & Religioni & conſuetudinibus debeat præiudicare. O homines perfrictæ frontis. Indè abrogato, aiunt, Nouo edicto,(nouum vocant à ſeptingentis annis & vltra vſitatum) inuito Magiſtratu, alterius religionis exercitium publicum introductum eſſe, nec ſe impedire potuiſſe. ſed verius noluiſſe, is enim ſcopus erat violatæ electionis conſuetudinis. Vt autem iratum Cæſaris animum placarent, ſub finem tenuem ſuam exponunt fortunam, miſericordia potiùs, quàm odio ſe dignos. Orant itaque Cæſarem, vt ſe, totamque Remp. Aquiſg. benignè complectatur, atque in tutelam ſuam recipiat. Polliceri ſe vicisſim, Catholicam Religionem obſeruaturos, cum adiecta tamen clauſula, *quantum fieri poteſt*: tunc autem non poſſunt, quandò non volunt.

Nota.

Cæſar iterùm ad Aquiſgranenſes.

Ad hæc paulò pòſt Imperator: Gratum ſibi eſſe, quòd Aquiſgranenſes Religionem & obedientiam Suæ Maieſt. promittant. Conſtare tamen ſibi, ex ſuorum ſcriptis & relationibus, vtì & ex proprijs ipſorum factis, hanc pollicitationem fictam eſſe & ſimulatam, nec alium in finem fieri, quàm vt intereà res ſtabiliant ſuas. Ideo Suam Maieſt. iterùm mãdare, vt omnem nouitatem, tam in Religione, quàm electione introductam, confeſtìm aboleant, & ſuum mandatum breuì mittendũ tranquilli expectent.

Genſij multa in Trãſiſelania loca recuperant.

Steenvvichio, vt diximus, liberato, præſidio vt nonnulli queruntur ab Ordinibus inhoneſte habito, ciuibus penè omnibus fame & peſte morientibus, Snoius ſtatìm Vollenhoam recuperauit: Angli & Friſij Kuinder, Lemmerã, & Sloten receperunt. Renneburgius cùm aliquandiù in cõſpectu oppidi Steenvvichiani exercitum hoſtis expectâſſet, cum eo pede collato pugnare cupiens; Noritz verò cum ſuis mœnibus ſe contineret, in territoriũ Groningenſe reuerſus eſt. cumque ad Middelſtum conſediſſet, Nienortij copias, regios à commeatu intercludere volentes, inſigni victoria fudit. Paulò pòſt Oyienbruggius in Lopperſum vulneratur, & Groningam delatus moritur. Renneburgius relicta Groninga, in Zallandiam mouet, captoque Boxbergo Goor muniuit, multa loca Tranſiſelaniæ infeſta reddidit.

Initio Aprilis, Auraicus Amſtelredamo cum Carolotta Borbonia coniuge, Harlingam venit, & Snoium arcem Staurerẽſem obſidere iuſſit. Ea defendebatur à nobili, fortiſſimoq; viro Reinero Dekema, & poſt longam obſi-

obsidionem, Ordinibusque satis funestā, Germani quod inerat presidij infidelitate arx traditur, idéque turpissimis conditionibus, ne ipsius Præfecti libertate pacta: qui captus cum alijs nobilibus Frisiæ, Enchusiam missus est. 1581

Intereà Alenconius scribit Aldegondo primùm, deindè ad Ordines, suum illis aduentum nuncians, præmissurumq; se exercitum, qui Cameracū ab obsidione liberet, totumq; Belgium in pristinam vindicet libertatem, promittens. Indè Concilium Parisiense per literas rogat, vt suum hunc conatum fidelitèr Regi exponant, eiusque animum, ad opem fratri in tanto proposito ferendam, inducant. Simulabat quidem Rex se Alenconij conatum impediturum, & nè fœdera cum domo Burgundica pollueret, prohibiturum. vtque id magìs crederetur, varia interdicta per Franciam promulgantur, quibus cauebatur, nè qui prouinciales paterentur exercitum pro Alenconio conscribi, nemo illi militaret, sed vbicunquè collectio fiat, eam statìm dissipent, fugent, cædantque. Sed executio nulla vel facta, vel expetita.

Alēconius aduentum in Belgium promittit.

Mense Maio, regij duce Altipennio regulo, & ope fratris Insij præfecti Cameracensis, (qui in arce Bredana captiuus ab Ordinibus tenebatur, quique præsidium arcis pecunia corruperat) clàm in arcem recepti, ab hora quarta matutina, vsque ad octauam eruptione facta, cum ciuibus dimicantes, tandèm Bredam, vrbem Auraico patrimonialē, occupârunt. Ciues grandi ære mulctati sunt, in neminem verò sæuitum. Auraici ex Saxonica filius, paucis antè diebus hinc, casu, magnoque suo commodo discesserat, ad patrem profecturus. Mittitur ad recuperatam vrbem Reuerendissimus, idem & vitæ innocentia eruditioneq; rara spectatissimus, Vvilhelmus Lindanus, Ruræmundensis Episcopus, vt collapsam ibidèm religionem restauraret.

Breda à regijs capitur.

Rex Poloniæ victor, 29. Aprilis, ex comitijs Varsouiensibus Vilnam reuersus est. Ad finem deindè Maij, venit ad eum Bogdanus Bieliscius, Moscus nobilissimus, à suo principe profugus. Rex non tantùm humanissimè nouum & insperatum hospitem excepit, sed & muneribus affecit liberalitèr: fore sperans, vt exulis consilio plurimùm adiuuaretur. Sequenti die, 26. nimirùm mensis eiusdem, Legati Moscici aduentârunt, comitatum habentes splendidum. Cum illis aliquot diebus de pace disceptatum est: effectum verò nihil. Cùm enim conditiones aliquot à Rege proponerentur, responderunt

Legatio Ducu Moscouiæ ad Polonos.

legati,

1581 legati, nullam istarum se in commissis habere. intercessione tamen procerum, decem dierum spatium impetrârunt, vt interea per veredarium Principis sui mentem explorarent. Sed quia ille dicto die non reuerteretur, Rex Legatos dimisit.

Induciæ Regis Hisp. cum Turca. Franciscus a Billerbeg, in epistola ex Constantinopoli ad Chytræum missa, ait, Iohannem Marilianum, Legatum Hispanicum, hoc demùm mense inducias triennales ab Amuratho impetrâsse. Alij, inter quos Natalis, diu antea, anno scilicet 79. eas cum Turca factas esse scribit. quas & Amurathus eo faciliùs approbauit, quòd Philippi vires metueret, & cum Persa bellum inauspicatè gereret: cõtra quem Sinan & Osman Bassas miserat: quorum prior Tunetani regni euersor, tunc contra Persas, ventis minime secundis, vtebatur. Hoc anno tamen recollecto exercitu, ad ciuitatem Ezerum, in Euphratis fluuij ripis sitam, resedit, Constantinopoli circa Aprilem nouis auxilijs, commeatuque per pontum Euxinum, & Trapezuntium adiutus. Alter verò, Osman Bassa, exercitum suum ad portas Caspias habebat: qui, nisi se locorum beneficio tuitus fuisset, & à Tartaris adiutus esset, in extremas venisset hac æstate difficultates. Putabant multi Amurathum imprudenter fecisse, quòd Osmanum Mustaphæ substituisset, Mustaphamque ex isto bello, cui tamen is magis erat idoneus, reuocâsset. erat enim is rerum bellicarum, earumque regionum peritissimus. Sed quia ad Imperatorem delatus fuerat, quòd officia bellica diuenderet ijs, qui ad ea minùs erant apti, & quòd legatis exterarum nationum ad se aditum negaret, in indignationem Imperatoris venit. *Mustapha veneno se perimit.* cuius is minas, irasque metuens, reuersus Constantinopolin, sumpto veneno seipsum iam octogenarium interfecit. Hic erat ille Mustapha, qui Cyprum Venetis ademit, & Bragadino Famagustæ præfecto, contra datam fidem, viuo pellem detraxit.

Regij in Groot Auvverden obsidētur. Eodem tempore in Frisia, Dominus Nienortius monasterium Auvverdense, prope Groningam obsedit. Erãt in eo aliquot regiorum centuriæ. Mittunt Frisij ad monasterij expugnationem omnem apparatum bellicum, inconditamque rusticorum ac militum multitudinem. Sed Renneburgici, qui in Middelstũ stationes habebant, ad obsessos socios celerrimè contendunt. Nienortius, *Geusij cæduntur.* audito regiorum aduentu, cum suis turpiter fugit, fugientesq; insecuti regij passim occidũt. vexilla Samsplumbi,

Berebroc-

Berebroekij, Stuperi & Visceri (qui posteriores etiàm capti sunt) hostibus extorserunt. Victores Auvverderzijl locum egregiè munitum, post secũdam oppugnationem quoquè ceperunt, præsidiariosque omnes vnà cum Schelto Iarges, militum tribuno, occiderunt. 1581 *Auvverderzijl expugnatur.*

Indè Renneburgius incredibili celeritate Nienortium in propugnaculo Vvinsumensi obsidione cinxit. cumque nec se tueri posset, nec elabendi via esset relicta, coactus est dedere, non tantùm hoc propugnaculum, sed & alia omnia, quæ in Groningensi Dominio ipsi parebant. Pacto hoc confirmato, quidquid in territorio hoc erat, ad Amisium vsque, atque Dockomium, in Renneburgij venit potestatem.

Antonius Portugalliæ Spurius, cùm post septẽ menses, quibus errans in montibus & syluis, fame ac frigore tantùm non enectus, latitâsset, decimo tandèm Maij iuxta Setubalam, ad littus peruenit, ibique nauim Enchusianam, cuius nauarcha erat Cornelius ab Egmondt, conscẽdit, & 9. Iunij ad portum Gesoriacum in Galliam appulsus est. Nauigârunt cum Antonio Emanuel de Silua, Thomas Cathiero, Diego Reiz, Constantijn de Brito & Diego Quaresmas eius ministri: Dominicus item Gozelteus frater cuiusdam viduæ, cuius cura nauis hæc erat conducta, cum rustico quodam, qui vagabundum Antonium aliquandiù aluerat. Cùm verò Antonius aliquam in Gallia moram traxisset, in Britanniam transfretauit, statimque nauigium in insulam Terceram misit, præfecto Insulæ nuncians, se incolumem esse, bellumque redintegraturum: orans igitur vt præfectus in fide maneat. quod & ille fecit, paulò pòst Valdezium, cum Hispanis ad Insulam occupandam missis, fortitèr repellens. Antonius interim classem in Anglia instruit, quam ad intercipiendam classem ex vtraque India venturam mitteret. Sed cùm paulò pòst intellexisset, vtranque eam saluam Vlyssiponam venisse, operas intermisit, & Galliam repetens, Diepe primùm, atque indè Lutetiam peruenit, vbi magnificè à Rege & Regina matre exceptus est. *Antonius Regni Lusitanici cõpetitor in Galliã venit.*

Aderat nunc Vrbani festum, quo Senatûs noui solet Aquisgrani fieri electio. Dissentientibus itaque inter se factionum partibus, Caluiniani suæ farinæ homines, Iohannem Luntsen, & Simonem Engelbertum, nominârunt. Catholici verò secundùm antiqua vrbis statuta, Catholicos, Abertum Scrickium, & Iohannẽ Fibis elege- *Schisma in Senatu Aquisgrani.*

1581 elegerunt. Quæ factio cùm ad Imperatorem esset perlata, putauit ille mandatum, de quo suprà diximus, non esse diutiùs differendum, sed protinùs mittendum. quod & factum est. Imperator itaque exponens initio, summam suam esse voluntatem, atque mentis decretum, iubet, vt quidquid cõtra antiquam Religionem Catholicam, veteresque vrbis consuetudines, tam in eligendo Senatu, quam in alijs rebus a Nouatoribus introductũ esset, ipso facto tollant: electos à Caluinianis, Caluinianos Consules, & Senatores non recipiant, agnoscant, aut obedientiam ijs præstent: Catholicis vero, a Catholicis electis, omnem honorem & obedientiam deferant. Hoc suum mandatum in omnibus concionibus, tam in vrbe, quàm in pagis, ad regnũ Aquisgranense pertinentibus, promulgari iubet: & qui non paruerint, pro rebellibus habendos; qui paruerint, hos omnibus priuilegijs, immunitatibus & iuribus Curiarum suarum literis expressis, gauisuros esse. Huic mandato statim legati Cæsarei, cum subdelegatis Episcopi Leodiensis, Iuliæque Ducis, subscripserũt, & Magistratum Catholicum confirmârunt.

Aquisgrani tumultus. Hanc confirmationem grauitèr tulêre Caluiniani, & ad tumultus concitandos propendére cœperunt. Legati verò, vt eos in officio retinerent, varijs cõuentibus per dies 14. continuos laborârunt. sed cùm, prẹterquàm quòd nihil efficerent, etiàm multis iniurijs, cõtumelijs, & minis incesserentur, vrbem secundò deseruerunt. Paulò pòst ad ciuiles discordias atque seditiones ventum est. Caluiniani magnas turbas concitârunt, tribus omnes atque plebeios homines, omni scelere coopertos, qui nil aliud meditabantur, quàm vt omnia iura, legesque euerterent, & Reip. tranquillitatem perturbarent, ad arma vocant: claues vrbis, ærarij, armamentarijque Magistratui extorquent: forum, mœnia, turres, & propugnacula, circunquaquè armato milite complent: per vicos plateasque magno cum fremitu & clamore cursitantes, tormenta bellica ad forum attrahunt. & tam horrendos furores, tantam insaniam, tantamque cum petulantia crudelitatem exercuerunt, quòd Magistratus Catholicus, plerique ciues modestiores, ante alios verò Clerus, dum quidam occiditur, alij vulnerantur, in vitæ periculo versarentur. quarè plerique Catholici vrbe excedere, & vitæ fuga consulere debuerunt. Hæc omnia mense Maio facta sunt.

Initio Iunij obijt Elector Treuirensis, Iacobus ab Els,

Els, vir pietate, authoritate, & prudentia nulli inferior: in cuius locũ electus est Iohãnes, ex familia Schonenbergiana, qui decessoris sui vestigia non minori cum laude hactenùs secutus, maximarum virtutum, optimæque Reip. administrationis, omnibus spem præbet. 1581 *Mors Electoris Treuirensis.*

Ernestus quoquè Serenissimus Dux Bauariæ in Episcopatum suum Leodiensem inaugurandus venit: cui solennitati celeberrimæ Dux Ferdinandus, eius frater, Dux Cliuiæ, Dux Arscotiæ, Dux Niuernæ, Marchio Badensis, Princeps Chimaius, Comes à Tengern, alijque plures Comites & Barones interfuêre. *Ernestus Bauarus Leodij inauguratur.*

Iunij decimonono Rex Poloniæ equum ascendens, Vilna egressus est, horam diei circitèr decimam, cælo tam sereno, & tam faustis acclamationibus, vt nemo dubitare posset, hunc Principem diuinitùs Polonorum genti datum, vt ex hostibus debellatis famam reportaret immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium Proceres: inter quos primus erat Legatus Pontificius Iohannes Andreas Caligarius, Episcopus Brittonoriensis, qui eò cum Indulgentijs plenarijs paulò antè aduenerat: proximum ab illo locum Leuinus Bulouius Brandenburgicus Legatus habebat: quos multi Palatini & proceres sequebantur, ad Moscum tertia iam expeditione debellandum. *Tertium bellũ Moscouiticũ.*

Rudolphus Imperator postquàm à suis Legatis intellexisset seditionem, quam nefarij homines Aquisgrani excitâssent, doluit: & vt malo adhuc recenti occurreret, per literas Aquisgranenses vehementer increpauit, eò quòd post tot amicas admonitiones Suæ Maiestatis, ipsi quotidiè in peius dilaberentur, immò ea nunc ausi fuissent, non quæ beneuolentiam, sed præsentissimam pœnam postularent. Tamen, ait, vt sceleratis hominibus, qui Cæsaream Maiestatem vrbi malè velle comminiscuntur, inque vulgus spargunt, silentium imponatur, noxam hanc adhuc dimittemus, sperantes, vos hac clementia motos, tandem ad meliorem frugem redituros. Velle tamen, vt Magistratus adulterinus, & illegitimè electus, spontè officio decedat: omnem nouitatem, tam ante, quàm post vltimum tumultum exortam, tollant: quos eiecerunt, aut qui vltrò, metu territi, vrbem reliquerunt, reuocent: exteros, quique ob sua flagitia ex alijs prouincijs eiecti erant, vnà cum concionatoribus hæreticis exturbent. Quibus peractis, ad Cæsaris aulam legationem *Cæsar iterùm scribit Aquisgranensibus.*

mittant,

1581 mittant, quæ doceat Cæsaris mandato satisfactum esse. quod si fecerint, eos Suam Maiest. clementem & propitiam habituros: sin minùs, se Aquisgranẽsibus omnium gratiarum, priuilegiorum, atque immunitatum amissionem denunciare.

Electores, implorati ab Aquisgranensibus, scribunt Caesari.

Lectis his literis, Aquisgranenses cùm sibi metuerẽt, ad Saxonem & Brandenburgensem Electores confugiũt, eorum opem implorantes, & sub vmbra Religionis, suæ rebellionis patrocinium conquirentes. Electores verò hi, negocium fortaſsis penitiùs perspectum habentes, summam rei Imperatori commendârunt, vt ille, pro sua prudentia, controuersiam componat: nè qui sint è Principibus, qui regnum Aquisgranense Imperio decerpant, vt vtriusque partis exacerbatione, tãti excitentur tumultus, qui tandèm in apertum erumpant bellum, quod totam demùm Germaniam exagitet, atque infestet. Si qua in hac re Sua Maiest. Principum Imperij opera, consilio, cura aut studio indigeat, ea semper fore parata.

Iulio mense Confœderati nouum exercitum in Frisiam sub castrorum præfecto Noritz Anglo miserunt, cui Snoius sese coniunxit. Schullius, horum mandato, cum lectissimis copijs Monickenzijl expugnauit. quarè Renneburgici coacti sunt, ex Grijeskirchen, Groningam castra transportare, & in monasterio Auvverdensi primùm, deindè in Selvvert sese munire. Hæc

Renneburgÿ mors.

cùm fierent, Renneburgius ardentissima febre correptus, tandèm decimonono Iulij Groningæ, in ætatis flore, extinctus est: Comes Latinè, Græcèque doctissimus, & in multis artibus expertissimus. in quo etiàm virtutes, cum scientijs ipsis decertabant. Catholicus etiàm, & Regi fidelis, nisì quòd Hispano nomini erat infensior. In huius locum Verdugius pro tempore Gubernator Frisię suffectus est.

Euerardi Hãsÿ supplicium.

Euerardus Hansius Anglus, cùm diù Caluinianum Ministrum egisset, posteà ad Catholicam religionẽ conuersus, Remisque sacerdos factus, in Angliam reuertitur. Cùm in carceribus Catholicos visitaret, rogatus quis & qualis esset, Catholicum se respondit: deque Pontifice interrogatus, eius authoritatem fortitèr defendit. Quarè cõprehensus, & condemnatus 28. Iulij, tandèm vltimo eiusdem mensis viuus dilaniatus est.

Regis Hispaniæ nomẽ in Bel-

Intereà artes principis Auraici in Belgio id efficere potuerunt, vt exuto omni pudore, neglecta conscientia, spretis tot solennibus iuramentis, Philippum Hispa-

Hiſpaniarum Regem, legitimum Dominum ſuum abiurandum, in Haga Comitis, Belgæ decreuerint, conſarcinata iuramenti formula, omnibus ſubditis proponenda. Quod tam impium facinus, quidam etiàm non infimi nominis hæretici, deteſtati ſunt, & concionatores ipſi, inter alios Vvoerdenſis, publicè profeſſus eſt, nequaquàm id fucari, aut defendi poſſe: duodecim proponens argumenta omnibus, qui cum eo hac de re velint diſputare. Quam ob cauſam, cùm nec blanditijs frangi, nec pollicitis corrumpi, nec minis, vt à ſententia recederet, deterreri poſſet, in exilium eiectus eſt. 1581 *gio abiuratur.*

Sub id tempus Ochiali Baſſa maris prefectus in Africam cum claſſe miſſus eſt, vt Tunetani regni motus cōpeſceret. Mauri enim eius regni, recepto per Melitenſes hæreditario ſuo Rege (qui hactenùs Neapoli detentus erat, ibique abnegata Mahometana ſuperſtitione, fidem Christianam erat amplexus) magna ex parte Turcis rebellârunt. Vbi res Tunetanas compoſuerat, in mandatis habebat regnum inuadere Feſſanum. *Expeditio Turcica in Mauros*

Poloniæ quoquè Rex, paulò antè Vilna egreſſus, vt ſuprà diximus, cum exercitu robuſtiori quàm antea, tam copiarum numero, quàm gentium varietate & nationum, vſu verò & exercitatione bellandi planè admirando, Oſtrouiam primùm obſedit. Eſt autem Oſtrouia arx munitiſſima, inſigni fluuio cincta, qui ex Soretho, Vvoroneczo, & Vvilaka, quæ Vielikolukam præterlabitur, paulò ſupra Oſtrouiam confluit. diſtat autem à Cracouia 180. circiter milliaria Germanica. tantum terrarum ſpatium Rex victorioſiſſimus, duabus expeditionibus, Moſcis ademit. *Expeditio Polonica in Moſcos.*

Diſpoſitis caſtris, admotisque arci tormentis, poſt aliquot horarum oppugnationem, præſidiarij ſeſe dedunt. Indè confeſtim motis caſtris, de obſidenda Pleſcouia conſilium captauit: quæ quaſi totius Liuoniæ propugnaculum erat, & quaſi murus Moſcis opponendus. Eſt enim Pleſcouia vrbs munitiſſima, ad lacum ſita, quæ ſola in tota Moſci ditione muro cingitur, Lutetia non minor, & in quatuor partes diuiſa, quarum ſingulæ ſuis mœnibus muniuntur. quod occaſionem dedit errori quorundam, quatuor vrbes eſſe ſcribētium. Hęc ſui olim iuris erat, magnisque in ciuibus candor & integritas commendabatur. Sed à Iohanne Baſilio, anno 1509. proditione capta, ciuibus aliò migrare iuſſis, Moſcorum peſſimorum colonia facta eſt. Habet vicinum lacum, ex quo *Oſtrouia expugnatur.* *Pleſcouiæ deſcriptio eiusq; obſidio.*

1581 flumen eiusdem nominis oritur, quod per ciuitatem decurrens, in alium lacum Czurzko sese exonerat.

Ad hanc igitur vrbem vim & rationem armorum omnem conuertit Rex, arctissimeque obsedit, & indesinenter oppugnauit, oppugnationemque in multam hyemem, quæ in istis regionibus penè intolerabilis est, continuauit. Fecit quod nemo vnquàm, media hyeme, in media Moscouia, fecisse legitur. in præduro, & immensis frigoribus solo concreto, vallum excitauit, corbes vimineos contexit, munitiones extruxit: totis, & tam longis tamque intempestis noctibus, excubias egit. nullum laboris, nullum tædij, nullum difficultatis & patientiæ genus est, in quo Rex ea hyeme se non exercuit: ità vt non cum hominibus solùm, sed cum ipsis elementis pugnare videretur. Sed & aliquam exercitûs partem in penitiora loca Moscouiæ cum Christophoro Radiuilio misit, quæ cum maximis & difficillimis itineribus Stericiam penè peruenit. Iste inopinatus nuncius cùm ad Moscouiæ Ducem perlatus esset, coniugum, filiorum & ancillarum greges Stericia aliò amandauit: ipse autem triduo ità metu latitâsse dicitur, vt à mortalium non sit visus quoquam. Traxit Rex in obsidione dies multos, Mosci fortissimè sese defendebant: multi quotidiè in excursionibus cæsi, multi per agros interfecti, capti plurimi.

Quidam Polonorum legati, dum Rex in castris erat, penitiora loca Moscouiæ lustrantes, & peruagantes Podoliam, Kyouiam vsque, trãs Borysthenem peruenerũt. Habebant in comitatu suo Vvoinuskum quendam nobilem, in Latina, Græca, & Hebraica lingua exercitatissimum, elegantem quoquè Poëtam, & Historicum. Is, cùm Vvalachiæ Despota, à Domino Laskio introduceretur, cumque Alexander Turcicus Gubernator cæderetur, ex Vvalachiæ bibliotheca multa atque egregia scripta, atque monimenta, in ijs oris inuenerat: inter alia, libros Ciceronis de Republica ad Atticum, aureis literis exaratos, thesaurum à multis hactenùs desideratum, reperit. Persuasit idem Vvoinuskus Polonis, vt celeribus equis secum vlteriùs proficiscerentur. velle enim se illis Ouidij Nasonis sepulcrum ostendere dicebat. Cumque sex dierum itinere a Borysthene per vastissima loca progressi essent, in amœnam viridemque vallem venêre. Erat in media valle fons limpidissimus: iuxta hunc acinacibus suis euaginatis gramen, quod in eo loco copiosum erat,

Libri Ciceronis de Repub. ad Atticum inuenti.

erat, & crassum, altumque, demetere cœperunt, donec 1581
Sarcophagum, virgultis, quisquilijsque tectum, & in eo literarum vestigia inuenerunt; quibus à sordibus purgatis, epitaphium Ouidij legerunt. Erat autem huiusmodi: *Sepulcrũ Ouidij.*

Hic situs est Vates, quem Diui Cæsaris ira
Augusti Latia cedere iussit humo.
Sæpè miser voluit patrijs occumbere terris,
Sed frustrà: hunc illi fata dedêre locum.

Epitaphiũ Ouidij.

Est autem huius sepulcri locus ad fines Græciæ, non procùl à Ponto Euxino, quondàm habitatus, vt ex ruinis ædificiorum, vrbiumque facilè videtur. In proximo est Kyouia, nobilis, vt testantur monumenta, quæ ibi visuntur, ciuitas: nunc penè vasta, & inhabitata, propter continuas Tartarorum excursiones. Templum in ea est, vbi multæ cryptæ, multaque videntur mortuorum corpora, adhuc integra, nullaque suî parte corrupta. incolæ Martyrum esse dicunt. Inter alia corpus est virginis formosæ, capillis croceis, & linea veste indutum, quod D. Barbaræ esse credunt: quod an verum sit, iudicent alij. Episcopus loci ex Lituania natus, Polonorum legatis asserebat, à Kyouia Smolenscam vsque, subterraneas esse vias, etiàm sub latissimo flumine Borysthene factas. Vrbem hanc ab Italis quondàm ædificatam, & iam breuì Genuenses instituisse, vt emporium istic instituere possent, aiunt habitatores. *Kyouia situs.*

Succiæ Rex, qui sororem Annæ Iagelloniæ, Poloni coniugis, vxorem habet, anno superiori fœdus cum Polono inierat, vt communibus viribus Moscum exterminarent: & quod quisque illi decerpere posset, id sui iuris esset. quarè eodem tempore Pontum de la Garde, cum exercitu Suecorum, Germanorumque copiosissimo, in Finlandiam misit, breuique recuperauit omnia, sibi à Mosco adempta. Insupèr & 100. milliaribus ad Coreliam vsque excurrens, præclaras Mosco ditiones, vnà cum nobilissima totius regionis arce Koxholmo vicissim ademit. Hoc autem anno, dum ad Plescouiam fulminat Polonus, insignem classem instruit Suecus: & quia per id tempus variarum gentium naues Stockholmiæ & Kalmariæ in portubus stabant, omnes detineri iussit, bonamque illarum partem apparatu bellico, atque commeatu onerari. Classi præfecit Pontum, qui soluens, Naruam, fortissimam vrbem in finibus Liuoniæ, vbi Pelas fluuius sese in sinum Finnicum exonerat, ędificatam, *Sueciæ & Poloniæ Regũ fœdus.* *Sueciæ Rex Finlandiam Mosco ademit.* *Sueciæ rex classem in Liuoniam mittit.*

1581 nauigat. Quò cùm venisset Pontus 4. Septemb. expositis copijs, postquàm triduo 24. maioribus tormentis muros strauisset, vrbem oppugnare cœpit, & tandèm 6. Septembris, impressione facta, vi expugnauit. in qua 5000. Moscorum interierunt. Post quam victoriam Pontus celerrimè misit, qui Iammagroot, tribus à Narua milliaribus sitam, expugnarent. Solent hic Mosci merces suas deponere, quas deindè minoribus nauigijs Naruam transportabant. Erant hic in præsidio Mosci ter mille, qui nulla vi expectata, deditionem fecére. Dimissi sunt tristes, nec oculos in Suecos, sed in cælum intendentes: frontem, pectus, & latera signaculo crucis muniebant: indè capita ad terram inclinantes, rursumque (pro more gentis) eleuantes cælum intuebantur. Inuenta est in vtraque munitione commeatûs ingens copia: sed exiguus belli apparatus, tormentaque sex tantùm: Magnus enim Dux omnem munitionem Plescouiam comportari iusserat. Pontus castra mouens, Vvittensteinium quoquè occupauit. Dum hæc in finibus Liuoniæ fiunt, Tartari Casani, & Astracasani, anno proximo Sueciæ Regi confœderati, ab alia parte in Moscouiam irruentes, obuia quæque depopulati sunt.

Narua oppugnatur.

Iammagroot Sueco deditur.

Tartari Moscouiã vastant.

In Transiselania Ordines duce Iselsteinio munitionem Goorensem obsederunt. Intererant huic expeditioni inter alios Ripperda, quondàm Zalandiæ Satrapa, (in cuius locum paulò antè Otto Egmondanus, vir & virtutibus & sanguine nobilissimus, erat à Rege constitutus) duo Ittersomij, Consul Dauentriensis, & multi ciues Transiselani. Cumque iam vnum propugnaculum occupâssent, aliud obsederunt. Intereà Martinus Schenkius cum suo equitatu aduenit, & Ordinibus commeatum præcludit. Cumque ab Auraico submitterentur, qui suis subuenirent, nec regios loco pellere possent, sed & obsessus Iselsteinius cum suis inedia laboraret: ipse, Vvarmelo, Escheda, Conradus Theodorici, omnesque militum præfecti, Satrapa quoquè, nobiles, Consul, & ciues sese captiuos Anholtio & Schenkio condonârunt. Gregarij milites, postquàm iurâssent, sese Ordinibus nisi post trimestre spatium non militaturos, dimissi fuerunt.

Confœderati in Goor capiuntur.

Intereà Noritz, qui estiua non procùl à Groninga in Selvvart habebat, conuasatis omnibus, castrisque incensis, cùm re pecuniaria & commeatu laboraret, Collum se recepit. Quod cùm Verdugius audîsset, cum omnibus copijs suis, ad peninsulam quandam Embdæ oppositam, nomi-

nomine Reide, contendit. erat hic locus Egberto Beuelandio cum 4. peditum signis custodiendus à Nienortio datus. Sed Verdugio veniente trepidârunt omnes, & magna cum præfectorum ignominia, munitissimum locum, qui nauigio defendi commodè poterat, hostibus dediderunt. Caterus in illo occidit: Vvestermannus Embdam æger erat abductus: Isaacus à Vvieringen, & Ioannes Croon, ob turpem deditionem capite damnati, supplicium tamen euaserunt. 1581 *Reidæ pēninsulā recuperat Verdugius.*

Illustrissimus Princeps Parmensis, sub id tempus Tornacum, vrbem Flandriæ Gallicæ munitissimam, quę olim à Galliæ regibus sæpè frustrà tentata est, obsedit. Galli Belgici cùm contra Francos sese suis viribus tueri non posse serò tandèm cognoscerent, Regi supplicârunt, vt exteras nationes in Belgium remitteret; offerentes etiàm ad hoc pecuniæ summam non contemnendã, quæ res Auraici & Ordinum animos non parùm labefactauit. Ipsi tamen in Alenconio suo expectando tam erant intenti, vt instantia mala non adeò præsentiscerent, aut ducerent leuiora. Catholici verò, atque exules præcipuè, hac exterarum nationum reuocatione, plurimùm sunt recreati. *Tornacũ obsidetur. Exteræ nationes in Belgiũ reuocantur.*

Circa finem mensis Octobris, sumptum est in Hispania supplicium, de Ioanne Castiliano, Sayæ, rerum Belgicarum procuratori seu Cancellario, à libellis. Is Auraico, à quo 300. coronatorum annua mercede conductus erat, signa notasque, quibus secretiores Regis literæ, quæ ad Belgij Gubernatores mittebantur, scribi solerent, ab anno 71. huc vsque semper prodiderat. Quo factum est, vt literæ Regis sæpè, maximè sub Ioannis Austriaci gubernatione, sint interceptæ, & licèt insolentissimis notulis exaratæ, semper tamen (quod Aldegondi ingenio tribuebant) lectæ sint & explicatæ. Depræhensus tandèm in scelere, & quæstioni subiectus, cùm crimen confessus esset, lingua priùs præcisa, in quatuor partes viuus est decerptus. Post cuius obitum consilia Regis fuêre secretiora, & victoriæ frequentiores. *Proditoris Ioannis Castilij suppliciũ.*

Confœderati Belgici, cùm exercitum suum in Frisia ferè extinctum viderent, Leovvardiam veniunt, nouos milites conscribunt, signa supplent, copias dissipatas cogunt, exercitum lustrant, stipendia persoluunt, & cùm regijs de summa rerum prælio decertandum esse contendunt. Verdugius, qui Auvverdam, in qua Noritz cum suis inerat, obsidebat, relicta obsidione, in Northorm castra- *Victoria Verdugij in Northorm.*

1581 metatus est. Noritz collectis copijs exercitum, qui viginti peditum signis, & quatuor equitum constabat, 30. Septembris per Cataractum nouum, vulgo Nienzijl, in regios duxit. instruxerat iam Verdugius aciem, in cuius medium Renneburgicos, quorum ductor nûc erat Monceau, & vicarius Rijusvvouda, cum Frisijs sub Byllio duce & vicario Taxio militantibus, constituebat: ex suis, qui Galli erant, alas confecit. Precibus ad Deum fusis, quas hostes subsannabant, datoque classico, regij pugnæ initium fecêre. concurrunt primùm equites, indè pedites aliquandiù velitârunt: sed cùm acies essent iam coniunctæ, acerrimè dimicatum est. Geusij inferiores equitibus pedem retrahentibus, & peditum ordinibus perturbatis, certatim fugerunt. Regij confestim tormenta eorum omnia interceperunt, deindè hostes ad propugnaculum in Nienzijl insecuti, paucis elapsis trucidârunt. Periêre hac pugna Carolus à Vvingarden & Scullius, summi legati fiduciariam operam obtinentes: Georgius Roberti, Vvigandus ab Ommeren, Kertius, Gerardus Entius, Cornelius Loeueschius centuriones Belgæ: Cotton, Bisscopius, & Fuvvillenius Ordinum ductores Angli: Henricus Eckius equitum magister, & Bellevvinus Ellerborni vicarius. Capti quoquè sunt ex præfectis nonnulli, & ipse Noritz cum Nassouio Comite vulneratus. Qui effugerant, pauci erant, ijque omnes inermes. E regijs nemo alicuius nominis interijt, solus Volphgangus Prenger vulneratus est.

Cæsorum nomina.

Verdugius Nienzijl frustrà obsidet.

Parta insigni hac victoria, Verdugius propugnaculum in Nienzijl obsidione cinxit. Sed cùm confœderati viderent, spem nullam esse reliquam, istud armis defendendi, aggeribus perforatis, agros inundârût: ità vt Verdugius 23. Octobris post tertiam septimanã obsidionem soluere compulsus sit.

Augmentũ Anglicanæ Inquisitionis.

In Anglia, mẽse Augusto, Academici omnes in Vniuersitatibus commorantes, iuramento dicere coacti sunt, si quos scirent, vel suspicarentur, qui animis Catholicæ religioni fauerent. Eo nimiùm proposito, vt suspectos Academijs exturbarent. Commoda constitutio ijs, qui inuidia, ambitione, aut odio alteri malè volebant. Vndè quidam Minister Caluinianus paulò pôst inimicum suum accusauit, de suspicione Romanæ fidei: Petijt accusatus, quo argumento niteretur suspicio? Quia, inquit ille, non tam frequentare conciones te video, quàm faceres, si zelo nostræ Religionis arderes.

Augu-

Augustus Saxoniæ, atque Ioannes Georgius Brandenburgẽsis, Electores, vnà cum literis de negocio Aquisgranensi ad Imperatorem datis (de quibus suprà) etiàm supplicem Aquisgranensium libellum miserant. Imperator, ijs relectis, primùm agit gratias Electoribus: secundò, multò alitèr se rem habere, quàm Aquisgranenses narrabant, illorumque excusationem fictam & longè petitis rationibus mẽdicatam esse, ex commentarijs, diarijsque, legatorũ suorum, ostendit. Idẽ & ex proprijs ipsorum literis, precibus, oblationibus, emendationisq; promissionibus arguit. Deindè, vt manifestũ euaderet, Suam Maiest. nihil aliud querere, præterquàm vt Aquisgranum in gremio Imperij reseruetur, inq; omnibus statutis, priuilegijs, & immunitatibus antiquis illæsum permaneat; ab altiori principio, nimirùm a Carolo Magno, Cæsar negocium repetit: Catholicam, Romanam Religionem in hac vrbe semper, idque inuiolabilitèr, fuisse conseruatam, demonstrat: statutum in electionibus Magistratuum proponit, quod est tale: *Consules, Scabini, totusq; Senatus Cæsareæ Maiestatis, & Regiæ sedis & ciuitatis Aquisgranensis, in posterum (sicut & hactenùs) vnam & solam Catholicam religionem profitebuntur, neque ad Magistratum vel Reip. officia alios, quàm qui stant ab eadem Religione, admittent.* Istud decretum hactenùs in vsu fuisse ostendit, docetque paulatim descendendo, vndè, & quomodò, & quandò schismata, hæreses, & statutorum præuaricationes introductæ sint. Quæ quia ex prædictis pateant, hîc repetere non est necesse. Enarrans deincèps Imperator omnes suas legationes, sumptus, impensas, & molestias, quas, vt hanc Rempublicam in officio contineret, duobus his annis insumpserat, tandèm petit, vt ex his ipsi Electores suæ Maiestatis diligentiam agnoscant, & fidelitatem: neque has exulum, malorum atque rebellium hominum, imposturis, artibus, ac studijs peruersis postponant.

1581

Cæsar ad Electores scribit de negocio Aquisgrani.

Eodem ferè tempore Aquisgranensibus, qui se paulò antè, 25. scilicet Iulij, per literas Suæ Maiestati purgare voluerant, scribit Imperator: se nequaquàm ipsorum excusationes, dilationes, & promissiones acceptare, cùm facta ipsorum scriptis non consentiant. Mandata sua esse rationi & æquitati consentanea, non huiusmodi, qualia ipsorum quidam vulgo imperito persuaderent. Se in priori sententia persistere, nihil de illa remittere posse: Magistratum subreptitium de-

Cæsar Aquisgranensibus.

1581 stituant, Catholicum agnoscant: hæreticos concionatores territorio, seu Regno suo, expellant: collapsa restaurent: omniaque pristino nitori restituant, si Imperatoris gratiam velint & beneuolentiam obtinere. si facere ista recusent, nunquam ipsorum purgationes locum apud Cæsarem inuenturas.

Aquisgranenses Cæsari supplices.

Aquisgranenses, hac Imperatoris denunciatione nonnihil territi, cùm phaleratis verbis Cæsarem decipi non posse viderent, & veram suæ rebellionis rationē reddere non possent, cum quibusdam alijs vrbiū Imperialium Legatis instant apud Cæsarē, nè mandati sui executionem præcipitet, sed differat paulispèr: se propediem legationē promissam missuros. Cæsar autē in proposito perstat, & obedientiā sui, suorumque vrget decretorum.

Matthias Austriacus Belgium relinquit.

Matthias Archidux Austriæ, cùm diù multumque Auraici atq; Ordinū studijs obstitisset, nec impedire posset defectionē à Rege suo, quā moliebātur; iamq; animos omnes in Alenconiū Gallū, naturalem Belgij, etsi nupèr reconciliatū, hostem propēdere cerneret: iamq; Antuerpiæ debitæ Regi Hisp. fidei abiuratio facta esset: perduellibus Belgis, cū nominis sui, im̄ortalisq; memoriæ domûs Austriacæ dedecore ampliùs adhærere noluit. accepta itaque veniā, nauigio ad amitā suam Cliuiæ Ducem venit: vbì cùm ab ipso Duce humanissimè & liberalitèr exceptus esset, tandèm dimissus, Coloniam 15. Nouemb. venit, ibique ad 28. Ianuarij diem anni sequentis permansit.

Tornacū oppugnatur.

Parmensis verò Princeps nouis viribus auctus, Tornacensem, vt diximus, vrbem obsidere iam antè cœperat. Vineis nunc atque propugnaculis exædificatis, ex quibus maioribus tormentis discuti muri possent, actisque cuniculis, extemplò ductus exercitus in ipsas ruinas, atroxque prælium cum multorum vtrinquè cæde initum est: sed oppidani regios è ruinis expellunt. Indè per aliquot dies iterùm muri verberati, turres deiectæ, & propugnacula cōuulsa sunt. erupit & cuniculus vnus, qui magnam muri partem strauit, tamq; latè aperuit, vt regijs spes data sit vrbis occupandæ. quarè secundò totis viribus pugnatum est, & vbi mœnibus vrbs nudata erat, illic vehementissima impressio facta. Sed vbì ad ruinas ventū fuit, compertum est, muros adhuc altiores esse, quàm quòd miles eos posset ascendere. quarè receptui canitur, milesq; non sinè graui dāno, pedē retrahit, multis desideratis, multisque è ducibus, qui murū incautiùs subierant, vulneratis: inter quos Billius in capite, Montygnius in naso, Bursius in ad-

in aduersa tibia, Marchioque Verambonus in crure lęsi, 1581
paulò pòst curati sunt. Vallius verò Comes Busquot, caput saxo grauitèr ictus, obijt. Capto tamen vno propugnaculo, cùm oppidani Parmensis diligentiam cernerent, trepidârunt, & de deditione facienda consuluerunt.

Erat tunc temporis Auraicus Gandaui. Ciues Tornacum periclitari audientes, grauitèr cum illo, & non sinè conuicijs expostulârunt: quòd ipse in ocio & delicijs viuens, nullis obsessis auxilium adferret: sed eos regijs prædam obijceret. Quòd si Tornacum in hostium manus deuenire pateretur, sese ab illo rationem postulaturos. Metuit Auraicus, & missis (vt aiunt) 30. equitibus, spargit 300. intrâsse. Venerunt illi in vrbem falsis tesseris, excubijs regiorum deceptis. Sunt alij, qui dicant, eos à principe Espenoyo missos, nunciatum, vt sese dederent, nulla enim subsidia parati. Vt vt est, constat actutùm veniam à Parmensi obsessos petijsse, & sese certis conditionibus Regis fidei condonâsse. Nouerat id per suos Coryphæos Auraicus, & vitæ metuens suæ, eo penè ipso tempore, cùm deditio fieret, misit, qui subsidia missa Tornacensibus nunciarēt: 40. duces rei militaris peritos, ciuibus præficiendos: nouam belli faciem, in vrbe constituendam: 80. magni nominis duces in castris regijs interfectos: Alenconium breuì cum multis millibus Tornacensibus opem laturum, & similia: qua fama mox diuulgata, & Antuerpiam perlata, tanta ibidèm orta est lætitia, vt campanis pulsatis, tormentisque explosis, publica triumphi signa darentur. Hoc stratagemate astutus ille serpens casses sibi paratos erepsit, & Gandauo Antuerpiam est reuersus. Vbì paulò pòst publico scripto declarauit, se extremum Belgij interitum certò præsentiscere, nisì ante finem Ianuarij, de nouo Principe, & prouinciarum capite deligendo, velint Ordines conuenire. Alenconium denotans, quem sub id tempus expectabat.

Tornacū deditur.

Auraici persuasiones.

Aquisgranenses ab Imperatore vehementer vrgebantur, vt suos concionatores hæreticos eijcerēt, Catholicam Religionem ciuibus restituerent, Senatum legitimum agnoscerent, ab omnique nouitate regnum Aquisgranense purgarent. Sed cùm illi dicto audientes non essent, sed protelationibus, & ambagibus negocium differrent, tandèm Catholici Reuerend. ac Nobilem D. Franciscum Vossium, virum pium & eloquentem, vrbis Decanum; Albertum Scrickium Consulem, & Iohannem

Aquisgranenses Catholici legationem mittūt ad Cæsarem.

1581 Tenensem vrbi à secretis, ad Cæsarem legârunt, qui præposteram suorum Caluinistarum volũtatem, peruersosque conatus Suæ Maiest. explicarent, eamque obsecrarẽt, nè suorum mandatorũ executionem differat; in sua Religione Catholicos Aquisgranenses defendat, & legationis (siquæ mittatur ab hostibus) purgationem prudenter examinet, nec facilè, vt iniustis criminationibus ementitisque rationibus nixam, admittat

Martyriũ quorundã Catholicorum in Anglia.

Calendis Decemb. in Anglia martyrij coronam accepit Edmundus Campianus, sanctissimæ vitæ, Societatis Iesu Theologus, anno 1539. Londini natus. Qui cùm in Oxoniensi Academia aliquandiù studuisset, in synagoga Caluinistica Diaconus factus est. Sed cùm posteà Dei gratia eum ex istius perfidiæ tenebris eripuisset, Hiberniam inuisit, eiusque historiam scripsit. Indè Duacum profectus, ibidèm ad Collegium, à Pontifice extructum, admittitur, sed illinc Romam cùm venisset, Societatem Iesu ingreditur. Cumque ibi aliquandiù habitâsset, in Boemiam missus, ibique sacris initiatus, in vinea Domini strenuè laborauit. Pòst reuocatus, vt in Angliam abiret, eoque profectus anno superiori, cùm tredecim ferè mensibus concionando, sacramenta administrando, hæreticos ad disputationes prouocando laborâsset: tandèm à quodam Elioto proditus, mense Iulio in Comitatu de Berc, in ædibus D. de Yates, viri nobilissimi captus, vnà cum alio Sacerdote Filbio, Londinum ductus, in teterrimos carceres detruditur, indignissimis modis tractatur, atrocissimisque supplicijs subijcitur. Caluinianis in carcere detentum ad disputationem prouocantibus, eam non negauit, etiamsi ipsi indignissimæ conditiones proponerentur, eisque magna cum laude silentium imposuit. Deindè varijs calumnijs atque mendacijs exagitatus, 20. Nouembris iudicio duodecim virorum subiectus, prima actione nullius criminis conuinci potuit. Postridiè septem alij Presbyteri, ad tribunal rapiuntur: nec illi conuicti sunt. Tertio die Edmundus iterùm producitur, à Crodoco, Elioto, & Slæddeo, hominibus flagitiosissimis, accusatur, & cum socijs Scheruino & Brianto Presbyteris, ab Andersonio, Pophamo, & Egertono iniustè condemnatur: condemnati in carcerem retruduntur, opes & vita ipsis promittuntur, si à sua religione velint resilire. Sed cùm constantes in fide perseuerarent, trahis alligati, morte truculentissima, & in Catholicos constituta, (de qua

paulò

paulò post initium anni 80. aliquantò latiùs egimus) 1581 etiàm pro Reginæ salute Deum deprecantes, Comitibus tribus, Baronibus quinque, Equitibusque auratis quàm plurimis inspectantibus, interfecti sunt Londini, vbi Edmundus natus, ipsaque S. Edmundi patroni sui festiuitate, duorum nunc Edmundorum natalitijs consecrata.

Erat tunc temporis in Anglia Dux Alenconius, cum Regina de Belgij imperio suscipiendo varia consilia coquens. Auraicus, vt subditorum animos, magnis regiorum victorijs labefactatos, erigeret, vulgo persuasit, sibi certò constare, Alenconium Angliæ Reginam coniugem ducturum. Quamobrèm per Frisiam die decimotertio Decembris celeberrimus triumphus decretus est: omnia tormenta, omnibus in locis, magno reboatu exploduntur: rogi ingentes struuntur, epulę atque conuiuia passim celebrantur: nihilque, quod ad talem festiuitatem pertinere iudicant homines, prætermissum est. *Frisij triumphant ob matrimonium Alenconij cũ Anglia Regina.*

Decimoquinto Decembris, Confœderatorum concilium Leovvardia iterùm Vltraiectum (vbi de more suum habebat cõciliabulum) profecturũ, mandauit omnia Regis Hispan. insignia deijci atq; eradi, ipsius sigilla frangi, & Regis nomen atque authoritatem abiurari, non à Magistratu tantùm, sed & à concilio prouinciali. Quod dum fieret, Ralda quidam Confœderatorum factionibus addictissimus, vindicta diuina prostratus, in ipso actu exspirauit. *Iustũ Dei iudicium.*

Sub finem anni præsentis, Magnus Moscouiæ Dux, cùm incredibilem Poloni in belo celeritatem & felicitatem videret, nè ad Nouogardiam, Moscouiamque, atque alia præcipua suæ ditionis oppida exercitum duceret Polonus, inuitus, nolensque de pace cum hoste ineunda cogitauit. Erat Polonus adhuc in obsidione Plescouiensi, media nunc hyeme, quod mirum sanè in istis locis videbatur. Misit ergò Dux internuncium ad Regem, qui vt pacis cum eo faciendæ gratia legatos Zapolsciam mitteret, quò propediem essent venturi sui, magnoperè contendebat. Miserat & idem Dux literas & legatum ad summum Pontificem Rom. ab eo petens, vt Arbitrum & Intercessorem se, sua interponeret authoritate. qui confestim ad Moscum & Regem Antonium Possevinum, Societatis Iesu Sacerdotem, misit: qui ad Christianam pacem vtrunque paternè hortaretur. Rex itaque *Magnus Dux Moscoviæ pacem petit à Rege Poloniæ.*

magn-

1582 magnificam legationem Zapolsciam mittit, vbi & pax, vt suo loco dicemus, composita est, & confirmata.

Vveerderbroeck capitur.

ANNI 1582. primo die Ianuarij, Verdugius Frisiæ præfectus munitissimam arcē Vveerderbroeck, locum diribitorio accommodatissimum, vicinum Cliuiæ, obsedit; dumq; apparatum ad oppugnandum facit, qui in arce erant, trepidantes, noctù clàm erūpunt, & quarto pòst die arcem vacuam obsidenti relinquunt. Idem & præsidiarij Suanenburgij & Tervvilt fecerunt. Verdugius, his victorijs partis, de obsidendo Lochemio, oppidulo Comitatûs Zutphaniēsis, cogitauit. Nec multo pòst Ordines Geldriæ, duce Hegemanno Hardervvicēno, Bronckhorstium recuperare conati, illud arctissimè obsederunt, & septem dies magna violentia oppugnârunt: qui verò in præsidio erant regij, fortissimè sese defendentes, hostem a mœnibus reiecerunt. Qua in pugna Hegemannus in pectore sauciatus, & Zutphanium ductus, paulò pòst infelicem animam exhalauit. Confestìm Martinus Schenkius ad oppidum suas copias mouens, obsessis nouo milite & commeatu succurrit, atque Ordinum milites, multis cæsis, captisq́ue, profligauit.

Ordines Brōckhorstium obsident.
Hegemāni mors.
Schenkius obsessis auxiliū fert.

Pax inter Polonum & Moscū.

Moscouiæ Ducem pacem à Polono petijsse, Legatosq́ue vtrinquè Zapolsciam missos, paulò antè commemorauimus. Dederat suis in mandatis Polonus, si causa belli, quæ erat Liuonia, à Mosco non tolleretur, bellum etiàm ipsum cessare nec posse, nec debere. Varijs sermonibus & disceptationibus dies plurimi dati sunt, cùm Moscici Legati de iure (quod prætendebant) Liuoniæ ægerrimè decedere voluerint, & aliquot castra proximo bello a Polonis occupata reddi postularent: Poloni de Liuonia nullam fieri mentionem voluerunt, de arcibus sese transacturos promittunt. Sed cùm Moscici quotidiè tot suorum clades, funera, & captiuitates audirent, quot non sinè lachrymis potuerūt recordari, tandèm compulsi, de Liuonia restituenda Polonis, mandata sese habere fatebantur. Pax itaque conditionibus certis 15. Ianuarij est conclusa: Moscus Liuonia cum 34. arcibus atque oppidis Polono cedit. Derptam primam belli Liuonici caussam reddit, in eo 78. maiora tormenta, in alijs 300. maximumq́ue apparatum bellicum nolēs volens relinquit. Tot tamq́ue magni momenti captiuorum suorum libertas pacis conditionibus non est inserta, sed quoàd eius fieri melius, citiusq́ue posset, vt quisque eorum redimeretur,

tur, admissum. Ex captis verò postremo bello oppidis & castellis Polonus Mosco Vielicolucam, Zauolotiam, Neueliam, & aliquot Plescouien. arces restitueret: Polociam verò, Niesczardam, Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Sussam, Crasnum, Vsuiatam, Velisiam, & Iezieriscum Moscis erepta, Polonus reseruaret. Pax ipsa ad decennium perduraret. Composita pax hæc est, intercedente Legato Pontificio Posseuino. Sed Sueci pacē hanc, eò quòd Regis sui, confœderati Polono, nulla in ea facta esset mentio, indignè ferebant. quarè eam vt turpem calumniantur, scribuntque pace cautum esse, vt vtraque pars omnem belli apparatum, omnemque commeatum ex arcibus, antequàm traderentur, quò vellet, transportaret: ideoque Polonum nil nisi vacuas arces, quas longo tempore munire non possit, hac pace consecutum esse. Negant id Poloni, quorum testimonium paulò antè recensebamus. Pace confirmata, Mosci ex omnibus Liuoniæ oppidis, arcibus, locisq; munitioribus euocati, in Mosconiam abiêrunt. 1582

Sueci pacē hanc exosi quare.

Stephanus Rex Poloniæ in Liuoniam festinans, Rigam profectus est: quæ ciuitas etsi libera esse soleat, nec Magno Liuoniæ Magistro, sed Imperio subiecta, nuper tamen in fidem Regis Polonię concessit, in cuius ille territorio omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & præfecturas archiepiscopales nunc possidet. Posseuinus, & Patres Societatis Iesu, Regem, vt ab ipsa Religione & Ecclesia reformationem auspicaretur, hortati sunt. Proposuit itaque Rex, quòd ob populi raritatem, regionisque deuastationes, pro Archiepiscopo Rigensi, & Episcopo Derptensi, nunc vnus tantùm Episcopus esset, isque Vvendæ sedem figeret: vrbs autem & territorium Vvendense, non esset iuris Episcopalis, sed eius loco Vvolmaria, Trickata, & Burtnicka Episcopi mensæ applicarentur. Deindè & Patribus Societatis Iesu, Rigæ Ecclesiam S. Iacobi concessit, eosque liberalitèr dotatos, in messem Domini misit. Deindè ad formandam Remp. animum adiecit: sed maiores difficultates inueniens, quàm quæ sinè multorum deliberatione cōponi possent, ad 4. Octobris huius anni Varsouiam comitia indixit. Agrestes tamen homines, ac rusticos, qui nobilium misera sunt mancipia, & si diurnum pensum laboris non soluant, aut dominos suos iritant, miserrimè vapulant, vocari Rex iussit: eisque significari, Suam Maiest. duræ illorum conditionis misereri, velle eos à plagis ac verberibus vindicare, & mul-

Rex Poloniæ reformat Ecclesiam.

ctam

1582 ctam mitissimam, si peccauerint, ipsis imponere. Cui Rustici, se antiquas consuetudines mutari nolle, malle omnia dura perpeti, quam nouitatem aliquam introduci. Quorum agrestes animos Rex admiratus, subridens discessit.

Rustici seruitutem libertati præferũt.

Aquisgranensium Catholicorum legati, cùm aliquandiu apud Cæsarem essent commorati, tandem ab ipso responsum acceperunt: Esse nimirùm hanc ipsorum obedientiam Cæsari gratam, eamque in perpetuã apud ipsum memoria futuram. Ipsis Suæ Maiest. diligentiam, in promouendo Catholicorum negocio, vrbemque in antiqua Religione, atque statutis conseruanda, perspectam esse. In hac Cæsarem perseueraturum. Cæterùm petere, nè moram aliquantulam ægrè ferant, donèc nouos in vrbem Legatos mittat, qui Catholicis, non tantum de restitutione factarum, faciendarumque impensarum, sed & toti Reip. in omnibus controuersijs essent satisfacturi.

Respõsum Imperatoris ad legationem Aquisgranensium.

Data est hæc legatio Gebhardo Archiepiscopo Coloniensi, & Iohanni Treuirensi, Electoribus: qui statim id per literas Aquisgranensibus indicârunt, seseque paulò pòst subdelegatos suos, ex Consiliarijs eò missuros, significârunt; petiêruntque, vt eorum consilijs atque mandatis acquiescant. Sperare etenim sese, Subdelegatos suos tam ciuiliter cum ipsis acturos, vt querelæ nullus ampliùs locus relinquatur.

Initio mensis Februarij, Dux Alenconius, cum nobili suo Gallorum comitatu, alijsque Anglis, à Regina ei adiunctis, Londino, Thamesi fluuio secundo, Rochestrum, atque indè paulò pòst Vlissingam, Zelandiæ oppidum; inde Mittelburgo Armuijdam profectus, Auraicum, eius aduentum expectantem, salutauit. & tandèm 19. eiusdem mensis, vnà cum Auraico Antuerpiam peruenit.

Alẽconius ex Anglia in Belgiũ nauigat.

Antuerpienses iam dudùm in arcubus triumphalibus, varijs theatris, imaginibus, alijsque rebus, ad nouum Ducem magnificè excipiendum, parandis desudârant. In porta S. Georgij, quam erat ingressurus Alenconius, arcus erat magnificentissimus, cui erat inscriptum:

Alẽconius Antuerpiæ cũ triumpho excipitur.

Abstulit vt regni Dominus moderamina Sauli,
Et reprobum sancti priuauit Numinis aura,
Præfecitq; suo Regem Dauida popello;

Sic

Sic modò depulsis patria, regnoq; Tyrannis, 1582
Dux generose, tuo voluit nos Marte tueri.

Hîc Alenconio Senatus obuius venit, adducens Virginem formosissimam, qualem eum fortè non illubenter videre nouerant, quæ auream clauem offerebat. Quod factum nonnulli sic interpretabantur, quasi Senatus suas, ciuiumque suarum filias, genti salacissimæ, prostituendas fatali omine significaret.

Non procùl hinc alius arcus erat, aut pegma potiùs, cum hac scriptura:

Aduersùs velutì Saulis promiserat omnes
Tutari Ionathas Regem Davida furores:
Sic contra instantes, Princeps generose, Tyrannos,
Nos tibi commissos serua, rege pacis amantes.

Ventum deindè ad tertium theatrum, huiusmodi carmine insignitum:

Gratia nata Deo, cultu vestita niuali,
Et folijs ornata manu pallentis oliuæ,
O Princeps patriæ Pater, & spes maxima, nostra
Virginis Antuerpæ iussit te celsa subire
Mœnia, & afflictum populum pietate leuare,
Iustitiaq; suis depellere finibus hostes.

Erat & triumphalis porta iuxta monetam exædificata, tali tetrastycho inscripta:

Illa potens, nimiumq; viget Respublica felix,
Cælitùs omnigenis accumulata bonis:
In qua Dux populi caput est, populusq; relata
Obsequitur capiti, ceu sua membra, vice.

Quantos quamque inutiles sumptus in peristyliis, facibus & cãdelis, vinculis, quibus miseri Hispani ex ligno facti innectebantur; Gigantibus & piscibus fingendis, stultus popellus fecerit, facilè dici non posset. At paulò pòst, Dauidem vicit Saul, Ionathas contra Saulis furores Dauidã non est tutatus: sed ipse hostilitèr eum inuasit. non patrem patriæ, sed vitricum; non Gratia, sed Perfidia celsa mœnia subire; non hostes iustitia, sed iniustitia ciues depellere suis finibus, iussit. Deniquè cùm Dux populi caput se facere vellet, populus Ducem armis ex dominio suo exturbauit. Vincula fracta sunt, Hispani liberati, Gigas carie consumitur, & nihil ex ista lætitia residuum permansit aliud, quàm quòd posteri insignem gentis huius insaniam deridebunt. *Anno scilicet sequenti.*

Ductus

1582 Ductus indè in Curiam Alenconius, præstito iuramento quod ab eo exigebatur, Ducali pileo, & chlamyde insignitur, & Dux Brabantiæ inauguratur, Auraico ludicræ istius comœdiæ histrionem agente.

Alenconius inauguratur.

Bronckhorst oppugnatur.

Ad finem Februarij Ordines Bronckhorstium secundò infeliciter tentârunt, & tam diù obsidionem continuârunt, tantasque inutiles impensas fecerunt, vt ab hostibus illuderentur, & turpissimis ignominiæ notis aspergerentur.

Germani haleces abijciunt.

Circa hoc tempus quidam, aut maleuoli, aut rudes homines, per Germaniam spargunt, Haleces tam fumatos, quàm salitos, vermibus esse infectos; ostendentesque venulas quasdam, pro vermibus, id apud populum effecerunt, vt plerique abhorrentes, eos edere noluerint: quin & quibusdam locis Germaniæ foro sunt interdicti, plurimaque vasa simul in Rhenum detrusa, magno quorundam mercatorum damno, exitioque extremo. Quæ quidem opinio tam tenaciter vulgi mentibus hærebat, vt nullis indè persuasionibus abduci posset.

Legatio Poloni ad Suecum.

Poloniæ Rex ad Suecum legationem mittit, quæ restitutionem quorundam locorum peteret: Scire se quidem, ait, fœdus inter vtrunque percussum esse, pactumque, vt quod quisque Mosco adimeret, id suum esset. Eius articuli expositionem sanè intelligi debere. Suecum iam in Finlandia omnia sua recuperâsse, multa insupèr Mosco ademisse: licere illi ex fœdere in Moscouiam traijcere, & plura Ducis loca occupare. Reuiliam verò, Naruam, Vvittesteiniam, Vvesenburgum, Harrienam, Hapselium, Lothum, & Leallum ad Liuoniam pertinere, Liuoniam autem ad regnum Poloniæ. Non esse itaque æquum, vnum confœderatorum, alterius oppida & arces, inuito vero domino occupare. Petere itaque, vt Sueciæ Rex prædictas munitiones, iustis priùs impēsis, in expugnandis illis factis, rursùm annumeratis, Polono restituat: nè qua inter vicina regna lis exoriatur. Hęc cùm orâsset Christophorus Vvarseuilius; Suecus indignabundus literas Polono referri iubet: in quibus non Regum aut Principum more, sed in foro litigantium, cum Polono expostulauit. Initiò dotem promissam postulat, indè pecuniam mutuò datam, calendarioque destinatã, vnà cum quæstu, repetit. Hapselium, Lothũ & Leallum Danici non Polonici iuris esse dicit: quæ loca cùm Moscus iam antè occupârit, ex ijsq; Sueciam infestârit, non iniquè fecisse, quòd hostem quæsierit, vbicunque potuerit

Responsio Sueci.

rit illum inuenire. Se etiàm suosque maiores fortiùs prò 1582
Liuonia, quàm Polonorum Reges, pugnâsse. Nisi enim Sueci, ait, Reueliam defendissent, & ad Vvendam auxiliares suas copias misissent, Liuonia tota Moscorum tyrannidi subiaceret. Nullas sibi gratias haberi, immò tormenta ad expeditionem Vvendæ missa, queritur se inuito detineri. Fœdus contra Moscum initum se ratum habere. Exceptiones, verò Conditiones, Reseruata Gallica (quibus cautum volebat Polonus, Polonica excepta, sola hæreditaria Mosci loca occupanda esse) ignorare tanquàm in ea schola non edoctum. Mirum itaque sibi videri, prudentem Regem audere postulare, aperto Marte expugnatorum oppidorum restitutionem. Mitteret potiùs Polonus dotem, mitteret cum quæstu pecuniam in calendarium conuersam: quod nisi fecerit, se rationes accipiendi inuenturum. Memor esset Cimbrorum & Gothorum, eos licèt vnius oræ Sueciæ populos, totam tamen Italiam subiugâsse: se totius regni Regem, & huiusmodi Gothos & Cimbros sub se habere plures, qui nec Mosci, nec Poloni vires reformident.

Suecus Moscũ debellare pergit.

Hæ literæ etsi Polonum plurimùm exasperarent, maluit tamen priuatam iniuriam, publicæ regni quieti & tranquillitati postponere. Suecus bellum aduersùs Moscum susceptum continuauit. nihil tamen hac æstate memoria dignum actum est, nisi quòd quidam præfectus Suecorum Notenburgum frustrà tentauit: & Moscus congregato exercitu Blavvenbergam se religionis ergô proficisci, & à morte filij, quem ipse interfecerat, sese expiare velle simulauit, Reueliam aut Naruam ex improuiso volens adoriri: sed detectis insidijs, peregrinatio ista est suspensa, factæque inter Suecos & Moscos aliquot mensium induciæ.

Ioannis Payni Martyrium.

Vigesimo die Martij Ioannes Paynus, sacerdos, in Anglia ab Odoano Hoptono arcis Londinensis præfecto captus, & ad tribunal raptus, proditionis condemnatur. Erant autem accusationis capita duo, suspiciò & depositio. Suspicio, quòd ante quinque annos se contulerit ad partes vltramarinas, indeque citò reuersus sit. Secundò, quòd factus sit sacerdos ab Episcopo Cameracensi, & obedientiam præstiterit Romano Pontifici. Tertiò, quòd in Belgio locutus sit cum proditoribus Comite Vvestmerlandiæ, D. Alano, & D. Bristoo. Quartò, quòd socium itineris habuerit filium proditoris, D. Guilielmi Tempest. Depositio verò petebatur ex iuramento Elioti,

1582 hominis infamis & bis periuri. Paynus ad singula respō-
dit: priora duo, ait, non esse argumenta sufficiētia ad pro-
bandā proditionē. Ad tertiū, se nunquàm Comiti V vest-
merlandiæ locutū, nec Alanum aut Bristou proditionis
mentionē coram se fecisse. Ad quartū, D. Tempest virum
esse nobilē, secum de proditione non egisse, neq; se illici-
tum putare illius vti familiaritate, qui D. Christophoro
Hattoni, Regię Maiest. Consiliario, operam daret. Elioti
deniq; depositionem ità a se remouit, vt Deū & animam
suam contestaretur, nunquàm se eiusmodi sermonem
Deut. 17. cum illo habuisse. Perijt etiàm, adductis Scripturæ testi-
Ioan. 8. monijs, testē secundū. Quid multis? euenit sancto viro,
quod innocēti gallo gallinaceo in Apologis: cui cum à
catto esuriente plurima obijcerentur crimina, quæ gallus
facilè diluit, nec haberet cattus quod contradiceret, ait:

Argumenta tuam quantumuis plurima causam
Defendant, tamen hinc ego non impastus abibo,

Dolendū sanè florentissimū illud, & quōdam Catholicis-
simū Anglię regnū eò deuenisse, vt postposita omni rati-
one atq; æquitate, nihil nūc præter sanguinē Catholico-
rum sitiat. Sed ad rem. Ex hac pręsumptione, & vnius Eli-
oti testimonio condemnatur Paynus. Cùm ad suppliciū
traheretur, & in via, & in curru, & in ipso laqueo fidem
& innocentiam suam disertè testatus, strangulatur; & à
cruce ad cælum, ab ignominia ad gloriam, à breui suppli-
cio ad quietem sempiternam proficiscitur.

Legatus Regis Persarum ad pacem cōponendā Byzantium venit. Septimo Cal. Aug. anni 81. Sinamus, seu Sinābassa, inducijs factis cum Rege Persarū, donèc de pace ageretur, Constātinopolim ingressus est. 14. deincèps Cal. Aprilis huius anni Persarū quoq; legatus ad Amurathū venit, de pace acturus. Erat legatus Regi Persico sanguine iunctus, & Ibraimus Can dicebatur: homo qui ob singulares animi dotes, etiàm ab hostibus pręedicabatur. Hic cum de pace agere inciperet, non inuenit talē rerū constitutionem, qualē ex Sinābassę pollicitationibus sperâsset. Nam Turcæ regnū Mediæ integrū sibi cōcedi volebant, propterea quòd aliquā eius partē initio belli occupâssent. Persę cōtrà, non modò Media cedere non volunt, verùm etiàm, quod sibi iniustè ereptum conqueruntur, restitui debere postulabant. Diù disceptatur, Persæ pacis amantiores aliqua concedere, Turcæ nihil remittere velle videbantur. discessum est, vt legati ad Persiæ Regem mitterent, eius voluntatem scrutaturos. Intereà nunciatur Osmanbas-
Osmanbassatem sam, qui cum exercitu ad portas ferreas sedebat, eruptione

in

In Mediam facta, multum habitatoribus tempore indu- ciarum nihil mali metuentibus, damni intulisse: sed à Persis superuenientibus insigni clade repressum esse. Quæ cùm celeritèr Byzantij nunciata essent, & Osman in Persas culpam derivaret, tanquàm ipsi tempore induciarum Turcas incautos oppressissent; Amurathus ira correptus, Persici legati sedem, quam in Hippodromo spectandis ludis (qui ob filij sui circuncisionem, de qua mox dicemus, exhibebantur) habebat, dirui iussit, & Legatum ædibus exire prohibuit.

1582

pore induciarũ Mediam depopulatur.

Erat Amuratho filius Mahumetus, 15. aut 16. annorum puer. Huic tunc Byzantij, vt circunciderctur iuxta Mahometicæ legis præscriptum, celeberrimũ festũ parabatur. Inchoatũ est festum hoc circa nonum Maij, durauitq; ad 22. Iulij. Incedebat sæpè per ciuitatẽ magna cum pompa Amurathus, comitatus filio. Variæ animalium & volatilium formæ ex saccaro confectæ circunferebantur. Ciues, opificesq; omnes artis & scientiarum insignia, Christiani paritèr & Turcæ, Iudæique in honorẽ Sultani crescẽtis, magna cum lętitia circunducebãt, totaq; vrbs in lętitiam & triumphũ soluta esse videbatur. Prętereà nulla erat societas, quæ nõ aliquod egregium artis suæ opus Sultano offerret, quibúsve ipse è cõtrà non aliquid largiretur. Ludorũ verò locus erat Hippodromus, vbì Amurathus cum filio residens, ludos varij generis conspiciebat. Aderãt prætereà primarij Turcæ omnes, & legati Regum & Principũ ex toto ferè orbe conuocatorũ. Inter Christianorũ legatos, Cęsaris Rom. Orator: inter Ethnicos Legatus Regis Persarum primum habebat locũ. Edebantur ibì varij generis ludi, variæ pugnarum & certaminũ formæ, expugnationumque diuersi modi & simulacra monstrabantur. Ignes artificiales magna cum arte confecti, de noctù accendebantur. Pleraque autem in Turcarum laudes, & Christianorum ignominiam fingebantur. Erant prætereà quę miro artificio atque agilitate in funibus ambularent, atque saltarent. saltationes de nocte fiebant. Comœdiæ atque Tragœdiæ à Christianis atq; Hebræis, eodẽ quoq; tempore agebantur. Depugnabãt etiàm feræ, inter reliquas porcus domesticus ex ædibus Imperatoris Cæsarei petitus, cum tribus leonibus modico interuallo ità pugnauit, vtì eorum impetum non modò egregiè sustinuerit, sed &, nisì vno pede ligatus fuisset, forsan etiàm eos fugâsset, vicissetque. Vnũ certè, cumq; vltimũ, naso ità excepit, vt subtùs suprà volueretur, turpiterq;

Circuncisionis Mahometi Imperatoris Turcarum filij festiuitas.

1582 aufugeret, magno cum Turcarum pudore, qui leonibus se, porcis Christianos, Germanos maximè, comparabant. Vnum erat miserabile animis atque oculis Christianis spectaculum, quòd ingens numerus Christianorum ex Græcia Mysiaque, atque ex insulis afflueret, qui turmatim in honorem Amurathi, in suî verò perditionem, publicè abnegârunt fidem Christianam, atque Mahometicæ superstitioni atque impietati sese addixerunt. Ludorum verò exitum & catastrophen Ianizarorum & Spahiorum in Hippodromo excitatus tumultus dedit. Peracta clàm circuncisione, Imperator paucis pòst diebus in regiam, quam in Bosphoro habet promontorio, recessit: ibique Regum & Principum legatos audiuit, & munera, donaque accipiens, eos dimisit.

Multi Christiani Mahometistæ facti.

Alij in Anglia Martyres quatuor.

Per id tempus è martyrum sanguine magis magisque in Anglia crescente Ecclesia, capti sunt D. Vvilhelmus Filbius, D. Lucas Chirbeus, D. Laurentius Richardsonius, & D. Thomas Cottamus: quos cùm immanes isti carnifices nullis machinis, nullaque tormentorum acerbitate permouere possent, vt vel crimen falsò impositum agnoscerent, vel à religione Romana desciscerent, studuerunt eos suis constitutionibus impijs circunscribere, sequentes singulis quæstiones proponentes:

Sex quæstiones Martyribus propositæ.

1. Vtrùm Bulla Pij V. in Reginæ Maiestatem lata, sententia sit legitima, cui parere omnes Angliæ subditi teneantur?
2. Vtrùm Regina sit legitima Regina, cui omnes Angli obedire debeant, non obstante Pij V. aut quacunque alia Bulla, siue sententia à Pontifice Romana lata, aut in posterum contra Reginæ Maiestatem ferenda?
3. Vtrùm Romanus Pontifex modò possit, aut potuerit Comitibus Northumbriæ & Vvestmerlandiæ, alijsque subditis suæ Maiestatis, rebellandi facultatem concedere, armáve sumendi contra Maiestatem suam? Præterea vtrùm Doctori Sandero, aut alijs quibusuis copiam facere potuerit, inuadendi Hiberniam, aut alias suæ Maiestatis ditiones, bellúmve ei inferendi, & vtrùm illis hoc facere, nec ne, licuerit?
4. Vtrùm Papa habeat potestatem absoluendi suæ Maiestatis subditos, aut alicuius alterius Christiani principis ab obedientia, & iuramento præstito suæ Maiestati, aut principibus suis, vllam ob causam?
5. Vtrùm prædictus Doctor Sanderus, in libro suo de Visibili Monarchia Ecclesiæ, & Doctor Bristous in libro suo de Motiuis (scriptis in approbationem, commendationem, & confirmationem Bullæ Pij V.) verè, falsève docuerint,

euerint quoàd hoc, ac sustinuerint? Si Papa Bulla sua vel sententia pronunciaret Maiestatem suam non esse legitimam Reginam, subditosque ab obediendi vinculo liberos declararet: item si Papa vel quispiam alius ab illo designatus, eiusque authoritate fretus, regnum inuaderet, quam partem sequeretur, aut quam sectam potissimùm, bono ac fideli Christiano, Angliæ regno subiecto, sequendam esse putaret?

1582

6.

Ad has quæstiones Christi martyres, adiuti gratia illius, qui coram Iudicibus os & sapientiam suis largiturum promisit, tam prudenter responderunt, vt quod cauillarentur, aut obijcerent, qui Magistratus appellantur, non haberent. Tamen odio inueterato in Catholicos olim concepto incitati, quatuor venerabiles Christi Sacerdotes superiùs nominati, perduellionis (hoc enim colore fucatur hæc Anglicana Iustitia) condemnati, & in crucem sublati, exenteratique sunt. Stabat in curru Filbius, stabat & cum eo famulus quidam Magistratûs, qui cùm sudarium sancti viri videret: Heus, ait, quid habes in sudario? & simul eripiens ei è manibus, cùm crucem ligneam paruam in eo inuolutam inuenisset, Ecce, inquit, sceleratus proditor crucem secum portat. quod cùm frequēter, multis ex populo idem conclamantibus, inculcaret, D. Filbius subridens tacuit. Morituri & animam Deo commendaturi, Latinas preces fundebant. Indignè id ferentibus Anglis, & vt Anglicè orarent iubentibus, vt & ipsi cum illis orare possent: responderunt, se id non facturos, eò quòd non eiusdem secum Religionis essent. Catholicos autem, vt secum precarentur, rogârunt: atque ità in Domino obdormiérunt.

Proditores sunt in Anglia, qui crucē penès se habent.

Initio Martij Alenconius in vsum Catholicorum ab Antuerpiensibus quatuor templa postulauit. Res hęc non parùm animos Caluinistarum ab eo alienauit. Postulatio in deliberationem venit. plurimùm disceptatum est, lupum auribus (vt aiunt) tenebat tandèm. Catholicis incolis exercitium suæ Religionis denegatum. Alenconio verò & suis aulicis templum S. Michaëlis permissum, ad quod cùm & Catholici nonnulli confluerent, ab aduersa parte eiecti, & malè mulctati sunt.

Antuerpienses Catholicis tēplū, etiàm Alenconio intercedēte, negant.

Paulò pòst tanta exorta subitò est tempestas, tamque horridus ingruit ventus, vt per Scaldin, vicinaque Hollandiæ atque Zelandiæ loca plus quam 150. naues omnigenis mercibus onustæ, aut vadis illisæ, aut aquis absorptæ sint. Aggeres è regione vrbis Antuerpiensis ingenti

Tēpestas in Hollādia, &c.

1582 aquarum mole disiecti: multæ ædes sublatæ, & fluctibus inuolutæ. sed & aqua in ipsa vrbis penuaria irrumpens, multa mercimonia miserè perdidit. Eodem quoquè die multa sub noctem spectacula horrenda, super vrbem in aere visa dicebantur. Quæ omnia summã aduentu Alenconij allatam lætitiam, in luctum metumque commutârunt. Sub idem tempus Dominus de Motte, non procul ab Hypris arcem munitissimam (Soetestede appellant) feliciter occupauit.

Aquisgranenses respondent Electoribus.

Aquisgranenses acceptis Electorum literis, vt diximus, vndecimo Martij respõdent: Sese nihil magis optare, quàm vt tam celebris legatio frustrà non mittatur, sed vt ad scopum & finem destinatũ perueniat, quo & Resp. tandèm pristinæ quieti restituatur. Gratissimũ sibi quoquè fore, vt causa omnis controuersiæ ab hominibus æquis, & in neutram partem propendentibus, cognoscatur. futurum sic absque dubio, vt Cæsar & Principes ipsi, longè rem alitèr sese habere iudicent, quàm à seditiosis quibusdam, & spontaneis exulibus, esse fingatur. Deindè sibi hanc legationem gratam non esse, ex hoc ostendunt, quòd legatos ad Cæsarem ablegauerint, quòd Syndicus vrbis apud Saxonem & Brandenburgensem adhuc hæreret, quòd Lantgrauius Hassiæ & multæ ciuitates Imperiales suas quoque legationes ad Cæsarem pro ipsis intercessuras miserint. Qui omnes quamdiù reuersi non fuerint, negant se quidquam cum Legatis agere posse. Sed & vrbem tam arctè obsideri à Burgundis, & Iuliacensi, vt Consiliarij & Assessores, hinc indè euocandi, ad dictum diem adesse non possint. Speciosa profectò excusatio. Præterea quia vehementer instarent Cæsar & Legati, vt exules in vrbem reciperentur, & inter illos Magistratum agnoscerent: aiunt, inter exules nullum legitimum Magistratum esse, nec consultum esse, eos in vrbem redire; cum à furore ciuium eos Magistratus tueri non possit, cùm sint authores omnis calamitatis, omniumque incommodorum, quibus Respub. sex iam mensium arctissima obsidione affligeretur. Orant tandem, vt Electores commissioni suæ supersedeant, donèc legati reuertantur, & mitius à Cæsare responsum secum ferant: interim Electores apud Iuliæ Ducem & Burgundos instent, vt tandèm hæc diuturna obsidio soluatur.

Risus dolorem & luctus gaudium excipit, ait ille, & benè. Quid enim post stultam Antuerpiensiũ & inconditam ob aduentum Alenconij lætitiam, ab ipsis clemen-

tia

tis passi sint, diximus paulò antè: nunc, quanta sit subse- 1582
cuta perturbatio, audiamus. Octauodecimo mēsis Martij, qui dies natalis erat Alēconio, magni apparatus Antuerpiæ fiebant, ad exhibendos pomeridiano tempore ludos, militaria certamina, torneamenta, & id genus alia. Apparabatur cœna opipara, ad quam Auraicus & alij multi erant vocati. Prandebat Auraicus in aula sua, & se ad Alenconij natalitia cohonestanda præparabat. Sub prandium aulam intrauit quidam adolescens, nomine Iohannes Iaurengius, ex Bilbao Cantabriæ oppido natus, iam verò in familiam Gasparis Anastri Cantabri, antè prædiuitis mercatoris, nunc ære grauati alieno, adscitus. Adolescens iste sclopeto paruo, duplici globo onerato, & pugione armatus, in aula, ad ianuam cubiculi, in quo Auraicus prādebat, eum egressurum opperiebatur. Venit Princeps, accessit adolescens, & libellum offert supplicem. quo acceptando & explicando dum occupatur Auraicus, Iohannes sclopetum clàm in faciem Auraici collimat, & simul explodit. globulus sub mento intrans, caput traijcit, & sub dextra aure rursùs exiuit, vtraque maxilla perforata, dente vno aut altero excusso, lingua tamen intacta. ignis verò barbam & faciem adussit. Collabascentem medium corripit Holachius Gomes. Et dum Adolescens manu sanguinolenta (pręnimio etenim iniecto puluere crepās sclopetus pollicem illi abripuerat) pugionē euaginatū in cor adigere conatur, ab adstante satellite bipenni transfoditur. Mox alij accurrentes, viginti eum vulneribus confossum, interfecerunt. Auraicus in cubiculū ducitur, & confestìm Medici atque chirurgi expertissimi aduocantur. Magna erat in vrbe in trepidatio, magnusque luctus, præsertìm inter Caluinianos, qui conspirationem aduersariorum metuebant, & Archipatriarcham suum, spem atque delicias suas intermorituras suspicabantur. Quidam Alenconium insimulabant, & SantBartholomeana festa repetebāt. quò ipse, Auraico sublato, totius Belgici imperio potiretur. Cadauer Adolescentis ex aula tractū lauatur, & à sanguine mundatum, ex pegmate suspenditur: si fortè quis interfectorem viuum cognouisset. dolebant verò plurimùm eū occisum, & non viuum captum, torturæq; subiectum esse atque examinationi. Agnitus tādèm est, & ex qua familia prodijsset, ad proceres delatū. Cōfestìm ad ædes Anastri cursitatum, tota familia capta, omnes codicilli, libri, diaria &c. ad Magistratum delata, atque

Auraicus Antuerpiæ à Iauregio vulneratur.

 exami-

1582 examinata ſunt. Captus item monachus Dominicanus, nomine Antonius Timmermannus, & faber qui ſclopetum condiderat.

Alenconius & Galli periclitantur.

Quæ dum fiunt, portæ clauſæ detinebantur, mœnia (nè quis elabi poſſet) obſeruabantur. Alenconius & Franci illius à furenti populo ad necem quærebantur: arma ipſis tanquàm ſuſpectis adempta, adeoque tumultuatum eſt, vt Alenconius præ nimia trepidatione vberrimè fleuiſſe dicatur, & opem Auraici imploraſſe. Qui cõfeſtìm, etſi propter obligatum vulnus loqui non poſſet, ad chiliarchas vrbis literas dat, quibus Alenconio parci petijt: nec eum, nec ſuos eſſe facinoris perpetrati conſcios teſtabatur. Seruate, inquit, optimum Principem, Principem, inquam, veſtrum. Optimè vobis, optimè libertati veſtræ cupit: voſque liberare ſeruitute cupit. Quòd ſi hinc migrauero, nè alium vobis Ducem & Defenſorem quærite. Metuebat enim, nè ſe mortuo deeſſet, qui Vatinianum ſuum in Philippum Regem odium foueret, aut continuaret. Quod vnum Auraici teſtimonium, tantum apud populum valuit, vt de Alenconio omnis concepta ſuſpicio euanuerit. qui poſteà quotidiè Auraicum inuiſit. Portæ tamen non aperiebantur per aliquot dies, nisì cùm aliquis cum Auraici literis, ad alias prouincias, quæ de morte ipſius perſuaſæ, deficere fortaſsìs potuiſſent, emitteretur. Cœtus Caluiniſtici ſtatìm ſupplicationes & ferias pro ſanitate Auraici inſtituerunt.

Conſcij facinoris plectuntur.

Paulo pòſt ſumptum eſt de Antonio Venero, capſulario Anaſtri, & Antonio Timmermanno ſupplicium. capite plexi, deindè in quatuor partes diſſecti, & cum cadauere Iaurengi diuerſis locis è turribus, portiſque ſuſpenſi. De ipſo autem Iaurengio, de magia, amuletis, cædis intentione, alijſque perſonæ circunſtantijs, quicquid in mentem & buccam venit, Caluiniani effutiebant. quæ à cordatioribus, eò quòd nulla ipſius extaret confeſſio, immò nemini nisì de facie notus eſſet, facilè contemnebantur.

Parmenſis fecialem ad præcipuas ciuitates mittit.

Venit interìm ad aulam Principis Parmẽſis rumor, Auraicum occiſum. Qui confeſtìm per feciales, Gandauenſes, Brugenſes, & Bruxellenſes, defenſore (vt putabatur) priuatos, ad deditionem ſolicitabat: Tyrannoque patriæ ſublato, Regis clementiam atque beneuolentiam eis offerebat. ſed illi de morte Auraici nondùm certi, Principis & Regis beneficium reſpuebant

Menſis Maij die 28. in Anglia D. Thomas Fordus,

manè inter sextā & septimā horam, à Londinensi turri, 1582
ad Tyborne pertractus, cùm insigne suæ fidei Catholicæ
testimonium dedisset, à Caluiniano Magistratu increpatus, & læsæ maiestatis accusatus, sese fortitèr stans in curru defendit. indè laqueum induens, Deique opem implorans, alta voce, *Iesu, Iesu, Iesu esto mihi Iesu*, clamans, vitam finiuit. Eo adhuc pendente, Ioannes Shertus, è traha sublatus, cùm Thomam videret, O felix, ait, Thoma, felix profectò, qui cursum tam felicem confecisti. O beata anima, næ tu iam in loco bono es: tu sancta anima pro me pacem ac veniam à Deo pete. Increpatus quòd mortuos inuocaret, stans in curru, eadem repetijt, & B. Virginis opem insupèr inuocauit, docetque fidem suam solidam esse. Indè innocentiam suam demonstrantem rogat Magistratus, crimen suum confiteatur, véniamque petat, Reginam proculdubiò ipsi vitam largituram. At ille: Quid? pro vili hoc cadauere conseruando, animam meam perdam? absit. Rogatus indè quid de Regina sentiret, essétne caput Ecclesię Anglicanæ? ait constanter, se nullius Ecclesiæ caput aliud, præter Summū Pontificem nouisse. Deindè caput laqueo inserens, ait: In damnatorum sedem, sinè vlla dubitatione præceps deturbabitur, quisquis extra Ecclesiam Catholicam à vita discedit. Vltimò Deo se commēdans, moritur. Post Shertum D. Robertus Ihonsonus productus est: qui vti alij post constantem fidei professionem, primùm suspensus, deinde semiuiuus depositus, exenteratus, & dissectus est.

Anglicana persecutio.

Electores Coloniēsis & Treuirensis, acceptis Aquisgranensium literis, quibus legationis Cæsareæ executionem prorogari cupiebant: vel quòd eorum alter clàm ipsis fauere, vel quòd sinè consensu Cæsaris legationem protelare non auderent, non obscurè considerantes eos Cęsaris legationem procrastinādo eludere, nihil responderunt. quamobrèm Aquisgranenses secundò scribunt ad eosdem Electores, eadem, quæ prioribus literis erant inserta, repetentes: Esse nimirùm se membrum Imperij, rem non esse ipsorum priuatam, sed ad omnes Ordines Imperij pertinere: ideoque sinè ipsorum consensu, nec dare, nec accipere conditiones posse, præsertìm in his, quę priuilegijs suis, Imperij constitutionibus, & paci Religioni datæ repugnarent. Rogare itaque secundò, nè legationem Electores pręcipitent, sed cunctanter agant, & reditum Legatorum præstolentur.

Secunda responsio Aquisgranensium Electoribus missa.

Moritur intercà Daniel Brendelius, de Homberg, Archi-

Daniel Elector

1582 Archiepiscopus & Elector Mogūtinus, postquàm viginti sex annos, summa cum laude Ecclesiam istam rexisset, ad vltimam senectutem sanctè & grauitèr vixisset, & Moguntinam Academiám restaurâsset, magnasque opes Ecclesiæ suæ relinquens: cuius aula plena erat integritatis, officij, & religionis.

Moguntinus moritur.

Tertia eáque minax ad Electores Aquisgranensium responsio.

Aderat iam primus Aprilis dies, qui ab Aquisgranēsibus metuebatur: eò quòd is ab Electoribus dictus esset Legationis executioni. Et quia binis literis adductas rationes Electores contemnere videbantur, tertias, minarū plenas, ad eosdē scribunt: fore nimirum, si Legati in vrbē veniant, vt populus in furores, multò quàm vnquam anteà maiores, vertatur, à cede & sanguine Magistratûs mādato reuocari nō possit. sensisse id anno superiori Philippum Nassouiū, nunc acerbiores fore. Quarè consultò facturos Legatos, si exulum reductionem nō vrgeant: Burgundicos legatos, ante obsidionem solutam, in vrbē non adducant: & si quid inter obsidentes & obsessos tractare velint, quosdam ex vrbe euocent, & cum ijs proximo in pago Birscheitio, ex mandato Cæsaris agant. se ipsos audituros, & responsum daturos esse.

Geusij cæduntur in Keppel.

Paululum antequàm hæc fierent, 27. scilicet Martij, Verdugius insignem prope Keppel, Geldriæ Dominium & arcem, de Ordinum militibus Anglis victoriam reportauit. Cœperunt quoque paulatim Hispani & Burgundi, ab ipsis Hannoniensibus & Arthesijs, ad finem Ianuarij, prece & præmio reuocati, in Principis Parmensis castra redire.

Lens oppidulum intercipitur.

Crucius & Quinquiballius centuriones Gallici, initio mensis Aprilis, proditione Lens oppidū Gallicæ Belgicæ occupârunt. quod Parmensis corona (nè quis cum præda egrederetur, cinxit, ipsosque Gallos ad deditionem coëgit. qui territi, relicta præda cum oppido, captiuisque restitutis, ad suos abire permissi sunt. Dum in hac expeditione laborat Parmensis, ab alia parte Alenconiani plicatiles scalas secum ferentes, Namurcensem ciuitatem atque arcem clàm inuadere tentârunt. Barlemontius vrbis præfectus aberat: Mater verò Parmensis Margareta, tunc aulam ibidem habebat. Sed visis hostium copijs, insidiæ detectæ sunt, strepituque in vrbe concitato, Galli relictis curribus, scalis, cæterisque impedimentis, fugam adornârunt. Insecuti regij multos ex hostibus ceperunt.

Hochsaxus Baro Heluetius, Geldriæ vrbis præfe-

ctus, Martinum Schenkium, virum licèt iuuenem, tamen militaris disciplinæ peritia, & fortitudine socijs admirationem, & hostibus terriculamẽtum, Xanthos oppidum Cliuiæ liberum, & nulli parti addictum, paucis comitantibus profectum, expugnato eius hospitio, 150. stipatus equitibus cepit, & Geldriam oppidũ captiuum abduxit. Defenderat initiò se fortitèr Schenkius, sperans ciues & Magistratum non admissuros, vt in ciuitate libera quis ab externo caperetur. Sed cùm eos cõniuere vidisset, sese dedidit: id sibi molestum non fore dicens, si in campo vel pugna, & non proditoriè captus fuisset. Detentus in custodia biennium, & vltra. tandem grandi lytro redemptus est. Eo enim capto, res Ordinum in istis partibus minùs periclitabantur. 1582 *Schẽkius capitur.*

Aprilis octauo Parmẽsis simulauit se Menenas, munitionem Flandriç, obsidere & oppugnare velle: cumque exercitum eò duceret, Audenardenses tria præsidiariorum signa, vel ad defendendam hanc munitionem, vel ad aliam expeditionem periclitandam, emiserunt. Parmensis cùm tria iam tantùm in vrbe signa esse intellexisset, hanc occasionem arripiendam ratus, summa celeritate à Menenis exercitum ad mœnia Audenardensia reducit, vrbemque ità cinxit, vt nihil ipsis subsidij mitti posset. & nè quid ad tutiorem obsidionem restaret, Gaueram, arcem medio itinere sitam, vi expugnauit. Indè maiora tormenta ad vrbem concutiendam trahi, & omnia ad expugnationem necessaria iubet comportari. *Audenarda obsidetur.*

Dum in Audenardena obsidione est Parmensis, Alenconiani, collectis vndiquè præsidijs, Fumao & Templio, Mechliniæ atque Bruxellensium Præfectis, ductoribus, Alostum oppidum Flandriç, ad gerendum in Flandria & Brabantia (in quorum finibus situm est) bellum percommodum, astu occupârunt. Quindecim ante dies regij magnam in oppidum hoc annonam importârãt: multa circuniacentium Catholicorum bona huc erãt aduecta: & 400. penè Ecclesiastici viri ex vicinis locis huc confluxerant. quæ omnia in potestatem hostium peruenerunt. Quam infamiam vt regij abstergerent, arcem Gaesbeeck interceperunt. mentiti enim se Alostanos esse prçsidiarios, & captç vrbis prædam in arcem conuehi velle, recepti alios expulerunt, & munitiones in suam potestatem redegerunt. Ità insidijs, proditionibus & strategematibus hoc anno potiùs, quàm aperto Marte, in Belgio pugnatum est. *Alostum astu capitur.* *Strategema.*

Nondùm

1582 Nondùm quicquam de morte aut vita Auraici certum haberi potuit. In Aula Parmensis, alijsque locis Catholicorum, mortuus dicebatur, in alijs viuus. cumque literæ de eius vita afferrentur, ij qui mortuum existimabant, dicebant exanime corpus à malo spiritu regi: incantantationibus & magicis artibus viuum videri, non autem esse: alij alia cōmentabantur, & singuli suæ opinionis rationes & exempla adducebant. Postridiè verò quàm Auraicus in grauem incidisset febrim, vxor eius è viuis excessit. Quo tempore & Sadoletus Lotharingus, à Regijs ad Ordines transfuga, infelicitèr ad Bronckhorstium pugnauit: desideratis circitèr 300. equitibus, & impedimentis omnibus cum bellicis machinis relictis.

Varij de morte Auraici rumores.

Paulò pòst Alenconius duo promulgauit edicta: Primo negociationem omnem cum regijs interdixit: secundo vetabat, nè quis in posterum captiuum militem accepto lytro dimitteret, qui non albo militari sub certo centurione esset ascriptus.

Audenarda oppugnatur.

Circa medium Maij Parmensis Audenardam oppugnare, & eius mœnia tormentis conuellere incepit: stratisque iam ruinis, fascibus & virgultis fossas oppleuerūt, pōtesque 18. Hispani (Galli enim Belgici, & Germani illud recusabant) strauerunt: primoque impetu propugnaculum munitissimum ceperunt. Gandauenses quidem obsessis opem ferre voluerunt: sed ab Epirotis equitibus, quos Albanesos vocant, cæsi sunt, & fugati.

Comitis Laleinij mors.

Comes Laleinius equina calce grauitèr læsus, paulò antè obierat. moriturus is (vt fama est) filios, propinquos, præfectos rei militaris, amicos & necessarios, ad se vocans, peccatum suum confessus est: quòd Regi suo iniquior, Galli nimiùm initio posterioris belli (erat enim tunc non leuis Iohannis Austriaci hostis, vt idem in sua conqueritur Apologia) fuisset studiosus: hortaturque omnes, vt Catholicam Religionem agonizando propugnent, & optimum suum Regem venerentur. Sibi enim dolere, quòd secùs aliquandò fecisset.

Regij suo dāno Diesthemium tentant.

Intereà regij admotis scalis Diesthemium tentârūt: iamque forum occupauerant, cùm præsidiarij portas tam diligenter obseruarent, vt equitatus admitti non posset. Qui itaque in foro erant, fortitèr dimicantes, aut cæsi sunt, aut capti penè omnes.

Circa idem tempus Alenconius iuramentum fidelitatis Antuerpiæ à singulis patribusfamiliâs postulauit, in hunc modum: Iuro me Regem Hispaniæ in posterum ni-

nihili facturum: ei nullum obsequium prĉstiturum, nec eum vti Dominum, supremumq; Principem meum æstimaturum: me ab omni fide, qua illi quocunq; modo, tanquàm supremo Belgij Principi, obstrictus fui hactenùs, nunc liberũ atque expeditũ declarans. Illustrissimo verò Principi Francisco, D. G. Franciĉ hæredi, Regis vnico fratri, Duci Lotherij, Brabantiæ, Limburgi, Geldriæ, Andegaui &c. Comiti Flandriæ, Hollandiæ, Zelãdiæ, Zutphaniæ &c. Marchioni Sacri Imperij, vti Domino atq; Principi meo legitimo, proque tali habito, & legitimè electo, promitto, me illi pro viribus meis, contra Regis Hisp. eique adhærentium, Suĉ Cels. & Belgij hostium, impetum atque violentiã auxiliaturum: meq; prĉstiturum omnia, quibus fideles subditi, Brabãtiæ Duci antiquitùs obstringebantur, & quæ ex iuramento illi solent prĉstare. Atque hæc omnia secundùm præscriptum Læti ingressûs, literas & priuilegia nobis concessa. Iuro præstereà, polliceorque, me huic Antuerpiensi vrbi fidelem fore, meq; ipsam, sub nostri huius clementissimi Principis obedientia, defensurum. 1582 *Formula iuramenti Alenconio præstiti.*

Cœpit ab eo tempore Alenconius ab indigenis atq; exteris, per literas & salutationes, Dux Brabantiæ appellari. Paulò pòst sexcenti Protestantes, libellum supplicem Magistratui Antuerpiano porrigunt, quo Luteranicæ sectæ templum, liberaque exercitia precabantur.

Parmensis Princeps vehementer vrgebat vrbis Audenardenæ expugnationem, copias suas tribus millibus Sequanorũ & Germanorũ auxit, muros 32. tormentis æneis concussit, & multis locis disturbauit. Borchius vrbis præfectus Flander, nihil quod ad defensionẽ pertinebat, omisit: aquam fluminis interlabentis per nilos in agros emisit, & circunquaquè campos stagnare fecit. ità vt Gandauenses exiguis scaphis nonnunquàm ad obsessos delati, ipsis animos adderent. Variè, varijs locis & temporibus vrbem oppugnauit Parmensis. sed frustrà. Tandèm cuniculis ad portam actis, ijsq; apertis, porta potitus est, vna cum propugnaculo vicino. *Audenarda oppugnatur.*

Et nè quis Belgarum, ob Alenconio præstitum iuramentum, animum abijceret, quasi gratiæ nullus apud Regem Hisp. relictus esset locus; Parmẽsis publicè iubet promulgari, Regem illud iusiurandum, vt coactum, nihili æstimare, ab eo Belgas absoluere, & pro fidelibus suis subditis agnoscere, si Regi & Gubernatori eius in posterum velint obedire. *Regis clementia.*

Alti-

1582 Altipennius interim cum sexcentis circitèr equitibus, ad portas vsque Antuerpianas procurrit, Alenconianos ad pugnam prouocans: sed tanta inter illos erat trepidatio, vt obseratis triduò portis, sese intra muros continerent, nec quisquam sese campo credere auderet. Quarè Altipēnius abacta insigni præda, Lyram progressus, cum Alphonso Hispano trāsfuga leuitèr certauit, eumque cepit. sed paulò pòst à suis liberatur.

In Polonia atque Liuonia religio Catholica, diuina adiuuante gratia, maxima sumebat incrementa. Laborabant in messe Dominica Patres Societatis Iesu, quos Rex & Cardinalis Radzivvilus (indignè id ferentibus Luteranis, qui in Liuonia præcipuè sunt frequentissimi) multùm amabant, atque defendebant, templúmque diui Iacobi, vt diximus, illis habitandum dederant. Huius rei vt apud posteros extaret memoria, Cardinalis arcem Rigensem restaurans, parieti hos versus inscribi iussit:

Deuicto Mosco, qui vincere sueuerat omnes,
His vbi pax terris reddita rursùs erat,
Priscaq; religio Rigam reuocata vigere
Cœperat in templo diue Iacobe tuo,
Hæc renouata arx est &c.

Alēconius principem de Chimay corrumpit. Alenconius dolis potiùs, quàm viribus, cum regijs agendum ratus, Ducis Arschotani filium corrupit, eumque eò impulit, vt oppidū Chimay ei traderet. Sed cùm in literarum inscriptione error esset, literæ Franco scriptæ ad patrem, & patris ad Francos peruenêre; quo casu insidiæ detectæ sunt, Ducisque diligentia oppidulum in fide regia conseruatum. Eodem quoquè tempore Arschotum oppidum Gallus, quatuor peditū millibus & octingentis equitibus aggressus, cùm iam signa portis intulisset, ab Epirota quodam præsidij præfecto, turpitèr est repulsus. Cumq; Parmensis sua castra sic munijsset, vt illa adoriri non auderet, Rochepotium misit cum quatuor Gallorum millibus, vt Cortracum, vicinam vrbem, astu occuparet: sed detectis insidijs, magnoque damno accepto, retrocessit.

Audenardæ deditio. Audenardenses diuturnæ obsidionis pertæsi, cùm nulla ipsis subsidia mitterentur, tandèm iisdem conditionibus, quibus anteà Tornacenses, in potestatem Regis, ipsis Nonis Iulij, concesserunt. Qua vrbe recuperata, Par-

ta, Parmensis statim partem exercitûs in Gallos misit, eosque fudit, & ad portas vsque Gandauensium profligauit. 1582

Antonius Ludouici Portugalliæ Spurius, tota Lusitania iam exactus, vt insulas Azores, quæ Gubernatoris beneficio adhuc in eius fide permanebant, defendere posset, omnes vires intendebat. Cùm verò intellexisset in Francia, Regem Hispan. ad recuperandas insulas Azores classem maximam instruere, Reginam, Regis Galliæ matrem, istius fecit certiorem. Hæc (vt refert in sua Apologia Antonius) quo conatus Hispani impediret, confestim & ipsa classem instructissimam iubet apparari, cui Philippum Strocum cognatum suum præfecit, eique legatum, fiduciariam operam obtinētem, dedit Comitem de Brisac. quibus sese Antonius adiunxit: sperans fore, vt cum ipse adesset, S. Michaelis insulam faciliùs occuparet. Classis erat 50. nauium, in quibus sex militum millia, & septingenti Nobiles Galli, cum ducentis Lusitanis vehebantur. qui vltimo Iunij in insula Belisle naues conscendentes, & in altum prouecti, incolumes ad insulam S. Michaelis (quæ 30. ferè milliaribus à Tercera abest) appulsi sunt. Incolæ classem Antonij videntes, sese in fidem illius dediderunt. Erant in Insula 800. Hispani præsidiarij, qui, vt illud impedirent, plurimùm cum laborare frustra sese cognouissent, in munitionem quandam conferunt, eamque, classem Hispanicam expectantes, acritèr defendunt.

Galliæ Regina in vsum Antonij classem instruit.

Insula S. Michaëlis se Antonio dedit.

Marchio verò S. Crucis Dux & præfectus classis Regiæ, sexta Idus Iulij, cùm 25. nauibus maioribus, & quinque minoribus, è portu Vlyssiponensi soluens, in altum nauigauit. Erāt aliæ tres naues in portu, quæ, quia paratæ nondùm erant, classem subsequi iussæ sunt. In Bætica quoquè, ad hanc expeditionem perficiendam, 19. naues, Phaseles, quas Galeones vocant, duæ, triremes verò duodecim, & nauigia minora duo instruebantur. Harum omnium nauium spe Marchio mare ingressus est, & tribus diebus inidonea tempestate nauigauit: vsquead- eò, vt tertio iam die 55. milliaribus ab Vlysbona abesset, circa ingressum Promontorij sacri 50. nihilominùs ab eo milliaribus. Sedata iam nonnihil tempestate, qua procùl à recto cursu disiecti erant, nauis quædam Iberica, qua tres veteranæ militum cohortes, quæ nuper in Belgio militârant, vehebantur, cum medicamentis & ægro-

Pugna apud Azores habita.

1582 ægrorum præfectis, ſolutis laterum compagibus, rimis fatiſcebat, ac iam aquam recipiens, Vlysbonam repetebat. Verùm tertio Idus, idoneum ventum nacti, facilè vno die amiſſum iter recuperârunt, & eodem perpetuo vſi, tandem 12. Calend. Auguſti D. Michaëlis inſulam procùl aſpiciebant, & poſtridiè Villamfrancam (qui locus eiuſdem inſulæ, 50. penè ædificijs conſtat) incolumes appulerunt. Pridiè quàm ad inſulam appuliſſent, Marchio duo nauigia, quæ Pataxes vocantur, ſex ſclopetarijs vnicuique impoſitis, Duce Agira (qui quinque illarum nauicularum, quas Pataxes vocari diximus, præfectus erat) exploratum emiſerat, ſeriò Ducem admonens, vt cautiùs iter inſtitueret: quòd ſi aduerſariorum nauis aliqua ſeſe offerret, nè temerè accederet, aut eam ad ſe venire pateretur. Literas inſupèr illi, Ambroſio de Aguiar reddendas, dabat, quibus ſignificabatur, claſſem Regiam, quam ducebat admodùm munitam, quinque millibus & quingentis militibus inſtructam eſſe: cum illis cohortem D. Lopi de Figueroa, & mille octingentos veteranos, qui ex Belgio aduenerant, vnà computari: omiſſis interim amplius quàm 200. nobilibus perquàm ſtrenuis, qui nuper Regi militatum venerant: Claſſem inſupèr reliquam, quæ Gadibus fabricata atque armata erat, quinque peditum millibus inſtructam, ſingulis momentis expectari. Velle ſe ab eo certiorem fieri, ſi quid de claſſe Gallica compertum haberet. Marchione iam Villamfrancam petente, vna illarum nauium, quæ Vlysbonæ ad conuehendos equos relictæ erant, ad prætorinæ ad conuehendos equos relictæ erant, ad prætoriam nauem ex improuiſo appulit, ex cuius nautis didicerunt, naues illas, quas Vlysbonæ detentas diximus, poſtridiè claſſem, cum tribus hippagogis, quas Hiſpani carauclas vocant, ſecutas fuiſſe, & pridiè illius diei Villamfrancam appuliſſe. His allatis, Marchio quoſdam ad Inſulanos cum mandatis miſit, qui tormentis aliquot diſploſis, propiùs accedere prohibiti ſunt.

Dum hæc geruntur, vna nauium illarum, quibus Dux Agira paulo antè ſpeculatum iuerat, ad claſſem reuerſa, nunciat Ducem ipſum cum altera in Gallicæ vnius nauis & actuariarum quarundam, quæ à littore prodierant, poteſtatem veniſſe. Ex quibus facilè collectu fuerant, Inſulanos ab Hiſpaniarum Rege defeciſſe. Marchio itaque, vocato ad ſe D. Lope de Figueroa, ſummo exercitus duce, conſilium cum illo capere cœperat, de mi-

de milite in littus exponendo, Insulanis conueniendis, 1582
& aquatione facienda. Significauerat quoquè Michaeli de Oquendo & Roderico de Vergas, vti diligenter prospicerent, quanam descensus facilior esset. Visa paulò pòst & cognita, iuxta promontorium, quod punctum Delgada nominant, Antoniana classe, Marchio confestìm naues suas in ordinē cogit: Illæ cum terribili tympanorum strepitu, horridoque fistularum fragore, vexilla passìm extendentes, infestis animis, hostilem classem petebāt. Quod ipsum non dissimili ardore, nec inconcinniori ordine, inimica classis factitabat. Verùm nimia ac incredibilis penè tranquillitas, pugnam eo die remorata est. Marchio itaque nihil de Insulanorum statu certi habens, rursùs in altum nauigabat: cùm secunda iam vigilia Dominus de Aduriaga præfectus nauis Catilinæ, celoce quadam, cum quinque Cantabris ad prætoriam vectus, literas quasdam à Ioanne de Castilla, Marchioni reddit, quibus hæc ferè continebantur: Classis Antoniana, quam præsentem intueris, 58. naues habet, quarum 28. iusta magnitudine, reliquæ longè impari constantes, sex Gallorum millibus armatæ sunt: quarè si nostra imbecillior videbitur, quàm quæ tantis viribus resistere queat, sub hac munitione, quæ etiamnùm Hispaniarum Regis est, tutò aliquandiù latere potest: tu interìm quid possis etiam atque etiam vide, & quantum periculi, si vincaris, immineat. Hęc propemodùm literis scribebantur. Prætereà ex Dominico & socijs de aduentu Antonij, & eius victoria, certior factus Marchio, Dominicum in insulā remisit, & Hispanos bono esse animo iussit. Die autem sequenti, quæ 10. Calend. Augusti erat, vtraque classis futuræ pugnæ iam secundò specimen edebat: cùm inimica, sole ventoque coadiuuantibus, in tres velutì phalanges diuisa, nostram vltrò impetitura videbatur. Verùm iam tertiò id conata, nunquàm tamen cominùs aggressa est. Cadente verò iam sole, & classe Hispanica rursùs altum petente, Galli decem nauibus, ex ordine littori admotis, nostros ea nocte à tergo adoriri cogitabant. Verùm deficiente vento, vlteriùs progredi nequiuerunt. Proxima autem die, quæ 9. Calend. erat, iam tertiò ambæ classes obeundi prælij cupidissimæ, vtrinquè ex aduerso dimicaturæ accedebant: cùm Antoniana iterùm secundo vento vsa, Hispanicam bis vltrò lacessebat; insulæque littus longo nauium ordine carpens, vlteriùs progredi minimè sustinebat. Marchio itaque, Gallis sese

Xxx con-

1582 continentibus, Hispanos littus propiùs accedere minimè tutum existimãs, sublatis velis altum peti iusserat: futurum ratus, vt paulò pòst ab Antonianis dũ vela ponerentur, nauesq; circumagerentur, vltrò peterentur. quod reuera accidit. Prætoria enim aduersariorum nauis, Galeonibus septem adiunctis, ad Prætoriam regiam & S. Matthei Galeonẽ, iamiã adoritura, accurrebat: verùm displosis vtrinquè summa vi tormentis, nihil vlteriùs efficiebatur. Labente iam die, & classe vtrinquè in pacatũ recepta, Marchio maximi momenti futurũ iudicans, si deflexis nonnihil nauibus, inimicorũ vento potiri posset; suos adhortatur, vt surgente iam Luna, classem cõtorqueant: quo quidem ex sententia peracto, ventoq; ab inimicis dexterè surrepto, 8. Calend. hostilem classem spontè aggredi conabatur. Verùm quòd naues velis paulò impeditioribus essent, id aliquandiù frustrà adnitebatur, donèc Christophorus de Eraso, infesto animo hostem vlteriùs prosequendo, tormentoque maiori exploso, in præsens periculum adductus, opem prætoriæ requirebat.

Pugna naualis. Septima Calend. Augusti hostes, compositis ordinibus, aspirante vento Hispanã classem aggrediũtur. Marchio itaq; suos ilicò naues coniũgere iubet. Verùm quòd S. Matthæi Galeo nonnihil retrorsùm hæreret, verebatur nè antequàm pręstò adesse posset, inimici eum harpagonibus inuaderent. quod re vera accidit. Duę enim Gallorum naues, Prętoria vna cum altera auxiliaria, eum inuasuræ ferebantur: quarum tamen vim, strenuè se defendendo, summis viribus repellebat, quanquàm aliæ insupèr duæ, eam celeritèr præteruolantes, tormentis admodùm lacesserent. Eodem quoquè tempore duæ Gallorum naues, recta in prætoriam contendentes, tanta tormentorum vi exceptæ sunt, vt cùm earũ altera iamiam fundum petitura videretur, statìm in tutum recesserint. pugna interìm Gallicarum nauiũ cum S. Matthæi Galeone, ducibus militibusq; strenuè sese defendentibus, nihilo magìs se remittebat. Marchio itaque videns, plerasq; Gallorum naues Hispanis puppibus oppositas, periculumq; in quo S. Matthæi Galeo versabatur, ilicò nauẽ suam in hostes deflecti iubet. Hũc secutus Christophorus de Eraso, effecit vtì alias naues, quas anteà sequebatur, longo iam interuallo anteuerteret. paulò pòst summa vi cum Michaële de Veneza simul in prætoriam delati, magna virtute dimicârunt. Marchioni intereà impedimento erant, quo minùs eo tẽpore hostiũ prętoriam inuaderet. Iam itaque cum

tum subsidiaria prętorię, quam Galli Almirantē vocant, 1582
tres Hispanicæ rem gerebāt: à quarū vna, quę Villauitiosam ferebat, Gallicæ nauis prora detinebatur, in qua ipse quoq; Villauitiosa cum alijs quibusdā strenuè admodùm pugnantibus paulò pòst occubuit. Ocquenda verò ex sua naui Gallicæ puppim manica detinebat. hinc milite in eam immisso, & quatuor Gallis appræhensis, eam pro arbitrio deprędabatur. Et iam omnes penè aduersariorum naues cum Hispanicis prętio colluctabātur, cùm repentè aliæ duæ Gallorū naues in prætoriæ subsidiū aduolātes, nouoq; milite adiuuantes, plurimum D. Matthæi Galeonis defensoribus & Michaeli de Veneza negocij facessebant. Marchio intereà iterùm in Gallorū prętoriam impetu facto, collatis proris, magnam aduersarijs stragem intulerant: qua dum in deditione facienda mora nectitur, plùs quam trecenti Galli occubuerūt. Hoc rerū statu nobiles & milites, qui propugnacula tuebantur; Augustinus quoquè de Herera, Gaureaq; cum suis vexilliferis, insigne profectò bellicæ virtutis specimē edidêre. Marchio nihilominùs, vtpotè qui omnium curam gereret, ea quæ opùs erant imperando, suorumq; animos accendendo, & in aduersarios stimulando, quacunquè per propugnacula discurrebat. Eorum quoquè diligentia, qui tormentis præfuerunt, effectum est, vt ex tabulatis magna hostibus clades inferretur. Marulinus verò cum Roderico de Vergas, quacunquè discurrendo, ingenti animo periclitantibus aderant. Illi quoquè, qui ex corbibus pugnabant, suo munere fungebantur. Reliqua etiàm nauigia illatis acceptisque cladibus inchoatum prælium prosequebantur: Christophorus autem de Eraso in tormentis explodendis admodùm frequens erat. Non minùs fortitèr ex ijs, quas tuebantur, nauibus pugnabant duces hi, D. Michaël de Corduba, Christophorus de Pais, Petrus de Santesteuen, Diegus Colona, D. Ioannes de Binero, Acacius de Ageta, Diegus Zuares de Zalazar, & Ioannes de Bolanis.

Pugna quinque horis atrocissima fuit, quibus lapsis, inimicorum classis fœdè admodùm disiecta atque prostrata iacuit: Antonius verò præcedenti ante pugnam die celoce quadam aliaque naue sub vesperam prælio se subduxerat. Ex reliqua hostium classe, aliæ naues fluctibus absorptæ fuerunt, aliæ omnibus omninò interfectis malè mulctatæ, aut desertæ fluctuabant: verùm quòd Hispani ad procursum tardio-

1582 res essent, nec militem, qui in hostium naues mitti posset, haberet; Marchio alias concremari, alias in alto deprimi iubet. quo fieri cœpto, Hippagoga ea, quæ cum equis in hostium potestatem venerat, ilicò detecta est.

Nomina cæsorum principum

Occubuerunt in classe Gallicana mille ducenti: inter alios Philippus Stroci classis præfectus, sclopeto quodam læsus, & ante Marchionem delatus, ilicò animam efflauit. Comes quem de Viniosо vocant, sclopeto quodam & gladio vulneratus, in prætoria altero post prælium die interijt. Comitem verò Brisac, qui Philippi Stroci vices gerebat, alij desperatis iam rebus conscensa scapha fuga elapsum, alij sclopeto interemptum esse volunt. D. de Beaumont, militum præfectus, in prælio occubuit. Octo verò totidem cohortum duces, quos Galli præfectos vocãt, qui classe ista cum sex millibus & octingentis militibus vnà voluntarijs numeratis vehebantur, partìm læsi sunt, partìm interempti. Capti sunt Domini ciuitatum aut castrorum titulo insignes 25. Nobiles verò 49. præter gregarios milites alios, qui viui in potestatem Hispanorum venerunt. Ex Hispanis 224. desiderati: læsi verò 553.

Marchio de captiuis tanquàm piratis supplicium sumit.

Marchio itaque liquidò exploratam habens, classem illam, integra adhuc inter Hispaniarum & Christianissimum Galliarum Regem pace, à voluntarijs quibusdam rerum Antonij plùs æquo studiosis, ea potissimùm spe instructam esse, vt Hispaniarum Regem insularum & maris imperio exuerent, vtriusque Indiæ classes deprædarentur, mox piraticam pro libidine exercerent: omnes captiuos grauissimi huius delicti reos (nam & pacem publicam, iureiurando stabilitam, & diligentissimè ab vtroque Rege & populo obseruatam, insigni scelere perturbârunt) commerciorum & publicæ tranquillitatis hostes iudicauit. Deindè tanquàm de piratis, & rebellionis erga Regem excitatæ conscijs, vt iusto supplicio alijs exemplo essent, omnes capite condemnauit: & nobiles quidem securi percutiendos, alios verò strangulandos tradidit. Sententia autem ipsis Augusti Calend. eodem nempe quo lata est die, sinè mora executioni mandata est.

Antonius Insulam Mederam tentat.

His peractis, Marchio classes Indicas expectans, cum ijs in Hispaniam reuersus est. Antonius cùm Marchionem discessisse intellexisset, reliquias classis & militum suorum collegit, easque ad insulam Mederam occupandam velificare iussit. Sed quia mensis Octobris præ foribus

bus erat, quo mẽſe Oceanus in illis regionibus plùs quàm 1582
cæteris anni temporibus ſolet moueri, tanta ſubitò exorta eſt tempeſtas, vt claſſis è medio itinere Terceram redire cogeretur. Antonius poſtquàm viginti adhuc dies in inſula manſiſſet, cum Cypriano de Figuereido, hactenùs Inſulæ Gubernatore, ſuffecto in eius locum Emanuele de Silua, in Franciam iterùm nauigauit, vbì ſummo cum honore à Rege atq; Regina exceptus eſt, à quibus & ſpem accepit nouæ claſſis, auxiliorumque ad regnum recuperandum.

Antonius in Franciã redit.

Eodem ferè tempore, initium habuit tumultus ille funeſtiſſimus Colonienſis, auſpicijs Gebhardi Truchſeſij Archiepiſcopi & Electoris Colonienſis, & Comitis Nuenarij Adolphi concitatus: ex quo cruentum illud bellum eſt conſecutum. quod cùm nos fideliter, cum ſuis cauſis & circunſtantijs, peculiari opere, in aliquot libros diſtincto, proſecuti ſimus, ſummaria tantùm hîc capita recẽſebimus, cætera lector ex illo petat. Qui Proteſtantium opiniones ſequebantur Coloniæ, priùs libellum ſupplicem Ampliſſimo Senatui obtulerunt, locum & libertatem ſuæ Religionis exercendæ flagitantes. Sed Senatus, precibus eorum reiectis, eos, quorum nominibus libellus ille erat ſubſcriptus, in liberam cuſtodiam ire præcepit. Mox doctiſſimus vir Melchior Bruyn, SS. Apoſtolorum iam Decanus, libellum inſigni ſcripto refutauit. Sed & Senatus, vt, quanti faceret Catholicam Religionem, ipſo facto demõſtraret, menſe Auguſto, publico edicto cauit, vt aduenæ, qui poſt annum 1566. ad hanc vrbem commigrâſſent, & ad præſcriptum Catholicæ Religionis non viuerent, aut viuere vellent, infra quatuor ſeptimanas, vrbe relicta, aliò ſeſe reciperent: Senatũ enim illos diutiùs ferre nolle. Quotquot autem ex illis contra Senatuſconſultum concionibus in Mechteren habitis, aut conuenticulis clandeſtinis alijs interfuiſſent, vel antehàc vrbem relinquere iuſſi eſſent, in hos Senatum inſupèr pœna temeritati debita animaduertere decreuiſſe. Eſt autem Mechteren villa, in agro ſuburbano ſita, in qua tribus continuis diebus Dominicis, præſidio Comitis Nuenarij Adolphi, hæreticæ conciones à Miniſtro quodam Sileſio habitæ erant: fruſtrà Senatu reclamante, & tandèm etiàm maioribus tormentis concionem diſſipante. Ad quę cùm Gebhardus Elector conniueret, Capitulum tandèm ſuam authoritatem interpoſuit, & publico conuentu in Tsheren Mullem conuo-

Initium tumultûs Colonienſis.

1582 cato, cōciones istæ in posterū omissæ sunt, & interdictæ.

Comitia Augustana. Imperator Principes Imperij Augustam Vindelicorum ad comitia vocârat, vt de rebus grauioribus, atque Imperij incolumitate, communi consensu agerent. Gebhardus, cùm ipse ad comitia venire nollet, Illustrem D. Christophorū Comitē à Tengern, & Eberardū Comitē à Solms, cum alijs nōnullis Augustam mittit, promittens breuì sese subsecuturū. Capitulū quoq; eò Illustrissimum Fredericū Saxoniæ & Lovvenburgi Ducem, suo nomine misit. quod grauitèr tulit Gebhardus, cùm Ducem sibi parùm amicū haberet. Dum itaque Legati Augustę hęrent, & Electorem quotidiè expectant, cùm diuersis literis aduentum suū polliceretur, tādèm eius nomine Adolphus Comes Solmensis, & Doctor Schvvartzius venerunt. qui in mandatis habebant, vt libertatem Religionis, per Dioecesin Coloniensem pro subditis, & matrimonium pro Archiepiscopo, saluo honore & administratione Dioeceseos, impetrarent. Sed licèt Protestantes alij, atque inprimis Episcopus Magdeburgensis, Germaniæ Primas, similia vehementer vrgerent, nihil tamen impetrârunt.

Gebhardus ad comitia non venit.

Alenconius in Flandriam proficiscitur. Alenconius Principi Espenoy & Fromontio custodiam vrbis Antuerpiensis cōmittens, Vlissingā primùm, indè Brugas proficiscitur: exercitumque cogit, tanquàm magni aliquid acturus. tantùm vt Flandris animum adderet, nè amissione duarum munitissimarum, tam exiguo tempore, ciuitatum, animum abijcerent, & de viribus Alenconij desperarent. Antequàm tamen personatus hic Brabantiæ Dux cum suo paranympho Auraico Antuerpia discederet, per fecialem à Buscoducensibus postulauit, vt vrbem sibi, tanquàm Brabantiæ Duci, traderent. Sed Buscoducenses hunc Ducem non agnouerunt.

Hispanorū in Belgium reditus. Hispani intereà & Itali auxiliares, Vitroum Luxenburgi vicum, & indè Charlemontiū venerunt, magnaque lætitia ab Ordinibus Catholicis excepti sunt. existimabant enim (id quod factum est) belli cursum nunc celeriorem, aleamque fore feliciorem. Intereà Parmensis prope Duinkerkam Gallos aggressus, eos cędit partim, partim in fugam vertit. nè autem tormenta in manus hostium venirent, Galli ea in profundissimos lacus aut fossas deturbârunt.

Scoti & Angli ad Noritz Angli & Stuarti Scoti duæ legiones, eò quòd stipendia ipsis debita non soluerentur, ab Ordinibus

ad

ad regios defecerunt, & Parmensi strenuam operam (erãt enim veterani omnes) nauârunt. Tumultuabantur & præsidiarij Bruxellenses, occupataq; per vim Regia, atque Domo ciuica, pecuniam postulabant. cumq; aliquantulum ipsis offerretur, tumultus iste sopitus est. Sed & Scotus quidam Lichfeldius cognomento Simplex, præfectus præsidij Lyrensis, cùm æs militare sibi debitum diù frustrà petijsset, decepto Hietfeldeo vrbis Gubernatore, nouo stratagemate Lyram in potestatem Regis Hisp. tradidit. Simulãs enim se ad opimã prędã cum suis proficisci, profunda nocte maximã boum, equorũ, & hominũ prædam adducens, portã sibi iussit aperiri. apertũ est paruum ostiolũ. ille hostem insequi fingebat, & nisì maiorẽ portam reserarẽt, fore vt hostis omnẽ prędam recipiat. Aperta itaque maiori porta, cæsis excubitoribus, eam occupat, & regios equites, qui in insidijs proximi erant, intromittit. qui forum primùm, deindè totum oppidum postridiè Calend. Augusti in suam redegêre potestatem. Est autem Lyra oppidum munitissimum, & opportuno loco situm, ad commeatum omnem Antuerpiensibus, Mechliniensibus & Bruxellensibus, hàc aduehi solitum, prohibendum.

1582

Parmensem desiciunt.

Lyram occupãt regij.

Paulò antè Alenconio adhuc Gandaui commorante, Comes Egmondanus Lamorallius, captiui frater, & Salsedus Italus quidam, in suspicionem venêre, quòd Alenconium toxico infectum, auferre è medio decreuissent. quarè vterque captus est: Salsedus verò tyrannidem Gallorum metuens, seipsum turpitèr in vinculis interemit.

Comes Egmondanus capitur.

Verdugius Frisiæ prefectus obsidionem Lochemensem in Comitatu Zutphaniæ adhuc continuabat. Cumque Ordines eò 1800. equites peditesque misissent, vt obsessis commeatum aduehérent, Verdugius, intercepto commeatu, hostiles copias omnes occidit, & profligauit. Sed & eodem penè tempore felicitèr prope Steenvvichium à regijs pugnatum est.

Lochemẽsium obsidio.

Arnemiæ, Geldriæ oppido, Ordines Ducatûs illius conuenerant, vt de eiurando Rege Philippo, & Alenconio in Ducem recipiendo, deliberarent. Sed post multas altercationes, re tandèm infecta, discesserunt.

Alenconius inter Duinkerckam & Vinoci mõtem, inter duo flumina stationem tutissimã habebat. Parmensis eò exercitum transportat, & hostem sæpiùs elicienti, nunquàm iusto prælio cũ eo data fuit pugnandi potestas.

1582 frequentioribus tamen velitationibus vtrinquè non leuia damna dederunt, & acceperunt. Parmensis pontibus flumen sternere conabatur, & impetum facere in Alenconij castra. Cæterùm cùm Alenconius audisset prius Hispanorum agmen, quod 41. signis constabat, in regia castra venisse, Manriquesij quoquè Germanicam legionem & Boemicos cuniculari os hostium exercitui sese iunxisse, 18. Augusti castra Gandauum mouit. Nè autem hostem fugere videretur, fingit se Gandauum vocari, vt Comes Flandriæ inauguretur, ad hoc præsentiam suam requiri, cùm absenti iurare nollent. Hostis tergum insecuti regij, in ipsis Gandauensium suburbijs, leui prælio cum Francis confligunt. In quo Gonzaga vulneratus, equus cui Mondragonius insidebat, occisus est, & è Francis plurimi ceciderunt. nisi verò maiorum tormentorum globis oppidani in Regis exercitum frequentissimis depluissent, deleti fuissent ad internecionem Franci omnes. Alenconius hac rei nouitate perterritus, & ne Gandaui se extra periculum esse metuens, clàm Antuerpiam rediit, & Mechliniam, Bruxellas, Viluordiamque maioribus præsidijs muniuit.

Hispani et Germani in castra Parmens. veniunt.

Gonzaga vulneratur.

Intereà legati Protestantium Coloniensium in comitijs Augustanis, à suæ Religionis proceribus literas ad Senatum, alias etiam ad Gebhardum Archiepiscopum impetrant, quibus nouitiæ Religionis imperturbatum exercitium postulabant. Senatus verò, postquàm comitijs peractis proceres discessisse intellexit, responsum in aliud tempus commodius distulit. Interim summa cum diligentia attendit, nè qua mutatio Religionis in Repub. sua exoriretur.

Protestantes ex comitijs ad Colonienses scribũt

Indignè ferebant Geldri & Transiselani Lochemium sic negligi, & Alenconij vires non sufficere ad imbecillem istam obsidionem soluendum. immò inter vrbes erant, quæ, si Lochemium ab hoste interciperetur, deditionem vltrò meditabantur. Non latuit hoc Auraicum, qui missis sæpiùs auxilijs hoc vnicè laborabat, vt Regij castris exuerentur, & oppidum istud obsidione liberaretur. Sed regij in omnibus prælijs superiores, commeatum intercipiebant, & tandèm filios Comitis Montensis, multosque alios belli tribunos, in fugam versos, ad oppidum ipsum insecuti mœnibus se tueri compulerunt. Auraicus horum saluti metuens, Alenconium hortatur, vt vires suas vndiquè collectas, in regios Lochemium obsidentes duceret, oppidumque diuturna obsidione liberaret.

Lochemium ab obsidione liberatur.

raret. Decem itaque millia peditum, & duo equitum cò confestim misit. Parmensis quoquè suis metuens, Carolum Mansfeldium, & Altipennium regulum, cum lectissimis copijs in obsidentium castra misit. Hi magnis itineribus per Cliuiam Lochemium contendunt, traiectoque felicitèr Rheno, socijs se iungunt: vbì cum magna lętitia exciperentur, accidit Dominum Anholtium regulum, Philippo fidelissimum, dum excubias lustrat, globo è mœnibus ictum, cum maximo suorum mœrore occubuisse. hic vnus erat, qui hanc obsidionem maximè promouebat. Accelerabant intereà Galli, vt obsessos liberarent. cumque in conspectu essent, regij pugnam deuitantes, siue quòd impares hòstiũ viribus essent, siue quòd malè inter se conuenirent, turpitèr fugére, & Alenconianis cum commeatu aditum ad oppidum patefecerunt. Mansfeldius & Altipẽnius cum parte exercitûs in Kempiniam reuersi sunt. Verdugius Grollam, atque indè in Frisiam exercitum reducit. Multi hanc Regiorũ fugam ab insigni quorundam proditione non esse excusandam existimabant. 1582

Alenconiani hac victoria elati, per Flandriam, aliaque loca, Inuictissimi Cæsaris Caroli V. & Philippi filij insignia deijciunt, & eradunt, Francica substituentes. Sed & Alenconius Antuerpiæ Edictum promulgat, quo Belgis omnibus vtriusque sexûs, qui patria relicta ad alia loca migrârant, vel Regis partes sequebantur, vt intra sex à promulgatione hebdomadas reuertantur, ipsique Alenconio fidelitatis iuramentum præstent, seriò præcipitur. *Galli per Flandriã Regis Hisp. insignia deyciunt.*

Parmensis verò Likirkam & Gaesbeeckam nuper ab Alenconianis interceptam expugnat. Exclusam quoquè locum munitiorem inter Duacum & Cameracum deditione recepit. Quo tempore Illustrissimus Ernestus Eburonum Episcopus Coloniam venit, quædã, vt fama erat, in mandatis habens à Cæsare, ad quem celeribus equis paulò pòst reuersus est. *Exclusam occupant regij.*

Gebhardus Archiepiscopus Coloniensis sibi metuens, clàm per Vvestphaliam militem conscribit: Consiliarijs ac Satrapis admirantibus quem in finem isti fierent belli apparatus, respondit: Belgas Diœcesin lacessere, Vdam & Issam breui occupâsse, necesse esse vt suos defendat. Quarto deincèps Nouemb. Casparum ab Heijen Nobilem aulicum, cum expeditis aliquot militum cohortibus Bonnam præmisit, qui ope Doctoris Eikij militem introduxit, atque astu quodam oppidum, aduenieti *Truchsesij Bonnam occupant.*

1582 paulò pòst Truchsesio, firmo satis præsidio munitum tradidit. Ciues illud ægrè ferentes, exigenti Archiepiscopo claues, aliquandiu constantissimè negârunt. quin & de eijciendo præsidio diù multumque deliberârunt, opem ad hoc à Capitulo Metropolitano Coloniēsi implorantes. Sed fictis tandem literis, & Capituli nomine falsò subsignatis, claues ciuibus extorsit, & Archiepiscopum exuens, auitæ suæ, in qua natus & educatus erat, religionis persecutor factus est.

Ninouium occupatur à Parmēsi.

Hasletū à Confœderatis capitur.

Parmensis mense Nouembri Ninouiū Flandriæ oppidum, in quo nouē Francorū signa erant, primo assultu deditione recuperauit. Hasletū Trāsiselaniç oppidū, inter Suollam & Steenvvichium ad Aā fluuium situm, nondùm seditiosis Caluinistarum factionibus, neq; perditæ Vltraiectensium Vnioni subscripserat. Ciues tranquilli, nec Regis, nec Ordinum partes sequi voluerunt: sed nec præsidium vllum admittere. Oppidum paruum est, sed munitissimum, & benè constituta Resp. Insidiabantur huic oppido plurimùm Ordines, & præcipuè Suollenses. Circa hoc itaq; tempus collectis aliquot militibus, euocataque præsidij Steenvvicensis parte, positis in suburbio intempesta nocte insidijs, manè dum porta aperitur, Ordinum milites repulsis excubijs portam intercipiunt, & præsidiarios introducunt. Sęuitum est in ciues vtriusque sexûs; sæuitum in templa atque Sanctorum imagines: nondùm enim huc Iconomachorum insolentia peruenerat, sed ecclesiastica omnia, Magistratûs vigilantia, intacta seruabantur. Dimissum deinde præsidium Steenvvicense, aliquot imagines, Diuorumque simulachra Steenvvichium aduexit, eisque murorum loricis impositis, exprobrabāt Sanctis ipsis, quòd oppidum suum male custodiuissent: ridendoque, illudendo, atque insultando præcipiebant statuis, vt curam nunc diligentiorem adhibeant, diurnas nocturnasque excubias studiosè agant &c. Audiuit Deus illorum blasphemiam, eamque paulò pòst grauissimè castigauit. Verdugius enim, à rustico quodam edoctus, per vadum ad mœnia Steenvvichiana tranauit, admotisque scalis & excubitoribus interfectis, oppido potitus, præsidiarios trecentos occidit: ciuesque pecunia mulctauit. Alenconius verò nouas copias expectabat ex Francia, qui ductore Bironio, circa hoc tempus Duinkerkam nauigijs peruenerunt. Parmensis autem exercitum in Hisquano pago, altero ab vrbe Bruxellēsi milliari, in hybernis habebat. Quia verò ad Alenconij

Sacrilegū atque blasphemum Geusiorū facinus.

conij petitionem, Rex Galliarum Parmensi commeatum 1582
negabat, & nè quid subditi aduehcrent interdicebat: Parmensis miles magna penuria confectus, aut fame peribat, aut dilabebatur. Huc etiàm aliud mali accedebat: ex continuis enim pluuijs solum tam madidum, lutumque tam profundum factum est, vt locus cubādi commodus non esset, multiq; milites ex dysenteria & alijs morbis interirent. Et certè nisi præceps Alenconij in Antuerpia occupanda cōsilium his malis remedium attulisset, regius exercitus fame atq; aëris iniuria extinctus dissipatusque fuisset.

Fames & dysenteria in castris regijs.

Gregorius XIII. Pontifex Maximus, anni Tropici quātitatem (id quod alij multi ante eum frustrà tentauerant) correxit, abiectisque statìm decem diebus, annū Solis cursui penè adæquauit. Nè autem diuturnitate temporis iterùm in solitum errorē incideremus, præcepit idem Pontifex, tribus proximis cētesimis annis, qui omnes intercalares esse solent, diem non intercalare, & quarto demùm centesimo, qui bis millesimus erit, diem interponere. Hunc modum & rationem anni Itali, Hispani, Galli, Poloni, aliæque nationes Catholicæ mox gratanter receperunt. Alenconius quoquè, vt idem facerent Flandri, Brabanti, Hollandi &c. præcepit. Vltraiectenses tamen, Geldrij, Germanique Protestantes, id facere noluerunt: non tam quòd ratio iusta non esset, quàm quòd à Pontifice Romano proficisceretur.

Calēdarij correctio.

Eodem die, quo Calendarij correctio incepit, comitia quoquè Varsouiæ in Polonia suum initium habuerunt. Rex paulò antè literis proceribus regni capita proponenda explicarât. Erant autem hæc: Petere, vt se viuo de alio Rege post se eligendo cogitent, nè nouis post mortem suā difficultatibus regnum implicetur. Secundò, vt rationem ineant, quomodò desolatæ Liuoniæ succurri eaque rectè administrari possit. Tertiò, quo pacto Tartari, qui absente Rege regni terminos non sinè subditorum magno damno inuaserant, sint reprimendi. Quartò, vt viam modumq; inueniant, non tantùm militibus, Germanis præsertim & Pannonibus, stipendia soluendi, sed & Principibus nonnullis Germaniæ pecuniā mutuò datam restituendi. Vltimò, bienniū iam effluxisse, ideoque tempus adesse, quo iuxta Regni statuta cōuentus semper haberi solet. Rogabat itaque Rex, vt sinè excusatione singuli proceres ipsi adessent.

Aderat iam comitiorū dies, & Nuncij Terrestres (sic

1582 enim vocant legatos, quos ex ſingulis Palatinatibus & Caſtellaneatibus proceres Regni mittunt, quorum ſententia in comitijs ſummam habet authoritatem) aduenerant. Propoſitis capitibus, de quibus conſultandum eſſet, cùm Rex ad ſingula benignum reſponſum expectaret: ſtatìm primo articulo de nouo Rege eligendo reclamatum, tanquam priuilegijs regni contrario. Deinde relicta hypotheſi ad theſin ventum eſt, & ſimpliciter ſuſtinuerunt, Regem priuilegia violare. Accedebat alterũ exemplum, Regẽ ſuſtinere ſibi fas eſſe, in Nobilem regni extra comitia ſeu tribunal capitali ſupplicio animaduertere. vnde arguebãt, Regẽ priuilegia regni polluere. Pro qua ſententia nimis acerbè orabant Zarnakouius & Niemiokouius. qui etſi Regem ipſum, eiuſdemq; adminiſtratio- vſque huc laudarent; nunc tamen hoſtes eum habere, qui & ipſi, & regno malè velint, quorum conſilio nihilominùs ipſe acquieſceret. Rex ſe per Cancellarium purgat. nihil tamen effecit. cumque res ad contentionem veniſſet, exclamat Niemiokouius: Rex Stephane, ſi obſerues noſtra priuilegia ſicut iurâſti, eris Rex nobis charus: ſin minùs, eris Stephanus Battor, & ego Iacobus Niemiokouius. atque ita Lituani re infecta abiêrunt. Liuonum quæſtio cùm proponeretur, ſtatìm quoquè lis exorta eſt inter Polonos & Lituanos, dum illi Liuoniam ad Poloniæ, hi verò ad Lituaniæ municipium pertinere contendunt. qua lite ſopita, Liuones pro bonorũ & priuilegiorũ reſtitutione, laudabiliq; politia inſtabant. Sed quia multi proceres abijſſent conſtitutis ijs quæ maximè neceſſaria videbantur, cętera in proxima comitia reijciebantur.

Truchſeſij perfidia et præfractus animus.

Gebhardus interìm Truchſeſius, in impio ſuo propoſito progrediens, nihil non ad muniendam Bonnam & Catholicam religionem exterminandam auſus, in vicinos pagos & monaſteria præſidia diſpoſuit: theſaurum Diœceſeos, qui Bruelæ cuſtodiebatur, diripuit, nouos milites conſcripſit, omniaq; Capituli ſana conſilia contempſit. Senatus Colonienſis, nè quid Reſp. detrimẽti à Gebhardo acciperet, ſuam quoquè vrbem muniuit. Id ægerrimè ferens Gebhardus, ad Tribus Colonienſes literas ſcribit: de Senatu grauitèr conqueritur, factioſa eſſe illius ſtudia, & priuatorum hominum cauſas, non publicas eum fouere: ſuam verò in ciues beneuolentiam exaggerans, ſubditos in Magiſtratum armare nitebatur. at illi fideliores, literas ad Senatum deferunt, qui eas prudenti ſcripto refutauit. Paulo pòſt, cùm frequentiſſimæ de Archiepi-

chiepiscopo Coloniensi Romam querelæ perferrentur, Pontifex tandèm, ægrè tamen, vt crederet eas veras esse adductus, noluit Anathematis fulmine illum ferire, priusquàm paternè, vt resipisceret, admonuisset. Per amicam itaque & benignam exhortationem, nè tãtam maculam in Truchsesiorum familiam inferret, sed ad saniorem mentem rediret, Roma ad illum misit. Idem per Legatum suum D. Andream Gailium, Iurisconsultum nobilissimum, fecit Imperator. Vtriusque verò Monarchæ blandam admonitionem ille, in reprobum iam sensum traditus, facilè contempsit. 1582

Pontifex et Imperator Truchsesiũ à corpo dehortantur.

Sub finem Decembris Boniuetus Francus Endouiam, Kempiniæ oppidulum, per insidias, aut (vt alij dicũt per proditionem) cæso Italorum pręsidio, Alenconij imperio adiecit. Antuerpiæ verò conuentus Ordinum per idem tempus erat, in quo quatuor florenorum milliones (vt vocant) annuè ad belli vsum Alenconio numerãdos, certamque illorum portionem à singulis prouincijs singulis mensibus repręsentandam esse decreuerunt.

Endouiã capi Gallus.

Galli nuper Duinkerkam appulsi, Brugas indè in ditionem V vasceam venére, quorum ductores Bironius, Lauallius, Andelotius, & Admiralij Colignij filius. Asserebant se à Franciæ Rege missos, vt Alenconio Belgiũ contra Hispaniæ Regem tueantur. Proinde cùm Rex tantas expensas fecerit, in hoc exercitu colligendo, & maiores multò facturus sit, in bello grauissimo hoc prosequendo, iustum esse, vt Belgæ sese coronę regnoque Francico condonent. Quod tamen in pacto, cum Alenconio inito, erat apertè exceptum. Idem Alenconius, bìs ad regale conuiuium Legatis Ordinum vocatis, proposuit: petijtque vt, licèt ipse sinè prole moreretur, regno tamen Frãcico Belgium semper maneret annexum. Sed cùm videret nonnullas prouincias, vrbesque minùs in hoc propẽsas, quod persuasionibus non posset, vi tentandum, aut astu, existimauit. Eum in finem ex oppidis antiqua Belgarum præsidia paulatìm euocauit, Gallosque suos iterùm introduxit. Id nuper Duinkerkæ, id Teneremundæ, alijsque in locis fecerat, sperans se hoc modo per prouincias imperium consecuturum.

Galli Belgium coronæ Gallicæ connecti cupiũt.

Venit & hoc tempore Antuerpiam Turcarum legatio magnifica, quæ de erigendo ibidèm mercium suarum emporio tractauit. Octodecim mercatores Turcicos ibì perpetuò fore, merces per mare Ligusticum Massiliam, indè terra Burdegalam, & Burdegala per Oceanum Antuerpi-

Legatio Turcica Antuerpiam venit.

uerpi-

1583 uerpiam aduehendas, pollicebatur. Ex diuersis locis etiàm scriptum est, Galliæ Regem Imperatoris Turcici animum solicitare, & petere, vt vere nouo instructissimam in Regem Hispaniæ classem immittat: se deincèps Turcis iter in Belgium aperturum. Legatos Turcicos non esse mercatores, aut mercatorum caussam promotum venisse, sed exploratores esse, & sub mercimoniorum pacto, insidias clàm strui, palàm querebantur.

Legatio Protestantium Principum ad Colonienses.

Intereà Ioannes Palatinus Dux Bipontinus, Bonnam primùm, deindè quinquaginta equitibus, legatisque Ludouici, Casimiri, & Richardi Palatinorum comitatus, Coloniam venit, legationem suo, aliorumque Protestantium nomine, qui nuper ex comitijs Augustanis apud Senatum pro libertate Religionis intercesserant, obiturus. Qui cùm à certis è Magistratu nominatis audiretur, principiò conquestus est, Principes nihil responsi ad literas suas à Senatu accepisse: Sed & posteà ad illos perlatum esse, in suæ religionis socios a Senatu varias pœnas & mulctas institui: eorum religionem hîc explodi, & exosam contemptìm haberi: illius exercitium interdici: qui illam profitentur, è Senatu eijci; aut viam, nè ad illum assumi possint, ipsis præcludi. Hæc Principes ægrè ferre: non hæc tempora tantam seueritatem ferre: non diffidentiam in vrbibus, sed maiora amicitiæ vincula requiri. Orare igitur se Magistratum, ad Principum postulata respondeat: rigida illa statuta Protestantibus supplicia tollat: captiuos dimittat: eos in Senatum quoquè recipiat: ijs protestationes, petitiones, & appellationes liberas permittat: duo aut plura templa, ad suam in ijs Religionem exercendum, condonet. Hæc si facere Senatus recusauerit, Principum gratiam amissurum: sin omnia lubens concesserit, beneuolentiam & amicitiam eorum Colonienses arctissimam habituros.

Respōsum Senatûs Colon. ad Protestantium postulata.

ANNO 1583. postridiè Calend. Ian. Senatus Coloniensis ad postulata Bipontini respondit: atque initiò sese purgat, quòd literis è comitijs Augustanis nuper missis non absolutè responderat. Causam, ait, fuisse quòd priusquàm id commodè fieri potuisset, iam plerique Principes abijssent. Sed necdum se certi quid ad postulata illorum Principum statuere posse. cùm enim communis Catholicorum causa sit, velle se priùs eam

cum

cum Cæsare & Catholicis Principibus, Ordinibusq; Imperij communicare. id Protestantes semper fecisse, & adhuc facere, ex præsenti legatione compertum esse. Sperare se interim Principes, quorum authoritate legati venerunt, nō fore in aliena Rep. curiosos, nec alienam Remp. ad suam Religionem inuitam compulsuros, nec deniquè eius subditos, Magistratu repugnante, in suā tutelā suscepturos: cùm duo hęc posteriora in Imperij cōstitutionib. disertè prohibeātur. Postridie Bipontinus per Oratorem suum coram Senatûs legatis (neque enim in pleno Senatûs consessu, in hac Rep. Principes audiuntur) ad præcedentia infert: Se postulata sua, non tantùm huius anni Magistratui, sed & præcedentis, & 44. insupèr viris, ad grauiora negocia conuocari solitis, discutienda proposuisse. Sed tam exiguo tempore, intercurrente etiàm festo, maturè illa discuti, suo iudicio, non potuisse. Petere itaque, vt quod factum non esset, secundò fieret: absolutam & sufficientem responsionem ab ijs expectari posse, nec opùs esse, ad Cæsarem & Catholicos Principes recurrere. Sed nec tam simplex Senatûs responsum, quale Senatus dederat, Principibus suis satisfacere posse. Deindè grauitèr sibi accidisse, ait, quòd Senatus in sua responsione tantoperè vrgeret Imperij constitutionē, de alterius Ordinis subditis in suam tutelam nō recipiendis. Dolere sibi, quòd Senatus in suspicionē venisset, miseros subditos, sub intercessione, Principū exacerbationem contra Magistratum suum machinari. Potiùs cogitare debuisse, sese non hæreditariū esse Magistratū, sed a subditis electum, omnemq; suū honorem & authoritatē à subditis pendere: Nulliq; in Imperio licitū quenquam Augustanę Religionis causa persequi. Petere itaque se, vt Senatus rigida illa & seuera placita, Augustanę Cōfessionis socijs statuta, tollat: liberum exercitiū admittat: liberamq; concionatorum Catholicorum linguā compescat, nè populum in Protestantiū necem atque carnificinā incitare pergāt. Hæc Bipontinus. Sed Senatus, singulis iterùm exactissimè ponderatis, respondit: sese priori suæ responsioni insistere, nec quidquam aliud modò inuenisse, quod illi cupiat adiectum. Videns Bipontinus sese tam magnifica legatione nihil efficere posse, Colonia Bonnam, atque indè ad suos reuersus est.

Alenconius, iuxta institutionem Auraici, sese ex pędagogia Ordinum Belgicorū expedire, & prouinciarum Dominū se constituere nimis immaturè volens, quatuor Helue-

1583

Replicatio Bipontini.

Alenconiu Antuerpiam suo

1582 Heluetiorum, & septem Frācorum millia, equites etiàm mille quingentos, præter Scotos & Anglos, præclara auxilij specie, ad Antuerpiensium suburbia euocauit. Habebat autē sexcentos circitèr domesticos, tam scelere, quàm genere nobiles, ad omnia flagitia paratos. Fingens itaq; sese in Parmensem expeditionem suscipere velle, exercitum hūc recensere, & lustrare se debere, simulauit. Septimo itaque Ianuarij, inter horam duodecimā & primam, cùm omnes prandérent, vrbe (vt putabatur) egressurus, ad portam D. Iacobi trecentos equites Francos sub vestibus armatos præmittit. Hi in porta atque ponte duobus ordinibus instructi consistunt, & Principem suum præstolantur. Aduenìens Alenconius, cùm pontē per vtrinquè dispositos equites transîsset, pileo suo tam his equitibus, quàm exercitui, qui in proximis agris erat, signum dedit, de vrbe inuadenda. Equites portæ præsidium actutùm occidunt, portam cum duobus propugnaculis inuadunt, tormenta in vrbem conuertunt, vno disploso exercitui reliquo, vt acceleret, captam enim esse vrbem, significant, & ad duas proximas portas, Rubram scilicet, & Georgianam, excurrunt, spe etiàm illas occupandi. Cæterùm cùm consilio Senatûs, propter suspicionem, præsidium esset geminatum, Galli ab oppidanis reiecti, ad socios recurrunt. & tribus locis vrbem aggressi, ad meditullium sese diffundunt. Classico è turribus dato, ciues ad arma concurrunt, plateas obiectis ferreis catenis claudunt; in irrumpentes milites, qui ad vrbem festinabant, maioribus tormentis pilas frequentissimas intorquent, & minorum sclopetorum grandinem è fenestris, in eos qui in vrbe erant, diffundunt, magnamque stragem Gallorum, tam in vrbe, quàm forìs edūt: donèc tandèm mille ducentis peditibus, & ducētis quinquaginta equitibus amissis, multis etiàm è ciuibus desideratis, Alenconiani, fugientes sese in tutum receperunt. Ità lętus ille anni prioris ingressus, in tristissimum, turpissimumque exitum est commutatus: didiceruntque suo malo stolidi illi homines, quid sit, clemente & legitimo Principe repudiato, Tyrannum & hostem patriæ acceptare.

imperio vi subijcere conatur.

Galli Antuerpiæ cæduntur.

Senatus Coloniensis vt aliquid ad intercessionem Bipontini facere videretur, captiuos, qui libellum supplicem anno superiori obtulerant, liberos dimisit, cum interdictione, quòd in posterum se ab omnibus illicitis conuenticulis atque concionibus abstinerent, Senatusconsultis obedirent, nec captiuitatem vindicarent.

Senatus Colon. captiuos dimittit.

Frede-

Fredericus interim Saxo Lovvenburgius, è Telonio Berkensi non contemnendam pecuniæ summam nomine Capituli intercepit, & Capituli creditoribus secundùm debita distribuit: quod quidem facere Gebhardus debuisset, sed iamdudùm non fecisse querebantur. Paulò pòst etiàm idem Dux Fredericus actuarium nauigium, auena, panno, & annona plenum, Bonnam subuehendum capit, & quidquid in eo erat, in arcem Zontinam exponi iussit. 1583

Erant hæc belli futuri initia, quæ Gebhardo plurimùm incommodabant: magìs verò illud, quòd Alenconio, cui confœderatus esse certò credebatur, Antuerpiensis illa pugna malè successisset. quarè ad Principes Imperij Saxonem, Palatinum, & Brandeburgensem recurrens, opem eorum & auxilium implorauit. Illi, vel quòd causæ Archiepiscopi diffiderent, vel quòd temerè opes suas profundere nollent, auxiliares quidem copias non misêrunt, sed intercessionis literas ad Imperatorem scripsére, negociumque religionis à Gebhardo susceptæ egerunt: tantum Augustanæ Confessioni condonandum esse existimantes. Palatinus quoquè Electoribus Moguntino & Treuirēsi iustitiam causæ Truchsesianæ literis commendauit. Cæsar interìm secundam legationem decreuit, quam Iacobo Curtio, viro literato consultoque, & Mathematico insigni, dedit perferendam. Qui cùm coram Gebhardo, quæ in mandatis habebat, perorâsset, & responsum expectaret, Gebhardus quasi Cæsaris mandata illudens, statìm publico edicto per Diœcesin Religionis libertatem promulgauit. Nè autem hoc temerè fecisse videretur, anteà libellum supplicem componi, & à quibusdam Nobilibus ad nouitatem propensioribus subsignari fecerat, quo libertas ista petebatur. Indè conditiones de Bonna munienda proponit, & tandèm Legato Cæsareo respondet, sese purgans, acta consiliaque sua defendens, & plenam illorum rationem, sese in futuris comitijs redditurum promittens.

Truchsesius opem Protestātiū Principum implorat.

Secunda Cæsaris ad Truchs. legatio.

Gebhard' Archiepis. libertatē Religionis per Diœcesin promulgari facit.

Sed & Alenconius, cùm non minùs in fœdus & iuramentum suum, quàm Gebhardus peccâsset, literis quoquè se Antuerpiensibus purgauit: facinusque suū quàm maximè potuit, mitigauit, se, suaque omnia Ordinibus deferens, eosque ad amicam reconciliationem sæpiùs inuitans. Sed vulnus adhuc recens, huiusmodi scriptis recrudescebat. Non ignorans hoc Parmensis, Tubicinem cum literis ad Senatum, Tribunos populi, & Optimates

Alenconius gratiā Antuerpiensiū ambit.

1582 Antuerpienses misit, pacem eis offerens. Qui cùm ad portas venisset, obuolutis velo oculis introductus est, multis id indignè ferentibus, pacemque & salutem Regis festiua voce acclamantibus. Idem & alijs quibusdam in locis actum: atque initiò spes aliqua pacis affulgebat. Sed paulò pòst, rebellium quorundam consilio, publicis edictis cautum est, nè quis eorum, qui sub vltimo fœdere erant, de pace cum Rege ineunda faceret mentionem, neque literæ Parmensis ampliùs ab vlla confœderatarum vrbium acciperentur.

Parmēsis Antuerpienses ad pacem sollicitat.

Cōuentus Coloniensis.

Capitulum Coloniense omnes Ordines Diœceseos in 28. Ianuarij diem euocauerat, vt de matrimonio Archiepiscopi, de eius administratione, edictis, libertate Religionis, alijsque nonnullis eum concernentibus, sententiæ rogarentur. Venerunt ad hunc conuentum multi Comites, Nobiles, Cæsaris, Regis Hispaniarum, & Principum Imperij oppidorumque Diœceseos legati. Cumque propositis controuersijs primo & secūdo die variè disputatum esset, & Diœceseos Ordines, Legati Cæsaris, Regis, Ducis Cliuensis, aliorumque Principum à Capitulo contra Archiepiscopum starent: Bipontinus verò, qui iam secundò Coloniam venerat, Alpensis seu Nuenarij legatus, (ipse enim salutem suam Coloniensibus credere non audebat) Solmensis, Vvinnebergius & Kriechingius Canonici, pro Gebhardo militarent: Tertiò tandem die in verba pacis Religioni Augustæ Vindelicorum datæ, conclusum est. Sunt autem ea hæc: *Si quis Archiepiscopus, Episcopus, Antistes, aut alius Ordinis Ecclesiastici, à Religione veteri deficiat: is continuò discedat ab Episcopatu suo, Præfectura, Beneficio, simul omnibus etiàm fructibus, quos indè percepit: & Collegio, siue ijs ad quos ea res iure vel consuetudine pertinet, liceat, & integrum sit, in eius locum eligere, vel constituere alium.* Prætereà omnia Truchsesij acta, constitutionibus Diœceseos, vnanimi consensu Ordinū anno 1550. conceptis, & anno deindè 1564. confirmatis repugnare: ideoque Archiepiscopum seipsum inutilem suo muneri reddidisse; sedem vacare, & alium Diœceten eligendum esse. Ad hoc Legati Cęsaris omnem operam suam pollicebantur. Henricus Lovvenburgiæ Dux, Bremensis Episcopus, protestatione, quòd in hanc definitionem non consentiret, interposita, discessit. Frater eius Fredericus confestìm ex mandato Collegij, contractis aliquot militibus, Cæsaris Insulam tanta celeritate cepit, vt somnium

Vide Sleidanū lib 26.

Cæsaris vverda capitur.

um

um esse putaretur; multique adhuc classicum datum esse dubitarent. 1583

Calendis Februarij Archiepiscopus, intellecto Collegij conclusione, Archiuum Bonnense, in quo omnia diplomata, literæ, atque instrumenta publica Diœceseos seruabantur, spoliat. quorum maiorem partem Nuenarius secundo Rheno secum abstulit. Gebhardus ipse postridiè, publicè, per Ministrum hæreticum, Agneti suæ infausto matrimonij vinculo iunctus est. acceptoque de victoria Ducis Frederici nuncio, cum Bipontino, relicto Carolo fratre Bonnæ præfecto, Dillenburgum profugit. Nuenarius verò Berkam ad Rhenum oppidum frustrà tentat, & Hontselarius Truchsesij aulicus, Linnã capit.

Truchsesij turpe facinus.

Truchsesij nuptiæ.

Intereà Angliæ Regina legatos in Belgiũ mittit, qui Ordinibus ostendunt, quàm necessariũ sit, vt iniuriarum Alenconij obliti Belgę, cum eodem iterùm conueniant, initumq; semel fœdus, etsi violatũ, resarciant. Rex quoq; Galliarũ Antuerpiensibus scribit, factũ fratris excusat, iuuenili ętati, seditiosis militibus, inconsultoq; eius concilio adscribit: militarẽ seditionẽ nominat, atque mollissimis verbis, quantũ potest, facinus extenuat: petitque, vt fratri reconcilientur, omnẽ vicissìm illis gratiã, beneuolentiam, opemq; promittens. Auraicus quoquè omni qua poterat diligentia, vt diffidentes iterùm coalescerent, laborauit. quotquot pacẽ oderant, cum illo consentiebant. Sed Antuerpienses, qui iniuria Gallorum erant lacessiti, & quotquot tranquillitatem, pacemque amabant, quiduis potiùs agẽdum patiendumque, quàm cum Gallo iterùm paciscendum, aiebant. Interìm quia Galli aliquot adhuc ciuitates occupabant, nè eas malè mulctarent, conuentum est cum Alenconio; Antuerpienses captiuos Gallos restituerent, & Galli, excepta Duinkerka, Ordinum militi ciuitates istas restituerent. Alenconius verò cum maiori præsidio Duinkerkam profectus, ibidèm mansit, Belgarum mitiores animos expectans.

Angliæ Regina et Auraicus laborant vt Belgæ Alenconio reconcilientur.

Sub hoc tempus quidam Cornelius de Hooch, videns Regem Hispaniarum à Belgis repudiatum, Alenconium quoquè reiectum, sese filium Caroli V. inuictissimi Cæsaris esse, populo venditauit: multasque, & eas prima fronte verisimiles, adducebat coniecturas, quibus id probare volebat. Multos habebat, & præcipuè ex Anabaptistarum secta, qui ei credebant, eumq; sectabantur. Diuulgauit passim hac de re libellos, quibus etiam pro-

Caroli V. filiũ se esse quidam mentitur.

1583 mittebat, se Belgas ab iniustis atq; immoderatis istis exactionibus liberaturum, nouamq; Reip. formam compositurum. Grata hæc erant populo, multisque per Hollandiam his rebus innotuit. Habitabat Roterodami, vbi nobilis cuiusdam filiam duxerat, quæ nunc quartam prolem vtero gerebat. Res tandèm venit ad concilium Hollandiæ: vocatus à iudicibus & examinatus, cùm constantissimè affirmaret se Caroli V. esse filiũ, captus est, & agnitis eius parentibus, mense Martio in Haga Comitis capite plectitur, & in quatuor partes dissectus, è totidem portarum fastigijs suspensus est.

Dũ Truchsesiani singula oppidula, aut aperta vi, aut insidijs tẽtarent; ipse etiàm Truchsesius Gebhardus ad omnes penè Germaniæ Principes cursitabat, opẽ implorãs. Collegiũ verò Coloniense auxiliũ Regis Hispaniarum, sæpiùs oblatũ, tandèm aduocat: & copias aliquot, Comite Arẽbergio ductore, in Diœceseos limites inducit. Dux Fredericus intereà Leicheniũ, & Bruelam Archiepiscoporum sedem, cepit, & in fidem Capituli redegit. Gebhardus, cùm neque militem, neque pecuniam ab Imperij Principibus impetrare posset, querelas suas apud eos instituit, asserens: Capitulum Imperij statuta violare, quòd externum militem in Imperij fines vocâsset. Accepêre has querelas Principes, & ad Imperatorem scribunt, seriò illũ admonentes, vt auxilia, Collegio Coloniensi à Principe Parmensi missa, statìm limitibus Imperij exire iubeat: esse enim externa, quibus prohibitũ est Imperiũ, multis eiusdem constitutionibus anteactis, lacessere vel in illud introire: nec extra periculum aliorũ Principum esse, nisì cõfestìm dimittantur. Imperator legatũ ad Parmensem misit, qui eũ moneret, nè quid hostilitèr in Imperio per suos moliatur, nè maiora indè incõmoda emanarent. Hac legatione non cõtentus Palatinus, ipse quoquè legatum cum literis ad Arenbergiũ misit, cum mandatis, vt milites suos abduceret, Imperijq; agros relinqueret. Arenbergius ei disertè respondit: Milites Regis Catholici nullis statutis Imperio prohibitos esse. Nõ enim esse Regem peregrinum aut externum, sed Imperij membrum; neq; infimum, sed ex primis. Addunt nonnulli, tantum Regem tributi ad bellum Turcicũ, quantum vix alij duo simul Principes Imperij, pendere: Capitulo non vetitum, sed licitum esse, domum Burgundicam, vt vicinam, & à seculis sociam amicamque, inuocare. Gebhardum potius criminandũ, qui Alenconio confœderatus, Gallos,

Capituli Colon. victoria.

Lis de externo milite in Imperium admisso.

Respõsum Comitis Arenbergij.

Gallos, Anglos, Scotos, aliosque externos in Imperij prouincias introduxit. 1583

Intereà Truchsesiani superiorē Diœceseos oram vastant, Lintioq; & Antennaco insidiātur. Antennacenses verò Guilielmū Rab ductorē, & aliquot eius milites occiderunt, Salentinoq; Isenburgico (à Collegio rogato, vt interregni tempore defensionem Diœcesєos susciperet) iurârunt, sese in fide Capituli permansuros. Decimo deindè Martij Illustrissimus Dux Bauariæ Ernestus, Eburonum Episcopus, diù expectatus Coloniā venit. Quem statim Casimirus Comes Palatinus, per literas monet, nè Archiepiscopatum Coloniensem ambiat: Gebhardum enim legitimum esse & manere Archiepiscopum: si quis eum loco mouere velit, contra hunc sese defensionem Gebhardi sumpturum.

Ernestus Dux Bauariæ Coloniā venit.

Gebhardus intereà Arensbergę Vvestphaliæ oppido conuentum agebat, in quo Apologiā suam exhibuit, cuius fuco ità oculos Vvestphalorū perstrinxit, vt plerosq; in suam sententiam pertraxerit, & in matrimonium suum, libertatemq; Religionis, reclamātibus Comitę Eberardo Solmensi Satrapa generali, Cōmendatore Reckio, Furstēburgero & Haetsfeldio Satrapis in Bilstein & Balue, Iohanne Drost, Cleinsorgio Licētiato Consiliario, & quorundam oppidorū legatis, consęnserint: scripserintque Capitulo, se ob Augustanā Confessionem Archiepiscopum deserere non posse. Statìm multis in locis Vvestphaliæ monasteria & templa spoliata, ecclesiastici capti & mulctati, imagines fractæ, sacramenta conculcata, omniaque sacra direpta sunt & euersa. Concionatores nouelli mox introducuntur, magnique tumultus, præsertìm Vverlæ, ob religionem excitantur. de quibus egimus alio libello.

Cōuentus Arensbergicus.

Dum ità in Vvestphalia tumultuantur, Dux Fredericus in inferiori Diœcesi arcem Hulcraet per aliquot dies oppugnauit, & tandèm aquis per incilia, colliquiasque aliò deriuatis, ruinisque stratis, 16. Martij expugnauit. Truchsesiani duce Nuenario vicissìm Berka potiuntur.

Hulcraet capitur.

Cæsar Gebhardi pręposteros conatus audiēs, tertiam ad eū legationem misit, quam D. Iohannes Preinerus, Baro in Stubin, obiuit: eadem quę anteà proponens. Sed non potuit ille ad saniorē mentē reuocari. Expectabatur quotidiè Andreas, Cardinalis Austriacus, Legatus Apostolicus, qui authoritate Pontificis Gebhardum, si resipiscere

Tertia Cæsaris ad Truchs. legatio.

 nollet,

1583 nollet, tanquàm putridum Ecclesiæ membrum resecaret atque sede sua exturbaret. Sed quia per ditiones Casimiri transeundum ei erat, cùm ab illo saluum conductum (pro more) peteret, Casimirus hunc Cardinali negauit, & aulicos nonnullos ab eo præmissos malè mulctauit. Id indignè ferens Imperator, minaces literas Casimiro scribit, mandans ei seriò, nè exercitum pro defensione Truchesij conscribat, neve publica itinera Principibus, aut Principum legatis, præcludat.

Casimirus Cardinali Austriaco transitum negat.

Cõuentus Vvormatiensis.

Vvernerus Rifferscheittius Comes Salmensis militem pro Capitulo colligebat. quo tempore Protestantes Vvormatiæ conuentum indixerant, vt de rebus Truchsesij certi aliquid definirent. Miserunt eò literas Canonici, sed à Casimirianis illæ in Frankendael intercipiuntur. Determinatum autem est in hoc conuentu, Gebhardo in vsum belli, infra tres septimanas, octo mensium stipendia, partìm Magdeburgi, partìm Francofurti numeranda. Post hanc determinationem, è vestigio Casimirus, volens Collegium Coloniense amicè admonuisse videri, re vera literis bellum illi denunciauit.

Truchsesius à Pontifice excommunicatur.

Sed Pontifex Rom. intelligens nullam de Truchsesij emendatione spem reliquam esse, in publico Cardinalium consessu, primo die Aprilis, secundùm nouum scribendi modum, lata in eum excõmunicationis sententia, tanquàm emortuum membrum ab Ecclesia amputauit. Quod dum Romæ fit, in Vvestphalia Engelbertus Lypius, supremus Gebhardi Mensor, Vestam cum oppido Reckelinckhusensi Capitulo ademit: eodemque tempore Dux Fredericus Linnam, oppidulum in inferiori Diœcesi, Capitulo recuperauit. Paulò pòst Gebhardus Casimiro, qui equites peditesque pro illo colligebat, vt de solutione certum illum redderet, Diœcesin oppignorauit.

Cæsaris ad Electorum Protestantiũ legationẽ responsum

Cæsar postquàm intellexisset Gebhardũ à Pontifice è communione fidelium reiectum, legatis Protestantium, qui in aula sua Presburgi, mandato Principum suorum hærebant, iubet nunciari: Se hactenùs laborâsse, vt controuersiam inter Collegium & Archiepiscopum Coloniensem exortam sopiret: sed parùm proficere potuisse. Herì verò se intellexisse, Gebhardum à Pontifice Romano excommunicatũ, & sede deiectum esse: omnia itaque acta eius esse irrita, nec Gebhardum ampliùs ad Cæsaris Tribunal pertinere. Nihilominùs vt bellum impe-

impediatur, sibi consultum videri comitia Principum fieri. sese id Ecclesiasticis Electoribus quoquè scripsisse, eorumq́ue sententiam expectare. Quantum ad querelas Principum de milite externo in Imperium intromisso, se iamdudùm Parmensi, vt eos reuocaret, mandâsse, & secundò iam mandaturum. Petere vicissìm, vt Electores seculares Gebhardi quoquè insolentiam castigent, eumq́ue in ordinem redigant. 1588

Dum hæc in Germania geruntur, Mansfeldius Comes Endouiam obsidione premebat. erant in oppido hoc octingenti præsidiarij, qui agrum Buscoducensem plurimùm infestabant. Sed subsidio tormentarioq; puluere tandèm destituti, decimoquarto Aprilis deditionem fecerunt. *Endouia recuperatur.*

Cardinalis Austriacus Andreas cùm à Casimiro impediretur, quo minùs Coloniam peruenire posset, missus est eius loco Iohannes Franciscus, Episcopus Vercellensis, qui sententiam de excommunicatione Gebhardi attulit, & cætera quæ in mandatis habebat, grauitèr & summa cum laude expediuit. Confederant hisce diebus in Lotharingia atque Diœcesi Treuirensi Galli aliquot, qui (vt constans fama erat) Gebhardo in subsidium ab Alenconio mittebantur: sed quia maximas prædas agebant, agrosq́ue latè vastabant, à Lotharingo cęsi sunt: quiq́ue viui in manus illius venerunt, hos suspendio necari iussit. *Episcopus Vercellarum Coloniam venit.*

Vvouda castrum est in Belgio, non procùl à Montibus ad Zomam situm, egregieq́ue munitum. Erat in eo præsidium Regis Hisp. Itali nimirum 120. & 150. coloni. Illud hoc tempore ab Ordinum militibus oppugnabatur. strataq́ue exigua ruina, præfectus arcem hostibus, non sinè suspicione proditionis, condonauit. *Vvouda capitur ab Ordinibus.*

Non diù post Mansfeldius Comes Diesthemium & Sichemium recuperauit. Capta Vvouda, dum Galli, Angli, Scoti, & Belgæ adhuc coniuncti nouam expeditionem meditantur; Parmensis cum parte exercitûs aduolat, captaq́ue pugnandi opportunitate eos in Rosendael adoritur, cæditq́ue: & ad internecionem totum exercitum deleuisset, nisi quidam beneficio fluxûs maris euasissent. Periêre hac pugna Ordinum milites mille quingenti, tormentaq́ue omnia, atque impedimenta capta sunt.

Excommunicato & à Capitulo exauctorato Gebhardo, deiectis de more baculis, annos eius administrationis

1583 designantibus, Ernestus Bauariæ Dux Consules, Quæstores, Consulares duos, & Syndicos vrbis Coloniensis ad magnificum conuiuium vocauit, atque inter epulas Collegij sui nomine illis exposuit, quæ de abiectione Archiepiscopi acta erant; statutumque esse, nouum Archiepiscopum eligendum. Petere itaque à Senatu, vt hanc electionem antiquo more armatis suis ciuibus & condecorare, & defendere dignetur: vtque, si qui seditiosiores sint, eos ab omni petulantia velit coërcere. Consules, cæterique, se id postridiè in Senatûs consessu proposituros receperunt. quod cùm factum esset, sinè vlla contradictione promissum est. Euocantur intereà Canonici omnes, ad quos ius eligendi pertinebat. Gebhardus verò & literis, & legationibus quibuscunque potuit, electionem impedire conabatur. quod & Electores nonnulli apud Cæsarem, Bipontinus verò, Casimirus, Nuenarius & Carolus Truchsesius apud Senatum facere frustrà studuerunt.

Consiliũ de nouo Archiepisc. Colon. eligendo.

Aderat iam Electioni decretus dies, Maij scilicet 23. Instituta erat oratio ad Deum quadraginta horarum continua, ad optimam & tranquillam electionem impetrandam. & certè preces suorum audiuit Omnipotens. Nam ipsa quadragesima hora, electio, qualis ab omnibus pijs Catholicis sperabatur, euenit. Nam post solenne sacrum, Canonici electuri ad conclauę venientes, peractis ijs quæ de more fieri consueuerunt, vnanimi consensu Illustrissimum Ducem Bauariæ Ernestum, Leodiensium Episcopum, elegerunt. Mox Episcopus Vercellẽsis Canonicos aliquot Illustres, & pòst Præpositum Comitem à Vvitgenstein, hæreseos suspectos, & à Truchsesio stantes, ad tribunal suũ citauit: cumque non comparerent tempore statuto, eos authoritate Apostolica ex albo Ecclesiasticorum expunxit, excõmunicauit, & fructibus ecclesiasticis priuauit. Ludouicus Palatinus, postquàm intellexisset electum esse Ernestum Coloniensem Archiepiscopum, ægerrimè hoc tulit, & per literas cum Cæsare hac de re expostulauit.

Ernestus Bauariæ Dux Archiepisc. Colon. eligitur.

Alenconius cùm nullã firmam ac stabilẽ cum Belgis pacẽ inire se posse animaduerteret, collectis vasis, relicto pallio & pileo cũ ipso Ducatu, relictis tot, tamq; insignibus titulis, cum Gallis suis mẽse Iunio in Galliã reuersus est. De cuius discessu cùm certior factus esset Illustriss. Dux Parmensis, collecto exercitu Duinkerkam vrbem Flandriæ maritimam, munitam & insigni portu nobilem,

Alẽconius Belgiũ relinquit.

lem, obſedit, atque breuì in tantas anguſtias redegit, vt ſe in fidem Regis Hiſp. dedere compelleretur. Poſt cuius deditionem Marchio de Robaix D. Vvinoci montem obſedit, & in deditionem accepit. Auraicus contrà claſſem parat, quæ mare contra regios, illud infeſtantes, tueretur: quo tempore Vveſterloo, munitiſſima Campiniæ arx, diù à Comite Mansfeldio oppugnata, in poteſtatem Regis Hiſp. venit.

1583

Duinkerka, Vvinoci mõs, & Vveſterlo capiuntur.

Segurius Pardilianus Regis Nauarri Conſiliarius, & Legatus, cùm annis ſuperioribus in Belgio eſſet, delirum quẽdam prophetam Caluinianum, nomine Brocardum Pedemontanum, vehementer colebat. eius dicta non alitèr quàm oracula (quæ tamen ab omnibus Synodis Caluinianis reijciebantur) obſeruabat. Is Pardiliano perſuadet, ſe teſtimonijs ſacræ Scripturæ poſſe conuincere, Papam Rom. breuì à Principe quodam Hugonotarum ſede exturbandum, eundemque Principem caput concordiæ Chriſtianæ futurum. Pardilianus hæc de ſuo Rege vaticinari ratus, non deſtitit Nauarrum commouere, vt Legatos per Galliam, Angliam, Belgiumque mitteret, qui Principes ad confœderationem contra Pontificem Rom. ineundam monerent. Quas legationes dum obiret Pardilianus, exorta eſt illa quorundam Principum Germaniæ cum Truchſeſio conſpiratio. Ad hos itaque, & ad Truchſeſium, eundem ſuum Legatum miſit: vt expoſitis perſecutionibus, quas in Hiſpania, Italia, Anglia, Scotia, Belgio, Heluetia, Suecia, ipſaque Germania patiuntur, qui noua fidei dogmata ſectantur; Principes ad concordiam fidei, & fœdus, ſecum & cum Regina Angliæ, Regeque Daniæ faciendum, hortaretur: ante omnia, vt Synodum inſtituant, ad quam Miniſtri tam Caluiniani, quàm Luterani coëant, & controuerſias (quas nullas, aut exiguas in eorum opinionibus eſſe dicit Nauarrus) componant, tollantque: vt nec opibus, nec vitæ parcant, ad reſiſtendum Pontifici Rom. Truchſeſiumque non deſerant. Pollicetur vicisſim Nauarrus, ſe nec regno, nec opibus, nec ornamẽtis, nec vitæ ipſi parcere velle: ſed liberalitèr hæc omnia pro Religionis ſuæ defenſione profundere decreuiſſe. Pardilianus per omnem Germaniam cum hac legatione curſitauit. Principes autem eam contempſerunt, tranquillitatem patriæ nouis factionibus perturbare nolentes. De tota hac legatione, deq; Germanorum reſponſione, prodijt nuper libellus, qui Caluinianũ Incendium intitulatur.

Regis Nauarri legationes pro defenſione Caluiniſmi.

1583 Eodem ferè tēpore Poloniæ Rex ſuam ex ſorore nepotem Iohanni Zamoſcio, magno Poloniæ Cancellario, nuptui dedit. quę res ipſi Cancellario magnā apud quoſdam proceres Regni peperit inuidiam. Nuptię dum celebrantur, Rigæ comitia habentur, de ſtatu Liuoniæ reformando. Præfecerat his comitijs Rex Georgiū Radzevvilum Cardinalem, & Liuoniæ Gubernatorem. Sed quia Rex poſtulabat quorundam nobilium arcium demolitionem, aliaq́ue nonnulla incolis minùs grata, nihil his comitijs ſingulare actū eſt, niſi quod Thaubius & Crauſius Barones duo proditionis accuſati ſunt: qui dum ſeſe defendunt, dumq́ue cauſa vltrò citroque ventilatur, diſceſſum eſt.

Magni Poloniæ Cācellarij nuptiæ.

Conuētus Rigenſis.

Moritur intereà Magnus Dux, frater Regis Daniæ, qui ante 24. annos pacto quodam Diœceſin Oezeliam & Churlandiam occupârat, & quorundam hominum imposturis ſeſe Moſcouiæ Duci magno ſubiecerat. Is ante mortem à Moſco deficiens, Poloni partes ſequebatur, in cuius fide & hoc tempore mortuus eſt. Poſt illius obitum Diœceſani Piltenſes Ioannem Beherenium protectorem elegerunt, eumq́ue ad Regem Daniæ legârunt, vt fratris mortem nunciaret, Regiq́ue ſupplicaret, vt prouinciam illam in ſuam protectionem acceptet. Beherenius in aula moram aliquam faciens, quotidiè fertilitatem prouinciæ, diuitias, prouentusq́ue iactitabat, vt Regem faceret ad iſtam ſuſcipiendam alacriorem. Daniæ Rex Legatum dimiſit, eiq́ue tormenta, puluerem, aliumq́ue apparatum bellicum, ad defenſionem neceſſarium, dedit. Sed Cardinalis, cuius anteà fecimus mentionem, collecto milite miſit, qui caſtra Magni Ducis Karkum, Ermeſum, Helmuthium, & Ruyenum occupârunt. Sed & alios miſit, qui in Poloniæ Regis fidem Churlandiam acciperent. Poſtquàm verò ad Piltenſes ventum eſt, ij Polono iurare noluerunt, dicentes, ſeſe poſt Magni mortem Regi Daniæ ſacramento obligatos eſſe: eum ſe repudiare non poſſe, ſed recens adhuc mandatum ab illo accepiſſe, datam fidem nè violarent. Legati hoc reſponſo accepto ad Cardinalem reuerſi ſunt: qui eoſdem, adiunctis etiam Conſiliarijs Churlandiæ Ducis, remiſit, vt Diœceſanis in memoriam reuocarent præterita acta, inter Churlandiæ Ducem, & Ducem Magnum: quibus cautum erat, vt Diœceſis poſt mortem Magni ad Churlandiæ Ducem deuolueretur: hoc Sigiſmundum Auguſtum, hoc Stephanum Battorem, hoc

Ducis Magni mors, & qui eā in Polonia ſubſecuti tumultus.

Cardinalis Magni Ducis arces & oppida inuadit.

Piltenſiū cum Cardinali cōſenſio.

hoc subditos, hoc Magnum ipsum voluisse, Legati ostendunt: petuntque, vt si Piltenses sese immediatè Regi Poloniæ dare nolint, saltèm Churlandiæ Ducem recipiant. Sed quia illi Danum relinquere noluerunt, Legati re infecta reuersi sunt. *1583*

Auraicus cùm diù institisset, vt cum Alenconio Belgæ nouum fœdus inirēt, nec quicquam proficere potuisset, immò hanc ob rem Antuerpiensibus inuisus esset, Vlissingam primùm, deindè in Hollandiam cum omni sua familia profectus est. *Auraicus in Hollādiam fugit.*

Vigesimoquarto die Iunij, Marchio S. Crucis Archithalassus Regis Hispaniarum, mandato Principis sui, cum 98. partim triremibus, partim nauigijs alijs maioribus Vlysbona soluit. Erant in hac classe 8970. milites Hispani, Itali, & Germani: 3820. nautæ, aurati equites 50. qui proprio stipendio militabant: multi etiàm Sacerdotes, qui classiarijs Sacramenta administrarent: Doctores Medici, Chirurgi, & Pharmacopolæ. commeatûs, aquæ dulcis, instrumentorum, apparatusque bellici copia erat instructissima. Mare ingressi, aliquandiù cum ventis ac tempestate luctati sunt. paulò pòst tamen aura propitiori nauigârunt. Marchio duodecim Galeones sub præfecto D. Diego Mediolanensi præmisit, qui tertio Iulij in conspectum Insulæ S. Michaelis venit, & quinto demùm die anchoras ad punctum Delgadæ iecerunt. Vndè paulò pòst soluentes, tandèm vigesimotertio & vigesimoquarto Iulij cum vniuersa classe iuxta S. Sebastiani promontorium, ad insulam Terceræ, quæ vna, eaque maxima est earum, quas Azores vocant, appulsi sunt. Sed quia Antoniani multa propugnacula circunquaquè in littoribus extruxerant, ex ijsque maioribus tormentis triremes, & maximè eam, in qua Marchio vehebatur, impetebant, descensus erat difficilimus. Marchio itaque fecialem, tympanistē & gregarium militem scapha in littus exponi iubet, qui Insulanis, pręsidiarijsque gratiam, indulgentiamque suæ Maiestatis offerrent, deditionemque postularent. Emanuel verò de Silua insulæ Gubernator ab Antonio constitutus, legationem audire noluit, nec quidquam ad literas Marchionis respondere. Intereà regij littora lustrant, conuenientesq; noctu tribuni & militiæ præfecti, in medium consulunt, quid agēdum esset. Definitum tandèm, Insulā iuxta ciuitatem, quam incolę Della playam appellant, inuadendā essę. Manè itaque hora tertia, die 26. Iulij *Classis regia ad expugnationē Terceræ profecta.* *Classis ad Terceram appulsa.*

Marchio

1583 Marchio 4500. pedites sub chiliarchis Domini de Figuera, Francisco Boua-Dilla, Augustino Yniguesio, Ioanne Sandeuallio, Comite Ieronymo Ladronio, Lucio Pinatela, Domino Felice Arragonio & Curtio della Mota, in Insulam descendere iussit. Erat autem hac in parte munitissimum propugnaculum, quod à Gallis sub duce Bersino defendebatur. Hoc quia altissimis in rupibus erat situm, aditusque haberet asperrimos, difficilè potuit expugnari. Hispani tamen potiti hac munitione, hostium acies ad mille ferè passus à mari reiecère, vbi moles belli erat. hîc dubio Marte tam diù pugnatum est, vt Marchio coactus sit suis bis nouas copias submittere. Erat æstus ingens, magnaque his in locis aquæ penuria; quod incommodum Hispanos multùm affligebat: donèc tandèm aquæ dulces è nauibus adueherentur, sitimque restinguerent. Circa vesperem Antoniani collectis 600. vaccis, eas impetu quodam in acies Hispanorum immittere, atque ordines turbare voluerunt. at Marchio, nè in vaccas iacularentur, suis prohibuit: iussitque vt longiùs à se inuicèm distantes, vaccis locum darent, & posteà in ordinem redirent. tota itaque die illa velitatum, pugnatumque est: multi ex Hispanis vulnerati, cæsi 70. ex hostibus pluribus vulneratis, ducentis verò occisis. Post occasum solis 1500. Galli sub magno Commendatore D. de Chartres, se mille alijs Gallis, & 9000. Insulanis coniunxère: qui noctem integram regios in acie detinuerunt. Dissidebant inter sese duces Antoniani. Quidam enim cum Emanuele de Silua consulebant hoc die totis viribus pugnandum esse. Dominus verò de Chartres cum Gallis pugnam in sequentem diem differendam suadebant: eò quod decrescente die, nox immineret. Sed & per noctem commeatum bellicumque apparatum in rupes, & angusta montium loca comportandum esse volebat: vt si in prælio succumberent, in montibus aliquandiù viuere possent, donèc ex vicinis locis, aut ex Gallia, noua auxilia subuenirent. Ceciderunt hoc Galli consilio Lusitanorum animi, qui beneficio noctis, relictis signis suis, diffugiunt, & petrosis, auijsq; se locis abdunt. Quæ res cùm Emanueli de Silua innotuisset, fugit & ipse.

Descensus in Insulá.

Pugna Hispanorum cũ Gallis.

Stratagema.

Lusitani sese è prælio subducunt.

Postridiè cùm Dominus de Chartres Emanuelem, aliosque Lusitanos stationes suas deseruisse cognosceret, nec vsquàm reperiri, putans eos ad montes fugisse, eaque loca, ad quæ commeatum portari iusserat, munire, eò cum exercitu contendit. Sed nec illic Lusitanos, nec etiàm com-

àm commeatum inuenit. Hispani intereà fonte aquæ dulcis potiuntur, maioraque hostium tormenta, & oppidum S. Sebastiani occupant. Dispersis & in fugam versis Antonianis, regij ad vrbem Angeræ castrametantur. Stabant in portu 30. Lusitanorum Francorumq; naues, quas vt expugnarēt, Marchio triremes misit. Sed cùm aliquandiù maioribus tormētis eas verberâssent, compertum est defensores in ijs nullos esse. Captæ sunt itaq; naues istæ, multęque merces, & bellicus apparatus omnis, nulla cum Hispanorum iactura. Præda inter milites est distributa. Marchio deindè exercitum Angeram, quæ Insulæ metropolis est, mouet, quo in itinere multi pedites siti extinguebantur. Ciuibus verò Angeranis, præsidiarijsque inter montium prærupta & rupium cauernas sese, relicta vrbe, occultantibus, Marchio nulla vi Angeram capit; apertisque carceribus, multos regis Hisp. amicos & subditos, qui nuper ex Florida venientes, à piratis capti fuerant, & hic detinebantur, liberauit. Marchio victoriam prosequens, confestìm 20. munitiones hostibus extorsit, in quibus omnibus maximam tormentorum, pulueris, aliarumque rerum ad belli vsum necessariarum, copiam inuenit. Post trium dierum direptionem militibus permissam, Marchio edicto publico incolas reuocauit, & ad sua reuerti iussit.

1583

Oppidum S. Sebastiani occupatur, & classis Gallorum capitur.

Angera capitur.

Intereà Galli aliquot cum Petro de Padilla transigere cœperunt: orantes vt cum armis signisque dimitterentur, etiàm tormenta bellica centum ex Francia aducta, secum auferrent: sese deditionem cæterarum munitionum facturos, promittūt. Ostendebant etiā literas Franciæ Regis, eiusque matris, quibus comprobârunt, se vtriusque imperio in Insulā hanc venisse. Cęterùm Marchio conditiones istas reiecit. Tandèm tamen intercessione multorum magnatum, his legibus in gratiam Galli recipiuntur: Arma deponerent, signa regijs traderent, 200. ad triremes damnarentur, cæteri certis nauigijs in Galliā tuti reducerentur. Tertio itaque August. deditione hoc modo facta, à Petro de Padilla ad littus deducti, 18. signa veteranorum tradidêre, armaq; omnia posuêre; & obsides relinquentes, naues conscenderunt, atque in Galliam transportati sunt. Interim Marchio Emanuelem de Silua, pręfectum huius Insulæ, totiusque belli authorem, quæri mandauit: qui tandèm à mancipio quodam Francisco de Bouadilla proditus, in littore arbori innixus, vesteque mercatoris amictus depræhensus est. Habuerat quidem naui-

Conditiones, quibus Galli in fidem recepti.

Emanuel de Silua capitur.

1583 nauiculam paratam, qua vitæ suæ consulturum sese sperabat: sed Insulani ira in eum excandescentes, illam perforárant, atque depresserant. Captus Angeram perductus est, vbì & alij mulctandi tenebantur, atque inter reliquos concionator quidam Hugonoticus, qui confessus est, se ad petitionem Reginæ matris, & D. de Chartres, Dominum Antonium Parisijs hactenùs in ædibus suis hospitio excepisse: se etiàm in Anglia fuisse, cum Antonio de Vega, ad auxilium Reginæ implorandum: illud eam negâsse, permisisse tamen, vt ære suo nauigia, apparatum bellicum, quantum possent, sibi redimerent: Multos in Anglia reperiri Catholicæ Religionis auidissimos: Antonium adhuc 20. Maij Parisijs & Diepæ fuisse, duorum tantum aut trium hominum familiam alere, animamq́ue debere: Se verò 22. Iunij cum 1500. Gallis in hanc Insulam venisse.

Insulam Faiolam occupat Petrus de Toledo.

Dum Marchio Remp. Angeræ format, D. Petrum de Toledo misit cum parte classis, in qua 2500. milites erant, ad occupandum insulam Faiolæ, triginta passuum millibus à Tercera sitam, quæ à 500. Gallis, multisq́ue Insulanis defendebatur. Petrus itaque de Toledo Equitem Lusitanum, cum Gonsalo Pereita, cuius vxor & liberi in Insula habitabant, descendere iubet, deditionem postulaturos. Antonius verò Gudetzius de Sosa Insulæ præfectus, homo superbus, legato alapam impegit, eductoque gladio miserè interfecit. Quod cùm in classe intellectum esset, sexto Augusti milites in terram exponuntur: initiò atrox pugna commissa est. Sed Petro de Toledo nouas copias submittente, Galli in arcem optimè munitam fugerunt. habebat arx quatuor alia propugnacula sibi vicina, quæ cùm Hispani occupâssent, hi qui in arce erant, deditionem iisdem, quibus Tercerenses, conditionibus deditionem fecerunt. Antonius verò Gudetzius in interfecti Legati vindictam suspensus est. Petrus de Toledo, cùm Antonium de Portugallia præfectum Insulæ creâsset, cum reliqua classe ad Insulas S. Georgij, Pici, & Gratiosæ nauigauit, in quas nemine resistente exceptus est: rebusq́ue constitutis, ad Marchionem redijt, à quo die Augusti octauo magno cum triumpho receptus est.

Cæteræ insulæ recuperantur.

Iudici deindè classis mandatum est, vt proditorum, piratarumq́ue captorum causas cognosceret, & sententiam in eos pronunciaret. Iudex examinatis causis eos damnauit, indignosq́ue iudicauit immunitatibus, iuribus,

tibus, priuilegijs & gratijs à præcedentibus Lusitaniæ Regibus ipsis datis: Antonium Suaretz Antonianæ monetæ præfectum, Bartholomæum Aluares, Dominicum Pienierum, aliosque nonnullos proscripsit: vt si alibi comprehendi possint, in foro vrbis Angeræ laqueo præfocati, in quatuor partes dissecti, rotisque impositi, in publicis vijs constituerentur. eorum verò liberi, aut nepotes, ad nulla Regis officia obeunda vnquàm reciperentur. Dispositis deindè Germanorum per vrbem excubijs, omnis Antonianæ monetæ pecunia publicè concisa est, & liquefacta. Mox Emanuel de Silua producitur, & tanquàm Sediosus, Tyrannus, Latro, Pirata & hæreticorum Receptor damnatus, capite plectitur: caputque ipsum stipiti impositum, eodem loco, quo antè steterat caput Melchioris Alfonsi, ab ipso interfecti, collocatur. Sed & alij nonnulli vltimo supplicio sunt affecti. Marchio reparatis munitionibus, impositisque præsidijs, dum reditum in Hispaniam parat, partem classis misit ad portũ & castrum, quod Della Mina Hispanis dicitur, aliquot centenis milliaribus ab insula Tercera in Austrum distãs. illud enim à Gallis occupabatur. Adueniente verò classe, Galli sese dedunt, admissique Hispani, incredibilem auri, argenti, gemmarumque vim in hac Insula inuenerunt. Reuersi paulò pòst victores, sese socijs nauibus sub promontorio S. Vincentij coniunxerunt, paribusq; passibus in Lusitaniam remeantes, magno cum applausu atque triumpho gloriosissimæ classes exceptæ sunt. Auxit quoquè hanc lætitiam classis, quæ eodem tempore ex Occidentalibus Indijs Hispalim appulsa, tantam auri copiam aduexit, quantam nunquàm præcedentium vlla.

1583

Antoniani proscripti & damnati.

Emanuelis de Silua suppliciũ.

Della Mina deditur.

Brugenses prosperam regiorum fortunam, Flandrorumque res deploratas considerantes, trepidabant: & Menenense præsidium in vrbem suam reuocârunt. Decretum erat, vt Iperenses, quorum ciuitas erat munita, & firmo satìs præsidio confirmata, alios in munitionem Menenensem mitterent, qui eam tuerentur. Sed priusquàm illi aduenissent, Halevvinenses munitionem occupârunt, atque imperio Regis Hisp. restituerunt.

Menenen Geusijs intercipitur.

Venit intereà in Diœcesin Coloniensem Thomas Kriechingius Baro, & Canonicus pridẽ, nũc excõmunicatus, Gasconũ aliquot copias Truchsesio adducẽs: & nè feriarẽtur, easdẽ postridiè ductore Peutenico I.V. Doctore ad pagũ quendã superioris Diœceseos Vnkeliũ, expugnandũ misit.

Vnkelium oppugnãt Truchsesiani.

1583 misit. Habebant maiora aliquot tormenta, omniaque ad expugnationem necessaria. Sed qui in pago erãt Rustici, tam sese acritèr defenderunt, vt obsidentes, multis suorum desideratis & Doctore Peuterico vulnerato, cedere sint coacti.

Dixmuida capitur, & Hypræ obsidẽtur. Parmensis Princeps, capta Duinkerka, Vvinoci monte, & Nieuporto, Ostendam oppidum Flandriæ maritimum obsedit: sed quia perforatis aggeribus agrum suburbanum marini fluctus inundârunt, Parmensis relicta Ostenda, Dixmuidam obsedit, & ad deditionem faciendam oppidanos confestìm coëgit: eaque munita, Hypras vrbem, qua Flandria non habet munitiorẽ, obsidere cœpit. Sed quia ager paludosus, & vrbs tam munita esset, commodè oppugnari, ea non potuit. Erectis igitur aliquot propugnaculis, impositisque ijs præsidijs, fame oppidanos atque inedia censuit esse domandos.

Embiesius & Dathenus è Palatinatu Gandauũ redeunt. Gandauenses sibi metuentes, opem Casimiri inuocârunt, sibique Embiesium Consulem, horum in Flandria motuum principem & authorem, Petrumque Dathenum Archiministrum Caluinianum, tunc temporis, eò quòd malè ipsis cum Auraico conueniret, apud Casimirum, quem nuper Flandriæ Comitem nominârant, exulantes sibi remitti petunt. Casimirus hos quidem remisit, sed opem ipsis suam denegauit. Intereà Holachius totam Campiniam igni ferroque vastat, hoc modo futurum existimans, vt exercitus regius commeatûs defectu dilaberetur. Sed Altipennius eius conatus confestìm impediuit.

Tuitiũ expugnatur, & inceditur. Truchsesiani sexto die Augusti Bonna Tuitium, olìm Diuitense munimentum appellatum, Coloniæ Agrippinæ in vlteriori Rheni ripa oppositum, venientes, pagum incendunt, monasteriumque S. Hereberti, in quo præsidium Bauari erat, oppugnant. Sed præsidiarij fortitèr se defendentes, eos, aliquot etiàm occisis, reiecerunt. Quarè post quinque dies cum maioribus viribus & tormentis redeuntes, monasterium in conspectu omnium ciuium Coloniẽsium diù oppugnârunt. Qui in præsidio erant, ter eos non sinè magno damno represserunt. Tandèm in portas, peristylia, atque adeò in ipsum templum ignem inferentes, monasterium capiunt. Præsidiarij omnes aut fumo & flamma suffocati sunt, aut viui in hostium potestatem venerunt.

Steinberga capitur. Parmensis interìm Steinbergam portum, non procùl à Montibus ad Zomam situm, occupat, locum valdè oppor-

opportunum ad nauigationem Dordracensium infestan- 1583
dam. Hærebant tunc temporis adhuc in Belgio milites Bironij Franci, quos vt Zelandiæ ciuitates aliquæ intra mœnia reciperent, Auraicus plurimùm laborabat: sed cùm vrbes id facere recusarent, in Franciam reuersi sunt, Belgiumque ab omni Gallo milite est repurgatum.

Christianorũ noua martyria.

Paulò antè, 15. nimirùm Iulij, decem Christiani, inter quos Patres Societatis Iesu quinque, ob amorem Domini nostri Iesu Christi, fideique propagandæ desiderium, martyrium, fuso sanguine, felicitèr in Salseta obtinuerunt. Est autem Salseta peninsula Indiæ Orientalis, tribus quasi milliaribus Goa distans. Eam sexaginta circitèr oppida continentem, nuper Lusitaniæ Regi cedere coactus est Idalcani Rex potentissimus, sed Mahometanus. Incolæ ob Brachmannorum (sic gentiliũ sacris præfectos appellant) copiam, paternas superstitiones mordacitèr retinent, & suaue iugum Christi difficulter amplectuntur. Anno 1560. Christiani hîc primùm semen diuinum iacere cœperunt, sed exiguo cum fructu: donèc Goæ prorex Antonius de Norogna anno 1567. militum suorum opera, plus quàm ducẽta delubra flammis aboleuit, atque euertit. Incolæ rati id Patrum Societatis instinctu factum, nullam occasionem intermiserunt, iram in eos suam exercendi. Cumque iam tertiò & quartò inter Lusitanos & Idalcanos grauitèr pugnaretur, Salsetani sese Mauris coniunxerunt, Lusitanisque plurima damna intulerunt, & Christianorum templa demoliti sunt. Pace deindè composita, quinq; vrbes adhuc in rebellione permanserunt. quarum incolæ noua delubra atq; idola construentes, paternos ritus assiduè celebrârunt. Intereà P. Rodolphus filius Ducis Atriensis, trigintatriũ annorum vir, ex aula Regis Mogoris Goam reuersus, à Prouinciali suo in Salsetam mittitur. Socius illi P. Alphonsus Paciecus, eiusdẽ ætatis, nec minoris sanctimoniæ adiungitur. Hi Cortalinam appulsi, Patres aliorum locorum conuocant, vt de apposita quadam ratione Salsetanos ad fidem conuertendi in medium consulerent, decernerentque. Visum hîc est loca singula explorari, trophæa Crucis in opportunioribus erigere, & templa ędificare: ante omnia verò Coculinum adeundum esse, vt inimicitias nuper ob necem primariæ cuiusdam nobilitatis viri coortas, dissoluerent, animosque hominum placarent. Profecti sunt eò P. Rodolphus, Alphonsus, Petrus Bernus Longobardus, Antonius Franciscus Lusitanus, Patres eiusdem

1583 Societatis. Erat cum illis quoquè Franciscus Aragna Archiepiscopi Goani nepos, cum alijs duobus Lusitanis, quorum alter ab epistolis erat arcis Racciolinæ præfecto. Hi omnes cùm 15. Iulij Coculinum venissent, à primarijs quibusdam viris benignè suscepti sunt: qui oppidanos à meridie conuenturos, vt salutem eis precarentur, dicebant. Intereà Patres de opportuno quodam loco agunt, vbi templum extrueretur. Nonnulli verò ex incolis, dum hæc fiunt, siue exploratum, siue fortuitò superuenientes, quid fieret reuersi suis nunciârunt. Hic sycophanta quidam veteris in Patres odij memor, seditiosa oratione populum in nebulones, perduelles patriæ perturbatores, & Deorum (his nominibus Patres appellabat) euersores armauit. Populus correptis armis, arcubus & sagittis, in inermes Christianos irruunt. Pater Paciecus brachijs in formam crucis exporrectis, sedato eos animo allocutus, omnem iubet metum hostilitatemque deponere, & de se esse securos. Barbari nil hac pietate permoti, P. Rodolphum primùm aggressi, crus ei alterum præscindunt: qui mox in genua decidens, oculis ad cælum sublatis, animam suam Deo, ceruicem autem inflexo capite carnifici feriendam obtulit, cùm pectus ipse denudâsset. Barbarus, post quinque illi imposita vulnera, tandèm pectus hasta transuerberauit. Indè Franciscum Aragnam, nondùm sacerdotij dignitate insignitum, iugulo primùm crudelitèr perfosso, spiculo circa præcordia transfixerunt, semiuiuumque reliquerunt; & in Petrum Bernum impetum facientes, cumque in occipitio primùm, deindè in oculo vulnerârunt, & tandem amputata auricula occiderunt. Paciecі verò pectus cùm hasta laniâssent, iugulum quoquè traiecerunt. Antonium deindè Franciscum tribus vulneribus confossum mactârunt: & tandèm ingens inconditaque hominum, mulierum quoquè & puerorum multitudo, in spirantem adhuc Aragnam ruit, cum solo eleuatum ad idola pertrahunt, ijsque sacrificare compellunt. At cùm ille se ligna ac lapides non adorare, nec ijs sacrificare posse profiteretur, in apertum campum ductus, sagittarum imbre confossus, animam felicem exhalauit. Cum ijsdem Patribus occisi sunt etiàm adolescentes duo, nobili genere quidem inter Brachmannos, sed fide Christi nobiliores. Franciscum quoquè Rodriges, Gonzaluum

P. Rodolphus occiditur cum suis.

Laici occiduntur.

zaluum Rodriges, & Paulum Acostam, immani crudelitate trucidârunt. His peractis, Barbari sanguine Christianorum magno clamore atque gaudio sese perlinientes, eundem idolis suis libauerunt. Corpora deindè dispersa colligentes, eaque in fossam aqua plenam, cespitibus superimpositis, demergentes, abiêrunt. Immanis istius flagitij rumor cùm Goam allatus esset, triginta Patres alij cum armata militum manu in Salsetam iussu Prouincialis nauigantes, corpora martyrum summa cum difficultate inuenta, atque ex fossa extracta, in Sacellum D. Antonij, non ità procul Racciolo, magno Christianorum Racciolanorum hominum concursu, multisque tædis & cereis accensis, suauique cantu intulerunt. Sunt qui decimum hunc quintum diem Iulij, Patribus Societatis Iesu meritò solennem esse debere contendunt: cùm aliâs nonnunquàm, tum maximè annis abhinc duodecim, idem dies, Societatem insigni multorum martyrum, cum Ignatio Azeueba in Brasiliam nauigantium, & pro Christi nomine à Caluinianis interfectorum, gloria condecorauit.

1583

Corpora Martyrũ inueniuntur.

Vide suprà sub finem anni 71.

Eodem mense Iulio, Augusto quoquè & Septembri, in Lotharingia, Campania, Piccardia, alijsque Galliæ Prouincijs supplicationes frequentes atque populosæ, per decem, immò viginti & ampliùs milliaria actæ sunt. Clerus venerabile Christi corpus, & sacras Sanctorum reliquias præferebat. Laici verò cuiusque ætatis & sexûs lineis vestibus induti, subsequebantur: ligneas cruces manu gerentes, & litanias, aliasque pias precatiunculas flebili cantu, per tot terrarum spatia, modulantes. Fiebant hæc ad exemplum Regis, qui vigesimo Martij, anni eiusdem, Lutetiæ apud Augustinianos Pœnitentium Sodalitium instituerat, Nuncio Apostolico sacrum peragente, & candidas φρατόρων vestes consecrante.

Bobecus Normanniæ pagus, in agro Caletensi, eodem ferè tempore igne cælesti penitùs, vna tantùm domo salua, consumptus est. Id diuinæ vltioni quidam attribuebant, eo quòd à solis ferè Caluinitis pagus ille habitaretur.

Coninxvvinter pagus est, medio inter Bonnam & Vnkelium itinere. Hunc Buyus militum sub Truchsesio præfectus captum nuper incenderat, atque reliquerat;

Truchsesiani Coninxvvinter frustrà oppugnát.

1583 Salentinus verò Comes Isenburgius, exercitûs Bauariani Imperator, iterùm munierat, & præsidium in eo locârat. Truchsesiani, expeditione Tuitiensi peracta, Vnkelium secundò tentare voluerunt. Sed quia Coninxvvinter illis transitum negabat, locum expugnare aggressi, reijciuntur: secundam deindè & tertiam impressionem periclitantes, multis suorum desideratis, turpem in fugam sunt conuersi. Venit intereà cum copiosissimo peditum equitumque exercitu Ioãnes Casimirus, causam Truchsesij debellaturus. sed præterquàm quòd nihil tota hac æstate, tali exercitu dignum, egerit, Diœcesin & Ducatum Montensem prædis & abactionibus incredibili rapacitate illius miles diuexauit. Cùm per legatum Dominum de Thonavv ab amplissimo Senatu Colon. petijsset commeatum sibi pro pecunia mitti, Senatus id ei non negauit. Sed cùm gratis, vel honoris causa (vt illi loquebantur) aliquid sibi donari postulâsset, Senatus honestè se excusauit, petitionemque à se reiecit.

Casimiri in Colon. Diœcesin aduentus.

Herentalensium intereà tria peditum signa cæduntur à præsidio Lirano, & 400. currus, varijs rebus onusti, intercipiuntur: quo tempore Alenconius Brunçum legatum suum in Zelandiam cum literis misit, aureos promittens montes, si Suã Celsitudinem recipere in gratiam, atque in imperium Belgij vellent. Belgæ verò, & præcipuè Antuerpienses eius perfidiæ memores, Galli dominatum recusârunt.

Geusij cæduntur.

In Liuonia Piltenses, Poloniæ atque Churlandiæ imperium recusâsse diximus. Cardinalis itaque Oborouium cum equitibus peditibusque misit, qui omnem circà regionẽ incendijs, rapinis & cædibus deformârunt. Diœcesani verò arces atque oppida sua munientes, hostium libidini patentes campos permiserunt: sæpiusque erumpentes, plerosque aut trucidârunt, aut captiuos duxerunt: tandèm ipsum etiam Oborouium occiderunt. Cardinalis intereà Churlandiæ Ducem ad colloquium vocat: ei exponit, quanti intersit regni Poloniæ, vt Diœcesani quam citissimè in ordinem redigantur. esse hanc etiàm extremam Regis voluntatem: Ducem fidelem regni fiduciarium esse clientem: Fas itaque esse, vt & ipse copias aliquot mittat, quò Piltenses, priusquam ex Dania suppetiæ mittantur, ad obedientiam compelli quàm celerrimè possint. Dux verò multas rationes adduxit, quibus se moueri dicebat, quo minùs huic bello se implicare posset. Cardinalis, audita morte

Bellum Piltense.

morte Oborouij, Præfectum Marienburgensem cum nouis copijs contra Piltenses misit. Is in mandatis habebat, vt Churlandiæ Ducem tertiò conueniret, & auxiliares copias, commeatumque ad hanc expeditionem faciendam ab illo peteret. Sed Dux in priori sua sententia permansit. Præfectus discedens sæpè felicitèr cum Piltensibus pugnauit. Intereà Farenbeckius Regis Daniæ prorex, misit ad Cardinalem Legatos, qui inducias periêrunt. Cardinalis verò rem in celeritate positam esse existimans, inducias negauit, obedientiam postulauit. 1583

Intereà Barbari aliquot fines Lituaniæ lacessere præda belloque cœperunt. quarè Lituani ad Regem Poloniæ scribunt, opem implorantes. Rex ignarus victoriarum, Cardinali scribit, mandans ei vt copias in præsidia Lituaniæ remittat. Cardinalis breui debellatum fore sperans, in incepto bello perseuerauit, & Piltenses populabundos excurrentes fudit. Daniæ Rex ad Stephanum Nobilem quendam Polonum misit, qui Cardinalis studia incusaret, & Dani querelas, propter vexatos Piltenses, apud Polonum deponeret. Polonus vicissìm ad Danum legationem mittit, quæ conquerebatur Danum rebelles ac seditiosos Regis Poloniæ subditos defendere. Diœcesanos enim Churlandiæ immediatè Polono subesse: vnà cum vniuersa Liuonia ad coronam deuenisse. Episcopo Monachausio non licuisse Diœcesin vendere, id & legibus refragari, & iuramento suo contrarium esse: proprio illum scripto promisisse, nihil se in Diœcesi citra magni Magistri voluntatem mutaturum, multò minùs ipsam Diœcesin venditurum: reclamare etiàm patriæ constitutiones: & proindè contractum huiusmodi ipso iure scripto, obligatione ipsius Episcopi propria, & constitutionibus prouinciæ, ab initio nullius fuisse ponderis aut momenti. quod autem ab initio non valuit, id tractu temporis vires acquirere non potuisse. Licèt, ait Polonus, tempore vitæ Ducis Magni id dissimulatum est, tamen hæreditariam successionem in Beneficiatis nolumus ratam haberi: esse enim manifestum, penès quos ius præsentandi & conferendi antiquitùs esse soleat. Omnibus etiàm notum esse, Magnum à Mosco deficientem, se, suaque Polono subiecisse. Danum, mortuo Magno, omnia Mosco cessisse: Polonum verò totam Liuoniam nunc à Moscis pacto recepisse; & proindè Piltenses Liuoniæ populos Polonici iuris esse. Meminisse Danum, quòd initio belli Mo-

Legatio Dani ad Polonum, & Poloni ad Danũ.

Monachausius Episcopus Diœcesin Churlandiæ vendidit.

1583 li Moſcici interpellatus ſit à confœderatis, qui copias aliquot ab illo in vſum huius expeditionis petebant: ſed reſponſum ab eo eſſe, ſe copias paratas non habere, cæterùm ex ærario ſuo ſummam pecuniæ depromere velle, eamque mittere. Id tamen cur factum non ſit, ignoratum eſſe. Cùm itaque Polonus, & viuo, & mortuo Magno, in poſſeſſione Diœceſeos ſecurus fuerit, excepto quòd ſubditi nonnulli ſeditioſi ſeſe opponant; rogare ſe Danum, nè poſſeſſionem ſuam interturbet, aut rebellibus ope, conſiliόve patrocinetur. Quòd ſi Danus arbitretur ſibi ratione precij numerati aliquid reſtitui debere, ſe arbitros & ſequeſtres ſtres auditurum, Danoque ex poſſeſſione reſponſurum.

Georgius Elector Brādenb. pacem inter Danū & Polonū componit.

Illuſtriſſimus Elector Georgius Fredericus, Marchio Brandeburgenſis, metuens contumelioſis ſcriptis atque legationibus ipſos Reges irritari poſſe, & rem tandèm in apertum bellum prorumpere, ſeſe diſceptatorem interpoſuit; obtinuitque apud Danum, vt iuris ſui arbiter honorarius conſtitueretur. qua re impetrata, confeſtim ad Poloniæ Regem atque Cardinalem legatos miſit, effecitque vt arma ceſſarent, & quidquid ab vtraque parte hactenùs in Diœceſi occupatum erat, id ei pareret, à quo captum eſſet: donèc inter vtrunque Regem pleniùs hac de controuerſia conueniſſet.

Tartari Poloniæ ditionibus minātur.

Intereà Tartarorum incredibilis multitudo ad Boryſthenem confluxit. Paulò enim antè Legatum Crachouiam ad Regem Poloniæ miſerant, tributum poſtulantes, & prædam quam Koſaci ipſis nuper ademerant, repetentes. Aderat & Imperatoris Turcici Legatus, qui idem flagitabat. dicebat enim, Turcam cum Tartaro breuì confraternitatem inijſſe contra Perſas, vt eius ope commodiùs eos debellaret. hac de cauſa Tartaro legationem hanc denegare non potuiſſe. Rex Legatos aliquandiù detinuit, atque interim clàm exercitum ex Germanis, Pannonibus & Polonis conflatum, in Podoliam mittit, exploratum quid Tartari conſilij captarent, aut quà iam iter inſtituiſſent. Quod cùm Tartari per ſuos quoquè exploratores didiciſſent, re infecta dilapſi, & ad

Tartari in Ruſsiā excurrūt.

ſuos reuerſi ſunt. Circa hyemem tamen reuerſi, ad fines penè Ruſſiæ excurrerunt, omnia ferro atque igne vaſtârunt, aliquot hominum millia vtriuſque ſexûs captiuârunt, & Turcis vendiderunt: inter quos multi nobiles, multi erant ſummæ authoritatis magnates.

Septem-

Septembri mense conuentus Francofurti ad Mœnum habitus est, ad quem Imperator Electores & Principes Imperij, ad causam Coloniensem cognoscendam, euocârat. Venerant huc diuersorum Principum Legati: Salentinus ab Isenburg & quidam Consiliarij nomine Bauari eò profecti erant, habebat & Truchsesius ibidèm suos. Acritèr disputatum est negocium, variisque modis ventilatum. sed causa Bauari ità defensa est, vt maiori parti probaretur. Erat tunc Casimirus cum parte copiarum in Remmerskirchen, vbi nuncius Imperatorius, quem Germani Heroldum vocant, literas Cæsaris illi porrexit, quibus Imperator, non Casimiro soli, sed & alijs Comitibus, equitum Magistris, atque Tribunis militum, Truchsesij partem sequentibus, proscriptionem denunciabat, nî positis vexillis, militia hac excederent, & relicta Diœcesi, in sua reuerterentur. Peculiares etiàm literas Cæsar ad Carolum Truchsesij fratrem, & Comitem Adolphum Nuenarium misit, grauitèr cum illis expostulans, præcipiensque, vt aurum, argentum, cimelia, aliaque Diœceseos ornamenta, literas, instrumenta, & diplomata, Bruelæ, Bonnæque ex archiuo rapta, nuper electo Archiepiscopo restituerent: oppida, monasteria, arcesque occupatas, cum omni præsidio desererent, & damna per Diœcesin facta, resarcirent, copias dimitterent, turbata pacarent, nisi proscriptionis sententia velint condemnari. 1583 *Conuĕtus Francfordianus.* *Cæsar ad Casimirũ & alios Truchsesianos literas proscriptionis mittit.*

Duodecimo die Septembris Taxis, & centurio quidam cognomine De Boijs, Zutphanium in potestatem Regis Hisp. redegerunt. Positis enim in agro suburbano insidijs, misere qui domunculam portæ vicinam, in qua interdiù excubitores sedere solent, interciperent. ipsi signum obseruabant. Manè cùm porta iam aperiretur, qui in domuncula erant erumpentes, impetu in excubitores facto, eos aut fugant, aut occidunt; datoque signo socijs, qui in suburbio erant, communibus viribus in vrbem ruunt. ciues plerique adhuc dormientes, antequàm quid ageretur cognoscerent, vnà cum vrbe in potestatem Regis venerunt, mulctatique certa pecuniæ summa, præsidium receperunt. *Zutphanium à regiis capitur.*

Erat in castris Casimirianis rei pecuniariæ atque commeatûs magna penuria: quarè huc illucque per Ducatum cursitantes eius milites, stipendium sibi dari sæpiùs postulârunt. Casimirus Gebhardum, qui tunc in *Casimirus cum suis Truchsesium deserunt.*

1583 Vvestphalia erat, per literas interpellans, eum tumultûs, qui in castris suis erat, quique maior expectabatur, facit certiorem. Consolatur eum Gebhardus, & pecuniam se propediem missurum promittit. Sed paulò pòst cum Magistris equitum, & Tribunis qui in castris Casimiri erant, suboluisset, Cæsarem proscriptionem omnibus minari, qui Truchsesio militarent, missionem à Casimiro petiêrunt. Peropportunè eodem tempore Ludouicus Palatinus Elector, frater Casimiri, è vita migrauit. Eius enim mors Casimiro discedendi honestam occasionem obtulit, dum ad fraternas exequias, & tutelam Nepotis sui suscipiendam se vocari simulauit. Postquàm itaque Casimirus duos iam menses Truchsesio militâsset, Diœcesin & Ducatum Montensem miseris modis depopulatus esset, nec vnquàm de hoste victoriam reportâsset, dimisso exercitu, ad manes fraternos condendos profectus est. Exercitûs reliquias Comes Arenbergius, qui egregiam operam in hoc bello Ernesto Bauaro nauauit, à tergo insecutus, Gallos adortus oppugnauit: qui sacellũ quoddam nacti sese defenderunt, sed iniecto in tectum igne, omnes, non sinè iusto Dei iudicio, cõcremati sunt. Erant enim ijdem Gascones, qui celeberrimũ, antiquissimumque illud monasterium Tuitiense igni nuper erant depopulati. Buyus cùm suis opitulari vellet, à Bauarianis captus est.

Ludouici Palatini Electoris mors.

Iustũ Dei iudicium.

Dilapso, dissipatoque exercitu Truchsesiano, Ferdinandus Dux, frater noui Archiepiscopi, qui nuper ex Bauaria cum nouis copijs in castra venerat, & Comes Arenbergius arcem Poppelsdorfensem, in agro Bonnensi sitam, obsederunt, oppugnârunt, & tandèm etiàm expugnârunt. qua capta, confestim castra ad montem Mercurij, quem Godesberg appellant incolæ, posuerunt.

Poppelsdorff capitur.

Fredericus intereà Saxoniæ Dux, Avta Præpositus Gandauensis, & Kespenoyus Ruræmundæ Gubernator pagum Hulstanum, quem Nuenarius munierat, multasque ex eo prædas circunquaquè agebat, firma obsidione cinxerunt. Intereà mandato Electoris & amplìss. Senatûs Calendarij emendatio, quam alias nationes anno superiori amplexas esse diximus anteà, hoc mense Nouembri à Coloniensibus, omnibusque Diœcesanis acceptatur. neque enim illud ob belli tumultus antehàc commodè fieri potuit. Protestantes verò per Germaniam, obdurato adhuc animo, in veteri calculo perseuerantes,

Hulst obsidetur.

Calẽdarij emẽdatio recipitur Coloniæ.

rantes, Pontificis beneficio frui noluerunt. 1583

Parmensis intereà Valencenas profectus, per internuncios cum Alenconio de restituendo Cameraco egit: dati sunt vtrinquè obsides, atque diù multumque disceptatum. Sed Alenconius tam iniquas postulabat conditiones, vt non difficile esset agnoscere, Gallicam esse nundinationem, nec eũ aliud moliri, quàm vt hoc modo Ordinibus Belgij minitaretur, faciliusque ad reconciliationem compelleret. Præterquam enim quòd & castrum exscindere vellet, & vrbem Imperio liberã tradere, trecenta quoquè coronatorum millia, sibi ab Rege Hispan. numerari poposcit. Parmensis igitur relicto Cameraco, in Flandriam redit; Hulstum & Axellam, totamque ditionem, vulgò **Tlant van Waes** dictam, felicibus auspicijs occupauit. Est ea ditio totius Flandriæ longè fertilissima, & ad infestandos Gandauenses, Brugenses & Antuerpianos commodissimo loco sita. Quarè Antuerpienses trepidantes, & quid consilij captarent nescij, ad Auraicũ scribunt, eius sententiã rogantes. Ille, vt solet ferè semper, ad extrema fugiens, suadet aggeres omnes meridionales Scaldis perforari, & aquis omnem illam regionem operiri: Fore enim hoc modo, vt hostis ad Scaldin munitiones construere non posset, nec impedire nauigationem. Antuerpiẽses consiliũ Auraici secuti, aggeres ad Safftinium, secundo ab Antuerpia lapide, aperuerunt, & fluuium in fertilissima prata ciuium, subditorumque suorum cum incredibili damno immiserunt. Nec inundatione hac contenti, arctiori se cum Flandrorum primarijs vrbibus fœdere constrinxerunt, omnia se se perpessuros iurantes, priùs quàm Regi se dedant. Post istud fœdus Gandauenses iterùm tumultuari cœperunt, & quadraginta ex optimatibus primarijsque ciuibus appræhenderunt: Campaignium regulum, Granuellani Cardinalis fratrem, arctiori carceri incluserunt, & libellum quendam diuulgârunt, in quo proditionis accusabant omnes, qui pacem cum Rege ineundam suadebant: vt hoc modo populum ad nouas seditiones concitarent.

Alenconij & Parmensis de Cameraco disceptatio.

Hulst & Axella capiuntur.

Nouum fœdus.

Iudęus quidã Stephanus Isaacus, genere Leui, moribus verò leuior, qui vt vulpes in Ecclesiã Dei intrauerat, eam hoc tẽpore Colonię demoliri nitebatur. Patre natus Ioanne Isaaco Grammatico, & post circuncisionem baptizatus, Christum verè induisse putabatur. Cæterùm pro more gentis Iudaizans, Christianis plurimis erat de fide suspectus. Constans enim fama est, & in multorum

Stephanus Isaac turbat Ecclesiam Coloniensem.

1583 grauissimorum virorum ore adhuc frequens, cum iam sacris initiatum, Tuitij Ephod lineo indutum, inter Iudæos, in sacrificijs Iudæorum sedentem, esse depræhensum. Nihilominùs ex summa inopia ad maximas diuitias, ecclesiasticasq; dignitates peruenit, & tādem pastor in sancta hac Vrbe factus est. Habebat enim popularem quandam eloquentiam, & à multis cum voluptate audiebatur. Sed familiaritate quorundam magnatum Protestantium, quorum mensas sectabatur, magis magisq; in fide corruptus est. Tandē bello Truchsesiano cùm à Gebhardo ipso & Vvitgensteinio Comite, siue is Præpositus sit (quod tamen ille negat, licèt tunc vrbs tota credebat) siue eius frater Ludouicus, literas legationemq; accepisset, iamq; bello Truchsesius succumberet, Isaacus seditiosa quadam concione, in pium Imaginum vsum (vndè huiusmodi homines suæ tragœdiæ protasin ferè auspicantur) inuectus est : ad peiora paulatim progressurus, nisi ipse à Reuerendissimo Archiepiscopo, & Amplissimo vrbis Senatu interdicto statim a munere concionandi suspensus, populoque eius concionibus addicto silentium impositum fuisset. Cùm itaque institutum suum euentu optato carere videret, pœnitentia ductus, ad ecclesiam quasi reuersus, Missas celebrauit, & alia fecit, quibus se hanc maculam eluere posse spetabat. Fuerat anteà coactor prouentuum collegij S. Vrsulæ, cuius erat etiàm Canonicus. Collegæ eius vt rationem acceptorum redderet, sæpè institerunt. sed ille tergiuersabatur, vina atque alia sub titulo reddendæ rationis diuendens. Tandèm ab Archiepiscopo in ius vocatus, & condemnatus, non reddita ratione, cum ære alieno discessit. cumque aliquandiu solum vertisset, vltimò pastor indignus (vt ipse scribit, & quidem verè) Heidelbergensis factus est.

Comes Montensis capitur. Comes Montensis iamdudùm Regi reconciliatus, & sub finem anni 81. iterùm deficiens ad partes Ordinum, cùm id quod à Parmensi petebat, consequi non posset, Geldriæ gubernaculum sub Ordinibus suscepit. Quod cùm aliquandiù administrâsset, sub hoc tempus in suspicionem venit, quòd clàm cum Regijs conpirâsset, & tres præcipuas Geldriæ ciuitates, regiæ potestati pro reconciliatione tradere pollicitus esset. Auxit hanc suspicionem aduentus equitum peditumque Hispanorum, qui traiecto Mosæ fluuio, iuxta Venlonem consedêre; opportunitatem, vt aiebant, expectantes, qua Comes

has vrbes esset traditurus. Ea suspicio mouit Ordines Geldriæ, vt Comitem Neomagi compræhensum, cum filio & consiliarijs suis nonnullis Traiectum, atque indè ad Auraicum miserint: qui illos deincèps in Rammekens, Zelandiæ castrum munitissimum, ablegauit. 1583

Mense Nouembri, Poloniç Regi nuncius allatus est, Turcas Regis legatos occidisse, eorum comitatum in frusta concidisse, vnum tantùm puerum incolumem euasisse, qui astu quodam se subduxerat. Sed paulò pòst legatus ab Imperatore Turcico venit, qui id inscio Imperatore factum asseuerabat: velle eum circunstantias facti diligenter inquirere, & Regi fidelitèr significare.

Turcæ Legatos Poloniæ occidunt.

Eodem ferè tempore, Polonus ad Magnū Chamum Tartarorū Imperatorē misit legationē, qua cū eo transigeret, nè Tartari Crimnitzenses (sunt enim Tartarorum tria genera; Cazanitç, Procopitç, & Crimnitzenses) assiduis excursionibus ditiones Polonicas posthàc redderent infestas. De Procopitis & Cazanitis Rex non erat solicitus. hos enim Moscus annis superioribus domuerat: illi longiùs erant remoti, quàm vt Polonis aliquid damni possent inferre. Crimnitzenses verò, qui ad Borysthenem & Pontum Euxinum sedes habent, Lituaniæ fines facili negocio possunt inuadere, eosque depopulari.

Poloni ad magnum Chamum legatio.

Intereà Mustapha Zausius, legatus Imperatoris Turcici, ad Regē Poloniæ venit, qui excusationē cædis Legatorum nuper perpetratæ attulit: dicebat enim Legatos præter mandatū suum exercitū, qui aduersùs Persas conscriptus erat, lustrâsse atq; explorâsse: ideoq; Turcas offensos eos inscio Imperatore occidisse. Interfectorē tamē adduxit, Regiq; mactandum tradidit. Quia verò Cosaci nuper maxima Turcis detrimenta intulerant, postulauit vicissìm eorum præfectum Imperatori suo donari. Erat hic Mustapha, vt Rex asserebat, apostata, qui tempore patris Stephani in Transyluania, in Arrianorum scholis professorem egerat: sed cùm in exilium eijceretur, ad Turcas defecerat, iamque ob raras ingenij dotes Orator Turcicus effectus, in legationibus omnia Latinè quàm elegātissimè perorabat: quod Polonis erat hactenùs inauditum. Perpotabat cum Polonis hilaritèr, dicebatque Imperatorem suum quotidianis conuiuijs & perpotationibus studere, idemq; vitium apud Turcas indiès magìs magisque inolescere. De Christo non contumeliosè loquebatur, sed testabatur eum multo maiorē prophetam esse ipso Mahumete, immò plus quàm hominem fuisse.

Turcica ad Polonos legatio.

Testimonium Legati Turcici de Christo.

Si qui

1583 Si qui ſymbolum aut emblema ſibi aliquod ſcribi flagitarent, de Deo, Chriſto & Mahumete breue hoc elogium ſcribebat: *Non ſunt Dij: Sed vnus eſt verè Deus. Ieſus eſt Spiritus Dei: & Mahumeth eius nuncius.*

Angliæ Regina Puritanos aliquot hoc anno, vt ſcribit Genebrardus, ritu barbarico ſuſpendit: quòd negarent piè dici fœminam eſſe caput Eccleſiæ, alicuius prouinciæ, vel regni. Sic Deus hæreticos hæreticis committit, vt Catholicis tacentibus mutuò ſeſe conficiant.

Bauariani in Hulſt cæduntur. Fredericum Saxoniæ Ducem, & Choriepiſcopum Eccleſiæ Colonienſis, munitionem in Hulſt obſidione cinxiſſe, dictum eſt anteà. Præſidiarij iam penuria laborare cœperant, nec quicquam tamen de ſua petulantia atque peruicacia remittebant. Truchſeſius, Nuenarius, & Henricus Bruinſuicenſis nothus, cùm ſuos laborare non ignorarent, euocatis vndiquè præſidijs, copijsque per Veſtphaliam palantibus coactis, ſumma cum celeritate inſtructiſſimo equitum peditumque agmine Rhenum traiecerunt, & 19. Nouembris proximè caſtra Ducis acceſſêre. Eburones qui in caſtris erant, relicto vallo, obuiàm illis proceſſerunt, & ab hoſte excepti, velitando aliquandiù, indè cedendo, mox fugiendo ſinè reſpectu, in caſtra, vt ſe Germanis iungerent, ſeſe recipiunt. Dux Keſpenoyus & Ayta, accepto hoſtem fugientibus magno agmine inſtare, conclamari ad arma, & raptim in aciem ſuos educi iuſſerunt. Dimicatur cominùs magna vi, Duces modò equites, modò pedites, in prima acie conſiſtebant, interdùm poſt principia obequitabãt; nunc inter medios verſabantur, ſuis animum addebant, nè hoſtium multitudine conſternarentur. Eburones fortiſſime pugnabant, totumque hoſtium impetum obiectis corporibus ſuſtinebant. Germani verò paulatìm cedere, deindè effuſa fuga, quà quiſque commodè potuit, ſe ſubduxit: ità vt Eburones à ſuis relicti, nec tamen fugere volentes, penè omnes ſint trucidati. Dux & Præpoſitus vix incolumes euaſerunt. Keſpenoyus vulneratus in hoſtium poteſtatem venit: cæteri fugientes, inſignem prædam hoſtibus reliquerunt. Culpam huius cladis quidam in auxiliariorum moram reijciunt, quidam excuſant fluuij ſeu torrentis interiectu. Alij aſſerunt peritiam rei militaris in Præfectis fuiſſe deſideratam.

In comitijs Fräcoford. quid actum ſit. Qui in comitijs Francofortianis erant, auditis vtriuſque partis rationibus atque argumentis, iudicârunt æquum eſſe, vt Truchſeſius Bauaro cedat; Bauarus viciſſim

sim Truchsesio annuam pensitationem, quoàd viuat, 1583
eamq; tolerabilem annumeret. Legati Truchsesij veniam postulârunt ad principem suum proficiscendi, eiusq; animum perscrutandi. Qui cùm ad eum venissent, eiusque sententiam rogâssent, aiunt illum respondisse: Electoralem dignitatem atque imperium Vvestphaliæ sibi reseruata velle: Archiepiscopi titulum, cum oppidis quę tunc habebat Bauarus, Bauaro se condonaturum. His conditionibus nec prorsus alijs pacem coire posse. Sed responsum illud in comitijs est explosum: iam enim Bauaro regalia erant ab Imperatore missa, & per literas Imperij Principibus mandatum, vt Bauarum legitimum Electorem agnoscerent, atque obseruarent.

Alostum Regi traditur.

Gandauenses posteriori fœdere in sese receperant, præsidia Alostana atque Teneremundana suis sumptibus sustentare. Sed cùm debita stipendia non mitterentur, & præsidijs necessaria deesse cœpissent, Angli & Scoti, quorum curæ Alostum erat demandatum, cùm inanes esse Gandauēsium pollicitationes animaduerterent, clàm cum regijs, certa pecuniæ summa oblata deditionem paciscebantur. Missus est equitatus à Parmensi, qui vrbem in fidem Regis acciperet. Qui cùm in conspectu esset, Angli & Scoti consilium suum detexerunt. ciues in sententiam illorum concedunt: Galli & Flandri reluctantur. Sed quia pars altera viribus potior erat, Flandri & Galli exire iussi; & regij in vrbem, magno Gandauensium atque Antuerpiensium dolore atque incommodo, recepti sunt.

Auraici studia ad Alenconium reuocandum irrita.

Auraicus quotidianis regiorum victorijs attonitus, cùm aliud præsens remedium non esset, omnem mouebat lapidem, vt sublata diffidentia, Alenconium Ordinesque reconciliaret, inque nouū fœdus mitteret. Eum in finem comitia Dordraci indixit, ad eaque Ordines euocauit. Hærebat adhuc in Belgio Brunęus Alenconij legatus. Sed quia conditiones ab Alenconio propositæ Ordinibus partim suspectæ, partim essent absurdæ, rationique minus consentaneæ, non potuit Auraicus eos inducere, ad Alenconium reuocandum. quarè dimisso conuentu, paulò pòst in Haga Comitis coeundum, ibidemque hac de re latiùs agendum iudicauit. Intereà sperat se per suos materiam magis præparaturum, viamque ad propositum suum perueniendi straturum. sed oleum atque operam omnem perdidit.

Interea Montibus ad Zomam præsidiarij tumultuntur,

1584 antur, propterea quòd ipsis stipendia non persoluerentur. Hanc ob causam 150. naues Hollandicas, bobus, alijsque mercimonijs plenas, in portu detinuerunt; sex mensium stipendia, dimidiamque naualis istius prædæ partem exigentes. Post aliquot tamen septimanas partim pollicitationibus, partim pecunia placati, in ordinem redierunt.

Godesberg capitur à Bauarianis.

Ad finem anni huius, Bauariani arcem Godesberg, in altissima rupe sitam, diuque obsessam, actis tandem cuniculis, summis viribus expugnârunt. qui in præsidio erant omnes, Præfecto solo excepto, aut occisi sunt, aut in carceres coniecti, & supplicio affecti. Erant enim præmiatores, prædatoresque omnes. Heisterbacensis Abbas, & Ranucinus in munimento Tuitiensi captus, viui adhuc reperti, & libertati restituti sunt. Arce hac capta, cõfestim Bonnam arctissimè obsederunt. Ità hoc anno vicit Deus, vicerunt & homines, causasque Principum, de quibus homines ambigebant, euentus belli, velut æquus iudex, vndè ius stabat, eis victoriam dedit: senseruntque Belgæ, quo leniùs Rex egit, quo segniùs incepit, eo cùm incepisset, progredi perseuerantiùs.

Henricus Bruinsuicensis cæditur.

ANNO 1584. ipsis Calendis Ianuarij, laborante iam pecuniæ & commeatûs inopia præsidio Bonnensi, Gebhardus Truchsesius Henricum Bruinsuicensem equitum magistrum, cum exercitu, multisque curribus stellatura onustis, Bonnam ex VVestphalia clàm misit, vt Bauarianos vltra Rhenum ex improuiso trucidaret, atque vrbi annonam importaret. Sed Bauariani per exploratores de eius aduentu certiores facti, in sylua quadam, vbi Siegius ponte constratus erat, qui Truchsesianis erat necessariò transeundus, hostem expectabant: adiunxerant sese Bauarianis multi agricolæ, vt communibus viribus hosti obstarent. Venit ad pontem Truchsesianum agmen, & iam primi aliquot ordines transierant, cùm Bauariani ex insidijs erumpunt, & hostem adoriuntur. Fit atrox pugna: Truchsesiani multitudine hostium circuncincti, dum à suis ob fluuium intermedium, pontisque angustiam iuuare non possent, passim cæsi sunt. qui supererant, tanto cum impetu ad pontem socijs, qui etiàm in ponte erant, occurrunt, vt se inuicèm in fluuium deturbârint, & tandèm grauitate ponderis in eo tumultuantium, pons dissolutus subsederit, multosque fluuius absorpserit.

pserit. reliqui aut capti, aut occisi sunt. Qui vltra Siegium erant, celerrima fuga in Vvestphaliam reuertebantur. In Flandria quoque cõmeatus omnis Hypras à Brugensibus missus, à regijs est interceptus. *1584*

Auraicus & Aldegundus noctes atq; dies in hoc toti erant, vt Alenconium reuocarent, & totius Belgij principem crearent: excepta Hollandia & Zelandia, quarum prouinciarum Comes Auraicus ipse constitui malebat. Cæterùm maritimę Hollandiæ ciuitates, vtrunq; recusârunt. Alenconium vt proditorem reijciebant, etiàm tunc cùm Aldegundus diceret, præstare Proditorẽ quàm Tyrannum habere Comitem, tacitè Regem Hispan. Tyrannum appellans. Auraicum Gubernatorem, non Comitem volebant: nè fortè excusso penitùs Regis cum imperio nomine, occidentalis nauigatio ipsis interdiceretur, aut tuta non esset. Accesserat & his petitionibus sexti denarij bonorum omnium exactio, quam simili constantia maritimi illi pernegârunt: & nisi Auraicus de cupiditate sua aliquid remisisset, res in apertam seditionem erupisset. *Belgæ de nouo principe contendunt.*

Aldegundus Consul Antuerpiensis nuper electus, vt ciuitati gratificaretur, proditionem in oppidum Lyranum adornauit. Sed innotuit ea proditio oppidi Præfecto, qui re dissimulata, clàm insidias circunquaquè disposuit, quæ aduenientes proditores, proditorumque ministros interciperent, atque mactarent. Res non caruit euentu. Collectæ siquidem copiæ ex Mechliniensi & Herentalensi præsidio, cùm alacri animo Lyram aduolarent, ex improuiso ab insidiis cincti, cæsi, fugatique sunt. qua in pugna filius Elberti Leoninini, quem vulgò Longolium vocant, interfectus est. *Lyra proditione frustrà tentatur.*

Præsidiarij Bonnenses cùm nec commeatũ, nec pecuniam à Gebhardo mitti ex emissarijs suis didicissent, tumultuabantur. Sub id etiam fama per oppidũ increbuit, Imperatorem literas proscriptionis ad Carolũ misisse, quibus & ipsi, & omnibus eius militibus proscriptionem Imperij minabatur, nisi oppidũ Bauaro traderent. Qua de causa Carolũ confestim captum arctæ custodiæ mancipârunt; claues portarũ in suã potestatem acceperunt, & cum Bauarianis de deditione oppidi, Caroli verò Truchsesij, aliorumque præfectorum, perniciosorum hominum, traditione seriò agere cœperunt. Tandèm præter vitam, fortunas, & tuti itineris fidem, qua- *Bonna deditur Bauaro.*

1584 quatuor coronatorum millia pacti, vrbem 28. Ianuarij cum Truchsesij fratre Carolo, cæterisque militum præfectis, Electori Bauaro tradiderunt. Carolus Huum Eburonum oppidum abductus; centuriones & præfecti aliquot laqueo strangulati, & vrbs præsidio firmata est.

Carolus Truchsesius capitur.

Doula locus est ad Scaldin fluuium inter Antuerpiam & istius fluminis ostium; in hac Antuerpienses propugnaculum construxerunt, quo contra excursiones regiorum nauigationem tuerentur. Regij verò capto Bercto pago impediérunt, nè quis commeatus Mechliniensibus, Bruxellensibus, aut Gandauensibus posset supportari. Ordines instructis nauibus regios hinc pellere frustrà conabantur. Quarè perforatis aggeribus Hobocken è regione eius pagi, nè regij eum etiam locum occuparent, infuso flumine stagnare fecerunt.

Imperator Neomagenses ad pacẽ hortatur.

Circa idem tempus Sacra Cæsarea Maiestas ad vrbem Nouiomagensem literas dedit, quibus hortabatur, vt depositis armis pacem cum Rege suo componerent: se allaboraturam, vt eam æquissimis conditionibus consequantur. Literæ Colonia per Paulum Assilerium missæ, & in Senatu magna quorundam expectatione lectæ fuerunt.

In Gallia Rhenatus Peschardus, Minister Caluinianus, deposito omni errore, Ecclesiæ Romanæ, ope Sangermani Cæsareæ Episcopi, reconciliatur: & Lutetiæ Franciscanorum indumentum, quod per apostasian ante annos triginta exuerat, iterum assumpsit.

Subsidia Hyperensium cæduntur secundò & tertiò.

Brugenses de Hyprensibus obsessis plurimùm soliciti, militem cum stellatura ipsis submiserunt. Sed regij eius per exploratores certiores facti, subsidiarijs obuiàm procedunt, omnemque, cæsis eorum ducentis, annonam intercipiunt. Quo nuncio accepto, Brugenses actutùm alios octoginta currus commeatu onerârunt, centumque & quinquaginta corbes etiàm cibo plenas addiderunt, quas totidem rustici dorso baiularent: accitis deindè 400. equitibus, & 500. peditibus Scotis, eandem fortunam periclitari iusserunt. Sed regij cùm per emissarios didicissent subsidium hoc in procinctu esse, relictis duabus munitionibus, forti animo illi obuiàm processerũt; commissoque prælio quingentos, tam equites, quàm pedites prostrauerunt; ceteros in fugam coniecerunt, commeatum omnem, exceptis exiguo numero, & quæ vix ad vnum diem vrbi obsessæ sufficiebant, corbibus, iterùm hosti præripuerunt, & viginti tantum ex suis desideratis,

tis, in castra reuersi sunt. Contigit hoc 16. Feb. cùm paulò ante vxor Auraici masculam prolem esset enixa. 1584

Intereà in Diœcesi Coloniensi Bedbergum, Nuenariceæ iurisdictionis oppidulum, Bauariani occupant: arcem verò Schrekius Buscoducensis quidam, cum suis aliquandiù tuebatur: sed cùm nusquàm auxilia pararentur, territus sociorum suorum in Poppelsdorff & Godesberg tristi interitu, nono Martij deditionem fecit. Ioan. Māriquus deindè aliquot hastatos equites, copiasque suas pedestres Rhenum traducens, in mandatis habebat, vt oppidum Reckelinckhusense cum vniuerso territorio Vestensi Bauaro recuperaret. Horum aduentum metuens Gebhardus, omnia spolia ecclesiastica atque prophana, tanto tempore, tam in Vvestphalia, quàm in Diœcesi rapta atque congesta, curribus imposita, vnàcum Nympha sua in arcem Dillenburgensem misit, ipse Geldriam versùs profectus est.

Bedbergũ capitur.

Truchsesius fugit.

Regij in Flandria iam Cottraco, Audenarda, & Ekeloo capto, tria flumina Gandauensium nauigabilia occupabāt: restabat quartum: quarè in Vateren cis & vltra Scaldin propugnacula erexerunt, quę ligneo ponte coniunxerunt, fluuiumque ità obstruxerunt, nè qua nauis Antuerpia Gandauum transire posset. Quarè Ioannes Embiesius Consul, non ignarus quanto in periculo vrbs versaretur, ab vna parte; atque ab altera Auraicum non cessare Alenconij, cui ille hostis erat infensissimus, causam promouere, reditumque persuadere; communicato cum quibusdam consilio, in partes Regis Hispan. animum inclinare cœpit, palamque profitebatur, satius esse Hispanorum quàm Francorum dominatum acceptare. Fama tunc frequens erat Auraicum ad Magistratum literas dedisse, vt Embiesium captum ad se mitterent, easque literas ad Embiesium latas, atque ab eo lectas fuisse, animumq; eius magìs exacerbâsse. Causam huius simultatis inter Embiesium & Auraicum referunt nonnulli fuisse hanc: Petrus Dathenus Archiminister Gandauēsis id ante sexennium apud primates egerat, vt Casimirum, qui tunc in Brabantia erat, Comitem Flandriæ crearent. Embiesius tunc primarius erat in vrbe Consul, & huic Datheni consilio subscripsit. Vocatus est Casimirus: Venit cum exercitu, iamque Comes (vt putabatur) creandus erat. Sed Auraicus id ægerrime ferens, nè fieret impediuit. fauebat enim tam ipse, quàm Angliæ Regina Alenconio. Embiesius verò & quidam Casimiri consilia-

Gādauenses in angustias rediguntur.

Embiesij & Auraici dissidium.

1584 rius famosum quendam libellum in Alenconium excudi atque diuulgari curant, in quo Alenconius ità depictus erat, vt omnium animi meritò ab eo auerterentur. Atq; hinc inter Auraicum & Embiesium odiũ natũ est capitale. Auraicus paulò pòst Gandauum veniens, Embiesium dignitate, quam habebat, deiecit, & magistratum ex suæ factioni addictioribus creauit. Embiesius id indignè ferens, relicta Flandria, Frankentalum in Palatinatûs Rheni oppidulum commigrauit: ibique plus minus biennium, cum Datheno vixit. Posteà rebus Auraici inclinantibus, à suis fautoribus Embiesius, vt antè narratum est, reuocatur. Pristinæ dignitati restitutus, Rimmium Iurisconsultum, Borlutium, Borleum, aliosque pacis amantes viros, qui Regi potiùs quàm Alenconio reconciliandum suadebant, in vincula coniecit: nouum Magistratum è suis legit, & qui Remp. se absente administrârant remouit. Sed cùm se Alenconio inuisum esse, & Auraicum habere infensum non ignoraret, literasque Auraici, de quibus diximus, insupèr accepisset, de pace cum regijs ineunda cœpit cogitare. Quare Meetkirchium Concilij præsidem, aliosque Auraicarum factionum studiosos vrbe eiecit, & de pace Legatos ad Parmensem misit. Parmensis sciens finem belli pacem esse, multumque Regis interesse, maximam atque ornatissimam totius Belgij ciuitatem, tam leui sumptu, tamque exiguo labore recuperare, legationem magnificentissimè excepit; Manuiumque, virum nobilem Gandauensem, Audenardæ Præfectum, & Seguram Tribunum militum Hispanum, Embiesioque affinitate coniunctum, in vrbem misit. quibus ingredientibus populus occurrens festiua voce Pacem acclamauit. Embiesius verò duos filios suos obsides Audenardam remisit.

Embiesius de pace cogitat.

Moscouiæ Ducis tyrannis & mors.

Octaua die Martij Ioannes Basilides Magnus Moscouiæ Dux, Basilio patre, & Salomea matre prodigiosa fœcunditate anno 1528. natus, ex hac vita, magno suorum gaudio, decessit. homo (si modò homo dicendus, qui nihil præter humani corporis figuram habebat) incredibilis, & à mundo condito inauditæ crudelitatis: qui immani sua tyrannide celeberrimos orbis tyrannos, multis parasangis, dum viueret, antecessit: qui viuos homines medios secare solebat, qui parentes liberorum vesci corporibus cogebat, cuius nomen meritò vniuersæ rerum naturæ inuisum esse deberet. de cuius crudelissimis flagitijs cùm Paulus

Oder-

Oderbornius singularem librum ediderit, & Alexander Gaguinus eques Polonus, in sua Polonia quàm plurima narrauerit, actum hîc agere nolumus: tantùm de (tyrannis communi ferè) eius exitu paululùm referemus. Ioan. Basilides infeliciter gesto posterioribus annis contra Polonum bello, initaque turpissima (vt diximus) pace, amissa veteri virtutis opinione, cum exercitu, tormentis, arcibus, filioque orbatus, cùm iam suorum captiuitates ac mortes vidisset, domique à ciuibus tacitè contemneretur, & ab hostibus foris irrideretur, morbum ex ægritudine animi contraxit. Vt autem solatium aliquod haberet homo barbarus, multa millia Moscorum, qui præteritis annis oppidorum atque arcium deditionem fecerant, ad se adduci, & coràm interfici mandauit. Eodem modo & variarum nationum captiuos, quos habebat, mulctauit, vt crueto hoc spectaculo feritatem suam satiaret. Sed vi numinis hæc infirmitas ità demùm vehementer aucta est, vt desperatis medicinæ remedijs, mente commotus, miserabilem vitam duceret. Multis diebus nō alloqui quenquam, non cibū sumere, non vocē mittere, ità vt mutus videretur. Posteà verò vbi dolor vocē laxauerat, nihil aliud quàm filium Iuanum vocabat: Iuanus illi videri, Iuanus audiri videbatur, cum illo loqui, cum illo consistere; interdùm quasi viuum flebiliter accersebat. Fuerat hic Iuanus filius eius natu maior, quem ante paucos annos ex sinistra suspicione claua ferrata durus pater occiderat. Arinam deindè Vdudouiam, filij sui Theodori vxorem, cùm in incæstu cum ipso iam viribus paululùm resumptis consentire nollet, persecutus est: quæ tamen fide mariti incolumis euasit. Posteà ingrauescente rursùs morbo, tandèm mortis memor, feritatem nonnihil exuit: iubet multos captiuos dimitti, iubet vt & illi, & cæteri omnes, pro salute eius orarent; quam si reciperet, omnibus libertatem promittebat. Sed captiui, eiusque subditi penè omnes, noctes atque dies orabant Deum, vt mortem tyranni accelerarret. Audijt Deus eorum preces, & morbus tam vehementer incubuit, vt putrescentibus intestinis & visceribus, ipsa etiàm naturalia teterrimo fœtore infecta, à vermibus, qui tabidis in corporibus nasci solent, laniarentur. Hanc miserrimam vitam cùm aliquandiù prorogâsset, tandèm turbata ratione in fatalem horam & vltimam vitæ lineam deuenit. Antequàm autem moreretur, ter

1584

1584 lethalem ſenſuum, motuumq́; ſtuporem & hebetudinem paſſus, horas vigintiquatuor continuas mortuo ſimilis iacuit. Prima vice expergefactus, obducta & triſti fronte filiũ rogauit, vt quoſdã in arctiori cuſtodia ad vltimum ſuppliciũ ſeruatos, vinculis ſoluere vellet: profeſſus palàm, ſe in quodã loco tenebris & terroribus importuno propter eos grauiſſimis tormẽtis affectũ eſſe. Quibus terriculamentis permotus filius, iſtorũ carcerũ tecta ſtatìm demoliri iuſſit, ſupplicationes per vrbẽ inſtituit, eleemoſynas erogauit, Deumq́; deprecari iuſſit, vt patri vel ſanitatem redderet, vel obitũ maturaret. Tyrannus deindè in ſimilẽ ſtuporẽ incidens, per multas horas fœtens, ſummis in anguſtijs iacuit, à quo cùm poſtea velut ab inferis ad ſe rediјſſet, filio mandauit, vt iniuſtiſſima & intolerabilia vectigalia, quibus innocentes ſubditos oppreſſiſſe ſępiùs ſeſe lamentabatur, aboleret; & hominibus, quos violenter ſuis bonis exuerat, abundè ſatisfaceret. Has, inquit, vltimas preces apud te valere volo; nunc morior, Deumq́; rogo vt tibi terrarum omnium donet imperium. Hæc cùm dixiſſet, in tertium lethargum incidit, & paulò pòſt cum gemitu & miſerabili vocis reboatu animam efflauit: diſruptiſque ſtatìm illis abſceſſibus, qui pudenda occupârant, tanto fœtore ex profluente ſanie totam eam habitationẽ impleuit, vt aſtãtes, qui à peſtifera tabe infici nollent, celerrimo curſu, relicto cadauere, diffugerent.

Nota.

Trigeſimo deindè Martij die ex aula cum incredibili pompa fuit eductus, & exequiarum ſingulari magnificentia in templo S. Michaelis maiorum tumulis illatus. Sunt qui ſcribunt, à primo die quo moriebatur, corpus eius deſideratum fuiſſe, nec deincèps à quoquam viſum aut inuentum: id captiui poſteà dimiſſi confirmârunt, dicentes ſibi magnifica quæque promiſſa, ſi corporis reſtitutionem à Deo poſſent deprecari.

Truchſeſsiani in Burg cæduntur.

Gebhardus Truchſeſius fugiens, cùm Vveſaliam Cliuiæ veniſſet, ibidèm Holachium & Nuenarium inuenit: quorum promiſſionibus maximam rerum gerendarum ſpem concepit. Bauariani verò ſumma celeritatẽ Truchſeſij agmen ſequebantur, donèc tandèm ſub finem Martij in pago quodam, Burg ab incolis dicto, ad fluuium antiquæ Iſelæ poſito, illud aſſecuti, inſigni victoria ſtrauerunt. Præclaram hoc in prælio præſtitit operam Ferdinandus frater Erneſti, Bauariæ Dux: nec minor virtus fuit Mantici, Baſtani, Arcanatij, Toraýſij, & Ionæ, qui omnes fortiſſimè dimicârunt, omnemque equi-

equitatum, peditatumque strauerunt: adeò vt vix octuaginta è toto exercitu superstites, in proxima syluula sese abdidisse dicerentur. Captus est inter alios Henricus Bruinsuicensis Nothus, & grauissimè vulneratus ad Ferdinandum adductus est. Præda deindè, quæ opulentissima erat, capta, septendecim tantùm è suis desideratis, Arcanatio, Horatio, & duobus nobilibus vulneratis, Bauariani receptui cecinerunt. Venit intereà Thomas Epirota, cum lectissimis equitum turmis, ignorans iam pugnatum esse. Decretum itaque est communi consilio, Nuenarium & Gebhardum in castris suis quærendos, atque oppugnandos esse. Sed dum itineri sese accingunt, nunciatum est, eos iam Iselam atque Rhenum traiecisse, atque in Bathauia, inter duo maxima flumina, sese munire. Mutato igitur cōsilio, Bauariani in territorium Vestense reuersi sunt, & oppidum Reckelinckhusense obsederunt. dumque illud oppugnant, Horenburgensis castri præsidia noctù fugiunt, & Reckelinckhusenses spe subsidij destituti, & extrema necessitate circunuenti, sese Bauaro condonârunt. Truchsesius verò militia infelici relicta, Delphos Batauorum, ad Auraicum proficiscitur, vbi aliquandiù priuatus atque inglorius vixit.

1584

Henricus Bruinsuicensis capitur.

Intereà Hyperenses extrema iam penuria laborantes, cùm nullum subsidium à Flandris submitti posset, à Parmensi Principe vitam fortunasque pacti, vrbem honestis conditionibus Regi reddiderunt.

Hypra deditur.

Actum hoc est 8. mensis Aprilis, quo tempore initium habuit dissidium illud Capituli Argentoratensis. Vvitgensteinius enim Comes & Præpositus Coloniensis, Hermannus Adolphus Solmensis, & Vvinnebergius Baro Ioannes, de quibus in anno pręcedenti diximus, per excommunicationem beneficijs ecclesiasticis non tantùm Coloniæ, sed & omnibus alijs in locis priuati, cùm se etiàm Argentorati Præbendarum suarum priuatione, vnà cum Truchsesio suo Decano mulctandos non obscurè intelligerent, Capitulo sese opposuerunt. Vvitgensteinius enim & Vvinnenbergius eò celeriter sese conferebant, ad Capitulum admitti & fructus Præbendarū suarum postulabant. Præpositus verò Christophorus Ladislaus Comes Nellenburgius, Baro in Tengren, & cæteri Canonici Catholici, cum ipso Episcopo, vtrunq; ipsis denegârūt. Sciebant enim, etsi pace Religioni Augustæ data, laici Augustanæ Religionis Pontificiæ potestati ex-

Initium dissidij Canonicorū Argentoratensium.

1584 empti sint, Ecclesiasticos tamen ad Pōtificis tribunal pertinere: nec sinè iactura Præbendarū, Beneficiorúmve suorū à fide Catholica deficere posse. Et rectè: non enim à maioribus Collegia huiusmodi gratìs sunt instituta, sed propter officiū, datū est beneficiū: qui officiū itaq; facere renuit, quo iure beneficio gaudebit? qui altario inseruire non vult, quomodò de altario viuet? Nec sufficit dicere, suo se more altario inseruire: vltimæ voluntati fundatorū est satisfaciendum. Si officium hoc impium putent, vnà cū impietatis officio, impietatis mercedē relinquāt:

Soxomen. lib. 7. cap. 13. Beniuolum secuti, qui nè Iustinæ Imperatrici Arrianæ obedire contra Ambrosiū teneretur, non grauatè balthe-um, summæ dignitatis symbolū, sibi detractum restituit. Sed ad rem. Collegæ Catholici nullā religionis mentionem faciebāt, tantùm sese sententiæ sui Iudicis satisfacere velle asserebāt. Hoc Comitibus, hoc Senatui Argentoratensi, ab his interpellato, responderunt. Protestantes Canonici, cùm ius suū quod prætendebāt, in Capituli iudicio succūbere viderēt, ad Cæsarē atq; Imperij Principes appellârūt. Sed nō expectato appellationis termino, granarium incōsueta (vt aiunt eorum aduersarij) claue aperiunt, certasq; auenæ mensuras indè in ædes suas cōportari iusserunt: & œconomum difficultatem in hoc spolio facientē conuitiati sunt. Vltimo quoq; Aprilis simile quid apud pistorē Collegij Vvinnēbergius per famulum perpetrauit. Id ægrè ferentes Catholici, apud Senatum de hac vi querelas suas deposuerunt, tale spolium nunquàm in libera imperiali ciuitate auditum, priuilegijsque & à SS. Pontificibus & ab Imperatoribus olìm Capitulo donatis vehementer refragari dicentes. Et quia antiquis pactionibus & exemplis docere poterant, Senatū, si quandò inter Collegas Capituli dissidium exoriretur, neutri se parti iungere debere, nec permittere, vt quis ciuium sese illorū negocijs immisceat, nunc etiam rogabāt eundem Senatū, vt non tantùm Vvitgensteiniū & Vvinnenbergiū admoneant, nè quid vlteriùs per vim faciāt, sed etiā ciuibus suis interdicant, nè quam ipsis opem in hac violentia præstēt. Intereà Cæsar Collegio scribit, se intellexisse eosdem, qui turbam Coloniensem concitârant, similem tragœdiam in Diœcesi Argentoratensi meditari. Monet igitur Collegas Catholicos, suæ Ecclesiæ rationem habeant, Canones & statuta sua defendant, huiusmodi hominibus locum non dent, sed eos ope legitimi sui Magistratûs, Senatûs etiàm Argentoratēsis excludāt.

Cùm

Cùm verò excõmunicati duo Canonici in concilijũ,ad continuandã suam possessionem(vt ipsi existimabant) venissent, Catholici per Notariũ eis decretũ Capituli prælegi fecerũt,quo demõstrârunt, antiquis suis statutis cautũ,excommunicato quacunq; de causa Canonico in Capitulo non esse locũ permittendũ. Notũ autem esse, Vvitgensteiniũ & Vvinnenbergiũ esse excõmunicatos,atq; priuatos. nõ posse itaq; Collegas suos,vel à trãsgressione propriorũ statutorũ, vel ab inobedientiæ vtriusque supremi sui Magistratûs crimine excusari, si eos in cõmunionem suã recipere,aut consilia(quæ actus Capitulares appellant)captare cũ illis vellent: Immò & ipsos hoc modo simili censurę innodari posse. Protestari itaq; sese,ratione consuetudinũ,constitutionũ,& iuramentorum,obedientiæ quoq; Pontificis & Cæsaris, excõmunicatos nec ad Capituli consessum admittere, nec aliquos actus Capitulares cũ illis decernere posse.Deindè obiecta ipsis breuitèr violentia,quam pridèm exercuerant,docuerunt eos in susceptione suarum Præbendarum,& posteà magìs in ordine Subdiaconatûs & Diaconatûs sese religioni Catholicę,& Pontifici Romano obligâsse. mirari igitur Collegium,cur tã contumeliosè de Sanctitate eius loquãtur.Sed nec eos priuilegijs Augustanæ Cõfessionis gaudere posse,cùm à iuramento Religioni Catholicæ & Põtifici præstito,publica palinodia nõdùm sese absoluissent. Porrò velle se aliâs illorũ protestationi exactiùs respondere, promittentes, pronũciârunt publicè, se cùm in Capitulari hypocausto impediãtur,posthàc Capitulum aliò translaturos, tutioriq; loco conciliũ habituros : nec illud ad pristinũ locũ reuocaturos,priusq̃ omnia cessauerint impedimẽta. Contra hãc denunciationẽ,aliaq; Catholicorũ Canonicorũ decreta, Senatus, Vvitgẽsteinius, Vvinnenbergius,&Ernestus Comes Mansfeltius,qui solus Protestantiũ partes sequebatur,(Comes enim Bernardus à Vvaldeck,qui eis initiò fauere videbatur, Catholicis sese nunc palã adiungebat)publicis scriptis pugnabãt: donèc tãdèm per Notariũ publicũ mense Iunio protestatiõe prędicta trib⁹ istis Canonicis scripto domi exhibita, Catholici nouũ Decanũ,repudiato Truchsesio,elegerũt.

1584

Protestantes Canonici Capituli cõsessu prohibentur.

Canonici Argẽtoratenses nouũ Decanum eligunt.

In Polonia initia tumultûs ciuilis hoc tempore pullulare cœperunt. Causam præbuit supplicium à Salomone Zbarouio circa finem Aprilis sumptum. Is enim sub Rege Henrico proscriptus, eò quòd Nobilem quendam occidisset, cùm apud exteros aliquandiù com-

Causa simultatis inter Regẽ & nobiles in Polonia.

1584 commoratus esset, sub Rege Stephano in Poloniam venit. Sed, vt nonnulli scribunt, cùm eo in honore non esset, quo esse solebat, cum Andrea atq; Christophoro fratribus suis clam in Regem & magnum Cancellariũ Ioan. Zamoysciũ conspirauit: statutumq; illis erat, Regem veneno, Cãcellariũ verò gladio necare. Proficiscentibus verò iussu Regis in Podoliã contra Tartaros Sibarkio & Zobario Vngarorũ ducibus, cum suis copijs, proditio hec à quodã citharœdo Samuelis Zbarouij domestico, in diuersorio quodã à Zobario inuento, & iam potu obruto, detecta est. Missus est citharœdus ad Regẽ, vnà cum literis cõiurationis Zbarouij manu subsignatis. Qui rumor cùm ad Zbarouios fratres esset allatus, per Ioannẽ Zbarouium belli Gedanensis nuper imperatorẽ, magnæ apud Regem authoritatis virum, & germanũ fratrem suum, Regi supplicârunt, nè perfido fidicini crederet, nec odium in innocentes fratres conciperet. Sed cùm Rex Ioanni literas fratris ostenderet, atque ipse manũ & sigillum fratris cognouisset, tristis abijt. Quare posteà fratres se ipsi Regi purgare conati, literas nõ esse veras & genuinas, sed ab alio manũ ipsorum imitato fictas esse dicebant. Rex verò purgationem istam non accepit. Accidit paulò pòst, Cancellariũ ad aliam ciuitatem, vt pro tribunali sederet, profecturũ: quo in itinere Zbarouium illi insidias struxisse nunciabatur. Cancellarius statìm Regi significauit hostem in insidijs esse, & se ad mortẽ peti: Zbarouiũ cum 300. equitibus eũ expectare. petere itaque, vt Rex significet, quo loco factũ, si eũ superare posset, esset habiturus. Quod cùm Rex fecisset, Cancellarius collectis clàm copijs, dispersis Zbarouij per pagos equitibus, noctù illũ in castello quodã, inter fœminas delitescentẽ cõprehendit, iussuq; Regis condemnatũ capite truncauit. Erat hic Zbarouius ex illustri Polonorũ familia, multosq; cognatos habebat & amicos, qui hoc suppliciũ indignè ferẽtes, sub prætextu cuiusdã priuilegij Regni, quod se habere iactabant, quo cautum erat, nè Rex inaudita causa, sinè iudicio tribunalis, & Ordinum regni sententia, nobilem virum interficere posset, tumultuari cœperunt.

Zbarouius capite trũcatur.

Abbatis cuiusdam imprudẽs facinus

Casparus quidam Getschauius Abbas Gedanensis in Oliua, cùm die Iouis Cœnę Dñicæ, post lotionẽ pedum suorum monachorum, mensę cum alijs nonnullis conuiuis accubuisset, & anguillam in vino coctam singulis distribuisset, audijt à quibusdam anguillam crudiorem adhuc esse, nec satis coctam. Abbas se oleum habere absyn-

absynthiacum è Francica legatione dono Henrici Regis 1584
allatum dixit: illius aliquot guttulas sumptas, cibum crudum adhuc in stomacho bellè concocturas. Iussit itaque loco & numero (stabant enim plura vitra alcumysticis liquoribus & medicamentis plena) designato, hoc oleum per famulum afferri. Sed siue famulus in loco aberrauerit, siue Abbas ipse vitra mutauerit, incertum est. Id constat, cùm Abbas allati olei aliquot guttas in suum vitrum distillâsset, indè alijs etiàm similem portionem communicâsset, omnesque bibissent, statìm malè habere cœperunt. Abbas tertio pòst die mortuus est, & cæteri duodecim eius conuiuæ ipsis ferijs Paschalibus obiêrunt: nos suo infortunio commonefacientes, nè in quibusuis delibandis simus faciliores.

Gădauenses pacem petunt.

Gandauenses, vt diximus, ad pacẽ aspirare videbantur. Induciæ itaque viginti dierum inter Gandauenses & regios datæ sunt, quo interuallo pax concipi & confirmari posse existimabatur. Missi sunt initiò Gandauensium legati ad Hollandos, Zelandos, aliosque confœderationis socios, vt fœderi & pactionibus renunciarent. Qui Antuerpiam missi fuerant, cùm in Senatu supremo prolixè satis orâssent, ab Aldegũdo turpissimis conuitijs excepti, atque reiecti fuerunt. Cuius deindè machinatione seditiosissimus libellus prodijt, in quo miris argutijs pax omnis cum Rege turpis atque exitiosa demonstrabatur: Regis, quem Tyrannum appellant, regiorumq; vires extenuabantur, illudebanturque: Ordinum verò potentiam ad quæuis perfringenda atque domanda plus quam sufficientẽ fore; Reges, Reginas, & Principes penè omnes Ordinibus opem laturos promittebatur. Intereà Embiesio insidiæ struebantur. Legati qui in castris erant, pacis conditionibus conceptis, remissi sunt ad Gandauenses, vt Senatus ijs subscriberet: deindè in castra reuerterentur. Sed cùm in vrbem venissent, longè aliam quàm existimauerant Senatûs opinionem, omniaque Auraici & suorum complicium artibus turbata inuenerunt. Reiectæ sunt itaque conceptæ conditiones, sed pacis nundinationem ob penuriam, quæ in vrbe erat, continuandam esse censuerunt, si quid intereà fortè in vrbem importari posset. Quarè alios legatos, Taiardum & Haimannum, homines Caluinianos cum alijs conditionibus in castra remiserunt: qui præter conscientiæ libertatem (quam Princeps Parmensis illis promiserat, adiecta tamen particula, modò ea sinè scandalo vtantur, quam etiàm latiùs

Inhonestæ Gădauensium petitiones.

1584 exponi postulabant) publicum exercitiũ Caluiniani dogmatis, templa, Ministros, ministrorum stipendia ab Ecclesiasticis bonis petenda, seminaria, præsidia nulla nisi Belgica, restitutionem priuilegiorum ab Imperatore Carolo sibi ereptorum, magistratuum, quales ipsi vellent, sinè Regis authoritate interueniente, electionem sibi concedi voluerunt. Sed Parmensis illorum tacitè audaciam atque petulantiam admiratus, talem ipsis pacem se largiri posse negauit. Quarè legati in vrbem regressi, in ipsis portis elata voce clamabant, omnia apud Regem dolo atque scelere esse plenissima, frustrà ab illo pacem expectari &c.

Gãdauenses pacem nolunt.

Brugenses cum Parmensi de pace agũt.

Brugenses synceriores, clàm initiò per Principem de Chymai, Arscotani Ducis filium, deditionẽ meditabantur. Obstabant Caluiniani; sed cùm Princeps Auraicus ex Hollandia præsidia mitteret, vrgeretque vt ea Brugenses reciperent, communis plebecula à Caluinianis deficiens, Catholicis sese iunxit. Cõceptos igitur per Secretarium Denterium articulos Tornacum legârunt, qui eos Principi Parmensi offerrent.

Recklinckhusen capitur.

Intereà in Vvestphaliç finibus Bauariani Recklinckhusense oppidum tanta contentione oppugnârunt, vt Truchsesij milites prçsidiarij, 4. tãdem Maij deditionem fecerint, depositisque armis omnibus, oppidũ cum ignominia reliquerint.

Hollandi, quanuìs liberalissimè illorum nautæ in Hispania & honestissimè haberentur, beneficijs ipsis deteriores facti, quod anteà facere semper recusauerant, tandem Auraici blanditijs deliniti fecerunt. Circa medium Maij Delphos Ordinibus conuocatis propositum est, de Hollandia, Zelandia, alijsque prouincijs Regi Frãciæ offerendis, perpetuoque coronæ Galliæ subijciendis. Decretum est consiliũ hoc acceptandum, mittendosq; Legatos, qui articulos & cõditiones à Rege Galliç acciperent. Promittebant ipsi se nullã cum Hispaniæ Rege pacem inituros, nisì liberũ ipsis Caluinianæ sectç exercitiũ permitteretur: sed & impedituros modis omnibus, nè qua mercimonia regijs adueherentur. Idẽ Franciæ Regẽ facturum, ipsum insupèr, & Anglã, Ordinibus omnia ad bellum nçcessaria abũdè satìs suppeditaturos, populo pollicebãtur.

Hollandi Gallũ Hispano præferunt.

Gãdauenses tumultuantur.

Gandauensium legati, cùm tam seditiosam respõsionem retulissent, Caluiniani armati cõcurrentes in Senatum venerunt; pacem se nolle vociferantur, occidendos omnes suos pacificatores. Adfuêre mox cẽtum quinqua-

ginta milites, qui in insidijs erant collocati. hi erumpentes, omnes, qui pacis authores erant, correptos in carceres detruserunt, numero circitèr centū quinquaginta. Octingentos qui Catholici erant dearmárunt, & concionatores, qui à pacis studiosis cum nonnullis alijs in custodia tenebātur, liberos dimiserunt. Embiesium quoquè comprehendunt. Borlutius verò & eius collega in castris regijs permanserunt. Indè cōmunicantes rem actam Teneremundanis, Bruxellensibus, & Antuerpiēsibus, à Templio præsidiarios, qui eis opē ferrent, missos receperunt. Atq; ità spes omnis cōcepta de pace penitùs euanuit, & præclara donaria, quæ Parmensis ipsorū legatis dederat, omnesque in castris impensæ ipsorum nomine factæ perierunt. 1584

Eodem ferè tempore Principum Imperij conuentus habitus est Rotēburgi, in quo actum de publica pace Germaniæ tuenda, deque medijs quibus diffidentia Principum inter sese, causa Religionis quotidiè enascens, sopiri posset. Sed exiguo cum fructu discessum est. *Cōuentus Rotenburgensis.*

Brugenses Gandauensibus prudentiores, siue quòd animo erant sedatiores, siue quòd diuinum Numen minùs offendissent, conditionibus pacis inter Parmensem & se conceptis per suos legatos Querceti subscripserunt, pacemq; vtilem & stabilem sunt consecuti. Legati cum Burchio Consiliario Regis in vrbē reuersi, magna lætitia sunt accepti. Erecti sunt pasim arcus triūphales, vbiquè legebantur in laudem Regis carmina, vbiquè eius splendebant insignia: ter tormenta omnia explosa, campanæ omnes pulsatæ, & ignes triumphales omnibus in locis extructi, fusilesq; in aera eiaculati sunt. iuuenes & senes, virgines ac matronæ lætitiæ signa quàm plurima dederunt. Clerus in conspectu totius vrbis Hymnum illum diuinum TE DEVM, musico modulamine decantabat, totaque vrbe vox vna, VIVAT, VIVAT REX, resonabat, dum per tubicinem pax promulgatur. Intereà virgines & matronę singulari zelo in Caluinistarū Synagogas & tēpla concurrunt, securibus, martulis atq; ascijs omnia ab illis extructa disijcientes, & cōfringentes. Vrbis reconciliatæ fama statim per totū diuulgatur Belgium, & vbiquè trepidatū: non tam ob vnam vrbem amissam, quàm ob æquissimas, & quas nemo sperare anteà audebat, pacis acceptæ conditiones. Gandauēses verò tāquàm fanatico spiritu atq; œstro perciti, antequàm induciarum tempus expiràsset, in omnibus vicis & locis Regi nouum bellum indixerunt: comprehensisque Hispanis duobus & Ita- *Brugenses Regi recōciliantur.* *Crudele Gādauensium facinus.*

1584 & Italo, vni nasum, aures & dextram manum, Germano quoquè dextram manum, pedemque alterum amputârunt, atque in castra Parmensis, quasi testes crudelis sui in Regem animi, remiserunt. Eadem truculentia mox Bruxelleses tres equites, & Antuerpiani duos Hispanos, quatuor Sequanos, & quatuor Flandros strãgulârunt. Quam iniuriam vt regij vlciscerentur, compræhensos iterum quatuor Gandauenses, auribusque & dextris abscissis, asseribus impositos, secundo flumine Gandauẽsibus remiserunt; cum inscriptione, Gandauenses Regijs quatuor terra misisse, nunc Regios Gandauensibus totidem secundo flumine remittere.

Vvestphaliã reformat Bauariæ Dux Ernestus. Acta sunt hæc mense Maio, cùm sequenti mense Ernestus Bauariæ Dux, totius iam Vvestphaliæ imperio potitus, Remp. formare, & collapsam Catholicam religionem restaurare instituit. Quem in finẽ doctos Theologos, inter alios verò Ioan. Nõpelium, virum non minùs doctum, quàm pium, Cæsaris Vverdenæ Decanum euocauit, atque Arensbergam ire iussit: iussit & eò pastores omnes totius Vvestphaliæ confluere, vt designatis Theologis fidei suæ redderent rationem, eorumque examini sese submitterent. Erant autem oppida nonnulla de fide suspecta, quæ Pastores suos eò mittere nolebant; sed & Augustanæ confessionis exercitium sibi sinè vlla inquisitione liberum admitti postulabant. Inter hęc erat oppidulum paruum, nomine Giesekẽn. Elector itaque in hoc oppido conuentum indixit, vt de hac re deliberaretur.

Tumultus in Moscouia. Quæ dum fiunt, tumultus ciuilis in Moscouia exortus est: Basilidem enim mortuum diximus anteà; reliquerat hic filios duos: (tertium enim natu maximum iam antea ipse interfecerat) Phædronem quem & Theodorum vocant, & alium ætate minorem, cuius tutelam Bielsio Principi nobili, opulẽto, & qui regia authoritate plurimùm pollebat, sed peracri & sæuo ingenio, moriens commendauerat. Bjelsius hic ambitione incitatus, de Theodoro opprimendo, atque imperium sub prætextu pupilli in suam familiam transferendo cõsilia captabat. Cæterùm cùm maiorem nobilitatis partem in Theodorum propendere cognosceret, non expectanda esse comitia putauit, sed omni vtendum celeritate. Noua itaque moliri incipiens, militum circunquaquè copias conscribit, & primariã in vrbe Moscouia arcẽ occupat, omniaque pro libidine administrat. Proceres, qui iam tyrannide Ba-

de Basilidis liberati, mitiorem seruitutem sperabāt, confœderati, Theodori causam tuendam susceperunt. Confestim itaque copias instruunt, & contra Bielsium, à quo expilati, oppressique indignissima paterentur, rebellant: eductisque ex Principis armamentario ingentibus tormentis, arcem diuersis in locis vehementissimè conquassare incipiunt. Cumque per multas horas vtrinquè acerrimè esset dimicatū, & multi passim interficerentur præsidiarij, alij alio habitu atque itinere dilabūtur. Tandem & Bielsius, arce relicta, libero exilio ad Casanēses discessit. Interea Poloniæ Rex Stephanus horum omniū, vti & mortis Magni Ducis ignarus, legatum suum Leonem Sapieham iuuenem nobilissimum in Moscouiam misit, vt munera Basilidi deferret, & Reip. nomine mandata quædam exponeret. is cùm in itinere audisset Principem mortuum, & funus ad sepulcrum elatum esse, in vrbem Moscouiam venit, & ab omni nobilitate, cæterisque magnatibus summa cum humanitatis significatione acceptus, atq; in Senatum adductus est. Sed ob tumultus iam dictos primis diebus parum effecit: paulò pòst à Theodoro perbenignè auditus est. Sed cùm ille mandata Regis Poloniæ, causamque legationis audire cuperet, Sapicha hoc illi denegauit, addens: se ad patrem, non ad filium habere legationem. quarè cùm is decesserit è viuis, Boiaris loqui cupiuit. Sunt autem Boiari, qui post Knesos & Vieliknesos, i. Duces & magnos Duces, imperij primatum habent. Theodorus id illi non denegauit. Quarè Sapicha se & à Polono missum graues ob causas ait, & importunum nunc esse Basilide mortuo legationem alij exponere: petere itaque, vt Magni Ducis filius legationem suam ad Polonum mittat, quò tanto citiùs ipse ad suum Principem redire posset. Re ad Theodorum relata, honestam legationem Grodnam ad Regem misit. obiuit hanc Andreas Iokoukiera Ismailovva. ipse, omnisque eius comitatus vestibus ac habitu lugubri ad Regem venerunt. habebat literas à Theodoro, quibus initæ cum patre pacis continuationem petebat. cautum enim erat in pacis conditionibus, eam altero Principe moriente rescindi posse. Addebat & suas ad Regem literas Sapicha, quibus intestinum dissidium per ditiones Moscouiticas significabat: ostendebat viam modumque Smolensciam & Moscouiam metropolin ipsam occupandi: Moscos ipsos & trepidare, & bellum præsagire, dicebat. Pacis itaque continuationem dehortabatur, & bello totam Moscouiam hoc tempore,

1584

Legatio Poloni ad Moscum.

Legatio Mosci ad Polonum.

1584 tempore, si aliâs vnquàm, subigendam esse suadebat.

Theodorus Magnus Moscouiæ Dux creatur.

Intereà Theodorus apud S. Michaelem, tertio post obitum patris mense, qui fuit dies Iunij decimusoctauus, magna totius nobilitatis, omniumque subditorum congratulatione, Magnus Moscouiæ Dux, viginti duos annos natus, inauguratur. quo die & momento tam sæua tempestas excitata est, quantam homines ætate valdè prouecta nunquàm meminerant. Cùm autem resedisset ea tempestas, Dux in templum à Knesis deductus, vbi à Metropolita homine sene, bombycina veste ab humeris ad talos demissa induto, exceptus est. Templi pauimentum & parietes circunquaquè aulæis erant exornata. Dux ipse in scamno ornatissimo, pileo purpureo, auro & gemmis distincto tectus, vesteque bombycina, multis aureis fibulis secundùm pectus strictā ornatus sedebat. Facto silentio, Metropolita exorsus, cœpit Duci inaugurato impiam & crudelem patris vitam commemorare, longaque oratione ad clementiam, probitatem, pietatemque admonere. Expletis deindè pro more gentis cæremonijs, discessum est. Theodorus autem Metropolitæ orationis non immemor, reclusis statìm omnibus carceribus, captiuos dimisit: liberale insupèr viaticum dedit, vt commodè ad suos redire possent, multaque clementissimi Principis edidit testimonia.

Magni Ducis Moscouiæ tituli.

Polonus bellum in Moscum meditatur.

Poloniæ Rex, partìm Sapichæ literis incitatus, partìm Theodori literis offensus, vt qui se initio literarum præter Magnum Ducē Russorum, Vlodomiriæ, Moscouiæ, Nouogardiæ: præter Ducem Casaniæ, & Astracasaniæ, Smolensciæ, & totius Liberiæ, etiàm Liuoniæ Magnum Ducem, quem titulum sibi soli vendicabat Polonus, appellârat, clàm de bello inferendo Moscis cogitabat: Sapichæ per literas omnia diligenter explorari iubet, saluum conductum ad Theodorum misit, cupiens vt sub finē anni suos legatos ad comitia in Polonia habenda mittat: nunciat etiàm illi, se literis, certisque nuncijs cognouisse, Sinan Bassam Turcarum Imperatori conquestum, multos Turcas è Persia reuertentes, à Tartaris & subditis Magni Moscouiæ Ducis, Borysthenis accolis occisos esse: ob eamque causam Turcam de Astracasania expugnanda consilium captare, quo facilior è Turcia in Persiam aditus esset. Monet itaque Ducem, vt vigilet, nè quod sui detrimentum patiantur.

Zutphanium ab Or…

Regis Hispaniarum in Frisia exercitus, cùm anno superiori Zutphaniū occupâsset, sæpiùs in Veluā excurrit,

atque

atque aliquot munitiones occupauit: munitissimũ verò propugnaculũ in vlteriori Iselæ fluuij ripa, vrbi opposita, ędificauit. Sed 13. Feb. huius anni, collectis viribus, magnas prædas abigens, Veluam, & quidquid in ea occupârat, vltrò deseruit, vno illo in ripa propugnaculo excepto, quod quotidiè magis magisque muniebatur. Veluani, Vltraiectenses, & Hollandi, propositis difficultatibus Auraico demonstrabant, quanti sua interesset, si ea ciuitas ad obedientiam Ordinum non reduceretur. Auraicus igitur collecto non paruo exercitu, Holachium ad propugnaculum, vrbemque obsidendam abire iussit: cui etiam paulò pòst reliquias exercitûs Truchsesij & Hẽrici Bruinsuicensis submisit. Verdugius vt hostiũ libidinem frangeret, septingentos lectissimos pedites in vrbem introduxit, propugnaculumq; alis duabus, longè ad Iselã procurrentibus, nè traiectio impediretur, auxit: tormentis quoquè & militibus cõmuniuit. Confœderati, euocatis fossoribus, propugnaculum regiũ duplici hemicyclo cinxerunt: in exteriori octo maiores munitiones, in interiori quatuor, & medio interuallo tres erexerũt: ità vt quindecim propugnaculis maioribus, exceptis nonnullis minoribus figuræ planæ, nec ita munitis, vnum hoc regium clauserint. horũ nonnulla 40. quædam 30. tantùm passibus à regijs distabant. Quinetiàm varijs in locis cuniculos agebant, nullamq; operam intermittebant, vt castrense hoc vallũ expugnarent. Verdugius nè suis deesset, Comitem Arenbergium, Manricum à Lara, Bostium & Toraisium Sequanũ equitum Magistros, iussu Principis Parmensis euocauit, atq; intereà hosti propugnaculũ vnum in labro fluuij structum ademit: vallumque suum & vrbem, fidelissima imperterriti sui Vicarij Taxij opera, ab omni hostium violentia tutatus est.

1584 *dinibus coarctatur.*

Auraicus se modũ viamq; inuenisse ratus, vrbes quæ Regi parebãt recuperandi, Regisq; exercitus sinè ferro extinguẽdi, Delphis circa finẽ Iunij decreuit, & publico mãdato interdixit, nè quis prouincialiũ, Ordinum imperio subiectorũ, cum hostibus negociaretur, eisve annonã vllã vel commeatũ adueheret. Sed quia merces computrescebant, ipsisq; mercatoribus non minùs regiorum pecunia, quàm regijs illorũ mercibus opùs esset, edictum hoc paulò post cædem Auraici rescissum est. de cuius cæde ea quę fideli quorundã narratione, literis & scriptis grauiũ virorum, editisq; hac de re libellis accepimus, referemus.

Auraicus negociationem cum regijs interdicit.

Auraicum Principẽ ante quadriennìu à Rege Hispaniarum,

Auraicus proscriptus.

1584 niarum, legitimo suo Magistratu, publica sententia proscriptum esse, neminem vel dubitare puto, vel ignorare. Deerat tantùm qui sententiam exequeretur, & se iustitiæ ministrum offerret. Tentârant id anteà suo periculo diuersis in locis duo: sed ad propositum scopum non peruenerunt. Tandem, quidam Burgundus origine, patre mercatore, matre Bisontina, in pago prope Lugdunum Villamensi natus, viginti septem annorum adolescens, eruditione, facundia, rerumque agendarum dexteritate insignis, Balthazar Geraertz dictus; postquàm Principis Auraici cædem à tempore proscriptionis indefesso animo meditatus esset, tãdem anno post natum Christum 1584. die decimo Iulij, circa secundam horam pomeridianam, perempto Auraico, patrias Belgicas ab eius violenta administratione liberauit. Postquàm enim Auraicus felicem Parmensis Principis successum in Brabãtia & Flandria videret, sibi metuens, Antuerpia Delphos Batauorum, in monasterium D. Agathæ (cuius Cœnobiarcha D. Musius Poeta clarifs. eo conniuente suspensus erat) commigrauit. Intereà mortuus est Alenconius Gallus, aliquandò fictitius Brabantiæ Dux. cuius obitum vt mater Auraico per nuncium & literas significaret, hũc Balthazarum, in Hollandiam ablegauit. Hæsit hic aliquandiù in aula inter nobiles admissus, & captabat opportunitatem perficiendi, quod dudùm animo destinârat: plùs solicitus nè manus erraret, quàm de tormentis, quibus ipse esset afficiendus: Hostiam enim iam dudùm pro populo sese Deo deuouerat.

Balthazaris Geraertz interfectoris Auraici descriptio.

Decimo itaque Iulij anni prædicti, cùm Auraicus pranderet quodam cum Leovverdiensi consule, adolescens hic dimissus, vt ad suos rediret. Circa secũdam horam cùm iam Principem à mensa surrecturum arbitraretur, in aulam reuersus, & ab excubitoribus, sub prætextu Principem ob quædam oblita cõueniendi, admissus; Auraicum ad ipsos cœnaculi gradus descendẽtem expectat: sclopetum habens sub pallio, tribus globulis illito veneno infectis, & sibi inuicèm concatenatis, oneratum. Prodeuntem verò Principem, ad quem propter legationem liberum habebat accessum, conueniens, sclopetum in cor illius collimans, exonerauit, sub mamilla sinistra vulnere latitudinis duorum digitorum inflicto. globorũ vnus spinam dorsi, alter scapulam penetrauit, tertius autem inter intestina hæsit. Ipse verò accepto vulnere statìm in terram corruens, & ad vnius tantùm Dominicæ orationis spa-

Princeps Auraicus interficitur.

nis ſpatium ſolis labijs nonnihil palpitans, vitæ finem impoſuit. 1584

Præſidium autem, audito ſclopeti ſono, & ex vociferantium clamore intellecta domini ſui morte, dum inter ſe tumultuatur, & facinoris huius authorem inquirit, Balthazar per ſtabulum horto vicinum fugiẽs, iam penè ad ciuitatis mœnia peruenerat: nisì ex Auraici prætextatis aſſeclis vnus, qui patratæ cædi præſens interfuerat, illum inſecutus tandèm comprehendiſſet, tantumque colluctando exhibuiſſet negocij, vt ab alijs ſuperuenientibus captus, & in carcerem abductus ſit: ex quibus ille, omni trepidatione depoſita, cùm ſibi elabendi viam præreptam videret, protinùs percontatus eſt, an Auraicus mortuus eſſet? Sed illi mortem ex induſtria ad mortem vſque celârunt, quo tantũ fieret illi pœna grauior, quantum facinoris eſſet euentus incertior. Nihilominùs tamen de optato ſucceſſu optimè ſperans, intrepidè ait: Se quidem haud neſcium eſſe, certò ſibi moriendũ fore: verùm impensè gaudere quòd id iam perfeciſſet, quod ante annos ſeptem, vt faceret, animo deliberatum atque concluſum habuiſſet; mortemque hilari ſe & perlubẽti animo oppetiturum, re ea fortitèr patrata, quam alij nõnulli ante ſe, etiàm vita amiſſa, perficere non potuiſſent.

Interfector Auraici capitur.

Quæſtionibus deindè ſubiectus, & præſente magiſtratu diligenter examinatus, an ab Hiſpaniarũ Rege, vel ab alio quopiam mercede, vel promiſſis inductus, ad cædem iſtam animũ adieciſſet; poſtquàm ſcripto primùm pulcherrimo, & firmiſſimis ſubnixo rationibus, ſeriẽ & cauſas facti ſui complexus fuiſſet, reſpondit, Nec prece, nec precio mortalium cuiuſquam, ſed ſolo ſuæ inſtinctu conſcientiæ, cauſa liberandæ a tã immani tyranno communis Reip. permotum, tam inclytum & pium facinus deſignâſſe, pro quo nõ dubitaret paratam ſibi inſignis in cælo præmij remunerationem. De corpore verò ſuo ſupplicijs excarnificando (neque enim id a ſe præuiſum non fuiſſe) quandò iam Dei permiſſione in eorum poteſtate eſſet, ſtatuerent, quicquid vellent. Ego, inquiens, nunc quod meum erat perfeci, vos deincèps quod veſtri videbitur officij peragite: mortem & quæcunque poteſtis excogitate tormenta, nihil moror.

Confeßio Balthazaris.

Quarè prima nocte in eculeo ſuſpenſum, quinq; vicibus crudeliſſimè virgis ceciderunt, plagas mox omnes melle oblinentes, adduxerunt hircũ, qui vnà cum melle laceram vndiquè cutem linguæ ſuæ ſcabricie lambendo auelle-

Inaudita tormenta quibus Balthazar excruciatur.

1584 auelleret: sed, quo modo olim Danielem leones, sic & is contingere eũ non voluit. Deindè alijs diuersis affectum pœnis, & tandem in vanno positum, manibus pedibusq; colligatis, nè somnũ capere posset violenter ea nocte impeditũ tenuêre. Succedetibus post hęc diebus & noctibus, post ludibria, sannas, & irrisiones multiplices, eo ex manibus in tergum reiectis iterùm in eculeo suspenso, 250. librarum põdus ex maioribus pedum digitis alligârunt. Quo acerbissimo supplicio cùm eũ media hora excruciâssent; calceis ex crudo canino corio, oleo illinitis, pedibusque eius duobus digitis breuioribus, eum induẽtes, ad ardentem rogum collocârunt. Mox verò vt calcei ignis perceperunt calorem, in longè minorem, eamque sphęricam formam fuêre, vnà cũ pedibus, contracti: quos posteà exuentes, simul cum calceis, cutem & carnem auulserunt. Cùm ergò hoc modo pedes trũcâssent, axillas quoquè illi flammis adusserũt. posteà indusio aquæ forti immisso incensoq; amictum, & ardẽte perfusum adipe, acubus item & clauis manuum pedumq; vnguibus profundè infixis, horrendis illum alijs post alios cruciatibus terribilitèr exagitauére.

Cæterùm cùm omnia hęc cõstanti animo & imperterrito vultu perferret, nullo edito inter tanta supplicia commotionis aut doloris signo; omnibus toto corpore crinibus abrasis, veteri illum putentiq; lotio (quod etiàm D. Luciæ contigisse legimus) perfuderunt, & aliena veste hominis morbidi, ex proximo allata Xenodochio, induerunt: quòd hæc ad pellendam incantamentorũ vim, quibus contra tormenta tueri se illi putabant, valere iudices arbitrabantur. Sed cùm nec hoc modo quidquam proficerent, & ille ad quæuis perferenda peræquè vt anteà persisteret fortis & inuictus, quęrentibus quid inter tanta tormenta cogitaret, respondit: Bone Deus, largire mihi tantùm perseuerãtis patientiæ donum. Rogatus deindè qua ratione ad tantas pœnas & cruciatus non ampliùs moueretur: Piorũ, inquit, preces id efficiunt. Consuli constantiam eius admiranti, Constantiam, ait, meam in obeunda morte clariùs intueri licebit.

Mira Balthazaris constãtia.

Extra tormenta autẽ positus, fixis in cælum oculis, septem Psalmos vel Litanias secum voluere audiebatur, dataque loquendi opportunitate, liberè & blandè cũ singulis agebat, tam pręsentẽ eius animum hilaremque vultum ipsis carnificibus admirantibus, & spectatorum permultis non sinè lachrymis ista cõtuentibus: quibusdam

etiàm hominem eũ esse negantibus, alijs verò eius cum 1584
dentium stridore virtuti inuidẽtibus: quibus perfidorum Iudæorum more sciscitantibus, à quo tempore animam suam diabolo deuouisset, summa cum modestia respondit; sibi nullã esse cum diabolo notitiam, nihilq; omninò commercij. Qua etiàm ratione aliâs quandò proditoris, parricidæ, sicarij, aut alijs id genus contumeliosis incesseretur nomenclaturis, Christi exemplo simplicitèr ea negãdo, se defendit. Nec rarò quoquè varias sibi obiectas calumnias & iniurias, demissis in terrã oculis, tacitus dissimulauit. Iudicibus tamen perbenignè semper ad omnia respondit, & insupèr de impensa sibi in carcere sustentatione gratias egit, vicemque se illis relaturum promisit. Quærentibus, quam vicem? Aduocati, inquit, in paradiso. Illis subnectẽtibus, de quo loqueretur paradiso? Non noui, ait, preter vnicum. In summa, nihil nõ sanctum & prudens fuit, omniquc sapientia & pietate perfectũ, quidquid aut egit aut dixit, quo tempore in carcere fuit. Neque enim aut verbulũ ociosum, aut quicquam molle, vel cum impatientia protulit: sed omnia, vel ad facinoris sui commendationem, fortitudinem ac defensionem, vel ad spectantium instructionem faciebant. Argumenta autem, quibus facinus suum tuebatur, partìm sacræ scripturæ authoritate, partìm firmissimis rationibus constabant, & quidem tam solidè, vt quidam aduersariorum Scabinus, qui huic præsens semper adfuerat spectaculo, palàm asseuerauerit, nunquàm sibi quæ hîc viderat vel audierat excisura esse: immò sanè, inquiebat, si pro nostra causa hæc acta fuissent, meritò hunc hominem inter indigetes numerare deberemus. Simile iudicium alius quidam ex Catholicæ ecclesiæ presbytero, apostata & hæreticorum concionator, de eo publicè tulit. Quinimmò etiàm primus hæreticorũ huius ciuitatis concionator, qui in catasta fortissimo huic viro inter extrema supplicia aderat, vt eum suis fallacijs seduceret, cùm sæpè repulsam passus esset, quòd eum suis nænijs interpellaret, & orationibus vacare non permitteret, & ipse luculentissimis rationibus, & multa sacræ scripturæ authoritate, quæ pro defensione causæ suæ à Balthazaro nostro proferebãtur, victus testatus est, si causa pateretur, dignũ esse qui auro includeretur. Sæpiùs ergò examinatus, & varijs exquisiti generis quæstionibus tortus, cũ nihil cõfiteretur aut diceret, quod illorum auribus magnoperè gratum esset: tertiodecimo præscripti mensis die, de

1584 morte sibi imminente certior factus, & postridiè audita condemnationis suæ sententia, placidissima voce inclyti martyris illius Diui Cypriani verba vsurpãs, dixit: Deo gratias. Nullo igitur nõ exhibito cum admiranda animi fortitudine Christianæ mansuetudinis specimine, animo semper præsenti & imperturbato, vultu hilari, colore & oculis viuidis, pedibus autẽ debilis & infirmus, cute & pedum digitis ex adustione & acuum clauorumq; infixione liuidis & luxatis, corpore deniquè toto per tanta tormẽta horribilitèr deformato, in theatrum productus est; & palo seu cruci se alligari passus, nihil de consueta animi constantia remisit, aut vllũ trepidationis signum, ad mox inferenda sibi immania illa tormenta ostendit, quorum vel sola memoria ingentẽ homini incutere terrorem posset. nam haud deerant ex circunstantibus complures, qui solo eorum contuitu, à se deficerẽt, animisque linquerentur.

At iste generosus adolescens, sicut præcedentes cruciatus omnes, & mortis suæ sententiam magno & inuicto animo exceperat, ità quoquè eius executionẽ, quæque illi ferenda restabant tormenta, in totius ciuitatis, sed & regionis cõspectu, (nã vndequaquè ad hoc spectaculũ homines confluxerant) mente imperterrita, & incredibili fortitudine sustinuit, suoq; sanguine æternã sibi gloriosi nominis memoriã consecrauit. Ipso autem ad palum, vt dictum est, alligato, carnifices ante omnia sclopetum incudi impositum, quo facinus patratum erat, (nam & hoc licèt inanime pœnã luere debebat) ferreis malleis non sinè magno labore confregerunt. Dehinc ipsum totũ orationibus intentum, & velutì in Deo absorptũ, thorace exuerunt, & femoralibus ad pedes demissis, indusioq; circa verenda colligato, carnificum alter dexteram eius apprehendit, eamq; inter cãdentes laminas, seu artoptã, quam alius tenebat compressam exussit, fumo eius & nidore totum penè forum complente. Mox carnifices forcipibus candentibus ex brachijs, ac dextri pedis femore ac sura diuersas carnium patres horribilitèr auellunt, illo nulli rei quàm precibus vacante, (legebat enim voce satis clara, quæq; ab astantibus facilè intelligi posset, septẽ Psalmos Dauidicos pœnitentiales) nec vultûs colorẽ mutãte, manum, pedemve aut vllam corporis partem, ad tanta supplicia retrahente, aut cõmouente: nisi quòd trunco ambustæ dextræ brachio, quoàd eius fieri poterat, magna cũ veneratione ter se Crucis signo muniuit. Posteà ex palo solutus,

Suppliciũ & mors Balthazaris.

solutus, sua ipse femoralia pedibus excussit, & scamnum 1584.
quod ad eum exenterãdum ibi paratum erat, pedes quantum poterat subleuando, sponte conscendit. Tum verendis illi primùm præcisis, & in sportã appositam proiectis, & mox pectore & ventre per modũ crucis lentè dissecto, intestina extracta, & cor, vt patriæ proditori, in faciẽ proiectũ fuit: solis labijs, quę orationi iam assueta erant, illo se cõmouente: & quasi vocem, orisq; sonum ad sola virtutum instrumenta à Deo accepisset, nullũ vnquàm auditus est emisisse gemitũ, aut suspirium: sed seruato vultûs colore, inexpugnabilem, inuictiq; roboris spiritum, quartodecimo pręscripti mẽsis Iulij die, sub ipsa meridie, Deo creatori suo reddidit. Caput autem à corpore præcisum, & hastę iuxta vrbis mœnia infixũ, multò pulchriùs solito spectantium se oculis exhibuit. Corpus in quatuor partes dissectum: partes verò ad totidem oppidi Delphensis portas ex patibulis suspẽsæ sunt. Mors certè horrenda, & inauditi cruciatus, sed maior animi perferentis fortitudo. Atque hæc quidẽ sunt, quæ de Auraici morte, & interfectoris eius supplicio, spectatores ipsi, viri fide digni, nobis perscripserunt.

Cõtinuatio dissidij Canonicorum Argentoratensium.

Litem Catholicorũ & Protestãtium Canonicorum Metropolitanæ Ecclesiæ Argentoratẽsis, ad noui Decani electionẽ suprà produximus: restat vt quid posteà sit actũ, referamus. Amplissimus vrbis Senatus se hanc electionẽ iniquo animo ferre mox scripto suo ad Capitulũ misso declarauit, monuitq; ab huiusmodi nouitate Catholici collegæ abstinerent, nec virtute Censurę Pontificiæ, Protestantes concilio suo eijcerent. Sed & protestãtes Canonici electioni reclamârunt. Catholici verò de electione calumniã surda aure præteriêrunt, ad postulationẽ de reuocandis ad conciliũ excommunicatis scripto disertè respondent, se eos admittere non posse, priusquàm per debita media essent Ecclesiæ recõciliati: id ab vtroq; summo suo Magistratu, Pontifice nimirùm & Cæsare, mandatũ esse: si secùs facerent, & hos offenderẽt, & statuta ac priuilegia Capituli infringerent. Conquerẽtes verò quòd eorum aduersarij, tam apud Magistratũ, quàm plebem, Capitulo calumnias struerent, in ius vocari cupiunt, & se legitimi Iudicis tribunal nõ declinaturos promittunt. Ad Senatum 18. Iulii quoquè Comites Manderscheitiũ, Gerolsteinium, & Hohensaxiũ miserunt, qui excõmunicatos iustè exclusos esse, nec recipi ante impetratã reconciliationem posse, ostenderunt: docueruntq; Senatum nulli Reli-

1584 li Religionis paci, nullis statutis, nullis iuribus refragari, quòd Cęsurę Pōtificis executio in clericū instituitur: nec id cū libertate aut priuilegijs Reipub. Argentoratēsis pugnare, cùm Magistratus in ciues, & Pōtifex cū Episcopo in ecclesiasticos habeat imperiū; nec vnius administratio in alterius tēdat pręiudiciū. Literas quoquè seu mandatū Cęsaris secundū, eiusdem cum priori argumenti, Senatui exhibent, quo se nihil propria authoritate, aut violēter facere, aut fecisse demonstrârunt. Diebus aliquot sequentibus, inter illustre Collegiū, & amplissimum Senatum disceptatū est, vtrùm Censura Pontificia in clerū vrbis Argentoratensis locū habere, an non habere deberet.

Intereà, 11. scilicet Augusti, Solmēsis Comes excommunicatorū tertius Argentoratum venit: qui communicatis consilijs cum suis cōplicibus, 15. die concilium indixit. Catholici verò cū anathemate percussis cōmunicare nolentes, ad conclaue nō venerunt: sed & ostiū hypocausti obserari pręceperunt. Protestantes cùm ostiū clausum cernerent, vi illud effringunt, & ablata veteri & communi sera, septē alias proprias appenderunt. Indè secundò in granarium irruentes, multo quàm anteà maiorē auenæ copiam auferri iusserunt. Capitulum, nè authoritatē hoc modo suam amitteret, re intellecta, adulterinas istas seras tolli iussit: sed illi reuersi sub vesperem fores iterùm marculis, tudibus alijsq; instrumentis, magno cū tumultu effringunt. 18. deincèps die mensis eiusdē vtrunq; Oeconomum & Secretariū in sua verba iurare coëgerunt: portas à suis famulis custodiri præceperunt: omniaq; pro voto constituerūt. Catholici quidā, vt quid intùs ageretur cognoscerent, ædes accedūt, fores pulsant: sed exclusi abiērunt: qui intùs erāt, sclopetis, bipēnibus, hastis, clauis, alijsque telorū generibus sese armârunt. Pomeridiano tempore nunciatū est (sed falsò: nam Catholici & Episcopus exemplo Coloniensi edocti, thesaurū hunc tutiori loco abdiderant) Capitulo, Protestātes Canonicos Archiuum Diœceseos violenter aperuisse, atque indè cimelia, ornamenta, pecuniā, instrumenta publica, & quidquid preciosum erat, rapuisse. Negabant id Protestantes, & ab aduersarijs id factū fuisse affirmabant: tamen fatebātur sese archiuū reclusisse, non aūt thesaurum, quem quęrebant, sed locum inuenisse: quo aūt animo id fecerint, nōrunt ipsi. Scelus hoc in sua Apologia vehementer exaggerāt, cùm nonnulli locū istum legentes, asserant, Comites istos suì oblitos, in hostibus tantoperè calūniari, quod in amicis qui nuper Bruelense atq; Bonnense archiuum spoliârant,

Violentia Canonicorum Protestantiū.

non improbârunt. Hanc violētiam paulò pòst Capitulū 1584
Senatui conquestū est: se quidem eā armata manu impedire potuisse, sed in libera ciuitate tumultū concitare noluisse. Proindè petere, vt Senatus huiusmodi vim atq; iniuriam in posterū velit impedire. Quam Capituli accusationē Protestantes 21. Augusti, scripto ad Senatū misso, quibus modis potuerunt refutare, factumq; suum defendere conabātur, & Senatoribus suæ religionis domesticis facilè persuaserunt, archiuū à Catholicis Canonicis esse spoliatū. Quarè Senatus 22. Augusti ablatorū restitutionem postulauit: sustinens, secundùm iura ad Senatū spectare, vt aduigilet, nè ecclesiæ suis ornamētis atq; thesauris spolientur. Quod vtinàm meminisset, officiumq; fecisset tū, cùm primùm religio in hac vrbe mutaretur. Catholici, qui celatū maluissent ob varia indè dependentia pericula, thesaurū à se, cùm id proditū intellexissent, Senatui confitentur, conscio Episcopo translatū in sua esse custodia, & in vsum totius Diœceseos seruari: prægnantesq; adferunt rationes, cur à se trāsportatus esset. Senatus prudenter id actū esse iudicās, cœpit in Catholicorū partes nōnihil inclinare, & ad petitionē eorum in ędes Confraternitatis, vulgò Broederhoff (sic enim vocāt ędes Capituli) firmū pręsidiū, sumptibus tamen Collegij, imposuit. Aegerrimè tulerunt id Protestantes, & scripto Magistratui declarârūt, sese in hoc præsidio nō consentire: Catholici verò Senatui gratias egerūt. Sed quia ijdē tres excommunicati Comites, Vvitgensteinius, Solmensis, & Vvinnenbergius, adhuc in his ædibus armati manebant, triticiq; & siliginis iā plus quàm 3000. modios vendidissent, nec finē huius spolij facerēt, orāt Catholici Senatū, vt eos indè in proprias suas ædes cōmigrare, atq; ibidèm quietè, vtì ceteri Canonici, habitare iubeat: frugū venditionem impediat, & preciū venditorum ad communem vtilitatē Collegij deponi pręcipiat. Senatus nō illibenter illud fecit. Sed Protestantes 31. Augusti lōgo scripto, & secundò à Senatu ad officiū faciendum moniti, lōgiori sese defendere, iusq; suum, quod habere se prętendebāt, tueri conati sunt. Intereà Nicolaus Baro Bollevvilerus, & Otto à Sultz, vt controuersiā hāc è medio tollerēt, litemque cōponerent, plurimùm, sed frustrà, laborârūt. Sed & Protestāres fructus passim vendebāt, & aulā Decani insupèr occupârūt, eamq; ataxiā pepererūt, vt coloni frumenta atq; canones pendere detrectarent, & Oeconomi sacramento suo cuperēt absolui. Hęc omnia referūt ad Senatū

1584 Catholici, eiqué ſupplicant, vt creſcentibus malis maturum remedium apponat.

Legatio Principũ Proteſtantiũ ad Epiſcopũ Argentorat. Menſe Septembri Caſimirus, tutor & adminiſtrator Electoratûs Palatini, Richardus & Ioannes Comites Palatini, Erneſtus & Iacobus Marchiones Badenſes, Legationem ad Epiſcopum Argentinenſem mittunt; eum honorificè ſalutantes. Legationis ſumma erat: Se intellexiſſe controuerſiam Catholicorum & Proteſtantium Canonicorum Collegij Argentinenſis: Catholicos excluſionem Proteſtantium reuocare nolle, nouum Decanum elegiſſe, Archiuum & theſaurum ſinè decreto Capituli tranſportâſſe: Proteſtantes poſſeſſionis continuationem flagitâſſe, iudicium Principum Imperij poſtulâſſe, ædes Cõfraternitatis occupâſſe, & adhuc occupare. facilè ex his ſcintillis magnũ incendiũ excitari, etiàm ſuorum ſubditorum damno, poſſe. Monere igitur ſe Epiſcopum, tanti nè faciat Papã, vt ſuæ euangelicę religionis ſocios, Capitulo exturbari patiatur: ſed magis Imperij & Diœceſeos tranquillitatẽ cõtinuare laboret. Cùm enim, aiunt, Pontifex Auguſtanam confeſſionem hæreſin appellet, cogitandum eſt, qui Papam propugnãt, eos omnes Auguſtanæ confeſſionis ſocios Principes & ſubditos hæreticos appellare, atque hinc extrema eſſe expectanda. Id *Notandũ.* ſcilicet apud eos crimen læſæ Maieſtatis eſt. Sed obſecro (dent mihi hanc veniam) cùm Truchſeſius in ſua ad ciues Colonienſes epiſtola, Pontificem Romanum Antichriſtum, Abominationemq; Romanam vocat, cùm hi Proteſtantes Canonici in ſua Apologia, vbì Comitem à Vvaldeck mordacitèr notârunt, Miſſam Idololatriã appellant, ſuóne proprio iudicio & Cæſarẽ ipſum, & maiorem Electorum, bonamq; Principum Imperij partem, qui Rom. Pontificem caput Eccleſiæ, eiuſq; Religionem veram profitẽtur, Antichriſtos, Abominationes & Idololatras appellant? quòd ſi ferro vindicandum hoc eſt, cur illorũ arma, cur indignationẽ non metuunt? Sed ad rem.

Reſponſio Epiſcopi ad legationem Proteſtantiũ. Audita legatione, mirari poterat Epiſcopus, Canonicos ſuos, qui ſe Auguſtanæ confeſſionis profitebantur, tam gnauitèr à Caluiniani dogmatis Principibus defendi, in hoc negotio, qui in rebus fidei, hoſtes ſunt infenſiſſimi: id quod vtriuſq; religionis Miniſtrorum ſcripta teſtãtur. tamen perbenignè Legatis reſpõdit: Agere ſe Illuſtriſſimis Principibus gratias, quòd ſuæ Diœceſeos tranquillitas ipſis cordi ſit. Non libenter ſe tamen audiuiſſe, vtrunque fratrẽ ſuum tam ſiniſtrè apud Principes delatum,

tum. Velle tamen se totam rei seriem enarrare: Esse iam ab initio Diœceseos vsitatum, vt quicunque Canonicus esse, & ad possessionem admitti cupiat, inuocato Dei nomine, ad sancta Euangelia iuret, se statuta Capituli obseruaturum: cumque ad perceptionem fructuum admitti postulet, Subdiaconus primùm, atque indè Diaconus ordinetur. Hoc iuramento & vinculo itaque singulos Canonicos, ratione statutorum Capitulo, & ratione Ordinum supremo Magistratui obligari: Legatis notum esse, Antiquam esse constitutionem Capituli, si quis Canonicus quacunque ex causa, siue de iure, siue de facto excommunicetur, eum ad sessionem in concilio, nec ad fructuum perceptionem admitti posse, priusquàm sit reconciliatus. Talem in constitutionem Vvitgensteinium & cæteros quoquè iurâsse. Non itaque præter ius & æquum fecisse Collegas, quòd Vvinnenbergio primùm, deindè Vvitgensteinio Capituli sessione interdixerint, orauerintque primùm ab excommunicatione absolutionem impetrarent: quam tamen illi respuerunt. Neminem fore qui verè dicere possit, Capitulum aliquid iniquum, toto controuersiæ tempore in Protestantes collegas statuisse. Deindè Episcopus Legatis violentiam & spolia Protestantium exposuit, quantamque ipse diligentiam per Bollevvilerum & Satrapam Haganovvæ, quos ad prædictos excommunicatos miserat, eis pro reconciliatione intercessionem offerens, adhibuerit, vt controuersia sedaretur. Literas quoquè & mandata Cæsaris illis exhibuit, quibus contrauenire Capitulum nulla ratione potuisse contendebat. Ad electionē noui Decani respondit Episcopus: Protestantium in Capitulum se vi ingerentium importunitatem postulâsse Collegarum, etiam absentium, conuocationem. qui cùm coijssent, necessariam esse duxerunt alterius Decani electionem: ad eam quoquè Ernestum Mansfeltium vocatum non venisse, quæ causa fuerit Episcopus ait se ignorare: nihilominùs Decanum à præsentibus electum. Id factum neminem calumniari posse; cùm iam ab initio vsurpatum sit, vt si quis Prælatus coniugem duxerit, eius Præbendam alter accipiat, & ad dignitatem Prælaturæ alius eligatur. Huius rei multa adduci posse exempla: sed vnius Richardi Palatini sufficere, cui id Præposito adhuc huius Collegij, post initum matrimonium contigerat. Porrò postquàm commemorâsset, quid Protestantes Canonici in effringendis foribus Capitularis hypocausti, Confrater-

1584

Constitutio Capituli Argentorat.

1584 nitatis ædium, & Archiui perpetrâssent, ait: Capitulum à Senatu postulâsse, vt hanc violentiam prohiberet. Quod cùm non faceret, se Cæsaris opem implorâsse, & ad suas querelas responsum expectare. Conqueritur etiàm Episcopus, Excommunicatos illos, vt populum in Catholicos collegas magìs incitarent, paßim diuulgare, Capitulum Monocerotis cornu, ornamenta, cimelia, & thesaurum Diœceseos distraxisse, & oppignorâsse: cùm ea Capituli decreto, respectu exempli Coloniensis, in tutiorem locum sint transportata: nihil indè venditum, oppignoratum aut distractum, sed omnia simul in vsum Diœceseos asseruari. Qua autem intentione ipsi Excommunicati fores Archiui perfregerint, id se Legatis perpendendum relinquere. Obtulisse quoquè Canonicos Senatui, postquàm ædes Capituli ab omni vi essent vindicatæ, sese hæc omnia consuetum ad locum reportaturos. Fuisse hunc thesaurum semper in Capituli custodia, nullum prætereà in illum ius habere: aliâs quoquè (vt omnibus notum est) necessitatis tempore translatum & absconditnm fuisse. nihil igitur in præiudicium Senatûs factum esse. Tandèm concludens Episcopus ait: se nihil magìs quàm pacem & tranquillitatem in sua Diœcesi exoptare, si eam saluis statutis, saluaque conscientia possit conseruare.

Ad hanc responsionem Legati penè obmutescentes, cùm nil aliud possent, petitionem suam nudè prolocuti sunt: Se scilicet disputare nolle. Vnùm esse medium, vt omnis controuersia tollatur: Protestantes scilicet in possessionem reuocentur, & nulla religionis habita ratione, paritèr quietè viuant. Et quia vtraque pars se læsam conqueratur, hæc quòd Monocerotis cornu, aurum, argentumque factum atque infectum, omniaque instrumenta sint aliò transportata; illa quòd granarium violenter sit apertum, & frumentum venditum, ædesque Capituli ab aduersarijs sint occupatæ: consultum videri, vt Catholici transportata ad Archiuum referant, & Protestantes ædes relinquant, seseque ab omni vi in posterum abstineant. Sperandum esse aiebant id à Protestantibus obtineri posse, vbì de possessionis continuatione facti fuerint securi. Ridebant multi hoc legatorum consilium, eò quòd absolutè concedendum suaderet, id de quo hactenùs erat disputatum: tum etiàm, quia Protestantibus pro excommunicationis pœna 4000. modios frumenti, & 125. modios auenæ, quos è granario

Postulata legatorum Protestãtium.

com-

communi vendiderant, præmium statueret. quibus concessis, sperabant Legati, eos ad pacem induci posse. Sed vt absurdam suam petitionem ipsi quoque Legati intelligerent, Episcopus disertè illis per suos respondit: A seculis inauditum esse, tres Canonicos ædes vigintiquatuor Principibus & Comitibus communes, vi occupâsse: multò minùs tam paucos, eosque iuniores, inuitis Prælatis & Senioribus, Archiui & granarij fores violenter effregisse, & è cumeris aliquot modiorum millia frumenti vendidisse. Cæterùm si Principes eorúmve Legati Excõmunicatis persuadere possint, vt ab omni vi abstineant, ædes communes relinquant, venditi frumenti precium restituant; sperare Suam Cels. apud Cęsarem veniam impetrari posse, & Capitulum inductum iri, vt benignè cum illis de pace agat. His ità peractis, discessum est.

Paulò pòst Episcopus Clientes suos fiduciarios per Alsatiam conuocauit, & negocium cum illis communicauit. Illi rei indignitate moti, sedecim ex præcipua nobilitate, vigesimoseptimo Septembris miserunt ad excommunicatos Canonicos: qui peterent, vt posito dissidio, Ecclesiæ reconciliarentur, & ædes communes relinquerent. Diù multumque inter vtranque partem, vltrò citroque scriptis & verbis res frustrà est agitata. Intereà in suo proposito procedentes vlteriùs excommunicati, etiàm Præsentias (vt vocant) suas violenter à Vicario Claudio, cui eas distribuere incumbebat, postulârunt. *Cõuentus Alsatiæ.*

Antuerpiensis vrbis incolę, tum Auraici morte, tum hostium victoria atque propinquitate consternati, trepidabant: multique fugam moliebantur. Non ignorabat hoc Senatus, publicoque mandato 17. Iulij interdixit, nè quis sine expresso Magistratûs consensu, vrbem deserere præsumeret. qui mandato non pareret, eius bona fisco subsignarentur. Plus tamen metus, quàm Senatûs potuit authoritas: nam 78. non minimi census viri, cum familijs clàm erepserunt, & ad loca tutiora sese receperunt: qui omnes mense Decembri publicè reuocati sunt. *Antuerpia trepidatur.*

Gandauenses de malo in deterius quotidiè proruentes, tandèm etiàm eò dementiæ venerunt, vt Embiesium antesignanum omnis suæ rebellionis nuper captum, publicè decollârint, & caput hastæ impositum populo spectandum exhibuerint. Iusto sanè Dei iudicio, vt *Embiesÿ supplicium.*

per

1584 per quos ipſe peccauerat, ab iiſdem quoquè puniretur, & à proprijs canibus inſtar Actæonis dilaceraretur.

Parmēſis Antuerpiam obſidere incipit.

Illuſtriſſimus Dux Parmenſis, poſt maturam deliberationem tandèm ad Antuerpiam, caput & ærarium totius Belgij, recuperandam animum adiecit. Primùm duce Mondragonio propugnaculum in Lillo fortiſſimum ex oppoſito pagi eiuſdem nominis vehementiſſimè concuſſit: adeò vt horrendo tormentorum reboatu territi præſidiarij Herentalenſes, munitiſſimum alioquin Campiniæ oppidulum, fugientes regię poteſtati reliquerint. Sed quia Lilloenſis iſta munitio viribus difficulter expugnari poſſet, & tumultuantes in ea milites nouis ſtipendijs atque auxilijs refocillarentur, quin & aggeribus perforatis aquæ copioſiſſimæ in agros immitterentur; oppugnationem cœptam Parmenſis intermitti mandauit, & partem exercitûs Teneremundam, oppidum totius Flandriæ munitiſſimum, traduxit; partem propugnaculis ad Scaldis nauigationem infeſtandam erigendis in ripa reliquit. Rihouius Teneremundæ præfectus cum præſidij parte, relicto in vrbe Vicario cum trecentis tantùm militibus, abſens erat. Cumque Parmenſis deditionem per ſuum fecialem poſtularet, Vicarius petulantiſſimè reſpondit, & fecialem vrbe eiecit. Qua indignitate motus Parmenſis, actutùm attractis maioribus tormentis mœnia concuſſit: indè per elices aquis ſubtractis, impetum in quoddam propugnaculum fecit, vbì tres continuas horas acritèr dimicatum eſt: ſuperiores tandèm Hiſpani, deſideratis tantùm 10. & 30. vulneratis, propugnaculum expugnârunt. paulò verò pòſt oppidani animum deſpondentes, deditionem decimoſeptimo die Auguſti fecerunt, atque ità munitiſſima vrbs ſex dierum ſpatio, felicibus Parmenſis auſpicijs, in Regis ſui redijt poteſtatem. In hac verò obſidione Petrus de Paz Hiſpanus Chiliarcha prudentiſſimus, miles fortiſſimus, & vir ſingulari pietate clarus, amicus quondàm meus, magno cum Parmenſis dolore, globo traiectus, occubuit.

Teneremūda Parmenſi deditur.

Regiorum in Veluæ victoria.

Regij, qui Zutphaniæ & in Veluæ propugnaculo obſidebantur, collectis viribus à tergo hoſtium munitiones aggredi, eoſque è munitionibus in planitiem elicere conabantur. Erant Ordinum milites numero duplo maiores regijs. nam in caſtris decem tam equitum quàm peditum habuiſſe millia dicebantur: regij verò quatuor tantùm millia, & quingentos. Ordines itaque cùm per exploratores didiciſſent, regios pugnam moliri, conuaſatis

ſatis omnibus, poſtridiè relictis munitionibus turpiſ- 1584
ſima fuga elapſi, regijs incruentam victoriam reliquerunt. Pars Dauentriam, pars Arnhemium dilapſa, ab incolis miſerè mulctata & conuitijs excepta eſt. Dux eorum Comes Nuenarius Berkam reuerſus, ibidèm aliquandiù latuit, hanc ignominiam pro gloria caſtri Horſtenſis, nuper in Diœceſi Colon. per inſidias ſuorum intercepti, reportans.

Parmēſis Scaldim obſtruit.

Intereà Parmenſis omni diligentia obſtructioni Scaldis incubuit, vt nauigatione impedita, fame atque inedia domitos Antuerpianos in ordinem redigeret. Initiò itaque in Callo & Ordam, hoc cis, illud citra fluuium, duo munitiſſima propugnacula exædificauit: eaque tormentorum maiorum copia, commeatu, atque omni apparatu bellico muniuit. indè maximis malis atque arboribus in vadum, vbì id haberi poſſet, adactis, pontem vtrinquè ſternere ſublicium incepit. Ordines verò cùm regijs viribus ſuas longè debiliores eſſe cernerent, Francorum, Anglorumque auxilia ſumma contentione poſtulârunt: Franco omnia liberalitèr promittentes, qui eos miſſo Bruneo vanis pollicitationibus, & magnifico fuco eluſit. Viluordienſes cùm à regijs premerētur, nec auxilium vllum à ſuis confœderatis expectarent, certis conditionibus in poteſtatem Regis initio Septembris venerunt.

Viluordia deditur.

Dum Parmenſis Scaldis obſtructioni incumbit, etiàm nauigationis nouæ vſum Bruxellenſibus intercipit: quo tempore Erneſtus Elector Colonienſis Leodij Treuirenſem Archiepiſcopum magnificentiſſimè excepit, eique iuramentum Septemuiratûs præſtitit. Mittentes deindè Electores ambo Legatum ad Belgas, eis operam ſuam in pace componenda deferentes, poſtridiè diſceſſerunt. Sed Ordines Belgici animo præfractiores, legationem reſpuebant, trium Regnorum auxilia ſibi fruſtrà promittentes: Anglam enim ſtipendia, Francum militem, Danum naues & commeatum ſuppeditaturum, miſeri gloriabantur, & magnificè iactitabant.

Elector Colonienſis Bauarus iuramentum Electoratûs praſtat Treuirenſi.

Cameracenſes multis excurſionibus Hannoniam atque Artheſiam depopulabantur. Iniuriam apud Regem, qui ſe amicum ſimulabat, conqueſtus Parmenſis, nihil aliud audijt, quàm Cameracenſes id ſuo periculo & inſcio Rege facere. Mottæus colluſionem hanc animaduertens, in Galliæ fines copias ſuas mittit, omniaque diripit, atque depopulatur. querenti Franco Parmen-

1584 sis vicissim respondit, Mottæum id se ignorante fecisse: atque ità ars arte illudebatur.

Gandauẽses sese Regi dedunt. Gandauenses in extremis angustijs constituti, intulti ad Regis clementiam confugientes, pacem, quæ nuper gratis offerebatur, magno, mense Septembri die vigesimosecundo, sunt promercati. Summam tamen Parmensis clementiam sunt etiamnùm experti: obliuionẽ omnium flagitiorũ perpetuã consecuti, arcem solùm reædificarent, & 300000. coronatorum millia pro expẽsis Regi numerarẽt. Qui alterius q̃ Catholicę religionis essent, si conuerti nollẽt, post duorũ annorum tranquillam in vrbe habitationẽ, ipsis permissũ est aliò migrare, bona sua vendere, trãsportare, aut per procuratores administrare.

Ordinga recuperatur. Calendis Octobris Blancartus Leodiensis, Insulæ Cæsareæ præfectus, Ordingam in Diœcesi Coloniẽsi ad Rhenũ oppidulũ, insigni stratagemate, in ipso diei crepusculo matutino cepit, ope captiui cuiusdam adiutus, qui per fenestrã quandã in penuariũ arcis cum socijs quibusdam ingressus, excubitores primùm, deindè octuaginta circitèr præsidiarios interficiens, arcem & oppidum in Electoris Bauari tradidit potestatem.

Antuerpiensibus ab Hollandis cõmeatus mittitur. Hollandi atq; Zelandi, dum adhuc aliquo modo libera esset in Scaldi nauigatio, nõdùm flumine obstructo, omnẽ quem potuêre cõmeatum corradũt, impositumq; 122. nauigijs, æstu maris & vento secundo Antuerpiam aduexerunt, vno tantùm nauigio à Parmensi depresso. Nec ità multò post, septimo scilicet Octobris, alias centum quinquaginta naues, annonam vehentes, Antuerpiam miserunt, & ad finem eiusdem mensis aliæ bobus oneratæ, exiguo detrimento accepto, eodem appulsæ sunt. Etsi enim Parmensis ab vtraque ripa, quousque vadum erat altius, sublicio ponte fluuij vsum interceperat, tamen latior & profundior pars hosti adhuc patebat. Nec concilio militari consultum videbatur, hyeme ingruente fluuium prorsus obstruere, nè inundationibus, glacie atque tempestatibus, quæ in hyeme solent esse frequentiores, exortis, operæ dissoluerentur, & vndarum vi abriperentur. Antuerpiæ variæ disputationes quotidiè de hac Parmensis intentione instituebantur, posset'ne effectum consequi optatum, an verò non. Sed qui experientia fluminis cæteros antecellebant, illum obstrui posse fatebãtur. Intereà Antuerpienses, Bruxellenses, & Mechlinienses legatos in Hollandiam mittunt, vt Ordines consulant, si è re patriæ sit, communem totius Belgii

pacem

pacem cum Rege facere, an non? metuebant enim nè 1584
Hollandi per mercatores in Hiſpanijs ſeorſum Regi reconciliarentur. Interim Parmenſis, qui in Beueren caſtrametabatur, omni diligentia, quæ ad munitiones perficiendas firmandasque erant neceſſaria, comportabat: foſſores & fabros lignarios Gandauo euocat, hos frumentatum, illos lignatum, partem materiatum emittit. Sed & 22. naues bellicas Gandaui & Teneremundæ inſtructas ex Scaldi per ſtagnantia prata Calloum aduehi, inſpectantibus & admirantibus hoſtibus, curauit. quæ inexpectata rei ſucceſſio Antuerpienſium animos mirum in modum labefactauit. Sed & ipſi quorundam induſtria nauim miræ magnitudinis, forma quadrata, quam Finem belli appellabant, ædificârunt: ea 24. maiora tormenta in inferiori tabulato vehebat, in ſuperiori ſclopetarij erant aliquandò mille quingenti, qui aggeres ab omnibus hoſtium inſidijs tutos reddebant. Acroteria, coſtæ, & ſubligacula nauis tam erant munita, vt nullis poſſent tormentorum ictibus perforari. Conſtitit nauis huius ædificatio (vt quidam aiunt) quadraginta florenorum millibus, præter ipſa armamenta, omnemque, qui in ea erat, bellicum apparatum. Hac ingenti mole operas Parmenſis perrumpere, hac eius propugnacula, quæ paſsim in ripis & aggeribus habebat, expugnare conabantur. Alij longo rerum vſu prudentiores, magisque exercitati, omnem ſuorum apparatum deſpiciebant, & Liesfeldium Brabantiæ Cancellarium ab Ordinibus conſtitutum, per libellum ſupplicem interpellant, monentque vt apud regios pro impetranda pace intercedat. Quod cùm ad aures eorum veniſſet, qui dignitatibus in vrbe erant inſigniores, dato claſſico ciues ad arma conuocant, & libelli iſtius ſupplicis authores compræhenſos damnant, mulctant, & in exilium eijciunt. Indè mandato publico cauent, nè quis in poſterum pacis cum regijs ineundæ faciat mentionem: qui ſecùs fecerit, capitis ſupplicio mulctetur. Quin etiàm paulò pòſt ciues ad nouum iuramentum præſtandum compulerunt, quo ſeſe obligârunt, quòd Regem, eique adhærentes omnes perpetuò hoſtes æſtimarent, nunquàm pacem ab eo peterent, nunquàm oblatam acceptarent, aut verbo vllo aut ſigno oſtenderent, ſe pacis huiuſmodi eſſe amãtiores: quòd ſi quis ſecùs fecerit, is ſinè mora vltimo ſupplicio afficiendus eſſet. Vt aũt ad tam barbarum iuramentũ prçſtandũ populum faciliùs

Parmẽſis in obſtruendo Scaldi diligẽtia.

Antuerpiæ interdicitur, nè quis de pace loquatur.

Indu-

1584 inducerent, diuulgârunt pasśim Parmensem preter fidem Gandauensibus datam crudelissimè in Caluinianos sæuire, eos pasśim compræhendere, torquere, excarnificare, nec excusationes vllas, nec intercessiones acceptare.

Aldegundus obsessis subsidium mittendũ persuadet. Aldegundius quoque conuocatos Optimates longa oratione ad magnanimitatem & fortitudinem hortabatur, plaustra futilissimarum promissionum, de Reginę Angliæ, deque Regis Galliæ præsentissimis auxilijs in medium adducens, orabat saltem quinque aut sex mensibus in officio maneãt, seseque defendant: accepisse enim sese literas ait à Legatis Belgicis è Gallia scriptas, quibus Regem Belgicas prouincias summo cum desiderio in suam protectionem accepisse nunciabatur. His & similibus minis atque fabulis pacis memoria penitùs est obliterata.

Historia litus Canonicorum Argentinensium continuatio. Eodem mense Octobri cùm Clientes fiduciarij Alsatiæ, & Legati Palatinorum atque Badensium, Argentorato re infecta discessissent, Comes Vvitgensteinius, Solmensis & Vvinnenbergius, Canonici excommunicati, Collegio nouem articulos proposuêre, quibus nec alijs pacem componi posse dicebant. Sed cùm Catholici articulos legissent, Doctorem Vvilhelmum Cæsareum & Iosephum Bilonium ad prædictos Comites miserũt, vt dicerent se eos articulos ratos habere non posse: malle rem Deo omnium iniuriarum vindici, & supremo Magistratui committere.

Senatus ad petitionem Capituli, vt diximus, in ædes Cõfraternitatis pręsidium deduxerat, eo fine, nè quid violenter aduersarij ibidèm tentarent. Sed cùm illi cumeras euacuare & frumenta vendere non cessarent, præsidiumque ad ista conniueret, Capitulum ad Senatum misit, qui eum officij commonerent. Excommunicati Ioannem Rumelinum, qui Capitulo est à secretis, ad se vocârunt, & vt tablinum, quod Cancellariam vocant, aperiret aut claues traderet, præceperunt. Cùm ille sese excusaret, vt qui ratione iuramenti id facere prohiberetur; Protestantes illi Canonici, aduocatis fabris ferrarijs, a secunda pomeridiana hora ad sextam in effringendis tribus ianuis, duabus ligneis & vna ferrea, laborârunt, omni vi atque conatu vsi. conclusiones verò atque decreta Capituli e tablino abripientes abiêrunt. Id facinus Capitulum rursùs Magistratui conqueritur, petitque per præsidium huiusmodi impediant, & aduersarios ædibus istis communibus expellant.

Canonici Protestantes cãcellariam vi aperiunt.

Episco-

Episcopus cùm audaciæ rebellium suorum Canonicorum nec finem nec modum esse cerneret, ad Senatum Argentinensem scribit, diligentiam suam in tollenda controuersia tam exhibitam, quàm adhuc exhibendam commemorat: ostendit etiàm si Excommunicati ad possessionem Canonicatûs & perceptionem fructuum admitti possent, non tamen eos vltra 1200. florenos percepturos. vendidisse autem præter auenam plus quàm 4000. modiorum frumenti, & singulos, vbi vna tantùm debebatur, quatuor aut quinq; portiones accepisse. Fieri quoquè posse vt, nisi maturè sopiatur priuata hęc cupiditas, etiàm in vicinarum regionum detrimentũ aliquandò redundet. Petit itaq; Episcopus, vt Senatus diligenter animaduertat, possítne iure, si quod Diœcesis damnum acceperit, restitutionis cautio ab excommunicatis postulari: quam si negauerint, an'ne ad eam iuxta constitutiones Imperij queāt cõpelli? Ad quam quæstionē responsum Senatûs petens Episcopus, eundē modestè exhortatur, nullā deincèps vt vim in vrbe sua fieri permittant. *1584* *Episcopus Senatui Argentin. scribit.*

Cautionē postulari suo nomine prorsus indignum existimabant excommunicati: quarè inuectiuas literas in collegas Catholicos, in Episcopũ, in Pontificem, tam ad Doctorem Cæsareum, quàm ad Senatũ mittunt: Pontificem ipsum Satanam & Antichristum Romanũ, eius & adhærentium illi actiones latrocinia, & sanguinarias artes appellantes, lateq; suo se modo defendentes: cõcludunt, se ad cautionem præstandam non teneri. qua apologia apud amicum Senatum impetrârunt, vt iam Monocerotis cornu omnisque thesaurus à Catholicis per Senatum repeteretur; qui eam translationem ad suam ignominiam & detrimentum spectare contendebat: esse enim ornamenta Ecclesiæ, eaque nec Ecclesiæ subtrahi, nec posse alienari. Ad petitionem Collegij de prohibenda frumenti venditione & eijciendis excommunicatis ex Confraternitatis ædibus, ait Senatus: Se, vt exirent, à Comitibus illis postulâsse: sed responsum esse, se rationes suas habere cur istic maneant, nec vllo iure eijci posse. Senatui hoc responso satisfactum est, nec vlteriùs voluit eos vrgere. Hoc Senatûs fauore audaciores facti Excommunicati, nouas apologias ad oppida & nobiles mittunt, seseque quàm optimè possunt, defendunt. *Si quis Lutherum hæreticũ appelles, putant principes eius doctrinæ se hæreticos appellari.* *Id scilicet hactenùs à Luteranis obseruatũ est.*

Cęsar interea seriò, atque summa cum grauitate, per literas Senatui mandauit; vt excommunicationis sententiam in VVitgensteinium & suos complices latam *Cæsar Senatui Argẽt. scribit*

1584 exequeretur, eosque Confraternitatis ędibus eijceret, nec quo minus è Collegij sessione excludantur impediat. Senatus verò in excommunicatorum partes magis inclinans, facere quæ iubebantur, recusauit.

Hollandi muniũt vicina Antuerpiens. loca.

Hollandi atque Zelandi vt bellum à se in socios deriuantes, illud diutiùs extra suos fines alerent, Montes ad Zomam imposito præsidio muniêrunt, & Burgerholt (suburbium est Antuerpianum) Anglorum aliquot centurijs custodiendum demandârunt. Parmensis verò nihil intermittebat, quod ad nauigationem impediendam, & castra munienda faciebat.

Principis Parmensis laus.

Principis, in quo plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat, nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat: laboris & frigoris patientia par: vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata tempora: id quod gerendis rebus superesset, quieti datum est. ea neque molli strato, neque silentio accersita est: sed multi sæpè militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt: sæpiùs princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat: totaque hac hyeme non cum hominibus solùm, sed cum ipsis elementis, summa cum patientia, luctabatur, ęquam per omnia mentem conseruans.

Magnanimũ Principis factum.

Cùm quędam circa hoc tempus exploratorem emisissent Antuerpiani, isque captus ad Parmensem traheretur, nihilque iam ipsi præter laqueum sibi reliquum esse existimaret; Princeps placido vultu eum affatus, bono animo esse iussit. deindè eum omnia per loca munitiora ducens, ait, Reuertere nunc ad dominos tuos, & nuncia illis, quæ tibi ostendi. hic enim locus est aut victoriæ meæ, aut erit sepulturæ. Atque ità dimissum hominem in ciuitatem redire iussit. Paulò pòst aliæ naues ab Hollandis missæ ad vrbem incolumes peruenerunt.

Limburgũ in Vvestphalia capitur.

Limburgum Vvestphaliæ castrum, ditionis Nuenarij Comitis, adhuc à Truchsesianis occupabatur. Præsidiarij excursionibus quotidianis omnem istius regionis tractum infestabant: quarè Ordines Vvestphaliæ iam pridèm illud obsederant. sed quia in altissimo monte extructum erat, difficulter potuit expugnari: donèc tandem cuniculis ad fundamenta perductis, cùm Hessus quidam arcis præfectus, non leui coniectura periculum, in quo versarentur qui in arce erant, si ignis adhiberetur, cognosceret, deditionem certis conditio-

ditionibus initio Nouembris fecit. Quo factum, vt tota nunc Vvestphalia Electori Ernesto pareat, eiectisque omnibus hostium copijs, alta pace fruatur. 1584

Interim Angli aliquot in castra Parmensis veniunt, qui humaniter excepti, quatuor signorum defectionem offerebant. Parmensis eodem tempore amicas & clementia plenas literas ad Senatum Antuerpiensem misit, omnem illis gratiam atque indulgentiam promittens, si ad gremium Ecclesiæ & Maiestatis redire velint obedientiam. Illi Parmensi gratias agunt, eius clementiam miris laudibus extollunt, dolere se simulant eius clementiam ipsis non anteà fuisse exploratam: fieri enim potuisse, vt iam pacem haberent. cæterùm cùm iam Regis Galliarum fidei sese dederint, fingunt se sinè summa leuitatis atque inconstantiæ nota, illum repudiare, & Regi Hispaniarum reconciliari non posse.

Parmēsis Antuerpienses ad pacē hortatur.

Die Nouembris 12. Ioannes vnicus Philippi Catholici Regis Hispaniarum potentissimi filius, Madriti, magna cum solennitate, multisque cæremonijs Princeps totius Hispaniæ electus est. Maiestas Regia vnà cum Principe pridiè ad Sanctum Hieronymum venit, vbi aliquandiù hæserat Imperatrix Maximiliani II. vxor, & Regis soror. Postridiè ad eundem locum sorores Principis ambæ Regis Hispan. filiæ, à Castellæ præside, alijsque multis aulicis & regijs ministris ductæ fuerunt, & ad Regiam Maiestatem per portam D. Dominici intrârunt. Templum deniquè per ambitum cum Principe, cæterisque dominabus ingressæ, ad altaris partem meridionalem constiterunt. Hic Cardinalis Toletanus sacrum auspicatus est. Episcopi verò de Placentia, de Salamanca, de Samorra, d'Auila, de Segouia, de Quenca, de Ciquenca, & de Osma, ad alterum altaris cornu sedebant. Habebat & hic Cardinalis Granuellanus suas functiones: qui Suæ Maiestati Euangelium & Pacis osculum præbebat. Idem munus & Episcopus Placentinus erga regias filias obiuit. Sacro finito, Granuellanus Principem ad summum altare manu duxit, vbi à Toletano Sacramento Confirmationis munitus, atque indè oleo sacro perunctus, ab eodem Granuellano ad priorem locum reductus est. Hic tum surrexit Armorum Rex, qui apud Hispanos magistratus est, & ad eam altaris partem, vbi Euangelium canitur, vbi & Legati, aulæque Præfecti, &

Hispaniarum Regis vnicus filius, Princeps Hisp. creatur.

1584 prætextati asseclæ, nobiliumque pueri stabant, se conferens, iuramentum quod Principi erat præstandum, alta voce pronunciauit. Post quem Licentiatus Ioannes Thomas Regis Consiliarius surgens, idem iuramentum latiùs explicauit, declarando etiam, idem iuramentum ab Imperatrice, tanquàm Castellæ Infante, filiabusque regijs præstari debere. quæ illud non recusauerunt. Quo peracto, Legatus Regis protestatus est, id iuramentum ab Imperatrice, non tanquàm à Germaniæ Imperatrice, sed tanquam à Castellæ Infante postulari. Rex deindè cum Imperatrice sorore sua eum locum accedens, in quo Crux & Missale (vt vocant) iacebant, summa cum maiestate accessit: præstitoque iuramento, vbi Imperatrix Principem nepotem medium (cùm is manus deosculandus præbere nollet) complexa, eumque deosculata, vnà cum Rege ad priorem locum reuersa est. Filias Regis surgentes, cùm illæ, officio præstito, reluctantis fratris manui osculum impressissent, omnes Episcopi subsecuti sunt, quibus per Marchionem de Aguilar iuramentum quoquè imperatum est. Post Episcopos illos iurârunt Hispaniæ Primates, ante alios Admiralius Castellæ, Marchio Billena, Dux de Pastrama, Princeps de Ascoli, & Marchio de Denia. Indè & reliqui in dignitate cōstituti Domini, aulæ procuratores, Communitates de Burgia & de Toledo. A Marchione verò de Aguilar, idem iuramentum exegit Dominus de Oropeza: tandèm & à Cardinale Toletano id Episcopus Placentinus suscepit.

Iaponiæ Regum legatio in Hispaniā venit.

Hunc tam solennem diē multò etiam lætiorē reddidit cæli summa serenitas, & triū Iaponum Regū ex vltimis in Oriente terrarū orbis finibus magnifica legatio. Qui eam obibant, Regum, principumq; filij, hoc tempore superuenietes, manus Regis atq; Imperatricis exosculati, honestissimè excepti fuerūt. Erant illi colore albi, statura mediocri, optimis ingenijs prędìti, ante paucos annos ad fidem Christianā, gratia diuina, & Patrum Societatis Iesu opera conuersi: & nunc Romam, ad præstandam summo Pontifici obedientiam, proficiscebantur. De quibus latiùs in mense Martio anni sequentis agemus.

Telegnius Lanouij filius capitur.

Sub id tempus Telegnius Lanouij filius Antuerpia Lilloum cum decē nauibus & vna triremi nauigaturus, proximè pontem in naues regiorū incidit. Commissum est atrox prælium. Telegnius cum se superatum videret, literas quasdam legationis suæ summam, atque alia arcana quædam consilia, deque aggere Coudesteinio occu-

cupando continentes, in fluuium proiecit: sed cùm adessent ex regijs qui id obseruârant, literas vndis extractas, Parmensi tradiderunt. è quibus omnia eorum consilia sunt detecta. Telegnius ipse cum nauibus, triremi & duodecim alijs Centurionibus in potestatem regiorum veniens, Gandauum, atque indè Tornacum missus est. quæ victoria regiorum animos vehementer erexit, & hostium econtra labefactauit. Paulò pòst Parmensis perducta fossa ex Scaldi, iuxta munitionem Calloensem, in pratis portum seu stationem nautum suarum fecit; vt si tempestas exoriatur, eæ in flumine non periclitentur, sed tutò in portu possent consistere. Tunc & Gandaui & Brugis Reipub. facies cœpit reformari, Caluiniani è magistratibus eiici, Catholici viri surrogari, templa restaurari, arx Gandauensis reparari, omniaque ad meliorem formam institui. 1584

Bruxellēsium peruicacia.

Bruxellenses verò etsi penuria commeatusque difficultate laborarent, tamen præfracti adhuc pacem respuebant. Erant quidem ex ciuibus permulti qui pacem bello anteponebant, sed Templij & præsidiariorum viribus oppressi, de pace ne mutire quidē audebant. Antuerpienses & Mechlinienses omnē opportunitatē captabant eis commeatū mittendi. Centū itaq; circitèr currus annona instructi quāto potuére silentio in vrbem peruenére: sed cùm reuersuri essent preciosa supellectile rursùs onerati, in manus regiorum inciderunt, ipsisque prædæ fuerunt.

Hollandi rursus classem Antuerpiam mittunt.

Postridie Calendarum Decembris Hollandi instructissimam classem iterùm Antuerpiam miserunt, vt operas Parmensis demolirentur, & aggeres Ternousæ conuellerent, omnem regionem Vvaseam marinis fluctibus cooperirent: fore enim hoc modo sperabant, vt Parmensis commeatûs inopia pressus, stationes deserere compelleretur. At ille risit eorum insaniam: venientes duas hostium naues depressit, & tres captas suæ classi adiunxit.

Dux Ericus Bruinsuicensis moritur.

Sub id Ericus Dux Bruinsuicensis princeps bellicosissimus, & multis expeditionibus, victorijsque clarus, in Italia vitam cum morte permutauit. Legitimam prolem nullam reliquit, illegitimas duas, masculam & fœmellam, quas tam tenerè adamabat, vt moriens ijs opulentissimas diuitias, & dominia quæ in Batauia possidebat, testamento dicatur reliquisse. Bruinsuicensium suarum ditionum aliquot vsumfructum vxori Duci Lotharingiæ fœminæ sanctissimæ reliquit: Sed Iulius Dux

1584 testamentum hoc ratum non habens, hunc vsumfructum vxori denegauit. Postulatus est huius litis arbiter æquissimus Princeps Vvilhelmus Lantgrauius Hassiæ, & nisi maturè negocium componatur, timenda sunt arma, vicinorumque populorum interitus.

Selestadiensis conuentus, eiusq; decreta.

Episcopus Argentoratensis hoc mense Decembri inferioris atque superioris Alsatiæ Ordines, vnà cum Capitulo suo Selestadium ad comitia conuocauit. Excommunicati Comites cùm se à conuentu excludi intelligerent, Petrum Scerrerum & Nicolaum Gerbelium cò cum literis & apologijs miserunt. Auditur Episcopi postulatum, leguntur Pontificis & Cæsaris mandata, proponuntur excommunicationis causæ; ostenditur Comites non tam quòd Catholicam religionem deseruerant, quàm quòd Coloniensi bello sese implicuerant, damnatos esse. E contrà auditur damnatorum legatio. Tandèm conclusum, Legatos ad Senatum Argent. mittendos, qui ei supplicent, eumque admoneant, vt mandato Cæsareo, totiès nunc reiterato, satisfaciat.: præsidium ædibus Capituli impositum euocet: excommunicatos Comites benignè primùm, vt exeant, adhortetur: quòd si non obediant, secundùm Cæsaris mandatum viribus eijciant. Administratio verò domûs, fructuum atque prouentuum, Oeconomo & ministris constitutis restituatur. qui præstito iuramento, nulli Canonicorum, siue is Catholicus sit, siue Confessionista, aut etiam Excommunicatus, quidquam ex prouentibus porrigant: sed omnia fidelitèr congerant, atque custodiant, donèc controuersia omnis decisa sit. Prætereà vt Legati vtriusque Alsatiæ domum reuersi, relatione facta, omnem diligentiam adhibeant, quo Domini sui communibus votis Cæsari supplicent, vt tam in communis patriæ, quàm in partium dissidentium vtilitatem, Sua Maiest. Electores Moguntinum & Saxonem interpellet, mandetque illis, suos Consiliarios mittant, qui causam cognoscant, eamq; iudicent: Mandatum quoquè est vtrique parti, nè arma moueant, aut vim alteri inferant: quòd si quæ partium id fecerit, promittunt se ad Cæsarem id primùm relaturos; deindè etiam si opùs sit vim vi repulsuros. Hanc conclusionem Legati ad suos Dominos & Magistratus referãt, qui mensis spatio in conuentu Hagenouvvę habendo sententias suas dicẽt. intereà & partes, an hæc rata habere velint, aut irrita, deliberabunt. Cæterùm Excommuni-

caci, siue quòd causæ suæ diffiderent, siue quòd commodo suo cedere noluerint, ad Satrapiam Hagenouvvæ scribunt, iustitiam causæ suæ multùm exaggerantes, orantesque nè Ordines decreta conuentùs Selestadiensis approbarent. Interim illi qua possunt diligentia frumenta, vina, aliosque prouentus vendunt, & in proprias ædes transportant: adeò vt Catholici apud Senatum conquererentur, iam septies mille & quingentos frumenti modios ab illis esse distractos. Sed Senatus ad hæc omnia conniuebat, & definitionem conuentûs Selestadiensis prolixo ad Ordines scripto missoo se non approbaturum declarauit. Ad maiorem rei exulcerationem editum est Calendarium, (vt quotannis fieri solet) in quo insignia, nomina, & tituli Canonicorum exprimuntur. In hoc Truchsesij insignia, cum galea, scuto, & titulo Electoratûs erant depicta. Nonnullorum quoque nomina miniatis literis, aliorum furuis expresserant, & quosdam Canonicos omiserant. Quæ omnia cùm ad simultatem maiorem pertinerent, Collegium à Senatu petijt, exemplaria supprimeret, Impressorem captum, qua intentione hæc fecisset, interrogaret. Sed Excommunicati suam interponentes authoritatem, Impressorem defenderunt, & Senatui facilè satisfecerunt. 1585

Canonici Protestantes & Senatus Argoratens. decreta conuentûs Selest. contemnunt.

Holachius Comes huius anni nobis dedit catastrophen: is enim cum octingentis equitibus commeatum Bruxellensibus aducturus, in aliquot equitum turmas, qui sub Conradino Italo Regi militabant, incidens, magna suorum ignominia, maximoque detrimento pugnauit. captis etenim 250. & ducentis circitèr occisis, cæterisque vulneratis & in fugam versis, ipse equo celeri elapsus, in Campiniam incolumis peruenit. Hæc clades D. Merodio occasionem dedit, vt Bruxellensibus, propositis diuersis in quibus erant difficultatibus, pacem à Rege petere suaderet.

Holachius iterùm caditur.

ANNO 1585. die 4. Ianuarij, Aldegūdus primarius Antuerpiensiū Consul, habita primū longa in concilio oratione, quatuor nouos ex infima plebe cōstituit Chiliarchas: quos Colonellos exotico vocabulo nunc appellāt; Arnoldū scilicet Helmannū, Franciscum Herequiū, Baltassarē Mucheronē, & rectorem quendā cereuisiæ, hominē etiām nomine obscurū, suis factionibus

Antuerpiæ noui chiliarchæ cōstituūtur.

1585 vtì & alij tres studiosissimum, & ad quæuis audendum promptissimum. Quo peracto, ij qui æstate præcedenti fuga elapsi, vrbem metu, contra edictum, reliquerant, publicè & nominatim reuocantur. quo tempore nunciatum est, inducias vnius anni inter Cameracenses, Hannonienses, & Arthesios proclamatas esse.

Regiorum in Frisia victoria.

Ordines in territorio Groningensi ad Amisiū fluuium, pago cui Oterdom nomen est, propugnaculum anno præcedenti, magna cum celeritate construxerant. ex quo multum damni territorio inferebāt: & nè Embda commeatus in vrbem nauigio importari posset, impediebant, quia verò natura loci, fluxûs atque refluxûs maris beneficio, & arte esset munitissimum, oppugnari difficulter potuit. Quarè longa obsidione & fame, qui in eo erant, domandos esse Verdugius existimauit. Rem Nobili cuidam Vltraiectensi, iuueni robusto, imperterrito, & victorioso, nomine Rineueltio, toto hoc Frisico bello notissimo, multisque victorijs claro, demandauit. Is cùm extructis iuxta Geusiorum stationem alijs munitionibus aliquandiù commeatum excluserat, tandèm initio huius anni Hollandi apparatu facto commeatum nauigio in propugnaculum importare summa vi contendebant: Rineueltius id impedire, & se ad pugnam accingere, vtrinq; ad manus venire, fortitèr dimicare; Hollandi fugam capere, regij quatuor nauigia stellatura & commeatu onusta, & duas naues bellicas intercipere, spolijsque diuites in castra redire.

Ordines Buscoducū per insidias ingressi ejiciuntur.

Dum Parmensis totus est in Scaldi occludendo, Geusij nè suis rebus deesse viderentur, insidias vrbi Buscoducensi struxerunt. Est autem Buscoducum vrbs ex quatuor Brabantiæ vrbibus primarijs vna, à syluis, quæ hoc loco olìm Duci fuisse creduntur, nomen habens, longè munitissima, ludo literario, magna ciuium & prestantissimorum ædificiorum frequentia, pugnacique populo, blando tamen & ciuili, nobilis. Mansit hæc vrbs in fide atq; officio Regis ab anno 1579. quo tempore Caluinianos felicitèr eiecerunt, vsque in hunc diem, quantumuis diuersis insidijs, diuersis tēporibus, non sinè suorum dāno tentauerūt. Comes Holachius, quod hactenùs non successerat, feliciori vt sperabat euentu aggressurus, clam ex Velua, diœcesi Vltraiectēsi, præsidijsq; finitimis quoscunq; potuit euocauit: & 19. die Ianuarij per dēsissimas tenebras agmen ducēs, circitèr quatuor milliū equitum atq; peditum, in insidijs proximè vrbem permansit,

ducen-

ducentos verò equites Germanos & aliquot sclopetariorum manipulos ad portam, vulgò de Vuchterpoort dictam, præmisit. Horum quinquaginta humiles quasdam ædiculas, portæ contiguas, in quibus interdiù custodiæ delitescunt, occupauerunt. Manè facto hora circitèr octaua, porta recluditur: emittuntur exploratores, & custodię disponuntur. Qui in prædictis ædiculis erant, erumpentes, magno impetu exploratores, excubitoresq; occidunt; & in vrbem ruunt. Ascendunt confestim turrem portæ imminentem, vt impedirent, nè quis cataractam impendentem in irrumpentes demitteret; inueneruntque senem quendam, cui huius cataractæ custodia erat demandata. Hunc multis vulneribus confossum, semiuiuum in cubiculum quoddam detrudentes, socijs signũ dederunt, vt in vrbem accelerarent. Nec mora, confestim ingentes copiæ irrumpunt, quæ bonam vrbis partem occupârunt. Erant fortè fortuna tunc temporis in vrbe aliquot hastati equites Itali, & Sequani, numero pauci, qui pridiè cum mercatoribus in vrbẽ venerant. Sed & Altipennius morbi curandi causa huc venerat, & necdùm prorsus conualuerat. hic itaque inermis primùm, pugione tantùm & scuto se protegens, equites istos hostibus obiecit, ciuesque in ordinem redegit. Interìm arma illi & equus adferuntur. Tunc cum Domino de Helmont equitibus & ciuibus in hostem irruens, acritèr pugnauit, hostesque locis quæ occupârant passim eijcere cœpit. Qui iuxta portam erant, triumphum ante victoriam canentes, acclamant socijs, vrbem iam captam esse. Quod elogium cùm, qui cataractam custodiebant, audiuissent, ad prædã festinantes, portam deseruerunt. Senex ille cruoris iam nimij effusione penè exanimis, cùm hostes decessisse intelligeret, spiritum resumens, ad ostium turris accurrens, illud occludit: & ablatis repagulis totam cataractam demittit. Holachius, qui mutato equo vrbe iterùm exierat, vt nouas copias adduceret, cum Domino Iselsteinio & magno comitatu reditum festinans, cùm portam obstructam videret, spem suam elusam & socios periclitari animaduertens, tristis reuersus est euentum foris expectans. Interim in vrbe magna cõtentione pugnatur. Sed cùm hostis cerneret à tergo nullos sequi, & portam occlusam esse, trepidantes fugam capessunt, seseque è mœnibus demittentes, aut vado enatârunt, aut limo infixi, suffocati sunt: ciues paucis parcere, omnes passim occidere. Erant inter cæsos multi viri nobiles, quod & torques, vestimenta, & ornamenta

1585

Egregium Senis cuiusdã facinus.

1585 menta reliqua testabantur. Repertus est inter cadauera Ferdinandus Gebhardi Truchsesij Electoris nuper Coloniensis germanis frater, & quidam Marchettus Nobilis Atrebatensis. Cæsi creduntur hoc prælio ex hostibus circitèr ducenti, & vltrà: submersi vero & ex fossis extracti 80. capti non pauci, ex quibus nõnulli posteà vltimo supplicio mulctati sunt. Nec ciuibus omninò hæc victoria fuit incruenta.

Ferdinandi Truchsesij mors.

Bruxellensium legatio ad Parmensem.

Bruxellenses extrema necessitate coacti, cùm fame passìm interirent, tandèm mittunt ad Parmensem, qui pacem flagitarent. Sed cùm nulla adferrent media, exploratores potiùs quàm Legati habiti, magna cum indignatione Parmensis remissi sunt. Antuerpienses, etsi iam naues ampliùs nullas reciperent, tamen non tantùm nil de sua pertinacia remiserunt, sed iuramentum de non facienda vnquàm pacis mentione renouârunt, & nouis, ijsque rigidioribus verbis amplificârunt. Interìm Parmensis castra sua munit, & tormenta conuehit, materiamque ad fluuium iam tandèm claudendum comportat.

Bruxellenses maiori annonæ difficultate pressi, occasiones elabendi quærebant, & vicinis in locis victitandi. Sed Parmensis vrbis pertinacia offensus, quotquot deprehendit, aut in ciuitatem reiecit, aut laqueo necauit. Nunciatum est hoc tempore mulierem quandam numerosam prolem habentem, cùm omnia iam consumpsisset, & pueri assiduo ploratu atque eiulatu famelici & moribundi animum maternum cruciarent, venenum lethale sibi comparâsse, mixtoque poculo indè primam bibisse, & iam morituram, pueris suis propinâsse, miserrimaque morte omnes interijsse. Paulò antè in castris Illustrissimi Ducis Parmensis post trium dierum disceptationem, in militari iudicio, nouem signa Comitis Mansfeltij, quæ nuper, nulla impetrata missione, dilapsa erant, condemnantur: Authorum fugę numero 65. nomina patibulo palàm affiguntur, & si in posterũ inter alia signa deprehendãtur, decernitur vt ex aridis arboribus (eo quòd viridibus indigni iudicati sunt) absq; vlla alia sententia suspendantur. Post paucos dies septendecim mercatores, qui clàm vrbe relicta in Hollandiam fugam instituere decreuerant, à regijs capti sunt: qui de statu vrbis Antuerpiensis interrogati, tolerabilique lytro redempti, incolumes dimissi sunt.

Horrendũ facinus.

Militari iudicio quidam cõdemnati.

Circa idem tempus Capitulum Metropolitanæ Ec-

clesiæ Argentoratēsis, patrocinium Senatûs implorabat, 1585
contra violentiā Vvitgensteinij, Solmensis & Vvinnenbergij excommunicatorum collegarū suorum, qui non cessabant frumenta atq; vina, quæ ad communitatē pertinebant, diuendere, alienare, & transportare. Friderici quoquè Ducis Saxoniæ Decani nuper electi prouentus, ex agro in vrbem per ciues aduectos similitèr distrahere, cæteris Canonicis annuos reditus negare, nihilq; non agere quod in præiudicium esset Collegij totius. Illi contrà sese Magistratui purgabant, petebantque vt Senatus aduersariorum querelas in posterum vt iniustas non admitteres. quod non grauatè à fautoribus suis impetrârunt.

Aldegundus perniciosa sua eloquentia Antuerpianos in officio retinebat: eis felicissima quęque paulò pòst successura persuadens, veramque opem Regis Galliarum promittens. Legati enim ex singulis Rebellium prouincijs in Galliam missi iam erant, qui Briela discedentes, & Diepam nauigantes, exorta tempestate Boloniam reiecti sunt. indè terrestri itinere Abauillam ad Regem venerunt. Antequàm ad colloquium cum Rege admissi essent, Mendoza legatus Regis Hispaniarum, Regi Henrico exposuit, saluo ipsum honore & dignitate homines rebelles ad suum colloquium admittere, vel causam illorum audire non posse. Omnium Principum totius Christianitatis interesse, si homines rebelles & seditiosi à Regibus audiantur, recipiantur, & iuuentur. Hoc modo pacem inter vtriusque Regis, Galliæ scilicet & Hispaniæ, Maiestatem initam, matrimonio & affinitate confirmatam, violari. Ad quæ Henricus respondisse dicitur: Se Belgarum Legatos auditurum, non vt Rebelles, sed Oppressos. Christianos Reges id nulli denegare vnquàm solere, debere, aut posse: præsertim si ea faciant intentione, vt subditos suo Principi, & Principes suis subditis reconcilient. Belgas conqueri, sæpius per supplices libellos à suo Principe pacem flagitâsse, nunquam verò æquam obtinere potuisse: ideoque à denegata iustitia licitum ipsis esse prouocare.

Legatio Ordinum Belgicorū ad Regem Galliæ.

Legati itaque cùm Senlisij Regem salutâssent, ab ipso patienter auditi sunt, & postea ad Reginam matrem remissi. Nauarræus, Protestantesque reliqui cum Angliæ Regina Legatorum petitioni maximoperè fauere dicebantur, & clàm omnem opem Regi polliceri, si Belgarum causam defendendam accipere vellet. Licet nonnul-

1585 nonnullæ ciuitates Belgicæ, vt Enchusia, Horna, Nouiomagum, Venlona &c. in hanc legationem minimè consentirent. Venientes deindè legati ad Reginam matrem, benignè etiam ab ea per duas horas cõtinuas auditi sunt. Senatus prouinciarum disertè Regi exposuerũt, eum nec debere, nec posse salua conscientia & honore, Belgas in suam protectionem accipere. Hinc factum, vt varij per Belgium de Regis sententia sermones circunferrentur. Catholici, Regem Legatorum postulata reiecisse; Caluiniani amplexum esse, dicebãt. quod eo magis creditum est, quia Rex Legatos Lutetię magnificentissimè excepit, & suis aluit expẽsis, eos familiarissimè habuit, & aliquotiès à conuiuio dimissos, suis rhedis & lecticis domũ deportari iussit. Sunt qui putent Regis animũ à causa Belgarum defendenda non abhorruisse: sed quia Principum suorum confœderationem, nouique belli incendia, in proprio regno metuebat, ausum non fuisse.

Fœdus sacrum Principum Catholicorũ in Frãcia. Borbonij enim Guisij, alijque Principes regni, cum maiori nobilitatis parte, cùm prolem nunc omnem Valesianam sinè hærede obijsse cernerent, solo Henrico superstite, à quo nulla soboles expectabatur; ideoque regnum in aliam familiam fore transferendum: non obscuris argumentis colligebant Nauarræum regnandi cupiditate inflatum, coronam ambire. Sed cùm is Caluinianus esset, nec regnare in Gallia possit, qui Catholicam religionem non profitetur; cùm primum Regis inaugurandi iuramentum sit, se Catholicam Romanam Religionem defensurum: Principes isti fœdus iniẽrũt, se nullo modo permissuros, vt vel Nauarræus, vel aliquis hæreticus, regnum Galliæ post obitum Henrici administraret. Coniecturæ verò, quæ studia Nauarræi suspecta reddiderunt, erant hæc: In regno Galliæ, alijsque extra regnum locis copias militares colligebat; ciuitates, quas post certos annos, ex pacto vltimæ pacis redderet, ipse & sui confœderati non redderent, sed insupèr munirent, & legationes in Germaniam ad Protestantes mitterent, eosque ad fœdus solicitarent, ad Catholicam religionẽ opprimendam. Sed & viuente & vidente Rege quotidiè opprimerent Catholicos, Regnique ministros, qui Catholicæ religionis erant: vt ijs sublatis, tutiùs in Ecclesiam grassarentur, & sese, Anglorum exemplo, ex patrimonio Petri ditarent. Sed & notum erat Caluinianos quotidiè sese magis magisque in amicitiam & familiaritatem Regis insinuare, eius authoritatem vsurpare, & sub vmbra Regis ami-

De hac legatione vide suprà fol. 1081.

gis amicitias & confœderationes Protestantium Germanorum aucupari: Principes & nobiles regni, immò consanguineos Regis, à Regis colloquio arceri, nec quēquam ad eum admitti, nisi qui eiusdem erant cum ipsis farinæ sæpiùs adlaborâsse. Eò iam vētum erat, vt nemo Catholicorum Principum officium suum facere, vel posset, vel auderet: cùm alij titulis priuarentur, alij relicto inani titulo, omni potestate exuerentur. Prouinciarum Gubernatores, vrbium atque arcium præfecti, passim officijs destituebantur, & obtrusa pecunia, quæ præmij loco numerabatur, ipsi magistratibus abire, & in alios religionis hostes conferre, inuiti cogebantur. Quod exemplum erat in Francia inauditum: virum scilicet fortem & probum data pecunia officio destitui, quod ob egregias virtutes, gratis erat illi donatum. Hac via ambitiosi isti homines, terræ, marisque potestatem, omniaque Regni arma paulatim in suam potestatem transferebant, & suæ factionis homines nouis quotidiè officijs exornabant. Eò etiam cupiditas hæreticorum progrediebatur, vt aperto Regis fisco, omne præsens aurum & argentum rapientes, in priuatos suos vsus transferrent: Canones & regalia dominia ipsi acciperent, aut qui accipere solēt, hos in suas partes pertraherent. quæ vnica erat via, ad coronā aliquandò perueniendi. Ijdem etiam facilitate subditorum abutebantur, & nouas quotidiè indictiones imperabant. 1585

Cōquerebantur Catholici Principes, in vltimo conuentu Blesensi, optimam fuisse spem conceptam, optimasque inuentas esse rationes, omnes simultates regni semel penitùs extirpādi, pacemque Regni stabilem componendi. Sed hanc spem euanuisse, quorundam Dei atque Religionis hostium studijs, qui ad concilium vocabantur. Eos Regem nulli alij rei tunc incūbentem, quàm vt eiectis omnibus hæresibus, vnam Catholicam Religionem, omnia in regni loca reduceret; eam sartam tectam conseruaret, & secundùm eius præscriptum, vbiquè imperaret; eos, inquam, ab hoc sancto proposito Regem retraxisse, eique persuasisse, Regi eiusque Regno vtilissimum fore, si Catholicorum vires atque authoritas nonnihil attenuarentur. Conqueruntur ijdem Principes, præcipuum regni membrum, Ecclesiasticos nimirùm, decessione decumarum suarum, & exactionibus nouis depauperari: Nobiles despici, continuisque indictionibus obrui, & communem plebeculam immoderatis vectigalibus opprimi, omnibusque fortunis spoliari.

Has

1585 Has itaque ob causas, quæ in Principum scripto Gallico latiùs referuntur, Carolus Cardinalis Borbonius, Primas Regni, sanguine Regi proximus, cuius est aduigilare, nè quid Religio Catholica detrimenti in regno Gallico patiatur; cæteri Principes, Cardinales, Purpurati, Prælati, Palatina officia, Proreges, Dynastæ, Nobiles, Tribuni militum, & ciuitates Regni, die 24. Februarij Ianuillæ conuenientes, inter sese fœdus fecerunt: & post maturam deliberationem iurârunt, se opibus & sanguine sequentes 7. articulos propugnaturos:

Articuli fœderis sacri.

1. Vt Ecclesia Dei antiquæ integritati atque nitori restituatur, redintegretur, & Catholica religio reuocetur, atque vbiquè obseruetur.
2. Vt Nobilitas suis priuilegijs sinè vllo impedimento, vt solet, in posterum fruatur.
3. Vt in gratiam & refocillationem subditorum nouæ indictiones & vectigalia aboleantur; quæcunque post obitum Caroli noni populo erant imperata.
4. Vt concilium prouinciale seu Parlamentum cogatur, restauretur, & ad solitam authoritatem redeat: & quilibet in eo sua dignitate gaudeat & potestate.
5. Vt subditi omnes regni Gallici in suis Gubernaculis, Officijs, & Dignitatibus continuentur: nemo ijs priuetur, nisì aliqua trium istarum, quæ iam indè ab initio in vsu fuerunt, causarum subsit, eáque huiusmodi à Parlamento esse cognoscatur & iudicetur.
6. Vt pecunia ex præcedentium annorum exactionibus collecta, & colligenda, in vsum defensionis Regni, aut alias in res necessarias expendatur.
7. Vt comitia Regni sinè vllo impedimento, vt minimùm singulis triennijs, conuocentur, in ijsque liberum sit vnicuique suas proponere querelas, & aliorum iudicium postulare.

Hæc, aliáque adhuc suo loco & tempore proponenda, dicunt Principes summa esse capita, propter quæ arma induant: vt Regnum Galliæ pristino nitori restituatur, scelerati plectantur, boni defendantur. immò vt ipsi Principes, quorum aliqui paucos ante menses per clandestinam conspirationem ad necem quæsiti erant, securiùs viuant. Ostendunt etiàm se semper bella intestina odisse, sed necessitatem Regni, Catholicæ Religionis oppressionem, & propriam salutem, ea nunc postulare. Immò & tantoperè sese à bello abhorrere, vt si propria tantùm salus, & non etiàm Religio periclitaretur, ab armis adhuc abstinere vellent. Nunc verò nullam ipsis tam gratã fore sepulturam, aiunt, quàm quæ mortem ob tam honestam

&

& piam causam inflictā sit subsecutura. Testantur etiàm 1585
ijdem Principes Catholici, se arma non in Regis pernicie, sed ad eius vitæ, honorisque defensionem sumpsisse: iurantq; sibi nihil fore sanctius, quàm fortunas cum vita & sanguine, pro eius Maiestatis authoritate non secùs atquè hactenùs fecerūt, etiamnùm profundere. sed & arma depositurós se promittunt, si Rex ea, quæ in præiudicium Religionis, bonorumque subditorum hactenùs irrepserunt, benignè velit abolere; cauere etiàm pro sua prudentia, nè post mortem ipsius, ob regni administrationem, discordia, tumultus aut bellum exoriatur. Orant itaque & Regem & eius matrem, cuius prudentiæ adscribunt, quòd regnum Galliæ hactenùs nō interierit, vt Religionem Catholicam, & bonos omnes defendere pergant. Omnes quoque Principes, Prælatos, Nobiles, & Ciuitates, qui huic fœderi nondùm adscripti sunt, deprecantur, vt eandem hanc causam defendant, & ad fœdus veniant. Quòd si verò deliberare velint, nec tam celeritèr conuocato concilio certi quid statuere possint; orant interìm, aduersarios, qui hoc Principum propositum in peiorem partem essent interpretaturi, non audiant, sed & suas vrbes, oppida, atque arces præsidijs impositis, contra aduersariorum insidias muniant. Declarant proindè Principes, quam militarem disciplinam obseruare, quos ad militiam adscribere velint: scilicet non vulgares homines, qui quæstùs gratia militare, sed qui zelo pietatis & amore Dei vltro incitati velint pugnare: qui stipendijs contenti, nulli iniuriam, aut damnum cupiant inferre. Tandem omnes Catholicos obnixè rogant, vt se, huiusque sanctissimi fœderis socios, pijs moribus, optima vita, & Sacramentorum vsu Diuinæ Maiestati commendent; assiduis precibus, solennibusq; supplicationibus opem cœlestem implorent, nè sacro huic proposito desit vnquam. testantur vicissìm sese negocio non defuturos, arma non posituros, priusquàm illa, pro quibus sumpta sunt, obtinuerint, aut pro gloria Dei & amore patriæ, omnes ad vltimum vsque Francum occubuerint, & in sepulcrum fuerint illati.

Pontis super Scaldin strati descriptio.

Vigesimo verò quinto Februarij operæ Principis Parmensis perfectæ, & pons naualis in Scaldi stratus magna hominū admiratione, & inaudito stratagemate est absolutus. cuius descriptionem ad insolitæ rei memoriam hîc subijcimus. In vtraque fluminis ripa, orientali

seu

1585 seu Brabantica, & occidentali siue Flandrica, munitissimum erat ædificatum propugnaculum: illud munitio Ordamnensis, hoc Calloensis à vicinis pagis dicebatur. erantque in hoc 12. in alterô 15. maxima tormenta, quæ Quartones vocantur, ordine disposita. Ex vtraque munitione pons sublicius in Scaldin ad quadringentos aut quingentos pedes procurrebat, cuius extremæ trabes pedum erant quinquaginta. quod fluminis reliquum erat, altius erat, quàm vt vado trabes vllæ infigi possent. In extremitate vtriusque sublicij pontis, alia munitio erat multis etiàm tormentis armata. Inter vtranque hanc munitionem, in ipsa fluuij profunditate, 31. maiora nauigia, recta serie erant disposita: quorũ puppes puppibus, & proræ proris catenis ferreis, & maximis rudentibus erant copulatæ, atque deuinctæ: fori verò asseribus latè constrati, per pontem sublicium, in vtranque munitionem commodissimum transitum præbebant. Singulæ naues in duabus anchoris, vna ex prora, altera ex puppi proiecta stabant, duoque singulæ maiora tormenta & 30. milites habebant. Ad defensionem verò nauiũ istarum, seu pontis istius naualis, nè ab hostili classe dissolueretur, ab vtraque parte qua pons Antuerpiam, & qua mare respicit, aliud opus ex quingentis & vltrà malis, qui haberi poterant maximis, cõcatenatis compaginatisque, ex duodecim anchoris natabat, spatio inter hanc molem & pontem 1000. pedum intermedio, vt impetus aduenientis classis, antequàm ad pontem veniret, hîc retardaretur. Totius verò pontis tam sublicij quàm naualis longitudo erat pedum mille nongentorum nonaginta octo, quo spatio propugnacula à se inuicèm distabant. Ab vtroque verò vtriusque propugnaculi latere decem præsidiariæ naues, omni apparatu bellico instructæ stabant, ad omnem expeditionem paratæ. Habebat & Parmensis ab vtraque pontis parte, in vtraque fluminis ripa plures munitiones, nec pauciores hic illic Antuerpienses & Hollandi habebant.

Nouiomagenses Catholici Gensios expellũt.

Nouiomagum vrbs Geldriæ insignis, quam veteres Regnum aliquandò, aliquãdo verò Basim Imperij appellant, vna est earum, quas olim Carolus Magnus sibi sedes elegit: inter enim Aquisgranum & Theonis villam hæc secunda dicebatur: a Mago potentissimo Gallorum rege primùm, vt creditur, ædificata & Magum appellata. deindè à Batone Cattorum regulo aucta & renouata, vndè Nouiomagum vocari cœpta; à cuius filio Hesso montem

tem Hessium dictum esse, nonnulli contendunt. Sita est inter veterũ Menapiorum fines, ad Rheni brachium occidentale, quod Vvahala incolis nuncupatur: quo loco fluuius & latissimus est, & profundissimus. Vrbs hęc cùm iam Caluiniani iugi & impotentis Geusiorum dominatûs esset pertæsa, de naturalis Principis sui clementia, & quomodò sese à tyrannide Auraicorum expedire posset, cogitare cœpit. Non ignorabat hoc irreptitius vrbis & prouinciæ Gubernator, Comes Nuenarius, qui eò profectus, omnem mouebat lapidem, vt præsidiũ quod in vrbe erat 300. peditum & 200. equitũ, nouis adductis copijs augeret. Tentauit id frustrà secundò, & tertiò. cumque animaduerteret ciues maius præsidium non admissuros, aliam viã ingressus, cœpit nonnullos sibi suspectos relegare. id quod illi in tribus aut quatuor felicitèr successit: iamq; multos alios in albũ relatos, viros Catholicos, & Regiæ Maiestatis causæ studiosos eijciẽdi opportunitatẽ captabat. quo pastore atq; Molossis sublatis, tutiùs in oues innocuas sæuire posset. Ciues contrà & de Comite & de suis præsidiarijs expellendis consiliũ inièrunt: opus sanè arduum, & periculosum, propter frequentem aduersariorum numerum aggressi. Quindecim huius consilij factique authores longo æuo digni tantùm recensentur. quorum primus Vvilhelmus Arenbergius, Dominus de Dornic & Resẽ. Cæteri verò ordine fuère Ioãnes Groetfeltius, Theodorus Vvijntgẽs, Ioãnes Canisius, Ioãnes Vvees, Henricus Falkenburgius, Theodorus Drijl, Adamus Heterẽ, Franciscus Heteren, Bernardus Kerckhof, Reinerus Bongerts, Ioannes Dijc, Ioannes Draco, Gosvvinus Vermaen, & quidam Ioannes Sartor. Dictus dies est primus Martij secundùm stylũ Calendarij antiquũ, ipsumq; diei crepusculũ matutinũ. sed cùm iam dies iste adesset, institutũ hoc (nescio quomodò) est impeditũ. Vtebantur consilio cuiusdã veterani militis, qui clàm regium militem aduocandũ esse censebat: sinè huius enim auxilio rem felicem euentũ non habituram. Sed reiectum est illud consiliũ, eò quòd ciues stratagematis ignaros, alacriores in regijs repellendis, quàm proprijs eijciendis, fore nonnulli existimabant. elapsus itaq; re infecta dies ille constitutus. Catholici tam ij qui strategematis dicti sunt authores, quàm omnes reliqui quibus communicârant initum cõsilium, (quippe quòd eorũ omninò strenua opera egebant) in magno hærebant metu, nec immeritò: expectandus enim erat iam dies quintus, antequàm ea ciuiũ signa

1585 excubarent, in quibus authores huius facti erant. metuebantq; plurimùm, ne consilium detegeretur. quod si detectum esset, de vita omnium Catholicorum actum fuisset. Ieiunant quotidiè, in orationibus assidui, per confessionis atq; sacre Synaxeos sacramenta Deo recōciliantur, pane ac cereuisia vltimo die victitant. Constitutū tempus iterùm aderat. decuriones de stationibus sortiuntur: singulis, diuina profectò disponente prouidentia, ea sorte veniunt loca, quæ, si optio fuisset, ipsi Catholici spontè elegissent. Hoc diuinæ voluntatis argumentum, mirum in modū Catholicorum animos corroborauit. Post galliciniū, dato signo, Catholici præsidiarios, qui in mœnibus erant, cōpræhensos turribus includunt: armamentariū, & loca in quibus nitratus puluis asseruabatur, occupant: forum paucis alijs erat demandatum. Ciues, audito tumultu, ad forū præcipites currunt, quibus à Catholicis interceptis persuadetur; Pręsidiarios proditionem moliri, sociū militem aduocâsse, vrbē diripere decreuisse; maiorem ciuiū partem in armis esse, vt hanc violentiā comprimant, sese, vxores atq; liberos, cum dulci patria tueantur. Proindè se quoquè protectoribus suis iungant, & sceleratum militē exturbent. Ciues his verbis accensi, communibus viribus in pedites primùm irruunt, eos cum aliquot ciuibus factiosis armis spoliāt, vrbe eijciūt: indè & equites (de quibus minor erat, ob catenas trāsuersas, quibus plateæ claudebantur, metus) expellunt. Tandèm exauctorato Senatu Caluiniano, Catholicū Magistratum elègerunt. Omnibus peractis, hora iam pomeridiana secunda, summa erat in vrbe tranquillitas, altumq; silentium: nec præter diuinas gratiarum actiones, atq; ciuium inter se congratulationes, quicquam audiebatur.

Legatio Nouiomagensiū ad Parmensem.

Formata iam atque constituta Repub. ex toto Magistratu, Dominum Alardū Bemmelium Cōsulem, Guilielmum Dornichium, Iacobum Vveniū Scabinos, Theodoricum Haeps, & Vvilhelmum Selle Tribunos plebis, Ioannem Hanium secretarium, ad Principē Parmensem legârunt, vt conditionibus quibus optimè possent, cum ipso paciscerentur. Vt autē legatio maioris esset authoritatis, Altipennius regulus, Regiæ Maiestati per omnia fidelissimus, legatis sese coniunxit.

Niēbeeck & Hacfortum à regijs occupantur.

Intereà dum hæc Nouiomagi fiunt, Taxius propræfectus Frisiæ Nieubeeck Veluvvæ castellum, & Hacfortum vltra Iselam ad deditionem faciendā compulit. Sed quia præsidiarij petulantiores erant, atque diutiùs oppugnati-

gnationem sustinuerant, nullis conditionibus in potestatem Taxij iam coacti venientes, qui in Hacfort reperti sunt, omnes occidebãtur; vnico Centurionis secretario, intercessione cuiusdam Canonici, pecunia mulctato. eorum qui in Nienbeeck erant, quidam dimissi, quidam ex vicinis arboribus suspensi sunt. 1585

Doesburgẽses, expulsis Gensijs, Parmensi sese dedunt.

Doesburgum, Comitatûs Zutphaniæ non ignobile oppidum, ad Orientalem Iselæ ripam situm, vbì quidam fossas Drusianas constituunt, oppidumque ad rei memoriam Drusoburgum appellare malunt, cùm prosperam Parmensis fortunam, nouis quotidiè victorijs cumulari cerneret, Nouiomagensium exemplum imitatum, eiectis aduersarijs, 29. Martij, ad pacem cum Rege incundam aspirauit, quam eodem cum Neomago tempore consecutum est.

Nuenarius Arnhemiũ præsidio munit.

Intereà Nuenarius Arnhemij morabatur, solicitus quomodò introductis maioribus copijs, vrbem istam in fide sua retinere posset. nutabãt enim ciues, & Nouiomagensium institutum ipsis perplacebat: quarè & opportunitatẽ captabant, sese quoquè præsidio exonerandi. Nuenarius clàm ad portam milites in insidijs collocari noctù iubet, vt manè porta adaperta, irrumperent. Excubitore speculario, siue quòd corruptus esset à Comite, siue quod malè à ciuibus obseruaretur, signum dante, classicumque canente, manè dum portæ aperiuntur, ciues neglecta porta vbì insidiæ erant dispositæ, ad aliam concurrunt: atque intereà insidiatores impetu in excubitores facto, eos repellunt, vrbemque magno ciuium mœrore inuadunt. Nuenarius, re felicitèr peracta, aduersarijs suis insultans, inquisitionem in Catholicos instituit, atque optimos quosque in exilium eiecit. atque ita Arnhemium, fortè ob præcedentes petulantias (vt multi interpretantur) tam leni gratia indignum, absoluto Nuenarij imperio est subiectum.

Bruxellẽses sese Regi dedunt.

In Brabantia vicissìm cum Bruxellensium peruicacia fame iam satìs esset refrenata, certis tandèm conditionibus vrbs in Parmensis potestatem venit. Omnia ciuibus sunt condonata: templa & Procerum quorundam ędes restaurarent: priuilegia omnia, ijs exceptis qui rebellionis occasionem dederant, reseruarent: Biennium Caluinianis, vt sua disponant, permanere concessum. E Regis sacello, Cardinalis itẽ Granuellani, & Comitis Mãsfeltij ædibus ablata redderẽt: Vectigalia iã pridèm imposita deincèps tolerarẽtur, donèc ea quę debebãt soluissent.

1585 Antuerpiani & Mechlinienses iisdem conditionibus gauderent, si tempori ad clementiam Regis reuerterentur. Externus miles abiret, trium mensium spatio contra Regem arma non sumeret. Templius & alij tres chiliarchi sex mensibus à bello feriarentur. Præsidiarijs, qui sub duobus & triginta signis erant distributi, quatuor mensiũ stipendia annumerata esse, tunc fama erat. Quibus vtrinquè transactis, & confirmatis, Richardotius Arthesij præses, vir magni consilij atque authoritatis, & Gernerius Parmensi à secretis, in vrbẽ venerunt, & Remp. reformârunt.

Nuptiæ Ducis Sabaudiæ cũ filia Regis Hisp.

Dum hæc Bruxellæ fiunt, maximus in Hispanijs nuptiarum fit apparatus. Dux enim Sabaudiæ filiam Regis Hispaniarum natu minorem ducturus, paulò antè cum magnificentissimo Allobrogum, Insubrium, & Genuensium comitatu Barzeloniam vrbem Cataloniæ maritimam appulsus, secundo die Martij indè Saragosam profectus est. Deduxit illum Prorex Cataloniæ, vsque ad fines regni Arragoniæ. Omnibus in oppidis magnificentissima pompa, omniq́ue ludorum genere, non alitèr atquè Rex ipse præsens adfuisset, exceptus est. hoc enim Regia Maiestas ministris suis demandârat. Sexto deindè Martij Heridam vrbem Arragoniæ intrauit: vbi Proregem regni istius obuium habebat. Octauo die Dux per Confessionis sacramentum Deo sese reconcilians, decimo, qui dies Sabbathi erat, summa cum pietate sacrosanctam Eucharistiam percepit, quod & Serenissima Domina Catharina eius sponsa eodem tempore fecit. Postridiè Dux Saragosam venit, vbi Rex Hispaniarum Ducem in campo suburbano expectabat. Ingens circa Regem Principum, Nobilium, Aulicorum & ciuium erat exercitus, qui semicirculari figura Regem cingebant. ipse generoso insidens equo totum Ducis comitatum, sexcentos circitèr equites, iussit suo in conspectu transire: donèc Ducem appropinquantem videret. Dux eminùs conspecto Rege ex equo desiliens, ad Regem pedes peruenit. Rex quoquè ex equo descendens, Illustrissimum Ducem ad se venientem, & flexis genibus procumbentem, humanissimè excepit, eleuauit, amplexus & deosculatus, alta voce interrogauit: quomodò Sua Celsitudo valeret? Post breue colloquium omnes Principes Genuẽses, & ipse Amudæus Regis manus deosculati sunt. Indè iterùm equos ascendentes, in vrbem paritèr proficiscebantur. Hispaniæ nobilitas nobilitati Sabaudicæ erat permixta, Regisq́ue

latus

latus dextrum Dux ipse claudebat. Cumque ad pontem Ebron ventum esset, Serenissimæ Regis filiæ clàm ex palatij fenestris illustrem hanc pompam intuebantur. Iuxta palatium Principes Hispaniæ aduenientem Ducem tubis, lituis, classicis, buccinis, omnique instrumentorum musicorum genere, exceperunt. Regia verò Maiestas eum ad hospitij locum deduxit. Cumque in atrium venissent omnes Hispaniæ Principes, Duci gratulabātur, & Sabaudi vicissìm, atque inter eos primus Baro de Sphondrato, Regi manus ordine osculabantur. Posteà cùm per duas horas in quodam cubiculo moram traxisset cum Duce Rex, in aulā deducti sunt: vbì nobilitas omnis erat congregata. Mox per aliam portam Princeps Hispaniarum, cum sorore vtraque ingressus est. cumque eleuatioribus locis consedissent, Cardinalis Granuellanus accessit, & præsentibus Cardinale Siuiliæ Nuncio Apostolico, Archiepiscopo Saragosano, & Legato Venetûm, ritus matrimoniales celebrauit. Quibus peractis, Regia Maiestas surgens cum omnibus Principibus totaq; nobilitate, nouis nuptis multum felicitatis imprecata discessit: omnique ea die conuiuijs, ludis, choreis, omnique lætitiæ generi indultum, nec ante multam noctem discessum est. Sequenti die Regia Maiest. nouū Generum ad templum deduxit: Princeps & filiæ subsequebantur, eodem paritèr modo vestiti. Sacrum R. Archiepiscopus celebrauit, spōsamque de more Hispanorum velauit. Cumque Dux sponsam obuiam haberet, pudico vterque rubore perfusus est. Sacro peracto, eodem quo venerant ordine ad aulam reuertuntur, & paulò pòst ad prandium accedunt. Rex priori loco sedēs, sponsum iuxta sedentem, ille sponsam, sponsa sororem Isabellam proximam habebat. Peracto prandio, Rex Generum ad hospitium perduxit, vbì ad vesperem permanēs, à Socero Rege iterùm ad cœnam adductus est; qua sumpta, matrimonium ea nocte felicitèr est consummatum. 1585

Vigesimosecundo Martij præsidiarij Bruxellēses dimissi iuxta castra Principis Parmēsis longo agmine trāsibant. qui in Stabroieck, alijsq; locis stationes habebant, omnes armati excubabant, metuētes nè quam in partem castrorum impressionem facerent. sed regiorum arma metuentes, temerè periclitari noluerunt.

Iaponum Regū Legati Romā veniunt.

Sub hoc tempus Regū Iaponiæ legati & consanguinei, ex vltimis terris Romam venerunt, vt Pontifici Romano obedientiam præstarent. Est autem Iaponia insula

1585 longa & lata in Oriente, vltra Sinarum populos, in gradu longitudinis 170. latitudinis verò 31. sita, veteribus ignota, à Paulo Veneto Chrise dicta, in varia regna distincta, & à Francisco Xauerio Societatis Iesu Theologo ad fidem Christianam nostra ætate adducta. Huius incolæ etsi Christianismum magna ex parte iam dudùm amplexi essent, Reges tamen & Principes difficulter induci potuerunt, vt Christo crederent: Anno tandèm 1580. omnes Christiani facti, tres eorum, Franciscus nimirùm Bungi Rex, Arimanorũ Rex Protasius, & Bartholomæus Princeps Omuranorum, in Ianuario anno 1582. insignem legationem ad Pontificem Romanũ miserunt. Bungi Rex Regis Fiungæ, sororisque suæ filium legare decreuerat: sed quia is absens erat, eius consobrino D. Mancio legationem dedit: Arimanorum Regis D. Michael patruelis ipsius, & Omuranorum Principis idẽ eius ex fratre nepos legationẽ obiuit. Hi Principes cũ Visitatore è Societate Iesu sacerdote, initio anni 1582. soluẽtes è Iaponia, primũ ad Sinarũ portus, indè in Aureã Chersonesum, & tandèm in Indiã venerunt. Ex India nauigantes, Africæq; sinuosa littora legentes, sub anni 1584. finem in Lusitaniã appulsi, atq; ibidèm à Rege & Principibus honestissimè excepti, tandèm Romã incolumes venerunt. Vigesimo verò tertio die Martij, sub horis matutinis in aulã vbi Pontifex Gregorius eius nominis XIII. cum amplissimo Purpuratorum principũ Senatu sedebat, summo omniũ ordinum studio, & celeberrimo comitatu introducti Legati ambo, & alij quidã præcipuæ nobilitatis Iaponicæ, eorũ socij, post solennẽ summi Pontificis venerationẽ, & beatorũ pedum oscula, ab eodẽ eximia cũ significatione beneuolentiæ charitatisq; excepti, & præparatis, destinatisque locis sedere iussi, Principũ suorum literas, ex Iaponico sermone in Latinũ versas, de sinu depromptas, in Patrũ consessu legẽdas obtulerunt. Mancius primùm Regis Bungi literas protulit, Adorando, & cæli Regis locum in terris obtinenti, magno & sanctissimo Papæ, inscriptas, quas ad inusitatæ & ab Vrbe cõdita inauditæ rei memoriam, hìc subiungere voluimus: Summi (inquit Rex) Dei auxilio suppliciter implorato, magna cum humilitate ad Sanctitatẽ vestrã scribere aggredior. Dominus rector cæli terræque, cuius imperiũ super solem, lunã & stellas, ignoranti mihi, & profundis immerso tenebris, claritatis suæ lumen iussit splẽdescere, ac nostratibus præcipuè populis reserans arcã suę misericordiæ atq; gemmarum, dignatus

Bungi Regis literæ ad Pontificem Rom.

est

est ante annos ampliùs quatuor & triginta destinare in 1585
hæc Iaponis regna Patres è Societate Iesu; quorũ è salutari ac diuina semente, nonnihil in meũ quoquè, Dei benignitate, cecidit pectus. Quod tam insigne beneficium, aliaq; multa, ô Sanctissime totius Christiani populi parẽs, vestræ potissimùm precationi meritisq; accepta equidem refero. Ac proindè, nisì me bella, senium, & affecta valetudo impedirent; conferrẽ ipse me ad visenda ac veneranda sacratissima isthæc loca. ac simul obedientiã exhibens; pedes V. Sanctitatis, post pia ipsorũ oscula, capiti meo superimponerem, & sanctissima vestra manu pectus meum signo Crucis muniendũ curarem. Sed quoniã ijs quas dixi causis impedior, sororis meæ filiũ D. Hieronymum Regis Fiunge filium cogitabam legare pro me. Verùm quandò is in præsenti longè abest, & P. Visitatoris instat profectio; D. Mancium, eius consobrinum, eodem nomine mittere visum est. à V. Sanctitate magni beneficij accipiã loco, si pro ea qua fungitur in terris Dei vice, meq; & Christianum hunc gregẽ, vti facit, fouere atque adiuuare pertexerit. Reliquiariã thecam, per eundẽ P. Visitatorem à V. Sanctitate mihi dono transmissam, accepi libens, ac meo vertici venerabundus imposui; atq; ob id V. Sanctitati gratias ago habeoq; tantas, vt explicandis ijs nullæ neq; linguæ neq; ora sufficiant. Non ero longior: quippe tum de regni huiusce rebus, tũ de me ipso coràm ex P. Visitatore, & ex D. Mancio plura cognoscet Sanctitas V. quam ego verè & ex animo adorans, multo cum timore ac tremore hasce literas exaraui xj. die Ianuarij, anno post Domini aduentum M. D. lxxxij.

Regis Arimanorum literæ ad Pontif.

Indè Protasij Regis literæ (quarum inscriptio erat hæc: Reddatur epistola magno illi, & sancto Domino, quem adoro Dei vices gerentem.) lectæ fuerunt, in hæc verba: Cum Dei gratia demissè & humilitèr hasce literas offero Sanctitati V. Ante hoc biennium, qui fuit annus ab aduentu Domini 1580. per Quadragesimam, quibus maximè diebus preciosa passio Domini nostri Iesu Christi recolitur; in magnis belli tumultibus, magna mearum rerum, familiæque meæ perturbatione, deniquè in profundo Gentilium tenebrarum iacenti mihi, dignatus est pater misericordiarum, lucem veritatis, & rectum ad salutem iter ostendere per venerabilem Visitatorem, aliosque verbi Dei prædicatores è Societate Iesu, qui enixè me adiuuerunt, perque baptismi sacramentum, super me meosque diuinæ gratiæ rorem è cælo

1585 deuocârunt. Pro quo tali ac tāto beneficio mirè lætus, infinitas Regi cælorum ago gratias. Cumq; Sanctitas Vestra Christianum gregē vniuersum moderetur & pascat; valdè mihi fuit optatū, istuc venire, coramq; humi stratus magna cū submissione exhibere illi obedientiam; & post pedū oscula beatorū, eosmet meo capiti superimponere. Sed quoniam rebus varijs impedito id mihi non licet; mitto cum eodem P. Visitatore, patruelem meū D. Michaelem, vtì pro me hoc munere pietatis officijq; fungatur. Ex eo ipso mea vota, & alia cognoscet V. Sanctitas: ac proindè non ero fusior. Quam ego ex animo sincero & humili venerabundus adoro. Die viij. Ianuarij, anno post Domini aduentum M. D. lxxxij.

Barptolemæus verò Omuranorū Princeps, qui primus inter Iapones fidem Christianā cum baptismo recepit, tanto animi feruore & studio, vt deiectis vbiq; Idolorum statuis, eiecta ex suis vrbibus superstitione, multis ob eam causam periculis aditis, toto ferè Principatu expulsus, non solùm à religione suscepta nō discesserit, sed incredibili animi fortitudine ac prę̄sentissimo Dei numine recuperata ditione, multò etiàm quàm anteà cōstantiùs in sententia perseuerârit. Is in inscriptione, sublatis manibus adorās, literas Sanctissimo Domino Papæ, magni Dei vices gerēti, has literas offert: Vereor nè crimē audaciæ subeā, attamen cum Regis cælorū gratia, rudem hanc epistolā offero Sanctitati V. Quæ cùm in terris locū obtineat Dei, ac simul ex ipsius doctrina & magisterio, Christianus populus pendeat vniuersus, æquū sanè fuerat, memet maria transmittere, ipsumq; ad V. Sanctitatem inuisendam venire, sacrosq; eius pedes post pia illorū oscula super meum caput imponere. Sed quo minùs hoc fungar officio, multæ me hoc tempore prohibent causæ. Nuper ad hæc tam remota loca lustranda P. Visitator è Societate Iesu contendit, multisq; rebus piè ac laudabilitèr institutis, iam nunc redit in patriā. qua ego tam præclara occasione inuitatus, deesse nolui, quin fratris mei filium D. Michaelem cum eo mitterem isthuc, qui licèt muneri tanto sit impar, tamen gratissimum fuerit mihi, si eū V. Sanctitas ad beatorum pedum oscula admiserit. Intereà V. Sanctitatem supplex oro, obtestorque, vt meî memoriam conseruarę, meque & Iaponios hosce Christianos fouere dignetur. Id vnum in votis est mihi. Reliqua ex P. Visitatore, & ipso D. Michaele coràm cognoscet Sanctitas V. quam ex animo adorans, cum timore scripsi.

Principis Omuranorum litera.

Die

Die xxvij. Ianuarij, anno post Domini aduentum M.D. Lxxxij. 1585

Lectis his literis & silentio indicto, Regum & Legatorum nomine Gaspar Consaluus Lusitanus insignem habuit orationem: ad quam Antonius Buccapadulius, Summi Pontificis nomine, hoc modo respondit: Sic me vestræ orationi iubet respondere Sanctissimus Dominus noster, iuuenes nobilissimi. Quòd Franciscus Bungi Rex, & Protasius Arimanorum, Protasijque patruus Bartholomæus Omuræ Princeps, ab Iaponiorum Insulis remotissimis vos suos propinquos huc ad se miserint, eius quam obtinet Dei benignitate potestatis coràm venerandæ causa, piè illos sapienterq; fecisse. Esse enim vnam fidem, vnam Ecclesiam Catholicam, vnum huic ipsi Ecclesiæ præfectum, Christique gregis vniuersi, hoc est Catholicorum omnium, qui vbique terrarum sunt, Petri successione pastorem, Romanum Pontificem. Hoc illos vnà cum cæteris fidei orthodoxæ mysterijs agnoscere & profiteri lætatur, immortalesque agit gratias diuinæ bonitati Sanctissimus Dominus noster, iudicatque hanc esse lætitiam verissimam à Dei gloriæ, atque animarum salutis studio profectam. Itaque libentissimè vnà cum his Venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, hanc illorum fidei, obedientiæ, deuotionis testificationem amplectitur. Optat atque orat, vt illorum exemplo, cæteri quoquè illarum Insularum, totiusque orbis Reges & Principes, omni idolorum cultu atque errore abiecto, cognoscant Deum verum, & quem ille misit Iesum Christum. hæc est enim vita æterna.

Omnibus hoc modo peractis, conuentus Patrum dimissus est. Legati cùm Summum Pontificem in ædes interiores de more deduxissent, ab illustrissimo Cardinale S. Sixti, Summi Pontificis ex fratre nepote, amicitiæ & honoris causa conuiuio primùm excepti, deindè ad ipsius Pontificis priuatum ac familiare colloquium intromissi, multa cum eo de itinere, ac de religione per interpretes contulerunt. Posteà ad S. Petri Basilicã summa cum pietate profecti, sacra Apostolorum limina venerabundi salutârunt, & sub vesperam honorificè in hospitium reducti sunt. Ità Regnum Dei, quod ab Europęis aufertur, gentibus datur: ità gentes quæ Ecclesiam non nouerunt, ab Oriente, & ab extremis terræ finibus ad Ecclesiam currunt: hic Reges & Principes terræ, tantis itinerum interuallis dissiti, proni venerantur & adorant,

1585 quam tantis conuitijs scelerati nostri hæretici, quisquiliæ & fęces hominum, virulentis suis linguis proscindunt, sacrilegisq́ue manibus conuellunt.

Terlonius capitur. Archithalassus Zelandiæ, & Gubernator in Vualcheren, insula Zelandicarum vna, Guilielmus de Bloys Terlonius, qui cum Lumęo Comite anno 1552. Brielam occupauit, hoc tempore in suspicionē proditionis veniens, ab Ordinibus cōpræhensus & in vincula cōiectus est. Cum Rege enim Hispano aurei Velleris ordinē torquem, & insignia pactus dicebatur, ea lege, vt portus atq; maritimas aliquot ciuitates Regi redderet. In Oceano itaque cum classe degens, ab Ordinibus sub specie concilij conuocandi Mittelburgum euocatur. quò cum venisset, nihil sibi metuens, vnà cum septem classium Ducibus, & alijs tredecim Ordinum ministris, Vlissingæq́ue Præfecto captus est, & statim obiectum, quòd de industria non impediuerat operas à Parmensi in Scaldi iam perfectas. Terlonius hic ex diuturna maris deprædatione ingentes iam thesauros congesserat, ità vt nonnulli eum in numerata pecunia, plus quàm quinquiès centena aureorum millia habuisse cùm caperetur, & non illius proditionem, sed Ordinum cupiditatem, qua in hos thesauros ferebantur, causam captiuitatis fuisse, audeant affirmare.

Stratagema Antuerpiensium. Aprilis die quarto Antuerpienses pontem à Parmensi in flumine factum conuellere nisi, ingentem nauim in eum demiserunt. Erat hæc nauis tecto testudineato, fornicis in modum, ex sarcophagis, lapidibus molaribus, alijsq́ue grandioribus saxis facta. in alueum verò nauis multa pulueris tormentarij vascula erant immissa, eisq́ue fomentum igniarium additum tantæ longitudinis, quanta comburi posset interea dum nauis in itinere esset: vt cùm iam ad pontem deuenisset, ignis ad puluerem proserpens eum incenderet. quod & factum est. Puluis enim ab igne incensus, vi flammæ inclusæ tectum nauis dilacerauit, & saxa ingentia omnem in partem ad dimidiū & vltra miliare, tanto cum fragore disiecit, vt terram moueri, aut mundi machinam dissolui, hi qui in castris erant, existimarent. Multi qui in ponte erant, è saxorum ramentis periêrunt, & pons ipse multis in locis est dissolutus. Interiêrunt hoc stratagemate Marchio de Rebaux, Dominus de Billy, cum alijs quindecim nobilibus & quinquaginta gregarijs militibus, quorum cadauera postcà partim reperta, partim in profluentē aquam

Marchionis de Rebaux & Domini Billij mors

detur-

deturbata, & à fluctibus abrepta sunt. Horum obitũ Parmensis ità luxit, vt in mortuis ostenderet, quantum eos viuos amauisset, & quanti eorum virtutem semper fecisset. Illucescente die, pontem restaurari iussit Princeps, tanta cum diligentia, vt paucis horis, inspectante & admirante exercitu, totum opus iterùm compaginatum, concatenatumque sit. 1585

Mottaus Ostendam occupat et rursùs eijcitur.

Eodem ferè tẽpore Mottæus Ostẽdę oppidi Flandrię maritimi bonã partem occupârat, eã scilicet quam veterem vrbẽ appellant: in ea templũ excelsum est, è quo tela in omnes oppidi angulos torqueri posśũt. Hęc vrbis pars cum nouo oppido ponte intermedio iungitur, cuius custodia Centurioni cuidam erat cõcredita; donèc reliqua classis, quę expectabatur, portum intraret. Sed Centurione illo cum suis prædæ intento, stationẽ deserente, oppidani cũ præsidiarijs ex improuiso regios adoriũtur, fundunt, fugant, & oppido eijciunt. Centurio captus à regijs ad Parmẽsem missus, & Mottæus victoria frustratus est.

Mors Gregorij XIII Pontificis Max.

Huic infortunio grauior Romæ iactura accessit. Decimo enim eiusdem mensis Aprilis die, Gregorius decimustertius, Papa verè Sanctissimus, post innumerabilia sua in Ecclesiam beneficia, cùm eam tredecim annos rexisset, in Domino placidè obdormiuit, & terrenum hoc exiliũ, cælesti patria, pro qua tam heroicè per omnẽ vitã pugnauerat, tandèm commutauit. de cuius laudibus, etsi in anno 72. quædam diximus; tamen omnẽ eloquentiam eius encomio imparem esse, nõ inuiti confitemur.

Classis Hollandica.

Intereà classis instructissima Hollandorũ, Zelandorumq; Scaldis ostiũ intrauit, iactisque anchoris ad Lilloum propugnaculum stetit, opportunitatẽ perrumpendi operas regias, & cõmeatum Antuerpiam importãdi frustrà expectans. Nè tamen Hollandi nil agere viderentur, castellũ quoddam non procùl à Lilloo, quod à regijs tenebatur, totis viribus aggressi, tanto cum impetu oppugnârunt, vt 23. Aprilis regij, cùm nec intùs tueri, nec foris auxilia, nisi cum summo periculo submitti possent, relicto castello, in tutum sese recipere cogerentur.

Sixtus V. Pontifex Max. creatur.

Exequijs Pontificis peractis, post quatuordecim dierum interregnum, quibus Sedes vacauit, indictis Purpuratorum Patrũ, ad quos electio pertinet, comitijs, tandem vigesimoquarto Aprilis, communibus Cardinaliũ votis, ad Apostolatûs apicem euectus est Dominus Cardinalis de Monte-alto, Ordinis D. Francisci, F. Felix Perenettus anteà dictus; qui cũ electus esset, Sixti IIII. vltimi

sui

1585 sui Ordinis Pontificis nomen assumpsit, & Sixtus quintus appellari voluit, Pontifex in ordine 235. Natus est in exiguo pago, nomine Alto-monte, in Marchionatu Anconatensi, parentibus tenuioris fortunæ, sed honestis, colonis. Puer studijs à parentibus traditus, tantum & virtute & eruditione profecit, vt à Pio V. ex ordine Seraphico S. Francisci euocatus, factus sit Cardinalis, & hoc anno, diuina absque dubio prouidentia, ex tot magnatum atque nobilium Collegio, natus iam 65. annos, Pontifex creatus. Robusto est corpore, & statura mediocri: omni verò genere eruditionis, disciplinarum atque virtutum ornatissimus; à quo non minora, quàm præcedentium Pontificum fuerunt, in Ecclesia beneficia expectantur.

Legati Belgici ex Francia reuersi.

Eodem mense Aprili Legatis Belgicis ex Francia redeuntibus, nunciatum est Regem Galliarum auxilia Belgis negare, nec integrum ipsi esse modò prouincias Belgicas in suam tutelam accipere. Ea tunc vbique fama erat, licèt Ordines responsum celarent, quantum potuerunt. Quod & eo verisimilius erat, quia Guisius & confœderati Galliæ Principes, vndiquè equites & pedites colligebant: Comes Vvestenburgius duas legiones peditum, Betsteinius 1500. equites conscribebat. Otto Plato & Caspar Schonbergius totidem equites; Ernestus verò Mandeloius, & Antonius Salmensis, tria equitum millia in vsum Principum istorum cogere dicebantur. Rex itaque Galliæ, re dubiè domi constituta, consultò externa bella detrectauit.

In Veluа pugnatur.

Schenkius & Benthemius Stralēsis oppidi præfectus, è Batauia in Veluam traijcientes, cum copijs suis in Arnhemiensium conspectum venerunt: qui erumpentes cum hostibus prælium inierunt. fortiter vtrinquè dimicatum est. Arnhemienses passim cadebant, ex regijs quoquè multi desiderati sunt. Schenkius ipse grauiter sauciatus, & curru Neomagum deductus: pugna ipsa, victoria dubia, & in diuersam partem nutante, tandèm dirempta est. Quo tempore Erpraet castrum in Diœcesi Coloniensi, nuper à Truchsesianis occupatum, Bauaro deditione reddebatur.

Legatio Belgica in Angliam.

Belgæ cùm spe auxilij Gallici nunc excidissent, ad Angliæ Reginam legationes mittunt, eius opem implorantes, omnesque prouincias ei offerentes. [illegible] id responsi datura sit, adhuc ignoratur. Taxius, [illegible] apud Frisios exercitûs Vicarius, cum parte sui exercitus, in diœcesin Vltraiectensem irruit, & in pago E[illegible]ssensi consedit,

fedit, ad vicinos pagos mittens, qui tributum exigerent: 1585
cumque Diœcesani pafsim venirent, & tributi indictio-
nē acciperent, Goilandi fefe armantes venire noluerunt,
quarè Taxius exercitum in fex illorum pagos ducens, ru-
fticos multos occidit, plures cepit, & cum ingenti præda
captos abegit.

Initio Maij Antuerpienfes arcem illam naualem, quam Finem belli appellabant, in confpectum propugnaculi Ordammenfis, quod regij tuebantur miferunt: cumque eò iam appulfa effet, aquę penuria vado immota confedit, multofque dies eodem loco, nequicquàm repetentibus illam Antuerpianis, perftitit: donèc, vt infrà dicetur, à regijs capta, & in caftra deducta eft.

Holachius cū cæteris Holandis cæduntur.

Septimo die menfis eiufdem, Comes Holachius & Ifelfteinius cum triginta nauibus, quæ lectiffimam militum manum, & multos foffores vehebant, ad aggerem Couvvenfteinium appulfi funt. Erat autem eis ftatutum aggerem iftum perforare, vt nauigia minora iuxta Lilloum, per ftagnantes agros, & hunc aggerem Antuerpiam, ponte & operibus Parmenfis defpectis, aut remulco trahere, aut remis impellere poffent. quod ipfis factu difficile non fuiffet, fi aggere potiri potuiffent. Expofitis itaque ante auroram in terram militibus, & iam fodere incipientibus, Hifpani fuperuenerunt, & manum cum hofte conferentes, trecentos trucidârunt, quadraginta comprænhenderunt, & maioribus tormentis aliquot naues depreffferunt. Quam iniquam belli fortunam cùm Holachius & Ifelfteinius viderent, fcapha elapfi, ad fuos reuerfi funt.

Nouefium à Nuenario occupatur.

Nuenarius aliquot figna peditum, equitumque turmas è Geldriæ oppidis, & Berka, fub id tempus euocauit, ad Nouefium per infidias occupandum. Eft autem Nouefium infigne Diœcefeos Colonienfis oppidum, non quidem in ipfa Rheni ripa, fed intermedijs aliquot pratis inter oppidum & fluuium pofitum: reliquijs S. Quirini, & longa Caroli Audacis obfidione nobile, multifque immunitatibus & priuilegijs ab Imperatoribus donatum. Archiepifcopus, quia hoftes plurimùm huic oppido infidiabantur, iam pridèm præfidium Magiftratui obtulerat, fed is fuis viribus, oppidique fortitudine fretus, illud repudiabat. Prætereà partem muri iuxta Rhenenfem portam ciues Senatûs imperio erant demoliti, vt vallum nouum ædificarent. fed & ciuium excubiæ minùs erant frequentes, negligentiorefque quàm effe folent.

1585 solent. Non latuit hoc Nuenariũ, quarè copias suas Nouesiũ ducens, 10. Maij intẽpesta nocte partẽ illarũ per riuulũ, quo mola voluitur, tranare, & sub ipsis mœnibus tacitè ad monasteriũ vsque, cui mons Mariæ nomẽ est, adrepere iussit. Quibus hoc mandatũ erat, admota scala quẽdam, vt aiũt, muros ascẽdere, & quid in vrbe ageretur explorare præcipiũt. Is tractum illũ obambulans, neminem inuenit: eratq; altũ in oppido silentiũ. dato igitur signo, socios vocat. qui plurimis admotis scalis, muros superãt, & in oppidũ pręcipites sese demittũt, portam confestim, martulis malleolisq; seris disiectis, aperiẽtes. Nuenarius cum equitatu in suburbio portã obseruabat. Audito verò signo, & viã sibi videns patefactã, celerrimo cursu in vrbẽ aduolauit. Ciues equorũ hinnitu atq; strepitu, hostiumq; clamore excitati, arma quæq; obuia rapiẽtes, seminudos hostibus sese obijciebãt. Equites ad portã Honoris properantes, à collectis ciuibus, qui ex curribus vallum obiecerant, impediti forũ occupârunt. Ciues diuersis locis extra ordinẽ pugnabãt, quorũ 14. circitèr occidũtur, inter quos præcipui fuerũt, Consul Stalius, Arnoldus Fratius, Henricus Schirmer scholæ moderator, Melchior in Milendöck, & Hospes in Dulken. alij multi è mœnibus sese demittẽtes, perq; fossas natãtes, euadunt. hostes vrbe potiuntur. Res verò proditionis suspicione minimè carebat. Dispositis excubijs, manè iã facto in ciuiũ ædes ruunt, ciues capiũt, preciosa quæq; diripiunt, & in vtriusq; sexus homines, nullo discrimine, inaudita truculentia desæuiunt. Pręter aurũ & argentum signatum & non signatum, factũ atq; infectum, præter omnẽ supellectilẽ, annonam, & mercimonia, quæ hostis rapuit, insupèr ciues suum, vxorũ & liberorũ suorum corpora, intolerabili lytro redimere, armaq; omnia penès hostes ipsos deponere, debuerunt. Nec id satìs erat, sed singulis penè septimanis præsidia mutârũt; vt prioribus præda iã onustis abeuntibus, noua succederẽt, quę magìs magisq; ciues depilarẽt. Opulentissima, & penè incredibilis erat præda, quam in hac vrbe Nuenarij milites inuenêre. omnes enim rusticorũ opes, omnium nobilium & monasteriorum thesauri, cimelia atq; ornamenta, immò quorundam ciuium Coloniensium diuitiæ, hìc erant apud amicos deposita, quòd nulli tutiori loco quàm Nouesio hęc concredebãt. Ex solo monasterio Canonicorum Regulariũ, pręter annonæ magnã copiam, præter ornamenta preciosissima, præter argentea vasa plurima, etiàm 19. calices argenteos, atq; deauratos rapuêre. Erat hoc monasteriũ à primis funda-

toribus in agro suburbano quondàm ædificatũ, & anno 1583. initio tumultûs Truchsesiani, ab ipsis Nouesianis, nè quid ex eo ciuitas caperet detrimẽti, dirutũ: vt etiam cãpos suburbanos defenderent miseri, qui ne pomeria, ne mœnia, immò ne forum ipsum defenderũt. Quia verò in huius monasterij mentionẽ incidimus, eius antiquitatẽ ex annalibus liber hîc recẽsere. Cũ pagani Vbij has terras habitarent, hoc loco Libero patri sacellum extruxerant. quod, succedẽte Christianismo, in honorẽ D. Mariç Magdalenæ, anno 690. sub Adelvvino, Archiepiscopo Colon. est consecratum. Anno deincèps 881. Nortmannorũ Reges Godefridus & Sigefridus Agrippinã, Bonnam, Tulpiacum, Nouesiumq; igne depopulantes, etiàm sacellum hoc in fauillas redegerunt. Posteà Nouesio reædificato, & sacellũ hoc restauratur; institutumq; ibidèm est à Sigevvino Archiepiscopo sacerdotum & clericorũ Collegium. Ad Collegiũ hoc quidam viri pietate & religione insignes, è metropolitano Collegio Coloniensi, approbãte hoc Reinaldo Archiep. cõmigrârunt. Philippus verò, Reinaldi successor, institutum horũ Collegarum confirmauit, voluitq; quindecim hîc fore sub vno Præposito Canonicos. Factus itaq; est anno 1161. primus Præpositus Sigevvinus, sub quo, & sub eius successoribus, multi Comites in hoc Collegio Dño Deo strenuè militârunt: donèc anno 1393. R. D. Petrus de domo Teutonica, Præpositus, Collegiũ hoc reformauit, & successorẽ Ioannẽ de Puteo constituit. quç reformatio posteà à Frederico Archiepiscopo Colon. in oppido Zontino cõfirmata est. Cuius tandèm tẽpore, anno scilicet 1430. Capitulũ hoc Nouesiense, Capitulo Vvindesemẽsi, Brilis Hollandorũ congregato est vnitũ: eiq; datum, vt in ordine esset à Vvindesemensi monasterio primum. tunc habitũ Canonicorum Regularium collegç suscipiẽtes, anno pòst quarto Egidium Bocheroliũ Remersvvalensem primum suum Priorem, in Concilio Basiliensi postulârunt. qua in disciplina ad annũ 1583. quo tempore (vt diximus) monasteriũ dirutum est, vixerunt. Porrò cùm eodem penè tẽpore Abbatia Tuitiensis quoq; incensa igneq; depopulata esset, Abbas, vt eiusdem instituti Canonicorum Regularium in vrbe Coloniẽsi monasterium, quod à Corpore Dominico nomen habet, Canonicis submotis, aut ad suũ Ordinẽ suscipiendũ compulsis, occupare posset, plurimũ apud monachos & Magistratũ, deindè apud Archiepiscopũ, & tãdèm in curia Romana laborauit. Marcellus verò Lętius Prior Gene-

1585

Antiquitas monasterij Canonicorũ Regulariũ in suburbio Nouesiano.

Regino Abbas Chron. lib. 2.

1585 Generalis Capituli Vvindesemensis, nè hoc modo vtrũque monasterium, & Nouesianum & Coloniense amitteret, volens vtrunque conseruare, institit apud suos, vt Nouesiani Coloniam commigrarent, eidemque monasterio iungerentur. in quā tandèm Vnionem vtriusque cœnobij Religiosi 16. Maij præsentis anni consensêre, communibusque votis postridiè Priorem R.D. Vvernerum Titianum in Nouesiano monasterio professum, sed ob singulares animi dotes, in superiori Alsatia prope Colmariam monasterio Marbacensi præfectum, elegerunt. Hęc ideò latiùs referri volui, quòd ex his monasterijs ità combinatis, magnum in Christiana Repub. fructum expectamus, ob seminarium vtriusque sumptibus, pacatis rebus, ibidèm erigendum: Tum etiàm, quia hæc historia faciat ad oppidi Nouesiani, in cuius infortunio narrando versabamur, antiquitatem.

Ernestus Archiepiscopus Colon. fit Episcopus Monasteriensis.

Illustrissimi Guilielmi Cliuiæ, Iuliæ, ac Montium Ducis filius, Ioannes, Episcopus vel administrator Diœceseos Monasteriensis, ducturus vxorem, Episcopatui renunciauit. Henricus Lovvenburgius Bremensis Episcopus successionem ambiuerat: sed is paulò antè è viuis emigrârat. quarè Canonici in diem 18. Maij omnes, ad quos ius nouum Episcopum eligendi pertinet, euocârunt, qui inuocato Spiritûs sancti numine, eodem illo die, Bauariæ Ducem Ernestum, Archiepiscopum Coloniensem, elegerunt.

Verdugij in Transiselania victoria.

Verdugius Frisiæ præfectus, cùm paulò antè Rha, Rechteren, & Rutenbeec in Transiselania occupâsset, duo maiora tormenta ad arcem Sculenburgensem, loco & arte munitam, attrahi iubet: sed præsidiarij trepidantes, deditionem fecerunt. Dum in hac expeditione esset Verdugius, Caninefates, nunc Vvaterlandi dicti, & Frisij, aliam arcem inter Steenvvichlum & Kuineram sitam, (Slikenburgum ab incolis vocatur) oppugnant. Regij qui in ea erant, hostium vim & castri imbecillitatem ponderantes, oppugnatoribus sese vnà cum castro dediderunt. Erat hic locus regijs peropportunus, ad tributum Septemsyluis imperatum statis temporibus cogendum.

Cùm Holachius cum suis Hollandis Principem Parmensem castris exuere non posset, conducta est duorum proditorum flagitiosissimorum hominum opera, qui Parmensem ex inopinato in proprijs castris interficerent. Qui cùm in castra venissent, & ex suspicione obseruа-

seruarentur, tandèm institutum eorum detectum est, & ipsi in vincula coniecti, debitas pœnas daturi. *1585*

Galli de pace inter se agunt.

Sub hoc in Gallia Regina mater, Archiepiscopus Lugdunensis, Dominus Lansaccius, & Mæleius Regis Medicus, Catalaunij, Serreidæ, alijsque in locis de pace inter Borbonios Guisianos, aliosque principes Catholicos, & ipsum Regem continuanda laborauerunt. Guisiani iam in armis erant, & copiosum in campis exercitum habebant: aliquot ciuitates, vti Verdunum, Tullū, &c. suis præsidijs muniri, & bellum in Hugonotas mouendum postulare dicebantur. Rex inermis adhuc Lutetiæ agebat, ciues autem & incolæ publicè Guisianis fauebant: Regi omnem opem contra Guisium, quem toti regno fidelem & vtilem esse dicebant, denegantes: immò portas sese illi, quotiès id Dux peteret, aperturos palàm asseuerabant. Rex etiàm Nauarræ atque Condæus Rupellæ latitabant, nullam in armis contra tam ingens Catholicorum fœdus spem ponentes.

Imperatori & alijs Germaniæ Principibus aureum Vellus confertur.

Rex Hispaniarum Philippus, aurei Velleris Ordinem à Philippo Burgūdiorum Duce anno 1429. institutum, & iam diuturnis bellis, sublatis penè omnibus eius Ordinis Principibus, collapsum, volens renouare, D. Ascenuillium arcani concilij sui cōsiliarium iampridèm in Germaniam miserat, vt inuictissimo Romanorum Imperatori Rudolpho, eiusque patruo, fratrique Ernesto Archiducibus, & Guilielmo Duci Boiorum id Vellus conferret, Ordinique isti celeberrimo asscriberet. Id tandèm ascensionis Dominicæ festo maxima cum solennitate peractum est.

Schenck à Rege ad Nuenarium deficit.

Martinus Schenkius, quum iam annis aliquot Hispaniarum Regi militâsset, multaque certè fortissimo milite digna gessisset, clàm cum Comite Nuenario, & eiusdem Regis hostibus fœdus init, castrumque suum Blienbecanum eidem Nuenario 22. Maij tradit. Causa huius defectionis varia à varijs datur: verissima tamen hæc esse putatur, quòd indignè ferebat suam, quam maximè prædicabat, operam à Rege non satis compensari. Petierat enim iam antè à Parmensi vrbium & prouinciarum gubernacula; sed quia fortè Parmensis eius fidelitati non satis confideret, (etsi enim Regi Catholico militaret, eum tamen Catholicè non viuere omnibus erat cognitum) seu quòd alij digniores essent, obtinere quæ voluit, non potuit. Mirum sanè est, eum hoc tempore, quo Rex maiorem iam hostium partem deuicerat,

1585 tam diuitem & opulentum Principem, exulanti Comite permutâsse. Primum fidelitatis suæ testimonium Nuenario exhibuit, in detegendis nonnullis, qui in oppido Venlonensi tunc, cùm adhuc regias partes ipse sequebatur, clàm secum egerant de oppidi deditione. profectus igitur cum Nuenario Venlonem, hos in vincula coniecit. Secundum testimonium præstitit in eo, quòd proditionem in vrbe Neomagensi moliebatur. erant enim in visceribus eius Reipub. relicti Caluiniani aliquot, quibus nihil optabilius erat, quàm patriam suam suis hominibus iterum prodere. Sed paulò pòst proditione detecta, authores capti sunt, & Schenkij studium elusum.

Neomagũ proditione tentatur.

Insignis Antuerpiensiũ strategematis descriptio.

Eodem die 22. Antuerpienses nouo strategemate pontem in Scaldi constructum perrumpere conati sunt. Eum in vsum sedecim naues compaginârant, & proras maximis ferris, forcipibus, rostris, dentatisque ferramentis, ad confringendas catenas, rudentesque, & soluendam trabeam molem ponti præstructam, peridoneis armârant. Has refluxu maris & vento secundo in operas præmiserunt, tanto cum impetu, vt moles ista, catenæ, rudentesque ruptæ sint atque disiectæ. quo tamen in opere vis aduenientium illarum nauium, ità fracta est, vt illæ nullo impetu ad pontem natantes, statim à regijs sint interceptæ. Has naues alia nauigia quatuor maiora subsequebantur, quorum alueis multa pulueris nitrati vasa arctissimè erant inclusa: fori verò, pergulæ, tabulata, & acroteria pice & resina illita, flammam ingentem & fumum excitabant. His ferentarij & nautæ aliquot, qui ad hoc operam suam Parmensi elocârant, attractis nauiculis occurrunt: vnumque arripientes in conspectu propugnaculi, quod a rusticis nomen habebat, alligata anchora sistunt. quod paulò pòst, cùm puluis ab apposito fomento ignem concepisset, non sinè magna Antuerpiensium clade dissilijt. tria verò reliqua accenso puluere magno fragore, damno nullo illato, crepuerunt. Post hæc duo alia maiora sequebantur, quæ magno cum impetu in pontem ferebantur. quod cum vidissent regij, naues aliquot, quibus pons imminebat, præcisis anchoris, subducunt, viamque nauigijs faciunt. cum verò transissent, fomento ad puluerem iam combusto, vnum illorum incensum, in minutissimas quoquè partes, nullo regijs illato damno crepans, disiectum est. aliud verò regij insi-

insecuti capiunt, & ascendentes fomentum quærunt, 1585
inueniuntque ignem iam penè ad puluerem peruenisse. quarè subtracto fomento nauem in castra remulco trahunt, & tabulatis disiectis, centum circitèr vasa pulueris tormentarij, & ingentem saxorum impositorum aceruum inuenerunt. atque hoc modo ingeniosè illud excogitatum stratagema, nullo cum Antuerpiensium fructu, hostium verò suorum summa cum vtilitate dissipatum est. Hollandorum Zelandorumque classis, in ostio Scaldis, pontis disturbationem expectabat. Sed cùm hoc stratagemate nil effectum esse cognouissent, in tutum velificabatur. Regij verò catenas, rudentes, & molem trabeam confestìm reparant, reductisque in ordinem nauibus, pontem iterùm magna celeritate claudunt. Quo tempore de quodā Centurione Italo sumptum est supplicium, eo quòd propugnaculum, vulgò Kleffensboeck dictum, hosti nulla necessitate coactus dedidisset. Sunt qui scribūt 24. Maij regios iterùm aliquot naues tormentario puluere oneratas intercepisse. Postridiè verò Hollandus quidam miles in castra Regis venit, se à suis ad mortem quæri dicens, & vitam ab hoste deprecans. Qui cùm examinaretur, fingebat se Comitem Holachium, ob prædam iniustè sibi ereptam, ea nocte interfecisse. In custodia igitur asseruatur, & cùm postridiè Holachium adhuc viuere cognitum esset, impostor ille suspensus est.

Suppliciū de Italo cēturione sumitur.

Temerariū factū.

Vigesimussextus huius mensis dies Antuerpiensibus fatalis erat. Cùm enim sub vesperem diei præcedētis, 12. naues in pontem misissent, sperantes eum impetu istarum nauium perfringi, aut dissolui posse: nocte circa horam tertiam aliam classem in aggerē Couvvensteinium impellunt. idem ab alia parte fecerunt Hollandi, qui sub Lilloum in anchoris stabāt. Primùm enim incensas aliquot naues, æstu maris secundo, in operas Parmensis immittentes, mox cum centum circitèr nauibus, veterano milite plenis, aggerē adoriuntur. tantā verò telorū globorumq; copiā, tantum glandiū imbrē, ex istis nauibus in vtrunq; aggèris latus eiaculati sunt, vt regij in plano atq; aperto aggere sese tueri ampliùs nō possent: sed multis è suis desideratis statiōes deserere, & ad tutiora se recipere loca cogerētur. Intereà hostes appulsis nauib⁹ in terrā descendūt, & cùm multos saccos terra, lana, alijsq; materijs plenos aduexissēt, incredibili celeritate gerras, aliaq; sepimēta castrensia tumultuario opere extruxerūt, vt iā collo

Antuerpienses & Hollandi insigni clade cadiuntur.

1585 tenus vallis & propugnaculis munirentur. Nauium deindè ope magìs magìsque progressi, plus quàm dimidium aggerem occupârunt, quem vndecim in locis perforare cœperunt. Stationes suas defendebant sex horas continuas, quibus ipsi victores regiorum fortissimos quosque milites & præfectos strauerunt. Tantam enim globorum vim, tātamque copiam in regios immiserunt, vt propugnaculis eorum conuulsis, etiàm tormenta ferè omnia lacerârint, inutiliaque reddiderint. Cùm iam regiorum res penè deplorata esset, Princepsque ipse vmbilico tenus in aquis stricto gladio milites suos in hostem cogeret, Hispanus quidam Petrus de Padilia, ex legione quæ sub Petro de Paz militârat, cum octo socijs resumpto spiritu in hostem primam iterùm impressionem fecit. qui pugnando occumbens, ab hoste dextera manu mutilatur. Aldegundus verò & Holachius qui pugnę intererant, in scapham desilientes, manū hanc in victoriæ testimonium Antuerpiam aduexerunt. Intereà regij collectis viribus omni conatu in hostium munitionem, quam Antuerpienses extruebant, irruerūt, & tria tormenta quæ adhuc integra erant, in ea direxerunt. Erat initiò densissima nebula, quæ paulatìm dissipabatur, ità vt tormentorum magister eminùs castra hostium videre, & certiùs in ea collimare posset. Bis regij munitionem hanc oppugnant, bis reiecti fuère : tertiò tandèm summa contentione pugnantes, vallum superârunt ; & quidquid in munitione repertum est, id interfectum fuit. reliqui ad naues properantes, partìm occisi, partìm capti, partìm etiàm submersi sunt. Insignis in hoc prælio Germanorum virtus enituit, de quorum viribus iam penè desperabant omnes. Qui in nauibus erant, cedere nolentes, tam diù pugnârunt, vt tandèm æstu recedente, naues aqua destitutæ, è vadis emergere non potuerint. Captis itaque trigintatribus nauibus, ingens hostium strages edita est, ingensque tormentorum, apparatusque bellici copia intercepta. Multa quoquè in nauibus cadauera inuenerunt, eorum qui ex aggere maioribus tormentis erant interfecti. Ex captiuis intellexerunt regij, 2000. Antuerpiensium pugnando occubuisse : multos etiàm submersos esse : vnam nauim, quæ ditissimorum mercatorum filios vehebat, inter alias captam, defensoribus omnibus occisis. Ex Hollandis quoquè & Zelandis non pauci ceciderunt, inter quos Dominus de Haultam Zelandiæ Gubernator ; duo Scotorum atque Anglorum

Cæsorum numerus.

Chili-

Chiliarchæ; quatuordecim alij Cēturiones, & viginti- 1585
nouem ex nobili prosapia numerantur. Ex regijs quadringenti circitèr, aut vt alij trecenti desiderati sunt, Itali, atque Hispani: inter quos egregij belli duces, & militum præfecti, qui ex Hollandorum nauibus plerique læsi atque strati fuerunt. Dum enim Antuerpienses in ipso aggere aduersis frontibus pugnabant, Hollandi, qui se in nauibus continebant, regiorum latera maioribus tormentis impetebant. atque ità à tertia hora nocturna ad secundam circitèr pomeridianam pugnatum est. Caluiniani petulantiores hac victoria facti, Catholicis dira minabantur: quidam eos in fluuium proijciendos, alij suspendendos, alij iugulandos, quidam vrbe eijciendos esse suadebant. Intereà Holachius in vrbe magnificentissimo conuiuio excipitur, & à Caluinianis preciosissimis donarijs oneratur. aderant conuiuanti Holachio multæ virgines, & vt quidam captiui posteà retulerunt, easdem virgines omnes in sequentem diem inuitauit; dicens, se pinguem ex Hollandia vitulum aduexisse, eum se mactaturum. Cumque vna ingemiscens de sequentis diei lætitia se dubitare diceret, eccè repentè fama allata est, Regios victoriam consecutos, omnes Antuerpiēses occidisse, nauesque eorum aut cepisse, aut depressisse. Vrbs repentè in tumultum versa est. Holachius sibi metuens, relicto conuiuio, tumultuantium ciuium manibus elabitur. Parmensis Princeps in propugnaculum Comitis Mansfeltij post pugnam profectus, in sacello quod ibidèm est, Domino Deo gratias egit, & sub vesperem bis omnia tormenta quæ in castris erant, exonerauit: picea vasa incendi fecit, aliaque multa lætitiæ signa exhibuit. Posteà in Beueren reuersus pius Princeps, ex equo descendens, statìm templum adijt, ibique Canticum Ambrosij & Augustini in gratiarum actionem Deo summa cum attentione decantari iussit.

Vigesimoseptimo Maij aliæ naues onerariæ commeatu plenæ, ad propugnaculum Lilloense appulsæ sunt. Putabant enim Hollandi & Zelandi victoriam penès suos esse, & nauigationem iam amplius non fore impeditam. sed cùm sese elusos intellexissent, ibidèm substiterunt. Postridiè, qui dies erat Dominicus, Carolus Comes Arenbergius, Comes Mansfeltius, & alij nobiles, gregarijque milites, postquàm relatum esset Antuerpienses cum tribus triremibus, & alio maiori optimeque instructo nauigio in procinctu esse, & arcem illam nata-

1585 tilem, quam Finem belli appellant, exonerare decreuisse, quò sic è vado enatantem Antuerpiam reducere possent: cum aliquot nauibus hostibus obuiàm profecti, commisso prælio magnum illud nauigium, & duas triremes superârunt, occisisque & captis qui in ijs erant, naues has, vnà cum arce ista lignea in castra adduxerunt. Cæterùm miles quidam malè custodito fomento suo igniario, puluerem tormentarium incendit, quo incendio Comiti Mansfeltio vestes cum facie ambustæ sunt: corpore alioquin illæso. quod infortunium nisi ex improuiso accidisset, nauim etiam prætoriam Antuerpiensium, quę interea euasit, intercepissent.

Fin de la guerra capitur.

Holachij petulantia.

Vltimo Maij Comes Holachius, cui Mars ventosa in lingua (vt ille ait) potiùs quàm in dextera est, Comiti Mansfeltio acipenserem piscem, quem alij sturionē vocant, secundò misit, (nam idem 12. Maij fecerat) eiq; contumeliosè nunciari iubet, se hunc illi piscem donare: petere eum coquat, se ad prandium venturum. Mansfeltius piscē quidem accepit, dantiq; renunciat, vt citò veniat priusquam cibus iam coctus refrigescat. sed & priusquàm vinū in aqua positū calefiat. se Holachij aduentum expectaturum, atque illi, cùm venerit, si ferculum vigesimisexti diei non fuerit sufficiens, melius appositurum.

Galli de pace inter se agunt.

Sub hoc in Gallia Principes Catholici cum Rege, intercedente Regina matre, de cōditionibus pacis agunt, quo in negocio Rex Archiepiscopo Lugdunēsi viro disertissimo potissimùm vtebatur. Intereà dū Principes Regis responsum expectāt, Dux D'Aumalius (qui 6000. Picardorū in castris, ad vsum Catholicorū habebat) ad vrbem Remēsem 3. Iunij excurrit, & sub vesperē in castra reuersus est. Nec alij cōfœderati intereà feriabantur, sed omni diligentia, quæ ad bellum gerendū erāt necessaria, colligebant, cōportabantque. Intereà Guisius Tullū, atq; Verdunum occupauit, impositisq; præsidijs muniuit. quod & Rex in Mediomatricum vrbe fecit, in qua Hugonotæ animos iam erigere, & altos spiritus sumere videbantur.

Guisius Tullum & Verdunum occupat.

Altipennius propugnacula quædā ad Grauiense oppidū coarctandū erexerat. Quarè Schēkius cū copijs suis eò conuolat, vt Altipenniū castris exutū cæderet, aut saltèm ità obsideret, nè quid cōmeatûs illi posset aduehi. Sed regij diuersis locis euocati, Schenkium circundatū intercipere gestientes, alacritèr eò contendebāt. Schenkius verò de eius aduentu certior factus, obsidionem soluit, elapsusque Arnhemium peruenit. Regij verò ducibus Verdugio

dugio atque Taxio, propugnaculum in Capite Monten- 1585
si, superioris Batauiæ loco constructum, oppugnârunt.

Vndecimo die Iunij Comes Holachius è propugnaculo Lieftenshoeck erumpens, munitionē vicinam, quæ à Centurione regio Vvitzleben defendebatur, oppugnauit. Regij verò acritèr sese defendentes, nonnullos hostium strauerūt. binos etiàm equos, quibus vicissìm Holachius insidebat, sub ipso interfecerunt. Cùm autem hæc pugna ad duas iam horas esset summa vi cōtinuata, Holachius receptui canit, & in castra sua reuersus est. Prædictos autem equos Holachius nuper in Arenburgij dominio Comiti abegerat. discedens itaque Arenburgio nunciari iubet, se nuper duos equos ab eo vsui suo accepisse: hos nunc reduxisse. Si repetere vellet, eos ad istam munitionem inueniret. Idem propugnaculum simili infortunio, vulnerato etiam cēturione quodā, & 16. captis, decimoquarto eiusdem mensis Holachius tentauit.

In Diœcesi Treuirensi nō ità pridèm quidam Frederici Palatini ex filia illegitima nepos, postquàm duo tēpla summa temeritate violâsset, atq; tandē ad monasterium Dominicanorū peruenisset, inuenta hierotheca, sacras in ea hostias repertas, in terrā indignè effudit. Quarè cōpræhensus, & in vincula cōiectus, initio Iunij, nequicquàm obsecrante atq; minitante Casimiro, ad ignē condemnatur. Sed cùm genibus prouolutus mitius supplicium deprecaretur, capite, astantibus, eumq; confirmantibus duobus Societatis Iesu Patribus, truncatus est. Sunt qui scribunt eum in carceribus ad Catholicam fidem conuersum, confessum esse, & sacram Synaxin è manibus Catholici Sacerdotis reuerenter accepisse.

Violator sacrorum truncatur capite.

Per idē ferè tēpus persecutio in Catholicos per Diœcesin Vltraiectēsem recrudescere incipiebat. Nā prçterq̄ q nup Vltraiecto R.D. Verburgi⁹ Decanus, cū fratre, Dreckvvertius, Amerongius, cū alijs nōnullis Canonicis collegij B. Mariç, & Harteueltio nobili relegati erant, etiàm Amorfortiæ, impulsore Vilerio, R. D. Iacobus Hezius, Theodorus Geinius sacerdotes; Ioannes Vaneueltius & Iacobus Franciscinus patritij, in exilium eiecti sunt. qui Culenburgum profecti, ibidèm in tranquillitate viuunt.

Regij propugnaculū in Capite (vt vocāt) Montēsi exçdificatū, postq̄ non ità diù oppugnâssent, & iā cuniculos sub ipsum vallum produxissent, tandèm deditione ceperunt. qui enim in eo erāt, vitç suæ metuentes, supplices fidem orabāt, nudisq; capitibus & omnibus armis relictis,

 dimis-

1585 dimissi sunt. Et certè nisi precibus milites suos continuissent Verdugius, ad vnum omnes fuissent contrucidati. qua victoria parta, Verdugius Rhenum traijcit, & Montes, oppidulum paruum, vulgò Tsherenberg appellatum, obsidere se velle simulans, alio loco exercitum per fluuium traductum Arnhemium versùs ex inopinato sub Vicario suo Taxio misit: ipse Groningam contendit.

Dux Sabaudiæ cũ coniuge ex Hispania redit.

Dux Sabaudię cũ Catharina Infante Hispaniæ, vxore sua, Barcinone die Iunij 13. naues cõscendit, in suas ditiones rediturus. Rex antequàm discederet illi inter alia plurima dona, etiam 13. generosissimos equos, phaleris, fiscellis atque ephippijs preciosissimis ornatos, donauit. Sed & omnem illius familiã equis, catenis aureis, varijsq; alijs cimelijs oneratã, à se dimisit; Ducemq; cum suis 40. triremibus ex Hispanijs Nicam, Prouinciæ vrbẽ, deduci mãdauit. Ipse verò, postquã triremes orã soluissent, in Aragoniã reuersus est: Moncona enim nobilitatẽ, Ordinesque regni ad comitia euocârat.

Rex Hispan. classem parat

Eodem ferè tẽpore concilium bellicũ in Hispania Chiliarchas & Centuriones aliquot nominauit, ijsq; summa cũ celeritate militẽ colligere pręcepit. Sed & naues omnes maiores, munitioresque Hamburgensiũ & vicinarũ ciuitatũ; Hollandię quoquè, Zelandiæ atq; Angliæ, Vlyxibonæ, Flauiobrigæ, alijsque in portubus, locisq; maritimis Lusitanię, atq; Cantabrorũ, mandato Regis detẽtæ sunt: quo verò fine, tempus, reique euẽtus ipse docebit.

Lapicida quidam se Regem Lusitaniæ fingit.

Lapicida quidam iampridèm ex insula Tercera in Lusitaniam venerat, qui se anachoretam mẽtitus, Sebastianum Regem Portugallię (quem in expeditione Barbarica cecidisse diximus anteà) esse fingebat: diuinaq; prouidentia ad salutẽ subditorũ, à Maurorũ viribus conseruatũ, hactenùs in syluis & montibus errâsse dicebat. Is hoc anno per huiusmodi persuasionẽ Lusitanos multos, qui Castellæ Regis imperiũ pro more gentis difficulter ferebãt, in partes suas pertraxit: iamq; 700. ferè in armis habebat. iussit circunquaquè se Regẽ Sebastianũ proclamari: omnia de more Regũ officia, tam ciuilia, quàm palatina inter suos diuisit: & seditiones vbiq; in pagis concitauit. Cardinalis verò Archidux Austriæ, & Prorex Lusitaniæ, vt crescenti malo maturiùs occurreret, tres cohortes è pręsidijs euocauit, easq; in fictitium Regẽ, eiusq; copias immisit: quę primo impetu omnem ipsius comitatum deleuerunt. Regem verò eiusq; Vicarium, & qui à secretis erat, cum alijs præcipuis eius ministris & consiliarijs captos, Vlyxibonam adduxerunt.

xerunt. vbi ex mandato Regis in tormentis examinati, postquàm suam imposturam confessi essent, pœna tali flagitio digna è medio sublati sunt. Alius quidam Conimbricę eundem Sebastianum Regem nuper mentitus, captus, flagellatusque, ad remos damnatus est. 1585

Per idem tempus Secretarius Tzestich Belga, Regi & Granuellano charus, in Hispanijs obijt: & Prior in Renthi Barcinone à Ioanne Funkio Amorfortio, rerum Belgicarum in Hispanijs præside, iussu Regis captus est: eò quòd liberiùs nonnulla de viris principibus locutus esset. qui in triremibus detinetur, donèc rei veritas magis elucescat. *Prior in Rhenti capitur.*

Eodem mense Iunio Nauarræus Rex Henricus apologiam contra scriptum Cardinalis Borbonij edidit: in cuius initio quinque obiecta sibi crimina, quòd scilicet hæreticus, quòd relapsus, quòd persecutor Ecclesiæ, quòd perturbator Regni, & quòd inimicus esset Catholicorũ, proponit: quę ordine verbis magis, quàm rationibus confutat. Tandèm deficientibus argumentis, impatiens conuitijs in Guisium Ducem inuectus, eum falsè & malitiosè mentiri dicit: & ligneo Ducem calopodio comparat. illud enim vti corporis quod portat dolores non sentit, eò quòd de corporis substantia non sit: ità Ducem miserias Galliæ nõ sentire, ait, eò quòd Gallici sanguinis non sit, sed homo externus. cùm Guisiorũ non minora, quàm Nauarræorum in regno Galliæ extent beneficia. Tandèm ex iræ impatiẽtia, quasi in furorem versus, Guisium ad monomachiam prouocat, aut ad duorum, trium, aut decem (si velit) vtrinquè certamen. quasi ignoraret Catholico Principi optimo iure, grauibusq; censuris, omne huiusmodi certamen esse interdictum. *Nauarræus Rex apologiã edit.* *Nauarrai Regis in Guisium conuitia.* *Concil. Trid. Sess. 25. cap. 19*

Decimoquinto Iunij, cùm primùm Dusseldorpij fama increbuisset, Marchionis Badensis filiam Iacobam, Ioanni iuniori Duci Cliuiæ nupturam, incolumem in terram Montensem aduenisse; & iam in loco vicino, ab incolis Himmelgeist dicto, morari; repentè magnificus in vrbe factus est apparatus. Adducti sunt strati sericis phaleris equi generosissimi, plumis & cristis splẽdidè insigniti, terni & terni in ordine procedẽtes. Princeps sponsus cum Duce Bipontino, cæterisque Proceribus, quorum copia aderat infinita, solenni pompa sponsæ obuius equitabat. Vbi ad sponsam vẽtum est, sponsus ex equo in terram desiliens, illam Ducali consuetudine excepit. Ciues omnes in armis erant, & sponsum, sponsamque reduces *Nuptiæ iunioris Ducis Cliuia.*

1585 præstolabantur. Cumque iã vrbis portas subirent, sclopetorum ingens auditus est strepitus, grandiorumque tormentorum festiua tonitrua, & tela ex nitrato puluere confecta, artificiosè per aera passim peritiores quique eiaculabantur. nihil præter tormentorum reboatum, nihil præter equorum hinnitum, nihil præter tubarum clangorem tota vrbe resonabat. nec quicquam prætermissum est, quod ad tantæ festiuitatis magnificentiam pertinere videbatur. Tanto, tamq; vnanimi Procerum, Nobilium, vrbium, Legatorum, totiusque patriæ subditorũ applausu, sponsa cum sponso Dusseldorpium ingressa, ab Illustrissimo Duce Vvilhelmo, in arcem lætis complexibus recepta est.

Decimosexto deindè Iunij, matrimonium solenni ritu (Sponsa aureis fibulis & gemmis ornata, strictũ manu gladium tenente, qua cæremonia potestas regiminis illi conferebatur) in arce celebratũ est. Conuiuium mox secutum est apparatu regali exquisitissimum. In secunda verò mensa omnia regali magnificẽtia splendebant. Bellaria omnis generis, arbores, plantæ, oua, pyra, pruna, nuces, animalium diuersæ species, integræ venationes, diuersarum prouinciarum insignia, ex saccaro confecta, & viuis coloribus artificiosè expressa, discreta serie, atque optimo ordine disposita conspiciebantur. Magnus aderat Musicorum chorus, & varia Epithalamia, à doctissimis viris atque adolescentibus in honorem nouorum Coniugum composita, legebantur. Interfuerunt huic coniugio Principes, Principumque atque Vrbium legati diuersi. Hìc Cæsaris Rudolphi, Regisque Hispaniarum legati sedebant; illic Ferdinandi & Caroli, Ernesti etiàm, Maximiliani, & Matthiæ Archiducum Austriæ. post illos Ernesti & Guilielmi Bauariæ Ducum, Saxonis quoquè Vvimmariensis, & Prussiæ Principis legationes accumbebant. Aderat Dux Bipontinus cum coniuge & liberis: Badensis verò Marchio, cum Marchione de Rodemach. Comites verò plurimi, atque inter alios Comes de Leuchtenburg, Otto Comes Rheni, Harmannus Manderscheitius, Comes Lippius, Hohenzolre, Benthem, Geradstein, Falkenstein, & Lenningius, sua præsentia tam celebres nuptias condecorârunt. Nobilium verò & diuersarum vrbium atque oppidorum legatorum non erat numerus. Conuiuio peracto, vbì aliquandiù saltatum esset, sub noctem in Rheno insignis habita est naumachia, & ingens nauis

Principes, Principumq; legati, qui nuptijs his interfuerunt.

pice,

pice, resina & bitumine illita, medio flumine concre- 1585
mata.

Postridiè rursum conuiuijs, Musica & choreis aula *Spectacu-*
perstrepuit; & media nocte noua omnis generis specta- *la exhi-*
cula, maximis sumptibus in Rheno exhibita fuêre. Vi- *bita.*
debatur ibi Infernus, Atlas cælifer, Cælum stelliferum, Hercules, Draco septiceps, Cerberus triceps, Syrtis, Lynx & Cete, mira industria atque artificio fabricata: quæ sub finem huius solennitatis, in Rheno combusta fuerunt.

Decimooctauo die Principes armati campo se Martio, sumpto iam prandio, commiserunt; & propositis aureis argenteisque brauijs, quorum magnus erat numerus, de annulo ferreo concitatissimis cursibus hastis excipiendo concertârunt. quo in certamine Sponsus primum victoriæ præmium sortitus est. Aderat hîc spectatorum magnus numerus. Mons Veneris hic ingens præclaro ingenij acumine factus, in cuius vertice Orpheus & Amphion modulabantur, à multis viris inclusis, qui tamen videri non poterant, primùm ad Sponsam deportatus fuit: indè per omnem campum circunductus. Sequenti die in aula varijs ludorum generibus indultum est: foris verò factum est nihil, sed altum erat per vrbem silentium. Vigesimo verò die iterùm in campo Martio hastis & gladijs concurrentes Principes, acritèr pro gloria dimicârunt. hastæ verò quorundam post conflictum igne clàm concepto, ingentem flammam, fumosque ex puluere nitrato incluso euomuerunt. Sed & puluis tormentarius terræ diuersis locis singulari arte inclusus, iniecto igne tanto fragore atque mugitu erupit, vt cælum ipsum disrumpi putaretur. Omnibus in locis ciues armati aderant, & quæ huic lætitiæ celebritatique deesse videbantur, opera atque præsentia sua supplebant. His alijsque exercitijs per dies aliquot continuatis, nuptiæ tanti Principis felicitèr peractæ, & Principes, Principumque Legati in sua reuersi sunt. *Antuerpi-*

Ipso indiuiduæ Trinitatis festo Aldegundus & alij *enses de*
legati in castris Parmensis expectabantur; vt de pacis *pace cogi-*
negocio ageretur. sed nescio qua causa impediti consti- *tant.*
tuto tempore non venerunt. Die Iouis sequenti, sacro- *Piũ Prin-*
sanctæ Eucharistiæ sacro, venerabile Christi corpus *cipis Par-*
summa cum solennitate, iussu Principis, per omnia *mẽsis fa-*
castrorum loca circunferebatur. Princeps ipse cum *ctum.*
alijs

1585 alijs proceribus & maiori exercitûs parte, incredibili pietate, animique attentione subsequebatur. quo peracto, in honorem tanti sacramenti, omnia quę in castris erant tormenta, militari quadam congratulatione, displosa sunt.

Intereà Dauentrienses edicto publico (vt ferebatur) promulgant, licere regijs omnibus è locis commeatum & alia necessaria, quæ pecunia redimere velint, & possent, exportare; ciuibusque & subditis mandant, nè quis hæc ijs denegaret.

Nuenari⁹ & Schenkius cæduntur. Nuenarius Comes & Schenkius in pago diœceseos Vltraiectensis Amerongen dicto, cum lectissimis militum copijs castrametabātur. Verdugius verò collectis viribus Taxium eò misit, qui vigesimotertio Iunij partem equitum peditumque præmisit, partem in insidijs, in vicina, quæ pago imminet, sylua collocauit. Qui in pago erant Nuenariani, cùm hostem eminùs cernerent, collecti in ordinem hosti obuiàm procedunt. Regij paulatìm pedem retrahunt, donèc Nuenariani iam omnes pago exierant, atque concitatiori in recedentes hostes animo ferrentur. Intereà qui in insidijs erant regij, è sylua erumpentes, à tergo hostium cuneos cingunt: & qui fugere videbantur, pedem sistunt. vtrinquè classicum canitur, signa conferuntur, & acerrimè dimicatur. Nuenariani à fronte & tergo cæduntur, donèc peditibus omnibus interfectis, & quadringentis equis, sessoribus occisis, captis, cæteri equites fugam capesserent. Nuenarius & Schenkius vix elapsi Vltraiectum venerunt. Villerius vrbis & prouinciæ Vltraiectinæ Gubernator, cum alijs 33. præfectis & nobilibus capti, egregiam Taxio victoriam reliquerunt.

Huius victoriæ fama cùm per vicinas vrbes increbuisset, Geusij furore correpti, iram suam in Catholicos innoxios ciues acuerunt. *Exilia Catholicorū.* Amstelredamenses statim 48. è primarijs ciuibus vrbe exturbârunt: cæteros deārmârūt. Idem & Amorfortiæ, alijsque in locis factum est. Nuenarius & Schenkius copijs suis denudati, Vltraiecti aliquandiù latuerūt, & propugnaculum inter Vltraiectum & Vianā in ipsa Rheni ripa, vbì traiectus est, erexerunt. Paulò pòst 50. circitèr equites regij, ex victoria redeuntes, dextrum Rheni cornu iuxta Telonium traijciebant. Præsidiarij qui in oppidulo Tsheterenberg erant, audito illorum aduentu, centum & triginta emittunt, qui ex insidijs eos adorirentur. *Geusij iterùm cæduntur.* Regij detectis insidijs in eos innecti,

uecti, vno solùm elapso, omnes trucidârunt. 1585

Circa idem ferè tempus Cardinales Borbonius & Guisius, cum Duce Guisiano, Paribus Franciæ, Domino de Bassompiere, Rosne, & Lessennenbergio, Espernorę in conclaui Reginæ matris congregati, de pace componenda diù mùltumque agebant. Aderant Consiliarij Regis Galliarū, & Lotharingius Dux. Post multas deliberationes disceptationesque, tandèm pax inter confœderatos Principes Catholicos, & ipsum Regem, his cōditionibus inita est, & vtrinquè approbata. Nimirùm vt in vniuerso regno Galliæ vna tantùm sit religio, eaque Catholica, Apostolica, Romana. Vt arma vtrinquè collecta in Hugonotas conuertantur, & contra illos bellum geratur. Vt fœdus, quod Rex cum Geneuensibus hactenùs continuauit, abrumpatur. Vt Rex studium Principum approbet, arma in Suæ Maiest. defensionem accepta esse interpretetur, & militi à Guisianis collecto stipendia soluat. Vt exteri milites hinc indè collecti dimittantur. Vt Ministri Caluiniani vnius mensis spatio sedes suas deserant, regnoque excedant: Cæteri verò incolæ, eidem religioni addicti, tranquillè, citra Religionis tamen Caluinianæ exercitium, vsque ad Ianuarium proximum domi suæ viuant. quo tempore si ad gremium Ecclesiæ Catholicæ non reuertantur, in exilium abire compellentur. Vt tam ex Regis, quàm ex Sacri fœderis collectis copijs peditum 16000. equitum verò 3000. exercitus colligatur: cui absente Rege Dux Guisius præficietur. erit autem exercitus is expeditus ad occupandum ciuitates, quæ inuito Rege ab Hugonotis adhuc detinentur. Deniquè vt vrbes atque oppida, quæ modò parēt Sacri fœderis proceribus, ea ipsis pro maiori securitate maneant: in eorum quoquè nonnulla, vt Sellō, Verdunum, Tullum, Villā Francam &c. à Guisiano Duce præsidia imponantur.

Pax in Gallia inter Catholicos & Regem.

Conditiones pacis.

Sub finem mensis Iunij, Parmensis Dux aliquot copias misit, qui suburbanum pagum Antuerpiensiū, Burgerholtz vulgò dictum, occuparent, quod & fecerunt. Cæterùm quia vires illarum debiliores essent, quàm vt locum cōtra vim hostium defendere possent, paulò pòst eum deseruerunt. Sed Parmensis sciens quanti Regis interesset, si eum locum cōtra hostes tueretur, eò quòd iam messis in herba esset, fruges etiàm & holera obsessis quotidiè victum præberent; vigesimooctauo die, contracto mille quingentorum peditum & quadringētorum equitum hastatorum agmine, attractisq; maioribus tormentis

Propugnacula suburbana Ant. occupat Parmēsis.

1585 tis quatuor, ad prædictum pagũ secundò contendit. Erat in pago propugnaculum grãde & munitum, qui verò in eo erant, vires regias metuentes, stationes deseruerunt, & in fuga sibi præsidium collocârunt. Parmensis itaque 29. die inter octauam & nonam horam matutinam propugnaculum hoc, vno tantùm Centurione Italo, & cacula quodam Comitis Mansfeltij occiso, vno etiam signifero vulnerato, occupauit, hostemque fugientem ad portas vrbis insecutus est. Circa meridiem misit qui munitum quoddam castellum, Sterkenshof appellatum, in fidem receperunt. Motis eodem die iterùm castris, sub vesperem aliam domũ, vallo fossaq; munitam, Berchemshof nuncupatam, obsederunt. Erant in ea 30. circitèr Galli, cũ suo Centurione. cæteri commilitones eiusdem signi alia duo loca, Cantacroy & Lanterne dicta, tuebantur. Præsidiarij isti deditionem facere cùm nollent, regij admotis tormentis, vallum conuellere cœperunt. qui intùs erant, nouem ictus sustinuerunt: deindè metu concepto, pacem postulârunt. Actum est cum Centurione, vt incolumis cum suis militibus, omnibusque impedimentis exiret, ea conditione, vt alia duo castella, quæ (vt diximus) à suis quoquè defendebantur, simul dederet. quod & fecit. Postridiè, qui dies erat Dominicus, regij ad alias ædes prædictis fortiores consederunt. erat loci nomen Stallenshof. Qui in præsidio erant, initiò sese defenderunt. sed cùm admotis tormentis, vires hostiũ maiores esse, quàm vt ipsi sustinere possent, animaduerterent, sese dediderunt; relictisque armis & impedimentis, gladijs tantùm accincti, dimissi sunt. Omnia præsidia, quæ in dictis iam locis fuerant, Antuerpiam confluebant. sed cùm ab oppidanis excluderentur, Montes ad Zomam à Parmensi deducebantur. His ità peractis, Princeps misit magnã calonum, lixarumque manum, quæ frumenta in agris suburbanis secaret: holera, & quidquid edi poterat, radicitùs euelli, & in castra comportari; cætera pedibus conteri, & equorum vngulis conculcari præcepit, ne quid hac parte obsessi commeatûs vel alimenti sibi petere possent.

Burgersholt. *Sterkensshof.* *Berchemsshof.* *Cãtacroy.* *Lãterne.* *Stallensshof.*

Eodem die quo Princeps Parmensis in Stabroeck ad hanc expeditionem proficiscebatur, duo Legati ex vrbe Antuerp. in castra venerunt, Principisq; reditum ibidèm præstolabantur. quo reuerso, eodem Dominico die auditi, & postridie in vrbẽ reuersi sunt, magnã regijs deditionis spem relinquentes. Fama enim in castris erat ab ini-

Legati ex vrbe in castra veniunt.

rio Iulij huc vſque vulgus in vrbe, præter panem ex auena, byne, gluma & furfure coctum, non habuiſſe quo veſceretur: ità vt plebecula tumultuaretur, & vel panem bonum, vel pacem poſtularet. quod ſi vtrunque negaretur, aliam ſe rationem inituram, vociferabatur. Frequens quotidiè hac de re erat Senatus, ſed nihil ſtatuere ob ſententiarum diuerſitatem potuerunt. ex ſeptem enim Chiliarchis duo tantùm erant, qui pacis erant ſtudioſi, & ex 80. Centurionibus, ſex pacem improbabant, cæteri cum plebe eam promoueri cupiebant. Intereà plurimæ literæ Hollandorum, Zelandorumque ad Antuerpienſes, & horum ad illos miſſæ intercipiuntur, quarũ omnium idem ferè erat argumentum. Pollicebantur quidem obſeſſis omnem opem, quam militibus, nauibusque ſuis præſtare poſſent: hac lege, vt obſeſſi ſtipendia militi numerarent, omneſque impenſas refunderent: quod nonnulli pro re deſperata interpretabantur. 1585

Poſtridiè Calend. Iulij ſicarius quidam ad ſupplicium rapitur, & laqueo ſtrangulatur: eò quòd cum hoſte in necem Principis Parmenſis conſpirauerat. Eam enim ſolam eſſe viam vrbis defendendæ putabant Hollandi, ſi optimum Principem ſcelerata proditione è medio tollere potuiſſent. Sub id Marchio Del Guaſte in duas hoſtium turmas equeſtres incidit, commiſſoque prælio eas fudit, fugauitque: cecidêre in pugnæ loco 50. atque inter hos præfecti duo. cæteri aut capti ſunt, aut fuga ſibi ſalutem repererunt. Quo tempore Parmenſis Marchionem de Renti, Dominum de Mote, & Vverbium Hyperenſium domitorem, cum expedita manu, tormentisq; bellicis Mechliniam miſit. qui ſumma cum celeritate Vvalem, Neckerſpoel, t'Blochuis, Tonxken, aliaq; vicina vrbi propugnacula partim vi, partim deditione occupârũt. Sed & nauis quædam Mechliniẽſis, quæ Antuerpiam ire ſtatuerat, a regijs eſt intercepta. captus eſt in ea Prætor Mechlinienſium, cognomine de Frein, infimæ conditionis homo, ſed pernicioſiſſimus & maximè ſeditioſus. Captæ ſunt & aliæ naues ab Antuerpienſibus Mechliniam cum commeatu miſſæ, in quibus ſeptẽ vel octo tormenta maiora inuenta ſunt.

Sicarij ſupplicium.

Propugnacula Mechlinienſium capta.

Ea clades Mechlinienſibus pacis petendæ occaſionẽ præbuit. Dominus enim Famaus vrbis pręfectus in caſtra veniens, cum Marchione & alijs ducibus poſt longam diſceptationem deditionis conditiones compoſuit. quæ confeſtim Parmenſi miſſæ ſunt, vt eas vel probaret vel impro-

Mechlinienſes de pace agũt.

1585 improbaret. Ille cùm legiſſet, habita matura deliberatione, pro ſua incredibili clementia eaſdem approbauit.

Hanſeatici fœderis legatio ad Antuerp. Poſt occupatas omnes ſuburbanas Antuerpienſium munitiones, Daniel quidam Glaſerus, mercium, quæ ex maritimis Germanorum vrbibus exportantur, inſtitor, in caſtra Regis, ex mandato vrbium Hanſeaticarum venit. Habebat is in mandatis, vt cum conſenſu Parmenſis in vrbem Antuerpienſem proficiſceretur, Magiſtratumque ad pacem amplectendam hortaretur. quam ſi repudiaret, poſtularet, vt omnes Hanſeatici fœderis mercatores, cum omnibus bonis ſuis incolumes dimitteret. Hæc legatio compulit obſeſſos, animum Parmenſis tentare, & pacis ſtudij documentum aliquod præbere. *Legati Antuerpienſium ad Parmenſem.* Nono enim Iulij Sant Aldegundus, Sconhouius, Merodius, qui & Dominus de Duffel appellatur, cum Heſſelio ſub veſperem in caſtra venerunt. Habebant honeſtum comitatum, omniſque eſculenti poculentique penu, vt ſi illiberaliùs à Principe habiti fuiſſent, ipſi vndè viuerent haberent. Sed Princeps eos ſumma cum beneuolentia excepit, & ad cœnam opulentiſſimam inuitauit. Cumque mero incaleſceret Aldegundus, poculum vino plenum leuâſſe, & Summo Pontifici Romano incolumitatem, longoſque annos precatus, ſingulis propinâſſe dicitur. Poſtridiè legati auditi ſunt. Orabat Aldegundus, prolixoque ſermone legationis cauſam, titubãs interdùm, exponebat. Quo finito, Parmenſis Princeps oratione æquè prolixa, eaque diſertiſſima legatis reſpondit. Paulò pòſt Aldegundus remotis arbitris, cum Principe ſolo colloqui petiuit. Non denegauit id Princeps clementiſſimus, eumque ſeorſim in cubiculum ſuũ introductum audiuit. vbì quid actum ſit, hactenùs ignoratur. *Laus Principis ab aduerſario.* Dimiſſus Aldegundus cùm foràs prodiret, confeſſus eſt, ſe quidem diſertiſſimos oratores audiuiſſe multos, ſed eloquentiorem Parmenſi nullum: ſed nec ſenſiſſe Principem vnquam clementiorem. Legati, peracto negocio, cùm multa poſtulâſſent, quæ Parmenſi inhoneſta videbantur, in vrbem cum comitatu, commeatuque ſuo, à regijs militibus reducti ſunt. qui ab Antuerpienſibus exquiſitiſſimo epulo excepti & poſteà dimiſſi fuére. Aldegundus coacto Senatu quid actum eſſet retulit, & multis argumentis, pacem neceſſariò faciendam eſſe, demonſtrauit. ſed Miniſtri, & Caluiniani illi qui cæteris magis erant furioſi, pacem omnibus modis diſſuadebant. *Auria Genuam appulſus.* Eodem tempore in caſtris nunciatum eſt, Principem Auriam ex Hiſpanijs Genuam appulſum,

duas

duas auri Milliones (vt vocant) & 36. veteranorum Hispanorum signa, in vsum expeditionis Belgicæ secum adduxisse. *1585*

Decimonono die Iulij, Mechlinienses inedia compulsi, dimisso seditioso suo milite, Regis præsidium, sub Præfecto Domino de Proeuene, nobili Flandro, acceperunt. Ciuibus omnium delictorum concessa est venia: qui Catholico ritu viuere vellent, ijs in vrbe manere licuit. qui in suo furore Caluinistico mallent perseuerare, ijs permissum, bona sua diuendere, aut aliò transportare, & infra quindecim dies extra prouincias Regis commigrare. Fuerant in vrbe duodecim peditum signa, & equitum turma vna. his stipendia sunt à ciuibus numerata, ipsiq; dimissi liberi: sex verò signorũ milites, videntes res Ordinum deploratas, accepto à Parmensi vnius mensis stipendio, Regi sese sacramento obstrinxerunt. *Mechlinienses se Regi dedunt.*

Sequenti nocte, dum Legati Antuerpiẽsium iterùm in castra venturi expectantur, Hollandi atque Zelandi tria maiora nauigia, clàm maximis sumptibus apparata, puluere tormentario plena, ad modum eorum, quæ iam bis ab Antuerpiensibus in operas regias missa fuerant, bitumine, pice & resina illita, æstu maris, ventoque secundo, in pontem miserunt. Quorum primum ardens, trabalis istius operis, quod ante pontem in anchoris natabat, partem combussit, atque soluit: sed ad pontem veniens, subducto vno aut altero nauigio, transijt. paulò autem pòst, puluere qui in alueo erat inclusus accenso, crepuit, nullo regijs illato damno. Secundum antequàm ad pontem venit, dissilijt. Tertium quoquè eodem, quo primum, modo, æstu maris per pontem, de industria solutum à regijs, actum, magno strepitu atque reboatu, vi pulueris accensi, disiectum est: nec quenquam læsit. Eluso itaque hoc Hollandorum, Zelandorumque stratagemate, paulò pòst Princeps in castra venit, & in lætitiæ signum, magnam tormentorum copiam displodi iussit. *Hollandi naues ardentes in pontem mittunt.*

Henricus Francorum Rex pace, vt diximus, cum Principibus sacri fœderis inita, edicto publico mẽsis Iulij die 18. ostendit, quo esset in Religionem Catholicam Romanã animo affectus. In huius edicti initio commemorat suam fratrisque sui Caroli noni defuncti diligentiam, quam in extirpandis hæreticis regni adhibuerunt, non tantùm bella, suis suorumque subditorum fortunis & sanguine, hanc ob causam gesta, sed etiàm diuersa *Edictum Regis Galliæ contra hæreticos.*

1585 mandata, pacisque conuentiones & pacta, vt experirētur, si quid māsuetudine & clemētia impetrare possent, quod ad regni tranquillitatem faceret. Cæterùm clementia minus quàm bello & seueritate profectum esse, experientia ipsa compertū esse dicit; religionisq; diuersitatem in regno toleratā, maioris mali causam fuisse. De consilio itaque matris suæ Reginæ, multorumque Principum & Magnatum, definitum esse, ait: Vt posthàc nullum fiat nouitiæ Religionis exercitiū: sed sola Catholica, Apostolica, Romana, in regno exerceatur. qui secùs fecerit, is cuiuscunque sit conditionis, & ordinis, capite plectatur, & bona fisco regio subijciantur: Non obstantibus præteritis pactionibus, admissionibus & contractibus, quæ omnia Rex se dicit reuocâsse, & præsenti edicto reuocare. Vt Ministri nouarum religionū menstruo spatio regno exeant: Vt omnes subditi antiquæ Catholicæ Romanæ religionis professionem infra sex menses faciant. qui illam facere nolent, hos iubet Rex, diuenditis bonis suis, ex omnibus regni finibus discedere, & nouas sibique conuenientes sedes quærere. Vt omnes qui hæresi infecti sunt, in posterùm ad nulla officia, nullasque dignitates promoueantur. Reuocat etiàm eodem edicto Rex omnia tribunalia, concilia, & iudicia in gratiam hæreticorum constituta, & hactenùs permissa. Vult vt ciuitates omnes, Hugonotis ad certum tempus pro maiore suî securitate permissis, statìm à promulgatione sibi, dimissis præsidijs, restituantur. Interdicit nè quis, cuiuscunque statûs sit, se defensioni Catholicæ Religionis opponat, aut eam impediat. præuaricatori statuit supplicium capitale. Approbat, & ab omnibus approbari mandat conatus & studia omnia Principum, aliorumque præfectorum Sacri fœderis: omnibus iudicibus, procuratoribus, alijsque causarum cognitoribus perpetuum silentium, contra eiusdem fœderis socios, imponit. Si quid iam contra illos determinatum sit, illud obliterari atque aboleri præcipit. Postremò omnibus Principibus, Paribus (vt vocant) Franciæ, Officijs palatinis, Consiliarijs, Ordinis equitibus, Gubernatoribus, Præsidibus, Senescallis, alijsque regni Ministris; Item Prætoribus, Scabinis, Corporibus & vrbium Communitatibus mandat, vt in Regium hoc suum edictum solenniter iurent, sacramento publico se omnia eius membra obseruaturos promittant, & vt iuramenta eorum in codicillos inter acta publica referantur,

vt si

vt si quandò necessè sit, ad illa recurri possit. 1585

Dum hæc geruntur in Gallia, quidam literas Madriti in Hispanijs scriptas receperunt, in quibus magnifica legatio Turcarum Imperatoris, eiusque dona ad Regem Hispaniarum missa commemorabantur. Literarúm summa erat hæc: Hely Soliman, Dominus Domus Otthomannicę, Imperator & Dominus vniuersalis omnium Regum & Principum mundi, dux & defensor legis Ala per Prophetam nostrum Mahometem nobis patefactæ: Gloriosissimo Principi omnium Principum Christianorum, defensori omnium causarum Nazarenorum, potenti & honorato Domino Regi Philippo, cuius finis sit felix, posteaquàm inter nos pax fuerit cum amicitia constituta, salutem mittit. *Legatio Turcica ad Regem Hispan.*

Fama virtutum tuarum, Honorate Domine, quantumuis in tam diuersa religione, lucem mihi attulit, nè impedirem tuos gloriosos conatus, neve auxilio esse vellem, occultis tuis inimicis, qui cupiunt à me sibi subueniri; colligentes ex hac mea ab illis segregatione, te à me iuuari, quia non impediuerim tuos exercitus meis potentibus classibus, & magnis exercitibus, vt tuî exercitus consequantur victoriam, quam tibi in tuis regnis à Deo contingere opto. Et sicut ego qualibuscunque viribus victoriam contra meos hostes obtinere possum: ità etiàm & tu tuos cum in locum redige, nè tibi ampliùs sint molesti. quandoquidem per me non stabit, quo minùs perficiantur, quæcunque fuerint: Ex quibus tecum conueniet Bassa meus cubicularius, cui habebitur plena fides. Subscriptio erat: Dominus vniuersalis mundi Hely Soliman.

Vnà cum his literis misit Imperator Regi Philippo quatuor leones, cum torquibus aureis, in quibus sculpta erant Regiæ Maiestatis insignia, ex suis catenis aureis dependentia: duodecim gladios Damascenos Turcicos, cum suo ornatu, aureisque catenis. quatuor cultrorum thecas, cum aureis otnamentis: in singulis verò thecis quatuor erant cultelli, quorum manubria ex auro lapidibusque preciosis erant confecta. His duodecim monocerotou cornua, 16. palmas alta, aureis suppedaneis imposita, atque arma Regiæ Maiestatis ostentantia adiunxit. Aulæa quoquè viginti Attalica ex panno aureo, ad ornandum cœnaculum facta, in quibus victoriæ, quas classes atque exercitus Turcici sub hoc Imperatore obtinuerant, erant intertextæ: & lectulum, quo in *Dona Turcarũ Imp. Regi Hisp. missa.*

1585 triremibus vtũtur, ex puro auro atque cryſtallo: in cuius cortinis & vmbella res ab hoc Rege Philippo feliciter geſtæ, affabrè elaboratæ conſpiciebantur. Miſit & duas ciſtas aureas, in quibus plumæ diuerſorum colorum erant impoſitæ: & alteram ciſtellam cryſtallinam, atque in ea 40. precioſiſſimas gemmas, quas Bezares vocant, ſingulas vnciarum ferè quatuordecim: Clypeos etiam Hiſpanicos, quibus in pugna arundinaria vtuntur, totumq́ue corpus tegunt, ſex: in quibus victoriæ Caroli V. Imperatoris contra Lutẽranos & rebelles (vt aiunt) Imperij, erant ſingulari artificio depictæ. Sed & duos gradarios equos adiunxit, albo, nigro, & cæruleo colore natura diſtinctos; cum ſex Turcis, quibus leonum & equorum illorum cura erat demandata. Magnifica ſanè & regalia dona, de quibus multi dubitare meritò poſſent, nisi à viris optimæ fidei, qui ex Hiſpanijs ſcribunt, hoc ordine enumerarentur. Quæ verò Barbari poſtulatio ſit, nondùm nobis compertum eſt.

Antuerpiani de pace agunt. Antuerpiani, extrema iam neceſſitate vrgente, cùm ſpẽ omnẽ ſubſidij abiecissent, vigeſimoquarto Iulij ex Magiſtratu, Ordinibus Brabantiæ, anni ſuperioris Scabinis, Tribunisq́ue plebis, Decanis, vt vocant, ex opificiorum tribubus, Chiliarchis, & Centurionibus, legatos viginti, cum abſoluta authoritate de pace & reconciliatione vrbis cum legitimo ſuo Principe agendi, miſerunt. Qui cùm mandata ſua verbis primùm Principi expoſuiſſent, certos articulos pacis in vrbe conceptos, & in tabulas relatos, eidem obtulerunt. Remiſſi deindè ſunt à Principe ad Præſides & conſiliarios Pamelium, Aſſenuillium, Richardotium, & Burchium, diù multumq́ue diſceptârunt. Plurimæ ſiquidem difficultates hinc indè exoriebantur, quibus Conſiliariorum prudentia ſublatis, certa pacis formula Legatis data eſt: miſſiq́ue in vrbem ſunt Legatorum nonnulli, qui eam Magiſtratui offerrent.

Egmondanus & Lanouius ex captiuitate liberantur. Intereà Comes Egmondanus, ab Ordinibus huc vſque in arce Rammekens detentus, & Lanouius qui ante aliquot annos à regijs in Flandria captus eſt, libertati, permutatione facta, reſtituuntur ea conditione, vt Lannouius quoàd vixerit, nec contra Regem Hiſpaniarum, nec contra Regem Galliarum militet, nisì fortè inter vtrunque Regem aperto bello decertandum eſſet. Huius conditionis ille data ſufficienti cautione dimiſſus eſt.

Initio

Initio Augusti Coloniæ Agrippinæ Indulgentiæ Sixti quinti promulgatæ sunt, quas sanctissimus ille Pontifex, octauo Calendas Iunij ex thesauro Ecclesiæ depromptas, Christifidelibus gratis largitus erat: tantùm vt cæteris pro more peractis, oraret populus, quò Deus lumen suum Pontifici ostendere, pares tanto oneri vires præbere, omnes actiones eius dirigere, ac hostiũ Ecclesiæ suæ conatus infringere dignaretur. Huius Ecclesiæ gratiæ tribus ad puluinaria supplicationibus, tanta hominum frequentia, tantaque pietate & religione Colonienses sese participes fecerunt, vt ab hominum memoria nemo maiorem in hac vrbe viderit pietatem. Omnibus his supplicationibus Illustris & Reuerendissimus Ioannes Franciscus Bonhomius, Episcopus Vercellensis, per vtranque Germaniam Nuncius Apostolicus cum potestate Legati de latere, princeps nullis muneribus corrumpendus, vitæ sanctimonia ac eruditione rara, interfuit: nonnunquàm inter famulorum manus, ob corporis imbecillitatem & venerandam illius senectutem deportatus. Vltimæ quoquè, quæ ipso D. Laurentij festo celebrata fuit, Amplissimus huius vrbis Senatus, cum fascibus, omnique qua vti solet magnificentia, adesse dignatus est. Iucũdum erat Catholicis spectaculum, videre tot viros nobiles, tot diuites, partim canitie venerandos, partim in ipsa iuuentute senilem quandam grauitatem præ se ferentes, tanta itinerum spatia, trophæa Christi, tanta cum religione subsequi, tanta attentione interna mentes ad cælum eleuare, tanta humilitate ante Sanctorum reliquias prosterni; & tanta patientia, tam prolixo, quod omni musicorum genere ad Apostolos celebratum est, sacro interesse.

1585

Supplicationes Colonienses et Indulgentiæ Sixti V.

Dum hæc fiunt Coloniæ, Schenkius cum Nuenario clàm ex præsidijs, quæ in Frisia erant, collectis mille ducentis circitèr peditibus, equitibusque ducentis, in Nienoort, non procùl ab vrbe Groningensi castrametati sunt. Henricus à Delden Centurio, qui non procùl hinc munitionem Regis nomine custodiebat, intellecto hostis aduentu, cum exigua manu erumpit, hostium numerum & studia volens explorare: sed multitudine illorum obrutus, in munitionem confestim reuersus est. Illi fugientem insecuti, primo impetu vallum superare, & regios statione exuere se posse sperabant: sed fortitèr ab illis repulsi sunt. Intereà Nuenariani euentum proditionis vrbis, quam cum quibusdam Groningensibus pacti

Nuenarius et Schenkius Groningam proditione tentant.

1585 erant, expectabant. Nuncius quidam hinc indè literas adferebat; & quas in vrbem inferebat, subscriptionem magistratûs Groningensis, quas efferebat, magistratûs Steenvvichiani habebant. Id cùm aliquotiès feliciter successisset, jamque tradendæ vrbis tempus ferè adesset, quidam inter excubitores suspicione concepta, tabellarium compræhendunt, apertisq; & lectis literis, proditio detecta, modusque & authores illius cogniti fuerunt. Schenkius cum suis elusus disparuit, & in Frisiam reuersus est.

Antuerpienses in conditiones pacis consentiunt.

Acta sunt hęc mensis Augusti die nono; cùm paulò antè Legatorum Antuerpiensium nonnulli ex castris in vrbem cum conditionibus pacis, quas Parmensis Princeps offerebat, essent reuersi: vt eas Senatui, & his quorum intererat, probandas aut improbandas præberent. Decimo itaque mensis eiusdem Senatus frequentissimus in vrbe habitus est. Conditiones lectæ; à nõnullis probatæ, ab alijs repudiatæ. Dũ hoc modo in curia altercantur, ciues diuturnæ obsidionis pertæsi, byne omni, omniq; semine Canario in summa penuria consumpto, frequentes in forum concurrunt: mussitare, tumultuarique incipiunt, & elatis vocibus pacem se velle vociferantur. Quidam ex Senatoribus ex cancellis in forum prospiciens, rem ad tumultum spectare videns, ilicò in Senatum, quid foris ageretur, retulit. Hic trepidantes omnes, & furorem inconditæ plebis metuentes, etiàm ij, qui paulò antè pacem impedire volebant, pacem nunc vnanimes approbârunt, missisque nonnullis ad populum nunciârunt, communibus in pacem sententijs itum esse.

Populus hoc nuncio accepto lætus, confestìm Alenconij Ducis insignia vbicunquè inuenta sunt disiecit, & Regis Hispaniarum substituit. Celeustas, epibatas, classiarios, mesonautas, focarios, & proretas classis suæ sacramento absoluunt. tormenta, armamentaque nauium in vrbem comportant, atque omnia faciunt, quæ ad pacis præludia spectabant.

Parmensis aureo Vellere donatur.

Vndecimo Augusti, dum hæc Antuerpiæ geruntur, Princeps Parmensis constructo in munitione Calloensi sacello, in ipsis castris, aureũ Vellus accepit. & rectè: neq; enim decet Imperatorem belli, & quidem talem, rerum fortitèr gestarũ pręmia alibì, quàm vbì ea promeruit, percipere. Intererant huic solennitati Comes Mansfeltius eiusdem aurei Velleris societatis collega; Assenuillius eiusdem collegij Thesaurarius, cum armorũ, vt vocant, Heroldo.

Heroldo. Peractis cæremonijs quę in actu tam magnifico adhiberi solent, omnia tormenta minora atque maiora displosa sunt, tanto cum reboatu, vt terra fatiscere, cęlum cum aëre atque aqua misceri putaretur. 1585

Decimo tandem septimo mensis eiusdem, pacis conditionibus Antuerpienses atque ipse Princeps Illustrissimus subscripserunt: pollicitusque est Princeps, sese accuraturum, vt eadem spatio quatuor mensium propria Regis Hispaniarum manu subscribantur, & maiori eius sigillo muniantur. *Pax Antuerpiësib. datur.*

Sub id in suburbano Coloniensi agro, Rustici quidam inuentam bigam, cuius equi à prædatoribus erant abacti, dum scrutantur, repererunt vas adusto vino plenum. læti & ad bibendum proni, vini virtutis ignari fortè, in pileis suis promentes, incondita illud auiditate potârunt, sesèque adeò ingurgitârunt, vt post paucas horas, quatuor aut quinque ex illis nimio ardore extincti sint. Vidi literas, quæ idem in Austria Turcis nonnullis, ad Imperatorem hoc anno legatis, accidisse referebant. Horrendum verò, & execranda atque impia temeritate plenum, quod anno superiori in Apeldorn Veluæ pago notum est accidisse. Duo nobiles Germani, quorum nominibus parco, Ordinibus militantes, inter sese conuenerant, vt vino adusto sese tam diù ingurgitarent, donec alter eorum expiraret. si quis prior surgeret, in eum diabolus potestatem haberet. Accidit, dum strenuissimè hac lege potarent, mercatorem illac fortè transire, quem vt se tertium adiungeret coëgerunt. inuitus ille huc inductus est, mortisque metu. Paulò post malignus spiritus locum vbi sedebant ingressus, vtrique ceruicem fregit: illi autem mortui liuida & horrenda facie elati, & in templo sepulti sunt. *Vino adusto quidam extinguitur.* *Horrendũ exemplũ.*

Cyriacus quidam Spangenbergius, Ioannis filius, Flacci Illyrici quondàm in peruertendo Belgio socius, nunc ex Comitatu Mansfeldensi profligatus, hoc tempore Hassiam doctrinæ suæ veneno inficere cœpit. Marpurgenses eum ad disputationem vocârunt. ille verò, contempta hac euocatione, insidiatur simplicibus in abscondito tanquàm leo in spelunca sua. *Nouus Apostolus Hassia.* *Psal. 9.*

Vigesimoprimo Augusti Antuerpiæ postquàm maxima vrbis campana hora vndecima meridiana pulsata, omnique instrumentorum genere aliquandiu cantatum esset, pacis conditiones de theatro, in eum vsum con- *Pacis conditiões Antuerpiæ promulgãtur.*

1585 cto, promulgantur. Sunt autem hæ:

Articuli pacis Antverpianæ.

I. Cùm Antuerpiani, renunciantes omnibus fœderibus & pactis vſque huc in præiudiciũ Regię Maieſtatis compoſitis, eidem Maieſtati, vt legitimo Duci Brabantiæ, ſeſe humilitèr ſubmittant: Rex eos benignè ſuſcipit, eique placet vt fœdera, amicitias & contractus, olim cum Sacro Imperio, Principibus & regionibus in negocio mercaturæ initos per omnia obſeruent, & ſi opus ſit renouent, pro vtilitate vrbis.

II. Rex omnibus & ſingulis, tam in vrbe præſentibus, quàm abſentibus ciuibus, etiàm incolis ibidèm nunc cõmorãtibus, perpetuam omnium antecedentium flagitiorum, qualia & quantacunque ea ſint, etiàm criminis læſæ Maieſtatis ἀμνησίαν largitur. Prohibet etiàm omnibus, nè illorum criminum quiſquam aut inquiſitionem, aut actionem inſtituat. qui ſecùs fecerit, hunc vult Reipub. perturbatorem habendum eſſe. Hac gratia fruituros non tantùm viuos, ſed & mortuos: adeò vt nec hæredes ob defunctorum delicta vlla iniuria, damno, ignominia, aut moleſtia ſint afficiendi. Interdicit etiam Rex omnibus Procuratoribus, Iudicibus & Iuſtitiæ miniſtris, nè quam inquiſitionem, perſecutionem, accuſationem, aut aliam moleſtiam contra hos exerceant. Compræhenduntur etiàm hoc articulo, qui belli huius tempore in bonis ſuis damnum aliquod ſenſerunt ex actis, ſententijs & iudicijs, contra ipſorum perſonas aut bona prolatis. licebit tamen huiuſmodi contra illos, qui hæc propria authoritate, atque ob priuatum commodum fecerunt, actionem inſtituere.

III. Nè quis ciuium aut incolarum, qui hac pace comprehenduntur, cuiuſcunq; ſit ille conditionis, qui ſub Archiduce Matthia, vel Duce Alenconio, in Ordinũ concilio, aut alio magiſtratu ciuili ſeu bellico fuerit; ſeu ærarij cuiuſdã præfecturam, ſiue quæſturã exercuerit; in iudicio, vel extra illud inquiratur, aut actio in eundẽ inſtituatur, propter ſententias, iudicia, edicta, & ſubſignationes in huiuſmodi concilio & magiſtratu decreta. Neque huiuſmodi compelletur ad ſatisfactionem debitorum, actionum & obligationum in eodem magiſtratu factorum; niſi in hoc, quod in priuatum illorum peculium venit.

IIII. Quia verò experientia docuerat, gratiam multis inquietis ingenijs datam, publica cauſæ obfuiſſe, de ciuita-

uitate in ciuitatem sese transferentibus, & ibidèm no- 1585
uos tumultus excitantibus, ciuesque nè se dederēt persuadentibus; voluit Princeps, vt eiecti ex alijs vrbibus, atque ij, qui datam sibi in alijs oppidis gratiam repudiantes, vltrò Antuerpiam cōmigrârant, ex prouincijs Regijs aliò commigrarent. Tamen ob Antuerpiensium pro ipsis intercessionem, & spem vitæ posthàc trāquillioris, permittit eisdem securam in vrbe habitationem, si velint: aut abitum, bonorumque suorum mobilium, (si malint) transportationem: ea conditione, nè posthàc belli negocio sese implicent; aliquod officium Regi incommodum præstent; tranquillitatem, felicitatemque prouinciarum perturbent, aut directè, vel indirectè allaborent, nè cæteræ prouinciæ vel vrbes sese obedientiæ sui Regis submittant. quòd si quid horum fecerint, ab omni venia excludentur.

V. Vt omnes ciues absentes siue præsentes, etiàm incolæ, qui ante reconciliationem Hannoniæ atque Arthesię ibidèm habitârunt, absolutè & tranquillè post hanc pacem proclamatā in bonorum suorū omnium, vbicunquè ea locorum Regiæ Maiestatis obedientiæ subiecta sunt, possessionem reuertantur. non obstātibus confiscationibus, venditionibus & alienationibus factis, neque ad hoc vllā aliam iuris viam, quàm quę hoc articulo data est, necesse erit vsurpare. Idem ius illis erit in actionibus & creditis seu debitis, quæ adhuc integra sunt, & de quibus sua Maiestas alitèr anteà non disposuit. Interìm absentes qui hac gratia frui volent, cogētur trimestri spatio post horū promulgationem hostiles terras deserere. Complectētur etiàm hoc articulo omnes Coloni, Rusticique Brabātiæ, qui ad belli iniurias euitandas, bonaque sua cōseruanda, relictis agris in hanc vrbem commigrârunt.

VI. Indulget Rex vniuersis ciuibus, vt tranquillè sinè vlla conscientiarum inquisitione, aut nouo causa Religionis iuramento, totum quadriennium in vrbe permaneāt: modò pacificè, sinè offendiculo viuant. Vt interim secū deliberent, si iuxta præscriptū antiquæ, Catholicæ, Apostolicæ, Romanæ Religionis viuere cupiant. Si nolint, licitum erit illis intereà de bonis suis disponere: ea transportare, vendere, alienare, aut per alios ab ipsis constituendos administrare, prout videbitur illis. & si in prouincijs Regijs, aut extra illas mortē sinè testamento condito obierint, hæreditas omnis ad consanguineos proximos, siue in recta, siue in collaterali linea, deuoluetur.

1585 VII. Sed & Rex viciſsim in poſſeſſionem ſuorum dominiorum, canonum, bonorũ, iurium, & actionum redibit. Omnes etiam Prælati, Collegia, Monaſteria, Templa, Noſocomia, Xenodochia, aliaq; pia loca; omnes perſonæ Eccleſiaſticæ, & ſeculares, publicæ & priuatæ, quæ partes Regias ſecutæ ſunt, vel in locis neutri partium addictis latuerunt; omnia bona ſua, vbicunquè locorum ea inueniri poterunt, repetere, ſibi vendicare, & ſecurè tranquilleque vti frui poterunt, vt antè. etiàm ſi ea vendita aut alienata eſſent. exceptis iis, quæ vrbis munitionibus, plateis, nundinarum locis, aut aliis rebus publicis applicata ſunt. in quibus arbitri conſtituentur, qui dominis illorum fundorum precia adiudicabunt, aut alitèr conſtituent, pro rei vel vtilitate, vel neceſſitate.

VIII. Quantum ad ædificia in locis & fundis eccleſiaſticis conſtructa, qua in re difficultatem faciebãt Antuerpienſes, cùm ſinè oculari inſpectione de ijs difficultet aliquid ſtatui poſſit: Sua Celſitudo cauſam hanc ſibi ad ingreſſum vrbis reſeruauit: promiſitque tunc ſe arbitros nominaturum, qui poſt inſpectionem ædificiorum querelas, quorum intereſt, audient, & re cognita ſecundùm ius & æquitatem lites determinabunt.

IX. Gaudebunt ijdem omnibus quæ ſibi debentur, ſiue ab ipſa Republica, ſiue ab Ordinibus Brabantiæ, territorij ſeu tractûs Antuerpiani. Immobilium verò prouentus atque fructus, redditusque qui ab hominibus priuatis erant perſoluendi, & ab Ordinibus aut Magiſtratibus percepti ſunt, non exigi poterunt, nisì ab his, qui in vſum priuatum eos conuerterunt. Mobilia verò vbicunquè depræhendantur, tam ab his, quàm ab illis, repeti poterunt, iuris tamen beneficio, non facti violentia.

X. Nullos theſaurarios, ærarij præfectos, exactores, aut alios tributorum, canonum, oblationum, indictionum, aut collectarum, bonorumque ab Ordinibus aut Senatu confiſcatorum receptores, in ius vocare, aut vlla moleſtia exagitare licebit, cauſa illarum pecuniarũ, quas demonſtrare poterũt, ſe Ordinibus, eorum legatis, aut Magiſtratibus annumeráſſe. nec ipſorũ accepti & expenſi tabulæ, vel commentarij vlli reuiſioni, aut examini, erunt ſubiecti: nisì titulo malæ fidei, vel erroris in iiſdem commiſſi. quod diſſidium more ſolito, & ab ijs quibus id incumbit, componetur.

XI.

XI. Omnes lites inceptæ, iudicia, codicilli, literę gratiarum, & iustitiæ, aliaque acta huiusmodi, ab ijs qui Concilij Brabantici officium gesserũt, aut à Magistratibus & alijs Iustitiæ Collegijs ad id designatis, profecta, rata habebuntur. Licitum erit nihilominùs parti læsæ, per modum reuisionis, appellationis, aut reformationis (vt loquuntur) secundùm consuetudinem Brabantiæ causam suam prosequi: modò appellationi aut reuisioni constitutum tempus non sit elapsum. Sententię verò & iudicia contumaciæ titulo, vel in hos, vel in illos absentes lata, reuocabuntur, condemnatiq; in integrum restituentur. 1585

XII. Omnes exhæredationes, dispositiones, legationes, donationes inter viuos, aut causa mortis, ex odio diuersæ Religionis, aut tumultûs, belliq́ue præsentis factæ, vtrinquè rescindẽtur, & nullius erunt momenti. Omnęs quoquè successiones ab intestato intereà temporis factæ ad proximos & legitimos hæredes redibunt.

XIII. Quòd si Hollandi & Zelandi præfracti ad obedientiam sui Principis redire noluerint, & naues, merces, pecunias, aliaque ciuium, incolarum & mercatorũ Antuerpiensiũ detinuerint, fiscoq; suo subsignauerint: promisit Princeps, se, quandò cũ Hollandis & Zelandis de pace aget, causam etiàm Antuerpiensiũ acturũ, & vt damnũ omne resarciatur, bonaq; restituantur, procuraturum.

XIIII. De moneta, eiusq́ue intertrimento pollicetur Princeps, se peractis rebus, per opportunitatem, de consilio Ordinum Brabantiæ, communicationeq́ue Magistratûs, & primariorum mercatorum, rationem initurum eam, quę prouinciæ minùs erit inutilis, & subditis quàm maximè commoda. Interìm omnis monetæ aureæ & argenteæ valor idem, qui nunc est, permanebit: nec cuiquam fas erit eundem adaugere.

XV. Vt autem mercatura omnis nitori pristino restituatur, pontes, portus, atque itinera omnia in posterum patębunt, tutaq; conseruabũtur. vectigalia interìm omnia, & portitoria Regi fidelitèr persoluentur.

XVI. Quanuis autẽ exoptâsset Princeps Illustrissimus, vt omnes nouæ exactiones atq; indictiones posthàc cessare & abrogari potuissent, vt vel tandèm oppressi hactenùs, atque emuncti subditi nonnihil respirare potuissent: tamen vt facta nomina, debitaque sua immensa soluere possent, earundem exactionum cõtinuationem Antuerpiensibus permisit: ea cõditione, nè quid ex illarum collectionibus, Regiæ Maiest. hostibus numeretur.

XVII.

1585 XVII. Omnia Priuilegia, omnesq; immunitates vniuersales aut speciales, quibus ante exortum bellum gauisi sunt, sarta tecta ipsis conseruabuntur.

XVIII. Omnibus ciuibus & incolis, siue sacramento Reip. constrictis, siue liberis, post confirmationem huius tractatûs habitationem mutare, aut alterius rei causa ex vrbe proficisci volentibus, licitum erit terra, mariq; cum liberis, vxoribus, familijs, bonis mobilibus & mercimonijs, sinè vllo impedimento deprecando aut saluo conductu postulando, abire. Quinetiàm & ij, qui ad aliā prouinciam aut Regi parentem, aut neutri parti iuratam sese conferent, ire & redire, mercaturam in omnibus locis, sub obedientia Regis constitutis, exercere, de bonis suis pro voluntate disponere, aut ea aliorum, quorumcunque volent, administrationi concredere: redire quoquè & habitacula deserta repetere, sinè vlla maiori præter hanc licentia & cautione licebit.

XIX. Eadem libertas data est nautis vrbis Antuerpianæ, si qui sint, qui cum proprijs nauibus istinc discedere cupiant: nisi sua Celsitudo cuperet eos cum istis nauibus Regi militare. quo casu Princeps eas detinere, & secundùm æstimationem iustam precium illarum reddere ius erit.

XX. Ijs qui volent abire in prouincias aut vrbes nondum ad obedientiam Regis reductas, vt de bonis suis ibidèm disponant, permittitur sex mensium spatio post pacis huius approbationem, in aliquam prouinciam Regi obedientem, aut neutri parti obligatam commigrare. in quibus ijsdem priuilegijs ac gratijs eundi, redeundi, negociandiq́ue, quibus supradicti, fruentur, absque omni alio consensu aut saluo conductu.

XXI. Cùm verò Antuerpiani demonstrarent, se, suaq; bona vbiquè iudicijs ob immensa ipsorum debita esse subiecta, & detineri posse: voluit Princeps, vt ipsorum corpora atque bona anno abhinc integro libera maneāt, nec vsquàm detineantur: vt interim ratio modusq́ue inueniatur, illos iuuandi, & creditoribus satisfaciendi.

XXII. Porrò cùm ęquum sit, vt diruta atq; excisa templa ciuitatis reædificentur, nè perpetuæ ignominiæ macula posthàc ob oculos orbis vniuersi versetur; Magistratus vnà cum membris totius Reip. inter sese agent, quomodò cum minimo vrbis detrimēto, eadem templa possint restaurari atque reædificari.

XXIII. Quj volent secundo fluuio, mariq́ue aliò se, suaq́ue

suaque bona transportare, ijs nauium quarundam vsus 1585
permittetur: reddita priùs sufficienti cautione, atque fideiussione, pro nautarum, nauiumque reditu à quibus transportabuntur.

XXIIII. Captiui vtrinquè, de quorum lytro conuentum nondùm est, liberi dimittentur: sumptus tamen atque impensas soluent; excepto Domino de Tilligny, in cuius causa Sua Cels. nil potest determinare. causam tamen illius Regiæ Maiestati commendabit, vt liberetur; vtì & omnibus compertum est, Suam Cels. in causa Lanouij patris illius fecisse.

XXV. Antuerpienses prædictis conditionibus confestim omne armamentarium suum, omnem apparatum bellicum, omnes munitiones, nauesq; bellicas, quæ Reip. iuris sunt, Illustrissimo Principi Parmensi tradent. qui in vrbem venturus est, ibique Reip. faciem renouabit, ordinemque rerum omnium constituet; duorum millium peditum, & cohortium equitum duarum præsidium secum adducet, atque per vrbem, quàm minimo fieri poterit ciuium detrimento, disponet. Promisit idem Princeps, si Hollandi atque Zelandi ad obedientiam suę Maiestatis reuertantur, vrbem hanc, nec arcem, nec præsidium vllum habituram. Id si minùs contingat, Sua Celsitudo (quia tunc vrbs hæc erit limitanea) de consilio Magistratûs, atque aliorum, qui ad huiusmodi causas cōuocari solent, rationem inibit, quomodò vrbem eandem contra insidias & studia hostium munire poterit, atque tutari. Quantum ad cætera Brabantiæ præsidia, quàm primùm occasio atque patriæ constitutio patiatur, ità cum ijs Princeps aget, vt Antuerpienses non obscuris argumentis discere possint, Suam Cels. militem non habere ad subditos opprimendos, sed ad legitimum patrimonium Regis Hispaniarum recuperandum.

XXVI. Quantūuis autem Sua Cels. omni iure & ęquitate, bonam impensarum in hac obsidione factarum partem à Repub. Antuerpiana repetere posset: Tamen vt omnibus perspicuum sit, eandem non optare vrbis interitū, Antuerpienses tantùm quater centena millia florenorum numerabunt. quę inter milites, tam longam & difficilem obsidionem perpessos, distribuentur. Vt autem commodiùs hanc summam colligant, dabitur illis terminus à ratione atque æquitate non alienus.

XXVII. Deniquè D. de Sant Aldegunda postquàm in sua opinione, sequendi partes quas hactenùs secutus est, perma-

1585 permaneat: visum est iuramentum ab eo stipulari, quòd anno integro post hanc conuentionem arma contra Regem Hispaniarum nulla portabit.

Quid post pacē proclamatā actum. His de theatro recitatis, venit armorum cognitor, quem Heroldum vocant, promissa veste, in qua insignia Regis Hispaniarum elaborata erant, indutus, vnaque secum tubicines Principis Parmensis in theatrum adduxit. qui cùm aliquandiù insigne epiniciū, singulari quadam harmonia, cecinissent; Heroldus protensa in altum manu, ter, Viuat Rex Hispaniarum, exclamauit. quem pari numero omnis, quę aderat, multitudo claris vocibus est insecuta. Dimisso deindè populo, proceres vtrinquè in curiam ad exquisitissimum Epulum conuenerunt. Intereà Catholici qui in vrbe erant, cum quibusdam Religiosis, qui recèns aduenerant, templum occupant, & præmisso DD. Ambrosij & Augustini hymno, vespertinas preces, Deo gratias agentes, cecinerunt.

Parmensis Princeps Antuerpiā ingreditur. Tandem vigesimoseptimo Princeps Parmensis, præmissis in vrbem 2400. peditibus Germanis & Gallis, quadringentis verò equitibus, & ducentis nobilibus, inter quos Comes Egmondanus & D. Champagnius fuerunt, vrbem summo cum triumpho ingressus est. Magistratus ingredienti Illustrissimo, victoriosissimoq; Principi claues vrbis, aliamque clauem ex auro purissimo cōfectam, per pulcherrimæ virginis manus obtulerunt. Princeps auream clauem accipiens, eam aureo quod in pectore radiabat Velleri addidit, & progrediens vlteriùs varia spectacula, arcusque triumphales ingeniosissimè factos, vidit: licèt ipse pridèm interdixerat, nè sumptus inutiles facerēt, exorbitantesque impensas profunderent. Palatium illi in arce quondàm ab Albano Duce magnificentissimè extructa, & posteà à rebellibus ex parte euersa, regio apparatu adornatum est: in quod clementissimus Princeps ingressus, honorificentissimè ab omnibus salutatur. Catenæ verò, quibus plateæ claudi solent, sublatæ, ciuesque in ordinem redacti sunt. Atque ità munitissima vrbs, totiusque Europæ Emporium celeberrimum, in potestatem benignissimi sui Principis, cuius iugum præ nimio luxu, animique petulantia & lasciuia iam pridèm excusserat, Illustrissimi Principis Parmensis auspicijs redactum est. in cuius rei memoriam hoc distichon lusimus, in quo mensis & annus continetur:

VIrgo LegIt spICas, AntVVerpIa CoLLa potentIs
PrInCIpIs HIspanI sVbIICIt IMperIo.

Hac

Hac tam celebri victoria Commentarium nostrum, beneuole lector, concludere iam pridèm gestiebamus: fauitque benignus Deus votis nostris. Faxit idem, vt cæteræ prouinciæ, vrbes atque oppida, animi feritate & pertinacia deposita, tyrannorumque quorundam priuato commodo studentium, & miserrimæ plebeculæ scrinia intolerabilibus exactionibus compilantium, iugo excusso, ad obedientiam & protectionem optimi clementissimique sui Principis & Regis, vel tandèm reuertantur. 1585

FINIS.

NOTA.

Regis Hispan. filium, quem fol. 1139. *linea* 18. Ioannem *malè nominauimus: non* Ioannem *appellari, sed à patris vel aui paterni nomine* Philippum *appellatum posteà didicimus, ab alijs melius instructi.*

Pag. 631. *lin.* 43. *lege* fraudis 758. 39. Rineriano 804. 38. admonebatur 816. 24. cultum

